Tartalommutató
a Jogtudományi Közlöny 1952-es évfolyamához

Állam és jog

Cikkek

Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja 41
Április 4. 89
Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről 193
Rákosi Mátyás a kormány élén 365
A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa 417
A magyar jogászok üdvözlik a békekongresszust .. 473
Az állam és jog osztályjellegének megnyilvánulása az olasz parasztság földigényléseinek az elnyomásában. — *Pándiczky Mihály* 489
Jacques Duclos ügye — a békeharc újabb győzelme 241

Szemle

A jogrend 24
A Magyar Tanácsköztársaság 123
Nemzetközi Gyermekvédelmi Konferencia. — *Gáborné, dr. Gömöri Edit* 124
Sztálin elvtárs beszéde a XIX. Pártkongresszuson .. 458
Az amerikai elnökválasztás 508

Szovjet jog és jogtudomány

Cikkek

Vita a szovjet büntetőjogászok között az okozati összefüggés kérdéseiről a szovjet büntetőjogban. — *Kéri József* 20
Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog. — *Toldi Ferenc* 102
A szovjet fogyasztási szövetkezet jogi kérdései. — *Pap Tibor* 217
A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban. — *Névai László* 264
A szovjet jogtudomány szerepe jogtudományunk fejlődésében. — *Nizsalovszky Endre* 292
A Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége. — *E. A. Korovin* 342
A szovjet jogi munkák fordításának elméleti és gyakorlati jelentősége. — *Feri Sándor* 476

Szemle

Szovjetjogi cikkgyűjtemény 25
A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja. — *Révai Tibor* 73
A. A. Gercenzon: Bűnözés az imperializmus országaiban. — *Schultheisz Emil* 556
G. M. Szverdlov: Házasság és válás. — *Koczka Júlia* 558
D. Sz. Karev: A szovjet igazságszolgáltatás. — *Szabó András* 560
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 9. sz. 32
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 10. sz. 83
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 11. sz. 130
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 12. sz. 183
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 1. sz. 186
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 2. sz. 235
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 3. sz. 281
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 4. sz. 326
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 5. sz. 412
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 6. sz. 465
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 7—8. sz. 515

Népi demokratikus államok joga

Cikkek

A népi demokratikus állam az alapról és a felépítményről szóló sztálini tanítás megvilágításában. — *Katonáné, Soltész Márta* 297
A népi demokratikus államok alkotmánya — a szocialista fejlődés tükre. — *Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya dolgozóinak munkaközössége* 359
A Német Demokratikus Köztársaság államosítási jogszabályaival kapcsolatos egyes kérdésekről. — *Antalffy György* 383
A szocialista eljárási jogi alapelvek érvényesülése az új csehszlovák polgári peres eljárásban. — *Farkas József* 398
Joghatósági szabályok a magyar-csehszlovák jogsegélyszerződésben. — Összeállította: *Vitányi Béla* 448
Az új lengyel alkotmány. — *Mártonffy Károly* 481

Szemle

A Bolgár Népköztársaság szerzői jogi törvénye. — *Gáborné, Gömöri Edit* 277
A népi demokratikus államok jogászai közti együttműködés 540
Az új csehszlovák szabadalmi törvény. — *Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztályának dolgozói* 542
Az »Új igazságszolgáltatás« 1951. évi 6. sz. 33
Az »Új igazságügy« 1951. évi 9. sz. 33

Demokratikus jogászmozgalom

Cikkek

A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei 34, 84, 131, 188, 237, 283, 328, 413, 467, 518, 564
A Magyar Jogász Szövetség tiltakozása Nikosz Beloiannisz és társai perének újrafelvétele ellen 43
A magyar jogászok távirata a VOKSZ Jogi Szakosztályához 43
A magyar jogászok tiltakozása Nikosz Beloiannisz törvénytelen elítélése ellen 131

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének működése

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből 38, 85, 189, 565
Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről.... 181

Állam- és jogelmélet

Cikkek

A szocialista törvényesség kérdéséhez. — *Vas Tibor* 9
A szovjet jogtudomány szerepe jogtudományunk fejlődésében. — *Nizsalovszky Endre* 292
A népi demokratikus állam az alapról és a felépítményről szóló sztálini tanítás megvilágításában. — *Katonáné Soltész Márta* 297
A marxista-leninista jogalkalmazás főkérdéseiről. — *Markó Jenő* 479

Szemle

A jogtudomány művelésének módszeréről. — *Király Tibor* 274
Az Állam- és Jogtudományi Intézet szervezeti szabályzata. — *Farkas József* 549

Alkotmányjog

Cikkek

A magyar nép nagy ünnepe 333
Népünk alaptörvénye — a béke alkotmánya. — *Beér János* 335
A Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége. — *E. A. Korovin* 342
Alkotmányunk nemzetközi jogi jelentősége. — *Buza László* 348
Az alkotmány és a mezőgazdasági termelőszövetkezet. — *Martos Pál* 350
Az alkotmány hatása büntetőjogunk fejlődésére. — *Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem büntetőjogi tanszékének dolgozói* 355
A népi demokratikus államok alkotmánya — a szocialista fejlődés tükre. — *Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya dolgozóinak munkaközössége* 359
Az új lengyel alkotmány. — *Mártonffy Károly*.... 484
A Sztálini Alkotmány és a XIX. Kongresszus. — *Kovács István* 521
Mi a magyar alkotmány nemzetközi jogi jelentősége. — *Kovács István* 534

Állam- és jogtörténet

Haladó jogi hagyományaink kérdéséről I. — Összeállította: *Kovács István* 90
Haladó jogi hagyományaink kérdéséről II. — Összeállította: *Kovács István* 144
A falu füstje. — *Eckhart Ferenc* 258
M. A. Balugjanszkij. — *Tardy Lajos*..... 289

Büntetőjog és eljárás

Cikkek

A társadalmi tulajdon hatályos büntetőjogi védelme és a közhivatalnoki jelleg. — *Olti Vilmos*..... 12
Vita a szovjet büntetőjogászok között az okozati összefüggés kérdéseiről a szovjet büntetőjogban. — *Kéri József* 20
A fiatalkorúak új büntetőjoga. — *Bacsó Ferenc*.. 52
Az anyagi igazság érvényesülése büntető igazságszolgáltatásunkban I. — *Vida Ferenc* 58
Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez, de lege lata és de lege ferenda I. — *Losonczy István*.. 97
Az anyagi igazság érvényesülése büntető igazságszolgáltatásunkban II. — *Vida Ferenc*..... 112
Egyes veszélyeztető bűncselekményekről. — *Viski László, Radnai József* 154
Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez de lega lata és de lege ferenda II. — *Losonczy István* 176
A büntető tárgyalás vezetése I. — *Olti Vilmos*.... 200
A büntető tárgyalás vezetése II. — *Olti Vilmos*.... 269
Az 1950. évi 24. sz. tvr. hatályáról. — *Olti Vilmos*.. 310
Az összbüntetés kiszabásának kérdéséről. — *Tárkányi Ernő* 314
Az alkotmány hatása büntetőjogunk fejlődésére. — *Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem büntetőjogi tanszékének dolgozói* 355
A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése. — *Perényi József* 391
A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. — *Bacsó Ferenc* 420
A kriminalisztika oktatásának bevezetése egyetemeinken. — *Ladányi Ferenc* 452

Szemle

Az orgazdaság elleni fokozott küzelem kérdései — *Csapó Ödön* 29
A jogtudomány művelésének módszeréről. — *Király Tibor* 274
A. A. Gercenzon: A bűnözés az imperializmus országaiban. — *Schultheisz Emil* 556

Polgári jog és eljárás

Cikkek

A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései I. — *Görgey Mihály* 62
Bírói gyakorlat és polgári jogunk fejlődése. — *Szilbereky Jenő* 67
A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései II. — *Görgey Mihály* 117
Az ügyész részvétele a polgári perben. — *Farkas József, Kováts Anna, Nagy László, Szilbereky Jenő* 165
A szocialista szervezetek jog- és perképessége. — *György Ernő* 206
Méltányosság és kártérítési jog. — *Zoltán Ödön*.... 212
A szovjet fogyasztási szövetkezet jogi kérdései. — *Pap Tibor* 217
Az új polgári perrendtartás. — *Keleti Ferenc*..... 242
Házassági jogunk az új családijogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében. — *Bacsó Ferenc*..... 249
A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban. — *Névai László* 264
Az új polgári perrendtartás általános rendelkezései. — *Schleiffer Pál* 366
A bíróságok gyakorlata a házassági bontóperekben. — *Szigligeti Viktor* 377
A szocialista eljárási jogi alapelvek érvényesülése az új csehszlovák polgári peres eljárásban. — *Farkas József* 398
»Akaratlan szerződés«. — *Szladits Károly* 432
A jogérvényesítés megsegítésének elve. — *Beck Salamon* 435
Elsőfokú eljárás az új Pp-ben. — *Schleiffer Pál*.. 438
Joghatósági szabályok a magyar-csehszlovák jogsegélyszerződésben. — *Vitányi Béla*..... 448
Az önálló gazdasági elszámolás elvének érvényesülése a döntőbíráskodásban. — *Ujlaki László*.... 495
Az új Pp. perorvoslati rendszere. — *Schleiffer Pál* 504
Kötelmi jogunk elmaradottsága. — *Herczeg István* 531
Az új Pp-ben szabályozott különleges eljárások. *Schleiffer Pál*..... 536

Szemle

Anyaggazdálkodásunk jogelvi, szervezeti és eljárási problémáiról. — *Krémer Miklós, Topalovics Pál* 77
Világhy Miklós: A gazdasági jog problémája. — *Névai László* ... 79
A pertársak függetlenségének elve. — *Beck Salamon* 181
Bíráló ítélet — rendező ítélet. — *B. S.* ... 225
A kötbér és a kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai. — *Krémer Miklós, Topalovics Pál*... 227
A Bolgár Népköztársaság szerzői jogi törvénye. — *Gáborné Gömöri Edit* ... 277
Néhány szó a régi és az új Pp. létrejöttének körülményeiről. — *Schleiffer Pál* ... 321
»A kötbér és kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai« — *Mónus Lajos* ... 404
Hozzászólás egy Legfelsőbb Bírósági végzéshez. — *Magyar Andor* ... 405
Államkölcsöneink a jogszabályok tükrében. — *Nagy Tibor* ... 460
Válasz egy Legfelsőbb Bírósági végzéshez fűzött hozzászólásra. — *Erdős Béla* ... 510
Az új csehszlovák szabadalmi törvény. — *Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztályának dolgozói* ... 542
A szövetkezetek jövedelemadói. — *Nagy Tibor*... 543
A vállalati egyeztető bizottságokról. — *Sándor István Tamás* ... 546
G. M. Szverdlov: Házasság és válás. — *Koczka Júlia* ... 558

Nemzetközi jog

Cikkek

A sanfranciskói különbékeszerződés. — *Flachbart Ernő* ... 3
Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ alapokmánya szempontjából I. — *Buza László* ... 44
Kína ENSZ-tagsága és a nemzetközi jog. — *Herczeg István* ... 94
Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ alapokmánya szempontjából II. — *Buza László*... 109
Az ENSZ útja. — *Hajdu Gyula* ... 137
Rákosi elvtárs tanítása és a nemzetközi jogászok feladatai. — *Vas-Zoltán Péter* ... 194
A nemzetközi jog jogi jellege és fejlődési perspektívája. — *Herczeg István* ... 304
Alkotmányunk nemzetközi jogi jelentősége. — *Buza László* ... 348
A koreai hadifogolykérdés és az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi jogi felelőssége. — *Bokorné Szegő Hanna* ... 456
Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem nemzetközi jogi munkaközösségének működése. — Összeállította: *Vitányi Béla* ... 526
Mi a magyar alkotmány nemzetközi jogi jelentősége. — *Kovács István* ... 534

Szemle

A magyar államosítási jogszabályok extraterritoriális hatályának elismeréséért folyó küzdelemben elért eredmények. — *V., B.* ... 27
Az Emberi Jogok Bizottságának határozata a népek önrendelkezési jogának biztosításáról. — *Herczegh Géza* ... 322
Kelsen és az Egyesült Nemzetek alapokmánya. — *Herczegh Géza* ... 540
Megjegyzések Kovács István elvtárs észrevételeihez. — *Buza László*... 548
Ph. C. Jessup: Modern nemzetközi jog. — *Pétcri Zoltán* ... 562

Államigazgatási jog

Cikkek

A szállítási szerződések szabályozásának elvi kérdései I. — *Görgey Mihály* ... 62
Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog. *Toldi Ferenc* ... 102
A szállítási szerződések szabályozásának elvi kérdései II. — *Görgey Mihály* ... 117
A szovjet fogyasztási szövetkezet jogi kérdései. — *Pap Tibor* ... 217
Az önálló gazdasági elszámolás elvének érvényesülése a döntőbíráskodásban. — *Ujlaki László*... 495

Szemle

Anyaggazdálkodásunk jogelvi, szervezeti és eljárási problémáiról. — *Krémer Miklós, Topalovics Pál* 77
Világhy Miklós: A gazdasági jog problémája. — *Névai László* ... 79
A kötbér és a kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai. — *Krémer Miklós, Topalovics Pál*... 227
A fegyelmi eljárások tapasztalataiból. — *Sásdi Tibor* ... 275
»A kötbér és a kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai.« — *Mónus Lajos* ... 404
A vállalati egyeztető bizottságokról. — *Sándor István Tamás* ... 546

Mezőgazdasági jog (földjog, kolhozjog, szövetkezetek)

Cikkek

Az alkotmány és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek. — *Martos Pál* ... 350
Az állam és jog osztályjellegének megnyilvánulása az olasz parasztok földigényléseinek az elnyomásában. — *Párniczky Mihály* ... 489

Szemle

A Termelőszövetkezeti Tanács megalakulása — termelőszövetkezeti mozgalmunk jelentős eseménye. — *Martos Pál* ... 25
A termelőszövetkezetek és a gépállomások élenjáró dolgozóinak országos tanácskozása. — *F. I.* 74
A szövetkezetek jövedelemadói. — *Nagy Tibor*.. 543

Munkajog

Cikkek

A közületi vállalatok fegyelmi szabályzata a gyakorlatban. — *Király István* ... 18
A dolgozók anyagi felelőssége. — *Kertész István, Szélyes Sándor* ... 221
A munkaviszony megszűnése. — *Kertész István*.... 501

Szemle

Fegyelmi jogunk néhány kérdéséről. — *Sándor István Tamás* ... 125
A fegyelmi eljárások tapasztalataiból. — *Sásdi Tibor* ... 275
A vállalati egyeztető bizottságokról. — *Sándor István Tamás* ... 546

Pénzügyi jog

Államkölcsöneink a jogszabályok tükrében. — *Nagy Tibor* ... 460
A szövetkezetek jövedelemadói. — *Nagy Tibor*.. 543

Bíróság, ügyvédség, jogi oktatás

Cikkek

Az »Állam- és jogelmélet« c. egyetemi tankönyv fordítása. — *Révai Tibor* 149
A kriminalisztika oktatásának bevezetése egyetemeinken. — *Ladányi Ferenc* 452
Jogi kiadványaink ismertetése és bírálata — *Nagy Lajos* 491

Szemle

Hozzászólás az »Állam- és jogelmélet« c. egyetemi tankönyv fordításának kérdéséhez. — *Tardy Lajos* 229
Az egyetemi felvételi vizsgákról. — *Lukács László* 320
A budapesti Eötvös Loránd tudományegyetem állam- és jogtudományi karának tanévnyitó ünnepsége 403
Az Állam- és Jogtudományi Intézet szervezeti szabályzata. — *Farkas József* 549
D. Sz. Karev: A szovjet igazságszolgáltatás. — *Szabó András* 560
Ügyvédség 40, 87, 133, 191, 238, 287, 331, 470, 419, 567

Joggyakorlat

A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből 127, 184, 231, 278, 324, 406, 462, 511, 551

Jogirodalom

Szovjetjogi cikkgyűjtemény 25
Az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya: Jogszabálymutató a felszabadulás első hat évének hatályos jogszabályairól. — *Pikler Kornél* 30
Világhy Miklós: A gazdasági jog problémája. — *Névai László* 79
Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog. — *Toldi Ferenc* 102
Jogi nyelvünk szabatosságához 125
Az »Állam- és jogelmélet« c. egyetemi tankönyv fordítása. — *Révai Tibor* 149
Hozzászólás az »Állam- és jogelmélet« c. egyetemi tankönyv fordításának kérdéséhez. — *Tardy Lajos* 229
Sötér István: Eötvös József. — *Móra Mihály* 234
Két új történeti munka a magyar munkásmozgalomról 410
A szovjet jogi munkák fordításának elméleti és gyakorlati jelentősége. — *Feri Sándor* 476
Jogi kiadványaink ismertetése és bírálata. — *Nagy Lajos* 491
B. A. Liszkovec — A. Sz. Szominszkij: A népbíróság a polgárok jogainak védelmezője. — *Szebenyi Györgyné* 517
K. P. Gorsenyin: A szovjet népbíróság. — *Baráth Lajos* 518
A. A. Gercenzon: A bűnözés az imperializmus országaiban. — *Schultheisz Emil* 556
G. M. Szverdlov: Házasság és válás. — *Koczka Júlia* 558
D. Sz. Karev: A szovjet igazságszolgáltatás. — *Szabó András* 560
Ph. C. Jessup: Modern nemzetközi jog. — *Péteri Zoltán* 562
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 9. sz. 32
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 10. sz. 83
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 11. sz. 130
A »Szovjet állam és jog« 1951. évi 12. sz. 186
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 1. sz. 186
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 2. sz. 235
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 3. sz. 281
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 4. sz. 326
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 5. sz. 412
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 6. sz. 465
A »Szovjet állam és jog« 1952. évi 7—8. sz. 515
Az »Új igazságszolgáltatás« 1951. évi 6. sz. 33
Az »Új igazságügy« 1951. évi 9. sz. 33

Személyi közlemények

Szladits Károly akadémikus kitüntetése 25

Mellékletek

Szovjetjogi Cikkgyűjtemény (2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12. sz.)
A Magyar Jogász Szövetség II. Küldöttközgyűlése. — Összeállította a Magyar Jogász Szövetség és az Állam- és Jogtudományi Intézet munkaközössége (1. sz.)
A Jogtudományi Közlöny 1951-es évfolyamának tartalommutatója (7. sz.)

Névszerinti mutató
a Jogtudományi Közlöny 1952-es évfolyamához

A számok az évfolyam ama lapját jelölik, amelyen az illető szerző cikke található

Antalffy György 383
Bacsó Ferenc 52, 249, 420
Baráth Lajos 518
Beck Salamon 181, 225, 435
Beér János 335
Bokorné Szegő Hanna 456
Buza László 44, 109, 348, 548
Csapó Ödön 29
Eckhart Ferenc 258
Eötvös Lóránd Tudományegyetem büntetőjogi tanszékének dolgozói 355
Erdős Béla 510
Farkas József 165, 398, 549
Feri Sándor 476
F. I. 74
Flachbart Ernő 3
Gáborné Gömöri Edit 124, 277
Görgey Mihály 62, 117
György Ernő 206
Hajdu Gyula 137
Herczegh Géza 322, 540
Herczeg István 94, 304, 531
Igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya dolgozóinak munkaközössége 359, 542
Katonáné, Soltész Márta 297
Keleti Ferenc 242
Kertész István 221, 501
Kéri József 20
Király István 18
Király Tibor 274
Koczka Júlia 558
E. A. Korovin 342
Kovács István 90, 144, 521, 534
Kováts Anna 165
Krémer Miklós 77, 227
Ladányi Ferenc 452
Losonczy István 97, 176
Lukács László 320
Magyar Andor 405
Markó Jenő 479
Martos Pál 25, 350
Mártonffy Károly 484
Mónus Lajos 404
Móra Mihály 234
Nagy Lajos 491
Nagy László 165
Nagy Tibor 460, 543
Névai László 79, 264
Nizsalovszky Endre 292
Olti Vilmos 12, 200, 269, 310
Pap Tibor 217
Párniczky Mihály 489
Perényi József 391
Péteri Zoltán 562
Pikler Kornél 30
Radnai József 154
Révai Tibor 73, 149
Sándor István Tamás 125, 546
Sásdi Tibor 275
Schleiffer Pál 321, 366, 438, 504, 536
Schultheisz Emil 556
Szabó András 560
Szebenyi Györgyné 517
Szélyes Sándor 221
Szigligeti Viktor 377
Szilbereky Jenő 67, 165
Szladits Károly 432
Tardy Lajos 229, 280
Tárkányi Ernő 314
Toldi Ferenc 102
Topalovics Pál 77, 227
Ujlaki László 495
Vas Tibor 9
Vas-Zoltán Péter 194
V. B. 27
Vida Ferenc 58, 112
Viski László 154
Vitányi Béla 448, 526
Zoltán Ödön 212

Fy 5003 legs

VII. új évfolyam 1. szám Budapest, 1952. január hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

1481

A TARTALOMBÓL:

Dr. Flachbart Ernő: A sanfranciscói különbékeszerződés.

Dr. Vas Tibor: A szocialista törvényesség kérdéséhez.

Dr. Olti Vilmos: A társadalmi tulajdon hatályos büntetőjogi védelme és a közhivatalnoki jelleg.

Dr. Király István: A közületi vállalatok fegyelmi szabályzata a gyakorlatban.

Dr. Kéri József: Vita a szovjet büntetőjogászok között az okozati összefüggés kérdéseiről a szovjet büntetőjogban.

Szemle. — Jogirodalom. — A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei. — A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének közleményeiből. — Ügyvédség. — Mellékletek.

ИЗ СОДЕРЖАНИЯ:

Др. Э. Флахбарт: Отдельный договор о перемирии в Санфранциско.

Др. Т. Ваш: Вопросы социалистической законности.

Др. В. Олти: Защита общественной собственности и связанные с ней уголовное производство и характер государственной службы.

Др. И. Кирай: Дисциплинарные правила предприятий местной промышленности в практике.

Др. Й. Кери: Диспут среди советских работников уголовного права по вопросу причинных зависимостей в советском уголовном праве.

Обзор. — Литература по вопросам права. — Официальное сообщение Венгерского Союза юристов. — Из сообщения Международного Союза Демократических юристов. — Адвокатура. — Приложения.

DU CONTENU:

Ernő Flachbart, docteur en droit: Le traité de paix séparé de Sanfrancisco.

Tibor Vas, docteur en droit: Sur la question de la légalité socialiste.

Vilmos Olti, docteur en droit: La défense pénale efficace de la propriété sociale et la qualité du fonctionnaire public.

István Király, docteur en droit: Le statut disciplinaire des entreprises publiques dans la pratique.

József Kéri, docteur en droit: Discussions des criminalistes soviétiques sur la question de la causalité dans le droit pénal soviétique.

Revue. — Littérature juridique. — Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois. — Communiqués de l'Association Internationale des Juristes Démocrates. — Nouvelles du barreau. — Annexes.

AUS DEM INHALT:

Dr. Ernő Flachbart: Der Sonderfriedensvertrag vom Sanfrancisco.

Dr. Tibor Vas: Zur Frage der sozialistischen Legalität.

Dr. Vilmos Olti: Der wirksame strafrechtliche Schutz des sozialistischen Eigentums und die Eigenschaft als öffentlicher Beamte.

Dr. István Király: Das Disziplinarstatut der öffentlichen Unternehmungen in der Praxis.

Dr. József Kéri: Eine Diskussion unter den sowjetischen Kriminalisten über die Fragen der Kausalität im Sowjet-Strafrecht.

Rundschau. — Rechtsliteratur. — Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes. — Aus den Mitteilungen des Internationalen Verbandes der Demokratischen Juristen. — Nachrichten der Rechtsanwaltswelt. — Beilagen.

TARTALOM: *Dr. Flachbart Ernő:* A sanfranciscói különbékeszerződés. — *Dr. Vas Tibor:* A szocialista törvényesség kérdéséhez. — *Dr. Olti Vilmos:* A társadalmi tulajdon hatályos büntetőjogi védelme és a közhivatalnoki jelleg. — *Dr. Király István:* A közületi vállalatok fegyelmi szabályzata a gyakorlatban. — *Dr. Kéri József:* Vita a szovjet büntetőjogászok között az okozati összefüggés kérdéseiről a szovjet büntetőjogban. — *Szemle:* Új jogszabályaink. — Dr. Szladits Károly akadémikus kitüntetése. — *Dr. Martos Pál:* A Termelőszövetkezeti Tanács megalakítása. — *V. B.:* A magyar államosítási jogszabályok extraterritoriális hatályának elismeréséért folyó küzdelemben elért eredmények. — *Dr. Csapó Ödön:* Az orgazdaság elleni fokozott küzdelem kérdései. — *Jogirodalom: Dr. Pikler Kornél:* »Jogszabálymutató a felszabadulás első hat évének hatályos jogszabályairól.« — *Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemlék (Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo 1951. évi 9., Justiția Nouă 1951. évi 9. és Neue Justiz 1951. évi 9. száma). — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei. — A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének közleményeiből. — Ügyvédség. — Mellékletek:* Szovjetjogi Cikkgyüjtemény. — A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozatai. — A Magyar Jogász Szövetség küldött-közgyűlése.

СОДЕРЖАНИЕ: *Др. Э. Флахбарт:* Отдельный договор о перемирии в Санфранциско. — *Др. Т. Ваш:* Вопросы социалистической законности. — *Др. В. Олти:* Защита общественной собственности и связанные с ней уголовное производство и характер государственной службы. — *Др. И. Кирай:* Дисциплинарные правила предприятий местной промышленности в практике. — *Др. Й. Кери:* Диспут среди советских работников уголовного права по вопросу причинных зависимостей в советском уголовном праве. — *Обзор:* Новые правовые нормы. — Награждение академика Др. К. Сладич — *Др. П. Мартош:* Создание Совета производственных кооперативов. — *Б. В.:* Результаты, достигнутые в области признания экстратерриториальности венгерских правил относительно национализации. — *Др. Е. Чапо:* Вопросы усиленной борьбы против скупки краденных вещей. — *Литература по вопросам права: Др. К. Пиклер:* »Руководство юридических положений о вступивших в силу правовых законоположений за первые шесть лет со времени освобождения.« — *Институт государственных юридических наук:* Обзор печати (Советское государство и право № 9 за 1951 год, Юстиция Нова № 9 за 1951 год и № 9 Нейе Юстиц за 1951 год.) — *Официальное сообщение Венгерского союза юристов. — Из сообщения Международного Союза Демократических юристов. — Адвокатура. — Приложения:* Сборник статей по советскому праву. — Постановления Принципиального Совета Верховного Суда. — Собрание делегатов Венгерского Союза юристов.

SOMMAIRE: *Ernő Flachbart, docteur en droit:* Le traité de paix séparé de Sanfrancisco. — *Tibor Vas, docteur en droit:* Sur la question de la légalité socialiste. — *Vilmos Olti, docteur en droit:* La défense pénale efficace de la propriété sociale et la qualité du fonctionnaire public. — *István Király, docteur en droit:* Le statut disciplinaire des entreprises publiques dans la pratique. — *József Kéri, docteur en droit:* Discussions des criminalistes soviétiques sur la question de la causalité dans le droit pénal soviétique. — *Revue:* Nos nouvelles règles de droit. — La décoration de l'académicien Charles Szladits. — *Pál Martos, docteur en droit:* L'établissement d'un Conseil des Coopératives de Production. — *B. V.:* Les résultats obtenus dans la lutte pour la reconnaissance de la validité exterritoriale des règles du droit hongrois relatives aux nationalisations. — *Ödön Csapó, docteur en droit:* Les problèmes de la lutte accrue contre le recel. — *Littérature juridique: Kornél Pikler, docteur en droit:* » Index des règles de droit valables des premières six années depuis la libération.« — *Institut des Sciences politiques et juridiques:* Revue des revues (Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo No 9 de 1951., Justiția Nouă No 9 de 1951., et Neue Justiz No 9 de 1951.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois. — Communiqués de l'Association Internationale des Juristes Démocrates. — Nouvelles du barreau. — Annexes:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique. — Décisions de la Section de Principe de la Cour Suprême. — L'assemblée générale des délégués de l'Association des Juristes Hongrois.

INHALT: *Dr. Ernő Flachbart:* Der Sonderfriedensvertrag vom Sanfrancisco. — *Dr. Tibor Vas:* Zur Frage der sozialistischen Legalität. — *Dr. Vilmos Olti:* Der wirksame strafrechtliche Schutz des sozialistischen Eigentums und die Eigenschaft als öffentlicher Beamte. — *Dr. István Király:* Disziplinarstatut der öffentlichen Unternehmungen in der Praxis. — *Dr. József Kéri:* Eine Diskussion unter den sowjetischen Kriminalisten über die Fragen der Kausalität im Sowjet-Strafrecht. — *Rundschau:* Unsere neuen Rechtsnormen. — Auszeichnung des Akademikers Károly Szladits. — *Dr. Pál Martos:* Bildung des Produktionsgenossenschaftsrates. — *B. V.:* Ergebnisse des Kampfes für die Anerkennung der extraterritorialen Wirkung der ungarischen Verstaatlichungs-Rechtsnormen. — *Dr. Ödön Csapó:* Fragen des gesteigerten Kampfes gegen die Hehlerei. — *Rechtsliteratur: Dr. Kornél Pikler:* »Verzeichnis über die gültigen Rechtsregeln der ersten sechs Jahre der Befreiung.« — *Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau (Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo Nr. 9. a. d. J. 1951, Justiția Nouă Nr. 9. a. d. J. 1951 und Neue Justiz Nr. 9. a. d. J. 1951). — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes. — Aus den Mitteilungen des Internationalen Verbandes der Demokratischen Juristen. — Nachrichten der Rechtsanwaltswelt. — Beilagen:* Misszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen. — Entscheidungen der Prinzipiellen Abteilung des Obersten Gerichts. — Die Delegierten-Generalversammlung des Ungarischen Juristenverbandes.

A sanfranciscói különbékeszerződés

Míg a Szovjetunió az 1947. évi párizsi békeszerződések megkötése után a Németországgal és Japánnal kötendő békeszerződések ügyét állandóan napirenden tartotta, illetőleg tartja, addig az Egyesült Államok vezetése alatt álló nyugati imperialista nagyhatalmak annak elodázására törekedtek, hogy a zavaros helyzetben minél jobban halászhassanak. Így állt elő az a nemzetközi jog történetében példátlan helyzet, hogy hatodfélévvel Németország feltételnélküli fegyverletétele után közte és a győző hatalmak között még mindig nincsen békeszerződés, Japánnal pedig a nyugati nagyhatalmak és csatlósaik, néhány nappal kapitulációjának hatodik évfordulója után, 1951. szeptember 8-án olyan különbékeszerződést írtak alá, amely a nemzetközi konferenciák tárgyalási módszerei tekintetében kialakult elvek semmibevevésének s a második világháború során és közvetlen utána kötött szovjet-amerikai-angol-kínai szerződések legsúlyosabb megsértésének bélyegét viseli magán, és legkevésbbé sem alkalmas arra, hogy a Távol-Keleten az igazi és tartós békét helyreállítsa, hanem csak kiélezi az eddigi viszályokat és új háború kitörését idézheti elő.

Tudvalevő, hogy az Egyesült Államok, amely a japán fegyverletétel után egyedül szállotta meg e szigetországot, 1950. október 26-án közölte a japán békeszerződés alapelveire vonatkozó elképzeléseit tartalmazó emlékiratát a Szovjetunióval, miután a szovjet kormány már előzőleg, 1947. december 30-án az akkori kínai kormányhoz és öt nappal később a brit kormányhoz intézett jegyzékében azt javasolta, hogy a Japánnal kötendő békeszerződésbe az ellene viselt háborúban résztvevő valamennyi állam vonassék be és Visinszkij szovjet külügyminiszter már a négy nagyhatalom külügyminisztereinek 1949. tavaszán tartott párizsi értekezletén nyomatékosan felhívta a figyelmet a japán békeszerződés előkészítésének szükségességére. Annak ellenére, hogy a potsdami értekezleten a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia megegyezett az öt nagyhatalom külügyminiszterei tanácsának létesítésében, hogy az végezze el a békés elrendezéshez szükséges előkészítő munkát (to continue the necessary preparatory work for the peace settlements), az Egyesült Államok és Nagy-Britannia a külügyminiszterek tanácsának teljes mellőzésével az írásbeli előkészítés útját választotta. Ezt azzal igyekeztek megokolni, hogy ily módon a békeszerződés megkötése meggyorsítható és megkönnyíthető. Ámde az a tény, hogy az 1947. évi békeszerződéseket a Külügyminiszterek Tanácsa készítette elő, mégpedig úgy, hogy azzal valamennyi nagyhatalom egyetérthetett, míg a sanfranciscói különbékeszerződés két nagyhatalom legélesebb tiltakozását váltotta ki, legkevésbbé sem igazolja a potsdami egyezményben előírt eljárás mellőzését és a nagyhatalmak közti előzetes megegyezésre irányuló törekvés elmulasztását. Évekig tartó késlekedés után, a sanfranciscói értekezletet közvetlenül megelőzően egyszerre sürgőssé vált a békekötés, de nincs is köszönet benne.

A diplomáciai előkészítésből a Kínai Népköztársaság kormányát egészen kirekesztették. John Foster Dulles, a különbékeszerződés tulajdonképpeni szerzője, ezt később azzal igyekezett igazolni, hogy a Szovjetunió »a folytatólagos szerződéstervezeteket« a kínai népi kormánynak amúgyis megküldte. Ez azonban csak annak beismerését jelenti, hogy a Kínai Népköztársaság kormányát semmibevették és nem kívánták, hogy a Japánnal kötendő békeszerződés előkészítésében, majd annak aláírásában részt vegyen. A Szovjetuniónak a tervezeteket megküldték ugyan, de ezekre tett megjegyzéseit és javaslatait egyáltalán nem vették figyelembe. Ily előzmények után hívták össze a végleges amerikai-angol tervezet aláírására az 1951. évi szeptember 2-ára a sanfranciscói értekezletet. Erre a Kínai Népköztársaságot nem hívták meg. A meghívott hatalmak közül India és Burma nem jelent meg, mert nem értett egyet a tervezet tartalmával. Az indiai kormány állásfoglalása szerint a tervezet »a japán nép széles rétegei elégedetlenségének forrása és a Távol-Keleten a jövőbeni civakodás, valamint egy esetleges konfliktus magvát hinti el«. A szerződés kidolgozásánál különben, mint Nehru miniszterelnök a parlamentben kijelentette, az indiai kormány főjavaslatainak egyikét sem vették figyelembe. A Szovjetuniót abban a reményben hívták meg, hogy úgysem fog megjelenni, de ebben csalódtak, mivel a szovjet kormány részt kívánt venni az értekezleten, nem mintha illúziókban ringatta volna magát annak lefolyása tekintetében, hanem azért, mivel — Gromiko, a szovjet küldöttség vezetőjének szavai szerint — »szükségesnek tartotta, hogy hangosan és érthetően mondja ki a kendőzetlen igazságot az angol-amerikai tervezetről és szembeállítsa vele egy Japánnal kötendő olyan békeszerződésre irányuló követeléseket, amely valóban megfelel a távolkeleti békés rendezés érdekeinek és az általános béke megerősítését szolgálja«.[1]

Az értekezlet tartamát az összehívó hatalmak már előre mindössze öt napban állapították meg.

[1] Rede A. A. Gromikos auf der Konferenz in San Franzisko 5. September 1951. Beilage zur »Neue Zeit« Nr. 37. vom 12. September 1951. S. 14.

Ez már egymagában példátlan a békekonferenciák történetében. Nem kell visszanyúlnunk az első világháború előtti kor különböző béketárgyalásaira, hanem elég az 1919—20. évi és az 1946—47. évi párizsi békekonferenciák tartamára gondolnunk, hogy megfelelő képet alkossunk magunknak arról a frivol sietségről, amellyel a sanfranciscói szerződést nyélbeütötték. Nem tartották szükségesnek, hogy a szerződés bonyolult területi, gazdasági, katonai, jóvátételi és egyéb rendelkezéseit bizottságokban tárgyaltassák meg, amint az 1946-ban Párizsban is történt, hanem mindjárt a plénum elé vitték a tervezetet, noha a teljes ülés a részletek beható megvitatására teljesen alkalmatlan. A konferencián résztvevő államok képviselői mindössze egyszer szólalhattak fel és akkor is legfeljebb egy-egy óra állott rendelkezésükre, úgyhogy számos küldöttség kénytelen volt rövid nyilatkozat tételére szorítkozni. Ilyen ügyrend nemcsak egyenlő jogú államok kiküldöttjeiből álló nemzetközi konferencián, hanem még a legreakciósabb országok parlamentjeiben is ritkítja párját.

A Szovjetuniónak mindjárt az első ülésen előterjesztett ama javaslatát, hogy a Kínai Népköztársaságot az értekezletre meghívják, amelyet Lengyelország és Csehszlovákia képviselői is támogattak, leszavazták. Az a körülmény azonban, hogy Indonézia és Libanon képviselői a szavazástól tartózkodtak, megmutatta, hogy az értekezleten résztvevő kapitalista államok sem értettek valamennyien egyet a japán agresszió első áldozatává vált és a Japán elleni háború terhét legfőképpen viselő, tehát a japán békeszerződésben leginkább érdekelt kínai nagyhatalom kizárásával. Az előadás főszereplő nélkül folyt le. Mint egy vezető amerikai lap szellemesen megjegyezte, »Hamlet-előadáshoz hasonlított, a dán herceg nélkül«.[1] Nem engedték megvitatni, hanem minden vita nélkül egyszerűen elvetették a Szovjetuniónak a tervezethez benyujtott és 13 pontba foglalt javaslatait, bár a dollárdiplomácia nyomása alatt e javaslatok ellen szavazó államok képviselőinek nyilatkozataiból is kitűnt, hogy a tervezet lényegbevágó fogyatékosságainak sokan közülük tudatában vannak és azzal nem mindenben értenek egyet. Ha az 1919—20. évi békeszerződéseket diktátumoknak nevezték, úgy ez az elnevezés még sokkal nagyobb mértékben talál a sanfranciscói különbékeszerződésre, mert San Franciscóban nemcsak a legyőzött, hanem számos győző hatalom javaslatait sem engedte megvitatni egy olyan többség, amelynek jelentős részét oly államok alkották, melyek a Japán elleni háborúban tényleg nem vettek részt.

A sanfranciscói békeszerződés különbékeszerződés egyfelől az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és csatlósaik, másfelől Japán között, noha az 1942. január 1-én kelt washingtoni nyilatkozat 2. pontja az Egyesült Nemzeteket arra kötelezte, hogy nem kötnek külön fegyverszünetet vagy békeszerződést az ellenségekkel. (»With the ennemies«, többesszámban!) Mivel Japán a nyilatkozat aláírásakor már belépett a második világháborúba, nem kétséges, hogy ez az állam is azok közé az ellenséges hatalmak közé tartozik, amelyekkel különbékeszerződés kötését a nyilatkozat megtiltotta. A különbékeszerződést megkötő győző hatalmak tehát a legsúlyosabban megsértették a nyilatkozatban vállalt kötelezettségüket. Mivel a szerződésnek Burmán kívül sem a Kínai Népköztársaság, sem a Szovjetunió és India, tehát a távolkeleti helyzetben legközvetlenebbül érdekelt legnagyobb ázsiai hatalmak nem részesei, ezek nemzetközi jogilag továbbra is háborús állapotban vannak Japánnal. A sanfranciscói szerződés tehát a Távol-Kelet békéjét nem állította helyre.

Áttérve a szerződés egyes rendelkezéseinek ismertetésére, megjegyezzük, hogy annak hiteles szövege még nincsen a kezünkben, de a rendelkezésünkre álló anyag elegendő ahhoz, hogy a különbékeszerződés alapelveit jogászi kritika tárgyává tegyük.

E szerződés több előző nemzetközi szerződéssel, különösen az 1943. évi kairói nyilatkozattal, az 1945. évi jaltai egyezménnyel és az ugyanazon évi potsdami egyezménnyel ellenkezik és így a pacta sunt servanda elvébe, a nemzetközi jognak ebbe az alapvető tételébe ütközik.

Még folyt a háború Japán ellen, amikor a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Kína képviselői a potsdami konferenciáról 1945. július 26-án azt a kiáltványt intézték a japán néphez, amellyel a japán kormányt a feltétlen fegyverletételre szólították fel és közhírré tették a Japánnak szabandó feltételeket, amelyektől nem fognak eltérni. (»We will not deviate from them.«) A kiáltvány a négy aláíró hatalom közös megegyezésén alapult és a potsdami egyezményt egészíti ki, tehát éppen úgy kötelező rájuk nézve, mint a potsdami egyezmény az azt aláíró nagyhatalmakra.

A potsdami egyezmény 6. pontjában az aláíró nagyhatalmak kijelentették: »Minden időkre ki kell küszöbölni azoknak a hatalmát, akik a japán népet megcsalták és megtévesztették, hogy a világ meghódítására vigyék, és ezért mi kitartunk amellett, hogy a béke, biztonság és igazságosság új rendje lehetetlen mindaddig, amíg a felelőtlen militarizmust nem űzik ki a világból.« Amíg egy ilyen új rend nem valósul meg és nincs meggyőző bizonyíték arra, hogy Japánnak háborúviselési hatalma (war-making power) megszűnt, a 7. pont szerint területét a szövetségeseknek kell megszállniok, hogy biztosítsák a nyilatkozatban foglalt célok megvalósítását. A szövetségesek megszálló erői — mondja a 12. pont — kivonandók Japánból, mihelyt e célok megvalósultak és — összhangban a japán nép szabadon kinyilvánított akaratával — békés irányú és felelős kormány alakul. Ebben az összefüggésben említendő a 11. pont ama rendelkezése is, amely szerint Japánnak nem fogják megengedni, hogy oly ipara legyen, amely képessé teszi, hogy háborúra újból felfegy-

[1] V. ö. »Neue Zeit« 1951. évi 37. szám. (1951. szeptember 12.) 1. oldal.

verkezzék, valamint a 10. pont ama mondata, amely szerint »a japán kormánynak a demokratikus tendenciák a japán nép körében való újjáéledésének és megerősödésének minden akadályát ki kell küszöbölnie«.

Mindezekből világosan kitűnik, hogy a négy nagyhatalom a japán kérdés rendezése legfőbb céljaként a japán militarizmus megszüntetését, valamint Japánban a demokratikus haladás minden akadályának kiküszöbölését jelölte meg, ahogy a potsdami egyezmény Németországra vonatkozó rendelkezései szerint is a német militarizmus és nácizmus gyökeres kiirtása az egyezmény legfőbb céljai. Japán vonatkozásban e célokat a Távolkeleti Bizottság 1947. június 19-én kelt megegyezése (»Alapvető politika Japánnal szemben a kapituláció után«) ekként szövegezte meg: »A Bizottság működésének végső célja biztosítani, hogy Japán ne váljék újból a világ békéjének és biztonságának veszélyévé és a lehető legkorábban egy demokratikus és békeszerető kormány alakuljon, amely nemzetközi felelősségét teljesítse, más államok jogait tiszteletbentartsa és támogassa az Egyesült Nemzetek Szervezetének céljait.«[1] Jegyezzük meg mindjárt itt, hogy a Távolkeleti Bizottság keretében létrejött megegyezésnek nem »csupán a békeszerződés megkötéséig van jelentősége«, amint azt John Foster Dulles állítja. E megegyezés részesei, akik közé az öt nagyhatalom is tartozik, amidőn a Bizottság működésének végső céljait jelölték meg, nyilvánvalóan nemcsak a békeszerződés megkötéséig terjedő átmeneti időben szem előtt tartandó célokra gondoltak, hanem a Japán sorsának tartós rendezésénél megvalósítandó célokra, tehát a Japánnal kötendő békeszerződés ezeknek megfelelő tartalmára is. A Távolkeleti Bizottságban helyet foglaló államok között, talán szabad magunkat így kifejezni, egy pactum de contrahendo jött létre oly értelemben, hogy csak olyan békeszerződést fognak aláírni Japánnal, amely e célok megvalósítását biztosítja. A Bizottság ama tagjai szempontjából, amelyek a sanfranciscói különbékeszerződést nem írták alá, az különben sem olyan szerződés, amely őket bármely tekintetben kötelezné, tehát még ha az említett megegyezésnek csak a békeszerződés megkötéséig volna jelentősége, még akkor is, mivel ők békeszerződést Japánnal nem kötöttek, a sanfranciscói szerződés a közöttük és a Távolkeleti Bizottság ama tagjai közti viszonyban, amelyek a sanfranciscói szerződést aláírták, nem szüntette meg a megegyezés hatályát és a Bizottság említett tagjainak velük szemben a megegyezésből folyó kötelezettségeit.

[1] A Távolkeleti Bizottságot a Távolkeleti Véleményező Bizottság helyébe a Külügyminiszterek Tanácsa létesítette 1945. december 16-ától 26-áig Moszkvában tartott ülésszaka alkalmából. A Bizottság a következő államokból tevődött össze: Szovjetunió, Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína, Ausztrália, Kanada, Újzéland, Németalföld és a Fülöp-szigetek. A szövegben magyar fordításban közölt határozatát Poelin Dai: »The Far Eastern Commission and its Recent Developments« című tanulmányából vesszük. (»The American Journal of International Law.« 42. évf. 1. szám. 1948. január 15. 1. oldal.)

A potsdami egyezményben és a Távolkeleti Bizottság alapelveiben kitűzött célokat természetesen a Japánnal kötendő békeszerződésnek is szolgálnia kell. A sanfranciscói szerződésben azonban hiába keresünk oly cikket, amely Japán esetleges újabb agresszióját megakadályozná és Japán újjáfegyverkezését korlátozná. Míg az Olaszországgal kötött 1947. évi békeszerződés, amely a Szovjetunió közreműködésével keletkezett, IV. részében, miként különben a többi 1947. évi békeszerződés is, részletesen meghatározta a tengeri, szárazföldi és légihaderők maximális létszámát, valamint a megengedett haderő fegyverzetének mennyiségét és minőségét, ezenkívül pedig bizonyos területeken az állandó erődítmények és katonai berendezések rendszerének megszüntetését írta elő, illetőleg új katonai berendezések létesítését vagy a létezők megnagyobbítását tiltotta, továbbá az olasz szigetek egész sorát demilitarizálta, addig a sanfranciscói szerződés semmiképpen sem korlátozza Japán fegyverkezését. A Szovjetuniónak azokat a kiegészítő javaslatait, amelyek szerint »Japán szárazföldi, légi és tengeri fegyverkezése szigorúan korlátoztatik, hogy kizárólag az önvédelem feladatának feleljen meg«, és amelyek a szárazföldi, tengeri és légi haderők maximális számát pontosan meghatározni kívánták,[1] leszavazták, annak ellenére, hogy a Távolkeleti Bizottság tagjai között létrejött megegyezés a tengeri haderő tekintetében szigorú korlátozásokat írt elő. Leszavazták azt a szovjet kiegészítő javaslatot is, amely szerint a La-Pérouse (Soya), a Nemuro, a Szangara (Cugaru) és Cusima-szorosok az egész japán partvonalon akként demilitarizálandók, hogy valamennyi ország kereskedelmi hajói, valamint a Japán tenger parti államainak hajói azokon szabadon áthajózhassanak. Igen jellemző, hogy ugyanez lett a sorsa annak a szovjet javaslatnak is, amely az 1947. évi békeszerződésekhez hasonlóan megtiltani kívánta, hogy Japán, más fegyvereken kívül, atomfegyvereket tartson, előállítson vagy kísérleti célokra felhasználjon és amely e tilalmat az emberek tömeges pusztítására használt más fegyverek, közöttük a baktérium- és a méregfegyverekre is kiterjeszteni javasolta. Még csak az 1947. évi békeszerződésekkel lényegében egybehangzó azt a szovjet javaslatot sem iktatták be a szerződésbe, amely Japánnak megtiltani kívánta, hogy oly politikai, katonai vagy félkatonai fasiszta és militarista szervezetek újjáéledését megtűrje, amelyek a Japán elleni háborúban részt vett valamely hatalom ellen irányulnak. Ugyanúgy elvetették azt a szovjet javaslatot is, amely — ugyancsak az 1947. évi békeszerződésekkel megegyezően — annak megtiltását kívánta, hogy Japán lakosságát bármely formában katonailag kiképezze ama fegyveres erők szükségletén felül, amelyek tartása az előbb említett szovjet javaslat szerint neki meg van engedve.

Japán demilitarizálása helyett tehát annak remilitarizálását jelenti a különbékeszerződés, amely lehetővé teszi, hogy Japán újból a milita-

[1] Gromiko idézett beszéde. 15. oldal.

rizmus és a katonai kalandok útjára térjen. Ezt az utat az Egyesült Államok már az eddigi megszállás alatt céltudatosan egyengette és folytatni kívánja a jövőben is a megszállás bizonytalan időre való meghosszabbításával. A különbékeszerződés szerint ugyanis »már aláírt vagy Japán részről egy vagy több szövetséges hatalommal kötendő két- vagy többoldalú szerződések alapján vagy ezekkel összefüggésben« idegen haderők továbbra is ottmaradhatnak a japán területen. Míg az 1947. évi békeszerződések pontosan meghatározták a megszálló erők visszavonásának időpontját, addig a sanfranciscói különbékeszerződésből nem hiányzik ugyan egy hasonló cikk, de ezt teljesen lerontja az imént szószerint idézett rendelkezés, amellyel már előre jogalapot kívántak teremteni a megszállás bizonytalan időre való meghosszabbítására. Egy legyőzött ország egész területe a vele kötött békeszerződés utáni megszállásának időhatárhoz vagy felbontó feltételhez nem kötésére kevés példa akad a történelemben. Ez ellen irányult az a szovjet módosító javaslat, amely szerint a szövetséges és társult hatalmak haderőinek kivonására megszabott határidő után, azaz 90 nap elteltével »a szövetséges és társult hatalmak egyikének és valamely más külföldi államnak sem lesznek Japán területén csapatai vagy katonai támaszpontjai«.

A konferencia szavazógépezete azonban e javaslatot is elvetette. Japán szuverenitását a különbékeszerződés sem állítja tehát vissza, területét az USA fogja megszállva tartani és rajta katonai támaszpontokat létesíteni. A japán nép nem kapja meg az igazi békét és hazája továbbra is katonai felvonulási terület marad.

Ha a különbékeszerződés ismeretében valakinek netalán még kételyei lennének, hogy a remilitarizálás és a további megszállás mely hatalmak ellen irányul, úgy azokat teljesen eloszlatja az a »biztonsági szerződés«, amelyet az Egyesült Államok és Japán a különbékeszerződéssel egyidejűleg írt alá. E szerződés az USA Ausztráliával és Újzélanddal, valamint a Fülöp-szigetekkel kötött szerződéseihez sorakozik és a tervezett Csendes-óceáni Paktum, az Északatlanti Paktum keleti párjának előkészítését szolgálja. Miként az utóbbi, úgy az amerikai »biztonsági« szerződés is nyilvánvalóan agresszív célokra irányuló katonai szerződés. Ezen mit sem változtat a sanfranciscói különbékeszerződésnek a legfeljebb az őt megszállva tartó Egyesült Államok részéről fenyegetett Japán »individuális vagy kollektív önvédelméről« szóló frázisa, valamint az a rendelkezése, amely Japánt önvédelemre kötelezi. Ha a Szovjetuniónak azt a kiegészítő javaslatát, amely szerint »Japán arra kötelezi magát, hogy nem csatlakozik semmiféle koalícióhoz vagy katonai szövetséghez, mely oly hatalom ellen irányul, amely fegyveres erejével részt vett a Japán elleni háborúban«, San Franciscóban elvetették, úgy ez csak azt bizonyítja, hogy a »biztonsági szerződés« oly katonai szövetséget létesít, amely bizonyos oly hatalmak ellen irányul, amelyek a második világháborúban Japán ellen harcoltak és e hatalmak az adott körülmények között nem lehetnek mások, mint a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság.

A potsdami egyezmény szerint a négy nagyhatalom Japán-politikájának további főcélja a japán militarizmus megszüntetése mellett a japán nép szabad akaratnyilvánításának lehetővé tételével egy békeszerető, demokratikus kormányzat kialakítása volt. Evégből írta elő a kiáltvány 10. pontja a szólás, a vallás és a gondolat szabadságának, valamint az emberi alapjogok tiszteletbentartásának megvalósítását. E szabadságok és jogok támogatását a Távolkeleti Bizottság 1947. június 19-én kelt határozatai is előírták, külön is megemlítve a gyülekezés és egyesülés, a szólás és sajtó szabadságát, valamint demokratikus és képviseleti szervezetek létesítését. Japán demokratizálása előfeltétele a demilitarizálásnak, mivel ebben az országban a második világháború előtt voltaképpen két-három mammutkonszern uralkodott, amelyre az agressziós katonai politika is támaszkodott és amely a japán gazdasági életet a polgári lakosság szükségleteinek kielégítése helyett a militarizmus, a fegyverek és hadianyagok gyártásának szolgálatába állította. A Japán demokratizálása és remilitarizálása közti szoros összefüggést a Távolkeleti Bizottság is felismerte, amidőn 1947. évi programmja szerint az anyagi és szellemi demokratizálás művét oly rendszabályokkal kívánta előmozdítani, amelyek a legszigorúbb ellenőrzés bizonyos időszakát követelik meg és ezek között a maradéktalan leszerelést, a Japánt a háborúviselés minden lehetőségétől megfosztó gazdasági reformot, a militarista befolyások megszüntetését és a háborús bűntettesek megbüntetését szolgálják. Ennek megfelelően a Szovjetunió a Bizottságban 1948. szeptemberében a japán fegyverkezés újjáélesztésének megtiltását és a megfelelő ellenőrzés gyakorlását kezdeményezte.

Miként azonban a demilitarizálást, úgy a demokratizálást biztosító rendelkezéseket is hiába keresünk a különbékeszerződésben, sőt még az emberi jogokat és alapvető szabadságokat garantáló cikkeket sem tartották szükségesnek abba felvenni. Az ENSZ Alapokmánya, amelynek a Japánnal szerződő államok is részesei, nem kevesebb, mint hét helyen biztosítja e jogokat és szabadságokat. Az 1947. évi békeszerződések minden legyőzött államot arra kötelezenek, hogy azokat valamennyi lakosuknak megadják. Az ENSZ Közgyűlése 1948. december 10-én elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Az úgynevezett Európai Tanácsot alkotó államok, közöttük a sanfranciscói szerződés több szignatáriusa is, 1950. november 4-én a nyilatkozat végrehajtására szolgáló egyezményt kötöttek Rómában. Az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletbentartása a második világháború alatt és után »communis opinio«-vá, a nemzetközi szokásjog szabályává vált, és íme azok a nagyhatalmak, amelyek az ENSZ eszméi zászlóvivőjének és az emberi jogok védőjének szeretnék magukat feltüntetni, a japán békeszerződés alkalmát elmulasztották, hogy e népes állam lakossága számára a szóbanlévő elemi jogokat és szabadságokat biztosítsák, nem is szólva

Japán demokratizálása egyéb feltételeinek megteremtéséről. A Szovjetuniónak a potsdami kiáltvány és az 1947. évi békeszerződések vonatkozó rendelkezéseivel egybehangzó kiegészítő javaslata süket fülekre talált. Ennek egyedüli oka csak az lehet, hogy a különbékeszerződést aláíró államok céljainak a Japánban uralmon lévő rendszer tökéletesen megfelel és ezért nemcsak a demokrácia akadályainak eltávolítására, de még a mindenkit a faj, nem, nyelv, nemzetiség és vallás különbsége nélkül megillető emberi jogok biztosítására sem kívánták azt kötelezni és ezzel szabad kezét a belpolitikában megkötni.

Hogy Japán dolgozó népének érdekei a különbékeszerződés aláíróit mennyire nem érdeklik, az kitűnik továbbá abból is, hogy a potsdami kiáltványnak a japán békegazdaságra vonatkozó elvének végrehajtásáról sem gondoskodtak. A proklamáció 11. pontja így szól: »Japánnak meg kell engedni az olyan iparoknak folytatását, amelyek gazdaságát fenntartják és lehetővé teszik az igazságos jóvátételek természetbeni teljesítését, de nem olyan iparokét is, amelyek a háborúra való újjáfegyverkezésre képessé teszik. Evégből a nyersanyagforrásokhoz való hozzájutását meg kell engedni, de nem azok ellenőrzését is. Japánnak jövőbeni részvételét a világkereskedelmi kapcsolatokban meg kell engedni.« A nyersanyagforrásokhoz való hozzájutást, valamint a világkereskedelemben való részvételt minden állam részére egyenlő feltételek mellett tudvalevően kilátásba helyezte már az Atlanti Okmány is, amelyhez az Egyesült Nemzetek washingtoni nyilatkozata kifejezetten hozzájárult. A potsdami egyezménynek idézett elvei oly nagyjelentőségűek a japán nép egészséges gazdasági fejlődése, a szomszédaival való jóviszony helyreállítása és az egész Távol-Kelet békéje szempontjából, hogy a békeszerződés gazdasági rendelkezéseinek más elvekre alapítása a potsdami megállapodásba ütközik. Ezeknek az elveknek megfelelő rendelkezésekre a békeszerződésekben azért is szükség van, mert a japán mammutkonszernek a militarizmus szolgálatában a lakosság szükségleteinek kielégítésére szolgáló ipart elhanyagolták. A Szovjetunió a Távolkeleti Bizottságban már 1948. szeptemberében javasolta, hogy tegyék lehetővé a japán békeipar oly fejlesztését, amely a japán lakosság szükségleteinek megfelel és engedjék meg a békeipar követelményeinek megfelelő kereskedelem fejlődését is. A békeszerződés tervezetéhez 1951. május 7-én tett megjegyzéseiben azt a kívánságát fejezte ki, hogy a japán békeipar fejlődése és Japánnak más országokkal való kereskedelme semmiképpen ne korlátoztassék.[1] San Franciscóban pedig a Szovjetunió azt javasolta, hogy a szerződésbe vegyenek fel egy cikket, amely így hangzik: »Japánt nem fogják semmiféle korlátozásnak alávetni békegazdaságának fejlesztése, valamint Japán más államokkal való kereskedelmének fejlesztése tekintetében, úgyszintén abban sem, hogy Japán békegazdasága szükségleteinek megfelelően jusson a nyersanyagforrásokhoz. Hasonlóképpen nem fogják Japánt semminő korlátozásnak alávetni kereskedelmi hajózásának fejlesztése és kereskedelmi hajók építése tekintetében.« Ámde ez a javaslat sem ért célt. Az imperialista nagyhatalmak nem kívánták az Atlanti Okmány és a potsdami egyezmény szóban-lévő elveit a békeszerződésbe iktatni, nyilvánvalóan azért, mert nem akarják, hogy hozzájusson a hiányzó nyersanyagforrásokhoz és velük egyenlő feltételek mellett vegyen részt a világkereskedelemben s konkurrensükké váljék.

Nagyon jellemző a különbékeszerződésre, hogy a remilitarizálás elé nem gördít akadályt, míg a kiáltványnak a japán békegazdaság érdekeit biztosítani kívánó elveit nem veszi át. Sokkal inkább arra törekszik, hogy a külföldi nagytőke, a külföldi cégek és jogi személyek érdekeit védje Japánnal szemben, ahogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia az 1947. évi békeszerződések gazdasági rendelkezéseinek megszövegezésénél is erre vetett különösen súlyt. A különbékeszerződés gazdasági rendelkezései különösen az Egyesült Államok monopolkapitalistáinak érdekeit szolgálják, akik a hosszú megszállás alatt kiváltságos helyzetet és különböző koncessziókat szereztek maguknak.

A potsdami proklamáció, mint láttuk, Japánnak a jóvátételi kötelezettségek teljesítéséhez szükséges ipar megengedésére is ígéretet tett. Jóvátételi célokra tehát a japán békeipart is igénybe kívánta venni, a japán munkásságot hazájában, annak békeiparában kívánta foglalkoztatni jóvátételi célokra. A sanfranciscói szerződés ellenben a japán megszállás okozta, valamint a japán haderők részéről a szövetséges és társult hatalmaknak okozott károk jóvátételére a japán munkaerőket közvetlenül kívánja felhasználni, vagyis őket hazájukon kívül dolgoztatni. A kárt szenvedett országok jogos jóvátételi igényeinek ilyen módon való kielégítése mind az első világháború utáni, mind pedig az 1947. évi békeszerződések jóvátételi rendszerétől merően különbözik és nem haladást, hanem visszafejlődést jelent a jóvátételi kérdés megoldása szempontjából. Miként ugyanis Gromiko San Franciscóban megállapította, a különbékeszerződés Japánra a jóvátételnek leigázó formáját kényszeríti rá, mert termelő erőinek egy nagy részét elviszi tőle. Ugyanakkor azonban a jóvátételhez joggal ragaszkodó államokra nem előnyös, mivel ezeknek elég munkaerejük van, hanem csak azoknak a hatalmaknak áll érdekében, amelyek az olcsó japán munkaerő rovására akarnak gazdagodni. Ezzel szemben egy egészséges japán békegazdaság könnyen ki tudná elégíteni a jóvátételi követeléseket.

Végül áttérve a különbékeszerződés területi rendelkezéseire, ezeknél is azt állapíthatjuk meg, hogy nemcsak a potsdami kiáltvánnyal, hanem a jaltai megállapodásokkal és a kairói nyilatkozattal is ellenkeznek.

A potsdami egyezmény 8. pontja a kairói nyilatkozat végrehajtását írta elő és a japán szuverenitást Honsiu, Hokkaido, Kiusiu, Sikoku szigeteire, tehát a négy nagy japán szigetre és azokra a

[1] U. o. 5. oldal.

kisebb szigetekre kívánta korlátozni, melyeket a négy potsdami nagyhatalom jelöl meg. A kairói nyilatkozatot, amelyre a kiáltvány utal, 1943. december 1-én Roosevelt, Csang-Kai-Sek és Churchill adta ki és a távolkeleti területi kérdések rendezésére azt az elvet állította fel, hogy Japántól el kell venni mindazokat a csendesóceáni szigeteket, amelyeket az első világháború megindulása óta hódított meg. Mindazokat a területeket pedig, amelyeket Kínától ragadott el, mint Mandzsúriát, Formosát (Taivan) és a Halász-szigeteket, vissza kell adni Kínának. Ezenkívül Japánt ki fogják űzni minden más területről is, melyet erőszakkal és kapzsiságból ragadott el.

A sanfranciscói szerződésben Japán ugyan lemond Taivanról, valamint a Halász-, Paracel- és más szigetekről, melyeket Kínától elragadott, de a lemondást nem kíséri e szigetek sorsára vonatkozó semmiféle pozitív rendelkezés, nevezetesen hiányzik a szerződésből Japánnak oly kifejezett kijelentése, hogy azokra nézve — a kairói nyilatkozatnak megfelelően — elismeri a Kínai Népköztársaság szuverenitását. E szigeteket jelenleg tudvalevően az Egyesült Államok haderői tartják megszállva és egyedül ezekre támaszkodik a Csang-Kai-Sek-klikk uralma. Nyilván ezért kerüli a szerződés a minden félreértést kizáró rendezést s nem ismeri el kifejezetten a Kínai Népköztársaság szuverenitását. Ámde Kínában, mióta a polgárháború a kommunista párt által vezetett dolgozó nép javára dőlt el, kormány a szó nemzetközi jogi értelmében csak egy van: a Mao-Ce-Tung vezetése alatt álló népi kormány, amelyet egyébként a sanfranciscói szerződés több aláírója, közöttük Nagy-Britannia is elismert. Kínának a kairói nyilatkozaton alapuló jogait, nevezetesen a felsorolt szigetek feletti főhatalmát kizárólag a kínai népi kormány gyakorolhatja és érvényesítheti. Kínának e jogai vitathatatlanok. A különbékeszerződést aláíró azok a nagyhatalmak tehát, amelyek a kairói nyilatkozatnak és a potsdami egyezménynek részesei (az Egyesült Államok és Nagy-Britannia), nemzetközi jog-ellenesen jártak el, amidőn aláírtak egy olyan békeszerződést, amely nem ismeri el kifejezetten a Kínai Népköztársaság említett jogait és a felsorolt területek feletti szuverenitását. A Szovjetunió a konferencia elé egy olyan kiegészítő javaslatot terjesztett, amely szerint Japán elismeri a Kínai Népköztársaság teljes szuverenitását a felsorolt szigetekre, továbbá a Pratas-szigetekre, az Amphitrite-csoportra, a Macclesfild Bk-re, továbbá a Nansaciuntao-szigetekre, beleértve a Sprattley-szigeteket is. Egy ily rendelkezés kimaradása a szerződésből olyan rosszhiszemű értelmezésre szolgáltathat alkalmat, mintha a szigetek Japán lemondása folytán és a szuverenitásnak a Kínai Népköztársaságra való kifejezett átruházása nélkül uratlanokká válnának, tehát azokat bármely állam elfoglalhatná, noha azokra jogigénye egyedül a Kínai Népköztársaságnak van.

Ugyanez vonatkozik a különbékeszerződés 2. cikkének *c)* pontjára is, amelyben Japán Szahalin szigetének déli részéről és a Kurili-szigetekről lemond ugyan, de nem ismeri el kifejezetten a Szovjetuniónak e területeken máris fennálló szuverenitását. Gromiko, a szovjet küldöttség vezetője megállapította, hogy a kifejezett elismerés hiánya ellenkezik az Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának a jaltai egyezmény alapján vállalt kötelezettségeivel. Ezek szerint e területek a Szovjetuniónak adandók vissza, illetőleg adandók át. A Szovjetunió a vonatkozó pont olyan szövegezését javasolta, amely szerint Japán elismeri a Szovjetunió teljes szuverenitását Szahalin szigetének déli része felett valamennyi szomszédos szigettel, valamint a Kurili-szigetek felett és e területre vonatkozó minden jogáról, jogcíméről és igényéről lemond. Egy ily tartalmú rendelkezés a szerződésbe való felvételének elmulasztása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia, mint a jaltai egyezmény részesei részéről a jaltai egyezmény megsértését jelenti.

Más japán szigeteket a különbékeszerződés az ENSZ gyámsága alá kíván helyeztetni, mégpedig úgy, hogy azok az Egyesült Államok igazgatása alá kerüljenek. E szigeteket a kairói nyilatkozat nem említi és így azoknak Japántól való elszakítása rosszhiszemű eljárás Japánnal szemben, amely a kairói nyilatkozatra utaló potsdami kiáltvány alapján joggal elvárhatta, hogy e szigetek nála maradnak. Egy szovjet módosító javaslat a Riukiu-, Bonin-, Rosario-, Vulkán-, Paracevala-, Márkus- és Cusima-szigeteket, valamint az 1941. december 7-én (Japánnak a második világháborúba belépése napján) Japánhoz tartozó szigeteket, azok kivételével, amelyek feletti szuverenitást az előzőkben ismertetett szovjet javaslatok a Kínai Népköztársaság, illetőleg a Szovjetunió javára kívánták kifejezetten elismertetni, japán szuverenitás alatt javasolta hagyni. Ezt a javaslatát sem fogadták el. A Monroe-elv ellenére Ázsiában is folytonosan terjeszkedő Egyesült Államok a nyílt annexió helyett e szigetek feletti uralom megszerzésére a gyámság burkoltabb formáját választotta. Az ENSZ Alapokmányának 83. cikke értelmében azonban azokat a gyámsági megállapodásokat, amelyek hadászati jelentőségű területekre vonatkoznak, amilyenek a szóbanlévő szigetek is, a Biztonsági Tanács hagyja jóvá. Ámde a Biztonsági Tanács jóváhagyó határozata az Alapokmány 27. cikkének 3. pontja szerint hét igenlő szavazatot igényel, ideértve a Tanács állandó tagjainak szavazatát is. Márpedig a Biztonsági Tanácsnak az abból jogellenesen kirekesztett Kína és a Szovjetunió is állandó tagja, tehát az ő hozzájárulásuk nélkül a gyámsági megállapodás nem hagyható jóvá. Ezzel kapcsolatban egyébként felmerül az a kérdés is, hogy a különbékeszerződésnek e szigetekre vonatkozó 3. cikke egyáltalán gyámsági megállapodásnak tekinthető-e? Az Alapokmány 79. cikke szerint e megállapodásokat a közvetlenül érdekelt államok kötik, de a »közvetlenül érdekelt állam« fogalma mind a nemzetközi jogtudományban, mind az ENSZ gyakorlatában rendkívül vitás. Vajjon az USA e szigetek sorsában inkább érdekelt állam-e, mint a Szovjetunió vagy Kína, mely különben e szigeteket, mint láttuk, nem kívánja a

gyámsági rendszer alá helyeztetni, hanem ellenkezőleg, azokat Japánnak követeli visszaadni?

Fenti fejtegetéseinkből eléggé kitűnik, hogy a sanfranciscói különbékeszerződés az 1942. évi washingtoni nyilatkozat nyilvánvaló megsértésével és a nemzetközi konferenciák tárgyalásaira vonatkozó államközi gyakorlat teljes figyelmen kívül hagyásával jött létre. Anyagi rendelkezései lépten-nyomon megsértik a kairói nyilatkozatot, valamint a jaltai és potsdami megegyezéseket, melyeket az Egyesült Államok és Nagy-Britannia a Szovjetunióval, illetőleg Kínával kötött. Ezzel a két nagyhatalom, illetőleg a washingtoni nyilatkozatot aláíró azok az államok, amelyek most Japánnal szerződtek, a »pacta sunt servanda« elvét, a nemzetközi jognak ezt az alapvető principiumát a legsúlyosabban megsértették és nemzetközi jogi deliktumot követtek el. Azokat az államokat, amelyek a különbékeszerződést nem írták alá, így a Szovjetuniót, a Kínai Népköztársaságot, Indiát és Burmát, a szerződés, mint res inter alios acta egyáltalán nem kötelezi és ennélfogva a jaltai és potsdami megegyezéseken, illetőleg a kairói nyilatkozaton alapuló jogaik továbbra is fennállanak.

A »pacta sunt servanda« elvének az imperialista hatalmak részéről való e megsértései csak folytatásai azoknak a szerződésszegéseknek, melyeket az imperialista nagyhatalmak a második világháború befejezése óta a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság, valamint a népi demokrácia államainak rovására folytonosan elkövetnek. Éppen ez a legfőbb oka annak, hogy a világ két tábora között az ellentétek mindjobban kiéleződnek és egy újabb világháború veszélye fenyegeti az emberiséget. A Kínai Népköztársaságnak a sanfranciscói szerződés előkészítéséből való teljes kirekesztése, a Szovjetunió és India még oly konstruktív jellegű kiegészítő és módosító javaslatainak elvetése, illetőleg leszavazása egyben annak a bizonyítéka is, hogy az imperialista hatalmak és ezeknek élén különösen az Egyesült Államok diktátori szerepre törekednek és tárgyalások helyett egyoldalúan kívánják rendezni a világpolitikai kérdéseket. Már pedig mindaddig, amíg más hatalmakkal nem számolnak, azokkal szemben vállalt kötelezettségeiket nem teljesítik és velük a függőben lévő súlyos problémákat az egyenlőség elve alapján megtárgyalni nem akarják, a tartós és igazságos békét biztosítani nem lehet.

A sanfranciscói különbékeszerződés nélkülözi a Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság és India, tehát oly államok aláírását, amelyek lakossága az emberiségnek egyharmadát, Ázsia lakosságának pedig kétharmadát teszi. Egy ilyen »békeszerződés« nem biztosítja a Távol-Kelet békéjét, hanem új viszályok magva, és nemcsak a Csendes-óceán nyugati partvidékének, hanem az egész világnak békéjét veszélyezteti.

Dr. Flachbart Ernő

A szocialista törvényesség kérdéséhez*

Sztálin elvtárs munkáiban behatóan foglalkozott az állam- és jogelmélet, a jogtudomány problémáival és zseniális munkáiban alapvető útmutatást adott a jogtudomány művelőinek. Behatóan vizsgálta a szovjet szocialista jog lényegét, feladatát és hatását. E zseniális útmutatások alapján a szovjet jogászok kidolgozták az élenjáró szocialista jogtudományt, amely nagy segítséget jelent a mi számunkra is. Ebből a gazdag anyagból Szabó Imre a szocialista törvényesség kérdését ragadta ki. Ez a kérdés valóban fontos és aktuális.

Pártunk II. Kongresszusán *Rákosi* elvtárs beszámolójában és Horváth Márton elvtárs hozzászólásában felhívta a figyelmet a párt- és kormányhatározatok végrehajtásának fontosságára és hangsúlyozta a párttagok és állampolgárok feladatait ezen a téren. *Sztálin* elvtárs több ízben állapította meg, hogy a törvények mindenkihez szólnak. 1951. december 6-án hangzott el Gottwald elvtársnak a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága ülésén elmondott beszéde, aki beszédében aláhúzta, hogy a törvények mindenkinek szólnak és a párttagoknak élen kell járni a szocialista törvényesség maradéktalan megvalósításában.

Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeiben zseniálisan továbbfejlesztette a marxizmusnak az alapra és felépítményre, valamint a felépítmény aktív szerepére vonatkozó tanítását és ez a továbbfejlesztés valóban nem tekinthető véletlennek. A felépítmény aktív szerepe nemcsak a a Szovjetunióban bír nagy jelentőséggel, hanem fontos a népi demokráciákban is.

A Szovjetunió és a népi demokráciák fejlődése gazdag anyagot szolgáltat ez elvi kérdés továbbfejlesztéséhez. Ez az elméleti megállapítás a gyakorlaton alapszik és az elmélet helyességét a további gyakorlat bizonyítja. Ennek alapján foglalkoznak a Szovjetunió jogászai az állam és jog aktív szerepével a kommunizmus építésének korszakában és a népi demokratikus jogászok ugyanezt a kérdést a szocializmus építésének szempontjából vizsgálják. A jognak ez az aktív szerepe kötelességünkké teszi a joggal kapcsolatos elvi kérdések vizsgálatát és ezek között valóban fontos a szocialista törvényesség mibenlétének kifejtése. E kérdés lényegét Sztugyenyikin, Lunyev, Jam-

---

* A tanulmányban kifejtett gondolatok egynémelyikét szerző a Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottsága 1951. évi december hó 12-én tartott ülésén felvetette.

polszkaja: »A szocialista törvényesség a szovjet államigazgatásban« (Moszkva, 1948. 17—18. oldal) c. munkában — *Sztálin* és Visinszkij tanítása alapján — az alábbiakban foglalja össze:

»Törvényesség alatt értik:

a) az állam törvényhozási tevékenységének eredményét (az állam hatályos törvényeit),

b) a szovjet állam tevékenységének elvét,

c) a törvényhozás folyamatát (törvényhozás).«

H. G. Wells-szel folytatott beszélgetésében *Sztálin* elvtárs a forradalomról szólva rámutatott, hogy »az új hatalom új törvényességet teremt, új rendet, amely forradalmi rend« (A leninizmus kérdései, 10. kiadás, 611. oldal, oroszul), majd tovább: »Ha a régi rend egyes törvényeit fel lehet használni az új rendért folytatott harc érdekében, úgy fel kell használni a régi törvényességet.« (U. o.) *Sztálin* elvtárs itt a törvényességről szólva nem gondol másra, mint az állam által hozott törvényekre. Ugyanebben az értelemben használja a »törvényesség« szót, amidőn a NEP első időszakának és az első ötéves terv befejezése időszakának forradalmi törvényessége közötti különbségről szól (U. o., 509. oldal).

Lenin és *Sztálin* műveiben, a vezető pártszervek és a szovjet hatalom legfelső szerveinek irányító határozataiban számos olyan hely van, ahol a törvényességet, mint a szovjet állam tevékenységének meghatározott elvét értik. Ebben az értelemben beszél pl. a törvényességről a XI. pártkonferencia határozata, amely rámutat, hogy »... soronlévő feladat, hogy az élet minden területén meghonosodjék a forradalmi törvényesség szigorú alapelve. A hatalom szerveinek és ügynökeinek szigorú felelőssége a szovjet hatalom által alkotott törvények megsértéséért és az általa védett rend megsértéséért kéz a kézben kell hogy járjon a polgárok személyisége és vagyona garanciájának fokozásával«. (Az SzK(b)P határozatai, 1936. Első rész, 49. oldal, oroszul.)

A törvényesség szót harmadik értelemben is használják, a törvényhozás értelmében. A törvényességnek, mint törvényhozásnak a fogalmát A. J. Visinszkij tárta fel, aki azt írta: »A proletárdiktatúra a legfőbb törvény, amely meghatározza az összes és mindenféle törvény tartalmát, amelyek értelmüket és erejüket a proletárforradalomból merítik. Ezért semmiképpen sem lehet szembeállítani a proletárdiktatúrát a forradalmi törvényességgel, amely, mint arról már szó volt, csak a proletárdiktatúra megvalósításának formája, módszere, vagy — ha szabad ezt így kifejezni — matematikai képlet igénybevételével — a proletárdiktatúra funkciója.«

»A proletárdiktatúra funkciója — nem a törvényesség, mint elv, hanem törvényhozás, törvényalkotás.« (Sztugyenyikin, Lunyev, Jampolszkaja: A szocialista törvényesség a szovjet államigazgatásban, Moszkva, 1948. 17—18. oldal, oroszul.)

A szerzők tehát a törvényességről három értelemben beszélnek. Első értelemben magát a hatályos törvényeket, második értelemben az alapelveket, harmadik értelemben a jogalkotást értik alatta. Ez utóbbit azonban ki kell egészítenünk a jogalkalmazással is. Ezek alapján a törvényesség az első értelmezés szerint — amikor a törvényeket értik alatta — intézmény, a második értelemben — amikor az alapelveket értik alatta — nézet, és a harmadik értelemben — amikor a jogalkotást és a kiegészítésre tekintettel a jogalkalmazást értjük alatta — módszer.

Nem osztom Szabó Imre álláspontját, amikor a szocialista törvényességet a szocialista jog magvának tekinti. A szocialista jog magvára, annak mibenlétére a szocialista jog fogalommeghatározása ad választ. A szocialista jog lényege az, hogy a jog felépítmény; a jog osztályjellegű; az állammal szoros kapcsolatban van. Kétségtelen, hogy a törvényesség a szocialista jognak egyik sajátossága, de nem olyan lényege, amelyet kizárólag lehet kiemelni.

Szabó Imre több ízben tesz említést a politikai-jogi egységről. Vizsgáljuk meg ezt a kérdést a nyelvtudományi cikkek alapján. Ezekben a cikkekben *Sztálin* elvtárs a felépítmény egysége mellett foglal állást, de hangsúlyozza, hogy a felépítménynek különböző elemei vannak. Ha a felépítmény, mint egység jelentkezik, akkor elfogadhatjuk, de ha abból a szempontból vizsgáljuk, hogy a felépítmény különböző nézetek és intézmények elemeit tartalmazza, akkor már a politikai-jogi egység hangoztatása mellett azonosságukról nem lehet beszélni és vizsgálnunk kell különbségüket is. *Lenin* a politika belső tartalmát a következőképpen határozza meg: »A politika az osztályok közötti viszony ...« (*Lenin* Művei, XXVI. kötet, 248. oldal, oroszul.). »A politika — osztályharc ...« (*Lenin* Művei, XXV. kötet, 454. oldal, oroszul.) *Lenin* a szovjet állam feladatára való tekintettel így határozta meg a politikát: »Quid est politica«: »1. a proletariátus élcsapatának viszonya a *maga* tömegeihez; 2. a proletariátus viszonya a *parasztsághoz*; 3. a proletariátus (és a parasztság) viszonya a *burzsoáziához*«. (*Lenin* Művei, XXVI. kötet, 314. oldal, oroszul.) A politika kitűzi a célokat, amelyeknek megvalósításában az állam és a jog, mint intézmény döntő szerepet játszik. De leszűkítés volna e kettő közé egyenlőségi jelet tenni. Az állam, mint az uralkodó osztály erőszakszervezete jelentkezik és az uralkodó osztály akaratát törvény formájában fejezi ki. A szocialista államban a politikai célokat a marxizmus-leninizmus elmélete alapján álló párt tűzi ki, amely vezeti és irányítja az állam működését. Véleményünk szerint a politikai intézmény tágabb fogalom, mint az állam. *Sztálin* elvtárs nyelvtudományi cikkeiben a felépítmény szolgálati szerepét általában állapítja meg. Hangsúlyozza, hogy a felépítmény saját alapját segíti, támogatja és fejleszti. Ez a szolgálati szerep döntő jelentőséghez a szocialista államban jut, de nem tesz említést arról, hogy a burzsoa állam, mint a burzsoa alap felépítménye, ne játszana szolgálati szerepet. Szabó Imre által felhívott idézetből nem tudom azt következtetni, hogy a burzsoa állam csak segíti az

alapot és nem tölti be azt a szolgálati szerepet, amelyet *Sztálin* a felépítményről megállapít. Gondoljunk itt a győztes polgári forradalom után a burzsoa állam és a jog szolgálati szerepére. A napoleoni kodifikációk kétségtelenül fejlesztették a burzsoa gazdasági rendet.

A szocialista törvényesség, amelyet a Szovjetunió Alkotmánya és a Magyar Népköztársaság Alkotmánya is szabályoz, nemcsak az állami szervekre, hanem mindenkire egyaránt kötelező. A szocialista törvényesség megtartása tehát nemcsak az államapparátus szerveire — bíróság, ügyészség stb. —, hanem minden állampolgár részére is kötelező magatartási szabály. Nem lehet ezt a kérdést egyedül a bíróság és ügyészség szempontjából vizsgálni. *Lenin:* »Az új gazdasági politika és a politika felvilágosító feladatai« c. beszédének vázlatában (1921. október 17.) a 9. pontban kiemeli: »A törvényesség növelése... meg kell tanulni a törvényességért *kulturált módon* harcolni, soha nem szabad megfeledkezni a forradalomban a törvényesség határairól.« (*Lenin* Művei, XXVII. kötet, 35. oldal, oroszul.) *Lenin* és *Sztálin* tanítása alapján utalt Gottwald elvtárs arra, hogy ezt a kérdést ne csak a szervek, hanem a dolgozó nép szempontjából is vizsgáljuk. Meg kell nézni a végrehajtás ellenőrzésének kérdését is. Ez elsősorban az ügyészség feladata, amint azt *Lenin* »A ‚kettős' alárendeltségről és a törvényességről« című, *Sztálin* elvtárshoz intézett levelében megállapítja. Már ebben a levélben hangsúlyozza *Lenin*, hogy az ügyész munkájának ellenőrzését a legfontosabb pártszervek gyakorolják. »Ezek a pártintézmények maximális biztosítékot nyujtanak a helyi és személyes befolyások ellen. Ezek: a Központi Bizottság Szervezési Irodája, a Központi Bizottság Politikai Irodája és a Központi Ellenőrző Bizottság.« (*Lenin:* Válogatott Művek, II. kötet, Szikra, 1949. 972. oldal.) *Sztálin* elvtárs szerint a szocialista demokratizmus fejlődésével az ellenőrzés kiszélesedik, az egész dolgozó népet illeti meg. Ebben a kérdésben a következőket tanítja:

»Helyesen vezetni, azt jelenti:

először, hogy megtaláljuk a kérdés helyes megoldását, a helyes megoldást pedig nem lehet megtalálni, ha nem vesszük figyelembe a tömegek tapasztalatát,

a tömegekét, amelyek saját bőrükön tapasztalják ki vezetésünk eredményeit;

másodszor, hogy megszervezzük a helyes megoldás kivitelezését, amit azonban nem lehet megtenni a tömegek közvetlen segítsége nélkül;

harmadszor, hogy megszervezzük e megoldás kivitelezésének ellenőrzését, amit megint csak nem lehet megtenni a tömegek közvetlen segítsége nélkül.« (*Sztálin*: A pártmunka fogyatékosságairól s a trockisták és egyéb kétkulacsosok felszámolását célzó rendszabályokról. Szikra, 1949. 48. oldal.)

Véleményünk szerint ez az ellenőrzés a szocialista törvényességre is vonatkozik. Ebből a szempontból példaképpen gondoljunk kormányunknak arra a rendelkezésére, amely rendszeresítette a panaszkönyveket; továbbá kiemeljük az 1950: I. tv. bevezetőjét, valamint a 254/1950. M. T. sz. rendeletet, mely utóbbiak az államigazgatás vonalán szabályozzák a törvényesség kérdését. A szocialista törvényesség hatásosságát fokozza ez a széleskörű társadalmi ellenőrzés.

Ebből a szempontból jelentős a szocialista erkölcs és jog összefüggése. A szocializmusban a jog az egész dolgozó nép akaratát fejezi ki, a szocializmust építő államban pedig a többség akaratát. Ugyanakkor kialakul az a szocialista erkölcs, amely az egész nép, illetőleg a többség erkölcsi meggyőződését fejezi ki. Ez az erkölcs támogatja, segíti a szocialista jog hatásosságát és így szolgálja a szocialista törvényességet is. Ezen a vonalon jelentkezik a szocialista jogtudat szerepe a szocialista törvényesség szempontjából.

A szocialista államban a jogtudat igen fontos tényező. A jog a többség, illetve a szocializmus győzelme után az egész dolgozó nép érdekét szolgálja és így a dolgozók felvilágosító, nevelő munka eredményeképpen önkéntesen és öntudatosan követik a jogot. Ez nem érinti azonban azt a kérdést, hogy ekkor is fennmarad a jog jellegzetessége, vagyis az, hogy megsértése esetén az állam kényszer útján gondoskodik végrehajtásáról. Ha mi a neveléssel és a szocialista erkölcs fejlesztésével erősítjük a szocialista jogtudatot, ezzel erősítjük a szocialista törvényességet is. A társadalmi ellenőrzés fejlődése összefügg a szocialista demokratizmus fejlődésével. Tehát ahogyan fejlődik a szocialista demokratizmus, úgy kell fejlődnie a szocialista törvényességnek. Ezért jelent a szocialista törvényesség szempontjából is döntő határkövet a Sztálini Alkotmány, ugyanúgy, mint a szocialista demokratizmus szempontjából.

Amikor a szocialista erkölcs, a szocialista jogtudat és a szocialista demokratizmus kifejlesztésével erősítjük a szocialista törvényesség maradéktalan érvényesülését, egyúttal erősítjük a szocialista jogot is, amely jobban tud megfelelni annak az aktív szerepnek, melyet a szocializmusban ki kell fejtenie. A sztálini tanítás az állam különböző fejlődési szakaszairól természetesen jelentkezik a szocialista jog és így a szocialista törvényesség fejlődésében is. Erre utal Szabó Imre akkor, amikor a szocialista törvényességnek különböző tartalmát tárgyalja.

Sztálin elvtárs megállapítása szerint: »Napjaink forradalmi törvényessége élével nem a hadikommunizmus szélsőségei ellen irányul, amelyek már régen nem léteznek, hanem a társadalmi gazdaság tolvajai és kártevői ellen, a társadalmi tulajdont fosztogató bitangok ellen. A forradalmi törvényesség főgondja tehát napjainkban a társadalmi tulajdon megvédelmezése és semmi egyéb.« (*Sztálin:* A leninizmus kérdései. Szikra, 1950. 470—471. oldal.) A szocialista állam funkciójának változásával együtt változik a szocialista jog funkciója és változik a szocialista törvényesség tartalma is.

A szocialista jog mozgósító ereje elősegíti a szocialista törvényesség érvényesülését. Ebből a

szempontból is külön kell hangsúlyoznunk a Sztálini Alkotmány jelentőségét.

Szabó Imre a szocialista törvényesség kérdését kitűnően vizsgálta a mezőgazdaság szempontjából és jól aktualizálta a magyar viszonyokra. Pártunk II. Kongresszusa főfeladatunkul a mezőgazdaság szocializálását tűzte ki és nekünk meg kell keresnünk azokat a jogi eszközöket, amivel ezt elő lehet mozdítani.

Nagy jelentőségűnek tartom a Politikai Bizottság határozatát az 1950—51-es pártoktatási év tapasztalatairól és az 1951—52-es pártoktatási évről. Ez a határozat előírja a legfontosabb párt- és kormányhatározatok oktatását. Felismerte a jog megismerésének jelentőségét, s ezzel is erősíti a szocialista törvényességet, a szocialista jogot és erősíti a szocialista államot. Így a népi demokratikus állam és jog kifejtheti aktív tevékenységét a szocializmus építése szolgálatában.

Dr. Vas Tibor

A társadalmi tulajdon hatályos büntetőjogi védelme és a közhivatalnoki jelleg

I.

1. Az 1950. évi július hó 14. napján életbelépett 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet a társadalmi tulajdont, mint a dolgozó nép vagyonát, fokozott büntetőjogi védelemben kívánja részesíteni (1. §.).

A tvr. az alkotmány 4. §-a alapján meghatározza a társadalmi tulajdon fogalmát is. Társadalmi tulajdonnak minősíti az olyan vagyont, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában van, továbbá társadalmi tulajdonban levő vagyonnak kell tekinteni a törvényerejű rendelet alkalmazása szempontjából az olyan vagyont is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet, vagy más közület használatában van, illetőleg rendelkezése vagy kezelése alatt áll (2. §.).

A tvr. 3. §-a szerint a társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy ellopását, elsikkasztását öt évig terjedő börtönnel kell büntetni.

A társadalmi tulajdont képező vagyontárgyakat lophatják és sikkaszthatják úgy az illető vagyontárgyat kezelő állami, közületi hivatal (üzem), vállalat, vagy szövetkezet alkalmazottai, mint e kereteken kívülálló személyek is. Az utóbbi esetben nem merülhet fel vita — alkalmazandó a tvr. 3. §-a. Ha azonban a közvetlenül károsodó hivatal, üzem, vállalat, vagy szövetkezet dolgozója követi el, kérdésessé válik, hogy a tvr. 3. §-ában meghatározott, a társadalmi tulajdont károsító lopás, vagy sikkasztás bűntette (tvr. 3. §.), avagy a Btk. 336. §. 9. pontja szerint minősülő hivatali lopás bűntette, illetve a Btk. 462. §-ában meghatározott *hivatali sikkasztás* bűntette valósult-e meg? Továbbá, ha ez utóbbi esetben a sikkasztás elkövetője a felfedezés meghiúsítása, vagy megnehezítése céljából, a bevételek bejegyzésére vagy ellenőrzésére szolgáló könyvbe, számlába, vagy jegyzőkönyvbe hamis tételt jegyzett be, vagy a bejegyzett tételt meghamisította, valamely kezelési könyvet, számlát, jegyzőkönyvet, vagy a sikkasztásra vonatkozó más okiratot vagy iratot megsemmisített, vagy használhatatlanná tett, és általában, ha a sikkasztással összefüggőleg még más bűntettet követett el — a Btk. 463. §-a szerint minősül-e a cselekmény, avagy a tvr. szerint és ez utóbbi cselekmények anyagi halmazatban egyéb bűncselekményt valósítanak-e meg?

2. Nem oldja meg a problémát a tvr. 9. §. (2) bekezdése sem, amely szerint: ha az e törvényerejű rendelet szerint büntetendő cselekmény egyszersmind hivatali vagy szolgálati bűntett is, azt a büntetőrendelkezést kell alkalmazni, amelyik a legsúlyosabb büntetést állapítja meg. Ugyanis:

a) a tvr. 3. §-ában meghatározott bűntett büntetése 5 évig terjedhető börtön;

b) a Btk. 336. §-ának 9. pontja szerint minősülő bűntett büntetése szintén 5 évig terjedhető börtön (Bn. 49. §.);

c) végül a Btk. 462. §-ában meghatározott bűntett büntetése is 5 évig terjedhető börtön.

De nem határozza meg a tvr. a hivatali vagy szolgálati bűntett fogalmát sem s nem nyujtja a közhivatalnok fogalmi meghatározását sem. Így e fogalmak helyes megalkotásához egyéb jogszabályokból kell kiindulnunk.

3. A burzsoa állam a közületi vagyon fokozott büntetőjogi védelmét nem az e vagyont károsító bűncselekmények tárgyi oldalának, mindenekelőtt a védett jogtárgynak — a közületi tulajdonnak — a meghatározásával, hanem e bűncselekmények alanyi oldalának, a köztisztviselő büntetőjogi fogalmának, az akkori viszonyoknak megfelelő meghatározásával kívánta elérni.

Miután tapasztalat szerint a vagyoni értékeket károsító bűncselekményeket leginkább és leggyakrabban a munkabeosztásuknál fogva azok környezetében tevékenykedők szokták elkövetni, a burzsoa állam megelégedett az elkövetők e körének fokozott büntetőjogi felelőssége hangsúlyozásával s így közvetve védte fokozott mértékben a közületi vagyont.

Ezt a büntetőjogpolitikai szemléletet tükrözi pl. a Btk. 336. §. 9. pontja s a 462. §., amelyek a lopás, illetve a sikkasztás bűncselekményét súlyosabban büntetik, miután az elkövető közhivatalnok a bűncselekményt hivatali beosztása körében követte el.

E felfogással szemben más büntetőjogpolitika

szemlélet tükröződik az *1950 : 24. tvr.-ből*, amely a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét nem az elkövetők körének, hanem a védett jogtárgynak a meghatározásával és előtérbeállításával szolgálja. A tvr. meghatározza a társadalmi tulajdont, mint a szocialista fejlődés alapját s nem tulajdonít külön, a jogszabályban is kifejezésre juttatandó jelentőséget annak, hogy a társadalmi tulajdont ki lopta, sikkasztotta : közhivatalnoki munkakörében tevékenykedő tettes, vagy kívülálló harmadik személy.

A probléma már most abból adódik és a bírói ítélkezésben állandó bizonytalanságot az idéz elő, hogy az 1950 : 24. tvr. nem helyezte kifejezetten hatályon kívül sem a Btk. 336. §. 9. pontját, sem pedig a 462. §.-t. Így kettősségek, eszmei halmazatok keletkeznek. Ugyanaz a cselekmény egyaránt kitölti a Btk. 336. §. 9. pontjában, vagy a Btk. 462. §-ában, illetve az 1950. évi 24. tvr. 3. §.-ában meghatározott tényálladék kereteit. Kiszélesíti s a büntetőigazságszolgáltatásban mindennapivá teszi a problémát az a további sajátos körülmény is, miszerint a közhivatalnok büntetőjogi fogalmát a maitól lényegesen eltérő gazdasági- és társadalompolitikai viszonyokat kifejező, de még ma is hatályban levő jogszabályok határozzák meg. Ezek az alább említett jogszabályok, a népgazdaság szerkezetében az utóbbi évek során végbement gyökeres változások után s az 1950. évi 24. tvr. hatálybalépte óta, immár teljesen indokolatlanul és a népfelfogástól is eltérően túltágan határozzák meg a közhivatalnok fogalmát.

II.

1. A közhivatalnok fogalmát büntetőjogunkban eredetileg a *Btk. 461. §*-a határozta meg.[1] Ez a fogalommeghatározás a liberális burzsoa állam viszonyainak felelt meg. Később az imperializmus viszonyai között részben a törvényhozás,[2] részben a bírói gyakorlat ezt a fogalmat igyekezett állandóan tágítani.

[1] »Közhivatalnokoknak tekintendők azok, akik az állam közigazgatási, vagy igazságszolgáltatási, vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál vagy különös megbízatásuknál fogva kötelezvék ; úgyszintén azok is, akik az állam, a törvényhatóság, vagy község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok, vagy szolgák vannak alkalmazva. A közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintendők.«

[2] Így pl. a vasúti rendtartásról szóló 1914 : XVII. tv. 2. § VI. pontja szerint a vasutak állandó és ideiglenes személyzetének tagjait közhivatalnokoknak kell tekinteni ; továbbá az 1907 : XXVII. tv. 1. §-a szerint a községi vagy hitfelekezeti iskolai tanítók és az 1913 : XXXIX. tv. 1. §-a szerint az állami óvónők is közhivatalnokoknak tekintendők ; a honvédelemről szóló 1939 : II. tv. 195. §-a a tv. 191—194. §-ában meghatározott büntetendő cselekmények szempontjából, valamint a törvényből folyó szolgálati kötelességgel összefüggő bűncselekmény tekintetében a honvédség tényleges szolgálatot teljesítő minden tagját már közhivatalnoknak minősítette. (A bírói gyakorlat ugyanis e törvényig a Btk. 461. §-a értelmében csupán a tényleges szolgálatban álló katonatiszteket tekintette közhivatalnokoknak.)

Ezt a jelenséget több más burzsoa állam büntetőjogának a fejlődése is tükrözi. *Lenin* külön hangsúlyozza : »Különösen az imperializmus, a banktőke időszaka, a gigantikus kapitalista monopóliumnak időszaka, az az időszak, amikor a monopolkapitalizmus állami kapitalizmusba nő át — mutatja az „államgépezet" rendkívüli erősödését, a tisztviselői és katonai apparátus hallatlan növekedését a proletariátus ellen irányuló megtorlások fokozódásával kapcsolatban, mind a monarchiákban, mind a legszabadabb köztársaságokban is.«[1]

E fejlődés során az *1940 : XVIII. tv. 3. §*-a a köztisztviselő új büntetőjogi meghatározását adta. A tv. 3. §-ához fűzött Min. Indokolás szerint a Btk. 461. §-ának a közhivatalnokról adott fogalommeghatározása szűk és nem felel meg a kor követelményeinek. Ez új fogalommeghatározás szerint : »A büntetőtörvények alkalmazása szempontjából az állam, a törvényhatóság vagy a község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási, honvédelmi vagy gazdasági tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság, vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeiben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízatásánál fogva köteles minden személyt — ideértve a honvédségnek tényleges szolgálatot teljesítő minden tagját is — közhivatalnoknak kell tekinteni. Közhivatalnokok a közjegyzők is.«

2. A felszabadulás után alapvetően más irányt vett a gazdasági, politikai és társadalmi fejlődés. Az 1948. évben az ipar, a közlekedés, a bankok és a kereskedelem erősütemű szocializálása során a népgazdaság egész területén rendkívüli módon megnövekedett a társadalmi tulajdon. E megnövekedett társadalmi tulajdont — melynek jelentősége a szocializmus felé fejlődésben napról-napra nőtt —, hathatós büntetőjogi védelemben kellett részesíteni. Ezért ezidőben egymást érik a különféle rendeletek, amelyek a büntetőjogi felelősség szempontjából túllépve az 1940 : XVIII. tv. 3. §-ában írt fogalomkört, közhivatalnokoknak nyilvánítják az államosított, sőt még az állami érdekeltségű vállalatok összes alkalmazottait is.

Igy az állami, az állami kezelésbe vett, úgyszintén az állami érdekeltségű vállalatok alkalmazottainak büntetőjogi felelőssége tárgyában kiadott 5240/1948. Korm. sz. rendelet 1. § (1) bekezdése szerint az állami vállalatoknak, úgyszintén az állami kezelésbe vett vállalatoknak alkalmazottai — függetlenül attól, hogy már az 1940 : XVIII. tv. 3. §-a értelmében közhivatalnokoknak minősülnek-e — a csalásra, a hivatali sikkasztásra, a vesztegetésre, a tiltott ajándékozásra és a befolyással üzérkedésre megállapított büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából a közhivatalnokokkal esnek egy tekintet alá. E rendelkezés kiterjed azoknak a vállalatoknak alkalmazottaira is, amelyekben az államnak közvetlenül vagy közvetve húsz százalékot elérő vagyoni érdekeltsége van, feltéve, hogy a vállalatnak ezt a minőségét

[1] *Lenin :* Válogatott Művek II. kötet, 180. o.

akár e rendelet hatálybalépése előtt, akár azután a hivatalos lapban közzétették.

E rendeletet követően az egyes ipari vállalatok állami tulajdonbavételéről szóló 1948 : XXV. törvény 15. § (4) bekezdése is úgy rendelkezik, hogy »az állami tulajdonban álló vállalat alkalmazottját a büntetőjogi felelősség szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni.«

Ez az elv — mely szerint az állami vállalat minden alkalmazottját a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni — kifejezésre jut még a Teherfuvarozási NV-vel kapcsolatos egyes kérdések rendezése tárgyában kiadott 11.190/1948. Korm. számú rendelet 4. §-ában és az egyes ipari és közlekedési vállalatok állami tulajdonbavételéről szóló 1949. évi 20. számú törvényerejű rendelet 14. § (4) bekezdésében is, mely utóbbi szerint : »Az állami tulajdonba vett vállalat alkalmazottját a büntetőjogi felelősség szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni.«

A fejlődés e szakaszán keletkezett jogszabályainkban azonban nem töretlenül jut kifejezésre a közhivatalnok büntetőjogi fogalmának ily végletekig történő kiterjesztése. Egyes jogszabályok e fogalomkört már szűkíteni igyekeznek. Így pl. az Állami Villamosművek Rt-ről és egyes más villamosművekről intézkedő 1650/1948. Korm. sz. rendelet 8. §-a ; az Állami Bauxit-Alumínium Rt-ről szóló 2730/1948. Korm. számú rendelet 5. §-a ; a Községi Élelmiszerkereskedelmi Rt-ről rendelkező 5340/1948. Korm. sz. rendelet 10. §-a ; a Községi Kenyérgyárak Rt-ről intézkedő 5440/1948. Korm. sz. rendelet 10. §-a ; az Állami Áruházak Rt-ről szóló 6400/1948. Korm. sz. rendelet 10. §-a és a Tüzifa Kereskedelmi Rt-ről rendelkező 6330/1948. Korm. sz. rendelet 10. §-a. E jogszabályok az említett állami vagy közületi tulajdonban levő vállalatok alkalmazottai közül a közhivatalnoki büntetőjogi felelősséget csupán a tisztviselői munkakörben dolgozókra korlátozzák. Pl. a 6330/1948. Korm. sz. rendelet 10. §-a szerint : »A TÜKERT tisztviselői a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából közhivatalnokoknak tekintendők, egyébként a TÜKERT-nél alkalmazott valamennyi munkavállaló szolgálati viszonya tekintetében a magánjog szabályai az irányadók.«

A szövetkezetek tekintetében bizonyos vonatkozásban még tovább tágítja, más vonatkozásban viszont szűkíti a közhivatalnok büntetőjogi fogalmát a Legfelsőbb Bíróság törvényességi tanácsa,[1] amikor a legfőbb államügyész által a törvényesség érdekében használt perorvoslat folytán azt a kérdést, hogy egy földmívesszövetkezeti boltkezelő a büntető törvények alkalmazása szempontjából közhivatalnoknak tekintendő-e, igenlően döntette el. E határozat szerint : »Az 1940 : XVIII. tv. 3. §-a a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából, nevezetesen a vagyon elleni bűncselekmények területén azt a személyt minősítette közhivatalnoknak, aki a hivatkozott törvényhelyben meghatározott viszonylatokban a közvagyonnak érdekkörében ténykedett. Kétségtelenül a közvagyonnak érdekkörére utal ugyanis a hivatkozott törvényhely tartalmi összefüggésében az államra, törvényhatóságra, községre s ezek intézeteire stb-re való hivatkozás.

Az állami és társadalmi feladatok köre a szocializmus felé fejlődés során a szorosan vett hatósági igazgatási teendőkön felül egyre inkább gazdasági térre is áttolódik. A termelőeszközök társadalmi tulajdonba vétele, a magánkereskedelemnek egyre szűkebb térre szorulása, a közösségi teendők és általában a termelési mód megváltozása a közvagyon nagyarányú megnövekedésével jár együtt.

Alkotmányunk 4. §-a társadalmi tulajdonként az állam, a közületek és a szövetkezetek tulajdonát jelölik meg. Az 1940 : XVIII. tv. 3. §-át ennek megfelelően kell szocialista tartalommal megtölteni. Az alkotmány 4. §-ában meghatározott társadalmi tulajdon az 1940 : XVIII. tv. 3. §-ával érintett közvagyonnak a társadalmi fejlődés eredményeihez képest jelentősen tágult fogalmi körét foglalja magában — következésképpen az 1940 : XVIII. tv. 3. §-ában »az állam, a törvényhatóság, vagy a község« — » az állam, a közületek és a szövetkezetek« meghatározással helyettesítendő.

Ha az alkotmány az állam, a közületek és a szövetkezetek vagyonát, mint közösségi tulajdonalakzatokat a társadalmi tulajdon egységes fogalmi körébe vonja, kétségbevonhatatlan, hogy az egységbevont közösségi tulajdonalakzatokat illető büntetőjogi védelem között sem tehető különbség...

A büntető jogszabályok alkalmazása szempontjából a közhivatalnoki jellegnek s ezen keresztül a hivatali sikkasztás megállapíthatásának azonban további előfeltételét képezi az az alanyi mozzanat is, mely szerint a sikkasztást a társadalmi tulajdon sérelmére az állam, a közületek, vagy a szövetkezetek tennivalóinak teljesítésére hivatalánál, szolgálatánál, vagy különös megbizatásánál fogva köteles személy követte légyen el.«

Mint látjuk, a Legfelsőbb Bíróság nem tekinti a szövetkezet minden tagját közhivatalnoknak, hanem csupán »a szövetkezetek tennivalóinak teljesítésére hivatalánál fogva köteles személy«-t. A határozat további indokolása szerint »ez az alanyi mozzanat határolja el a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából közhivatalnoknak minősülő személyek körét azoktól, akik a társadalmi vagyon érdekkörében működnek ugyan, erre azonban nem hivataluknál, szolgálatuknál vagy különös megbizatásuknál fogva kötelesek — mint pl. a termelőszövetkezeti csoportoknak az önkéntes társulás alapján álló egyszerű tagjai. Mindebből következik, hogy a földmívesszövetkezetekben szolgálatuknál vagy különös megbizatásuknál fogva funkciót teljesítő személyeket a fentieknek megfelelően e minőségükben a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából a vagyon elleni bűncselekmények területén közhivatalnokoknak kell tekinteni«.

[1] Legfelsőbb Bíróság törvényességi tanácsa E. I. 8867/1950. sz., közölve Igazságügyi Közlöny 1951. szeptember 21. száma 337. o.

3. Fentebb már említettük, hogy a közhivatalnok büntetőjogi fogalmát meghatározó s mindmáig hatályban levő 1940 : XVIII. tv. 3. §-át eredetileg az uralkodó feudális burzsoázia érdekében alkották, hogy a Horthy-államgépezet zavartalan működését biztosítsák egyrészt az ú. n. hivatali bűncselekmények további elszaporodásának megakadályozásával, legfőképpen azonban az állami hivatalok és üzemek dolgozóinak politikai megbilincselésével, kézbentartásával. (Pl. a városi vízművek szénhordó napszámos munkása, mint »közhivatalnok«, nem alkalmazhatta a bérharcban a munkabeszüntetés fegyverét stb.)

A felszabadulást követően az 1948. és 1949. év során alkotott idevágó jogszabályok pedig a köztisztviselő büntetőjogi fogalmának további szélesítésével az államosítások nyomán rendkívül kiterjedt társadalmi tulajdon kellő büntetőjogi oltalmát kívánták biztosítani. Időközben e feladatot a maga teljes egészében átvette a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. sz. tvr.

Igy egyik oldalon tehát adva van a szocializmus építése során megtett út : a népgazdaság termelőerői, üzemei, vállalatai döntő többségének a néptulajdonba vétele, az egyéni gazdálkodást folytató mezőgazdasági kisüzemeknek társas gazdálkodást folytató szocialista nagyüzemekké szövetkezése, hasonló jellegű szövetkezetté alakulások a kisipar területén, az államapparátusnak a munkásosztály és a vele szövetkezett dolgozó parasztság részéről való kézbevétele, az államgépezet korszerű szerkezeti átépítése. E fejlődés folytán ma már az ország dolgozó lakosságának túlnyomó része az állami és közületi üzemekben, vállalatokban, avagy az állami vagy más közületi gépezetben, illetve szövetkezetekben dolgozik. A másik oldalon pedig a gyökeresen más politikai, gazdasági és társadalmi viszonyokat kifejező és egészen más célra alkotott jogszabályok alakilag még ma is változatlanul hatályban vannak. E jogszabályok szóhangzat szerinti alkalmazása alapján a társadalom túlnyomó része közhivatalnoknak minősül, kezdve a Ganz-gyár udvarsepregetésre beosztott segédmunkásától a HÚSÉRT vállalat fióküzleti kiszolgáló hentessegédén, az Állami Mélyépítő Vállalat malterhordó munkásnőjén stb. keresztül a miniszterelnökig. Ez az állapot nyilván egy megfelelő, a változott viszonyokkal összhangban álló jogszabálymódosítást sürget. Mi sem indokolja, hogy a malterhordó segédmunkásleányt közhivatalnokká minősítsük, amikor a nép egészséges jogfelfogása szerint az nem hivatalnok, hanem munkás.

III.

1. Az állam, a közületek, a tömegszervezetek, az állami és közületi vállalatok, valamint a szövetkezetek a maguk teendőinek megvalósítása közben szerveik útján működnek. A szervek együttes összefüggésükben, az állami, közületi stb. apparátust alkotják. Az apparátust emberek személyesítik meg. Az apparátusban dolgozó emberek nem egyforma szerepet töltenek be. Egyesek közülük csupán technikai végrehajtó munkát végeznek. Ezek az apparátus személyeivel vagy dologi eszközeivel hivatali beosztásuknál fogva nem rendelkeznek. Ellenkezőleg — velük rendelkeznek s ők a rendelkezések alapján és keretében cselekszenek. Ezek alkotják a kisegítő segédszemélyzetet (pl. gépírónők, hivatalsegédek, takarítók, fűtők, gépkocsivezetők stb.).

Az apparátus dolgozói közül mások intézkedéseket terveznek meg vagy tesznek, másszóval joghatályos cselekményeket végeznek. E jogi cselekmények tartalma a legkülönbözőbb lehet, azt a funkciót betöltő személy jogai és kötelességei határozzák meg. Az apparátus dolgozóinak ez utóbbi körét a szovjet jogban hivatalos személynek nevezik. A szovjet büntetőjog nem ismeri a mi »közhivatalnok« fogalmunkat. A szovjet büntetőjogban az ú. n. hivatali bűncselekmények elkövetői csupán a hivatalos személyek lehetnek. A szovjet-orosz Btk. 109. §-ához fűzött I. Hivatalos megjegyzés szerint »Hivatali személy alatt olyan személyt kell érteni, aki állandó vagy ideiglenes hivatali állást tölt be állami (szovjet) hivatal vagy vállalat, vagy olyan szervezet vagy egyesülés kötelékében, amelyre a törvény meghatározott kötelezettségeket ró, illetve amelynek jogokat és hatáskört adott gazdasági, államigazgatási, szakmai és egyéb országos feladatok elvégzésére.«

Sz. Sz. Sztugyenyikin[1] rámutat, hogy a hivatalos személyeket a nép különleges bizalmával ruházza fel. Joguk van ilyen vagy olyan keretek között rendelkezni a szocialista tulajdon felett, annak növelése érdekében. Az állam nevében — hatáskörükben — magatartási szabályokat írhatnak elő. Szükség esetén beavatkozhatnak az alantas szervek, szervezetek és egyes polgárok tevékenységébe. A hivatalos személyek tevékenységük folyamán felhatalmazottak arra, hogy az állam érdekeit a társadalompolitikai és a népgazdasági élet különböző területein megvalósítsák.

A hivatalos személyeknek az állami funkciók megvalósításában betöltött különleges szerepe lehetővé teszi ezeknek az egyéb állami alkalmazottaktól való megkülönböztetését. Ezek szerint minden hivatalos személy állami, közületi, állami vállalati stb. alkalmazott, de nem minden ilyen alkalmazott hivatalos személy.

Az állami stb. alkalmazott és a hivatalos személy közötti e büntetőjogi különbségtevés — mint arra M. A. Helfer[2] rámutat — csak újabb keletű. Menysagin professzor a jogi iskolák számára írt, 1947. évben megjelent tankönyvben kifejti, hogy a vállalat munkásai vagy az egyszerű kolhoztagok nem hivatalos személyek, minek következtében nem is lehetnek hivatali bűncselekmények alanyai.

Menysagin szerint állami intézményeknél vagy vállalatoknál dolgozó személyeknek a hivatalos

[1] Sz. Sz. Sztugyenyikin : Szovjet államigazgatási jog, 79. o.

[2] M. A. Helfer : A büntetőjog különös részének kérdései a Szovjetunió Legfelső Bírósága gyakorlatában. Moszkva. 1948. Fordította : dr. Csánk Béla. Litografált nyomtatvány 11. o.

személyek fogalmi körébe való sorozása esetén abból kell kiindulnunk, hogy a kérdéses személy milyen jogokkal, illetőleg teendőkkel van felruházva.

G. Szmolickij[1] szerint: »Hivatalos személynek tekintendő az a személy, aki állandó vagy időleges jelleggel, kinevezés vagy választás alapján, fizetésért vagy fizetés nélkül állami vagy társadalmi vállalat vagy szervezet szolgálatában áll és saját munkakörében igazgatási, szervezési, gazdasági vagy más szolgálati kötelességeket teljesít.«

Ez a meghatározás megfelel a Szovjetunió Legfelső Bírósága gyakorlatának is. M. A. Helfer külön hangsúlyozza[2]: A »hivatalos személy« fogalma és a hivatalos személy elhatárolása a nem hivatalos személy fogalmától (a munkástól, egyszerű kolhoztagtól, műszaki munkástól), igen nagy elvi jelentőséggel bír.

2. A Szovjetunió Legfelső Bírósága szintén komoly figyelmet szentel a hivatalos személy pontos fogalmi meghatározására. Így a Szovjetunió Legfelső Bíróságának teljes ülése által 1935. évi március 27-én kiadott értelmező határozat a kolhoz- és szovhozbeli hivatalos személyek köréhez csak az olyan személyt sorolta, aki igazgatási, gazdasági vagy operatív ügyintéző funkciót végez (brigádvezető, csoportvezető, vagy más olyan személy, aki valamely konkrét munkarészleg élén áll, vagy azt vezeti).

A Szovjetunió Legfelső Bírósága egy 1944. július 22-én kelt határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a villanyszerelő munkás vádlott sem tekinthető hivatalos személynek, minthogy a hivatalos személyek fogalmi körébe csak az olyan személyek tartoznak, akik valamilyen adminisztratív gazdasági, vagy operatív rendelkező teendőket látnak el.

Ugyanez elvi alapon a Szovjetunió Legfelső Bírósága megváltoztatta az elsőbíróság határozatát, melyben az »szolgálati helyzettel való visszaélés« bűncselekményében mondotta volt ki bűnösnek az állami vállalat üzemében működő két szakácsnőt, akik a részükre sütemény készítéséhez kiadott növényi olajmennyiségből 2.8 kg-ot jogtalanul eltulajdonítottak, mert »szakácsnői minőségükben dolgozván semminemű igazgatási vagy operatív rendelkezési teendőt nem végeztek, így nem tekinthetők hivatalos személyeknek«. A Legfelső Bíróság vádlottak cselekményét a társadalmi tulajdon elsikkasztásának minősítette, »amely nemcsak a hivatalos személyt tekinti a hivatali eltulajdonítás alanyának, hanem bármely olyan más személyt is, aki az állami vagy társadalmi intézmény tulajdonát tevő és neki átadott vagyontárgyat elsikkasztja«.

Hasonló megfontolás alapján a Szovjetunió Legfelső Bírósága nem tekintette hivatalos személynek a kombájn-gépkezelőt, a Voronyezs város vásárigazgatósága által alkalmazott mészáros-munkásokat, a vonatfűtőt, az egyszerű kolhoztagot stb.

M. A. Helfer kiemeli, hogy az 1947. évi június 4-én kelt törvényrendelet jogegységet teremtett a tettesre bízott állami vagy társadalmi vagyon eltulajdonítása és elherdálása miatti bűnvádi felelősség terén és *a szovjet büntetőjog* azóta immár *nem ismeri a szolgálati eltulajdonítás külön bűncselekményi tényálladékát* a hivatali bűncselekmények sorában. Viszont a szocialista vagyont károsító bűncselekmény alanya bárki lehet.

IV.

1. Bármennyire nyilvánvaló is, hogy az állami vállalat szakácsnője, a fővárosi vágóhíd hentessegédje, az állami építővállalat malterhordó segédmunkásnője nem közhivatalnok, s a jelleget illetően minőségi különbség van az állami üzem igazgatója, üzemmérnöke stb. és segédmunkása között, az ismertetett, érvényben lévő jogszabályaink szerint ők — a büntetőjogszabályok alkalmazása szempontjából — egyaránt közhivatalnokok.

A közhivatalnok ez élettől eltávolodott büntetőjogi fogalmának a közhasználatú közhivatalnok-fogalomhoz közelebb hozását célozták egyrészt az előbbiekben már ismertetett azok a jogalkotások, amelyek az állami vállalatok alkalmazottai közül csupán a tisztviselőket tekintik a büntetőjogszabályok alkalmazása szempontjából köztisztviselőknek, másrészt a Legfelső Bíróságnak fentebb már ismertetett határozata, amelyik a szövetkezetek tagjai közül csupán »a szolgálatuknál vagy különös megbizatásuknál fogva funkciót teljesítő személyeket« tekinti a büntetőjogi szabályok alkalmazása szempontjából közhivatalnokoknak.

A Legfelső Bíróságnak ez a közhivatalnok büntetőjogi fogalmát megszorító jellegű állásfoglalása — amely csupán a földmívesszövetkezetek vonatkozásában nyert kifejtést — megítélésem szerint iránytmutató más vonatkozásban is és a szovjet büntetőjogi felfogás nyomán halad.

2. Nem szakadhat annyira el — káros hatások nélkül — a büntetőjogi műnyelv a mindennapi élet felfogásától, mint ma a közhivatalnok meghatározása tekintetében. Ezért a bírói gyakorlatnak és az elméleti munkának egyaránt foglalkoznia kell a kérdéssel. A *bírói gyakorlat* lehetőségei e probléma megoldásánál meglehetősen korlátozottak. Nevezetesen a burzsoa viszonyok között alkotott Btk. különös részében és a hozzákapcsolódó melléktörvényekben a bűncselekményi tényálladékok egész sorában tényálladéki elemként szerepel a *»közhivatalnok«*. Mármost döntő jelentőségű jogtárgyakat fosztanánk meg a kellő büntetőjogi oltalomtól, ha a közhivatalnok fent ismertetett fogalmát az érintett mértékben leszűkítenénk. Olyan bírói gyakorlat kialakítása pedig, amelyikben »a vagyon elleni bűncselekmények területén« valaki nem tekintendő közhivatalnoknak, viszont a hűtlenségi bűncselekmények vagy a közhivatalnoki megvesztegetés, ajándék tiltott elfogadása stb. területén már közhivatalnoknak minősülne — tarthatatlan lenne. Ez a helyzet oda vezetne, hogy pl. ugyanaz a sze-

[1] G. Szmolickij: Hivatali bűncselekmények. Moszkva 1947. 2. kiadás 5. o. idézi: M. A. Helfer.
[2] M. A. Helfer: i. m. 12. o.

mély ugyanabban az ítéletben a vagyonelleni bűntett tekintetében nem lenne közhivatalnoknak tekintendő, viszont a hűtlenségi bűntettben, vagy ajándék tiltott elfogadása bűntettében már annak minősülne.

A *büntetőjog tudományos művelőire* vár tehát a feladat, hogy a szocializmus útján megtett fejlődésünk eredményeit kifejező, minden oltalomban részesítendő jogtárgy részére kellő védelmet nyujtó közhivatalnoki fogalmat alakítsanak ki.

Felfogásom szerint a jövőben a büntetőjogi értékelés szempontjából a dolgozók három csoportra lennének oszthatók:

a) magánalkalmazottak; körükbe tartoznának a magánszektor alkalmazottai, háztartási alkalmazottak stb.;

b) közalkalmazottak; ide tartoznának az állam, a közületek, a tömegszervezetek, az állami és közületi vállalatok rendelkező joggal fel nem ruházott dolgozói, a szövetkezetek egyszerű tagjai;

c) közhivatalnokok; azok a közalkalmazottak, akik munkaterületükön személyekkel és dologi javakkal rendelkezni jogosultak, hivatali hatáskörükben joghatályos intézkedéseket tehetnek.

3. Az új jogszabályi rendezésig a bírói gyakorlat legalább a leggyakrabban előforduló esetekben: a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmények eseteiben igyekszik a lehetőségekhez képest a közhivatalnok-problémát elkerülni. Éspedig:

a) Ha a társadalmi tulajdont károsító lopást »közhivatalnok« közhivatalnoki jellegének felhasználásával is követte el, a cselekményt nem a Btk. 336. §. 9. pontja szerint minősülő hivatali lopásnak, hanem az 1950. évi 24. tvr. 3. §-ában meghatározott, a társadalmi tulajdont károsító lopásnak minősíti.

Idevágóan a Btk 336. §. 9. pontja csupán akkor alkalmazandó, ha a »közhivatalnok« által e jellegének felhasználásával elkövetett, a társadalmi tulajdont károsító lopásnál az élelmi vagy élvezeti cikk, tüzelőszer, vagy egyéb életszükségleti tárgy (Bn. 51. §.) értéke a 30 forintot nem haladja meg (tvr. 9. §. (2) bek.).

b) Ha a »közhivatalnok« a hivatalánál fogva kezeihez letett vagy kezelésére, illetőleg őrizetére bízott pénzt, vagy pénzértékkel bíró más tárgyat elsikkasztja, nem a Btk. 462. §-ában meghatározott hivatali sikkasztás, hanem a tvr. 3. §-ában meghatározott, a társadalmi tulajdont károsító sikkasztás bűntette forog fenn.

Viszont teljes egészében ránk mered a probléma, ha a hivatali sikkasztás elkövetője a sikkasztással összefüggőleg még más, a Btk. 463. §-ában részletezett bűncselekményt is követett el. Ez esetben nem kerülhető meg a közhivatalnoki kérdésben való döntés. Ugyanis a tvr. 9. §. (2) bek.-e szerint, ha a tvr. szerint büntetendő cselekmény egyszersmind hivatali bűntett is, azt a büntetőrendelkezést kell alkalmazni, amelyik a legsúlyosabb büntetést állapítja meg. Miután pedig a Btk. 463. §-a a tvr. 3. és 5. §-ainál súlyosabb büntetést állapít meg, eldöntendő minden esetben, hogy az elkövető közhivatalnok-e.

V.

Megalkotandó új büntetőtörvénykönyvünk különös részében a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeket úgy kell meghatároznunk, hogy a mai kettősségek, az eszmei halmazatok eltűnjenek, mint ahogyan a szovjet büntetőjogban is a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1947. évi június 4-én kelt törvényerejű rendelet óta jogegységet teremtettek. A védett jogtárgy szempontjából ma már semmi különösebb jelentősége sincs annak, hogy a társadalmi tulajdont károsító lopást, sikkasztást stb. közhivatalnok vagy más személy követte el.

Nézetem szerint de lege ferenda az lenne a helyes szabályozás, ha idevágóan a következő bűncselekmény-alakzatokat állapítanánk meg:

1. A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy ellopását, elsikkasztását, jogtalan elsajátítását és megrongálását 5 évig terjedhető börtönnel kell büntetni. Ugyanígy kell büntetni a társadalmi tulajdonban levő vagyonban kárt okozó csalást is.

2. 10 évig terjedhető börtön a büntetés akkor, ha:

a) a cselekmény különösen nagy kárt okozott;

b) az elkövető ismételten károsította a társadalmi tulajdont;

c) két vagy több elkövető összeműködve követte el a cselekményt;

d) az elkövető a kártszenvedett társadalmi tulajdon kezelésével, őrzésével vagy ellenőrzésével volt megbízva;

e) az elkövető vezető beosztásban működve, e beosztásával kapcsolatban követte el a cselekményt;

f) az elkövető a cselekménnyel kapcsolatban más bűntettet is követett el.

Ez a szabályozás a társadalmi veszélyesség

Sajtó alatt

A büntető perrendtartás

Az 1951. évi III. törvény és a törvényjavaslat miniszteri indokolása, valamint a törvénybeiktatott büntető perrendtartás hatálybalépésével és végrehajtásával kapcsolatos törvényerejű és miniszteri rendeletek.

A magyarázatokat dr. Alapy Gyula írta. *A könyv körülbelüli ára: 15.— Ft.*

szemszögéből nézi a cselekményeket. Márpedig sem az elkövető, sem a cselekmény társadalmi veszélyességét döntően nem érinti az elkövető közhivatalnoki jellege. Pl. a közfelfogás szemlélete szerint a megyei bíróság hivatalsegédje közhivatalnok, viszont a KÖZÉRT fiók kifutója nem az. Kérdem, mennyivel nagyobb a személyi veszélyessége a postára küldött pénzből 1000 forintot elsikkasztó hivatalsegédnek, mint az ugyanazt tevő bolti kifutónak? Hasonlóképpen a cselekmények társadalmi veszélyessége is azonos — mindkét cselekmény egyaránt 1000—1000 forinttal károsította a társadalmi tulajdont.

A 2. pont alatti *a—f)* esetekben viszont akár a cselekmény, akár az elkövető az átlagos fölé emelkedő társadalmi veszélyt jelent. Az 1. pont alatti cselekmények és elkövetőik veszélyesek. A 2. pont alatti cselekmények, illetve elkövetőik veszélyesebbek. Ezt a többletet a külön jogi minősítésben és a magasabb törvényi büntetési tételben is kifejezésre kell juttatni.

Összegezve a kifejtetteket:

A társadalmi veszélyesség prizmáján át vizsgálva az elkövetőket és a cselekményeket, a társadalmi tulajdon hatályos büntetőjogi védelme szempontjából az elkövető közhivatalnoki jellege, mint e jogterületen idejét mult minősítő elem az új büntetőtörvénykönyvi szabályozásnál — nézetem szerint — kikapcsolandó lesz.

Dr. Olti Vilmos

A közületi vállalatok fegyelmi szabályzata a gyakorlatban

A termelékenység emelésének egyik döntő feltétele a munkafegyelem.

A szocializmusban a munkafegyelem a dolgozónak a munkához való új viszonyára támaszkodik. A szocialista munkafegyelem nem az éhség, nem a leigázottság bérrabszolga fegyelme, hanem a felszabadult dolgozó szabad és erkölcsi tartalommal telített, önként vállalt tudatos magatartása.

A szocializmust építő állam egyik legfontosabb feladata, hogy a dolgozókat a szocialista munkafegyelemre —, a munkához való megváltozott viszony felismerésére nevelje. Elsősorban tehát a nevelés, a tudatosítás és a megelőzés azok az elsődleges eszközök, amelyek a szocialista fegyelmi jogalkotás irányelvéül szolgálnak.

Szükség van természetesen intézményes jogi biztosítékokra is, mert ha a nevelés, a tudatosítás és a meggyőzés nem elegendők —, a megtorlás eszközét is alkalmazni kell az olyan dolgozó ellen, aki szembefordul a népi demokrácia követelményeivel és ezzel együtt a dolgozó társai érdekével.

Itt jön előtérbe a fegyelmi eljárás, amelynek célja marad ugyan a nevelés, az oktatás és a meggyőzés —, de teljesíti a megtorlás feladatát: a munkafegyelem megóvását is.

A 34/1950. (I. 27.) M. T. sz. rendelet lényegében az első intézményes rendelkezés, amely a közületi vállalatok fegyelmi szabályzatát már a közölt szempontok figyelembevétele mellett tartalmazza.

A fegyelmi eljárás során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az alapvető irányelvet, hogy az eljárásnak kettős célja van: a munkafegyelem megszilárdítása — és az egyéni felelősség kidomborítása.

Ez az a két erőforrás, amelynek következetes tudatosulása részben megszilárdítja a munkafegyelmet —, részben pedig az elmélet gyakorlati alkalmazása során előtérbe helyezi az egyszemélyi felelősség elvét.

Féltő gonddal kell ügyelni arra, hogy a fegyelmi eljárás híven tükrözze vissza a szocialista fegyelmi bíráskodás e mellőzhetetlen alapmotívumát. A fegyelmi szabályzat alkalmazása során nélkülözhetetlen annak ismerete —, hogy »a fegyelem az a kötőanyag, amely az irányító akaratnak való feltétlen alávetés segítségével —, egységes szervezet jellegét adja a tömegekből alakult személyösszességnek« (Jampolszkaja C. A.: Szolgálati fegyelem és fegyelmi vétség).

E nélkülözhetetlen »kötőanyag« erélyes megvédése fogja a dolgozók széles körében tudatosítani, hogy a termelékenység fokozása elképzelhetetlen a szocialista munkafegyelem hiányában —, amely éppen abban különbözik a kapitalista »éhségfegyelemtől«, hogy a dolgozók szabad és tudatos elhatározottságán alapszik.

Kifejezésre kell juttatni a fegyelmi határozatokban azt a szocialista alapelvet is, hogy a büntetés nemcsak a törvényes hatáskörben eljáró vállalati igazgató megtorlásra irányuló — meghatározott formában jelentkező — akaratnyilvánítása, hanem a dolgozók összességének állásfoglalása is a munkafegyelem megsértőjével szemben.

A fegyelmi határozat indokolása tartalmazzon tehát a dolgozók széles tömegei felé nevelő célzatú iránymutatást. A fegyelemsértés elemeinek meghatározása mellett mutasson rá nyomatékosan a közösségi célok jelentőségére. Következetességével segítse elő a szocialista rend tiszteletbentartásának tudatossá válását.

Tudatosítani kell a fegyelmi eljárás során is, hogy a közösségi munkában a munkáltató és a dolgozó a szocializmust építik és hogy a munka termelékenységének emelése során elért többletérték már nem a kizsákmányolót gazdagítja, hanem köztulajdon, amely egyaránt szolgálja a munkáltató közület és a dolgozók érdekeit. Ebből a szemszögből kell értékelni a fegyelem ellen vétő magatartását és ezt a célt kell szolgálnia a kiszabandó határozatnak.

Helytelen tehát a fegyelmi tényállást csak röviden megállapító határozat, mert öncélúság látszatát kelti és nem szolgálja a közösség nevelésének elsődleges célzatát.

Tekintsük tehát a fegyelmi eljárást a szocialista nevelés intézményes eszközének, amely ugyan-

akkor, amikor szigorúan lesujt a közösség érdekei ellen vétőre, nem veszti szem elől azt sem, hogy a határozaton keresztül oktassa, irányítsa az üzem dolgozóit és érzékeltesse, hogy az önként vállalt fegyelem megtartása nélkül nincs eredményes közösségi munka —, ha pedig lazul a fegyelem — csökken a termelékenység, amely végeredményben a közösségnek válik ártalmára.

Lenin mondta: »Fegyelemre nevelni annyit jelent, mint a szükséges rend betartására oktatni az embereket. E szabályokhoz való alkalmazkodásnak az erőszak, a kényszer és külön kényszerítő apparátus nélkül való végleges megszokására az emberek csak a teljes kommunizmus állapotában lesznek képesek. A fegyelemnek akkor már nem lesz szüksége jogi védelemre —, a fegyelmi normák akkor már nem lesznek egyúttal jogi normák is.« Addig azonban, még sok fegyelmi norma szorul erélyes védelemre a közösség részéről.

Mutasson rá a fegyelmi határozat indokolása a munkafegyelem követelményeire: fegyelmezett az a dolgozó, aki a munkakörére vonatkozó általános és különös szabályokat maradéktalanul megtartja és megtartatja —, jól ismeri szakmáját és abban állandóan tökéletesíti tudását —, pontosan és tökéletesen, vonakodás nélkül teljesíti a rárótt feladatot és abban kellő kezdeményezési készséget tanúsít —, küzd a huza-vona és bürokrácia ellen —, gyorsan és pontosan teljesíti felettesei utasításait —, óvja a társadalmi tulajdont —, teljesíti a munkanormát és annak túlteljesítésére, valamint a munka minőségi szintjének emelésére törekszik —, fokozza az éberséget és szigorúan megőrzi a szolgálatából reábízott titkot.

A felsorolás természetesen csak általános irányelveket tartalmaz és távolról sem meríti ki a fegyelem követelményeit —, amelyeket mindig annak a vállalatnak sajátos munkaterülete határoz meg, amelynek keretében a szabályzat alkalmazásra kerül.

A fegyelmi határozat jelölje meg, hogy a fegyelemsértő milyen munkaterületen, és milyen magatartása, vagy mulasztása (gondatlansága) által követte el a fegyelmi vétséget.

Végül nem tévesztendő szem elől a fegyelmi eljárás során, hogy a fegyelmezetlenség eltűrése is önmagában véve fegyelmi vétség, amely az alapcselekménnyel (fegyelemsértéssel) azonos —, sőt adott esetben súlyosabb elbírálásban részesül.

Fegyelmi úton kell felszámolni, mégpedig haladék nélkül, a munkafegyelem lazulásának jelenségein kívül a bércsalás, a normacsalás (lazítás), demokráciaellenes magatartás és a társadalmi tulajdon megsértésének eseteit. Az erre vonatkozó rendelkezések végrehajtása érdekében leghelyesebb a részletesen indokolt és a tényállást, valamint a bizonyítékokat tartalmazó indokolással ellátott fegyelmi határozat egy-egy példányát megküldeni a felügyeleti szervnek.

Az egyes szolgálati mulasztások felszámolása során úgy érjük el a határozat javító-nevelő hatását, ha a fegyelmi határozat rámutat, hogy a terhelt mint a népgazdasági terv reávonatkoztatott felbontott részének végrehajtója nem tett eleget a kollektív szerződésben vállalt ama kötelezettségének, hogy teljesítse (teljesíttesse), sőt lehetőleg túlteljesítse a reá eső részlettervet. Így fog a fegyelmi határozat beleilleszkedni a dolgozók által egyéb úton tudatosított tervteljesítési kötelezettség kereteibe —, és ezáltal fogja érvényesíteni nevelő hatását.

Azonos fegyelemsértések elbírálása során legyen a fegyelmi ítélkezés következetes, mert csak így szerez megbecsülést és tekintélyt a dolgozók széles rétegében.

Az e téren mutatkozó kilengéseket egyenlítse ki a másodfokon eljáró Vállalati Egyeztető Bizottság, amely adott esetben még akkor is egészítse ki javaslatában a fegyelmi határozat indokait, ha egyébként a határozat rendelkező részét helybenhagyandónak tartja.

Hosszú ideig bizonytalanság mutatkozott abban —, hogy a terheltnek mennyi idő áll rendelkezésére a fegyelmi határozat ellen benyujtandó fellebbezésre. Ma már munkajogunk 15 napban állapította meg a fellebbezési határidőt, szükséges azonban, hogy a fegyelmi határozat a rendelkező részében hívja fel erre a terhelt figyelmét.

Hiányossága a 34/1950. M. T. sz. rendeletnek (és ezt a Munka Törvénykönyve sem pótolta), hogy az igazgató által hozott fegyelmi határozat ellen csak a terhelt részéről ad lehetőséget a fellebbezésre —, és ha a határozat túl enyhe, nincs szerv, amely ezt súlyosbításért fellebbezhesse meg. Sokszor előfordul, hogy a másodfokon eljáró Egyeztető Bizottság — lehetőség hiányában — nem súlyosbíthatja a határozatot annak ellenére, hogy annak szükségességét fennforogni látja.

Célszerű lenne, ha a jogszabály feljogosítaná a szocialista törvényesség felügyeletére hivatott vállalati ügyészt, hogy súlyosbításért megfellebbezhesse az igazgató határozatát. Ebben az esetben módja lenne az Egyeztető Bizottságnak nemcsak enyhíteni, hanem adott esetben súlyosbítani is a fegyelmi határozatot, helyesebben e tekintetben javaslatot tenni az igazgató felé.

Ami az egyéni felelősség kérdését illeti, e téren meglehetősen bizonytalanok az általam ismert fegyelmi határozatok. Ezen a téren szükséges, hogy az egyszemélyi felelősség elve tudatosuljon a fegyelmi eljárás során is. Nem kétséges, hogy a szocialista termelés a dolgozók tömegeinek együttes munkáját irányító akarat feltétlen és legszigorúbb egységét követeli meg. A szocializmus érdeke azt követeli a tömegektől, hogy feltétlenül vessék alá magukat a munkafolyamatot vezetők egységes akaratának.

Az egyszemélyi vezetés elvének erőteljesen kell megnyilatkozni a fegyelmi eljárás során is. Meg kell erőteljesen nyilvánulni annak az elvnek, hogy a »vezetés nem annyit jelent, mint papírokat aláírni . . .« *(Sztálin)*.

A gazdasági vezetők (üzemegységvezetők) nem feledhetik, hogy a nép előtt személyükben felelnek a reájuk bízott ügyért. Tartsuk szem előtt, hogy »az egyéni felelősség hiánya az, amikor az emberek egyáltalán nem éreznek felelősséget a

reájuk bízott munkáért, nem éreznek felelősséget a gépekért, a munkapadokért, a szerszámért...«

A szocializmus építésének mai szakaszában minden dolgozó bizonyos meghatározott konkrét munkáért viseli a felelősséget. Érvényesülnie kell tehát maradéktalanul az egyszemélyi felelősség elvének —, mert enélkül az egyszemélyi vezetés »fából vaskarika«. Akinek valamilyen joga van —, annak felelnie kell a közösség előtt: hogyan él ezzel a jogával! Vonatkozik ez úgy a felső, mint az alsó vezetőkre egyaránt. A miniszter felel a minisztérium munkájáért, de felelős az igazgató a vállalat működéséért — az osztályvezető az osztályán, — az üzemvezető üzemében, — a munkavezető a kijelölt munkaterületen, — a brigádvezető az alája beosztott brigád munkájában mutatkozó rendellenességekért. Így függnek össze szorosan és elválaszthatatlanul a vezetés és a felelősség. Összefüggenek, de egyben szorosan ki is egészítik egymást. Minél magasabb funkcióban van a vezető —, természetszerűen annál nagyobb a felelőssége. Csak egy személy képes a hozzá tartozó munkaterületen egységes irányt képviselni és a munkát áttekinteni. Természetesen mennél nagyobb a vállalat, annál szélesebb körben kell megszervezni a munka irányítását, ami a felső, közép és alsó vezetés egész rendszerét követeli meg.

Meg kell tehát szabatosan határozni: meddig terjed ki az egyes vezetők hatásköre —, ez fogja megszabni a felelősségük határát. Ezt kell tartalmaznia az egyes üzemek szervezeti szabályzatainak, amelyek ismerete nélkül fegyelmi bíráskodás el sem képzelhető. Eredményes munkát csak az végezhet, aki részére világosan meg van jelölve, hogy mi a feladata, és milyen lehetőségei vannak annak végrehajtására. A fegyelmi határozat legyen iránymutatás arra, hogy mindenki személyében érezze a felelősséget a részére kijelölt munkaterületért, a munka mennyiségéért, minőségéért, a gépekért, munkaeszközökért és a felhasználandó anyagért.

A fegyelmi felelősség — személyi felelősség. Amint nem érvényesíthető fegyelmi felelősség egy minisztériummal vagy vállalattal szemben —, úgy vállalaton belül nem terhelheti fegyelmi felelősség az üzemegységet, vagy brigádot, hanem felelős az üzemegység, a brigád vezetője, akinek ez a kötelezettsége bennfoglaltatik a kinevezésében (kirendelésében), amely által a vezetésre jogot nyert, de a vállalt kötelezettségek teljesítéséért egyben az egyszemélyi felelősséget is elvállalta.

E szempontok maradéktalan és következetes érvényrejuttatása kell hogy a fegyelmi eljárás vezérmotívuma legyen.

Minthogy a gyakorlatban a vezetés és a közvetlen munka egymástól elkülönülnek, az egyszemélyi felelősség érvényesítése legyen az összekötő kapocs, amely a termelékenység fokozása érdekében egyaránt hassa át a munkást és a vezetőt egyaránt. Különösen ebben a tekintetben legyen a fegyelmi határozat következetes és példaadó.

Dr. Király István

Vita a szovjet büntetőjogászok között az okozati összefüggés kérdéseiről a szovjet büntetőjogban

I. Az okozati kapcsolat a büntetőjog elméletének egyik legbonyolultabb kérdése. Eldöntését a büntetőjogász általános filozófiai nézete határozza meg. Az, aki a filozófiában ismert okozatosság idealista értelmét fogadja el, a büntetőjogban is idealista konstrukciót alkalmaz. A dialektikus materializmus alapján álló büntetőjogász álláspontját a büntetőjogi okozatosság kérdésében is a dialektikus materializmus határozza meg. Az okozatosság kérdésében elfoglalt álláspont tehát világosan mutatja a politikai nézetet.

A materializmus szerint az okozatosság *objektív* kapcsolat a természet vagy a társadalom jelenségei között, tehát öntudatunkon kívül létezik. Az idealisták szerint az okozatosság képzelt kapcsolat a jelenségek között. Tudatunk csak azért hozza létre, hogy a jelenségek között eligazodjék.

A szocialista büntetőjog elméleti tételeinek eldöntésénél a dialektikus materializmus módszertanából kell kiindulnunk. A büntetőjogi okozatosság kérdését is csak ezen az alapon dönthetjük el helyesen. »Fölöttébb tudománytalan minden olyan kísérlet, — írja Piontkovszkij — mely az okozat kérdésének a jog területén való eldöntésénél az okságot a dialektikus materializmus okozati fogalmától eltérően kívánja értelmezni.« (Szovjet büntetőjog, általános rész, Tankönyvkiadó Bp. 1951. 236. o.)

A szovjet büntetőjogászok a dialektikus materializmus alapján állnak, mégis azt látjuk, hogy a legutóbbi időben az okozati összefüggés kérdésében igen éles vita folyik közöttük. Min vitatkoznak? Hiszen mindannyian ugyanabból az alapból indulnak ki. A vitára az ad alapot, hogy a dialektikus materializmus okozatosság fogalmának a büntetőjog területén való alkalmazása nem könnyű feladat. Éppen az alkalmazás területén vetődtek fel olyan vitás kérdések, amelyek több szovjet büntetőjogászt megszólaltattak ebben a kérdésben.

A vitára különösen Piontkovszkij álláspontja adott alapot, amely a »Szovjet büntetőjog, általános rész« című tankönyvben (1948. Moszkva) jutott kifejezésre. Azóta a Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo című folyóiratban három olyan tanulmány jelent meg, amely az okozatosság kérdésével foglalkozik a szovjet büntetőjogban. Az 1950. évi első számban jelent meg V. N.

Kudrjavcev : Hozzászólás az okozati összefüggés kérdéséhez a büntetőjogban, a harmadik számban T. L. Szergejeva : Az okozati összefüggés kérdései a Szovjetunió Legfelső Bíróságának gyakorlatában, az 1951. évi ötödik számban Trajnyin : Az okozati összefüggés kérdése a szocialista büntetőjogban című tanulmány.

II. Piontkovszkij tanítását röviden a következőkben lehet összefoglalni. Az okozati összefüggés kérdésénél először azt kell megállapítani, hogy a kérdéses személy tevékenysége és a meghatározott társadalomra veszélyességgel biró eredmény között van e kapcsolat. Ennek eldöntése után azt kell megvizsgálni, hogy az eredmény a kérdéses személy tevékenységének szükségszerű vagy véletlen következménye volt-e. A büntetőjogi felelősség kérdése ugyanis csak az ember adott cselekményeinek *szükségszerű* következményei tekintetében merülhet fel. Szükségszerű következmények pedig azok, amelyek a cselekmény elkövetésénél az adott konkrét feltételek között *reálisan* lehetségesek voltak, illetve a cselekményből törvényszerűen folytak. A személy adott cselekményének összes *véletlen* következményei viszont a büntetőjog érdekhatárain kívül esnek. Eme következményekért a személyt nem terheli büntetőjogi felelősség.

III. A kritika legélesebben Piontkovszkij véletlen-fogalma ellen irányul. Szerinte ugyanis a büntetőjogi felelősség kérdését csak az adott személy cselekményének *szükségszerű* következményeivel kapcsolatban lehet felvetni. Minden, ami *véletlenül* áll be az egyén cselekményeinek következményeiként, kívül esik a büntetőjog érdeklődési körén. Az ilyen következményekért az egyén nem tartozik semmi néven nevezendő büntetőjogi felelősséggel.

Piontkovszkij véletlen-fogalma objektív kategória, amelyet az egyéni bűnösség előtt és attól függetlenül kell vizsgálni. A bűnösség felvetését csak szükségszerű következmények esetén tartja lehetségesnek. Úgy véli, hogy csakis ilyen következményeknél van értelme annak a kérdésnek, hogy vajjon kellett-e előre látnia és ennek folytán elkerülnie, vagy elhárítania az adott személynek a következmények beálltát. Véleménye szerint a véletlenszerű következményeket sohasem veszi számba és nem is veheti számba az illető személy azok előrelátása által. Ilyen esetben tehát bűnösség nem forog fenn, és így büntetőjogi felelősségről sem lehet szó. Szerinte a véletlenszerű eredményt az jellemzi, hogy az elkövetett cselekmény konkrét feltételei mellett objektíven nem volt meg bekövetkeztének reális lehetősége. Ezzel szemben a bekövetkező eredmény akkor szükségszerű következménye az elkövetett tettnek, ha már elkövetése konkrét feltételeiben benne volt bekövetkeztének objektív — reális lehetősége. Ebből arra az egyenes következtetésre jut, hogy csak szükségszerű következményeket lehet előrelátni.

Kudrjavcev szerint helytelen az az álláspont, hogy valamely esemény reális lehetősége minden esetben csak szükségszerű következményeket vált ki. Szerinte a véletlenszerűség is valamilyen formában már benne volt a feltételeknek abban az összességében, ami az esemény reális lehetőségét jelentette és ezért az esetek egész sorában a *cselekvés alanya* előrelátása révén *számolhatott* ezzel a véletlenszerűséggel. (Vagy legalább is nagy vonásokban az eredmény beálltának valószínűségével.) (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 1951. 5. sz. 19. o.)

A véletlenszerűség tehát nem minden esetben zárja ki a felelősséget.

Ezután Piontkovszkij példáit boncolja. Piontkovszkij egyik példája szerint Szidorov megsebesíti Alekszejevet és az a seb bekötözését végző orvos gondatlanságából bekövetkezett vérmérgezésben meghal, vagy pedig tűz üt ki a kórházban, melyben kezelik és ott pusztul el stb.... Piontkovszkij szerint a felelősséget éppen az zárja ki, hogy Szidorov tette és Alexejev halála közti okozati összefüggés objektíve véletlen jellegű.

Kudrjavcev szerint nem az okozati összefüggés véletlenszerű jellege folytán, hanem a bűnösség hiánya miatt nincs felelősség ebben az esetben. Tételének bizonyítására a következőket hozza fel. »Csak az alany és a bekövetkezett eredmény pszihikai viszonyát kell a felhozott példában megváltoztatni, például olyképpen, hogy feltesszük : Szidorov tud arról, hogy a kórházat fel fogják gyujtani és nyomban nyilvánvaló lesz, hogy Szidorovot büntetőjogi felelősség terheli Alexejev halála miatt.

Előfordulhat tehát, hogy az esemény objektíven véletlenszerű következménye nem zárja ki a büntetőjogi felelősséget.

Igaz, hogy Piontkovszkij professzor elmélete ‚kibúvót' kereshet abban, hogy Szidorov halála már nem objektíve véletlenszerű következmény akkor, ha Szidorov tudott a kórház küszöbön álló felgyujtásáról, mert az ezáltal szükségszerűvé vált. Az ilyen ‚megoldás' azonban azt jelentené, hogy az eredménynek objektíve véletlenszerű okozása az elkövető szubjektív észlelési képességétől függően szükségszerűvé változik.

Ez kétségtelenül egyet jelentene az okról, mint objektív kategóriáról szóló marxista tanítás elvetésével és az okság problémáját lényegében a bűnösség problémájává változtatná.« (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 1951. 5. sz. 21—22. o.)

Egy másik példán Trajnyin ugyanezt bizonyítja be.

Trajnyin szerint Piontkovszkij legnagyobb hibája az, hogy a dialektikus materializmus okozatosságról szóló tanítását a büntetőjog területén mechanikusan alkalmazza, hogy a dialektikus materializmus véletlen-fogalmáról egyenesen átmegy a büntetőjogi értelemben vett véletlenre. Pedig a véletlen (casus) büntetőjogi értelemben teljesen más jelentőségű fogalom. Csupán a bűnösség hiányát jelenti annál a személynél, aki a társadalomra veszélyes eredményt okozta. Következésképpen a dialektikus materializmus értelmezésében a véletlent az okozás *objektív folyamata*, ennek objektív véletlen jellege jellemzi, míg a büntetőjogban a »véletlen« a személy *szubjektív állapota*.

A dialektikus materializmus véletlen-fogalma és a büntetőjogi »véletlen« tehát különböző jelentőségű fogalmak. Így elképzelhető és reális az olyan helyzet, mikor a filozófiai értelemben »szükségszerű« okozat büntetőjogi értelemben »véletlen«. És ellenkezőleg a dialektikus materializmus értelmében vett véletlen egyáltalán nem minden esetben bizonyul »véletlennek« a büntetőjog feltételes értelmében. Ezeket a tételeket Trajnyin példákkal bizonyítja.

Szergejeva a *reális lehetőség* kritériumát veszi szigorú bírálat alá. Szerinte a bíróságnak mindenekelőtt két kérdést kell eldöntenie,

a) mely ténykörülmények idézték elő a bíróságot foglalkoztató következményeket;

b) szerepel-e vádlott magatartása azon okok között, amelyek az ítélkezés tárgyává tett eredményt előidézték.

Okozati összefüggésről szerinte csak akkor lehet szó, ha a vádlott magatartása az ítélkezés tárgyává tett, társadalomra veszélyes eredmény *szükségszerű feltételei közé* tartozik. A szükségszerűség kategóriáját Szergejeva szerint bizonyos fokú meghatározottsága és állandósága teszi alkalmassá arra, hogy a szovjet bíróságok az okozati összefüggés kritériumaként elfogadják. Ez a kategória a bíróságnak azt a lehetőséget nyujtja, hogy az ügy összes körülményeit mérlegelje.

Igaz ugyan, hogy a szükségszerűség fogalmának előfeltétele a reális lehetőség megteremtése. A reális lehetőség kategóriáját azonban az állandóság bizonyos fokú hiánya jellemzi, hiszen csak lehetőség. Ebből Szergejeva két következtetést von le :

a) a reális lehetőség megteremtése csak előfeltétele annak, hogy az eredmény bekövetkezése szükségszerű legyen ;

b) ha a reális lehetőség megteremtését önálló kritériumként fogadnánk el, ez a büntetőjogi felelősség tárgyi alapjának megokolatlan kiterjesztését jelentené. Éppen ezért ezt a kategóriát nem lehet az okozati összefüggés kritériumaként elfogadni. Néhány, a társadalomra különösen veszélyes bűncselekménynél ugyan (pl. OSZFSZK büntetőtörvénykönyvének 59. § 3. *b)* pontja) a vádlottat már akkor is büntetik, ha magatartásával a bűnös következmények reális lehetőségét megteremtette. Ezekben az esetekben azonban — írja Szergejeva — a reális lehetőség kategóriája nem mint az okozati összefüggés kritériuma jelentkezik, hanem annak a társadalomra veszélyességnek kritériumaként, amellyel a vádlott magatartása szükségszerű okozati összefüggésben áll.

IV. Bizonyos perek anyagából — írja Szergejeva — az állapítható meg, hogy a vádlott mindenben úgy cselekedett, ahogy az adott körülmények között cselekednie kellett. Ilyen esetben a vádlott terhére rótt cselekmény vagy mulasztás nem történt meg. Az okozati összefüggés megállapítása tehát szükségtelen. Ilyen esetre a következő példát hozza fel :

Goncsarovot az OSZFSZK büntetőtörvénykönyvének 139. §-a alapján azzal vádolták, hogy mint egy tehergépkocsi vezetője több szán előzése közben gépkocsijának hátsó kerekével az egyik szán hátsó jobb sarkát meglökte, aminek következtében a szánon ülő Tyihonov kocsis leesett a szánról, az autó hátsó kereke alá került, súlyos testi sérüléseket szenvedett, amelyekbe belehalt.

A bíróság mindenekelőtt azt vizsgálta, hogy vádlott milyen magatartást tanúsított akkor, amikor az eset történt. A vádlott magatartása és Tyihonov halála között okozati összefüggést akkor lehetett volna megállapítani, ha a vádlott nem úgy viselkedett volna, ahogyan az adott konkrét körülmények között viselkednie kellett.

A per anyagából az derült ki, hogy Goncsarov megengedett sebességgel haladt, sikeresen megelőzte a hátsó szánt, és ugyanilyen sikeresen előzte volna az elsőt is, amelyen Tyihonov ült. Tyihonov azonban visszarántotta lovát, az megfarolt, mire a szán összeütközött az autóval. Tyihonov elveszítette egyensúlyát, leesett a bakról, amely nem volt szilárdan a szánra szerelve. Így Tyihonov *saját vigyázatlansága* folytán került az autó kereke alá. Ehhez járult még az is, hogy Tyihonov italos volt a baleset idején.

Szergejeva több példa ismertetése után azt állapítja meg, hogy a Szovjetunió Legfelső Bírósága lényegében mindig a *szükségszerűség kategóriáját* használja annak megállapításánál, valóban az adott személy cselekménye, vagy mulasztása okozta-e adott körülmények között az adott eredményt. Ennek igazolására a következő példát ismerteti.

A »Bajdukov« motoroshajó útban Ufából zátonyra futott. A bíróság úgy találta, hogy a balesetért a motoros kapitánya felelős. Őt tartotta a baleset okozójának, mivel a kormánykeréknél teljesítve szolgálatot, rá akart gyujtani és ezért a kormánykereket Arusin hajózási megbízottnak adta át.

A per anyagából az tűnt ki, hogy a homokzátony felett, amelyen a motoros megfeneklett, nem volt megfelelő úszójelző készülék, hogy a tavaszi áradás egészen elborította és elmosta a partokat, befedte a veszélyes helyeket és hogy midőn Ufa kikötőjét elhagyták, az ügyeletes forgalmi tiszt nem figyelmeztette a kapitányt arra, hogy a víz szintje zuhanásszerűen esett. A per anyagából az tűnik ki, mutat rá a Szovjetunió Legfelső Bíróságának katonai víziszállítási ügyekkel foglalkozó tanácsa, hogy a hajó megfeneklésének éppen a fent felsorolt körülmények voltak előidézői, nem pedig az, hogy a kapitány a kormánykerékhez engedte Arusint. Ez utóbbiról egyébként is megállapítást nyert a per során többek között az, hogy régi hajós, a hajóvezetésnek jó szakembere és hogy a kormánykerék mellett a kapitány személyes felügyelete alatt állt.

Ilyen tényállás mellett a bíróság nem talált kellő alapot arra, hogy a hajó megfeneklése miatt bűnösnek mondja ki a kapitányt, aki sok éven át becsülettel végezte munkáját a vízi szállításban.

V. Kudrjavcev, Szergejeva és Trajnyin egyaránt felteszik a kérdést, Piontkovszkij tanítása

mennyiben segíti a bírói gyakorlatot. Azután azt állapítják meg, hogy Piontkovszkij tanítása káros, zavart okoz a gyakorlati büntetőjogászok között.

Kudrjavcev szerint Piontkovszkij tanítása alapján abban az esetben, ha az eredmény objektíve véletlenül következik be, a vádlottat minden esetben — esetleg alaptalanul fel kellene menteni. A bűnösség vizsgálata ilyenkor elmaradna, ami Kudrjavcev szerint ellenkezik a szovjet bíráskodás szellemével. A szovjet büntetőjog szerint ugyanis az okozati összefüggés és alanyi bűnösség együttes fennforgása állapítja meg az egyén felelősségét az elkövetett bűncselekmény miatt.

Piontkovszkij tanítása a gyakorlati büntetőjogászt azért hozza nehéz helyzetbe — írja Kudrjavcev, mert Piontkovszkij nem jelöli meg a felelősséget maga után vonó szükségszerű és a felelősséget kizáró véletlen összefüggés közötti különbség ismérvét. Emez ismérv hiánya pedig a legteljesebb önkénynek ad helyet olyan kérdésben, amely ennek az elméletnek megfelelően a vádlott sorsát döntően befolyásolja. Az említett ismérv hiánya az adekvát ok burzsoa elméletét vinné be a gyakorlatba. Ezt az elméletet pedig Piontkovszkij is elveti. Ezzel az elvvel szemben a szovjet büntetőjog szerint »a bűntevő tettének tipikus és nem tipikus következményeiért egyaránt felel, feltéve, hogy e következményeket előre látta, vagy láthatta. Ugyanezt kell elmondanunk a szükségszerű és véletlenszerű következményekről is«. (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 1951. 5. sz. 25. o.)

Trajnyin sem találja kielégítőnek azt az ismérvet, amellyel Piontkovszkij a szükségszerű és véletlen okozatot elválasztja. Piontkovszkij szerint a véletlen okozatok »... nem törvényszerű következményei a kérdéses eseménynek, nem következnek szükségszerűen abból, és a kérdéses cselekmény elkövetésének nem objektíve reálisan lehetséges következményei«. (Szovjet büntetőjog, általános rész, Tankönyvkiadó, Bp. 1951. 236. o.)

»Az arra való rámutatás — írja Trajnyin —, hogy a szükségszerű következményektől eltérően a véletlen következmények nem következnek »szükségszerűen« a személy cselekményéből, e következmények elhatárolásához semmit sem nyujt és nem nyujthat: véletlen az, ami nem szükségszerű. De a másik megállapítás, vagyis, hogy a véletlen következmények a kérdéses cselekmény elkövetésének nem objektíve-reálisan lehetséges következményei — csak arra alkalmas, hogy zavart okozzon ... Emellett, ha belevesszük az »objektív-reális« fogalmába annak közvetlen értelmét, akkor kétségtelen, hogy a véletlen okozat is az eredmény beállásának objektíve reális lehetősége, különben e következmények nem állottak volna be. Ha pedig a »reális lehetőséget« más értelemben vesszük — az általában realizálható lehetőség értelmében, akkor itt új szakkifejezéssel újraszületik az adekvát okozatiság régi elmélete, mint oly okozatiságé, mely rendszerint bizonyos következményeket von maga után... Végül még egy igen lényeges körülmény: maga az abszolút metafizikai szembeállítása véletlennek és szükségszerűségnek a materialista dialektika értelmezésében nem helyes.« (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 9. (10) sz. 1951.13—14. o.)

VI. Trajnyin a szovjet büntetőjogászok hiányosságának tartja, hogy a conditio sine qua non és adekvat kauzalitás burzsoa okozatossági elméleteket nem megfelelően bírálták.

Ugyanekkor Trajnyin is csak a conditio sine qua non elmélettel foglalkozik. Ez elmélet legdöntőbb hibáját abban látja, hogy a feltételek egyenértékűségét és az okok egyenlő jelentőségét (az ok nem lehet sem több sem kevesebb) hirdeti. Trajnyin e két tétellel szemben alkalmaz kritikát. Kritikájához a következő marxista tételeket veszi alapul:

1. a »jelenségek mesterséges elszigetelésének« elvét az okozati összefüggések elemzésénél és

2. az okozati összefüggések konkrét vizsgálatának, valamint a fő és döntő okok kiválasztásának elvét.

A jelenségek mesterséges elszigetelésének elvét *Lenin* dolgozta ki. Ezzel a büntetőjogászok számára is értékes útmutatást adott. Azt írta, hogy »az ok és okozat emberi felfogása mindig némileg leegyszerűsíti a természeti jelenségek objektív kapcsolatát, ezt csak körülbelül tükrözi vissza, mesterségesen elszigeteli az egyetlen egységes világfolyamatnak ezt vagy azt az oldalát«.

A jelenségeknek és cselekvéseknek egész okozati hálózatát, amelyek a bűnös eredményhez vezettek, képtelenség volna felkutatni. A »bíróság előtt álló konkrét feladatokkal kapcsolatban nem a végtelenségbe szétfoszló és a bíróságra nézve közömbös, számtalan tényező a fontos, hanem csak az egyes konkrét emberi cselekvés, amely a büntetőjogi felelősség alapja ... Hasonlóképpen ... az egyetlen eredmény, amely a büntetőjog értékelésének tárgyát képezi, a társadalmilag veszélyes eredmény«. (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 9. (10) 1951. 18. o.)

A másik fontos elvet, amely az okság marxista elméletének felépítésére vonatkozik, *Sztálin* tanításából vezeti le Trajnyin.

Sztálin ismételten határt von a különféle jelentőségű okok között. Igy »Az Októberi Forradalom és az Orosz Kommunisták taktikája« című művében az Októberi Forradalom győzelmét megkönnyítő »egész sor belső kedvező feltétel« közül a hat »legfontosabbat« jelöli meg. (*Sztálin* Művei, 6. kötet, Szikra, 1951. 396. o.)

A szocialista büntetőjogban a fokozatok problémájának nagy jelentősége lehet. Ama ismérvek között, amelyek »a bűntettes és a bűncselekmény társadalmi veszélyességének fokát meghatározzák, jelentős és az elmélet által csaknem figyelmen kívül hagyott szerep jut az okozatiság fokának«. (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 9. (10.) sz. 1951. 19. o.)

VII. Az okozatosság kérdésében lefolyt vitát bátor, éles hang jellemzi. Teljes megoldást azonban ezek a tanulmányok sem adnak, maga Trajnyin sem. Trajnyin tanulmányában például nem látszik elég világosan, hogyan határolja el elméletét az adekvát okozatosságtól. Ez a vita

elindulás ahhoz, hogy a büntetőjogi okozatosság kérdésében szilárd marxista álláspont alakuljon ki. A vita a mi számunkra is nagyon tanulságos, komoly következtetéseket kell levonnunk belőle.

Trajnyin a szocialista büntetőjog teoretikusainak közvetlen és világos feladatát e kérdésnél abban látja, hogy »az okozati összefüggésnek *Marx*, *Engels*, *Lenin* és *Sztálin* által felépített általános tana alapján kidolgozzák az okozati összefüggés tanát a büntetőjogban«. Azután megállapítja, hogy e feladat megoldása eddig nem sikerült. »E sikertelenség forrása — írja Trajnyin — az okság marxista tanának nem eléggé alapos szerves elsajátításában és ebből folyólag azokban a kísérletekben rejlik, amelyek a marxista oksági tan néhány fogalmát és szakkifejezését gépiesen kívánják átvinni a büntetőjog körébe.« (Szovjetjogi Cikkgyüjtemény, 9. (10.) sz. 1951. 10. o.)

A szovjet jogászok alaposan ismerik a marxizmus-leninizmust, mégis hiányosságot állapít meg Trajnyin ezen a területen. Sokkal nagyobb mértékben lehet ezt a hiányosságot nálunk megállapítani. Ez pedig fokozott mértékben hívja fel figyelmünket arra, hogy a marxizmus-leninizmust mi is nagyon elmélyülten tanulmányozzuk. E nélkül csak bátortalanul botorkálunk, nem merünk állástfoglalni és hibákat követünk el. A marxizmus leninizmus alapos ismerete nélkül a jogot tudományosan művelni és a jogtudományban eredményeket elérni nálunk sem lehet. Újat alkotni a dialektikus materializmus alapos ismerete nélkül képtelenség. Csak a marxizmus eddiginél sokkal elmélyültebb elsajátítása szünteti meg nálunk azt a vitahiányt, ami jogtudományi életünkben megmutatkozik. Csak ez tesz képessé bennünket arra, hogy leromboljunk minden használhatatlan régi tételt és kibontakoztassuk szocialista jogtudományunkat. Ez segít hozzá bennünket ahhoz, hogy a marxizmus sziklaszilárd talaján állva, továbbfejlesszük, újjá alkossuk jogtudományunk minden területét.

E vita tehát általában tanulságos minden magyar jogász számára. Ilyen bátran és keményen kell nekünk is vitatkoznunk. Erre tanít bennünket a nyelvtudomány kérdésében lefolyt vita is, amikor *Sztálin* ismételten felhívta figyelmünket, hogy alkotó tudomány csak vita közben alakulhat ki.

Nekünk, a büntetőjoggal foglalkozóknak pedig következtetéseket is le kell vonnunk ebből a vitából. Erre különösen azért van szükség, mert Piontkovszkij álláspontját büntetőjogtudományunk általánosságban irányadónak tekintette és tekinti. Ennek jellemzésére szolgáljon a következő idézet. »A szovjetorosz jogtudósoknak a Gercenzon-féle tankönyvben kifejtett véleményét azért közöljük, mert az szervesen a dialektikus materializmusra épül, s ezáltal saját véleményünk is a dialektikus materializmus szilárd alapjára kerül.« (Losonczy I.: Magyar anyagi büntetőjog, egyetemi előadásainak vezérfonala az 1950—51-es tanévben, 40. old.)

A Piontkovszkij álláspontját bíráló szovjet tudósok más álláspontón vannak. Tanulmányaik tartalma arra kötelez bennünket, hogy a vitát jellemző kritikai szellemben foglalkozzunk mi is e kérdéssel. E feladat teljesítéséhez legközelebb igyekezni fogunk hozzájárulni.

Dr. Kéri József

SZEMLE

A jogrend az emberek egymáshoz való viszonya a társadalomban, valamint az a rendszer, amelyben ezek a viszonyok kifejeződnek. A jogrend feladata a proletárdiktatúra funkcióinak védelme, ezért osztálytartalmu. Állandóan fejlődésben van. Jogrendünk szocialista fejlődésének irányát alkotmányunk előrevetítette. *Rákosi Mátyás* ezt így mondotta: »A mi népi demokráciánk erőteljes, de fiatal csemete és a szocialista fejlődésnek még a kezdetén jár. Ezért elkerülhetetlen, hogy helyenként, a már elért eredmények csoportosításából *önként adódik bizonyos utalás a jövő fejlődésére*, mint ahogy a fiatal fa is sejteti, hová veti árnyékát, ha kiterebélyesedik.«

A szocialista jogrend a szocialista alapot segíti, azt szolgálja. Nyilvánvaló tehát, hogy a megvalósult és a fejlődő: a jövőben megvalósuló jog, együtt alkotja a jogrendet. Hazánk fejlődő szocialista jogrendjének az a feladata, hogy annak az alapnak, amely létrehozza, szolgálatára legyen, »hogy tevékeny segítséget nyujtson neki kialakulásában és megerősödésében.« (»Marxizmus és nyelvtudomány«.)

Jogrendünk további megerősödését szolgálják új jogszabályaink is.

Alkotmányunk 41. §-a, amikor a bíróságok feladatát meghatározza, így nyilatkozik: »A Magyar Népköztársaság bíróságai büntetik a dolgozó nép ellenségeit, védik és biztosítják a népi demokratikus állam gazdasági és társadalmi rendjét, intézményeit, a dolgozók jogait, nevelik a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására.«

Alkotmányunk 52. §-a kimondja: »A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére, következetesen védelmezi az ifjúság érdekeit.«

Alaptörvényünknek e két rendelkezése is utalást jelent »a jövő fejlődésére«. Az utalás irányában alkotta meg Népköztársaságunk az 1951. évi III. törvényt, az új büntető perrendtartást és az 1951. évi 31. törvényerejű rendeletet, amely új büntetőperrendtartásunkat 1952. január 1-ével hatályba léptette, valamint az 1951. évi 34. törvényerejű rendeletet, a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről.

Új büntetőperrendtartásunk az osztrák-magyar monarchia idejéből származó 1912. évi XXXIII. törvény hatályon kivül helyezésével fejlődésünk jelentős állomásához vezetett azzal is, hogy az új büntetőperrendtartás hatályát a katonai büntetőbíráskodás területére is kiterjesztette és miként azt a szovjet jogrendszer

is példázza, népi demokráciánk az alkotmányban kifejezett demokratikus elveket egységesen juttatja érvényre a polgári és katonai büntető eljárásban egyaránt.

Az 1951 : 34. tvr. az ifjúság nevelésének, következetes védelmezésének és érdekeinek oltalmazását tartotta szem előtt, amikor a fiatalkorúak bűnözésére különleges, nevelő lehetőségeket biztosító rendelkezéseket határoz meg. Abból indul ki, hogy a teljes értelmi és testi fejlettség elérése előtt elkövetett bűntett rúgói között sokszor éppen a fiatalkor szerepel és, hogy a fiatalkorú bűntevő megjavításához más eszközök szükségesek, mint amilyeneket felnőtt korú bűnözővel szemben kell alkalmazni. A büntetés, amely a felnőtt korú elkövetőre üdvös hatású, egyenesen veszélyeztetheti a fiatalkorú jövőbeli fejlődését.

A francia büntetőtörvény, az 1810. évi Code Penal, még ma is hatályban van. A fiatalkorú bűntevők megjavítására olyan rendelkezést tartalmaz, amelynek az a lényege, hogy a büntetés kiszabását mellőzni és javító intézkedést tenni csak azzal szemben lehet, aki a bűntettet nem tudatos értelemmel követte el. Nyilvánvaló, hogy aki a tudatos értelem híján van, az nem nevelhető, hanem csak gyógyítható.

Az angol büntetőjog, amely a fiatalkorúakkal szemben testi büntetés alkalmazását is rendeli, az Északamerikai Egyesült Államok büntetőjoga a külön gyermekbíróságok létesítésével nemcsak eredménytelen a fiatalkorúak bűnözésével szemben, hanem a fiatalkorú bűnözők száma állandóan és ijesztően növekszik.

A munkanélküliség, a gyermekek iránti társadalmi közömbösség, az üzleti célra kiaknázott ponyvairodalom közepette a fiatalkorúak bűnözése nem csökkenthető.

Hazánkban a fiatalkorúak bűnözésének kérdése a megoldás útján van. A fiatalkorú bűnözők számának állandó apadása a szocialista társadalmi rendünk egyenes következménye, a kapitalista csökevények fokozatos elsorvasztása és nem utolsósorban új nevelési rendszerünk megizmosodásának a fiatalkorúak bűnözésével szembeni harcunk eredményességét mind nagyobb mértékben növelik.

Az új jogszabály a javító-nevelő intézkedést nemcsak deklarálja, hanem annak sikerét népi demokráciánk állama valóra is tudja váltani.

Az értelmi fejletlenség okozta elmaradás kiküszöbölése céljából gyógypedagógiai intézetbe utalást tesz lehetővé. Ismeri a próbára bocsátást és a bírói megrovást is, amelyeket nem tekint büntetéseknek.

A javító-nevelésben szakemberekből álló tanács végzi a pedagógiai munkát és közvetlen tapasztalatai alapján, ha a fiatalkorú megjavulásának jelét észleli, az intézetből el is bocsáthatja.

Jogrendünk fejlődésének ez az új, jelentős állomása azt jelenti, hogy alkalmas a dolgozóknak benne kifejezésre jutott akarata a munkásosztályra és vala, mennyi dolgozóra előnyös és kedvező viszonyok és rend oltalmára-tovább szilárdítására és fejlesztésére.

Részletes taglalására következő számunkban kerül sor.

Dr. Szladits Károly akadémikus kitüntetése

Dr. Szladits Károly akadémikus, a Jogtudományi Közlöny szerkesztőbizottságának tagja, a haladószellemű magyar jogászság tudományos folyóirata szerkesztésének munkáját állandóan segítő tudós, 80. életévét töltötte be.

A Magyar Tudományos Akadémia Nagyhete alkalmából az Akadémián tartott felszólalása méltó volt a mindig a haladás ügye mellé állt jogtudóshoz.

Népköztársaságunk kormánya megtisztelő kitüntetésben részesítette, amikor a Magyar Népköztársasági Érdemrend V. fokozatát adományozta neki. A kitüntetést dr. Szladits Károlynak 80. születésnapja alkalmából tartott ünnepség keretében a Tudományegyetemen nyujtotta át a közoktatásügyi miniszter képviselője. A kitüntetés jelentőségének legjobb kifejezői azok a szavak, amelyeket dr. Szladits Károly az érdemrend átvételekor mondott: *„Nemcsak a magam, hanem a néphez hű egész magyar haladó jogászság számára veszem át."*

A Szovjetjogi Cikkgyüjtemény

A Szovjetjogi Cikkgyüjtemény ezentúl a Jogtudományi Közlöny mellékleteként jelenik meg. Az előfizetők ezt a mellékletet, valamint a többi mellékletet is a lappal együtt kapják.

A Termelőszövetkezeti Tanács megalakulása — termelőszövetkezeti mozgalmunk jelentős eseménye

Termelőszövetkezeti Tanács létesítését határozta el Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa abból a célból, hogy a termelőszövetkezeteket új és megnövekedett feladataik eredményes megoldásában ezáltal is elősegítse. A Termelőszövetkezeti Tanács — mint a Népköztársaságunk Minisztertanácsa mellett működő szerv — az élenjáró termelőszövetkezetek képviselőiből és a termelőszövetkezetek ügyeivel foglalkozó szakemberekből alakult, hogy gyakorlati tapasztalatuk és elméleti tudásuk legjavának felhasználásával járuljanak hozzá termelőszövetkezeteink megszilárdításához és fejlesztéséhez.

A Termelőszövetkezeti Tanács alakulásával egyidőben tartották a termelőszövetkezetek és gépállomások dolgozói második országos tanácskozásukat. Ez a tanácskozás, amelyen a kollektív nagyüzemi mezőgazdaság legjobbjai, 360 termelőszövetkezeti és tszcs. tag és a gépállomások 100 legjobb dolgozója vett részt, beszédes bizonyságot adott mindenki számára arról a hatalmas fejlődésről, amelyet mezőgazdasági termelőszövetkezeteink megtettek azóta, hogy *Rákosi* elvtárs 1948 augusztusi történelmi jelentőségű kecskeméti beszédében utat mutatott a dolgozó parasztság számára. Rámutatott a mezőgazdaság kapitalista és szocialista fejlődésének következményeire, hogy a tőkés fejlődés elkerülhetetlenül a dolgozó parasztság tönkremeneteléhez, elnyomorodásához vezet, míg a másik út a szövetkezés, a kölcsönös segítés, a közös munka útja, amely lehetővé teszi a dolgozó parasztság további felemelkedését. »Mi nemcsak a város, hanem a falu dolgozó népének életszínvonalát is fel akarjuk emelni«, mondotta ekkor *Rákosi* elvtárs s már 1950 januárjában, a termelőszövetkezetek és gépállomások küldötteinek első országos tanácskozásán megállapította, hogy »a föld-

műves termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon letette a vizsgát, megállta a helyét és mély gyökereket eresztett«, hogy továbbá »a termelőcsoportok tagjai meggyőződtek róla, hogy helyes volt az út, amelyre Pártunk vezette őket, mint ahogy helyes volt az az út, amelyre előttünk felszabadítónk, a nagy Szovjetunió parasztsága rálépett«... és hogy »a termelőszövetkezeti csoportokban — mint ahogy a felszólalók sorban rámutattak — a szó szoros értelmében kivirult, új életre kelt a régi, elnyomott parasztság«.

A termelőszövetkezetekre vonatkozó puszta számadatok egybevetése megmutatja számunkra a mennyiségi növekedést. Eszerint az 1950 január havában megtartott első tszcs. kongresszus 1520 termelőszövetkezeti csoportról adott számot, amelynek 37.000 dolgozó parasztcsaládja 350.000 kat. holdon gazdálkodott. Az M. D. P. II. Kongresszusa idején — 1951 február végén — már 3480 termelőcsoport működött hazánkban, amelynek 145.000 termelőszövetkezeti családja művelése alatt 990.000 kat. hold állott. A termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak 1951 december végén megtartott második országos tanácskozásán a földművelésügyi miniszter beszámolójából megtudtuk, hogy a termelőszövetkezetek és csoportok száma 4652-re növekedett, tagjainak száma 350.000 s területük 1,500.000 kat. hold.

Ezek mellett a számok mellett felvetődik a kérdés, mi volt az oka ennek a számszerű növekedésnek. Az újabb termelőszövetkezetek és csoportok alakulásának, a taglétszám s ezzel együtt a nagyüzemi szövetkezeti gazdálkodás alatt álló terület emelkedésének magyarázatát elsősorban azok a jelentős eredmények adják meg, amelyekről a dolgozó parasztság saját maga meggyőződhetett: a termelőszövetkezeti gazdálkodás fölénye az egyéni parcellagazdálkodás fölött.

Beszámolt a földművelésügyi miniszter arról is, hogy a termelőszövetkezeteknek nem csupán termelékenysége növekedett, de termáseredményei meghaladják az egyénileg gazdálkodók termésátlagait, hogy továbbá az összes szövetkezeti vagyon két év alatt 11-szeresére, a szövetkezeti alap 27-szeresére s az üzemi alap pedig 23-szorosára emelkedett. Jelentősen emelkedett természetesen a tagok jövedelme is. Míg ugyanis egy munkaegység értéke országos átlagban 1949. évben 17.50 forint volt, addig 1951. évben 25.24 forint, s az 1950/51. évi jövedelemrészesedés nagyobbik fele természetbeni juttatásból áll.

A szövetkezeti vagyonnak ez az ugrásszerű gyarapodása, a szövetkezeti tagok növekvő jövedelme, a példásan gazdálkodó termelőszövetkezetek a legjobb propaganda ahhoz, hogy a tépelődőket, az ingadozókat a termelőszövetkezeti mozgalom felé fordítsa.

A termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak II. országos tanácskozásán *Rákosi* elvtárs hangsúlyozta, hogy »... a falu szocialista átépítésének legfontosabb lépése most az, hogy a szövetkezetek, amelyek már létrejöttek, rendezzék soraikat, tartsanak fegyelmet, növeljék gazdaságukat és sikereikkel, virágzásukkal vonzzák magukhoz az egyénileg dolgozó parasztokat«.

Az országos tanácskozáson szó esett a termelőszövetkezetek és a gépállomások hibáiról és hiányosságairól is, s együttműködésük megjavítására, valamint a további fejlődés tekintetében fontos határozatokat hoztak. Emellett elmondották a felszólalók, milyen hatalmas segítséget jelentettek számunkra a Szovjetunió legfejlettebb szocialista mezőgazdaságának tapasztalatai, s azok a közvetlen gyakorlati útmutatások, amelyeket két parasztküldöttségünk a Szovjetunióban kapott s amelyeket tapasztalataik átadásával a nálunk járt kárpát-ukrajnai kolhozparaszt delegáció, illetve a Szovjetunió mezőgazdasága élenjáró dolgozóinak küldöttsége termelőszövetkezeteink részére nyujtottak. Az eddigi eredmények eléréséhez ezenfelül a párt javaslatai és útmutatásai alapján igen nagy és komoly segítséget kaptak a termelőszövetkezetek az államtól.

Idenézve *Rákosi* elvtárs bejelentette a kétnapos országos tanácskozáson: »Mi most arra vettünk irányt, hogy megszilárdítsuk mindazt, amit eddig elértünk, megerősítsük a szövetkezetek vezetését, politikai vezetését, gazdasági vezetését. ... Mi rajta leszünk, a szövetkezet megkapja mindazt, amit a legmodernebb termelés, a Szovjetunió termelése nyujtani tud. Minden támogatást megadunk, gépeket, traktort, kombájnt, jó vetőmagot, műtrágyát, mindennel segíteni fogjuk a szövetkezeteket abban, hogy jómódúak legyenek.«

Ennek a segítségnek egyik fontos láncszeme, a termelőszövetkezeti mozgalomnak jelentős eseménye és eredménye a Termelőszövetkezeti Tanács megalakulása. A Termelőszövetkezeti Tanács valamennyi feladata kizárólag azt a célt szolgálja, hogy a termelőszövetkezetek fejlesztését és gazdálkodását előmozdítsa. Ezek közül kiemelkednek: a termelőszövetkezetek vezetésére, a munka megszervezésére, díjazására és elszámolására, valamint a közös szövetkezeti vagyon védelmére és növelésére, végül az alapszabályok fejlesztésére vonatkozó javaslatok kidolgozása és azoknak a minisztertanács elé való terjesztése. A termelőszövetkezetek helyes működési rendjének kialakítása, belső életének szabályozása és a szövetkezeti demokrácia fejlesztése érdekében a termelőszövetkezetekhez, illetve tagságukhoz felhívást intézhet. Feladata továbbá, hogy a legfelsőbb állami szerveink által hozott határozatok végrehajtását a termelőszövetkezeteknél ellenőrizze.

A Termelőszövetkezeti Tanács létesítéséről szóló 1951. évi 33. számú törvényerejű rendelet (Magyar Közlöny 1951. évi december hó 24. napján megjelent 182. számában) nemcsak általában határozza meg a Termelőszövetkezeti Tanács feladatát, hanem részletesen is megjelöli a feladatok teljesítése érdekében teendő intézkedéseit. (3. §.) Kiemeljük ezek közül azt a feladatát, amellyel

elősegíti, hogy a szövetkezetek tagjai az alapszabályt megismerjék, annak rendelkezéseit betartsák,

segítséget nyujt, hogy a vezetés és munkamegszervezés legfejlettebb módszereit alkalmazzák,

felügyel, hogy a termelőszövetkezetek az állammal szemben fennálló kötelezettségeiket példaadóan teljesítsék, s ellenőrzi, hogy a termelőszövetkezetek, állami vállalatok és gépállomások szerződéses kötelezettségeiknek egymás iránt kölcsönösen maradéktalanul eleget tegyenek,

ellenőrzi, hogy az önálló termelőszövetkezetekben és a III. típusú tszcs.-okban a végzett munkát munkaegységben értékeljék és hogy a tagok teljesített munkaegységeik alapján részesedjenek a természetbeni és pénzbeli jövedelemből.

Amellett, hogy a Termelőszövetkezeti Tanács megvizsgálja a tsz.-tagok által felvetett kérdéseket, indítványokat, panaszokat s azok ügyében állást foglal és a szükséges intézkedéseket megteszi —, minden olyan esetben, amikor olyan rendellenességet tapasztal, amely a termelőszövetkezeti alapszabályba, vagy a termelőszövetkezetek működésével és fejlesztésével kapcsolatos rendelkezésekbe ütközik, az illetékes miniszterekhez, a helyi tanácsokhoz, vagy más államigazgatási szervekhez fordul. Ezenfelül jogosult a termelőszövetkezetekre vonatkozó jogszabályok és határozatok megszegése miatt a vétkes személyek felelősségrevonását kezdeményezni.

A Termelőszövetkezeti Tanács hetvenegy tagból áll. Működését az elnök irányítja, ügyvitelét titkárság látja el.

A Nagy Honvédő Háború győzedelmes befejezése után a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának 1946 szeptember 19-i rendelete a Szovjetunió Kormánya mellett Kolhozügyi Tanácsot szervezett. A Kolhozügyi Tanácsnak — a Szovjetunió Minisztertanácsa által elfogadott szabályzatban — meghatározott célja és feladatköre alapul szolgált a mi Termelőszövetkezeti Tanácsunk céljainak és feladatainak megállapításánál. A Kolhozügyi Tanács — amelynek az egyes köztársaságokban, kerületekben és megyékben a helyi hatóságoktól független képviselete is van — felállítására jóval a mezőgazdaság kollektivizálásának befejezése után került sor a Szovjetunióban. Feladatait közelebbről ismerteti N. D. Kazancev: »A Szovjet földjog és kolhozjog alapelvei« című művének 50—51. oldalain. (Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó. 1950.)

Zsdanov a »Pravda« 1946. november 7-i számában »A nagy októberi szocialista forradalom 29-ik évfordulója« alkalmából a Kolhozügyi Tanács felállításának jelentőségét így jellemezte:

»A Kolhozügyi Tanács keretében, amelynek az egyes vidékeken is megvannak a képviselői, hatalmas és tekintélyes szervezet létesült, amely a kolhozrendszer megszilárdításának érdekei felett áll őrt.

Nincs semmi kétség azirán t, hogy, hála Sztálin beavatkozásának és segítségének, kolhozaink megszilárdításának ügye jó alapra van helyezve és teljes sikerrel jár.« (Idézve N. D. Kazancev fenti művének 44. oldalán.)

A mi túlnyomórészt kisárutermelő mezőgazdaságunknak fokozatosan nagyüzemű szocialista gazdasággá való átszervezésének soronlevő láncszemét az MDP II. Kongresszusán tartott beszámolójában Rákosi elvtárs akként határozta meg, hogy:

»... az első és legfontosabb feladatunk megerősíteni a már meglévő termelőszövetkezeteket és gondoskodni róla, hogy ezek a szövetkezetek jó példáikkal, jó eredményeikkel vonzzák a dolgozó parasztságot...« és megállapította, hogy »ha a termelőszövetkezetet győzelemre viszszük, akkor győzött a szocializmus a városban és a falun egyaránt.«

A Kongresszus Határozata kimondja, hogy a nagyüzemű gazdálkodásra való fokozatos áttérés legfontosabb tárgyi előfeltételei nálunk megvannak, a »legfontosabb tárgyi feltételek azonban magukbanvéve még nem elegendők a nagyüzemű mezőgazdasági termelésre való áttéréshez, ehhez a dolgozó parasztság szívós, türelmes meggyőzése is szükséges«.

Ehhez az egyben hatalmas harci feladathoz jelentős segítséget nyujt a Szovjetunió élenjáró szocialista mezőgazdálkodása tapasztalatainak felhasználásával nálunk most életre hívott Termelőszövetkezeti Tanács és — Zsdanov fentebb idézett szavai nyomán — nincs semmi kétség azirán t, hogy a Párt és Népköztársaságunk államának segítségével termelőszövetkezeteink fejlesztésének és megszilárdításának ügye jó alapra van helyezve és teljes sikerrel fog járni.

Dr. Martos Pál

A magyar államosítási jogszabályok extraterritoriális hatályának elismeréséért folyó küzdelemben elért eredmények

Kapitalista országok bíróságai előtt több esetben felmerült az egyes ipari vállalatok állami tulajdonba vételéről szóló 1948: XXV. tv. és az egyes ipari és közlekedési vállalatok államosításáról szóló 1949. évi 20. számú törvényerejű rendelet extraterritoriális hatályának kérdése. Ennek a kérdésnek az idézett jogszabályokkal államosított vállalatok külföldön lévő javaival való rendelkezés szempontjából van nagy jelentősége. A magyar jogszabályok ugyanis az államosítási rendelkezések hatályát nem korlátozták az államosított vállalatok magyarországi vagyonára, a kapitalista országokba disszidált tőkések (tulajdonosok, igazgatók, részvényesek stb.) azonban azt vitatják, hogy a magyar államosítási jogszabályok az államosított vállalat külföldi vagyonára nem terjedhetnek ki. Több ilyen ügyben peres eljárásra került a sor, különösen a svájci bíróságok előtt.

Ezekben a perekben a disszidált tőkések és ügyvédeik minden eszközt megragadnak, hogy a számukra kedvező terepen — a kapitalista osztálybíróság előtt — minél súlyosabban ártsanak népi demokráciánk gazdasági érdekeinek. Törekvéseik előterében külföldi követeléseiknek a legkülönbözőbb koholt jogcímeken való lekötése áll, azzal a célzattal, hogy a nyugati piacokon való gazdasági tevékenységünket minden eszközzel akadályozzák.

Ennek a célnak elérése érdekében az egyik perjogi fogásként a perköltségbiztosíték intézményét használták fel. Ámbátor Magyarország és Svájc között hatályban van a polgári eljárásra vonatkozólag Hágában, az 1905. évi július hó 17. napján kötött nemzetközi egyezmény, melynek 17. cikke értelmében semmiféle biztosíték vagy bármi néven nevezendő letét adására nem lehet kötelezni, a tőkések ügyvédei azzal érveltek, hogy az idézett 17. cikk fogalmazása a szerződő államok »állampolgárai« kifejezést használja, tehát a perköltségbiztosíték letéte alól való mentesség kedvezményéből maguk a peres félként fellépő szerződő államok (az állami vállalatok önálló jogi személyiségét céljaik érdekében tagadták, félretéve azt a nemzetközi jogi alaptételt, hogy a jogi személyiség megítélésénél mindig az illető testület hazai törvényei az irányadók) ki vannak zárva. Ezt a teljesen jogásziatlan, átlátszóan rosszhiszemű érvelést egyes svájci bíróságok mégis elfogadták.

Meggyőző erejű nemzetközi jogi érvelésünkkel azonban a részünkre igen kedvezőtlen és nehéz terepen is visszavertük a fentemlített próbálkozásokat és ma már a legmagasabb svájci bíróságok világos jogi álláspontot foglaltak el ezekben a kérdésekben.

A zürichi szövetségi felsőbíróság (Obergericht des Eidgenössischen

Standes Zürich) I. számú polgári tanácsa az 1950. évi december hó 25-én hozott 314. B. számú ítéletében a következő megállapításokat tette:

a) A pozitív magyar jog bizonyos jogi önállóságot biztosít az állami vállalatoknak és jogi személy elnevezésüket is elismeri.

b) A svájci politikai hatóságok a magyar állami vállalatok jogi önállóságát bizonyos vonatkozásban elismerték. Eszerint a magyar állami vállalatoknak önálló vagyonuk és önálló jogi személyiségük van. Ennek az elismerésnek a svájci bíróságra kötelező hatálya van.

c) A jogképesség elismeréséből következik, hogy a magyar állami vállalatok önálló perképességét is el kell ismerni.

d) Helytelenül jártak el tehát az alsóbíróságok, amidőn a magyar állami vállalattól a perképességet megtagadták és a magyar államot helyezték a peres fél minőségébe.

Ez a döntés az ellenség számos mesterkedése alól kihúzta a talajt. Így véget vetett azoknak a törekvéseknek, amelyek az egyik magyar állami vállalat elleni állítólagos követelés kielégítésére — az önálló jogi személyiség tagadásával — a többi állami vállalat aktíváinak az igénybevételére irányultak.

A Svájci Szövetségi Bíróság (Schweizerisches Bundesgericht, a svájci állam legfelsőbb bírósága) államjogi tanácsának az 1951. évi április hó 25-én hozott P. 419/WB. számú, nemzetközi viszonylatban is elvi jelentőségű ítéletével a perköltségbiztosíték letéte alól való mentesség nemzetközi perjogi vonatkozásait is javunkra döntötte el.

Az ítélet megállapítja, hogy az alsóbíróságoknak az az álláspontja, hogy a hágai perjogi egyezményhez tartozó egyezményes államok maguk a perköltségbiztosíték letétele alól sem mentesek, helytelennek bizonyul. Ily körülmények között a magyar állami vállalatok önálló jogi személyiségének kérdésével ez az ítélet nem is foglalkozott, mivel a perköltségbiztosíték tekintetében álláspontunkat e kérdés taglalása nélkül is beigazoltnak találta. Az ítélet nemzetközi perjogi vonatkozású indokolása a következő:

»A hágai egyezmény 17. cikke megtiltja, hogy az egyezményes államok egyikének állampolgárait (nationaux), akik a másik egyezményes államban felperes vagy beavatkozó gyanánt lépnek fel, akár azért, mert külföldiek, akár azért, mert belföldön nincs lakó- vagy tartózkodóhelyük, biztosíték letételére kötelezzék. Általánosan elismert és nem vitás, hogy az »állampolgárok« fogalma nemcsak az egyezményes államok természetes személy állampolgárait foglalja magában, hanem mindazokra a magánjogi és közjogi személyekre is kiterjed, amelyeknek székhelye az egyezményes államok valamelyikének területén van. A Szövetségi Bíróság jogi személyeknek a hágai egyezmény 17. cikkére való hivatkozásának mindenkor helytadott. Ezzel szemben azt a kérdést, hogy maguk a szerződő államok is mentesek-e a biztosíték letétele alól, úgy látszik, hogy még külföldi bíróságok sem döntötték el. A megtámadott határozat a zürichi felsőbíróság egy ítéletének indokolására való hivatkozással nemlegesen dönti el ezt a kérdést. Ez az indokolás a szóbanlévő rendelkezés szóhasználatán alapul és éppen a hágai egyezmény 17. cikkével való vonatkozásban azt az alapelvet állítja fel, hogy valamely államközi szerződésnek a világos szóhasználatból kitűnő értelmén túlmenő kiterjesztő értelmezése csak abban az esetben jöhet szóba, ha az összefüggésekből vagy a szerződés keletkezésével kapcsolatos körülményekből teljes bizonyossággal arra lehet következtetni, hogy a szerződő államok valódi akarata a fogalmazásban pontatlanul jutott kifejezésre, tehát a fogalmazástól eltér. Az a kérdés, hogy ez az alapelv egyáltalán és ha igen, mennyiben helytálló, nyitva maradhat, mert a megtámadott határozatban képviselt álláspont abban az esetben is helytelennek bizonyul, ha az államszerződések magyarázata szoros értelmezésének elvét helytállónak lehetne elfogadni.

A hágai egyezmény 17. cikke az »állampolgárok« világos fogalmát nem az állammal, mint felettük álló közösséggel ellentétben használja, hanem nyilvánvalóan az államhoz az állampolgársági kötelék (természetes személyeknél), illetőleg a székhely (jogi személyeknél) által kötött jogalanyokat érti az oly jogalanyokkal ellentétben, amelyeket az egyezményes államhoz ilyen kötelék nem fűzi, tehát számára idegenek. Ebben az értelemben azonban maga az állam is, amennyiben mint testület a magánjog talajára lép és más jogalanyokkal szemben egyenlő félként jelenik meg, az állampolgárok közé tartozik. Semmiféle alapot sem lehetne találni, amely a hágai egyezményhez tartozó államokat arra indíthatná, hogy a hozzájuk tartozó természetes és jogi személyeket különben kivétel nélkül megillető perköltségbiztosíték letétele alóli mentességet éppen magukra az államokra nézve zárják ki.

Amennyiben valamely állam külföldön polgári pert indít és ezáltal magát más magánszemélyekhez hasonlóan a külföldi bíróság joghatóságának aláveti, teljesen indokolt, hogy ugyanazokban az előnyökben részesüljön, amelyeket hasonló helyzetben a magánszemélyek élveznek. Amennyiben a jogtudomány ezzel a kérdéssel foglalkozik, szintén azon az álláspontón van, hogy az egyezményes államok maguk is hivatkozhatnak a hágai egyezmény 17. cikkére (Riezler: Internationale Zivilprozessrecht, 440. l., Schnitzer: Handbuch des Internationalen Privatrechts II. k. 731. l.). Alperesnek a Schnitzer által említett francia ítéletre való hivatkozása nem helytálló. A szajnai polgári törvényszéknek 1933. december 27-i ítélete (Revue critique de droit international 1934. évf. 901. l.), akárcsak a marseillei kereskedelmi törvényszéknek 1921. január hó 11-i ítélete (Revue de droit international privé 1922/23. évf. 305. l.), nem a hágai egyezmény 17. cikkére, hanem a francia polgári perrendtartás (Code de procédure civil) 166. cikkére vonatkozik és azt állapítja meg, hogy az a külföldi állam, amely Franciaországban polgári perbe bocsátkozik, a szuverenitásból folyó előjogokról lemond és miként más külföldi magánszemély, a perrendtartás 166. cikke értelmében biztosíték letételére köteles. Amennyiben ebből a jelen esetre egyáltalán következtetést lehet levonni, az csak az lehet, hogy a külföldön pert folytató államot a magánszemélyekkel egyenlő elbánásban kell részesíteni, tehát az ezek számára nyitvaálló kedvezményeket az állam is igénybeveheti.«

A fenti sikerek természetesen nem jelentik a jogos magyar gazdasági érdekek biztosításáért a kapitalista osztálybíróságok előtt vívott kemény küzdelemben a végső győzelmet. Azonban mégis nem lényegtelen eredményeknek tekintendők és azt jelentik, hogy az ellenségre a nemzetközi jog eszközeivel komoly csapást mértünk, megfosztottuk támadó fegyverének egy részétől, minek gya-

korlati következménye az, hogy svájci követeléseinknek szabad felhasználásában a jövőben nem akadályozhatnak meg ilyen könnyűszerrel. Ezek az eredmények a tőkésekkel a kapitalista osztálybíróság előtt vívott harcban velünk azonos helyzetben lévő többi népi demokráciák számára ugyanolyan jelentőségűek, mint ránk nézve. *V. B.*

Az orgazdaság elleni fokozott küzdelem kérdései

Az orgazdaság nem nyílt, közvetlen támadás az idegen vagyon ellen, hanem titkos, közvetett támadást tartalmazó járulékos bűncselekmény és ez az oka annak, hogy az elméletileg kevésbbé képzett, vagy nem elég éber közvádló és bíró nem tulajdonít e bűncselekménynek olyan súlyt, mint annak az alapcselekménynek, amelynek járuléka. A következmény az orgazdaság elbagatellizálódása, enyhe bírói gyakorlat kialakulása volt és ennek a terhes örökségnek a hátrányait most érezzük, mert a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme megkívánná az orgazdaság súlyosabb büntetését is azokban az esetekben, amikor az a társadalmi tulajdon ellen elkövetett valamely közvetlen támadáshoz tapad.

Bár az 1950. évi 24. sz. Tvr. (a továbbiakban Tvr.) és azt megelőzően a III. Bn. bizonyos vonatkozásokban élesebb harci eszközt adott bíráink és ügyészeink kezébe, ez az eszköz — nézetem szerint — még mindig nem kielégítő és ezért a társadalmi tulajdon hatékony védelmére még további intézkedésekre is szükség van.

Ezek azok a szempontok, amelyek ennek a cikknek a megírására indítottak abban a kettős reményben, hogy egyrészt a büntetőjog területén gyakorló kartársaknak az orgazdaság elleni harcban segítségére legyek, másrészt pedig még kellő időben felhívjam a figyelmet olyan szempontokra, amelyek a gyakorlat során merültek fel s talán felhasználhatók lesznek a Btk. új különös részének szerkesztési munkálatainál.

Abból a célból, hogy az alábbi szempontok megfelelő megvilágításba kerülhessenek, szükségesnek látszik, hogy az orgazdaság jogi természetét előljáróban röviden érintsem.

Az orgazdaság jogi természete az egyes államok büntetőjogi rendszerében, de a jogirodalomban is sokáig vitás volt: részesség-e, a részességnek valamilyen különleges faja-e, avagy önálló (sui generis) bűncselekmény?

Nem olyan régóta, de ma már általánosságban elfogadott nézet, hogy önálló bűncselekmény, amelynek szabályozása a Btk. különös részébe tartozik. Igy van ez a Szovjetunió büntetőjogi rendszerében is.

Érdekes jogtörténeti különlegesség, hogy a legrégebbi törvényhozási nyomoktól kezdve, nagyjában a XIX. századig, általában az alapcselekménnyel egyformán büntették. Az orgazdaság súlyának az alapcselekmény súlyával való azonosítását a közfelfogás vallotta, aminek bizonyítékai azok a közmondások, amelyek egyes népeknél az orgazdaságra vonatkoznak. A szocialista jogszemlélet szerint azonban az orgazdaság súlya adott esetben nagyobb lehet, mint az alapcselekményé, amire a továbbiakban rámutatok.

A bevezetésben már céloztam az orgazdaságnak különös társadalmi veszélyességére, amikor ennek a cselekménynek, a dolog természete szerinti *titkosságára* utaltam.

De nem ez az egyetlen elem, amely az ellene irányuló harcot — amelyet különben ez a tulajdonsága nehezít — fokozottabban teszi szükségessé, hanem a cselekménynek az a tulajdonsága is, hogy az alapcselekmények elkövetésére *ösztönző hatással* van.

Míg a fenti két elem közül a »titkosság«, a közvetettség, az ellenségnek a háttérben való meghúzódása inkább a társadalomveszélyesség alanyi oldalához tartozik, az »ösztönző hatás« a tárgyi oldalhoz.

A szocialista jogszemléletnek azonban az orgazdaság felé még egy további szempontból kell fokozottabb figyelemmel fordulnia: az orgazdaság ocsmány, nyerészkedési cselekmény, amelyet főleg a még kapitalista szektorban működő személyek, vagy a kapitalizmus profitéhségétől megfertőzött más személyek követnek el. Bizonyos fokig — mint jogellenes magánkereskedelem — a szocialista kereskedelem kiépítésének is akadálya és a már meglevőnek gyengítője.

A III. Bn. 34. §-a az orgazdaság körét kiterjesztette, amikor a csalást is alapcselekményei közé iktatta. Ez kétségtelenül fejlődés. Ennek magától értetődő folyománya volt, hogy a Btk. 371. §-a is kibővült a csalás felvételével.

A Tvr. ezen a téren azt a változást hozta, hogy a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett, a 3. §-ban meghatározott alapcselekmények esetén — természetesen, ha az orgazda az alapcselekménynek ezt a minőségét ismerte — az orgazdaság mindig a Btk. 370. §-ának első bekezdése szerint minősül és a szerint 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő: tehát értékre való tekintet nelkül a lopás, sikkasztás és csalás esetében, de a jogtalan elsajátítás esetében is, holott e törvény hatálybalépte előtt a jogtalan elsajátításhoz tapadó orgazdaság sohasem volt a Btk. 370. §-ának első bekezdése szerint minősíthető és büntethető.

Ezekkel a pozitívumokkal szemben, a Btá. számlájára bizonyos negatívumot kell írnunk, mert ez a — különben kitűnő — törvény a Btk. 372. §-ának élét látszólag kicsorbította. A fegyházbüntetés eltörlésével ugyanis ennek a §-nak gyakorlati jelentősége most már nincs: mindegy, hogy az orgazdaság jelentéktelen, vagy jelentős értékű társadalmi tulajdon elleni lopáshoz, vagy komoly rabláshoz tapad-e, avagy a személyében rendkívüli társadalomveszélyességű, üzletszerűen működő orgazda követi-e el, a büntetési tétel ugyanaz, a büntetés 5 évi börtönnél több még a legsúlyosabb esetben sem lehet.

A Tvr. legszembetűnőbb hiányának pedig az látszik, hogy az 5. § (2) bekezdésének második tételéhez tapadó orgazdaság éppen úgy csak 5 évig terjedhető börtönnel büntethető, mint ha az alapcselekmény a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett jelentéktelen lopás lenne. (A ma már hatályban nem lévő 60/1946. M. E. sz. rendelet pedig az orgazdaság kapitális büntetésével ezen a téren érdekes kezdeményezést mutatott, amely a közfelfogással is összhangban állott.)

Hiánya a Tvr.-nek — és gyakorlatilag talán ez a legnagyobb hiánya, — hogy az 5. § (2) bekezdésének első tétele szerint minősülő és 10 évig terjedhető börtönnel büntethető alapcselekményhez tapadó orgazdaság esetében, annak büntetése 5 évnél súlyosabb nem lehet.

A Tvr.-nek egyik további hiánya az 5. § (1) bekezdéséhez[1] tapadó orgazdaság esetében észlelhető, azaz, ha az alapcselekménnyel okozott különösen nagy kárnak az elkövető oldalán jelentkező hasznát az orgazda

egészében, vagy oly részben szerzi meg, amely a különösen nagy kár fogalmát önmagában is eléri, mert az orgazda ebben az esetben sem büntethető 5 évi börtönbüntetésnél súlyosabb büntetéssel.

Ha az orgazdaság elleni küzdelemben a fent tárgyalt hiányok valóban hiányok, akkor a gondolatmenetet logikailag továbbfűzve, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy indokolt lenne a következő jogszabály meghozatala is: Az orgazdaság büntetése akkor is 10 évig terjedhető börtön, ha a cselekmény olyan alapcselekményhez fűződik, amely a társadalmi tulajdon ellen irányul és az orgazda azt tudva, az orgazdaságot ismételten követi el.

(Tehát tekintet nélkül arra, hogy az alapcselekmény tettese a cselekményt ismételten követte-e el, vagy sem.)

Az orgazdának egyébként két típusát szokták megkülönböztetni: A társadalmilag veszélyesebb, úgynevezett »személyi típusát«, azaz az üzletszerű orgazdát és az úgynevezett »tett-típusú« alkalmi orgazdát. Fontos büntetőjogpolitikai szempontok fűződnek ahhoz, hogy az orgazdaság személyi típusának hordozói, az orgazdasággal üzletszerűen foglalkozó bűnözők súlyosabban legyenek büntethetők, mint az aránylag kevésbbé veszélyes tett-típusú orgazdatársaik, mert ezek az alapcselekmények várható elkövetőire ösztönzően ható és ezért a szocialista társadalom közösségi viszonyait súlyosabban támadó, rendkívül veszélyes bűnözők.

Kérdés már most, hogy mit tehetünk a rendelkezésünkre álló fegyverzettel, hogy az orgazdaság elleni harcunk eredményesebb legyen?

1. Mind a vádképviselet során, mind pedig a bírói ítéletekben az orgazdaság társadalmi és jogi természetét élesebben exponálhatjuk.

2. Indokolt esetben a törvény adta büntetési tételek felső határát elérhetjük, vagy azt megközelíthetjük.

3. A Tvr. 5. §-a szerint minősülő azoknak az alapcselekményeknek az esetén, amikor az ismételt elkövetés megállapítható, ha a tényállás megengedi, a Legfőbb Államügyész által kezdeményezett gyakorlatot állandósíthatjuk, azaz ilyen esetekben az »orgazda« cselekményét nem orgazdaságnak, hanem az eset körülményei szerint felbujtásnak, vagy bűnsegélynek minősítjük.

4. Állandóan az úgynevezett részesedési elméletet tartjuk szem előtt.

(Ez az elmélet azt tartja, hogy az orgazdaság azért büntetendő cselekmény, mert az orgazda az alapcselekményből származó haszonból részesedik. Amiből az folyik, hogy az is orgazda, aki a lopott stb. tárgy helyébe lépő dolgot szerzi meg. Az orgazda ugyanis ebben az esetben csak e szerint az elmélet szerint büntethető, az úgynevezett fenntartási elmélet szerint nem. Ez az utóbbi elmélet azt tartja, hogy az orgazda azért büntethető, mert az alapcselekménnyel teremtett jogellenes helyzetet fenntartja és a lopott ingót a tulajdonos hatalmi köréből még messzebbre viszi. Nyilvánvaló, hogy ennek az elméletnek az alapján a megszerző már nem lehetne orgazda. Így a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme szempontjából a részesedési elmélethez kell csatlakoznunk.)

Felvethetőnek tartom még a következő kérdést:

A társadalmi tulajdon terhére elkövetett alapcselekményhez tapadó orgazdasággal — ha annak erről a minőségéről az orgazda tudott — a Tvr. 7. §-ában meghatározott feljelentési kötelezettség elmulasztása halmazatban megállapítható-e?

Szó lehet arról, hogy ameddig a Btk. új különös része a társadalmi tulajdon ellen irányuló alapcselekményekhez tapadó orgazdaság kérdését kielégítően nem rendezi, a halmazat megállapítása indokolt. Ezidőszerint ugyanis nincs összhang a súlyosabban minősülő alapcselekmény büntetése és az orgazdaság büntetése között s ezért minden olyan eszközt meg kell ragadnunk, amelynek segítségével — szükség esetén — az orgazdaságot súlyosabban büntethetjük.

A feljelentési kötelezettség különben az alapcselekmény tettesein és részesein kívül minden állampolgárt egyaránt terhel és így nem indokolt, hogy ez alól a szabály alól éppen az orgazda legyen kivétel, mert az orgazdaság nem részesség, hanem önálló bűncselekmény.

Befejezésül még egy kérdésre hívnám fel a figyelmet: a Tvr. 4. §-a esete mellett az orgazdaság fogalmilag elképzelhető-e?

Ha elképzelhető, a Btk. különös részének előkészítésénél ezt a szempontot is figyelemre lehetne méltatni és az orgazdaság alapcselekményei közé a hűtlen kezelésnek ezt az esetét is indokolt lenne felvenni.

Valószínű, hogy ez a rövid cikk sem terjedelménél, sem igényénél fogva nem terjedhetett ki minden elképzelhető szempontra, de a fogamzása és megszületése közti idő is túlrövid volt ahhoz, hogy a kérdésnek minden szempontra kiterjedő tárgyalását adhassa. Ennek ellenére közreadtam abban a reményben, hogy az orgazdaság elleni küzdelemben általában, de a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme céljából különösen segítségére lehet a gyakorló jogászoknak, szempontokat adhat a törvényelőkészítő bizottságnak és esetleg eredményes vita kiinduló pontja is lehet.

Dr. Csapó Ödön

JOGIRODALOM

»Jogszabálymutató a felszabadulás első hat évének hatályos jogszabályairól.« (Összeállította az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó kiadása, Budapest, 1951. 392 oldal.)

Szocialista átalakulásunk gyors ütemével járt együtt, hogy a felszabadulás utáni jogalkotásunk jellegzetessége: a jogszabályok nagy száma és az újonnan hozott jogszabályok jelentős részének viszonylag rövid hatálybanléte. Népi demokráciánk felépítése fokozatosan, lépésről lépésre történt. Jogszabályaink híven tükrözik vissza a félfeudális társadalmi és állami rendből a polgári demokratikus formán keresztül a szocializmushoz vezető út állomásait.

A népi demokratikus magyar állam a korábbihoz képest újtípusú, új alapokon felépült állam. Jogszabályalkotásunk azonban az ismert okoknál fogva általában nem tudta szorosan követni az alap változásait és gyakran elmaradt attól. Jogalkotásunk, különösen a felszabadulást követő első időszakban, csak a legfontosabb, legégetőbb kérdések szabályozásával foglalkozott és sok sebtiben megteremtett, gyakran más témájú jogszabályban elbújtatott rendelkezéssel kellett dolgoznunk.

Világos, hogy ilyen körülmények

között még jogászok számára sem bizonyul mindig könnyű feladatnak annak az elbírálása, hogy valamelyik adott szabály részben vagy egészben hatályban van-e, vagy hogy az adott életviszonyt szabályozza-e egyáltalában valamilyen felszabadulás utáni jogszabály.

Az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya tehát nehéz és fontos feladatra vállalkozott, amikor összegyüjtötte és megjelentette a felszabadulás első hat éve hatályos jogszabályainak a mutatóját. A most megjelent, közel 400 oldalas Jogszabálymutató tükörképét adja mindannak a változásnak, amelyen jogrendünk ebben az időszakban keresztülment.

A Jogszabálymutató az 1945. évtől 1951. évi április hó 4-ig kibocsátott hatályos jogszabályokat tünteti fel. Teljességre törekszik és ezért a legfőbb államhatalmi és államigazgatási szervek által kibocsátott jogszabályok mellett mutatja az egyes állami főhatóságok jogszabályt tartalmazó rendelkezéseit, valamint feldolgozza a Legfelsőbb Bíróság elvi megállapításait és határozatait is.

A Jogszabálymutató kétrészes: számmutatóból és tárgymutatóból áll. A számmutató külön hozza a törvényeket, törvényerejű rendeleteket és harmadik csoportban együttesen a kormány-, miniszteri és az ezzel egy tekintet alá eső többi rendeletet. A törvények és rendeletek mind a három csoportnál évenként elkülönítve és az egyes éveken belül számsorrend szerint vannak feltüntetve. A tárgymutatóban a hatályosnak tekintett jogszabályok címszavak szerint kerültek feldolgozásra. A számmutató és a tárgymutató anyaga természetesen azonos, bár akad rá példa, hogy a számmutatóba felvett törvény a tárgymutatóban semmiféle címszó alatt nem szerepel.

A számmutató és a tárgymutató a jogszabályokat egymásközti összefüggésükben mutatja meg. Mindkét mutató minden egyes jogszabálynál rámutat az azt módosító későbbi jogszabályra is. (Természetesen, ha a módosítás a korábbi jogszabály egész tartalmát érintette, akkor ez a korábbi jogszabály, minthogy már nincs hatályban, a Mutatóban egyáltalában nem szerepel.) A Mutatónak a tárgymutató a fontosabbik, döntőbb része. Ez a számok mellett arra is utal, hogy a jogszabály tartalmának melyik része változott meg. A dolog természetéből folyó jelentős előnye az is, hogy nemcsak a módosított és a módosító jogszabályok, hanem az egymással tartalmilag érintkező jogszabályok is összefüggésükben mutatkoznak.

A könyv jól tagolt, nagy gonddal és szép betűkkel szedett. Ezáltal könnyen kezelhető, a keresés nem nehézkes és nem fárasztó. Jól áttekinthető.

A munkával szemben néhány elvi jelentőségű észrevételt kell tenni, amelyek azonban — és ezt hangsúlyozni kívánom — a munka gyakorlati értékét és használhatóságát lényegében véve nem érintik. Igy elvi szempontból nem tartom helyesnek a kormányrendeleteknek (M. E. rendeletek, kormányrendeletek, minisztertanácsi rendeletek) a többi rendeletek között történő közlését. Tudjuk, hogy a felszabadulást követő időkben az úgynevezett felhatalmazási kormányrendeletek rendkívül fontos joganyagot tartalmaztak. Jelentős részük, éppen a törvényhozástól kapott felhatalmazás alapján, egyébként a Nemzetgyűlés hatáskörébe tartozó kérdéseket szabályozott. Az Alkotmány óta pedig jogszabály is aláhúzza a minisztertanácsi rendelet és a miniszteri rendeletek között lévő minőségi különbséget. A Hivatalos Lapban történő kihirdetésük és a Hivatalos Gyüjteménybe való felvételük módja is világosan utal a különbségre. Ugyanakkor a Jogszabálymutató használatának gyakorlati szempontjai sem kívánják meg a kormányrendeletek és a miniszteri rendeletek egybekeverését, hanem a gyakorlat is inkább a különtartást teszi indokolttá. A gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy a jogszabálykeresés szempontjából a kormány- és a miniszteri rendeletek szétválasztásának jelentősége van amiatt, mert az esetek nagyobb részében azt úgyis tudjuk, hogy a keresett jogszabályt magasabb vagy alacsonyabb szerv hozta. Felesleges fáradságot okoz tehát, ha miniszteri rendeletek között kell bogarászni kormányrendelet után.

Elvi és gyakorlati szempontok ezek szerint egyformán arra utalnak, hogy helyesebb lett volna a kormányrendeleteket a miniszteri rendeletek közül kiemelni és a kormányrendeletek részére a törvények és törvényerejű rendeletek mintájára külön fejezetet nyitni.

Bizonyos elvi következetlenség mutatkozik helyenként atekintetben, hogy a Jogszabálymutató meghatározott időre szóló jogszabályok egyes csoportjait mint hatályban lévőket feltünteti, más hasonló csoportjait pedig nem közli, tehát hatályban nem lévőknek tekinti. Igy nehezen érthető, hogy azok a törvények, amelyek az államháztartás meghatározott ideig való vitelére adtak a kormánynak felhatalmazást (1946: XVII. tv., 1947: II. tv., 1947: XXV. tv. stb.), mint hatálybanlévők szerepelnek a Jogszabálymutatóban, ugyanakkor pedig a rendeletek kibocsátására adott ugyancsak meghatározott időtartamra szóló felhatalmazási törvények (1946:XVI., 1947: VIII. stb.) nem szerepelnek, eszerint tehát nem tekinthetők hatályosaknak. A később kifejtettek szerint helyesebb lett volna valamennyit kihagyni.

Tárgyi tévedés is akad a Jogszabálymutatóban néhány. Ezek ugyancsak nem a munka használhatóságának értékét csökkentik, hanem inkább elvi jelentőségűek. Igy a számmutató hatályosnak tünteti fel a közszolgálati alkalmazottaknak politikai pártok vagy szakszervezetek működésében való részvételéről szóló 538/1945. M. E. számú rendeletet. Arra van utalás, hogy a rendelet 3. §-át az 1949. évi 9. számú tvr. hatályon kívül helyezte. Ebből az következik, hogy a rendelet 2. §-a, amely szerint közszolgálati alkalmazottaknak hivatali helyiségben vagy hivatali ténykedés közben politikai párt vagy szervezet jelvényét nem szabad viselni, hatályban maradt. Igaz ugyan, hogy írásos jogszabály ezt a rendelkezést nem helyezte hatályon kívül, mégis nyilvánvalóan tévedés volna azt változatlanul hatályban lévőnek tekinteni. Előfordul azután a Jogszabálymutatóban a fordulat előtti időből származó egy-két olyan politikai természetű jogszabály is, amelyet ha formailag nem is helyeztek hatályon kívül, ma már mégsem tekinthető hatályosnak. Legalább is nem időszerű hatálybanlétük kérdésének felvetése.

Az említett hibák véleményem szerint onnan származnak, hogy a Jogszabálymutató az eddigi »hagyomány«-nak megfelelően a *hatályos* jogszabályokat kívánja felsorolni. A mű tájékoztatójában a szerkesztők leszögezik ugyan, hogy a Jogszabálymutató nem jelent hivatalos állásfoglalást atekintetben, hogy valamely

jogszabály hatályban van-e vagy nincs, mégsem lehet azonban eltekinteni attól a ténytől, hogy ezt a munkát az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya készítette; ezért legalább is félhivatalos jellegű gyüjteménynek tekinthető. Nem kétséges azonban, hogy a gyakorlatban szinte hivatalos gyüjtemény szerepét fogja játszani. A Jogszabálymutató ezáltal túlmegy rendeltetésén. A szerkesztők akarata ellenére is úgy fest a dolog, mintha valóban a hatályos jogszabályaink hivatalos kiadványa lenne, nem pedig a jogalkalmazók mindennapi gyakorlati munkáját megkönnyíteni akaró fontos és hasznos segédkönyv. A munka összeállítói nyilvánvalóan a »hatályos« szó bűvöletében nemcsak gyakorlati szempontból, hanem elvi szempontból is teljességre törekedtek és ezáltal túlmentek a munka igazi célján. Furcsán hangzik, de én úgy látom, hogy ez a törekvésük nem vált a munka előnyére. Emiatt történt az említett néhány helytelennek és következetlennek látszó állásfoglalás. Fejlődésünk mai állapotában sokszor még felszabadulás előtti jogszabályról is rendkívül nehéz megállapítani, hogy hatálybanlévőnek tekinthető-e, hát még a felszabadulás első éveinek jogszabályairól.

Végsősorban meg kell állapítani, hogy a Jogszabálymutató megfelel céljának. A szerkesztők óriási anyagot szedtek össze és azt tőlük megszokott rutinnal, tájékozottsággal és hozzáértéssel állították össze. A Jogszabálymutatót feltétlenül mint hézagpótló jelentős munkát kell értékelni. A törvényelőkészítő osztály becsületesen teljesítette azt a feladatát, hogy nemcsak a jogszabályok megalkotásában, de azok alkalmazásában is segítse a jogászok munkáját.

A munka értékének a felméréséhez nem érdektelen egybevetni azt a némikép hasonló tárgyú többi jogszabálymutatóval. Ezidőszerint két ilyen rendszeresen megjelenő mutatónk van: a Magyar Közlöny negyedévi tárgymutatója és a Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyüjteményének a mutatója. A negyedévi tárgymutató az elmult negyedévben a Magyar Közlönyben megjelent jogszabályoknak szám- és tárgymutatóját adja. Ezenfelül pedig újabban a minisztériumok hivatalos lapjában megjelent fontosabb jogszabályokat is. A Gyüjtemény szám- és tárgymutatója az előző esztendőnek a Magyar Közlönyben megjelent jogszabályait tünteti fel. Ugyancsak a Gyüjtemény is tartalmazni fogja a Magyar Közlönyön kívül megjelent fontosabb jogszabályok mutatóját.

A dolog természeténél fogva a negyedévi tárgymutató nem tünteti fel a jogszabályok egymásközti összefüggését, a Gyüjtemény pedig csak az adott évben hozott jogszabályok összefüggésére utal. A Jogszabálymutató ezzel szemben átfogó jellegű és minthogy tágabb körből veszi az anyagát, kétségtelenül teljesebb is. A két másik jogszabálymutató mellett tehát erre is feltétlenül szükség van.

Végezetül fel kívánom hívni az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának figyelmét arra, hogy a felszabadulás előtti jogszabályaink hatálybanlétének feldolgozását — amelyet egy bizottság már korábban megkezdett és amely most az igazságügyminisztérium feladata lett — ideje volna már előbbre vinni. Kétségkívül sok kényes és nehéz kérdést kell majd ott eldönteni, de bizonyos az is, hogy jogszabályalkotásunknak nagy segítséget fog nyujtani ennek a munkának az elkészülte.

Dr. Pikler Kornél

A »Szovjet állam és jog« (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1951. évi 9. száma.

A folyóirat első helyen *Zadorozsnii, G. P.* cikkét közli *»A nemzetközi jog kérdései I. V. Sztálin műveinek 13. kötetében«* (1—13. o.) címmel. *Sztálin* elvtárs műveinek 13. kötete sok olyan fontos elvi útmutatást tartalmaz, amelyek rendkívül nagyjelentőségűek a nemzetközi jogtudomány és a nemzetközi joggyakorlat szempontjából. Ezek az útmutatások a mai nemzetközi viszonyok és nemzetközi jog legfontosabb kérdésére vonatkoznak: arra, hogy a két rendszer — a szocialista és a kapitalista rendszer — békésen fennállhat egymás mellett és együttműködhetik egymással. *Sztálin* elvtárs a mai nemzetközi jog legfontosabb kérdéseinek feldolgozása mellett a 13. kötetbe felvett művekben megsemmisítő kritika alá veti az imperializmus reakciós és erőszakos nemzetközi-jogi alapelveit és leleplezi az imperializmust, amely a gyakorlatban tagadja a nemzetközi jogot.

Korovin, A. E.: »A nemzetköz jog általánosan elfogadott szabályairól« (14—19. o.) című cikkében rámutat arra, hogy a nemzetközi-jogi elmélet terén rendkívül időszerű azoknak a jogszabályoknak a jellegére és természetére vonatkozó kérdés, amelyek egyrészről a Szovjetunió és a népi demokratikus államok között, másrészről a burzsoa államok között vannak érvényben. A nemzetközi jognak sok olyan alapvető elemi szabálya van, amelyek általánosan elismertek, általánosan elfogadottak, azaz amelyeket mind a burzsoa, mind a szocialista állam kötelezőnek ismer el. Tehát a nemzetközi jog általánosan elismert alapelvei egyik formáját alkotják a két rendszer között a mai fejlődési időszakban fennálló nemzetközi harcnak és együttműködésnek. Az a körülmény, hogy a nemzetközi küzdőtéren az imperialista és reakciós tábor államai s a haladás és a demokrácia tábora között kiélesedett harc folyik, a különböző társadalmi rendszerhez tartozó államok együttes fennállásának időszakában nem vezet a nemzetközi érintkezés és a nemzetközi kapcsolatok felbomlásához. A nemzetközi jog általánosan elismert alapelvei képezik az egyik formát e kapcsolatok megvalósulására. Ezért a Szovjetunió és a népi demokratikus államok következetesen harcolnak a nemzetközi jognak azokért az általánosan elismert alapelveiért, amelyek a béke, a nemzetközi törvényesség és a demokratikus együttműködés megszilárdítására hivatottak.

A folyóirat a következőkben *Alekszandrov, N. G.: »Az állam- és jogelmélet egyes kérdései az alapra és felépítményre vonatkozó sztálini tételek világánál«* (20—32. o.) című tanulmányát közli, amelynek magyar fordítását a Jogtudományi Közlöny 1951. évi 12. száma tartalmazta.

Jampolszkaja, C. A.: »A jogszabályokról és a jogviszonyról« (33—46. o.) című cikkében megállapítja, hogy jogszabály alatt a szovjet jogászok az uralkodó osztály akaratát kifejező, törvényhozási úton létrejött olyan emberi magatartási szabályt értenek, amelyet az állam állapított meg, vagy szankcionált, és amelyet az uralkodó osztály számára előnyös és kedvező társadalmi viszonyok és társadalmi rend védelme, rögzítése és fejlesztése céljából az állam kényszerítő ereje

véd. Fejtegeti e meghatározás elemeit, majd a jogviszonyok fogalmának meghatározásával foglalkozik. Megállapítja, hogy a jogviszonyt a következőképpen lehet meghatározni: a szocialista jogviszonyok azok a materializált ideológiai társadalmi viszonyok, amelyek az emberek — mint a szovjet nép akaratát kifejező jogszabályban meghatározott jogok és kötelességek viselői — között fennállanak.

»Mit értünk az ügyészség általános felügyelete alatt« (46—48. o.) című cikkében *Baranov, P. V.* a következőket állapítja meg: 1. a Szovjetunió alkotmányának 113. cikke meghatározza az ügyészi felügyelet összes funkcióit, beleértve az általános felügyeletet is. 2. Az általános felügyelet az ügyészi felügyelet egyik formája, amely abban különbözik a felügyelet többi formáitól, hogy az igazgatás törvényességének vizsgálatára szorítkozik. 3. Az általános felügyelet, mint az egységes ügyészi felügyelet alkotórésze, a konkrét körülményektől függően, egyrészt megelőzheti az egyéb felügyeleti formákat, másrészt utólagos is lehet.

Tavrov, G.: »A nemzetközi egyezmények és a nemzetközi jog szabályainak arcátlan megsértése« (49—61. o.) cím alatt tárgyalja az angol-amerikai intervenciót Koreában. A *»Dokumentáció«* rovatban a folyóirat közli a román (62. o.), a csehszlovák (62. o.), a bolgár (63. o.), a lengyel (63. o.), az albán (64. o.) és a mongol (64. o.) békevédelmi törvények orosz nyelvű szövegét.

A *»Megjegyzések és közlemények«* rovatban »Az amerikai büntető eljárás fasizálódása« (65—69. o.) cím alatt *Rahunov, R. G.* leírja az amerikai »igazságszolgáltatást« és megállapítja, hogy az amerikai büntetőeljárásban kifejezésre jut az Egyesült Államok fasiszta irányzata. Itt találjuk továbbá *Karinszkij, Sz. Sz.* »A munkások és tisztviselők anyagi felelősségéről a munkakötelezettségeik teljesítésével kapcsolatban harmadik személynek okozott kárért« (70—73. o.) című cikkének ismertetését.

»A tudományos élet krónikája« rovatban *Farber, I.* »Az állam és jog kérdései a ‚Történelmi materializmus' című könyvben« (70—73. o.) cím alatt ismerteti az SzK(b)P Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Akadémia állam- és jogelméleti tanszékén e könyv értékelése tárgyában tartott vitát. Ugyanitt találjuk *Tille, A.* ismertetésében az Össz-szövetségi Jogtudományi Intézet tudományos tanácsának ülésén *Juskov, Sz. V.* »Állam és jogtörténet« című könyvének értékelése tárgyában tartott ülés leírását. (74—79. o.)

A *»Könyvismertetések«* rovatban *Kalandadze, A. N.* ismerteti (83—85. o.) a »Kolhozjog« című, Moszkvában, 1950-ben, az Állami Jogi Kiadó kiadásában 367 oldal terjedelemben megjelent könyvet.

Az »Új igazságszolgáltatás« (»Justiția Nouă«) 1951. évi 6. száma.

A számot *Gercenzon A. A.* professzornak *»Az imperialista burzsoázia bűntetteinek leleplezése — a szovjet jogtudomány egyik időszerű feladata«* című, eredetileg a »Szovjet állam és jog« 1951. évi 5. számában megjelent tanulmányáról készült fordítás vezeti be. (593—606. o.) Ezután *Popescu* Verának *»A cselekvőképtelenek védelme a szovjet jogban«* c. tanulmánya következik (607—625. o.), amelyet a szerző eredeti szovjet források alapján dolgozott ki. A bevezetésben a cselekvőképtelenség fogalmát határozza meg, kimutatva a cselekvőképtelenek köréhez való tartozással kapcsolatban az egyes szövetséges köztársaságok tételes joga közötti eltéréseket. Ezután részletezi a cselekvőképtelenek legnagyobb számú csoportjának: a kiskorúaknak kérdéseit. A tanulmány foglalkozik a szovjet gyámsági és gondnoksági jogintézménnyel és kimutatja, hogy ezek minőségileg különböznek a burzsoázia hasonló elnevezésű intézményeitől. A fejezet befejezésében a tanulmány kitér a kiskorúak vétőképességének kérdéseire, érintve a büntetőjogi felelősséghez kapcsolódó polgári jogi felelősséget is. A második részben az elmebetegek egyes kategóriáival — a lelkibetegekkel és a gyengeelméjűekkel — foglalkozik és ismerteti a képviseletüket ellátó gyámság intézményét.

A román jogi irodalom az utóbbi időkben egyáltalán nem foglalkozott az igazságügyi statisztika kérdéseivel. *Feller S.*-nek *»Az igazságügyi statisztika és a statisztika segítő szerepe a népi demokratikus állam büntetőpolitikájában«* (632—640. o.) c. tanulmánya az igazságügyi statisztika konkrét kérdéseit vizsgálja meg a szovjet statisztikai tudomány megvilágításában. A bevezetésben rámutat a burzsoa és a szocialista statisztika közötti minőségi különbségekre. A tudományos statisztikai adatfeldolgozás legfontosabb elméleti kérdéseinek felvetése után a tanulmány élesen megbírálja a burzsoa statisztikai feldolgozási rendszereket, majd kimutatja a Román Népköztársaság eddigi feldolgozási rendszerének hibáit. Rátérve a szociali sta statisztikai tudomány feladataira, kiemeli, hogy a statisztika a proletariátus kezében a megismerés és az irányítás eszköze. Ezután részletezi a szovjet bírósági statisztikának néhány alapvető sajátosságát, rámutat arra, hogy a statisztikai adatgyűjtésről szóló új tervezet elkészítésénél az RNK igazságügyminisztériuma hasznosította a szovjet tapasztalatokat.

A szám ezután fordításban közli *Fegykin G. I.*-nek *»A szovjet szocialista jog meghatározásáról«* című, eredetileg a »Szovjet állam és jog« 1951. évi 5. számában megjelent tanulmányát. (626—631. o.) (A tanulmány magyar szövegét a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény 9/10 száma tartalmazza.)

A szerkesztőbizottság által a népi ülnökök számára a büntető eljárásból készített folytatólagos tájékoztató ezúttal az anyagi igazság megállapításának problémaköréből a tanúbizonyítással foglalkozik.

A kisebb cikkek közül ki kell emelni *Parashivescu-Balaceanu*-nak *»A nemzetközi jog és az atomfegyverek«* című tanulmányát a demokratikus jogászoknak az atomfegyver betiltásával kapcsolatos tevékenységéről. A bírói gyakorlat, folyóiratismertetés és bibliográfia a szokásos terjedelemben egészítik ki a számot. A könyvismertetések során *Blimes* Harry Lunyev, A. E.—Sztugyenyikin, S. S.—Jampolszkaja, C. A.: *»Szocialista törvényesség a szovjet államigazgatási jogban«* c. munkájának most megjelent román fordítását (Bukarest, Állami Tudományos Kiadó, 1951.) mutatja be, részletesen kiemelve a könyv alapvető megállapításainak fontosságát. (669—675. o.)

Az »Új igazságügy« (»Neue Justiz«) 1951. évi 9. száma.

A folyóiratnak ez a száma több közleményében foglalkozik a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Berlinben 1951. szeptember 5—9. között tartott kongresszusával. *Grotewohl* miniszterelnök *»Békéért és demokráciáért«* (385. o.) címmel üdvözlő sorokat írt. *Neye*

professzor, a Németországi Demokratikus Jogászok Szövetségének elnöke, a berlini Humboldt-egyetem jogi fakultásának dékánja »*A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének V. kongresszusa elé*« (386—388. o.) című értekezésének első részében rámutat a háborús veszélyre, amely hatalmas méretű imperialista jellegű háború előkészítésében rejlik. Ezzel kapcsolatban tanulmánya, második részében a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének feladatait konkretizálja. Végül párhuzamot von a második világháború utáni és a mai helyzet között és megállapítja, hogy a fejlődés erőteljes és ennek alapján bízni lehet abban, hogy a demokratikus népi erők meg tudják akadályozni az imperialista hatalmak háborús szándékait.

Ebbe a témakörbe tartozik *Muszkat M.* varsói professzornak, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége főtitkárának »*A jog a béke szolgálatában*« (389—390. o.) című tanulmánya is, amely a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének a békeharcban eddig elért eredményeivel és a berlini kongresszus feladataival foglalkozik.

Ulbricht W. miniszterelnökhelyettes »*A német imperializmusról*« (391—393. o.) című cikkében tovább fejtegeti azokat a kérdéseket, amelyekkel Oelsner foglalkozott a német imperializmussal kapcsolatban a folyóirat egyik előző számában. A tanulmány az újjászülető német imperializmussal kapcsolatban felmerülő eszmei-politikai kérdéseket vizsgálja, majd a német imperializmus jellemző vonásainak részletes elemzése után befejezésül hat pontban foglalja össze azt, hogy miért fontos a német imperializmus elemzése.

Nemzetközi jogi vonatkozásokkal e számban két cikk foglalkozik. Az egyik *Kozsevnyikov* »*A nemzetközi jog néhány kérdése I. V. Sztálin ‚Marxizmus és nyelvtudomány' című művének megvilágításában*« (396—402. o.) című tanulmányának fordítása a »Szovjet állam és jog« 1951. évi 6. számából. A második *Steiniger* professzor »*A monopóliumok szuverenitása*« (393—396. o.) című tanulmánya, amely az 1951. április 18-án aláírt »a szén és acél európai közösségének alapításáról szóló szerződés«, a Schuman-terv kritikai ismertetését adja.

Jogelméleti témát dolgoz fel *Gerats*, a Német Demokratikus Köztársaság Központi Bíróképző iskolájának vezetője »*A jogtudomány és a jogalkalmazás néhány kérdése I. V. Sztálin ‚Marxizmus és nyelvtudomány' című művének megvilágításában*« (402—408. o.) cím alatt írt értekezésében. A tanulmány *Sztálin* elvtárs tanításai alapján részletesen tárgyalja az alap- és felépítmény meghatározását és jelentőségét a demokratikus jogtudomány szempontjából.

A lap közli még *Scheele* professzornak »*A társadalomtudományi alaptanulmányok új előadási terve az NDK egyetemein és főiskoláin*« (408—413. o.) című cikkét, amelyik a marxizmus-leninizmus alapjai, valamint a politikai gazdaságtan egyetemi és főiskolai tantervének és előadásainak kérdéseivel foglalkozik.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A. I. Gyenyiszov professzor előadása a Magyar Jogász Szövetségben

A. I. Gyenyiszov professzor, a kiváló szovjet jogtudós, a VOKSZ elnöke, aki Magyarországon átutazóban néhány napot töltött Budapesten, 1951. december 14-én, pénteken este a Magyar Jogász Szövetség nagytermében előadást tartott.

Gyenyiszov professzort a Magyar Jogász Szövetség és a Magyar-Szovjet Társaság nevében Décsi Gyula elvtárs, az igazságügyminiszter első helyettese üdvözölte.

Gyenyiszov elvtárs előadásában rámutatott arra, hogy a népi demokratikus államnak a gazdasági élet területén kettős feladata van: először meg kell tisztítania ezt a területet a mult romjaitól, maradványaitól, majd a megtisztított területen meg kell teremtenie a szocialista gazdasági rendszert, a szocialista tulajdon rendszerét. Ezt az óriási munkát azonban pusztán törvényhozási és adminisztratív eszközökkel nem lehet elvégezni, e feladat megoldásához az állam hatalmas szervező munkájára van szükség. A szocialista alap nem hozható létre az állam tevékeny közreműködése nélkül.

Igen nagy szerepe van a népi demokratikus államnak a tőkés osztály felszámolása terén is. A kizsákmányoló osztályok felszámolása a birtokukban lévő termelőeszközök, föld, gyár stb. társadalmi tulajdonbavétele útján történik. A földbirtokos és tőkés osztály megszűnésével párhuzamosan megszűnik az a proletariátus és az a régi értelemben vett parasztság is, amely a kapitalizmus idején létezett és ezek új osztályokká alakulnak át: szocialista munkásosztállyá és szocialista parasztsággá. Az új szocialista munkásosztály és szocialista parasztság kialakításában is döntő szerepe van a népi demokratikus államnak.

Mi a népi demokratikus állam feladata annak elősegítésében, hogy a régi burzsoa nemzet új, szocialista nemzetté alakuljon át? Ezen a téren a népi demokratikus államnak elsősorban ki kell küszöbölni a nemzetiségi egyenlőtlenségeket és megkülönböztetéseket, meg kell teremtenie a nemzetiségek teljes egyenjogúságát nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is, a politikai, gazdasági és kulturális élet minden területén. A népi demokratikus állam ezzel egyúttal hozzájárul ahhoz is, hogy létrejöjjön a népek igazi barátsága, a népek szoros baráti együttműködése a nemzetközi élet minden területén.

A népi demokratikus államnak igen fontos szerepe van a szocialista felépítmény létrehozásában is. Itt nemcsak új szocialista jogszabályok meghozataláról, új szocialista intézmények megteremtéséről van szó, hanem döntően arról is, hogy állhatatos és türelmes nevelő munkával ki kell gyomlálni a kapitalista csökevényeket az emberek tudatából. A népi demokratikus állam, amikor kiküszöböli az emberek tudatából a kapitalista csökevényeket és létrehozza az új, a szocialista tudatot, egyúttal létrehozza a szocialista felépítményt is.

A népi demokratikus államnak végül fontos szerepe van a nemzetközi kapcsolatok megjavítása, a béke érdekében folyó nemzetközi harc területén is. A népi demokratikus állam támogatja, segíti mindazoknak a társadalmi szervezeteknek munkáját, amelyek a szocializmust építő népek és a világ valamennyi békeszerető népe közötti szoros kulturális és gazdasági kapcsolatok kiépítésén munkálkodnak. A népi demokratikus állam képviseli és kifejezésre juttatja a dolgozók igazi érdekeit és

akaratát abban a harcban, amelyet a békét szerető népek a háborús uszítók ellen folytatnak, a népi demokratikus állam szilárd támasza a béke ügyéért harcolószázmilliók táborának.

Gyenyiszov elvtárs előadását a Magyar Jogász Szövetség zsúfolásig megtöltött nagytermében közel 400 főnyi közönség hallgatta végig és lelkesen adott kifejezést hálájának és szeretetének a nagy Szovjetunió iránt.

—

Dr. Arthur Baumgarten egyetemi tanár, a német Tudományos Akadémia tagjának előadása

Dr. Arthur Baumgarten egyetemi tanár, a német Tudományos Akadémia tagja, aki a Magyar Tudományos Akadémia nagyhete alkalmából Budapesten tartózkodott, a Magyar Jogász Szövetség és a Budapesti Ügyvédi Kamara tagjai részére 1951. december 15-én előadást tartott a Jogászház Landler-termében »*Békemozgalom és nemzetközi jog*« címmel.

—

A Magyar Jogász Szövetség ünnepélye a Sztálini Alkotmány megalkotásának 15 éves évfordulója alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség 1951. december 6-án a Sztálini Alkotmány 15 éves évfordulója alkalmából emlékünnepélyt tartott. Az ünnepi beszédet dr. Kovács István egyetemi tanszékvezető, az Állam- és Jogtudományi Intézet osztályvezetője tartotta. Kiindult a Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentőségéből. Rámutatott arra, hogy a Sztálini Alkotmány a békéért és haladásért vívott harc állandóan növekvő erejű fegyvere volt és lesz. Kiemelte a Sztálini Alkotmány jelentőségét a népi demokráciák szempontjából. A Sztálini Alkotmány olyan okmány, amely sűrített formában tükrözi a szocialista államszervezés tapasztalatait. Befejezésül hangsúlyozta az előadó Sztálin elvtárs szerepét az alkotmány megalkotásában és méltatta az alkotmányt, mint az elmélet és gyakorlat egységének megtestesülését.

—

A Magyar Jogász Szövetség vidéki helyi csoportjainak emlékünnepélyei a Sztálini Alkotmány 15 éves évfordulója alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség kaposvári, szekszárdi, kalocsai, balassagyarmati, szegedi, kecskeméti, soproni, pécsi, bajai, zalaegerszegi, jászberényi, debreceni, kiskunfélegyházi, hódmezővásárhelyi, nyíregyházi helyi csoportjai a Sztálini Alkotmány 15 éves évfordulóján emlékünnepélyeket rendeztek.

Legtöbb helyi csoportunk az igazságügyi szakszervezettel és a Magyar-Szovjet Társaság helyi csoportjával karöltve rendezte meg emlékünnepélyét.

Kaposvári helyi csoportunk 1951. december 5-én a nagy évfordulóval kapcsolatban ünnepi ülést tartott. Az ünnepi beszédet dr. Szirányi László kartárs tartotta, aki beszéde elején foglalkozott a marxi-lenini államelmélet alapelveivel és rámutatott arra, hogy a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet államformája mindig a proletárdiktatúra. Az előadó részletesen foglalkozott a Sztálini Alkotmány társadalmi és gazdasági vonatkozású rendelkezéseivel. Előadását azzal zárta, hogy a Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentőségű, az abban megnyilvánuló szocialista elvek a népi demokráciák alkotmányaiban helyet kaptak és a Sztálini Alkotmány volt a mintakép a Magyar Népköztársaság Alkotmányának létrehozásánál is.

A Magyar Jogász Szövetség jászberényi helyi csoportja 1951. december 5-én tartotta ünnepi ülését a Sztálini Alkotmány 15. évfordulója alkalmából, a helyi igazságügyi szakszervezettel karöltve. Az ünnepély szónoka, dr. Szabó Sándor államügyész kartárs beszédében vázolta a Sztálini Alkotmány létrejöttének körülményeit, a szocializmus építése és a világ összes dolgozói számára való fontosságát. Kiemelte azt a hathatós támogatást, amit ez az alkotmány a mi számunkra és a népi demokráciák többi országa számára jelent.

A Magyar Jogász Szövetség kecskeméti helyi csoportjában az ünnepélyt Ménis Ferencné, a kecskeméti államügyészség vezetője nyitotta meg, majd dr. Budai Ferenc, megyei bírósági tanácsvezető mondotta el ünnepi beszédét. Hozzászóltak: dr. Arató László államügyész és dr. Máltás Tibor, a járásbíróság vezetője. Közreműködött az igazságügyi szakszervezet országos díjjal kitüntetett Bartók Béla énekkara.

—

A Magyar Jogász Szövetség ünnepélyei Sztálin elvtárs 72 éves születésnapja alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség Sztálin elvtárs 72. születésnapja alkalmából ünnepélyt rendezett. Az ünnepi ülést dr. Szladits Károly nyitotta meg, majd dr. Vas Tibor tartotta meg az ünnepi beszédet.

Ünnepi beszédében méltatta Sztálin elvtárs 72. születésnapjának jelentőségét a magyar dolgozók szempontjából, akik az ő támogatása következtében szabadultunk meg az imperializmus és a fasizmus járma alól. Sztálin elvtárs hatalmas munkáját minden kötetnél jobban bizonyítja az, amit körülötte láthatunk, az, ami 72 éves életpályájának eredményeképpen végbement. Ott látjuk munkája eredményeit nemcsak az 1900-as évek forradalmi mozgalmaiban, az 1905-ös forradalom tetteiben, a Nagy Októberi Forradalom előkészítésében, ott látjuk alakját az Októberi Forradalom, a polgárháború napjaiban, mindenütt, ahol a legnagyobb nehézséget, a legnagyobb feladatot kell megoldani, ahol az elszántságnak és határozottságnak, éleslátásnak, elméletnek és gyakorlatnak egységben kell megjelennie. Sztálin elvtársban megtestesülni látjuk az elmélet és gyakorlat egységét. Ott látjuk őt, amikor elméletileg kell harcolni a proletárforradalom, a szovjet állam ellenségeivel. Ott látjuk őt akkor, amikor a szocializmus építésének alapjait kell lerakni és a szovjet állam kérdéseit kell megoldani. Ott látjuk a Sztálini Alkotmány megalkotóját 1936-ban, a szocializmus győzelmének ünnepén. Ott találjuk a Nagy Honvédő Háborúban, amikor meg kell szervezni Moszkva védelmét, meg kell szervezni Sztálingrád védelmét 1942-ben, amikor meg kell indítani az ellentámadást. De ott találjuk őt Potsdamban, amikor a háború befejeztével a béke ügyének megtárgyalásáról van szó. Halljuk szavát 1946. februárjában Moszkva választókerületében, mikor kitűzi a Szovjetunió elé az elkövetkező ötéves terv feladatait. Ott látjuk őt, amikor a béke megvédéséről van szó, de hallatja szavát, ha a tudomány vitás kérdéseit kell megoldani.

Az előadó ismertette, hogyan fejlesztette tovább Sztálin elvtárs Marxnak és Leninnek az államról szóló tanításait, a proletárállam funkcióiról, a tervgazdálkodásról kidolgozott elméleti tételeit, történetírói munkásságát.

Befejezésül hangoztatta, hogy mi, akik a népi demokráciánkban a szocializmust építjük, külön is hálával

tartozunk Sztálin elvtársnak nemcsak azért, mert szétzúzta nálunk a fasiszták hatalmát, nemcsak azért, hogy politikailag, gazdaságilag, eszmeileg támogat bennünket felszabadulásunk első percétől kezdve, hanem azért is, mert Ő és a Szovjetunió tekintett bennünket, a kis nemzetet először a történelemben egyenrangú félként, kötött velünk olyan szerződéseket, amelyekben nem alárendelt szerepet játszunk, hanem egyenrangú félként egyenlő jogokat élveztünk, s egyenlő kötelezettségeket vállaltunk. Sztálin neve ma egybeforrt a békével. Sztálin elvtárs működése, irányítása és vezetése a hatalmas békemozgalmat egyre tovább fejleszti. Többszázmillió aláírás, harcok, munka jelzik e békemozgalom állomásait, s ma, amikor Sztálin elvtárs 72. születésnapját ünnepeljük, hálával tekintünk felé, aki a béke, a szabadság, a szocializmus számunkra.

Az ünnepi beszéd után került sor a Magyar Jogász Szövetség 1951. évi pályázata eredményének kihirdetésére.

A Magyar Jogász Szövetség 1951. évi pályázatának eredménye:

1. Dr. Eörsi Gyula »*A tulajdonjog fejlődése*« c. könyvével elnyerte a nyomtatásban megjelent legkiválóbb magyar jogi műre kitűzött 2000.— Ft-os pályadíjat.
2. A nyomtatásban megjelent legjobb szovjet jogtudományi fordítások készítőiként különböző munkáikkal dr. Benkő Gyula és dr. Csánk Béla megosztva 600, illetőleg 400 Ft megosztott pályadíjban részesültek.
3. A nyomtatásban megjelent legkiválóbb jogtudományi cikk szerzőjeként dr. Toldi Ferenc »*A helyi tanácsok egyes hatáskörei kérdéseiről*« az »*Állam és Közigazgatás*« c. folyóiratban megjelent cikkéért 250.— Ft pályadíjban részesült.

A kötött tárgyú pályatételek közül

1. Dr. Gál Gyula »*A békeharc nemzetközi jogi kérdései*« című munkájáért 1000.— Ft pályadíjban részesült.
2. Kozocsa Jenőné »*A Rákosi-per*« című pályázata 300.— Ft szorgalmi jutalomban részesült.
3. Samu Mihály és Vadai György IV. évfolyamú joghallgatók »*A népi demokratikus állam szerepe a szocializmus építésében*« című munkái 250—250 Ft szorgalmi jutalomban részesültek.
4. Dr. Farkas Józsefet és az »*Előre a szövetkezeti mozgalom győzelméért*« jeligéjű pályázat szerzőjét »*A jövedelemelosztás szabályozása a szovjet és magyar termelőszövetkezeti jogban*« című pályázataikért 500—500 Ft pályadíjban részesítette a bírálóbizottság.
5. »*A jogi személy kérdése*« című munkáért dr. Novák István miskolci megyei bírósági bírót a bírálóbizottság munkájáért 300.— Ft szorgalmi díjjal jutalmazta.
6. Dr. Tóth Mihály salgótarjáni jb. fogalmazó munkáját »*Javaslat az új becsületvédelmi törvény elkészítésére*« címmel a bírálóbizottság dícséretre tartotta érdemesnek.

Az ünnepi ülés dr. Szladits Károly zárószavaival ért véget.

Vidéki helyi csoportjaink közül különösen a debreceni és szekszárdi helyi csoportjaink ünnepélyei emelkedtek ki.

A Magyar Jogász Szövetség szegedi helyi csoportjának második szovjetjogi tanfolyama

A Magyar Jogász Szövetség szegedi helyi csoportja és a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya a szegedi Tudományegyetem állam- és jogtudományi karának közreműködésével az 1951—52. oktatási évadban is megszervezte a szegedi szovjetjogi tanfolyamot.

A szegedi tanfolyam szervezői körlevelükben kifejtették a szovjet jogintézmények alapos megismerésének rendkívüli jelentőségét minden olyan dolgozó számára, akik szocialista jogunk alkalmazásában bármilyen vonatkozásban közreműködnek.

Az 1951—52. tanévi Szegedi Szovjetjogi Tanfolyam időrendje.

Közös előadások

1951. november 20. *Dr. Kovács István* egyetemi tanszékvezető, az Állam- és Jogtudományi Intézet osztályvezetője: *A szovjet szocialista állam.*

1951. december 4. *Dr. Antalffy György* egyetemi tanár: *A szovjet szocialista jog.*

Tagozatonkénti előadások

(Büntetőjogi és polgári jogi, kolhozjogi tagozat, hetenként felváltva)

1951. december 11. *Dr. Schultheisz Emil* egyetemi tanár: *A bűncselekmény tana a szovjet büntetőjogban.*

1951. december 18. *Dr. Pólay Elemér* egyetemi tanár: *A szovjet házassági jog.*

1952. január 8. *Dr. Schultheisz Emil* egyetemi tanár: *A büntetés tana a szovjet büntetőjogban.*

1952. január 15. *Dr. Halász Aladár* egyetemi tanszékvezető: *A szovjet polgári jog általános része.*

1952. január 22. *Tokaji Géza* egyetemi gyakornok: *Az állam elleni bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. január 29. *Dr. Kemenes Béla* egyetemi tanársegéd: *A szovjet kötelmi jog.*

1952. február 5. *Dr. Horváth Zsikó László* egyetemi adjunktus: *Államigazgatás rendje elleni bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. február 12. *Dr. Molnár János* megyei bírósági tanácselnök: *A tulajdonjog kérdései a szovjet polgári jogban.*

1952. február 19. *Büntetőjogi tagozat első konferenciája.* Vezeti: *Dr. Schultheisz Emil* egyetemi tanár.

1952. február 26. *Dr. Horváth Róbert* egyetemi tanár: *A szovjet agrárpolitika tudományos alapjai. Dr. Schneller Károly* egyetemi tanár: *A szovjet tervgazdálkodás fejlődése, különös tekintettel a mezőgazdaság kollektivizálására.*

1952. március 4. *Dr. Ágai Dezső* jogügyi főelőadó, egyetemi előadó: *A személy elleni és a személy egyes javai elleni bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. március 11. *Polgári jogi tagozat első konferenciája.* Vezeti: *Dr. Pólay Elemér* egyetemi tanár.

1952. március 18. *Dr. Loránt László,* a szegedi Ügyvédi Kamara elnöke: *A tulajdon elleni és a gazdasági bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. március 25. *Dr. Bodóczky László* járásbírósági elnök: *A szovjet földjog.*

1952. április 1. *Dr. Csapó Ödön* államügyész: *A közegészség, közbiztonság és közrend elleni bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. április 8. *Dr. Perbíró József* egyetemi tanár: *A lenini-sztálini szövetkezeti terv és a kolhozjog.*

1952. április 22. *Dr. Schultheisz Emil* egyetemi tanár: *A katonai bűncselekmények a szovjet büntetőjogban.*

1952. április 29. *Dr. Perbíró József* egyetemi tanár: *A kolhoztagság jogi kérdései.*

1952. május 6. *Dr. Móra Mihály* egyetemi tanár: *A szovjet büntető eljárás.*

1952. május 15. *Dr. Pólay Elemér* egyetemi tanár: *A szovjet öröklési jog.*

1952. május 20. *Dr. Szalay József* államügyészségi elnök: *A szovjet államügyészség szervezete és feladatai.*

1952. május 27. *Dr. Móra Mihály* egyetemi tanár: *A szovjet polgári eljárás.*

1952. június 3. *Büntetőjogi tagozat második konferenciája.* Vezeti: *Dr. Szalay József* államügyészségi elnök.

1952. június 10. *Polgári jogi tagozat második konferenciája.* Vezeti: *Dr. Perbíró József* egyetemi tanár.

A Magyar Jogász Szövetség vállalati-ügyészi tanfolyama

A Magyar Jogász Szövetség a budapesti vállalatok jogi munkakörben foglalkoztatott dolgozói részére 1952. januárjától tanfolyamot indított. A tanfolyam keretében a következő előadásokat tartjuk: 1952. január 10. Az ötéves terv és a vállalati jogász feladatai. Előadó: *Világhy Miklós.* Február 14. A népgazdasági tervezés alapvonalai. Előadó: *Vasziljevics Sömjén László.* Március 13. Számviteli alapfogalmak. Előadó: *Dániel Tamás.* Április 10. A szállítási szerződés és a vállalati jogász munkája. Előadó: *Aczél György.* Május 8. A döntőbizottság és a vállalati jogi munka. Előadó: *Páris László.*

A tanfolyam a vállalati jogi dolgozók hatalmas érdeklődése mellett indult meg.

A Magyar Jogász Szövetség kaposvári helyi csoportjának vezetőségválasztó ülése

A Magyar Jogász Szövetség kaposvári csoportja 1951. évi november hó 28. napján tartotta vezetőségválasztó ülését. Az ülésen a tagság a jó szervező munka eredményeképpen majdnem teljes számban megjelent.

A választást Iharos Imre szervező titkár beszámolója előzte meg. A titkári beszámoló részletesen foglalkozott a budapesti küldött-közgyűlés határozataival és a Szövetség új alapszabályaiban megjelölt feladatokkal. A kül- és belpolitikai helyzet részletes ismertetése után foglalkozott a helyi csoport oktatási feladataival. Az új oktatási évadban minden hónapban egy délután a szakmai-világnézeti előadássorozat megtartására kerül sor, egy délután a szovjetjog köréből előadást tartanak, egy délután pedig aktuális jogi kérdéseket vitatnak meg. Foglalkozott a helyi csoport eddigi működésében elért eredményekkel és tapasztalt hibákkal.

Dr. Halda Antal ügyvéd, dr. Szirányi László államügyész, dr. Csapláros Imre, a megyei tanács végrehajtóbizottságának jogi előadója, dr. Sarkadi Miklós, a bíróságok oktatási felelőse, dr. Mezei József ügyvéd hozzászólásaikban részletesen foglalkoztak a helyi csoport munkájával, s értékes javaslatokat tettek a munka megjavítására.

A hozzászólások után a helyi csoport a következő tisztikart és választmányt választotta meg:

Elnök: dr. Bányai Lajos, kaposvári jb. elnök. Társelnökök: dr. Szilágyi József, kaposvári államügyészségi elnök, dr. Tomasics Ödön, kaposvári ügyvéd. Szervező titkár: dr. Iharos Imre, kaposvári megyei bírósági tanácsvezető. Pénztáros: dr. Rózsa Ferenc, kaposvári megyei bírósági fogalmazó. Könyvtáros: dr. Darányi János, kaposvári megyei bírósági bíró. Választmányi tagok: dr. Aradi István, csurgói járásbírósági elnök, dr. Bereczki István, megyei tanács v. b. jogi előadó, dr. Dénes Imre, marczali ügyvéd, dr. Halda Antal, kaposvári ügyvéd, dr. Jászai Dezső, kaposvári megyei bírósági tanácsvezető, dr. Marton István, kaposvári városi tanács jogi előadó, dr. Mikes István, kaposvári megyei bírósági elnök, dr. Oszmann Aurél, kaposvári ügyvéd, dr. Szirányi László, kaposvári államügyész, dr. Toby Kálmán, kaposvári járásbíró, Varjú Vince, kaposvári igazságügyi alapszervi titkár, dr. Vukovics István, kaposvári ügyvéd.

A Magyar Jogász Szövetség kaposvári helyi csoportja 1951. szeptemberétől az oktatási programm decemberi beindulásáig öntevékeny oktatási munkát végzett. Két előadásban ismertette dr. Jászai Dezső megyei bírósági tanácsvezető az 1951—52. évi begyüjtésről szóló 1951. évi 10. tvr. gyakorlati kérdéseit. Mindkét előadást vita követte. November 21-én dr. Iharos Imre polgári fellebbezési tanácsvezető, a helyi csoport szervező titkára a »*Szocialista polgári ítélkezés gyakorlati kérdéseiről*« számolt be. November 28-án a háború és béke kérdéséről Lenin Műveinek XXI. kötete alapján párbeszédes ismertetést adott a helyi csoport. A bevezetőt dr. Iharos Imre kartárs tartotta, a párbeszédet dr. Vukovics István és dr. Tomasics Ödön kartársak folytatták le. A rendkívül érdekes és szemléltető kísérlet nagy tetszést aratott.

A Magyar Jogász Szövetség veszprémi helyi csoportjának alakuló közgyűlése

A Magyar Jogász Szövetség veszprémi helyi csoportja 1951. december 18-án tartotta alakuló közgyűlését, amelyen központi küldöttként dr. Pap Tibor, az Állam- és Jogtudományi Intézet előadója vett részt. Dr. Neményi Béla veszprémi megyei bírósági elnök kartárs nyitotta meg az ülést, majd dr. Szilasi Sándor kartárs, a helyi csoport szervező titkára számolt be a Magyar Jogász Szövetség II. Küldött-közgyűléséről. Dr. Pap Tibor központi kiküldött rámutatott arra a szerepre, amelyet a jogászoknak kell betölteniök a szocializmus építése során. Utalt a Szovjetunió példájára, ahol az ügyvéd a bíróval és az ügyésszel közösen az igazság felderítésére és a helyes ítélet meghozatalára törekszik. A hozzászólók hangsúlyozták, hogy a bíráknak, ügyészeknek és ügyvédeknek igazságszolgáltatásunk céljainak megvalósítására közös erőfeszítésekkel kell törekedniök.

A kartársak kérték a központ támogatását a jogi könyvtár létesítésére.

Az ülést dr. Neményi Béla, a helyi csoport egyhangúan megválasztott elnöke zárta be.

A Magyar Jogász Szövetség hanglemez-hangversenyei

A Magyar Jogász Szövetség minden hónap utolsó vasárnapján d. e. 11 órai kezdettel a Szövetség Klubjában (Budapest, V. Szemere-u. 8.) hanglemez-hangversenyt szervez. A hangversenyekre belépődíj nincs. A műsort egy héttel előbb a Klubban, a bíróságok előcsarnokaiban és a Budapesti Ügyvédi Kamara előszobájában falragaszokon hirdetjük meg.

A Magyar Jogász Szövetség megbízottja a Telepes-utcai általános iskola pályaválasztási ankétján

Követésre méltó kísérletet végzett a Telepes-utcai általános iskola. A VIII. osztály ez évben végző tanulói részére ankétot rendezett a tanulók pályaválasztási problémái-

ról. Erre kb. 20 szakembert hívott meg, akik személyében a legkülönbözőbb foglalkozási ágak voltak képviselve. A megjelentek a 14 éves fiúk és lányok kérdéseire válaszolva beszéltek munkájukról, a pályájukon mutatkozó feladatokról, elmondták, milyen tanulmányokat kell folytatni a képesítés megszerzése végett.

A diákok nagy érdeklődéssel hallgatták a meghívott szakemberek felvilágosításait, akik között Szövetségünk képviseletében dr. Bolgár György jelent meg, s az egyik diák kérdésére ő ismertette a megjelentek előtt a jövő jogászai előtt álló feladatokat, a szocialista jogász munkáját társadalmunkban.

—■—

A Magyar Jogász Szövetség sakkszakosztályának hírei

Sakkszakosztályunk részt vesz az V. kerületi társadalmi sakkszövetség által rendezett Béke-versenyen és első mérkőzését a Terményforgalmi Vállalattal szemben megnyerte.

Sakkozóink közül többen aktív munkát is fejtenek ki az V. kerületi Tanács sportosztályán, így dr. Dénes István a sakkszövetség elnöke, dr. Berend György a minősítő bizottság és dr. Pollacsek Miklós a fegyelmi bizottság tagja.

Sakknapokat csütörtök este 6—9-ig tartunk a Szemere-u. 8. sz. alatt lévő klubhelyiségben.

Sima kartársunk halálával nagy veszteség érte sakkszakosztályunkat. Az intézői teendőket egyelőre dr. Dénes István kartársunk vezeti.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből

A közel-keleti jogászok békeharca

A demokratikus jogászmozgalom legnagyobb eseménye, hogy a szabadságáért és függetlenségéért küzdő Egyiptom ügyvédi kamaráinak tanácsa testületileg belépett a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségébe.

Az egyiptomi nép egyre erősbödő elszántsággal száll szembe az angol katonaság szuronyaival. Ennek a hatalmas mozgalomnak egyik láncszeme a népükhöz hű egyiptomi ügyvédeknek a demokratikus jogászság szervezetéhez való csatlakozása.

Még egy szempontból nagy jelentőségű az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsának belépési nyilatkozata: azzal, hogy az egyiptomi ügyvédség legmagasabb hivatalos szervezete testületileg belépett a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségébe, a Szövetségnek a közelkeleti ügyekben való állásfoglalása rendkívüli nyomatékot kap.

Érdemes közölnünk azt a táviratot, amelyet a belépés alkalmából — 1951. november 8-án — Abd el Fattah el Shalakani, az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsának elnöke intézett a DJNSZ főtitkárához:

»Az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsa november 3-i ülésében egyhangúan a következő határozatokat hozta:

1. Háláját fejezi ki a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének, amelynek állásfoglalása támogatja és erősíti a Nílus-völgy felszabadításáért folyó mozgalmat.

2. Felháborodottan tiltakozik az ellen, hogy az 1936. évi szerződésnek és az 1949. évi egyezményeknek hatálytalanítása után még mindig brit katonai erőket tartanak a Nílus völgyében. Követeli, hogy haladéktalanul vonják vissza ezeket az erőket, mert ezek fenntartása szembeszökő támadás a Nilus-völgy függetlensége ellen, sérti az Egyesült Nemzetek alapokmányában foglalt elveket és közvetlenül veszélyezteti a világ békéjét és jólétét.

3. Újból erélyesen tiltakozik a brit erők által elkövetett merényletek ellen, amelyeknek sok asszony és gyermek is áldozatul esett; a britek a nők elleni erőszaktól és az emberrablástól sem riadtak vissza.

4. Felkéri a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségét, hogy tegye közzé e határozatokat; kéri, hogy e tekintélyes világszervezet használjon fel minden rendelkezésére álló eszközt annak érdekében, hogy véget vessen az ismétlődő barbár támadásoknak.

5. Az ügyvédi kamarák tanácsa, amely az egyiptomi jogászság képviselőjének tekinti magát, elhatározta, hogy belép a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségébe. A tanács, mint a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének egyiptomi szervezőbizottsága, megteszi a szükséges lépéseket, hogy a bizottságban az összes egyiptomi jogászszervezetek képviseltessék magukat.

Abd el Fattah el Shalakani s. k.
kamarai elnök.«

A DJNSZ nevében Joe Nordmann főtitkár válaszolt az egyiptomi ügyvédi kamarák nagyjelentőségű táviratára. Hangsúlyozta: a DJNSZ egyik legfontosabb célkitűzése, hogy minden jogászt bekapcsoljon abba a harcba, amely a demokratikus alapelvek megvédéséért, a nemzetközi kapcsolatok terén a jog tiszteletbentartásáért és a szilárd és tartós béke megteremtéséért folyik. Célkitűzése, hogy támogassa minden nép függetlenségét és szálljon szembe e függetlenség ellen intézett minden támadással, amelyet a törvényhozás, vagy a gyakorlat terén tapasztal. A demokratikus jogászság ezért fontos kötelezettséget teljesít, amikor a nemzetközi jog alapján állva, tiltakozik az ellen, hogy az imperialisták idegen országok területén csapatokat tartsanak és stratégiai bázisokat állítsanak fel, s katonai eszközöket is igénybe vegyenek abból a célból, hogy megkaparintsák az illető országok gazdasági erőforrásait.

»A világ minden demokratikus jogásza örömmel veszi tudomásul, hogy az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsa csatlakozott Szövetségünkhöz — írja többek közt a főtitkár. — A DJNSZ főtitkársága most dolgozik azon a nyilatkozaton, amely az egyiptomi eseményekkel kapcsolatos jogi érveket fogja felsorakoztatni. Biztosítjuk Önöket támogatásunkról és tevékeny szolidaritásunkról; meggyőződésünk, hogy minél szorosabbá válnak a kapcsolatok a különböző országok demokratikus jogászai között, annál nagyobb jelentőséget fog nyerni a jogászok közreműködése a nemzeti függetlenségnek, az alapvető szabadságjogoknak és a békének megvédéséért s a népek jogaiért világszerte folyó harcban.«

A Közel-Kelet többi népei is sorra felismerik, hogy a világ összes demokratikus erőinek összefogására van szükség az imperialisták merényleteivel szemben. Ennek a ténynek a világánál kell értékelni az iráni demokratikus jogászszövetség megalakítását is. 1951. november 8-án tartották Teheránban alakuló ülésüket a demokratikus iráni jogászok. Ebből az alkalomból vezetőséget választottak, amelynek tagjai közt jogi professzorok, bírák, ügyvédek, többek közt Csariatzade kamarai elnök és Csácsaháni igazságügyminisztériumi vezérigazgató is helyetfoglalnak. Ugyanennek a világtörténelmi jelentőségű mozgalomnak a jogászság

szempontjából fontos eseménye, hogy Abdul Wahab Mahmud, az iráki ügyvédi kamara elnöke aláírta azt a felhívást, amely békeegyezmény kötését követeli az öt nagyhatalom közt és tiltakozik az ellen, hogy a háborús uszítók és halálgyárosok újra véres háború borzalmait zúdítsák az emberiségre.

A görög szabadságharcosok életéért folytatott harc

A Nikosz Beloiannisz ellen Görögországban folytatott vészbírósági per tanulságai mutatják, hogy a világ békeszerető százmillióinak, köztük a demokratikus jogászságnak egységes fellépése az utolsó pillanatban is le tudja fogni az imperialista gonosztevők kezét. 85 vádlott állott e katonai törvényszéknek csúfolt vérbíróság előtt, amely 12 vádlottat halálra ítélt. Köztük volt Nikosz Beloiannisz, a görög nép szabadságmozgalmának egyik rajongott hőse is, aki már az imperialisták börtönében ült, amikor Athén népe a legutóbbi képviselőválasztáson képviselőjének jelölte. A világ demokratikus szervezetei egy emberként álltak ki a gyalázatos ítélet ellen, amely minden jognak és igazságnak megcsúfolása volt. A Magyar Jogász Szövetség és a többi országok demokratikus jogászszervezetei is az ítélet meghozatala után órákon belül juttatták el tiltakozásukat a görög kormányhoz. A világméretű felháborodás elől a görög kormány meghátrált és megkegyelmezett a 12 halálraítéltnek.

Az amerikai imperialisták követelésére a görög kormány azóta mondvacsinált ürügyekkel újra bíróság elé állította Nikosz Beloianniszt. A demokratikus jogászság — és soraikban a Magyar Jogász Szövetség is — nyomban állástfoglalt ezzel az újabb gyalázatos merénylettel szemben is és nem hagyja abba küzdelmét az ártatlanul fogvatartott és megkínzott szabadságharcosok kiszabadításáig.

A DJNSZ 1951. novemberi bulletinje ad hírt arról, hogy a magyar és a lengyel jogász szövetségek tiltakozása a monarcho-fasiszta görög kormánynál további nagyjelentőségű sikert is ért el.

Az 1951. szeptember 9-én tartott parlamenti választásokon a nép — a kormány minden megfélemlítő kísérlete ellenére — képviselővé választotta a német fasiszták elleni ellenállási mozgalom tíz régi kiváló harcosát. Köztük volt Manolisz Glezosz is, aki a hitleri megszállás alatt letépte az Akropoliszról a német lobogót. A görög kormány mind a tíz szabadsághőst — képviselői jogaik semmibevételével — börtönben vagy koncentrációs táborban tartotta és így akadályozta meg, hogy átvegyék mandátumaikat. A DJNSZ bulletinje hangsúlyozza, hogy a magyar és a lengyel jogász szövetség erélyes fellépésének is része volt abban, hogy a görög kormány a tíz fogvatartott képviselő közül hetet szabadonbocsátott és ezek már el is foglalták helyüket a görög parlamentben. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége folytatja a harcot a még fogvatartott három demokratikus képviselő szabadonbocsátásáért.

A demokratikus világ egységes fellépésének győzelme az is, hogy a monarcho-fasiszta görög kormány kénytelen volt szabadonbocsátani Ambatielunét, aki közel egy éven át szenvedte el a legszörnyűbb kínzásokat azért, mert gyűjtést rendezett a görög börtönök és koncentrációs táborok áldozatai javára; ezek közt az áldozatok közt van saját két fia is egész családjával. A DJNSZ titkársága ismételten közbenjárt a görög kormánynál és erélyesen hangsúlyozta, hogy világszerte minden tisztességes jogász és minden igazságszerető ember mélységes felháborodással tiltakozik az Ambatieluné ellen folytatott igazságtalan és embertelen eljárás ellen. Csatlakozott a DJNSZ tiltakozásához az angliai haladó jogászok szervezete, a Haldane Társaság is. A DJNSZ titkárságával most Athénből közölték, hogy a kormány megszüntette Ambatieluné ellen az eljárást.

*

A DJNSZ tanácsa ismételten közbelépett Lilly Wächter érdekében. A bátor német asszony azonban nem az egyetlen, akinek a börtönt kellett vállalnia azért, mert leleplezte a nyilvánosság előtt az amerikaiak által Koreában elkövetett szörnyűségeket. A Koreában járt női küldöttség tagjai közt volt a demokratikus jogászmozgalom egyik kitűnő tagja, Candelaria Rodriguez havannai ügyvédnő is. Alig, hogy visszatért hazájába, gyűléseken és cikkekben számolt be arról, amit Koreában saját szemével tapasztalt. Többször került rendőri őrizetbe, s végül a kubai hatóság vádat emelt ellene »a köztársaság biztonsága ellen elkövetett bűncselekmény« címén. Havanna demokratikus jogászainak tiltakozása eddig nem vezetett eredményre; most a DJNSZ tanácsa jár közben a kubai kormánynál az igazságtalanul üldözött havannai ügyvédnő érdekében.

A jogászok harca a fasizálódás ellen

Több európai országból érkező jelentések azt mutatják, hogy mindenfelé egyre szaporodik azoknak a tisztességes jogászoknak a száma, akiknek a lelkiismeretét a háborús uszítók megfélemlítési kísérletei nem tudják elnémítani. Franciaországban, ahol az amerikai utasításra működő kormány betiltotta a DJNSZ működését, nemrég tartotta közgyűlését Mornet főügyész elnökletével a Nemzeti Igazságügyi Mozgalom. A gyűlés részvevői hangsúlyozták, hogy hívek maradnak ahhoz a szellemhez, amely a német megszállás és a vichy-i bábkormány idején minden hazafit összefogásra késztetett. »Most, amikor szemünk előtt látjuk a német militarizmus, a nácizmus és a vichyizmus újjáéledését és amikor fejünk felett lóg az új világháború veszélye, erre az összefogásra nagyobb szükség van, mint valaha. A francia hazafiak ellenállása akkor győzött és megmentette Franciaország becsületét. A Nemzeti Igazságügyi Mozgalom tagjait ennek az ellenállásnak a szelleme élteti.«

24 mexikói jogász — többnyire jogi professzorok és bírák — fordult az ENSZ-hez Gregorio Lopez Raymundo és 33 más spanyol hazafi érdekében, akik felett statáriális bíróság fog ítélkezni, mert részt vettek az 1951. márciusi sztrájkokban és tüntetésekben. »Jogászok vagyunk és az emberi személyiség elidegeníthetetlen jogait védelmezzük« — írják. — »A Spanyolországot elnyomó fasiszta önkényuralomnak nincs joga arra, hogy statáriális bíróság elé állítsa és kivégeztesse politikai ellenfeleit!«

Az osztrák nemzeti tanácsban Scharf képviselő, a baloldali blokk tagja beszélt arról, hogy az osztrák munkások nem tűrik már sokáig a kormány önkényes beavatkozását a bíráskodásba. »Napról napra növekszik a földalatti ellenállás ez ellen a bíráskodási rendszer ellen« — mondta a képviselő. — »Ennek az ellenállásnak a szelleme hatja át azokat az ügyészeket és bírákat is, akik nem engedik, hogy tovább is az amerikaiak járószalagján vezessék őket.«

ÜGYVÉDSÉG

Az új oktatási évad

A Magyar Jogász Szövetség 1951. decemberében megindított szakmai továbbképző előadássorozatát dr. Hajdu Gyula kartárs előadása nyitotta meg, amelyben korunk legaktuálisabb problémájával, a béke kérdésével foglalkozott és a jognak a béke szolgálatában való szerepét fejtette ki. A Magyar Jogász Szövetség ebben az előadássorozatban azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyek vezető szerepet visznek korunk jogalkotásában és jogalkalmazásában. Különös nyomatékkal mutatunk rá arra, hogy az ügyvédi kérdésekkel két speciális előadás foglalkozik. 1952. március 7-én »Az új ügyvéd« címmel dr. Sömjén Pál igazságügyminisztériumi főosztályvezető, — június 6-án »Védelem a büntető eljárásban« címmel dr. Bolgár György ügyvéd kartárs tart előadást. Mindkét előadás különös érdeklődésre tarthat igényt és kartársaink bizonyára felhasználják az alkalmat arra, hogy a felvetett kérdésekben kibővítsék ismereteiket és megismerjék a haladó eszmei-politikai állásfoglalást.

Ugyancsak a Magyar Jogász Szövetség a Szovjetunió jogának megismertetésére az idén is előadássorozatot rendez. Az eddigi érdeklődés mutatja, hogy kartársaink felismerték és kellően értékelték a Szovjetunió élenjáró jogának fontosságát saját igazságszolgáltatásunk keretében.

Mindkét előadássorozat konzultációkkal van egybekötve, amelyen a kartársak az előadás anyagát megbeszélik és értékelik. Az anyag feldolgozása szempontjából nélkülözhetetlen az, hogy kartársaink ezeken a konzultációkon részt vegyenek.

Ilyen módon ki fogják egészíteni saját munkaterületükön az igazságszolgáltatásnak a népi demokráciában való fontos működését és a maguk részéről hozzájárulnak ahhoz, hogy jobb munkájukkal szolgálják a szocializmus felé haladó hazánkat.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1951. november havi ügyforgalma

Bejegyeztek 15 ügyvédet és 18 ügyvédjelöltet, töröltek 20 ügyvédet és 1 ügyvédjelöltet.

A fegyelmi bíróság november hónapban a következő nem jogerős ítéleteket hozta: elmozdítás 4, felfüggesztés 6, pénzbírság 1, feddés 4 és felmentés 8 esetben.

Az Ürt. 147. §-a alapján felfüggesztették: dr. Bozsóki Nándor, dr. Dobi Andor, dr. Gálfi Géza, dr. Szőllős Sándor, dr. ifj. Váradi Jenő, dr. Vidacs Gyula budapesti és dr. Lisznai E. Pál nagykőrösi ügyvédeket. Az Ürt. 147. §-a alapján kimondott felfüggesztést megszüntette dr. Deczky Andor, dr. Ernyei Pál és dr. Hódi Pál budapesti ügyvédekre nézve.

Jogerős ítélettel az ügyvédség gyakorlásától elmozdította: dr. Altorjay Sándor, dr. Felkai Rezső, dr. Gombos György, dr. Meisels Viktor, dr. Méhes Géza, dr. Porzsolt Miklós, dr. Rigó Ernő, dr. Szabó László, dr. Zsedényi Béla budapesti, dr. Nagy László kecskeméti és dr. Papp Sándor monori ügyvédeket.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1951. december havi ügyforgalma

Igazgatási ügyekben: 10 ügyvédet törölt lemondás vagy elhalálozás következtében, 5 ügyvédet törölt munkaképtelenség okából és 6 ügyvédjelöltet bejegyzett.

Fegyelmi ügyekben: Nem jogerős ítélettel 2 ügyvédet elmozdított, 2 ügyvédet pénzbírsággal sujtott, 3 ügyvédet megfeddett és 2 ügyvédet felmentett.

Az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlásától dr. Kátai Jenő, dr. Kovács János, ifj. dr. Szabó Imre, dr. Nagy László (temesvári), dr. Pucser Pál és dr. Vajda György budapesti, dr. Requini Péter István cecei ügyvédeket felfüggesztette.

Dr. Boros Lajos budapesti ügyvédet jogerős ítélettel az ügyvédség gyakorlásától elmozdította.

A Budapesti Ügyvédi Kamarához

az utóbbi időben egyre több olyan beadványt terjesztenek elő a kartársak, amelyek nincsenek megfelelő illetékbélyeggel ellátva. A kartársak és az ügyfelek érdekében felhívja a Kamara a figyelmet arra, hogy a beadványokat lássák el megfelelő illetékbélyeggel, mert a Kamara a hiányos bélyeggel ellátott beadványt kötelességszerűen megleletezi.

A Győri Ügyvédi Kamara önkormányzatának visszaállítása

Az Igazságügyminisztérium 1951. december 4-én kelt rendeletével a Győri Ügyvédi Kamara önkormányzatának 1950. évi július hó 12. napján elrendelt felfüggesztését megszüntette. A közgyűlést az Országos Bizottság 1951. december 30. napjára hívta össze és az Országos Bizottság részéről dr. Barna Imre főügyész és dr. Zarubay Emil tanácsvezető vettek részt.

A Kamara elnökévé dr. Ferenczi Géza soproni, elnökhelyettessé dr. Galba Béla győri, titkárrá dr. Velsz Aladár győri, pénztárossá dr. Erdélyi Iván győri, ellenőrré dr. Balázsovits Gyula nagykanizsai és ügyésszé dr. Giday Gyula győri ügyvédet választották meg. Dr. Ferenczi Géza kamarai elnök részletesen foglalkozott a haladó szellemű ügyvédeknek a népi demokráciával szemben tanúsítandó magatartásával.

Dr. Zarubay Emil, az Országos Bizottság kiküldötte, a multban elkövetett hibákra, azok kijavításának módjára, valamint arra mutatott rá, hogy a Kamara új vezetőségének és általában a Kamara tagjainak szakmai és politikai feladataikat népi demokráciánk szellemében és úgy kell ellátniok, hogy állandó kapcsolatot tartsanak fenn a Magyar Dolgozók Pártjával, valamint a demokratikus tömegszervezetekkel és maguk is vegyenek részt a tömegszervezetek munkájában. Ezen a téren mind az Országos Bizottságtól, mind a Magyar Jogász Szövetségtől minden támogatást meg fognak kapni.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft — Egyes szám ára: 8.— Ft. Egyszámlaszám: 09.878.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 2-5113470. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 2. szám Budapest, 1952. február hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja

Rákosi Mátyás elvtársnak, a magyar nép forrón szeretett vezérének élete és tevékenysége a szocializmusért folytatott önfeláldozó harcot, a haladó erők győzelmébe vetett sziklaszilárd hitet, a Szovjetunió odaadó szeretetét, a valódi és példamutató hazafiságot és a szabadságszerető emberek legdrágább szemefényét: a békét testesíti meg. Bátor és küzdelmes élete harcot jelent a reakció legsötétebb erői ellen. Győzelmet annak legveszélyesebb válfajai: a Horthy-fasizmus és a véres náci terror felett. Neve a magyar dolgozók legmagasztosabb törekvéseinek szimbolumává lett. Beszédei és írásai, szeretett egyéniségének minden megnyilatkozása a tanulságok kimeríthetetlen tárházát szolgáltatják.

A magyar jogászok is végtelenül sokat köszönhetnek *Rákosi Mátyásnak*. Élete példát mutat a jogi pályán dolgozóknak. Tanításai szilárd tudással vértezik fel a gyakorlati és elméleti jogászokat.

Hősies magatartásával leleplezte a Horthy-rendszer bíróságának politikai és szakmai tudatlanságát, korrupt, elnyomó osztályjellegét. »A Horthy-rendszer bírósága a nagybirtok és a nagytőke érdekeit védi« — mondotta az első per során.

Bebizonyította, hogy az ellene indított perek lényegében a magyar uralkodó osztály perei voltak, a magyar nép és annak igazi vezetője: a kommunista párt ellen. *Rákosi* elvtárs ezt úgy fejezte ki, hogy »a per, amit az urak egyáltalán nem látnak, a magyar dolgozó nép föld alatt vívott hatalmas küzdelme Magyarország „független bírái", csendőrei és rendőrei, gyorsított tanácsai, statáriális bírósága, Orgoványa, Siófoka, akasztófái és gyilkos golyói ellen, de a szociáldemokrata párt ellen is, egy igazi társadalmi és a munkásságot felszabadítani hivatott párt: a Kommunista Párt legalitásáért«.

A magyar ellenforradalom *Rákosi Mátyás* személyében a magyar munkásosztályra és a Kommunista Pártra akart halálos csapást mérni. Ebben a perben azonban a vádlottból vádló lett, aki szétzúzta a nép ellenségeinek minden mesterkedését. Bezimenszkij híres szovjet költőt ez a hősiesség a következő szép sorok megírására ihlette:

»kit bírónak ültet pulpitusra
a hatalom, de vádlottá lészen.
S a vádlott: bíró: Nézd, egész világgá
nyílik, tágul, növekszik a terem!«

Mint köztudomású — jogi szempontból — két Rákosi-per volt. Az »elsőt« még 1925-ben a statáriális, majd 1926-ban és 1927-ben az úgynevezett »rendes bíróság« tárgyalta. Ez az első per a hírhedt 1921. évi III. t. c. alapján az állam- és társadalmi rend erőszakos felforgatását tette vád tárgyává. A statáriális bíróság kénytelen volt megállapítani, hogy a per nem tartozik hatáskörébe, és az ügyet a »rendes bírósághoz« tette át, amely *Rákosi Mátyást* nyolc és félévi fegyházbüntetésre ítélte.

A »második« pert tíz esztendő mulva, 1935-ben indították meg. Ebben a perben a magyarországi Kommün hős népbiztosát a Tanácsköztársaság idején folytatott tevékenységéért vonták felelősségre. — Valójában azonban megint arról az egyetlen perről volt szó, amelyet a magyar uralkodó osztály, a dolgozó nép és annak igazi vezetője, a Kommunista Párt ellen indított. Rákosi Mátyást, miután nyolc és félévi fegyházbüntetését letöltötte, a második per során életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték. A haladó sajtó joggal állapította meg ezekről a perekről, hogy a világ még nem látott ilyen »j o g i« esetet. Egy szabadsághőst egy semmiségért először kilenc éven keresztül börtönben tartanak, és csak azután indítanak pert ellene főbenjáró vádday, hogy így »legálisan« meggyilkolhassák.

Ezek a perek tanulságos példái annak, hogy a burzsoa állam joga csak az elnyomó osztály »törvényre emelt akarata«. — A burzsoa osztálybíróság a kizsákmányoló állam könyörületet nem ismerő eszköze, és a burzsoa bírák sokat hangoztatott függetlensége nem egyéb hangzatos frázisnál, amely a Horthy-bíróságnak és ügyészségnek az elnyomó osztályoktól való függő viszonyát, népellenes magatartását és gerinctelen, lakájszellemét takarta. Landler Jenő, a nagy magyar forradalmi jogász »A Rákosi-per politikai jelentősége« című cikkében ezt az igazságszolgáltatást a következőképpen jellemezte: »Ezekhez a módszerekhez tartozik a konszolidált terror jogi gyakorlata, melynél maga a kommunista gondolkodás felforgató tevékenységnek számít, és bizonyos esetekben halállal is büntethető.«

A magyar jogászok előtt *Rákosi Mátyás* elvtárs fedte fel a Horthy-bíróságok igazi természetét és leplezte le ennek az igazságszolgáltatásnak egész rothadtságát. Útmutatása nyomán még azok a jogászok is, akik addig a burzsoa bíróságok törvényessé-

gének a bűvkörében éltek, felismerték ezeknek népelnyomó, reakciós jellegét. Ahogy a Vörös Hadsereg csapásai következtében Sztálingrádnál a békeszerető emberek milliói kezdtek felszabadulni a fasiszta hadigépezet nyomasztó és félelmetes fenyegetése alól, hasonlóan mutatta meg *Rákosi Mátyás* a világ dolgozóinak, köztük a demokratikus jogászoknak is, bátorságával és hősiességével, hogy a burzsoa osztálybíróság, a fasiszta igazságügyi apparátus sem legyőzhetetlen. *Rákosi Mátyás* lerombolta a vád minden érvelését és megsemmisítette a fasiszta bírák agresszív támadását. Szavaiból a jogászok biztatást meríthettek ahhoz a reményükhöz, hogy a fasiszta bíráskodást rövidesen olyan demokratikus igazságszolgáltatásnak kell felváltania, amely a népet védi és a dolgozókat szolgálja.

A Horthy igazságszolgáltatás *Rákosi Mátyással* szemben vereséget szenvedett. Az első eljárás során a dolgozók nemzetközi szolidaritása és magának *Rákosi Mátyásnak* bölcsesége és rettenthetetlen bátorsága az ellenforradalom bíróságát megakadályozta a halálos ítélet meghozatalában.

Ugyanez történt egy évtizeddel később, 1935-ben is, amikor az elnyomó osztályok a fasizmus előretörésétől felbátorodva ismét *Rákosi Mátyás* életére törtek. A világ dolgozóinak szolidaritása, a Szovjetunió hatalmas segítsége és saját hősies magatartása, amely mozgósította mindazokat, akikben a becsületérzésnek csak egy szikrája is élt, lehetővé tette a győzelmet a fasiszta igazságszolgáltatás felett.

Rákosi Mátyás magatartásából a jogászok megtanulhatják az állhatatosságot, a szilárdságot, a hősiességet, a harciasságot. A jogászoknak ma *Rákosi Mátyás* harcos szellemében kell küzdeniök az imperialisták igazságszolgáltatása ellen, mert ez az apparátus ma ismét olyan férfiakat fenyeget elpusztítással, mint Nikosz Beloiannisz, az amerikai kommunista párt vezetői, a békeharcosok legkiválóbbjai és még sokan mások.

Rákosi Mátyás a magyar jogászokat a Szovjetunió és annak bölcs vezére: *Sztálin* határtalan szeretetére tanítja. A vádlottak padjáról, a fasiszta szuronyok gyűrűjében kiáltotta bátran a Horthy-vérbíróság szemébe: »*A leghatározottabban visszautasítom azt a hangot, ahogy az ügyész a Szovjetunióról beszél. A Szovjetunió a dolgozók és a szabadságért küzdő népek legfőbb támasza!*«

Rákosi Mátyás szavainak igazságát a magyar jogászok ma kiváltképpen értékelhetik, amikor tisztán áll előttük, hogy milyen sokat köszönhetnek a Szovjetunió élenjáró jogtudományának és a világ legmagasabbrendű jogrendjének, a szovjet jognak és példaképüknek, a kiváló szovjet jogászoknak.

A magyar jogászoknak hinniök kell a dolgozók ügyének feltartóztathatatlan győzelmében. »Szuronnyal, statáriummal, erőszakkal nem lehet feltartóztatni, nem lehet vérbefojtani a kommunizmus győzelmét«, mondotta *Rákosi Mátyás*. Jellemző, hogy erre a kijelentésre a bíróság elnöke a következőképpen reagált: »Figyelmeztetem, ne dicsérje a Szovjetunió-, ne tartson beszéd t a kommunizmusról, önmagát védje.« Mire *Rákosi Mátyás* elvtárs kemény szavakkal csak annyit válaszolt: »*nincs védekezni valóm!*«

A magyar jogászok megtanulhatták *Rákosi Mátyás*tól haladó nemzeti hagyományaink tiszteletét és megbecsülését. *Rákosi Mátyás* védte meg a reakció ügyészével szemben az 1919-es Tanácsköztársaság, az 1848-as forradalom hatalmas értékeit, Martinovics és társai mártírhalálának és Dózsa György perének forradalmi jelentőségét. Útmutatás lehet ez a magyar jogászok számára is haladó jogász hagyományaink kidolgozására.

Rákosi Mátyás az ellene folytatott per során marxista módszerekkel tette vizsgálat tárgyává a magyar Tanácsköztársaság létrejöttének körülményeit. Azok a magyar jogászok, akik napjainkban az államelmélettel, a magyar állam- és jog történetével foglalkoznak, különösen sokat meríthetnek *Rákosi Mátyás*nak ezekből a megállapításaiból. Sokat nyujt ez az anyag napjaink nemzetközi jogászainak is. Milyen élőek és időszerűek ma, az amerikai kommunista vezetők és a Nikosz Beloiannisz ellen folytatott perek idején *Rákosi Mátyás* perének 1935-ben tartott tárgyalásán elhangzott szavai: »Egy állam kultúrértéke és azon módszer között, ahogyan a Kommunista Pártot kezelik, kétségkívül van összefüggés . . .« Vagy az imperialisták napjainkban folytatott háborús fenyegetései idején ugyanennek a felszólalásnak azok a szavai, amelyek a háborús veszélyről szólnak:

»A civilizációnak ezt a nagy veszélyét a Szovjetunió és a kommunista mozgalom nagy mértékben ellensúlyozza. Csak végig kell tekinteni az utolsó évtized nagy eseményein, hogy megértsük: milyen óriási tényező a Szovjetunió a béke megvédése szempontjából. A világháború régen kitört volna, ha a Szovjetunió nem lett volna. Óriási béketényezők a kommunista pártok!«

A felszabadulást követően *Rákosi Mátyás* minden cikke és beszéde megtermékenyítően hatott jogtudományunk, jogrendszerünk fejlődésére. A Magyar Népköztársaság alkotmánya, amelynek létrejötte szorosan kapcsolódik *Rákosi Mátyás* nevéhez, jogtudományunk egész területének és jogrendszerünk minden ágának lerakta az alapjait. *Rákosi Mátyás*nak az alkotmány beterjesztése alkalmából, 1949. augusztus 17-én az országgyűlésen tartott előadói beszéde szabatos meghatározását tartalmazza a Magyar Népköztársaság, népi demokratikus államunk osztálytartalmának, társadalmi berendezkedésének, szervezeti felépítésének. Ez a beszéd irányt mutat az alkotmányjoggal, az állam- és jogelmélettel, az államigazgatással és a jog bármely területével foglalkozó elméleti és gyakorlati jogász mindennapi munkájában. Hatalmas perspektívát nyujt ez a beszéd a magyar értelmiségnek és soraikban a jogászoknak is: »A magyar értelmiség előtt egyre világosabban áll, hogy fejlődésének lehetőségei tulajdonképpen csak most kezdenek kibontakozni. Most kezdi látni az értelmiség, hogy régente a kizsákmányoló kapitalisták kiszolgálója volt. Ma viszont, amikor ez a kizsákmányoló osztály eltűnik, az értelmiség saját népét szolgálja, s a munkásokkal és a dolgozó parasztokkal egyenrangúan, együtt építi az új, fejlettebb szocialista társadalmat.«

*Rákosi Mátyás*nak a jogra és a jogászokra vonatkozó tanításai úgyszólván kimeríthetetlenek. A mezőgazdasági jognak, a termelőszövetkezetekkel kapcsolatos jogszabályoknak, az állami és állampolgári fegyelem jogi vonatkozásainak, a munkafegyelem jogi kérdéseinek is *Rákosi Mátyás* dolgozta ki az elvi alapjait. A büntetőjogász *Rákosi Mátyás*tól tanulta a

szilárdságot és eltökéltséget a népünk ellenségei, az áruló imperialista ügynökök ellen a jog fegyverével folytatott harcban. Ugyanakkor *Rákosi Mátyástól* tanulta az emberszeretetet és a gondos figyelmet azok irányában, akiket a jog eszközével nevelnie és védenie kell.

A magyar jogászoknak ma egyik legmegtisztelőbb feladata a harc a béke fenntartásáért. Ebben is *Rákosi Mátyás* tanításai vezetik őket. »Magyarország nem rés, hanem erős bástya a béke frontján.« — mondotta *Rákosi Mátyás*. Ezt a jelszót írják a magyar jogászok is zászlójukra abban a harcban, amely ma a béke fenntartásáért világméretekben folyik. A magyar jogászok egysorban népünk többi dolgozóival *Rákosi Mátyás* vezetése alatt csatlakoznak ahhoz a hatalmas béketáborhoz, amelynek legszilárdabb bázisa a hatalmas Szovjetunió és irányítója annak bölcs vezére, a nagy *Sztálin*.

Köszöntjük *Rákosi Mátyás* elvtársat 60. születésnapján, hálatelt szívvel, odaadással, mélységes szeretettel és kívánjuk, hogy még hosszú-hosszú időn át erőben, egészségben tanítsa, vezesse népünket az egész dolgozó emberiség dicsőségére.

A Magyar Jogász Szövetség tiltakozása Nikosz Beloiannisz és társai perének újrafelvétele ellen

A magyar jogászok mély megdöbbenéssel értesültek arról, hogy a Plasztirasz-kormány, amely az elmult év novemberében a haladó világ példátlan erővel megnyilvánuló tiltakozása miatt kénytelen volt felfüggeszteni Beloiannisz és a többi görög hazafi halálos ítéletét, — most újból a vádlottak padjára hurcolta az elnyomott görög nép rettenthetetlen szabadságharcosait, hogy megszabaduljon félelmetes ellenfeleitől.

A világ egyszerű embereinek százmilliói felháborodva tiltakoznak az igazságszolgáltatás mezébe öltöztetett készülő bűntett ellen, amelyet a görög nép hóhérai amerikai parancsra saját jogszabályaikat és törvényességüket is lábbal tiporva, Beloiannisz és társai ellen elkövetni készülnek. Két hónapig tartott a 93 görög hazafi ellen lefolytatott per. A görög fasizált igazságszolgáltatás az amerikai imperialista megszállók utasítására a joggal való visszaélés minden lehetőségét kihasználta, hogy a haladó erők élenjáró harcosait megtörjék, aljas vádemelésük koholt tényállásának beismerésére bírják. A vádhatóságnak sem fizikai, sem erkölcsi terrorral nem sikerült Beloianniszt és társait megingatni. A vádlottakból a tárgyalóteremben vádlók lettek és büszke, önérzetes nyilatkozataik hatalmas együttérzést ébresztettek a sorsukat éber figyelemmel kísérő százmilliók szívében. Az új fasiszta provokáció értelmi szerzője Peurifoy, Görögország amerikai helytartója most már levetette az álarcot és nem kíván belenyugodni abba, hogy a halálraítélt 12 hazafi elkerülje a kivégző osztag tüzét. A rothadó társadalmi rendszer végső fegyvere a véres terror, amellyel a szenvedő görög nép növekvő ellenállását reméli elfojtani. Ez magyarázza, hogy az amerikai nagykövetségen kioktatott véreskezű belügyminiszternek, Rendisznek új jogalapot kellett kiagyalnia és új bizonyítékokat kitalálnia, hogy a világ csodálatától övezett nagy görög hazafiakat a »kémkedés« vádjával terhelten a vérbíróság elé állíthassa és a bírósági komédia megrendezésével eltegyék láb alól a görög népi ellenállás hős vezéralakját, Nikosz Beloianniszt és rendíthetetlen társait. A magyar jogászok Nikosz Beloiannisz mártíralakján keresztül visszaemlékeznek a magyar nép nagy fiának, Rákosi Mátyásnak bűnperére. A felháborodott nemzetközi közvélemény az ország akkori fasiszta urait megakadályozta gyilkos terveik végrehajtásában.

A magyar jogászok Rákosi Mátyás életének dicső tanulságaiból ismerték meg a dolgozók nemzetközi szolidaritásának minden börtönfalon keresztülhatoló erejét és ebből merítik az erőt, hogy figyelmeztessék a görög vérbíróság jogászait, hogy gyilkos terveikkel letörölhetetlen gyalázattal terhelik meg lelkiismeretüket a szabadságszerető százmilliók előtt és a civilizált népek által elfogadott nürnbergi nemzetközi jogi alapelvek értelmében rájuk és aljas felbujtóikra is ugyanaz a sors vár, mint a Nürnbergben kivégzett háborús bűnösökre.

A magyar jogászok felhívják a világ demokratikus jogászait, emeljék fel szavukat a Görögországban készülő, jogi formába öltöztetett gyilkosság ellen, amely Nikosz Beloiannisznak és társainak, az egész haladó emberiség méltóságát jelképező szabadsághősöknek megsemmisítésére készül.

A magyar jogászok távirata a VOKSZ Jogi Szakosztályához

A Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya, a Magyar Jogász Szövetség, az Állam- és Jogtudományi Intézet és a Magyar Ügyvédi Kamarák forró szeretettel köszöntik a VOKSZ jogi szakosztályát és a szakosztályon keresztül a hazánkat felszabadító dicsőséges Szovjetunió élenjáró jogászait.

Abban az ünneplésben, amellyel a magyar-szovjet barátság hónapja keretében az egész magyar dolgozó nép hálával és szeretettel rója le forró köszönetét a Szovjetunió iránt, a magyar jogászság is részt kér magának.

A magyar-szovjet barátság hónapja alkalmával a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya által rendezett számos előadás azt a célt szolgálja, hogy népszerűsítsük hazánkban a szovjet jogot és jogtudományt, hogy így még szélesebb körben váljék lehetővé a szovjet tapasztalatoknak az alkalmazása. Ezt a célt kiváltképpen hivatottak szolgálni a nemrég a Szovjetunióban járt magyar igazságügyi delegáció tagjainak a beszámolói, akik közvetlenül adják át most személyes tapasztalataikat, hogy ezzel is előbbrevigyék a szocializmus építését szolgáló magyar jogászok munkáját. Mi, magyar jogászok, köszönjük azt a messzemenő segítséget, amit eddigi munkánkban az élenjáró szovjet jogtudománytól és a hazánkban járt szovjet jogtudósoktól kaptunk. A magyar-szovjet barátság hónapja alkalmából fogadjuk, hogy még jobban elmélyedünk a szovjet jogtudomány tanulmányozásába és további munkánkban is felhasználjuk eredményeit a magyar népi demokrácia jogának építésében.

A Magyar Dolgozók Pártja és népünk vezére, Rákosi Mátyás elvtárs vezetése alatt a jog fegyverével is harcolunk a béke megvédéséért. Ebben a küzdelmünkben iránymutatóink számunkra a haladó emberiség nagy vezérének, Ioszif Visszarionovics Sztálinnak a tanításai. Éljen a magyar nép és a szovjet nép örök barátsága!

Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ Alapokmánya szempontjából (I.)

Az északatlanti paktumot 1949. április 4-én Washingtonban 12 állam meghatalmazottai írták alá. Ezek az államok a következők: Belgium, Kanada, Dánia, Franciaország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Portugália, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok.

A bevezetés szerint a szerződő államok újból megerősítik hitüket az ENSZ Alapokmányának célkitűzéseiben és alapelveiben, valamint aziránti kívánságukat, hogy minden néppel és minden kormánnyal békében éljenek. El vannak tökélve, hogy népeiknek a demokratikus alapelveken, az egyéni szabadságjogokon és a jog uralmán nyugvó szabadságát, mint közös örökségüket és kultúrájukat megőrzik; arra törekszenek, hogy az északatlanti térségben a biztonságot és jólétet előmozdítsák s elhatározták, hogy erőiket a közös védelemre, valamint a béke és biztonság fenntartására egyesítik.

Az 1. cikkben a felek arra kötelezik magukat, hogy amint azt az ENSZ Alapokmánya előírja, minden nemzetközi viszályt, melybe belejuthatnak, békés eszközökkel fognak elintézni, úgy, hogy a béke, a nemzetközi biztonság és az igazságosság veszélyeztetve ne legyen, továbbá, hogy nemzetközi viszonyaikban minden olyan erőszakkal való fenyegetéstől s erőszak alkalmazásától tartózkodni fognak, amely az ENSZ célkitűzéseivel bármi módon ellentétben áll.

A 2. cikk szerint a felek hozzá fognak járulni a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok elmélyítéséhez szabad intézményeik fejlesztése, s azoknak az alapelveknek jobb megértése folytán, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak, valamint azoknak a feltételeknek a megteremtése által, amelyek alkalmasak biztonságot és jólétet nyujtani.

A 3. cikk arra kötelezi a feleket, hogy e paktumban foglalt célkitűzések megvalósításának a lehető legnagyobb hatályossága érdekében egyenként és együttesen, saját eszközeik erőteljes kiépítése és a kölcsönös segélynyujtás útján egyéni és kollektív ellenálló erejüket egy fegyveres támadással szemben állandóan fenntartsák és növeljék.

Ettől a 3. cikktől kezdődően a paktum a hatálybalépésre és a hatályban maradásra vonatkozó cikkekig kizárólag a fegyveres erő alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz.

A 4. cikk értelmében ha egyikük nézete szerint a felek valamelyikének területi épsége, politikai függetlensége vagy biztonsága veszélyeztetve van, a felek tanácskozásra jönnek össze. Ez a rendelkezés kifejezetten arra az esetre szól, amikor a tagállamok valamelyikének *nézete szerint* területének épsége, politikai függetlensége vagy biztonsága veszélyeztetve van. A tagállamok tehát már akkor konferenciára jönnek össze, ha egy állam veszélyeztetve érzi magát. Ennek a konferenciának nem az a célja, hogy a veszélyt az érdekelt államok közti megegyezés megkönnyítésével békés úton hárítsa el, hiszen a »veszélyeztető« állam nem is vesz részt a konferencián, ő az egész szervezeten kívül áll. A konferenciának a célja csak az lehet, hogy a tagállamok együttes akcióját szervezze meg a »veszélyeztető« állam ellen, vagyis, hogy veszélyeztetésre hivatkozva — esetleg annak teljesen alaptalan ürügye alatt — támadást indítson. Ez a rendelkezés nagyon élesen leplezi le a paktum agresszív jellegét.

Az 5. cikk szerint: Ha az északatlanti térségben a felek valamelyikét fegyveres támadás éri, azt valamennyiük ellen intézett támadásnak tekintik s a felek önmagukban és a többiekkel egyetértésben azonnal megteszik a szükségesnek mutatkozó rendszabályokat — beleértve a fegyveres erő alkalmazását is — az északatlanti térség biztonságának helyreállítása és biztosítása céljából. A támadást és az azt követő rendszabályokat be kell jelenteni az ENSZ Biztonsági Tanácsának s a felek által alkalmazott rendszabályokat meg kell szüntetni, ha a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság helyreállításához és fenntartásához szükséges lépéseket megtette.

A felek egyike ellen irányulónak minősül az a támadás, amely őket Európában, Franciaország algíri départementjaiban, az általuk megszállva tartott területen, a Ráktérítőtől északra fekvő szigeteiken vagy e területen tartózkodó hajóik és repülőgépeik ellen irányulva éri.

A paktum egy Tanácsot is szervezett a végrehajtásával kapcsolatos kérdések megtárgyalására. E Tanácsban mindegyik fél egy taggal van képviselve. A Tanácsot úgy kell megszervezni, hogy bármikor gyorsan összeülhessen. A Tanács segédszerveket is kreálhat, azonnal szerveznie is kellett a paktum értelmében egy Védelmi Bizottságot, amely támadás esetén a szükségesnek látszó rendszabályokra nézve javaslatokat tesz.

A felek egyhangú határozattal minden más európai államot is meghívhatnak a paktumhoz való csatlakozásra, amely abban a helyzetben van, hogy a szerződés alapelveinek érvényesülését előmozdíthatja és az északatlanti térség biztonságához hozzájárulhat. Az ilymódon felkért állam egyszerű belépési nyilatkozattal a szerződés tagjává lesz.

A paktum 20 évre szól. Ennek elteltével bármely fél kiléphet a kilépésnek egy évvel előbb történt bejelentése után. 10 év után a felek — ha egyikük kéri — a paktumot felülvizsgálhatják, éspedig azoknak a körülményeknek figyelembevételével, amelyek az illető időpontban az északatlanti térség békéjét és biztonságát befolyásolják.

Az északatlanti paktum, illetőleg az általa életre hívott szervezet (North Atlantic Treaty Organization — Nato) keletkezését és célját tekintve két más korábban kötött nemzetközi szerződéssel függ össze, az azokban foglalt szabályoknak más felek közt és más területre való alkalmazásaként. Az egyik az amerikai államok kölcsönös segélynyujtási szerződése, amelyet 1947. szeptember 2-án Rio de Janeiróban írtak alá, a másik az a szerződés, amelyet 1948. március 17-én Nagy-Britannia, Franciaország és a Benelux államok (Belgium, Hollandia, Luxemburg) kötöttek Brüsszelben.

A riói szerződés annak az amerikaközi együttműködésnek keretében jött létre, amely az amerikai államokat (Kanada és az európai államok imperiuma alatt álló területek kivételével) külön nemzetközi jogi szervezetben foglalja össze. Ez a szervezet a Pánamerikai Unió formájában keletkezett (az első Pánamerikai Konferencia 1889-ben Washingtonban volt), jelenlegi formáját pedig a 9. Pánamerikai Konferencián nyerte, amely 1948. március 30—május 2-ig Bogotában volt. Ezen a Konferencián nyert megállapítást az Amerikai Államok Organizációjának ú. n. Bogotai Kartája.

Az Északatlanti Paktum szószerint veszi át a riói egyezmény sok rendelkezését. A közös védelmet illetően közös az az elv, hogy a felek egyike ellen intézett fegyveres támadás az összes többi szerződő fél ellen intézett támadásként tekintetik. De a riói paktumban a szerződő felek ellen irányuló külső fegyveres támadás esete a szabályozásnak nem olyan mértékben tárgya, mint az Északatlanti Paktumban, ez utóbbi szinte kizárólag erre az esetre vonatkozik. A riói paktum részletes intézkedéseket tartalmaz arra az esetre, amikor a konfliktus két vagy több amerikai állam közt, tehát a szerződő felek egymásközti viszonyában keletkezik. Szinte azt mondhatjuk, hogy a szabályozás első vonalában ez áll, az északatlanti paktum pedig ezt a kérdést egyáltalán nem is érinti.

Eltérés van a két paktum közt annak a kötelezettségnek nem annyira lényegét, mint inkább formulázását tekintve is, amely fegyveres támadás esetén a felekre hárul. Erre a pontra az USA alkotmányjogi okokból különös súlyt vetett, hogy a szerződés ne érintse a szenátusnak azt a jogát, amelyet az alkotmány számára a fegyveres erő alkalmazását illetően biztosít.[1]

A riói paktum kifejezetten megállapítja, hogy hozzájárulása nélkül fegyveres erő alkalmazására egy állam sincs kötelezve (20. cikk), az északatlanti paktum ilyen kifejezett rendelkezést nem tartalmaz. Ennek hiányát az a szövegezés van hivatva pótolni, mely a feleket a »szükségesnek látszó« akciókra (such action as it deems necessary) kötelezi. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az USA csak olyan akcióra vállalt kötelezettséget, amelyet ő a konkrét esetben szükségesnek ítél.[2]

A külső fegyveres támadás elleni védekezés esete a brüsszeli egyezményben sem azt a predomináló helyet foglalja el, mint az északatlanti paktumban. A brüsszeli egyezmény három első cikke a gazdasági, szociális és kulturális együttműködés kérdésére vonatkozik, egy külön cikk (a 8.) szól a szerződő felek közt felmerülő konfliktusok elintézéséről is, előírja, hogy ezeket a konfliktusokat a Nemzetközi Bíróság elé kell terjeszteni, illetőleg békés megegyezés útján intézni el. A felek a továbbiakban kötelezik magukat arra, hogy ha valamelyiküket Európában fegyveres támadás éri, a megtámadott államnak minden hatalmukban álló katonai és más segítséget és támogatást megadnak. Tehát ez a szerződés sem kizárólag a külső fegyveres támadás esetére szóló katonai szövetség.

Ez eltérések dacára nem vitás, hogy a három szerződés ugyanannak a szellemnek a megnyilvánulása. Az északatlanti paktum a két előző szerződés akcióterületét és hatását van hivatva fokozni, annak a célnak szolgálatában, hogy az USA mind erősebben kiépített nemzetközi szervezetre támaszkodhasson a maga imperialista törekvéseinek megvalósításánál. Az USA az északatlanti paktummal saját ellenőrzése alá helyezte az északatlanti térséget is, sőt ezen túleső területet is, mert hiszen Olaszország, amely szerződő fél, földközi tengeri állam s területe nem az északatlanti térséghez tartozik. Ha ezt figyelembe vesszük és nézzük az USA-nak európai és közelkeleti támaszpontjait is, nem nehéz megállapítani az irányt, amelyben az akció halad.

Ami az északatlanti paktumnak a brüsszeli szerződéshez való viszonyát illeti, az előbbi nem más, mint az utóbbi területének kiterjesztése az USA ellenőrzése és irányítása alatt. A paktum szenátusi vitájában az egyik szenátor azt javasolta, hogy az elnök egyszerűen terjessze ki a Monroe-doktrinát az északatlanti térségre is.[1] Ha formailag nem is, tényleg ez megtörtént.

Az északatlanti paktum absorbeálta a brüsszeli szerződést. Ezt világosan mutatja az a tény is, hogy az északatlanti paktum megkötése után a brüsszeli egyezmény által létrehívott szervezet beleolvadt az Északatlanti Szövetség szervezetébe.

A Szovjetunió kormánya 1949. március 31-én diplomáciai képviselői útján jegyzéket nyujtott át az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg és Kanada kormányainak az északatlanti paktum tárgyában. Ez a memorandum megállapítja, hogy a paktum március 18-án közzétett szövege mindenben megerősíti a Szovjetunió külügyminiszterének már január 29-én tett kijelentését, t. i. hogy a paktumnak támadó célja van s hogy flagráns ellentétben áll az ENSZ alapelveivel és céljaival, valamint azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket az USA, Nagy-Britannia és Franciaország más szerződésekben vállalt.

A szerződés hangsúlyozza ugyan védelmi jellegét

---

[1] V. ö. *Charles G. Fenwick:* The Atlantic Pact. The Journal of International Law. Vol. 43. 1949. 312—316. lap és *Richard H. Heindel, Thorsten V. Kalijarvi and Francis O. Wilcox:* The North Atlantic Treaty in the United States Senate. U. o. 633—665. lap.

[2] Az a kérdés, hogy az északatlanti paktum mikor és mennyiben kötelezi fegyveres beavatkozásra az USA-t, a szenátusi vita során élénk diszkusszió tárgya volt. A szövetség európai részvevői minden reményüket az USA katonai segítségébe vetik, ezért érdekük, hogy e segítés kötelessége minél konkrétebb formában nyerjen megállapítást. Az USA szenátusa viszont minél nagyobb elhatározási szabadságot igyekezett magának biztosítani. A »szükségesnek látszó rendszabályok« értelmezésére nézve Achesor külügyi államtitkár a szenátusi bizottsági tárgyalások (hearings) során úgy nyilatkozott, hogy az amerikai kormány arra van kötelezve, hogy azonnal megtegye azokat a rendszabályokat, amelyeket ő szükségesnek ítél az északatlanti térségben a biztonság helyreállítása és fenntartása érdekében. A megfelelő határozatnak alkotmányszerűen (tehát a szenátus közreműködésével) kell létrejönnie, a megállapítás az eset körülményeitől függ s jóhiszeműen kell eldönteni — to make an honest judgement —, hogy minő rendszabályok szükségesek. V. ö. The American Journal of Intern. Law. 646—647. lap és *Hagemann:* Der Atlantipakt und die Satzung der Vereinten Nationen. Archiv des Völkerrechts 2. Band 385—403, közelebbről 388—389. lap.

[1] I. m. 660. lap.

s azt, hogy nem érinti az ENSZ hatáskörét és működését, de a valóságban olyan célok szolgálatában áll, amelynek semmi közük a szerződő államok védelméhez, sem az ENSZ célkitűzéseinek és elveinek tényleges elismeréséhez.

Az egyetlen nagyhatalom, amely a paktumból ki van zárva, a Szovjetunió. Ezt a kizárást csak az a tény magyarázhatja meg, hogy a paktum a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen irányul, amint ezt különösen az USA, Nagy-Britannia és Franciaország hivatalos képviselői meg is erősítették. Igazolásul arra a tényre hivatkoznak, hogy a Szovjetunió a népi demokratikus államokkal védelmi szerződéseket kötött. Ez a hivatkozás azonban teljesen alaptalan. E szerződések mindegyike kétoldalú s kifejezetten csak egy esetleges német támadás ellen irányul, amelynek veszélyét nem szabad egy államnak sem elfelejteni, amely komolyan akarja a békét. Ezeket a szerződéseket semmiesetre sem lehet úgy tekinteni, mint amelyek a Szovjetuniónak a múlt háborúbeli szövetségesei: az USA, Nagy-Britannia vagy Franciaország ellen irányulnak. Egyébként a Szovjetunió olyan szerződéseket, amelyek egy újabb német támadás veszélye ellen irányulnak, nemcsak a népi demokratikus államokkal, hanem Nagy-Britanniával és Franciaországgal is kötött.

Ezzel szemben az északatlanti paktum nem kétoldalú, hanem többoldalú szerződés, mely az államoknak egy zárt csoportját foglalja össze s amely — s ez nagyon fontos — teljesen figyelmen kívül hagyja egy esetleges német támadás lehetőségét. Abból, hogy a hitlerellenes koalícióban küzdött nagyhatalmak közül egyedül a Szovjetunió nem részese a paktumnak, joggal lehet következtetni, hogy az az USA, Nagy-Britannia és Franciaország szövetségese: a Szovjetunió ellen irányul.

A paktum részvevői olyan messzemenő katonai intézkedéseket tesznek, amelyeket ezeknek az országoknak védelme semmiképpen sem indokol. Ezek az intézkedések, különösen a katonai létszám felemelése, az atomfegyver használatára irányuló tervek kidolgozása, az atomfegyver készleteinek növelése — tekintettel arra, hogy ez a fegyver kimondottan támadó jellegű — s a katonai, légi és tengeri támaszpontok létesítése nyíltan leleplezi a paktum támadó jellegét. Az ú. n. Nyugati Unió vezérkarának megszervezése Fontainebleau-ban, valamint a paktumban kifejezett intenció egy Védelmi Bizottság haladéktalan megszervezésére, semmiképpen sem a felek békés és védelmi céljaira mutat. Ellenkezően a széleskörű katonai előkészületek hozzájárulnak a nyugtalanság fokozásához és ahhoz a háborús hisztériához, amelyet a háborús gyújtogatók szítanak.

Az északatlanti paktum meg akarja félemlíteni azokat az államokat, amelyek nem hajlandók meghajolni a világuralomra törő angolszász hatalmi csoport diktátuma előtt. Ez a hatalmi csoport elfelejti azt, hogy a világuralmi törekvések hiábavalóságát a II. világháború nyilvánvalóvá tette, mert ebben megsemmisült az a fasiszta Németország, mely szintén világuralomra tört. A szerződő kormányok a gazdagabb felektől hiteleket és más anyagi előnyöket igyekeznek a paktum útján szerezni.

Lehetetlen meg nem állapítani, hogy minden szovjetellenes argumentum, melyre a szerződő kormányok hivatkoznak, teljesen alaptalan. A Szovjetunió senkit megtámadni nem akar s nem fenyegeti a szerződő államok egyikét sem. A paktum az ENSZ gyengeségét mutatja. Nyilvánvaló, hogy nem megerősíti az ENSZ-t, hanem ellenkezően e nemzetközi szervezet aláásását célozza, mert egy külön államcsoport szervezése nemcsak nincs összhangban az ENSZ célkitűzéseivel és alapelveivel, hanem az Alapokmánnyal határozottan ellenkezik.

A részvevő államok az északatlanti paktumot olyan regionális paktumként igyekeznek beállítani, amely az Alapokmány 52. cikke alapján köttetett. Ez az állítás azonban teljesen tarthatatlan. Ennek a paktumnak nincs regionális jellege, az általa létrehozott unió a föld mindkét felén fekvő államokat ölel fel s nem regionális probléma megoldását célozza. A paktum olyan államokat is felölel, melyek az ENSZ-nek nem tagjai: Olaszországot és Portugáliát, pedig az Alapokmány idézett 52. cikke csak a tagállamok egymásközti regionális egyezményeire vonatkozik.

Nem igazolja a külön államcsoport megszervezését az Alapokmánynak az 51. cikkben foglalt az a rendelkezése sem, amely az »egyéni vagy másokkal közös önvédelem jogát« biztosítja. Ez a jog csak fegyveres támadás esetére vonatkozik, márpedig a paktum egyetlen aláíróját sem fenyegeti semminemű fegyveres támadás.

Nem vitás, hogy a paktum s főleg annak 5. cikke, mely fegyveres erő alkalmazásáról intézkedik, flagráns ellentétben áll az ENSZ Alapokmányával. Az Alapokmány 53. cikke kifejezetten kimondja, hogy »regionális megállapodás vagy regionális szervezetek útján történő kényszerítő eljárás csakis a Biztonsági Tanács engedélyével foganatosítható«. A paktum 5. cikke pedig a fegyveres erő alkalmazását a Biztonsági Tanács szankciója nélkül írja elő.

Mindezekre támaszkodva a Szovjetunió kormánya a következőket állapítja meg:

1. A paktumnak semmi köze a részvevő államok érdekeihez és védelméhez. Ezeket az államokat senki sem fenyegeti és senki sem készül megtámadni. Ellenkezően ennek a paktumnak határozottan támadó jellege van és a Szovjetunió ellen irányul, amint ezt a részvevő államok hivatalos képviselői nyilatkozataikban nem is titkolják.

2. A paktum nemcsak nem járul hozzá a nemzetközi béke és biztonság megerősítéséhez — ami pedig az ENSZ minden tagjának kötelessége —, hanem flagráns ellentétben van az ENSZ Alapokmányának elveivel és célkitűzéseivel, ez organizáció lerombolását célozza.

3. Az északatlanti paktum ellentétben áll az 1942-i angol-szovjet szerződéssel, amelyben a két állam arra kötelezte magát, hogy együttműködnek a nemzetközi béke és biztonság fenntartására és nem kötnek semminemű szövetséget és nem vesznek részt semminemű koalícióban, amely a másik szerződő fél ellen irányul.

4. Ellentétben áll az ugyanilyen tartalmú 1944-i francia-szovjet szerződéssel is.

5. Az északatlanti paktum ellentétben áll mindazokkal az egyezményekkel, amelyek a Szovjetunió, az USA és Nagy-Britannia közt a yaltai és a potsdami konferenciákon, valamint a II. világháború alatt és

után tartott többi konferencián köttettek s amelyeknek értelmében az USA és Nagy-Britannia éppen úgy, mint a Szovjetunió, kötelezettséget vállaltak, hogy az egyetemes béke és a nemzetközi biztonság fenntartása ügyében együtt fognak működni és hozzájárulnak az ENSZ megerősítéséhez.[1]

Az érdekelt államoknak e memorandumra adott 1949. április 2-i nyilatkozata s Nagy-Britannia április 13-i külön jegyzéke újból hangsúlyozza a paktum védelmi jellegét s azt, hogy az megegyezik az ENSZ Alapokmányának szellemével és rendelkezéseivel.

A szovjet kormány memoranduma minden vonatkozásban kifejti az északatlanti paktum helyzetét a nemzetközi jog s közelebbről az ENSZ Alapokmánya szempontjából: nem hagy kétséget aziránt, hogy teljes ellentétben áll az Alapokmánnyal s más nemzetközi egyezmények rendelkezéseivel.

A kérdés a nemzetközi jogi irodalomban is élénk megvitatás tárgya. A nyugati nemzetközi jogászok közt is alig van valaki, aki fenntartás nélkül elfogadná azt a tételt, hogy a paktum és az ENSZ Alapokmánya közt semminemű ellentét nincs.[2] Legalább is nem tagadják azokat a pontokat, amelyeken ellentét forog fenn s ezeket az ellentéteket igyekeznek valami módon eliminálni.

Maga az északatlanti paktum kifejezetten megállapítja, hogy az ENSZ Alapokmányával nincs ellentétben. Az idevonatkozó 7. cikk következőképpen hangzik: »Ez a szerződés nem érinti és nem értelmezhető úgy, mintha érintené a feleknek az ENSZ Alapokmányából folyó jogait és kötelességeit vagy a Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló elsődleges felelősségét.« A következő cikkben a felek mindegyike kijelenti azt is, hogy a jelenleg köztük és egy másik szerződő fél, illetőleg egy másik állam között fennálló nemzetközi kötelezettségek közt nincs egy sem, amely a paktumban foglalt rendelkezésekkel ellentétben állana s kötelezik magukat, hogy a paktummal ellentétben álló nemzetközi egyezményeket nem fognak kötni.

Ez az utolsó rendelkezés jövőbeli magatartásra vonatkozó jogszabály s érvényes kötelezettséget állapít meg a felekre nézve. A 7. cikk s a 8. cikk első része ezzel szemben jogi megállapítást tartalmaz: azt, hogy a paktum sem az Alapokmánnyal, sem más, a feleket kötelező nemzetközi egyezménnyel nincs ellentétben. Ez a megállapítás olyan jogi kérdésre vonatkozik, melynek eldöntésére a paktum, illetőleg az aláíró felek csak annyiban illetékesek, amennyiben a szerződés értelmezése és gyakorlati alkalmazása az ő hatáskörükbe tartozik. A felek közös megegyezéssel kétségkívül adhatnának az északatlanti paktumnak a gyakorlati alkalmazás során olyan értelmezést, amely nem volna ellentétes az Alapokmány rendelkezéseivel. Azonban, ami eddig a paktum végrehajtása során történt, nyilvánvaló ellentétben áll ezzel az állítólagos intencióval, illetőleg a 7. cikkben foglalt értelmezési szabállyal. A 7. cikk illetéktelen és alaptalan megállapítást tartalmaz, szinte azt a benyomást kelti, hogy a szerződő feleken kívül állókra kíván tilalmat statuálni a tényleg fennálló ellentétek megállapítására.

Következő fejtegetéseink azt a kérdést fogják vizsgálat alá venni, hogy az északatlanti paktum összhangban van-e vagy ellenkezik az Alapokmány rendelkezéseivel?

Az Alapokmány 51. cikke és a regionális megállapodásokról szóló VIII. Fejezetben foglalt 52., 53. és 54. cikkei jöhetnek szóba, mint olyanok, amelyek hídként bekapcsolhatnák a paktumot az ENSZ jogi szervezetébe.

Az 51. cikk a következőképpen szól: »Az ENSZ valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni és másokkal közös önvédelem természetes jogát ennek az Alapokmánynak semmiféle rendelkezése sem gyengíti, mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges intézkedéseket meg nem tette. A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során tett intézkedéseikről a Biztonsági Tanácsnak azonnal jelentést tartoznak tenni és ezek az intézkedéseik semmiképpen sem érinthetik a Biztonsági Tanácsnak a jelen Alapokmány értelmében fennálló hatáskörét és kötelességét abban a tekintetben, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és helyreállítása végett szükségesnek tartott intézkedéseket bármikor megtegye.«

A regionális megállapodásokról szóló VIII. Fejezet szövege a következő:

52. cikk.

»1. Ennek az Alapokmánynak semminemű rendelkezése sem zárja ki olyan regionális megállapodások vagy szervezetek fennállását, amelyek a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának regionális jellegű tevékenységre alkalmas vonatkozásaival foglalkoznak, feltéve, hogy az ilyen megállapodások vagy szervezetek, valamint tevékenységük az ENSZ céljaival és elveivel összhangban állanak.

2. Az ENSZ ama tagjai, amelyek ilyen megállapodásokat kötnek vagy ilyen szervezeteket létesítenek, minden igyekezetükkel azon lesznek, hogy a helyi jellegű viszályokat ilyen regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján békés úton rendezzék, mielőtt azokat a Biztonsági Tanács elé terjesztenék.

3. A Biztonsági Tanács támogatni fogja olyan gyakorlat kialakulását, hogy a helyi jellegű viszályok regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján nyerjenek békés rendezést vagy az érdekelt

[1] A memorandum teljes szövegét közli a Revue Générale de Droit International Public. 54. Année, 3.e Série t. XXI. 765—769. lap.

[2] Sir W. Eric *Beckett*, a Foreign Office jogász-szakértője a kérdésről írt tanulmányában (The North Atlantic Treaty, the Brussels Treaty and the Charter of the United Nations. London, 1950. Stevens.) persze azt igyekszik bizonyítani, hogy a paktum teljes összhangban van az Alapokmány általános rendelkezéseivel, különösen annak Bevezetésével, az 1, 2, 5, 24, 25, 33. és következő cikkeivel. Szerinte a Biztonsági Tanács akcióképtelensége hívta életre a paktumot, azért, hogy az ENSZ főcélja: a támadás elleni kollektív biztonság megvalósítható legyen. E könyvet ismerteti a Revue Générale de Droit International Public (i. kötet 734—735. lap s The American Journal of Intern. Law (44. kötet, 795—796. lap). Amint ez ismertetésekből megállapítható, a szerző a főcélkitűzés azonosságán építi fel azt a tételét, hogy az északatlanti paktum és az ENSZ Alapokmánya összhangban van egymással. A főcél azonosságáról szóló tétel azonban — amint további fejtegetéseink kimutatják — szintén téves.

államok kezdeményezésére vagy a Biztonsági Tanács részéről történt odautalás alapján.[1]

4. Ez a cikk semmiképpen nem akadályozza a 34. és 55. cikkek alkalmazását. (Ez a két cikk a Biztonsági Tanácsnak a viszályok békés elintézésére irányuló hatásköre tárgyában tartalmaz rendelkezéseket.)

53. cikk

1. A Biztonsági Tanács az ilyen regionális megállapodásokat vagy szervezeteket az általa irányított kényszerítő eljárás során megfelelő esetben fel fogja használni. Regionális megállapodás vagy regionális szervezetek útján történő kényszerítő eljárás mindazonáltal csakis a Biztonsági Tanács engedélyével foganatosítható, kivéve azokat az intézkedéseket, amelyeket ennek a cikknek 2. pontjában meghatározott ellenséges állam ellen a 107. cikk értelmében vagy a támadó szellemnek ilyen államok részéről történő felújítása ellen irányuló regionális megállapodásoknak megfelelően tesznek, mindaddig, amíg az érdekelt kormányok kérelmére az ENSZ-re lesz hárítható az a kötelesség, hogy az ilyen állam újabb támadását megakadályozza.

2. E cikk 1. pontjában használt »ellenséges állam« kifejezés minden olyan államra vonatkozik, amely ennek az Alapokmánynak valamelyik aláírójával a második világháború alatt ellenséges viszonyban állott.

54. cikk

A Biztonsági Tanácsot minden olyan tevékenységről állandóan és kimerítően tájékoztatni kell, amelyet a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján indítottak meg vagy terveznek.«

Az amerikai politikusok nem voltak egészen határozottak abban a kérdésben, hogy az északatlanti paktumnak az Alapokmánnyal való összhangját az 51. vagy az 52. cikk alapján igyekezzenek-e megindokolni. A szenátusi bizottsági tárgyalások során Acheson külügyi államtitkár és Austin nagykövet egymással ellentétes nyilatkozatokat tettek. Acheson az április 27-i ülésen úgy nyilatkozott, hogy a paktum nem regionális egyezmény, hanem az Alapokmány 51. cikkén nyugszik, Austin a következő napon viszont azt a kijelentést tette, hogy nem szükséges az északatlanti szerződés által létrehívott szervezetet sem kizárólag regionális egyezménynek, sem kizárólag a kollektív önvédelem céljára létrejött alakulatnak minősíteni, mert a szerződés egyaránt foglal magába mind az 51. cikk, mind a VIII. Fejezet alá eső tevékenységet.[2]

Azt keresték, hogy melyik cikk nyujt nagyobb lehetőséget a Biztonsági Tanácstól független eljárásra.

Az 51. cikk helyes értelmének megállapítása céljából nem hagyhatjuk figyelmen kívül e cikk létrejövetelének körülményeit.

A dumbarton-oaksi javaslat, amelyet az USA, Nagy-Britannia, a Szovjetunió és Kína delegátusai 1944. augusztus-október havában dolgoztak ki mint tárgyalási alapot az 1945. április 25-én megnyílt san-franciscói konferencia számára, az 51. cikkben foglalt rendelkezést még nem tartalmazta, azt csak a san-franciscói konferencia iktatta be. Ezen a konferencián a latin-amerikai államok aggodalommal gondoltak arra a lehetőségre, hogy az amerikai államok már kiépített külön biztonsági rendszerét az ENSZ biztonsági rendszere egészen elnyomhatja. A dumbarton-oaksi javaslatok lehetővé tették ugyan regionális egyezmények kötését, sőt regionális biztonsági rendszer működését is, de úgy rendelkeztek, hogy kényszerítő rendszabályokat ezeknek a keretében is csak a Biztonsági Tanács engedélyével lehet foganatosítani. Attól féltek, hogy az amerikaközi biztonsági rendszer nem léphet majd szükség esetén akcióba; a Biztonsági Tanács működésének megbénulása megbéníthatja az amerikaközi biztonsági rendszert is.

Az aggodalom eloszlatása céljából az USA delegátusa: Vandenberg szenátor terjesztette elő azt a javaslatot, hogy az Alapokmány kifejezetten biztosítsa a tagállamok részére az egyéni vagy másokkal közös önvédelem jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges intézkedéseket meg nem tette.[1]

Az elmondottak alapján nem vitás, hogy az 51. cikk elsősorban a regionális szervezetek számára kívánta a kollektív önvédelem jogát biztosítani s számukra akart bizonyos szabadságot nyujtani az ENSZ egyetemes biztonsági rendszerén belül. De kétségtelen az is, hogy az 51. cikk által biztosított szabadság nem kizárólag a regionális szervezetekre vonatkozik. Az önvédelem joga egyrészről egyénileg is gyakorolható, másrészről a másokkal közös önvédelem joga a tagállamokat minden regionális megállapodástól vagy szervezettől függetlenül is megilleti.

Az Alapokmány az önvédelem természetes, elidegeníthetetlen jogáról szól (droit naturel de légitime défence, inherent right of selfdefence, neotemlenogo prava na szamooboronu.). Ezzel azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy nem új jogot statuál, hanem csak egy különben is fennálló jogot ismer el, illetőleg szabályoz. Nem valaminő. természetjogi elméletet iktat be az Alapokmány tételesjogi rendszerébe, hanem az önvédelem jogára, mint a jog egész területén s minden nemzet jogában érvényesülő általános jogelvre hivatkozik. Az önvédelem joga a nemzetközi jogban az Alapokmánytól függetlenül megillet minden államot s joga van minden államnak arra is, hogy más államnak fegyveres támadása esetén segítséget nyujtson.[2]

Általános jogelv, hogy a jogos védelem mások

[1] A hivatalos magyar fordítás nem elég szabatos: a Biztonsági Tanács részéről történt odautalás helyett a Biztonsági Tanács útmutatásáról szól, holott a francia »renvoi« kitétel semmi kétséget nem hagy a helyes értelmezés tekintetében, s ezt az értelmezést mind az angol »reference«, mind az orosz »iniciativa« kifejezés is megerősíti.

[2] V. ö. The American Journal of International Law. Idézett kötet. 638. lap.

[1] *Hagemann* i. m. 392—394. és *Kunz*: Individual and collective-self-defense in Article 51 of the Charter of the United Nations. The American Journal of Intern. Law Vol. 41. 872. lap.

[2] Az Alapokmány angol és orosz szövegében szereplő önvédelem kifejezés persze nem eléggé szabatos, mert mások védelme nem vonható az önvédelem fogalma alá, a francia szövegben használt »jogos védelem« kifejezés a helyes.

ellen intézett jogellenes támadás esetén is gyakorolható, a fegyveres támadás pedig az Alapokmány értelmében mindenkor jogellenes.

A jogos védelem a nemzetközi jogban is a cselekmény jogellenességét kizáró ok. Megszünteti a konkrét esetben a különben jogtalan magatartás jogellenességét. Ez a helyzet az 51. cikk esetében is. Ez a cikk »az egyéni vagy másokkal közös önvédelem jogát«, mint kivételt állapítja meg a 2. cikk 4. pontjában foglalt rendelkezés alól, mely szerint a tagállamoknak nemzetközi érintkezéseik során az erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniok kell. A 2. cikk 4. pontja kifejezetten »a más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az ENSZ céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló« erőszakról szól, tehát csak a jogellenes erőszakra vonatkozik. Igy teljes összhangban van az 51. cikkel, mely a jogosan alkalmazott kényszer egyik esetét, t. i. a fegyveres támadással szemben való jogos védelmet szabályozza.

Ez a szabályozás nemcsak elismeri a jogos védelmet, hanem azt bizonyos értelemben korlátozza is, amikor megállapítja, hogy az önvédelem csak addig alkalmazható, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges intézkedéseket meg nem tette. Ez a korlátozás is egy általános jogelvet juttat kifejezésre: a jog egész területén érvényesülő elv, hogy a jogos védelem kollektív biztonsági rendszer mellett mint kisegítő és ideiglenes eszköz csak addig nyerhet alkalmazást, amíg a kollektív biztonsági rendszer nem lép akcióba.

Az 51. cikk szerint tehát nem jogellenes, ha a tagállamok fegyveres támadás esetén addig, amíg a Biztonsági Tanács a szükséges intézkedéseket meg nem teszi, önsegélyként kényszert alkalmaznak, illetőleg kényszerrel fenyegetnek.

Mindennek azonban csak fegyveres támadás esetén van helye. Tehát kifejezetten csak a fegyveres támadást követőleg. Kelsen,[1] aki azt igyekszik kimutatni, hogy az északatlanti paktum összhangban van az Alapokmány rendelkezéseivel, maga is kénytelen elismerni, hogy »az 51. cikk első mondatának hibás szövegezése lehetővé tesz olyan interpretációt, amely szerint kollektív önvédelem megszervezésére irányuló szerződés csak akkor megengedett, ha fegyveres támadás történt, vagyis csak a fegyveres támadás után«.[2]

Hozzáteszi azonban, hogy ez a feltevés téves, vagy »legalábbis nem az egyetlen lehetséges« magyarázat (or at least not the only possible one). Szerinte a megszorítás csak az önvédelem jogának *gyakorlására* vonatkozik, s nem tiltja el az erre vonatkozó szerződés kötését, mert az nem a jog gyakorlását, hanem csak a jog gyakorlására irányuló előkészületet jelenti.

Ezt a különbséget valóban meg lehet tenni az önvédelem tényleges alkalmazása s az arra való felkészülés közt. Valamely államnak védelmi célból való fegyverkezése nyilvánvalóan még nem az önvédelem jogának gyakorlása. Az 51. cikk azonban kifejezetten csak az önvédelem jogának gyakorlására vonatkozik. Ez nemcsak a cikk szövegéből következik, hanem létrejövetelének körülményeiből is.

Amint láttuk, ez a cikk a regionális szervezetek tagjai számára kívánt lehetőséget biztosítani arra, hogy a Biztonsági Tanács előzetes engedélye nélkül kényszerítő intézkedéseket tehessenek. Igy kifejezetten csak a kényszerítő intézkedések megtételére s nem egyszersmind azok előzetes megszervezésére is irányul. Erre nézve nem is kellett az 51. cikknek intézkednie, mert ez a regionális megállapodásokról szóló VIII. Fejezetben már előzőleg szabályozást nyert. Az 51. cikk nemcsak a regionális szervezetek számára ismeri el az önvédelem jogát, az minden államot az Alapokmánytól függetlenül is megillet, de az erre való szervezkedést az Alapokmány csak a VIII. Fejezetben foglalt rendelkezések keretei közt engedi meg, tehát csak olyan megállapodások alapján s csak azoknak a szervezeteknek a számára, amelyek az 52. cikk értelmében regionális megállapodásoknak, illetőleg regionális szervezeteknek minősülnek. Az a kérdés tehát, hogy összhangban van-e az északatlanti paktum az Alapokmánnyal, nem az 51. cikk alapján dől el, hanem azon, hogy a paktum az 52. cikk szerint minősülő regionális megállapodás, illetőleg regionális szervezet-e?

Hagemann bázeli magántanár[1] ellenkező állásponton van. Egy francia szerző véleményét közölve, aki szerint az északatlanti paktum, mely nem regionális megállapodás, nem hivatkozhatik az 51. cikkre,[2] a következő nyilatkozatot teszi: »Az 51. cikk előmunkálatai alapján mi hajlandók vagyunk erre a kérdésre igennel válaszolni.« A szövegezés erőtelensége nyilván mutatja, hogy nem hagyta figyelmen kívül az álláspontja ellen szóló érveket s hogy azok nyomós voltával tisztában van.

Az ő érvelése mindössze azt bizonyítja a sanfranciscói konferencián elhangzott nyilatkozatokkal, hogy az 51. cikk nemcsak a regionális megállapodások és szervezetek tagjaira vonatkozik. Ezt azonban nem is vonja senki kétségbe. A vitás kérdés az, hogy az 51. cikk csak az önvédelem alkalmazására ad-e jogot, vagy annak előzetes megszervezésére is. Erre nézve pedig Hagemann nem ad választ.

Az 51. cikkel kapcsolatban felmerül egy további kérdés is, amelynek mikénti eldöntése a paktumnak az Alapokmánnyal való összhangja szempontjából szintén fontos: bekapcsolhatók-e »a másokkal közös önvédelem jogába« olyan államok is, amelyek az ENSZ-nek nem tagjai? Az 51. cikk első mondata az *ENSZ valamelyik tagja* ellen irányuló fegyveres támadás esetéről beszél, a 2. mondatban pedig a *tagoknak* az önvédelem során tett intézkedéseiről van szó. A szöveg tehát határozottan amellett szól, hogy a kollektív önvédelemben nem-tag államok nem vehetnek részt. A kérdésnek gyakorlati szempontból is van jelentősége, mert az északatlanti paktum aláírói közt két nem-tagállam: Olaszország és Portugália is szerepel.

Azok, akik a kérdésre igennel felelnek, arra hivatkoznak, hogy az 51. cikk az önvédelem természetes jogát elismeri, azt nem konstituálja, ez a jog az 51. cikktől függetlenül minden államot megillet,

[1] *Kelsen:* Is the North Atlantic Treaty in Conformity with the Charter of the United Nations? Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht. Neue Folge. Band III. 145—155. lap.

[2] I. m. 146. l.

[1] I. m. 397—398. lap.

[2] A szóbanforgó könyv Bontros-Ghali: Contribution à l'Etude des Ententes Régionales. Paris. 1949.

a tagállamok és nem-tagállamok közt tehát nem tehető különbség ebben a vonatkozásban,[1] vagy az Alapokmány 2. cikkének 4. és 6. pontjával kapcsolatosan teszik azt a megállapítást, hogy a nem-tagállamok a tagállamokkal egyenlő elbánás alá esnek a fegyveres támadás szempontjából s ezért hasonló helyzetet kell elfogadni az 51. cikkel kapcsolatosan is.[2]

Az Alapokmány 2. cikkének 6. pontja, amely a tagállamok és nem-tagállamok helyzetének ezt az »egyenlőségét« az ENSZ-szel szemben kimondja, a következőképpen szól: »A Szervezet biztosítani fogja, hogy amennyiben a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében szükséges, azok az államok is, amelyek az ENSZ-nek nem tagjai, ezeknek az alapelveknek megfelelően járjanak el.« Míg a tagállamok helyzetét a béke és biztonság kérdésében az általuk is elfogadott Alapokmány határozza meg, a nem-tagállamokkal szemben az ENSZ-nek a konkrét esetre vonatkozó intézkedése szolgáltatja az alapot. A helyzet annyiban azonos, hogy a béke és biztonság fenntartásáról az ENSZ a nem-tagállamokat illetően is gondoskodik, éppen úgy, mint a tagállamokra vonatkozólag, de ennek a helyzetnek a jogalapja és az eljárás, amelynek eredményeként ez előáll, lényegesen más. Az Alapokmány 39. cikke értelmében pl. a Biztonsági Tanács által tárgyalt viszályban érdekelt államot is meg kell hívni, hogy a viszályra vonatkozó tárgyaláson szavazati jog nélkül részt vegyen. Míg azonban azokat a tagállamokat, amelyek a Biztonsági Tanácsnak nem tagjai, ez a részvételi jog minden további nélkül megilleti, a nem-tagállamokat illetően a Biztonsági Tanács állapítja meg azokat a feltételeket, amelyek mellett részvételüket helyesnek tartja. A nem-tagállamoknak az ENSZ biztonsági rendszerébe való bekapcsolása és közreműködése mindenkor a Biztonsági Tanács külön határozatán nyugszik. Ők kényszerítő intézkedéseket a Biztonsági Tanács engedélye nélkül az 51. cikk alapján sem tehetnek, illetőleg az 51. cikk alapján önvédelem címén megindított ilyen kényszerítő intézkedésekben sem vehetnek részt. Általában az Alapokmány kereteibe tartozó semminemű akciót nem foganatosíthatnak a Biztonsági Tanács előzetes határozata nélkül. Ez az álláspont jut tudatos kifejezésre abban, hogy az 51. cikk rendelkezései kifejezetten csak a tagállamokra vonatkoznak. Nem szabad keresni az 51. cikknek olyan a nem-tagállamokra kedvező értelmezését, amely — amint ezt Kelsen is elismeri — a szöveggel nyílt ellenmondásban áll.[3]

A következő kérdés az, hogy lehet-e az északatlanti paktumot az Alapokmány VIII. Fejezete értelmében vett regionális egyezménynek tekinteni?

Az a körülmény, hogy a paktum az államoknak egy geografiailag körülhatárolható csoportját öleli fel és az, hogy a bevezetésben s az 1. cikkben foglalt kifejezések szerint a béke és a biztonság fenntartását célozza, természetesen még nem dönti el igenlő értelemben ezt a kérdést.

Az Alapokmány a regionális megállapodás és a regionális szervezet fogalmát kifejezetten nem állapítja meg, de tartalmaz olyan rendelkezéseket, melyek alapján eldönthető, hogy egy megállapodás, illetőleg szervezet mikor esik ez alá a fogalom alá.

Az 52. cikk 1. pontja szerint szükséges, hogy ezek a megállapodások, illetőleg szervezetek »a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának regionális jellegű tevékenységre alkalmas vonatkozásaival foglalkozzanak«, a 2. pont pedig úgy rendelkezik, hogy »a helyi jellegű viszályokat« igyekezni kell ilyen regionális megállapodások, illetőleg regionális szervezetek útján békés úton rendezni, mielőtt azokat a Biztonsági Tanács elé terjesztenék.

A megállapodások és szervezetek tehát akkor esnek a VIII. Fejezet szerinti regionális megállapodások és szervezetek fogalma alá, ha az államoknak egy egymás mellett élő kisebb csoportja számára teremtenek olyan nemzetközi kapcsolatot, amely a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető helyi viták békés elintézését célozza.

A regionális megállapodásoknak és szervezeteknek kimondottan lokális jellegűeknek kell lenniök. A san-franciscói konferencián nem fogadták el azokat az indítványokat, amelyek a »regio« fogalmának földrajzi kiterjedését limitálni kívánták,[1] de az kétségtelen, hogy az a megállapodás, illetőleg szervezet, amelyben két kontinens három nagyhatalma foglal helyet, lokális jellegűnek semmiképpen nem tekinthető.

A regionális megállapodásnak és regionális szervezetnek az a célja, hogy a helyi jellegű vitákat békésen intézze el. Célkitűzése azonos az ENSZ-ével, míg azonban az ENSZ egyetemes vonalon szolgálja a béke és biztonság ügyét, a regionális megállapodás és szervezet ugyanezt lokális vonatkozásban teszi. Megalkotásuk bizonyos értelemben a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló tevékenységet decentralizálja: a lokális konfliktusoknak lokális keretek közt s lokális eszközökkel való elintézését kívánja biztosítani. A regionális megállapodások és szervezetek beilleszkednek az ENSZ egyetemes szervezetébe, mintegy a Biztonsági Tanács tehermentesítését célozzák.[2]

Ha ebből a szempontból nézzük az északatlanti paktumot, nem vitás, hogy az a VIII. Fejezetben szabályozott regionális megállapodásnak, illetőleg regionális szervezetnek nem tekinthető. 1. Nem a tagok közt felmerülő lokális konfliktusok békés elintézését célozza. A tagok közti viták mikénti elintézése tárgyában a paktum egyáltalában nem is tartalmaz rendelkezést, ebben a vonatkozásban a tagállamoknak az ENSZ-szel szemben fennálló helyzetét érintetlenül hagyja. 2. Egyáltalában nem tartalmaz a felmerülő viták békés elintézésére vonatkozó rendelkezéseket — idevonatkozólag egyszerűen megismétel az Alapokmányból átvett bizonyos szólamokat, nyilvánvalóan »a kettő közti összhang biztosítása érdekében« —, hanem szinte kizárólag »a békének és biztonságnak« fegyveres erővel való »megvédését« célozza. 3. Az Alapokmány által megszervezett univerzális biztonsági rendszert nem kiegészíteni és megerősíteni, hanem helyettesíteni kívánja

[1] *Hagemann:* i. m. 401—403. lap és The American Journal of Intern. Law, idézett kötet 657—658. lap.
[2] *Kelsen* i. m. 147—149. lap.
[3] *Kelsen* i. m. 149. lap.

[1] *Hagemann* i. m. 395. lap.
[2] *A. M. Goodrich* and *E. Hambro:* The Charter of the United Nations. London. 1949. 305—318. lap.

arra az esetre, ha ez a rendszer a Biztonsági Tanácsban felmerült ellentétek miatt nem funkcionál. Mivel a paktum aláírói közül a három nagyhatalom a Biztonsági Tanács állandó tagja, a rendelkezésükre álló ú. n. vétójoggal tetszés szerint megakaszthatják a Biztonsági Tanács működését s így a paktum külön biztonsági szervezetét egyszerűen az univerzális szervezet helyébe állíthatják.[1]

Hagemann kifejezetten megállapítja, hogy az északatlanti paktum nem olyan regionális megállapodás, amely a VIII. Fejezet rendelkezéseinek megfelel.[2] Kelsen szerint az északatlanti paktumnak egy olyan rendelkezése van, amely a regionális egyezmény keretébe nem illik bele. Ez a 4. cikkben foglalt az a rendelkezés, hogy »a felek mindannyiszor tanácskozásra jönnek össze, ha egyikük nézete szerint a szerződő felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét és biztonságát veszély fenyegeti«. Szerinte igaz ugyan, hogy ez a nemzetközi béke és biztonság fenntartására vonatkozik, de annak nem regionális tevékenységre alkalmas formája: nem szorítja a tanácskozás tárgyát azokra a helyzetekre, amelyek a szerződésben körülírt »regio«-ban merülnek fel. Ebből a megállapításból azután Kelsen különös módon azt a tételt vezeti le, hogy ennek következtében a felek az ilyen tanácskozásokról nem kötelesek az Alapokmány 54. cikke alapján a Biztonsági Tanácsot tájékoztatni.[3]

Kelsen, Beckett fentebb idézett könyvével foglalkozva újból visszatér erre a kérdésre. Fejtegetése szerint alig tagadható az északatlanti paktum értelmezésének olyan lehetősége, amely szerint az Alapokmány VIII. Fejezete szerinti regionális egyezményként tekinthető. Beckett szerint azért nem regionális egyezmény, mert a kollektív önvédelem, amely az északatlanti paktum főcélja, nincs meg. említve az Alapokmánynak a regionális egyezményekről szóló VIII. Fejezetében. Kelsen szerint a VIII. Fejezet nem tartalmaz taxatív felsorolást s így az ott megemlített esetek nem az egyedüliek, amelyekre vonatkozólag regionális egyezmények köthetők.

Igaz ugyan, mondja Kelsen, hogy a regionális egyezmények szerinti kényszerítő intézkedések főleg az egyezménynél aláíró államok ellen irányulnak, a kollektív önvédelemnél alkalmazott kényszerítő intézkedések pedig a szervezeten kívüli államok ellen nyernek alkalmazást. De szerinte a regionális egyezménynek az Alapokmányban megállapított fogalma nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ennek alapján az aláíró állam ellen is foganatosíttassanak kényszerítő intézkedések. Ez szerinte nincs kizárva az északatlanti paktumnál sem (!?).

Végső eredményként megállapíthatjuk, hogy az északatlanti paktum határozott ellentétben áll az Alapokmány rendelkezéseivel s mivel az Alapokmány 103. cikke szerint: »Ha összeütközés állna be az ENSZ tagjainak ebből az Alapokmányból folyó és egyéb nemzetközi kötelezettségei között, az Alapokmányból folyó kötelezettségeket illeti az elsőbbség«, nem vitás, hogy az északatlanti paktumban a felek közül azok, amelyek az ENSZ-nek tagjai, nemzetközi jogellenes kötelezettségeket vállaltak.[1]

A paktum hatálybalépése óta lejátszódott események méginkább leleplezték annak a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen irányuló támadó jellegét.

1951. május 15-én került nyilvánosságra, hogy az USA javaslatot terjesztett a Nato többi 11 tagja elé Görögországnak és Törökországnak a szervezet teljesjogú tagjai közé való felvételére. Sajtóközlések szerint Franciaország és Nagy-Britannia támogatták a tervet, más államok erősen rezervált álláspontot foglaltak el. A skandináv és a Benelux államok többek között arra is hivatkoztak, hogy Görögország és Törökország felvétele megerősítené azt a »hi[illegible]«, hogy a Nato tényleg bekerítést akar, mely támadóan irányul a Szovjetunió érdekei ellen.[2]

Az USA kezdeményezése azonban mégsem maradt eredménytelen. A Nato tanácsának ottawai ülése 1951. szeptember 21-én elhatározta Görögország és Törökország felvételét s felhívta a tagállamok kormányait, hogy tegyék folyamatba az alkotmányjoguk által előírt eljárást a két állam csatlakozásra való felhívása tárgyában.[3]

Az Északatlanti Tanács 1951. november 20-án elfogadta Görögország és Törökország csatlakozását. Az idevonatkozó egyezmény, melyet Londonban írtak alá, akkor lép hatályba, amikor a 12 tagállam parlamentje ratifikálta azt.[4]

1951. július 13-án az USA, Ausztrália és Új-Zéland egyezményt írtak alá a csendesóceáni térség »védelme« tárgyában.[5]

Augusztus 8-án az USA hivatalosan közzétette, hogy a Fülöp-szigetekkel is kölcsönös »védelmi szerződést« kötött.[6]

Ha ezeken kívül figyelembe vesszük az 1951. szeptember 9-én San-Franciscóban aláírt japán-amerikai egyezményt, a Közelkeleti Katonai Parancsnokság létesítésére irányuló törekvéseket, az amerikai légi támaszpontok szaporítását idegen államok területén, valamint az USA-nak a kémek és diverzánsok pénzelésére irányuló 1951. október 10-én elfogadott

[1] Az északatlanti paktum nem megállapodás, hanem részletesen kiépített szervezet. A szervezetre vonatkozólag már maga a paktum tartalmaz rendelkezéseket, de ez a szervezet egyre jobban kiépül; lásd idevonatkozólag *Thorsten V. Kalijarvi and Francis O. Wilcox:* The Organizational Framework of the North Atlantic Treaty. The American Journal of Intern. Law. Vol. 44. 155—161. lap. A szervezeten belül a Védelmi Bizottság, majd később Eisenhower-rel élén az Észak-Atlanti Főparancsnokság megalakítása külön flagráns megsértése az Alapokmány ama rendelkezésének, amely szerint regionális albizottságokat a Vezérkari Bizottság van jogosítva szervezni a Biztonsági Tanács és a megfelelő regionális szervek meghallgatása után.

[2] I. m. 395. és k. l.

[3] *Kelsen* i. m. 155. lap.

[1] *Kelsen* (i. m. 155. lap) végső következtetését is igen óvatosan formulázza: megállapítja, hogy a paktum összhangban van az Alapokmánnyal, de — hozzáteszi — az Alapokmány 51, 52. és 53. cikkeinek tökéletlen (defective) szövegezése nem zárja ki az ellenkező válasz lehetőségét sem. Hiteles választ szerinte erre a kérdésre csak erre illetékes szerv, pl. a Nemzetközi Bíróság adhatna.

[2] International Organization. Vol. V. 1951. 630. lap.

[3] Revue de droit internat. des sciences diplomatiques et politiques 29. année 1951. 397. lap.

[4] U. o. 404—405. lap.

[5] U. o. 387. lap.

[6] U. o. 390. lap.

törvényét, ezeken a későbbi fejleményeken keresztül nézve még leplezetlenebbül áll előttünk az északatlanti paktum agresszív jellege.[1]

Az északatlanti paktum támadó jellegét legpregnánsabban domborítja ki Németország remilitarizálása s Nyugat-Németországnak a Nato-ba való fokozatos beépítése, amely egyszersmind a maximumát jelenti azoknak a nemzetközi jogsértéseknek, amelyeket az imperialista államok az északatlanti szervezet létrehozásával és kiépítésével összefüggésben elkövettek.

Dr. Buza László.

(Folytatjuk)

[1] *N. Kirillov:* Les bases americaines menacent la sécurité des peuples. Temps Nouveaux 1951. No. 27. 3. lap. Az amerikai légi támaszpontok térképét közli a Temps Nouveaux 1951. évi 25. (17. lap) és 33. (12. lap.) száma.

A fiatalkorúak új büntetőjoga

Jogalkotásunk a büntetőjog és eljárás alapvető és teljes reformja során újabb állomáshoz érkezett, midőn a büntetőtörvénykönyv általános részét magában foglaló 1950 : II. törvény és az új büntetőperrendtartást tartalmazó 1951 : III. törvény után az 1951 : 34. számú törvényerejű rendelettel újra szabályozta a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és alaki büntetőjogot is. Ez az új rendezés amellett, hogy szervesen beleillik a most említett sorozatos jogalkotások körébe, egyszersmind logikus folyománya az alkotmány 52. §-ának is. E szerint »a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére«, amiből önként következik, hogy e különös gondoskodásnak, miként az élet minden egyéb vonatkozásában, úgy a büntetőjog területén, a bűncselekményt elkövetett fiatalkorúak irányában is meg kell nyilvánulnia. Az alkotmányhoz fűződő erre a kapcsolatra egyébként utalnak magának a törvényerejű rendeletnek a bevezető szavai is.

Az, hogy az ifjúság *nevelése* a fiatalkorúakra vonatkozó büntető rendelkezések megállapításánál is központi kérdésként emelkedik ki, teljesen összhangban van a szocialista büntetőjog szellemével. A szocialista büntetőjog ugyanis egészen általánosságban, tehát a felnőttkorú bűntettesekkel szemben is a büntetőjogi megtorlás helyett a javítás és a *nevelés* elvét juttatja érvényre. Természetesen a nevelés elvének ily általános alkalmazása mellett is különbséget kell tenni a felnőttkorúak és a fiatalkorúak között. A fiatalkorú megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az mind testileg, mind pedig értelmi képességeinek és erkölcsi felfogásának kialakulása szempontjából még csupán *fejlődésben* levő ember, akinek egyénisége nem tekinthető olyan értelemben befejezettnek, mint a felnőtteké, hanem éppen ellenkezőleg, a társadalom érdekeinek megfelelő irányban a büntetőjog eszközeivel is éppúgy könnyebben alakítható, mint ahogy a fiatalkorúak bűnözése is legtöbbnyire fejlődésben levő lelkivilágukra vezethető vissza: a még kellő önuralom hiányában jelentkező könnyelműségre, pajkosságra, vagy reáható felnőttek, esetleg éppen a szülők, a nevelők részéről jelentkező s könnyen érvényesülő befolyásolásra. A szellemi alkatnak ezekben a tagadhatatlanul jelentős eltéréseiben leli magyarázatát az, hogy a felnőttekre alkalmazható büntetések egyrésze a fiatalkorúak irányában nem alkalmazható célszerűen, de azokat a büntetéseket is, amelyek alkalmazhatónak mutatkoznak, más módon kívánatos a fiatalkorúakkal szemben végrehajtani. Vannak továbbá egyes nevelő jellegű intézkedések, amelyek fiatalkorúakkal szemben eredményesen alkalmazhatók, ugyanakkor felnőttek ellenében való alkalmazásuk már eleve célt tévesztett lenne.

Ha mindezeket a szempontokat érvényre akarjuk juttatni, kétségtelen, hogy a fiatalkorúakra irányadó büntetőjogi szabályozásnak sok tekintetben el kell térnie a felnőttkorúakra vonatkozótól, másrészt azonban a különbségtételnek nem szabad öncélúnak, mindenáron érvényesülőnek lennie, hanem csupán azokat az *eltéréseket* kell jogszabályba foglalni, amelyek a fiatalkorúak érdekében elkerülhetetlenül szükségesek. Ebből indul ki a fiatalkorúak új büntetőjogi kódexe is, midőn 2. §-ában az általános büntetőjogi és eljárási szabályokat jelenti ki alkalmazandóknak a fiatalkorúakkal szemben is »az alábbi fejezetekben foglalt eltérésekkel« s e szerkesztési módnak megfelelően a törvény további §-ai, mint az általános szabályok alól megállapított konkrét kivételeket sorolják fel a fiatalkorúakra vonatkozó különleges rendelkezéseket.

A fiatalkorúakra már eddig is különleges szabályozás érvényesült. Ezzel szemben azonban méltán lehetett felhozni kifogásokat. Egyrészt azt, hogy ez a szabályozás túlságos részletességgel és bonyolultsággal valóban »öncélú« különlegességeket létesített a fiatalkorúak érdekében, amelyek azonfelül sok vonatkozásban egyébként is csak papíron álltak fenn, mert megvalósításuk — vagy az anyagi kihatások miatt, vagy egyéb gyakorlati akadály folytán — nem volt keresztülvihető. Másrészt ezek közül a különleges szabályok közül egyesek érdemben nem is voltak alkalmasak a fiatalkorúakkal kapcsolatban szem előtt tartott célok elérésére. Éppen ezért úgy vélem, nem lesz érdektelen a merőben elvi általánosságokon túlmenően a részletekre is kiterjedő konkrét összehasonlítást tenni a korábbi és az új szabályozás között s egyenként rámutatni arra, hogy az új kódex mennyiben hozott az eddigi rendszerrel szemben változást.

Magának a »fiatalkorú« fogalmának alapvető kérdésében az új szabályozás nem változtatott az eddigi helyzeten. Már a büntetőtörvénykönyv új általános része — az 1950 : II. tv. (Btá.) — érintetlenül fenntartotta a fiatalkor addigi alsó határát, a 12 esztendőt, midőn 9. §-ában azt mondotta ki, hogy nem büntethető, aki a bűntett elkövetésekor tizenkettedik életévét még nem töltötte be. Az ilyen személy neve a fiatalkorúak új kódexének nomen-

klatúrájában is »gyermek«, amint ezt a 38. §-ának (1) bekezdése kifejezetten megállapítja. A kódex 1. §-a szerint pedig fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét meghaladta, de tizennyolcadik életévét még nem töltötte be. Ez a szabályozás egyezik az eddigivel (1908 : XXXVI. tv. — Bn. — 16. §).

A fiatalkorúak új kódexe az I. fejezetben foglalt bevezető szabályokat követően a II. fejezetben az *anyagi büntetőjogi szabályokat* foglalja össze.

Alapvető az eltérés az eddigi szabályozástól már a büntethetőség kérdésében. Míg a Bn. 16. §-a szerint a fiatalkorúval szemben a büntetőjogi felelősségrevonásnak különlegesen megkívánt előfeltétele volt, hogy a fiatalkorúnak a büntethetőséghez szükséges *értelmi és erkölcsi fejlettsége* meglegyen, ezt a követelményt az új kódex a Szovjetunió és a népi demokráciák állásfoglalását követve nem állítja fel. Az értelmi és erkölcsi fejlettségnek azt a fokát, amely cselekménye büntetendő voltának felismeréséhez szükséges, a tizenkét évet túlhaladott, tehát az általános iskolában már hat évi oktatásban részesült személyeknél általánosan fel kell tételeznünk. (Lásd erre nézve Piontkovszkij professzor megállapításait is — Szovjet büntetőjog, 256. lap.)

Más kérdés az, hogy a kódex minden esetben a bíróság mérlegelésére bízza, vajjon a bűnösnek talált fiatalkorúval szemben az ő fejlődése végett, de ugyanakkor a társadalom védelme érdekében is milyen intézkedés alkalmazását látja célszerűnek. (Már előrevetve megemlítem, hogy az intézkedések között a gyógypedagógiai intézetbe utalás is szerepel, amely újítás éppen az értelmi és az erkölcsi fejlődésnek alkati okokból eredő hiányosságain van hivatva a lehetőség szerint segíteni.)

A 3. § szerint a fiatalkorúakkal szemben az elkövetett bűncselekményre megállapított szabadságvesztésbüntetés, illetőleg pénzbüntetés helyett *javítónevelést, gyógypedagógiai intézetbe utalást, próbárabocsátást és bírói megrovást lehet alkalmazni.* Eszerint az új kódex mellőzi az eddigi intézkedések közül a fiatalkorúnak bírósági felügyelet alatti őrizetben tartását, az u. n. karcert (1913 : VII. tv. — Fb. — 23. § 3. pont), továbbá a fiatalkorúak házi felügyeletének, továbbá házi és iskolai fenyítésének elrendelését (Bn. 16. §, Fb. 23. § 1. p.). Ezek közül az intézkedések közül a karcerbüntetésnek a gyakorlati tapasztalatok szerint semmiféle nevelő hatása nincs, a házi felügyelet teljesen illuzórikus intézkedés, a házi fenyítés és az iskolai fenyítés pedig nem egyeztethetők össze a helyes nevelési alapelvekkel.

A *javítónevelés* intézményét a kódex továbbra s fenntartotta, amit csak helyeselni lehet, mert lyen intézkedésre a jövőben is feltétlenül szükség van azokkal a fiatalkorú bűntevőkkel szemben, akiknél a bűncselekmény elkövetésének fő oka az eddigi környezetben található meg, ahol nevelésük már előreláthatóan nem lesz biztosítható és ezért fejlődésük érdekében intézeti nevelésükre lesz szükség. A javítónevelés új szempontjait a végrehajtás lesz hivatva érvényrejuttatni; maga a kódex az eddigi szabályoktól formailag csak kettőben mutat eltérést. Az egyik eltérés abban van, hogy a kódex 4. §-a a javítónevelés alkalmazására lehetőséget adó felső korhatárt az eddigi 21 évről (Bn. 24. §) 20 évre szállítja le. Ez a rendelkezés összhangban áll azzal, hogy a nagykorúság jogunkban jelenleg a 20. év betöltésénél következik be. Jogilag visszásnak is mutatkoznék az, ha már nagykorúvá vált s így teljes cselekvőképességgel rendelkező személyek is elhelyezhetők lennének nevelőintézetben. További eltérést az jelent, hogy a kódex mellőzi az eddigi jogszabályok (Bn. 28. §) szerint elrendelhető *utólagos* javítónevelést az alkalmazásba vehető intézkedések közül. Ez eddig is felesleges és be nem vált intézkedésnek bizonyult. A fiatalkorúak szabadságvesztésbüntetése során úgyis érvényesülnek ugyanazok a nevelési elvek, amelyeket a nevelőintézet is érvényesít a fiatalkorúakkal való foglalkozásnál. Egyébként is a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után a fiatalkorúnak más intézetbe való áthelyezése aligha biztosíthatná a nevelés érdekeit, mert ha a fiatalkorú új környezetbe kerül, nevelését előlről kell kezdeni.

A gyógypedagógiai intézetbe utalás, amelyről a kódex 5. §-a rendelkezik részletesen, abból a szempontból bír különös jelentőséggel, hogy a bíróság ilyen esetben *kötelezően* rendeli el legalább egy év tartamára a fiatalkorúnak az intézetben való elhelyezését, aminek következtében az értelmileg fogyatékos fiatalkorú felvétele iránt maga az intézet vezetője is köteles intézkedni.

A *próbárabocsátás* eddigi intézményét (Bn. 17. § 2. p.) a kódex fenntartja, sőt alkalmazásának lehetőségét tágabb keretben állapítja meg. Míg ugyanis a Bn. 21. §-a szerint már az egy hónapot meghaladó korábbi szabadságvesztésbüntetés kizárta a próbárabocsátást, a kódex 6. §-a csak egy évet meghaladó ilyen büntetés esetére állít fel kizáró rendelkezést. A fiatalkorú ellenőrzése a próbaidő alatt a kódex szerint a 38. § (2) bekezdése értelmében a tanácsi szervezet feladata lesz, ami a Bn. 22. §-ával szemben szintén fejlődést jelent.

A kódex 7. §-ában közelebbről meghatározott *bírói megrovás* — amely csekélyebb súlyú bűncselekmények esetén alkalmas lehet a fiatalkorú magaviseletének helyes irányba való terelésére — lényegében a korábbi dorgálásnak (Bn. 19., 20. §) felel meg. A megelőző szabadságvesztésbüntetés a kódex szerint szintén csak egy évet meghaladó tartam esetén zárja ki a bírói megrovás alkalmazását, s nem már az egy hónapot meghaladó tartam esetében, mint a Bn. 19. § által felállított rendelkezésben.

A bűncselekményt elkövetett fiatalkorúval szemben természetesen nemcsak a most felsorolt intézkedések, hanem a büntetőtörvényben meghatározott *büntetések* is alkalmazhatók. Sőt, a kódex fogalmazása szerint (3. §) — amely nem önálló büntetőrendszert kíván felállítani, hanem csupán a *kivételeket* állapítja meg a felnőttekre irányadó általános büntető törvény alól — a fiatalkorúakra is alkalmazandó a cselekmény miatt megállapított *szabadságvesztés*, illetőleg *pénzbüntetés* s csak *ezek helyett* az elsősorban itt is irányadó büntetések *helyett* kerülhetnek alkalmazásra a kódexben felsorolt intézkedések. Ez — habár talán gyakorlatilag nem is — a rendszer elvi felépítése szempontjából alapvető eltérést jelent a korábbi megoldástól (Bn. 17. § 4. p., 26. §, Fb. 68. §), amely a fiatalkorúakkal szemben

alkalmazható fogházbüntetést is mint reájuk külön megállapított *önálló büntetési nemet* szabályozta, felsorolva azt az intézkedések mellett. E fogházbüntetés, mint önállóan megállapított büntetési nem, független volt az egyes cselekményekre megszabott szabadságvesztésbüntetési tételektől, mindössze a felső határ szempontjából teremtett a törvény kapcsolatot köztük. Az új megoldás ezzel szemben — szintén bizonyos felső határokat állapítva meg korlátként — egyébként a cselekménynek fiatalkorú általi elkövetése esetén is az illető cselekményre a törvényben megállapított büntetést tekinti irányadónak.

A szabadságvesztésbüntetés — mégpedig a Btá. rendszerében a börtönbüntetés — leghosszabb tartamát fiatalkorúakkal szemben a kódex 8. §-a szintén megállapítja s etekintetben a Btá-t hatálybaléptető 1950 : 39. tvr. 19. §-ával érdemben egyező rendelkezéseket tartalmaz. Nem érdemi eltérést, csupán a tájékozódást jobban elősegítő szövegezést jelenti annak kifejezett kimondása, hogy ha a törvény külön rendeli, fiatalkorúra is lehet halálbüntetést vagy életfogytig tartó börtönt kiszabni. (Ilyen kivételes rendelkezést jelenleg egyedül a népbíráskodásra vonatkozó 1440/1945. M. E. sz. rendelet 15. §-a tartalmaz). A szabadságvesztésbüntetés leghosszabb tartamának különleges meghatározásától eltekintve a fiatalkorúval szemben alkalmazható szabadságvesztésbüntetés természete mindenben azonos a felnőttkorúakkal szemben alkalmazható szabadságvesztésbüntetésével. Tehát például a megszabott kereten belül irányadó szabadságvesztésbüntetést a Btá-nak a büntetés enyhítésére (Btá. 51. §, 1951 : 31. tvr. 37. §), valamint korlátlan enyhítésére vonatkozó rendelkezései alkalmazásával lehet kiszabni, nem úgy, mint a korábbi rendszer szerint, amely a fiatalkorúakra megállapított fogházbüntetés önálló jellegére tekintettel nem tette lehetővé a rendkívüli enyhítő szakasz (Btk. 92. §) alkalmazását fiatalkorúakkal szemben (K. 211/1911.). Az a körülmény, hogy a börtönbüntetések felső határát a kódex az általános szabályoktól eltérően szabja meg a fiatalkorúak esetében, szükségessé tette az elévülési idő kérdésének tisztázását, vagyis annak világos kimondását, hogy a Btá. 25. §-ának alkalmazása szempontjából a bűncselekményre a törvényben meghatározott büntetési tételt vagy az arra az új kódex 8. §-a értelmében alkalmazható tételt kell-e irányadónak tekinteni. A kódex az utóbbi mellett foglal állást, ami gyakorlatilag a rövidebb elévülési idő melletti állásfoglalással egyértelmű.

Ugyancsak alapvető újítást hoz a fiatalkorúak új kódexe a pénzbüntetések vonalán is. Az eddigi büntetőjogi szabályok szerint fiatalkorúval szemben pénzbüntetést csak kihágás esetén lehetett kiszabni (Bn. 33. §). Ez a megszorítás teljesen indokolatlan volt. Az említett visszásságot megszüntette az új kódex 8. és 9. §-a. A 8. § bűntettekre az általános szabályok szerint megállapított pénzbüntetés alkalmazását fiatalkorúakkal szemben is, mint fennálló lehetőséget említi meg, a 9. § (1) bekezdése pedig csupán azt teszi a pénzbüntetés alkalmazásának előfeltételéül (bűntett esetére is), hogy a fiatalkorúnak önálló keresete, egyéb jövedelme vagy vagyona legyen. Ennek az előfeltételnek érdekes reflex-hatása a 9. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely szerint a behajthatatlan pénzbüntetést börtönre átváltoztatni vagy más intézkedéssel helyettesíteni nem lehet. Mert ha a törvény azzal a feltétellel engedi meg a pénzbüntetés alkalmazását, hogy erre van anyagi fedezeti alap, akkor ennek meglétét a behajtás idején sem engedi el, vagy ha úgy tetszik: az eredetileg téves feltevésből — anyagi fedezet meglétéből — kiindulva tett intézkedéstől nem enged a fiatalkorú hátrányára utóbb semilyen eltérést, a behajthatatlannak mutatkozó pénzbüntetést tehát egyszerűen törölni kell.

A kódex előtti bírói gyakorlat (v. ö. pl. K. 462/1925. Bjogi Dtár XVIII. 31.) szerint a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztését (Bn. 1. §) fiatalkorúval szemben nem lehetett elrendelni, abból kiindulva, hogy a felfüggesztést a fiatalkorúaknál a próbárabocsátás pótolja. Minthogy a kódex ebben a tekintetben a felnőttekre irányadó jogtól eltérő rendelkezést nem állapít meg, a 2. §-ból kiindulva a jövőben nem lesz akadálya fiatalkorúra kiszabott szabadságvesztés vagy pénzbüntetés felfüggesztésének — természetesen most már a Btá. 55. §-a alapján. Ennek a lehetőségnek a biztosítása észszerű újítást jelent, kétségtelen ugyanis, hogy a felfüggesztés intézménye a próbárabocsátás mellett sem felesleges, mert szigorúbb, mint a próbárabocsátás. Egyben célszerűnek is tekinthető az alkalmazása, mert a fiatalkorú jövőbeli fejlődését nem veszélyezteti és magatartására kedvező hatást gyakorolhat.

A mellékbüntetések vonatkozásában is vannak eltérések az új kódexben a korábbi jogtól. A Bn. 17. §-a a pénzbüntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is kizárta, a többi mellékbüntetés alkalmazását azonban egyáltalán nem korlátozta fiatalkorúakkal szemben. A kódex szabályozása más irányú. Ez a pénzbüntetést — a már előadottak szerint — alkalmazhatónak tekinti. Ugyancsak nem zárja ki a közügyektől való eltiltás alkalmazását sem, ami e mellékbüntetésnek szélesebb s a társadalmi tevékenység körére is kiható voltánál fogva indokolt is. Másrészt azonban a törvényerejű rendelet kisebb jelentőségű megszorításokat tartalmaz egyes mellékbüntetések vonatkozásában a felnőttekre vonatkozó jogszabályokkal szemben. A közügyektől eltiltást, valamint a foglalkozástól eltiltást alkalmazni lehet a fiatalkorúakkal szemben is, alkalmazásuk azonban a 10. § értelmében abban az esetben is a bíróság belátásától függ, ha azt a törvény egyébként kötelezően rendeli.

A Btá. szerint a biztonsági őrizetre vonatkozó rendelkezéseket fiatalkorúakkal szemben nem lehetett alkalmazni. Ezen a jogi helyzeten a kódex 11. §-a változtatott és fiatalkorúakkal szemben is lehetővé tette biztonsági őrizet alkalmazását.

A 12. §-nak a fiatalkorban elkövetett több bűncselekmény esetében a Btá. szerinti összbüntetés helyett egységes büntetés, illetőleg egységes intézkedés megállapítására vonatkozó rendelkezése csak formailag felel meg a korábbi jogszabálynak. Míg ugyanis a korábbi jogszabály (Fb. 10. §) értelmezésén alapuló bírói gyakorlat (B. H. T. VI. 750.) az »egységesítés«-nek éppen azt a jelentőséget tulajdonította, hogy itt összbüntetés kiszabásának helye nincs, addig a kódex 13. §-a éppen azt a szabályt

állítja fel, hogy egységes *büntetés* alkalmazása esetén annak felső határára nézve az összbüntetés szabályai irányadók s az eltérés ilyenkor csak annyi, hogy a 8. § szerint a fiatalkorúakra megállapított különleges maximumokat összbüntetés esetén sem lehet túlhaladni a büntetés kiszabásánál.

A korábbi helyzettől lényegesen eltérően rendezte a kódex azt a kérdést, amikor valakit felnőttkorban elkövetett bűncselekményen felül fiatalkorban elkövetett bűncselekmény is terhel (14. §).

A Fb. 59. §-a itt két alternatívát adott, amelyek közül azonban egyik sem volt megfelelőnek tekinthető. Az egyik lehetőség az volt, hogy a bíróság ilyen esetben egyedül a felnőttkorban elkövetett cselekményért szab ki büntetést és a fiatalkorban elkövetett cselekményt csak mint súlyosító körülményt, tehát egyedül a büntetés kiszabásánál veszi figyelembe, a másik megoldási lehetőség pedig az, hogy a felnőttkorban elkövetett cselekményért kiszabott büntetés mellett a fiatalkorúakkal szemben tehető valamely intézkedést is alkalmaz. Az első alternatíva a fiatalkorban elkövetett cselekményt bűncselekmény jellegétől fosztja meg a súlyosító körülménnyé való lefokozása által, a másik lehetőség pedig az egységesítés célját is figyelmen kívül hagyva a büntetésen felül olyan személlyel szemben kíván az eredetileg csak fiatalkorú részére megszabott intézkedést alkalmazni, aki a bíróság határozata alkalmával már felnőttkorú, hisz felnőttkorában elkövetett cselekmény is terheli. A kódex éppen ellenkezőleg, ilyen esetekben kizárja a fiatalkorban elkövetett cselekmény miatt a 3. §-ban felsorolt valamely intézkedés alkalmazását s ha a fiatalkorban elkövetett cselekmény tekintetében nem lehet egyenesen megszüntetésnek helye (22. §), a fiatalkorban és a felnőttkorban elkövetett cselekményekért összbüntetés kiszabását rendeli.

A kódex további rendelkezései (III. fejezet 15—35. §) a fiatalkorúakkal szemben alkalmazandó büntető eljárásjogi kivételes szabályokat állapítják meg. Ezek a kivételek egy-két rendelkezéstől eltekintve (19. § (1) bek. 20., §) alkalmazandók nem csupán a járásbíróság, mint a fiatalkorúak bírósága előtti eljárásban, hanem a megyei bíróság eljárásában és akkor is, ha a járásbíróság előtt a fiatalkorú terhelt ügyét felnőtt terheltével együtt bírálták el (15. § (4) bek.), úgyszintén irányadók a fellebbezési eljárásban is (27. § (2) bek.).

A kódex szervezeti és hatásköri szempontból, minthogy e téren már az 1950 : 46. tvr. megvalósította a szükséges reformot, újat csupán annyiban hoz, hogy 16. §-ában megszünteti a fiatalkorúak budapesti bíróságát és annak illetékességét a budapesti központi járásbíróságra ruházza. A fiatalkorúak ügyeivel kapcsolatos különleges követelmények érvényesülése itt azáltal marad biztosítva, hogy a 16. § a fiatalkorúak bírósága teendőinek ellátására egyszersmind a budapesti központi járásbíróságnál külön osztály szervezését rendeli el.

Az eddigi szabályozás egyszerűsítését jelenti a kódex 15. §-ának az a megoldása, hogy amikor a fiatalkorú büntetőügye felnőtt terhelt ügyével áll összefüggésben, a felnőtt terhelt ügyével történő együttes elbíráláshoz nem kívánja meg a fiatalkorúak bírájának hozzájárulását, mint ezt a Fb. 9. §-a rendelte.

A kódex 17. §-a fenntartotta a korábbi jognak (Fb. 2. §) azt a szabályát, amely szerint a fiatalkorúak bíráit az igazságügyminiszter jelöli ki, ezáltal biztosítva azt, hogy a fiatalkorúak ügyei erre különös rátermettségű szakbírák elé kerüljenek.

De a kódex még tovább is megy e téren a korábbi jognál, gondol az ülnökökre is. Eddig a fiatalkorúak bíróságainál ugyanazok az ülnökök működtek közre, mint akik a felnőttek ügyeiben is bíráskodtak. A kódex fokozottabban biztosítja, hogy a fiatalkorúak bíróságában közreműködő népi ülnökök olyan személyek sorából kerüljenek ki, akik a fiatalkorúak különleges körülményeit helyesen tudják mérlegelni. Ezért 18. §-ában akként rendelkezik, hogy a fiatalkorúak bíróságának tanácsában ülnökként a pedagógus szakszervezetnek és a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének tagjai vegyenek részt.

A korábbi jogszabályok szerint fiatalkorúak ügyében magánvádló is eljárhatott. Ezzel szemben a kódex 19. §-a kimondja, hogy a fiatalkorúval szemben büntető eljárásnak magánvádra nincs helye. A rendelkezés nyilván abban leli magyarázatát, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazni kívánt nevelési, fejlődési szempontok érvényesülését nem lehet magánszemélyek megítélésére bízni, illetőleg azok akaratától függővé tenni. A 19. § (2) bekezdése a főmagánvád és a pótmagánvád esetére egyaránt áll. Főmagánvádas cselekmények (Bp. 41. §) miatt tehát csak akkor van helye fiatalkorú ellen eljárásnak, ha a vád képviseletét az ügyész vállalja (Bp. 43. § (2) bek.), pótmagánvád átvétele pedig az ügyész védelejtése esetében nem lehetséges.

Látszólag nem hoz változást a kódex 20. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a fiatalkorúak bírósága előtti eljárásokban nem kötelező a védő részvétele a tárgyaláson egymagában annálfogva, hogy a terhelt fiatalkorú. Ez a rendelkezés az eddigi szabállyal (Fb. 6. §) egyezik. Abban leli magyarázatát, hogy a fiatalkorúak helyzetét minden vonatkozásban megítélni különösképpen hivatott fiatalkorúak bírósága előtt a védelemről való gondoskodás nem olyan feltétlenül szükséges, mint az ellenérdekű felnőttekkel együtt való elbírálás esetében a felnőttek bírósága előtt. A változást alapvetően átalakult társadalmunk, új bíróságaink és az ifjúsághoz való új viszony jelentik. Ez a szabály egyébként a megyei bíróság előtt és ha a fiatalkorú ügyét a járásbíróság rendes tanácsa felnőttekével együtt tárgyalja, nem irányadó, ilyenkor tehát a fiatalkorú mellett a védő részvétele mindig kötelező (15. § (4) bek.).

A Fb. 20—21. §-ai szerint fiatalkorúval szemben előzetes letartóztatás elrendelésének nem volt helye, a fiatalkorút azonban őrizetbe lehetett venni, ha erre szükség merült fel. Ez az őrizetbevétel lényegében véve semmiben sem különbözött az előzetes letartóztatástól és valójában nem volt más, mint mesterkélt jogi konstrukció, amely nem volt mentes minden képmutatástól. A kódex 21. §-a az eddigi különbségtételt megszüntette és megengedi a fiatalkorúak előzetes letartóztatásba helyezését, azonban a fiatalkorúak különleges viszonyaira figyelemmel csak abban az esetben, ha a letartóztatás a cselekmény különös súlyossága miatt, vagy azért mutatkozik elkerülhetetlenül szükségesnek, mert a fiatalkorú eddigi környezetében fejlődése érdekében nem hagyható meg.

A kódex 22. §-a formailag hasonlít a Fb. 22 §-ához, amennyiben szintén azt teszi lehetővé, hogy a fiatalkorúval szemben a felnőttekre megállapított általános okokon felül még más okokból is meg lehessen szüntetni az eljárást, illetőleg felmentő ítéletet lehessen hozni. Gyakorlati szempontból mindenesetre nagyjelentőségű változás, hogy míg a korábbi jogszabályok (Fb. 22., 23. §) szerint az eljárást fiatalkorúval szemben csak a bíróság szüntethette meg, ami a fiatalkorúak bíróságának felesleges megterhelésére vezetett, a kódex 22. §-a ezt a jogkört a nyomozás során a Bp. megfelelő §-aira való utalással az ügyészre ruházza.

A Fb. 26. §-a szerint a fiatalkorúak bírósága a nyilvánosságot a tárgyalásról belátása szerint kizárhatta, sőt a nyilvánosság kizárása nélkül tartott tárgyaláson is hallgatóként csupán meghatározott személyek vehettek részt. A kódex 23. §-a a fiatalkorúak ügyeiben a Bp. 7. §-ában meghatározott esetekre utal azzal a kiegészítéssel, hogy a nyilvánosságot akkor is ki kell zárni, ha ez a fiatalkorú érdekében szükségesnek mutatkozik.

A tárgyalásra vonatkozó 24. és 25. §-ok rendelkezései bár hasonlatosak a Fb. 17., 24. és 27. §-aihoz, újítás azonban az iskolai hatóság bekapcsolása a büntető eljárásba, ami a szem előtt tartott nevelési célra tekintettel helyesen egészíti ki az idevágó rendelkezéseket. A 24. és a 30. § úgy rendelkezik, hogy a fiatalkorúak ügyében kitűzött tárgyalásról a fiatalkorúak iskolai hatóságát is értesíteni kell, a jogerős ítéletet pedig részére meg kell küldeni. A 25. § (3) bekezdése pedig arra ad módot, hogy a bíróság szakértőként pedagógust hallgasson meg, vagy a helyi tanács oktatási osztályának a véleményét szerezze be.

A kódex 26. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a javítónevelést, a gyógypedagógiai intézetbe utalást és a próbárabocsátást rendelő ítéletben a terhelt bűnösnek kimondását mellőzni kell, okszerű következménye annak, hogy a felsorolt intézkedések nem büntetésjellegűek, ennélfogva alkalmazásukkal nem járhat együtt a bűnösség megállapítása. A 26. § (2) bekezdésének a bűnügyi költségekről szóló rendelkezése, amely ebből a szempontból a határozatot a bűnösséget megállapító ítélettel vonja egy tekintet alá, abban leli magyarázatát, hogy a Bp. 244. §-a a bűnösség megállapításához fűzi következményként a terhelt kötelezését a bűnügyi költségek megtérítésére.

A másodfokú bíróságok szervezetében a fiatalkorúak vonatkozásában a kódex 27. §-a nem tér el a korábbi jogi helyzettől, illetőleg a Bp. általános szabályaitól. Ha az elsőfokú bíróság nem szabott ki szabadságvesztést a fiatalkorúval szemben, a Fb. 42. §-a szerint a másodfokú bíróság csak akkor szabhatott ki ilyen büntetést, ha az ügyész azt perorvoslatában kérte vagy a tárgyaláson indítványozta; az elsőfokon megállapított szabadságvesztés tartamát pedig a másodfokú bíróság ugyanilyen feltétel mellett emelhette csak fel. E megszorítás fenntartását a kódex mellőzte. Nyilvánvaló, hogy a fiatalkorúval szemben tehető intézkedések helyes megválasztásának jogát a másodfokú bíróság számára éppúgy biztosítani kell, mint az elsőfokú bíróság részére, egyébként a másodfokú bíróság eljárása formalisztikussá válhatik.

A korábbi jogszabály (Fb. 32. §) a fellebbezésnek általában nem tulajdonított a bírói határozat végrehajtására halasztó hatályt. A kódex 28. §-a ezt csupán a javítónevelés és a gyógypedagógiai intézetbe utalás vonatkozásában tartja fenn, mert egyéb büntetéseknél helyesebbnek mutatkozik a határozat jogerőre emelkedését bevárni. A próbárabocsátás vagy bírói megrovás esetén a fellebbezési jogra (29. §), valamint a feltételes szabadságra (32. §) vonatkozó eltérő szabályok megfelelnek a korábbi rendelkezéseknek. A perújítás korlátozását tartalmazó korábbi rendelkezések közül a kódex 31. §-a csak azt tartotta fenn, hogy a fiatalkorú javára nincs helye perújításnak, ha a jogerős ítélet próbárabocsátást vagy bírói megrovást mondott ki, de mellőzte a Fb. 43. §-ának azt a rendelkezését, amely szerint a fiatalkorú terhére csak felmentő ítélet vagy megszüntető határozat esetén volt helye újrafelvételnek.

Az eddigi jogszabályok nem rendezték kielégítően azt az esetet, amikor valaki fiatalkorban elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott büntetését felnőtt korban kezdi meg, illetőleg a fiatalkorban megkezdett szabadságvesztésbüntetést felnőtt korában is tölti. A Bn. 27. §-a csak azt a rendelkezést foglalta magában, hogy az, aki életének 21. évét betöltötte, a fiatalkorúak fogházába nem vehető fel, ha azonban ennél fiatalabb korban került a fiatalkorúak fogházába, büntetésének kitöltéséig végig ott maradhatott. Ez a helyzet káros eredményekkel járt a fiatalabb korosztályok nevelésére. A kódex 33. §-a ebben a kérdésben azt a megoldást tette magáévá, hogy a fiatalkorban elkövetett cselekmény miatt börtönbüntetésre ítélt személyek büntetésüket akkor kezdik meg a fiatalkorúak börtönében, ha a börtönbüntetés kezdetekor 20. évüket még nem töltötték be. Egyébként a büntetést a felnőttkorúak börtönében kell megkezdeniök, hiszen mint immár nagykorúvá vált személyek, feltétlenül a felnőttekhez számítandók. Ha viszont az elítélt 20. életévét a fiatalkorúak börtönében éri el, őt — ha ennek előfeltételei fennállnak — feltételes szabadságra kell bocsátani, egyébként pedig hátralévő büntetésének kitöltése végett a felnőttkorúak börtönébe kell átszállítani. Hasonló szempontok szerint rendezi a kódex 34. §-a az elzárásbüntetés végrehajtását, a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntetések és egyéb intézkedések végrehajtásának részletes szabályozására pedig az igazságügyminisztert hatalmazza fel (35. §).

Új elgondolásból fakadó rendelkezéseket hozott a kódex IV. fejezete a nevelők és gondozók felelősségéről.

A korábbi jogszabályok a szülőknek, törvényes képviselőknek, nevelőknek és gondozóknak a fiatalkorúakkal szemben fennálló gondozási és nevelési kötelességét különböző, ötletszerűen megalkotott büntető szankciókkal látták el. A fiatalkorúak és a társadalom érdekében egyaránt helyes volt az eddigi büntetőjogi szabályozást elvi alapon egységesíteni és ezzel büntetőjogi eszközökkel is előmozdítani azt, hogy a fiatalkorúak olyan nevelésben és oktatásban részesüljenek, amely szükséges ahhoz, hogy a társadalom hasznos tagjaivá váljanak.

Erre tekintettel a 36. § bűntett miatt bünteti azt, aki nevelési vagy gondozási kötelességét szándékosan elhanyagolja és ezzel a nevelésére vagy gondo-

zására bízott gyermeket és fiatalkorút erkölcsi züllésnek teszi ki vagy döntő mértékben okozójává válik annak, hogy neveltje bűncselekményt követ el.

A felbujtás büntethetőségére vonatkozó szabályok nem nyujthatnak minden esetben megfelelő eszközöket azzal a jelenséggel szemben, hogy a fiatalkorúak és gyermekek sokszor felnőttek tanácsára, biztatására lépnek a bűnözés útjára. Ezt tartja szem előtt a 37. §, amely súlyos büntetéssel sujtja azt, aki a nevelésére vagy gondozására bízott kiskorút ígérettel, tanácsadással, biztatással vagy egyéb úton arra veszi rá, hogy bűncselekményt kövessen el vagy egyébként az erkölcsi züllés útjára lépjen. (Lásd ezzel kapcsolatban a szovjet jog álláspontjára nézve a szovjet Btk. 73. §-át.)

A vegyes rendelkezéseket tartalmazó VI. fejezetben szintén igen jelentős rendelkezések foglalnak helyet.

Az eddigi jogszabályok szerint (Fb. VI. fejezet) a bíróság akkor is tehetett ú. n. védő- és óvóintézkedéseket a fiatalkorúval szemben, ha az bűncselekményt nem követett el, de környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult. Ugyanez a jog megillette a bíróságot a 12. évüket még be nem töltött gyermekekkel szemben is, akár követtek el bűncselekményt, akár nem. Ezek a megelőzést szolgáló intézkedések azonban valójában nem tartoznak az igazságszolgáltatás feladatai közé, sőt nem is igazságügyi, hanem — mivel szociálpolitikai és nevelésügyi természetűek — elsősorban belügyi igazgatási feladatot jelentenek. Ezzel összhangban áll a kódex 38. §-a, amely azt az alapvető újítást hozta az eddigi helyzettel szemben, hogy az ilyen intézkedéseket kivette a bíróság hatásköréből és a helyi tanácsok hatáskörébe utalta át.

Az eddigi jogszabályok szerint a fiatalkorúak bírósága mellett állami pártfogók működtek. Ezek feladata az lett volna, hogy a bíróság segédszerveiként járjanak el, feltárják a fiatalkorúakra vonatkozó környezeti és egyéb adatokat és támogassák a fiatalkorúak bíróságát a helyes intézkedés megtételében. A pártfogói intézmény azonban különböző okoknál fogva nem épült ki megfelelően. A kódex a pártfogói intézményt megszünteti és teendőivalóikat a helyi tanácsok hatáskörébe utalja. A helyi tanácsok feladatkörébe fog tartozni ehhez képest a fiatalkorúak ellenőrzése a próbárabocsátás, a javítónevelésből való ideiglenes elbocsátás, valamint a feltételes szabadságrabocsátás tartama alatt. Feladataikat a tanácsok az erre alkalmas társadalmi szervezetek tagjainak bevonásával fogják ellátni.

A 39. § a rendőri büntetőbírósági eljárás körére a korábbi helyzettel is egyezően mindenekelőtt azt mondja ki, hogy ha a rendőri büntetőbíróság a fiatalkorúval szemben javítónevelést vagy gyógypedagógiai intézetbe utalást tart szükségesnek, ennek elrendelése végett a fiatalkorúak bíróságát keresi meg. Egyebekben a kódex a belügyminiszternek ad felhatalmazást rendeleti úton való szabályozásra abban a kérdésben, hogy a rendőri büntető eljárásban a fiatalkorúakkal szemben mennyiben kell az általános rendelkezésektől eltérő szabályokat alkalmazni.

A kódex 40. §-a szerint a fiatalkorúak bíróságának ülnökeire vonatkozó 18. §-tól s a pártfogói teendőknek tanácsi hatáskörbe átvételéről szóló rendelkezésektől (38. § (2)—(4) bek.) eltekintve, már 1952. évi január hó 1. napjával hatálybalépett; rendelkezéseit a 41. § értelmében — néhány eljárásjogi kivétellel — a katonai büntető eljárás körében is alkalmazni kell.

Azzal, hogy az előadottakban a kódex rendelkezéseit tartalmi szempontból viszonylag részletesen ismertettem, konkrétumokkal kívántam jellemezni az új szabályozás alapvető eltérését az eddigi jogtól s ezzel rámutatni arra, hogy a mindössze 41 §-ból álló, tehát hosszúnak igazán nem tekinthető törvényerejű rendelet mennyire *gyökeresen átalakította* a fiatalkorúak büntetőjogát a rendelkezések *érdeme* szempontjából. Az érdemben történt változásoknak egyébként nemcsak a szoros értelemben vett tartalmi eltérések szempontjából van fejlődésre kiható jelentőségük, hanem úgy az egész szerkezeti összetétel, mint az egyes megoldások körében véghezvitt lényeges *leegyszerűsítés* folytán is.

Legnagyobb jelentőségük természetesen az érdemi változásoknak van, mert ezek jelentik a hozzájárulást ebben a vonatkozásban az új magyar jogrendszer felépítéséhez. Eltagadhatatlan azonban, hogy a most említett jelentőségén felül kiemelkedő fontossága van az új kódexnek technikai szempontból is, jelesül annyiban, hogy a szétszórt és a sok részletmódosítás folytán az egyes részlet-jogszabályok hatályban léte tekintetében is bizonytalanná vált anyagot *egységes szerkezetbe, rövid szabályokba* foglalta össze s összhangzatosan beillesztette az új büntetőtörvényeink egységes rendszerébe. Úgy hiszem, hogy a most jellemzett tulajdonságok alapján a kódex meg fog felelni a vele szemben támasztott követelményeknek s be fogja váltani a hozzá fűzött reményeket.

Dr. Bacsó Ferenc

Most jelent meg!

1951. ÉVI TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK HIVATALOS GYÜJTEMÉNYE

Két kötetben kötve

Közzéteszi:
a Minisztertanács Elnökének Hivatala

A két kötetes mű felöleli az 1951. évben alkotott törvényeket és törvényerejű rendeleteket, valamint a minisztertanács és az egyes szakminisztériumok, valamint egyéb főhatóságok rendeleteit. A kiadvány a törvények céljának és szellemének alaposabb megismerése érdekében ezek miniszteri indokolását is tartalmazza.

A közölt jogszabályok összefüggéseit részletes jegyzetek tüntetik fel és a művet beható részletességgel készített tárgymutató és teljes számmutató egészíti ki.

A két kötet 1148 oldal, ára: 150.— Ft

Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó kiadása

Az anyagi igazság érvényesülése büntető igazságszolgáltatásunkban (I.)

Népi demokráciánk jelenlegi fejlődési fokán is rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítunk M. Sz. Sztrogovics által feldolgozott téma (»Az anyagi igazság tana a bűnvádi eljárásban«) megvitatásának, mert azt reméljük, hogy ez a vita nagy mértékben elősegítheti azoknak az ideológiai zavaroknak kiküszöbölését, melyek egyeseknél a büntető igazságszolgáltatás célkitűzése, feladata tekintetében, valamint az anyagi igazsághoz való viszonyát illetően fennállnak és hozzásegít azoknak a burzsoa-jogászi előítéleteknek, babonáknak levezetéséhez, melyek leküzdése nélkül el sem képzelhető szocialista büntető igazságszolgáltatás, a büntető igazságszolgáltatásunkban az anyagi igazság következetes érvényesítése.

A vita központjába azt a kérdést szeretnénk állítani, hogy a proletárdiktatúra *jelen* szakaszában a büntető igazságszolgáltatás apparátusának törekednie kell-e az anyagi igazság *maradéktalan* érvényesítésére és megvannak-e az előfeltételei annak, hogy a büntető igazságszolgáltatásunkban az anyagi igazság következetesen érvényesüljön?

I. A büntető igazságszolgáltatás az állami funkciók rendszerében a bűnözéssel szemben folytatott harc céljait szolgáló konkrét gyakorlati tevékenység. Ahhoz, hogy a büntető igazságszolgáltatás a bűnözők ellen eredményesen küzdjön, — hogy ki tudjuk irtani, hogy meg tudjuk semmisíteni az emberi társadalom életéből a bűnözést, — nem elégséges az, hogy a bíróságok helyes ítéleteket hozzanak, de a bűnözés *társadalmi gyökereit* kell felszámolni. Már pedig »a társadalmi együttélés szabályainak megsértésében rejlő kihágás eredendő társadalmi oka a tömegek kizsákmányolása, nyomora és szegénysége«. *(Lenin.)* A polgári »tudomány« mindent elkövet, hogy ezt az alapvető igazságot elhomályosítsa, »tudományos« arzenáljának minden obszkurus fegyverét mozgósítja ellene: az Ödipusz-komplekszumtól az öröklés »tudományá«-ig, az arcvonásoktól a kézvonásokig (grafológia) mindenről beszél, mint az a bizonyos Bodóné, akitől a bor árát kérték. A tények azonban tények maradnak. A bűnözés gyökerestül kiirtására egyetlen olyan társadalom sem törekedhet, mely az egész társadalom életének központjába nem helyezi és nem valósítja meg a kizsákmányolás, a tömegek nyomora és szegénysége elleni következetes küzdelmet. Minden kizsákmányoláson alapuló társadalom *adottságnak*, »isten büntetésének« vagy a »lélek rejtelmeinek« — egyre megy — állítja be a bűnözést, mert az a társadalom alapjaiból, a kizsákmányolásból, a nyomorból *adott* és az igazság beismerése — önleleplezés lenne. Az a küzdelem, amit a magántulajdonon alapuló társadalmak a bűnözés ellen folytatnak, szükségszerűen *korlátolt*, mert *csak* az uralkodó, kizsákmányoló osztályok érdekeit sértő magatartás ellen irányul, s nemcsak nem minden bűnözés — a társadalmi együttélés szabályainak nem minden megszegése — sérti a kizsákmányoló osztályok érdekét, de vannak bűnök, melyek a kizsákmányoló osztályok uralmának létalapját jelentik. Sehol és soha nem volt olyan magántulajdonon alapuló társadalom, mely saját létalapját, a kizsákmányolást és a nyomort hajlandó lett volna lerombolni azért, hogy a bűnözéstől megszabaduljon. A történelem nem ismer olyan uralkodó osztályt, mely saját elavult voltát belátva, öngyilkosságot követett volna el.

A proletariátus diktatúrája olyan állami és társadalmi rendszer, melynek alapja a kizsákmányolásnak, a tömegek nyomorának és szegénységének a felszámolása. Tehát azoknak a társadalmi jelenségeknek a megszüntetése, melyek a bűnözésnek is a gyökerei. A kizsákmányolás, nyomor és szegénység megszüntetése a proletárdiktatúra legközpontibb kérdése. S ezért a proletariátusnak, mint uralkodó osztálynak érdeke nem korlátozza, hanem kiterjeszti a bűnözés elleni küzdelmet a társadalmi együttélés szabályainak minden lényeges megsértésére. Nincs olyan bűnözés, a társadalmi együttélés szabályainak nincs olyan lényeges megsértése, mely megférne, összeegyeztethető lenne a proletariátusnak, mint uralkodó osztálynak érdekeivel. De nemcsak kiterjeszti a proletariátus, mint uralkodó osztály a társadalmi együttélés szabályainak minden lényeges megsértésére a bűnözés elleni küzdelmet, hanem új, az emberiség történelmében eddig még soha nem tapasztalt jelentőségre emeli: a dolgozó nép egyetemes nagy ügyének, a kizsákmányolás felszámolásának, az új társadalmi rendszer felépítésének szerves részévé teszi.

II. Hogyan viszonylik a bűnözés leküzdésének célja azokhoz a feladatokhoz, melyeket fejlődésünk jelenlegi szakasza tűz elénk?

Gerő elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja második Kongresszusán tartott beszámolójában kifejtette, hogy »továbbra is alkalmaznunk kell a sajátos magyarországi viszonyoknak megfelelően az úgynevezett új gazdasági politikát, melyet most is alkalmazunk, s amelyet *Lenin* zseniális elgondolása alapján először a Szovjetunióban alkalmaztak. Alkalmaznunk kell ezt a politikát mindaddig, amíg a szocializmus győzelmét a népgazdaság minden területén ki nem vívtuk, mert ezt a politikát, mint *Sztálin* elvtárs tanítja, egyetlen szocializmust építő ország sem mellőzheti.« — Itt tehát a proletárdiktatúrának, mint a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet korszakának arról — a kapitalizmusból a szocializmusba való — *átmeneti szakaszáról* van szó, amikor a proletariátus a hatalom birtokában a proletárdiktatúra funkcióit érvényesíti, már megteremtette a népgazdaság szocialista kulcspozícióit, de a népgazdaság még nem egységes szocialista alapon nyugszik, még nem fejeződött be annak egységes szocialista rendszerré való átszervezése: a széles és egyre növekvő szocialista szektor mellett még vannak kizsákmányoló osztályok és a parasztság nagy tömegeiben szétaprózott gazdaságokban elavult módszerekkel termelnek. Ennek a fejlődési szakasznak döntő és egymást feltételező, egymásba fonódó feladatai a következők:

1. A győzelmes proletariátusnak nyílt küzdelemben meg kell törnie a kizsákmányolókat, különben lehetetlen megteremtenie a teljes felszámolásukhoz szükséges feltételeket. Arra tanított ugyanis a nagy *Sztálin* az SzK(b)P. XVI. kongresszusán, 1930. július 27-én

tehát a fejlődésnek bizonyos fokig hasonló szakaszában: »A megtorlás alkalmazása a szocialista építés terén a támadás szükséges eleme, de csak kisegítő, nem pedig főeleme. Mostani viszonyaink között a szocializmus támadásában az a leglényegesebb, hogy fokozzuk iparunk fejlesztési ütemét, fokozzuk a szovhozok és kolhozok fejlesztési ütemét, fokozzuk a városi és falusi tőkés elemek kiszorításának ütemét, mozgósítsuk a tömegeket a kapitalizmus ellen. Letartóztathatjuk és száműzhetjük a kulákok tízezreit és százezreit, de ha ugyanakkor nem követünk el mindent, hogy meggyorsítsuk az új gazdasági formák építését, hogy az új gazdasági formákkal helyettesítsük a régi tőkés formákat, hogy betömjük és kiapasszuk a falusi kapitalista elemek gazdasági létének és fejlődésének termelési forrásait — a kuláksági újjáéled és fejlődni fog.«

2. A szocialista iparosítás és a szocialista mezőgazdaság alapjainak megteremtése, melyről e cikk keretében bővebben nem szólunk.

3. Ennek a politikának sikeres végrehajtása csakis a proletárdiktatúra alapjának: a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének további megszilárdítása útján lehetséges. Ki kell tehát építeni azokat a kölcsönös kapcsolatokat az új szocialista és az elavult kisárutermelő paraszti gazdaságok között, melyeken keresztül felvilágosító, meggyőző munkánkkal, gyakorlati példamutatással elősegíthetjük és meggyorsíthatjuk azok szocialista átalakulását. Ezeknek a kölcsönös kapcsolatoknak, melyekről itt szó van, már lényegében más a tartalmuk, mint a kapitalizmus uzsorás kapcsolatainak város és falu között, már nemcsak piaci kapcsolatok, hanem termelési (gépállomások stb.), kulturális stb. kapcsolatok is. De a fejlődésnek ebben a szakaszában ezek az új típusú kapcsolatok kiegészítői az új tartalmú áruforgalmi kapcsolatoknak, melyeknek szükségszerűen piaci kapcsolat formáját is kell ölteniük. A proletárdiktatúra ezeket az áruforgalmi (piaci) kapcsolatokat is arra használja fel, hogy a szocialista, társadalmi tulajdonban lévő termelőerő gyors fejlesztésével az elavult kisárutermelő gazdaságok fokozatos és önkéntességen alapuló átszervezésével az egységes szocialista gazdasági alapot megteremtse. Ez ugyanakkor szükségszerűen bizonyos fokú »szabadkereskedelmet«, tehát azt jelenti, hogy *még* megengedjük a piacon a kapitalizmus farkastörvényeinek *bizonyos fokú* érvényesülését, illetve pontosabban még nem jutottunk el ezek *teljes* felszámolásához. De ahhoz, hogy ezt a politikát a proletárdiktatúra sikerrel folytathassa, hogy »a proletárállam lényege meg ne változzék, a szabadkereskedelmet és a kapitalizmus fejlődését csak bizonyos mértékben és csak azzal a feltétellel engedheti meg, hogy a magánkereskedelmet és a magángazdasági kapitalizmust az állam szabályozza (felügyelet alatt tartja, ellenőrzi, formájukat, rendjüket megállapítja stb.)« *(Lenin)*. Az MDP II. Kongresszusán Gerő elvtárs a már idézett beszámolójában ezt így fejezte ki: »Ez a rendszabály (— a kötelező beszolgáltatáson felüli árufelesleg szabadkereskedelméről van szó —) természetesen nem jelenti az állam piacszabályozó szerepének felfüggesztését, vagy akár korlátozását. Mi nem állunk és sohasem állottunk a kispolgári ösztönösség alapján.«

4. Mindezek végrehajtása érdekében a dolgozóknak saját államukhoz való új viszonyát és a proletárállam apparátusát úgy kell megszilárdítani és tökéletesíteni, hogy azok az előbbi feladatok végrehajtásának lendkerekévé váljanak. A proletárállam apparátusának tökéletesedése és ezen belül az igazságszolgáltatás apparátusának megerősödése, hogy a proletárállam politikájának szabatos végrehajtása biztosítva legyen — ez az egyik legfontosabb alap, melyen felépül ennek a politikának a sikere.

Ebből következnek e téren a szocialista törvényesség — megvalósításának általában és ezen belül különösen a büntető igazságszolgáltatásnak — főbb feladatai:

Mint szemünk fényére, úgy kell vigyáznunk a szocialista szektorra, óvnunk kell a támadások ellen, el kell hárítanunk fejlődésének útjából az akadályokat.

Fejlesztenünk kell a dolgozó tömegek és a proletárállam közti új viszonyt. Meg kell szilárdítanunk az állami fegyelmet a nevelés és meggyőzés, valamint a példamutató szigor eszközével. Érvényre kell juttatnunk a lenini tanítást: »Akkor alkalmazzuk helyesen és sikerrel a kényszert, ha előbb meg tudtuk teremteni számára a meggyőzés alapját.« (Ezt a lenini idézetet sokan csak annak mértékéül alkalmazzák, hogy az adott helyzetben alkalmazható-e a kényszer, s elhányagolják az abban kitűzött feladatot: a kényszeralkalmazás alapjának megteremtését. Ez a lenini tétel nem általában a kényszer ellen szól, hanem a helytelenül, sikertelenül alkalmazott kényszer ellen. Aki erről megfeledkezik, az a lenini szavakat opportunista módon igaz értelmükből kiforgatja.)

A még meglévő kizsákmányoló, ellenséges osztályokkal szemben a törvények legteljesebb szigorának alkalmazásával rá kell kényszeríteni őket a proletárállam törvényeinek, rendszabályainak szigorú betartására, a korlátozó politika legszabatosabb — nemcsak betűszerinti, hanem értelemszerinti — érvényesítésére. Ezen a téren az a feladat, hogy az igazságszolgáltatásunkkal is biztosítsuk a proletárdiktatúra politikájának maradéktalan érvényesülését oly módon, hogy egyben a széles dolgozó tömegek előtt lelepleződjenek az ellenséges osztályok manőverezései a proletárdiktatúra politikájával szemben és ezáltal a kényszer alkalmazása az ellenséges osztályt bénítsa, a széles dolgozó tömegeket pedig mozgósítsa az osztályharc frontján.

Végül a büntető igazságszolgáltatás körülményeinkből folyó ezen feladatai arra köteleznek bennünket, hogy igényesek legyünk a törvényalkalmazás tekintetében. *Lenin* mondotta 1922. októberében: »Mi itt is arra törekedtünk, hogy megvonjuk a határvonalat a között, ami a jelenlegi gazdasági forgalom körülményei között bármely állampolgárt kielégíthet és a között, ami mint »Nep«-pel való visszaélés mutatkozik, ami egyébként minden államban legális és amit mi nem akarunk legalizálni.«

Mindezt kifejezi új büntetőperrendtartásunk első §-a is: »E törvény célja az, hogy a büntető eljárás szabályozásával a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjének és intézményeinek, valamint a dolgozók jogainak védelmében biztosítsa a bűncselekmények üldözését, a dolgozó nép ellenségeinek megbüntetését s a dolgozóknak a szocialista társadalmi együttélés szabályaira való nevelését.«

M. Sz. Sztrogovics a szocialista igazságszolgáltatás feladatát a Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége a szövetséges és autonom köztársaságok bírói szervezetéről szóló törvényének 2. §-a alapján a következőképpen határozza meg: »A szocialista igazságszolgáltatás feladata, hogy megvédje mindenféle támadással szemben a szovjet állami és társadalmi berendezést, a gazdálkodás szocialista rendszerét, a szocialista tulajdont, a Szovjetunió polgárainak jogait és érdekeit, valamint az állami és társadalmi intézményeknek és szervezeteknek jogait és érdekeit.«

Nyilvánvaló tehát, hogy jelenlegi büntető igazságszolgáltatási feladataink *lényege* azonos a szocialista igazságszolgáltatás általános feladataival, konkrét viszonyokra alkalmazva, s egyben fogaskerékként illeszkedik bele a büntető igazságszolgáltatásunk gyakorlati tevékenysége a proletariátus diktatúrája állami funkcióinak rendszerébe.

III. Vannak-e körülményeinkben olyan tényezők, melyek lassítják előrehaladásunkat a bűnözés leküzdésében?

Elsősorban utalnunk kell arra, hogy még nem jutottunk el a fejlődésnek arra a fokára, amikor a kizsákmányolást — a társadalmi együttélés szabályainak e legdurvább megsértését — felszámolhatjuk. Ennyiben a bűnözés elleni küzdelem nálunk *még egyelőre* korlátolt, mert önmagában a kizsákmányolást, mint bűncselekményt nem üldözzük.

Ezen túlmenően látnunk kell még, hogy — mint *Sztálin* elvtárs az első ötéves terv eredményeinek elemzésénél arra figyelmeztetett — »az emberek tudatának fejlődése hátramarad tényleges helyzetük mögött. A kolhoztagok helyzetük szempontjából már nem egyénileg gazdálkodó parasztok, hanem kollektivisták, tudatuk azonban egyelőre még a régi magántulajdonosi tudat«.

Természetesen ez nemcsak és nem is általában a kolhozparasztokra, hanem az elmaradottabb dolgozók tudatában fellelhető kapitalista, polgári csökevényekre vonatkozik. Ezek a csökevények, mint a mult terhes örökségei — túlélik a kapitalista társadalmat az egyes dolgozók tudatában és ott különböző bűncselekmények (rablás, személyiség ellen elkövetett bűncselekmények, munkafegyelem megsértése stb.) okozóivá válnak. Ez ellen — ha elszigetelten jelentkezne — az az elszánt, következetes és széles tömegeket felölelő ideológiai harc, a kultúrforradalom, párosítva a dolgozó nép erkölcsi bojkottjával — tökéletesen elegendő lenne.

»Nem vagyunk utópisták és semmiképpen sem tagadjuk annak lehetőségét, sőt kikerülhetetlenségét — tanította *Lenin* az »Állam és forradalom« c. művében *a mienktől eltérő körülményekre vonatkoztatva* —, hogy lesznek *egyes személyek*, akik törvénysértéseket fognak elkövetni és hogy az *ilyen* kihágásokat el kell majd nyomni. De először is, ehhez nem lesz szükség külön gépezetre, külön elnyomó szervre, maga a fegyveres nép olyan könnyen és olyan egyszerűen fogja ezt elvégezni, ahogy a civilizált emberek tetszés szerinti csoportja még a mai társadalomban is szétválasztja a verekedőket, vagy megakadályozza, hogy nőkön erőszakot kövessenek el.«

Ezek a jelenségek azonban a mi körülményeink között nem elszigetelten jelentkeznek. Nem szabad egy pillanatra sem elfeledkeznünk — mutatott rá *Sztálin* elvtárs fentebb idézett művében — »... hogy a Szovjetállam erejének növekedése erősíteni fogja a haldokló osztályok maradékainak ellenállását. Éppen azért, mert haldoklanak és utolsó napjaikat élik, egyik támadási formáról a másikra fognak áttérni, élesebb formákra, a lakosság elmaradt rétegeihez fordulva és mozgósítva azokat a Szovjethatalom ellen. Nincs az a förtelem, nincs az a rágalom, amit ezek a levitézlett emberek rá ne kennének a Szovjetunióra és ami körül ne igyekeznének mozgósítani az elmaradt elemeket.«

A kapitalizmusnak a dolgozók elmaradt rétegeinek egyes egyedeiben még visszamaradt csökevényei így válnak az osztályellenség eszközévé saját érdekeik ellen. Ezért éleszti, támogatja, ad lovat alá és használja arra fel, hogy a csökevények hordozóit a bűnözés útjára sodorja.

»Ezeknek az uraknak már nincs erejük ahhoz, hogy nyílt támadásba menjenek a Szovjethatalom ellen — mondta *Sztálin* elvtárs ugyanott — ... Ezért az egyedüli lehetőség, mely még megmaradt számukra — az, hogy ártsanak és károkat okozzanak a munkásoknak és kolhozparasztoknak, a Szovjethatalomnak, a Pártnak. Felgyujtják a raktárakat és eltörik a gépeket. Szabotázst szerveznek. Megszervezik a kolhozokban és szovhozokban a kártevő munkát és egyesek közülük, akiknek sorában itt-ott holmi professzorok is akadnak, kártevő buzgalmukban annyira mennek, hogy pestissel, szibériai fekéllyel oltják be a kolhozok és szovhozok jószágát, agyhártyagyulladást terjesztenek el a lovak között és így tovább.

De a legfőbb nem ez. Legfőbb ezeknek a levitézlett embereknek a »tevékenységében« az, hogy tömegméretekben szervezik az államvagyon, szövetkezeti vagyon, kolhoztulajdon meglopását és kirablását. Lopás és rablás a gyárakban, a vasúti szállítmányok ellopása és megrablása, lopás és rablás a raktárakban és kereskedelmi üzemekben — különösen pedig lopás és rablás a szovhozokban és kolhozokban —, ez a formája az ilyen levitézlett emberek »tevékenységének«. Minthogy megérzik osztályösztönükkel, hogy a szovjetgazdaság alapja a társadalmi tulajdon, hogy ez az alap az, amit meg kell ingatni, ha valaki kárt akar okozni a Szovjethatalomnak — és tényleg igyekeznek megingatni a társadalmi tulajdont, lopások és rablások tömeges méretekben való szervezése útján.

A rablások megszervezése céljából kihasználják a kolhozparasztok magántulajdonosi szokását és csökevényeit ...«

De ahhoz, hogy ezeket a cselekményeket helyesen tudjuk értékelni, az összefüggések még egy láncszemét egy percre sem szabad szem elől téveszteni: »Arról van szó, hogy a belső ellenség nincs elszigetelve és nem áll magában. Arról van szó, hogy ezer szál köti össze minden ország kapitalistáival, akik minden erejükkel és egész szívükkel támogatják őket.«

Grősz József és társai bűnperében dr. Farkas Endre III. r. vádlott az utolsó szó jogán vallotta: »A másik ok az amerikaiak befolyása és állandó biztatása, ami szerint rövidesen Titóékkal együtt ígérték, hogy fegyveres erővel fognak fellépni velünk szemben. Különben is az amerikaiak a rendszerváltozást mindig úgyszólván igen rövid időre ígérték és ez váltotta ki bennem azt, hogy az összeesküvésben szerepet vállaltam ...«

»Szervezhettek volna-e a burzsoa szakemberek, az egykori bányatulajdonosok Sahtii-ügyet, — tette fel a kérdést *Sztálin* elvtárs 1928 áprilisában —, ha a nemzetközi tőke pénzzel és erkölcsileg nem támogatta volna őket, ha nem lett volna kilátásuk arra, hogy a nemzetközi tőke segítségükre lehet a Szovjethatalom megdöntésében? Természetesen nem szervezhettek volna. Szervezhetett volna-e a nemzetközi tőke a Sahtii-ügyhöz hasonló gazdasági intervenciót, ha nem volna nálunk burzsoázia és nem volnának bizonyos burzsoa szakemberek, akikre a Szovjethatalmat készek egy kanál vízben megfojtani? Világos, hogy nem szervezhetett volna. Vannak-e nálunk egyáltalán a burzsoa szakembereknek olyan csoportjai, melyek készek a gazdasági intervenciót támogatni, a Szovjethatalmat aláaknázni? Azt gondolom, hogy vannak. Nem hiszem, hogy sokan volnának. De hogy nálunk bizonyos burzsoa ellenforradalmi szakemberekből álló jelentéktelen csoportok sokkal, sokkal kisebbek, mint a katonai intervenció idején — ahhoz nem fér kétség. Éppen ennek a két erőnek az egyesüléséből adódik a Szovjetunió ellen szervezett gazdasági intervenció talaja.«

Ugyancsak Grősz József és társai bűnperében dr. Hévey László IV. r. vádlott vallotta: »Bozsik — (II. r. vádlott) — mindjárt a bevezetésben megállapította azt, illetve közölte velem, hogy háborúra számít, amely háborút az angolszászok nyernek meg és ebben nekünk segítséget kell adnunk. Közölte velem azt, hogy Mindszenty hercegprímás megbízásából egy népellenes kormányzati programm kidolgozásán dolgozik és ebbe mint szakembert, az előbb vázolt szempontok szerint be akar kapcsolni. Én ezt megígértem és adtam mindjárt bizonyos szempontokat. Elvállaltam, hogy kidolgozom a részletes kereskedelmi és iparpolitikai programmot. Ő közölte velem azt, hogy belső és külső segítségre számít céljai megvalósításában, vagyis a hatalom megszerzésében, a népi demokrácia elleni működésében. A belső erők szempontjából megjegyezte, hogy a kulákokra, volt tisztviselőkre, csendőrökre, csendőrtisztekre, volt rendőrtisztekre és katonatisztekre, valamint egyéb népellenes elemekre terjed ki a szervezés.« A kör lezárására idézzük ugyanebben a perben Csellár István VIII. r. vádlott vallomásából: »A rend felhasználta a vallásos hívők hiszékenységét politikai tüntetésekre és az ájtatosságokat anyagi haszonszerzésre, üzlet biztosítására ... a Normafánál kápolnaépítés ürügye alatt gyűjtést rendeztünk és az összegen — borüzletet bonyolítottunk le ... Továbbá politikai tüntetésekre is szerveztünk ájtatosságokat, az úgynevezett fatimai ájtatosságok címmel.«

Ezek azok a körülményeinkben rejlő tényezők, melyek lassítják előrehaladásunkat a bűnözés leküzdésében és így forr össze a bűnözés leküzdésének síkján is a szocializmus építése a világ népeinek hatalmas békeharcával a háborús uszítók, Grőszék megbízói ellen.

IV. M. Sz. Sztrogovics az anyagi igazság fogalmát a bűnvádi eljárásban a következőképpen határozza meg:

»Anyagi igazságnak nevezzük a bűnvádi eljárásban a vizsgálati szervek és bíróságok következtetéseinek a valósággal való teljes és tökéletes megegyezését mind az elbírálás alatt álló bűnügy ténykörülményei, mind a büntetőjogi felelősségre vont személyek bűnössége vagy ártatlansága tekintetében« — és magyarázatként később hozzáfűzi —: »Az anyagi igazság nem más, mint a felfedett bűncselekmény, a bebizonyított bűnösségű és büntetéssel sujtott tettes. És más oldalról az anyagi igazság — az a rehabilitált személy is, akit alaptalanul helyeztek vád alá a bűncselekmény miatt.«

Sztrogovics kifejti könyvében, hogy a bűnügyben szereplő anyagi igazságot az jellemzi, hogy meglehetősen bonyolult úgy tényálladékbeli tartalma, mint a megállapítására szolgáló módszerek tekintetében. Azon túlmenően, hogy olyan mult esemény szereplői magatartásának tisztázása a feladat, melynek nemcsak megtörténtekor lerögzítése (pl. fényképezése stb.) a legritkább, — tehát egyes tárgyakon (bűnjelek) és az egyes személyek tudatában (tanúk) hagyott nyomokból kell azt rekonstruálni, de a szereplőknek rendszerint éppen arra irányul törekvésük, hogy magatartásukra utaló nyomokat eltüntessék. Éppen ezért

1. tisztázni kell az eljárás tárgyát tevő tényeket, melyek legkevesebb három kategóriába oszthatók:

a) a bűncselekmény tényleges megtörténtének,

b) az elkövetők személyének,

c) az elkövetők magatartása minősítésének megállapítása.

2. A tisztázott tények segítségével le kell rögzíteni a vádlottnak a történéshez való viszonyát; a felderített tényeket és bennük a vádlott cselekményét értékelni kell

a) az anyagi jog szemszögéből,

b) a társadalmi veszélyességének nézőpontjából.

3. Ezekhez képest mérlegelnie kell a kiszabandó büntetés rendszabályainak alkalmazásba vételét.

A dolog bonyolultságát fokozza, hogy az ügy döntő tényállásbeli körülményei (1. *a)—c)*) bár a bűncselekmény külön-külön oldalaiként külön kezelendők — elválaszthatatlanok egymástól és minden olyan kísérlet, mely megkísérelte szétválasztásukat (nyomozás, vizsgálat), sorrendjük absztrakt (az eset körülményeitől független) meghatározását — szükségszerűen üres formalizmushoz vezetett.

Ugyanígy elválaszthatatlan és mégis külön-külön oldalként kezelendő az ügy tényállásbeli és jogipolitikai oldala, hiszen az alkalmazandó jogszabály és a cselekmény társadalmi veszélyessége határozza meg a ténymegállapítások határait és az eljárás irányát. Ha az igazságszolgáltatási tevékenység fenti elemeit (1—3) mereven szétválasztanánk és tevékenységünk sorrendjének tekintenénk — nem lenne mértékünk ahhoz, hogy miképpen válogassuk ki a tények erdejéből az ügy tényelemeit.

Erre a mértékre annál is inkább szükség van, mert egyetlen bűncselekmény sem egyedülálló, egyszerű és önmagában zártan elszigetelt egyetlen tényből áll, hanem olyan tények és tények közti kapcsolatok, összefüggések sokaságából, melyek az életnek egy darabját alkotják s melyek összefüggnek, függő viszonyban vannak más, fölöttébb bonyolult társadalmi jelenségekkel, mint például, melyekről — mint a bűnözés leküzdésében akadályozó körülményekről — beszéltünk.

Mindezekből és egyéb — itt nem érintett — objektív nehézségekből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a büntető igazságszolgáltatásban az

anyagi igazság érvényesítése bonyolult, nehéz feladat, de elérhető apparátusaink tökéletes együttműködésével és ha bűnügyi apparátusaink (rendőrség, ügyészség, büntetőbíróság) nem szigetelődnek el a dolgozó tömegektől, ha ezen apparátusaink bekapcsolják a széles dolgozó tömegeket a törvények betartásáért folyó harcba, a társadalmi együttélés törvényekben lerögzített szabályainak megszegése, a bűnözés elleni küzdelembe. Kétségtelen, hogy ennek lehetősége, feltételei adva vannak: része lévén ez a harc a dolgozó nép történelmi küzdelmének a kizsákmányolás ellen, mint azt fentebb kifejtettük.

Dr. Vida Ferenc

(Folytatjuk)

A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései (I.)

I. A szocialista gazdaság fővonása a tervszerűség. Ebben nyilvánul meg a politikai és gazdasági vezetés egysége. A Párt által irányított állami tervgazdálkodás biztosítja a tervszerűséget. A tervek meghatározása, végrehajtása és ennek ellenőrzése az államigazgatásra és a gazdasági szervezetekre óriási feladatokat hárítanak. Az államigazgatásnak jut az a szerep, hogy a gazdasági élet tervszerűségét megszervezze és irányítsa, ezért az államigazgatási aktusok között a legfontosabb helyet a gazdasági igazgatás ténykedései foglalják el. A szocialista állam vagyonát általában gazdasági szervei útján kezeli. Ilyen gazdasági szervek azok az önálló gazdasági elszámolás rendszerében (hozraszcsot) működő állami vállalatok, amelyeknek önálló jogalanyiságuk van.

Az állami vállalatok a rendelkezésükre bocsátott anyagi eszközök felhasználásával fejtik ki közvetlen gazdasági tevékenységüket. A vállalatok közti gazdasági kapcsolatot a népgazdasági terv határozza meg mind a termékek előállítása, mind a felhasználása és elosztása tekintetében. Az önálló gazdasági elszámolás rendszere a terv keretein belül lehetővé teszi az anyagi eszközök legeredményesebb felhasználását a szocialista akkumuláció érdekében. Az igazgatói alapon keresztül maguk a dolgozók is érdekeltek a vállalat eredményeiben. Ez a gazdasági önállóság a belső rejtett tartalékok felhasználására, a termelékenység emelésére és az önköltség csökkentésére ösztönöz. Az ilyen megtakarítások a vállalat nyereségét emelik és lehetővé teszik annak fokozott felhasználását, a terv előirányzatainak megfelelően, a termelés kibővítésére. *Az önálló gazdasági elszámolás elve végeredményben tehát a tervgazdálkodás egyik lendítőkereke.*

Nem kisebb jelentőségű az önálló gazdasági elszámolásnak az a szerepe sem, hogy ezen keresztül ellenőrizhető a vállalat gazdasági működése. A gazdasági irányító szervek ennek felhasználásával mérlegszerűen meg tudják állapítani, hogy a népgazdaság számára egy-egy vállalat mibe kerül. Adott esetben a kimutatott eredmény az irányító szervek részére egyszersmind figyelmeztetésül szolgál a hiányosságok felkutatására és azok megszüntetésére.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Vezetőségének 1929. december 5-én hozott határozata megállapítja, hogy »Az önálló gazdasági elszámolás megmutatja a vállalat arculatát, hozzájárul a termelés észszerűsítéséhez, a szétosztás és az ellátás helyes megszervezéséhez és ugyanakkor fokozza a bürokratizmus elemeivel szembeni ellenállást«.

Világos tehát, hogy döntő jelentősége van annak, hogy az állami vállalatok vagyoni viszonyai az önálló gazdasági elszámolás elvének megfelelően rendeztessenek.

Az önálló gazdasági elszámolás elve alapján szervezett vállalat a kifejtettek szerint érdekelt a terv teljesítésében és egyszersmind felelős is azért.

A szocialista állam biztosítja vállalatai részére — a terv keretein belül — a kezdeményezést, a gazdasági függetlenséget és az ügyviteli önállóságot; mint önálló jogi személyek saját nevükben léphetnek jogviszonyba. Polgári jogi vonatkozásban csak ilyen módon lehet felelőssé tenni az egyes vállalatokat a tervek teljesítéséért és a jövedelmezőségért.

A vállalati tervek az egységes népgazdasági terv szerves részei. Ennek megfelelően az egész népgazdasági terv teljesítése attól függ, hogy a vállalatok külön-külön teljesítik-e a tervet. Minthogy az egyes vállalati tervek szorosan egymásbakapcsolódnak, sok esetben a tervek teljesítése egymástól feltételezett, vagyis egy vállalat hiányos működése a tervteljesítés szempontjából sorozatos lemaradást eredményezhet. Ha ezek után figyelembe vesszük, hogy a terv nem teljesítése kihat a vállalat eredményére, arra a szükségképpeni következtetésre jutunk, hogy az önálló gazdasági elszámolás elvének megfelelően a vállalatokat a polgári jog keretében anyagilag kell felelőssé tenni a tervek teljesítéséért. Ezt a vagyoni felelősséget tartalmazzák a termékek átadására, átvételére vonatkozó szerződések.[1]

A vállalati tervek rendszerint csak a legfontosabb mutatószámokat jelölik meg és nem határozzák meg teljes részletességgel, hogy a tervfeladat végrehajtása érdekében az egyes gazdasági szervezeteket milyen kötelezettségek terhelik. A tervfeladatok részletes tartalmát a vállalatok a szállítási szerződésekben határozzák meg.

A szerződések biztosítják a tervszerű felhasználásra és elosztásra kerülő termékek mennyiségét, minőségét, választékát és a teljesítés határidejét, továbbá az önálló gazdasági elszámolás elvének megfelelően a teljesítés módozatait és a vagyoni felelősséget.

A fentiekből következik a terv, az önálló gazdasági elszámolás és a szállítási szerződés egymást kiegészítő és egymástól elválaszthatatlan hármas egysége. Elképzelhetetlen ugyanis sikeres tervgazdálkodás az

[1] Szerebrovszkij és Venediktov szovjet szerzők »A Szovjet polgári jog alapelvei« és »A szocialista állami tulajdon« című műveikben kimutatták, hogy a szocialista vállalatok közti szerződések nem érintik az állami tulajdonjog egységét.

önálló gazdasági elszámolás elvének érvényesítése és a szállítási szerződések rendszere nélkül. Ezen hármas egységen belül természetesen a tervnek elsődleges szerepe van, a terv végrehajtásának pedig két alapvető tényezője: az önálló gazdasági elszámolás és a szállítási szerződések rendszere.

A terv végrehajtását az önálló gazdasági elszámolás elve támasztja alá és maga a terv a szállítási szerződések rendszerén keresztül realizálódik. P. A. Schein szovjet szerző könyvében az alábbiak szerint emeli ki a szállítási szerződések jelentőségét:

»A szerződések jelentősége a termelés rentabilitásáért folytatott harc és az áruforgalom hatalmas arányú növekedése folytán állandóan fokozódik. A szerződés fontosságát a szovjet tervgazdaság körülményei között számos kormányrendelet megállapítja. Molotov elvtárs a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának III. ülésén 1933-ban ennek jelentőségét a következőképpen határozta meg: azt a feladatot tűztük ki magunknak, hogy a szerződések megkötését és a szállítási szerződések gyakorlatát a népgazdasági tervek tökéletes teljesítéséért folytatott harc fegyverévé tegyük. Minél többet teszünk a szerződés gyakorlatának tökéletesítése terén, annál inkább biztosítani tudjuk az önelszámolás bevezetését, amely nélkül sem iparunk, sem mezőgazdaságunk nem fejlődhetne. Ezek szerint tehát a szovjet szállítási szerződés a terv és az önelszámolás alapelveinek összeegyeztetésére a legtökéletesebb eszköz.«[1]

Nálunk a tervgazdálkodás bevezetésével majdnem párhuzamosan és fokozatosan épült ki a szállítási szerződések rendszere. A Gazdasági Főtanács rendelte el elsőízben a szállítási szerződések megkötését közel négy évvel ezelőtt.[2] Azóta eltelt idő alatt a szerződések megkötésével és teljesítésével kapcsolatban jelentős gyakorlat fejlődött ki.

A gyakorlati élet követelményeinek megfelelően a szerződési rendszert menet közben egyes G. F. és N. T. határozatok, valamint a kormány rendeletei megszilárdították és kiterjesztették. A Szovjetunió és a népi demokráciák jogszabályainak megismerése döntő módon hozzájárult a legalapvetőbb elvi kérdés tisztázásához a terv és a szerződés kapcsolatát illetően. A döntőbizottságok jelentős gyakorlata is számos vonatkozásban finomította a meglévő jogszabályokat. A gazdasági élet rohamos fejlődése azonban a szállítási szerződések tekintetében olyan kérdéseket vetett fel, amelyek a szűkreszabott jogszabályok korlátai között úgy a vállalatokat, mint a döntőbizottságokat szinte megoldhatatlan feladatok elé állították. Fokozta a nehézségeket az is, hogy a fejlődés érdekét szolgáló jogszabályi hézagokat pótló döntőbizottsági elvi határozatok és az egymást kiegészítő rendeletek, illetőleg határozatok mindinkább megnehezítették — a vállalati dolgozók ezrei számára — a joganyag kellő áttekintését. Ezek az okok tették szükségessé, hogy a minisztertanács a 206/1951. (XII. 8.) M. T. sz. átfogó rendeletben újból szabályozza a szállítási szerződések rendszerét. Ez a kódex lényegében a Szovjetunió jogszabályainak, valamint a szovjet Állami Döntőbíróság és a Közületi Döntőbizottság joggyakorlatának leszűrt eredményeit tartalmazza a tervmetodikánk fejlettségi fokának megfelelő korlátozásokkal. A szállítási szerződések rendszere ugyanis szorosan a tervekre épül, ezért nem lehetséges, hogy fejlettebb legyen, mint maga az alapul szolgáló terv.

Lényeges az, hogy a gazdálkodó és jogalkalmazó szervezetek dolgozói a szállítási szerződések rendszerének — a fentiekben kiemelt jelentőségéhez képest — megfelelő figyelmet szenteljenek. Ezt a célt kívánja szolgálni ez a szerény tanulmány azzal, hogy megkísérli elemezni a kódex legfontosabb elvi részeit.

Az újabb jogirodalmunk csak elvétve foglalkozott a szállítási szerződésekkel. Az erre hivatottak részéről egy bizonyos fokú idegenkedés volt tapasztalható ezen fiatal jogintézménnyel szemben és a szakemberek előtt még olyan alapvető kérdések sem lettek tisztázva, mint a szállítási szerződés helye a jogrendszerünkben. Egy rövid tanulmány keretében ilyen hiányosságok nem pótolhatók különösen, ha figyelembe vesszük a gyakorlati jogászok igényeit is.

Ilyen körülmények között meg kell elégednünk azon kérdések tanulmányozásával, amelyek eltérőek a korábbi szabályozással szemben.

A fentiekben kimutatott szoros kapcsolatból következik, hogy a szállítási szerződések elvi kérdéseinek vizsgálatánál figyelemmel kell lenni a tervgazdaság irányadó szempontjaira és az önálló gazdasági elszámolás elvére. Ezek esnek bele a fejlődés irányába és biztos útmutatóul szolgálnak a konkrét feladatok megoldásánál.

II. A polgári jog szerint az adás-vétel olyan szerződés, melynél fogva az eladó a szerződés tárgyát képező dolgot a vevő tulajdonába bocsátani és neki átadni köteles. A szerződés létrejön, ha felek az áruban és árban megegyeztek. A kézen-közön való vételtől megkülönböztet a polgári jog ú. n. szállítási (liferálási) szerződést, amelynél az eladó csak később megnevezendő, illetőleg előállítandó árut ad el.

Az adásvételi szerződés (kézen-közön való vétel) a szocialista gazdaságban sem nélkülözhető és egyike azon jogi formáknak, amelyek az áru forgalmát, átadását biztosítják ármegtérítés mellett.[1] Gazdaságilag nézve a kérdést, árumozgást követő pénzmozgásról van szó. Minthogy a szocialista gazdaságban az árutermelés döntő többsége nem raktárra történik, a szállítási szerződéseknek természetszerűleg fokozott jelentősége van. Helytelen lenne, ha elnevezésbeli, formális hasonlóság alapján a kapitalista jogrendben ismert szállítási szerződés fogalmát nem különböztetnénk meg a szocialista jogrendszer szállítási szerződésétől. Ezek a különbségek lényegbevágóak mind a szerződés alanya, mind a célja tekintetében. Alapvetően eltérő rendelkezéseket tartalmaz a szerződésre vonatkozó speciális jogszabály a szerződés megkötésétől annak megszűnéséig. Meg kell jegyezni, hogy — feltehetően az elnevezésbeli hasonlóságból adódó nehézségek elkerülése érdekében — a Szovjetunióban és a népi demokráciákban ezt az újtípusú szerződést »gazdasági szerződés«-nek nevezik. A szállítási szerződések rendszerének bevezetése idején,

[1] Nyers fordítás.
[2] 2590/1948. G. F. sz. határozat.

[1] Venediktov szovjet szerző rámutatott arra, hogy itt nem tulajdonátruházásról, hanem a javak birtokának egyik állami vállalat közvetlen operatív igazgatása alól más állami vállalat igazgatása alá történő visszterhes átszállásáról van szó.

tehát közel négy évvel ezelőtt, a már említett lényeges különbségek még nem voltak ennyire nyilvánvalóak, ezért nem helyeztek súlyt az elnevezésbeli megkülönböztetésre. Az elnevezés megváltoztatásának szükségessége tulajdonképpen csak a kódex tervezetének elkészítése alkalmával merült fel. A szállítási szerződési rendszer rohamos fejlődése és kiterjesztése annyira átitatta a gazdasági életet és a legkülönbözőbb jogszabályokon keresztül azt annyira átszőtte, hogy az elnevezés megváltoztatása jelentős átmeneti zavarokat idézett volna elő. Egyébként a liferálási szerződés sem a tudományos, sem a gyakorlati élet szempontjából nem volt általánosan és eléggé ismert ahhoz, hogy az elnevezésbeli hasonlóság különös bonyodalmakra vezessen. Ilyen okok miatt nem tartotta szükségesnek a kormányzat az elnevezés megváltoztatását.

Az érthetőség kedvéért megjegyezzük, hogy a továbbiakban a szállítási szerződéssel nem a liferálási szerződést, hanem az ettől eltérő új típusú szerződést kívánjuk megjelölni.

III. 1. A korábbi jogszabály szerint a szállítási szerződés olyan ügylet, mely készáru, félgyártmány, nyersanyag, illetve üzemi és segédanyag szolgáltatására vagy bármely más gazdasági érdekű szolgáltatásra irányul, ha a szerződő felek egyike közületi vállalat és ha a teljesítés az egyik fél részéről az ügyletkötést követő későbbi időpontban történik. Ez a meghatározás rendkívül lazának bizonyult, mert eszerint például szállítási szerződésnek kellett volna tekinteni állami vállalatnak ingatlanra vonatkozó bérleti megállapodását, banküglyetét, bizományi ügyletét stb. Az ilyen jellegű megállapodások nem tekinthetők azonban mégsem szállítási szerződésnek, mert nem célozzák közvetlenül a tervek teljesítését és azokkal legfeljebb csak másodlagosan állanak összefüggésben. Érdekes megemlíteni, hogy a vállalatok dolgozói a laza fogalommeghatározás ellenére is megértették a szállítási szerződések rendeltetését és a döntőbizottsági eljárásban csak elvétve volt példa arra, hogy valamelyik vállalat annak megállapítását kérte volna, hogy az említett ügyletek valamelyike szállítási szerződés, illetőleg, hogy a szerződésszegés esetén a Döntőbizottság alkalmazza a szállítási szerződések megszegésének jogkövetkezményeit. Annak bizonyítására, hogy a fenti meghatározás mennyire laza volt, megemlítjük a Közületi Döntőbizottság konkrét ügyben hozott egyik téves határozatát, amelyben megállapította, hogy a kölcsön; szállítási szerződés és annak tárgyát képező műszer késedelmes visszaszolgáltatásáért, külön szerződési kikötés nélkül, kötbérben marasztalta a kölcsönvevő alperesi vállalatot.

Félreértésre adott okot a fogalom meghatározásának az a része is, hogy legalább az egyik fél teljesítésének a szerződéskötést követő időpontban kell történnie. Ha figyelembe vesszük, hogy az egyszámlarendbe kapcsolt állami vállalatok 500 Ft-ot meghaladó fizetéseiket inkasszómegbízás útján kötelesek lebonyolítani, a szószerinti értelmezés szerint, ilyen összeget meghaladó kézen-közön való vételnél is szállítási szerződést kellett volna kötni. A Közületi Döntőbizottság joggyakorlata ezt a kérdést úgy hidalta át, hogy a fizetés tekintetében a teljesítést vélelmezte azzal, ha a vevő az inkasszómegbízás benyujtásához szükséges átvételi elismervényt az áru kiszolgáltatása ellenében átadta.

A kódexnek mindezeket a hiányosságokat ki kellett küszöbölnie, mindenekelőtt azzal az elvi állásfoglalással, hogy a szállítási szerződés közvetlen tervfeladat megvalósítására irányul. Ennek megfelelően a szállítási szerződés fogalmi meghatározása a következő: »tervfeladatok megvalósítása érdekében áruszállításra vagy más gazdasági érdekű szolgáltatásra kötött olyan megállapodás, amelyben legalább az egyik fél állami szerv vagy állami vállalat és amelynek alapján a teljesítés a szerződéskötést követő időpontban történik.«

A »*közvetlen*« tervfeladat megjelölés újabb félreértésekre és vitákra vezetett volna. Ezért ehelyett a kódex a kialakult gyakorlatnak megfelelően kivételként kiemeli és taxative felsorolja azokat a szerződéstípusokat, amelyekre lényegében más jogszabályok az irányadók vagy nem közvetlen tervfeladat megvalósítására irányulnak és így szállítási szerződéseknek nem tekinthetők.

Példaként említjük meg, hogy a kölcsön, a bérlet stb. nem közvetlen tervfeladat megvalósítására irányul, ezért nem tekinthetők szállítási szerződéseknek; a termelőszövetkezetnek mezőgazdasági terméyátadásra vonatkozó termelési szerződése, vagy a gépállomással kötött szerződése viszont mindkét fél részéről közvetlen tervfeladatok megvalósítására irányulnak, mégsem tekinthetők szállítási szerződéseknek, mert mindkét szerződéstípusra külön jogszabályok rendelkezései az irányadók. Igy nem tekinthető szállítási szerződésnek az a vállalkozási szerződés sem, amelyben állami belkereskedelmi vállalat elromlott üzleti redőnyének kijavítását rendeli meg kisiparostól. Ebben az esetben ugyanis egyik fél részéről sincs szó közvetlen tervfeladat megvalósításáról.

A szállítási szerződés fogalmi meghatározásához tartozó az a jogszabályi rendelkezés, mely szerint olyan kérdésekre, amelyekről a rendelet nem intézkedik, a polgári jog általános szabályait kell alkalmazni, egyszersmind eldönti azt a kérdést is, hogy a szállítási szerződések jogintézménye melyik jogágazathoz tartozik. Minthogy kisegítő jogszabályként más jogágazat törvényes rendelkezései nem alkalmazhatók, továbbá mert a szállítási szerződések vagyoni viszonyokat szabályoznak, ezek a szerződések a polgári jog körébe tartoznak. Fel kell hívni a figyelmet azonban arra, hogy a rendelet szószerinti értelmezése szerint kisegítő jogforrásként csak a polgári jog általános részét kell alkalmazni. Nincs azonban akadálya annak, hogy a döntőbizottságok konkrét ügyben a polgári jog különös részét alkalmazzák, feltéve, hogy az nem áll ellentétben a szállítási szerződések alapelveivel, a tervgazdálkodás és az önálló gazdasági elszámolás követelményeivel.

A szállítási szerződésekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkalmazási körére nézve a kódex széleskörű felhatalmazást ad a Központi Döntőbizottság részére, hogy határozataiban a gazdasági szükségszerűségnek megfelelően az egyes rendelkezések alkalmazása alól indokolt esetben kivételt engedélyezzen. Mindössze csak azt a megszorítást tartalmazza, hogy a kivétel engedélyezése csak a szerződések meghatározott körére vonatkozhat, vagyis

egyes konkrét ügyekben a Központi Döntőbizottság sem térhet el a jogszabály rendelkezéseitől.

A szállítási szerződés fogalmának meghatározásánál a kódex nem rendelkezik a szerződés írásbafoglalásáról és csak az alapelvek között említi, hogy a szállítási szerződést írásba kell foglalni. Ennek megfelelően az írásbafoglalás elmulasztása önmagában az ügylet érvénytelenségét nem eredményezi, maga az ügylet létrejötte bizonyítható, következésképpen a szóban megkötött ügylet is szállítási szerződés és így alkalmazni kell mindazokat a következményeket, amelyeket a jogszabály a nem szerződésszerű teljesítés esetére előír. Ilyen körülmények között, minthogy a szerződés írásbafoglalásának elmulasztása csak bírságot von maga után, a kötelező írásbafoglalásra vonatkozó rendelkezést lex minusquamperfecta-nak kell tekinteni. Ugyanígy minősül egyébként a kötelező kötbérkikötés elmulasztása is.

A fogalmi meghatározásból hiányzik a szerződésnek kötbérrel való biztosítása, jóllehet az önelszámolásból folyó vagyoni felelősség olyan alapelv, mely a szállítási szerződés lényegéhez tartozik. Az ügylet érvényességét azonban semmiben sem érintheti az, ha a felek a kötelező kötbérkikötést elmulasztják. Erre az esetre vonatkozik az a rendelkezés, hogy ha a felek a kötbér kikötését mellőzték vagy engedély nélkül azt kisebb mértékben határozták meg, a rendeletben megállapított legkisebb mérték szerint azt kikötöttnek kell tekinteni (fictio).

2. A kódex hangsúlyozza, hogy a szállítási szerződés alapja a jóváhagyott terv. Ez a félreérthetetlen megállapítás egy következetes harc végső eredménye. Nem egyszer fordult elő ugyanis olyan kísérlet, hogy a tervet, de különösen a negyedéves operatív terveket a megkötött szerződések alapján határozzák meg.

A Közületi Döntőbizottság korábbi gyakorlatában ismeretes volt az a nehézség, hogy a szerződési vitáknak nem volt biztos alapja és ezért előfordultak olyan döntések, amelyek nem voltak tekintettel a jóváhagyott tervre. Maguk a vállalatok is a tervet és a szerződést két különálló, egymástól független dolognak tekintették és amikor arról volt szó, hogy szerződéseiket megkössék, sok esetben a pillanatnyi helyzetből kiindulva igyekeztek azt olyan tartalommal megkötni, amely semmiképpen sem tükrözte a tervek reális feszítését, hanem inkább a kényelmes teljesítés érdekét szolgálta. Egy-egy szerződési vita eldöntése hatalmas tárgyalásokat eredményezett, ahol nem egyszer a bizottsági tagok száma még az ötöt is meghaladta, valóságos szakértői vélemények alakultak ki egy-egy kérdésben és különböző körülmények mérlegelésével állapították meg az árumennyiséget, vagy az egyes határidőket. Maga a Közületi Döntőbizottság ilyen nehézkes ügyintézés mellett csak a legnagyobb áldozatok árán tudta biztosítani, hogy az egyes szerződési vitákat a tárgyi tervidőszak első vagy második hónapjában elintézze. Ezzel az állapottal szakítani kellett és meg kellett találni azt a fix pontot, amely egy szerződési ügy eldöntésének biztos alapjául szolgáljon. Nem lehet kétség az iránt, hogy tervgazdálkodás keretei között, amikor a szállítási szerződés nem más, mint a terv végrehajtásának egyik eszköze, ez a biztos alap maga a vállalati terv.

Hosszú időn keresztül az állami vállalatok egy része nem értette meg a szállítási szerződések jelentőségét és a tervvel való szoros kapcsolatát. Tapasztalható volt olyan jelenség is, hogy az egyes vállalatok vezetői formalitásnak tekintették a szerződések megkötését és számos példa volt arra, hogy az áruforgalom egy része szerződésen kívül bonyolódott le. Az ilyen eljárás káros, mert ezáltal sérelmet szenved az önálló gazdasági elszámolás elve, mert a vállalatok vagyoni felelőssége nincs biztosítva és nem olyan árutermelés folyik, amely a szükségletnek megfelel, hanem amelyen keresztül a legkönnyebb a terv-teljesítés. Ezen hiányosság megszüntetése érdekében a kódex úgy intézkedik, hogy a vállalatok kötelesek tervüket hiánytalanul szállítási szerződésekkel lefedezni és egyszersmind megállapítja, hogy a tervfeladatok végrehajtása érdekében a vállalatok kölcsönös kötelezettségük részletes tartalmát a szállítási szerződésekben határozzák meg.

A kötelező szerződéskötésen túlmenően a rendelet arról is intézkedik, hogy ha a vállalatok a szerződéskötést elmulasztják, a tervteljesítés még ebben az esetben is kötelező. Természetesen ezt a kötelezettséget nem lehet a vállalat terhére róni, ha maga a terv csak globális tervfeladatot jelöl meg, mert szerződések nélkül ilyen esetben hiányzik a vállalatok közti konkrét kapcsolat és ez olyan árutermelést eredményezne, amely a népgazdaság részére nemcsak felesleges, hanem esetleg káros is lehet.

Az ilyen veszély elkerülése érdekében pontosan meg kellett határozni azt a kört, amelyen belül a vállalat szerződés nélkül is köteles tervfeladatát teljesíteni. Ezt a szűkreszabott kört a jogszabály úgy határozza meg, hogy ha a terv valamely állami vállalatot *meghatározott* áruszállításra vagy más gazdasági érdekű szolgáltatásra kötelezi, ezt abban az esetben is teljesítenie kell, ha a kötelezett a szerződéskötést elmulasztotta. Vagyis itt *konkrét* tervfeladatról van szó, amikor maga a terv megjelöli azokat az alanyokat, amelyek között az áruforgalomnak le kell bonyolódni, továbbá meghatározza ennek a viszonynak a tárgyát is. Tehát csak akkor lehet *meghatározott* tervfeladatról szó, ha a terv tartalma szerint nincs kétség aziránt, hogy kinek mit kell szállítania, milyen időre és kinek a részére. Ez a rendelkezés lényegében a kötelmi jognak egy alapvető része, mert itt tulajdonképpen a tervből folyó közvetlen kötelemről van szó, vagyis a terv maga adott esetben kötelem keletkeztető tény lehet.

Felmerül a kérdés, hogy vajjon az ilyen meghatározott tervkötelezettségét elmulasztó vállalat milyen felelősséggel tartozik tervének nem teljesítéséért.

Szabály az, hogy a vállalatok a tervük hiánytalan végrehajtása érdekében kötelesek szállítási szerződéseket kötni. A szerződéseket pedig kötbérrel kell megerősíteni és a kötbért még olyan esetben is kikötöttnek kell tekinteni, ha szerződő felek a szerződésben a kötbér iránt nem intézkedtek. Nem kerülhet előnyösebb helyzetbe a vagyoni felelősség szempontjából az a vállalat, amely a szerződéskötést elmulasztotta, mint az, amelyik a jogszabály cogens rendelkezése folytán azt megkötötte. Minthogy a meghatározott tervfeladat mindkét vállalat tervében egyaránt szerepel, az egymással szembeni kötelezettségeik tekintetében nem lehet köztük semmi kétség és akaratmegegyezésük hiányát maga a

terv pótolja. A tervező hatóságoknak ilyen tisztán államigazgatási aktusa a felek konszenzusára tekintet nélkül létrehozza a kötelmet. Az ilyen kötelem teljesítéséért való vagyoni felelősség a szabályszerűen megkötött szerződéstől nem lehet különböző, ezért úgy kell tekinteni az ilyen esetet, mintha felek a szerződésben a kötbérkikötést elmulasztották volna. Ebből következik, hogy a döntőbizottság, ha a felek szerződést nem kötöttek, meghatározott tervfeladat nem teljesítésének esetén akár kérelemre, akár hivatalból megindított eljárás alapján a vétkes felet marasztalni fogja, sőt a kötbérben túlmenően esetleg kártérítés megfizetésére kötelezi.

A szovjet polgári jog ismeri a tervből folyó közvetlen kötelmet. Skundin szovjet szerző a »Tervgazdálkodás hatása a kötelmekre« című tanulmányában megállapítja a közvetlen tervkötelem teljesítéséért való vagyoni felelősséget. Ennek a kérdésnek a tárgyalásánál meg kell állapítani, hogy a döntőbizottságoknál már korábban is volt ilyen irányú joggyakorlat kifejlődőben.

Annak ellenére, hogy a rendelet polgári jogunkba félreérthetetlenül bevezeti a tervből folyó közvetlen kötelem jogintézményét, érdemes ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkozni azon félreértések tisztázása végett, amelyek konszenzus hiánya okából adódhatnak. Egyes tankönyvek szerint jogügylet alatt a tárgyi jog által joghatás létrehozására rendelt *akaratkijelentést* kell érteni. A szerzők egy része ezen az alapon ügyleti akarat hiányában tagadta a jogügylet létrejöttét.

A szocialista állam gazdasági életében, amikor az önálló gazdasági elszámolás elve szerint működő szerződő alanyok ellentétes érdeke megszünt és előtérbe került a népgazdasági tervnek, mint közös célnak teljesítése, ezt nem lehet a konszenzustól függővé tenni. Ezért kellett a döntőbizottságokat felhatalmazni arra, hogy a felek akaratmegegyezésének hiánya esetében a szerződések megkötése tárgyában konstitutív jellegű határozatokat hozzanak, sőt a népgazdaság érdekében a felek jogviszonyát megváltoztassák. Természetesen ezen jogkörök egyike sem gyakorolható korlátok nélkül, a terv jelöli meg azt az alapot, amelyre figyelemmel kell a döntéseket meghozni. Lényegében tehát a gazdasági életet irányító tervezési aktus az a törvényi akarat (jogforrás), amely a szerződő felek akaratmegegyezésének hiányát pótolja. Ezt a törvényi akaratot kell a döntőbizottságoknak kutatni és felszínre hozni minden olyan esetben, ha a szerződő felek valamilyen lényeges szerződési feltétel tekintetében nem tudnak megállapodni. Ezt a törvényi akaratot fejezi ki az anyaggazdálkodási hatóság olyan kiutalása, amely az áru mennyiségét, minőségét, választékát és a teljesítés határidejét tartalmazza. Ilyen esetben a kiutalás maga a szerződést létrehozza anélkül, hogy a felek formális jognyilatkozatot tennének. Az ilyen kiutaláshoz is — a már huzamosabb idő óta kifejlődött joggyakorlat szerint — az a joghatás fűződik, hogy a vétkesen, nem szerződésszerűen teljesítő fél kötbért fizet. A kifejtettek alapján nem lehet tehát kétség azirán t, hogy a közvetlen tervből folyó kötelem megszegésének vagyoni jogkövetkezménye van.

A tervnek és a szerződésnek az előbbiekben kifejtett szoros kapcsolata maga után vonja azt a következtetést, hogy a szerződés nem állhat ellentétben a tervvel. Természetesen ennek a megállapításnak nem lehet olyan értelmezést adni, hogy a tervek túlteljesítésére kötött szerződés is semmis, mert a szocialista gazdaság eredményeinek egyik előmozdítója éppen a tervtúlteljesítés. A tervtúlteljesítésnek vannak azonban határai és előfordulhat olyan eset — miként a szerződésenkívüli áruforgalomnál erre rámutattunk —, hogy a terv túlteljesítése káros: például, ha egy vállalat beruházási célra egyedi gyártásra kap megrendelést és azt mennyiségben túlteljesíti (két turbina helyett esetleg hármat gyárt). A népgazdaság számára az ilyen termelés nemcsak hogy előnyt nem jelent, hanem az anyagnak, a gépeknek, a munkaerőnek és egyéb költségeknek felesleges pazarlását eredményezi. Ezért szükséges, hogy ezt a kérdést a jogszabály tiltó rendelkezésen túlmenően úgy szabályozza, hogy semmis a szerződés vagy annak az a része, amely mindkét fél tervében meghatározott tervfeladattal vagy jogszabállyal ellentétben van.

3. A döntőbizottságok gyakorlati tapasztalata szerint a szerződő felek nem fordítottak megfelelő gondot a minőség meghatározására és szinte gyakorlattá vált annak oly módon való megjelölése, hogy a »szokásos minőségben«. A szerződések egy része még ilyen általános jellegű megjelölést sem tartalmazott. Ennek a lazaságnak sok esetben az lett a következménye, hogy a vállalatok egy része a kifogástalan, jó minőségben való teljesítést nem tekintették elsőrendű feladatuknak. A gazdaságpolitikának egyik központi kérdése a termékek minőségének állandó javítása, az igények minél teljesebb kielégítése. Az önálló gazdasági elszámolás követelményeit sérti a minőségileg hiányos áru szállítása. A minőségrontás megakadályozására és a jóminőségű termelés előmozdítására a megfelelő tartalmú szállítási szerződés az egyik legalkalmasabb eszköz. Ilyen okok miatt a kódex határozott és szigorú rendelkezéseket tartalmaz a szállítási szerződés tartalmi kellékeire vonatkozóan. Így intézkedik azirán t, hogy a minőséget és a választékot szabványra utalással, ennek hiányában részletes műszaki feltételekkel, mintával vagy részletes leírással kell meghatározni.

Minőségi kötbért kell kikötni arra az esetre, ha a szállító nem szerződésszerű minőségben vagy választékban teljesít, ideértve azt az esetet is, ha a kikötött minőségnél szükségtelenül drágább árut szállít.

A minőségi kötbér mértéke az eddiginek kétszerese, azaz tíz százalék. A kódex a korábbi szabályozáshoz képest pontosabban meghatározza azokat a kellékeket, amelyek felől a szerződésben rendelkezni kell. Az érvényességi kellékek nincsenek külön megjelölve, annak ellenére, hogy valamennyi törvényi minimumnak nem tekinthető. A felsorolt kellékek egy része természetes tartalmi elem (naturalia negotii), a többi pedig esetleges alkatrész (accidentalia negotii).

Erre a következtetésre jutunk a szerződési kellékek tekintetében cogens rendelkezés ellenére, ha abból indulunk ki, hogy szállítási szerződés a terv végrehajtásának fontos eszköze és a népgazdaság

általános érdekeit szolgálja. Ilyen körülmények között kétségtelen, hogy a szerződés érvényességéhez fontos érdekek fűződnek, ezért ha a meglévő kellékek alkalmasak az ügyleti joghatás létrehozására, illetőleg a vagyoni felelősség megalapozására, a szerződést érvényesnek kell tekinteni. A döntőbizottsági gyakorlat már eddig is meghatározta az érvényességi kellékeket, az újabb szabályozás ezen nem változtatott.

Ha vizsgálat tárgyává tesszük az egyes szerződéses kellékeket, meg kell állapítani, hogy a szerződő felek megjelölése érvényességi kelléknek nem tekinthető, mert ennek hiányában még szerződésről sem lehet beszélni. A szerződés tárgyát minden külön megjelölés nélkül, együttesen meghatározza a mennyiség, a minőség és a választék megjelölése. Az ellenszolgáltatásnak megjelölése bármennyire is fontos, érvényességi kelléknek mégsem tekinthető, mert az árat a felek ügyleti akaratától függetlenül, az árrendelet állapítja meg és nincs akadálya annak, hogy a felek bármelyike hatósági ár hiányában ármegállapítást kérjen az arra illetékes hatóságtól.[1] A teljesítés helyét szerződési rendelkezés hiányában akaratpótló (diszpozitív) szabályok határozzák meg, a teljesítés módozatait, valamint a beruházási egységszám megjelölését pedig maga a kódex természetes tartalmi elemnek tekinti. A kötbér mértékét szerződési akarat nyilvánítás hiányában cogens jogszabály rendezi, a jótállást pedig a szerződés esetleges alkotórészének kell tekinteni. A még fel nem sorolt mennyiség, minőség, választék és határidő a szerződés érvényességi kellékei. Ezen kellékek hiányában nem lévén meghatározva a szerződés tárgya és ideje, joghatásként szerződésszerű teljesítés nem várható, azért a szerződés semmis és ehhez vagyoni felelősség nem fűződik. A nem létező (non existens) szerződéssel szemben fennmarad az a jogi distinctio, hogy a hiányzó érvényességi kellék tekintetében megvan az ellenkező bizonyításának lehetősége és a szükséghez képest döntőbizottsági határozattal pótolható.

A szerződések megkötését megkönnyítik a szakmai szállítási feltételek, mert ezekre való utalás esetében a szerződésben nem kell megjelölni azokat a tartalmi kellékeket, amelyekről a szakmai szállítási feltételek rendelkeznek. Nagy jelentősége van a szakmai feltételeknek olyan vonatkozásban is, hogy az egyes iparágakon belül rendezik azokat a vitás kérdéseket, amelyek a szerződés megkötése alkalmával rendszerint felmerülnek. A jogszabály meghatározza, hogy kik kezdeményezhetik a szakmai szállítási feltételek megkötését és egyszersmind aktivizálja az egyes minisztériumokat azáltal, hogy a szakmai szállítási feltétel tervezetét a szállító vállalatok szerint illetékes minisztérium köteles elkészíteni. Eddig az egyes feltételek tekintetében felmerült vitákat csak megegyezéssel lehetett elintézni. Ez részben hátráltatta a szakmai szállítási feltételek elkészítését, másrészt pedig a legélesebb kérdések felvetését és ezek rendezésének mellőzését eredményezte, mert éppen az ilyen kérdésekben nem volt várható megegyezés. A jogszabály a Központi Döntőbizottság kizárólagos hatáskörébe utalja a szakmai szállítási feltételek vitás kérdéseinek eldöntését és a feltételek közzétételét.

Dr. Görgey Mihály

(Folytatjuk)

[1] Fábián csehszlovák szerző a »Gazdasági szerződések és az állami döntőbizottsági eljárás« című tanulmányában az árat érvényességi kellékként határozza meg.

Bírói gyakorlat és polgári jogunk fejlődése

Polgári bíráskodásunk és polgári jogfejlődésünk összefüggésének vizsgálata nagy kérdéstömeg felvetését jelenti. Növeli ezt az a körülmény, hogy ezek nem szakíthatók ki a bírói gyakorlat jogfejlődésre való kihatásának általános kérdéseiből. Teljességre való törekvés nélkül célszerű mindebből az alábbiak kiemelése:

a jogfejlődés alapja és a fejlődést elősegítő kölcsönhatások, — a bírói gyakorlat mint »jogforrás« és a szocialista törvényesség érvényesülése a bírói gyakorlatban, — a kölcsönhatások szerepe népi demokratikus fejlődésünk jelenlegi szakaszában, — a kölcsönhatás tényleges érvényesülése polgári jogi területen.

*

I. A felépítmény léte, változása, fejlődése alapjának létezésétől, változásától, fejlődésétől függ. A jog felépítmény-voltából következik, hogy fejlődése annak az alapnak változásával, fejlődésével függ össze, melyre épül, melynek felépítménye.

Jogfejlődésünk tehát elsősorban és döntően gazdasági és társadalmi berendezkedésünk fejlődésétől függ.

Kérdés, hogy a jogváltozás e döntő tényezője mellett vannak-e olyan kölcsönhatások a felépítményen belül, melyek jogunk változására kihatással lehetnek, melyek elősegíthetik az előrehaladó változást, a fejlődést?

»A felépítmény a társadalom politikai, jogi, vallási, művészeti és filozófiai nézetei és az ezeknek megfelelő politikai, jogi és egyéb intézmények.«[1]

A jogi felépítménynek jogi nézetek és intézményekből való összetétele kérdésünk megoldása szempontjából is elsőrendű jelentőségű.

Ez ugyanis . . . »kifejezi, hogy a jogi nézeteknek mekkora szerepük van a jogi intézmények kialakulásában, jelenti, hogy a jogi nézetek hatnak az intézményekre, megvilágítja, hogy a jogi nézetek hogyan működnek közre a jogi intézmények kialakulásában . . . A jogi felépítményhez tartozó nézetek és intézmények egymásra való hatása kölcsönös és maguk a jogi intézmények is hatással vannak a jogi nézetek, eszmék és elméletek alakulására, változására.«[2]

[1] *I. V. Sztálin:* Marxizmus és nyelvtudomány. A nyelvtudomány néhány kérdéséhez, Budapest, 1950. 6. oldal.

[2] *Szabó Imre:* I. V. Sztálin tanítása a nyelvtudományról és a jogi felépítmény kérdése. Jogtudományi Közlöny. 1951. 4. sz. 155. oldal.

Minthogy tehát a felépítmény jogi nézetek és intézmények együttese, ahol a nézetek alakulása kihatással van az intézmények alakulására, illetve a kettő között kölcsönhatás van, a jogfejlődés szempontjából további hatóerőnek kell tekinteni mindazt, ami kihatással van a gazdasági alap fejlődése mellett — a gazdasági alapnak megfelelő — jogi nézetek tisztázására, előbbrevitelére, vagy a jogi intézmények megerősítésére.

Ilyen értelemben jogfejlődésünkre kihatással lehet a jogtudomány, mely elősegíti, hogy »... jogrendszerünkben a dolgozó nép tudatossá vált nézeteinek megfelelő akarata fejeződjék ki és kiküszöbölődjenek a helytelen jogi nézetek«.[1]

Kérdés ezek után, hogy általában bírói gyakorlatunk és a jog kölcsönhatása hogyan jelentkezik?

A felépítmény »miután létrejött, hatalmas cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához«.[2] A jognak — mint felépítménynek — az alapra való ösztönző visszahatása a megfelelő jogalkalmazás útján történik. A jog a jogalkalmazó gyakorlatban lesz élővé, »cselekvő erővé«. Ha ez a jogalkalmazás megfelelő (megfelel a dolgozó nép érdekeinek), akkor elősegíti az alap fejlődését. Ennek következménye a felépítmény további előrehaladása is.

»A jog tartalmi változása a gyakorlatban éppen a jogalkalmazáson keresztül érvényesül, s ezért a népi demokrácia jogalkotásának eredményei valójában csak akkor mutatkozhatnak meg, ha a jogalkalmazás a jogalkotást megfelelően kiegészíti.«[3]

Kétségtelen, hogy a bírói gyakorlat népi demokráciánk gazdasági rendjének megfelelő jogi nézetek kifejezésre juttatásában igen nagy szerepet tölthet be és tölt is be.

A bíróságok nevelőmódjainak és lehetőségeinek a jogalkalmazás soráni széles skálája is végeredményben a helyes jogi nézetek kialakítását hivatott előmozdítani.

Felmerül még az a kérdés, hogy a jogi nézetek kialakításánál játszott szerep azonos-e az új szocialista jogszabályok alkalmazásánál és a régi még hatályban lévő jogszabályok alkalmazásával.

A jogalkalmazó gyakorlat szerepe, feladata ebben a vonatkozásban azonos, ez pedig a helyes, a nép érdekeinek megfelelő jogi nézetek kialakítása. Más azonban a gyakorlati kivitel. Ugyanis a jogalkalmazó gyakorlatnak meg kell látni, hogy a régebbi jogszabályok közül melyik az, mely elvesztette felépítményi jellegét, tehát nem szolgálja a fejlődést (csak formálisan létezik), vagy melyik az a jogszabály, mely új tartalommal telítve, az új szocialista jogszabállyal való leváltásig fennmaradhat. A kivitelbeli különbség ezután a meglátás után az előbbi nem alkalmazása, illetve az utóbbinak oly módon való alkalmazása, hogy gazdasági rendünknek — az alapnak — szolgálatára átmenetileg alkalmas legyen.

Továbbmenően nagy fontosságú a jogalkalmazó bírói tevékenységnek az a része, mely kihatással van a kialakuló, vagy már meglévő jogintézmények kialakítására, illetve megerősítésére. Ebben a vonatkozásban betöltött szerepe szorosan kapcsolódik a jogi nézetek kialakításában betöltött szereppel. A jogi nézetek és intézmények — ugyanis mint láttuk — kölcsönhatásban vannak egymással és végső fokon, mint felépítmény együttesen gyakorolják ösztönző hatásukat az alapra.

A gazdasági alap nemcsak közvetlen hatást gyakorol a felépítményre, hanem közvetett hatást is úgy, hogy felépítményei is hatnak egymásra. A kölcsönhatások jelentkeznek a jogi nézetek és intézmények között, valamint ezek és a bírói gyakorlat között is. Az utóbbi hatást gyakorol részben magával a megfelelő jogalkalmazás tényével, részben a jogalkalmazás során a helyes jogi nézetek kialakítására gyakorolt tevékenységével, végül ezúton is és külön is a jogintézmények kifejlesztésének előmozdításával és megerősítésével.

III. Szükséges felvetni ezután azt, hogy a jogalkalmazó bírói gyakorlat a kölcsönhatás körében végzett tevékenysége során elmehet-e és elmegy-e az önálló jogalkotásig. Lehet-e jogforrás a bírói gyakorlat?

Egyes államokban a bíróság minden kétséget kizáróan jogalkotó funkciót is végez. Ezekben az államokban a konkrét ügyben hozott bírósági döntés kötelezővé válik hasonló kérdések eldöntésénél ugyanarra, vagy az alacsonyabb fokú bíróságra. Ez éppen úgy jogforrás, mint a konkrét ügyek eldöntésénél szem előtt tartott elvek általánossá tétele, a bírói gyakorlat.

A megvalósult szocializmus országában, a Szovjetunióban a bíróság csak alkalmazza a jogot. Az előző bírói döntések és a bírói gyakorlat nem minősül jogforrásnak. A Legfelső Bíróságnak azonban megvan az a joga, hogy »... a bíróságok részére magyarázatokat és utasításokat adjon azokban a kérdésekben, melyek a gyakorlatban előadódnak és amelyeket közvetlen törvényi rendelkezés hiányában a bírói hatóságok önállóan voltak kénytelen eldönteni«.[1]

(A Szovjetunió bírói szervezetéről szóló törvény 75. §.)

»Ezek az irányelvek és utasítások olyan általános szabályokat is tartalmazhatnak, amelyek konkretizálják és meghatározzák annak rendjét, hogy a bírói szervek az egyes törvényeket hogyan alkalmazzák.«[2]

Az irányelvek és utasítások nem új jogszabályok, hanem a »fennálló jogszabályoknak olyan részletezései«, amelyek a törvény általános értelméből következnek.

A Szovjetunió Legfelső Bíróságának a jogértelmezéssel kapcsolatos irányító szerepe éppen a jogalkalmazásnak a szocialista törvényesség megtartására irányuló egységét szolgálja. Ennélfogva ez éppen nem ellentétes azzal a megállapítással, hogy a bírói gyakorlat csak jogalkalmazás, sőt ebből is következik, hogy a jogalkalmazó gyakorlatnak jogforrási minősége nincs.

Nálunk a jogrendszerünkben még meglévő régi

[1] *Szabó Imre:* I. m. 156. o.
[2] *I. V. Sztálin:* I. m. 7. o.
[3] *Szabó Imre:* Népi demokráciánk jogi feladatai. Budapest, 1949. 63. o.

[1] *Arzsanov—Kecsekján—Manykovszkij—Sztrogovics:* Állam- és jogelmélet. Egyetemi tankönyv. Tankönyvkiadó kiadása, Budapest, 1951. 310. oldal.
[2] *R. O. Halfina—I. D. Ljevin—M. Sz. Sztrogovics:* Az általános állam- és jogelmélet alapjai, Budapest Jogtudományi Közlöny kiadása 1949. 47—48. oldal.

jogi nézetek, intézmények, a régi joganyag főoka annak, hogy a bírói gyakorlat és a jog közti kölcsönhatások területén a bírói gyakorlatnak még erősebb szerep jut.

Fejlődésünk előrehaladásával mindinkább elérjük, hogy a jogalkalmazó gyakorlat »szocialista jogalkalmazó tevékenységet« jelentsen. Ebben elsősorban a szocialista törvényesség követelményei valósulnak meg. »Ez azt jelenti, hogy az adott esetre vonatkozó jogszabályt pontos tartalmának, értelmének megfelelően kell alkalmazni, a legkisebb eltérés nélkül pontosan úgy, ahogyan az a törvényben vagy más jogforrásban kifejezésre jut.«[1] (A szocialista törvényesség tartalmi és formai elemei.)[2] A bíró akkor sem lesz a sokat emlegetett »logikai automata«, jogalkalmazó tevékenységében érvényesül a logikai mozzanatok mellett mindaz, ami a bírót a társadalmi fejlődés adott szakaszában a gazdasági rendhez kapcsolja. A tárgyalt kölcsönhatások is változáson mennek keresztül s legfőképpen a szocialista törvényesség irányában érvényesülnek majd.

Addig a kölcsönhatások a kifejtett módon és irányban jutnak szerephez. Azonban a jogalkalmazó gyakorlatnak ez a szerepe sem megy el a jogalkotásig. Bíróságaink jogalkalmazó szervek. Kitűnik ez elsősorban a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának feladatából, azóta ténylegesen betöltött szerepéből. A Legfelsőbb Bíróság irányító tevékenységei s a helyes, egységes jogmagyarázatot, jogalkalmazást — végeredményben a szocialista törvényességet — kívánja biztosítani, miközben maga sem lesz jogalkotóvá s egyúttal kizárja a bírói gyakorlat jogforrási szerepét.[3]

III. A felvetendő kérdések közül szükséges a rendelkezésre álló keretben foglalkozni a bírói gyakorlatnak — különösen a polgári bírói gyakorlatnak — a jogi nézetekre és intézményekre gyakorolt kölcsönhatásával népi demokratikus fejlődésünk jelenlegi szakaszában.

A népi demokrácia az »átmenet« állama. Valamennyi népi demokráciában — nálunk is — a gazdasági alapban bekövetkezett döntő változás s a gazdasági és társadalmi berendezkedésben ezután bekövetkezett rohamos fejlődés kihatással volt a jog változására is. Új jogunk a szocialista jog »egyik válfaja«[4] lett, már »feladatainál fogva is szocialista jellegű jog«.[5] Azonban kétségtelen, hogy a szocialista jogrendszer teljes kiépítése még nem történt meg. Bizonyos az is, hogy jogrendszerünkben jelenleg is számos régi jogszabállyal, jogi nézettel és intézménnyel találkozunk. Jogunk fejlődésének elősegítése, az új jogi nézetek és intézmények kialakítása tehát szükséges. Hiszen a szocialista jog »igen fontos funkciót teljesít a munkásosztály diktatúrájának megszilárdításában«. »Megszilárdítja a már kivívott eredményeket, másrészt hatást gyakorol az ország gazdaságára, a szocialista államra nézve szükséges irányban.«[1]

Jogfejlődésünk tehát az általános fejlődés része. Jogfejlődésünk elősegítése az általános fejlődést is szolgálja.

Nyilvánvaló ilyen körülmények között, hogy minden jogfejlesztő kölcsönhatás, így a bírói gyakorlat ilyen hatása is jelentős.

Megállapítható, hogy jogfejlődésünk területenként (jogáganként) is különböző. Ez főként az általuk szabályozott életviszonyok bonyolult vagy kevésbbé bonyolult voltával függ össze. Bizonyos, hogy például jogfejlődésünk a büntetőjog területén jóval előbbre van, mint a polgári jog vonalán. Kétségtelen igazolása ennek több új szocialista büntetőjogalkotás (a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló tvr., a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló tvr., a büntetőtörvénykönyv általános része, büntető perrendtartás stb.).

Polgári jogunk »elhanyagoltság állapotában van«[2] a jogalkotást és a tudományt illetően. Hozzá kell tenni, hogy ez a megállapítás a polgári anyagi jog mellett az eljárásjogra is fennáll.

Népi demokráciánk fejlődésének jelenlegi szakában a bírói gyakorlat megfelelő hatására valamennyi jogterületen egyaránt szükség van, hiszen a szocialista jogrendszer egységes egész. Valamennyi jogág szerepet kap a szocialista építést elősegítő jog munkájában. Mégis le kell vonni azt a következtetést, hogy ha a bírói gyakorlat hatásának valamennyi jogterületen egyaránt kell is érvényesülni, *fejlődésünk jelenlegi szakában a bírói gyakorlat hatásának jelentősége — éppen a jogalkotások késése miatt — a polgári jog területén nagyobb.*[3]

V. A szocialista társadalmi rend alapja a termelőeszközök társadalmi tulajdona. A *társadalmi tulajdon*

[1] *Arzsanov—Kecsekján—Manykovszkij—Sztrogovics:* I. m. 334. oldal.

[2] Lásd részletesebben Szabó Imre: Népi demokráciánk jogi feladatai, Budapest, 1949. 80—82. oldal. Országunk a szocialista törvényesség útján. Állam és Közigazgatás 1950. 378. oldal.

[3] *Beér János—Szabó Imre:* A magyar Népköztársaság alkotmánya, törvény és magyarázat, Budapest, 78. oldal.

[4] *B. Sz. Manykovszkij:* A szovjet szocialista törvényesség és alapelvei, Budapest, 1950. 16. oldal.

[5] *Szabó Imre:* Népi demokráciánk joga, Budapest, 1950. 9. oldal.

[1] *Visinszkij:* A szovjet szocialista jog. Állam és Közigazgatás, I. évf. 1. 26. oldal.

[2] *Eörsi Gyula:* Az új gazdasági politika és polgári jogunk. Jogtudományi Közlöny (J. K.) 1951. 5. sz. 244. o.

[3] *György Ernőnek* »A társadalmi rend változásának hatása a fennálló kötelmekre« c. cikke (J. K. 1951. 535. oldal) szintén a bírói gyakorlat jogfejlesztő szerepére, fontosságára tartalmaz utalást. »... a bíróságnak kell megállapítani azt, hogy az alapjaiban megváltozott társadalmi és gazdasági rendszerben a korábban létrejött ügylet további fenntartása és az abból eredő kötelezettségek teljesítése összeegyeztethető-e a népi demokrácia felfogásával ...«

Értesítjük a jogi és államigazgatási könyvek iránt érdeklődőket, hogy az

„ÜGYVÉDEK"
állami könyvesboltja

V. ker. Alkotmány-utca 12 szám alól
Vörösmarty-tér 4. sz. alá költözött

megbecsülésének fokozása, új jogintézményünk védelme, erősítése, kifejezésre jut bíróságaink polgári ítélkezésében. Néhány példa:

A büntetőbíróság által kiszabott vagyonelkobzást és vagyoni elégtételt közadók módjára kell végrehajtani. Tehát a végrehajtásnál tulajdoni igénypernek, vagy tulajdoni keresetnek csak törvényi korlátok között van helye.[1]

Az államkincstár ellen, továbbá az állami tulajdonban vagy állami rendelkezés alatt álló vállalatok ellen zárlat elrendelésének nincs helye.[2]

Az államkincstárra hárult vagyon haszonélvezeti joggal nem terhelhető meg.[3]

Az állami tulajdonbavételről szóló törvényes rendelkezések alapján meg nem szűnt követelés államosított vállalattal szemben való érvényesítése a 13.110/1948. Korm. sz. r. hatálya alá esik.[4]

Az államkincstár tulajdonában álló vagyontárgyat jogellenesen elidegenítő személy kártérítési kötelezettsége nem szűnik meg abban az esetben, ha az elidegenített vagyontárgy utóbb közjogi címen az államra száll.[5]

A társadalmi tulajdon kezelésével megbízott közületi szervek a megkívánható legnagyobb körültekintéssel kötelesek eljárni.[6]

A társadalmi vagyonban beállott kárért mindazok egyetemleg felelnek, akik a vagyon kezelésénél gondatlanul jártak el, vagy a kellő ellenőrzést elmulasztották.[7]

A szövetkezeti vezetőnek az a magatartása, hogy bizonyos eladások szabálytalanságára nem hívta fel a szövetkezet szerveinek, vezetőségének figyelmét — súlyos mulasztás. A szövetkezeti vagyonnak, mint a társadalmi tulajdon egyik fajtájának védelméről, minden rendelkezésre álló módon gondoskodni kell. Ennek a társadalmi tulajdoni fajtának a szocializmus építése során érvényesülő alapvető jelentősége különös kötelezettséget ró mindenkire, aki az ilyen vagyon kezelésében hivatalánál, szolgálati beosztásánál fogva részt vesz.[8]

A közületi alkalmazásban állott városgazda polgári jogi értelemben vett hűtlen kezelése azonnali hatályú felmondási ok.[9]

Ugyanígy a közületi szolgálatban álló éjjeli őr szolgálatának hanyag ellátása, mellyel a közület tulajdona elleni lopások váltak lehetővé, szintén azonnali felmondási ok, minthogy a társadalmi tulajdon védelme minden dolgozónak érdeke, a haza és nép iránti kötelessége.[10]

A bíróság hivatalból ügyel arra, hogy a közületi vállalat terhére alaptalan igényt ne érvényesíthessen olyan munkavállaló, aki a köz érdekeit súlyosan sértő azonnali hatályú elbocsátásra okot adó magatartást tanúsít.[11]

[1] 2. Elvi megállapítás (EM.), 1949.
[2] 16. EM. 1949.
[3] 4. EM. 1949.
[4] 8. EM. 1949.
[5] 10. EM. 1949.
[6] Legfe'sőbb Bíróság (a továbbiakban Lgf. b.) P. II. 2615/1951. (dr. Oroszy Ferenc összeállításából).
[7] Lgf. b. P. II. 6776/1951. (előbbi összeállításból).
[8] Lgf. b. P. II. 5268/1951. I. K. 1951. 3. sz. 169. o.
[9] Lgf. b. P. II. 1030/1950. I. K. 1950. 7. sz. 307. o.
[10] Volt B-i felsőbír. P. XXI. 8523/1949. I. K. 1950. 4. sz. 191. o.
[11] 11. EM. 1949.

Az állam vagyoni érdekeinek védelme, a társadalmi tulajdon megvédése jelentkezik bizonyos tartási perekben is, így pl. abban, amelyikben a bíróság kimondotta, hogy a szegényházban elhelyezett feleség tartására elsősorban a volt férj köteles, ez a kötelezettség a közösségre át nem hárítható.[1]

Néhány példa arra, hogy a *magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sértheti*:

A nagybirtokról a dolgozó parasztok ingatlanrészeire átvitt jelzálogjog alapján, adott esetben a bíróság nem nyujtott segítséget a kielégítéshez.[2]

A népgazdaság érdekeire figyelemmel, több esetben a tulajdonos nem kapott birtokot.[3]

Több döntéssel találkozunk, mely a tulajdonközösség megszüntetésénél már szem előtt tartja a mezőgazdaság szocialista építésének érdekeit.

Más esetben, például a kisipari üzem gépeire vonatkozó tulajdonközösség megszüntetése iránti perben, az üzemegység megbonthatóságát a tervgazdálkodás érdekeire figyelemmel, hivatalból tette vizsgálat tárgyává a bíróság s ez volt irányadó döntésénél.[4]

Az a nézet jut kifejezésre a következő példákból, hogy *munkanélküli jövedelem nem engedhető meg.*

A dolgozók államában a munkás erkölcse és ezzel a munkajog is azt parancsolja, hogy a köz érdekei ellen súlyosan vétő munkavállaló a valójában el nem végzett munkája után bért ne kapjon. Munka nélkül nincs munkabér.

A népi demokrácia általános jogelve, hogy senki magának a közösség terhére jogalap(ellenszolgáltatás) nélkül ne gazdagodjék. A népi demokrácia szellemével ellentétes az olyan jogmagyarázat, mely a munka kifejtése nélkül járó összegek kifizetését az államosított vállalatra rója.[5]

Munkateljesítés nélkül anyagi előnyöket kikötni és ilyen igényeket érvényesíteni a jó erkölcsökbe ütközik.[6]

Ha a felek valódi akarata tekintetében kétség merül fel, népi demokráciánk jogelveinek megfelelően, úgy kell azt értelmezni, hogy senki ne jusson ellenszolgáltatásként vagyoni előnyhöz.[7]

A munkanélküli jövedelem meg nem engedett volta, a munkára nevelés, egyben a szocialista méltányosság elve az, amely kifejezésre jut a nőtartási igények elbírálásánál, a rászorultság, mint alapvető elv érvényrejuttatása mellett.[8]

A szocialista elosztás érvényesült azokban a polgári ítéletekben, melyek szerint »a végzett munkáért díjazást kell fizetni, illetve, a munkáért mennyisége és minősége szerinti díj jár...«, »ellátásért sem használhatja senki másnak munkaerejét, azt ez esetben is díjazni kell.«[9]

[1] Lgf. b. P. III. 7497/1951. I. K. 1951. 10. sz. 361. o.
[2] Lgf. b. P. II. 1224/1950. (dr. Oroszy Ferenc összeállításából).
[3] Például: Lgf. b. P. III. 3461/1949. I. K. 1950. 1. sz. 25. oldal.
[4] Szegedi mb. Pf. II. 3913/1950.
[5] 11. EM. 1949.
[6] Lgf. b. P. II. 2629/1948. I. K. 1949. 11. sz. 691. o.
[7] 1. EH. Pkt. 5837/1950. I. K. 1950. 3. sz. 105. o.
[8] Erre nézve is lásd: *Bacsó Jenő:* Új szempontok a nőtartási igények elbírálásánál. J. K. 1950. 19—21. sz. 601. oldal.
[9] 3. EM. 1950.

Egyéb példák:

Blankettáris előkészítő iratért nem jár költség. Az ügyvédi munkadíj megállapításának alapja a ténylegesen végzett munka mennyisége és minősége.

A végzett munka díjazása iránti igény erősebb, mint az öröklési jogcímen alapuló igény.

A munkafegyelem lazasága jelenleg egyik legnagyobb fékünk. (*Rákosi* Mátyás 1951. november 30-i beszédéből.) Polgári ítélkezésünknek egyik fontos feladata az állami fegyelem megerősítése, a *szocialista munkafegyelem* tudatosítása, az e téren fellépő lazaságok következményeinek polgári ítélkezési vonalon való levonása.

A közületi jellegű vállalat alkalmazottjának az a magatartása, mellyel a munkáltatójával üzleti kapcsolatban álló céggel maga is üzleti kapcsolatban áll, attól ajándékot fogad el, közérdeket sért. Ez a magatartás a szocialista társadalmi együttélés szabályaival össze nem egyeztethető és elbocsátási ok.[1]

A szocialista munkarendhez tartozik, hogy minden dolgozó ne csak mennyiségi eredményekre, hanem egyben a munkateljesítés jó minőségére is törekedjék. A mintadobozok gyártásánál súlyos mulasztást elkövető konzervmester magatartása közérdeket sértő, azonnali hatályú felmondási ok.[2]

Több ítélet mutat rá arra, hogy a munkafegyelem lazulása a szocialista építés ügyét, a tervgazdálkodás sikerét veszélyezteti. A munkahelyén ittas állapotban megjelenő művezető súlyosan vétett a szocialista munkaerkölcs és munkafegyelem ellen.[3]

Ugyanígy az a munkavállaló, aki igazolt munkaképtelenség nélkül magát a termelőmunkából napokon át kivonja, munkaviszonyát maga szünteti meg.[4]

*

A nőknek a férfiakkal való tényleges egyenjogúsága, védelme, a szocialista család intézményének erősítése, továbbá a szocialista erkölcsnek egyéb, a szocialista jogi felfogást megtermékenyítő elvei látszanak az ítélkezésben:

Az egyik ítélet maga mondja: a bíróságokra hárul az a feladat, hogy az eléjük vitt polgári jogi igények eldöntésénél az új társadalmi és erkölcsi felfogásnak érvényt szerezzenek.

Igy a házasságonkívüli viszony megszüntetése esetére, munkaképes személy javára tett ígéretből érvényesíthető kötelezettség nem származik.[5]

Az a felfogás, mely a férjhezmenetel esélyének csökkenését erkölcsi kár megállapításának alapjául tekintette, a tőkés társadalmat felváltó népi demokráciában nem tartható fenn. (Keresőképesség csökkenése folytáni másnak felróható kár külön járadékban kap térítést).[6]

A dolgozók állama megfelelő súllyal ítéli meg azt, ha a szocializmust építő munkásnőkkel szemben olyan magatartást tanúsítanak, amely női mivoltuknak meg nem becsülésére, lealacsonyítására vezethet. A munkás erkölcse és a munka joga egyaránt azt parancsolja, hogy így a köz érdekei ellen is vétő munkavállalót a szolgálatból azonnali hatállyal elbocsássák.[1]

Új jogi nézet kialakítását jelenti az a számos döntés, mely napvilágot látott a *tárgyi kárfelelősség* alapján, akár közület, akár magánszemély alperes ellen. Ezekben a bíróságok igyekeznek felszámolni az álhumánus szempontokat és kialakítani azt a helyes gyakorlatot, mely megfelel a szocialista felfogásnak.

Említésre méltó új nézetet képvisel a kárfelelősség területén például az a döntés, mely a szülőt felelőssé teszi serdületlen gyermeke által okozott kárért.

A szülőt terheli az a kötelesség, hogy gyermekét munkás, a közösségbe beilleszkedő életre nevelje. Ezzel nem fér össze, hogy gyermekének kárt okozó magatartását elnézze. A szülők előtt nyilvánvaló volt gyermekük ilyen magatartása. Ha mégsem léptek közbe, ezzel vállalták gyermekük súlyos kártérítésre is okul szolgáló cselekményeiért a felelősséget.[2]

Nem cél a polgári jog valamennyi területéről ítélkezési példák felsorakoztatása, itt csupán megemlíteni szükséges még az öröklési jog területén a bírói gyakorlatnak az *özvegyi jogot* korlátozó álláspontját.

*

A polgári anyagi jog megfelelő alkalmazása mellett nem kis jelentőségű az *eljárási jogi szabályok* oly módon való alkalmazása, hogy az anyagi jog helyes érvényesülését elősegítse. Polgári peres eljárásunk küszöbönálló alapvető és átfogó reformja előtt nem érdektelen a fenti szempontok szerint áttekinteni a vonatkozó bírói gyakorlatot.

Kétségtelen, hogy a szocialista eljárásjog célja az anyagi jogszabályok érvényesítésének elősegítése, az anyagi igazság érvényrejuttatása. Márpedig az is kétségtelen, hogy polgári eljárásjogunknak s elsősorban a bennünket érdeklő polgári peres eljárási jognak több szabálya gátolta ezt. Igy a rendelkezési és tárgyalási elv burzsoa értelmezése, a sok formális kötöttség voltak azok a fő okok, melyek a polgári perben sok esetben akadályozták az anyagi igazság érvényesülését.

A bírói gyakorlat hatása éppen ezek irányában jelentkezve juttatta kifejezésre az új szocialista jogszemléletet. Igy:

A bíróság az özvegyi jog fenn nem állásának jogerős megállapításán kívül *kérelem nélkül* annak telekkönyvi törlésére is jogot adott.[3]

A tulajdonközösség megszüntetése iránti kérelemnek helytadva, célszerűségből a felmerülő munkák elvégzésére is kötelezett a bíróság.[4]

Mindennél többet mond a sokat hivatkozott 4. számú EM. (1950.), mely lebontja a kereset-változtatás tilalmának, illetve a *jogcím helytelen megjelöléséhez* fűzött következmények túlzott formalizmusát. Többek között kimondja: addig is, amíg eljárási jogunk reformja bekövetkezik, a népi demokrácia bíróságainak a Pp. 188.§. (1) bekezdésében foglalt rendelkezését csak az anyagi igazság érvényrejuttatásának sérelme nélkül kell alkalmazni.

---

[1] Lgf. b. P. II. 3872/1951. I. K. 1951. 4. sz. 231. o.
[2] Lgf. b. P. II. 4068/1950. I. K. 1950. 8. sz. 384. o.
[3] Lgf. b. P. II. 4067/1950. I. K. 1950. 8. sz. 385. o.
[4] Lgf. b, P. II. 2816/1950. I. K. 1950. 8. sz. 385. o.
[5] Lgf. b. és volt bp-i. felsőbíróság I. K. 1950. 11. sz. 514. o.
[6] Lgf. b. P. II. 1072/1951. I. K. 1951. 7. sz. 297. o.

[1] Lgf. b. P. II. 4639/1949. I. K. 1949. 4. sz. 192. o.
[2] Lgf. b. P. II. 1079/1951. I. K. 1951. 7. sz. 297. o.
[3] Volt bp-i. felsőbíróság P. IV. 646/1948. I. K. 1950.
[4] Lgf. b. P. IV. 2798/1951. I. K. 1951. 9. sz. 341. o.

Nőtartásdíj iránti szünetelő perben a bíróság az új határnap kitűzése iránti kérelmet új keresetként bírálta el.[1]

Más esetben kimondta a bíróság azt, hogy a pergátló kifogás nem használható fel arra, hogy a vita eldöntése pusztán formális okok miatt késedelmet szenvedjen.[2]

Több bírói döntés megindokolja az *officialitás fokozottabb érvényesítésének szükségességét.* Meg kell itt jegyezni, hogy a rendelkezési és tárgyalási elv a szocialista polgári eljárásban is érvényesül szocialista tartalommal, mely mellett ugyanilyen tartalommal szerepet kap az officialitás elve. Bírói gyakorlatunk tehát helyesen az officialitás elvének szocialista megvalósítására törekszik.

Gyermektartási perben a bíróság a kórház segítségével hivatalból állapította meg annak a tanúként kihallgatandó személynek nevét és lakcímét, akit a felek nem ismertek, de aki a periratok szerint az anyával a szülés utáni kórházi kezelés idején egy teremben feküdt, s akinek tanúvallomása a per eldöntésére kihatással lehetett.[3]

A *perben nem álló közületek védelmét* is megvalósította az újabb eljárásjogi gyakorlat. Iskolapéldája ennek az a döntés, mely baleseti kárként felmerült, de ki nem fizetett kórházi ápolási költséget a balesetet szenvedett javára közvetlenül a perben nem álló kórháznak rendeli megfizetni.[4]

A tömegszervezetek szerepét is több esetben elismeri a polgári perben a bírói gyakorlat.

Például a mezőgazdasági munkaviszonyból származó perek bírói hatáskörben léte idején a DÉFOSZ-tag munkavállaló érdekében a DÉFOSZ által felvett jegyzőkönyveket a bíróságok keresetnek tekintették. A háztartási alkalmazott és munkáltató közötti egyezséget a bíróság azért nem vette tudomásul például, mert a tárgyaláson jelenlevő szakszervezeti képviselő azt kifogásolta és a bíróság ezt alaposnak találta.

A fél kitanítása iránti kötelezettség is megvalósul az újabb gyakorlatban. Például a feleség figyelmeztetése, hogy a bontóperben névviselési és tartási igényét is érvényesítheti.[5]

Újabb bírói gyakorlatunk tehát a polgári peres eljárásban több irányban nyitott utat a fejlődésnek. Így mindenekelőtt *a rendelkezési és a tárgyalási elv szocialista értelmezésével, ezek mellett a hivatalbóliság elvének megfelelő érvényrejutásával, számos felesleges formalitás lebontásával, a felek nem formális, hanem tényleges egyenjogúságának (kitanítás) megvalósítása felé törekvéssel.*

Van olyan felfogás, amely azt vallja, hogy bírói gyakorlatunk peres eljárási jogunkat fejlesztő szerepe nem más, mint a Pp. által adott lehetőségek területén mozgás, vagy újabb jogszabályok megfelelő alkalmazása a peres eljárásban. Az előbbire példa az officialitás, az utóbbira a kitanítási kötelesség. Eszerint a tárgyalási elv alól maga a Pp. számos kivételt engedélyez. (Pl. 225., 226., 228., 267., 271., 308., 326., 340., 368.§-ok.) A 30.000/1947. I. M. sz. rendeletben pedig pl. a kitanítási kötelesség már mint jogszabályi előírás szerepel.

Nem lehet kétséges senki előtt, hogy a Pp. említett törvényhelyei a tárgyalási elv alól tehető kivételek, melyek a rendelkezési és tárgyalási elv burzsoa értelmezésén mitsem változtattak s nem a szocialista értelemben vett hivatalbóliság elvének megvalósulási keretei, nem lehet kétséges az sem, hogy a régi bírói gyakorlat nem élt a Pp. adta ezirányú lehetőségekkel sem. A második esetet illetően bizonyos, hogy új jogszabályi rendelkezés folytán, tételesen új eljárásjogi elv jut kifejezésre. Emellett a bírói gyakorlat ezt érvényesítő munkája nem jelentőség nélküli, mert e jogszabály előtt is részben alkalmazta s a jogszabály után pedig fokozottan valósította meg a polgári perben az említett elvet.

Az eljárásjog fejlődése felveti a polgári jog és polgári eljárásjog kapcsolatát elsősorban abban a vonatkozásban, hogy fejlődési sorrendjében melyik előzi meg a másikat. A kérdést érintette a közelmultban megjelent egyik tanulmány. Ennek helyes következtetése szerint: »itt is érvényesül a tétel, hogy a tartalom változása a formát is átalakítja . . . A gazdasági társadalmi változás a polgári jogon keresztül érvényesül a perjogra.«[1]

Nyilvánvaló, hogy a tartalom és a forma közötti kölcsönhatás fennáll. Bizonyos az is, hogy a bírói gyakorlat egyaránt szerepet játszott polgári anyagi és eljárási jogunk fejlődésénél. Átfogó jellegű perjogi alapelvekre kiható fejlődés azonban a polgári anyagi jogi változást is jelentő alkotmánytörvényünk hatályba lépése után következett be.

*

A fentiekből kialakuló kép nem teljes és nem minden részében éles. Azonban mégis alkalmas arra, hogy bemutassa a bírói gyakorlat hatását polgári jogi nézeteink és intézményeink egy részének alakulására, polgári jogunk fejlődésére. Látható ennek jelentősége is, melyből következik, hogy tervszerűbben és többet kellene foglalkozni a jogalkalmazó gyakorlat legfontosabb kérdéseivel a polgári anyagi és eljárási jog (ezidőszerint különösen a polgári peres eljárási jogunk) területén egyaránt. Gondoskodni kell az eddiginél fokozottabb mértékben a vonatkozó szovjet irodalom eredeti és magyar nyelven való hozzáférhetőségéről. Az igazságügyi szervezet szakmai továbbképzésének szakosítása során is megfelelő segítséget kell nyujtani a polgári ügyszakban dolgozó bíróinknak. Csupán néhány olyan tényező ez, mely előmozdíthatja, hogy a gyakorlatnak vázlatosan ismertetett munkája megfelelő legyen s a polgári jogalkalmazáson át sikeresen szolgálja fejlődésünket.

Dr. Szilbereky Jenő

[1] Tatai jb. P. 530/1948. I. K. 1950. 3 . sz. 116. oldal.
[2] I. K. 1950. 317. oldal.
[3] Szegedi egyetem, polgári eljárásjogi tanszék szakkörén tárgyalt példa.
[4] Lgf. b. P. I. 1079/1950. I. K. 1951. 2. sz. 112. oldal. és B. S. cikke J. K. 1951. V. 291. oldal.
[5] Lgf. b. P. III. 3902/1951. I. K. 1951. 10. sz. 361. o.

[1] *Móra Mihály:* A polgári jog és polgári perjog kapcsolata, J. K. 1951. 5—6. szám.

SZEMLE

A Magyar-Szovjet Barátság Hónapjának keretében a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya a Magyar Jogász Szövetséggel és más jogászintézményekkel s szervezetekkel karöltve ez évben is szovjetjogi előadásokat rendez. 1949 óta ez a negyedik hasonló előadássorozat a szovjet jog ismertetése és népszerűsítése céljából. Az előző évek hasonló előadássorozataival szemben a most rendezett előadások mennyiségileg és minőségileg is jelentős fejlődést mutatnak. Ezúttal Budapesten február hó második felében és március hónapban a különböző jogászintézményekben, illetve szervezetekben kb. 20 előadás szerepel az MSZT Jogtudományi Szakosztályának programmjában, vidéken pedig kb. 30 előadás megtartására kerül sor.

Minden magyar dolgozó őszinte hálát érez a nagy Szovjetunió iránt, amelynek országunk felszabadítását és a szabad, boldog élet lehetőségét köszönhetjük. Ez az érzés valóságos ünneppé teszi a magyar nép számára a Magyar-Szovjet Barátság Hónapját. Azonos hangulat mutatkozik meg minden becsületesen dolgozó magyar jogásznál is. Bizonyítéka ennek a magyar jogászok részéről az előadások iránt tapasztalt érdeklődés, amely évről évre fokozódik. Állandóan növekszik jogászainknak az a törekvése, hogy megismerjék a szovjet szocialista jogot. Országunkban a szocializmust építjük, a felépített szocializmus országának jogában pedig példaképét láthatjuk azoknak a szabályoknak, amelyekkel országunk eddigi vívmányait a szocializmus építése terén megszilárdíthatjuk és továbbfejleszthetjük. Egy-egy jogintézmény szabályozása a Szovjetunióban, egy-egy jogágazat történelmi fejlődése megvilágítja az előttünk álló utat, megkönnyíti jogi vonatkozásban az előrehaladást, a maga teljességében és fényességében mutatja meg nekünk, jogászoknak, a szocializmus, a kommunizmus építésének távlatait. Ugyanakkor, amikor a Barátsági Hónap ipari, műszaki, mezőgazdasági, kulturális téren bemutatja a hatalmas Szovjetunió fejlettségét, a szovjet emberek boldog életét, a magyar jogászok számára a most ismertetett előadások felbecsülhetetlen értéket jelentenek, mert megvilágítják a szovjet szocialista jog hatalmas szerepét a szocializmus és kommunizmus építésében, megmutatják a szovjet jogászok komoly feladatait és értékes munkáját.

Az előadássorozat külön értéke, hogy ennek keretében tartja meg részletes beszámolóját az 1951. év nyarán a Szovjetunióban járt igazságügyi küldöttség. A küldöttség valamennyi tagja úgy Budapesten, mint vidéken az előadások során ismerteti a szovjet igazságszolgáltatás tanulmányozása terén közvetlenül szerzett tapasztalatait.

Az előadások témaköre egyébként a szovjet igazságszolgáltatás feladatait, az igazságügyi szervek, nevezetesen a szovjet bíróság, ügyészség és ügyvédség szervezetét és működésének elveit öleli fel, kiterjed emellett a döntőbizottságok gyakorlatára, valamint annak kifejtésére, hogy milyen hatást gyakorolt eddig a szovjet jogtudomány a magyar jogtudományra. Külön előadás foglalkozik a szovjet jogtudomány és a szovjet jog jelentőségével a békeharc szempontjából.

Az előadássorozat további értéke, hogy két olyan téma feldolgozását vette fel programmjába, amely jogi irodalmunkban eddig még nem került kimerítő feldolgozásra. Az egyik téma a szuverén magyar államiság újjászületésével foglalkozik a Szovjetunió felszabadító harca nyomán. Érdekes tehát, hogy a barátsági hónap szovjet jogi előadássorozata egy sajátos hazai jogi feladat feldolgozásának veti meg az alapját s ez a magyar államiság keletkezésével és fejlődésével kapcsolatos kérdések feldolgozása a multban és a felszabadulás után.

A másik új téma a szovjet szocialista jog alkotó szerepének ismertetése a szocializmus és a kommunizmus építésében. Ez a téma *Sztálin* elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című zseniális műve alapján jelentős mértékben foglalkoztatja a szovjet jogtudósokat, akik értékes tanulmányokban, monográfiákban vizsgálják az állam és jog, mint felépítmény hatását a gazdasági alapra. Az előadások szervezőinek jó munkáját bizonyítja, hogy a Barátsági Hónap keretében ezt a nagyjelentőségű kérdést is ismertetik.

Az előadások anyaga tehát komoly segítséget jelent azok számára, akik a szovjet joggal foglalkoznak, komoly lendületet ad a szovjet jog behatóbb tanulmányozására, ami nélkül a szocializmust építő népi demokratikus államban jogászi munka ma már el sem képzelhető.

A Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztályának és a Magyar Jogász Szövetségnek szervezett előkészítése után az első előadás *1952. február 19-én* folyt le. Az előadást *Szladits Károly* akadémikus nyitotta meg, aki bevezetésében hangsúlyozta az előadássorozat jelentőségét a szovjet jog népszerűsítése, a magyar jogi élet gazdagítása szempontjából. Kiemelte, hogy mennyit köszönhetünk a szovjet jognak, a szovjet jogtudománynak, a nálunk járt olyan kimagasló szovjet jogtudósok előadásainak, útmutatásainak, mint Zejgyin, Manykovszkij és Gyenyiszov professzorok.

Décsi Gyula elvtárs, az igazságügyminiszter első helyettese, a Szovjetunióban járt igazságügyi küldöttség vezetője tartotta meg ezután előadását a szovjet igazságszolgáltatásról. Kiemelte a szovjet igazságszolgáltatás feladatait, vázolta a szovjet bíróság, ügyészség és ügyvédség szerepét. Mind e szervek a szocialista törvényesség biztosítása érdekében fejtik ki működésüket. A *bíróság* az anyagi igazság megállapítására törekszik döntéseiben. Szervezetét a tökéletes szocialista demokratizmus jellemzi. A bírósági eljárás kétfokú, emellett nagyjelentőségű a bírói ítéleteknek a törvényesség érdekében való felülvizsgálata, amelynek céljából a Szovjetunió és a köztársaságok legfelső bíróságainak elnökei, illetve legfőbb ügyészei fordulhatnak felügyeleti jogkörben óvással a Szovjetunió, illetve a köztársaságok legfelső bíróságaihoz. Az *ügyészség* szervezete centralisztikus, feladata, hogy a törvényesség megtartása felett őrködjék, nemcsak büntetőjogi vonalon, nemcsak a polgárok tekintetében, hanem az államhatalom és az államigazgatás szerveinek működésében is. Az *ügyvédség* az önkormányzat elve alapján kollektív irodákban fejti ki működését a területi ügyvédi kollégiumok, illetve az igazságügymi-

nisztérium szerveinek felügyelete alatt.

Décsi Gyula elvtárs egyúttal a szovjet igazságszolgáltatással kapcsolatban szerzett közvetlen tapasztalatairól is beszámolt. Érdekes beszámolójában közelebb hozta hozzánk a szovjet igazságügyi intézményeket. Szemléltetően vázolta a szovjet nép által választott népbírák működését, amelynek egyik legfontosabb része a felek közvetlen fogadása. A népbíró naponta áll fogadóóráiban választói rendelkezésére. Ilyenkor keresik fel a szovjet polgárok népbírájukat, a legteljesebb bizalommal tárják eléje problémáikat, ilyenkor adják át beadványaikat. A népbíró készségesen látja el a hozzáfordulókat a megfelelő szakszerű útbaigazítással, az átadott beadványokat nyomban megvizsgálja, megjelöli a szükséges bizonyítékokat, nyomban közvetlenül tárgyal az ellenérdekű féllel, megkísérli a polgári jellegű összeütközések egyesség útján való kiküszöbölését. A tárgyalási határnapot rendszerint a beadvány átadásakor kitűzi és ezt az előtte megjelenő féllel nyomban közli. A büntetőügyeket a népbíróság a nyilvános, szóbeli tárgyalás előtt előkészítő tárgyaláson vizsgálja meg. Érthető tehát, hogy a szovjet népbíró alapos felkészültséggel fog hozzá az ügy tárgyalásához, amely ennek folytán soha el nem húzódhat. Az ügy tárgyalása után a népbíró kihirdeti a tanácskozó szobában teljesen írásba foglalt ítéletet. Az ítélet a határozaton kívül a tényállás rövid, de alapos vázolását foglalja magában. Az ügyhöz nem tartozó elmefuttatásokat nem találunk a szovjet bíró ítéleteiben. A bíróság által tárgyalt ügyek nagyobb részben polgári vonatkozásúak. Ilyenek a házassági bontóperek, tartási ügyek, kártérítési perek, a hivatalos szervek és a polgárok közötti viszonyokból felmerülő ügyek, lakásperek stb. A büntetőügyek száma állandó csökkenést mutat, ami a szovjet társadalom erkölcsi s politikai egységének, a lakosság anyagi és kulturális színvonala állandó növekedésének tudható be.

A népbíró és a lakosság közötti közvetlen kapcsolat kimélyítésére szolgálnak a népbírák beszámolói választóik előtt. E közvetlen kapcsolat mellett a szovjet népbíró valóban a nép bírája, igazi népibíró, aki valóban a nép érdekeit szolgálja, akinek döntéseit a nép valóban megnyugvással, megelégedéssel fogadja el.

Tartalmas beszámolójában kitért Décsi Gyula elvtárs az ügyész gyakorlati munkájának megvilágítására. Rámutatott arra, hogy mily jelentős munkát fejtenek ki a szovjet ügyészek a bűnözés megelőzése terén, az ú. n. profilaktikus tevékenységgel. A szovjet ügyész nem elégszik meg a konkrét bűncselekmény felderítésével és bíróság elé vitelével, kutatja a bűncselekmény okait és mindent megtesz pl. valamely konkrét vállalatnál elkövetett bűncselekménynyel kapcsolatban annak érdekében, hogy az ilyen bűncselekmény meg ne ismétlődhessék. Jelentős a szovjet ügyész működése a szovjet jogszabályok propagálását szolgáló előadások terén is.

A szovjet ügyvéd számára ismeretlen fogalom a kijárás, az alaptalan igény érvényesítése. A szovjet ügyvéd a szovjet bíróság, a szovjet ügyészség segítőtársa, akinek feladata, hogy közreműködjék az igazságmegállapításában és ennek során érvényesíti a fél törvényes érdekeit és jogait biztosító jogszabályokat.

A szovjet igazságszolgáltatás valamennyi dolgozóját *az elvi szilárdság, az erkölcsi egység* jellemzi.

Décsi Gyula elvtárs közvetlen tapasztalatai alapján beszámolt a szovjet igazságügyi dolgozók magas színvonalú szakmai és ideológiai képzettségéről, amellyel azonban nem elégszenek meg, hanem valamennyien állandóan tanulnak, szorgalmasan fejlesztik tudásukat.

Az előadás befejező részében a mi igazságszolgáltatásunk tekintetében vont le különös figyelmet érdemlő megállapításokat. A mi bíráinknak is érezniök kell — bár nem választás folytán töltik be hivatásukat —, hogy a nép bírái, hogy a nép ügyét kell szolgálniok. Valamennyi igazságügyi dolgozónak a szovjet szocialista jog tanulmányozására kell törekednie; csak úgy működhet közre országunkban a szocializmus építésében, ha megismeri annak az országnak a jogát, amely felépítette a szocializmust, amely a Bolsevik Párt vezetése alatt most sikeresen építi a kommunizmust s amely egyben a világ békéjének hatalmas támasza.

Décsi Gyula elvtárs előadása az ünnepi jellegű előadásoknak méltó, magasszínvonalú megnyitást kölcsönzött. Beszámolóját a nagyszámú jogászhallgatóság mindvégig feszült érdelődéssel hallgatta. Az előadás befejezése után a hallgatóság lelkes egyhangúsággal elhatározta, hogy táviratilag üdvözli az élenjáró szovjet jogászokat.

Az előadások rendkívül érdekes témaköre a biztosítéka annak, hogy a magyar jogászság úgy a fővárosban, mint a vidéken meg nem szűnő érdeklődéssel fogadja a számára oly hasznos, tanulságos előadássorozatot.

Dr. Révai Tibor

A termelőszövetkezetek és a gépállomások élenjáró dolgozóinak országos tanácskozása

Termelőszövetkezeti mozgalmunk fejlesztésében fontos eseményt jelent a termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak 1951. december 27—28. napján megtartott országos tanácskozása. Jelentős esemény ez az egész mozgalom, annak fejlesztése és megszilárdítása szempontjából, s ennek kihatásait az elkövetkező időszak fogja a valóságban megmutatni. De a termelőszövetkezeti jognak is le kell vonnia a tanulságokat e tanácskozás eredményeiből, fel kell használnia a termelőszövetkezeti jog további részleteinek kidolgozásában, hogy a jog ne maradjon el a való élettől, a termelőszövetkezetek tagjainak és a gépállomások dolgozóinak felszólalásai, különösen pedig *Rákosi* elvtárs útmutatásai nyomán foglalkozzék azokkal a problémákkal, amelyeket a tanácskozás a gyakorlati életből merítve felszínre hozott.

Sztálin elvtárs az élmunkás kolhozparasztok első szovjetunióiói kongresszusán, az 1933. évben felvetette azt a kérdést, hogy »helyes-e a kolhozok útja?« Végigvezette a kolhozmozgalom útját, megjelölte annak legnagyobb jelentőségű eseményeit, végül megállapította: »A dolgozó parasztság helyesen járt el, amikor a kapitalista úttól elfordult és a kolhozszervezés útjára lépett.«

Nekünk a Szovjetunió példáját követve már fel sem kellett vetnünk ezt a kérdést; a kolhozok útjának, a dolgozó parasztság nagyüzemű, szocialista társasgazdálkodásának helyességét a Szovjetunió fényesen

bebizonyította számunkra, a kolhozok útja kiállta a próbát.

Amikor *Sztálin* elvtárs a Szovjetunióban ezt a kérdést az 1933. évi kongresszuson felvetette, a szovjet parasztgazdaságok 65%-a már a kollektív gazdálkodás útjára lépett. Nálunk *Rákosi* elvtárs a termelőszövetkezetek és gépállomások küldötteinek 1950. januári kongresszusán, amikor a termelőszövetkezeti mozgalom még csak a kezdet kezdetén volt, már megállapíthatta:

»... ez a tanácskozás azt mutatja: a termelőcsoportok tagjai meggyőződtek róla, hogy helyes volt az út, amelyre pártunk vezette őket, mint ahogy helyes volt az az út, amelyre előttünk felszabadítónk, a nagy Szovjetunió parasztsága rálépett.«

Az 1950. januári első tanácskozás óta a termelőszövetkezeti mozgalom hatalmas fejlődésen ment keresztül, — amint Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter beszédében megállapította:

»A két év előttihez képest a termelőszövetkezetek száma háromszorosára, taglétszámuk ötszörösére és területük hatszorosára emelkedett... A termelőszövetkezetek vagyona a két év előttinek 11-szeresére, a szövetkezeti alapok értéke 27-szeresére, az üzemi alapok értéke 23-szorosára emelkedett.«

Ezek a kézzelfogható tények hozták magukkal azt, hogy a második országos tanácskozás főként a szervezeti és gazdasági megszilárdítás problémáival foglalkozott, célja és feladata, hogy a meglevő termelőszövetkezetek tovább erősítsék gazdálkodásukat és a termelőszövetkezeti mozgalom ennek révén fejlődjék tovább. Ezt fejezte ki *Rákosi* elvtárs a következőkben:

»A termelőszövetkezetek rendezzék soraikat, tartsanak fegyelmet, növeljék gazdaságukat, sikereikkel, virágzásukkal vonzzák magukhoz az egyénileg dolgozó parasztokat.«

E célkitűzések keretében vetette fel *Rákosi* elvtárs a fegyelem megjavításának, különösen az állami fegyelem megszilárdításának kérdését, az alapszabályok megtartásának, az állattenyésztés fejlesztésének, a termelőszövetkezetek és gépállomások kapcsolatának, valamint a szövetkezeti demokráciának a kérdéseit.

Az állami fegyelem és a munkafegyelem nemcsak a termelőszövetkezeti gazdaságok problémája ma, de kétségtelenül itt sem kisebb súllyal vetődik fel. A megoldás azonban a termelőszövetkezetek és gépállomások működésében más módon jelentkezik, mint a népgazdaság többi területein. Az állami fegyelem a termelőszövetkezeteknél különösen a beadási kötelezettség teljesítése és az állammal szemben a hitelek visszafizetése során jelentkező követelmény. A beadási kötelezettség a szocialista típusú termelőszövetkezetnek olyan elsőrendű feladata, amely hatással van a tervezéstől kezdve egész termelési munkájára, teljesítésében pedig éppen a termelőszövetkezeteknek kell példát mutatniok. E tekintetben termelőszövetkezeteink jórészt teljesítették is kötelezettségeiket. Nehezebb kérdés a hitelek pontos, határidőben való visszafizetése. Itt főleg a tervezési és pénzügyi feladatok jobb végrehajtása, a termelőszövetkezeti nagyüzem vezetésének megjavítása és az hozhat jobb eredményt, ha mind maguk a termelőszövetkezetek, mind pedig a tanácsok arra törekednek, hogy a termelőszövetkezetek: egyrészt csak akkor vegyenek fel állami hitelt, ha arra feltétlenül szükségük van, másrészt e hitelek visszafizetésének kötelezettségével előre számoljanak és úgy gazdálkodjanak, hogy az állami hitel visszafizetése az évvégi jövedelem elosztásánál semmiféle zavart ne okozzon. Erre hívta fel a figyelmet *Rákosi* elvtárs, amikor az állampolgári fegyelemről beszélt és erre vonatkozik a tanácskozás felhívásának az a pontja, amely szerint »a jövőben kölcsönt csak a tagság kétharmad többségének közgyűlésen való határozata alapján lehet kérni és a hitelkérelemhez csatolni kell a közgyűlés erre vonatkozó határozatát.

A munkafegyelem megtartásának problémáját más módon lehet és kell megoldani a termelőszövetkezetben, mint az állami vállalatoknál. Itt élesen jelentkezik az a különbség, amely a termelőszövetkezeti tag és a bérmunkás munkaviszonya között fennáll. A munkafegyelem megszilárdítása a termelőszövetkezetben a szövetkezeti demokrácia alapján álló vezetés jó működése, a termelőszövetkezeti tagok szocialista átnevelése, a munka folyamatos és jó elvégzésének tudatosítása, a munkafegyelem gazdasági és politikai jelentőségének ismertetése útján történhetik. A termelőszövetkezetekben ez a probléma a fejlődés jelenlegi szakaszában különös súlyllyal jelentkezik, amiről bizonyságot tesz az, hogy a tanácskozás résztvevői is sokat foglalkoztak ezzel; ami azonban egyben biztosítéka annak, hogy megoldása is jó úton halad.

A termelőszövetkezeti munkafegyelem megjavítását, a munkaszervezet jobb működésének előmozdítását, ezeken keresztül a termelőszövetkezetek termelési eredményeinek emelését célozza a tanácskozás által kiadott felhívás több javaslata. Ezek közé tartozik mind a növénytermelés, mind az állattenyésztés munkájánál a jutalmazás és a büntetés bevezetése, a gabonafejadag kötelező kiadásának megszüntetése mellett minden terménynek, így a gabonának is a megszerzett munkaegységek alapján való szétosztása, az egy év alatt teljesítendő munkaegységek minimumának 80 munkaegységről 120 munkaegységre való felemelése és általában a munkaegységgel való számolás, a jövedelemből a végzett munka arányában való részesedés elvének és gyakorlatának érvényre juttatása.

Ugyanennek a kérdésnek a megoldása a gépállomásokon nem okozna különösebb problémát, azonban a gépállomásoknak a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésében és megszilárdításában fennálló jelentőségénél fogva mégis kiemelkedik. Helyesen ismerte fel e kérdés jelentőségét a Legfelsőbb Bíróság, amikor a munkafegyelemnek éppen a gépállomáson történt súlyos megsértését tervbűncselekménynek minősítette és olyan példamutató ítéletet hozott, amelynek jelentősége a gépállomási munkafegyelem megszilárdításán túl, egész népgazdaságunkra kihat.

A tanácskozáson került megvitatásra a minisztertanács 1039/1951-számú határozata, amelynek nyomán — a Szovjetunió példájára — még szorosabbra fűződik a termelőszövetkezetek és gépállomások kapcsolata. E határozat szerint már ebben az évben a termelőszövetkezetek tagjai közül kerülnek ki a gépállomások traktoristái, akik jórészt saját szövetkezeteikben fogják elvégezni a gépi munkát a gépállomás gépeivel, a termelőszövetkezet jövedelméből végzett munkájuk mennyisége és minősége szerint megszerzett munkaegységeik alapján részesednek; ezzel a termelő-

szövetkezet jó termelési eredményeinek elérésében közvetlenül érdekeltté válnak, ami biztosítja a gépi munka jó minőségben való elvégzését. A tanácskozás részvevői örömmel üdvözölték a minisztertanácsi határozatot, amelytől mind a termelőszövetkezetek, mind a gépállomások kapcsolatuk megjavulását és közös munkájuk eredményének fokozódását joggal várják.

A termelőszövetkezeteknek és a gépállomásoknak, mint a termelésben egymásra utalt termelőegységeknek kapcsolata szervezetileg eddig is megfelelően szabályozva volt. Ezt a célt szolgálta elsősorban a gépi munkára kötött szerződés és a gépállomási tanács működése. Ez a kapcsolat azonban nem volt elégséges, mert nem eredményezte a gépállomás dolgozóinak gazdasági érdekeltségét a termelőszövetkezetek minél jobb termelési eredményeinek elérésében. A minisztertanács határozata révén ezen a téren lényeges változás jön létre, ami biztosítja a szervezeti kapcsolaton túl, a gazdasági érdekek alapján is, a termelőszövetkezetek és a gépállomások jó és eredményes együttműködését.

A tanácskozást követően, 1952. január 1. napjától még egy változás történt a gépállomások szervezetében. Ettől az időtől kezdve ugyanis a gépállomásoknak eddig a tanácsoktól különváltan működő megyei központjai a megyei tanács végrehajtóbizottságának mezőgazdasági osztályába kerültek be, s ezzel a gépállomások kétségtelenül újabb lehetőséget nyertek arra, hogy munkájukat a termelőszövetkezetek technikai alátámasztásában és politikai megerősítésében eredményesebben végezzék. Ez a szervezeti változás lehetővé teszi, hogy a gépállomások és a termelőszövetkezetek igazgatása a megyei tanács mezőgazdasági osztályáról kiindulva egységesen történjék. Egyben azt is jelenti, hogy a gépállomások a jövőben további feladatot kapnak a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése területén, amennyiben megyei irányítószervüknek a tanácsba való beilleszkedése folytán a termelőszövetkezetek igazgatásában is betölthetik hivatásukat.

A termelőszövetkezetek, mint népgazdaságunk szocialista szektorának termelőegységei, nagy lépést tesznek előre a tervgazdálkodás következetes végrehajtása irányában azzal, hogy az 1952. évtől kezdődően évi termelési terv, illetőleg minden termelőszövetkezet által elkészített üzemterv alapján dolgoznak. A kötelező tervkészítés termelőszövetkezeteink munkáját nagy mértékben meg fogja javítani, jobbá és eredményesebbé fogja tenni azt, a termelőszövetkezetek és gépállomások terveinek összehangolása pedig másik fonállal fogja szorosabbra fűzni e két szervnek a munkáját.

A közös állattenyésztés fejlesztése — erre *Rákosi* elvtárs is különös hangsúllyal mutatott rá — a tanácskozás egyik központi problémája volt. A Szovjetunió példájából tudjuk, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésének ebben a szakaszában mennyire nagy jelentősége van a közös állattenyésztés fejlesztésének. A tanácskozás részvevői is rámutattak ennek fontosságára, azokra a problémákra és veszélyekre, amelyek a termelőszövetkezetek közös állattenyésztésének fokozása és felvirágoztatása során felmerülnek. A termelőszövetkezetek közös állattenyésztése gazdasági megerősödésüknek egyik legfőbb emelője. A közös állattenyésztés alkalmas arra, hogy a termelőszövetkezetek a növénytermelés mellett olyan gazdasági erőforráshoz jussanak, amely jövedelmüket nagy mértékben fokozza. Ezen a téren fontos szerepe van az alapszabályok ama rendelkezésének, hogy a termelőszövetkezetbe belépő dolgozó paraszt — az alapszabály szerint háztáji gazdaságban megtartható állatain felül — minden állatát a termelőszövetkezet közös gazdálkodásába vigye be. Az alapszabályok e rendelkezésének laza alkalmazása a termelőszövetkezetek gazdasági erősödésének útját állhatja, szigorú és következetes alkalmazása pedig a termelőszövetkezet és annak egész tagsága számára gazdag eredményt biztosít. Ide tartozik a tanácskozásnak az a felhívása, amelyben felszólítja az I. és II. típusú termelőszövetkezeti csoportokat, hogy — bár alapszabályaik szerint ez nem feltétlenül kötelező — létesítsenek közös állattenyésztést. Ez nagy mértékben előmozdítja az állattenyésztés gazdasági érdekein felül, e csoportok szervezeti közösségének erősödését, ezen keresztül lehetővé teszi számukra, hogy mielőbb fejlettebb típusú termelőszövetkezeti csoportot létesítsenek, s ennek jóelőre gazdasági alapját is megvessék.

Az alapszabályok megtartása azonban nemcsak az állatok bevitele szempontjából, hanem általában egyik kiemelkedő fontosságú kérdése volt a tanácskozásnak. Az alapszabály megtartása, a szövetkezeti demokrácia érvényesítése még nem annyira sajátja minden termelőszövetkezetünknek, mint a Szovjetunió kolhozainak. Az alapszabályok minden rendelkezése megtartásának a termelőszövetkezetek egész működésére kiható jelentősége van. Az alapszabályok megtartása biztosítja a tagság tevékeny részvételét a termelőszövetkezet vezetésének, irányításának, termelőmunkájának minden kérdésében. Biztosítja a szervezeti megerősödést általában, a munkaszervezet jó működését különösen. Biztosítja az állami fegyelem és munkafegyelem megsértésének elkerülését, az önkényeskedéstől mentes vezetést, a jogok érvényrejutását és a kötelességek teljesítését, a jövedelem alapszabályszerű elosztását, s mindezen keresztül a termelőszövetkezet jó termelési eredményeit. A jó termelési eredmények pedig részben előmozdítják a meglevő termelőszövetkezetek megerősödését szervezeti és gazdasági téren egyaránt, másrészt a legjobb agitátorok a termelőszövetkezeti mozgalom további előrelendülése, kiterjedése érdekében. Amint *Rákosi* elvtárs mondotta:

»A legjobb agitáció, elvtársak, a legjobb propaganda az, ha a szövetkezet jól működik, mintaszerű, ha a termelése olyan messze fölötte áll az egyéni paraszténak, hogy mindenki előtt világos, hogy ez a jobb termelési forma.«

Ha e vázlatos ismertetés alapján vizsgáljuk a jogászok feladatait a termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozói tanácskozásának munkája alapján, már akkor is megállapíthatjuk, hogy bőven van feladat számunkra e fejlődő, a szocialista építés szempontjából annyira jelentős, de jogászaink által méltatlanul mellőzött munkaterületen. Kétségtelen, hogy azok az új célkitűzések, javaslatok, amelyeket a tanácskozás eredménye alapján kiadott felhívás tartalmaz, rövid időn belül meg fogják mozgatni termelőszövetkezeti parasztságunkat éppen úgy, mint az egyénileg dolgozó parasztok széles tömegeit. Ennek nyomán javítani, fejleszteni kell nemcsak a termelési munkát, de a termelőszövetkezetek

alapszabályát is, sor kerülhet a termelőszövetkezeti jog számtalan, még ki nem dolgozott problémájának jogi feldolgozására.

E problémák közül csak néhányat kiragadva: a termelőszövetkezeti demokrácia és a termelőszövetkezetek igazgatásának egymást kiegészítő feladatának jogi kidolgozása, utóbbiba belekapcsolva a gépállomások igazgatási feladatait; a termelőszövetkezetek kötelező tervkészítésével kapcsolatban külön fel kell hívni a figyelmet a tervgazdálkodás jogának e téren jelentkező problémáira, azok kidolgozásának szükségességére; jogi vonalon egyébként is hiányzik a mezőgazdaság tervszerű irányításának feldolgozása a fejlődés átmeneti szakaszában, az új gazdasági politika alkalmazásának idejében. Ugyanígy foglalkozni kellene a termelőszövetkezeti alapszabályok különböző irányú rendelkezéseinek feldolgozásával, ugyancsak a fejlődés különböző szakaszaira figyelemmel. Végül meg kell még említeni a termelőszövetkezetek földrendezésének problémáit, amelyeknek jogirodalmi feldolgozása ugyancsak hiányzik.

A termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak második tanácskozása tehát széles körben vetette fel az új problémákat, amelyekkel a jogászoknak is foglalkozniok kell, fel kell azokat dolgozniok a jogi felépítmény síkján olyan módon, hogy alkalmassá váljék feladatának teljesítésére, hogy teljesítse felépítmény jellegéből folyó hivatását: segítséget nyujtson a termelőszövetkezeti mozgalom előrelendítésében és megszilárdításában.

F. I.

Anyaggazdálkodásunk jogelvi, szervezeti és eljárási problémáiról

Felemelt ötéves tervünk sikeres megvalósítása érdekében fokozottabb mértékben van szükség a rejtett tartalékok feltárására és a minisztertanács takarékossági határozatának végrehajtására. Ezt a feladatot elsősorban az olyan anyagok tekintetében kell fokozott figyelemben részesítenünk, amelyeknél a gyártási szűk keresztmetszet vagy a fokozott igénybevétel miatt kormányzatunk kötött anyaggazdálkodást írt elő. Ezen a területen a jogi szabályozásra is komoly feladatok hárulnak.

Sztálin elvtárs tanítása szerint nem elég, ha társadalmi rendünk fejlődésének eddigi eredményeit jogi szabályozással rendezzük, hanem ezen felül a jogi szabályozás segítségével elő kell mozdítani társadalmi rendünknek, a szocializmus építésének minél fokozottabb ütemét. Ezt a célt szolgálják alábbi elgondolásaink is, amelyek keresztülvitele esetében elő tudjuk mozdítani az anyaggazdálkodás alá vont anyagok helyes elosztásának tökéletesebb megszervezését. Ezenkívül szükségesnek tartjuk olyan jogelvi kérdések felvetését is, amelyek megoldásával sikeres harcot tudunk vívni a kapitalista jogrend egyes csökevényeivel szemben.

A szállítási szerződések rendszere átfonja és egymással szoros kapcsolatba hozza a népgazdaságunk rendszerében működő gazdasági egységeket. A kötbérek az állami vállalatok tervszerű munkájának fontos mutatószámai és megkönnyítik a terv végrehajtásának ellenőrzését, az ellenőrzésre pedig ott van a legnagyobb szükség, ahol legszűkebb az áruellátás keresztmetszete. Szállítási szerződési rendszerünknek hiányossága, hogy éppen a legfontosabb anyagokra vonatkozólag, amelyek az anyaggazdálkodás alá tartoznak, nincs még egyértelműen eldöntve, hogy az anyaggazdálkodási hatóság kiutaló határozata mennyiben minősül szállítási szerződésnek, tehát mennyiben kötbérterhes. Véleményünk szerint éppen az anyaggazdálkodás alá tartozó anyagok elosztásánál kell érvényesülnie a legszigorúbb tervszerűségnek és ezt kell elsősorban biztosítani azáltal, hogy minden anyagkiutalást olyan joghatállyal ruházunk fel, hogy az kötbérterhes szállítási szerződésnek minősüljön.

Jogrendszerünkben és eddigi jogszabályainkban bizonyos kettősség tapasztalható. Pl. az O.T. elnökének 111.800/1951. sz. rendelete, amely az épületszerelvények, épületberendezési cikkek és egyes ipari szerelvények gazdálkodási rendjéről szóló 109.600/1951. O.T. sz. rendeletet módosítja és annak végrehajtási utasítását adja meg, kimondja, hogy: »A kiutalás kézhezvételével az igénylő, a készletező, illetőleg termelő vállalat között szállítási szerződés jön létre. A kiutaláson a szállítási határidőt is fel kell tüntetni.« (Tervgazdasági Értesítő, 1951. okt. 9. sz. 1.223 oldal). Ugyanakkor az 1952. évi anyaggazdálkodást szabályozó egyéb rendeletek (112.000/1951. O. T., 111.200/1951. O. T., 111.700/1951. O. T., 111.600/1951. O. T., Tervgazdasági Értesítő 1951. X. 9.-i szám, 112.200/1951. O. T., Tervgazdasági Értesítő 1951. X. 13-i szám, 112.300/1951. O. T., Tervgazdasági Értesítő 1951. X. 16-i szám) szerint az igénylő a kiutalt mennyiséget köteles megrendelni, az előállító mű, illetőleg a belkereskedelmi (készletező) vállalat a kiutalt mennyiséget köteles visszaigazolni és ennek következtében az igénylő és az előállító mű, illetőleg a belkereskedelmi (készletező) vállalat között szállítási szerződés jön létre.

A kettősség abban jelentkezik, hogy az először idézett rendelet szerint a kiutalás maga szállítási szerződésnek minősül, míg az utóbb felsorolt rendeletek csak kötelezik a vállalatokat, hogy a kiutalás alapján szállítási szerződéseket kössenek.

Lényeges különbség van a között, hogy a kiutaló rendelkezés maga szállítási szerződésnek minősül-e, vagy pedig csak kötelezi a vállalatokat a szállítási szerződés megkötésére. A vállalatok ugyanis nem egy esetben a kötelező rendelkezés ellenére is vonakodnak a szállítási szerződés megkötésétől és arra hivatkoznak, hogy a szállítási szerződést nem tudják megkötni, miután a kiutalás nem mindig egyezik anyagellátásukkal, termelési tervükkel, árukészletükkel stb.

Amikor ezt a kettősséget szükségesnek tartjuk felszámolni és megvizsgáljuk, mire vezethetők vissza e kettősség okai, arra az eredményre jutunk, hogy

1. nincsenek tisztázva az erre vonatkozó jogelvek,

2. anyaggazdálkodási rendszerünknek olyan szervezeti hiányosságai vannak, amelyek felszámolása népgazdaságunk elsőrendű érdeke.

Elvileg eldöntendő, hogy:

a) az anyaggazdálkodási hatóság kiutalása minden esetben szállítási szerződésnek minősül-e,

b) szállítási szerződésnek minősül-e a kiutalás abban az esetben, ha azon a szállítási határidő nincs feltüntetve,

c) létrejön-e a kiutalás alapján a vállalatok között kötbérfizetési kötelezettség.

Jogrendszerünk még mindig nem tudta teljesen elvágni azt a köldökzsinórt, amely a római magánjoghoz

köti és amely szerint minden szerződés lényeges kelléke a szerződő felek egybehangzó akaratkijelentése. Ennek a problémának az eldöntésére azért is szükség van, mert ezáltal tisztázódnak bizonyos jogi kategóriák, eldöntjük azt a kérdést, hogy a szocialista polgári jogot sem a római jogi, sem pedig az úgynevezett »gazdasági jogi« alapokra ráépíteni nem lehet, hanem új alapok teremtődtek a szocialista polgári jog számára.

Mit jelent ugyanis állami vállalatok szerződéseinél a szerződő felek egybehangzó akaratkijelentése? Annyit, hogy a szerződés annak a dolgozó népnek akaratát fejezi ki, amely tulajdonosa mindkét állami vállalatnak.

A vállalatok nem rendelkezhetnek olyan tág látókörrel, hogy szerződéseik minden esetben az egész dolgozó nép akaratát, elhatározását fejezhetnék ki. Az anyaggazdálkodási hatóság, amelynek pontosan fel kell mérnie a szükségleteket, a termelési adottságokat, az elosztásra kerülő árumennyiségeket, nagyobb perspektívával rendelkezik, és ha pontosan felméri az adatokat, a kiutaló rendelkezésével hívebben ki tudja fejezni a dolgozó nép akaratát, mintha azt közvetlenül a vállalatokra bízzuk. Ilyen értelemben tehát az anyaggazdálkodási kiutalás teljes mértékben pótolni tudja a vállalatok egységes akaratnyilvánítását.

Megjegyezzük itt, hogy ezt a jogelvet csak kategóriának tekintjük, melyre fejlődésünk mai szakaszában van szükség, amikor még nem rendelkezünk olyan áruboséggel, amellyel rendelkezni fogunk fejlődésünk törvényeinél fogva a későbbiek során. A kapitalista gazdasági rendben az alapvető ellentmondásból kifolyólag ellenkező érdekeket képviseltek a szerződő felek, a szerződés ezeket az ellenkező érdekeket igyekezett egyeztetni. A szocialista gazdasági rendben is elengedhetetlenül szükséges a szerződési rendszer, de most már nem azért, hogy az ellenkező érdekeket közös nevezőre hozza, hanem azért, hogy a tervgazdálkodásnak a fogaskerekeit zökkenésmentesen egymásba illessze, és ilyen módon is biztosítsa a tervszerűséget, a termelésnek és a fogyasztásnak összhangját és hogy a gazdasági rendnek emelőjéül szolgáljon ahhoz, hogy a gazdaságos számvetés rendszerének kifejlesztésével, a munka termelékenységének növelésével ne csak globálisan, hanem részleteiben is teljesítsük a népgazdasági tervet.

Fejlődésünk mai szakaszában azért tartjuk szükségesnek és fontosnak, hogy az anyagkiutalás szállítási szerződés hatályával rendelkezzék, mert a népgazdaság számára a legfontosabb anyagok termelésének és elosztásának biztosításához olyan fontos gazdasági érdekek fűződnek, hogy véleményünk szerint az anyagkiutaló hatóságok rendelkezése, éppen azért, mert a dolgozó nép akaratának szélesebb perspektívájánál fogva szabatosabb kifejezője, jobban tudja biztosítani népgazdaságunk fejlődését, mint a vállalatok közvetlenül megkötött szállítási szerződése.

A fentiek arra az esetre vonatkoznak, amikor az anyagkiutalás az áru pontos megjelölésén és mennyiségén kívül a szállítási határidőt is tartalmazza.

Felvetődik azonban az a kérdés, hogy szállítási szerződésnek minősül-e az olyan kiutalás, amely nem tünteti fel a szállítási határidőt? Véleményünk szerint az anyaggazdálkodási hatóságnak úgy kell megszerveznie munkáját, hogy a szállítási határidő tekintetében is rendelkezhessen a kiutaló határozatban. Arra az átmeneti időre azonban, amíg a szervezésben ezt a fokot el nem érték, a felvetődött kérdést el kell dönteni.

Az a kiutalás, amely a szállítási szerződés összes lényeges kellékeit nem tartalmazza, tehát nem tünteti fel a szállítási határidőt, nem szállítási szerződés még, csupán a felekre nézve kötelező szállítási előszerződés. Ilyen esetben az a vállalat, amelyet a kiutaló határozat az áru szállítására kötelez, meg kell hogy adja egy jogszabály által megállapítandó záros határidőn belül a szállítási határidőt és ezáltal az eredetileg hiányos szerződés a szállítási szerződés hatályát utólag megszerzi. Erre vonatkozó jogszabályi rendelkezést azért is szükségesnek tartunk, mert igen sok esetben fordult elő, gyakorlatunkban is, hogy pl. a belkereskedelmi készletező vállalathoz szállítási határidő nélküli kiutalások érkeztek több döntő fontosságú üzem részére. Ilyen esetben a vállalat legkésőbb a tervidőszak végén köteles a szállítást teljesíteni. A tervidőszakon belül a vállalatnak kell elbírálnia, hogy a határidő nélküli kiutalások közül népgazdasági szempontból melyek a sürgősebbek és fontosabbak. Végeredményben tehát a vállalat ugyanolyan hatáskörrel rendelkezik, mint a termelési minisztérium, az elsőbbségi besorolás tekintetében. Hogy ez a visszásság megszűnjön, és hogy a fontossági és sürgősségi sorrendet az anyaggazdálkodási hatóság döntse el és ne az a vállalat, amely a népgazdasági érdekeket nem tudja úgy összehangolni és elbírálni, mint egy felsőbb szerv, szükségesnek tartjuk, hogy a kiutalásoknál az anyaggazdálkodási hatóság határidőket is jelöljön meg. Tekintettel azonban arra, hogy a vállalat rendelkezésére álló szállítási szerződések birtokában pótolni tudja a kiutalás hiányát, és meg kell hogy tudja adni a szállítási határidőt, az a véleményünk, amennyiben a vállalat jogszabály által megállapítandó záros határidőn belül a szállítási határidőt közli, az eredetileg kellékhiányos anyagkiutalás a szállítási határidő megadásával (ex nunc) előszerződésből teljes értékű szállítási szerződéssé válik.

A fentiekből következik véleményünk szerint az, hogy az anyaggazdálkodási hatóság kiutalási határozatának teljesítése kötbérköteles, mégpedig abban az esetben, ha a kiutaló hatóság szállítási határidőt nem közölt, attól az időponttól számítva, amikor ezt a hiányt a szállító vállalat pótolta, tehát a szállítási határidőt megadta.

Minthogy nem célunk az, hogy a gyakorlati élettől elvonatkoztatva vizsgáljuk a jogelveket, rá kell mutatnunk az anyaggazdálkodási rendszerünkben jelentkező szervezeti és eljárási hiányosságokra is.

Az anyaggazdálkodási hatóságok feladatát nem csak a termelt áru elosztása kell hogy képezze, hanem annak az ellenőrzése is, hogy a felhasználó vállalatok ne igényeljenek ezekből a hiánycikkekből többet, mint amennyi tervük teljesítéséhez szükséges. Hogy ezt a hatalmas feladatot az anyaggazdálkodási hatóságok maradéktalanul el tudják látni, elsősorban olyan pontos nyilvántartásra van szükségük, amelynek segítségével nem csak a belkereskedelmi (készletező) vállalatnál rendelkezésre álló árumennyiségeket, hanem ezeknek a gyártó mű által történő termelését is figyelemmel tudják kísérni. Ha az anyag-

gazdálkodási hatóságok a belkereskedelmi vállalatoktól vagy a termelő üzemektől teljesen elkülönítve fejtik ki működésüket, komoly és nagy szervezetre van szükség, amely bevezeti a készletező vállalat és a termelői üzemek készlet- és termelési adatait és ezeket megfelelően ellenőrzi. Végeredményben tehát ugyanazt a nyilvántartást kell felfektetni az anyaggazdálkodási hatóságnál, ami a készletező vállalatnál és a termelő üzemnél már megvan. Ezt a kettős munkát oly módon lehetne felszámolni, hogy az anyaggazdálkodási hatóság szervezeti egységben működne a belkereskedelmi (készletező) vállalattal. Az anyaggazdálkodási hatóság csak szervezet és a munka helye tekintetében tartoznék a belkereskedelmi vállalathoz, egyébként megtartaná hatósági jellegét. Minden anyagkiutalást az anyaggazdálkodási hatóság a készletező vállalaton keresztül adna meg, még a műtől-műig való közvetlen nagyfogyasztói kiszolgálásra is a készletező vállalat adná ki a transit-diszpozíciót. Ilyen módon az anyagkiutalásra vonatkozó összes adatok és nyilvántartások a készletező vállalat rendelkezésére állnának, ezek alapján az anyaggazdálkodási hatóság csak olyan kiutalást adna ki, amely vagy a már rendelkezésre álló készlettel, vagy a termelés által biztosítva van. Így el lehet kerülni az anyaggazdálkodás munkájában észlelt és nem egy esetben előforduló hibát, hogy kiutalások történnek, amelyekre nincsen meg a megfelelő fedezet.

Az anyaggazdálkodási hatóság kiutalása rendszerint a tervidőszakra szól. Az eddigi gyakorlatban az a probléma is felvetődött, hogy a készletező vállalatok és termelő üzemek kötelesek-e nyilvántartani azokat a kiutalásokat, amelyeket a tárgyi tervidőszakban nem tudnak teljesíteni, vagy pedig a teljesítetlen kiutalásokat a tervidőszak végén törölhetik. Véleményünk szerint az anyaggazdálkodás rendjének általunk javasolt átszervezése folytán ez a probléma is megoldást nyerne.

Az anyaggazdálkodásnak a fentiekben való átszervezése hosszadalmas előkészítő munkálatokat igényel. Mindaddig, míg egy ilyen átszervezési munka befejezést nem nyer, átmeneti intézkedésekre és eljárási szabályokra van szükség.

Erre vonatkozólag elgondolásunk a következő:

1. Minden anyagkiutalás csak a tárgyi tervnegyedre vonatkozzék. Azok a kiutalások, amelyeket a termelő üzemek, vagy a készletező vállalat a tervidőszak végéig nem teljesítenek, további nyilvántartás nélkül törlendők. Ebben az esetben azonban, amennyiben a termelő üzem, vagy a készletező vállalat vétlenségét igazolni nem tudja, meghiúsulási kötbért köteles fizetni.

2. Ha a termelő üzem, vagy a készletező vállalat a kiutalás kézhezvétele után úgy találja, hogy a kiutalást nem tudja teljesíteni, a kiutalás ellen 15 napos határidőn belül felszólalhat. A felszólalást ki kell kézbesíteni az igénylőnek is, aki arra megteheti az észrevételeit. Az ezzel kapcsolatos eljárást az anyaggazdálkodási hatóság, vagy a Központi Döntőbizottságnak egy, erre a célra felállítandó részlege intézné. A kiutalás mindaddig érvényben van, amíg az ellene beadott felszólalást az illetékes hatóság érdemben el nem intézi. Ugyanazok az eljárási szabályok lehetnének irányadók, mint a döntőbizottsági eljárásban, tehát az érdekelt tárcák képviselői, mint bizottsági tagok vennének részt az ügy eldöntésében.

Az anyaggazdálkodással kapcsolatos döntőbizottsági eljárás természetesen csak átmeneti jellegű. Arra az átmeneti időszakra vonatkozik, míg az anyaggazdálkodásunk eddigi rendjének átszervezésével és a munka megjavításával el nem tudjuk érni azt, hogy minden anyagkiutalásnak meglegyen a fedezete, tehát az anyagkiutalás olyan tökéletes és pontos legyen, hogy az a felhasználó részére biztos támaszt jelentsen további munkájában, amelyre számíthat és tervezhet. Éppen ezért tartjuk szükségesnek a fentiekben javasolt eljárási szabályok bevezetését, mert az eddigi gyakorlat szerint az anyagkiutalásokra az igénylők nem minden esetben számíthattak biztosan és tervteljesítésüket nem egy esetben megzavarta az a körülmény, hogy a kiutalt anyagot nem tudták megkapni.

Szükségesnek tartjuk végül az anyaggazdálkodással kapcsolatos tervfegyelem megszilárdítása érdekében minden anyaggazdálkodás alá vont áru termelésének és elosztásának biztosítását célzó kotbérösszeg alsó határát az egyéb árucikkek után fizetendő kötbérösszegnek legalább kétszeresére felemelni.

Gazdasági életünk egyik legkomolyabb problémája az anyaggazdálkodás szervezetének, működésének és jogi szabályozásának egységes kiépítése. Olyan szabályozásra van szükség, amely felszámolja az eddigi bonyolult rendszert. Helyette olyan rendszert építsünk ki, amely elvileg megfelel társadalmi és gazdasági fejlődésünk mai ütemének és amely didaktikai szempontból is alkalmas arra, hogy könnyen érthető és a gyakorlatban egyszerűen alkalmazható legyen. A fentiekben kifejtett javaslatainkat nem tekinthetjük teljesen kiforrott és már megvalósításra alkalmas elgondolásnak, szükségesnek tartjuk azonban, hogy a kérdés nagy horderejénél fogva illetékes szervek létesítsenek olyan munkaközösséget, amely alkalmas lenne arra, hogy a kérdést megnyugtatóan rendezze. Ehhez fontosnak tartjuk az ezzel kapcsolatos jogelvek tisztázását is. Azért vetettük fel ezeket a kérdéseket, mert véleményünk szerint megoldásuk nagyban elősegítené népgazdaságunk további zökkenőmentes fejlődését ezen az igen fontos területen.

Dr. Krémer Miklós, dr. Topalovics Pál

JOGIRODALOM

Dr. Világhy Miklós: A gazdasági jog problémája. (Budapest, 1951., Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, 166 lap).

1. Világhy Miklós könyve jelentős eseménye eredeti monografiákban egyáltalán nem bővelkedő jogirodalmunknak. Azt a nagyméretű fellendülést, mely az élenjáró szovjet jogtudomány termékeinek magyar nyelven való közzététele terén volt tapasztalható az elmúlt évben, eddig még nem sok területen kísérte jogászaink megfelelő, teremtő aktívitása. A szovjet tudomány eredményeinek és útmutatásainak hazai viszonyainkra alkotó módon való alkalmazásában nyilvánvaló hiányok mutatkoztak: az »elméleti ellustulás« nem egy jele volt észlelhető jogtudományunkban. Ilyen szimptomák pl.: az önálló jogtudományi munkák viszonylag csekély száma, a saját időszerű kérdéseink feldolgozásában

mutatkozó bátortalanság, haladó hagyományaink ki nem aknázása stb. Az utóbbi hónapokban szemmellátható fejlődés mutatkozik e téren: jogéletünk megélénkülőben van, jelentős tudományos munkák láttak napvilágot, kialakulóban van a kritikai szellem, fejlődnek folyóirataink.

A gazdasági jog sorsának alakulás a jellemzően tárja elénk mind az elméleti ellustulás, mind a jövőbe mutató fejlődés bizonyítékait. Ennnek a »jogágazatnak« a felszabadulás utáni feleleventése, 1949—50-ben történt kiterebélyesítése, a hibáknak azzal való magyarázása, hogy »1949. január 16. előtt még nem lehetett felismerni jogunk szocialista jellegét« stb. — az elméleti ellustulás kétségtelen jelei; a gazdasági jog felszámolásának elindítása, a lefolyt széleskörű vita és annak eredménye: a továbbfejlődés kedvező jelenségeit mutatják. Idetartozik Világhy Miklós könyve is, amely ilyenformán két okból is nagy érdeklődésre tarthat számot: mint *eredeti* magyar jogtudományi munka és mint éppen a *gazdasági jog* kérdésével foglalkozó tanulmány.

2. A mű hat fejezetben tárgyalja a gazdasági jog problémakörét. Bevezető jellegű fejtegetések után ismerteti a kereskedelmi jog kialakulását és fejlődését az európai jogrendszerekben, majd részletesebben taglalja az imperializmus (közelebbről: Németország) gazdasági jogának két formáját: az ú. n. »korszellem«-elméleten (Hedemann) és a tárgyi elméleten (Goldschmidt) alapuló gazdasági jogot. A munka IV. fejezete a szovjet jogtudományban átmenetileg érvényesült gazdasági jogi irányzattal foglalkozik. Az V. és VI. fejezet végül a magyar gazdasági jog felszabadulás utáni fejlődését ismerteti és széleskörű bírálatban részesíti elméleti alapjait.

Világhy Miklós a felszabadulás utáni magyar gazdasági jog egyik első művelője, aki már az 1948. évi hévízi jogászkongresszuson foglalkozott a gazdasági jog kérdéseivel. 1949-ben Nagy Miklós és Rajna Tibor társaságában tankönyvet írt »Jogi ismeretek (Gazdasági jog)« címmel a kereskedelmi középiskolák IV. osztálya számára, 1950-ben pedig a Magyar Jogász Szövetség tanfolyamán előadást tartott »Az Alkotmány és a gazdasági jog« címmel. Világhy tehát a leghivatottabbak egyike a gazdasági jog problémájának megvilágítására. Könyve bizonyítéka annak, hogy azt a széles anyagtanulmányozást és mélyreható önvizsgálatot, amely nélkül a kérdés feldolgozása el sem képzelhető, elvégezte: könyvében megbírálja a gazdasági jog valamennyi megnyilvánulását, legaprólékosabban a magyarországi gazdasági jogot, és önbírálatot gyakorol saját ily irányú tevékenysége fölött is. Világhy már 1949-ben látta a gazdasági jog és a kapitalista kereskedelmi jog kapcsolatát, sőt azt is észrevette, hogy »a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában a gazdasági jog elindul a részekrebomlás folyamata felé... Ennek a jogágazatnak részekrebomlása már a magyar jogrendszerben is megindult« — írta az említett kereskedelmi iskolai tankönyvben. Ő tehát nem a »hódítás« perspektívájával kezdett hozzá a gazdasági jog műveléséhez és már az akadémiai előadást követő vita során is helyeselte a gazdasági jog felszámolását. Ez a munkája is több helyen tartalmaz becsületes önkritikát (85., 91., 99—100. lap), melynek során rámutat az akkori szemléleti tévedéseiből származott hibákra.

Világhy Miklós könyvének főbb *érdemei* a következők:

Részletes, újabb jogirodalmunkban még meg nem rajzolt képét vázolja fel a burzsoa kereskedelmi jog kialakulásának és fejlődésének. Bátran nyúl hozzá a kapitalista jog önellentmondásainak kifejtéséhez. Jó tájékoztatást nyujt a gazdasági jog német elméleteiről. (Megjegyzendő, hogy Hedemann munkásságának ismertetése hiányos, amennyiben nem terjed ki Hedemann későbbi, nyílt fasiszta állásfoglalásaira.) Széles alapokon fejti ki a Szovjetunióban átmenetileg érvényesült gazdasági jogi elméleteket. Eredeti módon veti egybe ezeket a német és más gazdasági jogi elméletekkel. Igen alapos ismertetést ad a felszabadulás utáni magyar gazdasági jog kibontakozásáról és hatásáról. Észreveszi a jogi munkával és a joggal kapcsolatos szélsőségek veszélyeit; felveszi a küzdelmet a túlzó jogászi szemlélet (eljogásziasítás, juridizálás) megnyilvánulásai ellen, de ugyanakkor helyteleníti egyes »szakemberek« a joggal szembeni idegenkedő, lebecsülő magatartását is (148—149. lap).

Rendkívül szemléletes és — második részében — teljesen eredeti érve Világhynak a gazdasági jog különálló jogágazatként való fenntartása ellen az a megállapítás, hogy a gazdasági jog »a vagyoni viszonyok egyes csoportjait elválasztja, mesterségesen elszakítja a vagyoni viszonyok más csoportjaitól« (135. lap) és ugyanakkor *meg is »csonkítja ezeket a vagyoni viszonyokat, mert nem a tulajdonjogra építi fel azok tárgyalását s mert nem foglalkozik a fogyasztás jogviszonyaival«* (138—139. lap). Ennek a tételnek a kitűnő levezetése rámutat a tanulmány egyik legfőbb értékére is: nagy jogászi műveltséggel párosult logikai következetességére, gondolatsorainak egymásból meggyőző módon folyó kibontakozására.

Igen figyelemreméltóak a könyvnek a Szladits-iskolával kapcsolatos fejtegetései (157—161. lap), melyek során érdekes fényt vet Szladits Károly tanítványainak a gazdasági jogi elmélethez fűződő viszonyára. Idevonatkozó megállapításait azonban bizonyos egyoldalúság jellemzi. Szladits Károly számos jogásznemzedéket nevelt fel és nem lehet azt mondani, hogy beléjük oltotta volna azokat a jogászi nézeteket, amelyekből — Világhy okfejtése szerint — a történelmi fejlődés hatására bizonyos következetességgel folyt volna a gazdasági jog újramegteremtése Magyarországon. Helyesek azonban azok a megállapításai, melyek a gazdasági jog újramegteremtése körül elkövetett hibából azt a tanulságot vonják le, hogy fokozni kell a marxizmus-leninizmus elméletének tanulmányozását és elsajátítását, a Szovjetunió jogtudományának tanulmányozását és fejleszteni kell jogtudományunkban a szocialista bírálat-önbírálat szellemét.

Világhy Miklós marxista módszerrel dolgozza fel anyagát. Az egyes kérdések megvilágításánál az adott történelmi, politikai, gazdasági viszonyokból indul ki és az intézményeket fejlődésükben nézi. A könyv rendszere példaszerűen logikus, jól áttekinthető, szerkezete arányos; nyelve világos, sallangmentes, de ugyanakkor élvezetesen színes.

3. Melyek a főbb *hiányosságai* a tanulmánynak? Világhy azt a tételt fejti ki, hogy a gazdasági jog imperialista elmélete a monopolkapitalista jog bomlásának a terméke. Ebből az általános érvényűnek leszögezett megállapításból okszerűen kellene következnie olyan magyarázatnak, mely fényt derítene arra, hogy miért

nem fejlődött ki mégsem a gazdasági jog a monopolkapitalizmus legfontosabb vezető államai közül az USÁban és Angliában. A gazdasági jog hiányát Franciaországra vonatkozóan elfogadhatóan magyarázza a szerző, de elmulasztja az előbbi, önként adódó kérdés megvizsgálását. Ugyanilyen természetű, a sajátmaga felállította általános tételből folyó hiányossága a könyvnek az is, hogy egyfelől megállapítja: »a gazdasági jog problémája nem pusztán a szovjet vagy a magyar jogtudomány problémája, hanem kézenfekvő probléma minden szocialista jogtudomány számára« (11. lap), másfelől azonban egyáltalán nem foglalkozik azzal a kérdéssel: felmerült-e a gazdasági jog problémája a többi népi demokratikus államban, illetőleg milyen megoldást nyert.

További hiányossága a munkának az, hogy — egy-egy bekezdésnyi két utaláson kívül — nem foglalkozik a *felszabadulás előtti burzsoa magyar gazdasági joggal*, holott ez rendkívül érdekes anyagot szolgáltat felszabadulás utáni gazdasági jogunk megértéséhez is. A német gazdasági jog részletes ismertetése és bírálata feltétlenül helyénvaló, de nem lett volna szabad mellőzni a közvetlen következményeként jelentkező felszabadulás előtti magyar gazdasági jog megfelelő értékelését sem. Nyilvánvaló, hogy Kuncz, Bozóky, Halla, Uhlmann, Szlezák stb. »elméletei« legalább annyira érdekesek számunkra, mint Goldschmidté, Klausingé, vagy Hedemanné. A fasiszta német gazdasági jog az említett és más magyarországi követőkön keresztül jutott el hozzánk. Éppen ennek a területnek a feldolgozásával szolgáltathatunk értékes adalékokat a szocialista jogtudomány számára az imperializmus gazdasági jogának magyar vonatkozásait illetően.

Hiányolni kell végül azt is, hogy akkor, amidőn Világhy helyesen állapítja meg, hogy »a gazdasági jogi elmélet a szocializmus irányában fejlődő magyar civiljogtudomány gyermekbetegsége« volt, nem fejti ki kellőképpen azt, hogy mennyiben hátráltatta a felszabadulás utáni gazdasági jog a *szocialista magyar polgári jog tudományának* kialakulását és fejlődését. Nem lehet kétséges, hogy a tételes jogtudományok közül éppen a polgári jog sínylette meg a legnagyobb mértékben a gazdasági jog újraszületésének következményeit. Az ezirányú összefüggések szélesebbkörű feltárása igen hasznos lehetne polgári jogi tudományunk továbbfejlődése szempontjából.

4. Van a könyvnek néhány olyan megállapítása, amelyekkel *nem lehet egyetérteni*. E megállapítások egyik csoportja politikai gazdaságtani kérdésekkel kapcsolatos. A monopolkapitalizmus korszakában az állam és a monopóliumok viszonyát olyan módon tárgyalja Világhy, hogy az államnak a monopóliumok fölött álló mivoltára enged következtetni. Ugyanakkor, amikor nem beszél a fináncoligarchiának és az államapparátusnak az egybenövéséről, több helyen is szól arról, hogy »az imperialista állam az egyre mélyülő válságok, háborúk, a monopóliumok féktelen harca következtében kénytelen beavatkozni a gazdasági életbe« (39. lap), hogy »a monopolista marakodás arra kényszeríti az államot, hogy rendszabályokat hozzon ennek a gazdasági életet szétziláló marakodásnak korlátok közé szorítására« (40. lap) stb. A szerző kiemeli ugyan, hogy a burzsoa állam a monopolisták érdekében teszi ezt, mégis olyan benyomást kelt, hogy az imperialista államot a monopolisták felett álló szervezetként képzeli el. Nyilvánvaló, hogy ma már nem elég csak azt mondani, hogy az imperialista állam »a monopolisták érdekében« hoz ilyen vagy olyan rendelkezést. A monopóliumok maguk tartják kezükben az imperialista állam apparátusát.

Ebből a szemléleti hibából folyik az a megállapítás, hogy a monopolkapitalizmus idején »a gazdasági életben megjelenik és terjeszkedik az állami beavatkozás és ezzel a gazdasági élet valóban az állami beavatkozás által meghatározott szektorra és az állami beavatkozás által szabadon hagyott szektorra válik szét« (55. lap). Attól eltekintve, hogy itt a Szovjetunióban volt gazdasági jog egyik fajtájának (kétszektoros jog) a kapitalista gazdaságba való mesterséges átültetésével állunk szemben — alapjában véve helytelen a monopolkapitalizmus gazdasági életében az említett két szektort felfedezni. A monopolkapitalizmus gazdaságában nincsenek ilyen »egymástól eltérő természetű« (u. o.) szektorok. *A monopolkapitalizmus gazdasága egységes gazdaság* és a monopóliumok felett nem lebeg a gazdasági életet szektorokra bontó állam. *Az imperialista állam a fináncoligarchia állama* és már a kiindulás is helytelen, ha a gazdasági életbe való beavatkozását szektorképző tényezőnek fogjuk fel. Erről a monopolkapitalizmus államában szó sem lehet.

Vitássá tehető az a jellemzés is, amit Világhy a *részvénytársaság* fejlődéséről ad (32. lap). A részvénytársaság monopolkapitalisztikus fejlődésének *általános* tendenciáját jól rajzolja meg, de ennek egyik epizódfolyamatát, a részvénytársaságon belül a nagytőkés és a kisebb tőkések viszonyának alakulását — nézetem szerint — nem helyesen látja. Az imperializmus korszakában maximális mértékre fejlődő tőkekoncentráció »a részvénytársaság belső szerveze-tében annyit jelent — mondja Világhy, — hogy a versenyben elbukó kisebb tőkések egyre jobban kiszorulnak a részvénytársaságból, egyre tömegesebben kényszerülnek arra, hogy részvényeiket eladják a versenyben felülmaradó nagytőkéseknek«. Ez a kép egyoldalú. A nagytőkéseknek, a vállalkozónak, a banknak, akik rendelkeznek a majoritással, semmi jelentékeny kellemetlenséget nem okoz a minoritással rendelkező »kisebb tőkések« jelenléte a részvénytársaságban. A tőketöbbség elvének érvényesülésénél fogva a részvénymajoritás abszolút uralmat biztosít a nagytőkének a részvénytársaságon belül és az ú. n. kisebbségi jogok semmiféle komoly hátrányt rája nézve nem jelentenek. Ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy még abszolút majoritásra sincs szükség a modern részvénytársaságnál, mert a kis részvényesek szétszórtságánál és a részvénytársaság életével szembeni közömbösségénél fogva (őket csak az évi osztalék érdekli) a nagytőke sokszor 20—30%-os részvénypakettel is kezében tudja tartani az egész részvénytársaságot. A fejlődés iránya tehát e részletvonatkozásban éppen az ellenkezője annak, amit Világhy rajzol meg: a monopólium urai nem felvásárolni igyekeznek az őket komolyan amúgy sem zavaró kisebbségi részvényeket, hanem inkább — uralmuk mindenkori biztosítása mellett — újabb és újabb kistőkések tőkéit igyekszenek becsalogatni a részvénytársaságba újabb részvénykibocsátások stb. útján. Ily módon további tőkéket haj-

tanak uralmuk alá. A monopolistáknak gazdag fantáziájuk van abban a tekintetben, hogy különféle fajtájú részvények és kötvények (többszavazatú részvény, szavazat nélküli elsőbbségi részvény, alapító részvény, élvezeti jegy, átváltoztatható kötvény stb.) útján minél nagyobb tőkéknek bevonását minél kisebb valóságos beavatkozási jog mellett biztosítsák. A polgári közgazdászoknak és jogászoknak a részvénytársaság »demokratizálására« irányuló elgondolásai találkoznak a monopóliumok urainak érdekeivel: ezek is minél több idegen tőkét akarnak bekapcsolni a részvénytársaság életébe. »A *valódi* részvény az egyetlen varázsvessző, mely a legkisebb tőkepatakocskákat is be tudja állítani a nagyszabású gazdasági célok szolgálatába« — mondja pl. Kuncz is (Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, 384. lap, Budapest, 1941.).

A gazdasági jog *kialakulásának* évét Világhy 1948-ra teszi. Ebben igaza van, ha a kialakulás fogalmát tágan értelmezzük és a gazdasági jog első megnyilvánulásait már kialakulásnak tekintjük. Úgy gondolom, hogy a gazdasági jog újramegteremtéséről, tehát a szorosabb értelemben vett kialakulásról, Magyarországon csak 1949. évtől kezdve beszélhetünk. Mi történt nálunk 1948-ban a gazdasági jog terén? Megjelent György Ernő tanulmánya a gazdaságjog szerkezeti változásairól, elhangzott két felszólalás a Magyar Jogász Szövetség első hévízi kongresszusán, végül pedig Csanádi György írt egy cikket a Jogtudományi Közlönyben a kereskedelmi jog körében mutatkozó új feladatokról. Megállapítható, hogy valamennyi említett megnyilvánulás 90%-ban a régi kereskedelmi jog talaján áll és elég szűk kitekintést enged a valójában 1949-ben kialakult és 1950-ben kibontakozott gazdasági jog felé. Ezek az évek már a tudatos gazdasági jogi tankönyvek, kézikönyvek, tanulmányok stb. évei. A kérdés (1948 vagy 1949?) első pillantásra nem látszik nagyjelentőségűnek, de valaminő fontossága nézetem szerint mégis van. Ha 1949-re és 1950-re tesszük a gazdasági jog valódi kialakulásának és kibontakozásának idejét, tárgytalanná válik a gazdasági jog volt híveinek az az önigazoló érve, hogy *Rákosi* elvtárs 1949. január 16-i cikkének (»A népi demokrácia néhány problémájáról«) megjelenése előtt még nem láthatták világosan jogunk szocialista jellegét. Ha lehet is afelett vitatkozni, hogy mit értsünk kialakuláson és ezt 1948-ra vagy 1949-re tegyük-e, az aligha lehet kétséges, hogy a tudományos igényű gazdasági jogi *könyvek* megjelenése 1949-re és 1950-re esik, amikor már viszont mindenképpen »lehetett volna látni« jogunk szocialista jellegét. Az említett cikkre való hivatkozás tehát nem mentesíthet az 1949—50. évek folyamán elkövetett hibák alól.

A gazdasági jog kialakulását 1948-ra tevő elméletnek van még egy másik következménye is. Világhy felfogása szerint az 1948-as gazdasági jogi elmélet 1948-ban »objektíve haladó volt«, megkezdte »a kapitalista örökség lebontását«, »mozgósított«, »perspektívát nyitott« és »a szocialista építés irányában hatott« (111—112. lap). A gazdasági jognak ez az állítólagos pozitív szerepe az idők folyamán egyre inkább csökkent és 1950-re szűnt meg, amikor már nem egyszerűen »a kapitalista maradványok lebontásáról volt szó«, hanem »a szocialista jognak a felépítéséről, a szocialista jog tudományos kérdéseinek kidolgozásáról« (112—113. lap). Nem szólva bővebben arról, hogy ezekben a megállapításokban a gazdasági *építés jogszabályainak* a gazdasági *jog elméletével* való azonosítása fedezhető fel, úgy gondolom, hogy ezt az apológiának beillő bírálatot kevesen fogják helyeselni, mert ezáltal lényegileg tagadnók annak az egyöntetű állásfoglalásnak az indokoltságát, mely szerint *a gazdasági jog újramegteremtése a felszabadulás után kezdettől fogva helytelen volt* (v. ö. Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 10. szám, 587. lap) s egyben elszakítanók egymástól a kapitalista maradványok lebontásának és a szocializmus építésének egymástól el nem választható feladatait.

A tanulmány merész konstrukcióval vezeti le azt a tételt, hogy »az imperialista német gazdasági jogi elmélet egyjellegű volt a szovjetunióbeli trockista, kártevő gazdasági jogi elmélettel« (109. lap). Ez a következtetés közelebbi és alaposabb vizsgálatra szorul. Azt azonban mindenesetre már most meg lehet állapítani, hogy a gondolatnak olyan értelmű továbbfejlesztése, mely szerint a felszabadulás utáni magyar gazdasági jog közelebbi rokonságban van a weimari német gazdasági jogi elmélettel, mint a Szovjetunióban volt gazdasági jogi elmélettel (117. lap), aligha helyes. Világhy Miklós részletesen veti egybe a háromféle elméletet és alapos elemzés eredményeképpen jut erre a megállapításra. Igaz, hogy a német és magyar gazdasági jogi elmélet között tételeikben, terjeszkedési tendenciájukban stb. igen sok a közös vonás, eredetét tekintve pedig a magyar gazdasági jog csaknem egyenesen nyúlik vissza a német gazdasági jogra, *következményeit* és főleg *veszélyeit* tekintve azonban nyilvánvalóan a Szovjetunióban volt gazdasági joghoz áll közelebb. Számunkra pedig *ma* ez a lényeges. A veszély nálunk nem abban mutatkozik meg elsősorban, hogy a felszabadulás utáni magyar gazdasági jog *eredetét tekintve* az imperializmus gazdasági jogában gyökeredzett, hanem a gazdasági jog további művelésének *eredményeiben*, amelyek kétségkívül a Szovjetunióban érvényesült és ott kiküszöbölt gazdasági jogi elmélet vonásait kezdték magukra ölteni. Nem helyes az *előzmények* jelentőségét a *következményeké* elé helyezni. Világhynak tehát az imperialista, trockista és magyarországi gazdasági jogi elméletek összevetése során *erre* a körülményre, a kihatások, következmények vizsgálatára kellett volna a *fősúlyt* fektetnie. Amiért a magyar jogászok 1951. júliusában teljesen egyöntetűen a gazdasági jog ellen foglaltak állást, annak oka elsősorban nem a magyarországi gazdasági jog eredetében, hanem művelésének már addig is felmerült hátrányos következményeiben és további útjának veszélyeiben rejlett. Ebből a szempontból és a tények ismeretében másodrendűvé vált az a kérdés, hogy a magyar gazdasági jogi elmélet tudatos támadás, avagy csupán jószándékú tévedés eredménye volt-e. A kérdés első részét rendkívül könnyű megcáfolni, annál is inkább, mert azt nálunk senki nem is állította; a második rész fogalmazásában pedig egyetértettek a vita részvevői. Ismétlem: a »*honnan jött?*« és »*hová tart?*« kérdései egymással szorosan összefüggenek ugyan, de az adott helyzetben számunkra a második volt a fontosabb és végső soron ez volt az, amelyik el is döntötte a magyarországi gazdasági jogi elmélet sorsát.

5. Mindent összegezve: Világhy Miklós könyve nyeresége jogirodalmunknak. A fentiek során kiemelt hiányosságok és vitássá tehető nézetek nem vonnak le a mű értékéből egészben véve és nem csökkentik jelentőségét, mely elsősorban abban áll, hogy önálló utakon elindulva elmélyülten boncolja jogtudományunk egyik legfontosabb vitakérdését és ennek során figyelemreméltó eredményekre jut. Ez a tanulmány jogi fejlődésünk egyik fontos szakaszának teszi le a zárókövét és egyben követésreméltó példát szolgáltat módszertani és rendszerezési tekintetben. *Dr. Névai László*

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo«) 1951. évi 10. száma.

»A SzK(b)P Központi Bizottsága által a hazai jogi oktatás kiszélesítése és megjavítása tárgyában hozott határozat ötödik évfordulójához« (1—9. o.) című vezércikkben a folyóirat vázolja azokat a nagy eredményeket, amelyeket a határozat nyomán a szovjet jogtudomány a jogi oktatás és az elméleti munka terén elért. Ezt követően rátér a még mindig fennálló hiányosságok vázolására és megállapítja, hogy a jogtudomány további fejlődése érdekében a vezető tudósok törekvéseit a szovjet jogtudomány legidőszerűbb problémáinak megoldására kell egyesíteni, növelni kell továbbá a tudományos intézetek és főiskolák dolgozóinak személyes felelősségét a tudományos munkatervek teljesítéséért. Kiemeli az új tudományos káderek megfelelő elosztásának fontosságát, majd vázolja az aspiránsképzés további javításának útjait. A cikk befejező részében röviden vázolja a szovjet jogtudomány jövőbeni feladatait.

A következő cikket *Genyeralov V. F.* írta *»A béke-világmozgalom és a nemzetközi jog«* (10—23. o.) címmel. A cikk vázolja a békemozgalom eddigi történetét, az eddig hozott határozatokat és megállapítja, hogy e határozatok megfelelnek a nemzetközi jog hatályos szabályainak. A nemzetközi jog szempontjából ki kell emelni, hogy a békemozgalom az emberiség túlnyomó többségének a jogtudatát fejezi ki és a békemozgalom határozataiban és felhívásaiban olyan tételeket találunk, amelyeket a népek a nemzetközi jog hatályos szabályaivá kívánnak tenni. Röviden vázolja a békemozgalom alapján elfogadott békevédelmi törvényeket és rámutat arra, hogy a békemozgalom tételeinek több állam részéről történő törvényerőre emelése e tételeket a nemzetközi jog szabályaivá változtatja. Ismerteti a békemozgalomban tömörült milliók harcát a háborús uszítók ellen, majd a békemozgalom és az ENSZ kölcsönös viszonyát. Az amerikai imperialista blokk kormányai részéről foganatosított azok az intézkedések, amelyek a békemozgalom betiltására és korlátozására irányulnak, sértik a nemzetközi jogot. Ezeket új háború kirobbantására irányuló kísérletnek kell tekinteni és azokat a személyeket, akik ebben közreműködnek, háborús bűnösöknek.

Jogelméleti szempontból érdekes *Szemenov, P. G.: »A szovjet szocialista jog meghatározásának kérdéséhez«* (24—28. o.) c. vitacikke. A cikk boncolja Fegykin, G. I. azonos című cikkében kifejtett megállapításait. A jog meghatározásához a logika szabályainak megfelelően a genus és a species meghatározása útján igyekszik eljutni. A genus a jog számára az, hogy társadalmi szabály. A species meghatározásánál vitába száll Fegykinnel és megállapítja, hogy ebből a szempontból Fegykin meghatározása semmi újat sem hozott, sőt még károsnak is tekinthető, mert ha a jogszabályokra nem azt tekintjük sajátosnak, hogy azokat az államhatalom szervei biztosítják, ez a jelentőségük csökkentéséhez vezet és a jog iránti nihilista magatartás újjáéledését segítheti elő.

Ugyancsak Fegykin fenti cikkével száll vitába *Galanza, P. N. »A szovjet szocialista jog meghatározásáról«* (29—32. o.) című cikkében. Véleménye szerint helytelen a jogi normát magatartási szabálynak tekinteni és helyette a következő meghatározást javasolja: »A szovjet szocialista jogi norma a szovjet állam szervei által megállapított vagy szankcionált olyan szabály, amely szervezi és szabályozza a szocialista társadalomban az emberek kölcsönös viszonyát.«

Rendkívüli érdeklődésre tarthat számot *Szergejeva, T. L.: »A büntető felelősség individualizációjának kérdéséhez«* (33—44. o.) című vitacikke és *Manykovszkij, B. Sz.* ugyanezt a témát érintő *»A bűnösség kérdései a szovjet büntetőjogban«* (45—50. o.) című vitacikke. Szergejeva megállapítja, hogy a szubjektív felelősség alapelve a szovjet szocialista büntetőjog sarkköve. A szovjet szocialista büntetőjog nem ismeri a bűnösség nélküli felelősséget. Ezt követően rátér a bűnösség fogalmának a meghatározására és megállapítja, hogy a bűnösség nem más, mint a szándékot és a gondatlanságot felölelő fogalom. Minden olyan törekvés, amely más értelmet is akar adni a bűnösség fogalmának, ellentétben áll a szovjet törvénnyel és káros. Az egyes szovjet jogtudósok álláspontjainak elemzése után arra a következtetésre jut, hogy a viták abból adódnak, hogy egyes jogtudósok kifejezésbeli hasonlóságuk következtében azonos értelemben használnak két önálló és egymástól teljesen eltérő fogalmat: a bűnösség fogalmát és a büntetés individualizálására, a konkrét büntetésnek konkrét személyre történő kiszabására alapul szolgáló körülményeket. (Megjegyzés: az orosz nyelvben a szerző az egyik fogalmat *»вина«*, a másikat *»виновность«* szóval fejezi ki.) Manykovszkij az említett cikkének bevezetőjében a bűnösség burzsoa és szocialista fogalmai között rejlő mély különbséget világítja meg. Ez abban áll, hogy a burzsoa államban nincs különbség a büntetőjogi felelősség és az objektív beszámítás között és ennek folytán gyakran bűnösség nélkül is lehet szó büntetőjogi felelősségről. Áttérve a bűnösség meghatározására, megállapítja, hogy a bűnösség a szovjet büntetőjogban a személy pszichikai viszonyulása szándék vagy gondatlanság formájában az általa elkövetett társadalmilag veszélyes cselekményhez, minek következtében ezt a pszichikai viszonyulást a szocialista törvényhozás elítéli. Megállapítja, hogy a szovjet büntetőjogban a bűnösség fogalma egységes és a bűnösség kérdése csak azért merül fel, mert egyesek tagadják a bűnösség fogalmának egységét és a következő fogalomnak megalkotását javasolják: *a)* bűnösséget, mint a büntetőjogi felelősség általános alapját és *b)* bűnösséget, mint a bűncselekmény szubjektív alapját.

Az egyes idevonatkozó álláspontok elemzése után újból hangsúlyozza, hogy a bűnösség a szovjet büntetőjogban a szándékot és a gondatlanságot magában foglaló egységes intézmény.

»Rabszolgaság az imperializmus birtokain« (55—63. o.) cím alatt *Levin, I. D.* döbbenetes adatokat soro

fel arra nézve, hogy az imperializmus uralma alatt álló területen sok helyen mindmáig fennmaradt a rabszolgaság.

»*A tudományos élet krónikája*« című rovatban *I. V. Sztálin* »Marxizmus és nyelvtudomány« című műve megjelenésének első évfordulója alkalmából a Szovjet Tudományos Akadémia közgazdasági és jogi osztályán tartott tudományos ülés (64—68. o.), »A szocialista jog fejlődése a negyedik sztálini ötéves tervben« cím alatt az Összszövetségi Jogtudományi Intézetben tartott tudományos értekezlet (69—74. o), valamint *Sobanov, Ju. V.* által »A jog és az erkölcs kölcsönhatásáról a szovjet szocialista társadalomban« cím alatt az SzK(b)P Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Akadémia állam- és jogelméleti és nemzetközi jogi tanszékein a jogtudományok kandidátusa tudományos fokozat elnyerésére benyujtott értekezésnek (75—76. o.) ismertetését találjuk.

A »*Könyvismertetések*« rovatban a Harkovi Jogi Intézet munkaközössége kritikailag ismerteti a Goszjurizdat kiadásában Moszkvában 1950. évben 495 oldalon megjelent »Szovjet polgári jog« (I. kötet) című tankönyvet.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség emlékestje Lenin halálának 28. évfordulója alkalmából.

A Magyar Jogász Szövetség, a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya és az Igazságügyminisztérium M. Sz. T. szervezete közös rendezésében 1952. január 24-én d. u. 6 órakor a Magyar Jogász Szövetség nagytermében *Lenin* halálának 28. évfordulója alkalmából emlékest volt.

Az emlékestet az Igazságügyminisztérium énekkarának műsora vezette be, majd Gosztonyi János elvtárs, a Nemzeti Színház tagja, Majakovszkij-verset adott elő. Az ünnepi beszédet Bolgár Elek elvtárs, a Bölcsészettudományi Kar dékánja mondotta.

A Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztályának budapesti előadásai a Magyar-Szovjet Barátság Hónapja keretében.

1952. február 19-én, 6 órakor: a Magyar Jogász Szövetségben *Dr. Décsi Gyula*, az Igazságügyminiszter első helyettese: A szovjet igazságszolgáltatásról. (Az igazságügyi küldöttség tapasztalatai.)

1952. február 25-én, fél 6 órakor: a Budapesti Megyei Bíróságon *Dr. Bozóki István*, államügyészségi elnök: A szovjet ügyészség munkája.

1952. február 26-én, 6 órakor: a Budapesti Ügyvédi Kamarában *Dr. Révai Tibor*, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnökhelyettese: A szovjet ügyvéd feladatai a büntető eljárásban.

1952. február 27-én, fél 6 órakor: a Budapesti Megyei Bíróságon *Dr. Szabó Imre*, a Magyar Tudományos Akadémia 1. tagja, egyetemi tanár: A szovjet bíróságok munkája.

1952. február 28-án, fél 6 órakor: az Igazságügyminisztériumban *Dr. Décsi Gyula*: Beszámoló az igazságügyi küldöttség tapasztalatairól a Szovjetunióban.

1952. március 4-én, fél 6 órakor: a Központi Döntőbizottságnál *Dr. Weltner Andor*, egyetemi tanszékvezető tanár: Szovjet tapasztalatok felhasználása döntőbizottságaink munkájában.

1952. március 11-én, fél 6 órakor: az Állam- és Jogtudományi Intézetben *Dr. Nizsalovszky Endre*, a Magyar Tudományos Akadémia 1. tagja, egyetemi tanár: A szovjet jogtudomány szerepe a magyar jogtudomány fejlődésében.

Dr. Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára: Jogászok a békéért.

1952. március 18-án, 6 órakor: a Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottságában *Dr. Világhy Miklós*, egyetemi tanszékvezető tanár: A szocialista népgazdaság fejlődési feltételei a szovjet és a magyar jog tükrében.

1952. március 25-én, 6 órakor: a Magyar Jogász Szövetségben *Dr. Alapy Gyula*, államügyészségi elnök: A szovjet ügyészség a szocialista törvényesség őre.

Dr. Beér János, egyetemi tanár: A szuverén magyar államiság újjászületése a Szovjetunió felszabadító harca nyomán.

1952. április 1-én, 6 órakor: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán *Dr. Jankó Péter*, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának másodelnöke: A szovjet bíróság szerepe a szocialista állam védelmében.

Dr. Vas Tibor, egyetemi tanár, az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója: A szovjet jog szerepe a szocializmus és kommunizmus építésében.

A Magyar Jogász Szövetség távirata az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsához.

A Magyar Jogász Szövetség — Magyarország sokezer demokratikus bírájának, ügyészének, ügyvédjének és az államigazgatásban dolgozó jogászának szervezete — örömmel szerzett tudomást arról, hogy Egyiptom ügyvédi kamaráinak tanácsa testületileg belépett a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségébe.

A népükhöz hű egyiptomi ügyvédek csatlakozásának a demokratikus jogászság világszervezetéhez rendkívül nagy jelentősége van. A világ minden tisztességes jogásza szolidárisnak érzi magát az egyiptomi néppel, amely egyre erősbödő elszántsággal száll szembe az angol katonaság szuronyaival. Különösen szolidárisnak érzik magukat a demokratikus egyiptomi jogászokkal, akik csatlakoztak a Nilus-völgy felszabadításáért folyó mozgalomhoz és minden tekintélyükkel és erejükkel tiltakoznak az ellen, hogy az 1936. évi szerződésnek és az 1949. évi egyezménynek hatálytalanítása után még mindig brit katonai erőket tartsanak a Nílus völgyében. Az egyiptomi ügyvédek legmagasabb testületének csatlakozása különös nyomatékot ad a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége és a Magyar Jogász Szövetség tiltakozásának az egyiptomi brit erők napról napra ismétlődő barbár támadásai ellen. Tudjuk, hogy e támadások áldozatai sokszor asszonyok és gyermekek és hogy a brit katonák a nők elleni erőszaktól és az emberrablástól sem riadnak vissza. A Magyar Jogász Szövetség magáévá teszi a legmagasabb egyiptomi ügyvédi testület ünnepélyes figyelmeztetését, hogy ezek az események, amelyek flagráns támadást jelentenek a Nílus-völgy függetlensége ellen, a legelemibb emberi szabadságjogok megcsúfolását jelentik, közvetlenül

sértik az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelveket, valamint a civilizált világban érvényesnek elismert nemzetközi jogot és gyakorlatot és súlyosan veszélyeztetik a világ békéjét.

A magyar jogászok biztosítják egyiptomi kartársaikat, hogy a világ minden tisztességes jogászával együtt minden rendelkezésükre álló módon kifejezésre juttatják szolidaritásukat Egyiptom nemzeti függetlenségéért, az alapvető szabadságjogoknak és a békének megvédéséért és az egyiptomi nép jogaiért folytatott harcban.

—

A Magyar Jogász Szövetség vállalati ügyészi tanfolyama.

Az elmult hónapban nagy sikerrel indult meg a Magyar Jogász Szövetség vállalati ügyészi tanfolyama. A tanfolyamra több mint 500 hallgató jelentkezett. Az érdeklődők nagy száma legkézzelfoghatóbb bizonyítéka annak, hogy milyen szükség volt a vállalati ügyészek továbbképzésének megindítására.

Az első előadást Világhy Miklós egyetemi tanszékvezető, a Népgazdasági Tanács titkárságának munkatársa tartotta »Az 5 éves terv és a vállalati jogászok feladatai« címen.

Az előadást a hallgatók konzultációkon dolgozták fel. A konzultációk módot adtak igen hasznos tapasztalatcserére.

A tanfolyam második előadását Vasziljevits-Sömjén László, az Országos Tervhivatal munkatársa tartotta a népgazdasági tervezés kérdéséről.

A vállalati ügyészi tanfolyam komoly sikere alapján Szövetségünk máris foglalkozik a tanfolyamnak a jövő oktatási évadban való kiszélesítésének, s annak az egyes speciális feladatok szerint történő módosításának kérdéseivel.

—

A Magyar Jogász Szövetség előadássorozata »Termelőszövetkezeti jogunk alapismeretei«-ről.

A Magyar Jogász Szövetség vidéki helyi csoportjai részére előadássorozatot indít. Az előadássorozat anyagát dr. Földes Iván, dr. Martos Pál és dr. Farkas József állították össze.

A 12 előadásból álló anyagot heti kb. 1 órás előadásokra bontottuk, hogy az előadás után a hallgatók a témát konzultációszerűen megbeszélhessék.

Az előadássorozatra meg kívánjuk hívni mindazokat a jogász és nem jogász dolgozókat, akik az államigazgatásban vagy kisipari, mezőgazdasági termelőszövetkezetek keretében fejtenek ki tevékenységet.

—

A Magyar Jogász Szövetség és a Magyar-Szovjet Társaság szovjetjogi tanfolyamának közleményei.

A tanfolyam legutóbbi előadásaival kapcsolatban kénytelenek voltunk megállapítani a látogatottság csökkenését. A Magyar Jogász Szövetség tehát felkéri a tanfolyam hallgatóit, hogy az előadásokat rendszeresen látogassák, mert csak így valósulhat meg a szovjetjogi tanfolyam célja, a szovjet jog fokozatos megismerése. A hallgatók távolmaradásuk okát közöljék a Magyar Jogász Szövetség oktatási osztályával. Az ismételten indokolatlanul távolmaradókat kénytelenek leszünk a hallgatók sorából törölni.

*

A szovjetjogi tanfolyam egyes előadásainak időpontja megváltozott. Kérjük, hogy a hátralévő előadások alábbi helyes időpontját kartársaink jegyezzék elő. Az előadásokat továbbra is szerdai napokon tartjuk meg 1/4 7-től 8 óráig.

I. tagozat:

1952. március 12., 1952. március 26., 1952. április 16., 1952. május 7., 1952. május 21., 1952. június 4.

II. tagozat:

1952. február 20., 1952. március 5., 1952. március 19., 1952. április 9., 1952. április 23., 1952. május 14., 1952. május 28., 1952. június 11.

Kérjük hallgatóinkat, hogy a tanfolyam előadásaival kapcsolatos bírálatukat és észrevételeiket akár konzultáción való felszólalás formájában, akár pedig írásban velünk közölni szíveskedjenek.

A Jogtudományi Közlöny 1952. évi 1. számától kezdődően lapunk állandó melléklete ként jelenik meg a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény. A minden jogász számára nélkülözhetetlen szovjet joganyag kellő terjedelmű közlése érdekében jelen számunktól kezdve a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa határozatainak tárát mellékletként nem közöljük. A határozatokat a mult éviekhez hasonlóan, külön kötetben adjuk közre.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből

A Német Demokratikus Jogászok Szövetsége közlönyének legújabb száma rendkívül érdekesen ismerteti a Lilly Wächter bűnperében tartott elsőfokú bírói tárgyalást.

Különösen érdekes Lilly Wächter védőjének: D. N. Prittnek, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége elnökének harca a védenc érdekében az imperialisták zsoldjában álló osztálybírósággal szemben. Pritt kitűnően felépített keresztkérdései nyomán, az ügyész és az elnök minden akadékoskodása ellenére, a vád tanúi sorra bevallották, hogy valamennyien az Intelligence Service vagy amerikai kémszervezetek szolgálatában állanak.

A Közlöny beszámol továbbá Nordmann főtitkárnak Plastiras görög miniszterelnökhöz intézett sürgönyéről a görög üldözöttek és különösen két demokratikus görög asszony érdekében, akiknek az a »bűnük«, hogy az egyik halálraítélt férje, a másik halálraítélt fia érdekében járt közben a monarchofasiszta görög hatóságoknál. John Elton az angol igazságszolgáltatásról ír, amelyhez szegény ember az elképesztően magas perköltségek miatt nem fordulhat. Külön érdeklődésre tarthatnak számot azok az indokolásukkal együtt közölt nyugatnémet ítéletek, amelyekben a bíróságok a rendőrség és az ügyészség ellenében nyíltan kiállnak azok mellett, akiknek egyetlen »bűnük«, hogy a béke rendületlen hívei és ennek hangot is adnak.

Az érdekes tájékoztató példaadóan mutatja, milyen széles körben és a világ minden tájára kiterjedő figyelemmel harcol a békéért a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének német tagozata.

*

A békéért folytatott harc során az Olasz Demokratikus Jogász Szövetség is széleskörű tevékenységet folytat. Az imperialista államokban a béke érdekében kifejtett eredményes munkához nagy bátorságra és fokozott körültekintésre van szükség.

Az olasz tagozat a Magyar Jogász Szövetséghez juttatott beszámolójában foglalkozik az iráni és az egyiptomi helyzettel és megállapítja, hogy az iráni és egyiptomi nép akciója az imperialisták ellen teljes összhangban van azokkal a jog-

elvekkel, amelyek a művelt államok közötti viszonyokat szabályozzák; követeléseiket ezért minden nemzeti demokratikus jogászainak őszinte és maradéktalan támogatásban kell részesíteniök.

Különösen jellemző az olasz helyzetre az a harc, amelyet a »polgári védelemről« szóló törvényjavaslat ellen indított az olasz tagozat. Ez a törvényjavaslat azt jelenti, hogy »közveszély« ürügye alatt minden polgár a belügyminisztérium közvetlen rendelkezése alá kerül. Hatalmas népgyűlést hívtak össze Rómában, amelyen minden politikai párt képviselve volt és ezen Alkotmányvédő Bizottság felállítását határozták el.

*

A két külföldi demokratikus jogászszövetség közleményeivel kapcsolatban mutatunk rá arra, milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak a világ demokratikus jogász-szervezetei a Magyar Jogász Szövetség munkásságának. Zeidin és Kozsevnyikov elvtársaknak a DJNSZ berlini kongresszusáról írott beszámolója, amely a Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo 1951. évi 11. számában jelent meg, megemlékezik arról, hogy a Magyar Jogász Szövetséget beválasztották a DJNSZ vezetőségébe, dr. Kovács Istvánt pedig a DJNSZ titkárává választották meg.

A Német Demokratikus Jogász Szövetség közlönye közvetlenül a vezércikk után teljes szövegében közli a Magyar Jogász Szövetségnek Lilly Wächter ügyében McCloy-hoz intézett táviratát és a Magyar Jogász Szövetség küldöttközgyűlésén hozott határozatot. A közlöny hangsúlyozza, hogy a Magyar Jogász Szövetség a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének egyik legnagyobb és legtevékenyebb tagozata és a német kartársak különös figyelmébe ajánlja mind a küldöttközgyűlési határozatban részletezett programmot, mind dr. Kovács Istvánnak a berlini jogászkongresszuson a Magyar Jogász Szövetség munkájáról elhangzott beszámolóját.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének francia nyelven kiadott »Bulletin d'Information«-ja is részletesen közli a Magyar Jogász Szövetségnek azt a táviratát, amelyet az Amerikai Kommunista Párt vezetői és több más békeharcos ellen indított per kapcsán intézett az USA igazságügyminiszteréhez, az Emberi Jogok Kongresszusához és az Amerikai Országos Jogász Egyesülethez (National Lawyers Guild). Közli a Bulletin azt a táviratot is, amelyet a Béke Világtanács titkárságának franciaországi betiltása miatt intéztünk a francia kormányhoz és azt az információt, amelyet a Hrabec István belgrádi ügyvivő ellen intézett provokációs merénylet kapcsán juttatott el a Magyar Jogász Szövetség a nyugati demokratikus jogász-szervezetekhez. Teljes szövegében közli a Bulletin a Magyar Jogász Szövetség közgyűlésének a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének elnökéhez intézett táviratát, valamint azt a táviratot, amelyet Nikosz Beloiannisz ügyében intéztünk a görög miniszterelnökhöz. A Bulletin 11. száma hangsúlyozza, hogy a görög kormány hét demokratikus képviselőt a demokratikus szervezetek tiltakozásának hatása alatt bocsátott szabadon és külön kiemeli a Magyar Jogász Szövetség közbelépését.

Nagy örömmel fogadtuk azt is, hogy a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének berlini kongresszusáról kiadott francia nyelvű kötet (Les Juristes pour la Paix) három magyar előadás teljes szövegét közli: az agresszió fogalmának meghatározásáról szóló előadást, a Szovjetunió és a népi demokráciák békevédelmi törvényeiről szóló húszoldalas tanulmányt és a Magyar Jogász Szövetségnek a békeharc terén folytatott tevékenységét ismertető négyoldalas felszólalást. Annak, hogy a magyar tanulmányok megjelentek ebben a fontos és tekintélyes kiadványban, amelyet a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége minden demokratikus jogász kezébe eljuttat, annál nagyobb jelentőséget tulajdonítunk, mert az agresszió kérdéséről szóló magyar előadás részletesen taglalja a Tito-bandának a nemzetközi jogot sértő agressziós magatartását is.

*

Ugyancsak örömmel vettünk tudomást a német és lengyel demokratikus jogász-szövetségeknek arról a közléséről, hogy a magyar állásfoglalás ismeretében a német és lengyel kartársak is csatlakoztak ahhoz az akcióhoz, amely a világ békeszerető jogászainak együttérzéséről és harcos támogatásáról biztosítja az imperialisták leigázó törekvései ellen küzdő egyiptomi és közelkeleti jogászságot. »A német nép és soraiban Németország haladó jogászai is csodálattal szemlélik az egyiptomi nép rettenthetetlen szabadságharcát a brit imperializmus jogsértéseivel és önkényes intézkedéseivel szemben« — mondja a Német Demokratikus Jogász Szövetségnek Shalakanihoz, az egyiptomi ügyvédi kamarák tanácsának elnökéhez intézett levele. »A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségéhez tartozó ügyvédek, bármilyen országban is élnek, ugyanazokat a célokat követik, mint azok az egyiptomi ügyvédek, akik tudásukat és tapasztalataikat azok szolgálatába állítják, akik országuk szuverenitásáért és függetlenségéért harcolnak.«

E. L. Zeidin, a Szovjetunió Legfelső Bíróságának elnökhelyettese és F. I. Kozsevnyikov professzor is hangsúlyozták abban a nagyjelentőségű és minden szempontra kiterjedő összefoglaló jelentésben, amelyet a Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo 1951. évi 12. számában a berlini jogászkongresszusról tettek közzé, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének azt a célkitűzését, hogy »erőit a többi haladó csoportok erőivel egyesítve valamennyi nemzeten belül megvédje a demokratikus elvek érvényesülését, biztosítsa nemzetközi viszonylatban a jog tiszteletét és megvalósítsa a szilárd és tartós békét. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének feladata, hogy harcoljon valamennyi nemzet függetlensége elvének továbbfejlesztéséért és megszilárdításáért és elhárítsa a függetlenség érvényesülése elé gördülő akadályokat.«

»A szovjet kiküldöttek a berlini kongresszuson is kiemelték« — mondják beszámolóikban E. L. Zeidin és F. I. Kozsevnyikov — »hogy a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének nagy és tiszteletreméltó feladata úgy foglalható össze, hogy a népeket a békéért folytatott harcukban segíti, s hogy ez a munka minél sikeresebbé váljék, a Szövetség és minden nemzeti tagozata az összes többi haladó szervezettel, szakszervezettel, ifjúsággal, nőkkel, stb. szoros egységben fog munkálkodni.«

»A Szövetség csak úgy töltheti be magasztos hivatását«, — jelentették ki a szovjet kiküldöttek — »ha működése áldozatosan szolgálja a béke nemes ügyét, a haladást és a szabadságot, cselekvően és minden irányban védi a demokratikus elveket és a humanizmust nemzetközi

vonatkozásban is. Az ilyen működés biztosítékot nyujt a világ jóakaratú embereinek közös harcához és olyan védelmet ad, amely a világ összes népeinek joga és szent kötelessége.«

A két kiváló szovjet jogász útmutatásainak világánál kell értékelnünk azt a nagyjelentőségű nyilatkozatot is, amelyet a francia imperialista kormány tuniszi terrorjának dühöngése közben juttatott el a Demokrata Jogászok Tuniszi Szövetsége a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének minden tagjához.

A békéért és a hazájuk függetlenségéért harcoló tuniszi jogászok közleménye a következőképpen hangzik:

»A Demokrata Jogászok Tuniszi Szövetsége — a DJNSZ tuniszi tagegyesülete — emlékeztet az 1941. évi Atlanti Alapokmány, a francia alkotmány és az Emberi és Polgári Jogok alapelveire és megállapítja, hogy a francia hatóságok Tunisz területén durván megsértik ezeket az alapelveket.

A Szövetség felháborodottan tiltakozik azok ellen a megtorló módszerek ellen, amelyekkel erőszakosan akarják vérbe fojtani a tuniszi nép jogos követeléseit és megakadályozni, hogy követeléseiket az ENSZ előtt vitassák meg.

A Szövetség felemeli szavát az ellen, hogy a tuniszi függetlenségi mozgalom és a Kommunista Párt vezetőit és a tuniszi hazafiakat hajnali három órakor elhurcolják otthonukból az egyéni szabadságjogok és az emberi személyiséget megillető tisztelet nyílt semmibevételével.

A Szövetség követeli az ostromállapot megszüntetését,

sürgős felhívást intéz minden felelős tényezőhöz, hogy szüntessék meg haladéktalanul Tuniszban a vérontást és vessenek véget az üldözésnek,

követeli, hogy az összes elhurcolt személyeket haladéktalanul engedjék haza és az önkényesen letartóztatottakat bocsássák szabadon,

követeli a demokratikus szabadságoknak: a közlekedés, a véleménynyilvánítás, a gyülekezés és a szervezkedés szabadságának tiszteletbentartását.

ÜGYVÉDSÉG

Zugirászat

A zugírászok működésében régebben a hatóságok és bíróságok — de az ügyvédek is — az ügyvédi hivatás gyakorlásának sérelmét látták. A sértett érdek az ügyvédek részére törvény által biztosított az a jog volt, hogy bíróságok és hatóságok előtt meghatalmazott gyanánt csak ügyvéd járhatott el, aki valamelyik kamarának bejegyzett tagja volt. Ha a felek képviseletével ellenérték fejében másvalaki foglalkozott, ezt az érdeket megsértette és ezért büntetés járt.

Ezt az érdeksérelmet sem a törvény, sem a törvényt alkalmazó bíróságok nem tekintették súlyosnak, ami kifejezésre jutott a feltűnően enyhe büntetésekben. Ilyen körülmények között eredménytelen volt az ügyvédi kamarák harca a zugírászok ellen, mert csekély hullámzásoktól eltekintve, mindig majdnem azonos volt a leleplezett zugírászok száma. Megnehezítette a helyzetet még a leleplezés nehézsége, és hozzájárult a zugírászat elterjedéséhez az is, hogy a díjazás kikötését csak igen ritkán lehetett igazolni.

Az utóbbi időkben veszedelmes és a közérdeket nagyon sértő módon léptek fel ilyen zugírászok. Az ügyvédi kar erkölcsi felfogása túlnyomó többségében alkalmazkodott népi demokráciánk erkölcsi elveihez és bizonyos ügyekben vagy az ügyek intézésének módjában elhárított magától mindenféle képviseletet és eljárást. A zugírászok éppen az ilyen ügyekre vetették magukat. Egymásutánérkeztek be ellenük a feljelentések, amelyek olyan eseteket hoztak a büntető hatóságok tudomására, ahol a zugírászok megvesztegetésre vállalkoztak, befolyással üzérkedtek, vagy egész egyszerűen csalás útján károsították meg a feleket.

Egészen kirívó esetet tárgyalt a napokban a budapesti Központi Járásbíróság mint büntetőbíróság és ebben az esetben minden ilyen visszaélés tipikusan megmutatkozott. A vádlott nyugalmazott Máv. tisztviselő volt, aki 30 esetben vállalkozott a megvesztegetéstől kezdve a befolyással való üzérkedésen keresztül mindenfajta kijárásra. Az okozott károk együttes összege 40.000 forintot haladott meg. Az csak természetes, hogy csalás útján is megtévesztette a bajbajutott embereket. Kegyelmi ügyek, büntetés elhalasztása és félbeszakítása, lakásügyek, állásszerzés, nyugdíjügy: minden szerepelt az esetek között. Legtöbbször személyesen járt el, de igénybe vett ügyvédi közbenjárást is. Büntetése az elsőfokú ítélet szerint 4 évi börtön.

Elérkezett az ideje annak, hogy a zugírászatot ne az ügyvédi foglalkozást űzők sérelmének, hanem a valóságos helyzetnek megfelelően, a jóhiszemű dolgozók megtévesztésének minősítsük és a közérdek megsértése miatt megfelelő súlyos büntetéssel sujtsa a törvény. A büntetőtörvénykönyv különös részében ezeknek a szempontoknak megfelelően kell ezt a bűncselekményt meghatározni és megfelelő módon büntetni.

Pártfogó ügyvéd illetékkötelezettsége

Felhívjuk a pártfogó ügyvéd kartársak figyelmét arra, hogy az Igazságügyminiszter, a Pénzügyminiszterrel egyetértésben a bíróságokat arról értesítette, hogy olyan esetekben, amikor a részleges szegénységi jogban részesített felet illetékmentesség nem illeti meg, az illetéket a részleges szegénységi jogban részesített fél akkor is leróni köteles, ha őt pártfogó ügyvéd képviseli. Ennek hiányában a pártfogó ügyvéd nem köteles a beadványt ellenjegyezni. Megfelelő illetékkel el nem látott beadvány illetékhiánya miatt a leletet a pártfogó ügyvéd ellen veszik fel.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. január havi ügyforgalma

A Budadesti Ügyvédi Kamara 13 új ügyvédet jegyzett be és 25 ügyvédet törölt. Munkaképtelensége miatt az ügyvédség gyakorlásától 8 ügyvédet függesztett fel. Az ügyvédjelöltek névjegyzékébe 6 új ügyvédjelöltet jegyzett be és 3 ügyvédjelöltet törölt.

Az ügyvédség gyakorlásától az Ürt. 147. §-a alapján dr. Csizmadia János szolnoki ügyvédet felfüggesztette.

A fegyelmi bíróság az ügyvédség gyakorlásától jogerősen elmozdította: Dr. Bozsóki Nándor és Dr. Dusárdy István budapesti ügyvédeket.

A fegyelmi bíróság az Ürt 147. §-a aladján Dr. Román István budapesti ügyvéd ellen elrendelt felfüggesztést 1952. január 16-án megszüntette.

TARTALOM: Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja — A Magyar Jogász Szövetség tiltakozása Nikosz Beloiannisz és társai perének újrafelvétele ellen. — A magyar jogászok távirata a VOKSZ Jogi Szakosztályához. — *Dr. Buza László:* Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ Alapokmánya szempontjából (I.). — *Dr. Bacsó Ferenc:* A fiatalkorúak új büntetőjoga. — *Dr. Vida Ferenc:* Az anyagi igazság érvényesülése büntető igazságszolgáltatásunkban. (I.) — *Dr. Görgey Mihály:* A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései. (I.) — *Dr. Szilbereky Jenő:* Bírói gyakorlat és polgári jogunk fejlődése. — *Szemle: Dr. Révai Tibor:* A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja. — *F. I.:* A termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak országos tanácskozása. — *Dr. Krémer Miklós—Dr. Topalovich Pál:* Anyaggazdálkodásunk jogelvi, szervezeti és eljárási problémáiról. — *Jogirodalom: Dr. Névai László:* Dr. Világhy Miklós: A gazdasági jog problémája. — A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo«) 1951. évi 10. száma. — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei. — A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének közleményeiből. — Ügyvédség. — Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: Товарищу Ракоши Матиаш исполнилось 60 лет. — Протест Союза Венгерских Юристов против возобновления уголовного процесса против Никоса Белоаниса и его товарищей. — Телеграмма венгерских юристов к юридическому отделу Всесоюзного Общества культурной связи с заграницей. — *Д-р Буза Ласло:* Северо-атлантический пакт и ремилитаризация Германии с точки зрения статута ООН. — *Д-р Бачо Ференц:* Новое уголо в ное право несовершеннолетних. — *Д-р Вида Ференц:* Осуществление материальной правды в уголовном правосудии (Часть 1.). — *Д-р Гергеи Михай:* Принципиальное вопросы новейшего регулирования договоров поставки (Часть 1.). — *Д-р Силбереки Ене:* Судебная практика и развитие нашего гражданксого права. — *Обзор: Д-р Реваи Тибор:* Месяц Венгерско-советской дружбы. — *Ф. И.:* Всевенгерское совещание передовых работников сельскохозяйственных праизводственных кооперативов и машинно-тракторных ст а ций. — *Д-р Кремер Миклош — Д-р Топалович Пал:* О правовых, организационных и процессуальных вопросах госуд а рственного распределения материалов. — *Литература по вопросам права: Д-р Неваи Ласло:* Д-р Вилаги Миклош: Проблемы хозяйственного права. — *Научный институт государства и права:* Обзор газет и журналов (»Советское государство и право« № 10 от 1951 г.). — *Официальные сообщения Союза Венгерских Юристов. — Из сообщений Международного Союза Демократических Юристов. — Адвокатура. — Приложение:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: Le camarade Mátyás Rákosi a 60 ans. — Protestation de l'Association des Juristes Hongrois contre la révision du procès de Nikos Beloiannis et de ses compagnons. — Message télégraphique des juristes hongrois à la Section Juridique de la Société pour l'Entretien des Relations Culturelles Etrangères de l'Union Soviétique. — *Dr László Buza:* Le pacte de l'Atlantique du Nord et la remilitarisation de l'Allemagne du point de vue du Pacte de l'ONU. — *Dr Ferenc Bacsó:* Le nouveau droit pénal des jeunes. — *Dr Ferenc Vida:* La mise en valeur de la justice matérielle dans notre juridiction pénale (I). — *Dr Mihály Görgey:* Les problèmes de principe de la nouvelle réglementation des contrats de livraison (I). — *Dr Jenő Szilbereky:* Evolution de notre pratique judiciaire et de notre droit civil. — *Revue: Dr Tibor Révai:* Le Mois de l'Amitié Hungaro-Soviétique. — *F. I.:* Délibérations des travailleurs d'élite des coopératives de production et des stations de machines agricoles du pays. — *Dr Miklós Krémer—Dr Pál Topalovich:* Concernant les problèmes de principe juridique, d'organisation et de procédure de notre économie des matières. — *Littérature juridique: Dr László Névai:* Dr Miklós Világhy: Le problème du droit économique. — *Institut des Sciences politiques et juridiques:* Revue des revues (Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo. Année 1951. N° 10). — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois. — Communiqués de l'Association Internationale des Juristes Démocrates. — Nouvelles du barreau. — Annexe:* Recueil des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: Genosse Mátyás Rákosi ist 60 Jahre alt. — Protest des Ungarischen Juristenverbandes gegen die Wiederaufnahme des Prozesses Nikos Beloiannis und Genossen. — Telegramm der ungarischen Juristen an die juristische Abteilung der Sowjetischen Gesellschaft für Förderung der Kulturellen Auslandsverbindungen. — *Dr. László Buza:* Der Nordatlantikpakt und die Remilitarisierung Deutschlands vom Gesichtspunkt der Charta der Vereinten Nationen aus betrachtet. — *Dr. Ferenc Bacsó:* Neues Strafrecht betr. der Jugendlichen. — *Dr. Ferenc Vida:* Zur Geltungkommen der materiellen Gerechtigkeit in unserer Strafrechtspflege (I). — *Dr. Mihály Görgey:* Die prinzipiellen Fragen der neuerlichen Regelung der Lieferungsverträge (I). — *Dr. Jenő Szilbereky:* Die Entwicklung unseres Zivilrechtes und die richterliche Rechtspraxis. — *Rundschau: Dr. Tibor Révai:* Monat der Ungarisch-Sowjetischen Freundschaft. — *F. I.:* Landeskonferenz der fortschrittlichen Werktätigen der Produktionsgenossenschaften und der MTS. — *Dr. Miklós Krémer—Dr. Pál Topalovich:* Über die Rechtsprinzipiellen, Organisations- und Verfahrens-Probleme unserer Materialbewirtschaftung. — *Rechtsliteratur: Dr. László Névai:* Dr. Miklós Világhy: Fragen des Wirtschaftrechtes. — *Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau (Sowjetskoje Gosudarstwo i Prawo, No. 10, 1951). — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes. — Aus den Mitteilungen des Internationalen Verbandes der Demokratischen Juristen. — Nachrichten der Rechtsanwaltswelt. — Beilage:* Misszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243.
Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft — Egyes szám ára: 8.— Ft.
Egyszámlaszám: 09.878.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 2-521434. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 3. szám Budapest, 1952. március hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Április 4.

Felszabadításának 7. évfordulóját ünnepli napjainkban dolgozó népünk. Munkások és dolgozó parasztok, értelmiségiek, nők és ifjak köszöntik lelkesedéssel április 4-ét, a magyar szabadság nagy nemzeti ünnepét, a szovjet és magyar nép megbonthatatlan barátságának napját. Népünk történelmében ez a nap jelenti egy új, boldog korszak kezdetét, ez a nap zárta le örökre az elnyomatás évszázadait és nyitotta meg az utat népünk felemelkedése előtt. Hét esztendő telt el azóta, hogy a dicsőséges Szovjet Hadsereg a fasiszta rablók utolsó egységeit is kiűzte hazánk földjéről. Hét esztendő — rövid idő egy nép sorsában és mégis, számunkra többet hozott, mint a szolgaság ezer éve. Ma a magyar nép diadalmasan halad a szocializmus építésének útján és egy újjászületett, boldog ország ünnepli felemelkedésének határkövét: április 4-ét.

Dolgozó népünk április 4-én mindenekelőtt a világ első szocialista államát, a felszabadító nagy Szovjetuniót ünnepli. Köszönti azt a hadsereget, amelynek hős fiai rettenthetetlenül és odaadóan küzdöttek népünk szabadságáért is, köszönti azt a Szovjet Hadsereget, amelyik nemcsak a náci hordákat zúzta szét és mentette meg a világ civilizációját, hanem végetvetett a magyar uralkodó osztályok, a nagytőkések és nagybirtokosok évszázados uralmának. *Sztálin* elvtársat, népünk nagy barátját és jótevőjét köszöntik e napon hálával és szeretettel népünk dolgozó milliói, akinek bölcs vezetésével hozta meg számunkra a szabadságot a Szovjet Hadsereg, az a hadsereg, amelynek világraszóló győzelme kezdete volt annak az állandó segítségnek, amelynek elért sikereinket elsősorban köszönhetjük. A Szovjetunió jelenti számunkra a biztos oltalmat az imperialisták mindenfajta agressziója ellen. Jelent nekünk biztosítékot arra, hogy ötéves tervünket teljesítjük, hogy további feladatainkat megoldjuk. A Szovjetunió vezeti a világ sokszázmillióját magábafoglaló legyőzhetetlen béketábort, amelynek további erősítéséért, számbeli növeléséért harcolunk mi is. A Szovjetunió, *Sztálin* elvtárs bölcs vezetésével azon fáradozik, hogy megteremtse a világ népei között a békés együttélést. Ennek egyik legfényesebb bizonyítéka a Moszkvában a napokban összeülő gazdasági világértekezlet, valamint a német békeszerződés megkötésére vonatkozó szovjet javaslat is. Mindmegannyi határozott lépés a béke további megszilárdítására!

A munkásosztály meghátrálást nem ismerő áldozatvállalása, dolgozó népünk szocializmusunkat építő, odaadó munkája bizonyíték a nekünk a Szovjetunió-nyujtotta segítségért való hálánkra.

A felszabadítás óta eltelt hét esztendő minden egyes napja igazolása annak, hogy a munkásosztály hivatott vezetője népünknek, hogy népünk bizalmának és szeretetének letéteményese. Bizonyítéka annak, hogy munkásosztályunk állandóan erősíti szövetségét dolgozó parasztságunkkal, amely egyre határozottabban lép a szocialista mezőgazdaság útjára.

Értelmiségünk is alapvetően változott meg. Megérti a jelentőségét annak, hogy tapasztalataival, tudásával már nem szűk réteget, a tőkéseket, hanem egész dolgozó népünket kell szolgálnia.

Április 4-e harcaink és győzelmeink ünnepe. A Magyar Dolgozók Pártja példaképétől, a nagy Bolsevik Párttól tanulva, *Rákosi* Mátyás elvtárs vezetésével indult harcba a kizsákmányolás minden fajtája ellen, vette fel a harcot a szociáldemokrata árulók ellen. Vezetésével sikeresen vertük vissza a belső volt elnyomókra és árulókra támaszkodó imperialisták minden kísérletét, amellyel keményen kiharcolt eredményeinkre és a nagy Szovjetunió adta szabadságunkra és függetlenségünkre törtek. Magyarország népe a kulturális felemelkedés útjára lépett. A nép kezébe vette a hatalmat. A nép fiai és lányai marxista-leninista szakembereikké válnak munkaterületüknek, olyan szakembereikké, akik a marxizmus-leninizmus tanítását alkotó módon alkalmazni tudják a gyakorlatban, akik a nagy Szovjetunió tapasztalatainak hatalmas tárházából merítenek útmutatást munkájukhoz. Ma már a hároméves terv sikeres teljesítésével, a felemelt ötéves terv harmadik esztendejében Magyarország agrár országból ipari országgá, kizsákmányolt nemzetből egyre inkább szocialista nemzetté vált. Erős pillére Magyarország a Szovjetunió vezette hatalmas béketábornak.

Minden eddigi eredményünk forrása április 4. és a nagy Szovjetunió mindenütt jelenlévő, mindig megismétlődő közvetlen segítsége. A dolgozó magyar nép első alkotmánya a sztálini alkotmányból indul ki. Alkotmányunk eddigi eredményeinket és a további fejlődés útját jelöli meg. Magába foglalja mindazt, amit a fejlődő magyar szocialista jogtudománynak és képviselőinek, a magyar jogászoknak, elsősorban szem előtt kell tartaniok: erősíteni a nép államát és csapást

mérni a kizsákmányoló osztályok maradványaira a végső megsemmisítésükig. Erősíteni és segíteni azt a folyamatot, amely Magyarországot szocialista állammá teszi.

Április 4. döntő fordulat a magyar jogélet és igazságszolgáltatás számára is.

Mi volt a jog helyzete a feudál-kapitalizmus állapotában?

Az elnyomás és kizsákmányolás szentesítője és pallosa volt. A magyar ellenforradalom történetének leggyalázatosabb lapjai a burzsoázia osztályérdekeinek véres ítéleteivel vannak teleírva. Ma már eltűnt az a kevésszámú jogász, aki mint a burzsoa társadalom prókátora elhomályosította népünk előtt szép hivatásunk értelmét. Helyébe az új magyar jogász lépett, akinek tanulmányoznia kell az elnyomatás jogszolgáltatását, hogy szüntelenül emelje, élesítse öntudatát — tanulmányoznia kell a szovjet szocialista jogtudomány tapasztalatait, hogy útmutatást nyerjen alkotó munkájához és tanulmányoznia kell mindenekelőtt azt a tudományt, amelyről *Sztálin* elvtárs ezt mondotta: »Van egy tudományág, amelynek ismerete feltétlenül kötelező minden tudományok bolsevikjei számára, ez a marxista-leninista társadalomtudomány, a társadalom fejlődési törvényeiről, a kommunizmus győzelméről szóló tudomány.« (*Sztálin* rövid életrajza. 19. oldal., A leninizmus kérdései, Szikra 1949. 704. oldal.)

Most, amikor az amerikai imperializmus Ázsia felszabadult népeinek életére, elvégzett munkájának eredményeire tör, amikor a háborús uszítók maroknyi csoportja új világháború kirobbantásán fáradozik, amikor az Új Kína hírügynökség jelenti, hogy az agresszorok fokozzák baktériumhadviselésüket Északkelet-Kína és Korea ellen, hogy például egyetlen napon, március 9-én, 38 berepülés során 11 kínai és több koreai terület felett baktériumokkal fertőzött rovarokat, szúnyogokat, pókokat, mérgezett élelmiszeresomagokat és vadmadarakat dobtak le — amikor az imperializmus letér a hadviselés minden eddigi nemzetközi egyezményben elfogadott módjáról s a tömeggyilkosság leggyalázatosabb eszközéhez nyúl — a magyar jog munkásainak nemcsak éles tiltakozásokkal kell küzdeniök az emberiség és a népek megsértett jogaiért, hanem osztályharcos, alkotó, országépítő munkájukkal is.

A szocialista rend magasabbrendűsége, a béketábor ereje, csak a kapitalista rend feletti teljes győzelmet eredményezheti.

És hadd idézzük *Sztálin* elvtárs szavait, melyeket 1905. június 9-e előtt mondott: »Igen, uraim, hiábavaló minden igyekezetük, az orosz forradalom olyan elkerülhetetlen, mint az, hogy felkel a nap! Meg tudják-e állítani a felkelő napot?« (*Sztálin* rövid életrajza, 19. oldal. *Sztálin* Művei, Szikra, 1949. I. kötet 82—83. oldal.)

Április 4-e legnagyobb tanulsága és eredménye, hogy dolgozó magyar népünk a szocializmus megvalósításának útjára lépett és hogy népünk milliói tudják és vallják, hogy a béke és a szocializmus napját senki sem állíthatja meg diadalmas útjában.

Az emberiség ügye: a szocializmus ügye győzni fog!

Haladó jogi hagyományaink kérdéséről* (I.)

A Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottsága 1951. évi november hó 10. napján tartott ülésén Szabó Imre akadémikus referátumát számos hozzászólás követte. (Az előadás szövegét lásd a Jogtudományi Közlöny 1951. évi novemberi számában.)

A hozzászólások során különösen az alábbi kérdések körül alakult ki vita: I. Mit tekintsünk haladó jogi hagyománynak, azaz általában milyen ismertető jegyek alapján soroljuk a mult jogának valamilyen elemét haladó hagyományaink közé. II. Milyen területen kutathatunk elsősorban haladó hagyományok után.

I. *a)* Haladó jogi hagyományaink ismertetőjegyeinek meghatározásánál elfogadott tételnek kell minősítenünk, hogy nem állapíthatók meg olyan általános kritériumok, amelyek *minden időre és helyre vonatkozóan*, a vizsgált kérdés *minden vonatkozásában* önmagukban meghatároznák számunkra azt, hogy mit tekintsünk haladó jogi hagyománynak. Az elvi keretek belül, mindig csak az adott feltételekhez képest tudjuk konkréten megállapítani, hogy mi haladó jogi hagyomány, pontosan: milyen személy, milyen jogi nézet, milyen jogintézmény. Nekünk magunknak kell kimunkálnunk, hogy adott fejlődési szakaszunkban mik azok az ismertető jegyek, amelyek alapján a mult jogának valamely haladó elemét egyben haladó jogi hagyománynak is értékeljük. Az így kialakított elvi szempontok segítségével kell egy adott kort vizsgálnunk s beune kiemelnünk egyes személyeket, nézeteket, intézményeket.

b) Kialakult és elfogadott álláspontnak kell tekintenünk, hogy haladó jogi hagyományaink kritériumainak megállapításánál különbséget kell tennünk egyrészről a haladó hagyományok, másrészről a mult kultúrájából átvett, kritikailag átdolgozott és általunk is felhasznált eredmények, elemek között. (Lásd különösen Világhy Miklós hozzászólását.)

c) Ugyancsak elfogadott álláspont a vita eredménye alapján, hogy különbséget kell tennünk a mult jogának egyes, az előzőhöz viszonyítottan haladást jelentő »elemei« és »haladó jogi hagyományaink« között. (Lásd különösen Feri Sándor, Nizsalovszky Endre, Móra Mihály hozzászólásait.)

d) Hasonlóképpen elfogadta az ülés azt a tételt, hogy a haladó jelleg meghatározásánál jogi hagyományaink csak egész társadalmi-nemzeti fejlődésünk szemszögéből mérhetők le helyesen. Be kell illesztenünk azokat haladó hagyományaink általános képébe. (Lásd különösen Beér János, Vas Tibor, Világhy Miklós hozzászólásait.)

---

* A Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottságának 1951. évi november hó 10. napján tartott ülésén Szabó Imre akadémikus azonos elmen elhangzott előadásának vitája. Az anyagot összeállította dr. Kovács István.

e) Nem ilyen egyöntetű a hozzászólók álláspontja a vita alap-problémáját illetően, nevezetesen azzal kapcsolatban, hogy milyen ismertetőjegyek alapján vonjuk meg a határt a mult jogának viszonylag, az előzőhöz képest haladást jelentő elemei és haladó jogi hagyományaink között anélkül, hogy ezzel a relativizálás veszélyébe esnénk. Általában a hozzászólók megegyeztek abban, hogy a mult jogi emlékeinek vizsgálatánál haladó jellegüket csak saját korukhoz viszonyítva és a fejlődés akkori fázisát figyelembe véve lehet eldönteni. Itt alapvető kritérium az, hogy az adott hagyomány saját korszakában előbbre vitte-e a társadalmat, a haladó erőket támogatta-e az osztályharcban. A referátum a haladó hagyományok kritériumainak felvázolásánál azonban ezen túlmenő követelményeket is támaszt. »Haladó hagyományokként tehát történelmünk és kultúránk nem minden eredményét, alakját és eseményét tiszteljük, hanem történelmünknek, kultúránknak csak azokat az eseményeit és hősi alakjait, amelyek, illetőleg akik a haladást szolgálták, a magyar nép s ezzel együtt a népek történetét vitték előre s amelyek így valóban alapjait alkotják mindannak, ami ma nálunk történik. A történelmi ősök e programmjainak igazi valóraváltója éppen népi demokráciánk, amely a haladás alapjai lerakóinak — és csakis azoknak — emlékét felelevenítve, a mai megvalósítók elé példaképpen állítva, éppen az eddig valóra nem váltott célkitűzések beteljesedését segíti elő.« Ehhez kapcsolódva Világhy Miklós valamely nézet vagy intézmény haladó jogi hagyományként való elismeréséhez megkíván bizonyos harcos szembefordulást saját korának reakciós elemeivel, bizonyos bíráló jelleget az adott kor viszonyai között, ennek a kornak fejlődést gátló tényezőivel szemben. Ezzel együtt felveszi a haladó jogi hagyományok ismertetőjegyei közé, hogy azoktól meg kell követelni bizonyos időszerűséget, aktualitást, olyan jelleget, hogy azok valamilyen vonatkozásban még ma is élő, a mai nemzedék számára, a szocialista nemzedék számára is jelentős emlékek legyenek. Ezt az álláspontot látszik elfogadni Vas Tibor is, kiegészítve azzal, hogy a tudományos szocializmus megjelenése óta csak azt tekinthetjük haladónak — éppen a haladó jelleg általános megfogalmazásából kiindulva —, mely a munkásmozgalmat vitte előbbre.

Mások, így elsősorban Degré Alajos, de bizonyos vonatkozásban Sarlós Márton is, ez utóbbi ismertetőjegyek felvételével túlzottan leszűkítettnek látják azt a kört, amelyen belül egyáltalán haladó jogi hagyományokról beszélhetünk. Degré Alajos szembefordult különösen azzal az állásponttal, mely bizonyos aktualitást is követelményként állít a haladó jogi hagyománnyal szemben.

II. *a)* A haladó jogi hagyományok lelőhelyeit illetően általánosan elfogadott álláspont, hogy a lelőhelyek meghatározásánál *Sztálin* elvtársnak az alapról és felépítményről szóló tanításai alapján a multbeli jogi nézetek és intézmények megkülönböztetéséből kell kiindulnunk.

b) Az előadás a haladó hagyományok lelőhelyeit általánosságban körvonalazta. »Haladó jogi hagyományainkat is két irányban kell keresnünk: történelmünkben és tudományunkban. Jogi hagyományaink lelőhelyei tehát egyrészt történelmi multunk eseményeinek jogi formában történt kifejeződései, a mult jogrendszerei, illetőleg azok egyes részletei, megnyilvánulásai — másrészt jogtudományunk története, a magyar jogtudósok alkotásai, művei, a tudományos életben vitt szerepük.«

A megállapítást a hozzászólók egyrészről szűkíteni, másrészről tágítani igyekeztek. Így Feri Sándor általában tagadásba veszi haladó jogi hagyományok lehetőségét a jogintézmények vonatkozásában. (Külön kategóriaként »forradalmi hagyományként« kezelve 1848/49. és 1919. jogszabályait). Ugyancsak szűkíti a kutatási területet a magyar burzsoa jogtudomány vonatkozásában, különösen annak ma is közvetlenül ható tanításaira tekintettel.

Ezzel ellentétes álláspontot képviselnek: Degré Alajos és részben Sarlós Márton, akik I. István, I. László, Zsigmond, Mátyás, de egyéb vonatkozásban is csaknem egész történelmi multunk folyamán fenntartják a lehetőségét annak, hogy jogintézményeink területén is felkutathassunk haladó hagyományokat.

A többi hozzászólásra ilyen vonatkozásban általában jellemző, hogy az előadásban adott megállapításból kiindulva, azt magyarázva, kiegészítve, vagy esetleg tágítva igyekeznek a lelőhelyeket konkretizálni vagy új lelőhelyekre felhívni a figyelmet. Így az országgyűlési beszédekre — különösen a reformkor vonatkozásában — és a gyakorlati jogászi tevékenységre — különösen a védői tevékenységre — (Beér János), a jogász-gyűlésekre (Nizsalovszky Endre), nemzeti nagyjaink közvetlenül jogászi jellegű tevékenységére, továbbá esetleges jogi vonatkozású közmondásokra (Móra Mihály), általában nemzeti nagyjaink jogi jellegű megnyilvánulásaira (Bónis György).

*

Az egyes hozzászólásokat az alábbiakban részletesen ismertetjük.

Elsőként *Beér János* szólt hozzá a tárgyalt kérdéshez. Többek között megállapította, hogy alapjaiban egyetért a referátumban foglaltakkal. A referátum alkalmas arra, hogy megadja az ezen a területen elvégzendő munka alapvető szempontjait, ugyanakkor a témafelvetés módja kiválóan alkalmas arra is, hogy mozgósítson a munka elvégzésére.

Helyesli a haladó hagyományok értékelését illetően a referátumba felvett azokat az alapelveket, amelyek felhívják a figyelmet ezen a területen is az igények leszállításából eredő veszélyekre. Az egyes jogi művek szűk látókörű értékelése, a haladás jellegének erőszakolt megkonstruálása ugyanis nemcsak ál-hagyományokhoz vezethetnek és nemcsak megnehezítik a valóban haladó hagyományok harcos, nevelő feltárását, de ezen túl módot adhatnak arra is, hogy ezeken keresztül káros nézeteket csempészenek be mai tudományos életünkbe.

Ezzel szemben úgy látja, hogy az egyébként helyes szempontok merev alkalmazásával multunk egyes haladó értékei kívül kerülhetnek a kutatás látókörén. Így szűknek tartja a haladó jogi hagyományok lelőhelyeire vonatkozóan tett azt a megállapítást, hogy »jogi hagyományaink lelőhelyei tehát egyrészt történelmi multunk eseményeinek jogi formában történt kifejeződései, a mult jogrendszerei, illetőleg azok egyes részletei, megnyilvánulásai — másrészt jogtudományunk története, a magyar jogtudósok alkotásai, művei, a tudományos életben vitt szerepük« ... Ilyen

meghatározás mellett ugyanis kiszorulnak a haladó jogalkotók és haladó tudomány-művelők mellől nemcsak a haladó gyakorló jogászok, különösen azok a védők, akik Martinovicséktól, a felségárulási perek idejétől kezdve egészen a felszabadulásig kiállottak a szabadságért harcolók, legutóbb a kommunisták ügye mellé, de így kiszorulnak azok a jogi emlékek is, amelyek az országgyűlési küzdelmek során jelentettek harcot a reakcióval szemben, a haladás gondolata mellett. (Erre az utóbbi lehetőségre például gondosan ügyelni kell a reformkor megvizsgálása során.)

A maga részéről is aláhúzza, hogy a haladó jelleg megítéléséhez nem lehet elegendő pusztán csak a jogszabály anyagából kiindulni (ez tudományosan egyébként sem szakítható el a társadalom többi tényezőjétől). Nyilvánvalóan nem lehet egyedüli mérték az sem, hogy valamely jogszabály vagy álláspont milyen »haladást« jelent a korábbihoz mérve. Maga is aláhúzza, hogy egységesen kell az egyes korszakok jogrendjét szemlélni és nem lehet »haladó hagyományként kiemelni egyik-másik törvényt, amelyben valamiféle kompromisszum folytán sikerült az elnyomás enyhítése terén, vagy a Habsburg-uralom önkényével szemben bizonyos eredményt elérni«. Ugyanakkor azonban mindig haladó hagyományaink közé javasolja számítani azokat a harcokat, amelyekkel jogászaink — még ha közvetlen eredmények nélkül is — a haladás irányába előremutatva segítették előkészíteni a történelmi fordulókat.

Egyetért a referátumnak azzal a megállapításával is, hogy a mult valamely jogászát, jogtudósát egész életműve alapján kell lemérni. Ugyanakkor azonban megállapítja, hogy ez semmiképpen nem jelentheti azt, hogy működésük, műveik egy részét ne értékeljük haladó hagyományként — előbbi vagy későbbi hibáikat aláhúzva — még akkor is, ha előbbi vagy későbbi tevékenységük ettől eltérő vagy egyenesen ellentétes irányú. Ilyen megfontolás nélkül teljesen ki kellene rekeszteni haladó jogászi hagyományaink közül pl. Deák 1848/49-i működését, igen kétségessé válhatnék Grünwald Béla teljes munkássága és még Eötvös Józseffel szemben is sok kétség merülhetne fel.

Éppen ezért feltétlenül szükségesnek tartja (éppen úgy, mint a történelem egész területén) a jogászi hagyományok feltárása során minden korszak haladó *elemeinek* elemzését és kiemelését is; harcolni kell tehát a mindenáron »haladó hagyományokra« törekvés mellett a valóban haladó jogi emlékek leszűkítésének veszélye ellen is. A kutatás területét ilyen vonatkozásban ne szűkítsük le előre már csak azért sem, mivel feladatunk a következetesen haladó hagyományok és emlékek kiemelése mellett az ál-hagyományok, a látszat-forradalmárok, a fejlődés, a forradalom árulóinak kritikai feldolgozása, leleplezése.

Névai László hozzászólásában aláhúzta a kérdés nagy jelentőségét. Megállapította, hogy haladó hagyományaink feltárását és feldolgozását jogtudományi munkánk alapvető módszerévé kell tennünk. Minden irányú jogi munka, monográfia egyik alapvető feladatának kell tekinteni haladó hagyományaink kiemelését. Nem lehet tehát leszűkíteni ezt csak a jogtörténészek feladatává, de nem lehet elintézettnek venni haladó jogi hagyományaink feltárásának problémáját néhány elkülönített speciálisan e tárgykörbe vágó tanulmány feldolgozásával sem. Minden vonatkozásban harcolni kell ezen a területen is a munka kampányszerűsége ellen.

Igen lényegesnek tartja a haladó hagyományok feltárását a »szellemi ellustulás« elleni küzdelemben, mivel olyan kérdések feldolgozására késztet bennünket, amelyek megvizsgálása elsősorban a magyar jogászok feladata.

Különösen aláhúzta a haladó jogi hagyományok feldolgozásának összekapcsolását a »terhes hagyományok« elleni küzdelemmel. Ezt annál is inkább lényegesnek tartja, mivel a terhes hagyományok gyakran rejtett formában jelentkeznek. Ezzel kapcsolatban utal arra, hogy bár Werbőczy értékelése nagyban-egészben kialakult nálunk, azonban még mindig felütöi a fejét — ha nem is nevén nevezve — Werbőczy viszonylagos demokratizmusának mítosza. (Azzal kapcsolatban, hogy ő a nagyobb számú kis- és középnemességre támaszkodva került szembe a főnemességgel, »az udvari párttal«.)

A maga részéről is aláhúzza, hogy a haladó hagyományok feldolgozása során a jogászok nem sajátíthatják ki maguknak multunk olyan nagyjait, akik történetesen — és elég gyakran — jogászok voltak képzettségükre nézve. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy az ő munkásságukban mutatkozó haladó jogi elemek feltárása elsősorban mégis a jogászok feladata. Itt példaként Kölcseyre utal, akinek országgyűlési beszédeiben megjelenik előttünk a reformkor nagy, progresszív jogásza is. A haladó jogi hagyományok feltárásának ezt az oldalát annál lényegesebbnek tartja, mert hiszen a szovjet jogászok sem mulasztják el feldolgozni a forradalmi demokraták műveiben kifejtett nézeteket.

Végül kiemelte a haladó jogi hagyományok feltárásának jelentőségét az új, a szocialista hazafiságra való nevelés szempontjából.

Markó Jenő igen fontosnak tartja a haladó hagyományok feltárását, különösen a régi jogászok átnevelése szempontjából, akik haladó hagyományaink ismeretében kaphatják meg a mult helyes értékelését.

A haladó hagyományok területét vizsgálva, álláspontja az, hogy annak, aki a maga korában egyetlen komoly lépést tett előre jogi vonalon, már meg kell vizsgálni egész élete munkásságát és ha nincs benne egyetlen retrográd hátralépés, ha egyébként csak megmarad a maga korának szellemi szintjén, melynek alapján kell a vizsgálatnak lefolynia, akkor a haladó hagyományok közé kell sorozni. — Példaként Pikler Gyulát hozza fel. Pikler műveiből vett idézetekkel bizonyítja, hogy 1. Pikler utópista szocialista volt, mikor egy **új** vagyonjog útján akarta megakadályozni azt, hogy »némelyek mint krőzusok, mások mint koldusok lássanak napvilágot, hogy a munkások éhezzenek és a dologtalanok élvezzenek«. 2. A materializmusról a »Bevezető a jogbölcseletbe« c. művében ezt írta: »oly szembetűnően nem igaz tan, hogy filozófiai szempontból szégyelni való dolog, ha valaki vallja«. (XXII. o.) A történelmi materializmushoz viszont öt évvel később »A jog fejlődése«-ben közelállónak mondotta a maga tanítását. Valójában ettől igen messze állott. Ezt mutatja az az állítása, hogy az »intézményeknek a termelés technikai változása folytán beálló változása az egyesek belátásától és akaratától« függő folyamat. Ez pontosan ellenkezője *Marx* tanításának. 3. De Pikler egész filozófiai elmélete, a »belátásos« elmélet

nemcsak antimarxista, hanem helytelen is. Nem más, mint Bentham nyárspolgári gyönyör és fájdalom elméletének az *érzelmi* alapról az *értelmi* (belátás) alapra való áthelyezése. *Marx* »A tőké«-ben Benthamot »az emberi butaság lángeszének« nevezte.

Mindezek ellenére úgy látja, hogy Pikler munkássága haladó jogi hagyományaink között szóba kerülhet. már csak azért is, mert kortársai szerint »belátásos« elméletével ő volt megindítója annak a radikális mozgalomnak, mely kirobbantotta az 1918-as polgári forradalmat, mely viszont *Marx* és *Lenin* tanításainak megfelelően átvezetett az 1919-es proletárforradalomhoz. Ennek eldöntéséhez azonban meg kell vizsgálni azt, hogy valóban Pikleré-e a megindítás és a továbbfejlesztés érdeme vagy más tényezők is közrejátszottak benne. De ezen felül meg kell vizsgálni azt is, hogy nem tett-e Pikler későbbi életében valamit, amit joggal retrográd lépésnek lehet tekinteni. A vizsgálat eredményétől függ, hogy lehet-e Piklert valóban haladó hagyományaink közé sorozni.

Véleménye szerint egyébként minden más esetben is így kellene eljárni.

A kampányszerűség kikerülése és az egységes irányítás érdekében javasolja, hogy a Jogi Állandó Bizottság alakítson egy szűkebb bizottságot, mely irányítaná az egész munkát, a hozzáforduló kutatókat megfelelő tanácsal, forrásmunkákkal látná el, egyeseket pedig, vagy munkaközösségeket, megbízna egy-egy kijelölt terület megvizsgálásával.

Móra Mihály előljáróban a kérdés különösen időszerű voltát kiemelve, foglalkozott a Társadalmi Szemle 1950. évi március—áprilisi számában Révai József, Mód Aladár, Fenyő István tollából megjelent cikkekkel, kiemelve egyes megállapításaikat.

Különösen aláhúzta a referátumnak a megállapítását: »nem szabad, hogy a mult jogában és jogtudományában felismert haladó elemek eltorzítsák azt a képet, amelyet a mult jogáról és jogtudományáról egészében kialakítottunk s nem szabad engednünk, hogy elmosódjanak a határok a haladó elemek és a reakciós feudális-burzsoa jog és jogtudomány között«.

Egyetért azzal, hogy a haladó hagyományok feltárása és feldolgozása valamennyi jogág művelőjének feladata. Mégis úgy látja, hogy a munka jelentős része elsősorban a jogtörténészekre vagy legalább is a jogtörténeti képzettséggel rendelkező jogászokra hárul.

Felhívja a figyelmet a kutatást megnehezítő néhány általános nehézségre, ami a forráskiadások hiányosságaiból adódik. Számos, már összegyűjtött kéziratanyag sem hozzáférhető a szélesebb körök számára (így pl. Fehérpataki Lászlónak Zsigmond-kori oklevélmásolat-gyűjteménye, Hajnik Imre hagyatéka).

Utalt arra, hogy a XVIII. és XIX. századbeli munkák megítélésénél fokozottan figyelembe kell venni a kéziratban fennmaradt vagy csak később kiadott munkákat. Ebben az időben erőteljesen működött az előzetes cenzúra. Így nem engedélyezte Bessenyei György 1778-ban befejezett »A törvények útja« c. munkáját, amelyben a közteherviselés gondolatát fogalmazza meg. Bessenyeinek egyébként az 1804-ben befejezett »Magyarország törvényes állása« c. munkájára is felhívja a figyelmet. A cenzúra tevékenységének illusztrálására hivatkozik Frank Ignácra, aki Werbőczy felett kritikát gyakorolt. 1823-ban megjelent első munkájában (Specimen elaborandarum institutionum iuris civilis Hungarici) támadja a legrégibb törvényeket. (Frank Ignác sajátkezű feljegyzéseiből tudjuk, hogy a cenzúra mit törölt a könyvből.) De megtagadta a cenzúra az engedélyezést az Akadémia olyan pályadíjnyertes műveitől is, mint Kossovicnak az ősiségről, Tóth Lőrincnek az ügyvédségről írt értekezései.

A reformkor és a szabadságharc időszakában már a munkák könnyebben hozzáférhetők. Idemutatóan van olyan nagyértékű anyaggyűjteményünk is, mint Fayer László gyűjteménye az 1843-as büntetőjavaslatról.

Közelebbi vizsgálatot érdemlőnek jelöli meg Eötvös József munkásságát, aki nemcsak a »Falu jegyzője«-nek és a »Parasztfelkelés Magyarországon«-nak írója, hanem az az ember is, akit megrémítettek 48 harcai és 1867 után megalkudott. A 40-es évek irodalmában azonban Széchenyivel szemben Kossuth Lajos oldalára állt. Külön röpiratban támadja a Kelet népét (1841), majd a következő évben könyvet ír Lukács Móriccal együtt a »Fogházjavításról«. Hasonlóképpen kell megvizsgálnunk Deák Ferenc működését.

Közelebbi vizsgálatra javasolja más, jelentőségükben kisebb jogászok munkásságát is. Példaként Bónis Samut említi, aki a 43-as büntetőjogi javaslatnál amellett tör lándzsát, hogy a jobbágy is ítélhessen a földesúr felett, miután a földesúr 700 évig ítélt a jobbágy felett. Érdekes adalék lehet haladó jogi hagyományainkhoz Szentkirályi Móric álláspontja is, aki az esküdtszék mellett azzal érvelt, hogy Kecskeméten már a XVI., XVII. században ú. n. »fogott bírák« ítélkeztek, akik szerinte nem voltak egyebek, mint esküdtbírák.

A nem hivatásos jogász Széchenyi életművében is ismerünk olyan elemeket, melyek haladó jogi hagyományaink között megvizsgálásra méltók lehetnek. »Werbőczynek 9/10-ét el kell égetnünk, csak azután mehetünk valamire« — állapítja meg. Harcol a magyarnyelvű törvény érdekében. Széchenyi figyelme kiterjed az eljárási jogra, szót emel az eljárás szóbelisége, nyilvánossága mellett. Kezdeményezésére az 1840-es törvény eltörli a nemes adósnak addig privilégiumszerű perorvoslatait.

Haladó jogi hagyományaink között megvizsgálandónak tartja, vajjon viszonylag haladó elemnek számít-e a magyar jogi nyelvért folytatott küzdelem, vagy figyelmet érdemel-e a jogi tanintézeteknek a nemzeti törekvések irányában kifejtett tevékenysége (az a tény pl., hogy az osztrák abszolút kormány a győri jogakadémiát forradalmi szelleme miatt megszüntette). Tekintettel az egyoldalú Werbőczy-kultuszra, megvizsgálandónak tartja azokat a jelenségeket, amelyek szórványosan a Werbőczy-ellenesség vonalán jelentkeznek. Itt Dell'Adami Rezsőre utal, aki 1877-ben »Az anyagi magánjog kodifikációja I., A nemzeti eredet problémája« és később »Magánjogi kodifikáció és régi jogunk I.—III.« (Magyar Jogászegyleti értekezések, 1885—87) című műveiben emel szót Werbőczy ellen. (Jórészt ennek tulajdonítható, hogy amikor Dell'Adami 1883-ban a pesti jogi karon habilitációt kért, a kar azt visszautasította.)

A törvénnyé nem lett törvényjavaslatok között megvizsgálandónak javasolja a Toldi—Szemere-féle

szerzői jogi törvénytervezetet is, amelynek külön érdekessége, hogy Vörösmarty Mihály tanulmányt írt mellette »A színházi drámajutalomról« címmel.

Egyetért azzal, hogy haladó hagyományaink megállapításánál nem szabad a relativizálás hibájába esni. Ezzel azonban nem tartja ellentétesnek, ha a tételes jogász előadásai során vagy jegyzeteiben a szakág valóban haladó vagy viszonylag haladó *elemeiről* is megemlékezik. Így a polgári eljárásjog területén viszonylag haladó elemnek értékeli a reformkor olyan jogi megnyilvánulásait, amelyek a feudális perrel szemben a szóbeliség, a nyilvánosság és a közvetlenség mellett törtek lándzsát, de ide sorolja az ebbe a körbe eső jogszabályi anyagot is. Megemlíti a Pp-t, amely a korabeli többi perrendtartáshoz viszonyítva több tekintetben haladó vonásokat is felmutat (Utal az igazmondási kötelezettségre vagy a tárgyalási elvnek az officialitás irányában történő szabályozására. Így pl. Zdena Koutnikova-Hrubiskova: »A bizonyítási jog a polgári perben« c. dolgozatában (Justiční Listy, 1950. évf. 7. sz.) helyesen állapítja meg, hogy az officialitási elv kiterjesztése tekintetében a Szlovákiában érvényesülő magyar jog (Pp. 288., 326.§.) *haladóbb* volt, mint a cseh-morvaországi bizonyítási jog megfelelő része.

Ezt annál inkább megengedhetőnek tartja, mert hiszen a haladó jogi hagyományoknál jóval nagyobb számmal találunk haladó jogi elemeket. Lehetséges, hogy csak a feldolgozás során győződünk meg arról, hogy amit haladó jogi hagyománynak tekintettünk, ez a rangsorolás nem illeti meg, hanem csak a haladó vagy a viszonylag haladó elemek körébe tartozik. De ennek fordítottja is előfordulhat.

Végül felhívja a figyelmet azokra a közmondásokra is, amelyekben a nép az elnyomó földesúri bíráskodással szemben fejezte ki bírálatát.

(Folytatjuk)

Kína ENSZ-tagsága és a nemzetközi jog

»Mi, az Egyesült Nemzetek népei elhatároztuk azt, hogy megmentjük a jövő nemzedéket a háború borzalmaitól ... hogy újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett ... hogy megteremtjük azokat a feltételeket, melyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható ... hogy előmozdítjuk a szociális haladást és nagyobb szabadság mellett az életnek magasabb színvonalra emelését ...«: ezekkel a fenkölt bevezető szavakkal kezdődik az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1945. június 26-án, a sanfranciscói konferencián elfogadott Alapokmánya.

Mint e kivonatos idézetből is látható, az ENSZ fontos szerepet vállalt magára nem csupán a nemzetközi politika, hanem a nemzetközi jog területén is. Éppen ezért a világ dolgozóinak kötelessége, hogy behatóan figyelemmel kísérjék az ENSZ magatartását a nemzetközi politika terén; a világ jogászainak viszont az a speciális kötelességük, hogy ezen túlmenően még állandóan vizsgálják az ENSZ viszonyát a nemzetközi joghoz is. E vizsgálatnak természetesen nem a cikornyás szónoklatok, hanem a puszta tények fényénél kell történnie és alapjául legcélszerűbb egy-egy konkrét kérdést választani.

Ilyen konkrét kérdés Kína ENSZ-tagságának — pontosabban szólva — ENSZ-képviseletének problémája. Az ügy hordereje aligha vitatható: hiszen nem lehet közömbös, hogy ötszázmillió embernek — a világ népessége egynegyed részének — *valódi* hangja és állásfoglalása jut-e kifejezésre a nemzetközi élet egyik legfontosabb fórumán. A dolog jelentősége pedig csak növekszik, ha figyelembe vesszük, hogy Kína egyike volt annak a négy nagyhatalomnak, melyek még a második világháború tombolása idején, az 1943. november 1-i moszkvai deklarációban hitet tettek egy általános nemzetközi szervezet létesítésének szükségessége mellett, s így Kína nem csupán eredeti tagja, hanem egyben egyik kezdeményezője is az ENSZ-nek.

*

A tényállás közismert: Kína évtizedes ellenségének, a fasiszta Japánnak leverése után a Csang-Kai-Sek-kormány a hosszú háború legnehezebb terheit vállaló kínai kommunista csapatok ellen fordult és amerikai tanácsra, amerikai támogatással irtóhadjáratot kezdett ellenük; a kínai nép azonban nem volt hajlandó nyakára venni az újabb elnyomást, forradalmi harcba lépett és Néphadseregének mindent elsöprő, hatalmas győzelmei után — birtokába véve az óriási birodalom egész szárazföldi területét — kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot. Az ENSZ »többsége« azonban — a kialakult tényleges helyzet semmibevételével — immár második éve nem hajlandó bebocsátani a szervezetbe a Kínai Népköztársaság küldöttségét, mint a kínai állam képviselőjét és az ENSZ tagsági jogait még mindig az a Csang-Kai-Sek-társaság gyakorolja, amelynek uralma alatt Taivan (Formoza) szigetén kívül többé semmiféle földterület nincsen.

A megvizsgálandó kérdés tehát az, hogy jogszerű-e az ENSZ »többségének« ez az eljárása. E probléma taglalásánál kizárólag jogászi szempontok alapján járunk el és zsinórmértékül egyedül csak a nemzetközi jog hatályos szabályait tekintjük.

Az első érv, melyre az ENSZ »többsége« elutasító magatartását alapítja, az az állítás, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének diszkrecionális joga, kit ismer el tagként a szervezetben és e vonatkozásban az ENSZ szuverén.

Ez az érv azonban már kiindulópontjában sántít. A szóbanforgó esetben ugyanis nem tagként való elismerésről, tehát nem új tagfelvételről van szó, mert hiszen senki sem vitatja, hogy Kína — egy bizonyos Kína — kezdettől fogva tagja az ENSZ-nek és tagsága mindezideig semmiféle módon nem szűnt meg.

Ilyen körülmények között egyedül arról van csak szó, hogy ki jogosult Kína, mint tagállam *képviseletére*, vagy más szóval: diszkrecionális joga-e az ENSZ-nek, hogy egy tagállam képviseletében fellépő különböző személyek vagy csoportok között tetszése szerint válogathasson, tehát valóban szuverén-e ilyen vonatkozásban az ENSZ és nem kötik-e a nemzetközi jog általánosan elfogadott, érvényben lévő szabályai?

Azok, akik az ENSZ szuverenitását állítják, külön erre a célra kiagyalt teóriát húznak elő tarsolyukból. E teória szerint az ENSZ voltaképpen államok *feletti* szervezet, a »világállam« első lépcsője és így szuverénül dönthet olyan kérdésekben is, melyek korábban az államok belső jogalkotásának körébe tartoztak.

Ezt a felfogást azonban semmi sem támasztja alá, sőt ellenkezőleg; mind a nemzetközi jogirodalom — beleértve polgári művelőinek többségét is —, mind a tételes jogszabályok határozottan megcáfolják. A jogtudomány szerint a nemzetközi jog alapja ma is egyrészről az államok *szuverén* egyenjogúsága, más részről a belső ügyekbe való be nem avatkozás elve.[1] Ezt az álláspontot magának az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya számos helyen teszi kifejezetten magáévá. Az I. fejezet 1. cikkének 2. pontja megállapítja, hogy az ENSZ célja többek között: »... a nemzetek között a *népekt* megillető egyenjogúság és *önrendelkezési jog* elvének tiszteletbentartásán alapuló baráti kapcsolatokat fejleszteni«. Ugyanezen fejezet 2. cikkének 1. pontja szerint »a Szervezet valamennyi tag *szuverén* egyenlőségének elvén épül fel«. De még határozottabban szögezi le ezt az alapelvet és egyben a be nem avatkozás elvét is a 2. cikk 7. pontja, mely a következőket mondja ki: »Ennek az Alapokmánynak semmiféle rendelkezése nem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, melyek lényegileg valamely állam belső jogalkotásának körébe tartoznak és nem kívánja meg a tagoktól azt sem, hogy az ilyen ügyeket ennek az Alapokmánynak megfelelő rendezés alá bocsássák.«

Ilyképpen tehát az ENSZ »államok feletti mivoltának«, »önmagában való szuverenitásának« elméletét elsősorban magának az Alapokmánynak tanúságtétele zúzza szét.

Ha viszont az ENSZ nem államok feletti szervezet és nem »világállam«, akkor nyilvánvalóan nem lehet más, mint szuverén államok önkéntes egyesülése útján létrejött nemzetközi jogi személy, amely ugyan a benne részt vevő államok nagy számánál és az ugyancsak benne helyet foglaló nagyhatalmak súlyánál fogva kétségtelenül nem lebecsülendő jelentőséggel bír, de mégsem egyéb, mint jogi személy, amely ilyen módon maga is alá van vetve a nemzetközi jog törvényeinek és nem utolsósorban saját alapszabályainak, azokon magát túl nem teheti és figyelembevételüket nem mellőzheti.

A nemzetközi jog törvényei és az ENSZ saját Alapokmánya azonban megtiltják a beavatkozást olyan ügyekbe, melyek lényegileg valamely állam belső jogalkotásának körébe tartoznak. Márpedig lehet-e kétség abban a tekintetben, hogy egy nemzet államformájának meghatározása, kormányrendszerének megválasztása éppen és elsődlegesen olyan ügy, mely »lényegileg az állam belső jogalkotásának körébe« tartozik? Nyilvánvalóan ilyen kétség nem állhat fenn. Ehhez képest az az első érv, melyre az ENSZ »többsége« a Kínai Népköztársaság képviseletével kapcsolatos elutasító álláspontját alapítja, hamis és ellentétben áll a nemzetközi jog szabályaival.

A második érv, mellyel az elutasító magatartást ugyanazok a körök magyarázni próbálják, úgy szól, hogy a nemzetközi jogközösség tagjai csak *szuverén* államok lehetnek, a Kínai Népköztársaság viszont nem szuverén, így nem lehet igénye az ENSZ-ben önmaga képviseletére.

Ahhoz, hogy ezt az érvet elemeire bontsuk, elsősorban tudni kell, hogy mit értünk szuverenitás alatt. Az általánosan elfogadott meghatározás szerint a szuverenitás belső viszonylatban jogi és egyben tényleges képesség az állam funkcióinak — köztük a jogalkotásnak és jogalkalmazásnak — gyakorlására, külső viszonylatban pedig jogi és egyben tényleges függetlenség más államoktól.[1] Aligha lehet vitás, hogy a kínai népi kormány teljes mértékben rendelkezik a »jogi és egyben tényleges képességgel« az állam funkcióinak gyakorlására, a nép akaratából törvényeket alkot és jogot alkalmaz, erre a célra megfelelő alkotmányos szervezetet tart fenn, megvannak tehát az eszközei nem csupán az akaratnyilvánításra, hanem annak végrehajtására is. De tulajdonképpen nem is a szuverenitásnak ezt a belső oldalát vitatják az ENSZ »többségének« ideológusai, hanem a külső oldalát, tehát a más államoktól való függetlenség fennállását és különböző köntörfalazásokkal arra tesznek homályos célzásokat, hogy a Kínai Népköztársaság a Szovjetunió »befolyása« alatt áll.

Nézzünk szembe egyenesen ezzel a célozgatással. Azt persze senki sem akarja kétségbevonni, hogy a népi Kína barátságban és békés szövetségben áll a Szovjetunióval. Jelenti-e azonban két ország barátsága és bármilyen szövetsége a nemzetközi jog szempontjából a függetlenségnek olyan korlátozását, mely a szuverenitás tagadásához vezethet? Nyilvánvalóan nem jelenti, mert hiszen más országok kormányai is állnak barátságban és nem is békés, hanem katonai szövetségben egymással, az említett elv következetes alkalmazása tehát szükségszerűen azt vonná maga után, hogy meg kellene tagadni a nemzetközi értelemben vett szuverenitás elismerését Nagy-Britanniától, Franciaországtól és az Atlanti Szövetség többi tagjaitól, sőt a délamerikai államoktól is, tehát éppen annak az ENSZ »többségnek« túlnyomó részétől, mely a Kínai Népköztársaságot a szuverenitás hiányára hivatkozva akadályozza meg az ENSZ tagsági jogainak gyakorlásában.

Ehhez képest az a második érv is, melyre az ENSZ »többsége« elutasító álláspontját alapítja, hamis és egyben saját keletkezési alapjának is ellentmondó. De még kirívóbbá válik ennek az érvnek a hamissága, ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanezek az ENSZ-körök nem vonják kétségbe a Csang-Kai-Sek-klikk »államának« szuverenitását, melynek hatósága pedig nem terjed ki a kínai anyaország egyetlen föld-

[1] *I. D. Levin:* A szuverenitás problémája az ENSZ Alapokmányában. 1947.

[1] *Visinszkij:* A szovjet állam- és jogtudomány kérdései. 1950.

darabjára sem s ezenkívül kétségtelenül az USA befolyása alatt áll. E feltűnő következetlenség silány magyarázataként arra próbálnak hivatkozni, hogy a Csang-Kai-Sek-klikk »menekült kormány«, mely »ellenséges behatolás« folytán csak »ideiglenesen« vesztette el tényleges képességét az ország kormányzására, márpedig a menekült kormányokat a nemzetközi szabályzat értelmében továbbra is megilleti ugyanaz az elismerés, ami a birtokon belül lévő kormányokat. Első pillantásra ez a magyarázat tetszetősnek látszik. De csak első pillantásra! Mert igaz ugyan, hogy a második világháború idején is elismerték az ország területéről idegen székhelyre kényszerült csehszlovák, lengyel, holland, norvég stb. kormányokat államuk jogszerinti képviselőiként, de a nemzetközi jog ezt a lehetőséget egyedül és kizárólag arra az esetre fogadja el, ha *idegen* állam háborús, *ellenséges* megszállása következtében kényszerül a honi kormány saját joghatóságának területét elhagyva, más területre menekülni. Az adott esetben azonban erről nyilvánvalóan nem lehet szó, mert hiszen semmiféle idegen állam ellenséges hadserege nem foglalta el Kína szárazföldi területét, hanem egyszerűen a kínai nép forradalmi mozgalma aratott elsöprő győzelmet. Ilyen körülmények között pedig a Csang-Kai-Sek-klikket a menekült kormányokat megillető jogokkal felruházni nem egyéb, mint szemfényvesztés s e szemfényvesztésben legfeljebb csak annyi igazság rejlik, hogy a kínai nép valóban *ellenségesen* áll szemben ezzel a társasággal.

Egy további és immár halogató jellegű érv a Kínai Népköztársaság be nem bocsátásának indokolására az, hogy a Mao-Ce-Tung-kormány lényegileg csupán felkelők kormánya, amely az ország egész területének birtokbavételéig és a hatalom végleges megszilárdításáig nem tarthat igényt a nemzetközi elismerésre.

Kétségtelenül: a felkelőket a nemzetközi jog értelmében *mindaddig*, amíg egy országnak csak bizonyos részét tartják hatalmuk alatt, csupán korlátozott hadviselői jogok s hadviselői kedvezmények illetik. Ez a korlátozás azonban csak addig áll fenn, míg a felkelő párt uralma nem válik általánossá. Márpedig a kínai népi demokratikus kormány már régen Kína *egész* szárazföldi területe felett *általános* főhatalmat gyakorol s egyetlen kivétel, ahova egyelőre főhatósága nem terjed ki, Taivan szigete. De vajjon Taivan szigete egyenértékű-e az egész kínai szárazfölddel? E kérdés különösen akkor válik groteszkké, ha emlékezetünkbe idézzük, hogy Taivannak (Formozának) Kínához való tartozását — nem csupán szóban, hanem olyan dokumentumokban is, mint a japáni különbékeszerződés — éppen az az USA és tábora teszi vitássá, mely a Kínai Népköztársaság képviselőinek bebocsátását az ENSZ-be a »nem teljes« főhatalomra hivatkozással akadályozza meg. Egyik oldalon tehát vitatják Taivannak Kínához való tartozását, másik oldalon viszont a nemzetközi elismerés feltételéül azt kötik ki, hogy a Kínai Népköztársaság terjessze ki főhatalmát arra a Taivanra is, mely — szerintük — nem képezi Kína tartozékát. Létezik-e olyan jóindulat, amely ezt a képtelen álláspontot hajlandó jóhiszeműnek minősíteni? Nyilvánvaló, hogy nem létezik, tehát ezt a további, »kisegítő« érvet is hamisnak kell bélyegezni.

Végső érvként még arra hivatkoznak az ENSZ-»többség« szószólói, hogy a nemzetközi jogközösségbe való bebocsátásának feltétele az elismerés, ez az elismerés viszont a nemzetközi jogközösség többi tagjainak szuverén ügye, melyet kikényszeríteni nem lehet és azt mindenki akkor nyilvánítja ki, mikor éppen neki tetszik.

Ennél az utolsó »érvnél« éppen csak az a baj, hogy összekeveri egy új állam elismerésének alapelveit egy új kormány elismerésével. Kína esetében — mint már rámutattunk — nem új állam keletkezéséről és új tagfelvételről van szó, ami kétségtelenül megkívánja a közösség elismerő akaratnyilvánítását, mint befejező konstitutív feltételt. Hasonlatos ez a belső állami jogban a részvénytársaságok és szövetkezetek alakulásához, melyeknek érvényes létrejöttéhez az alapszabályokon, megfelelő szervezeten és célvagyonon kívül a nyilvánkönyvbe való bejegyzés is szükséges. Valamely forradalmi kormány elismerése azonban nem lehet azonos egy új állam elismerésével, mert ezáltal nem új nemzetközi személy jön létre, hanem csak az a szervezet változik, mely a már meglévő állam nemzetközi jogi képviseletére hivatott.[1] S ha a belső állami jog analógiáját vesszük elő, elképzelhető-e, hogy pl. egy belföldi részvénytársaság előírhatja a részvényesei között helyet foglaló bármelyik jogi személynek, kit küldjön képviselőként a részvénytársaság közgyűlésére? Lényegileg ugyanerről van szó a nemzetközi jogi síkon: az ENSZ nem írhatja elő tagállamainak sem azt, hogy milyen kormányok, sem azt, hogy milyen személyek képviseljék azokat. Nem csupán azért nem írhat ilyesmit elő, mert ez nyílt beavatkozás az államok legsajátabb belügyeibe, hanem azért sem, mert ilyen eljárás következetes alkalmazása ahhoz az abszurd eredményhez vezethet, hogy csupán azoknak a kormányoknak nem lenne szükségük külön, kifejezett elismerésre, melyek már az ENSZ megalakulása idején is hatalmon voltak, minden másnál pedig új elismerés lenne megkívánható. Ilyen alapon többek között vitatni lehetne a jelenlegi francia kormány jogát is arra, hogy Franciaországot képviselje, mert hiszen az ENSZ megalakulása idején még a Kommunista Párt is részt vett a francia kormányban, azóta pedig — annak ellenére, hogy az ország legnagyobb pártja maradt — különböző taktikai fogásokkal és a parlamentáris elvek megcsúfolásával kirekesztették abból.

Az ENSZ-t azonban nem az akkori kormányok, hanem a népek alapították s így bármely tagállam jogszerű képviselőjeként — *tisztán nemzetközi jogi szempontból* — az a mindenkori kormány fogadandó el, melyet a nép választ vagy legalább is megtűr.[2]

De az ENSZ »többségének« az elismerés hiányára alapított érvelése még önmagában sem következetes. Köztudomású ugyanis, hogy az ENSZ 1950. decemberi ülésszakára, a koreai háború kérdésének tárgyalásához — az USA előzetes mesterkedései ellenére — meghívták a Kínai Népköztársaság képviselőit is, akik ott meg is jelentek és néhány ülésen meghívott felekként részt is vettek. Márpedig ez a körülmény annak de facto elismerését jelenti, hogy a Kínai

[1] *Dr. Buza László:* A nemzetközi jog tankönyve. 1935.

[2] Ugyanezt az álláspontot fejezi ki az ú. n. »Estrada-doktrina.« (1930.)

Népköztársaság létezik, kormánya főhatóságot gyakorol a kínai nép felett, annak nevében hatályos nyilatkozatokat tehet, megegyezéseket hozhat létre és nemzetközi kötelezettségeket vállalhat. Joggal kérdezheti mindenki: milyen alapon akadályozhatják meg ezek után a Kínai Népköztársaság kormányát, hogy *állandóan* képviselje államát az ENSZ-ben és milyen alapon ismernek el képviselőként olyan személyeket, akik tényleges meghatalmazás nélkül, sőt meghatalmazás ellenére járnak el?

Mint látjuk, az elismeréssel kapcsolatos érvelés is — éppen úgy, mint az összes előző érv — hamis és önmagában hordja cáfolatát.

Mindezek után összefoglalásként bízvást megállapíthatjuk, hogy: 1. a Kínai Népköztársaság kormányának a nemzetközi jog szabályainak értelmében megtámadhatatlan igénye van arra, hogy a kínai államot az ENSZ-ben képviselje;

2. az ENSZ »többsége« egy ilyen fontos nemzetközi kérdésben mellőzi, sőt durván megsérti a nemzetközi jog szabályait;

3. lényegileg mindazok a határozatok, melyek az ENSZ-ben a Kínai Népköztársaság kikiáltása után ezen ország kormányának részvétele nélkül jöttek létre, törvénytelenek, mert olyan körülmények között keletkeztek, hogy megfosztották az ENSZ egyik alapító nagyhatalmát tagsági jogai gyakorlásának lehetőségétől;

4. a Kínai Népköztársaság kormányának, mint a kínai nép egyedül jogosított képviselőjének, minden igénye meglenne ahhoz, hogy sommás úton helyezze magát birtokba az ENSZ-ben.

*

Első pillantásra vigasztalannak tűnik a kép, mely a kínai kérdés szemüvegén keresztül az ENSZ-nek a nemzetközi joghoz való viszonyát illetően elébünk tárul. A kínai ügy, de más ügyek garmadájának tapasztalatai alapján is úgy fest a dolog, hogy ha az államok úgynevezett többsége — melyről azonban maga *Sztálin* mutatta ki, hogy a népek lélekszámát tekintve a valóságban kisebbség — hatalmába keríti a nemzetközi élet valamely központi szervét, akkor büntetlenül követhet el nemzetközi jogsértéseket, sőt azokat — látszólagos többségénél fogva — a nemzetközi jog álruhájába is öltöztetheti.

Ez az állapot azonban csak ideiglenes lehet. Szemünk előtt játszódott le, hogy a náci-Németország, valamint a fasiszta Japán sorozatos nemzetközi jogtiprásait is elérte végül a megfelelő szankció és a nemzetközi bűncselekmények elkövetése elé mind elrettentőbb tilalomfát állít az e tárgyú 1945. augusztus 8-i londoni egyezmény, mely az újabb nemzetközi jogfejlődésnek egyik legjelentősebb állomása.

A nemzetközi jog természetesen ugyanolyan felépítmény csupán, mint bármely más jogágazat, de mint az emberek tudatában élő kategória, elvei lassan visszahatnak az alapra, jelen esetben a politikai-gazdasági hatalmi viszonyokra, különösen akkor, mikor — mint napjainkban — e jogelvek érvényesülését az ENSZ-en belül a Szovjetunió kitartó, lankadatlan küzdelme, az ENSZ-en kívül pedig a világ népei sokszázmilliós béketáborának ereje támasztják alá. S e visszahatás jelei máris megmutatkoznak az ENSZ közgyűlésének most lefolyt párizsi ülésszakán, hol szemmelláthatóan erjedésnek és bomlásnak indult az a »többség«, melyet évek óta az USA imperialista köreinek mesterkedései és szemfényvesztései tartottak összedrótozva.

Ezért nem szabad egy pillanatra sem abbahagynunk nekünk, jogászoknak sem a felvilágosító munkát, mely leleplezi az imperialisták hamisításait és jogsértéseit. Ezért nem szabad megszüntetnünk egy percre sem azt a harcot, mely a nemzetközi életben a jogszerűség uralmáért, a népek békés együttműködéséért folyik.

Dr. Herczeg István

Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez, de lege lata és de lege ferenda (I.)

E cikk keretében a kettős házasság bűntette, a családi állás elleni bűntett és a gyermekkitétel bűntette problematikájával kívánok foglalkozni. Az anyagot a következő rendszerben tárgyalom.

Minthogy általános felfogás szerint a három említett bűncselekmény közös jogi tárgya a monogám házasság és család, I. alatt röviden foglalkozom a család jogi és büntetőjogi védelmének kérdésével általában. A II. alatt oly módon tárgyalom egyenként a három bűncselekménnyel kapcsolatos kérdéseket, hogy az első pontban közlöm a bűntett törvényes meghatározását de lege lata, a hatályos magyar büntetőtörvénykönyv, a szovjetorosz büntetőtörvénykönyv, a népi demokratikus államok új büntetőtörvénykönyvei és—amennyiben célszerűnek mutatkozik, szemelvényesen — egyes burzsoa büntetőtörvénykönyvek vonatkozó rendelkezéseinek idézésével. A következő pontban értékelem a közölt törvényhozási anyagot az elmélet szempontjából és de lege ferenda.

I. A büntetőjogrendszer alapvető vonása, hogy szabályai járulékos természetűek, amennyiben csak teljesebbé, hathatósabbá teszik annak a tárgynak, életviszonynak a jogi védelmét, amelyet más jogszabály már elsődlegesen és sajátos módon, megfelelően rendezett és ezen keresztül jogi védelemben is részesített. Így például a házasságjogi és családjogi viszonyokat elsősorban az e viszonyokat rendező jogszabályok védik, éppen a megfelelő rendezés által s a járulékos természetű büntetőjogszabályok csak ott lépnek ezek mellé a családjogi, házasságjogi jogszabályok mellé, ahol az általuk rendezett viszonyok büntetőjogi védelmét akár a jogtárgy nagy értéke, akár annak várható gyakori veszélyeztetése, megsértése szükségessé teszi. A házassági és családjogi viszonyok büntetőjogi védelemben részesítése előtt, de lege ferenda, tehát feltétlenül fel kell vetnünk azt a kérdést, vajjon hogyan értékeli általában a monogám házasságot, a monogám családot a kommunizmus felé

haladó szocialista állam, mert a büntetőjogi védelem legcélszerűbb módjának problémájával csak akkor érdemes foglalkozni, ha ezeket az intézményeket a szocialista állam és társadalom pozitíve értékeli.

1. Korunkban a társadalomfejlődés terén, minden más államot messze megelőzve, a Szovjetunió jár az élen, amely, *Sztálin* megállapítása szerint, már befejezte a szocializmus építését és immár a kommunizmust építi. Ha tehát felvetett kérdésünkre helyes választ akarunk adni, elsősorban azt kell vizsgálnunk, hogy a Szovjetunió társadalmi és jogi értékeinek rendszerében egyáltalában helyet foglal-e s ha igen, milyen helyet foglal el a monogám házasság és család.

A szovjet szocialista családi jog alapelvei szerint a házasság a férfi és nő önkéntes és szabad szövetsége, amelynek alapja — a burzsoa házasságtól eltérően — nem anyagi számítás, hanem a felek személyes vonzalma, szerelme, kölcsönös becsülése. A szovjet házasság a monogámia elvének szigorú keresztülvitelén épül fel. A házastársak személyi és vagyoni viszonyaik tekintetében teljesen egyenjogúak (a házastársaknak ez az egyenjogúsága a Sztálini Alkotmány 122. cikkében foglalt rendelkezésekben gyökerezik, amelyek a nőt a férfival »a gazdasági, állami, kulturális, társadalmi és politikai élet minden terén«, tehát a családi életben is, egyenjogúvá teszik). A monogám házasság csak komoly okok esetén és jogilag szabályozott eljárás eredményeképpen bontható fel. Szülői jogaikat a szülők gyermekeik érdekében és a szocialista nevelés elveivel és célkitűzéseivel összhangban kötelesek gyakorolni. Az anya és a gyermek minden esetben kivételes gondoskodás tárgya a Szovjetunióban. (Ezeket az adatokat V. I. Szerebrovszkij »A szovjet polgári jog alapelvei« című művéből vesszük.)

A Kairov által szerkesztett »Pedagógia« című mű (Közoktatásügyi Kiadó Vállalat, Szocialista nevelés könyvtára, Budapest, 1950. 4. szám) 500—501. oldalán ezeket olvashatjuk: »A házasság a szocialista állam feltételei között a férfi és a nő egyenjogú szövetsége, amely az egymás iránti szereteten és megbecsülésen, az életben egymásnak nyujtott kölcsönös segítségen alapszik.« »A szovjet állam érdeke az, hogy erős, szilárd családot teremtsen, olyan családot, amely kis elsődleges közösség, a szocialista társadalom sejtje legyen. Az egész szovjet házasságjog kifejezése a szovjet állam gondoskodásának a család erősítéséről, a szilárd házassági szövetségben több gyermek születésének elősmozdításáról, a gyermeknevelés javításáról.«

Makarenko (Válogatott pedagógiai tanulmányok, Új Magyar Könyvkiadó kiadása, Budapest, 1949, 317. oldal) azt írja, hogy »csak az olyan nemi életet tekinti (t. i. a szocialista társadalom) erkölcsösnek, amely kölcsönös szereteten alapul és a család keretében folyik le, azaz a férfi és nő nyílt hivatalos kapcsolatában, amely kettős célt követ: emberi boldogságot és gyermekek létrehozását, felnevelését«.

A szovjet szocialista családi jog ismertetett alapvető elvei és a vezető szovjet pedagógusok idézett véleménye alapján teljes bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy a Szovjetunióban, éppen a társadalmi fejlődés következtében, a monogám házasság és monogám család az állam és a társadalom egyik legértékesebb és legjobban megbecsült alapintézménye, amelyet éppen ezért a szovjet szocialista jogrendszer általános és teljes védelemben részesít és — amint alább látni fogjuk — büntetőjogszabályokkal is véd.

2. A Szovjetunió példája nyomán, a szovjet szocialista családi jog alapelveinek megfelelően rendezik a családjogi viszonyokat a népi demokráciák is. Amint dr. Pap Tibor tanulmányából értesülünk (lásd Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 5. szám, 273. és köv. oldalak), a csehszlovák és lengyel népi demokráciák már megalkották átfogó családjogi törvényeiket, amelyek alapelvei teljesen megegyeznek a szovjet szocialista családi jog fent ismertetett alapelveivel. Ezekkel kapcsolatban csak azt emeljük ki — mint kérdésünk szempontjából a leglényegesebb körülményt —, hogy ezek a családjogi kódexek is a monogám házasságra, mint alapintézményre, épülnek fel.

3. Népköztársaságunk még nem rendezte egységes kódex keretében a házasság- és családjogi viszonyokat, de a szocialista jogfelfogásnak és társadalomszemléletnek megfelelően, a szovjet szocialista családjog elvei értékesítésével, módosította és kiegészítette családjogunk rendszerét. Mai családi jogunk egész rendszere ugyancsak a monogám házasságra és családra, mint alapintézményekre épül fel. Ebből a tényből az eddig elmondottak szerint önként következik de lege ferenda a monogám házasság és család büntetőjogi védelmének szükségessége. Ez a felismerés lesz a kiindulópontja és közös eszmei, elvi alapja az említett három család elleni bűncselekményre vonatkozó fejtegetéseinknek.

II. 1. A kettős házasság bűntette

A) A kettős házasság büntettének törvényes meghatározásai a különböző büntetőtörvénykönyvekben.

Az 1878: V. tv.

251. §. Aki érvényes házassági kötelékben lévén, ismét házasságra lép, úgyszintén azon nem házas is, ki tudva oly egyénnel házasságot köt: a kettős házasság bűntettét követi el és három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Az pedig, aki a vele házasságra lépő felet az előbbi kötelék fennállására nézve tévedésbe ejtette: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

252. §. Azon lelkész, aki tudva, hogy a megkötni szándékolt házasság kettős házasság, a feleket összeadja: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

253. §. Azon lelkész, akit a kettős házasság megkötése körül gondatlanság terhel: vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

1894: XXXI. tv. 121. §. 1. bek.:

A bűntettekről és vétségekről szóló büntetőtörvénykönyv 252., 253., 256. és 257. §-ainak rendelkezései azzal a változtatással, hogy a szabadságvesztésen felül a viselt hivatal elvesztésének büntetése is megállapítandó, a jelen törvény hatálybaléptének napjától kezdve a házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselőre alkalmazandók.

Az 1926. évi Szovjetorosz Büntetőtörvénykönyv csak »A törzsi rendszer maradványaiból folyó bűncselekmények« című X. Fejezetében rendelkezik a kétnejűség vagy többnejűség büntetéséről, de nem határozza meg annak törvényes fogalmát.

Ennek a körülménynek az okát a magam részéről a következőkben jelölném meg:

Minthogy a büntetőjogi védelem — amint fentebb kifejtettük — szubszidiárius és járulékos természetű, nem szükséges minden társadalmi értéket büntetőjogi védelemben is részesíteni. Erre csak abban az esetben van szükség, ha a társadalom tagjai részéről a társadalmi érték gyakori megsértése vagy veszélyeztetése várható. A szovjetorosz büntetőtörvénykönyv alkotói tehát feltehetően azért nem tartották szükségesnek a kettős házasság tényálladékának megalkotását és megvalósítójának büntetését, mert ez a bűncselekmény a Szovjetunió területén — figyelemmel a szovjet szocialista társadalmi viszonyok fejlettségére — általában nem fordul elő, hanem annak csak egyes részein, mint a törzsi rendszer maradványainak megnyilvánulása, jelentkezik.

Az 1949. évben közzétett román büntetőtörvénykönyv.

443. sz. Kettős házasság (bigámia) vétségét követi el és 1—3 évig terjedő fogházbüntetésben részesül az, aki annak dacára, hogy törvényes házasságban van, ennek a házasságnak törvényes felbontása előtt új, érvényes házasságot köt.

Ugyanezt a büntetést kell alkalmazni azzal a nem házassal szemben is, aki oly személlyel köt érvényes házasságot, akiről tudja, hogy házas.

A bűnvádi eljárás még a bűnsegéddel szemben is megszűnik, ha az első házasságot semmisnek nyilvánítják, vagy ha a második házasságot a kettős házasságon kívül bármely más okból megsemmisítik.

Az 1950. évben közzétett csehszlovák büntetőtörvénykönyv.

206. §. Kettős házasság.

Aki házassága érvénybenléte alatt másik házasságot köt vagy aki házasságot köt olyan személlyel, aki házasságban van mással, két évig terjedő szabadságvesztéssel kell büntetni.

Az 1951. évben közzétett bolgár büntetőtörvénykönyv.

289. Aki a fennálló törvényes házasság mellett új házasságot köt, bigámiáért 5 évig terjedhető szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanebben a büntetésben részesül az is, aki olyan személlyel lép házasságra, kiről tudja, hogy törvényes házasságban él.

Code Pénal.

Aki, házasságban élvén, ennek felbontása előtt másik házasságot köt, kényszermunkával (travaux forcés à temps) büntetendő.

A házasságkötésnél közreműködő köztisztviselő, aki a fél előző házasságának fennállásáról tud, ugyanígy büntetendő.

1871-i német birodalmi Btk.

Az a házasfél, aki házasságának felbontása vagy semmissé nyilvánítása előtt újabb házasságot köt, úgyszintén az a nem-házas, aki házasságban élő személlyel, annak házas állapotáról tudva, házasságot köt, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Enyhítő körülmények fennforgása esetén a büntetés fogház, mely hat hónapnál kevesebb nem lehet.

A bűncselekmény elévülése azon a napon kezdődik, amelyen a két házasság közül valamelyiket felbontották vagy semmisnek nyilvánították.

Csehszlovák javaslat.

Aki, házasságban élvén, egy másik személlyel házasságot köt, 14 naptól 3 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Ugyanígy büntetendő az is, aki házasságban élő személlyel házasságot köt.

Ha a tettest súlyos gondatlanság terheli, büntetése 14 naptól 6 hónapig terjedhető fogház vagy pénzbüntetés.

Az indokolás:

»A bűncselekmény befejezést nyer, ha a felek a házasságkötésre vonatkozó formai előírásoknak eleget tettek. Az új házastárssal való együttélés jogi szempontból csak konkubinátusként értékelhető, mert a második házasság érvénytelen s ezért az együttélés nem tekinthető a bűncselekmény folytatásának. Ezért nincs semmi alapja annak, hogy az elévülés kezdőpontját arra az időre tegyük, amikor a két házasság közül valamelyiket felbontják, amint ezt a svájci és a német javaslat teszi.«

1925-ös német javaslat:

Aki, házasságban élvén, másik házasságot köt, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ugyanígy büntetendő az is, aki házasságban élő személlyel házasságot köt. Az elévülés nyugszik, amíg a két házasság közül az egyiket fel nem bontották vagy semmisnek nem nyilvánították.

B) Az A) alatt ismertetett törvényhozási anyag értékelése az elmélet szempontjából és de lege ferenda.

Feladatunk megoldása céljából a közölt tényálladékokban különbözőképpen megoldott következő kérdésekben kell állást foglalnunk:

1. A bűntett jogi tárgya és büntetésének jogalapja.

2. A korábbi házasság büntetőjogi szempontból mikor tekintendő »érvényes«-nek?

3. Büntetendő-e a bűntett gondatlan elkövetése is, vagy csupán a szándékos elkövetés büntethető?

4. Mikor kezdődik a bűntett elévülése?

5. Mikor tekinthető a bűntett megkezdettnek, illetőleg befejezettnek s kísérlete, előkészülete büntethető-e?

6. Milyen súlyú büntetéssel kell a bűntett megvalósításában részvevő személyeket büntetni?

7. A közreműködő hivatalos személyek magatartását büntetőjogilag hogyan kell értékelni?

Az alábbiakban értékelem a kérdések megoldásmódjait de lege lata és közlöm azok célszerű megoldási módjára vonatkozó javaslatomat.

ad 1. A bűntett *közvetlenül* sérti szocialista jogrendünk egyik alapintézményét, a monogám házassági formát, a monogám családot — amint ezt fentebb már megállapítottuk — s ezen keresztül, *közvetve* sérti a szocialista állami és társadalmi rendet, a szocialista erkölcsöt. Ebből önként következik, hogy a kettős házasság a társadalomra veszélyes, jogellenes cselekmény, azaz bűncselekmény, amelynek elkövetőjét feltétlenül büntetni kell.

ad 2. *a)* A kettős házasság különböző törvényes tényálladékai általában megegyeznek abban, hogy a kettős házasság bűntettének alanyát csak abban az esetben büntetik, ha az első házasság a második házasság megkötése idején *érvényes*. De már nagy

különbségek mutatkoznak a törvényes tényálladékok között abban a tekintetben, hogy milyen esetben kell azok alapján az első házasságot érvényesnek tekinteni.

Vannak büntetőtörvénykönyvek, amelyek ezt a kérdést teljesen nyitva hagyják, mert nem határozzák meg, hogy formai vagy anyagi szempontból kell-e érvényesnek lennie az első házasságnak. Így pl. az 1852. évi osztrák, az 1950. évi csehszlovák és az 1951. évi bolgár büntetőtörvénykönyvek.

Vannak azonban olyan büntetőtörvénykönyvek is, amelyek az első házasság *formai* érvényét tekintik a bűntett létesülése feltételének, mert kifejezetten azt a rendelkezést tartalmazzák — mint pl. a francia Code Pénal, az 1871. évi német birodalmi btk. és az 1949. évi román btk. —, hogy az első házasságot mindaddig érvényben lévőnek kell tekinteni, amíg azt fel nem bontják vagy érvénytelennek — semmisnek — nem nyilvánítják.

b) Nézetem szerint a megalkotásra kerülő törvényes tényálladék szövegét olyan módon kellene — a büntetőtörvénykezés egysége érdekében — megállapítani, hogy ne merülhessen fel kétség: vajjon az első házasság *anyagi* vagy *formai* érvénye esetén minősül a második házasságkötés a kettős házasság bűntettének. Kérdés, de lege ferenda az anyagi vagy a formai érvényt helyes-e a bűncselekmény létesülésének feltételeként meghatározni.

Az állásfoglalás értékalapja nyilvánvalóan ismét az a körülmény, hogy a monogám házasság szocialista állami és társadalmi rendünk alapvető fontosságú, értékes intézménye. Ebből viszont önként következik, hogy indokolt a monogám házasság intézményét *teljesértékű* büntetőjogi védelemben részesíteni. A büntetőjogi védelem azonban csak akkor lesz teljesértékű, ha a felmerült kérdésben akként foglal a törvényhozó állást, hogy az első házasságot mindaddig érvényben lévőnek kell tekinteni, amíg azt az illetékes hatóság fel nem bontotta, illetőleg érvénytelennek vagy semmisnek nem nyilvánította s a tényálladékot ennek az állásfoglalásának megfelelően szövegezi meg.

Ha ugyanis a bűncselekmény létesülésének feltételévé az első házasság anyagi érvényességét teszi a törvényhozó, úgy gyakran kerülhet sor a büntetőper felfüggesztésére e magánjogi vonatkozású tény fennforgásának bírói megállapítása céljából. S ha a polgári bíróság az első házasságot érvénytelennek vagy semmisnek mondja ki, a büntetőbírói eljárást, bűncselekmény hiányában, meg kell szüntetni. A büntetőeljárás ilyen okból történő megszüntetése, illetőleg a tettes ilyen okból történő mentesülése a büntetés alól azonban feltétlenül csökkenti a monogám házasság büntetőjogi védelmének hatásosságát. Ezért a magam részéről nem tudom helyeselni a román Btk. 443. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezést. Ezt a rendelkezést annál kevésbbé lehet helyeselni, mert a § első bekezdésében a törvényhozó nyilvánvalóan az első házasság formai érvényét teszi a bűncselekmény ismérvévé, tehát az (1) és (3) bekezdés között ellentmondás áll fenn. Ez az eljárás ezenfelül a büntetőigazságszolgáltatás általános szempontjaiból sem mondható előnyösnek, mert egyfelől a büntetőtörvénykezés egységének megbomlására, másfelől a feleslegesnek bizonyuló büntetőeljárások számának növekedésére vezethet.

Ha pedig a törvényhozó nyitva hagyja a kérdést, vajjon az első házasság formai vagy anyagi érvénye-e a feltétele a második házasság kettős házassággá minősülésének, úgy a bírói gyakorlat e fontos kérdés eldöntése terén ugyanolyan ingadozó lesz, mint volt a multban s ez a körülmény ismét a monogám házasság intézményének tekintélyét, büntetőjogi védelmének teljességét csorbíthatja. Ezért a magam részéről nem tudom helyeselni sem a magyar, sem a csehszlovák és bolgár büntetőtörvénykönyvek vonatkozó §-ainak szövegezését.

c) Kiegészítésül még megjegyzem a következőket:

Természetesen nem tekinthető az első házasság formai szempontból sem érvényesnek, ha az ú. n. matrimonium non existens, azaz jogi szempontból egyáltalában létre sem jött.

A második vagy további házasság contra legem jön létre s így az — a Ht. 12. §-ában foglalt rendelkezés szerint — anyagilag érvénytelen. Minthogy a második házasságkötésnek ezek szerint csak formai érvénye lehet, a második házasság formai szempontból érvényes megkötésével a kettős házasság bűntettét már elkövetettnek kell tekinteni.

ad 3. *a)* Némelyik büntetőtörvénykönyv kifejezetten csak a bűncselekmény *szándékos* elkövetését rendeli büntetni (pl. az 1881. évi holland btk.), más büntetőtörvénykönyvek a *tudatosságot* jelölik meg a bűncselekmény ismérveként (pl. az 1909. évi német javaslat); az 1925. évi csehszlovák javaslat pedig a *vastag gondatlanságból* házas személlyel házasságot kötő tettest is büntetni rendeli.

b) A bűnösség kérdésének megoldása végett a következőket kell megfontolni.

A kettős házasság bűntettének tényálladékában pönalizált magatartás (az ú. n. elkövetőtevékenység) rendszerint a második — vagy további — házasság *megkötése*. Ez a magatartás, természetéből következően, csak *szándékos* lehet. Ez a szándékos magatartás azonban csak akkor minősül a kettős házasság bűntettének, ha az első házasság még fennáll. Ebből önként következik, hogy az első házasság fennállása konstitutív eleme a kettős házasság tényálladékának s ezért az első házasság fennállásáról a tettesnek *tudnia* kell.

A házasságban élő tettes természetesen rendszerint tud arról, hogy házassága még fennáll, hogy azt sem fel nem bontották, sem annak érvénytelenségét meg nem állapították. Ha ezt a házasfél adott esetben mégsem »tudná«, azaz *tévedésben* van abban a tekintetben, vajjon korábbi házassága fennáll-e (ilyen tévedés pl. a házastárs jóhiszeműen feltételezett elhalálozásával kapcsolatban állhat elő), úgy az esetet a tévedésre vonatkozó szabályok szerint kell elbírálni. Ezért a büntetőtörvénykönyvek vonatkozó szakaszai többnyire nem is jelölik meg tényálladéki elemként az első házasság fennállásának tudatát a *házasságban élő fél részén*.

Ahhoz azonban, hogy egy nem-házas fél házasságkötése a házasságban élő féllel kimerítse a bigámia tényálladékát, feltétlenül szükséges az, hogy a nemházas tudjon a másik fél házasságának fennállásáról. Ezért tehát a bűncselekmény törvényes meghatározásának abba a részébe, amely az utóbbi esetre vonatkozik, feltétlenül fel kell venni tényálladéki

elemként azt, hogy a nem-házas félnek tudnia kell a másik fél házasságának fennállásáról (a közölt tényálladékok túlnyomó többségét így is szövegezték). Ha nem tud erről, úgy magatartása — házasságkötése — nem meríti ki a bigámia tényálladékát, mégpedig akkor sem, ha erről adott esetben tudhatott volna, de nem járt utána a dolognak. A nem-házas felet tehát gondatlanság esetében nem büntetném, ezért nem tartom helyesnek a csehszlovák javaslat ilyen értelmű rendelkezését. Nem lehet ugyanis a házasulandóktól megkívánni, hogy házasságkötés előtt járjanak utána annak, vajjon vőlegényük vagy menyasszonyuk nem él-e házasságban.

Ha a nem-házas fél azért nem tud a másik fél házasságának fennállásáról, mert megtévesztették, arra az esetre indokolt volna — amint ezt a legtöbb büntetőtörvénykönyv elrendeli — a házasságban élő fél büntetésének maximumát felemelni. Még súlyosabb büntetés megállapítását tartanám indokoltnak arra az esetre, ha a tettes vagyoni haszonszerzés — pl. a »hozomány« elnyerése — céljából hallgatta el házas állapotát és tévesztette meg a nem-házas felet; illetőleg, ha a tettes visszaeső.

ad 4. *a)* A büntetőtörvénykönyvek legnagyobb része nem foglal állást abban a kérdésben: mikor kezdődik a kettős házasság bűntettének elévülése. Néhány büntetőtörvénykönyv vonatkozó szakasza viszont határozottan kimondja, hogy a kettős házasság bűntettének elévülése az egyik házasság megszűnésével veszi kezdetét (így pl. az 1871. évi német Btk.). Az 1925-ös német javaslat pedig akként rendelkezik, hogy az elévülés az egyik házasság megszűnéséig *nyugszik*. Úgyszólván egyedül áll az 1925. évi csehszlovák javaslatnak az a rendelkezése, amely szerint a bűntett elévülése elkövetése napján kezdődik.

b) Az elmélet szemszögéből a kérdésben a következőképpen indokolt állást foglalni.

Mindegyik büntetőtörvénykönyv vonatkozó szakasza a második házasság *megkötését*, nem pedig a *kettős házasságban élést* pönalizálja. A büntetendő magatartás tehát a második házasság megkötése és nem a kettős házasságban élés — vagy, más oldalról szemlélve, a kettős házasság bűntette nem »tartós« bűncselekmény. (Az az elméleti álláspont, amely szerint a kettős házasság bűntette »állapot«-bűncselekmény, kérdésünk szempontjából semmitmondó s ezenfelül nélkülözi a bűncselekmények »tartós« és »állapot«-bűncselekményekre történő felosztása elvi alapjának világos és elfogadható megjelölését.) A második házasság megkötésével ezek szerint a tettes a bűncselekményt befejezi. Ebből viszont önként következik, hogy a kettős házasság bűntettének elévülése az elmélet szemszögéből a házasságkötés napjával kezdődik.

Ez a felfogás ugyan arra vezethet, hogy a bigámus bűncselekménye elévül, mielőtt még bármelyik házassága megszűnnék. Azok az érvek azonban, amelyek az elévülés intézményének a büntetőjogba való bevezetése mellett szólnak, épúgy felhozhatók az ilyen módon elévült kettős házasság bűntettének tettese mellett is. Ezenfelül az erkölcsi rosszalás, amely a büntetőjogilag ilyen módon elévült bigámia tettesével szemben is nyilvánvalóan érvényesül, az elévülés mellett is éreztethető a tettessel büntetőjogi téren akként, hogy második házastársával folytatott házaséletét folytatólagosan elkövetett házasságtörésnek minősítik, amely természetesen nem évült el s amelyért őt büntetőjogilag felelősségre lehet vonni. Végül a második házasságkötés büntetőjogi vonatkozásának elévülése semmiben sem érinti a kérdés családjogi és vagyonjogi oldalát s így a büntetőjogi elévülés mellett is van mód a második házasság semmisségének bírói megállapítására, illetőleg a vagyonjogi kérdések megfelelő rendezésére.

Természetesen más a helyzet, ha a törvényhozó nem a második házasság megkötését, hanem a kettős vagy többes házasság állapotában élést kívánja büntetni. Ebben az esetben azonban a tényálladékot ennek megfelelően kell megkonstruálni s az így meghatározott bűntett elévülése nyilvánvalóan csak valamelyik házasság megszűnésével, semmisnek nyilvánításával veszi kezdetét. Ha azonban a pönalizált magatartás nem a kettős házasságban élés, hanem a második vagy további házasság megkötése, úgy csak az a megoldás mondható helytállónak, ha a bigámia elévülésének kérdését akként rendezik, hogy az elévülés a második házasság megkötésének napján kezdődik.

ad 5. *a)* A kísérlet büntethetőségének kérdésében sem alakult ki egységes álláspont a büntetőtörvényhozás terén. Egyik btk. már az előkészületet is büntetni rendeli (pl. eljegyzés), a másik még a kísérletet sem tartja büntetendőnek, hanem csupán a befejezett cselekményt. Nincs egységes álláspont abban a tekintetben sem, hogy a második házasság megkötésével végződő cselekménysorozat melyik részét kell előkészületnek, melyiket kísérletnek tekinteni, illetőleg hogy mikor kell a bűncselekményt befejezettnek tekinteni.

b) A Btk. idevágó rendelkezése értelmében a bűntettek kísérlete általában büntetendő s így nyilvánvalóan büntetni kell a kettős házasság bűntettének kísérletét is. Ebben a vonatkozásban tehát kétség nem is merülhet fel.

Más kérdés, vajjon nem volna-e helyes bizonyos előkészületi cselekmények alanyát is büntetni, mint amilyen például az eljegyzés. Nézetem szerint ezt arra az esetre korlátozottan lehetne megvalósítani, ha a tettes vagyoni haszonszerzés végett készül a második vagy további házasságot megkötni és házas állapotát a másik fél előtt eltitkolja, a másik felet e tekintetben megtéveszti; illetőleg, ha a tettes visszaeső bűnös.

A kettős házasság bűntettének végrehajtása akkor veszi kezdetét — tehát kísérlet akkor valósul meg —, amikor a polgári tisztviselő előtt megjelent felek és a tisztviselő *megkezdik* a házasságkötésnek a Ht. által meghatározott cselekménysorozatát. Az ezt megelőző tevékenység csak előkészületként értékelhető. Befejezettnek a kettős házasság bűntette akkor tekinthető, ha az említett cselekménysorozat véget ért. Ezekben a kérdésekben tehát a bíróságoknak a házasságkötésre vonatkozó polgári jogszabályok figyelembevétele alapján kell dönteniök.

ad 6. *a)* Néhány kivételtől eltekintve, a külföldi büntetőtörvénykönyvek által a bűntett elkövetőjére kiszabott büntetés börtön-, esetleg fogház-jellegű szabadságvesztés-büntetés, amelynek maximuma 2—3—5 év. Több büntetőtörvénykönyv enyhébb

büntetési tételt állapít meg a nem-házas félre és súlyosabbat arra, aki a másik felet megtéveszti, úgyszintén az összeadást hivatalból végző polgári tisztviselőre vagy egyházi személyre.

b) A magam részéről — figyelemmel a cselekményükben megnyilvánuló objektív és szubjektív társadalmi veszélyesség mértékére, valamint bűnösségük jellegére — a következő maximális büntetési tételek megállapítását tartanám indokoltnak.

A tettesekre általában 2 évi börtönt.

A nem-házas félre 1 évi börtönt.

A másik felet megtévesztő, házasságban élő félre 3 évi börtönt, illetőleg, ha a bűntett motívuma ezenfelül vagyonhaszonszerzés volt, 5 évi börtönt + pénzbüntetést, ha pedig visszaeső követte el, ugyancsak 5 évi börtönt.

A közreműködő polgári tisztviselőre szándékosság esetén 5 évi börtönt + hivatalvesztést, gondatlanság esetén pénzbüntetést.

Figyelemmel arra, hogy a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949 : XX. törvény 54. §-ában foglalt rendelkezéssel a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztotta az államtól, a kettős házassággal kapcsolatban az egyházi személyek (lelkészek stb.) büntetőjogi felelősségrevonásáról az új büntetőtörvényben nem lesz szükséges rendelkezni.

ad 7. A kettős házasság megkötésénél közreműködő polgári tisztviselő bűncselekményét, megfelelő stiláris módosításokkal, a Btk. vonatkozó szakaszainak mintájára határoznám meg.

Dr. Losonczy István

(Folytatjuk)

Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog*

I. A szocialista társadalom építése feltételezi az államot és jogot, ezek felhasználását és maximális megerősítését. Enélkül nem képzelhető el a proletárforradalom vívmányainak megtartása, a munkásosztály némileg is tartós hatalma, a hatalom megszilárdulása, a kizsákmányolók felszámolása, a külső és belső ellenség elleni hatékony védelem s általában az új szocialista viszonyok kialakítása és erősítése. E feladatok ellátásában kiemelkedő jelentősége van az államigazgatási apparátusnak és az államigazgatási jognak. Az államigazgatási jog kiemelkedő jelentőségét az adja meg, hogy az egyes jogágak közül *az államigazgatási jog* az, amely *leggyorsabban követi a társadalom gazdasági alapjának változását és hat vissza legerőteljesebben arra.*

A tőkés állam államigazgatása a tőkésosztály eszköze a kizsákmányoláson alapuló társadalmi rendszer fenntartására és erősítésére. Az államhatalom, így az államigazgatás is, a tőkések kezében van. Hatalmuknak a termelőeszközök magántulajdona az alapja. A tőkés állam gazdasági szerkezetéből folyik, hogy a tőkés államigazgatásnak az az alapvető feladata, hogy a tőkés gazdálkodási mód külső feltételeit biztosítsa. Ilyképpen a tőkés állam államigazgatását a kizsákmányolók érdekében végzett katonai, csendőri, a tőkés állam törekvéseit, rendjét és biztonságát, a tőkésosztály diktatúráját szolgáló egyéb, ú. n. rendészeti, az élet külső berendezkedését szabályozó politikai feladatok jellemzik.

A tőkés állam államigazgatása az elmondott alapvető feladatai mellett, kivételes körülmények között, átmeneti jelleggel (pl. háború) a gazdálkodás egyes viszonyaiba is beavatkozik. Beavatkozása azonban rendészeti jellegű és a tőkésosztály — az imperializmus szakaszában főleg a legnagyobb tőkések érdekében történik.

A szocialista állam, így a szocialista államigazgatás is, a szocialista gazdálkodási rendszeren, a termelőeszközök szocialista tulajdonán alapszik. Ez a tőkés állam gazdasági rendszerével szemben azt jelenti, hogy *a szocialista állam a dolgozók összessége érdekében államigazgatási szervei útján maga szervezi, vezeti, irányítja és ellenőrzi a gazdálkodást.* Az államigazgatás, az állambiztonság, a társadalmi rend védelmével, a szociális, a kulturális építéssel kapcsolatos igazgatási feladatokat is ellátja.

A szovjet államigazgatás a felépült szocializmus államigazgatása. *A szovjet államigazgatás az elért vívmányok védelmét és a kommunizmusba való fokozatos átmenet feladatait valósítja meg.* A mi államigazgatásunk pedig a szocializmus felépítésének és az elért vívmányok védelmének feladatait látja el.

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy az államigazgatás az állam tevékenységének legszélesebb formája. Az eddigiek is mutatják azoknak a társadalmi viszonyoknak a sokrétűségét és gazdagságát, amelyek az államigazgatás folyamán alakulnak ki és az államigazgatási jog szabályozásának tárgyát alkotják.

II. A szovjet államigazgatási jogtudomány éppen az államigazgatási jog kiemelkedő jelentősége miatt hosszú és éles elvi harcban alakult ki és fejlődött.

A szovjet állam fejlődésének kezdeti szakaszában, az államigazgatási jogtudomány a burzsoa behatásokkal folytatott harcban bontakozott ki. Ezt az időszakot az jellemzi, hogy egyes jogászok a burzsoa országok államigazgatási jogászainak alkotásaival, burzsoa jogelvekkel igyekeztek kitölteni a szovjet szocialista jogtudományt. Sőt egyesek a szovjet államot a burzsoa államokkal azonosították, a szovjet államigazgatási jogot pedig a burzsoa államok rendészeti jogának színvonalára süllyesztették.

A későbbiek során, a 20-as évek második felében — iparosítás, első ötéves terv stb. — az osztályharc kiélesedésével a szovjet állam ellenségei az államigazgatási jog tudományos művelését igyekeztek most már nemcsak akadályozni, hanem felszámolni. A kiélesedett osztályharc kapcsán jelentkezett ellenséges nézetek legközvetlenebbül és legveszélyesebben tehát az államigazgatási jog tudományos művelését érintették. Ilyen ellenséges nézetek a kommu-

---

* Tankönyvkiadó kiadása, Budapest, 1951.

nizmusba való békés belenövés, az állam elhalása, az állam elporlása stb. voltak. Egyesek, mint pl. Pasukánisz és társai, a jogot általában burzsoa kategóriának tekintették. Pasukánisz azt tanította, hogy a jog fejlődésének csúcspontját a kapitalista társadalom viszonyai között a burzsoa jogban éri el, s hogy a szocialista társadalomban a jog nem fejlődik. Az ugyancsak kártevő Cseljapov pl. azt bizonyította, hogy az államigazgatási jog tárgya feloldódik a szovjet államtudomány tárgyában, s hogy az államigazgatási jog önálló jogágként nem állhat fenn. *A kártevők* ellenséges nézeteikkel *arra törekedtek, hogy bebizonyítsák, miszerint a szovjet rendszer számára a jog felesleges, hogy a jog továbbfejlődésének a szocializmus viszonyai között nincsenek meg a feltételei és hogy megfosszák a szovjet rendszert a szocializmus építésének egyik feltételétől és fegyverétől, a jogtól.*

Az ellenséges nézetek, bár általában a szocialista államot és jogot érintették, különösen az államigazgatási jogot érintően jártak súlyos gyakorlati következményekkel. Az ellenséges nézetek érvényesülésének eredményeként a Szovjetunióban 1930-ban az államigazgatási jogot a szovjet jogrendszerből törölték, mint oktatási tárgyat felszámolták, tudományos művelését beszüntették.

Az államigazgatási jog újból önálló jogággá a trockista, buharinista, zinovjevista ellenforradalmi szovjetellenes nézetek felszámolása során 1938-ban vált. E jogág jelentőségének megfelelő helyet az oktatásban, továbbá tudományos műveléséhez szükséges feltételeket is ekkor kapott.

Az 1938-tól eltelt időt az államigazgatási jogtudomány nagyarányú fejlődése jellemzi. A szovjet jogtudósok *Lenin*nek és *Sztálin*nak a szocialista államról adott tanításaira támaszkodva elméletileg feldolgozták a szovjet államigazgatás rendkívül gazdag tapasztalatait.

Az államigazgatási jogtudomány fejlődését az e tárgykörbe tartozó folyóiratcikkek, továbbá a kiadott brosúrák és könyvek nagy számai jelzik. *A Nagy Honvédő Háború befejezésétől napjainkig* pl. *a felső jogi oktatási intézetek részére 4 szovjet államigazgatási jogi tankönyv jelent meg.* Az első tankönyv 1945-ben Sz. Sz. Sztugyenyikin, a második 1946-ban Jevtyihijev és Vlaszov, a harmadik 1949-ben ugyancsak Sz. Sz. Sztugyenyikin, majd a negyedik 1950-ben Sztugyenyikin-Jevtyihijev és Vlaszov szerzeményében jelent meg. Ez a tény mindennél szemléltetőbben mutatja, hogy *a szovjet állam és a szovjet jogtudósok* milyen *nagy súlyt helyeznek az államigazgatási jog fejlődésére, annak tudományos művelésére.*

A Tankönyvkiadó magyar nyelven az 1949-ben megjelent Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog c. tankönyvet adta ki.

III. Sz. Sz. Sztugyenyikin a tankönyv megírásával nagy feladatra vállalkozott. Nagy feladat a szovjet államigazgatási jognak mind az általános, mind a különös részét a jogi felsőoktatási intézmények színvonalán 303 oldal terjedelemben feldolgozni. Elsősorban ennek tudható be, hogy a tankönyv figyelemreméltó, a mű általános értékét azonban nem rontó bírálatot kapott.

A tankönyvet, illetőleg annak egyes részeit előbb N. Ananov docens a könyvről adott ismertetésében (a Szovjet állam és jog c. folyóirat 1950. évi 2. számában), később pedig G. I. Petrov kandidátus »A szovjet államigazgatási jog elméletének kérdéseiről« c. tanulmányában (megjelent az említett folyóirat 1950. évi 12. számában) bírálta. A bírálatok maguk is példamutatóak számunkra. A bírálatok megmutatják, hogy milyen alapossággal foglalkoznak a szovjet jogászok az egyes jogi tankönyvek és jogi kérdések értékelésével. E bírálatok lényegesebb vonatkozásait a könyv ismertetése során lábjegyzetként adjuk.

Sz. Sz. Sztugyenyikin az anyagot az államigazgatási jog rendszerének megfelelően általános és különös részre, az utóbbit pedig 5 igazgatási ágra bontva tárgyalja. Eme alapvető tagoláson belül a szerző az anyagot fejezetekre és szakaszokra bontja. *A mű általános része a valamennyi államigazgatási szerv számára közös — tehát általános — szervezési és működési alapelveket, a különös rész pedig az általános alapelveknek az államigazgatás egyes ágazataiban való alkalmazását meghatározó jogszabályokat tárgyalja.* Ehhez képest a szerző az általános részben a szovjet államigazgatási jog tárgyát, forrását és rendszerét, a szovjet államigazgatás alapelveit, a szovjet igazgatás szerveit, a szovjet állami szolgálatot, a szovjet államigazgatás aktusait, majd ezek végrehajtását biztosító rendelkezéseket és végül a törvényesség biztosítása a szovjet államigazgatási jogban kérdését tárgyalja. A különös rész pedig honvédelmi, politikai, népgazdasági, szociális-kulturális és pénzügyi igazgatásra, mint fő igazgatási ágakra oszlik.

Ismertetésünkben döntően a mű általános részével foglalkozunk. A mű különös részének ismertetését a különös rész rendszerének elvi alapjaira és az e kérdés kapcsán keletkezett bírálatra korlátozzuk. A különös rész másirányú ismertetése a szovjet államigazgatási apparátus számos és rendkívül fontos ágazati intézménye miatt még vázlatosan is meghaladja egy tankönyvismertetés kereteit. Ismertetésünknek egyébként sem az a célja, hogy Sztugyenyikin műve alapján teljes részletességgel beszámoljon a szovjet államigazgatási jog valamennyi intézményéről, hanem az, hogy egyes kérdések, illetőleg intézmények kiemelésével bemutassa a szovjet államigazgatási jog magas színvonalát és hogy felkeltse e jogág iránt jogászaink érdeklődését.

Sz. Sz. Sztugyenyikin a tankönyvben az általános rész tárgyalása előtt *bevezetőt* ad. A bevezetőben megadja a szovjet államigazgatás fogalmát, ismerteti a szocialista államigazgatás felsőbbrendűségét és a felsőbbrendűség forrását. E helyen tárgyalja a szovjet államigazgatási rendszer fejlődését és a népi demokratikus államok államigazgatási rendszerét is.

A szovjet államigazgatás Sztugyenyikin szerint az állami szervek végrehajtó és intézkedő tevékenysége, amely a SzK (b) P vezetése alatt a törvényeknek és a törvényeken alapuló más jogi aktusoknak a megvalósításából áll és a szocialista tulajdon fejlesztésére és erősítésére, országunk honvédelmének erősítésére, a szovjet nép jólétének biztosítására, a polgárok jogainak védelmére és kötelességeik teljesítésének biztosítására, a szovjet polgárok világnézeti-

politikai nevelésére, a szocialista társadalmi viszonyok erősítésére és fejlesztésére irányul«.[1]

Sztugyenyikin meghatározása plasztikusan tükrözi a szovjet államigazgatás feladatait és egyben élesen mutatja a burzsoa államok közigazgatásával szemben a minőségi különbséget. Tükrözi a szovjet államigazgatás feladatainak gazdagságát és aktív alkotó erejét.

A szovjet államigazgatási rendszer a szovjet dolgozók érdekében, a dolgozók révén — aktív közreműködésük mellett — működik. *E rendszer működésének tengelyében a kényszer helyett a meggyőzés, a rendészeti funkciók helyett a gazdasági-szervező és a szociális-kulturális tevékenység áll.* A szovjet államigazgatás a szovjet embertípus kialakításának hatékony tényezője.

A szovjet államigazgatás erejének és felsőbbrendűségének forrása a Szovjetunió társadalmi rendjében és állami felépítésének rendszerében található meg.

A termelőeszközök szocialista tulajdona következtében a »szovjet államigazgatás — amint mondja Sztugyenyikin — nem zsugorodik pusztán az élet külső berendezkedését szabályozó igazgatási intézkedések szűk területére, hanem a társadalmi viszonyok egész rendszerének szervezését jelenti, lenyúlva e rendszer alapzatáig — a gazdálkodásig, a népgazdaságig«. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a *Szovjetunióban*, ahol a népgazdaság az állam kezében van, a népgazdaság fejlesztésének terve alapján *az államigazgatás biztosítja a gazdasági és politikai vezetés egységét.* Mindez a kapitalista államban elképzelhetetlen.

A szovjet államigazgatás egyik legfőbb erőforrását azonban az adja meg, hogy *a proletárdiktatúráról szóló marxi-lenini tanításra épül fel*, s hogy *a leninisztálini eszméket váltja valóra.* Sztugyenyikin a szovjet államigazgatásnak e jellegzetességeit átfogóan tárgyalja.

A Szovjetunióban *az államapparátus működésének egységét elsősorban a Bolsevik Párt biztosítja.* A Párt vezeti az összes állami intézmények és társadalmi szervezetek tevékenységét, mozgósítja a dolgozók millióit a különböző feladatok gyakorlati megoldására.

Az államigazgatást illetően a Párt irányítása számos formában jelentkezik. Ezek közül a legfontosabbak: 1. a Párt csúcsainak a Szovjetek csúcsaival való összeolvadása; 2. a tömegek határtalan bizalma folytán a kiváló pártkádereknek a Szovjetekbe való beválasztása, valamint a legjobbaknak a Szovjetek útján a kulcspozíciókba való elhelyezése; 3. az állami szervek fontos kérdésekben a Párt irányító útmutatásával döntenek; 4. a SzK(b)P Központi Bizottsága és a Szovjetunió Minisztertanácsa az államigazgatás fontosabb kérdéseiben együttes rendeletet ad ki; 5. a párttagok, bármilyen fontos állami állást is töltenek be, kötelesek a párt- és az állami fegyelmet megtartani. Magatartásukat illetően a Párt ellenőrzése alatt állanak, végül 6. a Párt ellenőrzi az államigazgatás szerveinek munkáját, rámutat a hibákra s általában előmozdítja az államigazgatási gépezet jó és eredményes munkáját.

A Párt vezető és irányító szerepének maradéktalan érvényesülése a szocialista államépítés feltétele.

A szovjet államigazgatás rendszerének fejlődését tárgyalva a szerző rámutat arra, hogy a szovjet államigazgatás feladatai az ország fejlődésével és a külső helyzet alakulásával változtak. Az államigazgatás, miként a szovjet állam is, két fő fejlődési szakaszon ment át. E két fő fejlődési szakasz és ezen belül a fő feladatok alakulása megegyezik *Sztálin* elvtárs által a SzK(b)P XVIII. Kongresszusán a szovjet állam fejlődéséről adott elemzéssel.

A tankönyv bevezetője a népi demokráciák államigazgatási rendszerének ismertetésével zárul. A szerző ismertetésében rámutat a népi demokráciák létrejöttét és fejlődését illetően a Szovjetunió döntő jelentőségére. A népi demokráciák fejlődését és feladatait ismertetve a szerző rámutat, hogy *a népi demokratikus államigazgatás a szocializmus felépítésére hivatott* és hogy *a szocializmus győzelméért folytatott harc csak a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal való kölcsönös barátságban fejlődhet eredményesen.* Az ettől való eltávolodás burzsoa nacionalizmushoz vezet.

A tankönyv *általános részének I. fejezete* a szovjet szocialista államigazgatási jog tárgyát, továbbá az államigazgatási jog elhatárolását a többi jogágaktól, az államigazgatási jog forrásait, rendszerét, valamint az államigazgatási jogtudomány fejlődését öleli fel.

Az állami szervek végrehajtó-intézkedő tevékenységük folyamán, feladataik megvalósítása során meghatározott viszonyba kerülnek egymással, továbbá a dolgozók önkéntes egyesüléseivel és társulásaival, valamint az egyes dolgozókkal is. E viszonyokat — Sztugyenyikin szerint — az államigazgatási jog normái szabályozzák. E jogszabályok megállapítják a végrehajtó-intézkedő tevékenységet megvalósító állami szervek hatáskörét, megállapítják a végrehajtó-intézkedő tevékenység területén a polgárok jogait és kötelességeit, szabályozzák az államszervek végrehajtó-intézkedő tevékenységének formáit és módszereit, végül ugyancsak szabályozzák az államigazgatási szervek megalakulásának és felszámolásának rendjét.

Sztugyenyikin az államigazgatási jog fogalmát az elmondottak alapulvételével határozza meg. Szerinte az államigazgatási jog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek az állami szervek végrehajtó-intézkedő tevékenysége folyamán az állam polgárai és szervei, továbbá a társadalmi szervezetek és az állam szervei, valamint az államszervek között keletkező társadalmi viszonyokat rendezik. Ezek a jogszabályok megállapítják a végrehajtó-intézkedő tevékenység területén mind a polgároknak, mind a társadalmi szervezeteknek jogait és kötelességeit, mind a szocializmus építésének befejezését és a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos

[1] A meghatározás G. I. Petrov kandidátus értékelése szerint az államigazgatás fogalmát kiterjeszti a nem végrehajtó, intézkedő szervek tevékenységére is. A Szovjetunió alkotmánya, továbbá a szövetséges köztársaságok alkotmányai a legfelsőbb tanácsok és ezek elnökségeinek tevékenységét, noha ezeknél is találunk végrehajtó-intézkedő jellegű feladatokat, nem sorolják az állam végrehajtó-intézkedő, azaz államigazgatási tevékenységéhez. A Szovjetunióban az államhatalom összes szerveinek tevékenységében találunk végrehajtó-intézkedő, szervező elemeket. De a végrehajtó-rendelkező, azaz közvetlenül szervező tevékenységet az állami szervek specifikus rendszere valósítja meg. Sztugyenyikin meghatározása a végrehajtó és rendelkező tevékenységet, azaz az államigazgatást az állam összes szervei között feloldja és az államigazgatási tevékenység specifikumát elhomályosítja. E mellett indokolatlanul átnyúl az államjog területére.

átmenetet szolgáló feladatok gyakorlati megvalósítására hivatott végrehajtó-intézkedő szerveknek szervezetét, jogait és felelősségét is.[1]

A szovjet államigazgatási jog forrásait ismertetve, a szerző előbb a jogforrás fogalmával, majd az államigazgatási jogforrások tételes felsorolásával foglalkozik. Megállapítja a szerző, hogy a jogforrás fogalmának kétféle értelme van: politikai és jogi. Politikai értelemben jogforráson magát a jogalkotó erőt értjük, azaz a munkások és parasztok szocialista államát, amelyben a munkásosztály, mint az egész szovjet nép akaratának kifejezője, megvalósítja a társadalom állami irányítását. Jogi értelemben jogforrás alatt a jogszabályoknak külső megjelenési formáit értjük. E megjelenési formák segítségével határozza meg a szovjet állam az államigazgatás területén a polgárok, az állami és társadalmi szervezetek, intézmények és vállalatok magatartására vonatkozó kötelező szabályokat.

Jogi értelemben a szovjet szocialista államigazgatási jog forrásai a következők: 1. a Szovjetunió alkotmánya és a szövetséges és autonóm köztársaságok alkotmányai, 2. a Szovjetunió és a szövetséges és autonóm köztársaságok törvényei, 3. a Szovjetunió legfelsőbb tanácsa elnökségének és a szövetséges és autonóm köztársaságok legfelsőbb tanácsa elnökségeinek ukázai, 4. a Szovjetunió minisztertanácsának, a szövetséges és autonóm köztársaságok minisztertanácsainak rendeletei és rendelkezései, 5. a miniszterek és az önálló főigazgatóságok hivatalvezetői, a minisztertanácsok mellett működő testületek és bizottságok elnökei által kiadott parancsok és utasítások, valamint 6. a dolgozók küldöttei tanácsainak, végrehajtó és intézkedő szerveinek döntései és rendelkezései.

Az *általános rész II. fejezete* a szovjet államigazgatás alapvető elveivel foglalkozik.

Az alapelvek alapos ismerete nélkül nem lehet a szovjet államigazgatási apparátus felsőbbrendűségét, szilárdságát, az államigazgatás egységét, az államigazgatás és a dolgozók tömegeinek egybeforrottságát, az államigazgatás hatalmas társadalomformáló erejét megérteni és értékelni. Az alapelvek, illetőleg azok érvényesülése adja meg a szocialista államigazgatás felépítésének és működésének sajátosságait. Az alapelvek érvényesülése folytán válik az államigazgatás következetesen szocialista államigazgatássá.

A szovjet államigazgatásnak öt alapelve van. Ezek: 1. a dolgozó tömegek részvétele az államigazgatásban, 2. a nemzetiségek egyenjogúsága, 3. a demokratikus centralizmus, 4. a szocialista állam tervgazdálkodása és 5. a szocialista törvényesség. Ismertetésünk tárgyát képező tankönyv megjelenéséig az államigazgatási jogi tankönyvek a nemzetek egyenjogúsága kérdésével, mint a szovjet szocialista államigazgatás alapelvével, nem foglalkoztak. A sztálini nemzetiségi politika a szovjet államigazgatási apparátusban eddig is legmesszebbmenőkig érvényesült, de az államigazgatási jogi tankönyvekben alapelvként nem szerepelt.

A Szovjetunióban *a tömegek bevonása* az államigazgatásba sokféleképpen történik. *A tömegek bevonásának méreteit szemléltetően bizonyítja az, hogy a dolgozóknak közel másfélmillió küldötte vesz részt a különböző fokozatú szovjetek munkájában* és a dolgozók tízmilliói ugyancsak közvetlenül vesznek részt az állandó tömegszervezetek (a tanácsok állandó bizottságai, utcabizottságok stb.) munkájában. A szovjet államigazgatásban a dolgozók milliós tömegei közvetve is részt vesznek. Ilyen közvetett részvétel a szakszervezetek, a Komszomol, kolhozok, önkéntes egyesületek útján történik.

Az államigazgatás legfontosabb szerveit közvetlenül a dolgozók küldötteinek szovjetei alakítják meg.

A dolgozó tömegek bevonásának rendkívüli jelentőségére *Lenin* elvtárs gyakran rámutatott. *Lenin* elvtárs a »Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat« című tanulmányában (*Lenin* Művei, XXI. kötet) *a dolgozóknak az államigazgatás munkájába való bevonását olyan »csodaszernek« nevezte, amellyel »egyszerre, egy csapással megtízszerezzük államapparátusunkat«, olyan eszköznek tartotta, »amilyennel soha egyetlen tőkésállam nem rendelkezett és nem is rendelkezhet«.* A hatalom megtartásának, a proletárdiktatúra megszilárdulásának a dolgozók tömegeinek az állami munkában való részvétele volt egyik alapvető feltétele.

A szovjet államigazgatásban *a nemzetiségek egyenjogúsága* alapelv abban nyilvánul meg, hogy *az élet minden területén a polgárok nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül egyenlő jogokat élveznek,* továbbá a Szovjetunió területén lakó *minden nép bizonyos államisági formával* (szövetséges vagy autonóm köztársaság, autonóm terület, nemzetiségi körzet, nemzetiségi járás) *rendelkezik* és e formának megfelelő *saját államigazgatási szerveik vannak.* A végrehajtó-intézkedő szervek tevékenységük során nemcsak a Szovjetunió minden dolgozója számára egyaránt közös érdekeket, hanem a szovjet népek életének, nyelvének, kultúrájának és gazdaságának sajátosságait is tekintetbe veszik.

A demokratikus centralizmus a szovjet államigazgatásban azt jelenti, hogy az alsóbb szervek a felsőbbeknek alá vannak rendelve, jelenti a gazdasági és kultúrpolitikai építés tervszerű vezetésének központosítását és egyben a dolgozók helyi kezdeményezésének és öntevékenységének az egységes országos terv keretein belül való egyidejű érvényesülését.

A demokratikus centralizmus *összhangba hozza az igazgatás központosítását, a szocialista demokratizmus legteljesebb kifejlesztésével.* A demokratikus centralizmus alapelvének a szovjet államigazgatásban a *kettős alárendeltség* a konkrét kifejezője. A kettős alárendeltség azt jelenti, hogy az államigazgatás helyi szervei szabályként két irányban vannak alárendelve, a megfelelő államhatalmi szerv (szovjet) és a felsőbb államigazgatási szerv irányába is. Például a járási pénzügyi osztály egyidejűleg mind a végrehajtó bizottságnak és ezen keresztül a járási szovjetnek, mind pedig a területi (közvetlenül felsőbb) pénzügyi osztálynak alá van rendelve. A kettős alárendeltség biztosítja a helyi szovjetek hatalmának teljességét igazgatási

[1] G. I. Petrov tanulmányában rámutat arra, hogy a szovjet szocialista államigazgatási jog fogalmának Sztugyenyikin szerinti meghatározása téves. A meghatározás megismétli ugyanazt a hibát, amit már a szovjet államigazgatás fogalmainak meghatározása során érintettünk. A szerző meghatározásában ugyanis az összes államszervek, tehát az államhatalmi szervek végrehajtó és rendelkező tevékenységét is államigazgatási tevékenységnek tekintik.

szerveik felett, valamint a központosított igazgatást is. Az államigazgatás működésében a kettős alárendeltség biztosítja az országos és a helyi érdek egyidejű érvényesülését.

Az állami tervgazdálkodás a Bolsevik Párt általános irányvonalának megtestesülését és a népgazdaság igazgatásának és vezetésének állandóan elmélyülő és érvényesülő alapelvét jelenti.

A szovjet államhatalmi és államigazgatási szervek tevékenysége a terveken és a tervfeladatokon nyugszik, ezek végrehajtására irányul.

A tervgazdálkodás rendkívüli nagy jelentőségéből folyik, hogy a tervek végrehajtása elengedhetetlen követelmény. Az állami fegyelem és a tervgazdálkodás alapelvei legszigorúbban tiltják a tervek önkényes megváltoztatását. A megerősített terveket csak különleges eljárás útján lehet az erre felhatalmazott szerveknek megváltoztatniok A tervfegyelem megsértése fegyelmi, súlyosabb esetben (pl. a tervfeladatok önkényes megváltoztatása) bűnvádi felelősségre vonást von maga után.

»A gazdálkodás szocialista rendszere — írja Sztugyenyikin — a Szovjetunióban felszámolta az embertől független elemi gazdasági törvények spontán uralmát. Ennek a gazdasági rendszernek új gazdasági törvények a sajátjai — tervszerűen kibővített, szocialista termelésnek, a dolgozó tömegek anyagi jóléte és kultúrszínvonala szakadatlan emelésének a törvényei.«

A szovjet államban az együttélés egyik alapvető szabálya *a törvényesség megtartása.* A szovjet igazgatási szervek tevékenysége törvények alapján álló és azok végrehajtására irányuló tevékenység. Célja a törvények által rögzített és kifejezett társadalmi rend biztosítása. A szovjet szocialista törvényesség *a társadalom politikai és gazdasági alapjainak védelmét, fejlesztését és erősítését szolgálja.* A szovjet törvények az egész nép közös érdekeinek a kifejezői; őrködnek az egész nép érdeke felett, az emberek millióit tanítják szocialista módon élni és dolgozni. A törvényesség rendkívül nagy jelentősége folytán a szovjet állam nem hagyja figyelmen kívül a törvényesség legkisebbmérvű megsértését sem. A törvényesség megtartására intézményeket létesít. Ezeket az intézményeket az államigazgatási apparátust érintően Sz. Sz. Sztugyenyikin tankönyvében a VII. fejezetben tárgyalja.

Az általános rész III. fejezete a szovjet államigazgatás szerveivel foglalkozik. E fejezetben tárgyalja a szerző az államigazgatási szervek helyét a szovjet állami szervek rendszerében, az államigazgatási szervek fajait, az állami intézmények megalakulásának és tevékenységének megszüntetési rendjét, az ügyek átadásának és átvételének rendjét, az államigazgatási szervek apparátusának felépítésére vonatkozó elveket és végül a személyzeti létszám, illetményalapok és hivatali illetmények egyes kérdéseit.

A szovjet államigazgatás szervei csak vagy közvetlenül törvényben megszabott, vagy a törvény végrehajtása érdekében szükséges tevékenységet fejtenek ki. E szerepükből eredően nevezik e szerveket végrehajtó-intézkedő szerveknek. Ugyanis az államigazgatás szervei a törvények végrehajtására vannak létesítve (ezért végrehajtó szervek) és a törvények végrehajtásához szükséges intézkedő joggal is rendelkeznek (ezért intézkedő szervek). Az államapparátus rendszerében az államigazgatás szerveinek jogi helyzete az elmondottakból folyik. *Az államigazgatási szervek az államhatalmi szerveknek felelősséggel tartoznak és azok ellenőrzése alatt állanak. Egyidejűleg azonban az alsófokú államigazgatási szervek a felsőbb államigazgatási szerveknek is alá vannak rendelve.*

Az államigazgatási szervek között Sztugyenyikin különbözteti azok megalakulási rendje, a hatáskörükbe utalt kérdések eldöntésének módja (testületi és egyéni szerv), tevékenységi területük (központi és helyi szerv), hatáskörük jellege (általános és különleges hatáskör), valamint a pénzellátás forrása és az anyagi eszközök feletti rendelkezés jogköre szerint. Mi különösen az utóbbiakat emeljük ki.

A pénzellátás forrása és az anyagi eszközök feletti rendelkezés jogköre szerint a Szovjetunióban vannak ú. n. költségvetési és gazdaságos számvetés alapján működő, önálló gazdasági egységet alkotó államigazgatási szervek. A költségvetési szerveknek egyéb jellemzőjük mellett nincs vagyoni önállóságuk. *A gazdaságos számvetés alapján működő szervek szigorúan meghatározott vagyoni és operatív önállósággal rendelkeznek.* Az e csoportba tartozó szervek között a szovjet törvényhozás teljesen gazdaságos számvetés alapján működő és gazdaságos számvetési joggal rendelkező államigazgatási szerveket különböztet. Az államigazgatási szerveknek ezek a típusai sajátosan szocialista államigazgatási képződmények. Ezek olyan államigazgatási szerv-típusok (trösztök, egyes főigazgatóságok és főosztályok), amelyek *közvetlen gazdasági tevékenységgel kapcsolódnak az alájuk rendelt vállalatok életébe,* bankhiteleket vesznek igénybe, különböző szerződéseket kötnek, beruházott javaikon kívül saját forgalmi javaik is vannak, közvetlenül anyagilag érdekeltek a tervgazdálkodási feladat teljesítésében is stb.

A tankönyvnek e fejezetében nagyjelentőségű számunkra a szovjet államigazgatás gyakorlatában az államigazgatási szervek felépítésére kialakított *termelési-területi vagy termelési-ágazati és a funkcionális felépítési rendszer* ismertetése.

A *termelési-ágazati rendszer* lényege abban van, hogy egy meghatározott termelési ágazat intézményeinek irányítása egy olyan termelési-ágazati igazgatóság (osztály) kezében összpontosul, amely teljes egészében felel a kérdéses ágazatért. (Pl. villamossági főigazgatóság.)

A *termelési-területi rendszer* mellett a felelős igazgatóságok (osztályok) a vállalatoknak és intézményeknek csak egy meghatározott területen elhelyezett csoportját irányítják. (Pl. az OSzFSzK. mezőgazdasági minisztériumának a távol-északi járásokkal foglalkozó igazgatósága.)

A termelési-ágazati, vagy a termelési-területi rendszer mellett a funkcionálissal szemben az igazgatóságokat (osztályokat) illeti meg az alájuk rendelt vállalatok és intézmények vezetésének joga. A külső szervek által felvetett kérdésekben az igazgatóság (osztály) keretén belül határoznak. Ilyenképpen *a funkcionális osztályok* (tervi, pénzügyi-nyilvántartási osztály) *pl. csupán az igazgatóságok, illetőleg osztályok útján fordulhatnak a vállalatokhoz.* Az apparátus felépítésének ez a rendszere a funkcionálissal szemben *biztosítja a vezetés egységét.* A szovjet államigazgatásban a termelési-területi, vagy termelési-ágazati rendszer következetesen érvényesül.

A szovjet államigazgatásban személyi téren a legmesszebbmenő takarékosság érvényesül. Jelentős részben e célból hozta létre a szovjet állam az *állami létszámbizottságot*. A Szovjetunióban *a létszámfegyelem megsértése, valamint az illetményalapnak és a hivatali illetményeknek túllépése bűnvádi eljárást von maga után.*

A tankönyv IV. fejezete az állami szolgálat kérdésével foglalkozik.

A szovjet állami szolgálat új és valóban demokratikus alapelveit *Lenin* elvtárs fejtette ki. Az alapelvek szerint a szovjet állami alkalmazottak a közösség szolgái és a szovjetek ellenőrzése alatt állanak, a szovjeteknek felelősséggel tartoznak, bármely időben leválthatók, kiváltságos jelleggel nem rendelkezhetnek, minden polgárnak tekintet nélkül nemre és nemzetiségre, egyenlő joga van az állami szolgálatra. Az állami alkalmazottat nem terhelheti más korlátozás, mint ami az állami teendő teljesítéséből elkerülhetetlenül folyik (pl. az állami tisztviselő saját intézményével nem lehet kereskedelmi jogviszonyban).

A szovjet dolgozók, függetlenül attól, hogy állami vagy vállalati alkalmazottak-e, az állami élet különböző területein ugyan, de társadalmilag egyaránt hasznos feladatokat teljesítenek. Ezért *az állami alkalmazottak és a vállalatok dolgozói elvileg nem különbözhetnek egymástól.* Ez a nézet jut kifejezésre a szovjet munkaügyi törvényhozásban. *A szovjet munkaügyi törvényhozás kiterjed mind az állami, mind a vállalati alkalmazottakra.*

A szerző szerint a szovjet állami tisztviselők funkcióik jelentősége alapján kisegítő segéd-személyzet, hivatalos személyek és a hatalom képviselői csoportokra tagolhatók.

Sztugyenyikin szerint a kisegítő segéd-személyzet körébe tartozók anyagi-technikai műveleteket végeznek. Ezektől a hivatalos személyek abban különböznek, hogy ezek jogi cselekményeket is végeznek.[1] A hatalom képviselői hivatalos személyek ugyan, de ezek körén belül egy szűkebb csoportot alkotnak. A hatalom képviselői a többi hivatalos személytől eltérően apparátusuk keretein kívül álló, nekik nem alárendelt személyeknek is adhatnak utasításokat.

Az állami szolgálat keletkezésével kapcsolatban Sztugyenyikin megállapítja, hogy a kinevezési aktus egyoldalú államigazgatási aktus. Azt állítja, hogy a »felek megegyezése csak előzetes feltétele annak, hogy állami szolgálati jogviszony keletkezzék« és hogy bár »szükséges az állami szolgálatba lépő beleegyezése is, de ennek jogkeletkeztető jelentősége nincs«.[2]

A szovjet állam alkalmazottait megbecsüli és ösztönzi. Erre a célra számos intézményt hozott létre. A megbecsülés mellett azonban jogellenes cselekmények esetére szabályozza az állami szolgálatban dolgozók felelősségét is. *Az állami alkalmazottak államigazgatási* (rendbírság), *fegyelmi, bűnvádi és anyagi felelősségre vonhatók.*

A tankönyv V. fejezete a szovjet államigazgatás aktusaival, nevezetesen az államigazgatási aktus fogalmával, az aktusok osztályozásával, az aktusokkal szemben támasztott követelményekkel és az aktusok hatályával foglalkozik.

A szovjet államigazgatási jog államigazgatási aktuson az államigazgatási szerveknek jogi következményeket kiváltó rendelkezéseit érti. Következésképp az aktusok meghatározott kötelezettséget rónak vagy bizonyos jogokat ruháznak a polgárokra, társadalmi, illetőleg állami intézményekre és szervekre. Sztugyenyikin az államigazgatás aktusai közé sorolja a Legfelsőbb Szovjet Elnöksége törvényerejű rendeleteinek zömét is. (Pl. címek, rangok, jutalmak, kitüntetések adományozása stb.)[3]

A szovjet államigazgatási jog rendkívül nagy súlyt helyez arra, hogy az államigazgatási aktusok a törvényesség követelményeinek megfeleljenek. Az államigazgatási aktusokkal szemben pontosan meghatározott követelmények vannak megállapítva. *Államigazgatási szerv aktust csak hatáskörén belül adhat ki, s az nemcsak alakilag, hanem lényegileg sem sértheti a törvényt, illetőleg az állam és a polgárok érdekeit.* Aktus csak törvénnyel szem előtt tartott célok érdekében és csak megállapított módon és alakban adható ki. E kívánalmak bármelyikének hiánya, fogyatékossága tökéletlenné teszi az államigazgatási aktust, és vagy az államigazgatási aktus semmisségét, vagy megtámadhatóságát vonja maga után. A semmis államigazgatási aktusok nem hozzák létre azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek létrehozására irányulnak. Ilyen például a hatáskör hiányában kiadott aktus. A megtámadható aktus mindaddig kötelező erejű, amíg azt az arra illetékes szerv hatályon kívül nem helyezi.

A tankönyv az államigazgatási aktusok végrehajtását biztosító intézkedéseket külön fejezetben, a *tankönyv VI. fejezetében* tárgyalja.

Az államigazgatási aktusok végrehajtása a szovjet államigazgatásban elsősorban *a szovjet polgárok önkéntes és öntudatos magatartásából folyik.* A szovjet államigazgatás azokkal szemben, akik az államigazgatási aktusokat nem, vagy hiányosan hajtják végre, a *kényszert csak másodlagosan* alkalmazza, miután a meggyőzés nem vezet eredményre.

A szovjet államszerveknek — *Lenin* elvtárs tanítása szerint — mindenekelőtt meggyőzniök, nevelniök kell és az államszervek csak azután, ha a meggyőzés, nevelés nem vezet eredményre, alkalmazhatnak kényszert. A kényszert is azonban úgy kell alkalmazni, hogy az is a nevelést szolgálja. A kényszerítő rendszabályok alkalmazásának is a szocialista

[1] A hivatalos személyek fogalmának e meghatározását N. Ananov docens kifogás tárgyává teszi. Megállapítja, hogy a meghatározás ellentétes a hatályos szovjet törvényhozással. A hatályos törvényhozás ugyanis a hivatalos személy fogalomkörébe nemcsak azokat a személyeket vonja be, akik jogi cselekményeket végeznek, hanem általában mindazokat, akik a hivatali apparátusban tisztséget töltenek be.

[2] A szerző fenti állításainak helyességét N. Ananov vitatja. A Szovjetunióban a munkaügyi törvényhozás egységes mind a munkások, mind a tisztviselők számára. A törvényhozás a munkaviszony létrehozását illetően a munkáltató és a munkavállaló megegyező akaratnyilvánításának elvi alapján áll. Következésképp szabályként szolgálati jogviszony, így állami szolgálati jogviszony is, csak kétoldalú jogi aktus eredményeként jöhet létre.

[3] N. Ananov megállapítja, hogy a törvényerejű rendeletek nem államigazgatási aktusok s nem tekinthetők a végrehajtó-intézkedő tevékenység jogi formájának.

törvényesség elmélyítése irányában kell hatniok. A kényszer csakis a törvényesség legszigorúbb megtartásával alkalmazható. A kényszer alkalmazásának esetei és módjai a jogszabályokban pontosan rendezve vannak. *Kényszert szigorúan csak jogszabályban megállapított esetben és módon lehet alkalmazni.*

Amint már említettük, a törvényesség biztosításával külön fejezet, a *VII. fejezet* foglalkozik. A szerző e fejezetben tárgyalja az államügyészi felügyeletet, a végrehajtás ellenőrzését, a bíróság szerepét az államigazgatás terén a szocialista törvényesség biztosításában, az állami és a hatósági döntőbizottsági eljárás szerepét a terv- és szerződési fegyelem megszilárdításában, valamint a törvénysértő cselekmények ellen irányuló jogorvoslati jogot.

Az ügyészi szerveknek az igazgatás törvényessége felett gyakorolt felügyeletét *általános felügyeletnek* nevezzük. Ennek az általános felügyeletnek hatékonyságát az ügyészi szervezetnek az államigazgatási apparátustól nem függő kiépítettsége és az ügyészek jogai és kötelességei biztosítják. A szovjet ügyész egyebek között részt vesz a helyi tanács végrehajtó bizottságának ülésein. Itt ügyel arra, hogy az ülésen hozott határozatok a törvényesség követelményeinek megfeleljenek. Az ügyész köteles az államigazgatási aktusokat, amennyiben azok a törvényesség követelményeinek nem felelnek meg, panasszal megtámadni stb.

A szovjet államigazgatásban *a végrehajtás ellenőrzésére igen nagy súlyt helyeznek.* A szovjet államigazgatásban megkülönböztetünk külső és belső ellenőrzést. A belső ellenőrzést az illető igazgatási ágazat felettes szervei végzik. (Például a hivatalvezető ellenőrzése beosztottai felett, a területi igazgatóság ellenőrzése járási szerveinél.) A külső ellenőrzést olyan szerv foganatosítja, mely nem tartozik az ellenőrzött szerv hatósági szervezetéhez. (Pl. állami ellenőrzési minisztérium.) E mellett igen kiterjedt a társadalmi ellenőrzés. A társadalmi ellenőrzést a Szovjetunió polgárai és a polgárok társadalmi tömegszervezetei végzik. A társadalmi ellenőrzésti a szovjet rendszer valódi demokratizmusa hozza létre.

A szovjet államigazgatásnak egyes jogszabályban meghatározott aktusai csak akkor hajthatók végre, ha azt előzetesen *a bíróság* megvizsgálta. Így pl. a kolhozok és egyes polgárok állami és községi adóhátralékai, továbbá az adóval együtt kirótt kötelező biztosítási díjak, a kötelező természetbeni beszolgáltatások és pénzbírságok csak népbírósági határozat alapján hajthatók be. A természetbeni beszolgáltatások közül csupán a gabona, hús és olajosmagvak vannak e szabály alól kivéve.

A törvényesség egyik legfontosabb biztosítéka a Szovjetunió polgárainak az a joga, hogy *panasszal* élhetnek a hivatalos személyek vagy az állami intézmények jogtalan cselekményei ellen. *A szovjet államigazgatásban nincsen korlátozva sem a szerveknek, sem a személyeknek a köre, amelyeknek, illetőleg akiknek cselekményei ellen panasz terjeszthető elő.* A panasz előterjesztése a szovjet államigazgatási jogrendszerben nincs időhöz kötve, s a panaszt nemcsak a jogaiban sértett fél, hanem ennek érdekében bárki előterjesztheti. A panaszt a szovjet állam csak akkor tekinti elintézettnek, ha a panasz tárgyában hozott határozatba foglalt összes intézkedéseket ténylegesen végrehajtották, ha a panaszos megsértett jogait gyakorlatilag is helyreállították. A szovjet államban *a panaszok elintézésére biztosítékok vannak rendszeresítve.*

A szovjet állam polgárai részére nem formális jogokat biztosít, hanem következetesen megadja a polgárok részére a jogok gyakorlati érvényesítéséhez szükséges eszközöket, illetőleg biztosítékokat. A jogorvoslati eljárásban ilyen biztosíték pl. a panaszok elfogadásával kapcsolatban megállapított személyes felelősség, az előterjesztett panaszokról vezetett külön nyilvántartás, a panasz elvesztése esetére megállapított fegyelmi és büntetőjogi felelősség, a panaszok gyors és helyes elintézésére biztosított határidők és még számos más rendszabály.

* * *

A tankönyv különös része bemutatja a szovjet államigazgatás ágazatait, rámutat az egyes ágazatok sajátosságaira. A különös résznek, amint azt előrebocsátottuk, ehelyütt csupán a rendszerével foglalkozunk.

Sztugyenyikin az államigazgatási jog különös részét öt főágazatra, *honvédelmi, politikai, népgazdasági, szociális-kulturális, valamint pénz- és hitelügyi igazgatásra tagolja.* A politikai igazgatás, mint főágazat, a külügyi és külkereskedelmi igazgatást, továbbá az állambiztonság és a társadalmi rend védelmének igazgatását, valamint az igazságügyi igazgatást öleli fel. A népgazdasági igazgatás a népgazdasági igazgatás általános alapjait, az ipari igazgatást, a mező- és erdőgazdasági igazgatást, a beszerzési igazgatást, a közlekedési és hírközlési igazgatást, a kereskedelmi igazgatást, az építésügyi igazgatást, valamint a községi lakásgazdálkodás igazgatását tárgyalja. A szociális-kulturális igazgatási főágazat a művelődés-tudomány és művészet igazgatásával, továbbá az egészségügy igazgatásával, valamint a népjóléti igazgatással foglalkozik.

A tankönyv különös részének felépítését Petrov kandidátus mélyrehatóan bírálja.

Sztálin elvtárs az SzK(b)P XVIII. Kongresszusán tartott beszédében rámutatott arra, hogy a szovjet állam fejlődésének második szakaszában »... államunk főfeladata az országon belül a békés gazdasági-szervező és kulturális-nevelő munkában rejlik. Ami pedig hadseregünket, a büntetőszerveket és a felderítő szolgálatot illeti, azok már nem befelé, a belső, hanem kifelé, a külső ellenségek ellen fordítják élüket.«[1]

A Szovjetunió alkotmányának 68. cikkelye a szovjet állam legmagasabb államigazgatási szerve, a minisztertanács feladatai megállapításánál a *honvédelmi*, valamint Sztugyenyikin által a politikai igazgatás körébe sorolt feladatokat a népgazdasági feladatok után említi. A feladatok megállapításának ez a rendje nem véletlen, hanem a Sztálini Alkotmány rendszeréből folyik.

A Szovjetunió védelme, valamint külpolitikája is a szovjet állam szocialista gazdasági rendszerére, az ország növekvő gazdasági, politikai és kulturális erejére támaszkodik.

[1] *Sztálin:* A leninizmus kérdései. Szikra, 1950. 713. oldal.

Sztugyenyikin tankönyvében helyesen mutat rá, hogy a szovjet állam igazgatása nem a kényszert, hanem a meggyőzést, a gazdasági-szervező és nevelőmunkát helyezi előtérbe. A szerző azonban sem ebből, sem pedig a fentebbi megállapításokból a különös rész rendszerére a szükséges következtetéseket nem vonja le és lényegében a szovjet állam fejlődésének első szakaszára emlékeztető rendszert alakít ki.

A honvédelmi, a külügyi, a külkereskedelmi igazgatásnak, továbbá az állambiztonság és a társadalmi rend védelme igazgatásának, valamint az igazságügyi igazgatásnak a népgazdasági és a szociális-kulturális igazgatás után történő tárgyalása nem csökkenti azok fontosságát, de ugyanakkor az igazgatási ágazatokat a szovjet állam feladatait híven tükröző, elvileg következetes rendszerben mutatná be.

IV. Sz. Sz. Sztugyenyikin tankönyvének magyar nyelven való kiadása az államigazgatási jog mind elméleti, mind gyakorlati művelői részére nagyjelentőségű.

Az államigazgatási jog elméleti művelőit a tankönyv hozzásegíti a magyar államigazgatási jog rendszerének kiépítéséhez, a szocialista államigazgatási jog legfontosabb intézményeinek megismeréséhez és megértéséhez, fejlesztéséhez. Sztugyenyikin műve a Szovjetunió tapasztalatait elénk tárva, megóv bennünket azoktól az eltévelyedésektől, amelyek a szovjet államigazgatási jog fejlődése során jelentkeztek. A mű ideológiai megalapozottsága pedig munkásságunk számára iránymutató.

A gyakorlati államigazgatási szakembereink részére az államépítés egyes kérdéseiben nyujt hasznos útmutatást a szerző. A szovjet államigazgatás eredményei, tapasztalatai, a mű gyakorlati államigazgatásunk részére is értékes tapasztalatokat jelentenek.

A tankönyv az államigazgatás elméleti és gyakorlati kádereinn túlmenően hasznos ismereteket nyujt a többi jogágak művelői számára is.

Sztugyenyikin művéből szerzett ismereteknek a mi viszonyainkra való alkalmazása, amint arra a tankönyv előszava is figyelmeztet, nem történhet mechanikusan, hanem csak marxista-leninista módon.

A könyv kiadásával a Tankönyvkiadó nagy támogatást nyujtott az államigazgatási jog művelői és az e jogterület iránt érdeklődők számára.

Dr. Toldi Ferenc
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ Alapokmánya szempontjából (II.)

Az USA, Nagy-Britannia és Franciaország külügyminiszterei Washingtonban tartott titkos konferenciájukon, melyről 1950. szeptember 19-én tettek közzé kommünikét, elhatározták Nyugat-Németország újrafelfegyverzését és az északatlanti paktumba való bevonását. A Szovjetunió kormányának kezdeményezésére a Szovjetunió, Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Magyarország és a Német Demokratikus Köztársaság külügyminiszterei 1950. október 20-án Prágában tanácskozásra jöttek össze s közös deklarációt adtak ki Nyugat-Németország újrafelfegyverzése tárgyában.[1]

Az imperialista hatalmak ezzel a deklarációval nem törődve, vakon mennek kitűzött céljuk felé, hogy Nyugat-Németország háborús potenciáját teljesen kifejlesztve, azt saját törekvéseik szolgálatába állítsák. 1951. szeptember 14-én az USA, Nagy-Britannia és Franciaország külügyminiszterei Washingtonban megegyeztek egy »békeszerződés«-tervezetre nézve, melynek célja, hogy Nyugat-Németországot bekapcsolják az északatlanti szervezetbe. Eszerint 1. a Német Szövetséges Köztársaságnak mind bel-, mind külügyeiben »önállóságot« biztosítanak; 2. a három nagyhatalom főbiztosai helyét nagykövetek foglalják el; 3. a megszálló csapatok »védelmi« csapatokká alakulnak át. A békeszerződés tervezete persze csak formailag biztosít önállóságot, a nyugati hatalmak kifejezetten fenntartják maguknak a jogot, hogy a Német Szövetséges Köztársaság ügyeibe beavatkozhassanak.

A Fehér Ház, Adenauerrel történt megegyezés után, október 20-án bejelentette, hogy Truman elnök aláírta a szenátus által megszavazott rezolúciót, mely az USA és Németország közt a hadiállapotot megszünteti.

Az imperialista hatalmak azért látták szükségesnek Nyugat-Németországban egy, a tőkésosztály által vezetett állami szervezet kiépítését, hogy a Német Szövetséges Köztársaság, mint formailag önálló állam legyen a Nato kötelékeibe felvehető és szolgálhassa a német támadó erők felszabadításával és megszervezésével az ő érdekeiket.[1]

Az elgondolás az, hogy a német haderő, mint az európai hadsereg (az európai kontinentális államok — Franciaország, Olaszország, Nyugat-Németország és Benelux-államok — közös hadseregének) része kapcsoltassék be az északatlanti haderőbe.

Németország újrafelfegyverzése a legbrutálisabban sérti a potsdami egyezményt s a nemzetközi egyezmények egész sorát, amelyek a II. világháború alatt s annak befejezése után a szövetséges hatalmak közt köttettek.

Az északatlanti paktum a yaltai és potsdami egyezményeket csak közvetve — az ENSZ Alapokmányán keresztül sérti, mert sérti az öt nagyhatalom közti megegyezés szükségességének elvét, amelyet ezek az egyezmények az ENSZ Alapokmányának s általában a jövő nemzetközi jogának alapprincipiumává tettek. Németország remilitarizálása ezzel

[1] A deklaráció szövegét közli a Temps Nouveaux 1950. évi 43. számának melléklete.

[1] U. o. 396. és 404. lap. V. ö.: *Hans-Jürgen Schlochauer:* Europäische Fragen von völkerrechtlichen Bedeutung. 3. Der Ausbau der eur. Verteidigung. Archiv des Völkerrechts, 3. Band 8. 161—169.

szemben közvetlenül sérti a potsdami egyezményt: a legélesebben szemben áll azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket az aláíró nagyhatalmak Németországgal kapcsolatban vállaltak; Németország nácitalanítása, a német politikai élet demokratikus alapon való teljes újjáépítése s mindenek felett »Németország teljes lefegyverzése és leszerelése, az egész hadiipar céljaira felhasználható német ipar felszámolása vagy ellenőrzése« tekintetében.

Kitűzött célunknak megfelelően Nyugat-Németország újrafelfegyverzésének kérdését csak az Alapokmány szempontjából tesszük vizsgálat tárgyává annak megállapítása céljából, hogy ez az újrafelfegyverzés az Alapokmánnyal milyen éles ellentétben áll. Nyugat-Németország bekapcsolása az északatlanti szervezetbe, azt még erősebben távolítja el az ENSZ célkitűzéseitől s az alapokmány szellemétől és még nyilvánvalóbbá teszi azokat a törekvéseket, amelyeket az északatlanti paktum szolgálni kíván.

Az Alapokmány 107. cikke a következőképpen szól: »A jelen Alapokmányban foglaltak semmiben sem hatálytalanítják vagy zárják ki azokat a rendszabályokat, amelyeket az ilyen rendszabályért felelős kormányok a II. világháborúban a jelen Alapokmány bármely aláírójával hadbanálló valamely állam ellen a háború folyományaként foganatosítanak vagy engedélyeznek.«

Ez a rendelkezés lehetővé teszi, hogy az ENSZ-től függetlenül és az Alapokmányban foglalt korlátozásoktól mentesen rendszabályokat alkalmazzanak a II. világháborúban ellenséges államokkal szemben. Az ilyen rendszabályokat nem gátolják az Alapokmánynak a Biztonsági Tanács hatáskörére vonatkozó rendelkezései, tehát az erre jogosított államok saját kezdeményezésükre és saját hatáskörükben tehetnek ilyen intézkedéseket, alkalmazhatnak ebben a vonatkozásban fegyveres erőt is.

Ilyen akciók regionális megállapodások és regionális szervezetek útján is foganatosíthatók. Az Alapokmány fentebb már tárgyalt 53. cikkének 1. pontja, miután megállapítja, hogy »regionális megállapodás vagy regionális szervezetek útján történő kényszerítő eljárás mindazonáltal csakis a Biztonsági Tanács engedélyével foganatosítható«, hozzáteszi a következőket: »kivéve azokat az intézkedéseket, amelyeket e cikknek 2. pontjában meghatározott ellenséges állam ellen a 107. cikk értelmében, vagy a támadó szellemnek az ilyen államok részéről történő felújítása ellen irányuló regionális megállapodásoknak megfelelően tesznek mindaddig, amíg az érdekelt kormányok kérelmére az ENSZ-re lesz hárítható az a kötelesség, hogy az ilyen állam újabb támadását megakadályozza.« A 2. pont megállapítja, hogy »az 1. pontban foglalt »ellenséges állam« kifejezés minden olyan államra vonatkozik, amely ennek az Alapokmánynak valamelyik aláírójával a II. világháború alatt ellenséges viszonyban állott«.

A 107. cikk rendelkezései sok vitára adtak okot a sanfranciscói konferencián is.[1] Igy kérdéssé tehető, hogy meddig élhetnek az érdekelt államok az ebben megadott felhatalmazással? Az azonban nem vitás, hogy ez az időpont a békekötésig mindenesetre kiterjed. Németországgal még nem köttetett békeszerződés, a nemzetközi jog szempontjából a győző államok Németországgal a háború állapotában vannak. Igy kétségtelen, hogy Németországgal szemben a 107. cikk alkalmazásának helye van.

Vitás lehet annak a rendelkezésnek az értelme is, hogy »a háború folyományaként« az ellenséges állammal szemben minő rendszabályokat lehet foganatosítani, illetőleg engedélyezni. De az itt sem vitás, hogy a támadó szellem felújítása ellen ilyen rendszabályok alkalmazásának helye van, hiszen ezt az 52. cikk a 107. cikkre való utalás mellett kifejezetten is megállapítja.

Az Alapokmány értelmében Németországgal szemben a támadó szellem felújítása ellen az »ilyen rendszabályokért felelős kormányok«[1] önállóan, a Biztonsági Tanácstól függetlenül alkalmazhatnak rendszabályokat.

A Szovjetuniónak a népi demokratikus államokkal s ezeknek egymásközt kötött szerződései kifejezetten azt a kötelezettséget állapítják meg, hogy »együttesen igénybe vesznek minden rendelkezésükre álló eszközt arra, hogy kiküszöböljék bárminő Németország vagy bármely más, vele közvetlen vagy akármilyen egyéb formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét«. Ezek a szerződések a legteljesebb összhangban vannak az Alapokmány szellemével és rendelkezéseivel.

Az északatlanti paktum ezzel szemben nemcsak nem Németország s nem a német támadó szellem felújítása ellen irányul, hanem egyenesen bekapcsolja akciójába azt a Németországot, amellyel jogilag még háborúban áll s az újrafelfegyverzéssel egyenesen előmozdítja a német támadó szellem felújulását, mely ellen küzdenie kellene. Ennél élesebb szembehelyezkedés az ENSZ célkitűzéseivel s az Alapokmány szellemével és rendelkezéseivel el sem képzelhető.

Az északatlanti paktum régi típusú katonai alliance. Nem kiegészíti regionális jellegű ügyekre vonatkozó tevékenységével az ENSZ Biztonsági Tanácsának munkáját, hanem azt pótolni, annak helyére lépni törekszik. Egyik mozzanata annak a törekvésnek, amellyel az imperialista államok az ú. n. vétójogot szeretnék hatálytalanítani. Ez a törekvésük közvetlenül a Szovjetunió ellen irányul, de végeredményében az ENSZ Alapokmányának megváltoztatását s ezzel az egész Szervezet megdöntését célozza.

A Biztonsági Tanács állandó tagjait megillető ú. n. vétójogot az Alapokmányban előírt rendelkezések betartásával megszüntetni nem tudják, mert a 108. cikk szerint: »Erre az Alapokmányra vonatkozó módosítások az ENSZ összes tagjaira nézve akkor lépnek életbe, ha azokat a Közgyűlés tagjai 2/3 szótöbbséggel elfogadták és az ENSZ tagjainak 2/3-a, ideértve a Biztonsági Tanács összes állandó tagjait, saját alkotmányos eljárásának megfelelően, megerősítette.« Vagyis a vétójog az Alapokmány módosításának kérdésére is kiterjed.

Ennek következtében az imperialista államok kerülő úton igyekeznek a vétójogot hatálytalanítani.

[1] V. ö. *Goodrich—Hambo* i. m. 534—535. lap.

[1] Az, hogy mit kell érteni »az ilyen rendszabályokért felelős kormányok« alatt, szintén nyitva hagyott kérdés. Ennek a kérdésnek megvizsgálására, amely nem tartozik szorosan tárgyamhoz, e helyen nem kívánok kitérni. Az kétségtelen, hogy a megszálló nagyhatalmak kormányai beletartoznak ebbe a kategóriába.

Az Alapokmány értelmében a béke és biztonság kérdései az 5 nagyhatalom közös megegyezésével döntendők el. Ez alapvető tétel: meg akarja akadályozni azt, hogy az ENSZ egyes államok, illetőleg államcsoportok külön érdekeinek szolgálatába legyen állítható s ezzel az egyetemes béke és biztonság helyett külön érdekek előmozdítója és védelmezője legyen.

Az imperialista államok az USA vezetése alatt szeretnének olyan helyzetet kialakítani, amelyben a béke és biztonság kérdései a Biztonsági Tanács helyett a Közgyűlés elé kerülnének s ott a vétójogtól mentesen a tagállamok számbeli többségével volnának elintézhetők. Ezt a célt szolgálja az ú. n. kisgyűlés szervezésére vonatkozó határozat s az 1950. november 3-án hozott rezolúció, amely szerint a béke veszélyeztetése, megsértése vagy támadó cselekmény esetében, ha a Biztonsági Tanács elmulasztja a béke és biztonság fenntartására irányuló kötelességeit teljesíteni, a Közgyűlés azonnal vizsgálat alá veszi a kérdést a célból, hogy a tagállamoknak megfelelő javaslatokat tegyen a teendő kollektív rendszabályokra nézve, beleértve — ha a béke megsértéséről vagy támadó cselekményről van szó — a fegyveres erők alkalmazását is. Ha a Közgyűlés nincs együtt, sürgősen rendkívüli ülésszakra kell összegyűlnie 24 órán belül attól az időponttól számítva, amikor az erre irányuló kérelem előterjesztetett.

Az északatlanti paktum katonai erőt szervez meg a vétójog megdöntésének kikényszerítésére. Egyelőre megfélemlítésre törekszik s ezzel olyan háborús pszichohózist vált ki, amely szinte elkerülhetetlenül újabb világháborúhoz vezet. A cél tehát nyilvánvalóan az ENSZ Alapokmánya ellen irányul s ellenkeznek az Alapokmány rendelkezéseivel azok az eszközök is, amelyeket a paktum e jogellenes célra beállít.

A paktum az Alapokmány megdöntésére irányuló erőszakszervezetet teremt. Ezt az erőszakszervezetet igyekszenek az imperialista államok nemzetközi jogszerűnek állítani be. Emlékezünk rá, hogy Hitler is, midőn a nemzetközi jog elleni támadásait megkezdte, kezdetben igyekezett akcióinak nemzetközi jogi alátámasztást adni s csak később tért át az erőszak nyílt alkalmazására.

Az, ami ma nemzetközi síkon történik, az államok belső életéből jól ismert jelenség. A kapitalista államok a II. világháború végén kénytelenek voltak elfogadni azokat a nemzetközi jogszabályokat, amelyek a Szovjetunió számára az ENSZ-ben az ő tényleges erejének megfelelő helyzetet biztosítottak. Most szeretnék ezeket hatálytalanítani, hogy korlátlanul érvényesíthessék a nemzetközi életben akaratukat. Éppen úgy, mint az az uralkodó, aki szorongatott helyzetében »alkotmányt adott a népnek«, ha úgy látta, hogy a viszonyok rá nézve kedvezően alakulnak, igyekezett visszavonni az alkotmányt vagy legalább is saját javára módosítani annak rendelkezéseit.[1]

Az ú. n. vétójog szükséges előfeltétele annak, hogy az ENSZ-ben a kapitalista és a szocialista államok együttműködhessenek. Az az állam, amely a vétójog ellen harcol, ezt az együttműködést akarja meghiúsítani. Diktatúrára törekszik, hogy bizonyos államok, illetőleg államcsoportok akaratának korlátlan érvényesülését biztosítsa. Mivel egy nagyhatalom soha sem fog meghajolni az ilyen diktátum előtt, a vétójog megszüntetésére irányuló törekvés szükségképpen háborúhoz vezet. Az a Béke Világtanács által kezdeményezett nemzetközi tömegmozgalom, mely a nagyhatalmak közt békeegyezmény megkötését követeli, az egyetlen útra mutat rá, amelyen az újabb világháború elkerülhető.

Az az állítás, hogy a paktum összhangban van az alapokmánnyal, mert ugyanazt a célt, t. i. a béke és biztonság fenntartását célozza, egészen hamis. Mit értenek az imperialista államok béke és biztonság alatt? Saját gazdasági és társadalmi rendjük biztonságát, annak a kapitalista rendnek a fenntartását, amelyet »közös örökségüknek« neveznek. A béke és biztonság kifejezésnek a kapitalista államok nemzetközi jogában egészen különös értelme van, körülbelül ugyanazt a szerepet játssza, mint közjogukban a »közérdek« elve, amire hivatkozással megengedett a büszkén hirdetett szabadságok korlátozása is, ha érdekeik úgy kívánják.

Az északatlanti paktum a kapitalizmus fegyvere kíván lenni az előretörő szocializmussal szemben, pedig a haladás szükségszerű és törvényszerű mozgás, melyet fegyverrel megállítani nem lehet.

Dr. Buza László

[1] A The American Journal of Intern. Law 43. kötetében megjelent már többször idézett cikk kifejezetten megállapítja, hogy »The Treaty operates inside the Charter but outside the veto«, mintha a vétójog nem volna magának az Alapokmánynak integráns része.

Rövidesen megjelenik:

Dr. Aczél György: A szállítási szerződés

A mű a szállítási szerződésekről és a döntőbizottsági eljárásról szóló kódexek anyaga és a döntőbizottsági gyakorlat alapján a szállítási szerződések gyakorlati és elvi kérdéseit tárgyalja. Megvilágítja a szerződés, valamint az önálló gazdasági elszámolás elvei alapján a szállítási szerződések szerepét és fontosságát a szocialista népgazdaságban. Részletesen ismerteti a szerződések megkötésének, módosításának és teljesítésének során megvalósítandó feladatokat, valamint a szerződés-szegések következményeit, melyeknek érvényesítése a tervfegyelem megszilárdulásának fontos eszköze. Az anyag célja összefoglaló áttekintést adni a szállítási szerződésekkel kapcsolatos legfontosabb jogszabályokról és döntőbizottsági gyakorlatról és ezzel a szállítási szerződések intézményét szervesen beépíti a polgári jog rendszerébe.

Az anyagi igazság érvényesülése büntető igazságszolgáltatásunkban (II.)

V. Vannak-e büntető-igazságszolgáltatási rendszerünkben akadályai annak, hogy a bűnvádi eljárásban az anyagi igazság maradéktalanul érvényesüljön?

»A bűnvádi eljárás közvetlen célja — az ügyre vonatkozó anyagi igazság kiderítése — csak annak elengedhetetlen előfeltétele mellett érhető el, hogy az ítélőbíróság közt egyrészt és az eljárás alá került ügy ténybeli körülményei között másrészt, — nem áll fenn semmiféle korlátozó szabály vagy válaszfal olyan eleve felállított általános rendelkezések és tételek alakjában, amelyek bármiképpen is megköthetnék vagy korlátozhatnák az ítélőbírák meggyőződését és arra kényszeríthetnék őket, hogy megállapítottnak kelljen tartaniok egyes tényeket, mégpedig nem az e tények valóságára kialakult meggyőződésüknél, hanem annál fogva, hogy ezek a tények — különféle alakszerű ismérvek alapján — eleve fennállóknak feltételeztetnek.« (Sztrogovics id. m. 217. o.)

A burzsoa igazságszolgáltatás rendkívül sok olyan szabállyal dolgozik, melyek fenti módon korlátozzák az ítélőbíró meggyőződésének kialakulását. Sőt ezek elrejtésére ezen fogalom — vélelem — körébe vonnak más, ide nem tartozó fogalmakat (pl. ú. n. »természetes vélelmeket«, közvetett bizonyítékokat stb.). Éppen ezért Sztrogovics a fogalmat a legtágabb értelemben így határozza meg:

»A vélelem olyan általános szabály, amely kötelezi az ítélőbíróságot, hogy bizonyos tényt megállapítottnak vagy meg nem állapítottnak vegyen, ha az ügyre vonatkozóan olyan más tény (vagy tett) már megállapítást nyert, amelyhez e szabály eleve meghatározott következményeket fűz.« Mi a vélelem fogalmából kizárjuk azokat a szabályokat, melyek a bizonyítási teher, a bizonyítás módja, helye és időpontja tekintetében rendelkeznek, mert ezek nem vélelmek, hanem a bűnvádi eljárás formáit határozzák meg. Világosan látnunk kell, hogy ilyen szabályok teljes mellőzése a bűnvádi eljárást formátlanná tenné, túltengésük pedig az elérendő anyagi igazságot formálissá züllesztí. Alkalmazásának mértékével a vitacikk keretei között nem foglalkozhatunk, csak idézzük az új büntető perrendtartásunkban leszögezett elvet (4. §.):

»A büntetőeljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához, vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, mely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet.«

A szocialista bűnvádi eljárás általában negatív álláspontón van a vélelmeket illetően is. Mégis van három vélelem, mellyel foglalkoznunk kell és meg kell vizsgálnunk természetüket, mennyiben vélelmek ezek, milyen mértékben érvényesülnek büntetőjogunkban és mennyire korlátozzák az anyagi igazság érvényesülését. Ezek az ú. n. »ártatlanság vélelme«, melyre csak a későbbiek során fogunk visszatérni, a bírósági ítéletek valóságára és a törvények ismeretére vonatkozó vélelmek. (A cikk keretei nem engedik meg, hogy a formális bűncselekmények problémáival, az ú. n. »anyagi jogi vélelmekkel« foglalkozzunk. Nyilván a hozzászólók között lesz, aki a vita keretei erre a kérdésre is kiterjeszti.)

A bírósági ítéletek valóságára vonatkozó »vélelem« új büntető perrendtartásunk 6. és 9. §-ából következik. Ezen §-aink a következő szabályokat állítják fel a bűnvádi eljárásban zsinórmértékül:

1. Konkretizálja a jogerő fogalmát, amikor kimondja, hogy jogerősen elbírált bűncselekmény miatt ugyanazon személy ellen újabb büntetőeljárásnak csak perújítás vagy törvényesség érdekében használt perorvoslat során van helye.

2. Kizárja, hogy jogerős büntetőbírósági ítélet határozatát — bűncselekményre vonatkozó megállapításai tekintetében — polgári perben felülvizsgálják.

3. Kizárja, hogy polgári perben hozott jogerős határozat büntetőperben vélelemként kezeltessék.

Ezek a szabályok, a mi véleményünk szerint, nem vélelmek, hanem az egyes tények bizonyításának rendjét szabják meg a büntetőperben és védik a jogerős büntetőítéletek tekintélyét. A bíróságaink a maguk ítéleteit a Magyar Népköztársaság nevében hozzák és jogerőre emelkedésük után törvényerejűek a bennük szabályozott konkrét viszonylatban. Legszigorúbb betartásuk, végrehajtásuk a szocialista törvényesség elvén alapul. Tehát azok a szabályok, melyek meghatározzák, hogy jogerős büntetőítéletek megállapításait, rendelkezéseit hogyan, mi módon lehet megtámadni, vagy kizárják más módon való megtámadásukat, a szocialista törvényesség védelmét szolgáló perjogi szabályok és nem vélelmek.

És ezzel — a szocialista törvényesség problémáján keresztül — eljutottunk ahhoz az egyetlen vélelemhez (az ártatlanság vélelme — mint később ki fogom fejteni — sem tekinthető a szó valódi értelmében vett vélelemnek), mely bűnvádi eljárásunkban érvényes: a törvények ismeretének vélelméhez.

Fentebb kifejtettük, hogy a szocialista törvényesség védelme, fejlesztése jelen fejlődési szakaszunkban — és még nagyon hosszú időn keresztül — döntő és alapvető feladatunk. Ennek tartalma, hogy a népé minden hatalom, a nép hozza a törvényeket és saját törvényeink betartása, az állami fegyelem minden állampolgárnak és mindazoknak, akik az országunkban élnek, alapvető kötelessége. Ezért ennek érdekében kötelességünk megismerni a törvényeket, betartani és harcolni azért, hogy mindenki betartsa. A büntető-törvények ismerete ezen túlmenően — és ez különös hangsúlyt ad ennek a vélelemnek — nem jelent mást, mint a társadalmi együttélés törvényeinkben megszövegezett szabályainak ismeretét. Többnyire nem is mint törvényismeret, hanem mint társadalmi magatartás tudatossága jelentkezik. Milyen viszonyban vannak a magántulajdonon alapuló társadalmakban a büntetőjogi szabályok és a társadalmi együttélés szabályai? A büntetőjogi szabályok *egy része* összecsik a társadalmi együttélés szabályainak *egy részével*. A büntetőjogi szabályok *másik része* sérti, ellentmond a társadalmi együttélés szabályainak (pl. a kizsákmányolás büntetőjogi védelme) s

végül a társadalmi együttélés szabályainak *harmadik része* nem nyer büntetőjogi védelmet. A megvalósult szocializmus országában nincsen a társadalmi együttélés szabályainak olyan lényeges megsértése, amely büntetőjogilag megengedett lenne és nincsen olyan büntetőjogi szabály mely ne a társadalmi együttélés szabályainak megsértését torolná meg. Végül a mi jelenlegi fejlődési szakaszunkban nincsen olyan büntetőjogi szabály, amely ne a társadalmi együttélés szabályainak megsértését torolná meg, de van a társadalmi együttélésnek olyan szabálya, melynek megsértését egyelőre még nem toroljuk meg büntetőjogilag (pl. kizsákmányoló magántulajdon). Ezenkívül fejlődésünk jelenlegi szakaszában a társadalmi együttélés szabályai, s azok megsértésének törvényes következményei nem mindig, mindenki számára világos, könnyen érthető és magától értetődő dolog. Törvényeink közérthetősége az utolsó években jelentősen megjavult, de senki sem állíthatja, hogy ezen a téren nincsenek még további feladataink. Ebből következik, hogy még ennek az egyetlen vélelemnek az érvényesülését is korlátozza büntetőjogunk (Btá. 14. §) abban az esetben, ha a tettesnek alapos oka volt arra a feltevésre, hogy cselekménye a társadalomra nem veszélyes.

A törvény ismeretének vélelme tehát a szocializmust építő társadalmunkban teljesen új tartalmat nyer nemcsak korlátozott érvényesülése következtében, hanem az által is, hogy megdönthetetlen perjogi feltevésből egyre inkább valósággá tesszük.

Ezen a téren azonban előttünk még nagyon nagy feladatok állnak, olyan feladatok, melyek az állami fegyelem, szocialista törvényesség megszilárdításának hatalmas rúgóivá válhatnak: megismertetni népünkkel törvényeink tartalmát, propagandát fejteni ki törvényeinknek, harcolnunk kell azért, hogy a dolgozó nép saját törvényét ismerje és magáénak tudja. Ez az útja annak, hogy a szocialista törvényesség tovább szilárduljon, hogy a törvények ismeretének vélelme általános igazsággá váljon.

VI. Burzsoa-jogászi babona, hogy a bűnvádi eljárásban is (szerintük ugyanis mindenütt) filozófiailag (ismeretelméletileg) lehetetlen az anyagi igazság megismerése. A marxizmus-leninizmus arra tanít, hogy »ellentétben az idealizmussal, mely kétségbevonja, hogy a világot és a világ törvényszerűségeit megismerhetjük, mely nem hisz ismereteink megbízhatóságában, nem ismer el objektív igazságot és azt tartja, hogy a világ telí van „magukban való dolgokkal" (Ding an sich), amiket a tudomány soha meg nem ismerhet —, a marxizmus filozófiai materializmusa abból indul ki, hogy a világ és törvényszerűségei igenis megismerhetők, hogy a természet törvényeiről való ismereteink, a tapasztalat, a gyakorlat ellenőrzése mellett, megbízható ismeretek, melyek objektív igazságok jelentőségével bírnak, hogy meg nem ismerhető dolgok a világon nincsenek, legfeljebb olyanok, amelyeket eddig még nem ismertünk meg, de a tudomány és a gyakorlat segítségével a jövőben ezeket is fel fogjuk deríteni és meg fogjuk ismerni«. (*Sztálin:* A dialektikus és a történelmi materializmusról.)

Természetesen nem elégedhetünk meg ezen tétel »elvi« kijelentésével, hanem helytállóságát nap mint nap kell bebizonyítanunk gyakorlati munkánkban. Erre kötelez marxista világnézetünk és erre tanít bennünket *Marx:* »Az a kérdés, hogy az emberi gondolkodást tárgyi igazság illeti-e meg, nem az elmélet kérdése, hanem *gyakorlati* kérdés. A gyakorlatban kell az embernek gondolkodása igaz voltát, vagyis gondolkodása valóságát és hatalmát, evilágiságát bebizonyítania. Az oly — a gondolkodás valóságáról, vagy nem-valóságáról folytatott — vita, amely elszigetelődik a gyakorlattól — merőben skolasztikus kérdés«. (*Marx* K.: Tézisek Feuerbachról. 2.)

E téren két oldalról is fenyeget bennünket veszély:

Súlyos hibát követnénk el, ha a kérdés jelentőségét alábecsülnénk. Ezzel megfosztanánk magunkat a fennálló, reális nehézségek leküzdésére szolgáló meggyőződéstől. Az igazságszolgáltatás nem kapja készen sem a tényállást, sem a jogszabályt: a tényállás tekintetében a bizonyítás bonyolult lehetőségei (eshetőségei) közül ki kell választania a legmegfelelőbbeket, a bizonyítást le kell folytatni, éspedig úgy, hogy azáltal az anyagi igazság derüljön ki. Mindennek előfeltétele, hogy már eleve helyesen válasszuk ki a tényállásra vonatkozó tételes jogszabályt; tudjuk, hogy miről akarunk meggyőződni. Ehhez viszont az is szükséges, hogy munkánkat, mint bonyolult alkotó munkát fogjuk fel és így értékeljük. A bűnvádi eljárás elméletének történetében volt olyan filozófiai irány, mely abból indult ki, hogy az igazságszolgáltatás egyszerű szillogizmusok alkalmazásának rendszere: adva van a főtétel — a jogszabály, adva van az altétel — a konkrét eset, nincs szükség bonyolulttá tenni a dolgokat, egyszerűen szembe kell állítani a fő s altételt és le kell vonni belőlük a következtetést. Ez a filozófiai irány szükségszerűen mindenkor a formális bizonyítékok rendszerénél kötött ki: a középkorban az inkvizíciónál, napjainkban a bizonyítási eljárás fasiszta gépesítésénél és el kell hogy vesse az anyagi igazság érvényesülését — mint célkitűzést.

A másik — semmivel sem enyhébb — hiba az e téren mutatkozó nehézségek túlbecsülése. Ennek filozófiai-történeti gyökerére Visinszkij elvtárs mutatott rá: »A XIX. század végének és különösképpen a XX. század elejének a bölcsészeti szubjektivizmus ragályától fertőzött perrendi tudósai a bírói döntés feladataként az ítélőbíróságnak saját határozata helyességére vonatkozó alanyi meggyőződését jelölik meg. Az objektív vagy materiális igazságról szólva, a tudósok tartózkodnak annak az elismerésétől, hogy a bírósági eljárásban megvan a lehetősége a kétségtelen, abszolút igazság megállapításának. Készek megelégedni a dolog egyszerűbb és könnyebb végével — bizonyos benyomások szerzésével, amelyek esetleg nem is nagyon mélyenjárók és amelyeket nem is erősít meg alapvető és komoly elemzés.« (A. J. Visinszkij: A bírósági bizonyítékok elmélete a szovjet jogban.)

A polgári »tudomány« eme állásfoglalása magában foglalja ennek logikus folytatását: nem az anyagi igazság érvényesülése, hanem ellenkezőleg, a megsértése viszi előre a bűnözés elleni küzdelmet. »Jobb tíz ártatlant elítélni, mint egyetlen bűnöst felmenteni« — vagy praktikus osztályérdekük szerint »Jobb tíz bűnöst futni hagyni, mint egyetlen ártatlant elítélni«

— hangoztatják. Ennél hazugabb, szemforgatóbb, cinikusabb csalást még a burzsoázia lakájai is keveset találtak ki. Ez a Linch-bírók és Al Caponek bíróüzlettársainak az önigazolása. Szemérmetlen kimagyarázása a bűncselekményt megvalósító bírói tevékenységnek: annak, hogy tudva ártatlan embereket elítélnek és bűnösöket futni hagynak. Mennyiben segíti elő az ártatlan el nem ítélését a bűnösök futnihagyása? Mennyiben akadályozza meg a bűnösök felmentését az ártatlanok elítélése? Soha, sehol nem történt meg, hogy ez lett volna az »ára« az anyagi igazság érvényesülésének, vagy a bűnözés megelőzésének.

»Már rég megmondották, hogy a büntetés megelőző hatása nem annak kegyetlen szigorúságán, hanem annak elkerülhetetlenségén alapszik. Nem az a fontos, hogy a bűncselekmény miatt minél súlyosabb büntetést szabjanak ki, hanem az, hogy *egyetlen* bűneset se maradjon felderítetlen.« — idézi *Lenint* Sztrogovics művében (19. o.) megjegyezve, hogy »ez természetesen nem zárja ki annak a szükségességét, hogy a komoly veszélyességet rejtő bűncselekmények elkövetőit szigorú büntetéssel sújtsuk. De a bűnözés elleni küzdelem sikeres folytatásának legfőbb feltétele kétségtelenül a megtorlás elkerülhetetlensége, a minden egyes bűncselekményért való felelősség viselésének kivétel nélküli megvalósítása.« Az anyagi igazság megsértése, az anyagi igazság újabb és újabb megsértését eredményezheti csak: az anyagi igazság megsértése hullámszerűen terjed. De nyomatékosan alá kell húznunk, amire a fenti lenini idézet is utal és amiről sokan szeretnek megfeledkezni: *az anyagi igazságot nemcsak az ártatlanok elítélése, hanem a bűncselekmények megtorlatlanul hagyása is ugyanúgy sérti* — az anyagi igazság megcsúfolása az, amikor valami liberális állásponttal próbálják azonosítani.

Az anyagi igazság nem annak megsértésén, hanem az érvényesítéséért folyó szívós, következetes harcon keresztül érvényesül. Ezt a harcot az igazságügyi szervek *koordinált* munkájával lehet csak megvívni a *nehézségek* ellen: a bűncselekmény összes lényeges körülményeinek felderítéséért —, az *osztályellenség* ellen: magatartásuk leleplezésére —, a dolgozó tömegek aktivizálásával: a bűnözés ellen a szocialista törvényesség védelmében —, a szocialista jogtudat kialakításával. — Hasonlattal próbáljuk megvilágítani: az anyagi igazság érvényesülésének mozdonya sínpáron halad.

Az egyik sín a dolgozó tömegek aktivitása a bűnözés elleni küzdelemben, a szocialista törvényesség védelmében:

a másik párhuzamos sín: az igazságügyi szervek és dolgozóinak sziklaszilárd elvi alapon — a közös szocialista jogtudaton — álló harmonikus együttműködése.

VII. Mielőtt az anyagi igazság érvényesülésének e két főtényezőjével foglalkoznánk —, fel kell vetni azt a kérdést is: vajjon a büntetőigazságszolgáltatás jelen feladatai hogyan viszonylanak az anyagi igazság érvényesüléséhez, konkrétabban: az osztályellenséggel szembeni küzdelemben kívánatos-e, hogy az anyagi igazsághoz maximálisan ragaszkodjunk, vagy pedig az osztályharc közben megengedhetünk magunknak bizonyos lazaságokat, pontatlanságokat ezen a téren.

A kérdésnek két körülmény ad különös hangsúlyt.

1. Az eddig elmondottak közt fennálló logikai összefüggés: a büntetőigazságszolgáltatás célja, a bűnözés elleni küzdelem sikerének alapfeltétele az anyagi igazság érvényesülése a bűnvádi eljárásban. A bűnözés elleni küzdelem szerves, elszakíthatatlan része a proletariátus történelmi harcának a tömegek kizsákmányolása, nyomora és szegénysége ellen, a szocialista társadalom felépítéséért. Az anyagi igazság érvényesülése tehát előreviszi a proletariátus történelmi harcát, az anyagi igazság megsértése viszont hátráltatja, akadályozza. Ennek a történelmi harcnak egyik szakaszában élünk. Ha tehát ennek a szakasznak konkrét feladatai ellentétben állnának az anyagi igazság érvényesülésével, fel kellene vetni úgy is a kérdést, nincs-e ellentét a proletariátus nagy történelmi harca és e harc jelen szakasza között.

2. Az anyagi igazság kiderítésének egyik lényeges feltétele az úgynevezett »ártatlanság vélelme«. A kérdés pozitív megoldása esetén, ha a jelen szakasz feladataival nem ellentétes az anyagi igazság érvényesülése a bűnvádi eljárásban — mint ahogy nem az —, az osztályellenség vádlottat is megilleti az ártatlanság vélelme. Tisztázni kell tehát az ártatlanság vélelmének viszonyát a népi demokrácia minden őszinte hívére kötelező politikai éberséghez.

Mi az ártatlanság vélelmének tartalma? Az anyagi igazság érvényesülése, kiderítése a konkrét ügyben feltételezi a *vád teljes és vitán felüli bebizonyítását*, más szóval azt, hogy a konkrét bűnügyben *arról a személyről*, akit személy szerint vádolnak a bűncselekmény elkövetésével, mindaddig fel kell tételezni, hogy ártatlan, míg bűnössége a törvény által megszabott rendben be nem bizonyult. Ezt a *perrendi* elvet nevezik ártatlanság vélelmének, s minthogy az egész bűnvádi eljárás tartalma a »vélelem« megdöntése vagy igazolása, a »vélelem« feletti vita — ez a szabály a bizonyítás általános rendje.

A bűncselekmény — a társadalmi együttélés törvényeinkben megszabott szabályainak megsértése. Fentebb kifejtettük, hogy mi az oka, mik a gyökerei annak, hogy a társadalmi együttélés törvényeinkben megszabott szabályait megsértik, hogy körülményeinkben melyek a bűnözés leküzdésében akadályozó, lassító tényezők. Ezeknek a körülményeinkben rejlő lassító tényezőknek a leküzdése népi demokráciánk céikitűzése. Népi demokráciánk e célkitűzéseit nem kizárólag a büntetőigazságszolgáltatás eszközével valósítja meg. Fentebb idéztük *Sztálin* elvtárs szavait: »A megtorlás alkalmazása a szocialista építés terén, a támadás szükséges eleme, de csak kisegítő, nem pedig főeleme«. Azt is fentebb már kifejtettük, hogy fejlődésünk jelen szakaszát éppen az jellemzi, hogy *még* nem teremtettük meg a népgazdaság egységes szocialista rendszerét, hogy vannak még kizsákmányoló osztályok, hogy megengedett korlátozott létük. Más szóval önmagában a kizsákmányoló osztályhoz való tartozás a jelen fejlődési szakaszban nem jelenti a társadalmi együttélés *törvényeinkben megszabott* szabályainak megsértését. Tehát nem a kizsákmányoló osztályhoz való tartozás a bűncselekmény, hanem a kizsákmányoló osztályokra vonatkozó rendelkezések és a társadalmi együttélés egyéb szabályainak megsértése. Ami más szóval azt jelenti, hogy senkit sem lehet önmagában csak azért bűnvádilag elítélni, mert kizsákmányoló, de

mindazokat a kizsákmányolókat el kell ítélni, akik a kizsákmányolókat korlátozó, vagy a törvényeinkben megszabott egyéb társadalmi együttélési szabályokat megszegik. Fentebb már idéztem *Lenin*nek azokat a szavait, mellyel azt tűzi elénk, hogy a határvonalat ne a szabályszerű és szabályt nyiltan megszegő magatartás között vonjuk meg, hanem a politikánkkal egyező és a politikánkat sértő magatartás között, tehát ne legalizáljuk a szabály alóli kibúvókat. Ez az anyagi igazság érvényesülésének igen magas követelménye. Ebből a követelményből a következők folynak: Ismerjük a kulákok természetrajzát. Tudjuk róluk, hogy »a kulákok a legvadállatiasabb, legdurvább, legvadabb kizsákmányolók, kik a többi országokban a történelem során nem egyszer állították már vissza a földesurak, cárok, papok, kapitalisták hatalmát. A kulákok többen vannak, mint a földesurak és kapitalisták. A népnek azonban mégis csak kisebbsége . . . A háború alatt ezek a vérszopók a nép nyomorán nyerészkedtek, ezreket és százezreket haráesoltak össze a gabona és egyéb termékek árának emelése útján. Pókok a kulákok, melyek a háború tönkretette parasztok és éhező munkások vérén híztak kövérre. Piócák, melyek a dolgozók vérét szívták, annál jobban gazdagodva, minél jobban éhezett a munkás a városokban és a gyárakban. Vámpírok, melyek kezükbe ragadták és ragadják a földesúri földeket és újra meg újra igába görnyesztik a szegényparasztokat.« *(Lenin.)*

Ennek tudatában mi mégsem azért ítéljük el bűnvádilag az egyes személyeket, mert bebizonyosodott, hogy a kulákok osztályához tartozik. Az ilyen ítélet bennünket, a mi politikánkat sértené. Azért ítéljük el, mert vitán felül és teljes bizonyossággal bebizonyosodott, hogy szembehelyezkedik korlátozó rendszabályainkkal, törvényeinket sérti, népi demokráciánk ellen tör. Ha pedig ezt nem tudjuk az illető személyről bebizonyítani, nem ítélhetjük el.

Ezen elv érvényesülésének még egy vonatkozását kell szem előtt tartanunk. Fentebb már kifejtettem, hogy büntetőigazságszolgáltatásunknak fejlődésünk jelen szakaszában egyik legdöntőbb feladata, hogy a dolgozók széles tömegei előtt leleplezzék, kézzel foghatóan bizonyítsák osztályellenségeink bűnöző magatartását. A dolgozó tömegek számára nem azt kell bebizonyítanunk, hogy általában milyen a kulák, hanem azt, hogy az a kulák, aki az ő falujában most alakoskodik, igyekszik megvesztegetni a dolgozó parasztot, el akarja hitetni vele, hogy ő a népi demokrácia híve — az hogyan csapja be őt, hogyan tör ellene s népi demokráciánk és annak törvényei ellen.

Végül azt a szempontot sem szabad szem elől téveszteni, hogy az osztályharc jelenlegi kiélezett körülményei között nem közömbös népi demokráciánk számára, hogy az ellenség manőverezéseire fény derüljön. Az anyagi igazság érvényesülése éspedig az ártatlanság vélelmén keresztül — azt jelenti, hogy büntetőigazságszolgáltatásunk a velünk szemben folyó ellenséges hadmozdulatokat állandó reflektorfényben tartja és ezáltal segíti politikánk végrehajtásának sikerét, mozgósítja a tömegeket az osztályharc frontján, bénítja osztályellenségeinket az ellenünk való harcban.

Összefoglalva: fejlődésünk jelen szakaszának feladataival, a politikai éberség követelményével nemcsak nem ellentétes az anyagi igazság érvényesülése az osztályellenséggel szemben folyó konkrét büntetőperekben, de feltételezi azt. A hangsúly azonban nem a felületes felmentő ítéleteken van, nem valami liberális szellem eluralkodásán, mert az durván sérti az anyagi igazságot, hanem az osztályellenség ellen folyó bűnügyeknek sokkal alaposabb előkészítésén és felderítésén. Nem tudjuk helyesen végrehajtani ezeket a feladatokat anélkül, hogy ne törekednénk érvényesíteni és ne érvényesítenénk az anyagi igazságot a bűnvádi eljárásban. Az anyagi igazság érvényesítése pedig a vád teljes és vitánfelüli bebizonyítottságát, az összes lényeges momentumainak felderítését jelenti. Egyébként ezt kifejezésre juttatja az új büntetőperrendtartásunk is, melynek 3. §-a előírja, hogy »A terhelő és mentő, valamint a büntetést súlyosbító és enyhítő körülményeket a hatóságok kötelesek az eljárás minden szakaszában figyelembe venni és kideríteni.«

Befejezésül még egyszer alá szeretném húzni, hogy az ártatlanság vélelme nem Ridgway összekötőtisztjeinek magatartása: *nem a bűncselekmény tényének megállapításánál*, vagy meg nem állapításánál kell az ügyésznek abból kiindulni, hogy itt nem történt bűncselekmény. Aki ilyen feltételezésből indul ki —, az képtelen a bűnözés ellen harcolni. A bűncselekmény tényleges megtörténtét, vagy meg nem történtét a valóságnak megfelelően csak az a nyomozó tudja megállapítani, aki nem tételez fel semmit, sem ártatlanságot, sem bűnösséget, hanem objektív tényeket, nyomokat gyűjt össze és ennek alapján rekonstruál multban megtörtént eseményeket. Az ártatlanság vélelme a bűncselekmény objektív megállapítása után kizárólag azzal az *egy személlyel szemben* érvényesül, akivel, mint terhelttel szemben vizsgáljuk, hogy ő követte-e el a bűncselekményt. — Az ártatlanság vélelmének ennél szélesebb körre való kiterjesztése — nem az anyagi igazság érvényesülésének útja, hanem akadálya. Ezen túlmenőleg a mi körülményeink között az anyagi igazságot csak úgy szolgálja az ártatlanság vélelme, ha nem engedjük meghamisítani, az igazságszolgáltatás kezéből kicsavarva a rosszhiszemű védelem pajzsává tenni, ami mögé rejtheti bűneit. Amíg ellenséges osztályok vannak, az anyagi igazság ilyen értelmezése ellen keményen kell harcolnunk, mert hivatásunk a bűnözés elleni küzdelem. Az ártatlanság vélelme a mi körülményeink között csakis mint a bűncselekmény legalaposabb, leggondosabb felderítésének elve érvényesülhet. Fel kell-e, fel lehet-e vetni a mi körülményeink között az anyagi igazság *maradéktalan* érvényesítését, mint büntető igazságszolgáltatásunk feladatát? Véleményünk szerint felvetése, harc megvalósításáért — büntető igazságszolgáltatásunk legaktuálisabb feladata. Reálisan azonban csak azon összefüggésében vethető fel, hogy ártatlanul senki ne bűnhődjön, büntetlenül bűnös ne maradjon, s szétválasztása e kettősségnek — időben, térben, de akár a konkrét bűnügyben is — gátolja a feladat teljesítésében előrehaladásunkat. E célkitűzés megvalósítása *felé* úgy törekedhetünk, hogy az egész apparátus munkájának minőségét javítjuk, hogy a bűncselekmények gyökerestől leleplezésével az osztályellenséget bénítjuk, a dolgozók széles tömegeit pedig mozgósítjuk az osztályharc frontján.

VIII. Fentebb már többször utaltunk arra, hogy a bűnvádi eljárásban az anyagi igazság érvényesülése-

nek egyik főtényezője a dolgozó tömegek aktivitása a bűnözés elleni küzdelemben, a szocialista törvényesség védelmében. A civilizáció előrehaladásával már a magántulajdonon alapuló társadalomban is *egyes* bűncselekmények (pl. nyilvánosan verekedők szétválasztása stb.) elhárításába az »utca emberének« bevonása magától értetődővé vált. E társadalmak alapjait fenyegető bűncselekmények tekintetében pedig igyekeztek kiterjeszteni az ú. n. feljelentési kötelezettséggel.

Amikor megváltoztak a feudális társadalmi viszonyok, melyeken nyugodott az inkvizitórius jellegű peres eljárás, a polgári társadalmi viszonyok a politikai-jogi felépítésnek is új formáját hozták létre: a nyilvános és kontradiktórius peres eljárást, a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerét és az esküdtszéket. Kétségtelen, hogy mindezek haladást jelentettek az inkvizitórius eljárással szemben, mint ahogy a kapitalizmus is haladást jelentett a feudalizmussal szemben. *Lenin* 1901-ben »Verd, de ne verd agyon« című cikkében (melyet Sztrogovics idéz) megállapítja, hogy az »utca bíróságának« — így nevezte a cári reakciós sajtó támadásaiban az esküdtbíróságokat — »éppen az az értéke, hogy életteljes áramlatot visz be abba a kancellári — irodai formalista szellembe, amely teljesen átitatja valamennyi kormányzati intézményünket«. 1912-ben pedig azt szögezte le, hogy a »nép ülnökeinek részvétele a bíróságon kétségkívül demokratikus kezdeményezés« s követelte az esküdtek kiválasztásánál fennálló cenzus eltörlését. A kapitalizmusban a bűnözés elleni küzdelemnek a kapitalisták érdeke szerinti korlátozottsága volt az oka annak, hogy az esküdtbíráskodás következetes kifejlődése nem történt meg, a kapitalizmus általános válságának szakaszában pedig visszafejlődött, teljesen elkorcsosult, vagy mint Magyarországon, a használhatatlan, elavult kellékek tárába helyezték. Ezzel a demokratikus intézménnyel is az történt, ami minden valóban haladó, polgári demokratikus követelménnyel: következetes megvalósítása csak akkor következhetett be, amikor — elbukásuk folytán — már nem akadályozhatták azt meg azok, akik eredetileg zászlajukra tűzték. De azáltal, hogy ezt a polgári-demokratikus követelményt sem a polgárság, hanem a proletariátus valósítja meg, a fogalom megtisztult azoktól a következetlenségektől, melyek polgári származásának jelei és új tartalmat nyert: valóban a nép részvételévé vált a büntetőigazságszolgáltatásban. Mi azonban nem elégedhetünk meg azzal, hogy a népi ülnökökön keresztül dolgozó népünk széles rétegei jelen vannak bíróságainkban, és így bírósági tapasztalatokat nyernek. A népi ülnökök rendszerét a szocialista törvényesség megszilárdításának nagy iskolájává kell tennünk, ahol nem bízzuk a véletlenre, hogy a népi ülnökök tapasztalatait hogyan értékelik ki, hanem hozzásegítjük ahhoz, hogy helyesen értékeljék, hogy a szocialista törvényesség védelme olyan élményévé váljon, melyet hasznosítani tud az üzemben, az állami gazdaságban, a termelőszövetkezetben, mindennapi életében. És ugyanakkor tanulunk is tőlük, a bírósági tapasztalataik értékelésével gazdag élettapasztalataikat maradéktalanul felhasználhatóvá tesszük a büntetőigazságszolgáltatás javára. Fentebb utaltam arra, hogy milyen jelentősége van annak, hogy ha dolgozó népünk ismeri törvényeinket, azok tartalmát és intencióit: a szocialista törvényesség propagandájának. A büntető igazságszolgáltatás apparátusának módja és lehetősége van arra, hogy a munkások és dolgozó parasztok soraiból jelentős tömegeket egy-két hónapos iskolán képezzen erre a feladatra, az elméleti oktatást a gyakorlati tapasztalattal összekötve, kézzelfogható bizonyítékát adva minden szavuk igazságának. Talán felesleges is elmondanom, hogy milyen hatása lehet ennek a bűnözés elleni küzdelmünkre s hogy ez milyen fontos része kultúrforradalmunknak. Egy momentumra mégis fel szeretném hívni a figyelmet: fentebb utaltunk arra, hogy az anyagi igazság felderítése a konkrét bűnügyben azért olyan bonyolult többek között, mert olyan mult esemény szereplői magatartásának tisztázása a feladat, melynek megtörténtekor nemcsak lerögzítése, pl. fényképezése stb. a legritkább, de a szereplőknek rendszerint éppen arra irányul a törekvésük, hogy a magatartásukra utaló nyomokat eltüntessék. Ehhez még hozzá kell most fűznünk a következőt: ezen törekvésük sikerét a környezet közömbössége, érdektelensége biztosítja. Minél inkább tudatosul a dolgozó tömegekben érdekeltségük a bűnözés leküzdésében, a törvények betartásában — annál inkább — »egérfogóba« kerül a bűnöző, annál nehezebbé válik tette nyomainak eltüntetése, annál eredményesebb a bűnügyi szervek felderítő munkája, annál maradéktalanabbul érvényesül az anyagi igazság és annál gyorsabban haladunk a szocializmus megvalósulása felé.

IX. Végezetül foglalkozni akarunk az anyagi igazság érvényesülésének másik fő tényezőjével is: az egységes szocialista jogtudattal, melyen alapul az igazságügyi szervek és dolgozók harmónikus együttműködése az anyagi igazság felderítése érdekében a konkrét bűnügyekben. Az anyagi igazság a bűnvádi eljárásban a konkrét büntetőítéletekben ölt testet. Az ítéleteket pedig bírák hozzák, és pedig azon meggyőződésük alapján, melyet tárgyilagosan elbírált és a tárgyaláson lefolytatott bizonyítékok alapján szűrtek le. Van-e valamely biztosítéka a társadalomnak arra, hogy a büntetőperben az anyagi igazság felderítése, vagy rejtve maradása ne váljon a perben közreműködő igazságügyi dolgozók (rendőrök, ügyészek, bírák és ügyvédek) képességeinek függvényévé? A kapitalista társadalomban nemleges választ adtak erre a kérdésre. Az az alapja annak, hogy az esküdtbíráktól meg sem követelik verdiktjük indokolását és a Horthy-Magyarországon például, *még a szakbírák által hozott ítéletek jelentős hányada is indokolatlan maradt.* (Az egész rendszert jellemezte az 1930: XXXIV. tv. »a törvénykezés egyszerűsítéséről« és annak megalkotásának módja: nagy reklámmal »beharangozott« bürokrácia elleni küzdelmük néhány racionalizálásban merült ki és egy tisztára bürokratikus újításban: lehetővé tette, hogy egyes bűnügyekben a tárgyalásról jegyzőkönyv ne készüljön, az ítéletről szóló feljegyzés pedig indokolást ne tartalmazzon. Ezzel szemben új büntető perrendtartásunk számtalan nagyjelentőségű kezdeményezése mellett a bürokratikus ítélkezésnek is hadat üzent, mikor egyetlen esetben sem teszi mellőzhetővé a tárgyalásról feljegyzés (jegyzőkönyv) készítését és az ítélet indokolásának lerögzítését. Ezzel egyben hadat üzent az egyik leglényegesebb burzsoa-jogászi

babonának, a bírói felelőtlenség elvének és az egységes szocialista jogtudat kialakítását is nagy mértékben előre viszi.) A polgári jogtudományban elterjedt nézet szerint a büntetőítéletben a bíróban emberi és bírói tapasztalata alapján az anyagi igazságról tárgyalás során kialakult szubjektív és felelőtlen meggyőződés ölt testet. Ez a nézet azonban csak spanyolfal, mely mögé rejteni kívánják a bíró egyéni meggyőződésének kapcsolatát a társadalmi jogtudathoz. Az egyéni meggyőződés a társadalmi jogtudat alkalmazása a kapitalista társadalomban is a bíróság által vizsgálódás körébe vont eset, tény, esemény körülményeire. A társadalmi jogtudat pedig a társadalomban uralkodó elfogadott nézetek, felfogások és képzetek rendszere, azon társadalmi osztály ideológiájának, világnézetének része, amely osztálynak érdekeit juttatja kifejezésre és részesíti védelemben a bíróság.

Ahhoz, hogy a mi igazságügyi szerveink szilárd talajon álljanak: a szocialista jogtudaton — először is el kell sajátítaniok a proletariátus világnézetét. A kapitalista társadalomban ez nem volt probléma, hisz azt mondhatnánk, hogy az igazságügyi dolgozóink a polgári világnézetbe »beleszülettek«. Ahhoz viszont, hogy levessék ezt a »veleszületett« ideológiát és egy ellentétes ideológiát, a proletáriátus ideológiáját tegyék magukévá — le kell küzdenünk magunkban előző, bizonyos fokig megkövesedett világnézetünket, mely magatartásunkban, szokásainkban és »a priori« nézeteinkben ölt testet. Ezt a küzdelmet nem lehet klasszikus idézetekkel pótolni. Ennek az elsajátítandó ideológiának alaptétele az elmélet és gyakorlat egysége és éppen ezért elsajátítása el sem képzelhető másként, mint a joggyakorlat, bírói, ügyészi tapasztalat állandó, nyilvános kiértékelésével, kritikájával és javításával. Nemcsak egyszerűen arról van szó, hogy nem nélkülözhetjük az ország különböző bírósági gyakorlatának ismeretét és összevetését, hanem ennél sokkal többről: a bírói gyakorlat marxista kritikai kiértékeléséről. Persze, azt is válaszolhatná valaki erre: nincsenek megfelelően képzett marxista jogászaink megfelelő számban. De a mi meggyőződésünk szerint, amíg ebbe a nagy munkába bele nem kezdünk, nem is lesznek. Éppen ebben a munkában — melyben a büntetőigazságszolgáltatás minden becsületes dolgozójának ki kell vennie a részét — bukdácsoláson, tévedéseken, hibákon keresztül alakul ki a szocialista jogtudat és annak hordozója: a szocialista jogász.

X. Összefoglalom az elmondottakat: azt a kérdést, hogy az anyagi igazság bűnvádi eljárásunkban hogyan érvényesül, nem kielégítő elméletileg felvetni és azt világítani meg, hogy a bűnözés elleni küzdelem alapfeltétele az anyagi igazság érvényesítése és a bűnözés elleni küzdelem pedig integráns része a proletariátus osztályharcának a proletárdiktatúra korszakában.

Tudatosítanunk kell azokat a nehézségeket, melyek az egyes konkrét bűnügyekben és általában a bűnözés leküzdése terén az anyagi igazság érvényesülését akadályozzák és azokat a módokat, amelyekkel ezeket leküzdhetjük:

1. Az anyagi igazság érvényesülése a bűnvádi eljárásunkban azt jelenti, hogy ártatlanul senki nem bűnhődik, és egyben nem marad bűncselekmény megtorlatlanul.

2. E cél felé törekvésünkben a leghatásosabb eszköz a bűnügyek olyan alapos és lelkiismeretes kivizsgálása, mely az osztályellenség manőverezésére fényt derít s ezáltal bénítja azok népi demokráciánk elleni harcát, mozgósítja a széles dolgozó tömegeket az osztályharc frontján.

3. A büntetőigazságszolgáltatás a proletárállamhatalom része, osztályszervezete és mint ilyen a dolgozó nép aktivizálódása nélkül a nehézségeket nem tudja leküzdeni.

4. Az egységes szocialista jogtudat csak a büntetőigazságszolgáltatás egész apparátusának minden dolgozója által végzett közös munka, nyílt állásfoglalás, vita, bírálat, nézeteltérések tisztázása útján lehetséges.

5. E téren is gyors előrejutásunk alapfeltétele: tanulni és bátran, elvileg feldolgozva alkalmazni a Szovjetunió tapasztalatait, az élenjáró szovjet tudomány eredményeit.

Dr. Vida Ferenc

A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései (II.)

4. A szocialista állam gazdasági tevékenységét döntő részben az állami vállalatok útján fejti ki. Az állami vállalatok gazdasági tevékenységét az egymás fölé épült közép és felső gazdasági szervek irányítják. A gazdaságirányító szervek funkciója abban áll, hogy jóváhagyják az alájuk rendelt vállalatok tervét, meghatározzák az álló- és forgóalapokat, továbbá részben anyagelosztást is végeznek.

A közép és felső gazdaságirányító szervek közvetlenül felelősek a vállalatok terveteljesítéséért; az önálló gazdasági elszámolás elvének megfelelően a tröszt és az egyesülés vagyonilag is érdekelt, a minisztérium azonban a mérlegbeszámolón keresztül csak államigazgatásilag. A vállalatok eredménye ugyanis részét képezi a főfelügyeletet ellátó minisztérium mérlegbeszámolójának.

A szállítási szerződés a terv végrehajtásának fontos eszköze, tehát nem közömbös sem a közép, sem a felső gazdaságirányító szerveknek, hogy az irányításuk alá rendelt vállalatok milyen tartalommal kötik meg szerződéseiket, továbbá, hogy azokat milyen mértékben teljesítik. A szállítási szerződések rendszerének sikere úgy biztosítható a legjobban, ha ez az egész népgazdaság életét átfogja horizontális és vertikális síkon egyaránt, az egymás mellé rendelt vállalatok, továbbá az ezek fölé épült közép és felső gazdaságirányító szervek közti viszonylatban. Szükséges tehát, hogy maguk a trösztök, központok és egyesülések, mint középfokú gazdasági irányító szervek, továbbá a minisztériumok és ugyanazon minisztériumon belül az egyes főosztályok, mint felső gazdaságirányító szervek szerződéseket kössenek. A szerződési rendszer ilyen vertikális síkon

való kiterjesztésének jelentősége abban áll, hogy ezáltal az irányító szervek érdekeltsége fokozódik és ezeket arra ösztönzi, hogy a vállalatok szerződéseinek hiánytalan megkötése és teljesítése érdekében nagyobb erőfeszítéseket tegyenek. A közép és felső gazdaságirányító szervek szerződése jelentősen alátámasztja a saját tervezési munkájukat a termékek választékának és elosztásának meghatározása által. Ez olyan tapasztalatokat eredményez, amelyek sikerrel felhasználhatók az elkövetkező tervezés során.

A minisztériumok és ugyanazon minisztériumon belül a főosztályok, a minisztériumi szerződésben arra vállalnak kötelezettséget, hogy az abban meghatározott áruk tekintetében az irányításuk alá tartozó megrendelőkkel és szállítókkal a közvetlen, illetőleg az általános szerződéseket kellő időben megköttetik és biztosítják a teljesítéshez szükséges előfeltételeket. A minisztériumi szerződésben meghatározott áruk szállítása és átvétele tehát nem a szerződők feladata. Ez a szerződés a felek között tulajdonképpen nem hoz létre polgári jogviszonyt, mert ennek alapján polgári jogok, illetőleg kötelezettségek nem keletkeznek és a teljesítésért a szerződő felek vagyoni kötelezettséget nem vállalhatnak. A minisztériumi szerződés már csak azért sem tekinthető polgári jogviszonynak, mert ennek alanyai csak természetes vagy jogi személyek lehetnek. A jogi személyiség ismérvei: az elkülönített vagyon, a szabályzatban meghatározott szervezeti felépítés, továbbá a jogosultság arra, hogy a szervezet saját maga számára jogokat szerezzen és önálló felelősség mellett kötelezettségeket vállaljon. Eszerint tehát a minisztériumok önálló jogi személyeknek nem tekinthetők,[1] mégkevésbbé azok az ugyanazon minisztériumon belüli főosztályok. Minthogy mindkét fél ugyanaz a jogi személy, a *minisztériumi szerződést a hatóságok együttes vagy önálló* (ha a szerződést a főosztályok kötik) *államigazgatási rendelkezésének kell tekinteni* az irányításuk alá tartozó állami szervek vagy vállalatok részére a tervek hiánytalan teljesítése érdekében.

A rendelkezések végrehajtását a szerződő felek ellenőrizni kötelesek és a végrehajtásért államigazgatási úton felelősek. Ez kitűnik abból, hogy a minisztériumokat a Népgazdasági Tanács részére jelentéstételi kötelezettség terheli.

Az általános szerződésben a trösztöt, központ és egyesülés arra vállalnak kötelezettséget, hogy az irányításuk alá tartozó vállalatok a közvetlen szerződéseket megkötik a megjelölt árukra a meghatározott felosztás szerint. Feltűnő, hogy a közép gazdaságirányító szervet közbenső intézkedés elmulasztása címén kötbérfizetési kötelezettség nem terheli azért, ha a közvetlen szerződés megkötését az irányítása alá rendelt vállalatok elmulasztják. Erre a választ megadja a jogszabálynak az az érdekes fordulata, hogy ilyen mulasztás esetén a kötelezettség teljesítése, vagyis az áruk szállítása, illetőleg átvétele magát a trösztöt, központot vagy egyesülést terheli. Ez a teljesítési kötelezettség tehát másodlagos. Ennek azért van jelentősége, mert az előbb említett megoldás mellett a tervteljesítés az időmúlás miatt veszélyeztetve lett volna azáltal, hogy a teljesítési határidő lejárta után esetleg döntőbizottsági eljárásban kellett volna a közép gazdaságirányító szervet kötelezni közbenső intézkedés elmulasztása címén kötbér megfizetésére, az érdekelt irányított vállalatokat pedig arra, hogy a közvetlen szerződéseket kössék meg.

A szállítási szerződések főformája a közvetlen éves szerződés. Ez biztosítja éves viszonylatban a szállító és megrendelő közti folyamatos és állandó kapcsolatot. Az a körülmény, hogy az általános szerződés és a közvetlen szerződés alapja ugyan a jóváhagyott terv, de az általános szerződés megkötésénél a minisztériumi szerződésre, továbbá a közvetlen éves szerződésnél a minisztériumi és az általános szerződésekre figyelemmel kell lenni, bizonyítja azt, hogy az általános és a minisztériumi szerződés a közvetlen szerződés fölé épült. Erre utal egyébként az a körülmény is, hogy az egyes szerződéstípusok megkötésének időpontja egymást követi, vagyis a minisztériumi szerződés után az általános szerződést, ezt követően pedig a közvetlen szerződést kell megkötni. Ennek megfelelően tehát megállapítható, hogy az általános szerződés, illetőleg a minisztériumi szerződés a szállítási szerződési rendszer vertikális irányú kiterjesztése.

A korábbi jogszabály szerint a vállalatok éves viszonylatban keretszerződést kötöttek és ezenfelül negyedévenként ú. n. végleges szerződéseket. Ez a rendszer nehézkesnek bizonyult, mert végeredményben azt jelentette, hogy a vállalatok évente ötször voltak kénytelenek szerződést kötni. Ettől eltekintve sok nehézség származott abból, hogy az ú. n. végleges szerződéseket 30 nappal a negyedév előtt kellett megkötni, olyan időpontban tehát, amikor a negyedéves operatív tervek egy része még nem volt jóváhagyva. Az egész szerződési rendszer tulajdonképpen a negyedéves operatív tervek jelentőségét hangsúlyozta, anélkül, hogy a szerződéseket ezek alapján lehetett volna megkötni. Ez tette szükségessé, hogy a szovjet szabályozásnak megfelelően a szállítási szerződéseket az éves tervekre kell építeni a közvetlen éves szerződések formájában. Kérdés az, hogy a tervmetodikánk jelenlegi fejlettségi foka mellett készíthetők-e ilyen hosszú időre szóló szerződések anélkül, hogy azok a realitástól távol esnének. Annak érdekében, hogy a tervmetodikánk és a szerződési rendszer fejlettségi fokából adódó eltérések már eleve kiküszöböltessenek, a jogszabály úgy intézkedik, hogy a jóváhagyott negyedéves operatív terv alapján a közvetlen éves szerződés egyes negyedéves ütemeit annyiban kell módosítani, amennyiben a negyedéves operatív terv eltér az éves terv megfelelő negyedévi bontásától.

Az egészséges áruforgalom megköveteli, hogy az éves tervidőszak megkezdésének időpontjában a szerződések meg legyenek kötve. Ha figyelembe vesszük az egyes tervutasításokban a vállalati tervek jóváhagyására, valamint a részlettervek megállapítására vonatkozó határidőket, továbbá, hogy a szerződések megkötése a döntőbizottsági eljárás nélkül is esetleg 45 napot vesz igénybe, meg kell állapítani, hogy aligha várható február, illetőleg március hónapoknál korábbi időpontban a szerződések meg-

[1] Ebben a kérdésben a szovjet szerzők véleménye megoszlik.

kötése.[1] Annak érdekében, hogy addig az időpontig az áruforgalom ne bonyolódjék le szerződésen kívül, a jogszabály úgy rendelkezik, hogy az állami vállalatok az első negyedévre a tervidőszakot megelőző november 30-ig előterveik alapján kössenek ideiglenes jellegű szállítási szerződést. Az ideiglenes szerződés elenyészik, illetőleg megszűnik az éves szerződés megkötésének időpontjában és a közvetlen éves szerződés első negyedévi üteme lép a helyébe.

Előfordulhat olyan eset, amikor az áru vagy a szolgáltatás természete, vagy az előre meg nem tervezett eseti szükséglet jellege kizárja, hogy a felek éves szerződést kössenek. Az ilyen szükségleteket egyedi szerződésben kell biztosítani. Egyedi szerződéseknek kell tekinteni például a beruházás megvalósítására irányuló szerződések legnagyobb részét.

A korábbi jogszabállyal ellentétben a kódex szerint, ha a fővállalkozó az általa kötött szállítási szerződésben olyan szolgáltatásra vállal kötelezettséget, amelyet csak más vállalat (alvállalkozó) közvetlen közreműködésével tud *előállítani*, a meghatározott szerződési kötelezettség teljesítésének előmozdítására alvállalkozói szerződést kell kötnie. Ezzerint tehát kereskedelmi vállalat soha nem lehet fővállalkozó, következésképpen megrendelője javára a kereskedelmi vállalat szállítója közvetlenül kötbér megfizetésére nem kötelezhető.

5. A szállítási szerződések megkötésével kapcsolatban a 42/3/1950. N. T. sz. határozat mindössze csak annyit tartalmaz, hogy a viták megoldását a felek kötelesek közvetlen szóbeli tárgyalások formájában megkísérelni, ha ez nem vezet eredményre, akkor a vitás pontokkal kapcsolatos ellentétes állásfoglalásukat jegyzőkönyvbe kell foglalni és ezt legkésőbb a szerződéskötésre megjelölt határidőtől számított 15 napon belül az illetékes döntőbizottság elé kell terjeszteni. Ez a határozat nem tartalmaz semilyen rendelkezést — a bírság kivételével — arra, hogy mi a következménye annak, ha a szerződő felek a vitának döntőbizottság elé terjesztését késedelmesen teljesítik. Nem intézkedik arról sem, hogy mi történik akkor, ha valamelyik fél a szerződéstervezetre egyáltalán nem nyilatkozik, továbbá, hogy a szerződési vitát melyik fél köteles előterjeszteni Mindezek a hiányosságok azt eredményezték, hogy a szerződések megkötése elhúzódott, a vállalatok rosszul értelmezett lojalitásból lazán kezelték a szerződéskötéseket és nem egyszer olyan időpontban terjesztették elő a szerződési vitát, amikor már értelmét vesztette a döntőbizottsági eljárás az eltelt hosszú idő miatt. Ezen hiányosság megszüntetése érdekében felmerült annak a szüksége, hogy a szerződések megkötésének minden mozzanatát jogszabállyal kell rendezni A kódex bőségesen tartalmaz ilyen irányú rendelkezéseket és többek között meghatározza, hogy ha a szállító szerződéstervezet elkészítésére kap felhívást, azt 15 napon belül köteles elkészíteni és a megrendelőnek azt két példányban elküldeni Ha a megrendelő a szerződéstervezettel nem ért egyet, véleményeltérési nyilatkozatát a szerződés aláírt példányának visszaküldésére megállapított 15 nap alatt köteles a szállítónak megküldeni. A véleményeltérést közvetlen tárgyalás formájában a megrendelő további 15 napon belül rendezi és eredménytelenség esetén a vitát ugyanezen idő alatt az illetékes hatóság vagy döntőbizottság, illetőleg bíróság elé terjeszti. Ha valamelyik fél egy szerződési nyilatkozatra az arra megállapított határidőben nem válaszol, azt úgy kell tekinteni, hogy annak tartalmával egyetért és a szerződés ennek megfelelően létrejött Lényegében tehát a szállítási szerződés megkötésével kapcsolatban a hallgatás beleegyezés és hallgatólagosan is létrejöhet szerződés. Ugyanez vonatkozik arra az esetre is, ha az arra kötelezett a szerződési vitát a megjelölt határidőben nem terjeszti elő. A hallgatás miatt a konszenzus tekintetében bizonytalan lenne a tényállás, ilyen kétségeket a szocialista gazdaság nem tűr el, mert ez veszélyeztetné a tervfegyelmet és a bizonytalanság aláásná mind a termelést, mind pedig az áruelosztást. Ezeket a veszélyeket hidalja át az a törvényes vélelem, hogy a hallgatás beleegyezés, tehát a kódex szerint ezt az önmagában valószínű, de be nem bizonyított tényállást valónak kell elfogadni. A felhozott gazdasági indokok magyarázatul szolgálnak annak a két kérdésnek megválaszolásához, hogy a hallgatás miért nem elutasítás, továbbá, hogy a fenti vélelem cáfolható vagy cáfolhatatlan.

A bizonytalan tényállást nem az eredményezi, hogy a hallgatás elutasítás vagy beleegyezés, hanem a válasz elmaradása. Ezt a kétséget oszlatja el a vélelem. Jogi szempontból mind a két megoldás teljesen egyenértékű, gazdasági szempontból azonban nem tekinthetők ilyeneknek, mert amilyen mértékben fokozza a terv- és a szerződési fegyelmet az a vélelem, hogy a hallgatás beleegyezés, annyira lazítaná ennek az ellenkezője. Megjegyezni kívánjuk, hogy a kapitalista polgári jog is tartalmazott olyan törvényes vélelmet, hogy a hallgatás beleegyezés. Így például a Kt. 320. §-a szerint »A kereskedő, ki egy másikkal üzleti összeköttetésben áll, vagy ez irányban megbízások teljesítésére ajánlkozott, köteles a nyert megbízás vagy ajánlat iránt azonnal nyilatkozni, ellenkezőleg hallgatása az ajánlat, illetőleg a megbízás elvállalásának tekintetik«.

Cáfolható vélelemmel szemben az ellenkező bizonyításának megvan a lehetősége. Annak a bizonyítása, hogy a válasz elküldésének vagy a vita előterjesztésének elmulasztása ellenére a mulasztó fél nem fogadta el a másik szállítási szerződés megkötésére irányuló nyilatkozatát, meg nem engedhető, ezért cáfolhatatlan a hallgatás-beleegyezés vélelme.

Az esetleges adminisztrációs zavarokból származó tévedések elkerülése érdekében, ha a szállítási szerződés a felek valamelyikének kifejezett hozzájáruló nyilatkozata nélkül jön létre, az a fél, amelyiknek ügyleti nyilatkozata a szerződés alapjául szolgált, a másik felet 8 nap alatt értesíteni köteles a szerződés létrejöttéről. Az ilyen értesítés elmulasztása esetében a szerződés hatályát veszti.

A hallgatás = beleegyezés elve nem vonatkozik a szerződés módosítására, mert pl. a szakosításra vonatkozó rendelkezés szerint, ha a vitát a kijelölt

[1] A 419/22/1951. N. T. határozat, a tervek átárazása miatt, az 1952. évi tervek jóváhagyásának határidőit úgy meghosszabbította, hogy az éves szerződések megkötésére csak a második negyedév folyamán fog sor kerülni. Ilyen körülmények között külön jogszabálynak kell majd intézkednie az első negyedévihez hasonlóan a második negyedévi ideiglenes jellegű szerződés megkötésére.

vállalat az arra megszabott határidő alatt nem teljesíti az illetékes döntőbizottság elé, a szerződés változatlan tartalommal érvényben marad.

A kódex szerint a minisztérium, tröszt, központ és egyesülés az irányítása alá tartozó vállalat szállítási szerződésének teljesítésére más vállalatot is kijelölhet, ha ezáltal a szerződés a másik félre nem válik terhesebbé. E szerint tehát a megjelölt szervek megváltoztathatják az egyes szerződések alanyait. Ilyen jogkört korábban csak a minisztérium gyakorolhatott a szakosítás elrendelésével kapcsolatban.

A korábbi szabályozással ellentétben a felek közös megállapodással a szállítási határidőt egy ízben kötbérmentesen meghosszabbíthatják a tervre való tekintet nélkül. Feltűnő a jogszabálynak ez a rendelkezése, ha figyelembe vesszük, hogy egyébként minden vonatkozásban hangsúlyozza a terv és szerződés szoros kapcsolatát. Ezt a rendelkezést azzal kell magyarázni, hogy a vállalat nyilvánvalóan nem fog hozzájárulni határidőmeghosszabbításhoz, ha az tervének teljesítését lehetetlenné teszi, viszont ha a tervteljesítésnek egyébként más akadálya van, miért ne járuljon hozzá a vállalat a tervben meghatározott időn túlmenő teljesítéshez, hiszen a korábbi teljesítéssel leszállított árut egyéb okok miatt úgy sem tudná felhasználni tervének teljesítéséhez. Ennek megfelelően az idézett rendelkezés nem eredményezheti a szerződéses rendszer lazítását, hanem azt a gazdasági szükségszerűségnek megfelelően rugalmassá teszi.

A kódex megengedi, hogy a felek döntőbizottsági hozzájárulás nélkül is elálljanak a szerződéstől, ha ez tervük teljesítését nem akadályozza. A gyakorlati tapasztalatok alapján meg kellett engedni az egyoldalú elállást is az olyan szerződésszegés miatt, amelynek következtében a szolgáltatás a megrendelő részére érdekét vesztette, vagy amely az áru használhatóságát, annak természetében rejlő ok miatt veszélyezteti.

6. A kódex alapelvként szögezi le, hogy a szállítási szerződést tartalmának megfelelően kell teljesíteni a mennyiség, minőség és választék szerint, a szerződésben megszabott időben. Ez a reális teljesítés elvének felel meg, vagyis annak, hogy a kötelmet természetben és tartalmával teljes összhangban kell teljesíteni. A kódex a szerződés tartalmából csak az érvényességi kellékeket emeli ki, azonban ez nem tekinthető egy olyan taxációnak, amely nem teszi kötelezővé az ú. n. »mellékhatározmányok« teljesítését. A reális teljesítésnek elvéből következik, hogy — lehetetlenülés kivételével — a szerződő fél a kötbér és kártérítés megfizetésével nem szabadul a kötelem természetben való teljesítésének kötelezettsége alól.

A szerződés teljesítésében meg kell nyilvánulnia a kölcsönös segítésnek és együttműködésnek, vagyis annak a kooperációnak, amely a legjobban mozdítja elő a terv előirányzatainak teljesítését. Ennek megfelelően a szerződő feleknek a jogszabályok korlátai között mindent el kell követniök a szerződés teljesítése érdekében.

Ebből következik, hogy egyik vállalatot sem mentesíti a másik hibája vagy mulasztása; együttműködve kötelesek mindent elkövetni a szerződés teljesítésének érdekében. Előfordult már olyan eset, hogy a Központi Döntőbizottság az ügylet meghiusulásában egyformán vétkes mindkét felet külön-külön kötbérben marasztalta.

A teljesítés gyakorlati részét illetően a kódex úgy rendelkezik, hogy a megrendelőt a szándékolt szállítás vagy átadás idejéről legalább három nappal megelőzően értesíteni kell. Ennek a jelentősége kitűnik akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a vállalatok feszített pénzügyi tervvel dolgoznak és minthogy a kényszerhitel lehetősége megszűnt, a pénzügyi zavarok akkreditív kötelezettséget vonnak maguk után. Ismeretes, hogy a gyors kocsiforduló miatt a kocsiálláspénzmentes kirakodási idő meglehetősen rövid, ennek csak úgy lehet eleget tenni, ha a megrendelő felkészül az áru fogadására. A raktározás és az üzemen belüli árumozgatás is nagy feladatokat ró a vállalatokra és csak kellő előrelátással, illetőleg tervszerűséggel oldható meg anélkül, hogy a vállalat károsodást szervedne. Az önálló gazdasági elszámolás elve a váratlan szállítmány-érkezésből eredő károk elkerülése céljából megköveteli a szállítótól azt az elemi gondosságot, hogy a szándékolt szállítás vagy átadás idejéről a megrendelőt értesítse (készrejelentés). Milyen felelősséget ró a szállítóra az értesítés elmulasztása? Ha a szerződés szerint a megrendelőnek a szállító telepén kell az árut átvenni, az értesítés kézhezvételéig fogalmilag kizárt az átvételi késedelem. Ebből következik az is, ha közben a teljesítési határidő lejárt, a szállító esik késedelembe. Ha viszont, szállító minden előzetes értesítés nélkül a megrendelő címére feladja az árut, viseli az összes károkat, amelyek az áru meglepetésszerű érkezéséből a megrendelőre hárultak. Mindazonáltal készrejelentéssel nem lehet a szerződést teljesítettnek tekinteni.

A jogszabály lehetővé teszi, hogy a szállító határnapos (fix határidős) ügylet esetén előzetesen teljesítsen, ha erre nézve a megrendelővel megállapodik. Nem intézkedik azonban a jogszabály az előreszállításról olyan esetben, ha az ügylet (nem fix) határidős. Ennek az indoka az, hogy határidős ügylet esetében az előreszállítás fogalmilag kizárt, mert a szállító a határidő utolsó napjáig bármikor teljesíthet. Nem vonatkozik ez a megállapítás arra az esetre, ha a szerződés meghatározza a határidős ügylet kezdő és végső időpontját. Ilyen esetben ugyanis a kezdő időpont előtt szállítani nem lehet. Nézetünk szerint ilyen esetben nincs azonban akadálya annak, hogy a felek a határidő kezdő időpontja előtt előszállításban megállapodjanak, mert a teljesítés idejéhez fűződő érdek nem lehet fokozottabb a kezdő és végső határidőt megállapító határidős ügyletnél, mint a fix határnapos ügyletnél.

A jogszabály a helyi és helyközi vétel fogalmának megfelelően helyi és helyközi szállítás megjelöléssel új fogalmi meghatározást ad. A jogszabálynak a helyi és helyközi szállításhoz kapcsolódó átadás-átvételre vonatkozó rendelkezése ügyleti jogunk jelentős része és betölti annak korábbi hézagait. A polgári jog csak a teljesítés helyét határozta meg és az átvétel helyére nem volt tekintettel. Az ilyen szabályozás nem szolgálhatta az áruforgalom biztonságát, mert ennek megfelelően semilyen rendelkezést nem tartalmazott a mennyiségi és minőségi átvételre. Ezt a kérdést a felek belátására bízta, érdeküknek megfelelően, gondosságuk szerint. A tervgazdálkodás körülményei között az áru nagy figyelmet érdemel és nem bízható

a szerződő felek szabad belátására, hogy a mennyiségi és minőségi átvételt miként eszközlik. Az önálló gazdasági elszámolás elvéből következően nem közömbös, hogy az áru átvétele mennyiségi és minőségi szempontból mikor történik, illetőleg hogy a felmerült kifogásokkal kapcsolatban megnyugtató bizonyíték álljon mind a felek, mind a döntőbizottságok rendelkezésére. Kétségtelen, hogy az ezzel kapcsolatos rendelkezések alátámasztják és megszilárdítják a terv- és szerződési fegyelmet, kiküszöbölik a visszaéléseket és a felesleges vitákat. Mindezek érdekében a kódex megjelöli az átadás és átvétel helyét, élesen elválasztva az egyiket a másiktól. Az átadás tényéhez fűződik a teljesítés időpontja és a kárveszélyviselés jogkövetkezménye.

Mind az átadás, mind a mennyiségi és minőségi átvétel helye és ideje különbözhet aszerint, hogy helyi vagy helyközi szállításról van szó, hogy a fuvarozás vasúton, vízen vagy más fuvarozóeszközön történik, továbbá, hogy az áru csomagolva és egyszersmind mérlegelve vagy enélkül lett feladva.

7. A szerződés teljesítésének biztosítéka a kötbér. A kötbér kettős jellegű: egyfelől szerződéses bírság, másfelől pedig kártérítési átalány. A kötbérnek kártérítési átalányjellege kitűnik a kódex azon rendelkezéséből, hogy a nem szerződésszerű teljesítés folytán kárt szenvedett fél kártérítés címén a kár összegének csak azt a részét igényelheti, amely a másik féltől kapott kötbér összegét meghaladja.

A nem szerződésszerű teljesítéssel kapcsolatban a kötbérfizetés jogalapjára vonatkozóan a korábbi rendeletek is tartalmaztak intézkedéseket: így pl. a 95/1950. M. T. sz. rendelet 4. §-a szerint a kötbér összegét a döntőbizottság indokolt esetben mérsékelheti és vétlenség megállapítása esetén kiszabását mellőzheti. Eszerint a kötbér szempontjából meg kellett különböztetni a vétkes és vétlen vállalatot. Míg az illetékes döntőbizottságnak vétkesség esetén is megvolt a lehetősége arra, hogy a kötbért mérsékelje, addig vétlenség esetén a jogszabály felhatalmazta a döntőbizottságot, hogy a kötbér kiszabását mellőzze. Nem tűnt ki tehát világosan, hogy a kötbér alapja a vétkesség és hogy ennek megfelelően kötbért vétlen vállalat nem fizethet. A kódex ezt a korábbi hiányosságot kiküszöböli azzal a rendelkezéssel, hogy vétlenség megállapítása esetében a döntőbizottság a kötbér kiszabását mellőzi és félreérthetetlenül kifejezi, hogy csak a vétkes fél köteles kötbért fizetni.

A szállítási szerződéssel kapcsolatos vétlenség meghatározását az egyes alapvető jogszabályok nem tartalmazták és erre csak az 595/1950.N.T.sz.határozat tartalmaz némi utalást. Ennek megfelelően a döntőbizottságok lényegében a polgári jog alapján kezdték joggyakorlatukat kialakítani. Ennek eredményeként a kódex a vétlenség fogalmát a következőkben határozza meg: vétlennek kell tekinteni azt a szerződő felet, amelyik bizonyítja, hogy a szerződés hiánytalan teljesítése, valamint az akadály megelőzése, illetőleg a kár enyhítése végett a jogszabályok korlátain belül minden intézkedést megtett.

A kódex tehát gyakorlati szempontok figyelembevételével a vétkesség helyett a vétlenség pozitív meghatározását tartalmazza. Az ilyen módon való meghatározásnak elsősorban a vállalatok szempontjából van jelentősége azért, mert félreérthetetlenül választ ad arra, hogy mikor tagadják meg a kötbér elismerését és nézhetnek sikerrel elébe egy döntőbizottsági tárgyalásnak, másodsorban pedig a döntőbizottságok számára iránymutató abból a szempontból, hogy ha a konkrét ügyben a szerződésszegő fél nem tudja bizonyítani, hogy a szerződés hiánytalan teljesítése érdekében, valamint az akadály megelőzése, illetőleg a kárenyhítés végett a jogszabályok korlátain belül minden intézkedést megtett, a vállalatot vétkesnek kell tekinteni és ennek megfelelően kötbérben kell marasztalni. Összehasonlítva a fenti meghatározást a polgári jognak az adós felelősségére vonatkozó meghatározásával, meg kell állapítani, hogy azzal nem áll ellentétben, mert a polgári jog szerint is az adós a szerződés teljesítése érdekében köteles mindent elkövetni és csak akkor tekinthető vétlennek, ha a szerződésszegés neki fel nem róható.

A polgári joggal szemben a különbség az, hogy a kódex világosan meghatározza, hogy a vétlenséget milyen vonatkozásban kell külön-külön megvizsgálni. Eszerint vizsgálni kell, hogy vajjon vétlennek lehet-e tekinteni a szerződő felet a teljesítés, az akadálymegelőzés, továbbá a kárenyhítés szempontjából. Tehát csak az a szerződő fél mentesíthető kötbér fizetése alól, amelyik mind a szerződés hiánytalan teljesítése, mind az akadály megelőzése és a kár enyhítése szempontjából vétlennek bizonyul.

A polgári jogi vétlenséggel szemben mutatkozik egy lényeges különbség. Erre úgy lehet a legjobban rávilágítani, ha megvizsgáljuk a polgári jogi vétkesség két okozóját. A vétkesség egyik okozója a szándékosság. Ezzel kapcsolatban különbség nem állapítható meg és a szocialista tervgazdaság körülményei között ez olyan ritka eset, hogy ilyen irányban semilyen gyakorlat sem fejlődhetett ki.

A vétkesség másik okozója a gondatlanság. A gondatlanságnak két fokozata van, a súlyos és enyhe gondatlanság. A polgári jog ismer olyan ügyleteket, amelyekből kifolyólag az adós enyhe gondatlanságáért nem felelős. A tervek végrehajtására irányuló szerződési rendszer lényegéből következik, hogy szerződésszegés esetén a fél mind a súlyos, mind pedig az enyhe gondatlanságért felel és az enyhe gondatlanság legfeljebb mint kötbérmérséklési indok jöhet figyelembe.

A polgári jog fejlődése során az enyhe gondatlanság szempontjából ismerte a bonus paterfamilias, majd később a rendes kereskedő gondosságát.

A szállítási szerződésekre vonatkozó jogszabály ebben a vonatkozásban egy új kategóriát állít fel azáltal, hogy meghatározza, hogy a szállítási szerződés teljesítésében olyan fokozott gondossággal kell eljárni, amely a szocialista tulajdon megvédését és gyarapítását a leginkább szolgálja. Ez a fokozott gondosság az *»élenjáró állami vállalat«* gondossága, amelyre tekintettel kell lenni, valahányszor azt kell elbírálni, hogy egy vállalat magatartását kifogástalannak lehet-e minősíteni a szállítási szerződés teljesítésével kapcsolatban. Az az esemény, amely még ezzel a fokozott gondossággal sem volt elhárítható, már a véletlen fogalma alá esik és ennek megfelelően a szerződő felet vétlennek kell tekinteni, tehát kötbér megfizetésére nem kötelezhető.

A súlyos gondatlanságra vonatkozóan azt kell megjegyezni, hogy a jogszabály kifejezetten tartal-

mazza ennek két változatát. Az egyik ilyen súlyos gondatlanság, ha valamelyik fél a szerződésszerű teljesítést akadályozó valamely körülményről, kötelezettsége ellenére, a másikat nem értesíti, vagy ha a fővállalkozó az alvállalkozóval szemben szerződésszegés esetén kötbérigényt nem érvényesít. Mindkét kötelezettség nemteljesítése a legelemibb gondosság kifejtésének elmulasztása és az együttműködés elvének a legsúlyosabb megsértése. Ezért a kódex rendelkezése szerint a szerződést szegő fél egyik esetben sem hivatkozhatik vétlenségére.

A vétlenség helyes értelmezése a döntőbizottságok működésének alapvető feladata.

A döntőbizottságok gyakorlatában számos konkrét ügy mutatott rá arra, hogy az alanyi kárfelelősség, vagyis a vétkességi elv alkalmazása egyes kártérítési ügyekben nem felel meg az önálló gazdasági elszámolás elvének. Ha felmerül ugyanis egy népgazdaságot érintő kár, a konkrét ügyben azt kell elbírálni, hogy a szerződő felek közül azt melyik viselje. A kötbérrel kapcsolatban megvizsgáltuk a vétkesség kérdését és arra a végeredményre jutottunk, hogy ha a szerződő fél magatartása kimeríti az élenjáró állami vállalat fokozott gondosságát, azt vétlennek kell tekinteni, tehát ha a kártérítés alapja is a vétkesség, akkor kártérítést sem köteles fizetni. Igen ám, de ha a másik szerződő fél magatartása is kifogástalan, nehezen egyeztethető össze az önelszámolás elvével, hogy az esetleges károkat ő viselje. Az alanyi kárfelelősség viszonylag szűk körén kívül ugyanis túlságosan tág az alkalmazási szükségessége annak a szabálynak, hogy a kárt az viselje, akinél az felmerült. A döntőbizottságok korán felismerték az ebből adódó visszásságokat és gyakorlatukat a vétkes kárfelelősség alapján alakították ki ugyan, de mégis azzal a kiegészítéssel, hogy ha a szerződő felek vétlenek, a kár »lehetőleg« annál a vállalatnál jelentkezzék, amelynek érdekkörében a kárt előidéző ok felmerült. A joggyakorlatnak ez a kiegészítése nem felelt meg sem a jogelméletnek, sem pedig az önelszámolás elvének és nem egyszer rendkívül nehéz feladat elé állította a döntőbizottságokat az elhatárolásnak a hiánya.

A kódex a kártérítés kérdését az objektív kárfelelősség alapján rendezi, eszerint az a szerződő fél, amelyik a másiknak kárt okoz, ezt megtéríteni köteles még abban az esetben is, ha a kár előidézésében vétkesség nem terheli. Mentesül a kártérítési kötelezettség alól a szerződő fél, ha bizonyítja, hogy a kárt erőhatalom, harmadik személy elháríthatatlan cselekménye, vagy maga a károsult okozta.

Az objektív kárfelelősség jobban megfelel az önelszámolás elvének, mert a szerződésszegőt kötelezettségén túlmenő gondosságra ösztönzi, a másik szerződő felet viszont csak az a kár terheli, amelynek oka erőhatalomra, harmadik személy elháríthatatlan cselekményére, vagy a saját vétkességére vezethető vissza.

A kárfelelősségnek a fentiek szerint való rendezése a döntőbizottságok munkáját megkönnyíti azáltal, hogy az objektív felelősséget kizáró körülmények fennforgását a szerződésszegő köteles kétségtelenné tenni. a bizonyítékok elégtelensége az ő terhére esik. Ennek megfelelően a szerződésszegésből eredő kártérítési ügyekben a döntőbizottságok csak azt fogják vizsgálni, hogy valamelyik mentesítő ok bizonyítva van-e. A vétkesség, illetőleg vétlenség megállapítására csak akkor van szükség, ha a kár teljes összegének megfizetése a kötelezett félre rendkívüli méltánytalansággal járna. A szállítási szerződésekkel kapcsolatban ez az egyetlen lehetőség a törvényes méltányosság gyakorlására. Az önálló gazdasági elszámolás elvének sérelme nélkül ez a méltányosság természetszerűleg csak szűk körben alkalmazható. Maga a rendelet is ennek alkalmazását csak a rendkívüli esetekre engedi meg. Ez adódhat vagy a tényállás természetéből vagy az összegszerűség szokatlanul nagy mértékéből.

Az előbbiek során megállapítottuk, hogy az a károsító esemény, amely az élenjáró állami vállalat gondosságával sem volt elhárítható, a véletlen fogalma alá esik. Súlyosabb esetben előfordulhat, hogy ez a véletlen olyan ellenállhatatlan természeti vagy emberi erő eredményeként áll elő, amelyet előrelátni vagy ellene védekezni nem lehet. Ezek az ellenállhatatlan erők a vis major és a harmadik személy elháríthatatlan cselekményének fogalmi körébe tartoznak. A Szovjetunió polgári joga nem különbözteti meg a vis majort a harmadik személy elháríthatatlan cselekményétől, hiszen köztük tulajdonképpen csak alanyi különbség van ; a vis majornál a természeti erő, a harmadik személy elháríthatatlan cselekményénél pedig az emberi erő hat. Ez a megállapítás kitűnik a harmadik személy elháríthatatlan cselekményével kapcsolatban kialakult magyar bírói gyakorlatból is. Eszerint csak olyan cselekmény tekinthető harmadik személy elháríthatatlan cselekményének, amely a köteles gondosság kifejtése ellenére sem látható előre és emberi erővel, a rendelkezésre álló eszközökkel és a kellő gondossággal sem akadályozható meg (P. I. 995/1938.). Harmadik személy elháríthatatlan cselekményének csak azt a cselekményt lehet tekinteni, amellyel mint lehetőséggel sem kellett számotvetni, vagy amelyet megakadályozni még akkor sem volt mód, ha ez előrelátható.

Abból a körülményből, hogy a mentesítő okként megjelölt cselekményt elkövető harmadik személy a magatartására irányadó valamely jogszabályt cselekményével megsértett, egymagában még nem következik, hogy az elkövetés lehetőségével nem lehetett számolni. (P. I. 3499/1938.)

Ezekből a példákból kitűnik az is, hogy a magyar bírói gyakorlat rendkívül szigorú volt a harmadik személy elháríthatatlan cselekményének megítélésében. A döntőbizottságokra vár az a feladat, hogy a szállítási szerződésekkel kapcsolatos kártérítési ügyekben a megfelelő joggyakorlatot kifejlesszék a harmadik személy elháríthatatlan cselekményével kapcsolatban. Nézetünk szerint ezt a kérdést a döntőbizottságok nem ítélhetik meg enyhébben, mint a polgári bíróságok, mert ellenkező esetben döntéseik az önálló gazdasági elszámolás elvét megsértenék. A megfelelő joggyakorlat kialakítása hatalmas ösztönzőerő lesz a vállalatok gondosságának fokozására, az akadályok leküzdésére, szinte az ellenállhatatlan erő határáig.

A fent kifejtettek szerint a kötbér alapja a vétkesség, a kártérítés alapja pedig az objektív kárfelelősség, vagyis elképzelhető, hogy ugyanazon tényállás mellett a vállalat vétkessége miatt kötbérben nem marasztalható, viszont a felmerült kárt köteles megfizetni. Mégis, ha összehasonlítjuk a vétlenség fogalmának meghatározását a vétkesség nélküli objektív

kártérítés mentesítő okaival, első látszatra úgy tűnik, mintha csak azt a vállalatot lehetne vétlennek tekinteni, amelyik kártérítés alól is mentesíthető, vagyis, ha a szerződésszegést erőhatalom, harmadik személy elháríthatatlan cselekménye, vagy maga a károsult okozta.

A valóságban azonban ez a kérdés nem így áll. A vétkesség a fokozott gondosság végső határán ott fejeződik be, ahol az objektív kárfelelősség alól való mentesítő okok még nem is kezdődnek. Rámutattunk arra, hogy a szállítási szerződéssel kapcsolatos gondosság végső határa az élenjáró állami vállalat gondossága, az, ami ezzel a gondossággal sem volt elhárítható, már a véletlen fogalma alá esik. Ennek a véletlennek is két fokozata lehet, az erőhatalom (beleértve harmadik személy elháríthatatlan cselekményét is) és az ú. n. egyszerű baleset (casus minor), amely bár nem elemi erővel lép fel, így a védekezés ellene elképzelhető, mégis a leggondosabb állami vállalatot is érheti. (Pl. véletlen törés, rongálódás, lopás stb.) Jogelméletileg tehát a gondosság végső határa és az ellenállhatatlan erő közti hézagot az egyszerű baleset esetei töltik ki. Ennek terjedelme, vagy egyáltalán a létezése attól függ, hogy milyen gyakorlat alakul az ellenállhatatlan erő ismérveire (elképzelhető ugyanis a fogalom meghatározásának olyan lazítása, amely ellenállhatatlan erőnek tekint előrelátható és elhárítható eseményt is), továbbá a köteles fokozott gondosság mértékére vonatkozóan. Tetszetős lenne egy olyan magyarázat, hogy a kódex a fokozott gondosság hatását az ellenállhatatlan erőig kívánta kiterjeszteni és így csak a kártérítés alól mentesítő okok fennforgása esetében lehet a kötbér szempontjából vétlennek tekinteni a vállalatot. Ilyen messzemenő célt azonban a kódex nem tűzött maga elé.

A döntőbizottság a kártérítés összegét vétlenség esetében mérsékelheti, ha a kártérítés teljes összegének megfizetése a kötelezett félre rendkívüli méltánytalansággal járna, tehát, ha a vétlenség egyenlő lenne a kárfelelősség alól mentesítő okokkal, az a rendelkezés célját és értelmét vesztené, hogy a döntőbizottság a kártérítés összegét vétlenség esetében mérsékelheti, mert az ilyen vétlenség az erőhatalom és a harmadik személy elháríthatatlan cselekményének okából kivétel nélkül minden esetben azt eredményezné, hogy kártérítés fizetéséről szó sem lehet és ezért nem is lenne mit mérsékelni.

Az a kár, amely az objektív kárfelelősség szerint sem hárítható át a veszélyviselés elve szerint, azt a szerződő felet terheli, amelyiknél felmerült. Ezt nem szabad összetéveszteni azzal a korábbi döntőbizottsági gyakorlattal, mely szerint a kár ott mutatkozzék, ahol annak oka felmerült.

Az objektív kárfelelősséggel kapcsolatban a mentesítő okok szigorú elbírálása a veszélyviselést arra a szűk körre fogja korlátozni, amely sem előrelátással, sem pedig emberi erőfeszítéssel nem volt elhárítható. A veszélyviselésnek és kárfelelősségnek fenti értelmezése az önálló gazdasági elszámolás szempontjából sem kifogásolható, mert az így elszenvedett kárt a gazdasági működés szűk körre korlátozódott kockázatának kell tekinteni. *Dr. Görgey Mihály*

SZEMLE

A Magyar Tanácsköztársaság megszületésének évfordulóján büszkeséggel gondolunk a magyar proletariátusnak erre az első nagy diadalára. De a marxista tudat világosságánál tisztán kell látnunk az okokat is, melyek megakadályozták, hogy a győzelem eredményeit megszilárdíthassa, azokat az okokat, amelyek odavezettek, hogy a felszabadult proletariátus négy hónapos uralma után, a fehérterror keserves esztendői következtek.

A Tanácsköztársaság fényes sikere volt a magyar munkások érettségének és áldozatkészségének. A háborúban elvérzett, lerombolt és lerongyolódott ország szűkös lehetőségei dacára, ugrásra kész, bennünket fegyveresen szorongató rabló ellenségektől körülvéve, nekifeküdt a termelésnek, az építésnek, hogy a felszabadult nép szocialista otthont nyerjen. Hiányos felszerelése és fegyverzete nem tántorította el attól, hogy szembeszálljon az imperialisták minden oldalról ellenünk felvonultatott hadseregeivel, a levitézlett magyar urak cselvetéseivel és árulásával, mert nem volt hajlandó tűrni, hogy hazája a magyar és idegen rablók martaléka legyen. Ez a négy hónap hatalmas bizonyítéka volt annak, hogy a magyar proletariátust nem lehet többé tartósan elnyomottságra kényszeríteni. Megérett már arra, hogy maga kormányozza a saját országát. Beigazolta hazaszeretetének és osztálytudatának lendítő és teremtő erejét.

De fokozta a Tanácsköztársaság megszületése a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban győző szovjet nép önbizalmát és lendületét is. Az intervenciós hadseregek, az ellenforradalmi generálisok vadállati támadásaitól marcangolva hősies küzdelmében fokozta erejét, hogy íme egy másik ország proletariátusa is felszabadította magát a kizsákmányolók uralmától. Nem lehet távoli a válságból háborúba menekült kapitalista rendszer összeomlása. Közeledik az idő, amikor a világ többi népei is kezükbe veszik saját országuk irányítását, az államhatalmak testvéri együttműködéssel haladnak előre az úton, melyet ők: a Nagy Forradalom győzői mutatnak.

A Magyar Tanácsköztársaság létrejött, mert az Osztrák-magyar monarchia imperialista erőit megtörte a háború, nem tudott többé ellentállni a felszabadításért küzdő proletárerőknek. Ám megsemmisítve azok az erők nem voltak. Feltámadásukat csak az akadályozhatta volna meg, ha a magyar munkásosztály szoros és meg nem alkuvó forradalmi egységbe tömörül és kiépíti, megszilárdítja az együttműködést természetes szövetségesével, a falu szegényeivel, a mezőgazdaság kizsákmányolt, elnyomott dolgozóival.

Egyik sem történt meg.

A Kommunisták Pártja túlságosan fiatal és tapasztalatlan volt. A vele formailag egyesült szociáldemokraták viszont tétovázóknak megalkuvóknak és nem egyszer osztályárulóknak bizonyultak. A parasztság pedig nem érvén el a rég sóvárgott föld tulajdonát, nem nyujtotta azt a segítséget, amely nélkül nem tudtunk a bennünket megrohanó imperialista hadakkal eredményesen szembeszállni. Csatákat nyertünk, de a végleges győzelmet nem sikerült kivívni.

A Tanácsköztársaság megbukott.

Három évtized multával a Vörös Hadsereg végleg összezúzta a kapitalista magyar állam erejét és a proletárosztály nem késlekedett, hogy lerázza magáról az állami erőszaktól többé nem védett kizsákmányoló sisera-hadat. Az akkori sikertelenség tapasztalatait felhasználva, építjük ma új, szocialista hazánkat, melynek alapköveihez sokban hozzájárult a levert, de bennünket mégis az osztálytudat erejével buzdító Tanácsköztársaság.

Rövid volt a négyhónapi idő, hogy a proletárdiktatúra szocialista törvényességét kialakítsuk. Útját állta ennek az állandó háborúskodás is, melyre ellenségeink kényszerítettek, de a kezdet mégis megindult és mondhatjuk: jól indult. Amikor ma a szocialista rend törvényességének tégláit egymásra rakjuk, az akkori remények és a mai valóság kettős tárházából meríthetünk, hogy szilárd és viharálló legyen a mi népi demokráciánk épülete.

Nemzetközi Gyermekvédelmi Konferencia

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének 1951. évi szeptember havában Berlinben megtartott V. Kongresszusán Carmen Zanti, mint a Demokratikus Nők Világszövetségének képviselője, továbbá Zara Algardi felszólalásaikban felhívták a világ haladó jogászainak figyelmét a Bécsben 1952. évi április hó 12—16-ig tartandó nemzetközi gyermekvédelmi konferenciára.

A konferencia előkészítő bizottsága a világ haladó közvéleményéhez intézett felhívásában megindokolta a konferencia összehívását. A felhívás — többek között — rávilágít arra, hogy minden becsületes ember szívét mély nyugtalanság tölti el legdrágább kincsünk: a gyermek jövője miatt. Ez az aggodalom nem alaptalan, mert igen sok olyan ország van, ahol a gyermekek egészséges fejlődését az ott uralkodó életviszonyok veszélyeztetik, ahol a gyermekhalandóság ijesztően nő. Nem szabad egy pillanatra sem megfeledkeznünk arról — írja a felhívás —, hogy a háborúban és a háború következtében a gyermekek szenvednek a legtöbbet.

Nyugodtan hozzátehetjük, hogy a gyermekek a háborús előkészületektől is sokat szenvednek, mert a fegyverkezési költségek felemésztik a költségvetésnek azt a részét, amely rendes körülmények között egészségvédelmi és szociális intézmények létesítésére kellene szolgáljon. A kapitalista államokban egyre jobban fokozódó fegyverkezési hajsza folytán a gyermekek egészségvédelme háttérbe szorul. Közismert, hogy a fiatalkorúak bűnözése, például az USA-ban, mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt megnövekedett.

A gyarmati országokban az imperialista gyarmatosítók a legdurvább módon zsákmányolják ki a bennszülött gyermekeket.

Koreai gyermekek ezrei pusztulnak el a polgári lakosságot ért embertelen bombatámadások és a háborúokozta viszontagságok miatt.

Mindezek a körülmények indokolttá teszik a bécsi nemzetközi gyermekvédelmi konferencia összehívását.

Ha megnézzük a konferencia védnökeinek névsorát, azt látjuk, hogy abban a világ minden részéből képviselve vannak orvosok, pedagógusok, jogászok, művészek, egyházi személyek, egyszóval mindazok, akiket a gyermekek sorsa és jövője foglalkoztat.

Az imperialista hírverés természetesen megkísérli, hogy a bécsi gyermekvédelmi konferenciát valamiféle »kommunista« értekezletnek tüntesse fel. Ez az érv azonban azonnal megdől, mihelyt a résztvevők névsorára nézünk, amely a béketábor összetételének megfelelően alakult ki. Megtaláljuk ott a svájci pedagógiai főiskola igazgatóját épp úgy, mint az ausztriai gyermekszanatórium vezetőjét, az indiai pszichológust, bolgár tanítót, norvég lelkészt csak úgy, mint a szovjet írónőt.

A bécsi konferencia célja, hogy egy barátságos, hozzáértő és tárgyilagos tapasztalatcsere keretében vitassa meg a gyermekvédelem kérdésével kapcsolatos sürgős problémákat, hogy hozzájáruljon a gyermekek egészségének védelméhez, hogy biztosítsa számukra a szükséges életfeltételeket. Az értekezlet javaslatokat fog tenni annak érdekében, hogy a tanulás, szakmai képzés minden gyermek számára lehetővé váljék és megszervezi a fiatalkorúak bűnözése elleni küzdelmet. Feladata lesz ennek a konferenciának, hogy harcoljon a gyermekmunkaerő kizsákmányolása ellen és előmozdítsa a gyermekeknek a népek közötti barátság szellemében való nevelését.

A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége is el fogja küldeni a konferenciára a maga szakemberekből és anyákból álló küldöttségét. A magyar nép képviselői bizonyára el fogják mondani ezen a konferencián, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya hogyan, milyen intézményekkel gondoskodik a magyar gyermekek, az ifjúság örömteli életéről és boldog jövendőjéről. Elmondják majd, hogyan vált valósággá alkotmányunk 51. és 52. §-a, hogyan védelmezi kormányunk a házasság és a család intézményét, a gyermekek és az ifjúság érdekeit.

Ezzel kapcsolatban érdemes kissé visszatekinteni a gyermekvédelem terén megtett út jogi vonatkozásaira.

Népi demokráciánkban alkotmányunk rendelkezéseinek megfelelően, a gyermekvédelemre vonatkozó jogszabályok is gyökeres változáson mentek át. A rosszemlékű gyermekmenhelyek megszűntek. Az állami gyermekvédelem átszervezésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozása tárgyában kiadott 3365/79—1951. E. Ü. M. sz. rendelet a 3 éven aluli elhagyott gyermekek részére gyermekvédelmi intézeteket létesített. Ezekben a legkorszerűbb technikával felszerelt intézetekben gondozzák, illetve részesítik szükség esetén kórházi ápolásban is a gyermekeket. A 3 éven felüli elhagyott gyermekek átmeneti elhelyezésére az egyes »megyei gyermekvédő otthonok« szolgálnak. A 13/1952. (II. 9.) M. T. sz. rendelet értelmében a Magyar Népköztársaság állami gondozásbavétel útján biztosítja azoknak a gyermekeknek tartását és nevelését, akiknek szülei és tartásra kötelezett rokonai meghaltak, ismeretlen helyen tartózkodnak vagy a gyermekről egyéb okok miatt nem tudnak megfelelően gondoskodni. Ez az állami gondozás a gondozott 18. életévén túl is terjedhet, ha a tanulmányok befejezése végett erre szükség van. Rá kell mutatnunk még az 1951.évi 15. tvr-re, amely kötelezően előírja, hogy minden gyermek 6. életévének betöltése után nyolc tanéven át megszakítás nélkül köteles általános iskolai tanulmányokat folytatni, és amely rendelet a tankötelés koron belül mindenki számára egységes iskolatípust létesít.

Jelentőségénél fogva ki kell emelnünk a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntetőeljárási rendelkezéseket teljesen új alapokra helyező

1951. évi 34. sz. törvényerejű rendeletet is, amely csak a bűntettet elkövető fiatalkorúval szembeni intézkedés megtételét utalja a bíróságok (a fiatalkorúak bíróságai) hatáskörébe, míg a büntetőeljárás körén kívül a gyermekkel vagy fiatalkorúval éppen erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása vagy környezetének megváltoztatása végett szükségesnek mutatkozó védő- vagy óvóintézkedéseket az illetékes tanács végrehajtóbizottsága teszi meg.

A magyar küldöttség abban a kellemes helyzetben lesz, hogy a konferencián beszámolhat a magyar gyermekek szép életéről, egyre több és jobb gyermekotthonunkról, úttörő táboraink vidám nyaralásairól, napfényes új iskoláinkról, gyermekvédelmet szolgáló intézményeinkről, egyszóval mindarról, amit felemelt ötéves tervünk keretében már megvalósítottunk.

Ellentétben a kapitalista államokból érkező küldöttekkel, a mi küldötteink feladata nem az lesz, hogy a magyar gyermekek szociális jólétének kérdéseit megoldják. Ez — hála pártunk és kormányunk politikájának — már megoldottnak tekinthető. A magyar küldöttség feladata az, hogy a konferencia folyamán rámutasson: mi tette lehetővé ezeket az eredményeket nálunk, minek köszönhető gyermekeink megváltozott boldog élete.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének ezen a konferencián hasznos tanácsokkal, javaslatokkal kell segítenie a konferencia munkáját és meg kell mutatnia az utat, amelyen haladva, a kérdések jogi vonatkozásban is megoldhatók lesznek. A magyar jogászok érdeklődéssel tekintenek a konferencia munkája és eredményei elé.

A bécsi gyermekvédelmi konferencia természetesen nem szüntetheti meg és nem orvosolhatja gyökeresen a kapitalista országokban a gyermekvédelem kérdésében fennálló helyzetet, azonban összetételénél fogva jelentősen hozzájárulhat a népek közötti együttműködés fokozásához és ezen keresztül a béketábor erősödéséhez.

Gáborné dr. Gömöri Edit

SZERKESZTŐSÉGÜNK telefonszáma: 312-795

Jogi nyelvünk szabatosságához

Az Akadémia Állandó Jogi Bizottságának megbízásából az Állam- és Jogtudományi Intézet 1952. évi február hó 9-én értekezletet tartott a »правосознание« orosz szó helyes magyar értelmének megállapítása tárgyában. Az Intézet — megfelelő anyaggyűjtéssel — a kérdés megoldására előzetesen javaslatot dolgozott ki. Az értekezleten, az érdekelt intézményeken kívül (Nyelvtudományi Intézet, Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda), néhány meghívott szakértő vett részt.

A »правосознание« fordításával kapcsolatban többféle lehetőség mutatkozott (jogtudat, jogérzet, jogfelfogás, jogmeggyőződés). Az értekezlet résztvevői — ideológiai, filozófiai és nyelvészeti meggondolások alapján — nagyrészt a javasolt »jogtudat« kifejezés mellett foglaltak állást. Ezzel a kifejezéssel szemben felmerült ugyan az az aggály, hogy nem megfelelő különösen olyan esetekben, amikor még alapjában véve ösztönös és csak a tudatosodás felé haladó felfogásról van szó, pl. egyes gyarmati népek esetében. Az aggályt azonban sikerült eloszlatni és az értekezlet végül is a »jogtudat« kifejezést fogadta el helyesnek.

Az értekezlet úttörő munkát végzett és reméljük, hogy az első lépést hamarosan több felvetett probléma megoldása fogja követni.

Fegyelmi jogunk néhány kérdéséről

A Jogtudományi Közlöny 1952 január havi számában »A közületi vállalatok fegyelmi szabályzata a gyakorlatban« címmel, figyelemreméltó cikk jelent meg dr. Király István tollából. A munkafegyelem megszilárdítása ma gazdasági életünk egyik központi kérdése, élenálló feladata. *Rákosi* Mátyás elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1951. november 30-i ülésén elmondott beszédében hosszabban foglalkozott a munkafegyelem kérdésével. »A munkafegyelem lazasága jelenleg egyik legnagyobb fékünk. Minél hamarább teremtünk e téren rendet, annál erőteljesebb lesz további fejlődésünk« — mondotta *Rákosi* elvtárs. Vállalati jogászainkra hárul az a nem könnyű, de megtisztelő kötelesség, hogy a fegyelmi eljárás során általában betöltött szerepük helyes gyakorlásával a maguk eszközeivel ilyen, jelenleg talán jogász számára a lehető legközvetlenebb formában vegyék ki részüket a termelékenység emeléséért folytatott harcból.

Érvényben levő fegyelmi jogunk több jogszabályban széttöredezett. Bizonyos kodifikációs törekvés eredményezhette a közületi vállalatok fegyelmi szabályzatáról szóló 34/1950. (I. 27.) M.T. sz. rendeletet, amely ma is fegyelmi jogunk alapját képezi, azonban későbbi jogszabályok módosításokat és kiegészítéseket tartalmaznak. Fegyelmi jogunk érvényes szabályai ennek megfelelően a fenti szabályzaton kívül a 187/1950 (VII.14.) M.T. sz. rendeletben, a Munka Törvénykönyvében (1951. évi 7. tvr.), a Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 30/1951. (I.31.) M. T. sz. rendeletben és a 161/1951 (VIII.28.) M.T. sz. rendeletben találhatók.

A fegyelmi jog mikénti alkalmazásának döntő jelentősége van a szocialista embertípus kialakításánál, a termelékenység növelésénél. »A kapitalizmust azzal lehet és azzal fogjuk véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, jóval magasabb termelékenységét hozza létre.« *(Lenin.)* A magasabb termelékenység létrehozásának pedig jelenleg egyik legfőbb eszköze a munkafegyelem megerősítése. Dr. Király István cikke igen helyesen taglalja azokat a szempontokat, amelyek a fegyelmi eljárás során érvényesítendők. Több megállapításával azonban nem értek egyet. Így, a 34-es rendelet hiányosságaként említi, hogy ez a vállalati ügyész számára nem ad lehetőséget arra, hogy az igazgató által hozott fegyelmi határozat ellen súlyosbításért fellebbezhessen az Egyeztető Bizottsághoz.

A gyakorlat — megítélésem szerint — ezen a téren nem veti fel ezt a kívánalmat. Vállalataink jelentős részénél a munkafegyelem biztosításáért felelős igazgató fegyelmi jogkörét a 34-es rendelet 5. §-a által adott lehetőséggel élve átruházza a vállalati ügyész személyére, legalább is a fegyelmi döntést megelőző vizsgálat lefolytatására. Ez a helyzet főként azoknál a vállalatoknál, amelyeknél a vállalat jellegéből, méretéből fakadóan a többi vállalattal szemben nagyobb a munkaerő-fluktuáció, gyakoribbak a fegyelmi vétségek. Itt általában az a gyakorlat, hogy a vállalati jogász tesz javaslatot az igazgató felé a határozat meghozatalára, vagy ha konkrét javaslatot nem is tesz, a vizsgálatról való beszámolóját-

ban kiemelheti az ügy figyelembe veendő, minősítést befolyásoló körülményeit s mivel az igazgató határozatát a jogász foglalja szabatos írásbeli formába, módja van arra, hogy esetleges észrevételeit vagy kifogásait nyomban megtegye. Azoknál a vállalatoknál pedig, ahol a fegyelmi ügyek ritkábbak, de vállalati ügyész van, az igazgató be szokta vonni a határozathozatal előkészítésébe a vállalati ügyész személyét.

Fentiektől eltekintve is, az Egyeztető Bizottságtól függetlenül a felügyeletet gyakorló szervek vezetői a 34-es rendelet 29. § (2) bekezdésének alapján hivatalból is megváltoztathatják a felügyeletük alá tartozó vállalatok igazgatói által hozott határozatokat, azokat enyhíthetik és súlyosbíthatják egyaránt. Ebben a tekintetben időhatárt nem állapít meg a rendelet, ez a jogkör tehát a felsőbb szervek részéről minden korlátozás nélkül gyakorolható.

Szükséges volna, hogy a felügyeleti szervek fokozottabb mértékben kísérjék figyelemmel a felügyeletük alá tartozó vállalatok vezetői által hozott fegyelmi döntéseket, követeljék meg azt, hogy valamennyi határozat egy példányát juttassák hozzájuk. Ezen az úton a felügyeleti szerveknek módjuk nyílik az alájuk tartozó területen egységesebb gyakorlat kialakítására, a különböző vállalatoknál hasonló tényállás mellett hozott, de a büntetési tételnél lényegesen eltérő határozatok összehangolására, az ingások kiküszöbölésére. Mivel a fegyelmi határozatokat a rendelet 30. §-ának megfelelően ismertetni kell — ez a nevelő célzat elérése és prevenció szempontjából egyaránt igen kívánatos, parancsolóan szükséges, hogy a különböző vállalatoknál hozott határozatok se mutassanak azonos esetekné nagy eltéréseket, mert különben az ilyen határozatok alkalmasak a fegyelmi büntetés hitelének és komolyságának veszélyeztetésére. Ehhez szükséges, hogy a felügyeleti szervek hátrabban éljenek a rendelet nyújtotta korrekciós lehetőségükkel.

Mivel nem cél a fegyelmi határozatok tömeggyártása, a fegyelmi jogkört gyakorló igazgatónak vagy megbizottjának (a vállalati jogásznak) ügyelnie kell arra, hogy ne szaporítsa a fegyelmi ügyek számát olyan enyhébb esetekkel, melyeknél a kívánt cél fegyelmi eljáráson kívül, rendbírságolással is elérhető. Itt a Munka Törvénykönyvének 120. §-a alapján járjanak el, természetesen az ismétlődés ilyen esetekben is indokul szolgálhat fegyelmi eljárás lefolytatására.

A Jogtudományi Közlöny januári számában dr. Király István megállapítja, hogy »azonos fegyelemsértések elbírálása során legyen a fegyelmi ítélkezés következetes«. Ez általánosságban — az elmondottakból következően is — helyes, azonban félreértések elkerülhetése végett nem mutatkozik feleslegesnek annak leszögezése, hogy azonos fegyelmi vétségek is vonhatnak maguk után eltérő büntetéseket. Semmi esetre sem helyes az, hogy egyes vétségek tekintetében mechanikus, sablonszerű gyakorlat alakuljon ki. A fegyelmi vétség mögött az elkövető személyét, egyéniségét éles vizsgálódás tárgyává kell tenni. Mivel a fegyelmi és bírói eljárás bizonyos tekintetben rokonvonásokat mutat, helyes volna, hogy minden esetben a fegyelmi vétséget elkövető személyéből következő társadalmi veszélyesség mértéke a határozat meghozatalánál a legmesszebbmenően vétessék figyelembe. Nagyon helytelen véleményem szerint az a helyenként mutatkozó gyakorlat, hogy a fegyelmi határozatokat (vagy akár rendbírságolásokat) sokszorosított blanketták megfelelő kitöltése útján foglalják írásba. Ez a bürokratizmus, sematizmus teljesen összeférhetetlen az egyéni elbírálás követendő módszerével. A fegyelmi eljárás során minden esetben arra kell törekedni, hogy a terhelt előéletét, személyi viszonyait, a motiváló körülményeket minél jobban megismerjük, s a fegyelmi határozat a minősítést befolyásolható összes körülmények figyelembe vételével hozassék meg.

Igen helyesen állapítja meg Király István, hogy »a fegyelmezetlenség eltűrése is önmagában véve fegyelmi vétség, amely az alapcselekménnyel azonos, sőt adott esetben súlyosabb elbírálásban részesül«. A vezető, az ellenőr felelősségének fokozottabb kihangsúlyozása a fegyelem megszilárdításának fontos eszköze. Újabb fegyelmi jogszabályunk feladata lenne, hogy ezt a felelősséget, mint eljárás alapjául szolgálható tényt, jogi formában is megállapítsa, lerögzítse.

Cikkünk elején említést tettünk a fegyelmi jogszabályok szétdarabolt ságáról. Ez bizonyos vonatkozásokban nehézségeket jelent. Igy a felfüggesztés tartamára folyósítandó illetmények tekintetében ellentmondás van a 34-es rendelet 17. §-a és a 161/1951. M.T. sz. rendelet 5. §-a között. Utóbbi rendelet záró rendelkezéseiben nem helyezte hatályon kívül a 34-es rendelet vele nem egyező 17. §-át, ami a gyakorlatban zavart kelt. A 161-es rendelet 5. §-a (1) bekezdésének *a), b)* és *c)* pontja nem egyezik a 34-es rendelet 17. §-ának 3. pontjával s mindkettő forma szerinti hatályosságának ellentmondó és következetlen gyakorlat a folyománya.

A fegyelmi vétségeket a 34-es rendelet 6. §-a, illetve a Munka Törvénykönyvének 112. §-a sorolja fel. A két felsorolás nem fedi egymást pontosan. Ez azonban tapasztalatom szerint nem okoz problémát, mert a két felsorolás között ellentmondás nincsen s a 34-es rendelet 6. §-ában részletesebben kifejtett vétségek megfelelnek a Munka Törvénykönyve 112. § 3. pontjában igen tág értelmezhetőséggel foglalt vétségnek. A gyakorlatban a határozatok rendelkező részében általában a 112. § megfelelő pontjára történik hivatkozás. A fegyelmi vétségek sokrétű lehetősége következtében természetesen egyik jogszabály sem tartalmazhat kimerítő, teljes felsorolást az elkövethető vétségekről, ilyen felsorolásra nincs is szükség, mert — mint már említettük — a megadott pontok széleskörűségénél fogva minden vétség azok alá vonható. A fegyelmi büntetési tételek tekintetében a 34-es rendelet 7. §-a és a Munka Törvénykönyvének 113. §-a teljesen azonos.

A különbözőségek, a 34-es rendelet bizonyos vonatkozásokban kissé szűknek bizonyult keretei felvetik fegyelmi jogunk újabb, növekedett fontosságának megfelelő kodifikációjának szükségességét. Ez a kodifikáció — többi között — általános iránymutatást adhatna a fegyelmi eljárás adminisztratív teendőivel kapcsolatban (jegyzőkönyvek, a határozat formasága, nyilvántartás, felvilágosítások stb.), t. i. ezen a téren a gyakorlat úgyszólván vállalatonként más és más: tisztázhatná a büntető és fegyelmi eljárás egymáshoz való viszonyát (pl. a büntetőbíróság jogerős ítélete befolyásolja-e és mennyiben az ugyanazon ügyben hozott, az általa megállapítottakkal ellenkező fegyelmi határozat helytállóságát), végleges formában határozhatná meg a Vállalati Egyeztető Bizottság működésével kapcsolatos kérdéseket (milyen időközökben köteles a VEB

üléseket tartani, mi a szankciója a jogszabályokban foglalt határidők elmulasztásának, VEB-tagságot kizáró okok, adminisztráció miféntje) stb.

Rákosi elvtárs november 30-i, fentebb idézett beszéde óta a fegyelmi jog jelentősége fokozottan előtérbe került, mint a jog-skála olyan területe, amelyen keresztül ma elsősorban lehet és kell küzdeni szocializmust építő hazánk népgazdasági tervének sikeres megvalósításáért. Ebben a vonatkozásban a cél, a legfontosabb fegyelmezési eszköz — amint *Rákosi* elvtárs mondotta — »annak a szellemnek a kialakítása, amely elítéli, megbélyegzi a fegyelmezetlenséget, amelyben a fegyelem megsértése, igazolatlan elmaradás, selejtgyártás szégyen és gyalázat«.

Dr. Sándor István Tamás

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Polgári jog

1. A nők egyenjogúsítása kihat a házasélet ügyeinek intézésére is. A férj nem jogosult önkényesen megválasztani az új lakást, hanem a házaséletnek ezt a fontos kérdését a feleséggel közösen tartozik elintézni a méltányosság szabályai szerint, a feleség javaslatainak, tanácsainak, ellenvetéseinek figyelembe vétele mellett. (P. VI.)

2. A házasfelek gyermekének gondozása indokolhatja a nőnek tartás kiegészítésre való rászorultságát, ha ez a gondozás a nőt annyira leköti, hogy emiatt a munkavállalásban akadályozva van. (P. VI.)

3. A nő volt férjétől tartásdíjat vagy tartás kiegészítést csak akkor igényelhet, ha munkaképtelen vagy keresete, csökkent munkaképessége folytán, megélhetésére nem elegendő. E jogelvnek a továbbfejlesztését jelenti a bírói gyakorlatban kialakulóban levő az a felfogás is, hogy az a nő, aki volt férjével nem élt együtt hosszabb ideig és házasságukból nem származott gyermek, a rövid ideig tartó házastársi együttéléssel rendszerint nem szerzett jogot arra, hogy volt férjétől tartásdíjat igényelhessen�akkor sem, ha az együttélés kizárólag a volt férj hibájából szakadt meg. Az eset körülményei szerint a méltányosság elvének alkalmazásával kell elbírálni, hogy adott esetben a vétlen feleség részére, aki csak rövid ideig élt együtt férjével, jár-e tartásdíj vagy nem. (P. IV.)

4. A lakásnak, helyesebben a lakhatás jogának a háború pusztítása nyomán előállott köztudomású nehézségek következtében inkább szükségszerű módon eltűrten, mint helyeselhetően forgalmi értéke van. Ennek ellenére a házassági életközösséget megszakító házastársnak külön jogalap nélkül csak arra lehet joga, hogy a különélés megkezdése után is a közös lakásban lakjék s ennek a nemkívánatos állapotnak a megszüntetése érdekében az illetékes hatósághoz folyamodjék. Vagyoni követeléssel azonban a lakás önkéntes elhagyása esetén a másik házasféllel szemben nem léphet fel, mert annak oldalán egyedül a házastársa eltávozása folytán vagyongyarapodás nem jelentkezik. (P. I.)

5. Ha a Pénzintézeti Központ a 17/1950. M.T. és a 113/1950. M.T. számú rendeletekben nyert felhatalmazás alapján követelését akár az eziránt már megindult pertől való elállás mellett, akár perindítás nélkül a közadók behajtására vonatkozó szabályok szerint kívánja érvényesíteni, a követelés magánjogi jellegénél fogva nincs akadálya annak, hogy az adós a Pénzintézeti Központ ellen a követelés egészbeni vagy részbeni fenn nem állásának a megállapítása iránt keresetet indíthasson. (P. V.)

6. Amikor a társadalmi tulajdonban bekövetkezett károsodást az annak kezelésével megbízott, különböző feladatkört betöltő több személy gondatlansága idézi elő, akkor nem lehet szó kármegosztásról, hanem valamennyi gondatlanul eljáró vagy a megfelelő ellenőrzést elmulasztó vagyonkezelő megbízott egyetemlegesen felel a felmerült kárért.

7. A munkaképességcsökkenés címén járó kártérítő összegnél csak a munkából eredő kereset lehet irányadó. Ehhez képest a járadékalap megállapításánál az ágybérlőktől kapott összegek figyelembe nem vehetők. (P. V.)

8. Ha a baleset folytán elhalt férfi hosszú ideig házasságon kívül együtt élt egy nővel s a nő vagyon és keresetnélküli és egyben kora vagy egészségi állapota miatt munkaképtelen, vagy pedig kisgyermekei miatt a munkavállalásban akadályozva van, akkor a nőnek méltányos járadék ítélhető meg. (P. II.)

9. Az a házastárs, aki a házassági életközösség megszakításában ugyan vétlen, de a különélés alatt olyan magatartást tanúsított, amelynek alapján a másik házastárs házasságuknak az ő hibájából való felbontását kérhette volna és akinek a számára a házasság a hosszabb különélés folytán már minden jelentőségét elvesztett üres jogi kötelékké vált, a házastárs hagyatékára egyébként érvényesíthető hitvestársi örökösi jogát akkor is elveszti, ha a meghalt házastárs, bár ebben akadályozva nem volt, a házasság felbontása iránt nem tett joglépéseket. (P. V.)

10. Az 1840. évi VIII. tv.-nek a jobbágyok második felesége özvegyi jogára vonatkozó, a földművesek özvegyei tekintetében korábban irányadóul szolgált rendelkezései elavulttá váltak és amíg törvény vagy törvényerejű rendelet az özvegyi örökösödést és özvegyi jogot másképpen nem szabályozza, valamennyi özvegyre a rendi megkülönböztetés maradványainak figyelembevétele nélkül az általános magyar magánjog szabályait kell alkalmazni. (P. I.)

11. A 6470/52/1950. P. M. sz. r. 50. és 98. §-ainak egybevetett értelme szerint polgári peres ügyben illetékmentességben részesül az a fél, akinek a részére a bíróság a Pp. 112. §-ának első vagy második bekezdése alapján teljes (nem részleges) szegénységi jogot engedélyezett. (P. IV.)

Büntetőjog

12. A Legfelsőbb Bíróság törvényességi tanácsa kimondotta, hogy az 1948. évi XLVIII. tv. 22. § első bekezdésében meghatározott bűntett gondatlanságból is elkövethető, miután fennáll a lehetősége annak, hogy valaki az említett törvényhelyben megjelölt módon előállott baleset, sérülésről azért nem vesz tudomást és az őt terhelő segítségnyujtási kötelességnek azért nem tesz eleget, mert elmulasztotta a Btá. 12. § 2. bekezdése szerint tőle elvárható figyelmet, körültekintést vagy előrelátást.

A döntés alapjául szolgáló esetben a vádlott a szabálytalan előzéssel tudatosan megszegte foglalkozásának szabályait. Nyilván számított ugyan arra, hogy sikerül az előzést baleset okozása nélkül végrehajtani.

Ámde a nyolc évi gyakorlattal rendelkező vádlottnak számolnia kellett volna annak lehetőségével is, hogy ez a számítása nem válik be s a teherautóval szabálytalanul előzött kerékpáros megsérül. Ha pedig ezzel és ennek folytán azzal is számolnia kellett, hogy így őt segítségnyujtás kötelessége terhelheti, úgy elvárható volt tőle annyi körültekintés, hogy a veszélyeztetett kerékpáros megtörtént balesetét legalább észrevegye. Ezt a körültekintést azonban elmulasztotta és ezzel előidézte azt, hogy a sérültet segítség nélkül hagyta. Ezzel gondatlanságból elkövette a III. Bn. 22. §-ának 1. bekezdésében meghatározott bűntettet. (B. I.)

13. Egy rendőrjárőrt két ittas ember támadott meg. Hosszas dulakodás után az egyik támadó elszaladt, a másikat pedig a rendőrségre kísérte a járőr. A vádlott egy társával együtt követte a rendőrjárőrt, s olyan szavakat kiáltott a járőr által kísért személynek, melyeknek tartalma az volt, hogy ez a személy alkalmazzon erőszakot a rendőrökkel szemben. A rendőrjárőr igyekezett a vádlottat és társát eltávolítani, ez alatt azonban a bekísérni akart személy megszökött. A törvényességi tanács megállapította, hogy a vádlott elkövette az 1914. évi XL. tv. 4. § második bekezdésében meghatározott bűntettet. Döntése szerint a hatóság közegét hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozó veszélyes fenyegetés nemcsak akkor állapítandó meg, ha a fenyegetés tárgyát képező hátrány a fenyegető személy részéről várható, hanem ilyen fenyegetésként jelentkezhetik a hatóság közegével szemben annak jelenlétében más személyhez intézett olyan felhívás is, aminek következtében a hatóság közegét ez utóbbi személy részéről fenyegeti közvetlen támadás. (B. I.)

14. Az 1932. évi VI. tv. 5. §-ában meghatározott uzsora bűntettének tényállásához tartozó uzsorás szerződés (1. §.) egyik elemeként szerepelhet a szerződő fél könnyelműségének kihasználása.

A Legfelsőbb Bíróság törvényességi tanácsának döntése szerint a könnyelműség fogalma a szocialista társadalmi együttélésben új tartalommal töltendő meg. Nevezetesen könnyelműségnek nemcsak az egyéni érdekszférát hátrányosan érintő valamely magatartást lehet minősíteni, hanem könnyelműség megállapítását eredményezheti olyan magatartás is, amely a közösség, a népgazdaság érdekeit veszélyezteti.

A saját szolgáltatást feltűnően aránytalan mértékben meghaladó vagyoni előnynek kereskedővel szemben való kikötése is megvalósítja az uzsora bűntettét azon az alapon, mely szerint az ilyen terhes hitelnyerés a kereskedőt vállalkozásának szükségképpen olyan módon való folytatására kell hogy indítsa, amely a közösségi érdekek veszélyeztetésére alkalmas. A kereskedőnek ilyen irányú hajlandósága a közösségi érdekekkel szemben való »könnyelműség«-ként minősíthető.

Ilyen értelmezés mellett e vonatkozásban természetszerűleg tárgytalanná válik az 1932. évi VI. tv. 11. §-ának uzsora bűntette megállapítását — bejegyzett kereskedőnek nyilván csupán saját érdekeit érintő könnyelműségével szemben — kizáró rendelkezése is. (B. I.)

15. A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről alkotott 1950. évi 24. sz. tvr. 7. §-ának helyes értelme szerint a feljelentési kötelezettség megszegésével elkövetett bűntettet nemcsak az valósítja meg, aki a készülő bűntett feljelentését mulasztja el, hanem ebben a bűntettben bűnös az is, aki hiteltérdemlő tudomása ellenére a társadalmi tulajdon ellen befejezett vagy megkísérelt bűntettről a hatóságnak, mihelyt teheti, jelentést nem tesz. — Ez a feljelentési kötelezettség azonban csak a társadalmi tulajdon ellen szándékosan elkövetett bűntettek vonatkozásában áll fenn.

16. Bár az 1950. évi 24. számú tvr. 5. §-ának 1. bekezdése a »különösen nagy kár« büntetőjogi fogalmát közelebbről nem határozza meg, nyilvánvaló, hogy a társadalmi tulajdonban okozott kárnak ez a kiemelkedő, a cselekmény fokozott veszélyességét a magas büntetési tétel által is hangsúlyozó mérve nem elvont és merev kategória, hanem az esetek különféleségéhez mérten ítélendő meg. Ennek megfelelően nem mellőzhető annak konkrét vizsgálata, hogy az állam, illetőleg a károsítás által közvetlenül érintett állami vállalat, szövetkezet vagy más közület gazdálkodásának folytatása, az üzem rendeltetésszerű és folyamatos funkciói szempontjából milyen jelentősége van az okozott vagyoni hátránynak, ellensúlyozható-e az, és ha igen, miként, az üzem rendes gazdálkodásának keretében, annak természetes menetében — avagy az mélyrehatóbb következményeket eredményez. Ebből folyóan nyilvánvaló, hogy a »különösen nagy kár« büntetőjogi fogalma viszonylagos fogalom, amelynek vizsgálata elválaszthatatlanul kapcsolódik a vagyoni kárt szenvedő közületgazdasági minőségének, alkatának, üzletvitelének, terjedelmének, gazdasági megalapozottságának és esetleges egyéb jellegzetességének a vizsgálatához. — Mindebből pedig az következik, hogy a MÁV-nak szállítás végett átadott csomagok megdézsmálásával okozott, — 12.500 forintban megállapított — kár nem olyan nagy, amely az 1950. évi 24. sz. tvr. alkalmazása szempontjából »a különösen nagy kár« büntetőjogi fogalmát fedné. (B. III.)

17. Az 1950. évi 24 sz. tvr. 5. § 1. bekezdésében említett »különösen nagy kár« nemcsak a leltári hiányként jelentkező összeg nagysága alapján állapítható meg, hanem emellett a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettnek mindazon további kihatásai alapján, amelyek a szocializmus építésének menetét hátrányosan érintik. Így például különösen figyelembe jön e vonatkozásban, ha egy fontos üzem készpénzét, nyersanyagát, munkaeszközét (állóés forgóeszközeit) tulajdonítják el, és ebből a termelés menetére jelentősebb hátrány származik. Mind a közvetlenül, mind a közvetve előállott kár alatt azonban csak az anyagi, vagyoni kárt lehet érteni. (B. V.)

18. Az 1950. évi 24. sz. tvr. 5. § 2. bekezdésében említett bűnszövetkezet nem azonos fogalom a Btk. 336. § 6. pontja szerinti tolvajszövetséggel, hanem a társadalmi tulajdon elleni bűntett elkövetésénél bűnszövetkezet állapítandó meg, ha a véghezvitelben egységes és megelőző akaratelhatározás alapján két vagy több személy működött közre.

Mellőzni kell mégis a bűnszövetkezetként való minősítést az esetben, ha — formailag ugyan bűnszövetkezetben történt az elkövetés —, ennek ellenére az elbírálásra kerülő cselekmény nem mutat olyan fokozott jelentőséget, amely lényegileg megfelelne a tvr. 5. § 1. bekezdésben említett különösen nagy kárt okozó minősített cselekménnyel együttjáró társadalomra veszélyesség általános mérvének — amint ezt már a Legfelsőbb Bíróság B. III. 10.153/

1951. számú, az Igazságügyi Közlöny 1951. december 6-i számában közzétett, ítélete mind az ismételt, mind a bűnszövetkezetben való elkövetést illetően kifejtette. (B. V.)

19. Ha a kiskereskedő üzletében való árusítás céljából a 10.100/1945. M. E. számú rendelet 2. §-ában, illetve az 1200/1948. Korm. sz. r. 2. §-ában előírt kötelezettség ellenére, számla nélkül vásárol árút, ezzel a magatartásával elköveti a 8800/1946. M.E. számú rendelet 8. § 1. pontjában meghatározott, közellátás érdekét veszélyeztető bűntettet. (B. II.)

20. Ha a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. §-ában meghatározott bűntett tényállásában szereplő kötelességszegés önállóan valamely más bűncselekményt, például vesztegetést is megvalósít, a Btá. 57. § szerinti bűnhalmazat állapítható meg, ha a két bűncselekmény tárgya nem azonos. Ha azonban a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. § 1. bekezdésében említett közhivatalnok a közellátás érdeksérelmét eredményező kötelességszegéseket olyan ténykedésekkel valósítja meg, amelyek egyenként az említett rendelet II. fejezetében megjelölt bűntettek tényállását foglalják magukban, ezek a bűntettek a rendelet 17. § 1. bekezdésének 1. tételében meghatározott bűntettel a Btá. 57. § szerinti bűnhalmazat viszonyában nem állanak, hanem egységesen a 17. §. 1. bekezdés 1. tételében meghatározott bűntett megállapítását vonják maguk után. Mindezen bűncselekményeknek tárgya (a közellátás zavartalansága) ugyanis azonos. (B. III.)

21. A vádlott mint földművesszövetkezeti terményfelvásárló, tehát a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. § 2. bekezdése értelmében közhivatalnok, a különös megbizatásánál fogva kezelésére bízott terménykészletből társadalmi tulajdonban levő terményt sikkasztott el. De ezenfelül a sikkasztás elpalástolása céljából az általa hivatalos minőségében vezetett termménykészlet-kimutatást valótlan tartalommal állította ki. A vádlott cselekményeiben tehát egymással összefüggésben a társadalmi tulajdon kárára elkövetett sikkasztás, valamint az okirathamisítás s miután ezek a cselekmények a gazdasági rend érdekének a sérelmét is eredményezték a terhelt által közhivatalnoki minőségben elkövetett több irányú kötelességszegés folytán, a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. § 1. bekezdésében meghatározott bűntett tényállselemei egyaránt felismerhetők.

A Legfelsőbb Bíróság a cselekményt bűnhalmazat megállapításának mellőzésével az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ába ütköző és a 9. § 2. bekezdése rendelkezéséhez képest a Btk. 463. § szerint büntetendő, a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztás bűntettének minősítette. Bűnhalmazat megállapításának csak a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. § halálbüntetés alá vont minősített esetében volna helye. (B. III.)

22. Állami áruház alkalmazottai, akik egyes vásárlókat a tőlük kapott anyagi juttatás ellenében előírásellenes módon megkülönböztetett elbánásban részesítettek — ezen eljárásukkal megvalósították a 8800/1946. M.E. sz. r. 17. § 1. bekezdésében meghatározott bűntettet. (B. II.)

23. Iparigazolvány nélkül ipari munkaszolgáltatás vállalása a 8800/1946. M.E. sz. r. 1. § 3. pontjában meghatározott üzérkedés fogalma alá csak akkor vonható, ha az említett munkaszolgáltatás ipari, illetve kereskedelmi vállalkozás részéről történik úgy, hogy ez a vállalkozás a munkaszolgáltatást közvetlenül idegen munkaerővel végezteti. A rendelet 4. §-ának a vállalkozásra utalása kifejezi azt, hogy a szerződő fél nem azonos a munkát elvégző dolgozóval. Éppen ezért a 4. § nem alkalmazható olyan esetre, amikor ugyanaz a személy a saját nevében vállalja és végezi is el — bár iparigazolvány nélkül — a kérdéses ipari munkát. Nem érinti természetesen ez az állásfoglalás a jogosulatlan iparűzést (kontárkodást tiltó egyéb jogszabályok alkalmazását.

24. Az elsőfokú bíróság ítéletének kijelentésével szemben, mely szerint a vádlott személye szegényparaszti osztályhelyzeténél fogva nem volna a társadalomra veszélyes — a Legfelsőbb Bíróság reámutatott a következőkre:

Amennyire nem lehet kétséges, hogy az osztályharc élesedésének időszakában az elkövető osztályhelyzete éppen nem közömbös a tett elbírálása, a bűncselekmény indítékainak a felderítése és a büntetés egyik vagy másik céljának az előtérbe állítása szempontjából, éppen annyira nyilvánvaló, hogy az elkövetőnek a dolgozók egyik vagy másik osztályához tartozása nem zárja ki azt, hogy az elkövető a társadalomra veszélyes lehessen. Az, aki az állam vagy társadalom törvényes rendjével helyezkedik szembe, sérti, illetve veszélyezteti az állam gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait, a társadalomra veszélyes cselekményt és amennyiben azt a törvény büntetni rendeli, bűncselekményt követ el. Aki tehát valamely tevékenységben vagy mulasztásban megnyilvánuló magatartása által bűncselekményt és így a társadalomra jelentékenyebb veszélyt jelentő, kriminális büntetéssel járó cselekményt valósít meg, maga sem veszélytelen a társadalomra nézve. Ellenkezőleg: a bűncselekmény elkövetőjének személyi veszélyességét éppen a bűntett elkövetése tárja fel. (B. I.)

25. A Btá. 59. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint az 59. § 2. bekezdés ugyanabba a helyzetbe kívánja hozni a külön-külön ítéletekkel elítéltet, mint azt, akinek több bűncselekményét egyszerre bírálták el. Ebből következik, hogy az 59. § 2. bekezdés azon rendelkezése, mely szerint az összbüntetést a jogerős ítéletekkel kiszabott büntetések tartamának figyelembevételével kell kiszabni, akként értelmezendő, hogy a jogerős ítéletekkel kiszabott büntetések tartamát olyan értelemben kell figyelembe venni, hogy azoknak külön-külön kiszabása helyett az elítélt ugyanolyan összbüntetést kapjon, mint hogyha több bűncselekménye egyszerre tétetett volna ítélet tárgyául. A kiszabható maximum korlátozását tartalmazza az 59. § 2. bekezdés 2. mondata. Viszont természetesen a kiszabható minimum a külön kiszabott büntetések közül a legsúlyosabbiknak valamivel megnövelt tartama.

Ez az álláspont csak arra az esetre vonatkozik, amikor olyan cselekmények miatt kiszabott büntetéseket kell utólag összbüntetésbe foglalni, amelyeket az ítéletek mindegyikének meghozatala előtt követett el az elkövető. Ha azonban az elkövető a bűncselekmények valamelyikét már az egyik jogerős elítéltetése után követte el, úgy az utólagos összbüntetés kiszabásánál nem lehet szó arról, hogy olyan helyzetbe kelljen őt hozni, mintha valamennyi bűncselekményt egyszerre bírálták volna el, miután az egyszerre való elbírálásra ilyen esetben sor semmiképpen nem kerülhetett volna.

Ilyen esetekben tehát nem azt kell

nézni, hogy az elkövető együttes elbírálás esetén milyen összbüntetést kapott volna, hanem az utólagos összbüntetést, amely a külön kiszabott büntetések együttes tartamát ez esetben sem érheti el, azonban meghaladhatja úgy a 20 évet, mint a legsúlyosabb cselekményre a törvényben megállapított büntetés másfélszeres tartamát is, csupán arra való tekintettel, annak megfelelő mérsékléssel kell kiszabni, hogy a büntetések egyhuzamban való kiállása fokozott hátrányt jelent.

Az 59. § 3. bekezdésben hivatkozott 58. §-nak az a rendelkezése, hogy halmazat esetében ugyanolyan mellékbüntetés kiszabásának csak egyszer, mégpedig a legsúlyosabb bűncselekmény miatt van helye, az utólagos összbüntetés kiszabásánál úgy értelmezendő, hogy a mérték megállapításánál nemcsak ezzel a legsúlyosabbal, hanem az elbírált valamennyi cselekménnyel kapcsolatban mutatkozó társadalmi veszélyesség is figyelembe vendő. Az összbüntetésként kiszabott mellékbüntetés ilyen irányú tilalom hiányában, mint maximumot a különkülön kiszabott tételek teljes összegét is elérheti.

26. A Btá. 14. § 1. és 2. bekezdésének, úgyszintén a Btá. 56. §-ának alkalmazására, avagy alkalmazásának kizárására alapul szolgáló új tények, illetve bizonyítékok alapján perújításnak van helye.

Ugyancsak helye van perújításnak folytatólagos bűncselekményt vagy több részcselekményt magában foglaló komplex bűncselekményt megállapító ítélettel szemben valamely nagyobb jelentőségű, a folytatólagos, illetve komplex egységbe tartozó részcselekményt tárgyazóan is.

27. A büntetést súlyosító és enyhítő körülményekként értékelt tények az ítéleti tényállás alkotó részei. Olyan ténykörülményeket tehát, amelyeket az elsőbírói ítélet tényként meg nem állapított, a fellebbezési bíróság súlyosító, illetve enyhítő körülményekként csupán az esetben értékelhet, ha azokkal az elsőbírói ítélet tényállását az irányadó szabályoknak megfelelően kiegészítette. (Bp. 204. és 205. §.)

28. Állami vállalat sérelmére elkövetett bűncselekmény esetén, ha a közvádló a fellebbezést visszavonta, az állami vállalat a fellebbezésre nem jogosult. A pótmagánvádat egyéb esetekben sem veheti át.

29. A Bp. 247. § és az 1951. évi 31. tvr. 3. § 7. tétele szerint hatályában fenntartott 1947. évi XXIII. tv. 9. §-a értelmében az uzsorabíróság különtanácsának határozata ellen perorvoslatnak helye nincs, s az újrafelvételi eljárás is a különtanács hatáskörébe tartozik. Ebből következik, hogy az uzsorabíróság különtanácsa által hozott, elítéltek perújítási kérelmét elutasító végzés ellen sincs fellebbezésnek helye. (B.I.)

30. A Bp. 178. § 1. bekezdés első mondata az utóbbi évek bírói gyakorlatának azt a jogi álláspontját tette a magáévá, mely szerint a tettazonosság megállapításának nem előfeltétele a vádiratban hivatkozott érdeksérelemmel való azonosság, hanem csupán az, hogy a vádtól eltérő minősítésnek alapjául vett cselekményt a vádiratban előadott tényállás mindenben fedi. (B. II.)

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo«) 1951. évi 11. száma.

»*A kommunizmus új győzelmeihez*« című vezércikkben (1—13. old.) a folyóirat vázolja a szovjetállam hatalmas forradalmi-átalakító munkáját a szocializmus, a kommunizmus építésében. A szovjetállam fölényét a burzsoa állam felett tények bizonyítják, különösen az utóbbi évtized története. A Szovjetunió majdnem három évtizeden át egyedüli szocialista állam volt a világon. A népi demokratikus forradalmak győzelme végetvetett ennek a helyzetnek. A valóban demokratikus szocialista államiság zászlója, amelyet először az Októberi Forradalom tűzött ki győzedelmesen, most már távol a Szovjetunió határaitól is büszkén és magasan leng. A szovjet és népi demokratikus államok szocialista jellegük folytán következetesen és állandóan harcolnak a népek közötti szilárd barátságért és az új háború megelőzéséért.

»*A kommunizmus nagy építkezései és a szovjet jog egyes kérdései*« (14—22. old.) című cikkben *Braude, I. L.* kiemeli, hogy az 1950. év a háború utáni ötéves terv határidő előtt történő teljesítésének éve volt. A tervfeladatok megvalósításában jelentős szerepet tölt be a szovjet jog, biztosítja a terv teljesítését, szervezi a munkafegyelmet. A szovjetállam hatalmas gazdasági-szervező és kulturális-nevelő munkát végez. Ez a munka rendkívül megnövekedett a kommunizmus hatalmas építkezéseivel kapcsolatban. A szovjet polgári jog legfőbb alapelve a kötelmek maradéktalan teljesítésének elve, s ezt a kommunizmus nagy építkezéseivel kapcsolatos anyagszállításoknál feltétlenül alkalmazni kell. A munkaügyi törvényhozás keretében rendezni kell a nagy építkezésekhez szükséges munkaerők toborzásának és munkadíjának kérdését. A szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet a szovjet állam tervszerű irányítása alatt folyik az egész nép aktív, alkotó részvétele mellett. A szovjet szocialista jog dolgozóinak legfontosabb feladata, hogy a szocialista építés tapasztalatát minden irányban tanulmányozzák és elméletileg általánosítsák, aktívan vegyenek részt a kommunizmusba való átmenet időszakának szocialista jogintézményei kidolgozásában és biztosítsák ezeknek az intézményeknek a nagy építkezések megvalósítására történő alkalmazását.

»*Az amerikai-angol imperialisták — a háborús bűnösök védelmezői*« (22—23. old.) cím alatt *Romaskin, P. Sz.* megállapítja, hogy az amerikai-angol imperialisták durván megsértik a nemzetközi jogi kötelezettségeiket és élesztgetik a legsötétebb fasiszta reakció és agresszió erőit; nyíltan a harmadik világháború, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elleni háború előkészítésére törekednek. Nemzetközi kötelezettségeik megsértésének világos példája az, hogy megsértik a háborús bűnösök megbüntetésére vonatkozó egyezményeket. A nürnbergi eljárás csak a Szovjetuniónak a béke megszilárdítására irányuló kemény és következetes politikája következtében valósulhatott meg. Az amerikai-angol imperialisták mindenképpen a háborús bűnösöknek a büntetéstől való megmentésére törekedtek és törekednek. Csak ezzel lehet magyarázni azt, hogy nem vették fel a háborús bűnösök közé többek közt Hirohito japán császárt és sok más japán háborús bűnöst. A tokiói

katonai bírósági ítélet ugyancsak a Szovjetunió politikájának eredménye és eltekintve a hiányosságaitól, szintén történelmi jelentőségű esemény. Az amerikai-angol imperialisták az új világháború előkészítésére törekedve, mind jobban és jobban megtagadják a nemzetközi igazságszolgáltatás alapelveit. A volt hitlerista tábornokok, a Gestapo tagjai, hóhérok és kémek kell, hogy alkossák, elgondolásaik szerint, annak a bérenc hadseregnek a gerincét, amelyet a Szovjetunió elleni háborúra készítenek elő. Ugyanezt a politikát folytatják Japánban is, ahol MacArthur körlevelet adott ki, amelynek értelmében a büntetését töltő valamennyi háborús bűnöst szabadlábra lehet helyezni. Az amerikai-angol imperialisták a háborús bűnösöket védelmező politikájuk érdekében az ENSZ-t is felhasználják. Megszegik a háborús bűnösök megbüntetésére irányuló egyezményeket és nyílt szövetségre léptek a fasiszta rablókkal. De ugyanakkor a háborús bűnösöknek az új agresszív háború eszközeként való felhasználására irányuló politikájukkal a nép előtt az emberiség leggaládabb ellenségeiként leplezték le magukat.

Kurljandszkij, V. I.: »*A bűncselekmény tényálladékáról szóló tanítás egyes kérdései a szovjet büntetőjogi elméletben*« (34—43. old.) című cikkében kiemeli, hogy a büntetőjogi felelősségnek az az alapja, hogy az elkövető cselekményében fennforognak-e a bűncselekmény tényálladékának ismérvei. Véleménye szerint a bűncselekmény tényálladékához csak a bűncselekménnyel és az elkövetővel kapcsolatos azok az ismérvek tartoznak, amelyek meghatározzák a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességét. Kifejti, hogy nem minden ismérvet lehet a bűncselekmény tényálladékához sorolni, hanem csak azokat, amelyek eldöntik a cselekmény társadalomra veszélyességét és azt a kérdést, hogy a veszélyesség foka elegendő-e ahhoz, hogy az elkövetőt büntetőjogi felelősségre vonják. Ezt követően különbséget tesz a bűncselekmény elemei és a bűncselekmény ismérvei között és részletesen elemzi az ezzel kapcsolatos kérdéseket.

Kotok, V. F.: »*A népi demokratikus állam fő funkcióinak kérdéséhez*« (44—52. old.) című cikkében részletesen kifejti, melyek azok a fő funkciók, amelyeket a népi demokratikus államnak teljesítenie kell. E funkciók a következők: 1. az uralmuktól megfosztott osztályok elnyomása; 2. az ország védelme külső támadások ellen; 3. a gazdasági-szervező és kulturális-nevelő munka. Megállapítja, hogy a Szovjetunióval való barátság, továbbá a népi tömegek aktív részvétele az államigazgatásban a legfontosabb feltétele annak, hogy a népi demokratikus államok teljesíteni tudják fő funkcióikat.

Szudarikov, N. G.: »*A Kínai Népi Köztársaság helyi hatalmi szervének kialakulása és megszilárdulása*« (53—63. old.) cím alatt a kínai helyi hatalmi szervek kialakulásával foglalkozik. Megállapítja, hogy az új népi demokratikus rendszer ereje és életképessége nemcsak abban áll, hogy ez a rend megfelel az emberek milliói érdekeinek, hanem abban is, hogy most a népnek magának lehetősége nyílik arra, hogy részt vegyen az ország igazgatásában és irányítsa a további fejlődését.

»*A tudományos élet krónikája*« c. rovatban (64—71. old.) »A Szovjet Tudományos Akadémia Jogi Intézetében« cím alatt *A. V. Luzsin* és *A. A. Karp* előadásának ismertetését találjuk. Luzsin »A dolgozók küldöttei járási Szovjetjeinek és azok végrehajtó szerveinek feladatai és tevékenysége a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet időszakában a Szovjetunióban« címmel, Karp pedig »A dolgozók küldöttei járási Szovjetje végrehajtó bizottságának hatásköréről a gazdasági és kulturális építés fő kérdéseiben« címmel tartott előadást.

Ugyane rovatban *Binder, M. A.* »Államépítés a kazah autban 1926—1929. években«, *Maryuszkij, Sz. P.* »A Bjelorusz Szovjet Szocialista Köztársaság megalakulása és annak első alkotmánya« és *Venegyiktov, N. A.* »Lenin és Sztálin a szocialista törvényességről« című kandidátusi értekezéseinek ismertetését találjuk.

»*Könyvismertetések*« (72-85. old.) című rovatban közli a folyóirat a Jogi Kiadó kiadásában »Szovjet polgári jog« cím alatt Moszkvában 1950-ben megjelent jogi iskolai tankönyv, továbbá *Novickij, I. B.* és *Lunc, L. A.* »Általános tanítás a kötelemről« című, az Állami Jogi Kiadó kiadásában Moszkvában 1950-ben megjelent könyv kritikai ismertetését.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG

hivatalos közleményei

A magyar jogászok tiltakozása Nikosz Beloiannisz törvénytelen elítélése ellen

Nikosz Beloiannisz gyilkosainak nemzetközi büntetőjogi felelősségére vonatkozóan megdöbbentő anyagot gyűjtött össze a Magyar Jogász Szövetség kezdeményezésére alakult bizottság.

A bizottság elnöke dr. Mártonffy Károly, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, tagjai dr. Szladits Károly akadémikus, nyugalmazott egyetemi tanár, dr. Marton Géza akadémikus, egyetemi tanár, dr. Nizsalovszky Endre akadémikus, egyetemi tanár, dr. Buza László akadémikus, egyetemi tanár, dr. Beck Salamon, dr. Flachbart Ernő, dr. Hajdu Gyula, egyetemi tanárok, dr. Vekerdy Géza ügyvéd, dr. Kovács István a Magyar Jogász Szövetség főtitkára, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének főtitkárhelyettese.

A bizottság a Magyar Jogász Szövetség által 1952. évi március hó 2. napján rendezett jogász nagygyűlésen terjesztette be a »per« anyagának vizsgálatáról szóló jelentését.

A jogász nagygyűlést dr. Mártonffy Károly jogi kari dékán, a bizottság elnöke nyitotta meg. A görög kormány által törvénytelenül emelt vádat és az ügyre vonatkozó hatályos görög jogszabályokat dr. Flachbart Ernő egyetemi tanár ismertette. Dr. Schultheisz Emil egyetemi tanár részletesen ismertette és bírálta a per anyagát, utána dr Vekerdy Géza budapesti ügyvéd, az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának tagja a védelem jogainak e perben történt sárbatiprása ellen emelte fel a magyar védők nevében tiltakozó szavát. Parragi György Kossuth-díjas, a Magyar Nemzet c. lap főszerkesztője, országgyűlési kép-

viselő, Görögország többévszázados elnyomatása történetének tükrében ismertette az erre az országra ma nehezedő imperialista elnyomást. Felszólaltak: dr. Gajzágó László nyugalmazott egyetemi tanár, a Hágai Nemzetközi Intézet tagja és dr. Hajdu Gyula egyetemi tanár. Kondraditis elvtárs, a Budapesti Görög Komité tagja, személyes élményei alapján beszélt azokról a szenvedésekről, amelyeket a bebörtönzött görög hazafiaknak el kell viselniök. Dr. Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének főtitkárhelyettese, ismertette azt a harcot, amelyet a demokratikus jogászok világszerte folytatnak a görög monarchofasiszták zsarnoksága ellen.

A nagygyűlés dr. Buza László akadémikus, egyetemi tanár javaslatára az alábbi határozatot fogadta el:

»A Magyar Jogász Szövetség nagygyűlése a Nikosz Beloiannisz és a görög nép szabadságának és a világ békéjének több más hős harcosa ellen hozott gyilkos ítélet megrázó hatása alatt hallgatta meg azt a jelentést, amelyet a Magyar Jogász Szövetség kezdeményezésére akadémikusokból, a magyarországi egyetemek jogi karainak dékánjaiból és professzoraiból, az ügyvédi kamarák jelenlegi és régebbi vezetőiből, a tudományos intézetekben működő nemzetközi jogi és büntetőjogi szakértőkből, valamint a magyar jogászok tömegszervezetének, a Magyar Jogász Szövetségnek és a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének magyarországi funkcionáriusaiból alakult bizottság terjesztett a nagygyűlés elé a Nikosz Beloiannisz és hős társai ellen folytatott gyilkos hajszáról.

A jogász nagygyűlés a bizottság jelentése alapján megállapítja, hogy szerves összefüggés van az athéni katonai törvényszék gyilkos ítélete és aközt az eljárás közt, amelynek során Nikosz Beloianniszt és társait a rendkívüli hadbíróság 1951. novemberében a görög kormány utasítására halálra ítélte. A világ demokratikus jogászsága egyöntetű felháborodással mutatott rá arra, hogy ennek a bíróságnak már létesítése is alkotmányellenes volt, halálos ítéletének végrehajtása tehát jogi szempontból gyilkosság lett volna. Az eljárás törvénytelen voltának leleplezése folytán a görög kormány akkor kénytelen volt lemondani az ítélet végrehajtásáról. Az USA kormányával egyetértésben, ezzel akarta elhárítani Görögországnak az ENSZ biztonsági tanácsába való beválasztásával szemben megnyilvánult ellenszenvet. A bizottság megállapítása szerint, az előző törvénytelen eljárásban már szerepelt vádak jelentek meg a most lefolyt perben, új csoportosításban;

megállapítja, hogy az 1952. február 15-én kezdődött per vádlottai kivétel nélkül polgári személyek és az ellenük indított bűnvádi pernek a katonai bíróság előtt való folytatása ezúttal is beleütközött a hatályban lévő görög alkotmány rendelkezéseibe;

megállapítja, hogy az állítólagos bűncselekmények idején a vádlottak már letartóztatásban voltak, a cselekmények elkövetése tehát nem is állhatott módjukban;

a vád »bizonyítékainak« megvizsgálása alapján megállapítja, hogy az okiratok, illetve fényképmásolatok valódiságát mind a vádlottak, mind az illetékes egyéb tényezők kifejezetten tagadták és az okiratok valódiságának bizonyítását meg sem kísérelték, azok tehát mint közönséges hamisítványok a görög bűnvádi perrendtartás és bármely más civilizált ország szabályai értelmében nem tekinthetők bizonyítékoknak. Az állítólagos bűncselekmények bizonyítására tanúkként csupa vezérkari, rendőrségi és állambiztonsági alkalmazottat, köztük a biztonsági rendőrség vezetőit, valamint oly személyeket hallgattak ki, akikről a tárgyalás folyamán nagyrészt saját beismerésük alapján megállapítást nyert, hogy a német megszállás idején a német Gestapo és a náci kémszervezet szolgálatában állottak és most is az amerikai kémszervezet vagy az Eisenhower-féle háborús szervezet tagjai, illetőleg közismert rendőrségi besúgók, akikről a tárgyalás során bizonyítást nyert, hogy a vádlottakat a nyomozati eljárás során ütlegelték, éheztették, embertelenül kínozták és hogy e bánásmód következtében öt vádlott megőrült és többen belehaltak a kínzásokba vagy öngyilkosságot követtek el. Minthogy e személyek vallomása nem vehető figyelembe sem a görög, sem bármely más civilizált ország büntetőtörvénye szerint, a jogász nagygyűlés megállapítja, hogy az itt felsorolt úgynevezett »bizonyítékok« alapján törvényesen még vád sem lett volna emelhető;

megállapítja a vallomásokból, valamint a görög kormány tagjainak nyilatkozataiból, hogy a kétségtelenül alkotmányellenes bírósági tárgyalást a görög kormány az Egyesült Államok kormányának Peurifoy amerikai helytartó útján adott utasítására abból a célból szervezte meg, hogy ürügyet találjon azoknak a népi szervezeteknek a megsemmisítésére, amelyek ellenzik Görögországnak a háborús Atlanti Paktumba való bevonását, betiltsa a görög kormánytól független görög sajtóorgánumokat, kivégeztesse vagy börtönbe zárassa azokat a politikai vezetőket — különösen a görög kommunista párt egyes vezetőit —, akik az Egyesült Államok követeléseivel szemben a görög nép függetlensége és demokratikus fejlődése mellett szálltak síkra és vérbefojtsa a görög népnek az Atlanti Paktum és a háborús készülődések ellen irányuló szabadság- és békemozgalmát;

megállapítja, hogy ugyanakkor, amikor a vád úgynevezett tanúit egy héten át hallgatta ki a katonai törvényszék, a védelem tanúinak kihallgatására csupán két és fél órát engedélyezett. A védelem által hivatkozott tanúkat erőszakkal és halálos fenyegetésekkel akadályozták meg a tárgyaláson való megjelenésben. Több személyt, akikre a védelem tanúkként hivatkozott, a biztonsági rendőrség heteken át fogvatartott, másokat hatáskörrel nem bíró rendkívüli katonai törvényszékekkel elítéltettek és az ellenük hozott ítéletet próbaidőre felfüggesztették, hogy vallomásukban befolyásolják őket, ismét másokat, akik a tárgyaláson azt adták elő, hogy nem tartják fenn a fenyegetéssel és erőszakkal kicsikart nyomozati vallomásukat, az ügyész a következő tanúk elrettentése céljából, még a tárgyaláson letartóztatott;

megállapítja, hogy a védőket a kormány által fenntartott sajtóban, a kormány által rendezett gyűléseken és magán a tárgyaláson is súlyosan megfenyegették arra az esetre, ha ragaszkodnak védői feladatuk ellátásához. A vádlottak

védőilkkel sem a tárgyalás előtt, sem a tárgyalás alatt nem érintkezhettek. A tárgyalási elnök a tárgyaláson történt bejelentések ellenére sem intézkedett a védelem jogának érvényrejuttatásáról. Mély megdöbbenéssel állapítja meg a nagygyűlés, hogy a vádlottak nagyrésze az irtózatos sanyargatások következtében, mint emberi roncs jelent meg a tárgyaláson. A nyilvánvalóan ártatlan vádlottak hosszú hónapok óta minden emberi képzeletet felülmúló, irtózatos torturákat szenvedtek el a biztonsági rendőrség és a korfui középkori börtön magánzárkáiban, a legteljesebb magányban és sötétségben, éhség és gyötrődés között, ahol amerikai és német náci irányítás alatt a legborzalmasabb kínzóeszközöket (elektromos »igazsággép«) alkalmazták velük szemben.

A jogász nagygyűlés a fentiek alapján kétségtelenül megállapította, hogy az a mélységesen megdöbbentő orgyilkos merénylet, amelyet a hatályos görög jogszabályok sorozatos és nyílt megsértésével követtek el, nem bírói eljárás, az így hozott ítélet nem tekinthető bírói ítéletnek, hanem a görög kormány által amerikai felbujtásra elkövetett gyalázatos bűncselekménynek, amelynek előkészítéséért és végrehajtásáért a bűncselekmény minden részvevője büntetőjogilag felelős. Az ilyen ítélet hozatalában részvevő személyek nem bírák, nem jogászok, hanem gyilkosok.

Az egyénnek az élethez, a szabadsághoz, a személyes biztonsághoz, a védelem szabadságához fűződő jogait, amelyeket az ENSZ közgyűlése által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata irányadóan szögezett le, az ENSZ-ben helyetfoglaló monarchofasiszta görög kormány olyan szemérmetlenül és minden emberi érzésből kivetkőzött brutalitással sérti meg, amint azt a közelmult történetében csak a bűnös német náci rezsim tette.

Azok, akik ezeket a bűncselekményeket nemcsak a görög, hanem a Görögországot is kötelező nemzetközi jogszabályok megsértésével elkövetik, a nürnbergi és távolkeleti nemzetközi katonai törvényszékek ítéleteiben kifejezésre jutott nemzetközi jogszabályok szerint az emberiség elleni legsúlyosabb bűncselekmény tettesei, amelyről büntetőbíróság előtt kell számot adniok.

A tárgyalás adatai szerint a gyilkosságok elkövetésére irányuló egész eljárást az Egyesült Államok athéni követsége irányította, amelynek Robert Driskall nevű alkalmazottja személyesen is részt vett a nyomozás során az inkvizíciós kínzásokban. A jogász nagygyűlés követeli megfelelő nemzetközi fórum előtt a felelősség kérdésének ebben az irányban való tisztázását is.

A Magyar Jogász Szövetség nagygyűlése a jogászi lelkiismeretnek ad hangot, amikor a 12. órában felemeli szavát. Meg kell akadályozni, hogy az eddigi szörnyű bűncselekményeket újjal tetézzék! Az egész világ előtt a görög kormány viseli a felelősséget! A törvénytelen eljárások sorozatának haladéktalanul véget kell vetni! Bocsássák szabadon a görög nép szabadságmozgalmának a görög függetlenségért, a görög nép kenyeréért és a békéért küzdő, sokat szenvedett hős vezetőit, Nikosz Beloianniszt és törvénytelenül elítélt társait!«

*

A készülő borzalmas bűncselekmény ellen Magyarország összes jogászai levélben, táviratban, gyűléseken tiltakoztak. A Magyar Jogász Szövetség balassagyarmati, hódmezővásárhelyi, kaposvári, szekszárdi, jászberényi helyi csoportjai a görög kormánynál tiltakoztak a büntetőeljárás mezébe bújtatott gyilkos terv végrehajtása ellen.

A monarcho-fasiszta zsoldos kormány a világ dolgozóinak szolidáris fellépése és a haladó jogászközvéleménynek a világ minden sarkából felhangzó egyhangú tiltakozása ellenére 1952. március 30-án engedelmeskedett az amerikai parancsnak és végrehajtotta a gyilkosságot. A béke és az emberiség ellen elkövetett gaztett felbujtóinak, tetteseinek és cinkosainak a nemzetközi jog értelmében ugyanúgy kell lakolniok, mint a Nürnbergben elítélt náci gonosztevőknek.

Előadássorozat a Magyar-Szovjet Barátság Hónapja keretében

A Magyar Jogász Szövetség és a Magyar-Szovjet Társaság jogtudományi szakosztálya a Magyar Szovjet Barátság hónapja alkalmából előadássorozatot rendezett.

Az előadássorozat megnyitó előadását Décsi Gyula, az igazságügyminiszter első helyettese tartotta, aki az elmult évben a Szovjetunióban tanulmányúton járt igazságügyi delegációt vezette. A szovjet igazságszolgáltatásról tartott előadásban az igazságügyi küldöttség tapasztalatait ismertette. Előadását előző számunkban ismertettük.

»A szovjet bíróságok munkájáról« címmel Szabó Imre, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja a budapesti megyei bíróságon tartott előadást.

Weltner Andor, egyetemi tanszékvezető »Szovjet tapasztalatok felhasználása döntőbizottságaink munkájában« címmel tartott előadást.

Az ügyvédség problémáival foglalkozott Révai Tibor, a budapesti Ügyvédi Kamara elnökhelyettese »A szovjet ügyvéd feladatai a büntető eljárásban« című előadása.

— Az előadássorozat további programmját a Jogtudományi Közlöny f. évi 2. száma tartalmazta.

Vidéki helyi csoportjaink munkája

Veszprémi helyi csoportunk ankét keretében vitatta meg az 1951. évi 34. tvr.-t. Kiss György kartárs ismertette a törvényerejű rendelet rendelkezéseit. Összehasonlítást tett a szocialista és a kapitalista államoknak a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozása között. Részletesen ismertette a szovjet büntetőjognak a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és eljárási jogszabályait. Foglalkozott a fiatalkorúak bíráinak különleges feladataival.

Az előadást követő vita során a megjelent bírák, államügyészek és ügyvédek néhány érdekesebb jogeset ismertetésével megvitatták a törvényerejű rendelet gyakorlati alkalmazása során felmerülő problémákat.

ÜGYVÉDSÉG

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának teljes ülése

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága 1952. február 24-én tartotta újjáalakuló teljes ülését. A teljes ülésen dr. Kovács István főtitkár részletesen ismertette az Országos Bizottság 1948 szeptember hó óta kifejtett működését.

Rámutatott arra, hogy az ÜKOB 1948 szeptemberében tartott teljes

ülése óta népi demokráciánk életében jelentős változások következtek be. Befejeztük háromféves tervünket, s ma már ötéves tervünk megvalósításának derekán vagyunk. Az elmult idő alatt népgazdaságunk társadalmi és szociális berendezésében gyökeres változások következtek be. Népköztársasági alkotmányunk megalkotása nyomán jogintézményeink és jogtudományunk fejlődése lendületet vett.

Az ÜKOB munkája ebben az időszakban túlnőtt a másodfokú fegyelmi bíráskodáson és az igazgatási ügyködésen. Az ÜKOB-nak kell gondoskodnia autonóm hatáskörben az ügyvédjelöltek vizsgáztatásáról. Ehhez újabb feladatként járul az ügyvédi munkaközösségek támogatása és ellenőrzése. Mindezek a feladatok megnövelték az ÜKOB súlyát, s népi demokráciánk jogéletében betöltött szerepét.

Az 1948 : XXIX. tv. óta gyökeresen megváltozott az ügyvédi fegyelmi ügyek elbírálása. A Kúria Ügyvédi Tanácsa — mint emlékezetes — az engedékenység, a túlzott liberalizmus szellemét érvényesítette ott, ahol az ügyvédség demokratikus átalakítását kellett volna szem előtt tartania. Következetesen megszüntette a nyugatra szökött ügyvédekkel szemben az Ürt. 147. § alapján hozott felfüggesztő határozatokat, rendőrhatósági őrizet alá helyezett ügyvédek fegyelmi felfüggesztését szüntette meg. Az ügyvédeknek a demokratikus rend ellen elkövetett cselekményeit, állásfoglalásait, valamint az állam gazdasági érdekeit sértő magatartását nem tartotta fegyelmi vétségnek. A védelem során a demokratikus államrend ellen elkövetett cselekményeket a »védői szabadság« rosszul felfogott és rosszul értelmezett elve alapján nem minősítette fegyelmileg büntethetőnek még akkor sem, ha a védő magatartása a demokráciaellenes izgatás határán mozgott.

Az ÜKOB fegyelmi bíráskodásából és az 1950. szeptember hó 29-i teljes ülési határozatokból leszűrhető alapelvek mutatják, hogy a fegyelmi tanácsok szakítottak a Kúria Ügyvédi Tanácsának helytelen gyakorlatával és oktató, nevelő ítéletekkel mozdították elő az ügyvédi kar demokratikus szellemben való átnevelését. A disszidált ügyvédek ellen a fegyelmi eljárást le kell folytatni, s példás ítéleteket kell hozni. Elvi jelentőségű döntés, hogy az igazolási eljárás során kiszabott felfüggesztés időtartama nem számítható be a fegyelmi büntetésbe, mert más a védett érdek az igazolási eljárásban, s a fegyelmi eljárásban. A fegyelmi tanács ítéletei következetesen hangsúlyozzák a védői szólásszabadság jogát, viszont büntették a védői szólásszabadsággal való visszaélést. A védelem szabadsága nem jelenthet immunitást Népköztársaságunkkal szembeni ellenséges magatartással kapcsolatban.

A fegyelmi ügyek száma az 1951. évben jelentős csökkenést mutatott. Ebben jelentékeny része van annak, hogy a munkaközösségek megalakulásával emelkedett a kar erkölcsi színvonala is. Fegyelmi gyakorlatunkban a munkaközösségek megalakulása óta alig fordult elő olyan fegyelmi ügy, amely munkaközösségi tag ellen indult volna.

Megemlítendő az is, hogy az 1948—1950 közötti időben az ÜKOB által megválasztott mindhárom igazgatási tanács működött, 1951-ben az ügyek csökkenő tendenciája következtében csak egy igazgatási tanácsra volt szükség.

A főtitkári beszámolóhoz az Országos Bizottság tagjai hozzászóltak. Dr. Vadas György annak a kívánságnak adott kifejezést, hogy az Országos Bizottság ne csak a képviseleti szerv és a másodfokú felülvizsgálati fórum szerepét, hanem operatív, útmutató és kezdeményező szerepet is töltsön be. Különösen hangsúlyozta az ügyvédek marxista-leninista képzésének szükségességét és ennek az elvnek az ügyvédjelöltek nevelésében való biztosítását is. Dr. Kiss László (Pécs) az ügyvédséget érintő sérelmek ügyében kérte az Országos Bizottság közreműködését.

Dr. Feri Sándor hangsúlyozta, hogy lényegében az ügyvédség iránti bizalom megszerzése és biztosítása a főkérdés. Ezen a téren az ügyvédségnek jó munkájával kell kiérdemelnie a dolgozók bizalmát. Az ügyvédi vizsgabizottságok ügyeljenek arra, hogy a jelöltek csak kellő felkészültség esetén kapják meg az oklevelet. A fegyelmi tanácsok továbbra is vizsgálják meg az eléjük került ügyekben a terhelt ügyvédek egész magatartását és jelenlegi beállítottságát.

Ezután a jelölő bizottság előterjesztette a tisztikar és a tanácsok tagjaira nézve tett javaslatát. Az Országos Bizottság a jelölő bizottság javaslata alapján egyhangúlag az alábbi tisztikart választotta meg:

Elnök: Dr. Kovács István, *elnökhelyettesek*: Dr. Barna Imre, Dr. Winiczai Ferenc (Pécs), *főtitkár*: Dr. Révai Tibor, *főtitkárhelyettes*: Dr. Konta Lipót, *titkárok*: Dr. Andorkó László, Dr. ifj. Fejérváry Géza, Dr. Győri Emil, Dr. Király István, Dr. Nagy István László, *főügyész*: Dr. Zarubay Emil, *főügyészhelyettesek*: Dr. ifj. Csató Gyula, Dr. Dzúbay László, Dr. Halász Aladár, Dr. Vadas György, *ellenőrök*: Dr. Csobányi Zoltán, Dr. K. Dénes Margit.

Dr. Révai Tibor főtitkár ismertette ezután az Ügyvédi Munkaközösségek eddigi működésének, valamint az újabban megalakuló munkaközösségek kérdéseit. Foglalkozott az Országos Bizottságnak a munkaközösségek szervezésével, ellenőrzésével és támogatásával kapcsolatos feladataival. Hangsúlyozta, hogy nincsen olyan szándék, hogy a magánügyvédek gyakorlatát korlátozzák, azonban a magánügyvédeket is megfelelő ellenőrzés alá kell vonni. Ennek az ellenőrzésnek célja az, hogy megvizsgálja, hogy a magánügyvédek eleget tesznek-e az Ügyvédi Rendtartás kötelező előírásainak. A netán előforduló szabálytalanságokat a Kamarák fegyelmi intézkedéssel fogják megtorolni. Indítványozta, hogy a »Kamara« elnevezést — amely emlékeztet a régi fasiszta érdekképviseletekre — változtassák meg korszerű elnevezésre. Fontosnak tartja azt, hogy a jövőben a szakmai munkán kívül az ügyvédek a társadalmi munkában is részt vegyenek.

A főtitkári előterjesztéshez többen hozzászóltak. Dr. Patriász István utalt arra, hogy a munkaközösségeken belül a tagok felett szigorú ellenőrzést kell gyakorolni és jó működésükkel kell a dolgozók bizalmát megerősíteni. Dr. Kazár Andor (Pécs) ismertette a saját munkaközösségük ügybeosztását és jövedelem elosztását. A munkaközösségen belül szakmai referensek vannak, a jövedelmet egyenlő arányban osztják fel és a külön munkateljesítményt prémiummal jutalmazzák. Dr. Vadas György a »Kamara« elnevezés megváltoztatását helyesli, mert így jobban kidomborodik az ügyvédi szervezet új tartalma. A munkaközösségek jövedelmének elosztása tekintetében nem helyesli

az egyenlő felosztást, hanem mindenki a végzett munka után kapja meg a részesedését. Szükségesnek tartja, hogy a magánügyvédek ügyvállalását is ellenőrzés körébe vonják, nehogy ilyen módon a munkaközösségek hátrányosabb helyzetbe kerüljenek. Dr. Kiss László (Pécs) helytelenítette a jövedelem egyenlő elosztásának elvét és kéri, hogy a munkaközösségi alapszabálytervezet legyen figyelemmel a vidéki viszonyokra. Dr. Gárdos István (Pécs) indítványozta, hogy a vidéki ügyvédeket érintő kérdések megtárgyalására a vidéki tagok is kapjanak meghívást. Az Országos Bizottság az ügyvédi munkaközösségek megalakulásának előfeltételei tekintetében adjon elvi irányítást.

Dr. Kovács István elnök a munkaközösségek jövedelmének egyenlő elosztását nem tartja helyesnek, mert a több és jobb munkát jobban kell díjazni. A Szovjetunió példája nyomán a fejlődés nyilván oda irányul, hogy a munkaközösség vezetője és végrehajtóbizottsága helyesen tudja elbírálni a munka mennyisége és minősége szerint az egyes tagoknak járó részesedést.

Ezekután Dr. Révai Tibor főtitkár a következő határozati javaslatokat terjesztette elő:

I. Figyelemmel arra, hogy az utóbbi időben széles mértékben kialakult úgy Budapesten, mint a vidéken az ügyvédek önkéntes munkaközösségi mozgalma, az Országos Bizottság feladatának tekinti, hogy az Ügyvédi Kamarákon keresztül, valamint közvetlenül is, tevékeny részt vegyen a munkaközösségek szervezésében, irányításában és ellenőrzésében. Erre való tekintettel a teljes ülés hozza meg a következő határozatot:

1. Munkaközösség megalakulásához, új tag felvételéhez az Országos Bizottság megerősítése szükséges.

2. Az Országos Bizottság irányítja az egyes Ügyvédi Kamaráknak az ügyvédi munkaközösség egységes vezetésével és ellenőrzésével kapcsolatos tevékenységét, ebből a célból a Kamarák bevonásával készítse el

3. az ügyvédi munkaközösségek szervezeti szabályzatát, belső munkarendjét, díjszabását, ellenőrzési szabályzatát;

4. tegyen lépéseket az ügyvédi munkaközösségekben működő ügyvédek kedvező adóztatása és társadalombiztosítása érdekében.

5. A munkaközösségekkel kapcsolatos kérdéseket az Országos Bizottság elnöke és főtitkára együttesen, — fontosabb kérdéseket a tisztikar intézzen.

A teljes ülés a határozati javaslatnak ezt az I. részét a javaslat értelmében egyhangúlag elfogadta.

II. Utasítsa az Ügyvédi Kamarákat, ellenőrizzék az ügyvédeknél az Ügyvédi Rendtartás által előírt könyveket, (iktatókönyvet, pénztárkönyvet) az egyes ügyfelek feljegyzési lapjait, tényállásait, díjleveleit, fejtsenek ki az ügyvédek felé iránymutató tevékenységet, az észlelt szabálytalanságok miatt pedig indítsanak megfelelő eljárást.

A teljes ülés a javaslatot azzal a módosítással fogadja el, hogy az Ügyvédi Kamarák közöljék ezt a határozatot tagjaikkal azzal a figyelmeztetéssel, hogy a határozat közlése után tartott ellenőrzéseknél észlelt szabálytalanságok miatt megfelelő eljárásnak lesz helye.

III. Javasolja az Országos Bizottság az igazságügyminisztternek, hogy az Ügyvédi Kamarák elnevezése helyett engedélyezze az »Ügyvédi Bizottság«, — az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának elnevezése helyett pedig »Országos Ügyvédi Bizottság« elnevezés használatát.

IV. Az Országos Bizottságnak nincsen olyan ügyrendje, amely a jelenlegi követelményeknek megfelelne. Javasolja, hogy az Országos Bizottság tisztikara készítse el ügyrendjét.

V. Javasolja, hogy az Országos Bizottság gazdasági működésének ellenőrzése céljából két ellenőrt válasszon.

Több felszólalás után az Országos Bizottság a határozati javaslatot azzal a módosított szöveggel fogadta el, hogy javasolja az Ügyvédi Kamarák elnevezés helyett »Ügyvédi Szervezetek«, — az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának elnevezése helyett »Ügyvédi Szervezetek Országos Bizottsága« elnevezés használatát.

A Budapesti Ügyvédi Kamara

a beérkezett panaszok alapján figyelmezteti a büntetőügyekben eljáró választott védőket, hogy az esetben, ha a bíróság védőt rendelt ki — haladéktalanul, sürgős esetekben távbeszélő útján —, értesítsék a kirendelt védőt, hogy a tárgyaláson megjelennie nem kell. Erre kötelez a kartársi érzés, hogy hiábavaló eljárást ne okozzanak a kirendelt védőnek. A közlés elmaradását a jövőben a kartársiasság megsértése miatt a Kamara eljárás tárgyává teszi.

A Budapesti Ügyvédi Kamara

február hónapban 14 ügyvédet törölt munkaképtelenség okából, 3 ügyvédet felfüggesztett.

Az Ürt. 147. §-a alapján felfüggesztette: Kelemen Frigyes Ottó, Barinkay Ervin, Molnár István, ifj. Virág Gyula, ifj. Istvánffy Sándor, Flóhr Géza, Rákos István, Stefán József budapesti és Koltai Ernő balaszegyarmati ügyvédet. A fegyelmi bíróság jogerős ítéletével Mauks Endre budapesti ügyvédet egy évi felfüggesztésre ítélte.

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának gyakorlatából

Fegyelmi ügyekben

1.

Az az ügyvéd, aki súlyos bűncselekmény nyomatékos gyanúja alatt áll, ügyének tisztázásáig közérdekből ügyvédi gyakorlatot nem folytathat.

Fontosabb közérdek fűződik ahhoz, hogy amennyiben a vád (1932: VI. törvény 5. §-ába ütköző uzsora bűntette) alaposnak bizonyul, a vád alatt álló személy ügyeket bíróság előtt — esetleg éppen azon bíróság előtt, ahol ellene az eljárás folyik — ne képviselhessen, mint ahhoz, hogy ártatlansága esetén az ellene folyamatban lévő eljárás tartama alatt, de nyomatékos gyanúval terhelten feleket képviseljen.

OBFT. I. 5310/1951.

2.

A népi demokratikus erkölcs alapján álló ügyvédnek még a látszatát is el kell kerülnie az olyan magatartásnak, mely szerepe iránt kétséget támaszthat.

OBFT. II. 5335/1951.

3.

Az ügyvédnek minden körülmények között meg kell őriznie a tárgyilagos magatartást. A népi demokrácia ügyvédjének ezen felül arra kell törekednie, hogy példamutató fegyelmezettséggel a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására nevelje.

OBFT. II. 5353/1951.

TARTALOM: Április 4. — Haladó jogi hagyományaink kérdéséről. (I.) — *Dr. Herczeg István:* Kína ENSZ-tagsága és a nemzetközi jog. — *Dr. Losonczy István:* Hozzászólás néhány család elleni büntetthez de lege lata és de lege ferenda. (I.) — *Dr. Toldi Ferenc* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Sz. Sz. Sztugyenyikin: Szovjet államigazgatási jog. — *Dr. Buza László:* Az északatlanti paktum és Németország remilitarizálása az ENSZ Alapokmánya szempontjából. (II.) — *Dr. Vida Ferenc:* Az anyagi igazság érvényesülése büntetőigazságszolgáltatásunkban. (II.) — *Dr. Görgey Mihály:* A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései. (II.) — *Szemle:* A Magyar Tanácsköztársaság. — *Gáborné dr. Gömöri Edit:* Nemzetközi Gyermekvédelmi Konferencia. — Jogi nyelvünk szabatosságához. — *Dr. Sándor István Tamás:* Fegyelmi jogunk néhány kérdéséről. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo 1951. évi 11. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — A magyar jogászok tiltakozása Nikosz Beloiannisz törvénytelen elítélése ellen. — *Ügyrédség.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: 4-го апреля. — Вопрос о прогрессивных традициях венгерского права. (Часть I.) — *Др. И. Герцег:* Вопрос о приеме Китая в ООН и международное право. — *Др. И. Лошонци:* Замечания de lege lata и de lege ferenda о некоторых преступлениях, посягающих на семью. (Часть I.) — *Др. Ф. Толди* (Институт Государствоведения и Права): Студенникин С. С.: Советское административное право. — *Др. Л. Буза:* Североатлантический пакт и ремилитаризация Германии с точки зрения Устава ООН (Часть II.) — *Др. Ф. Вида:* Осуществление материальной истины в уголовном правосудии. (Часть II.) — *Др. М. Гергеи:* Принципиальные вопросы новейшего регулирования договоров поставки. (Часть II.) — *Обзор:* Венгерская советская республика. — *Габорне др. Э. Гемери:* Международная конференция по вопросам защиты детей. — К вопросу о точности нашего юридического языка. — *Др. И. Шандор:* О некоторых вопросах нашего дисциплинарного права. — Из определений Верховного суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати (Советское государство и право № 11. за 1951 год.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — Протест венгерских юристов против незаконного осуждения Никоса Белоианниса. — *Адвокатура.* — *Приложения:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: Le 4 avril. — De la question de nos traditions juridiques progressistes. (Ière Partie.) — *István Herczeg, docteur en droit:* La qualité de membre de la Chine dans l'ONU et le droit international. — *István Losonczy, docteur en droit:* Remarques sur la question des crimes contre l'état de famille de lege lata et de lege ferenda. (Ière Partie.) — *Ferenc Toldi, docteur en droit* (Institut des Sciences politiques et juridiques): S. S. Stoudénikine: Droit administratif soviétique. — *László Buza, docteur en droit:* Le pacte d'Atlantique du Nord et la remilitarisation de l'Allemagne du point de vue du Pacte de l'ONU. (IIème Partie.) — *Ferenc Vida, docteur en droit:* La mise en valeur de la justice matérielle dans notre juridiction pénale. (IIème Partie.) — *Mihály Görgey, docteur en droit:* Les problèmes de principe de la nouvelle réglementation des contrats de livraison. (IIème Partie.) — *Revue:* La République des conseils Hongroise. — *Mme Gábor, née Edit Gömöri, docteur en droit:* La conférence internationale pour la protection de l'enfance. — De la précision de notre langue juridique. — *István Tamás Sándor, docteur en droit:* De quelques questions de notre droit disciplinaire. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: Institut des Sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo N° 11 de 1951.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — La protestation des juristes hongrois contre la condamnation illégale de Nikos Beloiannis. — *Nouvelles du barreau.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: 4. April. — Über die Frage unserer fortschrittlichen Rechtstraditionen. (I.) — *Dr. István Herczeg:* Chinas UNO-Mitgliedschaft und das Völkerrecht. — *Dr. István Losonczy:* Bemerkungen zu einigen Verbrechen wider den Familienstand de lege lata und de lege ferenda. (I.) — *Dr. Ferenc Toldi* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaft): S. S. Studjenikin: Sowjetisches Staatsverwaltungsrecht. — *Dr. László Buza:* Der Nord-Atlantikpakt und die Remilitarisierung Deutschlands vom Gesichtspunkt der Charta der Vereinten Nationen aus betrachtet. (II.) — *Dr. Ferenc Vida:* Zur Geltungkommen der materiellen Gerechtigkeit in unserer Strafrechtspflege. (II.) — *Dr. Mihály Görgey:* Die prinzipiellen Fragen der neuerlichen Regelung der Lieferungsverträge. (II.) — *Rundschau:* Die ungarische Räterepublik. — *Dr. Edit Gábor, geb. Gömöri:* Die internationale Kinderschutzkonferenz. — Zur Frage der Präzision unserer juristischen Sprache. — *Dr. István Tamás Sándor:* Über einige Fragen unseres Disziplinarrechtes. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo N°. 11 a. d. J. 1951.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — Protest der ungarischen Juristen gegen die illegale Verurteilung von Nikos Beloiannis. — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilage:* Misszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft — Egyes szám ára: 8.— Ft. Egyszámlaszám: 69.878.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 2-522129. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 4. szám Budapest, 1952. április hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Az ENSZ útja

Három hónapon át tartó tárgyalások után befejeződött az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének hatodik ülésszaka, melynek fordulatot kellett volna hozni a háborút kirobbantani akaró hatalmak teremtette nemzetközi feszültségben, amely azonban éppen e hatalmak magatartása és politikája következtében teljes eredménytelenséggel végződött. A szebb jövőjük építésén fáradozó demokratikus népektől, de a világ minden józan emberétől is hőn óhajtott béke biztosítását nem vitte előbbre ez a közgyűlés.

A sivár szavazó tevékenységet csak itt-ott szakította meg a háborút előkészítő, háborúra uszító imperialisták járszalagjába fűzött kis államok elégedetlenségének, felszabadulni akarásának egy-egy fellobbanása: a várható alakulás előhírnökei. Mégis nagy figyelemmel kell nyomonkövetnünk ennek a közgyűlésnek lefolyását, az ott felvetett kérdéseket és ezek tárgyalásának módját, mert éles világításba helyezve állapíthatjuk meg ekképpen, hogy mely erők és milyen irányban hatnak e döntő fontosságú nemzetközi szervezetben és mit várhatunk attól a fejlődés további során.

Megalakulása előtt a fasiszta rabló hadseregek leverése céljából egyesült nemzetek tisztában voltak azzal, hogy a katonai győzelem egymagában nem lehet kielégítő eredmény. *Sztálin* elvtárs szavai szerint: »Feladatunk nemcsak az, hogy megnyerjük a háborút, hanem az is, hogy lehetetlenné tegyük egy új támadás és egy új háború létrejöttét, ha nem is örökre, de legalább is hosszú időre.« A németek és csatlósaik ellen vívott fegyveres csaták mellett folyt tehát a nagy diplomáciai csata, melyet az Egyesült Nemzetek vezetői és politikusai folytattak, hogy eldöntsék, minő szervezetben, minő intézményekkel tudják ezt a további, hosszú időkre kiható feladatot megoldani: a béke biztosítását.

Megbízottaik lefektették az új agressziók megakadályozására, valamennyi békeszerető nép szoros és állandó együttműködésének megvalósítására hivatott szerv alapjait, de nem tudtak megegyezésre jutni a határozathozatal módjának minden más kérdésnél fontosabb kérdésében.

Sztálin elvtárs leszögezte a Nagy Októberi Forradalom 27. évfordulóján tartott beszédében: »A békeszerető nemzetek képviselőiből különleges szervezetet kell létrehoznunk a béke megvédésére és a biztonság megőrzésére. E testület vezető szervének rendelkezésére kell bocsátanunk a támadás megakadályozásához feltétlenül szükséges fegyveres erőt és köteleznünk kell ezt a szervezetet, hogy szükség esetén ezt a haderőt támadás elhárítására vagy felszámolására és a támadásban vétkesek megbüntetésére haladéktalanul igénybe vegye.

Ennek a szervezetnek nem szabad a gyászos emlékű Népszövetség megismétlődésének lennie, amelynek a támadás elhárítására sem joga nem volt, sem az ahhoz szükséges eszközökkel nem rendelkezett. Ez a szervezet új, különleges teljhatalmú nemzetközi szervezet lesz, amelynek minden szükséges eszköz rendelkezésére áll majd ahhoz, hogy megvédje a békét és elhárítsa az új támadást.«

A csataterek győzelmei nyomán győzött a Szovjetunió békét biztosítani akaró politikája a diplomácia frontján is. Sztálin, Roosevelt és Churchill jaltai konferenciáján megállapodás jött létre a határozathozatal módjára nézve és összehívták az Egyesült Nemzetek Értekezletét, hogy ez dolgozza ki a megállapodások alapján a létesítendő szervezet Alapokmányát.

Így született meg 1945. április 25-én a San-Franciscóba összehívott értekezleten az Egyesült Nemzetek Szervezete, hogy megmentse »a jövő nemzedéket a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre«.

Megszületett — de vajjon eleget fog-e tenni rendeltetésének? Nem lesz-e »a gyászos emlékű Népszövetség megismétlődése«? *Sztálin* hivatkozott beszédében rámutatott már, mitől függ, hogy e nemzetközi szervezet működése eléggé eredményes lesz-e. »Eredményes lesz, ha a nagyhatalmak, amelyek a hitleri Németország elleni háború fő terhét viselték, továbbra is az egyetértés és összetartás értelmében fognak eljárni. Nem lesz eredményes, ha vétenek fognak ez ellen az elengedhetetlen feltétel ellen.«

I. Az eredmény elengedhetetlen feltétele tehát a nagyhatalmak egyetértése, az összetartás szelleme. A háború megmutatta, hogy ez a szellem érvényesülhetett, bár a fasiszta agresszorok ellen szocialista és imperialista államok harcoltak egy vonalban. És megmutatta azt is, hogy annak érvényesülése biztosítja a kívánt cél elérését, meghozta a támadókat megsemmisítő tökéletes diadalt.

Az egyetértés és összetartás szelleme teremthette meg csak a háború utáni időkben is a tartós békét biztosító berendezkedéseket. Továbbra is szocialista és kapitalista államok léteztek egymás mellett. Ez az egymás-

melletti létezés egy bizonyos korszakon át történelmi szükségszerűség. Ennek a szükségszerűségnek logikus következményét vonta le *Sztálin*, midőn azt hirdette, hogy a kialakuló nemzetközi szervezet működése csak akkor lehet eredményes, ha a nagyhatalmak, vagyis a szükség szerint egymás mellett létező, bár ellentétes berendezkedésű államok az egyetértés és összetartás szellemében fognak eljárni. Ha tehát az imperialista államok megfékezik terjeszkedési, zsákmányéhes mohóságukat. Ha egyik sem törekszik a másik elnyomására, hanem a békés versenyt biztosító együttműködés útján keresi a maga boldogulását.

Ennek az útnak megoldását határozta el a jaltai konferencia és az ennek alapján szerkesztett Alapokmány. A béke, a biztonság fenntartásának felelősségét elsősorban a Biztonsági Tanácsra ruházta, amelynek határozatait, rendelkezéseit az összes tagállamok elfogadni és végrehajtani tartoznak. Érdemi kérdésben azonban a Tanács határozatot csak az állandó tagok (vagyis az öt nagyhatalom) szavazatait magában foglaló 7 igenlő szavazattal hozhat. Ha tehát a nagyhatalmak bármelyike nem támogat igenlő szavazatával valamely előterjesztett javaslatot, úgy abból határozat nem lehet (vétójog). Ez tehát intézményes szervezeti kifejezése »az egyetértés és összetartás szellemének«, amely egyedül alkalmas arra, hogy a nemzetközi szervezet eredményes munkáját biztosítsa.

De az Alapokmány gondoskodott arról, hogy a kötelező rendelkezések tárgyában határozni jogosult és a nagyhatalmak egyetértésének elvére alapított Biztonsági Tanácson kívül legyen egy másik szerv, amelyben minden állam, nagy vagy kicsi, egyaránt hallathassa szavát, egyaránt kifejthesse álláspontját és amelynek határozataihoz minden állam egyenlő értékű szavazattal járulhat hozzá. Ez a szerv a Közgyűlés. Részt vehet ezen az Egyesült Nemzetek Szervezetének minden tagja, szavazati joga is van mindegyiknek, a határozat pedig fontos kérdésekben a jelenlevő és szavazó tagok szavazatának kétharmad, egyéb kérdésekben azok egyszerű többségével jön létre. Határozatai azonban nem kötelezőek. Megtárgyalhat a Közgyűlés minden kérdést vagy ügyet, amely az Alapokmány körébe tartozik, megvitathatja tehát a béke és biztonság fenntartására vonatkozó konkrét kérdéseket és az együttműködés általános elveit is, de hatásköre csak addig terjed, hogy a hozott határozatot, mint javaslatot a Biztonsági Tanács vagy a tagállamok vagy mindkettő elé terjessze. »Minden olyan kérdést, amelyben cselekvésre van szükség, a Közgyűlésnek vita előtt vagy azután a Biztonsági Tanács elé kell terjeszteni.« (11. § 2. pont.)

A Biztonsági Tanács elhatározására kétségtelenül befolyást gyakorol a Közgyűlés állásfoglalása, amely az összes tagállamok részvétele alapján jön létre, de semmiképpen sem kötelezi azt. Annál kevésbbé, mert a Nemzetek Szövetségének »gyászos emléke« intő például szolgálhat arra nézve, hogy az ilyen elhatározás semmiképpen sem tekinthető a szavazásban részt vevő államok szabad elhatározása eredményének. Ellenkezőleg. Az egyes gazdaságilag és politikailag erős hatalmak befolyása, sőt nyomása alatt szavaznak a kisebbek. Ezek viszont olyan kérdésekben, amelyekben semmiféle érdekük nincs, állásfoglalásukkal fizetnek más területeken elérni kívánt támogatásért. A szavazatokkal való játék, a diplomáciai és gazdasági alkudozások és nyomások piaca tehát a Közgyűlés, nem pedig egyenlő és független államok szabad elhatározásából létrejövő állásfoglalások mérkőzése. A Népszövetség működéséből leszűrt tapasztalatok és »a háború fő terheit viselt« nagyhatalmak egyetértésének elve alapján intézkedik az Alapokmány akként, hogy a Közgyűlésen minden állam egyenlő értékű szavazatainak meghatározott többségével jön létre a határozat, amely azonban csak javaslatot tartalmazhat. Ellenben kötelező rendelkezéseket csak a Biztonsági Tanács határozhat el, amely elhatározás viszont (érdemi kérdésekben) csak az öt nagyhatalom igenlő hozzájárulásával jöhet létre.

II. Az Alapokmány szerint ekként felépült intézményben tehát eleve ki van zárva, hogy bármely hatalom a szervezetre vagy egyes államokra olyan magatartást erőszakoljon, melyet ezek szabad elhatározásukból nem vállalnának. Igy van biztosítva az államok szuverén egyenlőségének tiszteletbentartása alapján az egyetértés és összetartás szellemének előfeltétele mellett az eredményes működés.

Az Alapokmány ekkénti felépítése a Szovjetunió külpolitikájának győzelmét jelentette. Annak a külpolitikának, amely a tartós béke biztosítására irányuló törekvésnek és annak a tudatnak a gyümölcse volt, hogy kapitalista és szocialista berendezkedésű államoknak kell egy történelmi korszakon át egymás mellett létezniök.

Ámde a háború befejeződött és »a béke réme« lett urrá a monopoltőke hatalmasain. A piacaikat fenyegető német fasiszta erőket megsemmisítette a Vörös Hadsereg, úgy véltek tehát, hogy most már a Szovjetunióra tekintet nélkül, helyesebben a Szovjetunióval szemben, újból a profitéhség diktálta módon intézhetik a világ sorsát. Az a meggyőződésük pedig, hogy az atombomba titkával kizárólag ők, az USA urai rendelkeznek, végkép megérlelte bennük azt az elhatározást, hogy túlteszik magukat a háború eseményeinek, a Szovjetunió nagyszerű hadi sikereinek nyomása alatt elfogadott együttműködés kényszerén és elhárítják a gátat, amelyet terveik érvényesítésében a világszervezetnek erre az együttműködésre alapított rendszere emelt.

Már az 1946. évi Közgyűlésen, tehát alig egy évvel a háború befejezése után, Molotov elvtárs kénytelen volt megállapítani, hogy »a végső fokon mégis csak az elnyomás és erőszak alkalmazásának szükséges módszereiben bizakodó imperialista körök terveibe sehogy sem illenek bele a nemzetközi együttműködés normális elvei«. A társadalmi rendszerek közötti békés versengés irányzatával szemben éppen ezért olyan elveket hirdetnek, olyan terveket szőnek és olyan intézkedéseket tesznek, amelyekből »messziről bűzlik a terjeszkedésre és a világ feletti osztatlan uralomra irányuló leküzdhetetlen vágy«. (Molotov: A külpolitika kérdései, 299. és 310. oldal.)

Ez a vágy nem találhatott egyenes vonalú kielégítést. Akadálya volt ennek a Szovjetunió, »amelyre tehetetlen dühükben legszívesebben valamennyi láncos kutyát ráuszítanák«, és akadálya volt a nemzetközi szervezetnek a Szovjetunió nyomására létrejött alapvető intézménye, a vétó-jog. Megindult tehát az akció, a harc, ennek a jognak a kijátszása és végeredményben ennek kiküszöbölése iránt.

Molotov elvtárs és a Szovjetunió más küldöttei erőteljesen mutattak rá, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapja a nagyhatalmak közötti egyetértés, mely a vétó-jogon keresztül érvényesül. Ha tehát ez megdől, úgy szükségszerűleg összedől a szervezet egész épü-

lete. Mindez nem használt, hisz az államok egy csoportja, az Egyesült Államokkal az élén, éppen azt tűzte ki célul, hogy az egyetértés alapjára emelt épületet lerombolja. »A leküzdhetetlen vágy« a világuralom megteremtésére, nem volt összeegyeztethető a békét valóban biztosítani kívánó és erre alkalmas szervezettel. Nekik olyan nemzetközi szervezet kell, amely nem a népek függetlenségének bástyája, hanem az ő világhatalmuk kiépítésének és megszilárdításának eszköze legyen. Szervezetileg kifejezve: a vétó-joggal terhelt Biztonsági Tanács jelentőségének, hatáskörének kijátszásával a Közgyűlést igyekeztek rendelkező, mindenható szervvé előléptetni, azt a közgyűlést, amelynek többségét, Amerika, Ázsia és a kapitalista Európa gazdaságilag függőségükbe hozott államait engedelmes és biztos bábóknak vélik tekinteni.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének története, amelyet legélénkebben a közgyűlés ülésszakai vetítenek, nem más, mint annak a harcnak a története, amelyet az Északamerikai Egyesült Államok és imperialista társai folytatnak, hogy a Biztonsági Tanács jogkörének megkerülésével, kijátszásával, a közgyűlés engedelmes szavazó gépének felhasználásával a békének ezt a világszervezetét világhatalmi törekvéseik instrumentumává torzítsák.

Az 1946. évi közgyűlésen, a hírhedt Baruch-tervben az atomenergia felhasználása és ellenőrzése tárgyában már olyan javaslatot terjesztettek elő, hogy abból a vétójoggal rendelkező Biztonsági Tanácsot kizárják.

Az 1947. évi második ülésszakon Marshall külügyminiszter javaslatot terjesztett elő, hogy létesítsenek a két ülésszak közötti időben működő interim bizottságot, egy »kis Közgyűlést«, amely a közgyűlés funkcióit látja el és továbbá, »amennyiben ez szükségesnek és hasznosnak látszik, mérlegeli az intézkedéseket és határozatokat hoz, amelyek alkalmazandók, hogy az Alapokmány 11. §-ának rendelkezéseit hatályosan érvényesítse a nemzetközi béke és biztonság; és a 13. § 1/a pontjának rendelkezéseit a nemzetközi politikai összeműködés biztosításáról«.

A Szovjetunió megbízottja és a javaslat többi ellenzői kifejtették, hogy az Alapokmány értelmében a Közgyűlés nem lehet permanens szerv és egyszerű közgyűlési határozattal nem lehet új, határozó szervet létrehozni. Jogszerűleg ez csak az Alapokmány módosításával lehetséges, ami azonban egész más úton létrejövő elhatározást igényel. Olyan jogkörrel akarják felruházni ezt a kis közgyűlést, amilyennel maga a Közgyűlés sem rendelkezik — ez pedig jogilag is tarthatatlan. Az egész javaslat célja az, hogy a béke fenntartása érdekében szükséges intézkedések tételét kivonják a Biztonsági Tanács hatásköréből, amely pedig a 34. § értelmében egyedül jogosult arra, hogy a nemzetek közötti surlódásokat okozható viszályokat és helyzeteket megvizsgálja és ha a békés rendezés nem sikerül, a 39. § alapján határozzon afelett, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és biztosítása vagy helyreállítása érdekében milyen intézkedéseket kell az egyes tagállamoknak foganatosítani.

A javaslat az Alapokmány világos megsértését tartalmazta, a Közgyűlés engedelmes többsége azonban 41 szavazattal 6 ellenében (6 küldöttség tartózkodása mellett) mégis elfogadta azt. Sőt, a következő ülésszakokon elhatározták az eredetileg csak egy évre tervezett Interim Bizottság állandósítását.

Megtörténtek tehát az első lépések az Alapokmány rendelkezéseinek kétségtelen megszegésével abban az irányban, hogy a béke világszervezetét a legerősebb imperialista állam, az USA világhatalmi szervezetévé gyúrják át.

További lépések következtek.

Az USA megszállása alatt tartott Dél-Korea fegyveres bandái betörtek Észak-Koreába, hogy az egész félszigetet uralmuk alá kényszerítsék. Truman elnök nyomban parancsot adott tengeri és légi erőinek, hogy az agresszorokat támogassák. Bár két koreai tábor állott egymással szemben, polgárháborúba, vagyis az állam belső ügyeibe beavatkozni pedig az ENSZ-nek joga nincsen, az USA mégis összehivatta a Biztonsági Tanácsot és ennek 1950. június 25-i ülésén a Szovjetunió és Kína legális küldötteinek távollétében Észak-Koreát — az Alapokmány 32. cikkében előírt meghallgatása nélkül — támadónak mondták ki és elhatározták, hogy felhívják a tagállamokat, hogy fegyveres erővel segítsék a délkoreaiakat az északiak ellen indított hadjáratukban. Természetesen a hadműveleteket amerikai parancsnokság intézi. Amerikai légi erő, hajóhad és szárazföldi csapatok végzik öldöklő munkájukat, a 8 hónap óta folyó fegyverszüneti tárgyalásokat is amerikai küldöttek vezetik, az Egyesült Nemzetek és különösen a Biztonsági Tanács bevonása nélkül, de az egész becstelen hadjáratnak mégis azzal igyekeznek erkölcsi alapot kiépíteni, hogy az ENSZ megbízásából és határozata értelmében folyik. Persze, ez a »határozat« az Alapokmány ki nem magyarázható megsértésével született meg, mert ez világosan megszabja, hogy a Biztonsági Tanács határozata csak mind az öt állandó tag igenlő hozzájárulásával jöhet létre. Már pedig a Szovjetunió nemcsak nem járult hozzá, hanem jegyzékben tiltakozott ellene. Kína törvényes kormányát pedig meg sem hívták.

Ilyen előzmények után ült össze ötödik ülésszakára a Közgyűlés, amely 1950. évi november 3-án elfogadta az Acheson külügyminiszter által előterjesztett és »békejavaslat«-nak nevezett átfogó törvényszegést. E határozat szerint: 1. Ha a Biztonsági Tanács az állandó tagok egyhangúságának hiánya miatt nem tudott határozni, bármely 7 tagjának kérésére a Közgyűlés sürgős ülésre hívható össze, hogy határozza meg, mely akciót lát szükségesnek oly cselekmény miatt, amely a békét fenyegeti, azt megsérti, vagy támadást tartalmaz. 2. Megfigyelő bizottságot választ, amely a nemzetközi feszültséggel foglalkozik. 3. Minden állam hadseregének megfelelő részét sürgős veszély esetén az ENSZ rendelkezésére bocsátja, hogy hatályossá tegye a Közgyűlés vagy a Biztonsági Tanács ajánlásait a béke fenntartása érdekében. 4. *Kollektív Intézkedések Bizottságát* létesíti, amely tanulmányozza, hogy minő intézkedések szükségesek és mely forrásokat vegyenek igénybe — fegyveres erők beleértésével —, hogy a nemzetközi békét és biztonságot fenntartsák és tegyen erről a 6. ülésszakon jelentést.

A Politikai Bizottságban a hírhedt Dulles indokolta meg a törvénytipró indítványt, amelyről Visinszkij elvtárs, mint a Szovjetunió küldöttségének vezetője kimutatta, hogy minden tekintetben ellentétben van az Alapokmánynak nemcsak szellemével, de világos és egyértelmű rendelkezéseivel is. A Biztonsági Tanács jogait nem gyakorolhatja más szerv, a vétó-jog pedig olyan alapvető intézménye a Szervezetnek, hogy annak kiküszöbölése szükségszerűleg ennek összeomlását vonná maga után. A szavazógép azonban jól működött. A szocialista államok ellenzése mellett az egyes szakaszoknál 4—5 állam

odáig merészkedett csak, hogy tartózkodott a szavazástól. A nagy többség elfogadta a törvénysértő javaslatot.

Ez a határozat tehát nem kevesebbet tartalmaz, mint azt, hogy ha a Biztonsági Tanács nem az USA kívánságának megfelelően foglal állást, ha valamely USA-javaslat itt a vétó-jog folytán megfeneklik, akkor a Közgyűlésnek lenne joga, hogy a javaslatot határozattá emelje és belátása szerint akár fegyveres beavatkozást rendelhessen el. Nem lehet senki előtt kétséges, hogy az Alapokmány kizárólag a Biztonsági Tanácsnak adja meg ezt a jogot. Nem a Közgyűlés és nem valamely a Közgyűlés keretében működő Kollektív Intézkedések Bizottsága dönthet a javaslatban jelzett kérdésekben, tehát nem olyan szervek, amelyek elhatározása nincs a nagyhatalmak egyetértéséhez kötve. Az egyetértés elvének és az Alapokmányban lefektetett nemzetközi törvénynek kijátszását, megsemmisítését célozta ez a javaslat, éppen ezért a határozat törvényellenes.

A vétó-jog az Alapokmány leglényegesebb, sarkalatos rendelkezése. Ennek megszüntetése vagy korlátozása éppen úgy, mint a Közgyűlés vagy bármely más szerv hatáskörének kiterjesztése csakis az Alapokmány megváltoztatásával történhet. Ámde a módosítások csak »akkor lépnek életbe, ha azokat a Közgyűlés tagjai kétharmad szótöbbséggel elfogadták, és az Egyesült Nemzetek tagjainak kétharmada, ide értve a Biztonsági Tanács összes állandó tagjait, saját alkotmányuk eljárásainak megfelelően megerősítették«, vagyis ratifikálták. (108. §.) Világos tehát, hogy az 1950. évi Közgyűlés határozatában foglalt módosítás nem léphet életbe, nem joghatályos, mivel ezt még egyetlen állam sem ratifikálta, legkevésbbé a Biztonsági Tanács állandó tagjainak mindegyike.

Az Alapokmány világos rendelkezéseit felrúgó törvénysértést hamarosan tetézték annak gyakorlati igénybevételével. A Közgyűlés Politikai Bizottsága 1951. január 21-én tartott ülésén Warren Austin amerikai megbízott azt javasolta, hogy nyilvánítsák Kínát — amelynek önkéntesei részt vesznek a koreai nép szabadságharcában — agresszornak, és hívják fel a Kollektív Intézkedések Bizottságát, tegyen előterjesztést Kína elleni megfelelő kollektív fellépés tárgyában. Még az imperialista hatalmak is nagyon tartózkodóan fogadták a javaslatot, amelyet az USA magábanálló kezdeményezésének minősítettek. De az amerikaiak mozgósították a presszió eszközeit, és tíz nappal később a Közgyűlés már határozatot hozott, amelyben megállapította, hogy »a Biztonsági Tanács az állandó tagok egyetértésének hiánya miatt nem tudott eleget tenni annak a feladatának, hogy a kínai kommunisták koreai beavatkozása ellenében a világbékét biztosítsa«, ezért felhívja az összes tagállamokat, hogy adjanak meg minden rendelkezésükre álló segítséget az Egyesült Nemzetek Szervezetének a kínaiak kiverésére, a Kollektív Intézkedések Bizottsága tagjaiból alakított bizottság pedig hozzon határozatot további szükséges intézkedések iránt.

Hiába tiltakozott a Szovjetunió a nyílt törvénysértés ellen, hiába indokolta ellenzését még India is többek között azzal, hogy a Közgyűlésnek az Alapokmány nem adja meg a jogot, hogy ilyen határozatot hozhasson, 44 szótöbbséggel 7 ellenében elfogadták a javaslatot, míg a szavazásnál 8 küldöttség (jórészt ázsiai államoké) tartózkodott az abban való részvételtől.

A gyűlölt, ámításaik és elnyomó politikájuk keresztülhúzására alkalmas vétó-jog törvényellenes megkerülésével tehát a közgyűlés intézkedett olyan tárgyban, amelyben való intézkedés kizárólag a Biztonsági Tanács hatáskörébe tartozik.

III. A Közgyűlés 6. ülésszakán, mely 1951. november 6-án kezdte meg három hónapon át folyó megbeszéléseit, kívánták az imperialista hatalmak megkezdett művüket betetőzni, az elnyomó törekvéseiket akadályozó vétójogot kiküszöbölni és az ENSZ-t az Egyesült Államok világuralmának eszközévé aljasítani.

Ebből a célból alakította meg az ötödik ülésszak határozata a Kollektív Intézkedések Bizottságát. Ennek szánták azt a feladatot, hogy vegye át egyszerűen a Biztonsági Tanács hatáskörét, vagyis állapítsa meg, hogy melyek a kollektív biztonság eszközei, állapodjék meg az egyes államokkal, hogy milyen haderőt bocsátanak az ENSZ rendelkezésére, ha ez a Bizottság, illetőleg a Közgyűlés »a kollektív biztonság érdekében« ezt szükségesnek tartja.

Az Alapokmány VII. fejezete minden belemagyarázási lehetőséget kizáró világossággal rendelkezik, hogy »a fegyveres erők számát és nemét, készenlétük fokát és elhelyezését, valamint a nyujtandó segítség természetét« tartalmazó megegyezéseket az egyes államok a Biztonsági Tanáccsal kössenek. A fegyveres erők hadászati felszereléséért a Biztonsági Tanács felügyelete alatt a Vezérkari Bizottság felelős, mely az öt állandó tag vezérkari főnökségéből, illetőleg ezek képviselőiből áll. Ám az imperialista hatalmak, mint a B. T. állandó tagjai következetesen megakadályozták, hogy a kollektív biztonság e katonai szervezetét megvalósítsák és most ezt a jogkört a Közgyűlés által választott bizottságra kívánták átjátszani, melynek határozatai vétó-jogra tekintet nélkül jöhetnek létre és melynek összetétele eleve biztosítja többségüket.

A Bizottság el is készült javaslatával és előadója, a brazíliai küldött azzal akarta a Közgyűlés előtt a világos törvénysértést leplezni, hogy csak átmeneti intézkedésről van szó, arra az időre, ameddig a Biztonsági Tanács az egyes államokkal az Alapokmány szerinti hatáskörében a megállapodást meg nem köti. Azt természetesen elmulasztotta megemlíteni, hogy nem is tudja azokat megkötni, mert az imperialista tagok az erre vonatkozó megállapodásokat szabotálják, hisz az a törekvésük, hogy a B. T. jogkörének érvényesülését meghiúsítsák.

A 14 tagú bizottságban 11 tag az amerikai akarat hűséges kiszolgálójának bizonyult és jelentésük odairányult, javasolja a Közgyűlés a tagállamoknak, intézkedjenek, hogy fegyveres erejük egy részét az ENSZ egységévé szervezzék át, alkossanak törvényeket, hogy gyorsan és hatékonyan eleget tudjanak tenni azoknak az intézkedéseknek, amelyeket a kollektív biztonság érdekében a Biztonsági Tanács, *vagy a Közgyűlés* elrendelnek.

A Szovjetunió képviselője a vitában rámutatott, hogy a Bizottság javaslatának elfogadása az Alapokmány kiáltó megsértését jelentené, az Egyesült Államok világuralmi politikáját szolgálja, háború előkészítését célozza és háborúra is akar vezetni. Rámutatott arra is, hogy az ENSZ nevében vitt koreai hadjárat sem a kollektív biztonságot szolgáló fegyveres fellépés, hanem az Egyesült Államok és néhány hozzácsatlakozott hatalom katonai támadása.

A vita során több küldöttség szónoka is hangoz-

tatta, hogy a Közgyűlésnek nincs hatásköre arra, hogy a tagállamokat jogilag kötelezze. Más tehát a helyzet, ha a Biztonsági Tanács rendelkezik, mintha a Közgyűlés ajánlja valamely rendelkezés foganatosítását. Elhangzott az az aggodalom is, hogy a jelentés elfogadása még jobban kimélyítené és állandósítaná a világ két táborra szakadását.

A Közgyűlés tagjai csakugyan visszariadtak a flagráns törvénysértéstől, de ahhoz nem volt bátorságuk, hogy az Alapokmány megsértésével létrehozott Bizottságot egyenesen dezavuálják és azt feloszlassák. Akként határoztak tehát, hogy a jelentést jóváhagyás nélkül *egyszerűen tudomásul veszik*, kiegészítve azt számos módosítással, melyeket egyes függetlenségüket féltő államok saját biztonságuk érdekében indítványoztak. De egyben elfogadták a Szovjetuniónak azt a javaslatát, hogy felkérik a Biztonsági Tanácsot, hívjon össze rendszeres időszakonként üléseket, hogy megtalálja annak módját, miként lehetne a nemzetközi helyzet jelenlegi feszültségét kiküszöbölni és az államok között barátságos kapcsolatokat létesíteni.

IV. Az idei hatodik ülésszakot megelőzőleg nagy hírveréssel harangozták be az imperialista nagyhatalmak, hogy döntő lépést tesznek a béke biztosítása érdekében: leszerelési javaslatot terjesztenek a Közgyűlés elé. Világgá kürtölték, hogy történelmi jelentőségű eseményt tartalmaz az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország közös előterjesztése, amely minden fegyveres erő leszerelését kívánja és ezzel minden háborús veszély kiküszöbölését valósítaná meg.

Még el sem némultak a propaganda zajos harsonái, mindenki előtt nyilvánvalóvá lett, milyen helyesen jellemezte Visinszkij elvtárs ezt a »békeoffenzívát«: »a vajúdó hegyek csak hitvány egeret szültek.«

Mert mi is volt ebben a leszerelési javaslatban?

Egyáltalán nem leszerelés. Ellenkezőleg. Azt javasolták, hogy egy a Közgyűlés által már megválasztott Bizottság (amelynek többségére tehát nyugodtan építhetnek) vizsgálja meg minden állam fegyverzetének és fegyveres erejének állását és dolgozzon ki tervezetet azok szabályozása, korlátozása és egyensúlyuknak megfelelő csökkentése tárgyában. Nem késlekedtek kijelenteni, hogy nem valamely állam népességének száma, földrajzi helyzete, vagy területének nagysága szabhatja meg, hogy mekkora hadsereg tartása indokolt, hanem az államok konkrét körülményei, amelyeket a Bizottság megállapít és mérlegel, és amelyek alapján eldönti aztán, hogy a kelleténél nagyobb fegyveres ereje van-e, vagy hogy nem éri-e el a kívánatos mértéket. Amerika tehát őszinte szavakkal elmondva annyit javasolt, hogy a Bizottság kötelezze a Szovjetuniót, hogy mérsékelje fegyverzetét és fegyveres erejét és ugyanakkor feljogosítja az USA-t és társait, hogy emeljék azokat.

Ezt, a »békeoffenzívát« indított kormányok egyikének félhivatalos lapja, a »Le Monde« is kénytelen volt fanyalogva megállapítani, hogy a nagy garral beharangozott offenzíva mindössze három óráig tartott, addig, amíg a szovjet küldöttség vezetője, A. J. *Visinszkij* leleplezte annak valódi tartalmát. Kimutatta, hogy az amerikai külpolitika célja egy új világháború felidézése, mert a trösztvezérek nyíltan hirdetik: »Ha a béke létrejön, nehéz elképzelni, mi helyettesíti a védelmi programmot, mint gazdasági életünk pillérét.« Ezért akadályozzák meg a koreai fegyverszünet megkötését és ezért akarnak a Közgyűléssel egy leszerelést hazudó határozatot hozatni, ami a valóságban az ő további fegyverkezésüket, egy új világháború előkészítését jelentené. Micsoda leszerelési javaslat az, amely éppen úgy, mint Truman és Acheson, »nem akarja még csak az ujját sem megmozdítani az atombomba eltiltása érdekében«? Az ilyen javaslat talán alkalmas arra, hogy elaltassa jóhiszemű emberek éberségét, de a béke ügyét csak hátráltatja. »A népeknek a fegyverzet és fegyveres erők eszközei hamisítatlan csökkentésére, az atombomba feltétlen eltiltására és a tilalom felett őrködő valódi nemzetközi ellenőrzésre van szükségük. Az Atlanti Paktum vezetői azonban, élükön az USA-val, éppen ezt nem akarják megengedni.«

A Szovjetunió küldöttsége ezért módosításokat indítványozott, amelyek elsősorban az atombomba azonnali és feltétlen eltiltását és a tilalom hatékony és szigorú ellenőrzését, valamint a nagyhatalmaknak arra való kötelezettségét tartalmazzák, hogy mindennemű fegyverzetüket és fegyveres erejüket egy éven belül 1/3-dal csökkentsék.

A három imperialista állam javaslatának és a Szovjetunió ajánlotta módosításoknak megvitatását e négy nagyhatalom képviselőiből alakított bizottsághoz utalták, amely azonban csak azt tisztázta, hogy a lényeges pontokra nézve nem jött létre megegyezés. Ami természetes, hisz a Szovjetunió valódi békét és leszerelést biztosító határozatot kívánt, az USA pedig olyat, amely a békeszólamok leple alatt most már az ENSZ tekintélyével szentesítse az ő háborús felkészülésüket. A hírhedt Baruch-terv szerint az atomenergia nyersanyagát, a gyártást és felhasználást egy »nemzetközi ellenőrző szerv«-re kívánják bízni és most ugyanilyen szervet bíznának meg azzal, hogy az államok megengedhető fegyverzetét és fegyveres erejét megállapítsa. A bizottságokat az amerikai akarattal irányított Közgyűlés küldené ki. E tervek értelmében tehát »az úgynevezett nemzetközi ellenőrző szerv nem lehet más, mint amerikai ellenőrző szerv, vagyis olyan szerv, amely olyan emberekből áll, akik valamennyi külpolitikai kérdés megoldásánál az USA akaratát keresztül tudják vinni«.

A Közgyűlés azonban most is megtette kötelességét. Elfogadta 7 állam tartózkodása mellett 42 szóval 5 ellenében az imperialista nagyhatalmaknak *módosított* javaslatát, mely szerint kiküld egy *Leszerelési Bizottságot*. Ez tegyen javaslatot egy olyan szerződésre, amely rendezné, korlátozná és egyensúlyba hozná az államok mindennemű fegyverzetét és fegyveres erejét és biztosítaná az atomfegyverek eltiltását. A Bizottság tartozik munkáját 30 napon belül megkezdeni és ha azt befejezte, nemzetközi konferenciát hívnak össze az elkészített tervezet megvitatására.

Ugyanezt a többséget sikerült az amerikai erőszaknak mozgósítani, hogy elvesse a szovjetunió javaslatát, amelyet »egy új háború elkerülése, a béke és a népek közti barátság megszilárdítása érdekében szükséges intézkedések« tárgyában terjesztett elő. Annak kimondását indítványozta, hogy a támadó jellegű Atlanti Szövetséghez való tartozás éppen úgy, mint idegen területen katonai támaszpontok létesítése nem egyeztethető össze az ENSZ tagjaitól vállalt kötelezettségekkel. Egyben utasítani kívánta a koreai háborúban részt vevő összes hatalmakat, szüntessék be azonnal az ellenségeskedést és vonják ki Koreából csapataikat. Javasolta, hogy tiltsák el az atomfegyvereket és léptessék egyidejűleg életbe a tilalom legszigorúbb ellenőrzését, az államok közöljék az ENSZ-vel

fegyverzetük és az idegen területeken berendezett katonai támaszpontjaik állását. A Biztonsági Tanács rendszerében létesítendő bizottság gyakorolja az államok belső ügyeibe való beavatkozás nélkül folyamatos ellenőrzést és végül hívják össze legkésőbb július 15-ig nemzetközi konferenciára az összes államokat (tagokat és nem tagokat), hogy tárgyalják meg a fegyveres erők és fegyverzetek tényleges csökkentésének, az atomfegyverek eltiltásának és a tilalom ellenőrzésének gyakorlati megoldását.

Visinszkij elvtárs, a szovjet küldöttség vezetője beigazolta, hogy a hadianyagtermelés gigantikus fokozása a Szovjetunió és a népi demokratikus államok ellen irányuló támadó tervekből folyik. Ezt a veszedelmet a monopolkapitalisták profitéhsége zúdítja a világra, akiknek nyeresége 1951-ben meghaladta a 46 milliárd dollárt, tehát a második világháborút megelőző évhez viszonyítva meghétszereződött. Az ő érdekükben folytatja az USA az erőszak külpolitikáját, amelyet azonban kudarc ért kudarc után, amint bukásra van kárhoztatva az Atlanti Szövetség államainak külpolitikája is, mely a fegyverkezésre és az atomfegyverek felhasználására van felépítve. A javaslat azt célozza, hogy véget vessen a háborús feszültségnek és az atomfegyverek használatával fenyegető borzalmas pusztítások rémének.

A Közgyűlés tagjai süketeknek bizonyultak. Túltettek magukat a béke szolgálatának kötelességén éppen úgy, mint a tételes nemzetközi jogi szabályokon. A Marshall »segély« és egyéb eszközök hatékonyaknak bizonyultak. Az új háború megelőzésének módját biztosító határozat elől kitértek, amint vonakodtak elítélni az USA agresszív beavatkozását is a Szovjetunió és a népi demokratikus államok belső ügyeibe olyan módon, hogy 100 millió dollár kiadást állított be költségvetésébe, hogy ezzel az óriási összeggel zendüléseket szervezzen a szocialista állami berendezkedés megdöntése céljából. Annál inkább követelte a Szovjetunió e példátlan arcátlanság elítélését, mert 1933. november 16-án kötött szerződésükben kölcsönösen köteleztók magukat az Egyesült Államokkal, hogy tartózkodnak olyan katonai vagy más szervezetek pénzelésétől és támogatásától, amelyeknek célja, hogy a szerződő felek társadalmi rendjét erőszakkal megváltoztassák.

A Közgyűlés azonban nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy a nemzetközi szerződésben lefektetett kötelezettségek teljesítésére szorítsa a törvénytipró agresszív Amerikát és a szocialista rendszerű 5 állammal szemben 42 szóval elutasította a panaszt, 11 állam azonban, amelyek leginkább érzik saját bőrükön, hogy mit jelent az imperialista beavatkozás az ő belügyeikbe, tartózkodott a szavazástól.

V. Az Egyesült Nemzetek hatodik Közgyűlése tehát tovább süllyesztette ezt a szervezetet azon a lejtőn, amelyre az imperialista hatalmak és ezek élén az Egyesült Államok taszították. Egyre inkább alkalmatlannak mutatkozik arra, hogy a béke biztosítója, a nemzetközi törvényesség oszlopa legyen. És mégis, midőn most a háborúra uszító kormányok már betetőzni vélték tevékenységüket, azaz a béke táborának elszigetelését, az egyetértés elvének végleges felszámolását — különböző államok kezdenek tisztábban látni. Rémülve döbbennek arra, hogy alamizsna-dollárok utáni hajszájuk egy borzalmas háború küszöbéig vitte őket és kezdenek megtántorodni, ha ennek következményeire gondolnak.

A szavazógép, amely eddig erőszaktól és korrupciótól kenve kifogástalanul működött, kezd akadozni, sőt itt-ott kihagy és erőfeszítésbe kerül, hogy újból üzembe helyezzék.

Megmutatkozott ez először a Biztonsági Tanácsban megüresedett egyik tagság betöltésénél. A szabályzat és a szokás azt kívánták, hogy Bjelorusszia legyen az új tag. Ámde a háborúra uszító politika nem tűrhette, hogy szocialista állammal gyarapodjék ez a minden másnál fontosabb szerv és az USA hűséges csatlósának, Görögországnak megválasztását indítványozta. A küldöttségek előtt nyilvánvalóvá lett, hogy még tátongóbbá akarja mélyíteni az űrt, amely a háborútól rettegő világ két táborát egymástól elválasztja és Amerika nem tudta jelöltjének a szükséges 2/3 többséget összehozni. Az ismételt szavazások még kedvezőtlenebbek voltak részére. A hetedik menetben már a Bjelorussziára adott 33 szavazattal szemben Görögország csak 24-et kapott. A prés ekkor erős üzembe vétetett, de még mindig nem kellő eredménnyel. Az amerikai ágenseknek ígéretekkel, újabb fenyegetésekkel kellett újból és újból egy-egy küldöttséget engedelmességre szorítani, míg végre a 19. szavazási menetnél célhoz értek.

Nem volt az USA szerencsésebb az új tagok felvételének kérdésében sem. Ismeretes, hogy megszegve a békeszerződésekben vállalt kötelezettségeket, felrúgva az egyetemlegesség elvét, mely nélkül az ENSZ hivatását betölteni nem tudja, az USA évről évre megakadályozta a Biztonsági Tanácsban, hogy ez a népi demokratikus Magyarország, Románia, Bulgária, Albánia és a Mongol Népköztársaság felvételét javasolja. Viszonzásul a Szovjetunió vétójával tiltakozott az imperialisták által támogatott 9 állam felvétele ellen. Megkísérelték erre az ő államaik tagságát a Biztonsági Tanács megkerülésével biztosítani, de a Nemzetközi Bíróságot nem tudták e nyílt törvénysértésnek megnyerni. A kérdés tehát újból a Közgyűlés elé került.

A Szovjetunió azt javasolta, hogy a Szervezet egyetemlegességének elérése érdekében tapasztalható általános kívánságra figyelemmel, döntsenek *egyidejűleg* mind a 14 állam felvétele kérdésében. Ezt a javaslatot az USA megbízóinak éles ellenzése dacára, a Közgyűlést előkészítő bizottság 21 szavazattal 12 ellenében (25 tartózkodása mellett) elfogadta. A Közgyűlésen azonban az imperialista küldött azt indítványozta, határozzák el, hogy ezt a kérdést csak 2/3 szótöbbséggel lehessen elhatározni. Bár a szovjet javaslat most is 22 szavazatot kapott 21 ellenében (16 tartózkodás mellett), ezzel a ravaszkodó taktikával sikerült megakadályozni annak határozattá emelését. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy az államok többsége mindkét kérdésben az USA ellen fordult. Nagyon jellemző, hogy a nagy ragadozó magával szemben találta levitézlett társait, Angliát és Franciaországot is.

A szembehelyezkedő küldöttségek túlnyomórészben azokból az államokból kerültek ki, amelyeknek népe öntudatra ébredve nem tűri tovább a gyarmati elnyomatást, amit eddig néhány év előtt a legnyersebb formában volt kénytelen elszenvedni. Ezek a népek azt követelik, hogy formálisan hangoztatott állami létük valódi függetlenséggé fejlődjék és nyomásuk alatt a küldöttek kénytelenek a zsoldadó monopolkapitalistákkal szemben engedetlenségre vetemedni.

Erőteljesebb kifejezésre jutott a szabadságukért és függetlenségükért harcoló népek ezen nyomása azokban

a kérdésekben, amelyek elsősorban éppen az ő létükkel, az ő törekvéseikkel állnak összefüggésben.

A mások feletti uralomra törő ragadozó megfékezésének elősegítése céljából javasolta a Szovjetunió, hogy határozzák meg *az agresszió* fogalmát, hogy ezen az alapon tisztán álljon, mely jogellenes cselekmények teszik szükségessé a kollektív fellépést az agresszió meghiúsítása céljából, de egyben megakadályozza, hogy agresszió ürügyével beavatkozhasson valamely ország belső ügyeibe. Az egykori Népszövetség tehetetlensége az agresszorokkal szemben jórészt abból fakadt, hogy minden állam tetszésére volt bízva annak megállapítása, hogy valamely konkrét cselekményt agressziónak minősít-e vagy sem. A Szovjetunió már akkor is javasolta az agresszió fogalmának meghatározását és az államok egész sorával kötött idevonatkozó megállapodást. De az imperialista nagyhatalmak megakadályozták, hogy maga a Népszövetség minden államra kiterjedően szögezze le, mely esetekben indokolt és kötelező agresszió elkövetése folytán a kollektív fellépés.

Az ENSZ multévi Közgyűlésén a Szovjetunió javaslatot terjesztett elő az agresszió meghatározása tárgyában, amelyet a Nemzetközijogi Bizottságnak adtak ki. Ez a Bizottság terjesztette most elő jelentését. Az USA megbízottai a Bizottság ülésén, majd a Közgyűlésen harcba szálltak a meghatározás ellen azzal érvelve, hogy az agresszió fogalmának meghatározása—lehetetlen, Különösen veszedelmes lenne azt most megtárgyalni. Valószínűleg azért lenne veszedelmes, mert akkor kitűnnék, hogy Koreában nem az északiak és a kínaiak követtek el támadást, amint azt a szavazógép kimondta, hanem az amerikaiak, akik polgárháborút szítottak, hogy azután annak ürügyével megkíséreljék Korea elfoglalását. Dehogy akarják ők, hogy a nemzetközi szervezet eleve meghatározza, mi képez agressziót — majd ők kimondatják csatlósaikkal, hogy nem agresszió még a rablótámadás sem, ha az USA követi el, ellenben agresszió a megtámadott fellépése, ha az védekezni mer. A sok gyenge állam azonban nem így vélekedett. Korea becstelen megrohanása óta állandó bizonytalanságban és rettegésben élnek, hogy mikor lesznek ők támadás áldozatai, éppen ezért nagyon is kívánatosnak tartották az agressziónak, mint nemzetközi bűncselekménynek meghatározását. Az Egyesült Államok és más agressziót készülő országok 12 szavazatával szemben 30 szavazattal elhatározták, hogy a következő Közgyűlés napirendjére kitűzik a meghatározás kérdését és kötelezték a főtitkárt, hogy állítsa össze addig a vonatkozó anyagot.

Még szilárdabb frontot alkottak ezek a teljes leigázással fenyegetett államok, midőn *az emberi jogok* kérdését tárgyalva a Szovjetunió azt követelte, vegyék fel a határozatba minden nép jogát az önrendelkezéshez. Az Egyesült Államok erélyesen ellenezte ezt, hiszen az önrendelkezési jog ellentétben áll az ő kizsákmányoló világuralmi törekvéseikkel. Ámde hiába igyekeztek megdolgozni és megfélemlíteni a valóságos önrendelkezési jogra hívő népek elnyomás és ellenőrzés alatt álló államainak küldötteit.

A szégyenletes amerikai álláspont mindössze 7 szavazatot kapott: a legelvetemültebb kormányokét. Ellenben 42 szavazattal elhatározták, hogy az emberi jogok biztosítása tárgyában készülő nemzetközi szerződés egyik pontja az ENSZ alapelveinek megfelelően szószerint így szóljon: »*Minden népnek joga van ahhoz, hogy rendelkezzék saját maga felett.*« Azok az államok, amelyek nem autonom területek igazgatásáért felelősek, tartoznak gondoskodni arról, hogy ez a jog megvalósuljon. Az emberi jogok bizottságát pedig megbízta, hogy szerkessze meg az idevonatkozó ajánlása szövegét. »Ennek az ajánlásnak szükségszerűleg magában kell foglalnia azt a felhívást a tagállamokhoz, amelyek az Alapokmány értelmében kötelesek követni és megvédeni ezt az elvet, kerüljenek minden manővert, amely az önrendelkezési jogot elgáncsolhatná — így tartózkodjanak a népek akarata szabad megnyilatkozásának, jogos követeléseinek megakadályozásától. Tartózkodjanak védekezésnek leplezett támadásoktól vagy olyanoktól, amelyeket önzetlen indokokba burkolnak, mondván, hogy az igazságot, szabadságot, emberiességet vagy más nemes ideálokat akarnak megvalósítani, tartózkodjanak a népek belső ellentéteinek és érdekösszeütközéseinek kihasználásától, fenyegetéstől és terrortól és minden más olyan eszközöktől, amelyek ellenkeznek az Egyesült Nemzeteknek az Alapokmányban lefektetett céljával és elveivel.«

Alig lehetett volna jobban kifejezni, hogy milyen metódusokkal dolgoznak Amerika kormánya és monopolkapitalistái a kiuzsorázott gyarmati népek kijátszása és további elnyomatása érdekében.

VI. A kapitalista sajtó azt akarja elhitetni a világgal, hogy a most lezajlott hatodik Közgyűlés »jelentékeny lépést jelent a béke fenntartásának útján«. Természetesen »béke« alatt ők a szabadságukért harcoló koreai és egyéb népek állati lemészárlását, az atombombától és pestisbaktériumokkal megfertőzött rovaroktól irtózó emberiség megfélemlítését, a dollármilliárdok varázsával lenyűgözött nemzetek feletti világuralmat értik. A valódi béke nekik veszedelmes rém, amellyel szemben felvonultatják a béke és a jog malasztos leplébe burkolt fegyvertárukat. E fegyverek közé tartozik immár az Egyesült Nemzetek Szervezete is. Az a szervezet, amelynek Alapokmányát kénytelenek voltak a szovjet külpolitikának megfelelően az egyetértés és a népek egyenlőségének alapjára felépíteni, de amelynek működését letaszították a rendeltetése szerinti útról. A háborús uszítók politikája és agressziója meghiúsítani készül azt, hogy ez a szervezet ne a Népszövetség gyászos emlékű megismétlődésévé torzuljon. Miként *Sztálin* elvtárs ismert nyilatkozatában mondta, a Kínát agresszornak minősítő gyalázatos határozat után: »Az ENSZ, amely a béke biztosítékául létesült, az agresszív háború eszközévé válik és megszűnik az egyenjogú nemzetek világszervezete lenni. A dolog lényegét tekintve az ENSZ most nem annyira világszervezet, mint az amerikaiak szolgálatában álló szervezet, az amerikai agresszorok szükségleteinek megfelelő szervezet.«

Ebben a formájában mutatkozott az ENSZ Közgyűlésének ezen a hatodik ülésszakán is.

És mégis: ide is behatolnak a béke erői, amelyek sorra semmisítik meg a harckeverők hazug várait. A Szovjetunió békepolitikája útját állja annak, hogy a monopolkapitalisták világhatalmi őrjöngése valóra váljék. Az elnyomott népek egyre figyelmesebben és türelmetlenebbül hallják a béke és szabadság hangját. Hiába őrzik kitartott alabárdosaik az ENSZ ércfalának kapuit: betörnek és diadalmaskodnak a béke erői ott is.

Dr. Hajdu Gyula

Haladó jogi hagyományaink kérdéséről (II.)

Feri Sándor a vita alap-problémájának — a referátum témafelvázolásának megfelelően is — lényegében azt látja, hogy meghatározzuk a haladó jogi hagyományok ismertetőjegyeit. Meghatározzuk, hogy hol lehetne meghúznunk a határvonalat a haladó jogi hagyományok és az egymást követő történelmi események, az előzőhöz (a multhoz) képest magától értetődően és rendszerint haladást mutató elemek végtelen sokasága között.

Ebben a vonatkozásban helyénvalónak tartja a legnagyobb óvatosságot és a fokozott körültekintést. Elsősorban azért, mivel a letűnt kizsákmányoló társadalmi rend jogának nem egy kiemelkedő művelője (aki tevékenységét a letűnt rendszerben fejezte be) tanításaival még ma is befolyásoló tényezőként jelentkezik jogászaink között. Kellő óvatosság híján könnyen előfordulhat, hogy rosszul értelmezett személyi vagy egyéb kultusz útján haladó hagyomány címén a kizsákmányoló jogrendszer valamelyik eleme kap szállást és hat zavarólag szocialista jogunkban.

Utalt arra, hogy a haladó jogi hagyományok vonatkozásában sem lehet örök érvényű, minden időre és helyre egyaránt érvényes ismertetőjegyeket megállapítani. Világosan kell látnunk, hogy proletárdiktatúránk megszilárdulása után már nem lehetünk olyan elnézőek, mint a fordulat évéig voltunk, de még nem lehetünk olyan »megértők« sem a mult alakjaival és termékeivel szemben, amilyen megértést a szovjet nép tanúsíthat.

Ezért ajánlja inkább a túlzott óvatosságot, mintsem haladó hagyományként ünnepeljünk olyan burzsoa jogászokat, akiken keresztül a letűnt kizsákmányoló társadalmi rend jogi nézetei ma is elevenen hatnak. Ahhoz, hogy ilyenként tisztelhessük őket, előbb ki kell irtanunk a jogászok értelmi és érzelmi világából azok tanításainak vagy személyi varázsának még elevenen élő hajtásait.

A kérdés helyes eldöntéséhez a kiindulási alapot *Sztálin* elvtársnak az alapról és felépítményről szóló tanításában jelöli meg. Ebben a vonatkozásban kifogásolja a referátumban azt az osztályozást, amely a haladó hagyományok két forrásaként a történelmi mult eseményeit és a mult kultúrájának haladó elemeit jelöli meg. Hogy a referátum nagyjában mégis helyes eredményre jut, azt abban látja, hogy az előadó maga is eltávolodik az általa alapulvett rendszertől és a haladó hagyományok konkrét vizsgálatánál már a sztálini tanításoknak megfelelően, a nézetek és intézmények megkülönböztetésével külön veszi tárgyalás alá haladó hagyományok szempontjából a tételes jog és a jogtudomány területét. Ezt a szempontot azonban nem érvényesíti következetesen és innen a referátum viszonylagos határozatlansága, amikor a politikai és jogi tevékenység összefonódását vagy a törvénnyé nem vált javaslatok kérdését tárgyalja.

A jog lényege, hogy kizárólagosan egy adott gazdasági alap felépítményeként, tehát csak egy társadalmi osztály — mégpedig az uralkodó osztály szolgálatában jöhet létre; csak ezt segítve, szolgálva létezhet. Bár egy adott társadalom joga, jogrendszere — amely a társadalom fejlődési fokának megfelelő jogi nézeteket és jogi intézményeket foglalja magába — a maga egészében az uralkodó osztály érdekeinek jogi kifejeződése, mégis különbséget kell tenni a haladó jogi hagyományok kérdésének vizsgálatánál is a jogi nézetek és intézmények között.

Ezt szem előtt tartva megállapítja, hogy csak a jogintézmények és mindenekelőtt a tételes jog az a kategória, amely az uralkodó osztálynak határozott alakban kinyilvánított akaratát jelenti. A jogintézményekben, a tételes jogban jelentkezik az uralkodó osztály érdekeinek az adott viszonyok között legjobban megfelelő, szakmailag is átgondolt, ellenőrzött és megfogalmazott akaratnyilvánítása. Ebből levonja azt a konkluziót, hogy a kizsákmányoló társadalom tételes jogában, jogintézményeiben a referátum által is helyesen értékelt kompromiszszumoknak haladó jogi hagyománnyá ütése vagy a relativizálás veszélye nélkül, a népi demokratikus országok fejlődésük jelenlegi szakaszában nem állapíthatnak meg haladó jogi hagyományokat.

Ezt a megállapítást természetesen nem vonatkoztatja az 1919-es proletárdiktatúránk jogszabályaira, de 1848/49 jogszabályaira sem. Ezek forradalmi jogintézmények, amelyek a megdöntött vagy megdönteni igyekezett uralkodó osztály akaratával szembenálló forradalmi akaratot fejeztek ki. Nem tartja helyesnek, ha ezeket a szó igazi értelmében vett forradalmi intézkedéseket a mindennapi pontatlan szóhasználattal »forradalmi lépés«-nek avagy egyszerűen csak »haladó«-nak nevezzük. A két fogalom között éles különbség van.

Más a helyzet a jogi nézetek szempontjából. A tőkés vagy feudális osztály nézete az adott társadalom uralkodó jogi nézete. Ez a nézet is a termelési viszonyoknak, a feudális vagy tőkés társadalom gazdasági struktúrájának visszatükröződése, az uralkodó osztály érdekeinek jogi kifejeződése. Ugyanakkor azonban a társadalom elnyomott osztályának erkölcsi, filozófiai, esztétikai stb. nézetei közvetlenül is, de az uralkodó erkölcsi, esztétikai, filozófiai nézeteken át bizonyos fokig hatnak a jogi nézetekre, befolyásolják azokat. Azaz, az osztálytársadalom konfliktusai visszatükröződnek a kizsákmányoló társadalom ú. n. hivatalos erkölcsi, filozófiai, esztétikai és bár kevésbbé, de a jogi nézeteiben is. Ebben látja magyarázatát annak a különbségnek, amelyet a kizsákmányoló társadalmi rend a jog és igazság fogalmai tekintetében nyíltan hangoztatott.

Összevetve a tételes jogról elmondottakat, megállapítja, hogy amíg a jogi nézetekre befolyást gyakorolhatnak az elnyomott osztályok nézetei, addig a tételes jog rangjára csak az uralkodó osztálynak a valódi érdekét visszatükröző, legigazibb akarata emelkedik. Filozofálhatnak tehát az ú. n. »haladó szellemű« polgári jogtudósok a maguk jogi nézeteit hirdető munkáikban. Az ilyen nézetek nem fedik az uralkodó osztály »törvényben megnyilvánuló akaratát«, hozhat itt-ott egy »vérző szívű bíró« az »általános emberi igazsággal« kacérkodó ítéletet, az ilyen ítélet nem fog bírói gyakorlatot teremteni. Hasonló a helyzet az olyan törvényjavaslatokkal, amelyeknek a tartalma nem az uralkodó osztály valódi akaratát

jelenti. Ilyen törvényjavaslat javaslat marad és haladó hagyományként éppen azért jöhet esetleg figyelembe, amiért törvénnyé nem válhatott.

Összefoglalva: a kizsákmányoló társadalom jogintézményeiben ne keressünk haladó jogi hagyományokat. A jogi nézetekben azonban találhatunk ilyeneket. Ezek keresésében azonban legyünk igen óvatosak és igen politikusok, szem előtt tartva a referátumnak azt a helyes megállapítását, mely szerint »jogi hagyományaink csak az egész társadalmi, nemzeti fejlődésünk szemszögéből mérhetők le helyesen«.

Szladits Károly hozzászólásában többek között különösen azokat a haladó elemeket emelte ki, amelyek egy-egy jogtudósnak sokszor csak néhány, de a jövőre is kiható haladó jellegű állásfoglalásában jelentkeznek. Példaként Szászy-Schwarcz Gusztávra hivatkozott, aki bár kapitalista jogász, mégis több haladó megnyilvánulásáról tudunk. Utalt Szászy-Schwarcz Gusztávnak 1914-ben »A jövő joga« címmel tartott előadására, kiemelve, hogy Szászy-Schwarcz harcolt pl. a nők egyenjogúsításáért, így javasolta a nőknek az egyetemek minden karára való felvételét. Ugyancsak ebben a vonatkozásban megvizsgálandónak tartja Ágoston Péter tevékenységét is.

Dienes László a haladó hagyományoknak egy speciális esetére hívja fel a figyelmet. Eszerint haladó hagyományaink közé sorolhat valakit a kortársaira gyakorolt hatása akkor is, ha ez a hatás nem haladó tanításokon alapszik. Kiválthatja ezt egy általános magatartás, amely a maga általános képében haladó jellegű. Pl. Pikler Gyula, akinek jogfilozófiai elmélete korában sem volt haladó jellegű, de általános politikai magatartása szinte szellemi vezérévé tette a korabeli haladó jogászságnak. Ezért pl. Pikler Gyulát nem említeni meg haladó jogi hagyományaink között, szinte bántónak éreznék azok az akkori fiatalok (a mai öregek), akik köréje csoportosulva harcoltak az akkori fasiszták, a szentimristák ellen.

Világhy Miklós haladó jogi hagyományaink feltárása és értékelése szempontjából alapvető feltételnek tekinti a haladó hagyomány kritériumainak meghatározását. Egyetért azzal, hogy ezeket a kritériumokat nem lehet egyszersmindenkorra, minden helyre és időre érvényesen megállapítani. Nekünk azt kell kutatnunk, hogy *ma*, társadalmi, politikai fejlődésünk mai fokán, mai viszonyaink között milyen multbeli jogi emlékeket kell haladó hagyományoknak tekinteni.

Sztálin elvtársnak az alapról és felépítményről szóló tanításaira utalva megállapítja, hogy a jog haladó hagyományai olyan jogi nézetek és olyan jogi intézmények lehetnek, amelyek a maguk korában a haladás irányába mutattak. A haladó jogi hagyományok tehát haladó jogi nézetekből és haladó jogi intézményekből állnak.

Kiemeli egyrészről azt, hogy a mult nézetei és intézményei jórészt a kizsákmányoló osztály uralmának viszonyai között jöttek létre. (Egyedüli kivétel ebben a tekintetben a Tanácsköztársaság joga.) Ebből következően a jogi nézetektől és a jogi intézményektől — ahhoz, hogy haladó jellegüket elismerhessük — meg kell kívánnunk bizonyos harcos szembefordulást a saját koruk reakciós elemeivel, bizonyos *bíráló jelleget* az adott kor viszonyai között, ennek a kornak fejlődést gátló tényezőivel szemben. Másrészről rámutat arra, hogy — bár a haladónak minősíthető jogi nézet vagy intézmény bíráló jellegét meg kell követelnünk — viszont nem szabad feladnunk a haladás relatív fogalmát, tehát azt az alapelvet, hogy valamely nézet vagy intézmény haladó jellegű voltát mindenkor csak *a saját korához viszonyítva*, s a fejlődés akkori fázisát figyelembevéve lehet eldönteni.

A kérdéshez kapcsolódva megvizsgálandónak tartja azt a kérdést is, hogy vajjon hogy viszonylik egymáshoz egyfelől a haladó hagyományok kérdése, másfelől a mult kulturális örökségéhez való viszonyuk. Csak haladó hagyományokat veszünk-e át a multból vagy ennél többet? *Lenin* arra tanított bennünket, hogy a szocialista kultúra felépítésénél fel kell használnunk, kritikailag át kell dolgoznunk mindent, ami a mult kultúrájából felhasználható. Ebből nyilvánvaló, hogy a haladó hagyományok köre sokkal szűkebb annál, amit a mult kulturális örökségéből átveszünk. Sok mindent átveszünk, átalakítunk, amit nem lehet haladó hagyománynak minősíteni. A haladó hagyomány *nem az, amit átveszünk*, hanem az, amit *propagálunk*, amit példaképül állítunk a mai nemzedék elé: mindazok a haladó eszmék és nézetek, történelmünknek az a haladó iránya, amelynek jogos örököseül valljuk saját magunkat.

Konkluzióként a haladó jogi nézetek és intézmények ismertető-jegyeként három kritériumot emel ki. *Először* is a haladó eszme, nézet vagy intézmény szembefordulást, bírálatot jelent az adott történelmi korban a haladást fékező, gátló elemekkel szemben. *Másodszor* minden haladó eszme, nézet, intézmény nemzeti jellegű, kifejeződnek benne az adott korban s az adott történelmi viszonyokhoz képest a nép nagy többségének az időszerű feladatok megoldására irányuló törekvései, érdekei. *Harmadszor* a haladó eszmétől, nézettől, intézményektől meg kell követelnünk bizonyos időszerűséget, aktualitást, olyan jelleget, hogy az valamilyen vonatkozásban még ma is élő, a mai nemzedék számára, a szocialista építés számára is jelentős emlék legyen.

A mi területünkön a haladó hagyomány nemzeti jellegének kérdésével kapcsolatban szükségesnek tartja a legnagyobb óvatosságot. Annál is inkább, mert a nemzeti jelszavakat a megdöntött kizsákmányoló osztályok, köztük is elsősorban a feudális osztályok igyekeztek a maguk számára kisajátítani és saját reakciós nézeteiket és intézményeiket úgy feltüntetni, mint nemzeti jellegű nézeteket és intézményeket. Egyes történelmi periódusokban ez különösen szembeötlő. Példakép utal a magánjog és magánjogtudomány területén a mult század utolsó harmadában és a századforduló körül lezajlott ú. n. kodifikációs vitára, melynek tárgya a magánjogi törvénykönyv megalkotásának kérdése volt. Ebben a vitában a feudalizmus képviselői többek között azzal érveltek, hogy a magánjog kodifikálására való törekvés nemzetietlen, ellene mond a magyar nemzeti hagyományoknak. Valójában arról volt szó, hogy a feudalizmus osztályérdekeit a kodifikálatlan jog szolgálja legjobban. A nemzeti jelszavak mögött tehát feudális osztályérdek húzódott meg. Ebben a vitában egyes magyar jogászok, köztük elsősorban

Dell'Adami Rezső, hevesen szembeszálltak a feudalizmus érdekeit képviselő jogászok nézeteivel, leleplezték az azok mögött meghúzódó valódi érdekeket s ezzel igen sokat tettek és áldoztak a haladás ügyéért.

Haladó hagyományaink feltárása során működésüket feltétlenül megvizsgálandónak tartja — természetesen ebben is szem előtt tartva az általa kiemelt és fent már említett kritériumokat.

Eckhart Ferenc hozzászólásában megfontolandónak tartja, mennyiben tartoznak a magyar állam- és jogtörténet haladó hagyományai közé azok a szerződések és törvények, amelyek az Erdély támogatásával végbement nemesi felkeléseket (Bocskay, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György) lezárták. A magyar társadalmi és jogfejlődés tragikus vonása, hogy akkor, amikor e felkelések az idegen dinasztiával szemben az ország függetlenségét biztosítják, egyszersmind a rendi kiváltságokat is újból és újból megerősítik s ezzel a társadalmi fejlődést akadályozzák. Tekinthetők-e a későbbi korban Mária Terézia és II. József, akiket maguk a jobbágyok gondviselőiknek tartottak és küldöttségekben kerestek fel, a reakció képviselőinek a magyar nemességgel szemben. A nemzeti kérdés és a haladás a magyar államtörténetben nem egyszer összeütközésbe kerülnek egymással.

Vas Tibor ugyancsak a haladó hagyományok ismertetőjegyeinek meghatározásával kapcsolatosan hivatkozott *Lenin* tanításaira, aki »A proletárkultúráról« c. cikkében (*Lenin* Művei, 31. köt. Szikra, 1951. 321—332. o.) hangsúlyozza: »A marxizmus mint a proletariátus forradalmi ideológiája azáltal tett szert világtörténelmi jelentőségre, hogy korántsem vetette el a polgári korszak igen becses vívmányait, hanem ellenkezőleg, magáévá tette és feldolgozta mindazt, ami az emberi gondolkodás és kultúra több mint kétezeréves fejlődésében értékes volt.« Emellett azonban rámutatott arra is ugyanebben a cikkében, hogy a marxizmus megjelenése óta mit kell haladónak tekinteni: »A legújabbkori történelem minden tapasztalata, különösképpen pedig a világproletariátusnak a Kommunista Kiáltvány megjelenése óta folytatott több mint félszázados forradalmi harca, vitathatatlanul bebizonyította, hogy a forradalmi proletariátus érdekeit, álláspontját és kultúráját csakis a marxista világszemlélet fejezi ki helyesen.«

Fentiek alapján vonja le a következtetést azzal kapcsolatosan, hogy mit kell valamelyik konkrét korszakban haladónak tekinteni. A haladó jelleg megállapítása mindig saját korszakának szempontjából történik, azt szem előtt tartva, hogy saját korszakában az adott nézet vagy intézmény szolgálta-e az osztályharcot, előbbre vitte-e a társadalmat, a haladó erőket támogatta-e? Éppen ezért a tudományos szocializmus megjelenése óta haladónak csak azt tekinthetjük — figyelemmel a fentebbi idézetekre —, amely a munkásmozgalmat vitte előre.

Ezen túlmenőleg azonban azt is vizsgálnunk kell, hogy jelen korszakunk számára is értéket jelentett-e? A jelen számára különösen értékes a haladó hagyomány nevelő szerepe, a hazafiasság ébrentartása és az, hogy milyen tanulságokat vonhatunk le saját harcaink és feladataink számára. Ebből a szempontból kell a magyar radikálisok értékelésénél is kiindulni s itt különösen figyelembe kell vennünk mindazt, amire *Lenin* fentebbi idézetei rámutatnak.

Természetesen foglalkoznunk kell mind a nézetek, mind az intézmények vizsgálatával és e kérdést külön-külön is tárgyalnunk kell.

Degré Alajos valamely jogintézmény vagy nézet haladó jellegének megítélésénél döntőnek azt tartja, hogy az konkréten, esetenként vizsgálandó adott történelmi helyzetben hogyan viszonylott az osztályharchoz, a kizsákmányolók vagy a dolgozók érdekét szolgálta-e, fejlesztőleg hatott-e a termelőerőkre, vagy azok kibontakozásának gátjául szolgált. Vitába száll Világhy Miklósnak azzal az álláspontjával, hogy a haladó elemek közül csak az minősíthető egyben haladó jogi hagyománynak, amelynek ma is bizonyos aktualitása van. Ezzel — úgy látja — eleve kiszorítunk a haladó jogi hagyományok köréből olyan elemeket, amelyek a maguk idején nagy hatással lehettek a dolgozók érdekeinek előmozdítására, a termelőerők fejlesztésére, de hatásukon a fejlődés azóta túlnőtt.

Ehhez kapcsolódva utal a referátum által említett 1843-as büntetőtörvény-javaslatra, amelyet haladó hagyománynak kell minősítenünk, mert a maga idején ez a maga területén a kapitalista gazdaság kifejlődése elé tornyosuló feudális jogi akadályok elhárítását célozta. Ha történetesen törvénnyé válik, ma már akkor sem használhatnánk, mivel tipikusan liberálkapitalista intézményei a szocializmus építésének elősegítésére már nem alkalmasak.

Nem ért egyet Feri Sándornak azzal az álláspontjával sem, mely a tételes jogot már eleve ki akarja rekeszteni a kutatás köréből, haladó jogi hagyományaink feltárásánál. Pl. történettudományunk Mátyást általában haladónak értékeli. Jogászaink feladata lenne törekvéseinek jogi eszközeit megvizsgálni. Ezek között elsősorban Mátyás Decretum Maius-át emeli ki, mely egész sor, a perek meggyorsítását célzó intézkedésben igyekezett ebben a vonatkozásban elhárítani az árugazdálkodás kifejlődésének akadályát. Vizsgálását külön indokolja, hogy Mátyás halála után lényegileg a törvénnyé nem vált javaslatok sorsára jutott, mivel alig négy esztendő után teljes egészében hatályon kívül helyezték.

Problematikusabbnak tartja, de mégis részletesebb vizsgálatra javasolja haladó hagyományainkkal kapcsolatban I. István törvénykönyvét.

A tételes jog területén maradva foglalkozik Werőczyvel. Hármaskönyvét általánosságban és egészében reakciós jellegűnek értékeli (a nemes és jobbágy közötti határvonal megmerevítésére, a mera ac perpetua rusticitas Hármaskönyvbe iktatására utalva), ugyanakkor azonban úgy véli, néhány eleme megvizsgálható abból a szempontból, hogy nem iktatható-e haladó hagyományaink közé. Így elsősorban a jogos védelemre, a gyámsági jogra vonatkozó rendelkezésekre gondol.

Móra Mihály felszólalásában említett Frank Ignác értékeléséhez adalékként megemlíti, hogy haladó jogtudósnak egyáltalán nem minősíthető, mivel a feudális jog intézményeiért harcolt. Így pl. még az 1848. évi XV. tv. megalkotása után is síkraszállt az ősiség megvédése érdekében. Harcolt azért, hogy abból minél többet átmenthessen.

Ezzel szemben a reformkor jogászai közül haladó hagyományaink sorában feltétlenül megvizsgálandónak tartja Csengeri Antal és Lukács Móric működését, akik közül az előbbi az egyesülési szabadság és a községi önkormányzat, az utóbbi pedig egyenesen a munkás-szakegyesületek megvalósítását követelte és róluk egész tervezetet dolgozott ki 1847-ben.

Bónis György hozzászólásában azokkal a feladatokkal foglalkozott, amelyek a haladó jogi hagyományok kutatásában a jogtörténetre hárulnak. Az előadó külön tárgyalta a jogi nézetek és jogi intézmények haladó elemeit; ezek közül a jogi nézetekre esik a nagyobb súly. A jogtörténetnek elsősorban a haladó hivatásos jogászoknak (jogtanároknak, bíráknak, ügyvédeknek stb.) elméleti és gyakorlati működését kell alaposan megismernie. Erre jó példa az »öreg« Szász Károly nagyenyedi jogtanár működése, aki az erdélyi reform-mozgalom alkotmányjogi szakértője volt. Másodszor a jogtörténetnek foglalkoznia kell azokkal a közéleti férfiakkal, akik haladó módon tárgyalták a joggal kapcsolatos kérdéseket, vagy előmozdították a jogintézmények haladó irányba való fejlesztését. Erre Tánczics Mihályt hozza fel példaként, aki az alkotmányfejlesztés számos kérdéséről nyilatkozott és a javító-nevelő munka első magyar úttörője volt. Harmadszor a jogtörténetnek az egész fejlődést a haladás szempontjából kell újból tanulmányozni. Ennek jó példája a Mohács előtti magyar jogászrend működése, mely Mátyás idejében az állami központosítást és az ország védelmét, a Jagellók korában a feudális széttagoltságot és az ország végzetes legyengítését szolgálta. Befejezésül a hozzászóló kitért azokra a nagyrészt technikai feltételekre, amelyeknek megteremtése nélkül a jogtörténet tudománya nem képes a felvázolt feladatokat megoldani.

Flachbart Ernő felvetette azt a kérdést, hogy tételes jogtudományunkban kereshetünk-e egyáltalán haladó hagyományokat. Utal ezzel kapcsolatosan Bacon megállapítására, aki már a »De dignitate et augmentis scientiarum« c. munkájában megrótta a jogászokat, hogy nem mondanak őszinte ítéletet a hazai s a római és a pápai törvényekről. Valóban, a tételes jogtudomány művelői számos vonatkozásban foglyai a tételes jognak. Idevágóan hivatkozik a burzsoa jogtudományban már régebben is uralkodott arra a nézetre, hogy a jogász túllépi kutatási körét, ha jogkritikával vagy jogpolitikával foglalkozik. Ezt az elméletet az imperialista országok jogtudományában mindinkább terjedőnek jelöli meg, ahol ennek megfelelően minden »metajurisztikus elemet« száműzni akarnak a jog világából s a jogtudományt csak a normák és azok viszonyának vizsgálatára igyekeznek korlátozni.

Ezzel szemben nyilvánvaló az, hogy a tételes jogtudomány művelői sem szorítkozhatnak pusztán a jogi normák vizsgálatára. Azok értékelésén és bírálatán keresztül elő kell mozdítani a fejlődést. Éppen ezért tételes jogászaink munkássága is megvizsgálandó haladó hagyományaink szempontjából és itt — a referátumban foglaltaknak megfelelően — egész tudományos életművük vizsgálata alapján kell a kérdést eldönteni. Értékmérő csak a nemzet, valamint a egész emberiség ügyének tett szolgálat lehet. A kettő egymástól elválaszthatatlan.

A továbbiakban a nemzetközi jog idekapcsolódó kérdéseivel foglalkozik, megállapítván, hogy nemzetközi viszonylatban feltétlenül haladónak kell minősíteni azokat a multbeli jogászokat, akik a népek önrendelkezési jogáért, az államok egyenlőségéért, a be nem avatkozás elvéért, a nemzetek közti együttműködés fejlesztéséért, az igazságos és igazságtalan háború megkülönböztetéséért, az imperialista gyarmatosítás ellen és a gyarmati népek helyzetének javításáért küzdöttek.

Igy haladóként emeli ki Grotiust, Vittoriát, a nemzetközi magánjog területén Dumoulint, továbbá a XIX. századbeli legkiválóbb orosz nemzetközi jogtudósok közül különösen Martensre hivatkozik.

Magyar vonatkozásban szólva megállapítja, hogy nálunk a nemzetközi jogi kézikönyvek és monográfiák száma igen gyér. Az I. világháború előtt megjelent nemzetközi jogi művek általában külföldi munkák nyomán készültek és kevés eredetiséget mutatnak fel. Éppen ezért haladó hagyományaink kutatása során feltétlenül felkutatandóknak tartja a folyóiratokban és napilapokban megjelent tanulmányokat és cikkeket is.

Helyesli azt az indítványt, hogy az Akadémia állandó jogi bizottságának keretében albizottságot szervezzenek, a haladó hagyományok felkutatásával és feldolgozásával kapcsolatos munka ébrentartására. Kívánatosnak tartaná, ha ebben a bizottságban a különböző jogtudományi ágak megfelelően képviselve lennének.

Sarlós Márton írásban benyujtott hozzászólásában vitatja a referátumnak azt a megállapítását, hogy haladó jogi hagyományaink csak »a dolgozó nép küzdelme a hűbérurak és tőkések ellen« területén volnának feltalálhatók. Ehhez kapcsolódva nem látja indokoltnak azt sem, hogy a tételes jog területén csak minimális mértékben látunk lehetőséget haladó hagyományaink feltárására.

Igy a haladó és fel nem tárt jogi hagyományok közé javasolja sorolni a feudális nagyurak hatalmaskodásai, erőszakosságai elleni, az egyház és a pápaság elleni harcot tükröző törvények, rendelkezések sorozatát. (Pl. I. László dekrétumának II.1. és 2. fejezete, Zsigmond 1394. és 1404. évbeli idekapcsolódó rendelkezései, az 1495. évi 31. törvény, az 1498. évi törvények, melyek az egyházi hatalom korlátozásaira törekszenek, a holtkézi törvények 1647. és 1715. évekből).

Helyesli, hogy a mult jogászainak értékelésénél nem szabad kritika nélkül átvennünk a korabeli vagy későbbi burzsoa irodalom megállapításait. Különösen Barics Béla példáját említi, akiről a hivatalos egyetemi történet megállapítja: »nyoma sincs annak, hogy a francia forradalom demokratikus gondolatait terjesztette volna előadásaiban, illetve munkáiban«. Ugyanakkor hallgat arról, hogy 1792-ben névtelen röpiratot adott ki a jezsuita nevelés ellen. Van adatunk arra is, hogy 1792-ben az angol és a magyar alkotmányokat összehasonlító tanulmányában »lelkesedéssel ír a képviselők szólásszabadságáról, a törvény uralmáról, az incompatibilitásról, de főleg a jogegyenlőségről« Érdemes tehát tevékenységét megvizsgálni.

Werbőczyről szólva, helyteleníti azt a ma már általánosnak látszó módszert, hogy Werbőczyt csak a jobbágyelnyomás oldaláról bírálják. Ez a felfogás

ugyanis nem megy túl a radikális polgári szemléleten. A Hármaskönyv más vonatkozásában is haladásellenes. Szentkorona-elmélete a köznemesség hatalmi törekvéseinek hangsúlyozásával az erős központi hatalom gátjaként jelentkezik. Pedig ez volt az a korszak Magyarországon, amelyre elsőrendűen rájillik *Engelsnek* a jellemzése, hogy »a királyi hatalom a rendet és a fejlődést, a haladást képviselte a feudális anarchiával szemben«. Keletkezése idején a Werbőczy-féle szentkorona-elmélet a királyi hatalom aláásását jelentette és így amennyi ereje volt, annyiban egyik tényezője lett a mohácsi katasztrófának.

Helyesli a referátumnak azt a megállapítását, hogy egyes elemek nem szakíthatók ki az általános társadalmi és történeti fejlődésből, haladó jellegük megítélésénél. Ugyanakkor nem ért egyet azzal, hogy az 1790-es törvények közül miért ne lehetne kiemelni és pozitíven értékelni a magyar nyelvről szóló XVI. törvényt, különösen akkor, ha haladóként értékeljük az 1792. évi bűnvádi perrendtartási javaslatot. Véleménye szerint mindkét anyagot pozitív értékelés illeti — megfelelő határok között.

Az 1843. évi büntetőjavaslat értékeléséhez adalékként megállapítja, hogy az anyagi részének visszautasítása okát Fayer László kizárólag a főrendeknek a halálbüntetés kérdésében elfoglalt álláspontjában látja. A referátum ezzel kapcsolatosan hivatkozik az esküdtszék kérdésére is. Ezzel szemben a javaslat elutasításának fő okát abban látja, hogy az a maga egészében döntő támadás volt a feudális rend ellen, politikai és egyházi vonatkozású bűntett-meghatározásai szembekerültek a Habsburg-önkénnyel és az egyházi hatalommal.

Nizsalovszky Endre írásban beküldött hozzászólásában a haladó jogi hagyományok feltárásának fő kérdését abban látja, hogy megállapítsuk, mit tekintünk a mult hagyományai közül a haladás, a fejlődés szempontjából értékesnek és ezek közül is mit tekintünk olyannak, amely még napjaink között is emelőként hathat.

Utal Szalay László tevékenységére, Szemere Bertalanra, akik értékelésében ma még inkább csak az általános megállapításig jutottunk el, pedig haladó jogi hagyományaink vonatkozásában tevékenységük bővebb vizsgálatot is érdemel. Szemere nevéhez egyébként több törvénnyé nem vált javaslat kapcsolódik (így pl. a szerzői jogi és bánya-jogi javaslatok).

Ugyancsak a törvényjavaslatoknál maradva, különösen az 1880. évi Teleszky István-féle öröklési jogi javaslatot említi meg.

A haladó hagyományok feltárásához forrásként hivatkozik a magyar jogászgyűlések irományaira, ahol sok haladó gondolatot vetettek fel. Ezek néha már az ülésen elbuktak, de ha ott elfogadásra találtak is, azokat a jogalkotás — éppen haladó jellegük miatt — nem tette magáévá.

*

Szabó Imre zárszavában utalt arra, hogy a felszólalók egy része — bár elfogadta az előadás tételeit — a haladó hagyományok körének szélesítésére, — más része pedig a haladó hagyományok körének szűkítésére törekedett. A »lazítók« nemcsak egyes olyan jogtudósok vagy politikusok nevét vetették fel, akiknek a haladáshoz kevés közük volt, hanem felvetettek — éppen az általa kifejtett tételekkel szemben, azokat azonban nem cáfolva, vagy vitatva — olyanokat is, akiket a haladó hagyományok sorába nyilván nem lehet beiktatni. Így bizonyos például, hogy a haladó hagyományok tárgyalásánál még említeni sem lehet Werbőczy nevét, azon a címen sem, hogy egyes vonatkozásokban állítólag újszerű rendezést adott (Degré Alajos); Werbőczy megítélésében nem lehet különválasztani a gyámságra vonatkozó egyik-másik megállapítását egész tevékenységétől és egész művétől. Vitába szállt az előadó azokkal is, akik a feudális törvényhozásból kiemeltek egyes törvényeket azon a címen, hogy azok az egyházi befolyást csökkentették (Sarlós Márton) — holott e törvények az egyházi befolyást csak a hazai hűbérurak javára, nem pedig a jobbágyok javára igyekeztek csökkenteni. Ugyancsak a lazítás vonalán haladnánk, ha a haladó hagyományaink feltárása során az előadásban haladó elemekként megjelölt egyes haladó gondolatok tallózásán fáradoznánk, elvonatkoztatva e gondolatok szerzőinek egész munkásságától — vagy akár ha a haladó hagyományok körébe a jogi jellegű közmondások kutatását is bevonnók. A haladó hagyományoknak ilyen, túl széles körben való megvonása azok feltárásának tulajdonképpeni célját, mozgósító erejét, hazafiasságra nevelő hatását gyengítené. Természetesen a haladó hagyományok körének határozott, elvi alapokon történő megvonása nem zárja el a jogtörténészeket, illetőleg nem menti fel őket attól a kötelességtől, hogy a mult jogát, jogtudományát, jogéletét részletesen elemezzék és értékeljék s a megfelelő marxista-leninista elemzés során bírálják, de egyben a haladó elemekre is rámutassanak. Másrészt a túlzott lazítás mellett a túlzott szűkítés sem lenne helyes; így bizonyára helytelen lenne az 1848—49-es és az 1919-es eseményeket egész jogéletünktől különválasztva, arra a megállapításra jutni, hogy jogrendszerünkben haladó hagyományt egyáltalán nem lehet találni (Feri Sándor). A forradalmi hagyományoknak ilyen külön kezelése és kiemelése mechanikus különválasztást, azoknak a magyar történelem folyamatából való kiemelését jelentené.

A vita során több ízben felmerült Pikler Gyula neve; voltak, akik lándzsát törtek mellette, voltak, akik ellene szóltak. Pikler Gyula jelentősége és szerepe még megvizsgálást igényel; az előadó azonban — aki éppen e külön vizsgálat hiányában egyelőre csak »valószínűleg« megjegyzéssel sorolta őt haladó hagyományaink sorába — arra figyelmeztet, hogy a lényegében feudális jellegű magyar jogtudományba a XIX. század vége táján polgári jelszavakat behozó s a polgári tudományosság meghonosításában bizonyos szerepet játszó Pikler számára munkásságának ez a szakasza helyet biztosít haladó jogi hagyományaink körében.

Az előadó igazat ad azoknak, akik — mint Világhy Miklós, Feri Sándor — a haladó hagyományok kérdését világosan a felépítményről adott sztálini tanítás rendszerébe állítják be; a referátumnak az a része, amely a haladó hagyományoknak történelmünkben és tudományunkban való keresésére vonatkozik és a haladó hagyományoknak a jogrendszerben és jogtudományunkban való keresésére hív fel, ugyanezt fejezi ki, kétségtelen azonban, hogy kevéssé világos és egyértelmű formában. A haladó hagyományok-

ról szólva bizonnyal figyelembe kell venni e hagyományok létrehozóit és hordozóit, e hagyományok személyi megtestesítőit is. Helyesli azoknak felszólalásait, akik referátumát ez irányban kiegészítették, illetőleg a sztálini felosztást külön is kiemelték.

Arról a javaslatról, hogy a haladó hagyományok feldolgozására külön bizottság alakuljon (Markó Jenő, Flachbart Ernő), az előadónak az a véleménye, hogy ez nem lenne helyes; ez éppen elkülönítené a haladó hagyományokat, kiemelné jogtudományunkból és külön kérdéssé tenné. Utalt előadásának arra a megállapítására, amely szerint a haladó hagyományok feltárása minden jogi tudományágnak egyaránt feladata; megoldása pedig nem egyedül történeti kérdés. Hangsúlyozni kell továbbá, hogy a haladó hagyományoknak minden tudományágon belül és egész jogéletünkben éppen az a feladata, hogy mozgósító erő legyen, hazafiságra neveljen, küzdelemre a szocializmus ügyéért, a béke ügyéért. Nem fogadható el tehát azoknak a nézete (Degré Alajos, Móra Mihály), akik megelégszenek azzal, hogy valamely jogi eszme, nézet, intézmény haladónak bizonyult a megelőzővel szemben; mint Világhy Miklós kifejtette, a haladó hagyománynak olyan jellegűnek kell lennie, hogy az valamilyen vonatkozásban ma is élő, a mai nemzedék számára, a szocializmus számára is jelentős emlék legyen.

Az előadó végül utalt arra, hogy az ankét feltehetően hozzájárult a haladó jogi hagyományok elvi kereteinek tisztázásához s ez bizonyára megindítja e hagyományok feltárásának eddig hiányzó munkáját is.

*

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a haladó jogi hagyományok kérdésében rendezett vita hasznos és eredményes volt egész jogtudományunk fejlődése szempontjából. Minden vonatkozásban túlment az előkérdések tisztázásán; megoldotta e kérdés alapvető és legfontosabb problémáit. Ugyanakkor éles formában vetette fel a még megoldásra váró és kidolgozandó kérdéseket is.

Alkalmas volt arra, hogy a mult jogának értékelésével kapcsolatosan eloszlasson jó néhány, még ma is ható téves nézetet. Általában igen hasznos szempontokat adott a mult jogának megítéléséhez, amivel nagy mértékben viheti előre általában alkotmány- és jogtörténetünk marxista-leninista szellemben való, egyedül tudományos feldolgozását is.

A vita eredményei megadják az alapot ahhoz, hogy az ott kialakult elvi szempontokat elemezve, minden jogtudományi ág kijelölhesse a maga területén az általa ebben a vonatkozásban elvégzendő feladatokat. Megteremtették tehát az alapját annak, hogy széles körben meginduljon haladó jogi hagyományaink feltárása és feldolgozása, hogy jogtudományunk segítségével haladó nemzeti hagyományaink sorában jogunk haladó hagyományait is szocialista építésünk szolgálatába állíthassuk.

(Összeállította: *dr. Kovács István*)

Az „Állam- és jogelmélet" c. egyetemi tankönyv fordítása

1951 októberében adta ki a Tankönyvkiadó a Moszkvában 1949-ben megjelent *Állam- és jogelmélet* c. egyetemi tankönyv magyarnyelvű fordítását. A mű tárgyánál fogva az eddig magyar fordításban megjelent legfontosabb szovjet jogi munkákhoz tartozik, ezért célszerűnek látszik, hogy *fordításának* értékelésével részletesen foglalkozzunk.

A szovjet jogi munkák fordításaival foglalkozó közlemények eddig általában arra szorítkoztak, hogy a lefordított mű tartalmát ismertették, annak értékét méltatták és befejezésül néhány elismerő szóval értékelték a fordítás minőségét is. Az olvasók nagyfokú érdeklődése feltétlenül megkívánja az ismertetésnek ezt a módját és ez egyetlen fordításnál sem mellőzhető. Az ismertetésnek ez a terjedelme azonban most már nem tekinthető kielégítőnek. A szovjet jogi művek fordításaival most már *egyéb szempontokból* is kell foglalkoznunk.

Jogászaink széleskörű érdeklődést tanúsítanak a szovjet jogi irodalom iránt. Gyakran találkozunk olyan kérdésekkel, hogy a megjelent munkán kívül az adott jogágazatban milyen más művek jelentek meg a Szovjetunióban. Szükséges tehát, hogy valamely fordítással kapcsolatban ismertessük az adott jogterületre vonatkozó *szovjet irodalmat* és világítsuk meg azt a körülményt, hogy miért épp az adott mű került fordításra.

Ismeretes továbbá a kimerítő, alkotó jellegű szovjet bírálat jelentősége. Valamely mű megjelenése után rövidesen nyilvánosságra kerül annak bírálata. A továbbiakban rámutatunk arra, hogy a fontosabb munkákat értekezleten bírálják meg. A bírálat minden oldalra kiterjedően vizsgálja a munkát. A bíráló cikkek olykor egymással is vitába szállnak és az ilyen vitát rendszerint valamely tekintélyes testület véleményének közzététele fejezi be. A bírálat valóban alkotó jellegű, kiemeli a mű értékeit, felderíti azonban annak minden hibáját is, módot ad tehát a szerzőnek arra, hogy az adott témakörben további munkáját a bírálatra való figyelemmel megjavítsa és fejlessze. Célszerű tehát a megjelent fordításokkal kapcsolatban *az eredeti mű bírálatának az ismertetése*, mert ez lehetővé teszi a lefordított munka anyagának helyes értékelését, jobb felhasználását, egyúttal pedig a mi szerzőinknek is megjelöli azt az utat, amelyen jogi irodalmi tevékenységük kifejtése során haladniok kell. A lefordított mű és annak bírálata kitűnő forrásul szolgálhat a mi jogi irodalmunk fellendüléséhez.

A nagyszámú orosz nyelvtanuló közül egyre több fordító kerül ki. Elismeréssel vagyunk és általában elismerés is tapasztalható azokkal szemben, akik szorgalmas munkával nyelvtudásukat annyira fejlesztették, hogy komoly munkák fordítására vállalkoznak és ebben a munkában tevékenyen részt is vesznek. Egyre nagyobb figyelmet kell azonban egyidejűleg *a fordítások minőségére* fordítani. A Szabad Nép hasábjain több alkalommal olvashattunk egyes fordítások tárgyában komoly bírálatot. A jogi művek fordításait sem lehet hibátlan fordításoknak minősíteni, nem utolsó sorban kell tehát kimerítően foglalkoznunk a fordítás minőségével is, mert kétségtelen, hogy a minőség bírálata, a hibák megállapítása

és közlése a fordítások minőségére kedvező, javító hatással lesz.

E szempontok alapján kívánjuk az *Állam- és jogelmélet* c. tankönyv fordítását ismertetni, amire e sorok írója — főleg a fordítás minőségének értékelése tekintetében — azért tartja magát alkalmasnak, mert részt vett a fordítás sajtó alá rendezésében.

Az eredeti mű szerzői a Szovjet Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének tudományos munkatársai: *Arzsanov* és *Sztrogovics*, a Szovjet Tudományos Akadémia levelező tagjai, továbbá *Kecsekjan* és *Manykovszkij*, a jogtudományok doktorai. A mű tudományos szerkesztője *Karcva*, a jogtudományok doktora volt. A tankönyv mint a Szovjet Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének kiadmánya a moszkvai Állami Jogi Kiadó kiadásában 1949-ben jelent meg.

A munka 17 fejezetből áll. *Tartalmát öt részre* osztjuk. *Az első részhez* sorolhatjuk a fordítás szerint 1—115. oldalakra terjedő I—IV. fejezeteket. *Ez a rész általános elméleti kérdésekkel foglalkozik. Az I. fejezet* ismerteti a marxista-leninista állam- és jogelmélet tárgyát. Már a mű elején megvilágítja marxista-leninista szemszögből az államot, mint a társadalom uralkodó osztályának különleges módon felépített politikai szervezetét és a jogot, mint az uralkodó osztály akaratát kifejező sajátos magatartási szabályok összességét. Leszögezi, hogy a marxista-leninista állam- és jogelmélet egyetlen valóban tudományos állam- és jogelmélet, szembenáll az államról és a jogról alkotott valamennyi burzsoa »elmélettel«. Ismerteti továbbá a marxista-leninista állam- és jogelmélet fejlődését, ennek az elméletnek *Sztálin* elvtárs által való tökéletesítését. Megvilágítja ennek az elméletnek a pártosságát. Itt foglalkozik a tankönyv a materialista dialektikával, mint a marxista-leninista jogelmélet módszerével, végül pedig az I. fejezet az állam és jog tanulmányozásának burzsoa módszertanát bírálja.

A II. fejezet az állam és jog keletkezésével foglalkozik. Vázolja az ősközösségi rendszert; leírja, milyen körülmények között jelenik meg az ősközösség bomlásával az állam és a jog, majd élesen bírálja azokat az elméleteket, amelyek az állam és a jog keletkezésével kapcsolatban a burzsoázia uralomra jutása előtt és a burzsoa rendszerben alakultak ki.

A III. fejezet tárgya az állam lényegére vonatkozó kérdések elemzése. Ismerteti az állam lényegét és osztályjellegét, marxista-leninista meghatározását, valamint az állam funkcióit.

A IV. fejezet a jog lényegét vizsgálja. Meghatározza a jogot, a jogszabályt. Ismerteti a jog és a gazdaság, a jog és a politika, a jog és az erkölcs, a jog és a jogtudat viszonyát, a jogrend és a törvényesség fogalmát, majd befejezésül a jogsértéssel foglalkozik.

Az V. és VI. fejezetet tekinthetjük tartalmilag a tankönyv *második részének, amely a különböző államtípusokkal és államformákkal* foglalkozik (116—168. old.). Megvilágítja a történelmi államtípus és jogtípus fogalmát, az államforma fogalmát és jelentőségét, megmagyarázza az államtípus és az államforma fogalma közötti viszonyt, osztályozza az államformákat, majd részletesen foglalkozik a rabszolgatartó, a hűbéri, a burzsoa állammal és a kizsákmányoló államok jogával.

A mű *harmadik részének* a VII—XV. fejezet tekinthető. Ez a mű legfontosabb része, amely a *szocialista állammal és a szovjet szocialista joggal*, mint az állam és a jog magasabb típusával foglalkozik. Tartalmilag ez a rész a mű legterjedelmesebb része (169—365. old.). E fejezetekben jelenik meg részletesen a szovjet szocialista államra és jogra vonatkozó kérdések elemzése.

A VII. fejezet ennek körében az általános kérdésekkel foglalkozik, megvilágítja a szocialista államról, mint új és magasabb típusú államról szóló marxista-leninista tanítást, kifejti azt a tételt, amely szerint a szocialista állam a munkásosztály diktatúrájának állama; ezzel kapcsolatban foglalkozik a proletárdiktatúrával és sajátosságaival. Beszél a szocialista demokráciáról és leleplezi a burzsoázia ú. n. demokráciáját. Ez a fejezet tárgyalja a szovjet szocialista állam fejlődési szakaszait.

A VIII. fejezet a szovjetekkel, mint a munkásosztály diktatúrájának államformájával foglalkozik. A tankönyv e fejezetben ismét visszatér a szovjet demokráciához és azt, mint valóban szocialista demokráciát kimerítően ismerteti; kimutatja, hogy az a dolgozók teljes, korlátlan, meg nem nyírbált demokráciája, olyan demokrácia, amely reális, amely valóban a nép akaratára támaszkodik, a nép akaratát fejezi ki. A tankönyv itt részletesen foglalkozik a szovjet államszervezet legfőbb sajátosságaival. Ez a fejezet foglalkozik a nemzeti kérdés megoldásával, rövid vázlat formájában ismerteti a leninisztálini nemzeti politikát, a szovjet államrendszer alapelveit, amelyek valóban a nemzetek egyenlőségén épülnek fel. E fejezet a továbbiakban áttekintést ad a szovjet állam fejlődéséről.

A IX. fejezet a szocialista állam funkcióit vizsgálja s ezek helyes megvilágítása szempontjából elsősorban a burzsoa állam funkcióinak jellegét és lényegét ismerteti, ezután tér rá a szocialista állam sajátos funkcióinak ismertetésére, előbb általánosságban, majd a szocialista állam fejlődésének első és második szakaszára vonatkozólag külön-külön. Ezt követőleg röviden vázolja a szovjet állam külpolitikájának irányadó elveit.

A X. fejezet a szocialista állam mechanizmusával foglalkozik és az előző fejezethez hasonlóan előbb a burzsoa állam mechanizmusának, szerkezetének fő részeivel: a fegyveres erőkkel, a közigazgatási apparátussal stb. foglalkozik, ezt követi a burzsoa államgépezet szétzúzásáról szóló marxista-leninista tanítás ismertetése, amely leleplezi a szociálreformisták által hirdetett hazug »elméleteket« arról, hogy a burzsoa államszervezet felhasználható a szocializmusba való békés átmenetre. Ez a fejezet ismerteti azokat az »irányító erőket«, »emelőket«, amelyekre a szovjet állam mechanizmusa támaszkodik. Ezek között az első helyet a kommunista párt foglalja el; ide tartoznak a szakszervezetek, a szövetkezetek, a Komszomol, a szovjet dolgozók egyéb egyesülései.

A szovjet szocialista állammal foglalkozó fejezetek után a *XI—XV. fejezet* foglalkozik a szovjet szocialista joggal, mint a jog magasabb típusával. A tankönyv e helyen határozza meg a jogforrást, külön foglalkozik a kizsákmányoló államok jogforrásaival, majd a különböző szovjet jogforrásokat elemzi. Kitér a bírói gyakorlat és a szokásjog kérdésére a jogforrás szempontjából. Vizsgálja a szerződést, mint jogforrást.

A mű *e részének utolsó fejezetei* (XIII—XV. fejezet) a szocialista társadalom jogviszonyaival, a jogalkalmazással, a törvénymagyarázattal, ennek különböző módjaival foglalkozik. Itt világítja meg a tankönyv a törvénynek analógia útján való alkalmazását. Majd a szovjet szocialista jog rendszerét elemzi. Meghatározza a jogrendszer fogalmát, elemzi a közjog és a magánjog

problémáját és röviden jellemzi a különböző jogágazatokat.

A tankönyv *negyedik részének a népi demokratikus országok államával és jogával* foglalkozó *XVI. fejezetet* (366—396. old.) tekintjük, amelynek szerzője az általunk jól ismert Manykovszkij professzor. Ez a fejezet megvilágítja a népi demokratikus állam lényegét, keletkezését, foglalkozik a népi demokratikus állam funkcióival, a kommunista párt és a népi demokratikus népfrontok jelentőségével és szerepével, megállapítja és indokolja, hogy a népköztársaság a proletárdiktatúra új politikai formája, végül befejezésként, rövid jellemzést ad a népi demokratikus országok jogáról.

A mű befejező, *ötödik részének a XVII. fejezetet* tekintjük, amely a szovjet államot és jogot a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában és a kommunizmusban vizsgálja. Ismerteti *Sztálin* elvtárs tanítását a kapitalista környezetben megvalósuló kommunizmus államáról, vázolja a szovjet szocialista állam és jog további fejlődésének távlatait.

E rövid tartalmi ismertetésből megállapítható, hogy a lefordított munka olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek nemcsak a jogi munkakörben dolgozók számára bírnak elsőrendű fontossággal, hanem általános érdeklődésre tarthatnak számot. A szerzők általában egyszerű, mindenki által érthető nyelven magyaráznak meg olyan problémákat, amelyekkel jogi munkánk során léptennyomon találkozunk. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a könyv anyagának ismerete nélkülözhetetlen mindazok számára, akik a joggal bárminő érintkezésbe kerülnek. Emellett a tankönyv rendkívül hasznos olvasmány azok számára is, akik a marxizmus-leniniznus tudományának elsajátítására törekednek.

Az állam- és jogelmélet kérdéseinek ilyen áttekintő feldolgozásával *Gyenyiszov* professzor is foglalkozott a Szovjetunióban, akinek azonos című monográfiája 1948-ban jelent meg. Gyenyiszov professzor művével alaposan foglalkozott a szovjet kritika, ennek során értékes megállapítások hangzottak el e jogtudomány feldolgozása szempontjából, a szovjet kritika iránymutatást adott ez alkalommal is a jogtudomány dolgozóinak. Az anyag rendszerét, tartalmi felépítését tekintve tehát az Arzsanov-Kecsekjan-Sztrogovics-Manykovszkij szerzői munkaközösség *Állam- és jogelmélete* már felhasználhatta a Gyenyiszov-mű bírálatának anyagát; ezért kétségtelenül helyes, hogy ez a mű került fordításban a magyar olvasók elé.

A lefordított «Állam- és jogelmélet» c. tankönyv eredetije röviddel megjelenése után *kedvező* bírálatban részesült a Szovjetunióban (»A filozófia kérdései« c. folyóirat 1949. évi 2. számában).

Mint említettük, a Szovjetunióban a fontosabb tudományos munkákat az adott szakágazat legkiválóbb tudományos dolgozóinak bevonásával megtartott *értekezleten* szokták megbírálni. Az ilyen értekezleten a szerző jelenlétében ki szokták emelni a mű értékeit, emellett azonban éles, pártos kritikával rámutatnak a mű hibáira. A bírálat sohasem bántó, mindig tárgyilagos, meggyőző, alkotó erejű, a szerző további tudományos munkájához segítséget, hasznos szempontokat kap. A bíráló értekezlet befejező részében a szerző is felszólal, kifejti saját álláspontját — amely az egyes bírálók észrevételeivel szemben esetleg ellentétes —, nyilatkozik arról, hogyan fogja felhasználni az elhangzott észrevételeket további munkájában.

Az »Állam- és jogelmélet« c. tankönyv tárgyában a *bíráló értekezlet* 1950. március 25—28-án folyt le Moszkvában.[1] Ezt az értekezletet a Főiskolai Oktatásügyi Minisztérium Jogi Főiskolai Főigazgatósága és tankönyvosztálya rendezte a Szovjet Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetével, valamint a moszkvai, leningrádi, minszki, charkovi és a Szovjetunió egyéb jogi főiskoláival és jogi karaival karöltve.

A négynapos értekezlet felszólalói kiemelték a tankönyv komoly értékét, beszéltek azonban hiányosságairól is. A felszólalók figyelemre méltó szempontokat jelöltek meg a mű újabb kiadása számára.

A vitát a Jogi Főiskolák Főigazgatóságának vezetője, az ismert szovjet jogtudós, *G. I. Fegykin* foglalta össze, aki szerint a tankönyv kidomborítja ugyan *a kommunista párt vezetőszerepét*, ezt azonban szélesebb körben kell megvilágítani a proletárdiktatúrával kapcsolatban, amelynek *Sztálin* elvtárs megállapítása szerint a párt a legfontosabb eszköze. Alaposabban kell kifejteni a párt vezetőszerepét a szovjet állam törvényhozói tevékenysége tekintetében is, mert ebben a vonatkozásban is a párt jelenti a kezdeményező, az irányító erőt.

A szerzői munkaközösségből *Arzsanov és Sztrogovics*, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagjai szólaltak fel, akik a maguk részéről az elhangzott bírálatot rendszerbe foglalták. Rámutattak arra, hogy az állam- és jogelmélet tankönyvének központjává *a szocialista államról és a szocialista jogról szóló tanítást kell tenni.* A szerzők itt azokból a felszólalásokból indultak ki, amelyek e vonatkozásban kiemelték, hogy: a szovjet állam közvetlen megteremtője a szocialista gazdaságnak, a tankönyv viszont erre nem terjedt ki kellően; a tankönyvben külön fejezetben kell foglalkozni *Leninnel* és *Sztálinnal*, mint a szovjet állam megalkotóival és megszervezőivel; szemléltetőbben kell kimutatni a tankönyvben a szovjet jog sajátos vonásait a szovjet állam fejlődésének egyes szakaszaiban; nagyobb súllyal kell megvilágítani, hogy a szovjet állam a béketábor vezetője, többet kell foglalkozni a tankönyvben a szovjet állam külpolitikájával.

A felszólalók kiemelték a könyv harcos, pártos jellegét, de a *pártosság követelményét* is megfelelőbben kell — szerintük — keresztül vinni; e téren a szerzők nagyobb gondosság kifejtését ígérték e tekintetben jövő munkájuk során. A felszólalók rámutattak arra, hogy az egész tankönyv szellemét élesebbé, harciasabbá kell tenni; kíméletlen harcot kell folytatni a kozmopolitizmus ellen, le kell rántani a leplet azokról a »modern elméletekről«, amelyekkel az imperialista államok tudós-lakájai a dolgozókat félrevezetni törekednek; a szerzők a tankönyvben élesen bírálják ezeknek az elméleteknek némelyikét, de nem részesítették pl. a szociális funkciók elméletét megfelelő bírálatban.

A mű rendszere tekintetében is helyesebb felépítést tűztek ki feladatként maguk elé a szerzők. A felszólalók rámutattak e vonatkozásban, hogy a tankönyv a szovjet állam fejlődésének szakaszait és a szovjet állam funkcióit egymástól elkülönítve tárgyalja, hogy a szerzők feleslegesen törekednek általános fogalmak meghatározására, holott elvonatkoztatott általános fogalmak a szerzők által tárgyalt értelemben nincsenek. Vannak marxista általános fogalmak, amelyek a valóságnak felelnek meg és burzsoa fogalmak, amelyek e valóságot elfer-

[1] Lásd a Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1950. évi 6. számát (79—85. old.).

dítik — mondotta Alexandrov, a felszólalók egyike. Ide tartoznak az olyan észrevételek, amelyek szerint a tankönyv ilyen fogalmakat használ, mint empirizmus, pragmatizmus, ezeket azonban nem magyarázza meg. Tévesnek minősítették a felszólalók az egyesállam és a föderáció közötti különbséggel foglalkozó fejezetet is. A tankönyv a föderatív állam példájaként az USA-t említi, holott *Sztálin* elvtárs megállapítása szerint, az Északamerikai Egyesült Államok ténylegesen egyesállam lett, a »tagállamok« és a központi kormány közötti harc eredményeképpen.

Az egyik felszólaló (Dorogin elvtárs) felszólalásában kiemelte, hogy *a népi demokratikus állam és jog* kérdéseivel a könyv megfelelő részeinek a tárgyalásánál kell foglalkozni, nempedig a szocialista állam és jog kérdéseinek kifejtése után külön fejezetben, ami e felszólaló szerint, azt a téves látszatot keltheti, hogy a népi demokratikus rendszer a szocialista rendszerrel szemben fejlődést jelent, annál is inkább, mert a népi demokratikus állammal és joggal foglalkozó fejezet után következik a kommunizmus államára és jogára vonatkozó fejezet.

A szerzők felszólalásukban a tankönyv tárgya és rendszere, az anyag terjedelme, felépítése tekintetében is megfelelő átdolgozást helyeztek kilátásba a mű új kiadása során.

A vitát *Kazancev* elvtárs, a Jogtudományi Intézet igazgatóhelyettese zárta le. Ő is elismerte, hogy a szerzők jelentős munkát végeztek, felemlítette a hibákat is s ezek közé sorolta azt, hogy a tankönyv nem tesz említést a cárizmusalatti haladó orosz gondolkodókról (Csernyisevszkij).

E rövid ismertetésből láthatjuk, hogy a négy napig tartó értekezlet valóban a mű minden részére kiterjedő, alkotó bírálatot gyakorolt. A bennünket közelről érintő kérdés tekintetében, nevezetesen a népi demokratikus országok államának és jogának elemzése tárgyában is vita folyt le abban a vonatkozásban, hogy az ezzel kapcsolatos problémák elemzése külön fejezetben helyes-e, avagy célszerűbb e problémák megvilágítása a könyv által tárgyalt egyes kérdésekkel kapcsolatban különkülön. Mint közvetlen érdekeltek, ehhez azt a megjegyzést fűzhetjük, hogy véleményünk szerint a népi demokratikus országok államával és jogával kapcsolatos kérdéseket jobban világította volna meg az olyan elemzés, amely a VII—XV. fejezetekben a szovjet szocialista jog kérdéseivel párhuzamosan a népi demokratikus államra és a népi demokratikus jogra is kiterjedt volna. Ez a párhuzamos vizsgálat teljes mértékben lehetséges, mert hiszen a szovjet állam és a népi demokratikus állam a proletárdiktatúra két egymáshoz közelálló formája. Az ilyen párhuzamos elemzés mellett egy rövidebb fejezet adhatott volna áttekintést a népi demokratikus országok államának és jogának sajátosságairól.

A mi népi demokráciánk szempontjából kell megállapítanunk, hogy kevés utalás van a műben a mi jogszabályainkra. Ennek az a fő magyarázata, hogy a mű még a mi alkotmányunk kiadása előtt készült el.

A mű eredetijének a kiadása után alakult meg a földkerekség újabb, hatalmas népi demokratikus állama: a *Kínai Népköztársaság*. Ez a magyarázata annak, hogy a tankönyvben nem találunk utalást a kínai népi demokráciára. Az az ismertetés tehát, amelyet a magyar fordításban 1951. október havában megjelent tankönyv a népi demokratikus országok államáról és jogáról ad, semmi körülmények között sem tekinthető teljesnek, mert nem terjed ki a hatalmas kínai népi demokrácia ismertetésére. Ugyanez okból nem találjuk meg a tankönyvben a Német Demokratikus Köztársaság sajátosságainak elemzését.

Az állam- és jogelmélet tudománya hatalmas mértékben gazdagodott *Sztálin* elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című művében foglalt megállapításokkal. *Sztálin* elvtárs e műve 1950-ben, vagyis az eredeti tankönyv kiadása után jelent meg. Magától értetődik tehát, hogy a tankönyv *Sztálin* elvtárs zseniális munkájából nem meríthetett anyagot. A szovjet jogi irodalomban 1950 óta már számos tanulmány foglalkozott az állam- és jogelmélet kérdéseinek vizsgálatával, *Sztálin* elvtárs zseniális művének megvilágításában.

Mindezek után feltesszük tehát azt a kérdést, helyes volt-e a tankönyv magyarnyelvű fordításának kiadása megfelelő *kiegészítés nélkül*? A tankönyv elsősorban a fiatal jogásznemzedék nevelését van hivatva biztosítani. Az egyetemi előadások alkalmával az egyetemi ifjúság megfelelő kiegészítést nyer a tankönyv anyagához. Az egyetemi ifjúság számára és az egyéb olvasók számára is azonban a tankönyv akkor nyert volna tökéletes értéket, ha a tankönyvvel együtt, vagy azzal párhuzamosan, gondoskodás történt volna a tankönyv anyagának megfelelő kiegészítéséről a tankönyvre vonatkozó *bírálat, a Kínai Népköztársaságra és Sztálin elvtárs új munkájára vonatkozó megfelelő irodalom* közzétételének formájában. Ezt mint olyan szempontot vetjük fel, amelyre a jövő fordításoknál nézetünk szerint figyelemmel kell lenni. Nincs azonban egyáltalában szándékunkban bármit is levonni abból az értékből, amit számunkra ennek a rendkívül fontos és hasznos műnek a fordítása képvisel. Sürgősen meg kell tenni szerintünk az intézkedéseket abból a célból, hogy a fordítások megjelenésében is kialakuljon a tökéletes *tervszerűség*, amely lehetővé fogja tenni, hogy egyidejűleg vagy rövid egymásutánban olyan művek jelenjenek meg, amelyek az olvasónak az adott témakörben tökéletes és teljes tájékoztatást adnak.

Fordítások kiadásával foglalkoznak nálunk különböző minisztériumok (közoktatásügyi, igazságügyi, pénzügyminisztérium stb), a Magyar Tudományos Akadémia szervei, különböző kiadóvállalatok. Elengedhetetlenül szükséges e különböző vonalon folyó fordítás-kiadói munka *összehangba hozása*. A fordítások kiadásának egy központi helyről való irányítása biztosíthatja a fentiek szerint oly szükséges tervszerűséget. Nézetünk szerint az Igazságügyminisztérium megfelelő szervének kell az illetékes minisztériumok és az Állam- és Jogtudományi Intézet bevonásával a jogi fordítások kiadásának koordinálásáról gondoskodni. Ennek során meg kell határozni a kiadványok pontos *tervét* s ezt megfelelően meg is kell valósítani. Nem lehet vita tárgya az, hogy a fordítások egységes terve lényeges javítást fog eredményezni ezen a téren, mert ez egyben lehetővé fogja tenni a fordítások megjelenésével kapcsolatos feladatok helyes *megtervezését, ütemezését*, ami sajnos, amint az az alábbiakban kitűnik, nem jutott kellő érvényesülésre az *Állam- és jogelmélet* c. tankönyv kiadásánál.

A fordítás minőségét tekintve meg kell állapítanunk, hogy az nem rosszabb a többi jogi fordításnál, sőt, kitűnik azzal, hogy szövege általában gördülékeny, érthető. Nem mentes azonban a fordítói- és sajtóhibáktól. Nem tartjuk szükségesnek, hogy ezeket akárcsak példaszerűen is felsoroljuk. Inkább azokkal a körülményekkel kívánunk foglalkozni, amelyek a hibákat *előidézték*. Az okok fel-

tárása segítségünkre lehet a további fordítások megjavításánál.

A fordítás minősége elvitathatatlanul a fordító képességétől függ, függ attól, milyen gondossággal végzi munkáját a fordító. Nem szabad a fordítónak túlzottan *mennyiségi eredményekre* törekednie, mert ez a *minőség rovására* történik. Nem szabad könnyedén elhaladnia a nehezen átültethető kifejezések, a nálunk még eléggé meg nem honosodott fogalmak mellett, gondosan kell keresnie a megfelelő kifejezéseket, amelyek tekintetében segítséget kaphat minisztériumaink illetékes osztályaitól, az Állam- és Jogtudományi Intézet dokumentációs osztályától.

A fordításoknak rendkívüli jelentőségük van, hiszen a jog terén is fölötte hasznos és szükséges, hogy megismerkedjünk a szocializmus államának jogával, jogi irodalmával. Ez a szempont azt a követelményt támasztja, hogy *foglalkozzunk a fordítókkal*, legyünk segítségükre.

Eddig *egyetlen értekezletre* sem jöttek össze a fordítók, nincs semmiféle szervezett irányításuk. Szovjet példát kellene e téren is követnünk. Időnként megbeszélést, értekezletet kellene tartani a fordítókkal, amelyek rámutatnának a helyes fordítási módszerre, megvilágítanák a hibákat a fordítók munkájában. Egy-egy fordításban megjelent szovjet munka megkívánja az *ankét*-szerű ismertetést. Ebbe is be kell vonni a fordítókat s az ankétoknak ki kell terjedni a *fordítások minőségi bírálatára* is.

Nagy segítséget jelent a fordítók számára a Névai-Tardy: *Jogi szótár*. Rendkívül fontos feladat e téren a szótár tartalmának bővítése a fordítók bevonásával. A fordítók munka közben új kifejezéseket találnak, ezeket könnyű szerrel közölhetik a jogi szótár *szerkesztőségével*, amelynek állandóan kellene működnie s szintén támogathatná a fordítókat munkájukban.

Ki kell alakulnia a jogi fordítók *szakosításának* is a különböző jogágazatoknak megfelelően.

Nem óhajtjuk itt kimerítően felsorolni azokat az eszközöket, amelyek a fordítók munkájának megjavítására alkalmasak. Minden körülmények között hangsúlyozni akarjuk, hogy korántsem gondolunk a fordítók *felelősségének* csökkentésére, sőt úgy véljük, hogy e felelősség érvényesítése a fordítókkal szemben, elvitathatatlanul ugyancsak egyik eszköze a fordítói munka javításának. Tény azonban az, hogy téves lenne a hibák okát kizárólag a fordítókban keresnünk.

Hibákat idézhet elő *a tervezés, a kellő szervezés hiánya*. A jogi fordítások terén ez sem érvényesül teljesen. Ebből a szempontból kívánjuk a fordítás minőségét megvizsgálni oly módon, hogy a könyv kiadásával kapcsolatos körülményekből, határidőkből indulunk ki.

A mű fordítását az Országos Fordító és Fordítás-hitelesítő Iroda munkaközössége végezte rövid határidő alatt, egységes irányítás, szerkesztés nélkül. Mennyivel különb lett volna a fordítás, ha a fordítók munkája előre meghatározott terv, egységes irányítás, egységes szerkesztés mellett beütemezve történt volna!

A lektorok nagy munkát végeztek, valósággal átdolgozták a fordítást. Alig volt olyan sor, melyben javítás ne történt volna. Az ellenőrző lektor feladata azonban nem lehet az, hogy a fordításon olyan és annyi változtatást eszközöljön, ami szinte a fordítás átdolgozásával egyenlő. Az ellenőrzés alá kerülő fordításnak általában helyesnek kell lennie. Ha az ellenőrző lektor munkáját olyan hibák javítására kénytelen fordítani, amelyekot már a fordítónak kell menet közben kiküszöbölnie, figyelme elernyed ezeknek a hibáknak az észlelésében és javításában s háttérbe szorul a lektornak az a feladata, amelynek a szöveghűség biztosítása mellett arra kell irányulnia, hogy a fordítás nyelve érthető, szabatos magyar nyelv legyen. A lektorok javításai folytán e mű kéziratának egyes részei olyan állapotba kerültek, hogy a helyes szöveg megállapítása valóságos fejtörést okozott.

Ilyen állapotban vette át a kéziratot a Tankönyvkiadó, amely az előtt a feladat előtt állott, hogy a tankönyvet az 1951—52. tanév kezdetére kiadja. Ha tiszta, hibátlan kéziratot kapott volna a kiadó, a sajtó alá rendezés jobb eredményt mutatott volna fel az egységesítés, a fordítás minőségének további javítása szempontjából.

Rövid határidő alatt kellett azonban a sajtó alá rendezés során a fordítást a fenti helyzet folytán igen sok helyen az eredeti szöveggel összehasonlítani és sok problémát a lektorral megbeszélni. Külön gondot kellett fordítani a már magyarra lefordított művekből vett idézetekre. Ezek tekintetében ugyanis a fordítók kötelessége a magyar nyelven már megjelent fordítást idézni. A fordítók azonban az adott esetben általában az idézeteket maguk fordították le. Igen sok esetben kellett tehát a sajtó alá rendezés során az idézetek szövegét egészen más szöveggel pótolni. Külön probléma volt az olyan *Marx-Engels* idézetek kérdése, amelyek magyarul még nem jelentek meg. Ezeket a fordítók az orosz fordításból fordították és nem törekedtek az eredeti német szöveg megkeresésére, hogy fordításukat az eredeti német szöveg figyelembevételével készíthessék el. A sajtó alá rendezés során kellett a német szöveget megkeresni és az idézetek fordítását ennek alapján átdolgozni. Ezenkívül elkerülhetetlen volt a kézirat újbóli legépelése, mert az a nyomdai szedés számára teljesen alkalmatlan állapotban volt. A letisztázott kéziratot ismét ellenőrizni kellett.

A könyv kiadásának a sürgőssége indokolta a kiadónak azt az elhatározását, hogy a nyomtatást hasáblevonatok készítése nélkül végeztesse. Az egyenesen oldalakra nyomtatott szöveget a könyv szerkesztője kijavította, nyilván a sürgősség zárta ki azonban azt, hogy a hibák javítását a szerkesztő ellenőrizze. Ezt az ellenőrzést a kiadó lektora végezte magában a nyomdában. Ez a sürgősség azt eredményezte, hogy a mű nem mentes a sajtóhibáktól.

Könnyű elképzelni, hogy ha a sürgősség nem jelentkezett volna több alkalommal elháríthatatlan akadályként, kellő ütemezés mellett az *Állam- és jogelmélet* fordításának számos hibája nem látott volna napvilágot.

Véleményünk szerint az elmondottak alkalmasak arra, hogy azok alapján a fordítások készítésének módszerére néhány hasznos *megállapítást* tegyünk.

Biztosítani kell a fordításra kerülő jogi munkák tekintetében a *tervszerűséget*, ezzel kapcsolatban olyan határidőket kell megállapítani, amelyek már előre lehetővé teszik a fordítás, ellenőrzés (kontra-redigálás), szakmai lektorálás megfelelő, reális *ütemezését*. A jogtudományi fordítási munkák kiadásának koordinálását, az egységes kiadói terv meghatározását véleményünk szerint az Igazságügyminisztérium megfelelő szervére kell bízni, amely az érdekelt minisztériumokkal és az Állam- és Jogtudományi Intézettel működne együtt. A jogi fordítók irányítását az Állam- és Jogtudományi Intézet feladatköréhez kellene utalni.

A fordítók és lektorok munkáját a helyes ütemezésen kívül *konkrét utasításokkal* kell megjavítani.

A fordító készítse elő a fordítást. Előre határozza meg

valamely fogalom megjelölését és ezt következetesen vigye keresztül a fordításban. A kétes, határozottan még ki nem alakult fogalmak tekintetében vegye igénybe az Állam- és Jogtudományi Intézet támogatását.

Valamely mű több személy által való fordítása esetén, gondoskodni kell a fordítók munkájának egybehangolásáról.

Idézetek esetén a fordítók a már megjelent fordítás szövegét használják fel. Egyébként kötelező szabályként az idézett szöveg eredetije alapján kell a lehetőség szerint a fordítást eszközölni.

A lektor a fordítóval állandó kapcsolatot tartson fonn az ellenőrzés során. Csak olyan kéziratot javítson, amely általában megfelelő. Egyébként utasítsa a fordítót a fordításnak megadott szempontok szerinti átdolgozására. A fordító a kéziratot tiszta, nyomdakész állapotban továbbítsa s ugyanez a szabály kötelezze a lektort is. Így válik a lektor számára lehetővé, hogy ellenőrzése által a fordítás érthető, szabatos szövegét biztosítsa, így válik a további lektor (szakmai lektor, szerkesztő) számára lehetővé, hogy a fordítás egyöntetűségét, hibátlanságát és nyomdakész állapotát biztosítsa.

A fordítás szövegének ellenőrzéséhez fel kell használni *egyetemi tanárainkat, élenjáró jogászainkat*, akiknek felkészültsége biztosíték arra, hogy a szöveg véglegesen, érthetően, valóban magyar nyelven kerüljön nyomdába.

A nyomtatás során gondoskodni kell a hibák javításának tökéletes ellenőrzéséről.

Ha mindezek a szempontok kellően érvényesültek volna az »Állam- és jogelmélet« fordításának kiadásánál, a munka sokkal különb formában került volna az olvasó elé. Befejezésül is hangsúlyoznunk kell azonban, hogy e szempontokra nem azért mutatunk rá, mintha az »Állam- és jogelmélet« fordítását rossznak, a szokásos fordításoknál gyengébbnek tartanánk. Ellenkezőleg, mint mondottuk, az »Állam- és jogelmélet« fordítása kitűnik gördülékeny, érthető nyelvével. A fenti szempontokat azért emeljük ki, hogy a tervszerűség, a nagyobb gondosság megtartásával javítsuk a szovjet jogi művek fordítását, azoknak a műveknek a fordítását, amelyek a szocializmust építő országunk jogászai számára minden munkájukban iránymutatóul szolgálnak, amelyek tehát feltétlenül megérdemlik és megkövetelik, hogy fordításuk és kiadásuk során a *maximális* gondosságot fejtsük ki.

Az »Állam- és jogelmélet« c. tankönyv olyan általános érdeklődésű tárgykörben mozog, hogy érdemes a fordítás *átdolgozásával* és újabb — terjedelem tekintetében módosított, viszont a fenti szempontok szerint bővített — kiadásával foglalkozni.

Dr. Révai Tibor

Egyes veszélyeztető bűncselekményekről

I.

Gyors ütemben fejlődő közlekedésünk — szocializmust építő országunk vérkeringése. A közlekedés fontos szerepére, amelyet a szocializmus építésében tölt be, *Sztálin* elvtárs nem egyszer rámutatott, amikor a Szovjetunió soronlévő gazdasági feladatairól szólt. A SzK(b)P XVI. kongresszusán tartott beszámolójában mondotta a következőket: »Nem kell bővebben kitérnem arra, hogy a közlekedésnek milyen óriási jelentősége van egész népgazdaságunk szempontjából és nemcsak a népgazdaság szempontjából. Mint ismeretes, a közlekedésnek igen komoly jelentősége van az ország védelme szempontjából is.«[1] A SzK(b)P XVII. kongresszusán rámutatott arra, hogy az ipar és a mezőgazdaság szocializálása terén elért vívmányokat »elveszíthetjük, ha áruforgalmunk sántítani kezd és a közlekedés kölöncz lesz, mely lábunkat lehúzza. Ezért az áruforgalom kifejlesztésének és a közlekedés jelentékeny mértékű megjavításának megoldása nélkül nem haladhatunk előre.«[2]

A sztálini útmutatások és a Szovjetunió tapasztalatai alapján a Magyar Dolgozók Pártja és Népköztársaságunk kormánya a fejlett, korszerű közlekedés megteremtését, az ötéves népgazdasági terv egyik lényeges feladataként, soronkövetkező célunkul tűzte ki. Felemelt ötéves tervünk számadatai ezen a területen is eddig soha nem látott fejlődés képét vetítik elénk. Azoknak a feladatoknak a nagyságát, amelyek közlekedésünk előtt állanak, mutatják tervünk célkitűzései. Közlekedésünk teljesítőképessége 1954-re 133%-kal fogja túlhaladni az 1938-as színvonalat, 215 millió árutonna/km szállításával. E célkitűzés elérése érdekében tervünk 10 milliárd forint beruházást ír elő a közlekedés területén. Az önálló közlekedési minisztérium létrehozása is bizonyítéka annak, hogy a párt és a kormány milyen jelentőséget tulajdonít szocialista közlekedésünk megteremtésének.

Közlekedésünk zavartalan és gyorsütemű fejlődésének elősegítésében fontos feladat hárul büntető jogszabályainkra is.

Büntető jogszabályaink közül azok, amelyek a közlekedés rendjének és fegyelmének megszilárdítását célozzák, a közlekedési szabályok megtartásának biztosításával — jellegüknek megfelelően — betöltik felépítményi szerepüket. Megfelelnek az alap vonatkozásában szolgálati szerepüknek.

E büntető jogszabályok szolgálati szerepe azonban nemcsak ebben a vonatkozásban jut kifejezésre. Közlekedésünk rendjének és fegyelmének megszilárdításával párhuzamosan, fontos feladatuk a dolgozók életének, testi épségének biztosítása, a népvagyon fokozott védelme a közlekedés terén, amely feladat maradéktalan ellátása közlekedésünk fejlődését közvetlenül is elősegíti. Azok a büntető jogszabályok tehát, amelyeket bíróságaink a közlekedés rendjének és fegyelmének megsértőivel szemben alkalmaznak, szolgálati szerepüket két egymáshoz szorosan kapcsolódó és egymást kiegészítő vonatkozásban töltik be. Azon felül ugyanis, hogy óvják a közlekedés rendjét és erősítik fegyelmét, védik az élet és vagyon biztonságát is és ezáltal a közlekedés elé tűzött célok zavartalan megvalósítását a büntetőjog feladatkörébe eső területen is biztosítják.

Régi büntetőtörvénykönyvünknek, az 1878 : V. tv.-nek a közlekedés rendjének megsértése esetére alkalmazható szabályai a kapitalista alap szolgálatára voltak hivatva, annak a testére voltak szabva. Elavult és hiányos fogalmazásuk a fejlődés megfelelő szakaszán már semmi-

[1] *Sztálin* Művei, 12. kötet, 360. oldal.
[2] *Sztálin*: A leninizmus kérdései. Budapest, 1949., 552. oldal.

képpen sem lehetett alkalmas a szocializmus építését elősegítő, arányaiban is hatalmas mértékben megnőtt közlekedésünk rendjének megóvására és ezáltal további kiépülésének előmozdítására. Még kevésbbé voltak alkalmasak e jogszabályok a szocializmus viszonyai között természetszerűleg fokozottan megkívánt életbiztonság fokozására, nem is szólva a társadalmi tulajdonnak ezen a területen is igényelt oltalmazásáról.

Az első olyan új jogszabályunk, amely ezen a téren hivatva volt a legalapvetőbb hiányok pótlására, az 1948 : XLVIII. tv. (a továbbiakban : III. Bn.). A törvényben jelentős helyet foglalnak el a közlekedés rendjének és fegyelmének biztosítására hivatott törvényi tényállások. Ebben a vonatkozásban elsősorban a III. Bn. 41. §-a jön figyelembe, amelyik hatályon kívül helyezve a Btk. elavult fogalmazású 434. §-át, súlyos értékelés alá eső bűntettnek nyilvánította a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarását. Ezen túlmenően azonban a törvényhozó megalkotta a III. Bn. 20. és 21. §-aiban az életet és testi épséget *veszélyeztető* bűntettek törvényi tényállását, amelyek létrehozásánál — amint erre a miniszteri indokolás is rámutat — nem utolsósorban a közlekedés zavartalanságához és biztonságához fűződő érdeket tartotta szem előtt.

Az e szakaszokban meghatározott törvényi tényállások megfogalmazásából, abból a nyilvánvaló súlybeli különbségből, amely a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarása és ilyen megzavarás nélkül egyes személyek életének vagy testi épségének veszélyeztetése között fennáll, önként adódik, hogy az életben előforduló esetek nagy többségében a közlekedési szabályok megszegésével elkövetett cselekményekre a III. Bn. 20., illetőleg 21. §-a kerül alkalmazásra. (III. Bn. 20. § (1) : Bűntettet követ el és egy évtől öt évig terjedhető börtönnel büntetendő, aki hivatása vagy foglalkozása szabályainak tudatos megszegésével, vagy az azzal járó kötelezettségek tudatos elhanyagolásával mások életét vagy testi épségét közvetlen veszélynek teszi ki. (2) Egy évtől öt évig terjedhető börtönnel büntetendő az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény elkövetője, ha a cselekményből súlyos testi sértés származott, vagy azt vagyoni haszon végett vagy ismétlődően, illetőleg folyamatosan követték el, ha pedig a cselekmény a sértett halálát okozta, a büntetés egy évtől tíz évig terjedhető börtön. 21. §. Aki a 20. § (1) bekezdésében meghatározott cselekményt gondatlanságból követi el, bűntett miatt egy évig terjedhető börtönnel, aki pedig a 20. § (2) bekezdése alá eső cselekményt követi el gondatlanságból, három évig terjedhető börtönnel büntetendő.)

Az e törvényi tényállásokban meghatározott bűntettek jogi tárgya azonban a törvény szövegéből következően nem a közlekedés zavartalanságához fűződő érdek. A törvényhozó az e szakaszok alá eső bűncselekmények jogi tárgyaként a foglalkozások, illetőleg hivatások szabályainak fokozott érvényesítése mellett *elsősorban* az ember életének és testi épségének sérthetetlenségéhez, az ezt veszélyeztető helyzet elkerüléséhez fűződő érdeket jelölte meg. Azok a fejtegetések azonban, amelyeket a közlekedés rendjét és fegyelmét sértő bűncselekmények elleni harcra rendelt büntető jogszabályokkal kapcsolatban elmondottunk, nem hagynak kétséget az iránt, hogy ezek a büntető jogszabályok feladatukat maradéktalanul csak akkor töltik be, ha alkalmazásuk egyaránt szolgálja a közlekedés zavartalanságának és az emberi élet és testi épség biztosításának céljait. A III. Bn. 20. és 21. §-a alkalmazásának a közlekedés területén elkövetett bűncselekmények kapcsán ennek megfelelően az a feladata, hogy az általában vett foglalkozási vagy hivatásbeli szabályok betartásának fokozott biztosításán belül a közlekedés fegyelmének megszilárdítását a jogi tárgy teljes hatékonyságú védelmén keresztül különösen is szolgálja. Általánosságban tehát minden olyan esetben, amikor e szakaszok kerülnek alkalmazásra, a bírói tevékenységnek olyannak kell lennie, amely lehetővé teszi e normák szolgálati szerepének teljes érvényrejutását. Ebből következően minden egyes ítéletnek — az élet és testi épség fokozott védelmén túlmenően — gyors ütemben fejlődő közlekedésünk érdekeit is — rendjének megóvásán keresztül — szolgálnia kell.

Bírói gyakorlatunk az emberi élet és testi épség védelmében kemény kézzel és következetesen alkalmazza a jogalkotás által rendelkezésére bocsátott ezt az új fegyvert. Az ítéletek egy részénél azonban — ami az előforduló esetek gyakoriságát tekintve nem jelentéktelen szám — a III. Bn.-ban foglalt idevágó büntető jogszabályok, így különösen a 20. és 21. § vonatkozásában ezek kettős, de alapjában egységes szolgálati szerepének felismerése hiányozni látszik. A törvényszöveg értelmezésénél — amelyre kétségtelenül szükség van — gyakran dogmatikus szempontok nyernek túlsúlyt. Máskor, gyakran éppen ebből folyóan az ítéleti indokolások nélkülözik a meggyőző erőt, különösen a felelősségrevonás alapját tekintve és így a nevelő hatás érvényesítésének egyik fő eszközétől fosztják meg az idevonatkozó jogalkalmazást. Ismét máskor a joggyakorlat a szocialista büntetőjog általános elveinek nem mindenben megfelelő értelmezés által tévútra vezetve, a jogszabály alkalmazásánál adódó nehézségeket az általános elvek figyelmen kívül hagyásával kíséreli meg áthidalni. Ha mindehhez hozzávesszük a bírói gyakorlatban a felmerülő kérdések tekintetében mutatkozó ingadozást, az ellentétes elvi alapokon nyugvó ítéletek nagy számát, nyilvánvaló, hogy a jelen helyzetben nemcsak az alkalmazott büntetőjogszabályok szolgálati szerepének megvalósulása van bizonyos mértékig veszélynek kitéve, hanem — ami ezzel szorosan összefügg — a szocialista törvényesség maradéktalan érvényesülése is szükségképpen sérelmet szenved.

Az az alapgondolat tehát, amelyet a jelen tanulmány szolgálni kíván : segíteni a szocialista büntetőjog alapelveinek fokozottabb érvényrejutását a témánk szempontjából figyelembejövő büntető jogszabályok alkalmazásában és ezáltal hozzájárulni ahhoz, hogy a jogszabályok szolgálati szerepüket a helyes gyakorlati alkalmazás útján betölthessék. Mindezt megköveteli a szocialista törvényesség, amelynek éle ma nem utolsósorban fordul a rendbontók, fegyelemsértők, de különösen a közlekedés terén ilyen magatartást tanusítók ellen.

Jogalkalmazó szerveinken felül törvényhozásunkra is komoly feladatok hárulnak közlekedésünk rendjének megszilárdításában. Ezen a téren a III. Bn. megalkotása csak az első lépést jelentette és korántsem zárta le a fejlődést. A tanulmány kifejtett főcélján kívül azzal, hogy rá kíván mutatni egyes joghézagokra és megkísérli felvetni az ezekkel kapcsolatos, jogszabályi rendezést igénylő problémákat, hozzá kíván járulni az új jogszabályok létrehozásának munkájához is.

II.

A bevezetőben a III. Bn. által megalkotott büntető jogszabályok alkalmazásának gyakoriságáról mondottak

irányt szabnak a felmerülő kérdések feldolgozása módjának is. Ezért a következőkben azt a módszert választjuk, hogy a III. Bn. 20., illetőleg 21. §-át tesszük vizsgálat tárgyává és azok elemzésén keresztül terjeszkedünk ki az itt számbajövő egyéb jogszabályok alkalmazásának szükséges, illetőleg lehető eseteire, ugyanígy az esetleg mutatkozó hiányosságok feltárására. További indoka e módszer megválasztásának az is, hogy a figyelembe jöhető egyéb törvényi rendelkezések alkalmazásánál a bevezetőben vázolt problémák vagy egyáltalán nem, vagy csak kapcsolatban a III. Bn. 20. és 21. §-ával merültek fel, másrészt különösen a III. Bn. 41. §-a jogi tárgyának félreérthetetlen törvényi meghatározása az alkalmazás során természetszerűen biztosítja a norma szolgálati szerepének érvényrejutását a vizsgálódásaink középpontját tevő közlekedés szempontjából is. A III. Bn. 20. és 21. §-a veszélyeztető, jogi tárgyukat tekintve életet és testi épséget veszélyeztető cselekményeket foglal törvényi tényállásba. Ez a megoldás, a jogi tárgyak veszélyeztetésének sui generis bűntetté nyilvánítása, jelenleg hatályos büntetőjogunkban igen ritka, kisszámú előfordulása azonban nem bizonyít az ilyen szabályozás szükségtelensége mellett. Nem kétséges ugyanis, hogy a társadalomra veszélyes lehet az a cselekmény is, amely bár nem okoz valamilyen jogilag védett érdeken kifejezett sérelmet, mégis ilyen sérelemokozás veszélyét rejti magában. Erre kifejezetten rámutat a Btá. is a társadalomra veszélyesség fogalmának meghatározásánál: »A társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti *vagy veszélyezteti.*« Az ilyen cselekmények rendszerint valamely bűncselekmény előkészületi cselekményei vagy annak kísérletei és az idevonatkozó elvek szerint vonnak maguk után büntetőjogi felelősségrevonást. Egyes esetekben azonban — különösen a személyiség védelmének területén — szükségesnek mutatkozik az ilyen jellegű cselekményeket önálló bűncselekményi tényállásként megkonstruálni. A megoldásnak ezt a módját az indokolja, hogy ezeket a cselekményeket gyakran nem lehet *egy* meghatározott bűncselekmény kísérletének, még kevésbbé előkészületének tekinteni. Különösen nyilvánvaló ez az alanyi oldalt jellemző vonások szempontjából. Ez a megoldás tehát semmiképpen sem áll ellentétben szocialista büntetőjogunk alapelveivel, sőt, ellenkezőleg, azok fokozottabb érvényrejutását biztosítja. De éppen azért, hogy a gyakorlati alkalmazás során se kerülhessen ezekkel az elvekkel ellentétbe — és ezt már itt előre kell bocsátani — e cselekményeknél is egyedül a bűnösség képezheti a felelősségrevonás alapját.

Az idézett szakaszokban meghatározott bűntettek *alanya* úgy van meghatározva, hogy azzal a bűncselekmények alanyaként egyébként számbajöhetők köre megszűkül. Nevezetesen az itt meghatározott bűncselekményeket csak olyan személy követheti el, akit valamely meghatározott hivatás, foglalkozás szabályai kötnek. »A bírói gyakorlat az élet szükségleteinek és az igazságosság követelményeinek megfelelően, tágan értelmezi a hivatás fogalmát, amennyiben ezt nem korlátozza a megélhetést nyujtó foglalkozásra, hanem e fogalom alá vonja például az ú. n. úrvezető tevékenységét is.«[1] Joggyakorlatunk szerint tehát az e szakaszokban írt foglalkozáson a hivatásszerűségtől és állandóságtól mentes, de szabályokhoz kötött foglalkozást is érteni kell. Ugyancsak a gyakorlat szerint a foglalkozás űzésének megállapíthatása független a szakvizsgától.[1] Itt is, mint a továbbiakban, a kérdéseket mindig csak a közlekedés szempontjából vizsgálva, az alany körének meghatározása a bírói gyakorlatban nehézségeket nem okozott. Egy kérdés van csak, amelynek a kiemelése indokolt. Nem alakult ki ugyanis egyöntetű gyakorlat a kerékpárosok tekintetében. A bírói gyakorlat egyik iránya szerint az élet vagy testi épség veszélyeztetése kerékpárral éppen olyan mértékben megvalósítható, mint az egyéb közúti járművekkel. Ennek indoka, hogy a kerékpár gép, amely az emberi erőt megtöbbszörözi és a teljesítőképességet fokozza, így a kerékpárral a közúti forgalomban való részvétel is a közlekedés szigorú szabályainak van alávetve. E szerint az álláspont szerint tehát a közúti forgalomban kerékpár vezetése büntetőjogi szempontból a kerékpárral való foglalkozásnak minősül. (Igy részletes indokolással a Legfelsőbb Bíróság B. VII. 2399/1950. Ugyanígy, indokolás nélkül a pesterzsébeti járásbíróság B. II. 27.966/1950., B. I. 28.251/1950., B. I. 28.939/1950.) A bírói gyakorlat másik iránya arra való tekintettel, hogy a kerékpározás különösebb tanultságot nem igényel és a kerékpár nagyobb erő kifejtésére nem alkalmas, a kerékpárost általában nem tekinti olyan egyénnek, aki az e szakaszokban foglalt bűncselekményeket elkövetheti. Ez az utóbbi állásfoglalás — éppen a gyakorlat igényeit és a közlekedés rendjének zavartalanságához fűződő érdeket szem előtt tartva — ma már a kerékpárközlekedés hatalmas fejlődését is tekintve, nem állhatja meg a helyét. A kerékpárosokat a közúti közlekedésre vonatkozó általános rendelkezéseken felül különleges szabályok is kötik, amelyekhez alkalmazkodni kötelesek.[2] Nem lehet tehát kizárni annak a lehetőségét, hogy amennyiben a kerékpáros a közlekedési szabályok megszegésével mások életét vagy testi épségét közvetlen veszélynek teszi ki, vele szemben a 20., illetőleg 21. § rendelkezései alkalmazásra kerüljenek. Még kevésbbé helyeselhető a bírói gyakorlatnak az az iránya, amely szerint a foglalkozáshoz való tartozás csak akkor állapítható meg, ha a tevékenység — jelen esetben a kerékpározás — a foglalkozás szerves részét képezi, mint például a kifutónál, küldönnél stb.[3] A foglalkozási szabály megsértésének és az életet vagy testi épséget veszélyeztető helyzetnek fennforgását nyilvánvalóan nem lehet az alany körének ilyen meghatározása alapján eldönteni. (Az ismertetett állásfoglalás természetesen a bírói gyakorlatban sem jelentette azt, mintha a kerékpározást »nem foglalkozásszerűen« űző egyén cselekménye, amennyiben súlyosabb következmények állottak be, értékelés nélkül maradt volna. Ilyen esetekben a bírói gyakorlat a Btk. 290., illetőleg 310. §-át alkalmazta. Ennek az álláspontnak azonban az alanyi oldal vizsgálata szempontjából vannak jelentős következményei, amelyeket a megfelelő helyen veszünk majd vizsgálat alá.)

Utalunk itt arra, hogy a III. Bn. 41. §-ánál az alany köre nincs ilyen vagy hasonló módon megszűkítve, az

[1] III. Bn. miniszteri indokolása.

[1] Legfelsőbb Bíróság (továbbiakban Legf. B.) B. VII. 2399/1950. Igy már a volt Budapesti Felsőbíróság B. VI. 6341/1949. sz. határozata, mely szerint gépjárművezetői jogosítvánnyal nem rendelkező, de gépjárművet közúti forgalomban vezető és *ezért* gépjármű vezetéssel foglalkozó egyén megfelelő cselekménye foglalkozási szabályszegésként minősül.

[2] Lásd: a 2500/1950. B. M. sz. rendelet (továbbiakban: Kresz.) 66. §-át.

[3] Budapesti megyei bíróság (továbbiakban Mb.) Bf. XXIV 217/1951., Bf. XXIV. 1903/1951., Bf. XXIV. 2946/1951.

ott meghatározott törvényi tényállási elemek megvalósítása mellett tehát a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarását természetszerűen kerékpáros,[1] sőt gyalogos is elkövetheti.

Az alanyként számbajöhető személyek vonatkozásában elmondottak körébe tartozik és megemlítésre kívánkozik, hogy bírói gyakorlatunk — helyesen — a III. Bn. 20. §-ban meghatározott veszélyeztető bűntett tettesének tekinti azt is, aki a Kresz. 81. §-ának tudatos megszegésével, a gépjárómű vezetését olyan személynek engedi át, aki a gépjárómű vezetésére nem jogosult és ez utóbbi személy ténykedéséből más életére vagy testi épségére közvetlen veszély származott.[2]

A továbbiakban áttérünk a 20. és 21. § törvényi tényállási elemeinek egymástól különválasztott vizsgálatára.

A 20. §-ban meghatározott bűncselekmény *objektív oldalát* tekintve, a törvényi tényállás a következő elemeket tünteti fel:

a) Foglalkozás vagy hivatás szabályainak . . . megszegése vagy az azzal járó kötelességek . . . elhanyagolása.

A foglalkozás vagy hivatás szabályainak megsérthetésének és az alany körének összefüggését a fentebbiekben vázoltuk. E törvényi tényállási elemmel kapcsolatban csak arra kell utalni, hogy tárgyunk szempontjából itt a közlekedési szabályok megszegése jön figyelembe. Tekintettel arra, hogy a közúti közlekedés szabályait az általunk már hivatkozott Kresz. tételesen meghatározza, a törvényi tényállás megvalósítása tekintetében szabályszegésnek, illetőleg kötelesség elhanyagolásának minősül minden olyan magatartás, akár tevékenységben, akár mulasztásban jut is kifejezésre, amely a Kresz. rendelkezéseivel ellentétben van. Meg kell jegyezni, hogy szabálysértőnek nemcsak az a magatartás minősül, amelyik valamely, a Kresz-ben foglalt részletszabály tételes rendelkezésével kerül ellentétbe, hanem a Kresznek különösen a közutakon tanúsítandó magatartást szabályozó keretrendelkezéseinek megszegése is ilyenként minősül.[3]

b) (Ezáltal) mások élete vagy testi épsége közvetlen veszélynek történő kitétele.

E törvényi tényállási elem szempontjából elsősorban a közvetlen veszély fogalma igényel rövid megvilágítást. (Az élet vagy testi épség, mint veszélyeztetési tárgy fogalmának megvilágítására szükség nincsen. A törvényi tényállás értékelése szempontjából rá kell azonban mutatni arra a hiányosságra, amely a többségükben társadalmi tulajdont képező közlekedési eszközök vagy az azokkal szállított áruk megrongálását vagy általában megsérülését, illetőleg ilyen veszélynek kitételét a szabálysértés kapcsán súlyosabban értékelhetővé nem teszi.) Közvetlen veszélyeztetés olyan állapotot előidéző magatartás, amely a védett jogi tárgy megsértésének közvetlen, reális lehetőségét megteremti. Lényegében tehát, az objektív vonásokat tekintve, mintegy kísérleti jellegű cselekménynek kell fennforognia. (Közvetlen veszély fennforgásának meghatározására kizárólag a kísérlettel párhuzamot vonó módszert nem helyes felhasználni, mert a kísérlet fogalmát az azt képező magatartás objektív és szubjektív vonásainak egysége képezi. Emiatt nem kielégítő az a megoldás sem, amely a szóhasználat azonossága miatt végszükséghelyzet negatív fennforgását kívánja meg.[1]

Az okozati összefüggés fennforgása a közvetlen veszély bekövetkezése és a szabályszegésben megnyilvánuló magatartás között elengedhetetlen. Enélkül ez a törvényi tényállás nem valósul meg. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a közvetlen veszély előidézésének e törvényi tényállás szerinti súlyos értékelése a veszélyt előidéző magatartás nagyfokú társadalomra veszélyessége miatt indokolt. A társadalomra veszélyességnek e magas fokát pedig éppen az határozza meg, hogy a magatartás szabálysértő, a bekövetkezett közvetlen veszély a szabálysértés következménye, mégpedig büntetőjogilag értékelhető következménye. Az általános elvek figyelembevételével büntetőjogilag értékelhetőnek az objektív oldal vonatkozásában csak az olyan következmény tekinthető, amelyik az elkövető magatartásával okozati összefüggésben áll és így a fentebbiekben vázolt okozati összefüggés fennforgása, ennek vizsgálata, e törvényi tényállás kapcsán is szükséges. Ebből következően a 20. § eredménybűncselekmény törvényi tényállását határozza meg, mégpedig (1) bekezdésében is. Felmerülhet így az a kérdés, hogy a törvényi tényállásban meghatározott bűncselekmény eredménybűncselekmény lévén, elképzelhető-e fogalmilag annak kísérlete? Erre a kérdésre igennel felelhetünk, mert a szubjektív oldal teljessége esetén közvetlen veszély előidézésére alkalmas, tehát távoli veszélyt előidéző cselekmény, kísérletként felfogható. Utalunk azonban arra, hogy gyakorlatilag a kísérlet megállapítására szükség, de lehetőség sincsen, mert a kísérletnek tekinthető eseteket is felölelik a Kresz. kihágási tényállásokat tartalmazó büntető rendelkezései. (Ilyen megoldás mellett a közvetlen veszély beállása nélkül az alanyi oldalt érintő vizsgálódás, amelyik szükségképpen magában hordja a tettesbüntetőjog elvetendő elemeit, elkerülhető.)

A törvényi tényállás objektív oldalának e második elemével kapcsolatban kifejtettekből a gyakorlat számára három tanulság is adódik. Az első az, hogy az okozati kapcsolatot a szabálysértésben kifejezésre jutó magatartás és a közvetlenül veszélyeztető helyzet beállása, mint eredmény között minden esetben vizsgálni kell.[2]

A másik következtetés a Kresz-ben meghatározott számos kihágási és a III. Bn. 20. §-ában foglalt büntetti tényállás egymástól elhatárolására vonatkozik. Az elmondottakból folyik ugyanis, hogy a büntetti alakzatot a kihágást képező cselekményektől az alanyi oldal azonos kifejlődése esetén egy az objektív oldalon jelentkező elem és pedig a közvetlen veszély beállta határolja el. Így tehát az alanyi oldal vizsgálata a beállott eredményhez való pszichikus viszony tekintetében az általános elveknek megfelelően, a beállott eredmény vonatkozásában képez feladatot.

A harmadik következtetés a 20. § (1) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatos. A gyakorlatban ugyanis ezt a tényállást igen ritkán alkalmazzák és a 20. § alkalmazására a közlekedés terén szinte kizárólag akkor kerül sor, amikor valamely, a (2) bekezdésben meghatározott, az alaptényállást minősítő további eredmény is bekövetkezik. A jelenlegi helyzetben tehát a ritka gyakorlati alkalmazás következtében a 20. § szolgálati szerepe erősen

[1] Bp. Mb. Bf. XXIV. 218/1951.
[2] Igy a Legf. B. B. VII. 5478/1951.
[3] V. ö. pl.: Kresz. 1., 42., 45. (1)., stb. §§.

[1] V. ö. Szűcs János, Jogtudományi Közlöny, 1949. évfolyam, 71. oldal.
[2] Legf. B. B. VII. 2399/1950. Volt Bp. Felsőbíróság B. VII. 4858/1950., Bp. Mb. Bf. XXIV. 821/1951., Bf. XXIV. 817/1951. Állandó gyakorlat.

korlátozva van. A gyakorlat ilyen alakulásának okaként elsősorban rendőrhatóságaink munkáját kell vizsgálnunk. Rendőri büntetőbíráink ugyanis igen gyakran saját hatáskörükben elbírálják az olyan magatartásokat is, amelyek következtében a bűntetti minősítéshez megkívánt közvetlen veszély beállt ugyan, a minősített esethez szükséges további eredmény viszont elmaradt. A 20. §-ban meghatározott magatartás eredményére nézve elmondottak ösztönzőleg hathatnak abban az irányban is, hogy a közvetlen veszélyt előidéző bűnös cselekmények minden további, a jogi tárgyat *sértő* eredmény bekövetkezése nélkül is bűntetti elbíráláshoz juthassanak, ami a közlekedés rendjét és fegyelmét megsértőkkel szemben igen jelentős harci eszközt biztosít.

Az eredményről elmondottak világítják meg teljes jelentőségében az *alanyi oldal* gondos vizsgálatának szükségességét. Szocialista büntetőjogunk alapvető elveinek megfelelően ugyanis az objektív beszámítás és így az alanyi oldalt jellemző vonások vizsgálatának elhanyagolása egy bűncselekmény kapcsán sem engedhető meg. »A tárgyi alapon történő beszámítás azokban az esetekben sem engedhető meg, amikor az elkövetett bűncselekmény ténykövetkezményei olyan körülmények, amelyek a bűncselekményt minősített bűncselekménnyé teszik.»[1] A szocialista jogi felfogásnak ez a határozott állásfoglalása arra kell ösztönözzön bennünket, hogy érvényre juttassuk az abban kifejezett elvet saját törvényünk értelmezésénél. Nem érdektelen az sem, hogy éppen a fasizálódó egyes nyugati országok büntető jogszabályai, illetőleg az ezeknek megfelelő bírói határozatok azok, amelyek szerint elegendő a szándék, illetőleg a gondatlanság a törvényi tényállás egyes, esetleg jelentéktelenebb elemeire vonatkozólag és akkor a további nagysúlyú káros következmények már minden pszichikai kapcsolat nélkül beszámítanak az elkövetőnek. Ezt teszi lehetővé az »angol jogban az úgynevezett abszolút tilalmak rendszere alapján való felelősség, amelynél a személy büntetendőségéhez elegendő a megfelelő tilalom általa történt megsértésének a megállapítása«.[2] Így tehát fontos szerephez jut a bűnösség kérdésének vizsgálata az egész törvényi tényállás, az abban foglalt magatartás elsődleges eredménye és az ezen túlmenő minősítő eredmények szempontjából egyaránt. E vizsgálódás elhanyagolása, illetőleg az általános elveknek meg nem felelő módon végzése egyik legfőbb hibája a most tárgyalt törvényi tényállás gyakorlati alkalmazásának.

A törvényi tényállást vizsgálva, a következő, a bűncselekmény alanyi oldalát jellemző elemek tűnnek szembe:

a) A hivatás vagy foglalkozás szabályainak *tudatos* megszegése vagy az azzal járó kötelességek *tudatos* elhanyagolása.[3]

A bűncselekmény alanyi oldalát jellemző ezt az elemet maga a törvényhely határozza meg. Így fennforgásának vizsgálata a törvény rendelkezéséből folyóan is elsőrendű kötelesség. A tudatosság fogalma a bírói gyakorlat számára az egész 20. § alkalmazására kiható jelentőséggel is néhol problémát jelentett. Egyes határozatok a tudatosság fogalmát a szándékossággal azonosították a következmények viszonylatában is, ugyanakkor kizártnak tekintették a foglalkozási szabályok nem tudatos megszegését és így végeredményben a 21. § alkalmazásának a körét szűkítették meg. Ezen a téren szükséges kiemelnünk azt, hogy a tudatosság fogalma a szándékossággal tartalmában nem mutat azonosságot. Nem mutat pedig azért, mert míg a szándékosság a tudati elemen kívül akarati elemet is foglal magában a *káros következmények viszonylatában*, a tudatosságnál ez utóbbi elem csak magával a szabálysértéssel kapcsolatban van meg. A tudatos szabálysértés megállapításához elegendő tehát, hogy ha az elkövetőben tevékenységének vagy mulasztásának szabálysértő jellege tudatosodott. Ez megállapítható akkor is, ha az elkövető bár nem *kívánta* a szabály megsértését, azonban abba belenyugodott, akárcsak magatartásának esetőlegesen szabálysértő mivolta tudatában is. A Kresz. cogens szabályokat tartalmazó részlet-rendelkezéseinek megszegése — és ezt helyesen ismerte fel a bírói gyakorlat — mindig tudatosnak tekinthető, hiszen e szabályok elsajátítása is már foglalkozásbeli kötelesség. Ellenkező felfogás esetén a szabály nemtudására hivatkozás a szabálysértést mindig gondatlanná minősítené. A Kresz. általános magatartási szabályokat tartalmazó rendelkezései, valamint a cogens parancsokat magukban foglaló részletszabályok *alkalmazása* körül azonban gondatlanság is tanúsítható. Gondatlanságot képez ugyanis a szabálysértés viszonylatában az, ha a magatartást tanúsító adott életbeli körülmények között nem ismeri fel e szabályok alkalmazásának a szükségességét, holott ha a tőle elvárható körültekintést, figyelmet és gondosságot tanúsítaná, a helyzetet olyannak kellene felismernie, hogy az adott foglalkozási szabály alkalmazása szükséges. Ez a meggondolás vezet át bennünket a 21. § helyes értelmének később összefoglalandó meghatározására. Még itt ezzel kapcsolatban annyit jegyzünk meg, hogy a 21. § az ilymódon elképzelhető gondatlan szabálysértésre azért nem használja a »nem tudatos« kifejezést, mert ez véletlen fennforgására látszanék utalni, arra tudniillik, hogy az elkövetőnek nem is kellett volna felismernie, hogy magatartásával szabályt sért.

b) A vizsgált bűncselekmény alanyi oldalát jellemző másik elemet az általános részből meríthetjük. Ez az elkövető pszichikus viszonya magatartása eredményéhez, vagyis a törvény szövegéből folyóan helyesen a *közvetlenül* veszélyeztető helyzet előidézéséhez. A bírói gyakorlatban ezzel az elemmel kapcsolatban eltérő nézetek alakultak ki, amelyeket három főcsoportba foglalhatunk össze.

1. Egyes határozatok akár kifejezetten, akár értelemszerűen úgy foglalnak állást, hogy a pszichikus viszony fennforgásának, illetőleg tartalmának vizsgálata felesleges, a tudatos szabálysértés az ezzel okozati kapcsolatban álló eredmény bekövetkezése esetén önmagában is alapja a felelősségnek. Értelemszerűen következik ez az állásfoglalás az olyan kijelentésekből is, amelyek ugyancsak a szándéknak a veszélyeztetés viszonylatában való fennforgását rekesztik ki a vizsgálódás köréből, de a fennforgható más bűnösségi alakzat viszonylatában semilyen vizsgálódást nem végeznek. (Legf. B. B. X. 7419/1951.: »Minthogy pedig a III. Bn. 20. §-ában meghatározott bűncselekmény esetében a vádlott szándékának csakis a hivatás vagy foglalkozás szabályainak megsértésére, elhanyagolására kell irányulni anélkül, hogy a bekövetkezett eredményt akarná . . .« Legf. B. B. X. 5165/1951: »Minthogy pedig a III. Bn. 20. §-ában

[1] Szovjet büntetőjog. Általános rész. Budapest, 1951. 272—273. oldal.
[2] U. o. 278—279. oldal.
[3] Az elhanyagolás kifejezés természetesen nem utal itt gondatlanságra.

meghatározott bűncselekmény megállapításához nem szükséges, hogy a tettes a hátrányos eredményt szándékosan idézze elő, hanem csak a tudatos kötelességmegszegés . . .« Ugyanígy a Legf. B. B. X. 7026/1951.)

Az itt felmerülő probléma ilyen megoldását feltétlenül el kell vetni. Az ilyen megoldás ugyanis, mely az objektív felelősség rendszerét teszi magáévá, szöges ellentétben áll szocialista büntetőjogunk általános elveivel.

2. A bírói határozatok másik nagy csoportja szükségesnek tartja a pszichikus viszony vizsgálatát, azonban a 20. §-ba ütköző bűncselekmény megállapításához szándékos elkövetést kíván meg a közvetlen veszélyeztetés viszonylatában, legyen bár az egyenes vagy közvetett szándék; míg a közvetlen veszélyeztetés előidézésében tanúsított gondatlanság minden esetét, a szabálysértés tudatosságától függetlenül, a 21. § körébe tartozónak véli.

Ez a magyarázat indokait több körülményből is meríti. Az első és legfontosabb az, hogy a III. Bn. a 20. § (2) bekezdése tekintetében a Btk. 20. §-ának megfelelő bűntetti büntetést állapít meg és e rendelkezés kapcsán a miniszteri indokolás kifejti, hogy ez az általános elvekkel nincs ellentétben, mert az e szakaszban meghatározott magatartás *szándékos*. Ha ennek az érvnek a súlyát akarjuk lemérni, akkor a III. Bn. megalkotásának körülményeiből — mintegy történeti értelmezés útján — kell kiindulnunk. A III. Bn. megalkotása idején ugyanis a törvényhozó az 1878 : V. tv. általános részének rendszeréhez volt kénytelen alkalmazkodni és megfelelő súlyos büntetés kilátásba helyezése érdekében e magatartás szándékosságának kidomborítása elengedhetetlen volt. Habár ez az állásfoglalás — éppen az eredményes alkalmazás érdekében — szükségszerűen maga után vonta a szándékosság vélelmét,[1] amely vélelmet a szabálysértés tudatosságának megkívánása tett lehetővé, e norma már megalkotása idejében is kétségtelenül magán viselte a szocialista büntetőjog általános elveinek tisztult nézeteit. Az azóta megalkotásra került Btá. lehetőséget nyújt számunkra, hogy a szakasz alkalmazóit a miniszteri indokolásban is megnyilvánuló szükségszerű kötöttségtől megszabadítsuk és ahelyett, hogy a történeti értelmezés félretételével a jogalkalmazó kezét az akkori körülményeknek megfelelő indokolással megkötnénk, az értelmezésben arra kell törekednünk, hogy a jogalkalmazás hatékonyságát előmozdítsuk.

Szorosan összefügg a történeti értelmezés hiányán alapuló fentebbi érvvel az a meggondolás, amelyik a törvényhozó által a különálló 21. § megalkotásából von le hasonló következtetést. Érvként hozzák itt fel azt, hogy a 21. § a gondatlan elkövetés valamennyi alakzatát lefoglalta a maga számára, így felöleli a közvetlen veszély előidézése viszonylatában megnyilvánuló gondatlanságot is. Ennek alátámasztására történt hivatkozás az azóta hatályon kívül helyezett 95. sz. TÜH-ra is, amely hasonló álláspontot foglalt el. Ez a TÜH azonban jellegében teljesen eltérő elkövetési magatartás tekintetében mondta ki ezt az elvet, ahol az alanyi oldal vizsgálata is szükségszerűen másképp alakul. Így a TÜH-ban kifejezett ezt az elvet mintegy analógiaszerűen a III. Bn. 20. § vizsgálatára nem lehet alkalmazni.

A gondatlan elkövetést poenalizáló 21. § megalkotása nem zárja ki, mint ahogy nem zárhatja ki azt, hogy a 20. § alkalmazható legyen akkor, ha a szabálysértés bár tudatos, de az elkövetőnek az eredményhez való pszichikus viszonya esetleg csak gondatlanságban jut kifejezésre. Emellett az állásfoglalás mellett két érv is szól. Az egyik az, hogy a 21. § az elvileg a szándékos cselekménnyel egyenlő büntetés alá eső gondatlan cselekményre enyhébb büntetést állapít meg és ezzel kifejezésre juttatja, hogy a társadalomra lényegesen kevésbbé veszélyes cselekményt nyilvánít e szakaszban bűncselekménnyé. Mi az indoka annak, hogy a törvényhozó a 21. §-ban meghatározott magatartást eleve kisebb mértékben tekinti veszélyesnek a társadalomra? Nyilván nem a közvetlen veszélyt jelentő helyzethez, mint eredményhez való pszichikus viszony csupán, mert akkor, amikor mi fontos feladatunknak tekintjük a közlekedés rendjének és fegyelmének nagymértékű megszilárdítását, indokolatlan lenne akármilyen kirívó gondatlanságot is *már eleve* enyhébben büntetni. Éppen itt, ahol a fokozott gondosságnak óriási jelentősége van, volna ez megengedhetetlen álláspont. A társadalomra veszélyességnek ezt a kisebb fokát tehát helyesen a tudatos és gondatlan szabálysértés közti jelentős különbségben kell megtalálnunk.

Ilyen körülmények mellett a III. Bn. 21. §-a szóhasználatában is teljes mértékben következetes és ez nyújtja álláspontunk számára a második érvet. Ha ugyanis a cselekmény e szakaszba ütközik, akkor a szabályszegés gondatlan,[1] így tehát a cselekvés eredményéhez fűződő pszichikus viszony éppen ebből folyóan csak gondatlan lehet. Míg tehát a 20. §-ban a törvényhozó a »szándékos« kifejezést még a szabálysértéssel kapcsolatban is gondosan kerülte, éppen mert az akarati elem tekintetében nem kívánta a tényállás alkalmazhatóságát csak a veszélyeztetés viszonylatában szándékos esetekre korlátozni, addig itt teljes következetességgel, nyugodtan használhatta a gondatlanság kifejezést.

Láthatjuk tehát, hogy az az álláspont, amelyik a 20. § megvalósításához a közvetlen veszélyeztetés viszonylatában is megköveteli a szándékosságot, elméletileg nem állhatja meg a helyét. E nézet tarthatatlansága a a gyakorlatban az azt alkalmazó bíróság előtt is nyilvánvalóvá vált. A szándék bizonyítása ugyanis — ami ilyen állásfoglalás esetén kétségtelenül kötelező — rendkívüli nehézségekkel járt még akkor is, ha a cselekmény rosszhiszemű, durván felelőtlen volta már a körülményekből következően is megállapítható volt. Bíróságaink tehát kiutat kerestek ebből a helyzetből, ezt azonban nem mindig helyes megoldással próbálták elérni. Egyes határozatok a nyilvánvalóan rosszhiszemű, »huligán« magatartásoknál éppen ebből folyóan a tudatos szabálysértés kapcsán vélelmezték a szándékosságot, esetleg annak csak közvetett formáját. Más határozatok — gyakran értelemszerűen a törvény miniszteri indokolására támaszkodva — ezt a vélelmet, mint »elvi« állásfoglalást a tudatos szabálysértés összes eseteire kiterjesztették. Ez az álláspont az anyagi igazság megvalósulása szempontjából az előbbivel egyező következményekkel jár, viszont az ítélet meggyőző ereje és nevelő hatása szempontjából még az előbbinél is kedvezőtlenebb hatást von maga után. Előfordult az is — és az adott körülmények között ezt valóban a legkövetkezetesebb állásfoglalásnak kellett tekinteni —, hogy egyes határozatok éppen a szándék bizonyíthatóságának a hiánya miatt ugyanazokat a

[1] Indokát lásd a későbbiekben.

[1] Lásd idevonatkozóan a tudatosság elemzésénél kifejtetteket.

cselekményeket, amelyeket más határozatok mintegy »vélelmezetten szándékosaknak« tekintettek, csak a 21. § alapján látták elbírálhatónak. Ezzel ténylegesen kiküszöbölték azokat a visszásságokat, amelyeket az imént tettünk kifogás tárgyává, viszont a normák szolgálati szerepének betöltése szempontjából nem kevésbbé káros hatást idéztek elő, hiszen a 21. § ilyen tág körű alkalmazása esetén a törvény nem érvényesülhetett teljes súlyával. Annál is inkább így volt ez, mert a tudatos gondatlanság, a luxuria fogalma éppen az e körben előforduló magatartások 99%-át átvinné a 21. § körébe. Itt ugyanis a körülmények olyanok, hogy az elkövetőnek van *mire* számítania akkor, ha magatartása következményeit előre látja és bízik azok elmaradásában. Hiszen a sok évi, esetleg sokévtizedes gyakorlat, a foglalkozásbeli jártasság, a saját ügyesség, mind olyan elemek, amelyekben büntetőjogunk általános elvei értelmében még a következmények előrelátása esetében is bízhat az elkövető anélkül, hogy az elmaradás érdekében a puszta véletlenre számítana. Nem kétséges, hogy a közlekedés terén előforduló rosszalást érdemlő magatartások büntetőjogi üldözése terén éppen az kell az egyik vezérlő szempont legyen, hogy a közúti közlekedésben részvevők minél kevésbbé számítsanak az ilyen, legtöbbször hatástalanul maradó körülményekre és ehelyett szigorúan tartsák magukat a közlekedési szabályokhoz. Nem is kívánunk a luxuriával rosszhiszeműen védekezőkkel kapcsolatban kitérni a fentebbi álláspont bírálatára. Ennek a védekezésnek a lehetősége éppen az ellenkező bizonyításának rendkívüli nehézségei miatt vagy a szándékosság vélelmének felelesztéséhez, vagy pedig a 20. § alkalmazása általános érvényű kizárásához vezethetne, a bírált álláspont elfogadása esetén.

3. Van egy harmadik álláspont is, ami azonban a bírói határozatokban még elég ritka. E szerint a *szabálysértés tudatossága mellett az elkövető pszichikus viszonya a közvetlen veszélyeztetéshez mind szándékos, mind gondatlan alakzatban megnyilvánulhat* és a 20. § mindkét esetben alkalmazandó. Lényegében ezt a megoldást kell helyesnek elfogadni. Ez következik ugyanis az általános elvekből, nem tesz szükségessé sem objektív beszámítást, sem pedig gyakran erőltetett vélelmeket, lehetővé teszi a bűnösség alapján is a szigorú egyéniesítést és ezáltal a szolgálati szerep minden vonatkozásban maradéktalan betöltését. E mellett ez következik a helyes alapokon végzett törvényértelmezésből is.

Vizsgáljuk meg egyenként azokat az eseteket, amelyek az alanyi oldal különböző alakulásához képest a 20. § alkalmazásával kapcsolatban előfordulhatnak. Mindegyiknél feltételezve a szabálysértés tudatosságát, négy eset jön itt figyelembe. Az a pszichikus viszony ugyanis, amely a bűncselekmény alanyát az eredményhez fűzi, négyféle lehet: jelentkezhetik egyenes vagy közvetett szándék, ugyanígy tudatos vagy nem tudatos gondatlanság alakzatában. Ennek megfelelően azt kell vizsgálnunk, hogy a bűncselekmény alanya látta-e a veszélyeztetés bekövetkezésének lehetőségét; ha igen, kívánta-e beálltát, vagy belenyugodott-e abba, esetleg bízott-e elmaradásában; ha pedig nem látta előre, terheli-e nem tudatos gondatlanság, vagyis előre kellett volna-e lássa bekövetkezésének lehetőségét. Nézzük a vázolt esetek megoldását.

a) A veszélyeztetés viszonylatában az egyenes szándék bizonyítható. Az alanyi oldal ilyen alakulása az elkövető igen nagymértékű társadalomra veszélyességét mutatja, de emellett közvetett szándék formájában utal a közforgalmú közlekedés biztonsága megzavarására irányuló szándék fennforgására is. Nem kétséges ugyanis, hogy aki a közlekedési szabályok tudatos megszegésével mások életét vagy testi épségét veszélynek kívánja kitenni, ezáltal az esetek többségében a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarását is kívánja, illetőleg abba az adott körülmények között belenyugszik. Ha tehát a megkívánt tényállási elemek fennforognak, mindkét szempontból indokolt ezekben az esetekben a súlyosabb beszámítást lehetővé tevő III. Bn. 41. § alkalmazása. E minősítésnek természetesen akkor van különösen nagy jelentősége, amikor a közvetlen veszélyen túlmenő, a jogi tárgy sérelmét is előidéző eredmény nem következik be. Ha ugyanis e túleredmény vonatkozásában is megállapítható a szándék, akár annak közvetett formájában, akkor az elbírálás természetesen más kell legyen. Az itt felmerülő kérdésekre a halmazat problémájának vizsgálatánál térünk ki.

b) Az előfordulható második esetben a közvetlen veszély előidézése viszonylatában a pszichikus viszony a közvetett szándék alakzatát mutatja. Ennek az esetnek az előfordulása, illetőleg fennforgásának bizonyíthatása igen gyakori két körülmény miatt. Az egyik az, hogy az adódó életbeli tényállás és annak felismerése mellett a szabálysértő magatartás folytatása az esetek többségében a közvetlen veszélyeztetésbe, mint káros eredménybe való belenyugvás mellett egyenesen bizonyít. Ugyanígy a tudatos szabályszegés céljának a vizsgálata is gyakran bizonyító elemeket szolgáltat (így pl. a gyorshajtás élvezése, az ügyesség fitogtatása, sietség stb.). Ezek az esetek nyilvánvalóan az elkövető fokozott társadalomra veszélyességére mutatnak. A büntetés kiszabásánál a szigorú egyéniesítés itt is alapvető szempont kell legyen.

c) A harmadik esetet a veszélyeztetés viszonylatában jelentkező tudatos gondatlanság, luxuria, képezi. Igen gyakori védekezés ez a bíróságok előtt annak érdekében, hogy az elkövetett magatartásra az enyhébb beszámítást lehetővé tevő 21. §-t alkalmazzák. E védekezés létjogosultsága alól a 20. § helyes értelmezésével kapcsolatban kifejtett álláspontunk teljes mértékben kihúzza a talajt. A veszélyeztetés viszonylatában luxuriával való védekezés és annak elfogadása ugyanis nem mentesíti az elkövetőt a 20. §-ban meghatározott súlyosabb következmények alól, hanem csak az ott meghatározott büntetési kereteken belül tesz lehetővé számára — amennyiben ez indokolt — enyhébb elbírálást. Ezt követeli meg a közlekedés rendjét és biztonságát sértő és ezáltal mások életét vagy testi épségét veszélyeztető magatartások fokozott társadalomra veszélyessége. A közúti közlekedésben részvevőket a bírói ítéletekkel is arra kell nevelni, hogy semmiféle körülményben való bizakodás (ami a bíróság elé került esetekben bebizonyítottan alaptalan volt) nem ment fel a szabályok betartásának kötelezettsége alól. Így az ilyen cselekménynek a 20. § keretében történő gondos elbírálása és megfelelő súlyú büntetés kiszabása fontos eszköze a fegyelemrenevelésnek.

d) Az előfordulható negyedik eset a veszélyeztetés viszonylatában a nem tudatos gondatlanság, a negligentia elemeit mutatja. Előfordulása nem tekinthető gyakorinak. Aligha képzelhető el ugyanis, hogy pl. a foglalkozása szabályaira kellően kioktatott gépkocsivezető anélkül követne el tudatos szabálysértést, hogy a közvetlen veszélyeztetés bekövetkezésének lehetőségét ne látná előre. Fontos mindenesetre e körben az előforduló

magatartások vizsgálata abból a szempontból, hogy a gondatlan veszélyeztetést elhatároljuk e helyzet bekövetkezésének véletlen esetétől, amely eset előfordulását még tudatos szabálysértés esetében sem lehet elvi éllel kizárni. Ez természetesen nem mentesít a szabályszegés következményei alól, de nem teszi a magatartást bűntetté.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a III. Bn. 20. §-át kell alkalmazni minden olyan esetben, amikor a közlekedés terén más élete vagy testi épsége közvetlen veszélybe jutásának oka az elkövető tudatosan szabályt sértő, illetőleg a szabályokból eredő kötelességek tudatos elhanyagolásával megvalósított bűnös magatartása volt. E körön belül az egyéniesítés követelményeit szem előtt tartva, mindenkor vizsgálni kell az elkövető pszichikus kapcsolatát a magatartása által előidézett káros eredménnyel, amelyik a fent kifejtettek értelmében a bűnösség minden alakzatában, de csakis így létezhetik.

III.

A III. Bn. 20. §-ának (2) bekezdése a bírói gyakorlat szempontjából különösebb problémákat nem vetett fel. Az ott meghatározott minősítő körülmények fogalmát tekintve, a bírói gyakorlat egységesnek mondható. Így ismétlődő elkövetés alatt a bírói gyakorlat több ténybelileg és jogilag különálló és ugyane rendelkezésbe ütköző cselekményt ért, míg folyamatos elkövetés alatt a huzamos időn át történő veszélyeztetést vonja a minősített eset hatálya alá. Ugyanígy nincs ingadozás a bírói gyakorlatban a vagyoni haszon végett történő elkövetés fogalmának magyarázatánál sem. A súlyos testi sértés bekövetkezését, mint minősítő körülményt a bírói gyakorlat ma már egységesen úgy értelmezi, hogy e vonatkozásban a nyolc napon túl gyógyuló minden sérülés előidézése súlyos testi sértésnek minősül, míg a halál bekövetkezése még ilyen jellegű problémát sem vet fel. Ki kell azonban röviden térnünk e két utóbbi minősített körülménnyel kapcsolatos alanyi vonatkozásokra. Különösebb nehézséget ez sem jelent, mert a szándékos veszélyeztetés magában foglalja a gondatlan sértés esetét is és így szándékos veszélyeztetés esetében a sértés beállásához az elkövető pszichikus viszonya mindig gondatlan. Gondatlan veszélyeztetés esetében sem hiányzik e vonatkozásban a bűnösség. Éppen az általunk vizsgált körben ugyanis a közvetlen veszélynek és a sértés bekövetkezésének tudati képei igen közel esnek egymáshoz. Így arról az elkövetőről, akiről megállapítható, hogy a közvetlen veszély előidézése kapcsán nem tanúsította a tőle elvárható figyelmet, körültekintést és gondosságot, alaposan meg lehet állapítani az őt a minősítő túleredmény tekintetében is terhelő, bár kétségtelenül enyhébb fokú és minden esetben csak negligentiában jelentkező gondatlanságot. Nincs tehát e minősítő körülmények tekintetében sem *objektív* beszámítás. (21. § tekintetében ellenkezően: Bp. Mb. B. XI. 7996/1950. A III. Bn. miniszteri indokolása a (2) bek-re nézve csupán a praeterintentionalis jelleget domborítja ki anélkül, hogy a bekövetkező minősítő eredmény miatti felelősséget az elkövetőt e tekintetben terhelő gondatlanság alapján indokolná.) Fontos szerephez jut viszont az elkövetőnek e minősítő eredményekhez való viszonya azoknál a cselekményeknél, amelyek közvetlenül emberölésre, illetőleg testi sértésre irányulnak. Ezt a kérdést ugyancsak a halmazat problémakörénél fogjuk érinteni.

IV.

Áttérve most a III. Bn. 21. §-ának vizsgálatára, a 20. § elemzésével kapcsolatban elmondottak alapján megállapítható, hogy az *gondatlan szabálysértés* és ennek következtében természetszerűen *gondatlan* veszélyeztetés esetében alkalmazandó. A 20. és 21. § elhatárolása szempontjából tehát helyes a bírói gyakorlatnak az az iránya, amely mérlegeli, hogy felismerte-e az elkövető a konkrét tényállást olyannak, amelyre bizonyos foglalkozási szabály meghatározott magatartást ír elő.[1] A 20. és 21. § közötti határvonal a tudatos szabálysértésről az előbbiekben elmondottak szerint tehát nem abban a mechanikus megkülönböztetésben áll, hogy tudatos az elkövetés, ha az tevőleges magatartásban és gondatlan, ha figyelem elmulasztásaként jelentkezik. A két törvényi tényállás között nem csupán mennyiségi különbség van.

A minősített esetet meghatározó második fordulat, mint hivatkozó diszpozíció köréből két kérdés igényel rövid tárgyalást. Az egyik a vagyoni haszon végett történő elkövetés, a másik pedig a védett jogi tárgy megsértésének bekövetkezése. Bírói gyakorlatunk egyes határozatokban kifejezésre jutó álláspontja szerint a 21. §. esetében a vagyoni haszon végetti elkövetés semmiképpen sem jöhet figyelembe.[2] Ennek az állásfoglalásnak magyarázata az, hogy a vagyoni előny megszerzését a cselekmények kapcsán az elkövetés célzatának fogják fel, ami gondatlan cselekményeknél valóban fogalmilag kizárt. A törvény szövegének értelmezéséből azonban — főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy a 21. § megalkotásakor a törvényhozó is ismerte azokat az életbeli eseteket, amelyekre a jogszabályt alkalmaztatni kívánta és ahol a tipikus célzat csak igen ritkán képzelhető el — következik, hogy a vagyoni előnyszerzést a törvényhozó itt nem célzatként kívánta minősítő elemnek feltüntetni, hanem motívumként. Ha ezt az elemet így a szabálysértésben jelentkező magatartás indítóokának tekintjük, világos, hogy ez a minősítés a 21. § körében is alkalmazható. Közismert itt a taxisofőr példája, aki az ígért magasabb viteldíj reménye által indíttatva, tanúsít foglalkozási szabályaival kapcsolatos gondatlanságot.

A testi sértés és halál, mint minősítő körülmények bekövetkezése kapcsán utalunk itt arra, hogy a pszichikus viszony az elkövető magatartása és a beállott eredmény között itt sem hiányzik. Ez a pszichikus viszony itt is nyilvánvalóan — mintegy közvetett — gondatlanság. Nyilvánvaló az is, hogy e gondatlanság foka még a 20. § (2) bekezdése kapcsán megkívántnál is halványabb, anélkül azonban, hogy büntetőjogilag értékelhető jellegét elveszítené.

V.

Az az alapkövetelmény, amelyet minden egyes bűncselekmény elbírálásánál a jogalkalmazónak szem előtt kell tartania: a bűncselekmény helyes minősítése, fokozott mértékben jut szerephez az általunk vizsgált körben. Nemcsak a 20. és 21. § egymás közti viszonyának eldöntése tekintetében lényeges ez, amit fentebb kíséreltünk meg elvégezni, hanem e büntető jogszabályoknak más büntető normákhoz való viszonya tekin-

[1] Bp. Mb. Bf. XXIV. 817/1951.
[2] Ellenkezően a Legf. B. B. VII. 4578/1951. és 4358/1951.

tetében is. Ezt a konkurráló vagy látszólag konkurráló normák nagy száma könnyen érthetővé teszi. Az itt felmerülő kérdések tisztázásánál is azt a biztos iránytűt kell segítségül hívni, amit a bevezető részben határoztunk meg és ami a tételes szabályok vizsgálatához az általános elvek maradéktalan felhasználását kívánja abból a célból, hogy a vizsgált normák szolgálati szerepüket teljes mértékben betölthessék és a szocialista törvényesség megszilárdítása biztosítható legyen. Ezek a szempontok alkalmasak arra, hogy bennünket minden helyzetben eligazítsanak. A most tárgyalandó kérdésekre általánosítva ezeket, a megoldás önként értetődően olyan kell legyen, hogy a közlekedés terén elkövetett bűncselekmények megbüntetésére a rendelkezésre álló normákat úgy alkalmazzuk, hogy ez az alkalmazás érvényre juttathassa a büntető jogszabályok szolgálati szerepét mindkét vonatkozásban. A közlekedés rendjének fenntartása és ezáltal fejlődésének elősegítése irányában éppúgy, mint az emberi élet és testi épség fokozott védelme vonatkozásában. Megfordítva ezt a tételt, e bűncselekményi tárgyak sértése vagy veszélyeztetése egyikének sem szabad sem a minősítés, sem a büntetéskiszabás rendjén értékelelenül maradnia, de ugyanakkor nem lehet helye e tárgyak sérelme vagy veszélyeztetése kétszeri vagy többszöri értékelésének sem.

Elsősorban a III. Bn. speciális büntető jogszabályainak viszonyát kell vizsgáljuk az emberi élet és testi épség védelmére rendelt generális szabályokhoz. Ez utóbbi szabályok első nagy csoportja, azok t. i., amelyek szándékos cselekményeket poenalizálnak, nem vetnek fel különösebb problémákat. Ha ugyanis az ölési szándék akár eventuálisan is fennforog, a szándékos emberölés törvényi tényállását kell alkalmazni a III. Bn. 20. §-a helyett. Veszélyeztetési szándékról ugyanis csak akkor lehet szó, ha az ennél súlyosabb ölési szándék még csak eshetőlegesen sem forog fenn. Ez lesz a követendő álláspont azokban az esetekben, amikor a szabálysértő magatartás a meghatározott egyén elpusztításának eszközcselekménye; a közlekedés rendjének megzavarása ilyenkor súlyosítóként kell értékelésre kerüljön. Nem zárja ki ez az állásfoglalás azt, hogy a III. Bn. 20. §-a és a szándékos emberölésre irányuló magatartásokat inculpáló törvényi tényállások halmazatban is állhatnak. Ez lesz a helyzet ugyanis akkor, ha meghatározott személy ellen irányuló ölési cselekmény végrehajtása más ember életét vagy testi épségét is veszélyezteti. Az ilyen magatartásból esetleg bekövetkező több halálesset esetén a szándékos emberölés minősített esetének alkalmazása szempontjából a pszichikus viszonyt minden egyes ölési cselekmény viszonylatában természetesen vizsgálni kell. Ez a probléma átvezet bennünket a másik esethez, amikor az ölési szándék fennforgása bizonyítható, ez a szándék azonban nem egy meghatározott személyre irányul. Ilyenkor — itt is csak az iránytmutató alapesetet tekintve — ha egy személy halála következik be, mások élete vagy testi épsége pedig közvetlen veszélybe kerül, a szándékos emberölés és a megfelelő számú kísérlet halmazata, illetőleg a Btk. 280. §-ába ütköző bűntett kísérlete állapítandó meg, súlyosítóként mérlegelve a közlekedés rendjének megzavarását. Ugyanezek a meggondolások kell hogy érvényesüljenek megállapítható ölési szándék esetében az ember halálát illetően kísérleti stádiumban maradó cselekményre is.

A szándékos testi sértésre irányuló cselekményeknek azonban már más elbírálásban kell részesülniök. A közlekedés terén ugyanis a szándékos testi sértésre irányuló magatartások eszköze »veszélyes üzem«, közlekedési eszköz stb. Az ezek által okozott hatás teljes mértékben nem irányítható, előre pontosan nem látható. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy a sértésre irányuló szándék mellett a dolog természeténél fogva mindig fenn kell hogy forogjon az élet veszélyeztetéséhez, mint eredményhez fűződő pszichikus kapcsolat is. Ez a kapcsolat leggyakrabban közvetett szándék formájában jelentkezik (a bírói gyakorlat általában a közvetett szándékkal elkövetett cselekménynél a tudati oldalról következtet az akarati elemre, felhasználva itt az alkalmazott eszköz minőségéből a szándékra vonható következtetést is), de nincs kizárva gondatlanság esete sem. Ilyen esetekben tehát a III. Bn. 20. §-a kell alkalmazásra kerüljön akkor is, ha a tudatos szabálysértéssel elkövetett, szándékos testi sértésre irányuló cselekmény pusztán a sértett életére jelentett is veszélyt (ami mindig fennáll), ha pedig a végrehajtás során a veszélyeztetés mások viszonylatában is fennforgott, ez súlyosító körülményként kell értékelésre kerüljön. A bírói gyakorlat nem mutat ingadozást abban a tekintetben, hogy több ember életének vagy testi épségének egyidejű veszélyeztetése nem képez halmazatot, hanem súlyosítóként jön figyelembe. Az előfordulható, egy huzamosabb magatartással nem egyidőben előidézett ilyen veszélyeztetés a 20. § (2) bekezdése szerinti folyamatos elkövetés minősített esetét állapítja meg.

A gondatlan emberölésre, csakúgy, mint a testi sértésre vonatkozó törvényi tényállások és a III. Bn. 20. §-ának viszonya már a törvény rendelkezésénél fogva tisztázott. A III. Bn. 20. §. (2) bekezdése ugyanis minősített törvényi egységbe foglalja a tudatos szabálysértéssel elkövetett és közvetlen veszélyeztetéssel kapcsolatban beálló szükségképpen gondatlan sértési cselekményeket. E szakaszok halmazata tehát ebből következően ki van zárva. Megvilágítást igényel azonban a III. Bn. 21. §-ának és a gondatlan sértéseket poenalizáló egyes tényállásoknak viszonya. A bírói gyakorlat e kérdésben eltérően foglal állást. A bírói gyakorlat egyik iránya szerint »lényegében a III. Bn. 21. §-a, illetőleg az abban foglalt minősítés csak akkor alkalmazható, ha ugyanarra a tényállásra nem található a Btk. különös részében súlyosabb minősítést tartalmazó törvényi rendelkezés«. Ebből folyóan ezek a határozatok emberhalál bekövetkezése esetén kizárják a 21. § alkalmazását és a cselekményt minden esetben a Btk. 290., illetve 291. §-a alapján minősítik.[1] A határozatok másik nagy csoportja különösebb indokolás nélkül emberhalál bekövetkezése esetén is csak a III. Bn. 21. §-át alkalmazza.[2]

A megoldást véleményünk szerint nem a büntetési tételek nagyságát mechanikusan vizsgáló módszerben találhatjuk meg. A kérdés mikénti eldöntésére az alanyi oldal beható vizsgálata alkalmas egyedül. A III. Bn. 21. §-a megállapításának előfeltétele ugyanis a *veszélyeztetés* viszonylatában megállapítható pszichikus viszony (itt mindig gondatlanság), míg a Btk. 290. § súlyosabb büntető rendelkezése a gondatlanság súlyosabb,

[1] Igy részletes indokolással Legf. B. B. VII. 4356/1951., 4378/1951., 5033/1951. Indokolás nélkül B. VII. 4864/1951. Ugyanígy Szűcs János, Jogtudományi Közlöny 1949. évfolyam, 72. oldal.

[2] Igy a volt Bp. Btvszk. B. II. 3904/1950., Bp. XVIII—XIX. ker. Jb. B. I. 20.794/1951.

minőségileg is eltérő fokát, vagyis a jogi tárgy *sértésével* közvetlen kapcsolatban lévő pszichikus viszonyt kíván meg. A 21. § alkalmazásának keretéből tehát nem lehet mechanikusan kizárni a bekövetkező emberhalál esetét, hanem az életben előfordult tényállás alapján kell a rendelkezések között a határvonalat meghúzni olymódon, hogy minden olyan esetben, ahol a fennforgó gondatlanság a közvetlen veszély előidézése viszonylatában terheli az elkövetőt, míg a sértés tekintetében gondatlansága csak közvetett, kisebb fokú, a 21. §-t kell alkalmazni. Akkor viszont, ha az eset körülményeiből következően a veszély képzeti felmerülésétől függetlenül, közvetlenül a sértés bekövetkezése lehetőségének felismerése tekintetében terheli az elkövetőt gondatlanság, a Btk. 290. §-a alkalmazandó. Ennek az álláspontnak a gyakorlatban történő keresztülvitele nem jelenti a társadalomra veszélyesség fokának meg nem felelő értékelést, hanem éppen ellenkezően, a helyes értékelés előfeltétele. A társadalomra nézve leginkább veszélyes esetekben ugyanis, t. i. tudatos szabálysértés esetén a 20. § kerül alkalmazásra. A gondatlan szabálysértéseknél viszont ugyanebből a szempontból is indokolt az alanyi oldal ilyen vizsgálata, éppen mert a Btk. hatályukban fenntartott 290. és 291. §-ai mellett a III. Bn. 21. §-ának megalkotása az alanyi bűnösség szempontjából törvényhozói egyéniesítést jelent. Ez a meggondolás nemhogy nem ment fel bennünket a pszichikus viszony pontos tisztázásának kötelessége alól — akár azzal a burkolt indokolással, hogy a 21. § második fordulata az ölési cselekményeket csak nem pontos, vagy nem elég körültekintő fogalmazása miatt öleli fel —, hanem számunkra azt itt is kötelezően előírja.

Vizsgált témánk szempontjából feltétlenül megbeszélést igényel a III. Bn. egyes törvényi tényállásainak, így elsősorban a 20. és 21. §, illetőleg 41. § egymáshoz való viszonya is.

A 41. § jogi tárgya a közforgalmú közlekedés biztonsága. E büntetőjogszabály szolgálati szerepe tehát elsősorban a közlekedés zavartalanságának és biztonságának védelmében van. Emellett kisegítő szerepként betölti az emberi élet és testi épség, sőt — szemben a 20. és 21. §-okkal — a közlekedés terén számbajöhető dolgok védelmét is. Bár a 41. § törvényi tényállásában az élet, testi épség és dolgok veszélyeztetésének fogalma inkább a közlekedés biztonsága, illetőleg annak megzavarása fogalmát látszik magyarázni, a norma kettős kisegítő szerepe kétségtelenül következik a hatályban tartott minősített esetekből.

E büntetőjogszabály szolgálati szerepét tekintve tehát, a 20. és 21. §-sal fordított helyzet áll fenn.

A két törvényhely konkurrálása a fordított szolgálati szereptől eltekintve — ami végső fokon csak mennyiségi különbséget jelent —, különösen a hatályban most már a 41. § tartalmával fenntartott gondatlan esetet tekintve, elvben igen gyakran előfordulhatna. A 41. § törvényi tényállása azonban egy tényállási elemmel ezt a kört jelentősen leszűkíti. A törvényi tényállás ugyanis csak a *közforgalmú* közlekedés biztonságának megzavarását tekinti e bűntett elkövetési magatartásának. Ebből a szempontból tehát csak azok a közlekedési *eszközök* jönnek figyelembe, amelyek mindenki által bármikor igénybevehetők és tömegek szállítására alkalmasak. Nem esik tehát ide a bírói gyakorlat szerint a kerékpárok, teherautók forgalmának megzavarása.[1] De lege lata tehát csak azt az esetet kell vizsgáljuk, amikor a törvényhelyek konkurrálása a közforgalmú közlekedés biztonsága ellen elkövetett cselekmények körében látszik felmerülni.

Az objektív oldalon a két törvényhely csak annyi eltérést mutat fel — nem vizsgálva most itt újra a »közforgalmú« kitételt —, hogy a 41. § a dolgokat is védelemben részesíti és megvalósításának semmiféle szabálysértés nem eleme, bár értelemszerűen azáltal is megvalósítható. Ezek az eltérések a vizsgált eset szempontjából lényegi különbségre nem mutatnak.

A két szakasz helyes alkalmazásának körét tehát a szubjektív oldal vizsgálata adja meg. A 41. § alkalmazásához a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarására irányuló szándéknak, a Btk. 437. § alkalmazásához pedig ugyanebben a vonatkozásban gondatlanságnak kell fennforognia. Az elkövetőnek tehát a 41. § alkalmazásához tudnia kell, hogy cselekménye alkalmas a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarására és ezt a megzavarást egyenesen kívánja, vagy abba belenyugszik. A 437. § viszonylatában pedig, bár az elkövető azt, hogy cselekménye a közforgalmú közlekedés biztonsága megzavarására alkalmas, nem látja előre, tőle elvárható körültekintés, figyelem és gondosság tanúsításával fel kellene ismerje. A luxuria lehetősége természetesen itt sincs kizárva. A bűntetti minősítéshez a 41. §-ban megkívánt veszélyhelyzetet, a minősített esetekben pedig a testi sértést, illetőleg halált, mint közvetett eredményeket tekintve, a pszichikus viszonyt ugyanazok az elemek jellemzik, mint amelyeket a fentiek során a 20., illetőleg 21. § kapcsán elemeztünk. (Mégis azzal az eltéréssel, hogy a minősített eseteknél a törvény a szándékos emberölést is kifejezetten saját tényállásába foglalja, ami e minősített eset elhatárolását a Btk. 279. §-ától kétségtelenül megkönnyíti.)

Egyenként áttekintve már most az előfordulható eseteket, a következő megoldások adódnak.

A közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarására irányuló szándék fennforgása esetén a III. Bn. 41. §., illetőleg az ott meghatározott veszélyhelyzeten túlmenő eredmény bekövetkezése esetén a Btk. 435. § alkalmazandó. Áll ez arra az esetre is, ha a biztonság megzavarására irányuló cselekmény egyben foglalkozási szabályt is sért. Halmazat a III. Bn. 20. §-ával nem állapítható meg, mert a veszély bekövetkezése[2] a vizsgált szakaszokban is értékelve van, így a szabálysértés csak súlyosítóként jöhet figyelembe, mint ilyent azonban, figyelembe is kell venni.

Ha a cselekmény tudatos szabálysértéssel elkövetett szándékos veszélyeztetés, amely a veszélyhelyzetet éppen a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarása útján teremti meg, a III. Bn. 41. §-a alkalmazandó. E szakaszt kell alkalmazni még a megzavarásra irányuló egyenes szándék fennforgása nélkül is, tekintve, hogy a közforgalmú közlekedésben résztvevő személyek életének vagy testi épségének veszélyeztetése a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarása nélkül — amely megzavarás éppen a veszélyeztetésben jelentkezik — nem képzelhető el és így a magatartás közvetett szándék fennforgására utal.

Ha a cselekmény tudatos szabálysértéssel elkövetett

[1] Bp. Mb. Bf. XXIV. 1903/1951. Ellenkezően Kp. Jb. B. IX. 228/1951.

[2] A veszély közvetlensége a 41. §-ban az e cselekményben kifejezésre jutó fokozott társadalomra veszélyesség miatt nincs megkívánva.

gondatlan veszélyeztetés, ami alkalmas a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarására, úgy a III. Bn. 20. §-ának megfelelő bekezdése állapítható meg akkor is, ha az utóbb említett vonatkozásban a gondatlanság fennforgása bár megállapítható. Ilyen esetben a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarását súlyosítóként kell értékelni. Következik ez az állásfoglalás abból, hogy a Btk. 437. §-a is csak veszély bekövetkezése esetén alkalmazható, amely veszélynek előidézése a III. Bn. 20. §-ában értékeléshez jut. Egyébként is a közforgalmú közlekedés biztonsága megzavarásának viszonylatában megnyilvánuló gondatlanság típusosan enyhébb fokú, a halmazat megállapítását az elkövető társadalomra veszélyessége szempontjából sem indokolná.

Ugyanezek a meggondolások kell érvényesüljenek akkor is, ha a cselekmény egyébként a III. Bn. 21. §-ába ütköző gondatlan veszélyeztetés, amely azonban alkalmas a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarására is.

E típusos esetek vázlatos áttekintéséből a következő általánosítások adódnak:

a) a III. Bn. 20. és 21. §, illetőleg 41. §-a, és a Btk. 435., 437. §-a a közlekedésben elkövetett bűncselekmények kapcsán egymással halmazatban nem állhatnak, mert szolgálati szerepük — bár jogi tárgyuk különböző — e szempontból azonos. A gyakorlati jogalkalmazás során az általános elvek szigorú szem előtt tartásával tehát azt kell közülük alkalmazni, amelyik az adott esetben az e normákra háruló szolgálati szerepet jobban be tudja tölteni.

b) Minden olyan esetben, amikor a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarása viszonylatában akár az eventuális szándék megállapítható, a III. Bn. 41. §-át, mint súlyosabb beszámítást lehetővé tevőt kell alkalmazni.

Megemlítésre kívánkozik még a Btk. 438. §-ának viszonya a III. Bn. rendelkezéseihez. Megítélésünk szerint a Btk. 438. §-a jelenlegi megfogalmazásában a közlekedés biztonságát és az emberi élet, illetőleg testi épség védelmét szolgáló normák rendszerébe nem illik bele. Alkalmazhatóságának esetei egyrészt az imént tárgyalt törvényhelyek felölelik, másrészt a fokozott felelősség kifejezésre jutása — éppen a vaspályához nem kötött közlekedési eszközök gyorsütemű fejlődése következtében — benne túl szűk és annak kiterjesztése általában a közhasználatú gépjáróművek kezelő személyzetére, illetőleg az ilyeneket forgalomban tartó közlekedési vállalatok forgalmi-személyzetére indokolt.

A bírói gyakorlat a kérdés gyakorlati eldöntésében nem volt egységes. Legújabban a kérdést, az 1949 : XX. tv. 38. §-án alapuló kötelező erővel, az alábbi értelemben döntötte el a Legfelsőbb Bíróság: »Vasúti alkalmazott szolgálati kötelességszegése esetén, ha ez a kötelességszegés emberéletet, testi épséget vagy javakat veszélyeztet — a Btk. 438. §-át kell alkalmazni. Ezzel együtt (halmazatban) kell megállapítani a testi épséget sértő vagy javakban kártokozó bűncselekményeket. Ha pedig a vasúti alkalmazott tudatos kötelességszegéssel halált okozott, cselekményét egyedül az 1948. évi XLVIII. tv. 20. § (2) bekezdés 2. tétele szerint kell minősíteni. A javakban kártokozó bűncselekményt ezzel együtt (halmazatban) ilyenkor is meg kell állapítani.«

Nem okoz nehézséget a gyakorlatban és ezért megbeszélést nem igényel végül a tárgyalt törvényhelyeknek a III. Bn. 14. és 22. §-ához való viszonya.

VI.

Végül is a jelenleg hatályos rendelkezések alkalmazásának vizsgálatán felül, amelynek tanulságait a megfelelő gondolatkör tárgyalásának végén mindenütt levontuk, szükséges a mutatkozó hiányosságokat mintegy összefoglalva de lege ferenda felvetni a gyakorlatnak témánkkal kapcsolatos igényeit.

1. A közlekedés rendjét és fegyelmét zavaró cselekmények fokozott társadalomra veszélyessége, az az érdek, amely a közlekedés zavartalan fejlődéséhez és az emberi életnek és testi épségnek fokozott megvédéséhez fűződik, megkívánja, hogy a közlekedés biztonságát, rendjét és egyúttal az ember életét és testi épségét sértő, illetőleg veszélyeztető cselekmények olyan speciális törvényi tényállásba kerüljenek, amely e magatartások fokozott társadalomra veszélyességét kellően értékeli és alkalmas ingadozás nélküli következetes joggyakorlat kialakítására. Az esetleg sorrakerülő új megfogalmazás konstrukcióját tekintve: a célnak leginkább a 41. § fogalmazása felel meg, de különösen a minősített esetek gondosabb kidolgozást igényelnek.[1]

2. A közlekedés biztonságának megzavarását poenalizáló törvényi tényállásokból a »közforgalmú« szó az alapesetek tekintetében kiiktatandó. Érdekes ebben a vonatkozásban megemlíteni a Kresz. 200. §-át, amelyik a III. Bn. 41. §-ának idézésénél a közforgalmú szót elhagyja. Tekintve azonban a Kresz. jogforrási erejét, ez az állásfoglalás autentikus interpretációnak nem tekinthető és ezért azt vizsgálódásaink során sem tudtuk felhasználni. A közforgalmú közlekedés biztonságát is veszélyeztető cselekmények a szabálysértéssel elkövetett veszélyeztető cselekményekkel együtt, minősített esetekként kell hogy értékelésre kerüljenek.

Addig is, amíg e kérdéskörnek törvényhozási rendezésére más, soronlevő fontos kérdések megoldása után sor kerülhet, bíróságainknak feladata, hogy a kérdéses jogszabályok tartalmát és funkcióját felismerve, azok helyes értelmezésével a közlekedés fegyelmének megsértőivel szemben vívott harcot még következetesebben folytassák, állami, társadalmi és gazdasági rendünk megerősítése érdekében. Ennek a célnak az eléréséhez kívánt néhány adalékot szolgáltatni ez a tanulmány is.

Viski László, dr. Radnai József

[1] Pl.: társadalmi tulajdonban okozott kár; a jelenleg hatályos 20. § (2) bekezdése első tételében meghatározott eset büntetése stb.

Éljen május 1

— a békéért harcoló népek seregszemléje, a proletárnemzetköziség nagy ünnepe!

Az ügyész részvétele a polgári perben

I. Bevezetés

1. Szocialista jogrendszerünk építése terén eddigi eredményeink még fokozottabb mértékben köteleznek bennünket a további feladatok elvégzésére. A polgári eljárási jog területén perrendtartásunk reformja a soronkövetkező feladat. A várható perjogi reform szempontjából szükséges, hogy a Szovjetunió és a népi demokráciák perjogait alaposan tanulmányozva, megállapíthassuk azokat az elveket, amelyeken a szocialista perjog felépül.

Ebben a gondolatkörben kívánunk haladni ezen tanulmányban is és *a szocialista polgári per egyik sajátos intézményét, az ügyésznek a polgári perben való részvételét kívánjuk elvileg taglalni*, bemutatva a Szovjetunió és a népi demokráciák perrendjének erre vonatkozó tételeit, rámutatva arra, hogy *az ügyész részvétele a szocialista polgári perben elvileg más, mint a burzsoa perrendtartások esetleges ilyen megoldása*, végül de lege ferenda le kívánjuk szűrni az elméleti fejtegetések következtetéseit perjogi reformunk számára.

Mielőtt a tulajdonképpeni tárgykörre rátérnénk, szükségesnek mutatkozik, hogy a kérdés fontosságát egy-két szóval megvilágítsuk.

2. A probléma felvetésénél elsősorban a szocialista per céljából kell kiindulnunk. *A szocialista polgári igazságszolgáltatás célja a szocialista polgári jogi jogrend védelme, a szocialista törvényesség érvényrejuttatása.* Az igazságszolgáltatásnak ezen kívül — amint tudjuk — nevelő feladata is van, e nevelő feladat azonban közvetve ugyancsak az előbb említett célt szolgálja, azaz a polgári jogrend védelmét és e téren is a szocialista törvényesség érvényrejuttatását. A polgári bíróság nevelő hatása u. i. főleg éppen arra irányul, hogy a polgárokat a polgári jogrend tiszteletbentartására nevelje.[1]

A szocialista igazságszolgáltatás céljának a konkrét perben való realizálása: az anyagi igazság érvényrejuttatása, más szóval *az egyes konkrét polgári per célja az anyagi igazság érvényrejuttatása.*

Az anyagi igazság érvényrejuttatásának hármas követelménye van:

a) a bíróság úgy derítse ki a tényállást, hogy az megfeleljen az objektív valóságnak;

b) úgy minősítse a tényállási elemeket, hogy minősítésük a logika törvényeinek megfeleljen;

c) az ítéleti tényállásra alapozott jogi következtetés, jogszabályalkalmazás, azaz az ítélet rendelkezése megfeleljen a szocialista törvényesség követelményének.[2,3]

A szocialista polgári pernek e célja — az anyagi igazság érvényrejuttatása[1] — meghatározza természetszerűen »azokat az általános szempontokat és alapelveket, melyekre mind a pert a maga egészében, mind annak egyes szakaszait, az egyes perselekményeket és viszonyokat kell felépíteni«.[2]

3. A szocialista polgári per ezen céljából adódik az ügyész részvétele és szerepe a polgári perben. Az ügyész általában a törvényesség őre az állami élet egész területén, így a polgári igazságszolgáltatás területén is. Az ügyész tehát a polgári perben — ha részt vesz — mint a törvényesség őre segíti a bíróságot és a feleket a polgári per céljának megvalósításában. Az ügyész e munkáját a perben — amint tanulmányunk későbbi, a fennálló tételes jogokat ismertető fejezeteiben látni fogjuk — vagy mint a felperes, vagy mint a felektől független, de azok valamelyike mellett fellépő, a perben részt vevő harmadik személy[3] látja el.

Akár fél az ügyész, akár harmadik személy, feladata azonos. *Mint fél* is csak *az igazság kiderítésénél működik közre, szolgálja azzal akár saját, akár perbeli ellenfele érdekét.* Ugyanígy, *ha az ügyész valamely fél mellett belép a perbe, nem a fél ügyvédje*[4] *lesz, hanem a törvényesség őre marad*, így működésében — amennyiben az anyagi igazság érvényrejuttatása úgy kívánja — még annak a félnek ellenfelét is támogathatja, akinek érdekében a perbe belépett.[5] Az ügyész tehát a perben a per céljának megvalósítását előmozdító tényező, a törvényesség őre.

4. Ha a fentiek szerint gondoljuk át az ügyésznek perbeli szerepét, láthatjuk, hogy az nem áll ellentétben a legfontosabb perbeli alapelvekkel, a felek rendelkezési elvével és a tárgyalás elvével.[6] Mégis szükségesnek mutatkozik, hogy e témáról bővebben beszéljünk, bár ezek magvát fentebb már kifejtettük.

Ha a rendelkezési elv burzsoa értelmezését vizsgáljuk, természetszerűen *ellentmondást találunk az ügyész részvétele és a burzsoa értelmű rendelkezési elv között.*[7] *A szocialista perjog azonban nem a burzsoa értelmű rendelkezési elv, hanem a rendelkezési elvnek szocialista értelmezése alapján áll, amely azt jelenti, hogy a bíróság kötve van*

---

[1] A Beck—Móra—Vinkler-féle egyetemi jegyzet a szocialista polgári igazságszolgáltatás feladatait az alábbiakban jelöli meg: 1. a szocialista törvényesség érvényrejuttatása; 2. a szocialista polgári jogrend, a szocialista tulajdon és a polgárok jogainak védelme; 3. a bíráskodás nevelő szerepe. Ez utóbbi 3. pontról nézetünket már fentebb kifejtettük, míg a másik két pontot mint elválaszthatatlan, egységes fogalmat tartjuk a szocialista polgári igazságszolgáltatás feladatának. A polgári igazságszolgáltatásnak u. i. a szocialista törvényességet csak a polgári jogrend tekintetében kell érvényrejuttatnia, ha pedig ezt megtette, úgy megoldotta a 2. pont alatt felvetett feladatát, a polgári jogrend védelmét; e két pont tehát tartalmilag azonos. (A 2. ponton belül a szocialista tulajdon és a polgárok jogainak védelmét azért nem tekintjük különálló feladatnak, mert mindkettő benne foglaltatik a polgári jogi jogrend védelmében.)

[2] Véleményünk szerint — bár e kérdés vitatható — az anyagi igazság fogalma alá nemcsak tényállási rész tartozik, hanem a helyes jogszabályalkalmazás is. Így az anyagi igazság érvényrejuttatása nem más, mint a szocialista törvényességnek a konkrét perben való érvényrejuttatása.

[3] Csatlakozunk Bacsó Jenő álláspontjához, mely szerint az ítéleti tényállás két részre oszlik: a történeti és a minősített tényállásra, mely utóbbi a bíróság ténybeli ítélete a történeti tényállás felett. (Ld. Bacsó Jenő: A polgári perrendtartás tankönyve. Grill. Bp. 1917. 186—187. old.)

[1] Abramov e célt tankönyvének II. fejezet 13. §-ában expressis verbis megállapítja. Bár ő e célt az anyagi igazság »megállapításában« látja, ami arra engedi következtetni, hogy M. Sz. Sztrogovics (Ld. Az anyagi igazság tana a bűnvádi eljárásban című művét) és a mi álláspontunkkal ellentétben, az anyagi igazság fogalmához csak ténybeli elemeket vesz fel. Ez a kérdés vitás, és az utóbbi álláspontnak nálunk is vannak hívei, velünk ellentétben.

[2] Ld. N. G. Abramov: A szovjet polgári eljárás. II. fejezet. 1. §. (E mű magyar fordítása kéziratban van csak meg, így hivatkozásnál fejezetet és §-t hívunk fel.)

[3] E tekintetben a megoldások és vélemények a különböző szocialista perjogokban eltérőek.

[4] Meg kívánjuk jegyezni, hogy véleményünk szerint a szocialista ügyvéd hasonlóan cselekszik a perben, mert éppen az a különbség a burzsoa és szocialista ügyvéd közt, hogy míg a burzsoa ügyvéd a fél jogos vagy jogtalan ügyének körömszakadtáig való védelmezője, addig a szocialista ügyvéd a félnek abban segítője, hogy a fél jogi vagy egyéb képzettségének hiánya részére hátrányt ne okozzon és az ügyvéd tevékenysége is az anyagi igazság érvényrejuttatását kell, hogy célozza.

[5] Tanulmányunk IV. fejezetében a jövő megoldásának kifejtésénél éppen ebből az elvből kiindulva javasoljuk, hogy a valamely fél érdekében a perbe belépett ügyész ugyanabban a perben, ha szükségesnek találja — a másik fél oldalára léphessen át; sőt e nélkül is joga legyen bármely fél érdekében — a rendes korlátok között — perbeli cselekményeket végezni függetlenül attól, hogy melyik fél oldalán lépett a perbe.

[6] Nem akarjuk a két perrendi alapelvet a legfontosabbaknak feltüntetni, hanem a legfontosabb elvek közül csak azért e kettővel foglalkozunk, mert a többi szintén fontos perrendi alapelv viszonylatában (szóbeliség, közvetlenség stb.) elő sem adódhat e probléma.

[7] Az alapelvek kérdésével — bár e téma publikációja rendkívül hiányos — részletesen nem kívánunk foglalkozni, itt csak az általunk elfogadott megállapításokra utalunk.

a felek, illetőleg az arra jogosult fél *perbeli cselekményeihez* — a törvényben megengedett esetekben —, de csak akkor, *ha a felek polgári jogaikat azok társadalmi rendeltetésének megfelelően használják.* Ez a burzsoa és szocialista rendelkezési elv közötti különbség »abból a lényegbe vágó különbségből fakad, amely a szocialista tulajdonjog és a kapitalista magántulajdonjog, a szocialista és a burzsoa igazságszolgáltatás között fennáll«.[1]

A felek a perben tehát rendelkezési jogosultságukkal úgy kötelesek élni, hogy rendelkező cselekményeikkel a polgári per célját — az anyagi igazság érvényrejuttatását — segítsék elő. A fent mondottakból kitűnik, *hogy ugyanennek a célnak az érdekében lép be a perbe az ügyész is, ebből adódik, hogy a felek rendelkezését az ügyész részvétele nem korlátozza, sőt ellenkezőleg, ugyanúgy, mint a bírói kitanítás elve is, erősíti azt.*

A szocialista polgári per másik fontos alapelve: a tárgyalási elv. *A tárgyalási elv azt jelenti*, hogy a tényállásra vonatkozó peranyagot a felek és *a bíróság aktív, együttes részvételével dolgozzák ki*, és hogy *a bíróság minden döntés alá kerülő kérdésben a felek véleményét, okfejtését, álláspontját meghallgatja.* »Ilyképpen a tárgyalás elve a szovjet perben azt jelenti, hogy a felek döntevékenységét és kezdeményezését össze kell kötni a bíróság kezdeményezésével és tevékenységével, mindezoknak a ténykörülményeknek kiderítésére és bizonyítékokkal való alátámasztása céljából, amelyek az anyagi igazság megállapítását teszik lehetővé.«[2]

Az ügyész részvétele nem ütközik a tárgyalási elv ilymódon való felfogásával.

Ebből a szempontból külön kell vizsgálnunk azt az esetet, amikor az ügyész felperes, azaz a per az ő kezdeményezésére (keresetére) indul meg és azt az esetet, amikor harmadik személyként vesz részt a perben.

Ha az ügyész felperes, úgy az ügyész és az alperes viszonylatában a kérdés fel sem merül.[3] De felmerül abban a formában, hogy a bíróság egy perben nem álló (az alperessel szembeni állítólagos jogosított) személy és az alperes közti jogviszonyt tesz eljárása tárgyává anélkül, hogy ezt a személyt, (akinek jogát az ügyész érvényesíti) meghallgatná.[4] Az ügyész polgári perbeli részvételét ismerő szocialista perekben azonban *mindig megvan a lehetősége az ilyen személynek, hogy részt vegyen a perben.*[5] Tanulmányunk IV. fejezetében de lege ferenda mi is azt javasoljuk, hogy az ilyen személy az eljárás bármely szakaszában pertársként beléphessen a perbe. *Ha az érdekelt személy nem él ezzel a jogával, ezen magatartása épp oly kevéssé változtat a per tárgyalási elven alapuló felépítésén, mint az, ha a megidézett, de meg nem jelent fél távollétében folytatják az eljárást.*[6]

Ha az ügyész harmadik személyként vesz részt a perben, akkor pedig az ő kérelmét, okfejtését, véleményét a bíróság ugyanúgy megtárgyalja a felekkel, mint saját hivatalból tett tevékenységének eredményét, így az ügyész részvétele, ugyanúgy, mint a bíróság hivatalból való eljárása sem teszi a feleket a bizonyítás eszközeivé, hanem azok alanyai maradnak; az ügyész szerepe tehát nem ellentétes a tárgyalási elvvel.

5. Ezek előrebocsátása után nézzük meg a burzsoa eljárásban az ügyész részvételét és ennek az intézménynek osztálytartalmát, majd utána a szocialista jogrendekben, külön a szovjet szocialista és külön a népi demokráciák szocialista jogrendjében.[1]

II. Az ügyész a burzsoa perben

1. A burzsoa jogrendszer a magántulajdon szentségének elve alapján épül fel. Mint az uralkodó osztály: a tőkések hatalmának védelmezője — minden intézménye a magántulajdont igyekszik a legmesszebbmenően támogatni. Mint látjuk tehát, osztályjog s mint ilyen, az uralkodó, a kapitalista osztály érdekeit szolgálja — mégis a burzsoa felfogás éles különbséget tesz a közjog és magánjog között.

Ennek oka az, hogy a köz- és magánérdek, tehát az állam és az egyes állampolgárok érdeke nem egyező. Nem egyező egyrészt azért, mert a burzsoa állam hatalmát a kizsákmányolt osztályok érdekeivel ellentétben gyakorolja, — másrészt pedig — az uralkodó, burzsoa osztály minden tagjának sem azonosak az érdekei. Tudjuk, hogy a burzsoa osztály — ha lényegében és alapjaiban egységes érdekű is, — de több rétegre oszlik, amely rétegek vagyoni és társadalmi körülményeiknél fogva egymással ellentétes érdekűek lehetnek. Így tehát a burzsoa osztály pártokra oszlik, és az államhatalom ezen pártok egyikének — tehát a burzsoa osztály egyik — rendszerint legerősebb, leghatalmasabb — rétegének kezében van.

Ezért a burzsoa állam működését irányító közjog — és az állampolgárok egymásközötti viszonyát szabályozó magánjog között a burzsoa irodalom éles különbséget tesz.

Ezen alapelvből kifolyólag is különbséget tesz a polgári és büntető per között a burzsoa szemlélet: az utóbbit közjogi, az előbbit pedig magánjogi érdekvédelmi eljárásnak tekinti. Ebből következik, hogy a közjogi jellegű büntető perben az állam szervének: az ügyésznek, mint a burzsoa diktatúra érvényesítőjének elsőrendű szerepet ad a burzsoa törvényhozás. Viszont a magánjogi érdeket érvényesítő polgári perben liberál-kapitalista szemlélet alapján szabadon — értve ez alatt az állami beavatkozástól való mentességet — hagyja a felek akaratát érvényesülni.

Természetesen ez a szabadság és állami befolyástól való mentesség csupán formális jellegű. Hisz a burzsoa állam jogegyenlősége is csak formális egyenlőséget biztosít a társadalom tagjai számára, amely formális egyenlőség leple alatt az erősebb: az uralkodó osztály akarata érvényesül. Így a burzsoa polgári per lényegében az egyének gazdasági harcát tükrözi vissza, abban az erősebb győz a gyengébb felett. S mivel a burzsoa törvények már eleve az uralkodó tőkésosztály érdekében vannak megalkotva és azok gyakorlása biztosítja a kiváltságos osztály előnyeit — így nincs szükség a polgári perben külön az állam érdekét képviselő szervre.

Ezért *általában a burzsoa jogrendszerekben az ügyész szerepe jelentéktelen a polgári perben.*

---

[1] Ld. Abramov: id. m., II. fejezet, 12. §.
[2] Ld. Abramov: id. m., II. fejezet, 13. §.
[3] Természetszerű, hogy az ügyésznek, mint felperesnek, ugyanolyan perbeli jogai és kötelezettségei vannak, mint más perbeli félnek. E természetszerű szabályt a csehszlovák Et. 6. §-ában expressis verbis is kimondja.
[4] Ez a kérdés szoros értelemben véve nem is a tárgyalási elv kérdése (mert hisz a perben nem álló fél meghallgatása nem folyománya a tárgyalási elvnek), de azzal kapcsolatos polgári jogvédelmi kérdés, ezért foglalkozunk itt vele.
[5] Különösen utalunk itt a továbbiakban ismertetendő új bolgár peres eljárásra.
[6] A szocialista perjogi elmélet nem ismer u. i. mulasztási ítéletet, hanem a fél távollétében is le kell folytatni az eljárást.

[1] A népi demokráciák közül csak a csehszlovák, lengyel, román és bolgár perrendtartásokkal foglalkozunk; az albán perrendtartás nem ismeretes u. i. előttünk, ugyanígy az ázsiai népi demokráciák perrendtartásai sem.

Kevés olyan jogrendszer van, ahol jelentősebb lenne működési területe. Ilyenek a francia és cári orosz polgári per. Hogy ezekben az államokban miért találta a törvényhozó hatalom szükségesnek a polgári perben is az államhatalom védelmezőjének részvételét, az az adott speciális objektív körülményekkel magyarázható.

Tudjuk azt, hogy Franciaországban a mult század folyamán, így már a Code Civil megalkotása idején is, igen élesek voltak az osztályellentétek. Ebben az időben a francia nép élenjáró volt a forradalmi mozgalmakban. De nemcsak az uralkodó és elnyomott osztály között állt fenn éles érdekellentét, hanem a burzsoa osztály egyes rétegei között is. Így a burzsoa osztály rétegei között is állandó harc dúlt, amely időnként forradalmakban, kormányválságokban, államcsínyekben nyilvánult meg. Ezért állt érdekében a francia törvényhozó szervnek az, hogy az államhatalmat kézbentartó kevés számú és meglehetősen bizonytalan erejű rétegnek a hatalmát a legmesszebbmenően biztosítsa azáltal, hogy még a polgári perben is érvényesíti befolyását — ha azt szükségesnek látja. A francia polgári perben az ügyész tehát az államhatalom: az uralmon lévő kiváltságos réteg képviselője — aki nyilvánvalóan a tömegek érdekével szembehelyezkedve — a kormány érdekeit igyekszik érvényre juttatni.

Ugyanezen szempont érvényesül a cári orosz polgári perben is, ahol a törvényhozás szintén biztosít funkciót az ügyész számára. Ez megmagyarázható a cári Oroszország abszolutisztikus, rendőrállam jellegével, ahol minden intézmény az államhatalom: a cár abszolút uralmát akarta biztosítani.

A többi burzsoa jogrendszer polgári perében a már ismert okoknál fogva jelentéktelen az ügyész szerepe, rendszerint csak az ú. n. státusperekre korlátozódik. Ez nemcsak a klasszikus kapitalizmus, hanem az imperializmus korára is vonatkozik. Így pl. a hitleri Németország vagy az Egyesült Államok polgári perrendtartását vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy ezekben sincs az ügyésznek jelentősebb működési köre. Ez azzal magyarázható, hogy ezekben az imperialista államokban az államhatalom olyan terrorisztikus eszközökkel dolgozik egyéb területeken, hogy ezek már eleve biztosítják az állam érdekeinek érvényesülését. Ezekben az államokban olyan kényszerapparátusokkal rendelkeznek a nagytőkések, amelyek garantálják azt, hogy nemcsak a kizsákmányolt osztálynak, hanem a kistőkéseknek sincs meg a szabadsága, s így nem kell attól tartani, hogy a polgári perben az állam érdekeivel ellentétes intézkedések történhetnek.

Összefoglalva a fentieket, megállapíthatjuk, hogy a burzsoa jogrendszerben általában nincs jelentős szerepe az ügyésznek a polgári perben, éppen ennek osztályjellegéből kifolyólag — de ahol van is funkciója, ott is a burzsoázia érdekében történik az ügyész közreműködése és nem jelent beavatkozást a »polgárok« magánügyeibe. Amint erre már *Marx* klasszikusan rámutatott: »A városi polgárok nem engedik meg az államnak azt, hogy beleavatkozzék magánügyeikbe és csak annyi hatalmat adnak az államnak, amennyire szükségük van személyi biztonságuk és a szabad verseny érdekében«.[1]

2. Lássuk tehát, milyen szerepet tölt vagy töltött be az *ügyész a francia polgári perben.*

Az ügyészi szervezet orosz kutatója: Muravjev mutatott rá arra, hogy az ügyész szerepe a franciák beállításában erősen »idealizált«. Az ügyész a francia polgári perben — vagy perenkívüli polgári eljárásban — nem olyan »pártatlan harmadik«, mint ahogy őt feltüntetni igyekeznek, ügyészi véleménye pedig egyike azoknak a »legális eszközöknek«, amellyel a közigazgatás a bíróságot befolyásolja.

Az ügyészek korábban (a XIV. századtól kezdve) a király (vagy herceg) megbízottai (procureurs) voltak. Az ügyészi szervezetté történt átalakulás után a központi végrehajtó hatalom végrehajtó szervei. Az ügyészi szervezet magában foglalja a pecsétőrtől kezdve a nyomozóközegig ennek a testületnek minden tagját. Ez a testület egy és oszthatatlan, ami azt jelenti, hogy teljes hierarchikus, fegyelmi és utasítási jogkör illeti meg a rangban magasabban állót az alacsonyabbrangúval szemben, továbbá, hogy a testület minden tagja az egész testület, az ügyészi szervezet nevében intézkedik. (Ez egyébként kifelé is megnyilvánul pl. abban, hogy az ügyész mindig többesszámban beszél: indítványozzuk, megkeressük stb).

Ezt az ügyészi szervezetet az 1789-es forradalommal hatalomra jutott polgári osztály is átvette s a feudális Franciaországot híven szolgált ügyészek ezután épp oly híven szolgálták a forradalmat, majd a konzulokat, a korzikai káplárt, mint császárt s azután újra a Bourbont.

Az ügyészi szervezet keretében ügyészségek vannak szervezve, még pedig a bíróságok mellé. Így a Semmitőszék, az ítélőtáblák és a törvényszékek mellé.

Az ügyészi szervezet feladata általában: a törvények és rendeletek megtartása felett őrködni, az ítéletek és más határozatok végrehajtását szorgalmazni, a közület és a cselekvőképtelen személyek érdekeit védeni.

Feladatköre ezek szerint igazgatási és igazságszolgáltatási.

Igazgatási hatáskörében az ügyészség felügyel az igazságszolgáltatásra, jelentést tesz az esetleges visszaélésekről, elkészíti félévenként az igazságszolgáltatási statisztikát; végzi a létszámmal kapcsolatos felügyeletet (megüresedő állásokról, szabadságokról, nyugdíjazásokról tesz jelentést); ellenőrzi a státusügyekkel kapcsolatos ügyintézést; közreműködik a távollevők vagyonának leltározásánál, a távollevők ügyeiben hozott bírói határozatokat eljuttatja a hatóság vezetőjéhez; felügyel az elmegyógyintézetek felett; véleményez a házasságkötéskor kérelmezett diszpenzációk tárgyában; gyámügyekben, a gyámolt és gyám közötti jogügylet kapcsán véleményt nyilvánít; felügyeleti jogkört gyakorol olyan hagyatéki ügyekben, ahol örökös nem jelentkezett; közreműködik csődügyekben stb.

Igazságügyi vonatkozásban az ügyészi szervezet polgári perbeli szerepe háromféle lehet: 1. eljár kereseti úton (közvetlenül); 2. megkeresésre (idegen kezdeményezésre); vagy 3. mint egyes olyan személyek közvetítője, akik jogosítva vannak az ügyészségen keresztül fellépni vagy védekezni. Az első két eset a gyakoribb.

Az 1. alatti lényegében azt jelenti, hogy az ügyész mint fél (partie principale = fő fél) jár el, vagyis a perben a felperes szerepét tölti be. A 2. alatti azt jelenti, hogy az ügyész már folyó perbe avatkozik be, véleményt nyilvánít és indítványt terjeszt elő. Ilyen esetben az ügyész nem peres fél, nem felperes és nem alperes, hanem ú. n. csatlakozó fél (»partie jointe«).

A két szerep között jelentős különbségek vannak. Így megemlítünk egyes, jelentősebb eltéréseket: *a)* az

[1] Marx és Engels: Archívum, IV. k. 1929. 228. old.

ügyész, mint fél jogorvoslattal élhet, míg a csatlakozó ügyésznek ilyen joga nincs, kivéve azt az esetet, amikor a semmitőszéki főügyész a törvényesség érdekében rendkívüli jogorvoslattal (panasszal) él. Gyakorlati értéke azonban ennek sincs, mert a peres felek között eldöntött kérdésre megváltoztató hatása nincs. Ezért szokták az ilyen panaszt (jogorvoslatot) »platonikus«-nak nevezni; *b)* a főbeavatkozó ügyész a bíró kizárása iránt előterjeszthet kérelmet, a csatlakozó ügyész azonban nem; a felek kérhetik a csatlakozó ügyész kizárását, ellenben az ellenfél nem kérheti — mert peres fél — a szembenálló ügyész kizárását; *c)* a főbeavatkozó ügyész idézése (jelenléte) semmisség terhe mellett kötelező, míg a csatlakozó ügyészé nem; *d)* a félként fellépő ügyész támaszthat bármely követelést, amelyet a közérdek indokol, a csatlakozó ügyész azonban nem érvényesíthet valamelyik fél nevében követelést; *e)* ha a csatlakozó ügyész konkluzióival a bíróság nem ért egyet és azzal nem egyező határozatot hoz, a perben vesztes fél viseli az összes költségeket, míg olyan esetben, mikor az ügyész főbeavatkozó, az ellenfél nyertessége esetében is viseli a saját költségeit. Ez is mutatja, hogy a burzsoa állam még abban az esetben sem hajlandó költségek viselésére, ha a költségeket saját szervének beavatkozása okozta.

I. *Félként* az ügyész *a törvényben megjelölt esetekben léphet fel.* Általában ezek az esetek nem tartoznak a szorosan értelmezett polgári vagyonjogi peres ügyek közé. Így pl. eljárhat félként a kincstár javára polgári perben kiszabott pénzbüntetés (bírság) behajtása érdekében; fegyelmi ügyekben stb. A francia jogi irodalomban vitás, hogy milyen ügyekre terjed ki az ügyészségnek az a joga, hogy félként fellépjen. A vélemény általában az — amint erre fentebb már rámutattunk —, hogy akkor járhat el ebben a minőségben, ha az ügynek a »közt érdeklő« vonatkozásai vannak. Így pl. perenkívüli ügyekben van jelentős szerepe: távollevők érdekében, hagyatéki eljárásban, cselekvőképtelen vagy korlátoltan cselekvőképes (elmebeteg, elmegyenge) személyek ügyeiben, s főként a státusiratok (anyakönyvi iratok) megőrzése és pontossága érdekében kérhet kiigazítást, rekonstruálást stb., különösen katonai személyekkel kapcsolatban.

Contenciozus (jogvitás) ügyekben az ügyész vagy olyan személyek érdekében jár el, akik kötelesek az ő közbenjárását igénybevenni (szükségszerű megbízás), vagy a legteljesebben hivatalból, amikor eljárásában meggátolni sem lehet.

Mint szükségszerű megbízott jár el *a)* házasságkötést tanusító okirat — (anyakönyvi kivonat) — bűncselekmény útján való megsemmisülése esetében, amikor is keresetet indít — még pedig kártérítési keresetet — a bűncselekmény elkövetője, vagy annak örökösei ellen, a főügyészhez beadott panasz alapján. Az ítélet a megsemmisült státusiratot pótolja. *b)* Eljár hatásköri összeütközések ügyében és *c)* közérdekű kisajátítások esetében, amikor is a közigazgatási hatóság az ügyészhez teszi át az iratokat, aki köteles a törvényszéknél a kisajátítás kimondását kérelmezni.

Valóban hivatalból jár el az ügyész:

a) személyállapotra vonatkozó ügykörben: házasság semmissé nyilvánítását kérheti a házasfelek életbenléte alatt, vagy azok halála után; közbenjárhat házassági bontóperekben a gyermekek elhelyezése érdekében stb. Ezek lényegében közel állanak a mi mai jogrendszerünkben szabályozott esetekhez, ahol bizonyos feladatokat a tiszti ügyészség megszűnése után a 49.200/1950. I. M. sz. rendelet értelmében ugyancsak az államügyész lát el.

II. Mikor az ügyész *nem közvetlenül* lép fel, szerepe a tárgyaláson felszólalásra, illetőleg véleménynyilvánításra (conclusions) szorítkozik. Vannak azonban olyan ügyek is, ahol — a legfelsőbb bíróság előtt — az ügyészség véleményét feltétlenül meg kell kérni. Ezeket az ügyeket »közlendők«-nek nevezik (mert az iratokat közölni kell a Semmitőszék ügyészével). Az ügyeket a Pp. 83. §-a sorolja fel. Ilyenek közé tartoznak azok az ügyek, amelyek pl. a bírói szervezet, a hierarchia, az ítélkezés méltóságát érintik, vagy valakinek a személyállapotát, személyes szabadságát, vagy azután — külön kategóriaként — az államot, vármegyét stb. érdeklik.

Ezek az ügyek lényegesek a fejezet elején tárgyaltaknál fogva. Itt derül ki ugyanis, hogy a »közösségi érdek« alatt mennyire az uralkodó osztály érdekeit kell érteni. »Érdekek« megvédése alatt hányszor kell látszatot érteni!

3. A napoleoni törvényalkotást több európai állam tekintette példaképnek (és részben valóban nagy haladást jelentett a feudális rendszer jogalkotásaival szemben). Így pl. *az 1864. évi orosz polgári perrendtartás* szerkesztői előtt is a francia eljárásjog lebegett. Ők a reakciós, abszolutisztikus cári állam érdekeit kellett hogy a törvényben megvédelmezzék. Abból az elvből indultak ki, hogy »a per nem biztosítaná kellőképpen az igazság kiderítését, ha a bíróság mellett a bírákon kívül nem működne valaki, aki a szabatos értelem, a hatályos jogszabályok képviselője és a törvény nevében azoknak a jogi és fizikai személyeknek a védője, akik a dolgok természetes rendjére tekintettel, helyzetüknél fogva nem vehetnek közvetlenül részt az eljárásban.«[1]

Ki más lehetne ez a személy, mint az ügyész, a törvényesség felkent védelmezője? Ő áll tehát oda a bíró mellé s őrködik, nehogy a bíró elfelejtkezzék az uralmon lévő osztály, vagy éppenséggel a cár érdekeiről.

Az orosz polgári perrendtartás szabályai szerint is kb. ugyanolyan keretek között mozgott az ügyészség hatásköre polgári természetű ügyekben, mint a francia jogban: kötelessége volt véleményt nyilvánítani a kincstárt érdeklő ügyekben, a községek, cselekvőképtelenek, korlátoltan cselekvőképes személyek ügyeiben, hatásköri és illetékességi kérdésekben stb. Hasonlóképpen jelentős szerepe volt az orosz ügyésznek a státusperekben. Jogorvoslati joga a polgári perben hozott ítéletekkel szemben általában nem volt, mégis távollévők ügyeiben (ahol a távollévő helyett az ügyész volt a peres fél), továbbá a gyermek törvényesítésére vagy örökbefogadására vonatkozó ügyekben a jogorvoslat joga is megillette.

Hasonlóképpen a francia eljárásjoghoz, az orosz rendszerben is voltak olyan ügyek, amelyeknek legfelső fokon (semmitőszéknél) történt elbírálásakor az ügyész köteles volt véleményt nyilvánítani.

Minthogy az ügyészség képviselője gyakran azonos volt a nyomozást folytató rendőrség vezetőjével, az ügyészek nem tudtak mindenben megfelelni a törvényhozó várakozásának, hogy »csak a törvény erejét« védelmezzék. De a XIX. század vége egyébként is az elnyomó cári rendszer minden ügyészét a »büntetőigazságszolgáltatás« területére hívta. Igy az ügyész részvétele a

[1] Abramov: id. m. VIII. fejezet. 1. §.

polgári perben sematikussá vált. Abramov az idézett művében hivatkozik Verbljovszki, orosz perjogászra, aki 1905-ben a következőket írta az ügyészség szerepéről a polgári perben: »Abban a formájában, ahogyan az ügyész részvétele a polgári perben tényleg megvalósul, az teljesen haszontalan. Sőt mi több, egyenesen megnehezíti a per menetét.« Ebben az időben ugyanis az ügyészek többnyire már nem tettek érdemleges nyilatkozatokat, hanem szerepük »a keresetet fenntartom«, »a kereset elutasítását kérem« mondatok előadására korlátozódott.

Ennek a helyzetnek a felismerése vezette a cári kormányt arra, hogy 1910-ben törvényjavaslatot terjesszen a birodalmi duma elé az ügyész véleményező hatáskörének eltörléséről a polgári perekben. Bár a törvényjavaslatot nem fogadták el változatlanul, az 1911. május 9-i törvény jelentékenyen korlátozta az ügyész polgári perekbeni szerepét.

Az *1897. évi német polgári perrendtartás* már kisebb feladatkört juttat a polgári perben az ügyésznek. Lényegében az ügyek három csoportjában működik közre: *a)* házassági ügyekben jogosult, de nem köteles véleményt nyilvánítani, ugyanúgy, mint a mi Pp.-korabeli szabályaink szerint, jogosult továbbá semmisségi pert indítani; *b)* gondnokság alá helyezési ügyekben az ügyész indítványozhatja az elmebetegség megállapítását és az elmebeteg gondnokság alá helyezését; *c)* a hitelélet biztonsága érdekében csődnyitásokról az ügyészséget mindig értesíteni kellett és az ügyésznek joga volt a csődbíróságtól teljes felvilágosítást kérni.

III. Az ügyész a szocialista perben

1. *Általában*

A szocialista gazdasági és társadalmi rendben a magánérdek és közérdek szembeállítottsága — mint láttuk — megszűnik. A kettősség helyett az érdekegység áll elő. »A szocialista állam érdekelt az egyén — a szocialista társadalom tagja — érdekeinek védelmében, az utóbbi viszont érdekelt a szocialista állam érdekei védelmében.«[1]

A szocialista államban tehát a közérdek egyenlő a dolgozók érdekével, mely fedi a dolgozó egyének érdekét is.

A tőkés gazdasági rend polgári pere a felek magánjogi vitáját tárgyalja, mely a felek »magánügye«.

A szocialista polgári per kilép a felek egyéni vitájának köréből. Ez a per az előbb említett érdekegység folytán az egész dolgozó nép érdekeinek szolgálatában is áll.

Az érdekazonosság adja meg az elvi alapját és indokát az ügyész szocialista polgári perbeli szerepének. Az állam az ügyészi szervezet útján részt vesz a perben, azokban a polgári perekben, melyekben az állam és az egyén érdekének védelme szempontjából erre egyaránt szükség van.

Láttuk, hogy a szocialista polgári igazságszolgáltatás célja a szocialista polgári jogrend védelme, a szocialista törvényesség érvényrejuttatása, mindez a konkrét perben az anyagi igazság érvényrejuttatásával.

A polgári perben részvevő ügyész feladata tehát közelebbről ezek érvényesülésének elősegítése. Nyilvánvaló, hogy az ügyész ezt a feladatát a polgári jogviták kapcsán csak úgy tudja megvalósítani, ha a polgári eljárásban — a perben — való részvétele biztosítva van. Ezt kívánja tehát az állam és a dolgozó tömegek érdeke, a szocialista törvények maradéktalan megvalósulása iránti követelmény.

Az ügyészség mindig, így a polgári perben való részvételekor is a törvényesség őre. Ebből következik, hogy az ügyész a szocialista perben álláspontját az eljárás során változtathatja.

Az ügyész szocialista perbeli szerepének vizsgálatánál világos kell hogy legyen az a tény, hogy a szocialista perben a szocialista ügyészi szervezet tagja vesz részt, mely ügyészi szervezet feladatai gyökeresen mások, mint a burzsoa ügyészi szervezeté. Más, új a szocialista polgári per, az ügyész és a szerepét szabályozó eljárási jog.

Nem lehet kétséges az, hogy az ügyész nem vesz részt valamennyi perben. Arra nézve, hogy mely perekben, a polgári ügyek mely csoportjában lépjen fel az ügyész, a fejlődés különböző szakainak követelményei adnak támpontot.

»A szocialista építés különböző etapjai, az egyes etapok különböző jellegű feladatai, különbözőképpen határozzák meg azokat az ügycsoportokat, amelyekben az ügyész részvétele szükséges. Sok függ ezenkívül azoktól a gazdaságpolitikai feladatoktól is, melyek az illető vidék (megye, járás) előtt állanak.«[1]

Így pl. egyes időszakban különös jelentőségűek lehetnek a munkaügyi viták, máskor a családjogi és tartási vonatkozású perek, ismét máskor a termelőszövetkezeti tagok vagyonjogi perei. Adódhatnak olyan ügycsoportok, melyek a fejlődés adta körülmények folytán egyik napról a másikra általános érdekűekké válhatnak. Pl. házingatlanok állami kezelésbevétele idején lakásügyi viták stb.

Az ügyész perbeli szerepének vizsgálatánál felmerül az a kérdés is, hogy milyenek az ügyész szocialista perbeni részvételének esetei. Ez lényegében kétféle, éspedig *a)* vagy maga az ügyész indít pert, *b)* vagy az ügyész belép a már folyamatban lévő eljárásba, a más által már megindított perbe.

Az ügyész perbeli helyzete az ő perbeli részvételének eseteitől függ.[2]

a) Ha az ügyész indítja a pert, perjogi értelemben félnek tekintendő, megilletik a felperes jogai és terhelik annak kötelezettségei. Ilyen esetben az ügyész természetesen csak perjogi értelemben lesz fél, mert nem alanya a per tárgyát képező jogviszonynak, így a szó teljes értelmében félnek nem tekinthető. Az alperessel szembeni viszonya ugyanolyan, mint egyébként a felperes viszonya volna az alperessel szemben. Az ügyésznek ahhoz a személyhez való viszonya, akinek érdekében a pert indította, különféle, aszerint, hogy álláspontja egyezik-e az illető álláspontjával, vagy eltér attól. Az illető személy álláspontja természetesen nem köti az ügyészt.

b) Ha az ügyész már megindított eljárásba lép be, ilyen esetben perjogi értelemben sem tekinthető félnek. Véleményét kifejtheti, indítványokat tehet, bizonyítékot

[1] Abramov: id. m. VIII. fejezet. 2. §.

[1] Abramov: id. m. VIII. fejezet. 2. §.

[2] A szovjet jogirodalomban az ügyész perbeli helyzetét illetően többféle vélemény van. Van olyan vélemény, amelyik az ügyészt az állam képviselőjének tartja, másik felfogás szerint az ügyész a fél sui generis képviselője. Mindkét álláspontnak vitába száll Abramov, aki szerint az első álláspont nem magyarázza meg az ügyész perbeli állását, a második azért nem fogadható el, mert a képviselőt köti a fél akarata, ez pedig itt nem forog fenn.

terjeszthet elő, azonban perjogi értelemben sem gyakorolja a fél jogait.[1]

Az ügyésznek a bírósághoz való viszonya ugyanaz, mint a felperes ilyen viszonya.

A népi demokráciák gazdasági rendjében bekövetkezett gyökeres változás, és azt követő fejlődés ilyen változást és fejlődést okozott és okoz ezeknek az államoknak jogában és jogrendszerében. Több népi demokráciában a szocialista útra lépett jogalkotás jelentős eredményeket mutat fel. Így a bennünket érdeklő polgári eljárásjog új szabályozása már megtörtént a lengyel, a csch, a bolgár népköztársaságokban. Ezek a jogalkotások már mind szabályozzák az ügyész perbeli helyzetét a Szovjetunió tapasztalatainak szem előtt tartásával. Az alapvető elvek átvétele mellett az egyes országok sajátos viszonyainak és körülményeinek megfelelően ez a rendezés eltéréseket mutat. Az eltérések főleg abból folynak, hogy az illető ország ügyészségének különállása megvalósult-e már, vagy pedig az ügyész része még az igazságügyi szervezetnek.

A nálunk küszöbön álló polgári eljárásjogi reform előtt az ügyész perbeli szerepének vizsgálata során tanulságos egyenként áttekinteni a következőkben az ügyész perjogi helyzetét a Szovjetunióban és a népi demokráciákban.

2. *Az ügyész a szovjet perben*

Mint fentiekből kitűnik, *a szovjet polgári per lényegesen különbözik a burzsoa államok polgári perétől.*

Ebből következik, hogy míg a burzsoa polgári perekben általában az ügyésznek igen csekély szerepe van — a már ismert okoknál fogva —, addig *a Szovjetunió polgári perében igen lényeges és jelentős funkciót lát el az ügyész.*

Ezért szükséges annak az ellenőrzése, hogy a polgári perben folyó perselekmények és hozott határozatok minden esetben megfelelnek-e a dolgozó nép érdekeinek. Ezt az ellenőrzést az ügyész gyakorolja. A szovjet ügyész a törvényesség őre. *Lenin Sztálin*hoz intézett »A kettős alárendeltségről és törvényességről« c. levelében hangsúlyozza, hogy »az ügyész csak egy dolgot köteles és jogosult csinálni: arra kell törekednie, hogy az egész köztársaságban a törvényesség valóban egységes értelmezését érje el, tekintet nélkül bármiféle helyi különbségre és minden helyi befolyás ellenére«. *Lenin* ezen tanításának szellemében állapítja meg a Szovjetunió Alkotmányának 113. §-a az ügyésznek a feladatát: felügyelni arra, hogy a Szovjetunió minisztériumai, az annak alárendelt intézmények, valamint a hivatalos személyek, de a Szovjetunió állampolgárai is szigorúan megtartsák a törvényeket.

Ez alatt az értendő, hogy a szovjet állampolgároknak a törvények előírásaihoz kell magatartásukat szabni; a törvények végrehajtóinak és alkalmazóinak pedig a törvények szellemében kell eljárniok.

A bírónak tehát — a jogalkalmazás során — vizsgálnia kell a törvény célját, rendeltetését és a közösség érdekének megfelelően — az egyén érdekét is szem előtt tartva — és az adott helyzet szem előtt tartásával kell az eljárást lefolytatnia, határozatot hoznia.

Annak ellenőrzése céljából, hogy a bíró valóban a szocialista törvényességnek megfelelően járt-e el a polgári perben — szükséges az ügyésznek azt a jogot biztosítani, hogy bármely polgári perbe beavatkozhassék, ha ezt az állam és a dolgozó nép érdeke úgy kívánja.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy az ügyész minden polgári ügyben köteles részt venni. A Pp. 2. §-a szerint: »az ügyésznek jogában áll akár megindítani az eljárást, akár abba a per bármely szakaszában belépni, ha véleménye szerint azt kívánja az állam, vagy a dolgozó tömegek védelme.«

Az idézett törvény szerint tehát az ügyész csak *azokban az ügyekben köteles részt venni, ahol az állam és a dolgozó nép érdeke megkívánja.*

Ennek az általános jellegű szabálynak in concreto különböző esetei vannak.

Így az *ügyészség vezető szervei útmutatásaikban* felhívják a helyi ügyészek figyelmét azokra az ügyekre, amelyek felett a kérdéses időben és helyen az ügyészség felügyelete szükséges. Természetesen ezek csak általános jellegű utasítások, amelyek alapján az ügyészek kiválasztják azokat a konkrét ügyeket, amelyekben részt kívánnak venni. Így pl. szükséges az ügyészség részvétele olyan ügyekben, ahol bár csak egyes állampolgárok vannak érdekelve, de az ügy olyan természetű, hogy a helyes határozathoz a dolgozóknak általános érdeke fűződik és az ügy társadalompolitikai szempontból elvi jelentőségűvé válik.

Fontos a szovjet ügyész közreműködése pl. *olyan ügyben, ahol valamely állami intézmény vesz részt* és ezen szerv vezetése részéről hibát tapasztal.

Előfordulhat az az eset is — (ami majd a későbbiekben ismertetésre kerül) — hogy az ügyben eljáró *bíró állapítja meg az ügyész részvételének szükségességét. Ezen esetben az ügyész perben való részvétele kötelező.*

Fentieket összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy az ügyész politikai szerv, akinek jól kell ismernie a párt és az állam politikáját, a szocialista törvények szellemét. De ismernie kell pontosan az állam gazdaságpolitikai feladatait és működési területének helyi viszonyait is ahhoz, hogy feladatát jól elláthassa és meghatározhassa azokat az ügycsoportokat, amelyek részvételét megkívánják.

Mert a Szovjetunió egyes fejlődési szakaszaiban és helyi viszonylataiban más és más természetű ügyek azok, amelyekben az ügyész részvételéhez érdek fűződik.

Így pl. a »nep« korszak első időszakában, mikor még a tőkés elemek részt vettek az állam gazdasági életében, elsőrendű feladata volt az ügyésznek a szocialista és kapitalista szektor között folyó perben a szocialista szektor győzelmének elősegítése.

A tőkés elemek felszámolása után egyéb feladatok hárultak rá. Pl. az iparosítás korszakában jelentősen emelkedtek fontosságukban azok az ügyek, amelyek a munkafegyelem megszilárdításával, a takarékossággal kapcsolatosak voltak stb.

A szovjet ügyész tehát, mint az állam törvényének őre, mint a párt politikai irányvonala betartásának ellenőrzője — igen fontos feladatot lát el a polgári eljárásban.

Ezek után *vizsgáljuk meg az ügyész részvételének formáit* és perjogi helyzetét a szovjet polgári perben.

A Pp. 2. §-a szerint: »Az ügyésznek jogában áll akár az eljárást megindítani, akár pedig abba a per bármely szakában belépni . . .«

A Pp. 12. §-a szerint: »A bíróságtól függ, hogy szük-

[1] Lásd bővebben Abramov i. m.

ségesnek találja-e az ügyész részvételét; utóbbi esetben az ügyész részvétele kötelező.«

Tehát, amint látjuk, az ügyész többféle módon vehet részt a polgári perben.

1. Az eljárást keresetlevél benyujtásával indítja meg.

2. Az ügyész az érdekelt fél által megindított ügybe valamelyik fél oldalán belép.

3. A bíróság elrendeli az ügyész részvételét.

4. Előfordulhat végül az az eset is, hogy a bíróság csak értesíti az ügyészt az előtte folyamatban lévő ügyről és az ügyészre bízza annak eldöntését, hogy az illető ügyben részt vesz-e.

A szovjet ügyész, bármely formában vesz is részt a polgári perben, működésének lényege és célja a törvények helyes alkalmazásának előmozdítása. Így független a felek akaratától, sőt saját perbeli álláspontját is megváltoztathatja, ha a körülmények alakulása folytán úgy találja, hogy a helyes eldöntés céljából ez szükséges. Így pl., ha az ügyész indított keresetet, de a per során kiderül, hogy az alperes álláspontja a helyes — úgy az ügyész köteles keresetétől elállni. Vagy pl., ha a per folyamán lépett a perbe az alperes oldalán és időközben kiderül, hogy az anyagi igazságnak a felperes álláspontja felel meg, úgy köteles az ügyész a felperes érdekeit védelmébe venni.

Ha pedig azt észleli, hogy az eljárás során valamelyik félnek valamely kérelmét alaptalanul elutasítják, tekintet nélkül arra, hogy az ügyész milyen álláspontot foglal el ezen fél állításával kapcsolatosan — köteles annak jogát védelembe venni és a törvények pontos megtartását előmozdítani.

Mint látjuk tehát, *az ügyésznek feladatát rugalmasan, az adott helyzetnek megfelelően kell ellátnia,* az anyagi igazság felderítése céljából mindig a törvények szellemében kell vizsgálnia, hogy melyik fél oldalán van az igazság és esetleg a bírák álláspontjától eltérően — annak érvényesülését kell előmozdítania.

Ennek az elvnek megfelelően az ügyész a másodbírósági, sőt végrehajtási eljárásban is részt vehet.

Így megilleti az a jog, hogy az elsőbíróság ítéletei vagy végzései ellen óvással éljen — határidőn belül — abban az esetben is, ha az elsőbírósági eljárásban nem vett részt. Ebben az esetben a felekkel azonos jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik, tehát a törvény által a jogorvoslatokra vonatkozó minden szabályt meg kell tartania, kivéve az illeték lerovását.

De részt vehet a másodbírósági eljárásban olyan formában is, hogy a felek által benyujtott panasz elbírálása alkalmával véleményt terjeszt elő. Ilyen esetben nem bocsátkozik a felek vitájába, hanem annak befejezése után terjeszti elő véleményét az ügy helyes elbírálására vonatkozólag.

Az ügyész megindíthatja a végrehajtási eljárást, vagy az ellen óvással élhet a bíróság előtt. Joga van a bírósági végrehajtók működését felülvizsgálni és ellenük fegyelmi vagy büntető eljárást indítani.

Ugyanígy az ügyésznek jogában áll a bíróság felett felügyeletet gyakorolni. Így az ítéletek törvényességének felülvizsgálása céljából a bíróságtól jogerőre emelkedett ügyek anyagát elkérheti és amennyiben azt állapítja meg, hogy az ítélet a törvényesség követelményeinek nem felel meg, úgy az ítélet hatályon kívül helyezése céljából óvással élhet az illetékes bírósághoz. Ez esetben az ítélet végrehajtásának felfüggesztését rendelheti el addig, míg a bíróság az óvást elbírálja. De óvással élhet jogerős ítélet ellen olyan alapon is, hogy az ügy eldöntését befolyásoló újabb körülmények derültek ki.

Mindezekből megállapítható, hogy a szovjet polgári eljárásban az ügyésznek igen fontos szerepe van. Részt vehet az eljárásban mind alsó, mind felső fokon, felügyelhet az ítéletek helyességére és a bírósági szervek működése felett ellenőrzést gyakorolhat. Láthatjuk tehát, hogy a szovjet törvényhozás a polgári perben is a legnagyszerűbb körültekintéssel biztosítja a törvényesség megtartását és az anyagi igazság érvényesülését.

3. *Az ügyész perjogi helyzete az egyes népi demokráciákban*

a) *A Magyar Népköztársaságban*

A népi demokráciák közül elsőnek hazánkat tárgyaljuk. Amint tudjuk, szocialista jogrendszerünk építése terén a polgári perjogot novelláris módosításokkal szabadítottuk meg a legkirívóbb burzsoa kinövésektől. Új perrendtartást még nem hoztunk, így az ügyész polgári perbeli szerepét sem rendeztük. Ma e téren is még a multból átvett jogszabályaink vannak hatályban.

Ennek ellenére sem a kapitalista perjogok kapcsán tárgyaljuk a kérdést, hanem itt, a népi demokratikus, szocialista megoldások között. Tesszük ezt azért, mert *államunk és jogunk és így polgári perünk is szocialista jellegű és az ügyészi részvétel is más tartalmat nyer a jogszabályok azonossága mellett is.*

Az államügyészség szerepe a jelenlegi magyar perekben a házassági perekre korlátozódik. Általános szabály az, hogy az ügyész a házassági perekben akkor is részt vehet, ha nem peres fél. (Pp. 644. §.) Közvetlenül keresettel léphet fel házasság nem-létezésének megállapítása, semmissége vagy megtámadása iránt.

A régebbi szabályok szerint az ügyészséget minden házassági perről értesíteni kellett, a határozatok közlendők voltak. 1950-ben azonban ezt a szabályt módosítottuk, s ma már csupán azokban a házassági perekben kell az államügyészséget értesíteni, amelyekben ezt maga az ügyészség kéri.

Nem lehet azonban itt figyelmen kívül hagyni az »árvaszéki ügyész« szerepét sem. A 49.200/1950. (VII. 28.) I. M. sz. r. 6. §-a értelmében az államügyészségre nagy feladat hárul gondnokság alá helyezési ügyekben, kiskorúság meghosszabbítása iránti ügyekben, s főleg — ami ezeknél sokkal gyakoribb — atyaság bírói megállapítása iránti perekben. Itt ugyanis kirendelt gondnokként a kiskorú felperes (a házasságon kívül született gyermek) nevében a fent idézett 49.200/1950. I. M. sz. r. szerint az államügyész lép fel és a peres fél jogait gyakorolja, mégpedig a közösség érdekében, mert a szocializmus felé haladó államban a közösség érdekében áll az állampolgárok státuskérdéseinek rendezése s a régi, kapitalista rendszer által teremtett helyzet felszámolása.

b) *A Román Népköztársaságban*

A Román Népköztársaság a királyság megdöntése után — ami csak 1947-ben következett be — új polgári eljárásjogi kódexet alkotott. Az 1948. évi eljárásjogi kódex az ügyész szerepével kapcsolatban kevés rendelkezést tartalmaz. Ezek a rendelkezések még alig különböznek a korábbi rendezéstől, de már megteremtik a lehetőségét az ügyész szerepe kiszélesedésének, — amint alább látni fogjuk — a szovjet példa nyomán, az

orszagi tapasztalatok felhasználásával az új ügyészséget rendkívül komoly tényezővé fogják tenni a polgári perben.

Az 1948. évi törvénykönyv 45. §-a szerint: »Az ügyész indítványt tehet (véleményt nyilvánithat) minden olyan esetben, amikor a peres felek között kiskorúak, gyámság, gondnokság vagy bírósági felügyelet alá helyezett nagykorú személyek szerepelnek.«

Hozzáteszi azonban a törvényhozó, hogy az ügyészt helyettesítheti bíró vagy ügyvéd is (ügyvédjelölt azonban nem), továbbá, hogy kiküldött bíró előtti bizonyításfelvételnél az ügyésznek nem kell jelen lennie.

A törvénykönyv 46. §-a kötelezi az ügyészséget, hogy a Legfelsőbb Bíróság Tanácsainak Együttes Ülésében (teljes ülés), a véleménykülönbség folytán összeállított tanácsban vagy a semmissé nyilvánítás iránti felülvizsgálati kérelmek esetében véleményt nyilvánítson (indítványt tegyen). Ez utóbbi ügyek alatt azt az esetet kell érteni, amikor — a kódex 330. §-a alapján — az igazságügyminiszter, vagy megbízásából a Legfőbb Államügyész annak a határozatnak vagy intézkedésnek az érvénytelenné nyilvánítását kéri, amely a törvényadta hivatali hatalommal való visszaélés, vagy bűncselekmény elkövetése útján jött létre.

A kódex 329. §-a jogerős határozatokkal szemben *a törvényesség érdekében jogorvoslatot engedett*, amelyet a *Legfőbb Államügyész* nyujthatott be. Ennek a jogorvoslatnak csak elméleti (»platonikus«) jelentősége volt, mert a konkrét ügyre nem hatott vissza; az ilyen jogorvoslat tárgyában hozott határozat azonban az elsőbíróságokra — a jövőben — kötelező volt. Vagyis ez a jogorvoslat teljesen hasonló volt a nálunk bevezetett közérdekű jogorvoslathoz.

Az 1949. évi április 2-i 132. számú, a bírói szervezetről szóló tvr. 89. §-a azonban ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte. A most említett jogszabály 27. §-a szerint a Népköztársaság Legfőbb Ügyésze, az Alkotmány 90. §-ában meghatározott felügyeleti jogkörében a Legfelsőbb Bíróságnál ú. n.: »megváltoztatási kérelemmel«[1] bármely jogerős, törvényellenes, vagy nyilvánvalóan igazságtalan határozat megváltoztatását kérheti, még akkor is, ha a határozat a Legfelsőbb Bíróságtól származik. Ezt a rendkívüli jogorvoslatot az 1947. évi 341. sz. tvr. módosításáról szóló 1948. évi 1. sz. tvr. V. szakasza még »rendkívüli felfolyamodásnak« nevezi. Végső szövegezését az 1949. évi 434. sz. tvr. tartalmazza, ez azonban lényegében azonos a 132. sz. tvr. fentebb említett 27. §-ában foglaltakkal.

Ennek a tvr-nek a 28. §-a kimondja, hogy a Román Népköztársaság Legfőbb Ügyésze bármely ügyben, bármely bíróságnál véleményt nyilvánithat (indítványt tehet).

A polgári jogi igények egy része büntetőbíróság előtt kerül érvényesítésre (kártérítési igények bűncselekményekkel kapcsolatban). Az ügyész a büntető perben a sértett polgári jogi igénye tárgyában indítványt terjeszthet elő, tehát itt is beleszólása van a polgári jogi kérdésbe. Ez természetesen azt követeli meg az ügyészség tagjaitól, hogy a polgári jogi kérdésekkel is tisztában legyenek. Ez fontos is, mert a polgári pereknek a népi demokratikus országokban, de éppen így a szocializmus országában is, nagy jelentőségük van. Elég ebben a vonatkozásban itt I. T. Goljakovnak, a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága volt elnökének erre vonatkozó álláspontját idézni:[1]

»..A polgári perek száma messze meghaladja a büntető perek számát. Egyes bírák nem fordítanak elég gondot a polgári perekre; ezeket az állampolgárok között, egyéni érdekeikért folytatott egyszerű veszekedéseknek tekintik. Ezért találkozunk nagyon sok hibás határozattal és találunk olyan polgári perket, amelyek 2—3 éve folynak...«»...A polgári perek elbírálásakor az Igazság a jog és a rend hatalmas fényforrásává válik a társadalmi és a magánélet minden területén és ezáltal hozzásegít az emberekre, a szovjet erkölcsre vonatkozó szocialista felfogás meggyökeresedéséhez...«»... fegyverré válik az állam és a társadalom kezében az állami fegyelem megerősödéséért, a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartásáért vívott harcban.«

Az ügyészség szerepének (részvételének) *további kiterjesztését* jelenti az 1950. december 30-i 272. sz. törvényerejű rendelet rendelkezése, amelynek értelmében az ügyésznek joga van a személyi állapotra vonatkozó megsemmisült, elveszett, vagy beszerezhetetlen (külföldi) (anyakönyvi) iratok helyreállítása vagy ezt pótló határozat hozatala iránti eljárásban az elsőfokú (a népi tanács által hozott) helytadó határozat ellen a megyei bírósághoz előterjesztéssel élni. Ez formailag hasonlít a fentebb ismertetett francia ügyészi jogkörhöz, tartalmilag azonban kétségtelenül más: míg a francia jogban egyik fő szempont pl. a nemzeti cím használatával kapcsolatos beavatkozási jog volt, addig itt a legfőbb cél az állampolgárok státusának rendezettsége.

A dolgozó nép érdekét szolgálja az a rendelkezés is, hogy az ügyész kérheti az 1950. évi 221. sz. tvr. megszegésével bizonyos javak átruházására vonatkozóan létrejött megosztás vagy átruházási ügylet megsemmisítését, vagy pedig keresetet adhat be mezőgazdasági ingatlannak az 1950. június 1-i 151. sz. tvr. ellenére (kijátszásával) történt elidegenítése miatt.

Ma még az ügyész részvétele a polgári perekben a Román Népköztársaságban nehézségekbe ütközik. E perek legnagyobb része ugyanis a járásbíróságok hatáskörébe tartozik, a jb-ok mellett pedig ügyészség még csak papíron (a 2/1948. tvr-tel) *van szervezve, a valóságban azonban nem, így az ügyész állandó közreműködése nem valósítható meg.*[2]

Látjuk azonban, hogy a szovjet példa és a tapasztalatok útmutatóul szolgálnak a Román Népköztársaság ügyészségei valóban demokratikus és szocialista megszervezéséhez.

c) *A Csehszlovák Köztársaságban*

A régi Csehszlovákiában a legtöbb jogágban, így a polgári eljárásjogban is hosszú ideig kettősség uralkodott. Mások voltak a polgári eljárásjog szabályai a cseh és ismét mások a szlovák területen. Így a cseh terület polgári eljárásjoga az 1895. évi birodalmi törvényen alapult. (110. és 113. szám). Ez a törvény az idők folyamán kisebb-nagyobb változásokon ment keresztül, de lényegében hatályban volt a legújabb időkig. A szlovák terület polgári eljárásjogának alapját a magyar polgári eljárásjog képezte, melyet kiegészített és módosított az 1912.

[1] Románul »cerere de indreptare« = kijavítás iránti kérelem. Ezt a szovjet jogban »felügyeleti óvásnak« nevezik.

[1] A »Szovjet Igazságszolgáltatás« című folyóirat 1947. évi román kiadásának 68. old. Idézi Arthur Hilsenrad a Justiția Nouă 1951. évi 4. számában (415. old.) megjelent cikkében.

[2] A fenti adatok nagyobb részét Arthur Hilsenrad román igazságügyminiszteri tanácsosnak »Az ügyész szerepe a polgári perben« című, a Justiția Nouă 1951. évi 4. számában (410. és köv. old.) megjelent cikkéből vettük át.

évi törvényhozás, továbbá módosította ezt néhány későbbi jogszabály is.

A tőkés Csehszlovák Köztársaság tett ugyan kísérleteket a polgári eljárásjogi kettősség megszüntetésére, de a kérdést nem volt képes megoldani. Ez a szabályozás az ügyésznek nem juttatott több szerepet a polgári perben, mint az egyéb már tárgyalt burzsoa eljárási jogok, ami ebből a jellegükből folyóan természetes is.

Csehszlovákiában a felszabadulás utáni új gazdasági rend kialakulása jelent új korszakot a jog, a polgári eljárásjog fejlődése terén is. 1948-ban hozott kormányrendelet nyomán 2 év alatt készítette el a kodifikációs bizottság az új polgári eljárásjog tervezetét, mely törvénnyé is lett.[1]

Az új polgári eljárásjogot megelőzően az ügyész polgári perbeli részvétele bizonyos mértékben már megvalósult a *népi ülnökökről szóló törvényben* (319. sz. törvény 1948-ból, 55. §). Ennek értelmében az ügyész jogosult volt rendkívüli perorvoslat benyujtására, vagy a törvény betartására irányuló panasszal élhetett. Az ügyész polgári perbeli szerepét illető ez a szabályozás csak kezdetleges volt. A csehszlovák polgári eljárásjog említett kodifikálása alkalmával nyert szabályozást az ügyész polgári perbeni szerepe.

A törvény többek között a következőképpen rendelkezik:

»Ha az ügyész úgy látja, hogy az állam vagy a dolgozók érdekeinek védelme megkívánja, bármely időszakban beléphet az eljárásba és ezután jogosult az összes eljárási cselekményekre, melyeket a fél megtehet, az eljárás állapota szerint.« (6. § 1. bek.)

»Különös rendelkezések határozzák meg, mikor tehet az ügyész javaslatot az eljárás megindítására.« (6. § 3. bek.)

Látható, hogy *az ügyésznek a polgári perbe való belépése bármelyik perben az eljárás bármely szakában lehetséges*, ha az ügyész úgy látja, hogy erre az állam, a dolgozók érdekeinek védelme végett szükség van.

Nem lehet kétséges, hogy: »az állam vagy pedig a dolgozók érdekei alatt a népi demokratikus állam érdekét kell érteni, mely a proletárdiktatúra funkcióját tölti be.«[2]

Az eljárásba beavatkozott, belépett ügyész perjogi helyzete már fentebb általánosságban megállapítást nyert. Vonatkozik ez a csehszlovák ügyész perbeli helyzetére is.

Az ügyész ilyen esetben, mint láttuk, jogosult az összes eljárási cselekményekre, melyekre a fél jogosult. (6. § 1. bek.)

»A bíróság értesíti — az eljárásba belépett — ügyészt minden olyan tárgyalásról, melyről a feleket értesíti és kézbesíti neki az összes iratokat, melyeket a feleknek kézbesíteni kell.« (6. § 2. bek.)

Az ügyészt megilletik a fél jogai, terhelik kötelességei. A bíróságnak az ügyésszel szembeni kötelességei ugyanolyanok, mint a perben részvevő más felek felé.

Korlátozottabb az ügyész eljárást kezdeményező, perindítási joga. Ugyanis, mint láttuk (6. § 3. bek.), külön jogszabályi rendelkezések határozzák meg azt, hogy az ügyész mikor indíthat eljárást. Ez eltér a szovjet szabályozástól, melynek oka az, hogy a csehszlovák alkotmány szerint az ügyészség az igazságügyi szervezet része, nincs még meg a Szovjetunióbeli különállása az ügyészi szervezetnek, nincs még meg az ottani sokirányú feladata és széles hatásköre.

Külön rendelkezések határozzák meg tehát az ügyész eljárást kezdeményező jogát. Egyes ilyen esetek, pl. a holtnaknyilvánítási ügyben az eljárás megindítása. (308. §.) »Ügyészi kezdeményezést feltételez a törvény azokban az esetekben is, amikor hivatalból való perindításról beszél. (247., 283., 312., 343. §.) A törvény természetesen számol a pert elindító jognak további fejlődésével, lehetővé teszi, hogy bármely jövőbeli törvény, mely az ügyész jogkörét szabályozná, a polgári ügyekben való jogkört is ugyanakkor kiszélesíthesse. Lehetővé teszi egyben azt is, hogy ezt a jogkört bármilyen más törvény is kiterjeszthesse.«[1]

A csehszlovák ügyész polgári perbeli szerepének fontos érvényesülési formája a legfőbb ügyész számára biztosított rendkívüli perorvoslat. A legfőbb ügyész a törvény megsértése miatt panasszal élhet. (210. § 1. bek.) Ilyen módon nyer biztosítást a polgári eljárásjogban is a szocialista törvényesség érvényesülése.

d) *A Lengyel Köztársaságban*

A kapitalista Lengyelország polgári eljárásjogában — mint a burzsoa eljárásjogokban általában — az ügyész perjogi szerepe nem bírt jelentőséggel.

Lengyelország népi demokratikus útra térése után megtörtént a polgári eljárás újraszabályozása.[2] Ez a szabályozás a szocialista elveknek megfelelően rendezi az ügyész polgári perbeni szerepét. Az új törvény olyan lehetőséget ad az ügyész polgári perben való részvételére, melynek folytán az elősegítheti az anyagi igazság érvényesülését és módja van biztosítani a szocialista jogszabályok maradéktalan érvényesülését, a szocialista törvényességet.

A Lengyel Köztársaságban az ügyészi szervezet önálló, az igazságügyi szervezettől elkülönült intézmény. Az ügyész polgári perbeli szerepének szabályozása szem előtt tartja ezt. *Az új törvény az ügyésznek jogot ad bármiféle polgári eljárás megindítására, illetve bármilyen eljárás bármely szakába való beavatkozásra.* A törvény 7. fejezete rendelkezik az ügyész részvételéről a polgári perben, amikor többek között a következőket mondja: »Az ügyésznek jogában áll mindenféle eljárás megindítása, valamint jogosult bárkinek az indítványából megindított eljárásba, az ügy bármely szakában részt venni, ha megítélése szerint ezt a népi állam érdeke úgy kívánja.« (97—1. cikkely.)

Külön kiemeli a jogszabály azt, hogy az a személy, akinek érdekében az ügyész eljárást indított, felperesi minőségben csatlakozhat az eljáráshoz annak bármely szakában (97—7. cikkely).

Abban az esetben, ha az ügyész már megindított eljárásba lép be, vagy akár maga kezdeményezte az eljárást, »nincs kötve egyik fél által sem, megállapításokat tehet, indítványokkal élhet, ha azokat célirányosnak tartja, valamint ezek igazolására tényeket közölhet, bizonyítékokat terjeszthet elő«. (97—2. cikkely.)

Az ügyésznek nemcsak rendes perorvoslati joga van (97—4. cikkely 1. §), hanem rendkívüli perorvoslattal is élhet, jogában áll perújítást kérni, azonban

[1] Az 1950. X. 25-i 142. sz. törvény a polgári ügyekben való eljárásról (polgári bírósági rendtartás).
[2] Beldjugin—Schweizer: Az ügyész a polgári eljárásban.

[1] Boura: Ügyész a polgári eljárásban. Pravnik. 1951. 2. sz.
[2] 1950. július 20-i törvény a polgári eljárási törvénykönyv módosítása tárgyában.

csak azokban az ügyekben, melyek alapeljárása során maga is részt vett. (97—5. cikkely.)

A polgári perben részt vevő lengyel ügyészt általában azok a jogok illetik meg és kötelességek terhelik, melyek a polgári perben szereplő feleket.

Külön ki kell emelni a főügyésznek a törvényesség érdekében használható perorvoslati jogát. E szerint »a köztársaság főügyészének a 441—8. cikkelyben meghatározott esetekben jogában áll jogorvoslattal élni a jogerős ítéletekkel szemben is, rendkívüli felülvizsgálat útján«. (97—6. cikkely.)

e) *A Bolgár Népköztársaságban*

A népi demokráciák megoldásai közül nézzük át végül röviden az ügyész szerepét és perjogi helyzetét a Bolgár Népköztársaságban.

Tekintettel arra, hogy az új bolgár perrendtartás 1952. február 8-án került kihirdetésre[1] és még e tárgyban semilyen irodalmi feldolgozása ennél fogva nem áll rendelkezésünkre, csak a törvény szövegének fordítása, e részben csak egészen vázlatos ismertetést tudunk nyujtani.

Meg kell állapítanunk, hogy legrészletesebb jogszabályi rendezés éppen a bolgár perrendtartásban van az ügyész perjogi helyzetére vonatkozóan[2], amit talán éppen azzal magyarázhatunk, hogy az ismertetett népi demokráciák perrendtartásai közül ez került legutoljára megalkotásra és így már figyelembevehették a törvény szerkesztésénél a többi népi demokráciák tapasztalatait is.

Az ügyész a bolgár perben vagy mint felperes vagy mint harmadik személy, saját kezdeményezésére, illetőleg a bíróság perbehívása alapján vesz részt.

Mint felperes a perrendtartás 27. §-a értelmében más személyek érdekében ad be keresetet, kezdeményez eljárást. Ha az a személy, akinek érdekében keresetet indított az ügyész, szintén részt kíván venni a perben, úgy az eljárás bármely szakaszában félként — tehát felperesi pertársként — beléphet a perbe. (31. §.)

Már megkezdett perbe akkor lép be az ügyész, ha megítélése szerint az állam vagy a társadalom érdekei szempontjából az szükséges. Ezt a szükségességet az ügyész dönti el, a bíróság azt nem vizsgálhatja.

A bíróság is perbe hívhatja az ügyészt, ha közreműködését szükségesnek tartja. Az ügyésznek ebben az esetben értesítést küld, az ügyész azonban nem köteles — értelmezésünk szerint — ilyenkor sem részt venni a perben, hanem saját mérlegelése szerint jár el. (28. §.)

Az ügyész perbeli helyzete azonos a felek perbeli helyzetével, tehát perjogi szempontból vagy felperesnek vagy al-, illetve felperesi pertársnak kell tekintenünk. Az ügyész azonban olyan perbeli cselekményeket nem végezhet, amelyek rendelkezést jelentenek a per tárgyával. (Elismerés, lemondás, egyességkötés.) (29. §.)

Az ügyésznek fellebbviteli joga minden esetben van, tehát akkor is, ha nem vett részt abban az eljárásban, amelyben a megtámadandó határozatot hozták. Természetesen fellebbviteli joga az ügyésznek is csak abban az esetben van, amely esetben a fél is fellebbvitellel élhet. (30. §.) A fellebbviteli határidő az ügyészre nézve is a határozat közlésétől (kihirdetés, kézbesítés) kezdődik. Ez a korlátozás természetszerűen nem érinti a törvényesség érdekében emelt perorvoslatot.

IV. De lege ferenda szempontok

1. A fentiekben bemutattuk az ügyész polgári perbeni szerepének elvi alapjait és perbeli jogállását tételesen a Szovjetunió és egyes népi demokráciák perrendtartásai szerint. Láttuk azt is, hogy nálunk a ma hatályban lévő perrendtartásunk szerint az ügyésznek csak státusperekben van szerepe, vagyonjogi perekben nincs.

Új perrendtartásunk, mely a szocialista polgári perjog alapelvein fog felépülni, minden bizonnyal meg fogja honosítani a vagyonjogi perekben is az ügyész szerepét, még pedig a Szovjetunió példamutatása nyomán a népi demokráciák hasonló megoldásainak figyelembevételével.

Az alábbiakban tanulmányunk eredményeit levonva, jövő kodifikációnk számára egy-két szempontot kívánunk felvetni.

2. *Az új polgári perrendtartásnak feltétlenül rendeznie kell az ügyész szerepét.* A rendezés szükségessége nem is kérdéses, hanm csak annak mikéntje.

Az első felmerülő kérdés az, hogy a perrendtartás csak általános vagy részletes szabályozást tartalmazzon-e erre vonatkozóan.

Tudjuk, hogy a Szovjetunió államaiban leginkább használt perrendtartás[1], az OSZFSZK polgári perrendtartása 2. §-ában csak általánosságban rendezte az ügyész szerepét. Ez a perrendtartás 1922-ből való, amikor az adott helyzetben a forradalmi törvényesség alkalmazása szempontjából helyesebb volt a kérdésnek csak általános irányelveket adó rendezése. Ismeretes az is, hogy e második szakaszhoz tartozó elvi határozatok és a legfőbb ügyész utasításai ma már igen terjedelmes és részletes joganyagot adnak, melynek magyar fordítását sajnos nélkülözzük, de amelyet a szovjet tankönyvekből ismerhetünk.

A népi demokráciák polgári perrendtartásai közül láttuk, hogy a Román Népköztársaságban a rendezés e téren még nem fejeződött be. A Csehszlovák Köztársaság perrendtartása szintén csak egy szakaszban tesz általános elvi rendelkezést az ügyész perbeli helyzetére vonatkozóan, azonban a csehszlovák irodalomban e téma részletesen megtárgyalt és a kérdések megoldottak.

A későbbi népi demokratikus perrendtartások, így a lengyel és különösen a bolgár perrendtartás már hosszabb, részletes rendelkezést tartalmaz az ügyészre vonatkozóan.

Azt gondoljuk, hogy nem véletlen ez. A később hatályba lépett népi demokratikus perrendtartások elgondolásunk szerint azért részletesebbek ebben a vonatkozásban, mert valószínűleg a tapasztalat azt mutatta, hogy *helyesebb a perrendtartásnak eleve megoldani az ügyész részvételével kapcsolatos minden kérdést, mint csak általános elveket adva, a megoldást végrehajtási rendeletekre vagy esetleg az eljáró bíróságokra bízni.*

Ennélfogva az előbbi megoldást tartanánk mi is helyesnek.

3. Most pedig térjünk rá *konkrét elgondolásainkra.*

[1] A bolgár országgyűlés elnökségének 1951. 56. tvr-e. Megjelent az Izvesztija 1952. 12. számában.

[2] A csehszlovák Et. összesen egy szakaszt tartalmaz az ügyészről. A lengyel perrendtartás, mely ennél később jelent meg, már több kérdést szabályoz, így pl. kimondja, hogy az ügyész a pertárggyal nem rendelkezik, ami az előbbiekből csak következtethető; a bolgár perrendtartás pedig már rendezi annak a személynek a jogállását is, akinek érdekében az ügyész pert indít.

[1] Az OSZFSZK polgári perrendtartását vette át a szövetséges köztársaságok legnagyobb része.

Az ügyész részvételének két formáját tartjuk célszerűnek: *a)* mint felperes indíthasson keresetet; *b)* mint harmadik személy bármely fél érdekében beléphessen a perbe, annak bármely szakában.

Az ügyész kereseti jogát azonban — a csehszlovák megoldáshoz hasonlóan — egyelőre mi is csak a törvényben külön meghatározott esetekben (házassági semmisségi per, atyaság megállapítása) adnánk meg, míg ennek általánossá tételét későbbi, az ügyészség alkotmányban szabályozott szervezetét meghonosító törvényre bíznánk. Amíg ugyanis az ügyészség nem látja el ú. n. általános felügyeleti feladatát, amit az alkotmány biztosít az ügyészség részére, addig a kereseti jog úgysem reális, mert hisz ha az ügyész az állami élet egésze felett nem gyakorol felügyeletet, nem is lehet tudomása azokról az esetekről, amikor szükséges, hogy pert indítson.

Az ügyésznek már megkezdett perben való részvételi joga gyakorlását — azon általános korlátok között, hogy ezt akkor gyakorolhatja, ha az állam és a dolgozó nép érdeke megkívánja, teljesen az ügyész mérlegelésére bíznánk. Helyes lenne azonban — a bolgár megoldáshoz hasonlóan a bíróság kötelezettségévé tenni, hogy amennyiben szükségesnek látja, úgy az ügyészt hívja meg. A meghívás természetesen az ügyészre nem jelentene perbelépési kötelezettséget. Ez intézkedés azért fontos, mert az ügyész legjobb, ha magától a bíróságtól szerez tudomást az olyan ügyekről, ahol részvétele szükséges és nem az abban részt vevő felektől.

Az olyan perekben, amelyek az ügyész keresetére indultak, a bíróság köteles lenne értesíteni azt a személyt is, aki az alperessel szemben fennálló, a per tárgyát képező jogviszony jogosítottja. Ez a személy a per bármely szakában, mint felperesi pertárs beléphet a perbe. Részére, akár belépett a perbe, akár nem, minden határozatot kézbesíttetni kellene és a fellebbezési jogot minden olyan esetben biztosítani, amikor a fellebbezés joga megillette volna, ha a perben pertársként részt vett volna.

Az ügyész perbeli helyzete azonos lehetne a fél perbeli helyzetével, azzal a korlátozással, hogy a pertárgyra vonatkozó rendelkező cselekményeket csak a jogosított hozzájárulásával végezhetne.[1]

Az ügyész mellett részt vevő fél rendelkező cselekményeit nem szükséges korlátozni, mert a szocialista rendelkezési elv értelmében ezek a cselekmények úgyis a bíróság jóváhagyásától függnek, a jóváhagyás előtt a bíróság a perben részt vevő ügyészt a szocialista tárgyalási elvből kifolyólag úgyis meghallgatja.

Az ügyésszel szemben is megítélhető lenne perköltség, amelyet az államkincstár viselne. Ez természetes következménye a felek egyenjogúsága elvének és annak az elvnek, hogy az alaptalanul beperelt felperes költségeit még akkor is meg kell térítení, ha — a tények nem elégséges ismerete, vagy egyéb ok folytán — ellene a pert az ügyész indította alaptalanul meg.

Helyes lenne, ha a fellebbezési jog az ügyészt akkor is megilletné, ha a perben nem vett részt. Akár részt vett az ügyész a perben, akár nem, mindkét fél érdekében legyen jogosult fellebbezéssel élni. Ez a rendelkezés természetes következménye lenne annak az elvnek, amelyet bevezetőnkben kifejtettünk, hogy az ügyész a polgári perben is a törvényesség őre. Így tehát, ha a bíróság olyan határozatot hoz (lehet az pervezetési végzés is), amely indokoltan sérelmes annak a félnek az ellenfelére, aki mellett az ügyész a perbe belépett, az ügyész jogosult az ő javára is fellebbezni. (Pl. olyan tárgyaláson hozza a bíróság ezt a határozatát, melyen az ügyész nincs jelen, így a határozathozatal előtt nem tehet a kérelemre észrevételt stb.)

A lengyel perrendtartás megoldásával egyezően azt is helyeselnénk, hogy perújítási kérelmet az ügyész csak abban az esetben adhasson be, ha az alapperben részt vett. Egyéb esetben ugyanis a legfőbb ügyésznek úgyis módja van a törvényesség érdekében perorvoslattal élni. Ezenkívül, ha az ügyésznek megadnánk a jogot akkor is perújítási kérelemmel élni, ha nem vett részt az alapperben, az lenne a következmény, hogy minden jogerősen visszautasított perújítási kérelem után, az érdekelt még az ügyészséghez is fordulna, hogy kérjen az ügyész perújítást.

A törvényesség érdekében használandó jogorvoslat a legfőbb ügyészt illesse meg.

Természetszerűen ezen általános elgondolásokon kívül egyes konkrét esetekben a perrendtartás az ügyésznek nem félként való részvételét is szabályozhatná, így pl. a bíróküldés vagy kizárás esetében kötelező meghallgatását írná elő.

* * *

E tanulmánnyal a szocialista polgári perjog egyik fontos elméleti kérdésének ismertetésén kívül gyakorlati célt is kívántunk szolgálni, nem törekedve a teljességre. Polgári perjogi tudományunk egyik döntő feladatának ugyanis ma éppen azt tartjuk, hogy felvetve a szocialista perjog egyes kérdéseit, bemutatva a Szovjetunió és a népi demokráciák megoldásait, konkretizálja is a gyakorlatra az elméleti tételt, hogy ezzel legalább is vitaanyagot szolgáltasson eljövendő perjogi kodifikációnknak.

Dr. Farkas József *Dr. Nagy László* (m. b. bíró)
Dr. Kováts Anna *Dr. Szilbereky Jenő*

(Állam- és Jogtudományi Intézet.)

[1] A lengyel és bolgár perrendtartás szerint az ügyész nem rendelkezhet a per tárgyával. Mi — gondolva arra az esetre, amikor az ügyész indít pert és a jogosított fél nem vesz részt a perben — helyesebbnek tartjuk, ha a jogosított fél beleegyezésével rendelkező cselekményeket is végezhet az ügyész.

Rövidesen megjelenik

Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyve

Az 1950. évi szovjet hivatalos kiadás alapján készült fordítás felöleli a szovjetorosz büntetőtörvénykönyvet és az összszövetségi büntetőtörvényhozás fontosabb jogszabályait. Tartalmazza a Szovjetunió Legfelső Bíróságának az egyes szakaszokra vonatkozó teljes ülési határozatai is.

Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez. de lege lata és de lege ferenda (II.)

2. A családi állás elleni bűntett

A) A családi állás elleni bűntett törvényes meghatározásai a különböző büntetőtörvénykönyvekben.

Az 1878 : V. tv.

254. §. Aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol, rendszerint járt helyre kitesz, vagy bármely más módon családi állásától megfoszt, vagy ezen állását megváltoztatja: a családi állás elleni bűntettet követi el és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha pedig a cselekmény nyerészkedési szándékból követtetett el: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A *Szovjetorosz Büntetőtörvénykönyv.*

149. §. Idegen gyermeknek nyereségvágyból, bosszúból vagy egyéb személyi indítóokból való elrablása, elrejtése vagy kicserélése három évig terjedhető szabadságvesztést von maga után.

Az 1950-ben közzétett cseh szlovák büntetőtörvénykönyv.

208. §. Aki elhelyez gyermeket, vagy másként idézi elő felcserélését, vagy másnak családi hovatartozandóságának eltitkolását, 2 évig terjedő szabadságvesztéssel kell büntetni.

Az 1951-ben közzétett bolgár büntetőtörvénykönyv.

290. §. Aki kis gyermeket szándékosan elcserél, elrejt vagy eldob, vagy más módon eltitkolja vagy megváltoztatja valaki anyakönyvi helyzetét, 2 évig terjedhető szabadságvesztéssel büntetendő.

Ha ez haszonleső célból történik, a büntetés 5 évig terjedhető szabadságvesztés.

1871-es német Btk.

Aki valamely gyermeket más családba csempész vagy szándékosan kicserél, vagy más családi állását más módon szándékosan megváltoztatja vagy eltitkolja, három évig terjedhető fogházzal, ha pedig a cselekményt nyereségvágyból követte el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Svájci Btk. (1937.)

Aki más családi állását eltitkolja vagy meghamisítja, így különösen valamely gyermeket más családba csempész, fogházzal, súlyos esetekben öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

B) Az A) alatt ismertetett törvényhozási anyag értékelése az elmélet szempontjából és de lege ferenda.

Valamely meghatározott családhoz tartozás biológiai ténye, s e tény társadalmi, erkölcsi és jogi vonatkozásai a monogám házasság intézményének vele járói. Az előző pontban láttuk, hogy a monogám házasság a szocialista családjogi rend alapvető jelentőségű és értékes intézménye, amelyet ezért teljesértékű büntetőjogi védelemben kell részesíteni. Ebből viszont önként következik, hogy ugyancsak büntetőjogi védelemben kell részesíteni a monogám család intézményének szükségszerű velejáróit, társadalmi, erkölcsi és jogi kihatásait, azaz a társadalomban élő embernek meghatározott családhoz tartozását, jogi műszóval: családi állását is; tehát büntetni kell az ember családi állását sértő vagy veszélyeztető magatartások alanyait, akik ilyen módon, közvetve, megtámadják a monogám család intézményét, szocialista jogrendünk családjogi rendszerének alapját is. A családi állás elleni bűntettet egyébként a Szovjetunió és a népi demokratikus államok büntetőtörvényei is büntetni rendelik. Ez a körülmény is amellett szól, hogy új, szocialista büntetőtörvénykönyvünk különös részében helyet kell biztosítanunk a családi állást védő tényálladékoknak.

A bűncselekmény törvényes tényálladékának meghatározása céljából — a közölt tényálladékokban különbözőképpen megoldott — következő kérdésekben kell állást foglalni:

1. Ki lehet a bűntett elkövetője?
2. Ki lehet a bűntett passzív alanya?
3. Milyen érdeket, értéket sért a bűntett elkövetője?
4. Hogyan jelöljük meg a magatartásokat, amelyekkel szemben az érdeket védeni akarjuk?
5. Büntessük-e az érték gondatlan megsértőit, veszélyeztetőit is?
6. Van-e a bűntettnek kísérlete?
7. Mikor kezdődik a bűntett elévülése?
8. Milyen büntetést kell megállapítani az elkövetőre?

Az alábbiakban értékelem a kérdéseknek a közölt tényálladékok alkotói által választott fontosabb megoldásmódjait és ismertetem a kérdések megoldására vonatkozó saját javaslatomat.

ad 1. A bűntett elkövetője — a bűntett természetéből következően — lehet a sértett szülője, hozzátartozója vagy idegen személy — ebben a kérdésben megegyeznek a különböző tényálladékok rendelkezései. Kérdés, lehet-e e bűntett elkövetője — a »sértett« is? (A kérdést a hazai irodalomban Isaák veti fel »A gyermek családi állása elleni bűntett« című tanulmányában.) Erre a kérdésre csak a bűncselekmény passzív alanyának meghatározása után adhatunk határozott választ.

Felfogásom szerint bárki lehet e bűncselekmény aktív alanya, sőt — az alább ismertetendő megszorítással — maga a »sértett« is.

ad 2. A magyar Btk. 254. §-ában foglalt rendelkezés szerint a bűntett passzív alanya csak gyermek, közelebbről — az elmélet művelői és a bírói gyakorlat kialakítói szerint — csak a 14-ik életévét még be nem töltött gyermek lehet.

A Btk. alkotóinak ez az álláspontja ma már túlhaladottnak tekinthető. Nyilvánvaló, hogy nemcsak gyermek családi állását lehet megváltoztatni, hanem felnőttét is, ha azt hamis bizonyítékok segítségével megtévesztik abban a tekintetben, melyik családhoz tartozik. Ezt a haladottabb felfogást tükrözi a népi

demokratikus bolgár és csehszlovák büntetőtörvénykönyv és a többi közölt tényálladékok túlnyomó része is, amennyiben a bűntett passzív alanyaként nemcsak a gyermeket határozzák meg, hanem többnyire a »gyermek« mellett »mást«, azaz más felnőtt személyt is. A magam részéről is e haladottabb felfogáshoz csatlakozom annak hangsúlyozásával, hogy szükségesnek tartom a »gyermek«-nek, mint a bűntett leggyakoribb passzív alanyának kiemelését a tényálladék általános passzív alanyára utaló megjelölés mellett.

ad 3. A bűntett elkövetője valakinek családi állását támadja és sérti, vagy veszélyezteti, tehát a bűncselekmény tárgya a családi állás. Ebben a vonatkozásban megegyeznek a különböző tényálladékok rendelkezései. Kérdés, kinek a családi állását sérti vagy veszélyezteti a bűntett? Rendszerint és elsősorban a gyermekét vagy felnőttét, akinek családi állása a bűntett következtében megváltozik. De másodsorban nyilvánvalóan sértheti a bűntett annak a személynek vagy családnak biológiai, társadalmi, jogi érdekeit is, aki illetve amely a bűntett által vérszerinti hozzátartozóját elveszti, illetőleg akinek hozzátartozójává, vagy amelynek tagjává a bűntett folytán idegen személy válik, amint ezt az ad 2. alatt már kifejtettük. Ez utóbbi körülmény azonban inkább elméleti, mint legislativ érdekű, mert a bűntett úgysem magánindítvány alapján üldözendő, s a hivatalbóli üldözés lehetősége biztosítja nemcsak az elsőrendű passzív alany, hanem a többi, lehetséges passzív alanyok érdekeinek büntetőjogi védelmét is. Ha azonban a bűntett csak magánindítványra volna üldözhető, úgy az indítványtevésre jogosultak közé fel kellene venni az említett személyeket, illetőleg családok tagjait is.

ad 4. A magyar Btk. túlságosan részletezően sorolja fel a bűntett lehetséges elkövetési módjait, de végül mégis *általában is* megjelöli az érdeksértés két módozatát: a családi állástól *bármi módon* megfosztást, illetőleg a családi állásnak *bármi módon* történő megváltoztatását.

Az újabb büntetőtörvényhozási munkálatok általában elhagyják az elkövetési módok merev, részletező meghatározását és a generális meghatározások felé hajlanak, mert így jobban tudják biztosítani a számbajövő magatartások szoros értelemben vett tényálladékszerűségét. De különösen jellemzi ez az általánosító jellegű elkövetés-meghatározási mód a családi állás elleni bűntetteket szabályozó szocialista szellemű újabb törvényalkotásokat, amint ezt a közölt szemelvények tanúsítják.

Másfelől kétségtelen, hogy vannak e bűntettnek típusos elkövetési módjai, s ezért célszerű a leggyakoribbakat az általános természetű meghatározás mellett felemlíteni, amint ezt pl. a bolgár, csehszlovák és svájci büntetőtörvénykönyvben olvashatjuk.

A magam részéről ez utóbbi eljárás alkalmazását tartanám célravezetőnek a tényálladék megszövegezésénél. Kifejezetten kerülném azonban ennek az elkövetési módnak a megjelölését: »rendszerint járt helyre kitesz«. Ezt a véleményemet a gyermekkitétel tárgyalásával kapcsolatban indokolom meg.

ad 5. A magyar Btk. 254. §-ában foglalt rendelkezés szerint a családi állás megváltoztatása bűntett, amely — figyelemmel a Btk. 75. §-ában foglalt rendelkezésre — csak szándékosan követhető el. A Btá. 11. §-ában foglalt — és ma már hatályos — rendelkezés szerint azonban a családi állás bűntette gondatlanságból is elkövethető. Kérdés, de lege ferenda büntessük-e e bűntett gondatlan elkövetőjét is?

A közölt tényálladékok túlnyomó része kifejezetten csak a bűntett szándékos elkövetését helyezi büntetés alá. Ezt a bűntettet — természetéből folyóan — egyébként is túlnyomórészt szándékosan követik el. Igaz ugyan, hogy elképzelhető e bűntett gondatlan elkövetése is — pl. nagy beteglétszámú szülőotthonban a szülésznők részéről —, de a gondatlan elkövető veszélyessége olyan kisfokú, hogy annak büntetőjogi felelősségrevonását nem tartanám indokoltnak. Ezért megalkotandó tényálladék mellett — figyelemmel a Btá. 11. §-ára — ki kellene mondani, hogy a bűntett gondatlan elkövetése nem büntethető.

ad 6. A bűntettnek lehet kísérlete, amely még a Btk. rendelkezései szerint is büntetendő. A Btá.-nak a kísérletre vonatkozó rendelkezései pedig egyenesen azt teszik lehetővé, hogy a kísérlet alanyát a tettesre határozott büntetéssel büntessük. Ilyen körülmények között a kérdésnek de lege ferenda nincs jelentősége.

ad 7. A magyar bírói gyakorlat kezdetben ingadozó volt abban a kérdésben, vajjon — figyelemmel e bűntett »állapot-bűncselekmény« jellegére — a családi állás elleni bűntett elévülése mikor veszi kezdetét: a tevékenység befejezésével vagy a jogellenes állapot megszűnésével? Az újabb bírói gyakorlat azonban arra a helyes álláspontra helyezkedett, hogy a bűntett elévülése a tevékenység befejezésével veszi kezdetét. Figyelemmel a kettős házasság bűntettének elévülésével kapcsolatban elfoglalt álláspontomra, a magam részéről az újabb bírói gyakorlatot tartom helytállónak, s így de lege ferenda ennek a kérdésnek nincs jelentősége.

ad 8. Az újabb büntetőtörvények és különösen a szovjetorosz, a bolgár és a csehszlovák büntetőtörvénykönyvek vonatkozó szakaszai maximum 2—3 évi börtönnel rendelik a bűntett elkövetőjét büntetni. A magam részéről — figyelemmel a magatartásban megnyilvánuló objektív és szubjektív társadalmi veszélyesség mértékére, valamint a bűnösség jellegére — ugyancsak ilyen büntetést tartok helyénvalónak. Abban az esetben azonban, ha a bűntettnek a sértettre feltűnően súlyos következményei voltak, vagy a bűntettet aljas motívumból, vagy anyagi érdekből követték el, a büntetés felső határát legalább 5 évre emelném.

3. A gyermekkitétel bűntette

A) A gyermekkitétel bűntetteinek törvényes meghatározásai a különböző büntetőtörvénykönyvekben.

Az 1878: V. tv.

287. §. Azon szülő, aki koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen gyermekét félreeső, vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények között hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ: a gyermek-kitétel bűntettét követi el, és három évig terjedhető fegyházzal büntettetik.

Aki pedig önsegélyre koránál vagy állapotánál fogva képtelen személyt, kit ápolni köteles, vagy

aki felügyelete alatt áll, kitesz, vagy segély nélküli állapotban elhagy: három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha a kitétel vagy elhagyás következtében a kitett vagy elhagyott személy súlyos testi sértést szenvedett: a cselekmény öt évig terjedhető fegyházzal; ha pedig ez által annak halála okoztatott: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A Szovjetorosz Büntetőtörvénykönyv.

156. §. Életveszélyes állapotban lévő személy, fiatalkora, gyengesége, betegsége, általában magatehetetlensége folytán önvédelemre képtelen személy szándékos magárahagyása oly esetekben, amikor az elhagyó köteles lett volna segítséget nyujtani és arra módja is volt,

hat hónapig terjedhető javító-nevelő munkára utalást, vagy háromszáz rubelig terjedhető pénzbírságot von maga után.

Az 1950-ben közzétett csehszlovák büntetőtörvénykönyv.

209. §. (1) Aki olyan gyermeket tesz ki, aki saját magán nem tud segíteni, 1—5 évig terjedő szabadságvesztéssel kell büntetni.

(2) 2—10 évig terjedő szabadságvesztéssel kell büntetni azt a tettest, aki az (1) bekezdésben említett cselekményt úgy követi el, hogy annak következménye súlyos egészségrongálás vagy haláleset.

Az 1951-ben közzétett bolgár büntetőtörvénykönyv.

148. §. Aki valamely személyt, aki magát kiskorúság, öregkor, betegség vagy általában magatehetetlenség folytán megvédeni nem tudja, életveszélynek tesz ki s mikor annak tudatára jön, nem siet segítségére, 3 évig terjedhető szabadságvesztéssel büntetendő.

Ha a cselekményt oly személy követi el, aki a törvény vagy megegyezés értelmében róla gondoskodni tartozott volna, a vétkes személy 2—5 évi szabadságvesztéssel büntetendő.

1871-es német Btk.

Aki fiatal koránál, gyengeségénél vagy betegségénél fogva önsegélyre képtelen személyt kitesz, vagy aki olyan személyt, aki felügyelete alatt áll vagy akit elhelyezni, elszállítani vagy befogadni köteles, segély nélküli állapotban elhagy, három hónapot meghaladó tartamú fogházzal büntetendő.

Ha a cselekményt törvényes, vagy természetes szülők gyermekükkel szemben követik el, a büntetés hat hónapot meghaladó tartamú fogház.

Ha a cselekmény következtében a kitett vagy elhagyott személy súlyos testi sérülést szenvedett, a büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha pedig a cselekmény annak halálát okozta, a büntetés három évet meghaladó tartamú fegyház.

Svájci Btk. (1937.)

1. Aki olyan önsegélyre képtelen személyt, aki felügyelete alatt áll vagy akiről gondoskodni köteles, életveszélynek tesz ki, vagy annak egészségét súlyos közvetlen veszélynek teszi ki,

aki olyan önsegélyre képtelen személyt, aki felügyelete alatt áll, vagy akiről gondoskodni köteles, életveszélyes vagy egészségére közvetlenül veszélyes helyzetben cserben hagy,

öt évig terjedhető fegyházzal vagy három hónapot meghaladó tartamú fogházzal büntetendő.

2. Ha a kitétel következtében a kitett személy meghalt és ezt a következményt a tettes előre láthatta, a tettes fegyházzal büntetendő.

Dán Büntetőtörvénykönyv.

250. §. Aki mást védtelen állapotba hoz, vagy őrizete alatt álló egyént így elhagy, fegyházzal büntettetik, amely, ha a cselekmény halált vagy súlyos testi sértést idézett elő, egyéb súlyosbító körülmények fennforgása esetén nyolc évre emelkedik.

B) Az A) alatt ismertetett törvényhozási anyag értékelése az elmélet szempontjából és de lege ferenda.

A szocializmus útján a kommunizmus felé haladó államban, társadalomban legfőbb érték az ember. Ezt a legfőbb értéket sérti, illetőleg veszélyezteti az, aki akár koránál fogva önsegélyre képtelen, vagy — mint a szovjetorosz Btk. kiemeli — életveszélyes állapotban lévő ember életét, testi épségét, egészségét bármilyen cselekvéssel vagy mulasztással — közelebbről: annak kitételével, vagy elhagyásával — közvetlen veszélynek teszi ki. Ezért nincs szükség annak a belátásnak hosszas indokolására, hogy az ilyen cselekvés vagy mulasztás alanyát, különösen szocialista államban, súlyos büntetéssel kell sujtani.

Igaz ugyan, hogy a szovjetorosz Btk. aránylag enyhe büntetést állapít meg a kitétel és elhagyás tetteseire, ennek magyarázata azonban könnyen megtalálható a következő körülményekben.

A Szovjetunió a szocialista állami és társadalmi fejlődés terén is messze megelőz bennünket, illetőleg a többi népi demokratikus államokat. Különösen nagy gondot fordít a Szovjetunió a bölcsődék, napközi otthonok, gyermeknevelő intézetek létesítésére és fejlesztésére és a csecsemők, gyermekek életét, jólétét már államigazgatási intézkedésekkel is a legmesszebbmenően biztosítja. Ezért a gyermekkitétel súlyos bűntette a Szovjetunióban nagyon ritkán fordulhat elő; koruknál vagy állapotuknál fogva magatehetetlenekkel való visszaélések pedig azért ritkák, mert az öregségi és betegségi biztosítást és ellátást olyan intézményesen szervezték meg a Szovjetunióban, hogy az ilyen személyek soha nem lehetnek dolgozó hozzátartozóik terhére. Ezért helytelenül járnánk el, ha ebben a vonatkozásban, szocialista fejlődésünk mai fokán, a szovjet büntetőrendelkezéseket egyszerűen lemásolni akarnánk. Nyilvánvalóan ez volt az álláspontja a népi demokratikus bolgár és csehszlovák államok törvényhozóinak is, mert a kitétel és elhagyás tényálladékai mellett a szovjetorosz Btk. vonatkozó tényálladékában meghatározottnál lényegesen súlyosabb büntetéseket állapítottak meg.

De van még egy körülmény, amely magyarázza a szovjet Btk. rendelkezésének enyheségét. S ez az, hogy a szovjetorosz büntetőbírói gyakorlat szándékos emberölés, illetőleg súlyos testi sértés miatt vonja felelősségre azokat, akik gyermeküket kitették, elhagyták s ennek következtében a gyermek meghalt vagy annak testi épségét, egészségét súlyos károsodás

érte. A kivételképpen előforduló rosszindulatú kitétel és elhagyás tehát sokkal súlyosabb büntetőjogi következményekkel jár a Szovjetunióban, mint bárhol máshol! A kérdés ilyen megoldási módjával egyébként alább még foglalkozunk.

A bűncselekmény törvényes tényálladékának meghatározása céljából — a közölt tényálladékokban különbözőképpen megoldott — ugyanazokban a kérdésekben kell állástfoglalni, amelyeket a B. II. pontban feltettünk. Az alábbiakban értékelem e kérdéseknek a közölt tényálladékok alkotói által választott megoldásmódjait és ismertetem a kérdések megoldására vonatkozó saját javaslatomat.

ad 1. Az újabb törvényalkotások — eltérően a Btk. vonatkozó rendelkezésétől — túlnyomórészt még a gyermekkitétel bűntetténél sem emelik ki a bűntett alanyaként a gyermek szüleit. Felfogásom szerint sem helyes a bűncselekmény lehetséges elkövetőinek körét bármilyen irányban korlátozni. A szülői, hozzátartozói, gondozói viszonyt — a közölt tényálladékok túlnyomó részében foglalt rendezés mintájára — nem a bűncselekményalanyiság feltételeként, hanem súlyosító körülményként értékelném. Ez a kérdés azonban az ad 8. ponthoz tartozik s így ott foglalkozunk majd vele.

ad 2. A bűncselekmény passzív alanya kérdésében egységes álláspontot tükröznek a közölt tényálladékok, mert rendelkezéseik szerint az akár gyermek, akár felnőtt lehet, ha koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen. A »koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen« kifejezést az új tényálladékba is átvinném, mint a bűntett számbajövő passzív alanyait általában és közösen jellemző ismérvet, fontos tényálladéki elemet.

ad 3. Az érték, amelyet büntetőjogi rendelkezéssel védeni kell, nyilvánvalóan a koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen személy élete, testi épsége, egészsége.

ad 4. A tevékenység, illetőleg mulasztás, amely ellen az ad 3. alatt megjelölt értékeket a Btk. 287. §-ában foglalt rendelkezések védik, a »kitétel« valamely »félreeső vagy rendszerint járatlan helyre«, illetőleg az »elhagyás« »olyan körülmények között«, hogy ezáltal a gyermek »megmentése a véletlentől függ«; felnőttre vonatkozóan pedig egyszerűen a »kitétel« vagy a »segélynélküli állapotban« »elhagyás«.

A mult bírói gyakorlatának nehézségei e szakasz alkalmazásával kapcsolatban jórészt abból származtak, hogy a hely »félreeső vagy rendszerint járatlan volta« vált a vád és védelem vitájának központi kérdésévé. Míg a védelem az adott esetben megállapított »helyet« »rendszerint járt»nak« igyekezett feltüntetni, hogy a gyermekkitételt a családi állás elleni — a gyermekkitételnél enyhébben büntetendő — bűntetté minősíthesse, addig a vád az ellenkezőjét igyekezett bizonyítani. Ugyanilyen vita tárgyává vált a kérdés, vajjon adott esetben valóban a »véletlentől« függött-e elhagyás esetén a gyermek élete. Az ilyen és az ezekhez hasonló viták végső oka az volt, hogy a Btk. alkotói nem ismerték fel azt, hogy a kitétel és az elhagyás az életet, testi épséget stb. *veszélyeztető* tevékenységek. Ennek következtében — generális veszélyeztetési tényálladék alkotása helyett — vitára okot adó módon korlátozták a kitétel és elhagyás módozatainak részletezése által a veszélyeztető magatartások körét. A helyes eljárás ezzel szemben az, hogy a kitétel és elhagyás *módozatainak* megjelölése helyett azok egységes és könnyebben megállapítható *következményét* jelöljük meg az elkövetési magatartás ismérveként, azaz a passzív alany életének, testi épségének, egészségének súlyosabb vagy kevésbbé súlyos *közvetlen veszélyeztetését*. Az újabb törvényhozási munkálatok úgyszólván kivétel nélkül a magatartás veszélyeztető jellegét emelik ki a tényálladék döntő elemeként, amint ez a szemelvényekből is megállapítható. De az újabb magyar büntetőjogalkotás is gyakran minősíti bűntetté különösen értékes közösségi érdekek veszélyeztetését, hogy ezáltal azok büntetőjogi védelmét hatásosabbá tegye (l. pl az 1948: XLVIII. tv. 20., 21. §-ait).

Az előadottakra figyelemmel a kitétel és elhagyás új tényálladékának elkövetési módját a következőképpen kellene meghatározni:

A kitétel és elhagyás módjainak megjelölése helyett csupán azok következményét: a kitett vagy elhagyott élete, testi épsége, egészsége, közvetlen veszélyeztetését kellene a tényálladékban meghatározni. Ezzel kapcsolatban felvethető a kérdés: nem volna-e helyesebb egy ilyen tárgyú általános veszélyeztetési tényálladékot konstruálni, s a »kitétel« és »elhagyás« elkövetési módok megjelölését is mellőzni?

A gyermekkitétel és a segélynélküli állapotban elhagyás elég gyakori veszélyeztetési módjai az önsegélyre képtelen gyermek és felnőtt személyek életének, testi épségének. Valamely társadalmi érték gyakori veszélyeztetési módjait pedig abban az esetben is célszerű speciális tényálladék megalkotása útján pönalizálni, ha azt az értéket más tényálladékok is védik, illetőleg annak veszélyeztetését *generális* veszélyeztetési tényálladék is büntetés alá helyezi. Ezért indokoltnak látom a szóbanlévő értékeknek a kitétel és elhagyás útján történő veszélyeztetését különös tényálladék alkotása útján pönalizálni. Ha ezt a generális veszélyeztetési tényálladékkal kapcsolatban valósítanánk meg, úgy annak szövege megközelítően a következő lehetne: »Aki más életét, testi épségét szándékosan közvetlenül veszélyezteti, különösen olyan módon, hogy koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen személyt kitesz vagy elhagy...« Felfogásom szerint azonban helyesebb volna a kitételt és elhagyást speciális veszélyeztetési tényálladékokként önállóan meghatározni.

Megjegyzem, hogy a »rendszerint járt helyre kitételt« is e tényálladék megvalósításának enyhébb eseteként kellene minősíteni, mert — különösen a gyermek élete — rendszerint járt helyre kitétel által is veszélybe kerül. De veszélybe kerülhet a felnőtt is, akit rendszerint járt helyen hagynak el, pl. ha a teljesen vak embert kísérője a forgalmas úttest közepén hagyja magára. A gyermek családi állásának veszélybe kerülése a rendszerint járt helyre kitételnek csak kevésbbé súlyos következménye, még abban az esetben is, ha a kitevőnek kizárólagos célja volt a gyermektől való megszabadulás, s a gyermeket elhagyva tőle telhetően vigyázott — lesbe állás útján — annak életére. Szocialista fejlődésünk mai fokán ne biztosítsuk a gyermekétől megszabadulni akaró, társadalomra veszélyes lelkületű anya számára azt a lehetőséget, hogy gyermekétől aránylag kisebb kockázattal szabaduljon meg a családi állás megváltoztatásának szán

déka mögé bújva akkor, amikor ezáltal a gyermek életét, testi épségét, egészségét is kétségkívül veszélyezteti.

ad 5. A bűntett — természetéből következően — gondatlanul is elkövethető, s a védett érték gondatlanság következtében ugyanolyan nagy veszélybe kerülhet, mint szándékos elkövetés esetében. Ezért nem korlátoznám a bűnösséget a szándékos alakzatra.

ad 6. A bűntettnek — természetéből következően — lehet kísérlete; egyébként a kérdés de lege ferenda jelentőség nélkül való.

ad 7. A kérdés felvetése e bűncselekménnyel kapcsolatban nem indokolt.

ad 8. Az újabb büntetőtörvénykönyvek általában súlyos bűntettként értékelik a kitétel és elhagyás bűncselekményét.

A magam részéről — figyelemmel a cselekményben megnyilvánuló objektív és szubjektív társadalmi veszélyesség mértékére, valamint a bűnösség jellegére és fokára — a következő büntetési tételeket tartanám indokoltaknak:

Kisebb fokú veszélyeztetés esetén 1 évig terjedhető, nagyobb fokú veszélyeztetés esetén 5 évig terjedhető börtön.

Ha a bűncselekményt szülő követi el gyermekével szemben, vagy gyermek szülőjével szemben, illetőleg, ha a bűncselekményt aljas indokból követték el, 2—5 évig terjedhető börtön.

Ha a kitett vagy elhagyott a bűntett következtében életét vesztette, 5—10 évig terjedhető börtön; ha pedig testi épsége vagy egészsége súlyosan károsodott, 2—5 évig terjedhető börtön.

Az előző bekezdésben javasolt magas büntetés indokolásaként megjegyzem a következőket.

A Btá. 12. §-ában foglalt rendelkezés értelmében a dolus eventualis kétségkívül szándékos bűncselekmény-elkövetési mód. Aki valakit oly módon tesz ki vagy hagy el, hogy ezáltal élete, testi épsége, egészsége közvetlen veszélybe kerül, annak részén fel kell tételeznünk, hogy »belenyugodott« a sértett esetleges halálába, testi épségének, egészségének súlyos károsodásába. Speciális tényálladék hiánya esetén tehát az ilyen elkövetőt szándékos emberölésért, súlyos testi sértésért kellene büntetőjogi felelősségre vonni. Ezért indokolt, hogy a speciális tényálladék megalkotása által ne enyhítsük túlságosan az elkövető büntetését ahhoz a büntetéshez mérten, amelyet a speciális tényálladék hiánya esetén szabhatnának ki rá.

ad 9. Végül — figyelemmel arra, hogy a bűntett passzív alanya nemcsak gyermek, illetőleg hozzátartozó, hanem felügyelet, gondozás stb. alatt álló idegen is lehet — helyesebb volna ezt a tényálladékot az ember életét és testi épségét védő szakaszokat tartalmazó fejezetben elhelyezni.

Dr. Losonczy István

SZEMLE

Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről előterjesztette részletes jelentését a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének kiküldött bizottsága. A bizottság vizsgálatot folytatott az amerikaiak északkelet-kínai és koreai baktériumháborúja, továbbá Koreában elkövetett más háborús bűntetteivel kapcsolatban és munkája befejezése után nyilvánosságra hozta a vizsgálataiból levont következtetéseket. A jelentés megrázó vádirat az amerikai imperialisták ellen, akik semmibevéve a nemzetközi jog szabályait, az emberiség elleni súlyos bűncselekmények egész sorozatát valósítják meg szennyes, agresszív háborújuk során. A bizottság többek között megállapította, hogy az Egyesült Államok fegyveres erői — amikor halál és járványok terjesztésének szándékával, a koreai néphadseregre és Észak-Korea polgári lakosságára szándékosan szórtak le baktériumokkal mesterségesen fertőzött legyeket és más rovarokat — súlyos és borzalmas bűncselekményt követtek el Koreában. Ez a bűncselekmény ellentétben áll a szárazföldi háború hadijogáról és hábotús szokásjogáról szóló 1907. évi hágai konvenció rendelkezéseivel, valamint a bakteriológiai hadviselést eltiltó, egyetemlegesen elfogadott törvénnyel, amelyet az 1925. évi genfi jegyzőkönyv újból megerősített.

A jelentés részletesen foglalkozik azokkal a nemzetközi jog sértésekkel, amelyeket az Egyesült Államok fegyveres erői és a parancsnokságuk alatt álló liszinmanista hordák a koreai agresszió során elkövettek. A mérgesgáz-bombák és más vegyi fegyverek alkalmazása, a megszállt területeken védtelen polgári személyek bírósági eljárás nélküli tömeges meggyilkolása, a hadifoglyok és polgári lakosok embertelen kínzása, védtelen városok és falvak bombázása, nemkatonai célpontok rombolása, védett épületek elpusztítása, élelmiszerek elpusztítása és történelmi értékkel bíró művészi alkotások elrablása — mindmegannyi olyan jogtalan cselekedet, amely a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Alapokmányának 6. cikkelye értelmében kimeríti a háborús bűntett fogalmát. A bizottság megállapítja, hogy a felsorolt bűntettek mértékére és jellegére tekintettel, a Koreában tartózkodó amerikai fegyveres erők cselekedeteikkel a nürnbergi alapokmány által meghatározott, az emberiség elleni bűntetteket követnek el.

A bizottság jelentése a borzalmas háborús bűncselekmények részletes felsorolása után hangsúlyozza:

»Tekintetbe véve, hogy az elkövetett gyilkosságok nem egyéni túlkapások következményei, hanem az Egyesült Államok fegyveres erőinek szokásos magatartását jellemzik az általuk elfoglalt területeken és tekintetbe véve, hogy bakteriológiai és egyéb fegyverek használata az ország nagykiterjedésű területei ellen, feltétlenül kísérletet jelent egy egész nép, vagy a nép egy részének elpusztítására — a bizottságnak az a véleménye, hogy az amerikai fegyveres erők bűnösek a fajgyilkosság bűntettében, amint azt a fajgyilkosságról szóló 1948. évi konvenció meghatározza.«

Foglalkozva az Észak-kelet Kína területei ellen elkövetett agressziós cselekményekkel, amelyek között a baktériumfegyverek alkalmazása is szerepel, a jelentés leszögezi, hogy ezeket a cselekményeket a Koreában elkövetetteknél is súlyosabban kell elbírálni, ezeken a területeken ugyanis nincsen fegyveres bonyodalom.

A bizottság ezután a háborús bűncselekmények elkövetése miatti büntetőjogi felelősséggel foglalkozva rámutat arra, hogy »e bűntettek közül sokat nem tudtak volna elkövetni, ha az Egyesült Államok

kormányának és az Egyesült Államok fegyveres erői főparancsnoksága vezetőinek nem lett volna azokról teljes tudomása és nem ők tervezték volna ki azokat. A bizottság ezért az említett személyeket és a harctér valamennyi amerikai parancsnokát felelősnek nyilvánítja ezekért a bűntettekért, azokkal a katonákkal együtt, akik a nemzetközi jognak ellentmondó parancsokat elfogadtak és végrehajtottak«.

A bizottság részletes jelentését a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének áprilisi tanácsülésén előterjeszti és az összegyűjtött adatokat egyúttal a békéért küzdő összes szervezetek rendelkezésére bocsátja.

A bizottság — amint ezt Kuo Mo Zso megállapította — »munkájával nagy szolgálatot tett az egész emberiségnek«.

Adatai, amelyeket a helyszínen folytatott vizsgálat alapján összegyűjtött, a világtörténelemben eddig példátlan, a fasiszta gonosztevők barbár kegyetlenségét is felülmuló gaztetteket lepleztek le. Jelentése még elszántabb, odaadóbb harcra tömöríti a békéért küzdő embermilliókat, amelyek tudják, hogy küzdelmük eredményes lesz, az agresszorok minden próbálkozása kudarcba fog fulladni és az emberiség elleni példátlan bűncselekményeket elkövetők a népek ítélőszéke előtt fognak felelni tetteikért.

A pertársak függetlenségének elve

I. Valamennyi burzsoa perjogi rendszeren végig vonul a pertársaság kettőssége, ha különböző elnevezések alatt is (egyszerű és kényszerű pertársaság), és e kettősséghez kapcsolódik a pertársak sorsának kapcsolatára a kétféle elv: a pertársak függőségének és függetlenségének elve.

Alapelvül a pertársak függetlenségének elve szolgál. A törvény elképzelését a Pp. javaslatának miniszteri indokolása igen szemléltetően mutatja. »A javaslat szerint az alanyi halmazat nem egyéb mint több pernek célszerűségi okokból való egyesítése . . . A pertársak között az együttes perlés és pereltetés által rendszerint semmi különös jogi viszony nem létesül. Érdekeik nem szükségkép függnek össze; mindegyikük más-más támadó vagy védő eszközöket érvényesíthet, *anélkül, hogy eredményük a többi pertársra kihatna.*«

Ez a felfogás erősen a kezdeti kapitalizmus gazdasági talajából nőtt ki és nem is őszinte.

Kezdjük az egyszerűvel, az utóbbival.

Már az indokolásból vett fenti idézet is utal arra, hogy az alanyi halmazat (pertársaság) több per célszerűségi okból való egyesítése. Mi az a célszerűség, amely az egyesítést javallja? A Pp. 233. §-a, amely a bíró általi egyesítésről szól, feltételül szabja, hogy a perek egymással összefüggő követelések iránt legyenek folyamatban. Ugyanígy a Pp. 77. §-a is korlátot szab a pertársaság létesíthetésének, mégpedig az összefüggés alapján és nem engedi meg az ad libitum pertársaság alapítását. A szükségszerűen megkívánt összefüggés pedig eleve ellentmond az indoklásban kifejezett álláspontnak, hogy a pertársak »érdekei nem függnek össze«. A pertársak sorsa — pernyerése vagy pervesztése — nem szükségszerűen egyezik, de a pertársak érdekhelyzetének, jövő helyzetének valahol találkozni, metszeni kell egymást, mert anélkül nem alakulhat pertársaság. (Nem térünk ki arra a kérdésre, hogy mi történjék a perrel, ha a törvény ellenére a kereset pertársaságot vonna maga után. Egy bizonyos: a meg nem engedett pertársaság ép oly kevéssé pergátló kifogás, amint nem az a külön perlés, amikor egy harmadik (vagy további) személynek perbenállása szükséges.)

Az őszinteség hiánya nem véletlen, és nem egyszerűen helytelen indoklás. A felfogásnak, mint arra fentebb utaltunk, »mélyek a gyökerei«.

A kezdeti kapitalizmust az erős individualizmus jellemzi. Az egyén felszabadítása harci jelszó volt már az enciklopedisták irodalmában, törekvéseiben. A jogi küzdőtéren egyén egyénnel áll szemben. A jogi szabályok is a két küzdő egyén közötti igazságtevésre vannak építve, a jogrend atomizáltan látja a gazdasági életjelenségeket, és figyelmét a két személyre fordítja, őket izolálja, és döntésében kettőjük közül valamelyiknek juttatja a győzelmi pálmát. A két személy elszigetelt szemlélete legjobban az egyik sokat emlegetett reguláról: »res inter alios acta tertiis nec nocere nec prodesse potest« tűnik ki. Ez a regula a leghívebb tükörképe a két személyes szemléletnek. A jogtudomány pedig nem akarta meglátni, hogy ami felől a jogszabály dönt, nem az A és B közötti érdekellentét, hanem ama tipikus érdekek ügyében való állásfoglalás, amely ellentétes érdekeknek A és B csupán eseti hordozói. A jogtudomány nem akarta meglátni, hogy a jogszabályok az elszemélytelenült érdekek harcában az érdekek sorsát döntik el. Igen kitűnő volt a valóságos helyzet homályban maradására a szembenálló személyeket tenni meg főszereplőnek. Ebből született meg az a jogászi közfelfogás, amelyet »két személyes szemlélet«-nek neveztem. Egy kisebb dolgozatban (Több személyes magánjogi helyzetek) és több bírói döntés ismertetésében igyekeztem ezt a szemléletmódot bírálat tárgyává tenni és meddőségét, alkalmatlanságát kimutatni azon helyzetekben, amelyekben kettőnél több érdekelt van érintve.

Több személyes helyzet a perjog világában is jelentkezik, akár a polgári jogi több személyes helyzet perjogi visszaverődéseként, akár előző polgári jogi háttér nélkül is, mint a per által létesített alakulat.

Ilyen alakulat nyilván a pertársaság is.

Helyes-e a pertársaság olyan felfogása, és az e felfogás nyomában járó szabályozás, amely puszta együttességnek tekinti a pertársaságot, amelynek részvevői között csak annyi a kapcsolat, mint a különböző könyvek között, amelyeket gazdájuk szeszélye a könyvkötővel válogatatlanul egybeköttet? Csak annyi közük van-e pertársaknak egymáshoz, mint azoknak, akik a vasúton együtt utaztak, de egyébként idegenek egymástól?

A kényszerű pertársaság intézményével már maguk a perjogi törvények elismerték, hogy a pertársak sem nem véletlenül, talán a nyomdai külalak egyenlősége alapján, tartalmi rokonság nélkül egybekötött könyvek, sem nem együtt utazó utitársak. A kényszerű pertársaság esetében a perjogok szakítanak a pertársak függetlenségének elvével, és kiképződik a pertársak függőségének elve. A függőség elve azonban kivétel, amely »firmat regulam«. És a kivétel körét már a törvények is szűkre szabják. A Pp. két tényállásra korlátozza a kényszerű pertársaságot: ha a jog és kötelezettség valamennyi pertársra csak egységesen bírálható el, és ha a hozandó ítélet jogereje a pertársra akkor is kiterjedne, ha perben nem állana.

A függetlenség-függőség elvének jelentősége az egyik pertárs mulasztásánál mutatkozik meg. Függetlenség esetén a pertársak sorsa elválik — a mulasztó pertárs sorsának elbírálása saját személyére elszigetelten történik, és nem lesz az ő sorsára kihatással az, hogy a másik pertárs — cselekszik. A mulasztás rendszerint az első tárgyalás alkalmával következik be. Erre a tapasztalati tényre tekintettel egy szerkezeti egyenetlenség üti fel a fejét a Pp. szabályozásában. A függetlenség-függőség elvének eseti alkalmazásánál tehát legtöbbször a per kezdeti szakában kell a bírónak dönteni, amikor a bíró ügyismerete csonka, csak a felperesi kereseti előadásra támaszkodhatik. Itt nem is az a fontos, hogy a felperesi kereseti előadás egyoldalú, nem az audiatur et altera pars sérelme, mikor a bíróság akkor dönt, amikor még csak a felperes keresetét ismeri. Hiszen pld. a hatáskör és illetékesség kérdésében is dönt s helyesebben dönthet a bíróság pusztán a keresetből szerzett tájékoztatás alapján. Dönthet, mondottuk — ha a kereset őt tájékoztatja arról, amit a döntéshez tudnia kell. Vajjon nyujt-e a kereset elegendő tájékoztatást ahhoz, hogy a bíróság dönteni tudjon abban, hogy a függetlenség, vagy függőség elve alapján kell eljárnia, határoznia. Erre kategorikus, minden esetre hatályosuló feleletet adni nem lehet. A kényszerű pertársaság második esetében — amikor t. i. a kényszerű pertársaságot az alapítja meg, hogy az ítélet jogereje a pertársra perben állása híján is kiterjedne — nyilván a kereset egymagában elegendő tájékoztatást fog nyujtani, már csak azért is, mert kevés olyan szabályunk van, amely a jogerő-hatást túlviszi a perben álló felek személyi körén és kiterjeszti oly valakire is, aki a perben nem áll. (A kényszerű pertársaság ezen esetére alább más vonatkozásban visszatérünk.) De már a kényszerű pertársaság első esete az egységes elbírálhatóság — más szóval kényesebb kérdés, és e körben nagyon problematikus, vajjon a kereset egymagában nyujt-e kellő tájékoztatást, hogy az adott esetben egységesen elbírálható jogviszonyról van-e szó. Tulajdonközösség megosztása iránti perben már a kereset elárulja az egységes elbírálhatóságot, hogy nem lehet az ingatlant másképpen megosztani A és B között, mint A és C között, vagy nem lehet helyt adni a megosztás iránti kérelemnek A és B között és megtagadni A és C között. De már pl. egyenesadós és kezes együttes perlése esetén a helyzetet a kereset nem mindig tisztázza, és a bíróság a szükséges tájékoztatást esetleg csak az ellenfél előadásából szerezheti meg. »Egységesen« lesz elbírálható a per a két alperesi pertársra abban a kérdésben, hogy a felperes követelése fennáll-e az egyenes adóssal szemben. A kezesi kötelezettség járulékossága a két alperes — az egyenes adós és a kezes — sorsát szétszakíthatatlanul egybeköti, tehát *ez* a kérdés nyilván egységes elbírálhatóságot teremt. De a kereset egymagában éppen semmi támpontot nem nyujt az irányban, vajjon ez a kérdés lesz-e a per tárgya. Gyakorlati példa: az egyenes adós megjelenik, a kezes »mulaszt«. Ez esetben akármi lesz a megjelent egyenes adós védekezése, a bíróság az egységes elbírálhatóság fennforgását már látja a védekezés előterjesztése előtt, mert akármi lesz az adós védekezése, (kötelemszüntető kifogás, időhaladék engedése, követelés elengedése, beszámítás stb.) a meg nem jelent kezes helyzetére is kihat. Másik variáns: az egyenes adós mulaszt — a kezes jelenik meg. A bíróság a kezes meghallgatása előtt nem tudja, hogy oly kérdés lesz-e a per tárgya, amely mindkettőjükre csak egységesen bírálható el. Ha a kezes azzal védekezik, hogy a hitelező követelése nem áll fenn, ez az egyenes adósra és reá egységesen bírálható el, de ha a kezes védekezése egyedül saját személyére vonatkozik, pld., hogy a hitelező igénye vele szemben nem áll fenn, mert ő nem vállalt kezességet, vagy kezesi kötelezettsége zálogtárgy visszaadása, vagy a hitelező behajtási diligentiájának megsértése okából megszűnt, itt már a kérdés sem »egységes«; a védekezés a kezes személyes helyzetére korlátozódik. A bíróságnak a meg nem jelent egyenes adós mulasztása ügyében döntenie kell — ez a döntés elvileg a védekezés meghallgatása előtt hozandó meg, amikor a bíróság nincs tájékozódva. Gyakorlatilag e nehézséget áthidalja, hogy a bíróság előbb meghallgatja a megjelent kezes védekezését és ebből megkapja az egységes elbírálhatóság elbírálásához és ehhez képest a függetlenségi vagy függőségi elv alkalmazásához szükséges tájékoztatást. Ez a gyakorlati segítség a Pp. világában a megyei bíróság előtti perben nem állott a bíróság rendelkezésére; a kezes ellenkérelme egyszerűen az elutasításra irányult és nem adott számot arról, hogy milyen alapon kéri a kezes az elutasítást, az egyenes adós viszonyára is kiterjedő, vagy pedig a kezes saját személyes helyzetére korlátozott okból. A magánosok közötti pereknek az 1950 : 46 tvr. rendelkezése alapján túlnyomóan járásbírósági hatáskörbe utalása mindenesetre a bíróság szükséges tájékozás szerzésének időpontját előre tolja az első tárgyalásra és a bíróság észrevétlenül ennek a tárgyalásnak a végére tolhatja ki a mulasztó félre vonatkozó állásfoglalását. De ez a gyakorlati megoldás nem oszlatja el a kérdés nehézségeit. Tegyük fel, hogy a kezes az első tárgyaláson oly védekezést terjeszt elő, amely személyi helyzetére vonatkozik és a követelésnek az egyenes adós elleni fennállását nem érinti. A bíróság megállapítja, hogy nem forog fenn az »egységes elbírálhatóság«, ez alapon a pertársak függetlenségi elvét alkalmazza, és az egyenes adós mulasztása alapján meghozza a mulasztási ítéletet. Igen ám — a kezes védekezése második tárgyalást tesz szükségessé. Ezen a második vagy további tárgyaláson a kezes minden jogi akadály nélkül, vagy ezek leküzdése után (pld. a követelésnek az egyenes adós elleni fennállására tett beismerését hatályosan visszavonja) védekezését kiegészíti a követelésnek az egyenes adós elleni fennállását vitató előadással. Ez a lehetőség — elsietettnek fogja feltüntetni az egyenes adós ügyében az »egységes elbírálhatóság« kérdésében elfoglalt (az ügy akkori perbeli állása szerint egyébként helyes) állásfoglalást, anélkül, hogy a rectificatióra módja nyílnék a bíróságnak.

Másik variáns még mindig a kezesség köréből: A kezesség kivételesen lehet nem járulékos, önálló kezesség. (MMT 1204. §). Itt szétszakad a követelésnek az egyenes adós elleni fennállásának mint az egyenes adós és a kezes személyére csupán egységesen elbírálható kérdése, mert lehet, hogy a megjelent egyenes adós védekezésül kiskorúsági kifogást tesz. Ez a kifogás a kezes kötelezettségét létében nem szünteti meg, hanem csak fennálló kezesi kötelezettségét járulékossági

jellegéből kivetkőzteti és önálló kötelezettséggel terheli. Ha a bíróság az egyenes adós megjelenéséből a túlnyomóan előforduló járulékos kezesség feltételezése alapján az »egységes elbírálhatóságot és a függőségi« elvet állapítja meg, a kezes oly kedvezéshez jut a mulasztás következéseinek eltávoztatásával, amely az ő esetében nem megalapozott. Meghozhatja-e a bíróság a kereset elleni mulasztási ítéletet azon az alapon, hogy később kitűnt, hogy az egyenes adós védekezése még siker esetén se válhatik az önállóan kötelezett kezes javára? Az egységes elbírálhatóság, a függőség kérdésében való állásfoglalás tehát csupán a kereseti előadás alapján ilyenkor se lesz meghozható. Ezért mondottuk, hogy a kezesség esetén csak »nyilván«, de nem minden esetben a kereseti előadás elegendő tájékoztatást fog nyujtani. Látjuk, hogy az is csak rendszerinti eset, de nem mindig ez lesz a helyzet. (Mellesleg szólva: a bíróság ilyenkor úgy jár el nézetünk szerint helyesen, ha a felperest felhívja arra vonatkozó tényelőadásra, hogy a kezes kiskorúért, vagy érvénytelen ügyletért vállalt-e kötelezettséget, és a felperes előadását olyannak tekinti, amely a kezessel még közölve nem lett és ez alapon új tárgyalásra idézi.)

Vegyük a kezesség helyett az együttkötelezettség esetét. Indulásra itt is az a látszat, hogy a követelés létének kérdése mindegyik kötelezettel szemben egységesen, azaz egyezően bírálható el. De a megjelent társkötelezett védekezése: a pactum de non petendo in personam. Ez a kifogás általában nem érinti a kötelezettségnek a meg nem jelent másik társkötelezett elleni fennállását. Mégis megoldódik a fenti helyzet; az indulásra egységes elbírálást igénylőnek feltűnő perről utóbb kiderül, hogy nem egységesen bírálandó el.

Az egységes elbírálás tehát, mint a kényszerű pertársaság megalapozója, távolról sem tartozik a könnyű kérdések közé.

Szerződésen kívüli tényállás. A többek részéről bántalmazott felperes pert indít vélt bántalmazói ellen. A felperes igénye bizonyos vonatkozásban »egységes« valamennyi alperes irányában (szenvedett-e kárt, nem önsegély volt-e bántalmazók részéről stb.) De más vonatkozásban szorítkozhatik az egyik alperestárs saját személyére (pld. nem vett részt a támadásban). A kereset itt sem tájékoztat az egységes elbírálhatóság kérdésében.

Menjünk egy lépéssel tovább. Vajjon a mai szabályozásunk felöleli-e mindazon eseteket, ahol a »függőségi elv« alkalmazása in theoria indokolt volna, vagy vannak oly esetek, amelyek in thesi nem tartoznak a függőségi elv körébe, de in theoria (igazságérzet alapján) oda kívánkoznának. Erre csak tagadó választ adhatunk. A Pp. 77. § c. pontja alapján hasonló követelésekre pertársaság létesíthető. Iskolapélda: a háztulajdonos több lakóját egy perben perelheti meg. Polgári jogilag a háztulajdonost csupa önálló szerződés köti külön-külön minden bérlőjéhez. A kapcsolat laza — egyedül az köti össze a szerződéseket, hogy a háztulajdonos mindegyik szerződésben fél. (Nem mellőzhetem el az utalást a MMT 1137. §-ára, ahol ugyancsak egymástól elkülönült szerződések között — ezúttal jogilag honorált — kapcsolatot jelent, hogy valamennyi szerződésben szerződő fél a közös eladó.) Az egyes bérlőkkel való szerződések különállása kirekeszteni látszik az egységes elbírálhatóságot. De ez nem mindig van így. A háztulajdonos azért perli bérlőit, mert a bérlők megtagadják a bérfizetést vagy abból levonást eszközölnek, mondjuk amiatt, hogy a háztulajdonos az általa kötelezett központi fűtést nem szolgáltatja, az elromlott liftet nem működteti, a mosókonyha teknőjét nem javíttatja. A perbevont alperesek közül egyik-másik nem jelenik meg. Nincs »kényszerű pertársaság«. A mulasztás — mulasztás és a bíróság marasztaló ítéletet hoz, de a megjelent alperesek védekezése folytán megtartott tárgyaláson kiderül, hogy a háztulajdonos nem tett eleget kötelezettségének, a bérlők nem fizetése jogszerű volt. A Pp. indokolása az anyagi igazság sérelmét nem látta elegendő ellenérvnek a maga szabályozásával szemben. A két személyes szemlélet bűvköre még az anyagi igazság sérelmét is eltűrendőnek találta.

A Pp. szabályozása mögött álló elvi meggondolás a szocialista jogrendben nem tartható fenn. Életviszonyaink akként alakulnak, hogy a jogviszonyok személyi köre kiszélesül, egy jogviszonyban már nem csak a »két fél«, hanem többen vannak érdekelve. Ennek a megváltozott helyzetnek a következéseit a polgári jognak és a polgári perjognak egyaránt le kell vonni.

A perjogot illetően a tárgyalt kérdésben a következések levonása a szocialista perjog szabályainak harmóniája, összeegyeztetése miatt is elmaradhatatlan.

Hol jelentkezik a harmónia, vagy jobban mondva, a harmónia megzavarása és ennek nyomán a harmónia megteremtésének szüksége? A felelet a mulasztás új szabályozása.

A szovjet perjogi törvény és nyilván a mi készülő perjogi törvényünk is — a burzsoa perjog »mulasztási« szabályát nem fogadja el. A mulasztás megítélése — akárminő teoretikus álláspont mellett is, hogy t. i. az alperes perbebocsátkozása jog-e, vagy kötelezettség, és hogy ennek folytán a mulasztás »jog nem gyakorlás«, vagy »kötelezettség nem teljesítés«, — mindenképpen a rendelkezési elv szellemében fogant. A burzsoa perjogok mulasztási szabályai a státus perek kivételével a fél kezébe adják nem egyszerűen az ítélkezés befolyásolását, hanem egyenesen az ítélet tartalmának megszabását. A szovjet perjog felfogása szerint tehát az egyedül perelt alperes mulasztása sem gátolja a bírót az anyagi igazság kiderítésében — és a bíróság akkor mondjon le a pertársak függetlenségének elve nevében az anyagi igazság megkereséséről, amikor annak kimunkálására a megjelent pertárs védekezése egyenesen könnyebbséget nyujt? Kézenfekvő, hogy a mulasztás új szabályozása nem fér meg a pertársak függetlenségi elvével.

A pertársaság szabályozásánál is el kell vetnünk azt, hogy az ellenfél és az egyik pertárs viszonya a másik pertársra »res inter alios acta«.

Dr. Beck Salamon

Minden haladószellemű magyar jogász tagja a Magyar Jogász Szövetségnek

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

31. Társadalmi tulajdon ellen folytatólagosan elkövetett lopás esetén nem kihágást, hanem az 1950. évi 24. sz. törvényerejű rendelet 3. §-a szerinti bűntettet kell megállapítani akkor is, ha az egyes alkalmakkor — bármely társadalmi tulajdonban levő vállalattól — ellopott dolgok értéke külön-külön ugyan nem haladja meg a 30 forintot, de a lopott dolgok együttes értéke meghaladja ezt az összeget.

A cél és az akaratelhatározás egysége alapján, egymásba kapcsolódóan, ugyanazon jogi tárgy sérelmére elkövetett lopások ugyanis jogi egységet, folytatólagos bűncselekményt alkotnak, amelynél a lopott értéket össze kell adni s ha az ekként jelentkező együttes érték meghaladja a 30 forintot, úgy nem kihágást, hanem az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ában meghatározott folytatólagos bűntettet kell megállapítani. (B. V.)

32. A vádlott az egyik állami vállalatnak szakmunkása volt. A munkaköre abból állott, hogy az acél edzésére szolgáló különleges villanykályhák megfelelő hőfokára és az edzés időtartamára ügyeljen. Két különböző alkalommal elmulasztotta a tőle várható figyelmet és ennek következtében hasznavehetetlenekké váltak a kályhákban elhelyezett jelentős értékű acéltárgyak.

A Legfelsőbb Bíróság az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ában meghatározott és az 5. § (2) bekezdésének első tétele szerint minősülő, társadalmi tulajdon ellen gondatlan vagyonrongálással ismételten elkövetett bűntettben mondotta ki bűnösnek a vádlottat.

A gondatlanságból elkövetett vagyonrongálást ugyanúgy ismételten elkövetettként kell minősíteni, mint az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ában felsorolt egyéb cselekménnyel elkövetett bűntettet, amennyiben az ismételtség megállapításának előfeltételei egyébként fennforognak. (B. V.)

33. Az 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet 8. §-ának tényállásában említett felületes, hanyag vagy könnyelmű kezelés megállapításának nemcsak azokban az esetekben lehet helye, amelyekben társadalmi tulajdon kezelésével megbízott személy a jogszabályok vagy a társadalmi tulajdon kezelése felett irányítást, illetőleg felügyeletet gyakorló hatóság vagy szerv utasításai által megállapított kötelezettségeket teljesíti felületesen, hanyagul vagy könnyelműen, hanem a törvényerejű rendelet 8. §-ában meghatározott bűntettet valósíthatja meg az is, aki elmulasztja a károsodás elhárítására alkalmas azoknak a ténykedéseknek a kifejtését, amelyeket tőle méltán el lehet várni annál a bizalomnál fogva, amely a társadalmi tulajdon kezelőjévé történt kijelölésének alapja volt. (B. III.)

34. Az 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet 5. §-ának (2) bekezdésében említett bűnszövetkezet társadalmi tulajdon ellen irányuló egyetlen bűntett elkövetése céljából — tehát egy alkalomra — is létesülhet, feltéve, hogy a szövetkezés tagjainak előzetes akarategysége a bűntett elkövetési módozatainak legalább bizonyos mérvű kitervelését is felölelte.

Nincsen helye tehát bűnszövetkezet megállapításának abban az esetben, ha az elkövetők a bűntett elkövetésében a kínálkozó alkalom szerint, a helyszínén nyomban támadt elhatározás alapján, az elkövetés módozataira vonatkozó minden előzetes megbeszélés nélkül működtek közre.

A bűnszövetkezetben történt elkövetés esetében is a tettesség és a részesség szabályait kell alkalmazni. Ehhez képest a bűnszövetkezetben elkövetett bűntett tettese csak az, aki a bűntettnek a törvényben meghatározott tényállását egészben vagy részben megvalósítja, míg bűnsegéd a bűnszövetkezetnek az a tagja, aki a törvényi tényállásnak megfelelő elkövetési tevékenységet nem végez, hanem a tettesnek a bűntett elkövetéséhez csupán segítséget nyújt. (B. III.)

35. Az 1950. évi 24. számú törvényerejű rendelet 6. §-ában meghatározott bűntett elkövetési tevékenységeként megjelölt »felgyujtás« fogalma azonos a Btk. 422. §-ában megjelölt »gyujtogatás« fogalmával.

Társadalmi tulajdonban álló vagyontárgy felgyujtásának bűntettét nemcsak az követi el, aki a Btk. 422. §-a első bekezdésének 1., vagy 2., illetőleg a 423. §-a 2. pontjában felsorolt, társadalmi tulajdont alkotó vagyontárgyat gyujt fel, hanem ebben a bűntettben bűnös az is, aki társadalmi tulajdonban álló más olyan vagyontárgyat gyujt fel, amely értéke vagy gazdasági rendeltetésének kiemelkedő fontossága következtében a Btk. felhívott törvényhelyein megjelölt vagyontárgyakkal azonos jelentőségű. (B. III.)

36. A földművesszövetkezetnek azt az alkalmazottját, aki a beszolgáltatott termények átvételével, mérlegelésével, elszámolásával és az ezzel kapcsolatos könyvvezetéssel, valamint okiratok kiállításával felmerülő teendőket huzamosabb időn keresztül, rendszeresen végzi, a 8.800/1946. M. E. számu rendelet 17. §-ának (1) bekezdésében felvett rendelkezések szempontjából közellátás, illetőleg anyaggazdálkodás körébe tartozó feladatok ellátásában különös megbizatásánál fogva közreműködő személynek — tehát közhivatalnoknak — kell abban az esetben is tekinteni, ha ezeknek a teendőinek elvégzésére a megbízást nem a földművesszövetkezetnek erre jogosult valamely szervétől, hanem az ilyen megbízás adására nem jogosított földművesszövetkezeti alkalmazottól kapta. (B. III.)

37. A különös megbizatásánál fogva nyersbőrbegyüjtőként eljáró S. vádlott a begyüjtött nyersbőrökből 3 darabot Cs. vádlott ismételt kérésére utóbbinak eladott és nem szolgáltatta be a Nyersbőrgyüjtő Nv.-nek.

Az elsőbíróság Cs. vádlott cselekményét a 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 7. §-ának 4. pontjában meghatározott s a 9. § 1. bekezdése szerint minősülő zárolt termény jogszabályellenes elidegenítésével elkövetett, közellátás érdekét veszélyeztető bűntettnek minősítette.

A Legfelsőbb Bíróság ítélete szerint Cs. vádlott cselekménye a 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 17. §-a 1. bekezdésének 1. tételében meghatározott, közhivatali kötelességszegéssel elkövetett közellátás érdekét veszélyeztető bűntett elkövetésére szóló felbujtást valósította meg. (B. I.)

38. K. vádlott állami vállalat alkalmazottja. Ebben a minőségben rendelkezésére álló gépkocsi hivatalos használatára megfelelő napi benzin-kiutalást kapott. A benzinből vádlott naponta bizonyos mennyiségeket eltulajdonított.

Az elsőbíróság vádlott cselekmé-

nyét az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-a alapján büntette.

A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint a vádlott mint közhivatalnoknak tekintendő személy a benzin elsikkasztásával összefüggően a 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 7. §-ának 4. pontjában meghatározott, közellátás érdekét veszélyeztető bűntettet is elkövette. Ehhez képest az általa a társadalmi tulajdon elleni sikkasztással elkövetett bűntett a Btk. 463. §-a alapján büntetendő. Az 1950. évi 24. sz. tvr. 9. §-a szerint ugyanis: ha e törvényerejű rendelet szerint büntetendő cselekmény egyszersmind hivatali bűntett is, arra azt a büntető rendelkezést kell alkalmazni, amelyik a legsúlyosabb büntetést állapítja meg. Vádlott sikkasztásával összefüggésben még közellátás érdekét veszélyeztető bűntettet is követett el, cselekménye mint hivatali sikkasztás (tehát hivatali bűntett) így a Btk. 463. §-a alapján volna minősítendő. Következésképpen az 1950. évi 24. sz. tvr. 9. §-a szerint az általa a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűntett is a Btk. 463. §-ának súlyosabb büntetést megállapító rendelkezése alá esik. (B. I.)

39. A hivatali sikkasztást az összefüggés folytán a Btk. 463. §-a szerint kell minősíteni abban az esetben is, ha a tettes az elsikkasztott összeget nem jegyzi be a bevételek bejegyzésére vagy ellenőrzésére szolgáló könyvbe stb.-be, mert ezzel a mulasztásával szükségképpen megvalósította a Btk. 471. §-ának tényállását.

40. A III. Bn. 20. §-ának 1. bekezdésében meghatározott bűncselekmény megvalósul nemcsak akkor, ha az elkövető a tudatos kötelességszegéssel előidézett veszélyeztetésbe belenyugodott, hanem akkor is, amikor a veszélyeztetést tudatos kötelességszegésének következményeként a tőle elvárható körültekintés elmulasztásával idézte elő. Vagyis a 20. § 1. bekezdésében meghatározott bűntett szándékosan és gondatlanul egyaránt elkövethető. Következésképpen ott, ahol a III. Bn. 21. §-a a 20. § 1. bekezdésében meghatározott cselekmény gondatlan elkövetéséről szól, nem ebben az értelemben vett gondatlanságot, hanem azt az esetet kell érteni, amelyben az elkövető kötelességszegése nem tudatos, hanem gondatlan s ezáltal idézte elő ugyancsak gondatlanul az itt szóban levő veszélyeztetést.

Az esetek túlnyomó többségében az, aki az élet vagy testi épség közvetlen veszélyeztetését akár tudatos, akár gondatlan kötelességszegésével a tőle elvárható körültekintés elmulasztásával (még inkább, aki a veszélyeztetés előállásába belenyugodva) idézte elő — kétségtelenül a cselekményből származó súlyos testi sértés vagy halál előidézésében is gondatlannak lesz tekintendő, hiszen elvárható körültekintés mellett számolnia kellett volna a veszélyeztetés nyomán előálló ilyen eredmény lehetőségével is. Ennek ellenére elvileg mégsem lehet kizárni a tudatos, illetve gondatlan kötelességszegés által előidézett veszélyeztetés folytán bekövetkezett olyan konkrét súlyos testi sértést, illetve halált, amellyel az elkövető a tőle egyébként elvárható körültekintés mellett sem számolhatott, amellyel kapcsolatban tehát terhére a Btk. 291., illetve 310. §-ában meghatározott bűntett nem lett volna megállapítható s amelynek esetén viszont a III. Bn. 20. §-ának 2. bekezdése szerinti minősítés megállapítandó.

Sőt a bűnösségnek a III. Bn. 21. § 2. tétele alapján való megállapítására éppen és csakis ez utóbb említett esetben kerülhet sor s éppen ez az oka annak, hogy halál esetén itt a büntetés enyhébb, mint a Btk. 291. §-ában meghatározott gondatlan emberölés esetén.

41. Vádlott 9000, illetve 10.000 forint kölcsön fedezetére 2—2 arannyal futtatott ezüst karkötőt adott át aranytárgyként zálogul.

Az erre vonatkozó vád alól a törvény téves alkalmazásával mentette fel az elsőbíróság a vádlottat abból az okból, mert ő tudta, hogy a két karkötő nem arányból van és így tudatosan nem aranytárgyakat adott zálogba.

Az aranytárgy zálogbaadására vonatkozó jogügylet azonban már létrejött azzal, hogy vádlott aranynak állított tárgyakat kínált fedezetül az általa kért összegre és ebbe a hitelező beleegyezett. A valutarendelet 44. §-ának 1. bekezdése pedig már az ilyen jogügylet kötését is tiltja a magánfelek között.

Ezért vádlott a szóbanforgó ügylettel a rendelet 44. §-ában foglalt tilalmat megszegte és ezzel a rendelet 59. §-ának 1. bekezdésében meghatározott bűntettet elkövette annak ellenére, hogy nem volt teljesítési szándéka és nem is teljesített. (B. II.)

42. A vádlott 1949 augusztusában és őszén 525 dollárt, továbbá 48 különféle aranyérmét vásárolt a hivatalos árfolyamnál lényegesen magasabb áron. Ezeket az 1950. évi 30. sz. tvr. 17. §-ának 1. bekezdésében foglalt kötelezettsége ellenére nem ajánlotta fel vételre a Magyar Nemzeti Banknak.

A vételre való felajánlási kötelezettség alapja a külföldi fizetőeszköz vagy arany (érme) feletti tényleges rendelkezés, azoknak birtoklása. Ez független attól, hogy milyen úton jutott valaki az arany stb. birtokba. Ellenkező felfogás esetén az, aki bűncselekmény útján jutott birtokába, kedvezőbb helyzetbe kerülne mint az, aki ugyanezeket jogos úton szerezte. (B. II.)

43. A Legfelsőbb Bíróság a bűnösség szempontjából nem tartja szükségesnek annak külön vizsgálatát és megállapítását, hogy a külföldi fizetőeszköz fel nem ajánlása a társadalomra veszélyes. A kérdést ugyanis a Btá. 1. §-ának 3. bekezdésében foglaltakra tekintettel lényegében eldönti az, hogy ezt a mulasztási cselekményt az 1950. évi augusztus hó 2. napján életbelépett 30. sz. törvényerejű rendelet büntetni rendelte. Bűnösség szempontjából a társadalmi veszélyesség külön vizsgálata csak abban az esetben szükséges, ha olyan adatok vannak az eljárásban, amelyekből arra lehet következtetni, hogy az ítélkezés idején a cselekmény valamilyen okból már nem veszélyes a társadalomra. (B. II.)

44. A Bp. 177. §-ának és 184. §-a (3) bekezdésének egybevetett rendelkezéseiből értelemszerűen következik, hogy ítéleti ténymegállapítást csak a tárgyaláson megvizsgált valamely bizonyítékra lehet alapítani. Ehhez képest a terheltnek valamely védelmi tényállítása pusztán azon az alapon, hogy azt a büntető eljárás adatai meg nem cáfolták, ítéleti ténymegállapítás alapjául nem szolgálhat. (B. III.)

Polgári jog

45. Az embertani vizsgálat alapján adott szakértői vélemény önmagában nem bizonyíték és az adott esetben azt a Legfelsőbb Bíróság még tájékoztatásul sem fogadta el, mert a vélemény a felperesnek az alperestől való származását az egyes jellegcsoportok hasonlósága alapján csak feltételezte. (P. VIII.)

46. A feleség férjének a szakszervezeti és pártmunkában való tevékeny részvételét állandóan kifogásolta, majd emiatt az életközösséget is megszüntette. A Legfelsőbb Bíróság a házasságot a H. T. 80. §-ának a) pontja alapján a feleség hibájából felbontotta, mert az, hogy ő férjének a magasabbrendű társadalmat építő közösségi munkájával szemben olyan meg nem értést tanúsított, hogy emiatt a valamennyi házastársi kötelesség megtagadását jelentő különélés állapotát létesítette, súlyos kötelességsértés és a házassági viszonyt annyira feldúlta, hogy az együttélés a férjre nézve elviselhetetlenné vált. (P. VIII.)

47. A tudóspótlékot élvező férjjel szemben az eltelt időre egy összegben megítélt tartásdíjat és annak a folyó tartásdíjon felüli részleteit a Legfelsőbb Bíróság méltányosan határozta meg, mert magasabb átalányösszeg, vagy nagyobb havi részösszeg veszélyeztetné a férjnek tudósi minőségéhez mért megélhetését. (P. VI.)

48. A feleség nem főzött rendesen, sem férjét, sem gyermekeit nem gondozta kellően, sőt gondatlansága az egyik gyermek halálát okozta (a magára hagyott gyermek az asztalon felejtett pálinkából ivott és a feleség késedelmesen hívott orvost). A Legfelsőbb Bíróság a házasságot a H. T. 80. §-ának a) pontja alapján felbontotta. (P. VII.)

49. A Legfelsőbb Bíróság az összefüggéseket követő szocialista jogszemléletre hivatkozva a nőtartásdíj fizetési kötelezettséget nem az idevonatkozó ítéleti döntés jogerőre emelkedésétől, hanem az érdemtelenségnek alapjául szolgáló jogellenes magatartások elkövetésének az időpontjától szüntette meg. (P. VIII.)

50. A Legfelsőbb Bíróság megítélte a kincstár javára az általa a baleseti sérült özvegyének kifizetett károsszegeket a balesetet vétkesen okozó volt kincstári gépkocsivezetővel szemben. Kimondta, hogy a vétkességre alapított visszkereseti igény érvényesítése a rendes elévülési határidőn belül szavatosi perbehíváshoz vagy jogfenntartó nyilatkozat tételéhez kötve nincs és a perbehívás elmulasztása legfeljebb azzal a következménnyel járhat, hogy alperes a jogalapot és összegszerűséget az ellene folyamatba tett perben szabadon kifogásolhatja és a közreműködése nélkül lefolytatott perben felmerült költségekért nem tehető felelőssé. (P. II.)

51. Több esetben a Legfelsőbb Bíróság a csökkent munkaképességűek részére egyelőre csak olyan időtartamra ítélt meg járadékot, amely idő alatt szükség esetén megfelelő átképzéssel is munkavállaláshoz juthatnak. (P. II.)

52. A Legfelsőbb Bíróság a tartási szerződés alapján természetben nyujtandó tartást több esetben olyankor is átváltoztatta járadékká, amikor a teljesítésre kötelezett féllel szemben nem volt megállapítható szerződésellenes magatartás, de a viszony megromlása folytán nem volt remélhető, hogy a jogosult a természetbeni teljesítést igénybe veszi. Ilyenkor a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint még akkor is módosítható a kötelem, ha a viszony megromlásának túlnyomórészben, sőt esetleg kizárólagosan az eltartandó fél magatartása volt az oka. Sértené ugyanis az általános igazságérzetet, ha — bár az eltartóra vissza nem vezethető okból is — olyan helyzet létesülne, hogy az átruházott értékek a bontásra okot nem adó fél tulajdonában és használatában maradnak ugyan, de ő az átruházó részére nem teljesít s az nélkülöz vagy mások könyörületére szorul. (Elvi.)

53. A polgári perben ítélkező bíróság az 1951. évi III. tv. (új Bp.) hatálybalépése (1952. január 1.) előtt jogerőre emelkedett büntetőbírói ítéletbelitől eltérő tényállást akkor állapíthat meg, ha a polgári perben szolgáltatott bizonyítékok a büntetőbíróság ítéletében foglalt tényállást határozottan megcáfolják. (P. VI.)

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i právo«) 1951. évi 12. és 1952. évi 1. száma.

A folyóirat 1951. évi 12. száma a Sztálini Alkotmánynak szentelt ünnepi szám. Vezércikke »*A nagy Sztálini Alkotmány*« (1—12. old.) cím alatt rámutat arra, hogy a mai feltételek között a Sztálini Alkotmány vádirat az amerikai-angol rabló imperializmus ellen. Erkölcsi segítség és reális támasz az egész világ dolgozói számára a reakció sötét erői, a háborús gyujtogatók, a világuralom igénylői ellen a békéért folytatott harcban.

Korovin, E. A. »*A Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentőségéről*« (13—22. old.) cím alatt írt cikket. A halhatatlan Sztálini Alkotmány cikkelyeiben a tőke elnyomott bérmunkásai százmilliónak évszázados reménysége jutott kifejezésre. A Sztálini Alkotmány elfogadásától eltelt 15 esztendő alatt a földgömb bármely részén is indultak harcba a dolgozók az elnyomás és kizsákmányolás ellen és bárhol is építik az új, élenjáró társadalmi és államformákat, mindig és mindenütt a Sztálini Alkotmány volt és maradt az a világító fáklya, amely mutatja számukra az elnyomásból az utat a szabadság és kommunizmus felé. A cikk kimutatja a Sztálini Alkotmány egyes alapelveinek hatását a népi demokratikus országokra. Rámutat arra, hogy a Sztálini Alkotmány a béke és a népek közötti barátság alkotmánya és ebben van hatalmas világtörténelmi jelentősége. Kihangsúlyozza, hogy a nagy szovjet ország hatalmas nemzetközi jelentősége és erkölcspolitikai tekintélye megmutatkozott az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megszövegezésében is.

»*A Sztálini Alkotmány és a szocialista tulajdon kérdései*« (23—33. old.) cím alatt *Pavlov, I. V.* írt tanulmányt. A győzelmes szocializmus országának alkotmányi alapelvei közül rendkívül fontos a társadalmi szocialista tulajdon rögzítése. Az Alkotmány kidomborítja, hogy a szocialista tulajdon, a magántulajdonnal ellentétben, kizárja az embernek ember általi kizsákmányolását. A szocialista tulajdonon felépülő társadalmi viszonyok a bajtársi együttműködés viszonyai. Mindenki köteles személyes munkájával részt venni a társadalmi, szocialista gazdálkodásban és ezáltal fejleszteni azt. A szocialista társadalom nemcsak hogy nem zárja ki, hanem ellenkezőleg, feltételezi, hogy a személyes szükségleti tárgyak a dolgozók személyi tulajdonában legyenek. A szocialista tulajdon a következetesen demokratikus államrendszer megdönthetetlen alapja. A kommunizmus felé vezető utat mindenekelőtt a szocialista tulajdon további kifejlődése biztosítja.

A cikk rámutat arra, hogy a szocialista jog, amikor védi a szocialista

tulajdont, egyben aktívan elősegíti az emberek tudatában levő magántulajdonosi csökevények felszámolását és elősegíti a társadalmi vagyonhoz való kommunista viszony kifejlődését. A szocialista vagyon megfelelő kihasználásának megszervezése végső sorban e vagyon helyes igazgatásának kérdése. A helyes igazgatás megvalósításához a szovjet jog törvényeinek és szabályainak legszigorúbb megtartására van szükség.

A következő cikket *Goljakov, I. T.* írta »*A Sztálini Alkotmány és az igazságszolgáltatás*« címmel (34—49. old.). A Szovjetunió Alkotmányának IX. fejezete meghatározza az igazságszolgáltatás alapelveit. A szovjet bíróság közeláll a néphez és ez kifejezésre jut abban is, hogy a bírói eljárás a nép nyelvén folyik. Csak a dolgozók hatalma az olyan valódi demokrácia, amely biztosítja a nép igazi részvételét az igazságszolgáltatásban. A népi ülnökök részvételének alkotmányi alapelvként való rögzítése a szovjet bíróságot a szocialista jogrend védelméért folyó harc hatékony eszközévé tette. A népi ülnökök, ellentétben a burzsoa bíróságok esküdtjeivel, teljesjogú bírák. A nép a Szovjetunióban nemcsak választja a bírákat, hanem ellenőrzi tevékenységüket. Ugyanakkor az egyes ügyek eldöntésénél a bírák teljesen függetlenek. A szovjet igazságszolgáltatás egyik rendkívül fontos alapelve a védelemhez való jog. A védelemhez való jog hatékonyabbá teszi a szovjet igazságszolgáltatást és neveli a Szovjetunió polgárait a törvények tiszteletére. A szocialista állam második fejlődési szakaszában különösen nagy jelentőségre tett szert a bíróságnak a szocialista tulajdon védelme terén kifejtett tevékenysége. Jelenleg a szovjet bíróság igen komoly feladata a munkafegyelem és a szocialista együttélés szabályainak megsértői elleni harc. Rendkívül fontos alkotmányi joga a Szovjetunió polgárainak a munkához való jog. Csak ott, ahol a hatalom a nép kezében van, létezhetik valódi munkához való jog, továbbá e jog hatékony bírósági védelme. A szovjet bíróság a szovjet hatalom, a világon a legdemokratikusabb hatalom alapelvein épül fel és működik. Ezeket az alapelveket a Sztálini Alkotmány, a győzelmes szocializmus alkotmánya rögzítette és ebben rejlik a szovjet igazságszolgáltatás hatalmas ereje és eredményes volta.

Tyihonov, A. I. »*A szovjetek tömegszervező munkája*« (50—59. old.) című cikke a helyi szovjetek és azok végrehajtó és rendelkező szervei tömegszervező munkájának legfontosabb formáiként az állandó bizottságokat, a küldötteknek a választókerületekben folytatott tevékenységét, az utca- és háztömbbizottságokat, a lakáskihasználási és lakásújjáépítési bizottságokat, falusi gyűléseket sorolja fel. Tárgyalja a tömegszervező munkák egyes formáit, majd megállapítja, hogy ezek a formák lehetővé teszik, hogy a lakosság széles tömegeit bevonják a kommunista építésbe és az államigazgatásba.

Zejdin, E. L. és *Kozevnyikov, F. I.* »*A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének ötödik kongresszusa*« (60—66. old.) cím alatt ismertetik a Szövetség legutóbbi berlini kongresszusát.

»*A tudományos élet krónikája*« cím alatt a folyóirat ismerteti *Sztálin* elvtárs »Marxizmus és nyelvtudomány« című munkája egyéves évfordulója alkalmából az Összszövetségi Jogtudományi Intézetben tartott tudományos ülést. (66—70. old.) Ugyanitt találjuk a moszkvai egyetem jogi kara hallgatóinak munkájáról szóló ismertetést (70—71. old.).

A »*Könyvismertetések*« c. rovatban Cselcov: »Büntetőeljárás« c., Moszkvában 1948-ban megjelent könyvének kritikai ismertetését találjuk (72—84. old.).

»*V. I. Lenin a békéért folytatott harcban*« c. vezércikkében (1—5. old.) a folyóirat 1952. évi 1. száma kiemeli, hogy a Szovjetunió külpolitikájának alapvető elve a valódi nemzetközi békéért folytatott állandó és következetes harc. Ez az alapelv a *Lenin* és *Sztálin* által felépített állam természetéből folyik. V. I. *Lenin* a szovjet állam első aktusában, a békéről szóló dekrétumban, meghatározta a békeharc feladatait. Javasolta az imperialista háború befejezését és az igazságos és demokratikus béke fogalmának meghatározását. *Lenin* és *Sztálin* által a két rendszer békés együttműködésének a lehetőségére vonatkozóan adott tanításból folyik a nemzetközi jog szovjet felfogása, amely szerint ez a jog arra hivatott, hogy a szuverenitás és egyenjogúság általánosan elismert alapelvein felépülve a békeharc és a nemzetközi együttműködés eszköze legyen. A béke híveinek állandóan növekvő mozgalma a béketábor további megerősödését jelenti és mert a béketábor erősebb a háború táboránál, a mai feltételek között a háború nem elkerülhetetlen.

Bordonov, Sz. A.: »*A szovjet demokrácia diadala*« (6—10. old.) című cikkében a népbírák választását méltatja. A népbírák választásának előkészítése és keresztülvitele a törvényesség további megszilárdítása jegyében folyt le. A legteljesebb mértékben ki kell terjeszteni azt a gyakorlatot, hogy a népbírák beszámoljanak választóik előtt. A népbírák beszámolója a bíróság és a tömegek közötti kapcsolat legfontosabb formája. Rendkívül fontos a bírák képzettségének további emelése.

»*A Sztálini Alkotmány a Szovjetunió polgárai alapvető jogairól és kötelezettségeiről*« (11—22. old.) cím alatt *Kiricsenko, M. G.* megállapítja, hogy a Sztálini Alkotmány nagysága és világtörténelmi jelentősége abban áll, hogy nemcsak kinyilvánította, hanem biztosította a szovjet polgárok számára azokat a demokratikus jogokat és szabadságokat, amelyekről a tőkés országok dolgozóinak milliói csak álmodnak. Az egyes alapjogok tárgyalásánál összehasonlítja a Szovjetunióban és az USA-ban és egyes burzsoa államokban uralkodó állapotokat. Az állampolgárok kötelességei közül a legfontosabb a haza védelmének kötelessége. A szovjet hadsereg őrködik a szovjet emberek alkotómunkája és az egész világ békéje felett.

»*Új feltartóztathatatlan csapás az angol-amerikai agressziv blokkra*« (23—30. old.) cím alatt *Szarkiszov, H. A.*; *Sztálin* elvtársnak a Pravda munkatársa számára az atombomba kérdésében adott válaszát méltatja. Megállapítja, hogy a világ népei nem kérik, hanem követelik a békét. A jelenlegi békeharc nem a pacifiták tüntetése, hanem a népek aktív harca a békéért.

Misunyin, P. G. »*A bíróságról szóló 1. számú dekrétum történetéhez*« c. cikkében (31—38. old.) megállapítja, hogy a szovjet bíróság a szocialista felépítmény egyik legfontosabb eleme, amely a társadalomra veszélyes cselekmények elleni harcban segíti a munkásosztályt a kommunizmus építésében. A bíróság mindig az uralkodó osztályok érdekeit szolgálta. A marxizmus-leninizmus alapítói leleplezték a burzsoa jogászoknak azokat az állításait, amelyek a burzsoa bíróság osztályfeletti voltáról szóltak. A szovjet kormány első aktusai a régi burzsoa állami apparátus összezúzására irányultak;

ideszámítva a bíróságot is. Ugyanakkor e dekrétumok létrehozták az új szerveket. A bíróságról szóló 1. sz. dekrétumban lefektették a szovjet bíróság alapelveit.

Büntetőjogi kérdéssel foglalkozik *Makasvili, V. G.* »*A bűnösség egyes kérdései a szovjet büntetőjogi törvényhozásban*« cím alatt (39—55. old.). Bűnösség nélkül nincs büntetés. Ez a tétel elvitathatatlan alaptétele a szocialista büntetőjognak fennállása első napjaitól kezdve. Azonban a szovjet büntetőjog továbbment. A szovjet büntetőjogi tudomány azon az állásponton van, hogy bűnösség nélkül nincs bűncselekmény sem. A bűnösség a bűncselekmény fogalmi eleme és ugyanakkor egyik legfőbb alapja a büntetőjogi felelősségnek. A bűnösség fogalmában a társadalomra veszélyes cselekményt elkövető személy pszichikai állapotának értékelése jut kifejezésre. Ezt követően a cikk azt a kérdést tárgyalja, hogy a szándék fogalmához tartozik-e a cselekmény társadalomra veszélyességének tudata. A szovjet büntetőjogászok egész sora a cselekmény társadalomra veszélyességének tudatát a szándék fogalmának szükségszerű ismérvének tekinti. A szándék akkor forog fenn, ha az elkövető képzete és akarata felöleli a cselekmény tényleges ismérveit és ha ezenfelül az elkövetőnek lehetősége volt arra, hogy felismerje a cselekmény jogellenességét és erkölcsbe ütköző voltát. Ezt követően a cikk a bűnös gondatlanság fogalmát tárgyalja. Megállapítása szerint az elkövető gondatlan cselekmény miatt csak akkor vonható büntetőjogi felelősségre, ha reális lehetősége volt arra, hogy a cselekményével okozott kárt előrelássa és gondatlansága vagy a cselekmény veszélyes voltának megengedhetetlen fel nem ismerése következtében nem élt ezzel a lehetőséggel. Ezzel szemben nem vonható büntetőjogi felelősségre az a személy, akitől a személyében fennforgó fizikai vagy szellemi tulajdonságok vagy különleges állapota következtében a bűncselekmény elkövetése idejében a kötelező gondosságot vagy előrelátást nem lehetett megkívánni.

»*Államigazgatási aktus és polgári jogi szerződés*« című cikkében (45—55. old.) *Halfina, R. O.* meghatározza az államigazgatási aktus lényeges ismérveit. A polgári jogi viszonyokra gyakorolt hatás szempontjából az államigazgatási aktusokat két csoportra osztja: olyanokra, amelyek meghatározott személyekkel kapcsolatban meghatározott jogokat és kötelezettségeket hoznak létre és olyanokra, amelyek nem határozzák meg a viszony minden résztvevőjét, hanem csak a felek egyikére róják azt a kötelezettséget, hogy ügyletkötésre nem kötelezett más személyekkel köteles szerződési viszonyba lépni. A jogkövetkezmények szempontjából az államigazgatási aktusokat három csoportra lehet osztani. Az első csoporthoz tartoznak azok az aktusok, amelyek meghatározott személyek számára közvetlenül kötelezettségeket és jogokat hoznak létre. A második csoporthoz azok az aktusok tartoznak, amelyek szerződéskötési kötelezettségeket hoznak létre az aktusokban megállapított feltételek mellett. Egyes államigazgatási aktusok bizonyos személyekre nézve olyan kötelezettséget létesítenek, hogy egy másik meghatározott személy kívánalmára az aktusban megállapított feltételek mellett köteles szerződést kötni.

»*Az ügyészség szervezete a népi demokratikus országokban*« című cikkében (56—61. old.) *Tadevoszjan, V. Sz.* az albán, a magyar, a román, a lengyel, a csehszlovák és a kínai ügyészségi szervezetet ismerteti, *Aniszimov, A. A.* »*Az Atlanti Egyezmény nemzetközi jogellenessége*« (62—68. old.) és *Boriszov, Sz.* »*A nemzetközi bíróság megsértette Irán szuverén jogait*« (69—73. old.), valamint *Liszovszkij, V. I.* »*Az európai tanács az angol-amerikai imperialisták eszköze*« (73—78. old.) című cikkében időszerű nemzetközi jogi kérdéseket tárgyalnak.

»*A tudományos élet krónikája*« című rovatban »Az SzK(b)P Központi Bizottsága mellett levő társadalomtudományi akadémia nemzetközi jogi s állam- és jogelméleti tanszékein« (79-83. old.) cím alatt három disszertáció ismertetését találjuk, »A Külföldi Kapcsolatok Összszövetségi Társasága jogi szakosztályán« (83—85. old.) cím alatt pedig a Bulgáriában járt szovjet kulturális küldöttség útjáról szóló beszámoló ismertetését közli a folyóirat. Ugyanitt közli a folyóirat a Magyar Jogász Szövetségnek a második jogászkongresszus alkalmával a Külföldi Kapcsolatok Összszövetségi Társasága jogi szakosztályához intézett távirata teljes szövegét. »A Szovjetunió Igazságügyminisztériuma Összszövetségi Jogtudományi Intézetében« (85-86. old.) cím alatt *Szemenov, P. G.* »A marxizmus-leninizmus a munkásosztály diktatúrájának államformájáról« című kandidátusi értekezésének ismertetését találjuk.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség ünnepélyei Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség budapesti központja az Állam- és Jogtudományi Intézettel s a Budapesti Ügyvédi Kamarával karöltve 1952. évi március hó 8-án ünnepélyt rendezett a Jogászház dísztermében Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapjának megünneplésére.

Az ünnepi beszédet dr. Kéri József, a Jogászház MDP pártszervezetének titkára, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa tartotta. Ünnepi beszédében ismertette azt a sok évtizedes harcot és munkát, amelyet Rákosi Mátyás elvtárs a magyar nép felszabadításáért folytatott, Rákosi elvtársnak azokat a tanításait, amelyeket a jogászoknak munkájukban nap mint nap szem előtt kell tartaniok, hogy munkájukkal a szocializmus építését, a béke védelmét mozdítsák elő.

A megjelent többszáz főnyi hallgatóság lelkesen ünnepelte Rákosi elvtársat, s győzelmeink szervezőjét, a Magyar Dolgozók Pártját.

Vidéki helyi csoportjaink is ünnepélyeket rendeztek Rákosi elvtárs 60. születésnapja alkalmából. Legtöbb helyi csoportunk a helyi igazságügyi hatóságok dolgozóival karöltve rendezte meg ünnepélyét.

Vidéki helyi csoportjaink munkája

Nagykanizsai helyi csoportunk Rákosi elvtárs születésnapjának megünneplésére felajánlotta, hogy taglétszámát a csoport területén dolgozó demokratikus jogászok soraiból 50%-kal emeli. Ezt a felajánlását túlteljesítette. Ez a felajánlás komolyan előmozdította Szövetségünknek azt a célkitűzését, hogy egyéni elbírálás alapján minden népi demokráciánkhoz hű jogászt tagjai sorában tömö-

rítsen. A helyes kezdeményezés nagykanizsai helyi csoportunk jó munkáját dícséri.

A Magyar Jogász Szövetség kecskeméti helyi csoportja a Közalkalmazottak Szakszervezete helyi bírósági szervezetével együttesen új kultúrotthont avatott fel. A kultúrotthon felavatása alkalmából az igazságügyi dolgozók munkaversenyének győzteseit díjakkal tüntették ki.

A zalaegerszegi helyi csoport ülésén Fürst Lajos, a zalaegerszegi államügyészség elnöke Tadevoszján szovjet szerző »Az ügyészség általános felügyelete« c. cikkét ismertette.

—■—

A Magyar Jogász Szövetség oktatási munkája

A Szövetség oktatási munkája a megszabott ütemterv szerint folyik. Március hónapban a szakmai továbbképző előadássorozat keretében a hallgatók konzultáción dolgozták fel a Rákosi elvtársnak a magyar jogászoknak adott tanításairól szóló előadást.

A vállalati ügyészi tanfolyam keretében Dániel Tamás a számvitel alapfogalmairól tartott előadást, amelyet a hallgatók konzultáció keretében dolgoztak fel.

—■—

A Magyar Jogász Szövetség Természetbarát Csoportjának túraprogrammja 1952. május és június hónapokra

Május 4. 1. (Pilisszentlászló-Prédikálószék-Dömös. *Találkozás:* Margithídi HÉV. 7 h. 45. *Vezető:* Mándi Ernő. (Tel.: 161—468.)

2. Hajókirándulás Esztergomba. *Találkozás:* Molotov-téri hajóállomás. 7 h. 30. *Vezető:* Kubinyi Sándor. (Tel.: 185—152.)

Május 11. Kismaros-Kisinócz-Csóványos-Diósjenő. *Találkozás:* Nyugati p. u. 7 h. 35. *Vezető:* Keledi Géza. (Tel.: 203—468.)

Május 18. Pomáz-Lajosforrás-Bükkipuszta - Sikáros - Dömörkapu. *Találkozás:* Margithídi HÉV. 8 h. 45. *Vezető:* Bálint Ákos. (Tel.: 130—738.)

Május 25. Budakalász-Felső-Kevélynyereg-Pilisborosjenő. *Találkozás:* Margithídi HÉV. 8 h. 45. *Vezető:* Lévai Gábor. (Tel.: 424—885.)

Június 7—8. Kétnapos Börzsönytúra. *Találkozás:* Nyugati p. u. VI. 7-én 13 h. 15. Diósjenő-Kemencepatak-Királyházimenedékház (hálás). VI. 8. Királyháza-Csóványos-Nagyhideghegy-Magas Tax-Királyrót-Szokolya. *Vezető:* Palla Gyula. (Tel.: 223—531.) Jelentkezés: V. 25-ig.

Június 8. Kelenföld-Tatabánya-Felső-Peskő-Szár. *Találkozás:* Kelenföldi p. u. 8 h. *Vezető:* Keledi Géza. (Tel.: 203—347.)

Június 15. Tahi-Hegyesd-Ábrahámbükk-Öregbükk. *Találkozás:* Molotov-téri hajóállomás. 7 h. 30. *Vezető:* Szász Pál. (Tel.: 123—932.)

Június 22. Dunabogdány-Nagyvillám-Visegrád-jogászüdülő. *Találkozás:* Molotov-téri hajóállomás. 7 h. 30. *Vezető:* Szold Ferenc. (Tel.: 380—587.)

Turistaértekezlet minden pénteken 12 órakor a Jogászházban fszt. 4. sz. alatt. Érdeklődés a túrák felől ezeken az értekezleteken és a vezetők feltüntetett telefonszámain.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből

A békéért világszerte folytatott küzdelemben növekvő jelentőséget kell tulajdonítanunk annak, hogy a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének kezdeményezésére a legkülönbözőbb pártállású és világnézetű, haladószellemű tisztességes jogászok leplezik le az újabb világháborút előkészítő imperialista tábor jogsértéseit.

J. A. Malik elvtárs, a Szovjetunió képviselője, az ENSZ leszerelési bizottságában 1952. március 26-án mondott beszédében — amelyben leleplezte az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai előtt az Egyesült Államok baktériumháborújának részleteit — méltatta a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége által Koreába küldött bizottság munkáját.

A bizottság elnöke Brandweiner professzor, a gráci egyetem kánonjogi és nemzetközi jogi tanára volt, alelnöke Cavalieri (Olaszország), tagjai pedig De Britto (Brazília), Gaster (Nagy-Britannia), Jacquier (Franciaország), Ho Po Nien (Kína), Moerens (Belgium) és Wasilkowska (Lengyelország).

A bizottság a DJNSZ titkársága útján a következő előzetes távirati jelentést küldte megállapításairól a Magyar Jogász Szövetségnek:

»A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Koreába küldött bizottsága befejezte vizsgálatát a közölt bűncselekmények tárgyában és jelentésén dolgozik. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy haladéktalanul értesítsük Önöket a következőkről:

Részletes kutatásokat folytattunk az amerikaiak által indított baktériumháború tekintetében. Bizonyítékok alapján meggyőződtünk arról, hogy a legutóbbi hetek alatt Koreában ismeretlen legyeket és egyéb rovarokat találtak. A találat helyéből és az egyéb körülményekből: nevezetesen az alacsony temperatúrából, a talaj minőségéből és egyéb tényezőkből, abból, hogy e területekre rendszeres berepülések történtek és hogy az előfordulási helyeken különleges tölcséreket találtak, megállapítható volt, hogy e rovarokat csoportosan vagy rajonként a levegőből dobták le. Szakértők megállapítása szerint e rovarok nagy része kolera, pestis és más betegségek csíráit hordozta.

A rovarok felfedezése után néhány nappal kolera- és pestisjárvány tört ki, éspedig kizárólag a találati helyek közvetlen szomszédságában.

Véleményünk szerint kétségbevonhatatlanok azok a mérhetetlenül megdöbbentő tények, amelyeket megállapítottunk. Rövidesen részletes jelentést fogunk előterjeszteni, a kérdés fontosságára és sürgősségére való tekintettel azonban a fenti tényekről már most értesítjük Önöket.«

A TASZSZ közölte azt a kiegészítő jelentést, amelyet a bizottság az észak-kelet kínai baktériumtámadásokról küldött a DJNSZ elnöksége tagjainak Londonba, Moszkvába, Pekingbe, Varsóba és Rómába.

A Pravda és az Izvesztija kiemelkedő helyen és teljes részletességgel foglalkozik a DJNSZ koreai bizottságának megállapításaival és megemlíti a Magyar Jogász Szövetségnek a baktériumháború jogi vonatkozásai tekintetében az ENSZhez intézett memorandumát is.

A Béke-Világtanács irodájának március 29-i ülésén Kuo Mo Zso, a világ békéjének megőrzésére és az amerikai agresszió elhárítására alakult kínai népi bizottság elnöke, köszönetét fejezte ki annak a bizottságnak, amelyet a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége szervezett meg és amely Brandweiner tanár vezetésével érkezett Koreába. A bizottság részletes jelentését, amelyet először Pekingben sajtóértekezleten hozott nyilvánosságra, lapunk más helyén ismertetjük.

A Magyar Jogász Szövetség az összes demokratikus jogász szervezetek rendelkezésére bocsátotta azt a nemzetközi jogi anyagot, amelyet a baktériumfegyver tilalmazása tárgyában az ENSZ főtitkárságához intézett memorandumába foglalt. E memorandum szövege a következő:

»A Kínai Népköztársaság központi népi kormánya és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kormánya megállapította, hogy az Amerikai Egyesült Államok Korea elleni intervenciós háborújukban, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezetének zászlaja alatt folytatnak, február vége óta rendszeresen »baktériumfegyvereket« használnak és a Kínai Népköztársaság területét is baktériumbombákkal árasztják el. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Koreába küldött bizottsága, amelyben különböző országok nagyhírű jogászai vesznek részt, a helyszínen meggyőződött arról, hogy az USA hadereje napról napra megismétli emberi értelemmel és képzelettel alig követhető borzalmas pestis-, tífusz- és feketehimlőtámadásait, amelyeknek a polgári lakosság körében már sok halálos áldozata van. Legújabban érkezett hiteles értesülések szerint a baktériumbombázások által okozott járványok átterjedtek a Kínával szomszédos ázsiai államok területére is és a betegségeket Ázsiából érkező hajók már egyes európai kikötőkbe is áthurcolták. Az elvetemült gaztett századokkal ezelőtt megfékezett járványokat zúdít újra az emberiségre és pusztulással fenyegeti az egész civilizációt, nem véve ki az őrült merénylet kitervelőit és elkövetőit sem. A tudósok, gondolkozók, politikusok, művészek, egyszerű emberek, gyermekeiket féltő anyák elemi erejű emberi tiltakozásában részt vesznek a világ minden tisztességes jogászával együtt Magyarország jogászai is.

Kötelességünk azonban, hogy mint jogászok különösen is rámutassunk a következő kétségtelen tényekre:

A nemzetközi jog törvényteleneknek bélyegzi az olyan hadviselési módszereket és eszközöket, amelyek az emberiségnek és a tisztességnek világszerte elismert legalacsonyabb fokával sem egyeztethetők össze. Nyilvánvalóan ilyenek azok a baktériumfegyverek, amelyek egyaránt támadják meg az emberi, állati, növényi életet, fertőzésszerűen terjednek, szörnyű szenvedéseket és borzalmas halált okoznak.

Nemzetközi egyezmények kifejezetten is tiltják a baktériumfegyver használatát. Az 1899. évi hágai egyezmény érvényes jogszabályként mondta ki, hogy tilos mérgező és egyéb tömegpusztításra alkalmas fegyvereknek háborúban való használata. Az 1922. évi washingtoni deklaráció megerősítette, az 1925. évi genfi jegyzőkönyv pedig ünnepélyes formában újra kimondotta ezt a tilalmat és kifejezetten kiterjesztette a baktériumfegyverekre is. Megdöbbenten kell arra gondolnunk, hogy az Egyesült Államok, amely a genfi jegyzőkönyvet aláírta, azt utóbb azért nem ratifikálta, mert ezzel akart már előre kibúvót biztosítani önmaga számára, hogy adandó esetben áttérjen a bakteriológiai hadviselésre. A baktériumfegyver alkalmazásának tilalma azonban olyan általános jogelv, amelynek megszegését nem lehet a ratifikáció elmaradásával menteni.

Roosevelt elnök 1943. évi ünnepélyes nyilatkozatában leszögezte, hogy az embertelen hadviselési módok alkalmazását a civilizált emberiség közvéleménye törvényen kívül helyezte. Az Egyesült Államok elnöke akkor kijelentette, hogy az Egyesült Államok soha, semilyen körülmények között sem fog ilyen fegyverek használatához folyamodni, ha azokat előbb az ellenség nem használja. E nyilatkozattal az Egyesült Államok kormánya is kötelezőnek fogadta el magára nézve a totális pusztító fegyverek tilalmát, de ezek használata ily nyilatkozat nélkül is ellenkeznék minden háborús törvénnyel.

A Béke Hívei II. Világkongresszusa a békeszerető emberiség egyöntetű álláspontját szögezte le, amikor a bakteriológiai és egyéb tömegpusztító fegyverek alkalmazásának feltétlen megtiltását követelte és kimondotta, hogy háborús bűnössé kell nyilvánítani azt a kormányt, amely e fegyverek bármelyikét először használja. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének tanácsa ezzel kapcsolatban külön is megállapította, hogy az a hadviselés, amelyet az Egyesült Államok a koreai polgári lakosság kiirtásával folytat, lábbal tiporja a háborúnak évszázadokon át kialakult és minden állam által elismert törvényeit és szokásait. Az ENSZ nemzetközi jogi bizottsága a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék ítélete tárgyában készített hivatalos jelentésében szintén megállapította, hogy:

a háborús törvények és szokások megsértése háborús bűncselekmény,

a polgári lakosság kiirtása és minden embertelen cselekmény, amelyet háborús bűncselekménnyel kapcsolatban követnek el, egyúttal az emberiség elleni bűncselekmény is és

e bűncselekmények elkövetői és részesei a nemzetközi jog értelmében felelősek cselekményeikért és büntetendők még akkor is, ha kormányuk vagy hivatali feletteseik parancsára jártak el.

A Kínai Népköztársaság kormánya tehát a nemzetközi jog értelmében jár el, ha e legsúlyosabb háborús és az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények tetteseit, ha kezébe kerülnek, nem hadifoglyokként, hanem háborús bűnösökként kezeli.

A felsorolt jogszabályok nem ismeretlenek Ön előtt, Főtitkár úr és az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai előtt sem. Az Önre és az Egyesült Nemzetek Szervezete elnökségének és titkárságának minden tagjára súlyosodó nemzetközi büntetőjogi felelősségre hivatkozással kérjük:

Szíveskedjék a legsürgősebben intézkedni, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete haladéktalanul tegye meg az Alapokmányból folyó intézkedéseket az egész emberiséget fenyegető súlyos bűncselekmény további elkövetésének megakadályozása céljából,

szíveskedjék az Alapokmánynak megfelelően haladéktalanul intézkedni, hogy a tömegpusztító fegyverek alkalmazásáért felelős összes személyeket mint háborús bűnösöket a legrövidebb időn belül nemzetközi törvényszék vonja felelősségre. Külön fel kell hívnunk figyelmét arra, hogy a nemzetközi törvényszéknek kell ítélkeznie mindazokon a felelős személyeken — bármilyen országhoz tartoznak is —, akik a tömegpusztító bakteriológiai fegyver alkalmazására való szövetkezésben vagy e fegyverek alkalmazásában részt vettek vagy ahhoz segítséget nyujtottak.

Főtitkár úr intézkedéséről haladéktalanul értesítést kérünk. Emberi és jogászi felelősségünk parancsára tovább is meg kell tennünk minden lépést az emberiséget és a civilizációt fenyegető borzalmas merénylet folytatásának megakadályozására.«

*

Az imperialista gyilkosok 1952. március 30-án megölték Nikosz Beloianniszt, a görög nép egyik legnagyobb fiát és a görög függetlenségnek és a világ békéjének három más hős harcosát.

A Beloiannisz és társai ellen elkövetett véres merénylet másnapján a Magyar Jogász Szövetség a következő távirati üzenetet intézte a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége útján a világ minden tisztességes jogászához:

»A harmadik világháború előkészítői meggyilkolták Nikosz Beloianniszt, a görög nép egyik legnagyobb fiát és a görög nép szabadságának, a világ békéjének három más hős harcosát. Fülünkbe csengenek Beloiannisz utolsó üzenetének szavai, amelyet a kalitheai börtönből küldött: ‚Harcoljatok azért a jövőért, amikor nem kell többé rettegni a háborútól és az éhségtől. Csak a ti nem csökkenő erőfeszítéseitek akadályozhatja meg, hogy Görögországban újra kezdődjék a kivégzések sorozata'. A monarcho-fasiszta kormány újabb merényletekre készül. A legközelebbi napokban három újabb per tárgyalása kezdődik a görög szabadságharc meg nem alkuvó hősei ellen. Beloiannisz példája és üzenete arra kötelez, hogy a békéért harcoló százmilliók sorába állva, lefogjuk az imperialista hóhérok véres kezét és a nürnbergi ítéletekben lerögzített alapelvek értelmében nemzetközi bíróság előtt vonjuk felelősségre az imperialista gyilkosságok felbujtóit és tetteseit.«

A Magyar Jogász Szövetség azzal is hozzájárul a demokratikus jogászságnak a véres görög elnyomás ellen folytatott harcához, hogy a legszélesebb körben igyekszik nyilvánosságra hozni azokat a megdöbbentő adatokat, amelyeket a Beloiannisz-ügyben kiküldött magyar jogászbizottság állapított meg a monarcho-fasiszták törvény- és alkotmánysértéseivel kapcsolatban. A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Bulletinja a legnagyobb jelentőséget tulajdonítja annak, hogy a magyar bizottság az 1911. évi alkotmány és a görög büntetőtörvények szövegére rámutatva, minden jogász előtt kétségtelenné tette az elkövetett törvénysértéseket és ezzel felbecsülhetetlen értékű fegyvereket adott azoknak a különböző pártállású tisztességes jogászoknak a kezébe, akik a legutóbbi koreai és görögországi események hatása alatt minden erejüket a békeharc rendelkezésére akarják bocsátani. A Német Demokratikus Jogász Szövetség a berlini Sajtó Házában rendezett sajtókonferenciát, amelyen a német főváros demokratikus jogászságának és sajtójának képviselői előtt dr. Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára ismertette a magyar jogászbizottság megállapításait. A berlini rádió az előadás kapcsán kimerítően ismertette a bizottság munkájának eredményeit. A berlini lapok is hosszú cikkekben ismertették az előadást; a Neues Deutschland, Németország Szocialista Egységpártja Központi Bizottságának lapja kiemelte, hogy a magyar jogászbizottság oly adatokat állapított meg, amelyek eddig ismeretlenek voltak a világ közvéleménye előtt.

ÜGYVÉDSEG

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának gyakorlatából

Fegyelmi ügyekben

4.

Az ügyvédi etikába ütközik a kihallgatni rendelt tanú felkeresése és vele a vallomás tárgyában megbeszélés folytatása.

Megengedhetetlennek találja a fellebbviteli tanács, hogy valamely ügyben kihallgatni rendelt tanút a perbeli ügyvéd felkeresse és vele a vallomásra vonatkozóan megbeszélést folytathasson, miután ezzel azt a látszatot keltheti, hogy a tanút befolyásolni kívánja. Nem teheti meg ezt az ügyvéd akkor sem, ha — amint a jelen esetben — arra saját ügyfele kifejezetten felkéri, miután az ügyvéd minden cselekedetéért saját maga tartozik felelősséggel és azt harmadik személyek óhaja, vagy utasítása semmiképpen sem befolyásolhatja.

OBFT. II. 5309/1951.

5.

Az ügyvéd ellen hozott marasztaló büntető ítéletnek az elmozdítás nem szükségszerű következménye.

A fellebbviteli tanácsnak az az álláspontja, hogy az ügyvéd ellen büntető ügyben hozott marasztaló ítélet megszünteti azt a bizalmat az ügyvéddel szemben, mely hivatása gyakorlásának feltétele. Az adott esetben a fellebbviteli tanács nem alkalmazta az elmozdítás büntetését, mert a panaszlott egyéniségére vonatkozó kedvező adatok alapján azt reméli, hogy a büntetőbíróság által kiszabott két havi szabadságvesztés és a fegyelmi bíróság által megállapított egy évi felfüggesztés megtelelő nevelő hatást gyakorol a panaszlottra.

OBFT. I. 3299/1951.

Igazgatási ügyekben

1.

Volt köztisztviselő felvételénél irányadó szempontok.

Az x-i ügyvédi kamara a fellebbezéssel megtámadott határozatában azzal az indokolással tagadta meg kérelmezőnek az ügyvédek névjegyzékébe való felvételét, mert nem igazolt olyan tevőleges demokratikus magatartást, amely kétségtelenné teszi azt, hogy kérelmező meg fog felelni azoknak a követelményeknek, amelyek a népi demokráciában az ügyvédi gyakorlat folytatásához elengedhetetlenül szükségesek. Az ügyvédi kamara hivatkozik az Országos Bizottság állandó gyakorlatára, amely az Ürt. 45. § 2. pontjában meghatározott felvételt kizáró ok tekintetében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a népi demokrácia ügyvédje csak akkor méltó hivatásának sikeres gyakorlásához nélkülözhetetlen bizalomra, ha az eddigi magatartása a demokrácia építését tevőlegesen szolgálta.

Ennek az általános elvnek a fenntartása mellett kérelmező esetében az állapítható meg, hogy a kérelmező köztisztviselői pályafutása alatt a demokrácia ellen nem vétett, K. városban — ahol polgármester volt — a szegényebb néposztály érdekeit szolgálta, a becsatolt nyilatkozatok szerint működése kifogás alá nem esett, állami közjegyzővé nevezték ki és a megbizatása a járásbíróság megszűnte folytán szűnt meg; az igazságügyminisztérium az ügyvédek névjegyzékébe való felvétele ellen észrevételt nem tett: mindezeknél fogva az igazgatási bizottság kizárási ok fennforgása hiányában az ügyvédi névjegyzékbe való felvételt elrendelte.

OBIT. 3788/1951.

SZERKESZTŐSÉGÜNK telefonszáma: 312-795

TARTALOM: *Dr. Hajdu Gyula:* Az ENSZ útja. — Haladó jogi hagyományaink kérdéséről. (II.) — *Dr. Révai Tibor:* Az »Állam- és jogelmélet« című egyetemi tankönyv fordítása. — *Viski László, dr. Radnai József:* Egyes veszélyeztető bűncselekményekről. — *Dr. Farkas József, dr. Kováts Anna, dr. Nagy László, dr. Szilbereky Jenő* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Az ügyész részvétele a polgári perben. — *Dr. Losonczy István:* Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez de lege lata és de lege ferenda. (II.) — *Szemle:* Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről. — *Dr. Beck Salamon:* A pertársak függetlenségének elve. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1951. évi 12. és 1952. évi 1. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei. — A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből. — Ügyvédség. — Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: *Др. Д. Хайду:* Путь ООН. — Вопрос о прогрессивных традициях венгерского права. (Часть II.) — *Др. Т. Реваи:* Перевод учебника »Теория государства и права«. — *Л. Вишки, Др. Й. Радная:* Об отдельных угрожающих преступлениях. — *Др. Й. Фаркаш, Др. А. Ковач, Др. Л. Надь, Др. Е. Силбереки* (Институт Государствоведения и Права): Роль прокурора в гражданском процессе. — *Др. И. Лошонци:* Замечания »de lege lata« и »de lege ferenda« о некоторых преступлениях посягающих на семью. (Часть II.) — *Обзор:* О злодеяниях, совершенных американскими империалистами в Корее. — *Др. Ш. Бек:* Принцип независимости соистцев и соответчиков. — Из опредилений Верховного суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати (»Советское государство и право« № 12 от 1951 г. и № 1 от 1952 г.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов. — Из сообщений Международного Союза Демократических Юристов. — Адвокатура. — Приложения:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: *Gyula Hajdu, docteur en droit:* Le vol de l'ONU. — De la question de nos traditions juridiques progressistes. (IIème Partie.) — *Tibor Révai, docteur en droit:* La traduction du manuel d'université «Théorie d'Etat et de droit». — *László Viski, József Radnai, docteur en droit:* Quelques délits par la mise en danger. — *József Farkas, Anna Kováts, László Nagy, Jenő Szilbereky, docteurs en droit* (Institut des sciences politiques et juridiques): Le rôle du procureur dans le procès civil. — *István Losonczy, docteur en droit:* Remarques sur la question des crimes contre l'état de famille de lege lata et de lege ferenda. (IIème Partie.) — *Revue:* Des crimes commis par les impérialistes américains en Corée. — *Salamon Beck, docteur en droit:* Le principe de l'indépendence des codemandeurs et des codéfendeurs. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique. Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo No 12 de l'année 1951 et No 1 de l'année 1952.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois. — Communiqués de l'Association Internationale des Juristes Démocrates. — Nouvelles du barreau. — Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: *Dr. Gyula Hajdu:* Der Weg der Vereinten Nationen. — Über die Frage unserer fortschrittlichen Rechtstraditionen. (II.) — *Dr. Tibor Révai:* Die Übersetzung des Universitätslehrbuches »Staats- und Rechtstheorie«. — *László Viski, dr. József Radnai:* Einige Gefährdungsdelikte. — *Dr. József Farkas, dr. Anna Kováts, dr. László Nagy, dr. Jenő Szilbereky* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaft): Die Rolle des Staatsanwaltes im Zivilprozess. — *Dr. István Losonczy:* Bemerkungen zu einigen Verbrechen wider den Familienstand de lege lata und de lege ferenda. (II.) — *Rundschau:* Freveltaten der amerikanischen Imperialisten in Korea. — *Dr. Salamon Beck:* Das Prinzip des Unabhängigkeit der Streitgenossen. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo No 12 a. d. J. 1951 und No 1 a. d. J. 1952.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes. — Aus den Mitteilungen des Internationalen Verbandes der Demokratischen Juristen. — Nachrichten des Rechtsanwaltswelt. — Beilage:* Misszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft. — Egyes szám ára: 8.— Ft. Egyszámlaszám: 09.873.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 2-522897. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 5. szám Budapest, 1952. május hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége 1952 áprilisi tanácsülésén, Bécsben, több mint 20 állam jogászai vettek részt. A Szovjetunió jogászküldöttségét Zeidin elvtárs, a Szovjetunió Legfelső Bíróságának az elnökhelyettese vezette. Ukrajna jogászait Rudenko elvtárs, legfőbb ügyész képviselte, aki a háborús bűnösök felett ítélkező nürnbergi nemzetközi katonai törvényszék előtt a vád képviselője volt. A négytagú kínai jogászküldöttséget Shen-Chun-Ju, a kínai Legfelsőbb Bíróság elnöke vezette.

A tanácsülést D. N. Pritt, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének elnöke nyitotta meg — majd Joe Nordmann, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének főtitkára számolt be a Szövetség 1951. szeptemberi kongresszusa óta kifejtett tevékenységéről. Nordmann jelentésében különösen kiemelte a Beloiannisz-ügyben kiküldött magyar jogászbizottság tevékenységét. A tanácsülés napirendjén három főkérdés szerepelt. Az elsőhöz, »A demokratikus szabadságjogok védelme az imperialista államokban« című napirendi ponthoz a Magyar Jogász Szövetség főtitkára: dr. Kovács István teljes részletességgel szólt a Magyar Jogász Szövetség által a Beloiannisz-per vizsgálata céljából kiküldött bizottság munkájáról — foglalkozott a Franco-Spanyolországban uralkodó terrorral és különösen a multévi barcelonai tömegsztrájk vezetői és résztvevői ellen folytatott törvénytelen eljárásokkal, majd megemlékezett a beszámoló az Amerikai Egyesült Államokban a Kommunista Párt egyes vezetői és ezek védői ellen hozott törvényellenes ítéletekről is. Végül tényeket sorakoztatott fel annak bizonyítására, hogy Tito Jugoszláviában fasiszta terroruralmat vezetett be és ott felszámolták az összes demokratikus szabadságjogokat. Ugyanakkor a Szovjetunió és a népi demokratikus államok a legszélesebbkörű biztosítékokkal gondoskodnak e jogok valóságos érvényesítéséről. A tanácsülés második témájaként »A német béke és ennek nemzetközi jogi alapja« címmel Hilde Benjamin, a Német Demokratikus Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökhelyettese kifejtette, hogy a német népnek igazságos és demokratikus béke megkötésére irányuló törekvése, amelyet a Szovjetunió támogat, a nemzetközi egyezmények tételes szövegén alapul.

A tanácsülés napirendjének legkiemelkedőbb eseménye a Koreába kiküldött jogászbizottság jelentése volt. Ez a jelentés a jogászi alapossággal megvizsgált és összegyűjtött tények és bizonyítékok: több mint 100 tanúkihallgatás és szemle, sok szakértői vélemény-alapján kétségtelen tényként rögzítette le, hogy az amerikai imperialisták Korea és Észak-Kína területe ellen baktériumfegyvert alkalmaztak és ezzel súlyosan megsértették a nemzetközi jog legalapvetőbb szabályait. A jogászbizottság jelentése a bizonyítékok felsorolása után megállapította azokat a nemzetközi jogi személyeket, akiknek el kell bírálniok az amerikai fegyveres erők és liszinmanista zsoldosai cselekményeit, továbbá lerögzítette azoknak a személyeknek a körét, akiket ezekért a gaztettekért büntetőjogi felelősség terhel. Mindezt a hatalmas anyagot a Magyar Jogász Szövetség áprilisi budapesti nagygyűlésén a magyar közvélemény elé tárta. Nagyban emelte ennek a nagygyűlésnek a jelentőségét, hogy azon felszólalt Shen-Chun-Ju, a kínai Legfelsőbb Bíróság elnöke is. (A MJSz az Országos Béketanáccsal együtt rövidesen brosúrát is fog minderről kiadni.)

A nagygyűlést követően a Magyar Jogász Szövetség főtitkára az ország nagyobb vidéki városaiban is beszámolt erről a rendkívül fontos anyagról. Ezeken a gyűléseken a jogászokon kívül a dolgozók minden rétege igen nagy számban vett részt. Ezeknek a gyűléseknek a jelentőségét nagyban emelte, hogy a Magyar Jogász Szövetség valamennyit a helyi Békebizottságokkal karöltve rendezte. A gyűléseken megjelentek a megyei pártbizottságok képviselői is.

A koreai bizottság jelentésének hatására a dolgozók számos helyen felajánlásokat tettek, hogy fokozni fogják erőfeszítéseiket és még jobb munkával erősítik a béketábort és biztosítják azt, hogy azok a szörnyűségek, amelyeket az amerikai fegyveres erők Koreában elkövettek, ne ismétlődjenek meg. Szegeden az egyetem tanáraival az élen, a jogászok felajánlották, hogy felvilágosító munkával széles körben ismertetik a koreai nemzetközi bizottság jelentését és a DJNSZ bécsi tanácsülésének az anyagát. Péosett a jogi kar hallgatói a békeharc erősítése céljából vizsgaeredményeik megjavítására vállalkoztak. Az egyik helyi gyár dolgozói a béketábor erősítésére felajánlották, hogy megjavítják minőségi termelésüket.

Debrecenben 40 tagúra emelték a jogászokból alakult békebrigád létszámát, hogy a tanácsülésnek és a koreai jelentésnek az anyagát Hajdu-Bihar megye lakosságának legszélesebb rétegei között ismertté tegyék.

A beszámolók mindenütt segítséget nyújtottak a június 1-i béketalálkozók sikeréhez.

A magyar jogászok további feladata is az, hogy fokozott munkával segítsék a békemozgalmat és növeljék a béketábor erejét. Ebben a munkában pedig komoly segítséget és támogatást nyújt a jogászoknak a nemzetközi jogászbizottság jelentése.

Rákosi elvtárs tanítása és a nemzetközi jogászok feladatai

Rákosi elvtársnak »A békéért és a szocializmus építéséért« cím alatt kiadott beszédei és cikkei a magyar népi demokrácia fejlődésének jelentős szakaszát ölelik fel[1]. A kötetben található első beszédet Rákosi elvtárs 1949. május 8-án mondotta el Celldömölkön a Népfront választási gyűlésén, a könyvben utolsónak felvett beszéde a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán, 1951. februárjában hangzott el.

Két év általában nem nagy jelentőségű idő egy nép életében, a magyar nép fejlődése szempontjából azonban éppen ennek a két évnek a harcai és eredményei rögzítették le visszavonhatatlanul a fejlődés irányát: a szocializmus építésének útját.

Nemzetközi síkon ezt az időszakot a Szovjetunió vezette béketábor növekedése, vele szemben pedig az imperialisták egyre elkeseredettebb agresszív tevékenysége jellemzi. A Sztálini Korszak hatalmas gazdasági alkotásai, a fáradhatatlan szovjet békepolitika eredményei, a Kínai Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság megalakulása, az áruló Tito-banda és ügynökei leleplezése, a Béke Világtanács felhívásaira összegyűlt békealáírások százmilliói — mind sikeres állomásai annak a küzdelemnek, amelyet a béketábor tömegei folytatnak a világreakció mesterkedései, az Atlanti Szövetség, a Schuman-terv, a koreai agresszió, a fegyverkezési verseny és a szovjetellenes rágalmak ellen.

A belpolitikában a hároméves terv időelőtti sikeres befejezése, az ötéves terv első évének kimagasló eredményei, a felemelt ötéves terv beindulása, a magyar Sztahanov-mozgalom megszületése és mindezzel párhuzamosan a reakció fokozatos kiszorítása, magyarországi képviselőinek egymás után történő ártalmatlanná tétele jellemzi ezt az időszakot. Ebben a korszakban indult meg a mezőgazdaság kollektivizálásának egyre erősödő, határozott mozgalma, ami a kulákság elleni harc kiéleződésével járt.

Ebben a nemzetközi küzdelemben a magyar népi demokrácia »erős bástyá«-nak bizonyult a békefront magyar szakaszán. (208. old.) Harcát a Magyar Dolgozók Pártja és annak vezetője, a magyar nép legnagyobb fia, Lenin és Sztálin első magyar tanítványa, Rákosi Mátyás vezeti. Az ő iránymutatása mindenkor a dolgozó nép kívánságát fejezi ki és biztos iránytűt ad a kezébe minden magyar dolgozónak, akár nagy világpolitikai távlatokkal kíván megismerkedni, akár a hétköznapi élet ügyes-bajos problémáival foglalkozik. Rákosi elvtárs beszédei és cikkei évekre jelölik meg azt az utat, amelyen haladnunk kell és ugyanakkor — mesterien összhangba hozva a stratégiát és a taktikát — napi feladatainkat is megmagyarázzák.

Rákosi elvtárs tanítása az ország minden dolgozójának irányt mutat. Természetes, hogy a nemzetközi jog területén, a felépítmények e viszonylag szűk szektorában dolgozó jogászok is a Magyar Dolgozók Pártjának határozataiból és Rákosi elvtárs tanításából merítik munkájukhoz az alapvető szempontokat és iránymutatást.

[1] Rákosi Mátyás: »A békéért és a szocializmus építéséért«, Szikra, 1951., 453 old.

I. Rákosi elvtársnak ebbe a kötetbe felvett művei minden lényeges nemzetközi kérdést megvilágítanak. Nincs az 1949. és 1950. évnek olyan jelentősebb nemzetközi vonatkozású eseménye, amelyről Rákosi elvtárs ne adna mélyrehatóan és világos értékelést. A problémák tárgyalása során Rákosi elvtárs nem mulasztja el egyszer sem, hogy figyelmünket *a nemzetközi kérdésekkel való foglalkozásra* irányítsa.

1949. szeptember 30-án az MDP nagybudapesti aktíván a Rajk-per tanulságairól szólva ezt mondotta Rákosi elvtárs: »... még egy tanulsága van az imperialista kémbanda leleplezésének: az, hogy többet kell foglalkoznunk a nemzetközi kérdésekkel. Annyira beletemetkeztünk a saját problémáinkba, hogy nem kísérjük eléggé figyelemmel a nemzetközi eseményeket, nem ismerjük eléggé a munkásmozgalom, a népi demokráciák és a kommunista pártok kérdéseit. Ezen is változtatni kell, különben e téren is lemaradunk; leszokunk arról, hogy helyzetünket a nemzetközi helyzetbe ágyazva, a proletárnemzetköziség szemszögéből nézzük.« (191—192. old.)

1949. október 22-én az MDP kétéves pártfőiskolájának megnyitásán tartott beszédében Rákosi elvtárs ugyanerről a kérdésről így szólt: »A magyar népi demokrácia győzelméig elkerülhetetlen volt, hogy figyelmünket elsősorban a belső ellenséggel szemben harcra, belső kérdéseinkre összpontosítsuk. Miután ez a harc eldőlt, a győzelem következtében megváltozott a Magyar Népköztársaság nemzetközi jelentősége is. Már maga ez a körülmény rákényszerített bennünket arra, hogy többet foglalkozzunk nemzetközi kérdésekkel.« (201—202. old.)

Rákosi elvtárs ezekkel a szavaival általában a népi demokrácia feladatai végrehajtásán fáradó dolgozókhoz szólt. Ugyanakkor azonban nyilvánvaló, hogy a nemzetközi viszonyokkal hivatásszerűen foglalkozóknak még kifejezettebben feladata megismerkedni ezekkel a kérdésekkel, elmélyült tudást szerezni a nemzetközi ismeretek terén és tapasztalataikat szüntelenül alkalmazni munkájukban.

II. Rákosi elvtárs azonban a feladatot nemcsak általában állítja elénk. Behatóan ismerteti Magyarország nemzetközi helyzetét és a *magyar külpolitika céljait* is, általában és részleteiben is. »Most jött először létre olyan helyzet, hogy a haladó emberiség és a dolgozó magyar nép céljai egybeesnek. Ki kell emelni, hogy ez nemcsak politikai síkon, hanem gazdaságilag is így van« (33. old.) — mondja Rákosi elvtárs. Ez a körülmény egyrészt megnöveli a Magyar Népköztársaság külpolitikai súlyát, megerősíti nemzetközi helyzetét, másrészt kötelezettségeket ró rá: »Olyan nemzetközi politikát folytattunk — mondotta Rákosi elvtárs az MDP II. Kongresszusán —, amely megszilárdította világszerte sokat szenvedett népünk tekintélyét és néhány év alatt lehetővé tette, hogy emelt fővel léphettünk be a Szovjetunió vezette békés, haladó nemzetek nagy családjába.« (465. old.) Annak a politikának az alapja, amely a magyar népet az élenjáró népek családjába bevezette, a békepolitika. »A béke megvédése, mely kongresszusunk célkitűzései között az első helyen állott, legyen a jövőben

is a legfontosabb feladatunk. A tartós béke további boldogulásunk, egész jövőnk alapja.« (539. old.)

Rákosi elvtárs a magyar külpolitika alapvető vezérelveit a Szovjetunióval való szoros baráti viszonyban, következetes békepolitikában és az ennek az alapját képező, illetve ebből fakadó egészséges nemzetköziségben látja: »... a magyar népi demokrácia éltető eleme ez az egészséges nemzetköziség, amely hazánk fejlődését egybe tudja hangolni az egész emberi haladás ügyével...« (192. old.) A következetes békepolitika természetesen nem szavakkal valósítható meg, tettek szükségesek hozzá és ezekben a tettekben nem fukarkodhatunk erőinkkel. Napról napra ismétlődő munkával, türelemmel, áldozatkész példamutatással, fáradhatatlanul kell dolgoznunk azon, hogy az új háborús erők ellen tömörítsük sorainkat. »A magyar népi demokrácia nem kíméli erőit, hogy a maga országában a béke minden becsületes hívét, tekintet nélkül politikai felfogásukra vagy vallásukra, tömörítse az emberiséget fenyegető új háborús veszedelem ellen folyó harcra« — jelentette ki Rákosi elvtárs a Központi Vezetőség 1950. február 10-i ülésén és nyomatékkal fűzte hozzá: »Mi ennek a harcnak gyakran kerülünk az első frontszakaszába.« (243. old.)

III. A harc, amelyről Rákosi elvtárs beszél, a *béketábor harca a világreakció ellen.* Ismeretes, hogy az angol-amerikai reakció költséget és fáradtságot nem kímélve, több ízben kísérelte meg, hogy Magyarországot kiszakítsa a Szovjetunió köré tömörült béketábort alkotó államok családjából. A Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja éberségén és harci elszántságán múlott, hogy ezeket a támadásokat széles tömegeire támaszkodva, kellő időben el tudta hárítani. Rákosi elvtárs azonban felhívja arra a figyelmet, hogy az ellenség nemcsak nagyvonalú összeesküvésekkel, titkon összetákolt reakciós kormány-elképzelésekkel dolgozik, hanem mindennapos aknamunkát fejt ki az országon belül háborús céljai érdekében. A reakció »... programmot már nem tud adni, mert nyiltan nem mondhatja meg, hogy terveinek egyetlen feltétele van: a véres háború.« (39. old.) A harcot e tervek leleplezésére rég bevált fegyverünkkel, felvilágosítással, az elméleti színvonal emelésével és az éberség fejlesztésével kell felvennünk. A nemzetközi reakció munkájáról való tájékoztatás terén különösen nagy feladatok hárulnak a nemzetközi jogászokra, akik ha az összefüggéseket kellően ismerik, egy külföldi hivatalos lap szürke hasábjain elbujtatott büntetőtörvény alapján is dialektikusan ki tudják értékelni, milyen nemzetközi és belső erőviszonyok késztetik meghatározott eselekvésre az adott uralkodó társadalmi osztályt. De a nemzetközi jog művelésével szorosan együttjár a külföldi híranyag tanulmányozása is, ez szélesebb távlatokban mutatja meg a nemzetközi jog művelői számára a nemzetközi osztályharc körülményeit, mint ahogyan az az átlag újságolvasó előtt feltárul. Rákosi elvtárs ezzel kapcsolatban pontosan megadja a feladatokat is: »Rendszeresen le kell leplezni azokat a fogásokat és módszereket, amelyeket az imperialisták használnak sötét, kalandor céljaik elérése érdekében és ilyen módon kell őket szétverni és ártalmatlanná tenni.« (210. old.)

A magyar nemzetközi jogászoknak ezen a téren sok mulasztást kell pótolniok. Rengeteg a tanulnivalónk a szovjet jogászoktól, akik gyors, határozott állásfoglalásukkal és kiterjedt tárgyi tudással járulnak hozzá az imperialisták leleplezéséhez és a szovjet nép felvilágosításához. Különösen szembetűnően mutatkozott meg 1950. év augusztusában a szovjet nemzetközi jogászoknak ez a tevékenysége. Alig pár hét telt el a Koreában történt amerikai agresszió után, amikor 1950. év augusztusában csupán az »Izvesztyija« című központi szovjet lapban 11 terjedelmes, tudományos megalapozottságú cikk jelent meg az imperialisták agressziójáról a legnevesebb szovjet jogászok tollából. Ezek a cikkek — hogy a többi napilapban és szakfolyóiratban megjelent óriási számú hasonló cikkről ne is beszéljünk — kétségtelenül hatalmas lépéssel segítették elő azt, hogy a Szovjetunió népei minél előbb határozott és megalapozott állásfoglalást alkothassanak a koreai agresszorok bűneivel kapcsolatban. A szovjet tudósok a napilapok hasábjain tudományos értékű fejtegetést adtak és a jogi érvek tömegével is alátámasztották a a koreai agressziót elítélő álláspontjukat.

A magyarországi nemzetközi jogászoknak annál inkább pótolni kell mulasztásaikat, mert az imperialista hatalmak magatartása folytán Magyarországnak már eddig is különféle konfliktusai adódtak és ezek a konfliktusok gyakran olyan jellegűek, hogy mi jogászok magyarázattal szolgálhatunk a magyar nép számára — nekünk kell világossá tenni jogi érvelésünket a dolgozó nép előtt és semmiképpen sem várhatjuk be, amíg ezeket a kérdéseket helyettünk — amint a multban nem egyszer történt — szovjet tudósok világítják meg először nemzetközi méretekben. (Ez történt például a Hágai Nemzetközi Bíróság ismert döntése esetében, amelyet nemzetközi perspektívában először I. A. Korovin dolgozott fel »A szovjet állam és jog« 1950. évi 5. számában megjelent cikkében.)

Rákosi elvtárs ebben a kérdésben is megadja számunkra az alapvető álláspontot: »Mi békés, szocializmusunkat építő kis ország vagyunk és semmi örömünk nincs abban, hogy hol Tito-banditák miatt, hol az angol-amerikai agresszióval és kémkedéssel kapcsolatban vannak konfliktusaink. Mi ezeket a konfliktusokat nem keressük, de szembenézünk velük. És ha az Amerikai Egyesült Államok vagy Anglia azt hiszi, hogy fenyegetéssel vagy nyomással szabad garázdálkodást biztosíthat nálunk kémeinek, akkor tapasztalni fogja, hogy tévedett.« (249. old.) Ezeket a konfliktusokat illetően kétségtelenül az a nemzetközi jogászok feladata, hogy nemzetközi jogi érveikkel a magyar külpolitika céljait támogassák nemcsak tiltakozó vagy válaszjegyzékek szerkesztésénél, de az eseményeknek a dolgozókkal történő ismertetése során is.

IV. A nemzetközi békeharc szerves részét képezi az *imperialista provokációk elhárítása.* Rákosi elvtárs beszédeiben és cikkeiben különös figyelmet szentel ezeknek a provokációknak. Igy természetesen részletesen foglalkozik az Egyesült Nemzetek Szervezetének működésével, ahol az angol-amerikai imperialisták folyamatosan és tömegméretekben követik el éppen a nemzetközi jog által fedezve, de az utóbbi időben mind gyakrabban a nemzetközi jog általánosan elismert tételeinek a felrúgásával világméretű pro-

vokációikat és jogsértéseiket. »Rá kell mutatni arra is, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete lehetővé teszi az Egyesült Államok kis csatlósainak segítségével a többség akaratának elutasítását. Amikor például a koreai kérdésben India képviselője bizonytalan és radikálisnak egyáltalán nem nevezhető közvetítő megoldást ajánlott, ezt a javaslatot annyi ország támogatta, amelynek lakossága jóval meghaladta az Amerika vezette imperialista tábor lakóinak a számát. Ennek dacára a közvetítést az Egyesült Államok apró csatlósai segítségével el tudta utasítani. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének fejlődése azzal fenyeget, hogy az amerikai imperializmus egyik fedőszervévé, vak eszközévé válik.« (371—372. old.) A formális többség politikája, amellyel az Egyesült Államok a világ népei akarata ellen képes fordulni, az Egyesült Nemzetek szervezetének lejáratásához vezet.

»Az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulása a második világháború szenvedéseitől elgyötört emberiség legnagyobb reménysége volt. Azt várták tőle, amit létrejöttekor ígért, hogy egységesen és keményen fogja elutasítani a szétzúzott fasizmus minden feltámadási kísérletét, erőteljesen támogatni fogja a demokrácia, az emberi haladás ügyét. Az amerikai imperialistáknak világhódító törekvései azonban egészen más irányt adtak az Egyesült Nemzetek Szervezetének. A Marshall-tervvel és egyéb rendszabályokkal anyagi függőségbe hozták az Egyesült Nemzetek egy sor államát« (370. old.) — ebben adja meg Rákosi elvtárs az Egyesült Nemzetek Szervezete mai működésének az értékelését a Központi Vezetőség 1950. október 20-i ülésén.

Az ENSZ-nek ezt a mélyreható elemzését alig néhány hónap múlva Sztálin elvtárs így fogalmazta meg a Pravda munkatársának 1951. február 16-án adott nyilatkozatában: »Az Egyesült Nemzetek Szervezete, amelyet úgy alakítottak meg, mint a béke megőrzésének bástyáját, a háború eszközévé, az új világháború kirobbantásának eszközévé változik... A dolog lényegét tekintve az Egyesült Nemzetek Szervezete most nem annyira világszervezet, mint az amerikaiak szolgálatára álló szervezet, az amerikai agresszorok szükségleteinek megfelelően működő szervezet.« (Szabad Nép 1951. február 17.)

Az Egyesült Államok napjainkban már elsősorban agresszióval, de ugyanakkor a burzsoa áltudományosság ködösítő módszereivel, a kozmopolitizmussal is harcol a népek függetlensége ellen. Egyik legfőbb módszere ezen a téren az állami szuverenitás kérdésének imperialista formájú felvetése, amelynek során az imperialista jogászok és politikusok éppen a nemzetközi jog eszközeivel igyekeznek meggyőzni a világ népeit arról, hogy a nemzeti önállóság és függetlenség elve — természetesen az Egyesült Államokat kivéve! — idejét múlta. Rákosi elvtárs ebben a kérdésben is világos útmutatást nyujt: »A Marshall-országok burzsoa politikusai, Churchillel az élükön, egyre azt hirdetik, hogy lejárt a nemzetek függetlenségének és önállóságának a kora, hogy az imperialista »közös célokért« le kell mondani az államok szuverenitásának, függetlenségének jó részéről. Nem hirdetik ezt az »elméletet« az Amerikai Egyesült Államokban, mert az egész fecsegés a lemondásról és a nemzeti függetlenség korlátozásáról, az amerikai imperialisták előtti behódolás, az amerikai gyarmatosítás megkönnyítésére szolgál.« (531. old.)

A szuverenitás kérdésének óriási szovjet irodalma van. Élenjáró szovjet jogászok, mint A. J. Visinszkij, D. B. Ljevin, Lazarev, V. I. Zujev, A. F. Volcskov, F. I. Kozsevnyikov, A. Trajnin, V. Durgyenyevszkij stb. cikkeiben állandóan új és új érvekkel, a szovjet békepolitika gyakorlati tapasztalataival bizonyítják a szuverenitás kérdésének mai jelentőségét. Ellentétben velük az imperialista országok megfizetett jogászai és publicistái, a megcáfolt és nem egyszer a már saját maguk által megtagadott »elméleteket« vonultatják fel az imperializmus fegyvertárából. Ime, a nemzetközi osztályharcnak ez ismét olyan szakasza, ahol a nemzetközi jog fegyvereit állandóan használnunk kell és ahol a mi nemzetközi jogászainkra is nagy feladatok várnak.

V. A nemzetközi jog eszközeivel folytatható osztályharc azonban nemcsak ezeket az általános területeket érinti. Amióta a népi demokratikus országok a Szovjetunió segítségével kiszabadultak az imperialista befolyás alól, *az imperialisták szüntelen támadásainak* vannak kitéve. Nincs olyan *népi demokratikus állam*, amely ne lenne szüntelenül kitéve az imperialisták és csatlósaik legkülönfélébb formájú támadásainak. Közismerten kémközponttá fejlődtek a népi demokratikus államokban lévő diplomáciai missziók, naponta értesülhetünk arról, hogy a Kínai Népköztársaság ellen sorozatos határsértéseket követnek el. A legelképesztőbb indokokkal nemzetközi bíróság elé viszik az imperialisták a népi demokráciákkal támadt »konfliktusaikat«. Sőt újabban a szocialista típusú államnak egyáltalán nem nevezhető, de bizonyos antiimperialista mozgalmaival jelentkező Perzsia ügyében is agresszív céljaiknak kedvező határozatot értek el az utasításaikra engedelmesen működő Hágai Nemzetközi Bíróságnál.

Természetesen ugyanaz a helyzet magyar viszonylatban is. »Mi magyarok is nemrégen tapasztalhattuk — mondotta Rákosi elvtárs a Központi Vezetőség 1950. október 20-i ülésén — milyen készséges eszköze az amerikai agressziónak és hírverésnek az Egyesült Nemzetek Szervezete. Amikor az amerikaiak koreai kegyetlenkedése miatt szerte a világon nagy volt a felháborodás — abból a célból, hogy eltereljék erről a figyelmet és hogy az Egyesült Államokat a szabadság bajnokainak tüntessék fel, hirtelen napirendre tűzték Magyarország, Románia és Bulgária ügyét. Azt állították, hogy ezek az országok megsértik a szabadságjogokat. Kierőszakoltak egy megbélyegző határozatot, mely felszólította az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjait, hogy igyekezzenek olyan adatokat gyűjteni, melyek azt bizonyítanák, hogy mi megsértjük a szabadságjogokat.« (372. old.)

A vezető imperialista államoknak és csatlósaiknak mind a magyar, mind a többi népi demokrácia megszületésének pillanata óta szűnni nem akaró törekvésük, hogy ezekre az államokra »az emberi jogok« megsértését rábizonyítsák. Ezért vették elő az imperialisták a Mindszenty-ügyet, a Standard-gyár szabotálóinak, Vogelernek és Sandersnek az ügyét. Rákosi elvtárs világos és éles választ ad beszédeiben ezekre az imperialista provokációkra is.

»Nagyon csábító feladat volna sorra venni azokat az országokat, amelyeknek kormányai ezt a javas-

látot (az ENSZ megbélyegző határozata Magyarország, Bulgária és Románia ellen — V. Z. P.) megszavazták és külön-külön megmutatni, hogyan áll náluk a szabadság ügye.« (372. old.) Rákosi elvtárs éppen a Vogeler-üggyel kapcsolatban jelenti ki a következőket: »... az Egyesült Államok kormánya az emberi jogokra és szabadságjogokra hivatkozva már nem kevesebbet követel tőlünk, minthogy tűrjük nyugodtan és megtorlás nélkül kémei garázdálkodását. Mi nem egyszer kijelentettük, hogy bennünket azok az urak, akik gőzerővel támogatják a görög nép lemészárlását, akiknek a véres kezenyoma mindenütt ott látható, ahol a népek szabadságát fojtogatják, akik éppen most Franco és bandájának udvarolnak, nem taníthatnak demokráciára és szabadságra. Most még hozzátehetjük, hogy népünk, szabadságunk és demokráciánk jogos érdekeinek védelmében semmiféle fenyegetés bennünket meg nem gátol.« (248. old.)

Az imperialisták a Mindszenty-perrel kapcsolatban is megkíséreltek mindent, hogy beavatkozhassanak belügyeinkbe. Ez a kísérletük azonban meghiúsult. »Hiába vitték az amerikai imperialisták a Mindszenty-ügyet a Nemzetek Szövetsége elé. Kísérletük, hogy beavatkozzanak belügyeinkbe, kudarccal végződött és előre megmondhatom, hogy a jövőben is elutasítunk minden olyan kísérletet, mely a demokrácia ellenségeit külföldről támogatja. Ebben a kérdésben nem ismerünk tréfát és hajszálnyit sem engedünk, mikor dolgozó népünk érdekeit kell megvédenünk.« (13. old.)

Az imperialisták állandó provokációiból Rákosi elvtárs azt a következtetést vonja le, hogy éppen a rabló imperialisták részéről érkező támadások igazolják ügyünk igazságosságát. »Az a nagy lárma, amelyet Mindszenty érdekében a nemzetközi reakció csapott, az a kudarc, amely az Egyesült Államokat érte, amikor ezt a kérdést az Egyesült Nemzetek Szervezete elé vitte, még jobban aláhúzták demokráciánk igazát, magabiztosságát és szilárdságát.« (45. old.) Ennek az igaz ügynek a tudatában áll módjában kormányzatunknak határozottan elutasítani a nemzetközi jog területén ellenünk elkövetett provokációkat is, amint azt tette kormányzatunk a Vogeler-ügy kapcsán a Hágai Nemzetközi Bíróságnak az Egyesült Államok nyomására történt illetéktelen beavatkozási kísérlete alkalmával. »Ami a Hágai Bíróságot illeti — jelentette ki Rákosi elvtárs a Központi Vezetőség 1950. február 10-i ülésén —, mely a nyugati imperialisták utasítására illetéktelenül be akar avatkozni belső ügyeinkbe, oda természetesen nem megyünk.« (249. old.)

A magyar nemzetközi jogászok feladata, hogy a nemzetközi jog fegyvertárából kiemeljék és kidolgozzák azokat az érveiket, amelyek részben leleplezik az imperialisták agresszív politikáját, részben maguk az imperialisták által nem egyszer elfogadott és megerősített nemzetközi jogi normák alkalmazásával biztonsággal hárítják el a beavatkozási kísérletet.

VI. Különösen részletesen foglalkozik Rákosi elvtárs minden alkalommal az utóbbi idők egyik legnagyobb imperialista provokációjával, *a Tito-banda kérdésével.* A Tájékoztató Iroda 1948. júniusi határozata óta és különösen a Rajk- és Kosztov-perek után a Tito-banda tevékenységét a kommunista pártok vezetői, de a haladó politikusok, sőt végül elszólásaikkal maguk az imperialisták is, nem utolsó sorban pedig a titóista vezetők beszédeikben a napnál világosabban leleplezték a közvélemény előtt. Titóék maguk is hosszú ideig kísérleteztek saját népük és más államok dolgozóinak megtévesztésével. A Rajk-per azonban végleg leleplezte őket és alig maradt olyan terület, ahol még akár kísérletet is tehettek volna arra, hogy valódi énjüket leplezzék. Ebből a szempontból igen fontos vizsgálat alá venni éppen a nemzetközi jog terén kifejezésre juttatott állásfoglalásaikat és ennek megvalósításaként a nemzetközi szervekben, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetében folytatott gyakorlatukat. 1949 őszén az Egyesült Nemzetek Szervezetének IV. ülésszakán a váltakozó sorrendben megürülő Biztonsági Tanács tagságot a Tito-banda az imperialisták segítségével az eddig betartott nemzetközi konvenció felrúgásával megszerezte. Ezzel a Tito-banda fontos pozíciót szerzett magának az Egyesült Nemzetek Szervezetében és olyan játékot kezdett, amely előtt a közvélemény bizonyos fokig értetlenül állott. Érthetetlen volt ugyanis, hogy a Rajk-per, majd később a Kosztov-per leleplezései után miért szavaz időnként a jugoszláv delegátus az Egyesült Nemzetek Szervezetében a szovjet javaslat mellett? Rákosi elvtárs még a Rajk-per lefolyása előtt, még Jugoszláviának a Biztonsági Tanácsba való bekerülése előtt »A jugoszláv trockisták az imperializmus rohamcsapata« (Szabad Nép 1949. június 8.) című ismert cikkében már felhívta a figyelmet a titóistáknak erre a nemzetközi gyakorlatban folytatott ködösítő kísérletére: »... rendkívül jellemző a jugoszláv árulók magatartása a Nemzetek Szövetségében. Az imperialisták cinkos szemhunyorgatással veszik tudomásul, hogy Titóék egy sor kérdésben a népi demokráciákkal szavaznak, mert megértik, hogy ez nekik bőven megtérül azzal, hogy Titóék ennek fejében saját népük egy részét még mindig megtéveszthetik, mondván ‚Ime, mi mégis a szocialista államok családjához tartozunk«. (85—86. old.)

Rákosi elvtárs irányt mutat arra vonatkozólag is, hogy milyen álláspontot foglaljon el a magyar dolgozó nép a jugoszláv néppel kapcsolatban: »Kötelességünk, hogy megértessük a jugoszláv dolgozó néppel, hogy elnyomóikkal szemben mellettük állunk, segítünk nekik és számon tartjuk szenvedéseiket.« (24. old.) A nemzetközi jog és annak megfelelő alkalmazása ennek a küzdelemnek egyik igen jó eszköze lehet a gyakorlatban és kimutathatja, hogy a Tito-banda elleni küzdelem éppen a jugoszláv nép küzdelmét segíti elő.

VII. Rákosi elvtársnak a nemzetközi jogászok részére szóló tanításainak jelentős részét ölelik fel az említett imperialista provokációk elleni harchoz nyújtott útmutatások. A feladatoknak természetesen ez csak egy részét képezi, mert elválaszthatatlan ettől a küzdelemtől a nemzetközi jogászoknak az a feladata, hogy szüntelenül fejlesszék hazájuknak a *Szovjetunióval és a többi népi demokratikus állammal való kapcsolatait.* Nincsen Rákosi elvtársnak olyan megnyilatkozása, amelynek során ezekre a feladatokra ne hívná fel a figyelmet. Az 1949. évi választások előestéjén tartott rádióbeszédében külön nyomatékkal is utalt erre: »Békénket és a béke nemzetközi ügyét

szolgálták azok a barátsági és kölcsönös segélynyujtási szerződések, amelyeket demokratikus szomszédainkkal kötöttünk és a jóviszonynak és őszinte szeretetnek elmélyülése, amelyet hálás népünk fokozódó mértékben mutat felszabadítónk, a hatalmas Szovjetunió felé.« (35. old.) A Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán Rákosi elvtárs a baráti országok együttműködését értékelve, kézzelfoghatóan világítja meg ennek az együttműködésnek a jelentőségét azzal, hogy a kapitalista országok közötti »együttműködést« vázolja: »Lehetetlen össze nem hasonlítani a szocialista országok baráti kölcsönös segítségét a kapitalista országok, a Marshall-terv, az Atlanti „Szövetség" országainak egymásközti viszonyával. Ezek a kapitalista szövetségek és csoportosulások a gyengébb partner kifosztásán, kizsákmányolásán alapulnak. Bennük szakadatlan az egymás elleni harc a piacokért, a nyersanyagokért, a gyártási titok megszerzéséért és ellopásáért stb.« (476. old.)

A Szovjetunió és a népi demokratikus államok baráti együttműködésének kimélyítése terén nagy feladatok várnak a nemzetközi jogászokra. Elő kell segítse ezeknek a feladatoknak a megoldását az a körülmény is, hogy a népi demokráciák nemzetközi jogi problémái lényegében azonosak és az imperialisták részéről ellenük irányuló provokációk és támadások is igen sok rokonvonást mutatnak külön-külön is az egyes népi demokratikus államok viszonylatában. (Pl. államosítások kérdése, a népi demokratikus államokban leleplezett imperialista ügynökök perei, diszkrimináció az árucsereforgalomban stb.) A népi demokratikus államok fejlődését figyelembe véve, a jogalkotási problémák, a régi burzsoa törvényalkotások megváltoztatásának a problémái is alig különböznek. Ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy a nemzetközi jogi közös problémáknak a jogi kidolgozása ma még mintha lemaradást mutatna az előbbiekkel szemben. A nemzetközi jogászok feladata volna, hogy ezekre a problémákra rámutassanak, ezeket kidolgozzák és ezzel is segítsék a béketábor közös harcát az imperializmus nemzetközi jogellenes politikájával szemben.

Rákosi elvtárs műveinek most tárgyalt kötetében érintett időszak igen lényeges eseménye volt a magyar-csehszlovák barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyujtási szerződés megkötése. Rákosi elvtárs is külön figyelmet szentelt ennek a szerződésnek. Az 1949 májusi népfrontválasztások alkalmával elmondott rádióbeszédében következetes békepolitikánkról beszélve ezt mondja: »Ennek a békevágynak volt jelentékeny szerepe abban, hogy északi szomszédunkkal, Csehszlovákiával is meg tudtuk teremteni az egészséges baráti viszonyt és ezzel új szilárd gerincet adtunk a békefrontnak.« (35. old.) Pár hét múlva pedig e szerződés ratifikációs okmányai kicserélésére Prágába utazott magyar kormányküldöttség tiszteletére megrendezett nagygyűlésen ezzel kapcsolatban az egész magyar nép örömét így tolmácsolta a prágai dolgozók előtt: »A magyar munkások és parasztok, az egész magyar dolgozó nép lelkesen ünnepli a csehszlovák-magyar szerződést, mint újabb megszilárdulását a nemzetközi békefront erőinek.« (103. old.)

Rákosi elvtárs egyetlen alkalommal sem mulasztja el, hogy a magyar nép helyzetét, vagy a béke kérdését ne a proletárnemzetköziség szellemében, a Szovjetunióval való barátság, a haladó mozgalmakkal együttérző testvériség szellemében vizsgálja. Nem mulasztja el egy alkalommal sem aláhúzni a Szovjetuniónak azt a hatalmas szerepét, amelyet a világ békemozgalma keretében tölt be. 1949 májusában a külügyminiszterek párizsi békecértekezlete idején így értékelte a helyzetet: »Ez a hatalmas külpolitikai esemény a békefront nagy győzelmét és a háborús uszítók, a reakció súlyos vereségét jelenti. Újra bebizonyosult, hogy jó kézben van a béke ügye: a hatalmas Szovjetunió és bölcs vezérének, a magyarság nagy barátjának: Sztálin generalisszimusznak erős kezében.« (21. old.) Ez a külpolitikai szemlélet jellemzi a magyar népi demokrácia kormányának a nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontját is. Hogy csak egyet említsünk ezek közül Rákosi elvtárs értékelésében, napjaink legégetőbb problémáját, a német kérdés békés megoldását: »A nyolc külügyminiszter prágai nyilatkozata — mondotta Rákosi elvtárs a Központi Vezetőség 1950. október 20-i ülésén — történelmi építő okmány a béke védelmében. A magyar népi demokrácia kormánya helyesen cselekedett, amikor a maga részéről támogatta ezt a politikát, mely egyedül alkalmas arra, hogy az egész német nép ráléphessen a békés, demokratikus fejlődés útjára és meggátolja azt, hogy Németország az amerikaiak gyarmatává váljék.« (378. old.)

VIII. Rákosi elvtárs minden tanítását mélységesen áthatja az *internacionalizmus*. Az internacionalizmus szellemét munkájukban a nemzetközi jogászoknak is állandóan fejleszteniök kell. Fontos ellenőriznünk, hogy intézkedéseink, javaslataink, állásfoglalásaink az internacionalizmus talaján állanak-e. A nemzetközi jog területén folytatott munkának érzékeny politikai mérőeszköze ez a kérdés. Léptennyomon nyílt ellenséges állásfoglalásokkal, polgári álobjektivitással szerkesztett imperialista jogszabályokkal és törvénymagyarázatokkal, jogi szofisztikával megírt jegyzékekkel van dolgunk, sőt ha magyar forrásokra támaszkodunk, egyelőre ott is túlnyomó részt csak régi, burzsoa eredetű állásfoglalásokkal találkozhatunk. Kimeríthetetlen lehetősége van e téren az elhajlások veszélyének. A Központi Vezetőség 1949. május 31-i ülésén Rákosi elvtárs részletesen rámutatott erre a veszélyre általános vonatkozásokban: »A jobboldali veszély egyik veszedelmes megnyilvánulása a nacionalizmus, a sovinizmus. Ez a nacionalizmus néha igen veszedelmes formában jelentkezik. A jobboldali veszélyhez tartozik a kozmopolitizmus, a dolgozó nép hazafiságának lebecsülése, a kapitalista nyugat irodalma, művészete, tudománya előtti kritikátlan meghajlás és ami ezt kiegészíti, a szovjet tudomány, a szovjet kultúra és irodalom eredményeinek lebecsülése.« (66. old.)

A nemzetközi jogászok munkájukban szüntelenül beleütköznek a nacionalizmus és kozmopolitizmus csapdájába. A nacionalizmus legkülönbözőbb formákban merülhet fel és veszélyétől csak akkor mentesülhet a nemzetközi jogász, ha szilárd elméleti alapon, a helyes osztálypolitika alapján áll.

A kozmopolitizmus veszélye különös erővel hat éppen a nemzetközi jogászat terén. Figyelembe kell

vennünk, hogy nemzetközi jogászaink ma még nagyrészt csupán nyugati idegen nyelveket tudnak. Magától értetődően munkájukhoz lehetőség szerint ezen a nyelven keresnek forrásanyagot és a szocialista jog alkotásait jórészt csak fordításokban — mégpedig egyelőre elégtelen mennyiségű fordításban — ismerhetik meg. Elsőrendű feladatuk nemzetközi jogászainknak, hogy a szovjet nemzetközi jogi irodalmat pontosan és részletesen megismerjék és e célból az orosz nyelvet minél előbb elsajátítsák, ha mentesülni akarnak a kozmopolitizmus veszélyének bizonytalan talajától és ha biztos alapokat akarnak szerezni maguknak a szocialista jog terén. Nem kétséges, hogy belátható időn belül képtelen lesz önálló munkára vagy sablonos intézkedéseken felüli tevékenységre az a magyar nemzetközi jogász, aki valamennyire legalább nem ismerte meg az orosz nyelvet.

Az igazi értelemben vett hazafiság, megalapozott osztálypolitika talaján állva, a szovjet tapasztalatok átvétele segítheti ebben a munkájukban nemzetközi jogászainkat. Rákosi elvtárs számtalan alkalommal hívja fel a figyelmet a gazdasági és szellemi életünk minden területén a szovjet tapasztalatok átvételére. A szovjet nemzetközi jogtudomány lüktető munkáját tükrözik vissza a szovjet szakfolyóiratok (Szovjet állam és jog, A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának közleményei stb.). Az itt megjelent cikkeknek a fordításai ma még Magyarországon aránylag kis számban és a rendelkezésre álló tudományos anyagot korántsem átfogó mennyiségben jelennek meg. Ugyanakkor a megjelenő cikkek általában a nagyobb elvi kérdéseket tisztázzák, de épp a tudományos munka kérdéseiben, tudományos konferenciák ismertetésében, a nemzetközi jogi tankönyvek, előadások bírálatában és általában a bírálati módszernek az ismertetésében szűkölködnek. Az oroszul tudó vagy tanuló nemzetközi jogászok feladata, hogy ezen a téren tudományos munkásságukat is elősegítő fordításaik révén minél szélesebb körben alkalmazzák a szovjet tapasztalatok átvételét és minél szélesebb jogászi szakkör és nem-jogász érdeklődők előtt tegyék ismertté a fontos nemzetközi kérdésekkel kapcsolatos szovjet állásfoglalásokat, fejtegetéseket.

A szovjet tudósok munkáiból tehetünk szert azokra a tapasztalatokra, amelyek állandó fegyvereinkké válnak a kozmopolitizmus elleni harcban és mélyen belénk gyökerezik a proletárnemzetköziségnek az a szelleme, amelyet Rákosi elvtárs minden beszéde hirdet. Különösen kifejező példáját adta Rákosi elvtárs az internacionalizmusnak abban a beszédében, amelyet 1949. augusztus 28-án, a Világifjúsági Találkozó alkalmából tartott nagygyűlésen mondott el. »A hozzánk vendégül jött ifjakra mély hatást gyakorolt az a rokonszenv és szeretet, amely száz formában nyilvánult meg velük szemben és nem lehet csodálkozni rajta, ha a kapitalista országokból jöttek közül sokan arra kérnek bennünket: engedjük meg, hogy nálunk maradhassanak. Mi természetesen nagyon örülünk annak, hogy ezek az ifjak szívesen maradnának nálunk és megadjuk nekik erre a lehetőséget. De szerintünk többet használna a közös ügynek, ha hazamennének és ott bátran, lelkesen küzdenének azért, hogy náluk is megteremtsék azokat a viszonyokat, amelyek nálunk tetszenek nekik, amelyeket nálunk helyeselnek. Ez a feladat méltó az ifjúsághoz és azt tanácsoljuk mindazoknak, akik itt szeretnének maradni: folytassák a harcot otthon, az most a fontosabb frontszakasz.« (137—138. old.) Szolgáljanak Rákosi elvtárs szavai például nemzetközi jogászaink és általában a magyar jogászok számára arra vonatkozólag, hogy mit jelent az osztálypolitika és internacionalizmus a jog alkalmazása terén. Rákosi elvtárs minden megnyilatkozása erre tanít bennünket.

*

Munkánk, életünk minden vonatkozásában Rákosi elvtárs a példa előttünk. Útmutatásai történelmi jelentőségűek, hazánk fejlődése szempontjából, de beszédei és cikkei az ország határain kívül is jelentős eseménynek számítanak. Ő Lenin és Sztálin legnagyobb magyar tanítványa. Rajta keresztül még közelebb áll hozzánk a haladó emberiség vezetője, Sztálin elvtárs, akiről Rákosi elvtárs ezt írta: »Soha, amióta az emberiség történetét írják, nem élt és működött a felszabadult népeknek olyan vezetője, kinek hatása és befolyása szélesebb, mélyebb és maradandóbb lett volna, akit annyi százmilliók lelkes szeretete, megbecsülése övezett volna, mint a világ dolgozóinak vezérét és tanítóját, Sztálint. Ő ma világszerte minden kommunista, szocialista, következetes demokrata mintaképe s mint negyedszázada Lenint, most őt tekinti vezetőjének és útmutatójának.« (A 70 éves Sztálin, Szabad Nép 1949. december 21. 215. old.) Rákosi elvtárs útmutatását követve, a sztálini tanításnak magyar viszonyokra leghivatottabban értelmezett útján járunk.

Dr. Vas-Zoltán Péter

A napokban megjelenik

A büntető perrendtartás.

A könyv tartalmazza az 1951. évi III. törvényt, a törvényjavaslat miniszteri indokolását, valamint a törvény hatálybalépésével és végrehajtásával kapcsolatos törvényerejű és miniszteri rendeleteket.

A magyarázatokat dr. Alapy Gyula írta. *A könyv körülbelüli ára: 20.— Ft*

A büntetőtárgyalás vezetése (I.)

I. A büntetőtárgyalás perjogi és politikai jelentősége

1. A társadalomra veszélyes, büntetendő magatartások elleni küzdelem döntő jelentőségű szakasza a bűnügy *bírósági tárgyalása*. A nyomozó szervek és a vádhatóság minden munkája és a büntetőbíróság előkészítő munkája — röviden minden, ami a bűncselekmény észlelésétől a tárgyalásig történik — mind a tárgyalás sikeres lefolytatását hivatott szolgálni. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a bírói munkában — amelynek lényegét: a tárgyalás előkészítése, a tárgyalás lefolytatása, a határozat meghozatala és végül a határozat (ítélet) szerkesztése teszi — a súlypont szintén a *tárgyaláson* van.

Az emberi művelődés fejlődésének hosszú útján immár évezredek óta a büntetőtárgyalást tekintik bűnügyben az anyagi igazság megállapítása legalkalmasabb és nélkülözhetetlen eszközének.

A büntetőperjog irodalmában nem egyszer kifejtették, de a büntetőjog gyakorlati munkásai tapasztalatból is tudják, hogy a jól vezetett büntetőtárgyalás során a vád, a védelem és a bíróság az előkészítő eljárás esetleges hiányait a legtöbbször pótolni tudja, viszont a rosszul vezetett tárgyalás a legkitűnőbb nyomozati és vádhatósági előkészítést is ellaposíthatja, a bizonyítékokat szétporlaszthatja, elerőtlenítheti úgy, hogy a felsőbb bíróság az összevissza gubancolt, zavarossá tett ügyben aligha vagy egyáltalán nem foglalhat állást.

Ha mindehhez hozzávesszük még a büntetőtárgyalás hatalmas tömegnevelő lehetőségeit, amelyek a jó tárgyalásvezetés mellett mélyenszántó erőként hatnak — viszont a rosszul vezetett tárgyalások a társadalomban visszatetszést, elégedetlenséget, bizonytalanságot szülnek —, elegendő indokot soroltunk fel annak az állításnak az alátámasztására, hogy az egész büntetőeljárásnak és magának a bírói munkának is *döntő része*, súlypontja a *tárgyalás*.

Nem véletlen tehát, hogy a társadalmi fejlődés minden rendszerében a széles néptömegeket a jogi kultúra egész területéből a *büntetőtárgyalás* érdekelte a legjobban. A köznapok egyszerű emberének éppúgy, mint az íróknak és művészeknek képzeletében a jogász elsősorban is büntetőjogász. De nem a törvényeket íróasztalnál elmélyedve szerkesztő büntetőjogász, nem is az ítéletét, vád- vagy védőbeszédét dolgozószobájában fogalmazó büntetőjogász, hanem a büntetőperben, a *tárgyaláson* működő: ítélkező, vádat vagy védelmet képviselő jogász. Mindez azt mutatja, hogy a széles néptömegek értékelésében is kiemelkedő jelentőségű a bűnügy tárgyalása.

2. A büntetőperjog történetéből ismerjük, hogy a római rabszolgatársadalom büntetőtárgyalásától úgy célkitűzései, mint eszközei és külső képe tekintetében lényegesen különbözött a középkor feudalista társadalmának büntetőtárgyalása. A francia forradalmat követően a XIX. század második felében Európában kialakult burzsoa büntető perrendtartások azután meghatározták a valamennyi előzőtől gyökeresen eltérő burzsoa büntetőtárgyalási módot.

Nem véletlen, hanem az alap és felépítmény kapcsolatából folyó törvényszerű jelenség, hogy a társadalmi-gazdasági rendszer változását követi a tételes büntetőeljárási jog és ennek nyomán a büntetőtárgyalás feladatainak, eszközeinek, módszereinek és külső képének változása is. Más szóval a büntetőtárgyalás vezetése is változik.

A büntetőjogot ma alkalmazó jogásznemzedék túlnyomó többségében a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tv. keretében és a burzsoa jogszemlélet eszmekörében idegzette be a büntetőtárgyalást. Közben azonban a történelmi fejlődés sülyesztőjébe került az 1896. évi XXXIII. tv. s az eljárási kereteket elsősorban is kitöltő Btk. Általános része. Az 1952. január 1-én életbelépett 1951. évi III. tv.-be foglalt új büntető perrendtartás, a Btá.-val s egyéb új, melléktörvénnyel együtt a büntetőeljárás s azon belül elsősorban is a tárgyalás elé új feladatokat tűzött. Az új feladatok mikénti és milyen tárgyalás-technikai eszközökkel való megoldása e bírói nemzedék úttörő feladata.

3. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Alkotmányának 113. cikkelye az SZSZKSZ legfőbb ügyészének feladatává teszi a legfelsőbb felügyeletet a felett, hogy a törvényeket az összes minisztériumok és az alájuk tartozó intézmények, valamint az egyes hivatalos személyek, nemkülönben az SZSZKSZ polgárai pontosan betartsák.

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 42. §-a szerint is a *törvényesség megtartása felett* a Magyar Népköztársaság *legfőbb ügyésze* őrködik. A legfőbb ügyész e jogkörében ügyel arra, hogy a minisztériumok, az alájuk rendelt hatóságok, hivatalok, intézmények és egyéb szervek, az államhatalom helyi szervei, valamint a polgárok a törvényeket megtartsák.

Ez alkotmányi rendelkezésekből kiviláglik, hogy a szocialista típusú államban az államügyészségeknek összehasonlíthatatlanul jelentősebb szerepük van, mint a burzsoa államokban.

E jelenségből az elmult évek során egyesek olyan téves gondolatokra jutottak, hogy a szocialista büntetőeljárásban az államügyész előtti eljárásszakaszhoz viszonyítva talán csökkent jelentősége lenne a bírói eljárásszakasznak, nevezetesen éppen a tárgyalásnak. Ezek a nem mindig jóhiszemű felfogások ittott kezdték a büntetőtárgyalást mint csupán formálisan szükséges, de az ügy eldöntése szempontjából a nyomozati és a vádhatósági eljárás után kevésbbé jelentős eljárásszakasznak tekinteni. E nézetek odáig fajultak, hogy a büntetőtárgyalást a nyomozati és vádhatósági eljárás puszta alaki ismétlésének tekintették, ahol úgyse történhetik semmivel se több vagy kevesebb, mint az előkészítő eljárások során. Ha pedig mégis történne, azt a bíróság — az előkészítő eljárás anyagával szemben — úgyse fogadja el. Ez a szocialista típusú államban *tarthatatlan* és nyilvánvalóan *ellenséges* »elmélet« odáig merészkedett, hogy a büntetőtárgyalás társadalmi és politikai jelentőségének e nullpontra helyezését nem egyszer egyenesen a Szovjetunióban uralkodó perjogi szemléletként emlegette. E nagyon is átlátszó, rágalmazó suttogások közé éppen időben csapott néhány ide-

vágó, magyarra fordított szovjet tanulmány, mint pl. G. Ivanovnak a szovjet bírói munkát bemutató brosúrája,[1] vagy a leningrádi egyetem tanárának, M. Sz. Sztrogovicsnak az anyagi igazság tanát kifejtő, a nemzetközi perjogi irodalomban is kiemelkedő jelentőségű munkája,[2] A. J. Visinszkij és más neves szovjet büntetőjogászok magyar nyelvre átültetett írásaiból is meg kellett mindenkinek győződnie arról, hogy a szocialista államban nem csökken, ellenkezőleg, a burzsoa jogrendben nagyrészt csupán *perjogi* és többnyire csak a *perbeli személyek körét érdeklő* büntetőtárgyalás jelentősége messze túllép e kereteken s mint a *szocialista törvényesség egyik legszemléltetőbb tudatosító eszköze*, hatalmas és a fejlődés még hosszú szakaszán nélkülözhetetlen, a tömegek tudatát formáló tömegnevelő eszköz. A szocialista büntetőtárgyalásoknak tehát a *perjogi jelentőségen* túl messzeható *társadalmi, politikai jelentősége* is van.

A büntetőeljárás keretében a *tárgyalás jelentősége* szembetűnően kidomborodik az új büntető perrendtartás számtalan rendelkezéséből. Így mindenekelőtt a törvény célját kifejező 1. §-ból is, amelyik szerint e törvény célja az, hogy a büntetőeljárás szabályozásával a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjének és intézményeinek, valamint a dolgozók jogainak *védelmében* biztosítsa a dolgozó nép ellenségeinek a *megbüntetését* s a dolgozóknak a szocialista társadalmi együttélés szabályaira való *nevelését*.

Alaposan téved, aki azt hiszi, hogy a bíróság csupán azzal védi a népi demokrácia rendjét és a dolgozók jogait, hogy az ellene támadókat megbüntetve, egy időre elvonja az újabb támadások lehetőségétől, illetve a büntetéssel egyszersmindenkorra elrettenti a bűntettest, illetve a társadalom hasonló jogellenes támadások elkövetésére hajlamos tagjait. E határokig — a speciális és generális prevencióig — terjedtek a haladottabb szemléletű burzsoa tárgyalásvezetési célkitűzések. Ez elemi célokat természetesen a szocialista tárgyalás is megvalósítja. De már maguk a burzsoa írók is rámutattak, hogy a bűntettesekre mért még oly drákói büntetések sem képesek gyakran az elkövetőt az újabb bűnözéstől elrettenteni s a társadalom más tagjait a bűnözéstől visszatartani.

A marxista-leninista elmélet feltárta a bűnözés társadalmi okait és kimutatta, hogy a bűnözés társadalmi okainak a felszámolása után is, még jó ideig, bűnözni fognak a társadalom egyes elmaradt, kapitalista csökevényekkel terhelt tudatú tagjai. Egyedül büntetésekkel a bűncselekményektől nem védhető meg a társadalom. A felvilágosítás, a nevelés, a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a tudatosítása, nélkülözhetetlen eszközök a bűnözés elleni társadalmi küzdelemben. A burzsoa bíró idevágó feladatának csupán azt tekintették, hogy a bűnösnek talált vádlottat megfelelő büntetéssel sujtsa, az ártatlannak ítélt vádlottat pedig felmentse. A szocialista bíró feladata ennél sokkal több. A szocialista bírónak *nevelnie is kell* a vádlottat és mindenkit, aki a tárgyaláson részt vesz.

A szocialista büntetőtárgyalásvezetés nemcsak az ítélet szóbeli indokolásával oktat és nevel, hanem — mint alább bővebb kifejtést nyer — az egész tárgyalás során. Továbbá a szocialista tárgyalásvezetés nemcsak a *bűncselekményeket* emeli ki és igyekszik a vádlottat és a tárgyalás részvevőit meggyőzni arról, hogy a bűncselekmények elkövetése miért káros a társadalomra és magára az elkövetőre is, hanem rámutat általában minden, a tárgyaláson felmerülő, a *társadalomra veszélyes magatartásra* is. Így alapos megdorgálásban részesülhet a felmentett vádlott is, akire a tárgyaláson bűncselekmény elkövetését ugyan rá nem bizonyították, de akiről bebizonyosodott, hogyha bűncselekményt nem is követett el, de a társadalomra veszélyes egyéb helytelen magatartást többször is tanúsított.

A bíróság tehát nemcsak akkor *védi* a népi demokrácia rendjét, ha drákói kemény ítéletet hoz, hanem akkor is, ha — adott megfelelő esetben — megfelelő szocialista tárgyalásvezetés nyomán, csupán alacsony büntetést szab ki. Ebben az értelmezésben még a felmentő ítélettel is harcolhat a bíró a bűncselekmények és általában a társadalomra veszélyes magatartások ellen, feltéve, hogy a tárgyalásvezetés és az ítéleti indokolás a vádlottat, a tárgyaláson jelenlévő hozzátartozóit, ismerőseit és mindenkit meggyőz arról, hogy a tárgyaláson megvizsgált magatartásokban mi volt a *helyes* és mi volt a *társadalomra veszélyes*. Ha a tárgyalás nyomán a részvevőkben olyan akarati elhatározások fogantak meg, hogy a megtárgyalt helyes magatartásokat adott esetben követni fogják, a társadalomra veszélyes magatartásoktól pedig mindenképpen tartózkodnak, akkor a bíróság drákói ítélet nélkül is, sőt felmentés esetén, minden büntetés alkalmazása nélkül is, megvalósította a büntetőtárgyalás feladatát: *a szocialista építés rendjének a védelmét*. Mindezt pedig elérte a *tárgyalásvezetés* megfelelően alkalmazott eszközeivel.

A szocialista bíró fegyvertára tehát a társadalom védelmében sokkal gazdagabb, mint a burzsoa bíróé osztálya védelmében. A szocialista bíró a büntetőperben a kiszabható legkisebb és legnagyobb büntetés közti széles büntetés-skálán túl a tudatformálás, a nevelés, a ráhatás számtalan eszközével is harcol a bűncselekmények ellen.

4. Nem találkoztam még a büntetőperjog irodalmában annak vizsgálatával, hogy egy-egy büntetőtanács előtt, vagy egy-egy bíróság összes tanácsai előtt, illetve egy ország összes büntetőtanácsai előtt, egyetlen esztendő leforgása alatt, a társadalom hány tagja fordult meg? Pedig ez, az akár csak becs-

[1] Georgij Ivanov: Egy népbíró feljegyzései. Budapest, 1950.

[2] M. Sz. Sztrogovics: Az anyagi igazság tana a bűnvádi eljárásban. Budapest, 1951.

Éljen a június 1-i béketalálkozó,

a béke magyarországi harcosainak nagy seregszemléje!

lés alapján megállapítandó adat híven rajzolná meg azt a *rendkívüli társadalomformáló lehetőséget*, amely a bírói tárgyalások intézményében rejlik. Csak példaképpen említem, hogy a Budapesti Megyei Bíróság B. II. sz. tanácsa az elmult 1951. évben összesen 111 tárgyalási napon 503 ügyben folytatott tárgyalást; a vádlottak száma: 1512; az összes idézettek száma: 4536 volt.

E tárgyaláson mint hallgató — mondjuk — részt vett átlag 10 ember. A B. II. sz. tanács előtt tehát egyetlen esztendő alatt közel 7—10 ezer ember vett részt bűnügyi tárgyaláson.

Ha e csupán nyersen becsült, de a nagy számok törvénye alapján a tanács előtt elvonuló embertömeg nagyságrendjét körvonalazó számhoz még hozzávesszük, hogy a társadalom tagjainak túlnyomó többsége büntetőtárgyaláson *életében* csupán *egyszer-kétszer vesz részt* — tehát az ott hallottak és észleltek a tudatukban mély nyomokat hagynak —, feltárul előttünk: bírák, államügyészek és védők előtt, a büntetőtárgyalás rendkívüli politikai jelentőséggel bíró, tömegtudatformáló ereje. Egyben csábít bennünket, hogy a lehetőségeket minél mélyebben és minél szélesebb körben kiaknázhassuk, a büntetőtárgyalás tudatformáló eszközeit minél nagyobb művészettel alkalmazhassuk.

A büntetőtárgyalás tömegek tudatát formáló erejének a felismerése késztette már évtizedekkel ezelőtt a szovjet bíróságokat, hogy bizonyos fajta elharapózott bűncselekmények tárgyalását kivigyék a tömegek közé, pl. az üzemekbe. Ezzel a lehetőséggel egyre gyakrabban élnek már a mi bíróságaink is.

Minél nagyobb tömeg figyeli a büntetőtárgyalást, annál nagyobb lehetőségek tárulnak a tárgyalásvezetés elé, hogy a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályaira nevelje. De egyben annál nagyobb a veszély, hogy helytelen tárgyalásvezetés, ítélkezés, vagy indokolás széles társadalmi visszahatást szül. Ezért kell napirendre tűznünk a *szocialista tárgyalásvezetés* elméleti és gyakorlati kérdéseit és ha e kérdéseket tisztáztuk, harcot kell indítanunk az új, a szocialista építést szolgáló tárgyalásvezetés általánossá tétele érdekében.

II. A büntetőtárgyalás feladatai

1. *A tényállás megállapítása*

a) A *burzsoa perjogban* a büntetőtárgyalás első feladata a *vád tárgyává tett cselekmény tényállásának a megállapítása.* A tényállás megállapításánál két határvonalat tekintenek döntőnek: *a)* a *vád* keretét és *b)* a *törvényes tényállás* (tényálladék) keretét. Ez azt jelenti, hogy a burzsoa büntetőtárgyaláson a cselekményt létrejöttének természetes életviszonyaiból kitépve, metafizikusan, elszigetelten vizsgálják. A burzsoa büntetőeljárásjogi szemlélet a bűncselekményt, mint *jogi jelenséget* értékeli. Más szóval a tárgyaláson a vád tárgyává tett cselekménynek csupán a *törvényes tényállásszerű elemeit* boncolgatják. Így a bűncselekményt *elszigetelik a társadalomtól* és függetlennek tartják az adott társadalmi fejlődési formától és viszonyoktól. A burzsoa pervezetési szemlélet tehát az elbírálásra kerülő cselekményeket a valóságtól, *társadalmi összefüggéseiktől elszigeteli.*

A burzsoa büntetőtárgyalás legalább 98%-át az elkövetett cselekmény fenti keretekben történő vizsgálata tölti ki. A klasszikus burzsoa büntetőjogot ezért *tett-büntetőjognak* szokás nevezni, mert az elkövetett tettet (cselekményt) tekinti a büntetőeljárás kizárólagos vizsgálati tárgyának s a büntetés alapjául és ezért a büntetést főként az elkövetett tett tárgyának értékéhez, az *okozott kár összegszerűségéhez* mérten állapítja meg.[1]

Az elmult évtizedek büntetőperjogi szemléletét ez a klasszikus tett-büntetőjogi szemlélet uralta, amely természetesen rányomta bélyegét a tárgyalásvezetés külső képére is. A büntetőtárgyaláson elhangzott kérdéseknek valóban kb. 98%-a csupán a *vád tárgyává tett* cselekménynek a *törvényes tényállás keretében* történő megállapítását célozta.

Az elmondottak magyarázatát adják annak a sajátságos burzsoa büntetőtárgyalási jelenségnek, hogy a perben elhangzó dátumokon kívül mi sem jelezte, hogy pl. az éppen tárgyalt lopási, hivatali sikkasztási, ember élete elleni bűntettet 1880-ban, vagy éppen ötven évvel később, 1930-ban tárgyalták.

Mint egyre visszatérő és lassan elmúló, makacs kísértet kísért ez a régi nemzedékeken át kikristályosodott és beidegzett tárgyalásvezetési mód még ma is. Gondoljuk csak meg, hány és hány tárgyalást vezetünk még ma is úgy, hogy ha egy harminc éve halott jogász a temetőből beülne a tárgyalóterembe, a dátumoktól eltekintve, mit se észlelne az országunkban, a jogrendszerünkben és a bírósági szervezetünkben végbement forradalmi változásokból. Talán észre se venné, hogy itt, egy szocializmust építő országban, szocialista bíróság szocialista jogot alkalmaz. És hány írásbafoglalt ítéletünkről mondható el ugyanez?!

Ha nem is általános ez a jelenség, de nem is ritka...

b) A *szocialista perjogban* is a büntetőtárgyalás első feladata a *vád tárgyává tett cselekmény tényállásának a megállapítása*, de a *társadalmi veszélyesség keretében!* Ugyanis a Btá. 50. § (2) bek.-ben írt rendelkezés szerint a büntetésnek: a) *a bűntett társadalmi veszélyességéhez*, b) *az elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszélyhez* stb. kell igazodnia, tehát nyilvánvaló, hogy a büntetőtárgyalás élenjáró feladata az elkövető személyi társadalmi veszélyességének és a cselekmény társadalmi veszélyességének a megállapítása.

Az *elkövető személyi társadalmi veszélyességének a feltárása* olyan alapvető feladata a szocialista tárgyalásvezetésnek, melyet a burzsoa tárgyalásvezetés nem ismert. Miután pedig a ma ítélkező bírói nemze-

[1] Miután a magyar burzsoa büntetőjogi eljárást az ú. n. klasszikus tett-büntetőjogi szemlélet uralta, nem kívánok itt bővebben foglalkozni a másik végletet képező reakciós burzsoa iránnyal, az ú. n. tettes-büntetőjogi iránnyal, amelyik a jogkövetkezmények alkalmazásánál egyoldalúan csupán a vádlott egyéniségét, eddigi viselkedését és jövőben várható magatartását vizsgálja s, ha úgy találja, hogy vádlott egyéniségében olyan szimptomák fedezhetők fel, amelyekből a jövőbeni bűnözésre lehet következtetni — a bűnösség vizsgálata nélkül — a jogkövetkezményeket alkalmazandóknak tartja. Ez elmélet egyik válfaját J. Krilenko professzor és társai a szovjet büntetőjogban is megkísérelték becsempészni, de a kártevő elméletet még időben leleplezték. (V. ö. A. J. Visinszkij: A szovjet állam- és jogtudomány kérdései. Két tanulmány. Budapest. 1950. 68. és köv. l.)

dék nagyrészt a burzsoa tárgyalásvezetési eszmekörben nőtt fel, általában e téren követjük el a legtöbb hibát, illetve tárgyalásvezetésünk e téren tapogatózik a legbizonytalanabbul.

A másik sok nehézséget és hibát termelő terület a *bűntett társadalmi veszélyességének a megállapítása.* Hallottam olyan nézetről is, hogy a tárgyaláson semmi teendő nincs a bűntett társadalmi veszélyességének a feltárása és megállapítása körül, mert hiszen az egyes bűntettek társadalmi veszélyességét maga a büntetőtörvénykönyv meghatározza. Ezért az ítéletben sem kell foglalkozni a cselekmény társadalmi veszélyességével. E felfogás nyilvánvalóan téves és abból ered, hogy az elkövetési tárgy azonos forintértéke mellett az egynemű bűncselekmények közé egyenlőségi jelet tesz. Tehát ez álláspont szerint pl. 1951. január 10-én Budapesten *Á.* KÖZÉRT pénztárosnő által blokkhamisítással összefüggően elkövetett 1000 forintos sikkasztás = *B.* földművesszövetkezeti pénztárosnő által Kisteleken 1952. január 10-én blokkhamisítással összefüggően elkövetett 1000 forintos sikkasztással — a *cselekmények társadalmi veszélyessége* szempontjából! Ez a felfogás burzsoa szemléletmód eredménye. Mindkét cselekményt kitépi adott társadalmi-gazdasági viszonyai közül és elszigetelten, csupán jogi jelenségként vizsgálja őket. Pedig e két cselekmény nyilvánvalóan nem azonos társadalmi, gazdasági és politikai fejlődési viszonyok között jött létre. Ennélfogva a két cselekménynek egészen más az *eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége,* még akkor is, ha törvényi (absztrakt) társadalmi veszélyességük — ami az azonos jogi minősítésben is kifejezésre jut — azonos!

3. Az elkövető személyi társadalmi veszélyességét és a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét gyakorlatilag úgy tudjuk megállapítani, ha az elkövető egyéniségét, illetve az elkövetett cselekményt az általános jogtárgyhoz, hazánk szocialista építésének érdekeihez viszonyítva kiértékeljük.

Tehát a *személyi társadalmi veszélyesség megállapításánál* az elkövető *egyéniségét,* tudatát hazánk szocialista építéséhez viszonyítjuk. Ha olyan egyéniség, akiről kevésbbé tételezhető fel, hogy a jövőben a szocializmus építésére káros, azt veszélyeztető magatartást tanúsít, akkor egyéniségéből a társadalomra háruló veszély kisebb, ellenkező esetben megfelelően nagyobb. A személyi társadalmi veszélyesség kielemzése tehát a *jövőbe tekintő* művelet. Ma előttünk álló, a tárgyaláson feltáruló jelenségekből a jövőre következtetünk (magatartás-prognózis).

A cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét is úgy állapítjuk meg, hogy az *adott magatartást* a szocializmus építésének az *elbíráláskor* fennforgó érdekeihez mérjük. Ha az elbírálásra kerülő cselekmény-típus az adott helyen az elbíráláskor rendkívüli társadalmi veszélyt mutat, igen érzékenyen sérti vagy veszélyezteti a szocializmus építését, akkor a cselekménynek az eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége kiemelkedő. Lehet, hogy egy cselekmény ma és X. városkában kiemelkedő társadalmi veszélyességgel bír, viszont ugyanaz a cselekmény egy év mulva vagy éppen 300 km-rel odább, egészen csekély veszélyt jelent a társadalomra. Viszont mind a két helyen elkövetett »azonos« cselekmény elvont, törvényi (absztrakt) társadalmi veszélyessége (és jogi minősítése) azonos.

A szocialista büntetőeljárás az esetek döntő többségében nem húzódhatik féléveken, sőt éveken át, mint az a burzsoa büntetőeljárásban oly gyakori jelenség volt. A szocialista államban a büntetőeljárás alapos és gyors lefolytatásának tárgyi feltételei adva vannak. Az egész büntetőjogi szemlélet — mely a bűncselekmények legfőbb jellegzetességét a társadalmi veszélyességben látja — szintén a büntetőeljárás elhúzódása ellen harcol. Így szocialista típusú államban a bűncselekmények elkövetése és bírói értékelése közé *általában* huzamosabb idő nem szokott esni. Egy-egy ügyben azonban a büntetőeljárás elhúzódhatik, ezért foglalkoznunk kell itt azzal az esettel, amikor a bűncselekmény elkövetése és elbírálása közé olyan huzamosabb idő esett, amely alatt a társadalmi-gazdasági viszonyok gyökeresen megváltoztak, minek következtében az elkövetett cselekmény eseti társadalmi veszélyessége is más volt az elkövetéskor és más az elbíráláskor. Amikor egy bűncselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességéről beszélünk, akkor nyilvánvalóan az *elbíráláskori* társadalmi-gazdasági viszonyok alapján kiértékelt társadalmi veszélyességről van szó. A Btá. 56. §-ának második tétele s a hozzáfűzött Miniszteri Indokolás is erre mutat.

Nem jelenti azonban ez az állásfoglalás azt, hogy az elkövetett bűncselekmény *elkövetéskori* társadalmi veszélyességét a büntetőtárgyaláson nem kell feltárni és a határozathozatalnál értékelni. Ellenkezőleg, behatóan meg kell vizsgálni és fel kell tárni a bűnügy tárgyalásán a bűncselekmény *elkövetéskori* társadalmi veszélyességét és az *elbíráláskori* társadalmi veszélyességét is. Csakhogy, míg a cselekmény elkövetéskori társadalmi veszélyessége a *bűnösség* síkján nyer kiértékelést (a bűnösség minőségére és fokára hat ki), vagy belőle az elkövető személyi társadalmi veszélyességére tudunk következtetni, addig a cselekmény elbíráláskori veszélyessége az eseti (konkrét) társadalmi veszélyességet adja.

Míg azonban az elkövető személyi veszélyességét megállapító művelet ma fennálló tények alapján a jövőbe tekint, addig a cselekmény társadalmi veszélyességének a megállapításánál először a multba kell tekintenünk, hogy megállapíthassuk, mi történt, majd a *multbeli történeti tényeket* hozzá kell mérnünk a *szocialista építés ma élő követelményeihez.* Pl. ha valaki a nagy cukorhiány idején, 1950. augusztusában bemenve 10 üzletbe, ott 1 kg-ként összevásárolt összesen 10 kg cukrot, nyilvánvalóan a társadalomra (a szocializmust építő 1950. évi augusztusi magyar társadalomra!) veszélyes magatartást tanúsított és bűntettet követett el. Ezzel szemben, ha pontosan ugyanezt a magatartást 1951. augusztusában vagy ma tanúsítja, e magatartása egyáltalán nem veszélyes a társadalomra (a szocializmust építő 1951. évi augusztusi és az 1952. májusi magyar társadalomra!)

Ezért szükséges az *eseti (konkrét) társadalmi veszélyességnek* a tárgyaláson való pontos, az adott gazdasági, politikai és társadalmi viszonyok keretében történő vizsgálata és kiértékelése. És ezért szükséges, hogy a bíró »politikus« legyen, foglalkozzék a politikával, ismerje hazája, megyéje, járása és városa mindenkori sajátos fejlődési viszonyait. Enélkül elképzelhetetlen az eléje kerülő jogesetek eseti (konkrét) társadalmi veszélyességének és az elkövetők személyi-

társadalmi veszélyességének a helyes megállapítása. Viszont a szocializmus építésének mindenkori követelményeihez — mint általános jogtárgyhoz — való viszonyítás a büntetőtárgyalást és az ítélkezést korszerűvé, élővé, a ma problémáitól színessé teszi. Az ilyen tárgyalásvezetésről azután nem lehet azt állítani, hogy a tér és idő felett álló, merőben jogi jelenség, ma is és 20 évvel ezelőtt is pontosan így folyt volna le, a dátumok kivételével. Az ilyen tárgyalásvezetés nem lesz politikailag elvtelen, színtelen és az ilyen tárgyalásvezető nem lesz »pártatlan«, hanem minden ügyben, mondhatnám a tárgyalás minden órájában állást foglal a szocializmus mellett, tehát a szocializmus építői és ellenzői, a proletárforradalom és az ellenforradalom harcában, az osztályharc minden percében és fejlődési szakaszán a szocializmus, a munkásosztály pártján áll!

2. *Az elkövető személyi társadalmi veszélyességének a feltárása*

a) A burzsoa tárgyalásvezetés megelégedett a tettes *legszűkebb személyi adatainak* puszta felvételével. Ez adatok jegyzőkönyvi rögzítése a személyi adatok felvételénél történt. A tett-büntetőjogi szemlélet az elkövető személyiségének különösebb jelentőséget nem tulajdonított.

Annál nagyobb jelentősége van az *elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszély felderítésének* a szocialista büntetőtárgyalás során. Nem mindegy pl., hogy az államrend elleni izgatási bűntettet egy volt horthysta katonatiszt, kereskedő, gyáros, vagy földbirtokos, avagy egy politikailag elmaradt berúgott dolgozó követte el. Nem mindegy pl., hogy az arany karkötőt egy megszorult özvegyasszony hozza tiltott magánforgalomba, vagy pedig a volt belvárosi kereskedő. Egyszóval általában más a társadalmi veszélyessége a proletár elkövetőnek, mint az ugyanazt a cselekményt elkövető tőkésnek, kuláknak, a régi rendszer bármelyik »kárvallott«-jának. Különösen kidomborodik az éles különbség, ha a cselekményt éppen az ellenséges, ellenforradalmi tudat motiválja.

Továbbá kiemelkedő személyi veszélyességet jelez pl. a *vezető állás*. Nem szorul bizonyításra, hogy akár az államapparátusban, akár a pártban, a tömegszervezetekben, vagy a gazdaság területén közbizalommal és megbecsüléssel övezett funkciót betöltő egyén — ha bűncselekményt követ el — annak, éppen az elkövető állásánál fogva, nagyobb a társadalmi veszélyessége. Pl. az egyik nagy fővárosi üzem műszaki ellenőrzési osztályának a vezetője megbízta az üzem egyik szakmunkását, hogy az üzemben egyelőre felhasználatlanul heverő anyagból az üzem gépein idomszereket készítsen. Az idomszerek elkészítéséért e munkásnak 400 forintot fizetett. Az így elkészített idomszereket — mint kapuellenőrzésre nem kerülő személy — részben maga vitte ki, részben egy, az üzemből más anyagokat kiszállító motorbiciklivel küldötte ki. Az idomszereket darabonként 80 forintért, összesen tehát közel 2000 forintért értékesítette. A vádlott az üzem államosítása előtt különféle mérő műszereket és szerszámokat lopott volt az üzemből s azokért ugyanattól a műszaki kereskedő orgazdától 20—24.000 forintot kapott. E korábbi lopásait azonban nem tették vád tárgyává. A védelem jogi álláspontja szerint a cselekmény »jelentéktelen«, mert a vádlott az üzemben felhasználatlanul heverő »ócskavasból« csináltatta az idomszereket.

Világos azonban, hogy a vádbeli cselekmény viszonylag kisebb tárgyi súlya mellett *kiemelkedő a személyi társadalmi veszélyesség*. Egy évek óta vezető és ellenőrzési jogkörrel felruházott személy követte el a gyári lopásokat. Az előző lopások, ha — vád nélkül — ítéletileg kifejezetten nem is bírálhatók el, de az elkövető személyi veszélyességét híven rajzolják. Tehát a szocialista típusú tárgyalásvezetés az elkövető személyi társadalmi veszélyességének a feltárása során a vádiratban leírt magatartásokon túl is vizsgálja vádlott általános magatartását, egyéniségét, multját, viszonyát a munkához és a szocialista társadalmi együttélés szabályaihoz. Így tehát a példabeli esetben tisztázandók voltak a vád tárgyává nem tett előző üzemi lopások is, amelyekben a bűnösséget — vád nélkül — ugyan megállapítani nem lehetett, de amelyek szemléltetően mutatták vádlott személyi társadalmi veszélyességét.

b) Igen furcsán hatottak volna a burzsoa tárgyaláson a felnőtt vádlotthoz intézett ilyen kérdések: Apjának mi a foglalkozása? Hány hold földje van a szüleinek? Azelőtt mennyi volt? Mi volt apjának a foglalkozása a felszabadulás előtt? Mi volt a vádlott foglalkozása azelőtt? Milyen a munkához való viszonya? Mi a testvéreinek a foglalkozása? Milyen pártnak volt a tagja a felszabadulás előtt? Milyen társadalmi munkát végez? Ki volt internálva, vagy a népbíróság előtt családtagjai közül? Milyen politikai jellegű oktatásban részesült? Mennyi békekölcsönt jegyzett? Ki szökött külföldre a családtagjai közül? stb. stb. E felsorolás sem nem teljes, sem nem jelenti azt, hogy minden vádlotthoz e kérdések intézendők. Csupán példák arra, hogy adott esetben — a jogeset és az elkövető sajátosságaitól függően — a tárgyalás során ilyen — azelőtt alig elképzelhető — kérdésekkel feltárhatjuk a vádlott osztályhelyzetét, politikai beállítottságát, politikai fejlettségét, egész politikai arculatát. Pl. két, az államapparátus átszervezése során elbocsátott diplomás tisztviselő egyazon üzemben dolgozik. Mindkettő kitanulta a hegesztő szakmát. Az egyik állandóan 200% körül teljesít, a másik csak 90—100% körül. Az egyiknek két újítását is elfogadták már — a másik ilyesmivel nem foglalkozik. Az egyik most már a sztahanovista címért küzd. A másik ilyesmire nem gondol. Az egyik az MSZT-ben szorgalmas aktíva, Vöröskereszt véradó, a lakóhelyén a békegyűlések egyik leglelkesebb szervezője. Lakóhelyén becsületes, szorgalmas embernek ismerik. Fia és leánya lelkes úttörő. A másik a szakszervezeten kívül más tömegszervezetnek nem tagja. Lakóhelyén zárkózott embernek ismerik. Lakógyűléseken sohase vesz részt. Gyermekei nem tagjai az úttörő mozgalomnak. Az egyik ideológiailag sokat tanul, ismeri üzeme, városa, hazánk és a nemzetközi politika időszerű kérdéseit. A másik »politikával nem foglalkozik«. — Ime, azt hiszem nem kell bővebben fejtegetnem — a leírt adatok alapján — a két ember viszonyát a szocializmust építő államrendhez. Tehát az ilyen, a személyiséget megrajzoló tényeket a szocialista tárgyalásvezetésnek tisztáznia kell!

Természetesen egy tagsági könyv, egy kiváló munkateljesítmény, egy-két újítás, ügyes sürgölődés-

forgolódás a társadalmi munkában, a dörgő szónoklatok, a gyermekek úttörő-tagsága stb. külön-külön még nem mindent elsöprő argumentum. Ilyen és más idevágó elemek részletes, beható és *együttes* vizsgálata azonban, a politikai arculatot kialakító egyéb más jelenségekkel együtt, mégis segítséget nyujt nekünk, hogy hiteltérdemlően megálla pítsuk, ki vel állunk szemben: baráttal, osztályellenséggel, vagy elmaradt tudatú, se ide, se oda emberrel.

A vádlott személyi társadalmi veszélyességének a helyes feltárása forradalmian új feladat a büntető tárgyalásvezetés számára. Idevágóan rendelkezünk egyelőre még a legkevesebb tapasztalattal is és tárgyalásvezetésünkön itt is van a legtöbb javítani való.

c) Ismeretes a gyakorlati bírói munkából, hogy az egyes vádlottak nem egyformán viszonyulnak az elkövetett bűncselekményhez. Van, aki szívből sajnálja, bánja az elkövetést és erősen szégyenli is azt. Viszont van olyan vádlott, aki magában azon bosszankodik, hogy miért volt olyan ügyetlen, hogy felfedezték és igyekszik letagadni mindent, amit csak letagadhatónak lát.

A bűncselekményt őszintén megbánó, azt becsületesen feltáró és az újabb bűncselekmény-elkövetést mindenképpen elkerülni kívánó vádlott személyében nyilvánvalóan lényegesen kisebb a társadalmi veszély, mint az összevissza ravaszul hazudozó, fondorlatos, konok vádlottban. Szükséges ezért, hogy a tárgyalásvezetés ez értékelési szempontot kellő meggyőző erővel érvényre juttassa. E téren rendkívül nagy feladatok várnak a szintén kialakulóban lévő, újtípusú, szocialista védői karra. Ehhez azonban mindenekelőtt az szükséges, hogy a tárgyalásvezetés és a végén az ítélet egyrészt valóban szembetűnően és mindenki által *kézzelfoghatóan értékelje is az őszinte, feltáró jellegű és megbánást tanúsító vádlotti magatartást*, viszont a konok, megátalkodott, ravasz, kemény egyéniség átformálásához nélkülözhetetlen *kemény büntetéssel* megtörje a nehezen hajlítható, bűnös és a társadalomra veszélyes egyéniséget. De, hogy ehhez az újtípusú ítélkezéshez szilárd alapot teremtsünk, idevágóan is át kell alakítanunk tárgyalásvezetésünket.

Tárgyalási jegyzőkönyveink és ítéleti indokolásaink sohasem rajzolják meg a *vádlott tárgyalási magatartását*, viselkedését, *jellemét*. Pedig e tényezők — eddig jobbára csak tudat alatt — mindig latbaestek az elsőfokú ítélet kiszabásánál. Viszont az eddigi tárgyalásvezetési módszer és jegyzőkönyvi, valamint ítéleti rögzítés mellett a felső bíróságnak ezek, a vádlott személyi társadalmi veszélyességét döntő módon illusztráló magatartás-elemek, nem állanak rendelkezésre. Ennek következtében azután az elsőbíró olykor értetlenül olvassa a felsőbíróság egy-egy ítéletét, amelyik a jószándékú, ügyetlen, összetört, puha-egyéniségű, beteges vádlott büntetését aránytalanul súlyosabban szabta meg, mint a kemény, konok, eszes, ravasz, szemtelen, pökhendi, álnok vádlottársáét. Igen ám, de mindez igen jelentős személyi, jellembeli sajátosságok ismeretlenek voltak a felsőbíróság előtt! Hogyan észlelhette és értékelhette volna e személyi körülményeket, ha azokat az elsőbíróság is csak tudat alatt értékelte és sehová sem rögzítette. E téren gyökeresen változtatnunk kell tárgyalásvezetési módszerünkön. Ha nyilvánvaló, hogy hazudik a vádlott, leplezzük le, győzzük őt meg, hogy a hazudozás a legrosszabb védekezés. A tárgyalási jegyzőkönyvekben és az ítéletek indokolásában szintén rajzoljuk meg részletesen a vádlott egyéniségét. Ahogyan a jó orvos nem minden szervezetnek — a gyenge, törékenynek és az izomkolosszusnak — egyformán adagolja — azonos diagnózis esetén sem — a gyógyszerdózist, ugyanúgy a jó bíró, két azonos fajú és súlyú bűncselekmény esetén sem egyformán szabja ki a büntetést, sőt nem is azonos módon vezeti a tárgyalást. Ha pedig nem rajzoljuk meg híven az *elkövetők egyéniségét*, akkor a felsőbíróság mindenképpen, de az elsőbíróság is nagyrészt lényegében a cselekmény tárgyi súlyához kényszerül arányítani a büntetéseket. Pedig a büntetéseknek döntően az *elkövetők egyéniségéhez kell* idomulniok, mert az a feladatuk, hogy *átalakítsák, megjavítsák* az elítélteket. Az a büntetés, amelyik enyhébb, mint amennyi az elítélt megjavításához és a társadalom neveléséhez, illetve a társadalom adott viszonyok között hasonló bűncselekmények elkövetésére hajlamos tagjainak a visszatartásához feltétlenül szükséges, éppen úgy rossz büntetés, mint az, amelyik túlmegy e célokon.

Az elmondottak után talán nem lesz meglepő, ha idevágóan megemlítem az egyik előttem fekvő, igen egyszerű tényállású, elsőbírói ítéletet, amelyben a tényállás két részből áll: *a)* 20 sor a vádlott osztályhelyzetét, életadatait és egyéniségét rajzolja és *b)* 20 sor a bűncselekmény leírása. Nyilvánvaló, hogy ilyen módszer mellett a felsőbíróság is képet kap az elkövetőről és a felülvizsgálatnál nemcsak a *tettet*, hanem az *elkövetőt* is látja.

Dr. Olti Vilmos

(Folytatjuk)

A napokban megjelenik

Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyve

Az 1950. évi szovjet hivatalos kiadás alapján készült fordítás felöleli a szovjetorosz büntetőtörvénykönyvet és az összszövetségi büntetőtörvényhozás fontosabb jogszabályait. Tartalmazza a Szovjetunió Legfelső Bíróságának az egyes szakaszokra vonatkozó teljes ülési határozatait is.

Fordította: dr. Tardy Lajos és dr. Olti Vilmos, a fordítást szakmai szempontból felülvizsgálta: dr. Timár István. *Ára: 14.— Ft*

A szocialista szervezetek jog- és perképessége

A szocializmus építése, a szocialista gazdasági rendszer széleskörű és gyorsütemű kialakulása jogi vonatkozásokban a megoldást igénylő problémák egész sorát veti fel. E kérdések elvi alapjainak tisztázása előfeltétele a helyes gyakorlat kialakításának is. Ezen az úton nyerhetünk választ arra a kérdésre is, hogy van-e szükség e körben — s ha igen, mily irányban jogi szabályozásra?

E kérdés megválaszolásánál azokra a mélyreható változásokra kell figyelemmel lennünk, melyek a gazdasági forgalomban az ügyletkötő, vagy ügyleten kívül egymással jogviszonyba került személyek körében mutatkoznak. A népgazdasági terv végrehajtása során a szocialista szervezetek közötti gazdasági kapcsolatok jogviszonyok alakjában jelentkeznek. A termelés és forgalom egész területén — a mezőgazdaság kivételével — hosszabb tartamú, nagyobb gazdasági jelentőségű ügyletek a szocialista szektorhoz tartozó szervezetek között jönnek létre. Áll ez a termeléssel kapcsolatos legfontosabb vételi és vállalkozási ügyletekre, a nagy- és külkereskedelmi, valamint a hitelügyletek egész körére. Ennek megfelelően túlnyomóan a szocialista szektort érintik a fuvarozási, szállítmányozási ügyletek is.

A mezőgazdaság körében — a szocialista fejlődés ütemének megfelelően — jelentős mértékben megnőtt az állami gazdaságoknak és termelő szövetkezeteknek, mint ügyletkötő feleknek gazdasági jelentősége. A termelési szerződések rendszere, az előírt beszolgáltatások, a kisárutermelő gazdaságok körében is messzemenően éreztetik az állami gazdálkodás irányító befolyását.

A fogyasztók részére történő árueladásoknál, a részükre nyujtott egyéb szolgáltatásoknál is, a szocialista szektorhoz tartozó kiskereskedelmi vállalatok, valamint a szolgáltatást nyujtó közüzemek ügyletalakító befolyása döntően érvényesül.

E kérdés jelentőségét azonban kellőképpen csak úgy értékelhetjük, ha ezt a végbemenő egyéb irányú, államunk osztályjellegében, a termelőeszközök tulajdoni rendszerében, a tervgazdálkodás kiépítésében jelentkező változásokkal összefüggésben vizsgáljuk. Az ügyletkötő felek személyében beállott eltolódások valódi jelentősége a szocialista szektorhoz tartozó ügyletkötő felek egymáshoz való új, szocialista viszonyában jut kifejezésre, melynél a szállítási szerződésekről szóló jogszabály értelmében, a kölcsönös elvtársi segítésnek és együttműködésnek kell megnyilvánulnia. Az állami vállalatok és szervek együttműködése a népgazdasági terv megvalósítására irányul. Ennek érdekében kötelesek szállítási szerződéseket kötni és azok megszegéséből eredő igényeiket érvényesíteni. Ilykép az ügyletek létrejötténél, az abból folyó kötelezettségek teljesítésénél és jogok érvényesítésénél az ügyletkötő felek közvetlen érdekein túlmenően a terv végrehajtásának és a fegyelem biztosításának alapvető jelentőségű szempontja érvényesül.

Az ügyletkötő szocialista szervezetek jogainak gyakorlása szorosan kapcsolódik az önálló gazdasági elszámolás és az egyéni felelősség elvének érvényesítéséhez.

A szocialista szervezetek ügyletei körében csak oly megoldás nyerhet jogi szankciót, mely a Népköztársaság általános gazdaságpolitikai elveivel, a szocializmus építésével, a tervfegyelem biztosításával teljes összhangban áll. Ha e szemlélet jegyében vizsgáljuk a szocialista szervezetek *jog- és perképességének* problémáját, úgy a Szovjetunió iránytmutató példájának, a kérdés elvi alapjainak tisztázása után juthatunk el a gyakorlati szempontból helyes megoldáshoz.

A természetes személyek körén kívül álló intézmények, szervezetek jog- és perképessége lényegében azok jogi személyiségének elismerését jelenti. A jogi személyek — a jogrend által elismerten — jogok és kötelezettségek alanyai, s mint ilyenek a gazdasági forgalomban önállóan vesznek részt.

A szovjet jogirodalom indokoltan domborítja ki a jogi személyek társadalmi képződmény jellegét, hogy az mint társadalmi jelenség a társadalmi fejlődés terméke.[1] Ez teszi érthetővé, hogy a jogi személy fogalma a fejlődés hosszú útján a maga teljességében akkor bontakozik ki, amikor ennek termelési, gazdasági előfeltételei bekövetkeznek, s jogi elismerésüket az uralkodó osztályok érdeke követeli meg.

Ennek bekövetkeztével a kapitalista gazdálkodásban, a jogi személyek életrehívásánál döntő szerepet játszott az a vagyoni érdek, amely a korlátozott felelősség és a külön lekötött vagyon rendszerének kiépítésében jelentkezett. Ez tette e szervezeteket alkalmassá arra, hogy a tőkefelhalmozás központi gyüjtőcsatornáivá váljanak. A kereskedelmi társaságok alakjában működő jogi személyek — elsősorban részvénytársaságok — a tőkekoncentráció rendkívüli lehetőségeit megteremtő jogintézménnyé váltak, melynek a kapitalizmus kifejlődésében nem kevés indokoltsággal tulajdonítottak oly jelentőséget, mint a gőzgép felfedezésének. A részvénytársaságokban létrejövő tőkefelhalmozás nyujtott lehetőséget — *Marx* megállapítása szerint — a termelés mértékének óriási arányú kiterjesztésére, oly vállalatok életrehívására, melyre az egyéni tőke nem lett volna képes. De ugyanakkor a részvénytársaság szervezeti lehetőségei nyitották meg a legtágabbkörű lehetőségeket a monopolkapitalizmus uralmi és kizsákmányolási rendszerének kifejlesztésére is.

A részvénytársasági forma felhasználásával érte el a kapitalizmus fejlődésének azt a legmagasabb fokát, amikor *Lenin* megállapítása szerint[2] a pénztőke elválik a kereskedelmi és ipari tőkétől, a tőkéje hozamából élő tőkés a vállalkozótól.

A kereskedelmi társaságok gazdasági jelentőségének megnövekedése megfelelően kifejezésre jut a termelési és forgalmi ügyleti viszonyok körében is. A legnagyobb jelentőségű és számú ügyletek alanyaiként a kapitalista gazdálkodásban e kereskedelmi társaságok jelentkeznek.

A szocializmus rendszere, a termelési eszközök zömének társadalmi tulajdonba vétele megsemmisítette a kapitalista jellegű jogi személyek létalapját, működésük jelentőségét, lehetőségét.

A jogi személyek problémája azonban a szocializmus alapvetően eltérő adottságai között új jelentőséget nyer. A szocialista állam felhasználja a jogi személy formáját a népgazdaság sokrétű termelési és forgalmi viszonyának megfelelő igazgatására.

[1] Bratusz: Jogi személyek a szovjet polgári jogban. Moszkva, 1947.

[2] Ld. *Lenin:* Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka.

A szocialista állam, mint ezt Mikolenko tanulmánya[1] kiemeli, tudatosan alkalmazza a jogi személy intézményét, mint a kapitalista jogból átvett formát, amelyet azonban — a szocializmus építésének céljaira alkalmassá téve — új tartalommal töltött meg.

Visinszkij, a szovjet szocialista jogtudomány alapvető feladatairól tartott előadásában[2] a tudományos megalapozást igénylő szocialista polgári jogi súlypontkérdések között sorolja fel a jogalanyiságra és jogképességre vonatkozó tanoknak, ezek keretében a jogképesség feltételeinek és terjedelmének tisztázását. Ez az előadás 1938-ban hangzott el, de a szovjet polgári jogi irodalom számos újabb, magyar nyelven is napvilágot látott megnyilatkozása arra mutat, hogy a jogi személyek problémája a szovjet jogirodalomnak ma is sokat vitatott, nagyjelentőségű elvi kérdése. A kérdés gazdasági jelentőségénél fogva, elsősorban a gazdasági tevékenységet kifejtő vállalatok tekintetében bírt érdekességgel. E vonatkozásban a kérdés elvi alapjainak tisztázásához a szovjet jogrendszerben nagymértékben hozzájárult az a körülmény, hogy e kérdést a polgári törvénykönyv tételes rendelkezései is szabályozzák, s ezt követően is, egyéb törvények, típus szabályzatok és különleges határozatok foglalkoznak a jogi személyek jogviszonyainak rendezésével.

A szovjet Ptk. 13. §-a határozza meg azoknak a szervezeteknek a körét, melyek jogi személyek. Megállapítja, hogy ezek e minőségükben vagyoni jogokat szerezhetnek, kötelezettséget vállalhatnak, aktív és passzív perképességgel rendelkeznek. A 19. § értelmében azok az állami vállalatok és szövetkezetek, amelyek önállóan és nem az állami költségvetés keretében gazdálkodnak, jogi személyiséggel rendelkeznek, kötelezettségeikért szabad rendelkezésű vagyonukkal felelnek.

Az 1929 májusában megjelent rendelet a törvény által elismert jogi személyeknek minősíti az állami intézményeket és vállalatokat és ezek üzemi csoportjait oly mértékben, amennyiben ezt alapszabályuk, vagy a rájuk vonatkozó külön rendelkezések megállapítják. A vállalatok jogi személyiségének kérdése szoros kapcsolatban áll gazdasági önállóságuk alakulásával. Az önálló gazdálkodás elvéből folyó jogképesség a fejlődés korábbi szakaszában csak a tröszt kötelékébe nem vont, gazdaságilag nagyobb jelentőségű, autonóm vállalatokat illette. A vállalatoknak az a jóval nagyobb része, amely trösztkötelékbe tartozott, csak hosszabb fejlődés után — az önálló gazdasági elszámolás és a személyi felelősség elvének széleskörű érvényesítésével — jutott el az operatív önállósághoz, az ezzel együttjáró jogképességhez. Csak az 1931. évi törvény biztosította a trösztkötelékbe tartozó vállalatok számára is azt a lehetőséget, hogy önállóan szerződhessenek, jogok és kötelezettségek közvetlen alanyai lehessenek. Az önálló gazdasági elszámolás alapján működő vállalatok jogi személyisége, tehát gazdasági önállósága kifejezésre jut abban is, hogy az állam nem felel a vállalatok kötelezettségeiért.

E szocialista jogi személyek azonban, mint ezt a szovjet jogirodalom helyesen hangsúlyozza, nem hasonlíthatók a burzsoa jog jogi személyéhez, ahol ugyanaz a gazdálkodó alany több jogi személy álarca alatt léphetett fel. A szocialista állam, mint erre Venediktov mutat rá[1], vállalatai között különböző jogviszonyokat létesít, ennek érdekében ezeket jogképességgel ruházza fel. Amikor az állam a különböző szervezetekre meghatározott funkciókat ró és az önálló gazdasági elszámolás alapján ellátja őket a működésük megvalósításához szükséges vagyonnal, akkor egyben számukra a jogok szerzéséhez és kötelezettségek vállalásához a megfelelő jogképességet is biztosítania kell. E jogképesség megadását szükségessé teszik a szocialista szervezetek között fennálló polgári jogviszonyok, melyeket az államigazgatási természetű jogviszonyoktól főleg a felek részére biztosított nagyobb kezdeményezési jog és a mellérendeltségi kapcsolat különböztet meg.

A népi demokráciák újabb törvényalkotásai — a szovjet példa nyomán — szabályozásuk körébe vonták a szocialista szervezetek jogi személyiségének, jogaik mikénti gyakorlásának általános jogelvekben is kifejezésre jutó megállapítását. A csehszlovák 1950. évi Ptk. 21. §-a tartalmazza a szocialista jogi személyekről azt a rendelkezést, hogy ezek a nép által alkotott szabad szervezetek, az állami és községi vállalatok — különös védelemben részesülnek. A bolgár népköztársaságnak ugyancsak az 1950. év folyamán életbelépett új kötelmi joga szerint a szocialista szervezetek jogaikat a népgazdasági tervnek megfelelően gyakorolják, s a népgazdasági terv végrehajtásával megbízott szervek kötelezettség vállalására jogosultak.

Nálunk polgári jogi kodifikáció hiányában a kérdés egységes, átfogó, törvényes szabályozáshoz nem jutott ugyan el, de a szocialista gazdasági rendszer kiépítésében a különböző vállalati típusok életrehívásával és részletes szabályozásával, e szervezetek jogi személyiségének, jog- és perképességének kérdését esetenként tételes jogi szabályozás rendezte.

Gazdasági szervezetünk kiépítése, azok a rendkívül értékes iránymutató tanulságok, melyeket a Szovjetunió ezirányú fejlődéséből meríthettünk, arra vezettek, hogy nálunk az állami vállalat valamennyi jogi formája, a nemzeti vállalat jogintézményének 1948-ban történt életrehívásától kezdődően, elismeri a vállalatok jogi személyiségét, még akkor is, ha azok valamely nagyobb kötelék keretében fejtik ki működésüket.

Áll ez mindazokra a vállalati szervezeti formákra, amelyeket jogrendszerünk az elmúlt évek során a szocialista vállalatok számára kialakított. Az 1950:32. tvr. az állami vállalatok, a 102/1950. M. T. sz. rendelet az egyesülések, a 122/1951. M. T. sz. rendelet a trösztök tekintetében egybehangzóan megállapítják, hogy az állami vállalat, a tröszt, illetve az egyesülés jogi személy, e minőségben jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat és perben állhat. A hatósági funkciót ellátó és egyben gazdasági tevékenységet kifejtő gazdasági iroda, az 1949:11. tvr. értelmében, mint az állam egyéni cége, ugyancsak jogi személyként működik.

Újabb jogszabályaink az állam gazdálkodó szerveiként jelölik meg az állami vállalatokat és egyéb önálló jogalanyisággal felruházott gazdálkodó szerveit.

A szovjet jog foglalkozik a vállalati fiókok jogi személyiségének kérdésével. E kérdés tételes szabályozást is nyert az 1950. évi dec. 9-i rendeletben, amely a fiókok bejegyzésének és megnyitásuk engedélyezésének

[1] Mikolenko: Állami személyek a szovjet polgári jogban. Szovjetjogi Cikkgyűjtemény. I. évf. 11/12. sz.

[2] Visinszkij: A szovjet állam- és jogtudomány kérdései. Budapest, 1950.

[1] Venediktov: A Szovjetunió vállalatainak szervezete és jogi helyzete. Budapest, 1950.

kérdésével foglalkozik. Bratusz idézett munkájában e szabályozás és a kialakult bírói gyakorlat alapján arra a megállapításra jut, hogy a fiók a jogi személynek egy része, de maga nem önálló jogi személy. A reá bízott feladatokat a fiók az anyavállalat nevében és annak számlájára látja el. A fiók önálló gazdasági elszámolása csak a belső, a vállalaton belül jelentkező gazdasági elszámolást jelent, de nem érvényesül kifelé, harmadik személyekkel kialakult polgári forgalomban. A fiók ehhez képest nem önálló gazdasági elszámolási egység, aminthogy ennek megfelelően önálló mérleget sem készít. Gazdasági önállóságának hiányában a fiók kötelezettségeiért az anyavállalat felel.

A vállalati fiókok jogi személyiségének, gazdasági önállóságának kérdése nálunk jogszabály útján nem nyert rendezést. A vidéki fiókok perképessége tekintetében a 207/1952. M. T. sz. rendelet 9. §-ának (3) bekezdése tartalmaz oly rendelkezést, hogy feljogosítja a vidéki fiókokat arra, hogy a megyei döntőbizottság előtt, felperesi minőségben eljárást indíthassanak oly féllel szemben, melynek a székhelye a megye területén van, ha egyébként a megyei döntőbizottság hatásköre megállapítható. E lehetőség biztosítása sem áll azonban ellentétben azzal az elvvel, hogy jogi személyiséggel csak a vállalat rendelkezik. Itt nyilvánvalóan csak az a feltételezés érvényesül, hogy a vidéki fiókok a követelés érvényesítése iránt vállalati központjuk hozzájárulásával lépnek majd fel, ha ezt a célszerűség és a pervitel gazdaságossága megkívánja. Ugyanez a gondolat jut kifejezésre arra az esetre is, amikor a vidéki fiók alperesi minőségben kerülhet a megyei döntőbizottság elé. Ennek előfeltétele, hogy a vidéki fiók előzetesen írásbafoglalt alávetési nyilatkozatot állítson ki.

Kétségtelenül fennáll a szövetkezet alakjában működő szocialista szervezetek jogi személyisége is. Alkotmányunk 1. §-a társadalmi tulajdonnak minősíti a szövetkezetek tulajdonában levő termelési eszközöket. Az önkéntes társulás alapján működő termelőszövetkezetek önálló jogi személyek, akik nemcsak kifelé, harmadik személyek irányában jelentkeznek a jogok és kötelezettségek alanyaiként, hanem befelé, a szövetkezet és a tagok egymás közötti viszonyában is.

A szövetkezetek jogi személyiségét általában elismerte a szocialista fejlődés folytán ma már egyébként sok vonatkozásban túlhaladottnak tekinthető 1947: XI., a szövetkezeti törvény 4. §-a. Eszerint a szövetkezet cége alatt jogokat szerezhet és kötelezettséget vállalhat.

A mezőgazdasági és ipari szövetkezetek működését megállapító szabályok az önálló jogi személyiség, a perképesség elvét megfelelően érvényesítik. A szövetkezeti szervezet kiépítésének megfelelően megállapítják mind az egyes szövetkezeti egységek, mind az azokat összefogó felsőbb szervezeti egységek jogi személyiségét. Ily rendelkezést tartalmaz a kisipari szövetkezetek és szövetségeik tekintetében a 231/1952. (III. 27.) M. T. sz. rendelet 7. §-a.

Nem ilyen egyértelmű a helyzet a tszcs-k jog- és perképessége tekintetében. Az erészben fennálló helyzetet csak a mezőgazdaság szocialista fejlődésének előrehaladását tükröző jelenségek figyelembe vételével állapíthatjuk meg. Az a kormányzati politika, amely a dolgozó parasztokat fokozatosan, saját felismeréseik alapján vezeti a termelőszövetkezeti gazdálkodásra, érvényesült szervezeti téren is — mint ezt Földes Ivánnak a termelőszövetkezeti jog fejlődéséről szóló tanulmánya[1] megállapítja —, amikor a fejlődés első szakaszában a termelőszövetkezeti csoportoknak nem adott teljes önállóságot. Ezt juttatja kifejezésre a 12.000/1948. Korm. sz. rendelet 17. §-ának az a rendelkezése, amely kimondja, hogy a termelőszövetkezeti csoportnak önálló jogi személyisége nincs; jogokat és kötelezettségeket harmadik személyekkel szemben csak a földbérlő szövetkezet szerezhet, illetve vállalhat. E rendelkezés a földműves szövetkezetek állandó támogatását kívánta biztosítani, a tszcs első, kezdeti működése számára. De a termelőszövetkezeti mozgalom gyorsütemű előrehaladása következtében mihamar szükségessé vált a tszcs-k működési szabályzatának lényeges módosítása. A 18.010/1951. (I. 20.) F. M. sz. rendelet, amely egységes szerkezetbe foglalta mindhárom típusú tszcs működési szabályzatát, megfelelő rendelkezéseket tartalmaz (4. pont) a szövetkezetek vagyonáról, s arról, hogy a csoport elnöke hatóságok és harmadik személyek irányában a tszcs-t képviseli. 1951 októberében jelent meg a 18.100/1951. (X. 7.) F. M. sz. rendelet, amely megállapítja az 1951-52. gazdasági évre kötött termelési szerződések általános feltételeit, kifejezésre juttatva azt, hogy ily szerződéseket a tszcs-k önállóan is köthetnek. A tényleges helyzet azt mutatja, hogy a III. típusú tszcs-k, gazdasági tevékenységük fejlődésének megfelelően, nemcsak az 1951-52, de már az 1950-51. gazdasági évre is jelentős tételeket felölelő termelési és szállítási szerződések ezreit kötötték meg saját nevükben, szereztek ennek alapján jogokat és vállaltak kötelezettségeket.

Termelőszövetkezeti jogunk — mint erre idézett cikkében Földes Iván rámutat — napjainkban állandó fejlődésben van. A termelőszövetkezeti jogszabályok többnyire átmeneti jellegűek, miután csak a fejlődés bizonyos szakára adnak megfelelő szabályozást. E szempont figyelembe vételével kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a fejlődés jelenlegi fokán a tszcs-k, elsősorban és főkép a III. típusúak, melyek gazdálkodásuk és jövedelemelosztásuk rendszerében már a közös szövetkezeti üzem és társas munkaszervezet elvét érvényesítik, az ügyletkötések terén önállóságuknál fogva, jogokat közvetlenül szerezhetnek, kötelezettségeket ugyanígy vállalhatnak. Így jog- és perképességük megállapítható. Az az önállóság, amelyet a tszcs-k tevékenységük kifejtésénél érvényesítenek, túlhaladottá tette, főkép a III. típusú tszcs-k számára a gyámkodásnak azt a rendszerét, amelyet velük szemben a 12.000/1948. Korm. sz. rendelet — az akkori adottságok között indokoltan — alkalmazott.

Felmerül az a további kérdés, mi a helyzet azon szocialista szervezetek tekintetében, amelyek nem működnek ugyan jogilag szabályozott vállalat alakjában, de gazdasági tevékenységüket önálló gazdasági elszámolás keretében látják el és az egyszámlarendbe tartoznak. Ha itt, példaszerűen, a szocialista mezőgazdaság két fontos intézményének: az állami gazdaságoknak és az állami mezőgazdasági gépállomásoknak e jogi helyzetét nézzük, úgy kétségtelenül megállapítható, hogy ezek saját nevükben szerződnek, válnak ekként jogok és kötelezettségek alanyaivá és így ezek tekintetében jog- és perképességgel is bírnak. Az állami gazdaságok széles körben kötnek szállítási és termelési szerződéseket. A mezőgazdasági gépállomások előírt szerződés-

[1] Földes Iván: Termelőszövetkezeti jogunk fejlődése. Jogtudományi Közlöny 1951. évi 4. sz.

kötései tekintetében a Földművelésügyi Minisztérium által megállapított szerződésminta rendelkezik. Bár a gépállomások önálló jogi személyisége kifejezett megállapítást nem nyert, a Földművelésügyi Minisztérium által kiadott ügyrend értelmében, az állami mezőgazdasági gépállomások jogi személyisége az állami vállalat jogi személyiségének felel meg.

Az itt példaszerűen kiemelt szocialista szervezetek körén túlmenően, külön szabályozás hiányában is kétségtelen, hogy az állami gazdálkodás körében mindazok a szervezetek, amelyek az önálló gazdasági elszámolás alapján működnek és az egyszámlarend keretébe tartoznak — még ha nem is működnek vállalati formában — gazdálkodásuk természetére tekintettel jog- és cselekvőképességgel rendelkeznek. Az önálló gazdasági elszámolás, valamint az egyszámlarend forgalmi rendszerébe történő bekapcsolás elengedhetetlenül szükségessé teszik, hogy e szervezetek jogszerzésük és kötelezettségvállalásuk tekintetében közvetlenül rendelkezhessenek. Megkívánja ezt a reájuk bízott tervfeladatok megoldása, az ezt biztosító ügyletkötések rendszere is. Az e körön kívül eső, az állami költségvetés keretében gazdálkodó államigazgatási szervek jog- és perképességének vizsgálata kapcsán figyelmet érdemel a kérdésnek a burzsoa jogban kialakult felfogása. A burzsoa jogi felfogás szerint oly esetekben, amikor az állam magánjogi jellegű ügyleteket köt, jogi helyzete a magánszemélyekével azonos, aminthogy itt az állami tulajdon is csak a magántulajdonnak egyik fajtája.

A burzsoa jog általánosan elfogadott felfogása szerint az államot polgári jogi vonatkozásban az államkincstár, mint egységes jogi személy testesíti meg. A különböző állami szervek és intézmények által kötött polgári jogi jellegű megállapodásokból eredő jogok és kötelezettségek közvetlenül az államot illetik. Az egyes tárcák szerinti tagozódás csak a szolgálati ág közelebbi megjelölését jelenti, de nem érintette a kincstár egységes jogi személyiségét. A kincstár különböző szervei és intézményei között egyébként is szórványosan létrejövő ügyleti megállapodások általában nem polgári jogi, hanem közigazgatási aktusoknak minősültek. Ennek megfelelően az állam és annak szervei között felmerülő vagyoni viták is rendszerint nem peres úton, hanem többnyire, mint hatásköri vagy egyéb közigazgatási jellegű kérdések nyertek elintézést. Az állam egységes jogi személyiségének ez a kihangsúlyozása, mint erre Venediktov[1] találóan rámutat, abból a felfogásból ered, hogy a burzsoa jogászok az államot a polgári forgalomban idegen testnek tekintették. Az államnak a polgári forgalomban való részvételét, még az imperializmus korszakában is, visszásnak, abba a szférába való betörésnek tartották, ahol valójában a kapitalista forgalom egyetlen főszemélye, a magántőkés, természetes vagy jogi személy, hivatott egyedül cselekedni. E felfogással ellentétben a szocialista államnak polgári jogi vonatkozásokban megállapítható helyzete is alapvetően eltér a burzsoa államétól. Az állami tulajdon elveszíti magántulajdon jellegét — a szocialista állam tulajdona az egész dolgozó nép tulajdona. Ennek felhasználásával a szocialista állam, a gazdasági életben elfoglalt helyzeténél fogva, a polgári forgalomban a gazdasági önállóság elve alapján működő intézményeinek és szerveinek ezrei útján vesz részt. A szovjet jogban: jogszabályokban, jogirodalomban, a bíróságok és az arbitrázs gyakorlatában kialakult felfogás szerint, nem csak az állam bír önálló jogi személyiséggel, hanem az önálló költségelőirányzattal rendelkező költségvetési állami szervek is a polgári forgalomban jogok és kötelezettségek alanyai, s mint ilyenek jog- és perképességgel rendelkeznek. E költségvetési intézmények jogi személyisége megáll abban az esetben is, ha nem közvetlenül gazdasági tevékenységet látnak el, hanem a szocialista állam egyéb fontos funkcióinak, gazdaságszervező, kulturális nevelő, vagy igazgatási feladatok végrehajtására hivatottak. Az állami intézmények és szervezetek e feladati körük ellátásánál is igen gyakran kötnek polgári jogi jellegű ügyleteket, s e jogviszonyukban, közvetlenül, saját nevükben lépnek fel. Így a szovjet jogi felfogás szerint az állam, a demokratikus centralizmus elvének megfelelően, a költségvetési intézmények számára az önállóság bizonyos fokát biztosítja, s így azok jogi személyiségét is elismeri. Szükségessé teszi ezt az a körülmény is, hogy a szovjet társadalomban, mint ezt Bratusz a jogi személyekről szóló fentebb idézett munkájában kiemeli, az állam csak kivételes esetekben lép fel polgári jogi viszonylatokban, mint jogi személy, az esetek nagyobb számában a jogi személy formájában működő intézményei, szervei közvetítésével. Az esetek túlnyomó többségében a vagyoni jellegű jogok és kötelezettségek tekintetében az állam különböző szervei, intézményei, valamint az önálló gazdasági elszámolás rendszerében működő vállalatok szerepelnek. A szovjet jogirodalom nyomatékosan kihangsúlyozza itt az egésznek és résznek, az általánosnak és a különösnek dialektikus egységét.

A költségvetési intézmények gazdasági műveleteinek, ezzel kapcsolatos jog- és perképességüknek kérdése a Szovjetunióban tételes jogi szabályozást is nyert a Népbiztosi Tanács 1926 szeptember 27-i, a költségvetési intézmények gazdasági műveleteiről szóló rendeletében. E rendelet megadja a költségvetésben szereplő intézményeknek azt a jogot, hogy oly gazdasági műveleteket végezzenek, melyek működésükkel közvetlenül kapcsolatosak, vagy feladataik végrehajtása érdekében szükségesek. Ez a rendelkezés, amely az ügyletkötésre ez intézményeket feljogosítja, egyben korlátozza azt a keretet, amelyben ügyleteket köthetnek. E jogszabály gyakorlati alkalmazása során nyilvánvalóan az idézett rendelkezés hatálya alá esőnek minősülnek azok az ügyletek, amelyek az irodai tevékenységet kifejtő intézményeknél pl. tüzelőanyagvásárlásokra, gazdasági és irodai felszerelések, papír, írószer, könyv stb. beszerzésére vonatkoznak. Megjelöli e jogszabály azokat a költségvetési intézményeket is, melyek ily gazdasági tevékenység kifejtésére jogosítottak. Oly intézmények jönnek itt tekintetbe, melyeknek vezetői, valamely mértékben a költségvetési hitelek felett rendelkezni jogosultak. Az ennek alapján gazdasági önállósággal rendelkező intézmények jogosultak az idézett rendelet szerint a megfelelő ügyletek és szerződések kötésére és kötelezettségek vállalására is.

Az itt vázolt szabályozásra tekintettel, a szovjet jogban kialakult felfogás szerint, e költségvetési intézmények önálló jogi személyisége megállapítható, még ha azok külön alapszabállyal és elkülönített vagyonnal nem is rendelkeznek.

Az itt vázolt jogi szabályozás kifejezésre juttatja azt a különbséget is, mely a természetes és a jogi szemé-

[1] I. m. 124. lap.

lyek jogképessége között mutatkozik. A *különleges jogképesség* elve, mely itt a szovjet jogban kifejezésre jut,[1] azt jelenti, hogy a jogi személyek jogképességét működésük konkrét célja határozza meg. Ennek megfelelően az ügyletkötési jogosultság kérdésének vizsgálata kiterjed a jogi személyeknek az államigazgatásban betöltött szerepére, az ennek alapján megállapítható feladatkörükre.

A szovjet jog körében figyelmet érdemel a helyi szovjetek jogképességének a kérdése. A burzsoa jogi felfogás elismerte az önkormányzatok jogi személyiségét, melyeket az államkincstártól különálló, attól különböző intézményeknek tekintett. A szovjet jogban az államhatalom szerveinek egysége érvényesül, melyen belül a demokratikus centralizmus elvének megfelelően, a központi és helyi szervek működésének hatásköre megfelelően elhatárolódik. A helyi szovjetek, a Szovjetunió alkotmánya értelmében, fontos feladatok megvalósítására hivatottak. E feladatok ellátásánál önálló költségvetéssel rendelkeznek, polgári jogviszonyokba lépnek és ennek megfelelően az egyéb állami intézményekkel és szervekkel azonos jogi személyiséggel rendelkeznek. Ugyanígy megállapítható a szovjet jogban a helyi szovjetek felügyelete alatt álló költségvetési intézmények jogi személyisége is.

A szocializmus építése, a szocialista gazdálkodás és ügyletkötési rendszer kialakulása nálunk is odavezetett, hogy az államigazgatás szerveinek és intézményeinek jogi személyisége, jog- és perképessége, a megvalósult szocializmus országának, a Szovjetunió példája szerint alakult ki. A kérdés átfogóbb, részletesebb jogi szabályozására eddig ugyan nem került sor, aminthogy — legjobb tudomásom szerint — a probléma részletesebb jogirodalmi kifejtésével sem találkoztunk — a szocialista fejlődés adottságai azonban mégis a Szovjetunióéval egyező gyakorlat kialakulására vezettek. Gondolunk itt elsősorban a döntőbizottsági eljárás keretében kialakult többéves gyakorlatra, amelyhez hasonló felfogás érvényesül a szocialista szervezetek ügyeiben eljáró polgári bíróságoknál is.

Az államigazgatási szervek és intézmények jog- és perképességét az a körülmény tette nálunk is parancsolóan szükségessé, hogy a szocialista gazdálkodás körében, az állami gazdálkodás legkülönbözőbb szerveinek és intézményeinek, a tervgazdálkodás rendszerében, a népi demokrácia gazdaságszervező, kulturális nevelő és igazgatási funkcióinak ellátásában az ügyletek egész sorát kell megkötniök. Az esetek túlnyomóan nagy számában az ügyletkötéseknél az állam különböző szervei, intézményei és vállalatai közvetlenül saját nevükben lépnek egymással ügyleti viszonyba. Ezek jogi személyiségének elismerése nélkül az az elvileg és gyakorlatilag egyaránt lehetetlen helyzet állana elő, hogy az állam a lebonyolításoknál önmagával kerülne szembe, a megrendelői és szállítói, hitelezői és adósi pozíciók különbözősége értelmét vesztené, s a felelősség elve teljesen elhalványulna. Ily adottságok között az állami szervek, költségvetési intézmények jog- és perképességének elismerése küszöböli ki ezt a visszás helyzetet, s egyben az egyéni felelősség megfelelő kidomborításával fegyelmező hatást is érvényesít.

A szocialista jog változott felfogása, a burzsoa állami jogi személyiség elvének kiküszöbölése és a költségvetési intézmények jog- és perképességének elismerése jut kifejezésre a döntőbizottsági eljárás jogszabályainak azon rendelkezéseiben, melyek a döntőbizottság hatáskörét állapítják meg. A 207/1951. M. T. sz. rendelet 5. §-ában találkozunk a perképességgel rendelkező szocialista szervezetek fogalmi körével. Ennek kapcsán a végbement fejlődés érzékeltetése szempontjából különösebb figyelmet érdemel azoknak az eltéréseknek a feltüntetése, amelyek a korábbi, 2850/1949. Korm. sz. rendelet, valamint az újabb 207/1951. M. T. sz. rendelet ezirányú rendelkezései között mutatkoznak.

Az 1949. évi szabályozás még a közület gyűjtő fogalmával operált. E rendelet 1. §-a közületek között első helyen, egységes összefoglaló elnevezéssel, az államkincstárt jelöli meg, majd az akkori államigazgatás rendszerének megfelelően, külön csoportban emlékezik meg az önkormányzati szervekről: Budapest fővárosról, a törvényhatóságokról, megyei városokról és községekről.

Ezzel szemben a 207/1951. M. T. sz. rendelet 5, §-ában már nem találkozunk sem a közület fogalmával, sem az államkincstár korábbi, most már idejét mult egységes megjelölésével. De nem esik szó az autonóm törvényhatóságokról és helyi szervekről sem. A felsorolásban a hatóságok, ezek intézményei és intézetei szerepelnek. A tanácsrendszer életrehívása, államigazgatásunk szocialista irányú fejlődése következtében, a régi önkormányzati közigazgatási egységek helyébe a helyi tanácsok léptek, melyek az 1950: I. tv. értelmében — a demokratikus centralizmus elvének megfelelően — fontos államigazgatási funkciókat látnak el és e minőségükben az új szocialista állam egységes igazgatási rendszerébe tartoznak, s így a fentebbi felsorolás ezekre is kiterjed.

A korábbi »közület« megjelölés helyett alkalmazott »hatóságok« kifejezés — már a többesszámmal is — világosan arra utal, hogy e jogszabály is elismeri az államigazgatás különböző szerveinek perképességét. Az egységes kincstári fogalom elejtésére és a korábban csak szolgálati ágaknak minősült tárcák önálló perképességére utal ugyane rendelet 6. §-ának a Honvédelmi Minisztériummal kapcsolatos rendelkezése is.

Felmerülhet az a kérdés, hogy a vitás vagyoni ügyek elintézésénél figyelembe jövő hatáskör megállapításánál, s így a perképesség elismerésénél helyénvaló-e az itt figyelembe jövő államigazgatási szervek gyűjtőfogalmaként a hatóság kifejezés használata. Az állami szervek e szempontból történő csoportosításánál nem hagyható figyelmen kívül, hogy az általánosan elfogadott fogalmi megjelölés szerint a hatósági szervek általában, e minőségükben nem a polgári jogi viszonylatokban járnak el. A hatóság megjelölés fogalmilag az államhatalmi, igazgatási funkciók gyakorlására utal. A gazdálkodás körében a hatósági szervek általában irányító tevékenységet fejtenek ki — a gazdasági folyamatok közvetlen lebonyolítása a gazdálkodó szervek feladata. E funkció kettőssége kifejezésre jut pl. a gazdasági irodák életrehívásáról rendelkező jogszabályban, mely kimondja, hogy ez iroda oly szervezet, mely hatósági és gazdasági jellegű feladatokat együttesen lát el. De nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a hatóság megjelölés nem szükségképpen fedi az államigazgatási szervek önálló költségvetési intézményeinek azt a körét, amelyek polgári jogviszonyokat létesíthetnek és ennek megfelelően perképességgel is rendel-

[1] Szerebrovszkij: A szovjet polgári jog alapelvei. Budapest, 1949. 18. lap.

keznek. Csak egy példát kiragadva: a rendőri büntetőbíróság a hatáskörébe utalt ügyek tekintetében nyilvánvalóan hatóságnak minősül, de miután nem önálló költségvetési előirányzattal működik, vagyoni jellegű ügyleteket saját nevében nyilvánvalóan nem köthet.

Kétségtelen, hogy e kérdés rendezése nem tartozik a döntőbizottság eljárási jogi jellegű szabályozása körébe, hanem a szovjet példa nyomán, megfelelő anyagi jogi jellegű rendezést igényel. Ennek keretében lenne tisztázandó, hogy *mely költségvetési intézmény, mily körben jogosult polgári jogi ügyleteket kötni*, saját nevében jogokat szerezni, kötelezettségeket vállalni, s hogy *ez intézmény nevében hatályos jognyilatkozatok megtételére ki jogosult.* E szabályozás során alapvető elvként lenne elfogadható a szovjet jognak az a rendelkezése, hogy minden olyan költségvetési intézmény, mely önálló költségvetési előirányzattal rendelkezik, feladatköre ellátásával kapcsolatosan jog- és perképességgel, s ennek megfelelően jogi személyiséggel is bír.

Az állami intézmények és szervek jog- és perképességének, önálló felelősségüknek szempontját domborítja ki egyébként a pénzgazdálkodási szabályozásnak az a rendszere is, amely az állami költségvetés keretében gazdálkodó intézményekkel szemben megítélt követelések behajtásának módját állapítja meg. Az a szabályozás, melyet a pénzgazdálkodás rendszerének megfelelően, a 207/1951. M. T. sz. rendelet 41. §-a tartalmaz, világosan arra utal, hogy a megítélt követelésekért a marasztalt intézmények felelősek, a marasztalás kapcsán hitelt azok részére kell igényelni, a teljesítés az ő számlájuk terhére történik és annak kihatásai ez intézmény gazdálkodását érintik.

A szocialista társadalomban fontos szerepet betöltő szakszervezetek, valamint a demokratikus tömegszervezetek létesítéséről alkotmányunk 56. §-a rendelkezik, alapozza meg ez intézmények működését, ezzel kapcsolatosan nyilvánvalóan azok jogi személyiségét is. Alkotmányunkban is kihangsúlyozott feladataik fontosságánál fogva ez intézmények nem magántestületek, hanem szocialista szervezetek, e minőségükben esnek a 207/1951. M. T. sz. rendelet hatálya alá a döntőbizottsági eljárás tekintetében.

E társadalmi szervezetek feladatuk sokrétűségénél és szétágazó tömegszervezetüknél fogva működésüket különböző szervek útján fejtik ki. E szervek ügyködésével kapcsolatosan számos vonatkozásban kerül sor polgári jogviszonyok létesítésére, ügyletek kötésére. Az ezzel kapcsolatos vitás ügyekben e szervezetek különböző szerveinek felelősségével és jogalanyiságával kapcsolatosan bíróságainknak, valamint a döntőbizottságnak több esetben volt már alkalma állást foglalni.

A Legfelsőbb Bíróság — illetőleg akkor még Kúria — Psz. 1054/1947—18. sz. alatt meghozott ítéletében az egyik ily tömegszervezet vidéki szervezetének jogképességét ismerte el. Állásfoglalásánál e társadalmi szervezet alapszabályának abból a rendelkezéséből indult ki, hogy az egyes vidéki szervezetek a maguk részére önálló gazdasági tevékenységet fejthetnek ki. Az alapszabálynak e rendelkezéséből vonja le az ítélet azt a következtetést, hogy aki a maga részére gazdasági tevékenységet fejthet ki, az egyben jogok és kötelezettségek alanya lehet, aki pedig jogok és kötelezettségek alanya, az egyben jogképes jogi személy is, aki perbeli cselekvőképességgel is rendelkezik.

A K. D. B. előtt folyamatban volt ügyben a döntőbizottság a közvetlenül beperelt vidéki szervezetet azzal marasztalta, hogy egyben felhívta e társadalmi szervezet központját, hogy a megítélt követelés költségvetési fedezetéről gondoskodjék. E rendelkezés a társadalmi szervezet központjának subsidiárius felelősségére utal, mert lényegében a központ feladatává teszi — bár elszámolásilag a vidéki szervezet terhére —, hogy a megítélt követelés kiegyenlítéséről gondoskodjék.

A társadalmi szervezetek jogalanyiságának, a központ és fiókok egymáshoz való viszonyának, a jogképesség és vagyoni felelősség kérdésének figyelemreméltó szabatosabb tisztázásával találkozunk a Központi Döntőbizottság egy újabb, iránytmutató döntésében. E 87.449/1951. sz. határozat azt a kérdést dönti el, hogy a társadalmi szervezet vidéki szervezetei és titkársága által megrendelt árukért a társadalmi szervezet központja tartozik felelősséggel. A döntőbizottság nem fogadta itt el azt az álláspontot, hogy a vidéki szervezeteket a gyakorlat az önálló jogi személyiség jellegével ruházta volna fel, hogy így ezek az általuk eszközölt megrendelésekért közvetlenül felelőssé lennének tehetők. A döntőbizottság állásfoglalása szerint a jogalanyisággal fel nem ruházott alapszervezeteket a jogszabály alkotására nem jogosító gyakorlat nem teheti önálló jogi személyekké. Bár az egyes vidéki szervezetek tevékenységük során önállóaknak látszanak, valójában a központ irányítása alatt működnek, működésük anyagi fedezetéről is a központ gondoskodik. A rendelkezésükre bocsátott ellátmány felhasználásáról csak a központ utasításai alapján rendelkezhetnek és költségvetésük is a központ költségvetésének egy részét képezi. Ennek alapján vonta le a döntőbizottság azt a következtetést, hogy a megrendeléseket eszközlő szervek a társadalmi szervezet kötelezettségeit megalapozó ténykedést is végeznek és ez alapon a társadalmi szervezet közvetlen felelőssége is megállapítandó.

Lényegében az itt kifejtett elvi alapon halad polgári bíróságainknak a szocialista szervezetek között felmerült vitás vagyoni ügyekben eddig kialakult gyakorlata is.

Figyelmet érdemel itt a szovjet jognak a társadalmi szervezetek jogképességével kapcsolatosan érvényben levő néhány rendelkezése. E társadalmi szervezetek jogi személyisége a Szovjetunió alkotmányának 126. §-ában lefektetett rendelkezéshez képest, minden kétséget kizáró módon megállapítást nyert. A vagyoni felelősség tekintetében az az elv érvényesül, hogy a társadalmi szervezetek kötelezettségeikért minden vagyonukkal felelnek, kivéve azokat a külön alapokat, melyeket jogszabályi rendelkezések a végrehajtás alól mentesítettek. A szakszervezetek tekintetében érvényben levő hatályos szabályok szerint a szakszervezeteknek a vállalatokban és intézményekben működő alsóbbrendű egységei jogalanyoknak nem minősülnek, ennek megfelelően joghatályos ügyleti megállapodásokat sem létesíthetnek. A társadalmi szervezetek jogképességének megítélése szempontjából, alapszabályuk vonatkozó rendelkezése mellett, lényeges jelentőséget tulajdonít a szovjet jog annak a kérdésnek, hogy ezek vagyoni önállósága megállapítást nyerhet-e?

A társadalmi szervezetek szerteágazó, széleskörű tevékenységével és szervezeti formájával kapcsolatosan indokoltnak és kívánatosnak mutatkoznék vagyoni felelősségük, jog- és perképességük kérdésének jogszabály útján történő rendezése. Kívánatossá tenné ezt a

ma fennálló bizonytalanságok kiküszöböléséhez fűződő érdek, az egyéni felelősség szempontjának kihangsúlyozása, de nem utolsó sorban a forgalom biztonsága is, mely a társadalmi szervezetek különböző szerveivel ügyleti megállapodásokra lépő állami vállalatok és intézmények számára is tisztázott helyzetet teremt és a viták felmerültét eleve kiküszöböli.

E szabályozás legfontosabb szempontjait a következőkben jelöljük meg. A K. D. B. fentebb ismertetett döntésének megfelelően megállapítható az egyes társadalmi szervezetek anyagi felelőssége, az alapszabályaik vagy ügyrendjük szerint különböző címen működő fiókjaik, területi és alapszerveik által lebonyolított ügyletekért. E felelősség megállapítása folytán a társadalmi szervezetek ellen e perek közvetlenül a központ ellen lennének megindíthatók. A szabályozásnak további, itt közelebbről tárgyalni nem kívánt részletkérdése lenne az a probléma, hogy adott esetben a perviteli gazdaságosság vagy egyéb célszerűségi okból, a központ hozzájárulásával, a fiókok vagy egyéb szervek is folyamatba tehetnének pert, illetve alávetés esetén a 207/1951. M. T. sz. rendelet 9. §-ában foglalt rendelkezés analógiájára, közvetlenül is perelhetők lennének.

Minthogy a társadalmi szervezetek fiókjainak, területi és alapszerveinek, feladatuk ellátásához, mellőzhetetlenül szükségük van arra, hogy adott esetben ügyleteket köthessenek, rendezendő lenne e fiókszervek ügyletkötési jogosultsága.

Helyénvaló lenne a megalkotandó jogszabályba oly rendelkezés felvétele, hogy beruházásnak minősülő beszerzésre a társadalmi szervezetek fiókszervei csak központjuk hozzájárulásával jogosultak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a társadalmi szervezetek fiókszervei nem egy esetben hajtottak végre oly beruházásokat, vállaltak ennek kapcsán kötelezettségeket, melyekhez központjuk előzetes hozzájárulása biztosítva nem volt, és így a költségvetési fedezet utólagos megszerzése is komolyabb nehézséget jelentett. Ezen szemponton túlmenően azonban a beruházások különleges kezelése a szocialista gazdálkodás követelménye. A beruházások kérdését minden vonatkozásban a tervgazdálkodás keretében kell megoldani. Ez okból is a társadalmi szervezetek által végrehajtott beruházásokat is az egész szocialista gazdálkodás átfogó állami népgazdasági tervének kereteibe kell beilleszteni.

Feltétlenül rendezést igényelne a társadalmi szervezetek, valamint azok fiókjai tekintetében a képviseleti jogosultság kérdése, aminthogy ez az állami gazdálkodó szervek tekintetében már megfelelő szabályozást is nyert. A képviseleti jogosultság kérdését az egyes társadalmi szervezetek ügyrendjükben állapíthatnák meg, az aláírásra jogosult személyeket a központban vezetett képviseleti könyvben tartanák nyilván s megfelelő meghatalmazással látnák el. Igy az ügyletkör és a személyi jogosultság ismerete alapján a társadalmi szervezettel ügyleti viszonyba lépő egyéb szocialista szervezetek számára, a forgalom lebonyolítása érdekében nagy mértékben kívánatos, tisztázott helyzet alakulna ki.

Dr. György Ernő

Méltányosság és kártérítési jog

A jogviszonyok színes, változatos világában számos olyan eset fordul elő, amikor a jogalkalmazó bíró talál ugyan olyan jogszabályt, melynek szigorú figyelembevételével az eléje került vitás ügyet eldönthetné, érzi azonban, hogy az ilyfajta döntés mégsem volna egészen helyes, igazságérzetét nem elégítené ki. A jogszabályok merev alkalmazása — bár alkalmas lehet a jogbiztonság megszilárdítására — sokszor nyilvánvalóan méltánytalanságokat eredményez. Ez egészen természetes is, mert a törvényhozó a tételes jogszabályok megalkotásánál csak átlagos joghelyzeteket vehet figyelembe s nem bocsátkozhat bele a konkrét esetekben egymással szembenálló érdekek egyéniesítő mérlegelésébe. Erre a mérlegelésre csakis akkor kerülhet sor, ha a vitás ügy a bíró elé kerül, amikor tehát a bírónak módjában áll megismernie a felek személyes viszonyait, cselekedeteik rúgóit, az ügy hátterét s általában mindazokat a körülményeket, melyek a szembenálló vagy egyéb figyelembe veendő érdekeknek a vitás ügy legmegnyugtatóbb rendezését elősegítő, megfelelő mérlegelését lehetővé teszik. Az érdeksszeütközéseknek ezt a való élethez jobban hozzásimuló, rugalmas kiegyenlítését célozza a méltányosság elvének alkalmazása, mely — mint Szladits mondja — »a közvetett jogrendezés egyik fő zsinórmértéke«. Hogy mi a méltányos, az természetesen csakis az adott eset összes körülményeinek gondos mérlegelésével dönthető el, mindenesetre szükséges, hogy a méltányos jog alkalmazása a társadalom többségének felfogását tükrözze vissza.

A méltányosság gondolatával a jog számos területén találkozunk, de különösen tág tere lehet a méltányos jogalkalmazásnak a szerződésenkívüli károkozásból eredő kötelmek elbírálása során s ennek a kérdésnek közelebbi — bár korántsem kimerítő — vizsgálata képezi e tanulmány tárgyát.

I. Kártérítési jogunk a vétkességi elven épült fel. Nagy horderejű újítása volt tehát az 1913. évi Javaslatnak, hogy az 1486. §-ában megadta a lehetőségét a vétlen károkozó marasztalásának annyiban, amennyiben ezt — tekintettel a körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira — a méltányosság megkívánja.

Az 1913. évi Javaslatnak ezt a szakaszát, melyet a magánjogi törvénykönyv 1928. évi Javaslata is változatlanul átvett (1737. §), a bírói joggyakorlat — felismervén nagy jelentőségét — igen rövid idő alatt a szokásjogi jogszabály erejével ruházta fel s számtalan bírói ítéletben találkozunk arra »a bírói joggyakorlatban kifejlődött jogszabály«-ra történő utalással, mely szerint »aki másnak jogvédte érdekét jogellenesen, de vétlenül sérti meg, a sértettnek ebből eredő vagyoni kárát, ha máshonnan meg nem térül, annyiban köteles megtéríteni, amennyiben ezt — tekintettel a körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira — a méltányosság meg-

kivánja (C. VI. 9267/1926., C. I. 5434/1939., C. IV. 3403/1940.).

Ez a jogszabály jelentős rést ütött a vétkességi elven, mert nemcsak mint ritkán előforduló kivétel jöhet alkalmazása tekintetbe, hanem elvi éllel ad a bírónak felhatalmazást arra, hogy — elhagyva a vétkességi alapot — a konkrét eset körülményeire, különösen a felek vagyoni viszonyaira figyelemmel, a méltányosság megkívánta keretek között elmarasztalja azt a károkozót, aki nem is volt vétkes. Ez tehát a méltányosság gondolatának egy irányban ható, a felelősséget kiterjesztő érvényesülését jelenti.

A bírói gyakorlat a vétlen felelősség szabályát kiterjesztette s az egyéb feltételek megléte esetében jogellenes, bár vétlen cselekmény vagy mulasztás hiányában is megítélhetőnek tartotta a balesetet szenvedő részére a kártérítést a *méltányosság szabta mértékben* annak a gazdaságnak vagy üzemnek a tulajdonosával szemben, amelynek érdekében végzett munka közben a baleset bekövetkezett (C. I. 5437/1939.).

Igy fejlődött ki azután a hasznos háziállatok okozta károk tekintetében az állattartó vétlen felelőssége is. A bírói gyakorlat oly károkat illetően fogadta el ezt az elvet, melyeket gazdasági hasznot hajtó állatok okoztak s mely károkat ezért méltányos volt arra áthárítani a két vétlen fél közül, aki az állattartásból gazdasági hasznot húz.

Láthatjuk tehát, hogy a bírói gyakorlat a méltányossági elv alkalmazásának tág teret engedett. Ennek az alkalmazásnak vannak azonban korlátjai is. Igy pl. nem követelhet méltányossági alapon kártérítést az, aki a kár bekövetkezésében maga is vétkes. Hasonlóképpen nem lehet helye a méltányossági felelősség megállapításának azzal szemben, aki tárgyi alapon felel.

II. Az 1928. évi Javaslat 1737. §-ában írt jogszabály szövegéből s az azt alkalmazó bírói joggyakorlatból is kitűnik, hogy az egymással szembenálló felek vagyoni helyzetében fennálló különbség, sőt aránytalanság az egyik legfőbb feltétele annak, hogy vétlen károkozás esetén méltányossági alapon marasztaló ítélet legyen hozható. E megállapítás után önként vetődik fel az a kérdés, vajjon a jogviták eldöntésénél a méltányosság elve alkalmazható-e, illetve egyáltalán van-e tere, lehetősége a méltányosság alkalmazásának népi demokráciánkban, jogfejlődésünk mai szakában s egyáltalán, hogy a gazdasági viszonyokban bekövetkezett változás miként hat ki a jognak erre a területére, mily változásokat idéz itt elő.

E kérdés vizsgálatánál nem hagyhatók figyelmen kívül azok a megállapítások, melyeket *Sztálin* a »Marxizmus és nyelvtudomány« című művében az alapról és a felépítményről tett.

Az alap — mondja *Sztálin* — a társadalom gazdasági rendje a társadalom fejődésének adott szakában. A felépítmény pedig a társadalom politikai, jogi, vallási, művészeti és filozófiai nézetei és az ezeknek megfelelő politikai, jogi és egyéb intézmények. Minden alapnak megvan a saját, neki megfelelő felépítménye. Ha megváltozik, megszűnik az alap, akkor nyomában megváltozik és megszűnik a felépítménye, ha új alap jön létre, nyomában létrejön a neki megfelelő felépítmény. A felépítményt — fejti ki tovább *Sztálin* — az alap hozza létre, ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a felépítmény csupán visszatükrözi az alapot, hogy passzív, semleges, közömbös magatartást tanúsít alapjának sorsa iránt, az osztályok sorsa, a rend jellege iránt. Ellenkezőleg, miután létrejött, hatalmas cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához, megerősödéséhez, mindent megtesz, hogy segítsen az új rendnek a régi alap és a régi osztályok felszámolásában és megszüntetésében.

Kozsevnyikov *Sztálinnak* e megállapításait az egyik — a nemzetközi jogról írt — tanulmányában akként jellemzi, hogy ezek óriási jelentőséggel bírnak az egész egységes szovjet tudomány számára s különösen fontos módszertani és ismeretelméleti jelentőségűek a szovjet állam- és jogtudomány általános és konkrét kérdéseinek további elméleti kidolgozása szempontjából. Kozsevnyikov e jellemzését mindjárt kiegészíthetjük azzal, hogy *Sztálin* fent ismertetett megállapításai nemcsak a szovjet tudomány szempontjából jelentősek, hanem természetszerűleg iránymutatóak mindazoknak a népeknek számára is, melyek a marxizmus-leninizmus talaján állva építik országukat. Az előbb felvetett kérdést vizsgáljuk meg tehát *Sztálin* fejtegetéseiből kiindulva.

A társadalom jogi nézetei s az ezeknek megfelelő jogi intézmények: felépítmények, tehát felépítmény a méltányos jog is, melynek — tartalmában és megjelenési formájában — az adott alapnak kell megfelelnie, »minden alapnak meglévén a saját, neki megfelelő felépítménye.« Ha pedig az alap olyan, mely nem teszi többé indokolttá, szükségessé egy bizonyos jogi nézetnek s a neki megfelelő jogintézménynek a meglétét, úgy az ily jogintézménynek, mint felépítménynek meg kell szűnnie, természetesen nyomon követve az alap változásait.

Érdekes megfigyelnünk, hogy a szovjet kártérítési jog miként viszonylik a méltányosság gondolatához. Az Orosz Szocialista Szövetséges Szovjetköztársaság 1923-ban hatályba lépett civilkódexének 406. §-a szerint: »azokban az esetekben, amikor a 403—405. §-ok értelmében a károkozó nem köteles a kárt megtéríteni (tehát ha nem vétkes), a bíróság — a felek vagyoni helyzetétől függően — mégis kártérítésre kötelezheti.«

Ez a jogszabály a Mtjav. 1737. §-ához hasonlóan szabályozza a méltányossági felelősséget. A szovjet bírói joggyakorlat azonban csak egészen kivételesen tartja e szabályt alkalmazhatónak s általában erre az álláspontra helyezkedett a szovjet jogelmélet is, arra való hivatkozással, hogy — mint ezt dr. Pap Tibor a »Szovjet kártérítési jog az elméletben és a gyakorlatban« című cikkében kiemelte — a 406. § »jog- és szociálpolitikai szerepe, mely az osztályok közötti kirívó gazdasági ellentétek orvoslására tette volt hivatottá, a szocialista társadalomban elvesztette jelentőségét.«

A 406. § körül folyó vitában Varsavszkij rámutatott arra, hogy csak a liberális irodalomban tulajdonítottak nagy jelentőséget a társadalmi egyenlőtlenségek ily módon történő kiegyenlítésének. Agarkov így érvelt: »A szovjet alkotmány biztosítja a polgárok jogát a munkára. Nem munkából eredő bevétel általános szabály szerint nálunk nem megengedett. Ezért a 406. § alkalmazásának feltételei csak kivételesen fordulhatnak elő.«

Vannak azonban a szovjet jogirodalomban ellentétes nézetek is, melyek a méltányossági felelősséggel szemben nem helyezkedtek ily elutasító álláspontra. Így Kleinmann a következőket mondja erről a kérdésről: »A szocializmus győzelmének feltételei mellett, a ‚mindenkitől képességei szerint, mindenkinek munkája után' elv teljes megvalósulása mellett nincs még teljes vagyonegyenlőség, egyesek jobb, mások rosszabb anyagi körülmények között élnek. Miért mondjunk le e szakaszról, midőn egy dolgozó a másiknak kárt okozott, s az okozó jobb körülmények között van, mint a sértett.« Lényegileg így vélekedik a 406. §-ban írt méltányossági felelősségről Peretyerszkij is.

Ha válaszolni akarunk arra a fentebb felvetett kérdésre, hogy a jogviták eldöntésénél a méltányosság elve nálunk alkalmazható-e s ha igen, mily mértékben, úgy — az előbb kifejtetteknek megfelelően — társadalmunk adott gazdasági rendjéből, mint alapból kell kiindulnunk. Népi demokráciánk — mint tudjuk — átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, tehát csak átmenet s még nem szocializmus. Bár igen nagy lépéseket tettünk gazdaságunk szocialista átalakítása felé, de még van magángazdaság, termelőeszközök vannak magánosok birtokában is, tehát nálunk, ha jelentős mértékben korlátozottan is, de még van kapitalizmus s így még a »mindenkitől képességei szerint, mindenkinek munkája után« elv sem nyert minden vonalon megvalósulást. Ebből pedig következik, hogy a polgárok között jelentős — sokszor nem is a munkateljesítmények közötti eltérésekre visszavezethető — vagyoni különbségek lehetnek s ezért a jogviták eldöntésénél a méltányosság elvét figyelmen kívül nem hagyhatjuk.

Az képezheti esetleg vita tárgyát, hogy a már megvalósult szocializmusban — nem munkából eredő jövedelem élvezése nem lévén megengedett — a méltányossági felelősség teljesen az elavult jogintézmények lomtárába helyezhető-e vagy sem, mindaddig azonban, amíg a polgárok között anyagi helyzetüket illetően jelentős különbségek vannak és lehetnek, amíg tehát megvan az egyik leglényegesebb feltétele a méltányossági felelősség megállapíthatásának, a méltányosság elvének alkalmazásáról való lemondás nem mutatkozik indokoltnak. Etekintetben egyébként nem hagyható figyelmen kívül, hogy amily mértékben tűnnek el az emberek közötti vagyoni különbségek s tűnik el ezáltal a méltányossági felelősség megállapíthatásának egyik legfőbb feltétele, oly mértékben csökken a méltányosság elve figyelembevételének puszta lehetősége is. Végeredményben tehát nem is arról van szó, hogy a társadalom kapitalista gazdasági rendjének eltűnését követően a méltányosság elvét általában elítélő s elvető jogfelfogásnak kell kialakulnia, hanem csupán arról, hogy a méltányosság gyakorolhatásának tere kisebb lesz, az elv figyelembevételének indokoltsága s szükségessége sok esetben nem lesz meg.

III. Annak az előbb felvetett kérdésnek a vizsgálatánál, hogy a már megvalósult szocializmusban a méltányossági felelősség elve teljesen elvethető, illetve az ítélkezésben teljesen figyelmen kívül hagyható-e, nem téveszthető szem elől az, hogy a méltányossági felelősség megállapításánál nemcsak a felek vagyoni viszonyai, hanem az egyéb kísérő körülmények is figyelembe veendők, s hogy az életben adódhatnak oly jogviszonyok, melyek elbírálásánál a vétlen károkozó marasztalása akkor is méltányosnak s indokoltnak mutatkozik, ha a felek vagyoni viszonyaiban nincs is aránytalan különbség. Az, hogy a szocializmusban mindenki a munkája szerint részesül a termelt javakban, tehát nem munkából eredő jövedelem élvezése meg nem engedett, — úgy vélem — nem meggyőző érv a méltányossági elv teljes figyelmen kívül hagyása mellett, mert a méltányossági felelősség megállapítását, tehát a vétlen károkozó marasztalását, indokolttá teheti a felek anyagi helyzetében mutatkozó különbség puszta megléte, függetlenül e különbség eredetétől. Márpedig a polgárok anyagi helyzetében van különbség a szocializmusban is. A felek anyagi helyzetében mutatkozó különbséget eredményező okok mérlegelésére a kártérítés mérvének meghatározásánál nyílik lehetőség.

A kérdés vizsgálatánál nem hagyható figyelmen kívül az a helyességében aligha támadható elv sem, hogy vétlen károkozás esetén a kárt az viselje, aki ezt a károkozó tevékenységet a maga érdekében kifejtette (activ interesse elve), különösen ha jobb anyagi helyzetben van, mint a károsult. Nyilván méltánytalan volna a kár viselésére azt a felet kötelezni s ezzel esetleg teljes anyagi romlását okozni, akinek a magatartása a kár bekövetkezésével semmiképpen sem hozható összefüggésbe s aki emellett még rosszabb anyagi helyzetben is van, mint a kár okozója.

A méltányossági felelősség fenntartása mellett szól — s talán első helyen — a társadalom érdeke is. A felelősség megállapítását követő kártérítésre kötelezés: szankció, melynek a konkrét jogsértéseknél alkalmazása a jövőbeni jogsértésektől való tartózkodásra indítja a polgárokat, tehát a károkozásoktól visszatartó hatást fejt ki. Különösen intenzív lesz ez a hatás akkor, ha a szankció, tehát a kártérítésre kötelezés nemcsak a vétkes magatartáshoz kapcsolódik, hanem — amikor ezt egyéb tekintetek és érdekek megkívánják — a bár jogellenes, de vétlen magatartáshoz is. A vétlen felelősség intézménye a polgárokat cselekedeteiknél nagyobb körültekintésre, gondosságra, erőik nagyobb kifejtésére sarkalja s így alkalmas erőteljesebb nevelő hatás kifejtésére, melynek célja és eredménye végeredményben a társadalom nagyobb védelme (prevenció-gondolat). S ez a szerep éppen a társadalom kapitalista gazdasági rendjének s az individualista gondolkodásnak eltűnése után kell, hogy különös jelentőséggel bírjon, amikor a társadalom érdeke minden mást megelőző, elsődleges szempontként lép előtérbe. A társadalmi termelő munka, a gazdasági tervek teljesítése fokozott erőfeszítést és gondosságot kíván meg. A társadalom érdeke szól tehát amellett, hogy pl. azok, akik nagyobb képességekkel rendelkeznek, e nagyobb képességüknek megfelelő munkateljesítményt érjenek el s általában oly magatartást tanúsítsanak, melyet ily nagyobb képességű embertől el lehet várni. A társadalom nem elégedhet meg tehát azzal, hogy a tehetségesebb tagjainak magatartását is a nagy tömeg átlagemberére szabott mértékkel, a római bonus paterfamilias vagy a francia homme prudent et prévoyant gondosságával mérje, hanem a magasabb képességnek megfelelő szigorúbb zsinórmértéket alkalmaz. Ez alkalmas arra, hogy a társadalom kiváló egyedeit nagyobb teljesítményekre, fokozott gondosságra serkentse, mert — mint ezt

Rümelin Gusztáv kifejtette a Culpahaftung und Causalhaftung című munkájában — az embernek az eredményért való felelőssé tétele a kiválókat is rábírja arra, hogy képességeiket — a társadalom hasznára — teljesen kifejtsék s így a károkozásoktól is körültekintőbben tartózkodjanak.

Itt közbevetőleg meg kell emlékeznünk arról, hogy az emberi magatartások értékelésénél magasabb követelmények támasztására s szigorúbb zsinórmérték alkalmazására igényt támaszt a szovjet jogelmélet is, de természetesen — mind a szerződéses, mind a szerződésen kívüli kötelmek tekintetében a vétkességi elv alapján álló szovjet jognak megfelelően — a vétkességi felelősség keretei között. Az 1938-ban megjelent főiskolai polgári jogi tankönyvből kitűnően, a szovjet jogi irodalom arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tartozását nem teljesítő adós részéről a gondatlanság fennforgásának megállapítása »minden adós tekintetében a teljesítés lehetőségének konkrét megvizsgálását« kívánja meg. »Minden esetben külön kell megvizsgálni a tartozás teljesítése szempontjából az adós rendelkezésére álló konkrét lehetőségeket.«

Az 1950-ben kiadott szovjet polgári jogi tankönyv (első kötet) ezzel a megoldással már nem ért egyet. Kifejti, hogy annak elismerése esetén, hogy az adott személy egyéni tulajdonságain és lehetőségein kívül nincs más mérték az adós (károkozó) magatartásának kiértékelésére, külön engedményt kellene tenni az adós (károkozó) ügyetlensége és tehetségtelensége esetében. Polgári forgalmunk — írja a tankönyv — objektív mértéket kíván akkor, amikor annak a személynek a magatartását értékeljük, akire a törvény vagy a szerződés meghatározott polgári jogi kötelezettségeket hárít a szocialista vagy a személyi tulajdon érdekében. Ahhoz, hogy a károkozó mentesüljön az államnak vagy egy más személynek okozott kárért való felelősség alól, nem elegendő a károkozó részéről annak bizonyítása, hogy a személyes képességeinek és az ügy ismeretének megfelelően járt el. Az adós magatartását a gondosság olyan objektív (vagyis az adós szubjektív tulajdonságaitól független) mértéke szerint kell kiértékelni, amelyet a szovjet ember, a szovjet vállalat dolgozója tartozik az adott konkrét körülmények között kifejteni. A szocialista vállalatok vezetőire és dolgozóira az a követelmény hárul, hogy a tervfeladatokkal kapcsolatos kötelességek teljesítésénél az *élenjáró dolgozókhoz*, nem pedig az »átlagemberekhez« igazodjanak. E mérték alkalmazásánál széleskörű megkülönböztetésnek van helye az adós működésének jellegétől, munkájának az állam szempontjából az adott időszakban mutatkozó fontosságától függően. Azok a szigorú követelmények, melyeket az adósokkal szemben a szocialista építő munka feladatainak teljesítését célzó kötelmeknél kell támasztani, azt az eredményt vonják maguk után, hogy a gazdasági szervek közötti viszonylatban csak nagyon ritkán fordulnak elő olyan bírói vagy döntőbizottsági ítéletek, amelyek a szerződés nemteljesítését vagy a kár előidézését véletlennek minősítenék.

Rendkívüli, így háborús viszonyok között szigorúbb zsinórmértékkel való mérés szükségességét hangsúlyozza Agarkov is »A szerződéses felelősség kérdéséhez« című 1945-ben megjelent tanulmányában, melynek egyik fejezetében azt vizsgálja, hogy milyen befolyást gyakorol a háború a szerződéses felelősségre. »A törvény nem határozhatja meg pontosan — írja Agarkov — az adóstól követelhető erőfeszítés és gondosság mértékét. Amikor a bíróság minden egyes konkrét ügyben határoz, szem előtt tartja bírói tapasztalatát, az élet ismeretét, az állami célokat és a szocialista együttélés szabályait. Lehetetlen, hogy az a háború, melyet népünk a német megszállók ellen vívott, ne lett volna befolyással arra a mértékre, melynek segítségével a bíróság az adós vétkességét vagy annak hiányát megállapíthatja. Ezt a mértéket jelentősen fel kell emelni mindazoknál a kötelmeknél, amelyek bármiféle kapcsolatban állnak a haza védelmével. Az adóstól az erők maximális megfeszítését, a legnagyobb gondosságot és előrelátást lehet és kell megkövetelni. Ezeket a követelményeket érvényesíteni kell úgy a polgárokkal, mint a szocialista szervezetekkel szemben.«

Láthatjuk tehát, hogy bizonyos vonatkozásban a szovjet jog is szigorú zsinórmértéket alkalmaz az emberi magatartások értékelésénél, sőt ez a zsinórmérték oly szigorú, hogy alkalmas annak a gondolatnak a felidézésére, vajjon a felelősségnek ily — majdnem a vis major határáig menő — felfokozása s a károkozó személyes tulajdonságaitól és képességeitől való függetlenítése nem csap-e már át a társadalom érdekében a vétlen felelősség területére s nem gyengíti-e a rendszer alapját képező vétkességi elvet.

Visszatérve az előbb mondottakra, megállapíthatjuk, hogy a társadalom érdekét tekintő megelőzési elv talán a vétlen felelősség legfőbb rációja, mely, mint a jogi felépítmény egy része »cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához, megerősödéséhez«. S ez egyben indoka lehet annak is, hogy a méltányossági felelősség gondolatát se vessük el, mert hiszen a méltányossági elv, mint a vétlen felelősség egy másik rációja, a gyakorlatban a többi rációkkal együtt hat, illetve fejt ki moduláló hatást a konkrét vétlen jogsértés szankciójának meghatározásánál.

A méltányossági elv alatt természetesen nemcsak azt kell értenünk, hogy a jobb anyagi helyzet a károkozó oldalán ennek kártérítésre kötelezhetését teszi lehetővé vétkesség nélkül is, hanem azt is, hogy a rosszabb anyagi helyzetben levő károkozóra — ha a teljes kártérítésre kötelezés egzisztenciájában rendítené meg, a károsult pedig a kárt jobb anyagi helyzeténél fogva könnyebben viselheti — nem hárítjuk át a teljes kárt, sőt esetleg a kártérítési felelősség alól fel is menthetjük, ha erre érdemes. Az anyagi helyzet figyelembevételével a méltányosság elvének e mindkét irányban való érvényre juttatását engedi meg — a magyar szabályozástól eltérően — a szovjet Ptk. 411.§-a is, mely szerint a kártérítés mértékének megállapításánál a bíróság minden esetben köteles figyelembe venni a károsult és a károkozó vagyoni helyzetét. A szovjet bírói gyakorlatban azonban ez a szakasz sem igen nyert alkalmazást, tehát ez is a 406.§ sorsát osztotta.

A most tárgyalt méltányossági gondolatban a nagyobb társadalmi érdek védelme nyilvánul meg s ezért nevezi a jogelmélet ezt az elvet — Merkel Rudolf után — a túlnyomó érdek elvének s többek között ezért is tarthat ez az elv igényt arra, hogy a társadalom érdekét elsősorban figyelembe vevő szocialista

gazdasági rendszer jogi felépítményében se veszítsé el az őt megillető helyet.

De mindezek a vizsgálódások már átnyulnak a kártérítési felelősség alapjait általában kutató vizsgálódások körébe, ami viszont már nem képezi e tanulmány tárgyát. A felelősségi tannal részletesen foglalkozott dr. Marton Géza professzor a dr. Szladits Károly szerkesztésében megjelent »Magyar Magánjog«nak a »Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból« című kitűnő fejezetében.

A fentiekből végeredményben tehát az a következtetés vonható le, hogy a társadalom gazdasági viszonyaiban bekövetkezett változás s a szocialista gazdasági rend kialakulása sem jogpolitikai, sem egyéb szempontokból sem eredményezheti a méltányossági elv elvetését, hanem csak az elv érvényesülési területének — a vagyoni különbségek lemorzsolódásával szükségképpen s természetszerűen összefüggő — megfelelő csökkenését.

IV. Végül foglalkoznunk kell azzal a kérdéssel is, hogy a méltányossági felelősség megállapításának helye lehet-e az állammal s általában a közületekkel szemben.

Bírói joggyakorlatunk e tekintetben ingadozó volt. Voltak olyan döntések, melyek méltányossági alapon minden további nélkül kimondották az állam kártérítési kötelezettségét. Így pl. a Kúria méltányosságból megállapíthatónak tartotta az állam felelősségét azért a kárért, melyet a vétlen felperes azáltal szenvedett el, hogy egy dombon való áthaladása alkalmával a vihar által éppen akkor kidöntött háromszögelési gúla megsebesítette (P. I. 1604/1942.). Fennforogni látta a bíróság a jogellenességet s ezért méltányossági alapon marasztalta a közületet oly esetben, amikor a balesetet közkezelésben álló és a közönség használatára szolgáló tárgy (utcai járda) rendellenessége idézte elő (P. I. 3608/1933.). Voltak olyan esetek is, melyek elbírálásánál a bíróság a marasztaláshoz még a vétlen károkozáson alapuló felelősség ama előfeltételének meglétét sem tartotta szükségesnek, hogy az adott esetben a jogvédte érdeknek bár vétlen, de jogellenes megsértése legyen megállapítható. Így pl. egyik ítéletében kimondotta a bíróság, hogy »a magánvagyon károsításáért akkor is megfelelő kártérítés követelhető, ha a magánvagyon károsítása a közérdek előmozdítása céljából történt. Nem tekinthető ilyen esetben a kártérítés szükségképpeni előfeltételének az, hogy a károsítás jogellenes cselekménynek vagy mulasztásnak legyen a következménye, mert az egyesek közérdekben sem kötelesek vagyonukat vagy annak egy részét feláldozni, hanem maga az a tény, hogy a magánvagyon a közérdek előmozdítása céljából károsíttatott, a kártérítési kötelezettségnek kellő alapjául szolgál« (3181/1901.).

De voltak olyan döntések is, melyek elutasították az állammal szemben méltányossági alapon támasztott keresetet. Érdekes megemlíteni, hogy milyen álláspontot foglalt el például a bírói joggyakorlatunk azokban a perekben, melyekben a felperes valamely katonai ló által okozott károk megtérítését követelte. Az ilyen pereket eldöntő ítéleteiben több ízben kimondotta a bíróság — utalva a hasznos háziállatok által okozott károkért való felelősség tekintetében fentebb elmondottakra —, hogy mivel a katonaság fenntartása az államnak nemcsak hogy nem hasznot hajtó vállalkozása, hanem ellenkezően súlyos anyagi áldozatokkal jár, már emiatt sem volna méltányos, hogy az állam vétlen felelőssége megállapíttassék (pl. C. I. 5174/1940.).

Ha az állam méltányossági felelőssége tekintetében a multban kialakult bírói joggyakorlatot a maga összességében vizsgáljuk, úgy az az általános kép alakulhat ki bennünk, hogy bíróságaink nemcsak a nyerészkedés céljából alakult vállalatokat tartották méltányossági alapon kártérítésre kötelezhetőnek, hanem az államot s általában a köztestületeket is. De annak elbírálásánál, hogy kártérítésre kötelezésük a méltányosság követelményeinek mennyiben felel meg, vizsgálták azért bíróságaink azt is, hogy a marasztalás esetleg nem veszélyezteti-e közérdekű céljaik megvalósítását (Jhrl. IX. 896.).

Annak a kérdésnek a vizsgálatánál, hogy az állam méltányossági alapon történő marasztalása ma is helyesnek fogadható-e el vagy sem, célszerűnek mutatkozik abból kiindulnunk, hogy mily indokok hozhatók fel e marasztalás mellett s mily indokok ellene.

Amikor bíróságaink az államot méltányossági alapon kártérítésre kötelezték, kétségtelenül az lebegett elsősorban a szemük előtt, hogy az állam — vagyoni viszonyait illetően — sokkal kedvezőbb helyzetben van, mint a magánfél s így méltányos, hogy a kárt — vétlen károkozás esetén is — az állam viselje.

De indoka lehet az állam méltányossági alapon történő marasztalásának az a jogelméletben általában elfogadott szempont is, hogy célszerű a kár megtérítésére azt a felet kötelezni, akinek megvan a lehetősége arra, hogy a kárt tágabb körre hárítsa át.

Ellene szól viszont az állam marasztalásának az, hogy — mivel az állam vagyoni helyzetét illetően nyilván mindig sokkal erősebb, mint bármely magánfél — a Mtjav.1737.§-ának vele szemben való alkalmazhatása állandó súlyos teherként nehezednék rá, mert ez azt jelentené, hogy az állam már eleve — a természetszerűen mindig meglevő vagyoni aránytalanság folytán — marasztalandó volna a másik féllel szemben, ha a méltányossági felelősség megállapításának egyéb feltételei egyébként megvannak (ha a másik fél nem vétkes, ha az állam nem tárgyi alapon felel stb.).

Felhozható az állam s általában a közületek méltányossági alapon történő kártérítésre kötelezése ellen az is, hogy a méltányossági felelősségnek a közületekre nehezedése esetén — némi túlzással mondhatjuk — végeredményben az volna a helyzet, hogy az egyes embereknek a mindennapi élet folytatása közben elkerülhetetlenül bekövetkező kisebb-nagyobb károkat sohasem kellene viselniök s ezek mind a közületi vagyont terhelnék, mert alig volnának oly károsodások, melyek az állam vagy valamely más közület alkalmazottjának vétlen magatartásával, a közérdekkel vagy esetleg pusztán a közületi vagyontárgyak létével valamiképpen ne volnának összefüggésbe hozhatók.

De különösen indokul szolgálhat az államnak a méltányossági alapon történő felelősségviselés alóli felmentésére az a már a régebbi bírói gyakorlatból is — bár nem mindig s nem kellő intenzivitással — kiesendülő szempont, mely az állam közérdekű feladatainak megvalósítását helyezi előtérbe. S ennek a szempontnak különösen ma kell igen nagy súllyal latba esnie, amikor az államra a gazdasági tervek tel-

jesítésének biztosítása, a nép közös vagyonának növelése, a kultúra terjesztése és az életszínvonal emelése, mint elsőrendű feladat nehezedik. A közérdekű feladatok megvalósítása szükségessé teszi minden erő mozgósítását, a fokozott takarékosságot s az államvagyonnak minden olyan tehertől való mentesítését, mely tehernek ki által történő viselése tekintetében több és nyomósabb indok szól az államnak e tehertől való mentesítése mellett, mint ellene. A nagy méretekben megszervezett társadalombiztosítás útján a károk igen nagy részének viselése amúgy is már tág körre hárul át s a közvagyon erősödése és kímélése mindenkinek, tehát magának a károsultnak is előnyére szolgál, mert hiszen a nép vagyonának növekedése az állam szociális és kulturális tevékenységének fokozását, az életszínvonal emelkedését eredményezi. Az államnak lépten-nyomon kellő indok nélküli marasztalása közérdekű feladatainak teljesítését nehezítené meg s ez visszahatna a károsultakra is.

Nyilván e nyomós indokok indították a Szovjetunió Legfelső Bíróságának Polgárijogi Kollégiumát — már 1926-ban, tehát a szovjet Ptk. hatálybalépése után három évvel — annak kimondására, hogy »egyáltalában nincs helye a Ptk. 406. §-a alkalmazásának állami szerv-alperessel szemben, minthogy az állam, amely a szociális ellátás sajátlagos szervei által gondoskodik a polgárok kellő biztosításáról, nem szorítható másféle szervei képében ugyanennek a teendőnek ismételt és szervezetlen módon való teljesítésére. A Ptk.406. §-ának alkalmazása állami szerv-alperessel szemben annyit jelent, mint az államra átfogó kártérítési felelősséget hárítani, minthogy az állam vagyoni tekintetben mindenkor erősebb helyzetben van az egyes dolgozóknál«.

A felhozott érvek súlya alatt tehát annak az *általános* szabálynak a felállítása mutatkozik kívánatosnak, hogy az állam — főként a felek vagyoni viszonyaiban fennálló különbségre visszavezethető — méltányossági tekintetekből kártérítésre nem kötelezhető. Ez természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az életviszonyoknak előre nem látható végtelen változatossága oly eseteket produkáljon, melyekben — mint ritka kivételekben — jog- és szociálpolitikai vagy egyéb szempontok az államnak az arra különösen érdemes károsult javára vétkesség fennforgása nélkül is kártérítésre kötelezését teszik — a méltányosság megkívánta mértékben — indokolttá.

Dr. Zoltán Ödön

A szovjet fogyasztási szövetkezet jogi kérdései

A Bolsevik Párt és a szovjet kormány mindig hatalmas jelentőséget tulajdonítottak a szovjet kereskedelemnek, a dolgozók anyagi életszínvonala és kultúrája felemelésének.

Sztálin elvtárs azt tanítja, hogy a szovjet kereskedelem kifejlesztése rendkívül fontos az ország gazdasági életének fejlődése szempontjából. A Párt XVII. kongresszusán 1934. január 26-án mondott beszédében *Sztálin* elvtárs megállapította: »Annak, hogy az ország gazdasági élete felpezsdüljön, az iparnak és a mezőgazdaságnak pedig meglegyen, ami őket termelésük további növelésére sarkalja, még egy előfeltétele van�: élénk *áruforgalom* a város és a falu között, az ország kerületei és területei között, a gazdaság különböző ágai között. Szükség van arra, hogy az egész országot az áruraktárak, üzletek, boltok gazdag hálózata fogja át. Szükséges, hogy ezeknek a raktáraknak, üzleteknek, boltoknak csatornáin keresztül az áruk szünet nélkül keringjenek a termelési helyekről a fogyasztóhoz. Ebbe a munkába be kell vonni az állami áruhálózatot is, a szövetkezeti áruhálózatot is, a helyi ipart is, a kolhozokat is, az egyénileg dolgozó parasztokat is.« (A leninizmus kérdései, Bp. 1950. 548. o.)

Ugyanitt állapította meg *Sztálin* elvtárs, hogy »A szovjet kereskedelem kifejlesztése az a legaktuálisabb feladat, amelynek megoldása nélkül tovább előbbre haladnunk lehetetlen.«

A kereskedelem szükségessége a szocializmusban a kommunizmus első szakaszának sajátosságaiból folyik. A kommunizmus első szakaszában még megmarad a különbség az ipari és a mezőgazdasági, a szellemi és a fizikai, a qualifikált és qualifikálatlan munka között. A termékek elosztásának alapelve a szocializmusban: »mindenki képességei szerint — mindenkinek munkája szerint«.

A szocializmus ezen alapelvének a megvalósítása — a termékek munka szerinti elosztásának a megvalósítása megköveteli, hogy az állam szervezze meg a munka mértékének és a fogyasztás mértékének a legszigorúbb számbavételét és ellenőrzését.

Lenin is hangsúlyozta a munka mértéke és a fogyasztás mértéke ellenőrzésének fontosságát. Az »Állam és forradalom«-ban írta, hogy »addig, amíg a kommunizmus „felsőbb" foka be nem következik, a szocialisták a munka mértékének és a fogyasztás mértékének *legszigorúbb* ellenőrzését követelik a társadalom részéről és az *állam részéről*«. (*Lenin*: Válogatott Művek. II. k. 235. o.)

A termékeknek munka szerint történő elosztását a kommunista társadalom alsóbb fokán a termelőerők fejlettségének foka is szükségessé teszi. Bár a termelőerők a szocializmusban eddig ismeretlen tempóban fejlődnek, fejlettségük még nem biztosítja a termékek olyan bőségét, amelyik szükséges ahhoz, hogy az elosztás a szükségletnek megfelelően történjék.

Engels Konrád Schmidthez intézett (1890. aug. 5-i) levelében írja, hogy: »az elosztás módja lényegében . . . attól függ, *mennyit* kell elosztani«. (*Marx-Engels* Válogatott levelek, Bp. 1950. 490. o.)

A termelőerők olyan fejlettségi színvonala, amely mellett a fogyasztási eszközök olyan bőségben állnak majd rendelkezésre, hogy az elosztás a szükséglet szerint történhet, csak a kommunizmus felső fokán fog bekövetkezni.

A munka szerinti elosztás szocialista elve a társadalmi termék olyan elosztását követeli tehát meg, hogy az megfeleljen annak a munkamértéknek, amelyet a szocialista társadalom minden egyes tagja kifejt. Ennek a részvételnek a mértékét pedig a társadalmi munkában és a társadalmi termék előállításában a szocializmus-

ban csak a pénz és a kereskedelem segítségével lehet megállapítani.

A kereskedelem és a pénz szükségessége a szocializmusban így a kommunizmus első szakaszának a sajátosságaiból folyik: abból, hogy a termelőerők fejlettségének a színvonala még nem elegendő, abból, hogy a szocialista társadalmi tulajdonnak két formája van és abból, hogy a szocializmus elve: mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint.

*

A szovjet kereskedelem jellegében elvileg különbözik a kapitalista társadalom kereskedelmétől. A kapitalizmusban a kereskedelem az ösztönösen ható piaci törvények alapján történik, a tőkés haszon realizálását szolgálja, eszköz a tőkések számára a milliós dolgozó tömegek kizsákmányolására és megrablására. A kapitalizmusban a kereskedelem a kapitalista újratermelés folyamatának szükséges feltétele és alkotó eleme.

A szocialista társadalomban, ahol az egész gazdasági tevékenységet a népgazdasági terv irányítja, a szovjet kereskedelem hatalmas eszköze a gazdaság tervszerű irányításának. A szovjet állam a kereskedelmet tudatosan használja fel a szocialista építés és a kommunizmus felsőbb szakaszába történő átmenet megvalósítása érdekében. A szovjet kereskedelem a bővített szocialista újratermelés folyamatának alkotórésze.

»A szovjet kereskedelem — mondotta *Sztálin* elvtárs az első ötéves terv eredményeiről tartott beszámolójában — kereskedelem kis- és nagykapitalisták nélkül, kis és nagy spekulánsok nélkül. Különös fajtája ez a kereskedelemnek, melyet a történelem eddig még nem ismert s amely csak a mi gyakorlatunkban, a bolsevikok gyakorlatában, a szovjet fejlődés körülményei között létezik.« (A leninizmus kérdései, 466. o.)

A szovjet kereskedelemnek különböző formái vannak. »Helytelen volna azt hinni — mondotta *Sztálin* elvtárs —, hogy a szovjet kereskedelmet ki lehet fejleszteni valamilyen egyetlen, kizárólagos vonalon, például a szövetkezeteken keresztül. A szovjet kereskedelem kifejlesztésére minden vonalat ki kell használni: a szövetkezetek hálózatát is, az állami kereskedelmi hálózatot is, a kolhoz kereskedelmet is.« (A leninizmus kérdései, 465. o.).

Sztálin elvtárs útmutatásai ezen a téren is testet öltenek a szovjet valóságban. A szovjet társadalom állandóan növekvő áruforgalmát a szovjet kereskedelem három formája látja el: az állami, a szövetkezeti és a kolhozkereskedelem.

1. Az állami kereskedelem a termelési és munkaeszközök állami szocialista tulajdonán alapszik. Az állami kereskedelmi vállalatok — következetesen szocialista típusú vállalatok. Az egész nép vagyonát alkotják. Az állami kereskedelmet a kereskedelmi minisztérium kereskedelmi hálózata alkotja, ezenkívül az egyes gazdasági minisztériumoknak is vannak különböző kereskedelmi vállalatai. Ezeknek a szerepe nemcsak abban áll, hogy áruikat eljuttassák a fogyasztóhoz, de abban is, hogy versenyezzenek a kereskedelmi minisztérium kereskedelmi hálózatával, hogy figyelemmel legyenek a fogyasztók kívánságaira, a fogyasztói szükségletek kielégítésére.

2. A szövetkezeti kereskedelem a fogyasztási és az ipari szövetkezeten, valamint a rokkantak szövetkezetén keresztül valósul meg. A szövetkezeti szervezetek kereskedelmi vállalatai jellegüket tekintve szocialista típusú vállalatok. A tulajdon szövetkezeti kolhoz formáján alapulnak.

3. A kereskedelem harmadik formája a kolhozkereskedelem. Ez szintén azon alapul, hogy létezik a tulajdonnak szövetkezeti kolhoz formája.

A kolhoz-kereskedelem mindenekelőtt azáltal valósul meg, hogy a kolhozok és az egyes kolhoztagok eladják termékfeleslegüket, miután teljesítették az állammal szemben fennálló kötelezettségeiket (a szövetkezeti és az állami szervezeteknek). A kolhoz-kereskedelem megvalósulása másrészt abban a formában történik, hogy a kolhozok a kolhozparasztok és az egyénileg gazdálkodó parasztok mezőgazdasági termékeiket a kolhozpiacon adják el.

*

A szövetkezeti egyesülések — szocialista szervezetek. »A mi fennálló társadalmi berendezésünk mellett a szövetkezeti vállalatok különböznek a magánkapitalista vállalatoktól, mint kollektív vállalatok, de nem különböznek a szocialista vállalatoktól, ha egyszer a föld, amelyen állnak és a termelőeszközök, amelyekkel dolgoznak, az állam, vagyis a munkásosztály tulajdonában vannak.« (*Lenin*: A szövetkezetekről. Válogatott Művek. II. kötet, Bp. 1949. 1003. old.)

A szövetkezeti szervezetek a Szovjetunióban hosszú fejlődésen mentek keresztül. A munkásosztály a hatalom kivívása után nem semmisítette meg a forradalom előtt keletkezett fogyasztási szövetkezeteket. A szovjet hatalom fel akarta használni a burzsoa fogyasztási szövetkezet gépezetét saját érdekében. Eltávolította ezekből a szövetkezetekből mindazt, ami káros volt és ellentmondott a szocializmus építése feladatainak és céljainak. A polgárháború éveiben bevezették az összes polgárok kötelező tagságát a fogyasztási szövetkezetekbe, eltörölték a tagsági hozzájárulást. Ennek eredményeképpen a szövetkezeti szervezetek a szovjet hatalom szerveinek kiegészítő részeivé alakultak át. A fogyasztási szövetkezetet a termékek elosztásához használták fel és az élelmezési népbiztosságnak rendelték alá.

1921—23-ban az új gazdasági politikára történő áttéréssel kapcsolatban megváltoztak a szövetkezetek szervezeti formái, megváltozott tevékenységük tartalma is. Visszaállították az önkéntes tagságot és bevezették a tagsági hozzájárulást.

A szövetkezeti egyesülések és szövetségek, mint polgári jogviszonyok részvevői, már ebben az időszakban előnyökben és privilégiumokban részesültek a magánszemélyekkel szemben és ezeket a szervezeteket gyakran az állami vállalatokra vonatkozó elvek szerint bírálták el. Így pl. az OSZFSZK 1923. jan. 1-én hatálybalépett polgári törvénykönyvének 57. szakasza megállapította, hogy a szövetkezeti szervezeteknek ipari vállalataik is lehetnek a vállalatok munkásainak létszámától függetlenül.

A szövetkezeti szervezetekre fokozatosan kiterjesztették azokat a kedvezményeket, amelyek az állami vállalatokat is megillették (a magánszemélyekkel szemben). Ezeket a kedvezményeket azonban a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának és Népbiztosai Tanácsának 1929. aug. 7-i határozata értelmében csak azok a szövetkezeti szervezetek élvezték, amelyek tagjai valamely szövetkezeti rendszernek. Ezek a kedvezmények tehát nem terjedtek ki az ú. n. »vad« szövetkezetekre, azokra, amelyek nem voltak a szövetkezeti rendszernek tagjai.

Az alsófokú szövetkezeti szervezetek a fogyasztási szövetkezet esetében a társaságok. Ezek az alsófokú szövetkezeti szervezetek szövetségekbe tömörülnek, a szövetségek pedig rendszert alkotnak az egész Szovjetunióra, az egyes szövetséges köztársaságokra, területekre vagy vidékre kiterjedő méretekben. A szövetkezeti rendszer élén álló szövetkezeti szervezet, amely összefoglalja a kérdéses rendszer összes egységeit, a Szövetkezeti Központ. A szövetkezeti rendszer fölérendelt egységei szervező-szabályozó irányítást gyakorolnak az alárendelt egységek tekintetében. Ezek az egységek ugyanakkor önálló jogi személyek és operatív gazdasági funkcióik megvalósítása során egymással, valamint egyéb jogalanyokkal különböző polgári jogi ügyleteket köthetnek.

A szövetkezeti szövetségek általában nem felelnek a kötelékükbe tartozó alsófokú szövetkezeti szervezetek adósságaiért, viszont utóbbiak sem felelnek szövetségük adósságaiért. Ennek megfelelően a szövetkezeti központ sem felel tagjaiért: a szövetkezeti szövetségekért, ami fordított vonatkozásban is áll. A kölcsönös felelősségnek a hiánya a szövetkezeti kolhoztulajdon természetéből folyik. Ilyen felelősség a különböző szervezeteket csak kezesség vagy törvény alapján terhelheti. Így pl. a felsőbbfokú szövetkezeti szövetség felel törvény alapján a szövetkezeti szervezeteknek átadott állami épületek és felszerelések határidőre történő megfizetéséért.

A szövetkezeti egyesülések jogképességét, cselekvőképességét és belső szervezetét a szövetkezeti rendszerek szabályzatai, valamint a minta-alapszabályzat alapján megalkotott alapszabályzatai határozzák meg.

A szövetkezeti szervezetek különös jogképességgel rendelkeznek, cselekvőképességüket pedig szerveik — a tagok vagy a meghatalmazottak közgyűlése, valamint a vezetőség, élén az elnökkel — gyakorolják.

A szövetkezeti szervezetek vagyoni felelőssége nem korlátlan. Egy 1932. szept. 17-i törvény szerint nem lehet végrehajtást vezetni a szövetkezeti és kézműipari vállalatok (helyiségek, felszerelés és műszerek) ellen, a lakóépületekre és gazdasági épületekre, a szövetkezeti szervezetek azon részhozzájárulásai ellen, amelyeket a fölérendelt szövetkezeti egyesüléseknek fizetnek. Ugyanígy nem vonhatók végrehajtás alá a szövetkezeti szervezetek befizetései a hosszúlejáratú hitelek alapjaiba, a beruházási építkezések finanszírozására létesített bankokhoz. A fentebb említett szövetkezeti vagyon bíróságok által kibocsátott végrehajtható kiadmány esetében is mentesül a végrehajtás alól.

A szövetkezeti szervezet felszámolása esetében azonban a szervezet egész vagyonával felel adósságaiért.

A szövetkezeti szervezetek a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának 1936. június 23-i rendelete értelmében nyilvános elszámolásra kötelezettek. Az alapfokú szövetkezeti szervezetek közül csak azok a legnagyobb szervezetek kötelesek mérlegeiket közzétenni, amelyeket erre a célra külön jegyzékbe vettek fel.

A szövetkezeti szervezetek az önálló gazdaságos számvetés (hozraszcsot) alapján működő ipari, kereskedelmi stb. vállalatokat létesíthetnek. Ilyen vállalatokat rendszerint a szövetkezeti szövetségek és központok létesítenek. Ezek a vállalatok szintén önálló jogi személyek. A szövetkezeti szervezetek utóbbiakért általában vagyonilag nem felelnek. Ilyen vállalatok létesítésére azonban általánosságban csak a Szovjetunió vagy a szövetséges köztársaságok kormánya adhat engedélyt. Ilyen engedély hiányában a vállalat az őket létesítő szövetkezeti szervezet nevében és részére jár el. Ha ez nem így lenne, akkor a szövetkezeti szervezetek adott esetben kibújhatnának az adósságaikért való felelősség alól azáltal, hogy forgóeszközeiket vállalataiknak adják át. Ilyen esetek, amint arról a szovjet jogirodalom beszámol, a döntőbírósági gyakorlatban elő is fordultak.

A szövetkezet belső viszonyait, azaz a szövetkezet és a tagság közötti viszonyokat az alapszabály határozza meg. Minden tag köteles hozzájárulást fizetni, amelynek nagysága a belépő tag vagyoni és szociális helyzetétől függően differenciált. Ezek a hozzájárulások nem szolgálnak a kérdéses szövetkezeti tag adósságainak kielégítési alapjául. Ezeket a hozzájárulásokat a szövetkezeti tagnak a szövetkezetből való kilépése vagy kizárása alkalmával visszatérítik. A szövetkezeti tagság nem örökölhető, ami nem zárja ki a részhozzájárulások átöröklését.

A fogyasztási szövetkezet rendszerének alapfokú egysége, mint már mondottuk, a falusi fogyasztási szövetkezet (szelpo). A másodfokú egység — a fogyasztási szövetkezet járási szövetsége. Harmadfokú egység — a területi fogyasztási szövetkezeti szövetség. Köztársasági viszonylatban a fogyasztási szövetkezeteket összefogó szervezet a köztársasági fogyasztási szövetség, míg végül az egész Szovjetunióra kiterjedő terjedelemben a központi szövetkezeti szövetség a legfelsőbb szerv. Az említett rendszerhez tartozó összes egységek gazdasági operatív tevékenységet fejtenek ki. A szövetkezeti szervezetek tevékenységét a szövetségek, a szövetkezeti központok, valamint a megfelelő állami szervek irányítják. Ha szövetkezeti rendszer — mint szervezet — nem jött létre, az irányítást a szövetkezetek kérdéses fajtája esetében az illetékes állami szervek gyakorolják. Egy 1935. szeptember 29-ről kelt rendelet jelentős mértékben fokozta a fogyasztási szövetkezet operatív önállóságát és megszilárdította pénzügyi helyzetét, amidőn csökkentette a fogyasztási szövetkezet forgalmából eszközölt azon levonások összegét, amelyeket a fogyasztási szövetkezeti rendszer fölérendelt szervezetei javára eszközöltek. Ilyen levonások csak az alapfokú

Váltsuk valóra a június 1-i béketalálkozó jelszavát:

»Munkával erősítsük hazánkat, a béke országát!«

fogyasztási szövetkezet jövedelmeiből eszközölhetők a járási fogyasztási szövetkezeti szövetség céljaira a szelpo jövedelmeinek 10%-a erejéig. A jövedelemből ezenfelül levonásokat eszközölnek az ú. n. hosszúlejáratú hitelek központi alapjának létesítésére.

A szövetkezeten belüli demokrácia fokozása érdekében most már a szövetkezet elnökét nem a vezetőség, hanem a tagok közgyűlése választja meg.

A fogyasztási szövetkezet 1939. évi minta-alapszabályzata kiterjesztette a tagsági jogok körét, ami megmutatkozik abban is, hogy valamely tag kizárásához a szövetkezetből szükséges, hogy a kizárási határozatot hozó közgyűlésen a tagok legalább ¾ része jelen legyen. Ezen felül minden egyes tagnak jogában áll, hogy a kizárására vonatkozó határozat ellen panasszal éljen a fogyasztási szövetkezetek megfelelő fölérendelt szövetségéhez. A fogyasztási szövetkezet (szelpo) tagjai hozzájárulásuk arányában a szövetkezet jövedelmeiből a jövedelem 20%-a erejéig részesedhetnek a mintaszabályzat értelmében. A szelpo tagja a szövetkezet kötelezettségeiért csak a megállapított hozzájárulás erejéig felel. Az évi mérleg alapján mutatkozó veszteségeket a szelpo álló alapjából fedezik, amely viszont a belépési díjakból, a jövedelmekből eszközölt levonásokból, valamint egyéb ingyenes, vissza nem térítendő bevételekből, különösen pedig kereskedelmi tevékenységből tevődik össze. A hozzájárulási alap eszközeit a veszteségek fedezésére csak akkor lehet igénybevenni, ha az álló alap erre nem elegendő. A fogyasztási szövetkezet mintaalapszabályzata tehát messzemenően biztosítja a tagok érdekeinek védelmét.

A szövetkezeti központ, a köztársasági és a területi fogyasztási szövetségek mellett önálló gazdaságos számvetés alapján működő vállalatok léteznek, amelyek feladata mezőgazdasági nyersanyag beszerzése, a szövetkezeti rendszerhez tartozó fogyasztási szövetkezetek nagybani ellátása közszükségleti cikkekkel stb.

Az alapfokú szövetkezeti szervezetek bejelentéses rendszer alapján keletkeznek. Ez abban áll, hogy az illetékes állami szerv köteles minden olyan szervezetet jogi személyként elismerni, amelynek megalakítását a szervezethez tartozó személyek kezdeményezésére a törvény engedélyezi. Itt a megfelelő állami szerv csak azt ellenőrzi, hogy az alapítók betartották-e azokat a törvényi előírásokat, amelyek a létesülő jogi személy életképességét hivatottak biztosítani. Ilyen feltétel pl. az, hogy a szervezet a tagok számának törvényben megállapított minimumával rendelkezzék, hogy a keletkező szervezet céljai és feladatai összhangban legyenek a törvénnyel. A kérdéses állami szervek nem vizsgálják azt a kérdést, célszerű-e a keletkező jogi személy létezése. Ezt a kérdést már korábban pozitív értelemben döntötte el maga a törvény, amidőn elrendelte, hogy a szervezetek — jogi személyek — meghatározott csoportjai vagy kategóriái a fentebb említett eljárásnak megfelelően keletkeznek. A fogyasztási szövetkezetek — jogi személyek — keletkezésének szabályozása a jogi személyek keletkezésének normatív rendszerére emlékeztet. Ha a fogyasztási szövetkezetek esetében keletkezésükhöz a megfelelő hatósági szervek külön engedélyére lenne szükség, úgy ez csak felesleges akadályt gördítene a szövetkezeti mozgalom kifejlődésének útjába. A szövetkezeti rendszer felsőbbfokú szervei azonban általában kötelesek a keletkező alsófokú szövetkezeti szervezetek alapszabályzatairól, valamint arról, hogy ezeket a szervezeteket vegyék-e fel a szövetkezeti rendszerbe, véleményt nyilvánítani.

A szövetkezeti szövetségek alapszabályzatait rendszerint a megfelelő szövetkezeti központok hagyják jóvá. Azt a kérdést, hogy valamely szövetkezeti szövetség létezése célszerű-e, általában a szövetkezeti központ dönti el, ha pedig másodfokú szövetkezeti szövetség is létezik — úgy ez az utóbbi. Igy tehát a szövetkezeti rendszerek másod- és harmadfokú egységei tekintetében keletkezésüknek nem bejelentéses, hanem engedélyezéses rendszeréről kell beszélnünk. Bár ez az engedély nem állami szervtől, hanem egy ugyancsak szövetkezeti szervezettől származik.

Alapfokú szövetkezeti szervezet létesítéséhez az alapítók számának meghatározott minimuma, valamint a tagok közgyűlése által jóváhagyott alapszabályzat szükséges. Ugyanez áll a szövetkezeti szövetség létesítésére is (ehhez általában három alapfokú szervezet létesítése kell). A fogyasztási szövetkezetek minta-alapszabályzata erre vonatkozólag nem tartalmaz rendelkezést. A fogyasztási szövetkezetre vonatkozó 1924. máj. 20-i rendelet az alapfokú szövetkezet létesítéséhez legalább 30 alapító meglétét kívánja meg.

A fogyasztási szövetkezeteket államilag be kell jegyezni.

A fogyasztási szövetkezetek felszámolás vagy átszervezés útján szűnhetnek meg kényszereljárásban, vagy önkéntességi alapon. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának és Népbiztosai Tanácsának 1927. június 15-i rendelete tartalmazza. A szövetkezeti szervezet végleges felszámolása esetében a hitelezők kielégítése és a tagok hozzájárulásainak visszatérítése után fennmaradó vagyont az alapszabályzatban feltüntetett célokra fordítják, általában a felettes szövetkezeti egységnek adják át.

Az önkéntes felszámolást és átszervezést a szövetkezeti szervezet szervei végzik a közgyűlés által meghatározott eljárásban. Kényszerfelszámolás esetén az az állami szerv, amely erre vonatkozólag döntést hozott, vagy pedig a megfelelő pénzügyi szerv felszámoló bizottságot jelöl ki és ez a bizottság a pénzügyi szervnek tesz jelentést.

A szövetkezeti szervezetek felszámolása fizetésképtelenség okából a szovjet gyakorlatban rendkívül ritka jelenség.

A szovjet fogyasztási szövetkezetekkel itt csak jogi vonatkozásban foglalkoztunk. Egyéb kérdésekkel kapcsolatban utalunk Sz. V. Szerebrjákov: »A szovjet kereskedelem szervezete és technikája«, valamint F. J. Oblovackij: »A szovjet kereskedelem gazdaságtana« című, magyar nyelven megjelent kiváló műveire. Ugyancsak utalunk C. P. Dnyeprovskij szerkesztésében megjelent »A szovjet szövetkezeti kereskedelem gazdaságtana és tervezése« c. munkára (oroszul).

Az összeállítás során felhasznált irodalom: P. M. Pavlov: Szovjet kereskedelem és piac a Szovjetunióban, Leningrád 1947., N. P. Szidorov: A szövetkezeti kereskedelem új szakasza, Moszkva 1947., »Polgári jog« tankönyv 1944. és »Szovjet polgári jog« tankönyv 1950.

Dr. Pap Tibor
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

A dolgozók anyagi felelőssége

(A Munka Törvénykönyve tizenkettedik fejezetének és a 34/1950. (I. 27.) M. T. sz. rendelet 9. §-ának egybevetett értelmezése)

I. A közületi vállalatok fegyelmi szabályzatáról szóló 34/1950. (I. 27.) M. T. számú rendelet (a továbbiakban: fegyelmi szabályzat) 9. §-a szerint, ha a fegyelmi vétség a vállalatnak anyagi kárt okozott, a terheltet a fegyelmi határozatban az általa okozott kár megtérítésére lehet kötelezni. Ha a terhelt e kötelezettséget nem vállalja el, akkor a fegyelmi határozatnak ezt a részét nem szabad végrehajtani. Ilyen esetben a vállalat az igényét a törvény rendes útján érvényesítheti.

A fegyelmi szabályzat számol azzal a ténnyel, hogy számos fegyelmi vétség — természeténél fogva — a vállalatnak anyagilag felmérhető kárt okoz. Ilyen esetben nem volna helyes, ha a vállalat külön-külön tenné vizsgálat tárgyává a fegyelmi vétséget és az okozott kár megtérítésének kérdését. Ezért adja meg a fegyelmi szabályzat a lehetőséget arra, hogy a terheltet a fegyelmi határozatban egyszersmind a kártérítésre is kötelezni lehessen. A szabályzatnak e helyes és az eljárás egyszerűsítését célzó rendelkezése át is ment a gyakorlatba. Vállalataink a fegyelmi vétség elbírálását az esetek túlnyomó többségében egybekötötték a kártérítési igény elbírálásával.

A fegyelmi szabályzat hivatkozott rendelkezései ezt az összevont eljárást még nem tették kötelezővé, arra csak felhatalmazást adtak. Későbbi jogszabályok azonban, azt tartván szem előtt, hogy az összekapcsolt elbírálás módszere rendkívül alkalmas annak biztosítására, hogy a vállalat kártérítési igényeit valóban érvényesítse is, kifejezetten előírják, hogy adott esetben a fegyelmi határozatban a kártérítés felől is rendelkezni kell. Így pl. — a kohó- és gépipar területén — a társadalmi tulajdon további védelmének megszilárdításáról szóló 1343/1951. KGM. számú körrendelet (KGM. Közl. XI. 16.) 6. pontja a következőképpen rendelkezik: »az igazgatók fegyelmi határozataikban lelkiismeretesen alkalmazzák a kártérítésre kötelezés fegyverét. A fegyelmi hatóság minden károkozás miatt indult fegyelmi eljárás alapján hozott fegyelmi határozatban köteles a kártérítés kérdésében is határozni.«

A vállalati kártérítési eljárást kívánta továbbfejleszteni a Munka Törvénykönyve, amely — a kérdés jelentőségénél fogva — annak, »a dolgozók anyagi felelőssége« címmel, külön fejezetet szentel. Ez a fejezet a fegyelmi szabályzatban közölt összevont eljárásról nem emlékezik meg s az anyagi felelősségrevonás kérdését szélesebb körben s más célok szem előtt tartásával szabályozta. A Munka Törvénykönyve nem beszél ugyanis a kártérítéssel kapcsolatban a fegyelmi eljárásról, hanem általánosságban úgy rendelkezik, hogy a dolgozó a vállalatnak okozott kárért felelősséggel tartozik. Az okozott kár nagyságát és a kártérítés összegét a dolgozóval a kár felfedezésétől számított 30 napon belül kell közölni. Ha a dolgozó a kártérítési kötelezettség megállapítását, vagy a kártérítés összegét sérelmesnek találja, panaszával az egyeztető bizottsághoz fordulhat. A panaszt két hónap alatt lehet előterjeszteni. A vállalat a kártérítés összegét mind a dolgozók keresetéből, mind pedig esetleges egyéb járandóságából levonhatja. Ha a dolgozó az egyeztető bizottsághoz fordult, a kártérítést csak az egyeztető bizottság jogerős döntése után szabad levonni.

Amint látjuk, az ismertetett két eljárás köre, szerkezete és szempontjai eltérnek egymástól. Mindenekelőtt tehát annak a beható vizsgálatára van szükség, hogy milyen a két rendelkezésnek egymáshoz való viszonya, vagy másként fogalmazva meg a kérdést: mennyiben maradt meg hatályában a fegyelmi szabályzatban körvonalazott összevont eljárás. Amint látni fogjuk, e kérdés megoldása után egy másik lényeges kérdés merül fel: módot nyujt-e a Munka Törvénykönyve az összevont eljárás alkalmazására és megoldhatók-e az érvényes jogszabályok alapján — a hézagos új szabályozás miatt — az alkalmazás során támadó nehézségek.

A Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 30/1951. (I. 31.) M. T. számú rendelet (Mt. V.) 81. §-ának (1) bekezdése szerint a fegyelmi szabályzatnak a Munka Törvénykönyve 111—119. §-aival nem érintett rendelkezései hatályban maradnak. A Munka Törvénykönyvének e szakaszai a fegyelmi eljárás alaprendelkezéseit fogalmazzák meg s az általuk vizsgált összevont eljárást a legtávolabbról sem érintik. Ebből tehát — grammatikai értelmezéssel — arra lehetne következtetnünk, hogy a fegyelmi szabályzat ismertetett rendelkezései teljes egészükben hatályosak.

Tovább kell mennünk azonban a szó szerinti értelmezésnél, hiszen egyazon jogrendszerben két egymással ellentétes jogszabály egyidőben hatályos nem lehet. Már pedig a Munka Törvénykönyvében vázolt felelősségrevonási eljárás egyik rendelkezése szöges ellentétben van a fegyelmi szabályzat hasonló tárgykörű szabályzatával. A Munka Törvénykönyve kimondja ugyanis, hogy a vállalat — az ismertetett feltételek mellett — a kártérítés összegét a dolgozó járandóságaiból levonhatja, míg a fegyelmi szabályzat szerint akkor, ha a dolgozó a kártérítési kötelezettséget nem vállalja el, a határozat kártérítési rendelkezését végrehajtani nem szabad, hanem az igényt a rendes bíróság előtt lehet érvényesíteni.

E két rendelkezés egybevetéséből nyilvánvaló, hogy a fegyelmi szabályzat összevont eljárása — a Munka Törvénykönyvének magasabb jogforrási erejénél fogva — csak annyiban hatályos, amennyiben az ismertetett rendelkezéssel nem ellenkezik, tehát: a kártérítés kérdésének a fegyelmi eljárással összevont elbírálása jogszerű ugyan, a kártérítési összeg behajtására azonban már a Munka Törvénykönyvének rendelkezéseit kell alkalmazni. Más oldalról megvilágítva kérdésünket: a fegyelmi határozatban a kártérítés

felől is lehet — sőt egyes esetekben kötelező — rendelkezni, akkor azonban, ha a terhelt a kártérítési kötelezettséget nem vállalja el és a vállalati egyeztető bizottság őt panaszával elutasítja, a kártérítés összegét illetményéből le lehet vonni és nem kell a vállalatnak az igényt a törvény rendes útján érvényesítenie.

Erre a megállapításra jutunk akkor is, ha a két rendelkezés célját hasonlítjuk össze. A Munka Törvénykönyvében vázolt eljárás célja az, hogy a vállalat a kártérítés összegét — a hosszú bírói eljárás bevárása nélkül — az egyeztető bizottság határozata alapján levonhassa. A fegyelmi szabályzat ezt a célt még nem tette magáévá; megelégszik a vagylagosság rendszerével, azaz a kár összegét csak akkor vonja le, ha a dolgozó hajlandó a kárt megtéríteni, ellenkező esetben a levonáshoz előzetes bírói eljárást kíván meg. Ez természetes is. Egy évvel a Munka Törvénykönyvének hatályba lépése előtt a vállalatok vezetése, a vállalati egyeztető bizottságok rendszere, hatásköre és színvonala még nem volt olyan fokon, hogy a kártérítési kérdésekben a végrehajtható döntés jogát megnyugtató módon reá lehetett volna ruházni. Emellett a fegyelmi szabályzat rendszere gyakran meghiúsította a kár megtérülését, mivel az eljárás elhúzódása, esetleg a munkaviszony időközben történt megszűnése, a végrehajtást gyakran lehetetlenné tette. A Munka Törvénykönyve számolt a vállalatok fejlődésével, figyelembe vette a végrehajtási nehézségeket és ezek mérlegelésével a kártérítési igény feletti döntést az egyeztető bizottságra bízta. A dolgozó természetesen az egyeztető bizottság elutasító határozata után — de már birtokon kívül — orvoslásért a rendes bírósághoz fordulhat, ha az egyeztető bizottság döntését sérelmesnek tartja. Erre lehet következtetni abból, hogy a Munka Törvénykönyve 143. §-ának (1) bekezdése a munkaviszonnyal kapcsolatban felmerülő kártérítési igény feletti döntést nem utalja az egyeztető bizottság kizárólagos hatáskörébe.

Összefoglalva tehát eddigi vizsgálódásainkat: az érvényes jogszabályok szerint jogszerű — bizonyos esetekben kötelező — a fegyelmi határozatban a terheltnek a kár megtérítésére való kötelezése és a kártérítés összege — a fegyelmi szabályzattal ellentétben — az egyeztető bizottság döntése alapján bírói eljárás nélkül levonható.

2. Ezzel a megállapítással azonban további kérdések merülnek fel.

Hogyan valósítja meg a vállalat a két eljárás — jogszerű, célszerű, illetőleg kötelező — összevont lefolytatását, amikor az eljárási szabályok mindkettőre nézve különbözők? A fegyelmi eljárást bármikor meg lehet indítani, a fegyelmi határozatot bármikor meg lehet hozni, a kártérítési igényt viszont 30 nap alatt kell közölni; a fegyelmi határozat ellen 15 nap alatt fellebbezésnek, a kártérítésre kötelezés ellen viszont 2 hónap alatt panasznak van helye; a fegyelmi büntetés felülbírálásában az egyeztető bizottságnak csak javaslati hatásköre van, míg a kártérítés elleni panasz felülvizsgálatában az egyeztető bizottság ügydöntő hatáskörrel rendelkezik.

Az említett eltérések következtében az a feladat követel megoldást, hogy az összevont eljárás alkalmazása érdekében — a tételes jogszabályok határai között — miként lehet az ismertetett két eljárást összeegyeztetni, hogy eltérő szabályaik egymással megférve, egybekötve is alkalmazhatókká váljanak.

3. Kíséreljük meg először — a jogorvoslati kérdéseket figyelmen kívül hagyva — az alapeljárás eltéréseinek összeegyeztetését.

A kár összegét a Munka Törvénykönyve szerint a dolgozóval 30 nap alatt kell közölni. Ha az ebből a szempontból kötetlen fegyelmi eljárást e korlátozó szabállyal megszűkítjük, akkor megállapítható: a fegyelmi vétség és a kártérítés összevont elbírálása esetén a fegyelmi eljárást a kár felmerülésétől számított 30 nap alatt kell megindítani és e határidő lejárta előtt kell a kártérítésre is kötelező fegyelmi határozatot a terhelttel közölni.

Mi a következménye annak, ha a fegyelmi eljárást ezen a határidőn túl indítják meg, illetőleg e határidő elmúltával közlik a dolgozóval a kártérítés összegét?

Hogy a választ megadhassuk, fogalmazzuk meg először általánosságban a kérdést: milyen jogkövetkezményt von maga után, ha a vállalat a rendes — tehát a fegyelmi eljárással össze nem vont — anyagi felelősségrevonás során a kárt az említett határidő lejárta után közli a dolgozóval?

Úgy véljük, hogy a jogkövetkezmény mindenkire nézve világos: ilyen esetben a vállalat nem tarthat számot a bírói eljárás mellőzésével eszközölhető levonásra, ha a dolgozó a levonáshoz nem járul hozzá. A Munka Törvénykönyve ugyanis a 30 napos határidővel azt a célt tartotta szem előtt, hogy a vállalatokat a károk gyors felfedezésére és a kártérítés kérdésében sürgős intézkedésre szorítsa. Mi mozdítaná elő jobban ezt a fontos célt, mint az, hogy a határidő lejárta után a vállalatnak a kár közlését elmulasztó dolgozói válnak felelőssé a késedelmes intézkedésből a vállalatra háruló kárért. Ha ugyanis a bírói eljárás befejezése után a kártérítési összeg már nem, vagy csak részben behajtható, természetes, hogy az összeg meg nem térülő része erejéig — a körülményekhez képest — a mulasztó vállalati dolgozók tartoznak anyagi felelősséggel.

A 30 napos közlési határidő egyéb célt is szolgál. Hosszú idő múltán a dolgok feledésbe mennek, a bizonyítékok elenyésznek. Nem lehet a dolgozótól azt kívánni, hogy hosszabb idő után, a sérelmesnek vélt kártérítési határozatot birtokon kívül, a bizonyítási teherrel súlyosabbá tett felperesi jogállásban legyen kénytelen megtámadni.

A fentiekből következik a válasz kérdésünkre is: ha a vállalat a fegyelmi eljárással egybekötve bírálja el a kártérítés kérdését, akkor a kártérítésben marasztaló fegyelmi határozat 30 napos közlésének elmulasztása a bírói eljárás mellőzésével történő levonás jogának elvesztését vonja maga után.

4. Folytassuk tovább a gondolatmenetet s tegyük vizsgálat tárgyává az összeegyeztetni kívánt két eljárás jogorvoslati rendelkezéseit.

Az igazgató a kár felmerülésétől számított 30 napon belül fegyelmi határozatot hoz és ebben a dolgozót — a büntetés kiszabásán kívül — a kár megtérítésére is kötelezi.

Tegyük fel, hogy a dolgozó a határozatot magára nézve sérelmesnek tartja.

A fegyelmi határozat ellen a munkaerővándorlás csökkenéséről és a munkafegyelem további megszilárdításáról szóló 161/1951. (VIII 28.) M. T. sz. rendelet 4. §-a szerint 15 nap alatt fellebbezésnek van helye a vállalati egyeztető bizottsághoz. A határozat kártérítésben marasztaló része ellen viszont a Munka Törvénykönyve 123. §-ának (2) bekezdése, illetőleg 145. §-ának (1) bekezdése alapján két hónap alatt van — ugyancsak az egyeztető bizottsághoz — panasznak helye.

Amint láttuk, a fegyelmi vétséggel okozott károknál kötelező rendelkezések és a vállalati gyakorlat egyszerűsítésének szempontjai megkívánják a vétség és a kártérítés egybekötött elbírálását.

A Munka Törvénykönyve ezzel a követelménnyel nem számol, de a kétféle eljárás a fegyelmi határozat meghozataláig még összeegyeztethető.

A határozat közlése után azonban összeegyeztetési kísérleteink során szinte áthidalhatatlan nehézségekre bukkanunk. A fegyelmi büntetést kiszabó határozat és a kártérítést megállapító határozat elleni jogorvoslatok határideje különböző. Az előbbié 15 nap, az utóbbié 2 hónap. Kíséreljük meg — a gyakorlati vállalati jogalkalmazás egyszerűsítése érdekében — e nehézségnek a megoldását is.

Abból induljunk ki, hogy a Munka Törvénykönyvének szándéka — a fentiek szerint — kifejezetten az, hogy a kártérítési határozat elleni panasz benyujtására a dolgozónak hosszabb megfontolási időt biztosítson. E cél figyelembevételével vizsgáljuk meg most a fegyelmi büntetést kiszabó és egyszersmind kártérítést megállapító fegyelmi határozatot. Feltéve, hogy a fegyelmi eljárás alá vont dolgozó a határozatot — egészben vagy részben — sérelmesnek tartja, a következő jogorvoslati lehetőségei vannak:

a) 15 nap alatt fellebbez a határozat büntető része ellen és egyúttal — tehát ugyancsak 15 nap alatt — a kártérítésre kötelezés ellen is panaszt emel;

b) a határozat büntető része ellen nem fellebbez, de a kártérítésre kötelezést két hónap alatt panasszal támadja meg;

c) 15 nap alatt fellebbez a határozat büntető része ellen: de a kéthavi határidő alatt panasszal nem él;

d) 15 nap alatt fellebbez a határozat büntető rendelkezése ellen és két hónap alatt emel panaszt.

Az *a)* alatti kettős jogorvoslat a leggyakoribb eset. Ha ugyanis valaki a fegyelmi büntetést sérelmesnek tartja, rendszerint a kártérítés kiszabása ellen is orvoslást kér, hiszen a kártérítés kiszabásának alapja a sérelmesnek tartott fegyelmi büntetésre okot adó cselekmény. Ilyen esetben a kétféle jogorvoslat szépen összefér egymással, mindkét jogorvoslatot egyidőben nyujtják be és azokat egyszerre lehet elbírálni.

A *b)* alatti esetben a fegyelmi eljárás alá vont személy a fegyelmi büntetésben megnyugszik, de a kártérítés ellen 60 napon belül panasszal él. Ilyenkor a fegyelmi határozat jogerőre emelkedik és csupán a kártérítési marasztalást kell felülvizsgálni.

Előfordulhat, hogy valaki a fegyelmi büntetés ellen fellebbez, de a kártérítést panasszal nem támadja meg, mert a kártérítésre kötelezést nem tartja sérelmesnek. (*c)* alatti eset.) Ilyenkor természetesen csak a fegyelmi büntetést kell vizsgálat tárgyává tenni, a kártérítés levonhatóvá válik.

A kétféle jogorvoslat eddigi változatai nehézséget nem jelentenek. Behatóbb vizsgálatra csak a *d)* alatti negyedik eset tarthat számot, amikor a dolgozó 15 nap alatt csupán a határozat büntető része ellen fellebbez, de a 15 nap letelte után — a két hónapon belül — emellett a kártérítés megállapítása ellen is panasszal él. Egyedül a jogorvoslatok ilyen csoportosítása az, amely az egységes elbírálást veszélyezteti. Ebben az eset ben ugyanis az a veszély támad, hogy a fegyelmi határozatot a különböző időben benyujtott jogorvoslatok folytán kétféle szempontból és két ízben bírálják el. Először a fellebbezés folytán a határozat büntető részét, később pedig — másodszor — panasz következtében a határozat kártérítésére kötelező részét.

A kétféle eljárás azonban még a jogorvoslatok ilyen csoportosulása esetén is összeegyeztethető. Ha valaki 15 nap alatt egyszerűen fellebbezést jelent be s nem emlékezik meg arról, hogy a kár megtérítését vállalja, akkor nyilvánvalónak vehető, hogy a kártérítésben történt marasztalással sem ért egyet. Ilyenkor a fellebbezést természetszerűleg egyszersmind panasznak is kell tekinteni. Ha viszont a dolgozó a fellebbezésben olyan nyilatkozatot tesz, hogy a kártérítésre kötelezés ellen nem kér orvoslást, vagy pedig a kártérítési kötelezettséget egyszerűen elismeri, akkor nyilvánvaló, hogy panaszjogáról lemondott, tehát a két hónap még le nem járt tartama alatt sem nyujthat be panaszt a kártérítés kiszabása ellen. Ezzel az értelmezéssel nem kerülünk ellentétbe sem a Munka Törvénykönyvével, sem egyéb jogszabállyal, hiszen polgári eljárás is ismeri a jogorvoslatról való lemondás intézményét.

5. Ezek után már csak egy kérdés van hátra.

A fegyelmi szabályzat szerint a fellebbezést az egyeztető bizottsághoz kell benyujtani. Az egyeztető bizottság a fellebbezést vagy elutasítja, vagy pedig — ha azt indokoltnak tartja — javaslatot tesz az igazgatónak a határozat megváltoztatására. Az egyeztető bizottságnak tehát a fegyelmi határozat megváltoztatására csak javaslati hatásköre van.

A kártérítés kiszabása ellen az egyeztető bizottsághoz intézett panaszt ezzel szemben egyedül az egyeztető bizottság bírálja el, ebben a tekintetben tehát az egyeztető bizottság hatásköre ügydöntő.

Ezek előrebocsátásával vizsgáljuk meg a következő esetet: a dolgozó 15 napon belül mind

a határozat büntető, mind pedig kártérítésre kötelező részét megtámadja ; az egyeztető bizottság mind a fellebbezést, mind a panaszt alaposnak találja és

a) javaslatot tesz az igazgatónak a fegyelmi határozat büntetést kiszabó részének megváltoztatására,

b) a vállalatnak a kártérítésre vonatkozó — és a fegyelmi határozatban kifejezésre jutó — igényét elutasítja.

Az igazgató véleménye az egyeztető bizottság álláspontjától eltér, ezért a fegyelmi határozat büntető részét hatályában fenntartja, az egyeztető bizottságnak a kártérítés kiszabását elutasító határozata ellen pedig a területi egyeztető bizottsághoz fellebbez. A területi egyeztető bizottság az igazgató fellebbezését elutasítja.

Az ismertetett esetben tehát a fegyelmi határozat büntető része hatályban marad, a kártérítést kiszabó rész viszont hatályát veszti. Ebből az esetből megállapítható, hogy mire vezethet az összevont eljárás során hozott határozat felülbírálásának kettőssége.

Fel kell tehát vetnünk a kérdést, hogy elvileg helytelen-e, ha

a vázolt bonyolult eljárás során a fegyelmi határozat büntető része hatályban marad, a kártérítési marasztalás viszont hatályát veszti, vagy megfordítva ;

elvben helytelen-e, hogy különböző szervek bírálják felül a fegyelmi határozatot a büntetés és a kártérítésre kötelezés szempontjából.

Úgy véljük, hogy mindkét kérdésre határozott tagadó válasz a helyes.

A fegyelmi vétség megbüntetése — ha az kárt is okozott — önmagában nem jelenti a kártérítés megállapításának indokoltságát, hiszen a fegyelmi büntető igénynek és a kártérítési igénynek más-más természete van. Lehet eset arra, hogy a fegyelmi büntetéssel sujtott cselekmény még nem ad alapot a keletkezett kár megtérítésére, tekintetbe véve a kár nagyságát, létrejöttének körülményeit és a fegyelmi eljárás alá vont dolgozó személyi viszonyait. Ez a megállapítás megfordítva is helyes : az a körülmény, hogy valakit a károkozás miatt nem sujtanak fegyelmi büntetéssel, még nem jelenti azt, hogy kártérítési kötelezettséggel sem tartozhat, hiszen a kártérítésnek nem a fegyelmi vétkesség az előfeltétele, hanem a más fogalomkörben mozgó polgári jogi vétkesség.

Ami a felülbírálás kettősségét illeti, mindenekelőtt azt kell alapul vennünk, hogy az összevont eljárásban két különböző jellegű érdeknek — a munkafegyelem biztosításának és a társadalmi tulajdon megóvásának — a védelme találkozik. Végeredményben helyes tehát az is, hogy mind a fegyelmi büntetést, mind pedig a kártérítésre kötelezést más-más szervek bírálják felül, éppen a két kérdés eltérő természete miatt. A vállalatnál a munkafegyelemért az igazgató felelős. A fegyelmi szabályzat ezért ad a fellebbezésre nézve a vállalati egyeztető bizottságnak csupán javaslati hatáskört s ezért tartja fenn a fellebbezés feletti döntés jogát az igazgató számára. Más a helyzet a kártérítési igény felülbírálásánál. A Munka Törvénykönyve a munkaügyi viták eldöntését az egyeztető bizottságra ruházta. Ilyen munkaügyi vita a kártérítés kérdése is, tehát nem volna helyes annak eldöntését is az igazgatóra bízni még akkor sem, ha a vétség megbüntetését és a kártérítést egybekötve kell is elbírálni. Ezért ruházza fel a Munka Törvénykönyve a kártérítési igény felülbírálásának jogával a vállalati egyeztető bizottságot.

A felülbírálás lehetősége nem ellenkezik a fegyelmi eljárás és a kártérítési eljárás összevont lefolytatásának szempontjaival sem. Az összevont eljárás ugyanis végeredményben csak a vállalati jogalkalmazás egyszerűsítését szolgálja és arra kíván biztosítékot nyujtani, hogy a vállalat a fegyelmi vétséggel okozott kártérítési igényt valóban érvényesítse is. Ez a cél megvalósult akkor, amikor a fegyelmi határozatot meghozták és abban a terheltet a fegyelmi büntetés kiszabásán kívül kártérítésre is kötelezték és a terhelt a határozat ellen jogorvoslatát (jogorvoslatait) benyujtotta. Az összevont eljárás célkitűzéseit ennélfogva nem érinti már az a kérdés, hogy a benyujtott jogorvoslatokat ki és milyen hatáskörrel bírálja felül.

6. Összefoglalva tehát vizsgálódásaink eredményét :

jogszerű, illetőleg kötelező a fegyelmi vétségnek és az általa okozott kárnak összevont elbírálása; ilyenkor a fegyelmi határozatban a kártérítés felől is rendelkezni kell s a határozatot a kár felmerülésétől számított 30 nap alatt kell a dolgozóval közölni. Ennek elmulasztása esetén a kártérítés levonásának nincs helye. A dolgozó 15 nap alatt benyujtott fellebbezését egyszersmind a kártérítés elleni panasznak is kell tekinteni, kivéve ha a kártérítési kötelezettséget a fellebbezésben kifejezetten elvállalja, vagy panaszjogáról lemond. Ha a dolgozó a fegyelmi büntetés ellen 15 nap alatt nem él fellebbezéssel, a panaszjogra biztosított kéthavi határidőn belül a kártérítési marasztalás ellen panaszt emelhet, ilyenkor azonban a panaszt már a jogerős fegyelmi büntetéstől függetlenül kell elbírálni. Ha a dolgozó a kártérítési kötelezettséget elvállalja vagy pedig panaszát az egyeztető bizottság elutasítja, a vállalat a kártérítés összegét a dolgozó keresetéből, illetőleg esetleges egyéb járandóságából a bírói eljárás mellőzésével levonhatja.

Dr. Kertész István, dr. Szélyes Sándor

SZEMLE

Bíráló ítélet — rendező ítélet

I. A jogtudomány tagozódásában hiányzik az a tudományszak, amely párhuzamos volna az orvostudományban a közegészségtannal, amely a gyógyító orvostudományok mellett az egészségben megtartás tudománya.

A jogtudományok közül nyilván a perjog tünteti fel legélesebben a pathológiával való rokonságot, a gyógyításra szoruló esetek gyógyszere gyanánt: a perjogi elméletben főként a per meghatározásában ütközik ki élesen a per orvosló jellege. A per szokásos definitiói utalnak a jogsértés bekövetkezettségére, mint a per szükséges történeti előzményére, de mint a per ebbeli hivatására is, hogy célja a jogsértés eltávolítása, a jog helyreállítása, a megvalósításhoz juttatása. A jogsértést, mint a per legfontosabb fogalmi jelét emelik ki s óvatosságból szorítják meg a jogsértés előzményként való megkívántságát a »rendszerint« vagy hasonérdekű szavak használatával. (Hogy ennek az óvatossági megszorításnak mi az értelme, oka, arra az alábbiakban rövidesen visszatérünk.)

A pernek a szocialista gazdasági rendben bekövetkező szerepváltozásával kívánunk foglalkozni és megkíséreljük az alapváltozás következtében beálló felépítmény-változást — a per életbeli alakulásának a perjogi elméletben való visszahatását, az elméletben megmutatkozó visszatükröződését felvázolni azon első megnyilvánulások útmutatása nyomán, amelyek a gyakorlati életben máris megjelentek, láthatóvá váltak, de a figyelmet rá kell irányítani, hogy valóban lássuk, észrevegyük.

II. A jog nem a bírónak adott utasítás, hogy mint ítéljen, hanem a feleknek szóló parancs, hogy mint cselekedjenek. Hogy a jog parancsa valamely félhez való viszonylatban meginduljon, ahhoz nagy általánosságban hozzátartozik az a történeti előzmény, hogy a fél a törvény parancsa nélkül önelhatározásból tényked-jék. A félnek tehát joghatást kiváltó ténykedése lehet »szabad« cselekvés, oly értelemben, hogy a jog e ténykedést nem írja elő, ilyen az ügylet létesítése (a szerződéskötési kényszer esetét kivéve), de lehet a ténykedés olyan, amit a jog tilt. A cselekvéstől való tartózkodás az utóbbi esetben a jogszabálynak való engedelmeskedés is. De míg a szabad cselekvés esetében is a jogi szabályozás célul tűzheti ki magának, hogy a félnek a cselekvés, nem cselekvés vagy a »hogyan« cselekvés irányában irányítást adjon, hogy a jogszabály valamely magatartást, ösztönzést ad, valamely magatartást ajánlatossá tesz. A burzsoa jog az egyéni akaratelhatározást olyan lényegesnek vallja, hogy a fél befolyásolásának eszközével ritkán él és ennek következtében a jogszabályok tartalmi kiépítésénél nem is törődik azzal, hogy a jogszabály, a jogi elrendezés milyen magatartásra fogja az egyeseket sarkalni. A burzsoa jogrend közömbösséget hirdet a felek akaratnyilatkozásával, magatartásának kialakításával szemben. A jog már csak akkor foglal állást, ha a fél már cselekedett. A burzsoa jogot a megtörtént cselekvés érdekli, arra reagál, de a cselekvés irányának megszabását átengedi a fél — jog által nem befolyásolt — elhatározásának. Ez a tétel fenntartható az akarathibákra (kényszer, tévedés, megtévesztés) való utalás ellenére is, bár kétségtelen, hogy e jogszabályok témája az akaratképződés. Ezek a tételek is az egyén számára az akaratelhatározás saját maga általi megszabását kívánják körülbástyázni, ami a kényszer és megtévesztés esetén kézenfekvő, de a tévedés esetén is a saját helytelen képzetünkkel szemben kívánja a jogszabály a szabad (befolyásolatlan) akaratelhatározást biztosítani. A szocialista tervgazdálkodás előre megszabja, hogy minek kell megtörténnie. A terv végrehajtása nem függhet az egyesek egyéni elhatározásától és a két tétel összegezése gyanánt az egyesek teendői előre kijelölendők. Az egyesek (vállalatok) nem maguk szabják meg, hogy mit fognak tenni; ők a terv rájuk eső részét kötelesek végrehajtani. A végrehajtás keretében tér nyílik az akarat számára is, mert az egyéni iniciatívát a szocialista rend is értékesíteni akarja a maga javára.

A burzsoa jogrendben idegen volt az élet tervszerű irányítása. Sem jogalkotás, sem a jogalkalmazás nem törődött azzal, hogy a megalkotott jogszabály vagy annak eseti alkalmazása minő cselekvésre ad ösztönzést a feleknek. A fiat iustitia — pereat mundus nemcsak a jogi formalizmust foglalja magában, hanem egyben a jognak az egyesek akaratelhatározására való befolyás iránti közömbösségét is tanúsítja. Csak igen gyéren hallatszottak kritikai hangok, amelyek valamely jogszabály értékét, helyességét azon alapon mérték le, hogy milyen irányú cselekvésre ad a jogszabály ösztönzést. Pedig a jogszabálynak nemcsak az ad értéket, hogy az érdekösszeütközéseket egy abstract igazságérzetnek megfelelően döntene el, hanem főképpen az, hogy a jogszabály olyan magatartást tegyen a felek számára ajánlatossá (jogilag kedvezővé), amely magatartás a társadalom részéről helyeselhető, a társadalomnak hasznára van. A burzsoa jog, amely a cselekvést a felek elhatározásának tartotta fenn, még azt is ritkán vette igénybe, hogy a felek egyébként szabad akaratelhatározását a társadalomra hasznos cselekvés javára befolyásolja; következik ez már abból is, hogy a burzsoa jogok (és általában a magántulajdonon alapuló, tehát osztálytársadalmak joga) célja az osztályuralom biztosítása volt. Ők ebben látták a társadalmi hasznosságot és ezentúl a szabály társadalmi hasznosságával nem törődtek. Ezzel szemben a szocialista jognak egyik jellegzetes vonása, hogy szemben a burzsoa jogrendek megtorlást tartalmazó jogszabályaival a jutalmazó jogszabályok széles skáláját építi ki. A burzsoa jog alapjellege szerint represszív — megtorló, a szocialista jog jutalmazó szabályai révén ösztönző. A burzsoa jog negatív, a rosszról visszatartó erejű (hogy mi a rossz, ezt természetesen az ő értékelésük szabta meg), a szocialista jog pozitív, a helyes cselekedtetésre ösztönöz. Jogászságunkban tudatosítani kell a burzsoa represszív jog és a szocialista jutalmazó jog közötti különbséget. Ez a tudatosítás igen kitűnő fegyver lesz a szocialista társadalmi rendben és ennek nyomán a szocialista jogban idejét múlt, túlhaladott ideológiai csökevények leküzdésében.

III. Visszakanyarodunk szűkebb perjogi témánkra. Ma az a felfogás, hogy a jogsérelem a per szükséges történeti előzménye, abban leli gyökerét, hogy per általában jogsérelem esetén volt indítható. Ebben is kifejezésre jutott a fentebb vázolt okfejtés, hogy a burzsoa jog represszív jellegű. Maga a per a jog represszív megszólalása. De már a burzsoa jog idején is, bárcsak kivételesen, keresztültörte magát, hogy jogsérelem nélkül, jogsérelem előtt is van per. Ugyancsak a jog represszív jellegé-

vel függ össze, hogy a polgári jog csak ritka kivételként ismerte a törvényesen rendelt biztosítéknyujtási kötelezettséget (a Pravny Obzor c. csehszlovák jogi folyóiratban S. Luby bratislavai professzor egy tanulmányban foglalkozott a jogi preventióval és jól esik utalnom arra, hogy a tanulmány hivatkozik egy ezen problémával foglalkozó cikkemre) és a perjog területén két intézmény is cáfolat a jogsérelemnek szükséges perelőzményként való felfogására. A két perjogi intézmény a megállapítási per és az időelőtti perlés megengedése. A jogsérelem bekövetkezése e két esetben logikailag elesik. De hogy ezek csak a represszíós rendszerbe beépített különlegességek, kivételek, azt igen jól illusztrálja, hogy a törvények a megállapítási per, mint az időelőtti per (jogsérelem előtti per) indíthatását nem elvileg, hanem csak külön feltételek esetén engedik meg. A megállapítási per indításának korlátja a szükségesség, az időelőtti per indításának korlátja a taxatív engedélyezettség, amit pl. a Pp. a maga 131. §-ával csak két esetre szorít. Az élet mélyebbre ásta a medrét itt is; valójában több időelőtti perlés van megengedve, mint a Pp. 131. §-ában felsorolt két eset. Az egyik eset, anélkül, hogy jogászaink világosan észrevették volna, hogy idő előtti perlési jogról van szó — magában a Pp.-ben van, nevezetesen a Pp. azon §-ában, amely megengedi, hogy a házassági kötelékì keresettel együtt a házassági vagyonjogi igény is érvényesíthető.

Logikai tagolás szerint a házassági vagyonjogi igények (különösen a hozományvisszatérítési és közszerzeményi megosztási igényre gondolunk) esedékességének előfeltétele a házasság megszűnése és így a köteléki per megindításakor ezek a követelések »időelőttiek«. Logikai vonalon tehát előbb lefolytatandó volna a köteléki per és csak ha ez a perben hozott, a házasságot megszüntető ítélet jogerőre emelkedett, nyílnék meg a lehetőség az akkor már nem időelőtti vagyonjogi igény iránti kereset megindítására. A törvény ennek ellenére — helyesen — megengedi a vagyonjogi igénynek a köteléki keresettel egyidejűleg történő előterjesztését. (Tudtommal nem fordult elő olyan eset, hogy a házastárs külön önálló pert indított volna a köteléki per megindításával egyidejűleg, de külön keresettel. Mi lett volna az ilyen kereset sorsa? Időelőtti elutasítás, vagy a per felfüggesztése a köteléki per jogerős elbírálásáig vagy egyesítés a két megoldási lehetőség.) A Pp., ha nem is volt tudatos előtte, hogy a maga rendelkezésével időelőtti perlésre adott esetek számát szaporította, ösztönösen ezt megérezte és azzal a két szabállyal, hogy a fellebbezéssel meg nem támadott vagyonjogi igény felől döntő ítélet a köteléki per jogerőre emelkedése előtt nem hajtható végre, illetve, hogy a köteléki kereset másodfokon történő elutasítása esetén az esetleg meg nem fellebbezett vagyonjogi ítélet is tárgytalanná vált, az időelőtti perlés következéseit levonta. (Harmadik szabályul említhető még, hogy a bíróság előbb a köteléki pert tárgyalja le és csak ezután tér rá a vagyonjogi igény tárgyalására, feltéve természetesen, hogy a köteléki keresetnek helyt ad.) A Pp-n kívül, a Pp. hallgatása mellett egy időelőtti perlést megengedő szabályt a bírói gyakorlat fejlesztett ki: az egyszerű kezesnek az egyenes adóssal együtt való megperlésének szabályával. Az egyszerű kezestől a teljesítés a polgári jog sortartási szabálya értelmében csak akkor követelhető, ha az egyenes adóson a követelés behajtása eredménytelenül kíséreltetett meg. Az egyenes adós perlésekor tehát a kezes még nem köteles fizetni, ha őt mégis lehet perelni, amit a gyakorlat alakított ki — akkor a kezes perlése is tulajdonképpen »időelőtti«; a kezes jogsértés hiányában perelhető. Az időelőtti perlés ösztönösen itt is érezteti hatását a kezes feltételes kötelezésével, hogy ellene végrehajtás csak annak igazolásával kérhető, hogy az egyenes adóson a behajtás eredménytelenül kíséreltetett meg. Az időelőttiség megszűnése tehát nem a pernek, hanem a perbeli végrehajtás megkérésének előfeltétele; ami logikailag marasztalási előfeltétel volna, itt a végrehajtási előfeltételek síkjára tolódott át. A kezes egyidejű perelhetősége a törvény mögötti jogfejlődés terméke.

IV. A jogsérelmi elmélet abból a gazdasági rendből nőtt ki, amelyben a perek tulnyomóan nagy része marasztalásra irányult. A már említett megállapítási pertől — amely nem nagy történeti multra tekinthet vissza — eltekintve, a multban is adódtak perek, amelyek lényege nem marasztalás, hanem a fennállott helyzet valamely megváltoztatása volt. Az elmélet az ilyen perbeli ítéleteket constitutivnak keresztelte el, jelezni kívánva ezzel azt, hogy itt nem egy már az ítélet előtt is létező jog érvényrejuttatásáról van szó, hanem a bírói ítélet általi jog keletkeztetéséről, oly jog létesítéséről, amely a felet előbb nem illette meg, és amely jog a bírói ítélettel születik meg. Ilyen constitutiv új jogot (jogi helyzetet) keletkeztető per példája a statusper, a tulajdonközösség megszüntetése iránti per, általában az ú. n. adiudicatív perek. A constitutív ítéleteknél nem érvényesíteni kívánunk egy már meglevő jogot, hanem megszerezni, elérni egy addig még nem létezett jogot (jogállapotot). A constitutiv pernek nem lehet tehát előfeltétele egy még csak esetleg az ítélettel megszülető jog sérelme — ami filius ante patrem volna. De ezért a konstitutiv per indítására is sokszor valamely jog megsértése (jogsérelem) ad alapot. Világosan ez a helyzet a vétkességi rendszerű házassági bontó pernél, bérlet, haszonbérlet időelőtti megszüntetésénél. A házastárs valamely a házassági viszonyból származó kötelezettségét, a társ társi kötelezettségét sértette meg. Élesen szemlélteti a jogsérelem szerepét a bérleti viszony megszüntetési per bér nem fizetés okából. Itt a nem fizetésben rejlő jogsérelem lehet alapja egy jogérvényesítő (a bérkövetelés behajtására irányuló) pernek, de egyúttal egy bérleti viszony megszüntetését, új jogállapot létesítését kérő pernek.

Jogsérelem alapíthatja meg a bírói jogváltoztatásra való kérelmezési jogot. De constitutiv ítélet kérelmezésére való jog előző jogsérelem nélkül is megilletheti a felet. Ez a helyzet pl. a tulajdonközösség megszüntetése iránti per esetében. A bírói ítélet nem egy jog körüli vitát dönt el, nem a jog fennállását, vagy fenn nem állását tisztázzák — declarálják, nem a multra vonatkozóan döntenek, hanem a jövőre vonatkozóan új rendet szabnak, nem döntő, hanem rendező ítéletek.

V. Rendező ítélet hozatalára kerülhet à sor a felperes által marasztalásra indított per során is. A burzsoa jog hosszú ideig idegenkedett a rendező tevékenységtől, amelyet a bírói hivatás körén kívüllállónak tartott. A felek cselekvésére épített, autonóm szellemű burzsoa jog a

felek feladatkörébe utalta jogviszonyaik rendezését, kialakítását. Perjogi területen ez a burzsoa felfogás erősen ütközött ki a bíró szerződésmódosító hatalmának kérdésében, amely hosszú időn keresztül még csak föl sem vetődött, és amikor »problémává« nőtt meg, garmadával láttak napvilágot olyan állásfoglalások, amelyek a bírói szerződés módosítását elvileg elvetették. Ezt az álláspontot táplálta a bíróság iránti bizalmatlanság is — a kapitalista körök inkább remélhették a maguk önző, sokszor kapitalista ellenfeleikkel szemben is erőszakosan fellépő érdekeik kielégítését a saját megállapodásuk révén, semmint a bíróság ítéletétől, amely bármennyire is osztályuralmi születésű jogszabályok alkalmazója mégis körültekintőbb, a suum cuique elve alapján a másik fél érdekeit s figyelembe vevő. A kapitalizmus visszatérő válság-ciklusa küzdötte le a bíróság iránti bizalmatlanságot — az ismétlődő válságok váltották ki a kapitalista köröknek ezt a felfogásváltozását, amely már belenyugszik, sőt kívánja a bíróság szerződésmódosító hatalmát, hogy ennek révén az anyagi romlását jelenthető szerződés betartásától, a szerződéses kockázat megnövekedésének terhétől megmeneküljön.

A bírói szerződésmódosítás — függetlenül attól, hogy egyes jogrendek milyen terjedelemben teszik ezt lehetővé, nem a multban már fennálló jogi helyzet alapján dönt, hanem a vitássá vált jogviszonyt — újra rendezi.

VI. A rendező ítélet a burzsoa jogrendben idegen elem, nem szívesen tűrt vendég lehetett. A termelési anarchiának kiegészítője volt a forgalmi anarchia — a »mundus se expedit«, a »farà da se« gondolata volt uralkodó.

A szocialista termelés, gazdálkodás alapelve a tervszerűség, az előre megszabott rend, amely nem bízza az egyesekre, hogy mi történjék; jogszabályai nem az egyéni akaratkifejtésre váró keretet adják meg, hanem pontosan körülírt utasítások a mikénti magatartásra. Ez a tervszerű gazdálkodás megkívánja az állam előzetes beavatkozását — az állam bírósága nem várja be a jogsérelem bekövetkezését, hogy azután döntsön, hanem elébe vág a fejleményeknek és kijelöli, hogy mit kell tenni. Nem utólag dönt, hanem előzetesen rendez. Igy lesz a rendező ítélet a szocialista perjognak egyik pillére.

A tartalom és forma marxi materialista egységével jár, hogy a rendező ítélet eljárásjogi (forma) intézménye mögött ott kell állnia a polgári jogi rendezésre váró helyzetnek (tartalom). Rendező ítélet azáltal válik eljárásjogi intézménnyé, hogy a polgári jog terén alakulnak rendezésre váró helyzetek — úgy, hogy a rendezést a felek egymás között megállapodással nem eszközölhetik. A rendező ítéletnek eljárásjogi típussá való alakulása tehát feltételezi a rendező ítélet útján elintézést igénylő polgári jogi helyzetek létét. Ilyen helyzetek a társadalmasított és egyben tervszerű termelési rendből fejlődnek ki — és egyben mert ilyen helyzetek a tervgazdálkodás termékei, ez teszi a rendező ítélet kategóriáját sajátosan a szocialista eljárási jog jelenségévé.

A 206/1951. sz. rendelet máris szabályoz néhány esetet, amely rendező ítélet (határozat) útján jut megoldáshoz — nem mindig döntőbírósági eljárás révén. A 9. § a szakmai szállítási feltételek megállapításánál — ahol együttesen jelentkezik a szállító és megrendelő vállalatok érdeke, de ahol nem az egyes vállalatok a maguk különállásában szerepelnek, hanem csoportban a megrendelő, illetve a szállító vállalatok — a Központi Döntőbizottság dönt (11. § 2.). A rendelet 16., 26., 28. §-aiban érintett perek, amelyek jogviszonyt rendező ügyeket foglalnak magukban, ugyancsak döntőbizottsági eljárás alá tartoznak. A tervgazdálkodás előreláthatóan növelni fogja a jogviszonyok rendezésének szükségét és ennek megfelelően a rendező ítélet kategóriája szaporodni fog.

B. S.

A kötbér és kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai

(Javaslatok a 206/1951. és 207/1951. M. T. sz. rendeletek alkalmazására.)

A Szovjetunióban a tervszerűséget úgy ellenőrzik, hogy a gazdasági tevékenység különböző tényezőinek mutatószámait egymással összehasonlítják, mégpedig összevetik a különböző tényezők mutatószámait és ugyanannak a gazdasági tevékenység tényezőjének mutatószámait a megelőző tervidőszakra vonatkozó mutatószámokkal, szóval a gazdasági tevékenységet részleteiben és összefüggésében analizálják. A gazdasági tevékenységnek a Szovjetunióban gyakorolt analízisét tökéletes eljárásnak tartjuk a tervszerűség ellenőrzésére, mert ez az eljárás rávilágít az egyes területeken észlelt elmaradásra, kiugró teljesítményre és ennek okaira. Fejlődésünk mai fokán még korai volna a szovjet terv ellenőrzési analízisének átvétele és alkalmazása.

Feladatunk, hogy fejlődésünk során minél hamarabb elérjük a Szovjetunió tervgazdaságának ezt a magas színvonalát, azonban szükségesnek tartjuk, hogy gazdasági fejlettségünk jelenlegi fejlettségi fokának megfelelő olyan módszert dolgozzunk ki, amely megkönnyíti népgazdaságunk és ezen belül az egyes gazdasági egységek tervszerű munkájának ellenőrzését.

Javaslatunkban igyekszünk olyan módszereket kidolgozni, amelyeknek segítségével a legegyszerűbb eszközökkel ellenőrizni lehet az egyes gazdasági egységek tervszerűségét, mégpedig a gazdasági egységek egymásközötti összefüggésében és a népgazdaság különböző ágazatainak egymáshoz való kapcsolatában.

Javaslatunkban abból az elvből indulunk ki, hogy minden gazdasági egység egyben önelszámoló egység is, és a tervgazdálkodás zökkenői, hibái meg kell hogy mutatkozzanak az önelszámolásban, valamint az egyes népgazdasági ágazathoz tartozó önelszámolási egységek munkájának összegezésében is. Tehát a tervszerűséget ne csak az egyes gazdasági egységeknél lehessen egyszerű módszerekkel ellenőrizni, hanem az irányító szerveknél is. Ehhez fel akarjuk használni a fejlődésünk eddigi eredményeit szabályozó jogintézményeket, így különösen a szállítási szerződésekre vonatkozó jogszabályoknak a kötbérre és a kártérítésre vonatkozó rendelkezéseit.

1. Kötbér.

A kötbér a kapitalista rendszerben azt a célt szolgálta, hogy a nem szerződésszerű teljesítések esetén az érdekeiben sérelmet szenvedett szerződő fél részére összegszerűség bizonyítása nélkül is biztosítson egy átalányban megállapított kártérítést. A kapitalista rendszerben azért volt erre az intézményre szükség, mert a szerződés nem teljesítése vagy nem megfelelő teljesítése esetén, az érde-

keiben sérelmet szenvedett fél részére a kártérítés összegszerű bizonyítása rendkívül nehéz volt. A kártérítés mérve ugyanis az állandóan ingadozó piaci helyzettől függött és ezért könnyebbséget jelentett, ha átalányban igényelhették az összegszerűen bizonyítandó kártérítés helyett a szerződésben kikötött kötbért. Ez egyben a szerződések pontos teljesítésére is ösztönözte a szerződő feleket.

A 206/1951. M. T. sz. rendelet megjelenése előtti szocialista építésünknek jogrendszerében a kötbér elsősorban bírság jellegű volt, ami kitűnik abból is, hogy az érdekeiben sérelmet szenvedett szerződő fél a kötbéren felüli teljes kárát is érvényesíthette. A fenti rendelet ezzel az elvvel szemben azt a változtatást vezette be, hogy a kártérítést csak olyan mértékben lehet igényelni, amilyen mértékben az okozott kár a másik féltől beszedett kötbér összegét meghaladja. (62. §. (2) bek.) A kötbér tehát részben bírság, részben kártérítés jellegű.

A 206/1951. M.T. sz. rendelet 60. §-a kimondja, hogy állami vállalatok kötbérköveteléseiket és tartozásaikat külön gyűjtőszámlán, tételenként kötelesek nyilvántartani. Ez a rendelkezés alkalmas arra, hogy a kötbért mutatószámként is alkalmazhassuk, amelyből következtetni lehet az egyes állami vállalatok tervszerű munkájára. A fenti rendelet azonban ezt az alapelvet nem viszi következetesen keresztül és így a rendelet alkalmazása még nem teszi lehetővé, hogy a kötbérnyilvántartás a tervszerű teljesítésnek szabatos mutatószáma lehessen.

A 23. § 1. pontja szerint ugyanis a kötbért a bruttó ár meghatározott százalékában kell kikötni. A kötbér alapja tehát a bruttó ár, amely a gyárnál egyenlő a bruttó termelői árral, a nagykereskedelemben egyenlő a bruttó nagykereskedelmi árral. Ha tehát a gyártó üzem ellen érvényesít egy meghatározott cikk késedelmes szállítása miatt a nagykereskedelmi vállalat kötbérigényt, a kötbér alapja a bruttó gyári ár, míg ha ugyanezen árucikk késedelmes szállítása miatt a fogyasztó, vagy a kiskereskedelmi vállalat érvényesít kötbért a nagykereskedelmi vállalat ellen, a kötbér alapja a bruttó nagykereskedelmi ár, ami egyenlő a bruttó gyári ár, a nagykereskedelmi haszonkulcs és rezsiköltségek együttes összegével. Ugyanannak az árucikknek a késedelmes szállítása következtében tehát a nagykereskedelmi vállalat magasabb kötbéralap után tartozik kötbért fizetni, mint amennyi kötbéralap után részére a gyár a kötbért fizette. Ebben az esetben pedig ha a késedelmes szállításért kizárólag a gyárat terheli a felelősség, a kötbérnyilvántartás összehasonlítása azt mutatja, hogy a nagykereskedelmi vállalat nagyobb összegű kötbért fizetett ki, mint amennyit bevételezett. Igaz ugyan, hogy ezt a különbözetet külön kártérítési per formájában érvényesítheti a nagykereskedelmi vállalat a gyárral szemben, azonban ez újabb eljárást tesz szükségessé, tehát növeli a bürokráciát.

Javaslatunk ezzel kapcsolatban: hogy a kötbér alapja, akár a nagykereskedelemmel, akár a gyártó művel szemben érvényesítik, egységesen a bruttó fogyasztási ár legyen, amely megállapítható az O.T. által kiadandó egységes cikklista árjegyzékéből.

A rendelet 22. §-ának 3. pontja szerint állami költségvetés keretében gazdálkodó fél szállítási szerződés alapján kötbérkötelezettséget nem vállalhat. Ennek alapja az az elv, hogy állami költségvetés alapján működő szervek nem önelszámolási egységek. A rendeletnek ez az intézkedése megakadályozza, hogy a kötbért következetesen alkalmazzuk a tervszerű teljesítés mutatószámaként, ezért javasoljuk ennek a rendelkezésnek olyan megváltoztatását, hogy az állami költségvetés keretében gazdálkodó fél is kötelezhető legyen nem szerződésszerű teljesítés esetén kötbér fizetésére. A megrendeléshez szükséges fedezetről gondoskodni kell már a költségvetés során, esetleg költségvetési póthitel formájában. Ilyen módon az állami költségvetés keretében gazdálkodó gazdasági egységek tervszerű munkáját is mutatja a kötbérnyilvántartás.

A rendelet 16. §-a az alvállalkozói szerződést csak általánosságban szabályozza. Kimondja ugyan a rendelet, hogy az alvállalkozói szerződésben fel kell tüntetni, hogy az alvállalkozó teljesítése a fővállalkozó részére milyen értékű szállítási kötelezettség teljesítéséhez szükséges, a végrehajtás során azonban szükségesnek tartja ennek olyan kiegészítését, hogy az alvállalkozóval szemben a szerződés nem, vagy nem megfelelő teljesítése esetén a fővállalkozói szerződés teljes értéke után kiköthető a kötbér. De mindenesetre szükségesnek tartjuk egy olyan rendelkezésnek a kimondását, hogy ha a fővállalkozó nem szerződésszerű teljesítése kizárólag az alvállalkozó nem teljesítésére vezethető vissza, a fővállalkozót ne lehessen magasabb kötbérben marasztalni, mint amennyit az alvállalkozóval szemben érvényesített. Ez vonatkozik a kötbér áthárítására is, mikor az egymással a szerződések láncolatával kapcsolatban álló gazdasági egységek a termelő üzemmel szemben érvényesített kötbért tovább adják a velük szerződéses kapcsolatban álló megrendelők részére. Ha a kereskedelmi vállalat értékesítési profiljába tartozó és tervében szereplő árukra köt szállítási szerződést, alvállalkozói viszonyról nem beszélhetünk. Ebben az esetben, ha a gyártó mű nem szerződésszerűen teljesít és emiatt kötbérfizetésre lesz kötelezve, a bevételezett kötbér a kereskedelmi vállalat által áthárítandó saját megrendelői felé.

2. Kártérítés.

A szállítási szerződések nem vagy nem megfelelő teljesítése meggátolja az érdekeiben sérelmet szenvedett fél tervének a teljesítését is, ez megmutatkozik gazdasági tevékenységének számadásaiban, tehát ennél a vállalatnál tényleges kárról beszélhetünk. A rendelet az eddigi gyakorlattal szemben komoly fejlődést mutat, mikor teljesen kiküszöböli az »elmaradt haszon« fogalmát. Az elmaradt haszon ugyanis a kapitalista gazdasági rendszer egy elhalóban levő jogi kategóriája, amely a mi szocialista átalakulásunkban már nem alkalmazható. Rendkívül helyesnek tartjuk tehát ennek a fogalomnak a kiküszöbölését. A szocialista gazdasági rendszer alapja a gazdaság törvényeinek felismerése és alkalmazása, alaptörvénye a tervgazdálkodás, ezért a terv teljesítése kötelező, és a terv végrehajtása nem lehet az ingadozó piaci helyzet függvénye. Ilyen értelemben tehát a szállítási szerződés nem teljesítését, amennyiben ez a másik fél tervszerű működésére kihatással van és a terv-teljesítést gátolja, kártérítési alapnak kell tekinteni. A rendelet intézkedik ugyan a kártérítésről, de nem írja elő kötelezően, hogy a szerződés nem teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése esetén a szerződő felek *kötelesek* az ezáltal előállott kárigényeket egymással szemben érvé-

nyesíteni. Véleményünk szerint a kártérítés kötelező érvényesítése esetén a kártérítést is fel lehetne és kellene használni a tervszerűség mutatószámaként. Az önelszámoló gazdasági egységek egymás közötti kapcsolatában az egyik félnek a nemteljesítése megmutatkozik a másik fél elszámolásában is. Népgazdasági érdek, hogy a legegyszerűbb módszerekkel meg tudjuk állapítani, hogy melyik gazdasági egység működésében van olyan hiba, amely a vele szerződéses kapcsolatban álló többi gazdasági egység tervszerű működését és tervszerű elszámolását veszélyezteti. A kárt szenvedett fél nem tudja befizetni az államnak a terv szerinti nyereségrészesedést, a vállalat dolgozói önhibájukon kívül nem részesülhetnek a nyereségrészesedés befizetéséből járó visszatérítésből stb., stb., szóval egy-egy gazdasági egységnek nem tervszerű működése olyan hullámokat ver a gazdasági életünkben, mint egy vízbeesett kő. Abban az esetben, ha a rendelet végrehajtása során kötelezően előírjuk a nem szerződésszerű teljesítés miatti kár érvényesítését, egyszerű módszerrel meg tudjuk állapítani, hogy hol van az a beteg, rosszul működő szerv, amely a gazdasági egységek egész láncolatára kárt okozó hatást gyakorol és ahol operatív beavatkozásra szükség van.

Javaslatunk értelmében a kötelezően érvényesítendő kártérítési összegeket a gazdasági egységek külön számlán tartsák nyilván.

Ezzel kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy csak azokat a kártérítési igényeket lehet összegszerűség bizonyítása nélkül érvényesíteni, amelyek a szerződő felek terveiben szerepelnek. A szállítási szerződések alapja ugyanis a végleges terv, amelynek végrehajtása a szerződő felekre nézve kötelező. A kártérítés alapja tehát a tervszám és tényszám közti különbözet. Azonban szállítási szerződést kell kötni a terven felüli teljesítésekre is, és a terven felüli teljesítések nem szerződésszerű teljesítése esetén a kárt összegszerűség bizonyítása nélkül nem lehet érvényesíteni. Pl. ha valamelyik gyártó mű hiánycikket állít elő a terven felüli mennyiségben és az értékesítő vállalat átvételi késedelembe esik, a gyártó üzem nem vitás, hogy érvényesítheti ennek a következtében teljes kárát. Abban az esetben azonban, ha a gyártó üzem elfekvő készletet állít elő terven felül, anélkül, hogy errevonatkozólag az értékesítő vállalattal előzetes tárgyalásokat folytatott volna, véleményünk szerint az értékesítő vállalat az áru átvétele mellett érvényesítheti azt a kárát, amelyet a forgóalapjának indokolatlan lekötése számára jelent. Nem vitás az, hogy minden gazdasági egységnek célja a terv túlteljesítése. A terv túlteljesítéséből származó árukészlet átvétele kötelező. Túlteljesítésre vonatkozó szerződés nemteljesítése miatti kár összegszerűségét bizonyítani kell, ilyen módon el tudjuk érni azt, hogy a gazdasági egységek a terveik túlteljesítésénél elsősorban nem vállalatuk rentabilitására, hanem az általános népgazdasági érdekekre legyenek figyelemmel.

A terveket realizáló szállítási szerződések nem megfelelő teljesítése esetén az érvényesítendő kár összegszerűségét bizonyítani nem kell, túlteljesítésnél viszont a kár összegszerűsége bizonyítandó. A 206/1951. M. T. sz. rendelet nem rendelkezik a kártérítés kötelező érvényesítéséről és aktív és passzív kártérítések külön nyilvántartásáról. A kötelező általános belkereskedelmi számlakeret szerint a kapott kötbér és az adott kötbér külön számlán elkülönítve kezelendő. Ugyanilyen külön számlaszámot kell megállapítani az adott és kapott kártérítés számára és ilyen módon a kártérítés a kötbér mellett olyan mutatószámot jelentene úgy a külső, mint a belső ellenőrzés számára, amilyen gazdasági rendünk jelenlegi fejlődése mellett a legalkalmasabb az egyes gazdasági egységek tervszerű teljesítésének ellenőrzésére. A kártérítés ugyanúgy áthárítható, mint a kötbér és jelentkeznie kell úgy a kárt okozó, mint az összes kárt szenvedett vállalatok erre a célra megjelölt külön számláján.

A rendelet kötelezően előírja a minisztériumok és minisztériumi főosztályok egymással szembeni szerződéskötését. A 11. § rendelkezései mellett olyan kiegészítő rendelkezést is javasolunk, hogy a minisztériumi főosztályok a Népgazdasági Tanács felé az irányításuk alá tartozó gazdasági egységeknek ne csak az összesített kötbér, hanem az összesített kártérítési nyilvántartást is legyenek kötelesek jelenteni és ugyanilyen jelentést tegyenek az ÁEK felé is. Ilyen módon a Népgazdasági Tanács már az összesítő kimutatások alapján látja, hogy a népgazdaság melyik ágában kell keresni a hibaforrást a terveteljesítés terén mutatkozó lemaradások miatt.

A 206/1951. M. T. sz. rendelet 8. §-ának 2. pontja szerint a szállítási szerződések alapja a jóváhagyott terv. A szállítási szerződések tehát a jóváhagyott terveket realizálják. A szállítási szerződések nem teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése alapján érvényesítendő kötbér és kártérítés tehát a közvetlen okozati kapcsolat alapján a tervszerű működés ellenőrzésének is mutatószámul kell, hogy szolgáljon. Az általunk javasolt elv következetes keresztülvitele arra alkalmas, hogy egyszerű eszközökkel feltárja a hiba forrását. A hibaforrás feltárása után kerülhet sor a gazdasági tevékenység analízisére, amelynek segítségével a hibaforrás kiküszöbölhető.

Dr. Krémer Miklós, dr. Topálovics Pál

Hozzászólás az »Állam- és jogelmélet« című egyetemi tankönyv fordításának kérdéséhez

Dr. Révai Tibor cikke a jogtudományi fordításokkal kapcsolatos fontos és megtárgyalandó problémák és ezek megoldására irányuló javaslatok egész sorát tartalmazza, melyek megérdemlik, hogy mind általános, mind speciális vonatkozásaikban további értékeléshez, majd ezt követően megvalósításhoz jussanak. A cikk — elvi tartalmával és a bírálat és önbírálat szocialista fegyverét alkalmazó tárgyilagos hangjával, a problémák helyes kijelölésével és felmérésével — komoly hozzájárulás a kérdések megoldásához és a valóban fennforgó hibák, fogyatékosságok kiküszöböléséhez. Amikor teljes mértékben osztom a cikkíró megállapításait a szervezés elégtelenségével, a lektorok munkájával, az egységes szerkesztés és a kiadói tervezés hiányával kapcsolatban, helyesnek vélem, ha az általa nyujtott képet kiegészítem az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda e fordítás körüli szerepének ismertetésével.

1950 januárjában — *tehát csaknem két és fél évvel ezelőtt!* — az Országos Dokumentációs Központ azzal rendelte meg az akkor alakult OFFI-nál a nagyjelentőségű munka fordítását, hogy ragaszkodik annak *négy héten* belül történő lefordításához. Amikor rámutattunk arra, hogy ilyen rövid határidő alatt komoly fordítást nyujtani egyszerűen képtelenség, a megbízó közölte, hogy a fordítás könyv-

alakban való kiadásáról nincs szó, mivel csupán informatív célokból szükséges a könyv erőltetett iramú lefordítása. Felhívtuk a megbízó figyelmét arra, hogy az ilyen erőltetett munka — különös figyelemmel arra, hogy csak külső fordítók igénybevételéről lehetett szó, mivel az OFFI két és fél évvel ezelőtt nem rendelkezett megfelelő számú belső orosz fordítóval — feltétlenül a minőség rovására megy. A megbízó azonban kitartott a sürgősséggel kapcsolatos eredeti követelése mellett, arra való hivatkozással, hogy csak nyers fordításra van szükség. Így a *sokszáz oldalas* tudományos munka fordítása valóban éjjel-nappali munkával, valóban négy hét alatt készült el!

Mint dr. Révai Tibor megállapította — még így is megüti a többi jogtudományi fordítás mértékét. De érdemes megvizsgálni, miért nem lehetett a munka jobb, szabatosabb, gondosabb azoknál, fennállottak-e valóban a túlhajtott sürgősség követelményei, fennállottak-e a dr. Révai megállapításait igazoló körülmények?

A fordítás befejezte után újból a megbízóhoz fordultunk és kértük, hogy a szöveg egységesítése és a kontrollszerkesztés elvégzése céljából bocsássa újból rendelkezésünkre az anyagot, melyet a rendkívüli sürgősség miatt *naponta*, ahogy kikerült az írógépek hengereiből, le kellett szállítanunk a megbízóhoz. A válasz ismét tagadó volt.

Mindezek az indokolatlanul mostoha körülmények eleve meghatározták a fordítás értékét. A szigorú négyhetes határidő még arra sem nyujtott lehetőséget, hogy bizonyos terminológiai egységet biztosíthassunk — hogyan lehetett volna e határidő alatt a megfelelő marxi-engelsi idézeteket a német szöveg figyelembevételével lefordítani?! Ezeken az eredendő fogyatékosságokon az Állam- és Jogtudományi Intézetnek Révai elvtárs által javasolt támogatása sem segíthetett volna, annál is kevésbbé, minthogy a mű zömének fordítását az 1950. év elején alig néhány hónapos multra visszatekintő, akkor még minimális létszámú OFFI éppen az Állam- és Jogtudományi Intézet munkatársaira bízta.

Nem túlzás, ha azt állítjuk: legalább is könnyelműség volt ilyen előzmények mellett egy hevenyészett fordítást komoly útra bocsátani és aligha érthető meg — figyelemmel a mű megjelenésének időpontjára —, miért szántak a fordító munkájára mindössze *négy hetet*, ugyanakkor pedig a lektorok, kontrollszerkesztők, stilizátorok stb. számára pedig mintegy másfél esztendőt? Az aránytalanság mindenesetre szembeszökő, de egyszersmind rámutat arra, hogy az ú. n. kontrollszerkesztésre, stílusszerkesztésre, szakmai ellenőrzésre, sajtó alá rendezésre bőségesen volt idő akkor, amikor az OFFI hatáskörébül a kézirat már teljesen kikerült. Kézenfekvő, hogy a kiadónak máskép, jobban kellett volna megszervezni ezeket a munkálatokat.

A jó fordításnak csak egyik, de nem egyetlen biztosítéka a jó fordító. Szükség van a megbízó megértésére is. Ezen a téren is álljon előttünk a szovjet útmutatás. A Szovjetunióban a fordítás módszertanának, technikájának, analízisének komoly szakirodalma van,[1] mely mélyrehatóan ismerteti a szabatos, megbízható és magasszínvonalú fordítás követelményeit és a fordítást magasrendű, kiemelkedő szellemi funkcióként minősíti. Mi még gyakran találkozunk azzal a mentalitással, mely a mult tudománytalan csökevényeként a fordítói hivatás, fordítói tevékenység lenézésében, lebecsülésében nyilvánul meg. Nem is olyan régen még igen sok komoly fórum is a fordításokat — így a legmagasabb igényeket támasztó jogtudományi szövegek fordítását is — oly mechanikus rutinfunkcióként fogta fel, mely inkább jövedelmező ülőfoglalkozás, mint teljes szellemi koncentrációt, kiemelkedő nyelvi és szakmai ismereteket megkívánó tevékenység. Olykor még ma is találkozunk azzal a részint tudományellenes, részint bürokratikus ügykezeléssel, mely — mint a most ismertetett esetben — fölöslegesen, ok nélkül köti magát nagyterjedelmű szövegek néhány napon belül történő lefordításához. Mint az 1950 januárjában alig háromhónapos multtal rendelkező Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda vezetője, nyilván hibát követtem el azzal, hogy engedtem egy ilyen irreális határidőmegállapításnak. *Ma* azonban, az azóta eltelt több mint két esztendő óta a helyzet gyökeresen megváltozott. Alaposan képzett belső lektori kar mellett működő *hivatásos* fordítókból álló dolgozóinkkal — elfogadható határidő mellett — mind az oroszról magyarra, mind a magyarról oroszra történő fordításaink általában megütik a felemelt követelmények színvonalát is és ezt éppen annak köszönhetjük, hogy a Révai elvtárs által most ismertetett előfeltételeket az elmult évek során többé-kevésbbé megvalósítottuk.

Szocialista építésünk irama mellett már az is komoly hiba volt, hogy *két év előtti*, sokban már túlhaladott terminus technikusokat használó fordítás jelenhetett meg, oly sok személy közreműködése ellenére. Ugyanakkor azonban meg kell állapítani, hogy a fordítás készítése idejében még nem jelenthetett segítséget az orosz-magyar jogi szakszótár, annál az oknál fogva, hogy ez csak egy évvel később jelent meg.

Eddig — tudomásunk szerint — az OFFI az egyetlen szerv, mely hivatásszerűen foglalkozik a jogi fordítások kérdésével, valamint jogi fordítókáderek nevelésével. Tagjai csak bírósági tolmácsi vizsgával rendelkező személyek lehetnek, akik túlnyomó többségükben bírói oklevéllel, jogászi gyakorlattal és fordítói multtal rendelkeznek. Az eleve megkívánt szakmai és nyelvi tudást a legkülönbözőbb módszerekkel fejleszti dolgozóiban, melyek közül a legfontosabbak: a szovjet napi- és szaksajtó mélyreható tanulmányozása, ezzel kapcsolatos szógyüjtés, annak alapos és általános értékelése, orosznyelvű jogi szakkönyvek beszerzésével az összehasonlító jogi képzettség emelése, továbbá — és elsősorban — a politikai-ideológiai szaktudás szakadatlan fokozása. Az Igazságügyminisztérium támogatásával beszerzett lenini-sztálini művek mindkét nyelven, emellett pedig a marxista-leninista irodalom alapműveinek 4—5 nyelven is rendelkezésre álló példányai lehetővé teszik a sikeres, tudományos igényeket kielégítő fordítások készítését.

A fordítóval szemben támasztott követelmények az utóbbi évek során ugrásszerűen megnövekedtek. A fordítások első időszakában, mondhatni, elég volt az egyszerű nyelvismeret. Később elengedhetetlenné vált ehhez a komoly szaktudás és ezt követően a fordítói lendület. Ma pedig már jogosan követeljük meg, hogy a fordítás stílus szempontjából is megfeleljen a magyar nyelvhelyesség legkényesebb követelményeinek, abból az elvből kiindulva, hogy a fordítások jó stílusa *politikai kérdés:* a magyartalan, nehézkes nyelvezet akadálya annak, hogy a lefordított

[1] Pl. a «Теория и Методика учебного перевода» (Moszkva, 1950.) című 232 oldal terjedelmű kitűnő szakmunka.

anyag betölthesse tájékoztató, útmutató és nevelő szerepét. De ez még távolról sem minden: a fordítónak *magasfokú ideológiai felkészültséggel* kell rendelkeznie és ezen túlmenően, állandóan figyelemmel kell kísérnie a szocializmus építésével kapcsolatos fogalomkör alakulását mind az orosz, mind a magyar nyelven.

Örvendetes jelenségnek tartom, hogy a fordítások elvi kérdései helyet nyernek a Jogtudományi Közlönyben. Révai Tibor cikke rendkívül instruktív volt ebben a vonatkozásban. Magam is szeretnék még visszatérni e kérdés általános vonatkozásaira.

Dr. Tardy Lajos

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

54. A Btk. 463. §-ának első tétele alá esik a tettesnek az a szándékos mulasztása, hogy jóllehet kötelessége a bevételeket bevezetni az erre a célra szolgáló könyvbe vagy más nyilvántartásba, az elsikkasztott összeget — a sikkasztás elpalástolása végett — mégsem vezeti be bevételként. A határozat rámutat arra, hogy a Btk. 463. §-ának első tétele akkor alkalmazható, ha megvalósul kettős előfeltétele. Az egyik a sikkasztás felfedezése meghiúsításának vagy megnehezítésének célja, ami egyúttal további sikkasztásra ösztönöz. A másik a tettesnek a sikkasztáson felüli bűnös eljárása. Mindkét körülmény oly mértékben növeli a társadalomveszélyesség mérvét, hogy szükséges az ekként elkövetett hivatali sikkasztásnak súlyosabb elbírálása.

A cselekmény társadalomveszélyessége szempontjából mivel sem kevésbbé jelentős az, ha a tettes egyáltalában nem vezeti be az erre a célra szolgáló nyilvántartásba a hozzá befolyt és általa elsikkasztott összeget, mint ha a bevettnél kisebb összeget vezet be. Ellenkezőleg, az előbbi esetben általában nehezebben deríthető fel a sikkasztás, mint az utóbbiban. Annak, hogy az előbbi esetben szándékos mulasztás, az utóbbi esetben pedig tevékenység történik részéről, nincs jelentősége, mert a Btá. 1. §-ának (2) bekezdése sem tesz — a társadalomveszélyesség szempontjából — különbséget tevékenység és mulasztás közt. A bűnösség foka sem kisebb akkor, ha a tettes nem az utóbbi, hanem az előbbi módon jár el, mert az eljárása mindkét esetben szándékos, tervszerű és azt célozza, hogy hamis eredményt mutasson ki. A fokozott társadalmi veszélyesség és nagyobb mérvű bűnösségi fok tehát egyaránt indokolja mindkét esetnek azonos jogszabály alá vonását.

Ha a tettes azért nem vezet be valamely tételt a bevételek nyilvántartásába, hogy a sikkasztás ki ne derüljön, nyilvánvaló, hogy a sikkasztás elpalástolása végett lényegében meghamisítja a nyilvántartást, mert ez eljárása céljának megfelelően azt eredményezi, hogy a napi vagy a más időszakos vonatkozó bevétel gyanánt a könyvelésben vagy más nyilvántartásban a valóságnál csekélyebb összeg jelentkezik. Lényegileg a nembejegyzés is egy negatív jellegű hamis bejegyzés. (Elvi tanács.)

55. A Btá. 15. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint a védelem szükséges mértékének menthető felindulásból való túllépése nem állapítható meg pusztán azon az alapon, hogy a felindulás menthető okból eredt, pl. azt a sértettnek vagy másnak jogellenes magatartása váltotta ki.

A menthető felindulásból való túllépést csak akkor lehet megállapítani, ha a fenti szubjektív előfeltételen kívül fennáll az az objektív előfeltétel is, hogy adott helyzetben a védelem szükséges mértéke túllépésének módja, mérve is menthető legyen, így nevezetesen, hogy a túllépésnek módja és mérve a menthető felindulással arányosságot mutasson. (Törvényességi tanács.)

56. Vádlottat a 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ának 4. pontjában meghatározott bűntettben mondotta ki bűnösnek a bíróság. Mivel árdrágító üzérkedés miatt az újabb bűntett elkövetését megelőző öt éven belül büntetve volt, de kegyelmet kapott, döntést igényelt az, vajjon minősíthető-e a cselekmény a rendelet 9. § (2) bekezdésének 1. pontja szerint. A Legfelsőbb Bíróság a bűntettet ekként minősítette. Álláspontja szerint a rendelet azért fűzi a büntetés kiállásához a súlyosabb minősítés alkalmazhatóságát, mert attól megfelelő nevelő hatás várható és ha ez mégsem következik be, súlyosabb megítélést indokol a nyilvánvalóan fennálló fokozott társadalomveszélyesség. A kegyelmezés tényétől is azonban a büntetés kiállásával legalább azonos nevelő hatást kell elvárni. Ha ez a nevelő hatás nem valósul meg, éppúgy fennáll a fokozott társadalomveszélyesség, mint a büntetés kiállása után elkövetett bűncselekmény esetén. Ezért a kiszabott büntetés végrehajtása alól mentesítő kegyelem e vonatkozásban a büntetés kiállásával azonos jelentőségűnek tekintendő.

57. A társadalmi tulajdon kezelésére vagy gondozására adott megbízás a megbízottnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy a társadalmi tulajdont a maga részéről is védelemben részesítse és kezelési, illetőleg gondozási ügykörében mindent elkövessen a társadalmi tulajdonnak más személy cselekvése vagy mulasztása folytán bekövetkezhető károsodástól való megóvása érdekében. Ehhez képest, aki társadalmi tulajdon kezelésével vagy gondozásával van megbízva és ebben a minőségben eltűri, hogy tudtával valaki más a társadalmi tulajdonban lopás bűntettének elkövetésével károsodást idézzen elő, nem az 1950. évi 24. sz. törvényerejű rendelet 8. §-ában meghatározott hanyag kezelés bűntettében, nem is a tvr. 7. §-a szerint a feljelentési kötelezettség megszegésével elkövetett bűntettben, hanem — amennyiben cselekménye nem a 3. §-ban meghatározott bűntetthez nyujtott bűnsegély — a 4. §-ban meghatározott bűntettben bűnös. (B. III.)

58. A Btk. 333. §-ában meghatározott lopás elkövetési cselekményeként megjelölt »elvétel« akkor valósul meg, ha az elkövető a birtokosnak, illetőleg a birtalónak a dolog feletti tényleges uralmát megszünteti és ennek eredményeként az elkövető a dologra vonatkozóan eddig fennállott birtok megszüntetésével a maga számára létesíti a dolog birtokát.

Ebből következik, hogy a dolog birtokának az elkövető részére történt megszerzése után, tehát a lopás véghezvitelét követőleg nyujtott valamely segítő tevékenységet — az elkövetés előtt történt megegyezés hiányában — nem bűnsegélynek,

hanem bűnpártolásnak kell minősíteni. (B. III.)

59. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint tettesként felel az, aki a tulajdonos megbízása és tudta nélkül borjút vágási engedély nélkül vág le, mert ekként saját rendelkezése alá vonta a terményt. (B. I.)

*

Annak a vádlottnak a cselekménye, aki a sertés tulajdonosának felkérésére a sertést leszúrta, jóllehet tudta, hogy az azért, mert a 125 kg-os súlyt nem érte el, levágható nem lett volna, a bűnsegéd tevékenységét meríti ki. Az ilyen személy nem tettesként büntetendő, mert a sertés nem az ő, hanem a tulajdonos rendelkezése alatt állott. (B. I.)

60. A cséplőtető gazda azzal, hogy a cséplőgép vezetője részéről az eredménylapba hamis adatok beírását eltűrte, sőt aláírásával az eredménylap tartalmi helyességét igazolta, a cséplőgép felelős vezetőjének segítséget nyujtott ahhoz, hogy az, a neki, mint közhivatalnoknak az elcsépelt termények beírását rendelő hivatali kötelességét a gazdasági rend sérelmére megszegje. Ezért a Legfelsőbb Bíróság a cséplőtető gazda cselekményét bűnsegédi minőségben közhivatali kötelességszegéssel elkövetett közellátás érdekét veszélyeztető bűntettnek (8.800/1946. M. E. sz. r. 17. §. 1. bek.) minősítette. (B. I.)

61. A Btá. 18. §-a (1) bekezdésének abból a rendelkezéséből, hogy a kísérlet büntetése ugyanaz, mint a befejezett bűntetté, nem következik, hogy a Btk. 349. § 2. pontjának első tétele hatályát vesztett törvényi rendelkezésnek volna tekintendő, márcsak azért sem, mert az 1951. évi 31. sz. tvr. 9. § ad *d)* pontja éppen kifejezetten a Btk. 349. § első bekezdése 2. pontjának első tételében meghatározott bűntett felől is kifejezetten rendelkezik.

62. A 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 17. §-ának (1) bekezdésében meghatározott bűntett nem minősíthető a 10. § (1) bekezdése szerint. (B. V.)

63. Ha a terhelt az ítélethozatalkor elmebeteg és közveszélyes állapotban van, vele szemben a Btá. 49. §-ában szabályozott biztonsági őrizetbe helyezés elrendelésének arra tekintet nélkül van helye, hogy ez a betegség fennállott-e már a bűncselekmény elkövetése idején. Ez a szabály az 1951. évi 34. sz. tvr. 11. §-a szerint fiatalkorúval szemben is alkalmazandó. (B. I.)

64. A családos állapotot csak akkor és annyiban lehet enyhítő körülményként figyelembe venni, amikor és amennyiben a vádlott elítéltetése folytán családjának eltartásra szoruló tagjai eltartás nélkül maradnak, illetve eltartásukban hátrányt szenvednek.

65. A közügyektől eltiltás tartamának a megállapításánál nemcsak a főbüntetés időtartama az irányadó, hanem a bűncselekmény természete s az eset összes körülményei. Ezek alapján kell eldönteni — ugyanúgy mint a szabadságvesztésbüntetés kiszabásánál —, hogy a társadalmi védekezés és a vádlott nevelése a közügyektől való eltiltásának milyen tartamát teszi szükségessé.

66. A Btá. 53. §-a esetében az 51. § alkalmazása szempontjából a bűncselekményt halállal büntetendőnek kell tekinteni, ennélfogva az enyhítés csak a Btá. 51. § (2) bekezdés *a)* pontjában meghatározott keretben alkalmazható.

67. A Bp. 138. §-a és 168. §-a (1) bekezdésében, valamint a 178. §-a (2) bekezdésében felvett rendelkezések egybevetett értelme az, hogy a vád tárgyát azok a tények alkotják, amelyeket a vádló vádjának előterjesztésekor mint megtörtént eseményeket előad.

A Bp. 178. §-a (1) bekezdésének az a rendelkezése, hogy a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek, azt jelenti, hogy a bíróság ítéletét csak azokra az eseményekre alapíthatja, amelyek miatt a vádló a terheltnek felelősségre vonását kérte.

Ehhez képest az ítélet tárgyává tett eseményeknek a vád tárgyául megjelölt eseményekkel azonosoknak kell lenniük.

Ez az azonosság a Bp. 178. §-ának (1) bekezdésében kifejezésre juttatott tettazonosság.

A Bp. 178. §-ának (2) bekezdése szerint a vád tárgyává tett tények jogi elbírálásánál a bíróságot a vádló indítványa nem köti. Ehhez képest a tettazonosságnak nem követelménye, hogy az ítéletben megállapított jogsérelem, vagy jogveszélyeztetés a vádló által a vádban megjelölt jogsérelemmel vagy jogveszélyeztetéssel azonos legyen. (B. III.)

68. A Bp. 165. §-ának (1), illetőleg (2) bekezdése különböztet olyan okiratok között, amelyeket a tárgyaláson fel kell és amelyeket fel lehet olvasni.

Abból, hogy a Bp. 165. §-a (2) bekezdésének *a)* pontja a terheltnek a nyomozás során tett vallomását — a megjelölt feltételek megléte esetében — a felolvasható és nem a felolvasandó okiratok közé sorolja, nem következik az, hogy a terhelt nyomozati vallomásának felolvasása és arra a terheltnek nyilatkozattételre felhívása mellőzhető lenne, ha a bíróság a terhelt nyomozati vallomását a tényállás megállapításánál értékelni kívánja.

A Bp. 177. §-a szerint ugyanis a bíróság ítéletét kizárólag a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra alapíthatja; a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli és meggyőződése szerint bírálja el. A Bp.-nek ennél a rendelkezésénél fogva a terhelt nyomozati vallomását a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok közé csakis abban az esetben lehet sorolni és egyéb bizonyítékokkal együtt értékelni, ha azt a tárgyaláson felolvasták, illetőleg ott a terhelt elé tárták. (B. III.)

69. Ha a fellebbezési bíróság mellett működő ügyész a közvádló fellebbezését visszavonja és más fellebbezés nincsen, úgy a fellebbezési jog azt a sértettet, aki az elsőfokú tárgyaláson szabályszerű idézésre nem jelent meg, nem illeti meg. (Bp. 193. § 3. bek., 139. § 5. bek., 41. § 2. bek.)

70. Ha a Bp. 158. §-ának (4) bekezdése esetében a terhelt vagy a védője a tárgyalás megtartását kéri, úgy ettől a kérelemtől utóbb joghatállyal nem állhat el és a bíróság ilyenkor a terhelt vagy a védője kérelmére az eljárást nem szüntetheti meg.

71. Ha a fellebbezési bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és új eljárást rendel (Bp. 198. §), vagy az ítélet hatályon kívül helyezése mellett az eljárás kiegészítését rendeli el (Bp. 204. §), úgy az előzetes letartóztatás megszüntetése tárgyában előterjesztett kérelmek elbírálása az iratoknak az

elsőfokú bírósághoz való visszaküldéséig a fellebbezési bíróság, a visszaküldés után azonban az elsőbíróság hatáskörébe tartozik.

72. Vádlottakkal szemben jogerősen börtönbüntetést szabott ki a bíróság, de annak végrehajtását felfüggesztette. A próbaidő alatt újabb bűncselekményt követtek el. Az utóbbi ügyben eljárt Legfelsőbb Bíróság a felfüggesztett és az utóbbi ügyben kiszabott börtönbüntetést — a legfőbb államügyész helyettesének indítványára — összbüntetésbe foglalta. Rámutatott arra, hogy ez nem áll ellentétben a fennálló jogszabályokkal, viszont egyszerűsíti az eljárást és általában eljárási előnyt jelent a vádlottakra nézve is. (B. V.)

73. Az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélt e büntetésének végrehajtása alatt újabb bűntettet követett el. Az utóbbi miatt folyamatba tett büntető ügyben vitássá vált, hogy a Btá. 62. §-ának (1) bekezdése szerinti fegyelmi büntetést a bíróság szabja-e ki. A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint a bíróság a bűnösség megállapítása és a feltételes szabadságra bocsátás időpontjának elhalasztása tárgyában hozott ítéletében a fegyelmi büntetést is kiszabhatja, de rábízhatja a kiszabást a letartóztató intézet vezetőjére is. Ez utóbbit a fennforgó körülmények indokolhatják Igy az, hogy nem a bíróság, hanem a letartóztató intézet vezetője ismeri azokat a helyi körülményeket, amelyek a megfelelő fegyelmi büntetés kiszabása szempontjából jelentősek. (B. V.)

Polgári jog

74. A vasúti alkalmazott I. r. alperes hivatali sikkasztásait az tette lehetővé, hogy felettese, a II. r. alperes a kötelező felügyeletet és ellenőrzést elmulasztotta. A Legfelsőbb Bíróság a II. r. alperest is kártérítésre kötelezte. Indokolása szerint az alárendeltjébe vetett bizalom senkit sem ment fel a felügyelet és ellenőrzés szigorú kötelossége alól. Szocializmust építő társadalmi rendünkben a közvagyon megóvása érdekében is rendkívüli jelentősége van a vezetőállást betöltők személyi felelősségének. E kötelesség semmi más szempontnak alá nem rendelhető és semmi körülmények közt el nem hanyagolható. A II. r. alperes nagyarányú elfoglaltsága sem eredményezhette, hogy éppen azt a hivatali kötelességét hanyagolja el, amelynek kifogástalan ellátása a legfőbb kötelessége volt. (P. II.)

75. Bár a 207/1951. M. T. számú rendelet kifejezetten nem rendelkezik afelől, hogy mi történjék a bíróságok előtt folyamatban levő olyan ügyekben, amelyeket ez a rendelet döntőbizottság elé utalt, azonban a hatáskörrel kapcsolatos egyéb szabályokról szóló 10. §-ban foglalt rendelkezésekhez hasonlóan ezekben is nem az ügynek hatáskör hiánya okából való megszüntetése, hanem az eljárásra illetékes döntőbizottsághoz való áttétele a helyénvaló. (P. I.)

76. A házasság felbonthatóságának érdekében sem az anyagi, sem az eljárási jogszabályokat tágítani, vagy félretenni nem lehet. A H. T. 83. §-ában foglalt szabályt alkalmazni kell. A valóban megromlott házasság további fenntartását már nem indokolja az Alkotmánytörvény 51. §-ában is kifejezésre jutó közérdek. Az ilyen házasság felbontását nem a jogszabály tágítása és a törvényességtől való eltérés, hanem a 6.800/1945. M. E. sz. rendeletnek a házasság vétkesség vizsgálata nélkül való felbontására alapot nyujtó 4—6. §-ai teszik lehetővé. (P. VI.)

77. Az 1946. évi XII. törvénnyel hatályon kívül helyezett, a jászkún feleség különleges családi állását szabályozó V. jászkún statutumot, mint a népi demokrácia alapvető jogelveivel ellentétes jogszabályt nem lehet alkalmazni azokra a törvény hatálybalépése előtt keletkezett, még bírói rendezésre váró családi vagyonjogi és örökjogi viszonyokra sem, amelyeket egyébként a keletkezésük idején érvényben volt jogszabályok alapján kellene elbírálni. Ehhez képest a jász, vagy kún feleség, illetve özvegy az ő közszerzeményi igényét és a férj hagyatékával szemben támasztott öröklési jogát az általános anyagi jog szabályai szerint érvényesítheti abban az esetben is, ha a törvény hatálybalépése előtt szűnt meg a házassága, vagy halt meg a férje. A jogerős bírói határozattal, vagy az érdekelt felek megállapodásával már véglegesen rendezett jogviszonyok azonban ezen az alapon nem támadhatók meg. (P. IV.)

78. Az 1946: XXIX. tv. 17. §-ának *b)* pontjában foglaltak szempontjából nem szükséges, hogy az anya és alperes közötti huzamos szerelmi viszony az egész vélelmezett fogantatási időt, vagy annak nagyobb részét kitöltse. Elégséges, ha az a legvalószínűbb fogantatási időt is magában foglalja. (P. VI.)

79. A kötelesrész ellenkező végintézkedés hiányában általában pénzben jár. E szabály azonban csak úgy alkalmazható, hogy az öröklési jog terén kötelező kölcsönös és méltányos kiegyenlítés mindkét fél érdekében lehetőleg teljes mértékben érvényesüljön. Ehhez képest: amikor a hagyatéki vagyontárgyak nem értékesíthetők megfelelően és a természetbeni megosztás a kötelesrészre szorított érdekét sem sérti, annak a kölcsönös és méltányos kiegyenlítés érdekében helye lehet. (P. I.)

80. A baleset folytán mindkét lábát elvesztett 13 éves gyermek eszmei kárigényét illetően a Legfelsőbb Bíróság a következőket jelentette ki.

Az általános (eszmei) kártérítés mértéke majd csak akkor lesz megállapítható, ha a kiskorú az életre már lehetőségeihez képest felkészült. A társadalmi fejlődés egyébként e kártérítési mód jelentőségét mindjobban elenyészti; ennek a fejlődésnek a pontos felméréséről most még szó sem lehet. (P. I.)

Minden haladószellemű magyar jogász tagja a Magyar Jogász Szövetségnek

JOGIRODALOM

Sötér István: Eötvös József. (Művelt Nép Könyvkiadó. Budapest, 1951. 105 old.)

A hazai kultúrélet több területén szinte egyidőben vetődött fel a haladó hagyományok kérdése. A magyar irodalom és a történetírás után a magyar jogban is sor került a haladó hagyományok problémájának megvitatására. Révai József és Mód Aladár megnyilatkozása értékes szempontokat jelentettek számunkra is, de a jogi haladó hagyományok a jog hatalmi, osztály jellegére, az »előretolt harci állásra« tekintettel önálló, sajátos vizsgálatot igényeltek. A haladó hagyományok kérdését a jog területén Szabó Imre vetette fel s a bonyolult kérdés elvi alapjait rendkívül éles plaszticitással, körültekintő gondossággal és alapossággal világította meg.

A haladó jogi hagyományok és a haladó jogi elemek feltárásának kettős feladata finom elemzést, az összefüggések megvilágítását kívánó nehéz feladat, amely valamennyi jogág képviselője munkáját igényli. Ebben a műveletben a jogintézménytörténet és a jogtudománytörténet terén a jogtörténeti értékelés nem támaszkodhat kizárólag szűkebb mestersége által vont határokra, hanem fel kell figyelni a szomszédos területek kutatásaira is, különösen, ha azok azonos, vagy hasonló irányban mozognak. Ha jogtudósaink egyéniségét és küzdelmét a maguk egészében akarjuk vizsgálni, olyan esetekben, amikor az értékelt nem csupán jogász volt (vagy esetleg nem is elsősorban az, amire a reformkor számos példát szolgáltat), hasznos segítséget nyujtanak azok a kutatások, amelyek a nem jogászi tevékenységre derítenek fényt és ezzel sokszor a jogászi tevékenység jellemzésének is a kulcsát szolgáltatják.

Izolált szemlélet lenne, ha Eötvös József, a jogász értékelője figyelmen kívül hagyná Eötvös József, az író haladó mivoltának az értékelését s a hiba annál nagyobb lenne, mert Eötvös József írói mivolta a szorosabb értelemben vett jogászi munkásságát akkor is túlszárnyalja, ha regényeiben a részletek terén a jogász is megnyilatkozik. S a kettőtől alig választható el, sőt azzal szorosan összefüggő Eötvös József, a politikus arculata.

Mindezeknél fogva figyelmünkre fokozott mértékben számot tarthat Sötér István nemrég megjelent, a nagyközönségnek szánt kitünő munkája, amely két kérdéscsoportra keres feleletet: miként lehetséges, hogy a nagybirtokos bárói származású Eötvös oly őszintén tette magáévá a nép ügyét és annyi következetes jószándékkal állította a művészetét a nép szolgálatába; miként lehetséges, hogy a magyar jobbágy sorsának s a nemesi vármegye embertelenségének ábrázolója elvesztette a talajt a lába alól 1848 szeptemberében, a forradalom balrafordulása idején?

Eötvös — Kölcsey példája nyomán — a felvilágosult ember magatartását vállalja, aki következetesen bírálja, ostorozza tulajdon osztályát, kíméletlenül támadja kiváltságait és hangsúlyozza letűnő voltát. Révai Józseffel egyezően Sötér István aláhúzza, hogy Eötvös nem forradalmár; liberalizmusában 1849 előtt még benne van Viola osztályának sorsa s egy polgári rokonszenv is Dózsa forradalma iránt. »Eötvös liberalizmusának 48 *előtt* vannak ugyan korlátai, de ez a liberalizmus éppen nem *csak* a burzsoáziát kívánja felszabadítani, nem *egyetlen* osztályt szolgál, hanem az *egész* nép, az elnyomott és a jogoktól megfosztott osztályok javát szolgálja.« (10. l.)

Sötér — eltérően a korábbi méltatóktól — érdekesen mutatja ki, hogy a *Karthausi* nem világfájdalmas, érzelmes szerelmi regény, hanem a kapitalizmus első bírálata a magyar irodalomban. Inkább az irodalomtörténészeket érdekli s legfeljebb a Victor Hugo centenárium évében érdemes méltatásra, hogy Eötvös költői programmját Victor Hugo művével kapcsolatban fejti ki, akiben a nép ügyéért szóló költészet diadalát ünnepli. Jobban érdekel bennünket *Szegénység Irlandban* (1842) című tanulmánya, mely későbbi műveinek távlatát tárja fel s támpontul szolgálhat Eötvös 48-as magatartásának megértéséhez: Eötvös már a 40-es évek elején csak bizonyos határig hajlandó elfogadni a forradalmat, és amikor a gyarmati függés ellen tiltakozik, semmiképpen sem fogadja el a Béccsel való szakítást. S ha Eötvös Mészáros Lőrinc alakján keresztül a maga liberális centralista elveire is rácáfolva a forradalom igazának szubjektív megértéséig jutott el s ha a Dózsa regény a jogfosztott állapot szörnyűségének megmutatásában ütközik elő, a forradalom ábrázolásában mégis kétértelmű marad a *Magyarország 1514-ben.*

Eötvös az 1839—40-es országgyűlésen kapcsolódik be az aktív politikai életbe. A vegyesházasságból született gyermekek nevelésének, a zsidók polgárosításának, a szólásszabadságnak kérdésében tett felszólalásai megannyi kiállás a haladás ügye mellett. A Széchenyi—Kossuth vitában Eötvös inkább az utóbbi pártjára áll. Sötér a 40-es reformországgyűlések Eötvösének fejtegetéseit jogtudósi jellegűnek érzi. A centralisták egyik hibája a forradalom valóságának egyoldalú jogi szemlélése: »miután gondosan és igényesen tisztázták a polgári átalakulás céljait és elveit, értetlenül álltak szemben a céljaikat és elveiket megvalósító forradalommal. Abban az ábrándban ringatták magukat, hogy a polgári társadalom a jogtudós íróasztalánál is megszülethetik. Nem értették meg, hogy ehhez a születéshez a Bastille ledőlte és a Tuilleriák égése is elengedhetetlen.« (33. l.)

Az író és a jogász-politikus egybefonódásának nem jelentéktelen példája Eötvös állásfoglalása a nemesi vármegyével szemben. Eötvös a centralisták táborának egyik erőssége s ez nyilatkozik meg a *Falu jegyzője*-ben, amely szenvedélyes vádirat a feudalizmus ellen, amelynek legtartósabb menedékét az író a nemesi vármegyében látta. Ez a harcos, lelkesítő alkotás keserű szenvedélyel, kíméletlen szigorral ostorozza a vármegyei érdekszövetséget s Sötér fogalmazása szerint Violában a magyar irodalom egyik legmegrendítőbb paraszt-ábrázolását nyujtja. Eötvös a népről igazi, őszinte szeretettel tudott szólni. E harcos együttérzés miatt válik a Falu jegyzője haladó hagyományaink egyik legelőbb, legszebb példájává. (53. l.) Sötér kellően kiemeli tanulmányában mindazt, ami a jogász számára különösen érdekes: milyen felháborodással írja le Eötvös az adóbehajtás, az erőszakos földrablás lefolyását és mindazt az önkényt, amellyel a vármegye elnyomja a népet. A statáriális tárgyalás jelenetét nem hiába olvastatjuk az eljárásjogi gyakorlati órákon: »A züllést, a korruptságot, az elmaradottságot, a butaságot ebben a jelenetben a vérszomjas gonoszság tetőzi be. A táblabírák türelmetlensége, mellyel a halálos ítéletet a tűzhelyen megbarnuló pecsenye vagy a másnapi krumpliszüret miatt sürgeti, a kedélyesség, amellyel azt a korábbi

esetet emlegetik, amikor merő buzgalomból az elítélt mellé egy ártatlant is felkötöttek; a szadizmus, mellyel férje elítéltetését Viola feleségének tudtára adják — mindez tömör, sűrített foglalata a feudális társadalmi rend minden embertelenségének«. (44. l.)

Arra az általánosságban feltehető kérdésre, melyik a haladóbb: Eötvös, az író, vagy Eötvös, a politikus-jogász, Sőtér az irodalomtörténész szemléletével gondos mérlegelés után egy fontos részletkérdésre nézve a választ a következőkben adja meg. A regény »valóságábrázolása túlhalad azokon a célokon, amelyeket a centralista programm fogalmazott meg és tisztázott: ez a programm kevésbbé hangsúlyozza a nép ügyét, mint maga a regény. Eötvös tudja, hogy a Nyúzók, a Macskaházyak, a Rétynék világát a puszta központosítás, a felelős kormány és a népképviselet egymagában még nem törli el. Embereket mutat meg — egy egész osztályt —, kiknek érzéseiben, egymást támogató összefogásában a még ki sem küzdött polgári világnál igazabb, emberibb életigénye, lehetősége rejlik«. (45. l.)

Eötvös haladó pályájának utolsó állomása a *Teendőink* című cikksorozat. (Pesti Hirlap 1847 május—november), amely az egész ellenzék reformcéljait foglalja össze. Ez a cikksorozat részletesen foglalkozik az ősiség eltörlésének, az örökváltságnak és a közteherviselésnek kérdéseivel. Eötvös a Batthyány-kormányban is a királlyal való megegyezés híve. 1848 szeptember végén Eötvös nem csupán Kossuth, illetve a balfelé fejlődő magyar forradalom miatt menekül, hanem a bécsi reakció miatt is. Tettét menteni lehetetlen, de — teszi hozzá a szerző — tettének árát egész hátralevő életével, művével fizette meg.

A szerző Eötvös életében bővelkedő ellentmondásokra a fejlődés rajzának széles távlatával adja meg a választ. Végső megállapítása abban foglalható össze, hogy haladó hagyományaink megteremtőinek sorában elvitathatatlan hely illeti meg Eötvös Józsefet s számára ezt a helyet a 48 előtt írt művei, de különösen a *Falu jegyzője* és *Magyarország 1514-ben* biztosítják. A reformkor Eötvöse a »mi írónk is, a szocializmust építő Magyarországé. Mert a haladásért vívott harc szenvedélyét, a hazáért égő szív lelkesedését, a néppel egybeforró értelmiség mély hivatásérzetét tanulhatjuk meg művéből. A forradalom idején tanúsított magatartásából, a forradalom utáni sorsából pedig: a példa intését, mely a tétovázókat, a fele úton megtorpanókat óvja, figyelmezteti«. (104. l.)

Eötvös József, az író mellett Eötvös József, a jogász kétségtelenül hátrább áll. De a reformkor haladó jogi hagyományainak és haladó jogi elemeinek feltárásánál Eötvös Józsefet figyelmen kívül hagyni aligha lehet. Nemcsak azért, mert regényeiben, főleg a Falu jegyzőjében, a jogi vonatkozásokra különös figyelemmel van, de azért is, mert a reformkor törvényalkotásaiban, a jogászi közvélemény kialakításában jelentős szerepe volt. A szorosabb értelemben vett jogászi működése Sőtér könyvében ugyan, amely elsősorban irodalmi megnyilvánulásait figyelte, kellő világosságot nem kapott, de tudjuk, hogy pl. a 40-es évek büntetőjogi kodifikációjának időelőttiségét valló Széchenyivel szemben Eötvös Kossuth Lajos oldalára állt, külön röpiratban támadta Kelet Népét (Kelet Népe és a Pesti Hirlap, 1841), majd a következő évben Lukács Móriccal együtt könyvet ír a »Fogházjavításról«. Ami a büntetőjogi kodifikációt illeti, az 1840. évi V. tv. által kiküldött országos választmány részéről alakított küldöttségnek Deák Ferenc, Szalay László, Pulszky Ferenc és mások mellett Eötvös József is tagja volt, bár tevékenysége az előbb említettek munkájával nem ért fel. Eötvös e téren kifejtett haladó tevékenységére fényt vet az a tény is, hogy az esküdtszékek mellett ő is különvéleményt adott be.

Szabó Imre helyesen írta, hogy a centralisták táborában Szalay László helye a reformkor számos más jogászával együtt haladó jogi hagyományaink sorában van. (Jogtudományi Közlöny, 1951. 659. l.). Úgy véljük, Eötvös József reformkorbeli működése a maga egészében haladó hagyományok megteremtésével járt, s ebben Eötvös 1848 nyaráig terjedő jogászi tevékenysége, amelyet a feudális jogszemlélet és jogi gondolkodás ellen a polgári vívmányokért folytatott küzdelem jellemez, nagy mértékben haladó elemeket tartalmaz. Ennek részletekbemenő kimutatása azonban túlhaladja e könyvismertetésnek a kereteit és a reformkor jogászait értékelő külön tanulmány feladata marad.

Dr. Móra Mihály

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 2. száma.

»*K. Marx I. Weydemeyerhez 1852. március 5-én írot. levelének 100 éves évfordulójához*« (1—6. old.) című vezércikkében a folyóirat megállapítja, hogy e levélben *Marx* rendkívül mélységgel mutatta ki az osztályokról és államról szóló marxista tanítás és a burzsoa tanítások közötti ellentéteket. Rámutatott arra, hogy a marxizmusban a proletárdiktatúráról szóló elmélet a legfontosabb. *Marx* és *Engels* tanítása a proletárdiktatúráról és annak jellegéről és történelmi feladatairól valóban fordulat volt a politikai gondolkodás terén, olyan fordulat, amely a politikai gondolkodást először emelte az igazi tudomány szívonalára. *Marx, Engels, Lenin* és *Sztálin* állandóan fejlesztették és gazdagították a proletárdiktatúráról szóló tanítást. Ez világosan mutatja a marxizmus-leninizmus alkotó erejét. A proletárdiktatúra államai által elért világtörténelmi sikerek és vívmányok mutatják a munkásosztály haladó történelmi küldetését, államszervezetének legyőzhetetlen, átalakító és alkotó hatalmát. *Marx* száz évvel ezelőtt kifejtett zseniális eszméi már rég hatalmas mozgósító és az egész világot átalakító erővé váltak és különösen jelenleg töltenek be ilyen szerepet. Bizonyítják a marxizmus-leninizmus legyőzhetetlenségét, azt, hogy a munkásosztály igaz ügyének győznie kell az egész világon.

Kareva. N. P.: »A Sztálini Alkotmány és a szocialista föderáció« (7—19. old.) cím alatt rámutat arra, hogy a sztálini géniusz hatalmas alkotása: a Szovjetunió 1936. évi alkotmánya fényesen megmutatta azokat az eredményeket és győzelmeket, amelyeket a Szovjetunió népei *Sztálin* és a kommunista párt vezetése alatt az emberiség felszabadításáért vívott harcban elértek. Hatalmas jelentősége van azoknak a változásoknak, amelyek a Szovjetunióban a nemzetek közötti kölcsönös kapcsolatok terén álltak be. E változások a lenini-sztálini nemzetiségi politika ragyogó győzelméről tanuskodnak. Hogy e változások nagyságát megértsük, figyelembe kell venni azokat az akadályokat, amelyek a cárizmustól visszahagyott »örökségként« útjába állottak a soknemzetiségű szovjet állam megteremtésének. Első ilyen akadály a nagyhatalmi

sovinizmus csökevénye, a második akadály a szovjet ország nemzetiségei között fennálló tényleges gazdasági és kulturális egyenlőtlenség volt. Végül a harmadik főakadályként a nacionalizmusnak az egyes népeknél mutatkozó csökevényeit kell megemlíteni, ami a hosszantartó nemzeti elnyomás eredménye volt. A Szovjetunióňak, mint egységes szövetséges államnak a megalakulása a leninisztálini nemzetiségi politika hatalmas sikere volt. A Sztálini Alkotmány, amely megmutatta a lenini-sztálini eszmék valóraváltása terén elért nagy sikereket, a szovjet nemzetek felvirágzását, erkölcsi támasz, lelkesítő példa az összes elnyomott népek számára a nemzeti függetlenségükért folytatott harcukban.

A folyóirat következő cikkét *Trajnyin, A. N.* írta »*Sztálin elvtárs tanítása az alapról és felépítményről és a szocialista gazdasági rendszer védelmének problémája*« címmel (20—28. oldal.). A cikk magyar fordítását a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény közli.

A folyóirat a következőkben *Karassz, A. V.*: »*Az állami szocialista tulajdon egysége és az állami vállalatok s gazdasági szervek jogalanyisága*« című cikkét (29—40. old.) tartalmazza, amelynek magyar fordítása a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 1952. évi 4. számában található.

Tavrov, G.: »*A háború előkészítésének szerződése*« címmel (41—51. old.) az USA által Japánra erőszakolt »békeszerződéssel« foglalkozik. Kimutatja, hogy e szerződés sérti a nemzetközi jogot. A san-franciskói értekezlet az USA képviselőinek parancsuralma alatt folyt le. Az amerikai küldöttség nem titkolta, hogy nem engedi meg a beterjesztett tervezet megtárgyalását. A San-Franciskóban aláírt ú. n. békeszerződés egyáltalán nem a távolkeleti békés rendezést célozza. Egyáltalán nem tartalmaz rendelkezést Japán demokratizálására vonatkozólag és ellenkezőleg az a célja, hogy életre keltse a japán militarizmust és fasizmust, bevonja Japánt az USA háborús kalandjaiba. A japán haladó közvélemény jól tudja, hogy a San-Franciskóban aláírt »békeszerződés« az amerikai és japán imperialisták közötti egyezség és a japán nép ellen irányul. A japán nép demokratikus erői küzdenek ez ellen az egyezség ellen és a szabadságért és függetlenségért folyó harcukban lelkesíti őket *Sztálin* elvtársnak a japán néphez intézett történelmi üzenete.

Ugyancsak nemzetközi jogi témával foglalkozik *Csizsov, K. J.*: »*Az amerikai imperializmus — a nemzetközi jog bomlasztója*« című cikke is (52—59. old.). A cikk magyar fordítását a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény közli.

Zujev, V. I.: »*Az egyiptomi nép törvényes jogai*« című cikkében (60—64. old.) foglalkozik az Egyiptom és Anglia között 1936-ban kötött egyenlőtlen szerződés felmondásával. Megállapítja, hogy e szerződés egyenlőtlen, elnyomó szerződés volt, mely ellentétben állt az egyiptomi nép szuverén akaratával és nemzeti érdekeivel s biztosította Anglia gyarmati uralmát Egyiptom felett. A »pacta sunt servanda« alapelvet csak a nemzetközi jog alapelveinek megfelelően kötött szerződésekre kell alkalmazni. Az egyiptomi népnek a nemzeti függetlensége biztosítására irányuló cselekményei törvényesek és teljesen összhangban vannak a nemzetközi joggal.

Kiricsenko, V. F.: »*A Kínai Népköztársaság törvényei az államellenes bűncselekmények elleni harcról*« című cikkében (65—69. old.) ismerteti a vonatkozó fontosabb jogszabályokat. Így foglalkozik a központi népi kormány által az ellenforradalmárok megbüntetése tárgyában 1951. február 20-án hozott szabályzattal, az Állami Igazgatási Tanács és a Legfelső Népbíróság által 1950. július 23-án az ellenforradalmi tevékenység megelőzése tárgyában kiadott együttes utasításával, az Állami Igazgatási Tanács által 1951. június 1-én az államtitok védelme tárgyában kiadott ideiglenes szabályokkal, valamint a kínai pénzrendszer védelmére kiadott szabályokkal.

»*A tudományos élet krónikája*« c. rovatban annak a tudományos vitának az ismertetését találjuk, amelyet »A szovjet szocialista büntetőjog. Általános rész« c. főiskolai tankönyv tervezetének megvitatása tárgyában a Szovjetunió Igazságügyminisztériumának Összszövetségi Jogi Intézetében tartottak (70—75. oldal). Ugyanitt találjuk annak a tudományos vitának az ismertetését, amelyet Finykova elvtársnő által az »Izvesztijában« írt levél megtárgyalásával kapcsolatban a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogi Intézetében tartottak (75. old.). Az említett levél azt kifogásolta, hogy a »Szovjet állam és jog« című folyóirat nem foglalkozik eleget államigazgatási kérdésekkel.

A »*Könyvismertetések*« című rovatban a »Nagy Szovjet Enciklopédia« második kiadása 1—7. köteteinek (76—80. old.), Kaljuzsnaja, G. P.: »A Szovjetunió külkereskedelmi monopóliumának jogi formái történelmi fejlődésükben« című, Moszkvában, 1951-ben 150 oldalon megjelent könyvének (80—83. old.), valamint Gabriele de Rosa »La Crisi dell' ONU« című, Rómában, 1951-ben 192 oldalon megjelent könyvének (83—84. old.) kritikai ismertetését találjuk. Utóbbit magyar fordításban közölte a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény 1952. évi 4. száma.

Megjelent

D. Sz. Karev: A szovjet igazságszolgáltatás

E mű első kötete annak a könyvsorozatnak amely a Szovjetunióban »A népbíró könyvtára« címen jelent meg.

A könyv tömören foglalkozik a szovjet bírósággal, e bíróság feladataival, a szocialista igazságszolgáltatással és a szocialista törvényességgel. Beható elemzését nyujtja a szovjet bírósági szervezetnek és a szovjet bíróságok tevékenységének. Vázolja a ma hatályos bírósági szervezet egész felépítését, sőt — ezen túlmenően — a tágabb értelemben vett igazságügyi szervezet kérdéseivel is foglalkozik, amidőn tüzetesen ismerteti a szovjet igazságügyminisztériumot és ennek szerveit, a bírósági végrehajtói és közjegyzői intézményt, valamint — utoljára, de nem utolsósorban — a szovjet ügyészség és a szovjet ügyvédség feladatait, működését, munkamódszereit és jelenlegi szervezetét.

Ára: 7·50 forint

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség ünnepi ülései hazánk felszabadulásának hetedik évfordulója alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség központja és helyi csoportjai ünnepi üléseken emlékeztek meg hazánk felszabadulásának 7. évfordulójáról.

Budapesten a Magyar Jogász Szövetség, a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya és a Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. április hó 3-án a Jogászház dísztermében tartott ünnepi ülést. Az ünnepi beszédet dr. Barna Imre, a Budapesti Ügyvédi Kamara főtitkára tartotta. Az ülés részvevői lelkesen ünnepelték a felszabadító Vörös Hadsereget, *Sztálin* elvtársat, felszabadulásunk óta elért hatalmas győzelmeink szervezőjét, a Magyar Dolgozók Pártját, s népünk vezérét, *Rákosi* elvtársat.

Valamennyi vidéki helyi csoportunk ünnepi ülést tartott. A békéscsabai, nagykanizsai, kaposvári, zalaegerszegi, pécsi, kecskeméti, veszprémi, nyíregyházi, bajai, szekszárdi, sátoraljaújhelyi, jászberényi, egri és szolnoki helyi csoportok a bíróságokkal közös ünnepélyeken vettek részt.

A Magyar-Szovjet Társaság Országos Központjának levele a Magyar Jogász Szövetséghez

A Magyar Jogász Szövetséghez a Magyar-Szovjet Társaság Országos Központjától a következő levél érkezett: »Kedves Elvtársak! Jogtudományi Szakosztályunk nevében köszönjük azt az értékes együttműködést, amelyet a Magyar Jogász Szövetség a Magyar-Szovjet Barátság Hónapja során a jogász-előadássorozat megszervezése és lebonyolítása körül tanusított. A kiváló szervező munkának köszönhető, hogy az előadásokat hiánytalanul és pontos időben megtarthattuk s hogy nemcsak budapesti, de vidéki jogászaink is megismerhették az előadások kapcsán a szovjet jog legújabb eredményeit és alkalmazásukat hazai viszonylatokban. Elvtársi üdvözlettel: Kelen Béla, az MSZT főtitkára.«

A Magyar Jogász Szövetség vidéki helyi csoportjainak munkája

Érdekes kezdeményezést indított el nyíregyházi helyi csoportunk. Az egyes előadásokat nemcsak a helyi csoport székhelyén, hanem a csoport területéhez tartozó járásbírósági székhelyeken is megtartják, hogy ezáltal az ott dolgozó tagjaikkal meglévő kapcsolatot elmélyítsék. A nyíregyházi helyi csoport »Az ügyvédség helyzete a Szovjetunióban és a népi demokráciákban« címmel előadást tartott Kisvárdán. Az előadó dr. Heller Pál nyíregyházi ügyvéd volt.

A Magyar Jogász Szövetség szegedi helyi csoportja 1952. április 11-én »A szovjet állam és jog szerepe a szocializmus és kommunizmus építésében« címmel előadást rendezett. A nagysikerű előadást dr. Vas Tibor tartotta.

A Magyar Jogász Szövetség szolnoki helyi csoportja huzamosabb idő óta nem működött. A Magyar Jogász Szövetség központjának kezdeményezésére a szolnoki helyi csoport március 20-án ½5 órakor vezetőségválasztó taggyűlést tartott dr. Konta Lipót központi kiküldött jelenlétében. Dr. Pál László megyei bírósági fogalmazó megnyitó beszéde után a következő vezetőséget választották meg: elnök: dr. Magyar Árpád mb. elnök, titkár: dr. Korpás László ügyvéd, pénztáros: dr. Pál László mb. fog., oktatási felelős: dr. Siklósi Gyula mb. bíró, ellenőr: dr. Radnai László és dr. Imre Lajos.

Ezután dr. György Ernő tartotta meg előadását: »A szocialista szervezetek közötti vagyoni viták a polgári bírósági eljárásban« címmel.

A Magyar Jogász Szövetség tamási-i és szolnoki tagjai táviratokat intéztek az ENSZ-hez, melyben követelik a baktériumháború azonnali beszüntetését és a bűnösök bíróság elé állítását.

A pécsi joghallgatók pártszervezetének levele a Magyar Jogász Szövetséghez

A Magyar Jogász Szövetség a pécsi joghallgatók pártszervezetétől a következő levelet kapta:

»Mi, a pécsi Állam- és Jogtudományi Kar hallgatóinak a nevében a Jogász Szövetségnek és a Nemzetközi Jogász Szövetségnek, amely nap mint nap küzd a békéért, jó munkát kívánunk.

Kedves Kovács Elvtárs! A joghallgatók pártszervezete tisztában van a jogászok feladataival és tisztán látja a feladatokat, amelyek a jogászokra várnak a békeharc területén. Örömmel értesültünk, hogy a Nemzetközi Jogász Szövetség milyen hatalmas munkát végzett Koreában és Kínában, hogy leleplezze az amerikai imperialisták aljas tetteit. Mi egyetemisták ezekben a napokban még jobban megfogadtuk, hogy jobb tanulással teszünk hitet a Béketábor mellett. E levelünk elküldésének döntő oka az, hogy a Jogász Szövetséget tájékoztassuk arról, hogy az egész dolgozó magyar néppel együtt felháborodva figyeljük az imperialisták tetteit, amelyet különösképpen élesen mutatott be a Nemzetközi Jogász Szövetség jelentése. Egyben felhasználjuk e levelet arra is, hogy a Jogász Szövetség figyelmét felhívjuk a pécsi Állam- és Jogtudományi Karra. Sajnos, a pécsi egyetem hosszú évek óta nem tud annyi jogászt a népgazdaságnak adni, amennyit tőle a népgazdasági terv megkövetel. Véleményünk szerint a jogász perspektívát nagy mértékben előmozdítaná, ha a Jogász Szövetségnek Magyarországon tartózkodó vendégei néha ez egyetemi városba, Pécsre is lelátogatnának. Vagy pedig olyan nagyszabású megmozdulásra, békegyűlésre, amelyet a Jogász Szövetség Budapesten rendez és ahol ilyen nagy jelentőségű dolgokkal foglalkoznak, mint a legutóbbin is, meghívna valakit a Jogász Szövetség a pécsi professzorok és egyetemisták közül is.

Itt kívánjuk megemlíteni, hogy a Jogász Szövetségnek a pécsi egyetemmel nincs szoros kapcsolata, csak példakép szeretnénk megemlíteni, hogy az októberben tartott jogász szövetségi küldött-közgyűlésre egyetemünkről egyetlen egy professzort vagy hallgatót nem hívtak meg. Mi arra kérjük Kovács elvtársat, hogy a jövőben akár nemzetközi, akár országos jelentőségű jogászmegmozdulás lesz, a pécsi Állam- és Jogtudományi Kart is, ha mód van rá, vonják be, mert bízunk abban, hogy ezeknek a kérdéseknek megtárgyalása minél szélesebb körben a békeharc ügyét jobban elő tudja mozdítani. Elvtársi üdvözlettel: Kun Pál, a joghallgatók pártszervezete titkára.«

SZERKESZTŐSÉGÜNK telefonszáma: 312-795

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége bécsi tanácsülésén résztvett kínai küldöttség látogatása Budapesten

Shen Chun Ju, a Kínai Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke, Ko Pai Nien, a Kínai Népköztársaság Külügyminisztériuma amerikai osztályának vezetője, Chin Chin, a Kínai-Szovjet Társaság titkára és Wang Chien, a Legfelsőbb Bíróság titkára, április 20-tól 24-ig Budapestre látogattak.

Az Országos Béke Bizottság és a Magyar Jogász Szövetség közös rendezésében a Parlament Gobelin-termében tartott sajtófogadáson Shen Chun Ju és Ko Pai Nien beszámoltak azokról a személyes élményeikről és tapasztalataikról, amiket az amerikai imperialisták baktériumháborúja kapcsolatosan Koreában szereztek.

A kínai küldöttség meglátogatta az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karát, ahol a vendégeket Trencsényi-Waldapfel Imre, az egyetem rektora, Mártonffy Károly, a jogi kar dékánja, Ligeti Lajos Kossuth-díjas, a Tudományos Akadémia alelnöke, valamint az Egyetem jogi karának professzorai fogadták, Ezután a vendégek a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságát látogatták meg, ahol Jankó Péter másodelnökkel folytattak hosszabb beszélgetést.

Április 23-án a Magyar Jogász Szövetség nagygyűlést tartott a kínai vendégek részvételével. Molnár Erik igazságügyminiszter megnyitó szavai után Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára tartott beszámolót a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének bécsi tanácsüléséről és a Koreába küldött vizsgálóbizottság jelentéséről.

Shen Chun Ju, a Kínai Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke emelkedett ezután szólásra, majd Ciret Zoltán, a Magyar Jogász Szövetség dolgozója ismertette a DJNSZ bécsi tanácsülésén elfogadott határozati javaslatokat. Ezek egyhangú elfogadása után Molnár Erik, a MJSZ elnöke zárta be a nagygyűlést.

ÜGYVÉDSÉG

Az ügyvédi munkaközösségek

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. március 28. napján megtartott választmányi ülésén foglalkozott az ügyvédi munkaközösségek működésével. Az eddigi tapasztalatok alapján a választmány szükségesnek tartotta újabb munkaközösségek megalakulásának jóváhagyását és tárgyalta az előterjesztett kérelmeket. A kérelmek elbírálásánál a választmány szem előtt tartotta azt a célt, hogy a munkaközösségek a főváros területén tervszerűen és úgy működjenek, hogy a dolgozók részére munkahelyük és lakóhelyük közelében rendelkezésre álljanak. Szükségesnek tartotta tehát, hogy a főváros területén megfelelő elosztásban válasszák meg székhelyüket.

A választmány a már működő 14 fővárosi munkaközösségen felül újabb 11 ügyvédi munkaközösség megalakulását vette tudomásul. Igy jelenleg 25 ügyvédi munkaközösség nyert jóváhagyást, taglétszámuk 300 fő.

Foglalkozott a választmány a munkaközösségek taglétszámával is, szükségesnek tartotta mind a már működő, mind a most engedélyezett munkaközösségek taglétszámának növelését. Kívánatosnak tartja a választmány, hogy minden jelentkező ügyvéd részére, aki magatartásánál, szakmai és politikai felkészültségénél fogva alkalmas a közösségi munka elvégzésére, lehetővé tegye, hogy munkaközösség keretében működjék. Ezért azt a gyakorlatot kívánja követni, hogy az eddig munkaközösségbe nem tartozó, de oda belépni kívánó ügyvédeket, a már megalakult közösségekbe fogja elhelyezni.

Az ügyvédi munkaközösségek személyi összetétele, a vezetők és tisztviselők megerősítésére, illetőleg kijelölésére vonatkozó intézkedések megtételére a választmány szűkebb bizottságot küldött ki, amelynek tagjai a Kamara elnöke, főtitkára és főügyésze. Ez a bizottság jogosult abban a kérdésben is dönteni, hogy a munkaközösségek taglétszáma felemeltessék. Döntés előtt meghallgatja mind az érdekelt ügyvédet, mind a munkaközösség taggyűlését. A bizottság határozata ellen az érdekeltek az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságához fellebbezéssel élhetnek.

*

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának tisztikari értekezlete 1952. április 26-án megtartott ülésén elfogadta és jóváhagyta a munkaközösségek szervezeti szabályzatát, valamint a munkaközösségek részére kiadott utasításokat. Az ügyvédi munkaközösségek a szervezeti szabályzatot előzetes értekezleten megtárgyalták és a jóváhagyott szabályzatot mindegyik munkaközösség megkapta.

Az Országos Bizottság tisztikari értekezlete jóváhagyta a Budapesti Ügyvédi Kamara március 28-án megtartott választmányi üléséről felterjesztett 15—25. számú ügyvédi munkaközösségek megalakulását. A jóváhagyás csak akkor hatályos, ha a munkaközösségek bejelentik működésük helyét, a Kamara határozott a pótlólag beérkezett személyi vonatkozású kérdések tárgyában és a munkaközösségek vezetőinek személye tárgyában is intézkedés történik. Ugyancsak jóváhagyta a Debrecenben megalakítandó 1. számú munkaközösséget, valamint a szekszárdi 1. számú munkaközösséget.

Az Országos Bizottság miskolci ügyvédi kamara létesítése tárgyában az Igazságügyminisztériumhoz javaslatot terjeszt fel. Dr. Révai Tibor főtitkár beszámolója után széleskörű, élénk vita folyt le. A megjelent kartársak foglalkoztak a munkaközösségek szervezeti, gazdasági és szociális problémáival. Tárgyalta az értekezlet a munkaközösségek foglalkoztatottságát és ezzel kapcsolatban a kirendelések kérdését, valamint a közületi vállalatok alkalmazott ügyészeinek a munkavállalók képviseletével kapcsolatos problémákat. Sürgették a munkaközösségi tagok SZTK biztosításának megvalósítását és a munkaközösségeknek a helyiségek bérletével kapcsolatban közülettő való minősítését. A szervezeti szabályozással kapcsolatban különösen széleskörű vita folyt abban a kérdésben, hogy a működés megkezdése után a feleknek az egyes ügyvédek lakásán való fogadását nyomban meg kell szüntetni. Ebben az ügyben az a határozat jött létre, hogy a kollektív munka természetének megfelelően a munkaközösség megalakulása után ügyfeleket kizárólag csak a munkaközösség

irodájában szabad fogadni. A vidéki munkaközösségek kiküldöttei ismertették a vidéki helyzetet és megelégedéssel állapították meg, hogy a munkaközösségek működését kedvezően fogadták. A munkaközösségek működésének megjavítása érdekében az ellenőrzés hatályosabbá tételét és a tapasztalatcsere bevezetését indítványozták.

Dr. Sömjén Pál igazságügyminisztériumi főosztályvezető hangsúlyozta, hogy az ügyvédségnek is lépést kell tartania az igazságszolgáltatásban beállott fejlődéssel. Fontosnak tartja, hogy az ügyvédi munkaközösségek működése megjavíttassék és rámutatott egyes konkrét hibákra. A munkaközösség szervezeti formája a kollektív munka, annak tartalmilag demokratikusnak, szellemében pedig szocialistának kell lennie. Buzdító példa gyanánt felhozta, hogy a szovjet ügyvédek a dolgozók teljes megbecsülését érdemelték ki és tekintélyes helyet foglalnak el. Felhívta a munkaközösségeket, hogy tagjai legyenek aktívabbak a társadalmi munka terén, vegyenek részt a Tanácsok jogvédelmi munkájában és ezzel teremtsék meg mind az államigazgatási hatóságokkal, mind a dolgozók tömegeivel a szükséges összhangot és együttműködést. Az Igazságügyminisztérium támogatást adott eddig is — különösen a munkaközösségek adóztatása és bírósági kirendelések terén —, a jövőben is minden támogatást meg fog adni, — de elvárja, hogy a munkaközösségek megfelelő szellemben dolgozzanak.

Dr. Révai Tibor a felszólalásokra adott válaszában kifejtette, hogy az ellenőrzést a jövőben az Országos Bizottság fokozni fogja, a tapasztalatcserét meg fogja valósítani, a szakmai és ideológiai tanulás kérdésével behatóan foglalkozik. A munkaközösségek tagjai lakásukban nem fogadhatnak ügyfeleket. Közölte, hogy jelenleg 250 ügyvéd kérte munkaközösségekbe való felvételét és ezek közül az arra érdemeseket és alkalmasakat fel kell venniök a munkaközösségeknek.

—■—

Az ügyvédi vizsgabizottság teljes ülése

A bizottság 1952. március 11-én tartott teljes ülést, amelyen a rendelet értelmében meghallgatta az egész bizottságot érdeklő előterjesztéseket, tárgyalta az indítványokat és megbeszélte a vizsgákon szerzett tapasztalatokat és a szükséges intézkedéseket.

A bizottság 1951. április 13-án kezdte meg működését. Az év végéig 156 jelölt jelentkezett vizsgára, akik közül 145 tett vizsgát. A vizsgázók közül 96 jelölt sikerrel vizsgázott, 49 jelöltet pótvizsgára, vagy ismétlésre utasítottak. A bizottság megállapítása szerint a feltűnően sok — kereken 35% — pótvizsgára vagy ismétlésre való utasítás oka részben a jelöltek hiányos felkészültsége, részben a gyakorlati tudásuk teljes hiánya volt.

A jelöltek kor szerinti megoszlása: 30 éven aluli volt 25 jelölt, 30—40 év közötti 104 jelölt és 40 éven felüli 16 jelölt. A korhatárnak ez az eltolódása azzal áll összefüggésben, hogy nagyszámban jelentkeztek olyan jelöltek, akik régen elszakadtak a jogászi életpályától és most kedvezőbb elhelyezkedés reményében tértek vissza.

Származásukra nézve 17 parasztszármazású, 5 ipari munkás, 30 iparos, 9 földbirtokos, 8 kereskedő és 76 értelmiségi származású volt a jelöltek között. A szociális összetételnek ez a kedvezőtlen alakulása azzal áll összefüggésben, hogy a munkás- és parasztszármazású fiatalok csak a felszabadulás után léphettek erre a pályára és még nem jutottak el az ügyvédi vizsgáig. A jövőben ezen a téren az egyetemi adatok szerint lényeges javulás várható.

A bizottság részletesen tárgyalta a vizsgák tematikájának kérdését és arra a megállapításra jutott, hogy a vizsga anyagát túlnyomó részben újabban elkészült könyvek korszerűen magukban foglalják, részben megfelelő jegyzetek állnak rendelkezésre, a változó anyag pedig a közvetlen jogforrásból állítható össze. Foglalkozott a bizottság a jelöltek ideológiai képzettségének hiányával is. A jövőben minden tárgykörrel kapcsolatban vizsgálni fogja a bizottság, hogy a jelölt a tételes anyagon kívül a tárgy alapvető elvi kérdéseit hogyan ismeri. A gyakorlati ismeretek megszerzését a bizottság nélkülözhetetlennek tartja, mert az ügyvédi vizsga elsősorban gyakorlati vizsga és ezt a szempontot a jövőben fokozottabban fogja érvényesíteni a kérdések körében.

—■—

A Budapesti Ügyvédi Kamara felhívja a Kartársak figyelmét arra, hogy a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1951. június hó 5. napján megjelent 1016/1951. számú rendeletével rendkívüli iratselejtezést rendelt el. A Budapesti Ügyvédi Kamara választmánya ezzel kapcsolatban saját irattárában is általános iratselejtezést hajtott végre és egyben kimondotta, hogy az Ügyvédi Kamara tagjait is felhívja a selejtezés végrehajtására. Felkérjük tehát a Kartársakat, hogy mindazon irataikat, amelyeknek további megőrzésére a törvény az ügyvédet nem kötelezi, — selejtezzék ki és fontos nemzetgazdasági érdekből a legközelebbi Hulladékgyűjtő Vállalatnak ajánlják fel.

—■—

A Budapesti Ügyvédi Kamara bírósági megkeresés alapján figyelmezteti a Kartársakat, hogy azokban az ügyekben, amelyekben gyámhatósági intézkedés szükséges (gyermektartási perek stb.), a keresetet, illetőleg kérvényt annyi példányban adják be, hogy a gyámhatóság részére is jusson egy példány és így a bíróságnak módjában álljon a 10.470/1945. M. E. számú rendelet 19. §-a értelmében a gyámhatóságot értesíteni. Ha ezt elmulasztják, a bíróságok hiánypótlás végett a keresetet vissza fogják adni.

—■—

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952 március hónapban 6 ügyvédet és 16 ügyvédjelöltet jegyzett be, — 18 ügyvédet és 8 ügyvédjelöltet törölt. Munkaképtelenség miatt 4 ügyvédet függesztett fel.

A Kamara fegyelmi bírósága az Ürt. 147. §-a alapján felfüggesztette: dr. Csapó Sándor, dr. Gáspár Pál, dr. László Mihály, dr. Müller Győző, ifj. dr. Schweiger Béla, dr. Simonyi Lajos, dr. Szalay Jenő, dr. Szarvas Géza és dr. Tarczai Tivadar budapesti és dr. Baráth József jászberényi ügyvédeket.

A Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bírósága dr. Barabás Oszkár budapesti (VI., Lenin-krt. 61.) ügyvéd felfüggesztését megszüntette. A felfüggesztés alatt állott ügyvéddel nem azonos dr. Barabás Oszkár (nagyváradi) budapesti (VIII., Üllői-út 10.) ügyvéd.

A Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bírósága jogerős ítéletével az ügyvédség gyakorlásától elmozdította dr. Angyal Endre és dr. Rákosi László budapesti ügyvédeket, — az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlásától felfüggesztette Dr. Parragh Sándor ügyvédet.

TARTALOM: Az amerikai imperialisták koreai gaztetteiről. — *Dr. Vas-Zoltán Péter:* Rákosi elvtárs tanítása és a nemzetközi jogászok feladatai. — *Dr. Olti Vilmos:* A büntetőtárgyalás vezetése. (I.) — *Dr. György Ernő:* A szocialista szervezetek jog- és perképessége. — *Dr. Zoltán Ödön:* Méltányosság és kártérítési jog. — *Dr. Pap Tibor* (Állam- és Jogtudományi Intézet): A szovjet fogyasztási szövetkezet jogi kérdései. — *Dr. Kertész István, dr. Szélyes Sándor:* A dolgozók anyagi felelőssége. — *Szemle: B. S.:* Bíráló ítélet — rendező ítélet. — *Dr. Krémer Miklós, dr. Topálovics Pál:* A kötbér és kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai. — *Dr. Tardy Lajos:* Hozzászólás az »Állam- és jogelmélet« című egyetemi tankönyv fordításának kérdéséhez. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Dr. Móra Mihály:* Sötér István: Eötvös József. — *Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 2. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Ügyvédség.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: О злодеяниях, совершенных американскими империалистами в Корее. — *Др. П. Вашь-Золтан:* Учение тов. Ракоши и задачи юристов по международному праву. — *Др. В. Олти:* Руководство судебным разбирательством уголовных дел. (Часть I.) — *Др. Э. Дьердь:* Процессуальная правоспособность социалистических организаций. — *Др. Э. Золтан:* Справедливость и право на возмещение убытков. — *Др. Т. Пап:* Правовые вопросы советских потребительских кооперативов. — *Др. И. Кертес, др. Ш. Сейеш:* Материальная ответственность трудящихся. — *Обзор: Ш. Б.:* Решения »оценивающее« и »регулирующее«. — *Др. М. Кремер, др. П. Топалович:* Неустойка и возмещение убытков, как показатели плановости. — *Др. Л. Тарди:* К вопросу о переводе учебника »Теория государства и права«. — Из определений Верховного суда. — *Литература по вопросам права: Др. М. Мора:* Иштван Шетер: Йожеф Этвеш. — *Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати. (»Советское государство и право« № 2 от 1952 г.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Адвокатура.* — *Приложения:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: Des crimes commis par les impérialistes américains en Corée. — *Péter Vas-Zoltán, docteur en droit:* L'enseignement du camarade Rákosi et la tâche des juristes internationaux. — *Vilmos Olti, docteur en droit:* La direction de l'audience correctionnelle. (Ière Partie.) — *Ernő György, docteur en droit:* La capacité juridique et celle d'ester en justice des organisations socialistes. — *Ödön Zoltán, docteur en droit:* L'équité et le droit d'indemnité. — *Tibor Pap, docteur en droit* (Institut des sciences politiques et juridiques): Questions juridiques de la coopérative soviétique de consommation. — *István Kertész, Sándor Szélyes, docteurs en droit:* La responsabilité matérielle des travailleurs. — *Revue: S. B.:* Jugements décisifs — jugements ordonnants. — *Miklós Krémer, Pál Topálovich, docteurs en droit:* La peine conventionnelle et les dommages-intérêts comme index de la réalisation du plan. — *Lajos Tardy, docteur en droit:* Intervention sur la question de la traduction du manuel d'université «Théorie d'État et de droit». — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: Mihály Móra, docteur en droit:* István Sötér: József Eötvös. — *Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo No 2 de l'année 1952.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles du barreau.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: Freveltaten der amerikanischen Imperialisten in Korea. — *Dr. Péter Vas-Zoltán:* Die Lehre des Genossen Rákosi und die Aufgabe der Pfleger des Völkerrechtes. — *Dr. Vilmos Olti:* Die Verhandlungsleitung in Strafsachen. (I.) — *Dr. Ernő György:* Rechts- und Prozessfähigkeit der sozialistischen Organisationen. — *Dr. Ödön Zoltán:* Billigkeit und Schadenersatzrecht. — *Dr. Tibor Pap* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaft): Rechtsfragen der sowjetischen Konsumgenossenschaft. — *Dr. István Kertész, Dr. Sándor Szélyes:* Die materielle Verantwortung der Werktätigen. — *Rundschau: S. B.:* Entscheidendes und ordnendes Urteil. — *Dr. Miklós Krémer, Dr. Pál Topálovich:* Pönale und Schadenersatz als Indexzahlen der Planmässigkeit. — *Dr. Lajos Tardy:* Bemerkung zur Frage der Übersetzung des Universitätslehrbuches »Staats- und Rechtstheorie«. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Dr. Mihály Móra:* István Sötér: József Eötvös. — *Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Sowjetskoe Gosudarstwo i Prawo Nr. 2 a. d. J. 1952.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilage:* Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243
Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft. — Egyes szám ára: 8.— Ft.
Egyszámlaszám: 09.873.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 523376. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 6. szám Budapest, 1952. június hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Jacques Duclos ügye — a békeharc újabb győzelme

Május 28-án a francia kormány utasítására a francia rendőrség letartóztatta Jacques Duclos elvtársat, a Francia Kommunista Párt főtitkárhelyettesét, a francia parlament kommunista frakciójának vezetőjét, a francia proletariátus nagyszerű harcainak köztiszteletben álló vezetőjét. A francia kormány ezzel a tettével amerikai gazdái utasítására járt el s ha már üdvözlést nem tudott kierőszakolni a tömegektől Ridgway pestistábornok érkezése alkalmából, ha már a francia dolgozók bátor tüntetését sem sikerült megakadályoznia, ha már az országos méretű felháborodást sem sikerült tompítania, legalább Maurice Thorez helyettesét próbálta meg börtönbe zárni.

A francia kormány terve nem sikerült: Párizs és egész Franciaország visszhangzott a »Takarodjék Ridgway!«, »Ki a háborús uszítókkal!« felkiáltásoktól, sztrájkok bénították meg az amúgyis leigázott francia gazdasági életet és ezen túlmenően a világ népei késedelem nélkül harcba indultak Duclos elvtárs kiszabadításáért.

A francia kormány úgy képzelte, hogy felkészült erre a fasiszta merényletre. A »szocialista« belügyminiszter, Brune, a letartóztatás estéjén már nyilatkozott is: Duclos elvtársat »az állam belső biztonsága ellen szőtt összeesküvéssel« vádolják, tettenérés alapján.

Ezt az állítást már a letartóztatás körülményei is megcáfolták. Duclos elvtársat autójával néhány órával egy tüntetés lezajlása után tartóztatták fel és helyezték rendőri őrizetbe.

A francia kormány nehéz feladat előtt állott. Hiába vétette el jogtalanul rendőreivel Duclos elvtárs aktatáskáját, hiába kért katonai szakértőtől véleményt Duclos elvtárs felesége bevásárló kosarában talált, megfőzésre szánt galambokról, az államellenes összeesküvés vádjához természetesen anyagot szerezni nem tudott. A »tettenérés« megállapítása is kudarcba fulladt. A francia kormány annyit »tudott«, hogy Duclos elvtársat »tettenérték«, de azt egy álló hónap alatt sem tudta megmondani, hogy *min* is érték tetten.

Az imperializmus szolgálatában álló francia burzsoa igazságszolgáltatás megpróbálta jogi érvekhez folyamodni. Hivatkozott a Code Pénal 87. §-ára, amely így szól: »Az a merénylet, amelynek célja akár a kormány megdöntése, tagjainak leváltása, vagy a törvényes trónöröklés rendjének megváltoztatása (?), akár pedig a polgároknak vagy a lakosságnak a császári hatalom (?) elleni fegyveres felkelésre izgatása, várfogsággal büntetendő.« Ugyanennek a törvénynek a 88. §-a azonban azt is megállapítja, hogy a cselekménynek csupán véghezvitele vagy kísérlete képez bűntettet. A Lajos Fülöp polgárkirály és III. Napoleon diktatúrájának védelmére létrehozott törvények — amelyeknél jobbat a francia kormány nem talált — csődöt mondtak. Nyilvánvaló, hogy »merénylet«-nek sem elkövetéséről, sem kísérletéről szó sem lehet. A vád alá helyezés tehát alaptalan volt.

De törvénytelen volt a letartóztatás ténye is. Az 1946. évi francia alkotmány 22. §-a értelmében Duclos elvtárs mentelmi jogot élvez. Ezért volt szüksége a francia kormánynak a tettenérés ürügyére, hogy legalább formálisan igazolhassa az alkotmány megsértését. A bűnügyi vizsgálati eljárásról szóló törvény 125. §-a a tettenkapás szabályozása során azonban világosan körülhatárolja a tettenérés fogalmát; e szerint ebben az ügyben a tettenérés ismérvei nem forognak fenn. Hiába kísérletezett a francia kormány az 1935. évi Laval-féle fasiszta törvényrendelettel is, hogy Duclos elvtárs letartóztatásának körülményeibe beleszorítsa a tettenérést, ennek a törvényrendeletnek a tarthatatlanságát maguk a francia hatóságok ismerték el; összesen 24 óráig tartották fenn ennek alapján a vádat, a vizsgálóbíró elé azonban már a Code Pénal 87. §-a alapján állították Jacques Duclost.

Harmincöt napig tartotta fogságban a francia kormány a francia nép bátor harcosát. Július 1-én csődöt mondott az egész kísérlet. A párizsi vádtanács semmisnek mondotta ki az eljárást, elismerte a mentelmi jogot és elrendelte Jacques Duclos szabadonbocsátását.

A vádtanács határozata a béke győzelme a háború felett. Bizonyítja a nemzetközi proletárszolidaritás hatalmas erejét, a francia dolgozók kérlelhetetlen harcát és azt a körülményt, hogy az imperializmus erői minden mesterkedésük ellenére, az elnyomó apparátus minden megfeszítése ellenére sem tudták a kezdettől fogva nyilvánvalóan alaptalan vád értelmében a szabadságától megfosztani a béke nagy harcosát, Jacques Duclost.

Bizonyítja ez a győzelem azt is, hogy sem Duclos elvtárs, sem a francia nép nem hagyta magát megfélemlíteni a kommunista párt ellen irányuló provokációtól, igaz ügye védelmében bátran kiállt és szavára a világ dolgozói nemcsak felfigyeltek, de csatlakoztak is a francia tömegek követeléséhez.

Duclos elvtárs szabadonbocsátása győzelme a demokratikus jogászoknak is, akik az elsők között emelték fel tiltakozó szavukat a francia kormány aljas, törvénytelen, a legelemibb jogelveket semmibe vevő cselekedete ellen. A vádtanácsi határozat azt is bizonyítja, hogy

ebben a tanácsban működő bírák tiszta lelkiismeretük szavára hallgattak és határozatuk becsületére válik a tisztességes jogászoknak.

Duclos elvtárs szabadonbocsátásával a béke erői jelentős ütközetben bizonyították be fölényüket. A harcnak azonban nincs még vége. Duclos elvtárs szabad és ez a tény a világ minden becsületesen gondolkodó emberét örömmel tölti el, de ez az öröm, a megérdemelt győzelem tudata nem homályosíthatja el azt a tényt, hogy harcunk tovább folyik! Börtönben ül még André Stil elvtárs, nyomorultul pusztulnak népük legjobb hazafiai Tito fasiszta börtöneiben, Franco fegyházaiban, a görög haláltáborokban, vezető kommunista elvtársaink vannak letartóztatva Truman fegyintézeteiben.

Az imperializmus rabságában sínylődő hazafiaknak közös a »bűnük«: nem akarják, hogy a dolgozó milliókat maroknyi fegyvergyáros rabszolgaságban tartsa, nem akarják, hogy ártatlan emberekre gyilkos betegséggel fertőzött bombákat dobjanak. Barátságban akarnak élni a Szovjetunióval, amely a béke őszinte híve és a békemozgalom legfőbb támasza.

Ebben a harcban nagy feladatok várnak a demokratikus jogászokra is. Az eddigi eredményekhez hozzáfűzhető most a Duclos elvtárs kiszabadításánál elért eredmény is és erőt meríthetünk belőle további harcainkhoz. Szolgáljon példaképül számunkra a bátor francia harcos, Jacques Duclos hősies kiállása az igaz ügyért; Duclos elvtárs a kommunista vádlottak legszebb hagyományait folytatva vádlóként állt bírái elé. Az egész dolgozó emberiség követelését hangoztatta akkor, amikor a bíróság előtt leleplezte az imperialistákat és franciaországi lakájaikat. Ez az útja a mi harcainknak is.

Az új polgári perrendtartás*

Előttünk fekszik az igazságügyminiszter által benyujtott polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat. Népi demokráciánk egyik igen fontos jogalkotásával van dolgunk, melynek törvényerőre való emelkedése messzemenő segítséget nyujt hazánk dolgozó polgárainak bíróságaink előtt a jogos anyagi igazság kiderítésében és törvényes érvényesítésében.

Ennek a törvénynek gyakorlati alkalmazása és életbeléptetése új utat nyit a polgári peres eljárás demokratikus, szocialista módon történő megvalósítására. Ez végső fokon dolgozó népünk javát szolgálja és így népgazdaságunk, békés építő munkánk további megerősítését segíti elő. A nagy Sztálin mutat rá, hogy a jog, mint felépítmény, nem viselkedik passzívan a gazdasági alap irányában, hanem annak védelmét szolgálja. Az új polgári perrendtartás életbeléptetése, az ennek alapján történő bíráskodás, mely részrehajlás nélkül, az anyagi igazság biztosítását tekinti főfeladatának, dolgozó népünk ragaszkodását fogja növelni új társadalmunk iránt, szocialista bázisaink megerősítéséhez kell, hogy vezessen.

Ennek a törvényjavaslatnak az elkészítése, benyujtása az országgyűlés jelenlegi ülésszakán, éppen a megfelelő időben történt. Igazságszolgáltatásunk, mely különösképpen a fordulat évétől kezdve egészen új alapokon működik és számos új, a dolgozó nép szempontjából szocialista jellegű törvénnyel védi a szocializmus felé haladó társadalmunkat, ezidáig nélkülözni volt kénytelen a polgári per területén is megfelelő törvény alkalmazását. Ez a javaslat ennek következtében erősen hézagpótló, melynek törvényerőre emelkedését egyaránt várják bíróságaink és a tőlük jogosan igazságos döntéseket váró dolgozó népünk.

A marxizmus-leninizmus tudományos tanításaiban bőven találkozunk annak megállapításával, hogy a különféle típusú kizsákmányoló társadalmi rendszerek anyagi-gazdasági alapjainak védelmére az uralkodó osztályok az állam megszervezésénél megfelelő jogi felépítményről is gondoskodtak. Vagyis az államok bíróságai és jogalkotása teljes egészében megfelel a hatalmon levők érdekeinek. Nyilvánvaló tehát, hogy a mi népi demokráciánk előtti, a dicső Szovjet Hadsereg által összetört fasiszta magyar állam joga is az ország dolgozóinak elnyomását és kizsákmányolásának szentesítését szolgálta néhány ezer nagytőkés, földbirtokos, bankár érdekében. Ezt az alapigazságot hosszú évtizedeken át minden tudományos magyarázat nélkül, hazánk dolgozóinak milliói saját bőrükön, keserves sorsukon keresztül érezték és megtanulták.

Nálunk, lényegében mindezideig, miután a fasizmus elnyomása alól már több mint hét esztendeje felszabadultunk, bíróságaink a régi polgári perrendtartás paragrafusait voltak kénytelenek alkalmazni. Igaz, hogy ez a régi polgári perrendtartási törvény az elmult évek alatt számtalan módosításon, reformon ment keresztül annak megfelelően, ahogy fokozatosan sikerült erősítenünk dolgozó népünk befolyását az államhatalomban, végül biztosítanunk a teljes államhatalmat. De az időközbeni módosítások sem tudták teljesen kiküszöbölni a törvény alapjában véve népellenes, bürokratikus, burzsoa szellemét. A még ma is érvényben levő polgári perrendtartásunk több mint 40 évvel ezelőtt, 1911-ben született, mint a magyar földbirtokos, dzsentri és a liberál-kapitalizmus házasságának terméke, és természetes, hogy legfőbb feladata volt a jobb ügyhöz méltó buzgalommal ezen a téren is az akkori osztrák és magyar kizsákmányolók érdekeit védeni, a Monarchia örökkévalóságát biztosítani a nyomorba döntött néppel szemben. Ennek a törvénynek minden intézkedése a burzsoa állam talajában gyökerezett és közvetve vagy közvetlenül a burzsoa állam érdekeit szolgálta. Papíron biztosította az állampolgárok törvényelőtti egyenlőségét, de gyakorlatilag száz és ezer módja volt annak, hogy a dolgozót elüsse igazának bizonyításától. Olyan útvesztői voltak ennek a törvénynek, amelyekben a senki által nem segített egyszerű emberek biztosan eltévelyegtek, kifáradtak, a félúton visszaléptek, amely útvesztők azonban azonnal járhatóak voltak a gazdagok, a tőkeerős fél számára. Nem kevesebb, mint 792 §-ból állt a régi polgári perrendtartási törvény, melyhez még hozzá kell számolnunk a 25 éves fasiszta terror

* A törvényjavaslat tárgyalása során az Országgyűlésen a MDP szónoka által elmondott beszéd.

ú. n. igazságszolgáltatásának különböző jogszabály-módosításait.

Ennek a sokszáz §-nak a burzsoázia tolvajnyelvén megírt mondatai, az egyszerű ember számára megfejthetetlen okfejtései, mindmegannyi titkos labirintus volt a gazdagok kapzsiságának kiszolgáltatott dolgozók számára. Ezeknek a titkos labirintusoknak a kapuin előbb-utóbb a legelszántabbak sem tudtak keresztülmenni, ha nem volt meg felfelé az összeköttetésük és a gyakran éveken át elhúzódó per bírósági és ügyvédi költségeinek fedezéséhez szükséges pénzük.

Igaz, a mult rendszer urai megengedték a szegényjogon való perlekedést is. De ennek a pernek az elvesztését egy jómódú ellenféllel szemben előre elkönyvelhette magának a szegénységi bizonyítvány tulajdonosa. Mert szegényjogos perekben a bíróság székhelyétől távollevő tanúkat nem a perbíróság hallgatta ki, hanem valamelyik közigazgatási szerv. Szegényjogos perben a régi polgári perrendtartás szerint csak egy szakértőt hallgattak ki, bármily bonyolult is volt az ügy. Több szakértő kihallgatása iránt csak akkor intézkedett a bíróság, ha a szegényjoggal nem rendelkező fél vállalta a szakértői díj viselését. Csak természetes, hogy a gazdaságilag tehetős fél, ha szükségesnek látta, élt ezzel a jogával, biztosította a szakértők jóindulatát és ezen keresztül a per megnyerését is.

Ha a szegényjogon perlekedő fél az elutasításába meg nem nyugodva a »Magyar Királyi Kúriához« is fellebbezett, akkor könnyen úgy járt, mint 1942-ben egy gazdasági cseléd özvegye, akinek férje hőguta következtében meghalt a nyári aratásnál, mert a földbirtokos ispánja percnyi pihenőt sem engedélyezett a legnagyobb napsütés idején sem. A Kúria a következő indokkal utasította el az özvegy gyermekei nevében indított kártérítési követelését: »A jelen esetben a nap hevének hatása alatt bekövetkezett szívbénulás, mely a halál oka volt, az elhalt szervezetének a rendesnél kisebb ellenálló erejére vezethető vissza.«

Egy másik mezőgazdasági cseléd kártérítési perét, akinek a zsírosparaszt munkaadója nem fizette meg a bérét, azzal az indokolással utasította el a Kúria ugyancsak 1942-ben, hogy »munkájának ellenértékét kiegyenlíti az élvezett lakás, teljes ellátás és ruházás költsége, a borravaló pénzzel együtt«. Hogy a kulákok, ezek a vad kizsákmányolók milyen lakást, ellátást, ruhaneműt biztosítottak a náluk dolgozó agrárproletárnak, annak elrettentő voltáról sokat lehetne beszélni.

1938-ban egy budapesti munkás egészen a Kúriáig fellebbezett gyárigazgatójával szemben, mert az neki igazolt túlóráiért csak 100 pengőt volt hajlandó fizetni. A Kúria pedig, a törvényesség legfőbb őre, azzal utasította el a munkás keresetét, hogy a »munkabér megállapítása szabad egyezkedés tárgya, amivel a munkavállaló beleegyezhet abba, hogy bármennyit dolgozik is, 8 órának megfelelő bért kap. Nem hivatkozhatik arra, hogy a gyár tulajdonosa visszaélt az ő függő helyzetével, mert a munkások szabadon választhatják meg munkahelyüket«. Úgy vélem, erről a »szabadságról« Anatole France szavaival igen sokan tudnának nálunk véleményt mondani.

Százait és ezreit lehetne felsorolni azoknak az eseteknek, amikor becsületes dolgozókat a néptől idegen, a néptől elszakadt bíróságok a legalsótól a legfelsőig cinikus ridegséggel ütöttek el jogos panaszaik védelmétől a »szent korona« nevében, pedig a dolgozók polgári peres ügyeikben — mert nap-nap után megcsalták és meglopták őket a kizsákmányolók és spekulánsok — legtöbbször nem is fordultak a bíróságokhoz. Tudták, hogy ezek számukra sóhivatalok, ott a szegénynek nem lehet igaza, azért mély gyűlöletet éreztek a fasizmus osztálybíróságával szemben.

Ki kell térni arra is, hogy az uralkodó osztálynak nemcsak a kizsákmányolt osztály tagjaival voltak peres ügyei. Folyt a harc az uralkodó osztályokon belül is. Az erősebb igyekezett kivetni a nyeregből a gyengébbet, egymás becsapásán keresztül is igyekeztek egyes urak a számukra kellemetlen konkurrenciától megszabadulni. Az ilyen piszkos ügyek feltárása, bíróság előtt való kiteregetése nem volt ínyére az erkölcsökre különösen egyáltalán nem finnyás pénzeszsákoknak. Még akkor sem mentek szennyes ügyeikkel a bíróságokhoz, ha a törvény kimondta, hogy a tárgyalás hallgatóságából ki lehet zárni olyanokat, akik nem a hely méltóságának megfelelően vannak öltözködve.

Az uralkodóosztály megtalálta az egymás közötti vitás ügyek törvényes elintézésének módját a bíróságon kívül is. Nem hiába voltak hatalmon. A régi polgári perrendtartás 17. cikkelye intézkedik az ú. n. választott bíróságokról. Ez az intézmény kitűnően szolgálta a tőkés osztályok érdekeit. A bankok és a mammutvállalatok azokat a vitás ügyeket, amelyeket suba alatt akartak tartani és amelyeket hermetikusan el akartak zárni a nyilvánosság elől, előszeretettel intézték el a választott bíróságok előtt. A választott bíróságokat módjukban állott úgy összeállítani, hogy azokba a finánctőke legmegbízhatóbb képviselői, lakájai kerüljenek. A választott bíróságok elnöke rendszerint a nagytőke egyik exponált személyisége, valamely banknak vagy nagyvállalatnak a vezetője, a tőkés érdekeket kiszolgáló burzsoa tudós, vagy a nagytőkével szoros kapcsolatot tartó ügyvéd volt. A választott bíróság többi tagjaiként hasonló személyeket delegáltak a tőkés érdekeltségek. Azokat az ügyeket, amelyekben panamák, megvesztegetések, vagy hatalmas adócsalások szerepeltek, a tőkés érdekcsoportok úgyszólván kizárólag ilyen módon rendezték egymás között.

A választott bírósági eljárás a piszkos ügyek elleplezésén kívül arra is kitűnő eszköz volt, hogy a tőkés érdekeltségek az államot nagy összegű illetékkel is megrövidíthessék. A perrendtartás szerint ugyanis a választott bíróság az ügy iratait és az ítéletet köteles volt a rendes bírósághoz letenni, ahol ezekután a magas perértékű jegyzőkönyvek és az ítélet után nagy összegű illetéket kellett volna a tőkéseknek leróniok. Ugyancsak hatalmas összegű illetéket kellett volna fizetniök az iratokhoz rendszerint mellékelt szerződések után is, amelyek az igényeik alapjául szolgáltak. A gyakorlatban a választott bíróság ezeket az iratokat a legritkább esetben tette le a járásbírósághoz. A választott bíróság előre közölte, hogy milyen ítéletet fog hozni és ebben az esetben a peres felek azonos tartalmú egyezséget létesítettek egymással magánlevélváltás formájában, vagy pedig az ítélet tényleges kihirdetése után létesítettek a felek ilyen megállapodást. Mindkét esetben a választott bíróság a tárgyalási jegyzőkönyveket egyszerűen összetépte, az illetékkel el nem látott szerződéseket a feleknek visszaadta, úgyhogy az ügynek semmi hivatalos nyoma nem maradt. Természetesen ezzel az eljárással az államot óriási összegekkel rövidítették meg.

A választott bíróság arra is jó volt, hogy olyan igényeket, amelyeket a bíróság előtt szégyeltek érvényesíteni, például megvesztegetés céljára kikötött díjakat stb. érvényesítsenek. Ez a forma volt a kartellek és trösztök tagjainak általánosan kötelező bírósági formája is. Meg kell jegyezni, hogy a választott bíróság mint ilyen csak a kapitalizmusban maradéktalan kiszolgálója a nagytőkének, mint a bíróságok általában. Népi demokratikus államban a választott bíróság a vállalatok és intézmények közötti vitás kérdések gyors, olcsó, bürokráciamentes egyeztetőjének szerepét töltheti be.

Sok más vonatkozásban lehetne még bírálatot gyakorolni a régi polgári perrendtartási törvény hazug, képmutató volta felett. De a felsorolt néhány kiragadott példa is igazolja, hogy teljesen távol áll az igazságtól a burzsoázia részéről gyakran hangoztatott magyarázat, mely szerint az ő törvényeik az osztályok fölé emelkednek, pártatlanok és az objektív igazság kiderítését szolgálják.

A burzsoázia objektivitása hazugság-lepel, a burzsoa diktatúra elnyomó államgépezetének egyik fontos ága a nép elnyomására.

Ezek után csak természetes, hogy kormányunk szocialista fejlődésünk jelenlegi szakaszában elérkezettnek látta az időt, hogy az anyagi igazság biztosítása és kiderítése érdekében ezen a téren is megtegye a szükséges intézkedéseket. Ennek figyelembevételével dolgozta ki az igazságügyminisztérium az új polgári perrendtartási törvényt.

A mi bíróságaink most új törvényt, új szocialista jogalkotást, kitűnő fegyvert kapnak kezükbe. Az új törvényjavaslat az állampolgárok személyi és vagyoni jogainak, az állam és egyéb jogi személyek vagyoni jogainak védelmét van hivatva biztosítani az anyagi igazság alapján. De a törvényjavaslat növeli a bíróságok felelősségét is, mert a bíróság kötelességévé teszi, hogy az elébe kerülő pert gyorsan és alaposan tárgyalja le, hogy hivatalból maga is folytasson le vizsgálatot, ha ennek szükségessége forog fenn az anyagi igazság tisztázására és kiderítésére.

Az új törvény szakít a régi feudálkapitalista közigazgatási nyelv nyakatekert fogalmazásával is és egyszerűen, a dolgozók számára is érthetően fejti ki a régi törvény 792 §-ával szemben röviden, mindössze 327 §-ban azokat a szocialista jogi téziseket, amelyeknek alkalmazásával fejlődésünk mai szakaszán polgári igazságszolgáltatásunkban is meg tudjuk védeni a nép jogait.

Annak elősegítése érdekében, hogy bíróságainkat közelebb hozzuk a dolgozó néphez, a javaslat szerint a polgári peres eljárás terén is be kell vezetni a népi ülnöki rendszert. Igazságszolgáltatásunk ezzel új fordulóponthoz érkezik. Ezzel igen fontos lépést teszünk előre, mert tovább bontjuk azt a meredek falat, amelyet a kapitalista-fasiszta magyar kormányok emeltek saját érdekeik védelmére a bíróság és a nép közé. A népi ülnökök bevonásán keresztül megszüntetjük a polgári pereknél bíróságaink bizonyos vonatkozásban még ma is meglevő elszigeteltségét és a bírói karba ezen a téren is bevisszük a népi igazságérzetet. Újabb lépést teszünk előre bíróságaink demokratizálása felé. A népi ülnökök segítik majd bíróságainkat, hogy azok bátrabban és következetesebben szálljanak szembe a mult káros felfogásával.

Igen komoly segítséget nyujt valamennyi bíróságunknak, hogy fokozottabban a nép által még jobban megbecsült és értékelt szocialista bíróságokká fejlődjenek át. A népi ülnökök rendszerének javasolt bevezetése a polgári perek eldöntésénél az állampolgárok Alkotmányban biztosított jogainak és kötelességeinek megvalósítása felé visz bennünket közelebb.

Az 1911. évi polgári perrendtartás még a háromfokú bíráskodás rendszerét ismerte el. Ennek úgyszólván csak egyes nyerészkedő ügyvédek látták hasznát, akik rábírták a feleket mind a három fokon fellebbezésre, függetlenül attól, hogy volt-e kilátás eleve a per megnyerésére. A fél ugyanis elveszíthette a pert, ők azonban nem. A háromfokú bíráskodás évekig, nem ritkán évtizedeken is túl húzta egy per lezárását. Az új javaslat kikapcsolja a 3. fokot és kettőt hagy meg. Az anyagi igazság kiderítését két fórumon is igen jelentősen biztosítja a törvények minden fontos kérdésre jól átgondolt szövegezése és a gyakorlati életet közvetlenül ismerő, a dolgozók legjobbjaiból kikerülő népi ülnökök aktív részvétele.

Hazánkban a büntető bíráskodás terén már 1949 óta népi ülnökökkel dolgoznak bíróságaink minden fórumon. Amikor három évvel ezelőtt büntetőbírói vonalon a népi ülnöki rendszert pártunk és kormányunk javaslatára bevezettük, Lenin bölcs megállapításai álltak előttünk, aki azt mondta: »csakis az ilyen bíróságok, amelyekben a dolgozó tömegek ... legszélesebb rétegei vannak képviselve, képesek arra, hogy a szovjet államhatalom elveinek megfelelő demokratikus formák között elérjék azt, hogy a fegyelem és önfegyelem követelménye ne maradjon csupán óhaj.« A magyar tapasztalat is bebizonyította, hogy bíróságaink feltöltése népi ülnökökkel, a nép közvetlen ellenőrzése és véleményének érvényesülése bíróságaink munkáját jelentősen javították.

Helyesnek látszik, hogy az igazságügyminisztérium a büntető perrendtartás vonalán szerzett jó tapasztalatokat a népi ülnöki rendszerrel kapcsolatban átülteti, meghonosítja a polgári perrend vonalán is bíróságainknál.

Itt szeretnék röviden emlékeztetni arra, hogy a kapitalista ú. n. igazságszolgáltatás is dolgozik esküdtbíróságokkal. A nyugati burzsoa államok elnyomottai már évtizedekkel ezelőtt felismerték saját bíróságaikban a monopoltőke terjeszkedésének egyik fontos eszközét. Ezek a bíróságok Justitia palástját magukra öltve az elnyomó osztályok érdekeinek szolgálatában gyakran a legkendőzetlenebb, otromba módon mondanak ítéletet ártatlanok felett az uralkodóosztály védelmére.

Ezek a bíróságok az imperialista rablók, a fasiszta fenevadak érdekében a dolgozók ezreit jogos szerzeményüktől megfosztják, a dolgozók legjobbjait, a béke bátor harcosait börtönbe vagy vérpadra cipelik. Az utóbbi néhány évtizedben a törvényesség álarcát is lefejtették magukról s már azt csinálták, amit Lenin állapított meg róluk: »Az ellenség belegabalyodik a saját törvényességébe ... az ellenség ... kénytelen szétszaggatni saját törvényességét.«

Ezért egyes burzsoa államok vezetői, hogy a bíróságok demokratizmusáról szavalhassanak, létrehozták az ú. n. esküdtbíróságokat. Ezek az esküdtek azonban egy napon nem is említhetők a népi demokratikus államok ülnökeivel. A népi ülnökök dolgozó férfiak és asszonyok, akiket a nép, a proletárdiktatúra állama ültet a bírói emelvényre, hogy a nép által reájuk ruhá-

zott jogokat szabadon gyakorolva segítsenek szakbíróinknak a nép ellenségeivel szemben ítélkezni. Az esküdteket azonban a burzsoa diktatúra urai arra használják fel, hogy segédkezet nyujtsanak nekik, akiket éppen ezért a vagyonos osztályok köréből válogatnak ki. Hogy ez mennyire így van, azt egy, az Amerikai Egyesült Államok-beli statisztika is bizonyítja, mely szerint a newyorki esküdtszékeknél átlag 100 esküdt között 7 munkás van, a többi 93 a vagyonos osztályok sarjadéka.

New Yorkban az esküdtek 68%-a már 1948 előtt is esküdt volt, ami mutatja, hogy a tőke számára már kipróbáltak, megbízhatóak, akik ezt a foglalkozást hivatásszerűen űzik.

A népi ülnökök a mi polgári bíráskodásunkban tehát: a proletárdiktatúra erősítésének harcos osztagai, a szocialista törvényesség betartásának éber segítői.

Lényeges újítás a javaslatban: nem kötelezi a feleket arra, hogy ügyvéddel képviseltessék magukat a bíróság előtt. Olyan intézkedés ez, ami osztatlan megelégedést fog kiváltani.

A multban a dolgozók nem fordulhattak közvetlenül legszemélyesebb ügyeikben sem a bíróságokhoz, csakis ügyvédeken keresztül. A törvény 2000 Ft-ot meghaladó perértékű ügyekben, bontóperekben ú. n. ügyvédkényszert írt elő. Emiatt a dolgozók jelentős százaléka eleve elállt attól, hogy esetleg a bíróságon keresztül kísérelje meg igazát elérni. Szegény ember különben is csak olyan ügyvédhez fordulhatott, akit kielégített az ő szegényes pénztárcája, aki kevés befolyással bírt egy bírósági tárgyalás kimenetelének eldöntésére.

A gazdagok a legbefolyásosabb ügyvédek által képviseltették magukat, a burzsoa osztálybíróság természetesen a gazdag, befolyásos felek javára döntötte el a pert. Az sem tartozott éppen a ritkaságok közé, hogy olyan világban, mint a kapitalizmus, ahol a legfőbb bálvány a pénz, ahol törvények által nyert szentesítést a csalás, emberek millióinak megfosztása a földtől, termelőeszközöktől, nem egy ügyvéd akadt, aki egy-egy pert okkal, ok nélkül hosszú éveken keresztül elhúzott, gyártotta kilószámra az aktákat, ahogy mondani szokták, egészen addig, amíg védencének utolsó párnáját is felemésztette az ügyvédi perköltség. A perek elhúzása, a bizonyítékok és ellenbizonyítékok gyüjtögetése a bíróságok munkáját is megnövelte, de ez a régi rendszer urait egy cseppet sem zavarta.

Ha most a polgári perrendtartás vonalán megszűnik az ügyvédfogadás kötelezősége, meggyorsul a perek elintézése. Olcsóbbá válik és a bíróságnak könnyebb dolga lesz valóban az anyagi igazság alapján dönteni.

Közbe kell vetnem, hogy a mi ügyvédi karunk ma már távolról sem az, ami volt még 6—8 évvel ezelőtt. Ügyvédeink nagy többségükben becsületes hozzáállásukkal tesznek tanúságot népi demokráciánk mellett. Teljes odaadással segítik — jogi tudásukkal — igazságszolgáltatásunkat, hogy dolgozó népünk államhatalmának ez a fontos szektora megfelelően be tudja tölteni funkcióját. Éppen ezért a javaslatnak az a merész újítása, hogy a kötelező ügyvédi képviselet megszüntetését kimondja, az ügyvédi kar részéről is általános helyeslésre talált. Hiszen a demokratikus szabadságjogokkal, az állampolgári jogegyenlőség szocialista eszméjével összeegyeztethetetlen, hogy mint eddig, bizonyos jogokat, bizonyos értékű igényeket a bírói hatóságok előtt csak az érvényesíthessen, aki ügyvéd közreműködését veszi igénybe. A dolgozók állama azért tartja fenn és erősíti a jogszolgáltatás intézményét, hogy a jogvédelem és jogérvényesítés eszközeit a dolgozók számára megteremtse. Ha tehát valaki nem tud, vagy egyszerűen nem akar ügyvédet igénybe venni, ezért őt jogos követelésének az érvényesítésétől elzárni nem lehet. A javaslat szerint a fél minden bírói fórum előtt meghallgatásra, útbaigazításra talál és így azzal a megnyugtató érzéssel léphet át a bíróság kapuját, hogy igazságának személyes eljárással is érvényt szerezhet. Mi sem természetesebb azonban, hogy a felek ezután is fordulhatnak ügyvédhez is és a pártfogó ügyvéd kirendelését is kérhetik, amit a bíróságnak meg kell adnia. Sőt nagyobb, bonyolultabb perek esetében, bármennyire közérthető is a törvényjavaslat szövege, annak érdekében, hogy az egyszerű dolgozó is megértse, elkerülhetetlennek látszik képzett jogászok, ügyvédek támogatásának igénybevétele.

A javaslat még számos olyan új szempontot tartalmaz, amelyekkel bíróságaink az Alkotmány előírásainak megfelelően még inkább megközelítik azt a célkitűzést, hogy valóban a nép bíróságai legyenek. Az új törvény biztosítja a bíróságnak azt a jogát, hogy a bizonyítékokat a maga meggyőződése szerint bírálja el, ami tehát a bírói függetlenség teljes elismerését juttatja érvényre. A népi ülnökök részvétele mellett biztosítja a tárgyalások nyilvánosságát, amellyel a dolgozók ellenőrzésének még hatékonyabb, még szélesebb érvényesülését teszi lehetővé. Feltétlenül ki kell emelni, hogy a javaslat a polgári perrendtartás területére is előírja, hogy állampolgáraink nemzetiségüknek megfelelően saját anyanyelvüket használhatják. Fényes bizonyítéka ez annak, hogy hazánkban minden állampolgárnak egyenlő jogai vannak, bármily nemzetiséghez vagy felekezethez tartozónak is vallja magát, hogy nálunk nincs és nem lehet faji egyenlőtlenségről beszélni. Az erről szóló meséket csak az imperializmus ügynökségei és az olyan elvetemült fizetett hazudozók terjeszthetnek, mint a jugoszláv fasiszták. Mi minden erőnkkel törekedünk annak megvalósítására, amire a nagy Sztálin tanít bennünket is, hogy a bíróság tagjai közé »helybeli embereket« vonjunk be, hogy a bírói eljárást a lakosság anyanyelvén folytassuk le.

Dolgozó lakosságunk tetszésével találkozik bizonyára az az intézkedés is, mely a polgári peres ügyek intézésének színhelyéül elsősorban a járásbíróságokat jelöli meg, így megkíméli a lakosságot a gyakran költséges távoli utazásoktól, attól, hogy munkahelyüket huzamosabb időre legyenek kénytelenek elhagyni. Elrendeli az új törvény a járásbírósági ítéletek írásos közlését is a felek felé, melyben magyarázatát kell adni annak, hogy minek alapján hozta meg ítéletét a bíróság. Csak üdvözölni lehet a javaslatnak ezt a részét, hiszen tudjuk, hogy szóval kihirdetett, esetleg nem elég világosan közölt ítéletek gyakran, különösen az egyszerű embereknél tétovázást idéznek elő, nem tudják mit tegyenek, hányadán is állnak.

A mi bíróságainknak pedig egyik fő feladatuk, hogy a törvényesség megőrzése és igazságos ítéletek meghirdetése mellett tanító, nevelő munkát is fejtsenek ki a lakosság között. A járásbíróságok írásban megszövegezett, politikailag jól alátámasztott indoklásaikkal komoly nevelő hatást fognak kifejteni nemcsak a közvetlen érdekeltek, hanem azok ismerősei, rokonsága körében, ha az indokolást elolvassák.

Az elmondottakban kívántam ismertetni a javas-

lat néhány markánsabb új szempontját, de hozzá kell tennem, hogy e részleteken túl az új polgári perrendtartási törvény egészben jelent valóban komoly előrehaladást. Bíráink és ügyészeink régi kívánságát tudjuk teljesíteni most ezzel az új törvénnyel. Különösen új, az igazságügyi apparátusba az utóbbi években bekerült munkás- és parasztszármazású bíráink, ügyészeink és ügyvédeink, akik most szerzik meg a kellő gyakorlatot, várják a javaslat elfogadását, melynek alapján lelkiismeretükre hallgatva, a törvény szellemének megfelelően tudnak majd dönteni az anyagi igazság figyelembevételével. Meggyőződésünk, hogy bíróságaink munkája ezen a vonalon minőségileg is jelentős javulást fog felmutatni. Gyorsabb lesz egy-egy per lefolytatása és befejezése, minden bizonnyal jobban kimunkált perdöntő bizonyítékok is rendelkezésre fognak állni. Bíróságaink, melyeknek munkája évről évre javul, melyek az osztályharc mai szakaszán a bírói függetlenség birtokában egyre bátrabb pártossággal lépnek fel szocialista építésünk ilyen vagy olyan fékezőivel szemben, ennek a törvénynek a segítségével további fejlődési szakasz küszöbére lépnek.

Az emberiség nagy lángelméje, Lenin, igen behatóan foglalkozott jogi kérdésekkel és utolérhetetlen szenvedélyességgel, megcáfolhatatlan érvekkel foszlatta szét a burzsoa jog igazságosságáról, osztályokfelettiségéről szóló legendát. Kimutatta, hogy a burzsoa államban a bíróság »a kizsákmányoltak könyörtelen elnyomásának vak, kifinomult eszközéül szolgál, mely védi a pénzeszsákok érdekeit«. És éppen ezért, mert felismerte, hogy — idézem Lenint — a »bíróság a hatalom szervé és tevékenysége az állami tevékenység egy része« — már a dicső Októberi Forradalom napjaitól kezdve igen mélyreható forradalmi intézkedéseket tett, hogy a proletárforradalom vívmányait tovább tudja fejleszteni, új bíróság, új, forradalmi törvényesség, a szocialista jog megteremtésével. Az új, szocialista bíráskodás szilárd alapjainak lerakásával, a Szovjetunió jogalkotása Lenin és Sztálin vezetésével olyan alkotásokkal gazdagította az emberiséget a jog területén, amire még nem volt példa a világtörténelem folyamán. Lenin és tanításainak lángeszű továbbfejlesztője, Sztálin több alkalommal hangsúlyozták, hogy a bíróság az állami tevékenység egyik formája. Azok a dolgozók, akik ezrével tevékenykednek a bíróságoknál, mint népi ülnökök, az államigazgatás nagyszerű iskoláját járták ki, mert a szovjet törvények szigorú megtartásának szellemében nevelődnek. A szovjet bíróságok a proletárdiktatúra hatásos eszközének bizonyulnak a nép igazságos érdekeinek megvédésében, egyben könyörtelen üldözői a helyenként még fellelhető kapitalista erőkevényeknek, a lopásnak, a betörésnek, a társadalmi tulajdon fosztogatásának, az ingyenélésre való törekvésnek és más bűnös üzelmeknek. Ezek a bíróságok szigorú bírálatot gyakorolnak és kényszert alkalmaznak mindazzal szemben, ami a nép érdekében hozott törvényekbe ütközik, ugyanakkor azonban nevelnek is a törvények megtartására.

A szovjet bíróság a szocialista társadalom érdekeinek messzemenő védelmezése mellett védi a polgárok politikai, munkaügyi, lakásügyi és más személyi, vagyoni jogait is, ami természetes, mert a kettő nem áll ellentétben egymással. Ahogy Sztálin mondja: »... a szocialista társadalmat mi nem az egyéni szabadság csorbítása végett építettük fel, hanem azért, hogy az ember személyében valóban szabadnak érezze magát. A szocializmus nem tagadja, hanem összeegyezteti az egyéni érdekeket a közösségi érdekekkel... Csak a szocialista társadalom juttathatja minél teljesebb kielégítéshez ezeket a személyi érdekeket. Sőt ami több, a szocialista társadalom jelenti a személyi érdekek védelmének egyedüli tartós biztosítását.«

Lenin és Sztálin szüntelenül és következetesen a meggyőzést helyezték előtérbe, mint a tömegek vezetésének és szervezésének legfőbb módszerét. Ugyanakkor azonban természetesen nem lehetett elkerülni éppen a dolgozók óriási többségének érdekében, védelmére és becsületbeli ügyük, munkájuk fejlesztésére, hogy a nép érdeke ellen törőkre ne mérjenek csapást a szovjet bíróságok.

Lenin még 1918-ban így körvonalazta a bíróságok feladatait. »Az új bíróságra mindenekelőtt avégből volt szükség, hogy harcot folytasson a kizsákmányolókkal szemben, akik megkísérlik feltámasztani uralmukat, vagy megvédeni kiváltságaikat, vagy suttyomban megkeríteni, csellel megkaparintani e kiváltságaiknak egyik vagy másik részét. Ezenfelül azonban a bíróságokra az a feladat hárul, hogy biztosítsák a dolgozók fegyelmének és önfegyelmének legszigorúbb megvalósítását. Nevetséges utópisták lennénk, ha azt képzelnők, hogy egy ilyen feladat megvalósítható nyomban a burzsoa hatalom megdöntésének másnapján, vagyis a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet első szakaszán, illetőleg — kényszerítés nélkül. Kényszer alkalmazása nélkül ilyen feladatot egyáltalában nem lehetséges végrehajtani. Nekünk szükségünk van az államra. Szükségünk van a kényszerhatalomra. A proletárállam e kényszert megvalósító hatalmi szervének a szovjet bíróságnak kell lennie és rá hárul a lakosság munkafegyelemre nevelésének óriási feladata is.«

A forradalmi törvényesség, az új szocialista jog elvei szerint működő bíróságok éles kardnak bizonyultak az osztályellenséggel, az imperializmus és a fasizmus kémeivel és kártevőivel szemben.

A szovjet állam jogalkotásainak és ezen keresztül a szovjet polgárok igazságérzetének nem kis része van abban, hogy a népek lángeszű vezéreinek bölcs irányítása segítségével a Szovjetunió a két világháború között egyedül is helyt tudott állni az imperializmus és fasizmus gyűrűjében, hogy a második világháború idején példátlanul hősies harcokban tiporta le az egész világot fenyegető fasizmust. Azóta pedig kimagasló szerepet tölt be az imperializmus háborút akaró politikájával szemben a világbéke megőrzéséért. Mindezzel a szovjet nép a föld valamennyi dolgozójának örök háláját és tiszteletét vívta ki magának.

Misem természetesebb számunkra, akik felszabadulásunkat, boldog életünket a Szovjetuniónak, a dicső vezérnek és hadvezérnek, a nagy Sztálinnak köszönhetjük, hogy tanulmányozzuk a marxista-leninista alapokon nyugvó új, szocialista jogrendszert és az ennek alapján működő népbíróságokat. Ezek tanulmányozása és a mi viszonyainknak megfelelő alkalmazása erősíti nálunk is a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztályunk hatalmát. Bíróságaink, melyek az új, szellemében gyökeresen megváltozott büntető perrendtartás alapján ítélkeznek a földjük megmunkálásában szabotáló kulákok, a feketézők, a magukról megfeledkezett táppénzcsalók, az ipar és mezőgazdaság, szocialista szektoraink társadalmi tulajdonával szemben merényletet elkövetők

ellen, új rendszerünk, a szocializmust építő társadalmunk fontos védelmezői.

Rákosi elvtárs tanítása alapján nálunk is a párt és valamennyi tömegszervezet fő eszköze a tömegek hatalmas alkotóképességének kifejlesztésére a meggyőzés. Annak érdekében, hogy a dolgozók milliói maximumát adják a termelés terén képességeiknek és tudásuknak, hogy hazánk valamennyi dolgozóját forró szeretet és lelkesedés hassa át hazánk, a béke iránt, izzó gyűlölet a nép belső és külső ellenségeivel szemben, a tömegek körében napról napra, óráról órára mély, meggyőző módon kell fellépnünk. Ugyanakkor tudnunk kell: a kapitalizmusból a szocializmusba való átalakulás éveiben élünk, amikor még nem tépődött ki gyökerestől sokak gondolkodásából a kapitalista fertőzöttség, a haszonlesés, a dolognélküli könnyű, jó életre való törekvés. A belső és külső osztályharc feszültségének igen éles viszonyai között élünk, amikor a halódásra ítélt törpe kisebbség, az élősdi osztályok maradványai és patrónusaik, a nyugati imperialisták, a titóista fasiszták torkon szeretnék ragadni a mi államunkat, hogy hazánk dolgozóinak milliói számára újból a munkanélküliséget, a földnélküliséget, a fizikai és szellemi elnyomatást »biztosítsák«.

A mi bíróságainknak éppen ezért a haza iránti szent kötelességük, hogy a meglevő új, a dolgozó nép országgyűlése által már korábban elfogadott szocialista törvények és rendelkezések szellemében népi demokráciánk iránt érzett szenvedélyes pártossággal sujtsanak le a népgazdaságunk fejlesztését veszélyeztető osztályellenségre, vagy a nép érdekeit, a szocializmus építését veszélyeztető más elemekre és érdeme szerint ítélkezzenek felettük. A meggyőzés mellett mi is kénytelenek vagyunk kényszert alkalmazni. Emellett is azonban megfelelően érvényesülnek a nevelés szempontjai a megtévedettekkel szemben, akiket társadalmunk visszavár a megfelelő munkakörülmények biztosítása mellett.

A Magyar Dolgozók Pártja a felszabadulás pillanatától kezdve valamennyi intézkedését a szocialista törvényesség, a nép igazságérzetébe vetett hitével támasztotta alá. A párt teljesen igazságtalannak és jogtalannak tartotta 1945-ben, hogy az ország termőföldjének többségét néhány ezer világi és egyházi hatalmasság birtokolja és a parasztság sokszázezer főnyi tömege részben vagy teljesen megfosztva a földtől kolduskénti, mint napszámos tengesse életét. Ezért harcolta ki pártunk a földreform-törvényt. Gyakorlati megvalósítása megnyitotta az utat a dolgozó parasztság számára a felemelkedés, a jólét felé.

Vagy: a párt úgy érezte, hogy mélyen sérti a magyar munkásosztály százezreinek, de alapjában minden dolgozó igazságérzetét az, hogy az ország ipari termelőeszközei, nyersanyaga, pénztőkéje néhány ezer magyar, angol, amerikai, belga, német stb. finánctőkés magántulajdonában legyen. Hiszen mindez sok milliárd forint értéket képvisel, az ország vagyonának jelentékeny hányadát, mindez a magyar munkás, műszaki értelmiségi, tisztviselő sok évtizedes verejtékes munkájának eredménye és ezek mégis a kizsákmányolás eszközei a dolgozó milliók anyagi és kulturális jólétének biztosítása helyett. Ezért tartotta szükségesnek pártunk, hogy harcoljon a nagyipar, a bányák és a bankok államosítását kimondó törvényért. Ennek az igazságos törvénynek a végrehajtása a magyar ipar és a magyar munkásosztály nagyszerű felemelkedését eredményezte, ennek révén érünk el az ipari termelés, fejlesztés terén gyakran egészen bámulatos eredményeket.

Ha ehhez hozzávesszük az 1949-ben megszavazott szocialista Alkotmányt, mely előljáróban leszögezi, hogy a Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé, mely szentesíti a haza állampolgárainak kötelességeit és jogait, akkor kibontakozik előttünk a párt társadalomformáló ereje és akarata, amint az a törvényeken keresztül is kifejezésre jut.

Mint ahogy egyetlen a nép érdekét szolgáló törvény, rendelet, jogalkotás sem született még ebben az országban felszabadulásunk óta a párt, a dolgozó nép bölcs vezére személyes támogatása nélkül, úgy ebben a törvényben is ott érezzük pártunk, Rákosi elvtárs útmutatásait.

Szólni kell még arról az óriási különbségről, ami jogi, igazságügyi vonalon nálunk és ugyanezen a téren tőlünk nyugatra történik. A jog, a törvényesség terén is világosan kimutatható, hogy erkölcsi téren, a társadalmi és egyéni igazság területén bennünket egy világ választ el a fasizmus, az imperializmus képviselőitől.

Amíg mi egymásután olyan törvényeket hozunk tető alá, amelyek a bíróságok függetlenségét, demokratizálását segítik elő és olyan jogalkotásokkal látjuk el igazságügyi szerveinket, melyeknek birtokában azok a béke és a nép jólétének irányában küzdő népi demokratikus rendszerünk fontos eszközévé és erősítőjévé válnak, addig a nyugati tőkés országokban a bíróságok egyre inkább a reakciós nyílt erőszak, a brutális önkény alkalmazásának eszközévé válnak. A hatalmon levő finánctőke esetenként már a saját maga képére szabott törvények igazságosságának látszatát sem igyekszik megőrizni, hanem kendőzetlen követelésekkel áll elő bíróságaival szemben, melyeket ezek rendszerint alázatosan teljesítenek. Aki pedig ellentmond — legyen az bíró, ügyész, ügyvéd — könyörtelenül rásütik a kommunista bélyeget. Az Amerikai Egyesült Államok imperialista, fasiszta kormánya, mely már hosszú évek óta előljár a tömegek kizsákmányolásának fokozásában, a gyarmati népek kirablásában, a háborús uszításban, a népek közötti egyenetlenség szításában és újabban a háborús gaztettek sorozatának bűnében áll az emberiség ítélőszéke előtt — e téren is vállalja a dicstelen vezető szerepet. Truman és kormányának tagjai, akik szemérmetlen módon még ma is szabadságról és más, a népek előtt szent eszmékről fecsegnek, már rég leleplezett hazudozók e téren is a világ közvéleménye előtt. Az Egyesült Államok alkotmányában biztosított szervezkedési szabadságot, szólásszabadságot, sajtószabadságot és a lakosságnak más egyéb jogait teljesen fikcióvá tették. A sajtószabadság elfojtásáról gondoskodnak a milliomosok szolgálatában álló Hearst-féle és más hazugsághlapok. A szólásszabadság elfojtásáról gondoskodik a Hoover úr vezetése alatt álló Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság és más egyéb kémszervezetek. A szervezkedési szabadság elfojtásáról gondoskodnak a tőke szolgálatában álló Greenwood-féle munkásárulók a hírhedt Ku-Klux-Klan és más fasiszta, terrorista gengszterek bevetésével.

Az amerikai terjeszkedés szolgálatában álló jogászi »elmék« igen találóan mondják magukról, hogy az angolszász jog »rugalmas«, nincs merev formához kötve. Ez valóban igaz. Annyira rugalmasak, különösen a

haladó eszmék, a béke barátainak üldözésében — mert tudjuk, hogy a gengszterizmus polgárjogot nyert — hogyha kell, a feudalizmus idejére, jó 100 esztendőre is visszanyúlnak megfelelő »jogszabályért«. A jogtalanságot így próbálják a törvényesség mázával befedni. Ilyen volt nemrégen Gus Hall elvtárs, az Amerikai Kommunista Párt titkárának esete, akit a törvényszabta büntetésen, letett óvadék elkobzásán kívül még külön 3 évi börtönre ítéltek, mert nem jelentkezett büntetésének letöltésére. A jelenlegi amerikai törvények szerint ezért nem lehetne senkit sem külön ítélettel sújtani, tehát a bíróság »rugalmasan« visszanyúlt a XVIII. századba, amikor uruktól megszökött rabszolgákat ítéltek el és az ilyen jogesetekre hivatkozva hozta meg ítéletét 1951-ben.

Ugyancsak a Kommunista Párt vezetői ellen indított per tárgyalásánál történt meg az a példátlan eset, hogy a vádlottak védőügyvédeit 4—6 hónapig terjedő börtönre ítélték el, amely ítéletet a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta. Általános eset, hogy az alsófokú bíróságok szennyes ítélkezéseit a Legfelsőbb Bíróság szentesíti. Felmerül a kérdés, hogyan készítik elő technikailag az ilyen bírósági tárgyalásokat? Ez nem okoz fejtörést az ú. n. »szabad életforma« hirdetőinek. Az FBI-nek egy egész sereg fizetett rendőrspiclije van: az alvilág csatornáiból előbújó tanúk, akik néhány dollárért a legképtelenebb hazugságokat is eskü alatt vallják.

Mialatt az amerikai imperialisták idegrohamot kapnak arra a szóra, hogy béke, szocializmus, ezalatt a korrupció olyan méreteket ölt, amilyenre még nem volt példa. Minden titoktartás ellenére időnként napfényre kerülnek egyes miniszterek, az alvilággal paktumot kötött magasrangú állami tisztviselők korrupciós üzletei. Egyik-másik ilyen botrányos korrupciós üggyel maga a szenátus is kénytelen foglalkozni. De ne higyjük, hogy egy-egy ilyen korrupcióval vádolt személyt vagy társaságot az amerikai igazságszolgáltatás azonnal nyakoncsíp és szigorúan megbüntet. Ha kisebb emberekről van szó, az persze rendjén van. De nagyobb ügyben szenátusi vizsgálóbizottságot küldenek ki, amelynek az a feladata, hogy a kulisszák mögött elsimítsa a dolgot. Ilyenkor már a rablók osztoznak a zsákmányon az orgazdával.

Annak bizonyítására, hogy a bíróságok feladata a korrupció legalizálása, megemlítenén az USA Legfelsőbb Bíróságának egyik, 1951 októberi döntését, mely szerint »a zsarolással szerzett jövedelem is a rendes adózás hatálya alá tartozik«. Tehát a zsarolás törvényes jövedelem-forrás, amely után adót kell fizetni, mint más, a kizsákmányolás révén szerzett jövedelem után.

A terror és megfélemlítés országában azután cseppet sem meglepő, ha a fasizmusnak hódoló tőke undorító, fajgyűlölő politikájának »jogi« alátámasztására a bíróságok felmentenek négergyilkosokat, négereket pedig — mint legutóbb a martinsvillei hét négert — ártatlanul a villamosszékbe juttatnak.

Nézzük meg Angliát. Angliában még ma is választanak ú. n. tiszteletbeli bírákat, elvileg bármely osztály tagjai közül. Miután azonban a munkásosztály fiainak a megélhetésről is kell gondoskodniuk, természetes, hogy a tiszteletbeli bírák teljes egészében a vagyonos osztályok közül kerülnek ki. Ebből továbbá az következik, hogy miután Angliában a bírói eljárásnál a szokásjog dominál, a pert a bírák saját belátásuk szerint döntik el, a tiszteletbeli bíró urak társadalmi helyzetéből kifolyólag saját fajtájukat hozzák ki pernyertesnek.

D. N. Pritt, a nemzetközileg ismert angol jogásztól tudjuk, hogy a »legegyszerűbb bontó perben, mely esetleg 10 percig tart, 50—70 fontot kell kifizetni«, ami pedig egy átlag angol munkás több mint egyhavi fizetésének felel meg. Ha egy bérlő a háztulajdonosa jogtalan kilakoltatási felmondásával szemben a bíróságnál akar védelmet keresni, előre kell fizetnie 15 fontot. Szinte teljességgel lehetetlen üzemi baleseti ügyben kártérítést követelnie egy munkásnak bírósági úton a gyárostól, mert többszáz font költséget kell előlegeznie a bíróság felé.

Ezek a megszigorítások azt a célt szolgálják, hogy az egyszerű emberek eleve mondjanak le jogos sérelmük orvoslásáról. Az angol bíróság a tőkés rendszer fenntartásának egyik fontos eszköze Anglia vagyonos osztályainak kezében.

Franciaországban már egyes burzsoa lapok is felvetették, hogy összeomlás fenyegeti bírósági rendszerüket. A rengeteg hamis tanú, a nyomozószervek kínzásai, el nem követett cselekedetek kicsikarására — amelyek a tárgyalásokon sűrűn lelepleződnek — az ellopott fontos akták semmivé teszik a francia osztálybíróságok eddig is kevés tekintélyét. Pár hónappal ezelőtt az egész világ derült a párizsi bíróság kudarcán, mely néhány hazaáruló felvonultatásával akart becsületes francia békeharcosokat kompromittálni, de a vádlottak a bíróság minden erőfeszítése ellenére leleplezték az amerikai imperializmus bárgyú kiszolgálóit.

Cseppet sem vigasztalóbb a kép, amit Belgiumról ismerünk. Fontayne, belga jogász szerint a belga jogi egyetem hallgatói között évtizedek óta mindössze átlag 5% munkásszármazású van — rögtön hozzáteszem, hogy a nálunk a mult évben beiratkozott egyetemi hallgatók között több mint 60% a munkás- és parasztszármazásúak aránya — így a belga bírói kar úgyszólván 100%-ban az uralkodó osztályhoz tartozókból áll. Belgiumban esküdtbíróságok is vannak, csakhogy az esküdtek névsora különböző szűrőkön keresztül megy, mely szűrők egyike az illetékes rendőrkapitányság vezetője.

Ha a gyarmat-tartó anyaországokban ilyen jogtipró állapotok vannak, nem nehéz következtetnünk, milyen kannibáli viszonyokat tartanak fenn az imperialista fejvadászok a gyarmataikon. A gyarmatokon polgári perrendtartásról még burzsoa értelemben sem igen lehet beszélni, hiszen gyakorlatilag egyenesen elképzelhetetlen, hogy egy néger, arab, hindu vagy más nemzetiségű gyarmati páriának a törvény fehér emberrel szemben adjon igazat. Bennszülött bíróság nem is jogosult arra, hogy fehér ember felett ítélkezzen, fehérekből álló bíróság előtt pedig egyszerűen nem lehet igaza egy színesbőrű, elnyomott gyarmati dolgozónak. Douson párizsi ügyvédre legyen szabad hivatkozni, aki szerint Franciaország afrikai gyarmatain több ízben előfordult, amikor négerek fehér embertől kérték járandóságukat, ismeretlenek felgyujtották a négerek házát, őket és családjukat kiirtották. Úgy vélem, ez a néhány példa az imperializmus országaiból világosan feltárja a burzsoa igazságszolgáltatás osztályjellegét. Az USA imperialista kormányának durva szerződés-szegéseit, jogi kötelezettségeik sűrű meghazudtolásait az egyszerű emberek százmilliói felháborodással fogadják.

Ebből a jogelméletből tesznek vizsgát évek óta a nagyszerű jugoszláv nép fasiszta áruló vezetői is. A Tito-Rankovics klikk egymás után rendez pereket, melyeken a jugoszláv hazafiak felett mondanak ítéletet. Belgrádban, Brandinában, Borban és másutt munkások, parasztok százait ítélik kényszermunkára, halálra. A lakáj hűségesen szolgálja amerikai gazdáját. Tito az ellenforradalom véres pallosával sújtat le bíróságain keresztül azokra, akik hősiesen harcolnak Jugoszlávia gyarmatosítása, háborús kalandokba űzése ellen.

Mi, és velünk együtt az egész ország lakossága, nem kérünk az ilyen világból. A jogtiprás, a nép szabadságának véres elnyomása helyett mi a törvény erejével is a dolgozó nép szabadságát, hazánk függetlenségét védjük, népünk jólétét, országunk gazdasági felemelkedését szolgáljuk és új jogalkotásokkal gazdagítjuk népünket.

Keleti Ferenc

Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében

I. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló új kódex miniszteri indokolása általánosságban leszögezte azokat a szempontokat, amelyek házassági jogunk újjáalkotásánál irányadóul szolgáltak. Az Indokolás szerint házasságjogi vonatkozásban „a törvény célja annak az *átalakulási folyamatnak* az írott jogban való lerögzítése, amely abban jelentkezik, hogy »a házasság egyre inkább szocialista házasággá, tehát két szabad és egyenlő ember kölcsönös vonzalomra alapított önkéntes közösségévé alakul át«. Ennek a kapcsolatnak — folytatja az Indokolás — a szocialista erkölcsön alapuló célja az, hogy a házastársak valódi és teljes életközösségre lépve, egymást támogassák és gyermekeiket a szocialista társadalom építésére és továbbfejlesztésére képes emberekké neveljék. Egyébként a családjogi kódex általános irányát annak 1. §-a is kifejezetten megjelöli. E szerint a törvény célja a házassági jog vonatkozásában az, hogy az Alkotmány rendelkezései alapján, népi demokráciánk társadalmi rendjének és a szocialista erkölcsi felfogásnak megfelelően szabályozza és védje a házasság intézményét, biztosítsa a házasságban a nők egyenjogúságát s a gyermekek érdekeinek védelmét.

Az alábbiakban azt kívánom vizsgálni, hogy a házasság intézménye a fent megadott keretek között az új kódexben hogyan nyert a részletekbe menően szabályozást s ez a szabályozás a kitűzött cél megvalósítása érdekében milyen eltéréseket mutat fel eddigi házassági jogunkkal szemben. Természetesen nem kapnánk reális képet, ha az anyagi jogi szabályokat az eljárási rendelkezésektől elkülönítve tennénk vizsgálat tárgyává. Ezt annál inkább szem előtt kell tartani, mert a házassági jog a perrendtartás vonatkozásában is különös szabályok alatt áll s miként a régi perrendtartás, az 1911 : I. törvény, úgy az új polgári perrendtartás, az 1952 : III. törvény is külön fejezetben foglalkozik a házassági perekben követendő eljárással. Éppen ezért a korábbi és az új jog szembeállításánál — a helyes értékelés érdekében — figyelembe kívánom venni nemcsak a családjogi kódex, hanem az új polgári perrendtartás rendelkezéseit is.

A családjogi kódex első részében s annak négy (I—IV.) fejezetében foglalkozik a házassági jog szabályozásával, ezek címei : I. A házasságkötés. II. A házasság érvénytelensége. III. A házasság megszűnése. IV. A házastársak jogai és kötelességei. — Ha az egyes fejezeteket a részletekbe menő ismertetés előtt általánosságban kívánom jellemezni, azt kell előrebocsátanom, hogy bár már az I. fejezetnek a házasság megkötésére és a II. fejezetnek a házasság érvénytelenségére vonatkozó rendelkezései is igen jelentős, alapvető különbséget jelentenek az új házassági jog és az eddigi házassági törvény között, mégis a különbségtételt ezekben a vonatkozásokban inkább az új törvénynek lényegesen egyszerűbb volta, nagyvonalúsága és egyes jól átgondolt, új rendszerű jogi megoldásai teszik érzékelhetővé, semmint olyan jellegzetességek, amelyek a szocialista jogalkotás sajátos voltának volnának a következményei. Magától értetődően ezek a részek is zökkenés nélkül beleilleneek egy szocialista kódexbe, mégis a házassági jog szocialista felfogásának tulajdonképpeni kifejezésre juttatói a kódexnek a III. és IV. fejezetei, amelyek a házasság megszűnéséről szóló, továbbá a házastársak jogaira és kötelességeire vonatkozó szabályokat foglalják magukban.

II. A családjogi kódexnek a házasságkötésről szóló I. fejezete elsősorban a házasságkötés alaki kellékeit tárgyalja.

A házasság megkötésének alakiságai érdemben nem jelentenek különösebb eltérést az eddigi jogtól, azonban már itt — a kódex 2. §-ából — is kitűnik az a törekvés, hogy a szabályozás a lehetőség szerint egyszerűbbé váljék. A házasság létrejöttéhez a 2. § szerint is — az 1894 : XXXI. tv. (a továbbiakban : Ht.) 39. §-ához hasonlóan — az szükséges, hogy az együttesen jelenlevő házasulók a hivatalosan eljáró anyakönyvvezető előtt személyesen kijelentsék, hogy egymással házasságot kötnek. Eltérés a korábbi joggal szemben mindenekelőtt a közreműködő hatósági személy tekintetében van : nem »polgári tisztviselő« (Ht. 29. §), hanem kizárólag »*anyakönyvvezető* előtt« lehet a házasságot megkötni, aki egyébként nem önálló jogon, hanem mint »a helyi tanács végrehajtóbizottságának kiküldöttje« jár el. Ily módon a törvény mellőzi annak az egyenlőség szempontjából visszásul ható lehetőségnek a biztosítását, hogy egyes kiváltságos személyek házasságkötésénél kiemelkedőbb állású hivatalos személy járjon el (mint pl. régen az alispán, a főszolgabíró vagy a polgármester), másrészt világosan leszögezi, hogy a házasságkötésnél való közreműködés valójában szintén *tanácsi funkció*, amelyet az anyakönyvvezető csak a tanács kiküldöttjeként gyakorol. A 2. § — a Ht. 39. §-ától eltérően — nem sorolja fel a házasság létrejöttének kellékeként a két tanú alkalmazását s ezt a hivatalos

helyiségben való kötésre utalással együtt csupán mint olyan alaki kívánalmat állítja fel, amelytől a házasság létrejötte nincs függővé téve. A kódex a tanúk személyi kellékeit nem állapítja meg, mint a Ht. 40. §-a tette, ez azonban nem azt jelenti, mintha ezt közömbösnek tekintené, hanem nyilván annak a folyománya, hogy az egyszerűsítés kívánalmának jobban megfelel ennek a kérdésnek a házassági utasítás szabályozása körébe való utalása.

A házasságkötéshez elengedhetetlenül megkívánt kellékeknek az »együttes jelenlét« és a »személyes kijelentés« kifejezésekkel való meghatározása kétségtelenné teszi, hogy új házassági jogunk sem fogja ismerni az ú. n. távházasság intézményét és nem teszi lehetővé a meghatalmazott útján való házasságkötést sem. A kódex — eltérően a Ht. 39. §-ától — nem jelenti ki, hogy a házasságkötésre vonatkozó kijelentés sem feltételhez, sem időhöz nem köthető. Ez azonban csupán az egyszerű, nagyvonalú kifejezésmód következménye. Hiszen a törvény szerint — mint az Indokolás is utal rá — a kijelentés úgyis kifejezetten csak arra a minden megszorítás nélküli előadásra vonatkozhatik, hogy a felek »házasságot kötnek«, már ebből következik tehát, hogy nem lehet egyéb — feltételt vagy időhatározást tartalmazó — kijelentéseket tenni.

A házasságkötésnek az anyakönyvbe való bejegyzése, amelyet a 2. § (2) bekezdése említ, szintén nem a házasság létrejöttének előfeltételeként megszabott alakiság. Annak az elvnek ugyanis, hogy a házasság a feleknek teljesen szabad akaratától függően létrejövő kapcsolat, okszerű következménye az, hogy a házasság létrejöttéhez kizárólag az ő akaratkijelentésük szükséges, ezen túlmenő — az ő akaratukon kívül álló — körülmény tehát ahhoz nem követelhető meg többletként. A feleknek »házastársakká nyilvánítása« (Ht. 39. § ut. bek.) az új kódex szerint szintén bizonyára a házassági utasításra tartozó formaság lesz csupán, mert ezt a kellékek között nem említi.

A kódex 3. §-a, amely a házasulóknak kijelentését követeli meg arra nézve, hogy legjobb tudomásuk szerint házasságuknak nincs törvényes akadálya s egyszersmind a házasság törvényes előfeltételeinek igazolását is megkívánja, szintén az egyszerűbb megoldás lehetőségét adja meg eddigi jogunkkal szemben. Az 1949 : 18. tvr. ugyanis, amely a házasságkötést megelőző kihirdetési eljárást megszüntette, e helyett a házasságkötési szándék bejelentésére vonatkozó eljárást rendszeresítette s ezzel — bár kétségtelenül mérsékeltebb alakban — továbbra is fenntartott egy, a házasságkötést megelőző formális eljárást. Ennek mellőzésére ad lehetőséget az új kódex, amely maga külön »bejelentési eljárást« nem rendszeresít s így lehetővé teszi a házassági utasításban az igazolás kérdésének egyszerűbb elintézési módját is. A 3. § (2) bekezdése, amely a közeli halállal fenyegető betegség esetén a házasulók nyilatkozatával az *összes* törvényes előfeltételek igazolását pótoltnak tekinti, az »összes« szóval a házasságkötés megkönnyítéséről szóló 1952 : 7. tvr.-re céloz, amely ugyanis számos előfeltétel igazolása tekintetében általában, tehát a halálos betegség esetén kívül is elegendőnek nyilvánította erre a felek nyilatkozatát. Ebből a szóhasználatból is kitűnik, hogy az említett törvényerejű rendeletet törvényhozásunk éppen az egyszerűsítésre irányuló törekvés sikere érdekében a kódex életbeléptetése után is hatályban kívánja tartani.

A 4. §-nak azok a szabályai, hogy a házasságkötésnél való közreműködésre bármelyik házasuló lakóhelyének anyakönyvvezetője illetékes, sőt nála tett előzetes bejelentés esetén a házasságkötés bármely más anyakönyvvezető előtt is megtörténhetik, még egyszerűbbé tették az alakiságokat, mert a hatósági határozatot feltételező eddigi »hozzájárulást« (Ht. 33. §) egyszerű bejelentésre, illetőleg — gyakorlatilag — az ennek megtörténtét tanúsító igazolásra változtatják át.

A házasságkötés kérdésével kapcsolatban foglalkozik a kódex a külföldön kötött házassággal és a külföldiek házasságával is. Az 5—6. § rendelkezései azonban nem a nemzetközi polgárijogi szabályokat fektetik itt le, mint a §-ok címe sejtetni engedi. (A Ht. hetedik fejezetében foglalt nemzetközi polgárijogi szabályok nyilván azért maradtak ki a kódexből, mert annak rövidségét és zárt egységét a törvényhozó nem kívánta azokkal érinteni, előreláthatólag tehát a kódexet hatálybaléptető jogszabály fog velük foglalkozni.) A kódexben tárgyalt kérdések csak a magyar hatóságoknak fenntartott, illetőleg biztosított intézkedésekről szólnak a házasságkötések körében. Így az 5. § a magyar külképviseleti hatóság előtt köthető házasságról rendelkezik. Erre akkor van lehetőség, ha *mindkét* házasuló magyar állampolgár, s a minisztertanács a külképviseleti hatóságunkat *felhatalmazta* ily eljárásra, amely felhatalmazásnak viszont csak *viszonosság* esetében van helye. Az ilyen házasság egyébként olyannak minősül, mint amelyet Magyarországon kötöttek s ez már eleve kivételt teremt a »locus regit actum« elvéhez igazodó szokásos szabályozás alól, amelyet eddig a Ht. 113. §-a foglalt magában s amely most nyilván az életbeléptető jogszabályban fog — bizonyára a Ht-hez hasonló érdemi tartalommal — kibocsátásra kerülni.

Alapvetően új rendelkezést tartalmaz a 6. § (2) bekezdése, amely szerint magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral való házasságkötéséhez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának engedélye szükséges. A szocialista jogokban az ilyen irányú szabályozás nem újság. Ugyanilyen korlátozást tartalmaz a román jog is, a Szovjetunióban pedig 1947 óta tilos szovjet állampolgárnak külföldi állampolgárral házasságot kötnie. A javaslat indokolása részletesen kifejti, hogy a 6. § (2) bekezdésének felvétele a különböző állampolgárságú személyek házasságkötésének az állampolgárságra való közvetlen kihatásánál fogva, közelebbről azért szükséges, mert ilyen esetben a nőkre a házasságkötés gyakorlatilag ugyanazzal a hatállyal jár, mint a honosítás, illetőleg az állampolgári kötelékből való elbocsátás. Erre figyelemmel indokolt ilyen esetekben a házasságkötést államhatalmi szerv engedélyétől függővé tenni.

III. A kódex második fejezete a házasság érvénytelenségére vonatkozó szabályokat foglalja össze. Az »érvénytelenség« elnevezés egységes megjelöléséül szolgál az eddigi semmisségi és megtámadási okoknak, amelyek között a kódex nem tesz különbséget — az Indokolás szerint azért, mert a megkülönböztetésnek nincsen gyakorlati jelentősége. A különbségtétel elvi alapja az volna, hogy míg a semmisség körébe tartozó okok esetén a házasság érvénytelensége elvileg független a felek akaratától, addig a megtámadási okok csak a házastársaknak adnak jogot arra, hogy a házasság érvénytelenítését előidézzék. Minthogy azonban az eddigi megtámadási okok legjellegzetesebb eseteit (kény-

szer, tévedés, megtévesztés — Ht. 34—35. §) az új kódex nem veszi fel az érvénytelenségi okok körébe, a kategorizálásnak még elvi szempontból sem sok értelme volna. Ahol egyébként a különbségtétel valamely következménnyel járhat (pl. a kereseti jogosultságnál), ott az eltéréseket a kódex a konkrét rendelkezés kapcsán egyenként megállapította anélkül, hogy evégből csoportokra osztás lett volna szükséges. Az egyszerű formában való szabályozás kívánalma mindenesetre ezáltal is érvényesült.

A kódex nyolc érvénytelenségi okot ismer, ezek: a fennálló házasság (7.§), a vérrokonság (8.§), a cselekvőképességet kizáró gondnokság (9. §), gyermekkori teljes cselekvőképtelenség (9. §), kiskorúság (10. §), a teljesen cselekvőképtelen tényleges állapot (11. §), az alaki szabályok meg nem tartása (12. §), az egyik házastárs külföldi állampolgársága esetén az engedély hiánya (13. §). Ez a kör lényegében egybevág azzal, amelyet az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság családjogi törvénye, valamint a csehszlovák és a lengyel törvények állapítanak meg.

Vizsgáljuk meg a kódex érvénytelenségi okait eddigi házassági jogunkkal való szembeállítás mellett. Az eddigi házassági törvényben foglalt »semmisségi« okokat az új kódex is érvénytelenségi okként sorolja fel. Eltérés csak a korábbi »megtámadási« okok tekintetében van. Vegyük az okokat egyenként.

A fennálló korábbi házasság érvénytelenségét eredményező akadálya az új házasságkötésnek mind az új kódex szerint (7. §), mind pedig az eddigi Ht. értelmében (12. §). A két törvényben azonban két eltérő konstrukció érvényesül.

Az eddigi Ht. szerint a korábban kötött házasság »semmissége« esetén az újabb házasság akkor sem érvénytelen, ha a korábbi házasság még nem szűnt meg vagy nincs érvénytelenné nyilvánítva, ilyenkor a korábbi házasság csak tiltó akadályául szolgál az új házasság megkötésének. Ezzel szemben az új kódex az újabb házasságot a fennálló korábbi házasság *érvénytelensége esetében is* érvénytelennek tekinti.

Ez a helyes álláspont, mert csak az ilyen megoldás vághat egybe a kódexnek azzal a rendelkezésével, hogy az érvénytelen házasságot is fennállónak kell tekinteni, míg azt érvénytelenítési kereset folytán hozott bírói ítélet érvénytelennek nem nyilvánította (14. § (1) bek.). Lényegileg ez volt az eddigi házassági törvény konstrukciója is (v. ö. Ht. 46. §), abban tehát következetlenség volt a kettős házasságnak ott választott, fent ismertetett megoldása. Az új kódex sokkal logikusabban úgy oldja meg a kérdést, hogy az utóbb kötött házasság érvényessé válását — tehát utólagos konvalidációját — mondja ki arra az esetre, ha a korábbi házasságot érvénytelenné nyilvánítják. A kódex 7. §-ának (2) bekezdése egyébként ugyanígy utólagos konvalidációt állapít meg arra az esetre is, ha a korábbi házasság megszűnik s ez a konvalidáció akkor is beáll, ha a megszűnt korábbi házasság érvényes volt. Az Indokolás rámutat arra, hogy ezzel a törvény az eddigi helyzeten javít, mert az újabb házasságot a megszűnést követően lehetséges másodszori megkötése nélkül is pusztán a korábbi megszűnésének tényénél fogva érvényesnek tekinti s így az újbóli házasságkötés kötelezővé tételében jelentkező formalizmust megszünteti.

Kérdés, hogy a konvalidáció mely időponttól kezdve áll be? Ebben a bírói gyakorlat lesz hivatva állásfoglalásra. Szerintem különböztetni kell a két eset között, s a második házasság a korábbi házasság érvénytelenné nyilvánítása esetén már megkötésétől, a korábbi házasság megszűnése esetén pedig annak a megszűnésétől számít érvényesnek.

A kettős házasság kérdését egyébként érinti a holtnaknyilvánítás hatályának, illetőleg hatálya megdöltének házasságjogi értékelése is. Erre a 17. §-sal kapcsolatban még vissza fogok térni.

A vérrokonság, mint a házasság érvénytelenségét előidéző akadály terjedelme az új kódexben (8. §) sem tér el az eddigi jogtól (Ht. 11. §), a szóbajövő rokonok köre azonos, eltérés csupán annyiban van, hogy a kódex megadja a felmentés lehetőségét a volt házastárs egyenesági rokonával kötendő házasságnál is és ezzel régen érzett hiányt pótol.

A kódex 9. és 11. §-ai, amelyek valamely okból teljesen cselekvőképtelennek minősülő személyek házasságkötését nyilvánítják érvénytelennek, lényegileg egybevágnak a Ht. 6. §-ával, figyelembevéve a Ht. 127. §-át is, amely a cselekvőképtelenek körét határozza meg. Itt csupán a félreértés elkerülése végett indokolt annyit megjegyezni, hogy a 9. §-ban említett »cselekvőképességet kizáró gondnokság« az Indokolásból kitűnően egy még ezután létesítendő új szabállyal vet előre számot, amely a gondnokság alá helyezés bizonyos eseteihez (nyilván az 1877 : XX. tv. 28. §-ának *a)* pontjában említetthez hasonló esetekhez) a teljes cselekvőképtelenséget fogja következményként hozzáfűzni.

A korlátoltan cselekvőképes kiskorúak házasságkötését a gyámhatóság engedélyéhez kötő 10. § lényegesen egyszerűbb szabályt állít fel az eddigi Ht.-nál, amelynek erről a kérdésről 7. és 8. §-ai rendelkeznek. A Ht. 7. §-a a fejletlen korú (18, illetőleg 16 éven aluli) személy házasságát csak a helyi tanács végrehajtóbizottsága által adott (1950 : 45. tvr. 1. §) felmentés esetén ismerte el érvényesnek, 8. §-a pedig a kiskorú házasságához a törvényes képviselő és illetőleg a szülő beleegyezését kívánta meg, aminek hiánya a gyámhatóság által volt pótolható. A nagykorúság korhatárának kilátásban levő leszállítása lehetővé teszi, hogy a kódex a fejletlen kor külön fogalmának mellőzésével egyetlen érvényességi kelléket állítson fel a kiskorúak házasságára nézve: a gyámhatóság hozzájárulását. A gyámhatósági hozzájárulás lényegileg az eddigi végrehajtóbizottsági felmentés helyett fog a kiskorúak házasságkötésének első feltételeként szerepelni, ha pedig eszerint a szülő ellenében eddig is érvényesült hatósági hozzájárulás úgyis szükséges lesz, a törvényes képviselő és a szülő beleegyezését külön megkívánni felesleges, elegendő — mint a 10. § (3) bekezdése rendeli — a törvényes képviselő meghallgatása is.

Az anyagi érvénytelenségi okok között az eddigi házassági szabályok szerint jelentős szerep jutott az akarat hiányán, illetőleg hibáján alapuló érvénytelenségi eseteknek. Ezek közül a kódex egyedül a teljes cselekvőképtelenség tényleges állapotát (pl. beszámíthatatlan részegség, kábítószer folytán akaratképtelen állapot) minősíti ilyennek, de a kényszer (fenyegetés) esetét, valamint a tévedés és megtévesztés eseteit már nem. Az Indokolás szerint ez a házassági jognak a vagyoni jogtól eltérő természetéből következik, egyébként is a házasságra kényszerítés a szabad emberek szocialista társadalmában aligha fordulhat elő és a tévedés és meg-

tévesztés hatása alatt kötött házasságok száma is gyakorlatilag elenyésző.

A házassági jognak a vagyoni jogtól való eltérő természete ebben a vonatkozásban kétségtelenül kiütközik. A házassági együttélést utólag a valóságban nem igen lehet »in integrum restitutio«-val meg nem történtté tenni, ennek jogi fikcióját tehát aligha volna célszerű erőszakolni ott is, ahol nem a feltétlenül érvényesülő társadalmi érdek követeli azt meg — mint pl. a vérrokonok házasságánál — hanem csupán olyan körülmény forog fenn, amelynek érvényesítése, bizonyítása kizárólag a fél akaratától függ, mégpedig annak a félnek az akaratától, aki eredetileg szándékosan élte a házaséletet s — mint pl. a tévedés esetén — csupán utóbb megismert tények alapján helyezkedik arra az álláspontra, hogy a házasság neki nem megfelelő. Ilyen esetre van más orvoslás is, mint hogy meg nem történtnek vegyük a házasságot, jelesül — az Indokolás szava szerint — »ha az érintett fél úgy találja, hogy az ilyen módon létrejött házasság reánézve elviselhetetlen, ebből az okból kérheti a házasság felbontását (18. §)«.

Nem minősíti a kódex érvénytelenségi oknak a Ht. 13. §-ában meghatározott eddigi okot sem (házastárs élete ellen törés), nyilván az eset túlságos ritkaságára tekintettel s a kazuisztikus aprólékosság elkerülése végett. Ehhez hasonló rendelkezések valóban nem illenének bele a nagyvonalúságra törekvő kódex szerkezetébe.

Az alaki érvénytelenségi okok vonalán a kódex szintén lényegesen egyszerűbb az eddigi házassági jognál. Az új kódex — szemben az eddigi joggal (Ht. 41. § a) p.) — az illetékességi szabály meg nem tartását egyáltalán nem tekinti érvénytelenségi oknak, az alaki kellékek meg nem tartásának esetei közül pedig 12. §-ában csak két esetet minősít ilyennek: ha a házasság megkötésénél az anyakönyvvezető nem hivatalos minőségben járt el (ú. n. megrohanásos házasság), vagy ha a házasulók kijelentésük megtételekor nem voltak *együttesen* jelen. Természetesen ez a két ok nem meríti ki azokat az összes eseteket, amelyek a házasság *létrejöttéhez* megkívánt kellékek (2. § (1) bek.) meg nem tartásának minősülhetnek. Mert ilyen lehet pl. az is, ha a házasulók egyenesen nem az anyakönyvvezető előtt teszik meg kijelentésüket, vagy a kijelentés nem személyesen, hanem pl. meghatalmazott útján történik. Az a körülmény, hogy ezek az esetek nem érvénytelenségi okok, természetesen nem azt jelenti, hogy felmerülésük esetén a házasság érvényes, hanem egyenesen azt, hogy ilyenkor házasság egyáltalán nem jön létre, tehát még alakilag érvénytelen házasság sem, amelyet előbb érvénytelenné kellene nyilvánítani (v. ö. a kódex 14. §-ával). Ez az ú. n. nemlétező házasság (matrimonium non existens) lesz, amelynél — mint az Indokolás is rámutat — a tévesen házasságkötést tanúsító anyakönyvi bejegyzést államigazgatási úton is töröltetni lehet, ha pedig a félnek egyébiránt fűződik érdeke ennek kétségtelen eldöntéséhez, házasság nemlétezésének megállapítása iránti perben lehet a kérdésben bírói határozatot szorgalmazni. Ezt a pertípust az új polgári perrendtartás is ismeri (276. §). Az eddigi Ht. egy helyütt kifejezetten is felemlítette a nemlétező házasság egy esetét, a »nem polgári tisztviselő előtt történt« kötést (30. §), amely »semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak«, ilyen szabály kifejezett kimondása azonban természetesen csak annak idején, a polgári házasság bevezetésekor lehetett indokolt, most az magától értetődő.

Miként az eddigi házassági törvény, úgy az új kódex is ismeri az eredetileg érvénytelen házasság utólag érvényessé válását, konvalidációját nem csak a kettős házasság már említett eseteiben, hanem egyéb esetekben is. Ez a különben megengedett előzetes felmentés vagy a megkívánt előzetes engedély utólagos megszerzése a vérrokonság egyes eseteiben (8. § (2) bek.), valamint a kiskorúság (10. § (2) bek.) és a külföldi állampolgárság eseteiben (13. § (2) bek.). Ilyen utólagos konvalidáló körülmény továbbá a fél részéről a házasság helybenhagyása az érvénytelenséget okozó körülmény megszűnte után, a gondnokság (9. § (2) bek.), a kiskorúság (10. § (2) bek.) és a cselekvőképtelen állapot (11. § (2) bek.) esetén. Az utólagos érvényessé válás feltételeül a törvény minden esetben megköveteli, hogy az a házasság *fennállása* alatt következzék be, tehát nem már csak a házasság megszűnése (az egyik házastárs halála vagy a felbontás) után. Első pillanatra talán visszásnak látszhatnék, hogy ilyen konvalidáló körülményt éppen az alaki kellékek meg nem tartása okából bekövetkező érvénytelenség (12. §) esetére nem állapít meg a kódex. Az eddigi Ht. az egy évi férj és feleségként való együttélést egyes alaki hiányok esetében ilyen konvalidáló körülménynek minősítette (43. §). Lényegileg azonban az új törvény még tovább megy — csakhogy ismét egyszerűbb megoldás választása mellett — amidőn konvalidációs rendelkezés helyett egyszerűen a házasságkötéstől számított hat havi véghatáridőt szab az alaki okra alapított érvénytelenségi kereset megindítására.

*

Ezután rá is térek a házasság *érvénytelenné nyilvánításának* kérdésére. Ebben a vonatkozásban a kódex alapvetően eltér a korábbi jogtól, amely különböztetett a házasság fennállása alatti és a házasság megszűnése utáni helyzet között — az előbbi esetben lehetővé téve az érvénytelenségnek külön erre irányuló perben mindenkivel szemben hatályos ítélettel való eldöntését, az utóbbi esetben pedig az incidentaliter bármely perben való elbírálást, de csak olyan ítélettel, amely egyedül a perben álló felekkel szemben hatályos (Ht. 46., 49., 50., 67., 71. §). A kódex kizárólag a külön érvénytelenítési perben, mindenkivel szemben hatályos ítélettel való eldöntést ismeri *mind a házasság fennállása alatt, mind annak megszűnése után* (14. §). Kivétel egyedül az alaki érvénytelenségi ok miatt indítható kereset tekintetében áll fenn, amelyet a már említett hat hónapi határidőn belül is csak a házasság megszűnése előtt lehet megindítani. (»Indokolatlan volna, ha pusztán alaki okból egyenesen a házasság megszűnése után is megadnánk a lehetőséget a házasság érvényének megdöntésére, amikor a házasság ellen érdemben kifogás nem emelhető« — mondja az Indokolás.) A házasság érvénytelenségének esetenkénti, inter partes hatályú ítélettel eldöntése ellen felhozható szempontokat az Indokolás élesen kifejezésre juttatja: »Ilyen módon lehetséges, hogy a bíróság több perben is kimondja, hogy valamely házasság semmis volt, ennek ellenére a házasságot az ezekben a perekben félként nem szereplő személyek irányában érvényes házasságnak kell tekinteni s az anyakönyvben is ilyenként szerepel. Ennek a helyzetnek a fenntartása a házasság intézményének komolyságával nem egyeztethető össze.«

Annak szükségképpeni folyományaként, hogy a családjogi kódex szerint a házasságot mindig csak érvénytelenítési perben hozott s mindenkivel szemben hatályos bírói ítélet alapján lehet érvénytelennek tekinteni, az új polgári perrendtartás 153. §-a kötelezővé teszi minden olyan per felfüggesztését, amelynek eldöntése házasság érvényességétől függ, akár már van, akár még nincs eziránt per folyamatban, az utóbbi esetben attól feltételezetten, hogy a felek valamelyike jogosult az érvénytelenítési per megindítására, amikoris azonban a per megindítására megfelelő határidőt kell kitűzni. Ha a felek egyike sem jogosult az érvénytelenítési per megindítására, felfüggesztésnek nincs helye, ha pedig valamelyik fél jogosult ugyan erre, de a megindításra kitűzött határidő sikertelenül telik el: a felfüggesztett tárgyalást folytatni kell. A most említett mindkét esetben a kódex 14. §-ának (1) bekezdéséhez igazodva az előkérdésben úgy kell állást foglalni, hogy a házasság érvényes.

Az érvénytelenségi keresetre jogosultak köre a kódexben nem tér el attól a körtől, amelyet az eddigi jog (Ht. 47. §) a semmiségi perekre állapított meg. A jogosultak a kódex szerint is: bármelyik házastárs, az ügyész és általában az is, akinek a házasság érvénytelenné nyilvánításához jogi érdeke fűződik (15. § (1) bek.). Az eddigi Ht. is ismert eseteket, amelyekben a megtámadási per megindítására kizárólag az egyik házastárs jogosult (Ht. 56. §). Az új kódex ezt a gondolatot elvi alapra fektetve következetesen viszi keresztül, jelesül a 15. § (3) és (4) bekezdése valamennyi olyan esetben, midőn lényegileg *a cselekvőképesség hiánya vagy korlátozott volta* az érvénytelenség oka, attól az időponttól kezdve, midőn az a házastárs, akinek személyében az érvénytelenség oka fennállott, teljes cselekvőképességének birtokába jutott, ennek a házastársnak kizárólagos, egyedüli keresetindítási jogosultságát állapítja meg. Sőt midőn a cselekvőképtelenség vagy korlátozottsága nem formális jogi ismérven (9., 10.§) alapul, hanem mint valósággal meglevő tényleges állapot forog fenn a házasságkötéskor (11. §), akkor ennek az állapotnak a további fennállása, tehát a cselekvőképtelenség ideje alatt is csak a közvetlenül érintett házastárs jogosult a keresetindításra. (Erről természetesen csak a törvényes képviselő útján lehet szó; törvényes képviselő viszont csak akkor léphet fel a házastárs nevében, ha őt utóbb gondnokság alá helyezték, amint ez a kódex 16. §-ából szükségképpen következik.) Az alapgondolat itt az, hogy ezekben az esetekben egyéb tárgyi akadály hiányában kizárólag a házastárs *beszámítható akaratának hiánya, illetőleg annak nem teljes értékű volta* eredményezi az érvénytelenséget. Ha a házastárs a cselekvőképességet utóbb megszerzi, illetőleg visszanyeri, csak ő lehet hivatva annak eldöntésére, hogy akaratának teljes birtokába jutva, magáévá kívánja-e tenni a beszámítás szempontjából nem teljes értékű kijelentésével annak idején létrejött házasságot, vagy pedig annak érvénytelenítését kívánja. Ennek a merőben szubjektív megítélésre tartozó kérdésnek az eldöntése rajta kívül másra semmikép nem volna rábízható.

A kereseti jogosultság kérdésében egyébként érdekes egybevetni a családjogi kódex rendelkezéseit az új polgári perrendtartásnak az ügyész önálló perindítási jogosultságára vonatkozó rendelkezésével (Pp. 2. § (1) bek.)

Kérdés ugyanis, hogy az új Pp. 2. §-ának (1) bekezdése, amely az ügyészt általánosságban feljogosítja arra, hogy az állam és az egyes dolgozók érdekében polgári pert indíthasson, úgy értelmezhető-e, hogy az az érvénytelenítési per megindításának jogával is *minden esetben* felruházza az ügyészt, tehát azokban az esetekben is, amikor a családjogi kódex ezt a jogot az ügyésznek nem adja meg? Nézetem szerint erre a kérdésre nemleges választ kell adni több okból. Mindenekelőtt azért, mert az új családjogi kódex és az új Pp. egyidejűleg, egymásra tekintettel készültek. Ebből kiindulva pedig nem lenne logikus olyan álláspont elfoglalása, amelynek alapulvételével a családjogi kódex 15. §-ának (3) és (4) bekezdésében foglalt rendelkezéseknek gyakorlatilag semmi célja sem volna, mert azok kizárólagossági hatályának érvényesülését kizárná a Pp. 2. §-ának (1) bekezdése. Ezenfelül abból, hogy a kódex 15. §-ának (1) bekezdése külön említi az ügyész kereseti jogát, csak az következhetik, hogy az érvénytelenítési kereset vonatkozásában a törvény az anyagi jogi jellegű kereseti jogosultságot speciálisan, az általános perjogi szabályoktól függetlenül kívánta szabályozni, különben a Pp. 2. §-ára tekintettel az ügyész külön megemlítése a kódex 15. §-ának (4) bekezdésében felesleges lett volna. De a házastárs kizárólagos jogosultsága körébe utalt keresetindításnak a fent már jellemzett merőben *szubjektív jellege* is csak arra az álláspontra szolgál alapul, hogy e kizárólagosság fenntartása a házastárs javára a Pp. 2. §-ának (1) bekezdésével szemben is indokolt és észszerű.

A házasság érvénytelenítése iránti perben azok, akik egyaránt jogosultak a keresetindításra, akár kezdettől fogva — mint pertársak — mind felléphetnek, akár a más által indított perbe az, aki a per megindítására maga is jogosult lett volna, pertársként utóbb is beléphet (új Pp. 279. §). A pertársként való belépéstől különbözik bármely jogosultnak az a belépési joga, hogy ő, ha az a másik jogosult, aki a keresetet megindította, meghal, a perben *ennek a helyére* léphessen (kódex 15. § (2) bek.), tehát a pert abban az állapotban vegye át és folytathassa, amilyenben a másik jogosult kezén volt. Ugyanilyen belépési jogot biztosít a kódex (15. § (5) bek.) arra az esetre is, ha a kizárólagosan jogosult házastárs hal meg, ilyenkor ennek az léphet helyére, aki a 15. § (1) bekezdése szerint általában jogosult érvénytelenítési kereset indítására. (Érdekes alakzat, hogy ebben az esetben a belépő olyan személy, akinek közvetlen, elsődleges jogosultsága nincs a keresetindításra.) A perbe valamely jogosult *helyére* való belépés az új Pp. 61—62. §-aiban szabályozott perbeli jogutódlás egy különleges esete. Előnye az ilyen belépőnek a pertárssal szemben abban van, hogy a meghalt jogosult ténykedései feltétlenül a helyére belépő javára szolgálnak, így pl. ha a keresetindítási határidőt a meghalt jogosult megtartotta, a helyére lépő akkor is folytathatja a pert, ha a határidő reá nézve már lejárt volna (pl. a kódex 14. §-ának (1) bekezdése esetében), szemben a pertárssal, akire nézve a keresetindítási jogosultságot a határidő megtartása szempontjából önállóan kell vizsgálni.

Az érvénytelenítési perben a kereseti jogosultság *személyes*, vagyis mint az Indokolás megállapítja, a kereseti jogosultságot átruházni nem lehet s abban öröklésnek sincs helye. Személyesen, tehát nem törvényes képviselője útján indíthatja meg az ilyen kere-

setet a korlátoltan cselekvőképes személy is, amire egyébként az új Pp. 278. §-a szintén utal, »azonban — folytatja az Indokolás — ilyen esetben a keresetindításhoz, ha a jogosult nem valamelyik házastárs, a törvényes képviselő hozzájárulása szükséges, nehogy annak eldöntése, van-e szükség valamely jogi érdek védelmére (16. § (1) bek.), kizárólag egy korlátoltan cselekvőképes személytől függjön«. Kifejezetten kivételt állapít meg a személyesség alól a 16. §, a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állóra nézve, akinek nevében a gyámhatóság hozzájárulásával törvényes képviselője indíthat érvénytelenítési keresetet.

IV. A házasság megszűnésének az új kódex is (17. §) két esetét ismeri, mégpedig *a)* az egyik házastárs halálát és *b)* a bírói felbontást. A házastárs halálával kapcsolatban a kódex érdemben nem jelent eltérést a Ht.-től, a kérdést azonban szabatosabban oldja meg. A Ht. ugyanis csak a holtnaknyilvánítással kapcsolatban állít fel szabályt arra az esetre, ha a halálnak a holtnaknyilvánító határozattal bizonyított tényе valójában nem következett be s így a házasság halál által nem szűnt meg. Erre az esetre a felek jóhiszeműségétől feltételezetten az újabb házasság megkötését tekinti olyan ténynek, amely megszünteti a halál okából meg nem szűnt házasságot. Ezzel szemben az új kódex számításba veszi, hogy ugyanilyen eset akként is bekövetkezhetik, hogy a holtnak vélt házastárs annak ellenére életben marad, hogy halálát *halotti anyakönyvi* kivonat bizonyítja. Ennek megfelelően mind a holtnaknyilvánító (halál tényét megállapító) bírói határozat, mind a halotti anyakönyvi kivonat hatályának megdőlte esetére egyaránt kimondja, hogy a korábbi házasságot a másik házastárs újabb házasságkötése esetén a felek jóhiszeműségétől feltételezetten megszűntnek kell tekinteni (17. §). Abban van még további eltérés a két megoldás közt, hogy míg ily esetben a Ht. 74. §-a szerint *az újabb házasságkötés által* szűnik meg a korábbi házasság, addig a kódex szerint az újabb házasságkötés csak előfeltétele annak, hogy a házasságot a halál *eredetileg bizonyítottnak vett időpontjától kezdve* továbbra is megszűntnek lehessen tekinteni az azt tanúsító közokirat hatályának megdőlte ellenére is.

Itt említem meg, hogy ha a halál bekövetkeztét igazoló közokirat ellenére a házastárs életben van s erről bármelyik házasuló tud, a korábbi házasság nem tekinthető megszűntnek s az újból házasságra lépő házastárs személyében az érvénytelenséget (7. §) eredményező kettős házasság esete áll elő.

A házasság bírói felbontásának előfeltételei tekintetében a kódex mélyreható elvi eltérést mutat az eddigi jogtól. Szemben ugyanis az eddigi joggal, amely az ú. n. vétkességi rendszer alapján áll, tehát a házasság felbontását — néhány kivételtől eltekintve (6.800/1945. M. E. sz. r. 4—6. §) — csak az egyik vagy mindkét házastársnak a házastársi kötelességeket sértő s ezért »vétkesnek« minősülő magatartása esetében teszi lehetővé, az új kódex (18. §) a szocialista jogrendszerek elvi alapján állva »komoly és alapos ok« esetén rendeli — bármelyik házastárs kérelmére felbontani. Ilyen »komoly és alapos ok« természetesen lehet valamelyik házasfél magatartása is, de lehet egyéb körülmény is, amely nem a házastárs magatartásán múlik. Így pl. lehet, hogy a házastársi viszony harmóniáját az dúlja fel, hogy a házastárs rájön egy, a házasságkötéskor fennforgott lényeges *tévedésre*, amely korábban a fent előadottak szerint érvénytelenítési per alapja volt. Az általánosságban megkívánt »komoly és alapos ok« lényegileg a házasság felbontásának alapja a Szovjetunióban, de a csehszlovák és a lengyel jog szerint is.

Az egyetlen bontó ok ilyen megállapítása felel meg a házasság felbontásának lehetőségéről alkotott szocialista felfogásnak. E szerint elvileg minden egyes esetben kivétel nélkül *mérlegelnie* kell a bíróságnak azt, hogy indokolt-e a házasság felbontása, a bírói mérlegelés alól kivett ú. n. abszolút bontó okot tehát a kódex nem ismer. A vezető szempont ugyanis minden esetben az, amit a szovjet családjog alapelvének is lehet tekinteni, hogy — az Indokolás szavait használva — »a házassági bontóperek elbírálásánál a szovjet család és a házasság megszilárdításának alapvető feladataiból kell kiindulni és a bíróság csak abban az esetben bonthatja fel a házasságot, ha a bontópert komolyan megalapozott okok alapján indították meg és a házasság további fenntartása ellentétben állana a kommunista erkölccsel, nem biztosítaná a rendes feltételeket az együttélés és a gyermekek nevelése számára«. Világosan kitűnik ebből a jellemzésből, hogy a szocialista kódex, míg egyrészt nem tekinti a házasságot feltétlenül az egész életre szóló, felbonthatatlan kapcsolatnak, addig másrészt annak felbontását mindig csak erkölcsileg is indokolt esetekben, komoly ok alapján, a család érdekeit szem előtt tartva engedi meg. Ebből kiindulva véleményem szerint az új kódex helyes értelmezése mellett egyes bizonyos körülményeket sohasem lehet már eleve feltétlen bontó okoknak tekinteni s habár a bírói gyakorlat idővel bizonyára ki fog alakítani egész sor olyan állásfoglalást, amelyek szerint egyes közelebbről meghatározott tényállások *rendszerint* megvalósítják a »komoly és alapos ok« kívánalmát, ezeket az irányelveket minden esetben, okvetlenül érvényesülő szabályként kezelni sohasem lehet. Mert még a magábanvéve legnyomósabbnak látszó ok is — pl. a gyermekek érdekeinek a kódex által elrendelt figyelembevétele mellett — esetleg nem fog olyannak bizonyulni, hogy a házasság felbontásához in konkréto elegendő legyen.

Azt hangsúlyozni kell, hogy a kódex 18. §-át elsősorban a helyes bírói gyakorlat lesz hivatva különleges tartalommal megtölteni. Ebben a körben nagy érdeklődésre tarthat számot pl. az a kérdés, hogy a *különélés* vagy a felek *megegyezése* a jövőben *rendszerint* olyan oknak fog-e minősülni, amely komolynak és alaposnak tekintendő, vagy hogy pl. a vétkességi elv elvetése folytán az a házastárs, aki az okot maga idézi fel, kérheti-e erre hivatkozással a bontást, avagy hogy az egyszer már megtörtént megbocsátás, belenyugvás, hozzájárulás olyannak tekinthető-e, amely a jövőre nézve az okra hivatkozást kizárja stb. — Ebben a vonatkozásban az iránymutatás szempontjából nyilván nagy szerepet fog játszani a hasonló szellemű szocialista jogok — elsősorban a szovjet jog — tanulmányozása, mert ott ezekben a kérdésekben már kialakult bírói gyakorlat s tudományos irodalom van, amely támpontul szolgálhat.

A bontóokok eddigi taxatív rendszerével együtt az azok érvényesítésére megállapított fix határidők is elesnek s megszűnt az ú. n. támogató bontóokok intézménye is. A konkrét esethez képest mindig egy meghatározott naptól kezdődő fix határidő, mint formális kizáró körülmény helyére annak vizsgálata lép:

az adott esetben bizonyos idő eltelte ellenére fennáll-e még mindig a komoly és alapos ok?

A kódex nem ismeri az előzetes különélés elrendelésének intézményét, amelyet a korábbi jog (Ht. 99. §, 6.800/1945. M. E. sz. r. 3. §) a bontás komolyságának biztosítása, a kibékülés megkísérlése végett teremtett meg. Ez az intézmény a Ht. korszaka alatt teljesen hiábavalónak bizonyult s csupán arra volt alkalmas, hogy a komoly és indokolt bontásokat is feleslegesen elhúzza, anélkül, hogy pozitív módon a legcsekélyebb mértékben is hozzájárult volna a felbontás elkerüléséhez. A bontás komolyságának további eszközét az új magyar jog a perrendi szabályok között veszi alkalmazásba, midőn az új Pp. 280. §-ában a bontóper megindítását ezt megelőző előkészítő eljárástól teszi függővé. Ennek célja »a házasság felbontására irányuló szándék okainak s az azzal kapcsolatos összes körülményeknek a tisztázása, valamint — ha ettől eredmény remélhető — a házastársak kibékítésének megkísérlése.« Az előkészítő eljárás a járásbíróság hatáskörébe tartozik. Az eljárás lényege a feleknek az eljárás céljának megfelelő részletes kihallgatása, a cél által meghatározott keretben esetleg tanúk kihallgatása is s eredmény reménye esetén a kibékítés megkísérlése. Ha a békítés eredményes, az eljárást meg kell szüntetni s bontóperre nem is kerül sor. Ellenkező esetben a bontásra irányuló keresetlevelet az előkészítő eljárást lefolytató járásbíróságnál kell benyujtani s ez terjeszti azt fel — az előkészítő eljárás irataival együtt — a keresetlevélben megjelölt megyei bírósághoz. Az Indokolás szerint házassági bontóperek meggondolatlan és könnyelmű megindítását van hivatva egyébként megakadályozni a Pp. 290. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a bíróság a házasságot felbontó ítéletében az összes körülmények mérlegelése alapján egyik vagy mindkét felet összesen 3000 forintig terjedhető külön illeték fizetésére kötelezheti.

Ami a bontóperrel kapcsolatos többi perjogi szabályokat illeti, az eddigi jogtól való jelentős eltérésként itt emelem ki az egyébként érvénytelenítési perekre is irányadó azt a szabályt, hogy a házastársak utolsó közös lakhelye bíróságának illetékességét az új Pp. 277. §-a csak mint vagylagos illetékességet állapítja meg, az e vonatkozásban megállapított kizárólagos illetékesség tehát megszűnt s az általános illetékesség is igénybevehető. Ez a megoldás indokolatlan nehézségeket szüntet meg. — Másik ilyen jelentős közös perjogi szabály minden házassági perre az, hogy a tanúvallomást nem lehet megtagadni azon a címen, hogy a tanú a felek valamelyikének közeli hozzátartozója, illetőleg hogy őt az orvosi titoktartás köti (Pp. 286. § (2) bek.).

A bontóperre való kereseti jogosultság a családjogi kódex 18. és 19. §-ai szerint kizárólag a házastársakat illeti. Ismétlések elkerülése végett itt is utalok arra, amit az érvénytelenítési perrel kapcsolatban adtam elő az ügyész szerepével, valamint a keresetindítás személyes jellegével kapcsolatban.

A házasság felbontásával kapcsolatban további alapvető változást teremt a kódex a korábbi házassági törvénnyel szemben a *tartás* kérdésében is. A Ht. 90. §-a a házasság felbontása esetére csak az ú. n. végleges nőtartást ismerte (a férjtartás egyetlen esetét a 6.800/1945. M. E. számú rendelet 5. §-a állapította meg az elmebeteg férj javára), a tartás előfeltétele a férj vétkessé nyilvánítása s a nő jövedelmének elégtelensége, mértéke pedig a férj »vagyoni helyzete és társadalmi állása«. Ezen a jogi helyzeten — mint az Indokolás is rámutat — az utóbbi évek bírói gyakorlata áttört ugyan már, a kérdésnek minden irányban való szabatos új megoldásához azonban természetesen mégis csak a kódex fekteti le az alapelveket. A szocialista elvnek: a férfiak és nők egyenjogúságának megfelelően a kódex 21. §-a szerint a házasság felbontása esetére tartás nemcsak a nőt, de a férfit is megillethetí. A tartás előfeltételei szigorúbbakká váltak, mert a tartásra nem adhat jogot egymagában a jövedelem elégtelensége — munkavállalási kötelezettség nélkül, hanem csupán a hibáján kívül való rászorultság, amely a *munkavállalási kötelezettséget* feltételezi s az alól csupán különleges esetekben ismer el mentesülést, ha ugyanis ezt az egészségi állapot, a kor vagy más körülmény (pl. a nő kisgyermekeket nevel) elfogadhatóvá teszi. A 21. § szerint a tartást határozott időtartamra is meg lehet állapítani, ha feltehető, hogy a rászorultság ennek elteltével megszűnik. Ez a rendelkezés ad átmeneti időt az ú. n. háztartásbeli nőnek arra, hogy mint dolgozó munkát vállaljon, s illetőleg ehhez megfelelő előképzettséget szerezzen.

A tartási kötelezettségnek a vétkességi elv elejtése folytán természetesen nem lehet feltétele a tartásra kötelezett »vétkessége« s a jogosult »vétlensége«, a Kódex 21. §-a sem ad azonban tartásra való jogot annak, aki arra »a házasság alatt tanúsított magatartásával érdemtelenné vált«.

A kódex nem szab kifejezett határidőt a tartási követelés érvényesítésére, az tehát, hogy lesznek-e itt bizonyos időbeli korlátozások, a bírói gyakorlat alakulásától fog függni, aminthogy a Ht. 90. §-ának időbeli korlátját is a bírói gyakorlat alakította ki. Már a névviselés kérdésében a kódex ismer a jog érvényesítésére időbeli korlátozást, mint erre a 26. §-sal kapcsolatban később rámutatok.

V. Ugyancsak alapvetően új rendet teremt a kódex IV. fejezete a házastársak jogai és kötelességei tekintetében az eddigi szokásjogi szabályokkal szemben, mégpedig mind a személyi, mind a vagyoni vonatkozásban felmerülő kérdések szempontjából. A férfi és a nő egyenjogúságának elve itt teljes mértékben érvényesül. A korábbi jogban elvi eligazítóként jelentkező tételeknek, pl. hogy »a férj a család feje«, »a család ügyeiben övé a döntő szó«, a »közös lakás helyének megválasztása a férj joga« stb., stb., az új kódexben éppen az ellenkezője van leszegezve, mert pl. a 23. § szerint »a házastársaknak a házasélet ügyeiben egyenlő jogaik és kötelességeik vannak« s a 25. § értelmében »a házastársak lakásukat egyetértve választják meg«.

Itt kell közbevetőleg megemlítenem, hogy közvetve a *házastársak* jogegyenlőségének az elvét jelenti az a teljes egyenlősítés is, amelyet a kódex a szülőknek a gyermekhez való viszonyában állapít meg. Így pl. a gyermek viselheti akár apjának, akár anyjának családi nevét, nevére nézve szülőinek megállapodása irányadó, megegyezésük hiányában a gyámhatóság dönt (42. §), a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják (72. §) stb.

A jogegyenlőség megvalósítására irányul a kódexnek a nő névviselésére vonatkozó rendelkezése is. A kialakult magyar nyelvhasználatot is figyelembe véve, hazánkban még korai lett volna annak kimondása, hogy a

házastársak megállapodásuk szerint egyikük vagy másikuk nevét viselik, vagyis mindketten a nő nevét is viselhetik. A kódex 26. §-a azonban mégis jelentősen előreviszi a kérdést mindenekelőtt annak kimondásával, hogy a nő akaratától függ, hogy a házassági viszonyra utaló toldással és esetleg saját nevének hozzákapcsolásával férje nevét, vagy pedig kizárólag a maga nevét viseli. Ha a nő a férj nevét viselte, azt választása szerint viselheti a férj halála után is; a bíróság kérelmére feljogosíthatja a nőt a házasság érvénytelenné nyilvánítása vagy felbontása esetére is volt férje nevének viselésére, ha azt megelőzőleg is viselte s arra nem vált érdemtelenné.

A házastársak alapvető kötelességeit a 24. § úgy határozza meg, hogy a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak és egymást támogatni kötelesek. Ezeket az általánosságban felállított nagy alapvető elveket a mindennapi élet szükségleteinek megfelelő gyakorlati tartalommal a bíróságok döntései lesznek hivatva megtölteni. Arra nézve, hogy a szocialista társadalomban hogyan kell meghatározni az egyes részletekben a házastársak kötelességeit és jogait, a bontóperek bírói gyakorlata fog megfelelő útmutatást adni. Ennek a gyakorlatnak a kialakításánál természetesen állandóan szem előtt kell tartani a törvénynek azokat a célkitűzéseit, amelyeket tanulmányom bevezető soraiban ismertettem.

*

Egészen új alapokra helyezi végül a kódex a házassági vagyonjogot is. Eddigi házassági jogunk — mégpedig az 1946 : XII. tv. óta — általánosan a házastársak szerzeményi közösségén alapult, amelynek szabályai szerint a házastársaknak az életközösség tartama alatti szerzeménye közösnek minősült ugyan, ez azonban a házasság fennállása alatt nem érintette a szerző házastársnak a szerzeményre vonatkozó kizárólagos rendelkezési jogát s a valóságos megosztásra csak a házasság megszűnése után kerülhetett sor s addig a közszerzeményi igénynek még a biztosítását sem lehetett követelni. Ez a rendszer a házastársak belső viszonyában az esetek többségében sokkal inkább a férj, mint a feleség érdekének felelt meg és abban éppen ezért a házastársak jogi egyenlősége a házasság egész tartama alatt csak fikcióként érvényesült, ugyanakkor kifelé, harmadik személyekkel szemben meg éppen nem bírt a házasság tartama alatt semmi olyan jelentőséggel, amely a házastársak valódi közösségére utalt volna.

A szocialista elgondolás alapján a kódexben (27. §) megteremtett vagyonközösség, amely a házassági életközösség idejére szól, *valóságos vagyonközösség*, s annak megfelelően már kezdettől fogva valóságosan a házastársak osztatlan közös tulajdona mindaz, amit a házassági életközösség fennállása alatt akár együttesen, akár külön-külön szereznek (ide nem értve a házastársak különvagyonának tárgyait). A házasságkötés előtt a házassági vagyonközösséget sem egészben, sem részben ki sem lehet zárni, az tehát minden házasságkötésnél szükségképpen keletkezik a házastársak között.

A különvagyon tárgyainak köre a vagyonközösség mellett is általában azonos azzal a körrel, amely a szerzeményi közösség mellett is ilyenként van elismerve, különleges, eddig nem ismert esete a különvagyonnak csak egy van: az a vagyontárgy, amelyet a házastárs a házasság fennállása alatt valamely kitüntetéssel kapcsolatban kapott (28. §). (Gondoljunk itt pl. a Kossuth-díjra.)

A házassági vagyonközösség jogi jelentőségét két vonatkozásban kell vizsgálni — a törvény is két irányban szabályozza joghatásait, — jelesül: a házastársak egymásközötti viszonya és a harmadik személyekhez való viszony szempontjából.

A házastársak egymásközötti viszonyában mindenekelőtt a bármelyikük szerzésének közössé válása a vagyonközösség hatása. (Így pl. bármelyik házastárs munkabére a megkeresés pillanatától kezdve közös házastársával.) Az ily módon közössé vált vagyontárgyakra azután lényegileg az osztatlan tulajdonközösség szabályai állanak: azokat rendeltetésük szerint mindegyik házastárs használhatja, azok kezelésére közösen jogosultak, mindegyik házastárs kívánhatja, hogy a másik járuljon hozzá azokhoz az intézkedésekhez, amelyek a tárgy fenntartása vagy értékcsökkenésének elkerülése végett szükségesek. A közösséghez tartozó tárgyak fenntartásával és kezelésével járó költségeket elsősorban a közös vagyonból, ha az nem elegendő, a házastársaknak a különvagyonukból történő aránylagos hozzájárulásából kell fedezni (29. §). A vagyonközösséghez tartozó tárgyat csak a házastársak közös egyetértésével lehet elidegeníteni s általában minden olyan vagyonjogi rendelkezéshez, amely nem a házastársak különvagyonára vonatkozik, mindkét házastárs egyetértése szükséges (30. § (1) bek.). A kódex tehát a házastársak belső viszonyában a legteljesebb mértékben, minden vonatkozásban levonja a vagyonközösség következményeit. Ez természetesen rendes körülmények között — hogy úgymondjuk: egy jól funkcionáló házassági kapcsolat esetében — távolról sem olyan merev és formalisztikus helyzet, mint ahogy ez a szabályozás szövegezéséből kitűnik, hiszen az egymással jól élő házastársaknál a kölcsönös bizalom és megértés feleslegessé teszi minden esetben az egyetértésnek azt a formális létrehozását, amelyet a jogi szabályozás *elvben* kénytelen megkívánni. (Ha meg nem jól válik be a házasság, nem árt, ha a bár kissé formális szabályok feltétlenül világos helyzetet teremtenek.) Ebben a vonatkozásban tehát a vagyonközösség intézményének keresztülvitele gyakorlati szempontból nem jár nehézségekkel.

Gyakorlati megoldást kellett azonban hoznia a kódexnek a harmadik személyekkel való viszony szempontjából avégből, hogy itt az intézmény alkalmazása ne legyen nehézkes. A nehézség abból állhat elő, hogy ha a törvény nem adna valami könnyítést, úgy annak, aki másokkal ügyletkötésbe bocsátkozik, a szembenálló félnél minden esetben meg kellene kívánnia annak igazolását, hogy az illető házasságban él-e vagy nem s ha házasságban él, az ügyletkötéshez házastársa is hozzájárult-e, ellenkező esetben annak volna az ember kitéve, hogy ügyleti partnere házasember, akinek a különvagyon körén kívül minden ügyletéhez házastársa hozzájárulása szükséges, ennek hiányában tehát az ügylet érvénytelen. Az ilyen állandóan fenyegető jogügyleti Damokles-kard azután igen alkalmas arra, hogy az ügyleti forgalmat nehézkessé tegye, sőt egyenesen megbénítsa. Mindezeken segít a kódex 30. §-a, midőn kimondja, hogy ha bármelyik házastárs harmadik személlyel a különvagyona körén kívül eső visszterhes ügyletet köt, ezt a másik házastárs hozzájárulásával kötött ügyletnek kell tekinteni, kivéve ha

az ügyletkötő harmadik tudott arról, hogy a másik házastárs az ügylethez nem járult hozzá. Ez annyit jelent, hogy a másik házastárs csak akkor hivatkozhatik hozzájárulásának hiányára, tehát csak akkor tagadhatja meg a felelősséget házastársa ügyletéért, ha bizonyítja, hogy az ügyletkötő harmadik tudott az ő hozzájárulásának hiányáról. (A törvény azonban az ügyletkötő harmadikra nézve ebben az irányban semmiféle vizsgálódási kötelezettséget nem állapít meg.) A házastárs által a saját személyes használatára szolgáló vagyontárgyat illetően kötött ügylet, úgyszintén a mindennapi élet szükségleteinek fedezése körében kötött ügylet esetén az ügyletkötő fél tudomása (rosszhiszeműsége) sem elegendő egymagában a felelősség elhárításához, hanem ehhez az kell, hogy a másik házastárs az ügylet ellen a harmadik személynél előzőleg *kifejezetten tiltakozott* (30. § (2) bek.).

Ezek a rendelkezések úgyszólván minden esetben oda vezetnek, hogy az egyik házastársnak a különvagyon körén kívül kötött ügyletei a másik házastársat is terhelik olymódon, hogy az említett rendelkezések alá eső ügyletért a közös vagyonból reá eső illetőség erejéig a másik házastárs is felelőssé válik, ami más szóval azt jelenti, hogy a házastársak *közös vagyona* bármelyikük visszterhes ügyleteinek fedezetéül szolgál. Ennek a fedezeti alapnak a biztosítását szolgálja az a rendelkezés, hogy a házastársaknak olyan megállapodása, amellyel a vagyonközösségbe tartozó egyes vagyontárgyakat valamelyikük különvagyonába utalnak, harmadik személyekkel szemben hatálytalan (28. § (2) bek.). Ennek a rendelkezésnek a felvétele nyilván azért volt szükséges, mert az egyik házastárs által kötött ügyletből eredő követelést a másik házastárs *külön* vagyonából kielégíteni nem lehet. (Hangsúlyozni kell egyébként azt is, hogy pl. az egyik házastárs ajándékozási ígérete, mivel nem visszterhes ügylet, a másik házastársat nem köti.)

A 30. § (3) bekezdése értelmében a különvagyon körén kívül kötött ügyletért az ügyletkötésben részt nem vevő, csupán az ügylethez hozzájárultnak tekintendő házastárs felelőssége egyedül a közös vagyonból reá eső illetőség erejéig terjed. Az ügyletet megkötő házastárs felelőssége tekintetében az idézett rendelkezés ilyen korlátozó szabályt nem tartalmaz, tehát az ügyletkötő házastárs a különvagyon körén kívül általa kötött ügyletért mind a különvagyonával, mind pedig a közös vagyonból reá eső illetőséggel felel. Míg ezek szerint a különvagyon körén kívül kötött ügyletért az egyik házastárs felelőssége korlátlan, a másik házastársé pedig korlátolt, a 30. § (5) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében a különvagyonra vonatkozólag keletkező tartozásokért, vagy például az ingyenes jogügyletből keletkező tartozásokért s általában azokért a tartozásokért, amelyek csak az egyik házastársat terhelik, az illető házastárs nem csak a különvagyonával, hanem a közös vagyonból reá eső illetőséggel is felel.

A közös vagyonnal való közös felelősség gondolata a házastársi kapcsolat körében igen erősíti a házastársak egymáshoz tartozásának érzését, tehát egyik alkalmas biztosítéka a házasság szilárdságának s annak, hogy a házasság valóságos életközösséggé legyen.

Térjünk most még vissza a házastársak belső viszonyának kérdéséhez, megemlítve, hogy bár a 30. § (2) bekezdése könnyen lehetővé teszi azt, hogy bármelyik házastárs a másiknak valósággal meglevő hozzájárulása nélkül, annak mintegy csupán vélelme mellett harmadik személlyel mindkét házastársat kötelező ügyletet köthet, a belső viszonyban azonban a valóságos hozzájárulás hiányában köteles házastársának ebből eredő esetleges kárát megtéríteni, azaz pl. ha a közös vagyonból az illető ügyleti tartozást behajtják a másik házastárs illetősége terhére is, utóbb az ügyletkötő házastárs saját illetőségéből vagy akár különvagyonából is köteles a másik házastárs eredeti vagyonilletőségét helyreállítani.

A vagyonközösség a házasság fennállása alatt is megszűnhetik, ha azt a házastársak közös kérelmére a bíróság kimondja; egyébként az a házassági életközösség megszűnésével ér véget, amikoris — lényegileg a tulajdonközösség megszüntetésének szabályai szerint — megtörténik a közös vagyon megosztása (31. §).

A háztartás költségeinek s a házasság alatti tartásnak a kérdéseit a kódex a vagyonközösségből kiindulva a házastársak jogegyenlőségének, de egyszersmind az összetartozás és a kölcsönös segítés gondolatának megfelelően oldja meg. Ha a házastársak között az életközösség fennáll — akár úgy, hogy a házastársak közös háztartást vezetnek, akár úgy, hogy az életközösség fenntartása mellett külön élnek —, a közös háztartásnak, illetőleg a házastársak megélhetésének költségeit elsősorban a közös vagyonból, ennek elégtelensége esetében (pl. valamely súlyos rendkívüli kiadás esetében) egyenlő mértékben mindkét házastárs különvagyonából kell fedezni, ha azonban csak egyik házastársnak van különvagyona, akkor ő egymaga köteles a kiegészítéshez szükséges összeget ebből szolgáltatni (32. § (1) bek.).

A korábbi »ideiglenes nőtartás« helyébe a kódexben szintén a házastársak kölcsönös tartási kötelessége lépett, amely a jogosan különélő és egyszersmind hibáján kívül rászoruló házastársnak jár. »Jogosan« különélés alatt nem az életközösség fenntartása mellett való különélést kell érteni, hanem akár az egyik házastársnak bár a másik házastárs beleegyezése nélkül történő, de indokolt különélését (pl. tűrhetetlen magatartás esetében), akár azt az esetet, amikor a házastársak megállapodtak abban, hogy *életközösségüket megszakítva* a jövőben külön élnek. A jogosan különélő házastársat házastársa hibáján kívüli rászorulása esetén különvagyonából is eltartani köteles, sőt ez a rendelkezés még akkor is áll, ha a házastársak között nincs vagyonközösség, mert azt már korábban bírói határozattal megszüntették, vagy azt az életközösség megszüntetése folytán likvidálták. A vagyonjogi kérdések között foglalkozik a kódex — az eddig fennállott joggal egyező megoldás mellett — a vélt házasság vagyonjogi hatásaival is (33. §). Ezeknek a rendelkezéseknek az eddig iratlan szabály szabatos lerögzítésében áll a jelentőségük.

*

E rövid ismertetésből is nyilvánvalóan kitűnik, hogy új házassági jogunk egészen új alapokra épült, nem korábbi szabályoknak más szavakkal való előadása és nem régi rendelkezések csupán formai változtatások mellett való összetoldozásának eredménye, hanem egy más szemlélet, egy új gazdasági és társadalmi rendben alapuló új világnézet kifejezésre juttatása. Ez a jelleg annál élesebben fog kidomborodni, minél inkább fel fogja a bírói gyakorlat ismerni a törvény célkitűzéseit és azoknak megfelelően fogja kitölteni a nagyvonalú, sokban csak általános irányelveket tartalmazó tételeket.

Dr. Bacsó Ferenc

A falu füstje

A földesúri bíráskodásra vonatkozó kutatásaim közben eleinte furcsán hangzó kifejezésekkel találkoztam szűkszavú úriszéki jegyzőkönyvekben. Alperesek »füstökre kívánják az törvényt«, vagyis a peres ügyet. Mire a bíróságnak határozata: »elbocsáttatik«.[1] (1619.) Avagy »ezt az törvényt füstire bocsátták« (1595.)[2] Másutt meg a földesúr az ügyet »füstire eresztette«, »füstire bocsátotta«. Az úriszék úgy is határoz, hogy felperes igazságát »keresse füstin«. Első pillantásra valami füstbement tervre, a követelés, a kereset elvesztésére gondolhatnánk. Ha azonban ilyesmit olvasunk: »volt otthon füstin törvényük valami szidás dolgából« (1593.)[3] avagy tolvajlás ügyében »otthon füstin úgy találták volt«,[4] avagy mikor így ír a földesúr tisztjének: »az szentgyörgyi parasztok controversiájába én egyéb módot nem látok, hanem ha tetszik kegyelmednek, láttassák meg a falu füstin...«[5] úgy rájövünk, hogy e kifejezésekben a falu bírájának igazságszolgáltatásáról van szó.

Nem tudjuk világosan megmagyarázni ennek a bizonyára ősi kifejezésnek az eredetét, amely a XVII. század végén még élt. A füst a tűzhelyet jelzi, amelynek már a kialakuló feudalizmus idejében jogi vonatkozásai voltak. A »füstpénz« a tűzhelyek szerint fizetett adónak volt a neve már a XIII. században. A füst az emberek lakóhelyét, a falut méltán jelképezi. Ahol még oly kis telep volt, ott tűznek kellett égnie, különösen abban az időben, amikor a tűz meggyujtása nem volt könnyű, gyorsan elintézhető feladat. Tetszetős feltevés, de nem több, hogy éppen a faluközösség fejének, a bírónak a házában kellett a tűznek állandóan égni és innen vette a bíró széke a falu füstje elnevezését.

A falu létrejötte óta nemcsak termelési, hanem igazságszolgáltatási egység is volt és a bíró kezdettől fogva bizonyára szerepet játszott a faluközösségen belül előforduló érdekellentétek, a faluközösség tagjai közt felmerülő viszályok elintézésében. Ilyenek az ingó vagyon magántulajdoni formája miatt kétségtelenül kezdettől fogva voltak.[6] A faluközösség és feje, a bíró felelős volt azért, hogy falutársuk vagy idegenek magántulajdonát megsértő nincs a faluban.[7] Együtt léptek fel tolvaj falutársuk ellen. Együttesen vádaskodnak idegen tolvajok ellen, de együttesen is voltak a faluközösségbe tartozó tolvaj miatt bíróság elé idézhetők.[8] Adatok hiányában nem mondhatunk semmit arról, hogy minő szerep jutott abban a korban a falu füstjének az igazságszolgáltatásban. Annyi bizonyos, hogy már a feudalizmus kialakulása idejében, a XIII. század első felében sem volt a falu bírájának aktív szerepe az osztálytársadalom »legnagyobb bűncselekménye«, a lopás elítélésében. Páratlan értékű társadalomtörténeti emlékünk, a Váradi Registrum tanúsága szerint királyi bírák ítélkeztek ebben az ügyben, de itt-ott jelentkezik már a földesúr bírói hatósága is.[1]

Ha nagy váruradalmak ítélkezéséről a középkorban az írásbeliség s így források hiánya miatt nem tudunk semmit, nem csodálkozhatunk azon, hogy a falu középkori bíráskodásáról nincs semmi értesültségünk. A feudalizmus csúcspontja idejében, a XVI. században kezdődnek írásbeli emlékeink az úriszéki bíráskodásról, de a falu ítélő szavát ebben az időben sem halljuk, csak az elnyomó földesúri szék közvetítésével, ahová a füstön elintézett perek megfellebbezhetők voltak. A népi jogélet szava így csak eltorzítva kerül fülünkhöz, de így is nagy értékeket közvetít.

Mely ügyeket intéztek el a falu színe előtt? Bűncselekmények általában nem tartoztak a parasztbíró és tanácsa elé, hanem csak kihágások és pénzkövetelésre vonatkozó keresetek. Ilyenekben a károsult mint felperes az alperest »füstin keresi«.

Mikor Jánosháza várában, Nádasdy Tamás székén 1612-ben per indult meg két jobbágy között gyilkosság miatt, alperes, az elfogott gyilkos védelmében ügyvédje a szék illetékessége ellen emelt kifogást, hogy »nem füstön kérték törvényhez«. A felperes azzal érvelt, hogy azért »fogták őnagysága székire«, mert »ez az criminalis causa nem illet füstön való törvényt, hanem úr székét, azért ez sem nem pénzkereset, hanem criminalis«. A bíróság határozatában tényleg megállapította, hogy ez az ügy nem tartozik »a polgári szék« elé, »eféle criminalis causa füstire polgárok eleiben nem bocsáttatik, hanem az földesúr székin vármegye szolgabírája és egyéb convocatus arbiterek előtt szokott lenni«.[2]

Világosan tükrözteti vissza ezt az elvet a Viczayak lósi úriszékének állásfoglalása is. Mikor a földesúr 1619-ben perbe fog két jobbágyot, mivel egy Lós-ról távozó kereskedő kirablásában mint orgazdák részesek, azok ügyvédje kifogást emelt az úriszék illetékessége ellen, mivel »pénzek elvonásáról«, rablásról van szó s ennek üldözése nem a földesurat, hanem »a káros embereket« illeti meg és azt kívánja, hogy »az városnak régi szokása és törvénye szerint füstire bocsássák és azoknak, ha mi injuriájok volna, az város színén prosequálnák az causat...« Felperesi ügyvéd ezzel szembehelyezkedett, utalva az ügynek büntető jellegére. A bíróság meg is állapította illetékességét azzal, hogy »az causa criminalis, melynek ítélése nem tartozik a város bíróira.«[3]

A pannonhalmi főapáti szék is, mikor egy juhlopás miatt perbe fogott csanaki jobbágy azt kívánja, hogy »füstire bocsássa őnagysága az földesúr és kinek ha mit vétett, kész leszen ott megfelelni«, épp így döntött: a bűnügyben az alperes az úr székén feleljen. Ha pedig, amire alperes hivatkozott, követelése van a károsulttal szemben, »azokat füstin keresse«.[4] Mikor viszont egy velemi (Vas m.) egy rohoncit perel a szalonaki úriszéken, »ezt füstire bocsáták Rohoncra, hogy az bíró tizenötöd napra törvényt tehessen«.[5]

Pénzkövetelésekben kívül öröklési, végrendeleti ügyek és becsületsértés miatt indított perek szerepeltek

[1] A pannonhalmi főapát úriszéke (a következőkben Pan.) Pannonhalmi levéltár, Naplók 0 a/5. 12. old.
[2] Szalonaki u. sz. Körmendi lt.
[3] Március 17. Szalonaki u. sz. Körmendi lt.
[4] U. o. 1594. november 11.
[5] Holics, 1676. február 27. Czobor Ádám levele. Nádasdy lt. Okiratok I. 434. sz. Orsz. Levéltár.
[6] Molnár Erik: A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig, I. k. 2. kiad. 238. old.
[7] Váradi Registrum. (Karácsonyi-Borovszky) 41., 254. 257. eset.
[8] U. o. 93., 305., 125.

[1] U. o. pl. 105., 149., 75., 79.
[2] Héderváry lt. u. sz. jegyzőkönyv, Orsz. Levéltár.
[3] U. o. II. r. 1. old.
[4] 1628. Pann. lt. naplók, 0 a/d. 45. o.
[5] 1593. március 17. Körmendi lt.

még a XVI—XVII. század fordulója körül a falu színe előtt. A falu bizonyára régi időktől fogva lakóinak erkölcsi élete felett is őrködött. Ezzel nem volt megegyeztethető, hogy férjes asszony hosszabb időre elhagyja urát. Lázi falu (Veszprém m.) bírája elé került Fejér Mártonné Erzsébet asszony, mert két hétig elhagyván urát másutt tartózkodott. A polgárok előtt azzal védekezett, hogy ura verte, »mód nélkül taglotta«, ezért futott el tőle. Védekezését az ítélet szerint 15-dik napon húsz tisztességes tanúval együtt leteendő esküvel kellett megerősítenie. Az asszony az esküt ugyan le nem tette, de húsz tanúval írásban támasztotta alá állítását. Férje mint felperes nem bizonyított semmit. Az asszonyt visszaadták férjének, »hogy keresztény módon éljen ezután vele és az menyecske is úgy hallgassa szavát, mint igaz házas«.[1]

Pénz vagy ingók követelésénél is, melyeket alperes nem ismer el, ahol tehát felperes állításával szemben alperes tagadása állott szemben, esküt szokott a falu bírája megítélni az egyik félnek, vagy személyében, vagy harmadmagával. Így például egy fél Győrszentivánon »a falu bírája előtt reá esküdt harmadmagával[2] egy borjújára«, hogy az lett volna az ő tulajdona és a falubíró tanácsostul neki ítélte a borjat.[3]

Szidás, becsületsértés esetében, ha a vádlottak »füstökre kívánják a törvényt«, az úriszék azt oda is bocsátja.[4] A békesség helyreállítása végett »a falu füstjén úgy találták«, hogy a felek kövessék meg egymást.

A kép, amelyet a falu bíráskodásáról szóló töredékes értesítésekből kapunk, már a XVI. század végén hanyatló hatáskört mutat. A földesúri szék egyre inkább magához vonja a pereket, még a kevésbbé jelentőseket is. Batthyány Ferenc körmendi székének könyvébe beírta a jegyző 1589-ben: »az úr székinek könyörgött az város, hogy minden kicsiny dolgot mint az Szalay Péter dolgát (egy forint értékről volt szó) ne vegyenek az úr székire.«[5] Ha a mezőváros így panaszkodott, mi maradhatott meg az őrségi kisebb falvak bíráskodásának? Az elnyomó földesúri hatalom a falusi önkormányzatot elnyelte. Aligha tévedünk, ha ennek okát a súlyos bírságok rendszerével hozzuk kapcsolatba, amelyet az úriszék igazságszolgáltatása a XVI. század folyamán kifejlesztett és amelyre e folyóirat hasábjain korábbi cikkben már utaltam.[6]

Olyan ügyben, amelyben a földesúr mint »magistratus« emel vádat, nem ítélkezhetett a parasztbíró. Azt pedig, hogy mi tartozik az úriszék elé, ő maga volt hivatva megállapítani. Amikor Nyári Miklós 1621-ben egyik jobbágyát, pápai polgárt egy más pápai polgárnak életveszélyes fenyegetése miatt perbe fogta, s ennek ügyvédje a pert »bíró uram székire« kívánja átbocsátani, Nyári ügyvédje, a vád képviselője ezt azzal utasította el, hogy »az földesúr pörit az jobbágy az ő füstire semmi úttal nem viheti, holott ez causa teljességgel az úrnak őnagyságának competál«. A bíróság természetesen ezt az érvelést magáévá tette.[7] Teljesen megegyező álláspontot foglalt el és világosan tükrözteti vissza az uralkodó felfogást Viczay Tamásné lósi úriszéke is, amikor a földesasszony bevádoltatja Janka István nevű jobbágyát, aki »lósi városnak csendességben magaviselését meg nem gondolván« különféle »excessusokat« cselekedett és annak ellenére, hogy ispánja útján megfeddette, »rebellálván ezen megírt városban lövöldözéssel és több gonosz cselekedetivel nagy zűrzavarokat indított el, egy jobbágyát megvagdalta«, és amikor el akarta fogatni, rálött a földesasszony szolgáira. A vádlott ügyvédje azzal felelt, hogy nem a földesasszonyt, hanem a megsebzettet illetí meg a kereset joga, s azért kéri, »hogy az városnak élő törvénye szerint füstire bocsássák és ott kész törvényt állni annak az embernek«. Mit használhatott azonban az élő törvényre, azaz a szokásra való hivatkozás egy »rebellis« jobbágy ügyében?! A bíróság úgy döntött, hogy a vádlott az úriszéken bizonyítsa be ártatlanságát. Ha bebizonyítja, felmentik, ha nem, fejét veszik. Ha e vádaktól megszabadul, akkor a megvagdalt jobbággyal kártérítése ügyében »az város színe, az város bírája előtt pörlekedjenek meg«.[1]

*

A falu füstjén a bíró és »a mellé tett polgárok«, az esküdtek »láttak törvényt«. Mindnyájukat választották, mezővárosokban 12-t, bizonyára a 12 apostol példájára, kisebb helyeken kevesebbet, hármat-négyet. A polgárok nemcsak az ítélkezésben vettek részt, hanem a bíró megbízásából ők idézték meg a feleket is a falu színére.

A bíróhoz jönnek panaszra a falu lakói. »Jó bíró uram —, olvassuk egy 1594. évi szalonaki per jegyzőkönyvében — énnekem az Flasker Péter adós volna hat forinttal. Kérlek, hogy küldj érette, hadd értsem meg tőle, ha meg akarja-e fizetni, avagy nem.« Amire a bíró Flaskerért küldött és magához hivatta és közvetített közöttük.[2]

A bírónak mutatták meg testi sértés esetében megtámadottak sebeiket vagy ütlegeik kék foltjait, hogy az vagy igazságot szolgáltasson, vagy ha az úr székére kerül a per, ott bizonyítson.[3]

Ha a földesúr nála tett panasz miatt pecsétjét küldte a bíróra, ami az idézésnek legrégibb módja volt, az köteles igazságot szolgáltatni. Ha ezt nem teszi, »megveti az úr pecsétjét« és annak széke elé állítják. Így járt Zárdi Gergely ravazdi bíró uram. A pannonhalmi főapát 1619 Vízkereszt tájban pecsétet küldött rá azzal, hogy a szentmártoni plébános panaszt tett egy ravazdi polgárra, hogy »őt tiszteletlen szóval illette s arra az polgárra — mondja a vádló — törvényt tétetett volna, azért azt megvetvén, semmi törvényt nem szolgáltatott, sőt azt mondotta, hogy efélében eleget hoznak, de nem mindennek adhatunk helyet«. A bíró az úriszéken alázatosan azzal védekezett, hogy menyegző volt házánál és amiatt »akkor nem lehetett az törvény, de én az pecsétét Ti Nagyságtoknak meg nem vetettem«. A szék tizenötöd napon leteendő esküt rendelt el a védekezés igazolására.[4]

A földesúr vagy tisztje, az udvarbíró meghagyásából a parasztbíró idézte meg a falusiakat az úriszék elé is. Ó köteles gondoskodni arról, hogy a megidézettek meg is jelenjenek, ő »hozza fel a törvényre« a vádlott falusia-

[1] 1628. január 26. és május 24. Pann. u. sz. Naplók, 0 a/5. 47. o.
[2] 1673. szeptember 19. Pann. 0 a/d. 105. o. — 1594. november 11. Szalonaki u. sz. Körmendi lt.
[3] Pann. 0 a/5. 103. o.
[4] 1618. szept. 5. u. o. 12. o.
[5] 1589. október 30. Körmendi lt.
[6] Jogtudományi Közlöny, 1951. 387. o.
[7] 1621. február 27. — Kamarai lt. 2120. cs. Pápa, I. Orsz. Lt.

[1] Hédervary lt. jegyzőkönyv, II. r. 4. o.
[2] 1594. november 11. Németszentmihályi bíró körmendi lt.
[3] 1594. november 19. Körmendi lt.
[4] 1619. január 26. Pann. Naplók, 0 a/5. 9. o.

kat. Ha a megidézett nem jelent meg, ebbeli eljárását kétszer meg kellett ismételnie.[1] Ha e kötelességét elmulasztotta, az úriszék súlyos bírsággal büntette. Rövid, de tanulságos feljegyzés a következő: »Udvarbíró uram meghagyta volt a rohonci horvát bírónak, Sinkovicz Péternek, hogy az gyermekeket felhozta volna az törvényre, az kik az lopást cseleködték volt, azért egyikök sem hozta fel. Maradott uram őnagyságának az bíró ft 10.«[2] Hasonlóan járt az incédi bíró Kuttya Lőrinc, mert a szalonaki udvarbíró meghagyására nem »állatta föl« az úr székére azt a két embert, akit a fö'desúri erdőispán a tilalmas erdőben vesszővágásnál talált, de őrá még külön öt forintot is mértek azért, hogy a szintén megidézendő bátyját nem küldte be a székre.[3]

Akit a bíró háromszori hívás után sem »bírhatott házához«, azt a bíró megsértőjének tekintették és öt forint bírságon kívül »a bírót otthon házánál« meg kellett követnie.[4]

A bíró volt felelős a földesúrral szemben azért, hogy a faluközösségben ne legyenek bűntettesek vagy a közerkölcs ellen vétők. Ő köteles a bűncselekményekről és az erkölcs elleni vétségekről jelentést tenni a földesúrnak, illetőleg tisztjének. E kötelezettségekre vonatkozólag hivatalba lépésekor a bíró esküt is szokott tenni. Mindezzel éppúgy a földesúr érdekét szolgálja, mint amikor arról gondoskodik, hogy a robotra kijelöltek az úr dolgára el is menjenek.

A pannonhalmi főapáti úriszék előtt 1635-ben vádat emelnek Molnár Tamás véneki bíró ellen, mert nem hozta be az úr székére egy szolgáját, akit erkölcstelen viszony miatt akartak perbe fogni, sőt azt mondta a tiszttartónak, hogy miért hozta volna be a székre, hiszen már »három egész esztendeje, hogy ott Bacsán azt az asszonyt gonoszul éli«. Az ügyész szerint »hites bíró lévén ... azelőtt meg nem jelentette ez förtelmes dolgot, hanem hiti ellen elhallgatta« s ezért kívánja megbüntetését. A szék el is marasztalta a bírót »a gonosz életű legény« vérdíjában, 40 forintban az úr javára, mivel »tiszti szerint« azt nem fogta el és »ura parancsolatját siketséggel mulatta«.[5] A ravazdi bíró meg, akit »szófogadatlanságért és engedetlenségért« törvény elé állítottak, azért hogy nem adta tudtára a földesúrnak a falu egyik lakosának bűncselekmény miatti elfogását, azzal mentette ki magát, hogy ő azt a tiszttartónak jelentette és az mulasztotta el a bejelentés továbbítását, perelje hát őt a földesúr.[6]

Másképp járt az a varsányi bíró, aki a vád szerint nem tartotta be esküjét, hogy minden, a földesurat érdeklő dolgot jelenteni fog a tiszttartónak, hanem több dolgot eltitkolt, így a maga szolgájának latorságát is, »egyebeket is megrongált, hogy az tiszttartónak semmit tudtára ne adjanak«, két kanászt is, akit lopáson fogtak meg, futni engedett. Mind e gondviseletlenség miatt vérdíjában, 40 forintban marasztalták el a földesúr javára.[7]

A bíró ugyanis köteles volt, ha valamely bűncselekmény tudomására jutott, a bűntettest elfogni és ha a földesúr pallósjoggal rendelkezett, neki, ha nem, a megyei hatóságnak átadni.[1] 1630-ban Mészáros Balázs varsányi (Veszprém m.) bíró egy falutársától arról értesült, hogy az tolvajokat leplezett le és egy esküdt útján arra kérte a bírót, hogy küldjön ki a latrok megfogására alkalmas személyeket, de a bíró »vakmerőségre vetvén magát« — mondja vádlója Győrött, a főapáti szék előtt — »tisztinek eleget nem tett«, hanem egy katonára bízta, hogy »ő vesse rá a polgárságot«. Emiatt a latrok elszabadultak. Büntetése szintén 40 forint lett, földesura javára. A bíró ugyanis a neki átadott bűntettest őrizetben kellett hogy tartsa, ha az a fogságból megszökött, az elszökött vérdíjával is őt büntették meg.

A hédervári úriszéken a viczai bírót (Rábaköz) 1687-ben azzal vádolta be földesura, hogy »megszegvén hitbeli kötelességét ... egy bizonyos szodomita és tehénnel vétkezett személyt nemhogy megfogta volna in flagranti tapasztalván, de sőt inkább az minemű azon gonosz cselekedetin kapta az megírt személyt, összevivitte és vele megkövettette, sőt békesség poharakat együtt itta meg vélek«, a földesúr sérelmére. Mivel ez a sérelem elsősorban anyagi kár, a bírság elmaradása, az ítélet megállapítja, hogy a bíró »az elbocsátott malefactor díján úgy mint negyven forint marad« és tartozik, ha a gonosztevőnek hírét hallja, őt elfogatni és a földesúr kezébe adni.[2]

Héderváry Kata, Viczayné ásványi úriszékén ugyanebben a súlyos bírságban marasztalták el Varga János kisbaráti bírót, mert egy gyilkos, aki »rabul adatott gondviselése alá«, megszökött. Hiába védekezett a bíró azzal, hogy neki Győrbe kellett mennie és helyettesítésével egyik esküdtjét bízta meg, akinek meg is hagyta, »hogy azon rabra szorgalmatos gondjuk legyen és ha szintén kibocsátják is búza szedni, úgy bocsássák, hogy el ne szaladjon. Azonban az esküdt mellette lévén valamiképpen felnyitotta az lábán lévő békót és úgy futott el az esküdt el nem érhetvén őtet.«[3]

Ha a bíró előmozdította a bűntettesek, vagy gyanúba fogottak menekülését, még súlyosabb büntetést vont természetesen magára. Miután Batthyány Ferenc 1616-ban elrendelte, hogy a rohonci szőlőhegybe befészkelt »pincetőőket« szalonaki udvarbírája fogassa el, az hallván, hogy ezek nardai lakosok, a rohonci sáfárt (ispánt) tizenketted magával elküldte a nardai bíróhoz. Levelet is küldött neki, megparancsolva, hogy »a latrokat kézhez adja«. »A bíró nemhogy kézhez adta volna — mondja az úriszéken Jobbágy János udvarbíró — legelsőben az én levelemnek nem hitt, noha a prédikátorral megolvastatta és megismertette«, hanem a latrokat »egy ház hiujára« elrejtette. Megtudván ezt a sáfár, a padlásról ki akarta őket vonni, de a bíró néhányad magával a sáfárra támadt, a latrokat kiszabadította és azok elfutottak. Az úriszék ítélete: »az bíró megmaradott uram őnagyságának fejével, jószágával, valamint őnagysága cselekszik vele, szabad őnagysága«. Társai mindegyikét húsz-húsz forint bírságban marasztalták el és tartoztak a sáfárt is megkövetni.[4]

A bíró házánál, illetőleg háza előtt volt a kaloda, a szégyenbüntetés eszköze. Ebbe ő, mint a falu békességének őre a verekedőket, részegeket, lövöldözőket zárta be. Aki mást a bíró rendelte kalodából kiszabadított,

[1] 1593. január 6. Szalonaki u. sz. Körmendi lt.
[2] U. o.
[3] 1588. február 28. Körmendi lt.
[4] Szalonaki u. sz. 1593. március 17. Körmendi lt. A pénz értékére vonatkozó egykorú adatok a körmendi levéltárból: 1593. márc. 13. Két ökör ára 16 ft 50 d. 1603. (a 15 éves török háború vége felé 60 ft. Egy ló ára 1594-ben 20 ft, 1609-ben 24 ft 50 d. 1586-ban eladnak Körmenden 3 ½ hold földet 7 forintért.
[5] 1635. január 30. Pann. 0 a/5. 81. o.
[6] 1623. január 15. U. o. 24. o.
[7] U. o. 99. o.

[1] Gömörmegye, 1706. — Corp. Stat. II. 1. k. 436. o.
[2] Héderváry lt. jegyzőkönyv, 88. f.
[3] 1673. U. o.
[4] Szalonak, 1616. február 24. Körmendi lt.

a kalodát erőszakkal feltörte, vérdíjjal tartozott a földesúrnak.[1]

A bíró mint a földesúr akaratának végrehajtója annak különös védelmében részesült az úriszéken, ha megsértették, avagy bántalmazták. Ennek pedig ugyancsak ki volt téve. A csemi bíró (Vas m.) a földesúri széken Szalonakon panaszt emelt 1587-ben falutársa, Tóth István ellen, hogy mikor előbb esküdtté választották meg, ez ellen szólott, hogy »nem érdemlem meg az polgárságot, mert egyszer nem tettem volt igaz törvényt«, majd mikor bíróvá választották Szent György napon azt mondta, hogy nem érdemli ezt meg, mert »ludas«. A szék tanúk meghallgatása után úgy ítélkezett, hogy Tóth István fizessen a földesúrnak 10 forintot »és tizenötöd napra Szabó Andrást megkövesse huszadmagával, jámborokkal, hogy valamit mondott, nem köllött volna mondani, de ha meg nem követné, tehát nyelvén marad. Ha kenig nyelvét meg akarja váltani, húsz forintot fizessen Szabó Andrásnak és ennek utána senkivel se pörölhessen, de övele pörölhessenek, az ki vele akar törvénykezni«.[2] A bíró megrágalmazásáért Tóth István felperesként nem léphetett fel többé. A csatári bírót is meg kellett követni a földesúri erdőispánnak ezért a nyilatkozatért: »Te ebnek légy bírája, nem énnekem«, amit akkor mondott, hogy látta őt, amint néhány faágat vágott. Ez azonban nem mentette meg bíró uramat attól, hogy a tilalmas erdő vágásáért őt is öt forintban el ne marasztalják.[3]

Nemcsak a bíró személye, hanem háza és háznépe is a földesúr különös védelmében részesült. Ünnepélyes megkövetésük a sértő részéről a bíró tekintélyének helyreállítását és ezzel a földesúr érdekeit szolgálta. A szalonaki bírót, Ziberer Hansot és feleségét »rútul szidta« egy Rédli nevű polgár és felesége. Az úriszék arra ítélte, hogy feleségével együtt tizedmagával kövesse meg a bírót és feleségét, fele asszony, fele férfi legyen. Ha meg nem követi, fizessen a földesúrnak 20 forintot.[4] A szalonaki ítéletek közt olvassuk, hogy egy jobbágyasszony a bírónét és gyermekeit, férje meg a bírót szidalmazta. A férfi tizenötöd napon harmadmagával a bírót, felesége meg, akinek persze csúnyább nyelve volt, 41-ed magával a bírónét három gyermekével egyetemben kövesse meg. Ha meg nem követik, a férfi »az úrnak 32 forinton marad és a bíróné és gyermekei ellen, mindenik ellen nyelvét 20—20 forinton váltsa meg«. Ez pedig a sértő Végh házaspár anyagi romlását jelentette volna. Ezért bizonyára ünnepélyes menetben felvonultak a bíró házához bocsánatot kérni.[5]

Ez a 32 forint kijárt bírságban a földesúrnak, ha bíráját bántalmazták, egyéb bírságon felül, amely a bántalmazásért, részben a földesurat, részben a sértett személyt megillette.[6]

A bíró a 17. században már nem a község képviselője, hanem a földesúr megbízottja, aki »mindenütt és mindenkoron az földes úrnak képét representálja és viseli«. Aki rátámad, úgy tekintik, »mintha földesurára támadott volna és azt verte volna meg«. Ilyen vádlottra a vádló fej- és jószágvesztés kimondását kéri. A pannonhalmi főapáti úriszéken az ilyen támadóval szemben, annak ellenére, hogy a vádlott megalkudott a bíróval, ki is mondják a fejvesztést, amit azonban 40 forinton megválthat — a földesúr javára.[1]

Jóllehet amint úriszéken mondták »őnagysága személyét representálja az faluban levő bírónak authoritása és őnagysága botjának büntetése az ő kezében bizattatott«, nem volt szabad hatalmával túlzottan visszaélnie. Ilyen esetben az úr széke elé került és minősített büntetést szabtak ki rá. Ez történt 1626-ban a csanaki (Sopron m.) bíróval, Csandó Gergellyel, aki elvette egy éjjel lövöldöző jobbágy, Szil Gergely puskáját, »mert a nélkül is az szegény község ilyen felháborodott időben elég félelemben és röttegésben vagyon«, amiből véres verekedés és nyomában per támadt. A bíróval szemben hatalmaskodókat, a lövöldözőt és társát ugyan 12 forintban marasztalták el, de a tanúk kihallgatásából kiderült, hogy a bíró »felejtvén tisztének authoritását, holott őnekie esküdtje volt, akivel aféle emberek szokatnak bíró eleibe hivatni és megegzamináltatni, ő maga az bor által közben fölugordván«, rárohant a jobbágyra és erőszakoskodott vele. »A bírónak nem kellett volna a puskát húzni-vonni, holott Szil kész volt a bíróval elmenni és el is ment s útközben futott ki a bíró öccse, egy nyárskaróval akarván ütni Szilt.« Ezért a bíró, »ki mindennek oka, convincaltatik duplommal« huszonnégy forinttal, az öccse pedig tizenkét forinttal — az úr ellen.[2]

A bírót túlkapásai miatt tehetetlenségében nem egyszer állítja községe az úriszék elé. Ménfő-Csanak község bírájának megbüntetését azért kérte, mert »ilyen tiszteletlen szóval illette az egész falut, hogy mindnyájan disznók vagytok, kettőtül megválva«. El is marasztalták a bírót a falu ellen 40 forinton — a földesúr javára.[3]

Mivel a bíró, aki rendesen a jobbmódú parasztok sorából került ki és mint mondottuk, a robotszolgáltatásnak is intézője volt, ebbeli tisztségével nem egyszer élt vissza a szegényebb parasztok kárára. 1593-ban például a szabári (Vas m.) bíró mint felperes állott egyik falutársával szemben a szalonaki úriszék előtt. Panasza az volt, hogy míg ő Bécsben járt, maga helyett az alperest bízta meg, »hogy lásson minden dologhoz«. De távolléte alatt »az robot dolgából« fogságra vetették megbízottját, Fonovics Markót. Hazajötte után szemrehányásban részesült tőle, hogy »ez mind te miattad vagyon, mert az falunak sok része, mind tenéked szolgál«. Mikor ő ezt visszautasította, »hazudónak« mondotta. Fonovics azonban bebizonyította, hogy »az egész nyáron mind neki szolgáltak, az úr robotjáról otthon marasztotta őket és azokkal munkáltatott, és annak fölötte az puszta helyek földeit vetötte és kezeltette három esztendőktől fogva«. A földesúri robot mégsem szenvedhetett különösebb kárt, mert a bírót csak 20 forintra ítélték a földesúrral szemben.[4]

Az osztályharcban a bíró tisztsége a falu és a földesúr között morzsolódott fel, illetőleg szorult egyre kimondottabban a hatalmasabb földesúr oldalára. Az úr anyagi érdekeinek szigorú megvédését kívánja meg tőle a falu érdekeivel szemben és súlyos ítéletekkel kényszeríti őt erre. 1625-ben például a bencés főapát győri ítélőszéke elé állították Ravazd község bíráját és esküdtjeit, mivel

[1] 1655. január 10. U. o.
[2] 1587. január 11. U. o.
[3] 1593. január 6. U. o.
[4] 1595. május 25. U. o.
[5] 1594. április 14. U. o.
[6] 1594. november 11. U. o.

[1] 1636. október 30. Pann. Naplók, 0 a/5. 92. o.
[2] 1626. október 8. Pann. 0 a/5. 36. o.
[3] 1619. január 26. U. o. 10. o.
[4] Körmend i lt.

jóllehet sokszor meghagyta nekik, »hogy mi az falu színén történnék, az miro uroknak hittel volnának kötelesek, mindeneket tartoznak ... referálni«, ezt ők mégsem tették meg. Az elmúlt évben meghalt a községben »egy jövevény ember«, akinek sem családja, sem atyafia nem volt, de maradt utána némi vagyon, juh és egyéb marha. A vádlottak ezt eltitkolták a maguk javára. A bírót negyven forint, az esküdteket meg, akik tudtak a dologról, egyenként húsz forint bírságban marasztalta el a szék és esküre is kötelezte őket, hogy az elhalt vagyonából, amely a földesúrra szállott, semmi sem maradt náluk.[1]

Nem egyszer a tiszttartó vonta felelősségre a bírót kötelességmulasztás miatt. A kisszentmihályi bírót azért hozta be törvényre a szalonaki Erdődy-uradalom udvarbírája 1594-ben, »mivelhogy asszonyom őnagysága küldött volt egy levelet, kiben ennéhány rendbéli dolgok voltanak, ki miatt asszonyom őnagyságától énreám nagy harag volt, ez az bíró azt a levelet nyolcadnapig ott tartotta, azért törvényt várok, mint afféle gonosz, engedetlen emberekre«. El is ítélték 5 rénes forintra.

*

A bíró és esküdtjeinek ítéletét korunkban még nem foglalták írásba, s ezért ha fellebbezésre került a sor, a bíró tett bizonyságot az ítéletről az úr székén. A velemi (Vas m.) Horváth Tamásnak és a bozsóki András kovácsnak »volt Velemben tavaly törvények — olvassuk egy 1616. évi úriszéki feljegyzésben — valami örökség dolgából ... de füstin való törvény folyását meg nem iratták, hanem az ki az törvényt kimondta, az vallása után lett az deliberatio mind az két fél jelen lévén«.[2]

Ha a földesúr valamely fontosabb ügy elintézését mezővárosa széke elé utalta — ez is előfordult —, népesebb bíróság látta meg a törvényt a város színén. Így 1604-ben Németújvár városában a bírón, a polgármesteren és a tizenkét esküdtön kívül a szentmiklósi, a szentgróti bíró és többen mások ültek a bírói székben egy nemesember részéről elkövetett házratörés, rablás és gyujtogatási kísérlet ügyében. Mivel az alperes háromszori idézésre sem jelent meg nemesi voltára hivatkozva bíróságuk előtt, sőt a széket is szidalmazta, különféle díneken 192 forintban és a perköltségben marasztalták el. Mivel a város hozzáküldött esküdtjét veréssel fenyegette, »ennek utána ha itt kivel pöre volna, addig törvényt ne tehessen nékie, valamig az egész várost ötven nemes emberrel meg nem követi«. Az ítélet azonban nem került végrehajtásra, Batthyány Ferenc úriszéke az elítéltnek adott igazat és megállapította, hogy az egész ügy a megye széke, a nemesi bíróság elé tartozik.[3] Az osztálytekintet itt is előtérbe nyomul az igazság érdekével szemben.

Máskor meg valóban egész »tartomány« képviselői gyűltek össze Németújváron, mikor Batthyány Ferenc »Neustiftre füstire eresztett« egy szőlő eladása ügyében keletkezett pert. Nem csoda, hogy összesereglettek a borterm ő vidék bírái és hegymesterei Németújvár városába, hiszen nem kisebb ügyről volt szó, mint hogy fel kell-e a jobbágyoknak szőlejüket eladás esetében kínálni a földesúrnak. A sáváron kívül az újhegyi, a neustifti, olbendorfi, borti, keresztúri, bojnai és kismedvesi bírók, hat hegymester és még tizennyolcan a szalonaki tartományból gyűltek össze. Meg is állapította ez a népes bíróság a per elintézésével kapcsolatban: az, hogy a földesurat kellene a szőlő eladásakor megkínálni »az soha sem törvényünk, sem szokásunk nem volt, hanem törvényünk az, hogy vérszerint való atyánkfiát és szomszédinkat kináljok meg. És ezeken kívül az kinek adhattok, annak adtuk«. De ez a régi szokás, a paraszti ősiség beleütközött a fokozódó földesúri mohóságba és Batthyány úriszéke ezt a határozatot megsemmisíti: »mert amint a földesúr becslés útján bárkit kivehet szőlejéből, hasonló módon a földesúrnak való felkínálás meg kell hogy előzze az ország joga szerint az ilyen szőlők eladását és a hegymester az ilyen eladást tartozik mindig a földesúrnak jelenteni«.[1] Ezzel eltemették a jobbágyok egy régi szabadságát azon a vidéken és a földesúr a jobbágyok kisajátításának új eszközét nyerte el.

A falu bírósága teljesen az úriszék ellenőrzése alatt állott. Ott lehetett panaszt emelni eljárása ellen, amire az egész bíróságot az úr székére idézték. Ha nem jelentek meg, bírságot mértek rájuk. A szalonaki udvarbíró Erdődy Tamás »földesúr képében« 1585-ben megidézte »a rohonci *magyar* városi bírót« Rupp Lederert (!), »mivelhogy az elmult napokban volt valami törvény Horváth György és az városiak között, mivelhogy valami hamis bizonyságot támasztottanak, mely az törvényben is és bizonyság is volt, hogy ha lehetett-e az, hogy mind bizonyság is legyen és törvénybe is üljön«. »Az uraim törvénye azt találá, mivelhogy ilyen hamis törvényt tettenek, hogy az bizonyság is az törvénybe ül is«, mindegyik »az kik az törvényben ültenek« fizessen 5 rénes forintot az úrnak. Akiket »felparancsoltanak volt az törvényre, mivel engedetlenek voltak«, mindegyik 10 forinttal tartozik.[2] Míg a földesúr, illetőleg képviselője egy személyben bíró és vádló is szokott lenni, addig fennakad azon, hogy a falu füstjén a bíróságban olyanok is ültek, akik a perben tanúként szerepeltek. Más szemében a szálkát ... Feljegyzések szerint nyolc embert sújtottak a fenti súlyos bírságok.

Ha a földesúr az úriszéken egy pert megkezdett valamely jobbágy ellen, azt alperes csak az ő engedélyével vihette a falu színe elé. Viszont a falu füstinek eljárása folyamán a felek valamelyike a bizonyítási eljárás során, vagy az ítélet kimondása után is felvihette a pert az úr székére. Megszakadt és végrendelet nélkül elhalt jobbágy ingóinak elfoglalói hiába hivatkoztak az úriszéken arra, hogy ők mint atyafiak jártak el és hogy nekik van bírájuk és a városon hajlandók törvényt állni, a bíróság feleletre kötelezte őket és csak ha az úriszéken felmentik őket, perelhetnek a város színén.[3]

Huszár Istvánnak és Cibók Tamásnak Csajtán volt törvényük becsületsértés miatt és ott a füstön úgy ítélkeztek, hogy Cibókot kövesse meg Huszár és Cibóknak is menteni kellett volna magát. »Ekkor Huszár István tiltotta az hittől«, vagyis az eskü letevésétől és az úr székére vitte a pert, tehát nem engedte meg a bizonyítás befejezését.[4] Mikor Csatáron (Vas m.) a füstön harminc forint pénzkövetelés ügyében alperest harmadmagával leteendő esküre kötelezték, alperes »az

[1] 1625. január 30. Pann. O a/4. 34. o.
[2] 1616. február 24. Körmendi lt.
[3] U. o.

[1] 1611. január 29. Körmendi lt.
[2] 1585. június 6. u. o.
[3] 1586. június 29. U. o.
[4] 1593. március 17. Szalonaki u. sz. u. o.

törvényt ide fölvitte — írják a szalonaki széken — és itt az bírák törvénye annyival megjobbította«.[1]

Az ítélet kimondása után ha alperesek azt súlyosnak tartották, »pontosabb megtárgyalás végett« fellebbeztek a földesúri székhez, ahová a községi bírónak az egyik fél kívánságára a pert fel kellett vinni. Így ítélkeztek Batthyány Ferenc németújvári székén egész sor őrségi faluban elintézett perben,[2] de más úriszéken is megtörtént ez.[3] A pernyertes is szokott fellebbezni azért, mert a füstön kapott ítéletet nem tudta végrehajtani. A büesti prédikátor a szalonaki úriszéken mint felperes előadja, hogy Csemben Deli Kristóffal »füstin szembe volt törvényük és az mint az törvény találta volt, mind az időtől fogva semmiképpen meg nem elégítette, melyről ennehányszor udvarbíró uram meghatta neki, hogy megelégítsék, de sem udvarbíró uram parancsolatjával, sem az bíróéval semmit nem gondolt, hanem mind ennyi ideig halogatta, azért törvényt várok felőle. Kiből vagyon tíz forint károm«.[4]

Az úr székén vagy »helyén hatták az törvényt«, vagy »megjobbétották«.[5] Mindkét esetben taksát kellett az úriszéki eljárásért fizetni.

Ha a falu színén kiszabott pénzbírságot a peres fél nem fizette meg, a bíró ingőit lefoglalta és őt magát is elfogatta, s csak kezességen bocsátotta ki. A nádalji bíró ilyen eljárása mellett fellebbezett a körmendi székre egy jobbágy, akivel szemben ott megállapítják, hogy a bírságolás jogos volt. »És ha nem akarta megadni, az végezés szerint szabad volt az bíró megfogni, mind marhájában és személyében mindaddiglan, míglen az bírságot meg nem veheti rajta. És mert hogy elszökött volt hír nélkül és másunnat hozták mind marhájával, ezért a vétkért mind feje és jószága az úré.«[6]

Az úriszék nem egyszer teljesen megmásította a falu ítéletét, máskép ítélvén meg a bizonyítás eredményét. Körmend város színén egy perben az alperest 40 forintra ítélték. Az úriszék úgy találván, hogy felperes semmit sem bizonyított, a felperest marasztalta el öt font pénzen — az urak javára.[7]

Máskor még a falut is megbüntetik ugyanazon a széken helytelennek tartott ítélet miatt. Kovács Péter azzal vádolta falutársát, Pap Istvánt, hogy valami ponyvát kapott tőle kölcsön és nem adta azt vissza. Pap tagadta, hogy kapott volna ponyvát. »A falu ilyen törvényt tett, hogy Pap István és Pap Mihály ott az faluban köztük ez dologért ne lakhasson, hanem három mérföldnyire menjenek az falutól lakni, s köztük meg ne maradhassanak.« Valami régi ítéletfajta lehetett ez: a tolvajnak családjával együtt a faluközösségből való kizárása. Az úriszék megjavította a falu ítéletét, mivel szerinte Kovács nem bizonyította be, hogy Pap »lopó lett volna, avagy oly gonosztevő ember, kiért az falu közülük kiadta volna«. A méltatlan vádért Kovácsot húsz forintban, de a falut is ugyanennyiben marasztalták el és Papék a faluban maradhattak. A bírság kétharmad része az úré, egyharmada a pernyertesé.[8] A füstön kiszabott bírságnak egyébként ez szokott a felosztási aránya lenni.[1] A falu füstje is tehát a földesúr jövedelmét növelte.

Miként a városi polgári osztály bíráskodásában fennállott az az intézmény, hogy a később keletkezett leányvárostól az anyavároshoz lehetett fellebbezni, amelynek jogával a leányváros élt, úgy a falusi népi bíráskodásban is megtaláljuk a fellebbezést egyik falu bíróságától a másikéhoz s onnan az esetleg ugyanazon uradalomhoz tartozó tekintélyesebb, szomszéd városhoz. Ez csak azzal magyarázható, hogy az utóbb keletkezett, egy régebbi faluból kirajzott település lakói jobban megbízhattak az anyafalu bíróságának döntésében, mint a saját falujukéban. Ilyen fiókfalvak kirajzásáról, melyek gyakran az anyafalu nevét is megtartották, már a XII.—XIII. században is van tudomásunk.[2] A végső döntés joga, az utolsó szó természetesen a földesúri széké volt.

A huszti váruradalomban jegyezték fel 1673-ban ezt a bizonyára régi időkre visszamenő intézményt. A máramarosi hegyek lakói, akik még kétszáz év mulva is csak ritka esetben értettek a betűvetéshez, minden vidéknél jobban őrizhették meg a régi szokásokat.

Iza községről ezt írják: »Törvénnyel így szoktanak élni. Először egymást füstin keresik a faluban bíró előtt, ha ott nem tetszik, Huszton az városban viszik a bíró elébe. Ha ott sem tetszik, úr székire, prefectus és udvarbíró elé viszik s ott szakad vége. Az itt lakos nemesek is tartoznak törvényt állani a jobbágyokkal, hasonlóképpen a jobbágyok is őnekiek az szerint.« Bizonyára egy telken élő kurialista nemesekről lehetett szó. Técsőről és Hosszúmezőről Viskre fellebbeztek. »Ha ott sem decidáltathatik, Husztra állásban kapitány eleiben transferáltatik, ott lészen finális decisiója, az hol az udvarbíró és számtartó is jelen voltanak.«

Dulfalván »törvénnyel így élnek, ha falujokban nem tetszik, Talaborra viszik, ha Talaboron nem tetszik, viszik Bustyaházára, ha ott sem tetszik, úr széki eleiben appellálván ott szakad vége«. Hasonló feljegyzések vannak a többi falvakról is.

Az öt régi máramarosi koronavárosról (Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Sziget) a következő felvilágosítást kapjuk Husztról szóló úrbéri feljegyzésben: »törvénykezéseknek módja az szerint tartatik, mint az többi négy városokban, úgymint ha ki egymással törvénykezik akármely dolog végett is, először füstin keresi egymást, ha ott el nem igazodhatik, appellálnak egyik városbul másik város bírái eleiben. Ha ott sem szakad vége, az öt város bírái jelenlétekben az úr székire. Ha mi criminalis causak vannak, kapitány uram — a huszti vár parancsnoka — előtt decidáltatnak. Egyéb oeconomiát, határokat, földeket, házörökségeket és egyéb ehhez hasonló dolgokat illető appellátiók prefektus úr és egyenesen udvarbíró úr székin revideáltatnak.«[3]

A földesúrnak kötelessége volt a községi bírótól hozzá fellebbezett ügyeket elintézni. Ha ezt nem teszi, vagy halogatja, a megye avatkozik a perbe és az alsófokon győztes fél panaszára hozza meg a végső ítéletet, ami aligha következett be, ha nagybirtokos székéről volt szó. Nógrád megye ismételten határozatot hozott arról, hogy »a falu füstin való törvénytételekben« milyen szokást tartsanak meg. Ha valamely fél »meg nem elé-

[1] 1594. november 11. u. o.
[2] 1606. április 5. 1613. július 19. Körmendi lt.
[3] 1622. Pann. napló 0 a/5. Végrendeleti per Lázi községből.
[4] 1592. október 9. Körmendi lt.
[5] U. o. sokszor.
[6] 1584. augusztus 6. u. o.
[7] 1592. Körmendi lt. Egy font = 240 dénár.
[8] 1594. november 19. — U. o.

[1] 1594. július 24. — U. o. 1636. március 26. Pázmánd falu (Győr megye) ítélete. Pann. O. a/5. 88. old.
[2] Molnár Erik: i. m. 231. l.
[3] Urbaria et Conscriptiones fasc. 123. 1673. február 16. Országos Levéltár.

gedvén a falu törvényével«, a földesúr elé viszi perét, az tartozik a tárgyalásra minél előbb napot kitűzni. Ha ezt elmulasztaná, a fellebbező fél az alispán megbízása alapján szolgabíró útján figyelmeztesse a földesurat az igazság szolgáltatásra, »ha azzal sem gondolna, akkor mindjárt a füstin lett törvényt nemes vármegyénk eleiben vigyék és ottan szakadjon véget a tovább való halasztás nélkül«.[1]

Ott, ahol az úriszék mint fellebbezési hatóság akár hanyagságból, akár akadályok miatt nem működött, a füstön való bíráskodás nagyobb hatáskört szerzett magának. Szívesen használhatták ki a körülményeket a maguk javára a bíró és tanácsának tagjai, akik a jómódú polgárok rétegéből kerültek ki. Így volt ez a kincstári birtokokon. Ezt kell következtetnünk Alsólendva és Lenti udvarbírájának 1673-ban kiadott utasításából: »az polgárság egyidejig egymást akármi marcona cselekedetiért rendkívül szokta volt büntetni, mely minden jószágiban őfelségeinek találtatott. Kegyelmed azért, tiszttartó uram, azt senkinek meg ne engedje, hanem 24 forint bírság alatt megtiltsa, senki csak egy bíró is a polgárságot megbüntetni ne merészelje . . .«[2]

Hogy a földesúri bíráskodás hatásköre és vele a földesúr anyagi érdekei megóvassanak, a megyék nem egyszer szükségesnek tartották annak megállapítását, hogy meddig terjed a parasztbíró hatásköre. Jellemző, hogy nem a vétségeket állapították meg, amelyek a bíró hatáskörébe tartoznak, hanem a pénzbírság nagyságát, ameddig az ítélkezésben elmehet, ezzel is mutatva, hogy szemükben az igazságszolgáltatás materiális haszna fontosabb volt a morálisnál. Nemcsak a földesúri érdekek megóvásáról volt szó akkor, amikor a XVII. század derekán általában egy forintban állapították meg a parasztbírák bírságolásának felső határát,[3] hanem arról is, hogy a parasztbírók részéről elkövetett visszaéléseknek gátat vessenek. Több megyei határozatból, mely a parasztbírák által kiszabható bírság felső határáról szól, kiderül, hogy a falusi bírák visszaéltek hivatalukkal és túlzott bírságok megállapításával zsarolták az eléjük kerülő szegényebb parasztokat, a kiszabott bírságokat meg maguk céljaira fordították.[1] A parasztbíró ítélkezésében tanult földesura székétől: »Köztudomású és a károsultak különböző panaszaiból nyilvánvaló, hogy a községi bírák a bírságok kiszabásában mennyire túloznak; némelyek az ő hatáskörük határán túllépve semmibe sem veszik, hogy inkább magángyűlöletből és viszálykodásból, mint a közjó előmozdítására irányuló törekvéstől indíttatva általában nagy és súlyos bírsággal büntessenek és az ilyen bírsággal túlzó és minden más falusi bíró a kisebb, jóllehet hatáskörüknél fogva kiszabott bírságot pazarolva és dőzsölve elkölti . . .« Ilyen visszaélések megakadályozására elrendelik, hogy a jövőben a hatalmukkal ilymódon visszaélő bírókat a járási szolgabíró tizenkét forint bírsággal és a kár megtérítésével büntesse meg. Egyforintos bírság kiszabására maradjon meg a hatáskörük, de ennek felét »a helynek a közszükségletére« kell fordítani és csak a fele illeti meg a bírót.[2]

A megye intézkedése azonban nem használhatott, mert két emberöltő mulva ugyanily okokból ugyanilyen határozatot kellett hoznia: »Köztudomású, hogy a megyebeli helységek bírái és a hozzájuk tartozó különösen tehetősebb esküdtek a kihágókkal és az ő bármily tárgyú rendelkezésüket megszegőkkel szemben mekkora bírságokat vetnek ki a szegényebbek kizsarolásával és tönkretételével, amelyeket aztán el szoktak inni . . .« A kiszabható egyforintos bírságnak most már csak egyharmadát hagynák meg a bírónak, kétharmadát közcélra kell fordítani, és kötelezték a községi jegyzőket, hogy a bírságolásokról és azok elköltési módjáról évente jegyzéket terjesszenek fel a megyének.[3]

A falusi bíró tehát a XVII. század második felében már nemcsak a földesúr érdekeit szolgálja ki, hanem sok helyen versenyre kél vele a szegényebb parasztság elnyomásában. Már nem is választás útján töltötték be székét, hanem vagy a földesúr nevezte ki, vagy kényszerítő rendszabályok kötelezték a tisztség elvállalására.[4] A »falu füstje« nem száll többé az ősi faluközösség igazságszolgáltatásának szimbolumaként a falu felett. A XVIII. században a falusi bíráskodásnak ez az ősi elnevezése is ezzel együtt feledésbe megy.

Dr. Eckhart Ferenc

[1] 1691. Corp. Stat. IV. 1. 527. l. — Már előbb is 1679-ben ugyanott, 444. l.
[2] 1673. Gazd. Tört. Szemle, V. k. 98. l.
[3] Abauj megye. 1634. Corp. Stat. II. 1. 159. l. — Gömör megye. 1654. u. o. 212. l. — Vas megye. 1653. Corp. Stat. V. 1. 152. l.

[1] Győr megye. 1758. Corp. Stat. V. 1. 612., 615. l. — Gömör megye. 1746. Corp. Stat. II. 1. 436. l.
[2] Szabolcs megye. 1671. június 13. Corp. Stat. III. 159. l.
[3] 1731. Corp. Stat. III. 321. l.
[4] A bírói tiszt válságáról más oldalról megvilágítva ír Szabó István: »Tanulmányok a magyar parasztság történetéből«, Budapest, 1948. 303. s köv. l.

A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban

1. Az Igazságügyminiszter 1952. május 27-én az Országgyűlés elé terjesztette az új magyar Polgári perrendtartás törvényjavaslatát. Népi demokratikus jogalkotásunk jelentős állomáshoz érkezett ezzel a törvényjavaslattal.

A polgári eljárásjogot mindezideig nem számíthattuk a szocialista magyar jog fejlődésben vezető ágazatai közé. Hatályban levő polgári perrendtartásunk (az 1911. évi I. tv.) az imperializmus korában született: magán is hordja annak törvényhozási jellegzetességeit. A felszabadulás utáni jogalkotás számos vonatkozásban módosította ugyan *Plósz* művét (10.160/1945. (X. 31.) M. E. sz. rendelet — a kötelező ügyvédi képviselet elvének áttörése; 6600/1948. (VI. 16.) Korm. sz. rendelet — visszautasítás helyett a kereset áttétele a hatáskörrel vagy illetékességgel rendelkező bírósághoz; 4071/1949. (VI. 4.) Korm. sz. rendelet — a közérdekű kifogásról stb. stb.) és a Népköztársasági Alkotmány, majd az új szervezeti, hatásköri és fellebbviteli szabályozás (1949. évi 9. sz. tvr., 1950. évi IV. tv., 1950. évi 46. sz. tvr.) a szocialista polgári eljárás sok fontos tételét szögezte le, az 1911. évi I. tv., mint kódex, mégis hatályban maradt. A magyar jogirodalomban már több ízben kifejtésre került megállapítás szerint e tény semmi-

féle jogi »dualizmus«-t nem eredményezett és az anyagi és eljárási jog (mint tartalom és forma) *egységének* marxi elvénél fogva nem is szüntette meg népi demokratikus államunk jogának egységét: a régi Pp. *alkalmazását* is »egyazon szellem«, az új szocialista jogszabályok és a szocialista jogtudat szellemé hatotta át. Mindazonáltal — éppen a marxi tételből, valamint az alapra és a felépítményre, a felépítmény aktív segítő, szolgálati szerepére vonatkozó sztálini tanításokból következően — egyre szükségesebbé vált új, szocialista polgári, munkastb. jogunknak[1] következetesen megfelelő új polgári perrendtartás megalkotása.

Polgári eljárásjogunk mindezideig fennforgott viszonylagos elmaradottsága *részbeni* magyarázatát leli szocialista polgári jogunk, helyesebben: polgári jogtudományunk átmeneti kibontakozási nehézségeiben is, melyeknek egyik tényezője volt — többek között — pl. az ú. n. »gazdasági jog«. Büntető eljárásjogunk ezzel szemben gyorsabban fejlődött. A Btá-t és az új bűncselekményi tényálladékokat megállapító fontos anyagi jogszabályokat szükségszerűen nyomon követte az új Bp. Az új magyar Polgári perrendtartás törvénybeiktatásával külsőleg is megteremtődik az egyensúly az igazságszolgáltatás e két területe között.

Az új törvény kötelességünkké teszi a szocialista polgári eljárás kérdéseinek tanulmányozását az új tételes szabályozás és a szovjet jogtudomány eredményei tükrében. A szocialista polgári eljárás alapkérdései közül elsősorban az *eljárási alapelvek* vonják magukra a figyelmet.

Annak felismerése, hogy az eljárási alapelvek döntően határozzák meg a polgári per jellegét és menetét, nem újkeletű.[2] Az a felfogás is utat tört magának a polgári jogirodalomban, hogy az eljárás alapelvei a történelem során váltogatják egymást és egyenként is keresztülmennek bizonyos tartalmi változásokon. Egyes szerzők kísérletet tettek az eljárási alapelvek változásainak a társadalmi fejlődéssel való kapcsolatbahozatalára és politikai tartalmuk kifejtésére is.[3] Ezek a fejtegetések olykor még ki is emelik a polgári eljárás demokratikus alapelveit (nyilvánosság, közvetlenség, szóbeliség stb.), de sohasem jutnak el annak megállapításáig, hogy

a) a burzsoa polgári eljárás — a kapitalista gazdasági és társadalmi rendszer lényegbeli sajátosságainál fogva — képtelen megvalósítani ezeket a demokratikus alapelveket;

b) a monopolkapitalizmus korszakában az imperialista állam még ezeket a formális garanciákat is félreteszi;

c) egyedül a szocializmus tölti meg demokratikus *tartalommal* a polgári eljárás alapelveit és teremti meg valóságos érvényesülésük lehetőségét.

E sorok a szocialista polgári eljárás két fontos alapelvét, a szocialista demokratizmusban gyökerező rendelkezési és tárgyalási elvet kívánják megvizsgálni — elsősorban a szovjet jog tükrében.

II. A *rendelkezési elv* a szovjet polgári eljárás legfontosabb alapelveinek egyike. Az igazságszolgáltatás alkotmányi — és összszövetségi törvényben (a Bírósági szervezeti törvényben) szabályozott — alapelveinek kifejtése után a szovjet jogászok — a rendelkezési elvnek a polgári eljárás jellegét alapvető módon megszabó természetére való tekintettel — kivétel nélkül az első helyen emlékeznek meg róla. A szovjet polgári eljárás összes alapelvei közül — nem szólva a büntető és polgári eljárás egyes azonos nevű alapelveinek tartalmában mutatkozó eltérésekről — elsősorban éppen ez az a specifikus megkülönböztető jegy, amely a büntető eljárásban ismeretlen. Teljesen téves tehát az a nézet, mely szerint a szovjet polgári eljárás tudománya a rendelkezési elvet »száműzte fogalmai tárházából«.[1] Való azonban az, hogy rendeltetését és tartalmát tekintve ez az elv is gyökeresen más, mint a burzsoa perjog azonos nevű tétele.

A burzsoa rendelkezési elv a tőkés magántulajdon rendszerén alapszik: a magántulajdonos »akaratural-mának« perjogi biztosítéka. Osztálytartalma világossá válik keletkezési körülményeinek és a tőkés termelésben betöltött rendeltetésének ismeretében. A rendelkezési jog jogászi kifejezése a fejlődő, a feudális privilégiumokkal szembeszálló, a hatalomért küzdő burzsoázia »laissez faire, laissez passer« jelszavának, mellyel tulajdonképpen saját maga számára követelte a szabadságot, a korlátlan magánjogi rendelkezés szabadságát, a dolgozók kizsákmányolásának szabadságát. A felek »magánautonómiája« és perjogi tükörképe, a rendelkezési elv: a burzsoa kiváltsága a tőkés társadalomban. A munkásnak csak munkaereje van: sem azzal, sem munkája eredményével, mely értéktöbbletként a tőkésé, nem rendelkezik szabadon. A gazdasági függőség és tényleges egyenlőtlenség mellett a rendelkezés joga a polgári perben is csupán üres forma a termelési eszközöktől megfosztott dolgozók számára. A modern burzsoa perjogi kódexek — az imperializmus korszakában kialakuló osztályviszonyoknak, a monopoltőke érdekei nyers érvényesülési igényének megfelelően —, a rendelkezési elvet (akárcsak a tárgyalási elvet is) korlátozzák; Magyary szavaival: »sikerült a felek rendelkezését kellő határok közé szorítani.«[2]

A szocializmusban valódi tartalmat nyer a rendelkezési jog is. A szovjet polgári eljárásban a rendelkezési elvet három, egymással szorosan kapcsolatos vonás jellemzi:

a) a felek szabad rendelkezése — a szovjet törvény keretei között — anyagi jogukkal és eljárási jogaikkal;

b) a bíróság kezdeményező és aktív szerepe;

c) az ügyészség kezdeményező és aktív szerepe.

E három vonás közös alapja a személyi és társadalmi érdekeknek a szocialista rendszert jellemző összhangja. A bíróság és ügyészség kezdeményező, aktív tevékenységének éppen az a célja, hogy biztosítsa mind a felek, mind a szovjet állam és az egész szovjet társadalom jogainak érvényesülését és törvényileg védett érdekeinek megóvását.

Az anyagi jog és a polgári eljárás egységének jegyében az OSzFSzK Polgári törvénykönyvének 1. §-a ezt az elvet akként fejezi ki, hogy »a polgári jogokat a törvény védi azoknak az eseteknek a kivételével, amikor

[1] A szocialista polgári eljárás vonatkozásában a tartalom és forma (anyagi és eljárási jog) egységének kérdését nem helyes leszűkíteni a polgári jog és a polgári perjog viszonyára (mint pl. *Móra* Mihály teszi A polgári jog és polgári perjog kapcsolata c. tanulmányában; lásd Jogtudományi Közlöny 1951. évi 5. és 6. szám). A szocialista polgári eljárás területe átfogja a családjog, munkajog (a Szovjetunióban ezenkívül: kolhozjog, államjog, pénzügyi jog) *bírósági* hatáskörbe tartozó kérdéseinek eldöntését is.

[2] V. ö. *Canstein:* Die rationellen Grundlagen des Civilprocesses . . . Wien, 1877. 1—4. old.

[3] A magyar jogirodalomból lásd pl. *Richter:* Politikai irányeszmék hatása a polgári perjogra. Szeged, 1938.

[1] Ezekkel a szavakkal jellemzi ezt a helytelen felfogást az 1951—1952. évi (*Beck—Móra—Vinkler*-féle) Polgári eljárásjogi egységes egyetemi jegyzet (112. old.).

[2] Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi. Budapest, 1914. 28. old.

társadalmi-gazdasági rendeltetésükkel ellentétesen érvényesítik azokat«.

Az említett három vonás közös jellemzője az a körülmény, hogy azokban az eljárási jogokban öltenek testet, amelyek az eljárás megindítását, továbbvitelét, vagy megszüntetését célozzák. Ilyenek pl. a keresetindítás joga, a keresettől való elállás joga, a kereset elismerésének, egyezség kötésének, perorvoslat előterjesztésének joga; a bíróság joga az eljárás kezdeményezésére, a keresettől való elállás, az egyezség jóváhagyására vagy annak megtagadására; az ügyész keresetindítási, óvási joga stb.

A keresetindítás joga lényeges eleme a rendelkezési elvnek. A keresetindítási monopóliumot, melynél fogva a polgári per kizárólag a fél keresetére indulhat meg, a burzsoa perjogászok (így pl. nálunk Magyary, Sárffy) a rendelkezési elv alapjának tekintik. Az OSzFSzK Polgári eljárási törvénykönyvének 2. §-a is kimondja, hogy »a bíróság az ügy elbírálásába csak az abban érdekelt fél kérelmére bocsátkozik«. A törvény további rendelkezéseiből azonban kiderül, hogy a személyi és társadalmi érdekek védelmének biztosítása céljából a törvény másokat, állami szerveket, társadalmi intézményeket és egyes polgárokat is felhatalmaz a polgári eljárás megindítására.

A keresetindítás joga a törvény következő mondatából kitűnően megilleti mindenekelőtt:

a) az ügyészt. Az ügyész bármely polgári ügyben indíthat pert és bármely ügybe beavatkozhatik az eljárás egész folyamán, ha az állam, vagy a dolgozók védelme szempontjából szükségesnek ítéli;

b) megindíthatják az eljárást nem saját polgári ügyükben más *állami szervek* és *társadalmi intézmények* is. Így pl. az anyakönyvi és a gyámi szervek (gyermektartási díj behajtása végett — Pe 2-a §), a szakszervezetek (munkajogi követelések ügyében — Munkaügyi Törvénykönyv 151. §), bármely illetékes állami, vagy társadalmi szerv (a fél által végszükség hatása alatt kötött, nyilvánvalóan hátrányos jogügylet érvénytelenítésére, vagy hatálytalanítására[1] — Ptk 33. §) stb.;

c) a törvény magát a *bíróságot* is felhatalmazza, hogy bizonyos ügyekben saját kezdeményezésére indíthasson polgári eljárást (pl. a gyermektartásdíjak már említett esetében, továbbá a szocialista tulajdon fosztogatóival szemben, ha az érdekelt szervezet — vállalat, intézmény — nem terjesztett elő keresetet stb.);

d) végül bármely *állampolgár* indíthat polgári eljárást pl. az örökbefogadás hatálytalanítására a gyermek érdekében (Családjogi Törvény 66. §), vagy a választói névjegyzék kijavítására (az 1950. január 9-i törvényerejű rendelettel jóváhagyott Választási Szabályzat 23. §-a) stb.

Az eljárás egész folyamán érvényesül a szocialista rendelkezési elv három említett vonása.

A kereseti kérelem *terjedelmének* meghatározása is a felperes joga a rendelkezési elv értelmében. A szovjet törvény azonban — szöges ellentétben a burzsoa perjogi tétellel — gondoskodik a felperes érdekeinek a védelméről abban az esetben is, ha a bíróság előtt kiderült körülményekből megállapíthatóan a felperes többet követelhet, mint amennyit a Pe 76. § *e)* pontja szerint kereseti kérelemként előterjesztett. Ilyenkor a bíróság — ha csak a kereseti követelés összege nem alapszik a felek korábbi megegyezésén, vagy nem nyert megállapítást törvényszerű úton (pl. váltó, szerződés, díjszabás stb.) — túlmehet a kereseti kérelmen (Pe 179. §).

A polgári eljárásban a felperes leszállíthatja keresetét, elállhat a keresettől, az alperes elismerheti a kereseti követelést, a felek köthetnek egyezséget. A szovjet bíróság azonban az anyagi vagy eljárási jogról való lemondást belátása szerint és csak akkor veszi tudomásul, ha a felek e perbeli cselekményei nem irányulnak a törvény megkerülésére, az állam, vagy a polgárok érdekei ellen, nem kényszer, tévedés, vagy megtévesztés stb. eredményei (Pe 2. §).

A *fellebbvitel jogát* is kiszélesíti a szocialista rendelkezési elv. Nemcsak a felet illeti meg, hanem az állam és a dolgozók érdekeinek védelmében az ügyész is benyújthatja óvását. A másodfokú bíróságot pedig nem köti a fellebbviteli kérelem sem terjedelme, sem indokai tekintetében, sőt a bíróság köteles az ügyet felülvizsgálni a fellebbvitellel nem élt felek vonatkozásában is (Pe 248. §). Ebbe a körbe tartozik a Szovjetunió Legfőbb Ügyészének és a köztársasági ügyészeknek, valamint a Szovjetunió Legfelső Bírósága Elnökének és a szövetséges köztársasági legfelső bíróságok elnökeinek a Bírósági szervezeti törvény 16. §-a alapján benyújtott *felügyeleti óvása* is. Rendkívül széleskörű biztosítékai ezek a szocialista polgári igazságszolgáltatás alaposságának, az egyén és a társadalom érdekei védelmének.

A *végrehajtási eljárás* során is érvényesül a rendelkezési elv szocialista jellege. A fél mellett és a fél kérelmétől függetlenül az ügyészt is megilleti a végrehajtás kérésének joga. Egyes ügyekben (gyermektartási díjjal, a szocialista tulajdon fosztogatásával kapcsolatos ügyek stb.) a bíróság a fél kérelme nélkül is köteles elrendelni a végrehajtást. Ide kapcsolható az OSzFSzK Büntető perrendtartásának az a rendelkezése is, hogy a bíróság, ha a büntető eljárás során megállapította a kár felmerültét, a sértett polgári igényének hiányában is elrendelheti az ítéletben a majd előterjesztendő kereseti igény biztosítását (330. §). A bíróságnak ez a kezdeményezése egyáltalán nem korlátozza a sértett jogait, hanem éppen ellenkezőleg: biztosítja a követelés behajthatóságát arra az esetre, ha majd a sértett külön polgári eljárás során érvényesíti igényét.

A rendelkezési elv szocialista felfogásától elválaszthatatlan a bíróságnak az a feladata, hogy mindenképpen törekedjék az *anyagi igazság* kiderítésére. Ennek érdekében »a bíróság köteles mindent elkövetni, hogy felderítse a peres felek valódi jogait és egymáshoz való viszonyát; ennélfogva nem szorítkozhatik az eléje terjesztett előadásokra és ügyanyagra, hanem köteles, a felekhez intézendő kérdések útján, az ügy eldöntése szempontjából lényeges körülmények felderítését, ezeknek bizonyítékokkal való alátámasztását elősegíteni s a bírósághoz forduló dolgozók érdekében, ezek jogainak és törvényes érdekeinek megvédése céljából, hathatós közreműködést kifejteni, hogy a jogban való tájékozatlanság, a fogyatékos iskolázottság és más, ehhez hasonló körülmények ne legyenek hátrányukra felhasználhatók. Emellett a bíróság a hozzáforduló feleket felvilágosítja eljárási jogaikról és a szükséges alakszerűségekről, s egyben figyelmezteti

[1] A Ptk. 33. §-ához fűzött hivatalos megjegyzés szerint: »Hatósági személyek kötelesek polgári pert indítani a Vörös Hadseregben és a Haditengerészetnél kötelező katonai szolgálatot teljesítő személyek családjai által kötött, nyilvánvalóan hátrányos (uzsorás) jogügyletek érvénytelenítésére.«

őket azokra a következményekre, amelyek az eljárási cselekményekhez, illetőleg ezek elmulasztásához fűződnek« (Pe 5. §).

A Pe 5. §-a ilyenformán kifejezésre juttatja az *anyagi igazság* kiderítése feladatának, a *rendelkezési elvnek* és a *bírói kitanítási kötelezettségnek* szerves egységét.

Az elmondottakból kitűnően a rendelkezési elv a szovjet polgári eljárásban azt jelenti, hogy a felek szabadon rendelkeznek az eljárás tárgyával (anyagi jogukkal) és a védelemre szükséges eljárási jogokkal akként, hogy az állam és a dolgozók jogainak és érdekeinek védelmében a feleknek ez a szabadsága egybekapcsolódik a bíróság, az ügyészség, egyéb állami szervek és társadalmi szervezetek, szovjet polgárok kezdeményezési jogával és aktivitásával az eljárási eszközök igénybevétele terén.

A népi demokratikus polgári igazságszolgáltatás is új tartalommal tölti meg a rendelkezési elvet. Az új magyar Polgári perrendtartás javaslatának az Indokolása kiemeli, hogy az ülnökrendszernek a polgári bíráskodásba való bevezetése mellett »a második legfontosabb szempont, amelyet a javaslat érvényre kíván juttatni: a rendelkezési elv új felfogása«.

A rendelkezési elv szocialista értelmezése mutatkozik meg a törvény 2. §-ában, mely az érdekelt félen kívül az ügyészt is feljogosítja az állam és az egyes dolgozók érdekében polgári per indítására vagy abban való fellépésre az eljárás bármely szakaszában. A kitanítási kötelességnek és az anyagi igazság kiderítése feladatának a rendelkezési elvvel való szoros egységét is megfogalmazza a 3. § első bekezdése. A marasztalás a kereseti kérelemhez igazodik (215. §), de ugyanakkor a törvény széleskörűen biztosítja a keresetváltoztatás lehetőségét és kötelezi a bíróságot a felperes felvilágosítására, ha kereseti kérelme nem meríti ki az őt megillető jogokat (146. §), továbbá felhatalmazza a bíróságot a joglemondás és jogelismerés figyelembevételének mellőzésére, illetőleg az egyezség jóváhagyásának megtagadására, ha azok nem felelnek meg a jogszabályoknak és a felek méltányos érdekeinek (4. §, 148. §). Az egész törvényt a bírói pervezetési *jog* és *kötelesség* széleskörű kiterjesztése jellemzi a szocialista rendelkezési elv szellemében.

III. A szocialista *tárgyalási elv* egyesíti magában egyfelől a feleknek azt a jogát és kötelességét, hogy a bíróság elé terjesszék az ügy eldöntése szempontjából jelentős tényeket a rájuk vonatkozó bizonyítékokkal együtt és védelmezzék perbeli álláspontjukat, — másfelől pedig a bíróság tevékeny közreműködését az ügy lényeges körülményeinek kiderítésében az anyagi igazság megállapítása céljából. A felek tehát a szocialista polgári eljárásnak nem tárgyai (mint a nyomozó elven alapuló ú. n. inkvizíciós pernek), hanem tevékeny részvevői, *alanyai*. Ugyanakkor azonban a bíróság nem közömbös szemlélője a felek vitájának, hanem az anyagi igazság megállapítása érdekében maga is köteles kezdeményező és aktív módon közrehatni.

A burzsoa polgári per is ismeri a tárgyalási elvet. Ettől azonban a szocialista tárgyalási elv alapvető módon különbözik. A burzsoa tárgyalási elvnek *Magyary* Géza — a fogalommeghatározásokat kerülő módszere ellenére is — igen szemléletes képét adja: »Midőn az állam arra az álláspontra helyezkedik, hogy a félnek csak akkor ad védelmet, ha ő azt akarja, ehhez célszerűségi okokból ren... szerint azt a feltételt fűzi, hogy a jogvédelmet megalapító tényeket ő jelölje meg, mégpedig *kizárólag* ő, mert a jogvédelmet csupán az így megjelölt tények alapján hajlandó megadni. Ez az ú. n. tárgyalási elvnek egyik eleme... A tárgyalási elv második eleme, hogy a tények bizonyításához szükséges *bizonyító eszközöket* a felek jelölik meg és a bíróság csak az így megjelölt bizonyító eszközök útján következtet a bizonyítandó tényekre.«[1]

Plósz 1907-ből származó meghatározása tömörebb. Szerinte a tárgyalási elv »a perbeli cselekmények megosztásának elve és lényege abban áll, hogy a tényállás szolgáltatását, idértve a bizonyító anyag szolgáltatását is, a felek feladatává éspedig kizárólagos feladatává teszi«.[2]

Ezekből a megállapításokból jól domborodik ki a *klasszikus kapitalizmus* tárgyalási elvének lényege: a tényeket és bizonyítékaikat *kizárólag* a felek jelölik meg és a bíróság *kizárólag* az utóbbiak alapján dönt.

A római sacramentumos pertől,[3] mely már tartalmazta a peres eljárás kontradiktórius vonását, hosszú út vezet az imperialista államok polgári peréig. Ez alatt a tárgyalási és nyomozó elv küzdelméből a kapitalizmusban a tárgyalási elv került ki győztesen.[4]

A burzsoa tárgyalási elv diadala a tőkés magántulajdon megszilárdulásához fűződik. Erre az összefüggésre — az orosz polgári perrendtartás vonatkozásában — már *Lenin* rámutatott egyik fiatalkori, 1895-ben megjelent művében (»A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében«). Az 1861. évi reformokat követő változások jellemzésekor *Lenin* megállapítja: »Az a »haladás« és az a »kultúra«, melyet a reform utáni Oroszország magával hozott, kétségkívül a »magántulajdon intézményével« függ össze — ezt az intézményt nemcsak hogy első ízben vitték teljesen keresztül az új »kontradiktórius« polgári perrendtartás megalkotásával, amely ugyanolyan »egyenlőséget« biztosít a bíróság előtt, amilyen a »szabad munka« és a tőkének való eladása révén az életben testet öltött; egyaránt kiterjesztették a minden állami adósságtól és kötelezettségtől mentes földesurak földbirtokára is, a *birtokos*-parasztokká vált parasztok földjére is; sőt az »állampolgároknak« a helyi önkormányzatban való részvételt biztosító politikai jogok alapjává (cenzus) stb. is ezt az intézményt tették meg.«[5]

Lenin szavai nem csupán a burzsoa tárgyalási elvnek a tőkés magántulajdon intézményével való össze-

[1] *Magyary—Nizsalovszky:* Magyar polgári perjog. Budapest, 1939. 231. old.

[2] Összegyűjtött dolgozatai. 266. old.

[3] Lásd *Marton:* A római magánjog elemeinek tankönyve. IV. kiadás. Debrecen, 1937. 89. old.

[4] *Frank* Ignácnál pl., aki lelkes híve volt II. József »dicső fejedelem« »nagyszerű újításainak«, közöttük az új pertörvénykönyvnek is, melyet »a gyarló kor még el nem bírt« (s aki később — Windischgrätz Pestre bevonulásakor — kész volt letenni a »hódolati esküt« Ferenc József iránt, a forradalmi magyar kormány részére azonban 1849. májusában — az osztrák »sanatok kiűzése után — csupán rendkívül óvatos, kortársai szerint »nagyon hideg« hódoló iratot volt hajlandó aláírni, majd pedig Schmerling hívására 1849. július végén Bécsbe ment dolgozni, ahol 1850. március 4-én öngyilkos lett), már világosan jelentkezik a kapitalizmusba való átmenet korszakának perjogi felfogása. A tárgyalási és rendelkezési elvet együttesen így fogalmazza meg: »A bíró minden eljárását egyedül a felek előadására, kérelmére építheti; tehát sem folyamodás nélkül nem intézkedik, mint szokás a bűnvádaknál; sem a perlekedő kérelmén túl nem mehet; és végre tekintetbe csak az előadott okokat veheti.« (A közigazság törvénye Magyarhonban, II. rész. I. darab. Buda, 1846. 76. old. — II. Józsefről u. o. 332. és 336. old.) — Frank 1848—49-es magatartásáról lásd *Eckhart:* A Jog- és államtudományi kar története. Budapest, 1936., 386—389., 394—395. old.).

[5] *Lenin* művei I. kötet. Bpest, 1951. 459. old. Megjegyzendő, hogy az orosz »состязательный« szónak az idézett Szikra-kiadványban használt fordítása (»kontradiktórius«) csak az egyik oldalát (»szóváltó«, »ellenmondásos« jellegét) érzékelteti a tárgyalási elvnek, holott az eredeti orosz szó átfogja annak teljes tartalmát.

függésére világítanak rá, hanem formális jellegére is: »előnyei« a dolgozók számára hátrányokká válnak; nem az anyagi, hanem csupán az alaki »igazság« (a gazdaságilag erősebb fél igazsága) érvényesülését biztosítja. De nem eléggé! Ezt bizonyítja a tárgyalási elv sorsa a monopolkapitalizmus korszakában.

A finánccoligarchiával egybenőtt imperialista állam szerepének fokozódásával egyre több nyomozó elvi elem szövi át a burzsoa tárgyalási elven alapuló polgári eljárást. E fejlődés osztálytartalma nem mindig ismerhető fel könnyen.[1] A fasizmus uralomrajutásával azonban a burzsoa polgári eljárásjogról is lehull minden »igazságossági«, »egyenlőségi« álarc.

A fasiszta magyar gazdasági jog egyik zászlóhordozója, *Szlezák* Lajos pl. még az 1936. évi *Lázár*-féle hírhedt perrendi reformjavaslaton is túlmenően erélyesen követelte a magyar polgári eljárás fasizálását »a velünk azonos jogrendszerhez tartozó Németország« mintájára. A maga módján felismerte a perrendi alapelvek osztálykötöttségét is és megbírálta a liberalizmust, amely »az egyes alapelvek értékelésénél nem azok gyakorlati használhatóságát és célszerűségét tartotta szem előtt, mint inkább aszerint illesztette be őket a rangsorba, hogy mennyire fejezték ki saját jól, vagy rosszul felismert világnézetét és alapelveit«. E megállapítás fényénél *Szlezák* lerója az elismerés adóját a burzsoa rendelkezési elv előtt, mely — mint mondja — »a perrendnek, a polgári per fogalmának, a magánjog védelmének örökérvényű alapelve«. A tárgyalási elvnek azonban nem kegyelmez. Ez érthető is a fasizált imperialista állam jogásza részéről. Tisztában van vele, hogy a rendelkezési elv úgyis csak üres formula a dolgozók számára. A tárgyalási elv azonban mégis csak nyujt nekik valami sovány formai lehetőséget a védekezésre: tehát ki kell küszöbölni. A tárgyalási elv »már nem érinthetetlen, ez már célszerűségi szempontok alá vetett és függvénye lehet a társadalmi berendezkedésnek, a korszellemnek, az állam céljáról és az állam helyes berendezéséről alkotott nézeteknek«. »Az állam céljáról és az állam helyes berendezéséről« alkotott fasiszta nézeteknek pedig a nyomozó elv kiterjesztése felel meg szerinte és a fasizmus más jogászai szerint.[2]

A fasizmus más oldalról is támadta a tárgyalási elvet. Nem csupán a nyomozó elv túlsúlybahozatala révén akarta korlátozni a polgári *perben*, hanem akként is, hogy magát, a tárgyalási elven nyugvó, egész polgári pert kívánta kiküszöbölni és helyére állítani a tárgyalás nélküli perenkívüli eljárásokat, a nyílt fasiszta állami önkényt.[3]

[1] Jellemzőek pl. azok a még napjainkban is elhangzó megállapítások, melyek a régi magyar polgári perrendtartást (1911. évi I. törvény) — sok antiszociális rendelkezésének helyes kiemelése mellett — »haladó felfogásúnak« minősítik éppen azokban a vonatkozásokban (bizonyítási eljárás stb.), amelyek tekintetében a legvilágosabban hordja magán az imperializmus korának bélyegét. Ez a helytelen értékelés valószínűleg az Sz. N. *Abramov* szerkesztette szovjet Polgári eljárási tankönyv (Moszkva, 1948.) megállapításának (41. old.) téves értelmezésére vezethető vissza. E munka az 1911. évi I. törvényt egyáltalán nem a »fejlettebb tudományos felfogás eredményeként« veszi számba és távol áll tőle, hogy az imperializmus idején a burzsoa polgári eljárásban eluralkodó officialitási elvet — akár a régi magyar polgári perrendtartás vonatkozásában is — »a maga korában erősen haladó gondolatnak« tekintse. (Lásd Polgári Eljárásjog. Egyetemi jegyzet az 1951—1952. tanévre. 67., 68., 120. old.) Éppen ellenkezőleg!

[2] V. ö. *Szlezák:* A perrendi reform és a tárgyalási alapelvek. (Előadás a Magyar Jogászegylet Civiljogi Szemináriumában.) Budapest, 1937.

[3] *Nizsalovszky* a náci perjogászoknak arról a törekvéséről szól, mely a per helyett »olyan intézményekről akar gondoskodni, amely a perben meglevő harci elemeket kiküszöbölné«. (Perképesség — jogképesség. Kolosváry-emlékkönyv. Budapest, 1939. 340. old.) V. ö. még *Sárffy:* A peráradat csökkentése a perenkívüli eljárás fejlesztése útján. Budapest, 1930.

A szovjet polgári eljárás szocialista tárgyalási elvének elemei már az első bírósági dekrétumokban megmutatkoznak. A tárgyalási elv tartalmának részletes kifejtését a Pe §-ai, elsősorban az 5. és 118. §-ok foglalják magukban. Az 5. § e vonatkozásban a bíróság kötelezettségeit emeli ki az ügy szempontjából jelentős tények kiderítése és bizonyítása, a felek jogainak megvédése és kitanításuk terén. »A bíróság köteles *mindent elkövetni*, hogy felderítse a peres felek valódi jogait és egymáshoz való viszonyát . . .« Ebből közvetlenül következik a bíróságnak az a joga, hogy hivatalból beszerezhesse a bizonyítékokat.

Éppen ezen a területen, a bizonyítási eljárásban tárul fel a leghatározottabban a bírói kezdeményezés jelentősége. A 118. § a következő rendelkezéseket tartalmazza:

a) a fél köteles bizonyítani azokat a tényeket, amelyekre keresetét, vagy védekezését alapítja;

b) a bíróság kiegészítő bizonyítékokat követelhet a felektől, ha az előterjesztett bizonyítékok elégtelenek;

c) a bíróság maga is beszerezhet bizonyítékokat.

Ez utóbbi rendelkezés a bírói aktivitás fokozódásával egyértelmű, amennyiben nemcsak arra jogosítja fel a bíróságot, hogy a feleket további bizonyítékok beterjesztésére kötelezhesse, hanem arra is, hogy sajátmaga is beszerezhesse a bizonyítékokat.

A szocialista tárgyalási elvnek a bírói aktivitásra utaló további elemeit tartalmazza a Pe 99. §-a (a felek megidézése személyes meghallgatásra), 101. és 101/1 §-a (alperes személyes megjelenési kötelezettsége, illetőleg elővezetése tartásdíj- és munkabérügyekben), 121. §-a (szemle, szakértői meghallgatás, tanúidézés stb. elrendelése), az 1944. július 8-i törvényerejű rendelet 25. §-a (eljárás bontóperekben) stb.

Ki kell emelni azt is, hogy a szocialista tárgyalási elv megvalósulásának jelentős tényezője a szovjet polgári eljárásban az ügyészi részvétel is.

A szocialista tárgyalási elv eltérése a burzsoa tárgyalási elvtől ilyenformán abban áll, hogy:

a) a burzsoa polgári per a felek párviadala, melyben a bíróság — teljes vagy részleges passzivitása folytán — az erősebbet segíti, míg a szovjet polgári perben a felek aktivitását kiegészíti a bíróság aktivitása;

b) a burzsoa polgári per eredménye — a felek erőviszonyaihoz képest — a formális igazság, míg a szovjet polgári per a szocialista tárgyalási elv alapján az anyagi igazságot deríti ki.

Az új magyar Polgári perrendtartás szintén a szocialista tárgyalási elvből indul ki. A bíróság polgári ügyben is az anyagi igazság kiderítésére törekedik. Hivatalból gondoskodik arról, hogy a felek perbeli jogaikat helyesen gyakorolják, kötelességeiknek eleget tegyenek. Erre a bíróság a feleket kitanítja és hivatalból gondoskodik a perek alapos, gyors tárgyalásáról (3. §). A bíróság a felet tárgyaláson kívül is meghallgathatja (113. §). Az érvényesített jog, valamint az ellenkérelem alapjául szolgáló tényeket és bizonyítékaikat a felek kötelesek megjelölni (121. § (1) bek. *c)* pont és 139. § (1) bek.). A bíróság hivatalból is elrendelhet bizonyítást, bizonyításkiegészítést (164—165. §-ok) stb.

* * *

A fentiekből kitűnően a szovjet szocialista rendelkezési elvnek és tárgyalási elvnek közös alapja: a szov-

jet szocialista állam és polgárai érdekazonossága, a személyi és társadalmi érdekek összhangja. Éppen ez a magyarázata annak, hogy a szovjet bíróság — az anyagi igazság kiderítése végett — kezdeményező, aktív szerepet visz az eljárás során a polgárok, az állami és társadalmi intézmények jogainak védelmében.

A bíróságnak (és az ügyészségnek, valamint egyéb szerveknek) ez az aktivitása azonban nem a nyomozó elv érvényesülését jelenti és egyáltalán nem korlátozza a felek eljárási jogait, hanem éppen elősegíti azok kiteljesülését, reális érvényesülését. A burzsoa állam bíróságának egyre fokozódó pervezető tevékenysége ezzel szemben az imperialista önkény és törvénytelenség megnyilvánulása; jele annak, hogy az imperialista állam számára »szűk« lett saját törvényessége; ezért a bírósági eljárás hajlékonyabb eszközeivel is »fejlesztik« és fokozza a dolgozók elnyomásának rendszerét.

Az új magyar Polgári perrendtartás életbelépéséig terjedő időszakot fel kell használnunk a törvény tudományos feldolgozására és alkalmazása irányelveinek megvizsgálására. A szocialista szovjet polgári eljárás nagy segítséget nyujt nekünk e feladat végrehajtásában.

Dr. Névai László

A büntetőtárgyalás vezetése (II.)

3. *Az elkövetési tárgy értékének a megállapítása és viszonya a társadalmi veszélyességhez*

a) A tárgyalásvezetés további feladata a bűncselekmény elkövetési tárgya értékének a megállapítása.

Miután a burzsoa büntetőjogi szemlélet a jogkövetkezmény alkalmazása szempontjából az elkövetett *tettből* indul ki, nyilvánvaló, hogy több egyazon törvényi tényállás alá vonható tett között az egyes cselekmények által érintett értékek *súlya* szerint különböztet. A burzsoa perjogi szemlélet ezért a büntetőtárgyalás egyik alapvető és mellőzhetetlen feladatának tekinti a *bűncselekmény elkövetési tárgya*, illetve az *okozott kár pontos* és *aprólékos megállapítását*. Innen ered a burzsoa büntetőtárgyalásvezetés ama sajátossága, hogy az összegszerűségek gyakran tíz forintra menő pontos megállapíthatásán időzik és fáradozik, miáltal a büntetőtárgyalás egyrészt végnélkül elhúzódik, másrészt egy magánjogi elszámolási per külső képét nyeri. Hasonló gyökérből fakadnak azok az eljárást nem egyszer tengeri kígyóvá nyujtó erőfeszítések, amelyek egy pl. tíz rendbeli egynemű (pl. lopási), vagy különnemű, de hasonló társadalmi veszélyességet mutató cselekménnyel vádolt elkövető esetében a szilárdan megállapított — mondjuk — nyolcrendbeli cselekmény mellett, még elnapolnak és további bizonyítás-kiegészítést rendelnek el, mert a tíz ügy közül az egyikben nem jöttek el a tanúk, a másikban pedig a vádlott tagadásával szemben nem látszik elégségesnek a bizonyíték. Ily esetben a nyolc rendbelileg megállapított bűntett híven jellemzi az elkövető személyi társadalmi veszélyességét, a cselekmények társadalmi veszélyessége is nyolc esetben megállapítható, az alanyi bűnösség neme és foka is megállapítható. Miért akkor az ítélethozatalt elodázni? — Azért, mert a vád tárgyává tett cselekmények teljes köre (azaz mind a tíz eset) nem nyert tisztázást, »a vádat ki kell meríteni« — mondják egyes vaskalaposok.[1]

b) E néhány idevágó megjegyzés nem kívánja azt a helytelen és túlzó álláspontot népszerűsíteni, mely szerint az elkövetési tárgy értékének, illetve az okozott kár összegének a szocialista büntetéskiszabásnál egyáltalán nincs szerepe, avagy, hogy az összegszerűség forintokra menő megállapítását — ha az az eljárás elhúzása nélkül lehetséges — mellőzzük, hanem csupán azt az alább még alátámasztandó álláspontot képviseli, mely szerint a *társadalmi veszélyesség* elvi alapjára épült szocialista büntetőjogban az elkövetési tárgy forintértékének és az okozott kár forintösszegének az *elkövető személyi társadalmi veszélyessége* és a *cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége* mellett nincsen önálló jelentősége. Ha akár a személyben, akár cselekményében *kiemelkedő* a társadalmi veszélyesség, még az elkövetési tárgy vagy az okozott kár kisebb forintértéke mellett is keményebb büntetés alkalmazandó. Az elkövetési tárgy értéke, illetve az okozott kár értéke a cselekmény társadalmi veszélyességének a megállapításánál értékelést nyer. A cselekmény eseti társadalmi veszélyességét azonban nem mindig a forintérték jelzi, amely — gyakran — pontosan meg sem állapítható, hanem sok egyéb, itt fel nem sorolható körülmény.

Pl. az egyik állami húsfeldolgozó vállalat igazgatója 3—4 hónapon át — leleplezéséig — naponta felkereste vállalata egyik elárusító fióküzletét s onnan fizetés és blokkolás nélkül, 20—30 dkg szalámit, prágai sonkát stb. szokott volt ebédre elvinni. E magatartása nemcsak anyagilag károsította a társadalmi tulajdont, de a rossz példaadás erején át, a *vezetése alatt álló dolgozókat is züllesztette*. Az eset természetéből folyik, hogy az okozott pontos kár nem állapítható meg, mert az esetenként elsikkasztott áruk dkg-súlyát senki se könyvelte, de ha az elsikkasztott értékek pontosan megállapíthatók lehettek volna is, nem volt megállapítható a rossz példaadás nyomán előállott kár. Az elsőbíróság ítéletében kiemelte, hogy a vezetőállásban lévő *elkövető személyében*, valamint a társadalmi tulajdont károsító — éppen ilyen jellegű — hivatali sikkasztás bűntettében, a fejlődésünk jelen szakaszán mutatkozó társadalmi veszélyesség mellett, nincs különösebb jelentősége annak, hogy a szóbanforgó vállalatvezető »egy, vagy kettőezer forint értékben« sikkasztotta a társadalmi tulajdont. Bomlasztó példája nyomán feltehetően sokkal jelentősebb károsodás is érte vállalatát . . . A másodfokú bíróság nem

[1] Az elmúlt évben láttam még olyan hatályon kívül helyezett ítéletet, amelyben sérelmezték, hogy a tucaton felüli lopást elkövető bűntettes egyik lopásánál vád tárgyává tett 1 pár bakancs ellopása tekintetében az ítéletben nem rendelkezett a bíróság! (A vádlott tagadta a bakancs ellopását, nem volt rá bizonyíték, a bíróság nem állapította meg a sorozatos lopások mellett e tárgy ellopását is. Viszont kifejezetten a bakancs tekintetében fel se mentette a vádlottat.)

osztotta ezt a nézetet és ítéletében fillérekre menő szorzási és összeadási műveletekkel igyekezve kiszámítani az »okozott kárt«, megállapította, hogy az aligha haladja meg a 400 forintot. Kérdem, van-e különösebb jelentősége annak, hogy egy, a *vállalata dolgozói szemeláttára sikkasztó vállalatvezető*, többhónapos (!) kártevő magatartásával, csupán 400 Ft, vagy 1000 Ft, avagy 2000 Ft értéket zsebelt be? A szocializmust építő társadalomra a veszély nem ez — egyébként alacsony — értékhatárok közé eső néhány száz forintban jelentkezik, hanem abban, hogy: *a)* vezető állásban lévő személy, *b)* több hónapon át, *c)* az alája rendelt dolgozókat destruálva, *d)* éppen az élelmiszeriparban — ahol manapság a legelterjedtebbek az ilyen károkozó magatartások — követte el a cselekményt!

c) Természetesen *általában* jelentősége van annak, hogy valaki 400, 1000 vagy 2000 forinttal károsította-e a társadalmi tulajdont, mint ahogyan nagyon is jelentős, hogy 2000 vagy 20.000 forint a társadalomnak okozott kár. Az *átlag fölé emelkedő társadalmi veszélyességet* azonban sohasem szabad hogy elhalványítsa a cselekmény elkövetési tárgya forintértékének összegszerű, hajszálhasogató boncolgatása. Tudatában kell lennünk, hogy a cselekmény társadalmi veszélyességét nem egyedül és nem is mindig döntően az okozott kár összege jelzi, továbbá, hogy a cselekmény veszélyessége mellett az elkövető veszélyességét is értékelnünk kell. E szemléleti mód mellett az érték összegszerűsége egészen más jelentőséggel fog latba esni, mint a burzsoa büntetőeljárásban.

4. *A cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességének a feltárása*

a) A cselekmény elkövetési tárgyának összegszerű értéke általában jelzi a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét. Általában 20.000 forint ellopása nagyobb veszélyt jelent a társadalomra, mint 2000 forint ellopása. De az eseti (konkrét) társadalmi veszélyességet nem mindig az összeg nagysága jelzi, sőt nem egyszer más elemek teljesen elmossák az összegszerűség jelentőségét. Pl. egy állami vendéglátóipari üzemből 1 drb pohár ellopása *általában* nem bír nagy társadalmi veszélyességgel. Tehát állami vendéglőből egyetlen poharat ellopó elkövetőt *általában* nem ítélünk el — mondjuk — egy évi börtönre.

Ha azonban egy bizonyos helyiségben — mondjuk X városkában — vagy egy bizonyos időszakban annyira elharapóznak a pohárlopások, hogy pl. egyetlen vasárnapon egyetlen állami üzemből 800 Ft értékű poharat lopnak el, akkor szembetűnő és kiemelkedő a konkrét helyen és időben elkövetett egyetlen pohár ellopásának az *eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége*. Ebben az esetben már elképzelhető, hogy az összegszerűen elenyésző kárt mutató egyetlen pohár ellopásáért egyévi börtönt szabunk ki. Amiként az is elképzelhető, hogy az átlagos fölé emelkedő személyi társadalmi veszélyességű elkövetőt — mondjuk pl. öt év alatt tízszer volt már, köztük kétszer a társadalmi tulajdon elleni lopásért büntetve — az egyetlen pohár ellopásáért két- vagy háromévi börtönre is elítéljük.

Így kell látnunk a cselekmény elkövetési tárgya összegszerű értékének jelentőségét a *személyi társadalmi veszélyesség* és a cselekmény *eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége* mellett Ezért ügyelnünk kell, hogy a tárgyalás során az összegszerűség hajszálhasogató, forintokra menő boncolgatása el ne vonja a figyelmet és el ne homályosítsa az említett kétféle társadalmi veszélyességet, mert különben észrevétlenül visszacsúszunk a burzsoa tárgyalásvezetés szintjére.

Pl. az egyik távoli vidéki üzemből egy dolgozó ellopott néhány apróbb gépi alkatrészt. Az ellopott alkatrészek piaci értéke jelentéktelen, alig éri el a 100 forint értéket. Viszont a gép másnap leállt és mert a gép termelvényei a termelési folyamatból kiestek, 16 munkás, egy üzemrészleg leállani kényszerült. Az ellopott alkatrészeknek a 250 km-re lévő fővárosból való pótlása 24 órát vett igénybe. Ezért három műszakon át kiesett az említett üzemrészleg a termelésből.

A burzsoa szemlélet szerint a probléma egyszerű: kb. száz forintot tevő bagatell értékű lopásról van csupán szó. Igen ám, de a lopás folytán három műszakon át egy 16 embert foglalkoztató üzemrész állni kényszerült. Ez esetben a cselekmény társadalmi veszélyességét még az egész kiesett termékmennyiség értéke sem jelzi, mert az nem tartalmazza pl. a terv-kiesésből származó népgazdasági kárt.

Ime, a lopott tárgy forintértéke csekély, a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége mégis az átlagos fölé emelkedik.

Általában megfigyelhetjük, hogy az »okozott kár« csekély volta (forintban); a lopott tárgyak »csekély volta« (megint csak forintban) stb., tehát a »csekély érték«, a »kis tárgyi súly« azok a ködvetők, amelyekkel a burzsoa jogszemlélet és paragrafusjogászkodás tudatosan vagy tudat alatt, léptennyomon igyekszik elködösíteni a szocialista büntetőjog lényegét tevő személyi és eseti (konkrét) tárgyi társadalmi veszélyességet.

Ezért különösképpen szükséges, hogy a tárgyalásvezetés tudatosan és behatóan igyekezzék tisztázni a személyi társadalmi veszélyességet és a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét mutató körülményeket.

b) A *törvényi társadalmi veszélyességet* a jogalkotó határozza meg. Ő állapítja meg, hogy a büntetőtörvénykönyvben írt különféle bűncselekményeknek elvontan, általánosságban mekkora a társadalmi veszélyességük. A társadalomra veszélyesebb cselekményekhez súlyosabb jogkövetkezményeket fűz. Egy-egy szocialista típusú állam büntetőkódexéből ezért általánosságban meg lehet állapítani, hogy ott mely bűncselekmények veszélyeztetik inkább és melyek kevésbbé a társadalom érdekeit. Pl. az 1946:VII. tv. 2. § *b)* pontjában meghatározott, a demokratikus államrend elleni gyűlöletre izgatás törvényi büntetése 2—10 évig terjedő börtön. Ugyane törvény 3. §-ában meghatározott, háborús vagy népellenes, vagy demokráciaellenes bűntett magasztalásának, vagy ily cselekmények elkövetőjének feldicsérési bűntettéhez a törvény 5 évig terjedhető börtönbüntetést fűz. E törvényi értékelésből nyilvánvaló, hogy az izgatás bűntettét a jogalkotó *általában* a társadalomra veszélyesebb bűncselekménynek tekinti, mint a háborús, népellenes stb. bűntett magasztalását. Mégis elképzelhető, hogy adott esetben az elkövetett cselekmény fokozott eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége miatt, az általában enyhébben értékelt bűntett

elkövetője súlyosabb büntetést kap, mint hasonló személyi stb. tulajdonságokkal rendelkező izgatási bűntettet elkövető egyének szokásos büntetése.

Vagy egy idevágó másik példa: A jogalkotó az 1950: 24. tvr. 3. §-ába ütköző 5 drb. pohár elsikkasztását (5 évig terjedhető börtön) általában kevésbbé tartja a társadalomra veszélyesnek, mint a tvr. 3. §-ába ütköző és a Btk. 463. §-a szerint minősülő 5 drb. pohár elsikkasztását (5—10 évig terjedhető börtön). Mégis elképzelhető, hogy az enyhébben minősülő (3. §) sikkasztás eseti (konkrét) társadalmi veszélyessége nagyobb, mint a súlyosabban minősülő (+ Btk. 463. §) sikkasztásé. Mondjuk azért, mert az egyszerű esetet olyan helyen követték el, ahol az ilyenfajta bűncselekmények rendkívül elharapóztak, viszont a minősített esetet olyan helyen, ahol egészen ritka az ilyen cselekmény. Elképzelhető, hogy a 3. § szerinti sikkasztót 2 évi börtönre, viszont a Btk. 463. § szerint is minősülő sikkasztót csupán hathónapi börtönre ítéljük (egymáshoz hasonló egyéb körülményeket feltételezve!). Miért? Mert a bírói értékelés ez esetben a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét vette alapul.

c) A burzsoa jogszemlélet szerint, ha a bűnösségi és személyi körülmények lényegében megegyeztek, azonos fajú és tárgyi súlyú két bűncselekményre azonos büntetést kellett kiszabni. Tehát a burzsoa büntetőtárgyalás-vezetés lényegében kitépte a szóbanforgó két jogesetet X város és Y város életviszonyaiból és az adott társadalmi viszonyoktól elszigetelve, a két pohárlopást mint jogi jelenséget vizsgálta. Ezzel szemben — mint fentebb már kifejtést nyert — a szocialista büntetőtárgyalás-vezetés feltárja a két városkának a cselekmény elkövetésekori és az ítélethozatalkori idevágó adott viszonyait és mindkét lopást e viszonyok közé ágyazva, azokkal együtt és azokra tekintettel értékeli. Ezért tekint messzebb a szocialista tárgyalásvezetés a tényállás felderítése során a törvényes tényállás és a vádiratban írt tényállás keretén, egészen az elkövető személyi társadalmi veszélyességének és a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességének a megállapíthatóságáig.

Bármily alapvető feladat is azonban a tárgyaláson vizsgált cselekmények eseti (konkrét) társadalmi veszélyességének a feltárása, mégse tévedhetünk arra az útra, hogy a törvényi értékelést, a cselekmények elvont *törvényi* (absztrakt) *társadalmi veszélyességét* semmibevéve, leértékeljük. A »büntetések devalvációja« veszedelmes jelenség. E gyakorlat a törvényhozó büntető akaratának a meghamisítása. A helyes tárgyalásvezetés tehát már a tárgyalás folyamán észlelteti, felvázolja a törvényhozó értékítételét általában (in abstracto) a szóbanforgó cselekményekről. Ez az egyik tárgyalásvezetői eszköze a szocialista törvényesség tömegek felé tudatosításának.

5. *Az elkövető bűnösségét jelző körülmények megállapítása*

A büntetőtárgyalás további feladata az *elkövető bűnössége minőségét*, illetve annak *fokát meghatározó körülmények* felderítése. A bűnösség minőségének és fokának pontos megállapítása a szocialista büntetőtárgyalás feladatát is képezi. A bűnösség csekélyebb foka,[1] a bűnösségi szándék intenzív volta,[2] vádlottnak a bíróság félrevezetésére irányuló ravasz szándéka,[3] a szándék megfontoltsága (tervszerűség, kitartás), a szándék megfontoltságának hiánya (alkalomszerűség), a belátási és ellenállási képesség megkívánható magasabb mértéke, kötelességszegés, bizalommal visszaélés és hűtlenség, a gondatlanság minősége és foka, más személyek ráhatása a bűncselekmény elkövetőjére, a tettesi, illetve részesi közreműködés mérve és jellege, indító ok, motiváló célzat, az elkövetéskori lelki és idegállapot, erős felindulás, vélt feljogosítottság, jóhiszeműség, tévedés[4] stb. stb.. mind olyan körülmények, amelyek sok más itt fel nem sorolható körülménnyel együtt — ha a cselekmény elkövetésekor szerepet játszottak —, az *elkövető bűnösségét növelték*, vagy *csökkentették*. Mivel pedig a szocialista büntetőjogban »*Lenin* megkövetelte a *bűnösségnek*, a személyi felelősségnek *pontos* és *szigorú körülhatárolását*«,[5] a szocialista büntetőtárgyalás egyik alapvető feladata a bűnösségi körülmények kimerítő és hiteltérdemlő tisztázása. Ez annál is inkább szükséges, mert e körülmények egyikéből-másikából biztos következtetés vonható az elkövető személyi társadalmi veszélyességére is. A bűnösség minőségének és fokának helyes megállapítása általában nem okoz különösebb nehézségeket. Ez feladatát képezte a burzsoa büntetőtárgyalásnak is.

6. *A büntetést enyhítő vagy súlyosító egyéb körülmények felderítése*

A büntetőtárgyalás további feladata a *büntetést enyhítő vagy súlyosító egyéb körülmények* felderítése és megállapítása. A bűnöző személyében rejlő körülmények — fiatal, öreg kor, testi fogyatkozás, betegség, értelmi képesség, erkölcsi érzület fogyatékossága, az elme- és idegállapot betegsége, büntetlen előélet, visszaesés, üzletszerűség, megrögzöttség, családi körülmények, műveltségi fok, életmód, közszolgálat teljesítése, anyagi helyzet, az elkövetés módja, az elkövetett cselekmény tartós, állandó jellegű következményei, a bűncselekmény elkövetésének a megbánása, az utólagos jóvátétel, a kár elmaradása, megtérülése, az önfeljelentés, a beismerés, a bűnvádi eljárás meghiúsítására törekvés, a bűncselekmény elkövetése óta eltelt idő, a bűnvádi eljárás elhúzódása a vádlott hibáján kívül[6] stb. stb. — a burzsoa büntetéskiszabásra is kihatottak.

A szocialista büntetéskiszabásnál is latba esnek »a büntetést súlyosító és enyhítő körülmények«, hiszen a Btá. 50. §-a szerint a büntetést: *a)* a bűntett társadalmi veszélyességéhez, *b)* az elkövető egyénisége-ből a társadalomra háruló veszélyhez, *c)* az elkövető bűnösségéhez, valamint *d)* az elkövető *terhére*, illetőleg *javára egyébként figyelembe jövő körülményekhez* és *e)* az okozott sérelemhez is megfelelően kell, a törvény által megszabott keretben, kiszabni.

A szocialista büntetőtárgyalás feladata az anyagi igazság alapján álló ítélkezés feltételeinek a megteremtése.

---

[1] Büntetőjog Tára 25. k. 293.
[2] Büntetőjog Tára 62. k. 225.
[3] Büntetőjog Tára 20. k. 194.
[4] V. ö. Angyal-Rácz: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Budapest. 1937. 97. és köv. l.
[5] A. J. Visinszkij: i. m. 69. l.
[6] V. ö. Angyal-Rácz: i. m. 29. és köv. l.

Az elmondottakból következik, hogy a szocialista büntetőtárgyalás e feladatának a teljesítéséhez a tárgyalásvezetésnek az alábbi kérdéseket kell hiteltérdemlően tisztáznia: 1. az elkövető személyi társadalmi veszélyességét; 2. a cselekmény eseti (konkrét) társadalmi veszélyességét; 3. az elkövető alanyi bűnösségének minőségét és fokát; 4. az elkövető terhére vagy javára egyébként figyelembejövő mindama körülményeket, amelyek a büntetést enyhíthetik vagy súlyosbíthatják és 5. az okozott sérelem nagyságát.

7. *Az elkövető és a társadalom nevelése*

a) A Bp. 1. §-ának utolsó tétele a büntetőeljárás — azon belül pedig nyilván elsősorban is a tárgyalás feladatává a dolgozóknak a *szocialista társadalmi együttélés szabályaira való nevelését* teszi. Márpedig a szocialista társadalmi együttélés alapvető szabálya a társadalomra veszélyes magatartások elkerülése. Ezért a szocialista büntetőtárgyalás-vezetésnek a tárgyalás során felbukkanó, társadalomra veszélyes magatartások és személyek fölött részvétlenül nem szabad elsiklania. Tekintet nélkül arra, hogy egy a tárgyaláson felmerülő a társadalomra veszélyes magatartás vád tárgyát képezi-e vagy sem, a szocialista bűnperben a tárgyalásvezetőnek kötelessége *nyomban kiértékelni* az illető magatartást és rámutatni annak a szocializmust építő társadalomra káros voltára. Rá kell mutatni, *miért veszélyes* az illető magatartás a szocializmust építő társadalomra. Meg kell magyarázni, hová jutna a szocializmust építő társadalom, ha az említett magatartások tipikusakká, mindennapivá válnának.

Pl. K. J. technikust az 1946 : VII. tv. 2. § *b)* pontjában meghatározott, államrend elleni izgatás bűntettével vádolják, mert 1951. december 20-án, az egyik utcán az őt igazoltató rendőr előtt gyűlölet felkeltésére alkalmas módon szidalmazta a népi demokratikus államrendet.

A tárgyalásvezetés felderítette és megállapítást nyert többek között: *a)* vádlott kiváló technikus, *b)* jól viszonylik a munkához s általában, mint a szocialista építés lelkes harcosát ismerik, *c)* kiváló műszaki tudását és tapasztalatait a fiatalok egész sorának adja át, *d)* ő maga és egész családja a munkásosztályhoz tartozik, testvérei közül kettő a néphadsereg tisztje, *e)* az üzemben általános megbecsülés övezi. Ellenben: *a)* gyakran szokott inni, *b)* az ital hatására kötekedő természete van, *c)* magas jövedelméből telik és gyakran időzik éjjeli zárórákig vendéglőkben, *d)* a kérdéses alkalommal is záróra után távozott részeges és züllött életet élő barátjával, *e)* az utcán hangosan énekeltek, *f)* amikor a járőr leintette őket, visszafeleselt és tovább énekelt, igazoltatásakor megtagadta igazolását, *g)* részeg volt.

Mint látjuk, e ténymegállapítások közül nem egy kívül esik a T. 2. § *b)* pontjában írt bűncselekményi törvényi tényálláson. De szervesen kapcsolódik a törvényi tényálláshoz, tehát e kívüleső, de szervesen kapcsolódó tényállás-elemek is tisztázandók voltak. De nem elég tisztázni a tényeket. Felbukkanásukkor *nyomban ki is kell őket értékelni.* A kiértékelést azonban a lehetőséghez képest magával a helytelen magatartást tanúsított személlyel kell elvégeztetni (vádlottal, sértettel, tanúval). Pl. a fenti vádlottól meg kell kérdezni: Mi a véleménye, megengedhető magatartás-e a szocializmust építő társadalomban, hogy egy tisztességes, komoly, közbecsülésre igényt tartó, felelős műszaki állást betöltő technikus gyakran kocsmázzék és igyék? Tűrhető-e és hova vezet, ha egy felelős műszaki beosztásban dolgozó ember munkanapokon, éjjeli záróráig kocsmázik? Az ital hatása nem mindenkinél mutatkozik egyformán: vannak, akik hatására jókedvűen kacagnak, mások sírnak, megint mások elalszanak, vannak olyanok is, akiken a dac lesz úrrá, mindenkivel ellenkeznek, vagy éppen durván kötekednek. Nem szükséges-e, hogy éppen az ilyen kötekedő természetűek ne igyanak, vagy legalább is csak a legnagyobb mértékletességgel? Nem rontja-e másnapi munkateljesítményét a késő éjszakáig való fennlét? És a komoly munkát végző szervezetnek nincs-e szüksége a teljes éjszakai pihenésre? Nem kell-e most szégyelniök tiszt-testvéreinek, hogy fivéruket demokráciaellenes politikai bűntettel vádolják? Tudja-e, hogy az ilyen bűntettre a törvény 2—10 évig terjedhető börtönbüntetést ír elő? Tudja-e, hogy ilyen bűncselekményeket csak a fasiszta söpredék, a társadalom ellenforradalmár salakelemei szoktak elkövetni? Tudatában van-e, hogy ő, a munkásosztály fia, rátámadt a munkásosztály államrendjére?

Tudja-e, hogy hogyan került ebbe a mély kátyúba? Mi volt az első helytelen lépés? Barátkozhatik egy komoly, felelős műszaki állást betöltő technikus egy részeges, lump fráterrel? Szabad egy komoly, becsületes dolgozónak éjjel énekléssel felverni az utca csendjét és megzavarni a dolgozó emberek éjjeli pihenését? Érzi-e, hogy az ilyen magatartás kártevő magatartás? Hogyan látja a jövő útját? Merre akar menni? A börtönbe-e az ellenforradalmi söpredékkel, vagy a társadalmi megbecsülés övezte dolgozó emberek útján? Megígéri-e, hogy felhagy az éjjeli kocsmázással? Szakít-e züllött barátjával? stb. stb.

Íme egy kiragadott példa. A kérdések egész tömege, amelyik nem bír jelentőséggel (nem »releváns«) a törvényes tényállás szempontjából, de nagyon is jelentős az elkövető személyi társadalmi veszélyessége, illetve *megnevelése, formálása,* a helyes útra indítása szempontjából. De jelentős a *tárgyalóteremben jelenlévő hallgatók* szempontjából is, akik magukban nyilván szintén megválaszolják e kérdéseket. A hallgatók között ott ülnek hozzátartozói, barátai, munkatársai az üzemből. Hallják a kiértékeléseket és hallják vádlott ígéreteit is. Vádlott ígéretei így nem csupán elhangzó szavak. A barátok, a rokonok bármikor figyelmeztethetik rá az esetleg ismét helytelen utakra botorkáló vádlottat . . .

b) Tehát a szocialista büntetőtárgyalás során a tényállást nemcsak szorosan véve a vád keretében és a *törvényes tényállás* határai között vizsgáljuk, hanem ama *társadalmi viszonyokkal szerves kapcsolatban,* amelyek között a vádba vett magatartások létrejöttek. Továbbá a vád tárgyává nem-tett és czért ítéleti elbíráláson kívüleső, de a tárgyaláson felmerülő egyéb, társadalomra veszélyes magatartásokat is nyomban kiértékeljük. A *kiértékelést* — mint már érintettük — a lehetőséghez képest *magukkal a perben szereplőkkel* — vádlottal, tanúval, sértettel stb. — végeztessük el. A szocialista büntetőtárgyalás vezetésének arra kell törekednie, hogy a tárgyaláson szereplő vádlottak,

tanúk, sértettek, a társadalomra veszélyes magatartásaik helytelenségét és jövőbeni elkerülendőségét belássák, bűnös és a társadalomra veszélyes magatartásaik fölött maguk is kritikát gyakoroljanak.

Így például a tanúként megidézett és jelenlevő részeges, züllött életmódot folytató »barát« cselekményei semmiképpen sincsenek vád tárgyává téve, tehát az ő magatartása, életmódja a burzsoa tárgyalásvezetés során semmiféle perbeli megvizsgálásban, kiértékelésben nem részesülhetett volna. Nem így a szocialista büntetőtárgyalás során! *A tárgyalásvezetőnek* nemcsak a vádlottat, hanem *a társadalom minden arra rászoruló tagját nevelnie, formálni kell.* Márpedig a mi példabeli tanúnk alapos átnevelésre, életmód-változtatásra szorul. Tehát, miután előadta tanúvallomása anyagát, megkérdezi tőle a tanácsvezető: Mit gondol, van-e neki is valami szerepe abban, hogy a vádlott most ide került? És jönnek sorban a törvényes tényálláshoz és a vád tárgyává tett cselekményhez »jogilag« egyáltalán nem, de társadalmilag, politikailag és az életviszonyok valóságában nagyon is szervesen hozzátartozó kérdések: Mennyi időt töltöttek a kérdéses napon a kocsmában? Mennyit ittak? Miről beszélgettek? Milyen gyakran járnak kocsmába? Hogyan szokott vádlott a kocsmában és utána viselkedni? Mivel foglalkozik a tanú? Mennyi a jövedelme? Miből kocsmázik ennyit? A kocsmában elszórt pénzből nem lett volna-e helyesebb inkább rendes ruhát csináltatni? Milyen lépéseket tett a rendszeres, állandó munkábaállás érdekében? Nem gondolkozott-e eddig azon, hogy a ma lépten-nyomon induló egyik átképző tanfolyamon szakmunkássá képezze át magát? Kiváló sztahanovista szakember lehetne magából! Megtud-e Maga is úgy állni a lábán, mint más? Látja, egy-két évi komoly nekirugaszkodással, népi demokráciánk támogatásával, mint sztahanovista szakmunkás, Maga is kereshetne havi 1500—2000 forint körül! Családot alapíthatna. Mennyire más lenne az élete, lenne otthona!... Viszont ez az út, amelyen ma jár, tudja-e hová vezet? Ilyen tengőlengő, itt-ott dolgozó, kocsmázó ember egyre lejjebb csúszik, a börtönbe kerül! Van-e Magában elég akaraterő beállani a szocialista hazánkat lelkesen építők sorába?... stb., stb.

c) Az így vezetett tárgyalás nemcsak a perben szereplő személyek, de a tárgyalóteremben helyet foglaló hallgatóság tudatára is rányomja a bélyegét. Az így vezetett tárgyaláson senki se alszik el, minden ügyben és a tárgyalás minden szakaszán egyaránt érezni a bűnper drámai feszültségét: emberi sorsok, életutak, jellemek, gyöngeségek, mocsok, aljas emberi indulatok és törekvések tárulnak fel. De a mesteri kézzel vezetett szocialista büntetőtárgyalás összképe mégse sivár, mégse kilátástalan. A *tárgyalásvezető* a társadalomra veszélyes magatartások tömkelegéből *időnként ki-kiemel egy-egy példát mutató, helyes magatartást* is. Bármily közhangulatot is teremt a tárgyalóteremben a bűncselekmények és a bűntettesek ellen, az általános megvetés hullámai fölött ott kell világítania az alapvető szocialista büntetőjogi felfogásnak: minden bűntettes megjavítható és a szocialista társadalom alapvető feladata a bűntettes átformálása becsületes, tiszteletet érdemlő emberré.

A szocialista büntetőbíróság társadalmi nevelő feladatát így jellemezte *Lenin*:[1] Szükségünk van államra, szükségünk van kényszerre. A proletárállam ilyen kényszermegvalósító szerveinek a szovjet bíróságoknak kell lenniök és őket terheli a *lakosság munkafegyelemre nevelésének nagy feladata.*«

A szocialista bíróság nevelő szerepét a szovjet bírói szervezeti törvény 3. §-a így határozza meg: A bíróság egész működésével *neveli* a Szovjetunió polgárait a hazáért és a szocializmus ügyéért való önfeláldozás szellemében, a szovjet törvények pontos és hajthatatlan végrehajtásának, a szocialista tulajdon gondos kezelésének, a munkafegyelemnek, az állami és társadalmi kötelezettségek becsületes teljesítésének és a szocialista együttélés szabályai tiszteletbentartásának a szellemében.

Visinszkij[2] szerint a büntetőbíróság társadalmi nevelő feladatát azzal valósítja meg, hogy:

a) a szóbeli tárgyaláson leleplezi a szovjet állam ellenségeinek, a dolgozók ellenségeinek a becstelenségét;

b) példás büntetéssel meggyőzi a nép és az állam ellenségeit arról, hogy a felelősségrevonást nem kerülhetik el;

c) a bírósági ügyek gondos és tárgyilagos megvizsgálásával meggyőzi a társadalmat a bírói ítélet igazságosságáról és arról, hogy a törvény és a szocializmus ügye múlhatatlanul diadalmaskodik.

A szocialista tárgyalásvezetők tehát nem ülnek »Themis istennő felkent papja«-ként a bírói emelvény magasságában. Kötelességüknek érzik — mint Georgij Ivanov szovjet népbíró mondja —, hogy ne csupán büntessenek, hanem meg is akadályozzák a bűncselekményeket. Ne csupán alkalmazzák, hanem meg is magyarázzák a törvényeket! Előttünk kell hogy ragyogjon minden tárgyaláson *Kalinin* szemléletes tanítása: *legyen a bíró valóságos propagandista, agitátor, a törvények propagandistája, aki a törvények megtartásáért és az állampolgári fegyelem megőrzéséért küzd.*[3]

Dr. Olti Vilmos

[1] *Lenin* Művei XXII. kötet 424. l. oroszul, a kiemelés tőlem—O.

[2] A. J. Visinszkij: A bírói bizonyítékok elmélete a szovjet jogban. Idézi a Büntető eljárási jog c. egyetemi jegyzet. Budapest, 1951. Tankönyvkiadó. 20. l.

[3] Georgij Ivanov: i. m. 11. l.

Most jelent meg!

A Beloiannisz-gyilkosság

Közzéteszi az Országos Békebizottság és a Magyar Jogász Szövetség

A legkiválóbb jogászaink sorából alakult bizottság munkája alapján tárja fel a Beloiannisz ügy nemzetközi összefüggéseit, a monarchofasiszta kormánynak az USA parancsára elkövetett sorozatos jogsértéseit.

Ára: 3.50 forint

SZEMLE

A jogtudomány művelésének módszeréről

A Jogtudományi Közlöny idei évfolyamának 3. és 4. számában jelent meg dr. Losonczy István »Hozzászólás néhány család elleni bűntetthez, de lege lata és de lege ferenda« című cikke. A téma megválasztása, feldolgozásának módszere, a kérdések megoldásának mikénte arra indít, hogy megállapításaimat a nyilvánosság elé tárjam s felhívjam a figyelmet a magyar jogtudomány művelésének néhány — nem éppen kívánatos — itt-ott megfelbukkanó sajátosságára. Hiba lenne, ha egy cikkre vonatkozó megállapítások az egész magyar jogtudományra kiterjedő érvény igényével lépnének fel. Mégsem lehet azonban tagadni, hogy egyes jelenségekből, mint szimptomákból, következtetni lehet az egésznek az állapotára. Tartani lehet attól, hogy az egyeseknél előforduló hibák másoknál is megeshetnek, mert azoknak gyökerét olykor nem kizárólag egyéni, hanem ellenkezőleg, általánosabb jellegű okokban kell keresni.

A bírált cikk tárgya a család elleni bűncselekmények. Minthogy a téma kiválasztása nem jelentéktelen dolog, felteszem a kérdést, miért éppen e bűncselekménycsoporttal foglalkozik a szerző. A szerzőnek erre vonatkozó gondolatait pontosan nem ismerem, ezért önerőmből kísérelem meg e kérdésre a választ megadni. A cikk I. része méltatja a család, a monogám házasság jelentőségét a szocialista társadalomban, ebből arra lehet következtetni, hogy a szerző a család jelentőségének tudatától indíttatva foglalkozik az ennek nyújtható büntetőjogi védelem kérdésével. De ez magában véve még nem indok. Minden más társadalmi viszony is, amely büntetőjogi védelemben részesül, jelentőséggel bír. A sok lehetséges téma közül ezen a címen épp oly joggal választhatott volna a szerző akárhány másikat. Kiváltképpen jogosnak tűnik ez az ellenvetés akkor, ha meggondoljuk, hogy a családi, házassági viszonyok megsértését legtöbb esetben nem büntetőjogi eszközökkel orvosolják, vagyis a büntető jogszabályoknak — a szerző szavával kifejezve — járulékos természete itt különösen hangsúlyozottan domborodik ki. A büntetőjogilag védett minden tárgy fontosságának hangsúlyozása mellett is azonban meg kell említeni, hogy ez nem jelentheti korántsem a védett tárgyak társadalmi és büntetőjogi egyenértékűségét és azonos aktualitását. Ma, ebből a szempontból nézve, a család büntetőjogi védelmének kérdése nem tartozik a büntetőjognak legsürgősebben megoldandó kérdései közé.

A téma megválasztásának másik oka lehetne a bűncselekmények gyakori előfordulása, ami a velük való foglalkozást valóban szükségessé teszi. De a család elleni bűncselekmények esetében erre az okra hivatkozni nem lehet. A kettős házasság, s más család elleni bűncselekmények is, ritkán fordulnak elő, az elkövetett bűncselekményeknek mindig igen csekély hányadát képezték, s abszolút számuk ma sem növekedett. Ezzel sem lehet tehát megokolni a téma kiválasztását. Elképzelhető, hogy a tárgy aktualitása miatt választja ki valaki azt feldolgozásra. A jelen esetben ez sem érv. De lege ferenda a család elleni bűncselekményeknek éppen akkora az időszerűsége, mint bármely más bűncselekményé, előre láthatólag egyszerre kerül majd sor törvényi tényállásaik megfogalmazására; a tárgyalt bűncselekmények aktualitását de lege lata semmi sem hozza előtérbe, sem az elkövetésük gyakorisága, sem a hatályos törvényi tényállásnak más törvényi tényállásokkal szembeni feltűnő alkalmatlansága.

Oka lehet még valamely témaválasztásnak az, hogy a szerzőnek arról fontos, új mondanivalója van. Azt hiszem, hogy a bírált cikkre ez az indok nem vonatkozik, mert tartalma sem sürgős, sem jelentős új közölnivalót nem foglal magában.

Sok más oka lehet még a témaválasztásnak; alapulhat az megfontoláson vagy éppen ennek hiányán, ötletszerűségen. Minden lehetőséget megvizsgálni nem tudok, de az eddig elmondott negatív megállapításokból is arra a következtetésre juthatok, hogy a szerzőt különösebb, alaposabb ok a tárgy megválasztásánál nem vezethette. Kiválasztotta a témát, mert ez is a büntetőjog körébe tartozik, noha ez magában még nem elég ok az írásra. Társadalmunk fejlődése felvet fontosabb megoldásra váró büntetőjogi kérdéseket is, a fejlődés mai szakaszában a büntetőjog elméletének művelői előtt és a gyakorlati jogászok előtt is izgatóbb problémák állnak, amelyeknek megfejtése inkább előreviszi a jogtudományt. Az időt és energiát helyesebb olyan munkára fordítani, amelynek elvégzése társadalmilag szükséges és hasznos, megfelel a tervszerű munka követelményeinek, annak a várakozásnak, amellyel a szocialista jogászok munkája felé néz az egész társadalom. Nem gondolom azt, hogy a család elleni bűncselekményekről nem szabad írni azért, mert ma fontosabb kérdés p. o. a társadalmi tulajdon, vagy a tervgazdálkodás büntetőjogi védelme. De ha már másról írunk, igyekezzünk módszerben, gondolatokban újat nyújtani, gazdagítani a magyar jogtudományt új eredményekkel. Enélkül a jog bármely területének a feldolgozása öncélú, dogmatikus, a régi jogásziaskodással terhelt munkának látszik.

A szerző cikkének négy része van: az első, mintegy bevezető rész, a monogám házasságot és családot, mint a szocialista társadalom egyik alapintézményét értékeli, a további részek a kettős házasság, a családi állás elleni bűncselekmények és a gyermekkitétel bűntettének törvényi tényállásaival foglalkoznak »de lege lata« és »ferenda«. A bevezető rész általánosságokat mond a monogám házasságról, de nem szól semmit a gyermek családi állásának jelentőségéről a szocialista társadalomban, s csak keveset a szülők, vagy más személyek kötelességeiről a gyermeknevelés terén. Ezt a hiányt csak igen kis mértékben pótolják az egyes bűncselekmények tárgyalásánál az azokról megírt szavak. A bevezető résznek lenne a cikkben a feladata a bűncselekmények társadalmi értékelésének, hátterének, összefüggéseinek a megrajzolása. De ez nem sikerült tökéletesen. A szerző, habár megírja, hogy a családnak a férfi és a nő egyenjogú szövetségén, kölcsönös megbecsülésén kell alapulnia, s hogy a szülői jogokat a gyermekek érdekében és a szocialista nevelés elveivel összhangban kell gyakorolni, mégsem ad feleletet több kérdésre: miért a büntetőjogi védelem tárgya a házasság monogám jellege, milyen érdek fűződik a gyermek családi állásának megóvásához. Az utóbbi kérdés különösen azért is érdekes, mert a szocialista társadalomban az ember

társadalmi helyzetét nem a születés, örökölt rang, vagy vagyon, avagy az elsőszülöttség határozza meg, tehát valamelyik családhoz tartozásnak nincs akkora jelentősége, mint volt a feudális vagy kapitalista társadalomban. Ha a jogszabályalkotó valamit szabályozni kíván, ismernie kell a tárgyra vonatkozó már meglevő jogszabályokat, elfogadott elveket, valamint azokat az életviszonyokat, amelyeket szabályozni kíván. Aki a család elleni bűncselekmények tárgyalásánál de lege ferenda csak a házasságra, családra vonatkozó jogintézményeket ismerteti anélkül, hogy az elkövetés tipikus eseteit, gyakoriságát, az elkövetők jellemét, az elkövetés motívumait, okait stb. vizsgálná, félmunkát végez, nem ad elég tájékoztatást a törvényhozói munka elvégzéséhez, nem segített abban, hogy a jogtudomány társadalomtudományivá váljék, hanem a jogtudomány dogmatikus jellegének fejlesztését szolgálta. Az 1843. évi büntető törvényjavaslat elkészítését statisztikai, társadalomtudományi kutatások előzték meg. Ez a munkamódszer még ma is példaképül szolgálhat.

A szerző cikkében azt a módszert követi, hogy idézi a hatályos magyar, szovjetorosz, csehszlovák, bolgár, román, francia, német, s egyes esetekben a svájci és a dán büntetőjognak a tárgyra vonatkozó rendelkezéseit sőt, az 1925. évi időszerűségét vesztett csehszlovák és német javaslatot is. Miért éppen ezeket, s miért nem a lengyelt vagy olaszt, nem tudom. Talán, mert önálló büntetőjogi iskolát képviselnek, vagy azok voltak csak a szerző számára hozzáférhetők? Aligha. Mindenképpen némileg ötletszerűnek látszik az idézés; de ha már régi törvényeket és törvényjavaslatokat is idéz, miért maradt ki az 1843. évi magyar javaslat? A jogszabályok idézése után a szerző felteszi a bűncselekmény törvényi tényállásával kapcsolatban megoldásra váró kérdéseket és ezeket dogmatikailag megoldja (az összefüggő társadalmi kérdéseket többnyire fel sem teszi,) s közben vagy figyelembe veszi az előbb idézett jogszabályokat, vagy nem. Maga az a módszer, hogy a szerző a kérdések megoldásánál tekintettel van különböző jogterületek törvényi rendelkezéseire, elfogadható. Innen is, onnan is kivehet egy-egy megfelelő szabályt. De ne higgyük, hogy a jogalkotásnak helyes módja a puszta eklekticizmus. A jog — rendszert képez, amelynek vannak alapelvei, intézményei, s ezekre ügyelni kell. Valamely eklektikus jogszabályban, joganyagban, mondjuk az anyagi büntetőjogban, előfordulhat könnyen, hogy az egyes elemek egymással hadilábon állanak, éppen heterogenitásuk miatt. A szerző követte módszer csábít az eklekticizmusra. A szerző egy lélekzetvételre idézi a szovjetorosz, a népi demokratikus államok és a burzsoa államok büntetőjogi rendelkezéseit, majd hol egyiknek, hol másiknak egyes elemeit helyesli vagy elveti. Ezzel mintegy akaratlanul értékelés szempontjából egyenlőségi jelet tesz a szocialista és a burzsoa jog között. Hangsúlyozom, akaratlanul, mert hisz több helyen megemlékezik a szocialista büntetőjog haladó jellegéről. De az anyag tárgyalásának módszere ezen megállapításom erejét lerontja. Nem bírálja a burzsoa jogszabályokat, mint ilyeneket, s általában nem nyúl hozzá a szocialista jogszabályok kérdéséhez, mint szocialista alapon nyugvó felépítményi jelenségekhez. Nem szabad értékelni sem burzsoa, sem szocialista jogszabályt úgy, hogy közben megfeledkezünk a különböző alapokról, amelyekből az egyik, illetőleg a másik fakad, s amelyet szolgál. Ha szétbontunk egy-egy jogszabályt — mint jogi formát — alkotó elemeire, s megfeledkezünk arról, hogy az elemek összessége egy egész, amely az alapot szolgálja, megfeledkeztünk az egésznek a funkciójáról, a jogszabály tartalmáról, nem élő, hanem holt anyagot vizsgáltunk. A szerző ezeket a hibákat elkövette.

A szerző különös módon idézi a hatályos magyar büntetőjogot. Az idézetekben szerepel vétség, fegyház, fogház, holott a Btá. és az Ér. értelmében nincs többé sem vétség, sem fegyház, sem fogház. A szerző nem a hatályos, hanem a történeti magyar jogot idézi. Mondhatná valaki, hogy akadékoskodom, a szerző a Btk-et híven idézte. Ez igaz. De nálunk nincs hatályban egyszerűen a Btk. különös része, hanem a Btá. által új tartalommal telített Btk. A régi fegyház, vagy börtön és az új börtön nem pusztán nevek, hanem különböző tartalmat rejtő fogalmak. Ha valaki a Btk. idézésénél a Btá-t mellőzi, az az 1950. évnél tart, kitörli idézetében a jogból azt az újat, amivel a szocialista büntetőjog újjáalakította a régi magyar büntetőjogot. A szerző ezeket az idézésnél bizonyára nem gondolta végig.

A tanulmány részletmegállapításaival nem foglalkozom. Van köztük sok helyes, esetleg már korábban is ismert állásfoglalás (mint p. o. a kettős házasság elévülésének a kérdése), s van olyan is, amelynek helytelensége vitatható, mint p. o. az a kérdés, vajjon az állam és egyház szétválasztásából következik-e annak az egyházi személynek a büntetlensége, aki kettős házasság megkötésénél közreműködött. Nem célom a részletkérdések felett vitázni. A jogtudomány művelésének bizonyos módját akartam a bírált tanulmányon keresztül bemutatni. Az ismertetett módszerben a régi jogtudományi módszerek emléke él, a feltárt hibákban felismerjük a jogot mint jogi formák rendszerét művelő tudomány nyomait. Mindettől el kell szakadni. Sok vonatkozásban »ismeretlen hegy« számunkra az új jogtudományi módszerek járása, de mégis törekednünk kell az új, a szocialista jog módszereinek az elsajátítására és alkalmazására.

Dr. Király Tibor

—

A fegyelmi eljárások tapasztalataiból

Ötéves tervünk harmadik esztendejében dolgozó népünk előtt hatalmas feladatok állanak. Minden dolgozó kéz teljesértékű munkájára szükség van ahhoz, hogy az építésben egyre nagyobb ütemben haladhassunk előre.

Gerő Ernő elvtárs idei tervünk alapvető feladatairól beszélve, elsők között említette a munkafegyelem kérdését a januári országos pártaktíva-értekezleten. Ezt mondotta többek között:

»A tervfegyelem szempontjából, elvtársak, szükséges, hogy a lógósok, az önkényesen kilépők, az igazolatlanul mulasztók ellen szigorúbb rendszabályokat alkalmazzunk, amire jogszabályaink lehetőséget adnak és amit a becsületes dolgozók, azaz a dolgozók túlnyomó többsége már réges-régen maga követel.«

A mi jogszabályainknak az a célja, hogy segítsék a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmának további megszilárdítását, a szocializmus építését. A jog:

felépítmény, az alap hozza létre. Népi demokráciánkban ez az alap a munkásosztály hatalma, jogszabályainkban a munkásosztály, a dolgozó nép akarata nyilvánul meg. Így van ez a munkafegyelem megszilárdítását célzó jogszabályokkal is. A felépítménynek az a szerepe és feladata, hogy segítőleg visszahasson az alapra. A munkafegyelem megszilárdítását célzó jogszabályoknak tehát az a hivatásuk, hogy erősítsék a munkafegyelmet, segítsék a dolgozó népet a szocialista építés nagy feladatainak megvalósításában.

A fegyelmi eljárásokkal kapcsolatosan azonban vannak olyan tapasztalatok, amelyek azt mutatják, hogy a munkásosztálynak az említett jogszabályokban megnyilvánuló akaratát egyes állami szervek nem minden esetben érvényesítik következetesen.

Először kell megemlíteni az olyan eseteket, amelyek jogszabály-ellenesek. A vállalati jogásznak küzdenie kell az ilyen jelenségek ellen. Számos vállalatnál tapasztaltuk, hogy például az igazolatlanul hiányzók jelentős része ellen egyáltalában nem indítanak fegyelmi eljárást. Pedig a jogszabályok szelleme azt követeli, hogy 20 igazolatlan hiányzó közül ne csak 10 ellen indítsunk eljárást.

Számos más formájával találkozunk még a jogszabályellenes eljárásnak. Az egyik üzemben pl. kisebb jelentőségű lopás fordult elő. A vétség elkövetőjét pénzbüntetésre, áthelyezésre és 5 napi fizetett szabadság megvonására ítélték, holott a megfelelő rendeletek világosan kimondják, hogy fizetett szabadságból levonni csak igazolatlan mulasztás esetén szabad, a mulasztott napok számának megfelelően.

Találkozunk olyan esetekkel is, amikor a pénzbüntetésekre vonatkozó rendelkezéseket megsértik. Egyik üzemben több igazolatlanul hiányzó dolgozót havi keresetének 25%-át meghaladó pénzbüntetéssel sujtottak. Ez az eljárás teljesen jogszabályellenes.

Ezek az esetek arra figyelmeztetnek, hogy vállalati jogászainknak még sok a tennivalójuk a jogszabályok betartásáért folytatott küzdelemben.

A *második* csoportba azok a hibák sorolhatók, amelyek liberalizmusból fakadnak, sok esetben abból a veszélyes és rendkívül helytelen elgondolásból, hogy »nem akarok magamnak haragost szerezni«. Az egyik üzemben rendszeresen előfordult, hogy fegyelmi eljárást csak három, vagy annál több napos mulasztások esetében indítottak. Az egy-két napos mulasztásokat csak rendbírsággal, kis pénzbüntetéssel torolták meg. Az ilyen eljárás során nem érvényesül a becsületes munkásoknak a jogszabályokban megnyilvánuló akarata: a rendbontókra, a fegyelem lazítóira nem sujtanak le kellő erővel.

A liberalizmus egyik igen veszélyes formája az igazolatlanul mulasztott munkanapok utólagos igazolása. Több gyárban találkoztunk olyan esetekkel — a szabadságos napló árulkodott erről —, hogy az igazolatlan hiányzás megtörténte után, utólag adott szabadságot egy-egy művezető rosszul értelmezett »jóságból«, megengedhetetlen népszerűséghajhászásból. Ilyen és hasonló esetek is okai annak, hogy míg az igazolatlan mulasztások száma az utóbbi időben csökkent, az igazolt mulasztásoké emelkedett. Az a művezető, vagy más poszton álló gazdasági funkcionárius, aki így talajt ad a munkafegyelem megbontására, maga is fegyelmi vétséget követ el.

Egyik üzemben egy munkás gondatlanságból összetört egy gépalkatrészt. A fegyelmi eljárás során az alkatrész értékének megfizetésére kötelezték. Az eljárásnak ez a része helyes, a kártérítésre kötelezés magában is nevelőhatású, hiszen fokozott gondosságra serkent. Tekintettel azonban arra, hogy a törés ebben az esetben vétkes gondatlanságból történt, helyes lett volna fegyelmi büntetést is kiszabni, hiszen pusztán a kártérítéssel nem büntették azt a vétkes gondatlanságot, mely az alkatrész eltörésére vezetett. A liberalizmus, bármilyen formában jelentkezzék is, tápot ad a fegyelmezetlenségnek, gyengíti a jobb munkáért folyó harcot.

Harmadsorban a mechanikus eljárás hibájára szeretnénk rámutatni. Számos esetben tapasztalható, hogy például egynapi igazolatlan mulasztás esetében sorozatosan egyforma pénzbüntetést szabnak ki a fegyelmi hatóságok. Azt jelenti ez, hogy csak a vétséget nézik, de nem nézik az elkövetőt. A munkafegyelem megszilárdításáért hozott jogszabályok célja elsősorban a nevelés. Az ilyen büntetések pedig nem nevelnek. Nyilvánvalóan nem lehet például egynapi igazolatlan mulasztás esetében egyforma elbírálásban részesíteni két dolgozót, ha egyikük ezer, a másik hétszáz forintot keres, ha egyiknek jobb a viszonya a munkához, mint a másiknak. Ilyen esetben az egyforma büntetés az egyik dolgozó számára túlságosan szigorú, a másik számára túlságosan enyhe — a szükséges nevelőhatás tehát egyiknél sem érvényesül megfelelően.

A mechanizmussal nemcsak ítéletek rendelkező részében találkozunk, hanem az indokolásban is. Az egyik üzem fegyelmi határozatainak indokolásában úgyszólván minden esetben ezt a mondatot olvashattuk: »Aki a munkafegyelem ellen vét, ötéves tervünk teljesítését akadályozza. Az ötéves terv teljesítése pedig minden dolgozó érdeke.« Ez a megállapítás önmagában természetesen igaz. De mennyivel inkább nevelőhatású, ha például egy igazolatlanul hiányzó átképzős esetében arra is rámutatnak, hogy az állam hatalmas segítségét, a tanítására fordított komoly költségeket fegyelmezetlenséggel »hálálja« meg!

Vállalati jogászaink fontos feladata elősegíteni, hogy a fegyelmi határozat rendelkező része és indokolása egyaránt vegye figyelembe az egyén körülményeit, a vétség súlyosságát. Az ilyen módon hozott fegyelmi határozat és indokolás, ha gondoskodnak kellő nyilvánosságáról is, valóban nevel.

A fegyelmi munka gyakorlatában meglevő hiányosságok kiküszöbölése, a fegyelmi munka színvonalának állandó emelése nagy feladatot ró vállalati jogászainkra. A tervünk teljesítéséért folyó harc országos problémái mellett alaposan ismerniök kell üzemük feladatait, gondjait. Rendszeresen foglalkozniok kell azokkal, akik a fegyelmi jogkört gyakorolják, felhívni figyelmüket a tennivalókra, hiányosságokra.

A vállalati jogásznak komoly és sokrétű munkája elvégzése közben pillanatra sem szabad megfeledkeznie arról, hogy a párt minden magyar dolgozótól azt várja: teljes erejével küzdjön a tervfeladatok végrehajtásáért. Ebből a munkából veszik ki részüket a vállalati jogászok, ha jól harcolnak a munkafegyelem megszilárdítása érdekében hozott jogszabályok helyes alkalmazásáért, a szocialista fegyelem, a szocialista munkaerkölcs mind magasabb színvonalra emeléséért.

Dr. Sásdi Tibor

A Bolgár Népköztársaság szerzői jogi törvénye

A népi demokratikus állam kulturális-nevelő funkciója eredményeképpen jelentkező kultúrforradalomnak jogi vonatkozásban való megnyilvánulása az a szerzői jogról szóló törvény, amelyet a Bolgár Népköztársaság nemzetgyűlése 1951. november 1-én fogadott el.

A törvény öt fejezetből áll. Az első fejezet a törvény célját, a szerzői jog tárgyát és tartalmát határozza meg; a második fejezet a szerzői jog alanyairól szól, a harmadik fejezet a szerzői jog érvényességének időtartamát és a szerzői joggal való rendelkezést szabályozza, a negyedik fejezet tárgya a szerzői jog védelme, végül pedig az ötödik fejezet a záró- és az átmeneti rendelkezéseket foglalja magában.

Az első fejezet 1. §-a előrebocsátja a törvény célját, amely abban áll, hogy szabályozza a tudományos, irodalmi és művészeti termékekkel kapcsolatos helyzetet avégből, hogy a Bolgár Népköztársaságban kiépítse és fejlessze a szocialista kultúrát, hogy megkönnyítse a kulturális termékeknek a dolgozók között való terjesztését, biztosítsa és megvédje a szerzői jogokat. Amíg tehát a burzsoa szerzői jogi törvények kizárólag az egyéni érdekek megvédését tartják szem előtt — amint ezt a nálunk még ez idő szerint érvényben levő 1921 : LIV. tv. rendelkezéseiből is világosan láthatjuk —, a szocialista jogszemléletnek megfelelő szerzői jogi törvény feladata kettős: egyfelől az, hogy a dolgozó tömegeknek irodalmi és művészeti termékekkel ellátását megkönnyítse, tehát a kultúrszínvonal emelkedését elősegítse, másfelől hogy az irodalmi és művészeti mű szerzőjének alkotása után a szocialista felfogásnak megfelelően járó anyagi előnyöket biztosítsa. A törvény tehát védi a szerző személyiségi jogait és anyagi érdekeit, azonban mindenkor a társadalom érdekeivel összhangban, miként a szocialista társadalomban az másként nem is lehet.

A 2. § szerint a szerzői jog tárgya minden olyan tudományos, irodalmi és művészeti alkotás, amely alkotómunka eredményeképpen jött létre és bármilyen érzékelhető formában kifejezésre jut.

A 3. § leszögezi, hogy a szerző elvitathatatlan joga, hogy művén nevét feltüntesse. Aki olyan idegen alkotást ad ki, vagy használ fel, amely szerzői jog tárgyát képezi — kivéve, ha az névtelen szerzőtől származik —, köteles a szerző, illetve a művész nevét feltüntetni még az esetben is, ha a szerzőre, illetve utódaira nézve a jogvédelmi idő már letelt.

Kizárólagos joga van a szerzőnek ahhoz, hogy meghatározza azt, hogy alkotása kiadható, újra kiadható, előadható, kivitelezhető, avagy más formában feldolgozható-e. Joga van továbbá megkövetelni, hogy alkotását meg ne változtassák és dönteni az idegen nyelven történő kiadás, illetve lefordítás tárgyában.

A 6. § azokat az eseteket sorolja fel, amikor a szerző beleegyezése és szerzői díj kifizetése nélkül lehetséges szerzői jog tárgyát képező alkotás felhasználása. Ebben a szakaszban domborodik ki leginkább a törvénynek már fent tárgyalt kettős célja: összhangba hozni a szerzői jog védelmét a szocializmustól, illetve a szocializmus építésétől elválaszthatatlan kultúra fejlesztésének ügyével. Így például: a 6. § 1. pontja kimondja, hogy tudományos és kulturális intézetekben szabad a szerzői alkotásokat a szerzői díj kifizetése nélkül nyilvánosan előadni, amennyiben a belépés díjtalan és az előadók sem részesülnek díjazásban. A 7. § azokat az eseteket sorolja fel, amikor a szerzői jog tárgyát képező alkotások felhasználása a szerző engedélye nélkül, azonban szerzői díj lefizetése ellenében lehetséges. Ezek között szerepel az egyszer már kiadott vagy előadott alkotásoknak rádió útján történő előadása, egyébként a rádió számára készült alkotások szerzői díját csak egyszer kell megfizetni.

A második fejezet alaprendelkezése az, hogy a Bolgár Népköztársaságban kiadott és annak területén feltalálható alkotásokra vonatkozó szerzői jog megilleti a szerzőt és örökösei, függetlenül azok állampolgárságától. Külföldön kiadott vagy ott található alkotások tekintetében a szerzői jog csak az esetben ismerhető el, ha erre nézve az illető ál lam és a Bolgár Népköztársaság között megállapodás van. Ha a szerző bolgár állampolgár, mind ő, mind örökösei élvezik a Bolgár Népköztársaság területén a szerzői jogvédelmet, akkor is, ha a művet külföldön adták ki, avagy azok külföldön találhatók és függetlenül attól, hogy van-e megállapodás a külföldi állam és a Bolgár Népköztársaság között.

A fejezet további szakaszai a társszerzők szerzői jogait szabályozzák. Erre nézve leszögezi, hogy a kollektív alkotás minden egyes szerzőjét megilleti a szerzői jog az általa létrehozott részre vonatkozólag, amennyiben ennek a résznek önálló értelme van és a szerzők másképp nem állapodtak meg.

A törvény figyelemreméltó rendelkezése, hogy azokat a szerzőket, akik alkotásaikat hivatali kötelességük teljesítése során hozták létre, a szerzői jog — általános értelemben — megilleti. Az illetékes szervek, amelyeknek hivatali utasítása alapján a szerzői alkotás létrejött, a szerző hozzájárulása és szerzői díj kifizetése nélkül jogosultak, mint tudományos és egyéb célokra szolgáló anyagot a szerzői alkotást hivatalos működésük kapcsán felhasználni, sokszorosítani és a hivatalok és alkalmazottak között terjeszteni.

A szerzői alkotást tetszés szerinti mennyiségben ki is adhatják, azonban ez esetben a szerzőnek a megfelelő szerzői díjat meg kell fizetni. Ez a jog az illetékes szervet a mű elfogadásától számított két éven belül illeti meg. Ezen határidő letelte előtt ezt az alkotást más állami intézmény a szerzővel történt megállapodás alapján csak abban az esetben adhatja ki, ha ahhoz az a szerv adja írásbeli beleegyezését, amelynek szolgálati feladatai teljesítése során a szóbanforgó mű létrejött.

Ugyanennek a fejezetnek a keretén belül történik a filmek, filmforgató könyvek szerzői jogának szabályozása.

A fordítót is megilleti a szerzői jog, azonban ez olyan természetű, hogy más személyeket nem fosztja meg attól a joguktól, hogy ugyanazt a művet önállóan újra lefordítsák.

A harmadik fejezet kimondja, hogy a törvényben megjelölt eseteket kivéve a szerzőt a szerzői jog élete végéig megilleti, halála után pedig örököseire száll: a házastársat életfogytiglan, a gyermekeket pedig nagykorúságuk eléréséig illeti meg. Amennyiben a szerző szerzői joga tekintetében más személyek javára végrendelkezik, ez a rendelkezés legfeljebb 10 évre szól. Ennek letelte után, továbbá azon esetben, ha a szerző örökösök hátrahagyása nélkül hal meg, az alkotás az államra száll (18. §). Tudományos intézetek

és tömegszervezetek szerzői jogának időtartama 15 év. Tánc- és némajáték művek, filmek és hangjátékok szerzői joga 10 évig fennáll (19. §).

A szerző szerzői jogából eredő egyes jogait átruházhatja. Ez a jogátruházás kiadói szerződés, nyilvános előadásra, forgatókönyvre vonatkozó vagy egyéb szerződés alapján történhetik. A szerzői jogok átruházása legfeljebb öt évig hatályos (20. §).

A dolgozó tömegek kulturális felemelkedését szolgálja a 23. §, amely szerint ha a már egyszer kiadott, vagy előadott mű fontos közérdeket szolgál, vagy nagy kulturális értéket képvisel, azt a Tudományos, Művészeti és Kulturális Bizottság elnökének engedélyével a tömegszervezetek, kultúrintézmények és szervezetek más módon is kiadhatják és felhasználhatják, még akkor is, ha a szerző a szerzői jog átruházását megtagadja. Ez alól kivételt képezhet az az eset, ha a szerzőnek a szerzői jog átruházásának a megtagadására a szocialista társadalom jogszabályai szerint indokolt okai vannak.

A szerzői alkotás foglalás tárgyát nem képezheti, kivéve azt az esetet, ha a követelést a szerző által elkövetett bűncselekmény következtében a törvény határozza meg. Amennyiben a szerző szerzői jogát szerződésileg átruházta, a végrehajtást az általános előírások szerint foganatosítják.

A IV. fejezet tárgya a szerzői jog védelme. A 25. § kimondja, hogy aki a szerzői jogot megsérti, köteles az általa okozott kárt és veszteséget megtéríteni.

A törvény biztosítja szerzői jogbitorlás esetében a bírósági védelmet.

Az esetben, ha a szerző művét művészi néven vagy névtelenül adja ki, a szerző személyi és anyagi jogait az az intézmény vagy szervezet védi, amely a művet kiadta, egészen addig, amíg a szerző nevét fel nem fedi.

Az V. fejezet a szerzői jogokkal kapcsolatos ügyek intézésére a Tudományos, Művészeti és Kulturális Bizottság mellett külön osztályt létesít. Ugyanez a Bizottság hajtja végre a törvényt és ennek a bizottságnak javaslata alapján állapítja meg a minisztertanács a szerzői díjak nagyságát.

A törvény rendelkezései azoknak a műveknek szerzői jogára is kiterjednek, amelyeket a törvény életbelépése előtt alkottak.

Gáborné dr. Gömöri Edit

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

81. A Btá. 15. § (1) bekezdése értelmében jogos védelemnek csak az olyan védelem tekinthető, amely jogtalan támadás, vagy jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárításához szükséges. Sértett puszta kézzel két ízben is meg akarta ugyan a vádlottat támadni, ezt a támadást azonban a jelenlevők egyike minden védelmi eszköz igénybevétele nélkül — ugyancsak puszta kézzel — elhárította. Ha vádlott számíthatott volna is arra, hogy a sértett őt puszta kézzel újból megtámadja, ennek a támadásnak az elhárításához akkor, amikor rajtuk kívül még négy személy volt jelen, az emberi élet kioltására alkalmas pisztoly használatára szüksége nem volt. Az őt fenyegető támadás nem mutatkozott olyannak, amelyet másképpen, mint pisztolyának használatával ne tudott volna elhárítani. A pisztolynak a vádlott részéről való használata meghaladja a védelem szükséges mértékét, s ez a jogos védelem fennforgásának megállapítását kizárja. (B. I.)

82. A férj megölésének gondolatát a feleség vetette fel — ő vette rá a fiatalkorút, hogy a cselekményt végrehajtsa —, ő tervezte ki a részleteket is — azonban ő maga közvetlenül az ölési cselekményben nem vett részt. Ennek ellenére azzal a magatartásával, hogy a tett helyén jelenlétével egyrészt lekötötte férje figyelmét, másrészt biztonságot és bátorságot nyujtott a fiatalkorúnak férje megölésénél, a cselekmény elkövetéséhez az előfeltételeket is megteremtette azáltal, hogy a fogatot, amelyen férjével utazott, megállította — segédkezett a már eszméletlen, de még élő férjének elvonszolásában — a tett elkövetése után részt vett a helyszín álcázásában: többet tett, mint amit a bűncselekmény végrehajtásának előmozdítása, könnyítése fogalma alá lehet vonni — de túlment a szándékos reábíráson is — tehát a gyilkosságban mint tettes vett részt.

A fiatalkorú vádlott testvére tudott róla, hogy testvére és a sértett felesége a sértettet meg akarják ölni, sőt tudta azt is, hogy mi módon tervezik a sértett megölését. Ennek tudatában adta a terv végrehajtására induló öccsének a cselekmény elleplezésére szánt eszközöket és járt kezére abban is, hogy a tanyából atyja tudta nélkül észrevétlenül távozhassék a kocsin elindult sértett és felesége után. Tehát a tettesek cselekményének mindazokról az elemeiről előre tudott, amelyek folytán ezek cselekménye a büntetőtörvénykönyv súlyosabb rendelkezése alá esik — ennélfogva a Btá. 28. §-ának 2. tételében foglalt jogszabályhoz képest az ő cselekményét is, mint bűnrészesét, ugyanazon büntetőjogi elbírálás alá kell vonni, mint magukét a tettesekét, tehát cselekményével, mint bűnsegéd, gyilkosság bűntettében vett részt. (B. I.)

83. A Legfelsőbb Bíróság állandó gyakorlata szerint közhivatalnoknak közellátási feladatai körében tanúsított, az ellenőrzés elmulasztásában megnyilvánuló kötelességszegése nem az Ár. 15. §-ában, hanem a 17. § (1) bekezdésében meghatározott — és az eset körülményei szerint esetleg gondatlanságból elkövetettnek minősülő — közhivatalnoki kötelességszegés bűntettét valósítja meg. (B. I.)

84. Állami vállalatok alkalmazottainak büntetőjogi felelősségére nézve az 1948 : XXV. tv. 15. §-ának (4) bekezdése azt a rendelkezést tartalmazza, hogy az állami tulajdonban álló vállalat alkalmazottját a büntetőjogi felelősség szempontjából közhivatalnoknak kell tekinteni.

Ez a rendelkezés az állami vállalat alkalmazottai közt munkakörre, vagy beosztásra tekintettel megkülönböztetést nem tesz.

A hivatkozott törvényt a hároméves gazdasági terv végrehajtásának első idejében alkották. A törvény általános indokolása szerint a törvény végrehajtása során mintegy 500 ipari vállalat kerül állami tulajdonba, az ezekben foglalkoztatott munkavállalók száma 140.000 főre tehető.

Az állami vállalat alkalmazottainak büntetőjogi felelősége újabb szabályozást a törvény megalkotása óta nem nyert, holott a viszonyokban gyökeres változások történtek.

Ezeket a változásokat nemcsak az egyes ipari és közlekedési vállalatok állami tulajdonba vételéről utóbb alkotott 1949. évi 20. tvr. jelzi, amelynek alapján a magán-

vállalatoknak további sora került állami tulajdonba, hanem jelzi népgazdaságunknak az ötéves terv végrehajtása során bekövetkezett nagymértékű fejlődése és megerősödése is. Mindennek következményeként az állami vállalatok alkalmazottainak létszáma az 1948: XXV. tv. megalkotása óta megtöbbszöröződött.

De a törvény megalkotása óta bekövetkezett változásokkal kapcsolatos a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről alkotott 1950. évi 24. számú tvr. is, amelynek rendelkezései a társadalmi tulajdont hatékony, fokozott büntetőjogi védelemben részesítik.

Az 1948 : XXV. tv. 15. §-ának (4) bekezdésében felvett rendelkezés kétségtelenül azt célozta, hogy a vállalatok állami tulajdonba vételével a vállalat álló és forgó alapjai, illetőleg eszközei fokozott büntetőjogi védelemben részesüljenek. Ezt a célt azonban az 1950. évi 24. számú tvr. a már tovább fejlődött helyzetnek alapulvételével megvalósította.

Az 1948: XXV. tv. megalkotása óta végbement és a fentiekben ehelyütt csak érintett ezek a változások a Legfelsőbb Bíróságban azt a meggyőződést keltették, hogy a törvény 15. §-ának (4) bekezdésében felvett rendelkezést a változott viszonyok ellenére változatlanul alkalmazni nem lehet.

A Legfelsőbb Bíróság abban a bűnügyben, amelyben a vádlott állami vállalatnak takarítónői beosztásban foglalkoztatott alkalmazottja volt, akként döntött, hogy vádlottat közhivatalnoknak a büntetőjogi felelősség szempontjából sem tekintette. (B. III. 2146/1952.)

85. A vádlott társadalmi tulajdont kezelt. Felületes kezelése folytán hiány állott elő. A hiány felfedezésének meghiúsítása végett a hiány eltüntetését célzó hamisításokat követett el.

A Legfelsőbb Bíróság az 1950. évi 24. sz. tvr. 4. §-ában meghatározott bűntettben mondotta ki bűnösnek a vádlottat. A hamisítások azt a célt szolgálták, hogy kimutatható hiány ne legyen, vagyis, hogy meghiúsuljon a sértett vállalatnak a vádlottal szemben fennálló kártérítési igényének érvényesítése. A vádlott ezzel a szándékos tevékenységével a maga anyagi érdekében élt vissza. Mivel pedig meghiúsította a hiány megállapítását és kártérítés érvényesítését, a társadalmi vagyonban károsodást idézett elő. A vádlottnak az 1950. évi 24. sz. tvr. 8. §-a alá eső cselekménye beolvad a fenti bűntettbe. (B. V.)

86. Vádlott folytatólagosan sikkasztást, lopást és csalást követett el társadalmi tulajdon ellen. Az elsőbíróság a folytatólagosságot megállapította, de a sikkasztást, lopást és csalást külön 1—1 rendbeli társadalmi tulajdon elleni bűntettnek minősítette és összbüntetést szabott ki. A Legfelsőbb Bíróság a minősítést akként változtatta meg, hogy a bűncselekményt társadalmi tulajdon ellen sikkasztással, lopással és csalással folytatólagosan elkövetett bűntettnek minősítette, mert a folytatólagosság mint jogi egység kizárja a bűnhalmazatot. (B. V.)

87. A perújításnak a Bp. 213. § (1) bekezdésének 4. pontjában foglalt az az előfeltétele, hogy a felhozott új bizonyíték valószínűvé tegye a terheltnek az enyhébb vagy súlyosabb bűncselekményben való bűnösségét, nem korlátozható csak a minősítés kérdésére, hanem vonatkozik az enyhébb vagy súlyosabb büntetésre is. A büntető perrendtartásnak a Bp. 1. §-ában meghatározott céljából és a 3. §-ában foglalt rendelkezéséből következik, hogy a Bp. mindenben elő kívánja segíteni a büntetésnek helyes, a Btá. 50. § (1) — (2) bekezdéseiben foglalt szempontoknak megfelelő kiszabását.

A jogerő célját veszélyeztetné azonban, ha a perújítás alapul szolgálhatna a büntetésnek bármilyen mérvű megváltoztatására. Ezért a büntetés kérdésében perújításnak csak akkor van helye, ha az új bizonyíték a tényállásnak olyan megváltoztatását valószínűsíti, amely nyilvánvalóan nagy mérvben enyhébb vagy súlyosabb büntetést kell maga után vonjon. (B. V.)

88. A folytatólagosság mint jogi egység és az ismételt elkövetés mint törvényi egység fogalmából következik, hogy amennyiben a bíróság már elbírálta a tettesnek a folytatólagosság vagy az ismételt elkövetés egységébe tartozó cselekményeit és ezt követően fedezik fel az egységbe tartozó és még a korábbi ítélethozatalt megelőzőleg elkövetett további bűncselekményét, a többszöri eljárásnak a Bp. 6. §-ában foglalt tilalma következtében ki van zárva annak lehetősége, hogy újabb büntető eljárás legyen folyamatba tehető.

Annak lehetősége azonban fennáll, hogy ilyen esetben perújítást tegyenek folyamatba azon az alapon, hogy a tettest súlyosabb bűntettben kell bűnösnek kimondani. Ez a perújítás irányulhat valamely súlyosabb minősítésre, de irányulhat csupán olyan újabb tényállás megállapítására is, amely súlyosabb minősítés nélkül is nyilvánvalóan nagy mérvben súlyosabb büntetést kell maga után vonjon.

Ha az ügyészség nem perújítást indítványozott, hanem formailag új vádiratot adott be, nincs törvényes akadálya annak, hogy azt a bíróság perújítási indítványnak tekintse. Ez szolgálja a felek érdekét is, mert újabb eljárást tesz szükségtelenné. (B. V.)

89. Jogszabály az, hogy sertés vágási engedély nélkül le nem vágható. A vágási engedély kiadása megtagadásának az oka a *bűnösség kérdésében* ügydöntő nem lehet. Formális vágási engedély hiányában megvalósul a 8.800/1946. M.E. számú rendelet 7. §-ának 2. pontjába ütköző bűntett. A vágási engedély hiányának okai természetesen megfelelően értékelhetők a bűnösségi körülmények vizsgálata körében.

90. A terményelszámoltató bizottság előtt olyan terménynek az elhallgatása, amelynek a felhasználásával nem lehet helye semmiféle beszolgáltatási kötelezettség teljesítésének, nem valósítja meg a 8.800/1946. M. E. számú rendelet 7. §-ának 3. pontjába ütköző bűntettet.

91. A Btá. 52. §-a alapján — e törvényhely szövegezése szerint — korlátlanul csupán a főbüntetés enyhíthető és ez a rendelkezés a mellékbüntetésekre nem vonatkoztatható.

92. Abban a kérdésben, hogy bűncselekményt követ-e el az a termelő, aki a terményelszámoltatási bizottság előtt terménykészletét nem tárja fel, akkor is, ha beszolgáltatási kötelezettségének már előzően teljes egészében eleget tett — a Legfelsőbb Bíróság álláspontja az, hogy ezáltal is megvalósul a 8 800/1946. M. E. számú rendelet 7. §-ának 3. pontjában meghatározott bűntett. A ható-

ság ellenőrzési jogának a gyakorlása ugyanis semmiféle indokból nem korlátozható, mert ez a közellátás érdekét veszélyeztetheti. Az a körülmény azonban, hogy a termelő azért nem tárta fel terménykészletét, mert a beszolgáltatási kötelességének már eleget tett, a büntetés kiszabásánál enyhítő körülményként figyelembe jöhet, sőt esetleg a Btá. 56. §-ának az alkalmazására is vezethet.

93. A kisipari termelőszövetkezeti tagnak otthon, saját számlájára, iparigazolvány nélkül végzett munkája önmagában a 8 800/1946. M. E. sz. r. 1. §-ának 3. pontjában meghatározott bűntettet nem valósítja meg. A 4. § az 1. § alkalmazása szempontjából árucikkel csak az ipari vagy kereskedelmi *vállalkozás* részéről teljesített munkát, szolgáltatást mondja azonosnak. A 4. §-nak ez a vállalkozásra utalása kifejezi azt, hogy ez a vállalkozás nem azonos a munkát közvetlenül elvégző dolgozóval. Amikor tehát ugyanaz a személy saját nevében vállalja és végzi el a munkát, ebben az esetben a 4. §-nak hivatkozott rendelkezése nem alkalmazható, éspedig nem, függetlenül attól, hogy kézzel avagy gépi segítséggel végzett munkáról van-e szó. Ehhez képest iparigazolvány nélkül ipari munkaszolgáltatás vállalása önmagában az 1. § 3. bekezdése szerinti bűntettként csakis akkor minősíthető, ha ez a vállalás vállalkozás részéről történik úgy, hogy ez a vállalkozás azután a munkát közvetlenül idegen munkaerővel végezteti.

Nem érinti természetesen ez az állásfoglalás a jogosulatlan iparűzést (kontárkodást) tiltó egyéb jogszabályok alkalmazását.

94. Az 1950. évi 24. sz. tvr. 5. §-ának 1. bekezdésében említett különösen nagy kár nemcsak az eltulajdonításnak, rongálásnak megfelelő, leltári hiányként mutatkozó összegnek nagysága alapján állapítható meg, hanem a bűntett mindazon további anyagi kihatásai alapján, amelyek a szocializmus építésének menetét hátrányosan érintik.

Az ilyen kárként értékelendő kihatások mint objektív eredmény veendők figyelembe — tekintet nélkül arra, hogy az elkövető és a minősítő eredmény között a pszichikai kapcsolat akár mint szándék, akár mint gondatlanság megállapítható-e, nevezetesen, hogy annak bekövetkezését az elkövető felismerte avagy felismerhette-e. Ugyanolyan praeter intentionem bekövetkező eredménynek minősítő körülményként való értékeléséről van itt szó, mint pl. a halált okozó súlyos testi sértés bűntetténél.

Ha azonban a különösen nagy kár ily szándéktól független objektív eredményként való bekövetkezéssel csupán fenyegetett, ez a bekövetkezés azonban ténylegesen mégis elmaradt, az természetszerűleg a csupán kísérleti stádiumig jutott bűncselekménnyel kapcsolatosan nem értékelhető. Kísérlet megállapítása ugyanis fogalmilag már a gondatlan cselekménynél, még inkább a minden pszichikai kapcsolaton túli objektív eredmény vonatkozásában kizárt.

Ha azonban a szándék olyan különösen nagy kárnak okozására — ha csak eventuálisan is — kiterjedt, amely azután mégsem következett be, az 5. § 1. bekezdése szerinti minősítésnek kísérleti cselekménynél is helye lehet.

Mindez vonatkozik a társadalmi tulajdon ellen lopással, sikkasztással, jogtalan elsajátítással és rongálással elkövetett bűntettet illetően egyaránt.

95. A munkaviszonyát akár önkényesen megszakító dolgozó, aki a kapott, de tulajdonába még át nem ment munkaruháját vissza nem szolgáltatja, hanem azt, miután lakásáról véglegesen eltávozik, ott visszahagyja, ha ebből kár származik, az 1950. évi 24. sz. törvényerejű rendelet 8. §-ában meghatározott bűntettet követi el. A 3. §-ban meghatározott, sikkasztással elkövetett bűntett azonban ilyen esetekben általában meg nem valósul, mert a visszahagyás — mint e vonatkozásban teljesen passzív magatartás —, az ingósággal való rendelkezésként nem, következésképpen annak eltulajdonításaként sem minősíthető.

96. Az 1950. évi 24. sz. törvényerejű rendelet 8. §-ában meghatározott bűntett 30 forintot meg nem haladó kár esetében is megvalósul. A Legfelsőbb Bíróság nem látja alapját, sőt indokát sem annak, hogy ilyen esetben a 8. §-sal kapcsolatosan is kihágási minősítés állapíttassék meg. A 3. §-ban meghatározott bűntettel párhuzamos, 30 forintot meg nem haladó értékkel kapcsolatos kihágási alakzatok fenntartása ugyanis kétségtelenül arra vezethető vissza, hogy az ilyen csekély értékű kárt okozó — elsőrendű életszükségletek kielégítését célzó bűncselekményeknek társadalmi veszélyessége általánosságban kisebb. Nyilvánvaló azonban, hogy a társadalmi veszélyességnek ez az általánosságban való kisebb foka ugyanilyen mérvben a hanyag és könnyelmű kezelés esetében pusztán a kár kisebb mérve alapján meg nem állapítható.

Polgári jog

97. Az 1946: XXIX. tv. 17. § 1. bek. *b)* pontja egy férfival folytatott huzamosabb nemi viszonyhoz fűzi azt a vélelmet, hogy ha ez a viszony a fogantatási időben is tartott, akkor a gyermeket ettől a férfitól származottnak kell tekinteni, amennyiben a 17. § 2. bekezdésében írt kizáró feltételek bizonyítást nem nyernek. Ehhez képest, ha az anya a fogantatási időben két férfival folytat állandó szerelmi viszonyt és egyiknek a túlnyomó jelentősége sem állapítható meg, a 17. § 1. bek. *b)* pontját nem lehet alkalmazni. (P. VI.)

98. Az elhagyó házasfél a saját cselekményének, az elhagyásnak szükségszerű következményeként jelentkező állapotot, a különélést önmagával szemben jogsérelemként nem panaszolhatja, bontóokként nem érvényesítheti. Ha annak idején úgy találta, hogy az elhagyásra jogos oka volt, ezt hat hónapon belül kellett volna érvényesítenie. (P. VI.)

99. A házasfelek különélését akkor is meg lehet állapítani, ha egy lakásban laknak ugyan, de köztük az ágytól és asztaltól való különélés ténylegesen bekövetkezett. Ha ez a helyzet a felperes magatartása révén állott elő, őt kell elhagyó félnek tekinteni. Alperes későbbi eltávozásának tehát ebben a vonatkozásban nincs jelentősége. (P. VI.)

100. A politikai (ideológiai) felfogásbeli ellentét a körülményekhez képest alkalmas lehet a H. T. 80. §-ának *a)* pontjában megjelölt bontóok megállapítására abban az esetben, ha az ellentét oly módon és mértékben jut kifejezésre, amely alkalmas a másik házastársat a párt- és társadalmi munkájához, hivatásbeli tevékenységéhez szükséges lelki nyugalmában s az ezekhez szükséges tanulmányokban akadályozni. (P. VI.)

101. A hadifogságból hazatért felperes megtudta, hogy évek óta különélő feleségének gyermeke született. Körülbelül 4 hónap mulva pártfogó ügyvéd kirendelését kérte, a bontópernek és a házasságon kívül születés megállapítása iránti pernek a vitelére. A pártfogó ügyvéd a bontópert megindította s a bíróság a házasságot az említett okból felbontotta. Utána indult meg a házasságon kívül születés megállapítása iránti per, jóval a törvényben előírt egyéves határidő letelte után. A Legfelsőbb Bíróság ennek a kereset nek helyt adott, mert a felperes a maga részéről mindent megtett avégből, hogy a bíróság a házasságon kívül születést megállapítsa s nem eshetik az ő terhére, hogy az ügyvéd téves jogi álláspontból kiindulva előbb a — lényegileg a gyermeknek nem a felperestől való származására alapított — bontópert folytatta le. (P. VI.)

102. Ingatlan-birtokperben a bíróságnak a lakásrendeletek alapján kiadott hatósági intézkedéseket hivatalból figyelembe kell vennie és azokkal ellentétes határozatot nem hozhat. Nem lehet tehát az ingatlan birtokbaadására kötelezett személyt egyúttal az ingatlanon fekvő házban levő, vagy az egész házat elfoglaló lakás kiürítésére is kötelezni, ha a lakásra vonatkozólag lakbérleti jogviszony is fennáll. (P. IV.)

103. A népi demokrácia uralmának az idején megkötött, de még kapitalista jellegű szerződések rendelkezéseit szigorúan értelmezni nem lehet, ha az időközben változott társadalmi és gazdasági viszonyokkal már nem állanak összhangban. Az értelmezésnél nem a szerződés szó szerinti szövege, hanem annak a jóhiszemű félnek (dolgozónak) a méltánylást érdemlő érdeke az irányadó, aki ellen a gazdasági kihasználás irányul. Ilyen értelemben a szerződési kötelezettségek megfelelő módosításának van helye. (P. IV.)

104. A szülők gondatlanságának a következményeit a baleset folytán szerencsétlenül járt gyermekre a társadalmi vagyon védelme okából sem lehet áthárítani. A szülők esetleges gondatlansága köztük és a gyermekkel szemben az anyagi jog szabályai szerint kártérítésre köteles (természetes vagy jogi) személy közt önálló kötelmet létesít a kárnak teljes vagy részleges áthárítása tekintetében. (P. I.)

105. A Legfelsőbb Bíróság már több ítéletében kifejtette, hogy az alaki szabályok félretételének akkor lehet helye, ha azok szigorú alkalmazása az anyagi igazság érvényesülését méltánytalanul akadályozza vagy indokolatlanul késlelteti. A szocialista törvényesség is megköveteli azonban a szükséges alaki szabályok betartását, különösen azokét, amelyeket szocialista jogszabályok állapítanak meg, vagy amelyeket a szocialista jogalkotás a régi jogszabályokból fenntart.

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 3. száma.

»A Szovjetunió a béke őre« című vezércikkben (1—5. old.) a folyóirat megemlékezik a Szovjetunió békevédelmi törvényének első évfordulójáról. Rámutat arra, hogy a béke híveinek második világkongresszusa által kibocsátott felhívásnak csak a szocialista, demokratikus tábor országai tettek eleget. A Szovjetunió népei minden erejükkel a békés építésen, a lakosság életszínvonalának növelésén dolgoznak. Teljesen ellentétes a helyzet az imperializmus táborában, az USA-val az élén. Itt dühödt készülődés folyik az új háborúra. Ezután rámutat a cikk arra a gyalázatos szerepre, amelyet az imperialista államok képviselői az ENSZ-ben játszanak. Megállapítja, hogy bár a reakciós kormányok az agresszív erők kezében vannak, de ugyanakkor e kormányok félnek saját népeiktől, akik nem akarnak új háborút.

A következő két cikket teljes fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény. E két cikk a következő:

Kecsekjan, Sz. F.: »I. V. Sztálin: Marxizmus és nyelvtudomány c. munkájának jelentősége a politikai tanítások története szempontjából« c. munkája (6—16. old.) és *Goljakov, I. T.: »Az önkény és jogtalanság nagy leleplezője«* c. munkája megemlékezése Gogol, M. G. halálának 100. évfordulójáról. (16—22. old.)

Liszovszkij, V. I.: »A Szovjetunió külkereskedelmi kapcsolatai a béke ügyét szolgálják« cím alatt (23—29. old.) a moszkvai gazdasági értekezlet összehívása alkalmából írt tanulmányt. Rámutat arra, hogy a szovjet állam a fennállása első napjától kezdve következetesen és maradéktalanul a béke és a népek közötti együttműködés politikáját folytatja, mind gazdasági, mindpedig politikai téren. Az új háború gyujtogatói a reakciós céljaik elérésére különböző változatokban terjesztik azt a rágalmat, hogy a Szovjetunió lehetetlennek tekinti a szocialista és tőkés államok tartós együttműködését. Ezzel szemben rámutat arra, hogy a szocialista és tőkés rendszer tartós együttes fennállásának szükségszerűsége V. I. Lenin nek abból az elméletéből következik, hogy a szocializmus győzelme lehetséges egy különálló országban. A Szovjetunió abból indul ki, hogy az államok közötti gazdasági kapcsolatoknak a felek szuverenitásán és egyenjogúságán kell alapulniok, hogy a külföldi hitel feltételeinek nem szabad elnyomó jelleget viselniök és e hitel nem szolgálhat eszközül az adós országok leigázására. Mindazok a kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy gazdasági téren a Szovjetuniót függő helyzetbe hozzák, teljes csődd el végződtek. Ezután vázolja a Szovjetunió által a multban kötött szerződéseket. Foglalkozik a Szovjetunió és a népi demokratikus országok között fennálló kapcsolatokkal és rámutat arra, hogy ezek gyökeresen különböznek a tőkés országok közötti kapcsolatoktól. Ki-

Minden haladószellemű magyar jogász tagja a Magyar Jogász Szövetségnek

emeli azt a gyors gazdasági fejlődést, amely az amerikai imperialisták »segítségét« elutasító demokratikus országokban végbement. Az amerikai imperialisták részéről a Szovjetunió és a népi demokratikus országok irányában alkalmazott megkülönböztető politika megfosztja az amerikai cégeket attól, hogy az árukat a béketábor országaiban elhelyezhessék és ott beszerezzék a saját országuk lakossága számára szükséges árukat. Sok burzsoa közgazdász kénytelen elismerni, hogy a nyugati államok és az USA gazdasági érdekei feltétlenül megkövetelik a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való gazdasági kapcsolatok kiterjesztését. A reakciósok minden törekvése ellenére a népi tömegek nap mint nap meggyőződnek annak a burzsoa propagandának hazug jellegéről, amely igazolni igyekszik a háborús gyujtogatók reakciós politikáját és célja a normális gazdasági kapcsolatok megakadályozása. Meggyőződnek arról is, hogy a Szovjetunió külkereskedelmi kapcsolatai a béke ügyét és minden békeszerető nép életbevágóan fontos érdekét szolgálják.

Trajnin, A. N.: »Terrorizmus, mint a háború előkészítésének és provokálásának módszere« című cikkét (30—40. old.) teljes fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

Krasznopolszkij, A. Sz. és *Szverdlov, G. M.: »A gyermek érdekeinek védelme a Szovjetunióban«* című cikke (40—47. old.) rámutat arra, hogy a gyermek és az anya érdekeinek állami védelme a szovjet állam egyik alkotmányos alapelve, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom egyik vívmánya. A gyermekekről, az új nemzedékről való gondoskodás kifejezésre jut azokban a hatályos jogszabályokban, amelyek a nőnek kedvezményeket biztosítanak a terhesség és szülés idejére. A gyermekeket egészségi szempontból a gyermekgyógyászati tanácsadók hálózata útján rendszeres felügyelet alatt tartják. A cikk adatokat sorol fel a bölcsődékről, a gyermekkertekről, a gyermekek orvosi ellátásáról. Az állam magára vállalja a gyermekkertek, bölcsődék fenntartásával járó költségek nagyobb részét, a szülők csak a költségek jelentéktelen részét fizetik. A Szovjetunióban az anyaságot az egész nép tiszteltte és megbecsülése veszi körül, a sokgyermekes anyák kitüntetésekben részesülnek. A gyermek érdekeinek védelme a szovjet családjog egyik alapelve. Ez az alapelv mindenekelőtt azokban a szovjet törvényekben nyilvánul meg, amelyek a gyermekek és szülők kölcsönös viszonyával foglalkoznak. A szülői hatalom évszázados intézménye helyett a szovjet családjog a szülői jogok és kötelezettségek intézményét vezette be. A szovjet törvények az apa és az anya számára teljes jogegyenlőséget biztosítanak és azonos kötelességeket állapítanak meg. A gyermek érdekeiről való gondoskodás hatja át a házasság felbontásával foglalkozó szovjet jogszabályokat is. A szülőknek a gyermek irányában fennálló egyik legfontosabb kötelezettsége: a tartási kötelezettség. A szovjet jog minden szempontból gondosan szabályozza ezt a kérdést. A gyermekek részére járó tartásdíj fizetésének rosszhiszemű elmulasztása a szovjet törvény szerint súlyos bűncselekmény. Befejezésül a cikk foglalkozik a Demokratikus Nők Nemzetközi Szövetsége által a béke és a gyermekek védelmére kifejtett tevékenységgel.

Misin, A. A.: »Elnöki hatalom az USA-ban — a monopoltőke diktatúrájának eszköze« című következő cikkét (48—57. old.) fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

Bilsaj Vera: »A fasiszta reakció támadása a nők jogai ellen« című cikkében (58—65. old.) rámutat arra, hogy valamennyi tőkés országban elnyomják a nőket, még ott is, ahol a burzsoa demokrácia színleg kinyilvánította a nők egyenjogúságát. Az USA-ban kb. ezer, a nők irányában megkülönböztető törvény van. A nők tömeges békemozgalma hatalmas erőt képvisel a reakcióval szemben és ezért az imperialista reakció minden eszközt felhasznál a nők elnyomására. A tőkés számára rendkívül előnyös, hogy a nőket megrövidítheti a keresetükben és ezáltal növelheti a hasznot. Nem lehet csodálkozni azon, hogy most, amikor a fegyverkezés növekvő költségei mind nagyobb terheket rónak a dolgozókra, az a követelmény, hogy a nők azonos fizetést kapjanak a férfiakkal, az imperialisták dühödt ellenállásába ütközik. Teljesen más a nők helyzete a Szovjetunióban. A szovjet hatalom fennállásának kezdetétől kinyilvánította a nők teljes egyenjogúságát. Ez a szovjet jog minden ágazatában kifejezésre jutott és konkretizálódott. A népi demokratikus országokban szintén megnyílt a nők számára az út a valóban szabad élet felé. Ezt követően a cikk rámutat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának bevezetője a nemzetek egyenjogúságának és a nők egyenjogúságának alapelvét olyan előfeltételnek nyilvánította, amelyre feltétlenül szükség van ahhoz, hogy a demokrácia az egész világon valósággá váljék. A nők önfeláldozóan harcolnak az imperialista reakcióval szemben a békéért, a népi demokráciáért, amely biztosítja számukra az emberi jogokat, az anyaság örömeit és gyermekeik boldog jövendőjét. A fasiszta reakció támadása a nők demokratikus mozgalmával szemben növeli a nők éberségét és azt a szilárd elhatározásukat, hogy megsemmisítik a fasiszta szörnyet, kivívják a békét és a demokráciát. Csak ilyen úton érik el a nők a teljes egyenjogúságot, az emberi munkafeltételeket és a gyermekeik boldog jövendőjét.

Mozohina, A. G.: »Az államellenes bűncselekmények elleni harc az európai népi demokratikus országokban« című cikkét (66—72. old.) közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

A *»Tudományos élet krónikája«* rovatban ismertetést találunk az állam- és jogelméleti tankönyv tervezetének a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Jogi Intézetében történt megvitatásáról (73—74. old.), ugyanitt közli továbbá a folyóirat a tankönyv tervezetét (75—79 old.). E rovatban találjuk továbbá *Mamaladze, V. K.: »A haza védelme — a Szovjetunió minden polgárának szent kötelessége«* című disszertációjának (80—81. old.), továbbá *Farber, I. E.: »A szovjet törvény alkalmazásának lényege és módjai«* című disszertációjának (81—82. old.) ismertetését. A disszertációkat a jogtudományok kandidátusa tudományos fokozat elnyerése végett nyujtották be a SZK(b)P Központi Bizottsága mellett levő Társadalomtudományi Akadémia állam- és jogelméleti és nemzetközi jogi tanszékeinek Tudományos Tanácsához. E rovatban találjuk végül a »Szovjet állam és jog« c. folyóirat olvasóinak 1952. január 23-án tartott értekezletéről szóló ismertetést. (83—84. old.)

A »Könyvismertetések« c. rovatban közli a folyóirat *Martiszevics, I. D.: »A pszkovi törvénykezési szabályok«* c. könyvének ismertetését (85—87. old.).

A Magyar Jogász Szövetség választmányának, budapesti és vidéki szervezőtitkárainak értekezlete

A Magyar Jogász Szövetség 1952. május 25-én értekezletre hívta össze választmányát, budapesti és vidéki csoportjainak küldötteit budapesti székháza nagytermében.

Az értekezlet központjában a szervezési és oktatási feladatok megoldása állt, amely előfeltétele a munka megjavításának, az eredmények növelésének, így a Szövetség súlyponti feladata.

Az értekezlet tárgysorozata a főtitkári beszámolóval kezdődött.

Kovács István, a DJNSZ főtitkárhelyettese, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára, a következőket mondotta:

»Kedves Elvtársak, Kartársak! A Magyar Jogász Szövetség 1951. október 21-i küldött-közgyűlése fontos feladatokat tűzött a Szövetség vezetősége elé. A küldött-közgyűlés felhasználta azt a hatalmas segítséget, amelyet a Magyar Dolgozók Pártjának Szövetségünk munkájáról adott bírálata jelentett és számos határozatot hozott a hibák, hiányosságok kijavítása érdekében. Mai megbeszélésünk során tehát elsősorban azt kell megvitatnunk, hogy a legutóbbi küldött-közgyűlésünket követő időben *sikerült-e kiküszöbölni* a párt kritikájában felsorolt hibáinkat. Különös gonddal kell megvizsgálnunk azokat a hiányosságokat, amelyeket még a mai napig sem szüntettünk meg. Jó munkánk előfeltétele, hogy jóindulatú, de kemény építő kritikával és önkritikával bírálj uk meg az elmult hónapok munkáját és az ebből leszűrhető tanulságokat felhasználjuk annak a munkatervnek végrehajtása során, amelyet ma a Szövetség elnöksége és titkársága nevében az értekezlet résztvevői, Szövetségünk funkcionáriusai és legjobb aktívái elé terjesztünk.

Mindenekelőtt alaposan meg kell vizsgálni az 1951. október 21-i küldött-közgyűlés határozatait és azt, hogy mennyiben sikerült ezeknek a határozatoknak a végrehajtását biztosítanunk.

Pártunk bírálatában rámutatott arra, hogy Szövetségünk vezetősége és tagsága között laza a kapcsolat. E hiányosság megszüntetése céljából azt a feladatot tűztük ki októberi küldött-közgyűlésünk és vidéki helyi csoportjaink ezt követően megtartott taggyűlései elé, hogy olyan új vezetőséget válasszanak, amely a tagság legkülönbözőbb rétegét képviseli és tevékenyen részt vett a Szövetség munkájában. Ugyanakkor gondoskodni kellett a Szövetségünkbe beférkőzött ellenséges elemek eltávolításáról is. Ennek a feladatnak csak részben tettünk eleget. Az új vezetőség mind a budapesti központban, mind vidéki helyi csoportjainkban a jogászok széles rétegeit képviseli és legtöbb csoportunk vezetőségébe — Pártunk kritikájának megfelelően — tekintélyes, megbízható jogászokat választottak.

Ugyanakkor nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy egyes helyeken, mégpedig többnyire ott, ahol a csoport működése sem kielégítő — így Székesfehérvárott, Baján, Szegeden, Kiskunfélegyházán és Miskolcon —, még mindig nem sikerült új vezetőséget választani. Ez a mulasztás egyaránt terheli a küldött-közgyűlés határozatát végre nem hajtó helyi csoportjainkat és Szövetségünk szervezési osztályát is, amely a végrehajtást nem ellenőrizte.

Az új vezetőség és a tagság között a kapcsolat az utóbbi hónapokban jelentékenyen megjavult. Ezt lemérhetjük abból is, hogy az utóbbi hónapok során szakítani tudtunk a bürokratikus körlevelezés formalisztikus módszerével és közvetlen kapcsolatokat tudtunk teremteni tagságunk jelentős részével.

Így kamarai aktivista hálózatunk és a munkaközösségi megbízottakon és a jogász-gócokban működő felelősökön keresztül közvetlen kapcsolatot sikerült teremtenünk tagságunk nagy részével. Ennek köszönhetjük, hogy előadásainkat sürgős esetben meghívó kibocsátása nélkül sikeresen tudtuk megrendezni és egyedül a szóbeli szervezéssel — fontos esetekben — sok száz jogász megjelenését tudtuk biztosítani. Így történt ez azon az előadáson, amelyet Gyeniszov elvtárs, a VOKSz elnöke tartott, vagy azon a nagygyűlésen, amelyen a Koreai Nemzetközi Jogász Bizottság jelentéséről Shen Csu Zsu elvtárs és én szólaltunk fel.

Az utóbbi időben mind gyakrabban küldünk előadókat nagyobb vidéki helyi csoportjainkhoz és ezzel is erősítjük a kapcsolatot a Szövetség központja és az ország távoli részében lakó tagjai között.

Alig hiszem, hogy megállapíthatnók annak a határozatnak a teljes végrehajtását, amely a Szövetségbe beférkőzött ellenséges elemekre vonatkozik. Ezen a téren — általában az éberség terén — még mindig sok javítanivalónk van: elsősorban vidéken.

A küldött-közgyűlés különös értéke volt az erős bírálati szellem. Sajnos az azóta eltelt hónapok alatt nem tapasztalhattuk ennek a kritikai szellemnek az állandósulását, mert csak ritkán érkezik hozzánk bírálat nemcsak Budapestről, hanem vidéki helyi csoportjainkból is. A kartársak ritkán mondanak bírálatot az elhangzott előadásokról és a szemináriumi és konzultáció ellenőrök jelentése is többnyire csak formális, nem tartalmaz konkrét értékelést, kritikát.

A küldött-közgyűlés kifogásolta azt is, hogy oktatásunk elszakadt az élettől és kevés segítséget nyujt a gyakorlati jogász mindennapos munkájához. Az elmult időkben igyekeztünk ezt a hibát kijavítani. Anélkül, hogy prakticizmusba estünk volna, a gyakorlati jogászoknak is számos értékes előadást, brosúrát nyujtottunk (ezzel kapcsolatban elsősorban azokra az előadásokra gondolok, amelyeket a vállalati jogászi tanfolyam keretében Budapesten tartottunk).

A küldött-közgyűlésen tagságunk egybehangzó kívánságként a szovjet joganyag fokozottabb ismertetését követelte. Szovjetjogi tanfolyamunkon igyekeztünk ennek az igénynek eleget tenni.

Az októberi küldött-közgyűlésen a küldöttek azt kívánták még, hogy jogszabályaink népszerűsítésével, propagálásával Szövetségünk alaposabban foglalkozzék. Sajnos ezen a téren az eltelt hónapok alatt csak kezdő lépéseket tettünk meg. Az egyik szakszervezettel karöltve tartottunk már néhány kísérleti előadást, de a feladattal lényegében még mindig nem birkóztunk meg. Mint munkatervünkből megállapítható, ezt a problémát egyik centrális kérdésnek tekintjük, sőt az elnökségi ülés, mely a munkatervvel foglalkozott, ezt a feladatunkat azzal bővítette, hogy új, demokratikus jogszabályainkat a jogászok előtt is különös gonddal kell népszerűsítenünk. Ebben a kérdésben tehát, az

elnökség határozatához képest, munkatervünket bővítenünk kell.

Küldött-közgyűlésünk a szervezeti problémák között külön kiemelte azt a kívánságát, hogy munkánkban még szorosabban támaszkodjunk a pártra és javítsuk meg kapcsolatainkat az államapparátussal, a tömegszervezetekkel és tanácsokkal. Ebben a tekintetben igen sok történt. A Szövetségünk konkrét tevékenységében szoros kapcsolatokat létesített a párttal, jól működik együtt az igazságügyminisztériummal, különösen sok esetben dolgozik hasznothajtóan együtt az Állam- és Jogtudományi Intézettel. Ugyanez mondható a budapesti és vidéki Ügyvédi Kamarákra is. Szövetségünk jó összhangban működik a Magyar Szovjet Társaság jogtudományi szakosztályával és ez az együttműködés sok eredményt biztosít mindkét szervezetnek. A közösen rendezett szovjetjogi tanfolyam, az ugyancsak közösen szervezett Szovjetjogi Cikkgyűjtemény nagy segítséget nyujt a jogászok számára. Az utóbbi időben fejlődött ki szoros kapcsolatunk az Országos Béketanáccsal. Sok közös békegyűlést tartottunk. Újabb kiadványaink egy részét az Országos Béketanács titkárságával együtt bocsátjuk a nagyközönség elé. Igy a Beloiannisz ügyről és a koreai Nemzetközi Jogász Bizottság jelentéséről, a D. J. N. SZ. bécsi tanácsüléséről kiadás előtt álló brosúránkat is. Ezzel kapcsolatban külön eredményként rögzíthetjük le, hogy a június 1-i béketalálkozó sikere érdekében országszerte mozgósítottuk a jogászokat. Tömegszervezeti kapcsolataink között a fő hiányosság a tanácsokkal való kapcsolat ki nem elégítő formájában jelentkezik. Van ugyan javulás ezen a téren is, de a munka oroszlánrésze még előttünk áll. Önkritikával kell megállapítanunk, hogy azok közül a feladatok közül, amelyeket a küldött-közgyűlés a Tanácsokkal kapcsolatban elénk tűzött, keveset tudtunk megvalósítani. Kevés történt az államigazgatási dolgozóknak a Szövetség munkájába való bevonását illetően is (munkatervünk ezzel kapcsolatosan is tartalmaz konkrét javaslatokat).

Küldött-közgyűlésünk felhívta a figyelmet, hogy erősítsük kapcsolatainkat a jogász ifjúsággal. Az utóbbi időben — különösen a békeharc folyamán — sikerült az ifjúsághoz közelebb kerülnünk.

Pártunk útmutatása alapján ma már tisztán áll előttünk, hogy Szövetségünk szakmai tömegszervezet, melynek legfontosabb feladatát képezi — Pártunk politikájának megfelelően — a különböző területen működő jogászok szakmai és politikai képzése és mozgósítása a békemozgalom keretein belül. Közre kell működnünk az igazságügyi szervezetben, az államigazgatásban, az állami szervezetekben és az állami vállalatoknál dolgozó jogászok, az ügyvédek és ügyvédjelöltek politikai és szakmai oktatásában. Különös gondot kell fordítanunk a szovjet jog és jogtudomány ismertetésére és népszerűsítésére. Foglalkoznunk kell szocialista jogunk propagálásával nemcsak a dolgozók széles rétegei, hanem maguk a jogászok között is.

Különös gondot kell fordítanunk a jogászifjúság és az új jogászkáderek problémájára.

Az alapszabályban meghatározott feladatok megvalósítása érdekében társadalmi, kulturális és kiadói tevékenységet is kell kifejtenünk. Szervezeti működésünket is e célok szolgálatába igyekszünk állítani.

Nemzetközi kapcsolatainkat elsősorban a Béke Hívei Világmozgalmának keretén belül folytatjuk. Ezt szolgálja tevékeny közreműködésünk a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének munkájában.

Ezeknek az általánosságban megszabott feladatoknak megvalósítását szolgálják azok a részletes előírások, melyeket munkatervünk tartalmaz.

A szervezeti problémákkal foglalkozva, meg kell állapítani, hogy taglétszámunk az utóbbi időben nem emelkedő. Ezzel kapcsolatban említést kell tennem arról, hogy az igazságügyminisztérium tanulmányi osztálya a bírósági és ügyészségi dolgozók között 1952. szeptember 1-ig — propaganda-munkával — Szövetségünk létszámának 200 új taggal való növelését vállalta felajánlásként.

Szövetségünk ma sokezer aktív tagot tart nyilván. E tagság túlnyomó része ügyvéd és ügyvédjelölt, de tekintélyes számmal szerepelnek bírák és ügyészek, valamint egyetemi tanárok is.

A tagszervezéssel kapcsolatosan még igen nagy lehetőségeink vannak, különösen ami a tanácsi és államigazgatási dolgozók beszervezését illeti.

Meg kell állapítanunk, hogy a tagdíjbevételeinknek január és február hónapban tapasztalt nagymértékű emelkedését nem tudtuk állandósítani. Helyi csoportjainknak a tagdíjbeszedéssel kapcsolatban végzett munkája a legkülönbözőbb. Tagjainknak meg kell érteniök, hogy a Szövetséghez fűződő kapcsolatuknak erősségét és őszinteségét azon is le lehet mérni, hogy mennyiben tesznek eleget önként vállalt tagdíjfizetési kötelezettségüknek. Egyes tagjaink nem mulasztják el, hogy életrajzukban a Jogász Szövetség tagságára hivatkozzanak, ugyanakkor tagdíjukat hosszú idő óta nem fizetik.

Az oktatási tevékenységgel kapcsolatban említésre méltó, hogy ez évben Budapesten és vidéken összesen 278 előadást tartottunk. Ezek közül Budapestre 57, vidékre 221 előadás esik. Az előadásokról 10.700 példányban jelentettünk meg brosúrákat. Oktatási munkánkban 2552 személy vett részt. Oktatási programmunk keretében Budapesten ezévben négy rendszeres előadássorozatot rendeztünk. A túlnyomórészt ügyvédekből és ügyvédjelöltekből álló szakmai továbbképző előadássorozatunk keretében 7 előadást rendeztünk meg. Az előadások anyagát hallgatóink konzultációkon vitatták meg. Szovjetjogi tanfolyamunk előadássorozatára mintegy 600 hallgató jelentkezett. E tanfolyamainkon ebben az évben igyekeztünk részletesebben feldolgozni a szovjet jóganyagot. Sikeresek voltak a vállalati ügyészek számára rendezett tanfolyamok is, melyeken 550 hallgató vett részt. Orosz nyelvtanfolyamunk csoportjai szorgalmasan tanulnak és többízben kaptak dicséretet a Gorkij Intézettől. Az ügyvédjelöltek továbbképzésével kapcsolatban eddig 19 előadást rendeztünk meg. 22 vidéki helyi csoportunk tartotta meg a budapesti központtal párhuzamosan a szakmai továbbképző előadássorozatot. Pécsett és Szegeden az egyetem professzorainak közreműködésével a szovjetjogi tanfolyam is folyik. Győri csoportunk vállalati ügyészi tanfolyamot szervezett.

A tanfolyamok hiányosságaival foglalkozva, rá kell mutatnom azok közös hibáira. Megemlítendő az előadások pontatlan kezdése és a lemorzsolódás, mely nagyrészt a hallgatók fegyelmezetlenségének tudható be. Bíráink és ügyészeink egy

része az oktatási munkából azon a címen vonja ki magát, hogy elfoglaltsága miatt erre nem jut idő. Küldött-közgyűlésünk is megállapította, hogy ott, ahol a bíró és ügyész tagok is tevékenyen részt vesznek az oktatásban, ahol jó az együttműködés, ott rendszerint jó a hivatali munka is. A konzultáció-vezetők jelentései gyakran formálisak, csak nevek felsorolásából és üres dicséretek kiosztásából áll. Nem foglalkoznak a felszólalások kiértékelésével és az oktatás során kitűnő káderek kiválasztásával. Az ellenőrzés terén a Szövetség központját terheli a mulasztás, amiben csak az utóbbi időben mutatkozott némi javulás.

A következő évi oktatási munka során Szövetségünk titkársága, sőt elnöksége is rendszeresen fogja látogatni az előadásokat. Az előadásokon és konzultációkon meg fognak jelenni aktíváink, akik megfelelően tájékoztatják a központot.

Vidéki helyi csoportjaink működésében általában igen nagy különbségek mutatkoznak. Egyes helyi csoportjaink magas színvonalú oktatási munkájából a budapesti központ is sokat tanulhat. Ugyanakkor vannak csoportok, melyek úgyszólván alig fejtenek ki tevékenységet.

Kulturális és társadalmi tevékenységünket illetően kiemelendő a kecskeméti csoportunk.

A Magyar-Szovjet Barátsági Hónap keretében a Magyar-Szovjet Társasággal karöltve Budapesten és vidéken 29 előadást rendeztünk.

Különös gondot kell fordítani Szövetségünknek az ügyvédek — és ezek sorában is elsősorban a már munkaközösségekben dolgozó ügyvéd kartársak — szakmai és politikai képzésére. Az ügyvédség nemcsak létszámát tekintve, hanem az igazságügyi apparátusban betöltött szerepére is figyelemmel, rendkívül fontos tényező igazságügyi apparátusunkban. Nem kétséges, hogy ha az ügyvédség nem áll hivatása magaslatán, ez rányomja bélyegét igazságszolgáltatásunk színvonalára. Az ügyvédség jó és politikai szempontból megbízható munkája nélkül nem biztosítható az igazságügyi szervezet kifogástalan működése. Ezért jövő évi munkatervünk során különös gondot fogunk fordítani az ügyvédek, elsősorban a munkaközösségekben dolgozó ügyvédek tanulókörére és konzultációira is.

Az ügyvédjelölti tanfolyamunk formális volt és nem nyujtott megfelelő képzést. Ezt az oktatási formát teljesen átszervezzük. Reméljük, hogy munkatervünk alapján sikerül megvalósítanunk azt, hogy az ügyvédjelöltek alapos szakmai és politikai nevelést kapjanak.

Jövő évi munkatervünkbe több új oktatási formát iktattunk. Előadásokat tartunk külpolitikai kérdésekről, ankétokat és könyvismertetéseket rendezünk, foglalkozunk a jogszabálypropagandával úgy a jogászok, mind a dolgozók széles rétegei felé.

Az oktatási kérdéseket követően, Szövetségünk nemzetközi kapcsolataival kell foglalkozni. Ezen a téren igen komoly sikereket értünk el. Az elmult évben Szövetségünket az a megtiszteltetés érte, hogy a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének berlini kongresszusán beválasztották a Szövetség öttagú bürójába. Ezen a kongresszuson a Magyar Jogász Szövetség szóban és írásban számos előterjesztést tett. Ezek közül »A bűnvédelmi törvények« és »Beszámoló a Magyar Jogász Szövetség tevékenységéről« című előadásokat a D. J. N. Sz. berlini kongresszus anyagát tartalmazó közel 400 oldalas kiadványában teljes egészében kinyomtatta. A Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1951. évi december havi számában Zeidin és Kozsevnyikov szovjet elvtársak a berlini kongresszusról szóló beszámolójukban megemlékeztek arról, hogy a Magyar Jogász Szövetség főtitkárát a D.J.N.Sz. bürója tagjává és a D. J. N. Sz. főtitkárhelyettesévé választották meg. A D. J. N. Sz.-nek francia nyelven kibocsátott Bulletinjei, amelyeket az egész világon terjesztenek, részletesen beszámoltak a Magyar Jogász Szövetség különböző nemzetközi jogi érvekkel alátámasztott tiltakozásairól és állásfoglalásairól. Így pl. közölte a Magyar Jogász Szövetségnek az amerikai kommunista párt vezetői és más békeharcosok ellen indított per kapcsán az USA igazságügyminiszteréhez, továbbá különböző nemzetközi szervezetekhez intézett táviratát. A Bulletin a Magyar Jogász Szövetségnek számos más nyilatkozatát is közzétette és a D. J. N. Sz. főtitkársága több alkalommal a Magyar Jogász Szövetséget kérte fel arra, hogy egyes nemzetközi jogsérelmekkel kapcsolatban kezdeményező állásfoglalást dolgozzon ki. Így történt ez a madagaszkari véres üldözések és a közelkeleti jogászoknak a békemozgalomhoz való csatlakozása esetében. A Magyar Jogász Szövetség nemzetközi működéséről a lengyel, a román és a német Jogász Szövetség folyóiratai is rendszeresen beszámoltak. A Német Jogász Szövetség hivatalos közlönye nemcsak a Magyar Jogász Szövetségnek a Lilly Wächter perben kibocsátott tiltakozását tette teljes egészében közzé, hanem a Szövetség II. küldött-közgyűlésének a békeharccal foglalkozó nemzetközi jogi tartalmú határozati javaslatát is. E közlemény bevezetéseként a következőket írják: »A Magyar Jogász Szövetség a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének egyik legerősebb és legtevékenyebb nemzeti tagozata... Azt hisszük, hogy a német demokratikus jogászok sokat tanulhatnak a magyar jogászok munkájából és ezt a határozatot, valamint a Magyar Jogász Szövetség főtitkárának a berlini kongresszus anyagát tartalmazó ‚Jogászok a békéért' című kötetben közölt beszámolóját a Szövetség működéséről, a német jogászok különös figyelmébe ajánljuk.«

Különös büszkeséggel tölt el minket, hogy néhány nappal ezelőtt a Pravda május 19-i számában teljes egészében közölte azt a tiltakozásunkat, amelyet az amerikai fegyveres erők Kocsedo szigeten elkövetett vérengzései miatt nyilvánosságra hoztunk (a tiltakozás megjelent a Tartós Békéért Népi Demokráciáért című lapban is). Több alkalommal megrendeztük neves külföldi jogászok előadásait is, így pl. elsősorban említendő Gyeniszov elvtárs, a VOKSz elnökének előadása a Magyar Jogász Szövetségben. Ezt megelőzően D. N. Pritt és Baumgarten professzor, ismert jogászok, tartottak Szövetségünkben előadást.

Különös jelentősége volt annak az ankétnak, amelyben a Magyar Jogász Szövetségnek a Beloiannisz elvtárs ellen elkövetett gyilkosság kivizsgálása céljából alakult bizottsága terjesztette elő a vizsgálatának eredményeit. Az ankéton elhangzott felszólalásokat és az ott beterjesztett határozati javaslatot a sajtó és rádió teljes egészében közölte. Ankétunknak igen nagy külföldi visszhangja volt. A Neues Deutschland német újság négy alkalommal is részleteiben foglalkozott Szövetségünknek a Beloiannisz ügyben kifejtett tevékenységével. A D. J.

N. Sz. Bulletinje szintén ismertette ezirányú munkánkat. Berlinben a sajtó részére magam tartottam előadást, amelyet a berlini rádió is közvetített. Részt vettünk a D. J. N. Sz. 1952. április 15—19-ig tartó bécsi tanácsülésén is. Ezen a tanácsülésen az a megtiszteltetés ért minket, hogy a Magyar Jogász Szövetséget jelölték ki az egyik napirendi pont előadójaként.

Ebben a beszámolóban, amely »*A demokratikus szabadságjogok védelme*« kérdésével foglalkozott, konkrét példák egész sorával bizonyítottuk be, hogy az imperialista államok és csatlósaik nemcsak saját törvényeiket tiporják lábbal, hanem nap mint nap fokozottabb mértékben sértik meg az alapvető nemzetközi jogszabályokat, egyezményeket. Külön ismertettük ebben a beszámolóban a Beloiannisz-ügy kivizsgálására kiküldött magyar jogászbizottság jelentését és beszámoltunk a tények sorárol, amelyek bizonyítják, hogy a Tito-banda a demokratikus szabadságjogokat felszámolta Jugoszláviában. Kimutattuk, hogy a Szovjetunióban és a népi demokratikus államokban a demokratikus szabadságjogok védelmét konkrét biztosítékokkal az életben is megvalósított alkotmányjogi szabályokkal biztosítják.

A bécsi tanácsülésen Joe Nordman beszámolójában külön kiemelte a Magyar Jogász Szövetség jó munkáját. A tanácsülés részvevői tapssal honorálták Szövetségünknek a Nikosz Beloiannisz és számos más ügyben kifejtett tevékenységét. A Magyar Jogász Szövetségnek a bécsi tanácsülésen tartott beszámolóját a Pravda és az Izvesztija is részletesen ismertette.

A bécsi tanácsülés egyik legfontosabb programmpontja a Nemzetközi Bizottság koreai jelentése volt. Ezt az anyagot Magyarországon nemcsak a jogászok, hanem a dolgozók legszélesebb rétegeivel is ismertetni igyekeztünk és igyekszünk. Budapesten Shen Csun Zsu és Ko Pa Nien elvtársak részvételével nagygyűlést, ezt követően nagyobb vidéki városokban hasonló előadásokat tartottunk. Úgy a budapesti, mint a vidéki előadásokról a sajtó és a rádió részletesen beszámolt. Ezek az előadások nagy mértékben emelték a demokratikus jogászok tekintélyét a magyar dolgozók előtt.

Pécsi előadásunkon a joghallgatók felajánlást tettek, hogy a békeharc sikere érdekében megjavítják vizsgaeredményeiket. A pécsi kesztyűgyár dolgozói termékeik minőségi megjavítását ajánlották fel. Debrecenben bírák, ügyészek és ügyvédek sorából 40 tagú békebrigád alakult nemzetközi tárgyú előadások megtartása céljából.

Nemzetközi munkánk a békemozgalom keretében folyik. A békemozgalomban való fokozott közreműködésünket más tények is bizonyítják. Így az Országos Béketanács Titkársága módot adott helyi csoportjainknak, hogy szervezett formában vegyenek részt a június 1-i béketalálkozón. Budapesten a Szövetség központja is bekapcsolódott a béketalálkozó előkészítésébe és több jogász kapott meghívást a béketalálkozó alkalmából rendezett nagygyűlésre.

Az ügyvédség tájékoztatása céljából szovjet joganyagot és néhány magyar tanulmányt teszünk közzé, továbbá igyekszünk az ezévi könyvnapra egy nemzetközi jogi vonatkozású könyvet is kibocsátani.

Összegezve az elmondottakat, meg kell állapítani, hogy Szövetségünk munkájának nagymértékű javulásáról tesznek tanúbizonyságot a felsorolt tények és adatok. Külön ki kell emelni, hogy a Szövetség végre előre átgondolt és részletesen kidolgozott, konkrét munkatervet terjesztett az Értekezlet elé. A munkaterv kemény feladatokat ró ránk. Egyedül rajtunk áll, hogy megvalósítjuk-e mindazt, amit felvettünk tervünkbe. Rajtunk áll azért, mert élvezzük és utóbbi időben kifejtett munkánkkal igyekszünk ki is érdemelni Pártunk segítségét és támogatását — rajtunk áll, mert a demokratikus magyar jogászok egyre nagyobb szeretettel és bizalommal fordulnak Szövetségünk felé, rajtunk áll, mert tagjaink tudják, hogy Szövetségünk jó munkájával nemcsak a magyar dolgozók elismerését érdemelhetik ki, hanem tekintélyt szerezhetnek maguknak a béke hívei sorában az egész világon. Munkatervünkkel még nagyobb eredményeket akarunk elérni, még nagyobb segítséget kívánunk nyujtani a magyar jogászoknak és az ő munkájukon keresztül a magyar dolgozóknak és az egész világ békemozgalmának is.«

Ezután dr. Kádár Miklós elvtárs, a Jogtudományi Közlöny felelős szerkesztője, a Jogtudományi Közlönnyel kapcsolatos problémákról tartott beszámolót. Ennek, valamint az értekezlet további anyagának ismertetésére a következő lapszámban kerül sor.

A Magyar Jogász Szövetség a békeharcban

A Magyar Jogász Szövetség budapesti országos központja és a vidéki helyi csoportok harcos kiállással tettek tanúságot a béke ügye mellett.

A jogászok békeharcának nagy elismerését és megbecsülését jelenti, hogy az Országos Béketanács titkársága felhívta a megyei békebizottságok figyelmét arra, hogy a Magyar Jogász Szövetség helyi csoportjaival szoros kapcsolatot tartsanak.

A Szövetség központja sajtó alá rendezi a Beloiannisz elvtárs törvénytelen elítélésének és meggyilkolásának vizsgálatával foglalkozó magyar jogászbizottság jelentését, s a magyar jogászok tiltakozó nagygyűlésének anyagát. A Szövetség előkészíti a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége koreai vizsgálóbizottsága jelentésének, a bécsi tanácsülés anyagának kiadását. E kiadványokkal együtt a közeljövőben megjelenik a kínai jogászküldöttség budapesti látogatása alkalmával tartott gyűlés anyaga is.

Helyi csoportjaink tagjai is lelkesen kiveszik részüket a békéért kiálló százmilliók harcában.

*

A Magyar Jogász Szövetség nagykanizsai helyi csoportja a városi pártbizottsággal és a városi békeirodával karöltve, tiltakozó táviratot küldött Jacques Duclos elvtárs letartóztatása, az amerikai imperializmus zsoldjában álló francia kormánynak a szabadságjogokat lábbal tipró terrorja miatt.

Dr. Kovács István, a D. J. N. Sz. főtitkárhelyettese, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára, a kecskeméti, pécsi, debreceni és miskolci helyi csoportunk ülésén beszámolt a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége koreai vizsgálóbizottságának a baktériumháborúra vonatkozó jelentéséről, a bécsi tanácsülés határozatairól s a kínai jogászküldöttség részvételével Budapesten tartott nagygyűléséről.

A kecskeméti helyi csoport ülése május 14-én, a kecskeméti városi

tanács dísztermében volt. Az előadás anyagát a békebizottságok a környéki dolgozók széles rétegeivel ismertetik.

A május 11-én Pécsett megtartott ülésen részt vettek a párt, az államigazgatás, a pécskörnyéki bányászok, a hadbíróság és az egyetemi ifjúság képviselői. A nagygyűlés táviratban tiltakozott az amerikai imperialisták újabb koreai gaztette ellen.

A Magyar Jogász Szövetség pécsi helyi csoportja az Üzemgazdasági és Szervezési Tudományos Egyesülettel közös rendezésben május 19-én dr. Világhy Miklós egyetemi tanszékvezető Pécsett »A szállítási fegyelem időszerű kérdéseiről« előadást tartott. Az előadáson a jogász hallgatóságon kívül nagyszámban vettek részt a megyében működő vállalatok szakelőadói is.

A Magyar Jogász Szövetség az 1952. évre a következő pályatételeket tűzi ki:

I. Az állam- és jogtudománnyal foglalkozó dolgozók számára munkakörük szakmai széttagoltságának megfelelően a következő tárgykörrel foglalkozó pályatételeket hirdetjük meg:

1. Népi demokratikus jogunknak a bírói gyakorlatban megnyilvánuló fejlődése és viszonya a gazdasági alaphoz. (A téma csak polgári vagy csak büntető ítélkezésben is kidolgozható.)

2. A szocialista törvényesség és az állampolgári fegyelem.

3. A szocialista államigazgatás elméleti és gyakorlati problémái, különös tekintettel új feladatainkra.

4. A védelem szerepe, illetve a perbeli képviselet szerepe a burzsoa és a szocialista jogrendszerekben.

5. A munkajog alkalmazóinak feladata a munkafegyelem megszilárdításában.

6. Jogirodalmunk fejlődése és hiányosságai a felszabadulás óta. (A dolgozat részproblémakörök kidolgozására is szorítkozhat.)

II. Az egyetemi hallgatók számára a következő tételeket hirdetjük meg:

1. Hogyan sértik meg az imperialisták a nemzetközi jog alapvető elveit.

2. A büntetőjog köréből: a tévedés értékelése a büntetőjogban (Btá. 14. §.)

3. A polgári jog köréből: szállítási szerződés és a szerződési fegyelem kérdése.

III. Jelen pályázati hirdetmény megjelenésétől a pályázati idő lejártáig nyomtatásban megjelent legjobb szovjet jogtudományi fordítást; a meghirdetéstől a pályázati határidő lejártáig a Jogtudományi Közlönyben megjelent kiemelkedő és a gyakorlati jogászok munkáját is segítő magyar jogtudományi cikk; valamint az Állam és igazgatásban megjelent kiemelkedő és az államigazgatásban dolgozó jogászok munkáját segítő cikk szerzőjét jutalmazzuk pályadíjjal.

IV. Jelen pályázati hirdetmény megjelenésétől a pályázati határidő lejártáig a szovjet jogot, valamint a népi demokratikus jogrendszerek tapasztalatait legjobban feltüntető könyvismertetés, illetve kritikai cikk szerzőjét jutalmazzuk pályadíjjal.

V. Pályázatot hirdetünk a következő témakörű népszerűsítő munkákra:

1. A jog szerepe a szocializmus építésében.

2. A szocialista családjog.

3. A társadalmi tulajdon fokozott védelmének jelentősége.

4. A szocialista alkotmányjog.

5. A szocialista munkajog.

6. A szocialista büntetőjog.

7. A szocialista termelőszövetkezeti jog.

8. A tanácsok kapcsolata a tömegekkel.

A pályázatok beküldésének határideje: 1952. október 31.

A pályamunkák kb. 60 gépírásos oldal terjedelműek lehetnek. Az egyetemi hallgatók részére meghirdetett pályamunkák terjedelme kb. 30 gépírásos oldal lehet.

Az I. alatt meghirdetett pályamunkák díjazására egy 1500 Ft-os, két 1000-Ft-os és három 800 Ft-os jutalmat tűzünk ki.

A II. alatt meghirdetett pályamunkák díjazására három 500 Ft-os jutalmat tűzünk ki.

A III. alatt meghirdetett pályamunkák díjazására három 500 Ft-os jutalmat tűzünk ki.

A IV. alatt meghirdetett pályamunkák díjazására két 400 Ft-os jutalmat tűzünk ki.

Az V. alatt meghirdetett pályamunkák díjazására négy 1000 Ft-os és négy 800 Ft-os pályadíjat tűztünk ki.

Amennyiben a IV. pont alatt megjelölt népszerűsítő munkát nyomtatásban kiadjuk, a szerző a pályadíjon kívül szerzői díjat is kap.

ÜGYVÉDSÉG

Az Ügyvédi Kamarának,
Páris

A magyar ügyvédek megdöbbenéssel látják, hogy a francia hatóságok — nyilván amerikai parancsra — egyre nyíltabban lábbal tiporják a legelemibb szabadságjogokat és egyre inkább a nyílt fasiszta módszereket alkalmazzák a bűnügyi eljárás során is.

A magyar ügyvédek a negyedszázados fasiszta uralom idején megismerték ezeket az aljas módszereket. Tapasztalatból tudják, hogy milyen önfeláldozó és nehéz harc vár a francia ügyvédkollégákra, akik szembenállanak azokkal, akik a törvényesség frontját át akarják törni és a népelnyomó rémuralom útját egyengetik. Nem lanyhuló éberséggel, az üldöztetéstől sem visszarettenve kell a kollégáknak leleplezni és visszaverni a törvénysértő erőszakosságokat, hamisításokat, megfélemlítéseket és a reakció többi módszerét.

A magyar ügyvédek bíznak abban, hogy a francia kollégák méltó módon fognak helytállni ebben a nehéz harcban. Biztosítják a kollégákat, hogy mögöttük fog állni és támogatni fogja őket a világ minden becsületes, békeszerető embere, mindenki, aki elítéli az önkényt és irtózik attól. A magyar ügyvédek bíznak abban, hogy a francia kollégák megmutatják, hogy azoknak a nagy, haladó francia ügyvédeknek a szellemi örökösei, akikre a világ minden haladó jogásza tisztelettel tekint. A magyar ügyvédek bíznak abban, hogy a francia kollégák megtisztítják sorajkat a kollaboránsoktól és a reakció egyéb ügynökeitől.

Ebben a tudatban küldjük harcos üdvözletünket. Sok sikert kívánunk az elkövetkező nehéz harcokban.

Budapest, 1952. június 5.

Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága
Budapesti Ügyvédi Kamara

TARTALOM: Jacques Duclos ügye — a békeharc újabb győzelme. — *Keleti Ferenc:* Az új polgári perrendtartás. — *Dr. Bacsó Ferenc:* Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében. — *Dr. Eckhart Ferenc:* A falu füstje. — *Dr. Névai László:* A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban. — *Dr. Olti Vilmos:* A büntetőtárgyalás vezetése. (II.) — *Szemle: Dr. Király Tibor:* A jogtudomány művelésének módszeréről. — *Dr. Sásdi Tibor:* A fegyelmi eljárások tapasztalataiból. — *Gáborné, dr. Gömöri Edit:* A Bolgár Népköztársaság szerzői jogi törvénye. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 3. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Ügyvédség.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: Дело Жака Дюкло — новая победа дела мира. — *Ф. Келети:* Новый гражданский процессуальный кодекс. — *Др. Ф. Бачо:* Венгерское брачное право в свете новых кодексов о семейном праве и о гражданском процессе. — *Др. Ф. Экхарт:* Дым села. — *Др. Л. Невai:* Диспозитивность и состязательность в советском гражданском процессе. — *Др. В. Олти:* Руководство судебным разбирательством уголовных дел. (Часть II.). — *Обзор: Др. Т. Кираль:* О методах развития юридической науки. — *Др. Т. Шашди:* Из опыта дисциплинарных взысканий. — *Габорни Др. З. Гемери:* Закон о авторском праве в Болгарской народной республике. — Из определений Верховнохо суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати. (»Советское государство и право« № 3. от 1952 г.). — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Адвокатура.* — *Приложения:* Обзор статей по советскому праву.

SOMMAIRE: L'affaire Jacques Duclos — une nouvelle victoire de la lutte pour la paix. — *Ferenc Keleti:* La nouvelle procédure civile. — *Ferenc Bacsó, docteur en droit:* Notre droit matrimonial à la lumière du nouveau code de famille et de la nouvelle procédure civile. — *Ferenc Eckhart, docteur en droit:* La fumée du village. — *László Névai, docteur en droit:* Le principe de disposition et celui d'exclure des débats ce qui n'a pas été allégué par les parties, dans la procédure civile soviétique. — *Vilmos Olti, docteur en droit:* La direction de l'audience correctionnelle. (IIème Partie.) — *Revue: Tibor Király, docteur en droit:* La méthode de la culture de la science du droit. — *Tibor Sásdi, docteur en droit:* Des expériences des enquêtes disciplinaires. — *Edit Gábor, née Gömöri, docteur en droit:* La loi de la République Populaire Bulgare sur le droit d'auteur. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo No. 3 de l'année 1952.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles du barreau.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: Die Sache von Jacques Duclos — ein neuer Sieg des Friedenskampfes. — *Ferenc Keleti:* Die neue Zivilprozessordnung. — *Dr. Ferenc Bacsó:* Unser Eherecht im Spiegel des neuen Familienrechts-Kodex und der neuen Zivilprozessordnung. — *Dr. Ferenc Eckhart:* Der Rauch des Dorfes. — *Dr. László Névai:* Die Dispositions- und Verhandlungsmaxime im sowjetischen Zivilverfahren. — *Dr. Vilmos Olti:* Die Verhandlungsleitung im Strafsachen. (II.) — *Rundschau: Dr. Tibor Király:* Über die Methode der Pflege der Rechtswissenschaft. — *Dr. Tibor Sásdi:* Aus den Erfahrungen in den Disziplinarverfahren. — *Dr. Edit Gábor, geb. Gömöri:* Das Gesetz der Bulgarischen Volksrepublik über das Urheberrecht. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Sowjetskoe Gosudarstvo i Prawo Nr. 2 a. d. J. 1952.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilage:* Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243.

Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a melléklptekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft. — Egyes szám ára: 8.— Ft.

Egyszámlaszám: 09.878.151—49.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 524699. Athenaeum (F. v. Sopsoni Béla)

VII. új évfolyam 7. szám Budapest, 1952. július hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Mihajl Andrejevics Balugjanszkij*
(1769—1847)

Jövőre lesz százötvenedik évfordulója annak, hogy Balugyánszky Mihály, a nagyváradi jogakadémián a »politikai tudományok és tiszti írásmód« tanára elhagyta Magyarországot és elfoglalta az akkori szentpétervári akadémia államgazdászati és pénzügytani tanszékét. Ezzel indult meg Balugyánszky Mihály orosz jogászi pályafutása, mely a jobbágy-felszabadítás négy kötetre rúgó törvénytervezetében és indokolásában, a tizenötkötetes »Szvod Zakonov«-ban, az orosz jogi oktatás megszervezésében és az orosz jogi nyelvezet megújításában teljesedett ki. Emlékét a Szovjetunióban is becsben tartják és műveit a régi orosz jogirodalom legalapvetőbb és legfelvilágosultabb termékei közé sorolják.

Balugyánszky oroszországi pályafutása és működése jóformán teljesen ismeretlen Magyarországon, de hazai működéséről is csak a legszerényebb adatok álltak eddig rendelkezésre. Életének és alkotásainak részletesebb kutatása azonban kétségkívül gazdagodása lesz haladó jogászihagyományainknak, ugyanakkor pedig sok értékes új adat várható a XIX. század eleji orosz-magyar művelődési kapcsolatok alaposabb megismerése terén is.

Balugyánszky Mihály 1769. szeptember 26-án született a Zemplén megye sztropkói járásában fekvő Visna Olsava (Felsőolsva) faluban. Apjáról, a kárpát-ukrajnai orosz értelmiségből származó Balugyánszky Andrásról csak annyit tudunk, hogy szerény körülmények között élő, de tanult, művelt ember volt, aki fiát a legjobb iskolákban neveltette. Balugyánszky Mihály gimnáziumi tanulmányait a sátoraljaújhelyi gimnáziumban[1] végezte, bölcseletet Kassán,[2] jogot a bécsi egyetemen[3] hallgatott, míg szigorlatait a pesti egyetem jogi karán[4] tette le. Tanulmányai alatt olyan szokatlan tehetséget és tudást árult el, hogy volt tanárai egyhangúan őt ajánlották az éppen akkor alapított nagyváradi jogakadémia egyik tanszékére.[5]

A nagyváradi jogakadémiát 1788. június 17-én II. József alapította helytartótanácsi rendelettel. A tanári állásokat a rendelet értelmében nyilvános pályázat útján töltötték be. A pesti egyetemen lezajlott pályázat eredménye alapján a nagyváradi jogakadémia első tanévének tárgyaira, a statisztikára és az »ész- és nemzetközi jogra« Müller Jakab Nándort, illetve Mihalóczy Györgyöt nevezték ki, akik az 1788—1789. tanév elején már meg is kezdték előadásaikat.[1] A rákövetkező évben került sor a két másodéves tantárgy — a büntetőjog és a politikai tudományok — tanszékének betöltésére. Ezt a két tanszéket Szerdahelyi Antal és Balugyánszky Mihály foglalta el.[2]

Balugyánszky kinevezése forradalmi újításként hatott, hiszen a híres, nagytekintélyű tudós Brassói Müller Jakab Nándor és a koros, komoly pedagógiai múltra visszatekintő Mihalóczy és Szerdahelyi mellett az új főiskola negyedik tanszékét az egyetem padjaiból éppen hogy kikerült, tudományos múlttal alig rendelkező, inkább igéretszámba menő fiatal jogász foglalta el. Egyedülálló eset volt ez, annál is inkább, mivel Balugyánszky mögött nem állt sem befolyásos rokonság, sem hatalmas vagyon, hanem csupán saját tudása, tehetsége és szorgalma.

Előadásait 1789. szeptember 12-én kezdte meg.[3] A politikai tudományok mellett második tárgyként az ú. n. »tiszti írásmódot« (stylus curialis) is előadta.[4]

Nagyváradi tanári pályájáról kevés adat van birtokunkban. Az akadémia proseniorának évzáró beszámolójából tudjuk, hogy Balugyánszky Mihály évi fizetését 500 forintban állapították meg,[5] ami aránylag tekintélyes összeg volt, főleg ha figyelembe vesszük, hogy Mihalóczy tizenkétévi kassai és nagyváradi tanárkodás után alig 200 forinttal, az országoshírű Müller professzor pedig mindössze 100 forinttal kapott többet.

---

* A hasonló című, készülő monográfia rövid ismertetése.

[1] Egyetemes Magyar Encyclopédia V. 472.

[2] Bozóky A.: A nagyváradi kir. akadémia százados multja (Bp. 1885), 82. old.

[3] Wurzbach: Biographisches Lexicon (Wien, 1856) I. 139—140.

[4] Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái I. 469.

[5] Az 1780-as években négy akadémia alakult, közte a nagyváradi is. Azonban az 1780 novemberében megnyílt kir. akadémia eredetileg csak bölcsészeti tanszakra szorítkozott és csupán 1788-ban ruházták fel jogtudományi karral. Mint az 1796. évi »Magyar Almanak« írja: »Ezekben az Akadémiákban ugyan nintsenek oly nagy számmal a Tanitók, mint a Pesti fő Oskolában; de még is valamint ebben, úgy amazokban is, a vallason és az orvosi tudományon kívül, tsak nem minden főbb tudományoknak első és nevezetes ágazatjai tanittatnak. — Nemzetünknek halhatatlan ditsíretére és hasznára szolgál, hogy már most minden főbb) és alsóbb rangú iskolákban közönségesen tanittatik a' nemzeti nyelv és literatura, még ott is, a'hol eddig gyakorlásban nem volt a magyar beszéd.«

[1] A nagyváradi kir. jogakadémia vázlatos történelme (Nagyvárad, Hügel Ottó, 1872) 8. old.

[2] . . . denique Dominus Michael Balugyánszky Vindobonensis Scientiarum Politicarum Repetens, factus est Professor Politiae, Commercii et Rei Aerariae. (Müller J. Nándor ünnepi beszéde: »De Suprema Imperantium in Litteras, et Publicam Juventutis Educationem potestate.« — Lásd Müller J.: Opera Omnia, Tom. V., a M. Nemzeti Múzeum kézirattárában.)

[3] Michael Balugyánszky Politiam 12-a Septembris . . . docere cepit (Müller id. beszédéből).

[4] Bozóky A. id. munkája 82. old. — és »Magyar Almanak« 197. old. (Balugyánszky Mihály, a' Politikai Tudományoknak, és a Curialis Stylusnak Tanítója).

[5] . . . Paucis post diebus promulgatum fuit Decretum Regium, quo . . . Michael Balugyánszky et Antonius Szerdahelyi professores cum 500 fl. uterque in eadem Facultate a sua Malestate denominantur.

Hazai tudományos működéséről is csak kevés adatunk van.

1800-ban, amikor Brassói Müller professzor betegsége miatt megvált az akadémiától, egy tanéven keresztül Balugyánszky adja elő saját tárgyai mellett a statisztikát is.[1] Bozóky Alajos írja,[2] hogy »Balugyánszky Mihály, ki mint a politikai tudományok köztiszteletben állott jeles tanára, 1789-től 1803-ig működött, levéltári adataink tanúsága szerint irodalmi téren is tevékeny volt«. Hazai munkái azonban nem jelentek meg nyomtatásban. Csupán egy rövidlélekzetű munkája — Mihalóczy György tanártársa fölött 1801. július 27-én tartott emlékbeszéde — látott nyomtatásban is napvilágot.[3]

Balugyánszky Mihály életében az 1803. év hozta meg a döntő fordulatot.

Oroszországban az I. Pál cár halála után trónralépett I. Sándor uralkodásának első éveit a látszólagos politikai liberalizmus mellett főleg az oktatásügyi reformintézkedések jellemzik. Szentpétervárott pedagógiai intézetet, Harkovban és Kazánban egyetemeket alapít. A cár személyesen foglalkozik az egyetemek tanári karának összeállításával és udvari orvosának, Balugyánszky földijének és barátjának, Orlay Ivánnak javaslatára a fiatal nagyváradi jogtanárt hívja meg a szentpétervári pedagógiai intézet politikai gazdaságtani tanszékére.[4]

A meghívás birtokában az immár 34 éves Balugyánszky engedélyt kér arra, hogy három esztendős tartózkodásra Oroszországba utazzék és elfoglalhassa helyét a szentpétervári intézetben.[5] 1803. szeptember 20-án a 21004. számú helytartótanácsi leirattal megkapta a távozási engedélyt és ezt követően hamarosan útrakelt Szentpétervár felé.[6]

Alig néhány hónapi tanári működése máris felhívja személyére a vezető kormányférfiak figyelmét.[7] A cár környezete ekkor még az ú. n. liberális-felvilágosult nemesség képviselőiből tevődött össze és ezeknek egyik legjelentékenyebb reprezentánsa, Novoszilcev, I. Sándor legbizalmasabb munkatársa meghívja Balugyánszkyt — ekkor már Mihajl Andrejevics Balugjanszkijt[8] — a vezetése alatt működő Törvényelőkészítő Bizottság politikai-gazdaságtani, pénzügyi és közjogi osztályához, előadói minőségben,[9] tanári működésének fenntartása mellett.

Balugjanszkij teljesen elmélyül új munkaterületében és már ekkor felismeri, hogy a három év leteltével sem fog visszatérni régi tanszékéhez, hanem véglegesen Oroszországban marad, mely hatalmas távlatokat tárt alkotó tevékenysége elé.[10]

1811-ben ugyan újból honvágyáról és hazatérési óhajáról emlékezik meg leveleiben, de megtelepedési szándéka most már végleges.[11]

[1] Bozóky A. id. m. 75. old.
[2] A nagyváradi kir. jogakadémia vázlatos történelme, 60. old.
[3] Memoria Georgii Mihalóczy, J. V. Doctoris, in Regia M.—Varadinensi Academia Juris Naturae, Publici Universalis et Gentium Professoris P. O. A Facultatis Juridicae Senioris habita a Michaele Balugyanszky J. V. Doctore, in eadem Academia Scientiarum Politicarum et Styli Curialis Professore P. O. dum iusta Funebria Solemni ritu persolverentur die IV. Aug. MDCCCI. (Debrecini.)
[4] С. А. Венгеров: Критико-биографический словарь русских писателей. Том II., 80. стр.
[5] U. o.
[6] A nagyváradi kir. jogakadémia vázlatos történelme, 60. old.
[7] Е. Недзелский: История Карпаторусской Литературы. 114. стр.
[8] С. А. Венгеров.
[9] Энциклопедический Словарь, 1891., том II., 833 стр.
[10] С. А. Венгеров.
[11] Krausz G. László: Nagyváradi tanintézetekre vonatkozó történelmi adatok. 91. old. (Nagyvárad, 1867.)

Mindenre kiterjedő, átfogó törvényelőkészítő és törvényszerkesztő tevékenysége ezekben az években veszi kezdetét. Tervezetei, indokolásai a Törvényelőkészítő Bizottság vezetőinek osztatlan tetszését, sőt elragadtatását érdemlik ki. Ezidőben kezdődik szoros együttműködése a kor legjelentősebb orosz reformerével, a cári főügyészség szerény iktatójából mindenható cári tanácsadóvá lett Szperanszkij Mihail Mihajlovicsal.[1] Szperanszkij ekkor kezdett el dolgozni »Bevezetés az állami törvények gyűjteményéhez« című reformtervezetén, melynek munkálataiba mind fokozottabban vonta be Balugjanszkijt. Ennek a széleskörű reformtervezetnek az volt az alapgondolata, hogy a feudális monarchiát a burzsoa viszonyok fejlődéséhez kell idomítani. Balugjanszkijt enciklopedikus tudása, hihetetlen emlékezőtehetsége és fáradhatatlan munkaereje először Szperanszkij első beosztottjává, majd 1809-től — amikor a Törvényelőkészítő Bizottság IV. osztályának elnöke lett[2] — egyenrangú munkatársává tette. A reformtervezetet, mely a tudomány, a kereskedelem és az ipar pártfogolását követelte, közösen dolgozták ki. Mint Balugjanszkijnak Gurjev grófhoz, a kor másik orosz vezető egyéniségéhez 1816. évben írt feljegyzéséből kitűnik, már eddig is a következő alkotások álltak mögötte: 1. a minisztériumok újjászervezésének törvényjavaslatai; 2. a jobbágyfelszabadítással kapcsolatos törvénytervezetek; 3. nyolc kötetre rúgó politikai gazdaságtani és pénzügyi munkái; 4. pénzügyi reformjavaslatai, melyek 1810-ben emelkedtek törvényerőre.

Gyakorlati jogászi tevékenysége mellett azonban nem hanyagolta el tanári működését sem. Amikor a szentpétervári intézet 1816-ban főiskolává alakult át, Balugjanszkij megtartotta katedráját és a jogi és bölcsészeti kar első dékánja lett.[3] Amikor pedig 1819. május 8-án a főiskola átalakult egyetemmé, Balugjanszkij lett az egyetem első rektora.[4]

1816-ban Magnickij társaságában kidolgozza az új egyetemi szabályzatot. Mint A. N. Fatyejev írja, »nyugodtan el lehet mondani, hogy minden fontos memorandum, ami csak kijött a Törvényelőkészítő Bizottságtól — elsősorban a pénzügyi kérdésekben és a jobbágyokkal kapcsolatos ügyekben — és közvetlen hatást gyakorolt I. Sándorra, Balugjanszkij tollából származott«.[5] Nagy szó ez, ha figyelembe vesszük, hogy az első, bár szerényméretű jobbágyfelszabadításra I. Sándor alatt kerül sor. A régi orosz életrajzíró megállapítását a Bolsaja Szovjetszkaja Enciklopedija cikke[6] is megerősíti, mely Balugjanszkijt a liberális reformok és a jobbágykérdés megoldása híveként jellemzi.

Haladó egyénisége talán legeredetibben az 1821. évi híres szentpétervári egyetemi botrány idején nyilatkozott meg, amikor Runics, az egyetemi ügyek hírhedt főgondnoka, a legminősíthetetlenebb támadásokat intézte az egyetem legkiválóbb orosz és külföldi tanárai ellen,[7] mert azok tanításai nem feleltek meg az akkor már leplezetlenül reakciós cári kormányzat elgondolásainak. Runics sorban bevádolta Arszenyevet, Kunicint, Raupachot és az egyetem többi hírességét és ezzel a tan-

[1] С. А. Венгеров.
[2] С. А. Венгеров.
[3] Большая Советская Энциклопедия, IV. том, 167. стр.
[4] U. o.
[5] А. Н. Фатеев: Академическая и государственная деятельность М. А. Балугьянского в России. Ужгород, 1931.
[6] ... сторонник либеральных реформ и преобразований по крестьянскому вопросу.
[7] В. В. Григорьев: Импер. С.-Петербургский Университет в течение 50-ти лет его существования. СПБ, 1870. I. 3.

szabadságnak még a látszatát is megsemmisítette. Balugjanszkij nagy eréllyel vetette bele magát a küzdelembe és izgalmas szócsatákban, éles filippikákban támadta a legsötétebb reakciót reprezentáló Runicsot és védelmezte megvádolt tudóstársait.[1] Minthogy csak részben tudott elégtételt szerezni a méltatlanul megtámadott egyetemi tanároknak, Balugjanszkij tüntetően lemondott rektori állásáról és csak katedráját tartotta meg.[2]

1826-ban megszüntették a Törvényelőkészítő Bizottságot és Balugjanszkij új, még magasabb állást kapott: a cári kabinetiroda főnöke lett, államtitkári rangban.[3] E beosztása mellett azt a megbizatást is kapta, hogy szervezze meg a jogtanárok és gyakorlati jogászok magasabbfokú képzését.[4]

A szélsőségesen reakciós irányzat fokozódásával azonban Mihajl Andrejevics Balugjanszkij alakja mindjobban háttérbe szorul. Munkásságát továbbra is igénybe veszik, látszólag még tovább emelkedik pályáján, mert hatalmas tudására, egyedülálló törvényszerkesztési képességére változatlanul igényt tartanak, de befolyása erősen csökken. Mint A. N. Fatyejev[5] írja, »független egyéniség volt és mindvégig az is maradt, aki az igazság megismerését és megvalósítását tűzte ki célul, bármi áron is«. Hasonlóan ír J. Nedzelszkij is Balugjanszkij jellemérő: »ez a legmagasabb állásokat betöltő férfiú sohasem vált hajlékony udvaroccá, babérokra törekvő hiú emberré, sem száraz, lelketlen csinovnikká.« A szentpétervári egyetem történésze[6] művében idézi Balugjanszkij egyik hallgatójának véleményét tanáráról: »lebilincselő, lelkes pedagógus volt, aki végtelenül széleskörű, szerteágazó tudással rendelkezett.« Végül érdemes még hozzáfűzni a Szperanszkij-életrajz szerzőjének[7] véleményét is, aki azt emeli ki, hogy Balugjanszkij, bár valamennyi kortársát meglepte tudományos felkészültségével, egyben »a végtelenségig szerény, egyszerű ember volt, akit mindenki szeretett«.

Ha szemügyre vesszük Balugjanszkij arcképét, a rendjelekkel teleaggatott cári főhivatalnoki díszkabát fölött magashomlokú, határozott tekintetű, erélyt, egyszerűséget és tudást, emberi jóságot és megértést sugárzó arcot látunk, mely mindenben igazolni látszik a kortársak és későbbi méltatók véleményét.

A fáradt és sokban csalódott aggastyán, akit élete utolsó éveiben »la bibliothéque renverssée«-nek[8] neveztek, mert hajlott kora következtében tudásanyagának rendezettsége némileg szenvedett, az 1840-es években, jóval hetvenedik életéve után rászánta magát, hogy fia kíséretében még egyszer felkeresse Magyarországot. Érdekes, hogy erről az útjáról sem az orosz, sem a magyar kútfők nem tudnak.

Balugjanszkij magyarországi látogatásáról Degré Alajos, Petőfi és a márciusi ifjak barátja »Visszaemlékezéseim«[9] című, nagyon sok érdekes és értékes adatot tartalmazó munkája első kötetének 129. oldalán a következőket tudjuk meg:

»Petricsevics Horváth Lázár gyönyörű dunaparti szállásán zenével s énekkel egybekötött reggélyeket szokott adni hetenkint. Nagy közönség eljárt ezekre, de író, főleg fiatal író, a Honderű egy-két munkatársán kívül, ott látható soh'sem volt.

Egyik estén függönyös földszinti páholyából magához int engemet. Kíváncsi voltam, vajjon mit akar? Holnap okvetlen jöjjön el a reggélyre, igen fényes lesz, s azonkívül nevezetes személyiségekkel fog megismerkedni, ma érkeztek Szt.-Pétervárról.

Ez már érdekelt.

Találtam ott egy őszbeborult, hajlott öreg urat, az orosz legfőbb bíróság elnökét, ki elég tisztán, s a legjobb kiejtéssel beszélt magyarul. Nagyon elcsodálkoztam, amikor hallottam, hogy neve Palugyánszky. Harminc s néhány év előtt ment ki mint nevelő, aztán hivatalnok lőn, megnősült s ma nagy úr. Eljött még egyszer látni házáját s attól örökbúcsút venni. Fiát is magával hozta, aki testőrtiszt. Meglepő szép és élénk ifjú volt. Ez egy szót sem tudott magyarul, de mindjárt hozzám csatlakozott; velem jött ebédelni, elvittem kávézni a kerek asztalhoz;[1] végtelenül megszerette barátimat. Bebarangoltam vele Pestet, elmentünk a színházba, Hollósy Kornélia és Stéger valóságos lelkesedésbe hozta.

Másnap az öreg úr azon óhaját fejezte ki, hogy szeretne még egyszer életében a Gellérthegyről széttekinteni, ajánlkoztam kísérőül, valamint fia is. Fölmentünk, helyenként két oldalról vezetve a roskadozó öreg urat. A csillagvizsgálóhoz elérve, megindító volt látni, amint kezeit Pest felé kitárva, mintha magához akarná ölelni, aztán tenyereit szemére csapva, zokogásba tört ki. »Naggyá és széppé lettél óh Pest! mióta nem láttalak, — sóhajtott, — virágozzál, s légy dísze ne csak az országnak, de a világnak is«, aztán leült, fejét tenyerébe fektette s némán nézett. Nagy sokára távozásra bírtuk. Kezével csókokat hányt Pestre, midőn lefelé haladtunk.«

Utolsó magyarországi látogatásáról több adat nincsen.

Hazatérése után már csak rövid ideig látjuk magas hivatalában tevékenykedni. Betegsége fokozatosan mindjobban elhatalmasodik szervezetén és 1847 őszén meghalt.[2]

Mint orosz életrajzírói egyhangúlag megállapítják, Balugjanszkij irodalmi működése rendkívül értékes és kiterjedt volt, bár — mivel elsősorban az államjog különböző kérdéseivel foglalkozott — aránylag kevés munkája került nyilvánosságra. Igazán nagyjelentőségű, haladó reformjavaslatai — mint A. N. Fatyejev írja — jórészt a levéltárak porosodó polcaira kerültek, anélkül, hogy megvalósulhattak volna. Legfontosabb és legterjedelmesebb munkája a Szperanszkij és egyéb jogászreformerek közreműködésével, de az ő tudományos irányítása mellett megalkotott tizenötkötetes Orosz Törvénygyűjtemény (Szvod rosszijszkih zakonov). Nyomtatásban megjelent munkái közül a legjelentősebb a »Különböző gazdasági rendszerek leírása« című könyve, valamint a »Sztatyisztyicseszkij zsurnal« című folyóiratban hosszú éveken keresztül megjelent értekezései, melyeknek ismertetése azonban már a Mihajl Andrejevics Balugjanszkij életét és munkásságát részletesen feltáró monográfiára tartozik.

Dr. Tardy Lajos

---

[1] там же.
[2] С. А. Венгеров.
[3] Е. Недзелский.
[4] С. А. Венгеров.
[5] »Юный друг«, Ужгород, 1929 г., № 3.
[6] В. В. Григорьев.
[7] Корфф: Жизнь графа Сперанского. СПБ. 1861.
[8] С. А. Венгеров.
[9] Budapest, 1884, Pfeifer Ferdinánd kiadása.

[1] Petőfi, Tompa Mihály, Pálffy Albert stb. törzsasztala a Pillvax-kávéházban.
[2] C. A. Bengerov.

A szovjet jogtudomány szerepe jogtudományunk fejlődésében*

I. Aki jogtudományunk fejlődésének a felszabadulás óta megtett útjáról hű képet kíván rajzolni, annak a Szovjetunió jogtudományának jogtudományunk fejlődésére gyakorolt egyre fokozódó és egyre gyümölcsözőbb befolyásáról kell elsősorban beszámolni. Ennek a hatásnak a vázolása azonban mégsem ad teljes képet, mert a Szovjetunió jogtudományának eredményeit nem nyomban a felszabadulás után és nem is egyenlő intenzitással értékesítettük és értékesíthettük mostanáig, hanem a szocializmus építésének útján jelentős szakaszt már magunk mögött kellett hagyni ahhoz, hogy a Szovjetunió élenjáró jogtudományának értékes eredményei jogtudományunkban felhasználhatókká válhassanak. Ebből pedig az is következik, hogy valójában nemcsak egy kívülről jövő, egyre erősödő hatásról van szó, nemcsak arról, ami a magyar jogtudománnyal hét év alatt *történt*, hanem a fejlődésnek egy küzdelmeket nem nélkülöző vonaláról, éppen az élenjáró jogtudomány eredményeinek befogadására való képességért, tehát arról, amit a magyar jogtudomány ennek elérése céljából a maga felemelkedésének érdekében *tett*.

Feladatomnak éppen ennek a tevékenységnek a vázolását tekintem.

Évégből mindenekelőtt éles megkülönböztetést kell tennem a jog és a jogtudomány között. Jog alatt értve a jogi felépítménynek intézményekben megnyilatkozó részét, tehát a jogszabályoknak az anyagát, jogtudomány alatt pedig értve azt a tágabb értelemben vett területet, amely a jog lényegéről, feladatairól szóló tanokat, a jogintézményekről, jogszabályokról vallott nézeteket, a jog további kialakítására irányuló eszméket, végül maguknak a jogszabályoknak tudományos jellegű, tüzetes, többé-kevésbbé az életbe való átvitelüket szolgáló, tehát az elméletet a gyakorlattal összekapcsoló kifejtését öleli fel.

Ennek a megkülönböztetésnek az eredményeképpen a tárgyalásom anyaga máris négy részre tagozódik: 1. a Szovjetunió jogának hatása a magyar jogra, 2. a Szovjetunió jogtudományának közvetlen hatása a magyar jogra, 3. a Szovjetunió jogának hatása a magyar jogtudományra, 4. a Szovjetunió jogtudományának hatása a magyar jogtudományra.

II. Ami az első két vonatkozást illeti, a Szovjetunió jogának és a Szovjetunió jogtudományának a magyar *jogalkotásra* gyakorolt hatása jut ezen a téren kifejezésre. Kétségtelen, hogy a jogszabályok megalkotását megelőző előmunkálatok tudományos jellegű tevékenységet igényelnek, éspedig igen magasrendű tudományos tevékenységet. A szocializmust építő új jogszabály kibocsátását megelőzően gondos vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy a Szovjetunió jogrendszerének azok az intézményei, amelyeket átültetni készülünk, vagy amelyekhez lényegükben hasonló intézményeket megvalósítani akarunk, megfelelnek-e és milyen formában felelnek meg népi demokráciánk szocialista alapjának, illetve az alap meglevő fejlődési fokának és ennek a kérdésnek az eldöntésében mindig igen lényeges segítséget nyújtott a kodifikátornak a Szovjetunió jogtudománya. A Szovjetunió jogának és a Szovjetunió jogtudományának a magyar jog fejlődésére gyakorolt hatását részletesen bemutatni úgyszólván egész jogrendszerünk áttekintését jelentené. Csupán általánosságban utalok a fejlődés útját követő, igen lényeges részükben a politikai élet területére tartozó eseményekre, különösen népi demokráciánk vezető egyéniségeinek egyes fontos alkalmakkor elmondott beszédeire, amelyek a szocializmus építése során már megtett út eredményeit összefoglalták és a soron levő feladatokat kitűzték. Ezek a megnyilatkozások a jogtudomány határait tartalmukban és jelentőségükben túllépik, a jogtudománynak inkább irányítói, mint alkotó elemei, e minőségükben felbecsülhetetlen értékű anyagot szolgáltatva a jogtudomány munkája számára is.

Példaképpen Rákosi Mátyásnak 1949 februári beszédére hivatkozom, amely a magyar népi demokrácia, mint állam jellegének és ezzel kapcsolatban a népi demokrácia jogának minősítésére mutatott utat és eredményezett a jogtudományban a kérdések tisztázására vezető részletes tanulmányokat, sőt jelentős fordulatot.

Éppen a jogtudomány fejlődése szempontjából ki kell emelnem hasonló példaképpen Gerő Ernőnek a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán mondott beszédét, amely a magyar népi demokrácia szocialista alapjának NEP-jellegét kiemelve jogintézményeink jellegének tudományos megítélésében nyújtott segítséget.

A Szovjetunió jogtudományának a magyar jog fejlődésére gyakorolt mélyenjáró hatását ennek a jogtudománynak a burzsoa jogtudománytól lényegesen eltérő egyik jellegzetessége magyarázza.

A burzsoa jogtudomány a jogban az állandó, örök törvényeket keresi, sőt a burzsoa környezetben a maga tudományjellegének elismertetése érdekében azt is, aminek változóságáról meg van győződve, kénytelen egy adott pillanat keresztmetszetében az állandóság fikciójából kiindulva tárgyalni. Ez okozza azután, hogy a jognak azokkal a jelenségeivel, amelyekre ez a szemlélet még fikció alakjában sem alkalmazható, nem tud mit kezdeni, hanem éppen a fejlődést, illetőleg a bomlást jelentő tüneteket mellőzi; vagy a jog válságát, vagy az állandósított válság jogát látja azokban.

A Szovjetunió jogtudománya a marxizmus-leninizmus tanítását követve éppen az ellenkező szemléletből indul ki. A jogot sohasem befejezett, lezárt, hanem mindig fejlődő rendszernek tekinti, a jog fejlődését szolgáló nézeteket alakít ki. Egyfelől a meglevő jog társadalmi összefüggéseit vázolja, kialakulásának a gazdasági alaphoz kapcsolódó útját is bemutatva, másfelől a társadalom fejlődésének jelenségeiből kiindulva keresi és megmutatja a jog változásának, továbbhaladásának útját is. Nem egyszerűen a gyakorlati élettel való kapcsolat, amely jelenthetné az életnek a meglevő jog béklyóiba kényszerítésére törekvést is, hanem az élet fejlődésével való állandó kapcsolat az, amely a jogtudomány és a jogalkotás összefüggéseit sokkal következetesebbé és építőbbé teszi, mint amilyen kapcsolat e két tényező között burzsoa környezetben egyáltalán elképzelhető lenne. A Szovjetunió szocialista jogtudományának a világ első szocialista állama gazdasági fejlődésével való ez a szoros kapcsolata eredményezi, hogy a Szovjetunió jogtudománya éppen úgy a legfejlettebb, leghaladóbb jogtudomány, mint ahogy a legfejlettebb gazdasági és társadalmi rend a Szovjetunió alapja.

A Szovjetunió jogtudományának különösen egy ága az, amely a magyar jog és általában a népi demokráciák

* A Magyar-Szovjet Barátság Hónapja keretében tartott előadás.

joga fejlődése szempontjából igen nagy jelentőségű. Nevezetesen az a tudományág, amely a szocialista jogtudomány egészét jellemző módszerrel közvetlenül a népi demokráciák jogával foglalkozik. Amikor erről a Szovjetunió jogtudományának a magyar jog fejlődésére gyakorolt hatásáról szólva emlékezem meg elsősorban, természetesen nem hagyom figyelmen kívül azt a mély hatást, amelyet a Szovjetunió jogtudósainak ilyen irányú működése a magyar jogtudományra gyakorolt, aminek legkiemelkedőbb közvetlen megnyilatkozása a második hévizi jogászkongresszuson és azt követőleg Manykovszkij és Zeidin nagyjelentőségű előadásai voltak.

III. A magam elé szabott szűkebb feladatnak ezek után két kérdés megvilágítását tekintem: egyfelől a Szovjetunió jogának hatását szeretném megvilágítani a magyar jogtudományra, másfelől a szovjet jogtudomány hatását jogtudományunk fejlődésére.

A szovjet jognak a magyar jogtudományra gyakorolt bizonyos hatása közvetlenül a felszabadulás után észlelhetővé vált. Kovács István már 1946 júliusában a szovjet bíróságokról szóló cikkében[1] igen találóan állapította meg, hogy a felszabadulás után a szovjet jog a magyar jogászvilág egészének érdeklődése középpontjába került. Több évtizedes elzártsággal előidézett mulasztást behozva, igyekeztek a magyar jogászok a hatalmas szomszéd jogának megismerésére. De milyen volt ez az érdeklődés, milyen volt ez a megismerésre törekvés? A tanulmányok egész sorozatából megállapíthatóan a jogszabályok szövegére korlátozott érdeklődés nyilatkozott meg a berögződött objektív, politikamentes jogtudományi kutató módszer alkalmazásával. A Szovjetunió egy-egy kérdésre vonatkozó jogszabályainak szövegét hasonlítgattuk össze a magunk és a nyugati államok jogszabályaival és kerestük azokat a megoldási formákat, amelyekben a Szovjetunió jogszabályai az alapjában burzsoa szemléletünk mellett is a fejlődésnek egy magasabb fokát jelentette és legfeljebb addig a megállapításig mentünk el, hogy bizonyos eltéréseknek, amelyeket követésre méltó példaként nem láttunk elfogadhatóknak, a Szovjetuniónak a mienktől eltérő gazdasági berendezkedésében van a magyarázata. Ez a hangnem és ez a tárgyalási mód jellemzi még a Magyar-Szovjet Társaság első jogi előadássorozatát is, ahol a szovjet alkotmány, a szovjet büntetőjog, a szovjet öröklési jog, sőt a szovjet munkajogi kódex abból a szempontból került többé-kevésbbé tüzetes bemutatásra, vajjon mennyiben vehet át a Szovjetunió jogából egyes gondolatokat egy burzsoa szerkezetű jogrendszer és inkább csak másodlagos szerephez jutott annak az átfogó bemutatása, hogy milyen összefüggés van a Szovjetunió egyes jogintézményei, megoldási módjai és a Szovjetunió szocialista alapja közt. E korszak szovjetjoggal foglalkozó jogtudományi tevékenységének hasznos eredményét kettőben tudom összefoglalni: az egyik a Szovjetunió jogszabályainak a magyar jogász szemében ismertté tételében, a másik bizonyos, bár nem mindig hű és nem mindig építő képnek a nyujtásában állott a jogon keresztül arról az állami, társadalmi és gazdasági berendezkedésről, amely a szocializmus felépítése során a Szovjetunióban kialakult.

A fordulat éve ebben a vonatkozásban is gyökeres változást jelentett. Amikor a jogászok szélesebb rétegei is ráébredtek arra, ami a leghaladóbb rétegnek korábban is tudatos szemlélete volt, hogy nevezetesen a Szovjetunió jogrendszere nem egy idegen, a miénktől lényeges alapjaiban különböző jogrendszer, hanem Deveceseri Gábor egyik versének szellemes hasonlatával élve, egy olyan csodálatos tükör, amelyben a holnapi magunkat láthatjuk meg, amikor minden kétség eloszlott afelől, hogy Magyarország immár szocializmust építő országgá vált, hogy a népi demokrácia ennek az építésnek a során a proletárdiktatúra feladatát tölti be, a szovjet jog iránti érdeklődés és a szovjet jognak a magyar jogtudományra gyakorolt hatása is gyökeresen megváltozott. Ennek a gyökeres változásnak a mérlegét 1948 decemberében Szabó Imre vonta meg.[1] Találóan állapította meg, hogy a tudományos munka felé forduló magyar szocialista jogászok a polgári jogtudomány meghaladása és a szocialista jogtudomány megteremtése során *az ideológiai előkészítés állapotába* léptek. Ebben az állapotban a szovjet jog közvetítése a magyar jogászság felé már más formában történik, a pusztán ismertető cikkek sem hanyagolják el vagy nagyolják el a szovjet jogintézményeknek a szocialista gazdasági alappal való szoros kapcsolatát, de még mindig csak helyenként, szórványosan jutnak szóhoz a szovjet jogtudomány eredményei, a szovjet jogtudósok megállapításai és ennek, ebben a fejlődési fázisban, még így is kell lennie. A szovjet jogtudomány, amelynek eredményeit ekkor kezdtük megismerni, a Szovjetunióban kialakult gazdasági alaphoz teljesen hozzáidomult, új jogtudomány volt, amely éppen ezért a mi fejletlenebb alapunkhoz sem harmonikusan kapcsolódó jogtudományunk keretei közé, amely még telve volt a burzsoa jogszemlélet maradványaival, csak fokról fokra, az élenjárók közvetítésével találhatott utat. Amint ismét Szabó Imre állapítja meg, nem érkezett el az ideje, hogy a Szovjetunióban már kialakult szocialista tudományt maradéktalanul felhasználjuk és bekapcsolódjunk a szocialista jogtudomány továbbfejlesztésének a Szovjetunióban folyó termékeny munkájába. Természetes, hogy fel kell használni és felhasználjuk a szovjet tudósok által gyűjtött tapasztalatokat és tanulunk munkáikból, a harcot azonban, amelyet a szocialista tudomány hazai begyökerezéséért folytatunk, egyelőre még meg kell vívnunk. A tudomány nem él gyökértelenül és nem teremtődik függetlenül a társadalmi viszonyoktól. Egy ország tudományos élete nem haladhatja meg az adott ország társadalmi viszonyait. Így különösen a jogtudomány nem függetlenítheti magát az adott állam jogától, politikai életétől. Ebből pedig következett, hogy a szovjet jogtudomány eredményeinek szélesebb körű felhasználását, annak a magyar jogtudományra gyakorolt gyümölcsöző hatását meg kellett előznie a jog lényegéről, a társadalom és a jog összefüggéseiről és a jogrendszernek a gazdasági szerkezettől való függéséről, a kettő közti kölcsönhatásról szóló marxista tanok megismerésének, amelyhez viszont meg kellett ismerni a marxizmus alaptételeit, gazdasági elméletét és minél többet abból, amit a marxizmus klasszikusai a jogról mondottak. Hogy mennyire szüksége volt a magyar jogtudomány művelőinek arra, hogy a Szovjetunió jogtudományának megközelítése előtt a marxizmus-leninizmus ideológiai alapjait megismerjék, arra nagyon élesen világít rá a kezdeti időszakban a magyar jogtudomány sok jóakaratú, a fordulatot közvetlenül követő időből származó terméke.

[1] Jogtudományi Közlöny I. évf. 13—14. sz. 195. o.

[1] A marxista jogszemlélet előkérdéseihez. Jogtudomány Közlöny (J. K.) III. évf. 939. o.

Aki a marxizmus-leninizmus alapvető tanaiban való megfelelő tájékozottság nélkül a dolgok könnyebb végének megfogására ösztönszerűleg törekedve közvetlenül a szovjet jogtudomány neki hozzáférhető termékeihez nyúlt, többnyire a készen kapott álláspontnak az egyszerű exegetálásával vélte ideológiai ismereteinek fogyatékosságát elleplezni, aminek az eredménye sokszor lett az, hogy a Szovjetunió jogtudományának eredményeit egészen téves szemlélettel adta vissza. Az ilyen exegetáló módszernek egy további veszélye is megnyilatkozott. Amint ugyanis a marxizmus-leninizmus önmagában sem merő dogmarendszer, éppen úgy nem lehet belőle a jogtudomány területén sem megtámadhatatlan dogmákat levezetni és ennek éppen a szovjet jogi tudományos életben azóta már tüzetesebben ismert az a következménye van, hogy a szovjet jogtudomány életét a viták magasracsapó hullámai jellemzik és ezek a hullámok mindig azt jelzik, hogy az élenjáró jogtudomány újabb lépést tett és újabb lépést tudott tenni a fejlődés útján előre. Nemcsak Visinszkijnek 1938-ban tartott beszéde,[1] hanem a szovjet jogtudomány képviselőinek jóval későbbi, a legutóbbi időkből származó cikkei is, amelyek a magyar olvasóhoz is megtalálták az utat, világosan mutatják, hogy bár a Szovjetunió szocialista jogtudománya a polgári jogtudomány meghaladásával kiemelte már abból mindazt, ami a szocialista tudomány építéséhez szükségesnek és hasznosnak látszott és elvetette mindazt, ami benne érdektelen, egyszóval a Szovjetunióban teremtett szocialista tudomány a maga egészében már megemésztette a polgári tudományt és messze annak szintje fölé emelkedett, mégsem hajlandó és nem is lesz hajlandó arra, hogy elért eredményeit dogmákká merevítse, mégpedig nemcsak olyan értelemben nem hajlandó erre, hogy nem ismer olyan tételeket, amelyek az alap továbbfejlődésével maguk is ne lennének változásnak kitéve, hanem olyan értelemben sem, hogy a marxizmus-leninizmus tanításából folyó, a jogtudományban értékesíthető következtetések körét valamilyen vonatkozásban lezártnak tekintené. A Szovjetunió jogtudományának egésze a marxizmus-leninizmus szilárd alapjain nyugszik, de ezt a megállapítást nem szabad egyfelől minden, a jogtudományban előforduló részleteredményre átvinni, másfelől nem szabad abból sem kiindulni, hogy minden részletkérdésnek a marxizmus-leninizmussal csupán egyetlen megoldása lenne összeegyeztethető. Egyébként is a jogtudomány nem minden egyes művelője mentes minden ideológiai hiánytalanságtól és a Szovjetunió jogtudományi életében is élő törekvés az elméleti és módszertani felkészültség minél szélesebb körre kiterjedő továbbfejlesztése. Ezt állapította meg Karin magyarul 1951 márciusában megjelent cikkében,[2] aminek nem csekély mértékben szolgál magyarázatául az a helyes megállapítása, hogy az állam- és jogtudomány a legpolitikusabb a tudományok közül és ezért kell a műveléséhez a politikai felkészültségnek oly magas foka.

A Szovjetunió jogtudományának egyetlen megnyilatkozására a legteljesebb ideológiai felkészültség híjával építeni tehát könnyen válhatik a fejlődést hátráltató félreértés forrásává. Ezért is helyesen jár el pl. Móra Mihály, amikor polgári eljárásjogi tanulmányában[3] rámutat arra, hogy a szovjet jogtudomány nézetéről a polgári per fogalmára vonatkozóan csak az nyujtana teljes képet, ha a teljes tankönyv- és monográfiairodalom ismert lenne, egy egyetemi tankönyv ismerete teljes kép alkotására nem elegendő.

Éppen a termékenyítő vitának az a szabadsága, amely csak a Szovjetunió jogtudományában fejlődhetett ki és az álláspontoknak az a gazdagsága, amelyet egyre jobban észlelünk, de amelyek mindenikét jellemzi, hogy a marxizmus-leninizmus jogszemléletéhez van kapcsolva, teszi nyilvánvalóvá, hogy helyes volt a magyar jogtudomány művelői részéről annak felismerése, hogy előbb a marxizmus klasszikusainak a jogról és a jogtudomány egyes részletproblémáiról vallott felfogását kell megismerniök és csak úgy használhatják fel gyümölcsözően, tehát a kívánatos eredménnyel a marxista jogtudománynak a Szovjetunióban már elért eredményeit. Ennek igen frappáns bizonyítéka a felszabadulás óta megjelent legjelentősebb magyar polgári jogi tudományos munka története.[1] Ez a mű általános alapvetésében a Szovjetunió jogtudományának egyik legjelentősebb alkotására támaszkodott és elfoglalt egyes álláspontjairól mégis az derült ki, hogy azok éppen a marxista ideológiával való összhangjuk szempontjából a Szovjetunióban is igen éles vita tárgyává tétettek. A magyar jogtudománynak ideológiai kérdések helyes elsajátítása körében tett előhaladását bizonyítja viszont az, hogy a mű megírását kb. másfél évvel követő széleskörű vitában az író megállapításai nem a Szovjetunióban lefolyt vita egyes momentumainak kiélezésével, hanem közvetlenül a klasszikusok megállapításainak széleskörű felhasználásával és értelmezésével ment végbe.

A burzsoa magyar jogtudomány eredményeinek a tudományos érdeklődésű jogászok nagyon vékony rétege, sőt, mondhatnám, kis csoportja következtében mindig igen kis hatásfoka volt. Ebből következett, hogy egy-egy kérdés tudományos feldolgozója a kiadás költségeit nyilván a magántanári cím kilátásának varázsától fűtve a sajátjából teremtette elő, hogy alkotásának néhány száz példánya, amely a tiszteletpéldányok szétküldése után megmaradt, jobb esetben évtizedeken át elraktározva porosodjék, rosszabb esetben az egerek martalékává váljék. Ily körülmények között egy-egy könyv tartalma feletti tudományos vita megindítása egyenesen illetlenségnek számított és a jogászi közvélemény rendszerint hálás volt az alkotónak, hogy a magyar jogtudomány adósságát egy időszerű kérdés kidolgozásával letörlesztette és a témát a hiányok listájáról boldog megnyugvással törölte, megállapítván, hogy ezzel a kérdéssel többé most már nem kell foglalkozni. Gyökeresen más ezen a téren is a Szovjetunió jogtudományának helyzete és más helyzet alakult ki máris nálunk. A százmilliókat szolgáló és kezét a gazdasági élet pulzusán, a marxizmus-leninizmus tanításaihoz híven állandóan rajta tartó jogtudomány nem működevő vállalkozások anarchisztikus területe, hanem a fejlődés célját szolgáló alkotások hatalmas sorozata, az azok körül kialakuló viták pedig ennek a jogtudománynak az éltető elemét alkotják.

IV. Ahhoz azonban, hogy a mi jogtudományunk helyzete is ehhez mérten alakuljon, át kellett menniö azon a fejlődési fázison, amelyről most akarok megemlékezni. A fordulat évében és az azt követő kb. két éven át jogtudományunkat a marxizmus-leninizmus

[1] A szovjet állam- és jogtudomány kérdései. 1950. — 20. és köv. o.

[2] A marxista-leninista tanfolyam jelentősége a jogi oktatás szempontjából. J. K. VI. évf. 84. o.

[3] A polgári jog és a polgári perjog kapcsolata. — J. K. VI. évf. 252. o.

[1] Eörsi Gyula: A tulajdonjog fejlődése. 1951. I.—II.

klasszikusainak a jog szempontjából való megismerésére törekvés és megnyilatkozásaiknak a jogtudomány szempontjából vett általános értékelése jellemezte. Ennek az időszaknak a jogtudomány termékei közül a haladást, építést közvetlenül szolgálók a klasszikusokból vett idézetekre építenek és ez az időszak a betetőzését kapta az alap és felépítmény, különösen a jogi felépítmény viszonyának tüzetes kifejtésével, az erről szóló vitának termékeny befejezésével.[1] A magunk tapasztalatából erősíthetjük meg ma már Szabó Imrének azt a megállapítását,[2] hogy a klasszikusok egy-egy zseniális, egyéb kérdésekkel összefüggésben felvetett megállapítása megtermékenyíti az ilyen megállapítással látszólag csak mellékesen érintett egész tudományt. Ezen a téren a magyar jogtudomány előhaladása kétségtelen. Elérkeztünk az alapismeretek elsajátításának arra a fokára, hogy a szovjet jogtudomány eredményeinek közvetlen és termékeny felhasználása már viszonylag széles körben lehetségessé vált, mert a jogtudomány művelőinek sorában egyre többen rendelkeznek megfelelő előismerettel ahhoz, hogy a szovjet jogtudomány termékeit a szükséges szemlélettel olvasva és az abban képviselt álláspontokkal szemben azonos síkról elindulva foglaljanak állást. Ennek a fejlődési fázisnak egyik megjelenése, amit csupán példaként hozok fel, az Akadémia Jogtudományi Állandó Bizottságában a gazdasági jog problémája körül lezajlott vita[3] és Világhy Miklósnak e problémáról megjelent könyve.[4] Ez a vita és a könyv jellegzetesen eltér az alap és felépítmény vitájának anyagától is abban, hogy míg a korábbi vitában a klasszikusok állásfoglalásai alkották a csaknem kizárólagos kiindulási pontot, a gazdasági jogi vitában döntő súlyhoz a szovjet jogtudomány eredményei jutottak. A magyar nyelven is megjelent szovjet könyvek és tanulmányok hosszú sorozata, már az oroszul nem tudó jogász számára is lehetővé teszi ugyanarról a kérdésről többek állásfoglalásának a megismerését és egybevetését. Ezzel felszámoltnak lehet tekinteni azt a korábbi helyzetet, amikor a szocialista jogszemlélet elsajátítására törekvő legtöbb magyar jogász gyakorlatilag homo unius libri volt, a szovjet jogtudomány álláspontjának nem tudott mást látni, mint ami az éppen hozzáférhető egyetlen könyvben volt. Ma már megvan a lehetőségünk arra, hogy a Szovjetunió jogtudományának egészében elért eredményeit értékesítsük és ne egyes művek talán elszigetelt megállapítására építsünk. Csak az ideológiai előkészítés eredményeképpen következhetett el az is, hogy a Szovjetunió jogtudományának a burzsoa jogtudománytól lényegesen eltérő, valamennyi jellegzetes vonását megismerjük, s törekvéseinket e jellegzetességek elsajátítására irányítsuk. Benkő Gyula czeket a jellegzetességeket, amelyek közül egyesekről már szóltam, 1951 szeptemberében a következőkben foglalja össze:[5] 1. a Szovjetunióban megvalósult legfejlettebb társadalmi rendszernek ma már a jogtudománya is idomult az alapjához, rá is érvényesek a fejlődésnek soha nem látott ütemei, amiből szükségszerűen következik, hogy a szovjet jogtudomány messze maga mögött hagy minden más jogtudományt; 2. a kodifikáció nagy munkájából a jogtudósok is kiveszik a részüket, hozzájárulnak ahhoz, hogy az új törvény minél jobban elősegítse a fejlődést, ezért a szovjet jogtudomány az egyetlen teremtő jellegű jogtudomány; 3. a szovjet jogtudomány művelőinek a marxista-leninista elmélet birtokában módjuk van a környező események belső összefüggéseinek megértésére, a klasszikusok közvetlen útmutatásai alapján végzik a szovjet államot, a szovjet jogrendszert elősegítő munkájukat és így elő tudják segíteni szocialista szovjet hazájuknak további fejlődését; 4. sajátos vonása végül a szovjet jogtudománynak a marxista pártosság, amely az egyedül következetes tudományos elmélet elfogadását, magáévá tételét, a történelmi fejlődés elősegítésére törekvést, a proletariátus ügyének őszinte szeretetét jelenti.

V. Ha ezek után fel akarom mérni jogtudományunk jelenlegi állását, azt hiszem, hivalkodás nélkül állapíthatom meg, hogy a magyar jogtudomány nagy általánosságban az ideológiai előkészítés állapotából már kilépett, jelentős mértékben számolta fel a burzsoa jogszemlélet maradványait és nem sikertelenül törekedett a szovjet jogtudomány jellegzetességeinek felvételére, és éppen ennek eredményéhez képest vált alkalmassá arra, hogy az élenjáró szovjet jogtudomány eredményeit egyre fokozott mértékben felhasználhassa. Képessé teszi erre a magyar jogtudományt különösen az, hogy az alap és felépítmény viszonyának tisztázása után ma már nagyobb nehézség nélkül tud mértéket tartani és tudja tisztán látni, hogy ennek a jogtudománynak melyek azok az eredményei, melyek a mi szocialista alapunk jelenlegi fejlődési szakában már felhasználhatók és melyek azok, amelyek egy oly fejlődési fokhoz kapcsolódnak, amely még nálunk nem érkezett el.

Az elért eredmények kiemelkedő példája az alkotmányjogi tankönyv, amelynek nyilvános vitája csak meggyőzőbbé tette, hogy a mű alkotói a Szovjetunió jogtudományának eredményeit sikeresen hozták kapcsolatba a magyar népi demokrácia jelenlegi fejlődési szakával.

Talán jól esnék előadásomat azzal a megállapítással zárni, hogy egy küzdelmes út végetért és jogtudományunk most már szabadabban és mélyebben meríthet a szovjet jogtudomány eredményeiből.

Nem mulaszthatok el mégsem két megjegyzést. 1. Rá kell mutatnom arra, hogy a fejlődés elért fokát nem lehet az utánzás kényelmes, de éppen olyan dicstelen szakaként jellemezni, mint ahogy a burzsoa jogtudomány bizonyos szakát a nyugati jogtudomány szolgai követése jellemezte. Ilyen időszak nem fog elkövetkezni és nem is következhetik el.

Nem pedig különösen azért, mert az a viszony, amelyet a példakép és másolója között Grosschmid tartott szem előtt az »utánscribálás« gúnyos megjegyzésében, gyökeresen más viszony volt, mint amely a Szovjetunió jogtudománya és a többi szocialista államnak jogtudománya között van. A gazdasági alaptól elvonatkoztatott burzsoa jogtudomány egyes eredményeinek átvétele idegen példa szolgai másolását jelentette. Grosschmid ezt — bár burzsoa szemléletből indul ki — megérezte. Szerinte is egy fejletlenebb berendezésű államban a fejlettebb állam jogának szószerinti fordítása, átvétele papíron marad. De ugyanúgy értéktelen a fejlettebb gazdasági alapon kialakuló tudományos eredmények fejletlenebb alaphoz kapcsolásának megkísérlése. Ezt nem értették meg sokszor a burzsoa kor magyar jogászai. Egy önálló előadás anyagát töltené meg annak

[1] Vita a jog és jogtudomány »viszonylag állandó elemeinek« problémájáról. J. K. VI. évf. 368. o.
[2] I. m.
[3] Vita a magyarországi gazdasági jog kérdéséről. — J. K. VI. évf. 501. és 585. o.
[4] A gazdasági jog problémája. — 1951.
[5] Az élenjáró szovjet jogtudomány. J. K. VI. évf. 521. o.

az energiapazarlásnak a vázolása, ami abból eredt, hogy az imperializmus szakába lépett nyugati államok jogintézményeit vagy a jogintézmények e kor jellegzetességeit tükröző formáit próbálták igen gyakran a magyar jogtudomány alapjává tenni.

A Szovjetunió jogtudományának eredményeit nem önállóan, hanem a tudomány már kiemelt jellegének következtében csak a szocialista fejlődés feladatainak közvetlen szolgálatára lehet a magyar jogtudománynak felhasználnia, ami egyfelől fogalmilag kizárja a szolgai utánzást, másfelől tudatosan szorossá teszi az azonos jellegű gazdasági alapon felépülő jogtudományok közötti szerves kapcsolatot, amely az alapok fejlődési fokának egymáshoz közeledésével arányosan válik intenzívebbé.

2. Az a megállapítás, hogy a magyar jogtudomány az ideológiai előkészítés állapotán túljutott, a maga egészében jogtudományunk viszonylag kis, bár egyre növekvő számú művelőjére talál, még akkor is, ha, amint előadásom folyamán tettem, a figyelmünket a magyar jogi irodalomnak csak azokra a művelőire korlátozzuk, akik a jog szocialista szellemű művelésére törekszenek és figyelmen kívül hagyjuk a folyóirati anyagunknak az egész korszakra számítva mindenesetre a jelentősen nagyobb tömegét alkotó termékeit, amelyek a szocializmus építésétől függetlenül — tehát a szocialista jogtudomány legfontosabb feladatait közvetlenül nem szolgálva — foglalkoznak egy-egy jogi részletkérdéssel, többé-kevésbbé elvont módon, vagy a gyakorlat hétköznapi kérdéseire korlátozva.

Még mindig komoly feladat azok körének szélesítése, akik az ideológiai felkészültség birtokába jutva a korábbi időkből származó jogászi felkészültségüket egyre fokozódott mértékben tudják a szocializmus építésére felhasználni, amely követelményt 1938-ban tartott beszédében Visinszkij akadémikus oly nagy súllyal hangoztatott.[1] Ez a szélesedés csak úgy következhet be, ha mindnyájan, akik továbbra is szolgálni akarjuk a magyar jogtudomány fejlődését, szolgálni fogjuk a magunk felkészültségének előhaladását is. Engedelmet kérek egy szubjektív megállapításra: a felszabadulás óta megjelent írásaim mindegyikét abban a tudatban bocsátottam közre, hogy azokkal a haladást szolgálom és igyekeztem azokban a szocialista jogszemlélet alapjait magamévá tenni. Ha azonban egy évvel vagy másfél évvel is nyúlok vissza kritikus szemmel arra, amit akkor jónak tartottam, igen sok olyan, a nyilvánosság előtt vita tárgyává nem vált részletet találok, amelyet ma már nem írnék le, és igen sokszor fordul elő velem, hogy egy-egy szovjet jogtudós cikkének vagy könyvének, vagy még inkább a klasszikusok egy-egy eddig elhanyagolt megnyilatkozásának olvasása közben ébredek rá arra, hogy mit kellett volna másképpen mondanom. Nem hiszem, hogy az ilyen élmények egyéni élményeim lennének, azt hiszem, jogtudományunk művelői körében gyakori jelenség, amire utaltam. De vajjon szabad-e ebből azt a következtetést levonni, hogy akinek ilyen élményei vannak, mondjon le egy időre a jog tudományos műveléséről és majd csak akkor fogjon hozzá ismét, ha az ideológiai felkészültsége tökéletes lesz. Úgy érzem, ez igen nagy hiba lenne. De hogy ez a hiba ne következzék be, ahhoz még valami szükséges. Le kell vetkőznünk a burzsoa időszak jogtudományának fentebb már jellemzett állapotából eredő érzékenységet a kritikával szemben. A tudományos munkával foglalkozóhoz illő szerénységgel és önkritikával kell belátnunk a másoktól származó kritika jogosságát még akkor is, ha a kritikát nem érezzük egészen helytállónak, hiszen mindig módunk van a magunk álláspontjának megvédésére és a vita anyagának mások elbírálása alá bocsátására. A megbírálónak, aki a vitában alul marad, még mindig lehet két vigasztalása, az egyik, hogy az alkotása az elesett megállapításon kívüli anyagával még mindig jelenthet építő értéket, s a másik, ha még ilyen értelemben sem sikerült értéket termelnie, meglehet az a megnyugvása, hogy a vita provokálásával hasznot hozott jogtudományunk fejlődésére. A Szovjetunió jogtudományától megtanulhatjuk a jogi problémák megoldását, de tudományos életéből nem kevésbbé kell megtanulnunk az építő kritika és a termékenyítő vita megbecsülését.

Jogtudományi életünknek kétségkívül fogyatékossága és nehezen pótolható fogyatékossága, hogy kevesen vagyunk. Annak, amit a szovjet jogtudomány szinte áttekinthetetlenül széles tudományos kádere termelnek, a felfogására és értékesítésére még akkor is kevesen lennénk, há a nyelvi különbségek a művek hozzáférhetőségét nem korlátoznák. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egyfelől ne törekedjünk a magunk szakán belül a Szovjetunió jogtudományának egyre fokozott mértékben való elsajátítására és ne törekedjünk arra, hogy arra a munkára, amit magunk már elvégezni nem tudunk, minél nagyobb számú olyan munkatársat állítsunk magunk mellé, majd a magunk helyére, aki nálunk tovább tud haladni.

VI. Összefoglalásul talán megállapíthatom, hogy a szovjet jognak és jogtudománynak a magyar jogtudományra gyakorolt hatása eddig a következő fejlődési fázisokat mutatta:

1. a szovjet jog lényegileg burzsoa, objektív szemléletből kiindulló megismerésére törekvés, 2. a szovjet jognak a magyar szocialista jogfejlődés példaképeként való, de még mindig objektív szemlélete, 3. a marxista ideológiai alapvetés jelentőségének felismerése és ebből kiindulva a jog általános problémáinak a marxista-leninista szemlélettel való vizsgálata, 4. a szovjet jognak e szemléleten alapuló értékelése a szovjet jogtudomány egyes eredményeinek elszigetelt figyelembevételével, 5. az ideológiai előkészítés első szakaszának bizonyos eredményei alapján a szovjet jogtudomány jellegzetes vonásainak, hatalmas építőerejének felmérése, ennekfolytán eredményeinek részletesebb felhasználására való készség kialakulása és ennek a jogtudomány munkájában, jellegében való kifejeződése.

Bízom benne, hogy aki legközelebb hasonló tárgyról szólva fog a fejlődésről, illetve a fejlődés további menetéről beszámolni, még több elért eredményről és a magyar jogtudomány élénk továbbfejlődésének szakáról tud majd képet nyujtani.

Dr. Nizsalovszky Endre

[1] I. m. 62. o.

A népi demokratikus állam az alapról és a felépítményről szóló sztálini tanítás megvilágításában

Sztálin — nyelvtudományi munkáiban — továbbfejlesztette a történelmi materializmus alapvető tanítását, az alapról és a felépítményről szóló elméletet. Ez a felbecsülhetetlen jelentőségű tanítás nemcsak a nyelvtudomány, hanem a többi tudomány számára is hatalmas távlatokat tárt fel, a társadalmi jelenségek vizsgálatának új útjait, a társadalmi jelenségek lényegébe való behatolás új lehetőségeit mutatta meg.

Ennek a tanításnak fényében a népi demokrácia kérdései is új megvilágítást nyernek.

Sztálin elvtárs felhívja a figyelmet arra, hogy a gazdasági renden, mint alapon emelkedő felépítmény milyen hatalmas szerepet játszik alapjának kialakításában, a régi rend maradványainak felszámolásában, alapja megszilárdításában, megvédelmezésében.

»A felépítményt az alap hozza létre... (mely) miután létrejött, hatalmas cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához, megerősödéséhez, mindent megtesz, hogy segítsen az új rendnek a régi alap és a régi osztályok felszámolásában és megszüntetésében.

Másként nem is lehetséges. Az alap éppen azért hozza létre a felépítményt, hogy ez szolgálatára legyen, hogy tevékeny segítséget nyujtson neki kialakulásában és megerősödésében, hogy tevékenyen küzdjön a régi, önmagát túlélő alapnak és régi felépítményének felszámolásáért.« (Sztálin: Marxizmus és nyelvtudomány. A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra, 1950. 224. oldal.)

A felépítmény aktív szerepéről szóló tanítás rendkívüli jelentőségű a népi demokrácia jelenlegi fejlődési szakaszában, midőn a szocialista gazdasági rend kialakítása, e rendnek belső és külső ellenségektől való megvédelmezése, a régi rend maradványainak felszámolása van napirenden.

Ez a tanítás hatalmas fénnyel világít rá feladatainkra: arra, hogy *államhatalmunkat*, a népi demokratikus felépítmény e legdöntőbb részét minden irányban *erősíteni kell*, hogy megfeleljen annak a hatalmas feladatnak, melyet a szocialista gazdasági alap kialakítása, megszilárdítása, megvédése jelent.

Rávilágít ez a tanítás arra is, hogy *a régi rend és a volt kizsákmányoló osztályok felszámolása* döntő feladata államunknak és általában egész népi demokratikus felépítményünknek, mert e feladat megoldása előfeltétele a szocialista gazdasági rend teljes kialakításának, a szocializmus felépítésének országunkban.

Rávilágít továbbá ez a tanítás arra is, hogy *a régi rend felépítményének megmaradt elemeit* a nézetek, eszmék és intézmények közül ki kell küszöbölni, s fel kell ezeket váltani szocialista nézetekkel, eszmékkel, intézményekkel, azaz olyan felépítményt kell teremteni, amely alkalmas arra, hogy hatalmas cselekvő erővel visszahatva hozzájáruljon a szocialista gazdasági rend kifejlődéséhez, megszilárdításához, megvédéséhez.

Rávilágít végül a sztálini tanítás arra is, hogy a gazdasági alap megváltozásával megváltozik a felépítmény is, azaz népi demokratikus államhatalmunk, megfelelően a gazdasági alapban végbemenő változásoknak, ugyancsak *változásokon ment és megy majd keresztül.*

Mindenekelőtt tisztázni kell azt a kérdést, hogy a népi demokrácia államhatalma *az alapban végbement milyen változások következtében* jött létre.

»Az alap — tanítja Sztálin — a társadalom gazdasági rendje, a társadalom fejlődésének adott szakaszában... Ha megváltozik és megszűnik az alap, akkor nyomában megváltozik és megszűnik a felépítménye, ha új alap jön létre, nyomában létrejön a neki megfelelő felépítmény.« (Sztálin: Marxizmus és nyelvtudomány. A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra. 1950. 223. oldal.)

A népi demokrácia állama jelenleg sikeresen tölti be a proletárdiktatúra funkcióit. Keletkezésekor és fejlődésének *első időszakában azonban nem volt a proletariátus diktatúrája*, hanem csak hosszú harcok következtében lett azzá.

»Amíg majdnem három év nehéz, keserves munkájával meg nem győztük a dolgozó népet ügyünk igazáról, amíg le nem lepleztük a régi kapitalista rend kísérleteit, amelyekkel vissza akart ülni a nyeregbe, addig nálunk még nem dőlt el, hogy a népi demokrácia vagy a polgári demokrácia útjára tér-e az ország...

A küzdelem a szocializmus, a népi demokrácia javára dőlt el...« — írta Rákosi elvtárs »A népi demokrácia néhány problémájáról« című cikkében. (Szabad Nép 1949. január 16-i szám. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek, Szikra, 1950. 364. oldal.)

Ennek a fordulat évéig tartó harci szakasznak a fejlődése — sajátos történelmi körülmények következtében — sajátos fejlődés volt.

Az államhatalomból fokról fokra, lépésről lépésre szorítottuk ki a kizsákmányolókat; »a munkásosztály ilyen viszonyok között a parlamentarizmus keretein belül, az osztályharc különböző formáit alkalmazva, lépésről lépésre vívta ki és szilárdította meg állásait« — mutat rá Judin elvtárs (A népi demokratikus országok útja a szocializmus felé. Szikra, 1950. 18. oldal).

A politikai hatalomban való fokozatos eltolódás, mely végül minőségi változásba átcsapva a proletárdiktatúrává való erősödést jelentette, összefonódott a gazdasági rend szerkezetében végbemenő változásokkal, amelyek során az alapban fokozatosan kialakultak a szocialista termelési viszonyok formái.

Az alapban és a felépítményben a népi demokrácia fejlődésének első szakaszában *egyidejűleg, egymást feltételezve, egymást elősegítve* jöttek létre azok a mélyreható változások, melyek a proletárdiktatúra funkcióinak ellátására alkalmassá tették népi demokráciánkat. Különösképpen szemléletesen mutat rá ennek az alapban és felépítményben végbemenő egyidejű folyamatnak a *dialektikus kölcsönhatására* Gerő elvtárs:

»A népgazdaság szerkezetében és a hatalmi viszonyokban, az államhatalom jellegében bekövetkezett mélyreható változásoknak ez az időbeli egybefonódása persze nem volt véletlen, hanem *az egyik változás feltételezte a másikat, az egyik elősegítette a másikat és megfordítva*, (kiemelés tőlem) s a két területen bekövetkezett változások együttesen hozták létre az alapot arra, hogy Magyarországon is rátérhessünk a tervgazdálkodásra, a szocializmus építésének az útjára.« (Gerő Ernő: A szocializmus építése a népi demokrácia országaiban. Szikra, 1950. 20. oldal.)

A népi demokrácia fejlődésében az alapnak és a felépítménynek ez a sajátos, előbb jellemzett viszonya eltér a szovjet fejlődéstől.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, mely fegyveresen, egy csapásra döntötte meg a burzsoáziát, *nem találta készen a szocialista gazdasági rend formáit*, azt maga alakította ki a forradalmi hatalom, a proletárdiktatúra segítségével. A magyar népi demokratikus fejlődés hosszú szakasza során *bizonyos mértékig kialakultak a szocialista gazdasági rend kezdeti formái.* A népi demokrácia fejlődésének első időszakában az államhatalom kettős jellegének megfelelően a gazdasági alap is bizonyos tekintetben átmeneti gazdaság volt. »*De akkor gazdaságunkban a szocialista elemek még csekély számúak és igen gyengék voltak*, másrészt maga az állam sem volt egészen szocialista.« (A kiemelés tőlem. Gerő E.: id. mű. 11. oldal.) *Amilyen mértékben szilárdult államhatalmunk a proletariátus diktatúrájává, szocialista állammá, olyan mértékben váltak gazdasági rendünkben is uralkodóvá, erőssé és nagyszámúvá a szocialista elemek. És megfordítva: amilyen mértékben erősödtek, növekedtek a szocialista gazdasági rend elemei gazdaságunkban, olyan mértékben erősödött, izmosodott államhatalmunk a proletariátus diktatúrájává.*

Az a körülmény, hogy a Nagy Októberi Szocialista forradalom idején nem voltak meg az akkori orosz gazdasági rendben a szocialista rend kész formái, hanem a forradalom során a proletárhatalom alakította azokat ki a kapitalisták kisajátításával, ahhoz a téves nézethez vezetett, hogy a szocialista alap és felépítmény viszonyára nem vonatkoznak Sztálin elvtárs megállapításai, azaz a szocialista felépítmény hamarabb jön létre, mint az alap. Ez a megállapítás helytelen. *A szocialista felépítmény is a szocialista alap létrejötte után alakul ki.*

Sztálin elvtárs tanítása rámutat arra, hogy a felépítmény: »... a társadalom politikai, jogi, vallási, művészeti és filozófiai nézetei és az ezeknek megfelelő intézmények.« (A szovjet nyelvtudomány kérdései, Szikra, 1950. 223. oldal.)

A felépítmény tehát több felépítményi elemnek, nézeteknek s intézményeknek az összessége, *egységes egész.* A szocialista felépítmény a maga egységes egészében a szocialista alap létrejötte után jött létre. 1934-ben Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy a Szovjetunió gazdasági rendjében kialakultak a szocialista termelési viszonyok. Ennek megfelelően ki kell alakítani a szocialista felépítményt.

»A tények arról tanúskodnak, hogy mi már felépítettük a szocialista társadalom alapját a Szovjetunióban és most már nincs más hátra, csak a felépítménnyel való megkoszorúzás, ami kétségtelenül könnyebb dolog, mint a szocialista társadalom alapjának lerakása.« (A leninizmus kérdései, Szikra, 1950. 451. oldal.)

Igy jött létre a Sztálini Alkotmány, visszatükrözve a gazdasági rendben végbement gyökeres változásokat, rögzítve e változásoknak megfelelő új államszervezet rendjét, a dolgozóknak új viszonyát államukhoz stb. *A Sztálini Alkotmány a hirdetője annak, hogy a Szovjetunióban létrejött a szocializmus*, hogy a kialakított szocialista gazdasági alap életrehívta a neki megfelelő szocialista felépítményt.

A szocialista alapon létrejött szocialista felépítmény hatalmas cselekvő erővel hat vissza alapjára. *A termelési viszonyok szüntelen fejlesztésének* az útján továbbfejleszti a termelőerőket. Erősíti, szilárdítja a szocialista termelési viszonyokat *a szocialista tulajdon hathatós védelmének* útján. Védi a szocialista gazdasági rendet a kapitalista környezet agressziós törekvéseivel szemben, mint ahogy azt *a Nagy Honvédő Háború világra szóló győzelme* tanúsítja. A szocialista felépítmény visszahatva a gazdasági rendre, a legdöntőbb eszköz a *kommunizmus technikai — anyagi bázisának* a megszervezéséhez.

Az a körülmény azonban, hogy a szocialista felépítményt a maga teljességében csak a kialakult szocialista gazdasági rend hozhatja létre, nem zárhatja ki azt, hogy e felépítmény kialakulásának folyamata ne kezdődjön meg előbb; sőt, *a szocialista alap nem jöhet létre a szocialista állam aktív tevékenysége nélkül.*

A kizsákmányoló termelési viszonyok a történelem során spontán alakulnak ki, függetlenül az emberek tudatától és *akaratától.* A szocialista termelési viszonyok azonban csak az emberek tudatos tevékenysége nyomán jönnek létre, mert e termelési viszonyok a termelési eszközök társadalmi tulajdonának a következményei.

De a társadalom fejlődése — ha nem is hozza létre spontán a szocialista termelési viszonyokat —, *spontán hozza létre e termelési viszonyok kialakulásának feltételeit*, melyek lehetővé és szükségessé teszik az új alap megteremtését. A munkásosztály, mely a fejlődésükben akadályozott termelőerők, a haladás, az új rend képviselője, az előtt *a megérett történelmi feladat előtt* áll, hogy forradalmi úton döntse meg a régi, önmagukat túlélt és a fejlődést akadályozó termelési viszonyok hordozóját, a burzsoáziát. Az imperializmus korában általában megértek a kapitalista rend megdöntésének *objektív feltételei.* Ahol az imperializmus lánca a leggyengébb, ott meg kell dönteni a munkásosztálynak a burzsoáziát, ott megvannak a proletárforradalom *szubjektív előfeltételei* is. (A kizsákmányolókat és a kizsákmányoltakat egyaránt érintő általános nemzeti krízis, az osztályellentétek érettségének megfelelő foka, a munkásosztály egységes, öntudatának és szervezettségének megfelelő foka, a munkásosztály szövetsége a lakosság kizsákmányolt, nem-proletár rétegeivel.)

Igy jött létre a *szocialista gazdasági rend kialakítása megérett feladatának*, a *termelési viszonyok és a termelő erők döntő összeütközésének* a talaján, *mint gazdasági alapon* — nevezzük a teljesebb kép kedvéért *potenciális gazdasági alapnak* —, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és annak eszköze, emelője, a szovjet állam, a proletariátus diktatúrája. *A proletariátus diktatúrája legfőbb eszköz a szocialista gazdasági rend kialakításához*, azáltal, hogy a termelési eszközöket társadalmi tulajdonba veszi és megszervezi a munkásosztály és a többi kizsákmányoltaknak a szocialista gazdasági rend kialakítására, megszilárdítására, megvédésére irányuló tevékenységét. A proletárdiktatúra létrejöttétől kezdve a szocialista állam jellegét, célkitűzését, feladatait tekintve, Lenin többször rámutatott arra, hogy a fiatal szovjet állam szocialista állam, mert a hatalmat a munkásosztály gyakorolja és szilárdan halad a szocializmus felé vezető úton. Azonban a szocialista állam létrejöttének időpontjában különbözik attól a szocialista államtól, amely a szocialista rend teljes kialakítása után a szocialista alap felett emelkedik. A lényeg azonban egy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet gazdasági rendje felett emelkedő állam és a szocialista renden emelkedő állam között. *Előbbi is, utóbbi is a proletariátus diktatúrája, csak a fejlődés más fokán.*

*

A népi demokrácia vonatkozásában azért sajátos, a szovjet fejlődéstől eltérő az alap és a felépítmény kölcsönös viszonya, mert a történelmi körülmények voltak sajátosak, a nagy orosz forradalom körülményeitől eltérőek.

A Szovjetunió dicsőséges Vörös Hadserege a hitleri fasizmus szétzúzása során felszabadította országunkat a német megszállás alól és elsöpörte a volt kizsákmányoló osztályok, nagybirtokosok és nagytőkések fegyveres erejét és államhatalmát. A felszabadulás lehetőséget nyujtott a nemzeti függetlenségért a munkásosztály és élcsapata, a Kommunista Párt vezetése alatt küzdő népi erőknek, hogy kezükbe vegyék az államhatalmat. Ez az államhatalom — mely az antifasiszta, demokratikus pártok koalícióját jelentette, a munkásosztály és a parasztság széles tömegeire támaszkodott, a Kommunista Párt vezető, irányító szerepet játszott benne —, alapjában véve a munkásság és a parasztság demokratikus diktatúrája sajátos formája volt. Megoldotta a polgári demokratikus forradalmi vívmányok megvalósításának a feladatait (földreform, demokratikus szabadságjogok, a termelés munkás-ellenőrzése, különféle népi szervek megalakítása), megszüntette a gazdasági alapban meglévő feudális csökevényeket és az abból kinövő felépítményi elemeket és megoldotta az ország gazdasága helyreállításának a feladatát.

A munkásosztály a kommunisták vezetésével a nép gazdasági szükségleteiből fakadó feladatok megoldása során fokról fokra szorította ki a burzsoáziát a gazdasági és politikai hatalomból. Ez azért sikerülhetett, mert:

1. *a Szovjetunió győzelme nyomán az erőviszonyok úgy nemzetközi, mint belső méretekben eltolódtak:* a nemzetközi erőviszonyok a szocializmus javára tolódtak el; az országon belül pedig a *munkásosztály erői* jelentős mértékben megnövekedtek a nagy szövetséges, a szocialista állam dicsőséges Vörös Hadserege jelenléte miatt. Ugyanakkor a burzsoázia osztályerői meggyöngültek. A burzsoáziának egy részét, mely a fasizmus hazai szálláscsinálója volt, politikai hatalmával együtt elsodorta a szovjet győzelem. A burzsoáziának másik része a hatalom tényleges, fegyveres eszközeivel valójában nem rendelkezett;

2. a fentiek következtében *a burzsoáziának nem volt módja fegyveres ellenállás kifejtésére*, polgárháború kirobbantására. A *Vörös Hadsereg* jelenléte *megakadályozta* a külföldi imperializmus fegyveres *intervencióját;*

3. a munkásosztály *a Kommunista Párt vezetésével* végrehajtotta a népgazdaság helyreállításának feladatát, mint *a nép előtt álló legdöntőbb feladatot* és ennek a feladatnak a megoldására mozgósítani tudta az ország összes dolgozóit. E feladatnak sikeres, belső erőkből történő megoldása, mely egyben az ország gazdasági és politikai függetlenségének megvédését is jelentette, kifejezte az ország összes dolgozóinak érdekét és *leleplezte a burzsoáziát és annak szekértolóit*, a jobboldali szociáldemokratákat, mint a gazdaság helyreállításának, a dolgozók életszínvonala emelkedésének akadályozóit, mint *a nép ellenségeit*, mint a nép gazdasági felemelkedését szabotázssal, politikai hatalmát pedig földalatti fegyveres erőkkel megdönteni szándékozó ellenséget;

4. a gazdaság helyreállítása feladatának megoldása során, melynek sikeréhez nagy mértékben járult hozzá a nagy Szovjetunió sokoldalú és baráti segítsége, *érlelődtek meg a burzsoázia teljes kiszorításának szubjektív feltételei:* a dolgozó nép széles tömegei felzárkóztak a Kommunista Párt mögé, miután tapasztalatukon keresztül győződtek meg arról, hogy *a nemzet igazi érdekeinek egyedül a kommunisták a következetes képviselői*, hogy aljas rágalom volt az, amit a Horthy-fasizmus 25 éven keresztül hirdetett a kommunistákról. Létrejött a jobboldali szociáldemokrácia által szándékosan kettészakított munkásosztály soraiban a *szerves munkásegység a marxi-lenini típusú párt vezetésével.* Miután a dolgozó parasztság előtt sikerült leleplezni a burzsoázia áruló, népellenes magatartását, a dolgozó paraszti tömegek elfordultak a burzsoáziától, elszakadtak tőle. Megszilárdult és az államhatalom politikai alapjává lett a munkásság és a dolgozó parasztság szövetsége, a munkásosztály vezetésével.

Ezek a körülmények tették lehetővé,

»...hogy a népi demokrácia állama viszonylag békésen, véres polgárháborúk nélkül el tudja végezni a proletárdiktatúra funkcióit« — mondotta Rákosi elvtárs. (A népi demokrácia néhány problémájáról. Válogatott beszédek és cikkek. Szikra, 1950. 363. oldal.)

Ezek a körülmények tették lehet vé, *hogy a népi demokráciának proletárdiktatúrává való erősödésével összefonódva alakultak ki gazdasági rendünkben és váltak uralkodóvá a szocialista termelési viszonyok.*

*

Sztálin elvtárs utal arra, hogy a *proletárforradalomnak több szakasza lehetséges:* »Lenin két szakaszt különböztet meg forradalmunkban: az első szakasz — a polgári demokratikus forradalom, melynek főtengelye az agrármozgalom. A második szakasz — az Októberi Forradalom, amelynek főtengelye az, hogy a proletariátus megragadja a hatalmat.« (Sztálin Kínáról. Szikra, 1950. 169. oldal.)

Kétségtelen, hogy a forradalomnak ezt a két szakaszát megtaláljuk *a népi demokratikus fejlődésben is.* Sztálin elvtárs rámutat arra is, hogy a forradalomnak ez a két szakasza *nincs kínai fallal egymástól elválasztva.* Egyes feladatok megoldása vagy részleges megoldása az első szakaszról a másodikra hárul át. Így történt meg, hogy Oroszországban az agrárforradalom feladatainak megoldása a szocialista forradalomra, a forradalom második szakaszára maradt. Ugyanakkor a második szakasz, a szocialista szakasz egyes feladatai, illetőleg ezeknek a feladatoknak részleges megoldása a második szakaszból az első szakaszba kerülhet át, mint ahogyan ezt nálunk a népi demokratikus fejlődés során tapasztalhattuk. Míg a kapitalisták kisajátítása az orosz forradalom során a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a forradalom második szakaszának feladata volt, addig nálunk már *a népi demokratikus fejlődés első szakaszában megkezdődött a kapitalisták fokról fokra való kisajátítása.* Ennek eredményeképpen »...1947. második felében, illetve 1948. elején a magyar állam már kezében tartotta a népgazdaság kulcspozícióit és körülbelül ugyanebben az időben következett be a fordulat politikailag is«. (Gerő Ernő: id. mű, 20. oldal.)

A forradalom e két szakaszáról szóló tanítás — a permanens forradalom elmélete — Marxnál jelenik meg először a mult század negyvenes évciben. Lenin megtisztította ezt a tanítást az opportunisták rárakódott szennyétől és forradalomról szóló elméletének központjává tette. 1905-ben így ír erről a kérdésről Lenin:

»A demokratikus forradalomból mi rögtön megkezdjük az átmenetet�szerint erőinkhez képest, *az öntudatos és szervezett proletariátus erejéhez képest*, megkezdjük az átmenetet a szocialista forradalom felé...«

minden erőnkkel segíteni fogunk *az egész parasztságnak a demokratikus forradalom létrehozásában*, hogy annál könnyebb legyen nekünk, a proletariátus pártjának, minél gyorsabban áttérünk az új és magasabb feladatra: a szocialista forradalomra.« (A kiemelések tőlem. Lenin Összes Művei. VIII. kötet, 186—187. oldal, oroszul.)

Lenin arra is felhívja a figyelmet, hogy *jól kell értelmezni a viszonyt a forradalom e két szakasza között*, a polgári demokratikus szakasz és a szocialista szakasz között. 1921-ben, tehát négy esztendővel az Októberi Szocialista Forradalom után így ír:

»A Kautskyak, Hilferdingek, Martovok, Csernovok, Hillquithek, Longuet-k, Mac Donaldok, Turatik és a »kétfeles« marxizmus többi hősei nem tudták megérteni a viszonyt a polgári-demokratikus és a proletárszocialista forradalom között. *Az első átnő a másodikba.* A második menetközben megoldja az első kérdéseit. A második megszilárdítja az első ügyét. Harc és csak *harc dönti el, menynyire sikerül a másodiknak túlnőnie az elsőn*«. (Lenin Összes Művei, XXVII. kötet, 26. oldal, oroszul, kiemelés tőlem.)

A forradalom első szakasza e tanítás értelmében tehát *átnő* a második szakaszba. Az átnövést azonban nem a rothadó opportunizmus ideológiájának szóhasználata szerint kell értelmeznünk, hanem mint a forradalmi erők növekedését, *a forradalmi harc lendületének növekedését.* Ez az átnövés *a burzsoáziával szemben vívott legidázabb osztályharc különböző formáiban* megy végbe. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom során ez az osztályharc a fegyveres felkelés formáját öltötte magára, melynek során a proletariátus a fegyverek erejére támaszkodva egycsapásra döntötte meg a burzsoáziát. Nálunk nem öltötte magára a fegyveres felkelés formáját, hanem — az osztályharc más eszközeivel — fokról fokra, de ugyancsak megtörtént a burzsoázia kiszorítása.

Sztálin elvtárs már 1927-ben, tehát 17 évvel a népi demokráciák létrejötte előtt, elvileg lehetségesnek ítélte a forradalom első szakaszának fegyveres felkelés nélkül való átnövését a második szakaszba, holott akkor a nemzetközi munkásmozgalom még csak azzal a tapasztalattal rendelkezett, hogy a második szakasz, a proletárszocialista szakasz csak fegyveres felkelés következményeként jöhet létre, azaz az átnövés a proletariátus fegyveres felkelése útján történik meg. Sztálin, mikor elvileg lehetségesnek nyilvánította azt, hogy *az átnövés az osztályharc más eszközeivel is megtörténhetik*, Leninre hivatkozott:

»Lenin például egy időben lehetségesnek tartotta Oroszországban a forradalom békés fejlődését a szovjeteken keresztül. Ez az 1917. április és július közötti időszakban volt. De a júliusi vereség után Lenin megállapította, hogy a proletárdiktatúrára való *békés átmenetet kizártnak kell tekinteni.*« (Sztálin Kínáról, Szikra. 1950. 94. oldal.)

A forradalom fejlődésének körülményei, az első szakaszról a második szakaszra való áttérés módja, eszközei, a két szakasz feladatainak hátratolódása, vagy előrekerülése — *mindez az osztályerők kölcsönös viszonyától, az osztályerők mechanikájától függ.*

Sztálin elvtárs különös hangsúllyal hívja fel a figyelmet az osztályerők viszonyára a kínai forradalommal kapcsolatban.

»Milyen névvel illessük azokat az embereket, akik forradalom idején *megfeledkeznek az osztályerők viszonyáról...?* Ezekről az emberekről csak egyet lehet mondani — azt, hogy szakítottak a marxizmussal.« (Sztálin id. mű, 189. oldal; kiemelés tőlem.)

Ha tehát meg akarjuk érteni azt az eltérést, amely az alap és a felépítmény kölcsönös viszonyában a szovjet fejlődés és a népi demokratikus fejlődés között mutatkozik, a sajátos történelmi feltételek mellett meg kell vizsgálnunk az osztályerők kölcsönös viszonyát, az osztályerők mechanikáját is.

Az orosz forradalom első szakaszában *a burzsoázia erős* volt, erősebb volt, mint a munkásosztály, mint a szovjetek formájában jelentkező munkás-paraszt hatalom. *A burzsoázia rendelkezett a hatalom tényleges, fegyveres eszközeivel.* Ez az orosz burzsoázia különösképpen imperialista, más népeket elnyomó, *különösképpen ellenforradalmi burzsoázia* volt. Bár — mint erre már utaltam — Lenin egy időben lehetőséget látott a forradalom békés fejlődésére, ez a lehetőség éppen a burzsoázia *fegyveres* ellenforradalmi magatartása miatt esett el.

A népi demokrácia létrejöttekor *a burzsoázia gyenge volt, a hatalom tényleges, fegyveres erejével nem rendelkezett*, fegyveres erőit és államhatalmát szétzúzta a felszabadító dicsőséges Vörös Hadsereg.

»A felszabadító szovjet hadsereg nemcsak a német fasizmust zúzta szét, hanem világtörténelmi győzelmének egyik melléktermékeként szétesett Hitler vazallusainak államgépezete, az az állami szervezet, amelyet a német nácik a megszállás alatt létrehoztak. Ez az államgépezet többé vagy kevésbbé, de mindenütt megnyerte magának a kizsákmányoló osztályok támogatását. A nácik veresége őket is magával rántotta ... a földbirtokosok, tőkések, csendőrök, katonatisztek, magas államhivatalnokok ... nálunk Hitler hordáival, vagy még előbb nyugatra szöktek. Aki itt maradt, az nem tudta megakadályozni, hogy a munkásosztállyal az élén a dolgozó nép vegye kezébe a hatalmat.« (Rákosi Mátyás: A népi demokrácia néhány problémájáról. Válogatott beszédek és cikkek. Szikra, 1950. 362. oldal.)

A munkásosztály ereje ezzel szemben meghatványozódott, a nagy osztályszövetséges, *a Szovjetunió győzelme*, a dicsőséges Vörös Hadsereg jelenléte *következtében.* A munkásosztály *rendelkezett a hatalom tényleges fegyveres erejével.* A Kommunista Párt vezető szerepe, hegemóniája a kormányzásban, a fegyveres erők kommunista vezetése, a reakciós erők szabad mozgásának korlátozottsága a Vörös Hadsereg jelenléte miatt — ezek a tényezők tették lehetővé, hogy nálunk a forradalom első szakaszát ne fegyveres felkelés útján váltsa fel a második szakasz, a szocialista szakasz, és az első szakasz forradalmi hatalma, amely lényegében a munkásság és a parasztság sajátos demokratikus diktatúrája volt, létrehozhassa a gazdasági alapban a szocialista termelési viszonyok első, kezdetleges formáit, megfelelően annak, hogy a burzsoáziát fokról fokra kiszorítottuk a hatalomból.

Az orosz forradalom fejlődése és a népi demokratikus fejlődés közötti különbség — mely kizárólag az egymástól eltérő történelmi körülményekben, az osztályerők kölcsönös viszonyának különbözőségében és ebből következően az osztályerők mechanikájában keresendő — döntő módon mutat rá *e két fejlődés eredményeinek közös voltára. Mindkét fejlődés eredménye ugyanis a proletariátus diktatúrája* — melynek lényege a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, a munkásosztály vezetésével, a szocializmus felépítéséért.

A Magyar Népköztársaság sikeresen építi a szocializmust.

»Az egységes dolgozó nép Pártunk vezetésével megvívott harcainak eredményeképpen jött létre a népi demokrácia állama, az az állam, melynek segítségével a Szovjetunióra támaszkodva a dolgozó nép a munkásosztály vezetése alatt halad a kapitalizmusból a szocializmus felé. A népi demokrácia funkciójára nézve proletárdiktatúra. Ennek az államnak a feladata, hogy megtörje a megdöntött és kisajátított földbirtokosok és kapitalisták ellenállását, hogy meghiúsítson minden kísérletet, mely a tőke hatalmának visszaállítására irányul, hogy a szocializmus építésének, a gazdasági és kulturális fejlődés céljaira a proletariátus köré tömörítse az egész dolgozó népet és az imperialista külső ellenséggel szemben megfelelő honvédelmet hozzon létre.« (Rákosi Mátyás: Előadói beszéd a MDP. II. Kongresszusán. A szocializmus építésének útján. Szikra, 1951. 31. oldal.)

Rákosi elvtárs idézett szavai tömören határozzák meg államunk osztálylényegét, történelmi feladatait, funkcióit. *Államunk a népi demokratikus felépítmény legfontosabb része, legdöntőbb hatalmi eszköz a munkásosztály vezette dolgozó nép kezében a szocialista alap kialakítására.* A proletárdiktatúra — a gazdaságban kialakult szocialista termelési viszonyokra támaszkodva — hatalmas cselekvő erővel alakítja tovább a szocialista rendet.

A szocialista gazdasági rend végleges kialakítása két döntő feladat megoldását tételezi fel:

1. A régi, önmagukat túlélt termelési viszonyok megszüntetésével az azokat hordozó osztály, a burzsoázia elnyomását, kiszorítását, mint osztálynak teljes felszámolását, ellenállásának megtörését, restaurációs kísérleteinek leleplezését, megakadályozását.

Ez a feladat a szocialista állam első fejlődési szakaszában (a kizsákmányoló osztályok felszámolásáig), melyben jelenleg hazánk is van, az állam legdöntőbb, elsődleges funkcióját jelenti.

2. A termelőerők szakadatlan fejlesztését, a munka megszervezését a magasabb termelékenység alapján, a termelés és elosztás tervszerűségét. A szocializmus felépítése ugyanis nem csupán a szocialista termelési viszonyok kialakítását jelenti, nemcsak a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételét, hanem a munkásosztály államhatalma által tudatosan felhasznált és alkalmazott gazdasági törvények alapján, a termelőerők szakadatlan fejlesztése útján a munka eddiginél magasabb megszervezését, a szocialista termelési viszonyok kiterjesztését, fejlesztését, erősítését, megvédését.

»A proletárdiktatúra — tanítja Lenin — nemcsak erőszak a kizsákmányolókkal szemben, sőt nem is elsősorban erőszak. Ennek a forradalmi erőszaknak gazdasági alapja, életképességének és sikerének záloga az, hogy a proletariátus a kapitalizmussal szemben a munka társadalmi szervezésének magasabb típusát képviseli és valósítja meg.« (Lenin: Válogatott Művek. Szikra, 1949. II. 576. oldal.)

A szocialista államnak ez a Lenin által leglényegesebbnek tartott funkciója, a gazdasági szervezés és kulturális nevelés funkciója, a szovjet állam fejlődésének első időszakában csak később jutott az őt megillető fontos szerephez, csak a fejlődés későbbi időszakában bontakozhatott ki teljes mértékben. Ennek oka a szovjet állam fejlődésének történelmi körülményeiben keresendő. *A népi demokráciák, hála annak, hogy a Szovjetunió felszabadításának köszönhetik létrejöttüket,* továbbá annak, hogy a Vörös Hadsereg jelenléte mentette meg ezeket az országokat a *burzsoázia külső és belső intervenciójától, viszonylag hamarabb kezdhettek hozzá a szocialista gazdaság megszervezéséhez, a kulturforradalom végrehajtásához.*

Nálunk *a gazdaság helyreállításának a periódusa* — éppen az ismertetett okoknál fogva, az osztályerőviszonyok eltolódása következtében — *megkezdődhetett nem sokkal a népi demokrácia létrejötte után.* A népgazdaság helyreállításának *végső* szakasza már a tervgazdálkodás jegyében folyhatott le. A hároméves terv, mely a népgazdaság helyreállításának nagyszabású tervét jelentette s egyben előfeltételül szolgált a szocializmus gazdasági alapja megteremtését célzó és jelenleg megvalósítás alatt álló felemelő ötéves népgazdasági tervünknek, külső és belső előfeltételektől függően valósulhatott meg.

A belső előfeltételek a következők voltak: a munkásosztály, a Párt győzelme az elnyomók és kizsákmányolók felett politikai téren; gazdasági téren a hitelélet, tehát a nagybankok és ezen keresztül a magyar gyáripar döntő részének az állam kezében való összpontosítása, a külkereskedelem és a közlekedés túlnyomóan állami kezelése, továbbá a legfontosabb anyagok és félkészgyártmányok állami elosztása. E két előfeltételen túl — melyek 1947. második felében, illetve 1948. elején bekövetkeztek — egy harmadikra volt még szükség: a munkásosztálynak és a többi dolgozóknak arra a felismerésére, hogy az ország az övék, maguknak építik.

A külső előfeltétel az, hogy a népi demokrácia állama a szocialista Szovjetunióra, ennek gazdaságára, tapasztalataira, segítségére támaszkodhatik. A Szovjetunió segítsége nélkül nem lehetne szó semmiféle építésről, semmiféle tervgazdálkodásról. A népi demokráciák elvesztenék függetlenségüket és az imperializmus gazdasági és politikai igájába kerülnének. Ugyanesak döntő külső előfeltétele a tervgazdálkodásnak a Szovjetunió sokoldalú és konkrét segítsége mellett az összes többi népi demokráciákkal kialakult kölcsönös szolidaritáson, barátságon, segítségen alapuló gazdasági kapcsolatunk.

»Alá kell húzni és tudatosítani kell, hogy *a magyar népi demokrácia sikerének egyik döntő összetevője mindaz a baráti segítség, amelyért nem lehetünk eléggé hálásak a Szovjetuniónak és akitől ez a segítség nem egyszer kiindult, Sztálin elvtársnak.* Előreláthető, hogy ez a támogatás a következő években még növekedni fog és *ötéves tervünk jó végrehajtásának, egész jövőnk építésének ez a segítség a legbiztosabb záloga*« — mondta Rákosi elvtárs Pártunk II. Kongresszusán. (Id. mű, 36. oldal.)

És hozzátette Rákosi elvtárs:

»Rá kell mutatni arra, hogy a tapasztalatok kicserélése és a kölcsönös segítés terén hasonló viszony kezd kialakulni a baráti népi demokráciák országaival is... Nyugodt fejlődésünkhöz sokban hozzájárult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa...« (Id. m. 37. oldal.)

Népi demokratikus államhatalmunk megteremtette a tervgazdálkodás e belső és külső előfeltételeit.

A tervgazdálkodás, a gazdaságnak az állam által való megszervezése, a szocialista rend kialakítása, megerősítése a termelőerők meghatározott irányú és ütemű fejlesztésének az útján — *csak szocialista államban lehetséges.* Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy a felépítmény nincs közvetlen kapcsolatban a termeléssel, hanem csak a gazdasági rend közvetítésével.

»A felépítmény nincs közvetlen kapcsolatban a termeléssel, az ember termelő tevékenységével. Csak köz-

vetve, a gazdasági életen keresztül, az alapon keresztül van kapcsolata a termeléssel.« (Sztálin: Marxizmus és nyelvtudomány. A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra, 1950. 227. oldal.)

A burzsoa állam — mivel a gazdasági rend alapja a termelőeszközök kapitalista magántulajdona — *nem képes arra, hogy irányítsa, tervezze és szervezze a gazdaságot.* A magántulajdonon alapuló tőkés termelési viszonyok lehetetlenné teszik ezt. Nem az állam irányítja tehát a gazdaságot, hanem a tőkés gazdaság irányítja az állam tevékenységét. Ezért tudománytalan, hamis és ellenséges elmélet a szervezett kapitalizmus elmélete, *ezért dől dugába minden »népboldogító« gazdasági terv*, amelyet a kapitalista államokban készítenek.

A szocialista állam ezzel szemben irányítja, tervezi és szervezi a gazdaságot. *A termelési eszközök társadalmi tulajdona*, mint a szocialista termelési viszonyok alapja, lehetővé teszi a szocialista állam részére, hogy áthatolva ezeken a termelési viszonyokon, *ezek közvetítésével irányítsa, tervezze, szervezze a gazdaság minden területét.* A szocialista állam így alkalmazhatja és a termelőerők fejlesztésének, a munka magasabb megszervezésének, a társadalom jóléte szüntelen emelésének *törvényivé teheti a gazdasági fejlődés felismert törvényszerűségeit.* Megszűnik a kapitalista és az azt megelőző társadalomban uralkodó ösztönösség, anarchia a termelés területén, amely annyi szenvedést, könnyet, nyomort és véráldozatot követelt az emberiségtől.

*

Népi demokráciánk, a dolgozó népnek államához való új viszonyára, a munkaversenyre, élmunkás és újító mozgalomra támaszkodva, megszervezve a dolgozó nép millióinak a közös erőfeszítését, jóval a kitűzött határidő előtt végrehajtotta és túlteljesítette a háromóves tervet.

Ezzel lezárult a helyreállítás szakasza és lehetővé vált, hogy népi demokráciánk hozzáfogjon ötéves tervének végrehajtásához, a szocialista rend alapjainak lerakásához, a szocialista termelési viszonyok győzelemre juttatásához a népgazdaság minden ágában. Jelenleg az időközben felemelt ötéves terv végrehajtásának harmadik esztendejébe léptünk és mérföldes lépésekkel haladunk *a korszerű szocialista nagyipar, a virágzó, gépesített, nagyüzemű szocialista mezőgazdaság, a boldog, szocialista Magyarország megteremtésének* az útján. Ezt az utat *a nagy Bolsevik Párt tapasztalatai, a szocialista gazdaság építésének lenini-sztálini elvei* mutatják. A népi demokrácia államát, mely a munkásosztály vezette dolgozó nép állama, *a Párt vezeti* ezen az úton. A cél, amelyet el akarunk és el fogunk érni: *a szocialista termelési viszonyok kialakítása a népgazdaság minden ágában*, a termelőerők hatalmas méretű fejlesztése, a dolgozók anyagi és kulturális életszínvonalának szakadatlan emelése útján.

Népi demokráciánk gazdasági rendje jelenleg *átmeneti rend.* A szocialista termelési viszonyok mellett megtalálhatók még a magántulajdonon alapuló tőkés és kisárutermelő termelési viszonyok is. Az állam a szocialista szektorra támaszkodva sikerrel korlátozza és szorítja ki a *tőkés elemeket*, hogy majd végül teljesen felszámolja a kizsákmányolást. *A kisárutermelő szektort* szívós meggyőzés, segítés, példamutatás útján a lenini szövetkezeti politika elveinek megfelelően segíti hozzá államunk a szocialista alapon való átszerveződéshez. *A tőkés szektor elleni harc osztályharc*, mely a szocialista termelési viszonyok kiterjesztésével egyre fokozódik, élesedik és legélesebbé e szektor felszámolása időszakában válik. *A kisárutermelő szektor szocialista átszervezése ugyancsak osztályharc*, de annak sajátos formája. Ez a harc *nem a kisárutermelők ellen, hanem velük szövetségben* történik, a kizsákmányoló osztályok és maradványaik ellen, a munkásosztály vezetésével.

Népi demokráciánk tehát olyan állam, mely *része a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet termelési viszonyain nyugvó felépítménynek.* A gazdasági alapban — megfelelően annak, hogy a felépítmény az uralkodó osztállyá szerveződött munkásosztályt szolgálja — *döntő szerepet játszanak a szocialista termelési viszonyok.* E szocialista termelési viszonyokra támaszkodva a népi demokrácia állama *uralkodóvá teszi a szocialista gazdaság törvényeit.* Átmeneti gazdasági rendünknek az a sajátossága, hogy két egymástól gyökeresen eltérő alapon, *a szocialista nagyipar és a szétaprózott, kisárutermelő mezőgazdaság alapján áll.* Ezt a kettősséget sokáig fenntartani nem lehet. *Államunk döntő stratégiai feladata*, melyet a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusa tűzött eléje, hogy a munkásosztály és a dolgozó parasztság széles tömegeinek a mozgósításával megteremtse, előkészítse e kettősség felszámolásának az előfeltételeit a dolgozó parasztság termelőszövetkezetekben való önkéntes társulása útján. Pártunk II. Kongresszusa rámutat arra, hogy ez a stratégiai feladat *fokozott előkészítő és szervező munkát jelent*, ugyanakkor a népgazdaság minden területén *a tőkés elemek korlátozása és kiszorítása politikájának továbbfolytatását.* Államunk a szocialista gazdasági rend kialakítása érdekében kifejtett tevékenysége során minden téren erősíti *a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét*, s e szövetségen belül a munkásosztály vezetőszerepét. Ennek megvalósítása gazdasági téren a lenini *»új gazdasági politika«* alkalmazása a szovjet példa nyomán. Ezt a politikát Sztálin elvtárs tanítása szerint egyetlen olyan ország sem mellőzheti, mely a kapitalizmusból a szocializmus felé halad. Ez azt jelenti, hogy államunk — piaczabályozó szerepének fenntartása mellett — megengedi, sőt, bizonyos vonatkozásban erősíti *a piaci kapcsolatokat* a termelés különféle ágai, főleg a szocialista ipar és a kisárutermelő mezőgazdaság között. Ugyanakkor nagy mértékben növelni, erősíteni, fejleszteni kell *a termelési kapcsolatokat* a gazdaság különböző ágai, főleg *a szocialista nagyipar és a mezőgazdaság között.* A termelési kapcsolatok fejlesztése és erősítése alatt a dolgozó parasztság termelési szükségleteinek fokozott kielégítését kell érteni, tehát *azt a segítséget, melyet az állam a termelőszövetkezeteknek és a még egyénileg dolgozó parasztságnak nyújt*, mezőgazdasági gépekkel, műtrágyával, tenyészállatokkal, vetőmaggal, hitellel, termelési szerződéssel, szaktanácsal stb.

Joggal mutatott rá Gerő elvtárs Pártunk II. Kongresszusán, hogy az államunk és népünk előtt álló feladat, »a szétaprózott, elmaradott kisparaszti mezőgazdaság helyén nagyüzemű, korszerű, szocialista mezőgazdaság létrehozása és új, felemelt ötéves tervünk segítségével országunk iparosításának meggyorsítása, és mindezek eredményeként az egységes alapon nyugvó szocialista népgazdaság megteremtése — nehezebb és bonyolultabb feladat minden feladatnál, amit eddig elvégeztünk. Ezt világosan kell látnunk, ennek megfelelően kell rá felkészülni.« (Gerő E.: A szocializmus építésének útján, Szikra, 1951. 237. o.)

Az egységes szocialista népgazdaság megteremtése —

a szocializmus alapjának a lerakása — *új felemelt ötéves tervünk* végrehajtása során fog végbemenni. A szocializmus alapját lerakó felemelt ötéves terv *az ország nagyméretű, korszerű szocialista iparosításának*, e sztálini iparosítás üteme meggyorsításának a terve.

»Támaszkodva a magyar dolgozók nagyszerű kezdeményezésére, tehetségükre, szorgalmukra, alkotó erejükre, egyre inkább felszínre kerülő belső tartalékaira, Pártunk II. Kongresszusa elhatározta, hogy ötéves tervünk eredeti előirányzatát messze túlszárnyaló feladatokat tűz a magyar nép elé«, üzente a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusa Sztálin elvtársnak küldött táviratában.

Ugyanakkor az ötéves terv a mezőgazdaság elmaradottsága felszámolásának, *a mezőgazdaság fokozatos szocialista átszervezésének nagyszabású terve is.*

E terv végrehajtása során fel kell készülnie államunknak, népünknek *az osztályellenség ellenállásának fokozódására.* Az osztályharc *belső és külső méretekben* fokozódni fog. A szocialista gazdasági rend kialakítása országunkban, *a szocialista alap fejlesztése, erősítése, megvédése szerves része a világ haladó erőinek a világimperializmus fokozódó agressziójával szemben folytatott harcának*, jelentős része annak a békeharcnak, amelyet az erőben és hatalomban napról napra növekvő, közel milliárdos béketábor folytat a Szovjetunióval és a nagy Sztálinnal az élén, az erőben egyre gyengülő imperialista háborús úszítók táborával szemben. *Dolgozó népünk*, mely — mint erre Rákosi elvtárs a II. Pártkongresszuson előadói beszédében rámutatott — *egységes* demokratikus vívmányai megvédésében, az ötéves terv megvalósítására irányuló erőfeszítéseiben, a béke ügyének megvédelmezésében — felismerte, hogy a szocialista alap kialakítása és a béke megvédelmezésének ügye összefüggő, szerves egységet képező feladatot jelent, *felismerte, hogy alkotó tevékenységének fokozása, akaratának megacélosítása történelmi szükségszerűség.*

* *

A szocialista alap kialakítása a népi demokratikus állam előtt álló hatalmas, minden eddiginél *nehezebb és bonyolultabb feladat.* Az alap szükségleteiből fakadó feladathoz hozzá kell alakítani az államot, *alkalmassá kell tenni* ennek a nehéz és bonyolult feladatnak a megoldására. Elsősorban *államhatalmunk politikai alapját*, a munkás-paraszt szövetséget és ezen belül a munkásosztály vezetőszerepét kell megszilárdítani. Tovább kell fokoznunk népünk egységét, a dolgozó tömegek mind szélesebb bevonását az államhatalom gyakorlásába, tovább kell szilárdítani a szocialista demokráciát. Ennek a feladatnak maradéktalan megoldását biztosítja Pártunk vezető, irányító szerepe államhatalmunkban, államapparátusunkban. A Párt Rákosi elvtárs vezetésével a marxi-lenini-sztálini tanításoknak a magyar népi demokrácia viszonyaira való alkalmazásával kitűzi az állam gyakorlati tevékenységének az irányvonalát. Pártunk II. Kongresszusa Sztálin elvtárshoz intézett táviratában a következőket írja államunk, államhatalmunk politikai alapjainak megszilárdításáról:

»Pártunk II. Kongresszusa elhatározta, hogy erősíteni fogja államunkat, a Magyar Népköztársaságot: a dolgozó tömegeket még inkább bevonjuk az államügyek intézésébe, a bírálat és az önbírálat bátor alkalmazásával még jobban erősítjük a dolgozó nép demokráciáját. Erősek akarunk lenni, mert megszívleltük az Ön tanítását, hogy a gyengéket verik«. (A szocializmus építésének útján. Szikra, 1951. 10. oldal)

Államapparátusunk szervezetét ugyancsak a gazdasági alap szükségleteiből fakadó feladatokhoz kell hozzáalakítani. Népi demokráciánk az ötéves terv első esztendejében bevezette az *államhatalom és az államigazgatás helyi szerveinek újtípusú rendszerét, a tanácsrendszert*, felhasználva a Szovjetunió tapasztalatait a szocializmus gazdasági rendje kialakításához és a régi, önmagát túlélő alap felszámolásához legalkalmasabb szervezeti formák tekintetében. Az új alap kialakításához, mely az osztályharc kiéleződését jelenti — elengedhetetlenül szükséges a dolgozó tömegek aktív cselekvése, bevonása az államhatalom gyakorlásába, kezdeményezésének, alkotó bírálatának, ellenőrzésének felhasználása az új rend építésében. Erre ad keretet népi demokratikus tanácsrendszerünk, mely szervezeti felépítésében és működési elveiben alapvető hasonlóságot mutat a szovjet rendszerrel, *legalkalmasabb forma a tömegek mozgósítására, a munkások és dolgozó parasztok szövetségének megszilárdítására, a széles dolgozó tömegeknek a munkásosztály által való állami vezetésére.* A megoldandó feladatoknak megfelelő *széles demokratizmusa* mellett államapparátusunknak — a tervgazdálkodás követelményeinek megfelelően — *központosítottnak*, egységes irányítás alatt levőnek kell lennie. A népi demokrácia állami mechanizmusa ezeknek *a gazdasági alap szükségleteiből* fakadó követelményeknek megfelel. Ennek következtében töltheti be azt *az alkotó, aktív segítő szerepet alapja irányában*, melyre nagy súllyal hívta fel Sztálin elvtárs a figyelmünket.

Az osztályharc belső és nemzetközi méretekben való erősödése — mely a szocialista alap építésének szükségszerű velejárója — megköveteli, hogy *a belső és külső ellenség elnyomására, szocialista hazánk megvédésére szolgáló szerveinket erősítsük.* »Erősíteni kell az osztályellenség felfedésére és leküzdésére szolgáló állami szerveket« — mondja a II. Kongresszus határozata. Erősíteni kell hazánk függetlenségének és szocialista békénk őrzőjét: néphadseregünket.

Népi demokráciánk eddigi sikereinek, győzelmeinek szervezője a Párt. *A Párt vezető szerepének további erősítése*, a Magyar Dolgozók Pártjának megerősítése alapvető feltétele a szocialista alap kialakításának. Erre utal a Párt II. Kongresszusának Sztálin elvtárshoz küldött üzenete:

»Pártunk II. Kongresszusa az Ön tanításait követve elhatározta, hogy *erősítjük államunk vezető erejét*, a Magyar Dolgozók Pártját.« (A szocializmus építésének útján, 10. oldal.)

*

Mindezeket egybevetve megállapíthatjuk, hogy államhatalmunknak a szocialista alap kialakításával párhuzamosan erősödnie, izmosodnia kell. *A proletárdiktatúra eddigi erősödésének és megszilárdulásának döntő állomásai* voltak: a széles alapon létrejövő *Magyar Függetlenségi Népfront*, amelyet az 1949. május 15-i országgyűlési és 1950. október 22-i tanácsválasztásokon *dolgozó népünk túlnyomó többsége* támogatott; *a Népköztársaság Alkotmányának* megteremtése; munkások és parasztok újabb és újabb tízezreinek az *államapparátusba* való bevitele; *a tanácsrendszer létrehozása.*

»Népi demokráciánk állama ilyen módon inkább alkalmassá válik alapvető feladatainak a teljesítésére: a gazdasági-kulturális építő munka vezetésére, a belső

osztályellenség felszámolására, a honvédelem megszervezésére.« (A MDP. II. Kongresszusának határozatából.)

Pártunk II. Kongresszusának határozatából világosan láthatjuk, hogy az államhatalom megszilárdulása, alkalmassá tétele a feladatok megoldására, *a gazdasági alap szükségletéből következik*. Ebből két további következtetés vonható le:

1. Népi demokráciánknak feladatai megoldása során *tovább kell erősödnie*, további fejlesztésére, hibáinak, fogyatékosságainak kiküszöbölésére, a szocialista építés során felmerülő új feladatokhoz való hozzáalakítására van szükség.

2. A szocializmusnak a gazdasági rendben való megvalósításával a minőségileg új alapnak megfelelően új, más lesz államunk is. *Meg fog változni tartalmában és formájában megfelelően annak, hogy a kizsákmányolást megszüntettük*, a kizsákmányoló osztályokat felszámoltuk és a dolgozó osztályok is új osztályokká fognak válni. Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy a társadalomnak ez az új minőségi állapotba való ugrása *nem fog robbanásszerűen történni*, mint ahogy a Szovjetunióban sem történt robbanás útján, miután a társadalom fejlődésének a szocialista állam létrejötte előtt ható törvénye, a régi rendről új rendre való átmenet robbanásszerűsége, a kizsákmányolók hatalmának megdöntése után megszűnik hatni.

»Mi 8—10 esztendő leforgása alatt országunk mezőgazdaságában megvalósítottuk az átmenetet a burzsoá egyéni paraszti rendről a szocialista kolhozrendre. Ez forradalom volt, amely megsemmisítette a régi burzsoa gazdasági rendet a falun és új szocialista rendet teremtett. De ez a fordulat nem robbanás útján ment végbe, vagyis nem a fennálló hatalom megdöntése és az új hatalom felépítése útján, hanem a falu régi burzsoa rendszeréről egy újra való fokozatos áttérés útján. És ezt azért sikerült véghezvinni, mert ez felülről jövő forradalom volt, mert a fordulat a fennálló hatalom kezdeményezésére ment végbe, a parasztság zömének támogatásával.« (Sztálin: Marxizmus és nyelvtudomány. A nyelvtudomány kérdései. Szikra, 1950. 243. oldal.)

Végezetül jövendő, *szocialista alapon emelkedő új államunk további megerősödésének a perspektívái is előttünk állanak*, ha az alap és felépítmény viszonyának kérdését népi demokratikus államhatalmunk vonatkozásában vizsgáljuk. Sztálin elvtárs a nyelvtudományi vita során rámutatott ismét arra, hogy a *győztes szocializmus államát, annak szerveit, míg a kapitalista környezet fennáll, szüntelenül erősíteni kell.*

»... a győztes forradalom országának nem gyengítenie, hanem mindenképpen erősítenie kell államát, az állami szerveket, felderítő szerveket, a hadsereget, ha ez az ország nem akarja, hogy a kapitalista környezet szétzúzza.« (Marxizmus és nyelvtudomány. 1950., 5. oldal.)

Dolgozó népünk nem akarja, hogy a kapitalista környezet szétzúzza, minden erőfeszítése arra irányul, jelenleg és a jövőben, hogy *győzelmeink szervezőjét, a Pártot követve szüntelenül szilárdítsa, erősítse győzelmeink eszközét, a proletariátus diktatúráját, népi demokráciánkat.* Államhatalmunk erősítése a szocialista rend építését, a békéért vívott harcot jelenti. *Diadalmas munkásosztályunk*, mely a munkaverseny, Sztahánov-mozgalom hatalmas lendületében fokozza a szocialista építés ütemét, a társasgazdálkodás útjára mind nagyobb számban lépő *dolgozó parasztságunk, Pártunk, melynek Rákosi elvtárs* által irányított bölcs politikája egyre szorosabbá fűzi *a munkás-paraszt szövetséget*, biztosíték arra, hogy *népi demokráciánk a jelenben és jövőben egyaránt hatalmas erőt, szilárd bástyát képez a békefront ráeső szakaszán.*

Katonáné dr. Soltész Márta

A nemzetközi jog jogi jellege és fejlődési perspektívája

A világ egyre hangosabb az olyan politikai kérdésektől, melyek egyben nemzetközi jogi problémákat is képeznek. Ha Kína felé tekintünk, az a kérdés mered elénk, hogy meg lehet-e tagadni a nemzetközi képviselet jogkörét egy általános főhatalmat gyakorló tényleges kormánytól. Ha Irán felé pillantunk, az a kérdés vetődik fel, perelhet-e egy részvénytársaság koncesszójának fenntartása érdekében nemzetközi bíróság előtt egy szuverén államot. Ha Egyiptom felé nézünk, azzal a problémával találkozunk, fenn kell-e tartani egy szövetségi szerződést és megtűrni az ország területén idegen csapatok jelenlétét, mikor az a nép létérdekeit veszélyezteti. Ha Nyugat-Németország felé vetjük szemünket, az a kérdés tolul elénk, vajjon köthető-e katonai segélynyujtási szerződés egy olyan országgal, mely békekötés hiányában jogilag még mindig hadiállapotban áll a vele szerződni kívánókkal. Ha az USA felé tekintünk, azt a kérdést kell taglalnunk, hogy beavatkozást jelent-e más államok belügyeibe a hazájuk területéről kiszökött és visszaszivárgó árulók dollármilliókkal való »törvényi« támogatása. Ha a középeurópai népi demokráciák felé pillantunk, az a kérdés vetődik fel, meddig terjed a hivatlan idegenek mentessége egy ország területén — és így folytathatnánk tovább a garmadával felvetődő problémák sorát a világ minden pontjáról, valamint az ENSZ színpadáról.

E néhány vázlatos példa fényénél is nyilvánvaló, hogy a nemzetközi jog egyre inkább és egyre ellenállhatatlanabbul a közérdeklődés homlokterébe kerül. Ha pedig ez így van, akkor elkerülhetetlenül időszerűvé válik annak a régóta vitatott alapvető problémának új szempontok szerint való tisztázása, vajjon valóban jog-e egyáltalában a nemzetközi jog és ha igen, akkor milyenek további fejlődésének perspektívái.

Mint látni fogjuk, e kérdés körül sok természetszerű zűrzavar keletkezett a multban és egyesek mesterséges zűrzavart igyekeznek kelteni a jelenben is: a polgári jogtudomány a maga korlátozott eszközeivel a multban nem is tudhatott egyértelmű feleletet adni a felvetődő kétségekre, a jelenben pedig az imperialisták szolgálatában álló jogirodalom olyan tételeket kénytelen kiagyalni, melyek első érintésre saját belső ellentmondásaiktól omlanak szét.

Mint valamennyi társadalmi jelenség területén, ebben a vonatkozásban is csupán a marxizmus-leninizmus elmélete tudott elolthatatlan világosságot gyúj-

tani; mint annyi más kérdésre, a nemzetközi jog jellegének és fejlődésének kérdéseire is csak a marxizmus-leninizmus elmélete tud biztos és meggyőző feleletet adni.

*

Amióta Hugo Grotiust »De iure belli ac pacis« c. munkája nyomán követői kinevezték a nemzetközi jog »atyjává«, azóta szinte szünet nélkül folyik a vita az irodalomban a nemzetközi jog jogi jellege, forrása, kialakulásának kezdeti időpontja, szankció-alkalmazási képessége és e szankciókat megszabó, valamint végrehajtó szervezett hatalom problémája körül.

Azt lehetne hinni, hogy a nemzetközi jog jogi mivoltát mindenkinek el kell ismernie, aki tudomásul veszi, hogy az államok között bizonyos vonatkozásokban rendezett kapcsolatok állnak fenn. Ez azonban távolról sincs így és különösen a XIX. század végén főleg német írók egész sora vette tagadásba a nemzetközi jog jogi jellegét. Eduard v. *Hartmann* — Thomas *Hobbes* nyomán — például azt állítja, hogy »szuverén államok közt csak az a természetes állapot áll fenn, mely mindenkinek mindenki elleni háborújában nyilvánul meg, felváltva fegyverszünetekkel és célszerűségi meggondolásokkal«.[1] Lényegében ugyanezt az anarchista gondolatot fejezi ki Adolf *Lasson*, aki a következőket tanítja erről a kérdésről: »Az államok, mint szuverén egyedek között tulajdonképpen jogállapot nem is lehetséges.« Majd később: »Az állam mindig fenntartja magának a jogot, hogy a nemzetközi szabályokat figyelembe veszi-e vagy sem, aszerint, ahogyan ez éppen érdekében áll.«[2] Az előzőknél valamivel mélyebbre megy L. *Gumplovitz*, aki kifejti, hogy »a nemzetközi jognál hiányoznak a jog lényeges ismertetőjegyei, nevezetesen az a magasabb hatalom, mely tekintélyi erejénél fogva a jogot törvényként hirdeti ki, annak gyakorlását ellenőrzi, védi és szükség esetén kikényszeríti«.[3]

Aligha tekinthetjük véletlennek, hogy a mult század végének német jogi írói ilyen egyöntetűséggel foglalnak állást a nemzetközi jog jogi mivolta és ezzel természetesen a nemzetközi szabályok kötelező erejo ellen. A wilhelmiánus Németország tőkésosztálya abban az időben — a porosz-francia háború győzelmes megvívása után — már gazdasági expanzióra vágyott és melengetni kezdte magában a világuralomra törekvésnek azokat a terveit, melyek végül is az első világháború kirobbantásához vezettek. Ezt az utat ideológiailag elő kellett készíteni és előbb »tudományosan« is le kellett rombolni azokat az akadályokat, melyeket bizonyos nemzetközi jogszabályok vagy egyezmények jelentettek. Ezen az elméletileg előkészített csapáson jutott el azután a porosz junkerek és acéltrösztök állama a belga semlegesség megsemmisítéséig és a tengeri hadviselés szabályainak felrúgásáig.

A háború azonban nem egészen úgy alakult, mint ahogyan kitervezték: mint később Hitlerék háborúja, ez a korábbi sem bizonyult annak a gyors diadalmenetnek, melynél az ellenfelek csak megadásra emelik fel a kezüket. Ezért a háború derekán Franz v. *Liszt* már más álláspontot hirdet: »Ha nem lenne nemzetközi jog, akkor nem lenne értelmük a békeszerződéseknek sem. Pacta sunt servanda: ez az az alaptétel, melyen minden reservatio mentalis ellenére a békeszerződések nyugszanak. Ez a tétel adja egyébként a nemzetközi jog rendszerének legátfogóbb alapját is.«[1] Mikor pedig már nyilvánvaló lett, hogy a világuralmi tervek kudarcba fulladtak, Viktor *Cathrein* élesen állástfoglal a nemzetközi jog tagadóival szemben és Grotius nyomán újból felfedezi a természetjog igéit: »A különböző államok közti szervezett és békés érintkezés nem alapulhat puszta csaláson vagy erőszakon. Kell létezniök jogoknak és kötelességeknek, melyek a nemzetközi érintkezést szabályozzák. Ezek a jogok és kötelezettségek azonban nem származhatnak magukból az államokból vagy azok belső jogrendszeréből« — hanem szerinte csupán azokból a természetjogi elvekből vezethetők le, melyek kimondják: »mindenkinek add meg a magáét; nem szabad igaztalanul cselekedned; ne tedd másnak, amiről nem akarod, hogy neked tegyék« stb.[2]

Ezzel azonban el is jutottunk ahhoz a második problémához, mellyel mindeddig hasztalanul küzdött — s mint a későbbiekben látni fogjuk, még a jelenben is hasztalanul küzd — a burzsoa jogirodalom. Mi a nemzetközi jog forrása? Mi az az erő, melynek a nemzetközi jog szabályai létüket és kötelező voltukat köszönhetik? A belső jogban a felelet erre a kérdésre elég kézenfekvő, még ha egyesek ennek ellenére el is ködösítették: maga az állam, mely az uralkodó osztály akaratát képviseli. De a nemzetközi jog forrása nem lehet *az* állam, hiszen a nemzetközi jog éppen *különböző* államok egymás közötti kapcsolatait szabályozza.

Burzsoa világnézet szempontjából nézve, a felelet tehát a felmerült kérdésre elég nehéz és ennek folytán merőben különböző is. Karl *Gareis* szerint az államon kívüli jog nem más, mint egy bizonyos szociális ösztön terméke.[3] Franz v. *Liszt* azt állítja, hogy a nemzetközi jog a kultúrállamok egybehangzó jogi meggyőződésén alapul.[4] A természetjogi iskola követői — köztük a már említett Viktor Cathrein is — Kant nyomán szembefordulnak minden pozitivista felfogással és azt vallják, hogy az összes tételes jogrendszerek egyesegyedül az ősidőktől fogva fennálló, a »Ding an sich«-ből folyó természetjogi alapelvekből vezethetők le. Ezek az alapelvek tételes jogszabály nélkül is minden emberi — és így minden állami — magatartásra is kötelezőek. E felfogás szerint tehát ugyanazok a jogelvek kell, hogy érvényesüljenek kivétel nélkül minden államra, sőt az önálló államiság fokáig el nem jutott nemzetekre és törzsekre is. Viszont már Ferdinand *Martitz* rámutat,[5] hogy »civilizálatlan népek (Naturvölker) nem tartoznak a nemzetközi közösségbe. Azokból a szabályokból, melyeket az államok közössége a jogi érintkezés során létrehozott, ezek a népek nem származtathatnak a maguk számára jogigényeket«. Martitz azonban nem jut el egyenesen addig a felismerésig, hogy hol van ezek után a természetjog »öröktől fogva valósága« és »általános érvénye«, ha más-más népekre más-más jogszabályok irányadóak. Nála lényegesen világosabban fejezi ki a kételyeket a magyar *Somló* Bódog, aki Pikler Gyula hatása alatt írt munkájában[6] — még *Szabó* Imre által említett reakciós pálfordulása előtt[7] — a követ-

[1] „Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins", 1897.
[2] „System der Rechtsphilosophie", 1882.
[3] „Allgemeines Staatsrecht", 1897.

[1] „Deutsche Juristenzeitung", 1916.
[2] „Die Grundlage des Völkerrechts", 1918.
[3] „Vom Begriff »Gerechtigkeit«", 1907.
[4] „Das Völkerrecht", 1915.
[5] „Systematische Rechtswissenschaft" (Kultur der Gegenwart) 1906.
[6] Somló Bódog: „A nemzetközi jog bölcseletének alapelvei", 1898.
[7] L. „Vita haladó jogi hagyományaink kérdéséről", közölve a Jogtudományi Közlöny 1951. évi 11. számában.

kezőket mondja erről a kérdésről: »Különbség áll fenn az ú. n. európai nemzetközi jogközösséget alkotó államok egymás közötti és ez államoknak a közösségen kívüli államokhoz való viszonyában.« Majd megállapítva, hogy az ú. n. »vad népekkel«[1] szemben is egészen más nemzetközi jog áll fenn, így folytatja: »Igen jellemző, hogy azok a jogszabályok, melyek európai államoknak e vad népekkel való viszonyait szabályozzák, vagyis az európai nemzetközi jog részei, csak az *európai* államok közös vagy összeütköző érdekeit szabályozzák, csak az európai államokat kötelezik a többi európai államokkal szemben, nem pedig az illető, e jogközösségbe nem tartozó nemzetekkel szemben is, melyek érdekeire alig vannak tekintettel.« Ha e gondolatmenetben »európai államok« helyébe *kizsákmányoló* államokat helyettesítünk, akkor nyomban szembetűnővé válik az analízis haladó jellege. Emellett kidomborítja még Somló a gazdasági összefüggések és a szuverenitás jelentőségét is:

»Ha mindegyiknek szüksége van a többire és csak azok jószántából működhetik közre velük, természetes az ő egyenjogúságának követelése és elismerése. A jog és gazdaság kölcsönhatásának lépten-nyomon ismétlődő, általános tünete ez.« Majd kimutatja, hogy a jogelvek is változnak és konkrét példaként felhozva, hogy a tengerek szabadságának elve is csak a spanyol »Nagy Ármádia« Anglia által való legyőzése után, Anglia kereskedelmi érdekeinek megfelelően alakult ki, mindebből azt a következtetést vonja le, hogy »az államok összeműködésük arányában alkotnak nemzetközi jogot és minden nemzetközi jogelvnek külön kell kifejlődnie nemzetközi célszerűsége alapján«.[2]

Amennyire különbözők a nézetek az elmult évtizedek polgári jogirodalmában a nemzetközi jog forrására nézve, ugyanannyira — és természetszerűen — eltérők az előbbivel szorosan összefüggő másik kérdésre, keletkezésének időpontjára vonatkozóan is.

A már idézett Viktor *Cathrein* — természetjogi felfogásához híven — már a rómaiak ius gentiumában, mint elsősorban idegenekre vonatkozó joganyagban megtalálja a nemzetközi jog szabályait és Gaiussal igyekszik bizonyítani, hogy »amit a természetes értelem minden ember számára előír, azt minden nép is ugyanúgy figyelembe veszi: ez pedig a ius gentium«.[3] Ezzel szemben a francia *Guizot* azt vallja, hogy az ókori népek kapcsolatában egyedül erőszak létezett és nemzetközi jog egyáltalában nem volt.[4] Franz v. *Liszt* közelebbről is megjelöli a keletkezés véleménye szerinti időszakát: »Nemzetközi jog csak akkor keletkezhetett, mikor a középkor alkonyán a német-római birodalom mellett nagy és önálló, szuverenitásuk tudatában levő keresztény európai államok (Spanyolország, Franciaország, Anglia stb.) alakultak és fejlődtek.«[5] Lényegében hasonló felfogást képvisel nálunk *Gajzágó* László, kinek véleménye szerint a nemzetközi jog kialakulásáról csak a pápaság világhatalmának felbomlása és a nemzeti államok ezt követő létrejötte után lehet szó,[6] valamint *Irk* Albert, aki úgy nyilatkozik, hogy »a régi nemzetközi jog alapja kezdetben az európai keresztény államok asszociációja volt, ezért a nemzetközi jogot hosszú ideig a keresztény kultúr- vagy jogközösségbe tartozó államok jogaként is emlegették«.[1] Mindezekkel a felfogásokkal szemben ismét *Somló* Bódog foglal el eltérő álláspontot, aki — bár bátortalanul — hangot ad annak a nézetének, hogy a nemzetközi jog kialakulása a föld különböző részein nem egységes folyamatként játszódott le, másrészt viszont azt a véleményét juttatja kifejezésre, hogy már a fejlődés kezdeti fokán, a törzsek életében és egymással való érintkezésében is megtalálhatók a nemzetközi jog csírái.

Az eddig tárgyaltaknál — úgy elméleti, mint gyakorlati vonatkozásban — kétségtelenül még mélyrehatóbb problémát képez a nemzetközi jog szankcióinak kérdése. A jogszabály fogalmi elemeihez elvitathatatlanul hozzátartoznak a szankciók, vagyis azok a kényszerintézkedések, melyek a jogszabály megtartását biztosítják. De miben állnak a nemzetközi jog szankciói? Továbbmenően: ki határozza meg e szankciókat és ki biztosítja alkalmazásukat? Hiszen nemzetközi viszonylatban egészen 1918-ig nem is történt kísérlet egyetemes igénnyel olyan szervezett hatalom létrehozására, mely biztosíthatná a jogelvek betartását és végrehajtását.[2]

Jellegzetes tünet, hogy az elmult évszázadoknak és évtizedeknek ugyanazok a gondolkodói, valamint jogászai, kik belső állami vonatkozásban soha nem ismerték volna el a jog erőszak-jellegét, nemzetközi viszonylatban a jog egyedüli vagy legalábbis végső szankciójának csakis a háborút tekintették. Verulami *Bacon* azt írja, hogy »a háborúk a jog legmagasabbrendű gyakorlatai«.[3] Hugo *Grotius* szerint: »ahány forrása van a bírói keresetnek, annyi forrása van a háborúnak«,[4] amiből okszerűen következik, hogy minden jogszabály háborúhoz vezethet. A mult századvég német jogászainak erre vonatkozó nézeteit már ismerjük. E felfogások után *Somló* Bódog mutat rá az ellentmondásokra: »Hiába képezi (belső) jogrendszerünk sarkalatos tételét évezredek óta, hogy nem szabad ölni, a háború joga ma sem ismeri az emberölésnek, mint olyannak tilalmát... Az adott szó szentsége, tisztességérzet, becsületesség az államon belül igen magasfokú lehet, de államközi téren mindennek megszegése még dicsőség is.«[5] Majd a háborút, mint jogi szankciót tovább elemezve, kifejti: »Azok a háborúk, melyeket az európai államok gyarmatszerzés céljából viselnek az európai jogközösségen kívüli nemzetekkel és törzsekkel, teljesen azonos szempont alá esnek a régi hunok vagy tatárok rablóhadjárataival. Ezeknél mindig csak az *egyik* fél érdeke jön tekintetbe.«[6]

Természetesen *Somló* sem tud eljutni — szemléletének alapvető hiányosságainál fogva — addig a határozott állásfoglalásig, hogy »európai« helyett »imperialistát« mondjon és kifejezetten leleplezze az agresszív háború jogellenes jellegét. Csak bátortalan utalásokkal közelíti meg a kérdés lényegét, mikor a szankciókat megállapító és végrehajtó nemzetközi szervet kutatva, előrebocsátja, hogy a nemzetközi jog Róma, majd a pápasággal szolidáris középkori német-római császárság korában egy »tekintéllyé« emelkedett hatalom

[1] Értsd alatta: gyarmati népekkel.
[2] Id. m. 68. o.
[3] Id. m. 20. o.
[4] „L'Église et la société chrétienne", 1861.
[5] „Das Völkerrecht", 1915.
[6] „A nemzetközi jog mivoltáról", 1943.

[1] „Az új nemzetközi jog", 1922. 5. o.
[2] A korábbi hatalmi együttesek, mint a „Szentszövetség", „európai koncert" stb. eleve és formailag sem léptek fel egyetemes igénnyel, hanem kizárólagos zárt kört alkottak.
[3] Közli Somló Bódog id. m. 63. o.
[4] Közölve u. ott.
[5] Id. m. 15. o.
[6] Id. m. 62. o.

akarata körül forgott és ezek után megállapítja, hogy korának nemzetközi alkotmánya (könyve 1898-ban jelent meg) egy »oligarchikus köztársaság típusát« viseli, melyben a nagyhatalmak rendelkeznek minden nemzetközi kérdés legfőbb hatalmaként. Ezzel azonos következtetésre jutott az angol *Lawrence* is, aki konkréten felsorolva mutatta ki, hogy a XIX. század nagy nemzetközi eseményeinek rendezésénél mindig a vezető nagyhatalmak akarata érvényesült.[1] *Somló* azonban ennél tovább megy, mikor felismeri: »ami még egészen tökéletlen és szervezetlen a nemzetközi jogban, az maguknak a nagyhatalmaknak *egymásközti* viszályaiban való döntés. Erre nincs főhatalom, nincs bíróság. Ha az egyik oligarcha elég erős arra, hogy a többivel dacoljon vagy ha a többi kettőjük ügyébe nem avatkozik, akkor aztán csakugyan a háború dönt.«[2] Csaknem negyedszázad telt el aztán, míg *Irk* Albert — Milhaud és mások nyomán — megállapította, hogy a nemzetközi jog addig tökéletlen volt, mert hiányzott belőle a szankció joga, a nemzetközi jogközösség pedig szervezettség nélkül anarchisztikus, viszont »nemzetközi jogszabály és nemzetközi anarchia: contradictio in adjecto«,[3] tehát az akkor megalakult Népszövetségnek kell lennie annak a közösségnek, mely megteremti a nemzetközi hatalmat. Mindnyájan tudjuk, hogy ez az ábránd milyen kudarcba fulladt, éppen abból az okból, mert az imperialista államok saját érdekeik rovására sem kollektív biztonságot, sem bármiféle más kollektív jogintézményt nem voltak hajlandók létrehozni.

Mint e kevés példából is látjuk, az első világháború végéig az egymásnak ellentmondó nézetek tömege, zűrzavar a fogalmakban és a következtetésekben jellemzik a nemzetközi jog jogi jellege és az ezzel összefüggő kérdések körül kialakult irodalmat. A két világháború között ez a helyzet csak annyiban változott, hogy a vita új elemmel bővült: vajjon korlátozza-e a Népszövetség az egyes tagállamok szuverenitását. A népek azonban nem ennek a mondvacsinált problémának megoldására voltak kíváncsiak: a népekben egyre erősebben és egyre ellenállhatatlanabbul tört fel a vágy a béke hatékony biztosítására, a nemzetközi szervezettség megteremtésére, a nemzetközi jog érvényesülésének megvalósítására. Ez az elfojthatatlan törekvés vezetett el a minden jogot eltipró fasiszta hatalmak leverése és a második világháború ezzel kapcsolatos tragikus tapasztalatai után az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakításáig.

Mint tudjuk, az ENSZ alapokmánya a *népek* elhatározására való ünnepélyes hivatkozással kezdődik,[4] a nemzetközi jog iránti tiszteletre utal és a nemzetek önrendelkezési jogát,[5] valamint az államok belső szuverenitását[6] kodifikálja. Mindez azonban nem zavarja az imperialisták tollnokait — élükön *Jessuppal* és *Kelsennel* —, hogy az ENSZ jogi és társadalmi alapját, valódi célját és hivatását újonnan gyártott elméletekkel el ne ködösítsék és a nemzetközi jogról alkotott fogalmakat az eddigieknél is jobban összezavarva, annak érvényesülését »ideológiailag« alá ne aknázzák.

Philip *Jessup* 1949-ben megjelent könyvében[7] a függetlenséget (angolul: independence) a további haladás korlátjának tekinti és helyébe az »interdependence«[1] fogalmát ajánlja. Ennek tartalma szerinte a területi sérthetetlenség, valamint biztonság joga és ugyanezeknek tiszteletbentartási kötelezettsége más államok felé.[2] E megtévesztő bevezetés után azonban a szuverenitást is túlhaladott fogalomnak minősíti és úgy véli, hogy az nem képezheti tovább a nemzetközi jogközösség fejlődésének akadályát.[3] Megállapítja, hogy a szuverenitás fenntartása mellett nem is lehet valódi nemzetközi jogot alkotni, de közben persze tudatosan figyelmen kívül hagyja, hogy a belső állami jogrendszerek »valódiságának« sem előfeltétele az egyes jogalanyok külön egyediségének, akaratelhatározási szabadságának, függetlenségének, tehát »szuverenitásának« megszüntetése. Összekeveri még ezt a kérdést a háború jogával is, úgy igyekezvén beállítani a dolgot, hogy a szuverenitás fogalmi körébe feltétlenül beletartozik a korlátlan háborúskodás joga, ismét »elfelejtve« azt a nem éppen lényegtelen körülményt, hogy a belső jogrendszerekben sem képezi a verekedés joga az egyes jogalanyok cselekvőképességének szükségszerű alkotóelemét. A továbbiakban felállítja azt a tételt, hogy az egyének is lehetnek *közvetlen* alanyai a nemzetközi jognak,[4] amivel aztán egycsapásra kiiktatja az állami főhatalmat a nemzetközi főhatalom, valamint az egyén közötti kapcsolatból és elméletileg szabaddá teszi az utat a következő lépés, a világállam létrehozásának megindokolása előtt.[5] S mindezt betetőzi azzal az elmefuttatással, hogy e nemzetközi jogközösségnek joga van beavatkozni belső polgárháborúba,[6] vagy forradalomba is, mert »a béke megőrzése« nagyobb érdek, mint az, »hogy egyes népek — bár egyébként indokoltan — saját kormányukat meg akarják dönteni« és nehogy végül is bármi kétség maradjon, hozzáteszi: »ezt a kérdést a világállam létesítése szempontjából kell vizsgálni.«[7]

Természetesen azzal a csekélységgel, hogy »világállam« létesítése esetén *nemzetközi* jog fogalmi képtelenség, és ilyen esetben csak állami jogról lehetne beszélni, Jessup mit sem törődik; számára, meg társai számára csak az fontos, hogy a nemzetközi jogot új oldalról támadják meg és az ENSZ-t a *nemzetek* szervezetéből az USA világhatalmi szervezetévé tegyék. Vajjon nem ismerünk-e rá e törekvések mögött félreérthetetlenül ugyanazokra a szándékokra, melyek a mult századvég német íróit vezették? *Azok* direkt állásfoglalással tagadták a nemzetközi jog létezését; *ezek* — a megváltozott viszonyok között és a változott követelményeknek megfelelően — indirekt módon támadnak a nemzetközi jogra, és pedig alapfogalmainak aláásásán keresztül, hogy így elhárítsák az elméleti akadályokat a világuralmi tervek elől.

De a német imperialisták törekvése is kudarcot vallott: elméletben és gyakorlatban is. A nemzetközi jog tagadói a XIX. század végén és a XX. század elején sem tudták megsemmisíteni a nemzetközi jogot, ugyanígy nem fog sikerülni ez a szándék a »világállam« harsonázóinak sem.

*

[1] Közli Irk Albert: „Az új nemzetközi jog", 14. o.
[2] Somló Bódog id. m. 70. o.
[3] Irk Albert id. m. 14. o.
[4] „Mi, az Egyesült Nemzetek népei elhatároztuk....." stb.
[5] Alapokmány I. fej. 1. cikk. 2. pont.
[6] Alapokmány I. fej. 2. cikk. 7. pont.
[7] „A modern law of nations", New York, 1949.

[1] Magyarra lefordíthatatlan, valamilyen „függőségközi állapotot" jelent.
[2] Id. m. 37. o.
[3] Id. m. 41. o.
[4] Id. m. 178. o.
[5] V. ö. ezzel szemben az osztrák Alfred Verdross megállapításával: „Az ENSZ nem világállam, nem is világ-szövetségállam, hanem egyetemes államszövetség, mely szuverén államokból áll és ezért nincs közvetlen joghatósága tagjainak állampolgárai felett." (Verdross: „Völkerrecht". Wien. 1950. — 417. o.)
[6] Gyakorlati megvalósítását lásd Koreában.
[7] Id. m. 185. o.

Végül is, valóban: jog-e a nemzetközi jog? E kérdés megválaszolásához mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy általában mi tekintendő jognak. A jog kétségtelenül a magatartást irányító szabályok összessége. Léteznek az államok között bizonyos magatartásszabályok? Nyilvánvaló, hogy léteznek; nem lehet azt állítani, hogy az államok egymással szemben teljes anarchiában élnek. De ez még nem minden: a jog fogalmi elemeihez hozzátartozik a szankció is, mellyel a jogszerű magatartást ki lehet kényszeríteni. Van-e szankciójuk a nemzetközi jog szabályainak? Ezt a problémát nem lehet egyedül büntetőjogi értelemben szemlélni: a szankció nem mindig jelent büntetést. A belső (állami) jogban sem kapcsolódik kivétel nélkül minden magatartásszabályhoz, illetve minden magatartásszabály megszegéséhez büntetőjogi következmény. Ehhez képest a nemzetközi szokásjog, államközi szerződések vagy egyezmények valamely kötelezettségének egyik fél részéről való megsértése sem kell, hogy feltétlenül *büntető*szankciót eredményezzen; szankcióként elvben elegendő az is, ha a másik fél — vagy a többi felek — a jogsértővel szemben, jogsértése folytán hatálytalannak tekinthetik az *egész* szerződést, illetve egyezményt, vagy megszakíthatják vele a gazdasági kapcsolatokat stb. Ilyen értelemben pedig a nemzetközi jognak is vannak szankciói. E szankciók közé azonban *nem* tartozhat az agresszív háború, mert valamely nemzetközi kötelezettség nem teljesítése esetén agressziót kezdeni: hasonlatos ahhoz, mintha a belső jogban egy kötelem teljesítését az ellenérdekű fél megverésével, sőt esetleg megölésével lennénk jogosult kikényszeríteni.

De a nemzetközi jog problémájának mélyebb megértéséhez is elengedhetetlenül szükséges a dialektika: az a módszer, mely a vizsgált jelenséget mozgásában és összefüggéseiben elemzi.

E módszer alkalmazásával nyomban szembetűnővé válik, hogy a társadalom fejlődésével csaknem azonos arányban bővültek azok az államközi viszonyok, melyekre magatartás-szabályt, vagyis normát kellett megállapítani és ezzel valamiféle rendezés körébe vonni. Természetesen: amennyire nem volt egyenletes a társadalom fejlődése a föld különböző részein, ugyanannyira nem lehetett egyenletes e rendezés előrehaladása sem.[1]

A képet azonban nem csupán a szabályozás körébe vont viszonylatok bővülése jellemzi, hanem egyben a normákhoz kapcsolódó szankciók szaporodása is. Amíg régen — évszázadokkal ezelőtt — a normák nagyobbik része olyan szabály volt, melyet »lex imperfectának« lehetett minősíteni, az idők folyamán egyre gyarapodtak a szankcióval ellátott, vagyis teljes szabályok. Elég, ha e változások példájaként arra utalunk, hogy a tengeri kalózkodás sem volt mindig nemzetközileg büntetendő cselekmény, a nemzetközi megállapodások megsértésével indított és folytatott háborút pedig csak legújabban, az 1945. augusztus 8-án kötött londoni egyezmény deklarálta bűncselekménynek és gyakorlati következményeit a nürnbergi nemzetközi katonai törvényszék érvényesítette először a hitlerista háborús főbűnösök elleni perekben.

De nem csupán a normák és szankciók szaporodtak az idők folyamán, hanem a termelési viszonyok fejlődésének és ezzel kapcsolatban a nemzetközi érintkezés sűrűsödésének megfelelően tágult az a kör is — a nemzetközi közösség —, mely magatartásszabályokat állított fel és e magatartásszabályoknak magát alá is vetette. A rabszolgakorszak nagy városállamai csak a maguk közvetlen hatókörében érvényesítettek normákat, a hűbériség korában a pápaság kirekesztette mindazokat az országokat a közösségből, melyek »kereszténység« jogcímén nem tartoztak fennhatósága alá, a kapitalizmus pedig hosszú ideig Európára korlátozta a közösséget — nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy tengerentúli versenytársakat ne illessen meg érdekvédelem —, amikor pedig ez a helyzet az európánkívüli tőkésosztályok felnövekedése folytán továbbra már nem volt fenntartható, akkor is kizárta a közösségből a »civilizálatlan«, vagyis szándékosan félműveltségben tartott gyarmati népeket. Ez az állapot szintén csak a legutóbbi egy-két évtizedben változott meg, mióta a gyarmati népek *egy része* — az imperializmus ellentmondásait és az imperialisták ellentéteit kihasználva — elérte az önálló államiságot.

Hasonlóképpen csak az újabb időben alakultak meg olyan bírói szervek — 1899-ben az Állandó Nemzetközi Választott Bíróság, majd 1920-ban az Állandó Nemzetközi Bíróság és ennek utódjaként 1945-ben a Nemzetközi Bíróság —, melyek egyáltalában jogot szolgáltathatnak államok közti viták esetén. E bíróságok hatásköre ugyan elég korlátozott és sok esetben csak a felek egybehangzó akaratától vagy bonyolult előzetes eljárástól függ, hogy a jogvitás ügy bírói döntés alá kerülhet-e, mindenesetre azonban létezésük önmagában, a korábbi évszázadok bíróságnélküli állapotával szemben mégis a nemzetközi jog haladottabb fokát jelzi.[1]

E rövid áttekintésből is világosan láthatjuk, hogy a nemzetközi jogi magatartásszabályok területén határozott fejlődés áll fenn, amely e szabályokat egyre kétségtelenebbül valódi jogszabályokká és foglalatukat, a nemzetközi jogot egyre inkább valódi joggá teszi. Márpedig ilyen kétségtelen tény mellett helyes állásfoglalás kizárólag az lehet, mely irányát a fejlődő felé veszi, a fejlődést erősíti és gyorsabb ütemű vé fokozza. Ehhez képest nem lehet helyük olyan felfogásoknak, melyek a nemzetközi jogot különböző kerülőutakon visszafejleszteni vagy további fejlődési lehetőségét tagadni igyekeznek. E felfogások nem céloznak mást, mint a valóság elködösítését, a haladás meggátolását és így teljes biztonsággal minősíthetők reakciós nézeteknek. E reakciós nézetek közé tartozik a »világállam« és »világjog« elmélete is, mert a nemzetközi jog kiteljesülésének azzal akar gátat vetni, hogy éppen a gyorsulóban levő fejlődés szakaszában tagadja annak további lehetőségét és egy látszólag »új« gondolat bevetésével a haladást megtorpedózva, a valóságban a nemzetközi jogot a római korszak vagy a hűbériség korszakának állapotába akarja visszavezetni. Az ókorban u. i. egyedül Róma, a hűbériség korszakában pedig egyedül a pápa alkotott és szolgáltatott neki megfelelő nemzetközi jogot. A »világállam« gondolata mögött egészen nyilvánvalóan az USA imperialista köreinek az a hasonló törekvése áll, hogy egyedül diktálhassanak és alkalmazhassanak »jogot«, úgy, ahogyan az hatalmi érdekeiknek a legjobban megfelel.

Természetesen helytelenül járnánk el azonban, ha egyszerűen szemethúnynánk azok előtt a problémák előtt, melyek a nemzetközi jog jogi jellegével, valamint

[1] V. ö. F. I. Kozsevnyikov megállapításával: „Az osztálytársadalmak minden típusának megvan a maga formájában és tartalmában megfelelő nemzetközi joga." („A nemzetközi jog néhány kérdése." — Szovjetjogi Cikkgyűjtemény, 1951. évi 9. szám.)

[1] Hangsúlyozni kell azonban, hogy e bíróságok burzsoa bíróságok, tagjaik túlnyomórészben a tőkésosztályok képviselői és ennek folytán működésük az utóbbi években egyre inkább az imperializmus kiszolgálásává süllyed.

további fejlődésével összefüggnek és mindeddig még megoldásra várnak.

Az egyik ilyen probléma a szervezett hatalom kérdése: azé a hatalomé, mely a jogszabályokat meghatározza és egyben a szankciókat érvényesíti. Nyilvánvaló, hogy a Somló által említett »oligarchikus köztársaság típusa«, vagyis az imperialista nagyhatalmak társasága megfelelő megoldást nem jelenthetett, mert hiszen semmiféle kivezető utat nem jelölt meg arra az esetre, ha magában a hatalmat gyakorló együttesben áll be érdekösszeütközés és ennek következtében szakadás. Az a kísérlet, mely a szervezett hatalom megteremtése céljából az első világháború után a Népszövetség megalakításához vezetett, éppen azért vallott kudarcot, mert egyedül a jogi keret megalkotásával nem lehetett képes az imperialista érdekellentéteket is feloldani és az egységes akaratelhatározást létrehozni.

A másik probléma, mellyel a nemzetközi jog elmélete mindeddig véglegesen megbirkózni nem tudott, a háború kérdése. Még mindig akadnak felfogások, melyek a háborút a nemzetközi jogszabályok szankciójának tekintik és ezzel közvetve az agressziót törvényesítik. Ezt a kérdést is csak a történelmi materializmus helyezte egyedül helyes és tudományos megvilágításba. Jól tudhatjuk, hogy háborúk a multban sem azért keletkeztek, mert egy állam valamely nemzetközi kötelezettségét megszegte, — tehát *nem jogi okból* —, hanem egyszerűen gazdasági-hatalmi motívumokból, újabb időkben gyarmatszerzési vagy gyarmatújrafelosztási célzattal. Ilyen körülmények között kifejezett hazugság az a beállítás, hogy a háború — agressziós értelemben használva a kifejezést — nemzetközi jogi kényszereszköz. A nemzetközi háborús agresszió egyszerűen jogellenes cselekmény és tágabb értelmében is a háború csak akkor mentesül a jogkövetkezményektől, mikor a belső állami jog is feloldást ad: jogos védelem és végszükség esetén. Ez a felfogás jogi kifejezése annak a marxista-leninista megállapításnak, mely megkülönböztetést tesz egyrészről igazságtalan, másrészről igazságos háború között és ez utóbbiak sorában a nemzeti felszabadító harcot a végszükség esetével azonosítja.

Ha azonban az itt említett problémák még nem is jutottak el a végleges megoldásig, feltárásukban és értékelésükben mindenesetre szintén elvitathatatlan fejlődés tapasztalható. És e vonatkozásban a gyors fejlődés éppen úgy csak az utolsó három évtizedben indult meg, mint a nemzetközi jog egyéb területein. Ne gondoljuk, hogy ez véletlen. Körülbelül három évtizeddel ezelőtt alakult meg az első szocialista állam a Földön és ezért törvényszerű jelenség, hogy a *valódi* nemzetközi jog kifejlődését a Szovjetunió megalakulásától kell számítani.[1]

Ezt a megállapítást alátámasztja már önmagában az a tény is, hogy a Szovjetunió létrejöttével először jelent meg olyan hatalom a világ színpadán, melynek nincsenek gyarmatszerzési vagy egyéb hódító szándékai és ennek folytán ilyesfajta érdekektől mentesen, tisztán a nemzetközi jogszerűség szellemében képes a felmerülő kérdésekben állást foglalni. A Szovjetunió az első olyan hatalom a történelemben, mely képes arra, hogy valóban őszintén törekedjék a nemzetközi együttműködésre, az egyes népek szuverén egyenlőségének, a nemzetközi kérdések jogszerinti rendezésének, a nemzetközi jog uralmának és hatékonyságának biztosítására.

Talán felesleges is itt arra emlékeztetni, hogy a szovjetállam megalakulásától kezdve *Lenin* és *Sztálin* hány alkalommal tettek hitet a nemzetközi együttműködés mellett. Elegendőnek látszik, ha a Szovjetunió vezetőinek újabb megnyilvánulásai közül A. A. *Zsdanovot* idézzük, aki 1947 szeptemberi beszédében a következőket mondotta: »A szovjet külpolitika abból a tényből indul ki, hogy a két rendszer, a kapitalizmus és a szocializmus hosszú ideig együtt fog fennállani. Ebből következik, hogy a Szovjetunió és más rendszerek országai közt lehetséges a kölcsönösségen és a vállalt kötelezettségek teljesítésén alapuló együttműködés.« V. M. *Molotov* az ENSZ-ben tartott 1947 novemberi beszédében a következőképpen nyilatkozott: »A Szovjetunió létezésének első napjától kezdve különleges helyet foglalt el nemzetközi viszonylatban, mert a békéért folyó küzdelem élére állott. A Szovjetunió érdeke a tartós béke és a Szovjetunió változatlanul követte és követi a béke és a nemzetközi együttműködés politikáját.« I. V. *Sztálin* pedig egyes amerikai lapszerkesztőknek adott legutóbbi ismeretes nyilatkozatában kijelentette, hogy a háború ma sincs közelebb, mint három évvel ezelőtt és a Szovjetunió ma is kész az együttműködésre.

De nem egyedül a nyilatkozatokon, hanem elsősorban a tetteken és tényeken kell lemérni azt a döntő hatást, melyet a világ első szocialista államának megszületése a nemzetközi jog további fejlődésére jelentet. A Népszövetség megalakításánál a Szovjetunió ugyan még nem vett részt, de belépésétől kezdve harcolt a valódi kollektív biztonság hatékony megteremtéséért, a lefegyverzés megvalósításáért, a kisnépek jogainak elismertetéséért és ugyancsak a Szovjetunió kezdeményezéséből született az az 1933 májusában kötött londoni egyezmény, mely az agresszor fogalmát első ízben határozta meg. A Népszövetség kudarcának okait felismerve, de a nemzetközi szervezet eszméjétől el nem tántorítva, még a második világháború alatt szintén a Szovjetunió kezdeményezte azt az 1943. november 1-i moszkvai deklarációt, mely egy új, általános nemzetközi szervezet létesítésének szükségessége mellett foglalt állást. A Szovjetunió törekedett egyedül őszintén arra, hogy ez az új szervezet — a későbbi ENSZ — valóban a népek szolidaritásán alapuló és békevágyukat kielégítő szervezet legyen, melynek már Alapokmánya biztosítsa a nemzetközi jog tiszteletét és a demokratizmus érvényesülését. Ennek érdekében a Szovjetunió szállt síkra a Népszövetség gyászos emlékű mandátum-rendszerének megszüntetéséért és olyan gyámsági rendszer bevezetéséért, mely már fogalmi meghatározásában megköveteli, hogy a gyámság alatt lévő országot mainél előbb az állami önállóság fokáig kell fejleszteni. A Szovjetunió küzdötte ki azt a már említett 1945. augusztus 8-i londoni egyezményt is, mely az emberiség történelme során első ízben érvényesíti jogi eszközökkel a háborús felelősséget és ennek folytán a nemzetközi jognak teljesen új szakaszát nyitja meg. A Szovjetunió őrködött a nürnbergi nemzetközi katonai törvényszék működésének jogszerűsége és ítéleteinek nemzetközi precedensekként való elismerése felett. A Szovjetunió harcolt következetesen az új világszervezet, az ENSZ egyetemességéért és a Szovjetunió képviselői leplezték le azokat a törekvéseket, melyek hol a nemzetközi szervezett hatalom létjogosultságát akarták kétségbevonni a szuverenitásra való hivatkozással, hol pedig a szuverenitás fenntartásának lehetőségét a világszervezetre való

[1] V. ö. E. A. Korovin cikkét, mely a „Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo" 1948. augusztus 8-i számában jelent meg.

hivatkozással.[1] Ezekkel a hamis és célzatos beállításokkal szemben a Szovjetunió megbízottai — élükön A. J. *Visinszkij*-vel — mutatták ki, hogy nemzetközi szervezet és állami szuverenitás egymást egyáltalában nem kizáró fogalmak: a szuverenitás elvét nem érinti, ha valamely állam egy vagy több nemzetközi kötelezettséget vállal, még ha ezek közt a béke fenntartásának és a nemzetközi együttműködésnek kötelezettségei is szerepelnek, viszont a nemzetközi szervezetet se teszi életképtelenné az a körülmény, hogy nem avatkozhat bele az államok belső ügyeibe. Minthogy azonban a Szovjetunió egyben a megfelelő súllyal bíró nemzetközi hatalom megszervezéséért küzd: ezért küzdött lankadatlanul elsősorban a nagyhatalmak együttműködéséért, az egyhangúság elvének fenntartásáért, a vétójog eltörlésének közvetlen és közvetett kísérletei ellen.

Ennek a sokrétű, de elvi alapjaiban teljesen egységes küzdelemnek a sikerét csak ideig-óráig lehet mechanikus szavazógépezetek segítségével kérdésessé tenni. A Szovjetunió létezése és békeharca ellenállhatatlanul előtérbe vonta a nemzetközi jog kérdéseit: azokkal ma már nem csupán a jogászok szűk körei, hanem a világ minden részén a dolgozók százmilliói foglalkoznak. És ez a tény egyben a nemzetközi jog további gyors fejlődésének záloga is. A közvélemény érdeklődése a jogtudat kiszélesedését hozza magával és a szocialista jogtudomány nagy figyelmet szentel a jogtudat jelentőségének: »A jog egyrészről azoknak a társadalmi viszonyoknak a szférájában gyökerezik, melyekből kisarjad és melyeket szabályoz, más oldalról azonban a társadalmi ideológia területéhez tartozik és elválaszthatatlanul kapcsolatos a társadalomban uralkodó eszmékkel, meggyőződésekkel és elképzelésekkel. Jog nincs és nem is lehet jogtudat nélkül.«[2]

A jog tehát egyrészt a társadalmi viszonyok, másrészt a jogtudat fejlődésétől függ. Napjainkban a társadalmi viszonyok döntő változása nemzetközi viszonylatban abban a tényben ölt testet, hogy ma már két világ él egymás mellett a Földön: egyrészről a szocializmus, másrészről a kapitalizmus világa.[3] A nemzetközi jogtudat döntő fejlődése viszont abban a tényben nyilvánul meg, hogy a világ népei béketáborba tömörültek és szervezett tömegharcot indítottak a béke megvédésére. E két tény jelentőségét a nemzetközi jog további fejlődése szempontjából nem lehet eléggé aláhúzni: az a körülmény, hogy létezik már egy világ — a szocialista világ —, amely örködik az általános nemzetközi jog haladó elemeinek betartásán és az a másik körülmény, hogy létezik egy tábor — a béketábor —, mely a tömegek jogtudatának érvényrejuttatásáért harcol, együttvéve a nemzetközi jog rohamos fejlődésének biztos perspektíváját nyujtja.

Egyre nagyobb súllyal nyomul előre olyan nemzetközi jogközösség igénye, mely a jogi normák megállapításával együtt a szankciók érvényesítésére is képes, de egyben olyan szervezeté, melynek tagjai *valóban* egyenjogú és szuverén államok.

Az ENSZ-nek tehát az uralkodó osztályok érdekeit képviselő kormányok szavazógépezetéből eredeti hivatásának megfelelően a *népek* közösségévé kell válnia, mert másként nem is maradhat fenn egyetemes igényű szervezetként és nem is gyakorolhatja a nemzetközi hatalom bármely funkcióját. Csakis a szuverén népek közössége képes a nemzetközi szervezett hatalom végleges megteremtésére, mert az uralkodó osztályok érdekeit képviselő kormányok között mindig lehetnek érdekellentétek, de a népek között valódi ellentétek nem léteznek és így egyedül a népek közössége lehet képes egységes akaratelhatározás létrehozására, jogi normák és szankciók képében is.

Ezt a fejlődést támasztja alá a világ népeinek békemozgalma, mely ily módon egyben a valódi nemzetközi jog kiépítéséért és hatályosságáért is folyik és végsősorban *Marx* 1870-ben írt jövőbelátó sorainak megvalósításáért küzd:

»Ellentétben a régi társadalommal, melynek velejárója a gazdasági nyomor és a politikai téboly — egy új társadalom születik, melynek nemzetközi elve a béke, mert minden nemzetnél ugyanaz az elv uralkodik: a munka.«[1]

Dr. Herczeg István

[1] L. Hajdu Gyula: „A Szovjetunió a nemzetközi jogért" c. cikkét a „Békeharc és nemzetközi jog" c. kötetben, 1951.
[2] Arzsanov, Kecsekjan, Manykovszkij, Sztrogovics: „Állam- és jogelmélet", 1951.
[3] V. ö. F. I. Kozsevnyikov már id. cikkével.

[1] *Marx* és *Engels* Válogatott Művei, I. kötet. Szikra, 1949.

Az 1950. évi 24. sz. tvr. hatályáról

I. A kérdés felvetése

A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről intézkedő 1950. évi 24. tvr. (a továbbiakban: Tvr.) 1950. július 14-én lépett életbe. E tvr. 5. §-a a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettek minősített eseteit szabályozza. Így az 5. § (1) bek-e szerint: »Ha a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntett *különösen nagy kárt* okozott, a büntetés 10 évig terjedhető börtön.«

Az 5. § (2) bek. első tétele szerint pedig: »Tíz évig terjedhető börtön a büntetés akkor is, ha ugyanaz a személy *ismételten* követ el a *társadalmi tulajdon ellen bűntettet* . . «

Kérdés:

Az állam, az állami vállalat, a szövetkezet, vagy más közület tulajdonában, használatában, illetőleg rendelkezése, vagy kezelése alatt álló vagyonnak a Tvr. 1950. július 14. napján történt *hatálybalépte előtti* ellopását, elsikkasztását, jogtalan elsajátítását és megrongálását, avagy bárki érdekében való megkárosítását, a társadalmi tulajdon ellen a Tvr. *hatálybalépte után* elkövetett bűntett minősítésénél:

1. a Tvr. 5. § (1) bek.-ben írt *különösen nagy kár*, illetve

2. az 5. § (2) bek. első tételében írt *ismételt* elkövetés megállapításánál, számításba kell-e venni?

Példák:

1. »A« vádlott 1950. július 14-e előtt X forintot, utána pedig Y forintot sikkasztott el a társadalmi tulajdonból. A Tvr. 5. § (1) bek. szerinti *különösen nagy kár* okozásának megállapításához számításba kell-e

venni az elkövető 1950. július 14-e előtti sikkasztásait? Tehát matematikailag kifejezve »A« vádlott által a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettel *okozott kár* = X + Y, avagy csupán Y?

2. A társadalmi tulajdon ellen irányuló *ismételten elkövetett* bűntettnek (5. § (2) bek. első tétele) minősül-e annak az elkövetőnek a cselekménye, aki mondjuk 1949. év folyamán hivatali sikkasztást követett el s 1950. július 14-e után a társadalmi tulajdon ellen irányuló újabb bűntettet — pl. lopást, sikkasztást, csalást stb. követ el?

II. Négyféle állásfoglalás

A felvetett kérdéssel kapcsolatban logikailag négyféle álláspont alakítható ki.

1. Az első — a fogalmi kört legtágabbra vonó — felfogás szerint a társadalmi tulajdon általában mindig azonos a »köztulajdon«-nal (állami, vármegyei, községi stb. közületi tulajdonnal). E felfogás szerint tehát, aki akár a *felszabadulás előtt is* az állami, vagy más közületi tulajdon ellen lopást, sikkasztást stb. követett el, s a tvr. hatálybalépte után ismét bűntettet követ el a társadalmi tulajdon ellen, annak ez utóbbi cselekménye »ismételt« elkövetésnek (5. § (2) bek. első tétele) minősül.

E felfogást vallók azzal érvelnek, hogy az állami és más közületi tulajdon — a felszabadulás előtt is — a közösség, a társadalom tulajdonában volt, szemben az egyéni tulajdonban álló magántulajdonnal. Szerintük a »közösség tulajdonát« fokozottabb büntetőjogi oltalom illeti meg, ezért azt a magántulajdontól meg kell különböztetni. Másrészt a felszabadulás előtti »köztulajdon« és a mai társadalmi tulajdon között semmiféle minőségi különbség nem tehető.

2. A második felfogásnak büntetőjogászaink között tekintélyes tábora van, miért is vele részletesebben kell foglalkoznunk. Ez — a fogalmi kört legszűkebbre vonó — felfogás szerint társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet csakis a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló *1950 : 24. tvr. hatálybalépte óta*, vagyis 1950. július 14. napjától lehet elkövetni. E szerint ha pl. egy állami tulajdonban levő vállalat pénztárosa 1950. július 13-án 10.000 forintot sikkasztott, akkor e cselekménye nem tekinthető »a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntett«-nek. Tehát, ha ugyanaz a személy utóbb a társadalmi tulajdon ellen újabb sikkasztást vagy lopást követ el, ez utóbbi cselekménye nem minősíthető a társadalmi tulajdon ellen ismételten elkövetett bűntettnek, mint ahogy az 5. § (1) bek. szerinti minősítés esetén, a szóbanforgó 10.000 forint kár sem számítható az 1950. július 14-e után okozott kárhoz.

E felfogás hívei álláspontjukat többek között azzal kívánják alátámasztani, hogy az 1950 : 24. tvr. előtti jogrendszerünkben egyetlen jogszabály sem szólt *»a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettek«-ről*. Ezért kizárt, hogy e tvr. hatálybalépte előtti bűntettet utóbb a »társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntett«-nek minősítsük.

Szerintük, ha a Tvr. hatálybalépte előtt elkövetett bűntettre azt állapítanók meg, hogy az *»a társadalmi tulajdon elleni bűntett«*, akkor a Tvr.-t visszaható erővel alkalmazzuk, ami a Btá. 2. § (1) bek-ben írt rendelkezés sérelmét jelenti, mert a Btá. 2. § (2) bek.-ben írt egyik kivétel sem forog fenn.

Felhozzák továbbá álláspontjuk igazolására azt is, hogy az 1950 : 24. tvr. hatálybalépte előtt elkövetett bűntett tettesének a tudatában még nem tükröződhetett eléggé tudatosan a társadalmi tulajdon jelentősége, méltánytalan lenne ezért őt egy kalap alá vonni olyan elkövetővel, aki a tvr. hatálybalépte után —, a társadalmi tulajdon jelentőségét ismertető és tudatosító széleskörű felvilágosító munka után is — kétszer, vagy többször támad a társadalmi tulajdon ellen.

3. A harmadik felfogás szerint társadalmi tulajdonról nálunk csupán a *»fordulat éve« óta*, azóta szólhatunk, amióta országunkban az államhatalmat kizárólagosan a dolgozó nép vette a kezébe, amióta proletárdiktatúra van, tehát 1947 második felétől. E felfogás szerint kb. 1947 szeptembertől kezdve az állami, az állami vállalati, a szövetkezeti, vagy más közület tulajdonában levő vagyon ellen elkövetett bűntetteket a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntetteknek kell minősíteni. E felfogás szerint a fordulat éve előtt, a proletárdiktatúra államhatalma előtti időben, amikor még a burzsoázia is az államhatalmon belül volt, amikor még nem dőlt el, hogy ki kit győz le, amikor azért folyt még a küzdelem, hogy burzsoa »demokrácia« vagy népi demokrácia legyen ebben az országban — az ú. n. »közületi tulajdon« akkor még nem minősíthető társadalmi tulajdonnak. Ez a tulajdon akkor még a hatalmon ülő burzsoázia javát is szolgálta, még nem dőlt el, hogy államkapitalista vagyon, vagy a népet szolgáló társadalmi tulajdon lesz-e.

4. A negyedik felfogás szerint a *felszabadulás óta* beszélhetünk hazánkban társadalmi tulajdonról. Ez álláspont szerint bár a felszabadulás után országunkban kiépült hatalom még nem volt proletárdiktatúra, de a proletárdiktatúra csírái már adva voltak. Az államhatalom egyelőre csak a polgári demokratikus forradalom célkitűzéseit valósította meg, de mert az élen a munkásosztály állt — mely a kommunista párt vezetésével a nép kezébe adja a hatalmat — egyben megnyitotta az utat a proletárdiktatúra felé. A sztálini tanítás szerint, ha megvalósult a munkásosztály vezetőszerepe, ez már magában hordja a proletárdiktatúra csíráját.[1]

Pl. a bányák 1946. évi államosítása után a bányák, de minden, a felszabadulás után keletkezett államhatalom tulajdonában lévő vagyon olyan vagyonnak tekintendő, amely nem egy uralkodó kisebbség, hanem az államhatalmon belül levő dolgozó nép érdekét szolgálta. Ezért e tulajdon már társadalmi tulajdonnak tekintendő, a szocializmus felé való fejlődést szolgálja és minőségileg különbözik a burzsoa állam tulajdonában levő, csupán az uralkodó kisebbség, a burzsoázia érdekét szolgáló ú. n. »közvagyon«-tól.

III. A társadalmi tulajdon létrejötte hazánkban

1. A helyes megoldáshoz elvezető úton az első tisztázandó kérdés: fogalmilag mely időponttól kezdve beszélhetünk hazánkban *»a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettek«*-ről?

Nyilvánvalóan azóta, amióta hazánkban van *társadalmi tulajdon*.

A következő kérdés tehát, *mióta* van hazánkban társadalmi tulajdon?

Az osztálytársadalmakban is a társadalom döntő

[1] Rákosi Mátyás: Népi demokráciánk útja. Társadalmi Szemle, 1952. febr.—márc. szám, 121. lap.

többségét a dolgozók teszik. Társadalmi tulajdonnak fogalmilag nyilvánvalóan csakis olyan vagyon tekinthető, amelyik az *egész társadalomnak*, vagy legalább is a *társadalom döntő többségének* a tulajdonában, hatalmában van. A burzsoa osztálytársadalomban az államhatalom egy törpe kisebbség, az uralkodó burzsoázia kezében van. Ebből következik, hogy a burzsoa állam tulajdonába került javak nem az egész társadalom, hanem az uralmon levő burzsoa osztály hatalmában vannak. Így azok soha se minősíthetők »társadalmi tulajdonnak«, hanem a burzsoa állam kapitalista vagyonának.

Miután a társadalmi tulajdonnak lényegét adó tulajdonsága, hogy a *dolgozó nép vagyona*, fogalmilag kizárt, hogy a burzsoa-feudalista Horthy-rendszer államának, közületeinek, vagy »szövetkezetei«-nek a vagyonát társadalmi tulajdonnak minősítsük. A felszabadulás előtti állam és közületek vagyona az államhatalmat kezükben tartó tőkések és földbirtokosok uralmát szolgáló vagyon, nem pedig a dolgozó nép vagyona volt. E vagyonnal alátámasztott apparátussal éppen a dolgozó népet nyomták el és zsákmányolták ki.

Így tehát kézenfekvő, hogy a Horthy-rendszer idején állami és bármiféle közületi tulajdonban volt vagyont éppen úgy nem tekinthetünk társadalmi tulajdonnak, mint ahogyan az elmúlt években az angol burzsoa állam által végrehajtott ú. n. »államosítások« során állami tulajdonba vett bányaüzemeket sem lehet társadalmi tulajdonnak minősíteni, mert e vagyon szintén nem a dolgozó nép vagyonát képezi, hanem az államhatalomban ülő tőkések vagyonát. Az ilyen vagyon nem szocialista, hanem államkapitalista vagyon.

Hasonlóképpen állunk a Horthy-rendszer ú. n. szövetkezeteinek a vagyonával is. E szövetkezetek köztudomás szerint nem szocialista értelemben vett szövetkezetek, hanem lényegében burzsoa tőkés-vállalkozások voltak. Több kisebb-nagyobb tőkés »szövetkezeti« formát öltött tőkés vállalkozása. E szövetkezetek vagyona, jövedelme épp oly távol volt a dolgozó kisember tagoktól, mint a burzsoa állam állami tulajdona. Így tehát a burzsoa szövetkezetek vagyona sem lévén a dolgozó nép vagyona, nem minősíthető társadalmi tulajdonnak.

Tehát nyilvánvaló, hogy a felszabadulás előtti burzsoa-feudalista állam és közületek, valamint a szövetkezetek vagyona ellen elkövetett lopás, sikkasztás stb. nem minősíthető a társadalmi tulajdon elleni bűntettnek.

2. Vizsgáljuk meg a továbbiakban, hogy országunkban a *felszabadulás utáni* állam, közületek és szövetkezetek vagyonáról elmondható-e, hogy az nem egy szűkkörű kisebbség, hanem a társadalom többségének, a dolgozó népnek az érdekét szolgálta. Úgy gondolom, igen. Nyilvánvaló, hogy az az államhatalom, amelyikben a munkásosztálynak vezetőszerepe van, az a dolgozó nép érdekét szolgálja, az ilyen államhatalom a rendelkezése alá tartozó javakat, vagyont a dolgozó nép szolgálatába állítja. Ily értelemben kézzelfogható, hogy pl. a bányák 1946. évi államosításával állami tulajdonba került bányákat államhatalmunk — amelyik akkor bár még nem volt proletárdiktatúra — a tőkések szolgálatából a dolgozó nép szolgálatába állította. Tehát a bányák az 1946. évi államosítással a tőkés magántulajdonból társadalmi tulajdonba kerültek. A felszabadulás után keletkezett új hatalom rendelkezése alatt álló vagyon tehát minőségileg különbözik a felszabadulás előtti feudál-kapitalista állam rendelkezése alatt álló vagyontól s alapját képezte a szocializmus felé való történelmi fejlődésnek is.

IV. A társadalmi tulajdon elleni bűntett

1. Ha országunkban társadalmi tulajdon *a felszabadulás óta* van, akkor e vagyon ellen fogalmilag ez időponttól kezdve lehet bűntetteket elkövetni. Ugyanis — mint a tapasztalatból tudjuk — 1945—1950. július 14-e közötti időben is egyes elkövetők ellopták, elsikkasztották, jogtalanul elsajátították és megrongálták, vagy egyébként károsították a társadalmi tulajdont (pl. hivatali sikkasztás, állami vállalati tulajdon lopása stb.). E cselekmények büntetőtörvénykönyvünk rendelkezései szerint *bűntettek*, mégpedig milyen tulajdonban levő vagyontárgy ellen irányuló bűntettek? *A társadalmi tulajdonban levő* vagyontárgy ellen irányuló bűntettek, más szóval *»a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntett«*-ek.[1]

Akik azt vallják, hogy a »társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet« fogalmilag csak az 1950: 24. tvr. hatálybalépte óta lehet elkövetni, azzal érvelnek, hogy előzőleg egyetlen büntetőjogszabály se szólott ily bűntettről.

Ez az álláspont szembetűnően formalista. Nem veszi észre, hogy az 1950: 24. tvr. 3. §-ában nem létesített új bűncselekményi törvényes tényállást, hanem csupán a Btk-ban meghatározott egyes vagyon elleni bűntettek szigorúbb megbüntetéséről intézkedik, abban az esetben, ha e bűntettek a társadalmi tulajdon ellen irányulnak.

Az ellenkező felfogás csak akkor lenne helyes, ha 1950. július 14-e előtt a társadalmi tulajdon lopását, sikkasztását stb. nem tiltotta volna egyetlen büntető jogszabály sem. Mivel azonban a Btk. különböző §-ai a társadalmi tulajdon lopását, sikkasztását s egyéb jogellenes csorbítását is bűntettnek nyilvánították s mert a társadalom egyes tagjai követtek el ily bűntetteket, azokat a valóságnak, belső tartalmuknak megfelelően, *»a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettek«*-nek kell neveznünk, amiként bírói gyakorlatunk is számtalan ítéletben így nevezte az állam, a közületek, az állami vállalatok stb. vagyona elleni bűntetteket már a Tvr. hatálybalépte előtt is. Szemléltető példája ez a lenini tanításnak: »a társadalmi tudat visszatükrözi a létet . . .«[2]

Hazánkban is a külső viszonyok, az anyagi oldal, a társadalmi tulajdon és az ellene irányult bűntettek előbb jöttek létre, mint a nekik megfelelő eszmei oldal, a társadalmi tulajdonnak és az ellene irányuló bűntetteknek a tételes jogszabályokban való *tudatos*, formális kifejezése

---

[1] Ugyanezt az álláspontot foglalta el — az elterjedtebb ellenkező állásfoglalással szemben — a Budapesti Megyei Bíróság B. VIII. 1664/1952—4. sz. jogerős ítéletében is, kifejtvén:

»Vádlott ugyan a posta sérelmére elkövetett hivatali sikkasztást a társadalmi tulajdon védelméről szóló törvényerejű rendelet *hatálybalépése előtt* követte el, azonban a Megyei Bíróság nem látta törvényes akadályát az ismételten elkövetés szerinti minősítésnek. A tvr. 5. §-ának (2) bek.-e 1. tétele szerint a tíz éves börtönös büntetési tétel alá esik a cselekmény akkor, ha ugyanaz a személy *ismételten* követ el a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet. Vádlottnak a korábban elbírált, a Btk. 462. §.-ába ütköző hivatali sikkasztási bűncselekménye társadalmi tulajdon, a posta mint állami szerv kezelése alatt álló vagyontárgy ellen irányult s a cselekmény elkövetése idején az Alkotmányunk rendelkezéseire figyelemmel a sértett tárgy *társadalmi tulajdon* jellege függetlenül attól, hogy annak büntetőjogi védelme később szabályoztatott — kétségtelen. Egyébként is a Tvr. e minősítő szakaszánál előfeltételként csak azt kívánja meg, hogy a tettes korábbi cselekménye is *társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntett* volt.«

[2] Lenin: Materializmus és empiriokriticizmus. 332. l.

és értékelése. Ez csak Alkotmányunkban,[1] a Btá.-ban,[2] illetve az 1950: 24. tvr. hatálybalépésével történt meg. Itt is érvényesült »az ismert materialista tétel: a fejlődés folyamatában a tartalom megelőzi a formát, a forma elmarad a tartalomtól«.[3]

Annak az objektív valóságnak, hogy a Tvr. hatálybalépte előtt is volt már társadalmi tulajdon és a társadalom egyes tagjai ellene bűntetteket is követtek el, a jogi elméletben is tükröződnie kell, ha csak nem akarjuk az idevágó elméletet az objektív valóságtól elszakítani. Lenin azt tanítja: »Az emberiségnek az a legfőbb feladata, hogy a gazdasági fejlődésnek, (a társadalmi lét fejlődésének) ezt az objektív logikáját általános és főbb vonásaiban átfogja úgy, hogy mennél szabatosabban és világosabban, kritikusabban alkalmazza hozzá a maga társadalmi tudatát . . .«[4]

Aki tehát azt állítja, hogy a Tvr. hatálybalépte előtt »a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet« elkövetni nem lehetett, az a fejlődés objektív logikájához a jogszabály értelmezésénél nem igazodik.

Aki ennek az ellenkezőjét állítja, az az élet objektív valóságával szöges ellentétben álló »elméletet« kovácsol, amelynek ellentmondanak a történeti tények, ellentmondanak azok a *bűntettek*, amelyeket *1950. július 14-e előtt* elkövettek a *társadalmi tulajdon ellen*.

2. Egészen más kérdés az új büntetőjogszabály *visszaható erejének* a kérdése. Az 1950: 24. tvr. 1950. július 14-én lépett életbe. A Btá. 2. § (1) bek.-ben írt világos rendelkezés szerint: »A bűntettet az elkövetés idején hatályban lévő törvény szerint kell elbírálni.« E szerint a fejtegetéseink elején írt példa »A« vádlottjának a társadalmi tulajdonból 1950. július 14-e előtti X forint sikkasztását a Btk. 462. §-a szerinti hivatali sikkasztásként, az ezt követőleg Y forint elsikkasztását pedig a Tvr. 3. §-ában meghatározott társadalmi tulajdon elleni sikkasztásként kell elbírálni, amely — az alább kifejtettek szerint — esetleg az 5. § (2) bek. szerint is minősül.[5] Ugyanis, ha a Tvr. hatálybalépte előtt, a társadalmi tulajdon ellen elkövetett sikkasztással okozott kárt a Tvr. hatálybalépte után elkövetett sikkasztással okozott kárral összeadnánk (X + Y) és az így nyert összeget az 5. § (1) bek.-ben írt *»különösen nagy kár«*-nak minősítenénk, akkor nyilvánvalóan visszaható erővel alkalmaznánk a Tvr. szigorúbb rendelkezését egy olyan bűncselekményre is, amelyiket még a Tvr. hatálybalépte előtt követtek el s amelyet a Btá. 2. § (1) bek.-ben írt rendelkezés szerint az elkövetés idején hatályban volt törvény szerint kell elbírálni.

Tehát a Tvr. 5. § (1) bek.-ben írt *különösen nagy kár* fennforgásának a megállapításánál csakis az elkövető 1950. július 14-től elkövetett társadalmi tulajdon ellení bűntetteivel okozott károkat lehet tekintetbe venni.

3. Egészen más a helyzet az ismételt elkövetés kérdésénél. Idevágó példánk elkövetője 1950. év januárjában 10.000 forintos hivatali sikkasztást követett el. Majd 1950. július 14-e után hivatali munkahelyén ismét elsikkasztott 10.000 forintot. Kérdés: »ugyanaz a személy ismételten követett-e el a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet« (5. § (2) bek. első tétele)?

Felfogásom szerint a példabeli elkövető *ismételten* követett el a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet, mert:

a) ugyanaz a személy,
b) másodszor is, tehát ismételten
c) a társadalmi tulajdon ellen irányuló
d) bűntettet követett el.

Tehát a második cselekménye a Tvr. 5. § (2) bek. első tétele szerint minősül.

Nem mond ellent ez állásfoglalásnak a visszaható erő tilalma? Egyáltalán nem, mert e minősítésnél szó sincs semmiféle visszaható erőről. Ugyanis nem a Tvr. hatálybalépte előtt elkövetett cselekményt büntetem a Tvr. alapján, hanem a Tvr. hatálybalépte után elkövetett *második cselekményt*.

Éppen ezért alaptalan az a kifogás is, hogy az elkövető a Tvr. hatálybalépte előtt elkövetett cselekményénél még nem lehetett tisztában a társadalmi tulajdon jelentőségével. Valóban — mondjuk — az első cselekménynél még nem volt ezzel tisztában. Nem is büntették, vagy nem is büntetik meg az első cselekményéért a Tvr. alapján és szigorával. De 1950. július 14-én hatálybalépett a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről rendelkező 1950: 24. tvr. és megindult az idevágó felvilágosító munka is. Ekkor már a társadalmi tulajdon jelentőségének tudatára kellett ébrednie a mi példabeli elkövetőnknek is, sőt — utólag fel kellett ismernie előző társadalmi tulajdon elleni bűntettének a társadalmi veszélyességét is. Ő azonban ennek dacára, vakmerően ismét rátámadt a társadalmi tulajdonra. Hol van vele szemben a méltánytalanság, ha megállapítjuk, hogy *ismételten* követett el *a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettet?* Nyilván sehol. Viszont szembeszökő ez elkövetőnél is az a *fokozottabb személyi társadalmi veszélyesség*, amelyik az *ismételt* elkövetésben jelentkezik s amelyik egyedüli alapját képezi az 5. § (2) bek. első tétele szerinti súlyosabb büntetésnek.

V. A jogi minősítés alapja: a társadalmi veszélyesség mértéke

1. Ugyanis a Tvr. 5. §-ában írt minősített esetek közös megkülönböztetési alapja: *a fokozottabb társadalmi veszélyesség*. Bár a személyi és a tárgyi társadalmi veszélyesség egymással szoros (korrelatív) kapcsolatban áll, mégis megállapíthatjuk, hogy az 5. § (1) bek.-ben írt különösen nagy kár a *cselekmény* fokozottabb társadalmi veszélyességét, az 5. § (2) bek. első és második tételében írt ismételt elkövetés, illetve a bűnszövetkezetben való elkövetés pedig az *elkövető* személyében rejlő fokozottabb társadalmi veszélyességet tükrözi. Ugyanis a *különösen nagy kárt* jelentő tett nyilvánvalóan veszélyesebb a társadalomra, mint a csupán kisebb kárt okozó cselekmény. Továbbá az olyan egyén, aki *ismételten* merészel a társadalmi tulajdon ellen törni, az nyilvánvalóan veszélyesebb a társadalomra, mint a véletlenül alakult csábító körülmények, vagy átmeneti anyagi nehézségek közepette

---

[1] Az 1949. augusztus 20-án életbelépett, a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949: XX. tv. 4. §. (1) bek. szerint: »A Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme *társadalmi tulajdonként* az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van«. Az Alkotmány 59. §-a szerint pedig: »A Magyar Népköztársaság polgárainak alapvető kötelessége: *a nép vagyonának a megvédése, a társadalmi tulajdon megszilárdítása* . . .«

[2] Az 1950. január 1-én életbelépett, a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950: II. tv. bevezető sorai szerint: »A büntetőtörvénykönyv új általános része annak a gazdasági-társadalmi és politikai átalakulásnak felel meg, amely a felszabadulást követően országunkban végbement s azokat a büntetőjogi alapelveket foglalja törvénybe, amelyek a szocializmus építésének érdekeit, a *társadalmi tulajdon védelmét* szolgálják.«

[3] Sztálin: Anarchizmus vagy szocializmus, Sztálin Művei. 1. k. 333. 1.

[4] Lenin: Materializmus és empiriokriticizmus. 332.

[5] Kivéve, ha a *folytatólagosság* ismérvei fennforognak, mert ez esetben a két cselekményjogi egységbe olvad s a Btá. 57. §-nak, valamint a 2. §. (2) bek. *a)* pontjának megfelelően, az első cselekményre visszaható erővel bír a Tvr. 3. §-a.

alkalmilag megtévedt egyén. A kettő társadalmi veszélyessége közt szembeszökő a minőségi különbség. Az egyik állandó, gyakori, vagy legalább is *ismétlődő* veszély a társadalomra, a másik csak *egyszeri* veszélyt jelent. A bűncselekményt elkövetett egyének túlnyomó többsége csupán egyszeri bűnöző. Ezeket élesen el kell határolnunk az állandó vagy gyakori, más szóval az ismételten bűnözőktől. (Természetesen az ismételt bűnözők között is széles skálája van a társadalmi veszélyességnek. Ezek között azonban csupán mennyiségi a különbség.)

Hasonlóan kiemelkedőbb a társadalmi veszélyessége az olyan elkövetőnek, aki annyira megátalkodott és gátlásnélküli, hogy másokkal is *összeszövetkezik* és együttműködve, egyéni bűnöző képességeiket összeadva, együttesen követik el a bűntettet.

2. A szocialista büntetőjog egyik alapfogalma a *társadalmi veszélyesség*. Társadalmi veszélyesség nélkül nincs bűncselekmény és nincs büntetés sem. Viszont a büntetésnek arányulnia kell az elkövető és a cselekmény társadalmi veszélyességéhez. A büntetőtörvények minősítései is a kisebb vagy nagyobb társadalmi veszélyességen alapulnak. Nyilvánvaló tehát, hogy a szocialista szellemű jogszabály-értelmezésnél alapvető kiindulási pont a társadalmi veszélyesség kérdése.

Felvetem tehát a kérdést: Az egyszer megtévedt, alkalmi elkövetővel szemben (Tvr. 3. §) kézzelfogható-e annak az elkövetőnek *a nagyobb személyi társadalmi veszélyessége*, aki — mondjuk — 1949. évben a társadalmi tulajdon ellen már követett el bűntettet s azután 1952. évben ismét követ el ilyen bűntettet? — Igen. Senki se állíthatja, hogy az *egyszeri* bűnöző és az *ismételten* bűnöző közé egyenlőségi jelet lehet tenni. Nyilvánvaló, hogy a két elkövető személyi társadalmi veszélyessége között általában olyan minőségi különbség van, amelyet a *jogi minősítésben* is (Tvr. 3. §, illetve 5. § (2) bek. első tétele) kifejezésre kell juttatni!

Viszont van-e minőségi különbség a személyi társadalmi veszélyesség síkján, ha elkövetőnk nem 1950. július 14. után, hanem mondjuk 13-án, vagy 1950. januárban követte volt el első társadalmi tulajdon elleni bűntettét, a másodikat pedig 1952. évben? Nyilvánvalóan nincsen. Mindkét esetben az első cselekmények is *a társadalmi tulajdont* károsították, a második bűncselekményt pedig a Tvr. hatálya alatt és *ismételten* követte el.

E jogszabályértelmezés tehát a társadalmi veszélyesség elvét a jogi minősítésben is kifejezésre juttatja, míg az ellenkező álláspont elmossa az objektív valóságban ténylegesen jelentkező fokozottabb társadalmi veszélyességet.

3. De a Tvr. 1. §-ában feladatul írt, *a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi* védelmének is ez az értelmezés felel meg. Ugyanis adott esetben szükségessé válhatik a *rendkívül* kiemelkedő személyi társadalmi veszélyességet mutató, ilyenfajta ismételten elkövetőnek a Tvr. 5. § (2) bek. 1. tétele szerinti törvényi legnagyobb, vagy ezt megközelítő büntetéssel sujtása. Az ellenkező állásfoglalás e gyakorlati büntetőjogpolitikai feladatnak sem felel meg.

Dr. Olti Vilmos

Az összbüntetés kiszabásának kérdéséhez

A felületes szemlélet hajlamossá tesz annak megállapítására, hogy a Btá. 57—61. §-ai az összbüntetés kiszabásának szabályait a régi Btk. hatályon kívül helyezett általános részének vonatkozó szabályaival azonos módon határozták meg. E felületes szemlélet helyességét alátámasztani látszott a Btá. 57. §-ához fűzött miniszteri indokolás, amely szerint bűnhalmazat esetén a Btá. álláspontja szerint »is« összbüntetést kell kiszabni. Ám a gyakorlatban lassanként kiderült, hogy az új szabályozás igen sok vonatkozásban eltér a régitől, ami azzal a következménnyel járt, hogy a felvetődött részletkérdések tekintetében eltérő gyakorlat alakult ki vagy helytelen irányba terelődött.

Amikor az összbüntetés kiszabásának szabályait megkísérlem a gyakorlatban felvetődött elvi kérdések szem előtt tartásával összefoglalni, eleve ki kell jelentenem, hogy ez az összeállítás talán nem teljes. S ha valóban nem az, annak az az oka, hogy az országos gyakorlatot nem állott módomban megismerni.

Általánosságban a Btá. javaslatához fűzött miniszteri indokolás elvi deklarációja nyomán megállapítható, hogy a Btá. az ú. n. eszmei és anyagi halmazat közötti különbségtételt elvetette, ami a felvetett kérdésekkel való vonatkozásában azt jelenti, hogy az összbüntetés kiszabásának szabályai egyaránt azonosak, ha valamely tevés vagy mulasztás a büntetőtörvény több rendeletét sérti vagy ha ugyanaz a személy több bűncselekményt követ el, illetve ha ugyanazt a bűncselekményt több ízben követi el.

Ugyancsak meg kell állapítani az Indokolás nyomán, hogy a Btá. az összbüntetés kiszabásának szabályozásánál az ú. n. asperációs rendszert fogadta el. Természetesen ez a megállapítás csak bizonyos korrektívumokkal fogadható el helyesnek. Ha ugyanis a bűncselekmények egyikét halállal vagy életfogytiglani börtönnel büntették, a büntetésösszevonás, az asperáció nem nyerhet alkalmazást, mert az említett büntetések a többi cselekmények büntetését felemésztik, tehát itt az abszorpció érvényesül, viszont a pénzbüntetések, minthogy utólagos összbüntetésbe foglalásuknak helye nincs, ez esetben lényegileg kumulálódnak.

Az elfogadott asperáció egyébként azt jelenti, hogy a büntetést a legsúlyosabb nemben kell kiszabni s ha ez határozott tartamú szabadságvesztésbüntetés, ennek tartama megfelelően felemelhető.

Az *összbüntetés nemének* meghatározása a Btá. hatálybalépése óta különösebb nehézséget nem okoz, minthogy a 30. § csupán két főbüntetési nemet ismer, amelyhez járul még a kihágások elzárásbüntetése. Korrekcionalizációra nem lévén lehetőség, ama kontroverziák, amelyekre a régi Btk. általános része lehetőséget nyujtott, gyakorlatilag megszűntek.

Egyelőre csak általánosságban érintve a dolgokat, nem vitás, hogy a pénzbüntetéssel büntetendő vagy büntetett cselekmények összetalálkozásánál, együttes elbírálás esetén, a pénzbüntetés egy összegben, egységesen szabandó ki, a jogerőssé vált külön ítéletekkel kiszabott pénzbüntetések utólagos összbüntetésbe fog-

lalásának pedig helye nincs. A szabadságvesztésbüntetéssel büntetendő vagy büntetett bűncselekmények összetalálkozása esetén az összbüntetés börtönben állapítandó meg, ha a bűncselekmények egyike bűntett. Áll ez tehát arra az esetre is, ha a másik vagy többi cselekmény elzárással büntetendő kihágás. A Btá. 57. §-a ugyan csak a bűntetti büntetések összevonásáról rendelkezik, de az esetleges kételyt az indokolás tökéletesen eloszlatja, nem is szólva arról, hogy a 73. §. értelmében eltérő rendelkezés hiányában a bűntettekre vonatkozó szabályok a kihágásokra is alkalmazandók.

Az *összbüntetés mértékét* illetően *a minimumot* a törvény nem határozza meg, sőt e vonatkozásban még csak utalást sem tartalmaz.

Kádár Miklós közismert Kommentárjában arra az álláspontra helyezkedett, hogy az összbüntetés alsó határa nem lehet más, mint a Btá. 51. §-ának alkalmazásával kiszabható legkisebb büntetési tételeknek az összege, mert az ellenkező nézet az elvetett konszumpciós elv visszacsempészésével lenne azonos. (Id. m. 155—156. old.)

Ezt az álláspontot nem teszem magamévá, amint hogy nem fogadta el az országos gyakorlat sem. Kádár maga is beismeri, hogy »az összbüntetés legkisebb mértékének ilyként történő megállapítása az egyes büntetések 51. §. szerinti legkisebb mértékének kumulációját jelenti«. Álláspontom szerint ennek a tételnek az elfogadása túlságos és a törvényhozó által sem kívánt megkötöttséget állítana fel és adott esetben útját állná az in concreto kiszabandó büntetések egyéniesítésének. A szocialista humanizmus elveit és a Btá. 50. §-ában lefektetett szempontokat a legteljesebb mértékben érvényre juttató büntetőtörvény is végeredményben csak cselekménytípusokat ismer és tart szem előtt, nem pedig büntetés hatálya alá vonandó individuumokat. A marxi-lenini-sztálini társadalompolitikai elvek jegyében fogant szocialista jogalkotás is mindenkor a konkrét ügyben eljáró bíróságot kénytelen felruházni azzal a joggal és hatalmassággal, hogy a törvény által szabott kereteken belül az elkövető egyéniségéhez, a cselekményében lelepleződött társadalmi veszélyesség mértékéhez igazodóan szabja ki az elbírált magatartás feletti rosszaló értékítéletet megtestesítő és a büntetés általános célját is megvalósítani törekvő intézkedést. Az említett és elfogadásra ajánlott megoldási mód tehát a konkréten fennforgó enyhítő körülmények nagy száma vagy nyomatéka ellenére is, a bírót adott esetben tisztán mechanikus működésre korlátozná.

A büntetés kiszabásánál, tehát — a cselekmények együttes elbírálását feltételezve — az összbüntetés mértékének meghatározásánál is, a bűncselekményeknek konkrét, nem pedig absztrakt súlya az irányadó. Az adott esetben fennforgó bűnösségi körülmények viszonylata, valamint a személyi és tárgyi társadalmi veszélyesség elenyészően csekély foka viszont vezethetnek oly meglátás kialakulásához, hogy az éppen elbírálás alatt álló ügyben az ily mértékű felemeléssel kiszabandó büntetés is túl szigorú lenne.

Különösen kiütköznék ennek az álláspontnak a helytelensége utólagos összbüntetésbe foglalás esetén akkor, ha több 30 napi vagy egy ezt meghaladó és egy 30 napi tartamú börtönbüntetést kellene összbüntetés be foglalni. Az említett álláspont szerint az első esetben minden büntetést össze kellene adni, a második esetben a 30 napi börtön egész tartamát hozzá kellene adni a súlyosabb büntetéshez, ami kumulációt jelentene, de felesleges sé is tenné az összbünteté be foglalást.

Természetesen az utólagos összbüntetés mértékének meghatározásánál a bűnösségi körülmények értékelésére már nincs lehetőség, de az imént mondottak értelmében ez esetben is indokolatlan lenne a bíróság kezét megkötni a rendkívüli minimumok összeadásából előálló alsó határ áthághatatlanságának a tilalmával.

Másik megoldási módként kínálkoznék a régi Kúria által alkalmazott és a Legfelsőbb Bíróság által is követett gyakorlat, amely szerint az alsó határ a legsúlyosabb büntetésnek a Btá. 51. §-ával megállapítható alsó minimuma. Ez a gyakorlat tetszetős elvi alapra helyezkedik indokolásul. Követői beismerik, hogy így adott esetben az abszorpció elve érvényesül, ámde az előbbi esetben a kumulációnak engednénk teret s ha a kérdés csak az egyik vagy másik, egyébként egyformán elvetett elv javára eszközölt töréssel oldható meg, akkor, az in dubio mitius principiumára is figyelemmel, a terheltre kedvezőbb megoldást kell választani.

Ennek a gyakorlatnak a védelmezői szem elől tévesztik, hogy ily büntetés kiszabása esetén annak összbüntetés jellege elenyésznék. Ebben az esetben ugyanis csak egyetlen bűncselekmény részesülne büntetésben, a másik vagy többi bűncselekmény tekintetében pedig lényegileg felmentő ítélet hozatnék. Sok esetben a puszta véletlentől lenne függővé téve a büntetés mértéke. Ha ugyanis az egyes bűncselekmények külön-külön bíráltatnának el, ily mértékű büntetés kiszabására a dolog természete szerint nem kerülhetne sor, még akkor sem, ha a Btá. 51. §-a alkalmazásának előfeltételei minden esetben fennforognának is. De nem nyílnék lehetőség ily fokú leszállásra akkor sem, ha az ekként külön-külön kiszabott büntetéseket utólag kellene összbüntetésbe foglalni, mert hiszen ilyenkor már a jogerős ítéletekkel kiszabott büntetések tartama az irányadó. Arról ugyanis aligha lehet szó, hogy ilyen esetben a büntetés a legalacsonyabb büntetés mértékéig szállíttassék le, a másik vagy többi cselekményre kiszabott büntetés pedig teljes egészében elengedtessék.

Miként említve volt, a Btá. az asperáció rendszerét fogadta el az összbüntetés kiszabásánál irányadóul és pedig annak súlyosbítási változatát, ami a legsúlyosabb büntetésnek a többi cselekményre tekintettel megfelelő mértékű emelésében áll. Ellenkező esetben egy burkolt korlátlan enyhítési jogot adnánk a bíró kezébe. Az asperáció elvének helyes alkalmazása csak az lehet, hogy a legsúlyosabb büntetésnek a Btá. 51. §-a alkalmazásával kiszabható végső minimuma aránylagosan felemeltetik anélkül, hogy ezzel a felemeléssel szükségszerűen eléressék az egyes büntetéseknek végső minimumai összeadásából előálló mérték.

Mint érdekességet említem meg csupán, hogy a mellékbüntetések utólagos összbünteté be foglalása esetén a Btá. 39. §. (3) bekezdésének az 58. §-ra visszautalását gyakran úgy értelmezik, hogy a mérték megállapításánál nemcsak a legsúlyosabb, hanem valamennyi elbírált cselekménnyel kapcsolatban mutatkozó társadalmi veszélyességet értékelni kell, ezt a tételt azonban az együttesen elbírált cselekmények főbüntetésének kimérésénél figyelmen kívül hagyhatónak tartják.

Az egyéniesítés lehetőségének biztosítása érdekében az is megengedhető, hogy a felemelés mértéke ne legyen azonos a többi cselekményre megszabott büntetés

generális minimumával. Különösen nincs szükség erre az 1951: 31. tvr. életbelépte óta, amelynek 37. §-a a Btá. 51. §-ában eredetileg meghatározott kereteken túlmenő enyhítési lehetőséget engedélyez.»

Azok ellenében, akik a régi Kúria és a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata helyessége mellett kardoskodnak, elég arra hivatkoznom, hogy a halmazati büntetés alapja, vagyis több bűncselekmény elkövetése vagy ugyanannak a bűncselekménynek a megismétlése, elvileg a személyi társadalmi veszélyesség nagyobb fokának jelenlétére utal. Ezt állapította meg a Szovjetunió Legfelső Bíróságának 1929. március 4-én tartott teljes ülése is, amikor kimondotta, hogy »a bíróságnak a bűnhalmazatot... a maga egészében, a vádlott személyi veszélyességének magasabb fokát jelző egységként kell elbírálnia és ezt a büntetés kiszabásánál figyelembe kell vennie«. (Gercenzon, Tankönyv 413. old.)

További kérdés, hogy több bűncselekmény összetalálkozása és elbírálása esetén mi legyen a Btá. 51. §-a alkalmazása nélkül kiszabandó összbüntetés minimuma. Vegyük például egy tíz évig terjedhető, eredetileg fegyházzal és egy öt évig terjedhető börtönnel büntetendő bűntett összetalálkozását. A súlyosabb cselekmény büntetésének generális minimuma egy évi börtön. Amennyiben a két cselekmény egy évi börtönnel sújtatnék, a másik bűncselekmény helytelenítése megint elmaradna. Nézetem szerint itt is aránylagos felemelésnek van helye és az egy évi börtön csak a Btá. 51. §-ának alkalmazásával lenne összbüntetésként kiszabható, mert így domborodnék ki, hogy a súlyosabb cselekmény büntetése lényegileg egy éven aluli tartamban szabatott ki és az csak a másik cselekményre tekintettel emeltetett fel egy évre. Az 51. § alkalmazása nélkül ellenben a büntetés tartamának mindenkép meg kell haladnia valamivel az egy évet, különben az abszorpció álláspontjára helyezkednénk.

Itt jegyzem meg, hogy felfogásom szerint az 1950: 31. tvr. 37. §-ában szabályozott kivételes büntetésenyhítés halmazati büntetés esetén csak a legritkább esetekben kerülhet alkalmazásra. Maga a felhívott törvényhely is utal arra, hogy az itt engedélyezett enyhítésnek csak az ügy rendkívüli körülményei alapján, indokolt esetben lehet helye. Nem kétséges, hogy a bűnhalmazat létesülésekor fennforgó és fentebb már hivatkozott személyi társadalmi veszélyesség nagyobb foka szinte kizárja oly megállapítás lehetőségét, hogy a kivételes enyhítés előfeltételei fennállanak. Erről legfeljebb csak akkor lehetne szó, ha csupán azért állott elő halmazat, mert az elkövető egyetlen cselekményével a büntetőtörvény több rendeletét sértette meg. Ilyenkor ugyanis az elkövető tudattartalmában csak egyetlen eredmény képzete szerepel s így a személyi és tárgyi társadalmi veszélyesség szintézisén alapuló büntetőjogi értékelés alig vezet kedvezőtlenebb eredményre, mintha a megvalósult eredmény csupán egy bűncselekmény tényállását töltené be.

Az *összbüntetés maximumát* illetően a Btá. álláspontja világos és határozott: az összbüntetést a legsúlyosabb büntetés alapulvételével kell kiszabni, amennyiben a törvény valamennyi bűntettre azonos nemű büntetést rendel. S ha ez határozott tartamú börtön, annak legmagasabb tartama felével felemelhető. A miniszteri indokolás által felhozott példa egy három és egy öt évig terjedhető börtönnel büntetendő bűntett halmazatának esetét említi, amikor is az összbüntetés legmagasabb tartama hét és fél év. Korlátozás csupán annyiban van, hogy az összbüntetés legmagasabb tartama ily kerettágítás mellett sem haladhatja meg a húsz évet. Általános szabály egyébként, hogy az összbüntetés tartama rövidebb legyen, mint az összes cselekményekre kiszabandó büntetések együttes tartama.

Együttes elbírálás esetén ez az irányelv nem kerül ilyen éles formában előtérbe, mert a gyakorlatban ritkán érvényesül az asperáció elvének a mérsékelt kumulációt alkalmazó változata. A bírói ítélkezés mechanizmusában ugyanis nem szükséges és nem is szokásos az egyes bűncselekmények mérsékelt büntetésének külön-külön való meghatározása és azután ezeknek összegezése. (A szovjet szövetséges köztársaságok némelyikének Btk.-e ír elő ilyen kiszabási módot. V. ö. Gercenzon, Tankönyv 413—414. old.) Utólagos összbüntetésbe foglalás esetén azonban az egyes jogerős ítéletekben kiszabott büntetések tartama adva van s ilyenkor, ha ezek együttes tartama az említett kerettágítás határait meghaladja, az összbüntetés tartamával e keretig, illetve ez alá kell leszállani, egyebekben pedig a kumulálással jelentkező együttes tartamot arányosan csökkenteni kell, lévén az összbüntetés kiszabásának elvi alapja az a felismerés, hogy »a szabadságvesztésbüntetésnek egy huzamban való kiállása súlyosabb hátrányt jelent, mint ugyanilyen tartamot adó több szabadságvesztésbüntetésnek külön-külön kiállása«. (A Btá. 57. §-ához fűzött miniszteri indokolás.)

Ezzel kapcsolatban helyesen figyelmeztet a Legfelsőbb Bíróság arra, hogy a Btk.-n alapuló gyakorlat indokolatlan merevséggel csupán jelentéktelen mértékben csökkentette az egyes büntetések összeadásával jelentkező tartamot. Ezért tartani lehet attól, hogy ez a megmerevedett gyakorlat a Btá. alkalmazása során sem fog kellő mértékben és kellő gyorsasággal az új elvek maradéktalan megvalósítására áttérni. (B. II. 9343/1950. Ig. Közl. 1951. 5. sz. 256—257. old.)

Nem lehet kétséges, hogy az utólagos összbüntetésbe foglalásnak nemcsak akkor van helye, ha a büntetések korábbi jogerős ítéletekkel szabattak ki, hanem oly módon is, hogy egy vagy több jogerősen kiszabott büntetés egy most folyamatban levő ügyben hozandó ítéletben kiszabandó büntetéssel foglaltassék egybe, ha annak egyéb előfeltételei (pl. az egyhuzamban kitöltés lehetősége) fennállanak. Sőt ilyenkor van csakugyan a bíróságnak alkalma arra, hogy olyan mértékben szabja ki a büntetést, mint amilyet együttes elbírálás esetén állapítana meg. (Lásd az előbbi ítéletet.)

A részleteket illetően a pécsi megyei bíróság több elvi kérdésben igyekezett állástfoglalni, ami elől a terület járásbíróságai kitértek.

Az egyik probléma az volt, hogy oly bűntettek együttes elbírálása esetén, amikor az említett kerettágítással az összbüntetés mértéke az öt évi börtönt elvileg meghaladja, van-e helye a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének akkor, ha a ténylegesen kiszabott büntetés mértéke az egy évet nem éri el.

A nemleges állásfoglalás a Btá. 55. § (3) bekezdése *a)* pontjának betűszerinti értelmezéséből indult ki, amely szerint a büntetés végrehajtása nem függeszthető fel, ha a törvény a bűntettre öt évi börtönnél súlyosabb büntetést rendel. Az 1951: 31. tvr. a kérdést törvényhozói intézkedéssel azóta megoldotta és csupán a teljesség kedvéért s annak dokumentálására

iktatom ide az alábbi döntést, hogy a pécsi megyei bíróság nem zárkózott el az elvi állásfoglalástól.

A megyei bíróság egyik büntető fellebbezési tanácsa ugyanis egy ügyben (Bf. II. 2762/1951.) három, in thesi öt évig terjedhető börtönnel büntetendő bűncselekmény miatt kiszabott és egy évet el nem érő börtönbüntetés végrehajtását felfüggesztő elsőbírói ítélet ellen bejelentett közvádlói perorvoslatot a következő indokolással utasította el:

»A büntetti és vétségi alakzat közötti különbség elvetésével a Btá. életbelépte előtti időből való, a súlyés jellegkövetkezmények szétválasztására vonatkozó irodalmi fejtegetések aktualitásukat vesztették. Ennek ellenére kézenfekvő, hogy mindama következmények, amelyek a bűncselekményhez ahhoz igazodóan fűződnek, hogy a törvényben megállapított börtönbüntetés tartama egy bizonyos mértéket meghalad-e, attól függetlenül állnak be, hogy a halmazati büntetés felső határa ezt a mértéket elvileg túllépi-e és továbbra is a halmazatban álló egyes cselekmények súlyához igazodnak. Erre tekintettel helyezkedett pl. a Btá. életbeléptét követően kialakult bírói gyakorlat is arra az álláspontra, hogy amennyiben az összbüntetés alapját képező egyes bűntettek törvényi büntetési tétele az öt évi börtönt nem haladja meg, nem lehet szó a kötelező védelem esetének fennforgásáról. Kétségtelen, hogy több bűncselekmény vagy azonos bűncselekmény többszöri elkövetése a személyi és tárgyi társadalmi veszélyesség nagyobb fokára utal. A Btá. 55. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint ‚azok a feltevések, amelyekre tekintettel a bíróság a büntetés végrehajtását felfüggeszti, már eleve kizártaknak tekintendők, ha a bűntett... elvontan tekintve... súlyos természetű'. Ezek szerint súlyos természetűnek minősül a bűncselekmény, ha arra a törvény öt évi börtönnél súlyosabb büntetést állapít meg. Ez azonban olyan súlykövetkezmény, amely az egyes konkrét bűntetthez kapcsolódik. Az ellenkező nézet helyessége esetén előállhatna az a viszszás helyzet, hogy több azonos súlyú bűntett együttes elbírálása esetén egyszer kizárt lenne a büntetés végrehajtásának felfüggesztése, máskor pedig nem. Kizárt lenne halmazati büntetés kiszabásának szükségessége esetén, ellenben nem lenne akadálya a felfüggesztésnek akkor, ha a bíróság folytatólagosságot állapítana meg.«

Az azóta életbelépett 1951 : 31. tvr. 38. §-a értelmében most már nem akadálya a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének az a körülmény, hogy a törvény a bűntettre öt évi börtönnél súlyosabb büntetést rendel, e helyett akkor tilalmazott e kedvezmény megadása, ha a ténylegesen kiszabott büntetés egy évi börtönnél súlyosabb. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ennek a kizáró oknak a beiktatása felesleges volt, mert az 55. § (3) bekezdésének *b)* pontja értelmében eddig sem volt a büntetés végrehajtása felfüggeszthető, ha az elkövetővel szemben a közügyektől vagy foglalkozástól való eltiltást alkalmaztak. A Btá. 39. §-a értelmében viszont a közügyektől eltiltást kötelezően ki kell mondani, ha egy évnél hosszabb tartamú börtönbüntetést alkalmaznak főbüntetésként, vagyis egy évet meghaladó börtönbüntetés kiszabása esetén a kedvezményben részesítés eddig is kizárt volt.

Egy másik ilyen felmerült kérdés az volt, hogy van-e helye összbüntetésbe foglalásnak oly esetben, amikor egy felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedése után indul eljárás és hozatik marasztaló ítélet oly cselekmény miatt, amelyet a vádlott nem a próbaidő alatt, hanem még a próbaidő megkezdése előtt követett el.

A kérdést a fellebbezési bíróság nemlegesen döntötte el. (Bf. II. 3201/1951.) A határozat indokolása arra hivatkozott, hogy a Btáé. 2. §-a a Bn.-nak azonos rendelkezést tartalmazó 5. §-át is magában foglaló első fejezetét kifejezetten hatályon kívül helyezte. A szocialista törvényességgel ellenkeznék tehát egy felfüggesztett büntetés végrehajtásának elrendelése összbüntetésbe foglalás útján akkor, amikor ily irányú törvényi rendelkezés nincs, illetve ami volt, az hatályon kívül helyeztetett. A Btá. szocialista jogalkotás, amely — szemben a burzsoa világnézet jegyeit magánviselő régi Btk. általános részével — céljában, alapelveiben és jogászi felépítésében a dolgozó nép érdekeinek védelmét szolgálja. Létrejöttét szorgos, körültekintő alkotómunka előzte meg. Ennek értékét becsülné le tehát az a magyarázat, amely szerint a Bn. 5. §-ában foglalthoz hasonló intézkedés elmaradása tévedésből vagy elnézésből történt volna s hogy ekként a keletkezett hézagot a bírói gyakorlatnak kell kitöltenie.

Felfogásom szerint ez az álláspont abban az időben vitathatatlanul helyes volt. A magam részéről minden lehető alkalommal igyekszem kifejezésre juttatni azt az itt is már kihangsúlyozott felfogásomat, hogy a Btá. gyökeresen szocialista jogalkotás s nem a betűszerinti szövegéhez, de a benső és valóságos értelméhez ragaszkodás a szocialista törvényesség parancsoló követelménye. Éppen ezért elhibázottnak tartok minden nyíltan törvényrontó vagy akár csak »törvénypótló« gyakorlat kialakítására irányuló törekvést. Tisztában vagyok azzal, hogy a szocialista építés lázában létrejött jogszabályok nem merev dogmák és magam sem látom akadályát annak, hogy a részletszabályok az építés egyes szakaszaiban soronlevő feladatok megoldására alkalmas értelmezést nyerjenek az élet valóságától soha el nem szakadható bírói gyakorlatban, egy átfogó és az Alkotmány alapelvein felépülő, viszonylag maradandó jellegű kódex szabályainak értelmezésénél azonban óvatosan kell eljárni, mert a törvényrontó vagy »törvénypótló« magyarázat kialakításának megengedése könnyen leronthatja a kódex tekintélyét és adott esetben komoly sérelmét jelentheti a szocialista törvényesség elvének. A jogalkotó egy merőben új társadalmi rend kialakulásának hajnalán nem számolhat előre a gyakorlati élet kaleidoszkópszerű változatosságával, az ilyképpen előálló hiányosságok azonban egy újabb törvényhozási aktussal mindig kiküszöbölhetők, amint hogy a most szóbanforgó kérdést is a jogalkotó az 1951 : 31. tvr.-ben törvényhozási úton számottevő késedelem nélkül megoldotta.

Az 1951 : 31. tvr. 39. § (5) bekezdése szerint a korábbi ítélet végrehajtásának feltételes felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést az utóbbi ítéletet hozó bíróság helyezi hatályon kívül és ez is állapítja meg az összbüntetést. Helyes értelmezés szerint akkor, ha a korábbi elítélés a fellebbezési bíróság előtt válik ismeretessé, az összbüntetés kiszabására a fellebbezési bíróság is jogosult, amely a korábbi ítéletnek a felfüggesztésre vonatkozó rendelkezését amúgy is hivatalból köteles hatályon kívül helyezni.

Külön kell foglalkozni a *pénzbüntetésnek* összbüntetésként kiszabása problémájával s ezzel kapcsolatban az alábbi állásfoglalásokra kívánok rámutatni.

Az összbüntetés kiszabásának alapjául szolgáló

bűncselekmények együttes elbírálása esetén sem a fő-, sem a mellékbüntetésként való kiszabás nem jelent nehézséget. A Btá. 61. §-ának (2) bekezdése e tekintetben világosan és félre nem érthetően rendelkezik: A pénzbüntetéseket — tekintet nélkül arra, hogy azokat fő- vagy mellékbüntetésként alkalmazták-e — egy összegben összbüntetésként kell kiszabni.

A főbüntetési alakzattal összefüggésben mégis felvethető egy elvi kérdés. A Btá. 61. §-ának (1) bekezdése értelmében a pénzbüntetés másnemű büntetéssel nem foglalható összbüntetésbe. Ez generális szabály. Ha azonban egy meghatározott tartamú szabadságvesztésbüntetéssel sújtandó bűntett találkozik össze egy vagy több kizárólag pénzfőbüntetéssel büntetendő bűncselekménnyel, érvényesítendő lenne a Btá. 57. § (2) bekezdésének az a szabálya, hogy az összbüntetést a legsúlyosabb cselekményre megállapított büntetési nem alapul vételével kell kiszabni. Itt ugyanis nem arról van szó, hogy egy már konkréte kiszabott pénzbüntetés foglaltatik másnemű büntetéssel összbüntetésbe, hanem arról, hogy a különböző nemű büntetésekkel sújtandó bűncselekményre egységesen, egynemű, éspedig a felhívott jogszabálynál fogva a legsúlyosabb cselekményre megállapított büntetési nem alapul vételével meghatározott nemű büntetés szabatik ki.

A győri megyei bíróság egy adott esetben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a »Btá. 57. §-ának összbüntetésről szóló rendelkezése bűntettek összbüntetésbe foglalásáról beszél, míg a 61. § szerint pénzbüntetés másnemű büntetéssel összbüntetésbe nem foglalható. E törvényhelyekből okszerűen következik, hogy a csupán pénzbüntetéssel büntetendő kihágás és bűntett együttes előfordulása esetén összbüntetés kiszabásának helye nincsen. Ez okból a fellebbezési bíróság a vádlott két bűncselekményére külön-külön főbüntetést szabott ki«. (Bf. II. 2921/1951. Ig. Közl. 1952. 6. sz. 131. old.)

A Btá. 73. §-a szerint, amint erre már korábban is hivatkoztam, amennyiben a jelen törvény eltérően nem rendelkezik, a bűntettekre vonatkozó rendelkezéseit a kihágásokra is alkalmazni kell. Annak a körülménynek tehát, hogy a Btá. 57. §-a a bűntettek miatt kiszabandó büntetések összbüntetésbe foglalása felől tartalmaz rendelkezést, különösebb jelentősége nincs. Ezért nincs akadálya az Indokolás szerint sem a börtön és az elzárásbüntetés összbüntetésbe foglalásának. De nem látom akadályát annak sem, hogy egy bűntett és egy kihágás miatt kiszabott pénzfőbüntetés egységesen, összbüntetésként szabassék ki. Ez a tétel legfeljebb azért lenne kifogásolható, mert a helyettesítő szabadságvesztésbüntetést nyilván börtönben kellene meghatározni, valójában azonban ez nem helytálló ellenvetés, mert az eredetileg börtönben és elzárásban kiszabott büntetések összbüntetésbe foglalásának az imént mondottak szerint akadálya nincs.

A Btá. 61. §-ának már idézett (1) bekezdése szerint a pénzbüntetés másnemű büntetéssel összbüntetésbe nem foglalható. Az ehhez fűzött miniszteri indokolás leszögezi, hogy ez a szabály mind az 57. §, mind az 59. § eseteire egyaránt vonatkozik.

Éppen az általam hivatkozott és a szocialista törvényesség elvének lehető tiszteletbentartását követelő szempontokra tekintettel ez előtt a hiteles törvénymagyarázat előtt meghajlok és a szabadságvesztésbüntetéssel, valamint a kizárólag pénzbüntetéssel büntetendő cselekmények büntetése összbüntetésbe foglalására vonatkozó álláspontomat csak de lege ferenda tartom fenn, hangsúlyozva azonban, hogy annak, vajjon bűntettek vagy bűntett és kihágás összetalálkozásáról van-e szó, jelentőséget nem tulajdonítok.

A miniszteri indokolásnak az az érve, hogy a pénzbüntetés vagyoni hátrányként kívánja az elkövetőt sújtani, erőtlen és nem győz meg a szabadságvesztésbüntetéssel összbüntetésbe foglalás kizártságának helyessége felől, természetesen csak az együttes elbírálás esetét tartva szem előtt, mert a helyettesítő szabadságvesztésbüntetés foganatba vételének szüksége esetén már nem ad magyarázatot az ellenkező megengedettségére.

Ha az összbüntetésként kiszabott főbüntetés pénzbüntetés akár azért, mert az összbüntetés alapjául szolgáló bűncselekmények mind kizárólag pénzbüntetéssel büntetendők, akár azért, mert a bíróság a szabadságvesztésbüntetés alá eső cselekménnyel vagy cselekményekkel kapcsolatban alkalmazta a Btá. 51. §-át, esetleg az 1951:31. tvr. 37. §-át, azt a Btá. 61. § (2) bekezdése értelmében egy összegben kell kiszabni s kerettágításnak sincs helye. Lényegileg ugyanez a helyzet a pénzbüntetések mellékbüntetésként kiszabását illetően is, vagyis a pénzmellékbüntetés is egy összegben határozandó meg a kerettágítás lehetősége nélkül. Természetesen mindez az együttes elbírálás eseteire vonatkozik.

Komolyabb kontroverziák támadhatnak az utólagos összbüntetésbe foglalás eseteiben. A Btá. 61. § (3) bekezdése értelmében ilyenkor a külön ítéletekkel kiszabott pénzbüntetéseket összbüntetésbe foglalni nem lehet. Ha tehát a külön ítéletek mindegyike pénzbüntetést szabott ki főbüntetésként, az összbüntetésbe foglalásnak sem szüksége, sem lehetősége nincs.

Ha a különböző ítéletek mellékbüntetésként alkalmaznak pénzbüntetést s a szabadságvesztésbüntetésből álló főbüntetésekre tekintettel utólagos összbüntetésbe foglalásra van szükség, a pénzmellékbüntetések az összbüntetést kiszabó ítéletbe vagy külön-külön meghatározott összegükkel vagy összeadottan kerülnek bele. Az első mód talán a helyesebb. Zavart okozhat azonban az eltérő átszámítási kulcs. Pl. az egyik ítélet az 1000 forint pénzmellékbüntetést 20 forintonként, a másik az 5000 forint pénzmellékbüntetést 50 forintonként rendeli egy-egy napi szabadságvesztésbüntetésre átváltoztatni. Kérdés, hogy ilyen esetekben meg lehet-e egységesen határozni az átszámítási kulcsot. Jelentősége lehet az eltérő kulcsnak akkor is, amikor az elítélt a pénzbüntetést csak részben rója le pénzben. Ilyenkor melyik mellékbüntetésre kell elszámolni a befizetett összeget? Nézetem szerint elsősorban az elítéltnek a csekkbefizetési lapon történt megjelöléséből kitűnő akarata a döntő. Ha ilyen megjelölés nincs, a terhesebb átszámítási kulcs az irányadó.

Egyebekben akkor, amikor csak szabadságvesztésbüntetésből álló főbüntetésekre tekintettel van szükség az utólagos összbüntetésbe foglalásra, az átszámítási kulcsokhoz nem lehet hozzányúlni s azoknak változatlanul kell átkerülni az összbüntetést kiszabó ítéletbe. A pénzbüntetés megfizetésére ugyanis az összbüntetésbe foglalás után is megvan a lehetőség s erre tekintettel az elítélt nem zárható el attól, hogy maga döntse el, hogy melyik pénzbüntetést kívánja a befizetéssel leróni. Egységesítésnek csak akkor van helye, amikor

a helyettesítő szabadságvesztésbüntetések összbüntetésbe foglalására kerül sor. A Btá. 61. §-ának (4) bekezdése szerint az összbüntetést ilyen esetben is a jogerősen kiszabott büntetések tartamának arányos figyelembevételével kell kiszabni. Ekkor lehet tehát helye csak arányosításnak, amikor viszont az összbüntetést kiszabó bíróság amúgy sincs kötve az alapítéletek átváltoztató rendelkezéseihez.

A pénzfőbüntetéseket kiszabó jogerős ítéleteket, illetve az ezekben meghatározott büntetéseket sem lehet utólagosan összbüntetésbe foglalni. Az átszámítási kulcs ezekben az ítéletekben is különböző lehet. E büntetések is összbüntetésbe foglalandók azonban, ha a helyettesítő szabadságvesztésbüntetések végrehajtására kerül sor. A dolog természete szerint a különböző átszámítási kulcs okozta nehézségeket itt is ki kell küszöbölni, de ez automatikusan megtörténik az összbüntetést jelentő szabadságvesztésbüntetés tartamának meghatározásakor. Semmi indoka nem lehet annak, hogy a pénzmellékbüntetések tekintetében eltérő álláspontra helyezkedjünk. Helyesnek mutatkozik ez a tétel azért is, mert még azonos átszámítási kulcs mellett is megtörténhetik, hogy a helyettesítő szabadságvesztésbüntetések együttes tartama az alapítéletek által elrendelt átszámítás mellett a Btá. 61. § (4) bekezdésében meghatározott egy évet és hat hónapot meghaladná.

Annak természetesen nincs semmi akadálya, hogy az eredetileg szabadságvesztésként kiszabott büntetés és a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztésbüntetés is összbüntetésbe foglaltassék. (V. ö. a B. H. T.-ba 987. sz. a. felvett, jogegység érdekében hozott határozatot hatályon kívül helyező Elvi tanácsi határozatot. Ig. Közl. 1952. 5. sz. 112. old.)

Egyéb mellékbüntetések összbüntetésbe foglalása tekintetében, együttes elbírálás esetén, komolyabb probléma nem merülhet fel. A Btá. 58. §-a értelmében azokat akkor is ki kell szabni, ha csak az egyik cselekmény von maga után mellékbüntetést. Ha pedig több cselekményre van ugyanaz a mellékbüntetés megállapítva, azt — az elkobzás kivételével — akkor is csak egyszer, de a legsúlyosabb cselekmény miatt kell kiszabni.

Más a helyzet utólagos összbüntetésbe foglalás esetén, amikor ugyanaz a mellékbüntetés — legtöbbször nem is egyforma tartamban vagy mértékben — több ítéletben már kiszabottként áll előttünk.

A közügyektől eltiltás esetében a kérdés könnyen megoldható. Az utólagos összbüntetésről szóló 59. § visszautal az 58. §-ra akként, hogy a mellékbüntetéseket utólagos összbüntetésbe foglalás esetén is a bűnhalmazat büntetésére megállapított rendelkezések megfelelő alkalmazásával kell kiszabni. Ezek szerint, ha az egyik ítéletben a közügyektől eltiltás tartama három évben, a másik ítéletben pedig tíz évben van meghatározva, nyilván az utóbbit kell a súlyosabb cselekményért kiszabottnak tekinteni és ez is kerül bele az összbüntetést kiszabó ítéletbe, mert kumulációnak helye nincs. Bár ez esetben is megtörténhetik, hogy az öt évig terjedhető börtönnel büntetendő cselekményt elbíráló ítélet tíz évi tartamú eltiltást, míg a tíz évi börtönnel büntetendő cselekményt elbíráló ítélet három évi eltiltást állapít meg mellékbüntetésként. A Btá. 60. §-a világosan kimondja, hogy amikor a főbüntetés neméro vagy tartamára tekintettel összbüntetésbe foglalásnak helye nincs, a különböző ítéletekkel kiszabott mellékbüntetések közül a rövidebb időtartamra szólót nem lehet végrehajtani. Szerintem azonban ez a szabály áll a most tárgyalt esetre is és vonatkozik a kiutasításból álló mellékbüntetésre is.

Az a felfogás, amely szerint utólagos összbüntetésbe foglalás esetén a Btá. 59. § (3) bekezdésének az 58. §-ra való visszautalását úgy kell érteni, hogy a mérték megállapításánál nemcsak a legsúlyosabb, hanem az elbírált valamennyi cselekménnyel kapcsolatban mutatkozó társadalmi veszélyességet figyelembe kell venni, nézetem szerint nem helytálló. Áll ez az elv az együttes elbírálás esetére, utólagos összbüntetésbe foglalás esetén azonban az alapbüntetések mértékére kihatással volt körülményeket újraértékelni nem lehet. Az utólagos összbüntetésbe foglalás alkalmával a bíróság bizonyítást rendszerint nem vesz fel, sőt ítéletét a Bp. 228. § (3) bekezdése értelmében zárt ülésben hozza meg, így nem is igen van módja arra, hogy az egyes cselekményekkel kapcsolatos társadalmi veszélyességet s annak fokát — amelynek megállapítása mindig a személyi és tárgyi veszélyesség együttes és kölcsönös figyelembevételével történhetik — újból elbírálás alá vegye.

Nehezebben oldható meg a kérdés akkor, ha az összbüntetésbe foglalandó ítéletek mindegyike vagyonelkobzást is állapít meg mellékbüntetésként, éspedig az egyik pl. a vádlott vagyona 1000 forint értékű részét, a másik pedig mezőgazdasági ingatlanait vagy azok valamely hányadát rendeli elkobozni.

Teljesen nyílt kérdés, hogy miként határoztassék meg ily esetekben az összbüntetést kiszabó ítéletekben a vagyonelkobzás mértéke. A Btá. 59. §-ának az 58. §-ra való visszautalása erre az esetre is vonatkozik. Eszerint pedig az azonos mellékbüntetést összbüntetés esetén is csak egyszer lehet kiszabni, éspedig a legsúlyosabb cselekmény miatt. Utólagos összbüntetés esetén tehát a súlyosabb mérvű vagyonelkobzás abszorbeálná az enyhébb mértékűt? Ha az egyik ítélet teljes vagyonelkobzást állapít meg, más megoldás gyakorlatilag nem képzelhető. Mi történjék azonban akkor, ha a különböző ítéletek csupán részleges vagyonelkobzást mondanak ki? Hogyan határoztassék meg ily esetekben ennek a mellékbüntetésnek a mértéke, különösen akkor, ha mindkét ítélet egyforma főbüntetéssel fenyegetett bűncselekmény tárgyában hozatott? Vagy még inkább akkor, ha a súlyosabb mérvű vagyonelkobzás az enyhébb főbüntetést maga után vonó cselekmény miatt szabatott ki? Természetesen nem a főbüntetés konkrét mértékére gondolok itt, hanem a törvényben meghatározott büntetési tételre.

Az elítéltet rendszerint az érdekli elsősorban, hogy a főbüntetés tartama mennyivel rövidül meg az összbüntetésbe foglalással. Az ily ítéletek éppen ezért rendszerint első fokon jogerőre emelkednek s így alig van

A jogi és államigazgatási kiadványok új szakkönyvesboltja az *Állami Könyvterjesztő Vállalat*

Tervgazdasági könyvesboltja

Budapest, V., Nádor-utca 8. Telefon: 181-349

remény arra, hogy ezzel a kérdéssel a Legfelsőbb Bíróság foglalkozzék.

A pécsi megyei bíróság adott esetben azt az álláspontot foglalta el, hogy a vagyonelkobzásnak konkréte súlyosabb mérve viendő át az összbüntetést kiszabó ítéletbe. Ezzel szemben a Btá. 60. § (2) bekezdése szerint, amennyiben összbüntetés kiszabásának helye nincs, mind a két mellékbüntetést végre kell hajtani, akár csak az elkobzást. Nézetem szerint de lege lata, a pécsi megyei bíróság álláspontja a helyesebb, indokolt lenne azonban egy oly törvényi szabályozás, amely szerint a különböző ítéletekben megszabott mértékben a vagyonelkobzás az összbüntetésbe foglalás ellenére is végrehajtható legyen.

A most kifejtett tételek nem viselik magukon a feltétlen helyesség jegyeit és magam is inkább csak a felmerülhető vitás kérdésekre akartam rámutatni. Úgy vélem azonban, hogy a bírói gyakorlat lassanként kialakuló egyöntetűségéhez sikerült néhány adalékkal a magam részéről is hozzájárulnom.

Dr. Tárkányi Ernő

SZEMLE

Az egyetemi felvételi vizsgákról

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1.015/1952. (V. 18.) M. T. h. számú határozata az egyetemeken és főiskolákon felvételi vizsga bevezetését rendelte el. A minisztertanácsi határozat megállapította, hogy felsőfokú oktatásunk színvonalának emelése egyre növekvő követelményeket támaszt a felvételre kerülő hallgatókkal szemben. E követelményeknek csak azok a hallgatók felelhetnek meg, akiknek határozott készségük és megfelelő előkészültségük van az általuk választott egyetemi (főiskolai) szaktanulmányok folytatására. Biztosítani kell, hogy egyetemeinkre és főiskoláinkra a magasabb fokú szakképzettség megszerzéséhez szükséges alapos ismeretekkel rendelkező hallgatók kerüljenek.

A minisztertanácsi határozata alapján megtartott felvételi vizsgák a napokban zárultak le. A felvételi vizsgák tapasztalata alapján máris megállapítható, hogy a minisztertanácsi határozat az egyik komoly lehetőségét adja meg felsőoktatásunk színvonalbeli emelkedésének. Lenin elvtárs tanítása szerint az oktatás színvonalának alapja az előadói kar összetétele. Emellett azonban nagy mértékben segíti elő az oktatók eredményes munkáját az is, ha a hallgatók jó kiválasztása biztosítva van. Farkas Mihály elvtárs, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1952. évi június hó 28-i ülésén »A Párt munkája az ifjúság között« című beszámolójában hangsúlyozta, hogy az egyetemeken és főiskolákon nevelkedik a szocializmus építésének új, fiatal parancsnoki kara. Ennek az új, fiatal parancsnoki karnak a marxista-leninista nevelése és jó, kiváló tanulmányi eredményeinek biztosítása Pártunk és a DISZ egyik legfontosabb feladata. Ennek a feladatnak a végrehajtása tulajdonképpen már a felvételi vizsgák során kezdetét veszi, amikor lényegében arról történik döntés, kikből álljon a szocializmus építésének ez az új, fiatal parancsnoki kara.

Az idén mintegy 16.000 tanuló végzett középiskoláinkban. Ezeknek a fiataloknak több mint a felét veszik fel az egyetemekre és főiskolákra. Ebből az egyszerű adatból láthatjuk, hogy megvan a kiválogatás mennyiségi előfeltétele is, amely biztosítja, hogy a dolgozó nép új értelmiségébe a választott szak szükséges alapismereteivel rendelkező jelöltek kerülhessenek.

Természetesen ebben az évben a felvételi vizsgák még nem érték el nálunk azt a színvonalat, amelyen a Szovjetunióban állanak és amelyre fejlődésünk további során nálunk is szükség lesz. A felvételi vizsgák mégis megmutatták azt, hogy a diákok nagy többsége kedvvel készül a továbbtanulásra és tudásuk is általában magasabb színvonalú, mint az elmult évben végzetteké volt.

Ez a nagy lelkesedés és tanulási kedv tanulóifjúságunk nagy részét jellemzi — de még mindig sokan nem ismerik fel a továbbtanulás nagy lehetőségeit és fontosságát. Amint a Szabad Nép 1952. július 12-i számában megállapítja, sokan a pillanatnyi anyagi előnyöket fontosabbnak tartják, mint jövőjük gyönyörű távlatait. Sok esetben az ellenség igyekszik a diákokat lebeszélni a továbbtanulásról.

Középiskoláinkból kikerülő fiataljaink mind tudatosabban, egyre lelkesebben kívánnak részt venni abban a munkában, amellyel népünk lerakja a szocializmus alapjait, építi a szocialista Magyarországot. Látják az értelmiség előtt álló feladatokat is, ezért nagy számban jelentkeznek az építőmunkát közvetlenül szolgáló pályákra: mérnökök, orvosok, technikusok, agronómusok, kutatók stb. akarnak lenni. Kevesebben látnak azonban lehetőségeket a jogászi pályában. A felvételi vizsgák tapasztalatai azt mutatják, hogy már a középiskolában kívánatos volna megmagyarázni a tanulóknak, hogy a jognak a szocializmus építésében milyen jelentős feladata van, a jogászoknak milyen komoly részük van a termelés szervező feladataiban, az életviszonyok rendezésében, a dolgozó nép termelő munkája védelmében és segítésében, a külső és belső ellenség leleplezésében, a béke védelmében.

Makarenko, a kiváló szovjet pedagógus említést tesz tanulmányaiban a »perspektivikus vonalak rendszeréről«, mint a nevelés egyik alapelvéről. »A perspektivikus vonalak rendszere« azt jelenti nála, hogy az ember előtt meg kell mutatni a célt, a távlatokat, helyét a társadalomban, azért, hogy megszeresse, hivatásának érezze azt a feladatot, amelyre őt oktatjuk és neveljük. A Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a felvételi vizsgákon több olyan diák jelent meg, akiket a létszám betelte következtében az eredetileg választott szakra már nem tudtak felvenni. Voltak köztük olyanok is, akik éppen az ellenség befolyása következtében becsülték le a jogászi pálya jelentőségét. Mielőtt ezek a tanulók az írásbeli vizsgát megkezdték volna, a Kar nevében rövid beszédben üdvözölték őket. Ebben a beszédben rámutattak arra, hogy a jogi karon folytatandó tanulmányaik segítségével kitűnő ítélőképességet szerezhetnek az életviszonyokban felmerülő vitás kérdésekben. Elmondották, hogy akár a termelés megszervezésében, akár az államapparátus irányításában vagy a népgazdaság működésében, a termelés legkülönbözőbb ágaiban

felmerülő szállítási és egyéb problémák esetében az egyes részfeladatokban dolgozó emberek számtalanszor jogi segítséget kérnek, a problémák jogi eldöntését várják attól, aki erre az egyetem elvégzése következtében lesz képes.

A szocialista jogász munkája segíti tehát épülő új világunkat a maga fejlődésében, de segíti az egyént is szabadsága és jogai érvényesítésében, amelyeket a szocialista törvényesség számára biztosít.

A felvételi vizsgára jelentkező fiatalokat felvilágosították arról, hogy milyen nagy számban érdeklődnek a jogi kar esti tagozata iránt azok az elvtársak, akik a bíróságokon, az ügyészségeken, a minisztériumokban vagy fegyveres erőknél és az államigazgatás, továbbá az állami vállalatok különböző munkaterületein dolgoznak. Ez is bizonyítja, hogy a gyakorlatban mennyire fontosnak tartják és hogy a szocialista társadalom mennyire értékeli a jogi tudást, a jogászi szervező, igazgató, eligazító, segítő és bírói munkát.

Ennek a felvilágosításnak az eredményeképpen a jelentkezők nagy része kedvet kapott a jogi tanulmányok folytatásához, mert meglátta azokat a távlatokat, amelyek a jövő jogászai, bírái, ügyészei, vállalati és államigazgatási jogi szakképzettségű dolgozói előtt megnyílnak.

Az egyetemek jogi karán azonban nem csupán a gyakorlati jogászképzésre van lehetőség, hanem mód van a tudományos elmélyülésre, munkálkodásra, a jogtudományok művelésére is. Az egyetemi hallgató ma már a professzor irányítása alatt számos szakkérdésben mélyreható ismereteket szerezhet, sőt önálló kutatómunkát is végezhet. A kiváló hallgatók részt vesznek a tudományos körök (szakkörök) munkájában. A szakkörök munkájába a gyakorlati élet kitűnő szakemberei is bekapcsolódnak, akiknek segítségével a hallgató megismerkedik a vizsgált kérdés gyakorlati problémáival, éppen úgy, mint tudományos vonatkozásaival is. A gyakorlati munkába vezetik be az egyetemi hallgatókat azok a termelési gyakorlatok is, amelyek során, egyetemi ösztöndíjat élvezve, egy hónapot töltenek különböző üzemekben, vállalatoknál, intézményekben, hogy ott megismerkedjenek a jövő munkájukkal és ötéves tervünk végrehajtásával.

A felvételt nyert hallgatók nemcsak a tételes jogtudományok ágazataiban, a polgári jogban, a büntetőjogban, az államigazgatási jogban stb. szereznek jártasságot, hanem megismerkednek az államjog, az állam- és jogelmélet, a magyar és az egyetemes jogtörténet, a nemzetközi jog, a pénzügyi és költségvetési jog, az új kollektív gazdálkodást irányító mezőgazdasági jog, a napjainkban mind fontosabbá váló munkajog területével is. Igen nagy mértékben segíti majd őket a társadalmi tulajdon védelmében és a társadalmi együttélés rendjén rájuk váró feladatok megismerésében az élenjáró szovjet jogtudomány tárgyainak a hallgatása. Látókörüket bővíti a kriminalisztika, a döntőbizottsági eljárás, a gazdaságstatisztika, a bűnügyi pszichiátria és még sok olyan speciálkollégium felvételének lehetősége, amelyet ebben a keretben nem is tudunk elszámlálni. Műveltségüket emeli a tudományos és gyakorlati munkájuk színvonalának emeléséhez nélkülözhetetlen orosz nyelv elsajátítására, továbbá más külföldi nyelvek tanulására biztosított lehetőségük is.

Mindezekkel a tudományszakokkal alkalmuk lesz megismerkedni a jogi karokra felvételt nyert tanulóknak, akik között — a munkások és parasztok gyermekei mellett — jelentékeny számban kaptak helyet a haladó értelmiség és az adminisztratív dolgozók fiai és leányai is.

Befejezésül külön kell szólanunk még arról, hogy az állam- és jogtudományi karokon a felvételi vizsga szóbeli anyagát a magyar történelem főkérdései és az egyetemes történet néhány kérdése képezte.

Ezek a történeti kérdések és feleletek megjelenítették szabadságharcainkat, megvilágították, hogy a Hunyadiak, Zrínyiek, Dózsa és Rákóczi, Kossuth és Petőfi kora népünk új nemzeti büszkeségének és hazaszeretetének forrásai, hogy Táncsics, Frankel Leó és 1919 hőseinek harcai összekapcsolják mai győzelmeinket az elmult századok szabadságharcaival.

A jogi kari felvételi vizsgák kérdései bevezetést jelentettek egyben az I. évfolyam történeti és jogtörténeti tárgyaiba is. E tárgyak tanítása — csakúgy mint a többi sorrakerülő tantárgyakó — részévé kell váljék annak a hatalmas együttműködésnek, amelyről Farkas Mihály elvtárs idézett beszámolója záró-szavaiban a következőket mondotta:

»Pártunk és államunk vezetői, íróink, művészeink, tanítóink, tanáraink és professzoraink, a rádió, a mozi, a színház, a sajtó, minden szellemi erő fáradhatatlanul azon kell hogy dolgozzék, hogy olyan új magyar nemzedék formálódjék és nőjön, amely szilárdan bízik népe ügyének igazában, amely az új világ építésének útján felmerülő nehézségeket könnyedén le tudja küzdeni, amely tisztában van történelmi küldetésével és kész nagy pártunkat tűzön-vizen át követni.«

Dr. Lukács László

Néhány szó a régi és az új Pp. létrejöttének körülményeiről

A polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvényt már meghozatalakor rövid életűnek szánták. Az írásbeliségre és a kötött bizonyítási rendszerre volt ugyanis alapítva, amelyeknek hátrányos oldalait egyre jobban felismerték és áttértek a szóbeli eljárásra és a kötött bizonyítási rendszer feloldására. Franciaországban indult el a mozgalom és terjedt tovább Németországban. A perrendtartás megalkotásának munkája azonban nem tűrt halasztást és így régi recept szerint elővették a német mintát: ezúttal az ideiglenes osztrák perrendtartást és ez »szolgált az 1868. évi törvénykezési rendtartásunk alkotásában mintául«.[1] Nem is válhatott ez be. Közel másfél évtized mulva megalkották a perrendi reformot: az 1881. évi LIX. törvényt, amely azonban csupán egyes intézkedéseket módosított: így a sommás eljárást kiterjesztette, de a hibás alapelvek továbbra is megmaradtak. Ez volt az oka annak, hogy még ennek a törvénynek a megalkotása előtt a képviselőház 1880 áprilisában hozott határozatával utasította az igazságügyi kormányt, készítsen elő egy a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvén nyugvó polgári perrendtartást. Ezen az alapon kapott Pauler Tivadar akkori igazságügyminisztertől Plósz Sándor, a perjog egyetemi tanára megbízást a törvénytervezet elkészítésére, amelyet 1885-ben közzé is tettek. Plósz tervezete a polgári perrendtartás egész anyagát felölelte a bizonyítás

[1] A Pp. törvényjavaslatának második — 1907. október 17-én beterjesztett — szövegéhez készült indokolás bevezető része. (Igazságügyi javaslat VIII. évfolyam 1908. 2. szám 193. lap.)

kivételével. Dr. Emmer Kornél országgyűlési képviselő is készített egy tervezetet, amely a bizonyítást, a törvényszékek előtti eljárást és az úgynevezett sürgősségi eljárást szabályozta. A további novelláris törvényalkotás elkerülhetetlenné vált, mert arról, hogy viszonylag rövid idő alatt létrehozzák a Pp. kódexét, a kapitalista rendszerben még csak szó sem lehet. Igy jött azután létre az újabb novella: az akkor nagy haladást jelentett, a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvény, amely a szóbeliséget és közvetlenséget a »sommás eljárásban teljesen és a fellebbvitelben is érvényre juttatta és a kötött bizonyítás elejtésével a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerét hozta be«.[1]

Az 1893. évi XVIII. törvény megalkotásával egyidejűen az 1885. évi tervezet alapulvételével Szilágyi Dezső igazságügyminiszter megbízásából Plósz elkészítette a magyar polgári perrendtartásról szóló javaslat előadói tervezetét, amelyet 1893-ban ugyancsak közzétettek. Ezt az előadói tervezetet Plósz — ekkor már igazságügyminiszter — az 1901. évben a bíróságok, az ügyvédi kamarák és egyes szakférfiak bíráló véleményeinek figyelembevételével átdolgozta és 1902. év januárjában törvényjavaslatként benyujtotta. A javaslatot a Ház kiadta az igazságügyi bizottságnak, amelynek másfél évre volt szüksége ahhoz, hogy a törvényjavaslatra vonatkozó jelentését elkészítse. Igy azután csak 1903 július végén terjesztette be jelentését az igazságügyi bizottság a képviselőház elé és ajánlotta a törvényjavaslat elfogadását. Napirendre azonban a törvényjavaslat tárgyalása nem került. A politikai viszonyok más, »fontosabb« javaslatokat toltak előtérbe, úgyhogy 1904 végén a kormány a polgári perrendtartás javaslatát vissza is vonta.

Közel háromévi szünet után, 1907-ben újból átdolgozott szövegben nyujtotta be Günther Antal igazságügyminiszter a javaslatot. Egyébként Günther volt az 1902. évi első, a képviselőházhoz beterjesztett törvényjavaslatnak egyik előadója. »A politikai viszonyok« ezúttal is megakadályozták, hogy a polgári perrendtartásnak ez a második javaslata tárgyalás alá kerüljön. Újból több mint két és fél évnek kellett elmúlnia, amíg az igazságügyminiszter — már Székely Ferenc — újabb módosítások után 1910. évi július 26-án most már harmadízben nyujtotta be a javaslatot. Plósz Sándor előadása mellett végre 1910. november 5-én tárgyalás alá vette a képviselőház a javaslatot, majd azt a főrendiház is elfogadta 1910 december végén, miután előzően eredménytelen kísérletet tett arra, hogy bevétesse a törvénybe azt a rendelkezést, hogy a tanútól kihallgatás elején meg kell tudakolni: mi a vallása. A főrendiháznak ez a módosítása mindössze három szavazattal maradt kisebbségben.

Igy került azután mint 1911. évi I. törvény 1911. évi január 15-én kihirdetésre a polgári perrendtartás és bár az 1912 : LIV. törvény, az életbeléptetési törvény úgy rendelkezett, hogy a perrendtartás az igazságügyminiszter által meghatározandó napon, de legkésőbb 1914. szeptember 1-én lép életbe, az életbeléptetéssel kapcsolatos munkálatokkal elkészülni nem tudtak úgy, hogy új törvény: az 1914. évi XXXIV. törvény az életbeléptetés határidejét kitolta 1915. január 1-ére és ekként a kihirdetés után négy év mulva lépett csak életbe a törvény egy emberöltőt meghaladó bíbelődés eredményeként.

Az a döntő politikai, gazdasági és társadalmi változás, amely hazánkban a felszabadulással végbement, a hatalmasabbnál hatalmasabb feladatok megvalósítását követelte meg. A politikai hatalom megszerzése előtt, a gazdasági alap felépítése előtt igazságügyi vonatkozásban sem lehetett egyebet tenni, mint ami tényleg történt: a párt indítványára és harcainak eredményeként mindenekelőtt novelláris intézkedésekkel kellett eltüntetni jogunkból a dolgozó népre alapvetően sérelmes jogszabályokat. (Pl. a házasságon kívül született gyermekek helyzetének javítása, a háztartási alkalmazottak ügyeinek rendes bíróság elé utalása, a tartásdíjak kérdésében szociális intézkedések, a főudvarnagyi hivatal megszüntetése, közérdekű kifogás intézményének rendszeresítése stb.) Amikor azután mind a politikai, mind a gazdasági hatalom kérdése végleg eldőlt, amikor a dolgozó parasztokkal szövetséges munkásosztályunk már mind a politikai, mind a gazdasági hatalmat szilárdan tartotta a kezében, csak ekkor lehetett átfogó jogalkotásokkal: szocialista kódexek megalkotásának gondolatával foglalkozni. Igy jöttek létre a szocialista munkatempónak megfelelően nem évtizedek alatt, hanem legrövidebb időn belül az igazságügy körébe vágóan is a kiváló szocialista jogalkotások: mint az 1950. évi II. törvény, a Btá., az 1951. évi 7. számú tvr., a Munka Törvénykönyve, az 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról és mindezek betetőzéséül a folyó évi június hó 6-án kihirdetett 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról, hogy megvalósuljon ezzel a polgári igazságszolgáltatás terén is az, ami a büntető igazságszolgáltatás vonalán már valóra vált: Alkotmánytörvényünknek az a rendelkezése, mely szerint: »A bíróságok hivatásos bírákból és népi ülnökökből alakított tanácsokban ítélkeznek.«

Dr. Schleiffer Pál

[1] L.: u. o. 194. lap.

Az Emberi Jogok Bizottságának határozata a népek önrendelkezési jogának biztosításáról

Az ENSZ Közgyűlése hatodik ülésszakának egyik komoly sikerét jelentette az a tény, hogy a Szovjetunió, a közelkeleti és a délamerikai államok együttes fellépésének eredményeként a *Közgyűlés állástfoglalt amellett, hogy az emberi jogok egyezménytervezetébe foglalják be a népek önrendelkezési jogát.*

Az Emberi Jogok Bizottsága ennek a határozatnak tett eleget, amikor 1952. április 14-e és 21-e között New Yorkban megvitatta a népek önrendelkezési jogának problémáját és elkészítette az egyezménytervezetnek ezt a jogot biztosító szakaszát.

Már a közgyűlési vita folyamán az USA, Nagy-Britannia és néhány nyugateurópai állam élénken tiltakozott az önrendelkezési jognak az egyezménytervezetbe való felvétele ellen. Delegátusaik ezeket az ellenvetéseket ismételték meg most a Bizottság tárgyalásai alkalmával és a tervezet megvalósításának számtalan nehézségét és akadályát hangoztatták. A belga kiküldött például a kodifikáció nehézségeit elemezve rámutatott arra, hogy előzetesen meg kellene határozni, milyen emberi csoportok értendők »nép« alatt, a fejlődésnek mely fokán álló nép gyakorolhatja az önrendelkezési jogot és tisztázni kellene, milyen eszközökhöz folyamodhat egy nép

önrendelkezési jogának gyakorlása érdekében és milyen álláspontot kell elfoglalnia annak az államnak, melynek területén élő népcsoport önrendelkezési jogot igényel? Végül, milyen magatartást kell követniök harmadik államoknak ebben az esetben? *Mindezeknek a nehézségeknek a felvetése csak elodázhatta volna a népek önrendelkezési jogának deklarálását.*

A görög kiküldött azt fejtegette, hogy a Bizottságnak az önrendelkezési jog elvének kihirdetése mellett ki kell dolgoznia azokat a szabályokat is, melyek ennek a jognak a megvalósulását biztosíthatják. Jogászi pontossággal körülírt és kidolgozott meghatározást követelt a brit delegátus is. Különbséget tett a népek önrendelkezési joga és a népek önkormányzata között, fenntartva ezzel azt a lehetőséget, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása, azaz maga a kormányzat, más államok kezében legyen. Az autonómia fogalma — mondotta — viszonylagos, tekintetbe kell venni mindenkor az adott terület és nép különleges viszonyait.

Cassin francia kiküldött nem ellenezte a népek önrendelkezési jogának elvként való leszögezését, de kifogásolta, hogy olyan egyezménytervezetbe foglalják, mely elsősorban magánszemélyek és közösségek közti viszonyra vonatkozik. Ezért azt javasolta, hogy az önrendelkezési jogot vagy egy külön deklarációban, vagy pedig az egyezménytervezet bevezetésében mondják ki.

Nem vitte előbbre a kérdés megoldását az ausztráliai kiküldött felszólalása sem, aki szerint a Bizottság még nincs abban a helyzetben, hogy megnyugtató módon, kielégítő mértékben szövegezze meg a kérdéses szakaszt, mely — amint azt az USA kiküldötte kiemelte — egy nemzetközi egyezmény részét fogja képezni, szükséges tehát, hogy rendelkezéseit jogászi pontossággal szövegezzék meg.

Velük szemben Libanon delegátusa kijelentette, hogy a népek önrendelkezési jogának deklarálása egyáltalán nem vet fel megoldhatatlan jogi problémákat. Meddő elméleti viták — mondotta — nem vihetik előbbre a kérdést, a felmerülő nehézségek kizárólag a gyakorlatban oldhatók meg. Az Alapokmány állástfoglalt a népek szuverenitásának elve mellett. Az egyezménytervezet hivatása, hogy ezt a fogalmat pontosan meghatározza és megakadályozza régi hagyományokon alapuló hamis értelmezését.

Még sokkal határozottabban és erélyesebben foglalt állást az önrendelkezési jog deklarálása mellett *Morozov szovjet delegátus*, aki a kapitalista államok delegátusainak a megszövegezés nehézségeit és problémáit fejtegető felszólalásaira válaszolva kimutatta, hogy mindezek csak arra irányulnak, hogy megakadályozzák a Bizottságot a Közgyűléstől kapott megbízás teljesítésében. A felvetett érvek — mondotta — jellemzőek a gyarmatosító államok magatartására. *A Szovjetunióban, a lenini-sztálini nemzetiségi politika elveinek megfelelően, már szabadon érvényesül a népek önrendelkezési joga* és a Szovjetunió segítséget kíván nyujtani minden olyan kísérlethez, mely ezt a célt tűzi maga elé. Ezért terjeszti elő az önrendelkezési jogról szóló határozat-tervezetét. Ennek első bekezdése minden nép és minden nemzet önrendelkezési jogát szögezi le, második bekezdése pedig kijelenti, hogy az önkormányzattal nem bíró területek igazgatásával megbízott államok kötelesek a nemzetek önrendelkezési jogát tiszteletben tartani és ezekhez a népekhez való viszonyukat az ENSZ alapelveinek és céljainak megfelelően rendezni. A harmadik bekezdés az államokat arra szólítja fel, hogy biztosítsák nemzeti kisebbségeik számára anyanyelvük használatát, saját iskolák, könyvtárak fenntartását stb. A szovjet delegátus hangsúlyozta, hogy az önrendelkezési jogra vonatkozó szakasz nem lesz elszigetelve az emberi jogok egyezményében, hanem kiegészül a többi szakasszal.

A Szovjetunió álláspontját támogatta az ukrán és a lengyel kiküldött. Hangoztatták, hogy az egyezménybe felvett egyetlen lényeges jog sem biztosítható a nemzetek önrendelkezési jogának el nem ismerése esetén és csodálkoztak azon, hogy a belga és vele együtt több más kiküldött úgy foglalkozott a kérdéssel, mintha most merült volna fel először.

A szovjet javaslat élénk visszhangra talált mindazoknak az államoknak a részéről, melyek — közvetve vagy közvetlenül — sokat szenvedtek az imperializmus, a gyarmati kizsákmányolás következtében. Egyiptom magáévá tette a szovjet javaslatot, néhány módosítást fűzve hozzá. Azt javasolta, hogy az önrendelkezési jogot saját maguk által, saját maguk érdekében gyakorolt »szabad elhatározási jog«-ként szövegezzék meg. Tiszteletbentartása nemcsak az önkormányzattal nem bíró területeket igazgató államok, hanem minden más állam kötelessége is. A Közgyűlésnek az utasításai — hangoztatta az egyiptomi delegátus — nagyon világosak és nem hagynak semmiféle kétséget az iránt, hogy a Bizottság feladata a Közgyűlés határozatában foglalt rendelkezésnek megfelelő pontos artikulus megszövegezése. A jugoszláv delegátus megkísérelte a figyelemnek a gyarmati népekről való eltérelését, az ő utána felszólaló indiai, pakisztáni, kínai, chilei és uruguay-i küldöttek azonban mindannyian állástfoglaltak az önrendelkezési jog mielőbbi megszövegezése mellett, szükségesnek ítélték az egyezménytervezetbe való felvételét és kifejtették, hogy a meghatározás sikere nem az egyes kifejezések szabatos, jogi megfogalmazásán múlik, hanem azon a szellemen, mely az egész szakasz rendelkezéseit áthatja.

Nagyon érdekes és figyelemreméltó volt a chilei kiküldött felszólalása, mely hosszas és éles vitákat eredményezett. Az USA által gazdasági függőségben tartott kis délamerikai állam nevében az egyezménytervezetbe való felvételét javasolta egy olyan bekezdésnek, mely szerint *a népek önrendelkezési jogát nemcsak politikai téren kell biztosítani, hanem a politikailag független népeknek azt a jogát is deklarálni kell, hogy természeti kincseik fölött szabadon rendelkezhetnek.* A kis államok között — mondotta — sok politikailag független nemzet van, melyeknek önrendelkezési jogát gazdasági téren fenyegeti veszély. A javaslat ellen felszólaló kiküldöttek arra hivatkoztak, hogy a chilei javaslat túllépi a Közgyűlés által adott megbízás kereteit. Nagyon érdekes és jellemző az az ellenérv, mely szerint a bekezdésnek a tervezetben való felvétele »elriasztólag hatna a külföldi tőkére«, vagyis — más szavakkal — keresztezhetné a monopolkapitalisták extraprofit szerzésére irányuló szándékait.

A szavazásnál — éppúgy, mint annakidején a Közgyűlésen — az Emberi Jogok Bizottságában is *határozott vereség érte az imperialista politika képviselőit.* Az elfogadott határozat, mely magában foglalta a

népek önrendelkezési jogának biztosításáról szóló szakaszt, a Szovjetunió javaslatán alapult és minden tiltakozás ellenére megszavazták a chilei javaslatot is.

A határozat szövege a következő:

»Az Emberi Jogok Bizottsága elhatározza, hogy az emberi jogokat tartalmazó egyezménytervezetbe a következő, a népek és a nemzetek önrendelkezési jogára vonatkozó cikkelyt illeszti:

1. Minden népnek és minden nemzetnek megvan a joga az önrendelkezésre, azaz arra, hogy szabadon határozza meg politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális berendezését.

2. Minden állam — beleértve azokat, amelyek megbízást kaptak önkormányzattal nem bíró területek és gyámság alatt álló területek igazgatására és azokat, amelyek bármily módon ellenőrzik egy másik állam ezen jogának gyakorlását — köteles előmozdítani e jog gyakorlásának biztosítását és tiszteletben tartani azt más államokban az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt rendelkezéseknek megfelelően.

3. A népek önrendelkezési joga magában foglalja — többek között — javaik és természeti kincseik feletti állandó legfelsőbb jogot. Más államok jogai, egyetlen esetben sem igazolhatják egy népnek saját megélhetési forrásaitól való megfosztását« (Bulletin des Nations Unies. 1952. XII. kötet, 9. sz., 226. o.).

Ez a határozat, amelyet a 18 tagú bizottság 13 szavazattal 4 ellenében, 1 államnak a szavazástól való tartózkodása mellett fogadott el, *újabb győzelme a népek szuverenitásának tiszteletbentartását és az Alapokmány elveinek és szellemének érvényrejuttatását célzó politikának.* Bármennyire is ki nem elégítő volt mindezideig az ENSZ munkája kudarcokban bővelkedő működésében, vannak részeredmények. Ezeknek egyike az Emberi Jogok Bizottságának előbb ismertetett határozata.

Herczegh Géza
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

106. A nép állama a multban elnyomott, szegényparaszti sorban született vádlott számára megteremtette a felemelkedésnek, az érvényesülésnek azt az útját, amit a letűnt társadalmi rendben még csak nem is remélhetett.

A vádlott azonban, akit az értelmi fejlettsége alkalmassá tett arra, hogy megfeleljen a rábízott feladatoknak, kiemelésében a könnyelmű, költekező életmód fokozott lehetőségét látta, nem pedig azt, hogy a tehetségét a dolgozó nép szolgálatába állítsa.

Igy nyúlt minden lehetséges alkalommal a nép vagyonához.

Valamennyi állását, beosztását arra használta fel, hogy sikkasszon a kezelésére bízott pénzből, egyben sikkasztását úgy leplezte, hogy egy éven át zavartalanul folytathatta a bűncselekmények elkövetését.

Ilyen módon összesen 24.600 forinttal károsította meg a társadalmi tulajdont.

Szocialista társadalmi rendszerünk alapja a társadalmi tulajdon. Aki ez ellen tör, alapjaiban támadja meg a dolgozók társadalmát. Ebből következik, hogy a társadalmi tulajdon védelme minden dolgozó elsőrendű kötelessége, a törvényesség éle is napjainkban a társadalmi tulajdon fosztogatói ellen irányul.

Igazságszolgáltatásunknak elsőrendű feladata, hogy a társadalmi tulajdon sérthetetlenségének tudatosítását előmozdítsa s megfelelő esetekben példás büntetés kiszabásával tartson vissza mindenkit a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűncselekmények elkövetésétől.

Indokolt és szükséges tehát vádlottal szemben az 5 évi börtönben megállapított szigorú büntetés alkalmazása. (B. II/a.)

107. Az elsőfokú bíróság társadalmi tulajdon ellen »különösen nagy kár okozásával« elkövetett bűntettnek minősítette egy falusi földművesszövetkezet bolthelyiségéből 10.000 forint értékű árucikk eltulajdonítását.

A Legfelsőbb Bíróság a károkozás mérvét illetően a következők szerint fejtette ki az álláspontját:

A vádlottak a szövetkezeti boltból 10.000 forint értékű ruhaneműt tulajdonítottak el. Kétségtelen, hogy ezáltal jelentékeny kárt okoztak a társadalmi tulajdonban. Ez a kár azonban nem olyan mértékű, hogy ebben az esetben a »különösen nagy kár« büntetőjogi fogalmának a megállapítására alkalmas lehetne.

A Legfelsőbb Bíróság több ítéletében kifejezésre juttatta már azt az álláspontját, hogy az említett büntetőjogi fogalom számszerűségen nyugvó merev elhatárolás útján nem rögzíthető. Ettől a jogalkotó maga tartózkodott és a bírói gyakorlat feladatává tette ennek az új büntetőjogi fogalomnak, mint keretnek tartalommal való megtöltését. Bírói mérlegelés feladata tehát az, hogy *konkrét esetben* keletkezett-e a társadalmi tulajdonban a társadalmi veszélyesség magas fokára utaló »különösen nagy kár«, vagy pedig a károsodás mérve nem teszi szükségessé a társadalmi védekezésnek azt a hatékony alkalmazását, amelyre az 1950 : 24. számú tvr. 5. §-ának (1) bekezdésében előírt magas büntetési tétel lehetőséget nyujt.

A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint a vádlottak által a földművesszövetkezet sérelmére történt lopással okozott 10.000 forintos kárnak ilyen jelentőség nem tulajdonítható. Mert bár ez a kár érezhető vagyoni hátrányt jelenthet a szövetkezeti bolt üzletvitele, a szövetkezetbe tömörült dolgozók érdekei szempontjából, a károsodásnak pusztán a 10.000 forintos hiányban megállapított ténye azonban nyilván nem von maga után olyan következményeket, amelyekben a »különösen nagy kár« keletkezése felismerhető lenne. (B./II a.)

108. Az elsőfokú bíróság a vádlott által társadalmi tulajdon ellen sikkasztással bűnszövetkezetben elkövetett bűntettbe beolvasztotta a társadalmi tulajdonban levő vagyon kezelése körében károsodást előidéző visszaéléssel elkövetett bűntettet.

A Legfelsőbb Bíróság ennek az álláspontnak elvi helytelenségére a következőkben mutat rá:

Az 1950 : 24. számú tvr. 3. és 4. §-ában meghatározott bűntettek viszonyában a beolvadás elve nem érvényesülhet abban az esetben, ha ezek a bűncselekmények az ismételtségnél fogva a tvr. 5. §-a (2) bekezdésének első tétele szerint törvényes egységet alkotnak.

A részben a tvr. 3. §-ában felsorolt valamely bűntett, részben a tvr. 4. §-ában meghatározott bűntett megállapítására alkalmas több el-

követési tevékenység — jelentősebb társadalmi veszélyesség esetén — *szükségképpen* társadalmi tulajdon ellen *ismételten* elkövetett bűntett, s mint ilyen törvényi egységbe tartozik.

A tvr. 5. §-a (2) bekezdésének első tétele nem az egyes, társadalmi tulajdon ellen irányuló bűntettek *jellegére*, hanem azok *többszörösségére* tekintettel foglalja egységbe az egyébként önállóan jelentkező mindazokat a bűncselekményeket, amelyek az ismétlésben nyilvánuló nagymérvű társadalmi veszélyességüknél fogva szigorúbb büntetőjogi megítélést igényelnek.

A vádlottnak azok a cselekményei tehát, amelyek az 1950 : 24. számú tvr. 4. §-ában meghatározott bűntett megállapítására alkalmasak, *nem olvaszthatók be* az általa társadalmi tulajdon ellen elkövetett egyéb bűntettekbe, csupán *összefoglalhatók* az egymás mellett megvalósított és egymástól időbelileg is elhatárolható mindezeknek a bűntetteknek az 1950 : 24. számú tvr. 5. § (2) bekezdés első tétele szerinti törvényes egységében.

A vádlott cselekményeinek a helyes minősítése tehát az 1950 : 24. számú tvr. 3. és 4. §-ába ütköző s a tvr. 5. §-a (2) bekezdésének első és második tétele szerint minősülő, társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy elsikkasztásával bűnszövetkezetben, valamint az ugyanilyen vagyon kezelése körében károsodást előidéző visszaéléssel, *ismételten elkövetett* bűntett. (B. II/a.)

109. Az Ötéves tervkölcsön (Békekölcsön) kötvényének akként történő meghamisítása, hogy az nyereménnyel kisorsolt kötvénynek mutatkozzék és a nyeremény felvétele a Btk. 203. § első bekezdésének 2. pontja alá eső pénzhamisítás bűntettét, valamint az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ában meghatározott társadalmi tulajdon ellen csalással elkövetett bűntettet valósítja meg.

A Btk. 210. §-a értelmében — a pénzhamisítás szempontjából — a papírpénzzel egyenlőnek kell tekinteni egyebek közt a valamely állam kormánya által kibocsátott, bemutatóra szóló, nyomtatott kötelezvényeket is. Ennek megfelelően a Magyar Népköztársaság kormánya által kibocsátott Ötéves tervkölcsön kötvényeit is a papírpénzzel egyenlőnek kell tekinteni.

A meghamisított kötvény értéke 200 Ft. volt. A meghamisítás eredményeként viszont olyannak mutatkozott, amelynek értéke — a kijavított számú kötvényre eső nyeremény folytán — 5000 Ft. Nyilvánvalóan fennállott már a hamisításkor az a cél is, hogy a vádlott a kötvényt nagyobb értékű gyanánt tegye forgalomba. A vádlott ugyanis a hamisításkor tudta a sorsolás eredményét és ép azért hamisított, hogy nyereményhez jusson. Megállapíthatók tehát a Btk. 203. § első bekezdésének 2. pontja szerinti pénzhamisítás bűntettének összes elemei.

A pénzhamisítás már akkor befejezett bűntett, ha a hamisítás — forgalombatétel céljából — megtörtént. A forgalombahozás vagy annak megkísérlése nem szükséges eleme e bűntett törvényi tényállásának. Ehhez képest a vádlott a hamisított kötvény alapján történt pénzfelvétellel a pénzhamisítás mellett a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett csalást is megvalósította.

110. A közhivatalnok kötelességszegését nem mentheti az illetéktelen szervek kívánsága, utasítása. Nem mentheti a Btá. 14. § (2) bekezdésének keretében sem, mint méltányolható körülmény, mert ez ellenkeznék az állami fegyelemmel, ami mindenkire kötelező. (B. V.)

111. S. K-né és K. K-né arra való tekintettel követték el lopásaikat, hogy azok felfedezésétől a motozónő, Sz. J-né részéről nem kell tartaniuk. Nem kétséges az sem, hogy Sz. J-né tudta azt, hogy a másik két vádlott azért részesíti őt a lopásaikból származó textilanyagokból, mert a motozásnál elnézést tanúsít irányukban. A három vádlott magatartása tehát következetes, egymás ténykedéséhez kapcsolódó, egymás ténykedéseit tudatosan felölelő és olyan magatartás, amely kifejezett megállapodás hiányában is megvalósítja a bűnszövetkezetben elkövetés jogi ismérveit. De emellett az ítéleti tényállás szerint a három vádlott kifejezetten meg is állapodott lopások rendszeres elkövetésében és abban, hogy a lopott tárgyak kicsempészésének elnézése fejében S.-né és K.-né Sz.-nét is részesítik a bűncselekmények anyagi eredményében.

Nem kétséges ezeknek a cselekményeknek a fokozott társadalomveszélyessége annálfogva is, hogy ellenőrzéssel megbízott üzemi motozó hűtlen és mások bűncselekményét elnéző, vagy abban résztvevő magatartása az üzem anyagkészletének olyan dézmálását teszi lehetővé, aminek a felfedezésére jóval kisebb a lehetőség, mint egyéb esetekben. Ilyen körülmények között a társadalmi tulajdon fokozott, nagymérvű megkárosítására nyílik alkalom és az üzem anyagkészlete könnyebben és kisebb kockázattal szinte prédájává válhatik lelkiismeretlen fosztogatóknak. (B. II/a.)

112. A szocialista tervgazdálkodás alapján álló gazdasági rend kiemelkedő érdeke a terménybegyűjtés megszervezése. Ez a szocialista társadalmi rendben államigazgatási feladattá vált. A szervezett begyűjtés feladatainak ellátására hivatott szervek, így az állami begyűjtők is az államigazgatás által reájuk ruházott hatósági feladatkörben járnak el. Az általuk az erre megszabott alakban kiállított, a beszolgáltatási kötelezettség ellenőrzésének, hatósági nyilvántartásának alapjául szolgáló vételi jegyek olyan okiratok, amelyek közhitelességű bizonyítékául szolgálnak közérdekű kötelezettségek, szolgáltatások teljesítésének.

A vádlott a hét darab vételi jegy tartalmának jogosulatlan megváltoztatásával nyilvánvalóan jogsérelem háramlására teremtett lehetőséget.

A cselekményét kétségkívül azért követte el, hogy két személy részére beszolgáltatási kötelezettségük bizonytalan időre való elhalasztásával vagyoni hasznot szerezzen.

A vételi jegyek meghamisítása tehát hiánytalanul magában foglalja a Btk. 391. §-ába ütköző és a Btk. 392. §-a szerint minősülő közokiratbamisítás bűntettének törvényes tényállási elemeit. (B. II/ a.)

113. A vádlottak a férjük, illetve sógoruk ellen más ügyben folytatott nyomozás megindulásáról értesülve, a gyanúsított birtokában általuk megtalált lőfegyvereket elrejtették, hogy ezáltal gátat vessenek a gyanúsított ellen folytatott nyomozás esetleges kiterjesztésének.

A védő álláspontja szerint a vádlottaknak a lőfegyverek elrejtésével kapcsolatos ténykedése a személyi bűnpártolás törvényes elemeit valósítja meg, ennek a bűntettnek a megállapítását azonban a hozzátartozói viszony kizárná.

A Legfelsőbb Bíróság ennek az

érvelésnek a helytelenségére a következőkben mutat rá:

A Btk. 378. §-a annak a hozzátartozónak a büntethetőségét zárja ki, aki — egyebek mellett — valamely bűntett tettesének vagy részesének segítséget nyujt arra, hogy a hatóság üldözése elől meneküljön, a büntető eljárás sikerét meghiúsítsa, vagy büntetlenül maradjon.

A bűnösség személyi bűnpártolásban való megállapításának alapja *a segélynyujtás ténye*, ami azonban nem zárja ki a bűnösségnek *egyéb vonatkozásban* való megállapítását is, abban az esetben, ha *a segélynyujtás maga önálló bűntett.*

A Btk. 378. §-ában biztosított büntetlenség sem terjedhet ki tehát a hozzátartozónak arra a cselekményére, amely — ha a segélynyujtás érdekében is — de ettől függetlenül jelentkező bűntettet valósít meg.

A vádlottak — bár férjük, illetve a sógoruk megsegítése érdekében — lőfegyvereket vettek birtokukba és önhatalmúlag rendelkeztek azokkal anélkül, hogy erre az illetékes hatóságtól engedélyt kaptak volna.

A lőfegyver, lőszer beszerzésének, átadásának, birtokban, vagy rendelkezés alatt tartásának puszta ténye pedig — hatósági feljogosítás hiányában — már önmagában megvalósítja a 7150/1946. M. E. számú rendelet 2. §-ának (1) bekezdésében meghatározott bűntett törvényes tényállását. (B. II/a.)

114. A megyei bíróság a közellátás érdekét veszélyeztető bűntett helyett tévesen állapította meg vádlott terhére a 3180/1950. N. M. sz. rendelet 9. §-ában meghatározott kihágást. Az idézett rendelet eljárási igazgatási (adminisztratív) rendelkezéseket tartalmaz a kábítószerek és a kábítószert tartalmazó gyógyszerek rendelése, kiszolgáltatása, tárolása, nyilvántartása és elszámolása tekintetében. A vádlott tényállásbeli tevékenységével ezeket a közigazgatási szabályokat (vagy azok valamelyikét) nem szegte meg, sőt a kábítószer rendelésénél az alakszerűségeket betartotta, hanem azért, hogy a maga részére dolantint szerezhessen be, az arra való jogosultságot igazoló hamis közokiratot (SZTK orvosi vényt) készített és azt felhasználta. Cselekménye a 6860/1948. Korm. számú rendelet 1. §-ában meghatározott összefoglalt (komplex) bűntettet valósítja meg. (B. II.)

Polgári jog

115. A bírói gyakorlatban kifejlesztett jogszabály szerint a házassági együttélést megszakító fél a házasság jogi fennállása alatt is magával viheti a közös ingóságokból és különvagyontárgyaiból azokat, amelyek részére nélkülözhetetlenül szükségesek. Természetesen úgy, hogy a másik fél részére szükséges ingók ennél szintén megmaradjanak. Ezt a bírói gyakorlat előbb csak a háztartási ingóságokra mondta ki. Később megfelelően kiterjesztette a gazdálkodáshoz nélkülözhetetlenül szükséges ingókra is, amikor a körülmények azt mutatják, hogy a felek között az életközösség véglegesen megszakadt és a házasfelek új életet kezdenek.

Az ez alapon történő, ideiglenes rendezést célzó döntés természetesen nem érinti a végleges leszámolás kérdését. A házassági kötelék megszűnése után vagy azzal egyidejűleg — illetve az 1952:IV. tv. életbelépésével a bontást megelőzően is — kérheti akár a felperes, akár az alperes a részére természetben és pénzben járó illetőségnek a teljes házassági vagyonjogi leszámolás alapján való végleges megítélését. (Elvi.)

116. A haladó szellemű törvénymagyarázatnak a Pp. 423. §-ának olyan értelmezése felel meg, hogy a bíróság az egyességet abból a szempontból is köteles megvizsgálni, hogy az az egyik fél sérelmével nem szolgál-e a másik fél indokolatlan előnyére, nem sérti-e a felek, vagy egyikük méltányos érdekét és általában az anyagi igazságot;

ha pedig ilyet észlel, akkor kellő felvilágosítással igyekszik odahatni, hogy az egyesség jogsértő tartalom nélkül jöjjön létre,

és ha ez nem sikerül, akkor az egyesség tudomásulvételét megtagadja s az anyagi igazságot ítélettel juttatja érvényre. (Elvi.)

117. A Pp. 174—176. §-aiban foglalt eljárási szabály megsértésével rosszhiszeműen ismeretlen tartózkodásuként perbevont és a védekezéstől csalárdul megfosztott feleség a házasság felbontása után érvényesítheti volt férjével szemben végleges nőtartásdíj iránti igényét. (P. III.)

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 4. száma.

»A két rendszer békés együttes fennállása — a mai nemzetközi jog legfőbb alapja« c. vezércikket (1—8. old.) fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

»Az amerikai agresszorok bűntettei« (9—12. old.) című második cikkben a folyóirat kiemeli Lenin szavait arról, hogy a burzsoázia bármilyen bűncselekmény elkövetésére kész, csakhogy mentse a pusztuló kapitalista rendszert. Amíg belpolitikailag az USA a német fasisztákat utánozza, a bakteriológiai háború területén a japán agresszorokat követi. Ismerteti a japán fasisták által a második világháborúban folytatott bakteriológiai háborút és a habarovszki per bizonyítékait, majd rátér azokra az előkészületekre, amelyeket az amerikai imperialisták a bakteriológiai háború folytatásához megtettek, vázolja a bakteriológiai fegyver tényleges alkalmazásával elkövetett súlyos bűncselekményeket és a béketábor részéről ezzel kapcsolatban tett intézkedéseket.

Cshikvadze, V. M., »V. I. Lenin és I. V. Sztálin a szocialista törvényességről« (13—26. old.) és *Utyevszkij, B. Sz. »A bűnösség kérdései a büntetőjog elméletében«* (27—38. old.) című cikkeit fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

»A dolgozók küldöttei városi szovjetjeinek ülésszakai« című cikkben (39—47. old.) *Luzsin, A. J.* röviden vázolja a szocialista állam mélyrehatóan demokratikus voltát, majd megállapítja, hogy a Sztálini Alkotmány értelmében a szovjetek tevékenységüket ülésszakokon gyakorolják. Kiemeli azt a jelentős szervező szerepet, amelyet a szovjetek a gazdasági és kulturális építés kérdéseiben betöltenek, majd hangsúlyozza a dolgozó tömegek kezdeményezésének és aktivitásának fontosságát. Példákkal szemléltetve ismerteti a városi szovjetek munkáját és ezzel kapcsolatban rámutat a határozatok végrehajtásának ellenőrzésével összefüggő intézkedések fontosságára. Vázolja a szovjetek munkájában észlelt

hiányosságokat, ami főleg abban mutatkozik, hogy az ülésszakokat nem hívják össze az erre meghatározott határidőkön belül és azokat nem készítik elő megfelelően. Végül kifejt egynéhány olyan szempontot, amelyeket véleménye szerint a törvényhozásnak fel kellene használni a szovjetek munkájának megjavítására.

Inckirveli, G. Z.: »A. I. Gercen, a burzsoa demokrácia kritikusa« c. cikkét (48—54. old.) fordításban közölni fogja a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

Levin, D. B.: »A nemzetközi jog fogalmának meghamisítása a burzsoa áltudomány részéről« című cikkében (55—63. old.) rámutat arra, hogy napjainkban teljes mértékben beigazolódtak Leninnek azok a szavai, amelyek szerint a burzsoázia igyekszik megszabadulni a saját maga által létrehozott törvényességtől. Az imperialista tábor államainak külpolitikája a nemzetközi jog elemi szabályai megsértésének megszakítás nélküli láncolata. A mai burzsoa nemzetközi jogi tudomány a nemzetközi jog meghamisításában segítségére siet az imperialista diplomáciának. Az agresszív kormányok utasításának megfelelően átszövi a nemzetközi jog valamennyi kérdését a kozmopolitizmus bomlasztó ideológiájával, megtagadja a nemzetközi jog legelemibb előfeltételeit, a nemzetközi jog fogalmait és alapelveit, a nemzetközi jogi intézményeket az imperialisták agresszív terveinek megfelelően meghamisítja. A nemzetközi jog valóban tudományos felfogásával szemben, amely szerint ez szuverén és egyenjogú államok államközi joga, a mai burzsoa áltudomány az államok feletti jog hamis fogalmát propagálja. A burzsoa jogászok megkísérlik letagadni a nemzetközi jognak azt a szabályát, amely szerint a nemzetközi jog alanyai szuverén államok, amelyek felett nincsen semilyen felsőbb hatalom és amelyek saját maguk alkotják és védelmezik a nemzetközi jogot. Ugyanilyen reakciós módon hamisítják meg a nemzetközi jog fogalmát a nemzetközi jog tárgyának kérdésében. A nemzetközi jog tárgyát azok az állami érdekek alkotják, amelyek az állam szuverén hatáskörébe tartoznak és amelyeket más állam szuverén hatáskörébe tartozó államérdekekkel összhangban szabályoznak. A legfőbb ismérve a nemzetközi jog tárgyának az, hogy olyan állami érdekekről van szó, amelyeket két vagy több szuverén államhatalom egyenjogú kölcsönös viszonya során rendeznek. A burzsoa áltudósok arra törekednek, hogy elmossák az elvi határvonalat a nemzetközi jog és az államon belüli jog tárgya között. Teljesen hibás képzetet ad a burzsoa elmélet a nemzetközi jog forrásainak jellegéről is. Amint ismeretes, a nemzetközi jognak igen fontos ismérve, hogy szabályait nem valamely államok feletti fórum alkotja. A nemzetközi jog fő forrásai a nemzetközi egyezmények, továbbá a szokás. A nemzetközi jog meghamisítói a nemzetközi szerződéseket és különösen a nemzetközi szervezetek határozatait úgy tüntetik fel, mintha azok nemzetközi törvények lennének, amelyeket a nemzetközi jogközösség felülről ír elő az államok számára. Végül a nemzetközi jog egyik fontos ismérve, amelyet ugyancsak durván elferdítenek a mai burzsoa jogászok, az államok feletti kényszerapparátus hiánya. A burzsoa jogászok megkísérlik ú. n. »autonóm«, a nemzetközi szervezet tagjaitól független »nemzetközi« katonai apparátus létrehozásának megindokolását. Mindez arra irányul, hogy az agresszív törekvéseket leplezzék.

Boriszov, Sz.: »A többoldalú szerződésekben résztvevő államok szuverén joga, hogy fenntartásokat jelentsenek be« című cikke (64—69. old.) a genocidium megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezményt és a hozzáfűzött fenntartásokat ismerteti. Vázolja az egyezménynek az ENSZ Közgyűlése jogi bizottságában történt megtárgyalását, majd azokat a kérdéseket, amelyeket a Nemzetközi Bíróság elé terjesztettek az egyezményhez fűzött fenntartások jogi hatályának kérdésében. Ismerteti a bíróság tanácsadó véleményét és a Közgyűlés jogi bizottságában lefolyt vitát, valamint a Közgyűlés hatodik ülésszakán hozott határozatot. Végül vázolja a kérdést érintő szovjet irodalmat.

»A tudományos élet krónikája« című rovatban megtaláljuk a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogi Intézetének 1951. évi munkájáról a Közgazdasági és Jogi Osztály Irodájában tartott vita ismertetését (70—72. o.). Ugyanitt ismerteti *A. Paskov* azt a tudományos vitát, amelyet *Paszerszteinyik »Munkához való jog«* című könyvéről a Leningrádi Jogi Intézetben tartottak (72—75. old.). Ezt az ismertetést fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

A »Könyvismertetések« című rovatban *Arzsanov* ismerteti *Fedoszejev »A szovjet állam és jog alkotószerepe a szocialista és kommunista társadalom felépítésében«* című könyvét (76—81. old.). (Az ismertetés fordítását megtaláljuk a Szovjetjogi Cikkgyüjteményben.) Közli továbbá a folyóirat *Sursalov »Nemzetközi gyámsági rendszer«* című könyvének ismertetését (81—84. old.). Végül két olyan könyvet ismertet a folyóirat, amelyek a népi demokratikus országokban jelentek meg. Az egyik *Stefan Pavlov »A Bolgár Népköztársaság büntetőjoga«* című könyve (84—87. old.), a másik a Magyarországon 1951-ben kiadott *»Fehér Könyv«* (87—89. old.).

ÁLLAM ÉS IGAZGATÁS

című folyóirat elvi és gyakorlati szempontból tárgyalja az államigazgatás kérdéseit. Rendszeresen közöl tanulmányokat, ismertetéseket a Szovjetunió és a népi demokráciák államigazgatásáról.

ÁLLAM ÉS IGAZGATÁS

Megjelenik havonként. Előfizetési díj: egy évre 36 Ft, félévre 18 Ft, negyedévre 9 Ft.
Előfizetéseket felvesz: *Posta Központi Hírlap Iroda*, Budapest, V., József nádor-tér 1.
Telefon: 180-850, 183-022. Csekkszámla szám: 61.255.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség 1952 május 25-i küldöttközgyűlése

Kovács István főtitkári beszámolóját és Kádár Miklósnak a Jogtudományi Közlöny problémáival foglalkozó előadását vita követte.

A *debreceni* csoport részéről *Ladányi Sándor* kartárs beszámolt arról, hogy a csoport erején felül irányítja az oktatási munkát, mióta megszűnt a debreceni jogi egyetem; az orosz nyelvtanfolyam Debrecenben igen sikeresen működik. Debrecen az első csoport, amely vidéken nyelvtanfolyamot szervezett.

Minden rendezvény az igazságügyi szervek dolgozóival karöltve került megtartásra. A debreceni Ügyvédi Kamara nevében a felszólaló igéretet tett arra, hogy a Kamara a Magyar Jogász Szövetséget a jövőben anyagilag is fokozottabb támogatásban fogja részesíteni.

A *székesfehérvári* csoport nevében *Jámbor Zsigmond* kartárs oktatási felelős szólalt fel. Megemlítette, hogy a helyi csoportnak ez év eleje óta sem elnöke, sem titkára nincs és vezetőségválasztás tekintetében intézkedés nem történt. A csoport nevében azt kérte, hogy a központ hathatós támogatást adjon az újjászervezés terén. A továbbiakban ígéretet tett arra, hogy a szervezőmunka megindítása után a tagság létszámát 20 taggal növelik, a tagdíjhátralékot teljesen megszüntetik.

Ezután *Iharos Imre* kartárs, a *kaposvári* helyi csoport szervező titkára kért szót. Felszólalásában hiányolta, hogy ez év áprilisáig központi előadó nem járt náluk. Az oktatási munkával kapcsolatos panaszok között megemlítette, hogy a központ a szakmai oktatáshoz 5 brosúrát adott a tervezett nyolc helyett. A brosúrák egyébként — mondotta — eltalálták a helyes arányt az elmélet és a gyakorlat kérdései között.

A kaposvári tagság létszáma állandóan nő. Hét vidéki járásszékhelyen levő alcsoportban megindították az oktatási munkát vándorelőadások formájában. Még megemlítette, hogy a folyamatosan, hetenként megrendezett szakmai előadásokon kívül öntevékenyen tartottak polgári és büntetőjogi előadásokat, gyakorlati vonalon. A kaposvári csoport feladatának tekinti a társadalmi tulajdon védelme és a munkafegyelem megsértése kérdésének ismertetését a járási székhelyhez közelfekvő alcsoportokban.

Máltás Tibor, a *kecskeméti* helyi csoport kiküldötte felszólalásában a bírálatok mellett rámutatott arra, hogy a jogászság az értelmiségnek az a szektora, amelyik a szocializmus építésénél a multban lemaradt. Ezt a lemaradást a Magyar Jogász Szövetség kemény munkával, különösen a legutóbbi időben, igyekszik felszámolni.

A kecskeméti csoport jó munkája a jogászság együttműködésének, az ügyvédeknek a bírákkal és ügyészekkel való együttműködésének köszönhető. Az államigazgatás jogi szektorát a jövőben beszervezik a helyi csoportba.

Gulyás Andor, a *szekszárdi* csoport titkára elmondotta az államigazgatási dolgozók beszervezésével kapcsolatos hiányokat. Elvállalta a csoport nevében, hogy 20 új tagot fognak beszervezni és tervet készítenek a tagdíjhátralékok teljes felszámolására.

Az oktatási kérdésekkel foglalkozva megemlékezett arról, hogy a vidéki szervezeteknek — eltérő adottságaiknak megfelelően — más oktatási programmra van szükségük, mint a budapestieknek. Legnagyobb probléma a járásbírósági székhelyek jogászainak aktivizálása. Ezt a megyei bíróság elnöke, mint oktatási felelős úgy oldja meg, hogy kiszállása alkalmával egy-egy előadást tart és a konzultációk megtartását megfelelően képzett jogászokra bízza. Külpolitikai kérdésekről tartandó előadásokkal kapcsolatban az a kérésük, hogy nagyobb helyen, pl. Pécsett a központ által tartott külpolitikai előadást a központ közölje a környező helyi csoportokkal, hogy ezek eljutzhassanak az előadásokra.

Halász Pál, egyetemi tanár, a *pécsi* helyi csoport részéről a békeharc eredményeinek központi kérdéssé tételével foglalkozott felszólalásában. Ennek a tevékenységnek az általános politikai jelentősége az, amelyet elsősorban értékelnünk kell — mondta Halász kartárs. Ennek a harcnak sikere folyamán tudatossá vált az a tény, hogy a jogászságnak megvannak az eszközei, tudományadta módja arra, hogy népünk ügyéért s ezen túl a békéért harcoló emberiség ügyéért eredményesen vegye fel a küzdelmet. Országszerte érdeklődéssel olvasták azokat a sajtójelentéseket, amelyek a Jogász Szövetség harcaival, a nemzetközi küzdőtéren elért eredményeivel foglalkoztak. Ez év pozitívumai között ennek van legdöntőbb jelentősége, melyet a szervezeti kérdések erősödése, oktatási eredmények, szakmai ismereteinkben való gazdagodás előtt kell kiemelni. Hiányolta a felszólaló azt, hogy általános politikai kérdések kevés helyet kaptak a főtitkári beszámolóban, amely anyagát a szervezeti feladatok felé összpontosította. Az ilyen szervezeti együttesnek, mint amilyen a jelen értekezlet, az a feladata, hogy messzebbre pillantson a napi gondok és problémáknál. Kell, hogy a jogászság jogéletünk egészéről bizonyos mérvű áttekintést nyerjen. Anyag bőségesen áll rendelkezésünkre, hogy most már a szervezeti kérdések megszilárdulása után a Magyar Jogász Szövetség a magyar jogélet területét szélesebb perspektívával fogja át és foglalkozzon e terület felmérésével, legdöntőbb kérdéseivel. Az idén is mutatkozott az a lemaradás a jogászkáderek számában, mely kétségtelen a mult bűne. Ez a hiány a jövőben még nagyobb mértékben fog jelentkezni. A Jogász Szövetségnek kell, hogy kellő áttekintése, állásfoglalása és támogató fellépése legyen.

Szilasi Sándor kartárs a *veszprémi* helyi csoport nevében szólalt fel. Megemlítette, hogy a helyi csoport eddig csak névlegesen működött, habár 1951-ben történt vezetőségválasztás után az új tagokkal gyarapodott csoport kezdetben lendületet vitt munkájába. A lendület később alábbhagyott. Most kezdték megszervezni a szovjetjogi tanfolyamot. A felszólaló ezután a csoport működését illetően kemény önkritikát gyakorolt. Hiányosságainak megemlítése után ígéretet tett azok felszámolására, majd a központ kritikáját kérte további munkája eredményeinek megjavításához.

Pethő Géza kartárs, *nyíregyházi* kiküldött elmondotta, hogy a bírák és ügyészeknek a Jogász Szövetség keretében folyó szakmai oktatását úgy oldották meg, hogy közülük jelölik ki az előadót, illetve konzultáció-vezetőt. Foglalkozott végül a demokratikus jogászok egyre foko-

zódó megbecsülésével, amely Szövetségünk munkájának köszönhető.

Névai László kartárs, a Magyar-Szovjet Társaság jogtudományi szakosztálya részéről, felszólalásában hangsúlyozta, hogy a jogtudományi szakosztály elsősorban a Magyar Jogász Szövetséggel tartja fenn a szoros kapcsolatot, igyekszik ezt mély együttműködéssé kifejleszteni. A Magyar Jogász Szövetség tömegbázisa lehetővé teszi, hogy az M. Sz. T. a jogász értelmiség körében sikerrel tudja elmélyíteni, megszilárdítani eredményes együttműködését. Ez az együttműködés kölcsönös haszonnal jár s mindkét szervezetet segíti munkájában. Kiemelte, hogy a jövőben fokozottabban kell az előadásokat szervezetünk megerősödésére használni, a szovjet jognak népszerű ismertetése mellett tudományos előadások tartása is szükséges.

Gárdos István kartárs, a pécsi csoport titkára felszólalásában a budapesti szovjetjogi tanfolyam kritikai beszámolóját hiányolta. Ez egyúttal elvi irányításként és tanulságként szolgált volna számukra is a lemorzsolódás és más hibák kiküszöbölése terén. A továbbiakban az egyetemi ifjúsággal való jó kapcsolat sikeres kiépítéséről beszélt, majd a békeharc kérdésében hangsúlyozta a Pártszervezet segítségét és a Jogász Szövetség aktív munkáját.

Kun Pál kartárs, a pécsi egyetem alapszervi párttitkára, lelkes hangú felszólalásában hangsúlyozta, hogy a Szövetség helyi szervezete és az ifjúság közti kapcsolat az utóbbi időben jelentősen megjavult. A jogászság tekintélye egyre fokozódik. Ez megnyilvánul Pécsett is, ahol békegyűlésen az élenjáró bányászok és nagyüzemi küldöttek is csatlakoztak a jogászifjúság felajánlásaihoz. Elérkeztünk oda — mondotta Kun kartárs —, hogy a Jogász Szövetség jogi egyetemeinkre is büszke legyen, ezért a pécsi ifjúság kérése, hogy a hazánkban tartózkodó külföldi jogász vendégek a vidéki egyetemeket is látogassák meg.

Ernszt Lajos a *bajai* csoport nevében említést tett a Jogász Szövetség helyi csoportja elé tornyosuló nehézségekről. A Jogász Szövetségnek vidéken jelentőséget és elismerést csak úgy tud szerezni, ha a helyi csoport munkáját jelentékenyen megjavítja. Ehhez a központ támogatása szükséges.

Barna Zoltán, a *miskolci* csoport titkára, hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a vállalati jogászok bekapcsolódjanak a Szövetség munkájába. Javasolta, hogy a helyi csoportok vegyék fel a kapcsolatot a Megyei Döntőbizottság vezetőjével, aki segítséget tud nyujtani a vállalati jogászok bekapcsolódásához. Az oktatási munkával kapcsolatban megjegyezte, hogy amíg az vidéken 15—20 ügyvéd ügye és nem válik az egész jogászság számára fontossá, addig a munka lassan megy, be kell abba kapcsolni a bírákat és ügyészeket is.

Orbán László kartárs, a *hódmezővásárhelyi* csoport részéről, az ügyvédek ideológiai neveléséről beszélt.

Németh Ferenc kartárs, *jászberényi* küldött felszólalásában hangsúlyozta, hogy fontos nagyobb üzemeinkben a dolgozó tömegek előtt aktuális jogászi kérdések népszerűsítő ismertetése. Ebben a tekintetben a csoport lépéseket tett a tömegszervezetekkel való kapcsolat felvételére.

Kiszely János kartárs, a *váci* csoport küldötte felszólalásában hangsúlyozta, hogy Vácott elsőnek indították be a termelőszövetkezeti tanfolyamot.

Szalkai Sándor kartárs, a *balassagyarmati* csoport küldötte, az ügyvédek, valamint a bírák és ügyészek közti kapcsolat szorosrafűzésében látja a helyi csoport munkája megjavításának lehetőségét.

A felszólalások után Kovács István főtitkár a vitát lezárta, majd az értekezlet zárszavaként röviden összefoglalta az értekezlet eredményeit.

»A titkárság döntő feladatát képezi, hogy az itt elhangzott javaslatokat, hasznos felszólalásokat megvitassa és valóra váltsa.

A jogászság Budapesten és vidéken egyaránt nagy előrehaladásról tesz tanúbizonyságot, rohamosan fejlődik, nő ítélőképessége, szakmai és politikai tudása. Tovább folytatódott az egészséges szellemű kritika és önkritika, mely a legutóbbi küldött-közgyűlést jellemezte. Helyesen állapították meg a felszólalók, hogy az oktatás és szervezés tekintetében hibák, hiányosságok vannak mind a Központban, mind a helyi csoportokban. Kovács elvtárs elismerően szólt a kecskeméti csoportról, ahol a hibák legnagyobb részét jó együttműködéssel fel tudták számolni. Ezt követően hangsúlyozta, hogy a békeharcban kifejtett munka növelte önbizalmunkat és emelte a jogászok tekintélyét a dolgozó tömegek előtt. Emelnünk kell erőfeszítéseinket — mondotta —, hogy a mindnyájunk által helyeselt munkaterv feladatait a jövőben tényleg jól hajtsuk végre.«

Örömmel üdvözölte Kun Pál elvtárs felszólalását és annak a reményének adott kifejezést, hogy a hibák és hiányosságok az ifjúság bevonásával gyorsabb ütemben szüntethetők meg. Halász elvtárs felszólalásának válaszaként megjegyezte, hogy az egészséges és hasznos kritikai szellemnek hangot adó felszólalás a nagyobb politikai irányvonal kifejtésének elhanyagolását kifogásolta. A Párt megszabta azt az irányvonalat, melyet követnünk kell. »Én úgy érzem — mondotta Kovács elvtárs —, hogy első feladatunk: számotadni a Pártnak arról, hogy kritikájából mit használtunk fel, mennyiben javítottuk munkánkat, hogyan akarjuk a jövő évben továbbfolytatni, apró munkáinkban is megvalósítani a Párt politikájának érvényesülését. A békemozgalom sikere érdekében egyet-mást konkréten is tettünk. Kötelességünk, hogy ne üljünk rá ezekre a sikerekre, hanem eredményeinket fokozzuk.«

(A Jogtudományi Közlöny kérdéseivel foglalkozó referátum és az ezzel kapcsolatos vita anyagának ismertetésére legközelebbi számunkban kerül sor.)

Ankét a Magyar Jogász Szövetségben az igazságszolgáltatás problémáiról

A Magyar Jogász Szövetség június hó 27-én értekezletet tartott, amelyen részt vettek az Igazságügyminisztérium dolgozói, bírák, ügyészek és ügyvédek. Az értekezlet célja az volt, hogy az igazságszolgáltatás külön-

Felhívjuk előfizetőink figyelmét, hogy lapunk terjesztését a Posta Központi Hírlap Iroda vette át. Kérjük, hogy előfizetési ügyekben szíveskedjenek a *Posta Központi Hírlap Irodájához* [Budapest, V., József nádor-tér 1. (üzlethelyiség) telefon: 180-850, 183-022.] fordulni.

böző területein dolgozók gyakorolja kritikát egymás működése felett — de önkritika formájában is nyilatkozzanak saját munkájuk tekintetében —, terjesszék elő javaslataikat a hibák kiküszöbölésére nézve — egészben véve pedig mozdítsa elő az értekezlet igazságszolgáltatásunk színvonalának további emelkedését. Az ilyen értekezletek a Szovjetunió igazságszolgáltatásában rendszeresek és igen jó hatásúak.

Az értekezleten a bírák, ügyészek és ügyvédek részletesen megtárgyalták azokat a panaszokat és javaslatokat, amelyek működés közben felmerültek. Az elhangzott kritikák és önkritikák igen jól felhozták az egyes területeken javításra szoruló hibákat és azok orvoslásának módját.

Az Igazságügyminisztériumnak az értekezleten részt vett dolgozói, a maguk szempontjából is hasznosnak és eredményesnek tartották az értekezletet és a felmerült javaslatokra nézve megígérték, hogy megfelelő rendelkezések kibocsátásával igyekezni fognak a hibákat kiküszöbölni.

A megjelentek különösen kiemelték, hogy az ügyvédség egészének ideológiai és szakmai képzését fokozni kell és főleg általánossá kell tenni, hogy utólérje a bírák és ügyészek színvonalát és be tudja tölteni azt a fontos funkciót, amelyre igazságszolgáltatásunk keretében hivatott.

A megjelentek kívánatosnak tartják, hogy időnként rendszeresen tartson a Magyar Jogász Szövetség ilyen ankétokat. Ugyancsak megállapították, hogy hasonló értekezletek megtartása vidéken is eredménnyel járna és ezért a Magyar Jogász Szövetség a közeljövőben a vidéki központokban hasonló értekezleteket fog rendezni.

—

A Magyar Jogász Szövetség távirata a spanyol kormány igazságügyminiszteréhez

»Igazságügyminiszter, Madrid.

A világ minden tisztességes jogásza éber figyelemmel kíséri a Gregorio Lopez Raymundo és 26 társa ellen indított per madridi tárgyalását.

Tiltakozunk az ellen, hogy a legelemibb emberi jogaitól megfosztott, nyomorban sínylődő spanyol nép hős harcosai felett illetéktelen katonai bíróság ítélkezzék és cinikus nyíltsággal megszegjék a tárgyalás nyilvánosságának és a védelem szabadságának minden civilizált országban elismert szabályait.

Óvjuk a bíróságot attól, hogy ítéletével bűncselekményt kövessen el.

A nemzetközi közvélemény tudja, hogy e jogtipró eljárásra is az az amerikai imperialista kormány adott utasítást, amely az utóbbi évek összes hasonló bűncselekményeinek felbujtója volt.

Figyelmeztetjük a spanyol kormányt és a bíróság tagjait, hogy a hatályos nemzetközi jog értelmében büntetőjogi felelősséggel tartozik mindenki, aki ily bűncselekmény elkövetésére utasítást ad vagy abban bármilyen módon közreműködik.

Követeljük Lopez Raymundonak és társainak azonnali szabadlábra helyezését.

Magyar Jogász Szövetség«

—

A Magyar Jogász Szövetség távirata az angol igazságügyminiszterhez

»Az angol kormány megakadályozta, hogy angol földre lépjen a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének négy köztiszteletben álló és nemzetközi hírnévnek örvendő vezető tagja, akik közül kettő Belgiumból, egy Olaszországból és egy Hollandiából utazott Londonba, hogy tanácskozzék a szövetség angol elnökével azokról a kötelességekről, amelyek a világ minden tisztességes jogászára hárulnak Jacques Duclosnak, a francia Kommunista Párt főtitkára törvényellenes letartóztatása folytán.

A brit kormány azzal, hogy megakadályozta a Béke Hívei II. Világkongresszusának Angliában való megtartását, már a múltban is kísérletet tett arra, hogy lezárja az ország sorompóit a béke és szabadság gondolata előtt. Azt gondolja az angol kormány, hogy ha négy külföldi jogászt nem enged az ország területére lépni, belefojthatja a szót a világ tisztességes jogászaiba, akik egyre határozottabban lépnek fel a szabadságjogok sorozatos megsértésével, a fasiszta kormányzási módszerek elharapózásával és a béke veszélyeztetésével szemben?

Mint a magyar jogászok szervezete és mint a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének tagja tiltakozunk az angol kormány önkényes intézkedése ellen és követeljük: tegye lehetővé, hogy a demokratikus jogászok világszervezetének tagjai akadálytalanul érintkezhessenek egymással és elnökükkel.

Magyar Jogász Szövetség«

A Magyar Jogász Szövetség vidéki helyi csoportjainak munkája

A veszprémi helyi csoport rendezésében június 25-én dr. Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára Veszprémben előadást tartott a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége legutóbbi bécsi tanácsülésének a koreai baktérium-háborúval kapcsolatos határozatairól és Brandweiner professzor, gráci egyetemi tanár üldöztetéséről. Az előadáson mintegy száz főnyi hallgatóság jelent meg. Képviseltette magát valamennyi tömegszervezet is.

Hasonló előadást rendezett egri helyi csoportunk is, ahol 300 főnyi hallgatóság előtt tartotta meg beszámolóját dr. Kovács István. A gyűlés keretében dr. Gyarmati Mihály, kórházi főorvos ismertette a baktériumoknak az emberi szervezetbe való behatolásának kérdését és megemlékezett a baktérium-fegyver történetéről. Megemlítette, hogy a Hitler-fasiszták úgynevezett »csodafegyvere« a baktérium-fegyver volt, melynek használatát a felszabadító Vörös Hadsereg gátolta meg. Szakszerűen ismertette a Koreában alkalmazott baktériumfegyver vegyi összetételét és káros következményeit.

Dr. Ferenczi Sándor ügyvéd hozzászólásában az 1925. évi Genfi Jegyzőkönyvről emlékezett meg, mely a tömegpusztításra alkalmas fegyverek eltiltását tartalmazza.

A nagykanizsai helyi csoport június 4-én taggyűlést tartott. Dr. Sallér István titkár beszámolt a vidéki szervezőtitkárok budapesti értekezletéről, ismertette az itt elhangzott vitát. A taggyűlés a beszámoló alapján részletesen megvitatta a helyi csoport előtt álló feladatokat.

A taggyűlés Békebizottságot választott, melynek tagjai: dr. Büki Géza járásbíró, dr. Kovács László ügyvéd, dr. Bene László ügyész, dr. Balázsovits Gyula ügyvéd, dr. Solymos István telekkönyvi előadó, dr. Németh István vállalati dolgozó.

A Magyar Jogász Szövetség vidéki szervező munkájának eredményeképpen június 25-én Pápán új helyi csoport létesült. A taggyűlés egyhangúlag megválasztotta vezetőségét, majd dr. Patriász István budapesti központi előadó tartott előadást »Haladó jogelvek bíróságaink családi jogi gyakorlatában« címmel.

—

A pécsi joghallgatók pártszervezetének levele a Magyar Jogász Szövetséghez

»Kedves Elvtársak! A májusban tartott választmányi értekezletről hazatérve, átadtam a pécsi joghallgatóknak a Magyar Jogász Szövetség jókívánságait és azt a buzdítást, amit az elvtársak küldtek hallgatóinknak. Azóta több mint egy hónap telt el és örömmel közlöm a Magyar Jogász Szövetséggel, hogy a pécsi joghallgatók felajánlásaiknak, ígéreteiknek eleget tettek és jó felkészültséggel igen szép eredményt értek el az évvégi vizsgákon. Különösen I. éves hallgatóink mutattak a félévihez képest komoly fejlődést. Reméljük, hogy az a kapcsolat, amelyet a Magyar Jogász Szövetséggel sikerült megteremtenünk, az elkövetkezendő időben még szorosabbá fog válni.

Kun Pál
párttitkár«

ÜGYVÉDSÉG

Az Argentin Köztársaság igazságügyminiszterének

Miniszter Úr!

Megdöbbenéssel szereztünk tudomást arról, hogy több argentin ügyvédet letartóztattak, mert kötelességüket teljesítették és politikai véleményük miatt perbefogott személyek védelmét vállalták.

Ez a törvényellenes intézkedés, amelyet oly jogászokkal szemben hoztak, akiket áthat a béke megvédéséért való felelősség érzése és akik azért emelték fel szavukat, hogy leleplezzék a demokratikus szabadságjogok megsértésének igazi célját: a nép megtévesztését és ily módon új világháború előkészítését, merénylet nemcsak a védelem szabadsága, hanem a béke ügye ellen is.

Szó sem lehet a jog uralmáról olyan országban, ahol a polgár elemi szabadságjogai sem érvényesülhetnek és ahol minden eszközzel, még bebörtönzéssel is megfélemlítik azokat, akiknek kötelességük, hogy őrködjenek a szabadságjogok megtartásán.

Ezért követeljük bebörtönzött kartársaink haladéktalan szabadonbocsátását és hivatásuk szabad gyakorlásának biztosítását.

Kérjük, fogadja Miniszter Úr kiváló tiszteletünk kifejezését.

Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága,
Budapesti Ügyvédi Kamara

Problémáink

A Magyar Jogász Szövetség 1952. május 25-én megtartott értekezletén foglalkozott az ügyvédi hivatás gyakorlatával járó különböző problémákkal is. Az értekezlet tárgyalása alapján ezeknek a problémáknak gyakorlati megoldásával most kell foglalkoznunk.

Igen nagy helyet foglalt el a tárgyalások anyagában az ügyvédi munkaközösségek kérdése. Különösen a vidéki kartársak kívánták azt, hogy a Szövetség felvilágosító és irányító ténykedést fejtsen ki. Kovács István főtitkár utalt arra, hogy az igazságszolgáltatásnak most igen fontos kérdése a munkaközösségek megalakulása és helyes működése, tehát a Szövetségnek ezzel a kérdéssel foglalkoznia kell. A Szövetség a legmesszebbmenő támogatást biztosítja a munkaközösségi mozgalomnak, és ezen a téren elméleti és gyakorlati támogatást fog nyujtani mind a lapunkban időnként közzéteendő irodalomban, valamint meg fogja valósítani a kartársak tájékoztatásának az oktatás terén igen jól bevált azt a módszerét, hogy brosúrák formájában bocsátja az anyagot a vidéki szervezetei rendelkezésére.

Vannak a munkaközösségnek elméleti és gyakorlati problémái és a gyakorlati problémák különböznek aszerint, hogy a munkaközösség a fővárosban, vagy vidéken működik —, sőt vidékonként is önálló problémák fognak felmerülni.

Az elméleti kérdésekkel eddig keveset foglalkoztunk, pedig a munkaközösségi forma helyes elméleti kidolgozása nagy segítséget jelentene abban az irányban, hogy a munkaközösségek népi demokráciánk igazságszolgáltatásában jó munkát végezzenek. A gyakorlati kérdéseket a budapesti munkaközösségek időnként megtárgyalják és általános irányelveket dolgozott ki az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága. Ezeket a határozatokat a vidéki kartársak kérjék az Országos Bizottságtól és alkalmazzák saját helyi viszonyaiknak megfelelően. Ahol kívánatosnak mutatkozik a vidéki viszonyoknak megfelelő módosítás, tegyenek megfelelő javaslatokat.

A szervezés kérdésében a vidéki kartársaknak a Szövetség a jövőben hathatósabb támogatást fog nyujtani. Ahol szükségesnek mutatkozik az, hogy központi kiküldött ismertesse a megalakulás feltételeit, a szervezés kérdéseit és a gyakorlati működés módját, oda a Szövetség kiküldötte el fog menni és elősegíti a szocialista munkamódszer kialakulását.

A Szövetség tudatában van annak, hogy vidéken milyen jelentősége van annak, hogy az ügyvédeknek munkaközösségben való tömörülését előmozdítsa. Ezért ezen a téren szervező és propaganda munkát fog kifejteni.

A jó munka érdekében kívánatos, hogy a vidéki kartársak vegyenek részt a munkaközösségek megvitatásának problémáiban és ezen a téren várjuk a vidéki kartársak észrevételeit és javaslatait.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. május havi ügyforgalma: Bejegyeztek 7 ügyvédet, töröltek 4 ügyvédet, munkaképtelenség miatt felfüggesztettek 8 ügyvédet. A fegyelmi bíróság jogerős ítélettel az ügyvédség gyakorlatától elmozdította Dr. Dvorcsák Antal, Dr. Firon Jenő budapesti és Dr. Manczel Jenő jászapáti ügyvédet. Az Ürt. 147. § alapján az ügyvédség gyakorlatától felfüggesztette Dr. Barinkay Ervin és Dr. Várkonyi István budapesti ügyvédeket.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. június havi ügyforgalma: Bejegyeztek 19 ügyvédet és 39 ügyvédjelöltet, töröltek 29 ügyvédet és 25 ügyvédjelöltet.

A Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bírósága jogerős ítélettel elmozdította Dr. Baksay Miklós, Dr. Bencsi Attila, Dr. Gálfi Géza, Dr. Morelli József, Dr. Nagy László, (temesvári), Dr. Rainprecht Antal, Dr. Szalay Jenő és Dr. Tóth Tass budapesti ügyvédeket. Dr. Doby Andor budapesti ügyvédet 2 évi felfüggesztésre ítélte. Az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlatától felfüggesztette Dr. Markovics Jenő, Dr. Rónay Ernő és Dr. Varga Béla budapesti ügyvédeket.

TARTALOM: *Dr. Tardy Lajos*: Mihajl Andrejevics Balugjanszkij. — *Dr. Nizsalovszky Endre*: A szovjet jogtudomány szerepe jogtudományunk fejlődésében. — *Katonáné, dr. Soltész Márta*: A népi demokratikus állam az alapról és a felépítményről szóló sztálini tanítás megvilágításában. — *Dr. Herczegh István*: A nemzetközi jog jogi jellege és fejlődési perspektívája. — *Dr. Olti Vilmos*: Az 1950. évi 24. sz. tvr. hatályáról. — *Dr. Tárkányi Ernő*: Az összbüntetés kiszabásának kérdéséhez. — *Szemle*: *Dr. Lukács László*: Az egyetemi felvételi vizsgákról. — *Dr. Schleiffer Pál*: Néhány szó a régi és az új Pp. létrejöttének körülményeiről. — *Herczegh Géza* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Az Emberi Jogok Bizottságának határozata a népek önrendelkezési jogának biztosításáról. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom*: *Állam- és Jogtudományi Intézet*: Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 4. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Ügyvédség.* — *Melléklet*: Szovjetjogi Cikkgyűjtemény. — A Jogtudományi Közlöny 1951. évi tartalommutatója.

СОДЕРЖАНИЕ: *Др. Л. Тарди*: Михаил Андреевич Балугянский. — *Др. Э. Нижаловски*: Роль советской юридической науки в развитии нашей юридической науки. — *Катонане, Др. М. Шолтес*: Народно-демократическое государство в свете сталинского учения о базе и надстройке. — *Др. И. Херцег*: Юридический характер и перспективы развития международного права. — *Др. В. Олти*: О действии указа №: 24 от 1950 г. — *Др. Э. Тарканьи*: К вопросу назначения по совокупности преступлений. — *Обзор*: *Др. Л. Лукач*: Университетские приемные экзамены. — *Др. П. Шлайфер*: Несколько слов об обстоятельствах создания старого и нового ГПК. — *Г. Херцег* (Институт Государствоведения и Права): Решение Комитета по правам человека об обеспечении права народов на самоопределение. — Из определений Верховного Суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и Права*: Обзор печати. (Советское государство и право 1952 г. №: 4.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Адвокатура.* — *Приложение*: Обзор статей по советскому праву. — Оглавление журнала Вестник юридических наук г. 1951.

SOMMAIRE: *Lajos Tardy, docteur en droit*: Mihail Andréievich Balougiansky. — *Endre Nizsalovszky, docteur en droit*: Le rôle de la science juridique soviétique en vue du développement de notre jurisprudence. — *Márta Katona, née Soltész, docteur en droit*: L'Etat démocratique populaire au reflet de la doctrine stalinienne relative à la base et la superstructure. — *István Herczeg, docteur en droit*: Caractère juridique et perspective du développement du droit international. — *Vilmos Olti, docteur en droit*: De la vigueur du décret-loi No. 24 de 1950. — *Ernő Tárkányi, docteur en droit*: Contributions à la question de la prononciation du cumul des peines. — *Revue*: *László Lukács, docteur en droit*: Les examens d'admission universitaires. — *Pál Schleiffer, docteur en droit*: Quelques observations sur les circonstances de la genèse de l'ancienne et de la nouvelle Procédure Civile. — *Géza Herczegh* (Institut des sciences politiques et juridiques): La résolution du Comité pour le Droit de l'Homme relative à l'assurance du droit des peuples de disposer d'eux-mêmes. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique*: *Institut des sciences politiques et juridiques*: Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo No. 4. de l'année 1952). — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles du barreau.* — *Annexes*: Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique. — Table des matières de l'année 1951 de la »Jogtudományi Közlöny«.

INHALT: *Dr. Lajos Tardy*: Mihail Andrejevitsch Balugjanskij. — *Dr. Endre Nizsalovszky*: Die Rolle der sowjetischen Rechtswissenschaft in der Entwicklung unserer Jurisprudence. — *Dr. Márta Katona, geb. Soltész*: Der volksdemokratische Staat im Lichte der stalinischen Lehre über die Basis und den Überbau. — *Dr. István Herczeg*: Rechtlicher Charakter und Entwicklungsperspektive des Völkerrechts. — *Dr. Vilmos Olti*: Über die Geltung der VO mit Gesetzeskraft Zl. 24 a. d. J. 1950. — *Dr. Ernő Tárkányi*: Zur Frage der Bemessung der Gesamtstrafe. — *Rundschau*: *Dr. László Lukács*: Die Aufnahmeprüfungen an den Universitäten. — *Dr. Pál Schleiffer*: Einige Worte über die Entstehungsumstände der alten und der neuen ZPO. — *Géza Herczegh* (Institut für Staats-und Rechtswissenschaft): Beschluss des Komitees für Menschenrechte über die Sicherung des Selbstbestimmungsrechtes der Völker. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur*: *Institut für Staats-und Rechtswissenschaft*: Zeitschriftenrundschau (Sowjetskoje Gosudarstwo i Prawo No. 4 a. d. J. 1952). — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilagen*: Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen. — Inhaltsverzeichnis des »Jogtudományi Közlöny« für den Jahrgang 1951.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.— Ft. — Egyes szám ára: 8.— Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó Igazgatója 525502. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 8. szám Budapest, 1952. augusztus 20.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

VII. új évfolyam 8. szám Budapest, 1952. augusztus 20.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

A magyar nép nagy ünnepe

Augusztus 20-a a magyar nép egyik legnagyobb ünnepe. Három évvel ezelőtt ezen a napon szavazta meg az országgyűlés a Magyar Népköztársaság alkotmányát. Hazánk ezeréves történelme során ez az első, a magyar élet minden területére kiterjedő, az állami és társadalmi tevékenységnek minden alapproblémáját szabályozó és a dolgozó nép érdekeit szolgáló alaptörvény. Teljes joggal állapíthatja meg alkotmányunk, hogy: »A Magyar Népköztársaság a munkások és parasztok állama«, ahol »minden hatalom a dolgozó népé«.

Nyolcadik évében járunk annak, hogy a nagy Szovjetunió fegyveres ereje felszabadította országunkat a német fasiszták igája alól, szétzúzta a földesurak és nagytőkések népellenes államhatalmát és a magyar nép kezébe adta a szabadságot. S amint Révai elvtárs mondja: »Élni tudtunk a szabadsággal«: valóban szabadok és függetlenek vagyunk. Kiszorítottuk a hazaáruló reakciót a hatalomból és a hatalmat a dolgozó nép erős kezébe tettük le. Alkotmányunk szentesíti eddigi fejlődésünket és hű kifejezője a dolgozó tömegek nagy győzelmeinek, amelyeknek kivívását a munkásosztály és a párt vezetőszerepe biztosította.

Az alkotmányunk megszületése óta eltelt három esztendő alatt népünk a fejlődés útján további hatalmas eredményeket ért el. Milliók váltak részévé annak a demokráciának, amelyet alkotmányunk a dolgozó nép számára biztosít.

Alkotmányunk nem valami véletlen ajándékként hullott az ölünkbe, hanem népünk nehéz harcainak és küzdelmeinek gyümölcse. Vissza kellett verni a nemzetközi imperializmus beavatkozási kísérleteit, le kellett leplezni a belső ellenség állandó cselszövéseit, folytonosan harcolni kellett a kizsákmányoló elemek, ellenséges ügynökök, kémek, szabotőrök és hazaárulók ellen. A magyar nép a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével a dolgozók legszélesebb tömegeinek bizalmára támaszkodva, leküzdötte a nehézségeket és megoldotta az előtte álló nagy feladatokat, megkezdette a népgazdaság szocialista átszervezését.

Ez jut kifejezésre alkotmányunk bevezető részében is, amikor megállapítja: »Évtizedes harcokban megedzett munkásosztályunk vezetésével, az 1919. évi szocialista forradalom tapasztalataival gazdagodva, a Szovjetunióra támaszkodva, népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását és országunk a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé.«

Országunk gazdasági és társadalmi szerkezetében végbement alapvető változásokat fejezi ki és a további fejlődés útját jelöli meg a magyar nép alaptörvénye. Olyan politikai, gazdasági és kulturális rendszabályokat valósít meg, amelyeknek helyességéről a dolgozó tömegek meg vannak győződve s amelyek éppen ezért a nép egészének egyetértésével, helyeslésével találkoztak. Alapvetően megváltozott a viszony a dolgozók és népi demokratikus államok között, ezt a megváltozott viszonyt juttatja kifejezésre a magyar dolgozó nép alkotmánya. A kizsákmányolás megszüntetése, és az a körülmény, hogy az államhatalom forrása a dolgozó nép, az állampolgári jogok legszélesebb körű alkotmányos leszögezéséhez vezetett. Alkotmányunk minden egyes polgárnak lehetővé teszi, hogy a társadalom anyagi és kulturális emelkedéséből teljes mértékben kivegye a részét.

De az alkotmányban leszögezett széles demokratikus szabadságjogok csak egyik oldalát mutatják annak a megváltozott viszonynak, amely a szocialista embert a nép államához fűzi. A megváltozott viszony másik oldala az állampolgárok szocialista kötelességeinek a sora, amelyeket alkotmányunk szintén lerögzít. Alkotmányunk a polgárok alapvető kötelességeinek törvénybeiktatásával is a dolgozó népnek a párt által kikovácsolt erkölcsi nézeteit, a szocializmust építő társadalom lángoló hazafiasságát fejezi ki.

Rendkívül tanulságos az összehasonlítás alkotmányunk és a burzsoa alkotmányok között. Az alkotmányokat ugyanis nemcsak leírt szavai, hanem mindenekelőtt eredményei alapján kell megítélni. Annak alapján, hogy az alkotmányok a valóságban mit jelentenek a dolgozók, a széles tömegek, a nép számára. Vagyis: kinek az érdekeit szolgálják — a nép érdekeit, vagy a kizsákmányolók érdekeit; a dolgozók érdekeit, vagy pedig a tőkések érdekeit.

A burzsoa alkotmányok alapja a termelési eszközök kapitalista magántulajdona. A burzsoa államhatalom ezt védelmezi, a proletariátus kizsákmányolását védelmezi és ennek érdekében a proletariátust és a dolgozó osztályokat elnyomja. A burzsoa alkotmányok ugyanakkor arra törekednek, hogy a burzsoa állam osztályjellegét elleplezzék. Ezért hallgatnak az alkotmány valóságos alapjáról, az állam alapját alkotó gazdasági rendszerről: a kapitalista termelési viszonyokról, az államban fennálló osztályviszonyokról.

Az amerikai alkotmányban is — éppúgy, mint a többi

burzsoa alkotmányban — itt-ott olvashatunk a polgárok jogairól, amely őket nemre és bőrük színére való tekintet nélkül megilleti. Mindez azonban csak papíron van meg, a valóságban az amerikai négerek milliói törvényen kívül élnek, állandóan abban a félelemben, hogy bírói ítélet nélkül elbánnak velük, állatiasan meglinczelik őket. Amerikában a »törvényességet« és a »szabadságot« a Wall Street bíróságai testesítik meg. Ezek a bíróságok újabb és újabb rohamokat indítanak a haladó amerikaiak ellen. Az amerikai alkotmány zászlaja alatt idézte fel Truman és Acheson az imperialisták koreai agresszióját. Amikor Truman háborút kezdett Koreában, még csak a látszat kedvéért sem kérte a kongresszus hozzájárulását, holott az amerikai alkotmány értelmében köteles lett volna megtenni.

Mindezek a jelenségek nem válnak az amerikai alkotmány díszére.

Egészen másképp néz ki a mi alkotmányunk és a szocialista alkotmány általában.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya megerősítette az új szocialista társadalmi rend eddigi eredményeit, a dolgozók, a nép hatalmát. Alkotmányunk nem kendőzi el osztálylényegét. Abból a körülményből indul ki, hogy a szocialista államban a termelési eszközök a dolgozók társadalmi tulajdonában vannak és levonja azt a következtetést, hogy a szocialista állam a munkások és a dolgozó parasztok állama.

Ha az alkotmány megszületése óta eltelt három év jogalkotását vizsgáljuk, rögtön szemünk elé vetítődik annak óriási jelentősége és tisztán lemérhető szocialista társadalmi rendünk erősödése.

Az 1952. évi I. törvény — amely az alkotmány szövegének módosításáról rendelkezik — új minisztériumok létesítésével szemünk elé tárja eddigi nagyszerű fejlődésünket és megnyitja a jövő gyönyörű perspektíváját.

Az 1952. évi II. törvény — amely alkotmányunk II. fejezetének szellemében született — a dolgozók társadalmi tulajdonának fokozottabb védelmét, a népgazdasági tervek takarékos végrehajtását van hivatva szolgálni.

Az 1952. évi III. törvény a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és az egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján biztosítja. Ugyanakkor elrendeli az ülnökrendszer bevezetését a polgári bíróságoknál is.

Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról, a gyermek védelméről és a gyámságról rendelkezik az alkotmány szellemében.

Ez a néhány példa is bizonyítja, hogy alkotmányunk él, hat és nemcsak papír, hanem élő valóság a dolgozó nép érdekében. Bizonyítja, hogy bár alkotmányunk alaptörvény, az újabb törvényhozást nem zárja ki, hanem azt éppen feltételezi, megadja a jogi alapot a törvényhozó szervek leendő törvényhozói tevékenysége számára.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya megerősítette a magyar nép saját erőibe vetett hitét, új harcra mozgósította a tömegeket további győzelmeinek kivívásáért. Dolgozó népünk jól tudja, mit jelent neki az alkotmány és ezért ünnepli hatalmas munkafelajánlásokkal megalkotásának harmadik évfordulóját. Népünk jól tudja, hogy minden nagyobb munkateljesítmény, minden jó tervteljesítés és túlteljesítés, minden újabb siker a munka frontján egy-egy szilárd alapját képezi a béke ügyének. Azok a nagyszerű munkafogadalmak, amelyek alkotmányunk megalkotásának harmadik évfordulója tiszteletére kibontakoznak, azok az eredmények, amelyek nap mint nap születnek, bizonyítják, hogy dolgozóink megértették Sztálin elvtárs tanítását: kezükbe veszik a béke ügyét és végig kitartanak mellette.

Lelkesítsen bennünket az alkotmány ünnepe arra, hogy nagy pártunk és Rákosi elvtárs vezetésével még nagyobb lendülettel folytassuk a munkaversenyt, amely már eddig is jelentős eredményekre vezetett ipari üzemeinkben és a mezőgazdaságban, a terménybegyűjtésben és általában az állammal szemben fennálló kötelezettségek teljesítésében, hogy még nagyobb léptekkel haladhassunk előre a szocializmus, hazánk és népünk boldog jövője felé.

Népünk alaptörvénye — a béke alkotmánya*

Rákosi elvtárs 60. születésnapja alkalmából rendezett ünnepi esten Gerő elvtárs Rákosi elvtársat mint a nemzetközi béke nagy harcosát méltatva, a következő szavakkal vezette be üdvözlő beszédét: »Rákosi elvtárs 60. születésnapja, amelyet most ünneplünk, egész népünk bensőséges, meghitt ünnepe. De nemcsak a mi népünknek ünnepe ez a nap. Népünkkel együtt ünnepel országunk határain túl is az egyszerű emberek sokasága, mert a mi drága Rákosi Mátyásunkat, aki nemcsak a magyar nép ügyéért harcol, hanem az általános emberi haladás, a szocializmus, a béke magasztos ügyéért is, milliók és milliók ismerik és tisztelik az egész világon«.

Mai előadásomban Rákosi elvtárs harcos békeművéből a Magyar Népköztársaság alkotmányát emelem ki: A magyar dolgozó nép Rákosi Mátyás alkotta alaptörvényét, mint a magyar békeakaratnak, mint a magyar dolgozó nép a béke ügye mellett való kiállásának kiemelkedő dokumentumát akarom elemezni.

I. Az alkotmány az állam alaptörvénye, amely az adott állam társadalmi, gazdasági és állami rendjét — az állami szervek rendszerét, létrejöttük módját, egymáshoz való kapcsolatát — az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit fejezi ki.

Az alkotmány ilyen értelemben tehát maradéktalanul tükrözi mindazokat a sajátosságokat, amelyek az adott államot jellemzik, azt meghatározzák.

Ez a tétel csak közvetve áll a burzsoa államok alkotmányaira. Ezek államuk tényleges tartalmának az eltakarására törekednek és éppen ezért alkotmányaikban is ez a törekvés fejeződik ki; éppen ezen keresztül leplezik le tehát államuk valóságos sajátosságait. Teljességében és világosan bontakoznak ki viszont a szocialista államok összes alapvető sajátosságai a szocialista alaptörvényekben, amelyek a lenini-sztálini tanításokra támaszkodva félreérthetetlenül s világosan fogalmazzák meg a szocialista állam tartalmát, osztályösszefüggéseit és a győztes forradalom eredményeit rögzítve félreérthetetlenül előremutatnak a szocializmus építésének nagyszerű perspektívái irányában.

Az alkotmánynak és az állam sajátosságainak ez a törvényszerű összekapcsoltsága, ezen belül az állam elsődlegessége határozza meg számunkra az alkotmány elemzésének helyes módszereit. A szocialista jogtudomány alaptétele, hogy az alkotmány nem magyarázható önmagával, hanem az azt létrehozó állam adottságaival, annak gazdasági-társadalmi sajátosságaival. Amennyiben az alkotmányt akarjuk elemezni, az adott államhoz kell tehát visszanyúlnunk. Ebből folyóan, ha az alkotmányt a béke ügyének szempontjából vizsgáljuk, akkor elsősorban azokra a sztálini tanításokra kell támaszkodnunk, amelyekkel Sztálin elvtárs a marxista-leninista államelméletet továbbfejlesztve, befejezett tanítást adott az állam belső és külső funkcióinak kölcsönös kapcsolatáról.

*

Sztálin elvtárs a Párt XVIII. kongresszusán 1939. március 10-én tartott beszámolójában mélyrehatóan foglalkozott a szocialista állam kérdésével. Az ekkor általa kifejtett új tételek újból nagymértékben gazdagították az állam marxista-leninista elméletét.

»Két alapvető funkció jellemzi az állam tevékenységét — mondotta Sztálin elvtárs a burzsoa államból kiindulva — a belső (fő) feladat: kordában tartani a kizsákmányolt többséget és a külső (nem fő) feladat: kiterjeszteni az államnak, az állam uralkodó osztályának területét más államok területének rovására, vagy megvédeni saját államának területét más államok támadásaival szemben.« E tételnek ilyen megfogalmazása azt is kifejezi, hogy az állam tevékenységében feltétlenül egyidejűleg is jelentkezik mindkét funkció, ami egyben azt is jelenti, hogy az állam külpolitikája mindenkor belpolitikájának szerves folytatása, szerves kiegészítője, »meghosszabbítása«. Ha tehát a belpolitika reakciós jellegű: ha a magántulajdonra és kizsákmányolásra s így a dolgozók erőszakos elnyomására, a nemzetiségek közötti megkülönböztetésre, a nemzeti »kisebbségek« elnyomására van építve — mint minden burzsoa állam — akkor a külpolitika szintén reakciós és agresszív jellegű. Vagyis olyan, amely az állam külső viszonylataiban szintén a kizsákmányolás kiterjesztésére, tehát más népek erőszakos leigázására, a nemzeti és faji megkülönböztetés elmélyítésére irányul.

A történelem példái félreérthetetlenül bizonyítják ennek a tételnek cáfolhatatlan igazságát. Az angol burzsoa állam története egyben története a gyarmati rablóháborúk egész sorának, amelyekkel Anglia a leigázott gyarmati országok területének és lakosságának *terhére* többszörözi meg uralkodó osztályának kizsákmányolási lehetőségeit. Az Északamerikai Egyesült Államok külpolitikájának története nem volt és nem egyéb ma sem, mint hódító rablóháborúknak egymáshoz kapcsolódó láncolata, amit mi sem bizonyít jobban, mint az például, hogy Amerika 1776-tól csak 1900-ig imperialista államának területét az általa viselt háborúk következtében 386.000 km²-ről 4 millió km²-re, vagyis több mint tízszeresére növelte. De Amerika telhetetlen étvágyában azóta és ma is ezt a politikát folytatja: fegyveres erőivel, tengerészeti és légi támaszpontjainak kiterjesztésével, gazdasági agressziójával igyekszik behatolni a világ minden részébe, »barát« és »ellenség« területére egyaránt.

* Az Eötvös Loránd Tudományegyetem tudományos ülésén tartott előadás.

Sztálin elvtárs a burzsoa állam két funkciójának elemzése után rátérve a szocialista állam jellegzetességeinek meghatározására, a kétféle (burzsoa és szocialista) államtípus egybevetésének alapján vezeti le, hogy miként fejeződik ki az államok külső funkciójában és így a külpolitikában is a kétfajta államtípus ellentétes osztálytermészete. A Szovjetunió példáján keresztül mutatja be, hogy már a Szovjetállam fejlődésének első fázisában milyen változásokat hoz a második funkció új jellege, tartalma szerint mit jelent minőségileg: a szocialista ország védelme a kívülről jövő támadással szemben. »Államunk ezzel külsőleg szintén a megelőző államokra emlékeztet — írja Sztálin elvtárs — amelyek szintén foglalkoztak országaik fegyveres védelmével, de azzal az elvi különbséggel, hogy a mi államunk a dolgozó többség vívmányait védelmezte a külső támadással szemben, holott a megelőző államok ilyen esetekben a kizsákmányoló kisebbség gazdagságát és kiváltságát védelmezték.«

A sztálini következtetések fényében világosan kibontakozik a tétel: a szocialista állam belső tartalmából folyóan megmásíthatatlan törvény, hogy ez az állam (mint a nép, a dolgozók érdekeinek kifejezője) következetes békepolitikát folytat, mert a szilárd és tartós demokratikus béke elengedhetetlenül szükséges valamennyi nép jólétéhez, a szocializmus, a kommunizmus építéséhez. Szilárd és következetes békepolitika jellemzi a szocialista államot, amelynek már fejlődése első szakaszában szélesedik és gazdagszik feladatköre minden eddigi állammal szemben a szocialista állam gazdasági szervező és kulturális nevelő munkájával, amely új funkciónak az a rendeltetése, hogy fejlessze az új szocialista gazdasági rend elemeit és a szocializmus szellemében nevelje az embereket. Ezért áll a szovjet szocialista állam élén ma is annak a világméretű harcnak, amelyet a szabadságszerető népek folytatnak a háborús gyujtogatók ellen, vállvetve küzdve a szilárd és tartós béke ügyéért.

Összegezve tehát és általánosítva e tételt: az államok tevékenységében elengedhetetlenül jelentkező belső és külső funkciók nemcsak elválaszthatatlanok egymástól, de a belső funkció jellegzetességei (osztálytermészete) egyben meghatározzák a külső funkciót is; az államok mindegyikének külpolitikája az állam belső sajátosságaiból nő ki. *Az állam alaptörvénye: az alkotmány ilyképen nemcsak az állam belső politikájának törvényi lerögzítése, de alaptörvénye egyben az állam külpolitikájának is.*

II. Népünk alaptörvényének megalkotásánál Rákosi elvtárs azokból a tanításokból indult ki, amelyekkel Sztálin elvtárs a megvalósult szocializmus országának, a Szovjetuniónak 1936. évi Sztálini Alkotmányát megteremtette. Rákosi elvtárs az alkotmány előterjesztésekor az országgyűlés 1949 augusztus 15-i ülésén mondotta: »Népi demokráciánk minden sikerének, minden eredményének kiinduló pontja a Szovjetunió felszabadító harca és az a segítség, amelyet a magyarság megértő nagy barátja, Sztálin nyujtott és nyujt nekünk. Ezen a napon, amikor a magyar népi demokrácia új határkövét tesszük le, újra hálatelt szívvel és forró szeretettel fordulunk nagy segítőnk és támaszunk, a Szovjetunió felé.«

Éppen az alkotmánnyal összefüggésben ez a segítség nemcsak az alapulfekvő fejlődés lehetőségeinek megteremtésében, de közvetlenül is jelentkezik azokban az útmutatásokban, amelyeket az alkotmányra vonatkozó sztálini tanítások ebben a vonatkozásban jelentenek.

A magyar alkotmánynak, mint a béke alkotmányának vizsgálatánál e vonatkozásban is szükséges és nélkülözhetetlen tehát a nagy példából, a világbéke monumentális dokumentumából: a Sztálini Alkotmányból kiindulni.

*

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme már a szovjet hatalom megszületésének napján, a hatalom átvételéről kiadott felhívásban mint első kérdést veti fel a béke ügyét. »A szovjet hatalom fel fogja ajánlani valamennyi népnek a rögtöni demokratikus békét« — mondja a november 7-én született kiáltvány, amely a szovjet hatalomért való küzdelemre is a *béke jelszavával* mozgósít. »Katonák, munkások, alkalmazottak, a ti kezetekben van a forradalom sorsa és a *demokratikus béke sorsa*« — szól a kiáltvány az orosz néphez.

A szovjet kongresszus a forradalom győzelmének másnapján ugyancsak a *béke ügyét* tűzi napirendre. A béke ügyét, amely — mint Lenin előadói beszédében kiemelte — akkor is »égető kérdés, napjaink fájó kérdése« volt. A november hó 8-án »A békéről« kiadott dekrétum világviszonylatban veti fel e kérdést, hangsúlyozva, hogy »a béke demokratikus fogalma« magábanfoglalja az annexiónak, vagyis minden idegen terület erőszakos elfoglalásának eltiltását is. »A kormány — így szól a dekrétum — az emberiség elleni legnagyobb gonosztettnek tartja a háború folytatását avégből, hogy miként osszák fel az erős és gazdag nemzetek között az általuk meghódított gyenge népeket.«

A győztes szocializmus országának, a Szovjetuniónak egész története a békéért való nagyszerű és szakadatlan küzdelmet példázza. A szocialista szovjet állam története szinte magábanfoglalja egyben a békéért folyó nemzetközi küzdelem történetét is. A Szovjetunió külpolitikájának minden lépését, minden megnyilvánulását mindenkor a békére való őszinte törekvés hatja át. Ez nyilatkozik meg külpolitikájának, diplomáciájának minden tettében.

A Bolsevik Párt XIV. kongresszusa idején (1925 decemberében) a Szovjetunió külpolitikájának tengelyében már a nemzetközi békéért való harc áll. Ezt emeli ki Sztálin elvtárs is. »Először dolgoznunk kell az újabb háborúk elleni harc vonalán, továbbá a béke megvédése és a kapitalista országokkal való úgynevezett normális viszonyok biztosítása vonalán. Kormányunk politikájának, külpolitikájának alapja a béke eszméje. Harc a békéért, harc az újabb háborúk ellen. Leleplezni mindazokat a lépéseket, amelyeket egy újabb háború előkészítése érdekében tesznek, leleplezni az olyan lépéseket, amelyeknek célja, hogy a pacifizmus lobogójával takargassák a háború tényleges előkészítését — ez a mi feladatunk« — mondja Sztálin elvtárs a kongresszus zárószavában.

Amilyen mértékben nő a szocialista Szovjetunió ereje, olyan mértékben nyer egyre nagyobb és nagyobb nemzetközi jelentőséget a Szovjetuniónak a békéért való harca, amely felé, mint vezércsillag felé, egyre nagyobb figyelemmel fordul a világ minden békeszerető dolgozója.

A Szovjetunió minden lehetőséget megragad, hogy megmentse a világ népeit az újabb szenvedésektől. »1934 végén országunk belépett a Népszövetségbe — mondja Sztálin elvtárs 1939-ben a XVIII. Pártkongresz-

szuson — abból indulván ki, hogy a Népszövetség, ha gyenge is, mégis alkalmas hely lehet az agresszorok leleplezésére és ha gyenge eszköze is a békének, mégis gátolhatja a háború kitörését. A Szovjetunió úgy véli, hogy ilyen vésztjósló időkben nem kell megvetni még az olyan gyenge nemzetközi szervezetet sem, mint a Népszövetség.«

Az 1933-at követő éveket az imperialisták nemzetközi agressziójának veszett fokozódása jellemzi. 1935-ben a fasiszta Itália lerohanja és leigázza Abesszíniát. A Németországban uralomra jutott Hitler-fasizmus Mussolinivel együtt támogatja Franco fasiszta lázadását a köztársasági Spanyolország ellen. A nyugati imperialisták nemcsak hallgatólag tűrik a fasiszták előretörését, de »benemavatkozási politika« jogcímén valósággal vesztegzár alá veszik a szabadságáért harcoló Spanyolországot s ugyanakkor milliárdos hadihitelekkel előmozdítják az immár fasiszta Németország hadierejének növekedését.

Ilyen körülmények között kap különös jelentőséget nemzetközi méretben az 1936. évi Sztálini Szocialista Alkotmány, mint a szocialista építés hatalmas okmánya, mint a béke nagy dokumentuma. A Sztálini Alkotmány és a béke ügyének kapcsolatát kiemelve mondja Molotov elvtárs a VII. szovjet kongresszuson: »A két tény, a Szovjetunió alkotmányának megteremtése és a békéért folyó harc folyamán a Népszövetségbe belépés ténye egymástól nem választhatók széjjel.«

Ezekre a tényekre utalva állapítja meg Sztálin elvtárs az alkotmány előterjesztésekor: »Ma, amikor a fasizmus szennyes hulláma mocskolja a munkásosztály szocialista mozgalmát és sárbarántja a civilizált világ legjobbjainak demokratikus törekvéseit, a Szovjetunió új alkotmánya a fasizmus ellen szóló vádirat lesz, amely arról beszél, hogy a szocializmus és a demokrácia legyőzhetetlenek. A Szovjetunió új alkotmánya erkölcsi segítség és reális támasz lesz mindazok számára, akik ma harcot folytatnak a fasiszta barbárság ellen«. Vagyis a Sztálini Alkotmány már megszületésekor a békeharc zászlaja. Zászlója annak a nemzetközi békeharcnak, amelyet a Kommunista Internacionálé 1935 augusztusában tartott VII. kongresszusa Sztálin elvtárs iránymutatása alapján központi kérdésként tűzött minden kommunista elé, azt jelölve meg harci feladatként, hogy a proletariátus »széles népfrontba tömörítse a dolgozókat a munkásosztály köré a tőke és a reakció offenzívája ellen, a fasizmus ellen és a háború veszélye ellen, minden egyes országban és nemzetközi méretben«.*

*

A Sztálini Alkotmány olyan alapokmány, amely a megvalósult szocializmus győzelmének lerögzítésével a kommunizmus hatalmas békeművének távlatait nyitja meg és a kizsákmányolástól, az elnyomástól felszabadított szovjet dolgozókat az egész emberiség érdekeit szolgáló nagy természetátalakító tervek teljesítésére teszi képessé. A Sztálini Alkotmány a törvény erejével fogalmazza meg »az emberiség egyetlen helyes útját«, amelyre egyre növekvő reménységgel tekintenek a tőkés országok elnyomott munkásai.

Az imperialisták minden rágalmazó kísérlete egyre dicstelenebbül semmisül meg a világ dolgozóinak mindinkább erősödő bizalmán, amellyel a Szovjetunió felé fordulnak. A Szovjetunió nemzetközi tekintélye egyre erősödik. A Szovjetunió kiteljesedő gigászi békeműve egyre inkább vezércsillaga a tőkés elnyomás alatt élő dolgozóknak és a gyarmati népeknek egyaránt. A világ minden dolgozója lelkesedve figyel a Szovjetunió legyőzhetetlen békeépítkezéseinek győzelmi híreire és megértette a Sztálin elvtárs által 1951 február 16-án a Pravda munkatársának adott nyilatkozatot, amelyben megsemmisítő gúnnyal mutatta meg Attlee angol miniszterelnök alsóházi nyilatkozatának átlátszó és arcátlan hazugságait. »Ha Attlee miniszterelnöknek erős oldala lenne a pénzügyi vagy közgazdasági tudomány, akkor nehézség nélkül megértené, hogy egyetlen állam sem képes teljes erővel kifejleszteni polgárai szükségletekre dolgozó iparát, olyan nagy építkezéseket kezdeni, mint a volgai, dnyeperi, amudarjai vízerőtelep, amelyekhez több tízmilliárdos költségvetési kiadások szükségesek, nem képes a tömegszükségleti cikkek rendszeres árleszállításának politikáját folytatni, amelyhez ugyancsak a költségvetési kiadások tízmilliárdjai szükségesek, nem képes százmilliárdokat fektetni a német megszállók által szétrombolt népgazdaság újjáépítésébe és ezzel egyidejűleg megsokszorozni fegyveres erőit, fejleszteni hadiiparát. Ha Attlee miniszterelnök mindezen tények és tudományos meggondolások ellenére mégis lehetségesnek találja, hogy nyiltan rágalmazza a Szovjetuniót és békés politikáját, akkor ez csak azzal magyarázható, hogy a Szovjetunió ellen irányuló rágalommal véli igazolhatni a munkáspárti kormány által jelenleg Angliában folytatott fegyverkezési versenyt.«

*

A világméretekben kibontakozó és erősödő békeharc egyre szélesedő nemzetközi frontjának minden katonája a nagy szovjet népre tekint és az ő sikereikre támaszkodva küzd bátran és szilárdan a tőkés agresszorok minden terrorja ellenére a béke ügyéért. Küzd állhatatosan és egyre növekvő szilárdsággal, mert látja a nagyszerű szovjet példát, mert látja maga előtt hadvezérként a szocializmus ügyének lángeszű vezetőjét, Sztálin elvtársat. A győzelmes szocializmus törvényére, a Sztálini Alkotmányra hivatkozva, joggal mondotta Molotov elvtárs 1937-ben a választói előtt tartott beszédében: »Mi kellett nekünk ahhoz, hogy elérjük ezt a Sztálini Alkotmányt? Ehhez mindenekelőtt az kellett, hogy kivívjuk és minden támadással szemben megvédelmezzük a szovjet hatalmat. Mi ezt sikerrel meg is tettük. Továbbá szükségünk volt olyan pártra, mint Lenin és Sztálin pártja. Ahhoz, hogy ezt az alkotmányt kivívjuk, szükségünk volt minden ügyünk élén valakire, aki mindig a helyén áll a maga parancsnoki hídján, aki kezében megbízható iránytűt tart. Aki a bolsevizmus zászlója köré tudja tömöríteni az összes dolgozókat, akinek neve elválaszthatatlanul összeforr a szocializmus győzelmével. Egyszóval azért van Sztálini Alkotmányunk, mert pártunkat és a Szovjetunió összes dolgozóit a Sztálini Alkotmány alkotója, Sztálin elvtárs vezeti«.

III. Népköztársaságunk alkotmányát, a magyar nép alaptörvényét nagy pártunk kezdeményezésére, harcunk és építésünk hivatott vezére: Rákosi elvtárs alkotta meg. Az ő vezetésével az egész dolgozó magyar nép: mindnyájan, akik ma Magyarországon résztveszünk hazánk felemelkedésének mindennapos küzdelmeiben és győzelmeiben, közvetlen résztvevői voltunk az alkotmány megszületésének is.

Ki ne emlékeznék azokra a lelkesítő napokra, ami-

* Dimitrov elvtárs kongresszusi beszédéből.

kor az országban szerteszét: a munkások a gyárakban, a dolgozó parasztok a mezőkön, az értelmiségiek a hivatalokban, a laboratóriumokban, munkahelyeiken tárgyalták hazánk alaptörvényének tervezetét és igyekeztek nemcsak örömteljes egyetértésüknek kifejezést adni, de egy-egy kiegészítő javaslattal, észrevétellel még jobbá, még teljesebbé tenni ezt a törvényt?

Ki ne emlékeznék közöttünk arra a napra, amikor 1949 augusztusában az Országgyűlés a Himnusz szavai mellett egyhangú lelkesedéssel, a magyar Országgyűlésben eddig soha nem látott egységben megszavazta a magyar újjászületés nagy alapokmányát?

Ki ne emlékeznék azoknak a táviratoknak, leveleknek százezreire, küldöttségek sorozatára, mellyel a magyar nép első igazi alkotmányát üdvözölte?

»A szocializmus építésének alkotmánya ez — írja az alkotmánytervezettel kapcsolatban a Szakszervezetek Országos Tanácsa Rákosi elvtárshoz —, amely egyszersmind betetőzése leghaladóbb és legragyogóbb nemzeti hagyományainknak, a magyar nép szabadságáért és függetlenségéért folytatott harcnak. A kapitalizmusban elnyomott, százszorosan kizsákmányolt magyar munkásosztály a népi demokrácia útján uralkodó osztállyá, társadalmunk vezető osztályává vált és szoros szövetségben a dolgozó parasztsággal harcol mindennemű kizsákmányolás teljes felszámolásáért.«

»A dolgozó parasztok — írja ugyanekkor Rákosi elvtárshoz a dolgozó parasztok nevében a DÉFOSZ — évszázadokon át küzdöttek eredménytelenül Magyarországon a földért és szabadságért. Ez az ország nem a dolgozók, hanem a földesurak és gyárosok Magyarországa volt. A Szovjetunió meghozta számunkra is a szabadságot. A Szovjetuniónak, a munkásosztálynak és a Magyar Kommunista Párt harcának köszönhetjük, hogy a föld az ország dolgozó népéé, a mienk, a dolgozó parasztoké lett. A nép alkotmánya elismeri, biztosítja a dolgozó parasztság jogát a földhöz. Megmutatja számunkra felemelkedésünk egyetlen útját, mivel az államhatalom erejével segíti termelőszövetkezeteink fejlődését.«

Elemi erővel tört fel az alkotmány mellett egész dolgozó népünk helyeslése és ennek alapján mondotta Rákosi elvtárs az alkotmány beterjesztésekor: »Száz és száz megnyilvánulásból derült ki, hogy az alkotmányból dolgozó népünk új erőt merít, új biztatást, új lendületet nyer.«

Az alkotmány létrejöttének történelmi értékelését adja a Pravdának az alkotmánnyal foglalkozó cikke, amikor azt írja: »Az új alkotmány megszavazása egy rövid, de történelmi és politikai jelentőségében rendkívül fontos háborútáni időszak befejezését jelenti. Ez időszak alatt a magyar nép sikeresen küzdött országa szabad, demokratikus fejlődéséért, függetlensége megszilárdításáért, az imperialisták merényleteivel szemben a népi demokratikus rendszer létrehozásáért... Az alkotmány elfogadásával a Magyar Népköztársaság fejlődésének új szakaszába lépett. Az, amiről a kapitalista országok dolgozói csupán ábrándoznak, a szocializmust építő demokratikus országokban most megvalósult. A magyar alkotmány megteremti a feltételeket az ország további fejlődéséhez, a nép anyagi és kulturális színvonalának, politikai öntudatának emeléséhez és ahhoz, hogy bevonják a széles népi tömegeket az állam, a gazdasági élet, a kultúra irányításába; megteremti a további előrehaladás feltételeit a szocializmus felé«.

IV. Felszabadult népünk előtt két központi feladat áll: a béke megvédése és a szocializmus felépítése hazánkban. »A két feladat — mondja Rákosi elvtárs — csak együtt valósítható meg, egyik feltételezi a másikat, egymástól el nem választhatók.« (A békéért és a szocializmus építéséért. 32—33. old.)

Alkotmányunknak szinte minden rendelkezését ismertetni kellene ahhoz, hogy teljes egészében kibontakozhassék előttünk hatalmas mozgósító ereje ezeknek az összekapcsolt feladatoknak elvégzése irányában. Fejtegetésemben e gazdag anyagból az alkotmány három sajátosságát szeretném kiemelni. Ezek:

1. az alkotmány a dolgozó nép hatalmát fejezi ki,
2. az alkotmány a szocializmus építésének alaptörvénye,
3. az alkotmány a lebírhatatlan magyar szocialista hazafiasság és a proletár internacionalizmus kifejezője.

V. »A Magyar Népköztársaság a munkások és a dolgozó parasztok állama« — mondja az alkotmány s így folytatja: »A Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé. A város és falu dolgozói választott és a népnek felelős küldöttek útján gyakorolják hatalmukat.«

Az alkotmánynak ezek a rendelkezései ma már mindennapos igazsággá váltak mindnyájunk számára, Országgyűlésünk összetétele, a helyi hatalmat megvalósító tanácsainkban dolgozó tanácstagok széles tömegei félreérthetetlenül kifejezik azt, hogy ebben az országban a munkások, a parasztok, a haladó értelmiségiek töltenek be minden vezető állást. Az összes dolgozóknak a munkásosztály által vezetett egyre szilárduló egysége legszemléltetőbb bizonyítéka annak, hogy országunk biztos léptekkel megy a szocialista nemzettéválás felemelő útján. Az összekovácsolódott dolgozó magyar nép egysége békeharcunk kimeríthetetlen forrása.

Az összekovácsolódott magyar nép törhetetlen békeakaratát kifejező, a béke védelméről szóló 1950. évi törvény, az összes magyar dolgozók nevében emeli fel tiltakozó szavát a háborús agresszióval szemben. »A Magyar Népköztársaság Országgyűlése annak tudatában, hogy a háború az emberiség mérhetetlen szenvedésének forrása — mondja e törvény — felismervén, hogy a megnövekedett háborús veszély elhárítása világnézeti meggyőződésre való tekintet nélkül az emberiség közös érdeke és hogy a béke biztosításához szükséges a világ békeszerető népeinek közös összefogása, megfontolja a Béke Hívei Világkongresszusának felhívását, s magáévá tette azt a megállapítást, hogy a háborús propaganda súlyosan veszélyezteti a nemzetek békés együttműködését. Ezért a Magyar Népköztársaság országgyűlése elhatározta, hogy a béke védelmében a törvény szigorával sujt le a háborús propaganda terjesztőire és mindazokra, akik a nepek békéjét veszélyeztetik.«

Azt a tényt, hogy a magyar dolgozók államának hatalma elválaszthatatlanul egybeesik a magyar békeharc ügyével, félreérthetetlenül mutatják meg a kémeknek, az imperialisták ügynökeinek leleplezett és felszámolt összeesküvései is, akik éppen ennek a szoros progresszív egységnek ellentétéként bűnös tevékenységükben a dolgozók hatalmának megbontására és egy új világháború kirobbantására irányuló aljas törekvéseiket foglalták reakciós egységbe.

Csak néhány példát idézek:

A hazaáruló Mindszenty bűnügyének főtárgyalásán az összeesküvés körülményeiről szólva így beszél: »Annak az esztendőnek a tavaszán, még akkor tartotta magát erősen az a hír — a közvéleményben vannak ilyen hullámok —, hogy egy történelmi változás történhetik«. S az elnök kérdésére félreérthetetlenül a háborúra utal: »Egy harmadik világháború, erről beszéltek kéremszépen«. Kétségtelenül kiderül vallomása során (ezt nem is tudta tagadni), hogy az összeesküvők az új háborút tekintették kiindulási pontnak a dolgozók hatalmának megdöntésére, a kapitalizmus visszaállítására.

Folytatódik a sor a Grősz-féle banda leleplezett mahinációjával. Grősz sem tudta tagadni kihallgatása során, hogy az általa vezetett királypárti szervezkedés (amelynek irányítását éppen 1949 augusztusában vette át, akkor tehát, amikor a dolgozó magyar nép a történelemben eddig soha nem látott egységben állt ki a magyar alkotmány, tehát a dolgozók állama mellett) — amint Grősz mondotta — olyan szervezkedés kiépítését kezdte meg, »amelynek célja *a Magyar Népköztársaság amerikai fegyveres segítséggel való* megdöntése«. Háborúra vártak Grősz és hazaáruló társai is, a háborúban látták volna ők is népellenes hatalmuk visszaszerzésének alapját.

De nem kevésbbé kiderül mindez a Geiger, Vogeler és kémtársaik tevékenységéből is, amikor Geiger szemérmetlenül vallva, hogy amerikai utasításra szabotálták a gyár többtermelését, elmondja, hogy az erre adott utasítást amerikai gazdája — azzal indokolta meg, hogy »a harmadik világháború közeli kirobbanása várható és abban Magyarország mint ellenséges állam fog résztvenni«.

Világosan kialakultak tehát a frontok: az egyik oldalon a dolgozó magyar nép, a béke: a magyar alkotmány — a másik oldalon a nemzetközi imperializmus magyar ügynökei és a háború.

*

A marxizmus-leninizmus klasszikusai — elsősorban Lenin és Sztálin elvtársak — műveikben, cikkeikben, beszédeikben visszatérőleg figyelmeztetnek bennünket arra, hogy a szocializmus felépítésében nélkülözhetetlen a szocialista állam. A reá váró szervező és építő tevékenységen túl is azért, mert csak a szocialista állam erejére támaszkodva verhetjük vissza a kapitalista környezetnek a szocialista hatalom megdöntésére irányuló megújuló kísérleteit. Ezért harcol a bolsevik párt a szovjet állam és a szovjet állami szervek minél fokozottabb megerősítéséért és számol fel kíméletlenül minden olyan kísérletet, amely a szocializmus titkolt vagy nyílt ellenségei részéről a szocialista állam meggyengítését kíséreli meg.

Sztálin elvtárs a XVI. Pártkongresszuson tartott beszédében rámutatott arra, hogy: »A kapitalista környezetet nem szabad egyszerű földrajzi fogalomnak tekinteni« (12. köt. 324. oldal) és a szocializmus építése körében sohasem szabad elfelejteni Lenin tanítását, hogy a »burzsoázia minden vadságra, állatiasságra és gonoszságra kész, hogy megvédje a pusztulófélben levő kapitalista rabságot«. (Vál. Művek I. kötet, 813. oldal.)

A nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára történt eltolódása pedig nem csökkenti, hanem éppen növeli az imperialisták vadállati kegyetlenségét, létrehozva a burzsoa diktatura legvéresebb, legembertelenebb fasiszta formáit, amelyek a legdurvább, legrombolóbb erőszakot mozgósítják az önmagát túlélt kapitalizmus ingadozó hatalmának meghosszabbítására a szocializmus fejlődő erőivel szemben. A szocializmusért, a békéért való helytállás tehát nem sorvadhat kispolgári pacifista sóvárgássá, hanem harcos kiállást követel, ha kell, fegyverrel a kézben, minden imperialista beavatkozóval szemben. A béke ügye ilyen értelemben tehát egy-azonos a szilárd szocialista hatalom ügyével, amely a szükséghez képest kemény ököllel képes megvédeni a szocializmus építésének útját. Ezt fejezi ki Rákosi elvtárs a magyar alkotmányt előterjesztő beszédében: »A magyar dolgozó nép semmit sem óhajt jobban, mint a termelő békét. De ugyanakkor tudja, hogy egy fegyvertelen ország valósággal csábítja a kalandokra és provokációkra az imperialista háborús uszítókat, azt is tudja, hogy a békét nem elég óhajtani, a békéért harcolni kell, a békét meg is kell védeni.«

A béke okmánya tehát a dolgozó magyar nép alkotmánya, amely hatalmas fegyver a szilárd magyar államhatalom megszervezésében, amely a magyar dolgozó tömegeket teszi a magyar államhatalom gazdáivá, amely a dolgozók millióit vonja be az államvezetés mindennapos gyakorlatába és a Magyar Népköztársaság minden felszabadult polgárának feladatává teszi a magyar dolgozó nép szabadságának és hatalmának, az ország függetlenségének védelmét.

VI. Népi demokratikus államunk épülő szocialista gazdasági rendje és a szocializmust építő magyar nép szilárd békepolitikája összefüggésének vizsgálatánál induljunk ki abból a tanításból, amelyben Sztálin elvtárs a szovjet szocialista rendet és a nemzeti szabadságot kapcsolja egységbe, szembeállítva ezt az egységet a magántulajdon és a nemzeti elnyomás egymásba fonódó fogalmaival.

»A magántulajdon és a tőke — írja Sztálin elvtárs az orosz bolsevik párt X. kongresszusa elé terjesztett tézisekben 1921-ben — elkerülhetetlenül szétválasztja az embereket, nemzeti viszálykodást szül és fokozza a nemzeti elnyomást, viszont a kollektív tulajdon és a munka épp olyan elkerülhetetlenül közelebb hozza egymáshoz az embereket, aláássa a nemzeti viszálykodás gyökereit és megszünteti a nemzeti elnyomást. A kapitalizmus nemzeti elnyomás nélkül éppúgy elképzelhetetlen, mint ahogy a szocializmus is elképzelhetetlen az elnyomott nemzetek felszabadítása nélkül, nemzeti szabadság nélkül. A sovinizmus és a nemzeti harc elkerülhetetlen, elháríthatatlan mindaddig, amíg a parasztság (és általában a kispolgárság), amely tele van nacionalista előítéletekkel, a burzsoáziát követi, — és fordítva, a nemzeti béke és a nemzeti szabadság biztosítottnak tekinthető, ha a parasztság a proletariátust követi, vagyis, ha biztosítva van a proletárdiktatura.« (V. köt., 21. oldal.)

A sztálini tétel rávilágít a szocializmus emberformáló erejére; arra tanít, hogy a szocializmus építése ebben a vonatkozásban is a béke útját jelenti. Jelenti azt, hogy a szocializmust építő dolgozók megszabadulva a nacionalizmus-sovinizmus mérgezésétől, nemcsak a saját szabadságuk jelentőségét ismerik fel és védik meg, de felismerve a világszabadság ügyében más nemzetek érdekeivel összefonódó közös érdekeiket, harcosan kiállnak az imperializmusnak bármely nemzet elnyomására törekvő minden háborús kísérletével szemben is.

Minden ország, amely a saját hazájában a szocializmusnak rakja le alapjait, a szocializmust építi,

a nemzetközi békemozgalomnak újabb és újabb szilárd bázisát teremti meg. Olyan polgárokat nevel, akik nemcsak irtóznak a háború borzalmaitól, de tudatosan és állhatatosan szembeszállnak mindazokkal, akik hódító háborúra törekednek.

A szocializmus építése azonban nemcsak azt jelenti, hogy a szocializmusban újjászülető nemzetek tudatában alakul ki a háborúval szemben a harc szükségessége. A szocializmus tervszerű építése *lehetővé is teszi a háborúval szembeni harcos és eredményes helytállást* a materiális és erkölcsi feltételek biztosításával: megadja a szocializmust építő népek számára azt az erőt is, amellyel útját tudják állni a romboló imperialista háborúknak.

Dolgozó népünk pártunk irányításával ezeknek a marxista-leninista tanításoknak figyelembevételével tette hatalmas békeművé felemelt ötéves tervünket, amelynek teljesítésében dolgozóinkat Rákosi elvtárs szavai vezetik: »Népgazdaságunk szocialista építésében megvalósított sikereink egyben a háborús gyujtogatók ellen, a béke megvédéséért folytatott harcunk eredményei. Elmondhatjuk, hogy ha szerény méretekben is, de gazdasági eredményeinkkel mi is hozzájárultunk a világot átfogó hatalmas béketábor erejének gyarapodásához, a világbéke megerősítéséhez, amelynek vezetője és egyben legszilárdabb bástyája a szocialista Szovjetunió«.

Népünk alaptörvénye: *a béke alkotmánya* ilyen értelemben is, mert a törvény erejével rögzíti le, hogy hazánkban »a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van«, mert azt rögzíti, hogy hazánkban »a dolgozó nép fokozatosan kiszorítja a tőkés elemeket és következetesen építi a gazdaság szocialista rendjét«. Az alkotmány törvényi megfogalmazása hazánk tervgazdálkodásának: az alaptörvény erejével fejezi ki azt, hogy »a Magyar Népköztársaság gazdasági életét állami népgazdasági terv határozza meg ... a termelőerők fejlesztése, a közvagyon növelése, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának állandó emelése az ország védőerejének fokozása érdekében«.

Épülő nagy békeműveink, elsősorban Sztálinváros, a budapesti földalatti gyorsvasút, az inotai kooperáció, a tiszalöki vízilépcső, az új komlói bánya, a borsodi vegyiművek, éppúgy a béke védelmének tényezői, mint korszerűen felszerelt, fegyelmezett fiatal néphadseregünk, amely duzzadó erővel áll őrt békés alkotómunkánk felett.

Népgazdasági tervünk teljesítése nem választható el alkotmányunk végrehajtásának ügyétől, amely felemelő szavakkal fogalmazza meg a dolgozóknak a szocialista munkához való megváltozott viszonyát, azt hangsúlyozva, hogy »a dolgozók munkájukkal, munkaversenyben való részvételükkel, a munkafegyelem fokozásával és a munkamódszerek tökéletesítésével a szocialista építés ügyét szolgálják«.

»A mi hazánkban — az alkotmány szavai szerint — minden munkaképes polgárnak joga, kötelessége és becsületbeli ügye, hogy képességei szerint dolgozzék«, minden polgárnak alapvető alkotmányos kötelessége »a nép vagyonának megvédése, a társadalmi tulajdon megszilárdítása, a Magyar Népköztársaság gazdasági erejének fokozása, a dolgozók életszínvonalának emelése, műveltségük gyarapítása és a népi demokrácia rendjének megerősítése«.

Népünk e szocialista alaptörvényére támaszkodva, mondja a módosított ötéves tervről szóló törvény befejező mondatában: »A módosított ötéves terv a béke terve, út a vas és acél országához, a gépek országához, az erős, jómódú, művelt, szocialista Magyarországhoz«.

VII. A sztálini tanítások leplezték le a hazafiasságról hangoztatott burzsoa jelszavak hazugságait, azok igazi tartalmát: — a belőlük sugárzó agressziót, a burzsoáziának a profitért hazaárulásra mindig elevenen előtörő készségét.

Sztálin elvtárs a burzsoa nemzetek sajátosságát elemezve, ezt írja: »... a saját nemzet területének kiterjesztése idegen nemzeti területek meghódítása útján; bizalmatlanság és gyűlölet az idegen nemzetekkel szemben; a nemzeti kisebbségek elnyomása; *egységfront az imperializmussal* — ilyen ezeknek a nemzeteknek eszmei és társadalmi-politikai arculata. Az ilyen nemzeteket burzsoa nemzeteknek kell minősíteni. Ilyenek pl. a francia, az angol, az olasz, északamerikai és más hozzájuk hasonló nemzetek. Ugyanilyen burzsoa nemzetek voltak az orosz, az ukrán, a tatár, az örmény, a grúz és más nemzetek Oroszországban, mielőtt országunkban a szovjet rend létrejött«. (11. kötet, 368. oldal.)

A burzsoa nemzetekkel szembeállítva rajzolja meg Sztálin elvtárs a szocialista nemzetek minőségileg új eszmei és társadalmi-politikai arculatát.

»De vannak a világon más nemzetek is. Ezek az új szovjet nemzetek, amelyek a régi burzsoa nemzetek alapján azután fejlődtek és alakultak ki, hogy Oroszországban megdöntötték a kapitalizmust, felszámolták a burzsoáziát és nacionalista pártjait és megteremtették a szovjet rendet.

A munkásosztály és internacionalista pártja az az erő, amely ezeket az új nemzeteket összeforrasztja és vezeti. A nemzeten belül a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, melynek az a célja, hogy a szocializmus győzelmes építése érdekében felszámolja a kapitalizmus maradványait; a nemzeti elnyomás maradványainak megsemmisítése, a nemzetek és nemzeti kisebbségek egyenjogúsága és szabad fejlődése érdekében; a nacionalizmus maradványainak megsemmisítése, a népek közötti barátság megteremtése és a nemzetköziség megvalósítása érdekében; egységfront valamennyi elnyomott és nemteljesjogú nemzettel a hódító politika *és a hódító háborúk elleni harcban*, az imperializmus elleni harcban — ilyen ezeknek a nemzeteknek szellemi és társadalmi-politikai arculata.

Az ilyen nemzeteket szocialista nemzeteknek kell minősíteni«. (11. kötet, 369—70. oldal.)

Csak az új, a szocialista nemzetek alkotásra ösztönző termékeny talaján nőhetett naggyá a szocialista társadalom új hajtóereje: az őszinte, a szocialista hazafiasság. Ez — mint Sztálin elvtárs írja — nem a faji vagy nacionalista előítéletekre épül, hanem éppen az az ereje, hogy »a népnek a szovjet haza iránti lelkes odaadására és hűségére, országunk valamennyi nemzetiségi dolgozóinak testvéri szövetségére támaszkodik. A szovjet hazafiasságban — tanítja Sztálin elvtárs — harmonikusan olvadnak egybe a népek nemzeti hagyományai és a Szovjetunió minden dolgozójának közös életérdekei«.

A szovjet hazafiasság legsajátosabb jellemzője éppen az, hogy tiszteletben tartja minden ország népének jogát és függetlenségét. Ennek a szovjet hazafiasságnak a kifejezéseként mondja Sztálin elvtárs 1944 novemberé-

ben a szovjet forradalom győzelmének 27. évfordulóján — abban az időben tehát, amikor a hősi Szovjet Hadsereg még véres harcban állott az országát feldúló fasiszta német fenevaddal — : »A szovjet emberek nem azért gyűlölik a német leigázókat, mert azok idegen nemzet tagjai, hanem azért, mert mérhetetlen szenvedést és bajt okoztak népünknek és valamennyi szabadságszerető népnek. A régi orosz közmondás szerint: nem azért verik agyon a farkast, mert az irhája szürke, hanem mert a bárányt megette«.

E szovjethazafiasságban kikristályosodott szocialista hazafiasságot fejezi ki minden sorában a mi alkotmányunk is, amely a haza védelmét a Magyar Népköztársaság minden polgárának szent kötelességévé teszi. A szocialista haza, a szocialista nemzet szeretetére, erre a hazafiasságra tanít bennünket Rákosi elvtárs, amikor az alkotmány előterjesztésekor az új hazát kifejező címert indokolja. »Mi magyar kommunisták és velünk együtt a népi demokrácia legnagyobb gondossággal őrizzük és ápoljuk az ezeréves magyar történelem minden eleven és fejlődőképes tradícióját« — hangzottak Rákosi elvtárs szavai. »Féltő gonddal őrködünk azon, hogy a jó tradíciók necsak megmaradjanak, hanem új életre keljenek, új tartalmat kapjanak népi demokráciánkban. Különösen őrizzük és ápoljuk azokat a történelmi tradíciókat, melyek dolgozó népünkkel függnek össze. Ezért keltettük új életre az annyit ócsárolt és rágalmazott Dózsa György emlékét. Ezért ünnepeltük olyan bensőségesen és az egész dolgozó nép együttesével az 1848—1849-es forradalom emlékét. A legutóbbi napokban lánglelkű költőnk, Petőfi Sándor halálának százéves évfordulója alkalmával elértük, hogy nemcsak a magyar nép ünnepelt, hanem először a történelemben velünk ünnepelte és méltatta a magyarság e nagy fiát az egész haladó világ. A magyar nemzetet ezer esztendőn keresztül azok a munkások építették és tartották meg, akiknek kérges keze békében keményen szorította a szerszámot és a kapanyelet és a háborúban nemkevésbbé erősen a fegyvert. A hazát ezer esztendőn keresztül verejtékével, vérével védő és építő — és ezer esztendőn át mellőzött, elnyomott — dolgozó magyar nép elégtétele és megtiszteltetése az új címer«.

*

Dolgozó népünkben egyre tudatosabban és elevenebben élnek az alkotmány rendelkezései és annak nyomán szinte napról napra egyre szebb és szebb hajtásai teremnek az új magyar hazaszeretetnek. »A szocialista építés sikerei, a magyar dolgozó népnek az az egyre mélyebb felismerése, hogy az ország, az állam az övé, a kulturális fellendülés, az imperialista aknamunkával szemben a magyar függetlenség védelme, a népünk építő munkáját védelmező békemozgalom — ebből a talajból kelt életre és virágzott ki az új magyar hazafiasság, mely országépítő tettekre, szabad hazánk függetlenségének védelmére lelkesíti dolgozóinkat s egész fejlődésünknek egyre inkább egyik fő hajtóereje« — állapítja meg Pártunk II. Kongresszusának határozata.

A béke alkotmánya ilyen értelemben is a Rákosi alkotmány, amely az internacionalizmus talaján nagyranőtt új magyar hazafiasságnak alaptörvénye.

VIII. Mondanivalóim végére értem.

Befejezésül, mint ennek az egész anyagnak éppen legdöntőbb tételét, az alkotmánynak azt a megállapítását kell kiemelnem, amely munkásosztályunk élcsapatának: a Magyar Dolgozók Pártjának az államon belüli szerepét rögzíti le.

»A nép demokratikus egységére támaszkodó és élcsapata által irányított munkásosztály az állami és társadalmi tevékenység vezető ereje« — mondja az alkotmány. S Rákosi elvtárs hozzáteszi, hogy ez — mint a valóságot minden vonatkozásban kifejező alkotmány minden más megállapítása is — szintén csak a meglévő állapot tükörképe. »Túlzás és dicsekvés nélkül el lehet mondani — mondja Rákosi elvtárs az alkotmány előterjesztésekor — hogy minden tetthez, mely a felszabadulás óta hazánkat a mélységből és a romokból a felemelkedés felé vitte, a magyar kommunisták, a Magyar Dolgozók Pártja adták a kezdeményezést, a lendületet, ők vállalták az áldozatot és a vezetést. Nyugodtan el lehet mondani, hogy a kommunista párt nélkül nem tudtuk volna megverni a régi reakciós rendet, nem építettük volna fel az országot. Nélkülünk nem valósultak volna meg az újjáépítés nagy eredményei. Ha a magyar dolgozó népet ma a biztonság, a megelégedés, a jövőbe vetett bizalomnak az az érzése tölti el, amely újabb sikereink záloga és jövő boldogulásunk biztosítéka, úgy ebben pártunké az érdem oroszlánrésze«.

Népünk munkásosztályunk, pártunk vezetésével valóban nagy utat tett meg a felszabadulás óta és ennek az útnak minden lépése szétválaszthatatlanul össze van kötve Rákosi elvtárs nevével. Az alkotmány, amelyről ma beszéltem, ugyancsak ennek a szétválaszthatatlan egységnek egyik dokumentuma. Egyik dokumentuma annak a történelmi ténynek, amelyet Gerő elvtárs Rákosi elvtárs 60. születésnapján így fejezett ki: »Rákosi és a párt — egy, Rákosi és a magyar munkásosztály — egy, Rákosi és a magyar nép — egy« és amely mai anyagunkra vonatkoztatva azt jelenti: Rákosi és a magyar alkotmány — egy.

A magyar alkotmány, népünk nagyszerű alaptörvénye Rákosi elvtárs nagy békeművének egyik kiemelkedő láncszeme, amely a magyar nép hálájában és szeretetében létrejöttének percétől kezdve elválaszthatatlanul összefonódott Rákosi elvtárs nevével.

*

Engedjék meg, hogy fejtegetéseimet Gerő elvtárs szavaival fejezzem be, aki dolgozó népünk eleven meggyőződését így foglalta össze ünneplő beszédének befejezésekor: »Rákosi elvtárs 60. születésnapján egész népünk meg van győződve arról, hogy Rákosi elvtárs vezetésével hazánk végre a helyes útra tért. Arra az útra, amely nem más népek elnyomása és leigázása felé mutat, hanem amely a szabad és a szabadságukért s a békéért és demokráciáért küzdő népekkel együttműködve hivatott biztosítani hazánk további felemelkedését, még fényesebbé, még dicsőbbé tenni a világban a magyar nevet. Ez az út, amelyen Rákosi elvtárs vezet bennünket — Sztálin útja«.

Az alkotmányra utalva hadd tegyem hozzá, hogy ezen az úton bizton valóra fog válni az a kívánság, amellyel Rákosi elvtárs alaptörvényünket, mint az alkotó béke törvényét a dolgozó nép országgyűlése elé bocsátotta: »Kívánom a magyar dolgozó népnek, az egész magyar nemzetnek, hogy ez alkotmány jegyében annyi balsors és szenvedés után a jövendő századokon át éljen *békében*, erőben, boldogan és szabadon.«

Dr. Beér János

A Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége

Alkotmányunkba — a Szovjetunió 1936. évi Alkotmányába »...Sztálin lángelméje, mint csodálatos kincsestárba, gyűjtötte össze a Szovjetunió dolgozói által megvívott harc összes eredményeit.«[1] Ez az Alkotmány rögzíti a Szovjetunió dolgozóinak sajátmaguk kivívta jogát a szabad, boldog, a szó igazi értelmében véve, emberhez méltó életre.

Évszázadok álma, a tőke sokszázmillió bérrabszolgájának, az imperialista iga alatt nyögő gyarmati kényszermunkásoknak, az egész világ nyomorúságos tengődésre ítélt, a munkanélküliség, a nyomor és az éhhalál állandó fenyegetése alatt élő elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak álma testesült meg a halhatatlan Sztálini Alkotmány érccnél maradandóbb cikkelyeiben, amely alkotmány, teremtőjének szavai szerint, »...regisztrálása és törvény formájában való megrögzítése annak, amit a valóságban már elértünk és kivívtunk«,[2] amely alkotmány a szovjet nép nagy szociális és politikai eredményeinek összegezője, olyan okmány, amely bizonyítja, hogy »...az, ami a Szovjetunióban már megvalósult, éppúgy megvalósítható más országokban is«.[3]

A Sztálini Alkotmány elfogadásától eltelt 15 év alatt a földkerekség akármely részén kezdtek is harcot a dolgozók az évszázados rabság és kizsákmányolás ellen, akárhol is kerültek építésre a társadalmi és államélet új, leghaladóbb formái, a Sztálini Alkotmány mindenkor és mindenütt kiapadhatatlan fényforrás volt és marad, amely megvilágítja a népek számára a szükségszerűség sötét kapitalista birodalmából a szabadság és a kommunizmus fényes birodalmába vezető utat.

Ebben rejlik a Sztálini Alkotmány hatalmas világtörténelmi és nemzetközi jelentősége.

*

Az állampolgári jogegyenlőség, a demokratikus szabadságjogok: a szólásszabadság, a sajtószabadság, az egyesülési és gyülekezési szabadság, a munkához való jog, a jog az üdülésre, a társadalombiztosításra, mindezek a Sztálini Alkotmányban rögzített jogok nem a díszítő cégér szerepét játszák, mint bármely burzsoa alkotmányban, nem messzehangzó demagóg jelszavak, amelyek a nép ámítására szolgálnak, hanem mindez mélységes politikai valóság.

A Sztálini Alkotmány nem szorítkozik az állampolgárok formális jogainak rögzítésére, hanem a súlyt e jogok biztosítására helyezi, miközben biztosítja a tényleges megvalósításukhoz szükséges összes anyagi előfeltételeket és eszközöket, ami — mint tudjuk — a szocialista demokratizmus jellemző sajátossága.

Ezzel a Sztálini Alkotmány egyúttal végérvényesen, a nagy Szovjetállam gyakorlatának példájával leplezi le a burzsoa demokratizmus egész hamisságát és korlátozottságát, a milliárdos és a koldus állítólagos »egyenjogúságát«, a kapitalista rabszolgaság feltételei közötti állítólagos »szabadságjogokat«, az egész világ tömegeit harcra mozgósítja a tényleges emberi jogokért, az igazi demokráciáért, vagy ami ugyanazt jelenti: a szocialista demokráciáért, a szocializmusért.

A Sztálini Alkotmány rögzítette a nők egyenjogúságát, egyenlő jogokat adott nekik a férfiakkal a gazdasági, az állami, a kulturális, a társadalmi és politikai élet minden területén. Itt sem szorítkozott a jog kinyilatkoztatására, hanem megadta annak a biztosítékát is (122. cikkely) azáltal, hogy a nőnek a férfivel egyenlő jogokat adott a munkára, a munka javadalmazására, az üdülésre, a társadalombiztosításra, a művelődésre, megerősítette a női egyenjogúságot az anya és a gyermek számára nyujtott állami védelemmel, a nőknek a terhesség idejére adott fizetett szabadsággal, továbbá a szülőházak, bölcsődék és óvodák széles hálózatának megszervezésével.

Innen ered a Szovjetuniónak, mint a nemzetközi demokratikus nőmozgalom központjának és támaszának, a következetesen végigvitt női egyenjogúság mintaszerű példájának jelentősége és szerepe.

A Sztálini Alkotmány a népek és államok virágzó ifjúságának, alkotó fiatalságának alkotmánya, a diadalmas ifjúság alkotmánya. Biztosítja mindkét nembeli fiatalság számára az ingyenes elemi és hét éves iskolázást, továbbá állami ösztöndíjakat biztosít a főiskolákon tanulók túlnyomó többségének, biztosítja az anyanyelven való oktatást, az ingyenes termelési, technikai és mezőgazdasági oktatást. A szovjet ifjúság előtt az élet összes útjait megnyitó Sztálini Alkotmány harci zászló lett az egész világ ifjúsága számára.

*

A Sztálini Alkotmány nagyszerű és felülmulhatatlan példáját adja a széleskörű internacionalizmus és az igazi hazafiasság elvei összeegyeztetésének. Míg az összes burzsoa alkotmányok »...alapjukban véve nacionalista alkotmányok, vagyis uralkodó nemzetek alkotmányai«,[1] a Sztálini Alkotmány lényege szerint mélységesen nemzetközi. Elejétől a végéig az összes nemzetek és fajok — bőrük színétől, nyelvüktől, kultúrszínvonaluktól, állami fejlettségük színvonalától független — egyenjogúságá-

[1] A. A. Zsdanov: A szocializmus győzelme és a szovjet demokrácia felvirágzása. Partizdat, 1936. 3. oldal.
[2] Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, 1951. 645. oldal.
[3] U. o. 667. oldal.

[1] Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, 1951. 647. oldal.

ból indul ki és valamennyiüknek egyenlő jogokat nyujt a gazdasági, társadalmi, állami és kulturális élet valamennyi területén. A Sztálini Alkotmány a nemzetek és fajok egyenjogúságát az állam »megingathatatlan törvényének« nyilvánítja (123. cikkely) és bűncselekményként bünteti bármilyen faji vagy nemzeti felsőbbrendűség vagy gyűlölet és lenézés hirdetését.

Ebből a tételből kiindulva a Szovjetállam a maga gyakorlatában elvetette mindazokat a korlátozásokat, amelyeket a tőkés államok vezettek be külföldieknek a nemzeti állampolgárság kötelékébe való felvétele esetére (helybenlakási idő, anyagi, műveltségi cenzus stb.). Anélkül, hogy különleges nemzetközi megállapodások megkötését követelné, a Szovjetunió a maga területén a külföldiek számára nem csupán az alkotmány szerint a szovjet állampolgárokat megillető összes állampolgári szabadságokat és eljárási garanciákat biztosítja, hanem a szocialista demokrácia más, széleskörű kiváltságait is (ingyenes orvosi segítség, társadalombiztosítás stb.).

A Sztálini Alkotmány a világon az első olyan alkotmány, amely menedékjogot biztosít a hazájukban a dolgozók érdekeinek védelme miatt, vagy tudományos tevékenységük miatt, vagy a nemzeti felszabadító harcban való részvételük miatt üldözött idegeneknek (129. cikkely). Ezáltal a Szovjetállam a mai korszak legjobb és leghaladóbb emberei számára védelmet és menedéket biztosított a világreakciónak és a sötétség kapitalista erőinek üldözése és erőszaka ellen, ezáltal az idők folyamán a tőkés valóság feltételei között mindinkább lehetelenné váló szabad tudományos gondolat, szabad tudományos alkotás igazi hazája lett.

Ugyanakkor, amikor a tőkés országokban a háborús uszítók és cinkostársaik mindenképpen és minden erővel igyekeznek szítani a nacionalizmust és a sovinizmust (az »angol-amerikai« faj kizárólagosságának és fölényének elmélete, e faj világuralmi »rendeltetésének« elmélete stb.), más népekkel szemben a nemzeti és egyéb megkülönböztetés politikáját viszik keresztül, amely számos országban a genocidiumig terjed (pl. a négerek és indiánok helyzete az Amerikai Egyesült Államokban), a Sztálini Alkotmány a maga tételeivel és a Szovjetállam ezeken alapuló gyakorlatával hangosan hirdeti az elnyomott, rabigába hajtott és kiirtásra ítélt népeknek és nemzeteknek, hogy a földkerekség egyhatod részén végérvényesen felszámolásra került a nemzeti és a faji elnyomás, megszűntek a nemzeti korlátok és sorompók és hogy a Sztálini Alkotmány árnyékában minden nép, minden nemzet számára — akár nagy, akár kicsi — egyformán biztosítva vannak a minden irányú fejlődésnek és a korlátlan szellemi és anyagi növekedésnek a lehetőségei.

A Sztálini Alkotmány a soknemzetiségű Szovjetállam alkotmánya. A Szovjetállam az emberiség történelmében a szocialista nemzetek első, önkéntes és egyenjogú egyesülése, amely a lenini-sztálini nemzeti politika elvein alapul és »... a népek igazi testvéries együttműködése az egységes szövetségi állam rendszerében«.[1]

A szovjet államszövetség újtípusú államszövetség, amely nem az erősebb államoknak a gyengébbek fölött gyakorolt uralmán, hanem az államszövetség minden — akár nagy, akár kis — tagja számára a szuverén jogok tényleges biztosításán és valóságos garanciáján alapul. Ugyanakkor, amikor a burzsoa államszövetségben való részvétel csorbítja és korlátozza valamennyi tagjának szuverenitását, kivéve a hegemón államokat — az államszövetség tényleges urait (mint az északi államok az Amerikai Egyesült Államokban, Poroszország a háború előtti Németországban stb.), a szocialista szovjet államszövetség, hála a szovjet népek részéről a gazdasági és társadalmi élet minden területén egymásnak nyujtott kölcsönös szocialista segítségnek, a szocialista együttműködés megingathatatlan alapján megerősíti minden egyes részvevőjének szuverén jogait és mindegyikük számára biztosítja formájában nemzeti és tartalmában szocialista kultúrájuk soha nem látott felvirágzásának tényleges lehetőségeit.

Az államszövetség szovjet típusa következetesen felfedi egész nagyságában a szuverenitás szovjet felfogását; éppen ezért a történelemben felül nem mult jogi formája a szabad népek egyenjogú egyesülésének és testvéri együttműködésének. Ennek következtében a szovjet köztársaságok közötti viszonyoknak a Sztálini Alkotmányban lerögzített új formái az emberiség számára szemléltetői és világos példái a népek és államok közötti kölcsönös viszonyok új szocialista módszereinek, amelyek valódi és hatékony nemzetközi együttműködésükön alapulnak.

Ugyancsak ennek folytán a Szovjetunió élő példa arra, hogy a jövőben a világ valamennyi népe, az egész emberiség hogyan fog szabadon és önkéntesen egységes, szocialista családban egyesülni.

*

A békéért folytatott harc vezérlő elve volt és marad a szocialista Szovjetállam külpolitikájának, ami ennek az államnak a természetéből, osztályfelépítéséből, társadalmi és gazdasági rendjéből folyik, mivel a szocialista társadalomban és a szocialista államban nincsenek és nem is lehetnek olyan osztályok és csoportok, amelyeknek érdeke a háború, a népek leigázása, az imperialista terjeszkedés és az agresszió.

Sztálin elvtárs nem egyszer kiemelte és hangsúlyozta ezt a tételt, kezdve 1917-ben az OSZDM(b)P VI. kongresszusán tartott történelmi jelentőségű felszólalásával, ahol a munkások és parasztok fő céljának jelölte meg azt, hogy »biztosítsák a béke ügyét«[1] és végezve 1951-ben a Pravda tudósítójával folytatott beszélgetésével, amelyben kategórikusan kijelentette, hogy »a Szovjetunió továbbra is tántoríthatatlanul folytatja a háború elhárítására és a béke megőrzésére irányuló politikáját«,[2] valamint a Pravda tudósítójának az atomfegyverrel kapcsolatban adott válaszával: »... a Szovjetunió nem gondol arra, hogy valaha is megtámadja az Egyesült Államokat vagy bármely más országot«.[3]

Ez irányelveknek megfelelően a szovjet diplomácia következetesen és állhatatosan harcol az egész világ békéjéért, lerántva az álarcot a békének burzsoa álbarátairól, könyörtelenül megbélyegzi és leleplezi a háborús uszítókat. A szovjet népek nagy vezérének neve az egész haladó emberiség szemében a népek szabadságáért és a népek közötti békéért folytatott szent harc szimbóluma lett.

A Sztálini Alkotmány — a győztes szocializmus alkotmánya — az első az állami alkotmányok közül, amely a főhatalom szuverén jogai között nem ismeri a háború

[1] Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra. 1951. 644. oldal.

[1] Sztálin művei, 3. kötet. Szikra, 189. oldal.
[2] Sztálin: A békéért. Szikra, Budapest, 1952. 94. oldal.
[3] U. o. 98. oldal.

hagyományos jogát, nem adja meg a Szovjetunió Legfelső Szovjetjének és Elnökségének a hadüzenet jogát, hanem csupán arra hatalmazza fel a Szovjetunió legfelső szerveit, hogy kihirdessék a »háborús állapotot«, mégpedig ezt is csak abban az esetben, »ha a Szovjetuniót háborús támadás éri, vagy ha agresszió elleni kölcsönös védelemre vonatkozó nemzetközi szerződéses kötelezettségek teljesítése válik szükségessé« (49. cikkely, m., pont). Tehát a Sztálini Alkotmány csupán mint egyéni vagy együttes önvédelmet teszi lehetővé a háborút a Szovjetunió vagy más békeszerető népek elleni agresszióval szemben.

A szovjet népek részéről, élükön a nagy orosz néppel, az 1941—1945. évi hitlerista agresszió ellen tanúsított hősies ellenállás, a Szovjetunió döntő szerepe a világreakció erőinek szétzúzásában, az emberiség és a világcivilizáció megmentésében a fasiszta pestistől és vezető szerepe a szilárd és tartós békéért folytatott harcban világosan szemléltetik a Sztálini Alkotmánynak ezt a cikkelyét.

Csupán a szocialista demokrácia országa teljesítheti őszintén és következetesen azt a feladatot, hogy a népet a népek és az államok közötti tartós barátság és békés együttműködés létrehozásának és fenntartásának szellemében nevelje és csupán a szocialista demokrácia állama lehet következetes és szilárd harcosa a békének és a demokráciának nemzetközi viszonylatban. A kommunizmus nagy építkezései és a sztálini természetátalakítási terv világosan szemléltetik és meggyőzően igazolják a Szovjetállam politikájának békés céljait, azét az államét, amely az emberiség történelmében először építi a kommunista társadalmat.

Ezért teljes joggal mondhatjuk, hogy a Sztálini Alkotmány a béke és a népek közötti barátság alkotmánya és ebben rejlik hatalmas, világtörténelmi jelentősége.

*

Amint a politika nem választható el a gazdaságtól, úgy valamely állam külkereskedelmi viszonyai sem választhatók el külpolitikájától.

Amikor a szovjet köztársaságban bevezetésre került az állami külkereskedelmi monopólium, Lenin rámutatott arra, hogy ettől függ, vajjon a Szovjetállam »... meg tudja-e védeni belső gazdasági önállóságát«.[1] Másszóval a külkereskedelmi monopólium biztosítja országunk gazdasági függetlenségét a kapitalista környezet gazdasági beavatkozásától és ennek folytán egyike a nagy Szovjetállam szuverenitását megerősítő legfontosabb tényezőknek. Innen ered a külkereskedelmi monopólium sztálini meghatározása: »... a külkereskedelmi monopólium fiatal, szocialista iparunk védőpajzsa és oltalmazója«, és ezért állította Sztálin elvtárs azt, hogy »... amíg a Szovjethatalom fennáll, a külkereskedelmi monopólium mindenek ellenére élni és virulni fog«.[2]

A Sztálini Alkotmány 14. cikkelye (h., pont) a külkereskedelmi monopólium rendszerét a Szovjetunió szuverén jogainak egyikeként rögzíti.

A szovjet külkereskedelmi monopólium teljes egészében bevált a gyakorlatban, elősegítette a szovjet népgazdaság gyors és hatalmas fellendülését. Ez azonban még nem minden. A Szovjetuniónak a népi demokratikus államokkal való kölcsönös viszonyaiban a külkereskedelmi monopólium »... eszköz arra, hogy a szovjet gazdaság a gazdasági fejlődés kölcsönös elősegítésére irányuló tervszerű kapcsolatokat létesítsen a népi demokratikus országokkal«[1]

Ezért a Sztálini Alkotmánynak a külkereskedelem megszervezésével kapcsolatos jogelveit széles körben átvette a szabadságát és függetlenségét féltve őrző minden állam, azaz átvették a népi demokratikus típusú államok (a Csehszlovák Alkotmány 152. cikkelye és az 1948. április 28-án kelt csehszlovák törvény, a Magyar Alkotmány 6. §-a és az 1950. augusztus 6-án kelt törvényerejű rendelet, a Román Alkotmány 14. cikkelye és az 1949. május 14-én kelt dekrétum, a Bolgár Alkotmány 13. cikkelye és az 1948. november 3-án kelt törvény, az Albán Alkotmány 7. cikkelye, az 1946. január 8-án kelt lengyel dekrétum stb.).

*

A Sztálini Alkotmány először rögzíti az alkotmányos szabályok között a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának vezető szerepét a szovjet építésben és az ország társadalmi és állami életének minden területén, aminek a során úgy határozza meg a pártot, mint a dolgozók élcsapatát a szocialista rendszer megerősítéséért és fejlesztéséért folytatott harcban, mint »... a dolgozók összes szervezeteinek vezető magvát, a társadalmiaknak éppúgy, mint az államiaknak« (126. cikkely).

Az a tény, hogy az alkotmány jogilag rögzíti Lenin és Sztálin pártjának jelentőségét és helyét a szovjet államiság fejlődésében, nem csupán a párt nagy szolgálataiknak és a Szovjetunióban kifejtett dicső tevékenységének megállapítása, hanem egyúttal minden más ország és nép számára annak a vitathatatlan igazságnak a megerősítése, hogy a szocializmus eredményes építése megvalósíthatatlan vezető és irányító központ nélkül, amilyen központok csupán a marxista-leninista elméletet és gyakorlatot magukévá tevő, az osztályharcokban megedzett, kipróbált és megbízható forradalmi proletárpártok — a munkásosztály esze, lelkiismerete és élcsapata — lehetnek.

A sztálini pártvezetésnek — az alkotmány 126. cikkelye élő megtestesülésének és kifejlesztésének — roppant nagy a nemzetközi jelentősége azáltal, hogy megsemmisítő csapást mér a szocializmus győzelmével szemben terjesztett szociáldemokrata hitetlenségre és szemléltetően bizonyítja a győzelem valóságos lehetőségét és konkrét útjait.[2]

A népi demokratikus országok ebben a vonatkozásban is széles körben átvették a Szovjetunió történelmi tanulságait és tapasztalatait. A népi demokratikus országok építésének a nemzeti kommunista és munkáspártok vezetése alatt elért hatalmas eredményei világosan és meggyőzően bizonyítják a Sztálini Alkotmány 126. cikkelyének nemzetközi jelentőségét.

*

A Sztálini Alkotmány és a vele elszakíthatatlanul összefüggő szovjet társadalmi és államrendszer a második világháború folyamán rendkívül nagy történelmi megpróbáltatást állott ki. A hadműveletek kiterjedésére és

[1] Lenin művei, 27. kötet, 223. oldal — oroszul.
[2] Sztálin művei, 9. kötet. Szikra, 145. oldal.

[1] »Sztálinról«. A Pravda ünnepi száma Sztálin elvtárs 70. születésnapja alkalmából. Szikra, Budapest, 1951. 120—121. oldal.
[2] Lásd u. o. 41. oldal.

az azokban részt vevők számára, valamint az emberiség sorsával és a világ kultúrájával kapcsolatos jelentőségére nézve soha nem látott méretű háború az egész világ előtt bebizonyította a szovjet népek hazafiasságának magas fokát, élükön a nagy és dicső orosz néppel, sziklaszilárd egységüket és egybekovácsoltságukat, példa nélkül álló bátorságukat és hősiességüket, valamint a Szovjetállamok megingathatatlan szilárdságát is. A harcosok milliói mentek a halálos harcba a fasiszta banditák ellen. »A Hazáért, Sztálinért« szent jelszó alatt, azzal az öntudattal, hogy a szovjet hazáért, a szocialista hazáért, azért a legigazságosabb és legemberibb társadalmi és államrendszerért, amelynek jogi kifejezője a Sztálini Alkotmány, szükség esetén az ember odaadhatja és az embernek oda is kell adnia azt, ami számára a legdrágább: a saját életét is.

A nagy Szovjetállamnak a második világháború után mérhetetlenül megnőtt nemzetközi jelentősége és erkölcsi, politikai tekintélye számos egyéb megnyilvánulása során kifejezésre jutott többek között az új nemzetközi béke- és biztonsági szervezetnek: az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányában is.

A Szovjetunió igen tevékeny kezdeményező szerepet játszott mind az Egyesült Nemzetek Szervezetének létesítésében (lásd pl.: az 1941. december 4-én kelt szovjetlengyel deklarációt), mind pedig Alapokmányának kidolgozásában. Ebben az értelemben véve külön ki kell emelni az Alapokmány 1. cikkelyének 2. pontját, amely a Szervezet tagjait arra kötelezi, hogy »a népek egyenjogúsági és önrendelkezési elvének tiszteletbentartása alapján a nemzetek között baráti viszonyokat fejlesszenek ki...«, valamint ugyanennek a cikkelynek a 3. pontját, amely nemzetközi együttműködés megvalósítását írja elő »... az emberi jogok és a faji, nemi, nyelvi és vallási különbség nélkül mindenkit megillető alapvető szabadságjogok iránti tisztelet ösztönzése és fejlesztése terén...« — mint amely szövegrészek fogalmazásukban nem csupán a Sztálini Alkotmány szellemét, hanem annak szövegét is visszatükrözik.

Ugyanezen a síkon figyelmet érdemel az Alapokmány 78. cikkelye is, amelynek értelmében az ENSZ tagállamai közötti viszonyoknak »... a szuverén egyenlőség elvének tiszteletben tartásán kell alapulniok«, valamint figyelmet érdemelnek az Alapokmány más cikkelyeinek hasonló tételei (pl.: a 2. cikkely 7. pontja, a 76. cikkely *b)* és *c)* pontja stb.).

Ily módon a Sztálini Alkotmány egyes tételei, amelyek visszatükröződnek az Egyesült Nemzetek Szervezetének — mint ismeretes — hatvan állam által elfogadott Alapokmányában, ezáltal az érvényes nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak jelentőségére tettek szert.

A Szovjetunió az ENSZ egész működése alatt, az első közgyűléstől az utolsóig következetesen és állhatatosan harcolt az Egyesült Nemzetek Szervezetéért, mint az általános béke és biztonság megerősítésének eszközéért, mint a népek közötti egyenjogú együttműködés eszközéért — szemben az angol-amerikai blokkal, amely az Egyesült Nemzetek Szervezetét az új világháború kirobbantásának eszközévé, az amerikai »diktátum« világméretű megvalósításának eszközévé igyekezett és igyekszik változtatni.

*

A második világháború után az imperializmusról Európa és Ázsia számos országa vált le. Ezek az államok a munkásosztály vezetése alatt rálépnek és ráléptek a szocializmus építésének útjára. Az újtípusú termelési viszonyok növekedésének megfelelően fejlődik és erősödik a nemzeti és nemzetközi szocialista alap. Ez a folyamat jogi formában kifejezésre jutott az 1946—1950. években a népi demokratikus országokban kiadott új alkotmánytörvényekben.

Ezekben a demokratikus jogalkotási aktusokban különös erővel került lerögzítésre a Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége és hatalmas erkölcsi, politikai tekintélye.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökhelyettese és a Magyar Dolgozók Pártjának vezetője, Rákosi Mátyás elvtárs, az Országgyűlésnek az új Magyar Alkotmány tervezetét tárgyaló ülésén előadói beszédében kijelentette, hogy a tervezetet kidolgozó bizottság »állandóan figyelemmel volt nagy tanítónk, Sztálin útmutatásaira azzal kapcsolatban, hogy milyennek kell lennie az igazán népi alkotmánynak«.

És valóban, csak meg kell ismerkednünk bármely népi demokratikus állam alkotmányával, máris meggyőződhetünk arról, hogy a Sztálin elvtárs által a Szovjetek VIII. Rendkívüli Kongresszusán tartott történelmi beszédében kifejtett alapvető tételek és a Sztálini Alkotmány irányító elvei mindegyikükben széles körben és sokoldalúan visszatükröződnek.

Szemléltetésül csupán néhány legjellegzetesebb példa felidézésére szorítkozunk.

Mint a Szovjetunióban, az alkotmányok elfogadását megelőzőleg a népi demokratikus államokban is az egész nép megvitatta tervezetüket, emellett a megfelelő alkotmányszövegező bizottságok a dolgozók számos javaslatát figyelembe vették.

Az egyes alkotmányok tételeinek összehasonlítása céljából a kiadási idejét tekintve, egyik legutolsó alkotmányt, az 1950. július 4-én kelt Albán Alkotmányt vesszük alapul.

»Az Albán Népköztársaság a munkások és a dolgozó parasztok állama« (2. cikkely). A Népköztársaság politikai alapját »... a népi tanácsok alkotják...« (3. cikkely). »Az Albán Népköztársaságban minden hatalom a falu és a város dolgozóié, a népi tanácsok képében« (4. cikkely). Állami tulajdonban vannak, illetőleg »az egész nép vagyonát alkotják az összes bányák és a föld méhének többi kincsei, a vizek, az ásványforrások, az erdők és a legelők, a légi, vasúti és tengeri közlekedési eszközök, a posta, a távíró, a távbeszélő, a rádióállomások és a bankok« (7. cikkely). »... Az állam irányítja az ország életét és gazdasági fejlődését az egységes gazdasági tervnek megfelelően, a gazdaság állami és szövetkezeti szektoraira támaszkodva...« (8. cikkely). »Az Albán Népköztársaság társadalmi rendjének alapja a munka. A munka minden munkaképes állampolgár számára kötelesség és becsület dolga annak az elvnek megfelelően, amely szerint: »aki nem dolgozik, az ne is egyék«. Az Albán Népköztársaságban megvalósul a szocializmus elve: »mindenkitől képességei szerint, mindenkinek munkája szerint« (13. cikkely). »Senkit sem illetnek meg kiváltságok származás, helyzet, vagyoni állapot és képzettség alapján« (14. cikkely). Választójoga, mégpedig aktív és passzív választójoga van »minden állampolgárnak, nemétől, nemzetiségétől, fajától, vallásától, műveltségi színvonalának fokától és lakóhelyétől függetlenül,

amennyiben betöltötte a 18. életévét . . .« (16. cikkely). Az Alkotmány megsértését jelenti és törvényes büntetésben részesül minden olyan tevékenység, amely a nemzetiségek, fajok és vallások közötti gyűlölet és viszály elültetésére irányul« (15. cikkely). »A nők egyenjogúak a férfiakkal az élet minden területén: a magánéletben, a politikai és társadalmi életben« (17. cikkely). ». . . A munkásosztály soraiból és a dolgozók más rétegeiből a legtevékenyebb és legöntudatosabb állampolgárok az Albán Munkapártban egyesülnek, amely a munkásosztály, valamint az összes dolgozó tömegek élcsapata a szocializmus alapjainak felépítéséért folytatott harcukban és irányító magja a dolgozók összes, mind társadalmi, mind pedig állami szervezeteinek« (21. cikkely). »Minden állampolgár köteles óvni és erősíteni a társadalmi tulajdont (az állami és a szövetkezeti tulajdont), mint a népi demokrácia szent és sérthetetlen alapját, mint a haza erejének, az összes dolgozók jólétének és kulturális életének forrását. Aki a társadalmi tulajdon ellen tör, az a nép ellensége« (35. cikkely).

Albánia területén menedékjogot nyernek » . . az idegen állampolgárok, akik a demokrácia érdekében kifejtett tevékenységükért, nemzeti felszabadító harcban való részvételükért, a dolgozó nép jogainak védelméért, vagy a tudományos és kulturális tevékenység szabadsága érdekében folytatott harcukért üldöznek« (40. cikkely).

»Az Albán Népköztársaság legfelső államhatalmi szerve a Nemzetgyűlés« (41. cikkely). »A Nemzetgyűlés képviseli a nép és az állam szuverenitását és az Alkotmánynak megfelelően a Nemzetgyűlés gyakorolja az összes felségjogokat, kivéve azokat, amelyeket az Alkotmány a Nemzetgyűlés Elnökségének, vagy a Kormánynak a hatáskörébe utal« (42. cikkely).

A Nemzetgyűlés ülésszakai közötti időben Elnöksége rendeli el az általános mozgósítást és hirdeti ki a hadiállapotot ». . . abban az esetben, ha az Albán Népköztársaságot katonai támadás éri vagy támadás elleni kölcsönös nemzetközi védelmi szerződésekből folyó kötelezettségek közvetlen teljesítésének szükségessége merül fel« (58. cikkely).

»A falvakban, helységekben, városokban és járásokban az államhatalmi szervek (azaz a helyi szervek — J. K.) a népi tanácsok« (71. cikkely).

Meg kell jegyezni azt is, hogy a Sztálini Alkotmánynak megfelelően az Albán Népköztársaság Alkotmánya, a III. fejezetben kikiáltva a demokratikus állampolgári jogokat (20. és következő cikkelyek), ezeket a jogokat megfelelő anyagi garanciákkal biztosítja (25., 27., 28., 29., 30., 31. stb. cikkelyek).

Az Albán Alkotmány idézett tételeinek többsége különböző szövegezésekben szerepel a többi népi demokratikus állam alkotmányában is. Így pl. az Albán Alkotmány (társadalmi rendszerről szóló) 2., 3. és 4. cikkelyeinek a Magyar Alkotmány 2. §-a felel meg. Az Albán Alkotmány (állami tulajdonról szóló) 7. cikkelyének a Román Alkotmány 6. cikkelye, a Bolgár Alkotmány 7. cikkelye, a Csehszlovák Alkotmány 148. §-a felel meg. A népgazdasági tervről beszél a Magyar Alkotmány 5. §-a, a Román Alkotmány 15. cikkelye, a Bolgár Alkotmány 12. cikkelye, a Csehszlovák Alkotmány 162. §-a. A munkát jelöli meg a társadalmi rend alapjaként a Magyar Alkotmány 9. §-a, a Román Alkotmány 12. cikkelye, a Csehszlovák Alkotmány 111. cikkelye. A női egyenjogúság tárgyában rendelkezik a Magyar Alkotmány 50. §-a, a Bolgár Alkotmány 72. cikkelye és a Román Alkotmány 21. cikkelye. A nemzeti, faji és egyéb megkülönböztetéseket tiltja a Magyar Alkotmány 49. §-a, a Román Alkotmány 17. cikkelye, a Bolgár Alkotmány 71. cikkelye, a Csehszlovák Alkotmány 37. §-a. A menedékjog nyujtását szabályozza a Magyar Alkotmány 58. §-a, a Román Alkotmány 35. cikkelye és a Bolgár Alkotmány 84. cikkelye. A Nemzetgyűlésről (országgyűlésről), mint az állam legfőbb szervéről és szuverén jogainak hordozójáról beszél a Magyar Alkotmány 10. §-a, a Román Alkotmány 37. cikkelye és a Bolgár Alkotmány 15. cikkelye.

A háborús állapotnak a támadás elleni egyéni vagy együttes védelme szükségességétől korlátozott kinyilvánítása tárgyában a Román Alkotmány 39. cikkelye és a Bolgár Alkotmány 35. cikkelye rendelkezik. A helyi (népi, nemzeti) tanácsokról mint helyi államhatalmi szervekről beszél a Magyar Alkotmány 30. §-a, a Román Alkotmány 76. cikkelye, a Bolgár Alkotmány 48. cikkelye és a Csehszlovák Alkotmány 123. §-a.

A hasonló példák számát jelentékenyen szaporíthatnók, de a már felhozottak is elegendők arra, hogy megállapítható legyen a Sztálini Alkotmány, mint az összes meglévő alkotmányok közül a legdemokratikusabb alkotmány mintája által gyakorolt méltó és előnyös hatás a népi demokratikus államok alkotmányaira és állami berendezésére, amely államok a Szovjetunióval együtt a béke, a demokrácia és a szocializmus egységes táborát alkotják.

*

A nyelvtudomány kérdéseinek szentelt, az alapról és a felépítményről szóló marxista-leninista tanítást továbbfejlesztő és új fokra emelő sztálini művek megmutatják többek között a felépítmény mélységesen tevékeny szerepét és az általa az alapra gyakorolt erőteljes visszahatást. »A felépítményt az alap hozza létre — tanítja I. V. Sztálin — ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy a felépítmény csupán visszatükrözi az alapot, hogy passzív, semleges, közömbös magatartást tanúsít alapjának sorsa iránt, az osztályok sorsa, a rend jellege iránt. Ellenkezőleg, miután létrejött, hatalmas, cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához megerősödéséhez, mindent megtesz, hogy segítsen az új rendnek a régi alap és a régi osztályok felszámolásában és megszüntetésében.« Majd alább Sztálin elvtárs felfedi a felépítmény »kisegítő szerepét«, mivel a felépítményt az alap éppen azért hozza létre, ». . . hogy ez szolgálatára legyen, hogy tevékeny segítséget nyujtson neki kialakulásában és megerősödésében, hogy tevékenyen küzdjön a régi, önmagát túlélő alapnak és régi felépítményének felszámolásáért«.[1]

A Sztálini Alkotmány a szocialista szovjet alap feletti jogi felépítmény legfontosabb része. A szovjet társadalom és állam egész későbbi fejlődése, amelynek eredményeként a Szovjetunióban nem csupán befejeződött a szocializmus győzelmes építése, hanem fokozatosan megvalósul a kommunizmusra, az emberi társadalom lehető legmagasabbrendű szervezeti formájára való átmenet, világosan szemlélteti a szovjet felépítmény tevékeny és alkotó szerepét. Ez a felépítmény hallatlanul rövid történelmi határidő alatt nem csupán a társadalmi

[1] A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra, Budapest, 224. oldal.

viszonyokat alakítja át, hanem magát az emberi öntudatot is, új földön új társadalmat és új embert teremt.

Mivel pedig a Sztálini Alkotmány a szovjet állam és jog összes alapelveinek összpontosított kifejezése, ki kell emelnünk hatalmas jelentőségű alkotó szerepét a Szovjetunióban a kommunizmusra való áttérésben, a népi demokratikus országokban pedig a szocializmus építésének biztosításában és meggyorsításában.

*

A Sztálini Alkotmány nagy alkotója az Alkotmány nemzetközi jelentőségéről szólván, joggal állapította meg, hogy »a Szovjetunió új Alkotmányának nemzetközi jelentőségét aligha lehet túlbecsülni«. »... A Szovjetunió új Alkotmánya — mondotta I. V. Sztálin — a fasizmus ellen szóló vádirat lesz, amely arról beszél, hogy a szocializmus és a demokrácia legyőzhetetlen. A Szovjetunió új Alkotmánya erkölcsi segítség és reális támasz lesz mindazok számára, akik ma harcot folytatnak a fasiszta barbárság ellen.«[1]

A szovjet népek vezérének ezek a prófétai szavai ragyogóan beigazolódtak. A Sztálini Alkotmány zászlaja alatt egyesült szovjet népek álltak az élén a fasiszta barbárság, kegyetlenség és sötétség elleni harcnak, a szovjet népek semmisítették meg a német-olasz-japán fasizmust és ők mentették meg az emberiséget a fenyegető halálos veszélytől.

Azóta évek multak el és a világot ismét az új világháború baljós veszélye fenyegeti, amely háborút a háborús uszítók: az amerikai-angol monopolisták, a halálkereskedők készítik elő, akik a népek vérét bőséges haszonná és aranyosztalékokká akarják átváltoztatni.

És ismét a Sztálini Alkotmány — a szocializmus és a felszabadított munka győzelmeinek alkotmánya — vádolja és leplezi le minden cikkelyével az erőszak és a rablás világát, az amerikai »életformát«, szörnyűséges ellentéteivel a nyomor és a gazdagság között, a dolgozók jogfosztottságával, a linceselésekkel, emberevő atomfenevadjaival, totális és dollárdiplomáciájával, amely minden lépésnél lábbal tapossa a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait és az Északatlanti Blokkhoz hasonló katonai támadó blokkok pókhálójával fonja át a világot; leleplezi az amerikai áldemokráciát, amely belülről a fasizálódás és a fehér terror rendszerét, kívülről a véres agressziót leplező álarcul szolgál.

Sztálin — a nagy győzelmi zászló, a béke és a demokrácia megingathatatlan támasza az egész világ dolgozói számára, a tőkés kizsákmányolás és iga ellen súlyos osztályharcot folytató munkások számára, a Korea és Vietnam szabadságáért, az imperialista elnyomás és rabszolgaság ellen hősiesen küzdő harcosok számára, a kínai népi forradalmi hadseregnek a Wall Street bérencei a mult és a jelen győzelmes csatáiban pusztító katonái és önkéntesei számára, a népi demokratikus országok parasztjai, dolgozói és értelmisége számára, akiknek jogát a földre és a békés munkára a Szovjet Hadsereg saját vérével fizette meg és akinek ezt a jogát a Szovjet Hadsereg megdönthetetlen hatalma biztosítja, Irán és Egyiptom népei számára, akik az angol-amerikai hódítókkal szemben népi vagyonukat és függetlenségüket védik, a béke harcosainak sok nép fiaiból álló, sokmilliós hadserege számára, amely a Béke Világtanács által vezetett hatalmas erővé szerveződött. A Sztálini Alkotmány: törvénytáblákra vésett boldog, békés és szabad élet, amelyet a Szovjetunió népei ma már kivívtak, s amely holnap a tőkés rabság alól felszabadult egész emberiség sajátja lesz.

Ezért, míg az első világháború arra vezetett, hogy az imperializmusról levált Oroszország és a földkerekség egyhatod részén megalakult a Szovjetállam, míg a második világháború a szocializmus és a népi demokráciák széles arcvonalának létesülését vonta maga után, amely a föld lakosságának egyharmadát öleli fel, az angol-amerikai imperialisták által tervezett harmadik világháború »... olyan ellenállást váltana ki a békeszerető népek és az egész demokratikus tábor részéről, hogy az nemcsak egyszerűen egyik vagy másik agresszív hatalom vereségéhez fog vezetni, ahogy ez idáig történt, hanem a világimperializmus egész rendszerének felszámolását vonja majd maga után«.[1]

Az új háború közvetlenül veti fel az egész világ népei előtt »... a tőkés rend ártalmasságának kérdését, amely rendszer nem élhet meg háború nélkül és felveti azt a kérdést, hogy ezt a véres rendszert egy másik rendszerrel, a szocialista rendszerrel kell helyettesíteni«.[2]

A Sztálini Alkotmány halhatatlan dokumentuma a szovjet nép nagy győzelmeinek és soha el nem múló dicsőségének: a népek békéjének, szabadságának és barátságának alkotmánya, útmutató világítótorony ma is és az lesz a jövőben is az egész élenjáró, gondolkodó és becsületes emberiség számára.[3]

E. A. Korovin
A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja.

---

[1] Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, Budapest, 1951. 667. oldal.

[1] »Sztálinról«. A Pravda ünnepi száma Sztálin elvtárs 70. születésnapja alkalmából. Szikra, Budapest, 1951. 50. oldal.

[2] L. P. Berija: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 34. évfordulója. Szikra, Budapest, 1951. 30. oldal.

[3] Megjelent a Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo 1951. évi 12. számában. Fordította *dr. Benkő Gyula*, a fordítást ellenőrizte *dr. Névai László*.

Alkotmányunk nemzetközi jogi jelentősége

Népköztársaságunk alkotmánya szilárd alapja annak, hogy a magyar nép kivehesse részét a szocialista nemzetközi jog építéséből. Ebben áll nemzetközi jogi jelentősége.

Alkotmányunk első szakaszai megállapítják, hogy: Magyarország népköztársaság (1. §), hogy a Magyar Népköztársaság a munkások és dolgozó parasztok állama, hogy a Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé (2. §).

A 3. cikk a Magyar Népköztársaság célkitűzéseiről szólva megállapítja, hogy a Magyar Népköztársaság állama védi az ország függetlenségét s harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen. Ez a két tétel meghatározza a Magyar Népköztársaság külpolitikai programmját s ezzel együtt azt az irányt, amelyben a magyar nép a nemzetközi jog kialakítása terén más államokkal együtt működik.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya nem foglal kifejezetten állást a nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonyát illetően, álláspontja mégis világos és határozott. Következik az ország függetlenségének: az állami szuverenitásnak nyomatékosan hangsúlyozott tételéből. Az állam addig szuverén, amíg ügyeinek elintézésénél más államok idegen érdekeket szolgáló akarata nem érvényesül. Az a felfogás, amely a nemzetközi jog primátusát hangoztatja s a nemzetközi jogot úgy állítja be, mint az egyes államok akarata felett álló magasabb szabályt, az állami szuverenitással éles ellentétben áll. A Magyar Népköztársaság alkotmánya a nemzetközi jognak ilyen primátusát határozottan elveti.

Ismeretes, hogy az 1919. augusztus 11-i weimari német alkotmány 4. cikke kifejezetten megállapítja, hogy: »A nemzetközi jog általánosan elismert szabályai a német birodalmi jog kötelező erővel bíró alkotó részei.« Ezt követve hasonló rendelkezést tartalmaz az 1920. október 1-i osztrák alkotmány is. Ez a tétel a nemzetközi jog primátusának kifejezett elismerése: a nemzetközi jog rendelkezéseit a maguk egészében az állam erre irányuló intézkedése nélkül az államon belüli jog részeiként ismeri el.

A weimari alkotmány, mint ismeretes, szorosan összefonódott a versailles-i szerződéssel, mely amannak megalkotása előtt alig két hónappal iratott alá. A német nép az I. világháború után nem szabadult fel s nem állapíthatta meg szabadon közhatalmi szervezetét.

Az a nemzetközi jog, amely Németországnak az első világháború utáni nemzetközi jogi helyzetét megállapította, a weimari alkotmány szerint a német birodalmi jog részévé is vált. A weimari alkotmány megállapítja azt is, hogy a versailles-i békeszerződés rendelkezéseit az alkotmány semmiben nem érinti (178. cikk). Nyilvánvaló, a weimari alkotmány szóbanforgó rendelkezései a német nép ténylegesen elveszített szuverenitásának voltak jogi formába öntött kijelentései. A német jogászok hiába vigasztalták magukat azzal, hogy az alkotmány szóbanforgó 4. cikke a nemzetközi jog »általánosan elismert« szabályait teszi a német birodalmi jog részeivé, általánosan pedig csak az a jogszabály elismert, amelyet maga Németország ilyenként ismert el.

Preuss miniszter az alkotmánytervezet benyujtásakor a következőket jelentette ki: »Mint egykor az Északamerikai Egyesült Államok a régi államok közösségébe a nemzetközi jogszabályok kötelező erejének elismerésével lépett be, úgy a fiatal Német Köztársaság is elismeri a nemzetközi jog érvényességét.« Jellemző hajbókolás az angolszász világ előtt. Amint a német Fleischmann annak idején megállapította (Dr. Max Fleischmann: Die Einwirkung auswärtiger Gewalten auf die deutsche Reichsverfassung. Halle, 1925. 23. lap): milyen ironiája a világtörténelemnek, hogy az egész félreértés eredménye volt: egy elavult felfogást vett alapul, melyet már mind az USA, mind Anglia elvetett. Ma már mindkettő nagyon tudatosan azt az álláspontot képviseli, hogy nemzetközi jogként csak az tekinthető, amelyet maga az állam jog gyanánt ismert el.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya a Szovjetunió álláspontjával megegyezően nagyon határozottan ezt az utóbbi álláspontot képviseli.

A német nép a weimari alkotmányt az imperialista hatalmak nyomása alatt állva alkotta meg. Mennyire másként alakult a magyar nép sorsa a második világháború után. A Szovjetunió felszabadította a külső és belső elnyomás alól és biztosította számára a népek önrendelkezési joga mindig nyomatékosan hangoztatott és következetesen érvényesített elvének folyományaként az alkotmányhozás szabadságát.

A Magyar Népköztársaság alkotmányának a nemzetközi jogot érintő rendelkezései az állami szuverenitás elvének folyományaként csak azoknak a szerveknek kijelölésére szorítkoznak, amelyek az államot a nemzetközi érintkezésben képviselni jogosítva vannak. Csak az általa kijelölt szervek tényeit ismeri el a nemzetközi élet terén is magára nézve kötelezőnek.

Azok a szervek, amelyek a Magyar Népköztársaságnak más államokkal való érintkezését ellátják, a következők: 1. a Magyar Népköztársaság minisztériumai közül a külügyminisztérium és külkereskedelmi minisztérium, 2. a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, amelynek hatáskörébe tartozik, hogy a Magyar Népköztársaság nevében nemzetközi szerződéseket köt, megerősíti a nemzetközi szerződéseket, megbízza és

fogadja a követeket (20. § e), f) és g) pontok), 3. az Országgyűlés, amely dönt a hadüzenet és a békekötés kérdésében (10. § g) pont).

Mindezeknek a szerveknek az eljárásában a dolgozó nép akarata jut kifejezésre. Az ügyek fontosságuk szerint tartoznak a nép akaratát kifejező különböző állami szervek hatáskörébe. Általában a külügyminisztérium, illetőleg a külkereskedelmi minisztérium intézi azokat az ügyeket, amelyek a Magyar Népköztársaságnak az idegen államokkal való érintkezésére vonatkoznak. Ezek közül az ügyek közül vannak kiemelve azok, amelyeket az alkotmány az Elnöki Tanács, illetőleg az Országgyűlés hatáskörébe utal.

A nemzetközi szerződések kötése s a követek megbízása és fogadása az állam külpolitikai helyzete szempontjából döntő jelentőségű. Ezért utalja az alkotmány ezeket a funkciókat az Elnöki Tanács hatáskörébe.

Az alkotmány egymástól elkülönítve említi meg a nemzetközi szerződések kötését és a nemzetközi szerződések megerősítését. Szorosan véve a nemzetközi szerződések megerősítése a szerződéskötés összetett aktusához tartozik: annak befejező mozzanata. A szerződés megerősítését (ratifikáció) még is meg lehet különböztetni a megelőző mozzanatoktól. A ratifikáció az érdekelt állam önálló ténye, míg a megkötés többi aktusai szükségképpen a másik szerződő féllel, illetőleg felekkel való együttes eljárást tételeznek fel. Alkotmányunk a nemzetközi szerződések megalkotásának egész eljárását éppen azok nagy fontosságára tekintettel — hiszen ezek a nemzetközi jog legjelentékenyebb forrásai — utalja az Elnöki Tanács hatáskörébe.

Viszont közvetlenül magának az Országgyűlésnek hatáskörébe tartozik a döntés a hadüzenet és a békekötés kérdésében. A Magyar Népköztársaság az alkotmány egész szellemének megfelelően a béke biztosítására törekszik. A béke fenntartása egész életének központi problémája. Ezért utalja a béke és háború kérdésében való döntést a legfelsőbb államhatalmi szerv hatáskörébe.

A nemzetközi jog szempontjából különös jelentősége van annak, hogy a Magyar Népköztársaság a munkások és dolgozó parasztok állama. A magyar nép kiszakadt a kapitalista államok gyűrűjéből. A Szovjetunióra támaszkodva megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását s a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé.

A nemzetközi jog a szocializmus erőinek egyre fokozódó térfoglalását mutatja a rothadó kapitalizmus rovására. Alkotmányunk nemzetközi jelentősége az, hogy a magyar nép erejét a szocializmus szolgálatába állítja.

A szocializmus előretörése a nemzetközi jogot teljesen átalakítja. Megszünteti a gazdaságilag gyengébb népnek, a gazdaságilag erősebb által való kizsákmányolását s mindazt, ami a kapitalista nemzetközi jogban ennek a kizsákmányolásnak lehetővé tételét és leplezését szolgálja.

Népköztársaságunk állama harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen. Ez a harc a nemzetközi élet síkjára is kiterjed. A magyar nép a hatalmas Szovjetunió oldalán segítséget nyujt a felszabadulni vágyó népeknek, amelyek le akarják rázni magukról az idegen népek által rájuk rakott bilincseket.

A magyar dolgozó nép, amelyé alkotmányunk szerint minden hatalom, s amelynek akarata érvényesül az idegen államokkal való érintkezés terén is, nagyon jól ismeri a más népek által való elnyomás állapotát. Hiszen az első világháború befejezéséig Magyarországnak alig volt beleszólása a reá tartozó külügyek intézésébe. Szinte tudatosan zárták el a magyarságot még a nemzetközi jog megismerése elől is. Nem véletlen, hogy az első világháború végéig a magyar jogi főiskolákon a nemzetközi jog önálló vizsgatárgyként nem is szerepelt, hanem csak része volt annak a jogbölcseletnek, amely az uralkodó osztály érdekeinek szolgálatában szövegezte meg elméleti tételeit.

A magyar nép az alkotmány által meghatározott szervezetben tevékeny részese a szocialista nemzetközi jog kialakításának, amely a népek önrendelkezési jogát, a népek egyenlőségének elvét s a nyílt és becsületes nemzetközi összeköttetések fenntartását igyekszik megvalósítani, s amely a Szovjetuniónak a népi demokráciákhoz s ezeknek egymáshoz való viszonyában már tényleg meg is valósult.

Népköztársaságunk alkotmányának ez a hatása élénk visszatetszést vált ki az imperialista államok táborában. A Magyar Népköztársaság az USA vezetése alatt álló tábor állandó támadásainak tárgya. Megtagadják az ENSZ-be való felvételét, amelyre pedig a magyar békeszerződésben ígéretet tettek. Hajszát indítottak Magyarország ellen az emberi jogok megsértésének ürügye alatt. A nemzetközi jog sorozatos megsértésével igyekeznek a Magyar Népköztársaság megerősödését gátolni. Tito-Jugoszlávia útján állandó provokációkat követnek el Magyarország területi fennségjoga ellen.

A magyar nép azonban alkotmányára támaszkodva, az ez által kiépített szervezetben rendületlenül helyt áll. A Magyar Népköztársaság alkotmánya erős bástya a béke frontján. Amint Sztálin elvtárs megállapította: a béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek veszik kezükbe saját ügyeik intézését. A Magyar Népköztársaság alkotmánya ezt biztosítja a magyar nép számára, ebben áll jelentősége a nemzetközi élet és a nemzetközi jog szempontjából.

Dr. Buza László

Az alkotmány és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek

1. Népi demokráciánk *alkotmánya* praeambulumában kiemeli, hogy a földesurak és nagytőkések népellenes államhatalmának szétzúzása után a munkásosztály vezetésével, az 1919. évi szocialista forradalom tapasztalataival gazdagodva, a Szovjetunióra támaszkodva népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását.

A szocializmus felé fejlődő gazdasági és társadalmi életünk, országépítő munkánk megvalósult eredményeit s egyben a további fejlődést jelöli a Népköztársaság alkotmánya.

A szövetkezeti mozgalomnak is alapvetően alaptörvénye az alkotmány, amely leszögezi, hogy »Az állam elismeri és támogatja a dolgozóknak a kizsákmányolás ellen irányuló minden valóságos szövetkezeti mozgalmát«. (7. § (2) bek.) Ez a deklaráció egyfelől visszatükrözi a felszabadulást követően az *»álszövetkezetek«* ellen folytatott harcot, másfelől a tagság kezdeményezésére, öntevékenységére és érdekeltségére, a legteljesebb önkéntesség alapján megalakult *valóságos* szövetkezetek elismerésével és támogatásával biztosítja a szövetkezeti mozgalom számára hazánkban egy még azelőtt soha nem látott fejlődés és fellendülés lehetőségét. Valóságos szövetkezeteinkre, a dolgozóknak arra az egyesüléseire, amelyekben a tagság egyéni és a kollektíva közös érdekei helyesen vannak összehangolva, ugyancsak vonatkozik az alkotmány 56. §-a által biztosított egyesülési jog.

A szövetkezeti mozgalom sokirányú megnyilvánulása: az alacsonyabb fokú értékesítő és beszerzési szövetkezetek, valamint a magasabbfokú termelőszövetkezetek közül az *alkotmány külön kiemeli a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket*, amidőn a 7. § (1) bekezdésében hangsúlyozza, hogy »a Magyar Népköztársaság ... kötelességének tekinti, hogy állami gazdaságok szervezésével, mezőgazdasági gépállomásokkal, *az önkéntes társulás és a közös munka alapján működő termelőszövetkezetek támogatásával* elősegítse a mezőgazdaság szocialista fejlődését«.

2. Népi demokráciánkban, a polgári demokratikus forradalom feladatainak elvégzése után került napirendre a szocializmus építése s azon belül a mezőgazdaság szocialista átalakításának kérdése.

Az ország felszabadításával, a demokrácia győzelmével megbukott a nagybirtok és a nagytőke osztályszövetségének hatalmi rendszere, állapítja meg a MDP programmnyilatkozata, majd leszögezi továbbmenően, hogy a mezőgazdaságban a demokrácia felszámolta a feudális maradványokat, felosztotta a nagybirtokot, demokratizálta a földbirtokmegosztást. Ugyanakkor azonban még nem vetett gátat a falu tőkés fejlődésének.

Hazánkban a nagybirtokrendszer megszüntetése és az igénybevett földesúri nagybirtokok felosztása lényegileg a kisparaszti gazdálkodási formát erősítette és szilárdította meg.

Lenin »az agrárkérdésről szóló tézisek fogalmazványá«-ban[1] foglalkozik annak a kérdésnek elemzésével, hogy a forradalmi proletariátus győzelme után a kisajátított kisajátítók földjein mezőgazdasági nagyüzemeket kell-e létesíteni, vagy pedig azok egy részét a kis- és a középparasztság részére át kell adni és megállapítja, hogy »a proletárgyőzelemnek és a proletárgyőzelem szilárdságának biztosítása a proletariátus első és fő feladata. Márpedig a proletárhatalom nem lehet tartós, ha nem semlegesíti a középparasztságot és nem biztosítja a kisparasztság rendkívül jelentékeny részének, ha nem is az egész kisparasztságnak, támogatását«.[2]

Ennél a kérdésnél érdekes és tanulságos az összehasonlítás az 1919. évi Magyar Tanácsköztársaság által végrehajtott földreformmal. A nagybirtokot a Forradalmi Kormányzótanács társadalmi tulajdonba vette és a következőket rendelte el:

»1. §. Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.

2. §. Minden közép- és nagybirtok, minden tartozékával és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt, minden megváltás nélkül a proletárállam tulajdonába megy át.«[3]

A társadalmi tulajdonul kisajátított földesúri nagybirtokon állami és szövetkezeti nagyüzemeket létesítettek, a dolgozó parasztság részére azonban a Tanácsköztársaság semmi földet nem osztott ki. Ekként a munkásosztály nem biztosította a maga számára forradalmi harcában szövetségesét. Lenin a Kommunista Internacionálé II. Kongresszusán, 1920-ban erről a kérdésről a következőket mondta:

»Magyarországon a proletárdiktatúra megvalósítása majdnem semmit sem változtatott a magyar faluban. ... Magyarországon nagy latifundiumok vannak, Magyarországon nagy földterületeken félfeudális gazdálkodást folytatnak. Mindig akad és kell, hogy akadjon a nagybirtoknak olyan része, amelyből adni lehet valamit a kisparasztságnak ... hogy a kisebb parasztnak is jusson valami az elkobzott birtokból ... Különben a kisparaszt nem veszi észre a különbséget az előző kormány és a tanácsok diktatúrája között. Ha a proletárhatalom így viselkedik, akkor nem tarthatja fenn magát.«[4]

A Tanácsköztársaság korai bukásának ez az egyik oka és Lenin figyelmeztető tanításai a munkásosztály

---

[1] Lenin: Az agrárkérdésről. (Szikra 1950.) II. kötet. 590 oldal.
[2] U. az. 591. oldal.
[3] Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. számú rendelete.
[4] Lenin Művei III. kiadás. XXV. kötet 358—59. oldal oroszul.

számára intő példaként szolgáltak és elsősorban ez volt az oka annak, hogy a földesúri birtokok kisajátítása, a nagybirtokok felszámolása után 1945-ben a földet átadták azok számára, akik azt megművelik, felosztották és szétosztották a dolgozó parasztság között.

»... 1945-ben *történelmi szempontból* az elsődleges a demokratikus átalakulás volt... Nem a kisüzem-nagyüzem problémája, hanem a feudális viszonyok megszüntetése volt az, amelyet ezen a szakaszon meg kell oldanunk — állapítja meg Nagy Imre egyik agrárpolitikai tanulmányában. — Ha eltekintettünk volna a marxizmusnak ettől az alapvető tételétől, hibás, helytelen álláspontra jutottunk volna, egész történelmi korszakot átugrottunk volna... A proletariátus a maga harcát a parasztság szövetsége nélkül nem tudja megvívni. A munkásosztálynak tehát meg kell nyernie a parasztságot és ez annyit jelent, hogy *a proletariátusnak meg kell oldani a parasztság feladatait*... A marxizmus szerint a fejlődés a mezőgazdasági nagyüzem kialakulásához a kapitalizmus felszámolásán keresztül a *szövetkezetek útján* vezet, mégpedig a parasztság önkéntes társulása alapján és nem a kapitalista nagyüzemeken keresztül. Tehát a kapitalista nagyüzemek felosztása a szövetkezeti nagyüzemek kialakítását nemcsak hogy nem gátolja, hanem egyenesen feltétele annak«.[1]

Mindezekhez vegyük még hozzá azt is, hogy 1945. évben a mezőgazdasági nagyüzemek kialakításának sem politikai, sem gazdasági előfeltételei nálunk még nem voltak adva.

3. Az 1947. évi választási győzelem következtében érlelődtek a proletárdiktatúra előfeltételei. A proletariátus hatalmának kivívása után népi demokráciánkban a szocializmus felépítésének egyik döntő feltétele lett a mezőgazdaság kollektivizálása. A párt Programmnyilatkozata központi feladatként tűzi ki: »fokozottan védeni a dolgozó parasztságot a falu kizsákmányoló elemeivel szemben, a kizsákmányolók korlátozásával, terjeszkedésük meggátlásával. A népi demokrácia minden kényszertől mentes, a teljes önkéntességen alapuló mezőgazdasági szövetkezetek támogatásával megakadályozza a szegény- és középparasztság romlását és lesüllyedését, lehetővé teszi gazdasági és társadalmi felemelkedését.«

A MDP 1948. évben tartott első Szövetkezeti Konferenciáján referátumában Gerő Ernő annak hangsúlyozása mellett, hogy a népi demokráciánk szövetkezeti rendszerének kiépítésénél a súlypont a falusi általános szövetkezet megteremtésén van, rámutatott arra, hogy elő kell mozdítanunk a termelés szövetkezeti megszervezését. Éspedig a szövetkezeti termelés legegyszerűbb formáitól kezdve a dolgozó parasztság átvezetésével — a szövetkezők önkéntes meggyőződése alapján — a szövetkezetek magasabb formáihoz.

Zseniális szövetkezeti tervében Lenin kidolgozta, Sztálin pedig továbbfejlesztette és megvalósította a falu szocialista átalakítását, a parasztságnak a szövetkezeteken keresztül a szocialista építésbe való bevonását.

A MDP I. Szövetkezeti Konferenciája után röviddel Rákosi Mátyás Kecskeméten az új kenyér ünnepén, 1948. augusztus 20-án tartott történelmi jelentőségű beszédében foglalkozott a mezőgazdaság szocialista átalakításának kérdésével, rámutatott a mezőgazdaság fejlődésének kapitalista és szocialista útjára. A dolgozó parasztság előtt álló két úttal kapcsolatban megállapította: »A népi demokráciának, mely a városban annyi sikerrel építi a szocializmust, a falun is meg kell kezdenie ezt a munkát, a dolgozó parasztság megerősítésére és felvirágoztatására. A kérdés, hogy merre menjen a dolgozó parasztság, fel van vetve és a válasz is világos. A dolgozó parasztság a szövetkezés, a kölcsönös segítés és a közös munka útját választja. És ebben teljes erővel támogatja őt a város dolgozó népe, az egész demokrácia.«[1]

A dolgozó parasztság a mezőgazdasági szövetkezetek, a termelőszövetkezeti csoportok (tszcs) útján megindult a jómódú élet felé, amit számunkra a Szovjetunió kolhozparasztságának gondtalan, jómódú és kulturált élete mintaképül mutat.

A parasztság áttérése a mezőgazdasági termelőszövetkezetek útjára, a föld társadalmi, társas, kollektív megművelésére egyfelől állandó példaadással és meggyőzéssel, másfelől pedig a kulákság elleni elszánt harc útján történik.

Az alkotmány tárgyalása során az Országgyűlésen tartott beszédében Rákosi Mátyás megállapította, hogy »a mezőgazdaságban a szocialista építés még a kezdet kezdetén van. A demokratikus állam birtokai és a termelőszövetkezetek még csak apró szigetek a paraszti birtokok tengerében, de így is már világosan látható, hogy a fejlődés a közös, társas termelésre vesz irányt«, majd megállapította azt is, hogy »a parasztság zöme ma még bizonytalanul, sőt félve néz a szocializmus építésére a falun. Legtöbbjük még rabja a magántulajdonnak. Sorai közt még ott vannak a kulákok és nem egyszer uzsorázza ki őket a városban, vagy a falun még meglévő spekuláció. A parasztságnál ezért még nem lehet olyan gyökeres változásról beszélni, mint az ipari munkásoknál«.[2]

Egy évvel a kecskeméti beszéd után, amikor a nagybérletek megszüntetésével tulajdonképpen indulásnak lendült mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalmunk, még nem lehetett számot adni arról, hogy az egyénileg gazdálkodó kis- és középparaszti gazdaságok már nagy számban tértek volna rá a mezőgazdaság átszervezésének fő útjára, a szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodásra.

Alkotmányunk országgyűlési tárgyalásának időpontjában viszonylag kevés hivatalosan engedélyezett termelőszövetkezeti csoport folytatott szövetkezeti termelést és szántóterületünknek jelentéktelen részét tartotta művelés alatt. Emellett azonban már ekkor működött számos olyan tszcs is, amelyek a 14.000/1948. (XII. 18.) M. T. számú rendelet alapján a földművelésügyi minisztertől kérték a működési engedély kiadását.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk számszerű növekedését mutatja, hogy 1952 májusában milyen sok termelőszövetkezetben hány család hány taggal milyen sok hold szántóterületen, összes szántóterületünk jelentékeny százalékán folytat szövetkezeti társasgazdálkodást. Ehhez a nagy növekedéshez jelentős mértékben és elsősorban hozzájárult népi demokráciánk iparának gyorsütemű fejlődése, felemelt ötéves népgazdasági tervünk, melynek következtében hazánk elmaradt agrár-ipari országból ipari országgá vált.

4. Amikor a Szovjetunióban 1936. évben tárgyalták a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének új

[1] Nagy Imre: Agrárpolitikai tanulmányok 257—260. oldal. (Szikra 1950.)

[1] Rákosi: A dolgozó parasztság a szövetkezés útján válogatott beszédek és cikkek 333—34. oldal. (Szikra 1951.)

[2] Rákosi: A dolgozó nép Alkotmánya. U. ott 444. és 446. oldal.

alkotmányát, a szocializmus építésében hatalmas és világtörténelmi jelentőségű győzelmekről számolhattak be, olyan győzelmekről, amelyek a szocialista rendszer teljes győzelmét mutatták a gazdaság összes ágában.

Sztálin 1936-ban a Szovjetek VIII. rendkívüli összszövetségi Kongresszusán a jogos büszkeség érzésével mondta el, hogy »a mezőgazdaság terén az apró egyéni parasztgazdaságok óceánja helyett, ahol a technika gyenge, a kulák erős volt, ma nekünk van a világon a legnagyobb, gépekkel dolgozó, modern technikával fölszerelt mezőgazdasági üzemünk, a kolhozok és szovhozok mindent átfogó rendszerének formájában. Közismert, hogy a kuláksági mezőgazdaságunkban likvidálva van, az apró egyéni parasztgazdaságok szektora pedig, a maga elmaradt középkori technikájával, jelentéktelen helyet foglal el, s a bevetett terület nagysága szempontjából egész mezőgazdaságunknak mindössze 2—3 százalékát teszi ki... A mi szovjet parasztságunk teljesen új parasztság. Nálunk nincsenek már földesurak és kulákok, kereskedők és uzsorások, akik a parasztságot kizsákmányolhatnák. A mi parasztságunk tehát a kizsákmányolás alól felszabadított parasztság. Továbbá a mi szovjet parasztságunk túlnyomó többségében kolhozparasztság, vagyis munkáját és tulajdonát nem egyéni munkára és elmaradt technikára, hanem kollektív munkára és modern technikára alapozza. Végül parasztságunk gazdaságának alapja nem a magántulajdon, hanem a kollektív tulajdon, mely a kollektív munka alapján fejlődött ki. Mint látjuk, a szovjet parasztság teljesen új parasztság, melyhez hasonlót az emberiség történetében eddig nem ismert«.[1]

Amidőn 1936. évben megalkották a Szovjetunió új alkotmányát, ez olyan történelmi okmány lett, amely a már megtett út, a már elért eredmények leszögezésével visszatükrözte azt a tényt, hogy a Szovjetunióban alapjában megvalósult a szocializmus, azt, amit a marxisták más szóval a kommunizmus első vagy alsó fokának neveznek — olyan okmány, »mely arról tanúskodik, hogy az, amiről a kapitalista országokban a becsületes emberek milliói álmodoztak és ma is álmodoznak — a Szovjetunióban már megvalósult. Olyan okmány... mely arról tanúskodik, hogy az, ami a Szovjetunióban már megvalósult, éppúgy megvalósítható más országokban is«.[2]

A Szovjetunió új alkotmányában kifejezésre jutottak a Szovjetunió életének azok a mélyreható változásai, amelyek az 1924. évi alkotmány elfogadása óta végbementek. Ezek közül kétségkívül a legkimagaslóbb a mezőgazdaság teljes kollektivizálása, a kuláksági mint osztály likvidálása, a dolgozó parasztság tömegeinek átvitele a kapitalizmust szülő egyéni gazdálkodás útjáról a szocialista kolhozgazdálkodás útjára. A lenini-sztálini politikának erről a történelmi jelentőségű győzelméről állapítja meg a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története:

»Mély jelentőségű forradalmi átalakulás volt ez, ugrás a társadalom régi minőségi állapotából új minőségi állapotba, mely következményeiben egyenlő értékű volt az 1917. októberi forradalmi átalakulással.«[3]

A SZ. K. (b)P. útmutatásai és Sztálinnak »Akinek a siker fejükbe szállt« című cikkében foglalt figyelmeztetései nyomán az önkéntességen alapuló mezőgazdasági artelek — amelyek a fejlődés adott szakaszában a kolhozmozgalom *fő formáját* képezik s amelyekben csak az *alapvető* termelési eszközöket kollektivizálják — alakulása, illetve fejlődése hatalmas méreteket öltött. A nagy forradalmi fordulatot követően a kolhozok szervezeti és gazdasági megerősítéséhez komoly segítséget nyujtottak a gép- és traktorállomások, valamint a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről 1930. évi március hó 1. napján kiadott alaptörvény.

1933 februárjában zajlott le az élmunkás kolhozparasztok első kongresszusa, ahol Sztálin megállapította, hogy a régi rendben, amely a kapitalizmushoz vezet, »a parasztok egyenként dolgoztak, ősapáik módjára, elavult munkeszközökkel, a földesurak és tőkések, kulákok és spekulánsok javára, úgyhogy ők maguk éheztek, mások pedig gazdagodtak rajtuk«, az új, a kolhozrendben, amely a szocializmushoz vezet, »a parasztok közösen dolgoznak, artelmódra, modern szerszámokkal — traktorok és mezőgazdasági gépek segítségével —, saját maguknak és saját kolhozaiknak, földesurak és tőkések, kulákok és spekulánsok nélkül, dolgoznak azért, hogy napról napra javítsák anyagi és kulturális helyzetüket«.[1] Megállapította továbbá, hogy az első lépés — a kolhozok megszilárdítása után — a legközelebbi feladat: jómódúvá tenni minden kolhozparasztot.

A szétszórt apró parasztgazdaságok kolhozokban való egyesítésének és a kolhozrendszer fejlődésének számszerű adatainak dokumentálásával a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVII. Kongresszusán 1934 januárjában mondott beszámolójában Sztálin joggal vonhatta le azt a következtetést, hogy »a dolgozó parasztság, a mi szovjet parasztságunk véglegesen és visszavonhatatlanul a szocializmus vörös zászlaja alá állott«.[2]

Két évvel az első kongresszus után (1935 febr.) a szovjet élmunkás kolhozparasztok II. országos kongreszusa elfogadta a mezőgazdasági artel minta-alapszabályát, amelyet a szovjet nép annak alkotójáról »Sztálini Alapszabály«-nak nevez.

Míg »az 1930—34-es években a bolsevikok pártja olyan történelmi feladatot oldott meg, mely a hatalom meghódítása után a proletárforradalom legnehezebb feladata volt: a kistulajdonosi parasztgazdaságok milliót átvezette a kolhozok, a szocializmus útjára«,[3] addig az élmunkás kolhozparasztok II. kongresszusa által elfogadott alapszabály leszögezi, hogy »a kolhozok útja, a szocializmus útja az egyetlen helyes út a dolgozó parasztság számára«, továbbá, hogy »az artel által elfoglalt föld (mint minden más föld is a Szovjetunióban) az állam tulajdona, vagyis az egész nép vagyona. Ezt a földet a munkás-paraszt állam — törvényei értelmében — határidő nélküli, azaz örök haszonélvezetre a artel rendelkezésére bocsátja«.[4]

Ezek voltak — a termelési eszközök társadalmi, szocialista tulajdonának, mint az új szocialista rendszer megingathatatlan alapjának, a népgazdaság összes ágában történt megerősödése folytán — a Szovjetunió mezőgazdaságában, a szovhozok, valamint a magasfokú technikával felszerelt gép- és traktorállomások nagyméretű növekedése mellett, a kolhozrendszer győzelmének egyes főbb szakaszai, mely győzelem következtében a szocia-

[1] Sztálin: A leninizmus kérdései. 534. és 536—537 oldal. (Szikra 1948.)
[2] U. az: 559. oldal.
[3] Sz.K.(b)P. története. 257. oldal. (Szikra 1948.)

[1] Sztálin: A Szovjetunió agrárpolitikája. 396. oldal. (Szikra 1949.)
[2] Sztálin: A leninizmus kérdései. 473—4. oldal. (Szikra 1948.)
[3] Sz.K(b)P. története 397. oldal. (Szikra 1950.)
[4] A szovjet kolhozok sztálini minta-alapszabálya. Magyar-Szovjet Közgazdasági Szemle. III. évf. (1949) 7. szám.

lista társadalmi gazdasági forma uralkodó erő lett a népgazdaságban.

Ezekről az alapvető, a falu gazdasági életében és a szovjet társadalom osztályszerkezetében beállott gyökeres változásokról ad számot a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége alkotmányának 4. cikkelye: »A Sz. Sz. K. Sz. gazdasági alapját a gazdaság szocialista rendszere és a munka- és termelési eszközök szocialista tulajdona alkotják, amelyek annak eredményeképpen szilárdultak meg, hogy a gazdaság kapitalista rendszerét likvidálták, a munka- és termelési eszközök magántulajdonát megszüntették és az embernek ember által való kizsákmányolását megsemmisítették.«[1]

A Sz. Sz. K. Sz. alkotmánya megállapítja továbbá, hogy a kolhozok kollektív üzemei, élő és holt felszerelésükkel, a kolhozok munkatermékei és közhasználati épületei *a kolhozok társadalmi szocialista tulajdona*, emellett biztosítja minden kolhozparaszt számára a háztáji gazdasághoz való jogot és elismeri ezek személyes tulajdonaként a lakóházat, valamint a minta-alapszabály rendelkezéseire utalással meghatározott állatállományt és a háztáji gazdálkodáshoz szükséges kisebb mezőgazdasági felszereléseket. (7. Cikkely.) A szocialista tulajdon formáit tekintve megállapítja az alkotmány, hogy az a Sz. Sz. K. Sz.-ben vagy az egész nép tulajdonaként állami tulajdon, vagy pedig egyes kolhozok, szövetkezeti egyesülések tulajdonaként szövetkezeti-kolhozgazdasági tulajdon. (5. Cikkely.) Törvénybe iktatta 8. Cikkelyében az alkotmány, hogy »a kolhozok által elfoglalt földet bekebelezik a kolhozok számára ingyenes és határidő nélküli haszonélvezetre, vagyis örökre«.[2]

A Szovjetunió Sztálini Alkotmánya ekként rögzíti a kolhozrendszer, a szocialista mezőgazdaság győzelmét. Ezzel egyben biztosította a mezőgazdaság szocialista termelési módjának, a nagyüzemi társadalmi termelés, a magasabb technika, a fejlett agrotechnikai módszerek és a társadalmi munka olyan továbbfejlesztését, amelyek alapján a Nagy Honvédő Háborúban a kolhozrendszer bebizonyította fölényét, életrevalóságát és erejét.

A kolhozrendszer állandó fejlődése még jobban megerősítette a munkásosztály és a parasztság szövetségét s mintaképül szolgál a mezőgazdaság szocialista átalakítására a népi demokratikus országokban.

5. Népi demokráciánk útján a »fordulat éve« jelentette »az átbillenést« a forradalom polgári demokratikus szakaszáról a szocialista forradalom, a diktatúra szakaszára. De nem jelentette még a szocializmus döntő támadását a város és a falu kapitalistái ellen, azt a nagy fordulatot, amelyet Sztálin »A nagy fordulat éve« című cikkében[3] az ipar és a mezőgazdaság kiépítése terén összefoglalt. A fordulat nálunk megteremtette politikai és gazdasági feltételeit annak, hogy rátérjünk népi demokráciánkban, tehát a mezőgazdaság területén is, a szocializmus építésére. Ennek alapvető követelménye a dolgozó parasztság meggyőzése a nagyüzemi szövetkezeti gazdálkodás, a kollektív termelés előnyeiről. Ez szívós, türelmes, fáradhatatlan és következetes munkát követel, a szövetkezés teljes önkéntességét, mert minden nyomás, erőltetés e téren csak kárt okoz. Emellett a termelőszövetkezeti mozgalom erősítéséhez hozzájárulnak mindazok a hatalmas támogatások, amelyekkel a dolgozó nép állama a dolgozó parasztság szövetkezeti társasgazdálkodásának fejlődését és megszilárdítását segíti. Ezek közül megemlítjük a mezőgazdasági gépállomások által kedvezményes feltételek mellett végzett gépi munkát, az állami gazdaságok által szolgáltatott minőségi vetőmagvakat, a különféle hitel-, adó- és beadási kedvezményeket, termelési szerződések és törzstenyészetek stb. által nyujtott támogatást. Mindezekhez járul a tagosítási eljárás megkönnyítése,[1] amely lehetővé teszi, hogy a nagyüzemi gazdálkodás érdekében a szövetkezeti tagok számos tagban, szerteszét fekvő földjeiket nagy, gépi művelésre alkalmas táblákba vonják össze.

Emellett nyomatékosan kell rámutatni arra a rendkívül nagyjelentőségű támogatásra, amelyben a termelőszövetkezeti mozgalom a szervezésben azáltal részesült, hogy Rákosi Mátyás útmutatása alapján[2] a kormányzat a meglévő és működő, fejlődésre legalkalmasabb szövetkezetek tényleges helyzetéből és meglévő tapasztalataiból kiindulva kidolgozta és a dolgozó parasztság rendelkezésére bocsátotta a termelőszövetkezeti csoportok működési szabályzatának mintáit.[3] A fokozatosság elvének szem előtt tartásával kialakult termelőszövetkezeti típusok — amelyek a nagyüzemi szövetkezeti társas gazdálkodásnak fokról fokra magasabb szervezeti formái — lehetővé teszik a dolgozó parasztság számára, hogy önkéntes elhatározásának megfelelően ahhoz a típusú (fokú) szövetkezethez csatlakozzék, amely számára a legérthetőbb és legelfogadhatóbb termelőszövetkezeti forma.

Az előbbiekhez járultak azok a rendelkezések is, amelyek a kulákok gazdasági erejének korlátozására, s ezzel politikai befolyásának megszüntetésére irányultak s amelyek kihatásukban alkalmasak arra, hogy az ingadozó középparasztokat leválasszák a kulákságról és őket a termelőszövetkezeti mozgalom felé fordítsák.

Az 1949. évben alkotott alkotmányunkban világosan kifejezésre jut, hogy Népköztársaságunkban: a munkások és dolgozó parasztok államában »a dolgozó nép fokozatosan kiszorítja a tőkés elemeket és következetesen építi a gazdaság szocialista rendjét« (4. §), visszatükrözi továbbá alkotmányunk, hogy népi demokráciánk a mezőgazdaságban is irányt vett a szocializmus építésére. Mindazonáltal közelről sem állíthatjuk, hogy ez időpontban dolgozó parasztságunk már »... végleg ellökte csónakját a kapitalizmus partjaitól és szövetségben a munkásosztállyal elindult előre, a szocializmus felé«, mint azt Sztálin a szovjet parasztságról a Sz. K. (b) P. XVII. Kongresszusán tartott beszámolójában elmondta.[4] Ez a körülmény természetesen semmivel sem csökkenti azoknak a tényeknek politikai és gazdasági jelentőségét, amelyek a szocializmus építése alapjainak mezőgazdaságunkban való lerakásáról alkotmányunkban visszatükröződnek.

A mezőgazdaság szocialista átalakításának erről a periódusáról Rákosi Mátyás a termelőcsoportok és gépállomások küldötteinek 1950 januárjában tartott első

[1] A Sz. Sz. K. Sz. Alkotmánya. (Idegennyelvű Irodalmi Kiadó. Moszkva, 1947.)
[2] U. ott.
[3] Sztálin: A Szovjetunió agrárpolitikájáról 271—284. oldal. (Szikra 1949.)

[1] A mező- és erdőgazdasági ingatlanok részleges tagosításáról szóló 1949. évi 3. számú törvényerejű rendelet.
[2] A MDP Központi Vezetőségének 1948. november 27-i ülésén tartott beszéd. Válogatott beszédek és cikkek 355. oldal. (Szikra 1951.)
[3] A 14.000/1948. (XII. 18.) Korm. sz. rendelet mellékletét képező I., II. és III. típusú mintaszabályzatok. Ezeknek a Tszcs működési szabályoknak, valamint az önálló termelőszövetkezet alapszabályának ezidőszerint hatályos mintáit az 1001/1951. sz. minisztertanácsi határozatban kapott felhatalmazás alapján a földmővelésügyi miniszter 18.010/1951. (I. 20.) F. M. számú rendeletének mellékletei tartalmazzák, egységes szerkezetbe foglalva.
[4] Sztálin: A Szovjetunió agrárpolitikájáról 415. oldal. (Szikra 1949.)

országos tanácskozásán megállapította: »... helyes volt az út, amelyre pártunk vezette őket, mint ahogy helyes volt az az út, amelyre előttünk felszabadítónk, a nagy Szovjetunió parasztsága rálépett...

...A termelőszövetkezetek egy esztendő alatt be tudták bizonyítani nemcsak életképességüket, hanem fölényüket is. Ma már az ország minden harmadik községében van termelőszövetkezet és a kétkedők most már az elért eredmények alapján saját szemükkel győződhetnek meg a szövetkezeti termelés fölényéről... Semmi kétség, hogy előbb vagy utóbb az egész magyar dolgozó parasztság meggyőződik ennek a termelési módnak helyességéről és követni fogja az úttörők, az első 40—50 ezer parasztcsalád példáját.«[1]

6. Az alkotmány által biztosított keretekben a párt útmutatása s az állam hathatós támogatása alapján, a lenini-sztálini elmélet és a szocializmusnak a Szovjetunióban történt győzelmes felépítése nagyszerű tapasztalatainak felhasználásával, mezőgazdaságunk szocialista szektorának mindhárom formája — az állami gazdaságok, gépállomások és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek — számszerűleg figyelemreméltó fejlődést mutat. A szocialista szektor szántóterülete a mezőgazdaság szántóterületének jelentékeny részét teszi ki, s 1951 végéig a termelőszövetkezeti városok és községek száma sokszorosára emelkedett.

A MDP II. Kongresszusának határozata megállapítja, hogy a Párt és az ország előtt álló döntő stratégiai feladat: a mezőgazdaság szocialista átszervezésével népgazdaságunk kettős jellegének megszüntetése, népgazdaságunk egységes alapjának megteremtése s hogy a korszerű, nagyüzemű, gépesített mezőgazdaságra való áttérésnek fő útja az elaprózott, egyéni parasztgazdaságok egyesülése termelőszövetkezetekbe. Kongresszusi referátumában Rákosi Mátyás idenézve nyomatékkal figyelmeztetett arra, hogy »*a termelőszövetkezetek* kérdését napirendre tűzte szocialista fejlődésünk, mely parancsolóan megköveteli, hogy *minél előbb szűnjön meg a jelenlegi állapot, amikor egyik lábunkkal az iparban már szocialista talajon állunk, a másik lábunk a falun a sok százezer egyénileg művelt paraszti gazdaságon nyugszik*«.[2]

Népi demokráciánk szocialista építőmunkájának eme rendkívül nagyhorderejű problémája mellett azonban jelentőségében semmivel nem kisebb az a soronlévő feladat, amely az elért számszerű eredmények mellett azok minőségi megjavítását tűzi ki célul, éspedig a már meglévő termelőszövetkezetek és csoportok gazdasági, szervezeti és politikai megszilárdítását, munkafegyelmük megerősítését.[3] Mindezeknek a kérdéseknek különös jelentőséget tulajdonított a termelőszövetkezetek és gépállomások élenjáró dolgozóinak 1951 decemberében tartott II. országos tanácskozása. Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter itt tartott beszámolójának számszerű adatai[4] beszédes bizonyítékai annak, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődését és megszilárdítását népi államunk az alkotmányban leszögezett kötelezettségének megfelelően milyen hatalmas támogatásban részesítette. Ezekhez járultak azok a felbecsülhetetlen értékű tapasztalatok, amelyet a parasztdelegációk révén a magyar termelőszövetkezeti mozgalom a Szovjetunió kolhozaiban, gép- és traktorállomásain, valamint szovhozaiban közvetlenül láthatott és tanulhatott.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk egyik jelentős eseménye és eredménye, az alkotmányban lefektetett kötelező megsegítésnek egyik kimagasló megnyilatkozása az 1951. évi 33. számú törvényerejű rendelettel a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa mellett működő szervként a termelőszövetkezetek élenjáró képviselőiből és a termelőszövetkezetek ügyeivel foglalkozó szakemberekből létesített »Termelőszövetkezeti Tanács«, amelynek főfeladata általában a termelőszövetkezetek fejlesztésének és gazdálkodásának előmozdítása.[1]

Alkotmányunk reflektorfényében virágzó szövetkezetekké fejlődnek, erősödnek, szilárdulnak mezőgazdasági termelőszövetkezeteink, amelyek számára népi demokráciánk minden támogatást megad, gépeket, traktort, kombájnt, jó vetőmagot, műtrágyát, s amelyeket mindennel segíti ahhoz, hogy jómódúak legyenek.

Az alkotmányban kifejezett mindazon általános alapelv, amely a munkaviszonyok, a pihenéshez, üdüléshez, művelődéshez való jogok tekintetében »a szocializmusnak ezekre az alapjaira és oszlopaira támaszkodik«, képezi további alapját annak, hogy a kizsákmányolás alól felszabadult s a hatalmon levő munkásosztállyal szilárdan szövetséges dolgozó parasztság tömegesen a termelőszövetkezetben egyesülve építse saját boldog jövőjét, valósítsa meg a termékek bőségét, s a termelőszövetkezet győzelmével járuljon hozzá a szocializmusnak a városban és falun való végleges győzelméhez.

7. A társas szövetkezeti gazdálkodás egyes kérdéseiről szóló, megközelítőleg sem átfogó vázlatunk befejezéséül kiemeljük azt a jelentős szerepet, amelyet a szocializmus építésének döntő stratégiai feladatában: a mezőgazdaság szocialista átszervezésében az állami gazdaságok és a gépállomások betöltenek. Ezek sajátos, továbbá egymáshoz, valamint a mezőgazdasági termelőszövetkezetekhez való viszonyainak vizsgálata meghaladja ezúttali kereteinket.

* * *

Alkotmányunk ünnepén emlékezzünk arra, hogy 1948-ban ezen a napon mutatott rá történelmi jelentőségű kecskeméti beszédében *Rákosi Mátyás* a mezőgazdaság szocialista átszervezésének fő útjára: a mezőgazdasági termelőszövetkezetek kérdésére, s a további fejlődés döntő láncszemeként hangsúlyozta, hogy népi demokráciánknak, mely a városban már sikerrel építi a szocializmust, a falun is meg kell kezdenie ezt a munkát.[2]

A szocialista építésnek, a fejlődés és felemelkedésnek ezen az útján az alkotmány nemcsak az eddig elért eredményeket rögzíti, hanem emellett a Szovjetunió fejlett szocialista mezőgazdaságának világtörténelmi jelentőségű tapasztalataira támaszkodva, egyben biztosítja a további fejlődés útját.

Dr. Martos Pál

---

[1] Rákosi: Válogatott beszédek és cikkek. 514—521. oldal (Szikra 1951.)

[2] A szocializmus építésének útján. A MDP II. Kongresszusának anyagából. 55 oldal. (Szikra 1951.)

[3] L. idenézve az 1009/1952. (IV. 24.) Mt. h. számú határozatot »a termelőszövetkezetek gazdasági megszilárdításáról és munkafegyelmének megerősítéséről«, továbbá Hegedüs András tanulmányát »Mezőgazdaságunk szocialista átszervezésének kérdései«. (Társadalmi Szemle 1952. április havi 4. száma.)

[4] Szabad Nép 1951. december 28. és Termelőszövetkezet 1952. január 10. számai.

[1] L. idenézve a cikkíró szemléjét a Jogtudományi Közlöny 1952 januári számában.

[2] Rákosi: A dolgozó parasztság a szövetkezés útján. Válogatott beszédek és cikkek 333—34. oldal. (Szikra 1951.)

Az alkotmány hatása büntetőjogunk fejlődésére

Azokban a kemény harcokban, amelyeket a magyar népi demokrácia vívott a nép ellenségei ellen, a küzdelem utolsó szakasza nem egyszer a büntetőbíróság előtt játszódott le. A dolgozó nép törvényes keretek között a büntetőjog alkalmazásával itt vonta felelősségre azokat, akik összeesküdtek a nép hatalma ellen, összejátszottak a külső ellenséggel, a régi rendet akarták visszaállítani. A büntetőjog az osztályharcnak le nem becsülhető szükséges eszköze, az osztályharc hétköznapi menetének és történelmi jelentőségű fordulatainak elmaradhatatlan kísérője. Az eddig szerepelt valamennyi uralkodó osztály érdekeinek megvédése, az osztályellenség megverése vagy megsemmisítése céljából élt a büntetőjogi eszközökkel. A szocialista állam büntetőjoga azonban tartalmában, feladataiban alapvetően különbözik minden más társadalom büntetőjogától, minthogy nem a kizsákmányolást, nem a kizsákmányoló és elnyomó kisebbséget szolgálja.

A büntetőjog jelentőségéből következett, hogy annak alapeszméi, tartalma, rendszere sem az uralkodó osztály számára, sem az elnyomott vagy a hatalomra törekvő osztályok számára nem volt közömbös. Sokszor büntetőjogi kérdések körül is folyt politikai harc. A büntetőjog jelentőségével magyarázható meg az, hogy a történelmi korszakok határán született alkotmányokban szerepelnek büntetőjogi vonatkozású rendelkezések. Az »Ember és polgár jogainak deklarációja« tartalmaz büntetőjogi tételeket. Kimondja: »Amit nem tilt a törvény, nem lehet megbüntetni«, »Mindenkit ártatlannak kell tekinteni, amíg bűncselekmény miatt el nem ítélik.« A burzsoázia azonban, amikor uralmát erősnek, véglegesnek hitte, hűtlen lett az ünnepélyesen tett nyilatkozataihoz.

A Sztálini Alkotmány a büntetőjogra vonatkozó több tételt tartalmaz, a büntetőjog fejlődése számára új utakat nyit. A Sztálini Alkotmánnyal összhangban jöttek létre a szovjet rendszert védelmező, erősítő büntetőjogszabályok, amelyek kidomborították, aláhúzták a szovjet büntetőjog szocialista jellegét. A Sztálini Alkotmány szellemében születtek azok a büntetőjogszabályok, amelyek alkalmas eszközei lettek a szocialista állam funkciói betöltésének.

A magyar alkotmány, az 1949 : XX. tv., jelentőségében az egész magyar állam, az egész nép életére kiható alkotás, mert nincsen sem a társadalom, sem az egyesek életének egyetlen olyan fontos területe sem, amelyet ne érintene. Rákosi elvtárs az országgyűlésen 1949. augusztus 17-én tartott beszédében említést tett arról, hogy az alkotmánytervezet készítésekor az előkészítő bizottsághoz egy sor módosítási javaslat érkezett, »mely lényegében mind arra futott ki, hogy az alkotmánytervezetbe lehetőleg sok törvényt is szorítsanak bele ... Az ilyen módosításokat, amelyeknek tárgya nem az alkotmányba, hanem különböző törvényalkotásokba kívánkozik, a bizottság nem fogadta el«. Érthető tehát, hogy amikor az alkotmányban található büntetőjogi vonatkozású tételekről vagy azok jelentőségéről a büntetőjog szempontjából beszélünk, nem várunk az alkotmánytól részletes büntetőjogi szabályokat, hisz az alkotmánynak nem ez a feladata. Tisztában kell lennünk azzal is, hogy az alkotmány jelentőségét a büntetőjog szempontjából nemcsak az alkotmány szellemében fogant új büntetőjogszabályokban kell keresnünk. »Az alkotmánytervezet regisztrálása és törvény formájában való rögzítése annak, amit a valóságban létrehoztunk és kivívtunk« — mondta Rákosi elvtárs. Ha a büntetőjogra alkalmazzuk ennek a megállapításnak értelmét, ez annyit jelent, hogy az alkotmány megerősíti, alaptörvényben juttatja kifejezésre azokat az elvi jelentőségű változásokat, amelyekben a büntetőjog már az alkotmány kihirdetése előtt átment. Az a fejlődés tehát, amelyet az akotmány a büntetőjog területén elindított, nem előzmények nélküli, hanem szerves folytatása annak, ami helyes, haladó, már eddig is a büntetőjogban megvalósult. Az alkotmány 37. §-a például, amely kimondja, hogy »a bíróságok hivatásos bírákból és népi ülnökökből alakított tanácsokban ítélkeznek«, már előbb, az 1949 : XI. tv.-ben megvalósult. Felsorolhatunk az alkotmányban kifejezett több olyan követelményt, amely a népi demokrácia büntetőjogának fejlődése során már korábban megvalósult, például a dolgozó nép ellenségeinek büntetésére, a népi demokrácia védelmére, a személyes szabadság és sérthetetlenség biztosítására vonatkozót. Az alkotmány tehát megtartja, törvényi formába önti a már elért vívmányokat, és ezzel megteremti a szerves kapcsolatot az addigi és az azután meginduló fejlődés között. Az alkotmány tömören megfogalmazza, megerősíti az addig kivívott szükséges, hasznos eredményeket, nyomatékot ad azoknak, tudatosítja azokat a célkitűzéseket, amelyeket a büntetőjogunk addig is követni igyekezett és megjelöli a további fejlődés útját.

Az alkotmány, mint már említettük, több olyan tételt tartalmaz, aminek büntetőjogi vonatkozása van. Az 59. § értelmében »A Magyar Népköztársaság polgárainak alapvető kötelessége: a nép vagyonának megvédése, a társadalmi tulajdon megszilárdítása, a Magyar Népköztársaság gazdasági erejének fokozása, a dolgozók életszínvonalának emelése, műveltségük gyarapítása és a népi demokrácia rendjének megerősítése«. A büntetőjog ezekből a tételekből azt a következtetést vonta le, hogy e kötelezettségek megszegése, amennyiben az a társadalomra veszélyes, bűncselekmény. Sok olyan büntetőjogszabály keletkezett az alkotmány kihirdetése óta, amely összhangban az idézett szakasszal, büntetéssel fenyegeti azokat, akik a nép vagyonát megkárosítják

vagy védelmét elmulasztják, akik a népgazdaság ellen máskép vétenek, akik a népi demokrácia rendjét támadják. Az állampolgárok ilyen irányú kötelezettségének jelentőségére utal Rákosi elvtárs is, amikor a legfőbb ügyész intézményéről szólva ezt mondja: »Az országgyűlésnek felelős legfőbb ügyész egyik biztosítéka annak, hogy ... a polgárok a törvényeket be is tartják.«

Az alkotmány 61. § (2) bekezdése kimondja: »A hazaárulást, a katonai eskü megszegését, az ellenséghez való átpártolást, a kémkedést, az állam katonai hatalmának minden csorbítását, mint a hazának és a dolgozók ügyének elárulását, a törvény a legszigorúbban bünteti.« Ezzel a rendelkezéssel összhangban állanak mindazok a büntető jogszabályok, amelyek az állam elleni bűncselekményekre állapítanak meg büntetést, az 1946 : VII. tv., az 1951. évi 21. sz. tvr. stb.

Az alkotmány 3. §-a értelmében: »A Magyar Népköztársaság állama védi a magyar dolgozó nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét ...« Ez a tétel nyomatékot ad a 61. § rendelkezéseinek, mert az állam és értelemszerűen az állami szervek, bíróságok, ügyészségek számára is meghatározza legfontosabb feladataikat. Az állam ezt a feladatát a büntetőjog alkalmazásával is megvalósítja. Tudjuk, hogy nem a büntetőjog e feladat betöltésének egyetlen — s nem is a legfontosabb — eszköze. De ha végigtekintjük a magyar népi demokrácia útját, az árulók ellen lefolytatott bűnpereket, belátjuk, hogy az alkotmány idézett szavainak beteljesedésében a büntetőjog sokszor jelentős szerepet vitt.

Az állampolgárok jogait és kötelességeit az alkotmány VIII. fejezete állapítja meg. E rendelkezések szankcióját a büntetőjogban megtalájuk. Az állampolgárok jogainak megvalósítását és tiszteletbentartását nemcsak és nem elsősorban a büntetőjog biztosítja, mert például a munkához való jog büntetőjogi eszközökkel megvalósítható nem lenne. E jog védelmében azonban a büntetőjognak is van szerepe. Kitűnik ez például a Munka Törvénykönyve 153. §-ának a rendelkezéséből, amely szerint »Szigorúan kell büntetni mindenkit, aki a munkának ebben a törvénykönyvben megállapított rendjét megsérti.« Vannak az állampolgárok jogai között olyanok, amelyeknek büntetőjogi garanciája annyira fontos, hogy az alkotmány maga hivatkozik rá. A 49. § (2) bekezdése értelmében: »A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti.« Éppen ilyen jelentősek a büntetőjogszabályok a személyes szabadság, a levéltitok, a magánlakás tiszteletbentartásának biztosítása vonatkozásában.

Az alkotmány egyrészt rögzíti azt, amit »a valóságban létrehoztunk és kivívtunk«, másrészt »a további fejlődés útját jelöli meg.« Ez így van a büntetőjog terén is. Az alkotmány megjelölte a büntetőjog fejlődésének további útját, megjelölte azzal, hogy meghatározta az állam jellegét, funkcióját általában, a bíróságok feladatát, hogy meghatározta a társadalmi rendet, az államhatalmi, államigazgatási szerveket, feladataikat, az állampolgárok jogait és kötelességeit. A büntetőjog további fejlődésében a maga eszközeivel támogatta az alkotmány tételeinek, célkitűzéseinek megvalósulását. Az alkotmány megjelölve a fejlődés további menetét, kimondja: »A dolgozó nép fokozatosan kiszorítja a tőkés elemeket és következetesen építi a gazdaság szocialista rendjét« — s a büntetőjognak nem lehet más feladata, felépítményi szerepének megfelelően, mint támogatni a dolgozó népnek *ezt* a törekvését. Ehhez azonban a régi büntetőjogi formák elégteleneknek bizonyultak, ezért megalkotásra került az 1950 : II. tv., a büntetőtörvénykönyv általános része (Btá), amely alkalmasabbá tette az egész büntetőjogot az alkotmány célkitűzéseinek támogatására. A Btá. a büntetőtörvények feladatául azt jelöli meg, hogy: »... védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.« A társadalomra veszélyes cselekmények pedig »minden olyan tevékenység, vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.« A Btának idézett rendelkezései a szocialista büntetőjogra jellemzőek és az alkotmányban gyökereznek. Gondoljunk az alkotmánynak az állam feladatát, a magyar dolgozó nép szabadságának, hatalmának, az ország függetlenségének védelmében, a bíróságok feladatát pedig a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjének, intézményeinek, a dolgozók jogainak védelmében megjelölő rendelkezéseire. Amikor tehát a Btá. a társadalomra veszélyes cselekmény fogalmát meghatározta, ilyennek azt nevezte, ami a dolgozó népnek, az állam, a bíróság által védett és az alkotmányban meghatározott érdekei ellen irányul. Közvetlenül az alkotmány rendelkezésén alapul a Btá. 8. §-a is, amely szerint nincs helye kiadatásnak, ha olyan személy kiadatását kérik, akit demokratikus magatartásáért vagy a népek felszabadítása érdekében kifejtett tevékenységéért üldöznek. A Btá. meghatározva a büntetés célját, ezt mondja: »A büntetést a dolgozó nép védelme érdekében, az elkövető megjavítása és nevelése, továbbá általában a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartása végett kell alkalmazni.« Lehetetlen fel nem ismernünk ebben az alkotmány rendelkezéseit, amely a bíróságok feladatai között a dolgozók jogainak védelmét jelölte meg s kimondta, hogy a bíróságok »nevelik a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására.«

Rákosi elvtárs a dolgozó nép alkotmányáról tartott beszédében rámutatott arra, hogy az ipar milyen mértékben államosított, a nagykereskedelmet az állam bonyolítja le, a kiskereskedelemben az állam és a szövetkezetek az áruforgalmat milyen mértékben bonyolítják le, s a mezőgazdaságban tért hódít a társasgazdálkodás. Ilyen feltételek mellett mondhatta ki az alkotmány, hogy »a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van«. A társadalmi tulajdon az az alap, amelyre támaszkodva az államhatalom szervezi és irányítja a népgazdaságot a termelőerők kifejlesztése, a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának állandó emelése, az ország védőerejének fokozása érdekében. A társadalmi tulajdon mértékének megnövekedése, jelentősége a népgazdaság és ennek révén a népköztársaság egész állami és társadalmi rendje szempontjából tette szükségessé a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének új alapokra helyezését. Ez valósult meg az 1950. évi 24. sz. tvr. megalkotásával. A tvr. bevezető része az alkotmányra hivatkozik: »Az alkotmány minden állampolgár kötelességévé teszi a nép vagyonának megvédését és a társadalmi tulajdon megszilárdítását. Ennek a törvényerejű rendeletnek az a célja, hogy a társadalmi tulajdont a büntetőjog fegyvereivel oltalmazza.«

Sok más büntetőjogszabály sorolható még fel, amely mind az alkotmányban megfogalmazott intézmények, az ott meghatározott társadalmi rend védelmének szolgálatában áll: az 1950. évi 4. sz. tvr. a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről, az 1951. évi 21. sz. tvr. az államtitok és a hivatali titok büntetőjogi védelméről, az 1951. évi 34. sz. tvr. a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről stb.

A büntető eljárási jog számára is tartalmaz az alkotmány értékes útmutatást. A VI. fejezete a bírói szervezetről, a VII. fejezet az ügyészségről szól. Az 1951 : III. tv. a büntető perrendtartásról (Bp.) az alkotmány tételeit értékesíti és megteremti a rendszerében, intézményeiben is új, szocialista büntető eljárási jogot. A Bp. 1. §-a meghatározza a törvény célját: »E törvény célja az, hogy a büntető eljárás szabályozásával a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjének és intézményeinek, valamint a dolgozók jogainak védelmében biztosítsa a bűncselekmények üldözését, a dolgozó nép ellenségeinek megbüntetését s a dolgozóknak a szocialista társadalmi együttélés szabályaira való nevelését.« Az idézett § az alkotmány 41. §-ával szinte szószerint egybehangzó. A Bp. szabályai a legmesszebbmenően gondoskodnak az alkotmány rendelkezéseinek megvalósulásáról, a népi ülnökök intézményének útján a demokratizmus érvényesüléséről, a tárgyalások nyilvánosságának biztosításáról, a vádlottnak a védelemhez való jogának érvényesüléséről. Az alkotmány VII. fejezete a törvényesség megtartásának jelentőségét domborítja ki, amikor a legfőbb ügyészt jelöli meg a törvényesség őreként. E fejezet az ügyészi szervezet fejlődésének útját szabja meg s kitűzi azokat a feladatokat, amelyeket a legfőbb ügyésznek az ügyészi szervezet útján meg kell valósítania: »A legfőbb ügyész gondoskodik arról, hogy a Magyar Népköztársaság rendjét, biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető mindennemű cselekmény következetesen üldöztessék.«

Csonka lenne mindaz, amit eddig elmondottunk, ha nem mutatnánk rá arra, hogy az alkotmány nemcsak a büntetőjogalkotás fejlődésének szabott irányt és adott hatalmas lendületet, hanem befolyással van a joggyakorlatra is. Az alkotmánynak a bíróság feladatait meghatározó tétele a bíróságok működése számára szilárd elvi alapot ad, amelyen állva a bíróságok a büntetőjog alkalmazásával maradéktalanul betölthetik hivatásukat. A bíróság, de a büntetőjogot alkalmazó minden más szerv számára is az alkotmány röviden, világosan meghatározza a feladatokat: a harcot a dolgozó nép ellenségei ellen, az egész népi demokratikus berendezkedésnek s ebben a dolgozók jogainak védelmét és a dolgozók nevelését.

A joggyakorlat, a bírói ítéletek mind világosabban tükrözik azoknak a céloknak tudatát, amelyeket az alkotmány állít a büntetőjogi hatalmat gyakorló szervek elé. Rákosi elvtárs 1948. január 10-i beszédében még ezt mondta: »A bíróságokat is, melyek oly gyakran hoznak felháborító és a demokráciára szégyenteljes ítéleteket, az idén szemügyre fogjuk venni és intézményesen gondoskodunk arról, hogy az új magyar szellem közéjük is teljes erővel benyomuljon.« Azt hisszük, joggal mondhatjuk, hogy az új szellem meghonosulásához a bíróságokon az alkotmány is hozzájárult határozott, világos elvi útmutatásaival, a népi demokráciának megfelelő bírói szervezet létrehozásával. Tapasztalhatjuk, hogy a bíróságok a társadalmi tulajdon fosztogatóival szemben szigorú következetességgel lépnek fel, az ítéletek hangsúlyozzák a társadalmi tulajdon jelentőségét, úgy, amint arra az alkotmány tanít. Rákosi elvtárs már 1948-ban felhívta a figyelmet a lopások elleni küzdelem fontosságára, de ez a figyelmeztetés teljes hatással az alkotmány szellemében megalkotott 24. sz. tvr. életbelépése óta érvényesül, a bíróságok főleg azóta munkálkodnak a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelme eszközeinek kiművelésén. Az alkotmány arra tanít, hogy a bíróságok feladata a dolgozók nevelése a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására. A joggyakorlat etekintetben is az alkotmány szavainak tudatában fejlődik. Rámutathatunk ezzel kapcsolatban többek között a Legfelsőbb Bíróságnak az ittasság és a jogos védelem kérdéseiben hozott elvi határozataira, melyek megkövetelik a szocialista tudattól áthatott emberhez méltó magatartást s ezzel segítik a kapitalista tudati maradványok levetését s a szocialista társadalmi együttélés szabályainak hathatósabb érvényesülését. Ez összefüggésben kiemelendő a bíróságok olyan irányú tevékenysége is, amellyel a munkafegyelem megszilárdítását szorgalmazzák. Rákosi elvtárs 1951. november 30-i beszédében figyelmeztetett arra, hogy »a munkafegyelem meglazulása az egész szocialista építést, az ország felvirágoztatását hátráltatja«. Ugyanakkor felhívott a fegyelmezetlenek elleni aktív harcra: »A legfontosabb fegyelmezési eszköz . . . annak a szellemnek kialakítása, amely elítéli, megbélyegzi a fegyelmezetlenséget, amelyben a fegyelem megsértése, igazolatlan elmaradás, selejtgyártás szégyen és gyalázat. Azokkal szemben, akiknél a figyelmeztetés, a meggyőzés, a fegyelmezett munkások példamutatása nem használ, természetesen keményebb eszközöket fogunk igénybe venni . . .« A bíróságokra is hárultak feladatok a munkafegyelem megszilárdítása terén. Ítéleteikkel nevelnek a munkafegyelem, a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására, segítik annak a szellemnek kialakítását, amely nem tűri a fegyelmezetlenséget.

Röviden áttekintettük az alkotmány jelentőségének kérdését a büntetőjog szempontjából, de ezzel a sort még nem zártuk le. Az alkotmány a büntetőjogra is kiható alkotás, de nemcsak a szigorúan vett büntetőjogi vonatkozásai miatt. A büntetőjog büntetéseket állapít meg bizonyos társadalmi viszonyok megsértésére vagy veszélyeztetésére és az alkotmány azért is kihat a büntetőjog tartalmára, mert új társadalmi viszonyok kialakításának útjait jelölte meg. Nem hihetjük azt, hogy az alkotmány *önmagában* képes lenne új társadalmi viszonyokat létrehozni: igen fontos feladat tehát, hogy helyesen értékeljük annak, mint felépítményi kategóriának a jelentőségét. De emlékezünk az alkotmány szavaira, amelyek kimondják, hogy a dolgozó nép fokozatosan kiszorítja a tőkés elemeket és következetesen építi a gazdaság szocialista rendjét s tudjuk, hogy ez a gyakorlatban cselekvő erővé válik. Az alkotmány is hozzájárul alapjának kialakulásához, segíti az új társadalmi viszonyok megteremtését. A tőkés elemeknek az alkotmány szellemében végbemenő kiszorítása megváltoztatja a magyar társadalom osztálytagozódását s ennek mind a büntetőjog feladataira, mind a bűnözési viszonyokra kihatása van. Új módon fogalmazza meg az alkotmány az embereknek a társadalomhoz és egymáshoz való viszonyát is. Az állam harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen és alkotmányunk a munkát jelöli meg a társadalmi rend alapjaként, az állampolgárok köteles-

ségévé teszi a népi demokrácia rendjének megerősítését stb. Ezek mind: egyrészt követelmények, de másrészt minden nappal mindinkább valósággá válnak. Az így alakuló új társadalmi viszonyok a büntetőjog feladatait, tartalmát megváltoztatják. A szovjet büntetőjog történetéből tudjuk, hogy a Szovjetunióban a büntetőjog feladatai a társadalmi élet fejlődésével változtak. A Szovjetállam más-más fejlődési szakaszában eltérő feladatok álltak a büntetőjog előtt. Minálunk sincs ez másképp. Amint az alkotmányban megjelölt úton előrehaladunk, változnak a büntetőjog előtt álló feladatok, mert változnak a társadalmi viszonyok is.

A büntetőjoggal szolgálni lehet a nép elnyomását, legjobb fiainak megölését, amint az a kizsákmányoló rendszerben történik, de szolgálni lehet a nép boldogságát is, amint az a szocialista rendben megvalósul. A magyar büntetőjog az alkotmány által elé kitűzött feladatoknak megfelelően népünk boldogulását, békéjét és szabadságát szolgálja.

A Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem büntetőjogi tanszékének dolgozói

A népi demokratikus államok alkotmányai — a szocialista fejlődés tükre

Sztálin elvtárs a szovjetek VIII. rendkívüli összszövetségi kongresszusán 1936. évben ezt mondotta a Szovjetunió alkotmánytervezetéről: »Az új Alkotmány tervezete ... a már megtett út, a már elért eredmények összegezése. Az alkotmánytervezet tehát regisztrálása és törvény formájában való megrögzítése annak, amit a valóságban már elértünk és kivívtunk ...« (Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, 1951. 645. old.)

Sztálin elvtársnak ez a megállapítása jellemzi a népi demokratikus országok alkotmányait is. A népi demokratikus államok a Szovjetunió felszabadításával és támogatásával a szovjet tapasztalatokra támaszkodva, kommunista pártjaik vezetésével a szocializmus építésének útjára léptek. A szocializmus építése során elért eredményeket a népi demokráciák a kommunista pártok által vezetett széles dolgozó tömegek a belső és külső ellenség elleni kemény osztályharcban vívták ki. A népi demokratikus államok fejlődésének ez a jellegzetes útja átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, a proletárdiktatúra korszaka.

A fejlődésnek ezeket az eredményeit rögzítik le a népi demokráciák alkotmányai. A népi demokratikus építés perspektívájában a szocializmus felé mutat. Amikor tehát az alkotmányok a munkásosztály által vezetett dolgozó nép már kivívott eredményeit fektetik le, egyben világosan mutatják azt is, hogy az alkotmányok a fejlődésnek egy még le nem zárt fokát jelölik meg a szocializmus távlatában. »... a már elért eredmények csoportosításából önként adódik bizonyos utalás a jövő fejlődésére. Mint ahogy a fiatal fa is sejteti, hová veti árnyékát, ha kiterebélyesedik« — mutatott rá erre Rákosi elvtárs alkotmányunkról mondott országgyűlési beszédében (Rákosi Mátyás: A békéért és a szocializmus építéséért. Szikra, 1951. 107. old.). Igy a népi demokratikus államok alkotmányai egyfelől a dolgozó nép sikeres küzdelmének jelentős bizonyítékai, másfelől szocialista fejlődésük útját vetítik elénk.

A népi demokratikus fejlődés útjára lépett országok felszabadulásuk utáni első években nyomban törvényben rögzítették le mindazokat az eredményeket, amelyeket a dolgozó nép a munkásosztály élcsapata vezetésével elért a gazdasági és társadalmi rend demokratizálásában, majd szocialista irányban való továbbfejlesztésében. Természetes tehát, hogy ezek az országok ezeket az eredményeket és a belőlük fakadó állampolgári jogokat és kötelezettségeket is a legfontosabb állami törvényben, az alkotmányban is kifejezésre juttatták. »... az új demokratikus kormányok ... a néptömegek segítségére támaszkodva a legrövidebb idő alatt olyan haladó demokratikus reformokat tudtak végrehajtani, amilyenekre a polgári demokrácia már nem képes. A földreform a földet a parasztok kezére juttatta és az a földbirtokososztály felszámolására vezetett. A nagyipar és a bankok nacionalizálása, a németekkel együttműködő árulók vagyonának elkobzása ezekben az országokban aláásta a monopoltőke pozícióit és a tömegeket megszabadította az imperialista kizsákmányolástól. Ezzel együtt megvetették alapját az állami és általános nemzeti tulajdonnak. Újtípusú államot alkottak, a *népi köztársaságot*, ahol a hatalom a népé, a nagyipar, a közlekedés és a bankok az állam tulajdonában vannak és a vezető erő: a lakosság dolgozó osztályainak blokkja, élükön a munkásosztállyal. Végeredményben ezeknek az országoknak a népei nemcsak az imperializmus nyomása alól szabadultak fel, hanem a szocialista fejlődés útjára való átmenet alapját is lerakják« — mondotta A. A. Zsdanov a kommunista pártok első lengyelországi tájékoztató értekezletén) »Tartós békéért, népi demokráciáért«: Néhány kommunista párt lengyelországi értekezletének beszámolói. Szikra, 1947. 12—13. old.).

Ilyen módon jött létre 1947. évben az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, 1948. évben a Román Népköztársaság új alkotmánya, ilyen értelemben dolgozta át a Lengyel Köztársaság korábbi alkotmányát és léptette életbe hasonló szellemű alkotmányát 1948-ban a Csehszlovák Köztársaság. 1949-ben jött létre a népi demokratikus magyar alkotmány és a Német Demokratikus Köztársaság megalakulása meghozta az akkor még nem népi demokratikus Kelet-Németország következetesen demokratikus újtípusú alkotmányát. Ezeket az alkotmányokat a Sztálini Alkotmány szelleme hatja át.

Az elmúlt éveken a népi demokratikus államok hatalmas léptekkel haladtak előre a szocializmus építésében. A Szovjetunió vezetésével fejlődő béketábor országai sikeresen hárították el az imperialista provokációkat. Kemény kézzel szorítják vissza a belső ellenséget és a tervgazdálkodás útjára lépve, népgazdaságuk fejlődésében soha nem látott vívmányokat valósítanak meg. Ilyen módon több népi demokratikus országban máris elérkezett az az időszak, amikor a néhány éve alkotott alkotmánytörvény keretei már szűknek és szegényesnek bizonyultak a kivívott eredményekhez képest. Igy került sor ebben az évben a Román Népköztársaság új alkotmánytervezetének benyujtására és a Lengyel Köztársaságnak a törvény betűszerinti értelmében is Lengyel Népköztársasággá való átalakulására. Boleslaw Bierut elvtárs így jellemezte az új alkotmányt: »Az új alkotmánytervezet tehát a dolgozó tömegeknek a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság megalakulása óta eltelt

nyolc év folyamán elért gazdasági, politikai és társadalmi vívmányaikra és eredményeikre támaszkodik« (a mi kiemelésünk: Tartós békéért, népi demokráciáért, 1952. július 27. 3. old.)[1] »A Román Népköztársaság jelen alkotmánya szentesíti azokat az eredményeket, amelyeket a dolgozók, élükön a munkásosztállyal, a szocialista társadalom országunkban való építésében *eddig* elértek« — mondja idevonatkozólag a Román Népköztársaság új alkotmánytervezetének bevezető fejezete (kiemelés tőlünk: Szakszervezeti Élet, a Román Népköztársaság Országos Szakszervezeti Tanácsának hetilapja, Bukarest, 1952. július 18.).

Melyek azok az eredmények, amelyeket az új népi demokratikus alkotmányok rögzítenek?

Valamennyi alkotmány az elért fejlődés útjára való hosszabb-rövidebb visszapillantással kezdődik és megállapítja, hogy az új népi demokratikus állam a Szovjetunió fegyveres erejének a győzelme, a Szovjetunió önzetlen támogatása és a szovjet tapasztalatok felhasználása alapján jött létre. Azonban a Szovjetunió nélkülözhetetlen és hatalmas jelentőségű felszabadító szerepe egymagában még nem lett volna elegendő ahhoz, hogy a hatalom véglegesen a dolgozó nép birtokába jusson és azt véglegesen meg is tarthassa. Jugoszlávia és Finnország példájából világos, hogy a Szovjetunió felszabadító szerepe egymagában nem elegendő a népi demokratikus fejlődéshez, ha a munkásosztály élcsapata nem tudja biztosítani a dolgozók túlnyomó többségének rokonszenvét és támogatását. Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Romániában, Bulgáriában és Albániában a munkásosztály a felszabadított országban először biztosította vezető szerepét, azután megszerezte és a dolgozók hatalmas többségének a támogatásával meg is tartotta a hatalmat.

Az új népi demokratikus alkotmányok mindenekelőtt ezt a tényt rögzítik le: »A Lengyel Köztársaságban a hatalom a városok és a falvak dolgozó népének kezében van« — mondja az új lengyel alkotmánytervezet 1. cikkének 2. pontja (»Állam és igazgatás« 1952. márciusi szám 125. oldal), »Az államban minden hatalom a néptől ered és a népé« — szól a csehszlovák alkotmány 1. cikk 2. szakasza (Szikra, 1949. 9. old.). Az új román alkotmánytervezet 1. fejezet 2. szakasza szerint »A Román Népköztársaságban a néphatalom alapja a munkásoztály és a dolgozó parasztság szövetsége . . .« (Szakszervezeti Élet, idézett szám). A mi alkotmányunk 2. § (2) bekezdésében megállapítja, hogy »A Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé« (1949: XX. törvény). »A Bolgár Népköztársaságban minden hatalom a néptől ered és a népé«, — »Albánia Népi Köztársaság, amelyben a teljes hatalom a néptől ered és a népé«, — »Minden hatalom a néptől ered« — hirdeti a bolgár, albán és német demokratikus alkotmány (Szikra, 1949. 3. old. — Die Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik. Drezda, 9. old.).

A Szovjetunió felszabadító szerepe, valamint a népi hatalom döntően meghatározza az állam jellegét. Ebből a két alapvető tényből következnek azok a többi alapelvek, amelyeket a különböző alkotmányok valamely formában, de feltétlenül egyértelműen nyilvánítanak ki.

Ezek az alapelvek a gazdasági és társadalmi rend demokratizálására, az állampolgárok egyenjogúságára, a személyi-, szólás-, gyülekezési-, vallás- és lelkiismereti szabadságra, a munkához, pihenéshez és üdüléshez való jogra, a munkával szerzett tulajdon védelmére, a törvényhozásnak, bíráskodásnak és közigazgatásnak általános, egyenlő és titkos választási rendszer és a közigazgatási tanácsrendszer útján történő demokratizálására vonatkoznak.

Vizsgáljuk meg röviden, hogyan jutnak ezek az alapelvek az egyes népi demokratikus alkotmányokban kifejezésre.

Valamennyi alkotmány kimondja, hogy a termelőeszközök zöme már társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van. Az alkotmányok a szocializmus építése adott szakaszának megfelelően megengedik, hogy termelőeszközök magánkézben is lehessenek és lehetőséget adnak a magánkezdeményezésre. Egyúttal azonban kiemelik, hogy a magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sértheti. Tehát az államnak jogában áll a közérdeknek megfelelően a magántulajdont korlátozni és kisajátítani (lásd: albán alkotmány 9. §-át, csehszlovák alkotmány 9. §-ának 3. pontját, bolgár alkotmány 10. §-ának 3. bekezdését). Egyes államok ezenfelül kifejezetten rendelkeznek a tőkés monopóliumok, kartellek és kapitalista trösztök megszüntetése felől (lásd: albán alkotmány 9. § utolsó bekezdés, bolgár alkotmány 10. § 4. bekezdés).

Az adott fejlődési szakasz sajátos gazdasági formáiban egyelőre még fennálló és törvényhozási úton is tudomásul vett magángazdaság elismerése természetesen nem jelent a szocializmus építéséről való ideiglenes lemondást sem. A népi demokratikus államok arra törekednek, hogy a fejlődés során véglegesen megszüntessék a kizsákmányolás minden formáját. Ezt az elvet félreérthetetlenül és világosan szögezi le a magyar alkotmány 3. §-ában kijelentve, hogy »A Magyar Népköztársaság állama . . . harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen, szervezi a társadalom erőit a szocialista építésre«. Az új román alkotmánytervezet 11. §-ának 2. bekezdése is hasonló megállapítást tesz: »A népi demokratikus állam következetesen megvalósítja a tőkés elemek korlátozásának és kiszorításának politikáját.«

A népi demokratikus államok többsége félfeudális körülmények között érte meg felszabadulását. Ezek az országok a nagybirtokrendszert megszüntették és a földet a dolgozó parasztságnak juttatták. Általánosan elismert alapelve lett az egyes alkotmányoknak a dolgozó parasztság földhöz való jogának elismerése. Annak a követelménynek a törvénybe iktatása mellett, hogy »a föld azé, aki megműveli«, az alkotmányok egyúttal az állam feladatául jelölik meg a mezőgazdaság szocialista fejlesztése érdekében a termelőszövetkezetek támogatását és alakulásuk elősegítését (lásd: magyar alkotmány 7. §-a, albán alkotmány 10. §-a, bolgár alkotmány 11. §-a, csehszlovák alkotmány 12. §-a, lengyel alkotmány 10—12. cikke, román alkotmány 8—9. §-a).

A népi demokratikus államok alkotmányai nemre, fajra, nemzetiségre és felekezetre való tekintet nélkül biztosítják állampolgáraik egyenjogúságát (lásd: lengyel alkotmánytervezet 57. §-a, csehszlovák alkotmány 1. §-a, magyar alkotmány 49. §-a, román alkotmánytervezet 81. §-a, bolgár alkotmány 71. §-a, albán alkotmány 12. §-a, német alkotmány 6. §-a).

Az állampolgárok jogegyenlőségének elvéből következik, hogy az állampolgárok között nem, faj, felekezet és nemzetiség szempontjából megkülönböztetést tenni nem lehet. Ennélfogva valamennyi népi demokratikus

[1] A lengyel alkotmányozó szejm az alkotmány tervezetét 1952. július 22-én elfogadta.

alkotmány az egyenjogúság kinyilvánítása mellett tiltja az ilyen megkülönböztetést, a faji, felekezeti és nemzetiségi izgatást, sőt némely alkotmány az ilyen cselekményeket bűncselekménynek nyilvánítja és büntetni rendeli. (Lásd: román alkotmánytervezet 85. §-a, magyar alkotmány 49. §-a, albán alkotmány 13. §-a, bolgár alkotmány 75. §-a stb.) A történelmi körülményeknek megfelelően különösen részletesen szabályozza ezt a kérdést a Német Demokratikus Köztársaság alkotmányának 6. §-a, amely szerint a fajok, felekezetek és népek elleni gyűlölet hirdetését, militarista propagandát és háborús uszítást a büntetőtörvénykönyv megfelelően büntetendő bűntettnek minősíti és e bűncselekmények valamelyike miatt elítélt személyt a közszolgálatból, gazdasági és kulturális vezető állástól eltiltja és tőlük az aktív és passzív választójogot megvonja.

Az egyenjogúság elvének megfelelően a népi demokratikus államok következetesen szem előtt tartják és megvalósítják alkotmányukban a lenini-sztálini nemzetiségi politika alapelveit. Így a csehszlovák alkotmány 2. cikke kimondja, hogy a Csehszlovák Köztársaság az egyenlő jogokat élvező két szláv nemzet, a csehek és szlovákok egységes állama és ennek megfelelően az alkotmány 5. részében részletesen szabályozza a szlovák nemzeti szervezeteket. A lenini-sztálini nemzetiségi politikának számunkra külön is rendkívüli jelentőséggel bíró következetes érvényesítését tükrözi a román alkotmánytervezet 19. §-a, amely a Román Népköztársaságban a magyarlakta (székely) területen Magyar Autonóm Tartományt létesít. Az Autonóm Tartomány maga dolgozza ki a Román Népköztársaság Nagynemzetgyűlése által jóváhagyandó szabályzatát (21. cikk). A Tartománynak külön állami és végrehajtószerve van, a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa, illetőleg az általa választott végrehajtó bizottság. A Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsát az Autonóm Tartomány dolgozói a törvényes szabályoknak megfelelően választják.

Egyöntetűen biztosítják a népi demokratikus államok alkotmányai állampolgáraik részére a személyi-, szólás-, sajtó-, gyülekezési, vallás- és lelkiismereti szabadságot.

A szocialista államban a munka becsület és dicsőség dolga. Ennélfogva a szocializmust építő országok alkotmányai állampolgáraik részére biztosítják a munkához való jogot, a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazását, valamint a dolgozóknak az üdüléshez, pihenéshez és művelődéshez való jogát. A munkához való jognak az elve minden alkotmányban kifejezésre jut, és igen határozott formát az új román alkotmánytervezet 15. §-ában nyer, mely szerint »A Román Népköztársaságban a munka minden munkaképes állampolgár kötelessége és becsületbeli kérdése, annak az elvnek az alapján, hogy ‚Aki nem dolgozik, ne is egyék'. A Román Népköztársaságban egyre inkább megvalósul a szocializmus elve: ‚Mindenkitől képessége szerint, mindenkinek munkája szerint'.«

A népi demokratikus országok alkotmányai szerint az államhatalom helyi szervei a népi tanácsok, amelyeket az alkotmányok széleskörű jogokkal ruháznak fel. A népi tanácsok tagjait választják, a tanácstagok működésükről a választóknak beszámolni kötelesek és a választók a nem megfelelően működő tanácstagokat visszahívhatják. A tanácsok az egyes országokban az államigazgatás területi beosztásának megfelelően létesültek és az egész országot átfogják.

Az említett közös alapelvek fennállása ellenére is a különböző népi demokratikus alkotmányok természetesen nem egyformák, az illető ország sajátos fejlődésének megfelelő különbségek az alkotmányban is megmutatkoznak. Ezek a különbségek azt fejezik ki, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában az illető ország társadalmának és gazdasági helyzetének megfelelően milyen *módon* halad ugyanazon az úton egy-egy népköztársaság a szocializmus felé.

Lényegesek és döntőek-e ezek a különbségek, amelyek mind megfogalmazásban, de konkrét ténybeli megállapodásokban is fennállanak? A lényeg természetesen nem a különbségeken van — a különbségek csupán az illető ország sajátos fejlődésére jellemzők, a lényeg a *közös* útban, a közös célban és az ebből eredő közös vonásokban keresendő.

Ezek a közös vonások pedig azt mutatják, hogy amint a szocializmust építő népi demokráciák mintaképe a Szovjetunió, úgy a népi demokratikus alkotmányok példaképe a Sztálini Alkotmány. A népi demokratikus államok jelentős fejlődést tettek meg már a szocializmus építésében, alkotmányaik tehát az ennek megfelelő társadalmi és gazdasági rendet rögzítik. A népi demotikus államok az internacionalizmus szellemében élnek a népek közösségében, tehát megszüntetnek minden nemzetiségi vagy faji elnyomást. A népi demokratikus államokban az állam és a jog a béke védelmének az eszköze, tehát a törvényhozás, bíráskodás és államigazgatás ennek megfelelő osztályalapokon és ideológiai tartalommal épül fel. Ezek a közös vonások, amelyek valamennyi népi demokratikus állam alkotmányának sajátjai, adják meg ezeknek az alkotmányoknak lényegét.

Ha már most a közös elvek alapján vizsgáljuk meg az egyes alkotmányok között levő különbségeket, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy ezek a különbségek a népi demokratikus államokat nemcsak hogy nem választják el egymástól, hanem éppen a közös útra és célra világítanak rá. A különbségek vizsgálatánál abból a szempontból kell kiindulnunk, hogy ezeknek az országoknak a fejlődése különböző szintekről indult, különböztek társadalmi problémáik, különböző volt a II. világháború folyamán betöltött szerepük és így a szocialista építés megvalósításához sajátságos problémáikat is meg kellett oldani. A Lengyel Népköztársaság például nemzeti állam. A Román Népköztársaság viszont soknemzetiségű állam, ennek megfelelően a Román Népköztársaság a következetesen lenini-sztálini nemzetiségi politika megvalósítása során autonómiát adott a magyarlakta területeknek, amint ezt fentebb részleteztük. Hasonló jellegű problémája az egységes nemzeti összetételű népi demokratikus államoknak nem volt, így ezek alkotmányaiban elegendőnek bizonyult csupán megállapítani az ország területén élő nemzetiségek egyenjogúságát. Az albán alkotmány a legelmaradtabb feudális állapotból felszabadított albán nép jogainak taglalásakor azt is szükségesnek látja hangsúlyozni, hogy pl. a nők a társadalombiztosítás terén azonos jogokat élveznek a férfiakkal. A Német Demokratikus Köztársaság alkotmányába felvette azt az alapelvet, hogy saját állampolgárt külföldi hatalom részére nem ad ki.

A példaképpen felhozott különbségek bizonyítják, hogy a szocializmus útján haladva, a munkásosztály »Az osztályharc különböző formáit alkalmazva lépésről-lépésre vívta ki és szilárdította meg állásait« (P. F. Judin: A népi demokratikus országok útja a szocializ-

mus felé. Szikra, 1950. 18. old.) saját történeti, gazdasági, társadalmi és kulturális adottságainak megfelelően. E különbségek hiányában azt lehetne hinni, hogy az osztályharc és a fejlődés előre kiszabott, bármely társadalomra egyformán alkalmazható sémákon keresztül is győzelemhez tud vezetni. A saját problémák szembetűnő megjelenése viszont bizonyítja klasszikusainknak azt a tanítását, amely szerint egyrészt a marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés vezérfonala, másrészt a bolsevizmus nem valamilyen sajátos orosz specialitás, hanem harci programm a munkásosztály számára bármely országban. Ezeket a különbségeket juttatta kifejezésre dialektikus formában a szocialista törvénykezés az egyes alkotmányokon belül.

A kommunisták munkáját, a bolsevik stílust, a szó és a tett, az elhatározás és a végrehajtás egysége jellemzi. Jogi formában jut ez kifejezésre a népi demokratikus államok alkotmányaiban. Ezeknek az alkotmányoknak a döntő jelentősége nem elsősorban abban áll, hogy félreérthetetlenül lerögzítik a szocialista típusú fejlődés vívmányait, hanem főleg abban, hogy élő, megvalósult gyakorlatot tükröznek vissza.

Ebben különbözik a Sztálini Alkotmány és a példaképére alkotott népi demokratikus alkotmányok a burzsoa demokrácia alkotmányaitól. A burzsoa alkotmányokból nem hiányzanak a szép szavak és a szépen fogalmazott elvek. Az amerikai alkotmány, a francia alkotmány, a hírhedt weimári alkotmány, de még a bonni bábkormány »alkotmánya« is tömegével tartalmaz olyan megállapításokat, amelyek megbecsült emberi életet ígérnek polgáraiknak. Ezek a szép szavak és elvek azonban már az alkotmány meghozatala pillanatában is csupán arra szolgálnak, hogy az uralkodóosztály diktatúráját tetszetős megfogalmazású szakaszok között elbujtathassák. Így a szemre szép burzsoa alkotmányok már eleve tartalmazzák azt a lehetőséget, amely a törvény betűinek formális jogászi fenntartása mellett biztosítja az uralkodóosztály számára a kizsákmányolók diktatúrájának zavartalanságát. A weimari alkotmány 48. szakasza a kivételes hatalomról szóló rendelkezés becsempészésével biztosította a vészkijáratot annak a burzsoáziának, amely számára a kapitalizmus halódó szakaszában saját törvényessége is elviselhetetlen teherré válik. A weimari alkotmány áruló jobboldali szociáldemokratái Hitlernek csináltak szállást, az amerikai jogászok Jefferson szavait idézik, de a háborús gyujtogatók bandáját szolgálják ki, a francia alkotmányt legutóbb Duclos elvtárs letartóztatásával sértette meg az a francia kormány, amelynek egyébként minden lépése, éppen Duclos elvtárs szavai szerint, alkotmánysértés.

A Szovjetunió és a népi demokratikus államok alkotmányainak egyes szakaszai a szocializmust építő dolgozók kedves jelmondataivá váltak, de az amerikai alkotmány szövegét az USA megfélemlített polgárai ma már aláírni sem merik, mert saját alkotmányuk demokratikus elveire hivatkozó USA állampolgárnak az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsággal gyűlhet meg a baja.

A népi demokráciák alkotmánya nemcsak mint jogászi alkotómunka tükre szocialista fejlődésünknek, hanem visszatükrözi ezt a fejlődést abban az értelemben is, ami az elmélet és gyakorlat bolsevik egységét jellemzi.

A román bojár elnyomása alól felszabadult földmunkás éppenúgy a szó legszorosabb értelmében gazdája lett a földnek, mint a lengyel pán kizsákmányolása alól felszabadult lengyel paraszt, a német junker rabságából megszabadult német paraszt, vagy a magyar földbirtokos arisztokrácia birtokain nyomorgott egymillió koldus. A népi demokratikus államok felszabadulása előtt az államapparátus a nép előtt gyűlölt volt, ma az államapparátus a dolgozó nép sajátja. Az alkotmányok megértetik a dolgozó néppel, hogy a hajdan úri huncutságnak tartott és rettegett törvény helyett a ma törvénye a dolgozók jogait védi és a becsületes munkás számára hajdan fenyegető veszélyt rejtő úri »igazságszolgáltatás« helyett a népi demokratikus államokban az ellenség elleni harcban a proletárdiktatúra funkcióit valósítja meg a ma igazságszolgáltatása.

Alkotmányunk hároméves évfordulójára készülve, büszke örömmel gondolunk ezekre a vívmányainkra. Még büszkébbé tesz bennünket az a tudat, hogy nem egyedül állunk ezekkel a vívmányokkal, hanem a Szovjetunió jóvoltából éppen ilyen jelentősége van a többi népi demokratikus állam alkotmányának is a dolgozók számára.

Az alkotmány évfordulói nemzeti ünnepek lettek a népi demokráciákban. Az ország nagy többsége a legméltóbb módon munkájával ünnepli meg a munkásosztály példamutatása alapján. Minden népi demokratikus alkotmány lerögzíti, hogy társadalmi rendjének alapja a munka. Az alkotmánynak ezt a rendelkezését a legszebben, szinte betűszerinti értelemben juttatja kifejezésre az a munkaverseny, amely egy-egy alkotmány évfordulójára a népi demokratikus államokban megindul. A dolgozó nép, amely az alkotmányban lefektetett szabatos jogi formák szerint is országa igazi uraivá vált, a szocializmus építésében tett erőfeszítéseivel bizonyítja leghívebben, hogy alkotmánya hús és vér: valóság.

Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya dolgozóinak munkaközössége

TARTALOM: A magyar nép ünnepe. — *Dr. Beér János:* Népünk alaptörvénye — a béke alkotmánya. — *E. A. Korovin:* A Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége. — *Dr. Buza László:* Alkotmányunk nemzetközi jogi jelentősége. — *Dr. Martos Pál:* Az alkotmány és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek. — *Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem büntetőjogi tanszékének dolgozói:* Az alkotmány hatása büntetőjogunk fejlődésére. — *Az igazságügyminisztérium nemzetközi jogi osztálya dolgozóinak munkaközössége:* A népi demokratikus államok alkotmányai — a szocialista fejlődés tükre.

СОДЕРЖАНИЕ: Праздник венгерского народа. — *Др. Я. Бэр:* Конституция нашего народа — конституция мира. — *Чл.-корр. АН. СССР Е. А. Коровин:* Международное значение Сталинской Конституции. — *Др. Л. Буза:* Международно-правовое значение нашей Конституции. — *Др. П. Мартош:* Конституция и сельскохозяйственные производственные кооперативы. — *Работники кафедры уголовного права Университета им. Этвеш Лоранд:* Влияние Конституции на развитие нашего уголовного права. — *Рабочий коллектив трудящихся Отдела Международного Права в Министерстве Юстиции:* Конституции государств народной демократии — зеркало социалистического развития.

TABLE DES MATIÈRES: La fête du peuple hongrois. — *János Beér, docteur en droit:* La loi fondamentale de notre peuple — la constitution de la paix. — *E. A. Korovin:* L'importance internationale de la Constitution Stalinienne. — *László Buza, docteur en droit:* L'importance de notre constitution du point de vue du droit des gens. — *Pál Martos, docteur en droit:* La constitution et les coopératives de production agricoles. — *Les Travailleurs de la chair de droit pénal de l'Université Eötvös Lóránd:* L'effet de la constitution sur le développement de notre droit pénal. — *La communauté de travail des travailleurs de la section de droit des gens du Ministère de la justice:* Les constitutions des pays de démocratie populaire — le miroir de l'évolution socialiste.

INHALT: Ein Festtag des ungarischen Volkes. — *Dr. János Beér:* Das Grundgesetz unseres Volkes — eine Verfassung des Friedens. — *E. A. Korovin:* Die internationale Bedeutung der stalinischen Verfassung. — *Dr. László Buza:* Die Bedeutung unserer Verfassung im Lichte des internationalen Rechtes. — *Dr. Pál Martos:* Die Verfassung und die Produktionsgenossenschaften der Landwirtschaft. — *Die Werktätigen des strafrechtlichen Lehrstuhles der Universität Eötvös Lóránd:* Die Wirkung der Verfassung auf die Entwicklung unseres Strafrechts. — *Arbeitsgemeinschaft der Werktätigen der Abteilung für internationales Recht im Justizministerium:* Die Verfassungen der volksdemokratischen Staaten — Spiegel der sozialistischen Entwicklung.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.– Ft. – Egyes szám ára: 8.– Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó igazgatója 526623. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 9. szám Budapest, 1952. szeptember hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Rákosi Mátyás a kormány élén

A villámnál sebesebben száguldotta be az ország egész területét az a diadalmas örömhír, hogy népünk szeretett vezetőjét, Rákosi elvtársat az Országgyűlés a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnökévé választotta meg. Az Országgyűlés ezzel a döntésével az egész magyar dolgozó nép régi vágyát váltotta valóra. Ezt bizonyítja az a hatalmas lelkesedés, amellyel a hírt országszerte fogadták, az a számtalan távirat, levél, amelyben a magyar nép köszönti, üdvözli szeretett vezérét, Rákosi Mátyást!

Rákosi elvtárs megválasztása népi demokráciánk további hatalmas erősödését jelenti, hiszen ezzel a Párt irányítása terveink megvalósításában, a szocializmus építésében még következetesebb, még szorosabb lett. A kormány vezetésében történt változás a proletárdiktatúra szilárdságát, az államhatalomnak még keményebb, még következetesebb harcát jelenti a nép ellenségeivel szemben. A megnövekedett termelési és kulturális feladatok tették szükségessé, hogy népünk a legjobb hazafit, a legelső magyar békeharcost, a legkipróbáltabb kommunistát: Rákosi elvtársat bízza meg a minisztertanács vezetésével. Rákosi elvtárs megválasztása azt jelenti, hogy a magyar nép államszervezetének közvetlen irányítása a legkipróbáltabb és a legviharedzettebb kézbe került. Azt jelenti, hogy a magyar nép előtt álló megnövekedett feladatokat, amelyeket a nemzetközi helyzet és a szocializmus építése ütemének fokozása állít dolgozóink elé, bizton meg tudja oldani.

»Szükségünk van Rákosi elvtárs erős kezére« — írják a dolgozók az ország minden részéről. Kiesendül a Rákosi elvtárshoz küldött táviratokból, hogy az ország minden dolgozója tudja — még jobban, mint eddig —, hogy munkáját, életét szerető gondoskodással figyeli, segíti a párt, szerető gondoskodással figyeli, segíti Rákosi elvtárs. A magyar nép jól tudja, hogy a kormány Rákosi elvtárs vezetésével még eredményesebben fog az ország további felemelkedésén, további felvirágzásán munkálkodni. »Minden erőmmel azon leszek — mondotta Rákosi elvtárs az Országgyűlésben —, hogy ennek a bizalomnak jó munkával, az előttünk álló feladatok sikeres megoldásával feleljek meg... Megigérhetem, hogy teljes erőmmel küzdeni fogok, hogy e célok, melyeket sokat szenvedett hazánk további felemelkedése, nemzeti függetlenségünk és szabadságunk további megszilárdítása érdekében magunk elé tűztünk, meg is valósuljanak. Népi demokráciánk eddigi eredményei biztosítékot nyujtanak arra, hogy áldozatos munkával, figyelemmel és szocialista öntudattal e célkitűzéseket is sikeresen meg fogjuk valósítani«.[1] Amit Rákosi elvtárs itt mondott: fogadalomtétel volt. A dolgozó népnek tett fogadalom, hogy teljes erővel küzd a magyar nép további felemelkedéséért. Lehet-e méltóbban kifejezni azt a lelkesedést, amely a magyar népet eltölti, mint azzal, hogy maradéktalanul teljesíti saját fogadalmát, amelyet a dolgozó nép javára éppen Rákosi elvtárshoz küldött? »Áldozatos munkával, fegyelemmel és szocialista öntudattal« — jelöli meg a nagy célkitűzések sikeres megoldásának módját Rákosi elvtárs. A nap minden órájában, a munka frontjának minden területén az eredmények további növelésével kell tanújelét adni annak, hogy a magyar nép megszívlelte nagy tanítójának szavait és bizonyítékát kell adni milliónyi tettben, hogy »... a magyar nép mindenütt ott lesz, ahol a béke nagy ügyét szóval vagy tettel kell szolgálni«.

A magyar nép sziklaszilárdan bízik Rákosi elvtársban, mert tudja, »... hogy Rákosi elvtárs korunk legnagyobb lángelméihez, a munkásosztály, a népek legkiemelkedőbb vezetőihez: Leninhez és Sztálinhoz járt iskolába, akiknek nevéhez a Bolsevik Párt létrehozása, a cári önkényuralom megdöntése, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, a világtörténelem eddig ismert legdöntőbb fordulata fűződik.« Tudja, »... hogy Rákosi elvtárs Sztálin elvtárs tanítványa, aki győzelemre vitte a szocializmus ügyét a Szovjetunióban, leterítette az emberi civilizációt fenyegető fasiszta fenevadat, megmentette az emberiséget a barbárságba süllyedéstől, diadalmasan vezeti a kommunizmus építését és százmilliók élén halad az imperialista háborús gyujtogatók ellen a tartós békéért folytatott nagyszerű küzdelemben.«[2] A magyar nép jól tudja, »... hogy Rákosi elvtárs ahhoz a kommunista, bolsevik gárdához tartozik, amelyet Lenin és Sztálin edzett meg keménnyé és rugalmassá!«[3]

Hűséggel és ragaszkodással követi a magyar nép Rákosi elvtársat, »... mert évtizedeken keresztül kifejlesztette magában azokat a tulajdonságokat, amelyek a lenini-sztálini ívású bolsevik pártvezetőt, politikust, államférfit jellemzik. Ezek mindenekelőtt: törhetetlen hűség a népéhez és a munkásosztályhoz, a munkásosztály forradalmi pártjához! Megingathatatlan biza-

[1] Rákosi elvtársnak az Országgyűlésben elmondott beszédéből.
[2] Gerő elvtársnak Rákosi elvtárs 60. születésnapja alkalmából mondott beszédéből.
[3] U. o.

lom a nemzetközi munkásosztály, az emberi haladás és a népek szabadságának és függetlenségének legszilárdabb és legbiztosabb védelmezőjében, a Szovjetunióban! Elvhűség, következetes elvi szilárdság! Derűlátás a legnehezebb helyzetben, súlyos vereségek, a legnagyobb nehézségek idején és józanság a nagy sikerek és győzelmek alkalmával. Egészséges, mélyen emberi humor, amely — tudjuk — sokszor segített át nehéz helyzeteken s adott erőt a nehézségek leküzdéséhez. A dolgozó tömegekkel, a munkásosztállyal, a néppel való szorosabb összeforrottság. Éberség az ellenséggel szemben és kérlelhetetlen keménység, amikor le kell sujtani rá. Következetesség és szívósság a hibák és a hiányosságok feltárásában, a bírálatban s az erőfeszítésben a feltárt hibák kijavítására. Nagy képesség arra, hogy a lényegeset megkülönböztesse a lényegtelentől s a párt, a munkásosztály, a nép figyelmét és erőfeszítéseit mindig a legdöntőbb kérdésre irányítsa, amelynek megoldása egész fejlődésünket előrelendíti...«[1]

Ezek a tulajdonságok azok, amelyek Rákosi elvtársat jellemzik és teszik képessé a magyar nép biztos vezetésére. A dolgozó nép jól tudja és világosan látja, hogy az Országgyűlés jól, a dolgozó nép érdekeinek megfelelően választott. Jól választott, mert Rákosi elvtárs igen sokat tett a dolgozó magyar nép érdekében. A két és félév alatt megvalósított hároméves terv után Rákosi elvtárs vezetésével a párt dolgozta ki az ötéves tervet, amelynek sikeres végrehajtásával a magyar nép lerakja a szocializmus alapjait. Az ötéves terv soha nem hitt nagyszerű alkotásainak létrehozására a párt és Rákosi elvtárs lelkesít. Rákosi elvtárs nevéhez fűződik az alkotmány kidolgozása. A magyar népnek történelme során elsőízben van alkotmánya, amely törvénybe iktatja a győzelmes harcokban kivívott nagyszerű jogokat, megszabja az állampolgárok megtisztelő feladatait és kötelességeit. Az eddig végbement hatalmas átalakulás világos kifejezője, hogy a valamikor hárommillió koldus országának nevezett Magyarországon egyre szebb, boldogabb lesz minden dolgozó élete. Ezért a magyar nép még egységesebben, még cselekvőbben sorakozik fel a párt és Rákosi elvtárs mögött és el van szánva arra, hogy a párt és Rákosi elvtárs vezetésével tűzönvizen, bármilyen nehéz és kemény harcon keresztül is győzelemre vigye azokat a célkitűzéseket, amelyeket a Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusa megszabott, melyeket a dolgozó nép akkor is olyan hatalmas lelkesedéssel fogadott, s amelyek megvalósításáért eddig is törhetetlen keménységgel, lelkesedéssel harcolt. A dolgozó nép határtalan lelkesedése azt is mutatja, hogy kész bármikor megvédeni a békét, hazáját, a nép szabadságát az imperialista agresszorok ellen és bizonyítja egyben azt is — ami ettől elválaszthatatlan —, hogy még szilárdabban követi a Szovjetunió békepolitikáját, még tevékenyebb harcosa lesz a békének.

A magyar nép Rákosi elvtársat olyan bensőséges szeretettel köszönti, amellyel csak egy szabad nép ragaszkodhat vezéréhez, aki őt egy boldogabb, egy szebb, egy ragyogóbb jövőbe vezeti; aki érte harcol, küzd és dolgozik.

[1] U. o.

Az új polgári perrendtartás általános rendelkezései

I. Ha azt a kérdést tesszük vizsgálat tárgyává, hogy új polgári perrendtartásunk (az alábbiakban Pp.) milyen fő alapelveken épül fel és hogy ezek tekintetében melyek a lényeges eltérések a ma még hatályban lévő régi polgári perrendtartásunk (az alábbiakban: Rpp.) és az 1951 : III. törvénybe foglalt polgári perrendtartásunk között, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a gazdasági alap változásának megfelelően alapvetően megváltoztak a főalapelvek, egyes főelvek merőben újak, mások pedig vagy szűkített, vagy bővített tartalommal, vagy pedig minőségi változással jelentkeznek.

Abból a tényből, hogy a Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé (Alkotmánytörvény 2. § (2) bek.), szükségkép következik az is, hogy a bíróságok hivatásos bírákból és *népi ülnökökből* alakított *tanácsokban* ítélkeznek. (Alkotmánytörvény 37. §.) A dolgozók széles körének részvétele az igazságszolgáltatásban, az a körülmény, hogy nemcsak a népi ülnökök, hanem a multban a mindenkori kormányhatalomtól függött hivatásos bírák is bírói tisztüket nem kinevezés, hanem választás útján nyerik el, akik választóiknak működésükről beszámolni tartoznak és meg nem felelő működés esetén visszahívhatók, a legtökéletesebben biztosítják úgy igazságszolgáltatási szervezetünk demokratikus átalakítását, mint pedig a helyes értelemben felfogott bírói függetlenség megvalósítását is. A laikus elemnek az igazságszolgáltatásban való részvétele pedig korántsem hasonlítható a laikus elemnek oly irányú egyébként szórványos »működéséhez«, aminőt a multban a munkaügyi és társadalombiztosítási bíráskodás terén tapasztalhattunk, mert a Pp. 12. §-a a népi ülnököket a szakbírákkal mindenben azonos elbírálás alá vonja, amikor megállapítja, hogy a szakbírákat és a népi ülnököket ugyanazok a jogok illetik meg és ugyanazok a kötelességek terhelik és egyenlősíti őket az együttalkalmazás tilalma szempontjából is s kimondja azt is, hogy amikor a törvény »bíró«-ról beszél, ezen mind a szakbírót, mind a népi ülnököt érti.

A Rpp.-ben a rendelkezési elv volt az uralkodó. A felperestől függött, érvényesíti-e az alperessel szemben a követelését, vagy bármiféle jogát, viszont az alperestől függött, vajjon kívánt-e a keresettel szemben védekezni, vagy sem; a felperes tetszésére volt bízva, hogy a keresetlevélben mit ad elő a keresetet megalapító tényekből és mely tényeket hallgat el, felperes kénye-kedvétől függött az is, vajjon eláll-e a keresettől vagy a pertől, vagy lemond-e a kereseti jogról, viszont az alperestől függött az, hogy elismeri-e a felperes jogát és az is a felektől függött, hogy egyességet minő tartalommal kötnek a perben.

A Pp. ezt a rendelkezési elvet ellenőrzés alá helyezi, újszerűen fogja fel (Általános Indokolás) és annak újszerű érvényesülését a közérdek és a népgazdaság szempontjaira figyelemmel szabályozza. Nem tisztán a jogosítottól függ most már az, vajjon érvényesíti-e a jogát, vagy sem, mert nemcsak a vitában érdekelt fél terjeszt-

heti elő a kérelmet (keresetet), hanem az állam és egyes dolgozók érdekében az ügyész is jogosult pert indítani, vagy a perbe beavatkozni, a kiskorút illető tartási követelés érvényesítése iránt pedig a gyámhatóságnak, az anyakönyvvezetőnek, valamint az anya- és csecsemővédelmi szerveknek is megadja a törvény (Pp. 2. §) a keresetindítási jogot.

Az anyagi igazság érvényesülését, amely mint alapelv új törvényünknek az ülnökrendszer mellett a másik legfőbb pillére, nem gyöngítheti a felek rendelkezési jogának korlátlan gyakorolhatása. Igy, bár elvileg és általánosságban a bíróságot a felek kérelmei és nyilatkozatai kötik, ez szabályként nem érvényesül, mert a jogról való olyan lemondást, a felperes jogának az alperes részéről történt olyan elismerését, a feleknek olyan perbeli egyességét, amelyről a bíróság azt tartja, hogy az a fél méltányos érdekeivel nyilvánvalóan ellentétben áll, akkor sem köteles a bíróság figyelembe venni, ha azt a fél a bíróság figyelmeztetése ellenére is fenntartja. (Pp. 4. §.)

Az anyagi igazság érvényesülésének a Rpp. 188. §-ában foglalt azt a korlátját, amely szerint felperes keresetét az alperes perbebocsátkozása után csak az alperes hozzájárulásával változtathatta meg, megszüntette a Pp. 146. § (1), amely a keresetváltoztatást az elsőfokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig megengedi. Azt az anyagi igazság érvényesülését ugyancsak gátló szabályt pedig, amely kötelezővé teszi azt, hogy az eljárás szabálytalansága ellen a fél nyomban szólaljon fel, megváltoztatta a Pp. 114. §-a, amely megengedi, hogy a fél az eljárás szabálytalansága ellen emelt kifogását a per folyamán bármikor megteheti.

Ugyancsak idevág az ügygondnok jogállásának eltérő szabályozása is. Míg ugyanis a Rpp. 104. § (2) bekezdése nem engedte meg, hogy az ügygondnok elismerést tegyen, jogról lemondjon, vagy egyességet kössön és így gyakran arra volt kényszerítve, hogy meggyőződésével ellentétben tagadjon tényállításokat — vagy legalább is teljes passzivitással viselkedjék a perben —, addig a Pp. 74. §-a mindezeket megengedi, ha az ügygondnok ezzel az általa képviselt felet nyilvánvaló károsodástól óvja meg.

Az anyagi igazság érvényesülését a Rpp. szabályai nem szolgálták megfelelően. A 222. § lett volna erre hivatott, ez azonban a gyakorlatban alig került alkalmazásra, de egyébként is a *nyilvánvalóan* rosszhiszemű perbeli cselekményeknek bírságolását rendelte csak el, aminek a megállapítása nem minden esetben volt megbízhatóan megoldható feladat. De ettől eltekintve a Rpp.-nek egyéb, bírság alkalmazását elrendelő, illetőleg bírság kiszabására módot adó rendelkezési nem annyira a perbeli — érdemben való — igazmondást voltak hivatva előmozdítani, hanem inkább az egyéb irányú perbeli visszaéléseknek akarták elejét venni. (Igy a Te. 7. §-a a *nyilván* alaptalan kizárási kérelemmel kapcsolatban, a Rpp. 32. § (2) bekezdése a könyvkivonati illetékességnek *nyilvánvalóan* jobb tudomás ellenére való igénybevétele esetén, a Rpp. 118. § utolsó bekezdése *tudva* hamis előadás alapján szegénységi jog megadásának kieszközlése miatt, a Rpp. 336. § utolsó bekezdése az aláírásnak *jobb tudomás ellenére* tagadása miatt, a Te. 27. §-a és 45. §-a a fellebbezést vagy felfolyamodást visszautasító végzés ellen *nyilvánvalóan* alaptalanul beadott felfolyamodással kapcsolatban.)

Az igazmondási kötelezettség minél hatályosabb teljesítését kétségtelenül fokozni fogja az a körülmény is, hogy a Pp. 5. §-ának (2) bekezdése nem kívánja a bírság kiszabásához azt, hogy a tényállítás nyilván valótlan legyen, vagy a tagadás nyilván alaptalan legyen, hanem a bírság már akkor is kiszabható, ha a fél vagy képviselője — nem nyilvánvalóan jobb tudomás ellenére — csupán jobb tudomás ellenére, vagy akár csak nagyfokú gondatlanságból állított olyan tényt, amelyről bebizonyult, hogy valótlan, vagy tagadott olyan tényt, amelyről bebizonyult, hogy való, sőt akkor is, ha elhallgatott oly tényt, amelyről tudnia kellett, hogy a per eldöntése szempontjából jelentős.

Az anyagi igazság érvényesülését szolgálja továbbá a Pp.-nek az a parancsa is, hogy a bíróságnak hivatalból kell gondoskodnia arról, hogy a felek a perben jogaikat helyesen gyakorolják és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek és ennek érdekében tartozik a feleket a szükséges tájékoztatással ellátni és őket jogaikra, kötelességeikre figyelmeztetni. (Pp. 3. § (1).)

A szocialista rendelkezési elv újszerű felfogása szükségképp maga után vonja — ugyancsak az anyagi igazság minél hatályosabb érvényesülése szempontjából — *a tárgyalási elv* szocialista értelemben vett alkalmazását. Ez annyit jelent, hogy a felek perbeli ténykedéseit az anyagi igazság kiderítésének érdekében harmonikusan össze kell hangolni a bíróság hivatalból való ténykedésével, amely azonban korántsem alakítja át a szocialista pert nyomozati elven alapuló perré. A szocialista értelemben vett tárgyalási elv abban nyilvánul meg, hogy a tényállás megállapításába hivatalból befolyik maga a bíróság is, a bizonyítékokat túlnyomórészt a felek produkálják ugyan, de a bíróság nemcsak gyűjti azokat, nemcsak deklarálja azt a meggyőződését, amelyet benne a felek által előterjesztett tények és bizonyítékok keltettek, hanem maga a bíróság is tevékenyen közreműködik az anyagi igazság megállapítása érdekében a bizonyítékok beszerzésében akár közvetlenül, akár a felekhez bizonyítékaik kiegészítése tárgyában intézett felhívása formájában. A Rpp. is ismerte a hivatalbóli eljárás egyes szempontjait, főleg a személyi állapotot tárgyazó perekben, amelyekben hozott ítélet mindenkivel szemben hatályos, de ezenkívül is több rendelkezése volt a Rpp.-nek, amely a hivatalból való eljárás szempontjait érvényesítette, ezeket azonban a gyakorlatban nemigen alkalmazták. (Pl. Rpp. 204., 228., 271., 288., 326., 328., 340., 365., 368. §§ stb.)

A bíróság a Pp. 6. §-a értelmében nincs kötve meghatározott bizonyító eszközök alkalmazásához, hanem szabadon felhasználhat minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas és a bíróság az általa célszerűnek tartott bizonyítást hivatalból is elrendelheti. (Pp. 164. §.)

A rendelkezési elvnek a perrendtartásunkban megnyilvánuló újszerű felfogása, az a körülmény, hogy a rendelkezési elv érvényesülése ellenőrzés alá kerül, mert alkalmazásának a közérdek és a népgazdaság általános szempontjai határt szabnak, a fent jelzett tárgyalási elvnek egyre nagyobb mérvű előtérbe helyezéséhez vezetett.

A közületi döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. sz. rendelet a tervfegyelem, a szerződési fegyelem megerősítése s a népvagyon fokozottabb védelme érdekében a hivatalból való eljárás elvét még a Pp. megalkotását megelőzően széles körben alkalmazta. Ezzel szemben a Pp. a tárgyalási elvet, amelyben a hivatalbóliság elve némileg szűkebb körben érvényesül,

mint a közületi döntőbizottsági eljárásban — (így a bíróság többet nem ítélhet meg, mint amennyinek megítélését a felperes igényli, a felek közötti jogviszonyt nem módosíthatja) — a bíróság és felek együttműködésének sokkal tágabb körében valósítja meg, mint a Rpp. Ez nemcsak a már hivatkozott abban a tényben nyilvánul meg, hogy kérelmet (keresetet) nem csupán a jogvitában érdekelt fél, hanem az államügyész és mások is (Pp. 2. §) előterjeszthetnek, hanem a Pp. egyéb számos rendelkezésében is. Így a bíróság, ha a törvény értelmében vagy megítélése szerint valamelyik felet meg kell hallgatni és a meghallgatás a tárgyalásig el nem halasztható, a felet felhívhatja, hogy nyilatkozatának jegyzőkönyvbe vétele végett az elnöknél jelentkezzék, szükség esetén meghallgatása végett meg is idézheti. (Pp. 113. §.) Jogában áll a bíróságnak valamelyik fél mulasztása esetében a valóságnak megfelelő tényállás kiderítése érdekében a tárgyalás elhalasztását és a mulasztó fél meghallgatását, valamint a szükségesnek tartott bizonyítást elrendelni. (Pp. 136. §.) A bíróság a tanúkat és a feleket az előkészítő iratok és egyéb adatok alapján a felek kérelme nélkül is megidézheti (Pp. 141. § (5)) vagy hivatalból intézkedhetik a bíróság más bíróságnál, közjegyzőnél, vagy más hatóságnál lévő okirat beszerzése iránt (Pp. 192. § (1).), hivatalból tájékozódik az általa nem ismert külföldi jog vagy külföldi állammal szemben fennálló viszonosság szerint (Pp. 200. §), az előzetes bizonyítás megismétlését, vagy kiegészítését a bíróság szükség esetén hivatalból is elrendelheti (Pp. 211. § (2).), indokolt esetben a bíróság határozatában a kötelezettségek részletekben való teljesítését elrendelheti (Pp. 217. § (3).), amihez a Rpp. 397. §-a szerint a felperes hozzájárulására volt szükség, stb.

Ugyancsak az anyagi igazság érvényesülésének szolgálatában áll *a felek egyenjogúságának elve*, amely annak folytán valósul meg, hogy a bíróságnak — amint fentebb már jeleztük — a Pp. 3. § (1) bekezdése értelmében hivatalból kell gondoskodnia arról, hogy a felek — éspedig a felperes és az alperes teljesen egyformán — a perben jogaikat helyesen gyakorolják és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek, hogy továbbá ennek a célnak az elérése érdekében a bíróság köteles a feleket a szükséges tájékoztatással ellátni és őket jogaikra, illetőleg kötelességeikre figyelmeztetni. A felek egyenjogúságának elve azt jelenti, hogy a feleket úgy eljárási, mint anyagi jogi vonatkozásban egyenlő jogok illetik meg, egyik fél sem jut a másikkal szemben hátrányosabb helyzetbe, a jog parancsai és tilalmai egyaránt vonatkoznak minden félre, nem érheti hátrány azt a felet, aki akár jogi, akár általános képzettség tekintetében nem éri el a másik fél színvonalát. A képzettségnek ezt a hiányát ugyanis a bíró figyelmeztetése, tájékoztatása és kioktatása megfelelően pótolja. A bírónak ez a tevékenysége nemcsak az eljárási, hanem az anyagi jogszabályokra vonatkozó felvilágosításokra is kiterjed. A bíróság ebben a tevékenységi körében ugyancsak többrendbeli intézkedést tehet, így, ha úgy látja, hogy a per eldöntésében a Pp. 23. § *b)* pontjában megjelölt, de a perben részt nem vevő valamely jogi személy (közület) van a perben érdekelve, ezt a jogi személyt a perről értesíti és a beavatkozás lehetőségéről is tájékoztatja. (Pp. 54. § (2).) Vagy ha a bíróság megítélése szerint a kereseti kérelem nem meríti ki a felperest megillető jogokat, erre a felperest figyelmeztetni kell és arra is, hogy kereseti kérelmét a tárgyalás folyamán is jogában áll megfelelően megváltoztatni. (Pp. 146. § (3).) Ide tartozik az előbb már említett, a fél méltányos érdekeivel nyilván ellentétben álló lemondás, jogelismerés és egyesség hátrányaira való figyelmeztetés (Pp. 4. §.) továbbá a bíróság elnökének az a kötelessége, hogy a tárgyalás berekesztése előtt a feleket köteles figyelmeztetni arra, hogy a bíróság a tárgyalást berekeszteni óhajtja, miért is megkérdezni tartozik tőlük, hogy kívánnak-e még valamit előadni. (Pp. 145. § (2).) Ide kapcsolódik még a tárgyalásra szóló idézésben foglalt többrendbeli figyelmeztetés az ügyre vonatkozó okiratok tárgyalásra elhozása, a kereseti kérelemre való nyilatkozat tárgyában (Pp. 125. §.), továbbá a fellebbezési tárgyalásnak azzal a figyelmeztetéssel való kitűzése, hogy azt a bíróság a felek távollétében is meg fogja tartani (Pp. 243. §); az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perekben az anyát beavatkozási jogára figyelmeztetni kell (Pp. 297. §), a szülői felügyelet megszüntetésére irányuló perekben a tárgyalás kitűzéséről a perben részt nem vevő szülőt értesíteni kell és egyben figyelmeztetni kell beavatkozási jogára is (Pp. 302. § *c)*), a fizetési meghagyásos eljárásban az adóst figyelmeztetni kell, hogy ha a követelést alaptalannak tartja, a meghagyás ellen ellentmondással élhet (Pp. 317. § *e)*) stb.

Az anyagi igazság minél hatályosabb megvalósításának egyik eszköze a *közvetlenségnek és szóbeliségnek* fokozottabb érvényesülése a Pp-ben. A közvetlenség erőteljesebben érvényesül, mert a kötelező ügyvédi képviselet megszűnése folytán (Pp. 67. § (2)) a fél maga közvetlenül — nem mint a Rpp. szerint a legtöbb esetben kényszerűen ügyvéd útján — érintkezik a bírósággal és amint előbb érintettük, a bíróság sürgős esetben tárgyaláson kívül is magához idézheti a felet (Pp. 113. §). A most jelzett körülmények egyébként a szóbeliséget is fokozni fogják, mert a periratok száma a feleknek minden ügyben való személyes eljárhatása folytán kétségtelenül csökkenni fog.

A nyilvánosság elve is új tartalmat kap a Pp-ben. A Rpp. szerint (206—207. §§) ugyanis nemcsak a gyermekek voltak kizárhatók a tárgyalásról, hanem azok is, »akik nem a hely méltóságának megfelelően jelentek meg« és »egyes személyeknek a jelenlétet az elnök különösen megengedhette«; zárt tárgyalás pedig hivatalból akkor volt tartandó, ha a tárgyalás nyilvánossága a közrendet vagy a közerkölcsiséget veszélyeztette, valamint házassági perekben is. (Te. 57. §.) Ezzel szemben a Pp. 7. §-a és 134. § (2) bek. értelmében a tárgyalásról csak a 14 éven aluli gyermekek zárandók ki — a 18 éven aluliak csupán eltávolíthatók — és bírósági határozattal a nyilvánosságot csak akkor lehet kizárni, »ha ez államtitok, katonai vagy hivatali titok megőrzése végett, erkölcsi okból feltétlenül szükséges«. Házassági pert pedig a Pp. szerint nem feltétlenül zárt tárgyaláson tárgyalnak, hanem a tárgyalásról a fél kérelmére a bíróság csak akkor zárja ki a nyilvánosságot, ha ez a fél érdekében szükséges. (Pp. 284. §. (1).)

Az alapelvek között meg kell végül említeni az *anyanyelv használatának biztosítását* is, melynek értelmében a magyarul nem tudó személy az eljárás egész folyamán mind szóban, mind írásban anyanyelvét használhatja. (Pp. 8. §.) Ez az elvi rendelkezés a multtal szemben nemzetiségi vidéken óriási előnyt jelent, mert a multban az idegen nemzetiségű félnek, bár az ott működő bíró rendszerint beszélte a nemzetiség nyelvét, még olyan perekben is ügyvédhez kellett fordulnia, amely a per

tárgyára való tekintettel ügyvédi kényszer alá nem is esett.

II. A Pp. az általános rendelkezések című első részében az úgynevezett statikus rendelkezéseket: azokat a jogszabályokat tartalmazza, amelyek minden perben és minden perenkívüli eljárásban, alsófokon és felsőfokon egyaránt felmerülnek. Ez a szabályozás a törvény szerkezetét leegyszerűsíti, az áttekintést, a tájékozódást lényegesen megkönnyíti, mert egyhelyütt, nem pedig a törvény különböző helyein szétszórtan találjuk meg a minden eljárásban egyformán előforduló perjogi fogalmak, perbeli cselekmények szabályozását. Ennek az alapelvnek megfelelően az első részben kaptak helyet nemcsak azok a jogintézmények és jogi szabályozások, amelyek a Rpp. első címében voltak szabályozva (bíróságok, hatáskör, illetékesség stb.), hanem a felekre, más perbeli személyekre, a képviselőkre, a szegénységi jogra, (a Pp. terminológiája szerint a költségmentességre), a perköltség biztosítékra vonatkozó szabályokon kívül a perköltséget tárgyaló szabályok, a beadványokra vonatkozó általános rendelkezések, az idézésnek, a kézbesítésnek és a határidőknek általános szabályai is. Ugyancsak az általános rész tárgyalja a mulasztásra vonatkozó keretjogszabályokat, az igazolás szabályait és a jegyzőkönyvre vonatkozó rendelkezéseket.

A Pp-nek az alapelvekkel foglalkozó első fejezetében foglaltakat a fentiekben legfőbb vonásaiban már méltattuk.

A II. fejezet az 1950. évi 46. sz. tvr. rendelkezéseivel egybehangzóan állapítja meg 10. §-ában, hogy melyek az elsőfokú és melyek a másodfokú bíróságok. Továbbmenően az Alkotmánytörvény rendelkezéseinek megfelelően szabályozza a Pp. a népi ülnököknek a bíráskodásba való bevonását olyként, hogy a járásbíróságok, valamint az első fokon eljáró megyei bíróság elnöke a szakbíró, két tagja pedig népi ülnök. Ha azonban a megyei bíróság másodfokon jár el — arra tekintettel, hogy a fellebbezési szakban túlnyomórészt jogkérdések várnak eldöntésre —, két szakbíró és egy népi ülnök működik. Ugyanebből az okból van többségben a Legfelsőbb Bíróság mint fellebbezési bíróság öttagú tanácsában a szakbíró.

Nyomatékosan hangsúlyozza a törvény — amint a bevezetésben már érintettük —, a népi ülnököknek a szakbírákkal úgy a jogok gyakorlása, mint a kötelezettségek teljesítése tekintetében azonos helyzetét. (Pp. 12. §.)

A bírák kizárására vonatkozó jogszabályok lényegileg megegyeznek a Rpp. rendelkezéseivel. Egyik eltérés az, hogy bíróként nem járhat el az a személy sem, aki a per tárgyát egészben vagy részben a maga részére követeli, és nemcsak az van kizárva a bíráskodásból, aki a per eredményétől függő megtérítéssel tartozik, vagy akár csak kötelezettségére kihat a per eredménye, hanem az is, akinek jogaira a per eredménye kihatással lehet. További eltérés: nem járhat el az a járásbíróság vagy az a megyei bíróság, amelynek elnöke a törvény szerint kizárandó lenne, kivéve, ha a kizárásnak az az alapja, hogy az elnököt tanúként, vagy szakértőként a perben kihallgatták, vagy kihallgatását elrendelték, vagy ha magától az elnöktől az ügy tárgyilagos megítélése a kizárási okokon kívül eső okból (elfogultság) nem várható.

A bírósági szervezeti változás folytán természetesen megváltoztak a kizárás tárgyában eljáró bíróságok is. Ha a kizárás kérdése igazgatási ügykörben nem dönthető el, a bíró kizárása felől ugyanannak a bíróságnak másik tanácsa határoz, ha azonban a bíróságnak nincs olyan tanácsa, amelyre a kizárási ok nem vonatkoznék, vagy a fentiek szerint az egész bíróságra kiterjed a kizárási ok, a másodfokú bíróság dönt, a megyei bíróságot mint másodfokú bíróságot érintő kizárások esetén pedig a Legfelsőbb Bíróság.

A népi ülnökökre vonatkozó kizárást, ha a kizárási okot maga az ülnök nem jelenti be, nemcsak a bíróság vezetője, hanem a tanács elnöke is hivatalból kezdeményezi.

A Te. 7. §-ával egyezően a nyilvánvalóan alaptalan kizárási kérelem miatt bírságot lehet kiszabni, ha azonban valamely fél ugyanabban a perben ismételten tesz a bíró ellen alaptalan bejelentést, bírságot akkor is ki lehet szabni, ha az ismételten tett bejelentések alaptalanok voltak ugyan, de nem voltak nyilvánvalóan alaptalanok. (Pp. 20. §.)

A *III. fejezet* túlnyomóan a hatáskörrel, ezzel kapcsolatosan a pertárgy értékével és az illetékesség kérdésével foglalkozik és mindezeket a kérdéseket a Rpp.-nél sokkal szabatosabban, áttekinthetőbben és egyszerűbben oldja meg és különös figyelemmel van a törvény a pertárgy értékének meghatározásánál a szociális szempontokra.

A hatáskör kérdésében a döntő változást már a felsőbíróságok megszüntetését kimondó 1950:IV. törvény alkotásával kapcsolatosan kibocsátott 1950. évi 46. sz. törvényerejű rendelet hozta, amely a megyei bíróságok (törvényszékek) helyébe a járásbíróságokat tette meg általános hatáskörű bíróságokká. Ennek a döntő változásnak oka a nép érdekének védelme: az a szempont, hogy közelebb kerüljön a lakossághoz az a bíróság, amely mindennapos ügyes-bajos dolgait intézi és ne kerüljön — mint a multban került — tetemes költségbe és jelentékeny időveszteségbe, amíg a lakosság túlnyomórésze a bírósághoz eljut.

A járásbíróságoknak általános hatáskörű bíróságokká tétele szükségként maga után vonta azt a jogszabályi rendezést, hogy a megyei bíróság hatáskörébe tartozó pereket a Pp. taxatíve sorolja fel (23. §). Minden per, amely ebben a taxációban nem szerepel, a járásbíróság hatáskörébe tartozik. És itt kell kiemelni, hogy a pertárgy értékének a Pp. szerint csak egy vonatkozásban van jelentősége: a közületi perek szempontjából, mert amennyiben a közület nem egy másik közülettel, hanem magánossal áll szemben, attól függően tartozik a per a megyei bíróság, vagy a járásbíróság hatáskörébe, vajjon a per tárgyának értéke az 5000 forintot meghaladja-e vagy sem (Pp. 23. § *b)*.).

Egyébként a megyei bírósági hatáskörbe tartozó pereket a Pp. 23. §-a az 1950. évi 46. számú törvényerejű rendelettel szemben részben szűkíti, részben pedig kiterjeszti. A megyei bíróság hatáskörébe ugyanis a személyállapotra vonatkozó perek közül immár nem fognak tartozni az apasági és származás megállapítása iránti egyéb perek, viszont a megyei bíróság fogja elbírálni a szerzői jogi és szabadalmi pereket, valamint azokat a végrehajtás megszüntetési és korlátozási pereket is, amelyek a megyei bíróság által elrendelt végrehajtások ellen irányulnak. Az apasági és egyéb származási pereknek a járásbíróság elé utalását ezeknek a pereknek viszonylag nagy száma indokolja, a szerzői és szabadalmi pereknek a megyei bíróság elé utalását pedig főleg az teszi indokolttá, hogy az idevágó bonyolult és speciális jogszabályokon alapuló jogviták elbírálása felsőfokon a Legfelsőbb

Bíróság elé kerüljön. Ami pedig a végrehajtás megszüntetési, korlátozási pereket illeti, a bíróságok hierarchiája egyenesen megkívánja, hogy a járásbíróság ne kerüljön abba a helyzetbe, hogy saját fellebbezési bírósága: a megyei bíróság által elrendelt végrehajtást ő szüntesse meg, vagy ő korlátozza és ezzel elvonja a lehetőségét annak, hogy ebben a kérdésben a megyei bíróság fellebbezési bírósága, a Legfelsőbb Bíróság állást foglalhasson.

Az 1950. évi 46. sz. törvényerejű rendelet hatásköri szabályozásával szemben új rendelkezés még az is, hogy a felsoroltakon kívül csak azok a perek fognak a megyei bíróság hatáskörébe tartozni, amelyeket jövőben alkotandó jogszabály ide utal majd és nem egyben azok is, amelyek jelenleg hatályos speciális törvény szerint tartoznak a megyei bíróság hatáskörébe.

A pertárgy értékének szabályozásával kapcsolatosan (Pp. 24—26. §§) mindenekelőtt azt kell megemlíteni, hogy tartási és élelmezési követelésre irányuló per tárgyának értékét a törvény a három évi tartás és élelmezés értéke helyett egy évi tartás és élelmezés értékére szállítja le, hogy továbbá egyéb járadékra, más időszakos szolgáltatásra vagy haszonvételre irányuló per tárgyának értékét a törvény az évi szolgáltatások értékének legfeljebb háromszorosára csökkenti, az évi szolgáltatások értékének eddigi tízszeresével, bizonyos esetekben húszszorosával szemben. A pertárgy értékére vonatkozó egyéb szabályok lényegben megegyeznek a Rpp. idevágó szabályaival, azzal az eltéréssel, hogy azok a Rpp. szabályaihoz képest kevésbbé részletezők és aprólékosak.

A *hatáskör vizsgálatára* és a megállapítás szempontjából irányadó időpontra vonatkozó szabályok ugyancsak megegyeznek a Rpp. szabályaival azzal a kiegészítéssel, hogy a bíróság hatáskörét akkor is meg kell állapítani — értéktől függő hatáskör esetén —, ha a per csak annak a változásnak a következtében tartoznék a bíróság hatáskörébe, amely változás a pertárgy értékében a keresetlevél beadása után bekövetkezett.

Az *illetékesség szabályai* is jóval kisebb számúak, mint az Rpp.-éi. A Pp. az általános illetékességet — a lakóhely és ennek hiányában a tartózkodási hely bíróságának illetékességét — kiterjeszti és ezzel szemben igen nagy mértékben csökkenti a kizárólagos illetékességi okokat, »abból a célból, hogy a felek ne kényszerüljenek a pert a lakóhelyüktől távol eső helyen lefolytatni, ha ahhoz komoly érdek nem fűződik«. (Miniszteri indokolás.)

Ehhez képest a csekély számú kizárólagos illetékességi októl eltekintve, minden pernek van általánosan illetékes bírósága. Ha az alperesnek belföldön lakóhelye nincs, általánosan illetékes a tartózkodási helyének a bírósága. Ha pedig ez ismeretlen, vagy külföldön van, az utolsó belföldi lakóhely az irányadó; ha pedig ez nem állapítható meg, vagy az alperesnek egyáltalán nem is volt belföldön lakóhelye, az illetékességet a *felperes* lakóhelye, illetőleg tartózkodási helye állapítja meg. Az alperes kérelmére azonban, ha lakóhelye vagy tartózkodási helye a per során ismeretessé válik, a pert át kell tenni további tárgyalás és elbírálás végett a lakóhelye, illetőleg tartózkodási helye szerint illetékes bírósághoz.

A jogi személy elleni perben az általános illetékességet a jogi személy és az annak képviseletére hivatott szerv székhelye (ügyintézés helye) egyaránt megállapítja. (Pp. 30. §.)

A gazdasági rendszer változásával egyre több illetékességi ok fenntartása vált céltalanná és feleslegessé. Így a Rpp. 31. és 32. §§ (kereskedők és iparosok javára megállapított különös illetékesség), 36. § (ügyvédek), Te. 5. § (orvosok), 33. § (cégbejegyzés helyének bírósága), 34. § (a társaságra illetékes bíróság illetékessége a társaságnak a tagok elleni, vagy a tagoknak egymás elleni pereiben), 35. § (a vagyonkezelés helyének bírósága), 39. § (ingatlanra vonatkozó tulajdonjognak vagy egyéb dologi jogoknak kizárólag az ingatlanok fekvésének helye szerint illetékes bíróság előtt megindíthatósága), 42. § (a hitbizományi viszonyból eredő perek kizárólagosan illetékes bírósága).

A régi szabályozással szemben eltérést találunk az öröklési igényt és a szerzeményi közösségből eredő igényt (azelőtti szóhasználat: közszerzeményi igényt) érvényesítő perek illetékessége tekintetében. Míg ugyanis ezekben a perekben a hagyatéki eljárás folyamatban léte alatt kizárólagosan volt illetékes az a belföldi bíróság, amely előtt az örökösödési eljárás folyt, illetőleg ennek felettes bírósága, a hagyatéki eljárás jogerős befejezése után pedig vagy a most jelzett bíróságok egyike, vagy az alperes általánosan illetékes bírósága között lehetett választani (Rpp. 43. §), addig a Pp. 39. §-a szerint ezeket az igényeket az általánosan illetékes bíróságon kívül az előtt a járásbíróság előtt is *lehet* érvényesíteni (tehát nincs kizárólagosság), amelyhez a hagyatéki tárgyalásra illetékes közjegyző tartozik, ha pedig 5000 forinton felüli, a Pp. 23. § *b)* pontja alá eső perről van szó, úgy az említett járásbíróság másodfokú bíróságaként működő megyei bíróság előtt is folyamatba lehet tenni a pert.

Viszont *új* illetékességi szabályt állít fel szociális szempontból indokoltan a Pp. 34. §-a, amely szerint a tartásdíj megfizetésére és a gyermek elhelyezésére irányuló perek a felperes lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt is megindíthatók.

A Pp. a *főbeavatkozási pert* mint önálló jogintézményt *megszünteti*. Kimondja azonban az illetékesség tárgyalása során (Pp. 40. § (2)), hogy ha valaki a más személyek között folyamatban lévő per tárgyát egészben vagy részben a maga részére követeli, ennek a folyamatban lévő pernek a bírósága arra a további perre is illetékes, amelyet ennek a követelésnek az érvényesítése végett ő indít az említett személyek ellen.

Pertársaság esetén valamennyi alperes ellen megindítható a per az alperesek bármelyikére illetékes bíróságok előtt; a mellékkötelezett pedig a főkötelezettel együtt az előtt a bíróság előtt is perelhető, amely bíróság a főkötelezett ellen bármely címen illetékes.

Az *illetékességi alávetés* szabályai azzal az eltéréssel egyeznek meg a Rpp. 45. §-ának ugyanezen tárgyban intézkedő szabályaival, hogy a Pp. 41. §-a azt is megállapítja, hogy az alávetés a jogutódokra is kihat, viszont a szocialista kereskedelemmel szemben a részletügylettel kapcsolatos korlátozást nem tartja szükségesnek és ehhez képest mellőzi azt.

Az illetékesség vizsgálata és irányadó időpontja szempontjából, valamint abban a tekintetben, hogy hivatalbóli észlelésnek van helye, a rendelkezések azonosak a hatáskörrel kapcsolatos idevágó rendelkezésekkel.

Csak akkor nem veszi a bíróság illetékességét hivatalból figyelembe, ha az alperes az ellenkérelmét már előadta és az illetékesség nem kizárólagos, vagy alávetésen alapul.

Azonos rendelkezéseket tartalmaz a Pp. azirányban is, hogy mikor vizsgálja a bíróság az illetékességgel kapcsolatosan előadott tényállítások valóságát (Rpp. 50. §

(3)) azzal az eltéréssel, hogy a Pp. szerint (43. § (2)) a bíróság nemcsak akkor teszi vizsgálat tárgyává a vonatkozó tényállítások valóságát, ha azok a köztudomással, vagy a bíróság hivatalos tudomásával ellenkeznek, vagy az ellenfél tagadja azokat, hanem akkor is, ha ezek a tényállítások valószínűtlenek.

Azt a kérdést, hogy a bíróság mely esetekben járhat el a saját területén kívül, a Pp. 44. § a Rpp. 13. §-ával lényegileg egyezően, de mégis azzal az eltéréssel szabályozza, hogy a bíróság saját területén kívül nemcsak a területének határán foganatosítandó cselekmény befejezése céljából, vagy sürgősség esetén járhat el, hanem akkor is, ha azt más fontos érdek indokolja.

Az eljáró bíróság kijelölésének eseteit a Pp. 45-47. §§ egyszerűbben szabályozzák, mint a Rpp. 51—53. §§. A kijelölés kérdésében a megyei bíróság határoz, ha az összeütközés a területén lévő járásbíróságok között merül fel, vagy ha kizárás esetén van a területén kijelölhető járásbíróság, egyébként a kijelölés tárgyában a Legfelsőbb Bíróság határoz.

Új rendelkezés — amelynek csírája a holtnaknyilvánításról szóló 12.200/1948. Korm. sz. rend. 4. §-ának (2) bekezdésében lelhető fel — az, hogy a Legfelsőbb Bíróság a legfőbb ügyész meghallgatása után az eljárásra egyébként illetékes bíróság helyett azonos hatáskörű más bíróságot jelöl ki, ha ezt az ügy előkészítése, a bizonyítási eljárás megkönnyítése, vagy az eljáráshoz fűződő egyéb fontos érdek indokolttá teszi. (Pp. 47. §.)

A felek és más perbeli személyek címet viselő *IV. fejezet* elsősorban a *perképességgel* foglalkozik. A törvény tömören és világosan — a jogi fogalmak megmagyarázásával — adja a perbeli jogképesség (Pp. 48 §) és a perbeli cselekvőképesség (Pp. 49. § (1)) lényegét és szabatosan rendelkezik a jogi személynek, továbbá annak a félnek a képviseletéről, akinek nincs perbeli cselekvőképessége, vagy van ugyan, de a cselekvőképesség érintése nélkül gondnokság alá helyezték. A perképesség szabályozása sokkal egyszerűbb és érthetőbb, mint a Rpp. ide vonatkozó §-ai által nyujtottak. Hivatalból kell — kétség esetén — vizsgálni az eljárás bármely szakában a felek perbeli jogképességét és perbeli cselekvőképességét, továbbá azt a körülményt, hogy a törvényes képviselőként fellépett személy ebbeli minősége tényleg fennáll-e. Ugyancsak hivatalból teljesítendő vizsgálat tárgya az is, hogy a törvényes képviselőnek — a törvényes képviselet köztudomású voltának vagy a bíróság hivatalos tudomásának esetét kivéve — a per viteléhez, vagy az egyes perbeli cselekményekhez esetleg szükséges külön felhatalmazása igazolva van-e? (Pp. 50. §.)

A *pertársaság* szabályozása (Pp. 51—53. §§) is egyszerűbb és közérthetőbb mint a Rpp. szabályozása. A pertársaságra vonatkozó illetékesség kérdésével a törvény nem itt, hanem, amint már érintettük is, a többi illetékességi okok tárgyalásánál foglalkozik (Pp. 40. § (3)); a pertársaság két fajának : az egységes és egyszerű pertársaság fogalmi meghatározását pedig egyetlen §-ban, az 51. szakaszban adja, éspedig az egységesét a § *a)*, az egyszerűét pedig annak *b)* és *c)* pontjaiban.

Továbbra is megmarad az a szabály, hogy az egységes pertársaságnál bármelyik pertárs perbeli cselekménye — az egyességet, az elismerést és a jogról való lemondást kivéve — a többi, nem cselekvő pertársra is kihat, hogy továbbá különböző pertársaknak egymástól eltérő perbeli cselekményeit vagy előadásait a bíróság a per egyéb adatainak figyelembevételével bírálja el (Pp. 52. §). Eltérés a Rpp.-vel szemben annyiban mutatkozik, hogy a Pp. egyszerű pertársaság esetén mindenben fenntartja a pertársak teljes önállóságának, egymástól való függetlenségének elvét. Eddig ugyanis az a visszás állapot állt fenn, hogy a meg nem jelent egyszerű pertárs ellen mulasztási ítéletet hozott a bíróság, viszont a megjelent pertárs sikeres védekezése folytán ugyanazt a keresetet a védekezés sikere esetén a védekező pertárs javára elutasította. Minthogy azonban a Pp. a mulasztási ítéletet megszüntette, mert az alperes mulasztása esetén a bíróság a felperes kérelmére a tárgyalást a mulasztó alperes távollétében is megtartja (Pp. 136. § (2)), megszűnt az a kirívó méltánytalanság, amely egyszerű pertársaság esetén a mulasztó pertársat érte.

A főbeavatkozás, mint önálló jogintézmény megszűnte folytán a »mellékbeavatkozás« elnevezés értelmét veszítette, ezért a Pp. »beavatkozás a perbe« elnevezés alatt foglalja össze azokat a szabályokat (Pp. 54—60. §§), amelyek a beavatkozásra és a perbehívásra vonatkoznak.

Minthogy ennek a cikknek a keretében már a rendelkezésre álló hely hiánya miatt sem térhetünk ki másra, mint azokra a főbb, úgy elvi, mint tételes újításokra és eltérésekre, amelyek a Pp.-t a Rpp.-vel szemben jellemzik, a beavatkozásnak csak az újszerű rendelkezéseit emeljük ki. Így az 54. § (2) bekezdésében foglalt, az előbbiekben már említett azon a rendelkezésen kívül, amely szerint a bíróság a per eldöntésében érdekeltnek mutatkozó közületet köteles a perről értesíteni és őt a beavatkozás lehetőségéről tájékoztatni, ki kell emelni a Pp.-nek azt az új rendelkezését is, amely szerint ha a beavatkozás megengedését követően derülne csak ki, hogy beavatkozásnak nem lett volna helye, a bíróság a beavatkozót — ennek és a feleknek meghallgatása után — a perből kizárja. Szabatosabb a Pp. szövegezése a beavatkozó tevékenységi körét illetően is, amikor az eddigi gyakorlatnak megfelelően kimondja azt is, hogy a beavatkozó akkor is végezhet perbeli cselekményt, ha az általa támogatott fél mulasztást követ el. A beavatkozó cselekvésének korlátai változatlanok : egyességet nem köthet, elismerést nem tehet, jogról le nem mondhat, és perbeli cselekményei csak akkor állhatnak ellentétben az általa támogatott fél cselekményeivel, ha a perben hozott ítélet jogereje a beavatkozónak az ellenféllel szemben fennálló jogviszonyára is kiterjed. Ilyen ellentétes cselekmények esetében ismét a per egyéb adatainak figyelembevételét írja elő a törvény.

A perbehívásra vonatkozó jogszabályok (Pp. 58—60. §§) egyszerűbb szövegezésben megfelelnek a Rpp. 89—91. §§ rendelkezéseinek.

A Pp. »*Változás a felek személyében*« alcím alatt (Pp. 61—65. §§) egységes szabályozást ad a kérdésben, és az eddig szétszórtan lévő rendelkezéseket — azok kiegészítése kapcsán — egységes szerkezetbe foglalja.

Ha a polgári jog szabályai szerint a per alapjául szolgáló jogviszonyba valamelyik fél helyébe jogutód lép, ez a belépés vagy önkéntesen történik, vagy pedig az ellenfél perbevonása útján. A felperes jogutódját azonban csak akkor lehet perbe vonni, ha a jogutódlás a felperes halála miatt következett be.

Felperesi oldalon a jogutódként való önkéntes perbelépéshez a felperes hozzájárulására, az alperesi oldalon való önkéntes perbelépéshez pedig mind a felperes, mind az alperes hozzájárulására van szükség. Ha a belépés a jogelőd halála miatt történik, hozzájárulásra szükség

ugyan nincs, de a jogutódlást valószínűsíteni kell. A jogutód perbelépése, vagy perbevonása esetén, ha ez nem a jogelőd halála miatt történt, a jogelődöt az ellenfél hozzájárulásával a perből el kell bocsátani. Ha nem bocsátják el a jogelődöt a perből, a jogutód a perben a jogelőd pertársaként vesz részt.

A Pp. 63. §-a szabatosabb szövegezésben a Rpp. 92. §-ának lényegét adja: a pertárgy igénylője perbehívásának szabályozását, a Pp. 64. §-a pedig ugyancsak közérthetően és egyszerűen szabályozza az előd megnevezésével (nominatio auctoris) kapcsolatos, a Rpp. 93. §-ában foglalt jogszabályokat.

Az V. fejezet *a képviselet* szabályait tárgyalja. Elvként mondja ki, hogy eltérő törvényi rendelkezés hiányában a fél helyett az általa, illetőleg törvényes képviselője által választott meghatalmazottja is eljárhat. Egy fél képviseletében eljárhat több meghatalmazott is, úgy azonban, hogy egy-egy perbeli cselekménynél közülük csak egy járhat el és amennyiben egy fél több meghatalmazottja egymástól eltérő nyilatkozatot tesz, vagy cselekményt végez, ezt úgy bírálja el a bíróság, mintha magának a félnek nyilatkozatai vagy cselekményei lennének eltérőek. (Pp. 67. §.)

A Pp. 67. §-a kimondja, hogy a törvénnyel szabályozott eljárásokban *az ügyvédi képviselet nem kötelező.* Ezzel megszűnt az ügyvédkényszer elsőfokon a 2000 forintot meghaladó értékű perekben és a váltóperekben a perértékre tekintet nélkül, valamint a másodfokon eljáró bíróságok előtt is. Az indokolás a kötelező ügyvédi képviselet megszüntetését egyfelől azzal indokolja, hogy az ügyvédi kényszer folytán háttérbe szorult közvetlenség elve ismét előtérbe fog nyomulni a bíróság és a felek közvetlen érintkezése folytán, másfelől pedig azzal, hogy »az ügyvédi kényszer igen gyakran feleslegesen megdrágítja a pert és ezt sokszor nem tudja kellőkép ellensúlyozni az az előny sem, amit az ügyvéd jogászi felkészültsége a per alaposabb előkészítése szempontjából jelenthet.«

A kötelező ügyvédi képviselet megszüntetése folytán természetesen kibővült a fél helyett eljárni jogosult meghatalmazottak köre. Így eljárhat nemcsak a pertárs, hanem ennek törvényes képviselője, vagy meghatalmazottja is a másik pertárs helyett és eljárhat a szakszervezet saját tagjainak perében, valamint a szövetkezetnek az ügyintézésben való részvétellel megbízott tagja a szövetkezet perében.

További eltérés az, hogy a Rpp. 95. §-a szerint a meghatalmazottként való szereplésnek csak egy korlátja van: a 20 éves kor el nem érése; ezzel szemben a Pp. 68. §-a negatíve három feltételt ír elő: ne legyen a meghatalmazott 18 éven aluli korban, ne legyen jogerős ítélet alapján a közügyektől eltiltva és ne legyen jogerősen gondnokság alá helyezve.

Megfelel az eddigi jogállapotnak az a rendelkezés, hogy a nem ügyvédnek adott meghatalmazást közokiratba, vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni és hogy az ügyvédi meghatalmazásnál, ha azt a fél személyesen írja alá, tanúk alkalmazása nem szükséges.

A per vitelére szóló meghatalmazás terjedelmét a Pp. 70. §-ának (2) bekezdése lényegileg egyezően, de szabatosabb és tömörebb szövegezésben határozza meg, mint a Rpp. 104. §-a. Ki kell emelni, hogy a meghatalmazott meghatalmazását másra nem ruházhatja át, még az egyébként képviseletre jogosultak körén belül sem, és helyettesítésre csak ügyvéd adhat más ügyvédnek megbízást.

Új rendelkezése a törvénynek az is, hogy a Rpp. 106. §-ával szemben a meghatalmazás joghatálya megszűnik a fél halálával (Pp. 71. §), amely rendelkezésnek az indokolás szerint az a magyarázata, hogy miután a fél halála esetén annak helyébe jogutódja lép, »nem volna helyes megengedni, hogy a meghatalmazott a pert a jogelődtől kapott meghatalmazás alapján és a tőle származó utasítások alapján vihesse tovább«.

Mindazokban az esetekben, amelyekben a meghatalmazás megszűnik (visszavonás, felmondás vagy a fél halála folytán), a megszűnés ténye a bírósággal szemben az ide való bejelentéssel, az ellenféllel szemben pedig a vele való közléssel válik joghatályossá.

A bíróság a meghatalmazottnak képviseleti jogosultságát, vagyis azt, hogy meghatalmazottként a Pp. 67—69. §-aiban megjelölt személy lép-e fel, hogy továbbá e részben kizáró ok nem forog-e fenn és hogy a meghatalmazás megfelel-e a törvényes kellékeknek, az eljárás bármely szakában hivatalból vizsgálja (Pp. 72. §).

Eltérést jelent az Rpp.-vel szemben az a rendelkezés is, hogy általános meghatalmazást csak jogi személy adhat (Pp. 73. §), aminek oka a magángazdálkodás egyre kisebb jelentősége.

Az ügygondnok jogállását illetően már említést tettünk az előbbiekben az anyagi igazság érvényesülését célzó rendelkezések ismertetése során arról, hogy a Rpp.-vel szemben az ügygondnok egyességet köthet, elismerést tehet, jogról lemondhat, ha ezzel az általa képviselt felet nyilvánvaló károsodástól óvja meg. Azt a korlátozást, hogy az ügygondnok a bíróság külön felhatalmazása nélkül a peres pénzt vagy dolgot nem veheti át, az új perrendtartásunk is fenntartotta (Pp. 74. §).

Ugyancsak a statikus részben szabályozza a törvény — és pedig a hatodik fejezetben — *a perköltségre,* a költségmentességre (»szegényjog«) és a perköltségbiztosítékra vonatkozó rendelkezéseket, mert a költség minden peres eljárásban és annak minden szakában szerepet játszik.

A perköltséggel kapcsolatban a Pp. előbb annak *fogalmát* adja, majd előlegezése és viselése tárgyában intézkedik. A Rpp. nem határozza meg szabatosan a perköltség fogalmát, csupán a 425. §-ában utal olyan formában rá, hogy csak azt határozza meg, mifélék azok a költségek, amelyeket a vesztes fél a nyertes félnek megtéríteni tartozik. Ezzel szemben a Pp. 75. §-a szabatosan meghatározza a perköltség fogalmát és kiemeli, hogy csakis azok a költségek vonhatók a perköltség fogalma alá, amelyek »a felek célszerű és jóhiszemű pervitelével kapcsolatban akár a bíróság előtt, akár a bíróságon kívül merültek fel«.

A költségek *előlegezése* tárgyában új rendelkezés az, hogy kivételesen a bizonyító fél ellenfele is kötelezhető a költség előlegezésére, ha ezt a bíróság — nyilván szociális szempontból — méltányosnak tartja, de természetesen csak akkor, ha a bizonyító fél költségmentességben nem részesíthető.

Az ügygondnok készkiadásai és díjai előlegezésének kérdését a Pp. behatóbban szabályozza, mint a Rpp. 434. §-a. Utóbbi törvényhely ugyanis csak annyit mond, hogy az ügygondnok nevezéséből eredő költséget az a fél köteles előlegezni, akinek perbeli cselekménye a gondnoknevezésre okot adott. Ezzel szemben a Pp.

76. §-ának (2) bekezdése az előlegezés kötelezettségét arra a félre hárítja, aki az ügygondnok kirendelését kérte, illetőleg akinek perbeli cselekménye folytán a kirendelés »szükségessé vált«. Ezenkívül különbséget tesz a Pp. az ügygondnok készkiadásai és díjai között abban a tekintetben, hogy az ügygondnok készkiadásainak előlegezésére esetenként kell a felet kötelezni, díjának előlegezésére azonban csak az eljárást befejező határozatban.

A perköltség *viselésének* tárgyában a Pp. 77. §-a annyiban tartalmaz eltérést, hogy míg a Rpp. 424. §-a szerint véghatározaton kívül csak akkor lehet a költségek térítése tárgyában intézkedni, ha a megtérítés az ügy végelintézésétől független, vagy az ítélethozatal után merült fel, addig a Pp. részletezi az ide vágó, véghatározaton kívüli eseteket: ha tanút, szakértőt vagy perben nem álló más személyt kell valamely perbeli cselekmény költségében marasztalni, vagy ha a felek valamelyikét valamely perbeli cselekmény költsége a per eldöntésére tekintet nélkül terhel.

A Pp. 78. §-a kimondja, hogy a vesztes fél költségben marasztalásának elve alól két rendbeli kivétel áll fenn: *a)* a Pp. 80—83. §-ainak alább ismertetendő eltérő rendelkezései, *b)* azok az esetek, amelyekben a törvény egyéb kifejezett rendelkezése a költséget másnak a terhére rója.

Új rendelkezést tartalmaz ennek a törvényszakasznak (2) bekezdése, a bírói egyességgel befejezett per költségei tekintetében. A Rpp. 432. §-a ugyanis egyesség esetén — a felek más irányú megállapodása hiányában — a költségek megszüntetését írta elő, a Pp. 78. §-a szerint azonban egyesség esetén egyáltalán nem kell a bíróságnak a költségek tárgyában intézkednie, csak a felek ezirányú kérelmére. Ez a rendelkezés egyébként kivétel az alól az általános szabály alól, amelynek értelmében a bíróság a perköltségek felől hivatalból intézkedik (Rpp. 424. § (1) és Pp. 78. § (2), amihez a Pp. a szabatosság kedvéért hozzáteszi azt is, hogy nem kell a költségek tárgyában hivatalból intézkedni, ha a pernyertes fél (helyesebben: ha a fél pernyertessége esetére) a perköltség tárgyában való határozathozatal mellőzését kéri.

A törvény nem teszi kötelezővé a költségek felszámítását és igazolását — ez folyik abból, hogy a költségek megállapítása tárgyában hivatalból kell intézkednie —, de ha a fél a költségek általa előadott összegét a szükséghez képest igazolja, a megállapítás ennek figyelembevételével történik.

A megállapítás összegszerűségével kapcsolatosan kimondja a törvény, hogy a felszámítottnál több perköltséget megállapítani nem lehet. A költségek utólagos felszámításának helye nincs (Pp. 79. §).

Az előbb hivatkozott, a törvény 80—83. §-aiban meghatározott azok az esetek, amelyekben a költséget vagy annak egy részét a félnek pernyertessége ellenére is viselnie kell, a következők:

Változatlanul továbbra is fennmarad az a rendelkezés (Rpp. 427. §), mely szerint a pernyertes felperest kell a költségben marasztalni, ha az alperes a perre nem adott okot és a követelést az első tárgyaláson azonnal elismerte [Pp. 80. § (1).].

A pernyertességre tekintet nélkül — tehát a nyertes félnek is — meg kell fizetni a félnek azt a költséget, amely abból származott, hogy egyes támadó vagy védő cselekményt sikertelenül végzett (Rpp. 430. §), vagy határidőt, vagy határnapot mulasztott (Rpp. 431. §), de ezen kívül az új perrendtartás szerint a pernyertes félnek viselnie kell a költségeknek azt a részét, amely abból származott, hogy egyes perbeli cselekményekkel indokolatlanul késedelmeskedett vagy más módon felesleges költségeket okozott [Pp. 80. § (2).].

A Rpp. 426. §-a módot adott arra, hogy a bíróság a felet az ellenfél összes költségében is elmarasztalhassa nemcsak az ellenfél teljes pernyertessége esetében, hanem oly esetben is, ha az ellenfél követelésének meg nem ítélt része aránytalanul csekély volt vagy a követelés egy részét azért nem ítélte meg a bíróság, mert bírói megállapítástól vagy kölcsönös leszámolástól függött a követelés megítélése és ezeknek a műveleteknek az eredménye kisebb összegű követelést mutatott az ellenfél javára, mint aminő összeget az keresetbe — illetőleg viszontkeresetbe — vett. Ilyen esetben az új Pp. nem ad módot arra, hogy a nem teljes összeg erejéig nyertes ellenfélnek összes költsége megtérüljön; ilyen esetben még a most jelzett okokból is nyertes ellenfél csak részköltséghez juthat hozzá. Az új törvény ugyanis akként rendelkezik, hogy azokban az esetekben, amelyekben a per kártérítésre irányul vagy tárgya olyan követelés, amelynek összegszerű megállapítása bírói mérlegelőstől függ, a részben nyertes fél javára a marasztalás összegével arányos részperköltséget meg lehet állapítani a követeltnél kisebb összeg megítélése esetén is, feltéve, hogy a követelt összeg nem tekinthető nyilvánvalóan túlzottnak.

Egyébként részleges pernyertesség esetén a bíróság a pernyertesség arányához és a felek által előlegezett költségek összegéhez igazodóan állapítja meg a nagyobb részben nyertes, illetőleg nagyobb összegű költséget előlegezett fél javára a költségeket.

Ha pedig a pernyertesség és a pervesztesség aránya és a felek által előlegezett költség-összegek között nincs számottevő különbség, a bíróság úgy rendelkezik, hogy mindegyik fél a saját költségét viseli (Pp. 81. §). (A Rpp. szóhangzata szerint a bíróság a költségeket kölcsönösen megszünteti.)

A *pertársak* költségviselési kötelezettségét a Pp. 82. §-a azonos módon szabályozza, mint a Rpp. 429. §-a.

A *beavatkozás* költségének szabályozása nem mindenben felel meg a Rpp. 433. §-a rendelkezéseinek. Eddig ugyanis ha a beavatkozó által támogatott fél pervesztessé vált, a beavatkozónak nem kellett a nyertes fél javára költséget téríteni. A Pp. 83. §-a szerint azonban terheli a beavatkozót a beavatkozással felmerült költségtöbblet, abban az esetben pedig, ha a perben hozott ítélet a beavatkozónak az ellenféllel való viszonyára is kiterjed, úgy a beavatkozó az általa támogatott pervesztes féllel egyetemleg felel az ellenfél költségeiért. Ha a perbehívott a perbehívást nem fogadja el vagy a bíróság a belépést elutasítja, a perbehívót kell az ellenfélnek ezzel okozott költség megfizetésére kötelezni.

A *költségmentességnek* (Pp. 84—88. §-ai) csak a keretszabályait adja a Pp. és jelzi, hogy annak előfeltételeire, engedélyezésére, valamint visszavonására vonatkozó szabályokat, továbbá a költségmentességgel kapcsolatos egyéb eljárási rendelkezéseket, ideértve az előlegezett költségek behajtásának szabályait is, az igazságügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve állapítja meg.

A törvény a következő alapelveket szögezi le:

Azt a felet, aki kereseti, jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a perköltséget vagy annak egy részét fedezni nem tudja, *jogai érvényesítésének megkönnyítése végett* a költségmentesség gyűjtőneve alatt kedvezmények illetik meg éspedig: az illetékmentesség, mentesség az eljárás során felmerülő költségek előlegezése, illetőleg megfizetése alól, mentesség a perköltségbiztosíték letétele alól és végül igénye van pártfogó ügyvéd kirendelésére (Pp. 84. §).

Helyes újítást tartalmaz a törvénynek az a rendelkezése [Pp. 85. § (1)], mely szerint az a fél, akit a saját személyében a költségmentesség ugyan megilletne, de akinek eltartásáról a szülője tartozik gondoskodni vagy aki házastársával együtt él, csak akkor részesíthető költségmentességben, ha ennek előfeltételei, úgy a félre, mint szülőjére, illetőleg házastársára nézve egyaránt fennállanak. Magától értetődik, hogy ezt a szabályt nem lehet alkalmazni a fél és szülője, illetőleg házastársak között folyó perekre, mert alkalmazhatósága esetén az életfenntartás biztosítását célzó perek folyamatbatételét a törvénynek ez a rendelkezése meghiusítaná.

Megfelel az eddigi jogállapotnak a törvénybe felvett az a rendelkezés, amely szerint jogi személyek költségmentességben nem részesíthetők.

A régi szabályozásnak [Rpp. 112. § (3) és (4)] megfelel a törvénynek az a rendelkezése, amely kimondja, hogy költségmentességben nem részesíthető az a fél, akinek a perlekedése már előre teljesen eredménytelennek látszik — és az a fél sem, aki valószínűleg azért lép fel a perben engedményesként, mert az engedményező személyében nem — a saját személyében azonban a költségmentesség feltételei fennforognak.

A régi jogszabály (Te. 8. §) »a szegénységi jog« megadásának elbírálásával kapcsolatosan a perlés rosszhiszeműségének vizsgálatát csak annak a »szegényjogon« perlő fél perindítása esetén engedte meg, aki ugyanazzal az alperessel szemben »szegénységi jogon« korábban folytatott perben három éven belül megállapított perköltséget nem fizette meg. Új perrendtartásunk nagyon helyesen megengedi a bíróságnak a költségmentesség megadásának megtagadását — függetlenül ettől a különleges esettől — már akkor is, ha a fél »perlekedése rosszhiszeműnek látszik«.

Külföldiek részére a Rpp. 112. §-ának utolsó bekezdése szerint a szegénységi jog akkor volt megadható, ha nem volt olyan nemzetközi szerződésünk, amely a szegényjogot a szerződő államok polgáraitól kölcsönösen megtagadta volna és a szegénységi jog megadása tekintetében viszonossági gyakorlat állott fenn. Az új perrendtartás 85. §-ának utolsó bekezdése a költségmentességnek külföldiek részére való megadhatásához ezirányú pozitív nemzetközi megállapodást vagy viszonossági gyakorlatot követel.

Azt a rendelkezést, hogy a költségmentességet a bíróság engedélyezi és hogy azt ugyancsak a bíróság vonja vissza, hogy hatálya a vonatkozó kérelem előterjesztésével kezdődik és nemcsak a per egész tartamára, hanem a végrehajtási eljárásra is kiterjed, végül pedig, hogy a költségmentesség nem érinti az ellenfél javára megítélt perköltség megtérítésének kötelezettségét [(Rpp. 114. §, 115. §, 117. § (1)] az új törvény is fenntartja (Pp. 86. §).

A szegény fél részére — kérelmére — teljes vagy részleges költségmentesség esetén a bíróság rendel ki pártfogó ügyvédet, feltéve, hogy a kirendelés szükségesnek mutatkozik. A pártfogó ügyvéd a fél képviseletét a megkeresett bíróság és a másodfokú bíróság előtt csak akkor köteles ellátni, ha ezeknek a bíróságoknak a székhelye azonos az elsőfokú bíróságéval.

A pártfogó ügyvéd költségét csak a perköltségben marasztalt ellenféltől hajthatja be. Az ellenfél ezzel a perköltségkövetelésszemben nem számíthatja be a féllel szemben bármely címen fennálló követelését, hanem kizárólag csak azon költségek erejéig élhet beszámítási jogával, amelyeket a bíróság ugyanabban a perben az ő részére a költségmentességben részesült féllel szemben állapított meg (Pp. 87. §).

A Pp-nek a *perköltségbiztosíték* tárgyában intézkedő 89—92. §-ai lényegileg megegyeznek a Rpp. idevágó szabályaival (Rpp. 124—128. §-ok). Itt is szembeötlik azonban a szövegezés nagyobb szabatossága, aminek a példájaként említjük meg azt, hogy a Rpp. 124. §-a nem megfelelő szabatossággal a külföldi felperesnek elvileg azt teszi kötelességévé, hogy az alperes kívánságára »a perköltség és az ítéleti illeték fedezéséül« biztosítékot adjon. Ezzel szemben a Pp. 89. § (1) bekezdése röviden, tömören és szabatosabban: »a perrel felmerülő költségek« fedezése céljából írja elő a biztosítékadási kötelezettséget.

A törvény általános rendelkezései a VII. fejezettel zárulnak. Ez a fejezet *egyéb általános szabályok* címet viseli és a legkülönbözőbb természetű olyan jogszabályokkal és perjogi intézményekkel foglalkozik, amelyek az eljárás bármely szakán és mindkét fokán egyformán előfordulnak.

A *beadványokra* vonatkozó általános rendelkezések nem terjednek ki a keresetlevélre vonatkozó részletes szabályozásra, mert a keresetlevél, mint az elsőfokú eljárás alapja, az elsőfokú eljárás című második részben, a keresetindítás című VIII. fejezetben nyert részletes szabályozást. A keresetről csak annyiban esik itt szó (Pp. 94. §), hogy a járásbíróság elé tartozó ügyben a keresetet vagy a per megindítását megelőző kérelmet bármely járásbíróságnál elő lehet terjeszteni és a nem illetékes járásbíróság a jegyzőkönyvet az illetékes járásbírósághoz átteszi. A felek érdekeit szolgáló újítás már ez is, mert ha a per tárgyalására nem a felperes lakóhelye szerinti bíróság az illetékes, a félnek nem kell az esetleg jóval távolabb fekvő illetékes járásbíróságot felkeresni, ezzel jelentékeny időt és munkát veszíteni és tetemes összeget kiadni.

További újítás az is, hogy az eddigi állapottal szemben, amikor is a Rpp. nem engedi meg a keresetnek a megyei bíróság előtt jegyzőkönyvbe mondását, hanem azt ügyvéd útján ellenjegyezve, írásban kell előterjeszteni, a Pp. lehetővé teszi a keresetnek az *illetékes* megyei bíróság előtt jegyzőkönyvbe mondását. A jegyzőkönyv felvételénél széleskörű útbaigazítással kell a felet ellátni, fel kell őt hívni a nyomban pótolható hiányok pótlására és ennek elmulasztása esetén a jegyzőkönyvbe vételt meg lehet tagadni. Folyamatban lévő perben szóbeli kérelmeket — a törvény eltérő rendelkezéseinek hiányában — csak a perbíróság előtt lehet jegyzőkönyvbe mondani.

A Pp. 95. §-a azt a rendelkezést tartalmazza, hogy ha a beadvány a törvény rendelkezéseinek nem felel meg vagy más okból kiegészítésre vagy kijavításra szorul, azt az elnök a félnek a hiányok megjelölésével pótlás végett visszaadja azzal, hogy a hiányoknak

rövid határidőn belül való pótlása esetén eredetileg is helyesen beadottnak fogja a beadványt tekinteni, ha azonban a fél a beadványt újból hiányosan adja be, azt a bíróság el fogja utasítani, illetőleg hiányos tartalma szerint fogja elintézni. A helyben lakó felet a hiányok pótlása céljából az elnök maga elé idézheti, ami nemcsak a közvetlenséget mozdítja elő, hanem az eljárás gyorsításával is jár. A járásbírósági eljárásban ez a rendelkezés a Rpp. 140. § (3) bekezdése szerint fennállott eddig is, a gyakorlatban azonban egyáltalán nem hatályosult.

A Rpp. 140. §-a a hiánypótlásról csak a keresetlevéllel kapcsolatban beszél oly értelemben, hogy a keresetlevél hiánypótlás céljából való visszaadásának volt helye akkor, ha a fél nem terjesztette elő azokat az adatokat és okiratokat, amelyek a bíróság hatáskörének vagy illetékességének, valamint a hivatalból figyelembeveendő egyéb körülményeknek a megállapításához szükséges vagy ha egyéb hiány miatt (pl. ügyvédi ellenjegyzés hiánya) az idézés kibocsátására a keresetlevél nem volt alkalmas. Látnivaló ebből, hogy a régi perrendtartás túlnyomórészt formalisztikus jellegű hiányok pótlása céljából intézkedett a keresetlevél visszaadása tárgyában.

Az *idézésben* a feleket figyelmeztetni kell a meg nem jelenés következményeire és perbeli állásukhoz képest egyébként is el kell őket a szükséges tájékoztatással látni (Pp. 96. §). Így különösen a képviselettel kapcsolatos kérdésekben. A keresetlevél folytán kibocsátott idézésben pedig arra is fel kell hívni a feleket, hogy az ügyre vonatkozó okirataikat a tárgyalásra hozzák magukkal, az alperest pedig arra is figyelmeztetni kell, hogy a kereseti kérelemre vonatkozó nyilatkozatát legkésőbb a tárgyaláson elő kell adnia, de védekezését a tárgyalás előtt írásban is előterjesztheti (Pp. 125. §). Eltérés az eddigi állapottal szemben az, hogy az első tárgyalásra szóló idézésben nem hívja fel a bíróság a feleket arra, hogy »tanúikat hozzák magukkal«, mert a tanúk kihallgatása az első tárgyaláson még feleslegesnek bizonyulhat és a tanúkihallgatás igen gyakran nem csak a helyes pervitel szempontjainak nem felel meg, hanem »a bíróság észszerű munkabeosztását is megzavarhatja«. (Indokolás.) Figyelembe jön ennél a kérdésnél még az is, hogy az okirati bizonyítás folytán is feleslegessé válhat a tanúk kihallgatása (Rpp. 330. §, Pp. 193. §).

A *kézbesítés* tárgyában a Pp. csak elvi szabályokat tartalmaz. A részleteket illetően az ebben a tárgyban érvényben lévő külön jogszabályokra utal. (Ilyen külön jogszabályokat tartalmaz a kézbesítés mikénti lebonyolítását szabályozó 4169/1949. (VII. 30.) Korm. sz. és a hirdetményi kézbesítéssel kapcsolatosan a 4218/1949. (IX. 6.) M. T. számú rendelet.)

Az iratot a fél helyett, ha per vitelére meghatalmazottja van, ennek a kezéhez kell kézbesíteni, kivéve az olyan idézést, amelyben a bíróság a felet vagy törvényes képviselőjét személyes megjelenésre kötelezi.

A bírósági iratokat a 4169/1949. (VII. 30.) Korm. sz. rendelet intézkedéseinek megfelelően rendszerint posta útján kell kézbesíttetni, — a címzettnek azonban jogában áll a neki szóló iratot személyazonosságának igazolása mellett a bírósági irodában is átvenni (Pp. 97—99. §).

A külföldön kézbesítendő iratot — eltérő nemzetközi megállapodás hiányában — intézkedés céljából az igazságügyminiszterhez fel kell terjeszteni. A külföldi kézbesítés érvényessége tekintetében a Pp. 100. § (2) bekezdése szabatosabban intézkedik, mint a Rpp. 175. §-a, mert világosan mondja ki, hogy a külföldön történt kézbesítés érvényes, akár akkor, ha az a külföldi, akár akkor, ha az a belföldi jog szabályainak megfelel — míg a Rpp. 173. §-a a magyar törvény szabályának megfelelő kézbesítést emeli csak ki azzal, hogy ezt »a kézbesítés helyének törvénye alapján nem lehet megtámadni,« nyilvánvalóan abban az esetben, ha a kézbesítés a magyar jog szabályainak megfelel ugyan, de a külföldi jog szabályaival nem mindenben egyezik meg.

Abban a kérdésben, hogy a hirdetményi kézbesítésnek mikor lehet helye, a Pp. 101. §-a határozottabban és precízebben rendelkezik, mint a Rpp.-nak ebben a tárgyban intézkedő 174. §-a. Eszerint ugyanis helye volt a hirdetményi kézbesítésnek, ha a kézbesítést az erre vonatkozó perrendi szabályok szerint a fél tartózkodási helyének ismeretlensége miatt, vagy *más okból* nem lehetett teljesíteni, vagy ha a kézbesítés előre is eredménytelennek mutatkozott. Ezzel szemben a Pp. 101. §-ának világos szövegezése szerint hirdetményi idézésnek akkor van helye, ha *a)* a fél tartózkodási helye ismeretlen, *b)* olyan államban van, amely kézbesítési jogsegélyt nem nyujt, *c)* a kézbesítés elháríthatatlan akadályokba ütközik és *d)* a kézbesítés megkísérlése már előre is eredménytelennek mutatkozik. A hirdetményi kézbesítést az ok valószínűsítése mellett kérni kell, azt hivatalból elrendelni nem lehet. Ha a hirdetményi idézés elrendelésének alapjaként előadott tények valótlanoknak bizonyultak és a fél erről tudott, vagy kellő gondosság mellett tudhatott volna, a hirdetményi kézbesítés és az ezt követő eljárás érvénytelen és a felet a felmerült költségben és pénzbírságban (Pp. 120. §) akkor is el kell marasztalni, ha az ellenfél a hirdetményi kézbesítést követő eljárást — habár csak hallgatólagosan is — jóváhagyta, amivel magát az érvénytelenséget orvosolta. A Rpp. azonos szabályokat tartalmaz (Rpp. 175. §), az igazmondási kötelezettség és az eljárási fegyelem szempontjai azonban a Rpp. alkotásakor nem állottak olyannyira előtérben, hogy a kellő gondosság hiányát is a törvényhozó a bírság kiszabhatása megfelelő alapjának tekintette volna.

A hírlapi közzétételnek rendeleti úton időközben történt megszüntetése folytán a hirdetmény útján kézbesítendő iratot 15 napra a bíróság hirdetőtáblájára és a fél, illetőleg — az ismeretlen örökösök részére való kézbesítés esetén — az örökhagyó utolsó ismert lakóhelyén a helyi tanács hirdetményi táblájára kell kifüggeszteni. A kézbesítés napjául a kifüggesztés napjától számított 15. napot kell tekinteni.

Keresetlevél hirdetményi kézbesítése esetén az alperes részére — úgy mint eddig — ügygondnokot kell rendelni és a keresetlevelet az ügygondnoknak is kézbesíttetni kell.

Az a rendelkezés, mely szerint ha a fél olyan államban lakik, amely a kézbesítéshez jogsegélyt nem nyujt, de amellyel a postai forgalom fennáll, a hirdetményt postai úton — lehetőleg ajánlott levélként — a fél külföldi címére is meg kell küldeni — a 4218/1949. (IX. 6.) M. T. sz. rendelet lényeges rendelkezésének törvénybe foglalását jelenti.

A *határidőkre* vonatkozó általános rendelkezések (Pp. 103—104. §§) lényegileg azonosak a Rpp. idevonatkozó rendelkezéseivel (Rpp. 449—450. §§), de az új Pp.

azt a pontos körülírást is adja, hogy amennyiben a bíróságnál benyujtandó beadványt a határidő utolsó napján terjesztik elő, vagy a bíróság előtt végzendő cselekményt a határidő utolsó napján teljesítik, a határidő már a hivatali idő végével lejár.

A *mulasztásra* vonatkozó általános szabály (Pp. 105. §) a lényeget tekintve a Rpp. 436. és 437. §-okban foglaltakkal egyezik. A mulasztási ítélet megszüntére tekintettel a törvény ebbe a szakaszba foglalta bele azt a szabályt, hogy ha a felet a perbeli cselekmény teljesítésében valamely köztudomású természeti esemény vagy más elháríthatatlan akadály gátolta, a perbeli cselekmény nemteljesítését mulasztásnak nem lehet tekinteni. A Rpp. 442. § (1) bekezdése szerint ilyen esetben a mulasztás következményeinek kimondását meg kellett tagadni.

Új rendelkezés a Pp. 105. §-ának utolsó bekezdésében foglalt az a szabály is, hogy a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bírósághoz intézett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adták. Ez a rendelkezés általánossá teszi a Rpp. 611. §-ában foglalt és kizárólag a bíróság székhelyén kívül kézbesített váltófizetési meghagyás ellen kifogással élő fél részére nyujtott kedvezményt.

A Pp.-nek *a mulasztás igazolásáról* rendelkező 106—110. §§ lényegbevágóan azonos rendelkezéseket tartalmaznak, mint a Rpp. 451—459. §§. Ami változás észlelhető, az leginkább a törvény szerkezeti változásaiból ered. Nincs mulasztási ítélet, ami ellen ellentmondást lehetne benyujtani, nem szerepelhet tehát igazolást kizáró okként az a körülmény, hogy a mulasztó fél a perben már ellentmondással élt. A Pp. az igazolás megengedése kérdésében elejti a régi disztinkciót, amely szerint csak záros határidők elmulasztása esetén volt igazolási kérelem előterjesztésének helye (mert »az igazolás volt az a kulcs, amely a zárat kinyitotta«), míg olyan határidők elmulasztásánál, amelyeket a törvény nem minősített zárosaknak, igazolási kérelmet joghatályosan előterjeszteni nem lehetett. Ez a megkülönböztetés sok zavart és félreértést okozott, miért is rendkívül indokolt annak elejtése.

Ugyanazon határnap vagy határidő elmulasztása miatt nem lehet ismételten igazolási kérelmet előterjeszteni, ezért mondja ki a törvény általánosságban, hogy akkor sincs helye igazolásnak, ha a fél az igazolási kérelem folytán kitűzött újabb határnapot mulasztja el. (Pp. 106. § (2).) Az igazolás kizárása tekintetében átveszi egyébként a törvény a Ppé. 46. §-ának azt a rendelkezését, mely szerint végrehajtási igényperben az igénylő igazolással nem élhet.

Hangsúlyozni kell végül az igazolással kapcsolatosan a törvénynek azt a rendelkezését, melynek értelmében azt a kérdést, vajjon az igazolási kérelem előfeltételei fennállanak-e, méltányosan kell elbírálni.

A Pp. az *eljárás félbeszakadásának* kérdését (Pp. 111—112. §§) az eddigi állapottal szemben lényegesen leegyszerűsíti. Megszünteti az eljárás félbeszakadása és felfüggesztése közötti megkülönböztetést és egységes rendszerbe foglalja úgy az eljárás félbeszakadásának eseteit és a félbeszakadás megszüntetésének módját, mint pedig az eljárás félbeszakadásának következményeit.

Minthogy a Pp. szerint a meghatalmazás a fél halálával megszűnik (71. §), a fél halála esetén az eljárás mindenkép félbeszakad, akár ügyvéd képviselte a felet, akár más meghatalmazott, akár pedig személyesen járt el a fél. Viszont az ügyvédi kényszer megszüntetése folytán nem szakad félbe az eljárás, ha a felet képviselő ügyvéd meghal vagy ügyvédkedő képességét elveszíti, mert ilyenkor a fél méltányos érdekei a tárgyalásnak kérelmére történő elhalasztásával is megvédhetők. Ha a személyesen eljáró fél cselekvőképességét elveszíti, vagy ha a fél törvényes képviselője meghal és a törvényes képviselőnek a per vitelére nem volt meghatalmazottja, végül ha a fél törvényes képviselőjének ez a joga anélkül szűnik meg, hogy az általa képviselt fél cselekvőképessé vált volna, az eljárás mindaddig félbeszakad, amíg a törvényes képviselőnek — vagy az új törvényes képviselőnek — személyét be nem jelentik.

Rendkívül helyes új intézkedése a törvénynek az, hogy ha az eljárás félbeszakadása a most felsorolt okokból következik be (fél halála, fél cselekvőképességének elvesztése, törvényes képviselő halála, vagy jogosultságának megszűnése), amennyiben az eljárás félbeszakadásának túlságosan hosszú tartama bármelyik fél méltányos érdekeit sértené, a bíróság akár kérelemre, akár hivatalból a Pp. 49. §-a (2) bekezdésének megfelelő alkalmazásával ügygondnokot rendel ki, amely ténnyel az eljárás félbeszakadása megszűnik.

Az eljárás félbeszakadásának hatásait lényegében azonos módon, de szabatosabban szabályozza a Pp. 112. §, mint a Rpp. idevágó 473—474. §§. A félbeszakadás tartama alatt nemcsak a bírói rendelkezések hatálytalanok, hanem a felek perbeli cselekményei is, éspedig ez utóbbiak nemcsak »az ellenféllel szemben«, hanem általánosságban is. Új rendelkezés, hogy a bíróság az eljárás félbeszakadását megállapító határozatát maga is megváltoztathatja.

Amint már érintettük, a szocialista értelemben vett tárgyalási elv megvalósulása jut kifejezésre a Pp. 113. §-ában abban a rendelkezésében, hogy amennyiben a bíróság megítélése szerint valamelyik felet sürgősen, még a tárgyalás előtt meg kell hallgatni, a felet fel kell hívni, hogy írásban nyilatkozzék vagy nyilatkozatának jegyzőkönyvbevétele végett az elnöknél jelentkezzék, sőt végből az elnök a felet maga elé is idézheti. Ugyancsak említést tettünk már a Pp.-nek az anyagi igazság hatályosulásának biztosítására hivatott egyik eszközéről: a 114. §-nak erről a rendelkezéséről, mely eltérően a Rpp.-től, nem teszi kötelezővé azt, hogy a fél az eljárás szabálytalansága ellen nyomban felszólaljon, hanem az ily irányú kifogás megtételét megengedi az eljárás bármely szakában és a bíróság legkésőbb az eljárást befejező határozatában megindokolni köteles a kifogás elvetése esetén, hogy azt mely okból hagyta figyelmen kívül.

A Pp.-nek a *jegyzőkönyvről* szóló rendelkezései (115—118. §§) mindenekelőtt megállapítják, hogy a törvény eltérő rendelkezése hiányában *a)* a tárgyalásról, *b)* a felek szóbeli meghallgatásáról és *c)* a tárgyaláson kívül foganatosított egyéb meghallgatásról jegyzőkönyvet kell készíteni és a tárgyaláson jegyzőkönyvvezetőt kell alkalmazni. A régi jogállapottal szemben (Rpp. 247. §, Ppn. 7. §) — figyelemmel a társasbíráskodás általánossá tételére, a jegyzőkönyvet csak az elnök és a jegyzőkönyvvezető írják alá, a felek nem. A Pp. 116. §-a a jegyzőkönyv bevezető részének (fejének) kellékeit sorolja fel, a 117. § pedig a jegyzőkönyv érdemi részét tartalmazza, szabatosabban és részletesebben, mint azt a Rpp. tette: 244. §-ában a megyei bíróságnál és 246. §-ában a járás-

bíróságnál vezetendő jegyzőkönyvek tartalma tekintetében. Elvül mondja ki új törvényünk, hogy a jegyzőkönyvet röviden, de úgy kell szerkeszteni, hogy abból meg lehessen azt is állapítani, vajjon az eljárás a törvényben meghatározott alaki követelményeknek megfelel-e. Érdemben különösen fel kell tüntetni a jegyzőkönyvben: *a)* a felek lényeges kérelmeit és nyilatkozatait, ideértve tényállításaikat és bizonyítékaikat is — a keresetváltoztatást, a viszontkeresetet, a korábbi kérelmektől és nyilatkozatoktól való eltéréseket és azt, hogy a fél bírói felhívás ellenére a nyilatkozattételt elmulasztotta vagy megtagadta, *b)* az okiratok bemutatásának megtörténtét, a tanúk vallomását, a szakértők véleményét és a szemle eredményét, *c)* a keresettől való elállást, az elismerést, a jogról való lemondást, a létrejött egyességet, *d)* a pervezetés és rendfenntartás körében tett intézkedéseket, a korábbi eljárás ismertetésének megtörténtét, végül *e)* utalást a beadványok, szakértői vélemények vagy más perirat felolvasására.

Új rendelkezés, hogy amennyiben a felek bármelyike az eljárás során felmerült valamely körülménynek vagy ott elhangzott nyilatkozatnak jegyzőkönyvbevételét kéri, ezt csak akkor lehet mellőzni, ha a bíróságnak a szóbanlevő körülmény vagy nyilatkozat megtörténtéről nincs tudomása.

Az eddigi jogállapotnak megfelelően a jegyzőkönyvet fel kell olvasni, vagy annak megtekintését a feleknek lehetővé kell tenni (a jegyzőkönyv feltárása). A jegyzőkönyvet hivatalból és a felek indítványára is ki lehet egészíteni és módosítani, ha azonban a felek ily irányú kérelmét a bíróság elutasítja, ezt a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

A Rpp. 249. §-ának azt a rendelkezését, amely szerint a tárgyaláson megszabott alakszerűségek megtartását csak a tárgyalási jegyzőkönyvvel lehet igazolni, a Pp. 118. §-ának (3) bekezdése akként szabatosítja, hogy a tárgyalási jegyzőkönyvön kívül annak mellékleteit is megjelöli bizonyítóeszköz gyanánt annak következtében, hogy a tárgyalási jegyzőkönyv melléklete a jegyzőkönyv részeként tekinthető.

Az *iratok megtekintése és a másolatokról* szóló 119. § korszerűsíti a Rpp. idevonatkozó 252. §-ának rendelkezéseit. Kibővíti azoknak a személyeknek körét, akik engedély nélkül megtekinthetik az iratokat és másolatokat vehetnek azokról (nemcsak a felek általánosságban, hanem rajtuk kívül az ügyész, a perben résztvevő egyéb személyek, valamint azok képviselői), de kimondja ezzel szemben azt, hogy olyan tárgyalásról készült jegyzőkönyvet, amelyről a nyilvánosságot államtitok, katonai titok vagy hivatali titok megőrzése végett zárták ki — lemásolni vagy arról kivonatot készíteni nem szabad.

A Rpp. az eljárási fegyelem megsértői ellen pénzbírság és pénzbüntetés kiszabását rendszeresítette és ezek mértékét az alkalmazásuk alapjául szolgáló egyes perbeli cselekmények vagy mulasztások eseteiben különböző összegekben határozta meg. A Pp. 120. §-a elejti a pénzbírság és pénzbüntetés megkülönböztetését, annál is inkább, mert annak a különbségnek a gyakorlati alkalmazására, amely szerint a pénzbírság nem, de a pénzbüntetés átváltoztatható volt elzárásra, sohasem került sor. Megszüntette egyben a Pp. a pénzbírság különböző összegeit is, amikor kimondta, hogy a törvény alapján kiszabható és hovafordítás szempontjából a büntetőbíróságok által kiszabott pénzbüntetésekkel azonos elbírálás alá eső pénzbírság legmagasabb összege egységesen 1000.— forint.

*

Új perrendtartásunk általános rendelkezései — amint a fenti vázlatos ismertetésből is megállapítható — a szocialista jogot tükrözik, intézkedései haladók, a nép érdekeit szolgálják és megszüntetik annak a lehetőségét, hogy a paragrafusok útvesztőinek kihasználásával jogos érdekek sérelmet szenvedjenek.

Népi demokráciánk többi átfogó jogalkotásával egyezően (Btá., 1951 : III. törvény, 1952 : IV. törvény) a Pp. nyelvezete tömörsége mellett is egyszerű, világos és közérthető, olyannyira, hogy úgy a népi bírák, mint a dolgozók könnyen alkalmazzák és megértik azokat a jogszabályokat, amelyeknek a törvény 1. §-a értelmében az a célja, hogy azoknak a jogvitáknak az eldöntését, amelyek a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban merülnek fel, az anyagi igazság alapján biztosítsák.

Dr. Schleiffer Pál

A bíróságok gyakorlata a házassági bontóperekben

I. Az 1952 : IV. tv. az eddigitől gyökeresen eltérő, új alapokon szabályozza a házasságnak bírói felbontással való megszűnését. Az új törvény eltérve az 1894 : XXXI. tv. (Ht) vétkességi rendszerétől, a házasság felbontását nem teszi függővé attól, hogy a házasság tarthatatlanságát az egyik fél vétkes magatartása idézte-e elő, vagy sem, hanem a házasság felbontását a felek vétkességének vizsgálata nélkül akkor engedi meg, ha a házastársak közt a házasság fenntartásához szükséges egyetértés tartósan és súlyosan fel van dúlva.

E vonatkozásban is a törvényalkotó a szovjetjog nagy példamutatását tartotta szem előtt. Ugyanis amint erre az 1952 : IV. tv. III. fejezetéhez fűzött indokolás rámutat, a szovjet családjog szerint a házassági bontóperek elbírálásánál a szovjet család és a házasság megszilárdításának alapvető feladataiból kell kiindulni, és a bíróság csak abban az esetben bonthatja fel a házasságot, ha a bontópert komolyan megalapozott okok alapján indították meg és a házasság további fenntartása ellentétben állana a kommunista erkölcsel, nem biztosítaná a rendes feltételeket az együttélés és a gyermekek nevelése számára.

Az 1952 : IV. tv. ugyanezekből az alapelvekből indul ki, amikor kimondja, hogy a házasságot komoly és alapos ok esetén bármelyik házastárs kérelmére fel kell bontani.

A törvénynek ebből a tiszta és szilárd elvi állásponton alapuló rendelkezéséből szükségszerűen következik az, hogy az új törvény nem tartalmaz abszolút, tehát olyan bontó okot, amelynek fennállása esetén a bíróságnak a házasságot a körülmények mérlegelése

nélkül feltétlenül fel kellene bontania, hanem a házasság bírói felbontásánál azt az alapelvet kívánja maradéktalanul érvényre juttatni, hogy a bíróság minden esetben az összes körülmények gondos mérlegelésével döntse el, van-e olyan komoly és alapos ok, amely a házasság felbontását indokolttá teszi. Csupán egyetlen irányban ad a törvény útbaigazítást a bíróság mérlegeléséhez, amikor úgy rendelkezik, hogy annak elbírálásánál, hogy a házasság felbontására van-e komoly és alapos ok, a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni. Ezzel is kifejezésre juttatja azt, hogy a bíróságnak a család védelme szempontját mindig szem előtt kell tartania és döntő súllyal érvényesítenie.

Amikor az 1952 : IV. tv. ilyen módon szabályozza a házasság felbontását, igen fontos és felelősségteljes feladatot bíz a bíróságokra. Nem kétséges ugyanis, hogy az a törvény, amely nem ismer abszolút bontóokot — tehát amely nem kötelezi a bíróságot arra, hogy egyes, a törvényben meghatározott tényállások megállapítása esetén a házasságot minden egyéb körülményre tekintet nélkül fel kell bontani, hanem minden esetben a bíróság mérlegelésére bízza annak eldöntését, hogy lát-e alapos és komoly okot a házasság felbontására — az ilyen törvény sokkal kevésbbé köti meg a bíróság kezét, sokkal nagyobb szabadságot ad a bíróságnak az eléje kerülő ügyek megítélésénél, mint az olyan törvény, amely bizonyos meghatározott tényállások fennállása esetén a bíróságot minden mérlegelési lehetőség kizárásával a házasság felbontására kötelezi. Mégjobban fokozza a házasságok felbontásánál a bírói funkció jelentőségét az, hogy az új törvény azzal sem köti meg a bíróság kezét, hogy a házasság felbontását csak abban az esetben teszi lehetővé, ha a bontó okul szolgáló tényállás tekintetében valamelyik házasfél vétkessége megállapítható, hanem a házasfelek vétkességének hiányában is lehetőséget ad az olyan házasságok bírói felbontására, amelyeknek további fenntartása tárgyi okoknál fogva vált a felekre elviselhetetlenné.

Ezek szerint az új törvényben foglalt szabályozás az abszolút bontóokok és a vétkességi rendszer elejtésével a bíróságoknak a házasságok felbontásával kapcsolatos feladatköre jelentőségét hatalmasan megnöveli és a bírói mérlegelésnek az említett megkötöttségek alól való felszabadításával döntő mértékben a bíróságok kezébe teszi le annak az alapvetően fontos feladatnak megvalósítását, hogy a házassági bontóperek elbírálásánál a házasság és a család megszilárdítása követelményének érvényt szerezzenek.

Mivel az 1952 : IV. tv. a házassági bontóperek elbírálásánál a bírói mérlegelésnek ilyen tág teret, ilyen nagy szabadságot biztosít, ezért a törvény céljának, a törvényhozó szándékának a házasságok felbontásával kapcsolatban való érvényre juttatása döntő mértékben attól függ, hogy bíróságaink az új törvény alkalmazása során ezzel a részükre biztosított nagy mérlegelési szabadsággal helyesen tudnak-e majd élni.

Hogy bíróságainknál adva vannak-e azok az előfeltételek, amelyek képesekké tehetik őket az említett nagy feladatok jó megoldására, ennek megítélésénél nagy figyelmet kell fordítani a házassági bontóperekben folytatott jelenlegi bírói gyakorlatra. A bíróságok ítélkezési gyakorlata ugyanis visszatükrözi a bíróságoknak a házasság felbontására vonatkozó felfogását és így különösen azt is, hogy a házassági bontóperek elbírálásánál a bírói gyakorlat milyen szempontoknak tulajdonít jelentőséget. A bírói gyakorlat vizsgálata módot ad annak megállapítására, hogy bíróságaink azoknak az alapvető elveknek, amelyekből az új törvény szabályozása kiindul, eddigi ítélkezésükben milyen jelentőséget tulajdonítottak, s hogy a hatályban lévő törvény rendelkezéseit milyen szellemben alkalmazták és a törvény egyes rendelkezéseivel való visszaélésre irányuló kísérletekkel szemben hogyan foglaltak állást.

A jelenlegi gyakorlatnak az új törvény alapvető elvei szempontjából való értékelése alkalmas arra, hogy irányt mutasson az új törvény szellemének megfelelő gyakorlat kialakulására, illetve, hogy az új törvény hatálybalépéséig hátralévő időben az új törvény szellemehez közelebb hozza a gyakorlatot. A régi jogszabályok alkalmazása körében észlelhető s az új törvény céljával és alapelveivel is ellentétes visszaélések feltárása alkalmat ad e visszaélések megszüntetésére, ami szintén elősegítheti a gyakorlatnak az új törvény szelleméhez való közelebb hozását.

Éppen ezért, amikor az alábbiakban a házassági bontóperekben folytatott korábbi bírói gyakorlattal és annak az utóbbi időben való alakulásával foglalkozom, ezt csupán a fent kifejtett szempontokra korlátozottan teszem. Ugyanis nem lehet célom az, hogy most, az 1952 : IV. tv. hatálybalépésének küszöbén a rövidesen hatályukat vesztő eddigi jogszabályok alkalmazására vonatkozó ítélkezési gyakorlat apró részletekbe menő ismertetésébe bonyolódjak.

II. Az 1894 : XXXI. tv. alapján kialakult bírói gyakorlat vizsgálatánál tekintettel kell lenni e törvény keletkezésének körülményeire és az előzményeire is. Ugyanis ezek a körülmények megvilágítják azokat a társadalmi osztályerőviszonyokat, amelyek meghatározták, befolyásolták a törvény bontási rendszerének alapelveit, s amelyek a törvény tételes rendelkezésein keresztül befolyást gyakoroltak a bíróságok gyakorlatára is.

Az 1848. évi polgári demokratikus forradalom elbukása folytán országunkban a burzsoázia nem győztes forradalom eredményeként került hatalomra, hanem a korábbi feudális jellegű társadalmi és állami rend uralkodó osztályaival létrejött kompromisszum útján vált a hatalom részesévé. Így a burzsoázia az államhatalom gyakorlásában osztozkodott a korábbi rendszer uralkodó osztályaival, a feudális földbirtokos osztállyal és azon belül az egyházi nagybirtokosokkal. Ez természetesen rányomta bélyegét a jogi intézményekre is.

A polgári demokratikus burzsoa államnak a házasság állami szabályozására vonatkozó álláspontjától eltérően országunkban az 1867-es kiegyezést követően még évtizedekig az egyházjogi szabályozás maradt érvényben a házasságokra vonatkozóan. Így az 1868 : XLVIII. tv. is a házassági ügyekre nézve fenntartotta az egyházi törvényszékek illetékességét. Sőt az 1868 : LIV. tv.-be iktatott polgári törvénykezési rendtartás is csak annyiban változtatott az egyházi törvényszékek házassági ügyekre vonatkozó hatáskörén, hogy »a születés törvényességének kérdése, a perlekedő házastársak közt a gyermekek tartása és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések iránti kereseteket« a polgári bíróságok hatáskörébe utasította, de továbbra is az egyházi törvényszékek hatáskörében hagyta a házassági köteléki pereket.

Ezt a helyzetet csupán az 1894 : XXXI. tv. változtatta meg, amely a házassági köteléki jog egészére kiterjedő szabályozása keretében azt is kimondta, hogy »a házassági ügyekben való bíráskodás a kir. bíróságok

hatáskörébe tartozik« (136. §). Közismert azonban, hogy e törvény létrejöttét heves belpolitikai harc előzte meg a liberális burzsoázia és a klerikális-feudális körök között. Az egyház a házasságokat illetően addig fennállott hatáskörére, mint a társadalomra gyakorolt befolyásának, hatalmának egyik igen jelentős tényezőjére, görcsösen ragaszkodott. Bár az ú. n. egyházpolitikai javaslatok körüli harcban a liberális burzsoázia kerekedett felül, mégis a klerikális-feudális nagybirtokos osztálynak az államhatalom gyakorlásában való döntő részesedése révén módja volt lényeges befolyást gyakorolni a törvény rendszerére és egyes rendelkezéseire.

Ennek lett következménye az, hogy amint erre már burzsoa jogászaink közül Almási Antal rámutatott, a házassági kötelék felbontási megszüntetésének a jogszabályai a Ht-ben kompromisszum eredményei. Ennek az alkotó elemei: egyfelől a házassági kötelék fenntartására irányuló anyagi jogi és eljárási biztosítékok, melyeket a törvény az egyházjogból vett át, másfelől ezek ellenére is a házasfélnek individualisztikus eszmék által sugalmazott akaratérvényesülése oly irányban, hogy a másik házasfél vétkes magatartása következtében reá elviselhetetlenné vált kötelék bírói megszüntetését követelhesse (abszolút bontóok esetén), vagy legalább is ezt kezdeményezhesse (relatív bontóok esetén).

A jogi szabályozásnak ez a kompromisszumos jellege természetesen befolyással volt a bírói gyakorlat alakulására is. Többek között ennek tulajdoníthatók a gyakorlat következetlen ingadozásai. A társadalmi osztályerőviszonyokban időnként bekövetkező kisebb-nagyobb eltolódások szerint a bírói gyakorlat a házasságok felbontásával kapcsolatban is hol a liberális-individualista »akaraturalmi« elvnek, a felek »magánautonómiája« elvének engedett nagyobb érvényesülési teret, hol a házasságok felbonthatatlansága egyházi elvének megfelelően a házassági kötelékek mindenáron való fenntartására törekedett. Az utóbb említett irányzat főként a Horthy-rendszer idején a klerikális befolyás növekedésével párhuzamosan erősödött, amikor a Te. 54—56. §-aiban törvényileg is kifejezést nyert a házasságok felbontásának eljárási akadályokkal való megnehezítésére való törekvés (meghatalmazás közjegyzői, illetve bírói hitelesítésének megkívánása, házasságvédői intézmény létesítése, az elhagyásnak községi bizonyítvány helyett közjegyzői tanúsítvánnyal igazoltatása).

A Ht. a házasság felbontását az ú. n. vétkességi rendszer alapján szabályozta. A Ht. szerint a házasság felbontásának kizárólag az egyik vagy mindkét házasfél vétkessége, a házastársi viszonyt sértő magatartása alapján lehetett helye és a törvény nem adott módott a házasság felbontására akkor, ha a házassági kötelék fenntartása csupán tárgyi okoknál fogva vált az egyik vagy mindkét házasfélre elviselhetetlenné. A bírói gyakorlat ennek megfelelően a házasság felbontásának alapjául szolgáló okokat családjogi tilos cselekményeknek fogta fel és e felfogás túlhajtásaként a Ht. 86. és 87. §-ainak túlságosan szószerinti értelmezésével kirekesztette még annak lehetőségét is, hogy elmebeteg házasfél ellen a házasság felbontása iránt egyáltalán keresetet lehessen indítani, holott az észszerű felfogás szerint maga a gyógyíthatatlan elmebetegség — minden a házastársi viszonyt sértő magatartás hiányában is — alapos ok lehet a házasság felbontására.

A Ht. szabályozása, amely ú. n. abszolút bontóok fennállása esetén a bíróság kötelességévé tette, hogy a házasságot a körülmények mérlegelése nélkül feltétlenül fel kell bontani, merev formalizmusra vezetett és egyúttal arra is lehetőséget nyujtott, hogy a kibúvók megtalálásában jártas, illetve »szakszerűen kitanított« felek egymással összejátszva az abszolút bontóok formai megvalósítása útján — a törvény vétkességi alapelvének megcsúfolásával — minden komoly ok nélkül elérhessék házasságuk felbontását. Közismert az a tömeges visszaélés, amely főként a polgárság körében évtizedeken át folyt a Ht. 77. §-ával, amelynek segítségével az egymástól válni akaró házasfelek — a házasság felbontására irányuló előzetes megegyezésüket elleplezve — a bírói visszahívás színjátékának megrendezése után gyorsan és könnyen felbonthatták házasságukat. Hogy a törvény közismert és intézményesített kijátszását szolgáló ez a visszaélés milyen hatalmas méretekben folyt, azt megvilágítja az a tény, hogy az 1935—1938. években a felbontott házasságoknak általában háromnegyedrészét a Ht. 77. §-a alapján bontotta fel a bíróság.

Mindenki — természetesen a bíróság is — jól tudta, hogy az életközösség helyreállítására vonatkozó felhívás nem őszinte és csak annyiban komoly, hogy a legkényelmesebb és leggyorsabb válást biztosító bontóok mesterséges létrehozására irányul. Mégis a bírói határozatok egész sora példátlan képmutatással fejtegette és mérlegelte a visszahívás »őszinteségét és komolyságát«. A bírói gyakorlat úgy vélt eleget tenni — legalább is formálisan — a törvény rendelkezéseinek, hogy ha valamelyik fél személyes meghallgatásakor megfelelő »kitanítás« hiányában elszólta magát, vagy őszintén megmondta, hogy a visszahívott féllel az életközösséget nem állt szándékában helyreállítani, menthetetlen elutasítás volt a következmény azon a címen, hogy a visszahívás nem volt komoly és őszinte.

A bírói gyakorlat képmutató formalizmusa nyilvánult meg abban is, hogy a bírói visszahívást minden, a visszahívó fél előtt ismert bontóok megbocsátásának tekintette, holott jól tudta, hogy a visszahívás valójában sohasem az életközösség helyreállítását célozta, hanem éppen a bontóok megteremtésére irányult, s hogy így a visszahívó felet a bírói felhívás kibocsátásának kérelmezésekor egyáltalán nem a megbocsátás szándéka vezette. A gyakorlat képmutatásában és formalizmusában odáig ment, hogy nemcsupán a sikerrel járt, hanem a bíróság által elutasított visszahívási kérelemnek is a megbocsátás és a többi bontóokról való lemondás hatását tulajdonította. Sőt ezt a hatást beállottnak tekintette akkor is, ha a Ht. 77. §-ára alapított keresetet éppen a visszahívás őszinteségének és komolyságának hiánya miatt utasította el a bíróság.

Ennek a bírói gyakorlatnak nem egyszer az a visszás, az anyagi igazságot sértő következménye lett, hogy ha a felek által megkísérelt 77. §-os eljárás valamilyen nem várt okból meghiúsult, a felek többé nem kérhették a házasság felbontását a megbocsátottnak tekintett, de valójában fennforgott igen súlyos házastársi kötelességszegések alapján annak ellenére, hogy ezek tényleg alapos és komoly okul szolgálhattak volna a házasság felbontására.

A Ht. a 76—79. §-okban felsorolt abszolút bontóokok mellett a 80. § *a)—d)* pontjaiban körülírt relatív bontóokok alapján is megengedte a házasság felbontását. E bontóokok viszonylagossága abban nyilvánult meg, hogy ezek esetében a házasfélnek a házastársi

viszonyt sértő vétkes magatartása nem feltétlenül kötelezően vonta maga után a házasság felbontását, hanem a bíróságnak azt is mérlegelnie kellett, vajjon a vétkes magatartás miatt a házasság annyira fel van-e dúlva, hogy annak további fenntartása a bontást kérő félre elviselhetetlenné vált.

Az a körülmény, hogy a bontás a házasság feldúltságának bírói mérlegelésétől függött, a válni akaró házasfeleket a bontópernek a Ht. 80. §-ára alapításától meglehetősen elriasztotta. Ezt az idegenkedést még fokozza az is, hogy a bírói gyakorlat, amely időszakonként következetlen ingadozásokat mutatott, többször olyan irányzatot vett, amely a házasság minden áron való fenntartását tűzte célul maga elé. A bírói gyakorlatnak ilyen irányzatai főként a Ht. 80. §-ára alapított perekben éreztették hatásukat, mivel ezekben viszonylag tág tere volt a bírói mérlegelésnek, így jogi akadálya nem volt annak, hogy a bíróság belátása szerint szigorúbban vagy enyhébben bírálhassa el a házasság feldúltságát. Mivel pedig a 80. §-ra alapított perek általában leginkább a munkás, paraszt házastársak között fordultak elő nagyobb számban, a bíróságot osztálykötöttsége sem akadályozta abban, hogy ezekben a perekben a házasság minden áron való fenntartása útján mintegy a házasságok felbonthatatlansága egyházi elvét érvényesítse a dolgozó osztályok felé, hiszen az úri osztály tagjai és a polgárság számára a könnyű bontási lehetőség a Ht. 77. §-ának a bírói mérlegelést kizáró abszolút bontóokára alapított perekben biztosítva volt.

A Ht. 80. §-ára alapított perekben a bíróság a házasság fenntartása érdekében a kereseti és viszontkereseti bontóokok, a felhozott támogatóbontóokok és a viszontvétkességi kérelem alapjául előadott tények véget nem érő bizonyításába bonyolódott, ami azután ezeket a pereket a kétfokú fellebbvitel rendszere mellett igen hosszadalmasokká tette.

Ezenfelül ezeknek a pereknek a kimenetele fölöttébb bizonytalan is volt. Ugyanis a bírói gyakorlat a feldúltság mérlegelésénél — a bontóokok ú. n. kompenzációjának elvi kizárása ellenére — igen nagy hajlandóságot mutatott arra, hogy a két házasfél terhére megállapítható relatív bontóokokat gyakorlatilag mégis csak kompenzálja. Hogy a bontóokoknak ez a tagadott, de gyakorolt kompenzációja hová fajult, ennek szemléltetésére a sok kirívó eset közül talán elég, ha egyet említek.

Az adott esetben a feleség és annak szeretője a férjet házából kiverték, az asszony a per alatt a szeretőjével, a férj pedig az életközösség megszakítása óta felesége nővérével élt együtt. Ilyen tényállás mellett a Kúria a keresetet és viszontkeresetet elutasította a következő érveléssel: »A Kúria gyakorlata szerint ily esetekben sem bontható fel a házasság, ha a házasfelek vétkességének a Ht. által el nem fogadott kompenzációja nélkül a kölcsönösen megállapított bontóokok nem oly súlyosak vagy a házasfelek egyéniségére tekintettel nem oly természetűek, hogy a bontástkérő félre a további életközösség elviselhető nem volna.« (K. 434/1935. sz.)

A felhozott esetből is, amelyhez hasonlókat tömegesen lehetne a judicaturából felsorolni, jól lehet látni, hogy a bírói gyakorlat a házassági viszony feldúltságának mérlegelésével kapcsolatban a házasfelek egyéniségének és életviszonyainak a Ht. 80. § utolsó bekezdésében említett gondos figyelembevétele címén a bontóokok kompenzációja terén hova-tovább oda jutott el, hogy a házasfelek kölcsönös kötelességszegése esetén mintegy a házasság felbontására való érdemtelenséget állapított meg. Az ilyen gyakorlat alkalmas volt az érdekelt felekben azt a hiedelmet kelteni, hogy a kölcsönös kötelességszegések ellenére a házasság fenntartása voltaképpen a bíróság által a kétoldalúan vétkes házasfelekre rótt magánjogi büntetés.

Azt a fentebbi megállapítást, hogy a relatív bontóokokra alapított bontóperek kimenetele fölöttébb bizonytalan volt, alátámasztja másfelől az is, hogy számos esetben viszont a bíróság a felek kölcsönös vétkes magatartásában nem látta a házasság felbontásának akadályát. Így pl. adott esetben a Kúria azzal a feleséggel szemben, aki férjének erkölcstelen életmódja miatti bosszúságában mások előtt olyan valótlan nyilatkozatokat tett, hogy neki idegen férfiakkal szerelmi viszonya volt, ezeket a nyilatkozatokat bontóokul állapította meg a következő indokolással: »Az alperes mások előtt oly nyilatkozatokat tett, amelyek szerint neki idegen férfiakkal szerelmi viszonya volt. Ezek a cselekményei a hitvesi tisztességgel és erkölcsösséggel össze nem egyeztethetők s mint ilyenek szándékos és súlyos házastársi kötelességszegésnek minősülnek akkor is, ha tartalmilag valótlanok s azokat az alperes csak kérkedésből, a felperes erkölcstelen életmódja miatti bosszúságában tette.« (K. 3945/1943.)

A bírói gyakorlat következetlensége és aránytalansága nyilvánult meg abban is, hogy amikor a házasféllel szemben veszekedés közben elkövetett durva szóbeli sértéseket, sőt tettleges bántalmazásokat is — főként munkás és paraszt házasfeleknél — rendszerint nem tekintette olyan súlyos házastársi kötelességszegésnek, amely alapul szolgálhatna a feldúltság megállapítására és a házasság felbontására, ugyanakkor adott esetben a kereskedő férj feleségével szemben bontóok megállapítására alkalmasnak minősítette azt is, hogy a feleség gorombán és elutasítóan viselkedett üzletükben a vevőkkel szemben. (K. 1590/1942.) Ebben a bírói döntésben egyúttal jellemzően jutott kifejezésre az a felfogás, amely a vagyoni érdek csekélyebb jelentőségű sérelmét, illetve veszélyeztetését is súlyosabb kötelességszegésnek tekintette, mint a házasfél személye ellen elkövetett sértést.

Mindez olyan helyzetet teremtett, hogy ugyanakkor, amikor a házasságok ezreit bontották fel a Ht. 77. §-a alapján minden komoly ok nélkül, sok ezer más esetben fontos és alapos okok ellenére sem bontottak fel olyan házasságokat, amelyeknek tarthatatlansága kétségtelen és megváltoztathatatlanul végleges volt.

Ezek a hátrányok, mint erre már utaltam, elsősorban és fokozott mértékben a szegényebb, a kizsákmányolt osztályokhoz tartozó feleket sujtották. Ebben nyilvánult meg ennek a jogi szabályozásnak és az azon alapuló bírói gyakorlatnak osztályjellege. A vagyonos, az uralkodó osztályokhoz tartozó házasfelek anyagi erejükhöz képest a jogi útvesztőkben és a törvény kijátszásában legjobban képzett ügyvédek »szakszerű« segítségét tudták igénybe venni és anyagi áldozatok árán rendszerint meg tudták szerezni a másik házasfél hozzájárulását és együttműködését a Ht. 77. § szerinti eljárás síma lebonyolításához. Ezzel szemben a szegény fél kénytelen volt a sokszor csak kelletlenül közreműködő pártfogó ügyvéd erőtlen támogatása mellett fordulni a merev formalizmussal és képmutatással ítélkező, a szegény felek ügye iránt közömbösséget mutató bírósághoz és megfelelő anyagiak hiányában sokszor még csak a másik házasfél hozzájáru-

lását sem tudta megszerezni. Így az esetek nagy részében a bontópert a Ht. 80. §-a alapján indította meg, ami a bontóokok kompenzációjánál a felek »társadalmi állását« különösen nagy súllyal mérlegelő bírói gyakorlat mellett igen sokszor vezetett a kereset elutasítására. De még ha a Ht. 77. §-a alapján indult is a per, az is a perbeli ellenfél hallgatólagos együttműködése és a megfelelő »szakszerű kitanítás« hiányában gyakran végződött eredménytelenül.

Ilyen körülmények között a felszabadulás idején ezrével állottak fenn papíron olyan házassági kötelékek, amelyeknek semmi valóságos erkölcsi és társadalmi tartalma és rendeltetése nem volt, amennyiben a házasfelek már hosszú évek óta — nem egy esetben évtizedek óta — különváltan éltek, rendszerint mindkét fél házasságon kívüli életközösségben más élettárssal, akitől sokszor házasságon kívül gyermekek is származtak.

III. Ezért a felszabadulás után szükségként merült fel az a követelmény, hogy ezeknek az alapvetően más társadalmi és gazdasági viszonyok között létrejött, végkép elromlott, már csak formailag fennálló házasságoknak felszámolását lehetővé kell tenni. A 6800/1945. M. E. rendelet (R) ezt kívánta biztosítani, amikor a Ht. egyébkénti hatályban hagyása mellett a legkiáltóbb hiányokat pótolta.

E rendelet a Ht. vétkességen alapuló bontóokai mellett három olyan új abszolút bontóokot teremtett, amelyek alapján a házasfelek vétkességétől függetlenül helye van a házasság felbontásának (5 évi különélés, 3 év óta fennálló elmebetegség, házasságkötés óta eltelt 2 év után közös megegyezés).

Ezek a rendelkezések arra valóban alkalmasak voltak, hogy lehetővé tették a korábban, egészen más társadalmi és gazdasági viszonyok között létrejött és végkép elromlott házasságok gyors és egyszerű felszámolását. Azonban mivel a bírói mérlegelés lehetőségét kizáró abszolút bontóokokként vannak szabályozva, ezek a rendelkezések arra is alkalmasak, hogy eredeti rendeltetésüktől eltérő célra visszaélésszerűen felhasználva nagy mértékben megkönnyítsék a házasságok komoly ok nélküli, meggondolatlan és könnyelmű felbontását és ezzel lazítsák az alkotmány által messzemenően védeni kívánt házassági és családi kötelékeket. Ez különösen a R. 6. §-ában szabályozott közös megegyezéses házasságfelbontásra áll.

A házasságok felbontásának közös megegyezés alapján való megengedése nemcsak azzal az elsődleges hátrányos következménnyel járt, hogy a R. 6. §-a alapján sok olyan házasságot is felbontottak, amelyeknek felbontására alapos ok és komoly szükség nem volt, hanem e rendelkezés másodlagos hátrányos következményeként jelentkezett az is, hogy a bírói gyakorlat az egyéb bontóokok alapján indított bontóperekben is annak a felfogásnak hatása alá került, hogy miután a közös megegyezés abszolút bontóok, tehát, ha mindkét fél felismerhetően kívánja a házasság felbontását, a bíróságnak lehetőleg bontania kell.

A R. 6. §-ának ez a közvetett káros hatása mindenekelőtt abban jelentkezik, hogy bíróságaink a házassági bontóperekben a Pp. 669. és 670. §-ainak rendelkezései ellenére nem veszik kellőképpen hivatalból figyelembe az olyan tényeket és bizonyítékokat, amelyek a házasság fenntartása érdekében hatnának. Jellemző, hogy különböző bíróságainknál az ebből a szempontból is alaposan átvizsgált nagyszámú ügyekben kevés esetet lehetett találni, ahol a bíróság a házasság fenntartása érdekében valamely tényt vagy bizonyítékot hivatalból vett figyelembe.

Több, házassági pereket tárgyaló bíró erre vonatkozó kérdésre elmondotta, hogy a felek által fel nem hozott tényeknek a házasság fenntartása érdekében hivatalból figyelembevételével nem sokat törődött eddig. Pedig nem kétséges, hogy házassági perekben tények és bizonyítékok hivatalból figyelembevételére tág lehetőség adódik már annak folytán is, hogy a feleket személyesen meg kell hallgatni.

Azonban a tapasztalatok azt is mutatják, hogy bíróságaink a bontóperekben a felek személyes meghallgatását — főként ha az alperes a tárgyaláson nem jelenik meg, vagy kijelenti, hogy a felbontást nem ellenzi — rendszerint egészen formálisan kezelik. Így a Ht. 77. §-os perekben a személyes kihallgatás legtöbbször csak arra terjed ki, hogy a felek mikor kötötték a házasságot, az életközösség mikor szakadt meg és, hogy a visszahívott fél az életközösséget nem állította helyre. Arra azonban kevés kísérlet történik, hogy a házasság válságbajutásának valódi okait és körülményeit feltárják. Sőt az is előfordult, hogy a bíróság a személyesen jelen lévő felperest — ha az alperes nem jelent meg és ügyvéd útján sem védekezett — a törvény kötelező rendelkezése ellenére személyesen meg sem hallgatta, hanem minden további nélkül ítéletet hozott. Ez főként a Ht. 77. §-a alapján indult perekben szokott előfordulni.

A feleknek a házasság felbontására irányuló nyilt vagy leplezett egyetértését a bíróság néha a törvénysértések sorozatának elkövetése árán is érvényre juttatja. Így pl.: A szekszárdi megyei bíróság 638/1951. sz. ügyében az alperes a Ht. 80. §-ára alapított keresettel szemben nem terjesztett elő védekezést, hanem kijelentette, hogy a keresetlevélben előadott tényállításokat beismeri és a házasság felbontását nem ellenzi. Ez elég volt a bírónak ahhoz, hogy a házasságot menten felbontsa, minden bizonyítás felvétele nélkül.

Ennek a laza gyakorlatnak helytelensége és károssága különösen akkor nyilvánvaló, ha ezzel kapcsolatban rámutatok arra, hogy a Ht. 77. §-a alapján indult perek kb. felében a házasságkötéstől a keresetlevél beadásáig még nem telt el 2 év és a Ht. 80. §-a alapján indult perekben is kb. az esetek egyötöd részében a felbontani kért házasság még nem áll fenn 2 éve. Vagyis a házasság a R. 6. §-a értelmében közös megegyezés alapján nem volna felbontható. A bíróság törvénysértő, liberális gyakorlata így valójában azt segíti elő, hogy a felek a R. 6. §-ának szóbanforgó korlátozását, amely az elhamarkodott, meggondolatlan válásoknak kívánta elejét venni, bírói segédlettel játsszák ki.

Egyébként a Ht. 77. §-a alapján indult perek tanulmányozásából az állapítható meg, hogy ezek a perek ritka kivételtől eltekintve jelenleg is a felek burkolt közös megegyezésén alapulnak. Erre mutat az, hogy ezeknek a pereknek a szokásos lefolyása az, hogy az alperes meg sem jelenik a tárgyaláson, a felperes pedig már a keresetlevélben vagy a tárgyaláson bejelenti, hogy perköltséget nem igényel, vagyonjogi igényt nem támaszt, nőtartási igényéről véglegesen lemond, illetve kivételesen külön perre tartja azt fenn. Ha az alperes meg is jelenik, rendszerint csak azt jelenti be, hogy nem kíván védekezni, illetve, hogy a bontásba beleegyezik. Ha az alperes képviseletében ügyvéd jelenik meg a tárgyaláson, annak ténykedése főként abban merül ki,

hogy bejelenti az ítélet kihirdetése után a fellebbezésről való lemondást. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a Ht. 80. §-a alapján indított perekben is nem egyszer tapasztalható hasonló jelenség.

Egyébként nemcsak a R. 6. §-a alapján indult perekben, ahol ez úgyszólván kivétel nélküli szabály, hanem a Ht. 77. §-a alapján indult perekben is igen gyakori a felek lemondása a fellebbezésről, sőt ez a Ht. 80. §-os perekben is gyakori. De ha a felek kifejezetten nem is mondanak le a fellebbezésről s így nem gyorsítják meg a bontóítélet jogerőre emelkedését, az ítélet ellen fellebbezésre igen ritkán kerül sor. Az ítéletek túlnyomó többsége I. fokon jogerős lesz és az ügyeknek csak egészen elenyésző hányadában kerül sor fellebbezésre, inkább csak a szintén ritkán előforduló elutasító ítéletek ellen szoktak fellebbezni. A bontóítélet ellen — a tapasztalat szerint — az I. fokon védekező alperesek is igen ritkán fellebbeznek, ami arra enged következtetni, hogy rendszerint mindkét fél szándéka — még a védekező alperes szándéka is — a házasság felbontására irányul. Hogy ilyen kevés a fellebbezés, ennek hátrányos következménye többek között az is, hogy a Legfelsőbb Bíróság, amely helyes gyakorlatot folytat, a megyei bíróságok felé megfelelő irányítást kellő mértékben nem adhat.

Hogy mennyire megvan rendszerint a felek közös szándéka a házasság felbontására, azt legjobban mutatja az a tény, hogy a Ht. 80. §-a alapján indult perek jelentős hányadában a felek a per során áttérnek a R. 6. §-a szerinti közös megegyezéses eljárásra. Így pl. a budapesti és pestmegyei bíróságoknál a Ht. 80. §-a alapján indult pereknek több mint felében tértek át a R. 6. §-ára, de a szombathelyi megyei bíróságnál is kb. az ügyek felében és a szolnoki megyei bíróságnál is mintegy az ügyek egynegyed részében.

Bíróságaink gyakorlata is előmozdítja azt, hogy a felek áttérjenek a Ht. 80. §-ról a R. 6. §-ra. Így nem egyszer a bíró veti fel a felek előtt az áttérés célszerűségét. Másrészt olyankor is gyakori a R. 6. §-ra való áttérés, amikor a bizonyítás kedvezőtlen eredménye folytán valószínűnek látszik a kereset egyébkénti elutasítása. Az is előmozdítja az áttérést a R. 6. §-ra, hogy a legtöbb megyei bíróság azt a gyakorlatot folytatja, hogy áttérés esetén egyszerűen jegyzőkönyvbe veszi a felek közös megegyezését és a felek közös kérelmét mintegy a tárgyalás során támasztott új keresetnek tekintve, annak alapján hoz azután bontó ítéletet. A közös kérelem jegyzőkönyvbe vételekor bíróságaink általában nem is kívánják meg az illeték újbóli leróvását. Egyedül a szolnoki megyei bíróságnál tapasztaltam olyan gyakorlatot, amely megkívánja, hogy ilyen esetben a felek a R. 6. §-ának megfelelően az illeték leróvása mellett szabályszerű közös kérvényt adjanak be, viszont a Ht. 80. §-a alapján indult pert keresettől elállással fejezzék be. A szolnoki megyei bíróság gyakorlata a helyes, mert ez jobban szolgálja azt a célt, hogy az ügynek a bírói mérlegelés alóli elvonását a bíróságnak nem kell előmozdítania. Egyébként a R. 6. §-ában foglalt rendelkezéseknek is ez felel meg.

A bíróságaink gyakorlatának súlyos hiányossága az, hogy a bontóperekben a házasságból született gyermekek érdekével általában úgyszólván nem is törődnek. Ez abban is kifejezésre jut, hogy a kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása kérdésében — bár a házasság felbontásával kapcsolatban ez is feladatuk volna — rendszerint nem határoznak.

A Legfelsőbb Bíróság legújabb gyakorlata ebből a szempontból is helyes. A Legfelsőbb Bíróság az 1952 : IV. tv. bontási elveinek megfelelően vizsgálja azt, hogy a gyermekek érdekeinek megfelel-e a házasság felbontása. Így pl. a P. I. 591/1952. sz. ítéletében is a Legfelsőbb Bíróság a feldúltság mérlegelésénél tekintettel volt arra is, hogy »a feleknek felnevelésre szoruló kisgyermekük is van, a gyermekhez való vonzódásuk pedig enyhítő hatással lehet a közöttük felmerült egyenetlenségre is. Ezt a lehetőséget megerősíti az is, hogy az alperes a perben is békülékeny, az életközösség visszaállítását váró magatartást tanúsított.« Általában az a szempont érvényesül a Legfelsőbb Bíróság legújabb ítélkezésében, hogy ha nevelésre váró gyermekek vannak, akkor szigorúbban, ha ilyenek nincsenek, akkor kevésbbé szigorúan, de szintén nagyon komolyan meg kell vizsgálni, hogy közérdekű-e a házasság felbontása, vagy az-e a közérdekűbb, hogy az fennmaradjon s a közérdekkel összevetve, hogyan alakul az egyéni érdek erre vagy arra az esetre. Tekintettel van arra is, hogy múló incidensek, apró napi gondok és kellemetlenségek, félreértések nem tévesztendők össze az áthidalhatatlan ellentétekkel, éppen ezért általában alaposan mérlegeli azt is, hogy a házasság visszaállítására van-e az adott körülmények között lehetőség.

A tanácsok gyakorlata azonban nem egészen egységes. Egyik-másik határozatban még kirívóan téves nézetek mutatkoznak. Így pl. az a felfogás, amely szerint a házastárs feljelentése — hacsak az nem a feljelentő jogos magánérdekének védelmében történt — még akkor is bontóok, ha a társadalmat súlyosan veszélyeztető bűntettre vonatkozott.

IV. A jelenlegi bírói gyakorlat vizsgálata néhány olyan hiányosságra és visszaélésre hívja fel a figyelmet, amelyeknek kiküszöbölése, illetve megszüntetése a jelenleg hatályban lévő jogszabályok alapján is szükségesnek mutatkozik, de ez egyben jelentős mértékben alkalmas közelebb hozni a bírói gyakorlatot az új törvény szellemhez.

Így a legalapvetőbb hiba, amelyet mielőbb ki kell küszöbölni, a R. 6. §-ának hatásaként a házassági bontóperek intézésében eluralkodott az a szellem, amely a házassági kötelék felbontása tekintetében döntő jelentőséget tulajdonít a házasfelek erre vonatkozó egyetértésének, hajlandó erre nézve mintegy irányadónak elfogadni a felek rendelkezését. Kétségtelen, hogy az 1952 : IV. tv. hatálybalépéséig helye lehet a R. 6. §-ának feltételei mellett a házasság közös megegyezés alapján való felbontásának, de a közös megegyezés csakis a R. 6. §-ára fektetett bontóperekben szolgálhat a felbontás alapjául. Viszont egyéb bontóokokra alapított perekben a feleknek a házasság felbontására irányuló egyetértő szándékát nem lehet figyelembe venni az ügy elbírálásánál.

Ebből következik, hogy ezekben a perekben azokat az eljárásjogi rendelkezéseket, amelyek a házasság fenntartása érdekében a bíróságot tények és bizonyítékok hivatalból figyelembevételére kötelezik, maradéktalanul alkalmazni kell. Márcsak ezért is a felek egyébként is kötelező személyes meghallgatását házassági perekben nem szabad mellőzni, hanem mint a házasság fenntartása érdekében figyelembeveendő tények és bizonyítékok kiderítésének egyik leghatékonyabb eszközét, minden esetben fel kell használni, mégpedig nemcsak formálisan, hanem az anyagi igazság kiderítését lehetővé tevő módon.

Ezzel kapcsolatban azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy a házasság fenntartására való törekvés semmiesetre sem fajulhat a felszabadulás előtti gyakorlat merev és képmutató formalizmusává, a bontóokok kompenzációjává, a házasságok felbonthatatlanságának dogmájává. A házasság fenntartására való törekvés azt jelentse, hogy a bíróság az összes körülményeket gondosan mérlegelje annak elbírálásánál, hogy a felhozott bontóok alapján és a megállapítható tényállás mellett helye van-e a házasság felbontásának vagy sem. Vagyis ebben a vonatkozásban is az anyagi igazság érvényrejuttatására, a törvényesség megvalósítására kell törekedni.

A házassági bontókeresetek elbírálásánál a házasságból született kiskorú gyermekek érdekét a jelenleg hatályban levő jogszabályok által engedett kereteken belül a legmesszebbmenően figyelembe kell venni. A Ht. 80. §-ára alapított perekben a feldúltság mérlegelésénél a gyermekek érdekének figyelembevételére megvan a törvényes lehetőség, sőt mint a Legfelsőbb Bíróság ismertetett idevonatkozó gyakorlata meggyőzően mutatja, a gyermekek érdekének figyelembevétele a házassági viszony feldúltságának kérdésével olyan szoros kapcsolatban van, hogy anélkül helyesen el sem bírálható. A gyermekek érdekének figyelembevételére azonban az egyéb bontóokokra alapított perekben is legtöbbször van bizonyos lehetőség.

Fontos feladat az 1952 : IV. tv. hatálybalépéséig még hátralevő időben annak a visszaélésnek megakadályozása, hogy a még 2 éve fenn nem álló és így a R. 6. §-a értelmében közös megegyezés alapján fel nem bontható házasságokat a felek leplezett közös megegyezéssel a Ht. 77. §-a alapján bontassák fel. Erre azért kell különös figyelmet fordítani, mivel az 1952 : IV. tv. rendelkezéseinek ismeretessé válása óta megyei bíróságainknál igen nagy peráradat indult meg.

Ugyancsak szükségesnek mutatkozik a Ht. 80. §-a, vagy esetleg egyéb bontó ok alapján indult perekben annak a helytelen bírói gyakorlatnak a megszüntetése, amely a R. 6. §-a szerinti eljárásra való áttérést kezdeményezi vagy megkönnyíti. Éppen ezért, ha a felek a saját elhatározásukból áttérnek erre az eljárásra, a bíróság mindig kívánja meg a R. 6. §-ában előírt közös kérvény szabályszerű beadását és az azután járó eljárási illeték lerovását.

A házassági bontóperekben folytatott bírói gyakorlatnak — mint láttuk — jelentős hiányosságai vannak. De ezek a hibák nem kijavíthatatlanok. Ha bíróságaink alaposan, komoly igyekezettel — az 1952 : IV. tv. alapvető elveit szem előtt tartva — hozzáfognak a hiányosságok kiküszöböléséhez, időben és megfelelő módon felkészülhetnek az új törvény hatálybalépésével rájuk háruló jelentős feladatok jó megoldására és ezzel döntő mértékben hozzájárulhatnak a család és a házasság további megszilárdításához.

Dr. Szigligeti Viktor

A Német Demokratikus Köztársaság államosítási jogszabályaival kapcsolatos egyes kérdésekről

»Minden magyar hazafi lelkesen üdvözölte a Német Demokratikus Köztársaság létrejöttét abban a reményben, hogy ez kiindulópontja annak a fejlődésnek, amely egész Németországot a demokrácia és a haladás vágányára viszi«[1] — mondotta *Rákosi* Mátyás elvtárs a MDP II. kongresszusán. Rámutatott kongresszusi beszámolójában *Rákosi* elvtárs arra is, hogy milyen nagy figyelemmel kísérjük azokat a kísérleteket, amelyekkel a nyugati imperialisták és háborús gyujtogatók új életre akarják kelteni Nyugat-Németországban a német militarizmust és fasizmust.

E tanulmány a Német Demokratikus Köztársaság fejlődését főként az államosítási jogszabályokon keresztül tekinti át, különösen pedig azokat a jogszabályokban is kifejezésre jutó *szervezeti változtatásokat* kívánja elemezni, amelyek mutatják a kialakulóban levő új államhatalom szerepét a termelés, elsősorban az ipar irányításában.

Sztálin nyelvtudományi munkái fokozott mértékben ráirányítják a figyelmet a szervezeti formák jelentőségére is, amely formák jelentős emelők lehetnek — ha azokat megfelelő tartalommal töltik meg — a hatalom megragadásáért, megtartásáért és az új társadalom felépítéséért vívott harcban. A szervezeti formák, ahogy azt a nagy Szovjetunió példája is mutatja, jelentős befolyással lehetnek a termelési viszonyok átalakítása tekintetében, jelentős hajtómotorjai lehetnek a termelőerők fejlődésének.

Sztálin zseniális megállapításai azonban arra is figyelmeztetnek, hogy a szervezeti formák — vizsgálódási területünk esetében is — csak a termelési viszonyok megjelenési formái, s mint ilyenek, nyilvánvalóan alá vannak rendelve ezeknek a viszonyoknak. Világos az is, hogy *ezek jellege határozza meg az igazgatás szervezeti felépítését*, bár az igazgatás szervezeti felépítése — miként a későbbiekben bemutatni igyekezünk — aktívan visszahat a termelési viszonyokra. Azt szeretnők bemutatni, hogy az államosítási jogszabályok folytán létrejött igazgatási formák is milyen mértékben segítik elő az új államhatalom gazdasági rendszerének megfelelően az új állam által kitűzött feladatok megvalósítását.

Éppen ezért nem nélkülözhetjük — hacsak főbb vonásaiban is — a Német Demokratikus Köztársaság osztályszerkezetében, gazdasági életében bekövetkezett változások felvázolását sem.

I. A második világháború befejezése után a nagyhatalmak Németország további sorsát illetően a *potsdami egyezményben* rendelkeztek. Ennek alapján megszállták Németországot azzal a kikötéssel, hogy minden, *egész* Németországra vonatkozó kérdésben *együttesen* döntenek.

A potsdami határozatokban a Szovjetunió, az Északamerikai Egyesült Államok és Nagybritannia együttesen jelölték meg azt az utat, amely megfelel

[1] A szocializmus építésének útján. Rákosi Mátyás elvtárs beszéde a MDP II. kongresszusán. Budapest, Szikra. 25. old.

valamennyi demokratikus és békeszerető állam érdekeinek és lehetőséget is ad egyben a német népnek Németország egységének helyreállítására, valamint demokratikus és békés alapon történő továbbfejlesztésére.

E cél érdekében *a potsdami határozatok Németország teljes lefegyverzését és nácitlanítását tűzték ki célul.* Így a demokratikus német erők örömmel üdvözölték a potsdami határozatokat, mert azok lehetőséget nyujtanak arra, hogy a német nép levonja történelmének tanulságait és felszámolja a régi, agresszív Németországot.

Az imperialista nagyhatalmak azonban a potsdami szerződést nem tartották be, többek között azzal sem, hogy Nyugat-Németország kormányzásával, a Ruhr-vidék iparának ellenőrzésével kapcsolatban, a biztonság és a jóvátétel kérdésével kapcsolatban 1948 februárban összehívott *londoni háromhatalmi értekezletet a Szovjetunió kizárásával tartották meg.*

Ekként nyilvánvalóvá vált, hogy Nyugat-Németországot szervesen be akarják illeszteni imperialista támadó terveikbe. Továbbfolytatva Németország kettészakítására irányuló politikájukat, külön pénzt vezettek be, kettészakították Berlin közigazgatását, majd — mint ismeretes — megalakították a bonni »államot«.

Ezzel szemben a potsdami egyezmény alapelvei és az azt lényegében megerősítő Molotov-nyilatkozat képezte a Szovjetunió Németország irányában folytatott politikájának alapját.

1946. július 10-én ugyanis *Molotov* kijelentette: »Feladatunk nem Németország megsemmisítésében, hanem abban áll, hogy Németországot demokratikus és békeszerető állammá alakítsuk át, mely a mezőgazdaság mellett saját iparral és külkereskedelemmel rendelkezik, de meg van fosztva azoktól a gazdasági és katonai lehetőségektől, melyeknek segítségével újra támadó erővé tudna átalakulni.«[1]

Kelet-Németország (a nemzeti terület kb. egyharmada) a potsdami egyezmény végrehajtása során földreformmal, nácitlanítással, demilitarizálással a gazdasági és társadalmi élet gyors átalakításán ment keresztül. Az antifasiszta pártok megkezdhették működésüket, ugyanúgy a szakszervezetek is, majd 1946 tavaszán a két munkáspárt *Szocialista Egységpárttá* (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, továbbiakban: SED) egyesült. A földreform megvalósításakor 530 ezer földnélküli és kisparaszt jutott földhöz.

1949. január 1-én életbeléptették a *kétéves gazdasági tervet.* A terv eredeti célja az volt, hogy Kelet-Németország 1950 végére az 1936-os színvonal 85%-át érje el. 1950 júliusára azonban az 1936-os színvonalat 3%-kal túlhaladták, s 1951-ben 36%-kal túlszárnyalták.

A gazdasági tényezők mellett megmutatkozó társadalmi s a már említett politikai változások is alapot adtak egy *antifasiszta, demokratikus kormány* megalakítására.

A SED és a szovjet hatóságok nem akartak Németországnak csak *egy részén* új, demokratikus német államot teremteni. Hiszen a SED 1949 januári országos konferenciáján is azt hangoztatta, hogy az *egész* területen széles nemzeti frontot kell szervezni, amely új, demokratikus nemzeti öntudatot teremt.

A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása 1949. október 7-én a Német Néptanács határozatával történt meg, az általa elfogadott alkotmány hatálybalépésével és ideiglenes népi kamarává történő átalakulásával.

A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása történelmi jelentőségű a béke védelmének, a német nép demokratikus fejlődésének szempontjából. A Német Demokratikus Köztársaság megalakulásának történelmi fontosságára *Sztálin* a következőkben mutatott rá:

»A békeszerető Német Demokratikus Köztársaság megalakulása fordulópont Európa történetében. Kétségtelen, hogy a békeszerető, demokratikus Németország fennállása a békeszerető Szovjetunió fennállása mellett kizárja új európai háborúk lehetőségét, véget vet a vérontásnak Európában és lehetetlenné teszi, hogy a világ imperialistái bilincsbe verjék az európai országokat.

A legutóbbi háború tapasztalata megmutatta, hogy ebben a háborúban a legnagyobb áldozatokat a német és a szovjet nép hozta, hogy Európában e két népnek van a legnagyobb potenciája világjelentőségű, hatalmas akciók végrehajtására. Ha ez a két nép megmutatja eltökéltségét, hogy ugyanolyan erőfeszítéssel harcoljon a békéért, mint ahogy a háborúban küzdött, akkor az európai békét biztosítottnak lehet tekinteni.«[1]

Annak következtében, hogy az imperialista hatalmak megszegték a potsdami egyezmény rendelkezéseit, Németország részekre bomlott, elvesztette szuverenitását. Ez az új helyzet új tájékozódást követelt Németország demokratikus elemeinek harcában is.

Az új helyzetben megalakult Német Demokratikus Köztársaság minden erővel arra törekszik, hogy Németország egészséges politikai erőit a nemzeti egység, *a békeszerződés* megteremtődése érdekében tömörítse.

A fasiszta Németország szétzúzása után a potsdami határozatok szellemében megindult demokratikus fejlődés mindenirányú fejlődésének motorja: a Német Szocialista Egységpárt. A párt az első, egyesítő kongresszusa kiáltványában már körvonalazta azokat a feladatokat, amelyeket később a demokratikus Németország megteremtéséért folytatott harca folyamán megvalósított és ma is küzd megvalósulásukért.

A párt kiáltványa leszögezi: a Német Szocialista Egységpárt a német nép tényleges nemzeti pártja, mivel programmja Németország jelenét és jövőjét szolgálja . . . Mint demokratikus és szocialista párt határozottan fellép Németország fennmaradásáért és egységéért s a demokratikus fejlődés, a béke biztosítása útján törekszik Németország belső és külső állami függetlenségének helyreállítására.[2]

Ez a politikai irányvonal, amelyet az I. kongresszus fektetett le, a párt politikájában megvalósulást nyert. A párt jelentős sikereket ért el mind politikai, mind gazdasági, mind pedig kulturális síkon. Ezen eredmények közé tartozik: a földreform mellett, *a fasiszta gonosztevők üzemeinek — beleértve a monopóliumokat és a nagy magánbankházakat is — a nép tulajdonába való juttatása is.* A demokratikus iskolareform, az aktív nácik, a finánctőke és a junkerek képviselőinek eltávolítása a vezető állásokból, mind egy-egy állomása a demokratikus fejlődésnek.

[1] V. M. Molotov: A külpolitika kérdései. Budapest, 1949. Szikra. 65. old. V. ö. még: D. Melnyikov: Harc az egységes, független, demokratikus és békeszerető Németországért. Budapest, 1952. Szikra.

[1] Sztálin elvtárs levele Wilhelm Pieck és Otto Grotewohl elvtársakhoz 1949. okt. 13-án. Tartós békéért, népi demokráciáért! 1949. október 21.

[2] V. ö.: W. Pieck—O. Grotewohl: A Német Szocialista Egységpárt helyzete és feladatai. Budapest, 1950. Szikra.

II. A Német Demokratikus Köztársaság államhatalmának jellégét vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy az sajátos fejlődési törvényei között átmenetet képez a népi demokratikus rendszerre.

Míg a Német Szocialista Egységpárt I. konferenciája hangsúlyozta e rend antifasiszta, demokratikus jellegét, addig a párt II. konferenciája figyelemmel arra a fejlődési fokra, amelyet a Német Demokratikus Köztársaság napjainkig elért, megállapítja, hogy az államhatalom *népi demokratikus* alapjai állandóan erősödnek, ami pedig az antifasiszta-demokratikus pártok tömbjének további megszilárdulásából következik.

Walter Ulbricht elvtárs Németország Szocialista Egységpártjának főtitkára, a párt II. Konferenciájával kapcsolatban a Tartós békéért, népi demokráciáért c. lapban megállapítja, hogy »... a demokratikus és a gazdasági fejlődés, valamint a munkásosztály és a dolgozók többségének öntudata ma már ott tart, hogy *a szocializmus építése fő feladat lett.* A szocialista fejlődés útján legyőzhetjük majd az összes nehézségeket.

A Német Szocialista Egységpárt központi bizottsága a munkásosztály, a dolgozó parasztság és a dolgozók más köreiből érkezett javaslatok értelmében elhatározta, javaslatot tesz a II. Pártkonferenciának, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban tervszerűen építsük fel a szocializmust.

A szocializmus alapjainak megteremtése megfelel a gazdasági fejlődés követelményeinek, a munkásosztály és valamennyi dolgozó érdekeinek.«

Megállapíthatjuk, hogy ez az állam alapvető módon támaszkodik: a munkásosztályra és a dolgozó parasztságra. A legfontosabb hatalmi pozíciók a SED kezében vannak, tehát érvényesül a munkásosztály pártjának vezető szerepe, tervgazdálkodást folytatnak, kifejlődött a munkaversenymozgalom. *Az államosítás azonban akármelyik népi demokratikus országgal összehasonlítva, szerényebb keretek között ment végbe.* Az új rend gazdasági alapjaival kapcsolatban leszögezhetjük, hogy azt a gazdasági élet néptulajdonban levő szektora, a mezőgazdaságban a néptulajdonba vett gazdaságok és a gépkölcsönző állomások, valamint a parasztok által alakított termelőszövetkezetek képezik.

A mezőgazdaság vonalán a szövetkezeti mozgalom éppen hogy kifejlődőben van.

Felvethető, hogy a termelőeszközök fokozatos államosításával kialakult állami vállalatok széles szektora lehet-e kiterjedésénél, jellegénél és tartalmánál fogva alapja a tervgazdálkodásnak, vagyis milyen jellegük van ezeknek az államosított vállalatoknak. Nem minden államosítás jelent ugyanis feltétlenül lépést a szocializmus felé. Az államosított vállalat egyáltalán nem jelent minden esetben szocialista jellegű vállalatot. Ismeretes, hogy jóformán minden kapitalista országban voltak és vannak állami vállalatok. Tény, hogy a kapitalista társadalomban egyes vállalatok túlnőnek az egyéni kezdeményezés határain, vagyis a magánkapitalisták már nem képesek ezeket megfelelő mértékben kézbentartani és fejleszteni, és éppen ezért a kapitalista osztály érdekében ezeknek a vállalatoknak a vezetését átveszi a kapitalista állam. Az ilyen vállalatok éppen úgy a kapitalista termelés törvényszerűségei szerint fejlődnek, mint azelőtt, éppen úgy »tiszteletben tartják« a kapitalizmus törvényeit, az értéktöbblettől, a kizsákmányolástól kezdve egészen az értékesítés törvényéig.[1]

Az ilyen államosítások a kapitalizmus viszonyai között sokszor igen busás kártalanítás mellett történnek. Az államosított vállalatok által termelt értéktöbblet így végeredményben egyideig kártalanítás címén eljut a régi tulajdonoshoz, *az egész kapitalista osztály jövedelme* nem csökkent, hanem emelkedett.

A népi demokratikus országok kezdeti fejlődéséhez hasonlóan értekezésünk tárgya esetében is az államosított iparvállalat *ténylegesen a dolgozók számára hajt hasznot,* mert a dolgozók életszínvonalát emeli közvetlenül is a kifizetett munkabérek révén, közvetve pedig azáltal, hogy az új állam a termelt javak fennmaradó részét a dolgozók javát szolgáló intézményekre és intézkedésekre használja fel. Nyilvánvaló, hogy így magában az ipari termelés e folyamatában a magántőke számára haszon nem képződik. Fel lehet azonban vetni azt, hogy amennyiben a kereskedelem, vagy annak egy része még kapitalista kézen van, akkor a termelt értéknek egy része a magántőke kezébe kerülhet és sokszor kerül is. Ez tényleg így áll. Az állami üzem által termelt javaknak kisebb vagy nagyobb része a magánkereskedelem útján kerül forgalomba, a magánkereskedelem lefölözi saját javára ezeknek az áruknak az értékét. Nyilvánvaló, hogy ha az államosított vállalat kénytelen nyersanyagát vagy más cikkeket a magánkereskedelem útján beszerezni, itt kilátás nyílik a magánkereskedelem számára haszon húzására és így bizonyos mértékben megint lefölözi az állami üzem által termelt értéket. Ez azonban nem változtat azon, hogy a kereskedelem útján történő lefölözés a *termelt értékeknek csak egy kis hányadára terjed ki és ez a hányad egyre csökken.* Amilyen mértékben a kereskedelem szektorán belül is kialakulnak az állami vállalatok, az állami ipari vállalatok egyre kisebb mértékben veszik igénybe a magánkereskedelmet beszerzésre vagy termékeik értékesítésére. Mindazonáltal ez éppen azt mutatja, hogy az állami vállalatok által, különösen az ipari vállalatok által termelt értékeket csak akkor lehet teljes mértékben a dolgozók érdekében felhasználni, ha más szektorokban is visszaszorítják a magántőkét, fokozatosan a kereskedelemből és a többi gazdasági termelési ágból is.

A tervgazdaság azonban nemcsak következmény, nemcsak leszűrt eredmény, hanem egyúttal fegyver is. A tervek fontos tényezők a kapitalizmus visszaszorításában. A tervek nemcsak az általános fejlődést mozdítják elő, hanem a szocialista szektor erősítését is lehetővé teszik, hogy korlátozni, szabályozni lehessen a népgazdaság többi szektorát, úgyhogy a szocialista szektor kerüljön túlsúlyba.

Ezúttal nem tűztük ki feladatul a Német Demokratikus Köztársaság társadalmi rendjének elemzését, sem gazdasági alapjainak *részletes* vizsgálatát.[2] Mindezeket mellőzve, de kapcsolódva fenti megállapításainkhoz, azok igazolására, hadd idézzük az *1950. április*

[1] E témakörrel kapcsolatban lásd:
Lavergne, Bernard: Le problème des nationalisations. Paris. Presses Universitaires de France. 1946.
Mitic, Max: Sozialisierung. Kleinbuchr. »Wirtschaft« 6. Wien. Steffel-Verlag. 1946.
Schmidt, Ernest: Le problème de l'étatisation. Préface de Victor Gautier. Les Cahiers de l'Actualité économique. Genève. Radar 1947.
Ventenat, Marcel: L'expérience des nationalisations. Premier bilan. Paris. Ed. Pol. Economiques Sociales. 1947.

[2] E tárgykörrel kapcsolatban l.: A Német Demokratikus Köztársaság. Bp. 1950. Szikra. W. Pieck: Válogatott levelek és cikkek. Bp. 1950. Szikra. c. művekben.

19-én kelt »Munkatörvény« bevezető sorait. E szerint: »A Német Demokratikus Köztársaságban a náci rendszer összeomlása után alapvető társadalomgazdasági változások történtek. A monopóliumok és a nagybirtokosok uralmát megszüntették és egy új demokratikus rendszer létesült. A nácik és háborús bűnösök üzemei népi tulajdonná lettek. Az államhatalom és a gazdasági kulcspozíciók a dolgozó nép kezében vannak. Ezzel megteremtődtek a munkások, parasztok és értelmiségiek milliói aktív részvételének feltételei a társadalmi és gazdasági életben. Ezen történelmi változások alapjain folyik békegazdaságunk felépítése az egységes népgazdasági tervek szerint.

A gazdasági tervek felépítése és túlteljesítése a munkások, alkalmazottak, üzemvezetők, technikusok, mérnökök közös munkája által, megteremtette a Német Demokratikus Köztársaságban a dolgozók életviszonyai állandó javulásának előfeltételeit. A népi tulajdonú üzemekben a dolgozóknak a munkához való új viszonya alakult ki. Ebből fejlődött ki, mint új társadalmi erő, az aktivista- és munkaversenymozgalom. A munkásosztály egysége, az összes demokratikus pártok és szervezetek együttműködése és a Szovjetunió nagyvonalú politikai és anyagi segítsége képezik ennek a fejlődésnek alapjait.

Ellentétben a Német Demokratikus Köztársaság fejlődésével, az angol-amerikai imperialisták uralma alatt Nyugat-Németországban a monopóliumok és junkerek hatalmát fenntartották. A gazdasági élet válság előtt áll. A munkanélküliség, a dolgozók kizsákmányolása és nyomora növekszik.

A széles munkástömegek, különösen az aktivisták nagy kezdeményezése a versenyek kiszélesítésére, a termelés emelésére, a minőség megjavítására, az önköltség csökkentésére és a népi tulajdonú üzemekben a technikailag megalapozott munkanormák emelésére, ez a munka termelékenységének állandóan emelkedő útja. A Német Demokratikus Köztársaság kötelességének tekinti ezeket a tömegkezdeményezéseket minden eszközzel támogatni és a munkásoknak és alkalmazottaknak munkájuk eredményeit biztosítani.«[1]

III. Amikor a Szovjetunió Vörös Hadserege szétzúzta a fasiszta német hadigépezetet, Kelet-Németország gazdasági életében teljes káosz uralkodott.

A Német Demokratikus Köztársaság sikereinek kivívásában *jelentős szerepe volt és van a Szovjetunió segítségének.* Kelet-Németország útja a demokratikus fejlődés felé a Szovjet Hadsereg által történt felszabadítással kezdődött meg.

A Szovjetunió a háború befejezése óta valamennyi nemzetközi konferencián következetesen harcolt a német nép létérdekeiért; a demokratikus alapon nyugvó, egységes Németországért, a békeszerződés megkötéséért és azt követően a megszálló csapatok kivonásáért egész Németországból, a német békeipar, a mezőgazdaság és a kisipar szabad kifejlesztéséért. *A Szovjetunió volt az első állam, mely elismerte a Német Demokratikus Köztársaságot és ezzel megszüntette Németország elszigeteltségét.*

A Szovjetunió azzal, hogy az államigazgatási feladatokat átadta a Német Demokratikus Köztársaságnak, elősegítette a fiatal demokratikus német állam további fejlődését.

[1] 1950. április 19-i »Munkatörvény«.

Nem kevésbbé jelentős az a segítség, amit a Szovjetunió éppen *gazdasági téren* nyujt a Német Demokratikus Köztársaságnak. A szovjet kormány a felére csökkentette Németország jóvátételi kötelezettségét. A Szovjetunió traktor, gabona, zsiradék, hús, gyapot, hengerelt áruk és különféle nyersanyag szállításai lehetővé tették, hogy a Német Demokratikus Köztársaság sikeresen vívja meg harcát a német békegazdaság megteremtéséért. A Szovjetunió volt az első, amely megkötötte a fiatal Német Demokratikus Köztársasággal *a gazdasági segélynyujtás egyezményét* s ezzel bekapcsolta azt a békéért küzdő szocialista államok gazdasági együttműködésébe.

A Német Szocialista Egységpárt III. kongresszusán Wilhelm *Pieck* azt mondta: Sikereinket annak köszönhetjük, hogy a szovjet hadsereg felszabadította Kelet-Németországot a fasizmus és az imperialista uralom béklyói alól.

A szovjet emberek az elmult évek során bebizonyították, hogy nem mint hódítók vagy megtorlók, hanem mint a német munkások, parasztok és értelmiségiek felszabadítói és barátai jöttek Németországba. Nagy segítséget nyujtottak nekünk demokratikus és kulturális építésünknek minden területén.

Minden területen érezzük a nagy Szovjetuniónak és vezérének, *Sztálin* elvtársnak gondoskodó és baráti támogatását.[1]

Le kell szögeznünk azt is, hogy a *munkások* voltak azok, akik a káoszban megkezdték a romokban heverő üzemek felépítését, kezükbe vették azok irányítását és megkezdték a termelést.

1946. január 30-án népi tulajdonba vették a háborús bűnösök és a vezető nácik üzemeit. Hasonló rendelkezéseket hoztak az akkori szovjet megszállási övezet többi területén is és megszületett *az ipar népi tulajdonban levő szektora.* Ugyanakkor népi tulajdonba vették *a nagy magánbankokat és a junkerek birtokait is.* Ezzel tulajdonképpen megszűnt a *finánctőke uralma* a Német Demokratikus Köztársaság területén.

A népi tulajdonban levő ipar megszületése óta nagy fejlődésen ment keresztül. 1948 első felében a népi tulajdonban levő szektor szolgáltatta az ipari termelés 39%-át, ezen belül is nagyon különböző volt a népi tulajdonban levő szektor részesedése az egyes iparágak termeléséből. 1948 második felében a népi tulajdonban levő vállalatok az ipar össztermelésének már 54%-át adták, 1949-ben 57,5%-át, 1950-ben 66%-át és végül 1951. első negyedében az ipari össztermelés értékének 70%-át állították elő állami vállalatokban. Hatalmas építkezések folynak a népi tulajdonban levő ipar kapacitásának emelésére. A Kombinat Ost és a »Döhleni Nemesacél-gyár« felépítését, mint a fémipar építkezésének súlypontjait kell megemlíteni. A nehézipari gyárak felépítése a Német Demokratikus Köztársaságban fontos feladat. A népi tulajdonban levő iparban foglalkoztatottak száma az 1948. évi 675.000-ről 1951 I. negyedében 1,200.000-re emelkedett. A munka termelékenysége a kéttéves terv folyamán 31%-kal emelkedett. Az állami vállalatok haszna is hatalmas emelkedést mutat.

A népi tulajdonban levő vállalatok *szervezeti fejlődésének* menetét vizsgálva, elsősorban azokkal az *alapelvekkel* érdemes foglalkozni, amelyek szerint Németország

[1] V. ö.: W. Pieck—O. Grotewohl: A Német Szocialista Egységpárt helyzete és feladatai. Beszámoló a Német Szocialista Egységpárt 1947 szeptemberében tartott II. pártkongresszusa óta folytatott politikájáról és munkájáról, Budapest, 1950. Szikra.

szovjet katonai kormányzatának *1948. április 23-án kelt 76. sz. parancsa jóváhagyta* a Német Gazdasági Bizottság által előterjesztett *alapelveket* a nép tulajdonát képező és zónális, illetőleg tartományi (Land) jelentőségű vállalatok kezeléséről.

A 76. sz. paranchoz három mellékletet csatoltak. Az *A)* melléklet a zónális jelentőségű vállalatok igazgatásáról intézkedik. Általános alapelvként leszögezi, hogy minden vállalat, amelyet a szovjet megszállási övezetben kisajátítottak — beleértve épületeket, telkeket, felszerelést — *a nép tulajdonát képezi.* A nép tulajdonában levő vállalatoknál feltétlenül biztosítani kell a termelési tervek megvalósítását, a technikai újítások bevezetését, a munkásvédelem állandó javítását, a munkások és mérnökök versenymozgalmának kifejlesztését.

A racionális, tervszerű és rentabilis termelés érdekében a nép tulajdonát képező *vállalati egyesüléseket* szerveztek. Vezetésükre a Német Gazdasági Bizottságon belül megfelelő irányító szerveket létesítettek. A szovjet megszállási övezetben levő, a nép tulajdonát képező vállalatok munkájának legfelső fokon való irányítását a *Német Gazdasági Bizottságra* bízták.

Ami a nép tulajdonában levő (a továbbiakban népi) vállalati egyesülések szervezetét illeti, e rendelkezés egyrészt megállapítja, hogy az egyesülések közjogi intézményeket képeznek, (die Vereinigungen stellen Anstalten öffentlichen Rechts dar), másrészt pedig azt, hogy *minden egyesülés önálló jogi személy,* ezért szabályzatát és nyitómérlegét a Német Gazdasági Bizottság *erősítette meg,* kötelezettségeiért teljes vagyonával felel. Az egyesülést igazgató vezeti, akit a megfelelő irányító főhatóság előterjesztésére a Német Gazdasági Bizottság nevez ki.

Az egyesülésnél az egyszemélyes felelős vezetés elvének érvényesülését már ebben az időpontban is fontosnak tartották.

Minden egyesülésnél egy 11—15 tagból álló igazgatótanácsot kellett létesíteni, melynek 7—11 tagja a szakszervezetek és a munkások képviselője, 4 pedig szakember, akiket a szakszervezetek jelölnek. A tanács elnöke az igazgató. Legalább havonta egyszer összeül, javaslatokat tehet és tájékoztathatja az irányító főhatóságot a vezetőség határozatairól.

Az egyesülések termelési tevékenységüket jóváhagyott tervek alapján végzik. Az egyesülés által elért nyereséget a Gazdasági Bizottság által megjelölt célra fordítják. Hitelszükségletét rövid- vagy hosszúlejáratú kölcsönökkel fedezheti.

A népi vállalatok igazgatásának szervezetére vonatkozóan alapvetőek voltak azok a rendelkezések, melyek szerint: az egyesülés az egyes vállalat vezetésére egy igazgatót, vagy vállalatvezetőt nevez ki, aki teljhatalommal rendelkezik és a vállalat működéséért teljes felelősséggel tartozik.

A vállalat személyzetének létszámát is az egyesülés állapítja meg.

A vállalat igazgatója a szakszervezetek vezetőségével és a vállalati tanácccsal köteles havonta egyszer a vállalat működését megbeszélni.

Termelési tevékenységét a vállalat az egyesülés termelési és pénzügyi tervével összhangban végzi. A jóváhagyott tervek végrehajtása kötelező.

A munkamozgalom kifejlesztésének érdekében egy alapot kellett szervezni, mely felett az igazgató rendelkezik. Az alap önköltségcsökkentésből, előre nem látott nyereségből tevődik össze és a munkások életlehetőségeinek emelésére s egyéni juttatásokra, prémiumokra fordítandó.

A katonai kormányzat 76. sz. parancsához fűzött *B)* melléklet az egyes tartományok (Land) alá tartozó vállalatok vezetésének alapjait tisztázza és lényegében, majdnem szószerint az *A)* melléklet beosztását és rendelkezéseit követi.

A *C)* melléklet a népi vállalatok cégbejegyzésére vonatkozó utasításokat tartalmazza. Eszerint azokat a vállalatokat, melyek az egyes Land-ok jogszabályai értelmében a nép tulajdonába mentek át, a cégjegyzékbe be kell vezetni.

Cégbejegyzésre kötelezettek: *a)* a népi vállalati egyesülések, melyek közvetlenül a megfelelő főhatóság irányítása alatt állnak; *b)* népi vállalati egyesülések és egyes vállalatok, melyek közvetlenül a tartományi (Land) kormányok irányítása alatt állanak; *c)* népi vállalatok, amelyek a helyi önkormányzatok irányítása alatt vannak. A cégjegyzékbe be kell vezetni a vállalat nevét, a vállalat, illetőleg egyesülés működésének tárgyát, székhelyét, a törvényt, melynek alapján a vállalat a nép tulajdonába ment át és a vállalat vezetéséért felelős személyek nevét. A melléklet a továbbiakban a cégbejegyzés részleteit, a bírák stb. feladatait részletezi.

Az ipari vállalatok államosításával kapcsolatban fontosabb jogszabályként említhetjük meg az 1948. július 16-áról keltezett és a szovjet megszállási övezetben levő, a nép tulajdonát képező *vállalati egyesülések igazgató-tanácsainak szabályzatát.*[1]

IV. Míg Nyugat-Németország gazdasági életében a termelés hadicélokra való átállítása mellett állandó hanyatlás mutatkozik, addig a Német Demokratikus Köztársaság gazdaságában állandó *fellendülés* tapasztalható.

Kelet-Németország ipari termelése az 1946-os állapotot 100-nak véve, 1947-ben 120 százalékra, 1948-ban 192 százalékra emelkedett, 1951-ben pedig meghaladta a háború előtti 1936-os év termelési színvonalát 36 százalékkal.

Jelentősek Kelet-Németország sikerei a mezőgazdaság terén is. A földreformra támaszkodva, a háború előtti állapotot sikerült elérni. A kis parasztgazdaságok támogatására a Német Demokratikus Köztársaság 524 mezőgazdasági gépkölcsönző állomást létesített, melyeket részben a Szovjetunió, részben a német ipar látott el traktorokkal. 1950. év folyamán a szarvasmarhaállomány elérte a háború előtti színvonalat. A külkereskedelem volumene 1949-ben az 1946-oshoz viszonyítva, nyolcszorosára emelkedett. Ezen a téren jelentős szerepet ját-

[1] Megemlítendő a Német Demokratikus Köztársaság ipari üzemeinek államosításával foglalkozó jogszabályok közül: Befehl der SMAD Nr. 76. über die Bestätigung der Grundlagen für die Vereinigungen und Betriebe die das Eigentum des Volkes darstellen, und Instruktionen über das Verfahren der juristischen Eintragung. ZVBI. 48, 142. Bekanntmachung über das Statut des Verwaltungsrates der Vereinigungen volkseigener Betriebe in der sowjetischen Besatzungszone. ZVBI. 48, 277. Anordnung über die Übertragung der volkseigenen Betriebe an die Rechtsträger des Volkseigentums. ZVBI. 48, 502. Anordnung über die Bildung der Vereinigung volkseigener Güter in der sowjetischen Besatzungszone vom 15. Juni. 1949. ZVBI. 49, 418. Anordnung zur Durchführung der Neuorganisation der volkseigenen Betriebe ZVBI. 48, 147. Anordnung über die Errichtung einer zonalen Vereinigung volkseigener Betriebe der Öl- und Margarine-Industrie vom 29. Juni 1949. ZVBI. 49, 509. Verordnung über Organisation, Leitung und Verwaltung der Provinzeigenen industriellen Betriebe und gewerblichen Unternehmungen in der Provinz Mark Brandenburg. VoBl. Brdbg. 46, 379. Verordnung betr. die Errichtung der Provinzial-Güterverwaltung Mark Brandenburg. GVBl. Brdbg. II/47, 229. Verfügung betr. Hauptverwaltung Landeseigener Betriebe. ABL. Meckl. 47, 20.

szik az a külkereskedelmi kapcsolat, amely egyrészt a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió, másrészt pedig a Német Demokratikus Köztársaság és a népi demokráciák között épült ki.

Jelentős szerepet játszik a Német Demokratikus Köztársaság életében *az ipar államosított szektora.* A nehéziparban az állami szektor 1949-ben 83,4 százalék volt. Az állami üzemek munkájának megjavulása figyelemmel kísérhető rentabilitásuk állandó emelkedéséből. Az állami üzemek össznyereségе 1950-ben 1,3 milliárd márka, míg 1949-ben csak 556 millió márka volt.

A Német Demokratikus Köztársaság gazdasági életét *az ipari munka termelékenységének* állandó fokozása, a munkások és tisztviselők munkaeredményei is jellemzik. 1950-ben a munka termelékenysége az állami vállalatoknál 1949-hez képest 13,5%-kal emelkedett. Az állami vállalatok üzemi munkásainak átlag-munkabére 1950-ben 13%-kal emelkedett. A dolgozók jólétének a köztársaság gazdasági sikerei folytán bekövetkezett emelkedése annál jelentősebb volt, mert a munkabér növelésével egyidejűleg állandóan csökkent az élelmiszerek és iparcikkek kicsinybeni ára. Az 1950. szeptember 4-én bekövetkezett árcsökkenés következtében a Német Demokratikus Köztársaság lakossága hivatalos becslés szerint 255 millió márkát takarított meg.

A gazdaság ilyen mértékű fellendülése tette lehetővé, hogy a Német Szocialista Egységpárt politikai bizottsága 1951-re kidolgozza a népgazdaság fejlesztésére *ötéves tervének* ellenőrző számait, amely ötéves terv az 1951—55-ös időszakot öleli fel.[1] Az ötéves terv a termelőerők további hatalmas kifejlesztését írja elő, a lakosság életszínvonalának Németország történetében soha nem látott magasságra való emelkedését, a mezőgazdaság termelékenységének és jólétének jelentős növelését. A politikai bizottság az ötéves terv felvázolásánál azt a célkitűzést tartotta szem előtt, hogy az ötéves terv folyamán megkétszerezze a Német Demokratikus Köztársaság ipari termelését a háború előtti állapothoz viszonyítva.

Ennek megfelelően a Német Szocialista Egységpárt III. kongresszusán elfogadott *1951—55. évi terv a nemzetgazdaság fejlesztéséről*, az ország békés gazdaságának hatalmas fejlesztését, termelőerőinek gyors növekedését irányozza elő. Az ötéves terv végére el kell érni a békés termelés színvonalát, ami az 1945. év 190%-a és ami 1936-hoz viszonyítva az ipari termelés megkétszereződését jelenti.

A termelésnek leginkább a fémkohászatban, gépgyártásban, bányászatban, valamint a textil és vegyészeti iparban kell emelkednie. Így a fémkohászati termelésnek az ötéves terv keretén belül több mint kétszeresére kell emelkednie, ami nagymértékben lehetővé teszi a Német Demokratikus Köztársaságnak a fekete és színes fémek importjától való függetlenítését. Tervbe van véve a gépgyártásnak 2,2-szeresére, az elektrotechnikának 1,96-szorosára, a precíziós műszergyártás és optikának 2,39-szeresére való növelése.

Az újjáépítési és építkezési terv teljesítése céljából az építőanyagipar termelését az 1950. évi termelési színvonalhoz viszonyítva, jelentősen növelték. Az ötéves terv keretében az előirányzott tőkebefektetések összege 26,89 milliárd márkát ér el. Ennek az összegnek több mint a felét az ipar fejlesztésére, kb. 20%-át lakás és középületek építésére fordítják.[1]

Az ipar bruttó termelési értékét 1955-re 43,8 milliárd márkára irányozták elő az 1950. évi 23 milliárd márkával szemben. A termelés ilyen irányú emelkedésének biztosítása végett az öt év leforgása alatt 14,3 milliárd márka beruházást ír elő az ötéves terv — csak az ipar területén. Az egész népgazdaságba való beruházási előirányzat 26,8 milliárd márkát tesz ki.

Az ötéves terv folyamán az összes foglalkoztatottak száma az 1950. évi állapothoz viszonyítva 12,8 százalékkal, 855.000 fővel fog emelkedni. A nemzeti jövedelmet az 1955. évre 49 milliárd márkában irányozták elő, ami több mint 160 százalékkal magasabb az 1950-es évinél. Az ötéves terv legfontosabb gazdasági célkitűzése: az ipar technikai átalakítása, a népgazdaság egyes ágainak kiegyensúlyozása, az aránytalanságok eltüntetése. Ennek érdekében a terv megállapítja a súlyponti feladatok sürgősségi sorrendjét, elsősorban a termelés folyamatosságának biztosítását és az ipar ki nem használt kapacitásának kihasználását tartva szem előtt.[2]

Főfeladatokként jelentkeztek: elsősorban a vas- és acélipar átépítése, valamint a színesfémszükséglet hazai termelésből való fedezésének fokozása. Ugyancsak előtérbe került a nehézgépgyártás fejlesztése, a tengeri kereskedelmi hajópark megteremtésének és új hajógyárak építésének szükségessége. A munka termelékenységének további növelése csakúgy, mint a szakkáderek kiképzése a népi tulajdonban levő ipar számára ma is döntő fontosságú feladatok.

Természetesen az ipar *régi szervezete* megfelelt az átmeneti gazdasági és politikai helyzetnek, feladatát jól teljesítette, de ma már akadálya a további fejlődésnek. *Szükségessé vált tehát a közbeékelt hivatali szervek kikapcsolása és a központi vezetés megszilárdítása.*

A Német Demokratikus Köztársaság minisztertanácsa ezért *1950. december 22-i* határozatában az ipari igazgatás átszervezését rendelte el. 180 üzemet 480.000 dolgozóval elválasztott az előbbiekben ismertetett központi ipari egyesülésektől és közvetlenül a *Központi Iparigazgatóságok* hatáskörébe utalta őket.

A többi üzemet (kb. 3000 üzem, 1,250.000 dolgozóval) 120 új egységbe tömörítette.

A népi tulajdonban levő üzemek 93%-a a termelési érték 68%-ával és a dolgozók 67%-ával ezekbe az egyesülésekbe tartozik, az üzemek 7%-a a foglalkoztatottaknak 33%-ával és a termelési érték 32%-ával közvetlenül a *Központi Iparigazgatóságok* vezetése alá került. A kormány a kisebb jelentőségű üzemek szervezetét is átalakította. Csak a kőszénbányászat és az energiagazdálkodás maradt változatlanul eddigi szervezetében.[3] E szervezeti felépítésre jellemző:

1. a népi tulajdonban levő üzemek azon egyesüléseinek megszüntetése, amelyek a tartományi kormányzatnak voltak alárendelve,

2. közvetlenül az ipari minisztériumok termelési igazgatóságának vezetése alá helyezték az összes nagy-

[1] Lásd a Német Demokratikus Köztársaság ötéves tervének első esztendejéről, az 1951. évi népgazdasági tervről szóló 1951. március 14-i törvényt. A Német Demokratikus Köztársaság 1951. évi Népgazdasági Terve. 1951. Országos Tervhivatal kiadványa.

[1] V. ö.: N. Baturin: A Német Demokratikus Köztársaság gazdasági fejlődése. Vnyesnyaja Targovlja 1951. 5. sz. — W. Ulbricht: Az ipar és mezőgazdaság fejlődése s az életszínvonal emelkedése a Német Demokratikus Köztársaság ötéves tervében. Anyag- és Adatszolgáltatás. 1952 februári szám. 17. old.

[2] Wunderlich A.: Schwerpunkte im Industricaufbau. Wirtschaft, 1950, 50. sz. 13. old.

[3] Wagner E.: Die Reorganisation der volkseigenen Industrie. Volksbetrieb, 1951. 2. sz. 36—37. old.

üzemeket, valamint a kisebb üzemekből létesítendő termelőszövetkezeteket (Produktionsgemeinschaften),

3. a még fennmaradó üzemekből új egyesüléseket létesítettek a szakmai és területi szempontok figyelembevételével,

4. az állami közigazgatási szervezettel lehetőleg megegyező, leegyszerűsített igazgatási szervezet és vezetőszervek korlátlan felelőssége elvének megvalósítása,

5. a vezetéssel kapcsolatos költségek csökkentése,

6. az összes üzemek tapasztalatainak felhasználása.

1951. február 21-én pedig elrendelték a keletnémet *népi tulajdonban levő üzemek szervezeti felépítésének újraalakítását egységes szervezeti forma létrehozása útján.*

Külön szervezeti felépítési terveket adtak ki nagy-, közép- és kisvállalatok részére.

E szervezeteket az jellemzi, hogy egyenlő nagyságú üzemek részére azonos, *a vezető igazgatási szervek felépítésével összhangban levő* szervezeti felépítést ír elő.[1] Hangsúlyozza *az egyéni felelősség elvét és az üzemek vezetésének messzemenő decentralizálását.* A nagyüzem felépítési keretterve szerint az üzem élén az egész üzem munkájáért felelős igazgató áll. Közvetlenül alája tartozik a főkönyvelő, a terv, a személyzeti és az üzemvédelmi osztály. Az igazgató első helyettese a műszaki igazgató, vagy főmérnök. Közvetlenül alája tartozik a főműszerész és a termelési vezető. Utóbbi vezeti a termelési osztályt, amelynek feladata, hogy a termelési feladatok súrlódásmentes végrehajtását biztosítsa. A beruházási osztály biztosítja a beruházások, felújítások stb. tervszerű végrehajtását. Az üzem kereskedelmi igazgatója rendelkezik minden olyan üzemrésszel és berendezéssel, amely az igazgatás, pénzügyi és kereskedelmi funkciók végrehajtására szolgál. Ide tartozik pl. az anyagbeszerzési osztály, mely a tervnek megfelelően beszerzi a szükséges nyersanyagokat, félkész és kész árukat. A kultúrigazgató a főmérnökhöz és a kereskedelmi igazgatóhoz hasonlóan szintén az üzemigazgató egyik helyettese. Foglalkozik az üzem társadalmi kérdéseivel, legfőbb feladata azonban az, hogy biztosítsa a munkások politikai és szakmai fejlődését és gondoskodjék a szükséges szakmai utánpótlás kineveléséről az ifjúság soraiból. A termelési osztályok számát minden üzemben a termelési folyamat technológiája határozza meg.[2]

A helyi ipar legmesszebbmenő fejlesztése és kihasználása is igen nagy szerepet játszik a gazdaság fejlődésütemének meggyorsításában, a keletnémet ötéves terv teljesítésében. A helyi tartalékok feltárása és kihasználása a különböző városokban és falvakban nem folyt kielégítő mértékben. A feladat ekkép az, hogy a központi szervek az ötéves terv súlyponti kérdéseivel foglalkozzanak, viszont a *helyi jellegű problémák megoldását biztosítsák helyi forrásokból.* A községi gazdasági vállalatok (KWU, Kommunalwirtschafts Unternehmen) főigazgatóságai közbeékelt bürokratikus szervekké váltak és ezért akadályozták az ötéves terv teljesítését.

A minisztertanács elrendelte a népi tulajdonban levő helyi ipar létrehozását és a községi gazdálkodás átszervezését. A községi gazdasági vállalatokat 1951. március 31-i hatállyal felszámolták. A felszámolt községi vállalatok termelőüzemeit beolvasztották a népi tulajdonban levő helyi iparba. A helyi ipar üzemei szintén terv alapján dolgoznak. Az egyes tartományi kormányzatok tervei fontos alkotórészei az egész népgazdasági tervnek. Az állami tervbizottságnak, a helyi vezetőségnek, a tömegszervezetek és a lakosság közreműködésével ki kell dolgoznia egy tervet a helyi tartalékok mozgósítására. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a helyi jellegű üzem anyagellátását nem biztosítanák pl. központi készletekből. A népi tulajdonban levő helyi ipar építőüzemeket, ruházati üzemeket, élelmiszeripari üzemeket, sörfőzőket, könyvkötő üzemeket, elektromos műhelyeket, üveggyárakat, kerámiai üzemeket, kosárárugyárakat, gépgyártó üzemeket, cipőgyárakat stb. foglal magában.[1]

Az ipar termelékenységének folytonos emelkedéséhez az 1951—55-ös terv az ipari beruházások értékét 14,3 milliárd márkában állapította meg. Ez a nagyarányú beruházás az 1950. évi termelékenységet 100-nak véve — a következő emelkedést eredményezi: az államosított iparban: 203,2%, a magántulajdonban levő üzemekben: 156,5% és a kézműiparban mintegy 160%.[2]

V. Nézetünk szerint nem volna megközelítőleg sem áttekinthető a kép, melyet felvázolni kívánunk, ha nem vetünk pillantást azokra a jelentős változásokra is, melyek Kelet-Németország *társadalmi struktúrájában* a fasizmus szétverése óta végbementek.

Az 1945 óta a gazdasági élet terén megszületett eredmények éppen azt is mutatják, hogy *a munkásosztály hivatott a társadalmi vezetésre,* arra, hogy Németországot kivezesse abból a zsákutcából, melybe az imperialista német burzsoázia és a junkerek juttatták. A munkásosztály és vezető pártja volt a kezdeményező a földreform végrehajtásánál, a fasiszta háborús bűnösök üzemei, valamint a monopóliumok és a bankok államosításának végrehajtásánál is. A munkásosztály és pártja abban is vezető szerepet játszott, hogy sikerült a keletnémet társadalom minden erejét a munkásosztály köré tömöríteni.

A munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti szövetség megerősítése a Német Demokratikus Köztársaság állandóan napirenden levő elsőrendű feladata.

A munkás-paraszt szövetség képezi ugyanis az új rendszer alapját.

A munkás-paraszt szövetség megszilárdításának első feltételét a földreform véghezvitele nyujtotta. A párt a földreform megoldása után a gyenge és a gazdaságilag még nem szilárd helyzetben levő új gazdáknak további támogatást: hiteleket, gazdasági felszerelést, gépállomást nyujtott. Ennek a támogatásnak köszönhető, hogy a parasztság túlnyomó többsége 1949 májusában a Német Népi Kongresszus jelöltjeire szavazott. A párt feladata a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását illetően azonban még nem tekinthető befejezettnek. A párt feladata, hogy az új viszonyoknak megfelelően a város és a falu kölcsönös segítségének és együttműködésének új formáit teremtse meg: fokozott figyelmet kell fordítani a vidéki pártszervezetek megerősítésére. Meg kell javítani a mezőgazdasági gépállomások, mezőgazdasági szövetkezetek és a mezőgazdaság szükségleteit ellátó ipar munkáját.

[1] Mint a II. Pártkonferencia rámutatott, a közép és alsó közigazgatási szervek struktúrája már nem felel meg az új követelményeknek. Így ennek megfelelően új szervezeti változtatásokkal számolhatunk.

[2] Selbmann F.: Die Struktur der volkseigenen Betriebe. Wirtschaft, 1951. 10. sz. 3. old.

[1] Leuschner: Aufbau und Aufgaben der örtlichen volkseigenen Industrie. Die Wirtschaft, 1950. 50. sz. 13. old.

[2] Entwicklung der volkseigenen und privaten Industrie. Die Wirtschaft, 1950. VIII. 24. 34. sz.

A Német Demokratikus Köztársaságban *az értelmiség* már nem elnyomott réteg, mint a náci fasizmus idején, hanem jelentőségének megfelelő helyet foglal el az új társadalmi rendszerben. A Német Demokratikus Köztársaság minden támogatást megad a haladó és néphez hű értelmiségieknek. E támogatás egyik megnyilvánulása volt a Német Gazdasági Bizottság 1949. március 31-i rendelete a német tudomány és a német kultúra fenntartásáról és fejlesztéséről, valamint az értelmiség helyzetének megjavítása és szerepük növelése tárgyában. További megnyilvánulása az értelmiség felkarolásának a *Nemzeti Díj* alapítása, amellyel évenkint a kimagasló tudományos munkákat, jelentős technikai találmányokat, az új, haladó munkamódszereket és termelési módszereket, a szépirodalom legjobb műveit, a képzőművészet, a zene, a film legjobb alkotásait jutalmazzák. Az elmondottakhoz járul a szakiskolák, általános iskolák kibővítése, az oktatás színvonalának megjavítása.[1]

* * *

A Német Demokratikus Köztársaság kikiáltását közvetlenül megelőzte a Német Szocialista Egységpártnak a Nemzeti Frontról szóló 1949. október 4-i határozata. Ugyanakkor Nyugat-Németországban a Német Kommunista Párt megkezdte a Nemzeti Front kiépítését. A *Nemzeti Front programmjában* a következő követelések foglaltatnak:

Németország politikai és gazdasági egységének helyreállítása, a háromövezetes nyugatnémet különállam megszüntetése, össznémet kormány megalakítása, az egységes és oszthatatlan Német Demokratikus Köztársaság megvalósítása. A Németországgal való igazságos békeszerződés mielőbbi megkötése, valamennyi megszálló csapat Németországból való kivonása. Engesztelhetetlen, tevékeny harc a háborús uszítók ellen.

A békéért, egyenjogúságért és a népek barátságáért harcoló erők teljes és korlátlan támogatása az egész világon. A német nemzet teljes önállóságának és szuverenitásának helyreállítása a demokratikus Németországnak azzal a jogával, hogy önálló külpolitikát és külkereskedelmet folytathasson. A Ruhr-vidéki szabályrendelet hatályon kívül helyezése. A ruhrvidéki ipar bekapcsolása a német népgazdaságba. Az arra irányuló kísérletek meghiúsítása, hogy a Ruhr-vidéket támaszpontul használják fel a militarizmus újjáélesztésére. Németország gazdasági egységének helyreállítása, az egész Németország számára egységes valuta bevezetése. A német békeipar és polgári hajóépítés akadálytalan fejlődése, termékeinek szabad kijutása a világpiacra, normális feltételek mellett. A német főváros, Berlin egységének helyreállítása. A német népgazdaság törvényes védelme. A német lakosság életszínvonalának emelése, a termelés és a kereskedelem fejlesztése útján. Az áttelepültek lakással és munkával való ellátása, valamennyi övezetben. A lerombolt városok és falvak helyreállítása. A törvény előtti teljes egyenlőség valamennyi német állampolgár számára. A szólás- és sajtószabadság, a gyámság és a cenzúra angol-amerikai politikájának megszüntetése. Rendszabályok foganatosítása a német tudomány, kultúra, irodalom és művészet támogatására, szoros kultúrkapcsolatok Németország valamennyi területe között. Németország demokratizálódására vonatkozó potsdami határozatok, valamint az e határozatok által más népekkel kapcsolatban Németországra rótt kötelezettségek teljes és feltétlen elismerése. Harc a német nemzet árulói, az amerikai imperializmus német ügynökei ellen. Az egész népet átfogó harc a Németország részeinek egymás ellen uszítására irányuló imperialista politika ellen.[1]

A Nemzeti Front programmjából világossá válik, hogy a front igen széles és antagonisztikus társadalmi rétegeket foglal magában. A Nemzeti Fronthoz való csatlakozásnak nem előfeltétele, hogy bármelyik párt, szervezet, vagy egyén is megtagadja politikai nézeteit és világnézetét, vallási meggyőződését vagy gazdasági elveit.

Mi az oka annak, hogy a Nemzeti Front ilyen széles társadalmi bázisra helyezkedik? Erre Otto Grotewohl, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökének kormánynyilatkozata adja meg a választ, amit a Nemzeti Front megalakítása alkalmából tett:

»Mivel a nemzeti kérdést ma a németországi politikai élet központjának és tengelyének tartjuk, készek vagyunk a nyílt és becsületes együttműködésre Németország valamennyi hazafiával, függetlenül attól, hogy melyik politikai irányzathoz tartozik, hogy magát a demokratikus táborhoz tartozónak vallja-e vagy sem. A legfontosabb feladat az, hogy megteremtsük valamennyi munkásnak és munkásnőnek, a Német Szocialista Egységpárt, a Német Kommunista Párt, a Német Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek valamennyi tagjának harcos együttműködését, minthogy rájuk a Nemzeti Front feladatainak megvalósításában mindenütt, ahol még nem állították helyre a munkásosztály egységét, különös felelősség hárul.«

Ugyanakkor leszögezi Otto Grotewohl azt is, hogy »mi nem szándékozunk lemondani semilyen mértékben a szovjet megszállási övezetben elért demokratikus vívmányainkról, vagy szocialista meggyőződésünkről . . .«[2] A német egységért folytatott harc különleges jellegét az adja meg, hogy a széles nemzeti frontot vezető munkásosztály a kettészakított ország egyik részében a hatalom birtokában van. Ezzel szemben az ország másik, az imperialisták által megszállott részében, a proletariátus a gyarmati országok proletariátusát sujtó, kettős elnyomatás alatt él. Ez a kettősség határozza meg azokat az eltérő feladatokat, amelyek a Nemzeti Front fejlesztésének viszonylatában a Német Szocialista Egységpártra, illetőleg a Kommunista Pártra várnak. A Kelet-Németországban működő Szocialista Egységpárt feladata, hogy még fokozottabban bevonja a társadalmi életbe azokat a nemzeti erőket, amelyek eddig nem vettek részt a társadalmi szervek munkájában, de harcolnak Németország egységéért és békés felépítéséért. Ezért a Német Szocialista Egységpárt Központi Vezetőségének teljes ülése célszerűnek tartja, hogy a többi állampolgárral egyenlő jogokat biztosítsanak a fasiszta párt valamennyi volt tagjának, azok kivételével, akik az általuk elkövetett bűnökért a bíróságtól kirótt büntetésüket töltik ki. Hasonlóképpen szükségesnek tartja, hogy általános amnesztiát adjanak a nácipárt minden olyan volt tagjának, akik büntetést nem kaptak. Ezeknek a volt náci-

[1] V. ö.: W. Pieck—O. Grotewohl: A Német Szocialista Egységpárt helyzete és feladatai. W. Pieck elvtárs beszámolója a Német Szocialista Egységpárt 1947 szeptemberében tartott II. kongresszusa óta folytatott politikájáról és munkájáról. Szikra, 1950. Budapest. 66. old.

[1] A demokratikus Németország nemzeti frontja és a Német Szocialista Egységpárt. A Német Szocialista Egységpárt Központi Vezetőségének 1949. október 4-i teljes ülésén elfogadott határozat. »Einheit« különkiadás. 1949 november.

[2] A Német Demokratikus Köztársaság. Budapest. Szikra, 1950. 58—59. old.

párttagoknak lehetőséget kell adni arra, hogy szakmájuknak megfelelően dolgozhassanak valamely üzemben, közigazgatási szervekben, a belügyi, rendőrségi és igazságügyi vezetőszervek kivételével. Ilyen rendszabályok hozatalát azért tartja szükségesnek és lehetségesnek a Központi Vezetőség, mert az új demokratikus rendszer Kelet-Németországban megszilárdult.

A nyugatnémetországi Kommunista Párt feladata, hogy a jobboldali szociáldemokrata szervezetek reformista vezetői ellenére, akik mindent megtesznek, hogy a hazafias erők összefogását megakadályozzák, a munkástömegeket meggyőzze arról, hogy Németország egységének demokratikus, békés elvek alapján való helyreállításáért vívott harc Nyugat-Németországban az angol-amerikai imperializmustól független munkásmozgalom fejlődésének előfeltétele. Ez a harc azt is megköveteli a német hazafiaktól, hogy erélyesen lépjenek fel a Szovjetunióról, a népi demokratikus országokról, valamint a Németország szovjet övezetében és Berlin szovjet szektorában fennálló demokratikus rendről terjesztett rágalmazó propaganda ellen.

Összefoglalva az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban, ahol a vezető szerep a Német Szocialista Egységpárté, az államhatalom alapjában a dolgozók érdekeit képviseli. A szocializmus építésének feladatát így a Német Demokratikus Köztársaság napirendre tűzhette, de elsőrendű feladata továbbra is a nemzeti egység megteremtése.

A szocializmus építésének napirendre tűzése fontos emelő e tekintetben is. A Nemzeti Frontokban a legszélesebb néptömegeket összesíti az Egységpárt. A munkásosztálynak az államhatalomban elfoglalt szerepe és a termelőeszközök döntő részének köztulajdonba való vétele tették lehetővé a tervgazdaság folytatását, majd a szocializmus építésének napirendre tűzését. A tárgyalt szervezeti változások ezért oly fontos emelők az új állam harcában, abban, amit Wilhelm Pieck elvtárs, a Német Demokratikus Köztársaság elnöke teljes joggal így jellemzett: »A Német Demokratikus Köztársaságban olyan helyzetet teremtettünk, amelyben a gazdaságot nem lehet többé nagytőkések gazdagodásának és hódító háborúnak szolgálatába állítani. Az ötéves terv megvalósítására irányuló minden erőfeszítésnek olyan békegazdaság a célja, amely a multban az imperialista Németországban sohasem élvezett életszínvonalat biztosít a dolgozó embereknek.«[1]

Dr. Antalffy György

[1] Idézet vége: Prof. L. Ziman, A Német Demokratikus Köztársaság gazdasági fellendülése. Magyar-Szovjet Közgazdasági Szemle. 1951. évfolyam, 9. sz. 269. old.

A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése

Európa kapitalista államaiban a mult század utolsó negyedében honosították meg a feltételes elítélést, ahogyan a mi törvényünk mondja, a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének intézményét.

A nyugati államok nagyjában kétféle módon szabályozzák ezt a kérdést. Az angolszász rendszer a mi büntetőnovellánknak a fiatalkorúakra rendszeresített próbárabocsátási intézményéhez hasonlóan oldja meg. A rendszer lényege: az elkövetőt az első bűncselekményének elbírálásakor a bíróság rendszerint nem ítéli el, hanem »probation officer« (pártfogó tisztviselő) gondviseletére bízza s meghatározott próbaidőt szab. Ha a próbaidő alatt az elkövető magatartása ellen nem merült fel kifogás, az eljárást megszünteti.

A belga-francia rendszerben a mi büntetőnovellánk első fejezetéhez hasonló szabályok szerint a bíróság az elkövetőre ítéletet hoz s annak végrehajtását függeszti fel meghatározott időre.

A feltételes elítélés intézményét részben az akkori tűrhetetlen börtönviszonyok indokolták, de nem kis részben az a nyíltan be nem vallott elgondolás, hogy az uralkodó osztályok tagjait, hacsak lehet, mentesítsék a büntetés elszenvedésének kényelmetlenségeitől. Hogy ez mennyire így volt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az az évekig tartó vita, amely a mi országunkban a mult század vége óta ennek az intézménynek az átültetését megelőzte. Az alábbiakban a »törvény előtti egyenlőség« biztosítására a »boldog ferencjózsefi« időkből néhány szemelvényt idézek abból a szócsatából, amelyet az intézmény ellenzői vívtak.

Abban egyetértettek a vitázók, hogy a Btk. büntetési rendszere túlságosan szigorú és igen sok esetben az egészen jelentéktelen cselekmények miatt kiszabható büntetés nem áll arányban a cselekmény súlyával. Még abban is egyetértettek, hogy az egészen rövid tartamú büntetések végrehajtása — az akkori börtönviszonyok mellett — kétségtelenül több rosszat eredményez, mintha egyáltalán nem szabnának ki büntetést.

A reakció ismert szólamai: »A mi népünk még nem érett meg arra, amit a ‚művelt Nyugat' országaiban megvalósíthattak«, a 17 éven keresztül folytatott vitában igen gyakran hangzottak el.

Mikor aztán kiderült, hogy még az akkor annyira lenézett Balkán egyik állama is megelőzött (Bulgária), kénytelenek voltak beadni a derekukat az intézmény legádázabb ellenségei is. Talán nem lesz érdektelen, ha ebből a vitából néhány mondatot felelevenítek.

Illés Károly »A szabadságbüntetés reformja« című előadásában többek között azt mondja (Jogászegyleti értekezések, Franklin, 1891.):

»A magyar nemzet általában nem demokratikus természetű. Az úri rend csakhamar oly kiváltságnak tekintené a kedvezményt, amelyet a törvényhozó éppen az ő számukra alkotott. A társadalom magasabb osztályai még ma is minden téren keresik és szívesen veszik a privilégiumot, keresik és hasznukra fordítják a protekciót. Vajjon képzelheti-e valaki, hogy a magyar bíróság, mely egészében véve szintén e társadalom tulajdonságaival bír — mert annak egy része — képes volna megküzdeni az áramlattal, mely mindannyiszor feléje zúdulna, mikor arról van szó, hogy valamelyik úriembernek (pl. szolgabírónak vagy városi kapitánynak) feltételesen elengedje a hat hónapnál rövidebb tartamú kiszabott, bizonyára jól megérdemelt büntetését. Sok esetben alsóbíróságaink még büntethetőséget sem fedeztek fel az úri deliquens cselekményében.«

Valószínűnek látszik, hogy az intézmény ellen felhozott ezek az indokok győzték meg a reakciót a feltételes felfüggesztés szükségességéről.

A reakció egy másik érve az volt, hogy ha a sértett nem kap bírói elégtételt, majd maga keresi meg önbíráskodással az igazát. Erről így ír a szerző:

»A sértett vagy jogaiban károsított fél sok esetben nem éri be azzal, hogy sérelmezőjének a büntetést elengedték, hanem maga vesz magának elégtételt, a magánbosszút lépteti a törvényes büntetés helyébe, míg más esetben a társadalom, a közérzület követeli a büntetés végrehajtását s ha ez elmarad: ez a törvény és a bíróság tiszteletének csökkentésére vezet.«

Az intézmény generális hibája a szerző szerint, hogy a speciális prevenciót elébe teszi a generális prevenciónak, egyesek kíméletét magasabbra teszi, »mint a társadalom közérdekét, a törvény szentségét«.

A haladónak ismert Doleschall Alfréd professzor 1907-ben az alábbiakat mondotta:

»A magyar viszonyokat szem előtt tartva azt találom, hogy a feltételes ítéletek intézményének Magyarországon leendő meghonosítása nem tanácsos s hogy feltételes ítéletek intézményére szükségünk nincs. Hogy vajjon a feltételes ítéletek behozatala egy országban tanácsos-e vagy sem, az — amint általában ez az intézményekről áll, úgy természetesen áll a feltételes ítéletekre is — függ elsősorban egy bizonyos népnek, hogy úgymondjam karakterétől, erkölcsi felfogásától (helyeslés), intelligenciájától és függ másodsorban az azon államban a jurisdictiót gyakorló bíróságoktól, azok karakterétől, erkölcsi felfogásától és feltétlen megbízhatóságától. Nem vagyok célzatos; ne méltóztassanak feledni, hogy magam is bíró vagyok. Meg fogom magyarázni, hogy mit értettem: amely államban az általános intelligencia, az általános erkölcsi érték, a karakter már a néprétegek legalsó osztályait is áthatotta és szilárd: ott én a feltételes ítéletek meghonosításától nem félek... Ahol azonban ezen erős karakter, ezen erős erkölcsi érzék és intelligencia hiányzik, — ott nagyon félő, hogy a feltételes ítéletek meghonosítása meg fogja ingatni a népek bizalmát az igazságszolgáltatás hivatásában és megbízhatóságában. Ne feledjük, hogy mai napság a társadalmi összetűzések, a társadalmi harcok terén az egyetlen nyugvópont tulajdonképpen a bírói igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett hit és bizalom (helyeslés), a törvényelőtti egyenlőség tudata. Ne feledjük, ha a feltételes elítéltek intézményét meghonosítjuk, — semmi kétségem azirán t, hogy ezen intézmény áldásaiban minden körülmények között kisebb mértékben fognak részesülni az alsóbb, kevésbbé tehetős és kevésbbé megbízható elemek, mint a tehetősebbek és vagyonosabbak. (Úgy van!) És ez a rendszer feltartóztathatatlanul utat fog törni azon felfogásnak, hogy osztályigazságszolgáltatás uralkodik.«

Ezután így folytatja a szerző: »Hiszen magunk között vagyunk, én nem tagadom, hogy bizonyos vonatkozásban ma is osztályigazság van. Mert valamennyien, akik a fórumon foglalunk helyet, legyen az bíró, legyen az ügyész, legyen az védő, nem tudunk elvonatkozni attól, nem tudjuk felmenteni magunkat attól a légkörtől, amelyben élünk, amelyből származunk és amelyben nevelkedtünk. Nem vették észre az urak soha, hogy mintha olyankor egy kis osztályigazságot hirdetnénk? Nincs az uraknak tudomásuk arról, hogy amidőn arról van szó, hogy vajjon szabadságvesztésbüntetést alkalmazzunk-e, alkalmazzuk-e a 92. §-t vagy sem, ismételten felvetődött az az eszme, hiszen ez a vádlott diplomás ember, ezt nem lehet szabadságvesztésbüntetésre ítélni, mert akkor tönkre van téve (közbeszólások: ez csupán individualizáció!)? Ez ugyan szerintem is individualizáció, de annak a népnek a szempontjából, amely tudja, hogy csak azért nem alkalmaztak szabadságvesztésbüntetést, mert jobb társadalmi állású emberről van szó, osztályigazságként jelentkezhetik. Én pedig attól tartok, hogy a feltételes elítélés meghonosítása az osztályigazságról táplált hitet fogja megerősíteni, hogy miután a feltételes elítélés csak kisebb részben fog a szegény alsóbb osztályú nép javára alkalmaztatni, ennél fogva vice-versa egykönnyen azt fogják következtetni, hogy ez nem egyéb, mint bírói protekció.« (Magyar jogászegyleti értekezések, 1907. III. 269. sz.)

Az intézmény legádázabb ellensége a jogászegyleti előadó, Balás P. Elemér volt. Mikor már látta, hogy nem akadályozhatja meg a törvény hatálybaléptetését, azt javasolta, kössék a törvény életét próbaidőhöz, — »ami alatt az intézmény hívei is belátnák annak helytelen voltát s a feltételes elítélés törvénye önmagától megszünnék létezni«.

Az azóta eltelt közel félszáz esztendő bebizonyította, hogy az intézmény hasznos, szükséges és kiterjesztése kívánatos.

Mint tudjuk, a Bn. 1. §-a igen szűkre szabta a felfüggesztés lehetőségét. A korlátokat két irányban tágította a Te. A Bn. 1. §-a szerint csupán az egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtását függeszthette fel a bíró. De a 2. § szerint nem függeszthette fel az ú. n. correctionalizált büntetés végrehajtását, tehát nem függeszthette fel a fogházbüntetést akkor, ha azt a Btk. 92. §-a alkalmazásával börtönbüntetés helyett szabta ki.

Ezt a két korlátozást a Te. megszüntette. A felfüggeszthető fogházbüntetés tartamát három hónapra emelte fel, megszüntette a correctionalizált büntetés felfüggesztésének tilalmát.

Nem volt helyes a Bn. 1. §-ának az a rendelkezése, hogy a felfüggesztés hatálya a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre is feltétlenül kiterjed. Ez a rendelkezés ugyanis azt eredményezte, hogy nem csupán az elítéltekben, hanem az ilyen ítéletekről tudomást szerző másokban is olyan kép alakult ki, hogy az elítélt lényegében büntetlenül »úszta« meg a cselekményét. Még kevésbbé volt helyes az a rendelkezés, hogy a hivatalvesztést, a politikai jogok felfüggesztését a felfüggesztés nem érinti. A Btk. 54. §-a szerint a bíróság mindig mellőzhette a felfüggeszthető büntetések kiszabása esetén ezt a két mellékbüntetést, a gyakorlatban ilyen esetben ezek kiszabására alig került sor. Egyébként is igen furcsán hangzott az, hogy a főbüntetés végrehajtását »különös méltánylást érdemlő okból« felfüggeszti ugyanakkor, amikor az elítéltet a közügyek gyakorlására méltatlannak találja.

A felfüggesztés pozitív feltételei között szerepelt a különös méltánylást érdemlő ok fennforgása. A gyakorlatban ezzel volt a legtöbb baj. A Bn. 1907. évi tervezete példálózva sorol fel néhány ilyen okot. (Elkövető kora, eddigi életmódja, teljes és őszinte beismerése, az, hogy a sértettnek elégtételt vagy kártalanítást adott vagy legalább is azt tehetsége szerint megkísé-

relte.) A törvény szövegéből a tervezet szerinti példálózó felsorolás — igen helyesen — kimaradt. A tervezet megvitatóinak egy része még további példák felvételét is ajánlotta, így többek között az elkövető megfelelő vagyoni helyzetét. (Ez utóbbit csak a törvény előtti egyenlőség illusztrálására idézem.)

Nem is abban volt a baj, hogy a bíró nem talált különös méltánylást érdemlő okot, hanem abban, hogy a Btá. előtti gyakorlat szerint ugyanazokat a körülményeket, amelyeket enyhítőként értékelt a bíróság, különös méltánylást érdemlő okként nem mérlegelhette. Ezen azután úgy segítettek bíráink, hogy az enyhítő körülmények egy részét az enyhítő § alkalmazásánál nem sorolták fel, hanem »tartalékolták« a felfüggesztés különös méltánylást érdemlő okának megindokolására.

Ugyancsak nem hangzott jól a Bn.-nek az a rendelkezése, amely szerint a felfüggesztést rendelő ítéletben kiutasítást kimondani nem lehet. Nyilvánvaló, hogy bíráink nem azokat az elkövetőket részesítették ebben a kedvezményben, akiknek az ország területén meghagyása nem kívánatos.

Ugyancsak feleslegesnek látszott a kizáró okok között az aljas indokból való elkövetés felemlítése.

A szocialista és a szocializmus felé haladó államokban ez az intézmény nem leplezetten, hanem nyíltan, bevallottan azoknak nyujt kedvezményt, akik a társadalomra csak csekély mértékben veszélyesek s ezért a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is pusztán a büntetés kilátásba helyezésével elérhetőnek látszik.

Az alábbiakban röviden ismertetem a Szovjetunió büntetőtörvényének, valamint a román, bolgár és csehszlovák kódexeknek idevonatkozó szabályait, rámutatok a Btá. szabályaitól való eltérésekre. Ezt követően a Btá. hatálybalépése óta a felfüggesztés körében a bírói gyakorlat által megoldott és megoldásra váró kérdéseket fogom érinteni s végül az intézmény helytelen alkalmazására mutató néhány esetet említek.

A.) Szovjetunió.

Mint tudjuk, a Szovjetunióban még nem lépett hatályba valamennyi tagállamra irányadó egységes büntetőtörvény. Az Unió néhány állama az OSzFSzK törvényétől némiképpen eltérően szabályozza ezt a kérdést.

Az Ugolovnüj Kódexben az 53. és 54. §-ok rendelkezései vonatkoznak a felfüggesztés intézményére.

Az 53. § (1) bek. szerint ha a bíróság arról győződik meg, hogy az elkövető veszélyességének mérve nem indokolja annak elkülönítését vagy javító-nevelő munkára kötelezését, úgy feltételesen ítéli el.

A mi Btá.-nk szerint a börtönbüntetés vagy pénzbüntetés végrehajtása függeszthető fel. A javító-nevelő munka végrehajtása tehát nem. A szovjetorosz büntetőjog a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztését nem ismeri.

A másik alapvető különbség, hogy a Szovjetunió büntetőjoga a felfüggeszthető büntetés felső határát nem szabja meg. A Btá. 55. § módosított szövege szerint nálunk az egy évet meghaladó börtönbüntetés nem függeszthető fel. A mi törvényünknek az a rendelkezése, amely szerint ha a bíróság közügyektől eltiltást szabott ki, ez a felfüggesztést kizárja, feltétlenül helyes, mert ki nem mondottan is nem tarthatjuk erre a kedvezményre érdemesnek azt, akivel szemben ezt a jogfosztó büntetést ki kell szabni.

Az Ugolovnüj Kódex 53. § (2) bekezdése szerint a bíróság elrendeli, hogy amennyiben az *általa meghatározott* időtartam alatt az elítélt újabb *hasonló súlyú* bűncselekményt nem követ el, az ítélet nem hajtható végre. Ez az időtartam egy évnél rövidebb és 10 évnél hosszabb nem lehet.

Ebben a rendelkezésben a mi szabályainktól két alapvető eltérést látunk:

1. A próbaidő tartamát a bíró az ítéletben határozza meg és pedig belátása szerint 1—10 évi tartamban: a mi törvényünk a bírónak ilyen szabadságot nem ad. Kihágás miatti elítélés során 1 évi, bűntett miatti elítélésnél pedig 3 évi próbaidőt szab meg a törvény. A Szovjetunió bírói gyakorlatában azonban 5 évnél hosszabb próbaidő nem igen fordul elő. A törvényi kereteket tehát nem merítik ki a bíróságok.

Az Ugolovnüj Kódex nyitva hagyja a mellékbüntetések kérdését. Az 53. §-hoz fűzött hivatalos megjegyzés szerint a szabadságvesztésen vagy a javítónevelő munkán felül mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés vagy vagyonelkobzás az általános szabályok szerint *hajtandók* végre akkor is, ha a főbüntetést feltételesen szabták ki.

2. A Szovjetunió büntetőjoga szerint a felfüggesztett büntetés kötelező végrehajtására akkor kerül sor, ha az elkövető a próbaidő alatt újabb *hasonló súlyú* bűncselekményt követ el. A Btá. 55. § 3. bek. szerint ha az elkövetőt a próbaidő alatt elkövetett bűntett miatt börtönbüntetésre ítélik, a bíróság elrendeli a felfüggesztett büntetés végrehajtását. A mi büntetőtörvényeinkben sok olyan bűntett van, amelyre a Btá. 51. § alkalmazásával sem szabhat ki a bíró 3 hónapi börtönbüntetésnél kevesebbet. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy az elkövetőt, bárha a felfüggesztés egyéb előfeltételei fennforognának is, a bíróság kénytelen a felfüggesztett börtönbüntetés végrehajtásával sújtani.

Ezt a kérdést az Ugolovnüj Kódex 54. §-a sokkal hajlékonyabban oldja meg. Eszerint:

Ha a feltételesen elítélt a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követett el, a bíróság a feltételesen megállapított büntetést az újabb cselekménye elbírálása során kiszabott büntetéshez egészben vagy részben hozzáadhatja, vagy csupán az újabb büntetés végrehajtását rendeli el.

A Szovjetunió Legfelső Bírósága teljes ülésének 1940. augusztus 15-én kelt elvi határozata szerint a társadalmi tulajdon sikkasztóival és fosztogatóival, továbbá a huligánokkal szemben sem az enyhítő szakasz alkalmazására, sem a feltételes elítélésre lehetőség nincs. Ugyanez áll azokra is, akik alapos ok nélkül a munkakötelezettségüket súlyosan megszegik.

Jellemző azonban a Szovjetunió bírói gyakorlatának rendkívül hajlékony voltára az, hogy az erdei lopást, a bányából még ki nem termelt anyagok ellopását, valamint a villanyáram lopását nem minősítik a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűntettnek s ezért a fentebb említett elvi határozatot az ilyen apróbb tolvajlásokra nem alkalmazzák.

Mint fentebb említettem, a Szovjetunió tagállamainak büntető törvénye apróbb részleteiben eltérő. Az OSzFSzK és a tadzsik büntetőjog gyakorlata

szerint a közügyektől eltiltáshoz hasonló, ú. n. jogvesztést nem lehet kimondani mellékbüntetésként, ha a főbüntetést felfüggesztik. (Ez egyezik a mi jogunkkal.) A grúz, turkmén, üzbég és azerbejdzsáni törvények nem zárják ki a felfüggesztett börtönbüntetés mellett a jogvesztés kimondását.

A próbaidő kérdésében sem egészen egységes a szabályozás. Az ukrán és bjelorusz törvények szerint a próbaidő három évnél nem súlyosabb elítéltetés esetében 1 évtől 3 évig, három évnél súlyosabb elítélés esetében 3—10 évig tart.

A felfüggesztett büntetés kötelező végrehajtására vonatkozó szabályokban is van eltérés.

Az ukrán és örmény törvények szerint végre kell hajtani a felfüggesztett börtönbüntetést, ha az elítélt a próbaidő alatt bármilyen újabb bűncselekményt követett el.

A Szovjetunió büntetőjogi »Alapelvei« a bírónak lehetővé teszik, hogy a felfüggesztés kedvezményét az elítéltnek a próbaidő alatt végrehajtandó valamely tevékenységétől feltételezetten adja meg. Pl. úgy, hogy tegye jóvá az okozott sérelmet. A bírói gyakorlatban az alapelvekben biztosított ezzel a lehetőséggel nem szoktak élni.

A mi törvényeink között is egyben találunk hasonló intézményt. Az 1944. évi V. tv. szerint fel lehet függeszteni az eljárást annak az ügyében, aki tartási kötelezettsége elmulasztásával bűncselekményt követ el. Ha a bíróság által megszabott határidőn belül az elkövető a mulasztást pótolja, az eljárást folytatni nem lehet.

B.) Románia.

A román büntetőtörvénykönyv (általános része) VIII. fejezetében a 65—69. § szabályozza ezt a kérdést.

A 65. § szerint ha a kiszabott büntetés legfeljebb 2 évet meg nem haladó fogház vagy egyszerű államfogház, avagy pénzbüntetés, a bíróság a kiszabott büntetés végrehajtását magában a bűnösnek kimondó ítéletben felfüggesztheti 3 évre és ezenfelül a kiszabott büntetés időtartamára:

1. abban az esetben, ha az elítélt bűntett vagy vétség miatt előzőleg nem volt szabadságvesztésbüntetésre ítélve, ideértve azt az esetet is, ha utóbb rehabilitálták és

2. ha a bíróság az elítélt javára szóló enyhítő körülményekből és az elítélt előéletéből úgy látja, hogy a jövőben jó magaviseletű lesz, a büntetés kitöltése nélkül is.

3. Hivatali sikkasztás esetén, ha az elítélt legkésőbb az utolsó érdemi határozatig az egész elsikkasztott összeget letétbe helyezi és a fenti körülményeknek is megfelel.

(2) A felfüggesztést meg kell indokolni.

(3) Felfüggesztés alkalmazása esetén a bíróság felhívja az elítélt figyelmét a feltételek be nem tartásának következményeire.

(4) A szabadságvesztésbüntetésnek felfüggesztése maga után vonja a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés felfüggesztését is.

(5) A szabadságvesztésbüntetés vagy pénzbüntetés felfüggesztése, jogszerint felfüggeszti a felfüggesztés idejére az elítélésből folyó cselekvőképtelenség, jogvesztés és gondnokság alá helyezés alkalmazását is.

(6) A felfüggesztés nem terjed ki a kiszabott biztonsági rendszabályokra, a magánjogi kártérítésre, visszatérítési kötelezettségre és a bűnügyi költségek megfizetésére sem.

(7) A bíróság kötelezheti az elítéltet, hogy még a próbaidő letelte előtt fizesse vissza a bíróság által megállapított kárt, hajtsa végre az elrendelt visszatérítést és fizesse ki a bűnügyi költségeket.

(*Megjegyzés:* A büntető törvénykönyv általános részének ez a fejezete Románia felszabadulása előtt készült, s azóta nem változott. Az 1949-ben készült hivatalos összeállítás szószerinti idézése.)

Ad (1) bek.: A román törvény az ú. n. trichotomikus rendszert követi. (Bűntett — vétség — kihágás.) A büntetés felfüggesztése csupán vétségekre és kihágásokra megengedett.

Egyszerű államfogházat: politikai vétségekre ír elő a román törvény.

A correctionalizált büntetés a román jog szerint nem függeszthető fel. Eltérés a mi törvényünktől: a felfüggeszthető büntetés felső határa 2 év. A próbaidő tartama: 3 év, kihágásnál azonban csupán 8 hónap, de hozzá kell számítani az ítéletben megszabott szabadságvesztésbüntetés tartamát is.

További különbség: a megelőző büntetettség, rehabilitálás esetén kívül mindvégig kizárja a felfüggesztés kedvezményét. Nálunk csupán 5 évig zárja ki.

Feltehetően az (1) bek. 3. pontja a kódex revíziója során nem marad meg eredeti szövegezésében. Egyébként ennek a bekezdésnek ma már gyakorlati jelentősége nem igen lehet, mert bár az 1948. február 27-i törvény szerint még a legsúlyosabb hivatali sikkasztás is *vétség*, az azóta hatálybalépett, a társadalmi tulajdon védelméről szóló 192. sz. tvr. valamennyi ilyenfajta cselekményt bűntettnek minősít.

Ad (2) bek.: Az indokolási kötelezettséget a mi eljárási törvényeink írják elő. Ennek az általános részben felemlítése felesleges.

Ad (3) bek.: Ez esetben a bíróság a (7) bekezdésben foglalt meghagyások teljesítésére hívja fel az elítéltet. Mint fentebb láttuk, a Szovjetunió »Alapelvei« hasonló felhívásra lehetőséget adnak a bíróságnak s mint említettem, a mi jogunkban egyedül az 1944: V. tv.-ben van hasonló szabály.

Ad (4) bek.: Egyezik az azóta hatályon kívül helyezett s a Btá.-ba át nem vett Bn. 1. §-beli rendelkezéssel.

Ad (5) bek.: Ez a nyilvánvaló szabály, mert ha a büntetést nem hajtják végre, az elítélt nincs akadályozva cselekvési szabadságában.

Ad (6) bek.: Biztonsági rendszabályok a román büntetőjogban:

I. Elmebeteg bűnözők gyógyintézetbe utalása.
II. Testi vagy szellemi fogyatékosságban szenvedők menhelyre utalása.
III. Megrögzött gonosztevők különleges intézetbe utalása.
IV. Csavargók és koldusok büntető telepre utalása.
V. Kitiltás bizonyos helységekből.
VI. Eltiltás bizonyos helyiségek látogatásától.
VII. Eltiltás bizonyos hivatás vagy mesterség űzésétől.
VIII. Idegenek kiutasítása.

IX. Különleges elkobzás.
X. Óvadék a jó magaviselet biztosítására.
XI. Helyiség bezárás.
XII. Jogi személy feloszlatása vagy működésének felfüggesztése.

(A fent felsoroltaknak természetesen nem valamennyije lehet aktuális a felfüggesztést rendelő ítéletben.)

Ad (7) bek.: 1. ad (3).

66. §. Nem nyerhet alkalmazást a büntetés felfüggesztése a következő esetekben:

1. Több bűncselekménynek fennforgása vagy büntetésösszevonás esetében, ha a bíróság 1 évnél nagyobb büntetést szabott ki.

2. Ha a bíróság csupán az enyhítő körülmények figyelembevétele következtében alkalmazott vétségre szóló büntetést.

(Mint láttuk, általában 2 évet meg nem haladó büntetést lehet felfüggeszteni, de összbüntetés esetében: csak az 1 évet meg nem haladó büntetést. A mi Btá.-nk nem tesz különbséget abban a vonatkozásban, hogy hány bűncselekmény miatt szabja ki a bíró az 1 évet meg nem haladó büntetést. Egyezik a mi Bn.-ünknek azzal a Te. által hatályon kívül helyezett szabályával a román jog, hogy a correctionalizált büntetés felfüggesztését nem engedi.

Ehhez hasonló a Btá.-nak az azóta hatályát vesztett az a rendelkezése: nem lehet felfüggeszteni a kiszabott büntetést, ha a cselekményre a törvény 5 évet meghaladó büntetést rendel.

A felfüggesztést kizáró körülmények közül ez a szakasz csupán kettőt sorol fel. A Btá. kizáró körülményei közül a román jog nem ismeri a mellékbüntetések közül: közügyektől eltiltás, vagy foglalkozástól eltiltás alkalmazásának felfüggesztést kizáró hatását, viszont a már ismertetett 65. § rendelkezéseinek egybevetéséből folyóan a bármikor szabadságvesztésbüntetésre elítéltetést — ha csak nem rehabilitálták az elítéltet — mindörökre kizáró körülménynek értékeli.)

67. §. Az elítélt, aki — az ítélet kihirdetésétől számított — próbaidő letelte előtt újabb bűntettet vagy vétséget követ el és ezért jogerős ítélettel el is ítélik: még ha az elítélés a fenti határidő letelte után történt is, a büntetés kitöltése után a felfüggesztett büntetést is elszenvedni tartozik.

Ez alól kivétel a nem szándékosan elkövetett vagy a bíróság által csak pénzbüntetéssel sújtott bűncselekmény.

A felfüggesztett és utóbb mégis kitöltendő büntetést nem lehet összevonni a későbbi bűncselekmény büntetésével.

A felfüggesztett büntetést akkor is végre kell hajtani, ha az elítélt, akit a 65. § utolsó bekezdésében foglaltakra köteleztek, ennek a kötelezettségének nem tesz eleget.

68. §. Az elítélést meg nem történtnek kell tekinteni, ha a próbaidő letelt és a 67. §-ban említett visszavonási okok egyike sem következett be.

69. §. A kihágásért elítéltek javára is alkalmazható a rendőri elzárás és pénzbüntetés felfüggesztése, ha a 65. § általános feltételei forognak.

Ez esetben a próbaidő 8 hónap.

A felfüggesztés véglegessé válására vonatkozó rendelkezések a kihágás miatt elítéltekre is vonatkoznak.

*

C.) Csehszlovákia.

A csehszlovákiai új büntetőtörvény (1950. július 12.) 24. és 28. §-ai szabályozzák a feltételes elítélés intézményét.

A 24. § (1) bek. szerint a bíróság az 1 évet meg nem haladó szabadságvesztésbüntetés végrehajtását feltételesen elhalaszthatja,

a) ha ez nem veszélyezteti a közérdeket,

b) ha a bíróság az elkövető megelőző magatartása és az eset körülményeinek mérlegelésével úgy látja, hogy az elítélt a büntetés végrehajtása nélkül is rendes és munkás életet fog élni.

(2) Ha a bíróság feltételesen elhalasztja a szabadságvesztés végrehajtását, ez nem terjed ki a mellékbüntetésekre, de a bíróság kimondhatja, hogy a pénzbüntetésre, foglalkozástól eltiltásra, kiutasítás és száműzésre, vagy ezek valamelyikére is kiterjed a kedvezmény.

A 24. § (1) bekezdése nagyjában egyezik a Btá. rendelkezéseivel.

A (2) bekezdésnek a mellékbüntetésekre vonatkozó rendelkezéseiben már jelentős eltérést találunk. A mi törvényünk szerint ugyanis közügyektől eltiltást kimondó ítélet végrehajtását nem lehet felfüggeszteni. Egyezik annyiban, hogy a pénzmellékbüntetés kiszabása esetében a bíróság belátásától függ, hogy a felfüggesztés kedvezményét az utóbbira is megadja-e.

25. § (1) bek. a feltételes elítélésnél a bíróság 1—3 évig terjedő próbaidőt állapít meg. A próbaidő az ítélet jogerőre emelkedésétől kezdődik.

(2) A feltételesen elítéltre a bíróság bizonyos korlátozásokat mondhat ki avégből, hogy őt rendes és munkás életre nevelje: rendszerint azt hagyja meg neki, hogy tőle telhetően térítse meg azt a kárt, amelyet cselekménye elkövetésével okozott.

(A 25. § (1) bek. szerint a próbaidő a bíróság rendelkezése szerint akár 1 év is lehet. A mi törvényünkben minden bűntetti elítélés esetében egyformán 3 év a próbaidő.)

A (2) bek. rendelkezései nagyjában megegyeznek a román törvény már ismertetett rendelkezéseivel s a Szovjetunió »Alapelveiben« foglalt rendelkezéssel.

A 26. § szerint, ha a feltételesen elítéltet utóbb olyan cselekmény miatt ítélik el, amelyet a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el, — a bíróság megítélésétől függ, hogy az összbüntetést végrehajtsa-e.

(A Bn. ezt a kérdést hasonlóan szabályozta. A Btá. erről az esetről külön nem rendelkezett. A Bpé. a kérdést ugyanígy rendezi.)

27. §. (1) bek.: Ha a feltételesen elítélt a próbaidő alatt munkás és rendes életmódot folytat és a reá kiszabott feltételeket teljesíti, a bíróság kimondja, hogy kiállotta a próbát. Ellenkező esetben elrendeli a büntetés végrehajtását.

(2) bek. Ha a fenti határozattól számított egy éven belül kiderül, hogy a büntetést végre kellett volna hajtani: a bíróság ezt pótlólag elrendeli.

(Ez az eset akkor fordul elő, ha például az derül ki, hogy a próbaidő alatt olyan bűncselekményt követett el, amelyről a bíróságnak nem volt tudomása.)

28. § (1) bek. Ha a bíróság pótlólag sem rendeli el a büntetés végrehajtását, az elkövetőt úgy kell tekinteni, mint akit el sem ítéltek.

(2) bek. Ugyanez a következménye annak is, ha a bíróság a próbaidő leteltétől számított két éven belül nem dönt abban a kérdésben, hogy az elítélt kiállotta-e a próbát.

(A Btá. szerint a próbaidő kedvezően akkor telik el, ha az elítélt a próbaidő alatt nem követ el olyan bűntettet, amely miatt börtönbüntetésre ítélik. Ez a megoldás kétségtelenül praktikusabb, mert jelentős adminisztrációs és eljárási többlettől kíméli meg a bíróságokat.)

A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések között — (61. § (1) bek.) — kimondja a törvény, hogy a három évet meg nem haladó tartamban kiszabott szabadságvesztésbüntetés végrehajtása akkor is felfüggeszthető, ha az a felnőtt elkövető cselekményeinél egyébként kizárt volna.

*

D.) Bulgária.

Az 1951. évi február hó 15-én hatálybalépett új törvény 48. és 49. §-ai szabályozzák a kérdést.

A 48. § szerint ha a bíróság 3 évnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetést vagy másnemű enyhébb büntetést szabott ki, akár együttesen, akár különkülön, — a kiszabott büntetés végrehajtását 3—6 évi időtartamra elhalaszthatja akkor:

ha a vádlott még nem volt szabadságvesztéssel vagy súlyosabb bűncselekmény miatt kiszabott más büntetéssel büntetve *és*

ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vádlott megjavulása a büntetés elszenvedése nélkül is remélhető.

A rehabilitációról ennek a törvénynek 59. §-a úgy rendelkezik, hogy az megszünteti az ítélet hatályát és egyszersmind hatálytalanítja a jövőre vonatkozóan azokat a következményeket, amelyeket a törvény az elítélés tényéhez fűz, *kivéve:* ha valamely szempontból az ellenkezőjét állapítja meg a törvény.

A törvény fent idézett 48. és 59. §-ainak egybevetéséből az következik, hogy a korábban rehabilitáltakat — feltéve, hogy szabadságvesztésbüntetéssel vagy más súlyosabb bűncselekmény miatt kiszabott büntetéssel voltak sújtva, a felfüggesztés kedvezményéből feltétlenül kizárja.

49. §. Ha a vádlott a megállapított határidőn belül szabadságvesztésbüntetéssel vagy ennél súlyosabb büntetéssel büntetendő új bűncselekményt követett el, külön végre kell hajtani az elhalasztott büntetést is.

Ha az elítélt büntetését egyszer már elhalasztották, bűnismétlés esetében feltételes elítélésnek nincs helye még akkor sem, ha utóbb rehabilitálták is.

(Alapvető különbség a bolgár szabályozás és a miénk között az, hogy felfüggesztés kedvezményében az elítélt csak egyszer részesülhet, mert a visszaesőket feltétlenül kizárja a törvény e kedvezményből. Hosszabb a próbaidő is: legalább 3 év. A bíróság azonban a próbaidőt 6 évig felemelheti. A kedvezmény megadásának lehetősége azonban tágabb, mert minden olyan ítélet végrehajtásának felfüggesztése megengedett, amelyben a kiszabott főbüntetés a 3 évet meg nem haladja. A mellékbüntetések valamennyijére a 48. § szövegezéséből következtethetően ugyancsak kiterjed a felfüggesztés hatálya.)

*

A büntetés felfüggesztése a Btá-ban.

A Btá. hatálybalépése pontot tett arra az évtizedek óta folyó vitára, amely az egészen rövidtartamú szabadságvesztésbüntetések megengedhetetlensége körül folyt. Törvényünk a bűntetti szabadságvesztésbüntetés minimumát 30 napban határozta meg. Ezzel együtt azonban jelentős mértékben kiterjesztette a szabadságvesztésbüntetés felfüggesztésének lehetőségét.

A Szovjetunió évtizedes tapasztalatai ugyanis azt igazolják, hogy bátrabban lehet alkalmazni ezt az intézményt azokkal szemben, akik pillanatnyi eltévelyedésből, nem a szocializmus építésének ellenségeként követtek el bűncselekményt. A bűnügyi statisztika azt mutatja, hogy nem jelentős azoknak a száma, akikkel szemben a felfüggesztett büntetést utóbb végre kell hajtani.

Viszont másfelől nem szabad ezt a kedvezményt minden alap nélkül, a törvényünkben megkívánt feltételek híján alkalmazni. Az epidémikus felfüggesztés ugyanis, különösen akkor, ha ahhoz nem járul megfelelő súlyú fel nem függesztett pénzmellékbüntetés, azt a téves felfogást kelti, hogy a vádlottat valójában felmentették, mert minden látható következmény nélkül szabadult.

A javító-nevelő munka intézményének szélesebb körben való alkalmazásáig büntetési rendszerünk nem teljes. Ezt érzik bíróságaink is és éppen ezért sok esetben azért alkalmazzák a felfüggesztés kedvezményét minden, a törvényben megkövetelt érdemesség nélkül, mert nem kívánják dolgozóinkat kivonni a termelő munkából.

Egyes bűncselekmény-kategóriákban, — kifejezett törvényes tilalom híján sem kívánatos azonban a büntetés felfüggesztésének túlhajtása. Mint fentebb láttuk, a Szovjetunió bírói gyakorlata szerint a munkafegyelmet durván sértő, a társadalmi tulajdont fosztogató és a huligán elemekkel szemben ennek a kedvezménynek alkalmazása kizárt. A szocializmus építését, rendjét fenyegető ilyenfajta cselekmények nálunk sem teszik általában megengedhetővé a felfüggesztés alkalmazását. Ennek ellenére százszámra találunk bíróságaink gyakorlatában olyan esetcket, amikor fegyverrejtegetőket, spekulánsokat, garázda, iszákos, verekedő elemeket, árurejtegetőket, arannyal vagy valutával üzérkedőket, kedvező osztályhelyzetük miatt érdemesnek találnak a felfüggesztésre.

Láttam olyan ítéletet is, amelyben az árdrágító piaci árusra, akinek férje önálló iparos volt, azért szabott ki a bíróság egészen rövid tartamú felfüggesztett börtönbüntetést, — mert férje (magánszektorban önálló iparos) jól viszonylik a munkához. Sok esetben előfordul, hogy különböző deklasszált elemek üzérkedési cselekményeit bíróságaink azért jutalmazzák ezzel a kedvezménnyel, mert jelenleg alkalmi munkások és mint ilyenek, természetesen nem lehetnek ellenségei népi demokráciánknak.

Elég gyakori azonban a másik véglet is. Egyes bíróságaink túlzott mértékben szabják ki a börtönbüntetést azért, mert annak végrehajtását felfüggesztik. Találtam igen sok olyan ítéletet, amelyben csekélyebb jelentőségű ügyben a bíróság 1 évi felfüggesztett börtönbüntetést szabott ki, pénzmellékbüntetés nélkül. A túlságosan súlyos, a cselekménnyel arányban nem álló

»hitelbe adott« börtönbüntetések kiszabása nem helyes. A kilátásba helyezett 1 év nem mindig lesz visszatartó hatású és előfordulhat gyakran olyan eset, hogy az elkövető, ha nem is tudatosan, de a próbaidő alatt mégis úgy kerül szembe a törvénnyel, hogy elkövetett cselekményére a Btá. 51. §-a alkalmazásával sem lehet pénzbüntetést kiszabni. — Ily esetben végre kell hajtani azt az egy éves börtönbüntetést is, amelyből aligha lett volna két hónapnál több, ha történetesen a bíróság nem függesztette volna fel. Az bizonyos, hogy az ú. n. jelképes büntetéseknek — 100—200 Ft felfüggesztve — nemigen lesz visszatartó hatása. Éppen ezért, ha a bíróság felfüggesztett büntetést szab, ez a büntetés legyen megfelelő, a cselekmény jelentőségéhez mért. De ne essünk a másik túlzásba: ne szabjunk ötször annyi felfüggesztett büntetést, mint amennyit felfüggesztés nélkül szabtunk volna. Nem szabad ugyanis elfeledkeznünk arról sem, hogy az ilyen esetekben nem csupán a felfüggesztett büntetés feltétlen végrehajtása következik be, hanem ezzel öt évre kizárjuk az újabb felfüggesztés vagy az előzetes bírói rehabilitáció lehetőségét is.

Bíróságainknak természetesen nem lehet, de nem is kell receptet adni arra, hogy mikor mutatkozik »érdemesnek« az elkövető a felfüggesztés kedvezményére.

Ma már nem kívánunk enyhítő körülményeken felül különös méltánylást érdemlő okot.

Az új Bp.-ből tudjuk: ma a bizonyítás nem csupán a cselekmény elkövetésének körülményeire, hanem legalább egyenlő mértékben az elkövető megismerésére is kiterjed. A bírónak tehát jól meg kell vizsgálnia az elkövető eddigi magatartását, munkájához való viszonyát, egészségi állapotát, családi körülményeit, életkorát, cselekményének indító okait stb., tehát mindazokat a körülményeket, amelyeket egyébként a büntetés kiszabásánál vizsgálni kell. Ezeknek gondos kielemzésével kétségtelenül meg fogja tudni állapítani azt, hogy mikor érdemes az elítélt erre a kedvezményre. Akkor azonban, amikor a tszcs-be befurakodott osztályellenség spekulációs cselekményeit bírálja el, nem helyes az arra való hivatkozás, hogy az elítélt tszcs-tag. Az aktív szabotázson tettenért ellenség sem válik kedvező »osztályhelyzetűvé« azáltal, hogy multját eltagadva — de nem megtagadva — valamelyik fontosabb üzemünkbe befurakodik s »kétkezi munkásként« követi el romboló tevékenységét.

Az, hogy valaki dolgozó, a dolgozók államában nem különös érdem. De feltétlenül jelentős tényező az érdemesség megítélésénél, ha munkáját kiválóan végzi, ha munkahelyén hosszú ideje kifogástalanul dolgozik. Igen jelentős lehet a kedvezmény megadásában az, hogy az elkövetőnek a munkahelyéről kiemelése a termelés érdekeit csorbítaná. Ez azonban természetesen ugyancsak nem jelentheti azt, hogy most már ezzel a szólammal szülessenek ezerszámra felfüggesztő ítéletek. Hogy ezek a körülmények valóban fennforognak-e, azt a bíróságnak igen gondos előkészítő munka után kell megállapítania és nem két szomszéd vagy barát »egybehangzó — tanúvallomása« alapján.

Ma már bíróságaink előtt nem kétséges az, hogy az 55. § 1. bekezdésének helyes értelme szerint a bíró megítélésétől függően mind a főbüntetésként, mind a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetést felfüggesztheti. Ha tehát főbüntetésként börtönt szabott, jogában áll a pénzmellékbüntetést is felfüggeszteni, de lehetősége van arra is, hogy ez utóbbira ezt a kedvezményt ki ne terjessze.

A Btá. 55. §-a alkalmazása körében előfordult olyan eset, hogy a fogvalévő elkövetőre a bíróság felfüggesztett börtönbüntetés mellett fel nem függesztett pénzbüntetést szabott s az előzetes fogsággal a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetést lerovottnak vette. Ennek ugyan törvényes akadálya nincsen, de az ilyen gyakorlat általánosítása nem mutatkozik kívánatosnak.

Ilyen esetben — ahelyett, hogy a pénzbüntetést a fogságban töltött idővel kiegyenlítettnek vennénk — helyesebbnek mutatkozik, ha a bíróság a pénzmellékbüntetés végrehajtását is felfüggeszti.

A felfüggesztés kedvezménye még az esetben sem papírkedvezmény, ha az ítéletben meghatározott főbüntetést a fogvatartással a bíróság kitöltöttnek nyilvánítja. Ahhoz ugyanis, hogy előzetes bírói rehabilitációt kaphasson az elítélt, törvényszabta előfeltétel a kiszabott börtönbüntetés felfüggesztése, de előzetes rehabilitáció esetén kívül is a próbaidő kedvező eltelte a törvényes rehabilitációt biztosítja az elkövető számára.

Erősen vitatott volt a gyakorlatban a Btá. 55. § 3. bekezdésének *c)* pontja és 63. §. *b)* pontjának collisiója.

Az egyik felfogás szerint az általános és különös törvényhely viszonyában az 55. § 3. bekezdés *c)* pontját kell »különös törvényhelynek« érteni. Ennek az álláspontnak a képviselői azt vallják, hogy a felfüggesztés kedvezményében semmiképpen sem részesülhet az, aki 5 éven belül ezt már egy ízben megkapta éspedig akkor sem, ha a felfüggesztett büntetésével egyidejűleg vagy a próbaidő kedvező eltelte folytán, avagy kegyelmi elhatározással rehabilitálták. Ezt az álláspontot tetszetőssé teszi még az is, hogy a törvényhozó elgondolása feltehetően az volt: aki magatartásával bebizonyította, hogy méltatlanná vált a bíróság előlegezett bizalmára, az semmiképpen sem érdemelheti meg ezt a kedvezményt. Akik ezt az álláspontot képviselik, hivatkoznak a Bolgár Népköztársaság büntetőtörvényének fentebb ismertetett rendelkezésére, amely tudvalevően kizárja a felfüggesztés és rehabilitáció kedvezményét azokra, akik későbbi magatartásukkal az arra való méltatlanságról tettek tanúságot.

A másik felfogás ezzel ellenkező. Azt vallja, hogy a Btá. 63. §-a a »különös törvényhely«, amely félreérthetetlenül kimondja, hogy a rehabilitált mentesül a bűntett ismételt elkövetéséhez fűződő súlyosító vagy kedvezményekből kizáró következmények alól. Ezt a törvényhelyet sérti tehát az előbb ismertetett állásfoglalás. Az utóbbi mellett érvként hozzák fel azt is, hogy a Román Népköztársaság büntetőtörvénye kifejezetten kimondja, hogy a felfüggesztés kedvezményének megadásánál nem akadály a korábbi bűnösnek kimondó ítélet akkor, ha ennek következményei alól az elítéltet mentesítették.

Az bizonyos, hogy a törvény fenti két rendelkezésének grammatikai értelme ellentétes. Mindkét álláspontot egyenlő súllyal lehet képviselni, hiszen mindkét álláspont mellett felhozott indokok egyformán tetszetősen hangzanak. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint aki a felfüggesztés kedvezményében már részesült, annak büntetése az ezt követő öt éven belül még

akkor sem függeszthető fel, ha később rehabilitálták, vagy ha a próbaidő kedvezően telt el.

Ugyanez a helyzet a megelőző 5 éven belül börtönbüntetésre ítélt elkövető esetében akkor, ha ezt a büntetést kegyelem miatt nem hajtották végre. Nyilvánvaló, hogy a kegyelem folytán elengedett börtönbüntetést kiszabó ítélet meghozatala, az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 5 éven belül feltétlenül akadálya a felfüggesztés kedvezményének.

Ez év első felének bírói gyakorlata azt mutatja, hogy bíróságaink a fentebbiekben említett és nem is kis számú hiba ellenére nagyjában megértették, hogy a Btá. 55. § nemcsak szövegében, hanem szellemében is más, mint a Bn. I. fejezet.

Megszűnt a felfüggesztés az »úri osztály« kiváltsága lenni, de nem kiváltsága a dolgozók osztályának sem.

A bíró a Btá. 55. §-ával s különösen annak a Bpé-ben foglalt kiterjesztésével. nagy hatalmat kapott. Ha jól látja feladatait és jól is akarja azokat megoldani, akkor bizonyosan helyesen fog élni ezzel a hatalmával.

Dr. Perényi József

A szocialista eljárási jogi alapelvek érvényesülése az új csehszlovák polgári peres eljárásban

I. *Marx* Károly egyik korai munkájában kifejti: »*Az anyagi jognak... megvan a maga szükségszerű, lényegéhez tartozó eljárási formája* s amint a kínai jogban szükséges a bot, amint a középkori drákói büntetőjog tartalma számára szükséges a kínvallatás, mint eljárási forma, ugyanolyan szükségszerűen hozzátartozik a nyilvános, szabad perhez a szabadság által és nem a magánérdek által diktált, természeténél fogva szabad tartalom.

A per és az anyagi jog olyan szoros kapcsolatban állanak egymással, mint ahogy a növények és az állatok formái kapcsolatosan az állatok húsával és vérével. *Ugyanazon egy szellemnek kell áthatnia a pert és (az anyagi jogi) törvényeket*, mert a per csak (az anyagi jogi) törvény életének a formája, tehát a törvény benső életének megnyilvánulása.«[1]

Marx már fenti megállapításában felállította tehát többek között azt a tételt,[2] hogy a társadalom történelmi fejlődése során a polgári jog jellegének változásával megfelelően megváltozik a polgári eljárási jog jellege is.

Természetszerű tehát, hogy *a szocialista polgári eljárási jog* a fenti megállapításoknak megfelelően *alapelveiben is döntően más, mint a burzsoa polgári eljárási jog.*

A továbbiakban azt kívánjuk bemutatni, miként érvényesülnek az új csehszlovák polgári eljárási törvényben[1] a szocialista eljárási jog alapelvei.

Fejtegetésünk további során csak a legfontosabb és *kizárólag a peres eljárásra* és nem a bírói szervezetre *vonatkozó elvek érvényesülését kívánjuk bemutatni*, így a rendelkezési elv, tárgyalási elv, a felek egyenjogúsága elvének, továbbá a szóbeliség, nyilvánosság és a közvetlenség elvének érvényesülését.[2] Nem célunk u. i. a szocialista eljárási jog alapelveinek ismertetése — melynek alapos kidolgozása hiányzik ugyan eljárási jogi irodalmunkból[3] és azt e tudomány

---

[1] Aus dem literarischen Nachlass von Marx, Fr. Engels u. F. Lassalle, herausgegeben von Franz Mehring. I. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. 1841—1850. I. Bd. Von März 1841—März 1844. Stuttgart. 1902. S. 319. — Idézve magyarul Móra: A polgári jog és a polgári perjog kapcsolata c. cikkből. J. K. 1951. 5—6. sz. Kiemelés tőlünk.

[2] Sz. N. Abramov: »Polgári eljárás« c. művében az alábbiakat mondja: »Marx Károly tehát ilyen módon a következő alaptételeket állítja fel:

1. A per forma, de nem tartalom nélküli, hanem meghatározott tartalma van, amelyet az anyagi jog határoz meg.

2. A per jellegét az anyagi jog jellege határozza meg, mert az anyagi jognak megvannak a maga szükségképeni jellegzetes eljárási formái.

3. A társadalom történelmi fejlődése folyamán a termelési és anyagi viszonyok változásával változik a polgári jog jellege és ennek megfelelően változik a polgári perjog jellege is.« (II. Fejezet. 2. pont.)

[1] Az 1950. október 25-én kelt »A polgári ügyekben való eljárásról« szóló 142. számú törvény. A továbbiakban eljárási törvény néven, vagy Et. rövidítéssel fogjuk felhívni a törvényt.

[2] Sz. N. Abramov id. művében az alábbi eljárási jogi alapelveket állítja fel:

1. A szovjet polgári eljárás szocialista demokratizmusa.
2. Az igazságszolgáltatás megvalósítása kizárólag a bíróság útján.
3. Az igazságszolgáltatás megvalósítása társas bíróság útján.
4. Az igazságszolgáltatás megvalósítása népi ülnökök működésével.
5. Az igazságszolgáltatás megvalósítása választással hivatalba lépő bírák útján.
6. Az igazságszolgáltatás megvalósítása független és csak a törvénynek alárendelt bírák útján.
7. Az eljárás nyilvánossága.
8. Az igazságszolgáltatás nyelve.
9. Az igazságszolgáltatás egységes és mindenki számára azonos bíróság útján való megvalósítása.
10. Az igazságszolgáltatás egységes és minden bíróra kötelező eljárásjogi törvényhozás útján való megvalósítása.
11. Rendelkezési elv.
12. Tárgyalási elv.
13. A felek egyenjogúságának elve.
14. Szóbeliség.
15. Közvetlenség.
16. Folyamatosság.

[3] Természetszerűen ezen megállapításunk csak a nyilvános publikációra vonatkozik, mert a téma a Móra-Beck—Vinkler-féle egyetemi jegyzetben tüzetes megtárgyalásra kerül. Nyilvános publikáció hiányában jogászságunk nagy részének azonban nincs módjában ezzel megismerkednie és ezen felül meg kívánjuk jegyezni azt is, hogy véleményünk szerint bizonyos mértékig más tárgyalást kíván a gyakorló jogászság részére kifejtendő ismertetés, mint az egyetemi hallgatók számára készült jegyzet.

egyik soronkövetkező feladatának véljük — hanem csak azok érvényesülését kívánjuk bemutatni az új csehszlovák eljárási törvényben.

Tekintettel arra, hogy a szocialista polgári eljárási alapelvek (melyeket előbb lábjegyzetben soroltunk fel) egy része, véleményünk szerint nemcsak a szorosan vett polgári peres eljárásnak, hanem a peren kívüli eljárásnak is és főleg a bírói szervezetnek alapelvei, azokat e helyütt nem kívánjuk tárgyalni. Ezért szorítkozunk csak a fent megjelölt témára.

Az alapelvek fontosságát nem szükséges bővebben kifejtenünk. Mindenki előtt világos amint azt Abramov már felhívott művében kifejti: »A per alapelvei biztosítják, hogy a per a bíróság és az igazságszolgáltatás osztályfeladataival összhangban épülhessen fel.«

Az egyes *perjogi kérdésekre megfelelő megoldást* csak *a szocialista eljárási jogi alapelvekből kiindulva találhatunk* akkor, ha azok megoldására nincs megfelelő jogszabály vagy általában a jogszabály alkalmazása körül kétség támad.

Ezenkívül nagy jelentősége van az alapelvek tisztázásának az eljárási jogi törvényhozás (kodifikáció) továbbfejlesztésének szempontjából is.

II. Mielőtt témánk tulajdonképpeni tárgyára rátérnénk, szükségesnek mutatkozik, hogy néhány szóval ismertessük *az új csehszlovák eljárási törvény létrejöttét.*[1] Ez a törvény *a népi demokráciák új,* már a szocialista jogalkotás termékeként jelentkező *polgári eljárási törvényei közül elsőnek került megalkotásra.*

Csehszlovákiában e törvényt megelőzően kettősség uralkodott a polgári eljárási jog terén is. A cseh területen bizonyos módosításokkal az 1895-ös Zivilprozessordnung, a régi osztrák polgári perrendtartás volt érvényben; míg Szlovákiában a magyar 1911: I. tv. (Pp.) és az 1912:LIV. tv.(Ppé.) szintén bizonyos módosításokkal. Az egyéb — perenkívüli eljárásokat rendező — jogszabályok is különbözőek voltak a két területen. A burzsoa Csehszlovák Köztársaság fennállásának ideje alatt nem tudta felszámolni ezt a kettősséget, bár erre vonatkozóan több kísérlet történt.[2]

A fordulat után 1948. június 4-i kormányrendelet elrendelte, hogy az igazságügyminisztérium *1950. szeptember 1-ig a hatáskörébe tartozó kodifikációs javaslatokat készítse el,* mégpedig a *szocialista gazdasági alapnak megfelelő módon* és úgy, hogy *az egész köztársaság területére* egységes szabályok vonatkozzanak.

Az igazságügyminisztérium 1948. szeptember 1-én kezdte meg a széleskörű kodifikációs munkát, amelyben különböző kodifikációs bizottságok és albizottságok vettek részt.

A polgári eljárási jog kodifikációs munkája azon az úton indult el, amelyet az 1948. évi 319., a népi ülnökök bevonásáról szóló törvény alapelvei határoztak meg. Az Et. kidolgozásán 86 személy vett részt, akik közül 9 munkás, 11 tömegszervezet képviselője, 3 pedig nemzetgyűlési képviselő volt. A bizottság többi tagja természetszerűen jogi szakértő volt. A munkások és a tömegszervezetek hatékony közreműködése is hangsúlyozza, hogy *az új kódex az egész dolgozó nép ügye.*

A törvény kidolgozásában *a szlovák nép* is aktívan közreműködött. A nemzetgyűlés a kódexet *szlovák nyelven* szavazta meg, helyes nyelvi szövegezését pedig a Szlovák Tudományos és Művészeti Akadémia szakértőinek közreműködése biztosította. A kodifikációs munka 2 év alatt fejeződött be és a Nemzetgyűlés 1950. október 25-én szavazta meg a törvényt, mely 1951. január 1-én lépett hatályba.[1]

III. Az alapelvek közül elsőnek *a rendelkezési elv* érvényesülését vizsgáljuk. Ismeretes, hogy *a rendelkezési elv a szocialista polgári perjognak döntő alapelve,* de e rendelkezési elv *tartalmilag más, mint amit e néven a burzsoa eljárási jog nevez.*

A szocialista jogrendben a polgárok jogaikat azok társadalmi rendeltetésének megfelelően használják fel. A rendelkezési elv tehát azt jelenti, hogy a fél mind a per tárgya, mind a perbeli jogvédelem tekintetében szabadon rendelkezik, amennyiben jogait társadalmi rendeltetésüknek megfelelően használja fel.

A szocialista per a rendelkezési elv alapján, de az így felfogott szocialista rendelkezési elv alapján épül fel, ami azt jelenti, hogy »ennek az elvnek értelmében engedett jogokat a jogalany csupán a szocializmus érdekeinek megfelelően gyakorolhatja, ellenkező esetben a szocialista állam beavatkozik a polgári jogvitába, ezeket a jogvitákat a szocializmus érdekeivel összhangba hozza«.[2]

A bíróság tehát *köte van a törvényben megengedett esetekben a felek, illetőleg az arra jogosult fél egyes perbeli cselekményeihez,* de csak akkor, *ha meggyőződött róla, hogy a fél jogát társadalmi rendeltetésének megfelelően kívánja gyakorolni,* azaz nem az állam vagy harmadik személy ellenében, illetőleg nem ezek jogainak kijátszására.

---

[1] Helyénvaló lett volna már jogirodalmunkban az új csehszlovák Et. ismertetése, szemlézése. Ez a mi szempontunkból is jelentőséggel bírt volna, közelebb vitte volna az olvasót tanulmányunk tárgyához a törvény ismerete. Igyekszünk azonban mondanivalónkat úgy kifejteni, hogy a törvény előzetes ismertetésének hiánya nehézséget ne okozzon az olvasónak.

[2] 1922-ben az egységesítési minisztérium vette tervbe az egységes polgári perrendtartás kidolgozását dr. Hóra professzor vezetésével. A munkálatok főleg egységesítési irányban folytak. »A javaslatok mindkét törvényt szolgai módon elfogadták és az osztrák polgári perrendtartást vették alapul annak ellenére, hogy a magyar polgári perrendtartás, mely Szlovákia területén érvényben volt, sokkal haladottabb volt...« írják Bedrna K.—Král St.: »Az új polgári eljárás« c. munkában. (Právny Obzor. 1951. 1. sz. 52. old.) A tervezetekből nem lett törvény.

[1] Az Et. az 1950. évi 142. sz. törvény. 678. szakaszból áll és felöleli az egész polgári eljárási jogot. Részekre, fejezetekre, címekre és §-okra oszlik. Az első rész 7 fejezetben és 229 §-ban a polgári perrendtartás általános részét szabályozza (a mi terminológiánkat használom, minthogy a csehszlovák eljárási jogtudomány nem különböztet meg peres és perenkívüli eljárást). A második rész a különös peres és perenkívüli eljárásokat 11 fejezetben, 198 §-ban; a harmadik rész a végrehajtási eljárást szabályozza 4 fejezetben és 178 §-ban; a negyedik rész a külfölddel való kapcsolatot rendezi 42 §-ban; az ötödik rész a döntőbírósági eljárást (a mi terminológiánk szerint választott bírói eljárás), az átmeneti rendelkezéseket és a zárórendelkezéseket tartalmazza 3 fejezetben, 31 §-ban.

[2] Abramov id. mű. II. fejezet 12. pont. (Abramov művéből, minthogy annak magyar fordítási példányai különbözőkép vannak oldalszámozva, fejezet és pont szerint jelöljük meg a felhasznált idézeteket).

Az új csehszlovák eljárási törvény is ezen az elven épül fel. A per rendszerint a felperes keresetére indul meg és csak a törvényben megállapított kivételes esetben az ügyész keresetére, illetve hivatalból,[1] mely két utóbbi lehetőség is az anyagi igazság érvényrejuttatását célozza. (Et. 41. § (1) bek.)

Ugyancsak az anyagi igazság érvényrejuttatását célozza az ügyész szerepének új rendezése a polgári eljárásban. »...A törvény egyes rendelkezéseiből világosan kitűnik, hogy a bíróság és az ügyész aktív részvétele a polgári eljárásban nem korlátozza a felek szabad rendelkezését mindaddig, amíg az meg nem sérti a törvény vagy a köz érdekét.«[2]

Az ügyész mint a szocialista törvényesség őre lép fel a polgári perben és feladata, hogy az anyagi igazság érvényrejuttatását segítse elő.

Az ügyész az állam és a dolgozó nép érdekében jogosult egyrészről pert indítani — tehát kereseti joga is van —, másrészről a per bármely szakaszában abba beléphet.

Kereseti jog az új Et. szerint csak kivételesen illeti meg az ügyészt. Az Et. 6. § (3) bekezdése kimondja, hogy különös rendelkezések határozzák meg, mikor nyujthat be az ügyész keresetet a bírósághoz. (Mikor indíthat pert.) E rendelkezés nem azonos a Szovjetunió megoldásával[3] és még nem viszi következetesen keresztül az ügyész polgári perbeli részvételének szocialista megoldását. Ennek a cseh irodalomban elfogadott magyarázata az, hogy az Alkotmány nem szabályozta az ügyész helyzetét hasonlóan a Sztálini Alkotmányhoz, hanem az ügyész a Csehszlovák Köztársaságban ezidőszerint a valóságban még csak igazságszolgáltatási feladatokat lát el és még nem őre a törvényességnek az állami élet minden terén. A fejlődés jelenlegi fokával indokolható tehát, hogy az ügyésznek kereseti joga csak kivételes esetekben van, mégpedig akkor, amikor a törvény kifejezetten elismeri.[4] Amíg az ügyész az állami élet egésze felett a törvényesség érdekében felügyeletet nem gyakorol, nincs is meg az a teljes áttekintése a dolgok felett, hogy mindig megfelelően el tudja dönteni, hogy mikor kell valamely pert megindítania az állam és a dolgozók érdekében.

A csehszlovák irodalmi álláspont szerint »a törvény természetesen számol az ügyész perindító jogának további fejlődésével, lehetővé teszi, hogy bármely jövőbeli törvény, mely az ügyész jogkörét szabályozná, a polgári ügyekben való jogkörét ugyanakkor kiszélesítse Lehetővé teszi egyben azt is, hogy az ügyésznek a polgári ügyekben való hatáskörét bármilyen más törvényünk kiszélesíthesse«.[1]

Az ügyész az Et. 6. §-a értelmében bármely eljárásba beléphet és ezután jogosult az összes eljárási cselekményeket megtenni, amelyeket a fél megtehet az eljárás állapota szerint. Az ügyész tehát, bár valóságban nem fél a perben,[2] a fél jogállását kapja. Az ügyész perjogi helyzete természetszerűleg azonos a fél helyzetével. »A bíróság nem nyujthat az ügyésznek semmiféle előnyt. Mint a törvényesség védője, az ügyész maga gondoskodik perjogilag kifogástalan helyzetéről. Az eljárásban elfoglalt szerepére vonatkozóan az eljárási egyenlőség általános elve érvényes, mit a törvény világosan kimond.«[3]

Az ügyész az eljárás bármely szakaszában beléphet a perbe, tehát logikusan következik ebből, hogy fellebbezési joga minden esetben van, mert hisz a fellebbezési határidő folyása alatt is beléphet a perbe. Az Et. 174. §-a mégis — tévedések elkerülése végett — expressis verbis kimondja, hogy az ügyésznek minden esetben van fellebbezési joga.

Ugyancsak az általános szabály magyarázataként mondja ki a törvény, hogy az ügyészt értesíteni kell mindarról, amiről a felet és kézbesíteni kell részére mindazt, amit a fél részére kézbesíteni kell.

Az ügyész részvétele nem korlátozza a felet a rendelkezési elv szocialista tartalmú következményeiben. Igy a fél visszavonhatja keresetét mindaddig, amíg annak tárgyában határozatot nem hozott a bíróság (Et. 73. §), elismerheti a vele szemben támasztott igényt (Et. 74. §) és akár előzetesen[4] (Et. 40. §), akár magán a tárgyaláson (Et. 75. §) egyességet köthet.

A fent mondottakból természetszerűen következik, hogy mindezeket a fél csak a bíróság hozzájárulásával, jóváhagyásával teheti meg. A bíróság mindezeket a cselekményeket, tehát a kereset (fellebbezés) visszavonását (elállás a keresettől), elismerést, az egyességet csak akkor hagyja jóvá, ha nem ellenkezik a törvénnyel, a közösség vagy harmadik személy érdekével. A bíróság tehát az ilyen perbeli cselekmények jóváhagyásakor a helyzet összes körülményeinek gondos mérlegelésével fontolóvá teszi azt, hogy nem irányul-e az egyesség, az elismerés vagy a kereset (fellebbezés) visszavonása az állam vagy valamely harmadik személy érdeke ellen, illetőleg annak kijátszására.

Ezzel kapcsolatban kell beszélnünk *a mulasztás következményeiről is.* A fél távolmaradása, mulasztása a burzsoa eljárási jogban negatív formában mutat-

---

[1] Boura Ferdinánd szerint (»Ügyész a polgári eljárásban« Právnik. 1951. 2. sz.) a törvény azokban az esetekben is az ügyész keresetét feltételezi, amikor hivatalból való eljárásról beszél. (Pl. Et. 247., 283., 312., 443. §-ok.)

[2] Bedrna K.—Král St.: »Az új polgári eljárás«. Právny Obzor. 1951. 1. sz. 55. old.

[3] Az OSZFSZK Pp-ának 2. §-a szerint az ügyész jogosult pert indítani és a perbe annak bármely szakaszában belépni, ha véleménye szerint az állam vagy a dolgozó tömegek érdekeinek védelme azt megköveteli.

[4] Igy pl. az Et. 308. §-a szerint holttányilvánítás vagy a halál bizonyításának ügyében van kereseti joga az ügyésznek, továbbá a Ptk. 36. § (2) bekezdése szerint szintén keresettel élhet, »ha a jogi cselekmény azért érvénytelen, mert a törvénnyel vagy a közösség fontos érdekével ellenkezik, a bíróság az államügyész indítványára kimondhatja, hogy annak a félnek a részére történt szolgáltatás, aki az érvénytelenségről tudott, az államra száll át.« (Törvényszöveg.)

[1] Boura Ferdinánd id. mű 102. old.

[2] Az Et. 5. §-a kimondja, hogy az eljárásban fél az, akinek jogáról vagy kötelezettségéről kell határozni, vagy az, aki a határozat által közvetlenül érintve lehet jogaiban. (»Jog« alatt anyagi jogot ért a törvény.) Végül, akit a törvény félnek tüntet fel. Az ügyész nem esik egyik meghatározás alá sem, tehát nem fél, azonban a 6. § értelmében ugyanazon jogai vannak, mint a félnek.

[3] Boura Ferdinánd id. m. 103. old.

[4] Az Et. 165. §-a szerint a bíróság által jóváhagyott előzetes (tehát a per tárgyalása előtt a bírói egyeztető eljárás során kötött) egyesség jogerős bírói ítélettel egyenlő hatállyal bír.

kozó rendelkezésnek tekintendő ugyanúgy, mint ahogy a beismerés is rendelkezés. A bírói ítélet nem a bíró által megállapított valóságos helyzeten alapszik, hanem a fél passzív magatartásán, a félnek a passzív magatartásában jelentkező rendelkezésén.

Természetszerű tehát, hogy a szocialista eljárási jog a mulasztási ítéletet nem ismeri. A rendelkezési elv szocialista értelmezését valósítja meg nagy részben a csehszlovák Et. is, amikor kimondja, hogy a fél távolmaradása nem akadálya a per lefolytatásának (Et. 77. §). Ha a megidézett fél a tárgyaláson nem jelenik meg, távollétében folytatják le a tárgyalást, de szükség esetén a bíróság a fél újabb megidézése mellett a tárgyalást el is napolhatja.

Az Et. 69. §-a szerint személyes meghallgatásra is megidézhető a fél, amennyiben személyes meghallgatása az anyagi igazság kiderítéséhez szükséges. Ha a személyes meghallgatásra megidézett fél nem jelenik meg, a bíróság előállíttathatja, de ha megjelent és ott nem nyilatkozott, annak szankciói a törvényben nem találhatók, illetőleg véleményünk szerint ebben az esetben az Et. 78. §-át lehet alkalmazni. E szakasz szerint, ha valamely fél egy megszabott határidőn belül nem nyilatkozik, bár erre őt felhívták, vagy megidézték kihallgatásra, de ott nem jelent meg, azt kell feltételezni, hogy nem szándékozik nyilatkozni. Ha egy kérelemre (indítványra) nem nyilatkozik, úgy tekintendő, hogy azzal egyetért.

A fenti szabály nem felel meg teljes mértékben a rendelkezési elv szocialista felfogásának, mert a mulasztási ítélet nyomai találhatók meg e rendelkezésben, hiszen a keresetre nem nyilatkozott fél eszerint úgy tekintendő, mintha azzal egyetértene, azt elismerné. Enyhít ugyan ezen a szabályon az Et. 76. §-a, mely — mint ahogy már ismertettük — a lemondást, egyességkötést és elismerést, tehát az ilyen nem-nyilatkozásból adódó elismerést is a bíróság jóváhagyásához köti. E jóváhagyást a bíróság csak akkor adja meg, ha a cselekmény megfelel az anyagi igazságnak.

Mégis következetesebb keresztülvitele lenne a szocialista eljárási alapelveknek, ha a nem-nyilatkozás tényét a bíróság a maga hivatalból való eljárásának eredményeit figyelembevéve, szabadon mérlegelné. Ez megoldható lenne különösen a csehszlovák eljárásban, mert az Et. 59. §-a kimondja, hogy a bíróság hivatalból kezdi meg és folytatja le a tárgyalást és úgy vezeti azt, hogy az ügy tényállását legcélszerűbben és legbiztosabban ki tudja deríteni.

A rendelkezési elv kapcsán kell beszélnünk *a keresetváltoztatás* megoldásáról is. A törvény a keresetváltoztatást korlátlanul megengedi (Et. 72. §),[1] ugyanígy a fellebbezési kérelem megváltoztatását is (Et. 183. §). Ezek a rendelkezések is az anyagi igazság kiderítését célozzák.

Végül röviden foglalkoznunk kell *a kereset és a határozat viszonyával.* Az Et.-ben nem találunk kifejezett rendelkezést ezzel kapcsolatban, de az irodalmi vélemény szerint »sehol sem találunk határozatot, mellyel alátámaszthatnánk, hogy a bíróság többet ítélhet meg felperesnek, mint amit a kereseti kérelemben kért«.[1] Nincs helye tehát ultra petitum való döntésnek. A fellebbezési szakban ezt a törvényt expressis verbis kimondja, amennyiben az Et. 184. § szerint a fellebezési bíróság a kérelem (ellenkérelem) korlátai között hoz határozatot.[2]

E szabály, így magában ellentmondó lenne a rendelkezési elv szocialista felfogásával és a rendelkezési elv burzsoa felfogását tükrözőnek mutatkozna. Azonban az Et. 7. és 45. §-a — amelyeket a felek kitanításánál fogunk ismertetni —, továbbá az Et. 59. §-a — melyről részletesebben a tárgyalási elvnél beszélünk — kiegészítik ezt a rendelkezést, amennyiben a bíróság a feleket kioktatja jogaikról és felhívja figyelmüket a keresetváltoztatás lehetőségére is. A keresetet (fellebbezést) pedig megváltoztatni — amint azt már ismertettük — az érdemi döntésig bármikor lehet.[3]

IV. *A szocialista perjog* második *fontos alapelve* a rendelkezési elv mellett *a tárgyalási elv.* »A szovjet polgári per a tárgyalási elven épül fel, amely azonban lényegileg különbözik a burzsoa per tárgyalási elvétől.«[4—5] A tárgyalási elv szocialista értelmezése azt jelenti, hogy a felek öntevékenységét és kezdeményezését a bíróság hivatalból való ténykedésével harmónikusan össze kell kötni, hogy így az eljárás az anyagi igazság kiderítését eredményezhesse. A bíróságnak a hivatalból való tevékenysége, mely megnyilvánul a szocialista eljárásban, nem alakítja át a szocialista pert nyomozási elven alapuló perré, sőt nem is keveréke a tárgyalási és nyomozási elvnek a szocialista per.

A nyomozási elven alapuló perben u. i. a felek az eljárás tárgyai és az ügy tényállásának felderítésében a kezdeményezés és döntő szerep a bíróság kezében marad. A szocialista perben »a törvény korlátai közt a felek saját kezdeményezésük alapján és saját maguk határoznak a bíróság előtt és alakítják ki a peranyagot és ha a bíróság hivatalból szerez be valamely anyagot vagy bizonyítékot, nem használhatja fel a határozathozatalnál, *ha előzetesen nem tárgyalta meg azokat a felekkel*[6] s így a felek nem válnak a per tárgyaivá, hanem mint alanyai, aktív részt

[1] Ha a keresetváltoztatás előtti eljárás eredményei nem szolgálhatnak a megváltoztatott kereset alapjául, nincs helye keresetváltoztatásnak.

[1] Jozef Pužman: »A kereseti kérelemnek és az ítéletnek (végrehajtási jogcímnek) határozottsága az új polgári eljárásban.« Právnik. 1951. 2. sz. 107. old.

[2] A fellebbezési bíróság azonban megsemmisítheti az ítéletet és új ítélet hozatalára kötelezheti az elsőbíróságot akkor is, ha a fellebbező az ítélet megváltoztatását kérte és ellenkezőleg, az ítéletet megváltoztathatja akkor is, ha a fellebbező annak megsemmisítését kérte.

[3] A fentiek ellenére is felmerülhet azonban a kérdés, hogy nem lenne-e helyesebb közület felperessége esetén megengedni az ultra petitum való döntést. Mi történik ugyanis akkor, ha a vállalat képviselője a felhívás ellenére sem emeli fel kereseti kérelmét és az ügyész sem vesz részt az eljárásban?

[4] Sz. N. Abramov id. m. II. fej. 13. §.

[5] A szovjet igazságszolgáltatás és a szovjet jog elmélete terén mesterkedő kártevő elemek kétségbevonták, hogy a szovjet per a tárgyalási elven alapul. Azt állították ezek, hogy a tárgyalási elv csak a burzsoa pernek alapelve. Ez az irányzat nem volt más, mint kísérlet a szovjet bíróságoknak a nyomozó eljárás útjára való eltérítésére, azaz lemondás a szocialista demokratizmusról és kísérlet arra, hogy a szovjet bíráskodásba a bürokratizmus és önkény vonuljon be. (Bővebben ld. Abramov i. m.)

[6] Kiemelés tőlünk.

vesznek a bíróság által bekért bizonyítékok elbírálásában. Ennek folytán a nyomozási elvnek itt nyoma sincs, a tárgyalási elv teljes mértékben érvényesül«.[1] A szocialista perben ezzel nem merül ki a tárgyalási elv érvényrejuttatása, ez az elv nemcsak azt jelenti, hogy a tényállás kiderítésének aktív részvevői a felek, hanem jogvitát is folytatnak a bíróság előtt, a bíróság elé terjesztve véleményüket[2] és okfejtéseiket.

Az új csehszlovák eljárási törvény a fent mondottaktól bizonyos eltérést mutat. Bár, amint ki fogom fejteni, az is a tárgyalási elven alapul, de nem érvényesül annyira a tárgyalási elv e két fontos elgondolása, mint a Szovjetunió eljárási jogában.

Az Et. 59. §-a expressis verbis kimondja, hogy a bíróság a kereset benyujtása után hivatalból intézkedik a tárgyalás kitűzéséről és hivatalból folytatja le úgy, hogy a tényállást a legcélszerűbben és a leggyorsabban kiderítse. Ugyanekkor kimondja ez a szakasz, hogy minden részvevő számára egyforma lehetőséget kell adni arra, hogy jogait érvényesíthesse és hozzászólhasson az egyes eljárási cselekményekhez, sőt az Et. 60. §-a a részvevők[3] kötelességévé teszi, hogy az ügy tényállására vonatkozó kérelmeiket, indítványaikat es okfejtésüket tegyék meg a bíróság előtt és adjanak elő minden olyan körülményt, amelyekre vonatkozólag a bíróság hozzájuk kérdést tesz. Az Et. 105. §-a pedig megengedi a feleknek, hogy az elnök hozzájárulásával a tanúkhoz és a szakértőkhöz kérdéseket intézhessenek.

Mégsem azonos ez a megoldás az OSZFSZK[4] polgári perrendtartásának megoldásával. Az OSZFSZK Pp. 118. §-a elsősorban nem a bíróság kötelességévé teszi, hogy hivatalból folytassa le az eljárást és derítse ki a tényállást, hanem a felek kötelességévé teszi, hogy azokat a körülményeket, amelyekre követelésüket és kifogásaikat alapozzák, bizonyítani tartoznak. A bizonyítékokat a felek terjesztik be általában és ezt az általános szabályt kiegészíti az a rendelkezés, hogy a bíróság hivatalból is beszerezhet bizonyítékokat. Ha pedig a bíróság a felek által előterjesztett bizonyítékokat nem találja elegendőnek, akkor a *feleknek* meghagyja, hogy kiegészítő bizonyítékokat terjesszenek elő.

A fenti elvi eltérés ellenére is megállapíthatjuk, hogy *az új csehszlovák eljárás* mégis a *tárgyalási elv alapján épül fel*, mert *a felek* itt is *alanyai az eljárásnak* és nem tárgyai.

»A tárgyalási elv az új perrendtartásunkban a felek aktív részvételét jelenti a bíróság és az ügyész aktív részvételével az anyagi igazság biztosítása érdekében és ennek következtében ez az elv szoros összefüggésben van a rendelkezési elvvel.«[5]

V. Már fentebb hivatkoztunk a *felek egyenjogúságának elvére* és az ebben benne foglalt a *felek kitanításának* elvére is. Ez az elv igen jelentős a szocialista eljárásban és egyik legszembetűnőbb eltérése a szocialista eljárási jogi elveknek a burzsoa eljárási elvektől.

A felek »egyenjogúságáról« beszélnek a burzsoa eljárási jogok is. Ez az egyenjogúság azonban azt jelenti, hogy a feleket valamilyen »pártatlan« bíróság hallgatja meg és mindkét fél egyenlő eszközökkel harcol igazáért a bíróság előtt. Ez az »egyenjogúság« puszta formai egyenjogúság a burzsoa eljárásban, mert hisz nyilvánvaló, hogy »egyenlő eszközök« mellett az anyagilag erősebb fél, tehát az uralkodó osztály tagja előnyben van a gyengébb féllel szemben, aki nem tud ugyanolyan járatos és jogilag képzett, tehát nagyösszegű honóráriumért dolgozó ügyvédet fogadni, mint a vele »egyenjogú« ellenfele.

A felek valódi egyenjogúságának elve csakis a szocialista eljárásban érvényesülhet, tehát csakis a szocialista társadalomban. A felek egyenjogúsága itt reális alapot kap és ezzel az elvvel szorosan kapcsolatos kitanítási elv lehetővé teszi, hogy a felek valóban egyenlő eszközökkel léphessenek fel, mert a bíróság ez elvből kiindulva ügyel arra, hogy ne kerüljön a képzetlenebb fél hátrányba a másik féllel szemben.

Az Et. 7. §-a kimondja, hogy a bíróság köteles egyrészről minden perjogi útmutatást megadni a felek részére, másrészről pedig anyagi jogaikra is köteles őket kitanítani.[1]

A bíróság arra is köteles a felet kitanítani, illetőleg felhívni, hogy keresetét (fellebbezési kérelmét) megváltoztathatja, így tehát nem fordulhat elő az az eset, hogy a bíróság csak azért nem ítél meg nagyobb összegű követelést, mert az ultra petitum ítélet lenne. Ilyen esetben u. i. a felet felhívja a bíróság arra, hogy megváltoztathatja keresetét. (Fellebbezési kérelmét.)

Ugyancsak a felek segítésére van hivatva az Et. több intézkedése. Így a keresetlevelet, ha nem a hatáskörrel bíró és illetékes bíróságnál mutatják be vagy mondják jegyzőkönyvbe, a bíróság hivatalból átteszi a hatáskörrel bíró és illetékes bírósághoz. Ugyanígy az illetékesség és hatáskör vizsgálatánál a bíróság először hivatalból köteles vizsgálni az illetékes bíróságot — amennyiben saját hatáskörének vagy illetékességének hiányát állapítja meg — és csak amennyiben alapos vizsgálat után sem állapítható meg az illetékes bíróság, lehet a keresetet visszautasítani. E szakaszból kitűnik tehát, hogy a bíróság a felet is köteles meghallgatni, mielőtt visszautasítaná keresetét és természetszerűen ez esetben is kitanítja, hogy milyen adatokat kellene még a félnek megszerezni ahhoz, hogy az ügyben eljáró bíróság (hatóság) megállapítható legyen. Az illetékes bírósághoz való áttétel esetén az Et. 58. §-a alapján a keresetlevél benyujtásához fűződő anyagi jogi következmények fennmaradnak, sőt a hatáskör vagy illetékesség hiányából történő visszautasító végzés keltétől 30 napig fennállnak ezek a jogi hatályok.

A felek kitanításának elve tehát következetesen

[1] Sz. N. Abramov id. m. II. fejezet. 13. §.

[2] Ilyen vélemény vonatkozhat természetesen a bizonyítékokra is.

[3] Tehát nemcsak a félnek, hanem egyik részvevőnek is (beavatkozó) kötelessége.

[4] Ld. az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Igazságügyminisztériuma által kiadott »Törvénykönyv a polgári perrendtartásról. Hivatalos szöveg.« Moszkva. 1948. kiadványt.

[5] Bedrna K.—Král St. i. m. 55. old.

[1] Szószerint a perjogi útmutatáson kívül azt mondja e szakasz, hogy a bíróság »gondoskodik arról, hogy az általános vagy jogi képzettség hiánya miatt ne szenvedjenek kárt jogaikban«. E rendelkezést minősítjük olyannak, mely az anyagi jogokban való kitanításra is vonatkozik.

keresztülvitt elvként jelenik meg az Et.-ben, amelyhez a legkritikusabb szemszögből nézve is csak egyetlen hozzáfűznivalónk maradhat. Az Et. 89. §-a kimondja azt az eljárási jogokban általánosan használatos szabályt, hogy azokat a tényeket, amelyek köztudomásúak, vagy amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van, bizonyítani nem kell. E téren lehetne még esetleg továbbmenni a kitanítás elvéből adódólag, mégpedig úgy, hogy a bíróság tájékoztatná a feleket arról, amit köztudomásúnak tart vagy amiről hivatalos tudomása van, nehogy a feleket az ítélet kihirdetésekor érhesse meglepetés.

Ugyancsak az egyenjogúság elvéhez tartozik a távollévő alperes védelme is, amelyre az ügygondnoki intézmény és a hirdetményi idézés mellett az újság és egyéb úton való felhívás (Et. 52. § (2) bek.) szolgál.

VI. Végül *a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvének* érvényesülését kívánjuk egészen röviden érinteni. A szóbeliség elve általánosan uralkodó az új polgári eljárásban. Az Et. 61. §-a szerint szóbeli tárgyalást kell elrendelni, hacsak annak törvényes tilalma nincs.

Ennek a rendelkezésnek megértéséhez szükséges ismertetnünk, hogy az új Et. nem ismeri a peres és perenkívüli eljárás közti különbséget. »Nem különböztet meg peres és perenkívüli eljárást, ahogy az eddig érvényben lévő jogban volt. Az eljárási előírások felosztása peres és perenkívülire már eleve arra szolgált, hogy a nem-jogász részére nehezen érthetővé tegye azt.«[1]

Igy érthető tehát meg a fent ismertetett Et. 61. §-ának rendelkezése és az az eset, amikor nem szóbeli tárgyalást kell tartani, csak az egyes különös eljárásokban fordul elő, rendszerint a régi felosztás szerinti ú. n. perenkívüli eljárásoknál.

A közvetlenség is általános elvként vonul végig az eljárási törvényen. A törvény azonban ismeri a megkeresett bíró intézményét (Et. 95. § (1) (2) bek.). A megkeresett bíró azonban csak fontos ok alapján járhat el és olyan bizonyítás felvételénél, amelynek felvétele az eljáró tanács részére nagy nehézséget okozna.

Ugyancsak ismeri az Et. a kiküldött bíró intézményét is (Et. 95. § (3) bek.), azonban ez is csak indokolt esetben foghat helyt.

A szóbeli tárgyalás az általános szabály szerint nyilvános (Et. 63. § (1) bek.). A nyilvánosság kizárása csak három esetben lehetséges:[1] *a)* állami, gazdasági vagy szolgálati titok fennforgása esetén; *b)* erkölcsi okokból; *c)* a részvevő felek érdekében.

VII. A fenti rövid áttekintésből láthatjuk, hogy az új csehszlovák eljárási törvény, amely elsőnek került megalkotásra a népi demokráciák új eljárási törvényei közül, fővonásaiban a szocialista eljárási alapelvek alapján épült fel. Az áttekintés során a bizonyítási jog körében érvényesülő alapelveket nem tárgyaltuk, minthogy ez a kérdés külön értekezést igényelne.

Dr. Farkas József
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

[1] Bedrna K.—Král St. i. m. 59. old.
A peres és perenkívüli eljárás közti különböztetés elvetésével a magunk részéről nem értünk egyet, és nem látjuk be, hogy miért teszi a különböztetés a nem-jogász részére nehezebben érthetővé az eljárást. A szovjet polgári eljárási jog is különböztet peres és különleges v. nem peres eljárás között és Abramov (id. mü. 21. fejezet. 1. pont.). taxatíve fel is sorolja a két eljárás eltérő sajátosságait.

[1] Felosztás tőlünk.

SZEMLE

A Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanévnyitó ünnepélye

A Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara ebben az évben — csakúgy, mint hazánk valamennyi iskolája, főiskolája, egyeteme — a közoktatásügyi tervszerűség jegyében szeptember hó 1. napján ünnepélyesen nyitotta meg az 1952—53. tanévet. Tanárok és hallgatók csaknem teljes számban töltötték meg az egyetem díszteremét; a délelőtti tagozat ifjúsága, az esti és a levelezőtagozat felnőtt hallgatósága előtt Marton Géza akadémikus, egyetemi tanár elnöki megnyitója után Beér János, egyetemi tanár, ezidei dékán, mondotta el az ünnepi beszédet. Az új tanévben — kezdte beszédét — biztos irányt mutat nevelőknek és hallgatóknak egyaránt pártunk Központi Vezetőségének ez év június hó 28-án tartott két referátuma, mely megtárgyalta ifjúságunk ügyét, s ezen belül külön is foglalkozott az egyetem kérdésével. Nagy tanítóink, pártunk vezetői, elsősorban Rákosi elvtárs megmutatták a szocialista állam és jog hatalmas és nélkülözhetetlen szerepét a szocializmus építésében. Az oktatók feladata, hogy harcos, alkotó munkatársakat neveljenek épülő szocialista államunk fejlődő szervezete számára. A hallgatók hazafias kötelessége pedig az, hogy az oktatásnak *ezt* a célját magatartásukkal és minden erejükkel maguk is szolgálják. Az elmúlt tanév értékelése során a dékán megállapította, hogy az oktatói kar növekvő marxista-leninista tudása és az élenjáró szovjet jogtudomány eredményeinek egyre szélesebb felhasználása vezetett az oktató-nevelő munka politikai és szakmai színvonalának megjavításához. Ez kifejezésre jutott az első két új egyetemi jogi tankönyv, a »Magyar alkotmányjog« és a »Büntetőjog általános része« című tankönyvek megalkotásában is. A tanulmányi színvonal emelkedését tükrözték továbbá az évvégi vizsgák eredményei. Az évvégi vizsgaidőszakban kezdett kibontakozni a multban annyira nélkülözött összhang és együttműködés nevelők és hallgatók között. Mindamellett az elmúlt tanév hiányosságai között említette meg, hogy bár az oktatók felismerték, mégsem tudták eléggé következetesen érvényesíteni azt a tételt, hogy a politikai nevelés és a szakmai tanítás, egymástól el nem szakítható egységet képez. Nem lehet szocialista jogász, aki nem jó hazafi, aki nem tud áldozatot hozni, helytállni, ha a dolgozó nép érdekeiről, a béke védelméről van szó. A jogi oktatásban többet kell foglalkozni a haladó jogászi hagyományokkal, fejlődésünk hajtóerőivé kell tenni a haladó magyar jogászok, Hajnóczy, Kölcsey, Kossuth és a dicső 1919-es magyar szocialista forradalom lelkesítő emlékeit is. A hazafias neve-

lés terén mutatkozó hiányosságok jelentkeznek abban, ha harcos támadás és leleplezés helyett a jogi oktatásban helyenként eltűrik a burzsoa ideológia megnyilvánulását, a klerikális reakciót, a pacifizmust, a kozmopolitizmust. Ezeknek a tapasztalatoknak az értékelésével a Közoktatásügyi Minisztérium pártunk Központi Vezetőségének útmutatását követve, az új tanévben az oktatás és nevelés középpontjába a politikai-erkölcsi nevelést, a hazafiasságra, helytállásra, fegyelemre való nevelést állította. A diákotthonokban — amelyek a szocialista nevelés fontos tényezői — biztosítani kell a közösség nevelőhatásának fokozottabb érvényesülését.

Az oktatók és a hallgatók közötti kapcsolatok elmélyítéséről szólva, Makarenko tanítását irányító elvként idézte a kar dékánja: »Minél több tiszteletet az ember iránt, minél több követelménnyel vele szemben.«

Beér János dékán megemlítette azt is, milyen jelentős anyagi támogatásban részesíti kormányunk a jogi pályára készülő ifjúságot. Amíg a felszabadítás előtt még a rászorulók is alig kaptak tandíjmentességet, addig már 1949—50-ben 110.000 forint ösztöndíj került kifizetésre, amely összeg jólétünk emelkedésével hallatlan ütemben növekedett: 1950-51-ben 800.000 forint, 1951—52-ben 1 millió forint, a most induló tanévben pedig másfélmillió forint az az összeg, amelyet a dolgozó nép állama a jogi karon az arra érdemes hallgatók megsegítésére fordít. A kar hallgatói közül többen részesülnek Rákosi-ösztöndíjban is.

Az ünnepi beszéd azzal fejeződött be, hogy a kar a jogi oktatásban megoldandó feladatokban biztosan támaszkodik a pártszervezet segítségére, irányítására, számít a DISZ és a szakszervezet társadalmi munkájára.

A dékáni megnyitó után a közoktatásügyi miniszter képviselője, Simonovits Istvánné felszólalásában különösképpen kiemelte a tanulmányi fegyelem megszilárdításának jelentőségét. Felszólalt az ünnepélyes megnyitón Schmidt Péter, a kar pártbizottságának titkára is, aki a DISZ jogi kari szervezete elé a Komszomol munkáját állította példaképül. Kiemelte a hazafiasságra nevelés fontosságát és az egyetem valamennyi dolgozójának céltudatos, tervszerű együttműködését, mint a sikeres munkának fontos feltételét.

Megilletődve kért szót Molnár Imre III. évfolyamos szakérettségit tett joghallgató is, akit Rákosi-ösztöndíjjal tüntettek ki. A Rákosi-ösztöndíjasok nevében megfogadta, hogy sokkal nagyobb lendületű és eredményesebb munkával igyekeznek majd méltók lenni a megtiszteltetésre. Hangsúlyozta, hogy a Rákosi Mátyás-ösztöndíjasoknak az egyetemi élet lendítőivé kell lenniök — a tanulásban és a szocialista magatartásban példát kell mutatniok.

A tanévnyitó ünnepség felszólalóit és hallgatóit egyaránt lelkes és tettrekész szellem hatotta át. Az ünnepség bezárása után oktatók és hallgatók újult erővel láttak hozzá a terv szerinti feladatok maradéktalan megoldásához. Az egyetem jogi karának hallgatói munkára készen néznek biztos jövőjük felé.

»A kötbér és kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai«

A Jogtudományi Közlöny 1952. évi május havi számában dr. Krémer Miklós és dr. Topálovics Pál szerzőségével több javaslat jelent meg, mely a 206/1951. és 207/1951. M. T. sz. rendeletek alkalmazásával, illetve kiegészítésével kapcsolatban kívánt támpontot nyujtani. Ezen javaslatokkal kapcsolatban — a gyakorlatban felmerülő tények alapján — az alábbi megjegyzéseket kívánom közölni:

A javaslat foglalkozik a 206/1951. M. T. sz. rendelet 22. §-ának 3. pontjával, mely szerint állami költségvetés keretében gazdálkodó fél szállítási szerződés alapján kötbér-kötelezettséget nem vállalhat és ennek alapján kötbért sem fizethet. A szerzők javasolják, hogy ezzel szemben a kötbér kötelezettség kiterjeszthető legyen az állami költségvetés keretében gazdálkodó szervekre is. Véleményem szerint ez a javaslat helyes és így ennek megvalósítását részemről is javasolom. Ugyanis a gyakorlat eddig is több ízben felszínre hozta a rendelet ezen helyéből fakadó visszásságokat, amikor is az egyik szerződő fél kötbérköteles, míg a másik nem.

De az ilyen visszásságok csak fokozódni fognak a jövőben, mert hiszen a beruházási szervezet átalakításáról szóló 362/20/1951. N. T. sz. rendelet szerint a beruházási vállalatok megszűntével az egyes beruházó szervek fogják a beruházások megvalósítását lebonyolítani. Ennek alapján pl. a megyei tanácsok és járási tanácsok végrehajtóbizottságai, illetve egyes szakosztályai lesznek a lebonyolító szervek is a kommunális beruházások tekintetében és ebből kifolyólag ők is fogják a szerződéseiket megkötni. Így tehát fokozódni fog az állami költségvetés keretében gazdálkodó szervek által kötött szerződések száma, mely esetekben tehát fokozódni fog az a visszás helyzet is, hogy az egyik fél kötbér-kötelezettséggel köti a szerződéseket, a másik pedig nem. A 2300—27/1952. O. T. sz. utasítás szerint a beruházási építési szerződések a megadott értékhatáron alul már jelenleg is a fenti felépítés szerint köttetnek meg. Így a gyakorlat is már produkál olyan eseteket, hogy az állami költségvetés keretében gazdálkodó szerv a munkahelynek építésre alkalmas állapotban való át nem adásáért kötbért nem fizet — amelyért pl. a beruházási vállalat fizetett ú. n. adatszolgáltatás elmulasztása miatti kötbért —, viszont a kivitelező vállalat minden egyéb késedelemért vagy vonatkozó mulasztásért az állami költségvetés keretében gazdálkodó félnek kötbért fizet.

Például vannak olyan beruházások, ahol meglevő épület átalakítása útján létesítünk egy kommunális beruházási egységet (bölcsődét stb.), mely átalakítandó épületből azonban az ott lakókat át kell helyezni más helyiségekbe. Ha a beruházó szervet a kötbér sarkalná ezen ténykedés végrehajtására, véleményem szerint sokkal gyorsabban megoldaná az áttelepítési feladatot, mint enélkül, mert adott esetekből kifolyólag megállapítható, hogy a kezdési időt nagyon kitolja az ilyen és ehhez hasonló akadály, mivel a szerződő igazgatási szerv kényelmesen intézi ezt az adott feladatot. Ilyen esetben a felügyeleti szervekhez lehet fordulni, azonban annak hosszadalmassága a beruházás gyors megvalósítását nem segíti elő.

Az idézett írás javasolja még a 206/1951. M. T. sz. rendelet 23. § 1. pontjával kapcsolatban az O. T. által kiadandó egységes cikklista árát, mint fix kötbéralapot elfogadni. Ehhez csupán azt fűzöm hozzá, hogy ilyen probléma a gyakorlatban ugyancsak felmerült. Valamilyen megoldást kellene találni a kérdés kiküszöbölésére, mivel ezzel elérnénk

egy újabb kötbér-áthárítási perindítás elkerülését. Azonban az egységes cikklista-ár, mint fix kötbéralap szemben állna a rendelet egész felépítésével, miután a szerződésben külön kellene rögzíteni a szolgáltatás értékét és külön a kötbéralap cikklista szerinti értékét.

Az alvállalkozói szerződéssel kapcsolatban talán lazaságra vezetne az, ha a fővállalkozót csak az alvállalkozói érték alapul vételével lehetne kötbérezni. Ugyanis a vállalatok akkor igen gyakran erre hivatkoznának. Miután a rendelet szerint az alvállalkozói szerződésben a fővállalkozói szerződés teljes értéke után kiköthető a kötbér, így tehát ez a kérdés véleményem szerint kiegészítésre nem szorul.

A kártérítés, mint mutató szerepeltetése, véleményem szerint még korai, azonban a kérdés felvetése helyes. A fejlődés során ilyen irányban kialakulhat a gyakorlat, azonban jelenleg a kártérítési igények annyira össze vannak fonódva a vállalat egyéb igényeivel, illetve működésével, hogy annak szétválasztása és a kártérítésnek egy külön gyüjtő számlán való kezelése a vállalati pénzgazdálkodásban több nehézséget okozna, mint hasznot. A kérdés megvitatása azonban szükségesnek látszik és ennek alapján a kérdés felvetése is helyes.

Mónus Lajos

Hozzászólás egy Legfelsőbb Bírósági végzéshez

A Legfelsőbb Bíróságnak P. VI. 10.687/1951. számú végzése, amelyet mint elvi élű határozatot közölt az Igazságügyi Közlöny április 6-i száma, azt az elvi kérdést döntötte el, hogy a házasságon kívül született gyermek tartására bírói ítélettel kötelezett férfi jogosult-e keresetet indítani az anyával utóbb házasságot kötő más férfi atyaságának megállapítása iránt.

Minthogy a Legfelsőbb Bíróság döntései egyébként is iránytmutatók az alsóbíróságok felé, ez a döntése pedig elvi jelentőségénél fogva, de a miniszteri kiemelés folytán is, különösképpen számot tarthat arra, hogy irányt mutasson az alsóbíróságok számára, azt hiszem, nem lesz érdektelen azzal behatóbban foglalkozni.

Az említett határozat indokolása kimondja: »Sem az 1946:XXIX. tv., sem pedig a 30.000/1947. I. M. sz. rendelet nem sorolja ugyan fel, hogy az említett törvény 20. §-a alapján kik indíthatnak keresetet. A törvény 18. §-ának a joghasonszerűség alapján való alkalmazásával helyes azonban az elsőbíróságnak az a jogi álláspontja, hogy felperes, akit a bíróság gyermektartásdíj iránt indított perben a II. r. alperes gyermek javára gyermektartásdíj fizetésére kötelezett, e törvény 20. §-a alapján nem indíthat keresetet annak megállapítása iránt, hogy e törvényhely értelmében a II. r. alperesnek a III. r. alperes az atyja.«

A továbbiakban kifejti aztán a Legfelsőbb Bíróság, hogy a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett személy tartásdíjfizetési kötelezettségétől végrehajtás megszüntetése iránti per útján szabadulhat, amennyiben a gyermek az anya utólagos házassága folytán a T. 20. §-ának hatálya alá került.

Véleményem szerint a kérdésnek az eldöntésénél az 1946. évi XXIX. törvény (továbbiakban T.) 18. és 20. §-a közötti joghasonszerűségből kiindulni nem lehet, mert e törvényhelyek által említett perek között joghasonlóság egyáltalán nincs.

Az atyasági per, amelyről a T. 18. §-a szól s amely a T. 17. §-án alapul, konstitutív per, amely eredményessége esetén új jogviszonyt hoz létre a gyermek és az atyaként megjelölt férfi között. Ezért helyesebb is volna ezeket a pereket atyává nyilvánítás iránti pereknek nevezni. Ezzel szemben a T. 20. §-a alapján alapuló perek megállapítási perek. Ezek a perek annak megállapítására szolgálnak, hogy a gyermek a T. 20. §-ában írt feltételek bekövetkezése folytán az anya utólagos házasságából származottnak tekintendő, illetve, hogy a gyermek a T. 20. §-ának (2) bekezdésében meghatározott valamely okból nem tekinthető anyja utólagos házasságából születettnek. E perek tehát nem hoznak létre új jogviszonyt, hanem csupán deklarálják annak fennállását. A jogviszonyt már előbb létrehozták bizonyos jogi jelentőségű tények s a bírói ítélet ennek csupán bírói kijelentését tartalmazza.

Olyan alapvető különbség ez az említett perek között, hogy minden látszat ellenére jogi hasonlóságról beszélni nem lehet. Ebből pedig folyik, hogy joghasonszerűségre hivatkozással nem lehet a T. 18. §-ának a keresetindításra jogosultak körét meghatározó rendelkezését a T. 20. §-a alapján indítható perek tekintetében alkalmazni.

Nem osztom ennélfogva a Legfelsőbb Bíróságnak azt az álláspontját, hogy a tartásdíj fizetésére kötelezett férfi a T. 20. §-a alapján pert nem indíthat.

A T. nem sorolja fel, hogy kik indíthatnak ilyen pert. A T. 18. §-a a kérdésben a kifejtetteknél fogva el nem igazíthat. Speciális szabály etekintetben nincs, ennélfogva az általános szabályt kell alkalmazni, vagyis azt, amely meghatározza, hogy kik indíthatnak megállapítási pert. A Pp. 130. §-a szerint keresetet valamely jogviszony vagy jog fennállásának vagy fenn nem állásának (megállapítási kereset) bírói megállapítása iránt akkor lehet indítani, ha e megállapítás szükségesnek mutatkozik a felperes jogállapotának biztosítására az alperessel szemben. Tehát bárki indíthat ily keresetet, ha az jogállapotának biztosítására szükséges. Az atyaként perbevont férfinak ily per indítása iránti joga vita nélkül áll a bírói gyakorlatban s e jogának fennállását hangsúlyozza az Igazságügyminiszter is a Belügyminiszternek adott s az Igazságügyi Közlöny 1950. július hó 31. napján megjelent számában közzétett véleményében. Az atyaként perbevont férfi és a tartásdíj fizetésére kötelezett férfi jogi helyzete között van hasonlóság, de egyébként is a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi jogállapotának biztosítására — más a gyermek atyja s e jogi helyzettel ellentétben mégis ő fizeti a gyermektartásdíjat — a perre szükség van. A gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi tehát nem ütheto el attól, hogy az anyával utólag házasságot kötő férfi ellen a T. 20. §-a alapján megállapítási pert tehessen folyamatba.

A Legfelsőbb Bíróság indokolásában kifejtette azt is, hogy a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi e kötelezettsége alól végrehajtás megszüntetése iránti perrel szabadulhat. Ez kétségtelenül igaz és helyes, azonban indokul nem szolgálhat arra, hogy a T. 20. §-a szerinti megállapítási pert meg ne indíthassa. A végrehajtás megszüntetése iránti per nem nyujt preventív jogsegélyt a gyermektartásdíj fizetésére kötelezettnek. Az kénytelen lesz bevárni a végrehajtást és csak ekkor léphet fel, ami azonban neki felesleges költséget és a behajtott összegeknek az elvesztését fogja eredményezni, miután ez összegeket a gyermektől vissza nem követelheti. Ez a meg-

oldás tehát csak szükségmegoldás lehet.

De nem oldja meg a kérdést helyesen a végrehajtás megszüntetése iránti per a gyermek szempontjából sem. A végrehajtás megszüntetése iránti per csak inter partes hatályú ítéletet eredményez, azt dönti el, hogy tartozik-e a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi továbbra is fizetni a tartásdíjat vagy sem, csak ennyiben emelkedik jogerőre. A gyermek státusát tehát nem rendezi. Megtörténhet ennélfogva, hogy a tartásdíj fizetésére kötelezettnek a fizetési kötelezettsége megszűnik, ugyanakkor azonban a gyermek státusa nem rendeződik, tehát végeredményben a gyermek részére tartásdíjat senki sem fog tartozni fizetni.

Ezzel szemben — véleményem szerint —a T. 20. §-ára alapított megállapítási per contra omnes hatályú ítéletet eredményez, minthogy e perben hozott ítélet voltaképpen nem más, mint a férj a gyermek létezéséről való tudomása tekintetében anyakönyvi hatállyal, azaz mindenkire kötelező hatállyal, irányadó nyilatkozatának bírói úton való pótlása. Vagyis végeredményben a T. 20. §-án alapuló per egyben a gyermek státusát is rendezi. Ebből a szempontból is tehát előnyösebb az ilyen per, mint a végrehajtás megszüntetése iránti per.

Összefoglalva a mondottakat — véleményem szerint — a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi a T. 20. §-án alapuló pert az anya férje ellen indíthat.

Dr. Magyar Andor

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

118. A Btá. 33. §-ának (1) bekezdése szerint pénzbüntetés mellékbüntetésként alkalmazásának csak a bűntett olyan elkövetőjével szemben lehet helye, akinek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van.

A vádlott azonban vagyontalan. A bűncselekmény elkövetése folytán állását elvesztette, keresete, jövedelme nincsen.

Kétségtelen, hogy az elítélt a börtönbüntetés végrehajtása során munka végzésére köteles és e munkájáért az 1950 : 39. számú tvr. 28. §-ának (3) bekezdése értelmében megfelelő díjazásban részesül.

E munkáért járó díjazás azonban nem szolgálhat alapjául a Btá. 33. §-ának (1) bekezdése értelmében mellékbüntetésként alkalmazandó, illetve alkalmazható pénzbüntetés kiszabásának.

Az elítéltnek a börtönbüntetés végrehajtása során való munkábaállítása, állandó és rendszeres munkáltatása a javítás, a nevelés előmozdításának szolgálatában áll. Ezt maga a jogszabály, az 1950 :39. számú tvr. 28. §-ának (1) bekezdése állapítja meg.

A törvény által elérni kívánt célokat hiúsítaná meg az, ha az elítélt munkájának eredménye, annak a munkateljesítménynek a díjazása, amelyben a dolgos, munkás életre való készség jut kifejezésre, büntetés kiszabásának alapjául szolgálhatna. Egy ilyen szemlélet káros hatása már azáltal is nyilvánvaló, hogy így éppen azoknak az elítélteknek a keresete kínálkoznék elsősorban pénzbüntetés végrehajtására, akik fokozott, kiemelkedő munkateljesítményük folytán az átlagot meghaladó pénzbeli juttatásban részesülnek. (B. II/a.)

119. A Legfelsőbb Bíróság irányítás végett a következőkre mutat rá.

Az elsőfokú bíróság a külön ítéletekkel kiszabott szabadságvesztésbüntetések összbüntetésbe foglalása mellett a Btá. 54. §-a alapján a külön ítéletekben már beszámítás tárgyává tett előzetes fogság időtartamát az összbüntetésbe újból beszámította.

E rendelkezésnek nincsen törvényes alapja.

Az összbüntetés kiszabásának alapjául szolgáló külön ítéletek mindegyike a Btá. hatálybalépése előtt emelkedett jogerőre.

Az 1950 : 39 számú tvr. (Btáé.) 12. §-ának (4) bekezdése értelmében a Btá. hatálybalépése előtt jogerőre emelkedett határozattal kiszabott akár fő, akár mellékbüntetésnek, továbbá az ilyen határozatban foglalt *egyéb intézkedések* a hatályát továbbra is a határozat szerint, a korábbi jogszabály alapulvételével kell megítélni.

Ebből pedig az következik, hogy a Btá. hatálybalépése előtt az elítélttel szemben jogerőre emelkedett külön ítéletekben történt beszámításnak összbüntetés kiszabásával kapcsolatban a Btá. 54. §-a alapján újból nem lehet helye.

Más kérdés az, ha az összbüntetés kiszabásának alapjául szolgáló külön ítéletek az előzetes fogvatartásnak a büntetésbe beszámítása vagy be nem számítása tekintetében nyilvánvaló hibát tartalmaznak. Ilyen esetekben ugyanis a Bp. 85. §-ának (1) bekezdése értelmében közvetlenül a hibás, vagy hiányos bírósági határozat kijavítása útján lehet orvoslást keresni. (B. II/a.)

120. A közellátás érdekeit veszélyeztető bűntettekre a Bpé. 3. §-a által hatályában fenntartott 23.300/1950. I. M. sz. r. 2. §-a a büntető eljárásnak a Bp.-ben meghatározott rendes szabályait a 3—13. §-okban foglalt eltérésekkel rendeli alkalmazni.

Ugyanennek a rendeletnek 5. §-a viszont kimondja, hogy a Te. 107. §. helyébe lépett Bp. 150. §-ban foglalt rendelkezések alkalmazásának a közellátás érdekeit veszélyeztető bűntettekre megállapított büntetési tételre tekintet nélkül van helye.

A Bp. 150. §-ának azt a szabályát tehát, hogy az előzetes letartóztatásban levő terheltet az ügyész az ügy tárgyalása végett vádirat mellőzésével a bíróság elé állíthatja: a közellátás érdekeit veszélyeztető bűntettekre attól függetlenül alkalmazni kell, hogy a vád tárgyává tett cselekményre a törvény 5 évnél súlyosabb börtönbüntetést állapít meg. Alkalmazni kell tehát az Ár. 17. §-ában meghatározott bűncselekmény esetében is. (B. I.)

121. A Legfelsőbb Bíróság az elsőbíróságnak azt az eljárását, hogy vádlott bűnösségét a tárgyalásra meg nem idézett tanú felolvasott nyomozati vallomása alapján állapította meg, — törvénysértőnek mondotta ki és rámutatott a következőkre: A büntető eljárást szocialista szellemben szabályozó Bp-ben határozottan jut kifejezésre a közvetlenség, a védelem és az anyagi igazság elve. Ebben a szellemben a Bp. 165. § 2. bekezdés b) pontjában foglalt rendelkezésnek azt a helyes értelmet kell adni, hogy a tanúnak tárgyaláson való kihallgatását csak akkor lehet mellőzni, ha megjelenése

a személyével kapcsolatos valamely elháríthatatlan akadályba (járás-, utazás-képtelenség, ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodás) ütközik. Ilyen elháríthatatlan akadálynak azonban nem tekinthető, hogy a vádlott letartóztatásban van. A panaszolt eljárási szabálysértéssel az elsőbíróság megfosztotta a vádlottat attól a jogától, hogy a tanú vallomására észrevételeket tehessen és a döntő körülményekben mutatkozó ellentét tisztázása szembesítéssel megkíséreltessék. (B. I.)

122. Annak megállapításánál, hogy az 1950. évi 24. sz. tvr. 7. §-ában foglalt feljelentési kötelességnek mi a helyes értelme, ki kell emelni, hogy alkotmányunk 59. §-a valamennyi állampolgár alapvető kötelességévé teszi a nép vagyonának megvédését és a társadalmi tulajdon megszilárdítását. Erre utal bevezető részében a törvényerejű rendelet is azzal, hogy a törvényerejű rendeletnek az a célja, hogy a társadalmi tulajdont a büntetőjog fegyvereivel oltalmazza.

A társadalmi tulajdonnak az alkotmányunkban kiemelt jelentősége és az állam polgárainak ezzel kapcsolatosan megállapított kötelessége, valamint a törvényerejű rendelet célja megszabja a szóban lévő jogszabály értelmezésének helyes irányát.

Nem kétséges, hogy a törvényerejű rendelet 7. §-a az általános feljelentési kötelességgel a társadalmi tulajdont károsító bűntettek elkövetését igyekezett megakadályozni. Ennek érdekében állapította meg a feljelentési kötelességnek alsó határát oly módon, hogy e kötelesség kiterjed az előkészületi cselekményre is.

Merőben téves azt a következtetést levonni, hogy a feljelentési kötelességnek ez az alsó határa egyúttal felső határ is volna. Téves tehát a törvényerejű rendelet 7. §-ának akként történő értelmezése, hogy csak addig állana fent a feljelentési kötelezettség, amíg a társadalmi tulajdon elleni bűntett elkövetése készül s ezzel szemben az elkövetett bűncselekménynek feljelentését nem, illetve csak az esetben tenné kötelezővé a törvényerejű rendelet, ha további hasonló bűncselekmény elkövetésétől lehet tartani.

A törvényerejű rendelet 7. §-a szó szerinti értelemben vételének már ellene mond az is, hogy ilyen szó szerinti értelem mellett csak az előkészületi szakban lévő cselekmény feljelentése lenne kötelező, a kísérleti szakban levőé azonban már nem. Nem igényel bővebb indokolást, hogy az előkészületnél fokozottabb társadalomveszélyességet jelentő kísérlet is a feljelentési kötelezettség alá kell, hogy essék, hiszen megakadályozása még ugyanúgy lehetséges, mint az előkészületi cselekményé. De a befejezett társadalmi tulajdon elleni bűntett még fokozottabb veszélyességet jelent. Nincs elfogadható indoka annak, hogy a jogszabályalkotó miért éppen erre ne vonatkoztatta volna a feljelentési kötelezettséget.

Sőt a társadalmi tulajdon elleni bűntetteknél fennállanak olyan különleges körülmények is, amelyek ilyen feltevés lehetőségét egyenesen kizárják.

A társadalmi tulajdon elleni bűntettek jelentős részét lopással és sikkasztással követik el. A lopásnál az elkövetés már akkor megtörténik és a befejezett bűntett törvényi tényállása is megvalósul, ha a tettes az idegen ingó dolgot jogtalan eltulajdonításra irányuló szándékkal, a birtokos vagy bírlaló beleegyezése nélkül elveszi, elmozdítja arról a helyről, ahol azt elhelyezték. A sikkasztásnál is megtörténik az elkövetés és megvalósul a befejezett bűntett törvényi tényállása, ha a tettes a birtokában vagy bírlalatában lévő idegen ingó dolgot a visszakövetelésre jogosított előtt jogtalanul eltagadja vagy azzal bármilyen módon, mint sajátjával rendelkezik.

Kétség sem férhet ahhoz, hogy a jogszabályalkotónak nem az volt a célja, hogy ilyen esetekben az állam polgárai tétlenül szemléljék, hogy a tettes még milyen további tevékenységet fejt ki a bűntettből származó vagyoni előny biztosítására.

Ez a szempont csaknem valamennyi befejezett társadalmi tulajdon elleni bűntett esetén felmerül. A legtöbb esetben ugyanis a bűntett elkövetése után bizonyos ideig még a tettesnél van az a vagyontárgy, amelyhez a bűncselekmény útján jutott. Már pedig, ha a jogszabályalkotó feljelentési kötelességet állapított meg a társadalmi tulajdonnak olyan távolabbi veszélyeztetésére, mint az előkészületi cselekmény, nyilván nem akarta a feljelentési kötelesség köréből kirekeszteni a társadalmi tulajdon sérelmének bekövetkezett eseteit, noha a társadalmi tulajdon végleges károsodása a feljelentés eredményeként még sok esetben elhárítható.

Azon különleges szempontok között, amelyek a társadalmi tulajdon ellen elkövethető bűntetteket jellemzik, jelentős az is, hogy a tettesre, de másokra is a sikeresen elkövetett és fel nem derített bűntettek, különösképpen a lopásnál és a sikkasztásnál ösztönzőleg hathatnak további hasonló bűncselekmények elkövetésére.

A társadalmi tulajdon elleni bűntettek elkövetése megakadályozásának célját nemcsak az mozdíthatja elő, ha az előkészületi cselekményt vagy a kísérletet feljelentik, hanem az is, ha a befejezett bűntett tettese elnyeri azt a büntetést, amely alkalmas egyrészt arra, hogy őt megjavítsa, nevelje és ezáltal biztosítsa, hogy a jövőben ne kövessen el társadalmi tulajdon elleni bűntettet, másrészt pedig arra, hogy a társadalom többi tagját is visszatartsa az ilyen bűncselekmények elkövetésétől. Nem tételezhető fel, hogy amikor a jogszabályalkotó általában különleges védelemben kívánta részesíteni a társadalmi tulajdont és a társadalmi tulajdont károsító bűntettek elkövetését feljelentési kötelességgel is megakadályozni törekedett, éppen a generális és speciális prevenciónak ezeket a lehetőségeit hagyta volna figyelmen kívül.

A feljelentési kötelességnek céljából csak arra lehet következtetni, hogy a törvényerejű rendelet 7. §-ának az a helyes értelme, hogy a feljelentési kötelesség az előkészületi cselekményre, a kísérletre és a befejezett bűncselekményre egyaránt vonatkozik.

A feljelentési kötelességnek a törvényerejű rendelet 7. §-a szerinti szövegezése akként értendő, hogy a feljelentési kötelesség *már az előkészületi cselekmény tekintetében is* fennáll, de változatlanul fennmarad akkor is, ha a cselekmény az előkészületi szakaszon túlterjed.

A feljelentési kötelesség azonban *csak* — a törvényerejű rendelet 3., 4. vagy 6. §-ában meghatározott — *szándékosan elkövetett bűntett tekintetében áll fenn.* A törvényerejű rendelet 7. §-ának szövege ugyanis a szándékosan elkövetett bűntettekre utal, amennyiben bűntett elkövetésé-

nek a hivatkozott 7. §-ban említett készüléséről fogalmilag csupán szándékos bűntetteknél lehet szó. Emellett a feljelentési kötelességre vonatkozó rendelkezés helyes értelme tekintetében kifejtettek elsősorban, több vonatkozásban pedig egyedül a szándékosan elkövetett bűntettekre vonatkoznak. Egyébként ennek megfelelőleg a törvényerejű rendelet 7. §-a a gondatlanságból elkövethető bűncselekmények jelentős része (Tvr. 8. §) tekintetében kifejezetten nem is teszi kötelezővé a feljelentést. (B. törvényességi.)

123. Az irányadó tényállás szerint Sz. R. az őt a terhesség 7—8. hónapjában magzatelhajtásra bujtogató K. J.-val folytatott beszélgetések hatása alatt határozta el magát újszülött gyermekének megölésére. Ebben a vonatkozásban az okozati összefüggést az eljáró bíróságok helyesen állapították meg K. J. cselekménye és az újszülött gyermek Sz. R. által történt megöletése között.

Arra semmi adat nem merült fel, hogy K. J. tudta vagy csak gyanította volna is, hogy Sz. R. újszülött gyermekét fogja megölni.

Ha pedig nem lehet megállapítani azt, hogy K. J. vádlott szándéka túlterjedt a méhmagzat elpusztításán és felölelte a megszületendő gyermek megölését is, ugyanakkor, amikor a magzatelhajtásra vonatkozóan történt eredménytelen felbujtás a büntetőjogi felelősség körén kívül esik — nem lehet a terheltet mint bűnrészest sem a szándékán túlmenő eredményért felelőssé téve szándékos emberölés bűntettében bűnösnek kimondani. Ennek megfelelően törvénysértő K. J.-val szemben a Btk. 284. §-a alapján történt minősítés is — eltekintve attól a másik irányú törvénysértéstől, amely szerint ő a Btk. 284. §-ában meghatározott bűntettnek elkövetője egyébként sem lehet.

De K. J. látta Sz. R. elkeseredését és látta azt, hogy milyen ijedtséget keltett benne az, amit K. J. a gyermek megszületése esetére eléje rajzolt. Számolni kellett volna a tőle elvárható előrelátás mellett azzal, hogy Sz. R. ebben a K. J. által előidézett elkeseredett lelkiállapotában a K. J. által kívánt magzatelhajtás sikertelensége esetén megszületett élő gyermekét fogja megölni, hogy megszabaduljon a gyermek életbenmaradása esetére a K. J. beállítása szerint reánehezedő hátrányoktól.

K. J.-nak a magzati élet kioltására irányuló cselekménye ezek szerint ténylegesen megszületett ember életének kioltását idézte, vagy legalább is mozdította gondatlanul elő. Ez pedig a Btá. 12. §-ának 2. bekezdéséhez képest a sértett csecsemő megöléséért a gondatlanság alapján való felelősséget már magában megállapítja. Ennek megfelelően a törvényességi tanács K. J. cselekményét gondatlanságból okozott emberölés bűntetteként minősítette. (B. törvényességi.)

124. Téves a megyei bíróságnak az a jogi álláspontja, hogy a szándékon túlmenő eredmény büntetőjogi beszámítása nem fér össze a szocialista jogszemlélettel és a törvényt sérti az a megállapítása, amely szerint a Btk. 306. §-a az újabb tételes jogi szabályozással ellentétben állana, s ezért nem volna alkalmazható.

A szocialista jogszemlélet valóban nem ismeri a büntetőjogi területen a tárgyi felelősséget és az elkövető, valamint cselekménye között szándék vagy gondatlanság formájában kapcsolatot kíván. A szándékon, illetve gondatlanságon túlmenő eredménynek, mint törvényi tényállási elemnek a szóban levő esetben való felvétele azonban nem azonos a tárgyi felelősséggel, mert az nem egyedül az eredményen alapuló felelősség megállapítását jelenti, hanem az egyébként szándékkal kapcsolatos bűnösség mellett a cselekmény súlyának az okozatosan beálló eredményhez igazodó törvényi meghatározását.

A Szovjetunió büntetőtörvénykönyve is ismeri a praeterintentionális bűncselekmények fogalmát és büntetni rendeli a halált okozó súlyos testi sértést is. Ugyanígy a mi szocialista törvényhozásunk sem helyezte hatályon kívül a Btk.-nak a praeterintentionalis cselekményekre vonatkozó rendelkezéseit, ellenkezőleg, maga is alkotott olyan büntetőjogi szabályokat (p. o. az 1948 : XLVIII. tv. 20. § 2. bekezdésében írt súlyos testi sértést vagy halált előidéző életet és testi épséget veszélyeztető bűntett), amelyekben a szándékon túlmenő objektív eredmény tényállásbeli elemként — túl a Btá. 12. §-ában említett következmények körén — büntetőjogi értékelés alá kerül. (B. törvényességi.)

125. Megsértette a törvényt a bíróság, amidőn a Btá. 55. § 3. bek. *d)* pontban meghatározott kizáró ok ellenére a vádlott szabadságvesztésbüntetését 3 évi próbaidőre felfüggesztette.

Ehhez képest a törvényességi tanács a bíróság ítéletének a vádlott büntetésének kiszabásáról rendelkező részét hatályon kívül helyezte és vele szemben új büntetést szabott ki. Kiemeli ezzel kapcsolatosan, hogy a törvénysértés orvoslása nem szorítkozhatik csupán a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának felfüggesztését kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése mellett ezen rendelkezés mellőzésére, hanem a végrehajtás felfüggesztése mellőzendőségének következményeként a büntetés-kiszabást a maga egységes egészében újabb döntésnek kell tárgyául tenni, amikor is azt kell eldönteni, hogy a feltételes felfüggesztés nélkül milyen büntetés felel meg a büntetéskiszabásnál irányadó törvényes szabályoknak. (B. törvényességi.)

126. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének a vádlott cselekménye minősítésére vonatkozó rendelkezését megváltoztatta. A vádlott cselekményét az 1950. évi 24. sz. tvr. 3. §-ában meghatározott társadalmi tulajdon sérelmére csalással elkövetett bűntettnek minősítette. Ennek folytán új büntetést is szabott ki.

Az irányadó tényállás szerint a vádlott üzemi balesetéből származott betegsége folytán táppénzes állományban volt. A kezelőorvos részére délelőtt 10 órától délután 1 óráig és délután 3—6 óráig kijárást engedélyezett. A vádlott ezt arra használta fel, hogy más részére hat félnapi szőlőkapálási és favágási napszámmunkát végzett és ezért 60.— Ft napszámbért és egy liter bort kapott. E napszám-munkán kívül saját földjén is kapált, majd vályogot vetett. A vádlottnak tisztában kellett lennie azzal, hogy táppénzes idejét egészségének helyreállítására, pihenéssel kell töltenie. Tudnia kellett azt is, hogy betegségének (agyrázkódás) gyógyulását az általa végzett napszám-munka hátrányosan befolyásolta és késleltette s mindez a táppénzes idejének a meghosszabbítását eredményezi. Cselekménye társadalmi veszélyességét fel kellett ismernie. Olyan körülmény, mely a

cselekménye társadalmi veszélyességének felismerésében tévedésbe ejthette, nem forgott fenn. (B. II/a.)

127. Az 1950 : 4. sz. tvr. 2. §-ában meghatározott bűntettek mindegyikének mellőzhetetlen törvényi tényállási eleme az, hogy az elkövető a tevékenységét vagy mulasztását kártevő célzattal, abból a célból fejtse ki, hogy ezáltal a népgazdasági terv vagy valamelyik részletterv megvalósítását veszélyeztesse, avagy a népgazdaság érdekét egyébként sértse.

A bűncselekmény elkövetésének ez a közvetlen célja fogalmilag szervesen kapcsolódik a szándék jogi fogalmához: a célzatos ténykedés, magatartás okszerűen feltételezi a cél elérésére irányuló szándékot.

Fogalmilag kizárt ennek a bűncselekménynek gondatlanságból való elkövetése. Sőt az egyébként megfelelő szándékos, de a kártevő célzatot nélkülöző cselekmény sem büntethető e törvényhely alapján.

Az 1950 : 4. sz. tvr. 4. §-ának tényállása is lényegében felöleli mindazokat a cselekményeket, amelyeket a törvényerejű rendelet 2. §-a felsorol és azokat ez utóbbiaktól egyedül éppen a még fokozottabb mérvű társadalmi veszélyességre utaló célzatosság hiánya különbözteti meg.

Vagyis általában a 2. §-ban meghatározott cselekmények az említett kártevő célzat nélkül szándékosság esetében a 4. §-ban meghatározott bűntettet, gondatlanság esetében pedig a 4. §-ban meghatározott bűntettnek a 10. § szerinti gondatlan alakzatát valósítják meg; viszont a 4. §-ban körülírt tényállások, ha azokhoz kártevő célzat is járul, a 2. § szerinti minősítésre nyujtanak alapot.

A 10. § szerinti gondatlan alakzat ezek szerint csak a 4. § és nem egyben a 2. § alapján történő minősítéssel is lehet kapcsolatos. A 10. § rendelkezése, amely a törvényerejű rendeletben meghatározott bűncselekményeknek gondatlan elkövetése esetén való büntetendőségéről szól, csakis azokra a bűncselekményekre vonatkoztatható, amelyeknél a gondatlan alakzat megvalósulása fogalmilag egyáltalában lehetséges.

Az 1950 : 4. sz. tvr. 4. §-ának a jogszabályon alapuló termelési kötelesség szándékos megszegéséről szóló rendelkezésével kapcsolatosan ki kell emelni, hogy a dolgozóknak a tervgazdálkodás eredményességének biztosítására irányuló kötelességei általánosságban jogszabályon alapulnak. Az alkotmány szerint minden munkaképes polgárnak nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy képességei szerint dolgozzék. Ezen alapul a Munka Törvénykönyvének 110. §-a, amely kimondja, hogy a munkafegyelem megtartása az összes dolgozók kötelessége és becsületbeli ügye. Ugyancsak a Munka Törvénykönyve 153. §-ában a külön büntetőszabályokra való utalás mellett szigorú büntetést rendel mindazokra, akik a munkának a Munka Törvénykönyvében megállapított rendjét sértik. Az 1950 : 4. sz. tvr. 4. §-a alkalmazását illetően tehát ebben a vonatkozásban sem jelentkezhetik semmi nehézség. (B. II/a.)

128. Az ingatlan művelési ágában bekövetkezett változás bejelentésének az elmulasztása a 8800/1946. M. E. számú rendelet 7. § 3. pontjában meghatározott bűntettet valósíthatja meg.

Polgári jog

129. Az életközösség megszakításának rövid időközben történt megismétlése esetén az életközösség megszakításának okait egységesen kell elbírálni és az első megszakítás okát és előzményét, valamint az azt követő eseményeket nem lehet figyelmen kívül hagyni azon a címen, hogy azokat a házastársak az életközösség visszaállításával megbocsátották. Annál kevésbbé, ha a felperes ezekre mint támogató bontóokokra is hivatkozik. (P. VI.)

130. Az elsőbíróság ítéletében tényként állapította meg, hogy az alperes a különélés ideje alatt a felperest áramlopás miatt feljelentette és emiatt a felperes férjet az áramszolgáltatásnál volt állásából el is bocsátották. Felperes ezt bontóokul nem érvényesítette, ennek ellenére az elsőbíróság alperes terhére ezt is bontóokul állapította meg. — A Legfelsőbb Bíróság ítéletében kimondta, hogy az elsőbíróságnak ez a jogi döntése téves. Egyrészt azért, mert bontóokot, vétkességi okot hivatalból figyelembe venni nem lehet. Másrészt azért, mert a megállapított tényállás szerint a feljelentés alapos volt, az a cselekmény, amely miatt az alperes a felperest feljelentette, a társadalmi tulajdont sérti, atekintetben az alperest feljelentési kötelezettség is terhelte. — Ezekből az okokból a Legfelsőbb Bíróság az áramlopás miatti feljelentésnek a Ht. 80. §-ának *a)* pontja szerinti bontóokként való megállapítását mellőzte. (P. VI.)

131. Az állandó bírói gyakorlat szerint, ha a feleség a férj feletteséhez magánúton fordul, ez akkor nem minősül házastársi kötelességsértésnek, ha ennek célja a házassági életközösség visszaállítása. Súlyos kötelességsértés azonban, ha a feleséget feljelentésében ártási szándék vezeti, férjét büntetendő cselekmény elkövetésével indokolatlanul és szükségtelenül vádolja. Az alperes feleség nem hivatkozhatik arra sem, hogy felzaklatott idegállapotban meggondolatlanul jelentette fel a felperest, mert a magatartásának mentségére felhozott eseményektől számítva a feljelentésig két nap állott rendelkezésére, amely alatt idegei megnyugodhattak. — (P. VI.)

132. Orvosszakértői vélemény szerint a felperes minden munkára képtelen. Amennyiben a leánya mégis eltartja a felperest, ez az ellenérték nélküli juttatás nem mentesíti az alperest a tartásdíj fizetése alól, mert a felperes tartására elsősorban az alperes, mint volt férj köteles és csak ha az alperes a tartásra képtelen volna, lépne előtérbe a felperes leányának tartási kötelezettsége. Ez az álláspont összhangban van az 1952. évi IV. tv. 60. §-ának első bekezdésével is. — (P. VI.)

133. Többekkel történt nemi érintkezés esetén az embertani vizsgálat csak akkor volna alkalmas a származás kérdését eldönteni, ha olyan különleges átöröklődő jellegzetességek állanának fenn az atyaként perbevont személy és a gyermek között, amelyek sem az anyán, sem az atyaként szóbajöhető más személyeken nincsenek meg. Mivel a felperes ilyeneket nem tudott megjelölni, illetve a megjelölt jellegzetességeket a Legfelsőbb Bíróság a felperes és az alperes között nem észlelte, a Legfelsőbb Bíróság mellőzte az embertani vizsgálat elrendelését és az erre, mint új bizonyítékra alapított perújítási keresetet visszautasította. — (P. VI.)

134. Huzamosabb ideig tartó nemi viszony mellett az alperestől való

származást valószínűtlennek mutató embertani vizsgálatnak a Legfelsőbb Bíróság annál kevésbbé tulajdonított jelentőséget, mert az elbírált esetben sem a gyermektartási perben, sem az atyasági perben nem merült fel adat arra, hogy a vélelmezett fogantatási időben a felperes anyjával más férfi is érintkezett. — (P. VI.)

135. A H. T. 77. § a) pontja alapján csak akkor lehet kérni a házasság felbontását, ha az életközösség helyreállítására kötelező végzés meghozatala előtt már letelt a hat hónapi különélés. Ilyen perekben nem alkalmazható a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ára alapított bontóperekben kifejlődött az a bírói gyakorlat, hogy elég, ha az öt évi különélés az ítélethozatalig befejeződik. Ez utóbbi bontóokot ugyanis az öt évi különélés egymagában megvalósítja és ebben az esetben nincs helye vétkessé nyilvánításnak, míg a H. T. 77. §-a szerinti bontóok vétkességen alapszik és a bontóok keletkezéséhez egy olyan megelőző bírói eljárás is szükséges, amelynek a hiánya a bontóperben már nem pótolható. (P. VI.)

136. A szüléssel kapcsolatban felmerült kiadások az anya követelését képezik, azokat atyasági perben a kiskorú nem érvényesítheti. (P. VI.)

JOGIRODALOM

Két új történeti munka a magyar munkásmozgalomról

Két történeti munka jelent meg legutóbb, amelyek anyagukat a magyar munkásmozgalom kezdeti éveiből merítik. Az egyik Nemes Dezső munkája: »Az Általános Munkásegylet története 1868—1873.«, a másik könyv szerzője Aranyossi Magda, aki Frankel Leó életének történetét dolgozta fel. Mindkét munka hozzásegít bennünket a magyar munkásmozgalom egyik szakasza történetének megismeréséhez és különös jelentőséggel bír a magyar jogászok számára.

»Az Általános Munkásegylet története« című munka ugyanis feldolgozza az 1871-ben indított ú. n. »hűtlenségi pert«. Frankel Leó pedig mozgalmas életében több ízben került szembe az osztálybírósággal és a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom e nagy alakja ellen indított büntetőpereket a magyar jogászságnak ismernie kell.

Az Általános Munkásegylet a mult század 60-as éveinek végén alakult és elég jelentős tömegbefolyással bírt. Ennek látható jele az, hogy a Párizsi Kommün idején a Munkásegylet nemcsak szolidaritást vállalt a Kommün harcosaival, de tüntetéseket is tudott szervezni, amikor a francia kormány az Osztrák-Magyar monarchia területére menekült harcosok kiadását követelte. A Párizsi Kommün után a nemzetközi reakció több országban rendőri hajszát indított a szocialista mozgalom, a munkásegyletek és mindenekelőtt az Internacionále szekciói ellen. Ennek az irtóhadjáratnak volt része a Magyarországon 1871-ben megindult ú. n. hűtlenségi per, amelynek célja a munkásság első politikai szervezeteinek, az ú. n. munkásegyleteknek a szétverése volt.

Az Andrássy-kormány bezáratta a Munkásegylet helyiségeit, nyílt terrorintézkedésekkel megbénította az egylet működését és elrendelte a »hűtlenségi« eljárás megindítását a munkásegylet vezetői és aktív tagjai ellen. Az eljárás 1871 júniusában kezdődött, amikor a rendőrség 53 letartóztatást eszközölt. Ezek közül 28-an kerültek vizsgálati fogságba, egyeseket pedig kiutasítottak az országból, másokat szabadlábra helyeztek, de ezek ellen is folytatták tovább az eljárást.

A letartóztatásoknak és az eljárás megindításának a polgári sajtóban elég vegyes visszhangja volt. A Kommün leverése természetesen osztatlan örömet váltott ki az uralkodóosztályok tagjai körében, de az a vadállati barbárság, amivel az ellenforradalmi francia kormány üldözte a Kommün hőseit, még a polgárság jelentős részénél is visszahatást váltott ki. A polgári sajtó egy része igyekezett felkorbácsolni a szenvedélyeket, úgy állította be a dolgot, mintha a letartóztatásokat azért kellett volna foganatosítani, mert Magyarországon is küszöbön lett volna a forradalom kitörése. A liberális közvélemény érdeklődése a hűtlenségi per iránt egyre fokozódott, de hónapokkal a letartóztatások után sem tűzték ki a bírósági tárgyalást. November végén minisztertanácson foglalkoztak az üggyel, amelyen a főügyész és a per kijelölt ügyésze is résztvettek. A minisztertanács az eljárás folytatását rendelte el, de ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy az ügyészség további szabadlábrahelyezéseket foganatosítson.

Amikor már a képviselőházban interpellációk is hangzottak el az ügyben, a minisztertanács kénytelen volt végre kitűzni a tárgyalást. A tárgyalásra 1872. április 22-én került sor. Négy nappal előbb, április 18-án minisztertanácsi ülésen foglalkoztak a per kilátásaival. Igen érdekes ennek a minisztertanácsi ülésnek a lefolyása. Bittó igazságügyminiszter kijelentette, hogy nincsen nagy remény a vádlottak elítélésére és megfontolandónak tartotta az eljárás beszüntetését. Az igazságügyminiszter javaslatát azzal indokolta, hogy a vizsgálatot hibásan és hiányosan vezették és ezért nem állnak rendelkezésre megfelelő bizonyítékok. Lónyai miniszterelnök, aki időközben Andrássy helyére került, azonban más véleményen volt. Több körülményt említett és annak a nézetnek adott kifejezést, hogy ha az ügyészt és a törvényszéki elnököt ezekre a körülményekre komolyan figyelmeztetik, úgy a törvényszék ki fogja mondani a vádlottak bűnösségét. Ennek alapján a minisztertanács a következő határozatot hozta: ». . . A vádlottak megkegyelmeztetésétől eltekintvén, a per tárgyalása szorgalmaztassék, egyszersmind pedig igazságügyminiszter úr a kir. főügyészre és az eljáró törvényszék elnökére megfelelően hasson azon irányban, hogy a vádlottak elmarasztaltassanak.«

A hűtlenségi per az első nagy per volt a magyarországi szocialista mozgalom ellen, amelyet oly sok más per követett és íme a világos bizonyíték arra, hogy már abban az időben mit jelentett a burzsoázia által fennen hirdetett bírói függetlenség, mit jelentett a valóságban az, hogy a kormány nem befolyásolja a bíróság tevékenységét.

A tárgyalás április 29-ig tartott. Az ügyészség igyekezett számos vádat kovácsolni a vádlottak ellen. A fővád természetesen az volt, hogy a vádlottak célul tűzték ki a szociáldemokrata elvek terjesztésével a fennálló monarchia megbuktatását és ú. n. Népállam megteremtését. Vád tárgyává tették a Párizsi Kommün melletti tüntetést is, egyes vádlottak Internacionále-beli tagságát, a »szociáldemokrata iskolának« nevezett tanfolyam létesítését stb. Utóbbi vádponttal kapcsolatban derűs jelenet játszódott le a tárgyalá-

son. Kiderült ugyanis, hogy ezen az iskolán liberális polgárok tartottak különböző ismeretterjesztő előadásokat és a tárgyalás egyik jegyzőkönyvvezetője vallomásra jelentkezett azzal, hogy a szociáldemokrata iskolán ő is tanított, tanúvallomása után pedig továbbfolytatta a jegyzőkönyv vezetését.

A vádlottak többsége forradalmárhoz méltóan viselkedett az osztálybíróság előtt. A vád a tárgyaláson kártyavárként omlott össze és így a bíróság május 1-én kihirdetett ítéletével kénytelen volt valamennyi vádlottat »bűntény álladékának hiányából« a hűtlenség vádja alól felmenteni. Csak az egyik vádlottat ítélték el hat hónapra felségsértésért, ezt is a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek tekintették. A tábla és a kúria megváltoztatta a törvényszéki ítélet indokolását és a felmentő ítéletet »bizonyítékok hiányában« hagyta jóvá.

Nemes Dezső elvtárs könyvében megállapítja, hogy a hűtlenségi per jelentős harci hagyománya a munkásmozgalomnak, amely örökül hagyta a szocialista ügy iránti odaadást, az ellenséggel való bátor szembenézést és mozgósított a további küzdelemre.

*

A magyar és a nemzetközi munkásmozgalom nagy alakja: Frankel Leó 1870-ben állt először az osztálybíróság előtt, amikor III. Napoleon elfogatta és bíróság elé állíttatta az Internacionále francia tagozatának vezetőit. Frankelnak a bíróság előtti felszólalását csak töredékeiben ismerjük, de annak méltatására elegendő annyi, hogy Marx Engelshez írott levelében elismeréssel nyilatkozik Frankel bíróság előtti magatartásáról. Ismerjük bíróság előtti beszédjének befejező részét:

»Azoknak, akik nem értik meg az idők szavát, akik azt képzelik, hogy a szocialista mozgalom megáll emiatt a per miatt, azoknak azt kiáltom, amit Galilei: »Eppur si muove«. Az egész világ proletárjainak szövetsége ma már befejezett tény. Nincs erő, amely megbontsa!«

A bíróság a vádlottakat két hónap és egy év közötti börtönbüntetésre ítélte. Frankel is börtönbe került. Közben megindult a francia-porosz háború és miután szeptember 2-án a poroszok Sedannál körülzárták a francia seregek romjait, Párizsban forradalom tört ki, a császárság összeomlott és újra kikiáltották a köztársaságot. Ekkor Frankel kiszabadult és néhány hónap mulva — mint ismeretes — a Párizsi Kommün egyik vezetője és minisztere volt.

A Párizsi Kommün bukása után Frankelnak sikerült Franciaországból elmenekülnie és így a versaillesi hadbíróság 1872. szeptember 12-én csak »in contumatiam« ítélhette halálra. Frankel ekkor Angliában élt, majd 1875-ben Ausztriába ment azzal a céllal, hogy onnan hazajöjjön Magyarországra. 1875. december 9-én Ausztriában letartóztatták és két hónapig fogvatartották, majd kiadták Magyarországnak. A francia kormány ugyanis nem küldötte meg a bírósági iratokat és így nem került sor arra, hogy Franciaországnak adják ki Frankelt, az osztrák hatóságok azonban a magyar hatóságok kérelmére elrendelték Frankel átszállítását. Frankel márciusban ideiglenesen szabadlábra került, majd amikor Franciaországban a Kommün hőseinek 1876 őszén, a dolgozók nyomására, amnesztiát adtak, a magyar kormány is kénytelen volt ellene az eljárást megszüntetni.

Frankel az ezt követő években vezetőszerepet játszott a magyar munkásmozgalomban és nagy része volt az Általános Munkáspárt megalakulásában. A kormány nyomása a munkásmozgalommal szemben mindinkább fokozódott és így került sor arra, hogy egy kiagyalt perrel Frankelt ismét elnémítsák.

Frankel 1880 szeptemberében cikket közölt a Magyarországon német nyelven megjelent munkásújságban: az Arbeiter Wochen-Chronikban. Ez a cikk egy németországi röpcédula szövegét tartalmazta, amelyet a poroszországi kaszárnyákban terjesztettek. A röpcédula leleplezte a katonák előtt azt az osztályaruló szerepet, amelyet a burzsoázia nekik szánt és a tömegekkel való szolidaritásra szólította fel őket. Frankel ebben a cikkben a röpcédulához csak a bevezető szöveget írta. A röpcédula és a bevezetés közlése miatt a budapesti ügyészség sajtópert indított Frankel ellen. Vádiratában a Btk. 171., 172. és 173. §-ára hivatkozott.

A sajtóper tárgyalására 1881. március 3-án került sor. Az esküdtszék tagjainak többsége nagypolgár volt, többek között egy közismert gazdag nagykereskedő, Pest legnagyobb gőzmalmának igazgatója, három ügyvéd; munkás természetesen nem volt közöttük, kispolgár is csak egy-kettő.

A bíróság Frankel Leót a hadsereg elleni izgatás, a törvény iránti engedetlenségre való felhívás és sajtóvétség miatt egy és fél évi államfogházra és 600 forint pénzbüntetésre ítélte azzal, hogy a pénzbüntetést behajthatatlansága esetén további hat hónapi államfogházra kell átváltoztatni.

Érdekes az az 1881. március 13-i cikk, amelyben az Arbeiter Wochen-Chronik foglalkozik a tárgyalással és az ítélettel. Többek között ezt írja: »Ha volt valaha tendenciózus per, amelyben nem annyira az ügyre magára, mint a személyre voltak tekintettel, akkor az ez a per volt. Nem a cikket, hanem Frankel Leót, a szociáldemokratát és a Párizsi Kommün volt tagját ítélték el... Nem mint esküdtek ítéltek a vád tárgyává tett cikk felett, hanem mint burzsoák a szociáldemokrata felett és a szociáldemokratát már elítélték, mielőtt a főügyész vád alá helyezte volna.«

A lap megállapítja, hogy a bíróság elnöke az esküdteknek feltett kérdéseket úgy fogalmazta meg, hogy azok félreérthetők voltak. Az esküdtek meg is jegyezték az ítélet után, hogy fel akarták menteni a vádlottat, de a kérdéseket rosszul tették fel, ilyen kérdésekre lehetetlen volt úgy válaszolni, hogy a bíróság felmentő ítéletet hozzon.

Frankel semmisségi panasszal élt az ítélet ellen, de ezt elutasították és 1881. június 8-án letartóztatták, másnap pedig büntetésének kitöltésére Vácra kísérték. Frankel az államfogházban eleinte aránylag kedvező körülmények között töltötte büntetését. Rövidesen érdeklődni kezdett az államfogházzal szemben lévő országos fegyház lakóinak sorsa iránt és tudomására jutottak azok a hajmeresztő brutalitások, amelyek ebben a fegyházban a foglyokkal szemben folytak. Frankel az államfogházból névtelen cikkeket juttatott ki és ezek az Arbeiter Wochen-Chronikban és a svájci Tagwachtban leleplezték a váci állami fegyházban uralkodó állapotokat. A börtönigazgatóság megtudta, hogy ezek a cikkek Frankeltől származnak, mire vele szemben a többi foglyoktól eltérő rendszabályokat alkalmaztak. Nem kaphatott és nem írhatott levelet és látogatót sem fogadhatott. Minden szocialista könyvet és nyomtatványt elvettek tőle.

Frankel államfogház-büntetése 1882. december 9-én telt le, de csak 1883. február 11-én szabadult, mert 600 forintos pénzbírsága fejében még két hónapot kellett fogházban töltenie. A reformista pártvezetőségnek ugyanis eszébe sem jutott, hogy gyűjtéssel vagy más módon megrövidítsék a pártvezér fogságát.

Frankel kiszabadulása után világosan látta, hogy további magyarországi működését a reakció lehetetlenné teszi és a megalkuvó pártvezetőség segítségére nem számíthat. Ezért arra az elhatározásra jutott, hogy visszatér Franciaországba és ott folytatja harcát a világ proletariátusának felszabadításáért. 1883 áprilisában elhagyta Magyarországot, évekig Bécsben élt, majd Franciaországba költözött, elnökölt a II. Internacionále alakuló kongresszusán és 1896-ban bekövetkezett haláláig a II. Internacionále vezérkarában dolgozott.

*

Az 1871-i »hűtlenségi per« és a Frankel Leó ellen lefolytatott büntetőperek feltárása a magyar munkásmozgalom történetírói részéről rá kell hogy döbbentse a magyar jogászokat — különösen a büntetőjoggal foglalkozókat — arra, hogy még hatalmas adósságuk van: fel kell részletesen dolgozni — mégpedig rövid időn belül — azokat a pereket, amelyeket a magyar földesúri és burzsoa osztályok igazságügyi szervei évtizedeken keresztül folytattak a magyar munkásmozgalom harcosaival szemben. A Rákosi-pernek a Magyar Munkásmozgalmi Intézet által történt feldolgozása számunkra is rendkívül hasznos segítség volt a burzsoá jogi nézetek elleni harcban, a burzsoá bíróság »függetlensége« illúziójának végleges szétzúzásában. Újabb segítséget kaptunk most Nemes Dezső és Aranyossi Magda elvtársak munkáiban. Nyilvánvaló azonban, hogy a munkásmozgalommal kapcsolatos politikai bűnügyek részletes feldolgozása a munkásmozgalom történészei mellett elsősorban a jogászok feladata.

Dr. Timár István

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 5. száma.

»Az amerikai agresszorok a bűnös baktériumháború szervezői« c. cikkében *P. Sz. Romaskin* (1—14. old.) rámutat arra, hogy az emberiség legjobbjai évszázadokon át minden tudásukat, erejüket, egész életüket fordították arra, hogy megfékezzék a ragályos betegségeket, ugyanakkor az amerikai imperialista gazemberek újból fel akarják éleszteni e betegségeket és az emberiséget soha nem látott szenvedésekbe kívánják taszítani. Megállapítja, hogy az amerikai politika már »hagyományos« abban a vonatkozásban, hogy kivonja magát minden olyan nemzetközi egyezmény alól, amely az emberek kiirtására irányuló bűnös eszközök betiltására irányul. Ennek igazolására több történelmi példát hoz fel. A baktériumháború alkalmazásával az amerikai imperializmus további fekete lapokat írt az emberiség történetébe. A cikk történelmi visszatekintést nyujt azokról a bűntettekről, amelyeket az amerikai imperialisták terjeszkedési politikájuk megvalósítása során elkövettek. Vázolja a Szovjetunió elleni intervenció folyamán elkövetett bűncselekményeiket, valamint a hitleri támadóerők felélesztésében betöltött szerepüket. Foglalkozik azzal a kérdéssel, milyen hadviselési módot alkalmazott az USA a második világháború alatt, majd részletesen foglalkozik az imperialisták részéről a koreai háborúban követett hadviselési móddal. Miután az imperialisták a koreai nép hősies ellenállásába ütköztek, a hadviselésük mind kegyetlenebbé vált s egyáltalán nem veszik figyelembe a háborúra vonatkozó szabályokat, a vereségektől feldühödve mérges gázok alkalmazásához folyamodtak és bevetették a baktériumfegyvert. Vázolja a hitleri Németország és Japán előkészületeit a baktériumháborúra és megállapítja, hogy az amerikai agresszorok sokszorosan felülmúlták a japán hordák bűntetteit. Foglalkozik a baktériumháborúra vonatkozó bizonyítékokkal. Megállapítja, hogy az amerikai imperialisták elleni harc feltétlenül sikerre fog vezetni és ennek záloga az, hogy a béke híveinek ereje mindjobban növekszik és a frontjuk erősödik.

A. Sz. Fedoszejev: »A szovjet állam gazdasági-szervező munkájáról« c. cikkében (15—25. old.) megállapítja, hogy — tekintettel arra, hogy a régi burzsoa társadalomban nem alakulnak ki a szocialista rendszer kész formái — a gazdaság új szocialista formáit a szovjet államnak kell kialakítania. Ezt a munkát a gazdasági-szervező munkájával végzi el. A szovjet állam nagy átalakító gazdasági-szervező munkája a szocialista gazdasági rendszerre támaszkodik és azt a marxista-leninista elmélet vezeti. A kommunizmus felé haladás a párt és a szovjet állam irányítása és szervezése alatt álló tervszerű fejlődési folyamat. A kommunista társadalom nem épül fel ösztönösen, azt ki kell vívni, fel kell építeni. Ezért bír rendkívüli jelentőséggel a szovjet állam gazdasági-szervező munkája. A cikk részletesen foglalkozik azzal a gazdasági-szervező munkával, amelyet a szovjet állam az első fejlődési szakaszában végzett el, majd megvilágítja a második fejlődési szakasz folyamán elért eredményeket. Vázolja a káderek képzésének kérdéseit, azután rámutat arra, hogy a Szovjetunió hatalmas segítséget nyujt a népi demokratikus országoknak a szocializmus építésében.

U. Kudajbergenov »A szocialista jogtudatról« című cikkének (26—38. old.) fordítását közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

V. F. Kotok »A népi demokratikus Csehszlovákia osztályszerkezetéről« című cikkében (39—50. old.) megállapítja, hogy a csehszlovák alkotmány a társadalmi berendezkedés marxista-leninista felfogásából indult ki és Csehszlovákia társadalmi rendjét a kapitalizmusból a szocializmusba vezető átmeneti rendnek tekinti. Vázolja a népi demokratikus Csehszlovákia kialakulásának történetét, majd hangsúlyozza, hogy a csehszlovák alkotmány a munkát és a dolgozókat helyezi előtérbe s megfosztja a kizsákmányolókat előjogaiktól. Ez azt mutatja, hogy a népi demokratikus Csehszlovákia osztályszerkezetét tekintve, a munkások és dolgozó parasztok állama. A társadalom osztályszerkezetét osztályösszetétele jellemzi, az osztályainak arculata, azok politikai szervezettsége és kölcsönös viszonya. A népi demokratikus Csehszlovákiában a társadalom osztályösszetételét a munkásosztály győzelme határozza meg. Ezután a cikk adatokat sorol fel az ipar és mezőgazdaság szocializálása terén elért eredményekről. Foglalkozik a dolgozó osztályok arculatában beálló változásokkal. Befejezésül megállapítja, hogy a mai Csehszlovákia osztályszerkezete megfelel az első fejlődési szakaszban levő szocialista állam osztályszerkezetének.

N. M. Vasziljev »Okirat — az

állami ellenőrzés megvizsgálásának és felülvizsgálásának legfontosabb okmánya« című cikkét (51—56. old.), valamint *I. T. Goljakov »Népi ülnökök a szovjet bíróságon«* című cikkét (57—65. old.) fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

Ju. B. Ulanovszkij »Milyen területi kérdések merülnek fel a békés rendezés során Japánnal?« című cikkében (66—70. old.) távolkeleti kérdésekkel foglalkozik. A Japánnal kötött ú. n. békeszerződés, melyet az USA kormánya erőszakolt ki, sérti a nemzetközi jogot és nem más, mint az USA és Japán katonai egyezménye. Ezután foglalkozik a »békeszerződés« egyes rendelkezéseivel, majd rámutat arra, hogy a jaltai konferencia és kairói deklaráció teljesen világos rendelkezéseket tartalmaztak távolkeleti területi kérdések rendezésére. Az ú. n. »békeszerződés« megsértette ezeket az egyezményeket atekintetben is, hogy több olyan szigetet kivon Japán szuverenitása alól, amelyek a japán népet jogosan megilletik. Ezután a cikk foglalkozik a Szovjetuniónak Dél-Szahalinra és a Kurili-szigetekre vonatkozó jogával.

O. V. Bogdanov »Az amerikai nemzetközi jogi elmélet az imperialista terjeszkedés szolgálatában« című ismertetését (70—73. old.), továbbá *»A szovjet minisztérium kollégiumi munkájának fontos területe«* c. ismertetést (73—74. old.) fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény. *»A népi demokratikus országokban«* cím alatt ismerteti (75. old.) a folyóirat a budapesti Állam- és Jogtudományi Intézet munkáját.

»A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségében« cím alatt (76—79. old.) közli a folyóirat a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének tanácsa által a világ jogászaihoz, továbbá a Biztonsági Tanácshoz intézett felhívásokat, az USA fegyveres erői részéről Koreában elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálásának eredményei tárgyában hozott határozati javaslatot, valamint az egységes, demokratikus és békeszerető Németország megteremtése érdekében kibocsátott határozati javaslatot és a Brandweiner professzor elbocsátása elleni tiltakozást.

A *»Könyvismertetések«* rovatban *I. N. Ananov* ismerteti *Vlaszov »Szovjet államapparátus«* című könyvét (80—82. old.). (Az ismertetés fordítását közli a Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.) Ugyane rovatban *Sz. A. Pokrovszkij* és *E. B. Peszkov »Az orosz politikai elmélet történetének meghamisítása az amerikaiak részéről«* cím alatt (82—88. old.) foglalkozik az amerikai burzsoa íróknak azokkal a törekvéseivel, amelyek arra irányulnak, hogy csökkentsék Oroszország jelentőségét és szerepét a forradalmi gondolkodás fejlődésében.

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

Mario Berlinguer olasz szenátor, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége Tanácsa tagjának látogatása a Magyar Jogász Szövetségben

Mario Berlinguer olasz szenátor, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Tanácsának tagja augusztus 27-én budapesti tartózkodása alkalmából ellátogatott a Magyar Jogász Szövetségbe, ahol tiszteletére sajtófogadást rendeztek.

Dr. Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára üdvözölte a vendéget, a magyar jogászok megjelent képviselőit és a meghívott újságírókat. Üdvözlő szavaiban megemlítette, hogy Berlinguer szenátor főmegbízottja volt annak a bizottságnak, amely az olasz háborús bűnösök megbüntetésére alakult. Gondosan tanulmányozta azoknak a pereknek anyagát is, melyek a népi demokráciákban folytak kémek, árulók és kártevők ellen. Berlinguer szenátor a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének berlini kongresszusán kifejtette, hogy ezekben a perekben a legnagyobb gonddal őrködtek a védelem szabadságának biztosításán. Az imperialista országokban ezzel szemben semmibe veszik a védelem jogait a kommunisták és a békeharcosok ellen indított perekben.

Ezután Szladits Károly akadémikus köszöntötte a békéért és a haladás ügyéért küzdő haladó olasz jogászok képviselőjét.

Berlinguer szenátor köszönetet mondott azért a meleg fogadtatásért, amellyel Magyarországon találkozott és hangsúlyozta, hogy ez a fogadtatás is egyik megnyilvánulása annak a rokonszenvnek, amellyel a szocializmust építő magyar népi demokrácia viseltetik az olasz néppel, a Togliatti elvtárs vezette Olasz Kommunista Párttal szemben. Annak a rokonszenvnek újabb megnyilvánulása ez, amellyel a magyar nép a tudósok, zenészek, Leonardo da Vinci reneszansz Itáliájával szemben érez és mindig érzett a történelem során Garibaldi Olaszországa iránt. Hálával emlékezett meg Berlinguer szenátor a magyar szakszervezetek és a magyar nép segítségéről, amelyet az olasz népnek az árvízsujtotta vidéken nyujtottak.

Rendkívül nagy hatással volt reám — mondotta — az a hatalmas méretű építkezés, amely a szocializmus útján haladó Magyarországon folyik. A magyar dolgozó nép, a magyar munkásosztály szeretett vezére, Rákosi Mátyás elvtárs vezetésével mind nagyobb eredményeket ér el. Az építésnek ez a hatalmas harca a Szovjetunió segítségével történik, amely segítségnek rendkívül sokat köszönhet Magyarország azon a fejlődési úton, amelyen halad. A magyar nép mélységes szocialista meggyőződéséből és öntudatából nőnek ki ezek a sikerek; ebből nőtt ki Sztálinváros, amit ma meglátogatott. A magyar népben eleven erővel él az elszánt békeakarat. Ezek olyan tények, amelyek előtt semmivé válnak az imperialisták ostoba rágalmai, vádaskodásai a magyar népi demokrácia ellen.

A feltett kérdésekre válaszolva elmondotta Berlinguer szenátor, hogy az olasz demokratikus jogászoknak jelentős részük van az olasz parasztok harcának eddig elért sikereiben és abban, hogy az olasz kormány engedményeket volt kénytelen tenni ebben a kérdésben. Az olasz alkotmány biztosítja az emberi szabadságjogokat és előírja, hogy földreformot kell létrehozni. Ezzel kapcsolatosan is állandó harcot folytatnak az olasz demokratikus jogászok az alkotmány érvényre juttatása érdekében és állandó harcban állnak a Vatikánnal annak érdekében, hogy a klérus, amely a maga részéről szabadon fejtheti ki tevékenységét, ezt a szabadságát ne használja politikai kalandokra és a reakció támogatására.

Az olasz nép és a demokratikus olasz jogászok békeharcára vonatkozólag elmondotta, hogy Olaszország volt az összes tőkés országok közül az, amelyik a legtöbb aláírást gyűjtötte a békefelhívásra. Az eredmények és sikerek elsősorban a kommunista és szocialista párt harcos egységének az eredményei.

A berlini kongresszus előtt a demokratikus jogászok olaszországi szövetsége nem fejtette ki mindazt az energiát, amely erejéből telt volna. Azóta az olasz jogászok fokozták tevékenységüket és azóta már megfeszített erővel dolgoznak. A Szövetség munkájában számos magasrangú bíró, egyetemi magántanár és hírneves ügyvéd vesz részt. Az Olasz Jogász Szövetség munkájának középpontjában a békeharc áll és a jogászok a közvélemény tájékoztatásával, beszédekkel harcolnak azok ellen a megtorlások ellen, amelyeket az olasz kormány a békeharcosok ellen alkalmaz.

A Magyar Jogász Szövetség ünnepélye az Alkotmány törvénybeiktatásának 3. évfordulója alkalmából

1952. augusztus 19-én d. u. ½6 órakor a Magyar Jogász Szövetség az Igazságügyminisztériummal közösen ünnepélyt rendezett alkotmányunk törvénybeiktatásának 3. évfordulója alkalmából. Az igazságügyminisztériumi szakszervezet kultúrgárdájának rövid műsora után Szamel Lajos rendőrszázados, belügyminisztériumi csoportvezető mondott ünnepi beszédet. A megjelent jogászok lelkesen ünnepelték a hároméves magyar alkotmányt, a Magyar Dolgozók Pártját és vezérét, Rákosi Mátyás elvtársat.

A Magyar Jogász Szövetség vidéki helyi csoportjai valamennyien résztvettek a helyi igazságügyi hatóságok, illetőleg a Városi Tanács által rendezett ünnepélyeken.

A görög demokratikus jogászok köszönő levele a Magyar Jogász Szövetségnek

A görög demokratikus jogászoktól a következő levelet kaptuk:

Kedves Kartársak!

Nagy örömmel kaptam meg a »*Beloiannisz-gyilkosság*« című kiadványukat, amelynek egy példányát szívesek voltak nekem megküldeni.

Szeretnék rámutatni ez alkalommal, milyen hálával fogadta népünk a magyar jogászok és az egész magyar nép harcát nemzeti hősünkért, Nikosz Beloianniszért és menynyire megszilárdította e harc népünk elhatározását, hogy a végső győzelemig küzdünk. E vállvetett harc bebizonyította, hogy a népek egységesen harcolnak szabadságuk és a béke megvédéséért és ha egységesek, legyőzhetetlenek is. Hálásak vagyunk Önöknek kedves Kartársaink, hogy újra bizonyságot tettek előttünk a békeszerető népek egységéről.

Arra kérem Önöket, adják át a magyar jogászságnak és különösen főtitkáruknak, Kovács Istvánnak a görög demokratikus jogászok rokonszenvének kifejezését.

Testvéri üdvözlettel:

Milt. Porphyrogenis s.k.

A második szegedi szovjetjogi tanfolyam

A Magyar Jogász Szövetség kiterjedt oktatási tevékenységének legfontosabb ágazatát alkotta a legutóbbi két esztendőben a szovjetjogi tanfolyamoknak a Magyar-Szovjet Társaság jogtudományi szakosztályával együttműködésben történt megrendezése. Vidéki jogászcentrumaink közül már az 1950/51. oktatási évadban Szegeden, majd Pécsett került megrendezésre a szovjetjogi tanfolyam. Az első szegedi szovjetjogi tanfolyam eredményeiről és tanulságairól a Jogtudományi Közlöny 1951. évi 6. számában közöltünk beszámolót (343—344. l.).

Második szegedi szovjetjogi tanfolyamunk 1951. november 20-án kezdődött és 1952. június 24-én ért véget. Az eredetileg tervezett 22 előadásból 20 került ténylegesen megtartásra. Az előadások közül 2 államelméleti és államjogi, 11 polgári jogi és kolhozjogi, 7 pedig büntetőjogi tárgyú volt. Tanfolyamunkon a szovjet szocialista államról és jogról szóló két közös bevezető előadás után az előadások — a budapesti tanfolyamhoz hasonlóan — egyrészt polgári jogi, másrészt büntetőjogi *tagozatban* folytak. Az egyes tagozatok keretében tartott előadások is általában ugyanolyan tárgyúak voltak, mint a budapesti tanfolyam. Eltérés volt az, hogy a polgári jogi tagozat keretében külön előadásokat állítottunk be a szovjet agrárpolitika tudományos alapjairól, a szovjet tervgazdálkodás fejlődéséről, a szovjet kártérítési jogról és a szovjet polgári eljárásról.

A tanfolyam *előadóinak* zöme a Szegedi Tudományegyetem állam- és jogtudományi karának professzoraiból és tanszemélyzetének értékes fiatal káderéiből került ki, de több előadást tartottak a szegedi bíróságok és a szegedi ügyvédi kamara tagjai is.

Az előadásokat *minden héten* igyekeztünk megtartani; az időnként mutatkozott *megszakításoknak* az volt az oka, hogy többször hangzottak el Szegeden olyan, a jogászságot érintő nagyjelentőségű alkalmi előadások (így dr. Décsi Gyula, az igazságügyminiszter első helyettese, dr. Kovács István jogászszövetségi főtitkár, dr. Timár István igazságügyminisztériumi főoszt. vezető és dr. Vas Tibor egyetemi tanár, az Állami és Jogtudományi Intézet igazgatója előadásai), amelyekre tekintettel a szovjetjogi tanfolyam akkor esedékes előadásait elhalasztottuk, hogy ezzel is biztosítsuk a szegedi jogászoknak a szóbanlévő különleges előadásokon való teljes számú megjelenését.

A megtartott előadások közül 10-ről készítettek számunkra az előadók írásos *vázlatot*, amelyeket lesokszorosítottunk és a tanfolyam hallgatói között szétosztottunk.

A tanfolyamon való *részvételre* 153 dolgozó jelentkezett, közelebbről 43 bírósági és ügyészségi dolgozó, 65 ügyvéd, 12 tanácsi alkalmazott, 5 rendőrtiszt és tiszthelyettes, 27 üzemi dolgozó és 1 pedagógus. Közülük 61-en látogatták egészen rendszeresen a tanfolyam előadásait és ezek részére a tanfolyam befejeztével látogatási bizonyítványt adtunk ki. Meg kell állapítanunk, hogy a legnagyobb szorgalommal a szegedi ügyvédi kamara tagjai vettek részt az előadásokon, de szép számban voltak jelen a bírák és ügyészek is. Dícséretreméltó volt a Csongrád megyei tanács dolgozóinak fáradozása is, akik Hódmezővásárhelyről jártak át az előadásokra. Sajnálatos, hogy a szegedi városi és járási tanácsok alkalmazottait nem sikerült a tanfolyam hallgatására megfelelő számban mozgósítanunk. Nagy örömmel fogadtuk az üzemi dolgozók jelentkezését a tanfolyamra; közülük, sajnos, számosan lemorzsolódtak, de a megmaradtak rendkívül lelkesedéssel és buzgalommal vettek részt az előadásokon.

Érdemes megjegyezni, hogy a tanfolyam legtöbb hallgatója *mindkét* tagozat előadásaira jelentkezett és csupán igen kevesen voltak olyanok, akik csak a polgári jogi vagy csak a büntetőjogi tagozat előadásait hallgatták. Különösen a bírákat és az ügyvédeket ugyanis mindkét tagozat előadásai egyformán érdekelték. Két év tapasztalatai alapján meggyőződésünk, hogy a jövőben az *államigazgatási dolgozók* bevonása és érdeklődésének biztosítása céljából — akár külön tagozat formájában, akár anélkül — fokozottabb mértékben kell a szovjet államigazgatás intézményeit és működésüket behatóan ismertető előadásokat tartanunk.

Ki kell emelnünk, hogy a második szegedi szovjetjogi tanfolyam keretében folytatott munkánknak új lendületet adott a *Magyar-Szovjet Társaság* szegedi jogtudományi szakosztályának 1952. február 16-án történt formaszerű megalakulása. Ettől kezdve a Magyar-Szovjet Társaság országos jogtudományi szakosztálya, valamint Csongrád megyei és Szeged városi titkársága tanfolyamunkat az addiginál is intenzívebb segítségben részesítette, amelyért ezúttal is kötelességünknek tartjuk őszinte köszönetet mondani. Hálásak vagyunk természetesen azért az állandó támogatásért is, amelyet a *Magyar Jogász Szövetség* országos központjától élveztünk.

A tanfolyam *publicitása* szempontjából nagy jelentősége volt annak, hogy az előadásokra vonatkozó hirdetményeinket és az azokról való beszámolóinkat a Magyar Dolgozók Pártja szegedi sajtóorgánuma, a Délmagyarország rendszeresen közölte.

Megemlítjük még, hogy a Magyar Jogász Szövetség ottani helyi csoportjától érkezett megkeresésre a tanfolyam előadásai közül négyet (májusban és júniusban) *Hódmezővásárhelyen* is megtartottunk az ott működő bírák, ügyészek és ügyvédek számára.

A második szegedi szovjetjogi tanfolyamot általánosságban — és egyúttal az 1950/51. oktatási évadban rendezett első tanfolyamunkkal való összehasonlításban — értékelve, megállapíthatjuk, hogy bár a tanfolyam hallgatóinak létszáma valamivel kevesebb volt az első tanfolyam résztvevőinek számánál, a mostani második tanfolyam határozottan *fejlődést* jelentett és értékes eredményeket hozott. A fejlődés egyrészt az előadások számának közel kétszeresére növekedésében mutatkozott, másrészt pedig abban, hogy a tanfolyamot rendszeresen látogatók az élenjáró szovjet jogrendszer intézményeit az elhangzott előadások és a kapott irodalmi utalások alapján sokkal részletesebben tanulmányozhatták. Az érdeklődést ebben az irányban ma már nemcsak kampányszerűnek, hanem rendszeresnek és állandónak mondhatjuk, ami legfőbb biztosítékát nyujtja annak, hogy a szovjet szocialista jog elmélyült tanulmányozásának előmozdítása terén további komoly sikereket fogunk elérni.

Dr. Martonyi János

A Magyar Jogász Szövetség oktatási programmjának előkészítése az 1952—53. évi oktatási évadra

A Magyar Jogász Szövetség titkársága augusztus 23-án ülést tartott. A titkárság elkészítette azt az oktatási programm-javaslatot, amelyet a Magyar Jogász Szövetség szeptember 4-ére összehívott elnöksége elé terjesztenek. A javaslat szerint az 1952/53. oktatási évadban a Magyar Jogász Szövetség tagjai a következő oktatási formákban vehetnek részt:

a) szakmai továbbképző előadássorozat,

b) szovjetjogi tanfolyam,

c) vállalati ügyészi tanfolyam,

d) ügyvédjelöltek gyakorló összejövetelei.

Az elnökségi ülés határozata alapján az előadássorozatok részletes oktatási anyagát, a jelentkezés módját, az egyes előadások időpontját a Magyar Jogász Szövetség tagjaival körlevélben közlik és közzéteszszük a Jogtudományi Közlönyben is. A szakmai továbbképző előadássorozat programmját alább közöljük.

A Magyar Jogász Szövetség szakmai továbbképző előadássorozata az 1952/53. oktatási évben

A Magyar Jogász Szövetség az elmult évekhez hasonlóan az idén is megszervezi a szakmai továbbképző előadássorozatot.

Az előadássorozat programmja a következő:

1. 1952. október 10. (péntek): A Központi Vezetőség júniusi útmutatása és a jogászok feladatai c. előadás. Előadó: *dr. Kovács István*, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára.

2. 1952. november 6. (csütörtök): A Nagy Októberi Szocialista Forradalom jelentősége, hatása a szocialista jog fejlődésére c. előadás. Előadó: *dr. Vas Tibor*, a jogtudományok kandidátusa, az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója.

3. 1952. november 28. (péntek): Hogyan akadályozta a klerikális reakció jogunk fejlődését c. előadás. Előadó: *dr. Alapy Gyula*, államügyészségi elnök.

4. 1952. december 19. (péntek): Sztálin elvtárs tanításainak jelentősége a jog és jogtudomány területén c. előadás. Előadó: *dr. Szabó Imre*, akadémikus, I. M. főoszt. vez.

5. 1953. január 16. (péntek): Az új polgári eljárási jog c. előadás (a Pp. elvei, indokolása, életbeléptetése). Előadó: *dr. Beck Salamon*, a jogtudományok kandidátusa, egyet. tanár.

6. 1953. február 13. (péntek): Az új családjogi kódex c. előadás. Előadó: *dr. Bacsó Ferenc*, I. M. oszt. vez.

7. 1953. március 13. (péntek): A nemzetközi jogászmozgalom eredményei c. előadás. Előadó: *dr. Bernát Pál*, ügyvéd.

8. 1953. április 10. (péntek): Államunk és jogunk fejlődése a felszabadulás óta c. előadás. Előadó: *dr. Halász Pál*, egyetemi tanszékvezető.

9. 1953. május 8. (péntek): Az új magyar büntetőeljárási jog c. előadás. Előadó: *dr. Halász Sándor*, I. M. oszt. vez.

10. 1953. június 5. (péntek): Az új ügyvédi magatartás c. előadás. Előadó: *dr. Barna Imre*, a Budapesti Ügyvédi Kamara főtitkára.

11. 1953. június 26. (péntek): *Zárókonferencia.* (Az oktatási év munkájának értékelése, a kiváló munkát végzett hallgatók és konzultációvezetők megjutalmazása.)

Minden előadást két héttel utána konzultáció követ. A munkaközösségi ügyvédek oktatásban való részvételéről a munkaközösség vezetője gondoskodik, aki — a nála történt összeírás alapján — az oktatásra jelentkező munkaközösségi tagok névsorát és adatait közli a Jogász Szövetség oktatási osztályával. A Jogász Szövetségi tagok részére az előadássorozatok megindulásáról értesítést küldenek ki. Az értesítéshez csatolt válaszlapon vagy pedig személyesen jelentkezhetnek a kartársak a Szövetség oktatási osztályán (Budapest, V. Szemere-u. 10., fszt. 4.).

TARTALOM: Rákosi Mátyás a kormány élén. — *Dr. Schleiffer Pál:* Az új polgári perrendtartás általános rendelkezései. — *Dr. Szigligeti Viktor:* A bíróságok gyakorlata a házassági bontóperekben. — *Dr. Antalffy György:* A Német Demokratikus Köztársaság államosítási jogszabályaival kapcsolatos egyes kérdésekről. — *Dr. Perényi József:* A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése. — *Dr. Farkas József* (Állam- és Jogtudományi Intézet): A szocialista eljárási jogi alapelvek érvényesülése az új csehszlovák polgári peres eljárásban. — *Szemle:* Az új tanév megnyitása. — *Mónus Lajos:* »A kötbér és kártérítés, mint a tervszerűség mutatószámai«. — *Dr. Magyar Andor:* Hozzászólás egy Legfelsőbb Bírósági végzéshez. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Dr. Timár István:* Két új történelmi munka a magyar munkásmozgalomról. — *Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 5. száma.) — A *Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény (kettős szám).

СОДЕРЖАНИЕ: Матиас Ракоши во главе правительства. — *Др. П. Шлайфер:* Общие постановления нового гражданского процессуального кодекса. — *Др. В. Сигхигети:* Судебная практика в делах о расторжении брака. — *Др. Д. Анталфи:* О некоторых вопросах, связанных с юридическими нормами о национализации в Германской демократической республике. — *Др. Й. Перени:* Условное назначение наказания. — *Др. Й. Фаркаш* (Институт Государствоведения и Права): Осуществление принципов социалистического процессуального права в новом чехословацком гражданском процессе. — *Обзор:* К открытию нового учебного года. — *Л. Монуш:* »Пеня и возмещение ущерба как показатели плановости«. — *Др. А. Мадяр:* К одному определению Верховного Суда. — Из определений Верховного Суда. — *Литература по вопросам права: Др. И. Тимар:* Два новых произведения о венгерском рабочем движении. — *Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати. (Советское государство и право 1952 г, № 5.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Приложение:* Обзор статей по советскому праву (двойной номер).

SOMMAIRE: Mathias Rákosi à la tête du gouvernement. — *Pál Schleiffer, docteur en droit:* Les dispositions générales de la nouvelle procédure civile. — *Viktor Szigligeti, docteur en droit:* La pratique judiciaire dans les procès de divorce. — *György Antalffy, docteur en droit:* Sur certaines questions en connexion avec les règles juridiques relatives à la nationalisation dans la République Démocratique Allemande. — *József Perényi, docteur en droit:* Sursis à l'exécution de la peine. — *József Farkas, docteur en droit* (Institut des sciences politiques et juridiques): L'application des principes concernant les règles de procedure dans la nouvelle procedure civile tchécoslovaque. — *Revue:* L'ouverture de l'année scolaire. — *Lajos Mónus:* «Pénalité et dommages-intérêts en tant qu'indices du procédé planifié». — *Andor Magyar, docteur en droit:* Intervention concernant un décret de la Cour Suprême. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: István Timár, docteur en droit:* Deux nouvelles oeuvres d'histoire sur le mouvement ouvrier hongrois. — *Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo No. 5. de l'année 1952.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique (numéro double).

INHALT: Matthias Rákosi an der Spitze der Regierung. — *Dr. Pál Schleiffer:* Die Allgemeinen Bestimmungen der neuen Zivilprozessordnung. — *Dr. Viktor Szigligeti:* Die Rechtspraxis der Gerichte in der Ehescheidungsprozessen. — *Dr. György Antalffy:* Über einzelne mit den Verstaatlichungs-Rechtsnormen der Deutschen Demokratischen Republik zusammenhängende Fragen. — *Dr. József Perényi:* Bedingter Aufschub der Vollstreckung der Strafe. — *Dr. József Farkas* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaft): Die Anwendung der sozialistischen Verfahrensrechtsgrundsätze in der neuen tschechoslowakischen Zivilprozessordnung. — *Rundschau:* Eröffnung des neuen Schuljahres. — *Lajos Mónus:* »Pönale und Schadenersatz als Indizes der Planmässigkeit«. — *Dr. Andor Magyar:* Bemerkungen zu einem Beschluss des Obersten Gerichtes. — Aus den Entscheidungen der Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Dr. István Timár:* Zwei neue Geschichtswerke über die ungarische Arbeiterbewegung. — *Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Sowjetskoe Gosudarstvo i Prawo Nr. 5. a. d. J. 1952.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Beilage:* Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen (Doppelnummer).

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.– Ft. – Egyes szám ára: 8.– Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó mb. vezetője. 527189. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 10. szám Budapest, 1952. október hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa

A Bolsevik Párt története a szovjetnép története. A szovjetnép története az egész emberiség ama új korszakának a története, amely az igazi (a gazdasági) szabadság megteremtésének, az emberiség »igazi történetének« a kezdetét jelenti.

Rövid pár év alatt zajlott le az az emberfeletti szívósságot, Leninnek-Sztálinnak a tudását, forradalmi tapasztalatát igénylő harc, amelyet Lenin és Sztálin a »valóságos párt« megteremtéséért vívtak. A »forradalommal hivatásszerűen foglalkozó« orosz hazafiaknak ez az új típusú csapata, az orosz proletariátus élcsapata megvalósította a föld egyhatod részén az emberiség legjobbjainak legmerészebb álmát: a szocializmust. A szovjetnép Lenin-Sztálin pártjának a vezetése alatt és a párt élén a nagy Sztálin vezetésével, nemcsak felépítette a szocialista államot, a szocialista népgazdaságot, a szocialista kultúrát, hanem meg is védte azt az ezer formában támadó belső és külső ellenséggel szemben. Nemcsak saját eredményeit, saját országát védte meg, hanem a német és japán fasiszták szétzúzásával az egész emberiséget a legszörnyűbb sorstól mentette meg. A fasizmus megsemmisítése, a Vörös Hadseregnek ez a ragyogó haditénye, megteremtette a szocializmust építő államok létrejöttének a lehetőségét. A Bolsevik Párt történetének e kiemelt eseményei és azoknak fel nem sorolható dicsőséges sora, a Kínai Népköztársaságnak, a Német Demokratikus Köztársaságnak a létrejötte, a 800 milliós béketábor, a sztálini természetátalakítások első részlegeinek megvalósulásai, mind-mind Leninnek és Sztálinnak s az ő halhatatlan tanításaiknak, pártjuknak és a szovjetnép általuk irányított teremtő munkájának a himnusza.

A Bolsevik Párt dicső történetének szakaszait az egymást követő pártkongresszusok jelzik. A pártkongresszusok mérik a megtett útszakasz eredményeit, értékelik azokat. Ebből az értékelésből vont tanulságok hasznosításával, a marxizmus-leninizmus tanításaiból nyert előrelátás alapján megvilágítják a következő útszakaszt, megszabják annak programmját.

A történelem e grandiózus útjelzőinek első sorát a VI. pártkongresszus zárja le.

A VI. pártkongresszus után olyan útszakasz következik, amely az emberiség történelmének legnagyobb — a világon semmivel össze nem mérhető — eseményét foglalja magában: a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat.

Most ünnepeljük November 7-nek, a világtörténelem legnagyobb eseményének, a kizsákmányolásmentes élet születésének 35. évfordulóját.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom törte át először a kapitalizmus világot átfogó frontját. Az orosz proletariátus ebben a forradalomban semmisítette meg saját országában embernek ember által való kizsákmányolását és megnyitotta a szocialista világforradalom útját, az emberiség igaz történetének korszakát.

November 7. a legigazibb, a legnagyobb ünnep mindenki számára, aki a »mindenkinek mindenki ellen való harca« helyett a békét akarja. A legigazibb, a legnagyobb ünnep mindenki számára, aki pusztulását akarja annak a társadalmi rendszernek, amelynek a célja: ». . . a maximális tőkés profit biztosítása az adott ország lakossága többségének kizsákmányolása, tönkretétele és nyomorba döntése útján; más országok, különösen az elmaradt országok népeinek leigázása és rendszeres kifosztása útján, végül pedig háborúk és nemzetgazdaság militarizálása útján . . .« A legigazibb, a legnagyobb ünnep mindenki számára, akinek célja: ». . .az egész társadalom anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása a szocialista termelés szüntelen fejlesztése és tökéletesítése útján, a legfejlettebb technika útján . . .«[1] a szocializmus, a kommunizmus megvalósítása.

November 7. a magyar népi demokráciának is legnagyobb, legigazibb ünnepe. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének köszönhetjük a szabad, fejlődő, naponta még szebb és eredményesebb jövőt biztosító jelent. A bennünket is felszabadító dicső Vörös Hadsereg, szocialista építő munkánkhoz, tudományaink fejlesztéséhez felmérhetetlen segítséget nyujtó szovjet gazdaság és szovjet tudományok, — mind a Nagy Októberi Szocialista Forradalom termékei. Mindent, ami életszínvonalunkat emeli; ami az emberről való gondoskodást jelenti; ami szebbé, jobbá, biztonságosabbá teszi életünket; a szocialista kultúrát, szocialista erkölcsöt, szocialista jogot — mind a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak köszönhetjük.

[1] Sztálin: A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban.

1918 márciusban ült össze — akkor már, mint az állammá szervezett proletariátus élcsapatának a kongresszusa — a VII. pártkongresszus.

Roppant feladatok állottak e kongresszus előtt. Az államügyekben járatlan proletariátusnak meg kellett szerveznie és szilárdítania a megszerzett államhatalmat. Emellett mind az állam, mind a gazdaság megszervezésénél egészen új utakon kellett elindulni; új, eddig ismeretlen eszközöket kellett kipróbálni és alkalmazni.

Azonban a világ legforradalmibb, legáldozatkészebb munkásosztályának élcsapata élén két emberóriás állott: Lenin és Sztálin. Kommunisták nem ismernek kilátástalan helyzetet, kommunisták előtt nincs megoldhatatlan probléma. A kongresszus számbavette az eseményeket, a viszonyokat — értékelte azokat. Programmot adott, döntött a feladatok sorrendjében.

Most, amikor a XIX. pártkongresszust üdvözöljük és megkíséreljük néhány ünnepi szó keretében megközelíteni annak jelentőségét, a kongresszusban megnyilvánuló elvhűséget, forradalmi alkotó következetességet — ki kell ragadnunk a VII. pártkongresszus anyagából egy-két fővonást, amelyek ezt az elvhűséget, ezt a következetességet különösen jellemzik.

Legjellemzőbb Lenin-Sztálin pártjára — a VII. Pártkongresszus vonatkozásában — az a tény, hogy a proletárdiktatúrává szervezett orosz proletariátus pártja, a hatalomra jutását követő első kongresszusán mindenekelőtt a béke mellett szállt síkra. E kongresszus legfőbb feladatának a béke megvalósítását tekintette. Szétzúzta a párton belül intrikáló »baloldali kommunistákat«, a békekötést szabotáló trockistákat és a béke mellett döntött.

Nem kevésbbé jellemző a Marx-Engels-Lenin-Sztálin tanítása alapján és Lenin-Sztálin gyakorlati vezetésével harcoló Bolsevik Pártnak az a kongresszusi programmpontja, amellyel a VII. kongresszus az állami fegyelem, a munkafegyelem megtartását, a népgazdaság javainak őrzését és számbavételét, mint a proletárdiktatúra fennmaradásának elengedhetetlen feltételét jelölte meg.

Hosszú és dicsőséges az az út, amelyet a világ első szocialista államát létrehozó és irányító párt a maga VII. kongresszusától a XIX. kongresszusáig megtett. Ebbe az útszakaszba esik a kapitalizmusnak, a kapitalizmus szervezeti és gazdasági maradványainak végleges megsemmisítése. E történelmi szakasz lapjai számolnak be az országon és párton belüli ellenség végleges megsemmisítéséről. Ez a történelmi útszakasz zárja magába a szocializmus végleges felépítésének történetét és a befejezett szocializmus tényét dokumentáló Sztálini Alkotmány megalkotását.

A VII. pártkongresszus kiemelésével és ezen keresztül a kongresszust megelőző és követő történelmi szakaszok elhatárolásával, 1917 Októberének egyedülálló és mindenekfölé magasló jelentőségére kívánunk rámutatni.

Ezt a vonalat követve a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. kongresszusánál akkor is meg kellene állnunk, ha nem kifejezetten ezt a kongresszust akarnánk üdvözölni. A VII. pártkongresszus az emberiség történetének legnagyobb eseményét magábanfoglaló történelmi időszak után ült össze. A XIX. pártkongresszus az emberiség történetének második és harmadik legnagyobb jelentőségű eseményeit magábazáró történelmi útszakaszt értékelte és a következő útszakaszra adott programmot. A két esemény, amely az Októberi Nagy Szocialista Forradalom után legdöntőbb jelentőségű az emberiség sorsában: a fasizmus fölötti győzelem és Kína felszabadulása.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. kongresszusa az ötödik ötéves terv programmját határozta meg. Ez az első kongresszus, amely konkréten először foglalkozik a kommunizmus építésével, amely a kommunizmus megvalósítását programmszerűen belevitte életünk valóságába, életünk hétköznapjaiba.

Akadhat-e az emberiség ügyéért lelkesedő, embernek ember által kizsákmányolása ellen küzdő ember, akit ne lelkesítene még több munkára, még nagyobb küzdelemre az a tény, az a tudat, hogy a kommunizmus küszöbén állunk, hogy munkánk a nagy szovjetnép építkezésén át belenyúlik a kommunizmus valóságos, »folyamatbanlévő« építkezésébe?

Akadhat-e éperzékű, éperkölcsű ember, aki ne érezne izzó gyűlöletet a hitleri tébolyban tajtékzó imperialista szörnyetegek és titóista szolgáik ellen, akik szeretnék meghiúsítani ezt az építést; akik a világot, hazánkat, Budapestünket, Sztálinvárost és falvainkat, munkánk eredményeit a koreai városok, falvak sorsára szeretnék juttatni?

A nagy szovjetnép élcsapatának, az »egy nézetet valló kommunisták harcos szervezetének« XIX. kongresszusa a saját ereje és a mögötte felsorakozott 800 milliós béketábor erejének tudatában folytatja azt a békepolitikát, amelyet már a VII. pártkongresszuson kinyilvánított és amely azóta is következetesen megnyilvánul minden ténykedésében. A XIX. pártkongresszus is kinyilvánította készségét a békés együttműködésre minden állammal. Ugyanekkor azonban figyelmeztette a háborús gyujtogatókat, hogy a Szovjetuniónak már vannak tapasztalatai, hogyan kell harcolni az agresszorok ellen és megtanulta, hogyan kell ütni őket.

A XIX. pártkongresszus a kongresszus résztvevőinek összetételében is tükrözi a XVIII. kongresszus óta lezajlott világrengető eseményeket. A testvérpártok küldöttei között ott vannak a Kínai Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a népi demokráciák kommunista pártjainak képviselői. Ez a kép egymagában is szemléltetően mutatja a szocialista forradalom kiszélesedését és eredményeinek a megszilárdulását.

A kongresszus erőteljesen hangsúlyozta a XVIII. pártkongresszuson az államelméletre vonatkozólag elhangzott sztálini tanítást. Ennek a tanításnak alapos ismerete nélkül, anélkül, hogy ez vérünkké ne válnék, népi demokráciánkban sem lehet állami funkciót kellő módon, kellő felelősséggel ellátni.

A párt módosított szervezeti szabályzata kifejezi, hogy a párttagok a pártfegyelem mellett az állami fegyelmet szigorúan megtartani és megtartatni kötelesek. Rendkívül figyelemreméltó a szervezeti szabályzatnak az igazmondásra, az igazság

el nem ferditésére vonatkozó parancsa. A Szovjetunió Kommunista Pártjának ebben az alkotmányában foglalt magatartási szabályokra minden haladó szellemű embernek, mint a legmagasabbrendű erkölcsi szabályokra kell tekinteni.

A XIX. pártkongresszus az ötödik ötéves tervvel, a kommunizmus gigászi építkezésének tervével; a kongresszusi felszólalásokban, határozatokban foglalt megállapításokban hatalmas erejű fegyverrel látta el a pártot és az egész haladó emberiséget.

E fegyverek között is legkiemelkedőbb Sztálin elvtársnak a közelmultban, majd pedig a kongresszus előestéjén nyilvánosságra hozott két halhatatlan munkája: »Marxizmus és a nyelvtudomány kérdései«, valamint a »Szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban«.

A legteljesebb mértékben forradalmi erejű az a hatás, amit e két sztálini munka egész tudományos és gyakorlati tevékenységünkre gyakorol. Igy például a jog fogalmára vonatkozó ismereteink, elképzeléseink és további kutatásaink fejlesztése tekintetében roppant lehetőségeket és eszközöket nyujtanak e munkákban foglalt megállapítások. A »Marxizmus és a nyelvtudomány kérdései« című munkában foglalt sztálini tanítás alapján minden jogásznak tudnia kell, hogy a szocialista jog — amely csak a szocialista felépítmény részeként létezhet — csak annyiban nevezhető jognak, amennyiben a szocialista gazdasági rendet és csak ezt a rendet szolgálja. Nem mondhatjuk a szocialista építés eszközének azt a jogot, azt a jogalkalmazást, amely a szocialista gazdasági rend alapját jelentő társadalmi tulajdon és munkafegyelem megsértését nem olyan módon és mértékben bünteti, hogy annak megfelelő visszatartó, nevelő hatása legyen.

»A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című művében Sztálin elvtárs kristálytiszta helyzetet teremtett a háború és béke szükségszerűsége és elkerülhetetlensége kérdésében fennálló ideológiai bizonytalanságban. A béke fenntartásának a lehetőségére vonatkozó előző sztálini szózat sziklaszilárdsága mellett ugyanolyan sziklaszilárdan áll a kapitalista államok közötti háború elkerülhetetlenségére vonatkozó lenini tanítás igazsága.

Sztálin elvtársnak ebből a munkájából idéztük azt a két megállapítást, amelyek a kapitalizmus és szocializmus alapvető törvényeinek fővonásait tartalmazzák. E két jellemzés legmélyrehatóbban és legszemléltetőbben mutatja a két rendszer közötti áthidalhatatlan szakadékot. Ez a két sztálini jellemzés ragyogó megfogalmazása annak a valóságnak, amit minden olyan embernek látni kell, aki a kézenfekvő tényeket észlelni, felfogni képes. Látni kell, hogy a szocializmus, a szocializmus építése: a béke akarását, a békét, az emberről való gondoskodást jelenti. Látni kell, hogy a kapitalizmus inséget, feltarthatatlan további romlást és rombolást, háborút és népek leigázását, milliók nyomorát, szenvedését jelenti.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. kongresszusán tartott felszólalásában Sztálin elvtárs megtisztelőnek nevezte a »rohambrigád« szerepét, amelyet a multban a Bolsevik Párt egyesegyedül töltött be a világ forradalmi és munkásmozgalmában. Ugyanekkor leszögezte azt is, hogy: »most, amikor Kínától és Koreától Csehszlovákiáig és Magyarországig új »rohambrigádok« jelentek meg a népi demokratikus országok képében . . ., már másként áll a dolog.

Sztálin elvtárs népi demokráciánkat »rohambrigádnak« minősítette. A pártkongresszuson elhangzott minden hivatalos szó történelmi dokumentum. Sztálin elvtársnak minden hivatalos jellegű megállapítása hatalmas világtörténelmi esemény. Ilyen világjelentőségű kijelentés szereplője lett népi demokráciánk Sztálin elvtárs idézett megállapításával.

Az a tény, hogy Sztálin elvtárs ezzel a rendkívül megtisztelő névvel illette népi demokráciánkat — feladatainknak, felelősségünknek ugrásszerű fokozását kell hogy maga után vonja.

Sztálin elvtárs »A szocialista közgazdaság problémái a Szovjetunióban« című munkájában kifejti, hogy »a körülmények bizonyos találkozása esetén a békéért vívott harc itt-ott a szocializmusért vívott harccá fejlődhetik. Ez azonban már nem a mostani békemozgalom, hanem a kapitalizmus megdöntéséért küzdő mozgalom lesz«. Sztálin elvtárs e megállapítása szerint tehát mi is ennek a mozgalomnak, a békéért és egyszersmind a szocializmusnak világviszonylatban való megvalósításáért folyó küzdelemnek vagyunk a »rohambrigádja«.

Jól vessük agyunkba, idegeinkbe Sztálin elvtársnak ránk vonatkozó megállapítását. Igyekezzünk e roppant megtisztelő szerep jelentőségét a maga teljességében felfogni, átérezni. Tegyük életünk céljává, hivatásunk központjává, mindent legyőző törekvésünkké e sztálini megállapítás tartalmát, hogy méltón tölthessük be azt a szerepet, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. kongresszusán juttatott nekünk az emberiség legnagyobb jótevője: J. V. Sztálin.

Éljen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 35. évfordulója!

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása

Október első napjaiban tette közzé az igazságügyminisztérium a hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítását. Ez a hivatalos gyűjtemény, amelynek lezárása 1952. augusztus 31. napjával történt, a büntetőtörvénykönyv általános részén (1950 : II. tv. — Btá.) és a többi általános jellegű büntető rendelkezéseken (1950 : 39. tvr. — Btáé., 1951 : 34. tvr. — Fb.) felül rendszerbe foglalva közli az összes különös büntető rendelkezéseket is, amelyek az egyes bűntetteket és a bírói hatáskörbe tartozó kihágásokat, valamint azok büntetéseit megállapítják.

Az összeállítás jelentősége a legkülönbözőbb vonatkozások szemszögéből nézve egyaránt kimagasló.

Elsősorban természetesen abban áll fontossága, hogy a szinte számtalannak látszó jogszabályban szétszórt anyagot egységes rendszerbe foglalja és — lehető teljességre való törekvés mellett — mondhatni, a maga egészében felöleli. Ezáltal mintegy 20 ívnyi terjedelemben összefogva — a kihágási bíráskodás (1951 : 35. tvr.) útjára tartozó kihágások kivételével — az anyagi büntetőjog egész tételes anyagát nyujtja a vele foglalkozóknak. Ennek a jelentősége különösen akkor lép előtérbe, ha megfontoljuk, amit a mű előszava is hangsúlyoz, hogy bár »a hatályos anyagi büntetőjog szabályai jelentős részükben a felszabadulást, illetőleg a fordulat évét követően újjáalakultak, az anyagi büntető szabályok egy része azonban, amelyet építésünk során felhasználunk, egyelőre nagyban-egészben még a felszabadulás előtti formában van hatályban. A különböző időkben, más társadalmi rendszerben keletkezett, különböző hivatalos közlönyökben vagy gyűjteményekben megtalálható, sokszor módosított jogszabályok egységes rendszerbe foglalás nélkül még a jogászok számára is nehezen áttekinthetők, de szinte teljesen áttekinthetetlenek államunk polgárai számára«. »Elengedhetetlen feladattá vált így — folytatja az előszó —, hogy egységes rendszerbe, mindenki számára áttekinthető gyűjteménybe foglaljuk össze hatályos anyagi büntetőjogi szabályainkat s ilyen összeállítást adjunk a jogalkalmazók és az állampolgárok kezébe. Ezt a célt szolgálja ez a hivatalos összeállítás.«

Valóban, ha a büntetőjogi szabályokat oly módon foglaljuk össze, hogy azok csupán jelenleg is hatályos részeikben jelennek meg, s ha ilyen módon az anyag megszabadul attól a háromnegyed évszázad által reá rakott tehertől, amelyet az időközben bekövetkezett módosítások és hatályon kívül helyezések folytán feleslegessé vált, elhalt részeinek magával való vonszolása jelent, ezzel az egyszerűsítés terén, a racionalizálás vonalán szinte kiszámíthatatlan előnyök jelentkeznek mind a jogalkalmazók, mind a jogkereső közönség s végül a jogi tanulmányokkal foglalkozók számára is. Avégből, hogy a kiadványt ebből a szempontból helyesen tudjuk értékelni, indokoltnak tartom mindenekelőtt annak rendszeri beosztását részletesen ismertetni.

II.

A hivatalos összeállítás, amelyet a továbbiakban »H. Ö.« jelöléssel idézek, két »Cím«-ből és egy »Függelék«-ből áll. Az Első Cím az általános rendelkezéseket tartalmazza. E részben a H. Ö. közli az 1950 : II. tv. (Btá.), az 1950 : 39. tvr. (Btáé.) és az 1951 : 34. tvr. (Fb.) jelenlegi hatályos szövegét. Ezekbe a kódexekbe be vannak iktatva az általános szabályokat módosító egyes további rendelkezések is, mint amilyenek az 1951 : 31. tvr. (Bpé.) anyagi jogi rendelkezései és az 1952 : 12. tvr. Az imént felsorolt általános jellegű kódexek szövegének közlése a H. Ö.-ben az Első Címen belül önállóan, egymástól elkülönítve, eredeti szakaszszámozásuk megtartása mellett történt.

A H. Ö. Második Címe a Különös Rendelkezéseket tartalmazza. A különös rendelkezések szövege már nem olyan anyagból áll, amely önmagában egésznek volna minősíthető, hanem azt a legkülönbözőbb matériák köréből egybeszerkesztett s a H. Ö. által új rendszerbe foglalt rendelkezések összessége adja. A régi Csemegi-féle kódex különös részéből még hatályban levő rendelkezések mellett azok a törvények foglalnak itt helyet, amelyek ennek a kódexnek egyes részeit váltották fel az idők folyamán, mint pl. a becsület védelméről szóló 1914 : XLI. törvény. Vannak azonban a különös rendelkezésekről szóló Második Címben e módosításokon felül egyéb büntetőjogi szabályok is, amelyek önállóan foglalnak magukban büntető rendelkezéseket. »Önálló« büntető törvény alatt az olyan törvényt értem, amely kizárólag büntetőjogi szabályokat tartalmaz (mint pl. a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950 : 24. tvr. vagy a robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával és használatával elkövetett bűncselekményekről szóló 1924 : XV. törvény), ide értem továbbá az olyan törvényben levő büntető szabályokat is, amelynek nem kizárólag büntetőjogi rendelkezései vannak ugyan, de a büntető rendelkezései önmagukban is érthetők (pl. a 161/1951. (VIII. 28.) M. T. számú rendelet 6. §-a (1) bekezdésének a munkaerőcsábítás bűntettét megállapító szabálya). Ezek az önmagukban megálló büntető rendelkezések ugyanis kiemelhetők annak a törvénynek a többi rendelkezései közül, amely őket tartalmazza. Erre azért kell figyelemmel lenni, mert vannak olyan büntető rendelkezések is, amelyek önállóan nem szerepelhetnek, önmagukban nem érthetők, minthogy valamely államigazgatási jogszabály részeiként úgy alkották meg őket, hogy közvetlenül az illető jogszabály egyes §-aihoz fűződnek, ezeknek az egyes §-oknak a büntető szankcióit tartalmazzák, sőt a jogszabályoknak azokra a §-aira, amelyekhez fűződnek, a szakasz-számra való hivatkozással rendszerint utalnak is (ilyen például a tervszerű devízagazdálkodásról szóló 1950 : 30. tvr.). Az ilyen »nem önálló« büntető rendelkezések nem iktathatók be célszerűen a különös rendelkezések közé, mert rendszeri beosztásuknál nehézséget okozna az, hogy az összeállításon kívül álló jogszabállyal vannak legszorosabb összefüggésben s ennélfogva érthetőségük a jogszabály egyéb §-ainak ismerete nélkül hiányos volna. Ezért választotta a H. Ö. azt a megoldást, hogy az ilyen »járulékos« büntető rendelkezéseket nem a Második Címben közli, tehát nem tekinti őket a büntetőtörvénykönyv különös részébe tartozóknak s egységes számozás által sem kapcsolja össze őket egy rendszerbe a többi különös rendelkezésekkel, hanem valamennyit a »Függelék«-be utalja, ahol az ilyen »külkalandozó« szabályok tárgyszerinti csoportosításban ugyan, de egyedileg elkülönítve, összefüggő számozás nélkül vannak közölve. A »Függelék« hozzá-

adásával a gyüjtemény anyaga teljessé válik anélkül, hogy a különös részbe, erőszakolt módon, be kellene illeszteni az említett »járulékos« büntetőjogi szabályokat is.

III.

A H. Ö. három fő részén áttekintve, döntő fontosságúnak a középsőt, a Második Címbe foglalt Különös Rendelkezéseket kell tekintenünk. Míg ugyanis egyrészt az Általános Rész a H. Ö.-ba foglalás nélkül is elég áttekinthető lenne, az eredeti számozás megtartása mellett itt történt közlése tehát újat nem ad, addig másrészt a Függelék a bennelevő rendelkezések összefüggésének, különösebb kapcsolatba hozásának hiányában csak a teljesség szempontjából bír jelentőséggel, de nincs rendszerbeli fontossága. A különös rendelkezéseket tartalmazó Második Cím tehát az, amely a mű lényegét alkotja és ami a H. Ö. kibocsátását voltaképpen szükségessé tette, mert ez, újszerű rendszeri beosztása következtében — annak ellenére, hogy csupán az eddig is hatályban volt szabályokat foglalja össze —, gyakorlati hasznát szem előtt tartva mégis úgy tekinthető, mint amely a a büntetőtörvénykönyv egy, bár átmeneti időre szóló, ideiglenes, de mégis új különös részének szerepét tölti be, amely tehát az 1878 : V. törvényt és kiegészítéseit van hivatva a gyakorlati jogalkalmazás körében felváltani addig is, amíg idővel a büntetőtörvény új különös része a törvényhozás által megalkotást nyer.

A Második Cím olyan módon is van a H. Ö.-ben megszerkesztve, mintha egy büntetőtörvénykönyv különös része volna. Önmagában egészet alkot, amely részekre, a részeken belül fejezetekre s ezeken belül arab számozású pontokra és zárójeles arab számmal megjelölt bekezdésekre, végül esetleg még további részletekként betűkkel (a/ b/ stb.) megjelölt alpontokra oszlik. Ez a beosztás oly módon történik, hogy a H. Ö: függetleníti magát az 1878 : V. tv. beosztásának rendszerétől, mind a fejezetekre, mind a pontokra való beosztás szempontjából.

A rendelkezések csoportosítása a H. Ö.-ban teljesen önállóan történt. Erre két okból volt szükség. Először is avégből, hogy a gyüjteménynek olyan rendszeri beosztást lehessen adni, amely megfelel a szocialista felfogásnak. Szükséges volt azonban a teljesen új, a korábbi rendszerre tekintettel nem levő csoportosítás azért is, mert csak így lehetett az anyagba zökkenésmentesen és jelentőségüknek megfelelően elhelyezni a felszabadulás óta alkotott új, kiemelkedő törvényeinket, amelyek a jogfejlődés terén egészen új utat vágtak s nem a régi Btk. különös rendelkezéseinek egyszerű kiegészítéseként jelentkeztek. Utalok itt az állam belső biztonságát védő 1946 : VII. törvényre, a háborús és népellenes bűncselekményekről rendelkező 1945 : VII. törvényre, a béke védelme tárgyában alkotott 1950 : V. tv.-re, az államtitok és a hivatali titok védelmét szabályozó 1951 : 21. tvr.-re, a társadalmi tulajdont és a tervgazdálkodást védő 1950 : 24. és 1950 : 4. tvr.-re, az árdrágító és közellátási cselekményeket szabályozó 8.800/1946. M. E. sz. rendeletre stb. stb. Ezek a felszabadulás óta létrejött büntetőjogi jogalkotások már — mind terjedelemben, mind fontosságban és tárgyuknál fogva is — túllépték azt a keretet, amelyen belül csupán az eddigi Btk. különös részének kiegészítéseként lettek volna felfoghatók és a rendszerezésnél annak valamelyik fejezetébe lettek volna begyömöszölhetők. Mert ezek azok a szabályok, amelyek mint a dolgozók akaratát kifejező jogszabályok — az előszó szavaival élve — »az alapvető átalakulásnak, proletárdiktatúrává fejlődésünknek egyes állomásait jelentik«, »védik népi demokratikus államrendszerünket, tervgazdálkodásunkat, a társadalmi tulajdont, biztosítják a dolgozók jogait«. Minthogy a szocialista rendszerben éppen ezek a szabályok léptek előtérbe, mondhatni ezek szabják meg anyagi büntetőjogunk különös részének jellegét, természetszerű tehát, hogy a különös rendelkezések helyes rendszerezése nem volt megoldható ezeknek a rendelkezéseknek a Csemegi-kódex keretei közé való beskatulyázásával. Az előadottak szerint a különös rendelkezések számára egészen új rendszeri beosztást kellett teremteni és ezt a H. Ö. meg is teremtette. Az a rendszeri beosztás, amelyen a H. Ö. Második Címe felépül, a szocialista jellegű jogok, elsősorban a szovjet büntetőtörvény beosztását követi, ezek szellemében készült.

A most megvilágított elvek szerint rendszerezett Különös Rendelkezések mindenekelőtt öt részre oszlanak. Az *Első Részbe* vannak sorolva: a népköztársaság elleni, a *Másodikba:* az államhatalom és az államigazgatás rendje elleni, a *Harmadikba:* a népgazdaság elleni, a *Negyedikbe:* a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, végül az *Ötödikbe:* a polgárok személye és javai ellen irányuló bűncselekmények. Az öt rész címe szemléltetően mutatja be azt a csoportosítást, amely megfelel a népi demokratikus felfogásnak. A népi demokratikus államban élő dolgozók *közös* érdekeit védő szabályok előtérbe helyezése jellemzi ezt a rendszerezést, amely az állam létére vonatkozó büntetőjogi védelem szabályaival kezdődik, majd ettől az állampolgárok közös érdekének a skáláján fokozatosan haladva jut el az egyéni jogok büntetőjogi védelméhez.

A népköztársaság elleni bűncselekményeket szabályozó *Első Rész* négy fejezetet ölel fel. Ezek: az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények (I.), az állam külső biztonsága elleni bűncselekmények (II.), a honvédelem érdekeit sértő bűncselekmények (III.) és végül a béke elleni bűntettek és a háborús és népellenes bűncselekmények (IV.). A felsorolt fejezetek közül különösen az első kettőnek tartalmára indokolt közelebbi felvilágosítást adni. Az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények közé tartoznak: a népi demokratikus államrend és a népköztársaság elleni bűntettek (1—12. p.), a felségsértés a magyar állam területe ellen (13—16. p.), a lázadás (17—24. p.), a fegyveres csapat tiltott szervezése (25. p.), az izgatás (26—32. p.), a robbanóanyaggal és robbantószerrel elkövetett visszaélések (33. p.), végül a visszaélés lőfegyverrel és lőszerrel (34. p.). A II. fejezet, amely az állam külső biztonsága elleni bűncselekményeket tárgyalja, a következő bűncselekményeket sorolja fel: a hazaárulás és kémkedés (35—47. p.), a tiltott határátlépés és az útlevéllel való visszaélés (48. p.), végül a nemzetközi jóviszonyt sértő bűntettek (49. p.).

Itt mutatok rá, hogy a rendszerezést nem szabad merőben technikai jelentőségű szükségességnek felfogni és nem szabad azt egyedül a tájékozódás megkönnyítését és a könnyebb kezelést lehetővé tevő puszta segédeszköznek tekinteni. A rendszerezésben mindig a dolgok érdemére vonatkozó felfogás, értékelés is kifejezésre jut. Így például az a körülmény, hogy a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel (33. p.), úgyszintén a lőfegyverrel és lőszerrel elkövetett visszaélés (34. p.) nem egyszerűen a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető bűncselek-

ményekként a VII. fejezetbe kerültek besorolásra, hanem az állam belső biztonsága elleni cselekmények közé osztályozva az I. fejezetbe jutottak, nem egyszerűen technikai szempontot — mondjuk az anyag arányos elosztását — célzó megoldást jelent, de annak világos leszögezését, hogy ezeket a cselekményeket az osztályharc mai állásában olyan támadásnak kell tekinteni a belső ellenség részéről, amely magának az államnak a léte, az állami rendnek a fennállása ellen irányulónak minősülhet és így ennek szem előtt tartásával is bírálandó el. Ugyanez a helyzet a tiltott határátlépés és az útlevéllel való visszaélés szempontjából, amelyeknek súlyosabb megítélését már a büntetési tételnek az 1948 : XLVIII. törvényben történt felemelése is jelezte és ezt a felfogást még jobban aláhúzza a rendszerezésnek az a módja, amely szerint ezek a cselekmények az állam külső biztonsága ellen irányulóknak foghatók fel s ezért a II. fejezetben kerültek felvételre, mégpedig egyenesen a hazaárulás és kémkedés után.

Az államhatalom és az államigazgatás rendje elleni bűncselekményeket tartalmazó *Második Részben* a következő fejezetek foglalnak helyet: Az V. fejezet, amelynek címe az államhatalmi és egyéb állami szervek elleni támadás (95—106. p.), az állami és hivatali titok védelméről szóló VI. fejezet (107—115. p.), a hivatali bűncselekményeket tárgyaló VII. fejezet (116—143. p.), a VIII. fejezet a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető bűncselekményekről (144—189. p.), végül a IX. fejezet az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményekről (190—228. p.).

Míg az Első Rész az állam létét közvetlenül fenyegető bűncselekményeket öleli fel, addig a Második Rész, bár szintén az állam, a köz elleni támadás fogalma alá vonható bűntetteket tartalmazza, azokat azonban, amelyek nem irányulnak arra, hogy egyenesen az állam, létét fenyegessék, hanem ennél kisebb jelentőségűek, tehát nem egyenesen a legsúlyosabb vonatkozásban jelentenek az állami szervezet, illetőleg az állami rend ellen támadást.

A Második Rész egyes fejezetei közül mindenekelőtt az államhatalmi és egyéb állami szervek elleni támadást tárgyaló V. fejezettel kapcsolatban kell rámutatni arra, hogy e fejezetben a hatóság és hatósági közeg elleni erőszak (95—103. p.) és a hatóságsértés (104. p.) mellett szerepel a zártörés is (105—106. p.). Ennek megemlítése azért indokolt, mert ezzel is találóan lehet jellemezni a régi Btk. különös része és a H. Ö. rendszeri beosztása közötti különbséget. Míg ugyanis a Csemegi-kódex azt az esetet, ha a zár alá vett dolog tulajdonosa a nála hagyott dologgal rendelkezik, illetőleg zártörést követ el, a vagyon elleni bűncselekményekről szóló egyik fejezetben (XXVIII.) tárgyalja s e bűncselekmények tényállását a 359. és 360. §-okban a sikkasztás és a hűtlen kezelés, e tipikusan vagyon elleni bűncselekmények között helyezi el, ami a kapitalista felfogás szemléletének felel meg, ugyanakkor a H. Ö. a szóbanlevő intézkedésekben nem a vagyoni sérelmet tekinti elsősorban jellemzőnek, hanem a hatósági intézkedés figyelmen kívül hagyását, illetőleg az azzal szemben jelentkező támadást, a hatósági intézkedés meghiúsításában rejlő szembehelyezkedést az állam szerveivel szemben.

A VII. fejezettel kapcsolatban, amely a hivatali bűncselekményeket foglalja egybe, szintén mint rendszerezésbeli eltérést kell megemlíteni azt, hogy a H. Ö. a hivatali hatalommal való visszaélés eseteiként a 132—140. pontok alatt ebben a fejezetben vette fel a személyes szabadságnak, a házjognak, továbbá a levél- és távirdatitoknak közhivatalnok által való megsértését is, amelyeket a Csemegi-kódex a 193—202. §-okban külön X. fejezetként tárgyal, elválasztva a többi, általa tulajdonképeninek vett hivatali bűntettektől. Az elkülönítés oka nyilván az, hogy a most említett bűncselekményekben a Csemegi-kódex alkotója — kora felfogásának megfelelően — egyedül a polgári jogrendben olyannyira kihangsúlyozott alkotmányos *egyéni* jogok (állampolgári alapjogok) sérelmét látta kidomborodni s ezért nem helyezett súlyt arra, hogy ezek, mint a hivatali hatalom felhasználásával az egyén ellen intézett támadások még súlyosabb megítélés alá esnek, ha azoknak hivatali jellegét állítjuk előtérbe. Az 1878 : V. törvény ezért vette ezeket több mint kétszázötven szakasszal előbbre a többi hivatali bűntetteknél, amelyeket viszont olyannyira kevéssé kiemelkedő jelentőségűeknek tekintett, hogy a Btk. legutolsó fejezetébe, a XLII. fejezetbe iktatott be.

A VIII. fejezetnek a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető bűncselekményekről szóló pontjai között olyan büntetőjogi tényállások találhatók, amelyek az 1878 : V. tv-nek legkülönbözőbb helyein szétszórva foglaltak helyet. A gyujtogatás (Btk. 422—428. §), vízáradás okozása (429—433. §) és a különböző közveszélyű cselekmények (Btk. 434—446. §) mellett, amelyeket e fejezet 162—183. pontjai tartalmaznak, a H. Ö.-nek ugyancsak a VIII. fejezetében kaptak elhelyezést a közokirathamisításra vonatkozó szabályok is, amelyeknél a Csemegi-féle kódex szintén az egyéni jogok sérelmének előtérbe helyezéséből indult ki s ezért azokat a magánokirathamisítás eseteivel lényegileg azonosnak tekintve, velük ugyanegy fejezetben »Okirathamisítás« cím alatt szabályozta (XXXII.). A H. Ö. itt is előtérbe helyezi a közokirathamisításnak a *közrendet* is sértő jellegét s ennélfogva azt rendszerbelileg nem tekinti együtt tárgyalandónak a magánokirathamisítással, hanem éppen úgy kívánja az egyéni jogokat e részben fokozottabb védelemben részesíteni, hogy az azok elleni támadást egyszersmind a közrend elleni közvetlen támadásnak is minősíti. Éppen ezért a magánokirathamisítás a H. Ö.-nek az ilyen jellegű cselekményeket összefoglaló Ötödik Részében, a XXI. fejezetben nyert — a vagyon elleni bűncselekmények (lopás, rablás, sikkasztás, csalás, zsarolás, orgazdaság) után — elhelyezést (463—468. p.).

A IX. fejezet a közrend elleni cselekmények egyik speciális fajét: az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményeket foglalja össze, amelyek között szerepelnek a hamis tanúzás (190—201. p.), a hamis vád (202—206. p.), a hatóság előtti rágalmazás (207—209. p.), az ártatlan személyt mentő körülmények elhallgatása (210. p.), a bűnpártolás (211—216. p.), a fogoly szökése és a fogolyszöktetés (217—222. p.), a tiltott közlés (223. p.), az ügyvédi bűntettek (225—226. p.), végül a zugírászat (227—228. p.). — Ebben a vonatkozásban a *hatóság előtti rágalmazásnak* az egyéni becsületvédelem köréből való kiemelését és a közrendet is közvetlenül sértő voltánál fogva indokolt ideiktatását látszik szükségesnek jellemzőként megemlíteni, amely megoldás egyszersmind az egyéni jogoknak is fokozott védelmét jelenti.

A H. Ö. *Harmadik Részével* kapcsolatban, amely »A népgazdaság elleni bűncselekmények« címet viseli, a rendszeri beosztás és általában a régi kódex és az új összeállítás párhuzama szempontjából arra kívánom

jellemzésként felhívni a figyelmet, hogy ennek a Résznek hét fejezete közül csupán kettő van olyan, amely az első világháború előtti büntetőjognak is szerves részét alkotta [a közveszélyes munkakerülésre (257—264. p.) vonatkozó rész a XII. fejezetből és a XV. fejezetben levő pénz- és bélyeghamisítás]. Egyébként az egész Harmadik Rész, így a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeket (229—236. p.) tárgyaló X. fejezet, a tervbűncselekményeket (237—252. p.) felölelő XI., a munkafegyelem elleni bűncselekményeket (253—256. p.) összefoglaló XII., az árdrágító és közellátási bűncselekményekről (276—279. p.) szóló XIII., a devizagazdálkodás szabályait sértő bűncselekményekre utaló XIV., végül a pénzügyi bűntettek (302—308. p.) szabályait tárgyaló XVI. fejezet — *egytől-egyig a felszabadulás után alkotott*, tehát a népi demokrácia gazdasági rendjének büntetőjogi védelmét jellegzetesen szolgáló jogszabályokból áll, amelyek itt az anyagnak mintegy a középpontjában elhelyezkedve, a legélesebben kidomborítják az alapvető különbséget a korábbi gazdasági rendszerrel és az annak védelmét szolgáló jogrendszerrel szemben.

A H. Ö. *Negyedik Része*, amely »A család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények« címet viseli, két fejezetre oszlik: a XVII. fejezet (309—325. p.) a család és az ifjúság elleni, a XVIII. fejezet (326—348. p.) pedig a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket foglalja össze. Ebben a vonatkozásban valamely különös rendszerbeli szempontot felemlíteni nem szükséges, talán csak arra érdemes rámutatni, hogy a fiatalkorúak büntetőjogára vonatkozó 1951 : 34. tvr. 36. és 37. §-ának rendelkezései, mint amelyek az ifjúság elleni konkrét bűncselekményeket állapítanak meg, a H. Ö. általános rendelkezései közül, eredeti helyükről kiemelve, a XVII. fejezetbe kerültek (322, 323. p.).

A H. Ö. *Ötödik Része* szintén a szocialista rendszerezés jellemző megnyilvánulása, amely egy csoportba tömöríti »a polgárok személye és javai ellen irányuló bűncselekményekre« vonatkozó rendelkezéseket. Ebben a körben a bűncselekmények három fő csoportba oszthatók, mindenekelőtt az élet, a testi épség és az egészség ellen irányulókra, amelyeket a XIX. fejezet (349—376. p.), az emberi szabadság és méltóság elleni bűncselekményekre, amelyeket a XX. fejezet (379—421. p.), végül a polgárok javai elleni bűncselekményekre, amelyeket a XII. fejezet (422—493. p.) foglal össze. E cselekmények általános jelentőségének értékelése jut kifejezésre abban, hogy ezek a H. Ö. utolsó részében kerültek közlésre, szemben a régi Btk-ben adott szabályozással, ahol is az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények a XVIII. és XX. fejezetben, viszonylag igen elől és amellett éppen közvetlenül a közegészség elleni bűntettek (1878 : V. tv. XXI. fejezet) *előtt* kerültek szabályozásra. Ez a sorrend arra mutat, hogy a H. Ö. által szem előtt tartott szoros elvi alap a Csemegi-kódex megalkotásánál a legcsekélyebb mértékben sem volt meg. (Természetesen egy bizonyos bűncselekménycsoport jelentőségének a közlés sorrendje szempontjából való értékelése nem egyértelmű az illető csoportba tartozó egyes konkrét bűncselekmények jelentőségének és súlyának értékelésével. Erre nézve a rendszeri sorrend nem irányadó, hanem a konkrét súlyosság szempontjából minden egyes bűncselekményt önállóan, magában véve kell megítélni s éppúgy, mint a maga egészében jelentős csoportban akadhatnak in konkréto kisebb súlyú deliktumok is, éppúgy megfordítva: a sorrendben hátrább állók között is lehetnek akár különösen súlyos egyes bűntettek, mint például a H. Ö. XIX. fejezetének 349—352. pontjaiban az emberölés ott felvett esetei.).

A H. Ö. XX. fejezetének az emberi szabadság és méltóság elleni bűncselekményeket tárgyaló pontjai: a személyes szabadság megsértését (379—381. p.), a nőrablást (382—383. p.), a magánlaksértést (384—386. p.), a levéltitok megsértését (387. p.), a titok tiltott felfedezését (383—389. p.), a rágalmazást és becsületsértést (390—408. p.), a meghalt ember emlékének gyalázását (409—410. p.), a hitelrontást (411—413. p.), a közlési kötelesség megszegését (416—417. p.) és a vallás elleni bűncselekményeket (418—421. p.) megállapító büntető rendelkezések szövegeit tartalmazzák. Megemlítendőnek látszik a vallás elleni bűncselekményeknek ide sorolása. Ez a rendszeri besorolás az Alkotmány 54. §-ának felel meg. E szerint a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól, amiből következik, hogy a vallás elleni bűncselekményeket nem lehet a közösség elleni támadásnak tekinteni, ugyanakkor azonban az 54. § kimondja azt is, hogy a Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát, amiből viszont az következik, hogy a vallás elleni bűncselekményeknek helyesen a H. Ö. most tárgyalt fejezetében van a helye.

A H. Ö. XXI. fejezete — amely egyszersmind a különös rendelkezések utolsó fejezete — a vagyon elleni bűncselekményeket foglalja magában. Itt kerülnek sorra azok a büntető rendelkezések, amelyek a lopásra (422—432. p.), a rablásra (433—437. p.), a jogtalan elsajátításra (438—441. p.), a sikkasztásra (442—444. p.), a tulajdon elleni kihágásra (445—446. p.), a csalásra (447—454. p.), a zsarolásra (455—457. p.), a jogtalan önbíráskodásra (458. p.), az orgazdaságra (459—462. p.), a magánokiratHamisításra (463—468. p.), a magánhatárjelhamisításra (469. p.), a védjegybitorlásra (470. p.), a hűtlen kezelésre (471—473. p.), a dologrongálásra (474—478. p.), az uzsorára (479—482. p.), a hitelezők megkárosítására (483—491. p.), a vagyonkezelő bűncselekményére (492. p.), végül az árveréssel kapcsolatos visszaélésre (493. p.) vonatkoznak.

A Különös Rendelkezések rendszeri beosztásának ismertetése és jellemzése után úgy hiszem, nem lehet kétséges, hogy a H. Ö. kiadása az eddigi jogszabályoknak tartalmilag változatlan fenntartása mellett is jelentékenyen előre viszi hazánkban az anyagi büntetőjog fejlődését, mégpedig azzal, hogy a bűncselekményeknek újrendszerű csoportosítása által egy kialakult új szemléletet juttat kifejezésre a büntetőjog területén és ilyen módon irányt mutat a szocialista jogalkalmazás számára. Utal erre a mű előszava is, midőn megállapítja: »A gyűjtemény rendszere is jelzi büntetőjogunk fejlődésének útját. A hatályos jogszabályoknak ... új rendszerben való összeállítása tehát jelentős lépést jelent előre.«

IV.

A Különös Rendelkezéseket követő »Függelék« a már fentebb jellemzett »nem önálló« büntetőjogi szabályokat tartalmazza. Ezek a legheterogénebb joganyagot állítják elénk, amely a Különös Rendelkezéseknél irányadóul vett szempontok szerint bizonyos rendszeri beosztással szintén tagolva van ugyan, az itt közölt rendelkezések azonban egymással rendszerint semmi

közvetlen összefüggésben sincsenek, hanem mint egyes államigazgatási tárgyú jogszabályok részei, azok alkalmazása körében bírnak jelentőséggel.

Ez természetesen nem jelenti azt, mintha bizonyos érintkezési pontok ne volnának találhatók. Ilyen találkozás van például a bélyegzőhamisítás és használat terén elkövetett bűncselekmények tekintetében a 293/1950. (XII. 21.) M. T. számú rendelet 9. §-a (lásd a Függelék 277. lapján) és a Különös Rendelkezések 294. pontjának *f)* alpontja és 296. §-ának (1) bekezdése között. A két tényállás általában egymással érdemben egyezni látszik s eltérés csak az alkalmazandó büntetés tekintetében van annyiban, hogy a 293/1950. (XII. 21.) M. T. sz. rendeletben megszabott büntetés hat hónaptól két évig terjedhető börtön, szemben a bélyeghamisítás bűntettéért járó, a 296. pontban foglalt két évig terjedhető börtönnel, másrészt azonban a 296. § alkalmazásával együtt alkalmazni kell megfelelő esetben az elkobzásra vonatkozó 300. pontot is.

Kiemelkedő jelentőségűek a Függelékben közölt szabályok közül az 1950 : 30. számú törvényerejű rendeletnek a devizagazdálkodás szabályait sértő bűncselekményeket megállapító rendelkezései (242. lap). Ezeknek a helyük nyilván a Különös Rendelkezések között lenne, ha szerkesztési módjuk általánosabb jellegű volna s nem kapcsolódnék annyira szorosan össze a törvény egyéb rendelkezéseivel. Ezt követően nagy fontossággal bírnak a pénzügyi bűntetteket megállapító büntető rendelkezések, amelyeket a Függelék »Pénzügyi bűncselekmények« cím alatt összefoglalva közöl (245. lap). Ezek a rendelkezések közvetlen összefüggésben állanak a Különös Rendelkezések XVI. fejezetében felvett, a pénzügyi bűntettekre vonatkozó rendelkezésekkel.

A Függelék egyik része a »Népgazdaság elleni egyéb bűncselekmények« cím alatt csoportosít össze a népgazdaság különböző ágaival kapcsolatos egész sor bűncselekményt (260. lap). Kiemelkedő fontosságú közülük az 1952 : 2. tvr. 51. §-ának az állami begyűjtésre ezidőszerint irányadó büntető rendelkezése, amely ugyan nem önállóan állapít meg bűntettet, hanem a 8.800/1946. (VII. 28.) M. E. számú rendeletre s ezzel a Különös rendelkezések XII. fejezetével való összefüggésre utal.

V.

1. A H. Ö. rendszeri beosztásának ismertetése után térek az abban felvett egyes rendelkezésekre és azok közlésének módjára. Itt mindenekelőtt arról a már érintett kérdésről szólok bővebben, hogy a H. Ö. általában a bűntetteket és a bírói hatáskörbe tartozó kihágásokat közli, ez utóbbiak tekintetében szem előtt tartva az 1949 : 19. számú törvényerejű rendelet rendelkezéseit.

A kihágási bíráskodásra tartozó kihágások összegyűjtése tehát egy másik hivatalos összeállítás feladata lenne. A kihágási bíráskodásra utalt cselekmények közül egyeseket mégis szükséges volt leközölni avégből, hogy a H. Ö.-ban közzétett egyes bűntettekre vonatkozó rendelkezések értelme, illetőleg hatálya tekintetében kétség ne merülhessen fel. Vannak ugyanis esetek, midőn a bűntett tényállásának egyébként megfelelő cselekmény az annak jelentéktelenebb voltára utaló körülményekre tekintettel csak kihágásnak minősül. Ilyenkor ezt a kihágást, habár kihágási bíráskodás útjára legyen is utalva, közölni kell, mert ellenkező esetben arra nyílik lehetőség, hogy egyes cselekményeket a H. Ö. használói tévesen (tudniillik kihágássá nyilvánításuk ellenére bűntettnek) értékeljenek.

Legismertebb idevágó esetek a lopás kihágásnak minősülő esetei közül a mezőrendőri kihágások (H. Ö. 425. p.) és az erdei kihágások (H. Ö. 526. p.), amelyek kihágási bíráskodás útjára tartoznak ugyan, de a H. Ö.-ban való leközlésük hiányában a lopás minősítésére vonatkozó rendelkezések alkalmazása éppúgy téves állásfoglalásra vezethetne, mint hogyha a gyűjteményből elmaradna a H. Ö. 445. pontjában felvett tulajdon elleni kihágásra vonatkozó rendelkezés közlése (amely egyébként bírói útra tartozik).

Hasonló esetek vannak még például a H. Ö. 50. pontjában a hadkötelezettséggel kapcsolatos bejelentés stb. elmulasztása esetében (1939 : II. tv. 177. §), amely kihágási bíráskodás útjára tartozó kihágás, állítási kötelezettség kikerülésére irányuló céllal elkövetve azonban bűntett. Hasonló találkozása van a kihágásnak és bűntettnek a honvédelmi munkakötelezettség és a személyes légvédelmi kötelezettséggel kapcsolatban a H. Ö. 56. pontjában (1939 : II. tv. 184. §), valamint 59. pontjában (1930 : II. tv. 187. §). Kihágási bíráskodás útjára tartozik a közveszélyes munkakerülés alapesete is (1913 : XXI. tv. 1. §), a H. Ö. 257. pontja ennek ellenére közli, mert ennek visszaeső által való elkövetése már a H. Ö. 258. pontjába iktatott szabály (1913 : XXI. tv. 2. §) szerint bűntett s van ezenfelül még egyéb bűntettnek minősülő esete is (1913 : XXI. tv. 3. § — H. Ö. 250. p.). — Ugyanígy a hamis vagy valótlan statisztikai adat bevallása kihágási bíráskodás útjára tartozó kihágás és ez minősül bűntetté, ha a cselekmény fontos statisztikai érdek sérelmével járna (14.020/1946. (XI. 17.) M. E. sz. r.). Fordított, a bűntettet kihágássá leminősítő esetet tárgyal a H. Ö. 273. pontja, amely az árdrágító visszaélést és a közellátás érdekét veszélyeztető cselekményt kihágási bíráskodás útjára tartozó kihágássá minősíti, ha azt elenyészően csekély mennyiségű olyan élelmi- vagy tüzelőszer, illetőleg termény- vagy termékmennyiség tekintetében követik el, amely az elkövető vagy eltartottai személyes szükségleteinek kielégítésére szolgál. Az elenyészően csekély jelentőség vagy mennyiség esetén a bűntettnek kihágási bíráskodásra tartozó kihágássá való leminősítése fordul elő továbbá a mezőgazdasági termények tiltott forgalombahozatalával (48/1952. (VI. 8.) M. T. sz. r.) elkövetett cselekmény, a sertés forgalmával és levágásával kapcsolatos cselekmény (75/1952. (VII. 30.) M. T. sz. r.), végül a mezőgazdasági termelés és begyűjtés körében a munkálatok elvégzésére, a gazdálkodás meghatározott módjának alkalmazására vagy a beadásra vonatkozóan megszabott kötelezettség megszegésével vagy kijátszásával elkövetett cselekmények (80/1952. (IX. 16.) M. T. sz. r. 1. § (4) bek.) esetoiben is (lásd a 262. lap 1/b jegyzetét). A most felsorolt esetek tehát azok, amelyekben — egyébként azonos tényállás mellett — egyetlen minősítő körülményen vagy az ügy jelentéktelen mivoltán fordul meg, hogy a cselekmény bűntett-e vagy kihágási bíráskodás útjára tartozó kihágás, amikoris a bűntett fogalma és terjedelme sem volna a H. Ö. alapján világosan és félreérthetetlenül meghatározható, ha a gyűjtemény vele együtt a kihágási esetet is le nem közölné. Ezért kell ilyen kivételes esetekben a kihágási bíráskodás útjára tartozó kihágást is közölni a H. Ö.-ban.

2. További megvilágítandó kérdés, hogy a gyűjte-

mény feldolgozandó tárgyául választott bűntettek és kihágások közlése milyen formában történik?

A H. Ö., amint erre a címe is utal és az Előszó is rámutat, »*hatályos alakjukban*« közli az anyagi büntetőjogi szabályokat. Ebből következik, hogy ahol az egyes büntető rendelkezések eredeti szövege utóbb módosult, ezt a módosulást a H. Ö. úgy tünteti fel, hogy az közvetlenül az eredeti szövegen keresztülvezetve, illetőleg az eredeti szövegbe beiktatva jelenik meg. A jogszabályok előadása tehát nem úgy történik, hogy az eredeti szöveg után *külön* van közölve az egy vagy több módosító vagy kiegészítő későbbi rendelkezés. Ez az utóbb említett közlési mód a H. Ö. használójának feladatává tenné az eredeti és az azokat módosító rendelkezések egybevetését és ennek alapján a jogszabály jelenleg hatályos tartalmának megállapítását, márpedig a H. Ö. célja éppen ennek az egyéni erőpazarlásnak a feleslegessé tétele. Hiszen az ilyen módszer semmit sem változtatna az élő jog megismerése terén eddig mutatkozott nehézségeken. Ezt a külön-külön közlést egyébként is csak a kizárólag egyes konkrét szabályokat módosító rendelkezések tekintetében lehetne alkalmazni. Már az általános jellegű, tehát a sok jogszabályt érintő módosító rendelkezéseknek minden egyes érintett § mellett külön-külön való leközlése egyrészt szinte elhárithatatlan nehézségbe ütköznék, másrészt szinte nevetségesen is hatna, egyízben való külön leközlésük pedig, távol az általuk érintett egyes §-októl, gyakorlatilag nem lenne eléggé alkalmas a módosításnak és mibenlétének az egyes §-okkal kapcsolatban való észrevevésére s hiba nélküli konstatálására.

Mindezekre tekintettel a minden módosulást, változást magábaolvasztó egységes szövegben való közlés az egyedüli helyes és célravezető módszer, mert éppen ilyen szöveg rendelkezésre bocsátása és *hivatalos* jellegűként való közreadása az egyik oka annak, ami ezt a H. Ö.-t létjogosulttá és szükségessé teszi.

Lássuk most már, milyen természetűek lehetnek azok a módosulások, amelyek a jogszabály eredeti szövegét az idők folyamán érintették s milyen módon vannak ezek az egyes esetekben keresztülvezetve?

VI.

1. A módosulások feltüntetése szempontjából a dolog sokkal egyszerűbb az Első Címben foglalt »általános rendelkezéseknél«, mint a Második Címben felvett »különös rendelkezéseknél«. A büntetőjog *általános* szabályait ugyanis már kivétel nélkül a népi demokrácia alkotta meg, ezeknél a teljesen új, a fordulat éve után, egy-két éve készült szövegeknél tehát módosítások még alig jelentkeznek s ha akadnak is, ezek egyes konkrét szakaszokra vonatkozó egyedi kiegészítések, hatályon kívül helyezések stb., tehát könnyen és anélkül is feltüntethetők, hogy emiatt a jogszabályok eredeti formáját vagy szerkezetét meg kellene változtatni. Ez a körülmény lehetővé tette az általános rendelkezéseknek, így a Btá-nak, a Btáé-nak és a fiatalkorúakról szóló törvényerejű rendeletnek eredeti alakban, eredeti szakasz-számozással, egyenkint zárt egészben való önálló közlését. (A Btá-nak mindössze az 51. és 55. §-a módosult. A Btáé. rendelkezései közül hatályukat vesztették a 3. § (1) bekezdése, továbbá a 19—21. és a 37—38. §-ok, végül módosult a 31. § (1) és (3) bekezdése. A fiatalkorúakra vonatkozó 1951 : 34. tvr-nek is csupán a 32. §-a módosult, két §-át, a 36. és 37. §-okat azonban a H. Ö. nem a tvr. keretében eredeti helyükön, hanem hátrább, a különös rendelkezések 322—323. pontjaiban közli, aminek az a magyarázata, hogy a 36. és 37. §-ok a nevelők és a gondozók terhére szóló konkrét bűncselekményeket állapítanak meg s így helyes rendszeri beosztás mellett a különös részben, a család és az ifjúság elleni bűncselekményeket tartalmazó XVII. fejezetben van a helyük.) Az előadottakból kitűnően az általános rendelkezésekkel kapcsolatban igazán nem okozhatott különösebb nehézséget a szórványos módosítások feltüntetése, illetőleg az egyes §-ok jelenleg hatályos szövegének megállapítása.

2. Már egészen más a helyzet a jelenleg hatályos alakban való közlés szempontjából a Második Címben foglalt különös rendelkezéseknél. Ezeknek eredeti szövege ugyanis sokkal többféle módon és több okból esett változás alá, mint az általános rendelkezéseké. Azonfelül ugyanis, hogy a különös rendelkezések közül is egyesek egyedileg, külön szabályok folytán módosítás alá kerültek vagy hatályon kívül helyeztettek, a különös rendelkezések eredeti szövegében változást idéztek elő a büntetőtörvény új általános részének, a Btá-nak megalkotásával együttjáró *általános* jellegű, tehát nemcsak egyes konkréte megjelölt rendelkezésekre vonatkozó módosulások is. Végül bekövetkeztek a különös rendelkezésekben módosulások nemcsak közvetlenül módosító büntetőjogi rendelkezések folytán, hanem közvetett úton, tudniillik egyéb újabb jogszabályoknak a büntetőjogra való kihatása következtében, avagy általában azért is, mert egyes régi büntető szabályok a népi demokrácia rendszerére való áttérés után az új jogintézmények mellett és az új jogszabályok folytán egészen vagy részben tárgytalanokká váltak, illetőleg tartalmilag hatályban maradtak ugyan, de szövegüket a mai jogi kifejezésekhez, illetőleg jogintézményekhez megfelelően hozzá kellett igazítani.

A szövegmódosulások lényegének megismertetése és a H. Ö. helyes értékelése végett célszerűnek látom, ha a változások okaira és feltüntetésük miként jére nézve részletesebben is rámutatok, mégpedig olyan szemléltető példákkal, amelyek a most előadottakat közvetlenül illusztrálják.

3. Az eredeti szöveg módosulásának legegyszerűbb esete az, ha a konkrét rendelkezést másik, közvetlenül reá vonatkozó konkrét rendelkezés változtatta meg. Példa erre a Különös Rendelkezések 199. pontjának (1) bekezdése, amely az 1878 : V. tv. (Btk.) 225. §-a szövegét közli, de abból csak a hamis tanúzás vagy nyilatkozat visszavonását említi meg, míg a hamis eskü visszavonását az eredeti szövegből elhagyja, mert az 1948 : XLVIII. tv. 16. §-ának (1) bekezdése szerint a hamis tanúzás elkövetése szempontjából az esküvel való megerősítés közömbös, következőleg a büntethetőség kérdésében az eskü visszavonásának sem lehet szerepe, az erről szóló rendelkezés tehát hatályát vesztettnek tekintendő és elhagyandó volt. (Egyébként a kihagyott rész, ha ekkor nem is vesztette volna hatályát, utóbb az 1951 : III. tv., a Bp. 53. §-a és az 1952 : III. tv., a Pp. 166. §-a folytán is tárgytalanná vált volna, mert azok az esküt egyáltalán kizárták a büntető eljárás, illetőleg a polgári per bizonyító eszközei köréből.) A Különös Rendelkezések 199. pontjának (2) bekezdése az 1948 : XLVIII. tv. 16. §-ának β) bekezdését foglalja magában, amely kiegészítette a Btk. 255. §-át az államügyészség előtt tett vallomás visszavonásának módjára vonatkozó rendelkezéssel. A H. Ö. tehát a Btk. 225. §-ának az

1948 : XLVIII. tv. 16. §-ával történt módosítások folytán megváltozott szövegét közli, mint a jogszabály jelenleg hatályos alakját.

4. Az egyes különös rendelkezések eredeti szövegének módosulása nemcsak kizárólag a konkrét jogszabályra vonatkozó egyedi módosító rendelkezés folytán, hanem az *általános szabályok* újjáalkotásának eredményeképpen is bekövetkezhetett. Egyébként éppen az ilyen természetű változások a legsűrűbbek a különös rendelkezések soraiban. A következőkben ezekre a szövegmódosulásokra is fogok példákat felhozni, amit annál indokoltabbnak tartok, mert vannak olyan egészen általános jellegű módosítások, amelyeket a H. Ö.-ban keresztülvezettek az egyes különös rendelkezéseken, de éppen egészen általános jellegüknél fogva a módosító szabályra a lábjegyzetben nem is történt utalás.

Ilyen általános jellegű módosulás a szövegben az, hogy a »vétség« szó helyébe mindenütt a »bűntett« szó került, mert a Btáé. 4. §-ának (2) bekezdése értelmében bűntett az a cselekmény is, amelyet korábbi jogszabály vétséggé nyilvánított (így tehát például a Különös Rendelkezések 390. és 391. pontjai rágalmazás és becsületsértés *bűntettéről* szólnak s az 1914 : XLI. tv. 1. és 2. §-ainak ez a jelenleg hatályos szövege). A vétségeknek bűntetté való átminősítése a szövegekben nem mindig olyan egyszerű átalakítással jár, mint az előbb felhozott példában, hanem egyéb irányú szövegmódosítást is kívánhat. Olyan esetekben például, midőn az eredeti szövegben az alapcselekmény vétség, annak minősített esete pedig bűntett volt, erre az utóbbira vonatkozólag a rendelkezés így szólt: »A ... §-ban meghatározott cselekmény bűntett, ha ...«. Minthogy azonban most már az alapcselekmény is bűntett, az előbbi formula, tehát a bűntetté nyilvánítás nem fejez ki súlyosabb értékelést. Ennélfogva az eddigi formula helyett a H. Ö. szövegébe ez a fordulat került, mint a módosulás folytán jelenleg hatályosnak tekintendő szöveg: »A ... §-ban meghatározott cselekmény súlyosabban minősül, ha ...« (Lásd például a Különös Rendelkezések 4. pontját, amely az 1946 : VII. tv. 4. §-ának hatályos alakjaként ezt a szövegfordulatot közli.) Persze ilyen módon való szövegátalakításra csak akkor volt szükség, ha a minősített esetnek bűntettté nyilvánítása és az ezzel járó büntetés két különböző §-ban van elhelyezve. Ha ezek ugyanegy rendelkezésben (mondatban) vannak, akkor egyszerűen elhagyták a szövegből azt a megállapítást, hogy a minősített eset bűntett és annak csak magasabb büntetését közölték le s így kerülték ki azt az összeütközést, amely az eredeti szöveg változatlanul hagyása mellett az alapcselekményre és a minősített esetre vonatkozó szövegek között előállott volna. (Példa erre az 1939 : II. tv. 205. §-ának ily módon megváltozott szövegű (2) bekezdése a H. Ö. 75. pontjában.)

Másik olyan általános jellegű szabály, amely kihatott a különös rendelkezések szövegére, például az, hogy a bűntettért járó szabadságvesztés egységesen a »börtön« lett, ez került tehát a H. Ö. szövegébe mindenütt, ahol eredetileg fegyház, fogház, kényszermunka vagy kötelezően alkalmazandó dologházi őrizet volt a büntetés (Btáé. 5. §). Ezzel kapcsolatban azonban nemcsak a most említett szövegmódosulás állott elő. A Btáé. 6. §-a szerint ugyanis a korábbi jogszabályok értelmében is már börtönnel büntetendő cselekmény börtönbüntetésének minimuma — külön rendelkezés hiányában — hat hó, a korábbi fegyház helyébe lépő börtönbüntetésé pedig egy év. Ebből szükségképpen következett az eredeti szövegek olyan módosulása, hogy ahol a különös rendelkezés eredetileg is börtönt rendelt minimum megállapítása nélkül, ott a H. Ö. szövegében a hat havi minimumra, ahol pedig (minimum megállapítása nélkül) fegyházat rendelt, ott a H. Ö. szövegében az egy évi minimumra is utalás történt. (Lásd a Btk. 395. §-ának, illetőleg 232. §-ának az eredeti szöveghez képest történt módosítását a H. Ö. 146., illetőleg 326. pontjában.) A minimum felvételével való kiegészítés nélkül csak azoknak a bűntetteknek a büntetése szerepel a H. Ö.-ban, amelyek a korábbi jogszabályokban még vétségek voltak s így eredetileg fogházbüntetés alá estek, továbbá azoké a bűntetteké, amelyeket mint bűntetteket a Btá. hatálybalépése után alkotott jogszabály állapított meg; a bűntetteknek erre a két csoportjára ugyanis — külön rendelkezés hiányában — a harminc napos általános minimum (Btá. 32. § (2) bek., Btáé. 6. § (4) bek.) irányadó, amelyre külön utalni általános jellegénél fogva nem szükséges.

A Btáé.-nak a most említett, a harminc napi minimumra vonatkozó rendelkezésével kapcsolatban egyébként az az érdekes szövegmódosulás is előállott egy helyen, a Btk. 196. §-ának szövegében, amelyet a H. Ö. 135. pontja tartalmaz, hogy e rendelkezésben a jelenleg hatályos szöveg szerint nincs sem minimum, sem maximum, hanem csak egyetlen fix büntetési tétel van: 30 napi börtön. Ez annak folytán következett be, hogy az eredeti szöveg egy hónapig *terjedhető* büntetést, tehát maximumként 30 napot állapított meg, az a rendelkezés azonban, amely *minimumként* is 30 napot állapított meg, megszüntette a 1—30 napi keretet s így egyetlen fix tételre, a 30 napra szorította a büntetést. Hasonló fix, 30 napos büntetési tétel került a Btáé. 6. §-a (4) bekezdésének alkalmazásával a levéltitok megsértéséről szóló 387. pontba, amely az 1878 : V. tv. 327. §-át vette fel ily büntetéssel az eredetileg nyolc napig terjedhető fogház helyett.

A szabadságvesztésbüntetések rendszerének az általános rendelkezésekben történt fentemlített átalakítása a különös rendelkezésekben egyes helyeken egyenesen ellentmondásokat is teremtett volna s ezeknek elkerülése tette szükségessé az eredeti szöveg módosítását. Ilyen esetre példa az 1915 : XIX. tv. 2. §-a 1. pontjában foglalt minősített cselekménynek és az ugyane törvény 1. §-ában meghatározott alapcselekménynek az egybevetése. A minősített eset a 3. § 1. pontja és a Btáé. 6. §-ának (1) bekezdése értelmében hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel volna büntetendő. Az alapbűncselekmény azonban, amely az 1. § értelmében eredetileg hat hónaptól öt évig terjedhető fogházzal büntetendő vétség volt, most már a Btáé. 4. és 5. §-ával történt módosítás folytán maga is hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel büntetendő bűntetté vált (ezzel a szöveggel is közli a H. Ö. 62. pontja), ilyen körülmények között pedig a törvény 2. §-ának 1. pontja már nem jelent súlyosabb minősítést, miért is azt a H. Ö. 63. pontja nem közli, hanem tárgytalannak, hatályát vesztettnek tekinti. Vannak azonban ugyanebben a témakörben bonyolultabb esetek is. Így például a vétségnek bűntettté, a fogháznak börtönné átalakulása folytán az 1914 : XL. tv. körében az a helyzet állott elő, hogy míg a 4. §-ban meghatározott egyszerű alapcselekmény (amely eredetileg vétség volt) *öt évig* terjedhető

börtönnel büntetendő, ugyanakkor a 7. §-ban meghatározott minősített eset (országgyűlés közege ellen elkövetés), amelyet a törvény szigorúbban akart sujtani (eredetileg bűntetté minősített s börtönbüntetés alá vont), csupán *három évig* terjedhető börtönbüntetés alá esnék (igaz viszont, hogy hat havi minimummal). Az ellentmondás feloldásaként a H. Ö. 98. pontja azt az egyetlen lehetséges utat követi, hogy (3) bekezdésében az 1914 : XL. tv. 7. §-a helyett hatályos szövegként olyan rendelkezést vesz fel a minősített esetre nézve, amely legalább parifikálja a büntetést az alapcselekmény büntetésével. Hasonló ellentmondásra mutat rá a H. Ö. 165. pontjához fűzött jegyzet anélkül, hogy egyébként a szövegen módosítást tenne, midőn utal arra, hogy az 1948 : XLVIII. tv. 24. §-ának (1) bekezdése szerint a gondatlan emberölés büntetése *egy évtől* öt évig terjedhető börtönben van megállapítva (H. Ö. 356. pont), ugyanakkor a Btk. 425. §-ában (H. Ö. 165. pont) szabályozott tűzvészokozással is kapcsolatos gondatlan emberölés büntetése öt évig terjedhető börtön az egyéves minimum megállapítása nélkül. Szükségképpeni ezek után a H. Ö. említett jegyzetében az az állásfoglalás, amely az ellentmondás kikerülését szem előtt tartva nyilvánvalónak tekinti, hogy a tűzvészokozás esetén is egy évet kell a büntetés legkisebb mértékének tekinteni.

A korábbi jogszabályok különös rendelkezésének a büntetéseket megállapító szövegén egyébként igen számos egyéb változás is történt az idők folyamán. Idevág például a büntetőjogi értékhatároknak forint értékben való megállapításáról szóló 55.000/1946. I. M. számú rendelet tételeinek az egyes jogszabályokon való keresztülvezetése. Ez a H. Ö.-ban közölt egyes jogszabályokban mindenütt megtörtént, anélkül egyébként, hogy a vonatkozó igazságügyminiszteri rendeletre az egyes beiktatások helyeinél a H. Ö. hivatkoznék.

A módosulások egyes rendelkezéseknek az eredeti szövegből való kihagyására is vezethettek. Így már az 1928 : X. tv. 2. és 3. §-a folytán kikerültek a különös rendelkezéseket megállapító egyes §-ok szövegéből a pénzbüntetések összegére és a mellékpénzbüntetésekre vonatkozó rendelkezések, mert ezek hatályukat vesztették. Ugyanígy vesztették hatályukat a Btáé. 9. §-a folytán azok a rendelkezések, amelyek hivatalvesztést (állásvesztést), politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését, a szakképzettséget kívánó foglalkozástól való eltiltást, a viselt hivatal vagy állás, az ügyvédség stb. elvesztését rendelik. Ezek a rendelkezések tehát a szövegekből mindenütt kikerültek. Ugyancsak hatályon kívül helyezés következett be a Btáé. 9. §-a szerint az iparjogosítvány vagy hatósági engedély elvesztését, az ipar vagy a kereskedelem gyakorlásától való eltiltást, a kitiltást és a külföldi kiutasítást rendelő szabályok tekintetében. Az ezekre vonatkozó szövegek tehát szintén vagy kimaradtak, vagy megfelelően módosultak. (Az ilyen módosulásra, illetőleg az eredeti szövegből való kihagyásra példa az 1946 : VII. tv. 10. §-ának (5) bekezdése, illetőleg a H. Ö. 11. pontjának a módosulások figyelembevételével készített (5) bekezdése.)

Sokszor valamely különös rendelkezés nem azért maradt el a szövegből, mert hatályát vesztette, hanem mert az az új szabályok szerint éppen általános érvényűvé vált s így felesleges lenne a különös rendelkezésekné megismételni. Így például a különös rendelkezések 341. pontjának (2) bekezdése nem közli az 1908 : XXXVI. tv. 43. §-ának azt a rendelkezését, hogy kerítés esetében »a magánindítvány nem vonható vissza«, mert ez a rendelkezés ma már, mint a Btá. 22. §-ának (2) bekezdésében kimondott szabály, általános érvényű. Ugyanígy a H. Ö. 342. pontjának (1) bekezdésében azért nincs felvéve az 1908 : XXXVI. tv. 44. §-ának az a tétele, hogy a kerítésnek a kísérlete is büntetendő, mert a Btá. a kísérlet büntethetősége szempontjából nem tesz kivételt, amint ezt a régi Btk. 65. §-a külön rendelkezés megkívánásával a vétségekre tette s ekként a kísérlet büntetendő volta általános szabályként áll fenn, a Különös Rendelkezések közt tehát említeni felesleges.

Az általános rendelkezések módosító hatályának értékelése és a szövegen keresztülvezetése nem mindig egyszerű és könnyen megállapítható. De éppen itt van nagy jelentősége az egységes jogalkalmazás biztosítása szempontjából a H. Ö.-nak, mert az ezekben a kérdésekben *hivatalos állásfoglalásként* adhat útmutatást. Idevágó példaként lehet megemlíteni az előkészületi cselekménytől való visszalépés mentesítő hatályára vonatkozó szabályokat, amilyeneket több korábbi jogszabály tartalmazott, így például az 1914 : XL. tv. 12. §-a is.

Kérdéses lehetett, hogy az előkészülettől visszalépő személy büntetlenségére vonatkozó szabályt a Btá. 19. §-ának (1) bekezdése alapján hatályában fenntartottnak vagy (3) bekezdése alapján hatályon kívül helyezettnek kell-e tekinteni. Ha ugyanis a 19. § (1) bekezdése alapján abból indulunk ki, hogy előkészület miatt csak akkor van helye büntetésnek, ha a törvény külön rendeli, márpedig visszalépés esetére a törvény éppen ellenkezőleg, a büntetlenséget rendeli : akkor az 1914 : XL. tv. 12. §-a hatályos szabálynak tűnik fel. Ha azonban arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a 19. § (1) bekezdése kizárólag az előkészületnek bűncselekménnyé nyilvánítására vonatkozik, a visszalépés mint büntethetőséget megszüntető ok szempontjából ellenben a (3) bekezdés rendelkezése irányadó, akkor arra az eredményre jutunk, hogy a (3) bekezdés ellentétben állván a feltétlen mentesülést megállapító szabállyal, azt hatályon kívül helyezte. A H. Ö.-ban ez az utóbbi álláspont került elfogadásra s a Különös Rész V. fejezetébe, amint erre annak 12. jegyzete utal is, az 1914 : XL. tv. 12. §-a nem vétetett fel, minthogy az hatályát vesztett szöveg. (Ugyanez a gondolat a H. Ö. egyéb pontjaiban is érvényesült az előkészülettel kapcsolatban.)

Másik érdekes s a jövő gyakorlatának irányt mutató hivatalos állásfoglalás az, amely bizonyos mellékbüntetések alkalmazhatóságánál a Btáé. 7. §-ának (1) bekezdéséből indul ki. A korábbi jogszabályok több esetben úgy rendelkeznek, hogy bizonyos mellékbüntetéseket, így a vagyonelkobzást »bűntettek« esetében kell alkalmazni. Ismeretes felfogás az, amely szerint ilyen esetben a mellékbüntetés alkalmazásának csak oly cselekmény esetében van helye, amely már a Btá. hatálybalépése előtt is bűntett volt, nem lehet azonban erről szó, ha a cselekmény korábban »vétségnek« minősült. Ezzel a nézettel szemben a H. Ö.-ban érvényesülő álláspont szerint a Btá. 7. §-ának (1) bekezdése értelmében nem azt kell vizsgálni, hogy a cselekmény korábban bűntettnek vagy vétségnek minősült-e, hanem azt, hogy jelenleg milyen tartamú börtönbüntetéssel büntetendő. Ha a tartam meghaladja a három évet, a mellékbüntetésnek helye van, következőleg az olyan cselekmény, amely a Btá. hatálybalépése előtt öt évig terjedhető fogházzal büntetendő vétség volt, most a bűntettekre megszabott

mellékbüntetés alá esik, ha viszont valamely cselekmény bűntettnek minősült ugyan, de csak három évig terjedhető börtönnel volt büntetendő, erre a »bűntettek« esetén alkalmazandó mellékbüntetés a Btá. hatálybalépése óta nem terjed ki. Ezt az állásfoglalást a jogszabály jelenleg hatályos szövegének megállapításánál a H. Ö. következetesen alkalmazza, tekintet nélkül arra, hogy ezáltal a cselekmény büntetése a Btá. életbelépése előttinél súlyosabbá vagy enyhébbé válik-e. Igy az 1946 : VII. tv. 10. §-a (5) bekezdésének az a rendelkezése, hogy a vagyonelkobzás alkalmazását az e törvényben meghatározott *bűntett* miatt lehet kimondani, a H. Ö. Különös Részének 11. pontja (5) bekezdésében azzal a hatályos szöveggel jelent meg, hogy vagyonelkobzás alkalmazásának van helye a 3. és 4. pontban (az 1946 : VII. tv. 3. és 4. §-ában) meghatározott bűntettek miatt is, mert bár ezek az eredeti szöveg szerint vétségek voltak, büntetésük azonban jelenleg öt évig terjedhető börtön (az 1946 : VII. tv. 10. §-ának (4) bekezdése szerint u. i. öt évig terjedhető fogház volt). — Ennek éppen a fordítottja, hogy a Btáé. 7. §-ából kiindulva a H. Ö. 78. pontjának (3) bekezdése az 1939 : II. tv. 213. §-ának szövegét tekinti ugyanilyen szempontból módosultnak, azaz abban a vagyonelkobzásra (vagyoni elégtételre, Btáé. 8. §) vonatkozó rendelkezést nem általában a bűntettekre, hanem csupán a három évnél súlyosabban büntetendő bűntettekre jelenti ki irányadónak. Ennek folytán az összeállítás 55. pontja (az 1939 : II. tv. 182. §-a) (2) bekezdésében meghatározott bűntett miatt, minthogy ez három évig terjedhető börtönnel büntetendő, a Btáé. óta vagyonelkobzásnak nincs helye, jóllehet azelőtt — bűntetti minőségére tekintettel — ez a cselekmény is vagyonelkobzással volt egybekötve.

5. Mint már fentebb említettem, a büntetőjogi szabály szövege nemcsak más büntetőjogi szabályban foglalt módosító rendelkezés folytán változhatik meg, hanem közvetett úton, egyéb jogszabályok rendelkezéseinek kihatása következtében is. Ebből a szempontból elsősorban kell utalni az Alkotmányból folyó változásokra a különös rendelkezések szövegében. Idevág mindenekelőtt az 1946 : VII. törvénynek olyan értelemben való alkalmazása, amely az eredetileg a magyar köztársaság védelmére alkotott büntető rendelkezéseket az Alkotmány kihirdetése óta a Magyar Népköztársaság büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezésekként fogja fel. (Lásd erre az országgyűlés politikai, valamint alkotmányjogi és közjogi bizottságának együttes állásfoglalását, amelyet a 60. lapon a H. Ö. is idéz.) A H. Ö.-ba természetszerűen ennek az értelemszerű módosulásnak megfelelő szöveg került s így az 1946 : VII. tv. 1., 2., 4. §-ainak szövege a H. Ö. 1., 2. és 4. pontjaiban már ily módosulással van közölve. Az Alkotmány folytán továbbá tárgytalanokká váltak s így a H. Ö.-ba sem kerültek bele az 1946 : VII. törvénynek a köztársasági elnök büntetőjogi védelmét szabályozó 5. és 7. §-ok. Ugyancsak az Alkotmányból következő módosítás az is, hogy a lázadás bűntettének vonatkozásában a Népköztársaság Elnöki Tanácsát, mint az országgyűlés által választott állandó szervet ugyanolyan büntetőjogi védelem illeti, mint magát az Országgyűlést, következőleg az 1878 : V. tv. 152. §-ának szövegét ennek megfelelően kellett a H. Ö. 17. pontjában kiegészíteni. Ugyanez áll a hatóság elleni erőszaknak az 1914 : XL. tv. 2. §-ában szabályozott esetére, amelynek szövege a H. Ö. 96. pontjában okszerűen egészült ki az Elnöki Tanács tagjára való utalással is, úgyszintén az 1914 : XLI. tv. 8. §-ában a felhatalmazás alapján üldözhető rágalmazásra és becsületsértésre, amely a H. Ö. 397. pontjába való felvételekor az Elnöki Tanácsra való utalással is kiegészítést nyert.

A népi demokratikus gazdasági és társadalmi berendezkedésnek a korábbi rendszertől alapvetően eltérő volta természetszerűen sok vonatkozásban más értékelést tesz szükségessé a büntetőjogi szabályok szempontjából is és így érintheti egyes büntető rendelkezések hatályát is.

Egyik jellemző példa erre a Btk.-nak a *gyujtogatásról* rendelkező 422. §-a, amely második bekezdésében azt a rendelkezést tartalmazza, hogy nem alkalmazható a §, tehát nem állapítható meg a gyujtogatás bűntette, »ha a felgyujtott tárgy a felgyujtó tulajdona volt és annak minősége vagy fekvése olyan volt, hogy felgyujtása másnak sem személyére, sem vagyonára nézve veszélyt nem okozott«. Úgy hiszem, nem kell bővebben fejtegetni azt a tételt, amelyet egyébként a bírói gyakorlat is magáévá tett, hogy a második bekezdés idézett rendelkezése, mint a magántulajdon tárgyával való korlátlan rendelkezés szabadságának a kapitalista rendszer jogrendje által való teljes — ad abszurdumig vitt — honorálása ellentétes a népi demokrácia rendszerével, hiszen hatályosságának elismerése egyenlő lenne annak a tételnek a leszögezésével, hogy bármely gazdasági érték szabadon pusztulásra ítélhető az egyéni akarat önkényével. Érthető, hogy a H. Ö. 162. pontjába a Btk. 422. §-ának második bekezdése, mint ma már hatályát vesztett rendelkezés nem került bele.

Annak az újabb elutasító irányzatnak, amelyet bírói gyakorlatunk a *nemvagyoni kár* címén támasztott igények tekintetében képvisel, büntetőjogi vonatkozásban is helyes levonni a következményeit. Az ú. n. erkölcsi kártérítés gondolata, amely a becsület, az emberi méltóság sérelmét pénzbeli értékkel kifejezhetőnek s azzal kiegyenlíthetőnek, jóváthetőnek tekinti, valóban ellentétes a szocialista jogrendszer alapelveivel. Az 1914 : XLI. tv. 28. §-a a becsületvédelmi rendelkezések körében s a hamis vád eseteiben is alkalmazni rendelte a sajtótörvény (1914 : XIV. tv.) 39. §-ának azt a rendelkezését, hogy a sértett a bűncselekménnyel okozott vagyoni kárának megtérítésén felül nemvagyoni káráért is megfelelő pénzbeli elégtételt követelhet, amennyiben az — tekintettel az eset körülményeire — a méltányosságnak megfelel. Önként érthetőnek kell tartanunk, hogy a népi demokrácia jogrendje a büntető rendelkezések körében sem enged teret az ilyen kártérítési igényeknek s így a H. Ö. a 204. és 415. pontjaiból, amelyeknek szövege az 1914 : XLI. tv. 28. §-án s az 1914 : XIV. törvénynek az általa hivatkozott rendelkezésein alapul, elmaradtak a nemvagyoni kárra vonatkozó rendelkezések, mint amelyeket a szocialista rendszerben hatályukat vesztetteknek kell tekinteni. (Természetesen más kérdés a vagyoni kár körének és terjedelmének polgári jogi meghatározása.)

Igen tanulságos a H. Ö. 257. pontjának szövege, amely az 1913 : XXI. tv. 1. §-a alapján vétetett fel, azonban nem az említett rendelkezés teljes felhasználásával. Az 1. § ugyanis a közveszélyes munkakerülés tényállását csak arra az esetre állapítja meg, ha »keresetre utalt« munkaképes egyén csavarog vagy folytat egyébként munkakerülő életmódot. A H. Ö. 257. pontja a szövegből mellőzi a »keresetre utalt« szavakat, ami

nyilván abból következik, hogy a népi demokratikus rendszerben az embereknek a munkához való viszonya alapvetően más, semhogy a naplopókat a »keresetre utalt« és a büntetés alól eleve mentességet élvező »keresetre nem utalt« csoportokra lehetne osztályozni. Az »aki nem dolgozik, ne is egyék« elvének következetes alkalmazása mellett az említett kategorizálásra alapot adó szavak nem juthattak más sorsra, minthogy hatályvesztettnek minősítve kimaradjanak a H. Ö. szövegéből.

A népi demokrácia társadalmi berendezkedésében nem lehet helye a prostitúciónak s a társadalmi okok megszűnésével az meg is szűnik. Ezért a népi demokráciában a »kéjnő« nem minősülhet elismert foglalkozást űző személynek s a kéjelgésből élés mindig tiltott magatartásnak tekintendő. Nyilvánvaló következménye ennek az, hogy az 1913 : XXI. tv. 4. §-ának 2. pontja a »kéjnő« szó kihagyásával került bele a H. Ö. 260. pontjába.

Az egyéb jogszabályok közvetett kihatásának jellemzőseként lehet hivatkozni arra is, hogy a H. Ö.-nak a pénzhamisításról rendelkező XV. fejezetébe nem vették fel a Btk. 211. §-át, amely a papírpénzzel egyenlőnek minősíti a kormány által kibocsátott kötelezvényeket, ha azok a tőzsdei forgalom tárgyát képezik, mert ez a feltétel a tőzsdének már évekkel ezelőtt bekövetkezett megszüntetésére tekintettel nem foroghat fenn.

Más jogszabályoknak a büntetőjogi szabályokra való közvetett kihatásával kapcsolatos az a probléma is, amely az 1878 : V. tv. 280. §-ának közlésével kapcsolatban vetődik fel. E rendelkezés szerint »életfogytig tartó fegyházzal büntettetik a szándékos emberölés: ha azt a tettes felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján vagy törvényesítés esetében természetes atyján követi el«. Arról, hogy ennek a rendelkezésnek most idézett szövegét jelenleg is hatályos alaknak lehessen tekinteni, nyilvánvalóan szó sem lehet, mert az 1946 : XXIX. törvény a törvényes és törvénytelen gyermek elnevezéseket megszüntette, a házasságon kívül született elnevezést hozta be, de a házasságon kívül született gyermekről is kimondotta, hogy annak jogállása egyenlő a házasságból született gyermek jogállásával, apja, anyja és ennek felmenői tehát vele ugyanolyan rokoni kapcsolatban állanak, mint a házasságból született gyermekkel az ő szülei és egyéb felmenő ágbeli rokonai.

Minthogy tehát az 1946 : XXIX. tv. a felmenő ágbeli rokonok közötti különbséget egyrészt a házasságból született, másrészt a házasságon kívül született gyermeknél megszüntette, nyilvánvaló, hogy felmenő ágbeli *törvényes* rokonról, a *törvénytelen gyermek anyjáról*, vagy annak *törvényesítő természetes* apjáról ebben a vonatkozásban külön szólni nem lehet. Egyetlen szóbajöhető megoldás tehát az, amit a H. Ö. választott, midőn a rokonoknak jogilag egységes kezelését szem előtt tartva, 352. pontjában így állapítja meg a hatályos szöveget: »Életfogytig tartó börtönnel büntettetik a szándékos emberölés, ha azt a tettes felmenő ágbeli rokonán, házastársán vagy több emberen követte el.« Bármennyire helyes azonban az egyetlen »felmenő ágbeli rokon« kifejezés használata, amelybe ugyanis az előadottak szerint úgyis beleértendő a törvénytelen gyermek anyja és a törvényesítő természetes apa is, a hatályosként közölt szöveg még így sem tekinthető feltétlenül kielégítőnek, mert a »felmenő ágbeli rokon« megjelölés olyan személyt is felölel, akire eddig a fokozott büntetőjogi védelem nem terjedt ki, t. i. a házasságon kívül született gyermek apját, jelesül azt a személyt, aki teljes hatályú apai elismerése vagy bírói ítélet folytán minősül a gyermek apjának. Itt merül fel azután az a kérdés, hogy lehetséges-e a büntetőjogi szabály hatályának ilyen közvetett úton való — polgári jogi szabállyal történő — hallgatólagos kiterjesztése. Úgy hiszem, ezt a kérdést ilyen súlyos következményekkel járó jogszabály alkalmazásánál nemlegesen kell megválaszolni. Aligha tehető fel, hogy a jogalkotó akkor, midőn az 1946 : XXIX. törvényt készítette s abban a házasságon kívüli gyermeket apjával (tv. 9. §), valamint annak felmenőivel jogilag is rokoni kapcsolatba hozta, az ezzel járó polgári jogi következményeken felül szem előtt tartotta volna a Btk. 280. §-ában foglalt büntető rendelkezésnek ehhez igazodó módosulását is. Erre legalább is utalni kellett volna az 1946 : XXIX. tv. megalkotásakor, mert az állampolgárokkal való megfelelő közlés — bármennyire tekintjük azt sokszor formainak — valamely jogszabály hatályának mégis elengedhetetlen feltétele s általában a polgári jogi szabályok módosulását külön erre való utalás nélkül nem lehet a büntető szabályokban foglalt büntetőjogi felelősséget fokozó módosító körülményként értékelni. A H. Ö. a 352. ponthoz fűzött jegyzetben ugyanerre az álláspontra helyezkedik s hangsúlyozza, hogy a szöveg az 1946 : XXIX. tv. 18. §-a által teremtett helyzetnek megfelelően alakíttatott át, nyilvánvaló azonban, hogy a polgári jogi szabály módosulása a büntetőjogi szabály hatályát nem terjesztette ki a házasságon kívül született gyermek által apjára, az azon, illetőleg az annak felmenőjén elkövetett szándékos emberölés tehát nem esik a 352. pont alá.

Mint népi demokráciánkban tárgytalanná vált szabály, maradt ki a H. Ö. 481. pontjából az 1932 : VI. tv. 7. §-ának az a része, amely az uzsorás szerződés teljesítésének esküvel vagy becsületszóval való megerősítését helyezi büntetés alá oly személy esetében, akinél az ily módon tett ígéret állásvesztést vonhat maga után.

A különös rendelkezések szövege többrendbeli módosulást szenvedett elnevezések oly megváltoztatása miatt is, ami a felszabadulás folytán, majd a szocialista rendszerre való áttérés eredményeként következett be. Így magától értetődő a királyi jelzők elhagyása (539/1945. M. E. sz. r. 1. §) vagy a H. Ö. 139. és 175. pontjában »az alkalmazott« szó került be hatályos szövegként a Btk. 200. és 438. §-aiban eredetileg használt »hivatalnok vagy szolga« megjelölés helyett, a Btk. 411. §-ában említett »községi elöljáró« helyett a H. Ö. 157. pontja a »helyi tanács szerve« elnevezést használja hatályos szövegként, az 1879 : XL. tv. 71. §-ában egyébek között felsorolt cselédkönyvet a H. Ö. 154. pontjában nem említi meg, minthogy a cselédi sorral együtt a cselédkönyv is megszűnt. A honvédség helyébe a néphadsereg elnevezés került (lásd pl. a H. Ö. 116. pontját). Az 1914 : XLI. tv. 9. §-ának 6. pontjában említett állami, vagy pedig törvényhatósági vagy községi hatóság helyett a H. Ö. 398. pontja (1) bekezdésének *d)* alpontjában az új államigazgatási szervezetnek megfelelően az »állami, megyei, járási, városi (városi kerületi) vagy községi« szavakat vette fel.

Merőben stiláris módosításokat a H. Ö. általában nem alkalmazott az eredeti szövegeken, a nyilvánvaló szövegezési hibát azonban kiküszöbölte, természetesen a rendelkezés érdemének módosítása nélkül. Így a Btk. 427. §-ának szövegét, amely »a tűz továbbterjedése eloltatott« kifejezést használta, a háromnegyed év-

századon át érintetlenül fenntartott szövegezési hiba kijavításával így szövegezte át: »a tűz továbbterjedése ... megakadályoztatott.«

6. A szövegeken történtek egyes helyeken kizárólag technikai jellegű módosulások is. Így a közokirathamisításnak a H. Ö. VIII. fejezetébe a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények közé elhelyezése s ugyanakkor a magánokirathamisításnak a H. Ö. XXI. fejezetébe, a polgárok javai elleni bűncselekményekhez való beiktatása szükségessé tette a Btk. 404—406. §-ainak két-két részre osztását. Ezek ugyanis a közokiratra és a magánokiratra vonatkozóan egységes rendelkezéseket tartalmaztak, ami a Btk.-ben azért volt lehetséges, mert a Btk. ugyanegy helyen — a XXXII. fejezetben — szabályozta Okirathamisítás cím alatt mindkét bűncselekménykategóriát. Így az említett §-ok szétválasztva úgy a H. Ö. 151—153., mint 466—468. pontjaiban egyaránt szerepelnek.

A részletesen ismertetett példákból kitűnik, hogy a jogszabályok »jelenleg hatályos alakjának« megállapítása nem volt mindig könnyű feladat, mert aprólékos, igen számos szempontra kiterjedő munkát igényelt. Kitűnik az előadottakból az is, hogy maga az Összeállítás a jogszabályokat mindenütt bármely érdemi megváltoztatás nélkül közli s feladatának csak a már korábban bekövetkezett, akár a jogszabályalkotás, akár a jogalkalmazás során közvetlenül vagy közvetve létrejött változások, módosulások regisztrálását tekintette, anélkül, hogy ilyeneket maga önállóan is hozott volna. A szöveg változását előidéző jogszabályra a H. Ö. egyébként az egészen általános jellegű módosulásoktól eltekintve lábjegyzetben mindig utal. A rendelkezések zökkenőmentes összekapcsolása néhol indokolttá tett kisebb változtatásokat az eredeti szövegeken, a H. Ö. azonban itt is csak a legszükségesebbre szorítkozott. Így pl. az 1947 : XXXIV. tv. 28. §-ának rendelkezését, amelyet a H. Ö. 5. pontja tartalmaz, indokolt lehetett volna a valótlan tény állítása vagy hiresztelése tekintetében az 1937 : X. tv. 2. §-ának minősített esteként megszövegezni, mert ettől az utóbbi rendelkezéstől, amelyet a H. Ö. 6. pontjának (1) bekezdése tartalmaz, mindössze annyiban tér el, hogy két vagy több személy előtt való állítást vagy híresztelést kíván meg, míg az 1937 : X. tv. 2. §-ának tényállását már az *egy személlyel* való közlés is megvalósítja, a H. Ö. azonban pusztán a rendelkezések célszerű és az érthetőséget elősegítő összekapcsolása érdekében nem ment bele az érdemet nem érintő szövegváltoztatásba sem s a szöveget változatlanul közölte.

Indokolttá tehetett volna továbbá módosítást némely rendelkezésnek igazán idejétmult volta is, de a H. Ö. ebből a szempontból is — felelősségteljes óvatossággal — csak a feltétlenül szükséges, törvényileg megalapozott szövegmódosításokat hajtotta végre. Ezekben a vonatkozásokban nem a H. Ö., hanem csak egy új különös rész lesz hivatva egyszerű mellőzéssel napirendre térni a Csemegi korával együtt szintén letűnt ódsi bűncselekmények felett.

VII.

A feldolgozás módjának részletes ismertetése után annak a kérdésnek a megvizsgálásával kívánok foglalkozni, mi a jelentősége annak, hogy a gyűjtemény mint »hivatalos összeállítás« került az igazságügyminisztérium részéről kibocsátásra.

A hivatalos összeállításokat a jogrendszer más területein már régebben ismerjük. A pénzügyi jogszabályalkotás terén például igen gyakran szoktak ehhez az összefoglalást, egyszerűsítést, tehát technikai könnyebbséget eredményező megoldáshoz folyamodni. A hivatalos összeállítások kiadásának rendszerinti módja az, hogy az összeállítást az illetékes miniszter *rendelettel* teszi közzé.

Ezt az összeállítást rendelet nem ruházza fel kötelező erővel, alkalmazását vagy a reá való hivatkozást jogszabály nem rendeli el. Ilyen értelemben tehát ez a H. Ö. »hivatalos« jellege ellenére is magábanvéve csak a *tájékoztatás, eligazítás* eszközeként jelentkezik egy bonyolult matéria körében. Természetes azonban, hogy az mégis tisztán csak formai szempont, hogy a H. Ö. maga nem tekinthető jogszabály hatályával bíró kiadványnak. Egyáltalán nincs ugyanis kizárva, hogy ha ez a H. Ö. — amely a fennálló hatályos joggal egyezően közli a büntető rendelkezéseket — a gyakorlatban: a jogszabályokra való utalásnál s azok megtalálásánál könnyen használhatónak fog bizonyulni, a büntető eljárás hivatalos szervei: a bíróságok és az államügyészségek részéről gyakorlati alkalmazásra kerül, tehát a jövőben, idővel ez lesz a rendelkezések felhívásának, idézésének alapjává s a bíróságok, ha arra kívánnak utalni, hogy valamely büntetőtörvény jelenleg hatályos alakjában milyen szöveggel tekinthető fennállónak, ennek a H. Ö.-nek a tartalmára fognak hivatkozni. Ha ez megvalósul, gyakorlatilag ez igen közel fogja vinni a H. Ö. használatát a jogszabályokéhoz.

A Szovjetunióban is a Szovjetunió igazságügyminisztériuma időszakonként hivatalos összeállítást ad ki a hatályos büntetőjogi szabályokról. Ez az összeállítás a büntetőtörvénykönyv hatályos szövegét, továbbá az egyes kiegészítő jogszabályokat tartalmazza; a szakaszok egyike-másika után bírósági döntvények szövegét vagy valamely hivatalos magyarázatot tartalmazó megjegyzések vannak; a szöveg lábjegyzetekkel van ellátva, valamint a törvényszöveget szakaszonkénti hivatalos anyagként indokolásszerű részek egészítik ki.

A magyar H. Ö. a büntetőtörvénykönyvek szovjet kiadási módjával tüntet fel hasonlóságot. Szintén lábjegyzetekkel van ellátva s közli a Legfelsőbb Bíróságnak az anyagi büntetőjogi rendelkezésekkel kapcsolatos legfontosabb elvi határozatait és döntvényeit is.

A H. Ö. fenti részletes megvizsgálásának eredményeként, úgy hiszem, minden remény megvan arra, hogy a H. Ö. valóra fogja váltani a hozzáfűzött elképzeléseket s a jogalkalmazásban hamarosan azzá a segédeszközzé válik, amelyet általánosan alkalmasnak tekintenek arra, hogy az eredeti jogforrások helyett maga szerepeljen jogforrásként ügyészeink és bíráink kezében, a vádiratukban és ítéleteikben való hivatkozásoknál.

Indokoltnak is tartom itt annak a kérdésnek rövid megvizsgálását, hogy ez a hivatkozás, ha mint várható, sor kerül rá, hogyan történjék. Kívánatos volna a hivatkozás minél egyszerűbb módjának a megtalálása, ami mielőbb általános elfogadásra talál. A hivatkozás egységes volta természetesen igen nagy fontossággal bírna az általános érthetőség szempontjából.

Mindenekelőtt a gyűjtemény közkeletű elnevezését kellene megállapítani s azután erre kellene célszerű rövidítést találni. Szerintem a Büntetőjogi Hivatalos Összeállítás elég egyszerű és kifejező elnevezés lenne. Ennek az elnevezésnek a B. H. Ö. betűjelzés a legmegfelelőbb rövidítése, mert ez a három betű magában

foglalja a gyüjtemény mindkét lényeges ismérvének, tehát a *büntetőjogi* tárgynak és a *hivatalos összeállítás* jellegnek megfelelő szavak rövidítését. További kérdés, hogy a B. H. Ö. második címében, tehát különös rendelkezéseiben felvett jogszabályok mikép kerüljenek megjelölésre hivatkozásuk, idézésük esetében? Ennél a kérdésnél véleményem szerint a gyüjtemény gyakorlati céljából kell kiindulni, amely ép a különös rendelkezéseknél a legjobban előtérbe lép. Ez a cél az volt, hogy az egyes büntető rendelkezések eredeti szövege és az esetleg többrendbeli módosító szövegek ne külön-külön, hanem egybefoglalva, egy hatályos alak megállapításával közöltessenek. Ha a szöveg ily egységes alakban jelenik meg, természetesen idézésénél is arra a helyre kell hivatkozni, ahol ez az egységes alak megjelent, tehát a B. H. Ö. különös részének megfelelő pontjára. Kérdés csak az, hogy a megfelelő pont mellett nem kell-e utalni az illető pont szövegének kialakulására kiható összes jogszabályokra is. Aligha hiszem, hogy ez célszerű lenne. Ily megoldás mellett a B. H. Ö. egyes pontjain felül, azok után sokszor öt-hat jogszabályt is fel kellene hívnunk s így a szöveg egységéből eredő előnyt elveszítenénk. Ha a B. H. Ö. közkeletűvé válik, az egyes pontjainak felhívása közvetve a megfelelő jogszabályok felhívásával is egyértelmű lesz, mert a B. H. Ö. minden egyes pontja lábjegyzetben utal a szabályszerű törvényi megjelöléssel arra a jogszabályra, amelynek hatályos szövegét magában foglalja. Ismétlem tehát, elegendőnek látszik kizárólag a megfelelő pontra való hivatkozás, vigyázni kell azonban arra, hogy ne a B. H. Ö.-re utaljunk hivatkozásunkban, mint olyanra, amely maga a jogszabály, amely a cselekményt bűncselekménnyé nyilvánította, a bűntettet »megállapította« s amelybe ekként a cselekmény »beleütközik«.

A helyes hivatkozás tehát szerintem nem az, hogy a B. H. Ö. 422. pontjába *»ütköző«* vagy e pontban *»meghatározott«* lopás bűntette, hanem a B. H. Ö. 422. pontjában *»foglalt«* lopás bűntette. Már a minősített esetet magában foglaló pontra hivatkozásnál a »pontja szerint minősülő« kifejezés nem annyira kifogásolható, bár ezt el is lehet kerülni így: »a B. H. Ö. 422. pontjában és 427. pontjának *d)* alpontjában foglalt . . .« Általában helyes, ha mindig megkeressük a megfelelő kifejezésrejuttatását annak, hogy nem maga a B. H. Ö. a jogszabály. Ilyen helyes fordulatnak látszik pl. az ítélet indokolásában az efféle kifejezésmód: »A büntetés kiszabása a B. H. Ö. 436. pontjának első tételében felvett jogszabályon alapul.« Természetesen az adott esetekben a legkülönbözőbb fordulatokra lehet szükség, úgy hiszem azonban, hogy az itt előadottak elvben minden változat alkalmazásához megmutatják a helyes irányt.

VIII.

Szóljunk befejezésül egy pár szót a H. Ö.-nek a gyakorlati jogalkalmazás körén túlmenő didaktikai jelentőségéről, illetőleg értékéről és arról az útmutatásról, amit a jövő büntetőjogi törvényalkotás számára nyujt.

Elvitathatatlan, hogy a H. Ö. használatbavétele a jogi oktatás terén sem maradhat hatás nélkül. Természetesen a stílus szempontjából nem alkalmas arra, hogy példaképül szolgáljon. Ez nem is lehet csoda. Hiszen nyolcvan év úgyszólván valamennyi évtizedének egymással gyakran ellentétes, de egyenként jellegzetes szövegezési módjai váltakozva bukkannak fel benne. Egy ilyen »mixtum compositum« stiláris szempontból nyilván nem minősülhet mintának. De figyelembe kell venni, amire már fentebb utaltam, hogy a stiláris átszövegezés, ha egyéb különös jogi indok a szöveg átdolgozását nem tette elkerülhetetlenné, a munkálatnak nem is volt célja. Kifejezésre juttatja különben ezt a H. Ö.-hoz írt előszó is, midőn hangsúlyozza: »Azt, hogy az összeállításba felvett jogszabályok szövege — az eredeti szövegnek megfelelően — gyakran régies, többnyire nehézkes, a munka *összeállítás* jellege magyarázza, amely nem engedte meg az eredeti szövegtől való eltérést.« Igen használható alap viszont didaktikai szempontból a mű szerkezeti beosztása. Ez az elméleti oktatás terén is igen alkalmas mintául szolgálhat a büntetőjog különös részébe tartozó ismeretanyag csoportosítására.

Ami most már a H. Ö. jelentőségét egy későbbi büntetőjogi kodifikáció szempontjából illeti, ezt kétségtelenül igen nagyra kell értékelnünk. Mindenekelőtt a fennálló jogra, annak jelenlegi állapotára nézve egy teljes és amellett a felesleges ballasztoktól megszabadított, rendszerezett, tehát jól áttekinthető és helyesen értékelhető *anyaggyüjteményt* jelent. Ez az anyaggyüjtemény egyben rendezettségénél és áttekinthetőségénél fogva kiválóan alkalmas arra, hogy a jelenlegi különös rendelkezések kiugró hiányaira, ellentmondásaira és egyéb hibáira rámutasson.

Ilyen, a H. Ö.-ból kirívó ellentmondásnak kell tekintenünk a magántulajdon ellen elkövetett bűncselekmények szabályozásának túltengését. Ha pl. végigtekintünk a H. Ö. XXI. fejezetén, a Btk. régi ismerősei számára is meglepően vagy egyenesen visszadöbbentően hat, hogy egyetlen cselekményre, a lopásra a gyüjteményben tizenhárom pont vonatkozik (422—432., 445., 446. p.) és ezek között olyan terjedelmesek is vannak, amelyek szinte teljes lapot maguk foglalnak el (426., 427. p.). Ez a rengeteg kazuisztika már magábanvéve is megfontolásra kell hogy késztesse a jogszabályszerkesztőt, de az összehasonlítás még jobban aláhúzza a viszásságot. Ugyanakkor, midőn *egyetlen cselekménynek*, a lopásnak az anyaga a műben 13 pontot s ezzel 5 és fél lapot foglal el, *egy egész témakört betöltő és önálló fejezetet alkotó joganyaghoz:* a tervbűncselekményekhez mindössze 15 pont és szintén 5 és fél lapnyi terjedelmű szöveg szükséges, az állam külső biztonsága elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések pedig szintén mind elférnek összesen 15 pontban és 6 lapon, pedig ebben a fejezetben egyedül a hűtlenség esetei is elég részletes szabályozást kívánnak. Ez a szembeállítás világosan mutatja, hogy milyen aránytalanságok állanak fenn a különös rendelkezések anyagában. Természetesen ezt az aránytalanságot csak most érezzük olyan élénken, mert a kapitalista gazdasági rendszer büntetőjogában a magántulajdon sérelmére elkövetett cselekményeknek végső aprólékossággal való szabályozása teljesen megfelelő volt, sőt egyenesen a cél megvalósításának volt tekinthető. A büntetőtörvény általános részében a bűncselekmény *társadalmi veszélyességének*, mint döntő szempontnak előtérbe állítása, a H. Ö.-ban a közösség elleni támadást megvalósító cselekményeknek az élen való csoportosítása egyaránt azt eredményezték, hogy az említett visszásság kirívóan s az arányérzéket sértően jelentkezik. (Meg kell említeni viszont azt is, hogy a lopás részleteinek további kidolgozása még az 1948: XLVIII. törvénynek is tárgya volt.)

A H. Ö. anyaga által előtárt helyzet világosan kijelöli azt a feladatot, hogy a lopás eseteit az aprólékos kazuisztikától megszabadítva általánosabb keretben kell szabályozni, a minősített esetek számát jelentékenyen csökkenteni kell s általában a polgárok javai ellen irányuló cselekménycknél az értékhatárok szerinti számos formális megkülönböztetés elvetésével a bírói mérlegelésnek kell — néhány jellemző bűncselekményi tényállás megállapítása mellett — a lehető legtágabb keretet biztosítani.

További példák egész sorát lehetne felhozni arra, hogy milyen sok belső ellentmondás jelentkezik az új szellemben készült általános rendelkezések és a még ezekre tekintet nélkül alkotott régebbi különös szabályok között. Nem egyenesen hibának, elvétésnek, tévedésnek minősülő jelenségekről van itt szó, hanem a más-más alapon felépült rendelkezések belső ellentmondásáról, amely sokszor élesebb visszásságokra vezethet, mint a kifejezett hiba. Csak kiragadott példaként utalok a Btá. 11. §-ára, amely szerint a gondatlanságból elkövetett bűntettet is büntetni kell, kivéve, ha a törvény csak a szándékos elkövetés büntetését rendeli. A törvény által a szándékos elkövetésre való utalást, mint megszorító kivételt azonban bírói gyakorlatunk szerint kizárólag a Btá. hatálybalépését követőleg alkotott jogszabályokban meghatározott bűntettekre lehet alkalmazni. Egymagában tehát az, hogy valamely korábbi jogszabály törvényi tényállása a »szándékosan«, »tudva«, tudva és akarva« történt elkövetésre utal, nem zárja ki a gondatlan cselekmény miatt sem büntett megállapítását. A bírói gyakorlat állásfoglalását helyesnek tartom, ez azonban nem változtat azon, hogy egyrészt a szándékos és a gondatlan elkövetésnek a büntetésben való megkülönböztetése a Btáé. 4. §-ának (3) bekezdésén túlmenően is indokolt volna, továbbá, hogy a büntetőtörvény új, különös részében a büntető rendelkezések általános felülvizsgálatára lesz szükség a gondatlan elkövetés tényleges lehetőségének, illetőleg büntetendő voltának megállapítása szempontjából. A H. Ö. egyébként — bár a Btá. 11. §-ához fűzött 3. jegyzetben maga is utal a bírói gyakorlat fent jellemzett állásfoglalására — ugyanakkor azonban a hatályosként közölt szövegből (pl. 466., 471., 474., 477., 478. p.) sehol sem mellőzi a »tudva és akarva«, illetőleg a »szándékosan« szavakat, ami annyit is jelenthet, hogy a kérdést nem tekinti végleg lezártnak. Az új kódex, amelynek alkotói előtt a H. Ö. nyitvahagyja a kérdést, nyilván megtalálja a helyes megoldásra vezető szövegezést.

A jogalkalmazás vonatkozásában és a didaktikai szempontból megállapítható előnyökön felül a H. Ö. rendszeri beosztása nagyban és egészben a Különös Rész kodifikációs vázlataként is felfogható. A H. Ö. eszerint nemcsak a jelenre, hanem ily módon a jövőre is tekint; aminthogy a maga egészében is az a rendeltetése, hogy büntetőjogunk jövő fejlődésének egyik sarkpontja legyen!

Bacsó Ferenc

„Akaratlan szerződés"

Ma minden jogi kötelezettség keletkezését, tartalmát és érvényességét a szocialista építés céljának szem előtt tartásával kell megítélnünk. Ha ebből a szempontból tesszük vizsgálat tárgyává a szerződést, mint kötelmek forrását, azt látjuk, hogy a szerződés sem keletkezésében, sem tartalmában, sem pedig jogkövetkezményeiben nem azonos azzal, amit régebben ehhez a fogalomhoz kapcsoltunk.

A kapitalista magánjogban az akarati és nyilatkozati elv vitájában elsikkadt az az igazság, amit mai polgári jogunkban egész világosan látunk, hogy a szerződés kötelemkeletkeztető erejének végső forrása nem valamilyen misztikus filozófiai tanítás, nem is valamely minden gazdasági és politikai rendben változatlan alaptétel, hanem a jogszabály rendelése. A jogszabályt pedig ma mások — a dolgozó nép — alkotják, más a célja — a szocializmus építése — s így természetes, hogy a jogszabály, amely a szerződést kötelező erővel ruházza fel, másban találja a szerződés kötelemkeletkeztető hatásának indokát, más tartalommal tölti meg azt és más jogkövetkezményeket fűz hozzá. E téren is a mennyiségi változás átmegy a minőségi változásba. Nem volt ismeretlen fogalom azelőtt sem, amit Schwarz Gusztáv az »Újabb magánjogi fejtegetések»-ben »akaratlan szerződés«-nek nevez. Erről a jogügylettípusról nyugodtan használhatjuk a »szerződéstípus« megjelölést, bebizonyítja Schwarz Gusztáv, hogy nem kell hozzá a felek egybehangzó nyilatkozata, sőt egyáltalán nem kell hozzá nyilatkozat — és mégis kötelez. Sorra fejti ki a színlelt nyilatkozat, a tréfából tett nyilatkozat kötelező erejét, a mentális reservatio hatálytalan voltát, csupa olyan esetet, ahol hiányzik a nyilatkozatnak megfelelő akarat. Rátér arra, hogy a nyilatkozatok értelmezésének a szabályai oda vezetnek, hogy nem a fél akarata, nem is nyilatkozatának objektív értelme, hanem egy mindkettőtől többé-kevésbbé eltérő fikció az, amit a jog kötelező erővel felruház. A fokozatban a következő lépcső az, amit Schwarz Gusztáv »a passzivitás beszámítása« címen érint. Ez a témakör maga megint egy kis világ, amelybe Villányi László világított be »Utaló magatartások« című tanulmányával. Villányi szerint ilyen eset pl. ha a bérlő a bérleti idő lejártával nem hagy fel a bérleménnyel használatával. Ez szerződésszerű helyzetet teremt akkor is, ha a bérlő ilyetén tényének egész más oka volt. Ilyenek az ajándékozásnál a hálátlanság címén való megtámadásra okot adó tények, a házassági jogban és egyebütt azok, amelyekből a jog megbocsátásra következtet. Ilyen az igény érvényesítésével való késlekedés esete (az elévülés és jogvesztő határidő esetein kívül), a megtévesztés, utólagos jóváhagyás, joglemondás megállapítására alapot adó magatartások, az alképviselő felelőssége stb. stb.

Az az alapvető változás, amelyet a szocialista polgári jog a szerződések jogi szabályozása terén megvalósított, a következőkben vázolható: a régi magánjog a lehetséges szerződések köréből csak kis körcikktől: a törvény által kifejezetten semmisnek minősített, a közrendellenes és a jó erkölcsökbe ütköző szerződésektől

vonta meg a jogrend védelmét s még kisebb körcikket alkottak azok a tényállások, amelyeket a jogrend a szerződés jogkövetkezményeivel ruházott fel annak ellenére, hogy hiányoztak a szerződések lényeges ismérvei: az, hogy a felek egybehangzó szerződési nyilatkozatot tegyenek, szerződésük tartalmát maguk szabják meg.

A szocializmus vezető szempontja Lenin tanítása: »Mi semmiféle magán-t nem ismerünk el«, tehát egyrészt a szerződések körének sokkal nagyobb részét teszik ki azok, amelyeknek hatályos voltát a jogszabály nem ismeri el. Másrészt megnőtt a bírói jogsegélyben nem részesülő szerződések területe azzal, hogy az eddigi érvénytelenségi okok részben szélesebb és részben más tartalmat nyertek a kizsákmányolás elleni küzdelem és a szocialista rend védelmének minden irányban kiterjedő szempontjaival, továbbá azzal, hogy a tilos, de egyébként érvényes szerződések csoportja a Legfelsőbb Bíróság álláspontjának helyes értelmezése szerint megszüntnek tekinthető és ma már az érvénytelen szerződések csoportját szaporítja. Ez azonban csak a már eddig is ismert érvénytelenségi okok *tartalmának* a megváltozása. Elvileg új, a termelés és árucsere területén a szerződések hatályának abból a szempontból való vizsgálata: *szolgálja-e a terveljesítést*, vagy ellenkezik annak érdekével?

E téren a szerződéses kötelem keletkezésének jelenségei gyökeresen újak. A szerződés széles körben a terv végrehajtásának eszközévé válik: ez szabja meg a szerződés kötelemfakasztó erejének körét. A szerződések területén is kifejezésre jut a szocialista tulajdoni berendezésnek az a kettőssége, amely egyfelől a használati javakra vonatkozó személyi tulajdonjogot, másfelől a termelési eszközökre vonatkozó társadalmi tulajdonjogot ismer. Ez a kettősség abban nyilvánul, hogy a tervezett termelés körében a szerződéses kötelem létrejötte, tartalma és jogkövetkezményei szorosabb kapcsolatban maradnak a szerződés indítékaival. A személyi tulajdon körében a terv szintén fejt ki bizonyos közvetett kisugárzó hatásokat. Itt azonban elsősorban arról van szó, hogy a szocialista állam a törvény korlátai között szabad rendelkezési jogot biztosít a használati tárgyak tekintetében a dolgozóknak s ezúton szolgálja azt a célt, amely voltaképpen az egész szocialista állami és társadalmi rendnek s benne a szocialista jogi rendnek is alapvető célja: a dolgozó nép anyagi és kulturális színvonalának emelését. Ugyanis a közérdek érvényesülése mást kíván a társadalmi tulajdon körében és mást a személyi tulajdon körében. A személyi tulajdon körében az idézett lenini tanítás éppen abban érvényesül, hogy az állampolgárok munkával szerzett használati javai szabad rendelkezésük alatt álljanak.

Az egységes szocialista tulajdonjog két formáját nem tárgyakhoz fűződő ismérvek különböztetik meg, hanem a termelés folyamatához való viszonyuk. Az általában használati jószágnak minősülő fényképezőgép kizsákmányolás eszközévé válhat, ha pl. azt magános termelési célra, fényképész szövetkezetnek adná haszonbérbe. Az ilyen szerződés elbírálása a terveljesítés szempontjai szerint igazodik, hiszen a népgazdasági terv szempontjait a termeléssel és árucserével kapcsolatos legkisebb jelentőségűnek látszó mozzanatig fel kell bontani, mert csak akkor lehetnek hatékonyak.

Az egységes szocialista tulajdonjog fogalmából következik, hogy a szocialista polgári jog »szerződés«-e egységes fogalom. Ezen az egységes fogalmon belül fontos alcsoportot alkotnak a szállítási szerződések. A 206/1951. M. T. számú rendelet 3. §-a szerint a szállítási szerződésekkel kapcsolatos olyan kérdésekben, amelyekről a szállítási szerződésekről szóló rendelet különleges módon nem rendelkezik, a polgári jog általános szabályait kell alkalmazni. Már ebből is megállapítható, hogy a szállítási szerződés a polgári jogi szerződésnek csak alcsoportja és nem attól különálló kategória. A termelés és árucsere terén a szállítási kötelezettség rendszerint szállítási szerződés útján hatályosul. De ezeket a szerződéseket a felek nem magánautonómiájuk körében kötik. A szállítási szerződés intézményében kifejezésre jut az egyes gazdasági egységek önállósága. Ez az önállóság: szervezési mód. Nem hasonlítható a kapitalista termelés egységeinek önállóságához: előbbi a szocialista tervgazdálkodás szervezésének egyik eszköze, a gazdaságos számvetés rendszerének megnyilvánulása, utóbbi a termelés kapitalista anarchiájának megnyilvánulása. Ezeknek a szerződéseknek van egy rendező elvük, amelyeknek maguk a szerződések csak eszközei: a népgazdasági terv. A szállítási szerződések a terveljesítés eszközei gyanánt jönnek létre. Létrehozásuk, megkötésük a vállalatoknak, illetve felelős vezetőiknek nemcsak joga, hanem kötelessége is. A tervnek jogszabály alakját öltő magasabb alakjától a felettes hatóság konkrét utasításáig számtalan alakban valósul meg az, hogy a szállítási szerződés nem elszigetelt gazdasági egység anarchiára vezető korlátlan szabad elhatározásából fakad, hanem a termelés és árucsere tervszerű keresztülvitelének megvalósítása. Az egyes termelési ágak természete: az, hogy sokféle a szállítandó áru, az, hogy a szállító sok vagy kevés átvevővel, esetleg közvetlenül a fogyasztókkal áll-e szemben, vagy fordítva, határozza meg a gyakorlatban, hogy tartalmilag meddig terjed a vállalat szabad elhatározása a szállítási szerződés megkötésében.

A szállítási szerződés jogi szempontból való vizsgálatában azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy a szállítási szerződések túlnyomó többségénél az, hogy a felek a szállítási szerződést megkössék-e, kivel kössék és milyen tartalommal kössék meg — legalább is a főbb feltételek tekintetében —, nem szabad elhatározásuk tárgya, hanem a terv kidolgozására hivatott szervektől és a dolgozók együttműködésével véglegesített terv keresztülvitelére utasítási jogot gyakorló felettes szervektől függ.

Ez mitsem változtat azon, hogy a termelés és árucsere területén egyaránt a szerződés (a szállítási szerződés) a kötelmek általános forrása. A Szovjetunió minisztertanácsának 1941. április 21-i határozata elítéli a szerződés nélküli szállítási kötelezettségek rendszerét, mert csökkenti a szállító felelősségérzetét. Ez a határozat egyenesen megkívánja a szerződések megkötését ott is, ahol addig a szállítási kötelezettség szerződés nélkül keletkezett. Ma már a Szovjetunióban kifejezetten kivétel a szerződés nélküli, közvetlen szállítási kötelezettség. Nálunk 1951. dec. 8-ig az volt az általános szabály, hogy szállítási szerződés nélkül magából a népgazdasági vagy részletterv szállítási szerződést helyettesítő kötelezettség nem származott. Az olyan szabályozás, mint a 103/1950. (IV. 6.) M. T. sz. rendelet 6. §-ának (4) bekezdése, amely szerint az O. T. elnöke *megszabhatja*, hogy az anyagelosztási tervek tekintetében kiadott értesítések szállítási szerződés hatályával bírjanak

— kivételszámba ment. A 206/1951. (XII. 8.) M. T. sz. rendelet ezt az állapotot 4. §-ának (3) bekezdésében foglalt következő intézkedésével megváltoztatta. »Ha a terv valamely állami szervet vagy vállalatot meghatározott áruszállításra vagy más gazdasági érdekű szolgáltatásra kötelez, ezt abban az esetben is teljesíteni kell, ha a kötelezett a szerződéskötést elmulasztotta.« Tehát mai tételes jogunk szerint szerződés nélkül magából a tervből is fakadhat olyan kötelem, amelyre minden tekintetben a szerződésre irányuló szabályok alkalmazandók. Ez tehát az »akaratlan szerződés« olyan típusa, ahol a köznek a közérdek minél tökéletesebb megvalósítására irányuló akarata pótolja a felek konkrét ügyleti akaratát.

Magának a szerződés tanának kialakításában az élenjáró szovjet jogtudomány szem előtt tartja A. J. Visinszkij intelmét, amely szerint ugyanakkor, amikor egyik legfontosabb feladat a kapitalista tudomány által elért eredmények minél teljesebb és kimerítőbb elsajátítása, tudomásul kell venni, hogy ez csak úgy lehetséges, »ha leküzdjük a burzsoa gondolkodást, a burzsoa tudományos módszertan szűk látókörét, ha az egyedüli szilárd tudományos talajra, a dialektikus materializmus talajára állunk«. Ezen szempontok irányító világosságában, megtisztítva, kirostálva, átalakítva és egyszerűbbé, érthetőbbé téve a régebbi eredményeket, a szovjet jogtanítás alapulvételével azt kell kiemelni, hogy a szerződésben rendszerint lényeges ugyan az akaratnyilvánítás mozzanata, de a szerződés nem azonosítható magával az akaratnyilvánítással.

Van olyan szerződés, amelynél az akaratnyilvánítás csak egyik — habár lényeges — része annak a tényállásnak, amely a jogviszonyt szüli, sőt szerintem, van olyan is, ahol az akaratnyilvánítás nem is tartozik a szerződés tényállásához. Erről bővebben a későbbiekben. Az akaratnyilvánításnak a jogi eredmény elérésére kell irányulnia, de nem szükséges, hogy magába foglalja az ügylet minden lehetséges eredményét. (Pl. a szállítási szerződésben a szállító szállításra vállal kötelezettséget; vállalásának esetleges következménye kötbérkötelezettsége is, anélkül, hogy ezt szerződési nyilatkozatában kifejezetten vállalta, vagy akár csak akarta volna.)

A szovjet jog fejlettebb felfogása szerint a szerződés nemcsak hogy a felek akaratában és nyilatkozataiban nem foglalt eredményt is hozhat létre, de olyant is, amely a megkötő egyéni szempontjából nem is kívánatos, de a közérdek kívánja. (Pl. a törvényellenes jogügylet tárgya az államé lesz.) Így a burzsoa jog tanításával ellenkezően, a semmis szerződés is von maga után jogkövetkezményeket.

Az akaratnyilvánítás azt jelenti, hogy az akaratnak külső kifejezést kell találnia, felismerhetővé kell válnia. A belső pszichikus állapot nem elegendő. A jognyilatkozat hatály szempontjából nálunk alakhoz kötve nincsen, kivéve ott, ahol a jogszabály a hatályos akaratnyilvánítás alakját meghatározza. A szerződési nyilatkozat tartalma mindig az, ahogy azt a címzett az élet közönséges felfogása szerint jogosan érthette. A jognyilatkozat megvalósulhat facta concludentia-ban. Szovjet polgári jogi tankönyvből vett példa szerint, ha a szállító elküldi az árut a neki tett ajánlatnak megfelelően, akkor arra kell következtetni, hogy a szállító az ajánlatot elfogadta és így a szállítási szerződés megköttetett.

Itt kell említést tenni a puszta passzivitásról, mint szerződési nyilatkozatról. A hallgatás a szovjet polgári jog szerint csak akkor tekintendő jognyilatkozatnak, ha az egyenesen a törvényből folyik. Így pl. ha a szállító helyközi szállításnál 3 nap alatt visszautasító nyilatkozatot nem tesz, hozzájárultnak tekintendő; eljárási szabály alakjában nyilvánul az az intézkedés, hogy ha az egyszámla tulajdonosa 3 nap alatt fel nem szólal, úgy tekintendő, mint aki számlája megterheléséhez hozzájárult.

Ezeket az általános elveket mutatis mutandis az akaratlan szerződéseknek annál a típusánál is alkalmazni kell, amely egyenesen a tervből folyó kötelezettség formájában jelenik meg. Az akaratnyilvánítás felismerhetőségének helyébe ezeknél a terv ügyletalapító tartalmának konkrét felismerhetősége lép; a jognyilatkozat alakjára vonatkozó szabályozás helyébe a részletterv szóbanforgó intézkedésének a tervkészítés szabályainak megfelelő alakszerűsége; a szerződési nyilatkozat tartalmának értelmezésére vonatkozó szabályokat itt a terv részletintézkedéseinek a többi részletintézkedéssel kapcsolatos összefüggésében való értelmezése váltja fel és így tovább. A már létrejött akaratlan szerződésből fakadó kötelem további életében alkalmazandó szabályok viszont már semmiben sem térnek el az egyéb szerződésekre irányadó elvektől: a már megszületett »akaratlan szerződés« a polgári jog értékelésében minden tekintetben azonossá válik az akaratnyilvánítás útján létrejött szerződésekkel.

E rövid tanulmánynak nem célja a jogszabályok részleteinek az akaratlan szerződésekre való vetítésével mozzanatról-mozzanatra kiértékelni azokat a merőben újszerű gyakorlati eredményeket, amelyeket a szocialista polgári jog új szabályai az új matériára való alkalmazásukban megteremtenek. Csak rá kíván mutatni arra, hogy milyen hálás terület ez a kérdés a szocialista polgári jogtudomány művelője számára.

A közvetlenül a tervből fakadó szállítási szerződés azonban nem az egyetlen csoportja polgári jogunkban azoknak a szerződéseknek, amelyeknél a szerződés fogalmának különböző ismérvei hiányoznak ugyan, de a polgári jog mégis szerződésként kezeli őket. Ilyen a lakásügyi hatóság által kiutalt lakás bérlete. Az ilyen bérletnél nincs egybehangzó szerződési akarat és nincs szerződési nyilatkozat sem. A bérleti szerződés tartalmát nem a felek állapítják meg, hanem az különböző jogszabályokban foglaltatik. A 8000/1946. M. E. sz. rendelet, Budapesten a lakásbérleti szabályrendelet, a házbér összegszerűségét meghatározó jogszabályok kogens és diszpozitív szabályai alkotják az ilyen bérletek kötelező tartalmát.

E tartalomból folyó kötelezettség megszegése (pl. a bér nemfizetése) azonban a jogkövetkezmények szempontjából ugyanazzal az eredménnyel jár, mint teszem azt egy szabadrendelkezésű lakásra vonatkozó bérleti szerződés megszegése.

Nemcsak arra van példa, hogy az ügylet megkötése *és* tartalma egyaránt független a felek akaratnyilvánításától, hanem arra is, hogy csak a tartalom meghatározása független a felektől. Ilyen a mezőgazdasági gépállomás igénybevétele, vagy a régebbi szerződéstípusok közül a fuvarozási vagy biztosítási szerződés. Arra, hogy a szerződés megkötése kötelező, de tartalma teljesen a felekre legyen bízva, nemigen van példa, mert utóbbi alkalmas lenne az előbbinek meghiúsítására. Egyes szállítási szerződésekben azonban van ilyen elem, mert

a minisztérium által előírt mintaszöveg ott is, ahol a szerződő felek meg vannak határozva, a határidő, vagy egyes különös feltételek megállapítását a felekre bízza.

Az eddigiekben a polgári jog szerződéstípusainak s köztük közelebbről az akaratlan szerződésnek létrejöttét és tartalmát tettük vizsgálat tárgyává: utóbbi tárgyalását az előbbitől nem lehetett mereven elválasztani.

A polgári jog szerződéstípusainak *jogkövetkezményeit* tekintve megállapíthatjuk, hogy elsődleges rendeltetésük, hogy teljesedésbe menjenek. A fentebb kifejtettek értelmében érvényesen létrejött szerződésnél ugyanúgy, mint a szerződés létrejöttének szabályai, a jogkövetkezményekre vonatkozó szabályanyag is alkalmazandó. Csakhogy a jogkövetkezményeknél az ilyen szerződések létrejöttének rendhagyó volta már elmosódik, olyannyira, hogy »akaratlan« és egyéb szerződések jogkövetkezményei tekintetében különbség alig van.

Az akaratlan szerződés is, mint polgári jogunk minden intézménye, szinte csak elnevezését tartotta meg a multból: létrejötte, tartalma, jogkövetkezményei teljesen megváltoztak. Tulajdonképpen új szocialista jogintézménnyel állunk szemben, amely éppen új és szocialista jellegénél fogva behatóbb tanulmányozást érdemel.*

Szladits Károly
akadémikus

* E cikk megírásakor Görgey Mihálynak »A szállítási szerződések újabb szabályozásának elvi kérdései« című tanulmánya a Jogtudományi Közlönyben még nem jelent meg és így az abban foglaltakra nem térhettem ki (Szerző).

A jogérvényesítés megsegítésének elve

(Egy szocialista perjogi alapelv)

I. Ha végignézzük a perjogi alapelvek tanát, a népi bíráskodás jellegzetesen szocialista volta mellett ott találunk olyan elveket is, amelyek már a burzsoa perjogban és a burzsoa perjogi irodalomban ismertek voltak, de életbeli funkcionálásuk a szocialista jogrendben mélyreható, gyökerekig menő átalakuláson ment át. A kizsákmányolást szolgáló burzsoa jogrendben fellelhető alapelvek ma már új tartalommal a szocialista rendet szolgálják. Zavartkeltő és káros az a felfogás, amely a kulturális öröklést tagadja. Nagy klasszikusaink a kulturális öröklést vallják és a haladó hagyományok ápolása ugyanezen alapszik, de ugyanakkor egyenlő súllyal veszik figyelembe azt is, hogy egyetlen fogalom, egyetlen intézmény vagy intézkedés nincs, amely ne formálódott volna át alapjában. A jogszabályok funkcióváltozása, amire Szabó Imre több írásában élesen rámutatott, a jogelvekre is áll.

Úgy vélem, hogy a szocialista perjog nemcsak a régebben is ismert perjogi elvekre hatott átalakítóan, hanem új, a kizsákmányoló társadalmi rendekben ki sem alakulhatott — csupán az osztálykülönbséget nem ismerő szocialista társadalmi rendből kinőlhető elveket tartalmaz, illetve új alapelvek absztrahálására a nyersanyagot nyújtja.

Egy ilyen, a szocialista jogrend talajából kinövő perjogi alapelv vázolása a célunk.

II. Előbb a hátteret kívánjuk megrajzolni. Már a római jog fejlesztette ki a regula fogalmát, amelyről más kapcsolatban már írtunk. A Corpus iuris több regulát említ meg, de a regula lényegének kifejtése doktrinális, elméleti munka és így aránylag kevés anyag az, amit a Corpus iuris e vonalon nyújt. Semmitmondó a regula körülírása: regula est qua rem, de qua agitur, breviter enarrat. A regula lényege nem az itt kiemelt rövidség, hanem a sűrítés, az absztrakció, a különböző jogtételekben rejtőző közösségek kiemelése. A regula az, amit mai nyelven megközelítőleg az alapelv jelent.

Közelebb juttat a regula jogéletbeli funkciójának megértéséhez a Digeszták sokszor idézett mondata: »non ius ex regula sumatur, sed regula ex iure«. »Nem a jogtétel vonandó le a regulából, hanem a regula a jogtételekből.« A mondat a maga kitűnő stilizáltságával a megalkotott jog prioritását hirdeti, amelyből utólag sarjad ki a regula. Jogforrási szempontból a Digeszták mondata azon tételek közé tartozik, amelyet a szocialista jogrend is értékel. Hogy a szocialista törvényesség megint merőben más, mint a burzsoa jog formális legalitása, arra elég utalnunk.

A latin szöveg a conjunktivus használatával »a parancs« a »legyen« jellegét tükrözi. Ha ezzel szemben azt nézzük mi »van«, azt kell észlelnünk, hogy a regulák, az alapelvek hatósugara tágabb, mint az egyes jogtételeké, ami abból magyarázható, hogy a regulák általánosságban mozognak, hogy nincsenek egy konkrét tényállás szűkreszabott területéhez rögzítve. A dogmatikai »parancs« szociológiailag vizsgálva nem mindig kerül betartásra. Éppen a regulák általánossága, tényálláshoz nem kötöttsége teszi őket alkalmassá a széleskörű alkalmazásra. Ezen felül a regulák tartalma annak az osztályszellemnek megszólalása, amely a különböző, közelebbről konkretizált tényállást rendező szabályokban már benne foglaltatik. A regulák széleskörű alkalmazása tehát a bennük foglalt osztályszellem érvényesülését jelenti oly területen is, amelyre eseti szabályt a jogalkotó nem teremtett. A regula ily értelemben kiszélesített analógia, de míg az analógia maga is konkrét tényállásra szól, a regula konkrét tényállás által nem gátolva nagyobb területre hat ki. Az analógia: hullámtér, a közvetlen partvidék, a regula a nagy árterület. Gondoljunk csak például a volenti non fit injuria regulájára. Ez a tétel nemcsak a kizsákmányolást szolgáló szerződési szabadságot ültette nyeregbe, ahol bizony legtöbbször fikció volt, hogy a fél így és ezt »akarta«. Ez a tétel volt a lényegbeli alapja pl. a kettesszámú jogegységi döntvénynek, amely egyrészt a szocialista rendben amúgyis túlhaladott, de amelyet a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa a felülvizsgálat során hatályon kívül is helyezett. (Lásd: Nizsalovszky Endre: a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozatai. II. kötet.) Ez a döntés kimondotta, hogy a munkaadó érvényesen kiköthetti, hogy alkalmazottja önkéntes kilépése esetén az általa befizetett nyugdíj összegét nem követelheti vissza. Érdekes a szövegezés lélekeláruló őszin-

tesége: nem a felek megállapodását említi e szöveg, hanem azt, hogy a »munkaadó érvényesen kiköthetí« stb., ami nyílt bevallása annak, hogy bizony ez egyoldalú kikötés, az alkalmazottnak ez nem volt »akarata«. A regula itt is általában az osztályérdek széleskörű érvényre juttatásának igen kitűnő eszköze volt.

Amíg a volenti non fit injuria burzsoa jogi elve osztálytartalmát provokálóan mutatja, addig egyéb elvek osztályjellegüket nyíltan el nem árulják, osztályérdektől mentesnek feltüntetni kívánt logikai szükségszerűség mezében jelentkeznek. Megint csak a szocialista jogtudomány kritikai készségét igényeli, hogy a logikai álarc mögött rátaláljon az osztályérdek szolgálatra. Példán illusztrálva a legelterjedtebb regulák egyike különböző szövegezésekben tenyészik: a kivételek szorosan értelmezendők, vagy latin nyelvű formájában: exceptio firmat regulam in casibus non exceptis. Mi húzódik meg az ártatlanságnak, szürkének tetsző tétel hátterében? Kíséreljük meg fölfejteni. A jogszabály a jogalkotó által az uralkodó osztály érdekeinek szolgálatára alkalmasnak talált eszköz, mely éppen ezen okból vált jogszabállyá; a kivétel a jogszabály és a jogszabályon keresztül az osztályérdek uralmi területéből egy részt szakít le. Áll ez különösen akkor, ha a kivétel megalkotása az alsó osztályok osztályharcának részsikere. A regula, amely azt tanítja, hogy a kivétel szorosan értelmezendő, annak a szabálynak, amelyet a kivétel megszorít, olyan utótámadása, amellyel már az ellenség kezébe került zsákmány egy részét visszahódítja. A kivétel szoros értelmezésének elve így kerül összefüggésbe az uralkodó osztály érdekének szolgálatával. Igy tárul fel elrejtett osztálytartalma.

Az alapelvet a szocialista jog a maga céljaira nem nélkülözheti. Vannak esetek, amelyeket a jogszabály teljesen fed. A jogszabály, akár csak a kocsi, a kívánt házig szállítja utasát. De a jogszabályok tömegközlekedésre szánt eszközök, meg-meg állanak egyes előre kijelölt pontokon és onnan már gyalogszerrel kell eljutni a távolabb eső keresett házig. A szocialista kodifikációs módszer az egyszerűségre törekvő lépésében tudatosan kerüli az apró részletezést. Ez a módszer megszaporítja az általános elvekre való visszanyúlás szükségességét, megnöveli az általános elvek jelentőségét. A szocialista jog is operál főszabállyal és kivitellel, de a kivitel a szocialista jogban a részben eltérő tényállás különleges sajátosságainak felel meg.

Az alapelvek nem testetlen árnyékai a jogszabályoknak — bennük hatványozottan él a társadalmi rendszer gondolatvilága. Minden eseti alkalmazásuk a jogszabályok uralmi területének kiszélesítése, a jogszabályok érvényesülése. A szocialista jogtudomány elé ez a helyzet azt a feladatot tűzi ki, hogy szocialista tartalmú alapelveket termeljen ki és ezek világában láttassa az eseményeket és így döntse el. Ilyen szocialista alapelvként képződött ki a polgári jog területén a szovjet irodalomban a reális teljesítés elve. Ez az elv a szocialista termelési rendből nőtt ki. A népgazdaság érdeke új értékek előállítása, és míg az egyéni érdekre oszló kapitalista rendben, legalább is feltevésszerűen, egyenértékű volt a teljesítéssel a helyébe lépő kártérítés, addig a szocialista társadalmi rend nem érheti be a kártérítéssel, ami csak a már meglévő értéknek egyik helyről másik helyre való juttatása. A reális teljesítés és a kártérítés úgy viszonylik egymáshoz, mint a születés és örökbefogadás. A születés a lélekszámot szaporítja, az örökbefogadás a lélekszámot nem növeli. A reális teljesítés elve a jogszabályokra átalakítólag hat. Elég gondolnunk pl. az elállási jog szabályozására. »Átváltódik kit lázunk megkerít« énekelte Ady egyik versében.

III. Térjünk rá a címmel tett ígéret beváltására. Mit jelent a jogérvényesítés megsegítésének elve, és miért jellegzetesen szocialista elv ez?

A burzsoa rendnek nem volt szüksége a megsegítés elvére. A burzsoa rend idején a vagyonos osztály a jogérvényesítés terén nem szorult támogatásra, mert erről önerejéből tudott gondoskodni; a vagyontalan megsegítését pedig nem tartották fontosnak és beérték a pártfogó ügyvéd kirendelésének sok esetben nem hatékony eszközével, bár az ügyvédség jó része igyekezett tisztjét lelkiismeretesen betölteni. Ugyanilyen elsatnyult eszköz volt az itt-ott előírt bírói kitanítás is, amely legtöbbször a bíró túlterheltsége okából maradt meddő. A szocialista jogász azt a társadalmi képet látja szeme előtt, hogy társadalmának tagjai, dolgozók, akiknek megsegítését, jogainak megvalósítását állami feladatnak vallja. Elég utalnunk az alkotmánytörvény VIII. fejezetére, amely az egyes állampolgár jogairól szóló rendelkezés után külön bekezdésben tartalmazza a jogok megvalósításának eszközeit.

Miért van szükség a megsegítésre és a megsegítés elvére is?

Csak néhány perjogi rendelkezést említünk fel, amelyeknek világos célzata a jogérvényesítés megsegítése, a nélkül, hogy a rendelkezéseket a megsegítési funkción felül témaszerűen feldolgoznók.

Elsősorban említjük a népi ülnöki rendszert. A bíráskodás e rendszer révén közelebb kerül a népben élő materiális igazságérzethez, alkalmas áthidalni azt a szakadékot, amit a jogszabályok formalisztikus alkalmazása megteremtett, amelynek kritikáját jól sűrítette össze a summum ius summa iniuria eddig soha meg nem gyógyított, meddőnek maradt erőtlen panasza. A népi ülnökök részvétele biztosítja azt, hogy amit a népi közfelfogás jogosnak érez, a bíráskodásban érvényre jusson, meg ne fenekeljen.

Nagy szélességben szolgálja a jogérvényesítés megsegítését a rosszhiszemű pervitel erőteljes megtorlása, megakadályozása: Pp 5. §, valamint a 3. §-ban megadott bírói jog. (Talán mondani sem kell, hogy az 1952. évi III. törvényt idézem.)

Kezdő ügyvédjelölt koromból emlékszem egy bírói tárgyalásra, amelynek során az alperesi ügyvéd bele akarta szorítani a személyesen tárgyaló jogtudatlan felperest, hogy kérelmét a bíró sürgetésére úgy »szabatosítsa«, hogy arra reá csaphasson a keresetváltoztatás kifogásával. Az eset folytatólagos történetére alább még visszatérek. A rosszhiszemű pervitel meggátlása nemcsak időbeli előnyt, az elintézés meggyorsítását szolgálja, hanem mind a felperesi, mind az alperesi jogok anyagi érvényesülését is.

A hatásköri és illetékességi szabályok nagymérvű egyszerűsítését, mint a jogérvényesítés megsegítést csak megemlítjük. Igen jelentős — még mindig elvi szélességű — a törvényesség érdekében használt perorvoslat intézménye (270—275. §.)

Az intézmény államjogi feladata a szocialista törvényesség megvédése, de nem szabad elfeledkezni arról sem, amit ez a perorvoslat a szocialista törvényesség

oltalmában bennrejlőleg, az egyéni jogok érvényesítése terén jelent. Utalok e vonatkozásban a 273. §-ra, amely a perorvoslatnak a felekre való kihatását rendezi.

A részletes szabályok sorában jelentős a jogérvényesítés megsegítése szempontjából a keresetváltoztatást szabályozó 146. §. Elibé akarunk vágni a törvényi rendelkezés helytelen felfogásának, amely a rendelkezésnek nem szándékolt általánosítást tud be. A tájékozatlan, pontatlan köztudatban, oly felfogás kezd kialakulni, mintha a törvény *korlát nélkül* engedné meg a keresetváltozást. Ez a törvény félreértése, nem ismerése. A keresetváltoztatás megengedettségnek feltétele, hogy »a megváltozott keresettel érvényesített jog ugyanabból a jogviszonyból ered, vagy azzal összefügg«. E megszorítás nélkül a szabály utat nyitna a rosszhiszemű pervitelnek, lehetővé tenné, hogy a felperes a keresetváltoztatás révén olyankor is kitolja a per befejezését, amikor az eredetileg előtérbe helyezett kereseti kérelem érett az elutasításra. A törvény önmagával került volna ellentmondásba, ha rendelkezésével tápot adna a tilalmazott rosszhiszemű perviteleire. A megszabott keretben fennálló keresetváltoztatás szabadság kézen fekvően segíti a jogérvényesítést és megnyitja a lehetőséget arra, hogy fél a bírói kitanítást értékesítse és annak nyomán a helyes, teljesítésre igényt tartó kérelmet előterjeszthesse. A rendelkezés egyik szép példája annak, hogy a törvény úgy negatív irányban (»korláthoz kötöttség útján a rosszhiszemű pervitel meggátlásában«), mint pozitív irányban (»a bírói kitanítás eredményességében«) a különböző rendelkezések között az összhangot kihozza.

Itt térünk vissza a fentebb említett tárgyalási jelenetre. A bíró egyre nógatta a jogban járatlan felperest, hogy mondja meg végre határozottan, mi a kereseti kérelme. A szerencsétlen felperes, aki nyilván megérezte, hogy itt csapda készül számára, nagynehezen kinyögte: »Én kérem a 260 koronámat« (mert akkor ez volt a pénzegység). A Pp. szabálya ezt a dilemmatikus helyzetet megszünteti, a fél veszedelem nélkül változtathatja meg kereseti kérelmét.

Vannak oly szabályok is, amelyek egy-egy konkrét vonatkozásban segítik a feleket a jogérvényesítésben. Elsőnek említjük itt a Pp. új szellemet lehelő szabályát, az ügyész perbeli szerepét (2. §), amely az ügyésznek nemcsak minden perben való részvételét engedi meg, hanem azt is, hogy a kiskorút illető tartási követelést az ügyész, sőt a gyámhatóság, anyakönyvvezető és az anya- és csecsemővédelmi szervek is keresettel érvényesíthetik a kiskorú érdekében.

A jogérvényesítés megsegítésének a burzsoa jogokban teljesen ismeretlen eszközét nyujtja a Pp. 54. § második bekezdése, amely a bíróságra kötelezővé teszi, hogy az esetre, ha a per tárgyalása során kitűnik, hogy a 23. § *b)* pontjában megjelölt (állami vállalatok stb.), de a perben részt nem vevő jogi személy érdekelt a per eldöntésében, úgy tartozik ezt a perről értesíteni és a beavatkozás lehetőségéről tájékoztatni. A szabály egyelőre csak a 23. § *b)* pontbeli jogi személyekről szól, a jogfejlődés során várható, hogy éppen a megsegítés elvének tudatossá válása révén a szabály kiterjesztést nyerjen minden érdekeltre. Az a felfogás, hogy a magánszemély egyedül önmaga gondoskodjék érdekeiről, a szocialista gondolatrendszerbe bele sem fér. Ezt előíró jogszabály nélkül is a bíróságok helyesen teszik, ha adott esetben hasonló értesítést küldenek a megjelölt körön túli érdekeltnek is.

A várható fejlődésre való ez az utalás már is példáját adja annak, hogy a jogérvényesítés megsegítésének perjogi alapelvként való kiemelése megtermékenyítőleg hathat és pedig nemcsak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás területén is. A jogalkalmazást illetően példaként utalok egy problémakörre, amely a »kettős jogvédelmi út« nevével jelölhető. Némely esetben fölmerül az eshetőség a jogoknak több úton-módon való érvényesítése, pl. bűncselekményből eredő vagyonjogi igényből a büntető eljárás során vagy külön polgári perrel való érvényesítés útján. A felhozott példa esetében a jogszabályok mindkét út igénybevételét megengedhetik és nem szorítják a felet kizárólag az egyik út igénybevételére, vagyis a megoldás ilyenkor a jogérvényesítést segíti. Sokszor azonban a második út igénybevételét sorompó torlaszolja el. Egy korábbi kúriai döntés szolgáljon illusztrációul. A nő, akinek hibájából a házasságot felbontották és aki ennél fogva nem is kaphatott feljogosítást volt férje nevének viselésére, a bontó ítélet után is jogellenesen volt férje nevét viselte. A volt férj a polgári bíróság előtt keresetet indított a névviseléstől való eltiltása iránt. Az alsó bíróságoknak a keresetnek helyt adó határozatával szemben a Kúria a pert megszüntette, azzal az indokolással, hogy a nő eljárása az anyakönyvi törvény 83. § szerinti kihágás, ami járásbíróság, mint büntető hatóság hatáskörébe van utalva »és ennél fogva polgári bíróságoknak ilyen ügyekben való eljárása teljesen ki van zárva«. (A nagyon is kategórikusan hangzó kijelentés bírálatát lásd a »Polgári Jog« 1926. évfolyam 238. lapján.) Az ítélet szembe kerül a »kettős útnak« a megsegítés elve szellemében való megoldásával, amely ezen felül a személyiségi jog oltalmának hatékonyságát is csökkenti. A kettős út problémája sűrű jelenség és felvetődhetik a polgári eljárási jog területén belül is. Így követelésnek végrehajtási letiltása esetén, ha a követelés idegen személyt illet, a jogvédelem kereshető végrehajtási igényper útján, a követelésnek a végrehajtási törvény 124. § szerinti behajtási perben, továbbá a régi Pp. szerinti főbeavatkozási keresetben, amely lehetőség, bár a Pp. a főbeavatkozási pert, mint önálló pertípust kifejezetten elejtette, a Pp. keretén belül is fennmaradt, sőt harmadik útként gondolható a sorrendi tárgyalás keretében való érvényesítés, amit itt-ott egy-egy korábbi döntés meg is engedett. Ha csak kifejezett jogszabály nem áll ennek útjában, a jogérvényesítés megsegítésének elve mindkét út igénybe vehetése mellett szól.

A megsegítés elvének kiépítése, tudatossá tétele sok más területen is jó szolgálatot fog teljesíteni.

Beck Salamon
a jogi tudományok kandidátusa

Elsőfokú eljárás az új Pp.-ben*

A Rpp. szerint a keresetlevél lényegileg idézőlevél. Nemcsak más tények és bizonyítékok, nemcsak új tények és bizonyítékok voltak felhozhatók a keresetlevél tartalmával szemben a szóbeli tárgyaláson, hanem a kereset jogalapja is meg volt változtatható. A keresetlevél csak akkor alakult át idézőlevélből keresetté, amikor a felperes azt a tárgyaláson szóval előadta, illetőleg az alperesnek perbebocsátkozása megtörtént. De továbbmenően már ennek a fejezetnek a rendelkezései érzékeltetik azt a döntő különbséget, amely a per szerkezetét illetően a Rpp. és az új perrendtartásunk között mutatkozik. Míg ugyanis a Rpp. a vegyes rendszer elfogadásával a megyei bíróság előtti eljárásnál a per folyamán két egymástól élesen elhatárolt részre: a perfelvételi és érdemleges tárgyalás szakára osztotta a pert és elvileg csak a járásbíróság előtti eljárásban hagyta meg azt egységes szerkezetében, nem volt a megyei bíróság előtti eljárásban sem percezúra a váltóperekben, a házassági perekben és az újított perekben, addig új perrendtartásunk a pert úgy a járásbíróság, mint a megyei bíróság előtt — a szovjet példa nyomán — egységes folyamatnak tekinti és ezzel a kétféle bíróság előtt folyó eljárás között fennálló különbségek megszűntek.

A peralapító cselekmények (ellenkérelem, elismerés) előadása és a pergátló kifogások előterjesztése céljából beiktatott, az esetek túlnyomó többségében merőben formalisztikus jellegű külön perfelvételi tárgyalások megtartása drágította és elhúzta a pert. Ezen nem változtatott az sem, hogy a Te. 10. §-a értelmében a perfelvételi tárgyalásra szóló idézésben a feleket figyelmeztetni kellett arra, hogy a perfelvételi határnapon »esetleg« az érdemleges tárgyalás megtartásának is helye lesz, mert ez az esetlegesség a gyakorlatban a legritkább volt.

A Rpp. szerint a per, amint láttuk, akkor jött létre, ha azt a felperes akár a járásbíróság előtt, akár a megyei bíróságnál evégből kitűzött perfelvételi határnapon szóval előadta, illetőleg ha az alperes perbebocsátkozása már megtörtént. Új perrendtartásunk szakít ezzel a formalizmussal és a *pert* már a *keresetlevélnek* az alperes részére történt *kézbesítésével létrejöttnek tekinti.* (Pp. 128. §.)

Ezek az alapvető különbségek jellemzik az elsőfokú eljárást és válnak forrásává annak a számos eltérésnek, amelyek az elsőfokú eljárást illetően a Rpp. és az új perrendtartásunk szabályai között mutatkoznak és amelyeket a Pp. megszüntet.

A keresetlevél kellékei tárgyában rendelkező 121. §-ban foglaltak lényegileg megfelelnek a Rpp. 129. §-a intézkedéseinek. Annak elvi leszögezése mellett, hogy marasztalásra irányuló kereseti kérelemnek csak lejárt követelés érvényesítése végett van helye, a Pp. (122. §) a Rpp.-vel csaknem teljesen egyezően (135. §) megemlíti a két kivételt jelentő azt a pert, amelynek esetén lejárat előtt is előterjeszthető a kereseti kérelem. Ez a kétféle per a Pp. szövegezése szerint: »tartásdíj, járadék és más időszakos szolgáltatás iránt indított per« a jövőben lejáró részletekre nézve és »lakás, más helyiség vagy ingatlan visszabocsátása« iránt indított per, amely utóbbi pernek kereseti kérelme már a visszabocsátási kötelezettség lejárta előtt is előterjeszthető, feltéve, hogy a visszabocsátásnak határozott időpontban kell történnie.

A Pp. 123. §-a világosan és közérthetően adja a *megállapítási per* fogalmát, amikor annak leszögezése mellett, hogy a számadási kötelezettség megállapítására irányuló kereseti kérelem egybeköthető a felperes által előterjesztett számadás helyességének megállapítására irányuló kérelemmel — egyben kimondja, hogy megállapításra irányuló egyéb kereseti kérelemnek akkor van csak helye, ha a kért megállapítás a felperes jogainak az alperessel szemben való megóvása végett szükséges és a felperes a jogviszony természeténél fogva, vagy a kötelezettség lejártának hiányában, vagy valamely más okból teljesítést nem követelhet. A minden szempontra figyelemmel lévő ez a meghatározás első részében megegyezik a Rpp. 130. § (1) bekezdésének utolsó szavaival, másik része pedig, amely teljesítés igényelhetése esetén kizárja a megállapítási per folyamatbatételét, az állandó bírói gyakorlatnak felel meg.

Ha nincs arra ok, hogy az elnök a keresetlevelet hiánypótlás céljából visszaadja (95. §) vagy arra, hogy a keresetlevelet a hatáskörrel, vagy illetékességgel rendelkező bírósághoz vagy hatósághoz áttegye (129. §) vagy arra, hogy a bíróság a keresetlevelet tárgyalás kitűzés nélkül elutasítsa (130. §), az elnök az ügyet tárgyalásra tűzi ki és a keresetlevelet, illetőleg a keresetet tartalmazó jegyzőkönyv-másolatot kikézbesítteti és a feleket a tárgyalásra megidézi.

(Az előbb elmondottakban már ismertettük az idézésben foglalt azokat a figyelmeztetéseket, amelyek a meg nem jelenés következményeire, a képviselet kérdésére, az ügyre vonatkozó okiratoknak a tárgyalásra való elhozására és az alperes védekezésének előterjesztésére vonatkoznak. [Pp. 125. §.])

A járásbírósági és megyei bírósági eljárás egységesítése folytán *egységes a tárgyalási időköz* (a régi Pp.-ben perfelvételi időköz), vagyis az a határidő, amelynek el kell telnie a keresetlevélnek az alperes részére történt kézbesítése és a tárgyalás határnapja között. Ez az időpont 8 nap; váltópereknél 3 nap. Ezeket a határidőket az elnök sürgős esetben megrövidítheti. (Pp. 126. §.)

A Pp. elejti az egyességi kísérletre idézésnek a gyakorlatban alig igénybevett intézményét (Rpp. 139. §), hanem ehelyett úgy rendelkezik, hogy amennyiben a keresetnek jegyzőkönyvbemondása alkalmából a felperessel együtt a bíróság előtt az alperes is megjelenik, a tárgyalást a keresetnek a tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalásával nyomban megtartja a bíróság még akkor is, ha egyébként nem is lenne illetékes. A tárgyalásnak ilyen esetben való megtartását csak az akadályozza, ha a perre egy más bíróság lenne kizárólag illetékes. (Pp. 127. §.)

Bürokratikus, költséget szaporító és per-elhúzó intézkedése volt a Rpp. 141. §-ának az, hogy amennyiben a bíróság a keresetlevél elintézésekor saját hatáskörének vagy illetékességének hiányát állapította meg, a keresetlevelet hivatalból visszautasította. Ennek folytán a felperes kénytelen volt a keresetlevelet újból elkészíttetni, újból illetékezni és azt a másik bírósághoz benyújtani. Ezen a sérelmen a 6600/1948. (VI. 16.) Korm. számú rendelet már részben segített, amikor elrendelte a kereset-

* A Jogtudományi Közlöny 1952. évi 9. számában közzétett tanulmány folytatása.

levélnek az eljárni hivatott bírósághoz való áttételét, ha az illetékes bíróságot a keresetlevélből, vagy annak mellékleteiből meg lehetett állapítani. Új perrendtartásunk ezt az elvet tovább fejleszti, mert kimondja, hogy amennyiben úgy látja a bíróság, hogy az igény elbírálása nem bírói, hanem államigazgatási útra tartozik, a megfelelő államigazgatási hatósághoz való áttételt rendel el. Áttétel esetén úgy kell a keresetlevelet tekinteni, mintha azt már eredetileg az eljárásra hivatott bíróságnál, vagy hatóságnál terjesztették volna elő. (Pp. 129. §.)

A Pp. elejét kívánja venni annak, hogy olyan jogviták is tárgyalásra kerüljenek, amelyekről tárgyalás nélkül is meg lehet állapítani, hogy érdemi elbírálásukat valamely körülmény kizárja. Az ide tartozó eseteket a Pp. 130. §-a hét pontban sorolja fel. Ezekben az esetekben *a bíróság a keresetlevelet tárgyalás kitűzése nélkül utasítja el.* Az elutasítás ezekben az esetekben a Rpp. szerinti »visszautasítás« fogalmának felel meg, amely perjogi fogalmat új perrendtartásunk megszünteti. Ez a módosítás — amint az indokolás megállapítja — »véget vet annak a gyakorlatban számos vitát és jogorvoslatot eredményező megkülönböztetésnek, amely alaki okokból a beadvány visszautasítását, érdemi alapon pedig annak elutasítását rendelte.« Nem kétséges, hogy ez a módosítás lényeges egyszerűsítést jelent.

A keresetlevél tárgyalás megtartása nélküli elutasításának új perrendtartásunk szerint nem csak akkor van helye, ha nyilvánvaló, hogy a Rpp. szerint hivatalból figyelembe veendő pergátló körülmény forog fenn — ha a bíróságnak nincs hatásköre vagy illetékessége és a hatáskörrel s illetékességgel bíró bíróság meg nem állapítható és emiatt az áttétel helyt nem foghat, ha perfüggőség forog fenn, ha a félnek nincs perképessége, ha a kereset érvényesítése egyáltalán nem tartozik polgári perútra, ha a törvény szerint a polgári pert más hatósági eljárásnak kell megelőznie (egyfelől Rpp. 141. § (1) és 180. § 1., 2., 3., 5., 6. pont, másfelől Pp. 130. § *b), c), d)* (első része) és *e)*; vagy ha a felperes a hiánypótlás végett neki visszaadott keresetlevelet a kitűzött határidő alatt nem adta be, vagy újból hiányosan adta be. (Rpp. 141. § (1) és Pp. 130. § *g)*.)

A Pp. 130 §-a épp a fent kiemelt szempontokból: a bürokratizmus elkerülése és a bíróság, valamint a felek idejével való takarékosság céljából *érdemi okokból* is lehetőséget ad a keresetlevél tárgyalás nélküli elutasítására; nevezetesen, ha a per tárgyában már jogerős ítéletet hoztak *(d)* pont második része) vagy ha a felperes követelése időelőtti, vagy — az elévülés esetét ide nem értve — bírói úton nem érvényesíthető [*f)*] végül a Pp. a per létrejöttét egyenesen kizáró körülményként állapítja meg a belföldi joghatóság hiányát. (Pp. 130 § *a)*). Ez a körülmény a Rpp-ben nem szerepelt a pergátló körülmények között és így »a bírói gyakorlat volt kénytelen a joghatóság hiányát a nemzetközi jogból folyó sajátos perakadálynak minősíteni«. (Indokolás.)

Mindazokban az esetekben, amikor a bíróság a Pp. 130. §-ának alkalmazásával tárgyalás kitűzése nélkül utasítja el a felperes keresetlevelét, a keresetlevél polgári jogi hatályai fennmaradnak, ha a felperes az elutasító határozat jogerőre emelkedésétől számított 30 nap alatt a keresetlevelet szabályszerűen újra benyujtja, vagy követelését egyéb úton szabályszerűen érvényesíti. (Pp. 132. § (1).)

Praktikus rendelkezést tartalmaz ugyanennek a törvényszakasznak második bekezdése, amikor úgy rendelkezik, hogy a keresetlevél beadásának polgári jogi hatályai akkor is fennmaradnak, ha a keresetlevelet az alperesnek halála miatt, vagy más okból nem lehetett kézbesíteni és a felperes a kézbesítés sikertelen megkísérlésére vonatkozó értesítés vételétől számított 30 nap alatt a kézbesítéshez szükséges adatokat bejelenti, vagy hirdetményi idézést kér.

A Pp. 131. §-a úgy a hatáskörre mint az illetékességre vonatkozóan fenntartja azt a szabályt, amit a Rpp. 12. §-a és 141. § (4) bekezdése csak a hatáskör hiányával kapcsolatosan állapít meg olyan értelemben, hogy amennyiben valamely bíróság mindezek hiányát jogerősen valamely okból már megállapította, az utóbb eljáró bíróság nem hozhat ezzel az okkal ellentétes olyan határozatot, amellyel a saját hatáskörét vagy illetékességét megtagadva az ügyet az előbb eljárt bírósághoz utalja vissza.

A *tárgyalásra* vonatkozó szabályok az általános rendelkezésekkel kezdődnek és egységesen adják az eddig szétszórt szabályokat, majd azok a szabályok következnek, amelyek nem minden perben merülnek fel, illetőleg nem feltétlenül merülnek fel a per során.

A *pervezetést* illetően (Pp. 133. §) a törvény mindenek előtt azt állapítja meg, hogy az elnök vezeti a tárgyalást és ő határozza meg a perbeli cselekmények sorrendjét is. Az elnöknek kell ügyelni arra, hogy a tárgyalás ne terjedjen ki az üggyel összefüggésben nem álló körülményekre és az ügyre nem tartozó, úgyszintén a kihallgatott személy befolyásolására alkalmas kérdés feltevését, illetőleg az arra való feleletet tiltsa meg. Ez a rendelkezés egyfelől az úgynevezett relevancia elméletnek szerez érvényt, másfelől gátat vet a kihallgatott személyhez intézendő olyan kérdések feltevése elé, amelyek befolyásolására, megfélemlítésére vezetnek és így az anyagi igazság érvényesülését is akadályozzák.

A *rendfenntartás* körüli teendők (Pp. 134. §) részben elnöki, részben bírósági jogkörbe tartoznak. A bíróság — és nem az elnök — intézkedik ismételt vagy súlyosabb rendzavarás esetén a felek, képviselőik, a tanúk és szakértők, valamint a hallgatók kiutasítása, illetőleg kivezettetése tárgyában és a bíróság teszi meg a tárgyalás folytatása céljából szükséges intézkedéseket és a további megtorló lépéseket is. (Illetékes hatóság értesítése, a rendzavaró netáni őrizetbevétele.)

A Pp. megszünteti azt a különbséget, amely a Rpp. szerint a rendzavarás következményei tekintetében egyfelől a felek és a perben részt vevő más személyek, másfelől az ügyvédek között fennállott. Az ügyvédekkel szemben ugyanis rendreutasítás és pénzbírság volt csak alkalmazható (Rpp. 213. §), míg az említett többi személlyel szemben rendreutasításon és pénzbüntetésen kívül kiutasítás, illetőleg kivezettetés is. (Rpp. 210—211. §§.)

Új rendelkezése a törvénynek (135. § *2)*), hogy amennyiben a fél a per folyamán külföldre távozott és a per vitelére belföldön lakó meghatalmazottat nem rendelt — úgy amennyiben a külföldre távozás oka nem hivatalos kiküldetés volt, a mulasztás következményeinek kimondását akkor is alkalmazni kell, ha a felet a tárgyalásra nem is lehetett megidézni.

Ha a fél nevében megjelent személy képviseleti jogát, illetőleg perviteli meghatalmazását nem igazolja, vagy olyan személy jelentkezik a fél nevében, aki a törvény 57—68. §. szerint meghatalmazottként nem járhat el, megfelelő határidő kitűzésével fel kell őt hívni arra,

hogy a perben vagy személyesen, vagy pedig a törvénynek megfelelő meghatalmazott útján járjon el. Ha a hiány pótolható, a bíróság a tárgyalást folytathatja a hiány pótlása előtt is; az ellenfél kívánságára pedig a tárgyalást folytatni köteles. Ha a hiányt nem pótolták, vagy az eljárást a fél jóvá nem hagyta, az ellenfél kérelmére mulasztás következményeit kell alkalmazni és a hiány pótlására eredménytelenül felhívott személyt a felmerült költségek megfizetésére kell kötelezni. (Pp. 135. §.) Ezek a rendelkezések lényegileg megfelelnek a Rpp. 110. § szabályainak.

Lényegesen eltérően szabályozza új perrendtartásunk *a tárgyalás elmulasztásának következményeit* is. (Pp. 135. §.)

Ha a felperes az első tárgyalást elmulasztja, a bíróság az alperes kérelmére nem az idézést oldja fel, hanem a pert a Pp. 159. §-a értelmében megszünteti; ilyen kérelem hiányában az eljárás szünetel. Ha pedig az első tárgyalást az alperes, vagy a folytatólagos tárgyalást a felek bármelyike mulasztja el, a bíróság a tárgyalást az ellenfél kérelmére érdemben a mulasztó fél távollétében is megtartja. Ezzel megszűnt a mulasztási ítélet mint perjogi fogalom, amely körülmény a rendelkezési elv újszerű felfogásával kapcsolatosan az anyagi igazság hatályosabb érvényesülését célozza. A megjelent félnek az ügy eldöntése szempontjából jelentőséggel bíró és az ellenféllel még nem közölt kérelmeit, tényállításait és bizonyítékait tartalmazó jegyzőkönyv másolatát, vagy előkészítő iratát a mulasztó féllel közölni kell és fel kell őt hívni arra, hogy — amennyiben előkészítő irat adásának helye van (Pp. 141. § *3)*) — előkészítő irattal, egyébként pedig a következő tárgyaláson szóval tegye meg nyilatkozatait. Ámbár a féllel előzetesen közölt kérelmeket, tényállításokat és bizonyítási indítványokat az egyik fél távolléte esetén úgy kell tekinteni, hogy a mulasztó fél a kérelem teljesítését nem ellenzi, a tényállításokat vitásakká nem teszi, illetőleg a kívánt bizonyítást nem ellenzi, a bíróság a szocialista értelemben vett tárgyalási elvnek megfelelően még ilyen esetben is elrendelheti a tárgyalás elhalasztását, a mulasztó fél meghallgatását, valamint a szükségesnek tartott bizonyítást. Ha azonban a fél a következő tárgyalást is elmulasztja, ezen az alapon a tárgyalást újra elhalasztani nem lehet.

A Pp. 137. §-a az *eljárás szünetelésének* összes esetét egyhelyütt tárgyalja. A szünetelés bekövetkezhetik mindkét fél mulasztása folytán, a felek közös kérelme alapján, végül a megjelent fél egyoldalú kérelme folytán. Egyezik a régi állapottal (Rpp. 446. §) az a rendelkezés, hogy a szüneteléstől számított négy hónap letelte előtt a pert folytatni nem lehet, eltérő viszont a szabályozás annyiban, hogy a szünetelő per nem három, hanem már *egy év* leteltével megszűnik és a per megszűnése — szemben az eddigi jogállapottal — alakszerű határozatban mondandó ki. Egyben eldönti az új Pp. azt a vitás kérdést is, hogy a pernek szünetelés folytán történt megszűnése esetén a per során hozott jogerős részítélet és közbenső ítélet hatálya fennmarad-e vagy megszűnik-e és pedig olyként, hogy a pernek megszűnése a most jelzett ítéletek hatályát nem érinti.

A tárgyalás rendes menetét illető általános rendelkezések a következők:

Az *első tárgyalás* a keresetlevélnek a felperes vagy az elnök részéről történő felolvasásával vagy ismertetésével kezdődik. Ezután a felperes abban a kérdésben nyilatkozik, vajjon keresetét változatlanul fenntartja-e, illetőleg, hogy azt miként módosítja, vagy változtatja meg, (Pp. 138. §.) Ez után az alperes terjeszti elő *ellenkérelmét*, amely kétféle lehet. Vagy arra irányul, hogy a bíróság a Pp. 157. §-ában foglalt, — alább ismertetendő — okokból szüntesse meg a pert, vagy pedig érdemi védekezést tartalmaz. Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. (Pp. 139. §.) Ha az alperes a per megszüntetését kéri, elvileg először ebben a kérdésben tárgyal és határoz a bíróság. A bíróságnak azonban olyan esetben is joga van a per érdemi tárgyalását elrendelni, ha alperes a per megszüntetésére irányuló ellenkérelmet terjesztett is elő, ilyen esetben azonban nem érhetik az alperest azok a korlátozó körülmények (Pp. 158. § *b)*), amelyek a pernek hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt való megszüntetésének kérelmezése esetén azon az alapon érhetik, hogy a per érdemi tárgyalásába bocsátkozott.

Nem tárgyalhatja azonban a bíróság érdemben a pert akkor, ha az alperes a per megszüntetését a Pp. 157. § *d), e), f)* pontjai alapján, vagyis a felperes mulasztása, illetőleg elállása folytán, vagy azon az alapon kéri, hogy a felek a per megszüntetésében közösen megállapodtak. (Pp. 140. §.)

Ha a tényállás már az első tárgyaláson kideríthető, a bíróság nyomban érdemben határoz, egyébként pedig felhívja a feleket nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást, esetleg a tárgyalás elhalasztása mellett elrendeli a per további előkészítését. *Írásbeli előkészítésnek* csak nagyobb terjedelmű, bonyolultabb ügyekben van helye, de ezekben is csak akkor, ha a feleket ügyvéd képviseli, vagy ha a feleknek, illetőleg nem ügyvéd képviselőinek, az írásbeli előkészítés nem okoz nehézségeket.

Minthogy az előkészítő irat főként a bíróság tájékoztatására szolgál, a Pp. annak eddigi közvetlen kézbesítési módját megszünteti; az előkészítő iratot a tárgyalási időköz első harmadában, az ellenfélnek erre vonatkozó nyilatkozatát pedig oly időben kell a *bíróságnál* előterjeszteni, hogy arra a szemben álló fél a tárgyaláson nyilatkozhassék.

Egyébként az előkészítő iratok alapján — egyezően a Rpp. 204. §-ában foglaltakkal, a bíróság a tárgyalás határnapja előtt is bizonyítást rendelhet el. (Pp. 141. §.)

A *folytatólagos tárgyalás* általános szabályai közül ki kell emelni azt a rendelkezést, hogy ha a tárgyalást valamelyik félnek a tényállítások előterjesztésében, a bizonyítékok megjelölésében, vagy az ellenfél tényállításaira vonatkozó nyilatkozattételben alapos ok nélkül bekövetkezett késedelme miatt kell elhalasztani, a halasztás a késedelmes fél költségére történik, újabb késedelem esetén pedig a bíróság a késedelmes fél előterjesztéseinek bevárása nélkül is határozhat. (Pp. 143. §.)

Megfelel az eddigi jogállapotnak (Rpp. 242. § *2)*) az a rendelkezés is, hogy amennyiben a folytatólagos tárgyaláson az eljáró tanács nem ugyanazon tagokból áll, akik a perben korábban már eljártak, az elnök ismerteti az addigi tárgyalások eredményeit. A felek az ismertetésre észrevételeiket megtehetik. (Pp. 144. §.)

Ha a per, vagy valamely olyan kérdés, amely külön eldöntésre alkalmas, a határozathozatalra megérett, a bíróság *berekeszti a tárgyalást*. Mielőtt azonban ezt megtenné, az elnök figyelmezteti erre a feleket és megkérdezni tartozik tőlük, kívánnak-e még valamit előadni. Ennek a helyes rendelkezésnek az a célja, hogy ne érje a feleket úgynevezett meglepetésszerű ítélet olyan időpontban.

amikor még nekik az anyagi igazság kiderítésére alkalmas és még elő nem terjesztett előadásaik lennének. (Pp. 145. §.)

A *keresetváltoztatás* kérdésében lényeges újítást tartalmaz a Pp. 146. §-a. A keresetváltoztatás tilalma bürokratizmust, formalizmust jelentett, felesleges újabb perek indítására kényszerített, amelyeknek anyaga könnyen elbírálható lett volna az eredeti perben. De ettől eltekintve, maga a szabályozás sem volt szerencsés. A Rpp. 188. §-a ugyanis a keresetváltoztatás általános tilalmának leszögezése után egy sor esetcsoportot sorol fel, amely keresetváltoztatásnak nem tekinthető, a Rpp. 189. §-a pedig, amely »új kereset« támasztását engedte meg a per során, lényegileg illuzórikussá tette a keresetváltoztatás tilalmát. Ezért helyes a törvénynek az az új rendelkezése, hogy felperes keresetét az elsőfokú tárgyalás berekesztéséig bármikor megváltoztathatja, ha a megváltoztatott keresettel érvényesített jog ugyanabból a jogviszonyból ered, mint az eredeti kereset, vagy pedig azzal összefügg. Ugyanezen időpontig lehet a keresetet az eredetileg perbe nem vont alperesekre kiterjeszteni.

Ebben a szakaszban teszi a törvény a bíróság kötelességévé — a felek egyenjogúsága elvének érvényesítése céljából — azt, hogy amennyiben megítélése szerint a kereseti kérelem nem meríti ki a felperest megillető jogokat, erre a felperest figyelmeztetni és arról is tájékoztatni kell, hogy módjában áll a fentiek értelmében keresetét megváltoztatni.

A *viszontkereset* tekintetében lényegileg azonos rendelkezéseket tartalmaz a Pp. 147. §-a, mint az Rpp. 189. §-a. Új perrendtartásunk szerint is akkor lehet viszontkeresetet támasztani, ha tárgya ugyanaz, mint a kereseté, vagy ennek tárgyával összefügg, továbbá akkor, ha a viszontkereset tárgya a keresetei követeléssel szemben beszámításra alkalmas, amely utóbbi kelléket a Rpp. úgy fejezte ki, hogy a viszontkereset tárgyává tett követelésnek olyannak kellett lenni, amely a kereseti követeléssel szemben védelemként is érvényesíthető.

Azonos az új perrendtartás rendelkezése a régihez képest abban a kérdésben is, hogy minő összegű viszontkeresetet lehet a járásbíróság előtt oly esetben támasztani, amikor a követelés egész összegére tekintettel a megyei bíróság hatáskörébe tartozik. Vagyonjogi perben a viszontkeresetre a perbíróság mindenkor illetékes, míg a Rpp. szerint nem volt illetékes a perbíróság kizárólagos illetékesség esetén.

A *bírói egyesség* szabályozásánál (Pp. 148. §), amint már érintettük, ugyancsak előtérbe lép az új felfogású rendelkezési elvnek és a felek egyenjogúsága elvének érvényesítése. A bíróság ugyanis megtagadja az egyesség jóváhagyását (a Rpp. 423. §-a szerint csak arra volt szükség, hogy az egyességet a bíróság tudomásul vegye), ha az a jogszabályoknak és a felek méltányos érdekeinek nem felel meg. Amiként a Te. 23. §-a értelmében az egyességet tudomásul vevő végzés elleni felfolyamodásnak helye nem volt, azonképp az új perrendtartásunk szerint sincs az egyességet jóváhagyó végzés elleni fellebbezésnek az egyesség végrehajtására halasztó hatálya.

Az egyes kérdések *elkülönített tárgyalására, a felek egyesítésére* vonatkozó jogszabályok lényegileg azonosak a régiekkel (Rpp. 232., 233. §§). Újítás az a rendelkezés, hogy a házastárs által ideiglenes tartás iránt indított pert a házassági per megindítása esetén át kell tenni a házassági per bíróságához (Pp. 150. §), amely intézkedést az teszi indokolttá, hogy úgy a perökonomia, mint a jogbiztonság szempontjai azt kívánják, hogy »ugyanabban a kérdésben és illetőleg az azonos bizonyítékok alapján eldöntendő és egymással szoros összefüggésben álló kérdésekben egyidejűen két per ne lehessen folyamatban.« (Indokolás.)

A Pp. megszünteti a tárgyalás »elnapolása« és »elhalasztása« közötti indokolatlan megkülönböztetést és perjogi intézményként csak az *elhalasztást* tartja fenn. (Pp. 151. §.) Az elnök a feleknek a határnap előtt legalább 8 nappal megelőzően előterjesztett közös kérelmére a tárgyalást elhalasztja, később előterjesztett közös kérelmükre pedig elhalaszthatja. Egyébként a tárgyaláson előterjesztett kérelemre, illetőleg hivatalból csak fontos okból lehet a tárgyalást elhalasztani. Megfelel a régi intézkedésnek (Te. 16. §), hogy ily esetben is ki kell azonban hallgatni a megjelent tanúkat és szakértőket.

A törvény a *tárgyalás felfüggesztésének* eseteit (Pp. 152—155. §§) lényegileg egyezően szabályozza, mint a Rpp. (233—235. §§) azzal az eltéréssel, hogy míg a Rpp. 471. §-a szerint csak háborús katonai szolgálat esetén foghat helyt az eljárás felfüggesztése, addig a Pp. 154. §-a mindennemű katonai szolgálat esetén megadja a per felfüggesztésének lehetőségét, de azzal a főleg szociális szempontokból indokolt megszorítással, hogy tartásdíj iránti perek és olyan perek, amelyeknek gyors elbírálásához különleges érdek fűződik, még ilyen esetben sem függeszthetők fel. Az eljárás felfüggesztésének hatásai azonosak az eljárás félbeszakadásának a Pp. 112. §-ában szabályozott hatásaival.

Jelentős újítása a Pp-nek a 156. §-nak az a rendelkezése, mely szerint tartásdíj, járadék, vagy más hasonló célú időszakos szolgáltatás iránti perben, ha az alperes fizetési kötelezettsége valószínűnek mutatkozik, a felperes kérelmére az alperest *ideiglenes intézkedéssel* kötelezni lehet az előre láthatóan megítélhető tartásdíj, illetőleg járadék vagy más szolgáltatás megfizetésére. Ugyancsak ideiglenes intézkedéssel eltilthatja a bíróság birtokháborítás megszüntetése iránti perben a felperes kérelmére a további háborítást. Változatlanul fennmaradnak azok a külön jogszabályok, amelyek egyéb irányú ideiglenes intézkedésekre módot adnak. (Pl. 41.000/1950. (VI. 15.) I. M. számú rendelet értelmében ideiglenes intézkedések tehetők akár a kereset megindítása előtt, akár a per folyama alatt a gyermek tartása, elhelyezése, valamint a szülői felügyelet megszüntetése, illetőleg felfüggesztése kérdésében.)

A Pp. 157. §-a a *per tárgyaláson való megszüntetésének* eseteit sorolja fel. Helye van mindannyiszor, amikor a keresetlevelet már a 150. § *a)—f)* pontja alapján el kellett volna a bíróságnak utasítania, továbbá ha a fél törvényes képviselőjét mellőzték és ezt a hiányt sem a kitűzött, illetőleg meghosszabbított határidő alatt, sem az ennek lejártát követően megtartott tárgyalás berekesztéséig nem pótolták. Ebben a két esetben a pert az eljárás bármely szakában hivatalból kell megszüntetni. Meg kell továbbá a bíróságnak szüntetni a pert, ha a külföldi felperes ugyancsak a most jelzett határidőkön belül perköltségbiztosítékadási kötelezettségét nem teljesíti, végül felperes mulasztása, keresetétől elállása folytán és a felek közös kérelme alapján.

Perköltségbiztosíték adásának hiánya miatt, továbbá azon a címen, hogy a felperes az első tárgyalást elmulasztotta, a pert csak kérelemre lehet megszüntetni. Ha pedig a felperes kézbesítési bizonyítványa a tárgyalás határnapjáig nem érkezett vissza, a bíróság a vétív

visszaérkezése után határoz a per megszüntetéséről, illetőleg szüneteltetéséről (korábban a mulasztási ítélet meghozatala tárgyában) vagy új határnap kitűzéséről. (Pp. 159. § (2), Rpp. 445. § (7)).

Az alperesnek a per megszüntetésére irányuló kérelemmel egyidejűen jogában áll a felperes ellen megállapítási keresetet indítani aziránt, hogy felperest a keresetben érvényesített jog nem illeti meg. (Azonos intézkedés felperesnek az első tárgyaláson való meg nem jelenésével kapcsolatban a Rpp. 439. § utolsó bekezdésében.)

Az *elállást* a lényeget illetően azonosan szabályozza a Pp. 169. §-a, mint ahogy a Rpp. 186—187. §§ ebben a tárgyban intézkedtek. Az új Pp. szerint a felperes a per érdemi tárgyalása előtt (nem az alperes perbebocsátkozása előtt, hiszen a perczára megszűnt) az alperes hozzájárulása nélkül is elállhat a keresetétől, de az érdemi tárgyalás megkezdése után már csak az alperes hozzájárulásával; mindkét esetben a költségek megtérítése mellett.

A per az elállás folytán tárgyaláson kívül is megszüntethető a felperesnek olyan írásbeli bejelentése alapján, amelyhez csatolva van az alperes nyilatkozata arról, hogy igényel-e költséget és ha igen, milyen összegben; hozzájárulásának szüksége esetén pedig az erre vonatkozó nyilatkozatát is mellékelni kell.

Ha a bíróság a Pp. 157. §-ának első helyen említett három rendbeli ok egyikének alapján (ha tárgyalás kitűzése nélkül már el lett volna a kereset utasítandó, törvényes képviselő mellőzése, illetőleg nem igazolása, perköltségbiztosíték nem adása) szünteti meg a pert, a keresetlevél beadásának polgári jogi hatályai fennmaradnak, ha a felperes a permegszüntető határozat jogerőre emelkedésétől számított 30. nap alatt a keresetlevelet szabályszerűen újból benyujtja, vagy követelését egyéb úton szabályszerűen érvényesíti. Ennek a határidőnek az elmulasztása esetén igazolásnak helye nincs. (Pp. 161. §.)

A per megszüntetésére irányuló kérelmet elutasító határozat ellen külön fellebbezésnek nincs helye és emiatt fellebbezéssel élni az ügyet befejező határozat elleni fellebbezés keretében is csak akkor lehet, ha a bíróság a pert valamely hivatalból figyelembevendő ok ellenére sem szüntette meg. (Pp. 162. § *1)*).

A Rpp. *a bizonyításra vonatkozó szabályokat* több mint 120 szakaszban tárgyalja, az új perrendtartás alig 50 szakaszban, ennek oka a törvény egyszerűbb és áttekinthetőbb rendszere, az ismétlések elkerülése és nem csekély részben az esküvel, a fél eskü alatti kihallgatásával kapcsolatos rendelkezések elmaradása. Egyébként a bizonyítás tana az új Pp-nek az a része, amely aránylag a legkevesebb változtatást mutatja a régi rendelkezésekkel szemben.

A Pp. nemcsak negatív irányban határozza meg — mint a Rpp. a 263—267. §§-ban tette —, hogy mely tények bizonyítására nincs szükség, hanem pozitív irányban is kimondja, hogy »a bizonyítás célja a per eldöntésénél jelentős vitás tények megállapítása«. (163. § *1)*.)

Egyszerűbb szövegezésben, mint a Rpp. 269. §-a, a Pp. is a bizonyítási kötelezettséget annak a terhére hárítja, akinek érdekében áll, hogy a vitás tényeket a bíróság valóknak fogadja el, de emellett az új felfogású rendelkezési elvnek és a szocialista értelemben vett tárgyalási elvnek megfelelően azt is kimondja, hogy a bíróság ettől függetlenül az általa célszerűnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti. (Pp. 164. § *k)*).

Az a jogszabály, hogy a bíróság a bizonyítást elrendelő határozatához nincsen kötve (Pp. 165. §) és a Pp. 166. §-ának az az intézkedése, amely példálózóan a »különösen« szó használatával sorolja fel a leggyakrabban előforduló bizonyítási eszközöket, a Pp. 6. §-ában foglalt és már ismertetett annak az alapelvnek felel meg, hogy a bíróság »alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához, vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához kötve nincs«.

Ugyanez a szakasz, 166. § (2) bek.-e törli el a polgári eljárás során a szakrális jellegű eskü alkalmazását, amint ennek alkalmazását a bűntető eljárás keretében az 1951. évi III. törvény 53. § (2) bekezdése már ugyancsak megszüntette.

A *tanú idézésével* kapcsolatban a törvény fakultatíve írja elő azoknak a körülményeknek megjelölését, amelyekre a tanú kihallgatása szükségesnek mutatkozik. Ez a rendelkezés per-ökonomiai jelentőségű, mert gyakran előfordult, hogy a tanú nem tudott vallomást tenni mindaddig, amíg a per anyagára vonatkozó iratait és feljegyzéseit emlékezetének felfrissítése céljából meg nem tekinti. Ez pedig szükségessé tette a tárgyalás elhalasztását.

A perelhúzás megakadályozásának szolgálatában áll a törvénynek az a rendelkezése is, hogy amennyiben a tanú a bejelentett adatok téves volta miatt nem volt megidézhető, a bíróságnak a tanú ismételt megidézése előtt meg kell vizsgálnia, vajjon a téves bejelentés nem perelhúzás céljából történt-e. Ugyanezt kell megvizsgálnia a bíróságnak akkor is, ha a fél állította elő a tárgyalásra azt a tanút, akinek az előállítására vállalkozott.

A tanúként való ki nem hallgathatás eseteit is egyszerűbben szabályozza a Pp. 169. §-a, mint a régi törvény 298. §-a. Tanúként azt nem lehet kihallgatni, akitől testi vagy szellemi fogyatkozásai miatt helyes vallomást nem lehet várni. (A régi perrendtartás szerint a testi vagy szellemi fogyatkozás csak a tanú megesketésének szolgált akadályául.) (Rpp. 312 1. és 2. bekezdése.) Nem lehet továbbá kihallgatni azt a személyt sem tanúként, aki a titoktartási kötelezettség alól felmentést nem kapott, ha olyan kérdésre kell őt kihallgatni, amely államtitoknak minősül, vagy amelyre a hivatali, illetőleg szolgálati titoktartás kötelezettsége kiterjed. A gyakorlatban már hatályosult azt a rendelkezést is tartalmazza a törvény, hogy a titoktartás alóli felmentésre irányuló megkeresésben azokat a kérdéseket, amelyekre a felmentést kérik, meg kell jelölni. A törvény rendeleti szabályozásra tartja fenn annak a rendezését, hogy egyes esetekben mely hatóság vagy szerv illetékes a felmentés megadására.

A *tanúságtétel megtagadásának* eseteit a törvény a lényeget tekintve azonos tartalommal, de egyszerűbb szövegezésben szabályozza (Pp. 170. §), mint a Rpp. 299—301. §§.

Meg lehet tagadni a tanúságtételt, ha a tanú a felek valamelyikének a 13. § (2) bekezdésében foglalt hozzátartozója, és nem kell vallomást tenni annak, aki a tanúvallomás folytán magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az azzal kapcsolatos kérdésben, végül megtagadhatja a tanúvallomástételt az ügyvéd, az orvos és más olyan személy, aki hivatásánál fogva titoktartásra köteles, ha ezt a kötelezettségét vallomástételével megsértené, kivéve, ha a titoktartási

kötelezettség alól az illetőt az érdekelt személy felmenti. Megszűnt a vallomástétel megtagadásának a Rpp. 299. § 3. és 5. pontban foglalt az a jogcíme, hogy a felelettel a tanú, vagy közeli hozzátartozói valamelyike becsületében, vagy a tanú vagyonában jelentékeny sérelmet szenvedne és hogy a tanúvallomástétellel a tanú műszaki, vagy ipari titkot árulna el.

Hogy mely esetekben kell a tanúnak vallomást tennie annak ellenére, hogy egyébként jogában áll a vallomástételt megtagadnia, az új Pp. rendelkezései a régitől nem térnek el, valamint az a rendelkezés is azonos a régivel, hogy a tanúkat mentességi jogukra figyelmeztetni kell, hogy a tanú mentességi jogát a kitűzött határnap előtt is bejelentheti, végül abban sincs eltérés, hogy amennyiben a tanú több pertárs közül nem valamennyivel áll hozzátartozói viszonyban, s tanúságtételt a többi pertársra nézve csak akkor tagadhatja meg, ha vallomását nem lehet elkülöníteni.

Egyszerűsíti az eljárást a törvény annyiban is, hogy megkeresett bíróság előtt történő tanúkihallgatás esetén is a tanúkihallgatást foganatosító bíróság határoz abban a kérdésben, vajjon van-e helye a tanúságtétel megtagadásának és a perbíróságnak csak jogot ad a megkeresett bíróság határozatának megváltoztatására. A perbíróságnak vallomástételre kötelező határozata ellen a tanú fellebbezéssel élhet. (Pp. 171. §.)

A Rpp. 304. §-a csak annyit írt elő, hogy több tanú kihallgatása esetén az egyik nem lehet jelen a másik tanú kihallgatásánál és hogy az elnök a tárgyaláson való egyébkénti jelenléttől a tanút eltilthatja. Jelen lehetett tehát a tanú saját kihallgatása előtt a perbeli képviselők előadásánál, a per iratainak a bíróság részéről történt ismertetésénél, a szakértők véleményének előterjesztésénél. Ezzel szemben a Pp. 172. §-a kategórikusan eltiltja a tanút attól, hogy a bizonyítási eljárásnál kihallgatása előtt jelen lehessen és a tanúk eltávozhatását a bíróság engedélyétől teszi függővé. (172. § (1).)

Az eskü megszüntetése folytán a tanút kihallgatásának megkezdése előtt csak a hamis tanúzás következményeire kell figyelmeztetni. (172. § (2).)

A tanúkhoz intézendő általános kérdések, a tanúk okiratfelmutatási kötelezettsége tekintetében megmaradtak a régi rendelkezések; változás annyiban van, hogy a tanú jegyzőkönyvbe vett vallomásának felolvasása elmaradhat, ha a felolvasást sem a tanúk, sem a felek nem kívánják. Újítás az is, hogy a tanúnak a jegyzőkönyvet aláírnia nem kell. (173—175. §§.)

Egyszerűsíti a törvény a tanú lakásán, illetőleg tartózkodási helyén való kihallgatására vonatkozó régi és részben elavult jogszabályokat. (Rpp. 289. §, Ppn. 10. §), amikor kimondja, hogy a tanút lakásán, illetőleg tartózkodási helyén akkor kell kihallgatni, ha aggkora, betegsége, testi fogyatkozása vagy más ok miatt a bíróság előtt nem jelenhetik meg. (Pp. 176. §.)

A *szakértőkre* vonatkozó szabályokat is lényegesen egyszerűsíti az új Pp. Ha csak egyféle szakkérdést kell eldönteni, csak egy szakértőt lehet alkalmazni, ezt is az állandó szakértők sorából kell kijelölni. Több szakértő alkalmazásáról csak akkor lehet szó, ha különböző szakkérdéseket kell megoldani. A szakértő személyének kirendelésénél a felek egyetértő javaslatát lehetőleg figyelembe kell venni. Szükség esetén a kirendelt szakértő helyett — akár véleményének előterjesztése előtt, akár az után — más szakértőt is kirendelhet a bíróság, ha azt bármely okból szükségesnek tartja. Ha azonban a bíróság a szakértőt a felek egyetértő javaslatára rendelte ki, más szakértőt csak akkor lehet kirendelni, ha a szakértő véleményének előterjesztésével késik, vagy kizárás, vagy más okból nem járhat el. (Pp. 177. §.)

A szakértőkre nézve ugyanazok a kizáró okok forognak fenn, mint a bírákra nézve. (13. § (1) *a), b), c)* és *e)* pontok.) Természetesen nem kizáró ok az, hogy a szakértőt a perben tanúként vagy szakértőként már kihallgatták. (Azonos rendelkezést találunk a Rpp. 362. § (1) bekezdésében.) A kizárási okot a szakértőnek, vagy a félnek kell bejelenteni. Ha azonban a bejelentés a szakértő véleményének előterjesztése után történt, a bíróság a vélemény figyelembevételével dönt arról, hogy más szakértő meghallgatása szükséges-e. Megkeresett bíró által kirendelt szakértő kizárása felől az eddigi jogállapotnak megfelelően (Rpp. 353. § *1)* bek.) a megkeresett bíróság határoz, ha azonban a szakértő kizárását a szakvélemény előterjesztése után kérik, a perbíróság dönt. (Pp. 168. §.)

A szakértő azokban az esetekben nem alkalmazható szakvélemény adására és azokban az esetekben tagadhatja meg a vélemény adását, amely esetekben a tanút a Pp. 169—171. §§ értelmében kihallgatni nem lehet, vagy vallomástételét megtagadhatja. (Pp. 179. §.)

A szakértő személyi adatainak megállapítása, a hamis véleményadás következményeire való figyelmeztetés, szakértővel való adatközlés, a szakértő kérdezési joga és véleményének előterjesztése tekintetében a Pp. 180. és 181. §§ azonos rendelkezéseket tartalmaznak, mint a Rpp. 358—361. §§. Régi (Rpp. 363. §), de szabatosabb rendelkezés az, hogy amennyiben a szakértői vélemény homályos, hiányos, vagy ellentmondó, vagy helyességéhez egyébként kétség fér, és a szakértő által adott újabb felvilágosítások a kétséget nem oszlatják el, más szakértőt kell véleményadásra felhívni. Új és takarékosságot célzó intézkedés azonban az, hogy amennyiben az igazságügyminiszter a felülvizsgálatra valamely szakértő-testületet, hatóságot, vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleményének beszerzése helyett, a most jelzett szakértőtestülettel, hatósággal, vagy szervvel kell a véleményt felülvizsgáltatni. (Pp. 182. §.) Az igazságügyminiszter egyébként kötelezővé teheti, hogy a bíróság bizonyos körbe tartozó szakkérdésekre nézve szakértőként vélemény nyilvánítása végett, vagy a szakértő véleményének felülvizsgálása céljából a kibocsátandó rendeletben kijelölendő szakértőtestületet, vagy hatóságot, illetőleg szervet keresse meg. (Pp. 183. §.) Erre a Rpp. 367. §-a értelmében csak lehetőség volt, de a szakértőtestület, hatóság, illetőleg szerv igénybevétele nem volt kötelező.

Új perrendtartásunk a *tolmácsról* nem a tárgyalás lefolyásával kapcsolatos szabályok között intézkedik, mint a Rpp. 229—230. §§, hanem mint afféle nyelvszakértőről, akit akkor alkalmaz a bíróság, ha a meghallgatandó személy által használt nyelvben a bíróságnak nincs kellő jártassága, vagy ha olyan siket vagy néma személyt kell meghallgatni, akivel az írásbeli érintkezés eredményre nem vezet. (Pp. 184. §.)

Ha a tanú vagy szakértő szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg és elmaradását előzetesen alapos okkal ki nem menti, vagy a tárgyalásról engedély nélkül távozik, vagy ha a vallomástételt, vagy véleményadást az ok előadása nélkül vagy a bíróság határozata ellenére megtagadja, a bíróság figyelmeztetés után az okozott költség megtérítésére és pénzbírság megfizetésére kötelezi; egyben elrendelheti a meg nem jelent tanú vagy szakértő

elővezetését. Ezek az intézkedések hatályon kívül helyezhetők az elmaradás kimentése esetén, sőt akkor is, ha a vallomástétel, illetőleg véleményadás megtagadása után a tanú mégis vallomást tesz, illetve a szakértő feladatát teljesíti. (Pp. 185. §.)

Ez a szakasz nem vette át a Rpp. 303. §-ának a vallomástételt megtagadó tanú letartóztatására vonatkozó intézkedését, mert a költségben marasztalás, bírságolás és elővezetés elérik céljukat, de egyébként sem ment át az az intézkedés a gyakorlatba, mert a törvény közel negyven évi hatálybanléte alatt egy ízben sem fordult elő, hogy a vallomás megtagadása miatt a bíróság a tanút letartóztatta volna.

A *tanú díjazása* tekintetében a Pp. a régi szabályozással megegyezik abban, hogy a tanú csak a megjelenéssel szükségképp felmerült útiköltségének megtérítését igényelheti és hogy a tanúdíjat megállapító végzés elleni fellebbezésnek nincsen halasztó hatálya. Eltér azonban a régi szabályozástól annyiban, hogy ha a tanúdíj előzetesen nem volt letéve, vagy a letett összeg nem bizonyult elegendőnek, a Rpp. 314. § (4) bekezdésében foglaltakkal szemben a bíróság nem kötelezi a felet az azonnali fizetésre, hanem a körülményekhez mért teljesítési határidőt szab a tanúdíj előlegezésére. (Pp. 186. §.)

A *szakértők díjazása* tárgyában új rendelkezés az, hogy a szakértők díjait az igazságügyminiszter rendeletileg szabályozza. A szakértő díját még akkor is a perbíróság állapítja meg, ha a szakértőt a megkeresett bíró rendelte is ki. A szakértő díját megállapító végzés ellen külön fellebbezésnek van helye, amely fellebbezésnek csak a kifogásolt összeg erejéig van halasztó hatálya. (Pp. 187. §.)

Szemlét akkor tart a bíróság, ha lényeges körülmény megállapításához, vagy felderítéséhez *tárgy, tény vagy helyszín* közvetlen megfigyelése, illetőleg megvizsgálása szükséges. A helyszínen tartandó szemlére az elnök száll ki. Ha a szemle tárgya harmadik személy birtokában van, őt kell felhívni a szemletárgy rendelkezésre bocsátására, illetőleg a tárgy megszemlélésének lehetővé tételére. A szemletárgy birtokosa ebben a minőségében a tanúval esik egy tekintet alá. (Pp. 188—189. §.)

Az *okiratokra* vonatkozó rendelkezések az eddigi jogszabályokkal szemben nem mutatnak lényeges, alapvető változást. Egyezik a régivel az a rendelkezés, hogy a félnek, ha okirattal kíván bizonyítani, azt a tárgyaláson be kell mutatnia (a régi törvény szóhasználata a »felmutatás« volt) és hogy a fél kérheti az ellenfél birtokában lévő okirat bemutatását, ha a polgári jog szabályai szerint az ellenfél az okiratot egyébként is köteles kiadni vagy bemutatni. Arra nézve, hogy a polgári jog szabályai szerint ez a kötelezettség mikor áll fenn, a Pp. 190. § (2) bekezdése lényegileg azonos szabályozást tartalmaz, mint a Ppé. 92. §-a.

Külön szabályozza a Pp. azt az esetet, amikor az okirat perben nem álló harmadik személy birtokában van. Ebben az esetben ezt a személyt tanúként kell kihallgatni és kihallgatása során kell őt a 174. § (1) bekezdése értelmében kötelezni az okirat bemutatására.

Az eredeti okirat helyett hitelesített, vagy egyszerű másolat bemutatása is elegendő, ha az ellenfél nem kifogásolja és az eredeti beszerzését a bíróság nem tartja szükségesnek. (Pp. 191. §.)

Hivatalból intézkedik a bíróság más bíróságnál, közjegyzőnél vagy egyéb hatóságnál lévő irat beszerzése iránt, kivéve, ha a fél az eredeti okiratnak a tárgyaláson bemutatását vállalja. Az okirat megküldését csak akkor lehet megtagadni, ha annak tartalma államtitok, vagy hivatali, illetőleg szolgálati titoktartás alá esik, a titoktartás alóli felmentésre a 169. §-t kell alkalmazni. (Pp. 192. §.)

A Pp. átveszi a Rpp. 330. §-ának azt a szabályát, amely szerint olyan tényállításra vonatkozóan, mely okirattal bizonyítható, a bíróság egyéb bizonyítást mellőzhet. (Pp. 193. §.)

A bíróság elé nem vihető okiratot a bíróság — esetleg a bíróság rendelkezése alapján az elnök — a helyszínen tekinti meg. (Pp. 194. §.)

A *közokirat* fogalmát a Pp. 195. §-a lényegileg azonosan, de szabatosabban adja, mint a Rpp. 315. §-a, amennyiben kiemeli, hogy a közokirat azt is teljesen bizonyítja, hogy az abban foglalt nyilatkozatokat mely időpontban és milyen módon tették. Különbség csak annyiban észlelhető, hogy a közokirat kiállítójaként a Rpp. hivatalos hatáskörében eljáró közhatóságok, vagy közhitelességgel felruházott és ügykörében eljáró személyt ismer el, a Pp. a jogszabály által közokiratnak nyilvánított okiraton kívül pedig csak azokat a megszabott alaknak megfelelő okiratokat deklarálja közokiratoknak, amelyeket bíróság, közjegyző vagy más hatóság ügykörén belül állít ki. A közjegyzőnek más hatósággal a »vagy« szócskával való összekapcsolása arra mutat, hogy az új Pp. a hatóságok között nem különböztet aszerint, hogy azoknak testületi szervezete van-e, vagy pedig a hatósági személy maga valósítja-e meg a hatóságot.

A közokirat mellett a valódiság vélelme szól. A közokirat tartalmát az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni, a bíróság azonban az okirat kiállítóját hivatalból is megkeresheti, hogy az okirat valódisága tárgyában nyilatkozzék.

A külföldi közokiratokra a most elmondott rendelkezéseket akkor kell alkalmazni, ha azokat a kiállítás helye szerint illetékes magyar külképviseleti hatóság felülhitelesítette, kivéve ha nemzetközi megállapodás a közokirati jelleghez ilyen felülhitelesítést nem kíván meg.

A *teljes-bizonyítóerejű magánokirat* fogalmi meghatározását illetően a Pp. 195. §-a csak annyiban tér el a Rpp. 317. §-ától, hogy az idegen kézzel írt okirat teljes bizonyító erejéhez nem elégszik meg azzal, hogy azt a kiállító két »előttemező« tanú jelenlétében aláírja, vagy előttük az aláírását a sajátjának ismeri el, hanem a tanúknak a nagyobb hitelesség, illetőleg ennek ellenőrizhetése céljából az aláírásukon kívül címüket is fel kell az okiraton tüntetni. További különbség, hogy a magánkereskedelem jóformán teljes megszűnése folytán megszűnt a bejegyzésre köteles kereskedő cégével ellátott okiratának teljes bizonyító erővel történt felruházása is és helyébe szocialista fejlődésünknek megfelelően teljes bizonyítóerőt nyert az olyan irat, amelyet az állami vállalat, szövetkezet vagy szövetkezeti központ üzlete körében állított ki és szabályszerű aláírásával ellátott.

A magánokirat mellett a hamisítatlanság vélelme szól, ami annyit jelent, hogy ha az aláírás valódisága nem vitás, vagy ha be van bizonyítva, az aláírást megelőző szöveget az ellenkező bebizonyításáig meg nem hamisítottnak kell tekinteni, kivéve, ha az okirat rendellenességei, vagy egyéb hiányai ezt a vélelmet megdöntik. (Ez a rendelkezés egyezik a Rpp. 337. §-ával.)

A magánokirat valódiságát csak akkor kell bizonyítani, ha azt az ellenfél kétségbevonja, vagy a bíróság a valódiság bizonyítását szükségesnek találja.

Az is megfelel a régi rendelkezésnek (Rpp. 338. §), hogy az aláírás valódiságát, vagy a szöveg meg nem hamisított voltát — kétség esetén — más olyan írással való összehasonlítás útján is meg lehet állapítani, amelynek valódisága nem kétséges és hogy evégből írásproba és írásszakértő meghallgatása is elrendelhető, továbbá bírságolásra vonatkozó rendelkezés is arra az esetre, ha a fél, vagy képviselője a saját, illetőleg az általa képviselt fél aláírásának valódiságát jobb tudomása ellenére tagadta. (Rpp. 336. § *4).*) Ehhez a Pp. hozzáteszi — elvi álláspontjának megfelelően — ehelyütt is azt, hogy bírság már nagyfokú gondatlanság esetén is kiszabható. (Pp. 197. §.)

A Pp. a magánokiratokra vonatkozó rendelkezéseit a külföldön kiállított magánokiratokra nézve azzal a kiegészítéssel terjeszti ki, hogy az olyan okirat, amelyet külföldön valamely jogügylet bizonyítása céljából állítottak ki, a kiállítás helyének joga szerint fennálló bizonyító erejét akkor is megtartja, ha a teljes bizonyítóerejű magánokiratok tekintetében ennek a törvénynek a 196. §-ában előírt kellékek nem is állanak fenn, viszont a meghatalmazásnak, a peres eljárás céljára kiállított nyilatkozatoknak és esetleg az igazságügyminiszter által rendeletileg megjelölt egyéb magánokiratoknak csak akkor van a 196. § szerinti bizonyítóereje, ha azokat a kiállítás helye szerint illetékes magyar külképviseleti hatóság hitelesítette (felülhitelesítette). (Pp. 198. §.)

Megfelel a régi jogállapotnak az a rendelkezés, hogy a bíróság mérlegelés alapján ítéli meg, hogy az okirati bizonyítás eredménye mennyiben vehető figyelembe akkor, ha a törvénynek a bizonyításról szóló rendelkezései valamely okirat bizonyítóerejét nem határozzák meg, vagy az okirat a törvény által előírt egyes kellékeknek nem felel meg. (Pp. 199. §.)

Az az intézkedés is azonos az eddigivel, hogy a bíróság az általa nem ismert külföldi jog felől, valamint a viszonosság fennállása kérdésében hivatalból tájékozódik, de a fél által bemutatott bizonyítékot is felhasználhatja, hogy továbbá a külföldi jogról és a viszonosságról az igazságügyminiszter ad felvilágosítást. (Pp. 200. §.)

Általános szabály, hogy a bizonyítási eljárást a perbíróság rendszerint tárgyaláson folytatja le, annak lefolytatása végett csak akkor keresi meg azt a járásbíróságot, amelynek területén a tanúk laknak, vagy amelynél a bizonyítás a legcélszerűbben lefolytatható, ha a perbíróság előtt a bizonyítási eljárás lefolytatása jelentős nehézséggel vagy aránytalanul nagy költségtöbblettel járna. A Pp. helyesen megelégszik ezzel az általános jellegű tájékoztatással és mellőzi a Rpp. 289. §-ának, illetőleg a Ppn. 10. §-ának az idevágó eseteket felölelni kívánó, de teljesnek mégsem tekinthető felsorolását.

Új rendelkezés az, hogy a perbíróság a saját székhelyén működő járásbíróságot a bizonyítás lefolytatása végett nem keresheti meg, mert a saját székhelyen lévő járásbíróság megkereshetése esetén nem érvényesülnek azok a szempontok (takarékosság, nehézségek elkerülése), amelyek a perbíróságtól különböző járásbíróság megkeresését indokolttá teszik.

A bizonyítást a bíróság a felek távollétében is lefolytatja és pedig akkor is, ha szabályszerű értesítésük nem is állapítható meg. A felek bármelyike azonban ilyen esetben kérheti a bizonyítás megismétlését, ha ahhoz lényeges érdeke fűződik és ha az azzal felmerülő újabb költségeket előlegezi. Ilyen irányú kérelmet mindig a perbíróság bírál el. (Pp. 201. §.) A Rpp. 280. §-a a bizonyítás kiegészítését, vagy annak új felvételét szigorúbb feltételekhez kötötte: a kérelmező félnek nyomban valószínűvé kellett tennie, hogy a bizonyítás felvételénél hibáján kívül nem lehetett jelen és hogy a bizonyítás felvétele emiatt hiányos.

A *megkeresett bíróság* eljárásával kapcsolatosan (Pp. 202. §) ki kell emelni, hogy a megkeresett bíróság a bizonyítást a népi ülnökök részvétele nélkül folytatja le és hogy a megkeresett bíróság a perbíróság jogait gyakorolja, hacsak a törvény eltérően nem rendelkezik. (Ilyen eltérő rendelkezések például: a megkeresett bíróságnak abban a kérdésben hozott határozatát, hogy a tanúságtétel megtagadásának helye van-e, a perbíróság kérelemre megváltoztathatja (Pp. 171. § *2).*) vagy ha a szakértő kizárását véleményének előterjesztése után kéri, a kizárás tárgyában a perbíróság dönt (Pp. 178. §), vagy a szakértő díját akkor is a perbíróság állapítja meg, ha a szakértőt a megkeresett bíróság rendelte ki. (Pp. 187. § *2).*)

Ha a bizonyítást olyan külföldi államban kell lefolytatni, amellyel a megkeresések teljesítése tárgyában nemzetközi megállapodás, vagy viszonossági gyakorlat áll fenn, ennek értelmében kell eljárni. Nemzetközi megállapodás vagy viszonossági gyakorlat hiányában a bíróság a félnek — kérelmére — határidőt szabhat arra, hogy a bizonyítás lefolytatásáról a külföldi állam jogszabályainak megfelelő közokiratot mutasson be. Ez a rendelkezés megfelel a Rpp. 283. § (2) bekezdésében foglaltaknak, amiként abban a tekintetben sincsen változás (Rpp. 284. §), hogy a külföldi bizonyítás akkor is érvényes, ha csupán a magyar törvény szabályainak felel meg. (Pp. 204. §.)

Külföldön foganatosítandó bizonyítás elrendelése esetén a bíróság a tárgyalás folytatására határnapot rendszerint csak azt követően tűz, hogy a bizonyításról készült jegyzőkönyv vagy az ebben a tárgyban felvett közokirat megérkezett. (Pp. 205. §.)

A Pp. 206. §-a a *tényállás megállapításának* szabályát adja, szemben a Rpp. 270. §-ában foglalt azzal a szabállyal, amely egyes tényállítások valóságának, vagy valótlanságának megítélésére vonatkozik. Kimondja a törvény, hogy a tényállást a bíróság a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékok egybevetése alapján olyként állapítja meg, hogy a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli és meggyőződése szerint bírálja el. A per egyéb adataival egybevetett mérlegelés alapján ugyancsak meggyőződése szerint ítéli meg a bíróság azt is, hogy milyen jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy a fél vagy képviselője valamely felhívásnak nem tett eleget, a hozzá intézett kérdésre nem felel [Rpp. 227. § (1)] vagy kijelenti, hogy valamely tény valóságáról nincs tudomása, vagy arra nem emlékezik. [(Rpp. 266. § (2).]

A per összes körülményének mérlegelésével állapítja meg a bíróság a kártérítésnek vagy egyéb követelésnek összegét, ha az szakértői vélemény, vagy más bizonyíték alapján meg nem állapítható. Ez a rendelkezés lényegileg a Rpp. 271. §-ának felel meg.

A törvénynek az *előzetes bizonyítás* tárgyában intézkedő szabályai (Pp. 207—211. §§) némileg eltérnek a Rpp. idevonatkozó szabályaitól. (381—385. §§.) A Pp. szerint közös megegyezés alapján nem rendelhető el előzetes bizonyítás, viszont az új törvény a szabatosság kedvéért az előzetes bizonyítást megengedő jogszabályokra is utal. Eltérés annyiban is mutatkozik, hogy a Pp. elvi álláspontjának megfelelően nem korlátozza az előzetes bizonyítást meghatározott bizonyítási eszközökre (tanúkihallgatás és szemle). Újítás az is, hogy amennyiben a per még folyamatban nincs, az előzetes bizonyítás elrendelését annál a közjegyzőnél kell kérni, akinek működési területén a kihallgatandó személyek laknak, illetőleg akinek a működési területén a bizonyítás a legcélszerűbben eszközölhető. Az előzetes bizonyítás elrendelése tárgyában csak a közjegyző eluta itó határozata ellen lehet fellebbezni; a közjegyző határozatait úgy kell tekinteni, mintha azokat az a járásbíróság hozta volna, amelyikhez a közjegyző tartozik. Ha az előzetes bizonyítást a közjegyző folytatja le, ő határoz a perbíróság hatáskörébe tartozó kérdésekben is.

Megegyezik a régi szabályozással az, hogy az előzetes bizonyítás eredményét a perben bármelyik fél felhasználhatja, hogy az előzetes bizonyítás ismétlését vagy kiegészítését a bíróság szükség esetén hivatalból is elrendelheti és hogy a per folyamatban léte alatt foganatosított előzetes bizonyítás költségeire a perköltségekre vonatkozó általános szabályok az irányadók, végül, hogy a perindítás előtt lefolytatott előzetes bizonyítás költségeit a per megindítása esetén a per költségeihez kell számítani.

A per folyamatbatétele előtt foganatosított előzetes bizonyítás költségeit a közjegyző állapítja meg.

A bírói határozatok szabályozása terén az új törvény többrendbeli egyszerűsítő és újító rendelkezést tartalmaz.

Alapvető jelentőségű az az elvi megállapítás, hogy a per érdemében a bíróság *ítélettel*, minden egyéb kérdésben — ideértve a per megszüntetését is — *végzéssel* határoz.

Az ítéletnek a Rpp.-ben említett többféle fajtáját (végítélet, elkülönített végítélet, ítélet) új perrendtartásunk nem veszi át, csak *ítéletet, részítéletet* és az alap s mennyiség szerint elkülöníthető vitáknál az alap megállapítása esetén *közbenső ítéletet*. Az ítéletben foglalt döntésnek a perben érvényesített összes kereseti kérelemre ki kell terjednie.

A Rpp. 389. §-ának azt a szabályát, hogy a részítélet korlátozása, vagy hatályon kívül helyezése esetén az alperes a részítélet teljesítéséből vagy végrehajtásából származott kárának megtérítését a folyamatban lévő perben még a fellebbezési bíróság előtt is kérheti, az új Pp. ugyancsak nem tette magáévá, mert ennek a keresetváltoztatás lehetőségének az elsőfokú eljárás befejezéséig való kiterjesztése folytán csak a fellebbezési eljárásban lenne jelentősége; azt megengedni pedig, hogy a fellebbezési bíróság olyan kérdésekben tárgyaljon, amelyek elsőfokon nem kerültek elbírálásra, nem lenne célszerű.

A bíróság *határozathozatala* zárt tanácskozásban, szavazás eredményeként jön létre. A szavazásnak az a sorrendje, hogy a fiatalabb bíró az idősebbet megelőzően szavaz, utolsónak az elnök adja le a szavazatát. A szavazásnál kisebbségben maradt bírónak jogában áll külön véleményét zárt borítékban az iratokhoz csatolni, amelyet csak a másodfokú bíróság tekinthet meg. (Pp. 214. §.)

Az érdemi döntés a kereseti kérelemhez igazodik, többet még járulékokban sem lehet megítélni, mint amennyi a kereset tárgya. (Pp. 215. §.)

Az anyagi igazságnak megfelelő döntést ugyanis megfelelően biztosítja az a nagyszámú bírói figyelmeztetés, tájékoztatás, kioktatás, amelyben a bíróság a feleket — különösen a kereset, a fellebbezési kérelem és ellenkérelem megváltoztatása lehetőségének tárgyában — részesíti.

Általánosságban rendelkezik a Pp. 216. §-a a marasztalásnak azokról az eseteiről, amelyekben a polgári jog szabályai szerint a marasztalt fél a megítélt követelésért vagyonának csupán egy részével felel. A Rpp. 395. §-a ebben a vonatkozásban csak egy esetet tartott szem előtt: azok elleni marasztalásokról beszélt, akiknek csak azon az alapon volt perbeli cselekvőképességük, hogy a per tárgyáról peren kívül jogérvényesen rendelkezhettek.

A *teljesítési határidő* kérdésében sokkal rugalmasabb a Pp. 217. §-ának a szabályozása, mint a Rpp. 397. §-áé. Általában a teljesítési határidőt továbbra is 15 napban kell megállapítani, de nem szükséges a részletfizetés megengedéséhez a felperes hozzájárulása. Kiemeli a törvény, hogy a teljesítési határidő megállapításánál figyelembe kell venni a felek méltányos érdekeit és azt, hogy a kötelezettség természetére tekintettel milyen teljesítési határidő kiszabása mutatkozik indokoltnak. A törvény a perbeli jogok helyes gyakorlása érdekében azt is előírja, hogy a teljesítési határidő megállapításánál figyelemmel kell még lenni a feleknek a pervitelben megmutatkozott jó- vagy rosszhiszeműségére is.

Fenntartja a törvény a Rpp. 581. §-ának azt az intézkedését, hogy a birtokháborítás megszüntetésére az alperest — ha felperes ezt kéri — azonnali hatállyal kell kötelezni, valamint a Pp. 609. §-ának azt a szabályát is, amely szerint váltóperekben a teljesítési határidőt három napban kell megállapítani.

A határidő a határozat közlését követő nappal kezdődik. Az ítélethozatalkor még le nem járt szolgáltatásra vonatkozó marasztalás esetén a teljesítés napjául a lejárat napját kell megállapítani.

Általános szabály, hogy az ítéletet és a tárgyalás folyamán hozott végzéseket a tárgyalás napján ki kell *hirdetni* és csak az ítélet kihirdetését lehet legfeljebb 8 napra elhalasztani, de csak akkor, ha erre az ügy bonyolultsága miatt feltétlenül szükség van. A kihirdetés napját ilyenkor nyomban ki kell tűzni és a határozatot a kihirdetés napjáig írásba is kell foglalni (Pp. 218. §.).

Lényeges változás az eddigi állapottal szemben az, hogy *minden ítéletet* — tehát a járásbírósági ítéletet is — *kézbesítés útján kell a felekkel közölni.*

Rendkívül helyes intézkedés ez, mert a felek a multban a járásbíróság előtti eljárásban a legtöbbnyire röviden, néhány szóval kihirdetett ítéletből kötelezettségüknek terjedelmét sem látták tisztán, nem beszélve arról, hogy az ilyen szóval kihirdetett ítélettel a bíróság nevelő hatását korántsem tudja olyan eredményesen kifejteni, mint akkor, ha a feleknek módjukban van az ítélet rendelkező részét annak indokolásával együtt, alaposan áttanulmányozni. (Miniszteri indokolás.)

Nagy jelentőségű az az újítás is, hogy az ítélet záradékának tájékoztatást kell nyujtania arról, van-e helye

az ítélet ellen fellebbezésnek és hogy azt hol és mennyi idő alatt kell benyujtani. (Pp. 220. § *2).*)

A tárgyaláson hozott végzést annak a félnek a részére kell kikézbesíteni, aki a tárgyalásra nem volt szabályszerűen megidézve, vagy szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, de a bíróság olyan végzést hozott, amellyel új határnapot tűzött ki, vagy pedig olyant, amely oly rendelkezést tartalmaz, amely ellen külön fellebbezésnek van helye.

A tárgyaláson kívül hozott végzést az érdekelt féllel mindig kézbesítés útján kell közölni.

A határozatot nyolc nap alatt ki kell kézbesíteni. Az indokolást is közölni kell a féllel, kivéve, ha a határozatot a törvény szerint nem kell megindokolni.

Az ítélet *indokolásának tartalmi kellékeit* a Pp. 221. §-a lényegesen egyszerűsíti a Te. 22. §-ában foglaltakhoz képest. Elő kell adni az indokolásban a megállapított tényállást, meg kell jelölni a vonatkozó bizonyítékokat, és ezek mérlegelésénél irányadónak vett körülményeket. Elő kell továbbá adni, mely okokból nem talált a bíróság valamely tényt bebizonyítottnak és mely okok miatt mellőzte a fél által felajánlott bizonyítást. Hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapul, de a perbeli eljárás egyes mozzanatait csak annyiban kell ismertetni, amennyiben azok a bíróság döntésére befolyással voltak. Az eljárás folyamán hozott határozatokat pedig csak annyiban kell megokolni, amennyiben azokat csak az ítélet elleni fellebbezésben kell megtámadni.

Csupán azokat a végzéseket kell megokolni, amelyek ellen külön fellebbezésnek van helye. (Pp. 222. §.)

A bíróság által hozott határozatokat az elnök és a tanács tagjai írják alá. Az aláírásban való akadályoztatást az akadály okának megjelölésével a határozatban fel kell tüntetni. Ha a határozatot az elnök, vagy a megkeresett bíróság hozza, azt az elnök, illetőleg a megkeresés folytán eljáró bíró írja alá. A tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalt határozatokat nem kell külön aláírni. (Pp. 223. §.)

A Rpp. 407—409. §-aiban az *ítéletek kijavítása*, kiigazítása és *kiegészítése* tárgyában intézkedett. Az új Pp. az ítélet kiigazításának perjogi intézményeit elejti, mert a kiigazításhoz nem fűződik olyan érdek, amely külön perjogi intézmény fenntartását szükségessé tenné. Az ítélet kijavítására vonatkozó rendelkezések (Pp. 224. §) a Rpp. intézkedéseitől csupán annyiban térnek el, hogy míg a Rpp. általában megadta a lehetőséget a kijavítás megengedése tárgyában hozott végzés ellen irányuló fellebbvitelre, addig az új Pp. szerint fellebbezésnek csak akkor van helye, ha a kijavítás a rendelkező részre vonatkozik. Egyébként a kijavításra irányuló kérelemnek sem a határozat elleni fellebbezésre, sem annak végrehajtására halasztó hatálya nincs.

Az ítélet kiegészítésére vonatkozó rendelkezések (Pp. 225. §) ugyancsak megegyeznek főbb vonásokban a régi rendelkezésekkel. Eltérés csak annyiban mutatkozik, hogy az ítélet közlésének egységességénél fogva a kiegészítési kérelmet a kézbesítéstől számított 15 (és nem 8) nap alatt kell benyujtani és hogy bár a kiegészítési kérelemnek halasztó hatálya nincs, a bíróság az ítélet végrehajtását a kiegészítési kérelem elintézéséig hivatalból is felfüggesztheti.

A végzések ugyancsak kiegészíthetők. A kiegészítési kérelmet a bíróság ugyancsak végzéssel teljesíti: a felek meghallgatása ebben az eljárásban mellőzhető. (Pp. 226. §.)

A Pp. 227. §-a azt a kérdést szabályozza, hogy *mennyiben van kötve a bíróság a saját határozatához.* Általános szabály, hogy a bíróságot saját határozata köti abban a perben, amelyben azt hozta (azonosan rendelkezik a Rpp. 406. §-ában) éspedig kihirdetésétől kezdve —, kihirdetés hiányában pedig — a közléstől kezdve. Átvette a törvény a Rpp.-nek azt a rendelkezését is, hogy a bíróság pervezető és egyoldalú kérelmet elutasító végzéseihez nincs kötve és lényegileg azt is, hogy a pénzbírságot megállapító végzését a bíróság fontos okból megváltoztathatja (a Rpp. szerint visszavonhatta) és hogy olyan végzését, amellyel határidőhöz kötött cselekményt utasít el, csak addig változtathat meg, amíg elutasító határozata jogerőre nem emelkedik. (A Rpp. szerint ennek csak az 555. § esetén, vagyis akkor volt helye, amikor a bíróság a felfolyamodás felterjesztése helyett annak maga tett eleget.)

A határozatok *alaki jogerejét* a Pp. 228. §-a tárgyalja. Az új Pp. ebben a kérdésben két irányban eszközölt változtatást. Egyfelől kimondja ugyanis, hogy a fellebbezéssel meg nem támadható határozat is a kézbesítéssel, nem pedig a kihirdetéssel emelkedik jogerőre. Ez az intézkedés az egyszerűsítés célját szolgálja, mert különböző rendelkezéseket tett szükségessé az a körülmény, hogy a határozat közlése és jogerőre emelkedése időpont szempontjából nem esett egybe. Másfelől lényegesen egyszerűsíti a törvény a fellebbezésről való lemondás kérdését is. A régi Pp. ugyanis ismerte a fellebbezésről való egyoldalú lemondást, ennek visszavonását, a határozat kihirdetését megelőző és ezt követő lemondást, mindegyiket eltérő szabályozással. (Ppn. 13. §, Rpp. 410. § (4).)

A Pp. egyszerűsítése rendkívül helyes, mert egységesen szabályozza ezt a kérdést: a fellebbezésről csak a határozat kihirdetése után lehet lemondani és a lemondás, amely vissza nem vonható, csak akkor hatályos, ha az valamennyi fél részéről történik.

A határozat jogerőre emelkedését a kellő időben benyujtott fellebbezés megakasztja, ha azonban csupán az egyik pertárs él fellebbezéssel, ennek a fellebbezése a többi pertársra csak egységes pertársaság esetén (Pp. 51. §-a) hat ki.

Az ítélet *anyagi jogerejének* fogalmát a Pp. 229. §-a sokkal közérthetőbben határozza meg, mint a Rpp. 411. §-a. Az ítélet jogereje az új Pp. világos szövegezése szerint kizárja, hogy ugyanabból a tényalapból származó, ugyanazon jog iránt, ugyanazok a felek — ideértve azok jogutódait is — egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már elbírált jogot egymással szemben egyébként vitássá tehessék.

A törvényszakasz második bekezdésében foglalt rendelkezés megfelel a Rpp. 412. §-a azon szabályának, hogy az alperes ellenkövetelésének az ítéletben történt beszámítása a beszámítás erejéig a beszámított követelés anyagi jogerejét eredményezi.

A Pp. 230. §-a a *szolgáltatás megváltoztatására* irányuló kereseteket szabályozza. Újítás a Rpp.-nek ebben a tárgyban intézkedő 413. §-ával szemben az, hogy a Pp. megszünteti a per eddigi — az előbbi per bíróságában meghatározott kizárólagos illetékességét és ezt csak arra az esetre tartja fenn, ha az egyik fél a másik fél által a szolgáltatás megváltoztatására irányulóan már megindított per folyama alatt hasonló perb

kíván ellenfele ellen indítani. Újítás annyiban is mutatkozik, hogy a Rpp. szerint a szolgáltatás megváltoztatását (lényegileg a korábbi ítélet megváltoztatását; ezért jelent a szabályozás az anyagi jogerő szabályai alól kivételt) csak az új per megindításának időpontjától lehet kérni, az új perrendtartás azonban lehetővé teszi azt, hogy a szolgáltatás megváltoztatását már az új per megindítása időpontját megelőző hatodik hónaptól kezdődően is lehessen kérni. Ezzel hozza összhangba a törvény a perjogi szabályt a tartásdíjkövetelés megítélésének kezdő időpontjára vonatkozó polgári jogi jogszabállyal.

Az ítélet *előzetes végrehajthatóságát* (Pp. 231. §) az új törvény részben eltérően szabályozza, mint a Rpp. 415. §-a. Új rendelkezés, hogy a multtal szemben előzetesen végrehajthatóknak nyilvánítandók a munkabérek megfizetésére (*b*), a birtokháborítás megszüntetésére kötelező ítéletek (*c*)), valamint a nem pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletek, feltéve, hogy a felperesnek a végrehajtás elhalasztásából aránytalanul súlyos, vagy nehezen megállapítható kára származnék és a felperes megfelelő biztosítékot nyujt (*f*)). Továbbra is előzetesen végrehajthatónak kell nyilvánítani a Rpp.-vel egyezően a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban (*a*)), az alperes által elismert követelésben marasztaló ítéletet (*b*)) és a közokirattal, vagy teljes bizonyítóerejű magánokirattal vállalt kötelezettségen alapuló pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletet, ha az alapul szolgáló összes körülményt is ilyen okirattal bizonyították (*e*)).

A Pp. mellőzi a Rpp.-nek azt a rendelkezését, mely szerint bizonyos bérleti jogviszonyból származó, továbbá a bérleti jogviszonyon kívül használt ingatlan visszabocsátására irányuló és az elszállásolásból eredő perekben hozott ítéletet, végül az 500 forintot meg nem haladó (45.000/1946. I. M. sz. r. 1. § 13. pont) összegben marasztaló ítéleteket is előzetesen végrehajthatóknak kell nyilvánítani.

Tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban és munkabér megfizetésében marasztaló ítéleteket kivéve, a többi esetben, amelyben az előzetes végrehajthatóságot az előbbiek szerint ki kellene mondani, a bíróság az előzetes végrehajthatóság kimondását egészben vagy részben mellőzheti alperesnek a tárgyalás berekesztése előtt kifejezett kérelmére akkor, ha az előzetes végrehajthatóság kimondása — mely egyébként a perköltségre sohasem terjedhet ki — aránytalanul nagyobb terhet jelent az alperesre, mint a végrehajthatóság kimondásának mellőzése a felperesre nézve.*

Schleiffer Pál

* A tanulmány folytatását »Az új Pp. perorvoslati rendszere« cimmel a Jogtudományi Közlöny következő számában közöljük.

Joghatósági szabályok a magyar-csehszlovák jogsegélyszerződésben

A joghatóság fogalmának felismerésére és vizsgálatára voltaképpen csak az utolsó néhány évtizedben került sor. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a joghatóság hatásai korábban nem nyilvánultak meg, ezeket azonban más jelenségekkel (a hatáskörrel és az illetékességgel) együtt vizsgálták és azoknak a fogalma alá sorolták. A joghatóságnak, mint a hatáskörtől és illetékességtől különálló, harmadik dimenziónak felismerése és elkülönítése voltaképpen csak most van folyamatban. Ezért szükségesnek látszik a joghatóság lényegének — a jelen cikk szempontjából való — rövid megvilágítása.

Gyakorlati szempontból egyfelől a joghatóság, másfelől a hatáskör és illetékesség között a főkülönbség az, hogy a joghatóság lényegileg az államon kívül, más államhoz való viszonylatban, tehát nemzetközi síkon érvényesül. A joghatóság megállapítása azt a kérdést dönti el, hogy bizonyos ügyben mely állam bírósága van az eljárásra hivatva. Ennek a kérdésnek az eldöntésénél az a körülmény, hogy az államon belül melyik bíróság fog eljárni, elvileg nem játszik szerepet. A joghatóság fogalma tehát a konkrét ügyek intézésének szemszögéből nézve valamely állam bíróságainak az összes többi állam bíróságaival szemben fennálló ügykörét jelenti. Ez elvileg a bíróságok belső hatáskörétől és illetékességétől független, mert nemzetközi viszonylatban az ügyeknek sem tárgy, sem terület szerinti megosztása nem érvényesül a belső jog szerinti értelemben.

Ha a joghatósági szabályok értelmében megállapítható, hogy mely állam bírósága van az eljárásra hivatva, akkor kerül sor az államon belüli viszonylatban a hatáskör és az illetékesség kérdésének tisztázására. A joghatóság tehát nemzetközi kategória, míg a hatáskör és az illetékesség az államon belül érvényesülő, belső kategória, amely ugyanazon állam bíróságai közötti ügykörmegosztásra vonatkozik az ügy tárgyára (hatáskör), illetőleg valamely helyhez való kapcsolatára (illetékesség) tekintettel.

A hatáskörnek a törvényhozó általi megállapítása abszolút és mindenkire nézve kötelező, attól eltérni nem lehet, míg az illetékesség relatív, mert csak az érdekelt felekot érinti és meg is változtatható.

Hogy a joghatóságnak az illetékességgel való azonosítása, az illetékességi szabálynak joghatósági szabályként felfogása milyen tévedéshez vezethet, az alábbiakból kiviláglik.

Ha valamely állam bírósága idegen állampolgár személyállapotával kapcsolatos ügyben az eljárásra való jogosultságát az alperesnek a bíróság területén való lakóhelye, tehát illetékességi szabály alapján megállapítja, rendszerint helytelenül jár el.

A joghatósági szabály ugyanis — eltekintve azoktól az államoktól, amelyek a joghatóságot kizárólag a lakóhely alapján állapítják meg a személyállapotra vonatkozó ügyekben is — a legtöbb államban az, hogy a személyállapottal kapcsolatos ügyekben a joghatóság az érintett személy hazai bírósága részére van fenntartva. A joghatósági szabály alkalmazása pedig megelőzi az illetékességi szabály alkalmazását, amely csupán a joghatósági szabály által megállapított körön belül hatályosulhat. Amennyiben a joghatóság ki van zárva, hiába volna az illetékesség megállapítható az alperes lakóhelye vagy más illetékességi ok alapján, a bíróság mégsem járhat el.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a bíróság-

nak, ha külföldi elemet tartalmazó jogviszony kerül elé, először is rendszerint joghatósága kérdését kell megvizsgálnia és ezután kerül sor a hatáskör és az illetékesség vizsgálatára.

Ennek szem előtt tartása különösen fontos most, az új polgári perrendtartás hatálybalépésének küszöbén. Az 1952 : III. törvénybe iktatott új polgári perrendtartás 130. §-ának *a)* pontja szerint ugyanis a joghatóság hiánya hivatalból észlelendő pergátló körülmény, amelynek megállapítása esetén a bíró a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja. Ez anyagi értelemben természetesen nem új szabály, mert a joghatóság minden bírósági eljárásnak az alapfeltétele, amelynek fennforgását a bíróság külföldi elemet tartalmazó ügyekben elvileg erre vonatkozó tételes perrendi szabály hiányában is köteles hivatalból vizsgálni.

A burzsoa időben keletkezett magyar jogszabályok és ebben az időben létrejött nemzetközi egyezmények a joghatósági kérdéseket a hatásköri és illetékességi kérdésekkel keverték össze, a joghatósági szabályokat tehát a hatásköri és illetékességi szabályok közül kell kihámozni, ami sok zavarra és félreértésre adhat lehetőséget.

Új jogalkotásunk és jogalkalmazásunk feladata, hogy ezt a gyakorlati kihatásaiban sem elhanyagolható elvi kérdést is világosan oldja meg. A jogalkotás részéről az erre irányuló törekvés nem szorítkozik az új polgári perrendtartás ismertetett rendelkezésére, hanem nemzetközi szerződési vonatkozásban is megnyilvánul.

A polgári és a bűnügyi jogsegély tárgyában Budapesten, az 1951. évi március hó 6. napján kötött magyar-csehszlovák szerződés, amely a két baráti állam közötti jogi érintkezés teljes anyagát szabályozza, abban a vonatkozásban is meghaladja a burzsoa időkben kötött nemzetközi egyezmények színvonalát, hogy a joghatóság fogalmát következetesen tisztán, a hatáskör és az illetékesség fogalmaitól elkülönített értelemben érvényesíti.

A joghatósági kérdések magyar-csehszlovák viszonylatban pontos rendezésének nagy gyakorlati jelentősége van.

Ugyanis mindkét állam bírósága aránylag gyakran kerül abba a helyzetbe, hogy csehszlovák, illetőleg magyar elemet tartalmazó főként személyjogi (családjogi) és örökösödési jogi ügyekben járjon el. Amennyiben az eljáró bíróság az eljárásra joghatóságát kizárólag saját joghatósági normái szerint állapította meg, ez esetben azt vonhatta maga után, hogy határozatát a másik állam területén, annak szabályai szerint nem ismerték el hatályosnak.

A magyar-csehszlovák jogsegélyszerződés a realitás talaján a gyakorlati élet követelményeinek megfelelően a két baráti népi demokrácia közötti viszonylatban részletesen szabályozta a joghatósági kérdéseket s ezáltal kiküszöbölte a joghatósági összeütközéseket. Ilyen rendelkezéseket tartalmaznak a szerződés VII. (családjogi rendelkezések) és X. (örökösödési ügyekben a joghatóságra és az eljárásra vonatkozó rendelkezések) fejezetei.

A jogsegélyszerződés előtt különösen a házassági ügyekben merült fel gyakran nehézség, ha a házasfelek közül az egyik magyar, a másik csehszlovák állampolgár volt. Ily esetben a csehszlovák bíróság ítéletének elismerésére, ha az egyik házasfél magyar állampolgár, a magyar állampolgár házassági ügyében a bíráskodás kizárólagosságát fenntartó régi Ht. 114. §-a értelmében Magyarországon egyáltalán nem volt lehetőség. (Csehszlovákia nem tagja a házasságok felbontására vonatkozólag Hágában, az 1902. évi június hó 12-én kötött és az 1911 : XXII. törvénybe iktatott nemzetközi egyezménynek. Ennek az egyezménynek 8. cikke értelmében ugyanis ha a házasfelek állampolgársága nem ugyanaz, utolsó közös állampolgárságuk állama illetékes bíróságának van a házassági bontóperben eljárásra joghatósága. E rendelkezés alapján — az egyezményes államok közötti viszonylatban — elismerjük külföldi bíróságnak magyar állampolgár házassági bontóperén hozott ítéletét, ha a korábban külföldi állampolgárságú házasfelek közül csak az egyik szerzett magyar állampolgárságot.)

Csehszlovákiában korábban az 1946. évi október hó 3. napján kelt 199. számú törvény, ezidőszerint pedig a polgári jogügyekben való eljárásról szóló 1950. évi október hó 25. napján kelt 142. számú törvény (polgári perrendtartás) 642. §-a lehetőséget nyujt csehszlovák állampolgár házassági ügyében (valamint az atyaság megállapítása vagy elutasítása tárgyában) hozott külföldi határozat elismerésére. Az elismerés azonban számos feltételtől és a Legfelsőbb Bíróság előtti külön elismerési eljárás lefolytatásától van függővé téve.

Ily körülmények között abban az esetben, ha az egyik házasfél magyar, a másik házasfél csehszlovák állampolgár volt, a házassági pert rendszerint mindkét államban külön-külön le kellett folytatni.

A szerződés 21. cikkének (1) bekezdése a kérdést igen egyszerűen és a lehető leggyökeresebben oldja meg. E szerint ugyanis az egyik állam bíróságának házassági ügyben (házasság felbontása, érvénytelenítése, semmissé nyilvánítása, fennállásának vagy fenn nem állásának megállapítása) hozott jogerős határozatát a másik állam területén minden további eljárás nélkül el kell ismerni, ha az egyik házasfél annak az államnak az állampolgára, amelynek bírósága a határozatot hozta. Az elismerés természetesen nem vonatkozik a házassági vagyonjogi ügyekre, valamint a házasságból származó gyermekek elhelyezésére. A (2) bekezdés az elismerést a szerződés hatálybalépése előtt keletkezett határozatokra is kiterjeszti, tehát akinek házassági perében az egyik állam területén már korábban ítéletet hoztak, nem kell az eljárást a másik államban ismét lefolytatnia. Házassági ügyben a szerződés hatálybalépése előtt hozott elutasító határozatot a másik államban csak abban az esetben kell elismerni, ha ennek az államnak a bírósága az elutasítást követően, de a szerződés hatálybalépése előtt nem hozott a kérelemnek helytadó jogerős határozatot.

Amint látjuk, a szerződés 21. cikke a házassági ügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerését megállapító jogszabály. Azáltal, hogy az eljárásra való joghatóságot nem határozza meg kötötten és nem jelöli meg a joghatóság megállapítására alkalmas irányelveket sem, a magyar-csehszlovák viszonylatban a konkrét házassági ügyekben eljárásra való joghatóságot az illetékességi okról, illetőleg bizonyos mértékig a fél választásától teszi függővé. A joghatóságot tehát az határozza meg, hogy konkrét esetben melyik állam bírósága lesz az eljárásra saját perrendi szabályai szerint (pl. az alperes lakóhelye szerint) illetékes. Előfordulhat tehát, hogy ugyanabban az ügyben az egyik vagy a másik szerződő állam bírósága fog eljárni, attól függően, hogy az egyik vagy a másik fél lesz-e felperesi, illetőleg alperesi pozícióban. Előfordulhat azonban az is, hogy a felperesi pozícióban levő házasfél

választásától függ a joghatóság, minthogy más-más illetékességi ok (utolsó közös lakhely, alperes lakóhelye) alapján mindkét állam bíróságának joghatósága meg volna alapozható. Természetesen bármelyik állam bírósága csak abban az esetben járhat el a konkrét házassági ügyben, ha saját perrendi szabályai szerint valamely illetékességi ok megállapítható. Nincs a házassági ügyben hozott határozat elismerésének helye, ha a másik állam bírósága ugyanabban az ügyben már jogerős határozatot hozott. Ily esetben a bíróság nyilván nem fogja joghatóságát megállapítani.

Ez a rendezés jó példát nyujt arra, hogy miként oldja meg a szocialista szellemű jogalkotás nemzetközi viszonylatban a joghatóságok összeütközésének nehéz problémáját az abban érdekelt állampolgárok érdekének szem előtt tartásával: illetékességi és megelőzési szabályok alkalmazásával küszöböli ki a joghatóságok konfliktusát. Az ismertetett rugalmas megoldás lehetővé teszi, hogy ugyanabban az ügyben akár az egyik, akár a másik állam bírósága járjon el — lényegileg az érdekelt felek kívánságának, illetve perbeli helyzetüknek megfelelően — és akár az egyik, akár a másik állam bírósága is hozta a határozatot, az a másik államban minden további eljárás nélkül hatályos.

A szerződés 22. cikke foglalkozik a holtnaknyilvánításra és a halál tényének bírói megállapítására vonatkozó joghatósággal. Mind a magyar, mind a csehszlovák jog a saját állampolgár holtnaknyilvánítására kizárólagos joghatóságát tartja fenn. Ezt az elvet a szerződés is elfogadja, amikor kimondja, hogy az eltűnt személy holtnaknyilvánítására, valamint a halál tényének bírói megállapítására annak az államnak bíróságai bírnak joghatósággal, amelynek az eltűnt eltűnésekor állampolgára volt (22. cikk (1) bekezdés).

Az elv alól a szerződés két kivételt tesz. Eszerint a két állam bíróságainak kölcsönösen joghatóságuk van a másik állam állampolgárának holtnaknyilvánítására (illetve a halál tényének megállapítására), ha azt oly személy kéri, aki az eltűntnek a másik állam területén levő ingatlanvagyonára öröklési vagy házassági vagyonjogi igényt kíván érvényesíteni, vagy ha azt az eltűntnek a bíróság állama területén lakó házastársa kéri (22. cikk (2) bekezdés). A kivételek megállapításánál a szerződő államokat az érdekelt felek érdekének messzemenő figyelembevétele, a jogviszonyok gyors és minden felesleges adminisztrációtól mentes tisztázásának célja vezette, ezért tették lehetővé, hogy az érdekeltek azon állam bíróságához fordulhassanak, amelynek területén laknak. Az ingatlanvagyonra öröklési vagy házassági vagyonjogi igény érvényesítésre jogosultnál a szerződés ugyan nem írja elő az ingatlanvagyon fekvési helyének államában való lakóhellyel rendelkezést, azonban nyilvánvaló, hogy csak ennek az államnak a területén lakó személyek fogják az ottani bíróság elé terjeszteni a holtnaknyilvánítás iránti kérelmet.

Ezek a kivételek természetesen semmiben sem érintik a főszabály érvényességét, tehát a holtnaknyilvánítás iránti kérelem ezekben az esetekben is előterjeszthető az eltűnt illetékes hazai bíróságánál. A 22. cikk (2) bekezdése azonban — a fentebb említett célból, eljárási egyszerűsítésképpen — választási jogot biztosít a kérelem előterjesztésére jogosultaknak arra, hogy a holtnaknyilvánítás iránti kérelmet akár az eltűnt hazai állama illetékes bíróságához, akár a másik államnak (az eltűnt ingatlanvagyonának fekvési helye vagy az eltűnt házastársának lakóhelye szerint) illetékes bíróságához intézhessék.

A tárgyalt kivételek természetesen csak a magyar-csehszlovák viszonylatra vonatkoznak, más állammal kapcsolatban nem alkalmazhatók.

A szerződés 25. cikke szerint az atyaság és a leszármazás megállapítására irányuló eljárásra vagy azon állam bíróságának van joghatósága, amelynek anyagi jogát a szerződés 23. és 24. cikkeiben foglalt rendelkezések szerint alkalmazni kell, vagy pedig azon állam bíróságának, amelynek területén mindkét fél lakik.

Ez a rendelkezés szintén alternatíve állapítja meg a joghatóságot, mégis nagyban különbözik az előbb tárgyalt joghatósági rendelkezésektől, ugyanis nem nyujt teret a felek választása érvényesülésének. A 25. cikk tehát pontosan meghatározza a joghatóság megállapítására alkalmas ismérveket, amelyeknek alapján a konkrét ügyben az egyik vagy a másik állam bíróságának joghatósága kizárólagos.

Vizsgáljuk meg a joghatóság megállapítására alkalmas ismérveket. Az első ismérv az alkalmazandó anyagi jog. A 23. cikk szerint az atyaság megállapítására a férjnek a gyermek születésekor fennállott, illetőleg ha előbb meghalt, elhalálozásakor fennállott állampolgársága szerinti jog az irányadó. A házasságon kívül született gyermek és atyja közötti jogviszonyokra nézve pedig annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek a gyermek születésekor állampolgára volt. A 25. cikk értelmében a fentiek szerint alkalmazandó anyagi jog határozza meg a joghatóságot. A 25. cikk esetében tehát a joghatóságnak az alkalmazandó anyagi jog szerinti megállapítása a főszabály, amely alól kivételnek van helye abban az esetben, ha az atyaság eldöntésében, illetőleg az atya és a gyermek közötti jogviszonyban érdekelt felek, tehát az atya és a gyermek ugyanannak az államnak a területén laknak. Ebben az esetben ugyanaz a meggondolás érvényesül, mint a 22. cikk (2) bekezdésében foglalt kivételes rendelkezéseknél, ugyanis ha mindkét érdekelt fél ugyanannak az államnak a területén lakik, az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását szolgálja, ha ennek az államnak a bírósága jár el az ügyben, tekintet nélkül arra, hogy a 23. és 24. cikk rendelkezései szerint esetleg a másik állam anyagi jogát kell alkalmazni. A kivétel tehát ebben az esetben is a felek érdekében történik. A 22. cikk (2) bekezdéséhez képest az eltérés az, hogy míg abban a kivételes joghatóság érvényesülése a jogosított fél választásától függ, vagyis attól, hogy a számára biztosított kedvezményt igénybe kívánja-e venni, tehát az belátása szerint akár a rendes, akár a kivételes joghatóságot igénybe veheti, addig a 25. cikkben szabályozott kivételes joghatóság egyben kizárólagos joghatóságot is jelent. Vagyis a 25. cikk esetében a megfelelő feltétel (ha mindkét fél ugyanazon állam területén lakik) fennforgása esetén az érdekeltekre a kivételes joghatóság kizárólagos és kötelező, annak érvényesülése nem a jogosított fél tetszésétől van függővé téve.

Az örökbefogadás tekintetében a szerződés 26. cikkének (1) bekezdése megállapítja, hogy az örökbefogadásról szóló határozat hozatalára annak az államnak van joghatósága, amelynek az örökbefogadó állampolgára. A (2) bekezdés szerint, ha az örökbefogadott a másik állam állampolgára és annak törvényei szerint az örökbefogadáshoz magának az örökbefogadottnak, törvényes képviselőjének vagy a hatóságnak hozzájárulására van szükség, azt be kell szerezni. A magyar jog szerint (az

1952 : IV. tv. 47. §-ának (3) bekezdése) csak kiskorú fogadható örökbe és a kiskorúnak külföldi állampolgár által való örökbefogadásához mind a kiskorúnak, mind szüleinek, valamint a magyar gyámhatóságnak hozzájárulására van szükség. Az 1949. évi december hó 7-én kelt 265. számú csehszlovák családjogi törvény 66. §-a szerint szintén csak kiskorú fogadható örökbe és az örökbefogadáshoz az örökbefogadottnak, valamint törvényes képviselőjének hozzájárulása szükséges.

A fentiek szerint a magyar gyámhatóságnak, illetőleg a csehszlovák bíróságnak kizárólagos joghatósága van az örökbefogadás engedélyezésére, ha az örökbefogadó magyar, illetőleg csehszlovák állampolgár. Csehszlovák állampolgárnak magyar állampolgár által örökbefogadása esetén azonban a magyar gyámhatóságnak be kell szerezni az örökbefogadottnak, valamint törvényes képviselőjének hozzájárulását. Magyar állampolgárnak csehszlovák állampolgár általi örökbefogadása esetén pedig a csehszlovák bíróságnak be kell szerezni az örökbefogadottnak, szülőinek, valamint a magyar gyámhatóságnak hozzájárulását. E hozzájárulás tekintetében a magyar gyámhatóság joghatósága kizárólagos.

Az örökbefogadás felbontására (hatálytalanítására) irányadó joghatóságot a jogsegélyszerződés nem jelöli meg, csupán az alkalmazandó anyagi jogra vonatkozólag mond annyit, hogy annak az államnak a joga irányadó, amelynek az örökbefogadott az örökbefogadás felbontása (hatálytalanítása) idejében állampolgára (26. cikk (3) bekezdés). A szerződésben más helyütt (a 25. cikkben) érvényesülő azon elv alapján, hogy az alkalmazandó anyagi jog meghatározza a joghatóságot, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ebben az esetben is annak az államnak van örökbefogadás felbontására (hatálytalanítására) joghatósága, amelynek anyagi jogát alkalmazni kell, vagyis az örökbefogadott hazájának.

A gyámság és a gondnokság tekintetében a jogsegélyszerződés 27. cikke a személy hazai hatóságának kizárólagos joghatóságát állapítja meg. Az állandóan a másik állam területén lakó kiskorúra vagy gondnokoltra, illetőleg annak a másik állam területén levő vagyonára nézve a másik állam területén levő vagyonára nézve a területi állam gyámhatósága sürgős esetben a halaszthatatlanul szükséges intézkedéseket a hazai hatóság értesítése mellett — annak intézkedéséig terjedő ideiglenes hatállyal — maga is megteheti (28. cikk).

Az állandóan a másik állam területén lakó kiskorúra vagy gondnokoltra, illetőleg annak a másik állam területén levő vagyonára nézve a hazai gyámhatóság jogkörét vagy ennek egy részét a területi állam gyámhatóságára ruházhatja át. Az átruházás akkor válik hatályossá, ha a megkeresett gyámhatóság az átruházott jogkört kifejezetten elvállalja és erről a megkereső hatóságot értesíti. Ez voltaképpen nem jelenti a joghatóság átvitelét, mert a megkeresett gyámhatóság kifejezetten a megkereső gyámhatóság delegációja folytán, annak megbízottjaként jár el és jogköre is korlátozott, amennyiben a személyállapotra vonatkozó határozatok hozatalára, valamint a kiskorú házasságkötéséhez szükséges hozzájárulás megadására nem jogosult. Ezt a kivételt a személyállapotra vonatkozó jogviszonyok tekintetében irányadó kizárólagos hazai joghatóság fenntartásának elve indokolja.

A joghatóságnak fentiek szerinti átruházása szintén a gyámolt, illetve gondnokolt érdekét és az egyszerűbb, az élethez közelebb álló ügyintézést mozdítja elő, mert nyilvánvaló, hogy a lakóhely, illetve a vagyon fekvési helyének hatósága sokkal könnyebben és gyorsabban járhat el, mintha a másik államból történnék az intézkedés. Ez a megoldás egyben szemléltetően mutatja a baráti népi demokráciák hatóságai közötti együttműködés gyakorlati megnyilatkozását is.

A 30. cikk a gyám és a gyámolt, illetőleg a gondnok és a gondnokolt közötti jogviszonyra vonatkozik. Joghatósági rendelkezéseket ugyan nem tartalmaz, azonban megállapítja, hogy a gyámsági, illetőleg a gondnoksági viszonnyal kapcsolatos ügyekre nézve annak az államnak a joga irányadó, amelynek gyámhatósága a gyámot, illetőleg a gondnokot kirendelte. A szerződésben több helyen érvényesülő azon elv alkalmazásával, mely szerint az ügy elbírálásánál irányadó anyagi jog meghatározza a joghatóságot, arra az eredményre jutunk, hogy a gyám és a gyámolt, valamint a gondnok és a gondnokolt közötti jogviszonyok tekintetében annak az államnak számára kell biztosítani a joghatóságot, amelynek hatósága a gyámságot, illetőleg a gondnokságot az ismertetett rendelkezések alapján elrendelte.

A szerződés X. fejezete tartalmazza az örökösödési ügyekre vonatkozó joghatósági rendelkezéseket.

A 38. cikk (1) bekezdése szerint az ingó hagyatékra vonatkozó örökösödési eljárásra azon állam bíróságának van joghatósága, amelynek az örökhagyó halála idejében állampolgára volt; az ingatlan hagyaték, valamint a különleges rendelkezés alá eső (a 34. cikkben szabályozott) hagyaték tekintetében pedig azon állam bíróságainak van az eljárásra joghatósága, amelynek területén a hagyaték fekszik.

Ennélfogva mindkét állam bíróságának kizárólagos joghatósága van a területén fekvő ingatlan hagyatékra vonatkozólag, az örökhagyó állampolgárságára való tekintet nélkül. Itt tehát a hagyaték tárgyának fekvési helye határozza meg a joghatóságot, ez a kapcsoló elv (lex rei sitae). Az ingó hagyatékok tekintetében fordított a helyzet. Itt a kapcsoló elv az örökhagyó állampolgársága, tehát személyi minősége (mobilia sequuntur personam) hat ki döntőleg a joghatóság meghatározására, míg az ingó hagyaték holléte a joghatóság szempontjából elvileg közömbös.

Ámde míg az ingatlan hagyatékra vonatkozó joghatóság kizárólagos, addig az ingó hagyatékra vonatkozó joghatóság nem az. A 46. cikk (1) bekezdése szerint ugyanis, ha az örökhagyó után a másik államnak a területén maradt ingó hagyaték, tehát annak az államnak a területén, amelynek az örökhagyó nem volt állampolgára, amelynek tehát következésképpen a 38. cikk alapján nem volna az örökösödési eljárásra joghatósága, bármelyik örökös vagy hagyományos kérheti, hogy az ingó hagyatékot ennek az államnak a bírósága tárgyalja le. Az ingó hagyatékra vonatkozó örökösödési eljárás szempontjából tehát a főszabály az örökhagyó hazai bíróságának joghatósága, azonban kivételképpen — erre irányuló indítvány alapján — a hagyatéki ingóságok fekvési helye bíróságának is lehet joghatósága. A joghatóság megállapítása tehát voltaképpen alternatív, az örökösnek választási joga van, tőle függ, hogy melyik állam bírósága folytatja le az örökösödési eljárást. A különbség mégis annyi, hogy az örökhagyó hazai bíróságának joghatósága ex contractu fennáll, annak megalapításához az örökhagyó közreműködésére nincsen szükség, addig az ingóságok fekvési helye bíróságának joghatóságát az örökösnek erre vonatkozó indítványa, tehát önkéntes alávetése alapítja meg.

Az örökösödési eljárásról szóló 1894 : XVI. tv. 111. §-a szintén lehetőséget biztosít a külföldi örökhagyó Magyarországon tartózkodó örökösének arra, hogy az országban levő hagyatéki ingóságokra nézve az örökösödési eljárás lefolytatását kérhesse. A magyar-csehszlovák jogsegélyszerződésben biztosított lehetőség azonban annyiban szélesebb körű, hogy a kérelem előterjesztésének feltételeként nem jelöli meg az örökösnek az országban tartózkodását.

Az örökösnek ingó hagyatékokra vonatkozó örökösödési eljárást illető rendelkezési joga szintén a felek érdekeinek érvényesítését és az eljárás gyorsabb lefolytatásának célját szolgálja.

Az örökösödési igények tekintetében felmerülő jogviták eldöntésére a 38. cikk (2) bekezdése alapján az ingatlanokra vonatkozóan a fekvési hely államának, az ingókra vonatkozóan pedig az örökhagyó hazájának van joghatósága.

A joghatósági kérdések magyar-csehszlovák viszonylatban való pontos rendezése alapján eldönthető, hogy a magyar és csehszlovák vonatkozású elemeket egyaránt tartalmazó konkrét ügyekben a szerződésben megjelölt joghatósági kapcsoló elvek alapján melyik állam bíróságának (hatóságának) van joghatósága. A szerződés alapján megállapított joghatóság körében hozott döntések mindkét államban minden külön eljárás és elismerés kérése nélkül hatályosak ; hiszen ez a célja a joghatósági összeütközések elkerülésére alkalmas kapcsoló normák meghatározásának.

A szerződés a kapcsoló elveket általában rugalmasan állapítja meg. Rendszerint az alkalmazandó anyagi jog határozza meg a joghatóságot, azonban a joghatósági megállapítások nem merevek, mert amennyiben az ügy körülményei folytán a másik állam joghatósága látszik a fél, illetőleg a felek érdekében állónak, a szerződés biztosítja a választás lehetőségét (21. cikk, 22. cikk (2) bekezdése, 25. cikk, 46. cikk). A kizárólagos joghatóság megállapítása a szerződésben csak kivételképpen fordul elő, oly esetben, amikor a kérdéses jogviszony elemei nagyon erősen kapcsolódnak az egyik államhoz (ingatlan hagyaték, 38. cikk). De az érdekelt hatóság még a kizárólagos joghatóság esetében is igénybeveheti a másik állam hatóságának közreműködését, ha az az ügy érdekében előnyösnek mutatkozik (a gyámság és a gondnokság szabályozására vonatkozó 27., 28. és 29. cikkek).

A joghatósági rendelkezéseknek ezekből a jellegzetességeiből kitűnik, hogy a szerződést kötő népi demokráciák nem igyekeztek joghatósági körüket egymás rovására tágítani, nem is ragaszkodtak presztízs szempontból merev kategóriákhoz, hanem a dolgok lényegét nézve a mindkét államhoz kapcsolódó ügyek minél egyszerűbb, természetesebb elintézését, az ezekben az ügyekben érdekelt állampolgáraiknak érdekét tartották szem előtt. Ez a szabályozás a két baráti népi demokrácia számos állampolgárát érinti és teszi ügyei intézését a korábbi állapothoz képest összehasonlíthatatlanul egyszerűbbé és ezáltal kihat a két állam közötti viszonynak is még közvetlenebbé, még bensőségesebbé tételére. Természetesen ilyen — kölcsönös bizalmon és kölcsönös segítőkészségen alapuló — szabályozás csak abban a légkörben jöhet létre, amely a nagy Szovjetunió útmutatása nyomán és vezetésével a szocializmust építő népi demokráciák között kialakult.

Vitányi Béla

A kriminalisztika oktatásának bevezetése egyetemeinken

Az újtípusú szocialista jogi felsőoktatási rendszer egyik feladata az olyan káderek képzése, akik az egyetem elvégzése után az ott tanult elméletet zökkenésmentesen össze tudják kapcsolni a gyakorlati élet munkájával.

Felsőoktatási rendszerünkben ezért örömmel kell üdvözölni a Közoktatásügyi Minisztérium rendelkezését, mellyel az 1952/53. tanévtől kezdődően felvette egyetemeink jogi oktatásának programmjába a kriminalisztika : a tudományos bűnügyi nyomozástan tanítását. A felszabadulás után történtek már egyes kísérletek arra vonatkozóan, hogy a kriminalisztikát egyetemeinken oktassák, ezért a kriminalisztika, mint speciálkollégium szerepelt ezideig is az egyes évek tanrendjében. A Közoktatásügyi Minisztérium tanterve értelmében a most megindult tanévben egyetemeink IV. évfolyamán az I. félévben heti 2 órában kötelező tantárgyként kerül előadásra a kriminalisztika tananyaga.

A kriminalisztika oktatásának fontosságát hangsúlyozza Sztálin elvtárs alábbi tanítása :

»Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, hogy elvtársaink, mind a pártbeli, mind a pártonkívüli bolsevikok, megismerkedhessenek a külföldi kémszervezetek kártevő, diverziós és kémkedési tevékenységének céljaival és feladataival, gyakorlatával és technikájával.«[1]

Sztálin elvtárs eme klasszikus meghatározásával felhívta figyelmünket arra, hogy a bűnözők leleplezése érdekében azok tevékenységével meg kell ismerkedni, s ennek tudományos módja a kriminalisztika ismereteinek elsajátítása. Vagyis a szocialista és szocializmust építő államokban *feltétlenül szükséges a dolgozókat az egyes bűncselekmények nyomozati módszereivel, azok gyakorlatával és technikájával megismertetni.*

Hazai jogi oktatási rendszerünknek régi hiányossága, hogy a leendő gyakorlati büntetőjogász csak elméleti képzésben részesült és csak a tételes jogi szabályokat tanulta meg egyetemeinken. Büntetőjogi vonatkozásban elengedhetetlen kellék, hogy a leendő gyakorlati büntetőjogász, a bíró, az ügyész, a nyomozóhatóságok (Államvédelmi Hatóság, rendőrség stb.) tagjai, a védő, az egyetemi oktatás keretében tájékozódjanak a jogszabályok helyes gyakorlati alkalmazásáról, megismerkedjenek a modern, tudományos technikai és taktikai fegyverekkel, tudjanak harcolni a bűntettesek ellen.

A Szovjetunió egyetemein a kriminalisztika oktatására nagy súlyt helyeznek, mert 2 féléven keresztül képezi az előadás, illetőleg a gyakorlat tárgyát. A Szovjetunió egyetemein a kriminalisztika a IV. évfolyamon kerül előadásra (VII. és VIII. félévben), ahol nemcsak elméleti előadások vannak : 36 óraszámban, hanem a gyakorlati órák száma meghaladja az előadásokra fordított órák számát : 44 óra.

[1] Sztálin : A pártmunka fogyatékosságairól s a trockista és egyéb kétkulacsosok felszámolását célzó rendszabályokról. A SZK(b)P Központi Bizottságának teljes ülésén 1937. márc. 3—5. beszéd. (Marxizmus-leninizmus kis könyvtára 52. szám. 23. old.).

Hazánk nagy fia, Kossuth Lajos már 1841-ben maró gúnnyal ostorozta az akkori felsőoktatási rendszer hiányosságait a következő szavakkal: »Elvégzők iskolai pályánkat anélkül, hogy a kutató és vádló rendszer különbségeiről, sajátosságairól, következményeiről csak egy szót is hallhattunk volna.«[1]

Felsőoktatási rendszerünk egyik feladata — ami Kossuth Lajos korában és azt követően sem valósulhatott meg — hogy egyetemeinken az elméleti tudományok elsajátítása mellett *a tanulmányok utolsó éveiben a szakosításra és a gyakorlati tárgyak oktatására minél nagyobb súlyt helyezzen.* Mindkét célkitűzés a Szovjetunió felsőoktatási rendszerének tanulmányozása után mind nagyobb sikerrel valósul meg az utóbbi időben egyetemeinken. A jogi felsőoktatás területén a szakosítás a IV. évfolyamon akként valósult meg, hogy külön tanterv szerint történik az oktatás a jogi szakosok és külön az államigazgatási szakosok részére. Ebből a szakosításból adódik, hogy a jogi szakon tanulók részére — akikből főleg bírák, ügyészek, nyomozók és védők lesznek — e félévtől kezdődően a kriminalisztika oktatását bevezették.

Vizsgáljuk meg, hogy a kriminalisztika milyen kapcsolatban áll a büntetőjoggal. A kriminalisztika a büntető jogtudomány melléktudományai közé tartozik és a büntetőjoggal összefüggő alapvető kérdéseket nem a tételes jog alapján, hanem önállóan, tudományosan kutatja. Ezért nélkülözhetetlen, hogy a büntetőjog keretein kívül, azzal szoros összefüggésben, mint önálló tantárgy kerüljön előadásra.

A kriminalisztika: a bűnügyi nyomozástan tudománya. A gyakorlati jogalkalmazás szempontjából nagy jelentősége van, mert azt vizsgálja, hogyan kell a különböző jelenségekből, nyomokból, adatokból stb. a bűncselekmény elkövetését és a tettes személyét megállapítani. A tettes célja ugyanis, amikor a bűncselekményt elköveti, az, hogy az elkövetett bűncselekményre, illetőleg arra, hogy azt ő követte el — fény ne derüljön. A kriminalisztika tanít meg arra is, mi módon lehet és kell az anyagi és alaki büntetőjogot a gyakorló jogásznak alkalmazni.

A természettudományok, a műszaki tudományok és a technika fejlődése következtében a bűntetteseknek különböző fogásai alakultak ki és ennek megfelelően különböző eszközök használatával élnek. Ennek segítségével a bűntetteseknek lehetőségük nyílik arra, hogy a bűncselekmények elkövetése után egyre kevesebb nyomot hagyjanak hátra. Ezért a bűnügyi nyomozótevékenységet is a természettudományok, a műszaki tudományok és a technika fejlődésével párhuzamosan kellett fejleszteni. *Ki kellett művelni azt a tudományt, amely tökéletes eljárásokkal, a modern technika és nyomozási taktika alkalmazásával fel tudja venni a harcot a bűnözők agyafurt tevékenységeivel szemben. Ennek a szükségletnek megfelelően létrejött tudományos rendszert a kriminalisztika foglalja magában.*

A kriminalisztika tehát a bűncselekmények elkövetési módját és eszközeit vizsgálja. Más tudományok (orvosi, vegyészi, mérnöki, daktiloszkópiai, fegyver-, írás- és egyéb szakértői stb.) *ismeretei alapján olyan módszereket és eljárásokat dolgoz ki, amelyeknek segítségével a bűncselekmény elkövetési módját, a nyomozás legcélravezetőbb eljárásait, a nyomozás taktikai szabályait az adott eljárás különös sajátosságaihoz alkalmazkodva állapítja meg avégből, hogy a bűncselekményt és az elkövető személyét kiderítse.* Másszóval: a kriminalisztika az a tudományág, mely a büntetendő cselekmények tényállásainak megállapításához szükséges személyi és tárgyi bizonyítékok felderítésével, rögzítésével, elemzésével és feldolgozásával olyan irányelveket és szabályokat állapít meg, amelyekkel a tudományos bűnügyi nyomozást előbbre viszi.

A kriminalisztika általában nemcsak a természettudományi, a műszaki és technikai tudományok helyes alkalmazásán épül fel, hanem összhangban áll a büntető eljárási jog alapelveivel, szabályaival. A jól megszervezett bűnügyi nyomozásnak tehát mindenkor igazodnia kell a büntető eljárási jog rendelkezéseihez.

Helytelen volna azonban azt gondolni, hogy a kriminalisztika alkalmazásával eredményeket lehet elérni, — habár a különböző tudományok segítségét igénybe is veszi és a büntető eljárási jog szabályait is betartja, — ha nem támaszkodik a marxi-lenini ideológiára: a dialektikus materializmusra.

Le kell szögezni, hogy nincs olyan speciális kriminalisztikai logikai fogalom, törvény, amelynek segítségével önmagában a bűncselekményt fel lehet deríteni. Egyedül a dialektikus materializmus törvényei azok, amelyeket elsődlegesen kell alkalmazni a bűncselekmények nyomozásánál: a kriminalisztika tudományánál is.

A dialektikus logika segítségével lehet helyesen a tényeket elemezni, azok egymásrautaltságában a járható utat meghatározni, s a dialektikus logika segítségével lehet a kriminalisztikai tudományt felépíteni. A dialektika segítségével lehet a tényeket egybevetni, azokat teljességében, összefüggésében, mozgásában és fejlődésében szemlélni, megvizsgálni, összekapcsolni más tényekkel, s megállapítani a tények keletkezésének okát. Csak a dialektikus materializmus képes felismerni a vizsgált jelenségek törvényszerűségeit és tudja megjelölni a fejlődésüket irányító igazi tényezőket. Csak ez az elmélet tudja feltárni az összefüggést a bűncselekmények és azok mozgató erői, a társadalmi viszonyok osztályjellege között.

A dialektikus logika alkalmazásának művészete a bűncselekmények nyomozásánál a kriminalisztika magva, tartalma, legfőbb pillére és éltető eleme. Ebből következik, hogy a jelenségeket, eseményeket és azok folyamatát nem szabad környezetüktől elszigetelten vizsgálni, hanem azokat teljességükben a dialektikus módszer alkalmazásával kölcsönös összefüggésükben, fejlődésükben kell vizsgálat tárgyává tenni.

A kriminalisztika tudományának fontosságáról és annak alkalmazásáról Visinszkij akadémikus így vélekedik: »A jelenségek, dolgok, tárgyak, nyomok stb. tanulmányozása a vizsgálatot folytató közegek kezébe eszközt ad a bűncselekmények felfedésére és a bűntettesek felderítésére. Annak a vizsgáló közegnek kezében, aki a jelenségek és dolgok megvizsgálására tudományos módszerekkel van felfegyverezve, az esemény egyes részletei a maguk egységében újra feléledtek, a holt tények, gyakran csak tényfoszlányok, életre kelnek és olyan leleplező erejűvé válnak, hogy velük szemben a legtapasztaltabb és a bűncselekmény nyomai eltüntetésében legjártasabb bűnözők sem mindig tudják megállni helyüket.«[1]

Ahogy az anyagi büntetőjog két részre oszlik: általános részre és különös részre, úgy a kriminalisztika

[1] Pesti Hirlap 1841. évi 102. sz.

[1] A. J. Visinszkij: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban. Akadémiai kiadó, 1952. 312. old.

tudománya is két részből áll: *általános* részből és *különös* részből.

A kriminalisztika általános része annak fogalmával, alapelveivel, egyben a bűncselekmények nyomaival és a nyomozás eszközeivel ismertet meg. Nevezetesen kimerítően foglalkozik az adatgyűjtés, a nyomok (eszköznyomok, járműnyomok, talaj- és pornyomok, ujjnyomok, lábnyomok, fognyomok, körömnyomok, hajszálak, szőrszálak, rostok és fonalak mint nyomok, vérnyomok, vérfoltok, váladékfoltok, váladéknyomok), a helyszíni szemle, a személyazonosítás, a tárgyazonosítás, az időpontazonosítás, a kutatás, a házkutatás, a személymotozás, az üldözés, a kikérdezés, a kihallgatás stb. és a bűnügyi nyilvántartás kérdéseivel.

A kriminalisztika különös része a Btk. különös részében meghatározott egyes bűncselekmények nyomozásával foglalkozik. A bűncselekmények egyes nemeire vonatkozó nyomozás tapasztalatait általánosítja és meghatározza a nyomozás legcélravezetőbb eljárásait, módszereit az adott eljárás különös sajátosságainak megfelelően a dialektikus logika segítségével.

Mint egyetlen tudomány sem, így a kriminalisztika sem állhat meg egy helyben, hanem állandóan fejlődik és tökéletesedik. A kriminalisztikának jövőbeli célkitűzései: új taktikai és technikai elméletekkel gazdagítani a tudományt és minél hatékonyabb, mozgékonyabb és tökéletesebb eszközökkel hozzájárulni a megelőzés, a prevenció módszereinek kidolgozásához.

A Szovjetunióban már kialakult és a népi demokráciákban kialakulóban lévő tudományos kriminalisztika mindenben igazolja a bűnözés valódi okaira vonatkozó szocialista büntetőjogi elméleteket. A bűncselekmény megelőzése és felderítése érdekében új szabályokat állít fel a dolgozók széles tömegeire támaszkodva. Ezeknek lényege egyfelől a bűncselekmények megelőzésében rejlik, másfelől felismeri azt a tényt, hogy a bűnözők köre főként a hatalmától megfosztott deklasszált, volt uralkodó osztály tagjaiból kerül ki.

A burzsoa államok kriminalistái elméleteikben elvont természeti és logikai fogalmakból indulnak ki, s ezek segítségével az egyes bűncselekmények titkát igyekeznek felderíteni. A bűncselekmények felderítésének módozatait megváltoztathatatlan, állandó törvénynek hirdetik és kizárólag univerzális sémák alkalmazásával akarnak eredményeket elérni. Ez az eljárás metafizikus, antidialektikus, tudománytalan. A burzsoa kriminalisták műveikben nem tudnak és nem akarnak azon az úton haladni, amelyen a bűncselekmények társadalmi gyökerét fel lehet deríteni. A burzsoa kriminalisták elhallgatják azt, hogy a bűnözés szülőanyja a burzsoa állam osztálytermészete, ezért munkáikban az egyes bűncselekmények okait kénytelenek mellőzni. Álcázzák a bűnözés eredeti okait, mert ezek feltárása ráirányítaná a figyelmet a burzsoa, a kizsákmányoló társadalom igazi arcára.

Nem véletlen, hogy a burzsoa kriminalisták, mint Hans Gross, Schneickert és a többiek munkáikban a bűncselekmények nyomozására vonatkozóan csak *formális* taktikai és technikai eljárásokat dolgoztak ki.

Nem adtak magyarázatot a burzsoa kriminalisták sehol sem a bűncselekmények igazi okaira, nem foglalkoztak a bűntetteseket vezető és a bűncselekményeket létrehozó motívumokkal. Már pedig, ha ezekre a kérdésekre nem ad választ a kriminalisztika tudományos művelője, nem képes feladatának megfelelni, mert nem ad fogalmat például arról, hogy ki lehet a bűncselekmény elkövetője, hol kell azt keresni stb.

Sztálin elvtárs mondotta: »A burzsoáziát a létfeltételei arra kényszerítik, hogy erősítse a kapitalista rendet. A proletariátust viszont létfeltételei arra kényszerítik, hogy aláaknázza a kapitalista rendet, megsemmisítse azt. E két osztálynak megfelelően tudat is kétféle alakul ki: burzsoa és szocialista.«[1]

Visinszkij elvtárs »A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban« című művében a jogtudatot így határozta meg: »A jogtudat nem elvont fogalom. A jogtudat jelenti a kellő, a szükségszerű, a kötelező, a törvényes magatartásról alkotott konkrét, történelmileg megszabott elképzeléseket, olyan elképzeléseket, amelyek az osztályok harcának feltételei között alakulnak ki, annak a harcnak a feltételei között, amely harcot az uralkodó osztályok uralmuk fenntartása és megszilárdítása, az elnyomott osztályok pedig ennek az uralomnak a megdöntése érdekében vívnak. Éppen ezért van az uralkodó osztályok és az elnyomott osztályok jogtudata között akkora szakadék.«[2]

A burzsoa jogtudat elvén álló kriminalisták — mint arra Sz. A. Golunszkij és B. M. Saver szovjet kriminalisták rámutattak — a kérdések valódi lényegét elkerülik, azokat nem tudják felismerni. Hans Gross például a kazánrobbanást előidéző bűncselekmények kidolgozásánál kizárólag csak a nyomozás módszerének formális taktikai és technikai ismertetésére tért ki. Nem fedte fel egyetlen burzsoa kriminalista sem az ilyen robbanások legkézenfekvőbb okát, azt, hogy a tőkés elhanyagolja a biztonsági berendezések létesítését, karbantartását s emiatt robban fel a kazán. Ha Hans Gross igazat akart volna írni, akkor fel kellett volna tárnia azt is, hogy a tőkés vállalkozók gyakran szándékos cselekményükkel idézik elő a kazán felrobbanását azért, hogy ne kelljen megfizetni a nem teljesített szállítás esetén fizetendő kötbért. A tőkés vállalkozó így tudott szabadulni a részére előnytelen kereskedelmi szerződés teljesítésétől, hivatkozva a vis-majorra. De ugyanezt a bűncselekményt elkövetik a tőkés vállalkozók azért is, hogy a kapitalizmus szükségszerű válsága idején tűzesetek előidézésével, saját vagyonuk felgyújtása révén a biztosítási összeget felvegyék. Nyilvánvaló, hogy egyetlen burzsoa kriminalista sem adhatta meg az ilyen bűncselekmények nyomozásának célravezető módszerét, ehelyett a lényeget megkerülő, csupán formális nyomozati módszerek felállításával elterelték a figyelmet a burzsoa társadalmi rend ellentmondásairól. Ha a burzsoa kriminalisták kifejtették volna, hogy a bűnözőket a tőkések között kell keresni, akkor a napnál is világosabb lett volna a kapitalista társadalom rothadt volta. Ugyanis a tőkés vállalkozók, hogy egyéni terhes ügyleteiktől megszabaduljanak és a biztosítási összegeket felvegyék, nem törődtek azzal, hogy robbantási, vagy gyujtogatási cselekményük következtében a náluk dolgozó munkások élete esik áldozatul, vagy azok rokkantakká, vagy keresetképtelenekké válnak.

Tarthatjuk-e ezek után a burzsoa kriminalistákat a tudomány művelőinek, azokat, akik ilyen kérdések felett szemet húnynak és nem hajlandók az egyes bűncselekmények okait és az elkövetők személyére irányuló

[1] I. V. Sztálin: Művei I. kötet. Szikra, Budapest, 1949. 170—171. old.

[2] A. J. Visinszkij: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1952. 177—178. old.

azt az útbaigazítást munkájukban megadni, hogy csak a tőkések érdekében állhat az ilyen bűncselekmények elkövetése.

Annak bizonyítására, hogy a burzsoa kriminalisták mennyire csak osztályuk és egyéni anyagi érdekeiket tartották szem előtt, jellemző — mint arra az említett szovjet kriminalisták felhívták a figyelmet — Weingart burzsoa kriminalista esete.

A nagymértékben elharapózott gyujtogatási cselekmények folytán a biztosító társaságok nagy összegeket fizettek ki az ingatlan-, üzem- és lakástulajdonosoknak biztosítási károk fejében. Ezért a biztosító társaságok felkérték Weingartot 1906-ban, hogy a gyujtogatások nyomozásának módszeréről a biztosító társaságok ügynökei részére szaktájékoztatót írjon. Weingart e művében sem találjuk meg a gyujtogatási bűncselekmények teljes és beható vizsgálatát, mert mélyrehatóan a gyujtogatások nyomozásával csak azokban az esetekben foglalkozott, ahol az elkövetők nem ingatlan stb. tulajdonosok voltak.

A burzsoa kriminalistákat tehát a bűncselekmények valódi okainak felderítésében és helyes nyomozási rendszer kidolgozásában akadályozta osztályuk érdeke és világnézete, ezért elméletük tudománytalan, káros és a legreakciósabb fasiszta elméletekig vezet. A kriminalisztika burzsoa művelése ugyanis a tudományos bűnügyi nyomozástan csődjét jelentette. Mivel képtelen volt a bűnözés valódi okainak felismerésére és az ebből adódó gyakorlati következtetések levonására, feladatának betöltésére alkalmatlanná vált. Szükségképpen helyébe léptek a fasizmus tudománytalan és a bűnügyi nyomozástannal semmiféle összefüggésben nem lévő »megelőző«, »biztonsági« rendszabályai. Igy vált a nyomozástan tudománya a neoantropológiai és neoszociológiai iskolák hű kiszolgálójává és így korlátozódott feladata a fasiszta állam érdekeiért megsemmisítendők kiválogatására. Hitler e fasiszta elméletekkel indokolta meg 1933. november 24-én kiadott rendeletét, amellyel a »megrögzött« bűntettesek sterilizálását és kasztrálását rendelte el. A hitleristák ugyancsak a megelőzés jelszavával hajtották végre a deportálásokat, ölték meg az emberek százezreit és a lakossággal együtt falvakat, városokat semmisítették meg.

A burzsoa kriminalisztika a kizsákmányoló politika szolgálatában áll. Célja: a haladó, a forradalmi, a kommunista mozgalom ellen irányuló nyomozati módszerek titkos kidolgozása is. A titkosságból adódik, hogy a burzsoa kriminalisták legnagyobb része a rendőrséggel közvetlen kapcsolatban volt, vagy annak alkalmazottjaiból került ki.

A nyomozás módszereinek tudományos feldolgozása csak a szocialista, a szocializmust építő társadalomban lehetséges. A szocialista társadalomban az uralkodó osztály érdekei nem akadályozzák meg a bűncselekmények felderítését, mint azt a kapitalista társadalom viszonyai között tapasztaltuk. A mi kriminalistáinknak nem kell kendőzni, szépíteni semmit sem, mert az érdek, amit jogrendünk védelmez, egybeesik az egész dolgozó nép érdekével.

A szocialista kriminalista a dialektikus materializmus világnézete szerint gondolkozik és keresi az egyes bűncselekmények okait, elemzi a cselekmények elkövetési módját, körülményeit. Az ismeretlen tettes felderítésére irányuló eredményes nyomozást tehát egyedül a dialektikus módszerek alkalmazásával lehet elérni.

A szocialista kriminalisták visszautasítják azt az álláspontot, hogy sablonszerűen, séma szerint felállított nyomozati fogásokkal lehet fényt deríteni az elkövetett bűncselekményekre. Mi azt valljuk, hogy a kriminalisztika tudományos felépítésében, a nyomozás módszerének kidolgozásában nagy jelentősége van a kémiai, a fizikai, az elektrotechnikai, a daktiloszkópiai, a fényképészeti, s általában a bűnügyi technika és taktika alkalmazásának, ha azt a dialektikus materializmus világnézetével kapcsoljuk össze.

Lenin »Inkább kevesebbet, de jobban« című cikkében lényegében a kriminalisztika fontosságára hívta fel a kommunisták figyelmét. Rámutatott arra, hogy az ellenség, vagy a félellenség leleplezése érdekében: »furfanghoz, kutatáshoz, cselszövésekhez és fogásokhoz« kell folyamodni.

Molotov elvtárs a lenini útmutatással kapcsolatban a következőket mondotta: »Ha Leninnek ezeket az útmutatásait munkánkban komolyan felhasználjuk, sok kártevőt korábban lepleztünk volna le, sok robbantást és kémcselekményt akadályozhattunk volna meg a gyárakban, a bányákban, s a vasútnál. Legalább a jövőben számba kell vennünk Leninnek ezeket a tanácsait úgy, ahogy az a bolsevikokhoz illik.«[1]

Ebből a tanításból kriminalisztikai vonatkozásban a következő tanulságot vonhatjuk le: egyedül csak a szocialista jogrendben lehet nyilvánosan felvetni a bűncselekmények felkutatására irányuló nyomozati módszereket. A kapitalista társadalomban csak a kizsákmányoló osztály érdekeit maradéktalanul kiszolgáló rendőrség előtt lehet kimerítően a nyomozás módszereit ismertetni. Csak a proletárdiktatúra funkcióit betöltő államhatalom dolgozói előtt lehet ezt a kérdést nyilvánosan felvetni, ahol a dolgozó nép alkotja az uralkodó osztályt.

A Szovjetunióban és a hazánkban leleplezett kártevők, diverzáns elemek, kémek, szabotőrök pereit a legtöbb esetben nyilvánosan tárgyalták, kivéve az olyan perek, amelyek nyilvánosságra hozatala az államtitkot, vagy a hivatali titkot sértette volna. A nyilvánosan tárgyalt perek adataiból a dolgozó nép megismerkedhetett a bűncselekmények végbezvitelének és felderítésének módszereivel is.

A mi jogrendszerünk ezekkel a perekkel a nagy nyilvánosság elé léphet, mert a bűnös módszerek ismertetése az ilyen bűncselekmények ellen folytatott harcot tovább fokozza azon keresztül, hogy feltárja az ellenség kártevésének módszereit. Kriminalisztikai értelemben ez azt jelenti, hogy a dolgozók széles tömegei segítik a nyomozás munkáját az elkövetett bűncselekmények és tetteseik kiderítése érdekében.

Rákosi elvtárs a Rajk-banda megsemmisítésének tanulságairól 1949. szeptember 30-án tartott beszédében ezt mondotta: »Nem volt gyakorlatunk az ilyen ügyek felgöngyölítésében és tudtuk, hogy nem lehet könnyelműen hozzáfogni. Nem is volt könnyű a felgöngyölítés kidolgozása és megvallom, hogy sok álmatlan éjszakámba került, amíg a végrehajtás terve alakot öltött.«[2]

Rákosi elvtárs tehát maga is zseniálisan alkalmazott

[1] Molotov: A japán-német trockista ügynökök kártevéseinek, diverziójának és kémkedésének tanulságairól a SZK(b)P Központi Bizottságának teljes ülésén 1937. febr. 28-án tartott beszámolója. Szikra, Budapest, 1950. 57—58. old.

[2] Rákosi Mátyás: A békéért és a szocializmus építéséért, Szikra, Budapest, 1951. (A Rajk-banda megsemmisítésének tanulságairól és népi demokráciánk hatalmas sikereiről a nagybudapesti pártaktíván 1949. szept. 30-án elmondott beszéde.) 167. oldal.

kriminalisztikai módszert akkor, amikor a Rajk-banda leleplezésének eredményes programmját sikerrel kidolgozta.

A kiélesedett nemzetközi helyzet folytán a felsorolt példákból levonhatjuk azt a következtetést, hogy a kriminalisztika tudományának megszerzése és elsajátítása nemcsak a leendő gyakorlati jogászoknak, hanem funkcionáriusainknak is nélkülözhetetlen gyakorlati segítséget nyujt. Ahhoz, hogy jó kriminalistákká váljunk, nem elegendő kriminalisztikai szaktudásunk gyarapítása, szükséges, hogy behatóan tanulmányozzuk a marxi-lenini ideológiát, mint erre Rákosi elvtárs a Rajk-banda felszámolásával kapcsolatos beszédében rámutatott: »Meg kell tanulnunk ennek a pernek a fényénél, hogy szorosabbra kell vonni pártunkban a fegyelmet, a tudást, az elméleti színvonalat emelni kell és hogy amit ezen a téren eddig tettünk, az nem elegendő.«[1]

Az egyetemet elvégzett jogászok ezideig kriminalisztikai ismeretek és gyakorlat nélkül kerültek felelősségteljes nyomozói, ügyészi, bírói, védői beosztásba. Azt, hogy a nyomozó szolgálata ellátásánál mennyire nem nélkülözheti a kriminalisztikai ismereteket — bizonyítani felesleges. Az eddigi hiányosságot kívánja kiküszöbölni tehát a kriminalisztika egyetemeinken folyó jelenlegi oktatása, hogy pl. az ügyész — aki büntető eljárási jogunk értelmében a nyomozást irányítja — az egyetem elvégzése után valóban azonnal meg is tudjon felelni a reábízott feladatnak.

Ugyanígy nélkülözhetetlenek a kriminalisztikai ismeretek a bíróság tagjai számára is. A lefolytatott bizonyítási eljárás során felmerült adatok, tények, körülmények valóságos összefüggését csak a kriminalisztikai ismeretek és a dialektikus logika helyes alkalmazásával lehet megállapítani, s az anyagi igazságnak megfelelő ítéletet hozni.

Minthogy a szocialista büntető eljárási jog egyik alapelve a kontradiktórius eljárás elve, ezért a védők sem nélkülözhetik a kriminalisztikai ismereteket.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a kriminalisztika oktatásának bevezetése fejlődést jelent jogi oktatási rendszerünkben. Elérjük e tárgy oktatásával azt, hogy az egyetemet elvégző leendő gyakorlati jogászok nem lesznek dilettánsok a bűnügyi nyomozás tudományában. A jövőben az egyetemeinkről kikerülő nyomozók, ügyészek, bírák és védők már hivatalbalépésük első napjától kezdve a szocialista törvényesség biztosítása érdekében helyesen tudják majd munkájukban a bűnügyi nyomozás tudományát alkalmazni.

Ladányi Ferenc

[1] U. o. 164. oldal.

A koreai hadifogolykérdés és az Amerikai Egyesült Államok nemzetközijogi felelőssége

Két esztendeje annak, hogy az amerikai imperialisták az ENSZ kalózlobogója alatt a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságra támadtak. A koreai háború nem váltotta be az amerikai imperialisták hozzáfűzött reményeit. A hősiesen harcoló koreai nép, a kínai népi önkéntesek segítségével bebizonyította: kész, bármely áldozat árán is, hazája, szabad élete megvédésére.

Amikor a fegyverszüneti tárgyalásokat az amerikai imperialisták a világ békeszerető közvéleményének nyomására, több mint egy évvel ezelőtt, Malik elvtárs javaslata alapján kénytelenek voltak felvenni — már a tárgyalások első napjai után kitűnt: azzal a szándékkal ültek a tárgyalóasztalhoz, hogy ott csikarjanak ki olyan eredményeket, melyeket a csatatéren nem voltak képesek elérni.

Már a napirend megállapítása és az első napirendi pontok tárgyalása komoly nehézségbe ütközött az amerikai imperialisták időhúzó taktikája miatt. De mindezt felülmulta a napirend 4. pontjánál, a hadifogolykérdés megvitatásánál tanúsított magatartásuk. — Ezt a napirendi pontot 1951. dec. 11-e óta tárgyalják a küldöttségek, jóformán minden eredmény nélkül. Az amerikai imperialisták a tárgyalásokat 100.000 hadifogoly visszatartásának képtelen javaslatával akarják meghiúsítani. Javaslatukat az »önkéntes hazatelepítés« elvére alapítják. Azt állítják, hogy a hadifoglyok egy része nem kíván hazatérni s ezért csak azoknak a hadifoglyoknak hazatelepítésére hajlandók, akik erre »önként« jelentkeznek.

Mi ezzel szemben a valóság? Az amerikai imperialisták a foglyokat erőszakos »rostálásoknak« vetették alá, amelyeknek nagyszámú halálos áldozata is volt. A koesedói hadifoglyok hősies ellenállása azonban leleplezte az imperialisták hazug propagandáját és bebizonyította az »önkéntes hazatelepítés« elvének csődjét.

A koesedói kegyetlenkedések egy kis hányadáról még egy olyan, pártatlannak éppenséggel nem mondható szervezet, mint a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága is kénytelen volt hírt adni. A »Revue internationale de la Croix Rouge« áprilisi számában közzétett jelentés szerint a Bizottság képviselői 1952. februárban a koesedói táborban tartózkodtak, ahol 1952. február 18-án éjjel »különösen súlyos események zajlottak le.« A jelentés szerint az amerikai imperialisták kegyetlenkedéseinek 69 hadifogoly esett áldozatul, 142 hadifogoly pedig megsebesült.

Az amerikai imperialistáknak a hadifogolykérdésben tanúsított magatartása, a foglyok erőszakos rostálása, meggyilkolásuk, a kegyetlenkedés, súlyosan sérti a nemzetközi jogszokásokat és nemzetközi egyezményeket, s a nemzetközi jog keletkezése idejének barbár rémségeit idézi fel.

Az ókorban ugyanis a hadifoglyok törvényen kívül állottak; meg lehetett ölni, rabszolgasorba lehetett vetni őket. A későbbi korszakok folyamán, amikor a hadviselés szabályainak enyhítésére törekedtek, mindinkább tért hódított a hadifoglyok megölésének, rabszolgasorba való vetésének tilalma. A hadifogolycsere és a foglyok váltságdíj fejében való szabadonbocsátása általánossá vált és egyre világosabban kifejezésre juttatta azt a későbbiek során általánosan elfogadott elvet, hogy a hadműveletek befejezése után a hadifoglyok visszatérhetnek hazájukba. A hadifogság célját a hadviselő felek hadászati érdekei szabják meg. A hadifogoly tehát nem bűnöző, nem lehet személyes bosszú tárgya és így nem elfogója, hanem a fogvatartó hatalom foglya. A XIX. században vált általánosan elismertté az az elv, hogy a hadifoglyokkal a fogvatartó hatalom saját katonáival egyenlő módon köteles bánni. — A XIX.

század második felében és a XX. század elején (többek között a két nemzetközi békeértekezleten) elfogadott többoldalú nemzetközi egyezmények a hadifoglyok helyzetének szabályozására törekedtek. A hadrakelt seregek sebesültjei és betegei sorsának javítása tárgyában 1864. aug. 22-én Genfben kötött egyezmény rendelkezéseket tartalmaz a sebesült hadifoglyok ápolására. (Utóbbi egyezményt a Genfben, 1906. július 6-án, a Hágában 1929. július 27-én, majd legutóbb Genfben 1949. aug. 12-én kötött egyezmény módosította. Kifejezetten a hadifogolykérdést részletesen szabályozó egyezmények: A szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Hágában, 1899. július 29-én kötött egyezmény mellékletét képező szabályzat II. Fejezete.) Utóbbi egyezményt a Hágában 1907. évi okt. 18-án kötött egyezmény módosította. A Hágában, 1929. július 27-én a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában kötött egyezmény fentieket kiegészíti. (Módosulást szenvedett ugyancsak a Genfben, 1949. augusztus 12-én a diplomáciai konferencián létrejött egyezménnyel.)

A koreai háború eddigi története bebizonyította, hogy az amerikai imperialisták a hadifogolykérdésben (mint minden más kérdésben) súlyosan megsértik a hadifoglyokkal való bánásmód szabályozására létrejött nemzetközi jogszokásokat és egyezményeket.

Súlyos nemzetközi jogi felelősségük a hadifogolyegyezmények, — különösen az 1929-es hágai és az azt kiegészítő 1949-es genfi konvenció, megszegése alapján világosan megállapítható.

Az Amerikai Egyesült Államok az 1929. július 27-én a hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozólag létrejött egyezményt 1932. február 4-i hatállyal ratifikálta. Az egyezmény tehát az Amerikai Egyesült Államokra nézve kötelező. De kiterjed-e ennek az egyezménynek a hatálya a Koreai Néphadseregre és a kínai népi önkéntesekre is?

Az egyezmény 1. cikke szerint az egyezmény hatálya kiterjed mindazon, a szárazföldi, tengeri vagy légi hadműveletek során elfogott egyénekre, akik akár az ellenséges hadsereg tagjai, akár pedig önkéntes csapattestekhez tartoznak, feltéve, ha 1. élükön alárendeltjeiért felelős személy áll, 2. ha állandó és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényük van, 3. ha nyíltan viselnek fegyvert, 4. ha hadműveleteik közben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság külügyminisztere 1950. július 13-án nyilatkozatot tett arról, hogy a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában Genfben, 1949. aug. 12-én kelt egyezményt a Koreai Néphadsereg be fogja tartani. Ebben a nyilatkozatban vállalt kötelezettségnek a Koreai Néphadsereg és a kínai népi önkéntesek a kétéves háború folyamán teljes mértékben eleget is tettek. Ez a nyilatkozat szükségképpen magában rejti az 1929-es hágai konvenció tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettséget is, ami egyébként a gyakorlatban meg is valósult. Az 1949-es genfi konvenció ugyanis tartalmazza és kiegészíti az 1929-es hágai konvenció rendelkezéseit és így nyilvánvaló, hogy a tágabbkörű 1949-es genfi konvenció rendelkezéseinek elismerése és gyakorlati alkalmazása azt jelenti, hogy a hadviselő fél eleget tesz a szűkebbkörű 1929-es konvenció 1. cikkében foglalt követelménynek: a hadműveletek közben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodik. Magától értetődik, hogy ez a nyilatkozat, — már csak az egységes vezetésre való tekintettel is, — a kínai népi önkéntesekre is vonatkozik, akiknek egységei mint csapattestek vesznek részt a hadműveletekben. Minthogy a Koreai Néphadsereg és a kínai népi önkéntesek alakulatai megfelelnek a fentismertetett három első feltételnek is, megállapítható, hogy az 1929-es konvenció a Koreában hadat viselő felekre egyaránt kötelező. Ezzel a megállapítással nem ellenkezik a konvenció 82. cikke sem, amely szerint: »Abban az esetben, ha... a hadviselő felek egyike nem volna tagja az egyezménynek, ennek rendelkezései mégis kötelezők maradnak azok között a hadviselő felek között, akik ehhez csatlakoztak.«

Világos, hogy az egyezmény létrehozói itt nem gondolhattak az egyezményhez való formális csatlakozásra. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság külügyminiszterének nyilatkozata, amely kötelezettséget tartalmaz az egyezmény alkalmazására, a 82. cikkben előírt követelménynek megfelel. Ez az 1929-es konvenció 1. cikkéből is következik, amely az egyezményt igen tág körben, nemcsak a hadseregre, hanem »önkéntes csapattestekre« is alkalmazni rendeli, akik pedig nyilvánvalóan nem csatlakozhatnak az alakszerűségeknek megfelelően az egyezményhez.

Mint ismeretes, az 1929-es konvenciót, — amelynek alkalmazása a koreai háborúban hadatviselő felekre kötelező — módosította és kiegészítette a diplomáciai konferencián Genfben, 1949. aug. 12-én, a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában kötött egyezmény.

Mennyiben bír kötelező erővel az utóbbi egyezmény a koreai háborúban szembenálló hadviselő felekre?

Az egyezmény 2. §-a szerint ha a viszályban részt vevő egyik fél nem részese az egyezménynek, az egyezmény rendelkezései valamennyi félre érvényesek abban az esetben, ha az egyezményben nem részes fél »az egyezmény rendelkezéseit elfogadja és alkalmazza«. Minthogy pedig a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság külügyminisztere az egyezmény rendelkezéseinek betartására kötelezettséget vállalt és annak rendelkezéseit a Koreai Néphadsereg és a kínai népi önkéntesek a gyakorlatban alkalmazzák is, ez a nyilatkozat egyrészt meghatározza a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságnak az egyezményhez való viszonyát, másrészt az egyezményben részes felek számára az egyezmény betartásának kötelezettségét jelenti.

Az Amerikai Egyesült Államok aláírta a kérdéses egyezményt, de azt mindeddig nem erősítette meg.

A ratifikálás hiánya felmentheti-e az Amerikai Egyesült Államokat az egyezmény betartásának kötelezettségétől?

Függetlenül attól, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete, amelynek »nevében« az amerikai imperialisták koreai agressziójukat folytatják, kijelentette: a koreai háborúban kötelezőnek tartja magára nézve a genfi konvenciót; az amerikai agresszorok pedig ismételten hangoztatták, hogy szigorúan betartják az egyezmény rendelkezéseit, — az Amerikai Egyesült Államok az egyezmény betartására vonatkozó nemzetközi jogi felelőssége is minden kétségen felül megállapítható.

Az Amerikai Egyesült Államok ratifikálta az 1929-es hágai konvenciót, amelynek rendelkezéseit a genfi konvenció mintegy csak kiegészíti, tökéletesíti. A leglényegesebb eltérés a két egyezmény rendelkezései között: a genfi konvenció még kifejezettebben biztosítja a hadifoglyok azonnali hazatérési jogát az ellenségeskedések beszüntetése után és kimondja, hogy erről a jogáról egy

hadifogoly sem mondhat le. Mint említést nyert, az amerikai imperialistáknak éppen az a törekvésük, hogy a hadifoglyok egy részének hazatérését erőszakosan megakadályozzák. — A hadifogolynak az a joga, hogy hazájába az ellenségeskedések beszüntetése után visszatérjen, nemcsak a genfi konvenciónak előírása, de a nemzetközi jog általánosan elfogadott elve. Az amerikai imperialisták tehát, függetlenül attól, hogy a formális ratifikáció hiányában ugyan, de az egyezmény alkalmazása kötelezettséget vállaltak, nem térhetnek ki az egyezmény megsértésének nemzetközi jogi felelőssége alól sem.

Nézzük meg ezekután, hogyan sértette meg az Amerikai Egyesült Államok a genfi konvenciót?

Az egyezmény 118. §-a szerint »A hadifoglyok az ellenségeskedések befejezése után haladéktalanul szabadlábra helyezendők és hazaszállítandók.« Az egyezmény fenti §-a a továbbiakban leszögezi: amennyiben a hadviselő felek a fegyverszüneti egyezménybe a hadifoglyok hazatelepítésére vonatkozó rendelkezéseket nem foglalnának, kötelesek a *fentiek szellemében* hazatelepítési tervet készíteni.

Az egyezmény 118. §-a alapján világos tehát, hogy a hadviselő felek kötelesek a hadifoglyokat haladéktalanul hazaszállítani, akár belefoglalják az erre vonatkozó rendelkezést a fegyverszüneti egyezménybe, akár nem. Az amerikai imperialisták a koreai fegyverszüneti egyezménytervezetbe a hadifoglyok hazaszállítására vonatkozó rendelkezések felvételét nem ellenezték. Azonban, az egyezmény 118. §-ának megsértésével megtagadják a foglyok egy részének hazaszállítását.

Egyezményellenes magatartásuk indokolása az egyezmény további rendelkezéseinek súlyos megsértését jelenti. Azt állítják ugyanis: a foglyok egy része nem akar hazatérni. Még ha ez az állítás meg is felelne a valóságnak, akkor sem volna indokolásul felhozható. Az egyezmény 7. §-a szerint ugyanis: »A hadifoglyok egy esetben sem mondhatnak le sem részben, sem egészben a jelen egyezményben biztosított jogaikról.«

Az egyezmény különlegesen súlyos megsértését jelenti azonban az is, hogy éppen az amerikai imperialisták azok, akik a foglyokat erőszakosan visszatartják. Ezt az alábbi néhány tény is bizonyítja:

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága már idézett jelentése szerint az amerikai imperialisták »rostálásainak« nagyszámú áldozata volt. Az Új Kína hírügynökség június 13-i jelentése szerint Boatner tábornok, a hadifoglyok hóhéra, nyilatkozatban beismerte, hogy a kocsedói, június 10-i, újabb vérengzés során az amerikai imperialisták az eddigi adatok szerint 176 hadifoglyot gyilkoltak, illetve sebesítettek meg és »a 76-os táborrészlegben még további holttestek után kutatnak.«

Az egyezmény 3. §-a világosan kimondja, hogy a hadifoglyokat meg kell védeni erőszakos cselekményektől, megfélemlítéstől, inzultusoktól, a megcsonkításról. Az egyezmény 13. §-a pedig előírja, hogy a »hadifoglyokat mindenkor emberséges bánásmódban kell részesíteni«. A fogvatartó hatalom minden bűnös cselekedete vagy mulasztása, amely a hadifogoly halálával, vagy egészségének komoly veszélyeztetésével jár, tilos és a jelen egyezmény súlyos megsértésének tekintendő.

Az amerikai imperialistáknak, mint a hitleri fasizmus méltó tanítványainak, válogatott, embertelen kegyetlenkedései tehát *alapjaiban* sértik a hadifoglyok védelmére létrehozott egyezményt: sutbadobva annak rendelkezéseit, az ókor barbár szokásainak áldoznak: meggyilkolják, megkínozzák a hatalmukba került védtelen hadifoglyokat. Az emberiesség elleni szörnyű gaztett ez, amelyhez járul még az egyezmény további rendelkezéseinek szinte már »következetes« megsértése.

Az egyezmény 13. cikkelye kimondja: »Egyetlen hadifoglyot sem lehet megcsonkítani, olyan orvosi vagy tudományos kísérletnek alávetni, amelyeket a kérdéses hadifoglyokat orvosi, fogorvosi vagy kórházi kezelése nem tesz indokolttá és amelyeket érdekeik ellenére hajtanak végre.« Az Új Kína hírügynökség április 27-i jelentése bebizonyítja, hogy az amerikai imperialisták ezt a rendelkezést is megszegik: bakteriológiai kísérletekre használják fel a hadifoglyokat 1091. számú partraszálló hajójukon. Az Associated Press hírügynökség felfedte, hogy a kísérletek eredményeként »a több mint 125.000 északkoreai hadifogoly közül 1400 súlyosan megbetegedett és a többiek 80%-a különböző járványos megbetegedésekkel fertőződött.« Az egyezmény 14. §-a kimondja: »A hadifoglyokat minden körülmény között megilleti személyük tiszteletbentartása és megbecsülése. Az Új Kína hírügynökség április 27-i jelentése kifejezésre juttatja e rendelkezés megsértését is. Az amerikai agresszorok, — írja a jelentés, — utasították Csang Kai sek és Li Szin Man titkos ügynökeit: tetoválják a koreai és kínai hadifoglyokat, kényszerítsék őket, hogy vérükkel aláírt petíciókat nyújtsanak be és csatlakozzanak az úgynevezett »kommunistaellenes dandárhoz«.

Az egyezmény 26. §-a szerint »Minden, az élelmezést érintő, kollektív fegyelmi rendszabály tilos.« Az amerikai imperialisták semmibevéve ezt a rendelkezést is, a rostálásoknak hősiesen ellenálló kocsedói hadifoglyok egy részétől megvonták az élelmiszert. (Új Kína hírügynökség június 6-i jelentése.) Az amerikai imperialisták megkísérlik továbbá a kocsedói vérfürdőért a felelősséget a hadifoglyok képviselőire hárítani azt állítva, hogy azok a rend fenntartására nem voltak képesek. Letartóztatták így a 76-os táborrészlegben őrzött hadifoglyok képviselőjét, Li Han Kut és több más letartóztatott hadifogollyal együtt átadták őt az amerikai hadsereg hírszerző szolgálatának. (Új Kína hírügynökség jún. 21-i jelentése.)

Az amerikai hadsereg kegyetlenségéről hírhedt hírszerző szolgálata a hitleri Gestapót tekinti példaképének. Az amerikai imperialisták azt remélik, hogy a kínzások és a rossz bánásmód arra kényszerítik majd a katonai hírszolgálatnak átadott hadifoglyokat, hogy beismerjék »bűnösségüket« a kocsedói hadifoglyok hősi ellenállásával kapcsolatban. Az amerikai imperialistáknak ez az eljárása ismét többszörösen sérti a genfi konvenció rendelkezéseit:

1. Az egyezmény 80. cikke szerint: »a hadifoglyok képviselőit — csupán tisztségükből kifolyólag — nem lehet felelőssé tenni a hadifoglyok által elkövetett semilyen sérelmes cselekményért.«

A hadifoglyok képviselőjének letartóztatására tehát nem volt jogalap.

2. Az egyezmény 99. cikke szerint: »Semmiféle erkölcsi vagy fizikai kényszert nem szabad hadifogollyal szemben alkalmazni annak elérésére, hogy bűnösnek vallja magát olyan cselekményekben, amellyel vádolják.«

Nyilvánvaló azonban, hogy az amerikai imperialisták éppen azért szolgáltatták ki a hadifoglyokat a kegyetlen módszereiről ismert hírszerző szolgálatnak, hogy jogellenes eszközökkel csikarjanak ki belőlük számukra kedvező vallomásokat.

3. Végül az egyezmény 84. cikke kimondja: »Hadifogoly ellen csak hadbíróság folytathat le pert.«

A letartóztatott hadifoglyokat tehát az egyezmény fenti cikkének megszegésével adták át a hírszerző szolgálatnak. Az amerikai agresszorok — mint láttuk — sárbataposták a civilizált népek által elfogadott nemzetközi jogi alapelveket, súlyosan megsértették a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában létrejött nemzetközi egyezményeket: embertelen eljárásuk felülmúlja a hitleri fasizmusnak az egész világon jól ismert gaztetteit.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége bizottságának az Amerikai Egyesült Államok koreai bűntetteiről szóló jelentése megállapítja, hogy az amerikai imperialisták által a hadifoglyokkal szemben elkövetett bűncselekmények kimerítik a Nürnbergi Katonai Törvényszék Alapokmánya 6. cikkelyében meghatározott háborús bűncselekmények fogalmát. Háborús bűntett — az idézett cikkely szerint — »a háború törvényeinek és szokásainak megsértése, amely kifejezésre jut többek között, de nem kizárólag... a hadifoglyok megölésében és a velük való rossz bánásmódban.«

A Nürnbergi Katonai Törvényszék Alapokmányának többek között az Amerikai Egyesült Államok is létrehozója. Azzal, hogy a háborús bűntett fogalmának meghatározásában részt vett, a koreai háborúban tanúsított magatartása felett saját maga mondott ítéletet. A hadifoglyok ellen Koreában elkövetett bűncselekmények olyan természetűek, hogy azokról az Amerikai Egyesült Államok kormányának vezetői és az amerikai fegyveres erők felső parancsnoksága feltétlenül tudomással bírt, sőt azokat az amerikai kormány és az amerikai fegyveres erők vezetői készítették elő. Az Amerikai Egyesült Államok súlyos nemzetközi jogi felelőssége tehát kétségtelenül megállapítható: ennek megfelelően az amerikai imperialistákat, mint háborús bűnösöket fogja felelősségre vonni a világ valamennyi békeszerető népe.

Bokorné Szegő Hanna

SZEMLE

Sztálin elvtárs beszéde a XIX. Pártkongresszuson

A Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. Kongresszusának utolsó napján, 1952. okt. 14-én hangzott el Sztálin elvtárs beszéde. Ez a beszéd hatalmas eseménye a nemzetközi munkásmozgalomnak és a béke megőrzéséért világméretekben folyó nagy küzdelemnek.

Sztálin elvtársnak valamennyi munkája nagy lépésekkel vitte előre a társadalmi tudományok, és így a jogtudomány fejlődését is. A nyelvtudományi cikkekben foglalt sztálini tanítások, különösen az alap és felépítmény viszonyára, a felépítményen belül az állam és a jog aktív segítő szerepére vonatkozó útmutatások nyomán a szocialista magyar jogtudomány is fellendülésnek indult. »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című sztálini tanulmány újabb nagyszerű példája a marxi-lenini elmélet alkotó továbbfejlesztésének. Ebből a lángeszű munkából a magyar jogászok nem csupán azt a szakmai felelősségüket tudatosító és fokozó sztálini tanácsot olvassák ki, amely a politikai gazdaságtani tankönyv megfogalmazási pontosságának ellenőrzésére »tapasztalt jogász« bevonását javasolja, hanem a jogtudománynak (nemzetközi jognak, tulajdonjognak, kolhozjognak stb.) számos megállapítását is újszerű megvilágításban látják a sztálini mű nyomán.

Sztálin elvtárs kongresszusi beszéde újabb fegyvereket adott a magyar jogászok kezébe a szocializmus építéséért, tudományunk fejlesztéséért, a szocialista magyar jogásznevelés megjavításáért, a béke megőrzéséért folytatott harcunkban. Már most világos, hogy azt a tudományos ülésszakot, melyet Sztálin elvtárs politikai gazdaságtani munkájával kapcsolatosan fogunk megrendezni, ki kell terjesztenünk a kongresszusi beszéd anyagára is, mely jelentős részében éppen a jogtudomány körébe is tartozó kérdésekkel (szabadságjogok, nemzetek egyenjogúsága, nemzeti függetlenség, nemzeti szuverenitás stb.) foglalkozik.

A szocialista jogásznevelés területén azt a tanulságot merítjük Sztálin elvtárs kongresszusi beszédéből, hogy tovább javítsuk oktatómunkánkat, a fiatal jogászok szakmai és politikai-erkölcsi nevelését a szocialista hazafiasság, a proletárnemzetköziség, a szocializmus és a béke ügyéért való áldozatkészség, a burzsoa ideológia elleni kíméletlen harc szellemében. Tovább kell mélyítenünk a Szovjetunió élenjáró jogtudománya eredményeinek tanulmányozását, ismertetését és felhasználását hazánkban. A szovjet jog, amelyet a Horthy-rendszer nem mert az ifjúság elé bocsátani és teljesen száműzött az egyetemekről, ma már egyre jobban áthatja a magyar jogászok munkáját és az egész jogi felsőoktatást is. A magyar jogászok látják, hogy a szocializmus építésében úgy tudnak a legjobban közreműködni, ha egyre alaposabban sajátítják el és alkalmazzák hazai viszonyainkra a megvalósult szocializmus országa jogának évtizedes tapasztalatait. Ennek a munkának az útját jelzik népköztársasági alkotmányunk nyomán új szocialista kódexeink (a büntető törvénykönyv általános része, büntető perrendtartás, polgári perrendtartás, családjogi törvénykönyv) és egyéb jogszabályaink is.

Sztálin elvtárs kongresszusi beszéde azt a feladatot tárja elénk, magyar jogászok elé, hogy még következetesebben használjuk fel a jog fegyverét a béke megőrzéséért vívott harcban. Fáradhatatlanul kell leleplezünk a burzsoázia jogászlakájait, akik a tőkés monopóliumok szolgálatában a szabadságjogokat megsemmisítő, a dolgozók jogfosztottságát törvényesítő USA-imperializmust támogatják elméleteikkel. Pellengérre kell állítanunk azokat a burzsoa jogászokat, akik »tudományos« indokolást szállítanak az amerikai-angol monopoltőkének az emberi szabadságjogok, a nemzeti függetlenség és a nemzeti szuverenitás ellen indított hadjáratához. Sztálin elvtárs kongresszusi beszéde arra tanít bennünket, hogy leplezzük le a »világállam«, »világjog«, »világkormány« velejéig reakciós elméleteit és szegezzük szembe velük a diadalmas szocializmus demokratikus jogi felfogását, emeljük magasra a szabadságjogok, a nemzeti függetlenség és a nemzeti szuverenitás zászlaját.

Sztálin elvtárs kongresszusi beszéde, mely még jobban tudatosítja a magyar jogászokban is azt, hogy ügyünk elválaszthatatlanul összeforrott a szovjet nép ügyével, nagyszerű biztatás, útmutatás és segítség számunkra az előttünk álló feladatok megoldásában.

—

Államkölcsöneink a jogszabályok tükrében

1952. október 4-én adta ki a pénzügyminisztérium első, még nem végleges jelentését a Minisztertanács szeptember hó 25-i felhívásával kapcsolatban kibocsátott Harmadik Békekölcsön jegyzési eredményéről. A jelentésből kiviláglik, hogy a dolgozó nép éppúgy, mint a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban, hazafias lelkesedéssel napok alatt lényegesen nagy összeggel túljegyezte a kibocsátási keretet és ezáltal újabb közel 2 milliárd forintot bocsátott az állam rendelkezésére népgazdaságunk hatalmas programmjának, az ötéves tervnek végrehajtásához. A felszabadulás óta ez már a negyedik belső kölcsön, amelynek szocialista jellegét kidomborítja elsősorban a lakosság önkéntes részvétele, a kölcsönök formája, legfőképpen pedig az ilyen módon befizetett összegek felhasználása a szocialista építés érdekében.

Napjainkban — érthetően — sok szó esik ezekről a kölcsönökről. Ezért tartottuk szükségesnek, hogy folyóiratunk hasábjain is foglalkozzunk e kérdéssel és pénzügyi jogszabályaink tükrében vizsgáljuk meg jelenlegi belső államadósságaink rendszerét. Egyúttal röviden összefoglaljuk a szocialista pénzügyi és költségvetési jogtudomány legfontosabb tételeit a jelzett problémával kapcsolatban.

I. Államkölcsönök azok a pénzösszegek, amelyeket az állam különböző feltételekkel, de mindig visszafizetés kötelezettségével vesz igénybe (kivételek a kapitalista járadékkölcsönök) legfőképpen a lakosságtól és a különböző szervezetektől. A szocialista gazdasági rendszerben a kölcsönvétel szigorúan önkéntes alapon történik. A tőkés államokban ezzel szemben leginkább pénzintézetek és bankok a hitelezők; ugyanitt ismerik az ú. n. kényszerkölcsön intézményét is, amelyet a lakosságnak és egyéb hitelezőknek kell nyujtaniok, főleg az államháztartási deficitek kiegyenlítésére (nálunk is volt rá példa az 1920. és 1924. években). A kölcsönnyujtott összeg az állam adóssága lesz; hitelezési viszony jön létre, ennek szabályozó normái eltérnek azonban a polgári jogi kölcsönszerződésekre vonatkozó normáktól.

Az ilyen államadósságoktól különböznek az ú. n. külső államadósságok, amelyek esetében a hitelező külföldi fél. A külföldi államadósságok a nemzetközi pénzügyi megállapodásokhoz igazodnak, gazdasági jelentőségük a szocialista államháztartásban egyre inkább háttérbe szorul.

Az államkölcsönt kötvény testesíti meg, amely magában foglalja az állam kötelezettségeit. A hitelezők a kötvényben megállapított feltételek mellett követelhetik az állam tartozásának kiegyenlítését és a részükre biztosított egyéb kedvezmények nyujtását.

A szocialista belső államkölcsönök gazdasági alapja a lakosság jövedelme és pénzmegtakarításai, továbbá különböző szervezetek ilyen célra bevonható pénzeszközei. A kölcsönöket a költségvetésbe vonják be. Ezek tehát nem célbevételek, hanem az akkumuláció különleges forrásai, amelyből éppúgy, mint az egyéb bevételekből, az állam funkcióinak ellátásával kapcsolatban felmerült kiadásokat fedezik, közöttük elsősorban a produktív tételeket. Ezek a befektetett összegek sokszorosan visszatérülnek a hatalmas új alkotásokban, a szociális intézkedések egész sorában.

A költségvetés bevételi oldalára kerül a jegyzett teljes összeg, a kiadási oldalára pedig a szóban lévő évben terv szerint törlesztendő tőkerészlet a kamatokkal és nyereményekkel. A visszafizetendő részlet költségvetési előirányzása egyúttal biztosíték is az állami kötelezettségek teljesítésére. A szocialista költségvetések ugyanis sufficittel zárulnak s így az ilyen címen felvett kiadások folyóvá tételének nem lehet fedezeti akadálya. A költségvetésben tehát kiegyenlítődnek az állam és a hitelezők érdekei.

Mindazok a jogszabályok, amelyek az állami költségvetés összeállítására, végrehajtására és ennek ellenőrzésére, továbbá az állami bevételek rendszerére vonatkoznak, a pénzügyi és költségvetési jog keretébe tartoznak. Ennek, a szocialista jogrendszerben kiemelkedő jelentőségű jogágnak majdnem minden részterületével kapcsolatba kerülnek az államadósságok. A szovjet pénzügyi jogi tankönyvek kiemelik az állami kölcsönök kibocsátását, forgalmát és törlesztési rendjét szabályozó normákat, amelyek ugyancsak e jogág keretébe illeszkednek. A magyar jogfejlődés, népi demokratikus jogunk fejlődésével összhangban, e vonatkozásban is töretlen úton halad, amelyre jó példa a legutóbb megjelent 84/1952. (IX. 25.) M. T. számú rendelet, amely először adja az államadóssággal kapcsolatos jogi problémák szocialista szellemű, átfogó szabályozását.

II. A felszabadulás előtt a magyar államháztartást sokféle és súlyos kötelezettséggel járó kölcsön terhelte. Költségvetéseink volumenének óriási részét kötötték le ilyen címen. Törvénytárunkban a törvények tömege igazolja, hogy az államhitel az állami gazdálkodásnak állandó, természeténél fogva súlyos következményű velejárója volt.

A felszabadulás után a magyar népi demokrácia nem vállalhatta a dolgozó nép érdekeivel ellentétes régi — elsősorban a háború finanszírozására felvett — adósságok terheit. Ezért a 4.151/1949. (VII. 17.) számú rendeletével a kormány úgy intézkedett, hogy az 1944. december 22. napja előtt alakult kormányok által a »Szövetséges és Társult Hatalmak elleni háború pénzügyi támogatása céljából« az 1939 : II. tv. 155. §-a alapján kibocsátott államadóssági kötvényekre semmiféle szolgáltatást nem volt szabad teljesíteni. Emlékeztetünk arra, hogy az ú. n. honvédelmi törvény alapján a minisztérium a rendkívüli intézkedések végrehajtásához szükséges fedezet megszerzése érdekében hitelműveleteket bonyolíthatott le. (Az 1939 : II. tv. 155. §-a hű lemásolása volt a háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912 : LXIII. tv. 17. §-ának, amelyben a Habsburg-kormányok jogi alapot teremtettek maguknak végeredményben mindig a lakosság adóterheit növelő államhitelek felhasználásához.) E rendelet jelentősége abban van, hogy megszabadította az államháztartást a régi adósságok kamatterheitől és véglegesen szakított a tőkés érdekeket szolgáló kölcsönpolitikával.

Belső államadósságaink közül a szocialista államkölcsönöket megelőzte a »Magyar Köztársaság 4%-kal kamatozó, búzaértékben megállapított államadóssága«. Az 1945: X. tv. 2. §-ában az ideiglenes nemzetgyűlés felhatalmazta az ideiglenes nemzeti kormányt többek között az 1945 : V. tv. végrehajtásával kapcsolatban jelentkező kiadások teljesítésére és felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy kellő fedezet hiányában hitelműveleteket bonyolítson le. A 6.620/1946. M. E. számú rendelet alapján a fegyverszüneti egyezmény 11. és 12. pontjaival kapcsolatban igénybevett termények,

termékek és állatok ellenértékét (átvételi árát) búzaértékű államadóssági kötvényekkel egyenlítették ki. Ez a kölcsön jelenleg is forgalomban van, végleg lejár az 1957. évben. (Lásd még a 2.720/1946. P. M., 11.710/1948. Korm., 2.880/1950. P.M., 5.795/1948. IV. a. P. M., 3.900/1947. P. M. sz. rendeletet.)

A Búzakölcsönön kívül egy pár — pénzintézetekkel szemben fennálló — belső kölcsön tétele található még az 1951. évet megelőző költségvetésekben, ezek azonban nem jelentősek.

Az 1945 : X. tv. után 1952. évi szeptember hó 30-ig a költségvetési törvényeket tekintjük az államadóssságok felvételének jogi alapjául. A stabilizációval életbeléptetett, teljesen elméleti számítások alapján és deduktív módszerrel készített első állami költségvetésünk törvényében a pénzügyminiszter felhatalmazást kapott, hogy a bevételeket meghaladó kiadások fedezésére kölcsönt vehessen fel, amelynek tőkéi és kamatai adók, bárminemű közterhek stb. alól mentesek voltak (1947: XIV. tv. 4. § (2) bekezdése). A törvényből kiviláglik, hogy államhitel igénybevételére ekkor még a költségvetés deficitje miatt lett volna szükség. Hasonlóan rendelkezik az 1947—48. évi költségvetési törvény (1948: XIX. tv. 11. § (3) bekezdése) és az 1949. évi költségvetési törvény (1949 : V. tv. 5. § (4) bekezdése). Az 1950. évi költségvetési törvény abban tért el az előzőektől, hogy a kölcsönök adómentességére vonatkozólag már nem tartalmazott intézkedést (1949 : XXVIII. tv. 6. § (5) bekezdése). A fejlődés fokozatait jól mutatják ezek a törvények. Az 1951. évi költségvetési törvény (1950:III. tv.) 4. §-a hatályon kívül helyezte az 1949:XXVIII. tv. 6. §-át és államhitel igénybevételére már csak bizonyos póthitelek fedezetlensége esetén adott felhatalmazást a pénzügyminiszternek (lásd 4. § (5) bekezdését).

A hivatkozott költségvetési törvények alapján az 1949. évtől kezdve minden évben bocsátott ki a kormány kölcsönöket, a jogi alap és a gazdasági szükségesség azonban már nem voltak összhangban (az 1952. évi költségvetésről szóló 1951:IV. tv. nem tartalmaz hitelműveleti felhatalmazást). Szocialista államkölcsöneink : az Ötéves Tervkölcsön (1949), a Békekölcsön (1950), a Második Békekölcsön (1951) és a Harmadik Békekölcsön (1952) már a lakosság önkéntes hozzájárulásainak tekinthetők a népgazdasági programm végrehajtásához és semmi kapcsolatuk nincs a költségvetés deficitjével, ugyanis költségvetéseink 1947—48. évtől kezdődően egyre jelentősebb volumenűek és mindig többlettel zárulnak.

Ezeknek a kölcsönöknek a kötvényei mind tartalmazzák azokat a kellékeket, amelyeket az 1949 : 6. tvr. előírt (a tvr. hatályon kívül helyezte az 1897 : XX. tv. elavult rendelkezéseit).

A szovjet szocialista államkölcsönök jelentőségét különösen kidomborítja az, hogy kibocsátásuk jogi alapja az Alkotmánytörvényben gyökerezik (14. § p. pont). Nálunk a legújabban kiadott 84/1952. M. T. sz. rendelet alapján 1952. október hó 1-től az államkölcsönök kibocsátásának és visszafizetésének feltételeit a pénzügyminiszter előterjesztése alapján a Minisztertanács állapítja meg. Ez a jogszabály alapjogszabálynak tekinthető, amely összefoglalja a kölcsön forgalmára és kezelésére vonatkozó szabályokat.

III. A 84/1952. M. T. sz. rendeletnek megfelelően a kölcsönök formája lehet nyereménykötvény és kamatozó kötvény (a Harmadik Békekölcsön kizárólag nyereménykölcsön). A kötvények bemutatóra szólnak és a lakosság ezeket készpénzfizetéssel, illetőleg jövedelméből való részlettörlesztésre veheti át. A rendelet biztosítja a sorsolás nyilvánosságát és a tájékoztatás megszervezését a sorsolások eredményével kapcsolatban a lakosság részére. A sorsolások idejére tanácsadó szolgálatot kell szervezni, amely az egyes üzemeknél, hivataloknál stb. gondoskodik a dolgozókat érintő kölcsönproblémák helybeli megoldásáról.

A 84/1952. M. T. sz. rendelet szabályozza az állam kötelezettségeit, ugyanakkor megállapítja a kölcsönjegyzők kedvezményeit is.

A kötvények, azok nyereményei és kamatai adó- és illetékmentesek. Kivétel ez alól a 20%-os nyereményilleték (6470—52/1950. (XII. 31.) P. M. sz. rendelet 77. § (2) bekezdése).

Az új rendelkezés részletesen szabályozza a jegyzésben résztvevő dolgozók munkáltatóinak kötelezettségeit és az Országos Takarékpénztárral való kapcsolatát. A Harmadik Békekölcsönt megelőző békekölcsönök esetében a munkáltatók kötelezettségeire vonatkozott a 243/1950. (X. 1.) M. T. sz. rendelet és a 179/1951. (X. 4.) M. T. sz. rendelet (végrehajtása a 6182—B/230/1951. (X. 10.) P. M. sz. rendelet). Ezeket most hatályon kívül helyezték. A 243/1950. M. T. sz. rendelet alapján az Országos Takarékpénztárnak jogában állt a 200/1950. (VIII. 6.) M. T. sz. rendelet értelmében a be nem fizetett és lejegyzett összegeket közadók módjára behajtani. Amennyiben az egyszámlával rendelkező munkáltató átutalási kötelezettségének nem tesz eleget, az OTp a munkáltató egyszámláját vezető pénzintézetnél az esedékes összeget azonnali inkasszó útján szedi be. A békekölcsön részleteinek beszedésére irányuló megbízást a munkabérekkel azonos rangsorban (6130/E/1951. (VIII. 10.) P. M. IV. a. sz. rendelet) kell teljesíteni. (A Harmadik Békekölcsön törlesztő részleteinek levonására lásd a 357—28/1952. P. M. sz. rendeletet.)

A belső államkölcsönökkel kapcsolatban a munkáltatóknak a Békekölcsönnel kapcsolatos kötelességei tárgyában kiadott 243/1950. (X. 1.) M. T. sz. rendelet már tartalmazott büntető rendelkezéseket (hatályának kiterjesztéséről lásd a 179/1951. (X. 4.) M. T. sz. rendeletet.) A 84/1952. M. T. sz. rendelet 15. §-a ettől eltérően szigorúbb szankciókat ír elő a rendelet megszegői ellen. A rendelet célja volt egyrészről az államháztartás rendjének védelme (biztosítani kellett a jegyzett összegek befizetését), ugyanekkor a kölcsönjegyzők érdekeit is védte (például, hogy a munkáltatóktól megkapják kifizetett kötvényeiket).

Az állam a kölcsönjegyzők érdekeit azzal is védi, hogy meghatározza kötvényeiken alapuló jogaikat. A 296/1950. (XII. 23.) M. T. sz. rendelet 1. §-a az 1945. után kibocsátott belföldi kölcsönök tőke, kamat és nyereménykövetelésein a kölcsön lejártától számított egy évi időtartam alatt engedte érvényesíteni, a 84/1952. M. T. sz. rendelet 13. §-a ezt már három évre módosítja. A bírói megsemmisítési eljárás szabályait mind a két rendelet egyformán állapította meg (a teljesség kedvéért utalunk arra, hogy a 296/1950. (XII. 23.) M. T. sz. rendelet hatálybalépése előtt az 1881 : XXXIII. tv. 37. és 40. §-át alkalmazták.)

A kölcsönök forgalmára vonatkozólag célszerű intézkedés az, hogy a kötvények névértékük erejéig elfogadhatók ügyleti biztosítékként.

A Szovjetunióban érvényben lévő rendelkezéshez hasonlóan nálunk is

lehet kölcsönt kérni a pénzügyminiszter által megállapított feltételek mellett az Országos Takarékpénztártól, a fedezetül átadott kötvények névértékének 30%-áig. Az így lekötött kötvények, valamint az ügyleti biztosíték céljára szolgáló kötvények kivételével az eredeti jegyzésű kötvényeket sem köztartozás, sem polgári jogi tartozás kiegyenlítésére vagy biztosítására lefoglalni, azokra zálog- vagy megtartási jogot szerezni nem lehet.

Az államadósságok kezelésére vonatkozólag is új rend lépett életbe. Az államadósággal kapcsolatos teendőket a multban a pénzügyminisztérium és a Központi Állampénztár intézte. A felszabadulás után a 153/1950. (VI. 1.) M. T. sz. rendelet volt az első jogszabály, amely az 1868 óta érvényben lévő rendet megváltoztatta és megállapította az Országos Takarékpénztár idevonatkozó hatáskörét. A 84/1952. M. T. sz. rendelet pontosan körülírja az Országos Takarékpénztár feladatait 1952. október 1-től kezdődően. Megemlítjük még, hogy a 223/1950. (VIII. 27.) M. T. sz. rendelet felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a külfölddel szemben fennálló magyar állami adósságok új rendszerű nyilvántartásáról és kezelésének megszervezéséről saját hatáskörében gondoskodjék. A külső államadósságok tehát továbbra is a tárca keretébe tartoznak.

Az Országos Takarékpénztár, mint központi szervező intézmény mellett a helyi tanácsok feladata lett a kölcsönjegyzések helyi megszervezése és lebonyolítása. A helyi tanácsok a társadalmi szervezetekkel karöltve sikeresen segíthetik elő a lakosság szélesebb rétegeinek bevonását a jegyzési akcióba. A helyi tanácsok feladatait a 84/1952. M. T. sz. rendelet végrehajtási utasítása: a 357—27/1952. P. M. sz. rendelet tartalmazza.

Fejlődésünk további perspektívája az, hogy a belső államkölcsönöket továbbra is rendszeresítjük és felhasználjuk a költségvetési akkumuláció céljára úgy, hogy a jegyzésbe már nemcsak a lakosságot, hanem a szocialista szervezeteket is fokozatosan bevonjuk. A Szovjetunióban például a takarékpénztáraknál is, Bulgáriában a társadalmi szervezeteknél is helyeznek el államkölcsönöket. Ezt a fejlődést pénzügyi jogalkotásunk tevékenyen elősegítheti.

Nagy Tibor

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

137. Ha a büntethetőséget kizáró elmebeteg állapot a bűntett elkövetése idején még nem forgott fenn, hanem csupán az elkövetést követően keletkezett — ez esetben is a közveszélyes állapotban (Btá. 49. § 1. bek.) levő terhelttel szemben biztonsági őrizetbe helyezésnek van helye. Ebben az esetben a biztonsági őrizetbe helyezés elrendelésével kapcsolatosan, avagy e nélkül is az eljárást a Bp. 144. § *c)* pontjának megfelelő alkalmazásával fel kell függeszteni. Ez a felfüggesztés a büntető eljárás befejezését jelenti, de a vádhatóság indítványára az elévülési időn belül a terhelt felgyógyulása esetén a büntető eljárás folytatható.

Mindezt a Bp. ugyan kifejezetten, külön rendelkezéssel nem tartalmazza, alapelveiből azonban ennek ellenére kétségtelenül következik.

138. A bizonyítás kiegészítését az elsőfokú bíróság a Bp. 163. § 4. bekezdésének korlátozásán túlterjedően is a 167. § 1. bek. és a 175. § 2. bek. rendelkezéséből következtethetően belátása szerint közvetlenül, avagy kiküldött bíróval, illetve megkeresés útján is foganatosíthatja.

Egyáltalában nem bízható kiküldött bíróra, illetve megkeresett bíróságra olyan bizonyítás, aminek a felvételét az ügyész a vádiratban, a vádlott és a védő a tárgyalás előtt indítványozza, vagy amit a tanácsvezető a tárgyalás kitűzésekor szükségesnek tart. De ezen felül a Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozandónak látja, hogy a bizonyítás kiküldött bíróra, avagy megkeresett bíróságra bízásának a lehetőségével csak a legteljesebb körültekintéssel, a közvetlenség elsőfokú eljárásban domináló elvének és az anyagi igazság keresésének szem előtt tartásával szabad élni, figyelemmel arra is, hogy a Bp. alapvető rendelkezéséhez képest az elsőfokú bizonyításnak a maga döntő részében szabály szerint a többségében ülnökökből álló elsőfokú büntető tanács előtt kell lefolynia, amitől a bizonyításnak általában csak viszonylagosan kisebb jelentőségű eseteiben, avagy csupán kivételesen indokolt egyéb esetekben kívánatos eltekinteni.

139. A közforgalmú közlekedés sajátossága, hogy üzemmódja úgy személyek, mint dolgok fokozott veszélyeztetésének közeli lehetőségét rejti magában. Az üzemi-forgalmi szabályok éppen e veszélyeztetés közeli lehetőségének háttérbe szorítását, sőt kikapcsolását célozzák, vagyis a közforgalmú közlekedés biztonságának megteremtésére törekszenek. Aki ezzel szemben ezeket az üzemi-forgalmi szabályokat megsértve, magatartásának eredményeként személyeket vagy dolgokat a közforgalmú közlekedés üzemmódjából eredő veszélynek tesz ki, a közforgalmú közlekedés biztonságát zavarja meg és ezzel elköveti a III. Bn. 41. §-ában meghatározott bűntettet.

A III. Bn. 41. §-ának szövegezése mondattanilag értelmezve azt a látszatot kelheti, mintha a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarása egyrészt — ebből személyekre, vagy dolgokra veszélynek származása másrészt — önálló, külön tényálláselemként volna kezelendő. A fogalmi értelmezés szerint azonban kétségtelen, hogy nem lehet szó a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavartságáról anélkül, hogy ebből egyben személyekre vagy dolgokra veszély is ne származott volna. Amit tehát a törvény szövege a közforgalmú közlekedés biztonságának megzavarásához feltételes mellékmondatban kapcsol, az a közforgalmú közlekedés biztonsága megzavartságának szükségképpen együttjáró, fogalmi alkotó eleme.

J. D. terheltnek ismertetett, a vonaton tanúsítandó köteles magatartással ellentétes tevékenysége azzal a veszéllyel járt, hogy elsősorban G. M., ezenfelül azonban a gyermekkocsi lépcsőjén elhelyezkedett több utas is a mozgó vonat kerekei alá kerülhet. Nem lehet kétséges, hogy J. D. tevékenységének okozatos következményeként nemcsak G. M. zuhanhatott volna le a csomagszállító vasúti kocsi létrájáról, hanem — ha ő leesik — a lépcsőn zsúfolva utazó több utast is magával sodorhatott volna. J. D. tehát jogellenes magatartásával személyeket a vasút üzemmódjából eredő veszélynek tett ki és ezzel a szárazföldi közforgalmú közlekedés biztonságát szándékosan megzavarta (B. törv.).

140. A Btá. 30. §-a és az 1950. évi 39. sz. tvr. (Btáé). 6. §-ának 1. bekezdésében foglalt rendelkezések folytán a Btk. 462. §-ának 2. bekezdésében foglalt büntetési tétel többé nem alkalmazható. Az előbb megjelölt újabb büntetőjogi szabályok ugyanis a szabadságvesztésbüntetések eddigi különböző nemeit megszüntetve, a korábbi jogszabályokban az egyes bűntettekre megállapított különböző nemű szabadságvesztésbüntetések helyett egységesen börtönbüntetést rendelnek alkalmazni — éspedig a fegyházbüntetés helyett olyan börtönbüntetést, amelynek általános legrövidebb tartama egy év. Ehhez képest a hivatali sikkasztás bűntettének a Btk. 462. § 1. bekezdésében foglalt alapesete súlyosabban — 2—5 évig terjedő börtönnel — lenne büntetendő, mint a 2. bekezdésben meghatározott, súlyosabban minősített esete, amelyre az ott megállapított, 5 évig terjedhető börtön helyett csak egy évtől öt évig terjedhető börtön volna kiszabható. Ennek következményeként a Btk. 462. §-ának 2. bekezdését hatályát vesztettnek kell tekinteni s az abban foglalt minősítő körülményt, mint a cselekmény társadalmi veszélyességét fokozó körülményt, csak a büntetés kiszabásánál lehet súlyosítóként figyelembe venni (B. I.).

141. Az elsőbíróság ítéletében azt az álláspontját fejtette ki, hogy tervbűntett (1950 : 4. sz. tvr.) elkövetéséről a vádlottak részéről azért sem lehet szó, mert a vállalat, amelynek körében működtek, tervét túlteljesítette úgy, hogy néhány nappal a vádbeli események után az üzem termelését már csökkentették is.

Ez az álláspont téves.

Elsőrendű érdek, hogy a dolgozók a népgazdasági terveket ne csak teljesítsék, hanem túlteljesítsék. Minden olyan cselekmény is, amely a törvényerejű rendeletben írt módokon a túlteljesítés mértékét csökkenteni alkalmas, vagy ezzel veszélyeztet, a törvényerejű rendeletben meghatározott bűncselekmények valamelyikének megállapítására alapul szolgálhat. Nem közömbös a tervteljesítés, illetve túlteljesítés időpontja sem; az ezt az időpontot kitoló vagy ezzel veszélyeztető cselekmények tehát szintén ugyanilyen jogi elbírálást igényelnek (B. IV.).

142. Bár a szóban levő közlés nem tartalmazott kimerítő és pontos adatokat — de mert abból okszerű következtetés útján a készülő hivatali intézkedés lényege felismerhető volt —, az az 1951 : 21. sz. tvr. 4. §-ában meghatározott tényállást megvalósította, mert a hivatali titok ily módon is illetéktelen személy tudomására jutott, a közlést tevőnek pedig ezt nyilvánvalóan előre kellett látnia (B. IV.).

143. A Legfelsőbb Bíróság elvi álláspontja szerint az 1950 : 24. sz. tvr. 5. §-a 2. bekezdésének 1. tétele szerinti ismételten elkövetés — mint minősítő körülmény — csak akkor állapítható meg, ha a tettes a törvény hatálybalépése (1950. július 14-e) után követte el legalább két izben a tvr. 3. §-ában meghatározott cselekményt.

A társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét a törvényhozó csak az általános öntudat fejlődésének bizonyos már elért fokán látta időszerűnek. Ez előtt az időpont előtt ennek a fokozott büntetőjogi védelemnek előfeltételei hiányoztak.

Ezért az ezen időpont előtt elkövetett cselekménynek olyan értékelése, amelynek eredményeképpen a törvény életbelépte után elkövetett társadalmi tulajdon elleni bűntett úgy minősülne, mintha a tettes »társadalmi tulajdon ellen« bűntettet már megelőzőleg is elkövetett volna (ismételt elkövetés), a fejlődés törvényével ellentétes álláspontra vezetne.

A vádlott régebbi sikkasztását az elsőfokú bíróság a büntetés kiszabásánál értékelte. Ez a régebbi bűntette tehát társadalomveszélyességének megítélésénél megfelelő értékelést nyert (B. IV.).

144. A Btá. 10. §-ának 2. bekezdése szerint az elkövető nem büntethető akkor, ha a cselekményt olyan fenyegetés hatása alatt követte el, amely képtelenné tette őt az akaratának megfelelő magatartásra. A Btá. 10. §-ának ez a rendelkezése szól olyan esetekre is, melyekben a fenyegetés a fenyegetettnek nem élete, testi épsége, avagy vagyona ellen és nem is közvetlenül fenyegetve irányult — de ennek ellenére őt konkrét esetben az akaratának megfelelő magatartásra mégis képtelenné tette.

Ebből következik, hogy a rablás, erőszakos nemi közösülés és szemérem elleni erőszak bűntette is megállapítandó minden olyan sértettet illetően, aki őt ezen bűncselekményekkel szemben akaratának megfelelő magatartásra képtelenné tevő fenyegetés alatt állt. Nem szorul bővebb indokolásra, hogy amint a Btá. előtt a Btk. 77. §-a, a Btk. 234. és 347. §-aival összhangban állott, ugyanígy összhangba hozandó most a Btk. 77. §-a helyébe lépett Btá. 10. § 2. bek. rendelkezésével is a Btk. szóban levő 234. és 347. §-a.

A konkrét tényállás lelkiismeretes, behatóvizsgálata nyomán igen alapos megfontolással kell eldönteni, vajjon a sértett valóban képtelenné vált-e az akaratának megfelelő magatartás kifejtésére, avagy csupán erős motiváció hatása alatt állott.

145. A szakszervezet tömegszervezet, s mint ilyen, nem minősíthető az államigazgatás szervének. Ennek ellenére kétségtelen (lásd például a 121/1951. M. T. számú rendeletet), hogy hatósági, államigazgatási jellegű funkciók teljesítése is van reá ruházva. Következésképpen a szakszervezet által kiállított tagsági igazolványt közokiratnak kell tekinteni. Ugyanígy közokiratként minősítendő a szakszervezet által kiállított bármely más, valamely ténynek tanúsítását tartalmazó okirat is.

146. A Btk. 370. §-ába ütköző orgazdaság bűntettének az a törvényi tényelemc, hogy az elkövető a dolgot vagyoni haszon végett szerezze meg, nem értelmezhető akként, hogy az elkövető feltétlenül saját vagyoni haszna végett kell, hogy cselekedjék. Az orgazdaságot meg kell állapítani abban az esetben is, amikor az elkövető nem a saját, hanem másnak vagyoni haszna végett cselekszik.

147. A biztonsági őrizetbe helyezés előfeltételét képező közveszélyes állapot a Btá. 49. §-ának rendelkezése szerint akkor áll fenn, amikor eme állapotánál fogva alaposan feltehető, hogy az elmebeteg újabb bűntettet fog elkövetni.

Hogy milyen bűntettről van szó, súlyosabb vagy enyhébb természetűről, ez alapon a biztonsági őrizet elrendelését illetően általában különbség nem tehető. Fennáll azonban a lehetősége annak, hogy a bíróság az elmebeteg által elkövetett konkrét és a tőle várható újabb bűncselekményt is — különös figyelemmel éppen a nyilvánvaló elme-

betegségre is — a Btá. 56. §-ában említett mérvben csekély jelentőségűnek minősítse s ez esetben a biztonsági őrizet elrendelését is mellőzze.

148. A vádemelés alapjául szolgáló tényeknek — a bizonyítás eredményéhez képest — a lényeget nem érintő bizonyos módosulásai a tettazonosság megállapíthatóságát nem zárják ki.

Polgári jog

149. A törvényesen elvált nő volt férjével szemben nincs nemi hűségre kötelezve. Az elvált nőnek azonban módjában áll viszonyát a törvényes keretek közt rendezni. A nemi viszony folytatásával, különösen, ha ez nyilvánvalóvá válik, még a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 6. §-a (közös megegyezés) alapján lefolytatott eljárásban megállapított tartás esetében is elveszti férjével szemben a tartásdíj követelésére vonatkozó jogát.

150. A közlekedésrendészeti szabályok szerint a gépkocsivezető mindenkor kellő gondossággal köteles haladni; a gépkocsit egyebek között csak az úttest állapotához mért sebességgel vezetheti. Ha tehát a 30 km-es sebességgel haladó gépkocsi az úttest jeges és síkos volta miatt csúszott be az árokba, azt erőhatalom behatásának tekinteni nem lehet (P. II.).

151. Az 1927 : XXI. tv. 90. § (1) bekezdésben és a 195/1951. M. T. sz. rendelet 37. §-ának első tételében meghatározott szándékos cselekményen kívül az említett törvényszakasz (2) bekezdése és rendeletszakasz második tétele értelmében a munkáltató akkor is köteles a vele munkaviszonyban álló dolgozó, illetőleg hozzátartozói részére az üzemi balesetből eredő, s az SZTK által megállapított baleseti járadékot vagy nyugellátást meghaladó kárt megtéríteni, ha az ő, vagy felelős megbízottja terhére a jogerős büntetőbírói ítélet megállapítja, hogy a baleset a hatóság által jogerősen elrendelt balesetelhárító rendszabály, vagy óvóintézkedés megszegéséből vagyis úgynevezett minősített gondatlanságból származott.

A 2.500/1950. B. M. sz. rend. (Kresz.) bevezető része is már kiemeli, hogy a rendeletben foglalt rendszabályok elrendelését *a dolgozók életének, testi épségének biztosítása* és a népvagyon fokozott védelme tette szükségessé — főként a közúti forgalomban részt vevő gépjárművek számának nagyarányú emelkedése miatt. Nyilvánvaló ebből, hogy a Kresznek azok a rendelkezései, amelyek a mindenkitől elvárható gondosságon s körültekintésen felül meghatározott tevőleges magatartást, ténykedést, vagy különleges biztonsági berendezést írnak elő, nemcsak kötelező közlekedési szabálynak, hanem balesetelhárító óvórendszabálynak, illetve óvóintézkedésnek is minősülnek, amelyeknek — gondatlanságból való — megszegése kimeríti az úgynevezett minősített gondatlanság fogalmát (P. II.).

152. Alkotmányunk védi a házasság és család intézményét, és ezt a védelmet érvényesíti a házasságról, családról, valamint a gyámságról szóló 1952 : IV. tv. Ez a törvény még nem lépett életbe, de magátólértetődően a régi törvény alkalmazásánál is az új törvény szellemét kell iránymutatóul tekinteni. Ennek a törvénynek pedig nem az a célja, hogy a házasságok könnyelmű felbontását elősegítse, hanem ellenkezőleg, hogy a házasságot fokozottabban védje; csak komoly és alapos ok esetén teszi lehetővé a házassági kötelék felbontását.

Téves felperesnek az az érvelése, hogy mivel a házasságból gyermek nem származott, ez már önmagában is alapos ok a házasság felbontására. A törvény szerint a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni annak elbírálásánál, hogy komoly és alapos ok van-e a házasság felbontására. Ebből azonban nem következik, hogy ha gyermek nincs, akkor a házasságot fel kell bontani, mert ebben az esetben is érvényesül az a szabály, hogy könnyelműen, alapos ok nélkül bontani nem lehet (P. VI.).

153. A házasság felbontására vonatkozó közös akaratnak az eljárás jogerős befejezéséig fenn kell állnia. Mindaddig, amíg az eljárás jogerősen befejezve nincs, a házastársak bármelyike visszaléphet a közös megegyezéstől és ezt nem is kell külön indokolnia.

Ez a jogi állásfoglalás felel meg a még hatályba nem lépett 1952. évi IV. törvény alapelvének, valamint a Pp. 666. §-ában foglaltaknak is.

A hivatkozott, még hatályba nem lépett törvény újjáalakult társadalmi viszonyainknak, dolgozó népünk erkölcsi és jogi felfogásának megfelelően a házasság felbontását csak komoly és alapos ok fennforgása esetén engedi meg. Ilyen komoly és alapos ok pedig — amely az I. alatt idézett jogszabály szerint a házasság felbontásának alapjaként figyelembevehető volna — nem foroghat fenn akkor, ha a házasfelek egyike a megegyezéstől az ítélet jogerőre emelkedése előtt visszalép és a házasság további fenntartását kívánja. Ez az álláspont felel meg az új törvény alapelveinek, amely a házasság intézményének megerősítésére és a család szilárdítására irányul.

A Pp. 666. §-át illetően pedig a Legfelsőbb Bíróság azt emeli ki, hogy a házassági perek sajátossága az, hogy a felperes az ítélet jogerőre emelkedéséig az eljárás bármely szakában a pertől az ellenfél beleegyezése nélkül is elállhat. A házasságnak közös megegyezéssel való felbontása iránt az eljárást mindkét fél indíthatja meg. Bármelyik házasfélnek az eljárás folyamán történt visszalépése lényegében olyan hatályú, mint a pertől való elállás; anyagi jogilag annál lényegesen többet is jelent, mert visszalépés esetén maga az alapul szolgáló bontó ok (a közös megegyezés) is megszűnik (P. VI.).

154. A házasság intézményének komolyságával össze nem egyeztethető az, hogy a házastársak a házasság felbontását illetően egyidejűleg különböző perekkel kísérletezzenek. Amennyiben a házasság felbontására valamelyik házastársnak alapos oka van, a házasság felbontását arra alapítva kérje. A már megindult perben a közös megegyezésre való áttérésből tehát szükségképpen a félnek arra az állásfoglalására kell következtetést vonni, hogy azt a bontó okot, amelyre a Ht. 80. §-a szerinti keresetét alapította, többé nem kívánja érvényesíteni.

Ezért, mivel a felperes a Ht. 80. §-a alapján indított per tárgyalása során két ízben is hozzájárult a közös megegyezéssel való bontáshoz, a Legfelsőbb Bíróság a felperes által a Ht. 80. §-ára alapított pert megszüntette (P. VI.).

155. Alaptalanul hivatkozik a felperes arra, hogy férji önérzetében

való megalázkodás lett volna az, ha ő az alpereshez közeledett volna. Ennek a házastársi kötelességnek a teljesítése nem jelent megalázkodást olyan társadalomban, ahol a felek a házasságban is teljesen egyenjogúak. A családban a kölcsönös tisztelet és szeretetteljes megbecsülés mindkét házastársnak egyaránt kötelessége. A fölérendeltségre utaló férji önérzet hangoztatásának nincs létjogosultsága.

A felperes a házasság megkötése után külön családalapítás helyett az alperest családtagként a szülei házába vitte, ahol velük közös háztartásban éltek. Ez azonban nem jelenthetett az alperesre nézve a felperes szülei iránti teljes megalázkodást. A felperesnek kellett volna odahatni, hogy házasságkötésük után is a család egymás megbecsülésével egyetértésben éljen.

Ez felelt volna meg a család igazi hivatásának s a házasságról, a családról alkotott 1952. évi IV. törvény irányának is.

Ez a törvény ugyan még nincs hatályban, azonban szellemének máris át kell hatnia a családi életet. Ennek a szemlélete szerint a család a társadalomban szilárd közösség, amelyet komoly, alapos ok nélkül megbontani nem lehet. Hivatásának pedig akkor felel meg kellően, ha tagjai az együttélés szabályainak megfelelően békességben, egyetértésben élnek és különösen a házastársak egymás iránt azt a szeretetteljes, őszinte tiszta érzést igyekeznek táplálni és fenntartani, ami őket a családalapításra összehozta. Csak így lehetnek igazán hasznos tagjai a társadalomnak, mely joggal elvárhatja, hogy egymás iránti kötelességeiket is az egyetemes érdekekkel összhangban teljesítsék és mindenki tartózkodjék attól, hogy családközösségüket könnyelműen megbontsa.

Komoly, alapos ok nélkül tehát a házasságot felbontani nem lehet (P. I.).

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 6. száma.

»A nagy győzelmek könyve« című vezércikk (1—10. o.) Sztálinnak »A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról« című művével foglalkozik, a könyv megjelenésének 10. évfordulója alkalmából. Sztálin elvtárs ebben a munkájában a marxista-leninista elméletet új, magasabb fokra emelte és felbecsülhetetlen értékű tanításokkal gazdagította a szovjet hazafiságról, a népek barátságáról, a háborús stratégiáról és taktikáról, a világbékéről és a haditudományról.

A Nagy Honvédő Háború után óriási feladatok állottak a szovjet nép előtt. Az országot újjá kellett építeni, kidolgozni a háborúutáni időszak stratégiáját. Sztálin elvtárs zseniális munkája lehetővé teszi azt, hogy a szovjet nép ezeket a hatalmas feladatokat sikeresen meg is oldja.

A. G. Lasin »A szovjet állam kulturális nevelő tevékenységéről a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet viszonyai között« (11—19. o.) című cikkében arról a hatalmas munkáról ír, melyet a szovjet állam fennállása során ezen a téren végzett. A burzsoa állam a tömegek nevelésének funkcióját nem végezte és nem is végezhette. Csak a szocialista állam képes arra, hogy a nép műveltségének színvonalát emelje és hozzájáruljon a dolgozók politikai neveléséhez. A szovjet állam már fejlődésének első szakaszában is foglalkozott a kulturális nevelés kérdéseivel, noha fő funkciói ekkor az ország külső védelme és a megdöntött osztályok ellenállásának elnyomása volt. Ebben a korszakban a szovjet állam tevékenysége kulturális téren a marxizmus-leninizmus klasszikus műveinek kiadására és az általánosan kötelező elemi oktatás bevezetésére szorítkozott. Ennek a munkának óriási eredménye az analfabétizmus felszámolása volt.

A szovjet állam fejlődésének második szakaszában a kulturális nevelő tevékenység még jobban előtérbe lépett. A párt vezetése alatt megvalósult az általános oktatás bevezetése négyosztályos iskola keretében, létrejött és megerősödött az új szovjet értelmiség. Egyre növekszik a tudományos intézmények és a tudományos dolgozók száma.

A nép kulturális erőinek soha nem látott növekedése a Szovjetuniót alkotó nemzetek nemzeti kultúrájának felvirágozását is maga után

MOST JELENT MEG!

A HATÁLYOS ANYAGI BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOK HIVATALOS ÖSSZEÁLLÍTÁSA

KÖZZÉTESZI AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTÉRIUM

LEZÁRATOTT 1952 AUGUSZTUS 31-ÉN

316 oldal
Ára: 12.— Ft

JOGI ÉS ÁLLAMIGAZGATÁSI KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ KIADÁSA

vonta. A Szovjetunió valamennyi népénél megszületett a nemzeti értelmiség, széles körben kifejlődött a tudomány, irodalom és művészet. A kulturális nevelő tevékenység tapasztalatait a népi demokratikus országok is felhasználják a dolgozók kulturális felemeléséért vívott harcukban. Ez a kultúra elősegíti a világ összes haladó emberének összefogását a világbéke és a demokrácia győzelmének érdekében.

C. A. Jampolszkaja: »Az állami ellenőrzés szerepéről a szovjet állam alkotó módon szervező tevékenységében« (20—27. o.) című cikkében a szovjet állam működésének egyik alapvető elvével — az állami ellenőrzéssel foglalkozik. A felépítmény — mint Sztálin elvtárs bebizonyította — miután létrejön, hatalmas erővé válik, amely cselekvően hozzájárul alapjának kialakulásához és megerősödéséhez. A szovjet államnak a maga alapjára gyakorolt hatása szervező tevékenységében is megnyilvánul. A szervező munka kérdései különösen a szovjet állam második fejlődési szakaszában kerültek előtérbe. A szervező munka hatásosságát az állami ellenőrzés széleskörű hálózata biztosítja.

Az ellenőrzés kiterjed az állami, szövetkezeti, társadalmi szervezetek, vállalatok és intézmények egész tevékenységére, a kormányhatározatok és rendeletek végrehajtásának felülvizsgálatára, végül javaslatok előterjesztésére az állami költségvetéssel kapcsolatban. A feladatok fontossága az ellenőrzési dolgozókra nagy felelősséget ró, erkölcsi és politikai feddhetetlenséget követel meg tőlük. Sztálin elvtárs már 1920-ban hangsúlyozta, hogy »a munkásparaszt inspekció munkatársainak tisztáknak, kifogástalanoknak és a maguk igazában kíméletleneknek kell lenniök.« Az állami ellenőrzés szerveinek munkáját elsősorban a hatékonyság jellemzi. Csak ez biztosíthatja, hogy az ellenőrzés tapasztalatainak felhasználásával valóban meg lehessen javítani a különböző szervek és intézmények munkáját.

Az állami ellenőrzési szervek óriási munkát végeznek a sztálini korszak építkezéseinek, a sztálini természetátalakító terveknek végrehajtása során. A munkálatok minden részletének felülvizsgálása teszi lehetővé, hogy a kommunizmus nagy építkezéseit sikeresen meg lehessen valósítani.

Az ellenőrzési szervek jogköre igen kiterjedt. Bármelyik szervnél, bármikor ellenőrzést tarthatnak, ezzel kapcsolatban megszemlélhetik a szolgálati helyiségeket, raktárakat és egyéb épületeket, kötelező utasításokat adhatnak ki, sőt fegyelmi büntetéseket is kiszabhatnak a kormányhatározatok megsértőire. Ezeknek a jogoknak az összessége teszi lehetővé, hogy az állami ellenőrzési szervek megoldhassák az előttük álló hatalmas feladatokat.

F. M. Burlackij: »Dobroljubov politikai és jogi nézetei« című cikkét (28—37. o.) fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

D. M. Genkin: »A szovjet polgári jog tudományának néhány kérdése« (38—51. o.) című cikkét a Jogtudományi Közlöny e számának melléklete: a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény fordításban — teljes terjedelemben — közli.

D. L. Zlatopolszkij: »A békeharc az európai népi demokratikus államokban« (52—57. o.) című cikkében azt a harcot ismerteti, amely minden szocialista államra jellemző: a békéért való küzdelmet. A cikk írója hivatkozik a Szovjetunió békepolitikájára, amely fennállásától kezdve egész tevékenységében megnyilvánult és amely szöges ellentétben áll az imperialista államok háborús uszító politikájával. A békeharchoz csatlakoztak és azt minden erejükkel támogatják az Európa keleti részén létrejött népi demokratikus államok, amelyek kommunista pártjaik vezetésével a szocializmust építik. Ezeknek az országoknak a dolgozói napról napra jobban meggyőződnek arról, hogy a világbékét csak szívós és kemény harccal lehet kivívni, s hogy ebben a harcban egyre növekednek a béke erői.

D. N. Artamonov: »A háborús helyzetről az imperialista államokban« (58—66. o.) című cikkében arra a sztálini megállapításra hivatkozik, mely szerint minden kizsákmányoló állam tevékenysége a belső és külső elnyomás funkcióinak gyakorlásából áll. Ez az elnyomó funkció kifelé a háborúk előkészítése és azoknak kirobbantása politikájában nyilvánul meg. Különösen érezhető ez a tendencia a fő kapitalista államok, az USA, Anglia és Franciaország mai helyzetében. A cikk írója felsorolja azokat az intézkedéseket és törvényeket, amelyek az említett államokban a haladó erők ellen irányulnak és a hadikészülődés elősegítését célozzák. Megállapítja azonban, hogy a háború kirobbantását a világ dolgozó tömegei meg tudják és meg is fogják akadályozni.

»A tudományos élet krónikája« c. rovatban *F. Hlisztov* és *A. Medvegyev* cikkét találjuk a helyi szovjetek végrehajtó bizottsága szervező-irányító osztályának tevékenységéről (67—72. o.), továbbá *Ja. V. Grobovenko* ismertetését a Bolgár Népköztársaság új büntető eljárási törvénykönyvéről (73—76. o.).

A *»Könyvismertetések«* című rovatban közli a folyóirat *Grave* és *Pergament* bírálatát *Szverdlov »Szovjet családjog«* című könyvéről (77—81. o.). *Petrov* ismerteti *Sztugyenyikin, Vlaszov* és *Jevtyihijev »Szovjet államigazgatási jog«* című munkáját (81—84. o.). Tartalmazza még a rovat *Panaszjanc* bírálatát a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének V. kongresszusát ismertető műről (85—88. o.), végül *Morozov* ismerteti a *»Fajirtással vádoljuk!«* című könyvet (89—93. o.).

Minden haladószellemű magyar jogász tagja a Magyar Jogász Szövetségnek

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség és a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztályának 1952/53. évi szovjetjogi tanfolyamai.

A Magyar Jogász Szövetség és a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya az Állam- és Jogtudományi Intézet bevonásával az 1952—53. évben is megrendezi szovjetjogi tanfolyamát.

Az eddigi tapasztalatok alapján — a megjelent szovjetjogi irodalom felhasználásával — a szovjet jog elmélyített tanulmányozását kívánjuk lehetővé tenni.

Ennek megfelelően a szovjet polgári jogból és a szovjet büntetőjogból kétéves (4 féléves) tanfolyamot, a szovjet állam- és államigazgatási jogból háromféléves és a szovjet kolhoz- és földjogból egyféléves tanfolyamot indítunk. A fenti oktatási tervből az 1952—53. oktatási évben a szovjet polgári jog I. részét, a szovjet büntetőjog I. részét, az 1952—53. oktatási év első felében a szovjet kolhoz- és földjog tanfolyamát valósítjuk meg, míg a szovjet állam- és államigazgatási jog tanfolyamát az 1952—53. oktatási év második felében kezdjük meg.

A szovjet polgári jog és büntetőjog tanfolyamát az eljárási jog alapelveinek ismertetésével kezdjük.

Az egyes tanfolyamok során havonta egy-egy előadást tartunk, *szerdai napokon este 7 órai kezdettel a Jogászház* Landler-termében (V., Szemere-u. 10. II. em.). Az előadás az adott hónapra kijelölt anyag elvi kérdéseit öleli fel. A hallgatók a kijelölt irodalmi anyagot tanulmányozzák, melyet az előadást két héttel követő konzultáción dolgoznak fel. Az egyes előadások időpontját alább közöljük. A nem nagylétszámú konzultációs csoportok beosztásáról a jelentkezések után értesítjük a kartársakat.

Az előadások és konzultációk látogatását ellenőrizzük.

Az oktatás célja az anyag alaposabb tanulmányozása, ezért célszerűnek tartjuk, ha a kartársak csak egy-egy tanfolyamra jelentkeznek.

Az egészéves tanfolyamok díja 20—20 Ft, a félévesé 10 Ft.

A MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG ELŐADÁSAI

I. tanfolyam

Szovjet polgári jog és eljárás

Október 15. A szovjet polgári eljárás alapelvei. Előadó: Névai László, egyetemi tanár.

November 12. A szovjet polgári jog fejlődése Sztálin elvtársnak az alapról és felépítményről szóló tanításai tükrében. Előadó: Pap Tibor, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa.

December 3. Jogi személyek a szovjet polgári jogban. Előadó: Révai Tibor, az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának főtitkára.

Január 7. Az ügyletek alakszerűségei, érvénytelenségük és az érvénytelenség következményei a szovjet polgári jogban. Előadó: Benkő Gyula, Legfelsőbb Bírósági bíró.

Február 4. Az állami szocialista tulajdonjog szerepe és jelentősége a szovjet szocialista társadalomban. Előadó: Móra Mihály, a jogi tudományok kandidátusa, egyetemi tanár.

Március 4. A szövetkezeti-kolhoz szocialista tulajdonjog, valamint a személyi tulajdonjog kérdései a szovjet polgári jogban. Előadó: Világhy Miklós, egyetemi tanszékvezető.

Április 1. A szerződések szerepe és jelentősége a szocialista tervgazdálkodásban. Előadó: Nizsalovszky Endre akadémiai lev. tag, egyetemi tanár.

Május 6. Kötelmek reális teljesítésének elve. Előadó: Aczél György, az élelmiszeripari minisztérium titkárságának vezetője.

Június 3. A kötelmek biztosításának módjai a szovjet polgári jogban. Előadó: Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa, egyetemi tanár.

II. tanfolyam

Szovjet büntetőjog és eljárás

Október 22. A szovjet büntetőeljárás alapelvei. Előadó: Móra Mihály, a jogi tudományok kandidátusa, egyetemi tanár.

November 19. A szovjet büntetőjog története. Előadó: Olti Vilmos, a Budapesti Megyei Bíróság tanácsvezetője.

December 10. A bűncselekmény fogalma a szovjet büntetőjogban. Előadó: Schultheisz Emil, a jogtudományok kandidátusa, egyetemi tanár.

Január 14. A beszámíthatóság kérdése a szovjet büntetőjogban. Előadó: Kéri József, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa.

Február 11. A felelősség kérdése a szovjet büntetőjogban. Előadó: Kádár Miklós, egyetemi tanár.

Március 11. A cselekmény társadalmi veszélyességét kizáró körülmények. Előadó: Bolgár György, a budapesti 1. sz. Ügyvédi Munkaközösség tagja.

Április 9. A bűnös tevékenység kifejtésének fokozatai. — Előadó: Losonczy István, egyetemi tanár.

Május 13. A bűnszövetség kérdése a szovjet büntetőjogban. Előadó: Timár István, igazságügyminisztériumi főosztályvezető.

Június 10. A büntetés kiszabása a szovjet büntetőjogban. Előadó: Schultheisz Emil, a jogtudományok kandidátusa, egyet. tanár.

III. tanfolyam

Szovjet kolhoz- és földjog

Október 29. A szovjet földjog főkérdései. Előadó: Martos Pál, a SZÖVOSZ jogügyi osztályának vezetője.

November 26. A kolhozok állami irányítása és belső igazgatása. Előadó: Földes Iván, a földművelésügyi minisztérium központi titkárságának vezetője.

December 17. A gép- és traktorállomások szerepe a kolhoz-gazdálkodásban. A gépállomási szerződés. Előadó: Tury Sándor Kornél, egyetemi tanár, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa.

Január 21. A jövedelemelosztás elvei és jogi formái a kolhozokban. A munkaegység szerepe a kolhoztermelésben. Előadó: Farkas József, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa.

* * *

A Magyar Jogász Szövetség a Magyar-Szovjet Társasággal együttesen az 1952—53-as oktatási évadban is megszervezi orosz nyelvtanfolyamait kezdő-, haladó és jogi fordítói fokon a Magyar Jogász Szövetség Klubjában (V., Szemere-u. 8. fsz.).

A tanfolyamok október 15-én indulnak.

A meghirdetett tanfolyamokra jelentkezni lehet a Magyar Jogász Szövetség oktatási osztályán (V., Szemere-utca 10., fsz. 4.).

Claude Dennery párizsi ügyvéd előadása a Magyar Jogász Szövetségben.

A Magyar Jogász Szövetség rendezésében szeptember 9-én Claude Dennery párisi ügyvéd a Jogászház dísztermében »*Tapasztalataim a francia, amerikai és görög igazságszolgáltatásról*« címmel előadást tartott.

Claude Dennery beszámolt az amerikai »*Tizenegyek*« peréről, a Beloiannisz-perről, amelyben védőként ő maga is szerepelt.

Befejezésül ismertette a francia igazságszolgáltatás mai helyzetét, majd Jacques Duclos és André Stil ügyével kapcsolatban rámutatott arra, hogy a béketábor harca milyen hatalmas eredményeket képes elérni. Kifejtette, hogy Jacques Duclos és André Stil kiszabadulása a legjobb példa arra, hogy a béke hívei képesek elleszegülni a burzsoázia jogtipró törekvéseinek.

Az előadás részletes ismertetésére lapunkban visszatérünk.

André Wurmser előadása a Magyar Jogász Szövetségben.

Szeptember 20-án a Magyar Jogász Szövetség előadást rendezett, melynek keretében André Wurmser a Ce Soir és a Les Lettres Françaises főszerkesztője beszámolt a Jouvenel-perről.

Csehszlovák jogászküldöttség látogatása a Magyar Jogász Szövetségben.

Rudolf Strechaj, szlovák igazságügyi megbízott vezetésével 4 tagú csehszlovák jogászküldöttség érkezett hazánkba. A küldöttség tagjai Vaclav Alos, legfőbb államügyészi helyettes, Jozef Eliás és Theodor Donner igazságügyminisztériumi osztályvezetők. A küldöttség tiszteletére a Magyar Jogász Szövetség szeptember 25-én fogadást rendezett.

A fogadáson a magyar jogászok nevében Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára üdvözölte a csehszlovák vendégeket, majd a fogadáson részt vett magyar jogászok tettek fel kérdéseket a küldöttséghez.

A küldöttség nevében Jozef Eliás csehszlovák igazságügyminisztériumi osztályvezető részletesen válaszolt a feltett kérdésekre, majd Rudolf Strechaj szlovák igazságügyi megbízott foglalta össze a megbeszélés anyagát. Az ügyvédség átszervezésével kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy a csehszlovák ügyvédség igen jelentős helyet kapott a társadalomban. Természetesen meg kell szüntetni az ügyvédségen belül mindazt, ami a multban egészségtelen volt. Az ügyvédségnek elsőrendű feladata, hogy segítse a bíróságot és ügyészséget az anyagi igazság kiderítésében. A csehszlovák népnek számos kedvezőtlen tapasztalata volt az ügyvédekről, tehát elsőrendű feladat, hogy a dolgozók az ügyvédben dolgozó társukat lássák, aki ennek az anyagi igazságnak a kiderítését mozdítja elő. Lényegében ez az igyekezetük már eredményekkel is járt és a dolgozók nagyobb bizalommal fordulnak az ügyvédi munkaközösségekhez. Az ügyvédi kar új megszervezése folytán el kell jutni oda, hogy az ügyvédség megoldja magasabb feladatát, azaz védje a szocializmus építésében részt vevő becsületes dolgozókat igazságos ügyükben. Az ügyvédek oktatásban vesznek részt, tanulják a Szovjetunió Kommunista Pártjának történetét, rendszeresen képezik tovább magukat szakmailag. Ennek az oktatásnak a célja, hogy az ügyvédekből olyan embereket neveljenek, akik szoros kapcsolatban állnak a néppel és maguk is részesei a szocializmus építésének. Minden ügyvéd örömmel bocsátja rendelkezésre teljes erejét a szocialista haza felépítésére.

Felmerült az a kérdés a megbeszélés során, hogy mit tettek a rájuk maradt régi törvényekkel. Az új büntetőtörvénykönyv és polgári törvénykönyv lehetővé teszi a régiek kiszorítását. Természetes, hogy az elmult rövid néhány év alatt nem tudtak mindent gyökeresen megváltoztatni, azonban elég gyorsan és fokozatosan számolják fel a régi maradványokat. Persze éppen ennél a kérdésnél nem szabad megfeledkezni arról, hogy az igazságügyi tárca 1948 februárjáig, a győzelmes fordulatig, az ellenség kezében volt. Cseh földön a nemzeti szocialista népellenes párt működött, míg Szlovákiában az ugyancsak reakciós úgynevezett demokrata párt volt az, akik őrködtek, hogy a tőkések, kapitalisták sérelmet ne szenvedjenek. Ezekkel azonban már leszámoltak és a maradványokat is felszámolják. Ami azt a kérdést illeti, hogy milyen módon terjesztik a szovjet irodalmat és a szovjet törvénykezés tapasztalatait, a kérdést inkább úgy kellene megfogalmazni, hogyan használják ki azokat a felbecsülhetetlen vívmányokat, amelyeket a szovjet tapasztalatok mutatnak és hogyan igyekszenek ezeket a saját, konkrét viszonyaikra felhasználni. A válasz az, hogy nincs egyetlen törvényjavaslat sem, amelynek elkészítésénél fel ne használnák azokat a felmérhetetlen tanulságokat, amelyeket a szovjet tapasztalatok nyujtanak.

Ami a büntetőjogi kérdéseket illeti, a bűncselekmények megítélésénél a tettes személyi körülményeit is vizsgálják. Az ügyészek, akiknek munkáját a legfőbb államügyész ellenőrzi, megtanulták már megkülönböztetni a dolgozók tudatlanságból elkövetett bűncselekményét és elhatárolni azoktól a bűncselekményektől, amelyeket az ellenség tudatosan követett el.

A házassági bontóperekre vonatkozó kérdést illetően — folytatta Strechaj elvtárs — a bíróságok előtt egy fő szempont lebeg: a családi élet megszilárdítása. Természetesen azokban az esetekben, ahol a házasság oly nagy mértékben feldúlt, hogy nem lehet komoly remény a házassági életközösség helyreállítására, fel kell bontani a házasságot, azonban mindig ügyelni kell arra, hogy a kiskorú gyermekek érdekei kárt ne szenvedjenek. Egyedül a bíróságra bízta a törvény annak megállapítását, hogy vannak-e fontos okok a házasság felbontására. A bontásnál mérlegeli a bíróság a gyermekek érdekeit is, mégpedig nemcsak az anyagi érdekek előtérbe helyezésével, hanem annak szempontjából, hogy a gyermek szocialista szellemű nevelése biztosítottnak látszik-e. A bíróság nem mondja ki tehát a válást addig, amíg a gyámhatóság a gyermek tartását el nem rendezi.

Arra a kérdésre, hogy az Állam- és Jogtudományi Intézet milyen munkát végez, válaszában megálla-

pította, hogy a fő feladata a tudományos munka. Vannak már tudományos dolgozóik szép számmal, akik megfelelő színvonalat értek el és ezek sorai évről évre szaporodnak.

Arra a kérdésre, hogy milyen az érdeklődés a dolgozók körében azok iránt az előadások iránt, amelyeket az igazságügyi apparátus, vagy a Jogász Szövetség rendez, elmondotta, hogy az érdeklődés igen nagy, az egyetem aulája az általuk rendezett előadások mindegyikén zsúfolva van. A legutóbbi két hónapban Szlovákiában ezeket az előadásokat 26.700 hallgató látogatta.

Az egyetem jogi karára vonatkozólag megállapította, hogy az még nem felel ugyan meg az összes követelményeknek, azonban rendszeresen javul a helyzet és az igazságügyi tárca fokozott figyelmet fordít a fakultásra, mert tudatában van annak, hogy biztosítani kell a jogász utánpótlást és döntő fontosságú, hogy ezek a fiatalok újtípusú jogászokká nevelődjenek.

Strechaj elvtárs összefoglalóját a következőképpen fejezte be: »Nem vitás, hogy az a kérdés áll előttünk, hogy milyen módon segíthetjük még hatékonyabban a világbéke táborát, a békéért folytatott harcot. Már régen lehulltak azok a gátak — mondotta Rudolf Strechaj —, amik Csehszlovákiát és Magyarországot egymástól elválasztották. Mindkét ország élén olyan megbízható vezető van, aki egész életén át folytatott munkájával bebizonyította a nép iránti szeretetét, a mindannyiunk által szeretett Rákosi elvtárs és Gottwald elvtárs. A magyar dolgozó értelmiség bizonyára jól ismeri azt a harcot, amelyet a mi nagy pártunk Gottwald elvtárs vezetésével folytat. Ahogy a Szovjetunióban minden szovjet polgár mélyen bízik mindabban, amit a mi példaképünk a Szovjetunió Kommunista Pártja tesz és amit Sztálin elvtárs mond, mert tudja, hogy a szavak mögött mindig tettek vannak, úgy a mi népünk is meggyőződhetett arról, hogy a Magyar Dolgozók Pártja és a Csehszlovák Kommunista Párt a mi dolgozó népünk pártja. Mi levertük a kapitalistákat, sikeresen építjük országainkban az új, a szocialista rendet. Segíteni kell államunkat abban, hogy fel tudja számolni a kapitalizmus még meglévő maradványait és ki lehessen alakítani az egyöntetűséget. Egyik oldalon egy tömegben álljanak szoros összefogásban azok, akiknek szívén saját hazájuk és a béke sorsa fekszik, a másik oldalon pedig kirekesztjük társadalmunkból mindazokat, akiknek az a céljuk, hogy akadályozzák a szocializmus felépítését. Ez a feladata az igazságszolgáltatásnak Magyarországon és Csehszlovákiában egyaránt. Hiszem, hogy mind Csehszlovákiában, mind Magyarországon ennek a feladatnak a jogászság túlnyomó többsége tudatában van. Sztálin elvtárs megemlítette, hogy a szovjet jogszolgáltatás mennyire elősegítette azt a harcot, amelyet a Szovjetunió ellenségei ellen folytatott. A mi munkánk annyival könnyebben teljesíthető, mert kiváló példák állnak előttünk. Merítsünk tehát mind mélyebben a mérhetetlen tapasztalatoknak ebből a kútjából, hogy erőt gyűjtsünk azokhoz a feladatokhoz, amelyek előttünk állanak és amelyeket Pártunk és vezetői, Rákosi és Gottwald elvtársak vezetésével becsülettel és maradéktalanul teljesíteni akarunk«.

—■—

A magyar ügyvédség tiltakozása a Nyugat-Németországban alkalmazott fasiszta módszerek ellen.

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága és a Budapesti Ügyvédi Kamara a következő táviratot intézte dr. Amelunxenhez, a nyugatnémetországi Rheinland-Westfalen állam igazságügyminiszteréhez:

A magyar ügyvédek megdöbbenéssel szereztek tudomást arról, hogy a nyugatnémet szövetséges állam fasiszta rendőrsége dr. Kaul berlini ügyvédet egy órával annak a főtárgyalásnak megtartása előtt, amelyen védői hivatását kellett volna teljesítenie, Lehr belügyminiszter parancsára letartóztatta. Igy akarták meghiúsítani öt fiatal német szabadságharcos védelmét. Ezek az ifjú szabadságharcosok bátran felemelték szavukat az ellen, hogy a német fiatalságot az imperialisták zsoldos hadseregébe sorozzák be és újból vágóhídra vigyék. Most, amikor a hitlerista igazságszolgáltatás nyomdokaiba lépő bonni kormány többhónapos törvénybeütköző fogvatartásuk után rendkívüli bíróság elé állítja a német népnek e hű fiait, a védelemnek minden civilizált államban elismert legelemibb jogaitól is megfosztja őket. A világ minden demokratikus jogásza megdöbbenéssel szerzett tudomást a nemzetközi jogszabályokban és magában a bonni alaptörvényben is ünnepélyesen biztosított szabadságoknak erről az újabb megcsúfolásáról.

A magyar Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága és a Budapesti Ügyvédi Kamara kötelességének tartja, hogy minden magyar ügyvéd nevében tiltakozzék a nagyon is jólismert fasiszta módszereknek napról napra ismétlődő alkalmazása ellen. Követeli, hogy szüntessék meg e pereket, amelyeket azért indítanak a békéért és a szabadságért síkraszálló fiatalemberek ellen, hogy az erőszak és megfélemlítés légkörét terjesszék el Nyugat-Németországban. Követeli, hogy tartsák tiszteletben a védelem szabadságának elvét, amelynek biztosítása a nyugatnémet hatóságoknak nemzetközi kötelessége. Követeli: tegyék lehetővé a német ügyvédek számára, hogy törvényben biztosított védői tisztüket szabadon láthassák el.

Budapest, 1952. szeptember 10.

Budapesti Ügyvédi Kamara

Joannovich Emil s. k.
elnök

Reznyák László s. k. főügyész — Barna Imre s. k. főtitkár

Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága

Kovács István s. k.
elnök

Zarubay Emil s. k. főügyész — Révai Tibor s. k. főtitkár

—■—

Joe Nordmann levele a Magyar Jogász Szövetség főtitkárához.

Joe Nordmann ügyvéd, Jacques Duclos és André Stil védője, a következő levelet intézte Kovács Istvánhoz, a Magyar Jogász Szövetség főtitkárához.

»Kedves Főtitkár Úr és Kedves Barátom!

Mint Jacques Duclos és André Stil védője, köszönetemet fejezem ki a magyar jogászság szolidaritásának kifejezéséért és azért, hogy tiltakoztak Jacques Duclos és André Stil bebörtönzése ellen.

A francia népben erős visszhangot keltett a sok országban egyszerre megindult akció, amely bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy a Jacques Duclos és André Stil kiszabadításáért megindult mozgalom sikerrel járt.

Fogadja Főtitkár Úr, kedves Barátom, őszinte tiszteletem és szívből jövő köszönetem kifejezését.

Párizs, 1952. augusztus 25.

Joe Nordmann
ügyvéd«

ÜGYVÉDSÉG

Jegyzői magánmunkálatok végzésének megszüntetése

A Belügyminiszter 17—241/1952. B. M. (megjelent a Belügyi Közlöny 1952. augusztus 17-i, 45. számában) szám alatt a jegyzői magánmunkálatokról a következő fontos rendelkezést bocsátotta ki:

»A községi jegyzők részére kiadott ügyviteli szabályzat (126.000/1952. B. M. sz. rendelet) lehetővé tette, hogy a jegyzők megyei szabályrendeletekben meghatározott mértékű díjak fejében magánmunkálatokat végezzenek a lakosság részére. A szocialista államigazgatással összeférhetetlen, hogy a Végrehajtó Bizottság hivatali szervezetének beosztottai külön díjfizetés ellenében magánmunkálatokat végezzenek. Éppen ezért úgynevezett magánmunkálatokat, különösen telekkönyvi eljárásokkal kapcsolatos iratokat, adásvételi szerződéseket, továbbá a bíróságok és államigazgatási szervek határozata elleni fellebbezéseket a Végrehajtóbizottságok hivatali dolgozói ne készítsenek. Az ilyen kívánsággal fellépőket a járásbíróságok mellett működő közjegyzőhöz vagy ügyvédi munkaközösségekhez irányítsák.

A Végrehajtóbizottságokhoz forduló dolgozók részére — a V. B. feladatkörébe nem tartozó ügyeik intézéséhez is — nyujtsanak a Végrehajtóbizottságok hivatali szervezetének beosztottai segítséget és a dolgozók kérelmére ellenszolgáltatás nélkül méltányosság esetében végezzék el egyes kérvények írását, űrlapok kiállítását és (például testi fogyatékosság esetén) magánlevelek elkészítését is.

Jelen utasításomban foglaltak nem érintik az államigazgatás szervei, valamint a felügyeletük alá tartozó hivatalok, intézetek által kiállított iratokért — a fennálló hatályos jogszabályokban meghatározott mértékű — illetékek lerovását.

Jelen utasításomban foglaltakat a Végrehajtóbizottságok elnökei hozzák beosztottjaik tudomására, a felsőbb Végrehajtóbizottságok annak maradéktalan betartását ellenőrizzék.

Jelen utasításommal a 126.000/1952. B. M. számú rendelet VII. fejezetében, valamint a községi és körjegyzői magánmunkálatokról szóló szabályrendeletekben megállapított díjak mértéke tárgyában készült 54.200/1943. B. M. számú rendeletben és az azt kiegészítő rendeletekben foglaltak hatályukat vesztik.«

Az ügyvédség évtizedek óta ostromolta a jegyzői magánmunkálatokat és közérdekre való hivatkozással kérte annak megszüntetését. A hivatalos formában végzett ilyen magánmunkálatok úgy az igazságszolgáltatás, mint a közigazgatás érdekeit sértették. A szocialista államigazgatás ezzel a lépéssel nagyon elősegítette az igazságszolgáltatás színvonalának emelését. Külön megtiszteltetés az ügyvédség részére a rendeletnek az az intézkedése, hogy a hatóságok a feleket ügyvédi munkaközösségekhez irányítsák. Az ügyvédség új formájának megbecsülése ez a rendelet és a munkaközösségek azzal fogják megmutatni, hogy méltók a bizalomra, hogy a dolgozók igényeit fokozott gondossággal és szakértelemmel elégítik ki.

Az ügyvédi munkafegyelem

Az ügyvédi munkaközösségek számának szaporodásával olyan tünetek jelentkeztek, amelyek arra vallanak, hogy a munkaközösségi tagok között akadtak olyanok, akik hiányos elméleti tudásuk és fegyelmezetlenségük miatt nem tudtak beleilleszkedni a közösségi gondolatba. A munkaközösségek működésének egyik előnye, hogy az ilyen esetek — amikor a megelőzés nem sikerült — a hatásos ellenőrzés folytán tudomásra jutnak. Minthogy közérdekű az, hogy a kartársak ismerjék az ilyen eseteket, az alábbiakban munkaközösségi eseteket — de ezzel kapcsolatban egyéb, a munkafegyelem körébe tartozó fegyelmi ügyeket is ismertetünk.

Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának igazgatási fellebbviteli tanácsa 1952. Üt. 4041. szám alatt dr. Szigritz György budapesti ügyvéd ügyében az elsőfokon meghozott azon határozatot, amely nevezettet a munkaközösségből kizárta, — a következő indokolással hagyta helyben:

Az igazgatási fellebbviteli tanács az Ügyvédi Kamara határozatának helyes indokait magáévá teszi és a következőkkel egészíti ki:

Az ügyvédi munkaközösségek hazánk haladószellemű, a szocializmus építésében a maguk munkaterületén tevékenyen részt venni kívánó ügyvédeinek önkéntes elhatározásából jöttek létre. Feladatuk az, hogy a Szovjetunió élenjáró ügyvédi konzultációinak példájára tevékenyen közreműködjenek a szocialista jogalkotásban és jogalkalmazásban, bíróságainknak és hatóságainknak segítségére legyenek az igazság felderítésében és dolgozóink részére lelkiismeretes és szakszerű jogsegélyt nyujtsanak.

Az elbírálás tárgyát képező esetben tehát azt kellett vizsgálni, alkalmas-e arra a fellebbező, hogy mint munkaközösségi tag ezt a feladatot maradéktalanul megvalósíthassa.

A Budapesti Ügyvédi Kamara határozata helyesen foglalta el azt az álláspontot, hogy a fellebbező ügyvéd elbírálás tárgyává tett magatartása súlyosan sérti az ügyvédi munkaközösségek megbecsülését, következésképpen nemhogy elősegítette volna, hanem súlyosan hátráltatta és visszavetette a munkaközösségek célkitűzéseit.

Fellebbező jelenleg tehát Budapesten — ahol azelőtt mint bíró fejtett ki tevékenységet — nem alkalmas arra, hogy munkaközösségben működjék.

Ugyancsak az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának igazgatási fellebbviteli tanácsa dr. Falussy György budapesti ügyvéd ügyében meghozott azon elsőfokú határozatot, amely nevezettet a munkaközösségből kizárta — megváltoztatta és a kizárást mellőzte. A határozat indokolása a következő:

A fellebbviteli tanács megállapítja, hogy dr. Falussy György ellen ugyanezen tényállás miatt a Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bírósága előtt is folyik eljárás, melynek során a fegyelmi bíróság 1952. Fgy. 5.140/4. szám alatt elsőfokon már nem jogerős ítéletet hozott.

Ilyen tényállás mellett az igazgatási fellebbviteli tanács ehelyütt nem foglalkozott részleteiben nevezett ügyvéd cselekvőségével, csupán az képezte elbírálás tárgyát, hogy a sérelmezett magatartás az egyidejűleg folyamatba tett kamarai eljáráson kívül szükségessé teszi-e nevezettnek a munkaközösség tagjai közül igazgatási úton való kizárását.

A fellebbviteli tanács elvi éllel szögezi le, hogy az ügyvédi munkaközösségben tömörült ügyvédek magatartását a legszigorúbb szocialista

erkölcsi követelmények szem előtt tartásával teszi bírálat tárgyává.

A munkaközösségi rendszer az ügyvédi hivatás gyakorlásának az a formája, ahol az ügyvédek egymást ellenőrzik és szigorú szabályzattal küszöbölik ki a mult módszereihez való visszatérés lehetőségeit.

Az eljárás során megállapított tényállásból bár az tűnik ki, hogy az eljárás alá vont ügyvéd magatartása veszélyeztette az ügyvédi munkaközösségek iránti bizalmat és a munkaközösségek szervezésének ügyét, —

azonban a fellebbviteli tanács mégis úgy találta, hogy az elsőfokon hozott határozat megváltoztatandó, mivel az eljárás alá vont ügyvéd cselekvőségének társadalmi veszélyessége, az egész egyénisége, jelleme és magatartása, gondos mérlegelés után nincs olyan súlyú, amely a fegyelmi úton való felelősségre vonáson felül a munkaközösségből igazgatási úton való kizárását tenné szükségessé.

A fenti álláspont kialakításában a tanácsot javító, nevelő célzat vezette és úgy találta, hogy a munkaközösség kereteiben gyakorlatot folytató, eljárás alá vont szempontjából méltánytalan lenne az e téren irányító elvként kitűzött magasabbrendű etikai szempontok első ízben való alkalmazásával a legsúlyosabb igazgatási intézkedést alkalmazni, —

ezért az elsőfokon eljárt Ügyvédi Kamara határozatát megváltoztatta és a felhozott indokokra való nyomatékos utalással a rendelkező rész értelmében határozott.

*

A munkaközösségeken kívül dolgozó ügyvédek munkájának ellenőrzése során is szükségesnek mutatkozott a munkafegyelemnek megjavítása. A fegyelmi bíróságok elé tartozó esetekben az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága a következő nevelőhatású határozatokat hozta:

A Gödöllőn lakó dr. Felszeghy Ernő ügyvéd Budapesten fiókirodát tartott, ebben többek jelenlétében fogadta az ügyfeleket és tárgyalta meg az ügyeket, tényállást nem vett fel és így a félnek sem adott tényállási példányt. A Kamara fegyelmi bírósága az ügyvédség gyakorlásától jogerősen 6 hónapra függesztette fel (1852. Üft. 6059).

Dr. Losonczi Pál sátoraljaújhelyi ügyvéd tiltott határátlépési ügyben védőként járt el. Az ügyet a járásbíróság előállítás folytán tárgyalta le. Az ügyvéd 4500 Ft munkadíjat vett fel és a büntetés felfüggesztése esetére további 2000 Ft-ot vett fel és azt nem fizette vissza annak dacára, hogy a bíróság a kiszabott büntetést nem függesztette fel. A fegyelmi bíróság megállapította a fegyelmi vétséget és kimondotta, hogy az ügyvédi munkadíj minden esetben a végzett munkával, a reá fordított idővel és a szükséges tanulmányokkal arányos legyen. Mihelyt az arány az ügyvéd javára lényegesen módosul, szorgos vizsgálat tárgyává kell tenni, vajjon az aránytalan munkadíj kikötésének indoka helytálló-e. A kérdéses ügyben a vádlottak teljes beismerésben voltak — az előkészítés szüksége vagy lehetősége nem volt meg, — a magas munkadíj kikötése azt a látszatot keltette, hogy a terhelt meg nem engedett eszközök igénybevételétől sem riad vissza, vagy azoknak igénybevétele módjában áll (1952. Üft. 6048.).

Dr. Tóth András csanádi ügyvéd egy nyugalmazott telekkönyvvezető, közismert zugírásznak 14 ízben megbízást adott beadványok elkészítésére, hatóságoknál való eljárásokra és ezekért neki fizetett. A zugírász nyugalmazott bírónak, ügyvédnek adta ki magát és az ügyfeleket azzal biztatta, hogy a hatóságokat személyesen is tájékoztatni fogja és ezzel a megbízókban azt a hitet keltette, hogy a kedvező elintézésre befolyást képes gyakorolni. A fegyelmi bíróság panaszlott ügyvéd cselekményét a társadalomra veszélyesnek minősítette, mert a népi demokrácia ügyvédjének fokozott kötelességérzettel kell érvényt szereznie a szocialista törvényességnek és üldöznie kell minden visszaélést, amely alkalmas államunk hatósági közegeibe vetett bizalom alásásására. A fegyelmi bíróság egy évi és 4 hónapi felfüggesztéssel büntette. (1952. Üft. 6011.)

Közlemények

Lapunk előbbi számában az ügyvédi irodák irattárainak selejtezésére vonatkozó közlemény jelent meg. Az általános rendelkezést a 185/1951. M. T. számú rendelet tartalmazza, amely azonban az ügyvédi irattárakra nem vonatkozik. Az egyes közületi irattárak selejtezésénél olyan rendelkezés volt, hogy a kiselejtezendő iratokat a Munkásmozgalmi Intézet és a Levéltárak Országos Központja vizsgálja felül. Minthogy az ügyvédi irattárak selejtezésénél nyilvánvalóan hasonló szempontok fognak érvényesülni, a megfelelő rendelkezések kibocsátása előtt a kartársak selejtezést ne hajtsanak végre. A rendelet kibocsátása után részletes tájékoztatást fogunk adni.

*

Lapunk júliusi számában megjelent közlemény szerint a Budapesti Ügyvédi Kamara Fegyelmi Bírósága az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlásától felfüggesztette Barinkay Ervin és Várkonyi István budapesti ügyvédeket. Ez a közlemény tévedésen alapul, mert a nevezett ügyvédek felfüggesztését a fegyelmi bíróság megszüntette.

A Budapesti Ügyvédi Kamara augusztus és szeptember havi ügyforgalma

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. augusztus hónapban 29 ügyvédet törölt, munkaképtelenség miatt 5 ügyvédet felfüggesztett. A Kamara fegyelmi bírósága az ügyvédség gyakorlásától jogerősen elmozdította dr. Fodor László és dr. Szőllős Sándor budapesti, Schepácz Gyula váci és dr. Koltai Ernő balassagyarmati ügyvédeket. Az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlásától felfüggesztette dr. Dénes István, dr. Halmos Jenő, dr. Márki Gyula, dr. Mocsányi János budapesti és dr. Vladár Károly nagykőrösi ügyvédeket.

A Budapesti Ügyvédi Kamara fegyelmi bírósága jogerős ítélettel az ügyvédség gyakorlásától elmozdította dr. Nemesszeghy Kálmán, dr. Forgó József és dr. ifj. Dénes István budapesti, dr. Csizmadi János szolnoki és dr. Pápay Pál kisujszállási ügyvédeket. Az ügyvédség gyakorlásától 6 hónapi időtartamra felfüggesztette dr. Bertalan Imre balassagyarmati ügyvédet.

Az Ürt. 147. §-a alapján felfüggesztette: dr. Molnár Gábor, dr. Töttösy Ernő, dr. Fischer Árpád, dr. Gerényi Tibor, dr. Tölgyesy Iván, dr. Heves István, dr. Heves Lajos budapesti, dr. Radnai Ferenc, dr. Radnai László szolnoki és dr. Szőke Bálint komáromi ügyvédeket.

Szerkesztőségünk telefonszáma:
312-795

TARTALOM: A Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa. — *Bacsó Ferenc:* A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. — *Szladits Károly akadémikus:* »Akaratlan szerződés«. — *Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa:* A jogérvényesítés megsegítésének elve. — *Schleiffer Pál:* Elsőfokú eljárás az új Pp-ben. — *Vitányi Béla:* Joghatósági szabályok a magyar-csehszlovák jogsegélyszerződésben. — *Ladányi Ferenc:* A kriminalisztika oktatásának bevezetése egyetemeinken. — *Bokorné Szegő Hanna:* A koreai hadifogolykérdés és az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi jogi felelőssége. — *Szemle:* Sztálin elvtárs beszéde a XIX. Pártkongresszuson. — *Nagy Tibor:* Államkölcsöneink a jogszabályok tükrében. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 6. száma.) — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Ügyvédség.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyüjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: XIX. Съезд Коммунистической Партии Советского Союза. — *Ф. Бачо:* Оффициальный перечень действующих норм материального уголовного права. — *Академик К. Сладич:* «Ненамеренный договор». — *Канд. юрид. наук Ш. Бек:* Принцип способствования осуществлению прав. — *П. Шлайфер:* Производства первой инстанцией в новом ЦИК. — *Б. Витаньи:* Юрисдикционные правила в венгерско-чехословацком договоре об оказании взаимной юридической помощи. — *Ф. Ладаньи:* Введение обучения криминалистике на наших университетах. — *Бокорне Х. Сеге:* Вопрос о корейских военнопленных и международная правовая ответственность Соединенных Штатов Америки. — *Обзор:* Речь товарища Сталина на XIX. съезде Коммунистической Партии Советского Союза. — *Т. Надь:* Наши государственные займы в свете правовых норм. — Из определений Верховного суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и права:* Обзор печати (Советское государство и право № 6. за 1952 год.) — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Адвокатура.* — *Приложения:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: Le dix-neuvième Congrès du Parti Communiste de l'URSS. — *Ferenc Bacsó:* Une composition officielle des règles juridiques matérielles valides du droit pénal. — *Károly Szladits, académicien:* Le «contrat non intentionné». — *Salamon Beck, candidat des sciences juridiques:* Le principe de l'assistance prêtée par le juge aux parties faisant valoir leurs droits. — *Pál Schleiffer:* Le procès de première instance dans la nouvelle procédure civile. — *Béla Vitányi:* Les règles de juridiction dans le traité d'assistance judiciaire mutuelle hungaro-tchécoslovaque. — *Ferenc Ladányi:* L'introduction de l'enseignement de la criminalistique à nos universités. — *Hanna Bokor, née Szegő:* La question des prisonniers de guerre coréens et la responsabilité des États-Unis au point de vue du droit international. — *Revue:* Discours de camarade Stalin au XIXe Congrès du Parti Communiste de l'URSS. — *Tibor Nagy:* Nos dettes d'État et les règles de droit. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo N° 6 de l'année 1952.) — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles du barreau.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: XIX. Parteitag der Kommunistischen Partei der Sowjetunion. — *Ferenc Bacsó:* Eine amtliche Zusammenstellung der geltenden materiellen Strafrechtsnormen. — *Károly Szladits, Akademiker:* Der »ungewollte Vertrag«. — *Salamon Beck, Kandidat der Rechtswissenschaften:* Das Prinzip der richterlichen Mithilfe bei der Geltendmachung von Rechtsansprüchen. — *Pál Schleiffer:* Das erstinstanzliche Verfahren in der neuen ZPO. — *Béla Vitányi:* Gerichtsbarkeitsregeln in dem ungarisch-tschechoslowakischen Rechtshilfeabkommen. — *Ferenc Ladányi:* Einführung des Unterrichtes der Kriminalistik an unseren Universitäten. — *Hanna Bokor, geb. Szegő:* Die koreanische Kriegsgefangenfrage und die völkerrechtliche Verantwortung der Vereinigten Staaten von Amerika. — *Rundschau:* Die Rede des Genossen Stalins an der XIX. Parteitag der Kommunistischen Partei der Sowjetunion. — *Tibor Nagy:* Unsere Staatsanleihen im Spiegel der Rechtsregeln. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Sowjetskoje Gosudarstwo i Prawo No. 6. a. d. J. 1952.) — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilage:* Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: dr. Kádár Miklós.

Szerkesztők: dr. Kálmán György és dr. Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.– Ft. – Egyes szám ára: 8.– Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó mb. vezetője. 528554. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 11. szám Budapest, 1952. november hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

A magyar jogászok üdvözlik a békekongresszust

Mint világszerte, hazánkban is folyik a Béke-Világkongresszus előkészítése. A népi demokráciákban a nagy Szovjetunió példája nyomán az üzemek, bányák, intézmények, hivatalok dolgozóit egyaránt mozgósította a békeharc új szakasza. Hazánkban a közelmultban zajlottak le a harmadik magyar Békekongresszus egész országot mozgósító, harcra lelkesítő eseményei. A napi sajtó, a különféle folyóiratok hírt adnak arról, hogy az imperializmus országaiban is készülnek a dolgozók arra a hatalmas találkozóra, amely december közepén kezdődik Bécsben: a népek Békekongresszusára. A magyar jogászok, a tudomány és a gyakorlat munkásai harcos üdvözletüket küldik a Békekongresszusnak és kifejezik azt az eltökélt szándékukat, hogy még fokozottabb mértékben fogják saját munkaterületükön a békéért folytatott harcból részüket kivenni. A magyar jogászok a szocialista törvényesség útján és a jognak a béke szolgálatába való állítása jelszavával ott menetelnek a sokmilliós létszámú magyar békeharcos között, ott a sokszázmilliós béketábor katonái között.

A történelem folyamán a béke gondolata mögött még sohasem állt olyan szervezett erő, mint amilyent a világ békemozgalom, az egyes országok békeszervezetei, a Béke-Világtanács, a Kongresszus jelentenek. Sztálin elvtárs »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című új, hatalmas művében klasszikus tömörséggel foglalta össze a békemozgalom célját:

»... A mostani békemozgalomnak az a célja, hogy harcba vigye a néptömegeket a béke megvédéséért és az új világháború elhárításáért ...« »A mostani békemozgalom — tanítja Sztálin elvtárs — mint a béke megvédéséért folytatott mozgalom, siker esetén elvezet az adott háború elhárításához, ideiglenes elodázásához, az adott béke ideiglenes fennmaradásához, a kardcsörtető kormány lemondásához és olyan kormánnyal való felváltásához, amely kész ideiglenesen fenntartani a békét.« A Béke-Világkongresszus és annak az egyes nemzetek, közöttük a magyar nemzet körében való előkészítése, olyan nemzetközi helyzetben megy végbe, amelyet az Amerikai Egyesült Államok agresszív politikája, az amerikai-angol imperialista tömb tényleges agressziója jellemeznek. Az amerikai imperializmus kifelé-befelé egyaránt »korunk véreskezű agresszora és a világ zsandára«.

A magyar jogászok a jog eszközével felvették a harcot ez ellen az egyre nyíltabban, egyre leplezetlenebbül támadó, egyre embertelenebb eszközöket alkalmazó népgyilkos politika ellen. Tevékenyen részt vettek a Béke-Világtanács 1952. július 1—6-i rendkívüli ülésszaka határozatainak végrehajtásában, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége határozatainak kialakításában és megvalósításában és erről a munkájukról a Magyar Jogász Szövetség útján számos dokumentumot tettek közzé. A határozatok megvalósításában széles jogásztömegek — a gyakorlat és elmélet munkásai — vettek részt.

A békevilágmozgalom pártonkívüli, demokratikus mozgalom: feladata az, hogy minél szélesebb tömegbázison felépülve eredményesen harcoljon a tartós, szilárd békéért, hogy megvalósítsa a második Béke-Világkongresszus kiáltványának szavait: »A második Béke-Világkongresszus példátlan erővel bizonyította be, hogy az öt földrész emberei, a köztük fennálló felfogásbeli különbség ellenére, meg tudják érteni egymást, el tudják űzni a háború rémét és fenn tudják tartani a békét. Kövessék a kormányok ezeknek az embereknek a példáját, ezzel megmentik a békét«. A békevilágmozgalom nem pacifista ábrándokon épül fel. Reális erőt ad a békemozgalomnak mindenekelőtt az, hogy a Szovjetunió és a béketábor érdekei egyek a világ békéjének ügyével.

Sztálin elvtárs új művében a kapitalista országok közti háború elkerülhetetlensége kérdésében elemzi az adott nemzetközi helyzetet. Rámutat a leninizmus ama törvényszerűségének érvényes voltára a második világháború után keletkezett új nemzetközi helyzetben is, hogy az imperializmus korában megnő a kapitalista országoknak egymás közötti ellentéte és hogy fennáll a kapitalista országok egymás közötti háborújának lehetősége, annak ellenére, hogy a zsandár Amerikai Egyesült Államok a háború erejét a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen akarja fordítani. Ebben a helyzetben nagy jelentősége van a nemzetek függetlenségéért vívott harcnak. A függetlenségért vívott harc zászlaját az SZKP példája nyomán harcoló kommunista és munkáspártok emelik magasra. A függetlenségért vívott harc nyilvánvalóan elvezet ahhoz a megállapításhoz, amelyet Sztálin elvtárs szögez le, tudniillik: »Nem helyesebb-e azt mondani, hogy a kapitalista Anglia, majd nyomában a kapitalista Franciaország végül is kénytelen lesz kitépni magát az Egyesült Államok öleléséből és konfliktusba kerülni vele, hogy biztosítsa magának az önállóságot és persze a busás profitot«. De hasonló a

helyzet a legyőzött imperialista országok tekintetében is. Sztálin elvtárs feltárja, hogy a kapitalista országoknak a piacokért vívott harca és az a vágya, hogy konkurrenseiket megfojtsák, gyakorlatilag erősebbnek bizonyult, mint a kapitalizmus tábora és a szocializmus tábora közötti ellentétek. Annak, hogy ez így van, oka az is, hogy a Szovjetunió elleni háború a kapitalizmus számára veszélyesebb, hiszen a Szovjetunió elleni háborúban a kapitalizmusnak a léte forog kockán. Nagy szerepe van ebben annak, hogy maguk a tőkések sem hisznek a Szovjetunió agresszivitásában, mivel számításba vették a Szovjetunió békés politikáját és tudják, hogy a Szovjetunió nem támadja meg a kapitalista országokat. A Szovjetunió békepolitikája a szocialista állam természetéből következik: a szovjet külpolitika szocialista alapra épül. Az ember ember által való kizsákmányolásának megszüntetésével a szovjet nép kemény harcok eredményeként felszámolta a reakciónak és a támadó politikának minden forrását. Míg a termelőeszközök kapitalista magántulajdona elválaszthatatlan a dolgozók kizsákmányolásától és idegen nemzetek leigázásától, a termelőeszközök köztulajdonán alapuló szocialista társadalom kizárja a kizsákmányolást és következésképpen a más népek leigázására való törekvést is. A szocialista gazdaság nem ismeri a kapitalista termelés ellentmondásait és anarchiáját, tervszerűen és válságmentesen fejlődik és következésképpen nem jelentkeznek olyan belső nehézségek, amelyek a kapitalista országok példájára teret nyitnának háborús kalandpolitika számára. A Szovjetunió békepolitikájának tehát szilárdan megalapozott elméleti alapja van a marxizmus-leninizmusban. Ennek az álláspontja a következő nemzetközi jogi alapelvekben jut kifejezésre:

»1. Az agresszió megtiltásának, az agresszorok megbüntetésének és a fasiszta, fajvédő maradványok kiirtásának alapelve.

2. A népek, nemzetek és államok békés, demokratikus és egyenjogú, a gazdasági és társadalmi-politikai rendszereik közötti különbségektől független együttműködésének alapelve.

3. A népek, nemzetek és államok szuverenitásának és szuverén egyenlőségének alapelve.

4. A népek, nemzetek szabad önrendelkezésének, a gyarmati függő helyzetben lévő országokban élő népek függetlenségének alapelve.

5. A népek, nemzetek és államok bel- és külügyeibe való be nem avatkozás alapelve.

6. Az az alapelv, amely szerint el kell ismerni a legyőzött népeknek azt a jogát, hogy demokratikusan fejlődjenek, teljesen helyreállítják függetlenségüket és demokratikus államot alkossanak.

7. Az egyenjogú szerződések és megegyezések által előírt nemzetközi kötelezettségek pontos teljesítésének alapelve.« (Zujev: A Szovjetunió harca a népek, nemzetek és államok szuverenitásáért. Szovjetjogi Cikkgyűjtemény, II. 24. o. 1951. február.) A szovjet jogtudomány álláspontja szerint a két rendszer békés egymás mellett élése — a mai nemzetközi jog legfőbb alapja.

A békeharc sikerei, eredményei tényekben jutottak kifejezésre világszerte. A háborús gyujtogatók cselszövényei ellen felzúdúló népi tiltakozást a tömegek növekvő békeharcos aktivitása, a béke hívei szervezettségének erősödése kíséri.

A jogászok elsőrendű feladata, hogy ebben a harcban felvegyék a küzdelmet a háborús uszítók »ideológusaival«, »jogász« kiszolgálóival szemben. A reakciós körökhöz tartozó, amerikai érdekeket kiszolgáló úgynevezett jogtudósok előfutárait a wilhelminus Németország és a hitleri náci Németország »jogtudományában« találhatjuk meg. Az imperializmus hajnalán a német imperializmus olyan jogász dicsőítői, mint Treitschke, a háborút a »történelem örök szabad folyásának«, Radbruch »a szívek szabad versenyének« nevezte. Méltó követőjük pl. az angol Carr, aki a szociális igazság érvényesülésének lehetőségét magasztalja a háborúban. Carr egyidőben a német náci Karl Schmidttel tagadja a nemzetek egyenlőségét és önrendelkezési jogát, és a jövő nemzetközi jogközösségét a vezéri elv alapján felépített hierarchikus szervezet formájában képzeli el. Carr nyíltan hirdeti az Egyesült Államoknak e világszervezetben elfoglalt vezetőszerepét és mítosznak nevezi a nemzetek egyenlőségét és önrendelkezési jogát. Carr a második világháború folyamán az Amerikai Egyesült Államok világuralmát hirdető felfogásával élenjárt az amerikai imperializmust kiszolgáló jogász ideológusok között. Valóra váltotta az amerikai reakciós filozófusnak, Garlannak azt a követelését, »hogy manapság rendkívül nagy szükségünk van olyan jogi elméletre, mely megfelel nézeteinknek és tetteinknek«. Ilyen jogi elméleteket szállít az egyes amerikai jogászok és »szociológusok« reakciós köre az amerikai imperialisták számára. A Szovjet állam és jog 1952. évi 5. számában O. V. Bogdanov elvtárs ismerteti az »Amerikai Nemzetközi Jogi Társaság« 1950-ben Washingtonban tartott ülését, illetve az ülésről nyilvánosságra hozott gyorsírói jegyzetet. Egyáltalán nem véletlen természetesen az — írja —, hogy a napirend első pontja a világbiztonság és a regionális egyezmények kérdése volt. Nem szorul magyarázatra, hogy milyen hatalmas jelentőséget tulajdonított az amerikai imperializmus a különböző agresszív blokkok összetalálkozásának. Mint ismeretes, az imperialisták erőfeszítéseket tesznek azirányban, hogy a »nemzetközi bizottságok« rendszere létrehozásának szükségességére való hazug utalásokkal takargassák a háború kirobbantására irányuló véres politikájukat. E »rendszer« központja az imperialista agresszió támadó ökle, az Északatlanti Egyezmény. Az ülés éppen ennek az egyezménynek szentelte a legtöbb figyelmet. Ezzel a kérdéssel foglalkozott néhány beszámoló, melynek vezérfonala a hírhedt amerikai »védelmi vonal« létrehozásának állítólagos szükségességéről szóló elmélet ismétléséből állott. Ezek az amerikai »jogászok« érveket szállítanak ahhoz, hogy miként játssza ki az Egyesült Államok az ENSZ Alapokmányában foglalt elveket és segítettek abban, hogy az ENSZ az amerikai imperialista agresszió eszköze legyen, igyekeztek alátámasztani egy világkormány létrejöttének terrorista elképzelését, a nemzetek szabadságának és függetlenségének megsemmisítésére, gyarmati sorba való süllyesztésére. Az amerikai imperialisták jogász kiszolgálóihoz méltán csatlakoznak olyan jobboldali »szocialisták«, mint H. J. Laski, az angol »munkáspárt« hírhedt ideológusa és mások.

A béke és a háború hívei között a harc a társadalmi élet minden területén folyik, így a tudomány területén is. Mi tudományunkat a béke szolgálatába akarjuk állítani és a béke ügyének teszünk szolgálatot azzal, ha a halálgyárosok »jogtudósainak« elméleteit és elméletecskéit könyörtelen élességgel leplezzük le. Ezzel segít-

ségot nyujtunk a hazájuk szabadságáért, a demokráciáért vívott küzdelemben a haladó jogászoknak is világszerte, de egyúttal egy nagytekintélyű tudomány eszközével segítjük elő széles tömegek számára a békéért folytatott harcban a következetes magatartás kialakítását, a béke ügyének szolgálatát határainkon túl az imperialista országokban is.

Sztálin elvtárs az SZKP XIX. kongresszusán tartott beszédében rámutatott arra, hogy a burzsoázia körében a nemzeti elvnek nyoma sem maradt. »A burzsoázia most dollárokért áruba bocsátja a nemzet jogait és függetlenségét. A nemzeti függetlenség és nemzeti szuverenitás zászlóját félrelökte.« Sztálin elvtárs a kommunista és munkáspártok feladatává tette, hogy a nemzeti függetlenség és a nemzeti jogok zászlaját emeljék magasra. Sztálin elvtársnak ezt az útmutatását a magunk tudományában a kozmopolitizmus elleni következetes harccal kell gyakorlati valósággá váltani, amelyet nemzeti és tudományos életünket irányító nagy pártunk vezetése alatt vívunk meg.

A felszabadulás előtti magyar jogtudomány is bőségesen adott példát arra, hogy miként válik a jog és a jogtudomány a soviniszta háborús uszítás eszközévé. A háború soviniszta magyar dicsőítői között megtaláljuk Concha, Balogh, Ottlik, Illés és mások neveit. A felszabadulás után hosszú ideig uralkodott a jogtudományban az az irányzat, amely a magyar jogtudomány liberális-radikális »hagyományaihoz« akart visszakanyarodni és ennek az iránynak a képviselői a sovinizmus szellemét kozmopolita radikalizmussal akarták felváltani. Ezzel az iránnyal is találkozunk a jogtudomány nyugati területein. Jellegzetes képviselője Kelsen és köre, az Österreichische Zeitschrift für Rechtswissenschaft írógárdája. Ez a lap csak nevében viseli az osztrák címszót, mert valójában amerikai zsoldban áll, és amerikai területen működő munkatársak írják a lap zömét, minden alkalmat megragadva, hogy áltudományos objektivizmussal az Amerikai Egyesült Államok érdekét szolgálják. Ők maguk sem tudnak azonban elzárkózni az elől, hogy rá ne mutassanak arra a reménytelen zűrzavarra, amely a burzsoa jogtudományban, különösen a burzsoa jogtudomány elméletében, például a burzsoa jogfilozófiában uralkodik. A tudományos álobjektivitás hangja ellen hazai vonatkozásban is fel kell lépnünk, ugyanakkor erőlyesen vissza kell vernünk a kozmopolitizmusnak minden lehetséges megnyilvánulását.

Mire támaszkodhatunk ebben a küzdelemben? Mindenekelőtt a szovjet jogtudomány művelőinek következetes harcára a reakciós imperialista elméletek ellen. A nemzetközi jog területén a nemzetközi jog tudományának és a nemzetközi politikának egyaránt mesteri harcosa, Visinszkij elvtárs és más szovjet jogászok példája és működése ad erre számunkra útmutatást. A Szovjet állam és jog minden szána bőséges anyagot, példát nyujt az amerikai-angol imperialisták és jobboldali szocialista csatlósaik elleni következetes, tudományos harcra.

A jogtudományban folytatott elvi harcunk biztos bázisa az, hogy egyre nagyobb mértékben rendelkezünk a marxizmus-leninizmus tudományos módszerével. A fejlődés ebben a vonatkozásban egyre határozottabb, bár egyes területeken a marxizmus-leninizmusnak mint módszernek alkalmazása csak nagyon vontatottan és lassan halad előre. E módszer segítségével tudományunk színvonalát magasan a nyugati jogtudomány színvonala fölé tudjuk emelni. A haladó jogászok a népi demokráciákban elért tudományos fejlődést pedig kétségtelenül fel tudják használni az imperialista világban is, hazájuk értelmiségének, elsősorban a jogász értelmiségnek a békéért folytatott küzdelmében. A békeharc mai szakaszában feltétlenül fel kell dolgoznunk azokat a nagyjelentőségű megállapításokat, amelyeket Sztálin elvtárs a XIX. pártkongresszuson és különösen a pártkongresszus előtt megjelent »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című nagyjelentőségű művében adott.

»A burzsoázia azelőtt — mondotta Sztálin elvtárs a Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. kongresszusán — megengedte magának a szabadelvűsködést, védelmezte a burzsoa demokratikus szabadságjogokat és ezzel népszerűvé tette magát a nép körében. A szabadelvűségnek most már nyoma sincs. Nincs már meg az ú. n. személyes szabadság — csak annak személyes szabadságát ismerik el, akinek tőkéje van. Minden más állampolgárt csupán kizsákmányolásra alkalmas, nyers emberanyagnak tekintenek. Az emberek és nemzetek egyenjogúságának elvét eltiporták. Ennek az elvnek helyére a kizsákmányoló kisebbség teljesjogúságának és a polgárok kizsákmányolt többsége jogfosztottságának elve került. A burzsoademokratikus szabadságjogok zászlaját félrelökték. Úgy gondolom, hogy ezt a zászlót önöknek, a kommunista és demokratikus pártok képviselőinek kell magasra emelniök és előrevinniök, ha magúk köré akarják gyüjteni a nép többségét. Nincs más, aki magasra emelje.«

A békéért folytatott küzdelem új, nagyjelentőségű erősítést kapott ezekben a megállapításokban. Az a tény, hogy a háborús uszítók befelé, az állam polgárai felé a kizsákmányoló kisebbség, a mindenható monopoltőke leplezetlen képviselőiként lépnek fel, hogy a tőkés országok válsága egyre mélyül és szélesedik, hogy e válsággal kapcsolatban egyre fokozódik a burzsoa szabadságjogok megsemmisítése, egyre világosabb jele a burzsoa országok imperialista körei háborús készülődéseinek. Milliók és milliók szeme nyílik fel a tények hatása alatt. A békeharc közvetlen célja tekintetében idéztük Sztálin elvtárs megállapításait. Hozzáfűzhetjük ugyancsak Sztálin elvtárs megállapításaiból azt, hogy a békéért folytatott küzdelem az imperializmus erőinek fokozódó csökkenése és a béke erőinek, a demokrácia erőinek állandó növekedése közben megy végbe. Ilyen körülmények között gondolnunk kell arra a megállapításra, amelyet Sztálin elvtárs »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című munkájában tett, tudniillik: »Lehetséges, hogy a körülmények bizonyos összetalálkozása esetén a békéért vívott harc helyenkint a szocializmusért vívott harccá fejlődik, de ez már nem a mostani békemozgalom, hanem a kapitalizmus megdöntéséért folyó mozgalom lesz.«

A szovjet jogi munkák fordításainak elméleti és gyakorlati jelentősége

A szovjet jogi munkák fordításainak jelentőségét akkor tudjuk helyesen értékelni, ha bevezetőben általánosságban áttekintjük annak a segítségnek forrásait és formáit, amelyet szocializmust építő államunk és jogrendszerünk számára a Szovjetunió nyujt.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megteremtette a világ első szocialista államát és ugyanakkor visszavonhatatlanul megdöntötte a kapitalizmus örökérvényűségét hirdető elméleteket. Egyszersmindenkorra véget vetett annak a legendának, hogy vannak felsőbb- és alsóbbrendű embercsoportok és hogy az előbbiek megváltoztathatatlanul uralkodnak az utóbbiak felett. A szovjet nép azzal, hogy a kultúra minden területén legmagasabbrendű teljesítményt ér el, a babonák világába utalta azt a bárgyú hiedelmet, hogy élenjáró gondolatok és azok termékei általában nyugaton látnak napvilágot. A Szovjetunió és a szocializmust építő országok példája vitathatatlan tényként igazolta a marxizmus-leninizmusnak J. V. Sztálin által továbbfejlesztett azt a tanítását, amely szerint adott felépítményi formákat közvetlenül csak az adott társadalom gazdasági rendje hozhat létre, nem pedig annak a termelőerői. A kapitalista gazdasági rend nem hozhat létre magasabbrendű társadalmi felépítményt, mint amely a kapitalista alap jellegének megfelel. Tehát az Amerikai Egyesült Államok kapitalista termelési viszonyai — bármilyen fejlettek legyenek is a termelőerői (a termelési tapasztalatai és munkaeszközei) — nem hozhatnak létre szocialista politikát, szocialista jogot, szocialista erkölcsöt, szocialista filozófiát stb.

A szovjet nép — hősiességben, eredményekben semmihez a világon nem mérhető — küzdelmek, áldozatok árán felbecsülhetetlenül gazdag tapasztalatokat szerzett az élet minden területén. Ezek a tapasztalatok, tanulságok kimeríthetetlen kincsestárat jelentenek a szocializmust építő államok számára és végeredményében az egész haladó emberiség számára.

A proletariátusnak és élcsapatának a világnézete már a kapitalista rendszerben létrejön, mint a kapitalista termelőerők és termelési viszonyok konfliktusainak a visszatükröződése a proletariátus tudatában. Ezek a nézetek, illetőleg ezeknek egy része a proletariátus hatalomrajutásával kialakuló szocialista gazdasági rend felépítményének elemeivé lesznek. E nézetek közül a hatalom megszerzésére és gyakorlására vonatkozó nézetek (politikai nézetek) azok, amelyek legközvetlenebbül kapcsolódnak a szocialista gazdasági alaphoz és amelyek minden más felépítményi résznél gyorsabban hódítanak tért az emberek tudatában.

A proletariátusnak a kapitalista társadalomban ekként létrejövő politikai nézetei »materializálódásaként« még a kapitalista rendszerben létrejöhet és rendszerint létre is jön — e nézeteknek megfelelő intézmény: a kommunista párt.

Tehát a szocialista társadalom felépítményének több-kevesebb eleme általában kialakulhat és bizonyos fokig továbbfejlődhet már a kapitalista rendszerben is. Így alakulnak ki — mint mondottuk — a proletariátus politikai, majd pedig egyéb (jogi, erkölcsi, filozófiai, stb.) nézetei és ugyanekkor — megfelelő feltételek esetén — a proletariátus politikai nézeteinek mintegy anyagi erővé válásaként: a kommunista párt. Fogalmilag kizárt azonban, hogy a szocialista társadalom másik legfontosabb politikai intézménye: az állam, vagy — az ugyancsak politikai kategóriába tartozó intézmény — a jog maga is kialakuljon már a kapitalista társadalom kebelében. (Félreértések megelőzése céljából leszögezzük, hogy a szocialista jog elnevezés alatt — a szovjet jogtudomány élenjáró képviselői nyomán — a szocializmust építő társadalom uralkodó osztályának, illetőleg a befejezett szocializmus erkölcsileg-politikailag egységes társadalmának meghatározott formában megnyilvánuló akaratát értjük. Nem vonjuk bele tehát a jog fogalmába a szocialista társadalomnak, illetőleg uralkodó osztályának nem meghatározott formában jelentkező, nem »intézményesített« (jogszabályban meg nem testesített) jogi nézeteit.)

A szocialista állam és szocialista jog tehát kizárólag csak a győzelmes szocialista forradalom eredményeként keletkezhet.

Ennek a megállapításnak messzemenő jelentősége van a jogot érintő vizsgálódások szempontjából általában és jelen témánk vonatkozásában különösen.

A Vörös Hadseregnek a német és japán fasiszták felett aratott győzelme lehetővé tette, hogy nálunk is »a munkásosztállyal az élén a dolgozó nép vegye kezébe a hatalmat«... és »ez a körülmény tette lehetővé, hogy a népi demokrácia állama viszonylag békésen, polgárháború nélkül el tudja végezni a proletárdiktatúra funkcióit«... (Rákosi: A népi demokrácia néhány problémája.) Azonban a Szovjetunió nemcsak a puszta szabadsághoz segített bennünket, hanem további és mindenirányú szakadatlan segítségével lehetővé tette politikai és gazdasági függetlenségünk megőrzését. Lehetővé tette, hogy a már felszabadulás előtt is létező magyar kommunista párt mellett, a fordulat évére, kialakuljon az ekkor már a lakosság többsége által vallott politikai nézetnek megfelelő legfőbb politikai intézmény is: a magyar proletariátus állama.

A szocialista termelési viszonyok kialakulását mindenekelőtt a megfelelő termelőerők (termelési tapasztalatok és munkaeszközök) létezése teszi lehetővé. A népi demokratikus országok termelőerőinek a fejlettségi színvonala általában alatta volt annak a színvonalnak, amelyet a szocialista gazdaság rendje igényel. Ez volt a helyzet — és részben ez ma is — nálunk is. A termelőerők mennyiségi és főleg minőségi fejlesztését kellett és kell ma is állandóan emelni ahhoz, hogy elérjük a szocialista gazdasági rendnek megfelelő termelőerők színvonalát. A termelőerők ilyen kifejlődéséhez szükséges legrövidebb folyamat is sokszorosan lerövidült és állandóan rövidül ma is azáltal, hogy a legfejlettebb termelési tapasztalatokat és munkaeszközöket döntő részükben készen kapjuk a Szovjetuniótól.

A Szovjetuniótól ekként nagy mértékben készen kapott fejlett termelőerők mintegy forradalmasítják termelési viszonyainkat, előidézik bennük azokat a változásokat, amelyek lényegében a szocializmus felé való haladásunkat jelentik. Termelési viszonyainknak a szocializmus irányában történő gyorsütemű mozgását döntően két körülmény teszi lehetővé.

Egyik körülmény éppen — hála a Vörös Hadsereg

felszabadító tényének — a politikai hatalomban beállott változás, amely megszüntette a termelési viszonyoknak gúzsbakötését jelentő kapitalista gazdálkodást.

A másik körülmény, amely a termelési viszonyoknak viszonylag békés és mégis forradalmi, szédítő ütemű és méretű fejlődését teszi lehetővé, a következő:

A Szovjetunió nemcsak a történelemben páratlan áldozatot, szívósságot igénylő munka és kísérletek eredményeként jelentkező termelőerőket adja át a népi demokráciáknak. Ezenkívül rendelkezésükre bocsátja még a maga szocialista gazdasági alapja által létrehozott legkülönbözőbb szellemi folyamatok termékeit: eszméket, nézeteket és e nézeteknek megfelelő intézményekre vonatkozó elméleteket, tapasztalatokat is.

Amikor átvesszük tehát a Szovjetunió fejlett termelőerőit, amelyek lényegében szocialista termelési viszonyaink kialakulásának a lehetőségét jelentik, ugyanakkor megkapjuk a Szovjetunió szocialista gazdasági rendje által kitermelt felépítményi elemeket, különböző nézeteket, elméleteket is. Amíg tehát a magyar népi demokrácia szocializmus felé haladó gazdasági rendjének az építése azáltal vált és válik naponta lehetővé, hogy a Szovjetunió ezerféle ipari, mezőgazdasági tapasztalatot, gépet, szakembert stb.-t bocsát rendelkezésünkre — ugyanakkor gazdasági rendünk fejlődése azáltal gyorsul meg, hogy gazdasági alapunk folyamatos »keletkezésénél« (fejlődésénél) bábaszerepet töltenek be a Szovjetunió politikai, jogi, erkölcsi, filozófiai stb. nézetei, valamint e nézetekre és ezeknek megfelelő intézményekre vonatkozó elméletei, tapasztalatai —, amelyek főleg magyar nyelvre történő fordításokban jutnak el hozzánk.

A proletariátus az elnyomatás harcaiban szerzett mozgalmi tapasztalatait, a marxizmus-leninizmus tanításait már a politikai hatalom megszerzésénél és a szocialista gazdaság alapjainak legkezdetibb lerakásánál hasznosítja, realizálja. Amikor pedig a proletariátus már olyan szilárdan tartja kezében a politikai hatalmat, hogy akaratát (a szocializmus építésére irányuló elszántságát) már formális keretek között, »intézményesen« is tudja nyilvánítani, akkor — a politikai nézetek fentebb említett szerepéhez hasonlóan — szerepet kapnak a Szovjetuniótól általunk átvett jogi nézetek, elméletek is.

A szovjet nép jogi nézetei egyrészt a Szovjetunió jogszabályaiban megtestesülve, másrészt a szovjet jogtudomány különböző termékeiben jutnak el hozzánk. A szovjet népnek így hozzánk jutott jogi nézeteit, mint általunk készen kapott tapasztalatokat népi demokráciánk különböző formákban értékesíti. E jogi nézeteknek egy részét — miután az a dolgozók jogtudatában megfelelő helyet kapott — az állammá szervezett magyar proletariátus a szükségnek és a viszonyoknak megfelelően, saját jogszabályává »intézményesíti«.

Ezen az úton át válnak a szovjet szocialista jogi nézetek a magyar dolgozók jogtudatának részévé és esetleg megfelelő alkalmazással — jogalkotásunk elemévé. Az így, most már magyar szocialista jogszabály alakjában létező jogi nézetek a feltételeiben megérett, soronlevő gazdasági (és más) intézményeink életre-hívásánál bábaszerepet töltenek be.

Az itt kifejtettekből is látható, hogy milyen jelentősége van a szocialista jogi nézetek részünkre történő közvetítésének. E közvetítés túlnyomó részében az ezeket a jogi nézeteket magában foglaló szovjet jogszabályoknak és szovjet jogi munkáknak — a magyar nyelvre való lefordításával történik.

A fordítás helyességétől nemcsak az függ, hogy helyes vagy esetleg torzított jogi nézeteket továbbít részünkre, hanem nagy mértékben a fordítás minőségétől függ e nézetek átvételének az intenzitása is. Amennyire jó szállásesinálója lehet a közvetítésre kerülő szovjet jogi nézeteknek a tömegek és főleg jogásztömegek tudatában egy-egy jó fordítás, éppen úgy ellenkező hatást eredményezhet a nem kielégítő fordítás.

A szovjet jogi munkák magyar nyelvre történő fordítása nem könnyű feladat. Az újtípusú szovjet állam, az egészen új utakon járó gazdaság, egészen új kultúra a szovjet társadalom minden megnyilvánulásában új, vagy új tartalommal telített fogalmakat termelt ki. A szovjet társadalom számtalan új jelenségének, fogalommegjelölésének az ismerete eljutott a legvastagabb vasfüggönnyel őrzött kapitalista országok legtávolabbi zugaiba is. Hol ne ismernék a »szovjet«, a »kolhoz«, a »sztahanovista« stb. fogalmakat? Ezeknek világszerte abszolút közismertté válása és eredeti orosz elnevezéseiknek változatlan átvétele nagy mértékben megkönnyíti a fordítók munkáját. Egészen más a helyzet a joggal (és többé-kevésbbé még egyik-másik társadalmi felépítményi formával). A szovjet jog területén keletkezett új fogalmak, új elnevezések a szakmai körökhöz, illetőleg azok tagjaihoz is csak a felszabadulás után jutottak el.

Emlékezzünk csak vissza Szerebrovszkij: »A szovjet polgári jog alapelvei« című munka magyar nyelven történt megjelenése nyomán kirobbant vitákra a »tulajdon« és »tulajdonjog« megkülönböztetése, majd pedig a »személyes« és »személyi« tulajdon tekintetében. Emlékezzünk vissza az állam és jog egyidejűségének a kérdése körül viharzó »elméletekre« és arra, hogy mennyi bizonytalankodással, kétkedéssel fogadtuk az új (nekünk akkor egészen új) államfogalommal és jogfogalommal kapcsolatos megállapítások, kifejezések fordításának a helyességét.

A szovjet jogi munkák fordításának a fontosságát és ugyanekkor a fordítókra háruló feladatnak és felelősségnek a súlyát mutatja az a hatás, amely egy-egy jogi tankönyv, vagy egyéb jogi munka nyomán keletkezett. Arzsanov: »Állam- és jogelmélet« című munkájának magyar nyelven történt kiadása nemcsak jogászaink számára teremtett lehetőséget az állam- és jogelmélet alapvető és szélesebb méretekben való megismerésére, hanem a marxizmus-leninizmus idevágó tanításával foglalkozó nemjogász elvtársak részére is. Akinek kapcsolata van a jogászok — és elsősorban a jogalkalmazás területén tevékenykedő jogászok — munkájával, az tisztán láthatja Gerenzon: »Szovjet büntetőjog általános része« című tankönyv magyar fordításának a magyar jogéletre gyakorolt forradalmi hatását. Bírák, ügyészek, ügyvédek, a jogalkotás területén dolgozó büntetőjogászok lépten-nyomon e könyv tanításaira támaszkodnak és hivatkoznak. Viták során, a helyes út keresése során ebben a munkában foglalt megállapításokból, e megállapítások értelmezésével törekednek megérteni és megértetni azokat az új fogalmakat, amelyek főleg ezen a munkán keresztül jutottak el hozzánk a szovjet jogtudomány kincsestárából és amelyeknek a mi szocialista büntetőjogunk és jogtudományunk megalapozásánál és fejlesztésénél döntő szerepük van.

Ugyanezeket mondhatjuk a Genkin—Bratusz és szerzőtársai: »Szovjet polgári jog« című munka első kötetének magyar nyelvű fordítása nyomán keletkezett hatásról. Ez a munka polgári jogászainknak felmér-

hetetlen segítséget jelent. Érthetővé, világossá teszi, tudatosítja számukra azokat a gazdasági és jogi jelenségeket, intézkedéseket, amelyek szocializmust építő társadalmunkban már részben megvalósultak vagy megvalósulás előtt állanak.

Enélkül és hasonló tankönyvek nélkül az adott területen végbement jogi rendezéseket, jogszabályokat csak mechanikusan sajátítják el vagy veszik tudomásul azok is, akiknek azt tanítani, megtanulni vagy alkalmazni kell.

Nem kevesebb eredmény várható a Genkin—Bratusz: »Szovjet polgári jog« című munka második kötetének, Alexandrov: »Munkajog« című művének, továbbá Visinszkaja—Mensagin: »A büntetőjog különös része« című munkának a küszöbönálló magyarnyelvű kiadásától.

Az élenjáró szovjet jogi munkák fordításairól szólva, ha csak példálódzva említjük is meg a legalapvetőbb tanításokat közvetítő tankönyveket, nem mulaszthatjuk el, hogy külön ki ne emeljük Visinszkij: »A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban« című ragyogó munka magyar nyelven való megjelentetését. Ennek a munkának az áttanulmányozása óriási segítséget nyujt jogalkalmazóink számára a szocialista igazságszolgáltatás helyes útjának a keresésénél.

A szovjet jogi munkák fordítóinak lépten-nyomon igen felelős nyelvészeti feladatokat is meg kell oldaniok.

Ahhoz, hogy a szovjet jogi munkák fordítói minél jobban megközelítsék annak a lehetőségnek a kimerítését, ami a szovjet jogi munkák jó fordításában rejlik, ehelyütt is igyekszünk rámutatni néhány hiányosságra és azok orvoslására.

Amikor rámutatunk az új fogalmak, az orosz nyelvben is viszonylag új kifejezések helyes fordításának rendkívüli fontosságára, hangsúlyoznunk kell, hogy ezeknek az új magyarnyelvű fogalom-megjelöléseknek csak intézményes ellenőrzés mellett szabad forgalomba kerülniök.

Nagyon fontos annak a szem előtt tartása és ellenőrzése, hogy a fordításokban szereplő új vagy újszerű fogalmak elnevezése, vagy a régi kifejezések közül a megfelelőnek a kiválasztása (és ugyanakkor a másik kifejezés elsorvasztása) ne ötletszerűen, ne csupán egy-egy fordító egyéni véleménye alapján történjék. Még kevésbbé engedhető meg, hogy a különböző magyar fordításokban ugyanazzal az orosz szóval jelzett fogalomra különböző magyar elnevezések konkurráljanak egymással. (Ilyen eset volt, amikor az Állam- és Jogtudományi Intézet a »jogtudat«, »jogérzet«, »jogfelfogás« kifejezések közül a »jogtudat« használatát javasolta.)

Ügyelni kell arra, hogy gazdasági életünkben, új társadalmi berendezkedésünk egyéb területein nincs-e ugyanannak a fogalomnak a megjelölésére valamely már bevált kifejezésünk vagy olyan kifejezés, amelyet szókincsünkből ki akartunk küszöbölni és éppen ezért kerülni kell. Utóbbira példa a »hozraszcsot« helytelen fordításaként forgalomba került »gazdaságos elszámolás« kifejezés, amely fordításainkban még ma is gyakran előfordul, holott az új fordítások már az »önálló elszámolás elve« fordítással sikerülten fejezik ki az orosz kifejezésben rejlő gondolatot.

Az itt felvetett hibákkal azért is foglalkozunk bővebben, hogy egyben indokoljuk az alábbi javaslat szükségességét: szükséges egy szervnek — lehetőleg az Állam- és Jogtudományi Intézet kebelében létesítendő bizottságnak — a felállítása, amely — ha kell, mozgékonyan — állást tud foglalni az e téren felmerülő vitákban. Ennek a bizottságnak a tevékenysége nemcsak arra korlátozódjék, hogy a fordítók közötti vitában adjon véleményt. Oda kell hatnia, hogy a fordító (ideértve lektort, szerkesztőt és mindenkit, aki a fordításban tevékenykedik) egy-egy új fogalom magyarnyelvű megjelölésénél vagy annak az eldöntésénél, hogy különböző kifejezések közül melyiknek a meghonosítására törekedjék, vegye ugyancsak igénybe a bizottság véleményét. A fordítónak ne csak joga legyen ahhoz, hogy a bizottsághoz forduljon döntésért, hanem a fordító nem vitás esetekben is köteles legyen egy-egy új fogalom magyarnyelvű kifejezésének, illetőleg új fogalom-megjelölés megválasztása helyességének ellenőrzésére a bizottság állásfoglalását kérni.

A szovjet jogi munkák fordítása elsőrangú alkalom ahhoz, hogy a jogi nyelv közérthetőségét emeljük, hogy a jog iránti érdeklődés akadályául szolgáló elavult, tolvajnyelvszerű kifejezések használatáról leszoktassuk a jog művelőit. Nagy kár, hogy a jogászolvasók által nagy számban tanulmányozott Gercenzon-munka fordítása hemzseg a kifogásolható kifejezésektől. Ennek a munkának a fordításánál csöppet sem zavarta a fordítókat az a tény, hogy már a Btá. sem alkalmazza a »tényálladék« kifejezést, hanem ehelyett »törvényi tényállás«-ról beszél. Ebben és sok más fordításban is gyakran találkozunk még a jogász tolvajnyelv egyik legszívósabb szörnyszülöttével, a »cselekvőség« szóval. Fordításaink gyakran »felhívnak« (»hivatkoznak« helyett) szakaszokat és rendkívül sűrűn alkalmazzák a szenvedő igealakokat.

Nagy hibája fordításainknak, hogy szolgailag ragaszkodnak azokhoz a mondattani szerkezetekhez, formákhoz, amelyek sajátságai ugyan az orosz nyelvnek, de idegenek a magyar nyelv számára. A magyar nyelv nem tűri a melléknévi igenevek segítségével kinyujtott mondatokat. Az ilyen mondatok fárasztják az olvasót, nehezítik a megértést. Fel kell oldani a hosszú orosz mondatokat több mondatra. Vonatkozó névmások közbeiktatásával gördülékenyebbé kell tenni a participiumokkal (melléknévi igenevekkel) nehezített mondatokat. Kerülni kell a birtokviszonyok elviselhetetlen torlódását.

Sok baj van az idegen szavak használatával. Ahol teljes értékű magyar szavunk van az orosz eredeti kifejezésre, ott természetesen nem indokolt az idegen szó alkalmazása még akkor sem, ha az orosz nyelv az azonos idegen szót használja. Felesleges pl. az »informál« szót használni akkor, amikor a »tájékoztat« szó tökéletesen ugyanazt fejezi ki. Viszont gyakran kívánatos a »speciális« szónak a magyar nyelvben való alkalmazása is akkor, amikor más szó nem fejezi ki az orosz szövegben ugyanezzel a szóval kifejezett gondolatot. Az idegen szavak használatánál vagy azok elkerülésénél általában azt kell szem előtt tartani, hogy az eredeti gondolat lehető leghűbb kifejezése a fordítás célja. Ennek érdekében inkább használjunk kevésbbé ismert idegen szót, semhogy félreértést, vagy az eredeti szöveg helytelen fordítását kockáztassuk meg.

A tapasztalat mutatja — és itt főleg Arzsanov: »Állam- és jogelmélet«, vagy Genkin—Bratusz: »Szovjet polgári jog« című munkák fordítására kell gondolni —, hogy általában nem engedhető meg egy egységes munkának több fordító által eszközölt fordítása. A leggondosabb

utólagos egyeztetés mellett is előfordul, hogy azonos fogalmakat más-más (jelentésükben egymáshoz közelálló) szóval fordítanak és ez indokolatlan következtetéseket, vagy legalább is bizonytalanságot eredményezhet az olvasónál.

Az ezúttal csupán példálódzólag említett legkiütközőbb és legáltalánosabb hibák mellett természetesen bőven akadnak még egyéb hiányosságok is. Ilyen hibának lehet a forrása pl. az orosz élő nyelv kellő ismeretének a hiánya, és hogy ezáltal a fordító csupán a szótárra támaszkodva nem ismerheti az eredeti kifejezésben rejlő gondolat teljességét, finomságát és nem is tudhatja azt lefordítani. Előfordul, hogy a fordító kellő marxista-leninista műveltség hiányában nem képes megragadni a szerző mondanivalójának lényegét, teljességét, vagy a marxi-lenini terminológia használatában árul el bizonytalanságot. Mindennapos eset pl. a termelési eszközök, munkaeszközök és termelőerők fogalmának a felcserélése, illetőleg a közöttük levő különbség elhanyagolása. Nem is szólva olyan esetről, amikor a »személyi tulajdon« helyett »személyes tulajdon«-t fordítanak stb. Nyilvánvaló azonban, hogy a szovjet jogi munkák fordításához az orosz nyelv és a marxista-leninista elmélet megfelelő ismeretén kívül még speciális jogi műveltségre és az ú. n. általános műveltség bizonyos fokára is elengedhetetlen szükség van. Nem egyszer megmutatkozik ezeknek a hiánya kisebb-nagyobb tévedésekben, melléfogásokban.

Mindezekben igyekeztünk rámutatni a szovjet jogi munkák fordításának jelentőségére és azoknak a hibáknak a kiküszöbölésére, amelyek e jelentős munkaterület eredményeit csökkentik. A fordítók és mindenki, akit ezen a vonalon valamilyen vonatkozásban felelősség terhel, legyenek tudatában annak, hogy a magyar jogászok számára csakis rendkívül gondos és jó fordítással szabad közvetíteni a szocializmus építésének azt a nagyszerű eszközét, amely olyan ragyogóan bevált a Szovjetunió új világot építő munkájában: az élenjáró szovjet jogtudomány termékeit, a szovjet jogot.

Feri Sándor

A marxista-leninista jogalkalmazás főkérdéseiről*

A jogalkalmazás kérdésével részint a jogfilozófusok, részint a régi magánjog dogmatikusai foglalkoztak, ez utóbbiak legtöbbször a munkájuk élére helyezett általános részben.[1] A római jog klasszikus korában a jogalkalmazás kérdését alig tárgyalták a jogtudósok. Sem Gaiusnál, sem a tankönyvnek szánt justiniánusi Institutiókban nem esik róla sok szó. Amit mondtak és írtak, az többnyire abban az elvben csúcsosodott ki, hogy a jogalkalmazás terén a törvény szellemének kell érvényesülnie. A glossátorok és postglossátorok voltak azok, akik tulajdonképpen megindították a jogalkalmazás módjára vonatkozó azokat a tudományos fejtegetéseket, melyek egész a mult század végéig jóformán mindenütt a jogalkalmazás tudománya elnevezés alatt azt az egyetlen kérdést vizsgálták és próbálták eldönteni, hogyan kell a jogot az alkalmazásra kerülő jogszabály hiánya vagy hézagos volta esetén alkalmazni. Ez volt az objektívnek nevezett jogalkalmazás tudománya (hermeneutika). Jogalkalmazás tudománya alatt ma is jóformán csak ezt értik, azzal a különbséggel, hogy a mai élet sokrétűsége mellett a bíró gyakran nem hiányos vagy hézagos jogszabályt is megfelelően magyarázni kénytelen. A mult század végén egyes írók, ha bátortalanul is és mindig kiemelve az objektív jogalkalmazás tudományának elsőbbségét, kezdtek rámutatni arra, hogy a jogalkalmazás kérdésének vizsgálatánál nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, ami a bíróban és a bíró körül — a jogszabály kiválasztásától és értelmezésétől eltekintve — lefolyik a jogalkalmazás során. Ezt tekintették a jogalkalmazás és tudománya szubjektív oldalának.

Míg tehát a hivatalosan elismert és nemzedékről nemzedékre átszállva ápolt objektív jogalkalmazástudomány a jogalkalmazás folyamatának csak végső szakaszával, a jogszabály kiválasztással és alkalmazásának módjával foglalkozott, tekintet nélkül arra, hogy mi megy végbe a bíróban a jogszabály alkalmazása során, addig a szubjektív jogalkalmazástudomány már az utóbbit is figyelembe vette, de — és ez különösen fontos — ennek a szubjektív folyamatnak vizsgálatát is csak a jogalkalmazás utolsó szakaszára, a jogszabály kiválasztásra és értelmezésére korlátozta. Így Rumpf, aki aránylag a legmesszebb ment a szubjektív elemek kutatása terén, hangsúlyozta, hogy csak a tényállás megállapítása utáni tevékenysége a bírónak az, amit vizsgálat alá kíván vonni.[1]

A jogalkalmazás szubjektív részét a burzsoá jogtudósok általában nem nézték jó szemmel. Voltak, akik egyenesen ki akarták zárni a jogalkalmazásból,[2] ami annál különösebb, mert szubjektív rész alatt maguk is a bíróban lefolyó lélektani és logikai tevékenységet értették és a logikát magát általánosságban annyira a jogalkalmazáshoz hozzátartozónak vették, hogy némelyek a matematika mellett a jogot tartották a logika legfőbb alkalmazási területének.[3]

Míg mi — ritka kivételtől eltekintve — általában megelégszünk a megismert szovjet eredmények regisztrálásával, addig a szovjet jogászok állandóan igyekeznek a szocialista állam- és jogelméletet, de a jog egyéb ágait is tudományos téren előbbrevinni, csiszolni és elmélyíteni. Különösen Sztálin elvtársnak utólérhetetlen nyelvtudományi cikkei után, annak antidogmatikus álláspontját követve, az állam és jog fogalmait állandóan tovább fejlesztik. Ennek az a következménye, hogy a jogban nemcsak az alapnak megfelelő jogi nézeteket és intézményeket igyekeznek pontosan megállapítani, de azt az erőt is, mely a meglévő társadalmi jelenségeket megerősíteni, újakat létrehozni és ha kell, meglevőket megváltoztatni képes. Híven ahhoz az alapelvhez, hogy

---

* Részlet egy készülő munkából.

[1] *Szerző:* »A polgárjogi ítélkezés multja és jövője« 24—33. 1932. 73. és köv. old.

[1] *Rumpf:* »Gesetz und Richter«.

[2] *Moór Gyula:* »Bevezetés a jogfilozófiába«. 243. oldal.

[3] *Wundt:* »Logik«. 5. kiadás, III. kötet. 581. old.

a szocializmus országában minden csak a szocializmust szolgálja és kell, hogy szolgálja.

A jogalkalmazás kérdése különleges jelentőséggel bír itt, de a szovjet jogászokkal szemben való hátrányos helyzetünk e téren is kiütközik. A jogalkalmazás tudománya kérdésében a burzsoa jogtudomány erősen visszamaradt a többi jogtudományi ágak mögött. Nálunk pl. Kiss Géza volt jóformán az egyetlen, aki az egész kérdést a jogalkalmazás tudományának története kapcsán részletesen tárgyalta azzal a jellegzetes alcímmel: »Dogmatörténeti és Kritikai Tanulmány a Magánjog Köréből«. (1909.)

A jogalkalmazás tudományának ez a visszamaradása nemcsak a szubjektív, de a jogalkalmazás objektív részében is mutatkozik. Ennek nem utolsó sorban az volt az oka, hogy a perjog tudománya a jogalkalmazás tudományát teljesen háttérbe szorította, aminek folyománya volt az a mult században különösen elterjedt nézet, hogy a jogalkalmazásnak nem is lehet tudománya, mert a jogalkalmazás tulajdonképpen művészet, ehhez különleges művészi képességek kellenek, amelyeket tehát megtanulni nem lehet. Ennek a felfogásnak gyökerei a messze multba vezetnek vissza. A jogtörténelem egyik legnagyobb tévedése, vagy inkább megtévesztése volt, mikor Justinianus császár 533-ban törvénykönyvei élére mottóul az állítólag Celsus-tól (második század) származó mondást választotta: Ius est ars boni et aequi. A megtévesztés, melyből a Kommunista Kiáltványig, tehát több mint 1300 évig éltek az összes kizsákmányolók, az aequi et boni, a méltányos és becsületes volt. Ma már tudjuk, hogy ha a törvény szövege valaha és valahol ilyesmit hirdetett is, a jog alkalmazása pont az ellenkezőjét mutatta.

Az már nem Justinianus bűne, hogy késői utódjai az »ars« szót helytelenül művészetnek fordították. Ars a régi rómaiaknál eredetileg mesterséget jelentett, mint ahogy a mesterség és művészet elválasztása és a művészet mai értelme, különlegesen megbecsült szemlélete csak jóval a céh-korszak megszünése után következett be. (II. Gyula pápa Michelangelóval pontosan olyan kötbéres szerződést kötött a szixtini freskókra, mint az áccsal, ki a festéshez szükséges állványokat építette.)

A jogalkalmazás terén különösen végzetes volt az »ars« szónak ez az értelmezése. Azelőtt is voltak és ma is vannak, akik a művészet különleges képességeket kívánó és egyéni szabadságot megengedő felfogásához ragaszkodva, szembeállítják azt a jogalkalmazás külön tudományával. Így pédul:

»Mint a zenei hallás vagy a matematikai készség, úgy a jogászi judicium is legfeljebb csiszolható és finomítható, de nem pótolható. Veleszületik az emberrel; vagy van, vagy nincs.«[1]

Ha ez igaz volna, akkor meg kellene vizsgálni az egyetemre beiratkozni akaró minden jogászt, van-e ilyen képessége, de arról sem hallottunk, hogy az ezeket oktató egyetemi tanárokat vagy éppen bírókat ilyen irányú különleges képességük iránt valaha is megvizsgálták volna.

Tisztázni kell itt — legalább nagy vonásokban — a jogalkalmazás tudománya és a perjog tudománya közötti viszonyt. A kettő éppenséggel nem azonos. A perrendtartások bizonyos részei kétségtelenül befolyásolják a jogalkalmazást. Az, hogy istenítélet vagy súly szerint meghatározott bizonyítékok (egész, fél vagy negyed bizonyíték) vagy szabad mérlegelés alapján dönt a bíró, vitathatatlanul erősen kihat a jogalkalmazásra. De mindig csak az *egész* jogalkalmazásra. Ez annyit jelent, hogy ilyen rendelkezések fennállásának ideje alatt az egész jogalkalmazás képe egységesen változik meg, de arra, hogy ezen változáson belül hogyan folynak le és hogyan térnek el egymástól az *egyes* jogalkalmazások, ezek a rendelkezések semmi befolyással nincsenek és így meg sem tudják magyarázni. Minden perrendtartás egyébként túlnyomórészben csak a jogalkalmazás külső lefolyását, külső rendjét szabályozza és így azoknak egyébként feltétlenül szükséges ismerete semmiképpen sem biztosítja a helyes jogalkalmazást. Ez a külső keret éppen úgy nem determinálja a jogalkalmazást, mint gyakorlatot, ahogy pl. a legjobb házassági törvény nem biztosítja a házasság zavartalan lefolyását, vagy a legjobb munkajog nem biztosítja a munka helyes elvégzését.

Ott van a mindennapi bírói jogalkalmazás. Nincs több jogszabály, amelyek közül választani kellene, az alkalmazható egyetlen jogszabály világosan és egyértelműen szól, mint pl.: a kártokozó kártérítéssel tartozik, az eladó a rejtett hibákért felel stb. és a bíró mégis több tárgyalást tart, tanúkat, szakértőket hallgat meg, kérdéseket tesz fel. A felek ügyvédei a tárgyalások végén egymással ellenkező jogalkalmazásokat ajánlanak, a bíró választ közülük, néha mindkettőt elvetve harmadikat érvényesít, ami után pedig azt esetleg a felső bíróság ismét megváltoztatja. A perrendtartás szabályait a perbeli felek is, az ítélkező bírók is pontosan ismerték, mégis mindegyik másképpen beszélt, gondolkodott, cselekedett és végül másképpen alkalmazta a jogot. Az, hogy ugyanazon ügyben több hozzáértő személy különbözőképpen alkalmazza a jogot, csak úgy lehet, hogy a jogalkalmazáshoz, azaz a döntéshez más-más utat választottak vagy, ha ugyanazon úton maradtak, akkor nem egyformán láttak, hallottak, értettek, gondolkodtak, éreztek és akartak, ami azt mutatja, hogy a jogalkalmazás során egy csomó olyan munka folyik, amelyet a perjog nem szabályoz és a perjogtudomány nem tanít. Ennek a sokrétű munkának felkutatása és módszeres feldolgozása tárgya és munkaterülete a perjog tudományát kiegészítő jogalkalmazástudománynak.

Ha tehát pontosan meg akarjuk állapítani a két tudományág egymáshoz való viszonyát, akkor azt kell mondanunk, hogy a kettő sem alá-, sem fölérendeltségi viszonyban nem áll egymással, hanem inkább szorosan egymás mellett haladnak úgy, hogy helyenként át is nyúlnak egymásba. Hammurabi 4000 éves törvénykönyvében, mely 282 §-t foglal magában, egyetlenegynek van perrendi színezete; a világ talán leghíresebb ítéletét, a mondai salamoni ítéletet minden perrendtartás nélkül hozták meg és az eddig ismert legnagyobb hatású jogban, a római jogban a hatalmasan kifejlődött anyagi jogot végig igen ösztövér eljárási jog követte.

A szovjet tudomány álláspontja e kérdésben is világos. Elismerte ugyan a perjogtudomány fontos szerepét, különösen azon a téren, mely a peres eljárás biztosítékait emeli ki és konkretizálja, mellette azonban, mint Visinszkij és Sztrogovics magyar nyelven most megjelent művei mutatják, a jogalkalmazást úgy szubjektív, mint objektív részében mélyenjáró alapossággal tárgyalja.

Mert valóban, aki a marxista-leninista jogalkal-

[1] *Horváth Barna:* »Bevezetés a jogtudományba«. 97. old.

mazás fő kérdéseit tárgyalja, annak mindenekelőtt azt az alapvetően fontos kérdést kell tisztázni, hogyan állunk a marxizmus-leninizmus tanításai terén a jogalkalmazás objektív és szubjektív részének kérdésével általában és különösen azzal, igaz-e, hogy a szubjektív rész egyáltalán nem, vagy csak nagyon lecsökkentett mértékben lehet tárgya a jogalkalmazás tudományának. Lássuk ezt közelebbről.

Marx az első Feuerbach-tézisben ezt írja:

»Minden eddigi materializmusnak — Feuerbach materializmusát is beleértve — az a főfogyatékossága, hogy a tárgyat, a valóságot, az érzéki világot csak az *objektum* vagy a *szemlélet* alakjában fogja fel; nem pedig mint *emberi érzéki tevékenységet, gyakorlatot:* nem szubjektíven«.

Ebben a mondatban a marxista tudomány két fontos fogalma van belesűrítve. Az egyik a »szemléletes materializmus«. Mit jelent a szemléletes materializmus? Azt, hogy aki a tárgyat, a valóságot, az érzéki világot csak az *objektum* vagy a *szemlélet* alakjában fogja fel, annak számára a világ csak az objektumokból és az objektumok nyomán a benne előállott szemléletekből áll. Ő maga, az ember teljesen kiesik a megismerésből, mert az objektumokkal szemben és a szemlélet létrejötténél is csak passzív szerepe van. Hiányzik tehát éppen az, amit Marx mindennél fontosabbnak tart, az emberi aktivitás. Amit tehát Marx az addigi materializmusnál és Feuerbachnál is kifogásol, az az emberi tevékenység teljes elejtése, azé az emberi tevékenységé, melynek legfelsőbb fokán — az első tézis utolsó mondata szerint — a Marx által legtöbbre becsült *»forradalmi«* vagy legalább is *»gyakorlati — kritikai«* tevékenység áll.

A második fontos marxista fogalom, mely a tézis fent idézett mondatában ki van fejezve, az objektum és szubjektum szoros összefonódása.[1] Mit jelent ez? Azt, hogy aki nem szemléletesen, hanem igazi materialista módon fogja fel a valóságot, annak azt az objektív oldala mellett egyúttal szubjektíven, mint az azt létrehozó (vagy legalább is átalakításában részt vevő emberi »tárgyi«, »érzéki« tevékenységet, gyakorlatot is (ontológiai értelemben) kell felfogni.

Itt az emberi tevékenységet Marx gyakorlatnak is nevezi. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy úgy Marx, mint Engels a gyakorlat szót kétféle értelemben használja. Az egyik a második tézisből és különösen Engels »Anti-Dühring«-jéből és a »L. Feuerbach«-ból jólismert bizonyító, tehát ismeretelméleti szerepe a gyakorlatnak. A másik az 1. tézisben használt és fent kifejtett világot átalakító, tehát ontológiai szerep. Alapja ennek az, hogy Marx tanítása szerint az emberi tevékenység határán belül a történelem során a világot az emberi munka teremti, tartja fenn és fejleszti tovább úgy, hogy állandóan változtatja azt és vele önmagát. Ez a világot megváltoztató munka, bár a külső világgal szemben mint emberi munka szubjektív, de éppen, mert *tárgyi változtatást idéz elő,* egyúttal mindig »tárgyi«, »érzéki« (érzékelhető).

De Marx szerint nemcsak a fizikai megváltoztató munka (pl. mikor az asztalos deszkából asztalt készít), hanem a tiszta emberi szellemi munka is és benne a legszubjektívebbnek látszó emberi tevékenység, a gondolkodás is »tárgyi«, »érzéki« tevékenység, mert ugyancsak érzékelhetően, tehát tárgyiasan változtatja meg a világot.

[1] *Fogarasi:* »Az ellentétek egysége« 52. old. és *Henry Lefebvre:* »Formális logika dialektikus logika«. 200. old.

Még a puszta megismerés, ez a teljesen passzívnak tűnő folyamat is aktívan befolyásolja a világot, ha mást nem, legalább is a világhoz tartozó megismerő embert magát. Ezért is kell az igazi materialistának a tárgyat, a valóságot, az érzéki világot nemcsak az objektív, hanem mint emberi érzéki tevékenységet, gyakorlatot, egyúttal szubjektív alakjában felfogni.

Marx egyébként már az első Feuerbach-tézisben, de sok más írásában is részletesen megmagyarázza, hogy igazi materialistának miért kell így felfognia a világot.

Az 1. Feuerbach-tézisben kifejti, hogy aki nem így fogja fel a tárgyi valóságot, abba a hibába esik, hogy a materializmus szempontjából nézve éppen a fontosabb, a tevékeny oldalt hanyagolja el és így előáll az a furcsa helyzet, hogy a materializmus az elmélet, az elmélkedés, tehát inkább az idealizmushoz tartozó téren marad, míg a gyakorlatot, tehát az inkább a materializmushoz tartozó tárgyi (érzékelhető) tevékenységet, átengedi az idealizmusnak, mely természetesen csak elvont módon (gondolkodás útján) tud vele foglalkozni. Ez annyira világos, hogy nem kell hozzá bővebb magyarázat.

De ugyanebben a tézisben Marx további bizonyítékul Feuerbach »A kereszténység lényege« című művét hozza fel. Ebben a zsidó vallás vizsgálatánál Feuerbach valóban csak az elméleti magatartást tekinti igazán emberinek, míg a gyakorlatot csak »piszkos — zsidó« megjelenési formájában fogja fel és rögzíti meg. Feuerbach többek között itt így ír:

»A görög szemében a természet gyémánt volt, melynek csodálatos színjátékában nem győzött eleget gyönyörködni. A maga tiszta, minden praktikus önzéstől mentes szellemét látta, mint tükörben benne, észt és szellemet talált a természetben, melyet örökkévalónak tartott. Röviden, a görög a természetet, mint lelkes minerológus nézte, a zsidó, mint a maga hasznát számolgató ásványkereskedő.«

De az egy évvel később írt »Német ideológiá«-ban Marx[1] még egyszer foglalkozott Feuerbach téves felfogásával az emberi érzéki tevékenység kérdésében és újabb kitűnő példát hozott fel annak helytelenségére. Ezt írja:

»Soha nem jut tehát odáig, hogy az érzéki világot, mint az azt kitevő egyének összes eleven érzéki tevékenységét fogja fel, ezért, ha pl. egészséges emberek helyett egy csomó golyvás, agyondolgozott és éhségtől szédülő embert talál, kénytelen a »magasabb szemlélethez«, az idealista »faji kiegyenlítődéshez« menekülni, tehát éppen ott esik vissza az idealizmusba, ahol a kommunista materialista az ipar és társadalmi tagozódás megváltoztatásának szükségességét és egyben feltételét látja.« Ime hogyan vezet a Marx által megkövetelt (nem szemléletes, de a szubjektum és objektum összefonódásán álló) felfogása a világnak, a Marx által legfontosabbnak tartott forradalmi felfogáshoz.

Itt kell rámutatni arra, hogy Marxnak itt tárgyalt ismeretelméleti felfogása mélyen Marx egész tudományos felfogásában gyökerezik. Az embernek, mint szubjektumnak ez az apotheózisa Marx ama kedvenc gondolatán alapszik, melyet kora ifjúságától jóformán élete végéig, hol filozófiai tétel, hol abból levezetett gyakorlati következtetés formájában hangoztatott, mely szerint az ember

[1] *Marx—Engels:* »A német ideológia«. Szikra-kiadás, 27—28. old. (A fordítást még a magyar kiadás megjelenése előtt magam készítettem.)

és a természet között a legszorosabb kölcsönhatás áll fenn, az egyik alakítja a másikat és viszont.

Már a »Hegel jogbölcseletének bírálatához« című művében, 1844 elején megírja:

»Németország egyetlen, a *gyakorlatban* lehetséges felszabadulása csak *annak* az elméletnek az álláspontján lehetséges, amely az ember számára az embert tartja a legfőbb lénynek.«[1]

Arról, hogy az ember milyen szoros egységben van a természettel és hogyan hatnak egymásra, Marx sokszor ír. Így a »Párisi kéziratok«-ban (Philosophisch-Oekonomische Manuskripte) ezeket írja:

»A természet az ember szervetlen teste... Hogy az ember fizikai és szellemi élete a természettel összefügg, annak csak az az értelme, hogy a természet önmagával függ össze, mert az ember egy része a természetnek.«[2]

Az 1857-ben megírt »Grundrisse der politischen Oekonomie (Rohentwurf)« életében kiadatlan és csak Moszkvában megjelent művében Marx sok helyen hangoztatja, hogy a természet csak »meghosszabbított testé« az embernek.

De »A Tőke«-ben (191. old.) is olvasható, hogy az ember:

»a természetes anyaggal szemben maga is mint természeti hatalom lép fel. Mozgásba hozza a testi létezéséhez tartozó természeti erőket, karját és lábát, fejét (»mozgásba hozza fejét«, mutatja, hogy Marx szeme előtt egyformán lebegett a testi és szellemi munka) és kezét, hogy a természet anyagait élete szempontjából alkalmas alakban sajátjává tegye. Miközben e mozgása által hat a rajta kívül álló természetre és megváltoztatja azt, egyúttal megváltoztatja a saját természetét is.«

Itt ismét arról a szubjektív és objektív összefonódásról van szó, amelyről fentebb szóltunk.

Az emberek jóideig értetlenül álltak az első tézissel szemben. Erre is, mint a marxizmus annyi alapvetően fontos kérdésére Lenin derített fényt. Tette ezt különösen érdekes módon. A »Materializmus és empiriokriticizmus«-ban[3] a machista, de magukat jórészt marxistáknak tartó orosz tudósokról megsemmisítő erővel mutatja ki, hogy:

»nem akarnak, vagy nem képesek Marx téziseinek mélyére hatolni, ugyanakkor akadnak néha polgári írók, szakfilozófusok, akik nagyobb lelkiismeretességről tesznek tanúságot.«

És idézi Albert Lévy professzor könyvét. Albert Lévy professzor volt és hozzá idealista, de valóban meglepő helyesen értelmezi az első tézist. Lenin végigmegy Lévy magyarázatán, kiemeli ami benne helyes és kiigazítja, ami hibás. Helyes az a megállapítása, hogy:

»az emberiség nem csupán elméleti tevékenység útján vesz részt az abszolútban, hanem gyakorlati tevékenység útján is.«

Viszont Lenin kiigazítja azt a mondást, hogy:

»fenomenális tevékenységünknek rajtunk kívülálló valóságos tevékenység, a dolgok tevékenysége felel meg.«

Ehelyett rátapintva az egész kérdés lényegére, azt írja, hogy:

»az emberiség gyakorlatának nemcsak fenomenális (a szó hume-i és kanti értelmében), hanem objektívreális jelentősége is van.«

Nem hanyagolható el tehát semmiféle *emberi* tevékenység — ha még oly szubjektívnek tűnik is fel — mert annak is megvan az »objektív realitása« »tárgyi«, »érzéki« (érzékelhető), a világot megváltoztató jellegében.

Az, hogy minden tárgy dialektikus materialista (nem pusztán szemléleti) felfogásához elválaszthatatlanul hozzátartozik az emberi szubjektív, érzéki (tehát érzékelhető és épp ezért tárgyi) tevékenysége is, olyan igazság, melyet Marx munkáiban állandóan szem előtt tartott. Ennek most csak a legfontosabb példájára mutatunk rá.

Ez az igazság vezette ugyanis Marxot a fétisizmus alapvetően fontos elméletének felfedezéséhez. Hogy a fétisizmus felfedezése mit jelentett Marx életművében, azt minden marxista tudja. Ez tette lehetővé az érték, értéktöbblet és vele a kapitalista közgazdaság alapjainak feltárását.

Mi »A Tőke«-ben kifejtett fétis-jelleg? Az, hogy az emberi munka terméke mint áru (áru formájában) eltakarja mindazt, ami benne emberi és puszta tárgy, dolog lesz belőle. Eltakarja mindazt, ami benne emberi funkció (»emberi agy, ideg, izom, érzékszerv stb. *elhasználása*«). (»A Tőke« 82. old.)

Fogarasi Béla még tovább megy. Szerinte:

»Dologgá válnak, dologi formában jelennek meg nemcsak a munkaerő, nemcsak a tőke, hanem a politikai vonatkozások, az állami jogi, közigazgatási szerkezet, az egyéni, a családi élet, a szerelem mechanizálódik, eldologiasodik a kultúra, a szellemi élet.« (Marxizmus és logika 51. old.)

Ugyanez a fétisszerűség jelentkezik ilyen, minden szubjektív elemet kizáró felfogás mellett a jogalkalmazás terén is. Maga az objektív folyamat, a csak objektum formájában felfogott tényezők, a bíró, a felek, az ítélet stb. a jogalkalmazás folyamatában eltakarják a közben elfogyasztott emberi munkát és ami még fontosabb, e munkában rejlő »tárgyiasságot«, holott a jogalkalmazás épp az a gyakorlat, melynek nyomán különös élességgel jelentkezik a világ megváltoztatása. Minden jogalkalmazásnak nemcsak mellékesen elért, hanem már indulásakor megkívánt és elvárt legfőbb célja ily változás elérése.

Megkaptuk a feleletet arra a kérdésre, hogy a marxista-leninista ismeretelmélet szempontjából mit jelent és milyen szerepet játszik úgy elméletben, mint gyakorlatban a jogalkalmazás objektívnek és szubjektívnek nevezett része.

A felelet egyszerű és világos. Kiderült, hogy az emberi szubjektív tevékenység már csak azért is, mert rendkívül jelentős szerepet játszik a világ megváltoztatásában, az egyedül helyes (nem szemléleti) materialista felfogás szerint soha sehol nem hagyható figyelmen kívül. A felelet annál kevésbbé meglepő, mert pontosan megfelel a valóságnak, a létnek. Csak egy pillantást kell vetni a tényleges jogalkalmazásra és kitűnik, hogy az összes jogi és nem jogi elemek, tehát minden, ami a perben felmerül, ami a per menetére, a perrel célbavett eredmény előidézésére, tehát a döntésre befolyással lehet, a bírón, a bíró észlelésén, gondolkodásán, érzésein és akaratán megy keresztül és az eredmény ezen »szubjektív« tevékenység lecsapódásaként jelentkezik. Soha nem közvetlenül maguk a dolgok (áruk, ingatlan, fizetés, testi sértés, késedelem, okozati összefüggés, jogi tétel, jogi fogalom stb.) a maguk valóságos létformájában, hanem mindig csak a bíróban általuk megindított logikai tevékenységen és általuk előidézett lélektani hatásokon keresztül jutnak be a jogalkalmazásba. A törvénytár-

[1] »Marx és Engels válogatott tanulmányai«. I. köt. 317. old.
[2] »Mega« (Marx—Engels Gesammtausgabe) III. köt. 87. old.
[3] *Lenin:* »Materializmus és empiriokriticizmus«. 97—98. old.

ban megtalálható törvény csak úgy juthat bele a perbe, ha a bíró azt megtanulja és megérti, a térben és időben lefolyó tanúvallomás csak úgy, hogy a bíró azt észleli (leképezi) és magában feldolgozza.

Mikor mindezt először állapítottam meg,[1] elsősorban csak technikai segítségnek tekintettem, olyan segítségnek, mellyel igyekeztem befogni és osztályozni a per összes lényeges elemeit. Ma már tisztán látom, hogy ez a megállapítás a marxizmus-leninizmusnak olyan alaptétele, mely egyúttal a jogalkalmazás tudományának is alapja. Erre a meggyőződésre — bevallom — elsősorban Visinszkij remek megállapításai vezettek, melyek teljes mértékben igazolták álláspontomat.

Visinszkij ezt írja:

»A bírák szubjektivizmusának a bizonyítékok objektivizmusával való szembeállítása már csak azért is helytelen, mivel a bizonyítékok objektív tulajdonságai nem ismerhetők fel másként, mint a bíró szubjektív észlelésének segítségével.«[2]

Majd ez olvasható nála:

»A bíró nézete a bírósági eljárás során vizsgált valamely jelenséggel kapcsolatban, valamint a jelenségnek más jelenségekkel való összefüggésével kapcsolatban a bírósági eljárásban bizonyítékokként szereplő, különféle jelenségek által előidézett »benyomásokból«, »érzetekből«, »érzelmekből« alakul ki.[3]

Végül ugyanazon az oldalon ez található:

»Minden egyéni bírói meggyőződés alapja egy egész osztály ideológiája és pszichológiája, azé az osztályé, amelyhez a bíró tartozik és amelynek érdekében tevékenységét kifejti.«

A fenti idézetek, valamint Marx és Lenin korábban ismertetett álláspontja szerint tehát a marxista-leninista jogalkalmazással foglalkozó tudományos munkának elsősorban éppen azzal kell kezdeni, amit korábban vagy teljesen kizártak a jogalkalmazásból, vagy legalább is erősen háttérbe szorítottak.

Marx, mint láttuk, szubjektívnek nevez minden emberi tevékenységet, akár asztalos, akár tudós végzi el, mely valamely objektumhoz kapcsolódik, mely nélkül valamely tárgy nem jöhetne létre, valamely észlelt változás a világban nem állhatna elő. Így nézve a jogalkalmazás processusát, szubjektív benne minden, amit a jogalkalmazásban szereplő emberek tevékenysége tesz hozzá az eredmény előidézéséhez. A legelső szereplő a bíró, de kisebb vagy nagyobb mértékben hozzájárulnak az eredményhez a felek vagy képviselőik, a tanúk, a szakértők, a tolmácsok stb., végeredményben ugyan — mint láttuk — mindig a bírón keresztül. Helyesnek látszik tehát, ha a minden más tényezőt háttérbe szorító bíró tevékenysége kerül vizsgálataink élére, de egy fejezetben foglalkozni fogunk a perben szereplő és az anyagot a bíró részére szállító többi szereplők szubjektív tevékenységével is.

Még néhány szót a módszer és a beosztás kérdéséről. Engels írta:[1]

»A társadalom történetében emberek cselekszenek, csupa tudattal rendelkező, megfontolással, vagy szenvedéllyel cselekvő, határozott célokat követő ember; semmi sem történik tudatos szándék, kitűzött cél nélkül.« Majd »mindannak, ami az embereket mozgatja, fejükön kell keresztül mennie«.

Tehát mindaz, amit a bíró a jogalkalmazás során tesz és, amelyekről kiderült, hogy elsősorban a logika és a lélektan területén mozognak, a tudati szektorhoz tartozik.

Ám a bíró nemcsak egyén, akinek egyéni tudata van, de társadalmi lény is társadalmi tudattal. Ami felett ítélkezik, az mind a társadalmi lét területén folyik le. A marxizmus-leninizmust elsősorban a társadalmi életet élő ember érdekli. A társadalmi tudatról Lenin azt írja: »a társadalmi tudat visszatükrözi a társadalmi létet — ez Marx tanítása«.[2] Mindebből következik, hogy a vizsgálatok helyes sorrendje: a bírói logika és lélektan, mint a bíró egyéni tudatához tartozó területek és utána a bíró társadalmi tudatának szerepe az ítélkezésben.

De mindezeket a bírói tevékenység legfőbb céljára való tekintettel kell vizsgálat alá venni. Ez a cél az általánosan elfogadott felfogás szerint: az igazság. Mégpedig az úgynevezett anyagi igazság. (Ezt a jelzőt általában csak a jogalkalmazásban használják). Azt kell alaposan megvizsgálni, hogy jön az létre és hogy viszonylik az általános »logikai« igazsághoz. Ennek ismerete nélkül semmiesetre sem volna teljes a marxista-leninista jogalkalmazás tudománya.

És mindezt úgy, hogy tudományos alapon maradva, egyúttal »a gyakorlat vezérfonala« legyen. Bizonyára lesznek olyanok, akik ennyi »elmélet« láttára az ülnökbírókra gondolva, össze fogják csapni a kezüket. Akik így gondolkodnak, azok megsértik az egész népet. Azt a népet, amely meg tudta és meg tudja tanulni a marxista-leninista politikai gazdaságtant, a marxizmus-leninizmus egész elméletét és különösen annak alapját, a történelmi és a dialektikus materializmus tudományát.

Markó Jenő

[1] *Szerző:* »A jogalkalmazás tudományának alapjai.« 1936. 17. old.
[2] A. J. Visinszkij: »A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban«. 236. old.
[3] U. o., 238. old.

[1] *Engels:* »L. Feuerbach.« Szikra-kiadás, 39. old.
[2] *Lenin:* »Materializmus és empiriokriticizmus.« 330. old.

„A béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek kezükbe veszik a béke megőrzésének ügyét és végig kitartanak mellette"

(J. V. SZTÁLIN)

Az új lengyel alkotmány

A Lengyel Népköztársaság Sejmje 1952. július 22-én — Lengyelország felszabadulása napjának nyolcadik évfordulóján — »a lengyel nemzet akaratának eleget téve és hivatásának megfelelően« törvényerőre emelte az új alkotmányt.

I. Sztálin »A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánytervezetéről« — a Szovjetek VIII. Rendkívüli Össz-Szövetségi Kongresszusán, 1936. november 25-én — tartott előadói jelentésében[1] megállapította, hogy: »...a Szovjetunió mint világítótorony, az egész világ munkásosztályában a szabadulás szellemét terjesztve« áll és ezért: »a Szovjetunió új alkotmánya erkölcsi segítség és reális támasz lesz« a békeszerető és demokratikus népek számára. Ennek a történelmi megállapításnak minden kétségen felüli igazságát fényesen igazolja az új szocialista lengyel alkotmány is.

II. Lengyelország ezeréves történelmének fájdalmas megrázkódtatásokkal telített útját »alkotmányok« egész sora jelzi, amíg eljut a nép igazi alkotmányához, az 1952. évi alaptörvényhez.

Sorrendben az első alkotmány 1791. május 3-án kelt; ez bizonyos értelemben haladó volt. Engels is úgy nyilatkozott róla, hogy a francia forradalom keletre nyíló kapuja.[2] Az 1791-es alkotmány a tiszta feudális uralmat — a nagybirtokosok, a mágnások uralmát — nemesi-polgári félfeudális uralommal akarta felcserélni. A dolgozó nép maga teljesen kívül maradt az alkotmányon. Ez az alkotmány nem lépett életbe, s csak papiroson maradt. A Napoleon által 1807-ben a varsói fejedelemségnek önkényüleg adott alkotmány, majd a királyi Lengyelországnak 1815-ben megalkotott alkotmánya, részletmódosításoktól eltekintve, a fennálló helyzetben lényegében nem hoztak változást. A parasztok személyi szabadságát ugyan biztosították, de a föld a régi birtokosé maradt, s a teljes kiszolgáltatottság is változatlanul továbbra fennállott.

Az első világháború után, 1921. március 17-én megalkotott lengyel alkotmány a francia forradalom hatására a XIX. században keletkezett polgári alkotmányok hű visszatükrözője volt. Ezt az alkotmányt — ugyanúgy, mint az egyéb polgári alkotmányokat — ünnepélyes kijelentések és biztosíték nélküli formális jogok, osztályokra szakadt társadalom, kizsákmányolók és kizsákmányoltak elfogadott és szentesített kapitalista rendje, a forradalmi munkásmozgalom könyörtelen üldözése jellemezte. Az 1935. évi alkotmány pedig, amelyet az úgynevezett »ezredesek kormánya« hozott létre és amely formailag az 1921-es polgári alkotmányt tartotta fenn, valójában fasiszta alkotás: a dolgozó népet a kormányzásból és államigazgatásból teljes egészében kikapcsolta.

III. A második világháborúnak a Szovjetunió által történt győzelmes befejezése felszabadította (1944. július 21-én) Lengyelországot is a szörnyű német megszállás alól. Már ezt megelőzőleg, 1943. december 31-én éjjel, a Lengyelország felszabadításáért halálmegvetéssel harcoló lengyel hazafiak Boleslaw Bierut vezetésével megalakították az Országos Nemzeti Tanácsot, »a küzdő nemzet képviseletét«, amely a felszabadulás másnapján, 1944. július 22-én létrehozta végrehajtó szervét, a »Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság«-ot, az „első lengyel munkás-paraszt kormányt. Ezzel Lengyelország ezeréves történetének nagy fordulópontjához érkezett. Amint Lengyelország újjászületésének hetedik évfordulója alkalmából a Varsóban rendezett nagy nemzeti ünnepen Molotov mondotta: »A lengyel állam új története azzal a nappal vette kezdetét, amelyen a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottságot megalakították.«[1] A bizottság kiáltványa[2] »Júliusi Manifesztum« elnevezéssel új fejezetet kezdett Lengyelország sokszázados történetében. A kiáltvány gyökeres szakítás a múlttal, hatására új alapelveken nyugvó állam született; ezért jogos a megállapítás, hogy vele Lengyelország történetének új időszámítása kezdődik.

A »Júliusi Kiáltvány« külpolitikai téren véget vet a 400 év óta tartó vetélkedésnek egyrészről lengyelek, másrészről oroszok, ukránok és fehéroroszok között; a megújuló harcokat és az állandó ellentéteket barátság és együttműködés váltja fel.

A belpolitikában a demokratikus szabadságjogokat és a polgári jogegyenlőséget minden korlátozás — fajra, vallásra és nemzetiségre való tekintet — nélkül biztosítja. Egyidejűleg biztosítja a politikai és üzemi szervezkedés, a sajtó és gyülekezés szabadságát is. Az ország újjáalakítása és a lengyel paraszt évszázados földéhségének kielégítésére megvalósítja a földreformot. Megvalósítja a társadalombiztosítást betegség, rokkantság, munkanélküliség esetére. Fontos feladatnak tekinti az oktatás helyreállítását és az ingyenes tanulás lehetőségének biztosítását a közoktatás minden fokán.

Az új szocialista lengyel alkotmány a »Júliusi Manifesztum«-on nyugszik.

A lengyel alkotmányjog fejlődése útján nagy lépést jelentett az 1946. június 30-án megtartott népszavazás, amely megszüntette a kétkamarás parlamenti rendszert és a nemzeti tanácsokról, valamint a társadalmi és szervezeti reformokról rendelkezett. További lépés volt az 1947. február 19-i alkotmánytörvény, amely a Lengyel Köztársaság legfelsőbb szerveinek felépítését és tevékenységük körét határozza meg. A »Kisalkotmány« néven emlegetett törvény szerint »a Lengyel Köztársaság legfelsőbb szervei: a törvényhozás terén a Sejm, a végrehajtóhatalom terén a köztársasági elnök, az államtanács és a köztársaság kormánya, az igazságszolgáltatás terén pedig a független bíróságok«. Ezeken felül rendelkezik a törvény a legfelsőbb ellenőrző székről, amelynek feladata felülvizsgálni a hatóságok, intézmények és állami vállalatok gazdasági és pénzügyi tevékenységét, másrészről ellenőrzése alá vehet önkormányzatokat, egyesületeket, amelyek állami támogatást élveznek, vagy közigazgatási jellegű cselekményeket végeznek.

1947. február 4-én külön alkotmánytörvény jelent meg a köztársasági elnök választásáról,[3] február 22-én pedig megjelent a Sejm deklarációja a polgári jogok és szabadságok tárgyában.[4]

[1] Sztálin: A leninizmus kérdései, Budapest, 1951., 636. old.
[2] Zygmunt Mlynarski: A lengyel nép forradalmi múltjából, Budapest, 1952., 5. old.

[1] Molotov: Lengyelország újjászületésének hetedik évfordulója. »Tartós békéért, népi demokráciáért« 1951. július 29. szám.
[2] A Nemzeti Felszabadítás Lengyel Bizottságának Kiáltványa a lengyel nemzethez. A lengyel köztársaság alkotmánya. Budapest, 1949., 25. old.
[3] A lengyel köztársaság alkotmánya. Budapest, 1949., 20. old.
[4] U. o. 3. old.

Lengyelország 1947-es alkotmányjogi törvényalkotása főbb vonásaiban hasonlóságot mutat a »Magyarország államformájáról« alkotott 1946. évi I. törvényünkkel. Így e törvényünk bevezető részében »az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai«-ról szól, rendelkezik továbbá a köztársasági elnökről.

IV. A szovjet alkotmánytervezetről tartott beszédében állította fel azt a tételt Sztálin, hogy »az alkotmány összeállításával nem a jövőből, hanem a jelenből kell kiindulni. Az új alkotmány tervezete ilyen módon a már megtett út, a már elért eredmények leszögezése«. Ezt a követelményt a modern, a szocialista alkotmányok magukévá tették.

Ezt az utat követte a Lengyel Népköztársaság is. Boleslaw Bierut szerint »az új alkotmánytervezet a dolgozó tömegeknek a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság megalakulása óta eltelt 8 év folyamán elért gazdasági, politikai és társadalmi vívmányaira támaszkodik«.

Felmerült azonban a kérdés, hogy miért csak 1952-ben valósult meg a szocialista lengyel alkotmány és miért nem előbb, hiszen a legfontosabb elvek már a »Júliusi Kiáltvány«-ban megtalálhatók. Boleslaw Bierut köztársasági elnöknek az Alkotmányelőkészítő Bizottság 1952. január 23-án tett megállapítása szerint »az új alkotmány azoknak a diadalmas vívmányoknak alapokmánya, amelyeket az ország igazi uraivá lett lengyel dolgozók kivívtak és mindörökre megszilárdítottak ... az új alkotmány cikkelyei lényegében azoknak az évszázados osztály- és felszabadító harcoknak eredményeit rögzítik, amelyeket a lengyel néptömegek vívtak és amelyeknek élén az utóbbi hetven évben a lengyel munkásosztály haladt«.[1] Erre tehát csak azok után a gyökeres változások után kerülhetett sor, amelyeknek egyes állomásait a földreform, a szocialista ipar megteremtése, vagyis a kapitalista elemek rohamos kiszorítása, a köztulajdonba vett termelési eszközök, az államosítások stb. jelzik.

De mielőtt még a szocialista alkotmány megvalósulhatott volna, meg kellett küzdeni a pártban fellépett ideológiai eltévelyedéssel, a Gomulka-féle revizionizmussal, az úgynevezett »a szocializmus felé való fejlődés lengyel útjának konceptioja«-val is. Boleslaw Bierut 1948. szeptember 8-án, a Lengyel Munkáspárt pártaktívájának országos értekezletén tömören összefoglalta azokat a súlyos hibákat, amelyeket Gomulka elkövetett. Megállapította, hogy Gomulka nem értette meg a marxizmus-leninizmus ideológiai alapjait, a Szovjetunió társadalmi-felszabadító törekvéseit, lebecsülte a munkásosztály erejét, lebecsülte a munkások és parasztok szövetségének erejét.[2] Figyelmen kívül hagyta a hős Szovjet Hadseregnek a világ felszabadításáért hozott óriási áldozatait.

Mintha csak a Gomulka-féle revizionizmusra felelne és azt semmisítené meg az alkotmány bevezető részének az az ünnepélyes megállapítása, hogy »a lengyelországi, jelenlegi népi hatalom alapja a munkásosztálynak a dolgozó parasztsággal kötött szövetsége. Ebben a szövetségben a vezetőszerep a munkásosztályé, mint a társadalom élenjáró osztályáé, amely a lengyel és nemzetközi munkásmozgalom forradalmi vívmányaira, a szocializmus győzelmes építésének a Szovjetunióban, a munkások és parasztok első országában szerzett történelmi tapasztalatokra támaszkodik«.

V. A lengyel Sejm 1951. évi május 26-án fogadta el a »Lengyel Népköztársaság alkotmányának elkészítéséről és elfogadásáról« alkotott törvényt. Az Alkotmányelőkészítő Bizottság 1952. január 23-ára előkészítette az alkotmánytervezetet. A bizottság határozatot hozott a tervezet országos megvitatására, s ennek tartamát 1952. január 27. — a tervezet elfogadásának napja — és április 6 közötti időben állapította meg. A határozat szerint ebben az időben minden lengyel állampolgárnak jogában van a tervezet rendelkezéseire vonatkozó javaslatait, módosításait és észrevételeit megtenni.

A tervezet megvitatása valóságos tömegmozgalom jellegét öltötte magára. Rendkívül tanulságosak az erre vonatkozó hivatalos számadatok. E szerint »200.000 gyűlésen és tanácskozáson több mint 11 millió ember jelent meg. A vitákban körülbelül 1,400.000 polgár szólalt fel, több mint 25.000 pedig írásban tette meg javaslatát. Az írásbeli hozzászólások összesen 2.822 módosító javaslatot tartalmaztak. E javaslatok közt sok lényeges és nagyjelentőségű volt a szövegmódosításokon felül«.[1] Mint e számok is beszédesen tanúsítják, Lengyelországnak úgyszólván egész felnőtt lakossága részt vett az alkotmánytervezet egyetemes megvitatásában.

VI. A Sejm az alkotmánytervezetet 1952. július 22-én, Lengyelország felszabadulásának és a »Júliusi Manifesztum« megjelenésének nyolcadik évfordulóján emelte a Lengyel Népköztársaság alaptörvényévé.

Boleslaw Bierut Lengyelország felszabadulása óta eltelt történetéről állapította meg: »... az első pillanattól fogva bőven felhasználhattuk a Szovjetunió tapasztalatait és eredményeit ...«[2] Ez a megállapítás vonatkozik az új Lengyel Alkotmányra is, amely szocialista alkotmány, ugyanazon forrásból — az egész dolgozó nép erejéből — fakadt s ugyanazon alapelveken nyugszik, mint a Sztálini Alkotmány.

1. *A Lengyel Népköztársaságban minden hatalom a városok és falvak dolgozó népé.* A politikai rendszer alapja tehát a népi hatalom, amely a munkásosztálynak a dolgozó parasztsággal kötött szövetségén nyugszik. E szövetségben a vezetőszerep a munkásosztályé, a társadalom élenjáró osztályáé.

A Lengyel Népköztársaság őrzi a már elért társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális eredményeket, biztosítja azok továbbfejlődését, korlátozza, kiszorítja és felszámolja a kizsákmányolásból élő társadalmi osztályokat.

Az államhatalmat a lengyel dolgozó nép a neki felelős és visszahívható képviselői útján gyakorolja, akiket általános, egyenlő és közvetlen választásokon titkos szavazással választ a Sejmbe és a nemzeti tanácsokba. A nők választójoga teljesen egyenlő a férfiak, a katonák választójoga pedig a polgári személyek választójogával.

Választójoga van minden állampolgárnak, aki 18. életévét betöltötte, tekintet nélkül nemére, nemzetiségére, fajára, felekezetére, helybenlakására, társadalmi származására, foglalkozására és vagyoni helyzetére. A Sejmbe

[1] Idézi a »Szabad Nép« 1952. január 29-i száma.
[2] A. Okulev: Lenin és Sztálin harca a marxista párt elméleti alapjaiért (1908—1912), Budapest, 1952., 232. old.

[1] Boleslaw Bierut: A Lengyel Népköztársaság alkotmánytervezetéről. »Tartós békéért, népi demokráciáért« 1952. július 27. szám.
[2] Idézi I. Sz. Csigarjov: A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XIV. Kongresszusa. Budapest, 1952., 119. old.

megválasztható, aki 21., a nemzeti tanácsokba pedig, aki 18. életévét betöltötte.

2. A Lengyel Népköztársaságban — mint minden szocialista típusú államban — a *társadalmi és gazdasági rend alapja a munka*, a »mindenki tehetsége szerint, mindenkinek munkája szerint« elv. »A forradalmi harcok és átalakulások eredményeképpen megdőlt a kapitalisták és nagybirtokosok hatalma, megszilárdult a népi demokratikus állam, kialakulóban van és erősödik a legszélesebb néptömegek érdekeinek és törekvéseinek megfelelő új társadalmi rendszer.« Ebben a társadalmi rendszerben mindenkinek joga, kötelessége, egyben becsületbeli ügye a munka. A példamutató, a kiváló, az élenjáró munkásokat »a nemzet általános tisztelete övezi«.

A Lengyel Népköztársaság a szocialista rendszer teljes megvalósulását készíti elő. »A falu és a város kapitalista elemei ellen vívott politikai és gazdasági harcunknak, — amelyet a dolgozó parasztság zömével való szövetségben kell kifejlesztenünk — legfőbb és végső célja az osztályok megszüntetése s a falu és város dolgozó tömegei mindenfajta kizsákmányolásának megszüntetése. Az idevezető egyetlen út a szocializmus építésének megvalósítása nemcsak a városban, hanem a falun is.«[1]

A szocializmus építése azon a megingathatatlan tényen nyugszik, hogy a Lengyel Népköztársaságban a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak. A hatalmas arányú földreform megszüntette a nagybirtok-rendszert, ezzel lehetővé vált a feudalizmus felszámolása, az ipar, a kereskedelem, a hitelélet államosítása a városban is véget vetett a tőkés uralomnak. Így a lengyel gazdaságnak — mint Boleslaw Bierut megállapítja — a dolgozó nép vált gazdájává. A társadalmi tulajdon — a föld méhének kincsei, a vizek, az állami erdők, a bányák, az utak, a szállítás eszközei, a bankok, az állami ipartelepek, állami gazdaságok, gépállomások és kereskedelmi vállalatok — az állam és minden polgára különleges oltalma alatt áll.

Az alkotmány rendelkezése szerint az ország gazdasági és kulturális élete a népgazdasági terven nyugszik. A tervszerű gazdasági politika segíti a szocialista ipar kiépítését; különleges támogatásban és mindenirányú segítésben részesíti az önkéntességi elv alapján alakuló mezőgazdasági termelőszövetkezeteket, mint a kollektív gazdálkodás formáit, amelyek a falvakban a kizsákmányolás teljes kiküszöbölésének hathatós eszközei; a szövetkezeti mozgalom minden formáját támogatja; a munkások és parasztok testvéri együttműködése alapján tervszerint erősíti a város és falu közötti gazdasági köteléket; oltalmában részesíti és segíti a dolgozó parasztok egyéni gazdaságait; elismeri és védi az egyéni tulajdont, valamint a földre, épületekre és a parasztok, kézművesek és a házi ipar művelőinek egyéb termelőeszközeire vonatkozó öröklési jogot; biztosítja a polgárok személyi tulajdonának teljes védelmét és öröklési jogát.

3. *Az államhatalom és államigazgatás szerveinek összetétele* tekintetében Boleslaw Bierut rámutatott az addigi helyzettel szemben jelentkező alapvető változásokra. E változások egyébként az új, szocialista alkotmányok jellemző vonásai. »Ez a reform — mondja Bierut — úgy változtatja meg az államhatalom szerveinek összetételét, hogy erősödik kölcsönös kapcsolatuk, egyre nagyobb mértékben demokratizálódnak, mindinkább megszűnik a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom mesterséges és a demokrácia elveivel ellentétes elkülönítése. Az új alkotmánytervezet megszünteti az államhatalom szerkezeti felépítésében az ismert régi burzsoa csökevényeket; a hatalmi szerveket — a legalsótól egészen a legfelsőbbig — egységes jellegűvé teszi, s a szocialista demokrácia alapvető elve szerint a tömegekkel ellenőrizteti, a dolgozó tömegeket a legmesszebbmenően bevonja az állam igazgatásába. Az új Alkotmány szerint az összes hatalmi szerveket választják«.[1]

Az államhatalom legfelsőbb szerve a Lengyel Népköztársaság Sejmje, mely a nemzet szuverén jogainak gyakorlója. Törvényeket hoz, amelyek a dolgozó nép érdekeinek és akaratának kifejezői és amelyek szigorú megtartása az államhatalom és államigazgatás minden szervének és minden állampolgárnak alapvető kötelessége. A Sejm állapítja meg a népgazdasági tervet és határozza meg az állami költségvetést.

A Sejmnek van alárendelve az államtanács, amelyet első ülésén választ és amely két ülésszak közötti időben törvényerejű rendeleteket ad ki. Az államtanács »a kollégium elvei alapján működik«. A lengyel államtanács tehát ugyanúgy »kollektív köztársasági elnök«[2], mint a Szovjetunióban a Legfelső Tanács Elnöksége. »A történelmi tapasztalat azt mutatja — állapítja meg Sztálin, — hogy a legfelsőbb szervek ilyen felépítése a legdemokratikusabb, mert biztosítékot nyujt az országnak nemkívánatos véletlenek ellen«.[3]

Az államtanács kitűzi a Sejm-választásokat, összehívja a Sejmet, törvényeket kezdeményez, kinevezi a követeket, fogadja idegen államok követeit, nemzetközi szerződéseket ratifikál és felmond, rendjeleket, kitüntetéseket, címeket adományoz, gyakorolja a kegyelmezési jogot, gyakorolja a legfelsőbb felügyeletet a helyi nemzeti tanácsok felett, elhatározza a háborús állapotot.

A nemzeti tanácsok az egységes államhatalom szervei a községekben, városokban, a nagyobb városok kerületeiben, a járásokban és a vajdaságokban. A nemzeti tanácsok a dolgozó nép akaratát fejezik ki, széles néprétegeket vonnak be az államvezetés munkájába, fejlesztik a dolgozó nép alkotó kezdeményezését, bizottságaik útján mozgósítják a lakosságot a tanács feladatai teljesítésében való részvételre, a helyi szükségleteket összekötik az általános állami feladatokkal, irányítják a gazdasági, társadalmi és kulturális munkát. A nemzeti tanácsok társadalmi ellenőrzést gyakorolnak a hivatalok, vállalatok, intézetek és intézmények felett, megállapítják a helyi népgazdasági terveket és meghatározzák a költségvetést, őrködnek a népi jogrend fenntartása felett, védik a társadalmi tulajdont.

A nemzeti tanácsokat a lakosság három esztendei időtartamra választja.

Az államhatalom legfelsőbb végrehajtó és intézkedő szerve a minisztertanács, a Lengyel Népköztársaság kormánya. A minisztertanácsot, vagy annak egyes tagjait a Sejm választja és menti fel. A minisztertanács működéséért felelős és beszámolni tartozik. A minisztertanács biztosítja az összhangot az államigazgatás szervei

[1] Boleslaw Bierut: A város és falu összefogásának megerősítése a szocialista építés mai szakaszán. Budapest, 1952., 71. old.

[1] Boleslaw Bierut: A Lengyel Népköztársaság alkotmánytervezetéről. »Tartós békéért, népi demokráciáért« Budapest, 1952. július 27.

[2] Sztálin: A leninizmus kérdései. Budapest, 1951., 664. old.

[3] U. o.

működésében, megállapítja az állami költségvetés tervezetét és a népgazdasági terveket.

A miniszterek az egyes államigazgatási ágak felelős vezetői.

4. *A haza védelme, az önfeláldozó hazaszeretet*, az áldozatokat vállaló hazafiasság érzésének ápolása az alkotmány egyik sarkalatos elve.

A Lengyel Népköztársaság fegyveres ereje őrködik a lengyel nemzet szuverenitása, függetlensége, biztonsága és békéje felett. A haza védelme pedig minden polgár legszentebb kötelessége s így — az arra való felkészülés — a katonai szolgálat a polgárok megtisztelő, hazafias kötelessége. Ebből logikusan következik a kötelezettség a fokozott és általános éberségre, az államtitok megőrzésére. De másrészt következik az is, hogy a hazaárulást, a kémkedést, az ellenséghez való átpártolást stb. a törvény a legszigorúbban bünteti.

5. A Lengyel Népköztársaság Alkotmánya megteremti a *szocialista igazságszolgáltatás* szerveit, a lengyel szocialista bírói és ügyészi szervezetet.

A lengyel bíróságoknak feladata őrködni a Lengyel Népköztársaság államrendszere felett, védeni a dolgozó nép vívmányait, megőrizni a népi jogrendet, a társadalmi szabadságot és az állampolgárok jogait, végül megbüntetni a bűnösöket.

Az igazságszolgáltatás bírói szervei a Legfelsőbb Bíróság, a vajdasági bíróságok és a járásbíróságok. A bírósági ügyek tárgyalása és az ítélkezés népi ülnökök részvételével történik. Mind a bírói, mind az ülnöki tisztségeket választás útján töltik be. A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve.

Az ügyészi szervezet élén a Lengyel Népköztársaság legfőbb ügyésze áll, akit az Államtanács jelöl ki és hív vissza. A legfőbb ügyész vigyáz a népi jogrendre, őrködik a társadalmi tulajdon védelme felett, biztosítja az állampolgárok jogainak tiszteletbentartását, gondoskodik, hogy a Lengyel Népköztársaság rendjét, biztonságát és függetlenségét sértő, vagy veszélyeztető semminemű eselekmény ne maradjon megtorlás nélkül.

6. Az Alkotmánynak az *állampolgárok alapvető jogairól* szóló rendelkezései azon a sztálini követelményen nyugszanak, amely »nem szorítkozik az állampolgárok formális jogainak leszögezésére, hanem a fősúlyt e jogok biztosítására, azokra az eszközökre helyezi, amelyekkel ezek a jogok megvalósíthatók«.[1] A lengyel alkotmány a Sztálini Alkotmányban megvalósított állampolgári jogokat törekedett maradék nélkül érvényesíteni, ezért mondja Boleslaw Bierut: »Úgy gondolom, hogy a dolgozó tömegek a Lengyel Népköztársaság alkotmánytervezetének általános megvitatása idején ezért ismerték fel és érezték meg mindjárt ebben az alkotmánytervezetben saját alkotásukat, saját munkás- és parasztalkotmányuknak, valóban népi alkotmánynak, szívükből, gondolataikból és érzéseikből fakadt alkotmánynak vallották ezt a tervezetet, olyan alkotmánynak, amilyenért atyáik és és maguk is sokáig harcoltak, amilyenre a barikádokon, a munkástüntetések és sztrájkok idején, a börtönrácsok mögött gondoltak, amilyenről e nehéz harcok idején beszéltek, olyan alkotmánynak, amilyenért a legjobb lengyel harcosok és hazafiak vérüket és életüket áldozták, amilyenért a dolgozó tömegek ma a kapitalista világ országaiban harcolnak.«[2]

[1] U. o. 648. old.
[2] Boleslaw Bierut: A Lengyel Népköztársaság alkotmánytervezetéről. »Tartós békéért, népi demokráciáért« Budapest, 1952. Július 27.

Az állampolgári jogok magukban foglalják a munkához, a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazásához, alkalmaztatáshoz, a pihenéshez, az egészség védelméhez, betegség, vagy munkaképtelenség esetén segélyhez, a művelődéshez, a kultúra vívmányaihoz és ahhoz való jogot, hogy az állampolgárok a nemzeti kultúra fejlesztésében alkotó módon részt vegyenek.

Az alkotmány a nők egyenjogúságát hathatós eszközökkel biztosítja az állami, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élet minden ágában. (Egyenlő díjazás az egyenlő munkáért, anya- és gyermekvédelem stb.)

A Lengyel Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét. Különös oltalmában részesíti az ifjúságot és a fejlődés legszélesebbkörű lehetőségét biztosítja számára. A »Júliusi Manifesztum« ünnepélyes ígéretét az oktatás helyreállítására és az ingyenes tanulás biztosítására, az analfabétizmus felszámolására, a felszabadulás óta eltelt nyolc év alatt a Lengyel Népköztársaság maradéktalanul valóra váltotta.

A Lengyel Népköztársaság polgárai nemzetiségre, fajra és felekezetre való tekintet nélkül egyenlő jogokat élveznek. A nemzetiség, faj vagy felekezeti különbségek alapján gyűlöletet vagy megvetést kelteni vagy ellentétet szítani nem szabad.

A Lengyel Népköztársaság biztosítja polgárai számára a lelkiismereti szabadságot és vallásszabadságot, a szólásszabadságot, sajtószabadságot, gyülekezési szabadságot, a felvonulások és tüntetések szabadságát, az egyesülési jogot, az állam valamennyi szervénél a panaszemelés jogát, a személyi sérthetetlenséget.

A Lengyel Népköztársaság gondoskodik az élenjáró tudomány, a haladó hagyományoknak megfelelő irodalom és művészet fejlesztéséről; különös oltalmában részesíti az alkotó értelmiséget, a tudomány, közoktatás, irodalom és művészet dolgozóit, valamint a technikai haladás úttörőit, az észszerűsítőket és feltalálókat.

A Lengyel Népköztársaság menedékjogot nyujt azoknak az idegen állampolgároknak, akiket a dolgozó tömegek érdekeinek védelméért, a társadalmi haladásért folytatott harcuk, a béke védelme érdekében folytatott működésük, nemzeti felszabadító harcuk, vagy tudományos munkásságuk miatt üldöznek.

7. A lengyel állampolgár *kötelességei* közé tartozik az alkotmány és a törvények rendelkezéseinek, az állammal szemben fennálló kötelezettségeknek teljesítése, a szocialista munkafegyelem megtartása s a társadalmi együttélés szabályainak tiszteletben tartása. Az állampolgár kötelessége a társadalmi tulajdont — mint az állam fejlődésének alapját s a haza erejének és gazdagságának forrását — megvédeni és megszilárdítani.

8. Hogy a lengyel dolgozók az új alkotmányt valóban »saját alkotásu nak«, »szívü ből, gondolataiból és érzéseiből fakadt alkotmánynak« tekintik, az 1952 október 26-án lezajlott országos választások ékesszólóan bizonyítják.

15,495.815-en szavaztak, amely szám a szavazásra jogosu taknak több mint 95 százalékát teszi ki. A Nemzeti Front jelöltjei 15,459.840 szavazatot kaptak. Ez viszont a leadott szavazatoknak több mint 99 százaléka. Az új lengyel törvényhozó szervbe, a Sejmbe megválasztott képviselők az élenjáró munkások, parasztok és értelmiségiek közül kerültek ki. Így megválasztottak 288 munkás, 233 dolgozó paraszt és

120 dolgozó értelmiségi képviselőt. Ez utóbbiak között van a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke is.

VII. Az új lengyel alkotmányról szóló fejtegetéseinket két megállapítással fejezzük be.

Mind a »Júliusi Manifesztum«, mind a belőle sarjadzott új alkotmány a lengyel forradalmi hagyományokban gyökeredzik. A marxizmus-leninizmus klasszikusai éppen ezekért a nemes forradalmi hagyományokért állandóan figyelemmel kísérték Lengyelország sorsát. Az 1846. február 20-án kitört krakkói forradalom második évfordulójára Brüsszelben rendezett gyűlésen Marx a következőket mondotta: »... a krakkói felkelés dícséretre méltó példát mutatott Európának, midőn a nemzeti ügyet a demokrácia ügyével és az elnyomott osztályok felszabadításával azonosította«.[1] Az osztrák helyőrségek elleni lázadásban paraszt- és bányászcsapatok vettek részt. A Kommunista Kiáltvány vizsgálva a kommunisták viszonyát a különböző ellenzéki pártokhoz, a lengyelekről a következőket állapította meg. »A lengyeleknél a kommunisták azt a pártot támogatják, amelyik az agrárforradalmat vallja a nemzeti felszabadulás feltételéül, ugyanazt a pártot, amely az 1846-i krakkói felkelést szervezte.«[2]

Marx és Engels Arnold Rugeval folytatott vitájukban a lengyelekről szólva megjegyezték: »Megmutattuk, hogy a lengyeleknek, amennyiben meg akarták ismerni saját országuk szükségleteit — nem kellett azokat a francia politikai álmodozóknál keresniük, akik február óta saját frázisaikon hajótörést szenvedtek, sem pedig az elmélyült német ideológusoknál, akiknek még nem volt módjukban, hogy hajótörést szenvedjenek; kifejtettük: Lengyelország maga a legjobb iskola annak tanulmányozására, hogy mire van szüksége Lengyelországnak«.[3]

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak egyik legelső ténye volt a független Lengyelország elismerése. Lenin pedig 1918 augusztusában nyilatkozatot adott ki, amelyben a szovjet állam Lengyelország felosztására vonatkozó minden szerződést hatálytalannak nyilvánít.[4]

Sztálin a lengyel nép biztos jövőjének perspektíváját rajzolja meg a szovjet-lengyel barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyujtási egyezmény aláírásakor, 1945. április 21-én Moszkvában tartott beszédében. »Az elmúlt öt évszázad alatt — mondotta Sztálin többek között — az országaink között fennállott viszony, mint ismeretes, bővelkedett a kölcsönös elidegenedés, barátságtalan magatartás és nem ritkán a nyílt katonai összeütközés elemeiben. Az ilyen viszony gyengítette országainkat és erősítette a német imperializmust ... Az elmult 25—30 év, vagyis az első és második világháború folyamán a németeknek sikerült Lengyelország területét keleti hadjáratainkhoz folyosónak, a Szovjetunió megtámadásához pedig ugródeszkának felhasználni. Ez azért történhetett, mert akkor országaink között nem volt baráti, szövetségesi viszony ... Az országaink közötti szövetség kialakulásával a helyzet gyökeresen megváltozott. Most már nem lehet országainkat egymással szembeállítani. Most már megvan országaink egységes frontja«.[5]

A másik megállapításunk az, hogy mi magyarok különös örömet érzünk, az új, szocialista lengyel alkotmány életbelépése alkalmából. Ez ugyanis annak a bizonyítéka, hogy a velünk sok vonatkozásban hasonló történelmi múlttal bíró testvéri Lengyelország egy újabb hatalmas lépést tett a szocializmus építése útján és még erőteljesebben zárkózott fel a világ első szocialista államához, a hatalmas Szovjetunióhoz, valamint a baráti népi demokráciákhoz. Magyarország és Lengyelország 1948-ban három egyezményt írtak alá: a kulturális együttműködésről (1948: XX. törvény), a gazdasági együttműködésről (1948: XLI. törvény) és a barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyujtásról (1948: XXXIX. törvény). Az egyezmények »a két nép közötti évszázados barátság hagyományaira« támaszkodva elevenen ható szabályozóivá váltak a lengyel és a magyar nép érintkezésének. És pedig mind a nemzetközi élet terén a békeharc vonalán, a kölcsönös gazdasági forgalom terén, mind pedig a két nép kultúrforradalma nagyszerű eredményeinek állandó kicserélésében.

* *

Boleslaw Bierut a Lengyel Népköztársaság új alkotmányáról szólva megállapította: »... természetes, hogy mi — mint szocializmust építő ország — fölhasználjuk a szocializmus győzelmes országának felbecsülhetetlen tapasztalatait«.[1] A Szovjetunió Kommunista Pártjának történelmi XIX. kongresszusa természetesen nemcsak a népi demokráciák, de a dolgozó tömegek számára mindenütt az egész világon — a már saját útjukat járók, a saját jövőjüket építők, de a kapitalista országok még kizsákmányoltjai számára is — újabb felbecsülhetetlen tapasztalatokat hozott. »... az ötödik ötéves terv a békés gazdasági és kulturális építés terve. Ez a terv előmozdítja a Szovjetunió és a népi demokratikus országok gazdasági együttműködésének megszilárdítását és kiszélesítését, valamint a gazdasági kapcsolatok fejlesztését mindazokkal az országokkal, amelyek az egyenjogúság és kölcsönös előnyök alapján kívánják fejleszteni kereskedelmüket«, állapítják meg a Szovjetunió fejlesztését szolgáló 1951—1955. évi ötéves terv XIX. pártkongresszusi irányelvei.[2]

Lenin útmutatása szerint »... a tapasztalat, amelyre szert teszünk, hasznos lesz az eljövendő proletárforradalmak számára«.[3]

Sztálin 1933. január 7-én, az első ötéves terv eredményeiről szóló előadói beszédében a Szovjetuniónak a világ népei számára példaképül szolgáló szerepére utalt: »A történelem megmutatta, hogy az ötéves terv nemzetközi jelentősége mérhetetlen. A történelem megmutatta, hogy az ötéves terv nem a Szovjetunió magánügye, hanem az egész nemzetközi proletariátus ügye.«[4]

A marxizmus két nagy tanítójának szavai az egész világ proletariátusának szólnak. Az ötödik ötéves terv, a lenini-sztálini előrelátás írásos dokumentuma pedig nemcsupán hatalmas lépés »előre a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet« győzelmes, történelmi útján, de egyben az egyetemes béke ügyének záloga és messzehangzó manifesztuma is.

Mártonffy Károly

---

[1] Zygmunt Mlynarszki: A lengyel nép forradalmi multjából. Budapest, 1952., 85. old.

[2] Marx-Engels: Kommunista Kiáltvány. Budapest, 1948., 57. old.

[3] Idézi Roman Werfel: Lengyel történettudósok értekezlete. »Tartós békéért, népi demokráciáért« 1952. március 2. szám.

[4] A népi Lengyelország, lengyel hivatalos forrásmunkák alapján összeállította Székely Andorné. Budapest, 1951., 26. old.

[5] Idézi Molotov: Lengyelország újjászületésének hetedik évfordulója. »Tartós békéért, népi demokráciáért« 1951. július 29. szám.

[1] Boleslaw Bierut: A Lengyel Népköztársaság alkotmánytervezetéről. »Tartós békéért, népi demokráciáért« 1952. július 27. szám.

[2] A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja XIX. Kongresszusának irányelvei és tézisei. Budapest, 1952., 34. old.

[3] Idézi N. P. Farberov: A népi demokratikus országok alkotmányai. Budapest, 1950., 56. old.

[4] Sztálin Művei, 1[2]. kötet, 169. old.

Az állam és a jog osztályjellegének megnyilvánulása az olasz parasztság földigényléseinek az elnyomásában

A napisajtó 1950 óta világszerte ismételten foglalkozott az olasz földkérdéssel; majd a különböző földbirtokpolitikai törvényhozási aktusokat tárgyalta, majd pedig az ezekkel összefüggő földfoglaló mozgalmakat. Beszámolt arról, hogy a végrehajtás stádiumáig nagynehezen elérkező földbirtokpolitikai rendelkezések mind az előkészületekhez, mind a földigénylők számához képest viszonylag csekély területre terjednek ki. Beszámolt továbbá arról is, hogy a reakciós állami szervek még ezeknek a megnyirbált földbirtokpolitikai rendelkezéseknek a végrehajtását is halogatják és kijátsszák, karhatalommal elnyomva a földigénylők megmozdulásait.

Érdemes részletesebben megismerni ezt a folyamatot, mert a haladó és a reakciós erők harcának a jelenlegi szakaszában tanulságos következtetéseket vonhatunk le belőle. Újabb beszédes bizonyítékot szolgáltat a történeti materializmusnak az állam és a jog osztályjellegére vonatkozó tanításai mellett; újabb megvilágításban mutatja meg azt, hogy a burzsoa diktatúra a szegényparasztságot nem is tudja és nem is akarja sorsának a megjavításához hozzásegíteni.

Meghaladná ennek a cikknek a kereteit, ha az olasz társadalom uralkodó osztályát le akarná írni úgy is, mint a világkapitalizmus előfutárainak az örökösét, mint a gyarmati népek elnyomása terén ősi hagyományokkal bíró kizsákmányolókat, mint a fasizmus fészkét és a fekete reakció melegágyát, mint a második világháborúban megvert agresszorokat, mint az amerikai monopoltőke vazallusait és mint olyan uralkodó osztályt, amely a reakciósokra jellemző történelmi szállóigének megfelelően »semmit sem tanult és semmit sem felejtett«. Meghaladná ennek a cikknek a kereteit az olasz proletariátus hősi küzdelmének a leírása is az amerikai hódítók és a fasiszta rendszer belföldi újjáélesztői ellen. Mindez összefügg az olasz földkérdés alakulásával; azonban ezek a tények eléggé köztudomásúak ahhoz, hogy bővebb ismertetésüket a jelen utalás pótolja.

A továbbiakban tehát a cikk csak a következő kérdésekkel foglalkozik: I. az olaszországi földbirtokmegoszlás és földtulajdon rövid jellemzésével, II. az olasz kormányzat 1944 októberétől hozott földbirtokpolitikai rendelkezéseivel és III. az ezekből levonható tanulságokkal.

I. Az olasz törvényhozás legjelentősebb földbirtokpolitikai döntései 1950-ben történtek meg. Ebben az évben az ország népessége meghaladta a 47 milliót. Milliós tömegek álltak munka nélkül; a Neue Zürcher Zeitung 1950. november 14-i vezércikke szerint a külföldi megfigyelő a különböző forrásokból származó adatokra való tekintettel nem tudta megállapítani, hogy a munkanélküliek száma 2, 3 vagy 4 millió-e? A foglalkozási statisztikában a mezőgazdaság 54%-kal szerepelt, a nemzeti jövedelem kimutatásában 36%-kal.

Az ország földterülete meghaladja a 30 millió hektárt; ennek a 8%-a nem mezőgazdasági ingatlan és további 5%-a megműveletlen mezőgazdasági ingatlan. Az ország mezőgazdasági ingatlanállománya ugyanebben az évben 9 és félmillió gazdaság között oszlott meg; ezeknek a 0·8%-a nagybirtok, amelyeknek a területe kiterjedt az egész mezőgazdasági ingatlan 42%-ára és amelyeknek a jövedelme a mezőgazdaságból eredő összes nemzeti jövedelem 46%-át tette ki. Az egész mezőgazdasági ingatlan 3/5 részén a földtulajdonosok gazdálkodtak, 2/5 részén haszonbérlők vagy részesművelők. A bérletek és a megműveletlen terület jelentős része a városi kispolgári réteg földtulajdonára esett.

Az olasz jog a földtulajdont a burzsoa magántulajdon elvei szerint szabályozta. A tulajdonjognak a földtulajdonostól közigazgatási úton való elvonását csak kivételképpen, korlátozott mértékben teszi lehetővé. A közérdekű kisajátításról szóló, jelenleg is hatályos 1865. évi törvény a földtulajdon kisajátítását jogszabályban eleve meghatározott célra és terjedelemben, kártalanítás ellenében engedi meg. A föld használatának a közigazgatási úton való elvonását is csak hasonló korlátok között engedi meg az olasz jog. Mindez azonban nemcsak az olasz jogrendszerre jellemző, hanem a burzsoa jogra általában. A burzsoa jog történeti típusán belül az olasz jogrendszer a mezőgazdasági viszonyok szabályozása terén két nemzeti sajátossággal bír. Az egyik az, hogy igen változatosan szabályozza a haszonbérleti és részesművelési viszonyokat, számos, többékevésbbé különböző ügyleti alakzatot határozva meg ezen a téren. A másik sajátossága az, hogy beillesztett a rendszerébe egyes régebbi eredetű gazdasági formákat, a községi, illetve egyházközségi földközösségeket, amelyek szórványosan fennállnak Olaszország némelyik vidékén. Beillesztett a rendszerébe az olasz jog mezőgazdasági szövetkezeti formákat is, amelyek szintén csak szórványosan állnak fenn. A felsorolt nemzeti sajátosságok azonban mind csak a mai olasz jog burzsoa osztályjellegének a korlátai között érvényesülnek; a bérleti szerződések mindegyik változata a tőkés kizsákmányolást szolgálja, a földközösségek és szövetkezetek pedig itt nem egyebek, mint a többitől eltérő elnevezésű tőkés vállalkozások.

Az olasz földművelési közigazgatás szervezete földművelésügyi minisztériumból és ennek a dekoncentrált szerveiből áll. Emellett a nyíltan fasiszta rendszer bukása után az 1944. szeptember 21-i 315. sz. törvény újból életre hívta a magángazdaság önkormányzati szerveit, a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági kamarákat. A vezető szerep mind az egyik, mind a másik szervezetben a nagybirtokosoké.

II. Az olasz parasztság földfoglaló mozgalmai részben bérleti viszony létesítésére irányulnak, részben tulajdonjog megszerzésére. Parlagon hagyott, illetve nem kielégítően megművelt mezőgazdasági ingatlanok körül zajlanak, amelyeket az újabb törvényhozási aktusok alapján igényelni lehet és amelyeknek a megművelését az állami szervek általában kötelező bérbeadás útján biztosíthatják, meghatározott kisebb területeken pedig tulajdonbaadás útján. A földbirtokosok azonban arra törekszenek, hogy mentesítsék földjeiket az igénybevétel alól és sikerrel érvényesítik befolyásukat az állami szervek eljárásában. Ez hívja ki a parasztság megmozdulásait, amelyeket a csendőrség nyom el, nem riadva vissza a vérontástól sem.

A két világháború között Olaszország fasiszta kormányzata a mezőgazdaságra is kiterjesztett közigazgatási reformok leple alatt teljes mértékben fenn-

tartotta a régi nagybirtokrendszert. A parasztság szemébe a haszonbérlet és részesművelés 1933. decemberében bevezetett, látszatra új, lényegében változatlan szabályozásával igyekezett port hinteni. Ez természetesen nem állította meg a parasztság elnyomorodását és nem elégítette ki igényeit.

A második világháború derekán, 1943-ban, amikor a Szovjetunió történelmi jelentőségű győzelme már előrevetette az árnyékát, Olaszországban elbukott a nyíltan fasiszta rendszer és az új olasz kormány kilépett a támadó tengelyhatalmak szövetségéből. A hitleri Németország fegyveres megszállással válaszolt erre a lépésre.

Az olasz nép sorsát a következő években döntően befolyásolta az, hogy a hitleri elnyomás alól való felszabadítása alkalmával földjére nem szovjet, hanem angol-amerikai csapatok léptek. Az új olasz kormány ismét a nagytőkések diktatúráját szolgálta ki; ez közvetlenül megmutatkozott egyebek között földbirtokpolitikájában is. Az olasz nagyburzsoázia nem önállóan alkotta meg földbirtokpolitikáját. Hasonló politikát készítettek elő már a háború alatt és hajtottak végre 1944—45-ben Angliában, Spanyolországban, Törökországban. Közös jellemzője ezeknek a különböző nemzeti formákban keresztülvitt intézkedéseknek az, hogy részben az elnyomorodó parasztság földigényén alapulnak, részben a helyi élelmezési nehézségeket vélik csökkenteni, de a főcél a kapitalista nagybirtok megóvása, ezért a városi kispolgári réteg kisebb mezőgazdasági ingatlanainak az igénybevétele követ'ezik be. Ezért ennek a földbirtokpolitikának a legfőbb elve nem valamely birtokmaximum felállítása, hanem az, hogy a parlagon hagyott vagy nem kielégítően megművelt földek használatát vagy tulajdonát vonja el. Ez az irányzat hatolt be az angol-amerikai fegyverek nyomán Olaszországba is.

Az 1944. október 19-i 279. sz. törvény kimondta azt az elvet, hogy a föld minőségének, a helyi mezőgazdasági viszonyoknak és a nemzetgazdaság érdekeinek a figyelembevételével a parlagon hagyott vagy nem kielégítően művelt mezőgazdasági ingatlanokat földművelők szövetkezeti formában vagy egyéb szervezeti formában törvényesen megalakult társulatainak a használatába lehet adni. Ugyanez a törvény a zárolt fasiszta javakból is lehetővé tette a mezőgazdasági ingatlanok használatának az átengedését, ha az igénylők biztosítékot nyujtanak arra, hogy a termelés korábbi színvonalát fenntartják. Az igényeket helyi bizottság bírálja el, amelynek az elnöke az illetékes törvényszék elnöke vagy kiküldött bírája, tagjai a földművelők és a tulajdonosok képviselői, továbbá tanácskozási joggal a helyi mezőgazdasági felügyelő. A használat átengedése legfeljebb négy évre szólhat; egyéb feltételeit a bizottság határozza meg. Az idézett törvényt nem sokkal utóbb egyes részleteiben kiegészítette az 1946. szeptember 6-i 89 sz. törvény.

A fenti szabályozás tehát lényegében azzal számol, hogy a parlagon álló földek megművelését földbérlőszövetkezetek útján kell biztosítani; ugyanakkor a törvény minden egyes szakasza módot nyujt olyan politikai mérlegelésre, hogy az uralkodó osztály számára nem kívánatos igénylőket el lehessen ütni az igényléstől, vagy valamelyik nagybirtokot ki lehessen vonni az igénybevétel alá. A földműves-társulatok »törvényes megalakulásának« a vizsgálata, a »biztosíték nyujtása« a termelés színvonalának a fenntartása tárgyában, a »helyi viszonyoknak, illetve a nemzetgazdaság érdekének« megfelelő művelés, a használat »feltételeinek« a meghatározása, a helyi bizottságok összetételével kapcsolatban alkalmat adott az igénylők kijátszására. A társadalmi osztályok erőviszonyai pedig a gyakorlatban azt eredményezték, hogy az agrárproletárok igényléseit végeredményben a csendőrszuronyok utasították el.

A megműveletlen földek használatának az elvonását az ismertetett szabályozás keretében, a nem egyszer botrányosra forduló végrehajtás útján, a burzsoázia nem tudta elegendőképpen kihasználni saját uralmának a megerősítésére, a parasztság megnyerésére. A parasztság elnyomorodása tovább tartott és a földtulajdonra irányuló igényét csak fokozta a népi demokráciákban végrehajtott földreformok híre, ahol »a föld azé, aki megműveli« elve érvényesült. Ilyen körülmények között az olasz burzsoázia is kénytelen volt foglalkozni a földreform kérdésével.

Hosszas előkészítés után 1950 május elején a De Gasperi-kormány földművelésügyi minisztere, Segni, törvényjavaslatot terjesztett elő, amely »az általános földreformról« (Legge generale per la riforma fondinaria in Italia) címet viselte és amelyet a viták során röviden »Legge Segni« néven idéztek. Ez a javaslat a közérdekű kisajátításról szóló, fentebb már említett 1865. évi törvény alapján 1·5 millió ha parlagon fekvő vagy nem kielégítően megművelt föld igénybevételét irányozta elő abból a célból, hogy azt 250.000 parasztcsalád és ezek között részben a munkanélküliek tulajdonába adják. Az igénybevétel kb. 8000 földbirtokost érintett volna, köztük számottevő mértékben nem nagybirtokosokat, hanem városi kispolgárokat.

Hasonlítsuk össze a Segni által tervezett földreformot a hazánkban végrehajtott 1945. évi földreformmal abból a célból, hogy arányait hozzá tudjuk mérni egy olyan társadalmi folyamathoz, amelyről közvetlen tapasztalataink vannak. Hazánk mezőgazdasági ingatlana kb. 9 millió ha, tehát az olaszországinak, durván számítva, az 1/3 részével egyenlő. Ebből igénybevétel vagy elkobzás alá esett 75.000 földbirtoknak összesen több mint 3 millió ha-nyi területe és juttatásban részesült több mint 640.000 földigénylő. Tehát a Segni-féle tervezet háromszor akkora területből csak feleakkora területet emelt ki a földreform céljára, csaknem tízszer kevesebb földbirtokos földjét kívánta igénybevenni és kevesebb mint feleannyi igénylőt kívánt juttatásban részesíteni, mint a mi földreformunk. Az egész lakosságot és országterületet figyelembevéve tehát a Segni-féle tervezet hatszorta kisebb arányú mozgalmat kívánt létrehozni, mint a mi földreformunk. Hozzátehetjük, hogy a mi földreformunk megvalósult, a »Legge Segni« pedig azóta is javaslat maradt.

A fentebb elmondottak után ugyanis az történt, hogy az olasz törvényhozó testület nem szavazta meg Segni törvényjavaslatát. Ehelyett tárgyalás alá vett és elfogadott néhány más földbirtokpolitikai jellegű törvényjavaslatot, avégett, hogy elterelje a figyelmet az általános földreformról szóló javaslat sorsáról.

Mindenekelőtt sürgősen tárgyalás alá vett két részleges földreformról szóló törvényjavaslatot, amelyek közül az egyik, a »Legge Sila«, 70.000 ha-t irányzott elő telepítés céljára, a másik pedig, a »Legge Stralcio«, 300.000 ha-t.

A továbbiakban az olasz törvényhozó testület az

1950. július 15-i 505. sz. törvénnyel meghosszabbította a földhasználat igénybevételéről 1945-ben és 1946-ban alkotott, fentebb említett törvények hatályát, majd az 1950. augusztus 10-i 646. és 647. sz. törvénnyel fedezetet szavazott meg olyan közmunkákhoz, amelyeknek a keretében egyebek között a földmunkások munkanélkülisége is bizonyos mértékig csökkenthető.

Ezek után az olasz törvényhozó testület visszatért a földreform-törvényjavaslatokhoz, kiemelte közülük azt, amelyik a legkisebb kiterjedésű volt, a »Legge Sila«-t és az 1950. október 21-i 841. számú törvénnyel hatálybaléptette. Az általános földreformról szóló törvényjavaslat pedig lekerült a napirendről.

III. Törekedjünk most már az előző részben leírt folyamatot az élenjáró szovjet irodalom segítségével elemezni.

Azt a jelenséget, hogy az olasz állami szervek késleltetik és mellékvágányra viszik a már törvényerőre emelt kisebb jelentőségű földbirtokpolitikai rendelkezések végrehajtását, jól megmagyarázzák Ljevin, Kotok és Kleinman alkotmányjogi alapvetésének a következő sorai: »A szocialista állam a hatalom jogi szabályozását a fejlődésnek magasabb fokára emeli. Ennek a szabályozásnak a feladata abban áll, hogy fokozza szervezeti erejét ... továbbá abban, hogy biztosítsa a szocialista törvényességet, mint az egész társadalom és az egyes dolgozók érdekeinek garanciáját.« Ezzel szembeállítva »minden burzsoa állam valamilyen formában legalizálja az állami szervek törvénysértéseit és önkényét, vagy alkotmányellenes megalakulását azokban az esetekben, midőn szükség van rá az osztályuralom védelme érdekében. Világos tehát, hogy a hatalom jogi szabályozásáról a burzsoa államban csak bizonyos szűk keretek között lehet beszélni«. Nyilvánvalóan ez magyarázza meg azt a jelenséget is, hogy a jogos igényeikkel fellépő olasz parasztok végeredményben fegyverekkel találják szemközt magukat.

Arra a jelenségre pedig, hogy az olasz törvényhozó testület 250.000 parasztcsalád létérdekét semmibevette 8000 burzsoa ellenében, holott náluk csak földtulajdonuk egy részének az igénybevételéről volt szó, kártalanítás mellett, megélhetésük, sőt magas életszínvonaluk legkisebb sérelme nélkül, erre maga Sztálin adta meg jóelőre a legvilágosabb magyarázatot. A következőket mondta 1933-ban, amikor a társadalom állami vezetése a munkásosztály által még egyedül a Szovjetunióban valósult meg: »Kizárólag nálunk, a Szovjetországban létezik olyan kormányzat, amely fenntartás nélkül a munkások és kolhozparasztok, a város és a falu összes dolgozói érdekében áll ki a gazdagok és kizsákmányolók ellen«. A svájci burzsoa napilap, a Neue Zürcher Zeitung vezércikkírója pedig 1950-ben, mintha csak szóról szóra igazolni akarná Sztálin tételét, a következőket írja: »De Gasperi kormánya nem forradalmár kormány ... Nem fordulhat a városi középosztály anyagi érdekei ellen. Nagyon valószínű, hogy a Segni-féle tervezet tervezet marad és Olaszországban a földreform a legveszélyesebb társadalompolitikai kórtünetekre korlátozódik.« Így is történt.

Abban azonban téved a nyugati burzsoázia, hogy a »legveszélyesebb kórtünetek« kezelésére szorítkozó »társadalompolitikával« még soká uralma alatt tarthatja az olasz parasztságot. A napisajtóból tudjuk, hogy a legutóbbi választásokra már hatást gyakorolt a földfoglaló mozgalmak véres elnyomásának az emléke. Ez a hatás egyelőre csak helyi jellegű volt; de a jelenlegi olasz földbirtokpolitika még további hasonló csendőri intézkedéseket fog kiváltani.[1]

Párniczky Mihály

[1] *Források:*

Gazzetta Ufficiale della Republica Italiana, n. 169 del 26 luglio pag. 2154, — n. 200 del 1. settembre pag. 2490—5, — n. 249 del 28 ottobre 1950, pag. 3026.

Bulletin International de Droit Agricole, Institut International d'Agriculture, Rome, VI. Année, 1945, p. 1—14. (G. Carrara: Le contrat d'echange de main d'oeuvre et de services entre petits entrepreneurs, d'après le Code Civil Italien — p. 42—57.) (Alberto Azara: Revue de la jurisprudence de la Cour de Cassation d'Italie en matière agricole) — p. 58—64. (P. M.: Le controle de l'usage du terrain dans le Royaume-Uni de Grande-Bretagne et Irlande du Nord) — p. 65—81. (Législation), — VIII. Année, 1946, p. 57—66. (Ömer Lüfti Barkan: La distribution des terres aux paysans dans la nouvelle législation turque.)

Review of the Economic Conditions of Italy, Banco di Roma, March 1951, p. 127, — March 1952, Giuseppe di Nardi: The program for the Economic Development of Southern Italy.

Centre National du Commerce Extérieur: Italie, Paris 1948, p. 9.

Neue Zürcher Zeitung. 18. Mai 1950. Bl. 1. — 14. November 1950. Bl. 1.

I. D. Ljevin—V. F. Kotok—A. F. Kleinman: A Szovjetunió alkotmányjogának alapelvei, Jogtudományi Közlöny, 1949. augusztus 20. 328—9. old.

I. V. Sztálin: Beszéd az élmunkás kolhozparasztok első szövetségi kongresszusán, 1933. február 19-én, I. rész, magyar fordítása több kiadásban ismeretes.

A kézirat lezárása 1952. augusztus 2-án történt; a legközelebbi napihír újabb olaszországi földfoglalásokról a Szabad Nép október 15-i számában jelent meg.

Jogi kiadványaink ismertetése és bírálata

A Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottsága (ÁB) 1952. szeptember 26-án tartott ülésén foglalkozott a könyvismertetés és a könyvkritika kérdésével és az ezekkel kapcsolatos feladatainkkal. Az ülés részletekbemenően vizsgálta meg a kérdés jelenlegi állapotát és ennek alapján keresett megoldást a legfontosabb kérdések rendezéséhez, felhasználva azokat az eszközöket, amelyek lehetővé teszik, hogy jogtudományunk eredményei maximálisan szolgálhassák szocialista építésünk feladatait.

Az ÁB — kiemelve a kritika alapvető szerepét a szocialista jogtudomány fejlődésének irányításában — elsősorban a magyar jogi irodalom szempontjából vizsgálta a kérdést. Megállapította, hogy jogtudományunk további fejlődése, tudományos kádereink eszmei-politikai és szakmai színvonalának növelése fejlődésünk jelenlegi fokán különösen szükségessé teszi, hogy a megjelenő jogi munkákat tervszerűen és rendszeresen ismertessük, kritikai vizsgálat alá vegyük és nyílt viták során tárjuk fel azok hiányosságait, végül, hogy jogi irodalmunkban a szükséges tudományos nyilvántartásról tervszerűen gondoskodjunk.

Az ismertetési tevékenység azonban nem szorítkozhatik kizárólag az eredeti magyar jogi munkákra. Az ÁB emellett egész sor más munkaterületet is megjelölt, ahol az ismertetés és a kritika jogi irodalmunk fejlődésének hasonlóképpen alapvető és szükségszerű előfeltétele. Elsősorban is gondoskodni kell arról, hogy a marxizmus-leninizmus klasszikusainak munkáit — jogi vonatkozásaikat kiemelve — kellőképpen ismertessük és értékeljük jogtudományunk munkásai számára. Hangsúlyozta az ÁB, hogy különös gonddal kell megszervezni a szovjet

szocialista jogtudomány eredményeinek rendszeres és tervszerű közvetítését. Ez vonatkozik nemcsak a magyarra már lefordított művekre, hanem olyanokra is, amelyek nem kerültek magyar nyelven kiadásra. Ez a feladat fennáll a népi demokráciákban megjelent jogi művekkel kapcsolatban is, ahonnan hasonlóképpen igen értékes tapasztalatokat meríthetünk.

Végül idevonatkozó fontos feladatként jelölte meg az ÁB az imperialista országokban megjelent kevésszámú haladó jogi vagy jogi vonatkozású munka megfelelő kritikai ismertetését, továbbá a fontosabb imperialista jogi művek hamis állításainak leleplezését és kemény bírálatát, hogy ezzel is segítsük a burzsoá ideológia elleni harcot.

Az a tény, hogy az ÁB foglalkozhatott könyvkritikánk megszervezésével, két örvendetes jelenségre mutat. Az első az, hogy van jogi irodalmunk, amelynek ismertetését és kritikáját megszervezni és a kritika minőségét ellenőrizni már most időszerű feladatunk. A másik az, hogy amint jogtudományi feladataink egyéb területén, úgy ebben a kérdésben is érvényesülnie kell a tervszerűségnek, amelynek segítségével a kérdés rendszeres és állandóan ellenőrzött megoldást nyerhet.

Amennyire örvendetes az a tény, hogy van jogi irodalmunk, amelynek tervszerű ismertetéséről, kritikájáról és nyilvántartásáról gondoskodni kell, annyival lesujtóbb az, ahogy idevágó feladataink teljesítésével kapcsolatban állunk. Az ÁB megállapította, hogy feladataink végrehajtása során ebben a kérdésben minden vonatkozásban lemaradtunk. Jogi irodalmunkban az ismertetés és a kritika a kérdés fontossága ellenére igen elhanyagolt terület. Amennyiben találkozunk is elvétve ismertetéssel és kritikával, úgy ezek közlése terén semmiféle átfogó szempont vagy tervszerűség nem érvényesült.

Az ismertetés és a kritika eszközeivel foglalkozva megállapította az ÁB, hogy nálunk ma a könyvismertetés és kritika egyedüli fóruma a jogi szakfolyóirat. Néhány igen fontos esetben kerülhetett csupán sor a könyvek nyilvános kritikájára, megvitatására. Súlyos hiba volt azonban az, hogy a szélesebb tömegekkel a kapcsolatot ebben a vonatkozásban nem teremtettük meg. Ennek két vonatkozása is volt: a hírlapok stb. útján való ismertetés elhanyagolása és a jogi tárgyú népszerűsítő munkák ismertetésének és kritikájának mellőzése.[1] Ezzel kapcsolatban az ÁB hangsúlyozta, hogy az ismertetéshez és a kritikához sokkal szélesebb körökhöz eljutó eszközöket is fel kell használni.

Az ÁB a könyvismertetés és kritika jelenlegi helyzetét a különböző természetű jogi művekkel kapcsolatban külön-külön vizsgálta. Az alábbiakban ezeket részletezem:

1. Eredeti magyar nyelvű jogi művek

A könyvismertetés és kritika lemaradására vonatkozó ÁB megállapítás elsősorban magyar nyelvű eredeti jogi munkákra vonatkozik és ezekkel kapcsolatban a legsúlyosabb. Jogi folyóirataink, így a Jogtudományi Közlöny (JK) és az Állam és igazgatás (ÁI) a megjelenő munkákról igen sokszor közöltek ugyan kereskedelmi, hírverő jellegű, néhány soros ismertetést, ettől eltekintve azonban egészen szembeszökő ennek a munkaterületnek elhanyagolása és az idevágó tevékenység tervszerűtlensége. Jogi folyóirataink egyáltalán nem foglalkoztak sok, alapvető fontosságú munkával és sokszor teljesen ötletszerűen ismertetnek megjelent munkákat.[1] Még az előző évek amúgy sem túlságosan bő könyvismertetési tevékenységéhez képest is, a legutolsó időben határozott visszaesés tapasztalható ezen a téren.

A tisztán tartalmi ismertetés azonban nem elegendő az alapvető fontosságú munkáknál, mint amilyenek az egyetemi tankönyvek, időszerű súlyponti kérdésekkel foglalkozó tanulmányok, új törvényhozásunk gyakorlati alkalmazását elvileg irányító nagyobb feldolgozások stb. Ezeknél tehát nem állhatunk meg a tisztán tartalmi ismertetéseknél, hanem részletes ismertetésük, méltatásuk, bírálatuk jogi irodalmunk továbbfejlesztésének elengedhetetlen feltétele.

Az eredeti magyarnyelvű munkák kritikájában ugyanilyen a lemaradás. A fontosabb munkák kritikai ismertetésére a legritkább esetben került sor. A megjelent kritika minősége általában megfelelő, bár itt is találunk sokszor felületes, sablonos, általánosságban mozgó munkát. Nagy hiányossága tudományos életünknek, hogy a kritikából csak a legritkább esetben fejlődik ki tudományos vita, amely pedig elsőrangú eszköze tudományos életünk továbbfejlesztésének.[2] Meg kell még említeni, hogy az ismertetés és kritika igen sokszor elkésve jelentkezett, aminek következtében egyes művek helytelen értékelése már átment a köztudatba.[3]

Az ÁB külön kiemelte, hogy a kritikában fel kell használni azokat a tapasztalatokat, amelyeket a szovjet jogtudományi bírálatokból meríthetünk. Ezeknek vizsgálata minden kétséget kizáróan meggyőz arról, hogy a szovjet jogtudomány fejlődésében az élő kritika szerepe elhatározóan fontos jelentőségű és a tapasztalatok átvétele mind elvi síkon, mind pedig a kritika módszereit illetően, hasznos és szükséges.[4]

---

[1] Napilapjaink magyar jogi művet nem ismertetnek, viszont a jogi szakirodalom teljesen elhanyagolta a népszerű jogi kiadványok ismertetését és kritikáját. Ilyen népszerűsítő kiadványsorozat pl. a Jogtudományi Közlöny Jogi Kiskönyvtára, a Népszerű sorozat 1—3. sz., a Nemzetközi kérdések c. Szikra-kiadványsorozat jogi vonatkozású munkái, a Községi tanács elnökök tanfolyamának előadásai c. sorozat stb.

[1] Így pl. a Jogtudományi Közlöny az 1952. évben az ÁB üléséig *Világhy:* A gazdasági jog problémája c. mű alább ismertetett kritikáján és a Jogszabálymutató Fikler Kornél-féle ismertetésén JK. VII—1952. 30—32.) kívül csupán egyetlen ismertetést hoz, ezt nem is kifejezetten jogi művel kapcsolatban. (*Sólér István*: Eötvös József. Ism. Móra Mihály JK. VII—1952. 234—245.) Az ÁI. 1951-ben csupán egy tankönyvismertetést hoz (*Beér* János: Magyar alkotmányjog Bp. 1951. c. munkát, ism. Antalffy György: »Első jogi tankönyvünk« címen. ÁI. III—1951. 661—672.). 1952-ben pedig az ÁB. üléséig csupán egyetlen ismertetést (»A Magyar Népköztársaság fontosabb törvényei és kormányhatározatai« c. kiadvány ismertetését. Ism. sz—p—b. ÁI. IV—1952. 167—168.) közölt.

[2] Így pl. a *Világhy* Miklós: A gazdasági jog problémája c. művének ismertetése (Ism. Névai László, JK. VII—1952. 78—83.) néhány lényeges kérdésben ellenvéleményt fejt ki, mint pl. az állam és monopóliumok viszonya, a részvénytársaságok kérdése, az imperialista német és trockista »gazdasági jog« azonos jellege stb. Szerző azonban mindezekre nem válaszolt.

[3] Példaképpen *Vadas* György: A gazdasági jog vázlata c., 1950. év őszén megjelent munkájának értékelését hozom fel, amely a gazdasági jog címen ismert vitában vetődött fel és amely a megjelenés után több mint egy évvel hozott fel komoly kifogásokat a könyv ellen, amikor az már meglehetősen átment a forgalomba. Ezt a kritikát megismerni alig valakinek állt módjában azok közül, akik a könyvet használták.

[4] A könyvbírálatok kapcsán a Szovjetunióban lefolyt tudományos vitákról jó képet ad magyar nyelven *Pap* Tibornak: Venediktov: »Állami szocialista tulajdonjog« c. könyve körül kialakult vita és annak tanulságai című összefoglalása (Állam és Jog 1. sz. 116—138. p.). Hasonló nagyjelentőségű vita volt a Sztrogovics M.: Anyagi igazság a szovjet büntetőperben c., utóbb magyar nyelvre is lefordított munkával kapcsolatosan. Különösen fontosak a jelentősebb jogi munkáknak és tanulmányoknak a napilapokban közölt ismertetései, amelyek hatalmas tömegek felé ismertetik, illetve bírálják ezeket a munkákat. Ilyen ismertetések pl. *Kareva:* Pravo i pravsztvennoszt' v szovetszkom szocialiszticseszkom obszcseszt've. M. 1951. 182. p. c. munkájának ismertetése (Romanov, Izvesztija 1952. aug. 9-i számában), *Fedoszeev*, A. Sz.: O hozjajsztvenno-organizatorszkoj rabote Szovetszkogo goszudarsztva. (Az SZGP 1952. évi 5. számában megjelent cikk bírálata a Pravda 1952. év július 7-i 189. számában stb.).

2. Fordítások

Az ÁB hangsúlyozta, hogy milyen fontos az a segítség, amelyet a szocialista magyar jogi irodalom számára a szovjet jogtudomány jelent. Ennek ellenére lemaradások itt is vannak, bár a helyzet ebben a tekintetben valamivel jobb.

A fordítások közül pillanatnyilag kétségtelenül az egyetemi tankönyvek jelentősége a legkiemelkedőbb. Magyarra lefordított szovjet jogi tankönyveinkre vonatkozóan általában jó kritikai értékelések jelentek meg.[1] Fontos művek azonban ismertetés és értékelés nélkül maradtak, illetve csupán részletkérdésekben foglalkozott velük a kritika.[2]

A többi lefordított szovjet jogi könyv ismertetése általában elég gondossággal történt, bár ebben a kérdésben is van sok végre nem hajtott fontos feladatunk.[3] Elég gondoskodás történt az egyes segédtudományágakkal foglalkozó, továbbá a tudományos munka általános kérdéseit érintő művek ismertetéséről is, bár lemaradások itt is vannak.[4] Ugyanesak a fordítások kérdéséhez tartozik a fordítási segédeszközök problémája is, amire a kritika szintén kellőképpen felfigyelt.[5]

3. Idegennyelvű szocialista jogi munkák

Az ÁB megállapítása szerint a magyar nyelven meg nem jelenő szocialista jogi munkák ismertetése és kritikája terén csak a kezdő lépések történtek meg azáltal, hogy a fontosabb művek kritikáit fordításban közölték.[6] Bár ezt a területet eléggé figyelemmel kísértük — amire lehetőséget adott elsősorban a bő szovjet kritikai anyag — e tekintetben is az önálló munka megkezdésére van szükség.

Különösen nagy lemaradás észlelhető a népi demokráciákban megjelent jogi művek ismertetése és kritikája terén. A népi demokráciák jogi irodalmának futólagos áttekintése is arról győz m g bennünket, hogy értékes és széleskörű jogi alkotó munka indult meg a népi demokráciák egyikében-másikában. Igen hasznos szolgálatokat teszünk jogi irodalmunk fejlődésének, ha rendszeresítjük ezek ismertetését és kritikáját.[1]

4. A marxizmus-leninizmus klasszikusainak értékelése és ismertetése a jogtudományi vonatkozásban

Vezető ideológiai folyóiratunk figyelemmel kíséri és kellően ismerteti a marxizmus-leninizmus klasszikusainak magyar nyelven megjelent munkáit. Ez a rendszeres és céltudatos munka azonban távolról sem menti fel a jogtudományt az alól a kötelesség alól, hogy a megjelent munkákat az állam- és jogtudomány szempontjából értékelje. Ezen a téren jogtudományunkban csupán a kezdeményező lépés történt meg, amelynek folytatása azonban elmaradt.[2]

A lefordított munkák csak részben pótolják ezeket a hiányosságokat és még igen nagy feladatok maradtak fenn azokon a területeken, ahol a fordítás természetszerűen nem láthatja el ezeket a feladatokat.[3]

5. A burzsoa jog és jogtudomány kritikája

Az ÁB megállapítása szerint az imperialista jogtudomány éles kritikája, leleplezése tudományos életünk további fontos feladata. E feladat kapcsán értékesíteni kell a haladó burzsoa jogtudomány kritikai megállapításait is.

A burzsoa jogtudomány bírálatából azonban az elmult években a magyar jogtudomány — eltérően más tudományágaktól — eredetiben alig adott valamit. A lefordított cikkek között értékes példákat találunk mind a haladó burzsoa jogtudomány kritikájának felhasználására, mind pedig az imperialista jogtudomány kíméletlen leleplezésére.[4] Mindez azonban ezen a téren távolról sem kielégítő és további feladataink végrehajtása teljesítendő kötelesség.

---

[1] Igy különösen *Sztugyenyikin:* Szovjet államigazgatási jogának ismertetése Toldi Ferenctől (JK. VII—1952. 102—109.) és Mártonffy Károlytól (ÁI. IV—1952. 372—385.), *Novickij—Pereterszkij:* Római magánjogának (Bp. 1951. ism. M. G.-tól JK. VI—1951. 214—215.) és Topalovics Páltól (JK. VI—1951. 355—357.). *Lunc,* L. A.: Nemzetközi magánjogának, Bp. 1951. ismertetése Réczei Lászlótól (JK. VI—1951. 558—560.) a *Menysagin* (szerk.) Szovjet büntetőjogának (Bp. 1951.) ismertetése Schultheisz Emiltől. (JK. VI—1951. 416—424.)

[2] Igy egészében nem került ismertetésre *Csernilovszkij,* P. M. (szerk.) Állam- és jogtörténet c. (Bp. 1951.), továbbá az *Arzsanov—Kecsekján* stb. (szerk.) Állam- és jogelmélet c. tankönyve, bár ez utóbbi tankönyv fordításának kérdésével többen foglalkoztak, így Révai Tibor: Állam- és jogelmélet c. egyetemi tankönyv fordítása (JK. VII—1952. 149—154.) és Tardy Lajos: Az állam és jogelmélet c. tankönyv fordítása (JK. VII—1952. 299—231.). Nincs továbbá még ismertetése *Visinszkij,* A. J.: A perbeli bizonyítás elmélete, Bp. 1952. c. munkájának sem.

[3] Igy pl. *Genkin—Bratusz—Novickij—Lunc* szerkesztésében megjelent szovjet polgári jog I. köt. (Bp. 1952.) c. munkát jogi folyóirataink még nem ismertették. A munka ismertetésének fordítása (a charkovi jogi főiskola munkaközösségétől, megjelent SZCGY. II—1952. 374—392.) nézetem szerint a munka eredeti magyar ismertetését nem pótolhatja.

[4] Igy pl. *Gerenczon,* A. A.: A bűnözés az imperializmus országaiban (Bp. 1951.) c. fontos műnek még nincs ismertetése.

[5] Igy a *Névai* László—*Tardy* Lajos: Orosz-magyar jogi és államigazgatási szótárát (Bp. 1951.) ismertették: P. T. (JK. VI—1951. 131—136.) és Vas Zoltán Péter (ÁI. III—1951. 105—110.). Nem kapott viszont bírálatot az Akadémia kiadásában megjelent *Hadrovics—Gáldi*-féle Orosz-magyar szótár. (Bp. 1951. 996 p.)

[6] Igy pl. *Korovin,* S. J. (szerk.) Nemzetközi jog. Ism. Genyeralov V. (SZCGY. II—1952. 313—320.) és *Novickij,* J. B.—*Lunc,* L. A.: A kötelem általános tana. (Moszkva, 1950.) Ism. Kaminszkaja, P. D. (SZCGY. II—1952. 182—180.) *Grave:* Szerződéses kötbér a szovjet jogban. (Moszkva, 1950.) Ism. Bratusz, N. (SZCGY. II—1952. 59—62.). *Paserszinyik:* A munkához való jog. (Moszkva, 1951.) Ism. Gorsunova (SZCGY. II. 1952. 450—456.) *Bratusz,* Sz. N.: A polgári jog alanyai. Ism. Halfina, R. (SZCGY. I—1951. 9. sz. 67—70.) *Levin,* D. B.: Diplomáciai sérthetetlenség. (Moszkva-Leningrad, 1949.) Ism. Baglnyán, K.—Lazarev, M. (SZCGY. I—1951. 9. sz. 76—86.) stb.

[1] Igy pl. a szovjet jogi munkák közül eddig nem jelent meg ismertetés a következő fontosabb munkákról: *Judelszon,* K. Sz.: Problema dokazüvanija v szovetszkom grazsdanszkom processze. (Moszkva, 1951.) *Csejlcov,* M. A.: Szovjetszkoj ugolovnij processz (Moszkva, 1951); *Cshikvadze,* V. M.: Rol' szovjetszkogo szuda v borbe sz perezsitkami kapitalizma. (Moszkva, 1951.) *Joffe,* O. Sz.: Pravo otnosenie po szovjetszkomu grazsdanszkomu pravu. (Moszkva, 1951.); — —: Szbornik dogovorov Rosszii sz drugimi goszudarsztvami. (Moszkva, 1951.) *Trajnin,* A. T.: Szosztav presztuplenija po szovetszkomu ugolovnomu pravu. (Moszkva, 1951); *Rozentalj,* M. M.: Marksiszkij dialekticseszkij metod (Moszkva, 1951.); Njurbergszkij processz. Zbornik dokumentov, Tom 1—2. (Moszkva, 1951—52.); *Utyeszkij,* B. Sz.: Isztorija ugolovnogo prava burzsuaznüh goszudarsztvo. (Moszkva, 1951.) stb.

A népi demokratikus országokban megjelent jogi művek közül: *Knapp,* Viktor: Vlasztnicvij v lidové demokrácii (Praha, 1952.); *Radwánsky,* Zb.: Prawa kardynale w Polsce (Posznan, 1952.); *Pavlov,* St.: Nakazetelen processz i szudousztrojsztvo (Sofia, 1950); *Vesely,* Vilém: Náhrada skody zpusobené dopravními postredky (Praha, 1952.) stb.

[2] Ilyen volt a JK. 1951. évi 12. száma, amely megmutatta, hogy jogtudományunk képes eredeti munkákkal, jogi szemponból a marxizmus-leninizmus klasszikusait értékelni, az igen értékes kezdeményező lépést azonban nem követte folytatás.

[3] Ilyen fordítások: *Cshikvadze:* Az állam és jog kérdései V. I. Lenin műveinek 33. kötetében. (SZCGY. 1951. 8. sz. 1—23.); *Kareva:* Az állam és jog kérdései V. I. Lenin műveinek 32. kötetében (SZCGY. I—1951. 7. sz. 1—23.); *(Deniszov) Gyeniszov,* A. J.: Rendkívül értékes hozzájárulás a marxizmus-leninizmus kincstárához (SZCGY. I—1951. 1. sz. 1—23.) stb., továbbá egyes szakágak területén is: *Karassz:* A szovjet polgári jog kérdései I. V. Sztálin munkáiban (SZCGY. I—1951. 3. sz. 1—20.). Nem pótolhatják azonban ezek a munkák a magyar vonatkozású munkákat, mint pl. Rákosi műveinek hasonló feldolgozását az egyes népi demokratikus országok példájára. Igy pl. a Csehszlovák Köztársaságban: Filipec, J.: Klement Gottwald műveinek harmadik kötete (Mysl, 1952. 1. sz. 33—40.); Fischer J.: Az állam és jog Klement Gottwald műveinek 4. kötetében (Pravni Obzor, 1952. 3. sz. 210—222.) stb.

[4] *Rosa,* Gabriele de: La crisi dell'UNO. Ism. Anyaszimov, A. (SZCGY. II—1952. 256—260.); *Csuvikov:* Fajelmélet az amerikai imperializmus szolgálatában c. cikkét (SZCGY. II—1952. 445—450.), amelyben Aptheker H.: Az amerikai fajvédő törvények — a nemzeti elnyomás eszközei (New-York, 1951.) és a »Vádat emelünk faigyilkosság miatt« (New-York, 1953. 3. kiad.) c. műveket ismerteti.

6. Nyilvános viták, ankétok

A mű kritikai ismertetésének legjobban bevált formája a nyilvános megvitatás, ankét. Erre igen gazdag tapasztalatot szerezhetünk a Szovjetuniótól, ahol ez a rendszeresen végzett munka igen termékeny vitáknak kiindulópontja. Ankétot rendezni természetszerűleg csak a kiemelkedő fontosságú művekkel kapcsolatban lehetséges. Itt azonban a jól megszervezett vita és a vita összes eredményeinek hasznosítása alapvető komolyságú és semmiféle indokkal nem elhanyagolható feladat. Meg kell állapítanunk, hogy ezen a téren is komoly lemaradások vannak, amelyek felszámolása és az ilyen természetű tennivalóink végrehajtásának állandó ellenőrzése hasonlóképpen alapvető fontosságú feladat.[1]

7. Nyilvántartás

Jogtudományunk eredményeinek felhasználása csak úgy biztosítható, ha arról megbízható nyilvántartásunk van. Jogi irodalmunk nyilvántartása terén is igen súlyos lemaradásaink vannak.[2]

A Magyarországon megjelent jogi munkákról egyik folyóiratunk sem közöl kurrens bibliográfiát. A Magyar Nemzeti bibliográfia már rendeltetésénél fogva sem töltheti be azt a feladatot, amit szakbibliográfiától elvárunk. Történtek ugyan korábban próbálkozások mind a Jogtudományi Közlöny, mind pedig az Állam és igazgatás részéről bibliográfiák közlésére,[3] mindkét folyóirat azonban rövidebb-hosszabb idő után felhagyott a bibliográfiával és jelenleg folyóirataink a megjelenő munkákról legtöbbször csak elszórt, a szokásos bibliográfiai adatokra ki sem terjedő közlést hoznak.

Az a rengeteg és napról napra növekvő mennyiségű idő, amit adódott konkrét alkalmakkor kutatóink megbízható bibliográfia hiányában forrás- és anyagkereséssel elpazarolnak, szakszerű kurrens bibliográfia közlésével jelentős részben megtakarítható lenne. A rendszeres nyilvántartást, melynek alapján a jogtudomány elméleti és gyakorlati dolgozói bármikor általános jellegű tájékoztatást nyernek a gyakorlatban felmerülő irodalmi kérdések feldolgozásában, az ÁB szintén elvégzendő feladatnak jelölte ki.

A nyilvántartás általános jellegű probléma, tehát nemcsak eredeti magyar jogi munkákra, hanem a fordításokra, a nálunk fellelhető idegen nyelvű szocialista jogi munkákra és a burzsoa jogi termékekre is vonatkozik.

* * *

A Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottságának a könyvismertetéssel és kritikával foglalkozó határozata jogi irodalmunk fejlődésében igen fontos lépést jelent. Az ÁB határozata, amellyel a könyvismertetéssel, kritikával és nyilvántartással kapcsolatos kérdések operatív szerveként az Állam- és Jogtudományi Intézetet jelölte ki, megteremtette azokat a kereteket, amelyekben a kérdés rendszeres és tervszerű elintézést nyer. Ennek kapcsán az Intézet feladata az ÁB ellenőrzése mellett tervszerűen gondoskodni arról, hogy a megjelenő eredeti, magyar nyelvű jogi munkák, továbbá mindazok a szovjet és népi demokratikus országbeli munkák, amelyeknek jogtudományunk fejlődésére vonatkozóan jelentőségük van, kellő ismertetést, méltatást, ha kell: bírálatot kapjanak. Az Intézet feladata továbbá, hogy jogi folyóirataink karöltve megszervezze azt, hogy az elméleti és gyakorlati jogászok megfelelő tájékoztatást nyerjenek mindezekről a munkákról és végül, hogy minderről nyilvántartást vezessen.

A jogtudományi dolgozók számára azonban ez csak a kérdés egyik oldala. A keretek megteremtése lehetőséget ad arra, hogy az ezzel kapcsolatos feladatainkat teljesítsük, ezt a keretet azonban élettel megtölteni jogi irodalmunk minden dolgozójának feladata.

Az ÁB által megállapított lemaradások okait vizsgálva megállapítható, hogy a kritika lemaradásának oka egyrészt kétségtelenül a szervezés hiánya, másrészt azonban a könyvbírálat, mint műfaj lekicsinylése. Pedig ez a műfaj az, amelyen keresztül az ipari termelésben olyan nagyszerű eredményeket megvalósító tapasztalatcserét a tudományos munkában érvényesíteni lehetne. Az ebben való részvétel olyan kötelesség, amely alól egyetlen tudományos dolgozó sem vonhatja ki magát. Bármennyire is igénybe vesszük minden oldalról a tudományos és gyakorlati életben vezető szerepet játszó jogászainkat, arra mégis kell időt szakítaniok, hogy hosszabb időközökben egy-egy alapvető munka elolvasása közben felvetődő gondolataikat bírálat formájában közöljék.[1] A könyvbírálat során kiváló alkalmat nyerhet ezen kívül a felnövő fiatal jogásznemzedék is, hogy újszerű meglátásának, harcos kritikájának tudományos vitában szerezzen érvényt.

Az ÁB határozata értelmében a jövőben a rendszeres kritika szervezése mellett fokozottabban kell foglalkozni a kritika minőségével is. A kritika ne legyen csupán formális, felületes, általánosságban mozgó, tapogatózó, sablonszerű, a mű hibáit leplező vagy éppen magyarázgató és mentő írásgyakorlat, hanem elvi, mély, a konkrét hibákra rámutató, ha szükséges: leleplező, félre nem magyarázható, harcos állásfoglalás, tudományos színvonalú könyvbírálat. A tervszerű és rendszeres könyvismertetés és a határozott, elvi szempontokat követő kritika irányító hatása így jogi irodalmunk fejlődésében fontos tényezővé fog válni.

Nagy Lajos

(Állam- és Jogtudományi Intézet)

---

[1] Az első ilyen kezdeményezés az Állam- és Jogtudományi Intézet rendezésében Eörsi Gyula: A tulajdonjog fejlődése c. munkának kritikája volt, amely ankét anyaga sokszorosításban kiadásra is került. A Beér János szerkesztésében megjelent Magyar alkotmányjog c. tankönyvről tartott ankét anyaga azonban kiadásra mind máig nem került.

[2] Az ÁB már korábban felismerte annak a nagy mulasztásnak következményeit, hogy általános jellegű magyar jogi bibliográfiánk nincsen és megbízást adott az Állam- és Jogtudományi Intézetnek ilyen bibliográfia összeállítására. Ez a munka hónapok óta folyik, azonban természetes, hogy annak elkészítése még igen hosszú időt vesz igénybe. Elkészültével népi demokráciánk pótolni fogja azt a fel nem mérhető mulasztást, amelyet annakidején a kurrens bibliográfia elhanyagolása okozott.

[3] A JK. hosszú idő óta egyáltalán nem, az ÁI. pedig csak az 1950. év elejéig közölt, az idegen nyelvű folyóiratok repertóriumával vegyes bibliográfiát a jogi művekről is.

[1] Példamutató e tekintetben *Nizsalovszky* Endrének »Megjegyzések a tulajdonjog fejlődéséhez, különös tekintettel Eörsi Gyula könyvére« c. tanulmánya (ÁJ. 1. sz. 60—115.). Örvendetes, hogy több jogi fronk az ÁB. határozatát követően már meg is kezdette ezirányú tevékenységét.

Az önálló gazdasági elszámolás elvének érvényesülése a döntőbíráskodásban

A döntőbizottságok feladata a népgazdaság szocialista szervezetei között keletkezett vagyoni viták eldöntése és ennek keretében a gazdasági szervezetek működésében mutatkozó hiányosságok feltárása. A döntőbizottságokat e feladataik teljesítése során a szocialista törvényesség, a terv- és szerződési fegyelem, az önálló gazdasági elszámolás megerősítésének, a népvagyon védelmének és az egyéni felelősség fokozásának szempontjai irányítják.

A döntőbizottságok akkor lépnek működésbe, ha a gazdálkodó szervek együttműködésében, a termelés és elosztás tervszerűségében zavar keletkezik. Ilyen esetben a döntőbizottságnak gyorsan, rugalmasan és helyesen kell döntenie, nehogy az egyik vállalat működésében jelentkező hiba zavart okozzon a vállalatok további láncolatában, aláássa önálló gazdasági működésüket és így veszélyeztesse a terv megvalósítását.

A döntőbizottságok ilyen feladatkör mellett komoly tényezői a *szocialista értéktörvény tudatos felhasználásának* és ennek során annak, hogy a vállalatok az önálló gazdasági elszámolás lehetőségeinek kihasználásával tényleges bázisai legyenek a szocialista felhalmozásnak. Az önálló gazdasági elszámolás biztosítja ugyanis a szocialista vállalat működésének azt a tervszerű módszerét, amely elősegíti a népgazdasági terveknek a lehető legkisebb anyagi és pénzügyi kiadások mellett való teljesítését.

Jelen cikk keretében azokat a követelményeket kívánnánk körvonalazni, amelyeket az önálló gazdasági elszámolás elve támaszt a döntőbíráskodásban.

I. Az állam álló- és forgóeszközöket bocsát a vállalat rendelkezésére, hogy ezek felhasználásával a vállalat megvalósíthassa a rábízott tervfeladatokat. A vállalatnak az álló- és forgóeszközökkel oly módon kell operatív önállósága keretein belül gazdálkodnia, hogy működésével meg tudja valósítani a tervet. *A tervek a szállítási szerződésekben nyernek életet,* mert hiszen szerződésekkel kell biztosítania a vállalatnak a nyersanyagok, a termelési eszközök, a segédanyagok beszerzését, illetve termékeinek továbbjuttatását a felhasználó és fogyasztó felé. Ekkép az önálló gazdasági elszámolás eredményességének döntő biztosítéka az, hogy a vállalat *szerződéseit kellő időben* és megfelelő tartalommal *kösse meg.*

A döntőbizottság komoly mértékben hozzá tud járulni ahhoz, hogy a vállalatoknak segédkezet nyujtson a termelés és fogyasztás áttételét képező szerződések oly módon való létrehozásában, hogy erről az oldalról a tervszerűséget funkciózavar ne fenyegesse.

A döntőbizottság ebbeli működésének fő területét természetszerűleg a szerződéskötést megelőző viták gyors és rugalmas eldöntése képezi, helyesen ismerte fel azonban a Központi Döntőbizottság azt, hogy vannak bizonyos preventív módok, amelyekkel közvetve, vagy közvetlenül hozzá lehet járulni a szerződéskötés körüli nehézségek leküzdéséhez. Ezért vette fel a Központi Döntőbizottság folyó munkatervébe azt, hogy a leggyakorlottabb tárgyalásvezetők a helyszínen fel fogják keresni a vállalatokat az 1952. évi szerződéskötések idején és egyrészt operatív vonatkozásokban gyarapítják tapasztalataikat, másrészt pedig útbaigazításokkal segítik a vállalatokat.

Ha vita támad a vállalatok között abban a vonatkozásban, hogy tartozik-e a vállalat szállítási szerződést kötni vagy sem, vagy vita keletkezik a szerződés egyes feltételei tekintetében, bizonyos zökkenő, legalább is időbeli vonatkozásban feltétlenül beáll a vállalatok működésében és a szerződések elszakadnak a termelés folyamatosságától. Éppen ezért kívánatos, hogy a szerződéskötési viták minél szűkebb körre szoruljanak. Ennek felismerésében kezdeményezi a Központi Döntőbizottság a tárcák támogatásával a részletes szakmai szállítási feltételek szerkesztését, melyek a szerződéskötési viták csökkenését egy-egy szakma szerződő feleinek, valamint a szerződéskötési kötelezettség beállta feltételeinek pontos szabályokhoz kötésével szolgálják. E szállítási feltételeknek jelentős szerepük van még abban is, hogy részint népgazdaságilag helyesnek bizonyult *kötelező, a felek által félre nem tehető* szerződési feltételeket, részint pedig ú. n. szerződéstpótló rendelkezéseket tartalmaznak. Ez egyfelől megkönnyíti a vállalatok szerződéskötését adminisztratív szempontból, másrészt pedig csökkenti a vitalehetőségeket, illetve biztosítja a szerződések helyes tartalommal való létrejövetelét.

Ha a vállalatoknak nem sikerül a szerződést az évente jogszabályilag előírt időtartamon belül megkötniök, kötelesek vitájukat az illetékes döntőbizottság elé hozni, hacsak nem olyan kérdésről van szó, amelyben intézkedésre a szállító vállalat szerint illetékes minisztérium hivatott (gyártóvállalat kijelölése, sorolási vita, határidő vita stb.). Mint fentebb említettük, az ilyen viták két irányúak:

a) a szerződéskötésre felhívott vállalat vonakodik a szerződést megkötni, illetve szállítási határidőt megjelölni;

b) a szerződés tartalma vitás a felek között.

Mindkét esetben a döntőbizottságnak a tervek alapján kell a vitát eldöntenie. Ezen túlmenőleg úgy segíti a döntőbizottság a vállalatok önálló elszámolását és tervszerű gazdálkodását, ha gyorsan és rugalmasan dönt. A Központi Döntőbizottság az éves szerződések megkötése idején akkép jár el, hogy a szerződéskötési vitákat, a szokásos tárgyalási időköz mellőzésével, soronkívül igyekszik eldönteni. Ha a felek között nem vitás az, hogy szerződést kell kötniök, csupán egyik vagy másik kikötés tekintetében van nézeteltérés, úgy szintén a gyorsaság követelménye a döntő. Ezt a szempontot azzal is szolgálják a döntőbizottságok, hogy amennyiben a vitakérdés eldöntése hosszabb időt venne igénybe, a szerződést a felek között létrehozzák, ezzel a termelés lehetőségét biztosítják és az eljárást a vitakérdésre szűkítetten folytatják. Ugyanígy jár el a döntőbizottság akkor is, ha a felek a szerződéses mennyiségben azért nem tudnak megegyezni, mert tervszámaik eltérnek egymástól. Ez esetben a döntőbizottság létrehozza a szerződést ama mennyiség erejéig, ameddig a tervszámok fedik egymást, az ezt meghaladó mennyiségre pedig az illetékes tervhatóság (minisztérium, Tervhivatal) intézkedését kéri.

Nem ritka az olyan vita sem, amelyben arra nézve tér el a felek álláspontja, hogy a köztük lévő kapcsolat szállítási szerződésnek tekinthető-e vagy sem. Ez főképpen a közvetlenül a tervből származó kötelmek körében merül fel. Pl.: a minisztérium kötelez egy válla-

latot bizonyos mennyiségű fémhulladéknak a hulladék begyűjtésével foglalkozó vállalat rendelkezésére bocsátásra. A fémipari vállalat megtagadja a szerződéskötést, a döntőbizottság azonban a fémipari vállalat szállítási kötelezettségét, szerződés nélkül is, megállapítja, pusztán a minisztériumnak a terven alapuló utasítása alapján és ekkép szolgálja a hulladékbegyűjtő vállalat önálló gazdasági működésének lehetőségét.

A döntőbizottságok küzdelmet folytatnak a szerződésenkívüli gazdasági kapcsolatok ellen, mert ezek gátolják azt, hogy a vállalatok, gazdasági önállóságukkal helyesen élve, kellően kihasználhassák erőforrásaikat, illetve akadályozzák népgazdasági szükségletek megfelelő kielégítését. Éppen ezért a Központi Döntőbizottság a szállítási szerződések nyilvántartásának ellenőrzése során kiterjeszkedik annak vizsgálatára is, hogy a vállalat biztosította-e szerződéssel valamennyi, terven alapuló kötelezettségét.

A döntőbizottságok nem mulasztják el felügyeleti eljárás indítványozását, ha akár az ellenőrzés, akár a napi tárgyalás során szerződéskötés elmulasztásáról szereznek tudomást. A döntőbizottságok e téren szerzett tapasztalatai szolgáltak alapul olyan jogszabályi rendezésre, hogy a vállalatok igazgatói kötelesek legyenek felügyeleti szervük részére jelentést tenni, valamennyi tervfeladat szerződéssel való haladéktalan biztosításáról.

A szerződéskötési viták során a döntőbizottság figyelmet szentel annak is, hogy a vállalatok kölcsönös kötelezettségei kellő egyensúlyban legyenek és hogy egyik vállalat se kerülhessen semilyen szempontból (nem kellő jártasságból stb.) hátrányosabb helyzetbe, mint a másik. A tendencia nem annyira a szolgáltatás és ellenszolgáltatás aránytalanságában nyilvánul meg, mint inkább a minőségi kifogások minél szűkebb körre való szorítására, a garanciális kötelezettség szűkítésére, de legfőképpen a választék egyoldalú megválasztására irányuló igyekezetben. A döntőbizottság e téren egészen szigorúan tartja magát a kétoldalú kötelezettségvállalás elvéhez, illetőleg következetesen védi a termelés és a fogyasztóközönség érdekeit a gazdasági önállóság elvét egyoldalúan alkalmazni kívánó vállalatokkal szemben. Ismételten találkozott a döntőbizottság nagykereskedelmi vállalatok olyan igyekezetével, hogy egyoldalúan maguknak kívánták fenntartani azt, hogy egy-egy cikkcsoporton belül milyen cikket bocsássanak a kiskereskedelmi vállalatok és a földművesszövetkezetek rendelkezésére. A döntőbizottság kötelezi a nagykereskedelmi vállalatokat a kiskereskedelem választéki igényei szerint való szerződéskötésre és ezzel a nagykereskedelmi vállalatokban tudatosítani igyekszik azt, hogy hivatásuk nem a mechanikus áruelosztás, illetve, hogy a nagykereskedelemnek úgy kell a termelő iparral szerződési kapcsolatait rendezni, hogy ezzel kellő alapot teremtsen a fogyasztók igényeit kifejezésre juttató kiskereskedelemmel való szerződéskötésre.

Természetesen a döntőbizottság nem teszi és nem teheti mindig mérlegre a szerződéses jogok és kötelezettségek arányát. Ezt csak olyankor kell tennie, ha az látszik feltehetőnek, hogy egyik vállalat a másik *rovására* jut gazdasági eredményhez. A helyes szempontot e téren abban véli a döntőbizottság megtalálni, hogy egyoldalú szerződéses kikötés ellenére sem engedi meg, hogy a nagyobb kedvezményt kikötő vállalat e kikötéssel visszaéljen. Egy szerződésben a felek úgy egyeztek meg, hogy a megrendelő minőségi átvétel céljából köteles megbízottját a szállító által megjelölt helyre küldeni. Ha a megrendelő átvevője nem jelentkeznék az átvétel lebonyolítására, úgy a megrendelő a minőséget utóbb nem kifogásolhatja. Konkrét esetben idő rövidsége miatt a megrendelőnek nem állott módjában minőségvizsgálás céljából megbízottat kiküldeni. A leszállított áru teljesen hasznavehetetlen volt. A döntőbizottság felmentette a megrendelőt a vételár megfizetésének kötelezettsége alól, kimondván, hogy az ismertetett szerződéses kikötés nem értelmezhető akként, hogy annak alapján a megrendelő teljesen hasznavehetetlen árut legyen kénytelen elfogadni.

II. A megkötött szállítási szerződés eredeti formájában nem minden esetben bizonyul alkalmasnak a tervfeladat megoldására, mert időközi változások a szerződéstől eltérő kikötéseket tehetnek szükségessé. Ezért helyet kellett engedni — a tervcél sérelme nélkül — a szerződések módosításának. A vállalat önálló gazdasági működésének szempontja azt kívánja, hogy a felek közös megegyezéssel megváltoztathassák a már egyszer megkötött szerződést, azonban éppen a tervteljesítés biztonsága érdekében az autonóm szerződésmódosítás lehetőségét feltételekhez kellett kötni. A döntőbizottságok azok a szervek, amelyeknek hivatása őrködni afelett, hogy meg nem engedett szerződésmódosításokkal a vállalatok meg ne tudják ingatni a már egyszer megkötött szerződések alapjára helyezett tervszerű működés szilárdságát. Emellett természetesen a döntőbizottságoknak kell ügyelniök arra, hogy a szembenálló vállalat a megkötött szerződéshez fölöslegesen való merev ragaszkodással ne akadályozhassa meg a szerződés megváltoztatását, illetőleg a másik vállalat tervének a megváltozott körülményekhez képest való teljesítését.

Annak észleléséhez, hogy a vállalatok a megengedett szerződésmódosítás lehetőségeivel nem a jogszabályok ellenére éltek-e, a döntőbizottság rendszerint csak utólagosan, valamely szerződéses kapcsolat előzményeinek tisztázása során jut. Leggyakrabban azt tapasztalja a döntőbizottság, hogy a vállalatok a szállítási határidő közös megegyezésen alapuló megváltoztatása tekintetében járnak el helytelenül, amennyiben a jogszabály rendelkezéseivel ellentétben *ismételten* hallasztanak, vagy pedig a döntőbizottság, vagy más hatóság által megállapított új szállítási határidőt hosszabbítják meg. Ezekben az esetekben a döntőbizottság a helytelen eljárásra felhívja a felügyeleti szervek figyelmét, illetőleg azt a megtorlást alkalmazza, hogy a felek által eszközölt meghosszabbítást figyelmenkívül hagyva, a kötbért a de lege érvényes szállítási határidő elteltétől kezdve szabja ki.

A döntőbizottsági határozatok egész sorából csendül ki az az állásfoglalás, hogy bár a szerződések a tervfeladatok konkretizálását jelentik, a terv változása nem feltétlenül mentesít a szerződéses kötelezettségek teljesítése alól. Éppen ezért a tervmódosításra alapított szerződésmódosításnál a döntőbizottság kifejezetten az önálló gazdasági elszámolás elve kellő érvényesítésének érdekében vizsgálja, hogy vajjon a tervmódosításra nem a vállalat helytelen tervezése, vagy valamely operatív intézkedés elmulasztása adott-e okot. A szovjet tapasztalatok nyomán a döntőbizottságok arra az álláspontra helyezkednek, hogy a rossz terven alapuló rossz szerződés anyagi következményeinek viselésére kötelezik a vállalatokat és a kötbért mindenképpen kiszabják, sőt még, ha ebből elfekvő készletek is keletkeznek, utasítják a meg-

rendelő vállalatokat a helytelenül megrendelt áru átvételére. Gyakran előfordul, hogy szerződésmódosításhoz való hozzájárulás kieszközlése érdekében a vállalatok becsatolják a minisztériumnak a tervmódosítást igazoló nyilatkozatát, azonban a döntőbizottságok ilyen esetekben is vizsgálják, hogy vajjon indokolt-e helytadni a szerződésmódosításnak.

Tulajdonképpen a szerződésmódosítás fogalmi körében kell foglalkoznunk a szerződés oly mértékű módosításával, amely éppenséggel a szerződés megszűnését jelenti: az *elállással*. E kérdésben a döntőbizottságok korábban azt a gyakorlatot folytatták, hogy szorgosan kutatták az elállás indokoltságát és több esetben megtagadták az elállás tudomásulvételét, avagy csak meghiúsulási kötbér kiszabása mellett bontották fel a szerződéses viszonyt. Utóbb azonban az az álláspont alakult ki, hogy a felek végrehajtói saját tervüknek és módot kell nyujtani arra, hogy szerződésüktől elálljanak, ha az elállás a tervek végrehajtását nem akadályozza. Ezen túlmenően az egyoldalú elállás lehetőségét is biztosítani kell, ha valamely fél tervét a szerződés megkötése után az illetékes hatóság úgy módosította, hogy a szerződés fenntartása lehetetlenné vált, vagy pedig ha az egyik fél a szerződést megszegte és ennek folytán a szállítási szerződéssel elérni kívánt célt a szállítás többé nem biztosítja. A Közületi Döntőbizottságnak ezt a gyakorlatát utóbb jogszabályi erőre emelték a 206/1951. (XII. 8.) M. T. sz. rendelet 43—45. §-ai. Arra természetesen ügyel a döntőbizottság, hogy az elállás fentiekben biztosított lehetősége ne nyujtson módot meg nem engedett szerződésmódosításra, így pl. arra, hogy helytelen szerződéskötés esetében a felek a fennálló szerződéstől való elállás mellett egyidejűleg új szerződést kötnek.

Utólagos szerződésmódosításoknak a döntőbizottság elé kerülő esetei legnagyobbrészt abból származnak, hogy az egyik vállalat nem akar hozzájárulni a másik vállalat szerződésmódosításra irányuló kívánságához. Ezekben az esetekben a döntőbizottság megvizsgálja, hogy melyik vállalat álláspontja mellett szól a népgazdasági érdek, illetőleg, hogy melyik vállalat mérlegében kell helyesen mutatkoznia a pénzügyi következményeknek.

Egyoldalú szerződésmódosítási óhaj gyakran a vállalat szakosításából folyik. A döntőbizottság itt elsősorban azt vizsgálja, hogy a szakosított és a kijelölt vállalat eleget tett-e a jogszabályok, illetve a felügyeleti szervek rendelkezésének. Meg kell engedni a szerződésmódosítást, ha a vállalat a szakosítás folytán neki fel nem róható okokból kerül abba a helyzetbe, hogy a szerződést eredeti feltételek szerint teljesíteni nem tudja. Ettől eltekintve, a döntőbizottság általában szakosítás jogcímén nem engedi meg a szerződések módosítását, illetve a kötbér és kártérítési szankciót alkalmazza, azon meggondolás folytán, hogy a szakosításnak éppenséggel a vállalatok jobb gazdasági működését kell szolgálnia.

Újítómozgalmunk és a takarékossági törekvések (Gazda-mozgalom) örvendetes fejlődése szintén gyakran teszi szükségessé a megkötött szerződések megváltoztatását. Természetesen ilyen körülmények között meg kell engedni a szerződésmódosítást, de gondosan meg kell vizsgálni, hogy vajjon a vállalat a vállalaton belül jelentkező népgazdasági érdek mellett kellően figyelembevette-e a vele szerződéses kapcsolatban lévő vállalat önálló gazdasági működéséhez fűződő érdekeket is, és oly időpontban hozta-e módosítási kívánságát a szállító vállalat tudomására, hogy az a legkisebb károsodás nélkül tud gondoskodni át nem vett termelvényei elhelyezéséről.

III. Az önálló gazdasági elszámolás követelményei érvényre juttatásának — a szerződési viták helyes és gyors elintézése mellett — másik fő területe a szállítási szerződések teljesítésével, illetőleg nem szerződésszerű teljesítésével kapcsolatos vitákban való döntés.

E vonatkozásban a döntőbizottság két fontos vonalon tudja alátámasztani a vállalatok gazdaságos működését:

a) a forgóeszközök forgása meggyorsításával előmozdítása;

b) a szerződéses kötelezettségek megsértésével kapcsolatban a vállalatok anyagi felelősségének érvényesítése.

A forgóeszközök teljes körforgását, azaz teljes megtérülését a termelés ideje és a forgalom ideje együttvéve teszi ki. A szállítási szerződések lebonyolításával kapcsolatban keletkezett minden egyes vita lassítólag hat vagy a megrendelő, vagy a szállító vállalat forgóeszközeinek körforgására. A döntőbizottság fő hivatása ennek megfelelően az kell hogy legyen, hogy egyfelől gyors és helyes döntésével minél szűkebb körre szorítsa a forgóeszközök forgásának megrekedését, másfelől pedig erélyes rendszabályokkal (anyagi következmények alkalmazásával, illetőleg fegyelmi hatósági) kiegyenlítse azt a kárt, amit az egyik vállalat szerződésszegő magatartásával a másik vállalat gazdaságos működésében okozott.

Ennek jegyében helyez súlyt a döntőbizottság arra, hogy a vállalatok követeléseiket azonnal, de legkésőbb a jogszabályokban előírt időhatárokon belül érvényesítsék. Az érvényesítésnek a leggyorsabb módját kell megkeresni tehát a vállalatnak, így előbb meg kell kísérelnie igényét döntőbizottságon kívül érvényesíteni s ha ez nem sikerült, nyomban a döntőbizottsághoz kell fordulnia. A döntőbizottságok vezetői teljesülésének XVI. sz. elvi döntése kimondja, hogy az egyszámlarendbe bekapcsolt állami vállalatok egymásközti áruszállításból vagy egyéb szolgáltatásból eredő, 500 Ft-ot meghaladó követelései, a pénzkövetelések rendezésének leggyorsabb módján, incasszómegbízás útján érvényesítendők. Az incasszómegbízás teljesítésének akadálya esetén, a rövid terminusú, egyszerűsített incasszófelszólamlási eljárás útján kell megkísérelni a követelés érvényesítését s döntőbizottsági eljárásra csak akkor kerülhet sor, ha az Incasszófelszólamlási Bizottság a Központi Döntőbizottság elé utalja az ügyet, vagy ha a fél az Incasszófelszólamlási Bizottság döntését magára nézve sérelmesnek találja. Helyesen járnak el a döntőbizottságok, amikor a keresetlevél érdemi elbírálása előtt ezeknek a kötelezettségeknek betartását gondosan ellenőrzik és megszegésüket bírsággal sujtják. A 207/1951. (XII. 8.) M. T. sz. rendelet már rátért arra az útra, hogy megtagadja a jogsegélyt, ha a népgazdaság szocialista szervezetei egymás között fennálló, valamint szállítási szerződésből származó pénzkövetelésüket e követelés keletkezését követő év [illegible] után érvényesítik. Ez az állásfoglalás a pénzügyi f[illegible]lemre nevelés vonalán kívánja szolgálni az önálló g[illegible]sági elszámolás elvét. Ha egy vállalat másfél-k[illegible] nem törődik követelése behajtásával, az adós [illegible] pénzügyi tervezésének szilárdsága részesítendő m[illegible]zottabb védelemben. Ugyancsak e meggond[illegible] mondja ki az áru átadásának, átvételének és a hi[illegible] megállapításának rendjéről szóló 108.900/1951. [illegible] sz. rendelet 11. § (4) bekezdése:

»A jelen rendelet átvételre vonatkozó szabályainak

megszegése miatt, a döntőbizottság bármely hiányra alapított keresetet elutasíthat.«

Szállítási késedelemmel kapcsolatos viták eldöntésénél — nem szólva itt a kötbérvonatkozásokról, melyekre alább még visszatérünk —, a döntőbizottság legfontosabb szerepe, hogy biztosítsa az áru minél előbbi leszállítását, ezzel gyorsítsa mindkét vállalatnál az áru és a pénz forgási sebességét és mindezen keresztül a népgazdasági szükséglet tervszerű kielégítését. A döntőbizottság minden igyekezettel azon van, hogy a pótszállítási határidőt minél rövidebb időközzel szabja ki és így rövidítse a termelés, illetőleg a forgalom idejét.

A szállítási késedelem visszájaként jelentkezik az az eset, amikor a döntőbizottságnak afelett kell döntenie, hogy helye van-e és milyen feltételek mellett ú. n. előszállításnak, vagyis annak, hogy a szállító a kikötött időpontnál korábban teljesíthessen. A kérdés nem egyszerű. Az előszállítás a szállító vállalatnál rendszerint újítás, munkaverseny, vagy a dolgozók egyéb szocialista kötelesség vállalása eredményeként válik lehetővé. A megrendelő vállalat részére a korábbi szállítás zavarokat okozhat pénzügyi téren, hiszen a fizetés későbbi időpontra volt megtervezve, ezenfelül számos egyéb tényleges akadálya lehet a korábbi átvételnek (szállítóeszközhiány, raktárhiány stb.). A döntőbizottság különböző képpen foglal a kérdésben állást aszerint, hogy a szerződés szerint a szállításnak határnapon, vagy határidőben kell történnie. Az előbbi esetben az előszállítást csak ezirányú külön megállapodás esetén teszi lehetővé, az utóbbi esetben pedig a szállító részéről előzetes értesítést kíván meg, hacsak a szállító nem a határidő utolsó napján kíván szállítási kötelezettségének eleget tenni. Ami a fizetést illeti, a döntőbizottság arra az álláspontra helyezkedik, hogy az áru gyors forgásához fűződő népgazdasági érdek nyomósabb, mint a vállalatra a korábbi fizetésből háruló pénzügyi teher, ezért az előre szállított árut nyomban ki kell fizetni és ezzel kapcsolatban kamatigénynek is csak akkor van helye, ha a jogszabály ezt megengedi, vagy a felek erre nézve külön megállapodtak.

Külön választandó ettől a kérdéstől a tiltott hitelezés bármely formája (előlegnyujtás, részfizetés stb.), melyet a döntőbizottság a pénzügyi fegyelem és az egyszámlához fűződő bankellenőrzés teljessége érdekében szigorúan üldöz.

Ha a szállításnak a szerződés szerint meghatározott időbeli ütemekben (pl. dekádonként) kell történnie, a döntőbizottság támogatja a megrendelő vállalatoknak azt az igyekezetét, hogy a szállító vállalatok, jelentősebb pénzügyi fedezetet kívánó szállítmányaikat meghatározott idővel előre jelezzék. Ez nemcsak azt a célt szolgálja, hogy a megrendelő vállalat pénzügyileg felkészülhessen a fizetésre, azt arra is, hogy a szállítmányokat átvevő dolgozói munkabeosztásával, valamint a szállítmány fogadásához szükséges dologi eszközök (fuvareszköz, raktár stb.) rendelkezésretartásával tervszerűen gazdálkodhassék. Az előzetes szállítási értesítés nemteljesítését a döntőbizottság kötbér kiszabásával bünteti meg.

Jelentős szerepe van a döntőbizottságnak a tervek minőségi vonalon való teljesítése szorgalmazásában is. Már a szerződési viták során, illetve a szakmai szállítási feltételek összeállításánál azon van a döntőbizottság, hogy a szerződésszerű minőségben való teljesítést a minőség pontos meghatározásával (szabványra utalás, minta, műleírás csatolása stb.) biztosítsa. A döntőbizottság egész ítélkezési gyakorlatában következetesen harcol azért, hogy a megrendelők érvényesítsék a nem szerződésszerű minőségben történt szállítással kapcsolatos kötbér- és kártérítési igényeiket. A minőségi viták elintézésénél a döntőbizottság nem éri be az anyagi felelősség megállapításával, hanem odahat, hogy a vállalatok a hibás minőségben történt szállítást hibátlan szolgáltatással pótolják, illetve, hogy minél szélesebb területen honosodjék meg a garanciavállalás. Az árumozgás csak formailag teljesül, ha maga az áru hibás, illetőleg a hibás szolgáltatással a terv csak névlegesen van teljesítve és a népgazdaságnak feltétlenül kára származik. A termelvények hibátlanságán való őrködés nemcsak a termelő vállalatok érdeke, hanem fokozott felelősség terheli e vonatkozásban a megrendelő vállalatokat is. E felelősség érvényrejuttatása érdekében folytatja a döntőbizottság azt a gyakorlatot, hogy a törvényes határidőn belül kifogással nem élő vállalatot elzárja a hibás szállításból eredő kár érvényesítésétől, ugyanakkor azonban a rosszul gyártó vállalatot minőségi kötbérrel sujtja. E réven mindkét vállalat hibás magatartásából eredő anyagi felelősség mindkét vállalat mérlegében jelentkezik.

Hacsak az áru nem szenved olyan minőségi hibában, hogy teljesen használhatatlan, a döntőbizottság a megrendelőt kötelezi az áru átvételére és az ellenérték kifizetésére, egyidejűleg azonban megállapítja a hibás szállításból eredő anyagi következményeket a vétkes vállalattal szemben. Igy kívánja ezt meg az önálló gazdasági elszámolás követelménye: nem szenved késedelmet az áru mozgása, nyomon követi a pénz mozgása, viszont egyszersmind érvényesül a rossz gazdálkodás miatti anyagi következmény is.

A szállítási késedelemnek gyakran az a forrása, hogy a szállító vállalat kellő időben nem megfelelő minőségű szolgáltatással kíván kötelezettségének eleget tenni. A megrendelő a hibás szolgáltatást nem fogadja el, ragaszkodik hibátlan áruhoz és a szállító által a pótlásra fordított idő idézi elő a szállítási késedelmet. A döntőbizottságok ilyen esetekben általában késedelmi kötbért szabtak ki olyan meggondolás alapján, hogy közömbös, milyen okból származott a késedelem. Utóbb a minőségjavító törekvések fokozott szolgálatában a 206/1951. M. T. sz. rendelet magává tette a KDB. gyakorlatát, hogy az ilyen tényállás mellett a késedelmen felül a minőségi vonalon elkövetett hiba is megtorlásra kerüljön minőségi kötbér kiszabásával.

Rosszul sáfárkodik a vállalat az állam által rendelkezésére bocsátott forgóeszközökkel, ha fölöslegesen jobb minőségű szolgáltatást nyujt, illetőleg az ennek megfelelő magasabb vételárat érvényesíti a megrendelő vállalattal szemben. Helyesen jár el a döntőbizottság akkor, amikor a jogszabály alkalmazásával a szükség nélkül drágább kivitelű szolgáltatás esetén a termelő vállalatot minőségi kötbérrel sujtja és elzárja a vételártöbblet érvényesítésétől. Igy kellő nyomatékkal jelentkezik a termelő vállalat mérlegében az a mulasztás, hogy a bizonyára más rendeltetésű árut szükség nélkül szerződésellenesen használta fel.

A szerződés meghiúsulásával kapcsolatban a döntőbizottságnak nemcsak az a szerepe, hogy kiszabja a kötbért, hanem az is, hogy felhívja az irányító szerv figyelmét a megrendelő vállalat szükségletének kielégítéséről, illetőleg — az átvétel megtagadása esetén — a legyártott áru elhelyezéséről való gondoskodásra. Felesleges termelési készletek koloncként visszahúzzák a vállalatok teljesítőképességét, drágítják a termelést, kedvét szegik

a munkások termelő-készségének, elvonják a lehetőséget a népgazdaságilag szükségesebb termékek előállításától és felesleges kínálatot idéznek elő. A döntőbizottságoknak még sokkal éberebben kell ügyelniök arra, hogy elfekvő készletek ne keletkezzenek és lehetőleg még átmenetileg se ragadjon meg áru az iparvállalatoknál, de még a kereskedelemnél sem.

Messzemenő zavarokat okozhat a vállalatok gazdálkodásában az, ha a szállító nem tud a beruházás ellenértékéhez hozzájutni, mert ennek kiegyenlítésére fedezet nem áll rendelkezésre. A döntőbizottság keményen szembefordul az ilyen ú. n. »fedezetlen« beruházásokkal és napi $1^0/_{00}$ kamat kiszabásával, vagy a másik oldalon a kamatigény megtagadásával, ezen felül felügyeleti eljárás iránti intézkedéssel nagyban hozzájárul a »fekete« beruházások csökkenéséhez. A döntőbizottság éppen az önálló gazdasági elszámolás elvén keresztül jutott el annak felismeréséhez, hogy a hitelfedezetről való gondoskodás a beruházó feladata. Ezért a döntőbizottság fedezetlen beruházás esetében a beruházót kötelezi napi $1^0/_{00}$ kamat megfizetésére, hacsak a beruházó vétlennek nem bizonyul. A szállító javára nem ítél meg kamatot, ha a szállító minősül vétkesnek. Vétkesnek minősül a szállító pl., ha tudnia kellett, hogy a szerződés beruházás megvalósítására irányul és ennek ellenére a megvalósításhoz hozzáfogott anélkül, hogy meggyőződött volna arról, hogy a fedezet rendelkezésére áll-e.

A magas- és mélyépítő ipari vállalatoknak hatalmas kintlevőségeik vannak és ez gátja az egyes vállalatok gazdaságos működésének, amellett hogy ez a körülmény zavart okoz az állami forgóeszközgazdálkodásban. Az Építőipari Számlafelülvizsgáló Döntőbizottság nagy energiával látott hozzá a kormányzat által rábízott különleges feladathoz és gyorsított eljárással hozzájárul az elszámolások akadályainak elhárításához, amivel tevékenyen közrehatott az építőipar finanszírozásának akadálytalanabbá tételéhez.

*

Tevékeny szerep jut a döntőbizottságnak abban, hogy az állami vagyonnal való gazdálkodás szabályait megsértő vállalatokkal szemben az anyagi felelősség következményeit alkalmazza. Elsősorban a kötbér az a szankció, amivel hatékonyan sújtja a döntőbizottság azt a vállalatot, amely szállítási szerződés nem vagy nem kellő teljesítésével funkciózavart idézett elő a termelés, közlekedés és elosztás rendjében. A döntőbizottság akkor teljesíti helyesen hivatását, ha a kötbérezés tekintetében szigorú eljárást követ és csak kivételszerűen, igazán indokolt esetben él a kötbérmérséklés vagy elengedés jogával. A vállalatok a kötbéres eljárások során igen gyakran védekeznek objektívnek tűnő körülményekkel. A jó döntőbíró hivatása az, hogy az »objektív« tényezők mögött megkeresse a lazaságot, az állami és párthatározatokkal való szembehelyezkedést, a szocialista kötelességtudattal leküzdhető nehézségek elől való meghátrálást. Sablonos védekezés az anyaghiány, a nyersanyag-, segédanyag- (csomagolóeszköz, tartály stb.), fuvareszköz-, munkaerőhiány stb. A döntőbizottság hatékony fegyver a kormányzat kezében, hogy kellően indokolt és nevelőhatású kötbérkiszabásokkal figyelmeztesse a vállalatok igazgatóit arra, hogy jó szervezés, becsületes munka, kemény helytállás alkalmas csak arra, hogy a szocializmus építésének útjában levő akadályokat eltávolíthassuk. Egy konkrét ügyben egyik vállalat munkaerőhiánnyal védekezett, ami tényleg fenn is állt, azonban döntőbizottsági eljárás során megállapítást nyert, hogy a munkások azért hagyták el tömegesen a munkahelyet, mert a vállalat igazgatója télvíz idején fűthetetlen, cementpadlós munkásszállásokat biztosított.

A nemzetközi osztályharc következményeként jelentkező importnehézségek ne azt jelentsék, hogy a termelés maradjon le, hanem azt, hogy a vállalatok harcos találékonysággal keressék meg a hazai pót- vagy műanyagokkal való pótlás lehetőségét. Ha a vállalat tartályhiánnyal védekezik, a döntőbizottságok következetesen kiszabják a kötbért, mert tisztán szervezés kérdése, hogy a tényleg szűk mennyiségben meglevő edényzetekkel tervszerűen lehessen gazdálkodni.

Természetesen nem elegendő, hogy ha a döntőbizottság csak a felek által eléje vitt esetekben foglal állást a kötbérkérdésben, hanem hivatalból is eljárást kell indítani, ha a döntőbizottság arról értesül, hogy valamelyik fél a jogszabály szerint kötelező keresetindítást elmulasztotta vagy valamelyik szállítási szerződés a népgazdaság érdekeivel ellentétben áll.

Meg kell állapítanunk, hogy a kötbér mint anyagi következmény érvényesülésének hatékonyságát két körülmény is erősen csorbítja. Egyik az, hogy a minisztériumok nem alkalmaznak megfelelő megtorlást a kötbérezés alapjául szolgáló hibák elkövetőivel szemben, a másik pedig az, hogy a kötbérkulcsok túlságosan alacsonyak voltak. Ez utóbbin a szállítási szerződések rendszerére vonatkozó jogszabály segített, amennyiben a kötbérkulcsokat az egész vonalon felemelte.

Igen helyesnek bizonyult, bár döntőbizottságaink nem élnek gyakran vele, a szállítási póthatáridőnek, a hibásan szállított áru kijavításának, a garanciális kötelezettségnek stb. felemelt kötbérrel való biztosítása. Az önálló gazdasági elszámolás elve úgy jut csak megfelelően érvényre, ha a vállalati mulasztások a vállalati számadásokban kellő számszerűséggel jelentkeznek. Ez arra figyelmeztesse a döntőbizottságokat, hogy a kötbérkiszabás fegyverével szigorúan éljenek.

Az önálló gazdasági elszámolás elvének következetes érvényesítése kívánja meg azt, hogy kötbér csak vétkességi alapon kerüljön kiszabásra, viszont vétkesség esetén mindenképpen szabja ki a döntőbizottság a kötbért még akkor is, ha a szembenálló vállalat, vagy más is vétkes. E meggondolás alapján tilos a kötbérigények kompenzációja, illetőleg ezen az alapon szabja ki *mindkét vállalattal* szemben a döntőbizottság a kötbért, ha a szerződésszegésben mindkét vállalat egyaránt vétkes. Konkrét esetben egy jelentős értékű exportszállítás hiúsult meg, mert a gyártó mű használhatatlan minőségű árut állított elő. A gyártó mű kötbérben való marasztalása mellett azonos összegű kötbérben nyert marasztalást a megrendelő vállalat is, mert megállapítást nyert, hogy amennyiben a gyártó mű hibátlanul gyártott is volna, az áru mégsem lett volna exportra alkalmas, mert a megrendelő vállalat által megadott egyéb minőségi követelmények a külföldi vevő részére egyébként is használhatatlanok lettek volna. Vannak, akik ezt a gyakorlatot bürokratikusnak minősítik olyan meggondolás alapján, hogy azonos összegben való kölcsönös marasztalás mellett a hibás vállalat nem szenved el anyagi hátrányt és így a kötbérkiszabásnak célja nincs. Ez az álláspont téves. Téves azért, mert

a) mindkét vállalat hibás lévén, mindkettőt büntetni kell;

b) ha csak egyik vállalatot rónánk meg kötbérrel, a másik vállalat — annak ellenére, hogy maga is hibás —, meg nem érdemelt előnyhöz jutna, amennyiben a legközelebbi nyereségbefizetésig gazdálkodhatnék a kapott kötbérrel és esetleg egyéb hibás pénzügyi műveletei nyernének ekkép elpalástolást;

c) ha a pro-contra kötbérkiszabással a vállalat eredménye nem is módosul, kötbérszámlája mégis képet ad az általa elkövetett mulasztásokról.

A vállalati mulasztások anyagi megtorlásának másik eszköze a kártérítés. Ha a kötbérérvényesítés mondhatni már természetévé vált a vállalatoknak, nem lehet ugyanezt mondani a kártérítésről. Sokszor a kártérítés összegszerűségének kimunkálása tartja vissza a károsult vállalatot attól, hogy kártérítési követelést érvényesítsen. Más esetekben a húzódozásnak az az oka, hogy a károk az elkövetés után csak jóval később mutatkoznak és emiatt a vállalatok egyszerűen megfeledkeznek kártérítési igényeikről. A harmadik momentum az, hogy nem ritkán a kár mérlegszerűen nem a szerződéses kapcsolatban levő vállalatnál, hanem a szerződéses láncolatnak egy későbbi érdekeltjénél jelentkezik és ezért a közvetlenül szerződő vállalat nem helyez súlyt a kérdés tisztázására. Meg kell állapítani, hogy hibás a döntőbizottság is, hogy nem teszi minden esetben hivatalból kutatás tárgyává, hogy vajjon származott-e a másik vállalatnak kára.

Éppen azért, mert vállalataink még nem helyeznek kellő súlyt a másik vállalat által megvalósított kártokozó tevékenység vagy mulasztás anyagi következményeinek minden esetben való kiegyenlítésére, annak észlelésén felül, hogy származott-e kár, az önálló gazdasági elszámolás elvéből folyóan szorgosan vizsgálni kell, hogy vajjon a kár anyagi következményeinek *melyik vállalat* mérlegében kell jelentkezniök.

Irányító elv természetszerűleg nem lehet más, mint az, hogy a károsult vállalat összegszerűen kimutatható kára *teljes egészében* megtérítést nyerjen�feltétlenül *annak a vállalatnak vagy személynek részéről*, amelynek vagy akinek vétkes magatartása okozati összefüggésben áll a kár felmerültével, ami nem zárja ki, hogy vétlenség esetében is helye lehet kártérítői kötelezettségnek. Egyik szerződő féltől sem lehet megkívánni, hogy a másik hibájából felmerülő kár tervteljesítését akadályozza vagy felhalmozását csökkentse. Csakis a kárért való felelősség szabályainak következetes érvényesítésével tudjuk elérni azt, hogy a vállalatok mulasztásai mérlegeikben számszerű összegben visszatükröződjenek. A vállalatok gestiói mérlegeikben számszerűleg akkor tükröződnek helyesen vissza, ha működésük megfelel azoknak az alapelveknek, amelyek szemelőtt tartására minden vállalatot jogszabály kötelez. (Népgazdasági terv megvalósítása céljából szállítási szerződések kötése, a reális teljesítés, kölcsönös elvtársi segítés és együttműködés elve, a fokozott gondosság kifejtése, a jogok érvényesítésének kötelezettsége stb.). Ebből folyik pl. tehát az, hogy bármennyire is betartotta egy vállalat az írásba foglalt szállítási szerződés rendelkezéseit, nem ítélhető meg javára kártérítés vagy csak csökkentett mértékben, ha nem követett el fokozott gondossággal minden tőle telhetőt a kár megelőzésére vagy enyhítésére, avagy ha elmulasztotta a kölcsönös elvtársi segítés jogszabályilag mindig pontosan körül nem írható, de az együttműködés követelményeiből kiolvasható szabályainak megtartását.

Bár ezideig a szerződéses viszonyból folyó kártérítés kérdésével foglalkoztunk, nyilván ugyanezeknek az elveknek kell érvényesülniök a szerződésen kívül keletkező károk tekintetében is.

A kártérítési igények eldöntésénél gyakran találkozik a döntőbizottság azzal a problémával, hogy a kár bekövetkezte részben vagy egészben hatósági intézkedésre vagy egyenesen hatósági utasításra vezethető vissza. Ilyen vonatkozásban helyesen a döntőbíró akkor jár el, ha azt tisztázza, hogy a hatósági intézkedés vagy utasítás a rendelkezést kiadó szerv jogszerű működési körében keletkezett-e, vagy sem. Igenlő esetben a vétlen kárfelelősség szabályait kell alkalmazni, míg az esetben, ha az nyer megállapítást, hogy az intézkedő hatóság intézkedéseivel a jogszabályokat áthágta, a vétkes kárfelelősség alapjára kell helyezkedni. Vétkesnek kell minősíteni ilyenkor a vállalatot és kártérítésben kell marasztalni, mert jogszabályellenes hatósági intézkedés nem lehet vállalati tevékenység alapja.

Sokkal komolyabb problémát okoz annak helyes eldöntése, hogy a *vétlenül*, azaz a vállalatnak fel nem róható okokból *bekövetkezett kár* összegszerű következménye, melyik vállalatnál jelentkezzék. Korábban a döntőbizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kárnak annál a vállalatnál kell jelentkeznie, amelynek szervezetszerű tevékenysége körében keletkezett. Utóbb rájött a döntőbizottság arra, hogy ez az állásfoglalás bizonyos lélektelen sematizmusra vezet és sokkal helyesebb az *objektív kárfelelősség* alapjára helyezkedni. (Ezt az álláspontot tette magáévá a 206/1951. M. T. sz. rendelet is.) Eszerint az a szerződő fél, amelyiknek cselekvése vagy mulasztása folytán a másik félre kár hárult, ezt a *kárt megtéríteni köteles* abban az esetben is, ha a kár előidézésében *vétkesség nem terheli*. Természetesen, ha a kárt erőhatalom, harmadik személy elháríthatatlan cselekménye vagy éppenséggel maga a károsult okozta, úgy az objektív kárfelelősség most ismertetett módon nem érvényesíthető. Erőhatalom és harmadik személy elháríthatatlan cselekménye esetében a döntőbizottság az eset összes körülményei figyelembevételével határoz, hogy a kárt melyik vállalat viselje, míg ha a kárt maga a károsult okozta, nyilvánvaló, hogy annak következményeit neki kell viselnie.

A döntőbizottság korábban élesen különböztetett a kötbér és kártérítés között, a tapasztalatok azonban meggyőzték, hogy ez a merev különtartás már nem indokolt. Erre leginkább az a tapasztalat szolgáltatott alapot, hogy a kapott kötbér ugyanúgy működik a vállalat forgóeszköz-gazdálkodásában, mint bármely egyéb bevétele, vagyis a vállalat a két nyereségbefizetési időpont között a kapott kötbérek összegével rendelkezik. Ez bizonyos mértékig elmosta a kötbér bírság jellegét és közelebb hozza a funkciójához, amit tényleg szolgál: a szerződésszegő vállalat által okozott kár kiegyenlítését célzó, tehát kártérítés jellegű juttatáshoz.

Mindezen meggondolás alapján kellett eljutni a 206. sz. rendeletben ahhoz a megállapításhoz, hogy a szerződésszerű teljesítés folytán kárt szenvedett fél kártérítés címén a kár összegének csak azt a részét igényelheti, amely a másik vállalattól kapott kötbér összegét meghaladja.

Vitás kérdés az, hogy a vállalatok feltétlenül tartoznak-e kártérítési követeléseiket érvényesíteni, avagy ez csupán joguk és nem kötelességük. Ami a szerződéses viszonyból eredő kártérítési követelést illeti, e téren vita

nem merülhet fel, mert hiszen alapelv, hogy a szerződésből eredő jogok és kötelességek érvényesítése nem a vállalatok tetszésétől függ, hanem törvényből folyó kötelességük. Ami a szerződésen kívül keletkezett kártérítési követeléseket illeti, vannak akik arra az álláspontra helyezkednek, hogy ezek érvényesítését ne minősítsük kötelezőnek. Arra hivatkoznak, hogy az önálló gazdasági elszámolás elvének *negatív* vonalon való érvényesülését jelenti, ha a vállalat egy őt jogszerűen megillető követelést nem érvényesít. Ha e téren a vállalat pénzügyi érdekeivel szembenálló mulasztást követ el, tükröződjék ez az akkumulációja csökkentett mértékében, a nyereség visszatérítésében stb.

Véleményünk az, hogy a szerződésen kívül keletkezett kár esetében is kötelezőnek kell tekinteni a kárérvényesítést. A pénzügyi, a vállalati, általában az állami fegyelem szempontja szenved törést, ha egyes követelések érvényesítése kötelező, más követelések érvényesítése pedig a vállalat tetszésére van bízva. A vállalatokat ne negatív úton szorítsuk a gazdaságos működés elvének felismerésére, hanem pozitív szabályozással vezessük el őket a fokozott felhalmazás, a nyereséges működés szolgálatához.

A kamat is az az összegszerű következmény, amely képet ad a vállalat működéséről.

Amit a fentiekből a kártérítési követelés laza érvényesítéséről megállapítottunk, áll — talán még fokozottabb mértékben — a kamatkövetelés érvényesítésére is. Vállalatainkban az a téves felfogás látszik úrrá lenni, hogy a kamat egy idejét mult tőkés intézmény, mely a szocialista vállalatoktól távol áll. Ezért a vállalatok pénzköveteléseik után gyakran nem érvényesítenek kamatkövetelést és maguk a döntőbizottságok is uszályába kerültek ennek a téves felfogásnak, amennyiben nem helyeztek súlyt a kamatok hivatalból való megállapítására.

A döntőbizottság akkor támogatja a vállalatot gazdaságos működésében, ha hozzásegíti ahhoz, hogy a vállalat a fennálló jogszabályok szerint az őt megillető kamatkövetelését megkapja, illetőleg a döntőbizottság akkor jár el helyesen, ha a kamatkövetelés megítélésével kifejezésre juttatja a kamatfizetésre kötelezett vállalat pénzügyi fegyelemsértését.

A fejlődést helyesen szolgálja annak a szabálynak a bevezetése, hogy a döntőbizottság elé vitt pénzbeli követelések a keresetlevél beadásától kezdve de lege kamatoznak (ú. n. perkamat).

Ugyancsak az önálló gazdasági működést alátámasztó pénzügyi fegyelmet szolgálja a döntőbizottság akkor is, amikor a Magyar Nemzeti Bank által kiszabott ú. n. büntetőkamat kiszabásának felülvizsgálatát elhárítja magától.

Ujlaki László

A munkaviszony megszűnése

1. A Munka Törvénykönyvének 28—36. §-ai rendelkeznek a munkaviszony megszüntetésének eseteiről. Ezek a szakaszok határozzák meg, hogy a munkaviszonyt a felek kölcsönös megállapodással, illetőleg egyoldalú elhatározással milyen feltételek esetén és milyen módon szüntethetik meg.

Különös, hogy az említett rendelkezéseket a Munka Törvénykönyve »*A munkaviszony megszűnése*« cím alatt foglalja össze. Ez a cím azért késztet gondolkozásra, mert a hivatkozott szabályok éppen nem a munkaviszony megszűnéséről, hanem annak *megszüntetéséről* szólnak.

Beszélnek az említett rendelkezések a felek kölcsönös megegyezésével történő megszüntetésről (28. §), a vállalat, illetőleg a dolgozó által — a megszabott feltételek mellett — gyakorolható felmondásról (29—31. §), megemlékeznek a dolgozó azonnali hatályú kilépési jogáról (32. §), illetőleg a vállalat által fegyelmi eljárás során gyakorolható azonnali hatályú elbocsátásról (33. §).

Rendelkezik a törvény emellett arról is, hogy a meghatározott munkára, illetőleg a határozott időre szóló munkaviszony a meghatározott munka befejeztével, illetőleg a határozott idő elteltével felmondás nélkül megszűnik. Ez az egyedüli rendelkezés, amely a szóbanforgó cím alatt nem a munkaviszony megszüntetéséről, hanem annak megszűnéséről beszél; valójában azonban ez is a felek szerződési akaratának egyenes következménye, mert a felek állapodtak meg abban, hogy a munkaviszony határozott ideig, illetőleg a meghatározott munka elvégzéséig tart.

Önként adódik a kérdés, megszűnhet-e a munkaviszony másként is, mint a törvényben körvonalazott megszüntető cselekmények útján.

A polgári jog szerint a jogviszony nemcsak jogszerű megszüntető cselekményekkel, hanem a felek jogellenes magatartása, továbbá a felek akaratától független tények következtében is megszűnhet.

A munkajog mind a szovjet jogtudomány, mind pedig jogrendszerünk szerint önálló jogterület és a polgári jognak nem része. Ehhez képest a munkaviszony nem polgári jogi viszony. Mindamellett úgy véljük, nem céltalan a polgári jogviszony és a munkaviszony megszűnésének összehasonlítása.

Vizsgáljuk meg tehát, hogy a munkaviszony megszűnhet-e a körvonalazott jogszerű megszüntető cselekményeken kívül — a polgári jogviszonyhoz hasonlóan — jogellenes magatartás, illetőleg a felek akaratától független tények miatt is.

A kérdés vizsgálata annál inkább indokolt, mivel eldöntetlen kérdés, hogy a Munka Törvénykönyvének 28—36. §-ai kimerítően kívánják-e szabályozni a munkaviszony megszűnését.

Ha ez a szabályozás kimerítő, akkor a munkaviszony csak a törvényben világosan említett esetekben szűnhet meg. Ellenkező esetben viszont nem tekinthetjük kizártnak a törvényben nem említett egyéb megszűnési lehetőségeket.

2. A kérdés vizsgálatánál látszólag alaposan helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy a munkaviszony csak a törvényben világosan, kifejezetten megszabott esetekben szűnhet meg. A törvény célja ugyanis az, hogy a munkaviszony megszűnésének jogszerű eseteit határozza meg.

A törvény szövege nem utal arra, hogy az említett eseteken kívül a megszűnésnek más módja nem lehet.

Ez azonban önmagában nem jelentheti azt, hogy a szabályozás nem kimerítő.

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 17. §-ának (1) bekezdése sem mondja ki, hogy rendelkezései kimerítőek, hanem szűkszavúan így rendelkezik: »A házasság megszűnik: *a)* az egyik házastárs halálával, *b)* bírói felbontással.« Az egyéb megszűnési lehetőséget kizáró rendelkezés hiányában sem vitás azonban senki előtt, hogy a házasság megszűnésének az említett két eseten kívül egyéb módja nem lehet.

Mindebből arra lehetne következtetni, hogy a munkaviszony megszűnésének szabályozása kimerítő.

A további vizsgálódásnak azonban meg kell torpannia bizonyos tények előtt. Igen gyakori az, hogy a munkaviszony — a törvényben nem említett, vagy kifejezetten tiltott tények következtében — megszakad, ténylegesen megszűnik. (Jogtalan elbocsátás, önkényes kilépés, jogerősen kiszabott hosszú szabadságvesztésbüntetés stb.) Azt kell kiderítenünk, hogy a munkaviszony ilyen tényleges megszűnése jelentheti-e egyúttal annak jogi értelemben vett megszűnését is.

Folytassuk tovább a házassági joggal való összehasonlítást. A házasság a házastársak között tényleges és egyúttal jogi kapcsolatot teremt. A törvény szerint a döntő súly a jogi kapcsolaton van, mert egyedül a házastársi életközösség megszakadása a házasság jogi megszűnésével nem jár.

Az analógia tehát arra utal, hogy a munkaviszony a tényleges megszakadással nem szűnhet meg, mert megszűnését — csak úgy, mint a házasság megszűnését — a törvény rendelkezései kimerítően szabályozzák.

Ez a felfogás azonban téves és azt megcáfolják a Munka Törvénykönyvének egyes rendelkezései is.

3. Melyek ezek a rendelkezések és milyen következtetéseket lehet levonni belőlük?

A 35. § szerint: »ha a dolgozót jogtalanul bocsátották el, a munkaviszonyt helyre kell állítani.« Helyreállítani csak megszűnt állapotot lehet. A jogtalan elbocsátás tehát a munkaviszony megszűnését vonja maga után.

A 36. § szerint: »Az a dolgozó, aki munkaviszonyát a jogszabályban el nem ismert okból vagy módon szünteti meg, önkényesen kilépőnek minősül«. A 30/1951. (I. 31.) M. T. sz. rendelet 17. §-ának (1) bekezdése szerint pedig a munkahelyéről önkényesen kilépő dolgozó táppénze új munkaviszonyának kezdetétől számított 1 évig tényleges javadalmazása napi átlagának vagy átlagos napibérének 50%-a. A jogszabály új munkaviszonyról beszél: természetesnek tekinti tehát, hogy a régi munkaviszony — jogtalan cselekménnyel ugyan — de mégis megszűnt.

A fentiekből világos, hogy a Munka Törvénykönyve szerint a munkaviszony a jogszabályban meg nem engedett jogellenes módon is megszüntethető. A munkaviszonynál tehát — ellentétben a házassági joggal — a kapcsolatot jogellenesen megszakító magatartás hatályos — és maga után vonja a munkaviszony jogi értelemben vett megszűnését.

Más kérdés az, hogy az ilyen jogtalan magatartásnak mi a következménye. A vállalat jogellenes magatartása a munkaviszony helyreállításának kötelezettségét és kártérítési igényt von maga után; a dolgozót pedig önkényes kilépés esetén a jogszabályban megszabott különféle hátrányok érik.

A házasság és a munkaviszony megszűnésénél alkalmazott jogi szerkezet eltérő voltát világosan megmagyarázza a két törvény célja, pontosabban a cél megvalósításának gyakorlati szempontjai.

A törvény a házasság és a család védelmének célját nem volna képes a gyakorlatban megvalósítani, ha az életközösséget megszakító jogellenes magatartás — minden egyéb eljárás nélkül — a házassági kötelék megszűnését vonná maga után. (Példának csak arra utalunk, hogy a törvény nem volna képes a kettős házasság lehetőségét kiküszöbölni, mert ha az életközösség tényleges megszakítása a házassági kötelék megszűnésével járna, akkor az újabb házasság nem volna jogellenes.)

A munkajog szabályainak érvényrejuttatását viszont a gyakorlatban éppen a házasság megszűnésénél szem előtt tartott jogi szerkezet alkalmazása zavarná meg. A munkaviszony lényege ugyanis az a kapcsolat, amelynél fogva a dolgozó a vállalat igazgatójának irányítása mellett munkát végez, a vállalat pedig ennek fejében a dolgozónak bért fizet és a dolgozót egyéb előírt szolgáltatásokban részesíti. Ha ez a kapcsolat jogellenesen megszűnt, akkor nem volna értelme a munkaviszony meglétét feltételezni. Az ellenkező megoldás rendkívüli bonyodalmakat, megoldhatatlan kérdéseket eredményezne. Így például, ha a jogtalan elbocsátás nem szüntetné meg a jogviszonyt, akkor a jogtalanul elbocsátott dolgozó másutt nem helyezkedhetne el, mert ezzel önkényesen kilépővé válna; ha pedig az önkényes kilépés nem vonná maga után a munkaviszony megszűnését, akkor a vállalat példának okáért köteles volna az önkényesen kilépő után is a társadalombiztosítási járulék fizetésére, hiszen annak munkaviszonya érvényesen fennállna.

A Munka Törvénykönyve tehát — célszerűségi okokból — elismeri a jogellenes tények megszüntető hatályát. A jogtalan magatartást mind a vállalat, mind pedig a dolgozó vonatkozásában hátrányokkal sujtja, de e szankciókon kívül nem fűzi a hatálytalanság következményét az említett és a munkaviszony tényleges megszakadását okozó cselekményekhez.

4. Megállapításaink szerint a munkaviszony az említett jogellenes cselekmények következtében megszűnik. Ez a megállapítás azonban önmagában még nem elég arra, hogy a szabályozás kimerítő, vagy nem kimerítő volta felett határozzunk. Az említett esetekben ugyanis a megszűnést — ha nem is a törvény rendelkezései — de az azokból leszűrhető következtetések világosan megállapítják.

Még ilyen közvetett formában sem rendelkezik azonban a Munka Törvénykönyve a munkaviszonynak a felek akaratától független tények folytán bekövetkező megszűnéséről.

A vizsgálódásnál abból kell kiindulnunk, hogy a törvény a munkaviszony lényegét jelentő tényleges kapcsolat megszakadásának alapulvételével még jogellenes magatartás esetén is elismeri a tények megszüntető hatályát. Ebből a gondolatból világosan következik, hogy a jogszabályokkal nem ellentétes, hanem a felek akaratától független tényeknek annál inkább megszüntető hatálya lehet.

Az említett tényleges kapcsolat ugyanis az ilyen esetekben a vállalat és a dolgozó között ugyanesak megszűnik. A munkaviszony fennállásának fikcióját ugyanúgy értelmetlen volna fenntartani, mint a jogellenes megszüntető magatartás esetén. A munkaviszony meg-

létének feltételezése pedig az előbbi pontban vázolt esetekhez hasonlóan bonyolult és megoldhatatlan kérdéseket vetne fel.

Következtetéseink tehát arra mutatnak, hogy a Munka Törvénykönyve csak a munkaviszony megszüntetését kívánta kimerítően szabályozni.

Nem kívánta azonban ilyen tételesen szabályozni a Munka Törvénykönyve a munkaviszony egyéb — a felek akaratától független — megszűnésének eseteit. A vázolt gondolatmenet szerint ugyanis nem fűződik semmi különösebb érdeke a törvénynek ahhoz, hogy a jogellenes tények megszüntető hatályának elismerése mellett az említett és a felek akaratától független események megszüntető hatályát kizárja akkor, ha azok a munkaviszonnyal járó tényleges kapcsolat megszakadását idézik elő.

Következtetéseink alátámasztására ragadjuk ki a felek akaratától független tények közül a legszélsőbb esetet: a dolgozó halálát. Nyilvánvaló, hogy a munkaviszony a dolgozó halála esetén megszűnik, pedig a Munka Törvénykönyve rendelkezést erre nézve sem tartalmaz.

5. Eddigi vizsgálódásaink során megállapítottuk, hogy a Munka Törvénykönyve a munkaviszony megszűnését nem szabályozza kimerítően. Pontosabban: a szabályozás csak a munkaviszony megszüntetésére vonatkozó esetek tekintetében kimerítő. A munkaviszony megszűnésének tehát egyéb — a felek akaratától független — esetei is lehetnek.

Folytassuk vizsgálódásainkat ebben a vonatkozásban.

Nem célja a tanulmánynak, hogy a munkaviszony említett és a felek akaratától független megszűnésének valamennyi esetét vizsgálat tárgyává tegye. Ezuttal is indokoltnak tartjuk azonban a kérdés egyik vonatkozásának vizsgálatát. A gyakorlatban igen gyakran merül fel az a kérdés, hogy a dolgozó és a vállalat közötti tényleges kapcsolatnak előzetes letartóztatás vagy jogerős szabadságvesztés büntetés folytán bekövetkezett megszűnését hogyan kell megítélni. A gyakorlati jogalkalmazás azért irányítja vizsgálatunkat az eseteknek erre a körére, mivel a vállalatok az említett esetekben a munkaviszony jogszerű megszüntetésének lehetőségét — akár tudatosan, akár mulasztás következtében — számos esetben nem gyakorolják.

Tegyük tehát vizsgálat tárgyává

a) a súlyos bűncselekmény miatt jogerősen kiszabott hosszú szabadságvesztésbüntetés,

b) a munkaviszonnyal összefüggő bűncselekmény miatt megállapított rövid szabadságvesztésbüntetés,

c) a munkviszonnyal összefüggésben nem levő rövid szabadságvesztésbüntetés,

d) végül pedig előzetes letartóztatás eseteit.

6. *ad a)* A dolgozót súlyos bűncselekmény miatt a büntetőbíróság jogerősen hosszú — mondjuk 5 évi — szabadságvesztésbüntetésre ítéli.

Ismeretes, hogy a Munka Törvénykönyvének 112. §-a szerint fegyelmi vétséget követ el az a dolgozó, aki munkájával összefüggő vagy egyéb súlyos bűncselekményt követ el. A szóbanlevő esetben tehát a vállalat a munkaviszonyt fegyelmi eljárás során hozott határozattal azonnali hatállyal megszüntetheti.

Hogyan bíráljuk azonban el az esetet akkor, ha a vállalat fegyelmi eljárást nem indított és az említett fegyelmi büntetést nem alkalmazta?

Nyilvánvaló, hogy ilyenkor a munkaviszony a felek között megszűnt, annak ellenére, hogy azt a felek egyike sem szüntette meg. Mind a dolgozó, mind pedig a vállalat tisztában van azzal ugyanis, hogy közöttük a munkaviszony lényegét, célját jelentő tényleges kapcsolat tartósan megszakad és ezért a munkaviszony-konstrukció fenntartásának semmi célja sem volna.

7. *ad b)* A dolgozót munkájával összefüggő, de nem súlyosabb bűncselekmény miatt rövid — mondjuk kéthavi — szabadságvesztésbüntetésre ítélik. A vállalat ilyen esetben fegyelmi eljárást indíthat és annak eredményéhez képest a dolgozót azonnali hatállyal elbocsáthatja, vagy enyhébb fegyelmi büntetéssel sujthatja. Az előbbi esetben a munkaviszony megszűnik, az utóbbi esetben pedig fennmarad. Itt is felvetődik azonban a kérdés, mi a helyzet akkor, ha a vállalat a munkaviszonyt fegyelmi úton nem szünteti meg. Ilyenkor az *a)* alatti esettel szöges ellentétben — a munkaviszony fennmaradását kell megállapítani. A felek közötti kapcsolat ugyanis nem tartósan, hanem csak rövid időre szakad meg, a munkaviszony megszűnésének megállapítása tehát indokolatlan lenne, a dolgozót a büntetés letöltése után ismét munkába kell állítani.

ad c) A bíróság a dolgozót a munkaviszonnyal össze nem függő és nem súlyosabb bűncselekmény miatt sujtja az említett rövid — ugyancsak kéthavi — jogerős szabadságvesztésbüntetéssel. Az ilyen bűncselekmény a hivatkozott 112. § szerint nem fegyelmi vétség, ezért a vállalat a munkaviszonyt fegyelmi úton nem szüntetheti meg.

A szóbanlevő esetben tehát — ugyanúgy, mint a *b)* alatti tényállásnál — a munkaviszony nem szűnik meg, egyúttal pedig leszögezhetjük azt is, hogy jogszerűen meg sem szüntethető. (Kivéve természetesen azt az esetet, ha a rendes felmondásnak a Mt. 29. §-ában megszabott feltételei megvannak.)

8. A 6. pontban említett *a)* és a 7. pontban tárgyalt *b)* és *c)* alattiak összehasonlítása során azt az ellenvetést lehetne felhozni, hogy megkülönböztetésünkben nincs elvi alap. Szabadságvesztésbüntetés okozta ugyanis a tárgyalt esetek mindegyikében a felek közötti tényleges kapcsolat megszakadását, mégis az *a)* alatti tényállás mellett a munkaviszony megszűnése, a *b)* és *c)* alatti esetekben pedig a munkaviszony fennmaradása mellett foglaltunk állást, felfogásunk tehát nem következetes.

Ez az ellenvetés nem alapos.

Az *a)* alatti esetben a munkaviszony — mint említettük — tartósan, hosszú időre szakadt meg, a másik két esetben pedig csupán rövid időre. A munkaviszony célját tekintve ez jelentős eltérés és a különböző elbírálást indokolttá teszi.

Legfeljebb azt lehetne kifogásolni, hogy nem állapítottuk meg a határt, amely a két esetet egymástól elválasztja. Milyen idejű a »tartós« és milyen a »rövid« megszakadás.

Úgy véljük, hogy ennek meghatározása már nem e tanulmány, hanem a jogalkotás feladata.

9. Vizsgáljuk meg végül az előzetes letartóztatással kapcsolatban felmerülő kérdéseket.

ad d) A dolgozót a munkaviszonnyal összefüggő bűncselekmény gyanúja miatt letartóztatásba helyezik. A dolgozó ellen a vállalat fegyelmi eljárást nem indít és munkaviszonyát azonnali hatállyal nem szünteti meg.

Az előzetes letartóztatás ideiglenes intézkedés. Egyedül az előzetes letartóztatás tényéből még nem lehet

tudni, hogy a vállalat és a dolgozó közötti kapcsolat megszakadása tartós lesz-e. Ez a megszakadás tartós lesz akkor, ha a büntető eljárás során a bíróság jogerősen huzamosabb szabadságvesztésbüntetést szab ki. (*a*) alatti eset.) Rövid lesz azonban a megszakadás akkor, ha a bíróság a vádlottat felmenti, illetőleg, ha a letartóztatást a nyomozás adatai alapján már ezt megelőzőleg megszüntetik.

Az előzetes letartóztatás — mint ideiglenes intézkedés — önmagában tehát nem vonhatja maga után a munkaviszony megszűnését.

10. *Összefoglalás:* A Munka Törvénykönyvének 28—36. §-ai kimerítően csak a munkaviszony jogszerű megszüntetését szabályozzák. A törvény szövegéből és céljából azonban világosan következik, hogy a munkaviszony jogellenes magatartással (jogtalan elbocsátás, önkényes kilépés) is megszűnhet.

Egyáltalán nem szabályozzák azonban a rendelkezések a munkaviszonynak a felek akaratától független megszűnését. Ebben a tekintetben a Munka Törvénykönyve nem kívánt kimerítően rendelkezni. Az említett rendelkezések hiányából tehát nem következik az, hogy a munkaviszony-megszüntető nyilatkozat hiányában — a felek akaratától független tények következtében nem szűnhet meg.

Ehhez képest pl. megszűnik a munkaviszony jogerősen megállapított tartós szabadságvesztésbüntetés esetén, nem szűnik azonban meg akkor, ha a kiszabott szabadságvesztésbüntetés rövid.

A jogalkotás feladata annak tisztázása, hogy milyen idejű megszakítást lehet tartósnak tekinteni.

Kertész István

Az új Pp. perorvoslati rendszere

Új polgári perrendtartásunknak a fellebbezésre vonatkozó szabályai az egyfokú fellebbviteli rendszer megvalósítása folytán lényegesen egyszerűbbek, mint a Rpp. idevágó szabályai.

Az új Pp. megszünteti a fellebbezés elintézésének eddigi kétféle formáját: a szóbeli tárgyalást és a nyilvános előadást. A nyilvános előadást elejti, mert a fellebbezésnek ennél az elintézési módjánál az esetek túlnyomó többségében csak jogkérdésben való revízió történt; az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláshoz alig lehetett hozzányúlni, mert új tények és új bizonyítékok az érdemben felhozhatók nem voltak. (Rpp. 515. §.) Ez az intézkedés annál is inkább súlyos volt a dolgozókra nézve, mert ügyeik túlnyomó részben 2000 forinton aluli perértékűek lévén, a törvény kogens rendelkezése folytán a pertárgy értékénél fogva nyilvános előadáson kerültek elintézésre.

Nemcsak a fél és a beavatkozó élhet fellebbezéssel az elsőfokú bíróság határozata ellen, hanem mindenki, akire vonatkozóan a határozat rendelkezést tartalmaz, természetesen csak a kérdéses rendelkezéssel kapcsolatosan fellebbezhetnek az utóbb említettek.

Általában *nincs helye fellebbezésnek*, ha a fellebbezési érték (a felperes szempontjából az elutasított kereseti követelés, vagy követelésrész, az alperes szempontjából pedig a terhére megítélt követelés vagy követelésrész) a 100.— forintot nem haladja meg. Az eddigi jogszabályok szerint (45.000/1946. I. M. sz. r.) 200.— forint volt a fellebbezhetetlenség határa. Nem lehet fellebbezni a megyei bíróság ítélete ellen azon az alapon, hogy a per a járásbíróság hatáskörébe tartozik (egyezik Rpp. 11. §-sal) végül, amint az előbbiekben kifejtettük, a felsorolt kivételektől eltekintve, nem lehet megfellebbezni az eljárás folyamán hozott végzéseket sem. (Pp. 233. §.)

A fellebbezési határidő a közléstől számított 15 nap, váltóperekben három nap. A fellebbezést az *elsőfokú bíróságnál* kell írásban benyujtani, vagy jegyzőkönyvbe mondani és elő kell adni, hogy a fél a határozat megváltoztatását mennyiben és milyen okból kívánja. A fellebbezési eljárás *nem a jogkérdésben való revíziós eljárás, hanem folytatása az elsőfokú eljárásnak*, mert a fellebbezésben új tényeket is elő lehet adni és hivatkozni lehet olyan új bizonyítékra is, amelyet a fél az elsőfokú eljárás során hibáján kívül nem érvényesíthetett és olyan bizonyítást is lehet kérni, amelyet az elsőfokú bíróság mellőzött. A bíróság azonban a tárgyalást a bizonyítékai előterjesztésében alapos ok nélkül késedelmeskedő fél költségére elhalaszthatja; ismételt késedelmeskedés esetén pedig a fél előterjesztéseinek bevárása nélkül határozhat, éppúgy, mint a 143. § értelmében az elsőfokú eljárás során.

A fellebbezésnek a törvény eltérő rendelkezése hiányában a határozat végrehajtására halasztó hatálya van. (Pp. 234—236. §-ok.)

Azt a fellebbezést, amely *elkésett* vagy amely olyan határozat ellen irányul, amely fellebbezéssel *nem támadható meg*, az elsőfokú bíróság hivatalból elutasítja. Az ilyen elutasító határozat ellen nyilvánvalóan alaptalan fellebbezést benyujtó felet bírsággal lehet sujtani. (Pp. 237. §.) Ezek a rendelkezések egyébként azonosak a Te. 27. §-nak intézkedéseivel.

Újítás az a rendelkezés (Pp. 238. §.), hogy amennyiben *a fellebbezés a határozat előzetesen végrehajthatóvá nyilvánítása ellen is irányul*, az iratokat a fellebbezési határidő bevárása nélkül kell a fellebbezési bírósághoz felterjeszteni. *Részítélet elleni fellebbezés* esetében csak a szükséges periratokat kell felterjeszteni, míg azokat, amelyekre a per további tárgyalásánál is szükség lesz, le kell másolni. Újítás az is, *hogy az eljárás folyamán hozott végzés elleni fellebbezés esetén* az iratok kapcsán *csak a fellebbezés első példányát* kell felterjeszteni és a feleket a felterjesztésről a fellebbezés másolatának kézbesítése mellett kell értesíteni.

A megkeresett bíróság határozata ellen beadott fellebbezést a megkereső bíróság másodfokú bírósága bírálja el, ha pedig a megkeresés a másodfokú bíróságtól ered, a fellebbezést maga a másodfokú bíróság bírálja el.

A törvény elvileg az elsőfokú eljárás szabályait rendeli a fellebbezési eljárás során alkalmazandóknak, (Pp. 239. §) ezért csak az elsőfokú eljárás szabályaitól eltérő szabályoknak ismertetését tartalmazza a törvénynek a fellebbezési eljárásra vonatkozó része.

A fellebbezési tárgyalás kitűzése előtt a tanács elnöke

mindenekelőtt az esetleges hiányok pótlása iránt intézkedik, ha pedig a fellebbezést már az elsőfokú bíróságnak el kellett volna utasítani, valamint akkor is, ha úgy látja, hogy az elsőfokú bíróság ítéletét a törvény ellenére nyilvánította előzetesen végrehajthatónak, az ügyet határozathozatal végett a tanács elé terjeszti. (Pp. 240. §.)

A fellebbezést a *fellebbező* mindaddig *visszavonhatja*, amíg a bíróság a másodfokú határozathozatal céljából vissza nem vonul. A visszavont fellebbezést azonban nem lehet újból előterjeszteni. (Pp. 241. §.) A fellebbezési eljárásban csak a fellebbező felperes lehet *további biztosíték* adására kötelezni, feltéve, hogy a követelés megítélt része nem nyujt elegendő biztosítékot. Ha a fellebbező felperes határozat ellenére sem ad további biztosítékot, a tanács a felperes fellebbezését elutasítja. (Pp. 242. §.)

Ha fenti intézkedések egyikének megtételére sincs ok, az elnök legalább 15 napi határidőre, amely sürgős esetben megrövidíthető, *határnapot tűz* és arra a feleket a fellebbezés másolatának csatolása mellett azzal idézi, hogy elmaradásuk a fellebbezés elintézését nem gátolja és, hogy amennyiben nem személyesen jelennek meg, csak a 67. §-ban meghatározott meghatalmazottal képviseltethetik magukat. (Pp. 243. §.) A tárgyaláson való meg nem jelenés miatt igazolásnak nincs helye. A bíróság azonban, ha a meg nem jelent fél meghallgatását szükségesnek tartja, evégből a tárgyalást elhalasztha tja. (Pp. 245. §.)

A fellebbező fél ellenfelét az idézésben figyelmeztetni kell, hogy a tárgyalás határnapja előtt a fellebbezésre *válasziratot* adhat be, amelyben *fellebbezési ellenkérelmét* előadhatja, de legkésőbb a szóbeli tárgyaláson elő kell azt adnia.

A fellebbező fél ellenfele nemcsak azt kérheti, hogy a bíróság ne adjon helyt a fellebbezésnek, hanem azt is, hogy *az ítéletet a fellebbező fél terhére és a saját javára változtassa meg.* Ezzel a jogával a fellebbező fél ellenfele akkor is élhet, ha a fellebbezési értékre tekintettel őt önálló fellebbezési jog nem illette volna meg. Ez az intézkedés a csatlakozás kiterjesztését jelenti, anélkül, hogy a csatlakozásnak, mint önálló perjogi intézménynek fenntartására szükség lenne.

Ha a fellebbező fél fellebbezési kérelmét visszavonja, vagy további biztosíték nemadása folytán a bíróság a külföldi felperes fellebbezését elutasítja, a fellebbezéssel szemben előterjesztett fellebbezési ellenkérelem hatálytalanná válik. (Pp. 244. §.)

A fellebbezési tárgyaláson az ügy ismertetése után a fellebbező fél írásbeli fellebbezését módosíthatja, vagy kiegészítheti. Ezt követi a fellebbezési ellenkérelem előadása, illetőleg ismertetése. (Pp. 245. §.) *A fellebbezési kérelmet és a fellebbezési ellenkérelmet* a tárgyalás bezárásáig bármikor *meg lehet változtatni.* A bíróság a feleket erre a jogukra figyelmeztetni is köteles, ha megítélése szerint a megváltoztatás a per adatai szerint indokoltnak mutatkozik.

Magát a keresetet a fellebbezési eljárásban a felperes *nem változtathatja meg*, de jogában áll felperesnek az eredetileg követelt dolog helyett utóbb beállott változás folytán más dolgot, vagy kártérítést követelni, keresetét felemelni, vagy leszállítani, azt az eredetileg nem követelt járulékokra, vagy a követelésnek, illetőleg járulékoknak a per folyamán esedékessé vált részleteire is kiterjeszteni, végül megállapításra irányuló kereseti kérelemről teljesítésre, teljesítés helyett megállapításra rátérni. (Pp. 247. §.)

A fellebbezési bíróság az előtte folyó eljárást *tárgyaláson, hivatalból is felfüggesztheti*, ha az elsőfokú bíróság előtt az ítélet kijavítása, kiegészítése iránt, vagy igazolási kérelem folytán eljárás van folyamatban, mindaddig, amíg az elsőfokú bíróság előtt folyamatban lévő most jelzett kérdések jogerős elbírálást nem nyernek. (Pp. 248. §.)

Ha a fellebbezési bíróság akár kérelemre, akár hivatalból *bizonyítást rendel el*, ezt vagy közvetlenül, vagy megkeresés útján foganatosítja. Az a tilalom, hogy a megkereső bíróság a székhelyén lévő járásbíróságot a bizonyítás lefolytatása végett nem keresheti meg, a Legfelsőbb Bíróságra nem vonatkozik. Az 1950. évi 46. tvr. 7. §-ának 1. bekezdésében foglalt jogszabályt kodifikálja a törvény, amikor kimondja, hogy a Legfelsőbb Bíróság előtt folyó fellebbezési tárgyaláson maga a Legfelsőbb Bíróság közvetlenül bizonyítási eljárást — az okirati bizonyítás esetét kivéve — csak akkor folytat le, ha az elengedhetetlenül szükségesnek mutatkozik. (Pp. 249. §.)

Ha a fellebbezési bíróság azt észleli, hogy a Pp. 157. §-ában felsorolt eljárási szabálytalanságok valamelyikének esete forog fenn, *a pert megszünteti* és az elsőfokú ítéletet végzéssel, teljes egészében — nem csupán megtámadott részében — *hatályon kívül helyezi.* Ha a hiány pótolható a per megszüntetése előtt, a hiány pótlására a felet fel kell előbb hívni. (Pp. 251. §.)

Mindazokban az esetekben, amelyekben a Rpp. 504. §-a értelmében lényeges eljárási jogszabálysértés folytán az elsőfokú bíróság ítéletét a fellebbezési kérelemmel, illetve ellenkérelemmel megtámadott részében fel kellett oldani, a Pp. 252. §-a értelmében *hatályon kívül kell helyezni* az elsőfokú bíróság ítéletét egész terjedelmében és az elsőfokban eljárt bíróságot *a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára kell utasítani.* A Rpp. 504. §-tól való eltérést az új Ppnek az az elve (146. §, 247. §.) vonja maga után, mely szerint a felek az eljárás során nincsenek a korábban már előterjesztett kérelmeikhez kötve.

Ha nem forog fenn oly ok, amely miatt a pert meg kell szüntetni, vagy az elsőfokú bíróságot további eljárásra és újabb határozat hozatalára utasítani, a fellebbezési bíróság *érdemben dönt*, éspedig vagy helybenhagyja az elsőfokú bíróság ítéletét, vagy pedig ezt egészben vagy részben megváltoztatja.

Az ítélet megváltoztatása csak a fellebbezési kérelem és ellenkérelem korlátai között történhetik, ezek között a korlátok között azonban olyan kérdésekben is határozhat a fellebbezési bíróság — feltéve, hogy azok a perben érvényesített jog, illetve az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgálnak —, amely kérdésekben az elsőfokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott.

Az egyfokú fellebbvitel folytán megszűnt annak a lehetősége, hogy az alap és mennyiség szerint elkülönítheto vitáknál, ha a fellebbezési bíróság a maga részéről is megállapította a jogalapot, vagy ha a maga részéről is megengedhetőnek tartotta a perújítást, az elsőbíróság által el nem döntött kérdésekben is tárgyalhasson és határozhasson. (Rpp. 503. és 506. § (2).) A Pp. 253. §-a úgy rendelkezik, hogy amennyiben közbenső ítélet elleni fellebbezés elbírálása után a követelés összegére nézve a tárgyalást folytatni kell, vagy ha az elsőfokú

bíróság a jogalap meg nem állapítása folytán a keresetet elutasította, viszont a fellebbezési bíróság a jogalapot megállapította, a fellebbezési bíróság az összegszerűség kérdésében való tárgyalás céljából az iratokat az elsőfokú bíróságnak megküldi. A perújítás érdemében pedig az elsőfokú bíróság tárgyal, ha a perújítást megengedő és az érdemi tárgyalást elrendelő külön határozata jogerőre emelkedett.

Egyezően a Rpp. 470. §-ával, a Pp. 254. §-a is kimondja, hogy nemcsak a megtámadott ítéletet bírálja felül a fellebbezési bíróság, hanem a per során hozott egyéb határozatokat is, kivéve azokat, amelyek ellen egyáltalán nincs helye fellebbezésnek és azokat, amelyek ellen külön fellebbezési jogot biztosít a törvény.

Minthogy a másodfokú bíróság ítéletével a per befejeződik, az ítélet írásbafoglalása és kiadmányainak elkészítése után a fellebbezési bíróság a per összes iratát visszaküldi az elsőfokú bíróságnak és az *elsőfokú bíróság közli kézbesítés útján a másodfokú eljárást befejező határozatot a felekkel*, szemben a régi joggal, amikor a másodfokú fellebbezés lehetőségére figyelemmel a másodfokú bíróság határozatát maga a fellebbezési bíróság kézbesítette és az iratokat csak akkor küldte vissza az elsőfokú bíróságnak, ha a fellebbezési bíróság határozata jogerőre emelkedett. (Rpp. 511. §.)

A fellebbezési szakban az eddigi jogszabályoknak (Rpp. 475. §, Te. 34. §) megfelelően *szünetelésnek* csak egyízben van helye, a peres felek kellőképpen megindokolt közös kérelme alapján. Egyévi szünetelés után a per megszűnik és a megtámadott elsőfokú határozatok hatályukat vesztik. (Pp. 255. §.) Ez a rendelkezés egyáltalán nem áll ellentétben a Pp. 137. § (4) bekezdésének azzal az intézkedésével, hogy elsőfokon a pernek szünetelés okából történő megszűnése esetén a per során hozott jogerős részítélet és közbenszóló ítélet hatálya fennmarad, mert fellebbezés esetén nem lehet szó jogerős határozatról.

Az előzetes végrehajthatóság kimondásának a fellebbezési eljárás során is helye lehet, csak úgy, mint az elsőbíróság által előzetesen végrehajthatónak nyilvánított ítélet végrehajtása egészben vagy részben való felfüggesztésének. Ez azonban csak az érdekelt fél kérelmére a fellebbezési tárgyalás elhalasztása esetén foghat helyt. Ha pedig az ítélet valamely részét az érdekeltek sem fellebbezéssel, sem ellenkérelemmel meg nem támadták, a fellebbezési bíróság az ítéletnek ilyen meg nem támadott részét a másodfokú eljárás folyamán — ugyancsak kérelemre — bármikor végrehajthatónak nyilváníthatja. Ilyen határozatát azonban a bíróság a fellebbezési kérelem, illetve ellenkérelem későbbi megváltoztatása esetén a körülményeknek megfelelően módosíthatja. (Pp. 256. §.)

Ami *a végzések elleni fellebbezést* illeti, a Rpp. 555. §-ában foglaltakkal egyezően a Pp. 257. §-a is módot ad arra, hogy az elsőfokú bíróság, amennyiben végzéséhez nincs kötve, a felfolyamodásnak maga is eleget tehessen.

Új rendelkezés, amely régi hiányt pótol, az, hogy a végzés ellen fellebbezéssel élő fél ellenfelének jogában áll a fellebbezésre vonatkozó *észrevételeit* a fellebbezés elintézéséig a másodfokú bíróságnál írásban benyujtani.

Ha a fellebbezési bíróság úgy látja, hogy az elsőfokú bíróság fellebbezéssel megtámadott végzése jogszabályt sért, a végzés megváltoztatásához szükséges adatok azonban nem állnak rendelkezésére, a fellebbezési bíróság az elsőfokú bíróság *végzését hatályon kívül helyezi* és az elsőfokú bíróságot új határozat hozatalára utasítja.

Ha pedig a fellebbezési bíróságnak az az álláspontja, hogy az elsőfokú bíróság helytelenül mondta ki a per megszüntetését, a permegszüntető végzést a fellebbezési bíróság hatályon kívül helyezi és utasítja az elsőfokú bíróságot a per további tárgyalására és újabb határozat hozatalára. (Pp. 258. §.) Ennek külön kimondására azért volt szükség, mert a törvény rendszere hozza magával, hogy a pernek valamely pergátló körülmény folytán való megszüntetése a Pp. 212. §-a értelmében nem ítélettel, hanem végzéssel történik.

Új perrendtartásunk a régi Pp.-nek a *perújításra* vonatkozó rendszerét nem veszi át, hanem azt egészen új alapokra fekteti és lényegesen leegyszerűsíti a perújítás szabályozását. A Rpp. 12 perújítási okot ismert (Rpp. 563. § 1—12), új perrendtartásunk ezeknek a számát lényegesen csökkentette. Fenntartotta a Rpp. 563. § 7—8. pontjaiban foglalt perújítási okokat, egybevonta a Pp. 260. § (1) *b)* pontjában, továbbá az 563. § 10. pontja szerinti perújítási okot a Pp. 260. § (1) *c)* pontja alatt, végül az 563. § 11—12. pontja alatti perújítási okokat összevonta a Pp. 260. § (1) *a)* pontja alatt.

A Pp. perújítási okai alapján nem perújítási kereset, hanem perújítási kérelem terjeszthető elő.

Perújításnak, úgy mint eddig, csak jogerős ítélet ellen van helye; döntő jelentőségű újítás azonban az, hogy eljárási jogszabálysértések miatt — bármilyen súlyosak legyenek is azok — perújításnak helye nincs. Az új Pp.-nek ugyanis az az elvi álláspontja, hogy a perújítás rendkívüli perorvoslat lévén, minden jogerős ítélettel okozott anyagi jogsérelem megszüntetésének eszköze kell hogy legyen, de ha az alapperben annak ellenére is az anyagi igazságnak megfelelő döntést hoztak, hogy az eljárás során lényeges eljárási jogszabálysértést követtek el (pl. kizárt bíró vett részt az ítélet hozatalában, a fél meghatalmazottja nem volt igazolva, cselekvőképtelen fél maga vett részt az eljárásban, nem pedig törvényes képviselője útján) a perújítást nem engedi meg, mert egymagában az eljárási jogszabálysértés nyilvánvalóan nem vezetett érdemben helytelen bírói döntéshez.« (Indokolás.) Ez a helyes meggondolás vezette a törvényhozást akkor, amikor elejtette a Rpp. 563. §-ában felsorolt, eljárási jogszabálysértésre alapított összes perújítási okot.

Megfelel az eddigi jogállapotnak (Rpp. 564. § utolsó bekezdése) a törvénynek az a rendelkezése (Pp. 260. § (2)), hogy ismételt perújításnak új tény, vagy új bizonyíték, vagy még nem használt határozat alapján (Pp. 260. § (1) *a)*) csak akkor van helye, ha a perújítással élő fél ezeket sem a korábbi eljárás, sem a perújítás során saját hibáján kívül nem érvényesíthette. Nincs változás abban a tekintetben sem, hogy processzuális bűncselekmény alapján csak akkor lehet perújítással élni, ha a bűncselekmény elkövetését jogerős bírói ítélet megállapította, vagy ilyen ítélet hozatalát nem a bizonyítékok hiánya, hanem más ok zárta ki (Rpp. 564. § (3) és Pp. 260. § (3)).

A törvény szerkesztési szempontból helyesen — az együvé tartozó anyag könnyebb áttekintése céljából — ebbe a szakaszba iktatta be a Rpp. 581. § (2) bekezdésének és a Ppé. 46. §-ának azt a rendelkezését, amely szerint a birtokháborítás megszüntetésére irányuló perben és illetőleg végrehajtási igényperben

hozott ítélet ellen perújításnak helye nincs. (Pp. 260. § (4)).

Új perrendtartásunk a perújítás eddigi határidejét hat hónapról (Rpp. 567. §.) három hónapra szállítja le. Ez a határidő elegendő a perújítási kérelem előterjesztésének elhatározására és a bizonyítékok összegyüjtésére. Nincs változás abban a tekintetben, hogy a határidőt miként kell számítani (az ítélet jogerőre emelkedésétől, illetőleg a perújítási okról való tudomásszerzéstől) és abban sincs, hogy az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év eltelte után, amely határidő elmulasztása igazolással sem orvosolható, perújításnak helye nincs, holott a Rpp. 563. §-ának 4., 5., 6. pontjaiban felsorolt eljárási jogszabálysértés esetén a perújítás az öt év elteltére tekintet nélkül is folyamatba tehető volt. (Pp. 261. §.)

A bíróság által jóváhagyott egyezség ellen is igénybe vehető a perújítás a Pp. 260. § (1) *a)* pontja alapján, de csak akkor, ha a perújító fél a perújítás alapjául szolgáló tényről vagy bizonyítékról (ítéletről, határozatról) az egyezség megkötésekor nem tudott. (Pp. 262. §.)

Ugyanezt a rendelkezést tartalmazta a Rpp. 563. § utolsó bekezdése, azzal az eltéréssel, hogy a bírói egyezség elleni perújítás megengedését ahhoz kötötte, hogy a perújító fél az új tényt, bizonyítékot, ne használhatta légyen.

A perújítási kérelem előterjesztésére vonatkozó szabályok a kétfokú fellebbezés rendszerének megszűnése folytán egyszerűbbek. A perújítási kérelmet mindig az elsőfokú bíróság tárgyalja, itt kell azt írásban előterjeszteni, vagy jegyzőkönyvbe mondani. A kérelem alaki kellékeit is egyszerűsíti a Pp. Meg kell jelölni azt az ítéletet, amely ellen a perújítás irányul és az ítélet megváltoztatása iránt kérelmet kell előterjeszteni. A kérelemben meg kell jelölni a perújítás alapjául szolgáló tényeket és bizonyítékokat és ha a perújítási kérelmet a megtámadott ítélet jogerőre emelkedésétől számított három hó eltelte után terjesztik elő, ennek okait is elő kell adni. (Pp. 263. §.)

Az eljárás szabályait illetően ki kell emelni, hogy az öt év elteltével benyujtott perújítási kérelmet a bíróság tárgyalás kitűzése nélkül hivatalból elutasítja, hogy ugyanez történik akkor is, ha a perújító fél a kitűzött tárgyalást elmulasztja, míg ha a perújító fél ellenfele nem jelenik meg, a bíróság a tárgyalást a perújító fél kérelmére megtartja. (Pp. 264—265. §.)

A bíróság a perújítás előfeltételeinek fennállását előbb vizsgálat tárgyává teszi, majd vagy nyomban a perújítási kérelem érdemében tárgyal, vagy pedig a tárgyalást csak a perújítás megengedhetőségének kérdésére korlátozza. Ebben a kérdésben új tényre vagy bizonyítékra alapított perújítási kérelem esetén azt kell elbírálni, hogy a perújítás alapjául felhozottak valóságuknak bizonyítása esetén alkalmasak lehetnek-e arra, hogy a bíróság a perújító félre kedvezőbb határozatot hozzon. Ha a bíróság a perújítást megengedi, egyben a perújítás érdemi tárgyalását is elrendeli. Ez ellen a végzés ellen külön fellebbezésnek van helye és amint említettük — a kétfokú fellebbezés megszüntetése folytán — a fellebbezési bíróság, ha a fellebbezést elutasítja és a maga részéről is megengedi a perújítást, érdemben nem tárgyal, hanem az elsőfokú bíróság folytatja a per tárgyalását immár a perújítás érdemében.

A pert a perújítási kérelem korlátai között újból kell tárgyalni; a keresetváltoztatásra a fellebbezési eljárásra nézve e részben megállapított szabályok (Pp. 247. § (2)) az irányadók.

A bíróságnak az eddigi szabályozással egyezően jogában áll a perújítással megtámadott határozat végrehajtását felfüggeszteni, ha a perújítás sikere valószínűnek mutatkozik.

Új rendelkezés, hogy közbenső ítélet elleni perújítás esetén a bíróság a per tárgyalását hivatalból is felfüggesztheti, ezt a határozatát azonban utóbb meg is változtathatja.

A bíróság a per újbóli tárgyalásának eredményéhez képest vagy elutasítja a perújítási kérelmet és a megtámadott ítéletet hatályában fenntartja, vagy annak megváltoztatása, illetve hatályon kívül helyezése mellett a jogszabályoknak megfelelő új határozatot hoz.

Mindazokban a kérdésekben, amelyeket a törvény a perújítással kapcsolatosan nem szabályoz, az általános szabályokat kell alkalmazni. (Pp. 266—269. §-ok.)

A törvényesség érdekében használható perorvoslat úgy, mint a perújítás, ugyancsak rendkívüli perorvoslat, amelynek szükségessége azon alapszik, hogy »a kétfokú bíráskodás általánossá tétele mellett sem tekinthető kizártnak, hogy a bíróságok valamely ügyben érdemben helytelen, vagy egyenesen a törvénynek meg nem felelő határozatot hoztak«. (Indokolás.)

Ezért már a 210/1950. (VIII. 20.) M. T. sz. rendelet rendszeresítette ezt a perorvoslatot, amelynek az eljárást befejező vagy felfüggesztő jogerős határozat ellen van helye. A törvény azonban több lényeges pontban eltér a rendelet intézkedéseitől. Mindenekelőtt abban, hogy ezt a rendkívüli perorvoslatot a legfőbb ügyész (nem pedig az igazságügyminiszter) terjeszti elő, hogy polgári perekben is eleget tehessen annak a kötelességének, amely a törvényesség megtartása feletti őrködésre irányul. Ezzel kapcsolatos az az eltérés is, hogy a perorvoslatot nem az ügyben eljárt elsőfokú bíróságnál, hanem a Legfelsőbb Bíróságnál kell előterjeszteni. További különbség, hogy míg a rendelet hathónapos határidőhöz kötötte a törvényesség érdekében használható perorvoslat benyujtását (a hathónapos határidőt a határozat jogerőre emelkedésétől számítva), a törvény semmiféle határidőt nem szab a perorvoslat benyujtásához, hanem csupán abban az irányban különböztet, hogy a legfőbb ügyész a perorvoslatot a határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül benyujtotta-e vagy sem. Egy éven belüli benyujtás esetén ugyanis a Legfelsőbb Bíróság határozatának hatálya kiterjed a felekre. Az ezt meghaladó idő után benyujtott törvényességi perorvoslat folytán hozott határozat hatályát a jogbiztonság érdekére figyelemmel nem lenne célszerű a felekre kiterjeszteni, viszont magának a jogszabálysértésnek a megállapítására a határozat meghozatalát követő hosszabb idő mulva is szükség lehet, különösen a bírói gyakorlat megfelelő irányítása céljából.

Az a szabályozás, hogy a törvényesség érdekében benyujtott perorvoslatot a Legfelsőbb Bíróságnak elnökből és négy szakbíróból álló tanácsa bírálja el, ha azonban a perorvoslat a Legfelsőbb Bíróság határozata ellen irányul, úgy a perorvoslatot annak elnökből és hat szakbíróból álló tanácsa intézi el, eltér a rendelet intézkedéseitől, de megfelel a Bp. 226. §-nak, amely a büntetőügyekben eljáró törvényességi tanács összeállításáról rendelkezik.

A tárgyalást a legfőbb ügyész vagy helyettese távollétében nem lehet megtartani. Az előadó ismertetése után a legfőbb ügyész vagy helyettese adja elő a kérelmet, majd — ha a határozat hatálya a felekre is kiterjed — a perorvoslati kérelemre a felek észrevételeket tehetnek. Írásbeli észrevételek benyujtásának nincs helye, valamint annak sem, hogy a felet a perorvoslati eljárás költségeinek megfizetésére kötelezhessék.

Ha a Legfelsőbb Bíróság megállapítja, hogy jogszabálysértés történt, úgy, amennyiben a döntés hatálya a felekre kiterjed, a megtámadott határozatot egészben, vagy megfelelő részében hatályonkívül helyezi és amennyiben a döntéséhez szükséges tények megállapíthatók, új határozatot hoz, vagy az ügyet új eljárás és határozathozatal céljából az ügyben eljárt első- vagy másodfokú bírósághoz utasítja. Ez a bíróság kézbesítteti ki a felekneк a Legfelsőbb Bíróság határozatát és egyben a tárgyalásra határnapot tűz. Ez a bíróság intézkedik ugyancsak a Legfelsőbb Bíróság határozatához képest a végrehajtásnak megszüntetése, a végrehajtás felfüggesztésének megszüntetése, illetőleg korlátozása iránt.*

Schleiffer Pál

* A tanulmánysorozat befejező részét »Az új Pp.-ben szabályozott különleges eljárások« címmel a Jogtudományi Közlöny következő számában közöljük.

SZEMLE

Az amerikai elnökválasztás

November hónapban lezajlott az Amerikai Egyesült Államokban az elnökválasztás. A cirkuszi fogásokra, vásári komédiákra emlékeztető korteshadjárat elcsendesedett. Az elektorok által újonnan megválasztandó elnök nemsokára elfoglalja hivatalát, hogy egyet se váltson be a választóknak olyan bőkezűen tett ígéretei közül, beváltsa viszont azokat a kötelezvényeket, amelyeket a színfalak mögött gazdáinak, az őt az elnöki székhez ténylegesen hozzájuttató monopóliumoknak tett.

Az amerikai imperializmus, amelynek jellegzetes »közjogi aktusa« volt ez a választás — a csomópontja valamennyi legbarbárabb, legragadozóbb jellegzetességnek, amely szerves alkotó részét képezi a világkapitalizmusnak. Az Egyesült Államok — mondotta Sztálin elvtárs — a kapitalizmus fő országa, a kapitalizmus fellegvára. A kapitalizmus összes jellemző sajátosságai ebben az országban jelentkeznek a legvilágosabban, a legleplezetlenebbül.

Sztálin elvtárs állapította meg a Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. kongresszusán: »A burzsoázia azelőtt megengedte magának a szabadelvűsködést, védelmezte a burzsoa demokratikus szabadságjogokat, s ezzel népszerűsítette magát a nép körében. A szabadelvűségnek most nyoma sincs . . . A burzsoa demokratikus szabadságjogok zászlaját félrelökték.«

Minden tőke és országban, így az Amerikai Egyesült Államokban is a reakció a főcsapást a munkásosztályra, a demokrácia élenjáró osztagára akarja mérni. Az amerikai fasizálódó erők nyomban a második világháború után heves támadást indítottak a munkásosztály harcos szervezetei ellen. Az 1947-ben elfogadott »az államok közötti kereskedelmet akadályozó tevékenység« ürügyén a munkásosztály sztrájkmozgalma ellen irányuló törvényt — eredménytelensége miatt — nemsokára nyomon követte a hírhedt Taft—Hartley-törvény, amelynek segítségével az amerikai monopolisták meg akarták fojtani a baloldali, osztályharcos szakszervezetek tevékenységét. Ez sem vezetett sikerre. 1950-ben ezt a törvényt még nyíltabban fasiszta-diktatórikus intézkedés, a MacCarren—Wood-törvény követte nyomon, amely gyakorlatilag törvényen kívül helyezi az Amerikai Kommunista Pártot és az ország valamennyi haladó szervezetét. A törvény előírja valamennyi kommunista azonnali nyilvántartásbavételét és módot nyujt a kormánynak arra, hogy háború, vagy más »rendkívüli állapot« esetén tömeges letartóztatásokat foganatosítson, s bírói ítélet nélkül koncentrációs táborokba zárja a békeharcosokat, s az összes demokratikus érzelmű embereket. Az amerikai monopoltőke az Amerikaellenes tevékenységet vizsgáló Bizottság, s egyéb, a monopoliumokkal összefonódott bürokratikus intézmények zaklatásának tesz ki mindenkit, aki bármilyen haladó gondolatnak hangot ad, vagy a haladó erőkkel fenntartott bármilyen csekély kapcsolattal »gyanúsítható«.

Az USA haladó erői, élükön a munkásosztállyal, elszánt harcot folytatnak a monopoltőke egyre nyíltabb fasiszta diktatúrája ellen. E harcot az Amerikai Kommunista Párt vezeti. Az Amerikai Kommunista Párt a nemzetközi imperialistaellenes front felelősségteljes szakaszán működik. Következetes, megingathatatlan és szilárd védelmezője Amerika néptömegeinek a finánctőke ellen vívott harcában. Alapvető tevékenysége: harc a békéért és a szabadságért. Szakadatlanul leleplezi az imperialista tábor vezetőerejének, az USA monopolistáinak aknamunkáját, s mozgósítja az amerikai néptömegeket a háborús gyujtogatók elleni harcra. Sztálin elvtárs tanításának szellemében felveszi és magasra tartja a demokratikus szabadságjogok zászlaját.

Az amerikai burzsoázia, a finánctőke a haladó erők ellen folytatott harcában az elnöki hatalomra is támaszkodik. »Az Amerikai Egyesült Államokban az elnöki hatalom a monopoltőke főfegyvere az Egyesült Államok dolgozó tömegeinek legkegyetlenebb elnyomására és az összes kapitalista és gyarmati országok önálló népi megmozdulásának letiprására, fegyver egy újabb háború előkészítésére az amerikai imperialisták világuralma érdekében.« (Misin: »Az Egyesült Államokban az elnöki hatalom a monopoltőke diktatúrájának eszköze.«)

Ez megmutatkozik az elnöki jogkör szélesedésében is. Az elnök áll a különféle végrehajtó ügynökségekkel rendkívül kiterebélyesedett, a monopoliumokkal személyileg is összefonódott bürokratikus apparátus élén. Az állami gépezet nagy részét alkotó közigazgatási szervek egész rendszere az elnöki hatalom alkotmányonkívüli alkalmazásának eredménye. A burzsoa államban amúgyis formális, de a burzsoázia számára már így is kényelmetlenné vált szabadságjogok félrelökése megmutatkozik abban is, hogy az elnök a törvényalkotásban is monopolhelyzethez jutott. Az elnök a kongresszus munkáját nemcsak ellenőrzi, hanem egyre növekvő mértékben maga is törvény erejével bíró jogszabályokat alkot. Emellett a kongresszushoz intézett elnöki üzenetek

megszabják a kongresszus tevékenységi programmját. A kongresszus által hozott törvények általános jellegüknél fogva külön végrehajtási utasítás nélkül nem alkalmazhatók, a végrehajtási utasítást az elnök adja ki. Mindezen felül az elnök törvénymagyarázatával tulajdonképpen előírja a bíróságoknak és a törvény alkalmazására hivatott más szerveknek azt a rendet, amelyhez tartaniok kell magukat, s ezzel lényegében törvényhozói tevékenységet végez. Természetesen mindez megkönnyíti és meggyorsítja a finánctőke akaratának érvényesülését, de nem kizárólagosan ez teszi lehetővé, mert a kongresszus éppenúgy a finánctőke kezében van, mint az elnöki hatalom. Ékes példa erre az a komédia, amely a Taft—Hartley- és MacCarren-törvények elfogadása körül történt. Truman elnök szemfényvesztésből vétót emelt e két törvény ellen, s bár az elnöki vétó ma gyakorlatilag meghiúsítani képes a kongresszus által elfogadott javaslatok törvényerőre emelkedését, e két törvénynél a kongresszus hatálytalanította az elnök vétóját, éppen azért, mert e törvények a monopóliumok különleges érdekeit szolgálják.

Az amerikai imperializmus agresszív, hódító jellege az USA külpolitikájában is élesen megmutatkozik. A monopóliumok urait rendkívül nyugtalanította az, hogy az első világháború nyomán a Szovjetunió népei, a második világháború nyomán a népi demokráciák országai, közöttük Kína, felszabadultak az imperialista elnyomás alól. Ezért követtek el, s követnek el mindent, hogy gyengítsék a szocializmus frontját, a felszabadult népeket ismét az imperializmus elnyomó uralma alá hajtsák. Az amerikai imperialisták — élükön az álszent Woodrow Wilsonnal — az elsők voltak a fiatal szovjethatalom ellen irányuló fegyveres intervenció szervezése terén, az amerikai monopóliumok támogatásával nőtt nagyra Hitler, s az amerikai milliárdosokat terheli elsősorban a felelősség azért, hogy a német fasizmus a két világháború közötti időszakban az emberiséget fenyegető veszéllyé válhatott. A Wall Street pénzmágnásai táplálták és dédelgették a német fasiszta, imperialista rablókat, arra számítva, hogy azok segítségével fogják szétzúzni, vagy legalább is meggyengíteni a Szovjetuniót, s elnyomni a munkásmozgalmat, s a demokratikus mozgalmakat Európában.

A második világháború után az Egyesült Államok állt az imperialista, demokráciaellenes tábor élére, amelynek célja az amerikai-angol világuralom erőszakos megteremtése, más országok népeinek leigázása, harc a szocializmus és demokrácia ellen, a reakciós és antidemokratikus, fasiszta rendszerek támogatása, új háború kirobbantása.

Az amerikai monopóliumok felvették azt a zászlót, amelyet Hitler kezéből 1945-ben kiütött a győzelmes Vörös Hadsereg, s zászlójukon az antikommunizmus jelszavával minden nép szabadságának, nemzeti függetlenségének eltiprására, a világuralom megszerzésére törekednek. Szokatlanul őszinte beismerést tett erről az elnökválasztási hadjáratot közvetlenül megelőzően Eisenhower, a köztársasági párt elnökjelöltje. A fasiszta Amerikai Légió egyik gyűlésén felvázolta azt a külpolitikát, amelyet elnökké választása esetén folytatna. Nyíltan kifejtette, hogy az Egyesült Államoknak Európa jelentékeny részét fegyveres erővel Amerika uralma alá kell gyűrnie. Eisenhower felsorolta azokat az országokat, amelyeket meghódítani szeretne: először is el akarja szakítani a Szovjetuniótól Lettországot, Észtországot és Litvániát, s vissza akarja őket juttatni a tőkések és nagybirtokosok uralma alá; másodszor meg akarja hódítani Lengyelországot, Csehszlovákiát, Magyarországot, Bulgáriát, Romániát, Albániát; harmadszor pedig ellenőrzése alá akarja kényszeríteni Kelet-Németországot és Kelet-Ausztriát.

Az USA agresszív külpolitikájának érvényesítése végett sárbatiporja a nemzetközi jog elveit, a népek szuverenitásának megszüntetésére tör, megtagadja a népek egyenjogúságának elvét, arra törekszik, hogy akaratát rákényszerítse más népekre. Külpolitikájának alapelve — amint Berija elvtárs a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 34. évfordulóján elmondott beszédében megállapította —, hogy »a népek mondjanak le politikai szuverenitásukról és gazdasági önállóságukról, kulturális s egyéb érdekeikről, s váljanak az újsütetű amerikai birodalom alattvalóivá«. Az Amerikai Egyesült Államok durván megszegik, a nemzetközi jognak a nemzetek egyenjogúságából folyó azt az elvét is, hogy ne avatkozzanak be más népek belső ügyeibe.

Egyes amerikai nemzetközi jogászok az imperializmus zsoldjában elméleteket igyekeznek összetákolni az amerikai imperializmus agresszív cselekedeteinek igazolására. A chicagói egyetem professzorainak egy csoportja »világkormányt« vezetett dolgozott ki az államok szuverenitásának teljes felszámolására, politikai és gazdasági önállóságuk megszüntetésére, s az USA-nak való alárendelésére. A »világállam« és »világkormány« megalakítására vonatkozó elmélet, s annak különféle változatai fordulnak a legsűrűbben elő az amerikai hivatalos nemzetközi jogi tudományban a szuverenitás tagadásának, s az USA világuralmi törekvéseinek igazolására.

Az Egyesült Államok agresszív külpolitikáját a monopóliumok az elnöki hatalmon keresztül irányítják. A szenátus részvétele a diplomáciai megbízottak kiválasztásában formális, az elnök nevezi ki a konzulokat, ő akkreditálja az idegen államok követeit. Bár nemzetközi egyezmények kötéséhez a szenátus formai hozzájárulása szükséges, az elnöknek módjában van a nemzetközi egyezményekkel tartalomban és jelentőségben egyező, ú. n. végrehajtóhatalmi egyezményeket kötni. Az elnök jogosult a ratifikált nemzetközi szerződéseket önhatalmúan, a szenátus megkérdezése nélkül felmondani. Jellemző, hogy Korea megtámadására is Harry Truman, az Egyesült Államok elnöke a kongresszus megkérdezése nélkül adott parancsot, bár nem kétséges, hogy a monopoltőke zsoldjában álló elnök, s a monopóliumok képviselőiből rekrutálódott kongresszus között ebben a kérdésben aligha volt véleménykülönbség.

Az amerikai elnökválasztások megmutatják, hogy a dolgozók világosan látják: a köztársasági párt és a demokrata párt elnökjelöltjei egyaránt a monopoltőke lakájai, világosan látják, hogy a szavazásban való részvételük csak arra ad lehetőséget számukra, válasszanak, a kizsákmányolók melyik képviselője álljon az államapparátus élén a következő négy esztendőben. A monopóliumok pénzén dotált, vásári trükkökkel dolgozó kortesapparátus mesterkedései ellenére az elnökválasztásokon a szavazásra jogosultak alig több mint 50%-a járul az urnák elé.

A most lezajlott választási hadjárat megmutatta, hogy a megfélem-

lés és terror politikája ellenére egyre többen támogatják az amerikai dolgozók széles tömegei közül a Haladó Párt jelöltjeit. A Haladó Párt bázisát a választásokon döntően az a tény szélesítette ki, hogy az Amerikai Kommunista Párt nem állított külön jelöltet, hanem a Haladó Párt jelöltjét támogatta. A Haladó Párt választási programmja, a koreai háború haladéktalan megszüntetésének, a fegyverkezési hajsza abbahagyásának, a Nyugat és Kelet közötti kereskedelmi kapcsolatok újrafelvételének, a néger nép egyenjogúságának követelése a széles tömegek legbensőbb kívánságait fejezte ki.

Az amerikai elnökválasztások a monopoltőke képviselőjét juttatták az elnöki székbe, mást nem is juttathattak, a monopoltőke hatalmát nem választásokon lehet és kell megdönteni. A harc a háború és a béke, a rombolás és az építés erői között nem a választásokon dől el, de e választások is mutatták a kapitalizmus egyre jobban elmélyülő általános válságát. Az amerikai nép az elnökválasztások után is választhat, a békeharcban való aktív részvétellel, a béketábor erőivel való szolidaritásának kifejezésével, az imperialista provokációk elleni küzdelemmel a békét választja. Az amerikai jogászok legjobb elemei pedig a DJNSZ-ben való aktív részvétellel, az imperializmus előtt behódoló, elméleteket farigcsáló jogászok lakájszerepének leleplezésével mutatják meg, hogy a világ békeszerető millióival egy sorban harcolnak az Eisenhowerek, Stevensonok, a háborúra uszító monopoltőke többi ügynökei és megbízóik ellen.

Válasz egy Legfelsőbb Bíróság Végzéshez fűzött hozzászólásra

Dr. Magyar Andor a Jogtudományi Közlöny 1952. évi szeptember havi számának 405. oldalán közölt cikkében a Legfelsőbb Bíróság P. VI. 10.687/1951. számú végzésével foglalkozva egyrészt azt fejtegeti, hogy az 1946. évi XXIX. törvény 18. §-a, valamint a 20. §-a alapján indítható perek között joghasonlóság egyáltalán nincs, másrészt arra következtet, hogy a gyermektartásdíj fizetésére kötelezett férfi, utólagos házasságkötés esetén, az említett törvény 20. §-ára alapítottan az anya férje ellen pert indíthat annak megállapítása iránt, hogy az utólagos házasságkötésnek a törvény 20. §-ában megjelölt hatálya beállott.

Véleményem szerint a cikkírónak mindkét irányú jogi okfejtése téves.

1. Az idézett törvény 18. §-a és 20. §-a alapján indítható perek közös sajátsága az, hogy mindkét per tárgya végeredményében a gyermek származásának kérdése. A 18. § alapján indított per célja az atyaság pozitív irányú eldöntése. A 20. § alapján indított per pedig vita esetén azt a kérdést hivatott eldönteni, hogy az utólagos házasságkötésnek a törvényben megjelölt hatálya beállott-e. Az ebben a kérdésben indított per eredménye vagy az, hogy az utólagos házasságkötés hatálya beállott, ez esetben a per a származás kérdését ugyancsak pozitív irányban döntötte el, vagy az, hogy nem állott be, ebben az esetben a származás kérdését negatív irányban dönti el. Utóbbi vonatkozásban a törvény 20. §-ára alapított per a házasságon kívüli születés bírói megállapítása iránti per hatályával is bír.

Az említett perek közös sajátsága az, hogy a perben hozott ítélet nemcsak a perben szereplő személyek irányában, hanem mindenkivel szemben hatályos.

A kifejtettekből okszerűen következik, hogy a származás kérdését eldöntő említett perek között joghasonlóság van.

Ezt a joghasonlóságot a cikkíró is elismeri cikkének utolsóelőtti bekezdésében, ennek ellenére azonban ellentmondóan érvel.

Annak kifejtésénél ugyanis, hogy az említett perek között van-e joghasonlóság, a törvény 20. §-a alapján indított pert tisztán deklaratív jellegűnek tekinti, szemben a 18. § alapján indított per konstitutív jellegével s ebből vonja le azt a következtetést, hogy a két per között »jogi hasonlóságról beszélni nem lehet«. Viszont annak kifejtésénél, hogy a tartásban marasztalt férfi a tartási kötelezettség alóli mentesítés céljából az atyának tekintendő személy ellen a törvény 20. §-a alapján indíthat-e pert, vagy pedig végrehajtás-megszüntetési pert, azt a véleményt nyilvánítja, hogy a végrehajtás-megszüntetési per a kérdést nem oldja meg megfelelően, erre a törvény 20. §-a szerinti per inkább alkalmas, mert ez a per mindenkivel szemben hatályos ítéletet eredményez, vagyis a »per egyben a gyermek státusát is rendezi«.

2. Abban a kérdésben, hogy a tartásban marasztalt férfi a törvény 20. §-a alapján indíthat-e pert annak megállapítása iránt, hogy az utólagos házasságkötésnek a törvényben megjelölt hatálya beállott-e, a cikkíró jogi állásfoglalása azért téves, mert a gyermek származása kérdésében a perindításra jogosult személyek körét indokolatlanul kiterjeszti.

A Legfelsőbb Bíróság hivatkozott végzésében kifejezésre jutó elvi állásfoglalás helyességét igazolja a még hatályba nem lépett, utóbb alkotott 1952. évi IV. törvény 39. §-ának (2) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, hogy vita esetén annak bírói megállapítását, hogy az anya utólagos házasságának hatálya a gyermekre kiterjed-e, a gyermek, a gyermek anyja, vagy annak férje kérheti. Ebből viszont az is következik, hogy más személy, így a tartásra kötelezett sem indíthat ilyen pert.

Úgy vélem, hogy ezzel a felmerült vita a Legfelsőbb Bíróság hivatkozott végzésében kifejtett elvi állásfoglalás helyességével le is zárható. A kérdés gyakorlati oldalát is szem előtt tartva azonban indokoltnak mutatkozik annak kifejtése, hogy a tartásban marasztalt miként mentesülhet a tartásdíj fizetése alól, ha van olyan személy, akit a gyermek atyjának kell tekinteni.

Az 1946. évi XXIX. törvény 32. §-ában foglalt rendelkezés szerint a házasságon kívül született gyermek tartására akkor lehet valakit kötelezni, ha nincs olyan személy, akit a gyermek atyjának kell tekinteni. Ebből a rendelkezésből okszerűen folyik az is, hogy ha van olyan személy, akit a gyermek atyjának kell tekinteni, a gyermeknek a más személlyel szemben megállapított tartásdíjhoz való joga is megszűnik. A végrehajtás alapjául szolgáló jog megszűnése, szükség esetén, a Ppé. 89. §-a szerinti végrehajtás-megszüntetési per indítására ad alapot.

Véleményem szerint azonban ilyen perre nincs is szükség az esetben, ha a tartási kötelezettség megszűnésének említett alapja kétséget kizáróan már meg van állapítva. Így pl. van már olyan bírói ítélet, amely mindenkivel szemben megállapította, hogy az utólagos házasságkötés hatálya a gyermekre kiterjed (vagy egyéb oknál fogva más személy a gyermek atyja). Ebben az esetben

a Ppé. 38. §-a alapján végrehajtás-megszüntetési per nélkül is levonható az a következmény, hogy a gyermeknek a marasztalttal szemben a végrehajtáshoz való joga megszűnt.

Az előbb említett vonatkozásban a gyermek származása kérdésének mindenkivel szemben hatályosan történt eldöntése kihat a tartásban marasztaltra is. Túlságosan merev, formális, s éppen ezért bürokrata álláspont lenne ilyen esetben még külön végrehajtás-megszüntetési per indítását is megkívánni egyedül azon az alapon, hogy a tartásdíjat megállapító ítélet formailag még fennáll. (Ugyanez vonatkozhat arra az esetre is, ha a tartásban marasztalt ellen indított atyasági perben a bíróság jogerős ítélettel azt állapította meg, hogy a gyermeknek tőle való származása *kizárt*. Ehhez is az a jogkövetkezmény fűződik, hogy a tartási kötelezettség őt nem terheli. Ennek további következményeit ugyancsak le lehet vonni perújítási, vagy végrehajtás-megszüntetési per nélkül is a Ppé. 38. §-ának értelemszerű alkalmazásával.)

Ha azonban a tartásdíj alapjául szolgáló jog megszűnésének említett alapja megállapítva még nincs, s vita van abban a kérdésben, hogy a gyermek atyjának más személyt kell-e tekinteni, a tartásban marasztalt végrehajtás-megszüntetési pert indíthat. Ennek a pernek az alapja az, hogy a gyermeknek a tartásdíjhoz való joga vele szemben megszűnt, mert az utólagos házasságkötés (vagy más ok, így a teljes hatályú elismerő nyilatkozat) folytán a gyermek atyjának más személyt kell tekinteni. Ebben a végrehajtás-megszüntetési perben a gyermek származása kérdését előkérdésként sem lehet elbírálni (lásd az 1952. évi IV. törvény 45. §-ához fűzött miniszteri indokolást). Az *arra jogosultaknak* azonban mód és lehetőség adható olyan per indítására, amelyben a bíróság eldönti mindenkivel szemben hatályosan azt a kérdést, hogy az utólagos házasságkötés hatálya beállott-e (az elismerő nyilatkozatnak a törvényes előfeltételei megvannak-e). Ilyen per indítása esetén a végrehajtás-megszüntetési per felfüggesztésének lesz helye. A per meg nem indítása esetén a Pp. 235. (új Pp. 153.) §-ában foglalt rendelkezésnek megfelelő alkalmazásával a származás kérdésében a fennálló törvényes vélelmet (az alapul szolgáló esetben az utólagos házasságkötéshez fűződő törvényes vélelmet) kell alkalmazni. Ennek más perben (így a végrehajtás-megszüntetési perben) való figyelembe vétele nem jelenti a származás kérdésének előkérdésként való eldöntését, hanem csak az azon vélelemből fakadó következtetés levonását, amelyet a törvény az apaság tekintetében az egyes esetekben felállított, s amely vélelem mindaddig irányadó, amíg az arra jogosított által indított perben az meg nem dőlt.

Erdős Béla

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ITÉLKEZESÉBŐL

Büntetőjog

156. A terhelt 2 hónapig dolgozott a vállalatnál, majd munkahelyét önkényesen elhagyta, a toborzási jutalmat pedig nem fizette vissza. A vállalat a terheltet a toborzási jutalom visszafizetésére nem szólította fel.

A megtámadott ítélet jogi álláspontja szerint a 40/1951. M. T. számú rendelet 9. §-ának (3) bekezdésében meghatározott bűntett csak abban az esetben volna megállapítható, amikor a dolgozó a jutalmat felhívásra nem téríti vissza; mivel pedig a vállalat a terheltet a jutalom visszafizetésére nem hívta fel, a bűncselekménynek a törvényben meghatározott feltétele hiányzik.

A hivatkozott M. T. rendelet 9. §-ának (2) bekezdése szerint a jutalom összege a szerződés lejártáig előlegnek számít, amelyet a dolgozó köteles visszatéríteni, ha a szerződés lejárta előtt önkényesen kilép, vagy fegyelmi úton elbocsátják. E szakasz (3) bekezdése a sikkasztásra megállapított szabály szerint büntetendő bűntetté nyilvánítja azt a cselekményt, ha a jutalomban részesült dolgozó nem áll munkába, vagy munkahelyét a szerződés lejárta előtt önkényesen elhagyja, illetőleg fegyelmi úton elbocsátják és a jutalmat felhívásra nem téríti vissza.

Ennek a jogszabálynak a helyes értelme szerint a toborzási jutalom visszafizetésre való felhívás a bűncselekménynek csupán abban az esetben tényállás eleme, ha a dolgozót fegyelmi úton bocsátják el. Ha a dolgozó nem állott munkába vagy pedig munkahelyét önkényesen elhagyta, nem is mindig lenne mód a visszafizetésre való felhívásnak a dolgozóhoz juttatására. A vállalattól semmiesetre sem volna elvárható, hogy a jogellenes magatartást tanúsító dolgozó után kutatni legyen kénytelen. Ezekben az esetekben a jutalom visszafizetendőségét illetően semmiféle kétség fel sem merülhet, minden külön ezirányú felszólítás ezért merőben indokolatlan is volna. (B. törv.)

157. Az 1951. évi őszi mezőgazdasági munkák végrehajtása tárgyában kibocsátott 18.091/1951. F. M. számú rendelet 1. §-ának (1) bekezdése azt az általános szabályt mondja ki, hogy a termelő termését a jó gazda gondosságával a legmegfelelőbb érési állapotban köteles betakarítani. A (2) bekezdésben azonban az F. M. megállapítja azokat a végső időpontokat is, ameddig a termés betakarítását országosan feltétlenül be kell fejezni. Ezt a végső betakarítási időhatárt a nagyjából egyidőben beérő terményekre együttesen állapította meg. Így a *b)* pont szerint október 15. napjáig kell befejezni a magkender, mohar és köles aratását, a burgonya felszedését és az alföldi megyékben a kukorica törését.

E rendelkezések szerint tehát elsősorban a termés tényleges beérése határozza meg a betakarítás elvégzésének időpontját. Ezek az időpontok azonban nemcsak az éghajlati viszonyok szerint mások és mások az ország különböző részein, hanem helyi viszonylatban is függnek a vetés idejétől, módjától, a termésgondozás mikéntjétől, főként pedig a helyi időjárási és egyéb termelési tényezőktől. Az F. M. által a rendelet (2) bekezdésében országos viszonylatban megállapított határidők tehát a termés érésének legkedvezőtlenebb feltételeivel számoló általánosan végső időpontok. Ezek azonban az ország területének nem minden részén és ugyanannak a területnek sem minden pontján fedik a tényleges érési időt, azt az időpontot, amikor a rendelet 1. § (1) bekezdése szerint a betakarításnak meg kell történni.

Hogy a gazdálkodás tervszerű irányítása a helyi viszonyokhoz legyen alkalmazható, a F. M. a rendelet 1. §-ának (3) bekezdésében felhatalmazta a helyi tanácsokat, hogy a betakarítás határidejét az 1. § (2) bekezdésében megállapított időpon-

tokon belül a célnak megfelelően ütemezhessék. Ez a felhatalmazás a fent kifejtettekre tekintettel szükségszerűen a betakarítási végső időpontoknak előbbre hozására is feljogosítást tartalmaz. Enélkül a tervszerűséget már csak azért sem lehetne megtartani, mert a rendelet szerint egy-egy határidőig több különféle terménynek, különböző módon való betakarítását kellene egyszerre elvégezni. Éppen ezért nevezi ütemezésnek a rendelet a betakarításnak oly módon való szabályozását, amely lehetővé teszi a rendeletben országosan megszabott végső határidőn belül különböző növények termésbetakarításának megfelelő időpontokra elosztását.

A burgonyára vonatkozóan a 253.400/1951. Élm. M. sz. rendelet 5. §-ának (4) bekezdés *a)* pontjában úgy rendelkezik, hogy a burgonyát a betakarítástól számított 8 napon belül kell beadni. Ezt a 8 napot a tényleges betakarítástól, legkésőbben azonban a betakarításnak helyi vonatkozásban megszabott végső időpontjától kezdődően kell számítani. (B. törv.)

158. A védelem jogát biztosító törvényes rendelkezésekbe ütközik a bíróságnak az az eljárása, hogy a terheltet és védőt szabályszerűen nem értesítette a fellebbezési tárgyalásról és így nem adott módot arra, sőt meghiúsította, hogy a fellebbezési tárgyaláson megjelenhessenek és a védelem részére biztosított jogokat gyakorolhassák. A tárgyalási határnapra szóló téves tartalmú értesítés kézbesítése ugyanis nem tekinthető szabályszerű értesítésnek.

Ezt az eljárási szabálysértést, amelynek eredményeként a vádlott a védekezés lehetőségétől a fellebbezési tárgyaláson el volt zárva, kétségtelenül olyannak kell tekinteni, mint amely a fellebbezési bíróság ítéletére befolyással volt.

Ilyen természetű eljárási szabálysértés esetén, amennyiben az az elsőbírósági eljárásban merült fel, a fellebbezési bíróság is hatályon kívül helyezi az elsőbíróság ítéletét. Ennek megfelelően a legfőbb vádhatóságnak erre alapított törvényességi perorvoslata folytán a törvényességi tanácsnak is hatályon kívül kellett helyezni a fellebbezési bíróságnak azt a jogerős ítéletét, amelyet az említett, erre az ítéletre befolyással volt eljárási szabálysértés előzött meg. (B. törv.)

159. Ha a vádlottak esetenként és személyenként csekély értékű terméket loptak is el, e lopások együttes szemléletében a vádlottak nem tekinthetők olyan alkalmilag megtévedt bűnözőknek, akikkel szemben a büntetés hatályosabb és rendkívüli enyhítése volna alkalmazható. Ugyanis a Btá. 50. §-a szerint a büntetés mértékének meghatározásánál, annak egyéniesítése mellett a társadalom tagjainak a bűnözéstől való általános visszatartása is döntő cél és szempont. Különösképpen kell ennek érvényesülnie a dolgozók nagy számát foglalkoztató üzemben, ahol a lopások nagy mértékben terjednek el. Ha sorozatosan más és más személyek lopnak el több vagy kevesebb terméket, ezen lopások együttes hatása a társadalmi veszélyesség emelkedését eredményezi. (B. V.)

160. A szövetkezeti mintabolt leltározásánál mutatkozó 1700 forint hiány a vádlott viszonylag kisebb mérvű hanyagságának eredménye.

A Legfelsőbb Bíróság nem osztozik az elsőfokú bíróságnak abban az álláspontjában, mely szerint a Btá. 56. §-ában foglalt előfeltételek fennállanának és így felmentő ítélet hozatala volna indokolt.

Négy és fél hónap alatt keletkezett 1.700 forintos hiány nem tekinthető jelentéktelen összegnek, még abban az esetben sem, ha az nagyobb forgalmú üzlet kezelése körében merült is fel. A társadalmi tulajdonnak ilyen összeggel való megkárosítását eredményező, habár nem szándékosan elkövetett bűntett nem mutatkozik olyan csekély jelentőségűnek, hogy az ilyen cselekmény elkövetőjével szemben a társadalom mellőzhetné a büntetőjogi védelem eszközeinek igénybevételét. Különösen nem mellőzhető a bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása szövetkezeti boltkezelő által elkövetett bűntett folytán a társadalmi tulajdonban keletkezett károsodás miatt, mert a szövetkezeti vagyont károsító cselekmények ezidőszerint még távolról sem elenyésző számúak, ami már önmagában hangsúlyozza ezeknek a bűntetteknek jelentékeny társadalmi veszélyességét. Szocialista társadalmi rendszerünk alapja a társadalmi tulajdon. Aki ez ellen vét, alapjaiban támadja a dolgozók társadalmát. Ebből következik, hogy a társadalmi tulajdon védelme minden dolgozó elsőrendű kötelessége. A törvényesség éle napjainkban a társadalmi tulajdon sérthetetlenségének biztosítására irányul. A bíráskodásnak egyik elsőrendű feladata, hogy a társadalmi tulajdon sérthetetlenségét minél határozottabban tudatosítsa. A társadalmi tulajdon jelentőségét a bírói ítélkezésben hangsúlyozni kell. Ennek azonban semmiként nem felelhet meg az az álláspont, amelyet az elsőfokon eljárt bíróság kifejezésre juttatott a vádlottnak társadalmi veszélyesség hiányára való hivatkozással történt felmentésével, s nem alkalmas sem a vádlott nevelésére, sem a társadalom tagjainak hasonló bűncselekmények elkövetésétől való visszatartására.

A Legfelsőbb Bíróság mindezekre tekintettel a vádlottat az 1950 : 24. számú tvr. 8. §-ában meghatározott bűntettben bűnösnek mondta ki. (B. II/a.)

161. A 8.800/1946. M. E. sz. rendelet 17. §-a (2) bekezdésének alkalmazása nem függ sem a közellátási feladatok ellátásában való közreműködés időbeli korlátaitól, sem attól, hogy a megbízott személy a közellátási feladatok ellátásában főfoglalkozásként működik-e közre.

Azt a hatósági engedélyt, amelynek alapján a vádlott darálóját üzemben tartotta — összefüggésben azokkal a szabályokkal, amelyek mellett a darálást végezhette és amelyek alapján a daráló keresményével el kellett számolnia és így végeredményében a közellátás körébe eső feladatokat látott el — a 17. § (2) bekezdésében említett különös megbízatásnak kell tekinteni. (B. I.)

162. Az új, szocialista munkaviszony, az alá- és fölérendeltség szocialista szabályozása s munkafegyelme más adottságokat teremtett a beosztottak függő helyzetében. Az éberség mindig, a feljelentési kötelezettség pedig ott, ahol a törvény különös rendelkezése ennek elmulasztását bűncselekménnyé minősíti, az alárendelt beosztottnak is kötelessége hivatali felettesével szemben. A hivatali függő helyzet ezen a téren mentségül nem szolgálhat. (B. V.)

163. Vádlott egy javítandó cséplőgépbe véletlenül beledobott egy anyacsavart és egy hidegvágót, ezt jelentette brigádvezetőjének, majd annak többszöri utasítása ellenére azokat a gépből mintegy másfél

héten keresztül hanyagságból nem távolította el.

A cséplőgép ebben az állapotában rendeltetésszerű használatra nem volt alkalmas, mert használatba vétele esetén rövidesen géptörés következett volna be. A vádlott gondatlansága tehát a cséplőgépet rendeltetésszerű használatra alkalmatlanná tette. Ez természetszerűen együttjárt a gépállomás tervteljesítésének a veszélyeztetésével. A cselekmény tehát megvalósította — gondatlan alakzatban — az 1950. évi 4. sz. tvr. 1. §-ában meghatározott bűntett tényállását, habár rongálódás nem is következett be. (B. IV.)

164. Magánvállalkozónak állami vállalattal szemben való szállítási szerződésszegése az 1950 : 4. sz. tvr. 4. §-á-ban meghatározott bűntettet valósíthatja meg.

165. Amennyiben a bíróság egyévi börtönt meghaladó összbüntetést szab ki, a Legfelsőbb Bíróság 3. számú büntető elvi döntéséhez képest a külön törvényes szabályban csak az egyik bűncselekményre kötelezőleg rendelt vagyonelkobzás nem mellőzhető akkor sem, ha az összbüntetés alapjául szolgáló másik cselekményre külön törvényes szabály vagyonelkobzás kiszabását kötelezőleg nem írja elő.

Azonos büntetés kiszabása esetén az a körülmény, hogy a vádlott több, a törvény által védett tárgy ellen támadott és társadalmi veszélyessége több vonalon is megnyilvánult, nem szolgálhat alapul arra, hogy enyhébb elbírálás alá essék mint olyan esetben, amikor csupán egy védett érdek ellen támad. (B. IV.)

166. A Bp. 88. § 1. és 3. bekezdésének egybevetett rendelkezéseiből következik, hogy a feljelentés megtétele és a magánindítvány előterjesztése alakisághoz — így írásbeliséghez — kötve nincs és a rendőrség előtt úgy a feljelentést, mint a magánindítványt szóval is elő lehet terjeszteni.

Vitássá válhatik, hogy ha a nyomozást teljesítő rendőrközeg a szóban megtett feljelentésről formális jegyzőkönyv felvételét mellőzi, de jelentésében a feljelentés és indítvány előterjesztését kifejezetten rögzíti, pótolja-e ez a Bp. 88. §-ában előírt jegyzőkönyv felvételét.

A magánindítványi bűncselekmények üldözése is közérdek, melynek érvényesülését kizárólag az indítványra jogosult korlátozhatja azzal, hogy magánindítványt nem tesz. De ha nevezett magánindítványát előterjesztette és e tény közhitelességű rendőri jelentéssel igazolva van, az eljárásnak nem lehet akadálya az, hogy a nyomozó közeg a szóban megtett feljelentést jegyzőkönyvbe venni elmulasztotta. (B. II/a.)

167. A vádemelés alapjául szolgáló tényeknek — a bizonyítás eredményéhez képest — a lényeget nem érintő bizonyos módosulásai a tettazonosság megállapíthatóságát nem zárják ki.

168. Olyan esetben, amikor a folytatólagos egység egyik részcselekménye miatt a többi részcselekményt felölelő ítélet jogerőre emelkedése után, sőt akár ezt megelőzőleg is történt vádemelés, de annak alapján ítélethozatalra az előző ítélet jogerőre emelkedése után kerül sor, az új vádiratot a vádhatóság részéről előterjesztett perújítási indítványnak kell tekinteni. Amennyiben az elsőfokú bíróság a szóban lévő ügyészi indítványt nem perújítási indítványnak tekintette, hanem ítéletében az újabb részletcselekményt külön bűncselekménynek minősítette, a fellebbezési eljárás eredményeként ezt az elsőfokú ítéletet meg kell változtatni, az előző jogerős ítéletet a sikeres perújítás eredményéhez képest egészen vagy megfelelő részében hatályon kívül kell helyezni s az újabb cselekményrészletnek ugyancsak a folytatólagos egységbe foglalása alapján kell új ítéletet hozni s ennek keretében természetszerűleg a folytatólagos egység kiszélesedett kereteinek megfelelő új büntetést kiszabni.

Polgári jog

169. Az anyagi igazság mielőbbi érvényesülésének nem állhatja útját a kizárólagos illetékességre alapított pergátló kifogás akkor, amikor a per az elsőfokon eljárt és a kizárólagos illetékességgel rendelkezőként hivatkozott megyei bíróságok közös fellebbezési bíróságánál folyik és már érdemi döntésre megérett.

170. Az elsőbíróság felperes keresete folytán peres felek házasságát a Ht. 77. §-ának *a)* pontjában meghatározott bontóok alapján felbontotta. Tényként állapította meg, hogy alperes a felperest szándékosan és jogos ok nélkül hagyta el. A felperes életközösség visszaállítására vonatkozó kérésének teljesítését magától elhárította, az eziránti bírói felhívásnak pedig a kitűzött határidő alatt eleget nem tett. Ezzel a magatartásával pedig megvalósította a Ht. fent hivatkozott §-ának *a)* pontjában meghatározott bontóokot.

A Legfelsőbb Bíróság az elsőbíróság ítéleti döntését nem találta helytállónak.

Népköztársaságunk védi a házasságot és a család intézményét. Ez a védelem a szocialista jogfejlődésnek megfelelően — amint ez az 1952. évi IV. törvénybe iktatott új családjogi kódexünkben kifejezésre jut — megköveteli, hogy a bíróságok a házassági perekben a legkörültekintőbb gondossággal vizsgálják azt, hogy forog-e fenn olyan komoly és alapos ok, ami a házasság felbontását indokolttá teszi. Addig is tehát, amíg a hivatkozott törvény életbe lép, a házasság intézményének társadalmi érdekből szükséges védelme miatt a legnagyobb gondossággal kell elbírálni a Ht. egyes §-aira alapított bontó kereseteket. Áll ez különösen a Ht. 77. §-ának *a)* pontjában meghatározott bontóok alapján indult esetekre, amely bontóokot a letűnt társadalmi rendszerben burkolt megállapodás folytán a házasfelek leggyakrabban vettek igénybe és amit a kötelék felbontása céljából még ma is számos esetben érvényesítenek.

A szocializmus felé haladó társadalmi rendszerünk nem tűrheti meg a család szétesését eredményező könnyelmű válásokat, amelyek igen sokszor a házastársakat és gyermekeiket a romlásba viszik.

Ilyen szempontok figyelembevétele mellett bírálta el a Legfelsőbb Bíróság a peres felek házassági bontóperét. (P. III.)

171. A Ht. 77. § *a)* pontja alapján indított perben a bontóok alaposságát nemcsak a felhozott okhoz kapcsolódó tények szűkebb körében formális jogszemlélettel, hanem a felek egész házaséletének a felderítésével kell a bíróságnak elbírálnia.

A Szovjetjogi Cikkgyűjtemény kettős ünnepi száma (11—12.) december hónapban jelenik meg. (E lapszám ezért nem tartalmazza mellékletként.)

A házasság alapja az a kölcsönös vonzalom, amely a házastársakat egymáshoz fűzi.

A peres felek különélésük alatt, de a bontóperben is állandóan hangsúlyozták, hogy ők a közöttük a lakásválasztás kérdésében fennálló véleménykülönbség ellenére változatlanul szeretik egymást. Az életközösség megszakításának az okát nem a felek egyenetlensége, hanem a férj anyjának a feleséggel szemben tanúsított magatartása idézte elő — éppen ezért nem is vezetett a felek érzelmi kapcsolatainak a meggyengüléséhez. Ennek a helyzetnek a felismerése mellett a felek között támadt ellentétnek nem lehet olyan súlyt tulajdonítani, mintha az egymás iránt érzett kölcsönös vonzalom megszűnt volna. Minthogy a férj által felajánlott új lakás a feleség megítélése szerint nem biztosítja a harmonikus életközösség kialakítását, a férj pedig a kétségek eloszlatása és az egyetértés helyreállítása céljából — nyilvánvalóan anyjának a befolyása alatt — nem követte el mindazt, amire a felek között ma is fennálló kölcsönös vonzalom őt kötelezte, a feleség részéről az életközösség visszaállításának a megtagadása nem szolgálhat alapul a házasság felbontására. (P. IV.)

172. A házas együttélés alapos ok nélküli megszakítása kötelességszegés. Okul a házasság felbontására csak akkor szolgálhat, ha az elhagyó fél olyan magatartásának a következménye, amely az uralkodó erkölcsi felfogás szerint is a legsúlyosabb megítélés alá esik, s ha az általános élettapasztalatok alapján kizártnak kell tekinteni, hogy a felek között harmonikus életközösség, tehát a társadalomra hasznos, a feleknek is érdekében álló házasélet kialakulhasson.

Nincsen súlya a bontóok értékelésénél a felek pillanatnyi anyagi vagy egyéb személyes érdekének, valamint fiatal korukból, hiányos műveltségükből, helytelen erkölcsi felfogásukból, hirtelen vérmérsékletükből, vagy más hasonló okokból keletkezett magatartásának, ha ez átmenetileg egyenetlenséget vagy kölcsönös elhidegülést is eredményezett. A bíróságnak kell ilyen esetben a házastársaknak a helyes utat megmutatnia.

Különösen gondosan kell mérlegelnie ezeket a körülményeket a bíróságnak abban az esetben, ha a házasságból gyermek származott. A gyermek iránt érzett szülői szeretet alkalmas a szülők között támadt ellentétek eloszlatására. Alaposan remélhető tehát, hogy az elhagyó felet, ha időlegesen távol is van, a gyermek iránt érzett szeretet a visszatérésre bírja. De a bírói meggyőződés kialakításánál tekintettel kell lenni a gyermek érdekére is. A gyermek érdeke pedig azt kívánja, hogy addig, amíg a házassági életközösség visszaállítása reménytelennek nem bizonyult, a bíróság a kereset elutasításával kölcsönös engedékenységre szorítsa a házastársakat. (P. IV.)

173. A tizenhat éves, az anyja ellenzése mellett házasságra lépő, emiatt az anyja támogatására nem számítható és élettapasztalattal nem rendelkező, a felperes részéről szeretet és megértés helyett durva bántalmazásoknak kitett alperes azzal a gondolattal folytatta felperessel az együttélést, hogy felperessel szakít. Felperestől félt. Az ilyen lelkiállapotban fenntartott együttélés és az elhidegült érzéssel, az újabb bántalmazástól való félelemből teljesített nemi érintkezés semmiképpen sem adhat elegendő alapot annak megállapítására, hogy alperes a felperes vétkes magatartását általában, de különösen, hogy a legutolsó durva sértését meg akarta volna bocsátani. (P. IV.)

174. A házasság és család intézményének, amint ez alkotmányunkból is kitűnik, államunk nagy fontosságot tulajdonít. Ezeket az intézményeket megszilárdítani bíróságainknak egyik fontos feladata. A régi jogszabályok alkalmazásánál az új jogszabály hatálybalépése előtt is figyelembe kell venni a bontóok súlyának elbírálásánál a fejlődésnek azt az eredményét, amely szerint a házasság olyan komoly és alapos ok esetén bontható fel, amely mellett a házasság további fenntartása ellentétben állana a kommunista erkölcsel és az együttélés számára a rendes feltételeket nem biztosítaná. (P. VI.)

175. A tartásdíjjal szemben beszámításnak helye nincs, a már kifizetett tartásdíj pedig vissza nem követelhető, akkor sem, ha a kifizetett összeg a tartásdíjra jogosított személyt a fizetés idején már nem is illette meg. Nem hivatkozhatik azonban erre a jogszabályra az a fél, aki az őt valamely okból meg nem illető tartásdíjat a kötelezett fél megtévesztésével, tehát rosszhiszeműen vette fel. Az ilyen tartozatlan fizetés ugyanis a jogszabály alkalmazása szempontjából elveszti a tartásdíj különleges jogi jellegét.

Következésképpen valamely feltételtől (az adott esetben a volt feleség állásvállalásától) függően csökkenő összegben megállapított tartásdíjnak a feltétel bekövetkezése után túlfizetett része visszakövetelhető és a később esedékessé váló tartásdíjrészletekbe is beszámítható, ha egyrészről a kötelezett félnek a fizetéskor a feltétel beálltáról nem volt tudomása, másrészről a tartásdíjra jogosított fél a személyes körülményeiben beállott változást volt férje előtt elhallgatta. A beszámításnak a végrehajtási eljárás során is van helye. (P. IV.)

176. Az Elvi Tanács 12. számú elvi döntése értelmében az, akinek baleset folytán munkaképessége csökkent, csak akkor követelhet járadékot, ha a baleset utáni keresete a korábbi keresetet — neki fel nem róható okból — el nem éri.

A baleset folytán munkaképességében csökkent sérült baleset utáni keresetének a baleset előtti keresetével való egybevetése annak megállapítása céljából, hogy a 12. számú elvi döntés értelmében baleseti járadékra jogos igénye fennáll-e, helytálló és az anyagi igazságnak megfelelő eredményre akkor vezethet, ha az összehasonlítás ugyanarra az időpontra és ugyanolyan viszonyok alapulvételével történik.

Az alperes baleseti járadékának megállapítása óta népi demokráciánk a dolgozók bérét ismételten rendezte. A bérrendezések a dolgozók életszínvonalának állandó emelését biztosítják.

Egymagában az a tény, hogy az alperesnek a törzsfizetése a mostani beosztásában a járadék kiszámításánál alapul vett fizetést meghaladja, az alperes járadékának megszüntetésére kellő alapul nem szolgálhat.

Ellenkezőleg: mert az alperesnek mostani munkaköre ellátásából eredő keresete alatta marad annak a keresetnek, amelyet a dolgok rendes menete szerint sérülése előtti munkakörében elérhetett volna — ezért a felperes járadékfizető kötelezettségét megszüntetni nem lehet. (P. II.)

JOGIRODALOM

A »Szovjet állam és jog« (»Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo«) 1952. évi 7. és 8. száma.

Az 1952. évi 7. szám »Vessünk véget az amerikai intervenciósok véres bűncselekményeinek Koreában« című vezércikkében (1—5. old.) a cikk írója azokat az aljas eszközöket mutatja be, amelyeket az intervenciósok Koreában felhasználnak. Két évvel ezelőtt, a háború kezdetekor könnyű győzelemre számítottak az agresszív erők, számításaik azonban meghiúsultak a koreai nép hősi ellenállásán. Elvakult dühükben ekkor új eszközöket kezdtek alkalmazni. A nemzetközi jog alapvető szabályait megsértve, kémiai és bakteriológiai fegyvert vetettek be, embertelenül bánnak a hadifoglyokkal, irtják a békés polgári lakosságot. A Kocsedo-szigeti rémségek még hivatalos amerikai hely bírálatát is kiváltották. Hiszen a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló egyezményeket (legutoljára az 1949. évi genfi egyezményt) az USA kormánya is aláírta.

A Béke Világszövetség szakértőkből álló bizottságot küldött ki Koreába, hogy a kérdést tanulmányozza. A bizottság jelentése tökéletesen fényt derített a koreai eseményekre. Ennek alapján született meg a Béke Világtanács berlini ülésének 1952. július 6-i határozata, amelyben a béke híveinek milliói a koreai háború haladéktalan megszüntetését és az ott elkövetett bűncselekmények értelmi szerzőinek és végrehajtóinak felelősségrevonását követelik.

»Az ENSZ Alapokmányának durva megsértése az amerikai-angol agresszív blokk által« (6—17. old.) című cikkében Baginyan az úgynevezett »kollektív biztonság bizottságáról« ír. Ennek a bizottságnak a megalakítását az ENSZ közgyűlése 1950-ben határozta el. Ez a határozat jól bizonyítja azt a tényt, hogy az Egyesült Államok kormánya egyre inkább eszközül használja fel az ENSZ-t a maga háborús céljainak szolgálatában. A határozat az Alapokmány durva megsértésével született, hiszen meghozatalában a Biztonsági Tanács egyik állandó tagja, a Szovjetunió nem vett részt. Ez azonban nem az első és nem az egyetlen eset, amikor az angol-amerikai blokk megsérti az Alapokmány rendelkezéseit. Ilyen durva jogsértéssel jött létre az Atlanti Szövetség, melynek igazi jellegét hiába igyekszenek védelmezői eltitkolni. Jogsértő az USA arra irányuló törekvése, hogy a Biztonsági Tanács hatásköréből kiragadja az ENSZ katonai ereje fölötti rendelkezést és azt a közgyűlésre ruházza. A cikk írója nem sorolja fel az összes jogsértéseket, melyeket az USA elkövetett az ENSZ Alapokmányával szemben. Célja csupán néhány jellemző eset bemutatása, mely fényt derít az úgynevezett »kollektív önvédelem«-mel álcázott törekvések igazi jellegére.

Karp »A helyi szovjetek végrehajtóbizottságainak tervbizottságai« (18—23. old.) című cikkében e szervek működéséről rajzol képet. A népgazdasági terv fontosságából következik, hogy annak végrehajtásáról s a végrehajtás ellenőrzéséről külön szervnek kell gondoskodnia. A helyi tanácsok végrehajtóbizottságainak keretében külön tervbizottság működik, amelynek főfeladata a terveljesítés ellenőrzése a hatáskörébe eső területen. Ezzel a főfeladattal függnek össze a tervbizottságra ruházott jogok. Így bármikor ellenőrzést végezhet az alája tartozó szerveknél, melynek során konkrét utasításokat adhat a hibák kiküszöbölésére. Jelentéseiben, melyeket a fölérendelt államigazgatási szerv tervbizottságához juttat el, pontosan tájékoztatja azt a terveljesítés helyzetéről az alája tartozó területen. Így lehetővé válik, hogy a hibákat még menetközben kiküszöböljék és biztosítható a tervek maradéktalan teljesítése, sőt túlteljesítése.

Szaharov: A bűncselekmény tényálladéka fogalmának kérdéséhez« (29—35. old.) című cikkét fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

Visnyepolszkij »Az északisarki terület jogi helyzetének problémájához« (36—45. old.) című cikkében ismerteti azt a küzdelmet, amely a nemzetközi jog területén az Északisark problémájával kapcsolatban folyik. Mint ismeretes, az észak sarki terület birtoklására vonatkozólag az úgynevezett szektor-elmélet az irányadó, amely kis és nagy államok érdekeinek maradéktalan biztosítását szolgálja. Minthogy ez az elmélet az USA agresszív terveinek útjában áll, minden eszközzel igyekszik azt megdönteni, hogy az Északi-sark körzetében is megvesse lábát. Visnyepolszkij meggyőzően bizonyítja be, hogy az északisarki területnek a Szovjetunió érdekszférájába eső része a Szovjetunió szuverenitása alá tartozik, annak védelméről a Szovjetunió továbbra is gondoskodni fog.

»A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének bécsi ülése« (46—52. old.) című cikkükben Zejgyin és Pavlov ismertetik az ülés munkáját. A kongresszus határozata a koreai helyzetről az ott folyó háború haladéktalan megszüntetését követeli. A Németországgal való békeszerződés — mint a német nép és az egész világ békéje számára döntő jelentőségű esemény — ugyancsak a kongresszus határozatai között szerepel a demokratikus jogok védelméről szóló határozattal együtt. A demokratikus jogok u. i. a kongresszus megállapítása szerint a kapitalista államokban védelemre szorulnak. A nemzetközi jogászszövetség bécsi kongresszusával kapcsolatban megállapítható, hogy az jó munkát végzett és híven tükrözi azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a világ békeszerető jogászai a béke megvédése érdekében tesznek.

»A népi demokratikus Lengyelország büntetőeljárási törvényhozása« (53—58. old.) című cikkében Motovilovker párhuzamot von a régi lengyel büntetőeljárási jog és az új, szocialista jellegű eljárási jog között. Bemutatja azt a folyamatot, amely az átalakulás terén végbement, s melynek eredményeképpen a népi demokratikus Lengyelország büntetőeljárási joga megfelel a politikai fejlődés jelenlegi stádiumának.

Dimitriev »Az amerikai ‚államtudósok' a reakció és fasizmus kiszolgálói« (59—62. old.) című cikkét fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

»A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Jogi Intézetében« (63—66. old.) című cikkben I. A. azt a vitát ismerteti, amely a Bolseyik

Minden haladószellemű magyar jogász tagja

a Magyar Jogász Szövetségnek

című folyóiratban megjelent kritikával kapcsolatban az Intézet munkatársai között lefolyt. A vita résztvevői elismerték, hogy az Intézet munkájában sok hiba van és ezeknek kijavítása a munkatársak kötelessége.

A könyvismertetések című rovatban Gajdukov a Moszkvában 1951-ben megjelent »Nemzetközi Jog« című könyvet bírálja (67—76. old.). Arutyunyan »Szükséges javítások« címmel »A Szovjet állam- és jogtörténet« című könyvet ismerteti. (77—82. old.)

Az 1952. évi 8. szám »Az USA, Anglia és Franciaország nyílt háborús szövetsége Adenauer kormányával« (1—12. old.) című cikkében Sobinov a bonni szerződés keletkezésének körülményeivel foglalkozik. Megállapítja, hogy ez a szerződés a Németország széttagolására irányuló politika folyománya és a nyugati övezet újrafelfegyverzését készíti elő. A Szovjetunió ezzel a szerződéssel szemben elutasító álláspontra helyezkedik. Már 1945-ben határozottan állást foglalt egy demokratikus, békeszerető Németország megteremtése mellett és erre irányuló politikát folytatott a háborút követő évek folyamán is. Közismertek a Szovjetunió erőfeszítései a külügyminiszterhelyettesek, majd a külügyminiszterek ülésein a német egység megvalósítása érdekében, valamint a nyugati kormányok merev elzárkózása a szovjet követelések teljesítése elől. A nyugati imperialista körök politikájának eredményeképpen jött létre a bonni bábkormány, míg Kelet-Németországban a Német Demokratikus Köztársaság formájában új állam lépett be a békeszerető államok sorába. A Szovjetunió jegyzékeiben ismételten rámutatott arra, hogy a nyugati övezetekben nácibarát, háborús politika folyik, ami komolyan veszélyezteti a világbékét. Ennek ellenére az imperialista államok tovább folytatták háborús terveik megvalósítását. E folyamatban a legutóbbi lépés az úgynevezett bonni szerződés megkötése. Ez a szerződés a német fegyveres erők részvételét van hivatva biztosítani az úgynevezett európai hadseregben. A német nép azonban sohasem fog belenyugodni hazája kettészakításába és fáradhatatlanul küzd az egységes Németország megvalósításáért.

Sztrogovics »A szovjet büntetőeljárás néhány kérdése« (13—24. old.) című cikkében bírálatot gyakorol a szovjet büntetőeljárási jog tudományának fejlődése fölött. Megállapítja, hogy ebben a tudományágban nem kielégítő a fejlődés. A megjelent művekben komoly politikai és tárgyi hibák fordulnak elő. A legközelebbi feladat e hibák könyörtelen leleplezése és kiküszöbölése. A szovjet büntetőeljárási jog tudományának tisztáznia kell alapelveinek kérdését, amelyek az eddig megjelent művekben nagyon kevéssé vannak kifejtve. Ezek az elvek a Sztálini Alkotmányban találhatók. A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve; a bírói tárgyalás nyilvános; a vádlottnak joga van a védelemre stb. Az Alkotmányban nincsenek felsorolva az összes eljárásjogi alapelvek, ez azonban nem jelenti azt, mintha az ott nem szereplő elvek jelentéktelenek lennének. Igy nagyon fontos a kontradiktórius elv, valamint az ártatlanság vélelme. Igen jelentős az az alaptétel, hogy a szovjet bírónak kötelessége az anyagi igazság felderítése. Nem elegendő tehát annak egyszerű megközelítése.

A szovjet büntetőeljárási jog tudományának művelői előtt komoly feladatok állnak. Le kell leplezniök azokat a reakciós, tudományellenes nézeteket, amelyek az imperialista államokban, különösen az USA-ban terjedtek el és káros hatást gyakorolnak egyes szovjet tudósokra is. Szorosabb kapcsolatot kell megvalósítaniok az élettel, s utoljára, de nem utolsósorban a kritika-önkritika fejlesztésével kell előrevinnünk az eljárásjog tudományának ügyét.

Menysagin: »A Szovjetunió védelme elleni bűncselekmények fogalmáról« (25—34. old.) és Szergejeva: »Haszonlesés, mint a szocialista vagyon eltulajdonításának célzata« (35—42. old.) című cikkeit fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

Nikolajev: »A Nemzetközi Vöröskereszt« (43—51. old.) című cikkében a szovjet jogi álláspontot fejti ki a Nemzetközi Vöröskereszt működésével kapcsolatban. Megállapítja, hogy ez a szervezet öt intézményt foglal magában, így egységes Vöröskereszttől nem lehet beszélni.

A Nemzetközi Vöröskereszt működése mindig a svájci külpolitikát tükrözi vissza. Igy volt ez az első világháborúban, a spanyol polgárháború idején, majd a fasizmus és a második világháború korszakában is. A Nemzetközi Vöröskereszt pl. semmit sem tett Hitler szörnyű gaztetteinek megakadályozására, noha a német koncentrációs táborokban gyakran megfordultak kiküldöttei. Legutóbb a koreai eseményekkel kapcsolatban bizonyította be a Vöröskereszt, hogy átszervezése sürgős feladatot képez. A Vöröskereszt több vizsgálatot végzett az amerikai fogolytáborokban, így Kocsedo szigetén is, de egyetlen bíráló megnyilatkozása sem volt az ott uralkodó szörnyű állapotok ellen. Ezzel alaposan lejáratta amúgy is ingadozó tekintélyét a békeszerető népek előtt és bebizonyította, hogy a Szovjetunió által követelt reformok feltétlenül szükségesek.

»A felségvizekkel foglalkozó Nemzetközi Bíróság« (52—54. old.) című cikkében Boriszov a Bíróság 1951. december 18-i határozatát ismerteti. Ez a határozat az angol-norvég vita eldöntését jelenti. A vita akörül folyt, hogy Norvégia egy 1935-ös királyi dekrétummal jelentősen korlátozta az angol bálnavadászok és sarki halászok működési területét. Az angol kormány tiltakozott e dekrétum ellen és azt állította, hogy az a nemzetközi tengeri jog megsértését jelenti.

A bírói határozat ezzel szemben megállapítja, hogy a norvég dekrétum összhangban áll a nemzetközi jog azon alapelvével, hogy az úgynevezett territoriális vizek a szárazfölddel szoros kapcsolatban állnak és arra vonatkozólag az illető állam szabadon rendelkezik. Az öttagú bizottság 3 tagja szavazott e határozat mellett, 2 pedig ellene.

Bogdanov: »Az amerikai imperializmus védelmezőjének, Kelsennek kikényszerített elismerései és mesterkedései« (55—58. old.) című cikkének fordítását közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

Fedonyuk: »Helyes kezdeményezés« (59—60. old.) című cikkében azzal az ankéttal foglalkozik, amelyet a lvovi egyetem jogi fakultása rendezett az államigazgatás kérdéseivel kapcsolatban, számos gyakorlati szakember bevonásával. A cikk írója megállapítja, hogy ezt a helyes kezdeményezést további lépéseknek kell követniök, hogy az elmélet és gyakorlat közti kapcsolat minél jobban megszilárduljon.

»A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Jogi Intézetében« (61—64. old.) című cikk azt a vitát ismerteti, amely az intézetben lefolyt

A. N. Trajnyin: »A bűncselekmény tényálladéka a szovjet büntetőjogban című könyvéről.

Bolotova, L.: »A Kazah Szövetséges Köztársaság Tudományos Akadémiáján« (65—69. old.) című cikkében beszámol a jogi aspiránsok második tudományos konferenciájáról, míg B. F. az Összszövetségi Jogtudományi Intézet aspiránsainak tudományos konferenciáját ismerteti. (70—72. old.)

Rövid beszámolót közöl a folyóirat a Szerkesztőbizottság megbeszéléséről. (73. old.)

A könyvismertetések rovatában Kurljanszkij ismerteti Trajnyin: »A bűncselekmény tényálladéka a szovjet büntetőjogban« című könyvét (74—78. old.). Ezt az ismertetést fordításban közli a Szovjetjogi Cikkgyűjtemény. Ismerteti továbbá e folyóirat »A háborús gyujtogatókat leleplező bizonyíték« (78—83. old.) címmel a német »Fehérkönyv«-et.

B. A. Liszkovec—A. Sz. Szominszkij: A népbíróság a polgárok jogainak védelmezője.

(Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951.)

A Szovjetunió állampolgárainak alapvető jogait az 1936. évi Sztálini Alkotmány szögezi le. E jogok megvalósulásának legfőbb biztosítéka maga a szocialista társadalmi rend, melyben minden feltétele megvan annak, hogy az ember személyisége minden irányban kibontakozhassék. A szerzők e munkában arról nyujtanak átfogó képet, hogy a szovjet népbíróságok hogyan veszik ki részüket e nekik is jutó feladatból.

A szovjet népbírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve. Ugyanakkor azonban a legszorosabb kapcsolatot tartják fenn választóikkal, a dolgozó tömegekkel és azok szervezeteivel, különösen a Szovjetekkel. Éppen ezért a szovjet polgárok a legnagyobb bizalommal fordulnak a maguk választotta népbíróságokhoz, ha jogaikat, törvényes érdekeiket bármily támadás éri. A népbíróságok igen kiterjedt hatáskörrel rendelkeznek polgári és büntetőügyekben egyaránt. Eljárásaik során mindent el kell követniök az anyagi igazság érvényrejuttatása érdekében. Az ügyek helyes elbírálása nemcsak az ügyben szereplő állampolgárok, hanem az egész szovjet társadalom érdekeinek védelmét is jelenti — és fordítva —, hiszen a szocializmus országában a társadalmi és személyi érdekek teljes összhangban állanak egymással. A népbíróságok működése tehát rendkívül felelősségteljes.

A népbíróság szigorú büntetéssel sujtja azokat, akik az ember élete, egészsége, emberi méltósága ellen törnek, eredményes harcot folytat a huligánság ellen.

Őrködik a választások valóban demokratikus lefolyása felett és biztosítja, hogy a polgárok legfőbb politikai jogukat, a választói jogot teljesen zavartalanul gyakorolhassák.

Az 1947. június 4-i »A polgárok személyi tulajdonának fokozottabb védelméről« szóló tvr. következetes alkalmazásával hathatósan óvja a szovjet emberek munkával szerzett tulajdonát a társadalom elmaradott élősdijeivel szemben.

A hatáskörébe tartozó munkaügyi jogviták elintézésében a népbíróság egyfelől szigorúan őrködik a munkások és alkalmazottak törvényes érdekei felett, másfelől viszont bünteti a munkafegyelem megbontóit.

Jelentős szerep jut a népbíróságnak a polgárok lakásjogának védelmében is. A törvényesnél magasabb lakbérösszeg behajtása ugyanis bűncselekmény, amelynek elkövetőit a népbíróság javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel sujthatja. A kilakoltatásokhoz pedig a népbíróság ítélete szükséges.

A népbíróséghoz kell benyujtani a házasság felbontása iránti keresetet. Az ú. n. békéltetési eljárás e perekben igen nagy jelentőségű a házasság iránti könnyelmű magatartás ellen folyó küzdelemben. A polgárok családi jogainak és érdekeinek védelmezőjeként a népbíróság jár el a tartásdíj-perekben is. Ezekben az ügyekben a népbíróság a határozat meghozatalán túl a megítélt tartásdíjak behajtásáról is gondoskodik.

Örökösödési jogvitákban szintén a népbíróság dönt. E téren a népbíróság ténymegállapítási jogot is gyakorolhat annak érdekében, hogy bizonyos okmányok hiánya ne hátráltassa a jogok érvényesítését.

Adóhátralékok és államigazgatási úton kiszabott pénzbüntetések kényszerbehajtása csak a népbíróság ítélete alapján foganatosítható. A bíróság ilyenkor mindig vizsgálja, hogy jogosan kötelezték-e a polgárt fizetésre, másrészt pedig, hogy a törvényes figyelmeztetést kézbesítették-e a kötelezettnek. Ha a kereset nem jogszerű, a népbíróság elutasítja, de joga van arra is, hogy egyes vagyontárgyakat a foglalás alól feloldjon stb.

A szerzőknek az a módszere, hogy a szovjet népbíróságok gyakorlatából vett példákkal mindig szembeállítanak egy-egy példát az imperialista államok bíróságainak működéséből, kiválóan szemlélteti a szocialista bíráskodás magasabbrendűségét, a személyes érdekek messzemenő védelmét a Szovjetunióban.

A füzet, mely a Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó népszerű sorozatában jelent meg, jogászok és nemjogászok számára egyaránt tanulságos. Tanulmányozását pedig különösen időszerűvé teszik Sztálin elvtársnak a SzKP XIX. Kongresszusán a testvérpártok képviselőihez intézett következő szavai: »A burzsoázia azelőtt megengedte magának a szabadelvűskődést, védelmezte a burzsoa-demokratikus szabadságjogokat és ezzel népszerűvé tette magát a nép körében. A szabadelvűségnek most már nyoma sincs. Nincs már meg az ú. n. »személyes szabadság« — csak annak a személyes szabadságát ismerik el, akinek tőkéje van. Minden más állampolgárt csupán kizsákmányolásra alkalmas nyers emberanyagnak tekintenek. Az emberek és nemzetek egyenjogúságának elvét eltiporták. Ennek az elvnek helyére a kizsákmányoló kisebbség teljesjogúságának és a polgárok kizsákmányolt többsége jogfosztottságának elve került. A burzsoa-demokratikus szabadságjogok zászlaját félrelökték. Úgy gondolom, hogy ezt a zászlót Önöknek, a kommunista és demokratikus pártok képviselőinek kell magasra emelniök és előrevinniök, ha maguk köré akarják gyüjteni a nép többségét — nincs más, aki magasra emelje.«

Szebenyi Györgyné

K. P. Gorsenyin: A szovjet népbíróság.

(Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951.)

K. P. Gorsenyinnek, a Szovjetunió igazságügyminiszterének neve tudományos vonalon sem ismeretlen a magyar jogászság körében. Ő volt a szerzője az első, magyar nyelven megjelent szovjetjogi tanulmánynak: (»Államügyészség a Szovjetunióban«, Jogtudományi Közlöny

könyvtára, Budapest, 1948.), mely azóta is nagy segítséget jelent ügyészségi szervezetünk munkájának a fejlesztésében.

»A szovjet népbíróság« című tanulmány, mely az 1949. évi szovjet népbírósági választások alkalmából íródott, bevezetésre és négy fejezetre oszlik. A bevezetésben a szerző rámutat arra a szoros kapcsolatra, amely a szovjet nép és a szovjet igazságszolgáltatási szervezet között fennáll. Feltárja a népbírósági választások jelentőségét a szovjet nép erkölcsi és politikai egysége szilárdságának, a dolgozók politikai és termelési aktivitása emelkedésének szempontjából.

Az első fejezetben K. P. Gorsenyin leleplezi a burzsoa bíróságokat, amelyek kiszolgálják a tőkés uralkodó osztályt a dolgozók elnyomása és lejgázása során. Feltárja a burzsoa bíróságok működésében azt a folyamatot, amely félreérthetetlenül és gyors ütemben a fasizálódáshoz vezet. Foglalkozik az USA »igazságszolgáltatásának« ama speciális szerveivel, amelyek a rendőrállamokra jellemzőek és biztosítékul szolgálnak a munkásosztály forradalmi harca ellen a tőke uralmának védelmében.

A tanulmány második részében tárgyalja a szocialista demokratizmus érvényesülését a szovjet bírói szervezetben. Ismerteti az 1917. november 24-i I. Bírósági dekrétumot, valamint a későbbi jogforrásokat, amelyek a szocialista demokratizmus kiszélesítésére irányultak. Megvilágítja a szocialista törvényesség szigorú érvényesülésének a kérdését. A Szovjetunió bíróságainak feladata, hogy kíméletlen harcot folytassanak a szocialista tulajdon fosztogatói ellen és biztosítsák a személyi tulajdon védelmét, harcoljanak a munkafegyelem megsértői ellen, alkalmazzanak megfelelő rendszabályokat az anyaság és a gyermek védelméről szóló törvények még szigorúbb és pontosabb megtartása érdekében. A Szovjetunió bíróságai ezt a harcot eredményesen vívják. A szovjet bíróságok nevelik a dolgozókat a szocialista társadalom együttélési szabályainak a megtartására. E szabályok középpontjában a szocialista munkafegyelem megszilárdításának a feladata van.

A szovjet bíróságoknak e feladatok sikeres megoldását az teszi lehetővé, hogy ezek a bíróságok a szocialista demokrácia elvei szerint vannak megszervezve, hogy a szovjet törvényekben a szovjet nép erkölcsi és politikai egysége jut kifejezésre, hogy a szovjet törvények az egész szovjet nép érdekeit védik és e törvényekben az egész szovjet nép akarata testesül meg.

A harmadik rész a népbíróságokról szól. A Szovjetunióban alaphatáskörű bíróság a népbíróság. A népbíróság bírálja el a szocialista tulajdon elleni, a polgárok személyi tulajdona elleni bűncselekményeket. Hatáskörébe tartozik pl. az emberölés, testi sértés, magzatelhajtás stb. Népbíróság tárgyalja a hivatali személyek szolgálati bűncselekményeit, a kormányzat rendje ellen elkövetett bűncselekményeket. Igen fontos szerepet tölt be a szovjet népbíróság a szovjet család megszilárdításában és a polgárok választójogának a védelmében.

A népbíróság hármas tanácsban jár el. A tanács tagjai az elnöklő népbíró és két népi ülnök. A szovjet népi ülnökök a népbírákkal egyenlő jogúak és valamennyi kérdésben velük együtt döntenek. A népi ülnököket bírósági kötelezettségük teljesítésére sorrend szerint hívják be, évenként legfeljebb tíz napra. A bíró betegsége, vagy szabadságolása esetén ideiglenesen népi ülnökre ruházható a népbírói kötelezettségek ellátása. A népbírák a nép választottai; tartoznak választóik előtt beszámolni, visszahívhatók.

A negyedik rész a népbírák választásával foglalkozik. A népbírákat a járás polgárai választják általános és közvetlen választójog alapján, titkos szavazással, 3 évi időtartamra. A Szovjetunió, a szövetséges és autonóm köztársaságok bírói szervezeti törvénye, valamint a népbírósági választások szabályzata a dolgozók társadalmi szervezetei és a dolgozók kollektívái részére biztosítja a népbírói és a népi ülnöki jelölések jogát.

A szerző kiemeli, hogy a Szovjetunió jelenlegi fejlődési szakaszában, a szocializmusból a kommunizmusba vezető átmenet időszakában, különös jelentőséggel bír a szovjet bíróságok nevelő funkciója. A szovjet bíróságok legfontosabb feladata: hatásosan támogatni a szovjet demokrácia fejlődését és erősítését, szilárdítani a szocialista törvényességet, el nem nézni a Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok alkotmányai által garantált polgári jogok legcsekélyebb megsértését sem.

K. P. Gorsenyin tanulmányának különös jelentősége van abból a szempontból, hogy általános irányelveket ad szocialista igazságszolgáltatásunk továbbfejlesztésére. Népszerű formában ismerjük meg belőle a szovjet igazságszolgáltatás igen fontos intézményének: a népbíróságnak a munkáját, feladatait, ítélkezési gyakorlatát és módszereit. A fordító (Tardy Lajos) gondos munkát végzett.

Baráth Lajos

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

Ünnepi est a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 35. évfordulója alkalmából

A Magyar Jogász Szövetség, a Magyar-Szovjet Társaság Jogtudományi Szakosztálya, a Budapesti Ügyvédi Kamara és az Állam- és Jogtudományi Intézet nov. 6.-án ünnepi estet rendeztek a Jogászház dísztermében. Az ünnepi előadást »A Nagy Októberi Szocialista Forradalom jelentősége, hatása a szocialista jog fejlődésére« címmel Vas Tibor egyetemi tanár, az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója, a jogi tudományok kandidátusa tartotta.

Az előadást követő kultúrműsorban Fischer Annie Kossuth-díjas, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze, Kövecses Béla, az Operaház tagja és Rádai Imre, a Madách-színház tagja vettek részt. Az előadás után baráti táncos összejövetel volt.

A Magyar Jogász Szövetség szakmai továbbképző előadássorozatának megnyitása

Kovács István, a Magyar Jogász Szövetség főtitkára »A Központi Vezetőség júniusi útmutatásai és a jogászok feladatai« című nagy érdeklődéssel várt előadásával október 10-én megnyitotta a Magyar Jogász Szövetség szakmai továbbképző előadássorozatát.

Az előadást Budapesten élénk és tartalmas konzultációk követték. Vidéki helyi csoportjaink mindegyikében központi előadóval tartottuk meg Kovács István oktatási évet megnyitó előadását. Az előadásokat követő vita eredményeiről a Jogtudományi Közlöny következő számában számolunk be.

A Magyar Jogász Szövetség 1952/53. évi vállalati ügyészi tanfolyama

A Magyar Jogász Szövetség az idei oktatási évadban is megszervezte a vállalati ügyészi tanfolyamot, melynek programmját az alábbiakban közöljük:

Okt. 30. A tervezés alapelvei. Tervezési eszközök.

Előadó: Móré András, Országos Tervhivatal titkárságának vezetője.

Nov. 27. Mérlegmódszer.

Előadó: Elefánti Ervin, Országos Tervhivatal főosztály vezető h.

Dec. 18. Vállalati pénzgazdálkodás. Pénzforgalom és hitel. Adózás.

Előadó: Sövényházi Gábor, Magyar Nemzeti Bank, előadó.

Jan. 29. Árufuvarozási jog.

Előadó: Szűcs Ferenc, Közlekedésügyi Min. jogügyi osztály, csoportvezető.

Febr. 26. Beruházás.

Előadó: Révai Gyula, Építésügyi Min. titkárságának vezetője.

Márc. 26. Munkajogi kérdések (SZ. T. K. problémák, baleset, munkásvédelmi, fegyelmi kérdések.)

Előadó: Weltner Andor, egyetemi tanár, Kohó- és Gépipari Min. jogügyi osztályának vezetője.

Ápr. 30. A szerződésszerű teljesítés. A mennyiségi és minőségi átvétel. A jótállás a szállítási szerződés körében. Az együttműködési szerződések kérdése.

Előadó: Ujlaki László, K. D. B. osztályvezető.

Közlekedési és ipari tagozat.

Máj. 28. Újítási és találmányi jog.

Előadó: Krasznai Mihály, Találmányi Min. jogügyi o. helyettes vezetője.

Kereskedelmi tagozat.

Máj. 28. A begyűjtés.

Előadó: Csató István, Begyűjtési Min. jogügyi osztály előadó.

Jún. 18. Általános kereskedelmi felügyelet.

Előadó: Korda Lajos, Belker. Min. jogügyi osztály vezetője.

Az előadásokat két héttel később konzultáció követi.

Az előadásokat a Magyar Jogász Szövetség nagytermében (V. Szalay-u. 7. I. emelet) tartjuk, délután 6 órai kezdettel.

Az egri szovjetjogi tanfolyam előadásai

A szovjetjogi előadások egri helyi csoportunkban szeptember 29-én kezdődtek. Az első előadást Schönwitzky Bertalan kartárs tartotta »A szovjet és a magyar polgári perrend« címmel. Schönwitzky kartárs előadásában hangsúlyozta, hogy új Pp.-nk a polgári jog és a polgári eljárási jog közötti szerves kapcsolat következményeként a gazdasági alap fejlődésének megfelelő jogi felépítmény, új, szocialista tartalmú intézménye. Az előadás különös értéke, hogy az élenjáró szovjet polgári eljárási jog főbb elveinek tárgyalása kapcsán a szovjet és magyar jog fejlődési foka közötti fáziskülönbségre rámutatott. Példákkal szemléltette, hogy a Szovjetunió jogának példája nyomán Népköztársaságunk jogalkotása miképpen igyekszik szocialista jogrendszerünket felépíteni.

Október 22-én a helyi csoportban »A polgári perrendtartás elvi alapjai« címmel Farkas József, az Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos munkatársa tartott nagysikerű és gyakorlati példákkal megvilágított előadást, amely termékeny hozzászólásokkal zárult.

A Magyar Jogász Szövetség jászberényi helyi csoportjának munkája

A Magyar Jogász Szövetség jászberényi helyi csoportja, Szövetségünk munkatervéhez híven, a helybeli üzemeknél jogpropaganda-előadások tartását tervezi. A tömegszervezeti vezetőségeknél komoly érdeklődést találtak a terv iránt.

Az előadássorozat tervezete a következő:

1. A Szovjetunió vezette békeharc és a jogászok feladatai.
2. A társadalmi tulajdon és védelme.
3. A dolgozók új viszonya a munkához, munka- és tervfegyelem, munkavédelem.
4. Szocialista családjogi problémák.
5. Népköztársaságunk Alkotmánya, szocialista jog, szocialista állam.
6. Szövetkezeti jog, földjog.
7. Tájékoztató a szovjet államról és államigazgatásról.
8. Az új polgári eljárás és a népi bírák szerepe.

Az előadói gárdában jogászok és nem jogászok egyaránt szerepelnek és ezzel is jó példát mutat jászberényi helyi csoportunk a jogpropaganda helyes megszervezésére. Az üzemek és a szakszervezetek állapítják meg az előadások időpontját és gondoskodnak a hallgatóság megszervezéséről.

Felhívjuk helyi csoportjaink figyelmét a jászberényi csoport kitűnő kezdeményezésére és követendő példaként állítjuk többi helyi csoportjaink elé.

A Magyar Jogász Szövetség pályázata határidejének meghosszabbítása

A Magyar Jogász Szövetség az 1952—53. évre meghirdetett pályázateleinek beadási határidejét *1953. január hó 31-ig* meghosszabbította. A pályázateleket tehát az új határidőnek megfelelően kell a Magyar Jogász Szövetséghez eljuttatni.

ÜGYVÉDSÉG

A Budapesti Ügyvédi Kamara október havi ügyforgalma.

A Budapesti Ügyvédi Kamara október havi ügyforgalma igazgatási ügyekben: bejegyeztek 9 ügyvédet és 22 ügyvédjelöltet — töröltek 26 ügyvédet és 5 ügyvédjelöltet.

Fegyelmi bírósági határozatok: jogerős fegyelmi ítélettel elmozdították ifj. Dénes István budapesti és Kalácska György váci ügyvédet — felfüggesztették Kelemen Frigyes Otót budapesti ügyvédet 1 év 6 hónapra, Pucser Pál budapesti ügyvédet 1 év és 3 hónapra, Szőke Bálint komáromi ügyvédet 1 évre és Bertalan Imre balassagyarmati ügyvédet 6 hónapra.

Az Ürt. 147. §-a alapján felfüggesztették Heves Lajos, Heves István, Schilling Endre, Krámer Emil, Zajgóvári Á. Károly, Gallauner Ewald, Nánay Endre, Patakfalvi László és Starzsinszky László budapesti ügyvédeket.

TARTALOM: A magyar jogászok üdvözlik a békekongresszust. — *Feri Sándor:* A szovjet jogi munkák fordításainak elméleti és gyakorlati jelentősége. — *Markó Jenő:* A marxista-leninista jogalkalmazás főkérdéseiről. — *Mártonffy Károly:* Az új lengyel alkotmány. — *Párniczky Mihály:* Az állam és a jog osztályjellegének megnyilvánulása az olasz parasztság földigényléseinek az elnyomásában. — *Nagy Lajos* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Jogi kiadványaink ismertetése és bírálata. — *Ujlaki László:* Az önálló gazdasági elszámolás elvének érvényesülése a döntőbíráskodásban. — *Kertész István:* A munkaviszony megszűnése. — *Schleiffer Pál:* Az új Pp. perorvoslati rendszere. — *Szemle:* Az amerikai elnökválasztás. — *Erdős Béla:* Válasz egy Legfelsőbb Bírósági végzéshez fűzött hozzászólásra. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Állam- és Jogtudományi Intézet:* Lapszemle. (Szovjetszkoje goszudarsztvo i pravo 1952. évi 7. és 8. száma.) — *Szebenyi Györgyné:* B. A. Liszkovec—A. Sz. Szominszkij: A népbíróság a polgárok jogainak védelmezője. — *Baráth Lajos:* K. P. Gorsenyin: A szovjet népbíróság. — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *Ügyvédség.*

СОДЕРЖАНИЕ: Венгерские юристы приветствуют делегатов Третьего Конгресса Мира. — *Ш. Фери:* Теоретическое и практическое значение переводов советских юридических работ. — *Й. Марко:* Об основных вопросах марксистско-ленинского применения права. — *К. Мартонфи:* Новая польская конституция. — *М. Парницки:* Проявление классового характера государства и права в подавлении требований итальянского крестьянства на владение землей. — *Л. Надь:* (Институт Государствоведения и Права): Ознакомление с нашими юридическими изданиями и их критика. — *Л. Уйлаки:* Осуществление начал хозрасчета в арбитраже. — *И. Кертес:* Прекращение трудового отношения. — *П. Шлайфер:* Система обжалования в новом ГПК. — *Обзор:* Выборы президента США. — *Б. Ердеш:* Ответ на отзыв по одному определению, вынесенному Верховным судом. — Из определений Верховного Суда. — *Литература по вопросам права: Институт Государствоведения и Права:* Обзор печати. (Советское государство и право 1952. г. № 7., 8.) — *Э. Себенине:* Б. А. Лисковец — А. С. Соминский: Народный суд на защите прав граждан. — *Л. Барат:* К. П. Горшенин: Советский народный суд. — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Адвокатура.*

SOMMAIRE: Les juristes hongrois envoient leurs salutations aux délégués du Troisième Congrès de la Paix. — *Sándor Feri:* L'importance théorique et practique des traductions des oeuvres juridiques soviétiques. — *Jenő Markó:* Des questions principales de l'application marxiste-léniniste de la loi. — *Károly Mártonffy:* La nouvelle Constitution Polonaise. — *Párniczky Mihály:* La manifestation du caractère de classe de l'État et du Droit dans l'opression des revendications de terres de la paysannerie Italienne. — *Lajos Nagy* (Institut des sciences politiques et juridiques): Compte-rendu et critique de nos publications juridiques. — *László Ujlaki:* La mise en valeur du principe du rendement commercial dans l'arbitrage. — *István Kertész:* L'extinction du rapport de travail. — *Pál Schleiffer:* Le système des voies de recours du nouveau Code de procédure civile. — *Revue:* L'élection du président aux États Unis. — *Béla Erdős:* Réponse à une opinion sur une ordonance de la Cour Suprême. — De la jurisprudence de la Cour Suprême. — *Littérature juridique: Institut des sciences politiques et juridiques:* Revue des revues. (Sovietskoe Gossoudarstvo i Pravo No. 7., 8. de l'année 1952.) — *Éva Szebenyi, née Hámori:* B. A. Liskovetz—A. S. Sominsky: Le tribunal populaire — le défenseur des droits des cytoyens. — *Lajos Baráth:* K. P. Gorsenine: Le tribunal populaire soviétique. — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles du barreau.*

INHALT: Die ungarischen Juristen begrüssen die Delegierten des III. Friedenskongress. — *Sándor Feri:* Theoretische und praktische Bedeutung der Übersetzungen von sowjetischen juristischen Werken. — *Jenő Markó:* Über die Hauptfragen der marxistisch-leninistischen Rechtsanwendung. — *Károly Mártonffy:* Die neue polnische Verfassung. — *Mihály Párniczky:* Offenbarung des Klassencharakters des Staates und des Rechtes bei der Unterdrückung der Bodenanforderungen der italienischen Bauernschaft. — *Lajos Nagy* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaft): Rezension und Kritik unserer juristischen Veröffentlichungen. — *László Ujlaki:* Das zur Geltungkommen des Prinzips der wirtschaftlichen Rechnungsführung in der Schiedgerichtsbarkeit. — *István Kertész:* Die Erlöschung des Arbeitsverhältnisses. — *Pál Schleiffer:* Das Rechtsmittelsystem in der neuen Zivilprozessordnung. — *Rundschau:* Die Präsidentenwahl in den Vereinigten Staaten von Amerika. — *Béla Erdős:* Antwort auf einen Diskussions-Beitrag hinsichtlich eines Beschlusses des Obersten Gerichtshofes. — Aus den Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Institut für Staats- und Rechtswissenschaft:* Zeitschriftenrundschau. (Sowjetskoje Gosudarstvo i Prawo. Nr. 7., 8. a. d. J. 1952.) — *Éva Szebenyi, geb. Hámori:* B. A. Liskowetz—A. S. Sominsky: Das Volksgericht — Beschützer der Rechte der Bürger. — *Lajos Baráth:* K. P. Gorsschenin: Das sowjetische Volksgericht. — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.*

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: Kádár Miklós.

Szerkesztők: Kálmán György és Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.– Ft. – Egyes szám ára: 8.– Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó mb. vezetője. 2-529342. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

VII. új évfolyam 12. szám Budapest, 1952. december hó

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

A Sztálini Alkotmány és a XIX. Kongresszus

A Szovjetunió Alkotmányának megjelenése és *Sztálin* elvtárs erről szóló nagyjelentőségű előadói beszédének az elhangzása óta immár 16 év telt el. Ez az időszak bővelkedett a nagy eseményekben. Erre az időszakra esnek a Szovjetunió hatalmas méretű ötéves tervei, a Szovjetunió győzelme a Nagy Honvédő Háborúban, aminek következtében a mai népi demokratikus államok sorában a mi szeretett hazánk is elnyerte szabadságát és végül a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa, amelynek előestéjén jelent meg *Sztálin* elvtárs új zseniális műve: »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban«.

Úgy gondolom, hogy amikor olyan, az emberiség történetében új korszakot nyitó események lenyűgöző hatása alatt élünk, amilyen *Sztálin* elvtárs cikke és a XIX. Kongresszus voltak, helyes, ha a Szovjetunió Alkotmányáról is úgy emlékezünk meg, hogy megkíséreljük megmutatni, mennyiben fejlesztették tovább az új események az Alkotmányban kifejezett elveket és célkitűzéseket.

Sztálin elvtárs 1936. november 25-én a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének alkotmánytervezetéről tartott előadói beszédében a szovjet Alkotmány hat sajátosságát határozta meg:

Az *első* sajátosság, hogy a Szovjetunió Alkotmánya nem programm, hanem az elért eredmények lerögzítése. Ennek megfelelően az Alkotmány azt a tényt tükrözi, hogy a Szovjetunió már elérte és kivívta a szocializmust, amelynek alapelve: »mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint«. *Sztálin* elvtárs rámutat arra is, hogy a szovjet társadalom célja a kommunizmus felső fokának a megvalósítása, amikor a »mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint« tétel érvényesül. A Szovjetunió Alkotmánya azonban mégsem fejezheti ki ezt a tételt, »mert a kommunizmus felső fokát a Szovjetunió még nem valósította meg és ezt a jövőben kell megvalósítani.« Ha az Alkotmány a kommunizmus elvét fejezné ki, akkor »programmá vagy a jövő vívmányairól szóló nyilatkozattá« változnék. *Sztálin* elvtárs »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című korszakalkotó művében ennek a gondolatnak zseniális továbbfejlesztését adja. Ebben a munkájában meghatározza a kommunizmusba való tényleges, nem pedig csak kijelentéseken alapuló átmenet három alapvető előfeltételét.

Ezek az előfeltételek a következők:

»*Először* is tartósan biztosítani kell ... az egész társadalmi termelés szakadatlan növekedését, elsősorban növelve a termelési eszközök termelését.

Másodszor az szükséges, hogy a kolhozok számára és következésképpen az egész társadalom számára előnyösen végrehajtott fokozatos átmenetek útján a kolhoztulajdont az össznépi tulajdon színvonalára emeljük, az áruforgalmat pedig szintén fokozatos átmenetek útján a termékcsere rendszerével váltsuk fel azért, hogy a központi hatalom vagy valamely más társadalmi-gazdasági központ a társadalom érdekében átfoghassa a társadalmi termelés összes termékét.

Harmadszor az szükséges, hogy elérjük a társadalom kultúrájának olyan növekedését, amely a társadalom minden tagja számára biztosítja fizikai és szellemi képességének minden oldali fejlesztését, hogy a társadalom tagjai olyan képzettséget szerezhessenek, amely elegendő ahhoz, hogy a társadalmi fejlődés aktív tényezőivé váljanak, hogy szabadon választhassanak foglalkozást és ne legyenek a fennálló munkamegosztás folytán egész életükre egy bizonyos foglalkozáshoz láncolva.«

Sztálin elvtársnak ezek a szavai a Szovjetunió Alkotmányában rögzített tények alapján óriási újabb perspektívákat nyitnak mindazok előtt, akik már felépítették vagy pedig építik a szocializmust. Azok az eredmények, amelyeket a Szovjetunió Alkotmánya lerögzít, a Szovjetunió polgárainak azok az alapjogai, amelyeket az Alkotmány 10. fejezete sorol fel és amelyekről méltán írta a nagy költő, *Vladimir Majakovszkij*, hogy

»Olvassátok,
irigyeljetek,
ő! —
a Szovjetunió
polgára vagyok«

hovatovább túlhaladottnak bizonyulnak a kommunizmus felé közeledő szovjet társadalom számára. Érdemes összehasonlítani ebben a vonatkozásban a kapitalista államok dolgozóinak és a Szovjetunió polgárainak a helyzetét. A munkához való jog, amelyet a Szovjetunió Alkotmányának 118. cikke biztosít, a munkanélküliség teljes megszüntetése, a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazása — olyan eredmények, amelyek a kapitalista világ proletariátusának csak álmaiban, vágyaiban szerepelnek. A Szovjetunióban, ahol mindezek már megvalósított eredmények, *Sztálin* elvtárs most arra mutat rá, hogy a kommunizmus

elérése a társadalom tagjainak olyan kulturális fejlődését igényli, amelynek értelmében a munkanapot 6, majd 5 órára kell csökkenteni, amire »azért van szükség, hogy a társadalom tagjai megkapják a minden oldalú képzettség megszerzéséhez szükséges elegendő szabad időt«. A kapitalista államok dolgozói irigykedve tekintenek a Szovjetunió polgáraira, akiknek az Alkotmány megadja és minden irányban biztosítja a művelődéshez való jogot, kötelezővé teszi az általános elemi oktatást, az ingyenes 7 éves művelődést és a burzsoa államoktól eltérően annak a célnak az elérésére törekszik, hogy valamennyi dolgozó művelt emberré váljék. A szovjet emberek azonban nem érik be az elért eredményekkel. *Sztálin* elvtárs ezen a területen is új célokat tűz a szovjet nép elé. A kommunizmusba való átmenet előkészítéséhez be kell vezetni az általános és kötelező politechnikai oktatást, amelyre azért van szükség, hogy a társadalom tagjai szabadon választhassák meg foglalkozásukat és ne legyenek egész életükben egy bizonyos foglalkozáshoz láncolva.

A kapitalista államok proletariátusának a történelemben példa nélkül álló szenvedés az osztályrésze, a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének a következtében, amely *Sztálin* elvtárs megfogalmazása szerint: »A maximális tőkés profit biztosítása az adott ország lakossága többségének kizsákmányolása, tönkretétele és nyomorbadöntése útján, más országok, különösen az elmaradott országok népeinek leigázása és rendszeres kifosztása útján, végül a legmagasabb profit biztosítása háborúk és a nemzetgazdaság militarizálása útján.«

A Szovjetunióban ezzel szemben — *Sztálin* elvtárs szavai szerint — a cél »a munkások és alkalmazottak reálbérének felemelése legalább kétszeresére, ha nem még nagyobb mértékben mind a pénzbeli fizetés közvetlen emelése, mind pedig különösen — a közszükségleti cikkek árának további rendszeres csökkentése útján.«

Azt szoktuk mondani, hogy a szovjet szocialista jog magasabbrendű a burzsoa demokratikus köztársaságok jogánál, miután egy egész korszakkal előzi meg azt. S íme, hovatovább ennek az állításnak az igazságát is túlhaladja a fejlődés, mert a Szovjetunió azon az úton halad, amelynek végcélja már nem egy, hanem *két* társadalmi korszakkal múlja felül a kapitalista államokat. Szilárdan hisszük azonban, hogy a kapitalista államok dolgozói előbb vagy utóbb ugyancsak erre az útra lépnek. Reménységünket nagy mértékben alátámasztja *Sztálin* elvtársnak a XIX. Kongresszuson tartott felszólalása. Mennyi optimizmus csendül ki *Sztálin* elvtársnak azokból a szavaiból, amikor a kapitalista államok kommunista, demokratikus vagy munkás-paraszt pártjait még hatalomra nem jutott pártoknak nevezte. *Sztálin* elvtárs rámutatott arra, hogy ezek a pártok továbbra is a burzsoázia »drákói törvényeinek« igája alatt dolgoznak.

Sztálin elvtárs célkitűzéseinek reális alapjuk van. Szaburov elvtárs a XIX. Kongresszuson tartott beszámolójában rámutatott arra, hogy a Szovjetunió fejlesztését szolgáló ötödik *ötéves terv* az ipari termelés színvonalát 1955-ig — 1950-hez képest kb. 70%-kal emeli meg, mégpedig úgy, hogy a termelési eszközök gyártása kb. 80%-kal, a fogyasztási cikkek termelése pedig mintegy 65%-kal emelkedjék. Ezek a számok alátámasztják Malenkov elvtársnak azt a büszke kijelentését, hogy *az ötödik ötéves terv nagy lépéssel viszi előre országunkat a szocializmusból a kommunizmusba való fejlődés útján«.*

Szaburov elvtárs az ötödik ötéves terv irányelveiről tartott beszámolójában konkrét adatokat jelentett be *Sztálin* elvtársnak a kommunizmus előfeltételei megteremtésére vonatkozó célkitűzéseihez. »Azt a feladatot tűztük ki, hogy az ötéves terv végéig a köztársaságok fővárosaiban, városaiban, a területi, határterületi és nagyobb ipari központokban befejezzük az áttérést a 7 osztályos oktatásról az általános középfokú 10 osztályos oktatásra. Ezenkívül megteremtjük annak a feltételeit, hogy a következő ötéves tervben minden városban és faluban megvalósíthassuk az általános középfokú 10 osztályos oktatást...« »Abból a célból, hogy... biztosíthassuk a középiskolát végzett tanulók számára a szabad pályaválasztás feltételeit, előirányoztuk, hogy megkezdjük a politechnikai oktatást a középiskolákban és megtesszük a szükséges intézkedéseket az általános politechnikai oktatásra való átmenet biztosítására.«

A Szovjetunió Alkotmányának *második* sajátossága, hogy az »a kapitalista rendszer felszámolásának a tényéből indul ki, abból a tényből, hogy a Szovjetunióban győzött a szocialista rendszer«.

Ezzel szemben a burzsoa országok alkotmányai »rendszerint abból a meggyőződésből indulnak ki, hogy a kapitalista rendszer megingathatatlan«. Azóta, amióta *Sztálin* elvtárs előadói beszédét elmondotta, sokat változott a helyzet. Amikor a Szovjetunió Alkotmányát nyilvánosságra hozták, a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja egyedül töltötte be a rohambrigád megtisztelő szerepét a világ forradalmi és munkásmozgalmában. Napjainkban azonban *Sztálin* elvtárs már büszkén mutatott rá arra, hogy »most, amikor Kínától és Koreától Csehszlovákiáig és Magyarországig új »rohambrigádok« jelentek meg a népi demokratikus országok képében — most könnyebbé vált Pártunk harca és vidámabban folyik a munka.« Valóban, ma már a burzsoá országokban is egyre kevesebben vannak, akik még hisznek a kapitalista rendszer megingathatatlan voltában.

Sztálin elvtárs előadói beszédében rámutatott arra a különbségre, amely a Szovjetunió és a burzsoa államok társadalmi rendszere között forog fenn. *Sztálin* elvtárs új zseniális művében továbbfejleszti ezt a párhuzamot és felfedi napjaink rothadó kapitalizmusának és a felfelé haladó és virágzó szocialista rendszernek egymással homlokegyenest ellenkező gazdasági törvényeit.

A Szovjetunió Alkotmányának nyilvánosságra hozatalakor a kapitalizmus általános válságának első szakaszában leledzett. *Sztálin* elvtárs új zseniális műve viszont a kapitalizmus általános válsága a második világháború utáni szakaszának a törvényeit tárja fel, amikor az azelőtt egységes világpiac a kapitalista és szocialista világpiacra esett szét és amikor a kapitalista világpiac szűkül és elmélyül a kapitalizmus általános válsága.

A második világháború az imperialisták számára azt hozta, hogy a Szovjetunió megerősödve került ki belőle. Ugyanakkor a kapitalista rendszer újabb végzetes sebet kapott. Kiváltak belőle a népi demokráciák országai 600 millió lakossal, ami a nemzetközi erőviszonyokban hatalmas eltolódást jelentett a béketábor javára.

Ilyen előfeltételek mellett a XIX. Kongresszus a

Szovjetunió Alkotmányának a szocialista rendszert visszatükröző sajátosságát továbbfejlesztette, annyiban, hogy a kommunizmus megteremtéséhez szükséges előfeltételek kidolgozásához és megvalósításához fogott.

A Szovjetunió Alkotmányának *harmadik* sajátossága az a feladat, hogy »megszilárdítsa a dolgozóknak tetsző és előnyös társadalmi rendet«, azt a rendet, »ahol nincsenek többé egymással ellentétes osztályok, ahol a társadalom két egymás iránt baráti osztályból, munkásokból és parasztokból áll«, ahol a társadalom állami vezetése (diktatúra) a munkásosztálynak, mint a társadalom élenjáró osztályának a kezében van.

Ezzel szemben a burzsoa alkotmányok abból indulnak ki, »hogy a társadalom állami vezetésének, a diktatúrának a burzsoázia kezében kell lennie...«

A XIX. Kongresszus ebben a vonatkozásban is hatalmas fejlődést jelent. Malenkov elvtárs beszámolójának »A szovjet társadalmi és államrendszer további megszilárdulása« című fejezete az Alkotmány harmadik sajátosságának további megvilágítását adja az Alkotmány nyilvánosságra hozatala óta eltelt időre vonatkozólag. »Társadalmi és államrendszerünk — állapítja meg Malenkov elvtárs —, mint a háború tapasztalatai bebizonyították, óriási nehézségek idején is a világ legszilárdabb, legéletképesebb és legmegingathatatlanabb rendszerének bizonyult.« Ezzel szemben a kapitalista államok, az imperialista világrendszer, amint azt a XIX. Kongresszus megállapítja, a második világháború óta meggyengültek és súlyos csapásokat szenvedtek.

Amikor *Sztálin* elvtárs a Szovjetunió Alkotmányának harmadik sajátosságát fejti ki, megemlékezik arról is, hogy a szovjet társadalom két egymás iránt baráti osztályból: munkásokból és parasztokból áll. *Sztálin* elvtárs új zseniális munkája ezt a gondolatot is továbbfejleszti, amikor a város és a falu, a szellemi és a fizikai munka közötti ellentét megszünésének, valamint a köztük levő különbségek felszámolásának kérdését taglalja. *Sztálin* elvtárs rámutat arra, hogy a szocialista rendszer megszilárdulásával el kellett tűnnie a város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság közötti érdekellentétnek. Hasonló a helyzet — szögezi le *Sztálin* elvtárs — a szellemi és fizikai munka közötti ellentét megszüntetésének problémája terén is. Ugyanakkor azonban felmerül a város (az ipar) és a falu (a mezőgazdaság), a fizikai és szellemi munka közötti különbségek eltűnésének problémája is, amely egészen más jellegű, mint az érdekellentéteknek a problémája. *Sztálin* elvtárs rámutat, hogy ezen a téren is eltűntek a *lényeges* különbségek, de nem tűnt el *mindennemű* különbség. A »lényeges különbségek« — értve rajta a kulturális és technikai színvonalban mutatkozó szakadékot — feltétlenül eltűntek. De némi — bár lényegtelen — különbség mégis csak megmarad. *Sztálin* elvtárs ennyiben újabb, pontosabb meghatározását adja régebbi beszédeiben és cikkeiben szereplő ismert megfogalmazásainak az ipar és a mezőgazdaság, a szellemi és fizikai munka közötti különbség megszüntetéséről.

A kolhozporta saját tulajdonának a kérdésével kapcsolatosan is hivatkozik *Sztálin* elvtárs új cikke a Szovjetunió Alkotmányára. Megállapítja, hogy a Szovjetunió mezőgazdasági mintaalapszabályzatába helytelen megfogalmazás került. E szerint a megfogalmazás szerint a tehén, a sertés, a baromfi és más állatok a kolhozportának személyi használatában vannak. *Sztálin* elvtárs rámutat arra, hogy a Szovjetunió Alkotmánya, amelyet gondosabban dolgoztak ki, mást mond. »Minden egyes kolhozportának ... személyi tulajdonában háztája, mellékgazdasága, lakóháza, haszonállata, baromfija és kisebb mezőgazdasági felszerelése van.« *Sztálin* elvtárs hangsúlyozta, hogy az ilyen részleteknek pontos megfogalmazása különösen nagyjelentőségű a külföldi kommunisták számára, akik pontosan akarják tudni, hogy tulajdonképpen mi is marad a kolhozporta személyi tulajdonában a mezőgazdaság kollektivizálódása után.

Sztálin elvtárs a Szovjetunió Alkotmányának *negyedik* sajátosságaként kiemeli annak mélységesen internacionalista jellegét, szemben a burzsoa nacionalista alkotmányokkal, amelyek abból indulnak ki, hogy vannak teljesjogú és nem teljes jogú fajok és nemzetek. A Szovjetunió Alkotmánya azt az elvet fejezi ki, hogy minden nemzet és faj egyenjogú. Napjainkban, amikor az imperialista államok ismét a fasizmus útjára léptek és a nemzeti és faji gyűlöletet szítják, amikor az amerikai négereket a genocidium veszélye fenyegeti, amikor azzal az útravalóval küldik Koreába katonáikat, hogy a kínaiak és a koreaiak kegyetlen legyilkolása nem bűn, hanem dicsőség, amikor az általuk megszállva tartott és protektorátussá süllyesztett Nyugatnémetországban feleleventik a Herrenvolk megújított elméletét, amely azonban már nem a németekre, hanem az amerikaiakra vonatkozik, amikor a gyarmati népeket a maximális profit elérése érdekében mégkegyetlenebb nyomorba döntik — különösen időszerűek *Sztálin* elvtársnak azok a szavai, amelyek hangsúlyozzák, hogy a Szovjetunió Alkotmánya abból indul ki, hogy minden nemzetnek és fajnak a bőrszín, vagy a nyelv különbségére való tekintet nélkül egyforma jogot kell élveznie a társadalom gazdasági, állami és kulturális életének minden területén. Valóban elmondhatjuk, hogy a Szovjetunió Alkotmánya ebben a vonatkozásban is világító fáklya a ma még jogtalanságban és nyomorban sínylődő százmilliók felé. Még fokozottabban áll ez napjainkra, amikor a burzsoázia, mint *Sztálin* elvtárs kongresszusi beszédében megállapította, az emberek és nemzetek egyenjogúságának az elvét eltiporta és »ennek az elvnek helyére a kizsákmányoló kisebbség teljesjogúságának és a polgárok kizsákmányolt többsége jogfosztottságának elve került. *Sztálin* elvtárs a XIX. Kongresszuson tartott beszédében rámutatott arra, hogy a burzsoázia azelőtt védelmezte a nemzet jogait és függetlenségét, amelyet »mindenek« fölé helyezett. Ennek most már nyoma sem maradt. A burzsoázia most dollárokért áruba bocsátja a nemzet jogát és függetlenségét, a nemzeti függetlenség és nemzeti szuverenitás zászlaját félrelökte. »*Így áll a dolog mostanában*« — mondotta *Sztálin* elvtárs.

Sztálin elvtárs meghatározása szerint a Szovjetunió Alkotmányának *ötödik* sajátossága annak következetesen végigvitt demokratizmusa. *Sztálin* elvtárs tanítása szerint »A burzsoa alkotmány a demokratizmus szempontjából két csoportra osztható. Az alkotmánynak egyik csoportja egyenesen tagadja, vagy ténylegesen nullára csökkenti az állampolgárok jogegyenlőségét és a demokratikus szabadságjogokat. Az alkotmánynak másik csoportja készséggel magáévá teszi, sőt ki is kürtöli a demokratikus elveket, emellett azonban olyan fenntartásokat és megszorításokat alkalmaz, amelyek a demokratikus jogokat és szabadságokat

valójában teljesen kiforgatják.« Nézzük, hogy állunk ezzel a kérdéssel napjainkban? *Sztálin* elvtárs kongresszusi beszéde erre a kérdésre is megadja a választ.»...A burzsoázia — a felszabadító mozgalom fő ellensége, jelentősen megváltozott, reakciósabbá vált, elvesztette a kapcsolatait a néppel és ezzel meggyengítette önmagát... A burzsoázia azelőtt megengedte magának a szabadelvűsködést, védelmezte a burzsoa demokratikus szabadságjogokat és ezzel népszerűvé tette magát a nép körében. A szabadelvűségnek most már nyoma sincs. Nincs már meg az úgynevezett »személyes szabadság«. Csak annak a személyes szabadságát ismerik el, akinek tőkéje van. Minden más állampolgárt csupán kizsákmányolásra alkalmas nyers emberanyagnak tekintenek.«

Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy a Szovjetunió Alkotmányának ezzel szembe az a sajátossága, hogy »előtte minden állampolgár egyenlő jogú. Az egyes állampolgároknak a társadalomban elfoglalt helyzetét nem vagyoni helyzetük, nem nemzeti leszármazásuk, nem nemük, nem hivatali állásuk állapítja meg, hanem személyes képességeik és személyes munkájuk«.

Lássuk, hogyan fejlesztette tovább ez elvek egyikét, másikát a XIX. Kongresszus. A XIX. Kongresszus erélyesen fellépett azok ellen a funkcionáriusok ellen, akik abban a hitben ringatóztak, hogy hivatali állásuk felmenti őket a párthatározatok, a szovjet törvények szigorú megtartásának a kötelezettsége alól. Hruscsov elvtársnak »Módosítások a SzK(b)P szervezeti szabályzatában« című előadói beszéde rámutat arra, hogy nem kevés olyan funkcionárius akad, aki azt tartja, hogy a törvények nem az ő részére íródtak.

»A Párt és az állam érdekei minden kommunistától fokozott felelősségérzést követelnek a rábízott ügyért, bármilyen tisztséget töltsön be az illető, megköveteli a párt- és állami fegyelem legszigorúbb megtartását. Ennek a fegyelemnek valamennyi párttag számára egyformának kell lennie függetlenül érdemétől, vagy betöltött tisztségétől.«

A XIX. Kongresszus szigorú rendszabályokat léptetett életbe, hogy minden állampolgár részére hivatali állásra tekintet nélkül, biztosítsa a bírálat és az önbírálat alapvető jogát, illetve kötelességét. Hruscsov elvtárs idézett előadói beszédében rámutat arra, hogy »a leghatározottabb harcot kell folytatni azok ellen, akik akadályozzák a bírálat és önbírálat fejlesztését. Csupán az önbírálat és az alulról jövő bírálat minden eszközzel történő fejlesztésének légkörében küzdhetünk le és seperhetünk el minden akadályt a kommunizmus felé való előrehaladásunk útján«.

A XIX. Kongresszusnak ezekből a tanításaiból mi jogászok különösen sokat meríthetünk. Nem szabad megfeledkeznünk Poszkrebisev elvtárs kongresszusi felszólalásának arról a megállapításáról, hogy »vannak még a tudománynak olyan területei, amelyeket a bírálat és önbírálat friss fuvallata még nem érintett meg — ilyen például a jogtudomány. Furcsának és érthetetlennek tűnik, hogy a jogászok semmiféle elméleti és gyakorlati következtetéseket nem vontak le azokból a tudományos vitákból, amelyek az utóbbi évek során a tudomány különböző ágai terén lefolytak...« »pedig *Sztálin* elvtársnak az alapról és felépítményről, a szocializmus gazdasági kérdéseiről adott tanításának a világánál... micsoda mérhetetlen távlatok nyílnak a jogtudósok előtt az állam és jog valóban időszerű kérdéseinek kutatása terén.«

Poszkrebisev elvtárs rámutat arra is, hogy »már a Sztálini Alkotmány rögzíti a szovjet államépítés gyakorlata által felvetett azt a szükségességet, hogy a szovjet törvényalkotást összszövetségi méretekben kell egyesíteni«. Poszkrebisev elvtárs kritikusan foglalkozik azzal, hogy bár az alkotmány elfogadásának időpontjától már több mint 15 év telt el, a tételes törvényalkotás egyes ágazatait a mai napig sem rendezték megfelelő módon, ami hátrányosan mutatkozik a szovjet állam szerveinek gyakorlati tevékenységében.«

Nálunk egyesek helytelenül reagálnak a XIX. Kongresszus tanulságaira, az ott elhangzott építő bírálatra és önbírálatra. Vannak, akik azt mondják, hogy ami áll a Szovjetunióra, az nem vonatkozik ránk, hiszen mi még korántsem tartunk ott, ahol a Szovjetunió tart. Mások nem kevésbbé helytelenül azzal menítegetik saját hiányosságaikat, hogyha a Szovjetunióban általában és különösen a szovjet jogtudomány terén vannak még hibák, hogyne fordulhatnának elő azok még fokozottabban nálunk, a mi viszonyaink között. Akik ilyen hibás nézeteket vallanak, megfeledkeznek *Rákosi Mátyás* elvtársnak arról a tanításáról, amelyet a XIX. Kongresszusról tartott beszámolójában külön is figyelmünkbe ajánl.

»A Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. Kongresszusának anyaga — mondotta *Rákosi* elvtárs — számunkra valóságos kincsesbánya. Még inkább ez számunkra *Sztálin* elvtárs munkája: „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban". Abban a mértékben, ahogy a népi demokráciák megalapozzák és építik szocializmusukat, egyre inkább hasonlítanak problémáik a Szovjetunióéihoz. Amikor *Marx* 80 évvel ezelőtt a »Tőkét« írta, előszavában a fejletlenebb kapitalista országok felé figyelmeztetően mondotta: »De te fabula narratur«: »Rólad szól a mese«. A legtöbb kérdés, amely a Szovjetunió Kommunista Pártja XIX. Kongresszusán felmerült, a mi fejlődésünk folyamán előbb vagy utóbb más viszonyok között és más formában, de szinte kivétel nélkül, nálunk is jelentkezni fog.«

Sztálin elvtárs előadói beszédében a Szovjetunió Alkotmányának *hatodik* sajátosságaképpen végül annak szocialista demokratizmusára mutat rá. Ebből a sajátosságból folyik, hogy a Szovjetunió Alkotmánya szemben a burzsoa alkotmányokkal »nem szorítkozik az állampolgárok formális jogainak a leszögezésére, hanem a fősúlyt e jogok biztosítására, azokra az eszközökre helyezi, amelyekkel ezek a jogok megvalósíthatók«. A Szovjetunió Alkotmányának ezt a sajátosságát külön is kiemeli Malenkov elvtárs idézett beszámolójában, amikor megállapítja, hogy: »Államunk megerősítése szempontjából rendkívül nagyjelentőségű volt a Sztálini Alkotmány alapját képező szocialista demokratizmus elveinek következetes érvényesítése. A háború utáni években kétszer írták ki a Szovjetunió legfelsőbb tanácsainak és a dolgozók helyi szovjetjeinek választásait. Ezeket a választásokat óriási politikai fellendülés jellemezte és ismételten kifejezték Pártunk egységét, kommunista pártunkba és a szovjet kormányunkba vetett végtelen bizalmat.«

A Szovjetunió Alkotmányának ez a sajátossága hatja át a Szovjetunió XIX. Kongresszusát is, amikor nem éri be egyszerűen azzal, hogy kihirdesse a kommunizmus előfeltételei megteremtésének a szükségességét és kívánatosságát, hanem ezen túlmenően konkrét

intézkedéseket tesz, amelyek biztosítják, hogy ez a kongresszus ne csak a kommunizmusba való átmenet programmját adja meg, hanem a valóságban is hatalmas lépést jelentsen előre azon az úton, amelyet *Sztálin* elvtárs zseniális munkájában határozott meg. Ennyiben tehát a XIX. Kongresszus nemcsak programm és nemcsak a jövő vívmányairól szóló nyilatkozat.

A Szovjetunió Alkotmánya — mint *Sztálin* elvtárs kifejti — »azokat az átalakulásokat és változásokat tükrözi vissza, amelyek a Szovjetunió gazdasági, társadalmi és politikai életében 1924-től 1936-ig terjedő időszakban végbementek«. A Szovjetunió Alkotmánya tehát olyan időben jött létre, amikor már lezáródott a Szovjetunióban a két gazdasági rendszer: a kapitalista és a szocialista rendszer versenye. A lezárult korszakot *Sztálin* elvtárs akként jellemzi, hogy ez alatt »a feladat az volt, hogy a verseny során megerősítsük a szocializmus hadállásait, kiharcoljuk a kapitalista elemek felszámolását és betetőzzük a szocialista rendszernek, mint a népgazdaság alaprendszerének győzelmét«.

Más feladatok voltak már a XIX. Kongresszus napirendjén. A Szovjetunióban a két rendszer versenye már régen lezárult. A verseny ma már csak kifelé folyik: a szocialista és kapitalista rendszer között, a béketábor és az imperialista háborús uszítók között. Malenkov elvtárs idézett beszámolójában mindannyiunk hitét fejezi ki, amikor rámutatott arra, hogy: »meggyőződésünk, hogy a szocialista gazdasági rendszer a kapitalizmussal folytatott békés versenyben évről évre szemléltetőbben megmutatja felsőbbségét a kapitalista gazdasági rendszerrel szemben«.

A Sztálini Alkotmány a béke alkotmánya. Korovin professzor a »Sztálini Alkotmány nemzetközi jelentősége« című cikkében rámutat arra, hogy a Sztálini Alkotmány az első az állami alkotmányok között, amely a főhatalom szuverén jogai között nem ismeri a háború hagyományos jogát, nem adja meg a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének a hadüzenet jogát, hanem csupán arra hatalmazza fel a Szovjetunió legfelsőbb szerveit, hogy kihirdessék a háborús állapotot, mégpedig ezt is csak abban az esetben, ha a Szovjetuniót háborús támadás éri, hogyha a támadó elleni kölcsönös védelemre vonatkozó nemzetközi szerződéses kötelezettségek teljesítése válik szükségessé (49. cikkely *m.*). A Szovjetuniónak már fennállása óta következetesen folytatott békepolitikája, a szovjet diplomácia következetes harca a második világháború előtt a Népszövetségben és napjainkban az ENSZ-ben a békéért mindmegannyi ragyogó példái annak a törekvésnek, amelyet a Szovjetunió a háború megelőzéséért, az emberiség békés és boldog jövőjének a biztosításáért folytat, azoknak az elveknek a győzelméért, amelyet a legtömörebben a Szovjetunió nagy *Sztálini Alkotmánya* testesít meg.

Ez a szerető gondoskodás a béke védelme érdekében jellemzi *Sztálin* elvtárs legújabb munkáját is, amely útmutatást adott korunk békemozgalmának. *Sztálin* elvtárs tanítása szerint a mostani békemozgalomnak az a célja, hogy harcba vigye a tömegeket a béke megőrzéséért, az új világháború elhárításáért. *Sztálin* elvtárs útmutatása szerint ez a küzdelem a béke megóvásáért vívott harc demokratikus céljaira korlátozódik. *Sztálin* elvtárs lángeszű munkájában meghatározta békemozgalmunk jelentős eredményeit, kidolgozta annak stratégiáját és taktikáját és a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusán tartott beszédében külön is felhívta a világ kommunista pártjait, hogy harcoljanak a békéért és a nemzeti függetlenségért.

Sztálin elvtárs tanításai megvilágítják az utat a békemozgalom előtt, hogy minél szélesebb tömegeket mozgósítson az adott imperialista háború ellen, az imperializmus ellen, az adott háború elkerüléséért, a béke megőrzése érdekében.

Sztálin elvtárs előadói beszédében látnoki szavakkal mutatott rá arra, hogy a Szovjetunió Alkotmánya történelmi okmány lesz, »olyan okmány... amely arról tanúskodik, hogy az, amiről a kapitalista országokban a becsületes emberek millióí álmodoztak és ma is álmodoznak, a Szovjetunióban már megvalósult. Olyan okmány lesz ez, amely arról tanúskodik, hogy az, ami a Szovjetunióban már megvalósult, éppen úgy megvalósítható más országokban is«. *Sztálin* elvtársnak ezeket az előrelátó szavait örömmel és hálával olvassuk ma, amikor hála *Sztálin* elvtársnak és hála a Szovjetunió általa vezetett és bennünket felszabadító Vörös Hadseregének és *Sztálin* elvtárs legjobb magyar tanítványának, *Rákosi Mátyás* elvtársnak, nekünk is olyan Alkotmányunk van, amely arról tanúskodik, hogy ami a Szovjetunióban már megvalósult, megvalósítható a mi drága hazánkban is. *Sztálin* elvtárs szerint ebben a példában rejlik a Szovjetunió Alkotmányának a nemzetközi jelentősége. Ma már büszkén elmondhatjuk mi is, hogy a mi Alkotmányunknak, amiről *Rákosi* elvtárs állapította meg, hogy a Szovjetunió példája nyomán jött létre, szintén megvan ez a nemzetközi jelentősége azok felé az államok felé, amelyeknek dolgozói még a kapitalizmus rabságában sínylődnek. Nekünk jogászoknak megtisztelő kötelességünket képezi, hogy rámutassunk a Szovjetunió és hazánk Alkotmányának erre a jellegére és hogy azoknak a magasztos elveknek, amelyeket ezek az Alkotmányok megtestesítenek, meggyőző propagandistái legyünk azok felé, akiket az imperialisták olyan elnyomás alatt tartanak, amelynek kemény terhei alatt még néhány év előtt a mi népünk is szenvedett. Ez nem lekicsinyelhető feladat. *Sztálin* elvtárs a Bolsevikban megjelent új munkájában hangsúlyozza, hogy a politikai gazdaságtan marxista tankönyvének szerkesztői nem tévesztheti szem elől, hogy erre a könyvre nemcsak a szovjet ifjaknak van szüksége, hanem különös szüksége van rá minden ország kommunistáinak és a kommunistákkal rokonszenvező embereknek. »Külföldi elvtársaink tudni akarják, mondotta *Sztálin* elvtárs, hogyan szabadultunk meg a kapitalista rabságból, hogyan alakítottuk át országunk gazdaságát a szocializmus szellemében, hogyan értük el a parasztsággal való barátságot, hogyan értük el, hogy nemrég még szegény országunk gazdag és hatalmas országgá változott. Mindezt sok mással együtt nem puszta kíváncsiságból akarják tudni, hanem azért, hogy tanuljanak tőlünk és felhasználják tapasztalataink országaik számára.« *Sztálin* elvtársnak ez a szerető gondoskodása hatja át azt a beszédét is, amelyet a XIX. Kongresszuson tartott. *Sztálin* elvtárs ebben a beszédében, miután megköszönte azt a bizalmat és sikereket kívánó köszöntést, amellyel a testvérpártok a Kongresszust fogadták, rámutat arra, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja nem maradhat a testvérpártok adósa és a maga részéről is támogatnia kell azokat, valamint népeiket a felszabadulásért vívott harcukban, a béke megőrzéséért vívott harcukban.

Az alkotmánytervezetről tartott előadói beszédé-

ben *Sztálin* elvtárs azt hangsúlyozta, hogy »abban az időben, amikor a fasizmus szennyes hulláma mocskolja a munkásosztály szocialista mozgalmát és sárbarántja a civilizált világ legjobbjainak demokratikus törekvéseit, a Szovjetunió új Alkotmánya a fasizmus ellen szóló vádirat lesz, amely arról beszél, hogy a szocializmus és a demokrácia legyőzhetetlenek«. Napjainkban, amikor az imperialista háborús uszítók agresszív szövetségeket kovácsolnak a béketábor erői ellen, *Sztálin* elvtársnak zseniális cikke és a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusa ugyanúgy a világító fáklya szerepét tölti be minden tisztességes ember, a béke minden híve felé, mint annakidején a hitleri fasizmus ellen folytatott harc korszakában a Szovjetunió Alkotmánya.

Kovács István

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem nemzetközi jogi munkaközösségének működése*

A budapesti jogi kar nemzetközi jogi tanszékének vezetője, *Hajdu* Gyula, előterjesztést tett a Közoktatásügyi Minisztériumnak aziránt, hogy a tanszék tudományos munkáját terjesszék ki az egyetem keretén túl és tömörítsék munkaközösségbe mindazokat a szakembereket, akik hivatalos tevékenységüknél, vagy tudományos érdeklődésüknél fogva a nemzetközi jog problémáival foglalkoznak. A minisztérium helyeslésse fogadta a kezdeményezést, kilátásba helyezte a szükséges segítség megadását. Nem kevésbbé szívesen vállalta a támogatást a Külügyminisztérium is. Így született meg a munkaközösség, amelynek feladata, hogy az adott politikai helyzetben fokozott fontosságú jogág, a nemzetközi jog tudományos művelését ápolja és előmozdítsa, a békét szolgáló e nagy fegyver iránti érdeklődést szélesebb közönség előtt felkeltse és ezt a napirenden levő vonatkozó kérdések helyes megvilágításával tájékoztassa.

Szervező megbeszélésen elhatározták, hogy havi egy vagy két vitaelőadásra nézve programmot dolgoznak ki. A munkaközösség vezetője az előadó által összeállított kivonatot előzetesen közli a munkaközösség tagjaival, hogy azok az előadást követő vitára megfelelően felkészülhessenek. A munkaközösség tagjai a Magyar Jogász Szövetséggel együttesen a szélesebb jogászközönség részére is fognak előadásokat tartani. A nemzetközi jogi tanszék mellett felfektetik a különböző intézmények könyvtáraiban őrzött nemzetközi jogi szakmunkák katalógusát és a nemzetközi jogi szakfolyóiratok jegyzékét.

A munkaközösség első vitaülése október 31-én volt, amelyen *Hajdu* Gyula professzor tartott előadást »A Schuman-terv és a szuverenitás kérdése« címmel.

Előadásának bevezetésében rámutatott arra, hogy a Szovjetunió háborús győzelmének, a Nagy Honvédő Háború során megnyilatkozott erejének hatása alatt 1945 júniusában a sanfranciscói konferencián létrejött az Egyesült Nemzetek Szervezete. Az Alapokmány a nagyhatalmak egyetértésének elvét kívánta az új nemzetközi szervezetben megvalósítani, amelynek feladata a béke, a biztonság fenntartása valamennyi tag szuverén egyenlőségének érintetlensége mellett.

Ezek az elvek azonban semmiképpen sem voltak az imperialista államok hatalmi vágyával összeegyeztethetők és ezeknek kormányai csakhamar tervekkel álltak elő, amelyekkel az ENSZ-t a szomorú emlékű Népszövetség sorsára akarták juttatni olyan új szervezetek létrehozásával, amelyek az ő uralmi törekvéseiket szolgálják. Ilyenek az Egyesült Európa Mozgalom, a Nyugati Unió, az Európai Tanács. Ez utóbbi a parlamentek küldötteinek tanácskozó testülete a Szovjetunió elleni blokk létesítésének célzatával.

Az USA létrehozta az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetét (OEEC, Marshall-terv), azzal a rendeltetéssel, hogy »egységes európai gazdaság létesítése« címén adott kölcsönökkel és segítségekkel gazdasági és politikai függőségébe hozza az európai országokat.

Következett az Észak-Atlanti Szervezet (NATO), amelynek jellege nem hagyhatott kétséget aziránt, hogy az USA a maga gazdasági uralma mellett közvetlen politikai függőségbe hozza ezeket az államokat, hogy azok egységes frontjával fenyegesse háborús uszítással a Szovjetuniót és az egész béketábort, világuralmi politikájának akadályait.

A NATO teljes kibontakozása céljából azonban az USA külpolitikája szükségesnek ítélte, hogy Nyugat-Németországot is bekapcsolják annak frontjába, de ez ellenállásba ütközött azoknál az államoknál (elsősorban Franciaországnál), amelyek a világháborúk szenvedései alapján a német militarizmus feltámadásától tartottak. Az amerikai politika azonban ezeknek az államoknak a kormányait teljesen saját irányítása alá vonta és tervei végrehajtásának eszközei gyanánt használja fel.

Így történt, hogy 1950 májusában Schuman francia külügyminiszter amerikai inspirációra meglepetésszerűen bejelentette, hogy a francia minisztertanács hozzájárult az ő tervéhez, amely szerint a francia és a német szénipart egy állam feletti szervezet igazgatása alatt egyesítsék. Ehhez a szervezethez csatlakozhatnak más államok is. Hogy a terv jellegére nézve kétség ne maradjon, kijelentette, hogy »ezzel Franciaország megteszi az első döntő lépést az európai közösség kiépítésére és ebbe a közösségbe bevonják Németországot is«.

Így indult el útjára a Schuman-terv, amely tárgyalások, vonakodások, nyomások, megegyezések után 1951. április 18-án »az Európai Szén- és Acélközösségről szóló szerződés« aláírására vezetett. A szerződést Franciaország, Nyugat-Németország, Belgium, Hollándia, Luxemburg és Olaszország kormányai kötötték és ennek ratifikálása után a szervezet gyakorlati megalakítására is megtették a lépéseket.

* A Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának nemzetközi jogi tanszékén 1952. évi október hó 31-én tartott vitaülés ismertetése. Az anyagot Vitányi Béla állította össze.

A szerződés szerint a szén és acél, vagyis a legfontosabb alapanyagok termelésének és elosztásának kérdése ki van véve az egyes államok szuverenitásából folyó jogköréből. Ez valójában annyit jelent, hogy a hat állam befolyása saját gazdaságának irányítására megszűnik és az irányítás egy tőlük független »nemzet felett« hatóság kezébe kerül.

Az előadó ezután annak taglalásával foglalkozott, hogy a szerződés mennyiben érintette az abban részvevő államok szuverenitását.

Kifejtette, hogy a kapitalista berendezkedés kialakulása óta általánossá lett az a felfogás, hogy az állami lét döntő kifejezője a szuverenitás, amely alatt azt kell érteni, hogy az állam független minden az államon belül ható erőtől, valamint minden külső hatalomtól. Az állam a főhatalom birtokosa és gyakorlója, elhatározásaiban és cselekedeteiben minden más hatalomtól függetlenül dönthet, illetőleg járhat el.

Kétségtelen, hogy a nemzetközi szerződésekben az államok bizonyos időre és bizonyos ténykedés tekintetében eleve megkötik magatartásukat. E szerződések tehát a szuverenitás önkorlátozását jelentik, de semmiképpen sem annak feladását. Egyrészt azért nem, mert az államok a szerződéseket éppen a szuverenitásból folyó joguknál fogva kötik, másrészt azért, mert a szerződések elhatárolt, pontosan körülírt olyan magatartást rögzítenek, amely elhatározásuk függetlenségét az állami funkciók egészére, azok gyakorlása elveinek megállapítására vonatkozólag lényegileg nem befolyásolja.

Nem ez a helyzet a Szén- és Acélközösség esetében. E szerződésben a hat állam a valóságban lemondott gazdaságának irányításáról. A gazdaság menetét, tehát ténylegesen egész sorsukat egy »Főhatóság« rendelkezése alá helyezték. Ez pedig annyit jelent, hogy függetlenségük a legfontosabb területen lényegében megszűnt. Nem változtat ezen a tényen az a körülmény sem, hogy az államok minisztereiből álló Tanács, illetőleg parlamentjeik küldötteiből álló Gyűlés bizonyos körülhatárolt mértékben befolyásolhatja a Főhatóság határozatait.

A hat állam szuverenitása tehát a Közösséghez történt csatlakozásuk folytán lényegében megszűnt. Ennek folytán felmerül az a kérdés, hogy kit illet az ő területükön a szuverenitás. Semmit sem mond az olyan felelet, hogy a Főhatóságot, mert hisz így csak egy szervezetet, vagyis megjelenési formát jelölnénk meg.

A szerződést hat állam kormánya kötötte. Az, hogy a Főhatóság hatalma a hat állam szuverenitásának együttes kifejezője, elfogadhatatlan, mert ilyen közület nem létezik. Ellenkezőleg: súlyos, háborúkra vezető ellentétek választják el egymástól pl. a francia és a német, a francia és az olasz burzsoa nemzeteket.

A kérdésre a felelet az, hogy a Főhatóság: a vas és az acél urai, a monopolkapitalisták hatalmának kifejezője. Amíg az állami szuverenitásban a kiváltságos osztály az állami szervek, az alkotmány stb. leple mögött gyakorolja a maga uralmát, itt az osztályuralom az állami lepel félretolásával nyíltan lép fel; az állam, a nemzet szuverenitásának helyébe az osztály-szuverenitást, illetőleg az osztály egyik részének, a szén- és acéltermelés monopolkapitalistáinak szuverenitását állítja fel erőszakszervezet gyanánt.

A szerződésben részvevő államok mindegyikében a monopolkapitalisták az uralkodók. De bármennyire formális értékűek is az alkotmányok, bizonyos jogokat, bizonyos lehetőségeket mégis nyujtanak a kizsákmányoltaknak. Az osztályharc mostani kiéleződött korszakában ez a kis lehetőség is elviselhetetlen teher a hatalom birtokosainak. Annak félretolásával, a nemzeti szuverenitás megsemmisítésével a saját szuverenitásukat építik ki. A szén és az acél monopolkapitalistái az államok fölé emelkednek. Ugyanezt a helyzetet kívánják a továbbiakban más gazdasági területek monopolkapitalistái a maguk részére biztosítani.

A Főhatóság tagjai csak a szerződő államok polgáraiból kerülhetnek ki. Amerikai állampolgár tehát nem lehet tagja. De a tagok kijelölése csak a hat kormány egyetértése alapján történhetik. Valamennyi kormány gyeplőjét azonban az amerikai monopolkapitalisták keze igazgatja. A Főhatóság tagjai tehát ténylegesen ezektől kapják megbizatásukat.

A Főhatóság dönt a vállalatok beruházásainak kérdésében. Megszabja, hogy hiteleket vehetnek-e igénybe és meg is szerzi a szükséges kölcsönösszegeket. Ám hol kereshetik ezeket? Az európai lehetőségek túlságosan korlátozottak ahhoz, hogy ilyen méretű finanszírozásra gondolhatnának. A beruházásaikhoz szükséges pénzt csak Amerika adhatja. A hitelezők pedig értenek ahhoz, hogy a hitelt felvevő vállalatokkal nemcsak a hitelek arányában, hanem azok egészével rendelkezzenek.

A német hadi ipart a potsdami megállapodások megsemmisítésre ítélték. Az USA azonban kötelezettségének megszegésével feltámasztja azt. A leszerelni rendelt üzemeket nemcsak nem szereli le, hanem gondoskodik azoknak lényeges megerősítéséről. A megegyezés szerinti korlátozások felborításával a kohók teljes kapacitásának kihasználására és ennek fokozására ad módot.

A Közösség államai közül a szén, a nyersvas, az acél legnagyobb termelője már ma Nyugat-Németország. Teljes kapacitásának kihasználása után vezetőszerepe még jobban kidomborodik. A további fejlesztések azt eredményezik, hogy nemcsak a Saar-vidékkel esetleg bővülő Franciaország, hanem az összes többi államok együttes termelését is erősen felülmúlja. A Schuman-terv tehát német hegemóniát készít elő az európai szén- és acéltermelésben. Ámde Nyugat-Németország nem egyéb, mint az amerikai monopolkapitalisták európai hídfője. Erről a hídfőről tudnak legjobban a nagy európai konkurrens, Anglia ellen is fellépni.

Az európai szén- és acélközösség az első döntő lépés arra, hogy az egész kapitalista világpiac szervezetten az amerikai monopolkapitalisták uralma alá kerüljön. Nem hiányoznak a tervek további lépések tételére sem. A világpiac uralmának megszervezésénél pedig nem tűrhetik az egyes nemzetállamok akadékoskodását, tehát ezeknek kikapcsolásával a világállam létrehozására törekszenek. Európai társaik vállalják és támogatják ezeket a törekvéseket, mert úgy remélik, hogy a nagy amerikai hatalom oltalma alatt szembe tudnak szállni az osztályellenséggel. Elárulják hazájukat — osztályuk érdekében. Ezért az ő új elméletük: a szuverenitás elavult fogalom, vagyis ne legyen többé nemzetközi önrendelkezési jog, ne legyen többé állami közület, amelynek függetlenségét minden más közületnek tiszteletben kell tartania. A független államok szétmálásával nem lehet többé nemzetközi jogról beszélni. A népek közötti kapcsolatokat ily körülmények között már csak az erőhatalom fogja megszabni. A monopolkapitalista kapzsiság nem tűri tovább azokat a korlátokat, amelyeket az egyes államok függetlensége jelent. Nem engedi,

hogy beavatkozás tilalma nehezítse az egész világ feletti uralmát és kizsákmányolását.

A szuverenitás elavultságának elmélete lényegében azt tartalmazza, hogy a nemzetközi jog helyét az erősebb joga foglalja el. Az erősebb felfalhatja a gyengébbeket. A monopolkapitalista uralmi törekvés így visz el a dzsungel »civilizációjához«. A Schuman-terv számottevő lépesőfokot jelent ehhez a »magaslathoz«.

A fentebbiekben ismertetett előadáshoz elsőnek *Buza* László, a szegedi egyetem nemzetközi jog professzora szólt hozzá. Felszólalásában utalt arra, hogy az Európai Szén- és Acélközösségnek a nemzetközi jog szempontjából különös jelentőséget ad az a körülmény, hogy mintegy kipróbálása azoknak az elveknek, amelyeknek alapján az USA saját vezetése alatt a világállamot kialakítani szeretné. A kipróbálásnak olyan félo területe ez, mint Korea a hadviselésben.

A párizsi szerződés az érdekelt államok közt szoros közösséget létesít. Erre a közösségre nem lehet minden továbbinélkül sem a foederatio, sem a konfoederatio eddig ismert fogalmát alkalmazni. A konfoederationál szorosabb kapcsolat, inkább a foederatio típusához hasonlít. Bizonyos ügyeket kivesz a tagállamok tevékenysége köréből és ezeket külön, államok feletti szervezet intézi. Ez a szervezet vállalatokat és magánszemélyeket közvetlenül jogosíthat és kötelezhet. A közösség imperiumot gyakorol, a tagállamok impériumának megfelelő visszaszorításával. Az állami és közösségi impérium kiegészíti egymást éppen úgy, mint a foederatio esetében. Az eltérés a foederatio eddigi eseteivel szemben az, hogy a közösség tevékenysége az ügyeknek egy aránylag szűk körére szorítkozik, s nem öleli fel a külügyeket és hadügyeket, amelyek a foederatióban rendszerint a szövetséges állam hatáskörébe tartoznak.

A közösségi organizáció legfontosabb szerve: a Főhatóság, mintegy a közösségi minisztérium jellegével bír. Azokat a feladatokat látja el, amelyeket előbb a tagállamok közgazdasági minisztériumainak megfelelő osztályai végeztek. Ez a Főhatóság az USA monopolkapitalistáinak irányítása alatt áll és szinte minden jogi korláttól mentesen intézi az ügyeket. Jogilag minden esetre nagyobb függetlenséggel rendelkezik, mint a polgári demokráciák miniszterei. A Közgyűlés, amely a Főhatóság mellett működik, s amely a parlamenthez hasonlóan a lakosság közreműködését volna hivatva biztosítani, nem jogalkotó szerv; feladata a Főhatóság évi jelentésének megtárgyalásában, az interpelláció jogában és végül abban áll, hogy a Főhatósággal szembeni bizalmatlanságát kifejezésre juttathatja.

Herczeg István véleménye szerint az Európai Szén- és Acélközösség lényegileg nem más, mint államközi lepelbe bújtatott nemzetközi kartell vagy nemzetközi szindikátus, amely azonban jogi felépítésének jellegénél és a szabályozása körébe vont anyagok fontosságánál fogva a benne részvevő államok politikai és gazdasági függetlenségét, tehát végső sorban szuverenitását is súlyosan sérti. Kitűnő példa ez *Sztálin* elvtársnak arra a legutóbbi megállapítására, amely szerint nem az állam és a monopolium »összenövéséről«, hanem az államnak a monopoliumok alá való rendeléséről kell beszélni. Ha a szuverenitás alapját a hűbériség korszakában a foglalás, a kapitalizmus korszakában a nemzeti együvétartozás képezte, akkor most — ebben az esetben is — az érdek-összetartozás nyitja meg az utat az állami szuverenitás lerombolása és a monopolisták saját külön szuverenitásának felépítése felé.

Pulay Gábor abból a megállapításból indult ki, hogy a tervben részvevő államok burzsoáziája a szuverenitásról az egyes monopoliumok javára mondott le. Rámutatott arra, hogy egyes polgári szerzők az állam perelhetőségének kérdése kapcsán azt a helytelen megkülönböztetést tették, hogy nem perelhető az állam akkor, ha iure imperii jár el, viszont perelhető, ha iure gestionis jár el. Tehát a szuverén államnak tulajdonítottak egy olyan megjelenési formát, amikor nem mint a főhatalom birtokosa lépett fel. A Schuman-tervben azonban az a helyzet, hogy a monopoliumok, amelyek eddig természetszerűleg csak iure gestionis léphettek fel, már iure imperii járnak el. Ezekután joggal felmerül az a kérdés, hogy voltaképpen mi marad meg a tervben részvevő államok szerződéskötési képességéből, miután a szuverenitás materiális alapjának legfőbb része, a szén-, a vas- és az acéltermelés felett az egyes monopoliumok rendelkeznek.

Vitányi Béla rámutatott arra, hogy a szuverenitás feladásának kérdését a fenntartott joghatóság (domain réservé) szempontjából is meg kellene vizsgálni. Az államok kizárólagos belső joghatósága alá tartozó ügyekbe való beavatkozás tilalmát a Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya kimondotta és fokozott mértékben biztosítja a fenntartott joghatóság minden külső beavatkozástól mentes gyakorlását az ENSZ Alapokmánya. Az államok gazdasági rendjének megállapítása (amint ezt már 1922-ben a cannesi konferencia nyilatkozata elismerte) kétségtelenül az államok fenntartott joghatósági körébe tartozik, következésképpen a gazdasági rendre döntően kiható szén- és acélipar szabályozása is.

A kérdés az, hogy a fenntartott joghatóság egy fontos részéről való lemondás a szuverenitás feladásának minősíthető-e.

Erre vonatkozólag hivatkozni lehet a hágai Állandó Nemzetközi Bíróságnak 1931-ben, az osztrák-német vámunió ügyében adott tanácsadó véleményére. A st. germaini szerződés 88. cikke és az 1922. évi genfi jegyzőkönyv Ausztriát eltiltotta a függetlenségéről való lemondástól. Amikor 1931-ben Ausztria és Németország vámunióba léptek, az ügy az Állandó Nemzetközi Bíróság elé került, amely tanácsadó véleményében rámutatott arra, hogy a gazdasági, politikai, pénzügyi és egyéb ügyekben való önálló határozási jog a szuverenitás ismérve; az állami függetlenségnek ezek a megnyilvánulásai oszthatatlanok és egymástól nem választhatók el. Ennek alapján a Bíróság véleménye szerint a vámuniós megállapodás oly súlyosan érintette Ausztria szuverenitását, hogy azáltal feladta függetlenségét, következésképpen megsértette az annak fenntartására vonatkozó nemzetközi megállapodásokat. A Nemzetközi Bíróság megállapítása szerint tehát valamely államnak bizonyos lényeges gazdasági ügyekben való önálló határozásról való lemondása az állami szuverenitás feladását jelenti, bár az ismertetett esetben vizsgált megállapodás távolról sem tartalmazott a részvevő államok önálló határozási képességét oly súlyosan érintő rendelkezéseket, mint az Európai Szén- és Acélközösségről szóló szerződés, pl. nem volt benne szó közös, a szerződő államoktól független szervekről.

Ehhez képest a nemzetközi bíráskodás joggyakorlata alapján, tételesen mutatható ki, hogy a Schuman-tervben részvevő államok elvesztették szuverenitásukat.

Haraszti György nem értett teljesen egyet az előadónak azzal a megállapításával, hogy a Szén- és Acélközösség létrehozásával a nemzet szuverenitása helyébe a monopoliumok urainak a szuverenitása lép, mert a szuverenitást a burzsoa államban már azelőtt sem annak jogos tulajdonosa, a nemzet gyakorolta, hanem az uralkodó tőkésosztály. Ha a szuverenitást most az állami élet döntő területén a monopolkapitalisták gyakorolják, úgy ez nem minőségi változást, hanem csupán fokozati különbséget jelent az eddigi helyzethez képest oly értelemben, hogy a szuverenitás gyakorlása még szűkebb csoportnál, az imperialista államot kezükben tartó monopoliumok urainál összpontosul. Kétségtelen, hogy a Schuman-terv a fasizálódás fontos eszköze, amely ellen minden erővel küzdeni kell, de a nemzet szuverenitása szempontjából vizsgálva nem jelent további döntő átalakulást, hanem csak újabb és drasztikusabb eszközt a monopolisták uralmának a megvalósítására.

Bokor Péterné rámutatott arra, hogy az egyezmény megszövegezésénél az amerikai imperialistáknak el kellett hárítaniok azt a formális veszélyt, amelyet egy európainak mondott monopolkartell felállítása jelenthet, amely felett az Amerikai Egyesült Államok elveszthetiirányítási és ellenőrzési jogát. Ezért az egyezmény számos cikke, láthatóan az amerikai monopolkapitalisták által sugalmazva, megakadályozza minden olyan kartell létesítését vagy egyesítését, amely kicsúszhatna ellenőrzésük alól. Vannak kartellek, amelyek működését nem tartják veszélyesnek és engedélyezik. Ilyenek az egyezmény 60. cikkének 2. bekezdése szerint a Főhatóság által engedélyezhető munkamegosztásra vagy közös vásárlásra vonatkozó megállapodások. Az egyezmény 60. cikkének 1. bekezdése azonban szankciókat helyez kilátásba az olyan kartellek létesítőivel szemben, melyek »tiltott természetűek«, vagyis nem egyeznek az amerikai monopolkapitalisták érdekeivel.

Gábor Sándorné hozzászólásában utalt arra, hogy az Európai Szén- és Acélközösség mint superkartell rendkívül hasonlít az Egyesült Államok atommonopoliumának megvalósítása érdekében az ENSZ elé terjesztett amerikai Baruch-tervben elgondolt monopolszervezethez, amely ellen a Szovjetunió az államok szuverenitása megvédésének érdekében vette fel és sikeresen le is folytatta a küzdelmet. A Schuman-terv tökéletesen igazolja Visinszkijnek »A nemzetközi jog és a nemzetközi politika kérdései« c. művében foglalt azt a megállapítását, hogy »a monopoliumra való törekvés nem egyeztethető össze olyan jogelvekkel, mint az állami szuverenitás, amely a kapitalizmus monopoliumainak ragadozó étvágya ellen folyó harcban a függetlenség zászlója«.

Herczegh Géza hozzászólásában kifejtette, hogy a burzsoázia nem csupán az állami szuverenitást, hanem legújabban a nemzeti kereteket, a nemzetállam koncepcióját is elveti. Amint *Sztálin* kongresszusi beszédében — a tőkés államok viszonyait vizsgálva — megállapította: »A 'nemzeti elv'-nek most már nyoma sem marad. A burzsoázia most dollárokért áruba bocsátja a nemzet jogait és függetlenségét. A nemzeti függetlenség és a nemzeti szuverenitás zászlaját félrelökte.« Mindenki előtt ismeretes és éppen ezért fölösleges közelebb példákkal megvilágítani, hogy valamikor a burzsoázia volt a nemzeti államok kialakításának döntő tényezője s hogy a klasszikus nemzetközi jog — amelyet lényegében a burzsoázia alakított ki — a szuverén nemzetállamok rendszerére épült fel. Mindez most a legteljesebb mértékben a visszájára fordult.

Jellemző, hogy az Európai Szén- és Acélközösségről szóló burzsoa tanulmányokban talán egyetlen egy szó sem fordul elő olyan gyakran, mint a »supra national« kifejezés. Maga a Szervezet természetszerűleg nemzetek fölötti jelleget igyekszik magának tulajdonítani — bár helyesebb lenne a nem nemzeti, »anationalis« kifejezést használni. A Szervezeten belül azokat a szerveket erősítették meg, amelyek maguk is supranationalisak.

A burzsoa jogtudósok már hosszú idő óta hangoztatják a szuverenitás elvének elavultságát. Jessup, ennek az iránynak talán legismertebb képviselője, a nemzetek függetlenségének (indepence) hirdetése helyett a nemzetek egymástól való függőségét (interdependence) hangsúlyozza. A burzsoázia számára uralmának biztosítása érdekében a klasszikus kapitalizmus időszakában a szuverén nemzeti államok nyujtották a legmegfelelőbb kereteket, ma, az imperializmus és a proletárforradalmak korszakában az ú. n. supranationális nemzetközi szervezetek. A nemzetközi jog rendszerét azonban a szuverenitás fogalma nélkül felépíteni nem lehet, legfeljebb a fogalom tartalmának módosítása lehetséges. A szuverenitás — fejti ki tehát Mosler nyugatnémet jogász — elvesztette politikai tartalmát, nem jelent tényleges legfelsőbb hatalmat, hanem mint jogi fogalom azonos a nemzetközi jognak való közvetlen alávetettség (Völkerrechtsunmittelbarkeit) fogalmával. Nem jelent egyebet, mint azt, hogy az adott állam közvetlenül a nemzetközi jog szabályainak hatálya alatt áll, tehát közte és a nemzetközi jog között nincs más jogrendszer. Ezen elmélet szerint tehát, ha egy állam különböző nemzetközi szerződésekben akár a semmire is csökkenti tényleges hatalmának körét, változatlanul szuverén marad. Az Európai Szén- és Acélközösség azonban még ezt a koncepciót is meghaladja, hiszen nyilt és bevallott célja a részvevő államoknak egyetlen államba összeolvasztása.

Tallos József felhívta a figyelmet Kelsen működésére, akinek tanait azelőtt a német imperialista törekvések ideológiai alátámasztására használták fel és aki jelenleg az USA-ban az amerikai imperializmus céljait szolgáló elméleteket hirdet. Kelsen a »Reine Rechtslehre« című főművében a »tiszta jog« egyik legfontosabb eredményének tekintette a szuverenitás elméleti kiküszöbölését. Ezen kívül a nemzetközi jognak a nemzeti jog feletti elsőbbségét is hirdeti, ami voltaképpen szintén a szuverenitás tagadását jelenti.

Megemlítette még, hogy az egyébként az imperialisták szolgálatában álló nyugatnémetországi »jogtudósok« is kénytelenek elismerni a Schuman-tervnek a szuverenitás eltörlését célzó jellegét. Így Mosler, frankfurti professzor megállapítja, hogy az 1951. április 16-án kötött szerződés a közösség tagjai politikai foederatiójának első lépése akar lenni. Ennek a gazdasági közösségnek a megalakításánál a szövetséges állam formáját vették alapul. »A közösség működése érdekében tehát a szuverén egyenlőség elvét fel kell áldozni.«

Ustor Endre felszólalásában kifejtette, hogy az a terület, amelyen a terv szerint koncentrált vállalatok fekszenek, továbbra is a szerződő államok területe marad. A vállalatok alkalmazottainak állampolgársága nem változik. Mind a vállalatok, mind az alkalmazottak ekként tehát a szerződő államok szuverenitása alá is tartoznak. Annak következtében azonban, hogy a vállalatok irányítását a Főhatóság veszi át, azok kettős szu-

verenitás alá kerülnek. Ez az állapot nyilvánvalóan rengeteg ellentétnek és érdekösszeütközésnek lehet forrása és igazolja azt az álláspontot, hogy a Schuman-terv nem szüntette meg a szerződő államok egymásközötti vitáinak és — ebből eredő — viszályainak lehetőségét. A vállalatok által követendő bérpolitika pl. a szerződés értelmében a legtöbb vonatkozásban a főhatóság hatáskörébe tartozik, a szerződő államok jogszabályalkotási joga e tekintetben jelentékenyen korlátozva van. A szerződő államok azonban nyilván nem mondanak le arról, hogy katonai szolgálatra rendeljék be a vállalatok alkalmazottait. Az adók kivetése és mértékének megállapítása, illetőleg új adók bevezetése tekintetében sem mondottak le az államok teljesen a szuverenitásukból folyó jogaikról. Mindezeknek a kérdéseknek a felvetése is rámutat a kettős szuverenitás alatt működő vállalatok fonák helyzetére és arra, hogy a szerződő államok nemcsak a szerződésben biztosított szavazati jogukkal, hanem közvetett utakon is érvényesíthetik akaratukat a Schuman-szervezetben vagy az ellen. Bonyolítja a helyzetet, hogy a vállalatok között — például a francia szénbányák — állami kézben lévő vállalatok is lehetnek.

Szerződés létesítésével kapcsolatban mindig vizsgálni kell azt a kérdést, hogy azt lehet-e, és ha igen, milyen feltételek mellett felbontani. A szerződés — szövege szerint — 50 évre létesült. Fel lehet-e azt hamarabb is bontani? Mi történik, ha a szerződő államok egyikében vagy másikában megszűnik a kizsákmányoló osztályok uralma és az államhatalmat maga a nép, a proletariátus veszi kezébe. Ha a nép lerázza a kizsákmányolókat, ezzel a ténnyel egyben lerázza magáról azokat a kötelezettségeket is, amelyekkel a bitorlók a népet illető szuverenitásról, vagy annak egy részéről lemondottak.

Glatz Olivér felhívta a figyelmet *Lenin*nek arra a tanítására, amely szerint a monopolkapitalizmus kifejlődése már a »szocializmus előestéjének« tekinthető, mert ekkor már a tőke oly nagy mértékben összpontosult és a gazdasági és politikai élet oly kis számú érdekcsoport irányítása alatt áll, hogy innen már csak egy lépés — ha igen hatalmas lépés is — az, hogy maga a nép veszi kezébe a hatalmat és elsöpri a monopolkapitalistákat.

A Schuman-tervben a burzsoa Nyugat-Európa tőkéseit a legfontosabb gazdasági tényezőket, nevezetesen a szenet és az acélt nem is egy-egy ország határain belül, hanem az államhatárokat áthágva 6 államban összpontosítják egy, a tagállamok felett álló, azok szuverenitását gyakorlatilag megszüntető nemzetközi Főhatóság kezében.

A Schuman-terv tehát a *Lenin* által említett hallatlan mértékű tőkeösszpontosítás egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása.

Réczei László hozzászólásában az előadó adatait kiegészítette azzal, hogy a Schuman-tervben részvevő államok felett Németország elsőbbségét nemcsak az biztosítja, hogy valamennyi részvevő állam között a legnagyobb mennyiséget termeli, hanem különösen az, hogy a termelése olcsóbb, mint valamennyi részvevő államé. Az európai szén- és acélközösség szuper-monopolium, amit a monopolszerződésektől eltérően nem a monopoliumok kötöttek magánjogi szerződés formájában, hanem a szuverén államok, de a szerződés megkötésével egyben a szuverének félre is állnak és átadják helyüket az államok feletti trösztnek, amely amerikai igazgatás alatt áll. A szerződés minden egyes cikke a szuverenitás egy-egy darabját veszi el a részvevő államoktól és az eredmény az, hogy ezeknek az államoknak a szuverenitása a szerződés alapján gyakorlatilag megszűnt.

Felvetette azt a kérdést, helyes-e, hogy az előadó a szuverenitás átruházásáról beszélt. A szuverenitás nem jog, hanem állapot. Olyan tény, amely a nemzet létéhez kapcsolódik. A szuverenitás jogi fogalma ezt csak kifejezi, de nem konstituálja. Ezért a szuverenitás szerződés útján nem ruházható át.

Emlékeztetett arra, hogy az európai szén- és acélközösség egyezményét a szociáldemokraták frankfurti kongresszusa segített ideológiailag alátámasztani, amikor elfogadta azt az álláspontot, hogy a korlátlan szuverenitás gondolatát el kell vetni.

Hajdu Gyula professzor ezután válaszában foglalkozott az egyes hozzászólásokkal. Megállapította, hogy a hozzászólások száma kifejezte a munkaközösség tagjainak a tárgy iránti érdeklődését. Ezen túlmenően azonban a felszólalások színvonala folytán a vita termékeny volt és új szempontokkal gyarapította az előadott anyagot. Ebben a vonatkozásban különösen lényegesnek tartotta a hágai Nemzetközi Bíróság álláspontjának elemzését, valamint az egyes burzsoa »jogtudósok« szuverenitásellenes elméleteinek leleplezésére nézve felhozott adatokat. Kifejezést adott a munkaközösség első összejövetelének pozitív eredménye feletti örömének és a közös munka további elmélyülésébe vetett reményének.

Az Állam- és Jogtudományi Intézet Tudományos Könyvtára kiadványsorozat keretében megjelent a

TANULMÁNYOK MEZŐGAZDASÁGUNK JOGI KÉRDÉSEI KÖRÉBŐL

című gyűjtemény.

Tartalmazza: Medve Zsigmond: A szovjet mezőgazdaság az ország iparosításáért folytatott harc időszakában, Martos Pál: A földművesszövetkezetekről, Földes Iván: Termelőszövetkezeti jogunk fejlődése, Tury Sándor Kornél: A mezőgazdaság gépesítésének jogi vonatkozásai, Farkas József: A jövedelemelosztás szabályozása a szovjet és a magyar termelőszövetkezeti jogban, Katona Zoltán: Tanácsainknak a termelőszövetkezeti mozgalommal kapcsolatos feladatai. A tanulmánygyűjtemény előszavát Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter írta.

288 oldal *Ára: 22.— Ft*

Kötelmi jogunk elmaradottsága*

Számos nagy mű jelzi már a népi demokrácia jogalkotásának eddigi útját. A Munka Törvénykönyve, a büntetőjog általános részének kodifikációja, az új büntető és polgári perrend, a családjogi kódex: megannyi megvalósítása az alkotmányban lerögzített alapelveknek és hatalmas jelentőségű téglája az új, szocialista jog épületének.

E fejlődés áttekintése mellett annál kirívóbb az az elmaradottság, amely kötelmi jogunk területén uralkodik. Ismerjük azt az álláspontot, mely szerint e téren állítólag még nem érett meg az idő a kódexszerű szabályozásra; de mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a Szovjetunióban már közvetlenül az intervenciós háborúk befejezése után polgári jogi kódex született[1] és ennek előkészítése során írta Lenin Kurszkijhoz az emlékeztetés intő sorokat: »Mi semmi ‚magánt' nem ismerünk el, számunkra a gazdaság terén minden köz, nem pedig magánügy.« A Szovjetunióban tehát már alig öt évvel a szocialista állam megteremtése után felismerték a polgári — és köztük a kötelmi — jogviszonyok új szabályozásának szükségességét s ha a népi demokráciák fejlődése részben más előfeltételek között, más ütemben is folyik, mégis szembetűnőnek kell tartani, hogy mi a kötelmi jog területén még az elméleti *alapvetéshez* se kezdtünk hozzá.[2]

Elérkezett az idő, hogy élesen vessük fel a kérdést: vajjon megengedhető-e továbbra is ez az elmaradottság: Ha csupán sematikusan akarunk felelni e kérdésre akkor a válasz kézenfekvő: ez az elmaradottság meg engedhetetlen, mert sem jogi oktatásunk, sem jogszolgáltatásunk a kötelmi jog terén sem nélkülözheti tovább az elméleti alapok tisztázását. Ahhoz azonban, hogy meg is kezdjük az elmaradottság felszámolását, nem elegendő, ha csak sematikusan intézzük el a kérdést, hanem mélyebben kell tisztáznunk, hogy miben állnak mulasztásaink és miben jelentkeznek káros következményei úgy elméleti, mint gyakorlati vonatkozásban.

Az elmult évben lezajlott gazdasági jogi vita sok veszélyes fogalomzavart küszöbölt ki: rámutatott egyrészt a gazdasági jog különválásának imperialista gondolkodásból eredő gyökereire, másrészt a kétszektoros elmélet diverzáns jellegére és mindezzel kimondta az ítéletet e jogágazat különállósága felett. A vita elvégezte tehát a feladat *negatív* részét, de adós maradt annak *pozitív* megoldásával. A gazdasági jog megszűnt, mint külön jogterület, de *anyaga* — mindaz, amit magyar művelői az évek során ebbe a keretbe hordtak —, bár keret nélkül, de mégis itt maradt és még mindig a levegőben úszik. Világos, hogy a gazdasági jogi vita egyenes következményeként nyomban meg kellett volna kezdenünk az eddig külön kezelt jogágazat anyagának *valóságos* beépítését is egyrészt az államigazgatási, másrészt a polgári — és közelebbről a kötelmi — jogba. Az államigazgatási jogba való beépítés többé-kevésbbé meg is történt, a kötelmi jogba való beépítést azonban máig is elmulasztottuk: nem jelöltük ki a gazdasági jog ténylegesen polgári jogi jellegű tételeinek és szabályainak helyét a kötelmi jogban.

E mulasztást már csak azért is súlyosnak kell minősítenünk, mert időközben a szállítási szerződésekről szóló 206/1951. M. T. sz. rendelet képében olyan új, átfogó jellegű jogszabály is látott napvilágot, amely különösen megkövetelné a fogalmak elrendezését.

De az egykori gazdasági jog anyagának a kötelmi jogba való be nem építése még károsabb következményekkel jár jogi oktatásunkban. Egyetemeinken — egyes tiszteletreméltó kivételektől eltekintve — még mindig túlteng a magánjogias szemlélet és ennek egyik torz eredménye, hogy a végzett hallgatók ugyan kitűnő, szocialista szellemben fogják fel az alkotmányjog, államigazgatási jog, büntetőjog stb. problémáit, de javarészt teljesen tanácstalanul állnak egy-egy naponta előforduló kötelmi jogi kérdés megoldása előtt. Nem szándékunk ezzel a megállapítással pálcát törni néhány régi és kiváló egyetemi tanárunk működése felett: nem egyedül az ő hibájuk, hanem valamennyiünk mulasztása, szocialista jogászoké, hogy mindeddig nem raktuk le a kötelmi jog rendszerének új alapjait.

Az eddig elmondottakkal természetszerűen együtt jár elméleti vonatkozásban az a második mulasztásunk, hogy mindeddig nem tisztáztuk a szocialista kötelmi jog alapvető fogalmait sem. Mi a kötelem lényege? Elfogadhatjuk-e erre nézve Paulus római jogi meghatározását, amely szerint »a kötelem lényege az, hogy valakit velünk szemben valaminek adására, tevésére, szolgáltatására kötelezzen«? Vagy magunkévá tehetjük-e Windscheid felfogását, aki azt hirdette, hogy a kötelem »más személy magatartása feletti akaraturalom«? Esetleg csatlakozhatunk-e Szladits véleményéhez, aki azt fejtette ki, hogy a kötelem »olyan jogi helyzet, melyben a jog a hitelezőnek azt az érdekét, amelyet reá nézve valamely gazdasági jószágnak az adós részéről való szolgáltatása képvisel, az adós vagyona rovására a lehetőség szerint megvalósítani igyekszik«?

Nyilvánvaló, hogy a szocialista kötelem elemzésénél nem eshetünk a helytelen absztrakció hibájába, de nem támaszkodhatunk a nietzschei felfogásra emlékeztető »akaraturalomra«, sőt a kapitalizmus talajából kinőtt érdekmotívumra sem. Egy jogi kategória fogalmi meghatározásánál sem szakadhatunk el a gazdasági alaptól és nem tévesztheti szem elől azt a célt, amelyet a felépítmény-kategóriának szolgálnia kell. Már pedig a szocialista építés társadalmi-gazdasági viszonyai között a kötelem lényege és célja is nyilván más, mint a kapitalizmus viszonyai között. A kötelem fogalmát megszabja tehát a változott — és részben még változó — gazdasági alap, valamint a változott cél.

Az a mulasztásunk, hogy mindeddig nem foglalkoztunk a kötelem új, szocialista meghatározásával, szükségszerűen maga után von egyéb tisztázatlanságokat is. Így többek között nincs egyöntetűen kialakult véleményünk arról, hogy melyek a kötelem keletkezési alapjai, törvényen és szerződésen kívül ide számítható-e az államigazgatási aktus is vagy a tervfeladat; nincs határozott álláspontunk a kötelemszüntető tények köréről; egyre gyakrabban kezdjük összetéveszteni — főleg a szállítási szerződések körében — a szavatosságot a jótállással; nem dolgoztuk ki a kötelemért való felel-

* Vitacikk.

[1] Az OSzFSzK Polgári Törvénykönyve 1923. január 1-én lépett hatályba.

[2] V. ö. Világhy Miklós »A gazdasági jog problémája« (Budapest, 1951.) 146. o.: »A polgári jog elméletének egyik a legfontosabb és leggyakorlatibb feladata az, hogy elméletileg kidolgozza az új magyar kötelmi jog általános részét s ezzel irányt adjon a gyakorlat kezébe.«

lősség terjedelmét; sötétben tapogatódzunk, hogy a kötelem megerősítésének módjai közül, melyek alkalmazhatók szocialista felfogás szerint — és így folytathatnók tovább a sort, ha célunk nem csupán a példálódzás lenne.

Mindez azonban elegendő annak felmérésére, hogy milyen súlyúak mulasztásaink és annak megállapítására, hogy az alapvető fogalmak tisztázása a kötelmi jog területén is mellőzhetetlen és sürgető szükségesség.

Csupán rangsorban harmadik, de időrendben talán első mulasztásunk, hogy nem számoltuk fel elméletileg a kereskedelmi jogot sem. Többször elhangzott ugyan olyan megállapítás, hogy a Kereskedelmi Törvény már csak »jogtörténeti emlék«, de az a néhány cikk vagy kézikönyv, amely részletesen és tudományosan kívánta bebizonyítani a kereskedelmi jog tételeinek elavultságát, a megváltozott gazdasági alap, valamint a szocialista kötelem alkatával való összeférhetetlenségét s ennek folytán alkalmazhatatlanságát, még a gazdasági jog »divatja« idején született,[1] a gazdasági jog szemszögéből tárgyalta a kérdést és így óhatatlanul részben téves utakra tévedt. Egyáltalában nem tudunk azonban olyan tanulmányról, amely az egységes, szocialista kötelmi jog szempontjából bírálta volna egyes ügyleteknek önkényes alanyi vagy tárgyi ismérvek alapján »kereskedelmi ügylettté« való minősítését, az adós-egyetemlegesség általános szabályát, a hitelező megtartási és különleges kielégítési jogát, vagy a kereskedelmi jog egyéb elvi pilléreit és mindezzel kimutatta volna azok teljes abszurditását a megváltozott gazdasági alap tükrében.[2]

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy elméleti téren mindeddig elmulasztottuk:

a) a gazdasági jogi vita tanulságainak pozitív továbbfejlesztését és a gazdasági jog megfelelő anyagának az egységes kötelmi jogba való tudományos beépítését;

b) a szocialista kötelmi jog alapvető fogalmainak tisztázását;

c) a kereskedelmi jog elméleti felszámolását.

Az itt vázolt mulasztások természetesen nem csupán a már említett elméleti problémák megoldatlanságát jelentik, hanem számos olyan egyszerűnek látszó gyakorlati kérdésben is bizonytalanságot eredményeznek, amelyek pedig naponta előfordulhatnak. A bírói és döntőbizottsági gyakorlat több-kevesebb sikerrel megbirkózik ugyan a nehézségekkel; de nem bízhatunk mindent a bírói gyakorlatra, különösen, amikor jól tudhatjuk, hogy a szovjetjogban a szocialista törvényesség elvéből folyóan a bíróságok törvénypótló tevékenysége erősen korlátozott, a törvényrontó gyakorlat pedig egyenesen kizárt.

Az eddig elmondottak fényénél többé-kevésbbé groteszknek tűnik, hogy a már idézett 206/1951. M. T. számú rendelet azokra a kérdésekre nézve, amelyeket maga nem szabályoz, a polgári jog »általános« szabályait rendeli alkalmazni. Önként értődik, hogy ebben a vonatkozásban a polgári jog szabályai közül elsősorban és csaknem kizárólag a kötelmi jog szabályai jönnének figyelembe. Melyek azonban a kötelmi jog »általános« szabályai? Azok, amelyeket a régi »magánjog« tartalmaz, vagy azok, amelyeket még ki sem alakítottunk? Nyilvánvaló, hogy mindkét változat teljesen értelmetlen: a régi magánjog szabályait nem csempészhetjük be egy új szocialista jogszabály hézagainak kitöltésére, az új kötelmi jog szabályait pedig csak akkor alkalmazhatnánk, ha már megalkottuk volna azokat. Ebből a képtelen ellentmondásból származik aztán, hogy a döntőbizottsági gyakorlat — persze önhibáján kívül — mindeddig nem tudott egységes feleletet adni arra az alapvető kötelmi jogi kérdésre, hogy valamely szerződés értelmezésénél kétség esetén a felek eredeti akaratát kell-e kutatni — esetleg a ráutaló tényekből való következtetéssel — vagy csupán a használt kifejezéseket és azok papiros-értelmét kell-e figyelembe venni. Éppen úgy nem tisztázott az a kérdés sem, hogy mi történik a fajlagos kötelemmel — megszűnik-e vagy csupán módosul, — ha az áruadós *egész* árukészlete megsemmisül. Ugyancsak az új kötelmi jog egységes alapelveinek kidolgozatlanságával magyarázható az a legutóbbi időkig uralkodó döntőbizottsági felfogás is, amely a kötbérigények elévülési idejére — kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában — a régi magánjogból vett 32 évet tekintette irányadónak, továbbá az a merevség is, mellyel felülvizsgálati határidő letelte után jogalapnélküli gazdagodás címén indított keresetet visszautasítanak, ha a másik fél »gazdagodása« döntőbizottsági határozat alapján állt elő, még akkor is, ha e döntőbizottsági határozat egyedül a másik fél valótlan tényelőadása alapján jött létre.

Hagyjuk azonban a szállítási szerződések körét; az élet más, hétköznapi vonatkozásokban is teremt olyan kérdéseket, amelyek az elmélet iránytűje nélkül biztonsággal nem oldhatók meg.

Ilyen mindjárt az a kérdés, hogy ki felelős és milyen mértékig, ha szakszervezeti üdülőben egy oda beutalt dolgozónak elvész a karórája. Lehet-e az üdülőt fenntartó szakszervezetet kárfelelősnek tekinteni és ha igen, vajjon a fogadós régebbi szabályok szerinti fokozott felelőssége irányadó-e ilyen esetben is, amikor többé nem hasznothajtó vállalkozásról, hanem a dolgozók bizonyos közösségének közösen fenntartott intézményéről van szó? Mint látjuk, a példa rögtön két problémát vet fel: egyrészt a kártérítésre kötelezett alany, másrészt a kártérítési felelősség előfeltételeinek és terjedelmének a problémáját.

Hasonló kérdés, hogy felelős-e az állami vállalat dolgozóinak öltözőszekrényekbe zárt ruháiért és milyen fokú gondossággal köteles ebben a vonatkozásban eljárni. A jelenlegi bírói gyakorlat e tekintetben a felszabadulás előtt kialakult álláspontot követi, de vajjon lehetünk-e tökéletesen meggyőződve róla, hogy a kapitalista gyártulajdonosokkal vagy részvénytársaságokkal szemben kialakított bírói gyakorlat teljesen megfelel az egész dolgozó nép tulajdonát képező állami vállalatokkal szemben is?

Kereskedelmi jogunk elméleti felszámolásának hiányával áll összefüggésben annak a kérdésnek a megoldatlansága, vajjon követelhet-e kereskedő szolgálataiért vagy közbenjárásáért külön megállapodás nélkül, ex lege ma is díjazást. (K. T. 284. §.) Az állam felelősségének elméleti kidolgozatlanságával áll viszont kapcsolatban az a probléma, hogy vagyonelkobzás esetén felelős-e az állam — s ha igen, milyen feltételek mellett, milyen

[1] V. ö. Nagy Miklós, Világhy Miklós, Rajna Tibor: »Jogi ismeretek« (Gazdasági jog) Budapest, 1949. — Herczeg István, Szélyes Sándor, Ujlaki László, Varjasi Béla: »A gazdasági forgalmi jog minőségi átalakulásának kérdései«. Jogtudományi Közlöny, 1950. évi 11—14. szám. Vadas György, Kálmán György, Patriász István, Ujlaki László: »A gazdasági jog vázlata.« Budapest, 1950.

[2] Ezzel kapcsolatban Világhy Miklós már idézett könyve (»A gazdasági jog problémája«) is csak elvi utalásokat tartalmaz.

mértékig — az elkobzott vagyont terhelő passzívákért. Ugyanúgy nem tudunk ezidőszerint határozott feleletet adni arra a kérdésre sem, hogy létezik-e a mi viszonyaink között kötelmi vonatkozásban gazdasági lehetetlenülés, illetve el lehet-e fogadni magánszemélynek ilyen kifogásra való hivatkozását.

A példák, amelyeket itt felhoztunk és a számos többi, amelyet még felhozhatnánk, természetesen nem megoldhatatlanok. *Érezzük*, hogy van megoldásuk és azt is *érezzük*, hogy mi a megoldás — tudomány azonban nem alapulhat érzéseken, hanem csak tudatosan kifejtett fogalmakon és tételeken. S mindaddig, míg ez a tudatos kifejtés meg nem történik, nem beszélhetünk új, egységes, szocialista kötelmi jogról.

Mindenekelőtt a kötelem megváltozott célját, alkatát, fogalmát kell meghatároznunk, a gazdasági alappal való szoros összefüggésben. A szocializmus felé haladó fejlődés viszonyai közt, a termelőeszközök túlnyomó részének társadalmi tulajdonba vétele, a kizsákmányolás gócpontjainak megszüntetése, a dolgozók elnyomásának felszámolása után a kötelem célja és jellege nyilván nem lehet »akaraturalom«, de »érdekkielégítés« sem. Akaraturalomról csak akkor lehet szó, ha az egyik fél — előnyösebb gazdasági helyzeténél, a termelőeszközök nagyobb részének birtoklásánál fogva — rákényszerítheti akaratát a másikra; már pedig a szocializmust építő népi demokráciában az itt-ott még meglevő gazdasági előnynek ilyen kihasználása nem foghat helyt. Érdekkielégítésről pedig csak akkor lehet beszélni, ha az egyik fél érdeke különbözik a másikétól; ám a mi viszonyaink között a dolgozó nép minden tagjának és az állami vállalatoknak, szövetkezeteknek, társadalmi szervezeteknek érdekei egyaránt azonosak: a népgazdaság fejlesztése, az ország anyagi és szellemi erőinek gyarapítása, az életszínvonal és a kulturális színvonal emelése.

Ilyen körülmények között a mi rendszerünkben a kötelem nem szolgálhat más célt, mint közvetlen vagy közvetett *szükségletkielégítést*. A társadalom tagjainak egymással vagy jogi személyekkel kötött ügyletei nem irányulhatnak termelőeszközökből álló vagyon létesítésére, hanem csupán szükségletkielégítésre, még akkor is, ha nem fogyasztási javakról, hanem személyi tulajdon megszerzéséről van szó, mert hiszen a személyi tulajdon körét is éppen a szükséglet mértéke határozza meg. Ami pedig állami vállalatoknak és szövetkezeteknek egymással kötött ügyleteit illeti, ezek tervfeladatok megvalósítását célozzák és mint ilyenek, kétségtelenül szintén a társadalmi szükségletek kielégítését szolgálják.

Nem elég azonban egyedül a szükségletkielégítést a szocialista kötelem kizárólagos meghatározójává tenni. A kizsákmányoló társadalmi rendszerekben is ügyletek tömege irányul pusztán szükségletkielégítésre, de önmagában ettől még az ilyen ügyletek nem válnak szocialista kötelmekké. A szocialista kötelmet az különbözteti meg más jogrendszerek kötelmétől, hogy *a szocialista társadalmi együttélés* szabályainak figyelembevételével, azok keretén belül létesül. Közvetve erre utal egyébként alkotmányunk 41. §-a, amely a bíróságok elé feladatként tűzi ki a dolgozók nevelését a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a megtartására. Kifejezettebben és közvetlenebbül tartalmazza e követelményt a Szovjetunió Alkotmányának 130. cikke, amely szerint a Szovjetunió minden polgára köteles »... tiszteletben tartani a szocialista együttélés szabályait.« Ugyanezt a gondolatot érintette a Sztálini Alkotmány létrejötténél már sokkal korábbi időpontban a Szovjetunió Polgári Törvénykönyvének 1. §-a, amely kimondta, hogy »a polgári jogok nem részesülnek oltalomban, ha gazdasági és társadalmi rendeltetésükkel ellentétes irányban kívánják azokat gyakorolni«. E tételes alapokon felül a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a kötelem fogalmi meghatározásába való felvételét indokolja még az a fejlődéselméleti meggondolás is, hogy a szocialista társadalmi rendszer törekvése a kommunizmus építésének egyik eszközeként a jogi és erkölcsi kategóriák azonosítására, vagyis arra irányul, hogy az emberek tudatában ugyanaz a jogi felfogás jusson kifejezésre, mint amilyenné a szocializmus, majd később a kommunizmus győzelméért vívott harcok közben erkölcsi felfogásuk kialakul.

Mindezek egybevetésével a szocialista jogrendszer kötelmét olyan jogviszonynak lehet tekinteni, amelynél fogva szükséglet-kielégítés céljából és a szocialista társadalmi együttélés szabályainak keretén belül az egyik fél a másik féllel szemben valamilyen szolgáltatásban vagy tartózkodásban nyilvánuló és végsősorban államhatalmi eszközökkel is kikényszeríthető magatartásra köteles.

Nem célunk mindazzal kapcsolatban, amit eddig elmondtunk, a befejezettség és megcáfolhatatlanság igényét támasztani. Ellenkezőleg: célunk egyedül az eleven elvi vita megindítása, a kötelmi jog elmaradottságának felszámolása, a gyors fejlődés elősegítése érdekében.

Mint az élet egyetlen vonatkozásában, a jogtudományban sem mellőzhetjük a bírálat és önbírálat fegyverének alkalmazását. S erre is követendő példát mutat a szovjet jogtudomány, amelynek területén mindennaposak az éles kritikák általánosan elismert szaktekintélyekkel szemben is.[1]

Éppen ezért szándékosan használtunk éles hangnemet, még esetleg részletekben való tévedések árán is, mert meggyőződésünk szerint kötelmi jogunk elmaradottságának felszámolása olyan parancsoló szükségesség, amely elől kitérni többé nem lehet.

A feladat gyors elvégzése meghaladja azonban egyetlen ember képességeit és normális munkaerejét; következésképpen szocialista jogászokból, szaktekintélyekből álló munkaközösségnek kell alakulnia, amely rövid időn belül tudományosan kidolgozza az új, egységes, szocialista kötelmi jog alapjait és rendszerét. Támogassa a Tudományos Akadémia vagy a Magyar Jogász Szövetség ezt a munkát pályadíjak kitűzésével is, mert akár van, akár nincs egyelőre módunk arra, hogy polgári jogi kódexet alkossunk, mindenképpen el kell végeznünk az elméleti alapvetést és pedig ott, ahol az az elmaradottságnál fogva a legsürgetőbb: a kötelmi jog területén.

Herczeg István

[1] V. ö. P. D. Kaminszkaja kritikáját Novlekij — Lunc: »A kötelem általános tana« c. művéről (magyarul: Szovjetjogi Cikkgyűjtemény, 1952. évi 3. szám) és a Harkovi Jogi Főiskola polgári jogi tanszékének bírálatát Genkin—Bratusz—Novlekij—Lunc: »A szovjet polgári jog« I. kötetéről. (magyarul: Szovjetjogi Cikkgyűjtemény, 1952. évi 5. szám).

Mi a magyar alkotmány nemzetközi jogi jelentősége?

(Észrevételek Buza László cikkére)

Buza László tollából »Alkotmányunk nemzetközi jogi jelentősége« címmel cikk jelent meg a Jogtudományi Közlönynek alkotmányunk harmadik évfordulója alkalmából kiadott augusztusi, ünnepi számában. A cikk szerzője ismert és tekintélyes tudós, a Tudományos Akadémia tagja, aki résztvett a közelmultban a Beloiannisz-per anyagát vizsgáló jogászbizottság munkájában is és ezzel a békeharcos közvélemény elismerését érdemelte ki. Írásai befolyásolják elméleti és gyakorlati jogászainkat; ez teszi szükségessé, hogy visszatérjünk cikkére és rámutassunk az abban foglalt hibás és téves nézetekre. A bírálattal hozzá akarunk járulni ahhoz, hogy jogászaink helyes beállításban foglalkozzanak alkotmányunk nemzetközi jelentőségével és támogatni szeretnők a szerző további jó munkáját is.

A szerző alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségét elsősorban nem abban látja, hogy ez az alkotmány a világ dolgozói előtt is megmutatja: hogyan biztosítja a szocializmust építő állam a dolgozók politikai, gazdasági, kulturális és egyéb szabadságjogait. A szerző csak néhány odavetett szóban érint olyan alapvető kérdést, amilyen alkotmányunk jelentősége a békéért folytatott harcban. Nem mutatja be, hogyan gyalázza meg az imperialista, különösen a fasiszta állam, pl. a Tito-banda uralma a dolgozók jogait, a belső törvényességet és ezzel természetszerű összefüggésben a nemzetközi jogot is. Ezért nem használja fel a szembeállításra a Tito-klikknek azt a közelmultban napvilágot látott alkotmánytervezetét sem, amelyben nyíltan felszámolják a demokratikus szabadságjogoknak még a látszatát is. A szerző így lemond arról, hogy cikkének harcias jelleget adjon és pártos állásfoglalás helyett hűvös, objektivista álláspontra helyezkedik.

Erre mutat az is, hogy alkotmányunkat cikke legnagyobb részében a weimari alkotmánnyal veti egybe és mindenekelőtt egyetlen kérdésnek, a nemzetközi jog úgynevezett primátusának szempontjából tárgyalja.

Ha már a szerző alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségével kapcsolatosan szükségesnek tartja, hogy foglalkozzék a weimari alkotmánnyal — mindenekelőtt azt a körülményt kellett volna aláhúznia, hogy ennek a burzsoa alkotmánynak a nemzetközi jogot, elsősorban a versaillesi szerződést mint magasabbrendű jogszabályt meghatározó szakaszai a dolog lényegében az imperialista hatalmak kiszolgálását biztosították.

Németország akkori uralkodó körei, akiket a jobboldali szociáldemokraták ebben a vonatkozásban is lelkesen követtek, szívesen tették magukévá a szuverenitásnak a weimari alkotmányban megtestesülő feladatát, mert a kommunisták és a haladó erők ellen folytatott harcukban ettől is támogatást reméltek a dolgozó tömegek követeléseivel szemben.

A weimari alkotmány helytelen szuverenitás-koncepciója tekintetében Buza László magáévá teszi Max Fleischmann német jogásznak azt az álláspontját, hogy a törvény alkotói egyszerűen félreértették ebben a kérdésben az angol és amerikai »up to date« álláspontot; a weimari alkotmányt így burzsoa »elméletek« következményeként, nem pedig a nemzetközi erőviszonyok alakulásának és az egységes imperialista front helyzetének következményeként fogja fel.

Hogy ez a hibás kiindulás elméleti kérdésekben hova vezet, arra példa szerzőnek az a további megállapítása, hogy »ma már mindkettő (az USA és Anglia) azt a nagyon tudatos álláspontot képviseli, hogy nemzetközi jognak csak az tekinthető, amit maga az állam jogyanánt ismer el«. Ez a megállapítás — ha az amerikai imperializmus hirdet is ilyesmit — ellentétben áll az amerikai gyakorlattal, az ilyen megállapítás elködösíti az USA kormányának jogászlakájai által támogatott agresszív külpolitikáját, amely a népek szuverenitásának megsemmisítésére, a haladó nemzetközi jogszabályoknak és a marshallizált államok belső jogának és törvényességének felszámolására törekszik. Betetőzése mindennek szerző következő megállapítása: »A Magyar Népköztársaság alkotmánya a Szovjetunió álláspontjával megegyezően nagyon határozottan ezt az utóbbi álláspontot *(tehát az USA-nak és Angliának szerző szerint újabban elfoglalt álláspontját, K. I.)* képviseli«. Az ilyen állítás a kozmopolitizmus példaképe a jogtudományban.

A cikk egyik további eltévelyedése, hogy »az első világháború befejezéséig Magyarországnak alig volt beleszólása a reá tartozó külügyek intézésébe«. Ez a kijelentés mentegeti a Horthy-korszak gyalázatos külpolitikáját, amely kifejezetten idegen imperialista érdekek kiszolgálásában állt, de Buza megállapításából következtethetően »önálló« volt az első világháború előtti külpolitikával szemben. Hogyan lehet azt a külpolitikát, amely a legaljasabb imperializmus, az olasz és német fasizmus pórázán haladt — a külügyek önálló intézésének mondani? A magyar nép önálló külpolitikája nem az első világháború befejezésekor, hanem azon a napon kezdődött, amikor — amint azt Buza László cikkének egy másik részében már helyesen állapította meg — a »Szovjetunió felszabadította a külső és belső elnyomás alól és biztosította számára a népek önrendelkezési joga mindig nyomatékosan hangoztatott és következetesen érvényesített elvének folyományaként az alkotmányozás szabadságát«.

Részletesen fejtegeti a szerző, hogy a Magyar Népköztársaság alkotmánya elveti a nemzetközi jog primátusát, tehát azt az elvet, hogy a nemzetközi jog az egyes államok akarata felett áll. Ez a megállapítás — Sztálin elvtárs szavait használva — lényegében helytálló, de nem egészen. Szocialista típusú államban ugyanis az úgynevezett belső jog és a haladó, igazi nemzetközi jog szabályai között nincs ellentmondás. A szocialista állam lényege a békére, a humanizmusra való törekvés; ebből következik, hogy harcol az igazi nemzetközi jog, a nemzetközi törvényesség érvényesüléséért. Napjainkban, amikor az imperialisták felszámolják a nemzetközi jog szabályait, a nemzetközi törvényességet, miután az egyre szűkebb lesz számukra és egyre jobban akadályozza őket agresszív terveik megvalósításában, egyre élesebbé válik az ellentmondás az imperialista államok belső joga és a nemzetközi jog között. Különösen frappánsan nyilvánul meg ez abban a levélben, amelyet Kerstenhez, a »kölcsönös biztonság védelméről« szóló USA-törvény egyik szerzőjéhez intézett Austin, az USA ENSZ-beli képviselője: »Be kell ismerni, hogy a béke mai állapota

olyasmit követel, ami különbözik a nemzetközi jog ósdi törvényeitől«.[1]

Az említett elvi hibák mellett rá kell mutatnunk egyes részletkérdésekre is.

Lenin szerint »általában minden meghatározás csak feltételes és viszonylagos jelentőségű, miután nem ölelheti fel a teljesen kifejlődő jelenség minden oldalról való összefüggéseit«.[2] *Lenin* azonban hangsúlyozta: ez nem ment fel bennünket az alól, hogy meghatározásainkban szabatosságra törekedjünk. A szerző meghatározásai helyenként nélkülözik azt a tudományos szabatosságot, amelyet tőle, mint kiemelt tudóstól joggal várunk.

Első mondataiban alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségét akarja meghatározni. Ez helyes törekvés. Meghatározása így hangzik: »Népköztársaságunk alkotmánya szilárd alapja annak, hogy a magyar nép kivehesse részét a szocialista nemzetközi jog építéséből. Ebben áll nemzetközi jogi jelentősége«. Ez a meghatározás azonban hibás. A magyar nép a szocializmust, a szocialista gazdasági rendet építi, ez az alapja minden felépítménynek, nem pedig az alkotmány, amely maga is felépítmény. Ezenkívül itt is és a cikk más helyein is érezni azt a zavart, amely oly gyakori a nemzetközi jogászok körében a szocialista és kapitalista nemzetközi jog kérdésében. Szerzőnek az az állítása, hogy a szocializmus előretörése teljesen átalakítja a nemzetközi jogot, azt mutatja, hogy — ugyanúgy, mint sok más nemzetközi jogászunk —, ő sem tanulmányozta elég alaposan *Visinszkij* elvtársnak és a többi szovjet nemzetközi jogásznak e rendkívül bonyolult kérdésben adott útmutatásait.

Visinszkij elvtárs »A szovjet állam- és jogtudomány kérdései« című művében bírálja Korovin professzor álláspontját, amely szerint »a nemzetközi jognak nem abból kell kiindulnia, hogy a Szovjetunió egyik vagy másik kapitalista országgal együttműködik, hanem abból, hogy a Szovjetunió szembehelyezkedik a világ többi részével, szembehelyezi a maga nemzetközi jogát, mint szocialista nemzetközi jogot, a burzsoa országok nemzetközi jogával mint burzsoa nemzetközi joggal. Ez „baloldalista" kilengésekbe való visszaesés a szerző részéről, aki egyébként eléggé tájékozatlan a lenini-sztálini nemzetközi politika legfontosabb alapelvei tekintetében.«

Buza László megismétli a Visinszkij elvtárs által feltárt hibás elméletet. Különösen veszélyes ez napjainkban, amikor a béketábor erői, elsősorban a Szovjetunió, oly szívós és kitartó harcot folytatnak a valódi, minden államot kötelező, a haladást szolgáló nemzetközi jog érvényesüléséért és amikor a Magyar Népköztársaság a nemzetközi jog szabályaira való hivatkozással jogosan igényli felvételét az ENSZ-be. Ezért is pontos és félre nem magyarázható szövegezést kell megkövetelnünk nemzetközi jogászainktól.

Rá kell még mutatnunk arra is, hogy Buza László teljesen figyelmen kívül hagy néhány olyan szempontot, amelyről alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségével kapcsolatban feltétlenül meg kellett volna emlékeznie. Így meg sem említi a Szovjetunió és a népi demokratikus államok, illetve az egyes népi demokratikus államok közt kötött barátsági, segítségnyujtási és kulturális egyezményeket, sem a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát, amelyben a szuverén szocialista államok újtípusú kapcsolata a legmagasabb formában testesül meg.[1]

Mint említettük, nem foglalkozik a cikk alkotmányunknak »Az állampolgárok jogai és kötelességei« című nemzetközi jogi jelentőségű fejezetével sem. *Rákosi Mátyás* elvtárs mutatott rá az alkotmány beterjesztésekor tartott előadói beszédében arra, hogy *»az alkotmánytervezet ezekkel a megállapításokkal egyben szolidaritását fejezi ki minden demokratikus felszabadító mozgalommal, kihangsúlyozza a haladás nemzetközi összefüggéseit és ezért őszintén nemzetközi, internacionalista.«*[2]

Annak a ténynek, hogy alkotmányunk többek között biztosítja a pihenéshez, művelődéshez való jogot, védi a dolgozók egészségét, segíti őket munkaképtelenségük esetén, biztosítja a törvényelőtti egyenlőséget, a nemzeti kultúra építésének lehetőségét, a nők és férfiak egyenjogúságát, védi a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának a jogát és különösen pedig annak, hogy az ország területén lakó minden dolgozó számára garantálja a demokratikus szabadságjogokat, különleges nemzetközi jogi jelentősége van, amióta *Sztálin* elvtárs kongresszusi beszédében a demokratikus szabadságjogok védelmét a kommunista és demokratikus pártok képviselőinek megtisztelő kötelességeként jelölte meg.

Nem lehet elhallgatni az állampolgári kötelességek új alakulásának, ezek között elsősorban a haza védelme szent kötelességének nemzetközi jelentőségét és azt, hogy alkotmányunk a hazaárulást, »a dolgozók ügyének elárulását«, a legsúlyosabb bűncselekménynek tekinti. Ennek éppen ma, amikor az amerikai agresszorok a »százmillió dolláros« törvény megszavazását követően tömegesen vetik be az árulókat és kémeket népi demokráciánk és a béketábor többi országai ellen, fokozott jelentősége van.

Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell végül, hogy a szerző, aki hivatkozik az 1920. október 1-i osztrák alkotmányra, részletesen beszél a weimari burzsoa alkotmányról, megemlékezik az amerikai és angol alkotmányjogi koncepciókról — egyetlen szóval sem méltatja a *szovjet alkotmányt*. Nem menti ezt az, hogy erről a lap külön cikkben is megemlékezett. *Rákosi* elvtárs már idézett előadói beszédében rámutatott arra, hogy »népi demokráciánk minden sikerének, minden eredményének kiinduló pontja a Szovjetunió felszabadító harca és az a segítség, amelyet a magyarság megértő nagy barátja, *Sztálin* nyujtott és nyujt nekünk. Ezen a napon, amikor a magyar népi demokrácia új határkövét tesszük le, újra hálatelt szívvel és forró köszönettel fordulunk nagy segítőnk és támaszunk, a Szovjetunió felé«.[3]

Maradár a mi alkotmányunk is mintaképül szolgálhat a világ elnyomott népeinek arra, hogy ami megvalósult nálunk a Szovjetunió példája nyomán, megvalósítható

[1] A levelet Visinszkij elvtárs idézi 1951. december 19-én az ENSZ-ben tartott beszédében.

[2] Lenin: »Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka«. (Lenin művei 22. kötet, 276. lap.)

[1] Malenkov elvtárs a Szovjetunió Kommunista Pártjának XIX. Kongresszusán tartott előadói beszédében így jellemezte ezeket a kapcsolatokat: »A Szovjetunió kapcsolata az említett országokkal teljesen új államközi kapcsolatokat példáz, amelyekhez hasonlót azelőtt nem ismert a történelem. Ezek a kapcsolatok az egyenjogúság, a gazdasági együttműködés és nemzeti függetlenség tiszteletbentartása elvein alapulnak. A Szovjetunió a kölcsönös segélynyujtási szerződéseihez hűen segíti és támogatja és a jövőben is segíteni és támogatni fogja ezeket az országokat további megerősödésükben és fejlődésükben. (Tartós Békéért, Népi Demokráciáért! 1952. okt. 12. sz. 3. lap. Buza László cikke után jelent meg.)

[2] Rákosi Mátyás: »Válogatott beszédek és cikkek«. (Szikra, 1950. 450. lap.)

[3] Rákosi Mátyás: »Válogatott beszédek és cikkek«. (Szikra, 1950. 459. lap.)

más, ma még az imperialisták rabságában sínylődő államokban is. Úgy gondolom, ez a mi alkotmányunk legfőbb nemzetközi jelentősége. Kár, hogy erről Buza László egyetlen mondatban sem emlékezik meg. A szerzőnek fáradságot kellett volna vennie magának e fontos témának alapos és helyes feldolgozására. A Jogtudományi Közlöny szerkesztői és a cikk lektora is hibát követtek el azzal, hogy nem figyeltek fel nyomban e hiányosságokra és nem mutattak rá a cikk lényegbevágó hibáira és fogyatékosságaira.*

Kovács István

* Buza László akadémikus válaszát a Szemle-rovatban közöljük.

Az új Pp.-ben szabályozott különleges eljárások*

I. Házassági perek.

A házassági perek szabályozásának egyszerűsítését az jellemzi leginkább, hogy a Rpp. 62 §-ban adta a vonatkozó szabályokat, amelyekhez még hozzá kell számítani a 6800/1945. M. E. sz. rendelet eljárási jogi rendelkezéseit is; ezzel szemben az új Pp. mindössze 17 §-ban átfogóan és nagyvonalúan szabályozza a házassági perekre vonatkozó eljárást.

A törvény mindenekelőtt megállapítja, hogy házassági peren a házasság érvénytelenítését, továbbá érvényességének, létezésének, nemlétezésének megállapítására irányuló pereket és a házassági bontóperek kell érteni (Pp. 276. §.), majd az illetékességet, a jelenlegi állapottól eltérően akként szabályozza, hogy a házasfelek utolsó közös lakóhelye szerint illetékes bíróság nem kizárólagosan illetékes, hanem megindítható a házassági per, az alperes általánosan illetékes, esetleg a felperes általánosan illetékes bírósága előtt is (Pp. 29. §.). Ha sem a házasfelek közös lakóhelye alapján, sem pedig a Pp. 29. §-a alapján a pernek nem lenne belföldön illetékes bírósága, úgy a perre a budapesti megyei bíróság illetékes.

Kizárólagos illetékesség csak abban az esetben van, — és ez a kizárólagosan illetékes bíróság a már folyamatban lévő házassági per bírósága — ha ugyanarra a házasságra vonatkozó újabb házassági per vagy arra vonatkozóan vagyonjogi pert indítanak (Pp. 277. §.).

A házasság érvénytelenítésére irányuló perben a korlátoltan cselekvőképes házastársnak is teljes a perbeli cselekvőképessége és ilyen perbe a felperes pertársaként beléphet minden olyan személy, aki a per megindítására jogosult lett volna. A házassági perben beavatkozásnak helye nincs. Az ügyésznek mindenféle házassági perben korlátlan az iratbetekintési joga és kérelmére közölni kell vele a feleknek írásban kikézbesített határozatokat.

A fél aláírását vagy kézjegyét a házassági per vitelére szóló meghatalmazáson ezután is közjegyzőileg hitelesíttetni kell.

Lényeges újítást hozott a Pp. a házassági bontóper megindítását megelőző *előkészítő eljárás* bevezetésével. (Pp. 280. §.) Az előkészítő eljárásnak az a célja, hogy felderítse és tisztázza: melyek a házasság felbontására irányuló szándék okai és melyek az ezzel kapcsolatos összes körülmények, célja továbbá az is, hogy amennyiben ettől eredmény remélhető, a házastársak kibékítését megkísérelje.

Az előkészítő eljárás lefolytatását *a járásbíróság előtt* kell kérni valamelyik házastársnak, illetve törvényes képviselőjének; a járásbíróság illetékessége tekintetében a 27. és 277. §-ok az irányadók.

A járásbíróság a kérelem folytán a feleket tárgyalásra megidézi. Ha a kérelmező nem jelenik meg, a bíróság az eljárást megszünteti, egyébként őket és a szükséghez képest a tanúkat is kihallgatja. Ha a tárgyalás eredménye a házasfelek kibékülésére reményt nyujt, a bíróság a kibékítést megkísérli és eredményessége esetén az eljárást erre hivatkozással megszünteti.

Nincs helye az előkészítő eljárásban békítési kísérletnek, ha a másik házastárs ismételt idézés ellenére sem jelenik meg, továbbá, ha valamelyik házastárs elmebeteg, ismeretlen helyen, vagy külföldön tartózkodik.

A bíróság abban a végzésében, amellyel az előkészítő eljárást befejezetté nyilvánítja, összefoglalja azokat az okokat, amelyeket az eljárás eredménye szerint a házasság felbontására irányuló szándék alapjaiként megállapíthatott és ha az előkészítő eljárás során eredménytelen békítési kísérlet is volt, végzésében a bíróság erre is utal.

Az érvénytelenítési pert, ha azt házastárs indítja, akkor a másik házastárs ellen, ha pedig ügyész, vagy perindításra jogosult harmadik személy indítja, úgy mindkét házastárs ellen kell folyamatba tenni. Ha a perbeli cselekvőképtelen fél és törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn, ügygondnokot kell részére kinevezni. A bíróság előtt együttesen megjelent felek ügyének azonnali tárgyalására vonatkozó, a 127. §-ban foglalt szabályok házassági perben nem alkalmazhatók. (Pp. 281. §.)

A házassági per bírósága előtt az érvénytelenítési perrel *nem lehet más pert összekapcsolni*, mint ugyanarra a perre vonatkozó más érvénytelenítési, vagy bontókeresetet, házassági vagyonjogi keresetet, valamint a házasfelek gyermekének származására, elhelyezésére, vagy tartására vonatkozó keresetet (282. §.), az érvénytelenítési per megindításáról a keresetlevél egy másolati példányának megküldésével az ügyészt értesíteni kell.

Házassági perekben a keresetlevél kötelező különleges tartalma tekintetében előírja a törvény a házasság megkötésére és a házasságból származott életben lévő gyermekek születésére vonatkozó adatoknak, valamint azoknak az adatoknak előadását, amelyekből a keresetindítási jog megállapítható. Mindezeket az adatokat igazoló okiratokat a keresetlevélhez mellékelni kell.

Abból folyóan, hogy a házassági bontópert a járásbíróság előtt lefolytatandó előkészítő eljárásnak kell megelőzni, a törvény úgy rendelkezik, hogy a házassági bontóper keresetlevelét annál a járásbíróságnál kell előterjeszteni, amely az előkészítő eljárást lefolytatta és ez a járásbíróság terjeszti fel a keresetlevélben megjelölt megyei bírósághoz.

* A tanulmány befejező közleménye.

Házassági perben a 130. §-ban felsorolt eseteken kívül a keresetlevelet akkor is idézés nélkül kell elutasítani, ha nyilvánvaló, hogy a felperesnek nincs jogosultsága a kereset megindítására.

A házassági perben lefolytatandó *tárgyalás és bizonyítás* szabályai a rendes szabályoktól az alábbiakban térnek el:

A *nyilvánosság* kizárása nem kötelező, mint eddig volt. De ki lehet zárni a nyilvánosságot a fél kérelmére, ha az a fél érdekében szükséges.

A keresettől úgy mint eddig [Rpp. 666. § (1)] az eljárás bármely szakában *el lehet állni* az ellenfél beleegyezése nélkül is. A bíróság köteles a házasfeleket *személyesen meghallgatni* és a per érdemének tárgyalása előtt a házasfelek *kibékítését megkísérelni*, amely kísérletet az eljárás bármely szakában megismételhet.

A személyes meghallgatást és a békítési kísérletet mellőzni kell akkor, ha a házastárs elmebeteg, ha az idézésre a bíróság előtt nem jelenik meg, ha külföldön, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, illetőleg, ha meghallgatása más, elháríthatatlan akadályba ütközik.

Nem kerülnek a házassági perben alkalmazásra azok a rendelkezések, amelyek a jogról való *lemondásnak, elismerésnek és beismerésnek* hatályát határozzák meg. [Pp. 4. §, 163. § (2).]

Minthogy a házasélet belső dolgairól rendszerint a közel rokonoknak van tudomásuk, a hozzátartozói viszony alapján [Pp. 170. § (1)] *a) nem lehet a tanúvallomást megtagadni*; ugyanígy nem tagadhatja meg a vallomástételt ugyanennek a törvényhelynek; *c)* pontja alapján az orvos sem, mert az orvosnak hivatásából folyóan szerzett tudomása gyakran döntő jelentőségű lehet a házassági per elbírálásánál.

A tárgyalás elhalasztása esetén, ha szükségesnek mutatkozik, a bíróság *ideiglenesen határoz* a kiskorú gyermekek elhelyezése, tartása és arra rászoruló házastárs tartása, valamint a személyes használati tárgyaknak a különélő házastárs részére való kiadása iránt.

Az alperes *mulasztása* esetén — akár az első, akár a folytatólagos tárgyalást mulasztja el az alperes — nem lehet a mulasztás következményeit alkalmazni. Ha felperes mulasztja el az első tárgyalást, a bíróság a pert megszünteti, ha azonban az ügyész a felperes, hivatalból tűz ki új határnapot.

Igazolásnak — egyezően a Rpp. 672. §-ának utolsó bekezdésében foglaltakkal, csak az elmulasztott határnaptól számított 15 napon belül van helye, a mulasztás tudomásrajutásának, vagy az akadály megszűnésének a határidő számításánál nincs jelentősége.

Házassági perben nem lehet az eljárást *szüneteltetni* sem mulasztás esetén, sem megegyezés alapján.

Ha a *házasfél* a házassági bontóper jogerős befejezése előtt *meghal*, a bíróság a pert a költségek tárgyában való intézkedés *nélkül* megszünteti és a perben esetleg korábban már hozott ítéletet hatályon kívül helyezi.

Újítás, hogy míg a 41.000/1950. (VI. 15.) I. M. sz. rendelet 1. §-ának (3) bekezdése szerint a házassági per bíróságának joga van csupán a kiskorúak elhelyezése, tartása és átadása tárgyában határozni, addig a Pp. úgy rendelkezik, hogy a bíróságnak erre irányuló kereseti kérelem irányában is határozni *kell* ezekben a kérdésekben.

Figyelemreméltó újítás az is, hogy a bíróság a házasságot felbontó ítéletében a házasfeleket, vagy azok egyikét összesen 3000 forintig terjedhető külön illeték fizetésére kötelezheti. Helyes értelmezés mellett ez a rendelkezés nem perökonomiai célt kíván megvalósítani, mert a perökonomiának nemcsak a házassági bontóperekben, hanem mindenféle perben érvényesülnie kell. Ennek az intézkedésnek az a főcélja, hogy *védje a házasság intézményét* és így nem az a cél a különilleték kiszabásával, hogy az gátja legyen a meggondolatlan és könnyelmű bontóperindításoknak, hanem az, hogy a házasságok meggondolatlan megkötésétől visszatartsa a feleket és, hogy ránevelje őket az egymással szemben türelmes és megértő magatartásra, arra, hogy mindent megtegyenek annak érdekében, hogy házasságuk kátyuba ne jusson és ne kerüljön sor a házassági bontóper folyamatbatétolére sem.

A házassági perben hozott ítéletet az ügyésszel akkor is közölni kell, ha a perben nem is vett részt. Fellebbezési jog ugyancsak megilleti az ügyészt a perben való részvétele hiányában is.

Megfelel az eddigi jogállapotnak a törvénynek az a rendelkezése, hogy az elsőfokú bíróságnak fellebbezéssel meg nem támadott ítélete csak akkor emelkedik jogerőre, ha a fellebbezési határidő utolsó napjától számított további 15 nap is letelt, valamint az a rendelkezés is, hogy az elsőfokú bíróság a keresetnek helyt adó ítéletét jogerőre emelkedése után az illetékes anyakönyvvezetővel közölni tartozik. (Pp. 290. §.)

A kettős házasságok fennállása lehetőségének elkerülése céljából úgy rendelkezik a törvény, hogy a házasságot érvénytelenítő, vagy felbontó ítélet ellen az érvénytelenítésnek, vagy felbontásnak kérdésében perújításnak helye nincs és hogy a törvényesség érdekében előterjesztett perorvoslat folytán nem lehet a megtámadott jogerős határozatot a házasságot érvénytelenítő, vagy felbontó részében hatályon kívül helyezni és a Legfelsőbb Bíróság csak arra szorítkozhatik, hogy a törvénysértést megállapítsa. (Bp. 291. §.)

Említettük, hogy az érvénytelenítési és a bontókereset a házassági viszonnyal összefüggő vagyonjogi keresettel is összekapcsolható. Ilyen vagyonjogi igényt viszontkeresettel is lehet a házassági perben érvényesíteni. A házassági perre vonatkozó külön rendelkezések azonban nem alkalmazhatók az ilyen vagyonjogi kereset, illetőleg viszontkereset tárgyában folyó eljárásban.

A bíróság egyfelől a házasság érvénytelenítése, illetőleg felbontása, — másfelől a vagyonjogi kereset kérdésében külön-külön határozhat, külön-külön ítélettel. Ha ezt az eljárást követi a bíróság, úgy előbb a kötelék kérdésében kell ítéletet hoznia és a vagyonjogi kereset tárgyában csak az érvénytelenítés, illetőleg bontás kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedése után folytathatja az eljárást.

Ha azonban egy ítélet rendelkezik a kötelék és a vagyonjogi kérdés tárgyában is és az ilyen ítélet ellen csak a vagyonjogi kérdés tárgyában éltek fellebbezéssel, ez a fellebbezés nem érinti a házasság kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedését és így a fellebbezési kérelem és ellenkérelem a kötelék kérdésére utóbb sem terjeszthető ki. (Pp. 292. §.)

II. A pasági és a származás megállapítás iránti egyéb perek.

A címben említett perekben a törvényben meghatározott kivételekkel a házassági per szabályait kell alkalmazni és ezekben a perekben az anya beavatkozóként bármelyik félhez csatlakozhatik.

A törvény vonatkozó rendelkezései a származási perek mikénti lebonyolítását az 1946. évi XXIX. törvény végrehajtása tárgyában kibocsátott 30.000/1947. (V. 25.) I. M. sz. rendelet rendelkezéseinek megfelelően oldja meg, de csupán a szabályozás elvi kereteit adja meg, annak az elvi megfontolásnak az alapján, hogy az egyes részletkérdésekre vonatkozó rendelkezéseket nem volna célszerű a perrendtartásba iktatni«.

A törvénynek ez a fejezete egyébként az apaság megállapítására irányuló keresettel, az apaság vélelmének megdöntésére irányuló keresettel, nemkülönben az apaság megállapítására irányuló keresettel összekapcsolható tartási keresettel foglalkozik.

A bíróság kötelességévé teszi a törvény, hogy oly esetben, amikor helye lehet annak, hogy az alperes a gyermeket teljes hatályú nyilatkozattal a magáénak ismerje el, erre őt az apaság megállapítására irányuló perben az első tárgyaláson és a bizonyítás lefolytatása után újból figyelmeztesse — és megszabja azt a módot, — ahogy a teljes hatályú elismerésnek történnie kell akkor, ha az apa a gyermeket a tárgyaláson magáénak ismerte el. Intézkedik a törvény arról is, hogy elismerésről felvett jegyzőkönyvet, mellékleteivel együtt, a per tárgyalásának felfüggesztése mellett át kell tenni az illetékes anyakönyvvezetőhöz és ha az apát az anyakönyvbe bejegyezték, a pert meg kell szüntetni. Ha azonban az elismerő nyilatkozat alapján az apát az anyakönyvbe nem jegyezték be és nem pótolható az a hiány, amely miatt a bejegyzés nem történt meg, a bíróság megszünteti a per felfüggesztését és a tárgyalást folytatja.

III. A szülői felügyelet megszüntetése.

Az e tárgyban indított perekben is a törvényben meghatározott kivételekkel a házassági per szabályait kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a szülő bármelyik félhez beavatkozóként is csatlakozhatik és hogy össze lehet kapcsolni a keresetet ugyanazon szülő más gyermeke feletti szülői felügyelete megszüntetésére irányuló keresettel, a gyermek elhelyezésére és tartására irányuló keresettel, vagy a szülő gondnokság alá helyezésére irányuló keresettel is, de más keresettel nem, és hogy a tárgyalás kitűzéséről a perben részt nem vevő szülőt a keresetlevél egy példányának megküldésével értesíteni kell és figyelmeztetni kell beavatkozási jogára.

A szülői felügyeletet megszüntető határozat hatályon kívül helyezésére irányuló perre a fenti szabályok az irányadók. Erre a perre kizárólag az a bíróság illetékes, amely a megtámadott határozatot hozta.

IV. Gondnokság alá helyezés.

Az új perrendtartás nem szabályozza külön a gondnokság alá helyezést és a kiskorúság meghosszabbítását, hanem mivel a két eljárás lényegileg azonos eredményre vezet, a törvény a kiskorúság meghosszabbítását beolvasztja a gondnokság alá helyezés fogalmába és csak az erre irányuló eljárást szabályozza.

A törvény a gondnokság alá helyezés összes esetét szabályozza. A szabályozás szempontjából azonban különböztet aszerint, hogy a gondnokság alá helyezés érinti-e a fél cselekvőképességét, vagy sem és a gondnokság alá helyezésnek ezt a két főtípusát szabályozza külön-külön a törvény. (304—309. és 310—311. §-ai.)

A gondnokság alá helyezésre irányuló perre nézve is a házassági per szabályait kell elvileg alkalmazni a törvényben meghatározott kivételekkel és eltérésekkel. Ezek a főbb eltérések a következők:

A más által indított perbe pertársként beléphet az, aki maga is jogosult lett volna a per megindítására.

A gondnokság alá helyezésre irányuló keresettel nem kapcsolható más kereset össze, csupán olyan kereset, amely ugyanazon személy gondnokság alá helyezésére, vagy szülői felügyelet megszüntetésére irányul.

Újítás az eddigi jogállapottal szemben [(Rpp. 707. §, 731. § (1)], hogy nem kell szükségképpen a gondnokság alá helyezendő részére ügygondnokot rendelni. Ennek a helyes intézkedésnek az a magyarázata, hogy legtöbb esetben a gondnokság alá helyezés indokoltsága egészen nyilvánvaló és nincsenek az alperesnek az ügygondnok által megvédendő érdekei.

A törvény módot ad arra, hogy a gondnokság alá helyezés előfeltételének megfelelő valószínűsítése esetén már a tárgyalás kitűzésekor, vagy később az eljárás során, a bíróság az alperest *ideiglenesen* gondnokság alá helyezhesse, ezt a határozatot, amely ellen külön fellebbezésnek van helye, a bíróság előzetesen végrehajthatónak nyilváníthatja.

A személyes megjelenésre idézett alperest a bíróság elővezettetheti, de más kényszereszközt vele szemben nem alkalmazhat. Ha az alperes elmeállapotának megvizsgálásához hosszabb ideig tartó megfigyelés szükséges, a bíróság elrendelheti legfeljebb 2 hónapi időtartamig terjedően *gyógyintézetbe helyezését.* Ha az alperesnek ingatlana van, a bíróság hivatalból intézkedik a gondnokság alá helyezés *telekkönyvi feljegyzése tárgyában.*

Minthogy a hírlapi közzététel a polgári eljárási jog egész területén megszűnt, viszont általános érdek, hogy mindenki meggyőződést szerezhessen arról, hogy valamely személy gondnokság alá van helyezve, a gondnokság alá helyezést tartalmazó hirdetményt nemcsak a *bíróság hirdetőtáblájára* és a gondnokolt lakóhelyén *a helyi tanács hirdető táblájára* kell 15 napra kifüggeszteni, hanem be kell vezetni abba a *betűsoros névjegyzékbe* is, amelyet gondnokoltakról a megyei bíróságnál vezetnek.

A gondnokság alá helyezés *hatálya* a hirdetménynek, ha pedig korábban már zárlatot rendeltek el a gondnokolt ellen, az erre vonatkozó hirdetménynek a bíróság hirdetőtáblájára való kifüggesztését követő napon kezdődik.

A *cselekvőképességet nem érintő* gondnokság alá helyezési eljárás nem peres, hanem *perenkívüli eljárás.* Az ilyen gondnokság alá helyezést a bíróság a gondnokság okának tüzetes előadását és a kérelmezési jogosultságot is igazoló — a jogosultak bármelyike által előterjesztett — kérelem vagy a hatóság megkeresése alapján végzéssel rendeli el. Az ilyen gondnokság alá helyezés megszüntetése is perenkívüli úton történik.

Egyébként a gondnokság alá helyezés megszüntetését, ha a bíróság azt ítélettel rendelte el, csak keresettel lehet kérni. A keresetet az ellen kell indítani, akinek a keresete folytán a bíróság a gondokságot elrendelte, ennek halála, külföldön, vagy ismeretlen helyen tartózkodása esetén a gyámhatóság által kirendelt ügygondnok ellen. Ha pedig maga az a személy kéri a gondnokság megszüntetését, akinek a keresete folytán a bíróság azt elrendelte, úgy a keresetet a gondnokolt ellen kell folyamatba tenni. Gondnokság alá helyezés

megszüntetését annál a megyei bíróságnál kell a névjegyzékbe bevezetni, amely a gondnokság alá helyezést elrendelte.

V. Fizetési meghagyásos eljárás.

A fizetési meghagyásos eljárás a követelés érvényesítésének a peres eljárásnál egyszerűbb formája. Ha ugyanis az adós, akihez a hitelező kérelme folytán a bíróság a teljesítésre irányuló meghagyást intézi, ezt a meghagyást tudomásul veszi, ellene nem tiltakozik, ezzel az eljárás célját: a jogerős bírói határozat létrejöttét elérte, anélkül, hogy a követelés ügyében tárgyalást kellett volna tartani, bizonyítást kellett volna lefolytatni, az ezek eredményeként hozott határozatot indokolni, fellebbviteli eljárást lefolytatni kellett volna.

Ezzel az egyszerűbb eljárással csak a pénz fizetésére, vagy ingó dolog kiadására irányuló követelés érvényesíthető, viszont 1000 forintot meg nem haladó pénzkövetelést kizárólag fizetési meghagyásos eljárás útján lehet érvényesíteni, feltéve, hogy van olyan bíróság, amely a meghagyás kibocsátására a 29—30. §, a 32. § 1. és 2. bekezdése, valamint a 36. § rendelkezési szerint illetékes. Ezek szerint a fizetési meghagyás kibocsátására *illetékes* az adós általánosan illetékes bírósága, vagyis a lakóhely szerinti bíróság, ennek hiányában az adós tartózkodási helyének bírósága, ha ismeretlen, vagy külföldön van, az utolsó belföldi lakóhely bírósága az illetékes, ha pedig ezt nem lehet megállapítani, vagy az adósnak nem is volt belföldön lakóhelye, illetékessége a *hitelező* lakó, illetőleg tartózkodási helye szerint megfelelő bíróságnak van. Illetékes továbbá jogi személyek elleni fizetési meghagyás kibocsátására a jogi személy és annak képviseletére hivatott szerv székhelye szerinti bíróság, a huzamosabb tartózkodásra utaló körülmények között tartózkodás helyének bírósága és közületi vállalatok üzleti körében kötött ügyleteiből eredő követelése tárgyában pedig az ügyletkötés helyének bírósága.

Ez a szabályozás helyes, egyszerű és világos. Önkéntelenül a fizetési meghagyásos eljárás illetékességét szabályozó Rpp. 589. §-ára kell gondolnunk, amely rendkívül sok zavart okozott a gyakorlatban. Ha ugyanis csak annyit mondott volna az a szakasz, hogy a fizetési meghagyás kibocsátására ez a bíróság illetékes, amely a követelésre per esetén illetékes, ebből még semmi bonyodalom nem származott volna. A Rpp. azonban még egy feltételt is fűzött a per esetén illetékes bíróság igénybevételéhez, nevezetesen azt, hogy a fizetési meghagyás az adósnak a bíróság székhelyén vagy területén kézbesíthető legyen. A régi törvény tehát a per esetén illetékes bíróság igénybevehetését olyan feltételhez fűzte, amely feltételnek fennállása a fizetési meghagyási kérelem benyujtásakor még nem volt megállapítható, mert azt előre nem lehet tudni a fizetési meghagyási kérelem benyujtásakor, vajjon sikerül-e a fizetési meghagyás kézbesítése a bíróság székhelyén, vagy területén. Ez a szabályozás beleütközött abba a perjogi elvbe is, amely szerint az illetékesség megállapítása szempontjából a keresetlevél — és értelemszerűen a fizetési meghagyási kérelem — benyujtásának az időpontja irányadó, mégis, bár a bíróság per esetén illetékes lenne, a fizetési meghagyás kibocsátására — jóllehet azt már a bíróság kibocsátotta volt — csak akkor fog illetékessé válni, ha utóbb kiderül, hogy a fizetési meghagyást az adósnak a bíróság székhelyén vagy területén kézbesíteni lehetett.

Ebből a helytelenül megszövegezett szakaszból számos visszásság keletkezett: az adós lakóhelyétől ideiglenesen távol volt, így a bíróság területén nem lehetett részére a meghagyást kézbesíteni, vagy viszont valamely különös illetékességi ok alapján kibocsátott fizetési meghagyást lehetett a járásbíróság területén kézbesíteni egy olyan, a lakóhelyétől távollevő lakosnak, aki a meghagyás kibocsátásakor történetesen ott tartózkodott.

A Pp. szerint egyedül az a döntő, fennforog-e a 314. §-ban felsorolt illetékességi okok valamelyike; más körülménynek jelentősége nincs, így annak sincs, hogy a fizetési meghagyást az adósnak mely bíróság területén lehetett kézbesíteni.

Minthogy a fizetési meghagyás kibocsátására kizárólag járásbíróság az illetékes, nem lehet fizetési meghagyás útján érvényesíteni az olyan követelést, amely per esetén a megyei bíróság hatáskörébe tartozik.

A fizetési meghagyás kibocsátására irányuló kérelemre megfelelően alkalmazni kell a beadványokra vonatkozó általános rendelkezéseket (Pp. 93—94. §-ai), a tartalmi kellékek tekintetében pedig a keresetlevél tartalmára vonatkozó és a 121. §-ban foglalt rendelkezéseket, azzal az eltéréssel, hogy a bizonyítékok előadását mellőzni lehet. Ingó dolog kiadására irányuló fizetési meghagyásos kérelemben meg kell jelölni azt a pénzösszeget is, amelyet a hitelező a dolog helyett elfogadni kész. Egy kérelemben egy adós elleni több követelés és több hitelezőt megillető követelés is összefoglalható. Adóstársak esetében elő kell adni, hogy az adóstársakat egyetemleges kötelezettség terheli-e, vagy pedig az egyes adósokat külön-külön milyen összegek terhelik.

A fizetési meghagyási kérelem előterjesztésének az a hatálya, mint a keresetlevél beadásának. Kézbesítésének pedig az a hatálya, mint a keresetlevél kézbesítésének.

A fizetési meghagyási kérelem elintézése tekintetében megfelelően állnak a törvénynek a keresetlevélre vonatkozó azok a rendelkezési, amelyeket a törvény a hiánypótlás (95. §), az áttétel (129. §), az idézés kibocsátása nélküli elutasítás (130. §) és a benyujtáshoz fűződő jogi hatályok fenntartása (132. §) tárgyában tartalmaz.

A fizetési meghagyást az elnök bocsátja ki azzal, hogy az adós a követelésnek a kézbesítéstől számított 15 napon belül tegyen eleget, egyben figyelmezteti, hogy ha a követelést alaptalannak tartja, a meghagyás ellen *ellentmondással* élhet.

Az ellentmondást a kézbesítéstől számított 15 nap alatt kell akár írásban, akár szóval a járásbíróságnál előterjeszteni. A fizetési meghagyást akkor is egész terjedelmében megtámadottnak kell tekinteni, ha az ellentmondás a meghagyásnak csupán egyes rendelkezései ellen irányul.

A kellő időben előterjesztett ellentmondás folytán a fizetési meghagyásos eljárás *perré alakul át.*

Az ellentmondás következtében a bíróság tárgyalást tűz ki és erre a hitelezőt felperesként, az adóst alperesként megidézi. Erre a tárgyalásra a keresetlevél alapján kitűzött első tárgyalás szabályait, a további eljárásra pedig az elsőfokú eljárásra vonatkozó általános rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. Az adósnak legkésőbb az első tárgyaláson kell a követelésre

nyilatkozni, de nyilatkozatát már ellentmondásával együtt is benyújthatja, vagy jegyzőkönyvbe mondhatja.

Ha a fizetési meghagyás ellen az adós kellő időben ellentmondást nem nyújt be, a fizetési meghagyásnak ugyanaz a hatálya, mint a jogerős ítéletnek és ellene az általános szabályok szerint *perújításnak* van helye.

Vegyes rendelkezések.

A törvény nem érinti azokat a jogszabályokat, amelyek az állami szerveknek, továbbá a népgazdaság szocialista szerveinek egymás elleni pereit, valamint ezeknek a szerveknek más személyekkel szemben keletkezett jogvitáinak eldöntését külön eljárásra utalja. Ekként változatlanul hatályban marad a döntő bizottsági eljárást szabályozó 207/1951. (XII. 8.) M. T. sz. rendelet és az ezt a rendeletet kiegészítő jogszabály. (102/1952. (XI. 10.) M. T.)

Nem érinti a törvény a területenkívüliség és személyes mentesség hatályát és az ezekkel kapcsolatos eljárási szabályokat.

Rendeleti úton való szabályozásra tartja fenn a törvény az eltűnt személyek holtnaknyilvánítását, illetőleg haláluk tényének megállapítását, az elmegyógyintézetbe felvételnél és onnan való kibocsátásnál követendő bírói eljárást, a kisajátítási kártalanítási eljárást, a bérleti viszonyok megszüntetését, az okiratok megsemmisítését és még néhány más nem peres jellegű eljárást, amelyeket nem tartott célszerűnek a törvényhozás a perrendtartás keretében szabályozni, de amely eljárási szabályok újjáalkotása mégsem mellőzhető, mert enélkül a régi perrendtartást nem lehetne teljes egészében hatályon kívül helyezni, de egyébként is a szóban lévő eljárási szabályok részben már el is avultak.

Külön jogszabályokra van szükség új perrendtartásunk életbeléptetéséhez, mert a törvény szabályainak a gyakorlatba való átvitele céljára átmeneti rendelkezések szükségesek, de különben is a jog különböző ágait érintő olyan előkészítő intézkedésekre is szükség van, amelyek az anyagi jog megfelelő átalakítását kívánják meg.

Schleiffer Pál

SZEMLE

»A népi demokratikus államok jogászai közötti együttműködés«

címmel Borisz Barov tollából vezércikket közöl a bolgár jogi folyóirat, a Szocialiszticeszko Pravo (1952. évi 7. szám). A cikkíró abból az alkalomból foglalkozik a népi demokratikus jogászok együttműködésének kérdésével, hogy a bolgár jogászok megkapták a magyar Igazságügyminisztérium kiadásában 1952. júniusában megjelent orosz és francia nyelvű »Magyar jogi szemle« (Obzor Vengerszkovo Zakonodatyelsztva — Revue de la Législation Hongroise) első számát.

A cikk elsősorban örömmel állapítja meg, hogy a hasonló lengyel és csehszlovák tájékoztató folyóirat mellett most a magyar tájékoztató anyag is megjelent és megállapítja, hogy ezek a jogi folyóiratok »lehetőséget nyújtanak jogi téren a kölcsönös megismerkedésre, az együttműködésre, ez pedig annyit jelent, hogy közös erőfeszítéssel tökéletesítik a fennálló jogrendszert és jogi intézményeket«. A szovjet tapasztalatok alkalmazásával kapcsolatos együttműködés különösen nagyjelentőségű olyan törvényhozási problémák helyes megoldásánál, amelyek a népi demokratikus államokban naponta felmerülnek. Borisz Barov elsősorban azt a következtetést vonja le a lengyel, a csehszlovák és a magyar folyóiratok megismeréséből, hogy a jogi anyagok megismerését ilyen szemlék segítségével is el kell mélyíteni és kölcsönössé kell tenni. A cikk egyébként a közölt anyaggal külön is foglalkozik és példaként kiemeli elsősorban a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi 4. sz. törvényerejű rendeletét a tervgazdálkodás védelméről. Szovjet források nyomán felveti a cikk szerzője az ilyen jogalkotás szükségességét és megállapítja, hogy a szocialista tervgazdálkodás alapvető részeinek különleges büntetőjogi védelme igen nagyjelentőségű a társadalmi tulajdon megszilárdítása szempontjából. Az említett magyar jogszabály megismerésének hasznosságát illető példa nyomán vonja le Borisz Barov azt a következtetést, hogy ha a szocializmust építő országok jogászai között a kapcsolatok mégjobban kifejlődnek, akkor ennek a keretében a népi demokratikus államok törvényhozási és bírói gyakorlatának összehasonlító tanulmányozása lényegesen hozzá fog járulni ahhoz, hogy minél tökéletesebb jogrendszert alakítsanak ki az egyes népi demokráciák; következésképpen a népi demokratikus államok jogászai közötti együttműködés hozzá fog járulni ez államok megerősödéséhez, a szocializmus győzelméhez és a béke megszilárdításához.

Kelsen és az Egyesült Nemzetek Alapokmánya

Az USA külügyminisztériumának, a Department of State-nek, hivatalos és félhivatalos képviselői az utóbbi időben egyre gyakrabban és egyre nyiltabban hangoztatják, hogy nincs visszatérés a jaltai és potsdami egyezményekhez. Az Egyesült Államok jelenlegi vezetőinek az Egyesült Nemzetek Szervezetében követett politikája azonban azt bizonyítja, hogy legújabban már San Francisco-hoz — azaz az Egyesült Nemzetek Alapokmányához — sem akarnak visszatérni és minden törekvésük a jelenlegi nemzetközi joggal szemben egy általuk »modern«-nek nevezett nemzetközi jognak, a világállam jogának a kialakítása.

Az amerikai nemzetközi jogászok legfőbb feladatuknak tekintik, hogy az Egyesült Államoknak ezeket a törekvéseit tudományosnak tűnő érvekkel elátámasszák. Ph. C. Jessup már egyik munkájának címével[1] is kifejezésre akarja juttatni, hogy a nemzetközi jog hatályos szabályait elavultnak, a fejlődés gátjainak tekinti és nyomban fel is vázolja a leendő világállam jogának kereteit. Kelsen — hogy csak a másik legismertebb és legtöbbet szereplő nevet említsük — nem megy ilyen messzire, azonban — ha óvatosabban is és sokkal tudományosabb színezettel, lábjegyzetek, idézetek és utalások tömegével — lényegében ugyanazt a célt követi, mint Jessup, vagyis a jelenlegi nemzetközi jog és ezen belül az Egyesült Nemzetek Alapokmányának lejáratását. A The Law of the United Nations c.

[1] Jessup, Ph. C.: »A modern law of nations.« New York, MacMillan. 1946.

munkájában 900 oldalon keresztül éppen azt a jogot fojtogatja, melynek ismertetését és bővebb kifejtését kellene szolgálnia. Az Alapokmány rendelkezéseit lépten-nyomon »felesleges«nek«, »pontatlanok«nak«, »ellentmondó«aknak«, »egymással nem egyező«eknek« minősíti és nem is nagyon titkolja az Alapokmány jogi értéke iránti lebecsülését, amely a mű lapjain egyébként is minduntalan megnyilvánul. Kelsen nem a jogszabályok helyes, a jogalkotó akaratával összhangban álló, értelmezésére törekszik — ennek lehetőségét a tiszta jogtan formális szemszögéből vizsgálva, a könyv előszavában egyenesen kétségbevonja —, hanem az összes elképzelhető interpretációs lehetőségeket kívánja bemutatni, beleértve azokat is, amelyek feltételezhetőleg nem egyeznek az Alapokmány megszövegezőinek eredeti szándékaival. Fejtegetéseinek igazi célját legőszintébben az a megjegyzése tükrözi, miszerint remélj, »tanulmányának nemcsak azok veszik majd némi hasznát, akik az Egyesült Nemzetek jogát megérteni, hanem azok is, akik azt módosítani akarják«.[1]

Ennek az ismertetésnek keretén belül nem foglalkozhatunk részletesen a könyv egyes megállapításaival, amelyeket O. V. Bogdanov, a Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Právo 1951. évi 7. számában már határozottan visszautasított. »Kelsen könyve — mondotta — egészben véve élesen illusztrálja azt a lakájszerepet, melyet a mai burzsoa tudomány és különösen a világuralomra törő öntelt imperialistákat kiszolgáló nemzetközi jogtudomány játszik.«[2] Kelsen azonban műve második kiadásához egy kiegészítő fejezetet[3] írt, amelyben az Északatlanti Paktum megkötését, az ENSZ-nek a koreai kérdésben hozott határozatait, a főtitkár megbizatásának meghosszabbítását és végül az 1950 november 3-i ú. n. »Uniting for Peace« határozatot mérlegeli az Alapokmánnyal való összhangjuk szempontjából. Ezzel kapcsolatos fejtegetéseit fogjuk a következőkben közelebbről szemügyre venni.

A könyvet jogos gyanakvással kézbevevő olvasó arra számít, hogy a szerző bizonyára tűzzel-vassal védi majd az említett szerződésnek és határozatoknak jogszerűségét, az igazság azonban az, hogy Kelsen az Északatlanti Egyezmény és a különböző ENSZ-határozatok cikkeinek rendelkezéseit vizsgálva sorra elismeri róluk, hogy nincsenek összhangban az Alapokmánnyal. Mindezt persze nem azért teszi, hogy az angol-amerikai blokk számára oly fontos szerződés, illetőleg határozat erejét gyengítse, hanem éppen ellenkezőleg, az Alapokmány gyengítése céljából, abból a célból, hogy kimutassa: az Alapokmány rendelkezései nem alkalmasak a mai nemzetközi helyzet nagy kérdéseinek »megfelelő megoldására«.

Ami az Északatlanti Egyezményt illeti, az Alapokmány 103. cikke leszögezi, hogy ha egy tagállamnak az Alapokmányból folyó és egyéb nemzetközi kötelezettségei között összeütközés támad, az Alapokmányból folyó kötelezettségeket illeti meg az elsőbbség. Olaszországgal, mint volt ellenséges állammal szemben bármely szövetséges hatalom az Alapokmány 107. cikke alapján jogosan alkalmazhat kényszerintézkedéseket a békeszerződés megnemtartása esetén. Ha Olaszországot valamely szövetséges hatalom megtámadná, az Északatlanti Egyezmény aláírói nem kötelesek segítségére sietni — noha Olaszország maga is a Paktum tagállamai közé tartozik —, sőt ha ezt tennék, az Alapokmányt sértenék meg. Mindezt csupán példaként ragadjuk ki Kelsen fejtegetéseiből, ez a pont ugyanis nem meríti ki az ő megállapításait, még kevésbbé az Egyezménynek az Alapokmánnyal összeütköző rendelkezéseit.

Kelsennek az ENSZ koreai akciójával kapcsolatban is számos jogsértésre kell rámutatnia. Így pl. az 1950. július 7-i határozat lényegében nem más, mint ex post facto igazolása az USA június 25-e után, de június 27-e előtt tett katonai intézkedéseinek. Továbbá a Biztonsági Tanács határozatai »Észak-Koreából jövő erőkről«, »Északkoreai hatóságokról« szólnak, nem ismerik el tehát a Koreai Népköztársaságot, viszont elfelejtkeznek arról, hogy polgárháború esetén nem lehet szó a béke, tehát nemzetközi béke megszegéséről. A koreai háborút nem lehet az ENSZ akciójának minősíteni. A Szovjetunió távollétében a csonka Biztonsági Tanács — mint tudjuk — csak javasolta a Koreai Köztársaság megsegítését. A javaslat — mondja Kelsen — az ENSZ akciója volt, a javaslat alapján a tagok által tett intézkedések azonban már nem, hiszen azt nem egy kötelező erejű határozat alapján tették. Vázolja a Kínai Népköztársaság el nem ismeréséből származó lehetetlen helyzetet is és a Biztonsági Tanács egyik vitájával kapcsolatban utal arra, hogy valamely delegátus megbízólevelének megvizsgálása nem feltétlenül eljárási kérdés, hanem forradalmi kormány elismerése esetén érdemi döntés is lehet, tehát igenis szükség van az öt nagyhatalom egybehangzó szavazatára. Ugyanez vonatkozik a főtitkár megbizatásának meghosszabbítására is.

Az 1950. november 3-i határozat értelmében, abban az esetben, ha a Biztonsági Tanács a béke veszélyeztetése esetén nem tud határozatot hozni, a Közgyűlés fog megfelelő javaslatokat tenni a tagállamok számára, amelyek esetleg fegyveres erők alkalmazására is vonatkozhatnak. Ez a határozat állítja fel a Kollektív Intézkedések Bizottságát és Kelsen szerint is éles ellentétben áll az Alapokmány 11. cikkének második bekezdésével — amely kimondja, hogy minden olyan kérdést, amelyben cselekvésre van szükség, a Biztonsági Tanács elé kell terjeszteni — annak ellenére, hogy sikerült a 10. és a 11. cikk merev grammatikai értelmezése alapján a cikk szövegében pontatlanságokat, sőt bizonyos — hozzátehetjük: lényegtelen — ellentmondást is felfedeznie.[1]

Kelsen a kiegészítő részhez újabb előszót írt, amely éppen két évvel későbbi keltezésű, mint főmunkájának előszava és benne már nyíltan kimondja azokat a következtetéseket, amelyeket az első előszóban még csak sugalmazni próbált. Elismeri, hogy munkája »nem minden tekintetben erősíti meg a vizsgálat alá vett akciók alkotmányszerűségét. A szerző azonban — fejtegeti tovább — teljességgel elismeri azt a tényt, hogy egy — nemzeti vagy nemzetközi — közösség joga és különösen alkotmánya nemcsak a jog által erre a célra előírt eljárással összhangban végrehajtott formális

[1] Kelsen: »The law of the United Nations.« Stevens, 1951. XVII. o.

[2] Bogdanov, O. V.: »A nemzetközi jogsértések diesőítője.« Szovjetjogi cikkgyűjtemény. II. évf. 11-12. sz. 683. o.

[3] »Recent trends in the law of the United Nations.« Kelsen l. m. 907—994. o.

[1] A 10. cikk szerint a Közgyűlés a Biztonsági Tanácsnak és a tagállamoknak tehet javaslatokat, a 11. cikk második bekezdése értelmében a nem tagállamoknak is, ez a bekezdés tehát kiterjeszti a Közgyűlés hatáskörét. A 11. cikk negyedik bekezdése azonban mégis úgy szól, hogy a 11. cikkben megállapított hatáskör »a 10. cikkben meghatározott általános működési teret nem korlátozhatja«.

módosításokkal változtatható meg, hanem *módosítható olyan* értelmezésre alapított *alkalmazása révén, amely* a törvény betűjének többékevésbbé megfelel ugyan, de *nem egyezik megalkotóinak kideríthető szándékával.*«[1]

Kelsen már régebben is utalt arra, hogy az ex iniuria ius non oritur — jogtalanságból nem eredhet jog — alapelv alól kivételek tehetők, a kiegészítés előszavában azonban nyíltan kijelenti — »Amennyiben a kollektív önvédelem megszervezése az Északatlanti Szövetség keretében, a koreai akció, a főtitkár újraválasztása és a ‚Uniting for Peace' határozat összeegyeztethetetlen az Egyesült Nemzetek régi jogával, *azoknak az eseteknek egyikét alkotják, amelyekről elmondhatjuk, hogy ex iniuria ius oritur*«.[2]

Kelsent tehát az a körülmény, hogy az ismertetett határozatok jogsértőek, nem arra készteti, hogy velük szemben állást foglaljon, számára ez nem a határozatok negatívumát jelenti, hanem szerinte az Alapokmány hibájának tekintendő. Kelsen a határozatok jogsértő jellegével akarja igazolni az Egyesült Államok vezető körei előtt az Alapokmány »értéktelenségét«, bizonyítani akarja azt a tényt, hogy az Alapokmány így vagy úgy, de feltétlenül módosításra szorul, hogy az Egyesült Államok legfőbb célkitűzését — az amerikai szupremáciának egy világállam keretében történő megvalósítását — az eddiginél hatékonyabban szolgálja. Az a Kelsen, aki »Tiszta jogtan«-ában a jogtudománynak minden idegen behatástól, politikai ideológiáktól, természettudományos elemektől való megtisztítását, a jogi normák szigorú delegációját hangoztatta, ebben a munkájában a jogot nyíltan alárendeli egyes politikai törekvéseknek, amelyeknek képviselőit — az Egyesült Államok vezető köreit — mindjárt fel is menti a jogszabályok és a nemzetközi szerződések betartásának kötelezettsége alól. A pacta sunt servanda elv azonban a nemzetközi jog alapprincipiuma és ha azt elvetik — márpedig az ex iniuria ius oritur hirdetése ezt jelenti —, a nemzetközi jog egész épülete omlik össze.

Kelsen könyvének megállapításaival kapcsolatban csak annyit kell még megjegyeznünk, hogy »nagy hiba lenne lebecsülni az önkéntes beismerések jelentőségét« — amint ezt a már fentebb említett O. V. Bogdanov írja a kiegészítő részről szóló ismertetésében — »különösen, amikor azok az imperialista politika olyan megrögzött védelmezőjétől származnak, mint amilyen volt és marad a normativista Kelsen«.[1] Kelsen fejtegetései azonban ettől függetlenül egy nagy tanulságot rejtegetnek. Az ENSZ fenti határozatainak jogsértő jellege a szocialista államok nemzetközi jogászai előtt a legkevésbbé sem új és ismeretlen, az a körülmény azonban, hogy Kelsen, mint az amerikai burzsoázia érdekeinek egyik fő tudományos alátámasztója, ilyen élesen állást foglal az Alapokmány eredeti rendelkezéseivel szemben, a szocialista jogászok és a békeszerető dolgozók milliói előtt csak emeli ennek a szerződésnek jelentőségét és értékét. Ezért rendkívül fontos, hogy Kelsennel és társaival szemben jogászaink a jog és a jogtalanság harcában még következetesebben védelmezzék az ENSZ Alapokmányának haladó szellemű intézményeit és ezen keresztül hozzájáruljanak az emberiség békéjének biztosításához.

Herczegh Géza
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

[1] Kelsen i. m. 911. o.
[2] Kelsen i. m. 912. o.

[1] Bogdanov, O. V.: »Az amerikai imperializmus védelmezőjének, Kelsennek kikényszerített elismerései és mesterkedései.« Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Právo. 1952. 8. sz. 58. o.

Az új csehszlovák szabadalmi törvény

A csehszlovák szabadalmi jogot az 1952 március 28-án megjelent három jogszabály, úgymint a találmányokról és az újítási javaslatokról szóló törvény, a szabadalmakra vonatkozó átmeneti rendelkezésekről szóló törvény, valamint a találmányokról és az újítási javaslatokról szóló törvény végrehajtási utasítása újjáalkotta.

Már az új törvény címéből kitűnik, hogy az — a korábbi jogi helyzettel ellentétben — nemcsak az új találmányokkal, hanem az újítási javaslatokkal kapcsolatos kérdéseket is szabályozza. Ámbár a törvény nem tartalmaz fogalmi meghatározást, azonban egész szerkesztéséből kitűnik a találmány és az újítási javaslat közötti megkülönböztetés. Míg a találmánynál absolut újdonságról van szó, addig az újítási javaslat lényege a relatív újdonság.

A találmányokról és az újítási javaslatokról szóló törvény csak az alapvető és a keretrendelkezéseket tartalmazza. Összesen öt fejezetből és 79 §-ból áll.

Az I. fejezet a találmányoknak és az újítási javaslatoknak a szocializmus építésében betöltött szerepéről szól és az államnak a feltalálókhoz és az újítókhoz való megváltozott viszonyát mutatja. A törvény kiemeli, hogy a találmányok és az újítási javaslatok építő hivatásukat csak abban az esetben tölthetik be, ha azokat felhasználás végett a közösségnek adják át. Már ezekből a bevezető rendelkezésekből kitűnik az új törvény jellegzetességeinek egyike: a találmányok átadása az állam részére, a feltaláló és az újító érdekeinek az állam érdekeivel való egybekapcsolása.

A találmányokról szóló II. fejezetből kitűnik, hogy az új törvény — a korábbi jogi helyzettől eltérően — következetesen biztosítja a feltaláló személyének megállapítását, védi érdekeit és azokat az állam érdekeivel összhangba hozza. A szabadalom iránti kérvényben foglalt találmányi bejelentést csak a feltaláló vagy örökösei tehetik meg. Azokban az esetekben, amelyekben a feltaláló köteles a találmányt az államnak felajánlani, a találmányi bejelentést a feltaláló nevében a vállalat is megteheti. Ennek a rendelkezésnek a célja egyfelől az, hogy a feltalálót a bejelentés megszerkesztése alól mentesítse, másfelől az, hogy a bejelentés elmulasztásának elejét vegye. A törvény 10. §-a szerint a szabadalom megadása szempontjából az az időpont irányadó, amelyben a bejelentést a találmányi és újítási hivatalnál benyujtották.

Újdonságot képez a találmánynak az állam részére való felajánlása. Ezt a feltaláló akár a találmányi bejelentésben, akár később és örököse is bármikor — saját belátása szerint — megteheti. Bizonyos esetekben azonban a feltaláló köteles találmányát az államnak felajánlani. Ez az oly találmányokra vonatkozik, amelyek a feltalálónak valamely intézménynél vagy a szocialista szektor valamely vállalatánál folytatott munkásságával összefüggésben vannak, vagy ha éppen a feltalálás képezte a munka teljesítését, illetőleg ha a feltalálót emiatt már előzetesen anyagi támogatásban részesítették. Ha az állam a felajánlást elfogadta, a feltalálót illető összes jogok, ide-

értve a találmánynak külföldön való hasznosítását is, az államot illetik. Az állam által elfogadott találmány feltalálójának díjazásra van igénye, amelynek nagysága a találmánynak a társadalomra való hasznosságától függ. Ezenfelül a feltalálónak tudományos és kutató intézeti állások betöltésénél elsőbbsége van és más hasonló előnyökben is részesül.

Szabadalmat csak a feltaláló és örökösei kaphatnak (24. §). A szabadalom biztosítja a feltaláló részére annak elismerését, hogy a találmány az ő műve. Szabadalom csak olyan új találmányra adható, amelynek tárgya iparszerűen előállítható, vagy ilyen előállítási eljárásra vonatkozik. Élelmiszerekre, orvosságokra és kémiai anyagokra vonatkozó találmányokra szabadalmat csak az előállítási eljárás tekintetében adnak ki (25. §). Az újdonság kérdését a találmányi és újítási hivatal a korábban benyújtott találmányok, a szakirodalom és egyéb tapasztalatai alapján vizsgálja meg. A szabadalmakat jegyzékbe foglalják és a találmányok gyűjteményében közzéteszik. A feltaláló szabadalmi okiratot kap.

Az új törvény szerint a szabadalomtulajdonos jogának tartalmát a találmány (a szabadalom) használatának engedélyezése képezi. A szabadalomtulajdonos a szabadalmat más személyre is átruházhatja. A szabadalmat, a találmány használatának engedélyezésére való jogot, valamint a bejelentésből származó jogot nem lehet elzálogosítani, valamint végrehajtás alá sem lehet vonni (33. §).

A találmány használatára való jogot a szabadalomtulajdonos engedélye nélkül át lehet ruházni azzal a gazdasági egységgel együtt, amelynek üzemében azt használják. A szabadalom és a találmány használatának engedélyezésére vonatkozó jog közérdekből, kártalanítás ellenében, elvonható. A honvédelem céljára felhasználható szabadadalmakat az állam — mindenkor kártalanítás ellenében — a szabadalomtulajdonos beleegyezése nélkül is használhatja.

A szabadalom érvényességének időtartama a bejelentés napjától számított 15 évre terjed ki. A szabadalom megszűnik érvényességi idejének lejárta, a tulajdonos részéről való lemondás, a 38. §-ban szabályozott megvonás, valamint a szabadalmi díjak nemfizetése következtében. A szabadalmat megsemmisítik, ha megállapítást nyer, hogy a találmány a szabadalom megadása feltételeinek nem felelt meg, a találmány tárgya a szabadalmazásra alkalmatlan volt, a szabadalmat nem a valódi feltalálónak vagy jogutódjának adták meg.

A III. fejezet az újítási javaslatokra vonatkozó keretrendelkezéseket tartalmazza. A 47. §-ból kitűnik, hogy az újítási javaslatoknál elegendő, ha az valamely üzem, vállalat, hivatal, telep, szövetkezet vagy szabad szervezet részére jelent újdonságot. Újítási javaslatot az üzemben szóban is be lehet jelenteni. Ha az újítási javaslatot elfogadják, a javaslattevő újítóvá lesz és az újításról tanúsítást kap. Az újítónak díjazásra van igénye, amelynek nagysága az elfogadott újítás jelentőségétől függ. A végrehajtási rendeletek szerint háromfajta újítási javaslat van: technikai tökéletesítés, üzemi újítás és adminisztratív újítás.

A IV. fejezet a szervezeti kérdéseket szabályozza. A találmányi és újítási javaslatok ügyében a hatóságot az egész államterületre nézve a találmányi és újítási hivatal gyakorolja, amely együttműködik az egyes szakszervezetekkel. Döntései ellen fellebbezésnek van helye az Állami Tervhivatal kebelében felállított szabadalmi kollégiumhoz, amely ezekben az ügyekben háromtagú tanácsban jár el. A kollektív újítási javaslatokkal, ilyen javaslatok díjának felosztásával kapcsolatos ügyekben a törvény döntőbírósági eljárást ír elő, a döntőbíróságot az egységes szakszervezet szervezi meg. Az elsőbbségre vonatkozó jogvitákban a bíróság jár el. (45. §)

Az V. fejezet az összes eljáró hatóságokra, vállalatokra stb. azt a kötelezettséget rója, hogy a szóbanlevő törvény rendelkezései alá eső eljárásukban az ügy valódi tényállásának leggyorsabb és legcélszerűbb megállapítását tartsák szem előtt és a dolgozók részére megfelelő útmutatást nyujtsanak. A hivatali titoktartás kötelezettsége az eljárás minden részletére kiterjed.

A tervgazdálkodásra és az állami külkereskedelemre tekintettel a találmányokkal külföldiekkel és külfölddel vonatkozásban való rendelkezéshez a találmányi és újítási hivatal hozzájárulása szükséges.

A törvény a nemzetközi megállapodások érvényét nem érinti. A nemzetközi egyezmény alapján elsőbbségi igényt támasztó személy ezt már a bejelentésében köteles megjelölni. A Csehszlovákia területén sem székhellyel, sem lakóhellyel nem rendelkező félnek az eljárásban erre jogosított személy által kell magát képviseltetnie. Ilyen joggal a prágai ügyvédi tanácsadó irodák egyes tagjai lesznek felruházva. A szabadalmi ügyvédek intézménye megszűnik.

Az új törvény hatálybalépése előtt benyujtott, de el nem intézett bejelentésekre már az új törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. A korábbi szabályok szerint megszerzett szabadalmak időtartamának hátralevő részére az új törvény rendelkezései vonatkoznak. A megszállás idejében a cseh és a szlovák országrészekre külön-külön megszerzett szabadalmak érvénye az egész államterületre kiterjed. A megszállás idején a berlini, budapesti vagy varsói szabadalmi hatóságoktól megadott szabadalmaknak Csehszlovákia egyes részeire kiterjedő hatálya megszűnik. A háború által érintett ipari tulajdonjogok helyreállítására vonatkozólag az 1947. évben Neuchâtelben létrejött egyezmény rendelkezései érintetlenül maradnak.

Igazságügyminisztérium
Nemzetközi jogi osztályának
dolgozói

A szövetkezetek jövedelemadói

I. A felszabadulás utáni politikai és gazdasági fejlődéssel összhangban szüntelen átalakulásban lévő pénzügyi jogunk már az új gazdasági alapnak megfelelő adórendszer vázát építi. A váz régi tartóoszlopait, amelyek az új alapra nem voltak illeszthetők, a jog ereje megsemmisítette és helyükbe újakat állított. Ezek már igazodnak az alap változásaihoz és alkalmasak arra, hogy rájuk tovább építsenek. Adórendszerünk vázának ilyen alkotórészei a szövetkezeti jövedelemadók.

Pénzügyi jogunk ezen új intézményeinek tanulmányozása különösen napjainkban időszerű. Termelőszövetkezeteink most dolgoznak a zárszámadások elkészítésén, amelyből megállapíthatják egész évi munkájuk eredményét, a tagok részesedésének mértékét, végeredményben a szövetkezet jövedelmét, amely az adóztatás alapjául is szolgál. A jövedelem emelkedése összefüggésben van a szövetkezetek számának gyarapodásával is, amelyről a f. év novemberében tartott Termelőszövetkezeti Tanács ülésein elhangzott

beszámolókból kaptunk hű képet. Gerő Ernő: »A magyar népgazdaság helyzete 1952-ben és feladataink a népgazdaság fejlesztése terén 1953-ban« c. beszámolójában (1952. XI.29.) ugyancsak ráirányította a figyelmet a szövetkezetekre. S végül a napokban jelent meg a kisipari szövetkezeti jövedelemadót alapjaiban szabályozó új rendelkezés.

II. A szocialista állam költségvetésének egyik jellegzetessége éppen az, hogy a bevételek döntő volumenét a szocialista szektor szolgáltatja. A költségvetésben, amely a népgazdasági terv pénzügyi vetülete és egyben a nemzeti jövedelem elosztó csatornája, a nemzeti jövedelem egyre nagyobb része fut keresztül. A magánszektor háttérbeszorulásával a nemzeti jövedelemből növekvő mértékben részesedő szocialista szektoron belül az állami vállalati és szövetkezeti befizetéseket egymástól külön kell választani. A befizetéseknek a költségvetés felé való irányítása a társadalmi tulajdon két formájának megfelelően más jogalapon nyugszik. Az állami vállalat gazdálkodásának egész eredménye, a nyereség és a forgalmiadó is teljes egészében az államot illetik, ezzel szemben a szövetkezetek maguk rendelkeznek összes bevételeik felett. A szövetkezetek gazdasági eredményeik állandó növekedése következtében ma már részt vállalhatnak az állami kiadások fedezésében, azáltal, hogy nyereségük meghatározott hányadát befizetik a költségvetésbe.

Az adókulcsot a gazdaságpolitika célkitűzéseinek megfelelően úgy szabják meg, hogy a jövedelmezőség alakulását hátrányosan ne befolyásolja, mégis az akkumulációnak biztos forrása legyen.

A szovjet költségvetésben a bevételek között a legnagyobb hányadot az állami vállalatok befizetései szolgáltatják, azután következnek a szövetkezetek. Nálunk még az a helyzet, hogy a szövetkezeti befizetések a lakosság adói mögött maradnak. Utalunk az 1952. évi költségvetés indokolására, amely szerint a szövetkezetek befizetései növekedtek a részükre biztosított adókedvezmények ellenére is. (1. az 1952. évi állami költségvetés általános indokolását, 12. 1.)

A szövetkezeti jövedelemadók az 1951. és 1952. évek folyamán jelentek meg adórendszerünkben. A korábbi években a különböző szektorba tartozó adóalanyok — közöttük a szövetkezetek — nagyjából még ugyanazokat az adókat fizették. A szövetkezetek jövedelemadóival így a szocialista szektorba tartozó egységek a többi adóalanyoktól teljesen különválaszthatók lettek. Megjegyzendő, hogy szövetkezeteink még egyéb adókat is fizetnek (házadót, gépjárműadót stb.), ezek azonban nem hatnak ki oly szorosan gazdálkodásuk eredményére, mint a jövedelemadók. (A forgalmiadókra a jövedelemadóktól eredő jellegük miatt e tanulmányban nem térünk ki.)

Az ipar, kereskedelem és mezőgazdaság területén a szocialista gazdasági rendszer megvalósítására hivatott, a társadalmi és gazdasági célok szolgálatában egyaránt álló szövetkezetek adóztatása fejlődésünk jelenlegi szakaszában megfelel a követelményeknek és az állami vállalatok adóztatása után a legkiforrottabbnak mondható, szemben pl. a lakosság adóival, amelyek korszerű átalakítása pénzügyi politikánk egyik soronlévő feladata.

A szövetkezeti jövedelemadók jelentősége nemcsak abban van, hogy az állami szükségletek fedezésének egyre biztosabb forrásai, hanem abban is, hogy ezen keresztül lehet ellenőrizni gazdálkodásukat és szabályozni jövedelemelosztásuk mértékét. Ugyancsak az adóztatáson keresztül valósítható meg a lenini útmutatás: »A szövetkezeteket politikailag olyan helyzetbe kell juttatnunk, hogy ne csak általában és mindig bizonyos előnyöket élvezzenek, hanem hogy ezek az előnyök határozott anyagi előnyök legyenek . . .«, továbbá: »adjunk a szövetkezeteknek sok-sok gazdasági, pénzügyi és bankkedvezményt — ezzel kell szocialista államunknak a lakosság megszervezése új elvét támogatnia«. (Lenin: A szövetkezetekről, 1923.)

A szövetkezeti adóztatás kifejlesztésénél alapulvettük a szocialista szovjet jogban érvényben levő adónemeket: 1. a szövetkezeti rendszerek vállalatainak és szervezeteinek, valamint a társadalmi szervezetek vállalatainak és 2. a kolhozok jövedelemadóját. (1. Rovinszkij, A Szovjetunió állami költségvetése, II. köt.) Nálunk a 1. kisipari szövetkezeti, 2. a földművesszövetkezeti és 3. termelőszövetkezeti jövedelemadók még nem azonosíthatók teljes mértékben a szovjet jövedelemadókkal, ami e szövetkezeti formák közötti különbségekre vezethető vissza.

Mikor ezeket az adókat vesszük vizsgálat alá a jogszabályok tükrében, szem előtt kell tartanunk, hogy miként a jogrendszer az egyes jogágak elkülönítését, de egyben összekapcsolását is jelenti, úgy a felépítmény részét képező pénzügyi jog rendszerében is az egyes adók gazdasági hatásuk révén éppen a többi adónemektől mereven nem határolhatók el.

Az alábbiakban a jelzett csoportosításnak megfelelően vesszük vizsgálat alá az egyes adónemeket.

III. *a)* A termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló tervszerű ipari termelés megvalósítására hivatott kisipari szövetkezetek (23/1952. (III. 27.) M. T.) volt Magyarországon az első szövetkezeti forma, amelyet jövedelemadó fizetésére köteleztek (1951. január 1-től). Az adó a nyereségadó helyébe lépett, s mintegy választóvonallal különítette el az OKISZ, illetőleg a megyei (budapesti) Szövetségbe tartozó szövetkezeteket az ezeken kívülálló vállalatoktól, amelyeket továbbra sem mentesítettek a nyereségadó alól (91/1951. (IV. 15.) M.T.; végrehajtási utasítása: 6340/K—70/1951. (V. 16.) II. a. P. M.). Az új adónem mégjobban kidomborította a kisipari szövetkezetek szocialista szektorba való tartozását. Nem hozta azonban magával adórendszerünk egyszerűsítését, mivel a szövetkezeteket továbbra is még a legkülönfélébb címeken adóztatták (vállalati adó, az alkalmazottak utáni illetményadó stb.)

Népi demokráciánk gazdasági rendszerének alapvető bázisát képező szövetkezeteink fejlesztése érdekében az 1951. és 1952. évek folyamán a kormány számos rendelkezést hozott. Itt főleg az adóztatás vonalán engedélyezett könnyítésekre utalunk, amelyek egy szövetkezetre nézve ugyan lényeges tehermentesítést eredményeztek, végeredményben azonban a szövetkezetek egyidejű fejlődése következtében nem okoztak csökkenést az államháztartás bevételeiben.

E megállapítással kapcsolatban különösen a következő rendelkezéseket kell kiemelni:

1. a 202/1951. (XII.2.) M.T.sz.r. megszüntette a vállalati adót és illetményadót;

2. széleskörű kedvezményeket kaptak a szövetkezetek a forgalmi adókkal kapcsolatban is;

3. a kisipari szövetkezeti tagok jövedelemadó fizetési kötelezettségét megszüntették (207/1951. (XII. 30.) M. T.sz. r.);

4. a tagok az évi tiszta feleslegből kapott részesedés után kereseti adót nem fizetnek, csupán az 1%-os kereseti adót, amelynek alapja a végzett munka után részükre kifizetett térítés. (201/1951.(XI.24.)M.T. sz. r.; végrehajtása 6.363-1/1951.(XII. 13.) III.a.P.M.)

A pénzügyi jog felépítmény jellegét abban a vonatkozásban, hogy a felépítmény az új alapot erősíti, igazolva látjuk ezekben a rendelkezésekben. Az adóvonalon biztosított kedvezmények többek között ösztönzőleg hatottak és elősegítették a kisiparosok tömörülését a szövetkezetekbe, amelyek így termelési területüket kiszélesítették és jövedelmük megnőtt. E jogszabályok a 23/1952. M. T. sz. r. 4.§.-ában megjelölt feladatok tekintetében (szövetkezetek népszerűsítése, az egyénileg dolgozó kisiparosok önkéntes alapon való bevonása) tehát pozitív hatást értek el és tevékenyen hozzájárultak a régi alap fokozatos megszüntetéséhez.

A rendeletek végrehajtása során és ennek eredményeképpen szövetkezeti gazdálkodásunk erőteljesen fejlődött. Az évközi gazdasági eredmények alakulása következtében lehetővé vált az 1951. évi rendelet módosítása.

1952. november 15-től hatályba lépett 3450—9/1952. (XI. 14.) P.M.sz. r. érvényre juttatja a szocialista költségvetés bevételi rendszerének egyik alapelvét, mely szerint a bevételeket lehetőleg folyamatosan és egyenletesen kell bevonni a költségvetésbe. A szövetkezetek ettől kezdve negyedévenként szolgáltatják a bevételt olyan formán, hogy a mérlegbeszámolók alapján kivetett hányadok kiegyenlítése előtt még havonta előleget is fizetnek; az évvégi mérlegbeszámoló lesz a végleges adókivetés alapja. Az adóelvonás hasonló módját alkalmazzák a Szovjetunióban. (Rovinszkij, II. kötet, 112. l.) Így tehát a jövedelem elérése és az adóztatás közelebb kerültek egymáshoz, mint ezt az 1951. évi rendelet szabályozta (az adóztatás alapja most már nem az előző üzleti év adóköteles feleslege, hanem a mérlegelszámolási időszak adóköteles nyereségé).

A szövetkezetek széleskörű tevékenysége által megsokszorozott, az önköltségcsökkentés révén ugyancsak növekvő jövedelem lehetővé tette a régi 10—30%-os kulcsokkal szemben magasabb (10—60%) kulcsok bevezetését. A nyereségtöbblet utáni adókulcs a szakmailag alkalmazható haszonszázalékok arányával növekedik. A rendelet részletesen szabályozza azt is, hogy az adóköteles nyereség kiszámításánál mit kell a nyereségből, vagy veszteségből levonni, illetőleg ehhez hozzáadni. Így pl. a nyereségből levonják az elfogadott újításokból elért többletnyereségeket, ami ugyancsak ösztönzőleg hat a szövetkezetek működésére.

A rendelet elősegíti népgazdasági tervünk sikeres végrehajtásának egyik feltételét, hogy a maradék- és hulladékanyagokat széles körben használják fel a termelés folyamán. Szövetkezeteinket ilyen irányban ösztönzi az eredetileg megállapítandó adókulcs 20%-os csökkentése abban az esetben, ha anyagfelhasználásuk 50%-ot meghaladó mérvben maradék- vagy hulladékanyagból adódik. (A szovjet jog ennél nagyobb kedvezményt biztosít, pl. két évig tartó mentességet a helyi nyersanyagokból és termelési hulladékokból feldolgozó új vállalatok részére.) Újszerű az is, hogy ugyanilyen mérvű kedvezményben részesülnek a háziipari termelőszövetkezetek és községi vegyesszövetkezetek.

Az új adórendeletből kiviláglik az adó ellenőrző szerepe a szövetkezetek vonalán. A bevalláshoz csatolt mérlegbeszámoló, zárókimutatás, leltár stb. alapján a tanácsi adóügyi részlegek betekintést nyernek a szövetkezetek működésbe, ellenőrizhetik általános pénzgazdálkodásukat (9.§.).

b) A felszabadulás után közvetlenül megalakult földművesszövetkezetek feladata az ú. n. juttatott vagyon kezelése mellett a falusi lakosság szükségleteinek a kielégítése is volt. A kormány e tevékenységük előmozdítására széleskörű adó- és illetékmentességet biztosított részükre (a társulati adó vonalán — amelyet akkor még a rt.-k és kft.-k is fizettek — a kedvezmény nem terjedt ki a mezőgazdasági ipari üzemágra). Ezzel a földművesszövetkezeteket részben elkülönítették a magánszektortól. További lépésként 1950. január 1-én életbeléptették az egységes földművesszövetkezeti adót, a vállalati adó, az illetményadó, a forgalmi adó és a nyereségadó helyett. (2/1951. (I.7.) M.T.) A vállalati adó és illetményadó megszüntetésével az egységes földművesszövetkezeti adóra tovább már ilyen formán nem volt szükség, helyébe lépett 1952. január 1-től a földművesszövetkezeti jövedelemadó (16/1952. (III.19.) P.M.) és forgalmiadó (17/1952.(III.19.)P.M.).

Az adó alanyai: a földművesszövetkezetek, a halászati szövetkezetek és a szövetkezeti vállalatok 5%-os adójának alapját az adóévet megelőző időszak mérlegében kimutatott eredmény alapján számítják. A jogszabály meghatározza, hogy mit kell a feleslegbez és veszteséghez hozzászámítani, illetve ezekből levonni. Lényeges, hogy a feleslegből levonják azokat az összegeket, amelyeket a kisegítő gazdaságok és ipari üzemek alapjainak növelése céljából tartalékoltak.

Az évenként fizetendő adó alapján a tanácsi pénzügyi szervek figyelemmel kísérhetik a falusi szövetkezetek gazdálkodásának alakulását. Erősítésük célját szolgálja még a számos adókedvezmény; a forgalmiadóköteles tevékenység utáni forgalmiadó kulcsa sem magas.

A mezőgazdaság szocialista építésében résztvevő nagyszámú földművesszövetkezetek jövedelemadójukkal így bekapcsolódtak az állami akkumulációba. A költségvetéssel szembeni kötelezettség (adók stb.) kiegyenlítését biztosítja a földművesszövetkezeti csekkről szóló rendelet (50/1952 (V.22.) M.T.; végrehajtása: 3520—2/1952.P.M.) amely szerint a követelést a számlavezető pénzintézet beszedési megbízás útján is kiegyenlítheti.

c) A Szovjetunióban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek (kolhozok) kivétel nélkül alanyai a jövedelemadónak. Nálunk jelenleg ilyent csak a termelőszövetkezetek legmagasabb típusai: az önálló termelőszövetkezetek és a III. típusú termelőszövetkezeti csoportok fizetnek. (9/1952. (I. 27.) M. T., végrehajtása; 11/1952. (II. 20. P. M.) A típusok egymástól tehát már nemcsak a csoport szervezetében, a közös termelés mértékében stb. térnek el egymástól, hanem az adóztatás vonalán is.

Gazdaságpolitikánk célkitűzéseinek megfelelően csak ettől az évtől kezdve vonják be a szövetkezetek

jövedelmeinek meghatározott részét az akkumulációba, eddig csupán földadót fizettek. A legkifejlettebb szövetkezetek anyagi helyzete ma már lehetővé teszi, hogy hozzájáruljanak a társadalmi szükségletek fedezéséhez.

Pénzügyi jogunkban számos olyan jogszabályt találunk, amelynek célja a szövetkezetek fejlődésének elősegítése és a parasztság ösztönzése arra, hogy minél nagyobb számban lépjenek be a magasabb típusokba. Ennek érdekében pl. mentesítették a bevitt ingatlanok 1951. évi jövedelme után az általános jövedelemadó alól azokat a személyeket, akik 1952. március végéig tagjai lettek a II. és III. típusú, illetőleg önálló termelőszövetkezeteknek. [6/1952. (I. 19.) M.T.] Azoknál a szövetkezeteknél, amelyek jövedelemadót fizetnek, a tagok részesedése mentes az általános jövedelemadó alól. Nem kell jövedelemadót fizetni a közös állatok után sem. Megjegyzendő, hogy pl. a II. típusú tszcs. a tulajdonában lévő állatok után 1952. december 31-ig mentes a jövedelemadó alól. [42/1952. (II. 11.) M.T.]

Az adó alapja az előző gazdasági év eredményeiből a kötelezettségek teljesítése és az alapok képzése után fennmaradó természetbeni és készpénzbeni jövedelem, amelyhez hozzászámítják a tagoknak évközben kiadott terméket és termékek értékét is. A kolhozadóhoz hasonlóan elemi károk esetén (Rovinszkij, II. köt. 120. l.) az adó részben vagy egészben elengedhető.

Az adókulcs 10%, ez állandó, tekintettel arra, hogy az állam ezáltal sem akarja a szövetkezetek jövedelmét korlátozni.

A Szovjetunióban a kolhozok jövedelemadóját úgy állapítják meg, hogy »lehetővé váljék a kolhozok helyzetének megszilárdítása, a különböző mezőgazdasági üzemágak fejlesztése és létesítése, az állatállomány gyarapítása; a jövedelemadó megállapításával egyuttal arra is serkentik a kolhozokat, hogy termékeik mennél nagyobb részét adják el az államnak«. (Rovinszkij, id. m.) A Szovjetunióban a kolhoznak jutó jövedelmek különböző forrásai szerint háromféle adókulcsot alkalmaznak, nálunk az adókulcs minden esetben változatlan. Az állam természetbeni juttatásokkal és segélyekkel támogatja a szövetkezeteket (l. Gerő Ernő beszámolójából).

Az adó egyúttal a gazdálkodás ellenőrző eszköze is, ugyanis a pénzügyi szervek a kivetést a zárszámadás és mérlegbeszámoló felülvizsgálata alapján készítik el.

IV. A szövetkezetek termelési eredményeinek növelése egész népgazdaságunk érdeke. Ez az érdekeltség kifejezésre jut költségvetési rendszerünkben is. A költségvetési szabályozás révén helyi tanácsaink döntő mértékben érdekeltek a szövetkezeti jövedelmek alakulásában, ugyanis költségvetési hiányaik fedezésére a szövetkezeti adókból is kapnak részesedést (l. 31—262/1952. P. M. sz. r.).

Az 1952. évi költségvetésben a szövetkezeti szektor befizetései még korántsem fejezték ki szövetkezeteink növekvő súlyát népgazdaságunkban, hiszen az állam jelentős adókedvezményeket biztosított részükre. (Az 1952. évi költségvetés, Pénzügyi Könyvtár 7. sz., 26. l.) Az ismertetett rendelkezések hatására, de különösen azáltal, hogy a szövetkezés előnyeit mind nagyobb számban ismeri fel dolgozó parasztságunk, a kisiparosok stb., a szövetkezeti mozgalom újabb lendületet kapott. Ennek alapján bizonyosra vehető, hogy a jövedelemadók összege az 1953. évi költségvetésben az előző évek eredményeit jelentős mértékben meghaladja.

Nagy Tibor

A vállalati egyeztető bizottságokról

Népgazdaságunk szocialista szektorának döntő túlsúlyra jutásával, a dolgozók legnagyobb részének állami szerveknél való elhelyezkedettségével egyre fokozódó jelentőséget nyernek a vállalatoknál működő Egyeztető Bizottságok, amelyek — nyugodtan megállapíthatjuk — valóságos bírói fórumok a vállalatokon belül, számos vonatkozásban bírói hatáskörrel rendelkeznek az illető vállalat dolgozóinak ügyes-bajos kérdéseiben. A vállalati Egyeztető Bizottságok helyes működésének, a népgazdasági érdekeknek megfelelő gyakorlatának fontossága óriási. Az Egyeztető Bizottságok — továbbiakban Egyeztető Bizottság alatt külön megjelölés nélkül a vállalati Egyeztető Bizottságot értem — a munkatermelékenység növekedésére is jótékony befolyást gyakorolhatnak helyes eljárásukkal, mert kétségtelen, hogy a dolgozó és a vállalatvezetőség között felmerült vita bizonyos kihatással járhat a panaszos, valamit sérelmező vállalati dolgozó munkájára. Ebből a szempontból különösen káros az a sok helyütt tapasztalható jelenség, hogy az ügyek intézése egyes Egyeztető Bizottságoknál elhúzódik, túllépik a jogszabályokban megállapított határidőket, ami kedvezőtlenül érzeztethetik hatását a termelésben, az érintett dolgozók figyelmét elvonhatja munkájuktól. Ezzel szemben a felmerülő viták gyors és hatékony elbírálása kedvezően befolyásolhatja a termelést. Egyébként a határidők, illetve azok be nem tartásának kérdésére a későbbiek során még rá kívánok térni.

Az Egyeztető Bizottságok jó munkáját akadályozza a működésükre vonatkozó jogszabályok szétforgácsoltsága. Az Egyeztető Bizottságokra vonatkozó alaprendeletet, a 263/1950. (IX. 1.) M. T. sz. rendeletet kiegészíti az annak végrehajtásáról szóló 5.486/1950. O. M. B. sz. rendelet, de Egyeztető Bizottságokkal kapcsolatos rendelkezéseket találhatunk a 34/1950. (I. 27.) M. T. sz. rendeletben (25—29. §), a 187/1950. (VII. 14.) M. T. sz. rendeletben (5. §), a Munka Törvénykönyvében — 1951. évi 7. tv. r. — (136., 141—148. §), az ennek végrehajtását tartalmazó 30/1951. (I. 31.) M. T. sz. rendeletben (99. §) és a 161/1951. (VIII. 28.) M. T. sz. rendeletben (4. §). A joganyag ilyen szétparcellázottsága a laikus dolgozók számára természetesen úgyszólván áttekinthetetlenné teszi ezt a fontos jogterületet, ami a gyakorlatban hibák és a jogszabálytól való elhajlások forrását jelenti. Részben ez a szétfordeltség, részben pedig az Egyeztető Bizottságok megnövekedett jelentősége feltétlenül megköveteli az idevágó jogszabályok felülvizsgálását és azok egységes szerkezetbe vonását. De megkövetelik ezt az érvényben lévő jogszabályok hézagai, hiányosságai is.

Nem célom, hogy ezen a helyen a rendeletek ismertetésére térjek rá, s hogy az Egyeztető Bizottságok működésére vonatkozó, érvényben lévő szabályokat taglaljam. Ezek az imént felsorolt törvényhelyekben megtalálhatók, így nézetem szerint részletezésük nem idevaló — egyébiránt az érdeklődőknek jó szolgálatot tehet »Az Egyeztető Bizottságok működéséről« címmel a »Népszava — Szakszervezetek Országos Tanácsa Lap- és Könyvkiadóvállalata« kiadásában »A szakszervezeti munka

könyvtára« sorozat keretében megjelent brosúra, amely főbb vonásokban tájékozást nyujt az Egyeztető Bizottságok eljárási módjáról. Itt csupán bizonyos visszás jelenségekkel, egyes gyakorlatban felmerülő problémákkal szeretnék foglalkozni.

A vállalati Egyeztető Bizottságok működése két irányú, s mindkét irányú működésükre nézve különböző eljárási szabályok vannak érvényben. Az egyik működési terület a munkaügyi viták intézése, így gyakorlatban legtöbbször bérbesorolási, szabadságidőszámítási és a munkaviszony megszüntetésével kapcsolatos viták elbírálása; a másik pedig a fegyelmi határozatok elleni fellebbezések megtárgyalása. Döntő különbség a kettő között az, hogy míg a munkaügyi vitákat az Egyeztető Bizottság határozatával eldönti, addig fegyelmi téren csupán javaslatot tehet a megtámadott határozat megváltoztatására az igazgató felé, illetve annak elutasítása után a szakszervezetnél kezdeményezheti annak megváltoztatását a vállalat felügyeleti szervének útján. A vállalati Egyeztető Bizottság egyik esetben tehát döntő, a másodikban javaslattevő szervként jár el.

Nem szolgálja az Egyeztető Bizottságok helyes működésének biztosítását az, hogy különböző jogszabályok különböző határidőket állapítanak meg az Egyeztető Bizottság előtti eljárással kapcsolatban. Így az Egyeztető Bizottságokról szóló 263-as rendelet a dolgozó számára 2 hónapos határidőt állapít meg: a dolgozó attól a naptól számított 2 hónapon belül fordulhat az Egyeztető Bizottsághoz, amely napon az őt ért sérelemről tudomást szerzett. A Munka Törvénykönyve (1951. évi 7. sz. tvr.) az áthelyezésekkel kapcsolatos ügyeknél ezzel szemben 8 napos határidőt szab, míg fegyelmi ügyeknél a 161/1951. M. T. sz. rendelet szerint 15 nap a határidő. Természetes, hogy az Egyeztető Bizottsághoz fordulni kívánó dolgozó a különböző határidőket nem ismerheti és így fellebbezése, panasza formai szempontból esetleg nem kerülhet érdemleges elbírálásra. Tapasztalatom, hogy az Egyeztető Bizottságok tagjai sincsenek a különböző határidőkkel tisztában. Ez nem is lehet meglepő, hiszen az Egyeztető Bizottságok tagjai általában nem jogtudósok, hanem laikus vállalati vagy üzemi dolgozók, akik a sokféle határidő és paragrafus között nem ismerhetik ki magukat. A fellebbezési határidőkön kívül eltérők azok az időhatárok is, amelyeken belül az Egyeztető Bizottság a hozzá benyujtott kérelmek ügyében állástfoglalni köteles. Munkaügyi viták intézésénél a határidő 8 nap a 263-as rendelet szerint, míg fegyelmi ügyeknél ez 30 nap a 187/1950. M. T. sz. rendelet értelmében.

Egyéb iránt a határidők kérdésével kapcsolatban vetem fel azt a problémát, hogy mi a szankciója azok be nem tartásának? (Természetesen az Egyeztető Bizottságra kötelező határidőkre gondolok, mert a panaszos részéről való határidő-túllépés szankciója az alaki szempontból való visszautasítás.) A rendeletek egyike sem állapítja meg a vállalati Egyeztető Bizottság részéről való szabályellenes eljárás szankcióját. A rendelkezések szankcióval való megerősítésének hiánya — megfigyelésem szerint — hozzájárul ahhoz, hogy egyes Egyeztető Bizottságok lelkiismeretlen kényelmességgel és lassúsággal intézzék az eléjük kerülő ügyeket. Ez részint — mint bevezetőben már említettem — befolyással lehet a termelésre, másrészt pedig módot adhat az ellenségnek arra, hogy ezt a lazaságot kihasználva megkörnyékezze a panaszos dolgozót, ezen a résen keresztül támadjon. Felmerül itt az a kérdés is, hogy milyen hatóság vagy szerv szankcionálja az Egyeztető Bizottságok jogszabályellenes magatartását, eljárását? Az Egyeztető Bizottságok félvér szervek: 4 tagjuk közül kettőt az igazgató, kettőt a Szakszervezeti Bizottság jelöli ki; félig vállalati, félig szakszervezeti intézmény. A szankciók megállapításának hiányát, a szankcionáló hatóság kilétét az Egyeztető Bizottságokról megalkotandó új, egységes jogszabály feladata lenne pótolni és tisztázni.

Főbb hibák, amelyek megfigyelésem szerint az Egyeztető Bizottságok gyakorlatában — rendeletellenesen — mutatkoznak, a határidők túllépésén kívül még a következők: szóbeli előterjesztést nem fogadnak el, vagy pedig arról jegyzőkönyvet elmulasztanak felvenni (szemben a 263-as rendelet 11. §-a (1) bekezdésének rendelkezésével). A panaszos dolgozót nem idézik meg az Egyeztető Bizottság ülésére (ez fegyelmi fellebbezések tárgyalásánál nem kötelező), illetve nem értesítik az ülés napjáról azt 48 órával megelőzően (szemben az előbbi § (2) bekezdésének rendelkezésével); az Egyeztető Bizottságok nem élnek a 263-as rendelet 13. §-ának (1) bekezdésében biztosított bizonyításfelvételi jogukkal, de egyszersmind ugyanezen törvényhely által megállapított azon kötelességükkel sem, hogy mindkét félnek módot *kell* adni álláspontjuk előterjesztésére és megindokolására. A 263-as rendelet 13. §-a (2) bekezdésében szereplő jegyzőkönyv tartalmi előírásainak sem tesznek egyes Egyeztető Bizottságok eleget, mint ahogy a (3) bekezdésben foglalt azon kötelességüket, hogy az érdekelteket az ülés után attól számított 3 napon belül jegyzőkönyvi másolattal értesíteni kell, szintén sok esetben elmulasztják.

Ez az egyes vállalatoknál mutatkozó helytelen gyakorlat is alátámasztja a szankcionalizálás sürgős szükségét, éppen a dolgozók érdekeinek védelmében. Nézetem szerint az Egyeztető Bizottságokkal kapcsolatban jelenleg érvényben lévő és szerteágazó joganyag egyes diszpozitív jellegű szabályait — az Egyeztető Bizottságok megnövekedett fontosságára való tekintettel is — kógens szabályok felállításával kellene felcserélni, ami hathatós hozzájárulást jelentene az Egyeztető Bizottságok működésének szabályosabbá és országos viszonylatban egységesebbé tételéhez. Meg kívánom még itt jegyezni, hogy az Egyeztető Bizottságok működésének megjavításánál fontos szerepe lehet a vállalati jogásznak, aki — alaki tekintetben — tanácccsal, ismertetéssel szolgálhat az Egyeztető Bizottságok tagjainak. A hivatását átérző, a dolgozók érdekeit és a szocialista törvényességet szem előtt tartó vállalati jogász így a maga módján segítheti az Egyeztető Bizottságok munkáját.

Foglalkozzunk még az Egyeztető Bizottságok tagjainak kérdésével. Ebben a vonatkozásban komoly hiányossága a tárggyal kapcsolatos érvényes jogszabályozásnak, hogy nem határozza meg az Egyeztető Bizottsági tagságot kizáró okokat, ami pedig szintén lényegesen hozzájárulhatna az Egyeztető Bizottságok működésének zökkenőmentesebbé tételéhez. Ismételten hangsúlyozom: a vállalati Egyeztető Bizottságok az illető vállalaton belül a vállalatvezetőség és a dolgozók között felmerülő munkaügyi viták tekintetében bírói hatáskörrel járnak el. Ezt megerősíti a 263-as rendelet 7. §-a, illetve a Munka Törvénykönyvének vele tartalmilag egyező 143. §-a is, amelyek

taxatíve felsorolják a vitás ügyeknek azon — gyakorlatban legsűrűbben előforduló — csoportjait, amelyek az Egyeztető Bizottságok kizárólagos hatáskörébe tartoznak és amely ügyekben semilyen más vonalon való eljárásnak, így pl. munkaügyi bíróság előtti eljárásnak, helye nincsen. Mivel az Egyeztető Bizottságok igen komoly és felelősségteljes jogkörrel vannak felruházva, kívánatos, hogy gyakorlati működésük is tükrözze azt a lelkiismeretességet, gondosságot, amelyet a törvényt alkotó dolgozó nép a reájuk felelős hatalmat ruházó jogszabályok szövegéből következően tőlük nyilván elvár. Ebből a szemszögből nézve csak kívánatosnak mondhatjuk, hogy az Egyeztető Bizottságok eljárási gyakorlata minél nagyobb mértékben idomulna a bíróságok eljárási gyakorlatához. Természetesen ennek ma még számos akadálya van, nem utolsó sorban az Egyeztető Bizottságok személyi összetételével kapcsolatban. Sok EB-tag nem érzi át, hogy milyen megtiszteltetést jelent az Egyeztető Bizottság tagjának lenni és tehernek érzi megbizatását, szabadulni igyekszik tőle. Egyes vállalatoknál ezért az Egyeztető Bizottság tagjai szinte ülésenként váltakoznak. Felesleges hangoztatni, hogy ez mennyire helytelen, hiszen az Egyeztető Bizottsági ülésekbe »belecsöppenő« új és új tagok egyáltalán nem ismerhetik azokat a szabályokat, amelyekhez alkalmazkodniok kell. Előfordul, hogy olyanok vesznek részt az Egyeztető Bizottság ülésein — pl. fellebbezéssel megtámadott fegyelmi határozat megvitatásánál —, akik az elsőfokú vizsgálat lefolytatásában is közreműködtek, illetve a munkaügyi vita tekintetében már — hivatali beosztásuknál fogva — korábban eljártak. Ilyen visszás jelenségek kiküszöbölése is megköveteli az EB-tagságot kizáró okok meghatározását, de helyes volna — az egyes Egyeztető Bizottságoknál mutatkozó káros tag-fluktuáció felszámolása végett — megfelelő büntetési tétel kiszabását rendelni azon EB-tagokra, akik az ülésekről önkényesen távolmaradnak, változó helyetteseket küldenek maguk helyett, munkájukat lelkiismeretlenül, szabályellenesen végzik. Ez a büntetési tétel a mulasztások ismétlődésétől függően progresszív súlyosbodást — bírság esetén emelkedést — állapíthatna meg.

Ehelyütt vetem fel azt az elgondolásomat, hogy az Egyeztető Bizottságok összetételének, de egész munka menetének megjavítása érdekében célirányos volna az Egyeztető Bizottságok tagjait választás útján megbízni tisztségükkel. Ez egyrészt a demokratikus alapelveknek megfelelően biztosítaná az Egyeztető Bizottság személyi összetételét, a dolgozóknak módjuk nyílna arra, hogy nyilvános megbeszélésen szóljanak hozzá Egyeztető Bizottságuk megalakításának kérdéséhez személyi vonatkozásban, esetleges kifogásaiknak, aggályaiknak kifejezést adjanak; másrészt a választás aktusa erőteljesebben tudatosítaná a dolgozók körében az Egyeztető Bizottság jelentőségét, feladatának komolyságát. A választás hatálya meghatározott időre — pl. 1 évi időtartamra — szólhatna, s egyúttal póttagokat is lehetne választani, így valamelyik tag előre nem látható akadályoztatása (betegség, szabadság) esetén őt megfelelő póttag helyettesíthetné.

Nagy mértékben segítené az Egyeztető Bizottságok munkáját, ha tagjaik az Egyeztető Bizottságokra vonatkozó jogszabályokról kellő tájékoztatást nyernének, ha — pl. az irányító szervek az alájuk tartozó vállalatok Egyeztető Bizottságai részére, vagy a felsőbb szakszervezeti szervek — előadások keretében közölnék az EB-tagokkal a helyes működésükhöz elengedhetetlen ismereteket.

Befejezésül utalok arra, hogy érvényes jogunk szerint a munkaügyi viták intézése három úton lehetséges: Egyeztető Bizottság előtti, bíróság előtti vagy szolgálati úton. Az Egyeztető Bizottságok kizárólagos hatáskörét megállapító, fentebb már felhívott törvényhely, valamint a Munka Törvénykönyvének a bírói eljárásra tartozható vitás ügyeket korlátozó 148. §-a tekintetbevételével kétségtelen, hogy a munkaügyi vitás kérdések túlnyomó zöme Egyeztető Bizottság előtti eljárásra kerül. Ez a körülmény pedig alaposan indokolttá teszi, hogy az Egyeztető Bizottságokkal kapcsolatos jogkérdések fokozottabb figyelemben részesüljenek elméleti és gyakorlati jogászaink részéről egyaránt. A vállalati jognak ez a fontos és még kialakulóban lévő területe mindenképpen megérdemli, sőt megköveteli a vele való foglalkozást.

Szándékosan nem tértem ki e fejtegetések keretében a fellebbezési eljárásra, az ú. n. Területi Egyeztető Bizottságok működésére, mivel ez alkalommal csupán a vállalati Egyeztető Bizottságok, mint a tömegekkel közvetlen kapcsolatban lévő szervek szerepével volt célom foglalkozni.

A vázolt visszásságok és hiányosságok, az Egyeztető Bizottságok megnövekedett jelentősége, a joganyag szerteágazása és széttagoltsága egységes, rendező jogszabály mielőbbi kibocsájtását sürgeti. Az átdolgozással és kodifikációval az érintett dolgozók számára is áttekinthetővé válnék a vonatkozó jogterület, s ez a rendezés nézetem szerint új jogalkotásunk egyik soronkövetkező feladata volna.

Sándor István Tamás

Megjegyzések Kovács István elvtárs észrevételeire.

Nagy figyelemmel tanulmányoztam át Kovács István elvtárs cikkemről írt kritikáját, mert építő célzatú megjegyzéseit teljes mértékben hasznosítani kívánom oktató és tudományos munkámban.

A bírálatnak vannak egyes megállapításai, amelyek — úgy hiszem — további megvizsgálást és meggondolást igényelnek s nagyon hálás volnék, ha a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége ezekben a kérdésekben segítségemre volna.

1. Úgy vélem — lehet, hogy ez a vélemény téves —, hogy különbség van alkotmányunk *nemzetközi* és *nemzetközi jogi* jelentősége között. A felelős szerkesztő elvtárs tőlem kifejezetten alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségének kifejtését kérte s én ennek a megbízásnak megfelelően jártam el. Kovács elvtárs — bírálatából kitetszőleg — nem lát különbséget a nemzetközi és a nemzetközi jogi jelentőség közt. A két kifejezést felváltva azonos értelemben is használja. Cikkemre tett megjegyzéseinek nagy része ezzel függ össze. Ezért kifogásolja, hogy alkotmányunk nemzetközi jogi jelentőségét nem abban látom, »hogy ez az alkotmány a világ dolgozói előtt megmutatja: hogyan biztosítja a szocializmust építő állam a dolgozók politikai, kulturális és egyéb szabadságjogait«. Ezért tér ki ismételten arra, hogy cikkemben nem foglalkozom alkotmányunknak »Az állampolgárok jogai és kötelességei« című fejezetével.

Nyomatékosan hangsúlyozom, hogy ezeknek a rendelkezéseknek nagy nemzetközi jelentőségével tisz-

tában vagyok s a bíráló idevonatkozó megállapításait teljes mértékben aláírom. De ezeknél a rendelkezéseknél *nemzetközi* és *nem nemzetközi jogi* jelentőségről van szó. Kétségkívül nagy jelentőségük van a nemzetközi helyzet alakulása, más államok belső jogának fejlődése szempontjából, de a nemzetközi jogot közvetlenül nem érintik. Nemzetközi joginak csak azt a kérdést lehet minősíteni, amely a nemzetközi jog valamely rendelkezésének értelmezésére és alkalmazására vagy nemzetközi jogszabály hatályon kívül helyezésére, módosítására, illetőleg új nemzetközi jogszabály statuálására irányul.

A Szovjetunió és a népi demokratikus államok, illetve az egyes népi demokratikus államok közt kötött barátsági, segélynyujtási és kulturális egyezmények, valamint a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, melyek mellőzését a bírálat szintén kifogásolja, nemzetközi jogi ügyek, de viszont nem tartoznak alkotmányunkhoz.

2. A bírálat helyteleníti, hogy foglalkozom a weimari alkotmánynak azzal a rendelkezésével, amely kifejezetten megállapítja a nemzetközi jog primátusát az állam belső jogával szemben s a nemzetközi jog rendelkezéseit az államon belüli jog részeként ismeri el. Ezt a tényt semmiképpen sem azért említettem meg, mert a weimari alkotmányt glorifikálni akarom. A weimari alkotmányt szembeállítottam a Magyar Népköztársaság alkotmányával. Hangsúlyozom, hogy az előbbi az I. világháború után az imperialista hatalmak nyomása alatt jött létre, a magyar nép pedig a Szovjetunió által felszabadítva, szabadon élt az alkotmányhozás jogával.

Fleischmann után Preuss miniszternek azt a kijelentését, amelyet e rendelkezéssel kapcsolatban az USA-ra vonatkozólag tett, úgy idézem, mint »jellemző hajbókolást az angolszász világ előtt«. Ez — mint az egyidejű német szerző megállapítja — annyival inkább komikus, mert az angolszász világ a Preuss által neki tulajdonított felfogást a weimari alkotmány megalkotásának idején már feladta.

A cikkben megállapítom, hogy alkotmányunk a Szovjetunió alkotmányával megegyezően nagyon határozottan azt az álláspontot képviseli, hogy »nemzetközi jognak csak az tekinthető, melyet maga az állam jog gyanánt ismert el«, vagyis azt a felfogást — a két álláspont azonosságát nem én, hanem csak a bíráló kapcsolja kifejezetten össze —, amelyet a weimari alkotmány meghozatalának idején az angolszász világ is vallott. Kovács elvtárs ezt a kijelentésemet a kozmopolitizmus példájának nevezi jogtudományunkban. Kérdés, hogy az imperialista jog valamelyik tételének kritikai tárgyalása s az a megállapítás, hogy a szocialista és a kapitalista jognak valamelyik nemzetközi jogi kérdésben azonos álláspontja van, tényleg kozmopolitizmus-e?

Azt magam is hibának tartom, hogy nem mutattam rá a Szovjetunió és az angolszász világ látszólag megegyező álláspontja közti különbségre is. Nem ment azt, hogy a kérdés részletes kifejtéséhez külön cikkre lett volna szükség. Azt meg kellett volna állapítanom, hogy az USA a nemzetközi jogot a saját értelmezése szerint tekinti magára nézve kötelező jognak s a többi államot is a saját értelmezése szerint kívánja a nemzetközi jogszabályok betartására kötelezni, sőt ott, ahol a nemzetközi jog akadályozza imperialista törekvéseiben, egyenesen félredobja azt.

3. Kovács elvtárs azt is kifogásolja, hogy meghatározásaim nem szabatosak. Nem tartja szabatosnak a következő megállapításomat: »Népköztársaságunk alkotmánya szilárd alapja annak, hogy a magyar nép kivehesse részét a szocializmus építéséből«. Szerinte a szocialista gazdasági rend az alap s nem az alkotmány, amely maga is felépítmény. Tisztázni kellene, használhatja-e a jog az »alap« szót az alap és felépítmény viszonyában kialakult értelmétől eltérő értelemben is, tekintettel arra, hogy maga egész terjedelmében felépítmény?

4. További »eltévelyedésem« az a kijelentés, hogy »az első világháború befejezéséig Magyarországnak alig volt beleszólása a reá tartozó külügyek intézésébe«. Ez a kijelentés egyszerűen arra vonatkozik, hogy Magyarországnak a Habsburg-monarchia idején nem volt nemzetközi jogi alanyisága, a monarchia külügyeit Bécsből intézték. Egészen téves Kovács elvtárs kommentárja, hogy ez a kijelentésem »mentegeti a Horthy-korszak gyalázatos külpolitikáját«. Ez távol áll tőlem. Azt is alaptalanul imputálja nekem, hogy ezt a külpolitikát »önállónak« nevezem. Ilyenfélét nemcsak a cikkben, de soha és sehol sem mondtam és nem is gondoltam.

5. Kovács elvtárs szerint az a megállapításom, hogy »a szocializmus előretörése teljesen átalakítja a nemzetközi jogot«, azt mutatja, hogy nem tanulmányoztam elég alaposan Visinszkij elvtárs útmutatásait. Visinszkij elvtárs a bírálat által közölt helyen a többek közt a következőket mondja: »a Szovjetunió szembehelyezkedik a világ többi részével, szembehelyezi a maga nemzetközi jogát, mint szocialista nemzetközi jogot a burzsoa országok nemzetközi jogával, mint burzsoa nemzetközi joggal«. Nem látom, hogy az én megállapításom ellentétben állna Visinszkij elvtárs kijelentésével.

Kovács elvtárs, mint a Magyar Jogász Szövetség főtitkára illetékes arra, hogy a magyar jogtudományban tiszta kifejtést igényeljen. Ez a körülmény bírálatának az én igénytelen cikkemen és személyemen túlmenő jelentőséget kölcsönöz.

Buza László
akadémikus

Az Állam- és Jogtudományi Intézet Szervezeti Szabályzata

1. *A tudományos munka tervszerűsége* elengedhetetlen követelménye a tudományos kutatás fejlesztésének. Ma a tudomány már nem öncélú, a gyakorlattól elvonatkoztatott, »tudomány a tudományért« terméketlen jelszó mögé bujt, egyesek tervszerűtlen, ötletszerű kutatómunkáján épül fel, hanem ötéves tervünk célkitűzéseit, a szocializmus építését szolgálva tervszerű, meghatározott feladatokat megoldó, szervezett kutatásokra támaszkodik.

A tudomány tervszerűvé tételének a MDP II. Kongresszusa adott döntő lendületet, meg is határozva azokat a feladatokat, amelyeket népet szolgáló tudósainknak és kutatóintézeteinknek el kell végezniük.

E követelményeknek tett eleget a *Közoktatásügyi Minisztérium, amikor a Magyar Tudományos Akadémia elnökével egyetértésben 17.005/1952. (II. 7.) K. M. sz. utasításával* (megjelent a Közoktatásügyi Közlöny 1952. évi 3. számában) *kiadta az Állam- és Jogtudományi Intézet szervezeti szabályzatát.*

A szervezeti szabályzat (továbbiakban szabályzat), az Intézetnek jogtudományi életünkben elfoglalt sze-

rapére való tekintettel, jogtudományunk valamennyi munkását érdeklő kérdés.

A szabályzat pontosan meghatározza az Intézet feladatát, belső szervezetét, munkájának alapját, a munkatervet, továbbá egyes, az Intézetet érdeklő kérdéseket rendez.

2. A szabályzat szerint *az Intézet feladata, hogy kutatómunkájával, a szocialista állam- és jogtudomány továbbfejlesztésével, feltárásával, nyilvántartásával és ismertetésével az államra és jogra vonatkozó reakciós és áltudományos nézetek harcos leleplezésével, a Magyar Népköztársaság államának és jogának fejlődését előseyítse.*

Az Intézet ezt a feladatát sokrétű tevékenységével tölti be.

Elsősorban a legfontosabb tevékenységi kört kell kiemelnünk, a *tudományos kutatómunkát*, az ezzel kapcsolatos tudományos ankétokat és az Intézet irodalmi tevékenységét. A szabályzat az Intézet kötelességévé teszi, hogy különböző jogágak fontos és időszerű kérdéseit dolgozza ki. Ezek a kérdések államunk és jogunk fejlődésének különböző fázisaiban mások és mások. Az e téren jelenleg mutatkozó feladatokat a MDP II. Kongresszusának határozatai mutatják meg. E szerint ma főkérdéseink, melyeket az Intézetnek munkájával feltétlenül alá kell támasztania: a nemzetközi békeharc erősítése, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése, az államapparátus és különösen a tanácsrendszer erősítése és munkájának megjavítása, a szocialista törvényesség megszilárdítása, a kulturális forradalom előmozdítása.

Az Intézet kutatómunkája, eredményeinek publikálása céljából aktív *irodalmi tevékenységet fejt ki* jogi folyóirataink ban. A szabályzat megengedi az Intézetnek, hogy publikáció céljára tudományos kiadványokat és időszakos tudományos folyóiratot is szerkeszthet. Az »Állam- és Jogtudományi Intézet Tudományos Könyvtára« elnevezésű kiadványsorozatot kell elsősorban megemlítenünk, melynek első száma jelent meg eddig, további számai pedig sajtó alatt vannak. Ki kell emelnünk az »Állam és Jog« c. intézeti kiadványt is, melynek első száma látott eddig napvilágot. Remélhetőleg hamarosan meg fog indulni az Intézet tudományos folyóirata vagy egyéb időszakos kiadványa, amelynek szükségességét már a Magyar Jogász Szövetség II. küldött-közgyűlése is megállapította. A szabályzat az Intézet feladatává teszi ezenkívül, hogy évenként az állam- és jogtudományi élet eredményeiről összefoglaló kiadványt (évkönyvet) adjon ki, amelyek közül elsőnek a folyó év eredményeit összefoglaló kiadvány fog megjelenni.

A *tudományos ankétok* a szocialista tudomány fejlődésének fontos eszközei. A sztálini tanítás élesen rámutat arra, hogy a tudomány fejlődésében milyen hatalmas jelentősége van a kritika szabadságának. Az építő, tudományos kritika legfontosabb fórumai pedig éppen a tudományos ankétok, amelyeken a szocialista jogtudomány kiépítése céljából vagy egyes tudományos kérdéseket vitatunk meg, vagy meglévő alkotásokat értékelünk. A szabályzat az Intézet feladatává teszi tudományos ankétok rendezését. E körben az Intézet már eddig is működött, itt példának csak az Eörsi Gyula könyvéből rendezett ankétot és a Beér János által szerkesztett alkotmányjogi tankönyv ankétját említem meg, de ezeken túl az Intézet már eddig több más tudományos kérdésben is rendezett ankétot vagy vitát. (A polgári per fogalma, az anyagi igazság kérdése stb.)

3. A tudományos kutatómunka szerves kiegészítése az Intézet összehasonlító és dokumentációs munkája.

A *dokumentációs munka* jelentőségéről — úgy vélem — nem szükséges bővebben beszélnem. Mindenki előtt ismeretes, hogy általában tudományunk, így jogtudományunk fejlődésének elengedhetetlen feltétele a szovjet szocialista jogtudomány eredményeinek ismerete, valamint a többi népi demokráciák jogtudományi életének figyelemmel kísérése. Intézetünk egyik osztálya — a dokumentációs osztály — *látja el a jogtudományi szakmai dokumentációs központ feladatát.* E feladatkörében figyelemmel kíséri a Szovjetunió és népi demokráciák jogi életét, jogirodalmát, jogszabályalkotását és a nyilvántartott irodalmat megfelelően rendezi, arról dokumentációs kiadványokat készít, melyeket az érdekelt főhatóságok és jogtudományunk munkásai megkapnak az Intézettől. Az Intézet dokumentációs kiadványai már eddig is közismertek, nevezetesen a »Külföldi jogszabályok jegyzéke«, a »Külföldi jogi folyóiratok cikkeinek kivonata«, a »Fordítások jegyzéke« és a »Folyóiratok tartalomjegyzéke«. A dokumentációs osztály ezenkívül közreműködik a társszerkesztésünkben megjelenő »Szovjetjogi cikkgyűjtemény«, valamint jogi folyóirataink külföldi folyóiratszemléinek, illetőleg bibliográfiáinak elkészítésében. A dokumentációs tevékenység kiegészítéseként az Intézet kutatási szükségletére ez osztály végez fordítási munkát.

A szabályzat előírja *összehasonlító munka* végzését is, különösképpen a Szovjetunió és népi demokráciák állam- és jogintézményeit illetően.

4. Az Intézet további feladata tudományos és gyakorlati élettel való kapcsolattartás és a jogtudomány eredményeinek széleskörű népszerűsítése.

Az Intézet elsősorban a tudományegyetemek jogi karaival tart szoros kapcsolatot, de ezenkívül a többi kutatók, különösen a gyakorlati jogi élet munkásai, az egyes államhatalmi és államigazgatási szervek felé is egyre jobban kiépíti hálózatát, hogy minél szélesebb körben, elvi síkon feldolgozhassa a gyakorlat tapasztalatait.

Az Intézet tudományos dolgozói csaknem kivétel nélkül részt vesznek az egyetemi oktatásban.

A jogtudomány népszerűsítése érdekében a szabályzat az Intézet feladatkörébe utalja, hogy előadásokat tartson a dolgozók széles tömegei számára, ilyeneket kezdeményezzen, brosúrákat szerkesszen és adjon ki és más szervek részére ilyen irányú tevékenységhez támogatást nyujtson.

Az Intézet a Magyar Jogász Szövetség és a MSZT jogtudományi szakosztályával karöltve végzi e feladatának döntő részét. Az Intézet tudományos dolgozóinak nagy hányada mint előadó, mint felelős, mint jegyzetkészítő stb. vesz részt a szovjetjogi tanfolyamon és a Magyar Jogász Szövetség más oktatási munkájában.

5. Az Intézet az eddig felsorolt tevékenységen kívül más olyan fontosabb vagy jelentősebb feladatot is ellát, amellyel valamely főhatóság esetenként megbízza.

Ezek közül az eddigiek folyamán az egyetemi jegyzetek bírálatát kell megemlíteni, amelyet a közoktatásügyi minisztérium megbízásából készített az Intézet.

6. Az Intézet kutatómunkájában természetszerűen nem szakadhat el

a gyakorlattól, ezért engedi meg a szabályzat, hogy más szervektől feladataival kapcsolatos kiszolgáltatható anyagot beszerezhessen és más szervoknél kutatómunkát végezhessen.

7. Az Intézet munkája — annak fontos és gyakran bizalmas jellege folytán — általában hivatali titkot képez. A szabályzat azonban rugalmasan megadja az igazgatónak a felmentés jogát, hogy ezáltal — az éberség követelményeit figyelembe véve — a bizalmas jelleg mellett is lehetővé tegye a tudományos munkához feltétlenül szükséges tapasztalatcsere, kritika és önkritika alkalmazását.

8. A szabályzat az Intézet szervezetét is rendezi. Ki kell emelnünk elsősorban az Intézet felügyeletére vonatkozó szakaszt. E szerint *az Intézet felett* változatlanul a *közoktatásügyi miniszter gyakorol* ugyan *felügyeletet*, de *tudományos kérdésekben a Magyar Tudományos Akadémiával egyetértésben* jár el. Így már magát a szabályzatot is a Magyar Tudományos Akadémia elnökével egyetértésben adta ki a közoktatásügyi miniszter.

Ez az intézkedés igen jelentős. Tudományos életünk legfelsőbb irányítója a Magyar Tudományos Akadémia, e rendelkezés folytán még fokozottabb mértékben fogja támogatni Intézetünk tudományos munkáját, mely támogatást a Jogi Állandó Bizottságon keresztül már eddig is gyümölcsözően használta fel az Intézet.

9. A szabályzat az *egyszemélyi felelős vezetés elvét* honosítja meg az Intézet szervezetében. Az Intézet élén *igazgató* áll, akit a minisztertanács nevez ki. Az igazgató képviseli az Intézetet hatóságokkal és harmadik személyekkel szemben, vezeti az Intézet egész munkáját, közvetlenül érintkezik a hatóságokkal és egyéb szervekkel.

Az egyszemélyi felelős vezetés elve nem zárja ki azonban a tudományos életben nélkülözhetetlen kollektív megvitatás szükségességét. Ezért az Intézet tudományos munkájának támogatására *tudományos tanácsot* szervez a szabályzat.

A tudományos tanács 8 tagból áll. Az igazgatón kívül a Magyar Tudományos Akadémia, az igazságügy- és belügyminiszter, a Magyar Jogász Szövetség és mindhárom egyetemi jogi kar egy-egy képviselőjéből áll a tudományos tanács. A tanács tagjait a közoktatásügyi miniszter azzal a szervvel egyetértésben nevezi ki, amelyet az illető tanácstag képvisel.

A tudományos tanács főfeladata a tudományos munka elősegítése, feladatok kitűzése, a terv megtárgyalása és általában az Intézet tudományos munkájával kapcsolatos kérdések megvitatása, véleménynyilvánítás e kérdésekben.

10. Az Intézet *három osztályra* tagozódik: a jogtudományi, az államigazgatási és a dokumentációs osztályra.

A jogtudományi és az államigazgatási osztály végzi az Intézet kutató, összehasonlító, tudományos szervező és irodalmi tevékenységét; az államigazgatási osztály az államjog, államigazgatási jog és a pénzügyi jog terén, a jogtudományi osztály a többi jogterületen.

A dokumentációs osztály végzi a szakmai dokumentációs központ feladatait, valamint ellátja a belső fordítási szükségletet és a fejlődés iránya szerint át fogja venni a másik két osztálytól az összehasonlító feldolgozásokat is.

Az Intézet dolgozóinak munkáját az Intézet könyvtára segíti, mely nem nyilvános, csak a belső szükséglet kielégítésére szolgál.

11. A fentiekben már rámutattam a tudományos munka tervszerűségének jelentőségére. A szabályzat az Intézetben is keresztülviszi a tervszerűség elvét, meghatározva, hogy *az Intézet munkájának alapja a terv.*

A munkatervben az előre felmérhető feladatokat kell kitűzni, megfelelő időt szabadon hagyva az időközben felmerülő — rendszerint valamely főhatóság felkérésére végzett — szükséges tervenkívüli munkák elvégzésére is.

Az Intézet munkaterve tudományos, dokumentációs és továbbképzési tervből áll.

A munkatervet a tudományos munkatársak bevonásával az igazgató készíti el és tárgyalja le a tudományos tanácsal. A tervet a közoktatásügyi miniszter a Magyar Tudományos Akadémiával egyetértve hagyja jóvá, így biztosítva van az Akadémia jóváhagyása folytán, hogy az Intézet munkaterve szerves részét alkotja az ország jogtudományi és ezen keresztül egész tudományos tervének.

Farkas József
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG ÍTÉLKEZÉSÉBŐL

Büntetőjog

177. A terhelt a budapesti központi járásbíróság által elbírált bűncselekményeit 1951. december 9. napján a budapesti büntetőjárásbíróság által 1950. május 23-án részére megállapított próbaidő alatt követte el.

Akkor, amikor a budapesti központi járásbíróság terhelt bűnösségét megállapította, egyben külön büntetést is kellett volna kiszabnia. Utólagos összbüntetés kiszabására csakis ezen külön büntetésnek kiszabása és jogerőre emelkedése után kerülhetett volna sor. (Btá. 59. § 1. bek.)

Az utólagos összbüntetésként — a külön büntetés kiszabása és ennek jogerejének bevárása nélkül, tehát törvénysértéssel — kiszabott 6 hónapi börtönből szükségképpen következik, hogy a járásbíróság a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmények miatt külön büntetésként is börtönt állapított volna meg. Ennek alapján pedig a Btá. 55. § 2. bek. rendelkezéséhez képest el kellett volna rendelnie a budapesti büntetőjárásbíróság által felfüggesztett 3 hónapi börtönbüntetésnek a végrehajtását. Ennek mellőzésével a budapesti központi járásbíróság további törvénysértést valósított meg.

Sőt a Btá. 55. §-ának (3) bekezdés *c)* és *d)* pontjában foglalt jogszabályt is sértette a központi járásbíróság ítéletének az a rendelkezése, amellyel a fentiek szerint utólagos összbüntetésként megállapított börtönbüntetés végrehajtását feltételesen felfüggesztette. A hivatkozott jogszabályok ugyanis kizárják a Btá. 55. §-ának (1) bekezdése szerinti kedvezmény alkalmazását abban az esetben, ha az elkövetőt az utóbbi bűncselekménynek elkövetését megelőző 5 éven belül börtönbüntetésre ítélték, vagy ha 5 éven belül a feltételes felfüggesztés kedvezményében részesítették. Terhelt a budapesti központi járásbíróság által elbírált bűncselekményeinek elkövetését megelőzően 5 éven belül a felfüggesztés kedvezményében már részesült, illetve vele szemben ugyan-

csak ezen az 5 éven belül börtönbüntetést (1950. évi 34. tvr. 12. § 5. bek.) állapítottak meg. Következésképpen javára az újabb felfüggesztés lehetősége szóba nem jöhetett. A Btá. 55. §. 5. bekezdésének (az 1951. évi 31. tvr. 39. §.) az utólagos összbüntetés felfüggesztését is megengedő rendelkezése egészen más esetre vonatkozik, nevezetesen arra az esetre, ha az elkövetőt a próbaidő alatt olyan cselekmény miatt ítélik börtönbüntetésre, amelyet a felfüggesztést kimondó ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el, tehát amikor nem felfüggesztés, illetve börtönbüntetésre való elítélés után elkövetett újabb bűncselekményről van szó. (B. törv.)

178. A fokozott büntetőjogi védelem a hatáskörébe tartozó ügyben eljáró hatósági közeget akkor is megilleti, ha eljárása során valamilyen szabálytalanságot követett el.

A hatósági közeg eljárása ellen csak akkor van önsegélynek helye, ha ez nem hatáskörében járt el — egyébként szabálytalan eljárása ellen csak a törvény rendes útján keresheto orvoslás. (B. törv.)

179. A járásbíróság az újrafelvételi kérelemnek azon az alapon adott helyt, hogy a késedelmesen bevetett területen terheltnek a községi átlagot meghaladó termése volt, a közellátást tehát károsodás nem érte.

A járásbíróságnak ez az ítéleti állásfoglalása törvénysértő.

Az alapperben megállapított tényállás lényege az volt, hogy a 2400 négyszögöl területen cukorrépa vetésére kötelezett terhelt a jogszabályban (18.023/1951. F. M. sz. rend.) megállapított határidőben a vetést csak 1600 négyszögöl területen végezte el, 800 négyszögöl területen pedig a vetést késedelmesen, csak a földművesszövetkezeti termelési felelős felhívására teljesítette. Ezzel szemben terheltnek a cukorrépa termelésére vonatkozó kötelességét a jogszabály akként szabta meg, hogy a vetést 2400 négyszögöl területen 1951. évi április hó 15. napjáig végezze el.

Terheltnek ez a mulasztása a 8800/1946. M. E. számú rendelet 7. §-ának 1. pontjában meghatározott bűntett törvényi tényállását valósította meg. Hogy a közellátás érdekeinek veszélyeztetése már magával a vetési késedelembe eséssel beállott, vitathatatlanul következik már abból, hogy terhelt a 800 négyszögöl terület bevetését a megszabott határidő után is nem önként, hanem csupán a földművesszövetkezeti termelési felelőstől kapott felszólításra teljesítette. E felszólítás elmaradása esetén tehát nyilvánvalóan további késedelem, sőt a vetésnek a szóban lévő területen való teljes elmaradása következett volna be.

Közömbös az, hogy terhelt a vetésre jogszabályban meghatározott határidő elteltét követően csekély időbeli késedelemmel a 800 négyszögöl területet azután mégis bevetette, és ugyanígy közömbös az is, hogy a bevetett egész területen a vártnál nagyobb termése volt. A 8800/1946. M.E. számú rendelet 7. §-ának 1. pontjában meghatározott bűntett törvényi tényállásának a közellátás tényleges károsodása nem tényeleme.

Törvénysértő ezzel szemben az újrafelvételi eljárás során hozott ítéleteknek az a jogi állásfoglalása, mely szerint terhelt mulasztása a 18.023/1951. F. M. sz. rendelet 28. §-ának *g)* pontjában meghatározott kihágást valósítaná meg. Abból, hogy az imént hivatkozott jogszabály a vetési kötelesség elmulasztását kihágási alakzatként is megállapítja, csak arra vonható következtetés, hogy ennek a kihágásként minősítendő késedelemnek lehetségesek olyan kivételes, kis jelentőségű esetei, amelyek adott körülmények közt a közellátás érdekének veszélyeztetését szükségképpen nem vonják maguk után. Ebben az esetben azonban terhelt a vetést késedelmesen sem önként, hanem csak ilyen irányú külön felszólításra végezte el, így már ebből következőleg nem jöhet szóba sem, hogy a közellátás érdekeinek veszélyeztetettsége kizárható volna. Mulasztása tehát súlyosabb bűncselekménynek, a közellátás érdekét veszélyeztető bűntettnek törvényi tényállását valósítja meg. (B. törv.)

180. A tényállás szerint a terhelt által a férje ételébe kevert atropin mennyisége lényegesen csekélyebb volt annál, semhogy feltétlenül halált idézzen elő. Ennek következtében ezt az eszközt a halál előidézésére alkalmatlan eszközként kell értékelni. De a méreg három napig tartó eszméletlenséget okozott. Már pedig ilyen hosszú eszméletlenség esetén, akár szervezeti elváltozás vagy gyengeség, akár valamely bekövetkező külső esemény következtében, fennáll a halál — ennek mérgezés folytán való — bekövetkezésének a lehetősége.

Törvénysértő tehát a megtámadott ítéletnek az az álláspontja, hogy a használt méreg egyben veszélytelen eszköznek is volna tekinthető. Ezért a törvényességi tanács megállapította az azáltal elkövetett törvénysértést, hogy a bíróság — elfoglalt álláspontja következtében — a büntetést korlátlanul enyhíthetőnek találta. (B. törv.)

181. A 15.028/1949. (XI. 9.) F. M. számú rendelet 1. §-ának 1. bekezdése értelmében őrölt fűszerpaprikát ... kizárólag a Fűszerpaprika Termelteto és Feldolgozó Nemzeti Vállalat csomagolhat;

ugyane rendelet 1. §-ának 2. bekezdése szerint pedig őrölt fűszerpaprikát csak zárt csomagokban szabad forgalomba hozni.

Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a termelő őrölt fűszerpaprikát nem hozhat forgalomba. A forgalombahozatal fogalmi körének elhatárolásánál nem lehet kétséges, hogy a szokásos, kisebb mennyiségű ajándék, kóstoló-adásokat forgalombahozatalnak minősíteni nem lehet. Ezen a körön túl azonban a termelő részéről őrölt paprikának bárminő jogcímen — akár ingyenesen is — saját háztartáson kívülre, harmadik személyek részére történő átruházása, használatba adása forgalombahozatalt jelent.

Az irányadó tényállásban szereplő mintegy két liter őrölt paprika messze meghaladja azt a mennyiséget, amelyet az élettapasztalat szerint szokásos kisebb ajándéknak, kóstolónak lehetne minősíteni. (B. törv.)

182. A megyei bíróság ítéletének alapjául elfogadta azt az orvosszakértői véleményt, amely szerint a sértettnek a terhelt által vezetett gépkocsival történt elgázoltatása esetén nagyobb vérzésnek s a holttest szétlapulásának kellett volna bekövetkeznie. Ugyanekkor minden indokolás nélkül mint elfogadhatatlant félretette az ezzel homlokegyenest ellenkező másik, elsőnek elhangzott szakértői véleményt.

Ellentétes szakvéleményekben kifejtett állásfoglalások közt a bíróság megfelelő szakismereteknek hiányában nem választhat önkényesen, ezzel megsérti alapvető kötelességét, amely szerint az anyagi igazságot

kell megállapítani, s ehhez képest minden felhasználható eszközzel erre is kell törekednie.

Törvényt sértett tehát a megyei bíróság is, amikor az ellentétes szakvélemények közötti önkényes választással, az Egészségügyi Tudományos Tanács megkeresésének mellőzésével fogadta el ítéleti döntésének alapjául azt az orvosszakértői véleményt, mely szerint a sértetten talált sérülésnek — ha azt a sértett életében szenvedi el — nagyobb vérzést kellett volna okoznia, illetve a terhelt által vezetett teherautó súlyának a sértett testét jobban össze kellett volna nyomnia.

Ezért a törvényességi tanács ezt a törvénysértést megállapította — és a megyei bíróság ítéletét hatályon kívül helyezve, a megyei bíróságot az Egészségügyi Tudományos Tanácstól felülvizsgálati vélemény beszerzésére és újabb határozat hozatalára utasította.

Ezenfelül azonban reá kell mutani a következőkre is:

Az elsőbíróság az ügyben széleskörű bizonyítást folytatott. Kihallgatta a vádlott útitársait, akik a tehergépkocsi vezetői fülkéjében vádlottal együtt utaztak; — kihallgatta az országúton közlekedőket, akik a tehergépkocsit és a sértettet a balesetet megelőzően arra haladni látták; kihallgatta a balesetnél összeseregletteket, a balesetnél megjelent rendőrjárőr és baleset-vizsgáló járőr tagjait, akik az elhalt sérüléseiről, a gépkocsin és az úttesten, valamint az elhalt testén és ruháján talált nyomokról tettek vallomást; kihallgatta a helyszínen megjelent és a hullavizsgálati jegyzőkönyvet felvett községi orvost, — ezenfelül orvosszakértőt és műszaki szakértőt hallgatott meg.

A bűnügyben tehát széleskörű bizonyítási anyag áll rendelkezésre. A járásbíróság az ítéletének alapjául szolgáló tényállást ennek a bizonyítási anyagnak tüzetes mérlegelésével állapította meg.

Ezzel szemben a megyei bíróság pusztán annak megállapítására szorítkozik ítéletében, hogy a kihallgatott tanúk vallomásai alapos gyanút támasztanak ugyan arranézve, hogy a vádlott által vezetett tehergépkocsi ütötte el a sértettet, azonban az ítéleti bizonyossággal nem állapítható meg, mert a balesetnek szemtanúja nem volt, s a járásbíróság pusztán következtetés útján állapította meg a vádlott bűnösségét.

Arra azonban, hogy a járásbíróságnak ez a következtetése miért nem helyes, a megyei bíróság nem nyilatkozik, hanem a bűnügyben felmerült nagy és bonyolult bizonyítási anyag minden méltatása nélkül legalább is az önkényesség látszatával tette félre — a bizonyítékoknak a járásbíróság által összehasonlíthatatlanul gondosabb mérlegelésével meghozott — elsőbírói ítéletet. (B. törv.)

183. Abból, hogy az ítéletet csak jogerőre emelkedése után lehet végrehajtani, következik, hogy a kiszabott szabadságvesztés büntetés a jogerőre emelkedéssel vehető kiállottnak olyan esetben, amidőn a bíróság az ítélethozatalkor már szabadlábon levő vádlott javára a megelőzőleg előzetes fogságban töltött idő beszámításával a büntetést egészen kitöltöttnek vette.

Ennek megfelelően a Btá. 68. §-ában megszabott 5, illetve 10 évi határidő is legkorábban a szabadságvesztésbüntetést megállapító ítélet jogerőre emelkedésének napjával veheti kezdetét.

184. A termelőszövetkezeti csoport működési szabályzata 13. pont 1. bekezdése szerint az elnök — bár az intéző bizottság bevonásával, de *egyéni felelősséggel* irányítja a tszcs. gazdálkodását és a 2. bekezdés szerint az elnök felelős a csoport vagyonáért, a bevételek elhasználásáért, a működési szabályzat betartásáért.

Vádlottnak kötelessége volt a fentiek szerint a tszcs. állatállományát fenntartani, gyarapítani.

Amikor ezt csökkentette, a vételárat pedig beruházás helyett más célra fordította, termény előállítására és felhasználására vonatkozó, jogszabályon alapuló kötelességét szegte meg.

E vonatkozásban az elsőbíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy tervbűncselekményről nem lehet szó, mert a mezőgazdaság szocialista szektorában csupán az állami gazdaságok folytatnak tervgazdálkodást, a tszcs.-ben nem terv-, hanem csak irányított gazdaság van és különösen nem folytatott tervgazdálkodást 1950/51-ben.

Ez az álláspont téves.

A tszcs. a mezőgazdaság szocialista szektorához tartozik. A mezőgazdaság szocialista részében tervgazdálkodás folyik, csak a kisárutermelő részben folyik tervszerű befolyásolás és irányítás.

Ez a gazdaság-politikai álláspont jogszabályi alátámasztást is nyert.

A tszcs.-k működési szabályzata szerint a gazdasági év kezdete előtt a tszcs.-ben üzemterv készül, e szerint kell megszervezni és elvégezni a következő év gazdasági munkáit.

A F. M. tsz. főosztályának Ált. 8160/142. sz. körrendelete szerint az 1950/51. évi üzemrészlettervet a tszcs.-k a kapott tervfeladatok betartása mellett 1950. október 15. és november 15-e között tartoztak elkészíteni. Az üzemterv növénytermesztési, állattenyésztési stb. részlettervekből állott. A járási tanács mezőgazdasági osztálya e terveket felülvizsgálta, ellenőrizte, hogy a tszcs. a tervfeladatokat betervezte-e, betartotta-e az előírt keretszámokat, a terv megvalósításának technikai feltételei biztosítva vannak-e stb.

Az így felülvizsgált üzemterv szerves része a járási, megyei és ezen belül a szocialista szektorra vonatkozó országos tervnek. Egyébként a 18.023/1951. (II. 18.) F.M.sz. rendelet a tavaszi mezőgazdasági munkák kapcsán kimondja, hogy a termelőszövetkezetek termelési kötelezettségét üzemtervük határozza meg.

Mindebből következik, hogy a termelőszövetkezeti csoportok működése a tervgazdálkodás keretébe tartozik és működésükkel kapcsolatban a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről kiadott 1950 : 4. sz. tvr. alkalmazásra kerülhet. (B. IV.)

185. Aki az anyaggazdálkodás körébe vont anyagot szabályszerű kiutalás nélkül, a jogszabályban meghatározott módtól eltérő úton szerez be, nem elégedhetik meg az eladó megnyugtató nyilatkozatával, hanem a jogos szerzés és származás megfelelő igazolását kell megkívánnia. Amennyiben a származás igazoltatását elmulasztja, ezt nyilvánvalóan azért teszi, mert nemcsak gyanítja, hanem tudja, hogy az anyag jogtalan úton került az azt elidegenítő birtokába. Az ilyen körülmények között vásároló tehát nem hivatkozhatik jóhiszeműségére azon az alapon, hogy őt az eladó valótlan szóbeli előadásával megtévesztette.

Az anyaggazdálkodás körébe vont áruk kívül esnek a rendes forgalom keretein, ami szükségszerűen vonja maga után, hogy megszerzésükhöz, illetőleg birtoklásukhoz nyomósabb

érdekek fűződnek, mint a minden korlátozás nélkül, szabadon vásárolható áruk megszerzéséhez és birtoklásához. Éppen ezért mindenki előtt fel kell tűnnie, ha valaki ilyen, korlátozott mértékben, feltételektől függően, kiutalási eljárás útján beszerezhető árukat elidegenít és ezzel az áru megszerzését más számára a kiutalási eljárás mellőzésével lehetővé teszi. Ez a jelenség magában véve is mindenben alkalmas arra, hogy felhívja a figyelmet az áru eredete iránti tudakozódás kötelességére. Ennek a kötelességnek az elmulasztásából pedig okszerűen lehet következtetést vonni arra, hogy ez a mulasztás éppen azért történt, mert a dolog megszerzője tudta azt, hogy az áru elidegenítője annak birtokába bűntett útján jutott. (B. III.)

186. A vádlott a ténykérdéstől függetlenül sem hivatkozhatik arra, hogy a vádlott-társától átvett csomag tartalmát nem ismerte. A szocializmust építő társadalomban mind fokozottabban lép előtérbe a személyi felelősség elve. Az egyén elsősorban saját maga felel cselekvése vagy mulasztása következményeiért. Ebből következik, hogy aki másoktól idegen ingóságokat birtokába vesz, köteles megismerni a rábízott tárgyakat és meggyőződni arról, hogy azoknak birtokában tartása nem tilos-e, vagy nem kötelez-e a hatóságokhoz való bejelentésre. Ha a tárgyak megvizsgálását és ennek folytán ezeknek birtoklásával járó kötelezettségét mégis elmulasztja, nem hivatkozhatik arra, hogy az általa őrzött tárgyak minőségét nem ismerte. De még gondatlansággal sem mentheti magát, mert mulasztása folytán olyannak kell tekinteni, mint aki az őrizetbe vett ingóságok birtoklásával járó törvényes kötelezettségek elmulasztásának következményeibe belenyugodott.

A vádlott mulasztását tehát abban az esetben is szándékosnak (eshetőleges szándék) kell tekinteni, ha valóban nem győződött meg arról, hogy a hosszú ideig birtokában tartott csomagban arany és külföldi fizetőeszköz van. (B. II.)

187. A 103/1950. M. T. sz. rendelet 8. §-ának (2) bekezdése értelmében a sorolt ipari anyagokból és termékekből az ipari üzemek legfeljebb egyhavi szükségletnek megfelelő készletet tarthatnak. Ipari tevékenységet nem folytató személyekre vonatkozóan ugyanez a rendelet azt mondja ki, hogy háztartási szükségletüknek megfelelő mennyiségnél többet ezekből az anyagokból nem tárolhatnak.

A 103/1950. M. T. sz. rendelet nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy azok a kereskedők vagy iparosok, akik működésüket megszüntették, milyen eljárást tartoznak követni a rendelet hatálya alá eső és birtokukban maradt anyagok tekintetében. A Kereskedelmi Értesítő 1951. szeptember 16-i számában azonban közérdekű közlemény jelent meg, amely arra hívta fel az érdekelt volt kereskedőket, hogy megmaradt árukészletüket állami kiskereskedelmi vállalatnak ajánlják fel megvételre.

Terheltnek az a cselekménye, hogy a 103/1950. M. T. sz. rendelet rendelkezései alá eső árukészletét vételre felajánlani elmulasztotta és ezzel azt a forgalombahozataltól visszatartotta, a 8800/1946. M. E. sz. rendelet 7. §-ának 5. pontjába ütköző közellátás érdekeit veszélyeztető bűntett. (B. II.)

188. A rablás a lopásnak törvényileg sui generis bűncselekményként minősített esete. Ehhez képest a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett, de az 1950:24. sz. tvr. 6. §-án kívül eső rablás is a hivatkozott törvényerejű rendelet 3. §-a alá esik, azonban a 9. § rendelkezésének szellemében a rablásra megállapított súlyosabb büntető rendelkezés alapján büntetendő.

189. Társadalmi tulajdon ellen sikkasztással különösen nagy kár okozása mellett vagy ismételten, illetve bűnszövetkezetben hivatalos személy által elkövetett bűntett és az annak elpalástolása végett vagy azzal összefüggően elkövetett más bűntett esetében — az 1950:24. sz. tvr. 9. §-ának (2) bekezdésére figyelemmel — a büntetést a bűnhalmazatra megállapított szabályok (Btá. 57. §) alkalmazásával — nem pedig a Btk. 463. §-a alapján — kell kiszabni.

A sikkasztási cselekményekre a tvr. 5. §-ának (1) bekezdésében, illetve a tvr. 5. §-a (2) bekezdésének első büntetési tételében megállapított tíz évig terjedhető börtön ugyanis a Btá. 57. §-a alapján az említett esetben emelhető. Az így kiszabható büntetés tehát súlyosabb, mint a Btk. 463. §-a alapján kiszabható büntetés. Már pedig az 1950:24. sz. tvr. 9. §-ának rendelkezéséhez képest a társadalmi tulajdon ellen sikkasztással elkövetett hivatali bűntett esetében a Btk. 463. §-a alapján büntetés kiszabásának csak akkor lehetne helye, ha ez állapítaná meg összeredményt tekintve is a súlyosabb büntetést.

A hivatalos személy részéről való elkövetésnek tehát csak akkor van a Btk. 463. §-ának alkalmazására vezető jelentősége, ha az 1950:24. sz. tvr. 3. §-ában meghatározott cselekmény más súlyosabb minősítés alá nem esik.

190. Ha valamely szabadságvesztés büntetés végrehajtásának befejezése előtt az elítéltet más bűncselekmény miatt újabb szabadságvesztésbüntetésre ítélik, a Btá. 59. §-a alapján összbüntetés kiszabásának helye van akkor is, ha a két szabadságvesztésbüntetés végrehajtása megszakítással — és pedig akár az első szabadságvesztésbüntetés utáni megszakítással történik. A Btá. 59. §-a a büntetések megszakítás nélküli végrehajtását az utólagos összbüntetés előfeltételül ugyanis meg nem szabja.

Természetesen olyan esetben, amikor a második ítélet az előző büntetés végrehajtásának befejezését követő időpontra esik, nem lehet szó összbüntetés kiszabásáról — de nem a végrehajtás megszakítása okából, hanem azért, mert a második ítélet meghozatalakor nincs végre nem hajtott előző ítélet.

A Btá. 59. §-ának első bekezdése, amikor az utólagos összbüntetés előfeltételeként még végre nem hajtott szabadságvesztésbüntetésekről beszél, ezt mindkét szabadságvesztésbüntetést illetően kell érteni, azonban nem az összbüntetés felől való határozás időpontjában, hanem a második büntetést kiszabó ítélet jogerőre emelkedésekor, vagyis az összbüntetés kiszabása lehetőségének megnyiltakor kell mindkét szabadságvesztésbüntetésnek még végre nem hajtottnak lennie.

191. 18. életéven felüli, de teljes korúságát még el nem ért vádlott törvényes képviseletre a büntetőperben nem szorul, ilyen irányú törvényes rendelkezés hiányában a törvényes képviselőt ilyen esetben a tárgyalásra idézni, értesíteni nem kell, de ha mégis jelen van, vagy egyébként is, a terhelt részére nyitva álló határidő alatt a terhelt javára fellebbezhet. (Bp. 188. § II/a. pont, 189. § 3. bekezdés.)

192. Az elsőbíróság a sértett, mint pótmagánvádló vádja alapján folyó

eljárást megszüntette azért, mert pótmagánvádló ügyvédje a tárgyaláson nem jelent meg, jóllehet a sértett személyesen a tárgyaláson jelen volt. A Bp.-nek nincs olyan rendelkezése, amely szerint a pótmagánvádat sértett csak ügyvéd útján képviseltetheti s azt maga el nem láthatná. (B. I.)

193. Az elsőbíróság a korábbi ítéletének hatályon kívül helyezése után, más bírák részvételével két hónapon túl tartotta meg a tárgyalást, azonban erre a korábbi eljárás során kihallgatott tanúkat a Bp. 153. §. 3. bekezdése értelmében elölről kezdendő tárgyalásra nem idézte meg. Ezzel az eljárásával az elsőbíróság a Bp.-nek a közvetlenséget szem előtt tartó alapelvét megsértette. A Bp. 177. §-a szerint a bíróságnak a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok alapján kell ítéletet hoznia. Ennek a szabálynak nem felel meg, hogy a korábban más bírák jelenlétében kihallgatott valamennyi tanú jegyzőkönyvbe foglalt vallomását olvassák fel. A Bp. a tanúk vallomásának felolvasását csak kivételesen engedi meg. Ilyen kivétel azonban jelen esetben nem forgott fenn. Az elsőbíróságnak tehát a tanúkat újból ki kellett volna hallgatnia. (B. I.)

194. Az alapügyben hozott jogerős ítélet ellen az államügyész nyomozás lefolytatása után terjesztett elő az elítélt terhére perújítási indítványt. A Bp. 216. §-a (2) bekezdése értelmében érdemi perújítási tárgyalás kitűzését indítványozta.

A Bp. 217. §-a szerint pedig ilyen ügyészi indítvány esetében a bíróság az érdemi perújítási tárgyalás elrendelésével egyidejűleg a tárgyalást is kitűzi. Következésképpen a perújítás megengedhetősége kérdésében előzetes bírói eljárásnak, illetőleg külön döntésnek nincs helye akkor, ha a perújítási indítvány magától az ügyésztől ered vagy ha nem tőle ered ugyan, de azt alaposnak tartja, a nyomozást lefolytatja és érdemi tárgyalás kitűzését indítványozza. Ilyen esetben a bíróság csak akkor foglalkozik a perújítás megengedhetőségének kérdésével, ha azt az ügyész indítványától eltérően a Bp. 219. §-a (1) bekezdésében felsorolt valamely jogi okból tekinti kizártnak. Egyébként a perújítás megengedhetősége kérdésében előzetes eljárásnak csak akkor van helye, ha az ügyész által alaposnak nem tartott perújítási indítványt terjesztettek elő. (Bp. 216. §. 3. bek.) (B. I.)

Polgári jog

195. A bíróság az alperest (a férjet) a felperessel való házasságának megkötése után az 1946 : VII. tv. 2. §-a *b)* pontjába ütköző izgatás bűntette miatt jogerősen 8 hónapi börtönre, 10 évi közügyektől való eltiltásra és fele lakóházon felüli ingatlanvagyona felének elkobzására ítélte.

Az alperes elítélése a Ht. 80. §-ának *d)* pontjában meghatározott bontóok, mely a kereset megindításakor (1951. okt. 15-én) fennállott (Ht. 83. §.).

Az elsőbíróság döntésével szemben a Legfelsőbb Bíróság arról győződött meg, hogy az alperes elítélése következtében a házassági viszony annyira fel van dúlva, hogy a felperesre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

Az alperes által elkövetett súlyos és szándékos bűncselekmény ugyanis a családi életet hosszú időre lehetetlenné tette a felek között: a felperesnek nemcsak a távolléte van kedvezőtlen hatással a házasságból származott 2 gyermek erkölcsi fejlődésére, hanem cselekményének a tudata és emléke is különösen akkor, ha a házassági kötelék továbbra is fennáll. Ha a házasság továbbra is fennmarad, ez a felperesnek és gyermekeinek a társadalomba való tökéletes beilleszkedését akadályozhatja: a családtagok hivatásukat nem tölthetik be zavartalanul. Ezek a körülmények a további életközösséget a felperes számára elviselhetetlenné teszik.

Ezek szerint az alperes elítélése olyan komoly és alapos ok, hogy amiatt a keresetet alaposnak kell tekinteni. (P. I.)

196. A felperes férjet már a házastársi viszonyból folyóan az a kötelezettség terhelte, hogy alperes érzékenységével, nyugtalanságával szemben megértést mutasson s közrehasson abban, hogy annak okai elenyésszenek. Az adott esetben ez annyival is inkább kötelességében állott, mert a per összes adata arra utal, hogy alperesnő ragaszkodott férjéhez és nem akarta a dolgok fejlődését óda engedni, hogy közöttük szakadás következzék be.

Felperes ezt a megértést elmulasztotta.

Mikor felesége elhagyta, nyomban lépéseket tett a házasságuk felbontása iránt, és alig egy héttel azután, hogy felesége elköltözködött, már megbízást is adott ügyvédjének a házasság felbontása iránti kereset megindítására. Egy hónapra rá, a békéltetés alkalmával, jóllehet felesége hajlandónak mutatkozott a kibékülésre, feleségének ezt a hajlandóságát határozottan visszautasította és a házasság felbontásához ragaszkodott. Ilyen körülmények között magatartásával mintegy igazolta a terhességének 5. hónapjában levő felesége nyugtalanságának alaposságát, nevezetesen azt, hogy ő férje és férje családjának a környezetében megértésre nem számíthat.

A Legfelsőbb Bíróság megítélése szerint egyedül a férj magatartásán, a feleségével és a gyermekével szembeni közömbösségén múlik ma is az, hogy a peres felek különélése még ez idő szerint is fennáll. Ezek szerint nincsen semmi olyan alapos és komoly, a férj könnyelmű akaratelhatározásán kívül eső ok, amelyik a házasság megszüntetéséhez, annak felbontásához alapul szolgálhatna. A Legfelsőbb Bíróság ezért az elsőbíróságnak a peres felek házasságát felbontó ítéletét megváltoztatta és a felperes alaptalan keresetét elutasította. (P. III.)

197. A 12. sz. elvi döntés a kárenyhítési kötelezettség megszegésének minősíti azt, ha a balesetet szenvedett és bizonyos mértékben munkaképes egyén azért nem jut megfelelő keresethez, mert nem igyekszik a korábbi szakmájában, vagy esetleg átképzés révén más szakmában elhelyezkedni, ahol megmaradt munkaerejét kellőképpen értékesítheti.

Tény, hogy a felperes, mint önálló szabómester lényegesen kevesebbet keres, mint szakmájában a kisipari termelőszövetkezeti tagok, vagy a nagyüzemekben elhelyezkedett szakmai dolgozók. Köztudomású tény az is, hogy akár a kisipari termelőszövetkezetben, akár a nagyüzemben való elhelyezkedésének nem akadálya az alperes testi fogyatkozása. A nagyüzemi termeléssel együttjáró munkamegosztás lehetővé teszi alperes részére még a 100%-os munkateljesítést is. Mindezek alapján megkövetelhető az alperestől, hogy megragadja a kárenyhítésre alkalmat adó ezeket a lehetőségeket. (P. II.)

198. Alperesnek, mint veszélyes üzemnek a felperessel szemben fennálló tárgyi felelőssége megállapításánál azt kell vizsgálni, hogy alperes a

tárgyi felelősségét kimentheti-e. A jelen esetben mentesítő okként jelentkeznék, ha a balesetet harmadik személy (a szavatos) elháríthatatlan cselekménye okozta.

Az ezen mentesítő ok megállapításához nem elegendő az, hogy az alperesi veszélyes üzemet a baleset előidézésében hiba nem terheli. A tárgyi felelősség alóli mentesítéshez ennél lényegesen több szükséges, nevezetesen az, hogy más (harmadik) személy a baleset előidézésében úgy hasson közre, hogy a tárgyi felelősséggel tartozó üzem a balesetet el nem háríthatta.

Elháríthatatlan cselekménynek tehát a tárgyi felelősség kizárása szempontjából csak olyan cselekmény tekinthető, amely a köteles gondosság kifejtése mellett sem látható előre és a veszélyes üzem hatalmában álló intézkedéssel és a kellő óvatossággal sem akadályozható meg.

Nem lehet harmadik személy elháríthatatlan cselekményét megállapítani akkor, ha a veszélyes üzem fenntartója vagy annak megbízottja a cselekmény elkövetését előre láthatta, vagy azzal legalább is mint lehetőséggel a köteles gondosság kifejtése mellett számolhatott s azt megakadályozhatta volna akkor, ha véghezvitte volna az arra alkalmas és szükséges cselekményt.

Az irányadó, s e részben nem vitás tényállás szerint az alperesi villamos a szavatosi tehergépkocsival útkereszteződésben ütközött össze. A baleset helyére oldalirányból érkező szavatosi tehergépkocsit a helyszíni adatok szerint a villamos vezetője a kereszteződés előtt legalább 20 méterről láthatta. A szavatosi tehergépkocsi rendes útvonalán haladva, nem váratlanul, előre nem számított, meglepő körülményként érkezett az összeütközés helyére.

Az alperesi villamosvezetőnek a rendes gondosság mellett, legalább is mint lehetőséggel számolnia kellett azzal, hogy a mellékutcából kihajtó jármű a villamos útvonalát, az azt megillető elsőbbség ellenére, meg nem engedett közelségben keresztezheti. Ha pedig a villamosvezető ezzel a figyelmetlenséggel és gondatlansággal számot vetett volna, annak a káros következményeit a villamos sebességének fokozottabb csökkentésével elháríthatta volna, mert ebben az esetben a villamost az összeütközés bekövetkezése előtt akár meg is állíthatta volna.

Az adott esetben tehát nem lehet azt megállapítani, hogy a balesetet harmadik személy elháríthatatlan cselekménye okozta, s ezért alperes a tárgyi felelősség alapján, vétkességétől függetlenül is, a felperes kárát megtéríteni köteles. (P. I.)

199. Az állandó bírói gyakorlat szerint a veszélyes üzem üzembentartója a saját vétkessége nélkül is felel a megbízottja által a megbízás teljesítése közben harmadik személyeknek vétkesen okozott kárért és ez a felelősége nem azonos az ú. n. tárgyi felelősséggel. (P. II.)

200. A 31/1951. (I. 31.) M. T. sz. rend. 1. § (2) bek. értelmében közszolgálati alkalmazott az, akit az államhatalom, valamint az államigazgatás központi és helyi szervei közfeladatok ellátására rendes illetménnyel egybekötött állásra megválasztanak, kineveznek, vagy szerződéssel alkalmaznak. Ezek szerint helyesen állapította meg az elsőbíróság, hogy felperes közalkalmazott volt. Ezen nem változtat az a tény sem, hogy munkakönyvében a bérkategóriája úgy van feltüntetve, hogy »36«. Felperes ugyanis az idézett rendelet életbeléptetése előtt került alkalmazásba és ha a fizetése esetleg a kollektív szerződések alapulvételével volt is megállapítva, ez egymagában nem jelenti, hogy ő nem volt közalkalmazott.

A fenti rendelet 70. §-a szerint a közszolgálatban felmerült munkaügyi vitákat szolgálati úton kell elintézni. Ehhez képest indokai alapján helyes az elsőbíróságnak az a döntése, amellyel a pert — felperes szolgálati ideje alatt felmerült és vitás fizetés iránti részében — a Pp. 180. §. 1. pontjában írt pergátló ok miatt megszüntette. (P. I.)

JOGIRODALOM

A. A. Gerczenzon: A bűnözés az imperializmus országaiban. (Fordította: *Csánk Béla.* A fordítást ellenőrizte: *Feri Sándor.* Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest, 1952. 168 old.)

A burzsoa büntetőjogászok a bűnözésre, mint társadalmi jelenségre sokáig egyáltalán nem fordítottak figyelmet. Közismert, hogy a klasszikus kapitalizmus korában uralkodó ú. n. klasszikus büntetőjogi irányzat a bűncselekményben még kizárólag jogi kategóriát látott. A burzsoa kriminalisták a bűnözéssel, mint társadalmi jelenséggel csak akkor kezdtek foglalkozni, amikor a kapitalizmus ellentmondásainak a kiéleződése, a kizsákmányolás fokozódása következtében a bűnözés egyre megdöbbentőbb méreteket öltött. Céljuk kettős volt: egyfelől leplezni akarták a bűnözés valódi okát, vagyis azt, hogy a bűncselekmények »eredendő társadalmi oka a tömegek kizsákmányolása, nyomora és szegénysége« (Lenin), másfelől elméletileg is igazolni kívánták az élesebb büntetőjogi eszközök alkalmazásának szükségességét.

Jellemző, hogy a bűnözés okainak a feltárására hivatott kriminológia burzsoa »tudósai« kezdettől fogva a bűnözés valódi okának az elleplezésén fáradoztak. De nem kevésbbé jellemző az is, hogy e »tudósok« művei, amelyek állítólag »a bűnözés megfékezésére« javasolt intézkedéseket tartalmazzák, napjainkra éppen azokhoz a szörnyű emberiség elleni bűncselekményekhez váltak »forrásmunkává«, amelyeket az imperialista államok tényezői követnek el bírósági vagy bíróságon kívüli leszámolás formájában.

Ilyen körülmények között a kriminológia burzsoa »tudománya« a legtávolabbról sem alkalmas arra, hogy akár csak megközelítőleg is hű képet adjon az imperialista államok bűnözésének az állapotáról. Csak a marxizmus-leninizmus szilárd talaján álló szocialista büntetőjogtudomány képes a tőkés országokban folyó bűnözés valóságos helyzetének a feltárására és az imperialista burzsoázia bűntetteinek a leleplezésére.

Gerczenzon szovjet professzor ezt a feladatot tűzte ki maga elé a jelen ismertetés tárgyát képező könyve megírásánál. Mindjárt hozzá is tehetjük: a legteljesebb sikerrel. A munka gazdag anyaga, a szerző világos okfejtése a szocialista jogtudomány legkitűnőbb alkotásaihoz méltó módon mutatja be azt az elszakíthatatlan, szerves kapcsolatot, amely a tőkés termelési rendszer és a bűnözés között fennáll.

Szerző a fejtegetéseit már az I. Fejezetben egy rendkívül nagyjelentőségű elvi kérdés tisztázásával kezdi. Abból indul ki, hogy a burzsoa »tudomány« a bűnözés fogalmi körébe csak azokat a cselekményeket

sorolja, amelyek az uralkodó osztály érdekeit támadják és amelyeket éppen ezért a burzsoa törvényhozás bűncselekményekké nyilvánít. Ilyen módon azok a leggonoszabb, leginkább tömegméretű és legvéresebb cselekmények, amelyeket az imperialista burzsoázia képviselői és ügynökei követnek el és amelyeket a burzsoa törvények nem tekintenek bűncselekményeknek, a burzsoá kriminológusok vizsgálódásának tárgyát nem képezik. Már pedig a kapitalista államokban folyó bűnözés feltárásához »nemcsak azoknak a jelenségeknek a tanulmányozása szükséges, amelyeket a burzsoa büntetőtörvénykönyvek bűncselekménynek nyilvánítanak. Szükséges azoknak a jelenségeknek a behatóvizsgálata is, amelyeket a burzsoa büntetőtörvénykönyvek nem tartanak bűncselekményként számon, amelyek azonban a szocialista jogtudat szempontjából mégis bűncselekmények«. (10. old.)

Gercenzon professzor arra a kérdésre is választ ad, hogy mi tekintendő bűncselekménynek a szocialista jogtudat szempontjából. Eszerint »a kapitalista társadalomban folyó bűnözés fogalmi körébe esnek mindazok a cselekmények, amelyek a dolgozó tömegek osztályérdekei ellen támadnak, miért is rájuk nézve társadalmi veszélyességgel bírnak. Ebbe a körbe tartoznak tehát a burzsoázia bűncselekményei — a munkások tömeges elnyomorítása, az üzérkedő ügyletek, a forradalmi mozgalommal való leszámolás, a háborús propaganda és az imperialista háborúk kirobbantása stb. Ide esnek az egyes dolgozók által elkövetett azok a bűncselekmények is, amelyek az osztályfegyelmet gyöngítik és megbontják a dolgozó tömegek cselekvési egységét a kapitalizmus ellen vívott harcukban«. (12. old.)

Szerző akkor, amidőn a bűnözés fogalmi körét nem a burzsoá büntetőtörvények, hanem a szocialista jogtudat szemszögéből határozza meg, nemcsak az imperialista burzsoázia szörnyű büntetteinek a leleplezéséhez nyujt szilárd alapot, hanem egyúttal elméletileg alátámasztja az ilyen bűncselekmények elkövetőinek a felelősségrevonását is arra az esetre, ha a proletariátus a hatalmat megragadva szocialista jogtudatát, jogi nézeteit jogintézményekké alakítja át.

Mint láttuk, az imperialista államokban folyó bűnözés tanulmányozásánál semmiképpen sem lehet irányadónak tekinteni a bűncselekményeknek a burzsoa törvényhozás által megállapított körét. Ezért a csupán ilyen bűncselekményekre szorítkozó burzsoa bűnügyi statisztika adatai is csak két szempontból bírnak jelentőséggel. Egyfelől a burzsoázia által egyre fokozódó mértékben alkalmazott megtorlást mutatják, másfelől pedig visszatükrözik a kapitalista rendszernek a bűnözés növekedésében is kifejezésre jutó bomlását.

Szerző a II. és III. Fejezetben a kapitalizmus általános válságának az imperialista államok bűnözésére gyakorolt hatását vizsgálja. Bőséges adatanyagra támaszkodva mutatja ki, hogy a bűnözés ezekben az államokban állandóan rohamosan növekszik. Kifejti, hogy ma már nem sajátsága a bűnözésnek az a XIX. században mutatkozó jelenség, hogy a depressziót követő gazdasági felemelkedés az újabb gazdasági válság beköszöntéséig a bűncselekmények számának akárcsak némi csökkenésével is járna. A bűnözés az első világháború óta napjainkig végigkísért növekedésének a bemutatása mellett Gercenzon professzor kiterjeszkedik a bűnözésnek a burzsoa gazdasági és társadalmi rendből folyó alapvető okaira is, mint aminő az egyre fokozódó kizsákmányolás, a munkanélküliség, a burzsoa »kultúra« és »civilizáció« stb.

A IV. Fejezet az imperialista burzsoázia szolgálatában álló szervezett bűnözéssel foglalkozik. Mi is az a szervezett bűnözés? »A szervezett bűnözés nem más, mint olyan eredetien sajátságos kapitalista vállalkozás, amelynél minden egyes résztvevő tekintetében szigorúan elhatárolják és megosztják a munkakört. Eredeti alakulat ez, olyan ‚bűnügyi tröszt', amelynek megvan a maga vezető felsőbbsége és számos tisztviselő ‚funkcionáriusa'. A szervezett bűnözés a maga nagyszámú csápjával működési körébe vonja a polgári társadalomnak egyre szélesebb és szélesebb köreit. A ‚bűnügyi trösztök' mintegy kettős társadalmi személyiséggel bírnak, amelyek közül az egyik törvényes vagy legalább is majdnem törvényes, míg a másik — a földalatti, a titkos — törvénytelen, a büntetőtörvénykönyvbe ütköző. A szervezett bűnözés elkövetésére alakult bűnbanda vezetője széleskörű kapcsolatokkal bír a hivatalos világban és ezzel együtt maga vezeti, irányítja, tervszerűen működteti saját bűnbandájának nagyszámú résztvevőjét« (69. oldal). Az imperialista államokban a bűnözés is »iparág«, ennélfogva teljesen elmosódik a határ a bűnöző világ és a kapitalista világ között. A szervezett bűnözésre maguknak a tőkéseknek van szükségük: a kapitalisták széles körben használják fel a bűnszervezeteket egymás ellen folytatott küzdelmeikben, valamint a lakosság széles néptömegeinek megfélemlítésére. Ennek fejében a bűnszervezetek tagjai büntetlenséget élveznek és nem ritkán még »köztiszteletnek« is örvendhetnek.

A tőkések azonban nemcsak a bűnszervezetek felhasználásával, hanem közvetlenül is számos bűncselekményt követnek el, különösen az ipar, a kereskedelem és az államgépezet terén. Így — mint azt az V. Fejezet nagyszámú példái mutatják — a tőkés vállalkozók évente milliószámra követnek el bűncselekményt a munkások élete és egészsége ellen és ugyanakkor büntetlenek maradnak. Ilyen bűncselekmény pl. az, ha a kapitalista tudatosan olyan körülmények között dolgoztatja a munkást, amelyek között az elpusztul. A tőkések által elkövetett további bűnözési forma a munkásmozgalommal szembeni provokáció, a kereskedelem terén kifejtett tömérdek visszaélés, a burzsoa államapparátusban meghonosodott korrupció, a hazaárulás (pl. az amerikai »Standard Oil« egyesülésnek a második világháború alatt a német »I. G. Farbenindustrie« konszernnel fenntartott kapcsolata) stb. Ezekért a bűncselekményekért a kapitalistát legtöbbször egyáltalán nem vonják felelősségre, de ha mégis bíróság elé kerülne, jelentéktelen büntetéssel szabadul.

Szerző a VI. Fejezetben az államigazgatás terrorista módszereire tér rá. Kiemeli, hogy a burzsoázia az imperializmus korszakában és különösen a kapitalizmus általános válságának idején széles körben igyekszik alkalmazni a bíróságon kívüli és a bíróság előtti leszámolást a dolgozó tömegek forradalmi mozgalmával, a haladó elemekkel és a gyarmati népekkel szemben. A legkedveltebb módszer a bíróságon kívüli leszámolás: ezen a téren a német fasizmus megdöbbentő gaztetteinek az örökébe az USA és a tőle függő viszonyban lévő államok uralkodó osztályainak a terrorcselekményei léptek. De emellett széles körben alkalmazzák a

bíróság által foganatosított megtorlás módszerét is és ennek során a legkegyetlenebb gyötrelmeknek teszik ki áldozataikat. A megtorlás élét elsősorban a Kommunista Párt és annak vezetői ellen irányítják: felháborító kommunista »bűnpereket« rendeznek, a rendőrséget és az FBI-t mozgósítják velük szemben, sőt bérgyilkosok és provokátorok felhasználásától sem riadnak vissza.

»Az imperialista burzsoázia által az ‚anyaországokban' elkövetett súlyos bűncselekményekhez járulnak azok az ugyancsak szörnyű bűncselekmények, amelyeket a burzsoázia a ‚gyarmatokon' követ el a ‚bennszülöttek' milliói ellen, ahol a véres terror és a féktelen — mivel sem leplezett — leszámolás az államigazgatás legfőbb módszere« (130. oldal). Szerző az imperialista burzsoázia által a gyarmatokon elkövetett bűncselekményekkel a VII. Fejezetben foglalkozik.

A békeharc szempontjából különös jelentősége van a VIII. Fejezetnek, amely az imperialisták által elkövetett béke és emberiesség elleni bűncselekményeket tárgyalja. Rámutat arra, hogy ma az Amerikai Egyesült Államok a béke és az emberiesség elleni bűncselekmények előkészítésének központja. Az atom- és hidrogén-fegyverek gyártása; a bakteriológiai fegyverek gyártása, a pestis, kolera, tífusz stb. terjesztésének előkészítése, virusok, ártalmas penészgombák, kolorádóbogár alkalmazásának előkészítése, a baktériumfegyver felhasználása Koreában: mind megannyi formája az új háborús gyujtogatók bűnös tevékenységének. Ehhez járul a kémeknek, diverzánsoknak és gyilkosoknak a Szovjetunióba és a népi demokráciákba küldése, felhasználva a Titoklikket is a béketáborral szemben aknamunkára.

Az imperialista burzsoáziának a világtörténelemben példa nélkül álló bűntettei nem maradhatnak és nem is fognak büntetlenül maradni.

Gercenzon professzor széles alapokra felépített tanulmánya újabb beszédes bizonyítéka a marxizmus-leninizmus azon tanításának, hogy a bűncselekményekkel szemben folytatandó harc csak ott lehet sikeres, ahol a proletariátus megdönti a bűnözés eredendő okát, a kizsákmányoló társadalmi rendet.

Rövid ismertetésünket azzal zárjuk, hogy a szóbanforgó munkának a dolgozók széles rétegeivel való megismertetése a békeharcot is jelentős mértékben fogja előmozdítani.

Schultheisz Emil
a jogi tudományok kandidátusa.

G. M. Szverdlov: Házasság és válás. (Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest, 1952.)

Szverdlov »Házasság és válás« című könyve az 1944. július 8-i törvényerejű rendelet szemszögéből vizsgálja a házasságkötés formájának, a házasságralépés feltételeinek, a házasság érvénytelenségének és felbontásának és a házastársak kölcsönös jogviszonyainak kérdését.

A mű középpontjában áll a szovjet családnak a szocialista társadalomban betöltött szerepe, megerősítésének fontossága, hogy segítse az állami érdekeinek megvalósulását.

Szverdlov a szovjet szocialista házassági jog magasabbrendűségét a burzsoa joggal való ellentétben és az egyes gazdasági korszakoknak megfelelő fejlődésében mutatja meg.

Az első rész a házasságkötés formáját tárgyalja. A házasságban legfontosabb alaki kellék a házasság bejegyzése. Az 1944. július 8-i törvényerejű rendelet megállapítja, hogy csak a bejegyzett házasságból keletkeznek a házassági jogok és kötelességek.

A Nagy Októberi Forradalomtól kezdve a tényleges és bejegyzett házasság körül sok vita volt a Szovjetunióban. Az 1918. évi törvénykönyv nem ismerte el a tényleges házasságot, kimondta, hogy bejegyzés nélkül nincs házasság. A bejegyzés mellett szólott, hogy a polgári házasságot el kell választani az egyházi házasságtól, mivel az utóbbi ebben az időben a házasságkötésnek uralkodó formája volt. A tényleges házasság érvényessé tétele az egyházi házassági forma további erősödését vonta volna maga után, így az állami szervek előtt kötött házasságot ki kellett emelni és a törvény külön védelme alá helyezni.

Ennek a rendelkezésnek a gazdasági élet alakulásával jelentkeztek a maga hiányosságai. A NEP első éveinek gazdasági nehézségei a nők fokozottabb kizsákmányolását tették lehetővé »a határidőre kötött házasságok« leple alatt. Ez a körülmény tette szükségessé, hogy a tényleges házasságok is védelemben részesüljenek. Így 1925-től kezdve a tényleges házasságokat is elismerte a törvény. Az egyházi befolyás ekkor már nem játszott döntő szerepet.

Az 1944. július 8-i törvényerejű rendelet már olyan körülmények közt született, amikor a kizsákmányolás megszűnt és a nők felszabadítása teljes egészében, nagyszerű eredményeiben megnyilvánult.

A mű második része az érvénytelen házasságokkal foglalkozik a házassági feltételek elemzésén keresztül.

a) A törvény meghatározza azt a korhatárt, amely mellett lehetséges a házasságra lépés. Mai kialakulásáig igen sok vita folyt le a korhatár kérdése felett. Fontos szempont volt a nő korhatárának felemelése, azzal az indokolással, hogy a nő túlkorai házassága egészségét veszélyeztetik és ezáltal függő helyzetbe kerülhet.

A legtöbb köztársaságban a házassági korhatár egybeesik az általános polgári jogi nagykorúsággal. Szverdlov mélyrehatóan elemzi, mit jelent polgári jogi viszonylatban, ha nem esik egybe a fenti két korhatár. A szovjet szocialista jog fejlettségét mutatja, hogy a burzsoa jogtól eltérően több lehetőséget ismer, amikor a kiskorúak házassága érvényessé válhat, kiemelkedő közülük a gruz törvénykönyvnek az a szabálya, hogy érvényes a kiskorúak házassága, ha az egyik házastárs megbetegedett vagy munkaképtelenné vált a házasság következtében.

b) A szovjet jog csak a legközelebbi rokonok közötti házasságot tiltja, szűkebb körben mint a kapitalista államok joga, ahol a tágabb rendelkezés (a férj és feleség rokonai között kötött házasság tilalma), Szverdlov megállapítása szerint egyházi befolyás alatt született.

Gruzia és Bjelorusszia törvénykönyveiben van csak szabályozva, hogy a házasság örökbefogadó és örökbefogadott között érvénytelen, érvénytelen továbbá a gyám és gyámolt között is.

Szverdlov véleménye szerint ezt a rendelkezést általánosítani kellene, sőt tovább menve, véleménye szerint ki kellene mondani a jogszabályoknak, hogy legyen érvénytelenné nyilvánítható a mostohaszülők és mostohagyermekek között, örökbefogadott és az örökbefogadó vérszerinti gyermekei között, valamint két örökbefogadott között kötött házasság. Ez első látszatra mintha a házasság szabadságát, a házasságra lépők szabad akaratelhatározását korlátozná. Ez nem

áll, itt a szocialista jog nevelő szerepének alkalmazását javasolja Szverdlov a szocialista erkölcs fejlesztése érdekében.

Az új magyar házassági és családjogi törvény tágabb körben állapít meg érvénytelenséget rokonok közti házasságban, mint a szovjet jog. Ez nem a Szverdlov által idézett egyházi befolyás csökevénye, hanem a törvényalkotókat az a szempont vezette ennek a rendelkezésnek megállapításánál, hogy a házassági akadályoknak csak a közeli vérrokonokra való leszűkítése nálunk még igen bonyolult rokonsági viszonyt eredményezne. A fejlődés irányát mutatja azonban, hogy a helyi tanácsok végrehajtóbizottsága felmentést adhat a sógorság akadálya alól, akár a házasság előtt, akár a házasság után.

c) A monogámia reális megvalósulása csak szocialista társadalomban lehetséges. Jelentősége a szovjet jogban a monogámia büntetőjogi védelmén kívül ott van, amikor a törvények valakit ismeretlen helyen tartózkodónak, vagy holttá nyilvánítanak és volt házastársa újbóli házasságra lépése után jelentkezik az ismeretlen helyen tartózkodónak vagy holtnak elismert élettárs. Szverdlov szerint, ebben az esetben az új házasság megtámadására adott jog helytelen lenne, mivel az első házasság megszűnt, a törvény felbontotta, a második házasság viszont törvényen alapszik. Ha ilyen esetben felbontás történik, az csak azon alapulhat, hogy a második házasságban élők között nincs meg a megfelelő kapcsolat.

d) Fontos érvényességi feltétel még a házasságra lépésnél a házasulók kölcsönös beleegyezése. Ki kell emelni a könyvnek azt a részét, ahol Szverdlov a tévedés, megtévesztés, fenyegetés, erőszak hatása alatt született házasság kérdését tárgyalja, melyekre vonatkozóan a törvények nem tartalmaznak közvetlen rendelkezést. A megtévesztés, fenyegetés, erőszak által született házasságkötésnél megingatja az érvényességet, hogy az egyik házasulónál semmiesetre sincs meg a tudatos és önkéntes beleegyezés.

Személyben való tévedésnél indokoltnak látszik a házasság felbontása. Nem ilyen egyszerű a személy tulajdonságaiban való tévedés esete. Szverdlov véleménye szerint az ilyen házasságot azon a jogalapon kell felbontani, hogy a tévedés a további együttélés lehetetlenségét eredményezi.

Új házasságjogi törvényünk sem tárgyalja a kényszer, tévedés, megtévesztés által létrejött házasságok eseteit, azzal az indokkal, hogy »nem tekinthető a házasság érvényességét érintő körülménynek«. Házasságra kényszerítés szocialista társadalomban aligha fordulhat elő, és tévedés, megtévesztés alatt létrejött házasságnál, ha a megtévesztett úgy érzi, hogy számára az együttélés lehetetlen, ebből az okból kérheti a házasság felbontását.

Szverdlov vizsgálja az érvénytelenné nyilvánított házasság következményeit a házastársakra és a gyermekekre vonatkozóan.

Házastársak vonatkozásába abból kell kiindulni, hogy az érvénytelennek nyilvánított házasság megkötésétől kezdve úgy tekintendő, mintha a felek nem is éltek volna házasságban. Vagyonjogi kérdéseik elbírálásánál a szocialista szabályozás tartalma más, mint a burzsoa jog gyakorlata, ahol az az elv érvényesül, hogy a felek szolgáltassák vissza, amit a házasság tartama alatt egymástól kaptak. Szocialista társadalomban e tekintetben a vagyonjogok védelmet élveznek.

Az 1944. július 8-i törvényerejű rendelet a rokonság elvét tekinti a szülők és gyermekek kölcsönös jogai és kötelességei alapjának. Szverdlov szerint az érvénytelenné nyilvánított házasságban született gyermekek esetében a rokonság kétségtelenül kimutatható.

A házasság bírói felbontása harmadik fontos része Szverdlov könyvének. Általános elv a szovjet családjog vonalán a szocialista család megerősítése. Első pillanatban ellentétben állónak látszik ez az elv és a gyakorlat a szovjet jogban, hogy mindkét házastárs kérésére a bíróságok minden esetben kimondják a házasság felbontását. Szverdlov kifejti, hogy a házasság szabadságából folyik a válás szabadsága. Ha a házasságot önkéntes megegyezéssel kötik, a válásnál is érvényesülnie kell az önkéntes megegyezésnek. A bíróságok döntő feladata ott van, hogy mérlegelniök kell, önkéntes-e a válásra történő megegyezés, a szocialista embertől elvárható kellő komolysággal jutottak-e erre a felek.

A válás szabadságából azonban nem szabad, hogy a válás önkényessége következzék. Ha csak az egyik fél kéri a házasság felbontását, a per csak abban az esetben végződik felbontással, amikor nyilvánvaló, hogy a felek együttélése nem felel meg a szocialista erkölcs feltételeinek, a házassági harmónia helyre nem állítható.

Érdekes kapcsolat van a bontó ítélet és a között a tény között, hogy a válást éppen úgy, mint a házasságot a ZAGSZ szerveinél be kell jelenteni. Szverdlov rámutat, hogy csak a bejegyzéssel válik a bírósági ítélet érvényessé, a bejegyzésig a feleknek csak a váláshoz van joguk, de ez nem kötelező számukra a bontó ítélet alapján. Itt is érvényesül a szocialista államnak a család megerősítését célzó törekvése.

A mű befejező része a házastársak kölcsönös jogviszonyait tárgyalja.

Az 1918. évi törvénykönyv szerint »a házasság nem eredményezi a házastársak vagyonközösségét«. Erre a rendelkezésre az akkori körülmények között feltétlenül szükség volt, mert a törvény célja a nő egyenjogúsítása és a rendelkezés az akkori fejlettségi foknak megfelelően azt biztosította, hogy a nő független legyen férjétől vagyoni vonatkozásban is. Ez a rendelkezés azonban hiányosságra is vezetett, mivel nem volt tekintettel az olyan nőnek a munkájára, aki a családon belül végzi a munkát, amit a szocialista társadalom elismer és értékesnek tart.

Az OSZFSZK törvénykönyve a házastársak közszerzeményi igényét annyiban határozza meg, amennyiben részt vettek a házastársak munkájukkal a vagyon létrehozásában. Szverdlov ezt helyteleníti éppen a szovjet családnak a társadalomban betöltött szerepénél fogva a férfi és női munka egyenlőségének alapján még akkor is, ha a nő a családon belül dolgozik. Szerinte az egyenlő részesedés elvét kellene alkalmazni, mint ahogyan az egyes köztársasági törvénykönyvekben szabályozva van.

Az új magyar házassági törvény a házastársak között vagyonközösséget állapít meg, ami annyit jelent, hogy a házasság alatt akár külön, akár közösen szerzett vagyon a kettőjük közös tulajdonává válik, a házasság megszűnése után pedig meg kell osztani közöttük.

Szverdlov »Házasság és válás« című könyve a magyar jogászok számára érdekes és tanulságos olvasmány, de stílusának közvetlensége bárki számára könnyen érthetővé teszi. Megismerjük azt az irányt, ahova

a mi családjogi fejlődésünk vezet, a jogi szabályozáson túl a család gazdasági, politikai és erkölcsi szerepének feltárásában.

Koczka Júlia

D. Sz. Karev : A szovjet igazságszolgáltatás. (Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952.)

A Szovjetunió Igazságügyminisztériumának kollégiumi határozata alapján az Összszövetségi Jogtudományi Intézet »A népbíró könyvtára« címmel könyvsorozatot adott ki, melynek első kötete D. Sz. Karev : A szovjet igazságszolgáltatás c. munkája. A könyvsorozat célja : az igazságszolgáltatásban dolgozó káderek szakképzettségének növeléséhez vezérfonalat szolgáltatni, rendszerező előadásban megvilágítani a tételes törvényhozás és a bírói gyakorlat alapkérdéseit. A könyvsorozat elsősorban a népbírák számára készült. Az első kötet előszava hangsúlyozza, hogy a könyvsorozat csak nélkülözhetetlen alapismereteket szolgáltat — és mint ilyen, a népi ülnököknek is fontos segédkönyve —, azonban a tankönyvek, monográfiák, speciális kézikönyvek és szakfolyóiratok tanulmányozása egyaránt szükséges ahhoz, hogy a könyvsorozat a bírói munka magas minőségi színvonalának további növelését biztosítsa.

D. Sz. Karev könyvének szerkezeti tagolása elősegíti a kifejtettek elsajátítását. Az I. fejezetben kifejti a szocialista igazságszolgáltatás és a szovjet bíróság feladatait, szerepét. A II. fejezetben körvonalazza a szovjet bíróság szervezetének és működésének demokratikus alapelveit. A III. fejezet ismerteti a fennálló szovjet bírósági rendszert. A IV. fejezetet a Szovjetunió Igazságügyminisztériumának és szerveinek, az V. fejezetet a szovjet államügyészségnek, a VI. fejezetet pedig a szovjet ügyvédségnek szenteli. Így tehát a könyv áttekintő képet ad a szovjet igazságszolgáltatás egészéről.

A szovjet bíróságok feladatainak ismertetésekor Karev a Szovjetunió bírósági szervezetéről szóló törvény 2. §-ából indul ki, amely az igazságszolgáltatás feladatává teszi :

1. a szocialista társadalmi és állami berendezkedés, a gazdálkodás szocialista rendszerének és a szocialista tulajdonnak védelmét,

2. a polgárok alkotmányban biztosított jogainak és egyéb személyi-vagyoni jogainak védelmét,

3. az állami intézmények, vállalatok, kolhozok, szövetkezetek és egyéb társadalmi intézmények jogainak és érdekeinek védelmét,

4. valamint annak biztosítását, hogy az összes intézmények, szervek, hatósági és polgári személyek végrehajtsák pontosan és hajthatatlanul a szovjet törvényeket.

A legszigorúbb jogrend és a törvények betartása nagyfontosságú tényező a szocialista állam további megerősödése és fejlődése szempontjából. A szovjet bíróság őrt állva a Szovjetunió állami és társadalmi berendezkedésének védelmében — leleplezi a szovjet nép és rendszer ellenségeit és védelmet nyújt az állami berendezés ellen irányuló támadásokkal szemben, midőn szigorú büntetéssel sújtja a bűnösöket.

Karev hangsúlyozza a vasfegyelem és szigorú jogrend jelentőségét, mint a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet sikeres megvalósításának fontos feltételét. A szovjet bíróság szerepe a dolgozók szigorú fegyelmének és önfegyelmének megvalósításában rendkívül nagy. Eme szerepét vizsgálva Karev a következőket mondja :

»A szovjet bíróság tevékenysége nem merül ki pusztán kényszerintézkedéseknek a szovjet törvények megsértőivel szemben való alkalmazásában. A szovjet bíróság, amidőn büntetést szabki vagy kényszerintézkedést alkalmaz, nemcsak bünteti a bűntettest, hanem a bűnözők megjavításának és átnevelésének célját is követi. A szovjet bíróság egész működésével nevelni hivatott a Szovjetunió polgárait a Hazáért és a szocializmusért való önfeláldozás szellemében, a szovjet törvények pontos és maradéktalan megtartásának, a szocialista tulajdonnal szemben elfoglalt gondos magatartásnak, a munkafegyelemnek, az állami és társadalmi kötelezettségek becsületes teljesítésének és a szocialista együttélési szabályok tiszteletbentartásának szellemében.«

Majd így folytatja :

»A szovjet bíróság nagy szerepet játszik a dolgozók kommunista nevelésében. A szovjet polgárok nevelése a munkához való kommunista viszony szellemében, mely szerint a munka állami és társadalmi kötelesség — íme a kommunizmushoz való fokozatos átmenetnek egyik elengedhetetlen feltétele, tekintettel arra, hogy az új kommunista erkölcs a szocialista állam hatalmának fokozását, a szocialista verseny kifejlesztését nagyban elősegíti. A szovjet polgárok nevelése — a szovjet törvények megtartásának és a kommunista erkölcsnek szellemében — egyik leghatásosabb harci eszköz az emberek öntudatából a kapitalista csökevények kiirtására irányuló küzdelemben.«

A szovjet bíróságok feladatainak kifejtése után Karev a szocialista igazságszolgáltatás fogalmát a következőképpen határozza meg :

»A szocialista igazságszolgáltatás nem más, mint a szovjet bíróság által a Szovjetunió, a szövetséges és az autonóm köztársaságok bírósági szervezetéről szóló törvény 2. §-ában meghatározott feladatok teljesítése tekintetében kifejtett tevékenység, amely a büntető és polgári ügyeknek a törvény által megállapított eljárási rendben való elbírálásából és a törvény, valamint a bírák szocialista jogtudata alapján való eldöntéséből áll.«

Eme tevékenység alapvető ismérve a törvény által megállapított eljárási rend. Az eljárásnak ez az alakszerűséghez kötöttsége, a működés törvényben megszabott eljárási formája különbözteti meg a szovjet bíróságot, mint a szocialista államhatalom egyik szervét a többi államhatalmi szervtől.

A szovjet bíróság működésében a törvényesség mindenekelőtt abban jut kifejezésre, hogy a büntető és polgári ügyek elbírálásánál mindama szabályokat szigorúan betartja, melyeket a Büntetőeljárás törvénykönyve és a Polgári eljárás törvénykönyve megállapít, továbbá abban, hogy helyesen és pontosan alkalmazza az anyagi törvényeket. Ezen keresztül válik a szovjet bíróság a szocialista törvényesség őrévé, a szükséges kényszerrendszabályok alkalmazása mellett így válik a kulturális fejlődés hatalmas erőforrásává, formálójává az új, valóban emberi kultúrának.

A szovjet bíróság szervezetének és működésének demokratikus alapelveit Karev a következőképpen foglalja össze :

»1. egységes és az összes polgárokra nézve egyenlő bíróság, tekintet nélkül a polgárok társadalmi, vagyoni és szolgálati helyzetére, nemzetiségi és faji hovátartozásukra ;

2. a Szovjetunió büntető, polgári és eljárásjogi törvényhozásának egy-

sége és az összes bíróságokra kötelező volta;

3. a bírák függetlensége és csupán a törvénynek való alárendelése;

4. a bírói eljárásnak a szövetséges vagy autonóm köztársaság nyelvén való lefolytatása;

5. a bírói tárgyalások nyilvánossága;

6. a vádlott részére a védelem jogának biztosítása;

7. a testületi döntési forma az ítélőtanácsban;

8. a népi ülnökök részvétele a bírói tárgyaláson;

9. a bírák és népi ülnökök választása;

10. a felek jogorvoslati joga a bíróság büntető vagy polgári ítélotével szemben.«

Karev hangsúlyozza, hogy a különbíróságok fennállása a bírósági rendszer egységességének elvét miben sem érinti, minthogy a különbíróságok ugyanazon elveken épülnek fel, mint a rendes bíróságok. A Szovjetunióban a maga teljességében megvalósult az állampolgárokra nézve egyenlő bíróság elve. A Szovjetunióban fennáll valamennyi szükséges előfeltétele annak, hogy a bíróság a törvényekkel összhangban hozza meg büntető és polgári ítéletét az elbírált tények alapján, minden idegen beavatkozástól és nyomástól mentesen. A bírák függetlenségének elve azonban nem jelenti a szocialista államtól való függetlenséget.

A bíróság nem folytathat más politikát, mint a Kommunista Párt, mint a szovjet állam és nem valósíthat meg más akaratot, mint a szovjet népnek a törvényben kifejezésre jutó egyetemes akaratát. A szovjet állam előtt álló feladatok egysége és a szovjet állam által megvalósított politika egysége parancsolóan megköveteli az összhangot a bíróság működése és az összes többi helyi párt- és szovjet szerv tevékenysége között. A bírói függetlenség elve a szovjet bíróságok irányításának módját élesen megkülönbözteti a gazdasági és államigazgatási szervek működése irányításának módjától. A bírák választása egyik biztosítéka a szovjet bírák függetlenségének, elmozdíthatatlanságuk elve azonban nem áll fenn, ugyanis saját választóik a törvényben meghatározott rendben visszahívhatják őket. A bírák függetlenségének elvét támogatja az 1948. évben életbelépett »Bírák Fegyelmi Szabályzata«, melynek rendelkezései biztosítják, hogy a szovjet bírót ne vonják el alaptalanul munkájától. Az eljárás nyelvének a szovjet nemzetiségi politika szempontjából a jelentősége kézenfekvő. A tárgyalás nyilvánosságának elvéről szólva Karev kifejti:

»A szovjet bíróság sajátos jellege abban áll, hogy a kényszerítés mellett a mi bíróságunk a meggyőzés fegyverével is harcol: meggyőz a közrend és a szocialista törvényesség megsértésének káros voltáról és megengedhetetlenségéről. Mégpedig nem csupán azt a személyt győzi meg minderről, akit büntetéssel sujt, hanem azokat a polgárokat is, akik a bírói eljárás idején a bírósági tárgyalóteremben tartózkodnak.« Majd így folytatja:

»A tárgyalás nyilvánosságának másik pozitív oldala abban áll, hogy a bírósági tárgyalóteremben lévő polgároknak, a sajtó képviselőinek jelenléte az ítélőbíróság munkáját a tömegek ellenőrzése alá helyezi, a bírákban felébreszti saját munkájuk minőségét tárgyában a fokozott felelősség érzését, tehát a felelősség érzését minden olyan cselekményért, melyet a bírák a bírói tárgyalás folyamán végeznek.«

A társasbíráskodás és a népi ülnökök részvételének alapelve biztosítja a szovjet igazságszolgáltatás demokratizmusát és a bíróságnak a néppel való szoros kapcsolatát. A népi ülnökök részvétele ugyanakkor a szovjet állam további megerősödésének fontos alapja, mert az államigazgatás iskoláját járva ki — a szovjet törvények szigorú megtartásának szellemében nevelődnek.

A szovjet bíróság szervezetének és működésének fentebb vázlatosan ismertetett alapelvei jellegzetességéhez hozzátartozik még az, hogy mind alaptörvény erejével bírnak, mert a Szovjetunió Alkotmányában nyertek megfogalmazást.

A szovjet bíróság feladata és szerepének, valamint a szervezete és működése demokratikus alapelveinek kifejtése után tér rá Karev a fennálló szovjet bírósági rendszer ismertetésére. Ebben a fejezetben különösen fontos helyet foglal el a népbíróságnak, mint a szovjet bírói szervezet alapegységének ismertetése. Mint elsőfokú bíróságnak a hatáskörébe tartozik a büntető és polgári ügyek túlnyomó többsége. Míg a népbíróság hatáskörébe van utalva a büntető és polgári ügyek túlnyomó többsége, addig a területi, megyei, körzeti bíróságok és autonóm területek bíróságai elsőfokú bíróságként csak elenyészően csekély ügyben járnak el. Ezen bíróságok a perorvoslat rendszerében semmítő bírósági fokozatként (instanciaként) járnak el.

Ezen bíróságok felett a szövetséges köztársaságok legfelső bíróságai foglalnak helyet.

A Szovjetunió különbíróságai a vasúti és vízi közlekedési vonalbíróságok és a katonai törvényszékek. Az általuk elbírált ügyekben másodfokú (kasszációs-semmítő) fokozatként jár el a Szovjetunió Legfelső Bírósága, mely egyúttal eljár kivételes fontosságú, nagyhorderejű büntető és polgári ügyekben is. Legfontosabb feladata azonban: bírói felügyelet gyakorlása a Szovjetunió és szövetséges köztársaságok összes bíróságainak működése felett, továbbá a bírói gyakorlat egységét biztosító irányelveket ad ki.

A bírósági igazgatás szervei a Szovjetunióban: a bírói működés felett bírósági felügyeletet gyakorló legfelső bíróságok és a bíróságokra vonatkozó szervezeti-igazgatási kérdéseket eldöntő és az ilyen irányú ellenőrzést gyakorló Igazságügyminisztériumok. (Szövetséges köztársaságiak és az összszövetségi.)

A Szovjetunió Igazságügyminisztériuma tanulmányozza és általánosítja a bírói gyakorlat kérdéseit és kezdeményezi a Legfelső Bíróságnál irányelvek kiadását, illetve »parancsokat és utasításokat ad a bíróságok munkájának megszervezése és tökéletesítése tárgyában«. Az Igazságügyminisztériumnak dekoncentrált szervei: a szovjetek mellett működő igázságügyi igazgatóságok. Ezeknek legfontosabb feladata: gyakorlati segítségnyujtás a népbíróságok részére, ezek munkájának állandó ellenőrzése vizsgálatok tartásával és a kiderített fogyatékosságok kiküszöbölésének ellenőrzése által munkájuk minőségének, kulturáltságának állandó növelése.

A Szovjetunió Igazságügyminisztériumának egyéb szervei a bírósági végrehajtók és a közjegyzői intézmény, melyek a polgári és büntető igazságszolgáltatás terén nyujtanak speciális segítséget a bíróságoknak.

Ezek után Karev röviden érinti a szovjet ügyészség történeti kialakulását, szervezeti elveinek kikristályosodását, majd rátér a szovjet államügyészség feladatainak és munkamódszereinek ismertetésére.

A szovjet államügyészség alapvető teendőit a következőképpen összegezi:

1. Az általános felügyelet megvalósítása a törvények pontos megtartása felett és óvás emelése minden — a törvények megsértésével kiadott — utasítás, rendelet, rendelkezés, úgyszintén a hivatalos személyek törvényellenes eljárása ellen.

2. A büntető vagy fegyelmi eljárás megindítása azokkal a személyekkel szemben, akik megsértették a törvényt.

3. A felügyelet a nyomozó szervek működése és az államvédelmi szervek által folytatott nyomozás felett.

4. Az államügyészi szervek vizsgálóközegeinek működése feletti felügyelet és ezek irányítása.

5. A szovjet polgárok személyes sérthetetlenségének védelme.

6. A vádirat megerősítésére és a vádlottnak a bíróság részére történő átadására irányuló javaslatok fenntartása a bíróságok előtt.

7. A vád fenntartása a bíróságok előtt.

8. Részvétel a polgári perben az állam és a dolgozók érdekeinek védelme érdekében.

9. A büntető és polgári ítéletek végrehajtása feletti felügyelet.

10. A törvényellenes és megalapozatlan büntető és polgári ítéletek ellen óvás emelése.

11. Felügyelet gyakorlása a letartóztatási intézetek felett.

Leglényegesebb ismérve a szovjet államügyészség működésének az általános felügyelet gyakorlása. A törvénysértés kiderítése után a következő jogokkal élhet:

a) óvással élhet a törvényellenes cselekmény vagy határozat ellen, *b)* javaslatot tesz a törvényellenességet előidéző okok és körülmények megszüntetése tárgyában, *c)* az érdekelt intézmények vezetőihez fordul a szervezetek vagy polgárok megsértett jogainak helyreállítására vonatkozó indítvánnyal.

Az óvás emelése — mint ilyen — az az alapvető hivatalos forma, mellyel az államügyész reagál a törvényellenes határozatok vagy cselekmények esetén. Az előzetes vizsgálati szervek, melyek felett az államügyészség általános felügyeletet gyakorol, a következők: az államügyészi szervek vizsgáló közegei, az Állambiztonságügyi Minisztérium szervei, rendőri szervek, az üzérkedéssel és a szocialista tulajdon fosztogatásával szemben folytatandó harc külön szervei, a hatósági felülvizsgálatok szervei. Az államügyész rendelkezéseinek a vizsgálati szervek eljárása alatt álló ügyekben kötelező utasítás jellege van az utóbbiak számára.

A szovjet ügyvédség feladatainak és szervezetének ismertetésére tér ki végül Karev. A szovjet ügyvédség olyan személyek önkéntes egyesülése, akik a jogkereső közönségnek, állami intézményeknek, társadalmi szervezeteknek jogi segítséget nyujtanak. A szovjet ügyvédség, mint önkormányzattal rendelkező társadalmi szervezkedés — a szocialista demokratizmus elveinek szigorú megtartásával épül fel. Alapvető feladata: közreműködni a szocialista igazságszolgáltatás helyes megvalósításában. Működését a következő formák között fejti ki:

1. jogi tanácsadás (úgynevezett konzultáció),

2. beadványok, panaszok és más okiratok elkészítése,

3. részvétel a bíróság előtti eljárásban védőügyvédi, illetőleg jogi képviselői minőségben.

Az ügyvédi kar működését a Szovjetunió Igazságügyminisztériuma és ennek helyi szervei ellenőrzik. Az ügyvédség kollégiumokban tömörül megyénként, kerületenként, mely kollégiumok élén a közgyűlés által megválasztott elnökség és felügyelőbizottság áll. Az ügyvédi működés szabályait az Ügyvédi Rendtartás tartalmazza. (A Sz. U. Népbiztosai Tanácsa által 1939. aug. 16-án jóváhagyva.)

D. Sz. Karev könyvének vázlatos ismertetése képet nyujt a szovjet igazságszolgáltatás általános feladatairól, jellegéről és szervezetéről. A könyv jellege alkalmas arra, hogy a jogban szakmailag járatlanok is átfogó képet kapjanak a tételes jog és a bírói gyakorlat alapkérdéseiről a szovjet igazságszolgáltatásban.

Szabó András

Ph. C. Jessup: Modern nemzetközi jog. (A Modern Law of Nations) (New-York, 1952.)

Az amerikai jogászok műveiben egyre élesebben, egyre céltudatosabban jelentkezik az a törekvés, hogy ideológiai alátámasztást adjanak az USA imperialista politikájának. Ez mutatkozik meg a különböző divatos jogelméleti irányokban, az egyes szakjogtudományokban, ez a célja Jessup: Modern nemzetközi jog című könyvének is.

Jessup az USA külügyminisztériumának magasrangú tisztviselője, aki az USA-delegáció tagjaként az ENSZ közgyűlésein is gyakran szerepel. Ebben a minőségben nemcsak közvetlen közelről láthatta az amerikai imperializmus külpolitikájának igazi arculatát, hanem maga is alkalmazta annak »bevált módszereit«.

Másrészt Jessup a nemzetközi jog tudományának egyik legismertebb képviselője az Egyesült Államokban, akinek állásfoglalása — a külügyminisztériumban betöltött magas állásánál fogva — nagy súllyal esik latba, hiszen jórészt a hivatalos amerikai felfogást tükrözi a politika és a nemzetközi jog kérdéseiben.

A világban végbemenő események minden józan gondolkodású ember előtt feltárják az Egyesült Államok vezető köreinek imperialista háborús politikáját, azokat a sötét módszereket, amelyeknek alkalmazásával a világ népeinek leigázására törekednek. Jessup könyvében azt a célt tűzi maga elé, hogy az USA agresszív cselekményeit, jogsértéseit a jogszerűség mezébe öltöztesse, azoknak jogi alátámasztást, igazolást adjon. E cél megvalósítása érdekében a nemzetközi jog legalapvetőbb szabályait támadja meg. Egy részüket hamis, nyakatekert magyarázatokkal forgatja ki valódi mivoltukból, hogy így összehangolhatók legyenek az imperialisták háborús terveivel — másik—, nagyobb részüket pedig, mint »elavultakat« lomtárba dobja és helyükre új, »modern« alapelveket állít, melyek — szerinte — megfelelnek a fejlődés követelményeinek.

Lássuk tehát, hogy festenek ezek a »modern« elvek.

Jessup két »hipotézist« állít fel, amelyeknek célja egyaránt a szuverén államról, mint nemzetközi jogalanyról szóló tan aláásása. A nemzetközi jognak ez a sarkalatos alapvető tétele képezi a legfőbb akadályt a háborús gyujtogatók »elméletének« útjában, ezt kell kimozdítani helyéből, hogy összeomoljék az egész nemzetközi jogrendszer és szabadon érvényesüljön az imperialisták hazug elmélete. Erre a feladatra vállalkozik Jessup.

Egyik hipotézisében azt javasolja, hogy »a nemzetközi jogot a belső állami joghoz hasonlóan közvetlenül az egyénhez kell alkalmazni«. (2. l.) Vagyis más szavakkal: az egyes állampolgár éppen úgy alanya a nemzetközi jognak, mint maga az állam. Ebből a tételből lehet levezetni azokat a vádakat, amelyeket az ENSZ közgyűlése előtt a népi demokratikus államok ellen emeltek az emberi jogok állítólagos megsértésével kap-

csolatban. Ennek a tételnek elfogadása széleskörű beavatkozási lehetőséget biztosítana az ú. n. nemzetközi szervezetek számára, bármely állam belügyeibe, azzal a mondvacsinált ürüggyel, hogy a beavatkozás az emberi jogok biztosítása végett történik. Minthogy pedig a nemzetközi ellenőrző bizottság megválasztását az ENSZ amerikai befolyás alatt álló közgyűlése végezné, nem vitás, hogy a bizottság működésében a tárgyilagosságnak halvány árnyalatát sem lehetne felfedezni.

E hipotézis elfogadásának azonban távolabbi következményei is vannak. Mint Ljevin megállapítja (SZCGY. 1951. 6. szám 87. l.) »azt a célt szolgálja, hogy felszítsa a hazafiatlan érzületet, ösztönözze az állami kapcsolatok gyengítésére és felrobbantására irányuló tevékenységet és újból csak arról győz meg, hogy egész kozmopolita „elméletének" alapvető értelme a népek nemzeti államiságának szétrombolásában összpontosul, abból a célból, hogy az amerikai imperializmus világuralmának való kényelmesebb alávetésüket érje el«.

A másik hipotézis, amely Jessup vizsgálódásainak alapját képezi, a »közös érdek koncepciója« hangzatos címet viseli. Lényege abban áll, hogy az egész nemzetközi közösségnek érdeke a jogrend fenntartása, tehát annak megsértőit a nemzetközi jog alapján kollektív úton kell felelősségre vonni. Ez a tétel önmagában még semmit sem mond. Ha azonban kissé a dolog mélyére nézünk és Jessup egyéb elgondolásaival egészítjük ki, úgy mindjárt rájövünk valódi értelmére.

Jessup ugyanis két hipotézisének kifejtése után ismerteti azokat az akadályokat is, amelyek elmélete érvényesülésének útjában állanak. Itt bontakozik ki teljes erővel a nemzetközi jog alaptételei ellen indított támadás.

»A szuverenitás — mondja Jessup — melynek régi fogalma a jogtól nem korlátozott nemzeti akarat teljes szabadságát tartalmazza, nem hangolható össze a közös érdek alapelveivel« (41. l.). S rögtön megjósolja, hogy a nemzetközi jog fejlődésével, a »szuverenitás nem fog többé nagy akadályt jelenteni az igazi nemzetközi közösség fejlődése számára«. (42. l.)

Vajjon mit ért Jessup az »igazi nemzetközi közösség« fogalmán? Erre is megkapjuk a feleletet: »Amíg a világ el nem jut a nemzetközi kormány valamilyen formájához, amelyben a kollektív akarat megelőzi a szuverén állam egyéni akaratát, addig nem teljesülhet a jog végső funkciója, vagyis az erőszak kiküszöbölése az emberi viszályok megoldásánál.« (40. l.)

Ez a mondat Jessup elméletének legfontosabb, alapvető tétele. Számára a világkormány az az eszköz, amely minden problémát tisztáz, lehetővé teszi a nemzetközi jog fejlődését és biztosítja a jog »végső funkciójának« megvalósulását. Jessup tehát ideológiai síkon igyekszik alátámasztani az USA világhódító törekvéseit, elméleti megalapozását adja az imperialisták dédelgetett tervének: a világállam létrehozatalának. S nehogy valamilyen kétség maradjon az olvasóban a világkormány jellegére vonatkozólag, Jessup »tudományos« fejtegetésekbe bocsátkozik az államok egyenlőségéről. Egyenlőségről szerinte nem lehet beszélni, mert az egyes államok hatalma nagyon különböző, természetes tehát, hogy a világkormányban is vezető szerepet kell biztosítani a leghatalmasabb államnak. Jessup nem mondja ki nyíltan, hogy szerinte az USA a hivatott a világkormány vezetésére, csak »megnyugtatóan« közli, hogy »a hatalmat azok gyakorolják, akik azt a nemzetközi közösség egyetemes érdekében bírják«. (28. l.)

A világkormány fennhatósága alá tartozó államok természetesen nem maradhatnak függetlenek. »Megfelelőbb lenne mind a valóságnak, mind a nemzetközi közösség kívánságainak, ha annak hangsúlyozása helyett, hogy minden állam független minden másiktól, erősen kiemelnénk, hogy minden állam függ minden más államtól, melyeket a nemzetek szövetsége, vagy egy világkormány kapcsol össze.« (37. l.) A kölcsönös függés hangoztatása széleskörű felhatalmazást ad a világkormánynak az alája tartozó államok belügyeibe való beavatkozásra. S mivel a világkormány az amerikai imperializmus engedelmes kiszolgálója lenne, ez a körülmény gyakorlatilag az USA világuralmát jelentené. Ebből természetszerűleg következne, hogy az új világrend biztosítását, védelmét Jessup a világkormány legfontosabb feladatának tekinti. »A világuralom megteremtése után minden háború polgárháború lesz és egy ilyen világ-polgárháborúban a világkormány a tekintélye elleni lázadások elnyomására fogja a hatalmát fordítani.« (185. l.)

A felkeléshez való jog tehát megszűnik s a lázadásban vétkes államra lesujt a nemzetközi jogközösség büntetése. Erre a célra Jessup szerint legalkalmasabb eszköz az atombomba. E tömeggyilkos fegyver alkalmazása csepp sem döbbenti vissza az imperializmus lelkes védelmezőjét, sőt részletesen fejtegeti a kérdést és figyelme még az olyan részletproblémákra is kiterjed, hogy az atombomba által elpusztított területet katonai megszállás alá kell-e vonni, vagy pedig teljes elpusztulásra ítélni. Jessup tehát, a megbékélés és »egyetemes érdek« hirdetője, aki a jog végső funkcióját éppen az erőszak kiküszöbölésében látja, most háborúval, atombombával fenyegetőzik. Furcsa ellentét ez, amelynek megmagyarázására semmiféle hipotézis sem képes.

Jessup elmélete, mely az imperialista alap felépítményét képezi, ezt az alapot próbálja minden eszközzel támogatni. Igazolni akarja azt a folyamatot, mely a nyugati országokban napjainkban megy végbe, s melyet Sztálin elvtárs a XIX. pártkongresszuson tömören így jellemzett: »A burzsoázia most dollárokért áruba bocsátja a nemzet jogait és függetlenségét. A nemzeti függetlenség és a nemzeti szuverenitás zászlaját félrelökte. Kétségtelen, hogy ezt a zászlót Önöknek, a kommunista és demokratikus pártok képviselőinek kell magasra emelniök, ha hazafiak akarnak lenni, ha a nemzet vezető erejévé akarnak válni.«

Ugyanez a feladat áll előttünk jogászok előtt is. Államunk és jogunk erősítésével, az imperializmust kiszolgáló elméletek leleplezésével kell résztvennünk a békeharcban, mely szuverenitásunk, függetlenségünk védelmében folyik.

Péteri Zoltán
(Állam- és Jogtudományi Intézet)

Szerkesztőségünk telefonszáma:
312-795

Kiadóhivatalunk telefonszáma:
120-243

MAGYAR JOGÁSZ SZÖVETSÉG
hivatalos közleményei

A Magyar Jogász Szövetség választmányi ülése

A Magyar Jogász Szövetség 1952. november 23-án, vasárnap délelőtt 11 órai kezdettel a Jogászház dísztermében nagyválasztmányi ülést tartott. Az ülést, Kovács István elvtárs nyitotta meg, ezt követően elmondotta nagy érdeklődéssel várt főtitkári beszámolóját. A beszámoló után megindult a vita, mely az ülés tárgysorozatának megfelelően a Szövetség eddigi működésével és jövő feladataival, az oktatási évad kezdetével kapcsolatos teendők megbeszélésével foglalkozott. A vita során felszólalók sok értékes javaslattal és észrevétellel járultak hozzá a Szövetség munkájának eredményesebbé tételéhez és helyes kritikával és önkritikával segítették Központunkat és helyi csoportjainkat a hiányosságok és hibák kiküszöbölésére. A hozzászólók közül Sz. Nagy Sándor elvtárs többek között a vidéki helyi csoportokban észlelhető öntevékenységhiányról és a szakmai fejlettség jelentőségéről beszélt. Kazár Andor elvtárs a különböző jogterületeken dolgozó jogászok jogász szövetségi együttműködésének kérdésével foglalkozott. Kéri József elvtárs eddigi eredményeinkről, a kritika és önkritika kérdéseiről, kádermunkánk hiányosságairól és munkánk elvégzésében megnyilvánuló szocialista hazafiasságról beszélt. Vas Tibor elvtárs egyes vidéki helyi csoportjainkban a bírák részéről tapasztalható önelégültséggel és jogi irodalmunk megismerésével kapcsolatos feladatainkkal foglalkozott. Flachbart Ernő elvtárs a Jogász Szövetség békeharc terén soronkövetkező kötelezettségeiről szólott a nemzetközi imperializmus agresszor-politikája elleni harc szempontjából. Ciret Zoltán elvtárs a Jogász Szövetség oktatási munkájáról és feladatairól, az oktatás során tapasztalható hiányosságokról beszélt. Révai Tibor elvtárs a szovjetjogi tanfolyam fejlődéséről és a szovjet jog megismerésének fontosságáról szólott. Kun Pál elvtárs a pécsi egyetemi ifjúság Szövetségünk munkájában való, lelkes részvételéről, a jogászi pálya lebecsülésének felszámolásáról beszélt. Lakatos Imre elvtárs az oktatás döntő jelentőségét hangsúlyozta. Kiszely János elvtárs a szövetkezeti jogi oktatás eredményéről és folytatásának szükségességéről beszélt. Patriász István elvtárs az oktatáshoz és annak szervezési kérdéseihez szólt hozzá. Fejérváry Géza elvtárs Szövetségünk vezetőségének a tagsággal való kapcsolatáról, a titkárság munkájának javításáról és a káderek aktivizálásának kérdéséről szólott. További hozzászólók voltak: Barna Zoltán, Pethő Béla, Muraközi Ottó, ifj. Csató Gyula, K. Nagy Zoltán, Feldmájer György, Estók Gyula, Vékony Béla elvtársak.

A választmányi ülés Kovács István elvtárs zárószavaival ért véget. (A választmányi ülés során történt felszólalásokat és határozati javaslatokat a Jogtudományi Közlöny következő számában közöljük.)

Eörsi Gyula előadása a Magyar Jogász Szövetségben

November 14-én Eörsi Gyula igazságügyminisztériumi főelőadó *»Tapasztalataim az Északamerikai Egyesült Államokban«* címmel előadást tartott a Magyar Jogász Szövetségben. Az előadást Nizsalovszky Endre professzor vezette be.

Eörsi elvtárs nagy érdeklődéssel várt beszámolóját politikai helyzetjelentéssel kezdte, majd hangsúlyozta — az imperialisták érzik, hogy a Kommunista Párt az az erő, amely a legkövetkezetcsebben harcol ellenük. Az USA imperialistáinak céljaik megvalósítása érdekében a jogszolgáltatás legfőbb eszközei: a burzsoa osztálybíróság és az úgynevezett vizsgálóbizottságok. Céljuk a haladó vezetőrétegek kikapcsolása a politikai életből, továbbá a széles dolgozó rétegek megfélemlítése, hogy ezzel légmentesen elszigeteljék a dolgozó népet a kommunistáktól. A 11-ek perében a Kommunista Párt vezetőinek védőire 4—5 hónapos börtönbüntetést szabott ki a bíróság — vád, védelem, bizonyítás nélkül — képtelen indokolással. New Yorkban az elmult 8 évben az esküdtszékekben összesen 1,5% volt a néger és portoricói, holott ezek a lakosság 12%-át teszik ki. Foglalkozott Eörsi Gyula az úgynevezett Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság és többszáz hasonló bizottság működésével is. Ezeknek a bizottságoknak az a feladatuk, hogy megfélemlítsék az amerikai lakosságot. A bizottság nem bíróság, tehát a bíróság bizonyítási szabályai, eljárási biztosítékai nem kötelezik. Az elképesztő terrort szemléltetően példázza a kihallgatások lefolytatásának módja. A bizottság elnöke által feltett kérdésre adott válasz nem befolyásolja a bizottság állásfoglalását. Ha a kihallgatás során az elnök azt kérdezi, hogy a kihallgatott személy kommunista-e, a három válaszadási lehetőség mindegyikét felhasználják elítéltetésre. Ha a kihallgatott »tanú« azt mondja, hogy nem kommunista, akkor hamis eskü címén indítanak ellene 5—10 évi börtönnel és 50.000 dollár pénzbüntetéssel járó büntető-eljárást.

Ha »az alkotmány védelme alá helyezi magát« és vallomásmegtagadási jogára hivatkozva nem nyilatkozik, ez a magatartás szintén hátrányos helyzetbe hozza: existenciájának elvesztésével jár és esetleges büntetőeljárást von maga után, éppen úgy, mintha határozott helytállással kijelenti, hogy kommunista. Ezután érdeklődnek, kiket látott baloldali gyűléseken. Ha válaszol: besúgóvá lesz, ha nem válaszol, illetve a tárgyaláson nem jelenik meg, a Kongresszus iránti tisztelettelenség miatt 1 évi börtönre és 10.000 dollár pénzbüntetésre ítélhető.

Az előadó megemlítette, hogy a hatalmát féltő imperializmus halódó terror-uralmának fenntartása érdekében a »hűségeskük« rendszeréhez folyamodik, nemcsak köztisztviselők, de sokhelyütt nem állami tanárok, ügyvédek, művészek is kötelesek oly nyilatkozatot aláírni, hogy nem kommunisták és nincsenek és nem is lesznek soha kapcsolatban olyan szervezetekkel vagy személyekkel, akik kommunisták, kapcsolatban vannak kommunistákkal vagy kommunistabarát szervezetekkel, ezek tagjaival. A közhivataloknál szervezett bizottságok eljárási szabályai szerint államérdekből feljelentők nevét és a vád tárgyává tett magatartást a gyanúsított előtt el lehet hallgatni. Ily módon bátorítják a spiclirendszert és igyekszenek lehetővé tenni az USA imperialistái a haladó elemek erkölcsi és anyagi megsemmisítését.

Beszélt az előadó arról, hogy az új MacCarren-féle törvény mintegy 30 deportálási okot sorol fel. Depor-

tálni lehet valakit azon az alapon, hogy bármikor, bármily rövid ideig tagja volt a Kommunista Pártnak, vagy hogy bármikor kihágást követett el és nem kívánatos az USA-ban.

Az előadó által felsorolt adatok klasszikusan példázzák, hogy mit jelent a Wall Street zsarnokainak, az imperialista gangsztertársaiknak nagyképű deklarációja a burzsoa értelemben vett emberi jogokról és a sajtószabadságról. Eörsi Gyula számos példát mondott el a nemzetiségi és faji gyűlölet fasiszta módszereinek alkalmazásáról. Egy fehér embernek akár nyilvánvalóan hamis vallomása is perdöntő — Alabama állam törvényei szerint — a bíróság előtt, ha ártatlan négerek elítéléséről van szó. Ha a néger büntetése kitöltéséhez közeledik, addig ingerlik, míg elegendő »okot« szolgáltat arra, hogy büntetését meg lehessen hosszabbítani; hiszen ingyen munkaerő a néger rab a nagy déli ültetvényeken.

Eörsi Gyula előadása nyomán láthattuk azokat a középkori állapotokat, amelyek az USA börtönviszonyait jellemzik. Felháborító példái ezek az emberi méltóság és az emberi bánásmód semmibevevésének.

A féktelen terror ellenére egyre erősödik Amerikában a haladó mozgalom és egyre gyengülnek az imperialista kalandorok pozíciói. Az USA Kommunista Pártja minden üldözés ellenére harcol és szervezi az amerikai népet. Az amerikai nép legjobbjai nem rettennek meg rabtartóiktól. A munkásosztály, az elnyomott néger nép szilárd ellenállása hatalmas gát az imperialisták világháborús terveinek útjában.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége közleményeiből

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége felhívást bocsátott ki az 1952. december 12-19. közt lefolyt bécsi Béke-Világkongresszus összehívása alkalmából. A Szövetség utal arra a világpolitikai helyzetre, amelyben a világkongresszust összehívták: az imperialisták újabb mesterkedéseire, amelyekkel meg akarják akadályozni a koreai háború befejezését, a vietnami háború folytatására, az egyre fokozódó fegyverkezési versenyre, a második világháború tűzfészkeinek, Németországnak és Japánnak újrafelfegyverzésére és kijelöli a demokratikus jogászszervezetek feladatait a Béke-Világkongresszus előkészítésével kapcsolatban. A demokratikus jogászok legfontosabb feladatai közé tartozik — mondja a felhívás — hogy fokozzák erőfeszítéseiket a koreai háború befejezése és a baktériumfegyver betiltása érdekében. E működésükben a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége által kiküldött vizsgálóbizottság jelentéseire és a Nemzetközi Tudományos Bizottság részletes vizsgálatának eredményeire támaszkodhatnak. Részt kell venniök abban az akcióban, amelynek célja a német kérdés békés megoldása. Minden országban jogászkongresszusokon kell foglalkozniok e kérdésekkel. Egyik legfontosabb feladatuk, hogy összegyűjtsék azt az anyagot, amely mutatja: milyen új módszerekkel törnek az imperialista államokban a demokratikus szabadságjogokra és hogyan fasizálják lépésről-lépésre az imperialista államok polgári alkotmányait és hagyományos jogrendjét.

1952. augusztus 30-án a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége D. N. Pritt elnök és Joe Nordmann főtitkár aláírásával a következő nyilatkozatot intézte az ENSZ-hez:

»A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének Titkársága a koesedoi hadifogolytáborban történt eseményeknek és a panmunzsoni tárgyalások elhúzódásának hatása alatt a következőket jelenti ki:

1. Semilyen jogi alapja sincs az Egyesült Nemzetek nevében fellépő amerikai főparancsnokság azon kijelentésének, hogy jogában állana megtagadni a koreai és kínai hadifoglyok hazaszállítását.

2. Menthetetlen az amerikai főparancsnokságnak az a magatartása, hogy e nemlétező jogra való hivatkozással megszakítja a fegyverszüneti tárgyalásokat. E magatartásánál fogva az amerikai főparancsnokságot terheli a koreai háború folytatásáért való felelősség.

3. A főparancsnokság jelentései a koesedoi táborban történt összeütközésekről maguk is bizonyítják: nem felel meg a valóságnak az amerikai hatóságoknak az az állítása, hogy gondosan kikérdezték a hadifoglyokat.

4. Az amerikai haderő tagjai sok hadifoglyot meggyilkoltak. Követeljük ennek az ügynek alapos kivizsgálását; a gyilkosságok tetteseinek el kell venniök büntetésüket.

5. A legnagyobb határozottsággal kell elítélni, hogy az amerikai főparancsnokság megszegte azt az az ígéretét, hogy véget vet a gyilkosságoknak és erőszakoskodásoknak és a jövőben emberségesen fog bánni a hadifoglyokkal, holott ennek az ígéretnek az alapján bocsátották szabadon annakidején Dodd tábornokot.

6. Az amerikai főparancsnokság koreai hadviselése során baktériumfegyvereket és napalmot használ, nyílt városokat és polgári lakosságot bombáz és a legkülönbözőbb bűncselekményeket követi el. Ez a hadviselés háborús és az emberiesség ellen elkövetett bűncselekmény, amely fölött nemzetközi bíróságnak kell ítélkeznie.«

Az amerikai főparancsnokság azóta is lábbal tiporja koreai hadviselése során a nemzetközi jog legelemibb szabályait is.

*

A pekingi békeértekezlet nagyjelentőségű esemény volt a népek közti békés kapcsolatok kiépítése és a béke kiharcolására irányuló közös elszántságuk megszilárdítása terén.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségét Lucienne Bouffioux brüsszeli felsőbírósági ügyvédnő, a Szövetség vezetőségének tagja képviselte az értekezleten. A DJNSZ küldötte a napirend minden egyes pontjánál kifejtette az illető napirendi pont jogi vonatkozásait.

Felszólalt az értekezleten Brandweiner professzor, a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége koreai és kínai vizsgálóbizottságának elnöke is. Felhívta a jogászokat: tárják szünet nélkül a világ színe elé az amerikaiak koreai agresszióját és háborús bűncselekményeit: a baktériumfegyver használatát, hadifoglyok tömeges lemészárlását. Utalt arra, hogy az »európai védelmi közösség« létesítését célzó egyezmény 107. cikkében az imperialisták nem is leplezik többé azt a szándékukat, hogy »különleges körülmények fennforgása esetén« nem csak atomfegyvert és a vegyi hadviselés eszközeit, hanem baktériumfegyvereket is szándékoznak bevetni.

Az értekezleten résztvett legtöbb küldöttségnek jogásztagjai is voltak. Ez is mutatja, milyen fontos szerep

vár mindenütt a jogászokra a békéért világszerte folyó küzdelemben. Az értekezlet nagy lépést jelentett előre a békéért küzdő demokratikus jogászok nemzetközi kapcsolatainak elmélyítése terén is.

*

November 15-e és 20-a közt Rio de Janeiroban amerikai jogászértekezletet tartottak. Az értekezletet braziliai bírák, jogi professzorok és ügyvédek hívták össze. Napirendjén a következő kérdések szerepeltek:

— A szabadság fogalma a nemzetközi jogban és az amerikai alkotmányokban.

— A bírói függetlenség.

— A népek önrendelkezési joga és a nemzetközi jog.

— A háborúra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok.

E napirendi pontok megvitatása alkalmat adott a haladó amerikai jogászoknak is arra, hogy saját országaik feltételei közt a jog fegyverével szálljanak síkra a békéért.

*

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége emlékiratot dolgozott ki a bonni egyezménnyel és az »európai védelmi közösség« létesítése céljából kötött párizsi szerződéssel kapcsolatban. A DJNSZ kimutatja, hogy mindkét szerződés nemzetközijogellenes és nyíltan sérti az Egyesült Nemzetek alapokmányában foglalt rendelkezéseket.

A szerződéskötő országok parlamentjei a közeljövőben fogják megvitatni e szerződések ratifikálásának kérdését. A DJNSZ ezért e parlamentek összes tagjainak megküldötte emlékiratát. Egyidejűleg felhívta a demokratikus jogászszervezeteket: indítsanak vitát az emlékiratban foglalt érvek alapján és gyűjtsenek aláírásokat azoktól a jogászoktól, akik tiltakoznak az ellen, hogy Németországot agresszív háború céljaira újra felfegyverezzék és a bonni és párizsi szerződések útján az intervencióknak és más országok leigázásának nemzetközi rendszerét építsék ki.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége képviseletében J. Jodlowski professzor, a lengyel Jogász Szövetség elnöke vett részt a német kérdés békés megoldása céljából tartott berlini értekezleten. Az értekezletet október 18-tól 21-ig Stockholmban akarták megtartani, a svéd kormány azonban gyakorlatilag lehetetlenné tette az értekezlet megtartását azzal, hogy majdnem az összes középeurópai küldöttektől megtagadta a beutazási engedélyt.

Az értekezlet előkészítésében résztvettek a német, osztrák, belga, dán, francia, olasz, angol, holland, lengyel, svájci és cseh-szlovák demokratikus jogászszervezetek is.

*

Jacques Duclos-nak, a Francia Kommunista Párt főtitkárának letartóztatása után D. N. Pritt elnökletével nemzetközi jogászbizottság alakult Londonban. A bizottság behatóan foglalkozott az ügy minden jogi vonatkozásával és részletes jelentést készített. A jelentés megállapította, hogy a Duclos elvtárs ellen indított eljárás törvényellenes volt. A Duclos ellen emelt vádak alaptalanok voltak, szó sem volt sem lettenérésről, sem az állam biztonsága ellen elkövetett bűncselekményről. A francia hatóságok súlyosan megsértették eljárásukkal a képviselői immunitást is. E módszerek nemcsak a kommunisták ellen irányulnak, hanem minden demokratikus polgár ellen — állapította meg a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének bizottsága. A jelentést még ki sem adták, a párizsi vádtanács máris kénytelen volt megszüntetni az eljárást és szabadlábra helyezni Duclos elvtársat.

Tudjuk, hogy e nemzetközi jogászbizottság munkájában kiváló belga, holland és olasz jogászok is részt akartak venni, az angol kormány azonban megtagadta tőlük a beutazási engedélyt, úgyhogy kénytelenek voltak a londoni repülőtérről visszafordulni. E felháborító intézkedés ellen a Magyar Jogász Szövetség is tiltakozott az angol igazságügyminiszterhez intézett táviratában. »Azt gondolja az angol kormány, hogy ha négy külföldi jogászt nem enged be az országba, belélfojthatja a szót a világ tisztességes jogászaiba, akik egyre határozottabban lépnek fel a szabadságjogok sorozatos megsértésével, a fasiszta kormányzati módszerek terjedésével és a béke veszélyeztetésével szemben?« — kérdezte a Magyar Jogász Szövetség távirata, amelyet TASzSz jelentése alapján a Pravda is közzétett. Joe Nordmann, Duclos elvtárs egyik védője, a következő levelet intézte a Magyar Jogász Szövetséghez:

„Mint Jacques Duclos és André Stil védője, köszönetemet fejezem ki a magyar jogászság szolidaritásának kifejezéséért és azért, hogy tiltakoztak Jacques Duclos és André Stil bebörtönzése ellen. A több országban egyszerre megindult akció, amely erős visszhangot keltett a francia népben, bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy Jacques Duclos és André Stil kiszabadítása érdekében megindult mozgalom sikerrel járt."

*

Világszerte felháborodás fogadta azt a jelentést, hogy a francia kormány ezekután 1952. október 22-én Jacques Duclos és négy más kommunista képviselő mentelmi jogának felfüggesztését kérte a francia nemzetgyűlés elnökétől. A kormány közölte indítványában, hogy Duclos elvtársat és képviselőtársait a párizsi katonai törvényszék elé akarják állítani, amely halálbüntetés kiszabásáról rendelkezik.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége október 23-án a francia képviselői mentelmi bizottság elnökéhez intézett táviratában fejezte ki a világ minden tisztességes jogászának felháborodását és tiltakozását a francia kormány gyalázatos jogtipró indítványa ellen. Tiltakozásához egymásután csatlakoztak a többi országok demokratikus jogászszervezetei is.

*

Ugyanez a háttere annak az eljárásnak is, amelynek során a Szakszervezeti Világszövetség főtitkárát és a francia Köztársasági Ifjúsági Szövetség négy vezetőjét 1952. október 8-án, illetve 10-én a párizsi katonai törvényszék vizsgálóbírájának elfogatóparancsa alapján »a hadsereg és a nemzet ellenálló erejének csökkentésére irányuló kísérlet« címén letartóztatták. A világ minden tisztességes embere élesen tiltakozott az alapvető demokratikus jogok újabb megsúfolása ellen. Tiltakozásukban a DJNSZ tagegyesületei is résztvettek.

*

A spanyol nők nyílt levelet juttattak el a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségéhez. Azt kérik: ne hagyjuk cserben azokat a politikai foglyokat, akik a Franco-kormány szépen hangzó ígéretei ellenére ma is zsúfolásig töltik meg a spanyol börtönöket. Azok az újabb törvények, amelyek a politikai fog-

lyok ügyének újrafelvételét ígérik, csak porhintés célját szolgálják; a gyakorlatban soha sem alkalmazzák őket. A spanyol politikai foglyokkal ma sokkal keményebben és kegyetlenebbül bánnak, mint a közönséges bűnösökkel. A spanyol nők azt kérik: járja végig nemzetközi vizsgálóbizottság a spanyol börtönöket és győződjék meg a Franco-kormány gonosztetteiről.

*

A tuniszi Demokratikus Jogász Szövetség adatokkal bőven alátámasztott részletes emlékiratában ismerteti a Tuniszban dühöngő terrort és a francia kormány gyarmati önkényuralmát. A francia hatóságok lábbal tiporják Tunisz szuverenitását és erőszakkal akadályozzák meg a tuniszi polgárok számára papiroson biztosított jogok gyakorlását. »Eltávolítás« ürügyével ezerszámra börtönzik be a tuniszi polgárokat, akik — minthogy »közigazgatási« intézkedésről van szó — védő segítségét sem vehetik igénybe. Teljesen ki vannak szolgáltatva a gyarmati rendőrség kényének-kedvének, amely kihallgatások örve alatt a legszörnyűbb kínzásokat követi el: korbácsolja, elektromos árammal kínozza, »vízpróbának« veti alá a foglyokat.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége a francia külügyminisztertől és Franciaország tuniszi főhelytartójától az összes »eltávolítottak« haladéktalan hazabocsátását, az önkényesen fogvatartott tuniszi polgárok szabadlábrahelyezését, a kínzások és kegyetlenkedések megszüntetését és a demokratikus szabadságjogok tiszteletbentartását követelte. Csatlakoztak követeléseihez több más ország demokratikus jogászszervezetei is.

*

Julius Rosenberget és feleségét kémkedés címén halálraítélték. Azzal vádolták őket, hogy az atombombára vonatkozó adatokat szolgáltattak ki a Szovjetuniónak. A vádlottak az utolsó pillanatig hangoztatták ártatlanságukat.

Az Egyesült Államok történetében még nem fordult elő, hogy polgári bíróság kémkedés címén halálos ítéletet szabott volna ki. Fuchs, Greenglass és Gold esetében is, akik az atomenergia bizottság szerint a legveszedelmesebb »atomkémek« voltak, csak börtönbüntetést szabott ki a bíróság.

Olyan árulókat pedig, mint »Alix Sally« és »Tokyo Rose«, akik a második világháború alatt az ellenséggel tartottak fenn kapcsolatot, csupán 10—15 évi börtönbüntetéssel sújtották. Miért kellett tehát a Rosenberg-házaspárt halálra ítélni? A vád nem titkolja: azért, mert haladó szervezetekkel rokonszenveztek. A halálos ítéletet tehát nyilvánvalóan politikai okokból hozták: ezzel az ítélettel is meg akarják félemlíteni az Egyesült Államok haladó polgárait, akiket figyelmeztetnek, hogy villamosszék vár arra, aki hangot mer adni az imperialista kormánnyal szemben való állásfoglalásának. A tárgyalás menete azt is elárulta, hogy az eljárásnak nem is titkolt »fajvédelmi« motívumai voltak.

A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének titkársága az Egyesült Államok elnökéhez intézett táviratában a halálos ítélet hatályonkívül helyezését és a per újrafelvételét kérte. Követték példáját a többi jogászszervezetek is, amelyek legfontosabb jogászi feladatuknak a demokratikus szabadságjogok megvédését és a fasiszta önkény elleni küzdelmet látják.

ÜGYVÉDSÉG

A képviseleti közgyűlés.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. november 29. napján tartotta évi rendes képviseleti közgyűlését. A közgyűlés tárgyalta a Kamara évi jelentését, a zárszámadást és a költségelőirányzatot.

A fegyelmi bíráskodásról szóló beszámoló kiemelte a bíráskodás és az oktatás hatását, amely abban mutatkozott meg, hogy a fegyelmi ügyek száma 1951. évben jelentősen csökkent. A fegyelmi apparátus munkája meggyorsult és kisebb hibáktól eltekintve minőségileg is javult.

A közgyűlés foglalkozott a zugírászati kérdésekkel és ezek kapcsán szóbakerült, hogy Kamaránk ügyészsége a zugírászok hatályosabb leleplezése érdekében összeköttetésbe lépett a Tömb- és Házmegbízottak Testületével, mert ezen keresztül jut tudomására a területén elszórva garázdálkodó zugírászok működése. A ház- és tömbmegbízottak készséggel álltak rendelkezésre és jelentős eredményeket értünk el. Ez az akciónk azonban az ellenség körében újabb rémhírterjesztésre adott alkalmat, mert azt híresztelték, hogy a Kamara az ügyvédek összeírását rendelte el, amiből mindjárt rémhíreket kezdtek koholni. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben is az ellenség aknamunkájáról van szó, mert az intézkedés csupán a zugírászok ellen irányult, akik mérhetetlen kárt okoztak a dolgozóknak.

Foglalkozott a közgyűlés a magángyakorlatot folytató ügyvédek ellenőrzésével is. Kamaránk választmányának határozata rendelte el, hogy ellenőrök útján oktató és javító szellemben vizsgálják felül a magánügyvédek ügykezelését. Fontos közérdek fűződik ahhoz, hogy az ügyvédnek olyan ügykezelése legyen, amely lehetővé teszi annak áttekintését és ellenőrzését. Előfordultak kirívó esetek, amelyekben nyilvánvaló volt a közérdeket és az ügyfelek magánérdekét sértő szabálytalanság. Ezeket természetesen megfelelő eljárás alá vonta a Kamara.

Végül az ügyvédi munkaközösségek 1951. évi fejlődésével foglalkozott a közgyűlés és megelégedéssel állapította meg, hogy az ügyvédség működésének ez az új formája, úgy az ügyvédek mint a dolgozók körében népszerűvé vált. Különösen kiemelte, hogy az ügyvédek az önkéntesség alapján igyekeznek a munkaközösség keretén belül működni és ez a forma alkalmas egyrészt a munka megjavítására, másrészt a hatályosabb ellenőrzésre. A fejlődés jó irányban halad és a Kamara ellenőrzése az észlelt hibák kiküszöbölésére alkalmasnak bizonyult.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1952. november havi ügyforgalma.

A Kamara 17 ügyvédet törölt. A fegyelmi bíróságok jogerős ítélettel elmozdították Madarász Ernő, Molnár István és Bánki József budapesti és Kalácska György váci ügyvédet. Az Ürt. 147. §-a alapján az ügyvédség gyakorlásától felfüggesztette Kossuth Ferenc, Kisfaludi Imre és Taubner Géza budapesti, Csöppentzky Ernő és Miklós Géza székesfehérvári ügyvédeket. A fegyelmi bíróság Varga Béla budapesti ügyvédet az ügyvédség gyakorlásától 2 évre felfüggesztette.

TARTALOM: *Kovács István:* A Sztálini Alkotmány és a XIX. Kongresszus. — A budapesti Tudományegyetem nemzetközi jogi munkaközösségének működése. — *Herczeg István:* Kötelmi jogunk elmaradottsága. — *Kovács István:* Mi a magyar alkotmány nemzetközi jogi jelentősége? — *Schleiffer Pál:* Az új Pp-ben szabályozott különleges eljárások. — *Szemle:* »A népi demokratikus államok jogászai közötti együttműködés«. — *Herczeg Géza* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Kelsen és az Egyesült Nemzetek Alapokmánya. — *Igazságügyminisztérium Nemzetközi jogi osztályának dolgozói:* Az új csehszlovák szabadalmi törvény. — *Nagy Tibor:* A szövetkezetek jövedelemadói. — *Sándor István Tamás:* A vállalati egyeztető bizottságokról. — *Buza László akadémikus:* Megjegyzés Kovács István elvtárs észrevételeire. — *Farkas József* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Az Állam- és Jogtudományi Intézet Szervezeti Szabályzata. — A Legfelsőbb Bíróság ítélkezéséből. — *Jogirodalom: Schultheisz Emil, a jogi tudományok kandidátusa:* A. A. Gercenzon: A bűnözés az imperializmus országaiban. — *Koczka Julia:* G. M. Szverdlov: Házasság és válás. — *Szabó András:* D. Sz. Karev: A szovjet igazságszolgáltatás. — *Péteri Zoltán* (Állam- és Jogtudományi Intézet): Ph. C. Jessup: Modern nemzetközi jog. — *A Magyar Jogász Szövetség hivatalos közleményei.* — *A Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének közleményeiből.* — *Ügyvédség.* — *Melléklet:* Szovjetjogi Cikkgyűjtemény.

СОДЕРЖАНИЕ: *И. Ковач:* Конституция Советского Союза и XIX. Съезд Партии. — Деятельность коллектива работников по международному праву будапештского университета. — *И. Херцег:* Отсталость нашего обязательственного права. — *И. Ковач:* В чем заключается международно-правовое значение венгерской конституции. — *И. Шлайфер:* Особенные производства, урегулированные в ГПК. — *Обзор:* »Сотрудничество между юристами государств народной демократии«. — *Г. Херцег* (Институт Государства и Права): Кельсен и Устав Объединенных Наций. — *Работники международного отдела Министерства юстиции:* Новый чехословацкий закон о патентах. — *Т. Надь:* Подходные налоги, взимаемые с кооперативов. — *И. Т. Шандор:* О рабочих конфликтных комиссиях на предприятиях. — *Академик Л. Буза:* Замечания к примечаниям товарища Иштвана Ковач. — *К. Фаркаш* (Институт Государства и Права): Устав Института Государства и Права. — Из определений Верховного суда. — *Литература по вопросам права: Канд. юрид. наук Э. Шультейс:* А. А. Герцензон: Преступность в странах империализма. — *Ю. Коцка:* Г. М. Свердлов: Брак и развод. — *А. Сабо:* Д. С. Карев: Советское правосудие. — *Э. Петери* (Институт Государства и Права): Ф. Ц. Джессуп: Современное международное право. — *Официальное сообщение Ассоциации Венгерских Юристов.* — *Известия Международной ассоциации демократических юристов.* — *Адвокатура.* — *Приложение:* Сборник статей по советскому праву.

SOMMAIRE: *István Kovács:* La constitution de l'Union soviétique et le XIXe Congrès. — L'activité de la communauté de travail de droit international à l'Université de Budapest. — *István Herczég:* De l'état arriéré de notre droit des obligations. — *István Kovács:* L'importance de la Constitution Hongroise du point de vue du droit international. — *Pál Schleiffer:* Les procédures spéciales réglées dans la nouvelle procédure civile. — *Revue:* «Collaboration entre les juristes des démocraties populaires». — *Géza Herczeg* (Institut des Sciences Politiques et Juridiques): Kelsen et la Charte des Nations Unies. — *Par les travailleurs de la section de droit international du Ministère de la Justice:* La loi tchécoslovaque nouvelle sur les brevets d'invention. — *Tibor Nagy:* Les impôts sur les revenus des coopératifs. — *István Tamás Sándor:* Des commissions de conciliation des entreprises. — *László Buza académicien:* Remarques sur les observations du camarade István Kovács. — *József Farkas* (Institut des Sciences Politiques et Juridiques): Les statuts de l'Institut des Sciences Politiques et Juridiques. — De la jurisprudence de notre Cour Suprême. — *Littérature juridique: Emil Schultheisz, candidat des sciences juridiques:* A. A. Gercenzon: La criminalité dans les pays impérialistes. — *Julia Koczka:* G. M. Sverdlove: Mariage et divorce. — *András Szabó:* D. S. Karev: La juridiction soviétique. — *Zoltán Péteri* (Institut des Sciences Politiques et Juridiques): Ph. C. Jessup: Le droit international moderne. — *Communiqués officiels de l'Association des Juristes Hongrois.* — *Nouvelles de l'Association Internationale des Juristes Démocrates.* — *Nouvelles du barreau.* — *Annexe:* Récoltes des articles de la jurisprudence soviétique.

INHALT: *István Kovács:* Die Verfassung der Sowjetunion und der XIX. Parteitag. — Die Tätigkeit der Arbeitsgemeinschaft für internationales Recht der Budapester Universität der Wissenschaften. — *István Herczeg:* Rückständigkeit unseres Obligationsrechtes. — *István Kovács:* Bedeutung der Ungarischen Verfassung vom Gesichtspunkte des internationalen Rechtes aus betrachtet. — *Pál Schleiffer:* Die Regelung der Sonderverfahren in der neuen Zivilprozessordnung. — *Rundschau:* »Zusammenwirken der Juristen der volksdemokratischen Staaten«. — *Géza Herczeg* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaften): Kelsen und die Grundstatuten der Vereinten Nationen. — *Arbeitsgemeinschaft der Werktätigen der Abteilung für internationales Recht im Justizministerium:* Das neue tschechoslowakische Patentgesetz. — *Tibor Nagy:* Die Einkommensteuern der Genossenschaften. — *István Tamás Sándor:* Über die Schlichtungskommission der Unternehmungen. — *László Buza, Akademiker:* Bemerkung zu den Einwendungen des Genossen István Kovács. — *József Farkas* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaften): Statuten des Institutes für Staats- und Rechtswissenschaften. — Aus dem Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes. — *Rechtsliteratur: Emil Schultheisz, Kandidat der Rechtswissenschaften:* A. A. Gercenzon: Die Kriminalität in den imperialistischen Ländern. — *Julia Koczka:* G. M. Swerdlow: Ehe und Scheidung. — *András Szabó:* D. S. Karew: Die sowjetische Rechtspflege. — *Zoltán Péteri* (Institut für Staats- und Rechtswissenschaften: Ph. C. Jessup: Das moderne Völkerrecht. — *Amtliche Mitteilungen des Ungarischen Juristenverbandes.* — *Nachrichten des Internationalen Verbandes der Demokratischen Juristen.* — *Nachrichten der Rechtsanwaltswelt.* — *Beilage:* Miszellen aus sowjetischen juristischen Aufsätzen.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. — Felelős szerkesztő: Kádár Miklós.

Szerkesztők: Kálmán György és Petravich Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Szemere-u. 10. Szerkesztőségi tel.: 312-795. Kiadóhivatali tel.: 120-243. Megjelenik havonta. — Előfizetési ár — a mellékletekkel együtt — negyedévre: 18.– Ft. — Egyes szám ára: 8.– Ft. Terjeszti: Posta Központi Hírlap Iroda Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850, 183-022. — Csekkszámla szám: 61.255.

F. k.: Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó mb. vezetője. 2-529790. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

A Jogtudományi Közlöny 1952. évi 2. számában a 70. oldal második hasábján alulról a harmadik bekezdés helyes szövege a következő:

Ha a felek valódi akarata tekintetében kétség merül fel, népi demokráciánk jogelveinek megfelelően, úgy kell azt értelmezni, hogy senki ne jusson ellenszolgáltatás nélkül vagyoni előnyhöz.[7]